JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 36/2024

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tîrgu Mureș

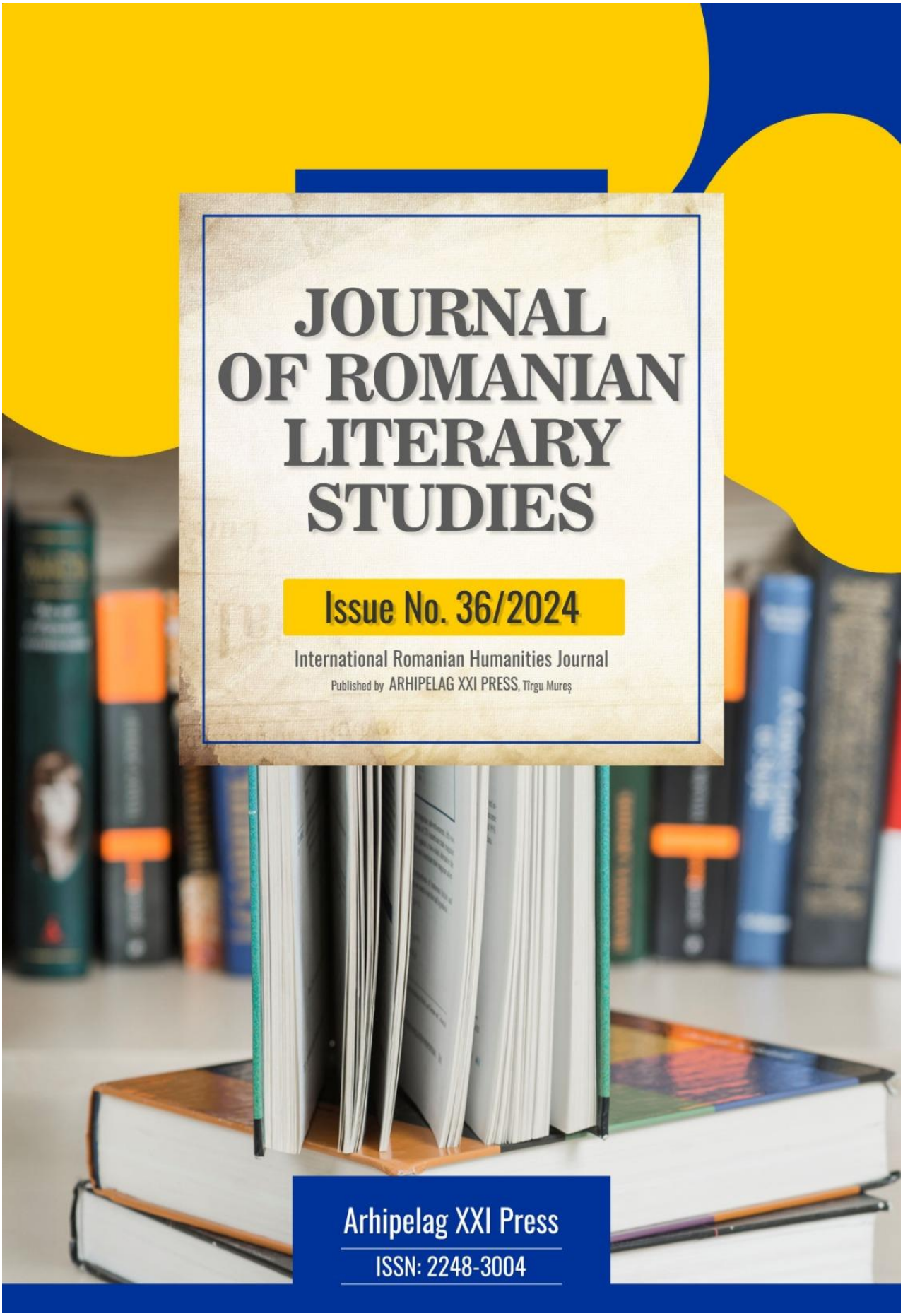

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES *is an international online journal published by the* ***ALPHA INSTITUTE FOR MULTICULTURAL STUDIES*** *in partnership with the Department of Sciences and Letters 1 at UMFST in Targu Mures and the "Gh. Şincai" Institute of Social and Human Research Research of the Romanian Academy. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians or researchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.*

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Virgil NEMOIANU, PhD
Prof. Nicolae MANOLESCU, PhD
Prof. Eugen SIMION, PhD
Prof. Ion POP, PhD
Prof. Alexandru NICULESCU, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
Prof. Cornel MORARU, PhD
Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
Prof. Dorin ŞTEFĂNESCU, PhD
Assoc. Prof. Luminița CHIOREAN, PhD
Assoc. Prof. Dumitru-Mircea BUDA, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by
Arhipelag XXI Press, Târgu Mureş, România, 2024
8 Moldovei Street, Târgu-Mureş, 540519, România
Tel: +40-744-511546
Editor: Iulian Boldea
Editorial advisor: Dumitru-Mircea Buda
Email: tehnoredactare.jrls@gmail.com
ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES is indexed in CEEOL and submitted for indexation in ERIH Plus

CONTENTS

ALEXANDRU VLAD'S PROSE. REALITY AS FICTION 21

Iulian Boldea 21

Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 21

REFLECTIONS ON THE PAINTING OF THE SUPERIOR PALEOLITHIC 27

Ioana-Iulia Olaru 27

Prof., PhD, „G. Enescu" National University of Arts, Iași 27

RHETORICAL CONSTRUCTS IN THE LEGITIMATION OF POLITICAL POWER 32

Nicolae Iuga 32

Prof., PhD, Associate Researcher, „Constantin Rădulescu-Motru" Philosophy Institute, Romanian Academy 32

A LINGUISTIC MAPPING OF HAGIOTOPONYMS IN PRESENT-DAY ROMANIA(N) 45

Floriana Popescu 45

Prof., PhD, „Dunărea de Jos" University of Galați 45

THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN FIGHTING CORRUPTION 57

Brîndușa Gorea, Oana-Voica Nagy, Ioana Toncean-Luieran 57

Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș, Assoc. Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș, Assoc. Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș 57

AN INSIGHT INTO RADU VANCU'S VOLUME OF POEMS ENTITLED "THE FLOWERY ROPE" 64

Clementina Alexandra Mihăilescu 64

Assoc. Prof., PhD, hab., „Aurel Vlaicu" University of Arad 64

COMIC CRIME AND CRIMINAL COMEDY IN RICHARD OSMAN'S "THE MAN WHO DIED TWICE" 72

Anca Bădulescu 72

Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Brașov 72

STYLES OF WRITING IN JOURNALISM: THE IMPACT OF THE STYLISTICS UPON THE MEDIATIC INFORMATIONAL PROCESS 75

Mihaela Mureșan 75

Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 75

LES NOMS DE FAMILLE COMPOSÉS EN ROUMAIN ET FRANÇAIS 79

Adela-Marinela Stancu 79

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova 79

EMOTIONAL MATURITY IN PRE-TEENS 84

Elena Losîi 84

Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova 84

OVERCOMING COMMUNICATION BARRIERS: SHIFTS IN THE ROMANIAN MEDICAL SYSTEM 88

Laura Ioana Leon 88

Assoc. Prof., PhD, "Grigore T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Iași 88

THE BENCH FROM THE GATE, ELEMENTS OF COMMUNICATION 93

Maria Dorina Pașca 93

Assoc. Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 93

THE PECULIARITIES OF SELF-CONTROL STYLE IN ADOLESCENTS 100

Maria Pleșca 100

Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova 100

CHALLENGES AND PERSPECTIVES IN MEDIATING WORK CONFLICTS 110

Roxana Topor 110

Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University 110

CHARACTERISTICS OF WRITING IN ADULT PATIENTS WITH APHASIA 113

Victoria Maximciuc 113

Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova 113

SECONDHAND EMBARRASSMENT AND "ISPANSKYI STYD" FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE 120

Viorica Lifari 120

Assoc. Prof., PhD, Free International University of Moldova 120

FACETS OF DIGITAL DISINFORMATION 126

Ioan Gherghel 126

Assoc. Prof., PhD., Technical University of Cluj-Napoca 126

JUDICIAL CONTROL OVER PUBLIC ADMINISTRATION ACTS, ACCORDING TO THE 1923 CONSTITUTION 146

Silviu-Gabriel Barbu, Cristina-Maria Florescu 146

Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Brașov, PhD, judge, Court of Appeal, Bucharest 146

THE CIVIL LIABILITY INSURANCE-THE MALPRAXIS INSURANCE 152

George Coca, Andreea-Laura Arnăutu 152

Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University of Bucharest, Student, „Spiru Haret" University of Bucharest 152

ADDITIONS TO THE HISTORICAL ROMANIAN ONOMATOPOEIA FROM THE NORTHWEST OF KIEVAN RUS 160

Vladul D. Ghimpu 160

Assoc. Prof., PhD, Scientific Researcher, National History Museum of Moldova 160

GETO-DACIANS AND DANUBE ROMANCES IN THE SERVICE OF THE EMPIRE. THE ARDABURS FAMILY (5TH – 6TH CENTURIES) 168

Vladul D. Ghimpu 168

Assoc. Prof., PhD, Scientific Researcher, National History Museum of Moldova 168

MULTIFARIOUS PERSPECTIVES ON THE LESSONS TOLD BY ULTIMA IN ANAYA'S CHICANO FICTION

Oana-Andreea Ghiță-Pîrnuță 179

Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Brașov 179

PRESERVING THE SPIRIT OF INNOCENCE THROUGH SYMBOLS AND TRADITIONS IN THE MEXICAN AMERICAN NARRATIVE 184

Oana-Andreea Ghiță-Pîrnuță 184

Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Brașov 184

VIRGINIA WOOLF'S ESSAY ON BEING ILL AND GRAHAM SWIFT'S ESSAY SANTA'S CLINIC: VIEWS ON FICTION 190

Irina-Ana Drobot 190

Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest 190

MAKING AN ELEPHANT BY GRAHAM SWIFT: EMOTIONAL REACTIONS TO EXTERNAL REALITY 198

Irina-Ana Drobot 198

Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest 198

„ZBURĂTORUL" – - FROM MYTH TO POETRY, IN THE POEM OF ION HELIADE RĂDULESCU 203

Iudit Călinescu 203

Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the Romanian language, Bucharest 203

PORTRAITS OF WOMEN IN "NO SOY YO" BY KARMELE JAIO 210

Dana Matei 210

Lecturer, PhD, University of Petroșani 210

FROM FAUST TO DR.FAUSTUS. FAUST S MYTH IN UNIVERSAL LITERATURE 218

Iulian Băicuș 218

Lecturer, PhD, University of Bucharest 218

VASILE VOICULESCU AND THE ARCHETYPES 230

Iulian Băicuș 230

Lecturer, PhD, University of Bucharest 230

WHEN CLIO WANTS TO BECOME MELPOMENE 239

Iulian Băicuș 239

Lecturer, PhD, University of Bucharest 239

ASPECTS OF THE DOBRUDGEAN TOPONYMY IN THE CONTEXT OF THE ROMANIAN TOPONYMY ... 252

Camelia Alibec 252

Senior Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanța 252

DICTATION TECHNIQUE IN THE LANGUAGE CLASSROOM 258

Dana Carmen Zechia 258

Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanța 258

DEALING WITH PHRASAL VERBS USED IN TRAVELLING AND TOURISM VOCABULARY 261

Cristina-Gabriela Marin, Corina Mihaela Geană 261

Lecturer, PhD, University of Craiova, Lecturer, PhD, University of Craiova 261

REDEFINING THE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES IN THE ENGINEERING HIGHER EDUCATION – THE TEACHER'S PERSPECTIVE 266

Alexandra Georgiana Sălcianu 266

Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest 266

WHAT IS SOCIAL EMOTIONAL LEARNING AND HOW IT CAN BE USED IN A MULTICULTURAL CONTEXT 275

Silvana Diana Stoica 275

Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest 275

THE MULTIPLICITY OF DIMENSIONS OF SAINT AUGUSTINE'S CONVERSION. HIS PATH TOWARDS BEAUTY 283

Călin-Daniel Paţulea 283

Lecturer, PhD, „Babeş – Bolyai" University of Cluj-Napoca 283

DIFFICULTIES ORTHOGRAPHY 291

Anca Stoenescu 291

Lecturer, PhD, „Aurel Vlaicu" University of Arad 291

WOMEN'S ROLE IN MEDICINE 296

Mirela Radu 296

Lecturer, PhD, „Titu Maiorescu" University of Bucharest 296

ASPECTS OF THE POLITICAL ORGANISATION OF THE HUNGARIAN CONFEDERATION IN THE 9TH-10TH CENTURIES REFLECTED IN LITERARY SOURCES 303

Ștefan Lifa, Alexandru Fodor 303

Lecturer, PhD, West University of Timișoara, MA Student, West University of Timișoara 303

FUNCTIONAL- SEMANTIC FIELD "MONEY" WITH STABLE POLYLEXICAL UNITS: BILINGUAL STUDY

Inna Colenciuc 315

Lecturer, PhD., Free International University of Moldova 315

HOMO LUDENS, HOMO SPORTIVUS - SPORT ALTERNATIVELY LEISURE 322

Denisa Elena Petrehuș 322

Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 322

Defense mechanisms or stress reactions 327

Veronica Calancea 327

Lecturer, PhD, Moldova State University, Republic of Moldova 327

clinical psychologist upper category Republican Clinical Hospital 327

THE TRANSCENDENTAL FACETS OF AUTHORS, NARRATORS, CHARACTERS AND READERS 333

Roxana Silvia Moraru 333

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad 333

A JOURNEY OF INITIATION INTO THE WONDER OF ENGLAND 342

Roxana Silvia Moraru 342

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad 342

SOME DIMINUTIVE FORMS CONTAINING THE SUFFIX -EL USED ON THE INTERNET IN THE LAST FIVE YEARS (2019-2024) 353

Anda Lăscuș 353

Assist. Prof., PhD, „Iuliu Hațieganu" University of Medicine and Pharmacy, Cluj-Napoca 353

ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE – STRATEGIES FOR TEACHING PHRASEOLOGICAL UNITS .. 360

Ruxandra Coman 360

Assist. Prof., PhD., ,,Dimitrie Cantemir" Christian University 360

DEFINING THE CONCEPT OF TOURISM FROM A TERMINOLOGICAL POINT OF VIEW – DATABASE... 366

Laura-Adela Ponta 366

Assist. Prof., PhD, ,,Aurel Vlaicu" University of Arad 366

THE IMPACT OF EMOTIONAL HEARING ON THE DEVELOPMENT OF THE PRAGMATIC SIDE OF LANGUAGE IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES 374

Natalia Ciubotaru 374

Assist. Prof., PhD, ,,Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova 374

ENGLISH IDIOMS RELATED TO KNOWLEDGE AND LEARNING 382

Liliana Tronea-Ghidel 382

Assist. Prof., PhD, University of Craiova 382

THE SEMANTIC FIELD OF THE WORD HEART IN ENGLISH 390

Liliana Tronea-Ghidel 390

Assist. Prof., PhD, University of Craiova 390

ISSUES IN TEACHING ENGLISH TO NON-PHILOLOGICAL MULTI-LEVEL UNIVERSITY STUDENTS 397

Mihai Rotaru 397

EFL instructor, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 397

PROPAGANDA, FREEDOM, AND LITERATURE 405

Veronica –Alina Constănceanu 405

Scientific Researcher III, PhD, Romanian Academy, Timișoara Branch, Institute of Banat Studies 405

PERFORMANCE ART AS A POTENTIAL FORM OF BENJAMINIAN AURATIC EXPERIENCE 411

Daniela Vizireanu 411

Lit. Research Assistant, G. Călinescu Institute of Literary History and Theory of the Romanian Academy 411

VALENCES OF THE CHRONOTOPE IN THEATRICAL DISCOURSE 418

Ana Ghilaș 418

PhD, Coordinating Scientific Researcher, Institute of Cultural Heritage, Chișinău 418

IN BETWEEN DREAM AND REALITY: MIHAI EMINESCU AND NOVALIS 427

Mihaela-Gabriela Păun 427

PhD, Independent Researcher 427

SOME CONSIDERATIONS ABOUT CLIMATE CHANGE MITIGATION 433

Gabriela-Cornelia Piciu 433

Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania ... 433

AN ANALYSIS OF THE COUNTIES REVENUES AND EXPENDITURES OF ROMANIA IN THE PERIOD 1999-2022 439

Alina Georgeta Ailincă 439

Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest 439

SOCRATES OF ATHENS (470-399 BC), OR THE CULTURAL MYTH OF THE SCAPEGOAT INTELLECTUAL IN TIMES OF CRISIS 448

Florin Nacu 448

Scientific Researcher III, PhD, "CS Nicolăescu-Plopșor" Social Humanistic Research Institute, Craiova, Romanian Academy 448

TRENDS IN WEALTH TAXATION IN THE CURRENT ECONOMIC CONTEXT IN ROMANIA AND EUROPEAN UNION 457

Nicoleta Mihăilă 457

Scientific Researcher III, PhD, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, România 457

INTRODUCTION OF PHOTO ART ACTIVITIES, DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES AND H5P ACTIVITIES IN L2 LEARNING 469

Ana Cristina Lemnaru 469

Researcher, The National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center 469

CONSIDERATIONS ABOUT THE AESTHETICS OF ALAIN ROBBE-GRILLET'S AUTOBIOGRAPHY 474

Alina-Cornelia Musat 474

PhD, „Alexandru Piru" University of Craiova 474

LITERARY AESTHETICS, CRITIQUE AND HISTORY IN THE PAGES OF FAMILIA MAGAZINE, THE FIFTH SERIES, FROM 1965 TO 1989 479

Ruxandra Gavra 479

PhD 479

A GENERAL BACKGROUND OF KATE MORTON'S THE CLOCKMAKER'S DAUGHTER 492

Camelia Ioana Ienciu (Popa) 492

PhD 492

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TO J.D.SALINGER'S THE CATCHER IN THE RYE VIA KELLY'S PERSONAL CONSTRUCT THEORY 500

Stela Pleşa 500

PhD, Gymnasium School, Racovița, Sibiu County 500

AUGUSTIN BUZURA. ABSENȚII - THE NOVEL OF ALIENATION OR THE NOVEL OF AN EXPERIENCE 508

Antoaneta Adela Hagău 508

PhD, Secondary School „Ioan Vlăduțiu" Luduș 508

MIRCEA NEDELCIU, WILD RASPBERRY OR THE EPISTOLARY PLAY 517

Marinela Pașcu 517

PhD, „D. Ghika" Technical College, Comănești, Bacău 517

THE "SOCIAL INTELLIGENCE" OF THOSE PEOPLE WHO INTERACT WITH DISABLED CHILDREN IN KATHRYN ERSKINE'S MOCKINGBIRD, R.J. PALACIO'S WONDER, MARK HADDON'S THE CURIOUS INCIDENT OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME 522

Alina Lucia Grapini 522

PhD 522

BRIEF CONSIDERATIONS OF THE JOURNALISTIC ACTIVITY OF PASHOPTIST HISTORIANS AND WRITERS FROM THE ROMANIAN SPACE (I) 528

Iulia Vaisărhofer 528

PhD Student, University of Oradea 528

CHRISTIAN PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY ROMANIAN PAINTING: CATECHUMEN NEO-EXPRESSIONISM AND CONTEMPLATIVE MAGICAL REALISM 539

Ana-Irina Iorga 539

PhD, "Dimitrie Cantemir" Theoretical High School, Iași 539

THE VISITS OF CORNELIU MANESCU TO THE FORMER FRENCH MAGHREB COUNTRIES IN 1968 547

Bogdan Iulian Ranteș 547

PhD, „Valahia" University of Târgoviște 547

THE MEMOIR OF A ROMANIAN OFFICER ABOUT HIS CAPTIVITY DURING THE FIRST WORLD WAR 557

Cristian-Iulian Ceacîru 557

Museographer, PhD, Oltenia Museum Craiova 557

HISTORY PAGES FROM THE LIFE OF THE CHURCH AND SCHOOL OF THE ELINE COMMUNITY IN TULCEA 563

Florentina Trif 563

PhD, „Gavrilă Simion" Institute of Eco-Museal Research, Tulcea 563

THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-DIRECTED EMOTIONS AND DEPRESSION: THE INFLUENCE OF RUMINATION ON THIS RELATIONSHIP 569

Dana A. Iclozan 569

PhD, Municipal Clinical Hospital Cluj-Napoca, Psychiatric Unit, Romania, Department of Clinical Psychology and Psychoterapy, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania 569

A PERSONALITY JOURNEY – HISTORY, DEFINITIONS AND THEORIES OF PERSONALITY 579

Camelia Ioana Ienciu (Popa) 579

PhD 579

GRIGORE VIERU – BIOGRAPHICAL, INTELLECTUAL, LITERARY AND SPIRITUAL PATH 586

Elena-Silvia Terpan 586

PhD Student, University of Pitești 586

RECEPTION AND MEANING IN GRIGORE VIERU'S CHILDREN POETRY 593

Elena-Silvia Terpan 593

PhD Student, University of Pitești 593

THROUGH FOG AND DARKNESS IN ÎNTÂLNIREA, BY GABRIELA ADAMEȘTEANU 600

Andreea-Corina Batori 600

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 600

THE IMAGINARY OF THE TRANSYLVANIAN VILLAGE IN THE NOVEL "ION" BY L. REBREANU. THE VALUES OF THE VILLAGE 607

Maria Bîscal (Oprea) 607

PhD Student, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia 607

FLIGHT AND MIGRATION IN CONTEMPORARY CHILDREN'S AND YOUNG ADULT NOVELS: IMPACTS OF HOME LOSS IN 'REFUGEE' BY ALAN GRATZ 615

Maria Liane Cristian 615

PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu 615

COMPLEX FAMILY RELATIONSHIPS IN NICHOLAS NICKLEBY 627

Cristina Dalgacev 627

PhD Student, University of Craiova 627

ION TARABANȚU- VERDIKUROV – A DOUBLE MUTILATED PERSON 633

Emilia Grigoraș 633

PhD Student, State University of Moldova 633

THOMAS DE QUINCEY AND THE COMPULSIVE URGE TO CHRONICLE A LIFE 647

Gardner-Nedelcu Miriam-Christèlle 647

PhD Student, University of Craiova 647

North, Julian. "Leeches and Opium: De Quincey Replies to 'Resolution and Independence' in 'Confessions of an English Opium-Eater.'" *The Modern Language Review*, vol. 89, no. 3, 1994, pp. 572–80 653

Wilson, Frances. Guilty Thing: A Life of Thomas De Quincey. London: Bloomsbury, 2017. 653

THE RECEPTION OF PAUL GOMA IN ROMANIA AFTER DECEMBER '89 654

Iulia Baciu 654

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 654

LIVING THE NEW - A DIFFERENT KIND OF EXPERIENTIALISM - INTERFERENCES BETWEEN TRAUMA, GOTHIC FEELING AND POSTMODERN EXPRESSION IN THE NOVEL "THE BONE FIRE." BY GYÖRGY DRAGOMÁN 662

Ioan Alexandru Murar 662

PhD Student, Politehnica University of Bucharest 662

THE ODYSSEAN MEETING: GABRIELA ADAMEȘTEANU'S "ENCOUNTER" WITH THE PAST 671

Andra-Ioana Pușcoci 671

PhD Student, University of Bucharest 671

RADU MAREȘ. ROBINSON'S SYNDROME 678

Raluca – Nicoleta Uilean (Isciuc) 678

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 678

LAST YEAR IN CALABRIA OR THE RETURN OF THE WRITER 687

Raluca – Nicoleta Uilean (Isciuc) 687

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 687

RELATIONSHIPS BETWEEN CHARACTERS AND OBJECTS IN MATEI VIȘNIEC'S POETRY AND PLAYS

Roxana-Maria Sînescu 696

PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 696

THE PROBLEM OF WAITING IN VAIN 705

Marius Romulus Sălagean 705

PhD Student, Politehnica University of Bucharest 705

SUNLIGHT, SYMBOL OF BECOME IN EMINESCIAN PROSE 710

Silvia-Ofelia Barbu (Chelariu) 710

PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 710

REFLECTION ON FAILURE. EMIL BOTTA 717

Georgiana-Adriana Tituleac 717

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 717

NARRATIVE STRATEGIES IN "NOAPTE BUNĂ, COPII (GOOD NIGHT, CHILDREN)" BY RADU PAVEL GHEO 723

Victoria-Silvia Șerban 723

PhD Student, University of Bucharest 723

THE UNIVERSE OF PROSE 730

Teodora-Mihaela Botezan 730

PhD Student, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș 730

THE ILLUMINATED ABYSS 738

Teodora-Mihaela Botezan 738

PhD Student, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș 738

ANDROGYNOUS AVATARS IN LITERATURE 745

Ioana- Alexandra Pavăl 745

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 745

THE AMBIVALENT NATURE OF INTIMATE WRITING. PRIVATE DIARY BETWEEN ORDINARY PRACTICE AND LITERATURE 752

Carmen-Ancuța Morari 752

PhD Student, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 752

THE ABBEY OF THE BACOVIAN BEING AS A TRAGIC EXPRESSION OF THE EMINESCIANISM 760

Silvia-Ofelia Barbu (Chelariu) 760

PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești 760

TIME AND MEMORY IN THE WORK OF ION PILLAT 767

Elena Breja 767

PhD Student, UMFST „G. E. Palade” of Târgu Mureș 767

ANNETTE VON DROSTE-HÜLSHOFF AS A WRITER AND POET: POETRY AS A WEAPON IN THE SILENT STRUGGLE AGAINST THE PATRIARCHAL OPPRESSION 773

Magalì Trovato 773

PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu 773

STRANGE HUTSULS STORIES-CASIAN BALABAȘCIUC. FOLK LITERATURE OF THE HUTSULS 785

Constantin-Andrei Pătrăucean 785

PhD Student, „Ștefan cel Mare” University of Suceava 785

THE RELATIONSHIP BETWEEN MYTH AND POETRY IN NICOLAE DABIJA'S LITERARY WORK 791

Alla Apopei 791

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 791

THE NARRATIVE BREATHES LIFE INTO LIFE EVEN AS DEATH LIES IN WAIT. A STUDY ON ”OSCAR AND THE LADY IN PINK” BY ÉRIC-EMMANUEL SCHMITT 797

Vivianne Urziceanu 797

PhD Student, University of Craiova 797

ALEXANDRU IVASIUC - EMBLEM OF LITERATURE FROM MARAMUREȘ 805

Anamaria Valentina Ungur 805

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 805

NEO-INTERTEXTUALITY: FAN FICTION AS A CONTEMPORARY PHENOMENON 809

Andra-Astrid Belibou 809

PhD Student, „Ovidius” University of Constanța 809

CONSIDERACIONES LINGÜÍSTICAS SOBRE LOS OJOS VERDES DE BÉCQUER 816

Ana-Maria Grigore 816

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 816

TRANSLATION AND THE LITERARY DEVELOPMENT OF ELIZABETHEN ENGLAND 820

Laurențiu Boșog 820

PhD Student, University of Craiova 820

THE NORMS OF THE LITERARY LANGUAGE AT THE LEXICAL AND PHONETIC LEVEL IN THE WORK OF DUILIU ZAMFIRESCU 827

Roxana Florina Căprescu (Nicuț) 827

PhD Student, University of Pitești 827

BESTIARY REPRESENTATION IN LITERATURE, PAINTING AND CINEMA 833

Dan Mihalcea 833

PhD Student, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 833

PAUL RICOEUR'S THEORY OF METAPHOR, PHILOSOPHICAL LANDMARKS 839

Bogdan Maxim 839

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași 839

THE MYTH, A STORY OF THE ORIGINS. CONSIDERATIONS BASED ON THE PHILOSOPHY OF PAUL RICOEUR 849

Bogdan Maxim 849

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 849

THE ROLE OF OVIDIU BÎRLEA IN THE RESEARCH OF ROMANIAN FOLKLORE 856

Mihaela Sandu (Hură) 856

PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava 856

THE MULTIMODAL METAPHOR OF THE AMERICAN DREAM IN THE MOVIE THE GREAT GATSBY 864

Ana-Maria Torkos 864

PhD Student, University of Craiova 864

SUBVERSIVE ACTIONS IN BESSARABIA. TATARBUNARY UPRISING 872

Ștefan-Mario Rădulescu 872

PhD Student, University of Bucharest 872

VISIT OF TSAR NICHOLAS THE SECOND TO CONSTANTA (1914) AND ITS IMPORTANCE FOR RUSSIAN-ROMANIAN RELATIONS 884

Ștefan-Mario Rădulescu 884

PhD Student, University of Bucharest 884

TYRANNY IN RICHARD III. A JUNGIAN PSYCHOANALYTIC APPROACH TO ITS AETIOLOGY AND PSYCHOGENESIS 892

Emilian Tîrban 892

PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu 892

PSYCHOSOCIAL ADAPTATION AND THE DEVELOPMENT OF ADULT COMPLIANCE WITH HEMODIALYSIS TREATMENT 905

Diana Cecan 905

PhD Student, State University of Moldova 905

DEPICTIONS OF FUNERAL RITUAL BETWEEN DACIAN-ROMAN LEGACIES AND ACTUALITY (THE MORNING CUSTOM AND THE DAWN SONG FROM THE NORTHWEST OF DOLJ COUNTY) 912

Liviu Olteanu 912

PhD Student, Doctoral School of Social Sciences and Humanities 912

MEMORIAL AND HONOUR: MONUMENTS DEDICATED TO THE HEROES OF DÂMBOVIȚA COUNTY IN 1877-1878 922

Romulus Alexandru 922

PhD Student, University of Craiova 922

THE PRAGMATICS OF DISCOURSE IN HEALTH CARE AND FOOD ADVERTISING TEXTS- A CROSSLINGUISTIC APPROACH IN TERMS OF 'DEDICATED' PHRASES (ENGLISH – ROMANIAN) 945

Andreea Dinu 945

PhD Student, University of Bucharest 945

WORK SATISFACTION OF TEACHERS AND THEIR PERCEPTIONS OF THE DEGREE OF SATISFACTION OF PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN 955

Rodica (Bolojan) Ştef 955

PhD Student, University of Oradea 955

RED AID IN ROMANIA (M.O.P.R.) 964

Mariana-Ana Bulmez 964

PhD Student, University of Oradea 964

ASPECTS CONCERNING THE APPLICATION OF ARTICLE 8 FROM THE CONVENTION OF TRUCE WITH THE UNITED NATIONS FROM THE 12TH OF SEPTEMBER 1944 IN SATU MARE COUNTY 968

Ciprian Pusta 968

PhD Student, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 968

STUDION MONASTERY: FROM ITS BEGINNINGS TO ITS GOLDEN AGE 978

Stelian Gheorghiasa 978

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 978

THE FORMATION OF YOUNG PEOPLE IN THE VISION OF THE APOSTOLIC FATHERS AND ST. JOHN CHRYSOSTOM 985

Ioan Puiu 985

PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 985

PHILOSOPHICAL DIALOGUE AS CONSOLIDATING THE THEOLOGICAL SYSTEM OF FATHER PROFESSOR PHD ACADEMICIAN DUMITRU STĂNILOAE - A PHILOSOPHICAL APPROACH 996

Marius Golea 996

PhD Student, West University of Timișoara 996

ESCHATOLOGY AND ITS SPIRITUAL DIMENSION 1006

Ilie Rareș Daniel 1006

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1006

AN ORTHODOX PERSPECTIVE ON EUTHANASIA 1014

Constantin Cătălin Cârloanță 1014

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1014

THE HEALING POWER OF LOVE AND COMPASSION. THEOLOGICAL AND SCIENTIFIC ASPECTS 1022

Florentin Iustinian Jipa 1022

PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1022

THE EVOLUTION OVER TIME OF THE HISPANO-MOZARABIC TRADITION 1029

Bogdan Ștefan Avram 1029

PhD Student, University of Bucharest 1029

EASTERN INFLUENCES IN THE HISPANIC LITURGY 1037

Bogdan Ștefan Avram 1037

PhD Student, University of Bucharest 1037

THE ARGUMENTATIVE FORCE OF POLEMICAL NEGATION IN ADVERTISING DISCOURSE 1047

Crina-Ancuța Macovei 1047

PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1047

LEXICAL MODIFIERS IN THE ROMANIAN JOURNALISTIC DISCOURSE 1055

Emanuela Păduraru 1055

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1055

THE RECEIPT OF THE EDITORIAL 1061

Eliza Pop 1061

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare 1061

DYNAMICS OF ENCODING AND DECODING IN ECOLOGICAL ADVERTISING DISCOURSE 1068

Diana Motreniuc 1068

PhD Student, State University of Moldova 1068

EXPLORING TRANSLATION STRATEGIES IN PATIENT INFORMATION LEAFLETS 1074

Ana Maria Mangher (Chitac) 1074

PhD Student, ,,Alexandru Ioan Cuza" University of Iași 1074

THE EFFECTS OF THE PHANARIOT ERA ON THE ROMANIAN PEOPLE 1087

Marinel Pădure 1087

PhD Student, „Ovidius" University of Constanța 1087

THEORIES OF THE RELATION BETWEEN EDUCATION AND SOCIAL INEQUALITY 1094

Simina-Maria Mikó (Morar) 1094

PhD Student, University of Oradea 1094

THE ROLE OF THE FAMILY-SCHOOL PARTNERSHIP, THE EDUCATIVE FUNCTION OF FAMILY AND THE EDUCATIONAL RESOURCES AT A FAMILY LEVEL IN THE PROCESS OF INCLUSION 1107

Mirabela Murg 1107

PhD Student, University of Oradea 1107

THE CONTEXT OF THE PROMULGATION OF THE LAW OF PUBLIC INSTRUCTION IN 1864 AND THE CONTROVERSIES OF THE NORMATIVE ACT 1115

Mirela Irina Cula (Pascu) 1115

PhD Student, University of Craiova 1115

EXPLORING SOCIAL REALITY IN ROMANIAN, ENGLISH AND FRENCH ANTONYMIC PHRASEOLOGIES: "SUCCESS" AND "UNSUCCESS" 1122

Oana Balan 1122

PhD Student, State University of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova 1122

THE SEMANTIC-SYNTACTIC BEHAVIOR OF THE IMPERFECT IN THE FRAMEWORK OF THE ROMANCE CONDITIONAL SYSTEM 1130

Mirela-Alina Oprescu 1130

PhD Student, University of Craiova 1130

REFERENCE UNIVERSE IN GOURMET LITERARY DISCOURSE LEXICOMETRIC ANALYSIS 1138

Emanuela Ciolacu 1138

PhD Student, University of Craiova 1138

EXPLORING THE CONCEPT OF DREAM AS DESIRE: METAPHORICAL HUNGER AND THIRST IN THE ENGLISH, ROMANIAN AND FRENCH LANGUAGES 1148

Oana Șulic 1148

PhD Student, State University of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova 1148

CALQUE AND LANGUAGE IDEOLOGY IN CONTEMPORARY JOURNALISM 1154

Ionela-Cristina Bogdan (Sandu) 1154

PhD Student, Politehnica University of Bucharest 1154

PERIODICALS PUBLISHED IN SINAIA DURING THE REIGN OF KING CAROL I 1159

Simona Nicoleta Lazăr 1159

PhD Student, University of Bucharest 1159

ASPECTS OF RURAL SYSTEMATIZATION IN ILFOV COUNTY AROUND THE TIME OF THE ORGANIC REGULATION 1168

Vasile Grigore 1168

PhD Student, University of Bucharest 1168

RESEARCHING FESTIVALS - A NEW BRANCH OF CULTURAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES? 1177

Andrei Bulboaca-Trif 1177

PhD Student, University of Bucharest 1177

ALTERNATIVE MEASURES RELATING TO THE DEPRIVATION OF LIBERTY OF JUVENILE OFFENDERS DURING THE CRIMINAL TRIAL 1184

Ștefan - Tiberiu Ciurea 1184

PhD Student, „Dunărea de Jos" University of Galați 1184

INTERNATIONAL CRIMES AND TORTS. THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN VIOLATION AND INJURY IN THE LIGHT OF TRANSITIONAL JUSTICE (THE SECOND PART) 1191

Ionuț – Gabriel Dulcinatu 1191

PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău 1191

ROMANIAN SPORTS IN THE COMMUNIST SCHOOL DURING THE PERIOD OF THE YEARS 1973-1989 1204

Sebastian Delast-Voinea-Popovici 1204

PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș 1204

THE CONTEXT OF INTERACTIONS AMONG PUBLIC RELATIONS, PUBLIC INSTITUTIONS AND MASS-MEDIA 1214

Pavel-Ioan Lazăr 1214

PhD Student, University of Craiova 1214

THE IMAGE OF THE HUNGARIANS IN JOACHIM WITTSTOCK'S WORK 1223

Sonia Tiru 1223

PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu 1223

THE EVOLUTION OF ENVIRONMENTAL CRIMINAL LAW AT THE NATIONAL AND EUROPEAN LEVEL

Ciprian Raicea 1230

PhD Student, University of Craiova 1230

ION MUȘLEA AND ION TALOȘ IN CORRESPONDENCE 1251

Maria-Aura Lățea 1251

PhD Student, University of Craiova 1251

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL SATISFACTION AND BURNOUT THROUGH THE LENS OF ECOLOGICAL DEVELOPMENT THEORY 1259

Ani Emilia Cernea-Radu 1259

PhD Student, University of Oradea 1259

ACCESS OF ROMA CHILDREN TO EDUCATION 1268
Rodica Pentea-Pop 1268
PhD Student, University of Oradea 1268
THE TRANSYLVANIAN VILLAGE BETWEEN TRADITION AND MODERNITY. THE TRANSFORMATION OF THE CULTURAL LANDSCAPE OF CHITID 1277
Paul-Cristian Albu 1277
PhD Student, University of Craiova 1277
REDEMPTION AND SPIRITUAL SUFFERING IN THE "MARIE DOLENTE AU PIED DE LA CROIX" POEM
Paul-Cristian Albu 1284
PhD Student, University of Craiova 1284
EUGENE IONESCO'S LESSON- A CRITICAL APPROACH TO TOTALITARIANISM IN THE XXTH CENTURY 1289
Paul-Cristian Albu 1289
PhD Student, University of Craiova 1289
THE PHILOSOPHICAL CONCEPTS OF REALITY AND SIMULACRUM IN INDIAN MYSTICS. THE BHAGAVAD-GITA EPISODE 1298
Alexandru-Ioan Cânda 1298
PhD, West University of Timișoara 1298
PHENOMENOLOGICAL SUFISM. EXPECTANCY, PRESENCE AND A NOSTALGY OF INNOCENCE 1305
Alexandru-Ioan Cânda 1305
PhD, West University of Timișoara 1305
EMOTIONAL INTELLIGENCE IN COUPLE 1314
Cristina Ceban 1314
MA Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău 1314
THE MEMOIR OF GEORGE CANTACUZINO, GENERAL IN THE ARMY OF ALEXANDRU IPSILANTI 1322
Ștefan Dumitru 1322
Lecturer, PhD, „Carol I" National Defence University, Bucharest 1322
CULTURAL AND LINGUISTIC RECEPTION OF THE HEART (CASE STUDY: GREEK IDIOMATIC EXPRESSIONS) 1331
Ștefan Dumitru 1331
Lecturer, PhD, „Carol I" National Defence University, Bucharest 1331
Take the Red Eye 1340
Alexandru Cornel Selyem 1340
Phd. Student "1 Decembrie 1918" University Alba Iulia 1340

ALEXANDRU VLAD'S PROSE. REALITY AS FICTION

Iulian Boldea
Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Alexandru Vlad's prose is distinguished in today's Romanian literature by its expressive force, distinction and refinement, the writer also exhibiting, in novels, novellas and publicistic interventions, a very distinct style. A style of living and creation alike, a style that does not accept useless ornament, relying rather on sobriety, direct exposition, precise capture of the behaviour, speech and existential logic of problematic characters with symbolic imprint and dilemmatic identity.

Keywords: prose, notation, fiction, reality, style

Postmodern short prose resorts, as is well known, to relativization and irony, to playful and parodic instinct, to lucidity and detachment, but also to the closest possible proximity to reality. The tension of the dynamic relationship between referentiality and self-referentiality, the dialogue with the immediate world and the exploration of interiority, the rediscovery of the everyday, of common gestures and the banal are some other features of the postmodern short genre. In a survey of the "Vatra" magazine on the state of the short prose, Alexandru Vlad captures the articulations of this way of drawing the world in concentrated epic strokes: "One can say of the short prose that by its comprehensible nature it teaches us to understand things as a whole. It is the elements of composition that provide perspective and shed light on the content. Studying and becoming familiar with this fact helps many more people than, say, those interested exclusively in literature. In some American universities (Yale, for example) students are encouraged to study and write stories. Not necessarily to become writers, something makes me think there is no crisis of short prose in US literature, but precisely to learn to present things in writing, to be able to perceive them as a whole and not as a sum of factual and disparate elements. Short prose has, despite its sometimes truly small size, interesting and fertile confines. The essay may be conversational (the famous English conversational essay), or it may have narrative elements, it may be a moral portrait, a "physiology" - as it is known in our classical literature, it may well incorporate elements of the epistolary genre. And in postmodern conditions these may well coexist, enriching the endless variety of prose smaller than the novel. The versatility of the genre is designed to ensure its survival, beyond its transitory vicissitudes."

Reticent towards the experimental side of optocentric postmodernism, Alexandru Vlad is, by focusing on revealing fragments of the world, by his repositioning of perspective and writing, a prose writer who exploits the possibilities and chances of an eclectic realism, in which the firm notation of the everyday and the oneiric sidekick are intertwined with an interest in the fluctuations of the imaginary and the refinement of the livid, elements (pre)visible in Griffon's Wing, The Road to the South Pole, or The Cold of Summer. All of Alexandru Vlad's short stories testify to an extremely precise authorial lucidity, with impeccable attention to the problematics of the composition of the narrative text, its apparent or implicit tectonics, its fluid and yet so concrete relief. Radu G. Țeposu outlines, with sufficient precision, the epic profile of the writer ("Alexandru Vlad's prose is the product of a great subtlety of observation. The refinement of notation, of a strange poetic austerity, produces admirable sequences and details that imply stylistic and psychological finesse in equal measure"). At the same time, Norman Manea is also right to point out that "modern vision, narrative fluency and ideational bearing, scrupulousness of nuance, mystery and lucidity, melancholic chromaticism and counterpoint, sarcasm of observation, rhythmic appropriateness are the qualities which, we believe, make up the seductive specificity of the new prose writer". The narrative pact thus involves a risk of choice, a tension of the exploitation of the subject, of the articulation of life in the frame of a

destiny, in which chance and predestination meet ("I ran up the four flights of cold, empty, clean stairs, not letting go during the ascent of the suggestion that I was missing something even though I had the reins in my hand. I had dropped a story, the elements of which were all in my possession, for nothing. Not that I had drawn anything concrete, but I know from experience that the elements of a story can be almost any, simple or random, elaborate, borrowed, of all kinds, provided they don't lack the ability, the disposition, to take the deal with you)."

An inimitable and fascinating "storyteller", in life as in his work, Alexander Vlad is rather suspicious of the possibilities of the word to reveal the hidden reflections of things, the mystery hidden in a corner of the landscape, the revelations of the human soul exposed in a fragment of a sentence or an unfinished gesture. The writer succeeds in selecting, from the amorphousness of a grey nature, the revealing detail, in placing ontological or ethical accents on banal sequences of everyday life, in carving the diaphanous from the insignificant with expressive force, with the plasticity of the phrase, with a sense of the precise drawing of the world, capturing the imprint of a meaning hidden in the profane reflections of passing ("In September the streets seem wider. The excess of light, the almost empty parking lots, the free flight of doves through the central squares, the still green lawns, the new angle of the slightly more pious shadows - all this makes me wander through my own city like a happy orphan. Bereft - if I have to use one word. The world on the street seems troubled by the same condition. If we were to talk to each other we might burst simultaneously into a series of monologues. Equations and sibilant snatches of verse, secrets uttered in the coded languages of childhood, axioms and harmless obsessions would rise into the air, disturbing for a moment the flight of doves, shadowing the reflections of shop windows and making newspapers flutter, ringed in clamps at the press kiosks"). Alexandru Vlad's prose is made up, as has already been said, of sequences that seek one another out, of springs of the imaginary and detents of the livid, which make the appeal to the real an imprecise, vague starting point, encrusted in symbols and recoiling before the miracle hidden in the banality of everyday life ("Reality was unconvincing, and I should have made a gesture, intervened with something, taking things out of the static relationship in which they found themselves").

Alexandru Vlad's prose is distinguished in today's Romanian literature by its expressive force, distinction and refinement, the writer also exhibiting, in novels, novellas and publicistic interventions, a very distinct style. A style of living and creation alike, a style that does not accept useless ornament, relying rather on sobriety, direct exposition, precise capture of the behaviour, speech and existential logic of problematic characters with symbolic imprint and dilemmatic identity. In fact, referring to the conjunction of inspiration, constructive effort and experiment, Alexandru Vlad remarked in an interview published in "România literară": "The initial idea is a small revelation, it contains everything, like a DNA cell. No wonder it is also called inspiration. You have to watch over it like a germ, then like a plant, then like a sapling, and eventually you give it a name. I preferred this metaphor because it is closer to the truth than any technical assertion. The experiment should not compromise the Romanesque approach, but highlight it. Occam's principle applies." A renowned author of short prose (Griffon's Wing, The Road to the South Pole, Olives Almost Free), Alexandru Vlad has also established himself as a novelist (The Cold of Summer, The Double Rainbow, The Bitter Rains), a novelist with the knowledge (and art) of rigorously assembling the narrative and mobilising the characters according to the needs of the epic scenario and the meandering architecture of the human soul. Radu G. Țeposu was right when he observed that subtlety of observation and psychological finesse are the strengths of this way of writing: "Alexandru Vlad's prose is the product of great subtlety of observation. The refinement of notation, of a strange poetic austerity, produces admirable sequences and details that imply stylistic and psychological finesse in equal measure". Acute vividness, imaginative ardour, ironic deference meet with the cutting out of apparently banal details, which are given an unusual ontic accent: "We look with amazement at the wrinkles of those who are of an age with us; as soon as we

are alone, we detach ourselves from our own past as from a baggage that is too heavy and we experience a sense of timeless weightlessness. Until one day, when the ticket inspector tells us on the tram, in front of everyone: "Uncle, this ticket is punched wrong. Do you have another one in your pocket?". Moreover, in a confessional text, Alexandru Vlad himself explains the unpredictable, paradoxical game that makes up his literary work, with its sinuous relief, made up of fragments of the real and of the imaginary, of sequences of life and of pages read, of the miscellaneous fact and the revealing metaphor: "I sometimes have the impression that my characters intrude into my real life, as neighbours sometimes intrude into my texts. The poverty of fantasy? But why does fantasy have to be richer? Isn't it enough to blur the line between fact and fiction? Strange, though, how people who become characters lose some of their day-to-day concreteness. Like retouched photographs that manage to somewhat compromise the originals. They have an air of déja vu, like pages read a second time, like birds marked and set free."

Alexandru Vlad's methodical, orderly writing, ordered to the point of minuteness, without logical or affective cracks, a writing that knows it cannot capture without rest the infinitesimal fragmentary world, is one that fervently absorbs gestures and details, faces and masks of the world, fervors of the immediate and immersions in the magma of the past, dramatizations of the corporeality and tensions of a referent often lacking semantic breadth. The Double Rainbow (2008) is a novel in which the truth of life and fiction intertwine, legitimising the heterogeneous status of a narrative construction with the role of a self-portrait made up of collages, in which the epic levels are made up of confessions, flashbacks, details of the countryside, incursions into the dreamlike or mythical space, raids into the everyday and presumptions of a well-camouflaged transcendent. The social meditation, anchored in the immediate reality or in the social-political context, meets the alert notations of environments, scenes, events of the contemporary village, in which kitsch, disorientation, imbalance, lack of secure reference points, the grotesque of forced modernization and deritualization stand out. Moreover, the demystification of a space that is by definition dedicated to ritual and myth, such as the countryside, is acutely and sharply remarked upon by a writer who in no way hides his nostalgia for the old, authentic image of the village, through a contrasting mirroring of two eras, two spaces and mentalities: 'Young girls used to come out of those old houses and I waited for them with bated breath, smelling the smell of silk heated with an iron. Old people come out of these new (already old, in fact) houses. Around them has gathered a heap of useless objects, collected in the idea that a repair, an improvisation is always necessary. Clothing is out of control, second-hand family clothes are worn, work clothes from the construction site, fancy clothes sent by the kids from town, the former groom's suit, the former militia uniform. If that village no longer exists, how can childhood? It lacks visual and auditory cues, smells"

In The Double Rainbow, first-person confessions, publicist or essayistic excursions are combined with reflections on the present or poetic insertions. The part and the whole are here situated in a tense relationship, the part presenting itself rather as a whole with autonomous structure and functionality. A careful and precise observer of reality, possessed of a fresh perception, with decisive strokes that capture the world in all its sensory breadth, the prose writer constructs his postmodern fiction through an evocative collage with heterogeneous chromatics, suggesting a set of revealing antinomies: traditional/postmodern, village/city, dream space/real space ("What is missing? The roar of the cows in the evening as they came in from the pasture, the lantern in the stable at milking time, the crowing of the roosters before dawn, the creaking of the wells' ridges as the cows were watered, the noises of a working mechanism. Or the feeling that all things are in the course of time, not out of it?"). Nostalgia for the traditional horizon stems from an acute awareness of the perversion of values, the falsification of the authentic articulations of traditional ethnicity, the lack of respect for the past, for the intimate being of the nation. The disappearance of the traditional village is equivalent to the disappearance of childhood itself, which becomes a disused Eden, with semantic articulations devoid of content and value ("Young girls used to come out of those old houses, and I waited for them with bated breath, smelling the smell of silk heated with an iron.

From these new houses (already old, in fact) old people come out. Around them has gathered a heap of useless objects, collected with the idea that a repair, an improvisation is always necessary. Clothing is out of control, second-hand family clothes are worn, work clothes from the construction site, fancy clothes sent by the kids from town, the former groom's suit, the former militia uniform. If that village no longer exists, how can childhood? It lacks visual and auditory references, smells"). Gheorghe Crăciun's notes on Alexandru Vlad's prose are very precise. The author of the novel Pupa russa stresses the importance of the "awake body" and the symbols of coporality, measuring the angle of refraction of sensoriality in the architecture of the "logocentric space" ("The diffuse states of consciousness are in Alexandru Vlad's prose an expression of the awake body. Too much attention to the senses disturbs the logocentric space of the intellect - this seems to be the hidden message of the immanent moral plane to which the lives of the characters relate in every situation. Perception makes the intelligible harder to bring into the space of consciousness and the numbing of the channels of communication with the outside world does not help to clarify the truth. Between the two stages of being, thinking and feeling, there is an original mismatch and misunderstanding. The subconscious is perhaps even the informal result of this rupture.")

One of the books received with the greatest interest is The Bitter Rains (2011), a narrative evocation of the floods of the 1970s, an occasion for an x-ray of the community of the Transylvanian village, but also for the presentation of monologues or dialogues that circumscribe careful analyses of experiences of broad and subtle psychological resonance. Such is the monologue, of a dense, symbolic, unrestrained sensoriality, of the Greek-Catholic priest, who hides from the authorities and is secretly visited by Anca: "He looked me in the eye as if he wanted to see with my eyes. A simple and essential scrutiny, as Eve must have looked at Adam before sin, when there was no language. [...] Her eyes were a deep brown and their whites were pure, like porcelain. That look nullified words, and I knew no other weapon or shield. [...] He came to me with food and news. Her femininity filled the room, she was downright aggressive, and I perceived her hypnotically. She was walking, sitting and standing, proud of her feet without seeming to know it. Because if she had been aware of it, she would have died of shame. She didn't assume this quality - beauty, it was but a given of nature. [...] She would come to me buttoned up to the neck, in her headscarf, in long clothes, like a nun. To show me she could be like me if she had to. It was her naïve desire, as if she didn't have the warmth of her breath left, her dilated eyes, with which she followed my every reaction and tried to read beyond it, her fingers that twitched with a life all their own, betraying her emotion. I could even smell his clean laundry, his soap and iron-hot silk, the cold he brought to the folds of his coat."

The Bitter Rains is a narrative built on the principle of intermittency and fragmentation, staging autonomous episodes and recurring, symbolic, ex-centric characters (Pompiliu, Brodea, Alexandru, Dănilă, Kat, or Zaharie) with dense scenography and firm cut-outs of situations that detach themselves from the day-to-day logic, communicating metaphorically with the depths. In fact, the flood itself (with its starting point in the floods of 1970) gives the narrative an aura of the fantastic, of unfathomable mystery, with hints of a symbolic apocalypse, not lacking in plastic expressiveness, in diffuse colours, restrained drawing and barely sketched out contours ("The fact that the horizon was missing, lost in a whitish mist, made this small world seem endless [...] Now the sun had not been seen for weeks, and the light was falling simultaneously in the sky and in the waters. Nature seemed a mechanism that had broken down for good. Someone up there had forgotten how to stop the rain. Surviving in an enormous puddle, the village seemed simply an island, like a pot of corn in a bowl of milk."). Or the moment of the end of the flood, with an opening of the horizon that does not exclude possible recurrences ("Light underneath, the clouds seemed to have become even more consistent, as heavy as a concrete dome, mouldy from so much unpressed humidity. The sky had risen like a lid, and under cover of darkness it could very well fall into place.")

The tectonics of the narrative brings together the tense dialogue, the existential scream, the melancholic and ample writing, the velvety tenderness, but also the refined descriptions of the landscape, the scholarly mounting of the gestures and affects or the appropriate direction of the epic causes and effects. Rigorously articulated, the script of the book fixes in the framework of the narrative human destinies and events, parabolic scenes and social contexts, symbolic initiations and innocuous dramas, dilemmas and mysteries, in a cut-up without shrillness, able to highlight the profile of characters with status precise and mysterious at the same time (Pompiliu, doctor Dănilă and his wife, Livia, Brodea, Marta, Alexandru, the collective president, etc.). The strength of the descriptions and the evocative delicacy of the phrasing, the gradation of the epic tension (the climax is represented by the moment when the graves are broken and the stone is removed from the grave of the activist killed two decades ago), the exploration of the world, in the extension, but also in the intensity of its rhythms prove, beyond the "depth of moral and existential observation" (Cornel Moraru), unswerving attention to detail, multiplication of observation angles, alternation of perspectives or the sliding of temporal landmarks, which suggests the dialogue between interiority and exteriority, between the characters' identity stamp and alterity, expressed through the various poses of an alienating history. It is no coincidence that Pompiliu is the one who matures through the perception of an abject infrareality, of an indisputable grotesque ("A slot had opened, a visor, towards a world that he would have preferred not to know existed. If it existed"). The endless rain, the flood with a symbolic allure acquires an evil imprint, and nature is reduced to a traumatic scenography, in which the destiny of a fallen humanity unfolds, with broken moral contours.

Alexandru Vlad's prose imposes through the show the alternation of perspectives, through the contrapuntal perception of details and the overall image, of the concrete and the bookish, which suggests the persistence of an atmosphere of waiting, of postponement or of perpetually renewed illusion, in a world with firmly drawn contours, in dense strokes, from which the vibration of a melancholic and chimerical undertone is not absent. A work with multiple and subtle layers of narrative and writing, Alexandru Vlad's prose is atypical for the eighties context in which it evolved, in which it set its benchmarks and developed. It is a prose that captures, with equal epic justification, the fervor of the word and the paradoxes of corporeality, the mechanisms of the dream and the translucent springs of an imaginary transfigured into concreteness, the part and the whole, the immediate and the absolute.

BIBLIOGRAPHY

Mircea Iorgulescu, în „România literară”, nr. 19, 1978; Ion Bogdan Lefter, în „Amfiteatru”, nr. 2,1981; Norman Manea, în „SLAST”, nr. 10, 1981; Liviu Petrescu, în „Steaua”, nr. 1, 1981; Virgil Podoabă, în „Familia”, nr. 2, 1981; Mircea Mihăieş, în „Orizont”, nr. 21, 1982; Gheorghe Crăciun, în „Astra”, nr. 11, 1983; N. Steinhardt, în „Familia”, nr. 8, 1983; Norman Manea, *Pe contur*, 1984; Ştefan Borbely, în „Viaţa Românească”, nr. 8, 1985; Eugen Simion, în „România literară”, nr. 48, 1985; Cornel Regman, în „Viaţa Românească”, nr. 9, 1985; Tania Radu, în „Flacăra”, nr. 41, 1985; Ion Pecie, în „Ramuri”, nr. 9, 1985; Liviu Petrescu, în „Steaua”, nr. 6,1986; Gheorghe Perian, în „Astra”, nr. 9, 1986; Ioan Holban, *Profiluri epice contemporane*, 1987; Cornel Regman, *De la imperfect la mai puţin ca perfect*, 1987; Ion Simuţ, în „România literară”, nr. 13, 1988; Anton Cosma, *Romanul românesc contemporan*, vol. I, 1988; Simona Popescu, în „Viaţa Românească”, nr. 3, 1989; Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. IV, 1989; Gheorghe Perian, *Scriitori români postmoderni*, 1996; Virgil Podoabă, *Anatomia frigului. Altă analiză monstruoasă (Eseu monografic despre Alexandru Vlad)*, 2003; Tudorel Urian, în „România literară”, nr. 10, 2008; Ovidiu Pecican, în „Apostrof”, nr. 8, 2012; Carmen Muşat, în „Observator cultural”, nr. 607, 2012; Cornel Ungureanu, în „Luceafărul de dimineaţă”, nr.2, 2013; Iulian Boldea, în „România literară”, nr. 15, 2015; Paul Cernat, în „Observator cultural”, nr. 764, 2015; Ion Simuţ, în

„Cultura”, nr. 510, 2015 Iulian Boldea, *Teme şi variaţiuni*, Editura Europress Group, Bucureşti, 2008; Iulian Boldea, *Aproximaţii*, Editura Contemporanul, Bucureşti, 2010; Iulian Boldea, *Dincolo de cotidian*, în revista „Vatra”, nr. 7-8/2015, Iulian Boldea, *Cotidianul ca poveste şi parabolă*, în revista Studia Universitatis „Petru Maior”, nr. 21, 2016.

REFLECTIONS ON THE PAINTING OF THE SUPERIOR PALEOLITHIC

Ioana-Iulia Olaru
Prof., PhD, „G. Enescu" National University of Arts, Iași

Abstract: The present material has as a focus point the existence of Art, of that Art having its true meaning (which is also quasi-updated), the difference being there where artistic manifestations were not then created for aesthetic reasons, but utilitarian one: magical-religious. Therefore, we are compelled to admire even more the high degree of artistry of rupestral representations, and also the evolutive steps made from realism to styling and then back to abstractization – which is born in the human brain once one makes associations and generalizations. Belonging to the dominant culture of the Superior Paleolithic, the Aurignacian (the sculptures of the type Venus are specific to the Gravettian), the painting shows the freshness of perception and the vision of the artist from that time, having not the boundaries of nowadays, but especially the aesthetic taste which is undeniably part of the primitive, appart from the utilitarian purpose, the daily needs.

Keywords: ritual, shaman, sacerdotal, stylization, apotropaic

În această cea mai scurtă fază a Paleoliticului, Paleoliticul Superior, regionalizarea culturilor se accentuează.

Așezările (cu perimetrul marcat prin lespezi din piatră) sunt acum sub corturi alcătuite din piei întinse pe stâlpi sau pe colți de mamut. Din Paleoliticul Superior datează primele bordeie. O dată cu schimbarea anotimpurilor, locuitorii migrau, dar în lume există deja și așezări permanente (Willendorf); totuși, permanentizarea locuirilor va fi specifică abia Neoliticului. Polarizării în jurul unei singure vetre (în nivelul aurignacian) i se adaugă articularea pe mai multe vetre, fapt care sugerează legături mai ample: de exemplu, structura socială cu două nivele a comunităților. Apar sisteme în care se organizează legăturile de rudenie, cooperarea constituind un factor de coeziune mai important decât conlocuirea[1]. De altfel, din cercetările unor situri cu locuiri, s-a concluzionat că cetele sau bandele probabil că aveau un număr optim de cca 25 de indivizi. Mai puțini dacă ar fi fost, ar fi avut mai mici șanse de supraviețuire, la mai mulți, agresivitatea în general crește și crește, o dată cu aceasta, și șansa unui conflict (care, la peste 100 de indivizi, ar duce la diviserea grupului). Deci, probabil cca 25 de indivizi constituind o ceată ar fi avut șansele cele mai mari. Cu condiția exogamiei. A fost o treaptă pentru formarea tribului – acesta, cu cca 500 de indivizi, număr ideal pentru evitarea degenerării (treapta următoare până la trib fiind ginta – colectiv cu strămoș comun și care are aceeași obligație de a-și căuta partener de uniune în altă gintă).

O diferență față de prehominizii dinainte este că deja poziția bipedă le-a permis indivizilor o altă percepție a spațiului care li se oferea de jur-împrejur, organizat în jurul unui centru: un ax central sus-jos[2]. O dovadă este dispunerea raportată la un centru a așezărilor și a locuințelor din aceste așezări.

În ceea ce privește Arta propriu-zisă, manifestările artistice fac acum un pas înainte.

[1] Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Editura Meridiane, 1980, p.15
[2] Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase. I. De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis,* București, Editura științifică, 1992, p.13

Cele mai vechi obiecte de podoabă (coliere făurite din dinți de animal) aparțin Paleoliticului Superior[3].

De asemenea, însăși împodobirea corpului – prin tatuare cu lut roșu, brun, ocru, alb, precum și prin vestimentație – poate fi considerată o manifestare (prima!) tipică pentru ceea ce se numește acum Creație artistică.

Aceste două prime forme de artă au apărut în Africa (după unii specialiști acum 70 000 de ani chiar), deși nu putea fi încă vorba atunci despre conștientizarea ideii de Artă.

Paleoliticul Superior este epoca în care au fost datate în lume cele mai vechi obiecte de uz casnic decorate, picturile și gravurile rupestre, dar și figurinele antropomorfe cu funcție magică. Sunt primele manifestări artistice conștiente, dar care uimesc și printr-o maturitate stilistică și o tehnică surprinzătoare pentru această epocă. Este vorba, în ceea ce privește Arta paleolitică, despre un salt calitativ pe scara valorilor, care va fi egalat doar de inventarea scrisului de la sfârșitul Neoliticului.

Apariția Artei este, după unii specialiști, singura diferență dintre culturile Paleoliticului Superior și cele ale Paleoliticului Mijlociu[4]. Poate nu era Artă în accepțiunea modernă a termenului, manifestările acestea fiind create din alte considerente decât cele estetice, poate era cel mult un „instinct artistic" – dacă nu doar în relație cu premisele unei ideologii magico-religioase deja existente[5]. Dar aceste manifestări au un uimitor grad de artisticitate; în plus, este clară și existența unor artefacte fără funcție utilitară evidentă.

Deci întreaga artă avea funcție preponderent utilitară și, pentru realizatorul paleolitic, probabil picturile și figurinele erau reprezentări în cadrul ceremoniilor ritualice vânătorești[6] (în care legătura dintre vânător și vânat este stabilită astfel anterior sacrificiului de a doua zi). Totuși cu siguranță o trăire, o emoție artistică omul primitiv trebuie să fi avut, chiar dacă semnificația magică a lucrărilor era neîndoielnică: așa cum casele aveau scopul de a-l adăposti de intemperii, la fel și imaginile și obiectele erau făcute pentru a-l apăra de alte puteri, la fel de reale pentru el (spiritele). Ne asigură de existența acestor trăiri pasiunea sentimentului cu care omul de atunci a elaborat imagini și obiecte, căutând și aplicând principii care au devenit mai târziu cele ale Artei, dobândind treptat abilități de stăpânire a mijloacelor de expresie. Dovadă stă evoluția continuă observată în stiluri, subiecte, tehnici. Rezultă din toate acestea existența unor „specialiști", care probabil ocupau o funcție deosebită în societatea de atunci, această funcție fiind probabil sacerdotală. Primii iubitori de frumos au fost probabil șamanii, care, odată întorși din lumea subconștientului în care intrau, se puteau transforma, unii dintre ei, în artiștii care descopereau satisfacția de a transforma lumea, pe ei și pe ceilalți, de a modela totul în formă ideală. …De a face Artă. Nu prin decorativism facil, nu doar prin simpla împodobire, ci prin încărcare cu simboluri, chiar dacă nu întotdeauna înțelese de noi, cei de acum. De altfel, în societatea primitivă, artistul era oricum considerat un mag, dat fiind că se considera că o creație de orice fel poate fi realizată doar cu ajutor divin, supranatural.

Pornind așadar de la destinația artei de a îmbunătăți viața omului, aceasta ajunge să transfigureze realitatea cu ajutorul imaginilor artistice. Cu atât mai de admirat este acest fapt: că Arta s-a născut dintr-o activitate practică, neartistică. Răspunzând unor nevoi vitale, economice, obiectele și imaginile asupra cărora era necesar să acționeze puterile magice au devenit simboluri colective. S-au transformat în Artă. …Desigur, o artă care, și acum, ca și în

[3] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, Editura Corint, 2007, p.16; Marin Rotaru, Gheorghe Gherghe, *Așezarea paleolitică de la Dinga, comuna Costești, județul Vaslui*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, XXII-XXIV, Vaslui, 2001-2003, p.537

[4] A. Laming-Emperaire, apud Leroi-Gourham, André, *Préhistorie de l'art occidental,* Paris, Éditions Citadelles & Mazenod, 1995

[5] Pe care arta de atunci ne ajută să le cunoaștem: animale cu puteri supranaturale, capacitatea omului de a se transforma în animale și invers...

[6] Pe suprafața unor imagini pictate sau a unor figurine s-au găsit evidente urme de lovituri sau înțepături de săgeți.

toată Epoca veche, nu se disocia de ideea de meșteșug[7], dar încă din Paleolitic era deja capabilă să producă un răspuns estetic, deși finalitatea produselor ei nu era una nemijlocit estetică. Nu era concepută pentru a produce o emoție artistică: artisticul și utilitarul (de natură ritual-magică) se întrepătrundeau. Dar indiferent de aceasta, elementele artistice au fost integrate dintotdeauna în activitatea și în produsele activității de zi cu zi a oamenilor preistorici. Măcar impresionante aceste produse erau și atunci, când cu siguranță își îndeplineau scopul pentru care erau făurite (cel de a găsi răspuns întrebărilor vieții – și pentru aceasta trebuind să fie convingătoare), dar cu siguranță și acum, când produc cel puțin încântare chiar unor privitori avizați, care dispun de termeni de comparație.

Se va vedea cum pași înainte au fost făcuți în special în evoluția reprezentărilor rupestre, de la realism înspre stilizare, și apoi înspre abstractizare. Aceasta din urmă s-a născut o dată cu capacitatea creierului uman de a face asociații și generalizări, simbolul fiind cel care va permite analogii, prin care reprezentarea va fi echivalenta unei forțe imateriale.

Este vorba despre o dezvoltare a mijloacelor de expresie pe care omul le-a găsit pentru a da glas vieții sale interioare, precum este vorba și despre lărgirea simțului estetic al omului de atunci.

Și aceasta pentru că inclusiv creația artistică se va întemeia pe o nouă ideologie, care reflectă noua ființă, cu arme și unelte tot mai evoluate, cu elemente de limbaj, dar și cu interes pentru podoabe și pentru manifestări în care nu doar fixarea realismului animalului era stăpânită în reprezentări, ci și stilizarea formei acestuia. Așadar, existau și alte rațiuni și orientări decât cele elementare, pe care omul le cunoaște și le folosește: înțelege și nevoia unor altor instrumente de adaptare intelectuală la legile universale. Unul dintre acestea este Arta, cea care permite nu reproducerea, ci creația prin care se dă glas propriei ființe. Nu obținerea utilitarului doar, ci și a plăcerii pe care o poate provoca simțurilor obiectul produs. Se naște așadar simțul estetic. Deși Arta era destinată altor scopuri decât cele strict artistice, ea a contribuit la îmbogățirea spirituală a societăților paleolitice. Iar pentru Arta de acum, cea paleolitică a fost cea care i-a stabilit principiile existente și astăzi, definind ceea ce înseamnă artisticul – de atunci și de acum.

Culturi au existat din toate timpurile: moduri de viață complexe care însă nu sunt în evoluție. Doar cultura umană este progresivă: nu posedarea unor facultăți și caracteristici a contat, ci ceea ce a știut să facă specia umană cu acestea, modalitatea în care moștenirea genetică a lăsat locul unor selecții conștiente.

Cultura aurignaciană (Aurignacianul mijlociu și târziu) domină în ansamblu întreg Paleoliticul Superior.

Locuirea a ocupat atât peșterile (cu așezări colective în grupuri mari în jurul unei vetre centrale situate în apropierea intrării în peșteră, precum și cu așezări colective în grupuri mici, cu mai multe vetre), precum au existat și locuiri în aer liber, pe terasele râurilor (la fel, cu așezări în jurul unei vetre mari sau în jurul mai multor vetre mici).

În ceea ce privește uneltele, cioplirea silexului cunoaște acum progrese importante: nucleele au formă regulată, conică, iar așchiile sunt lame unifaciale, longitudinale, ulterior retușate pentru a deveni râcâitoare, străpungătoare, dăltițe[8]; rareori se întâlnesc vârfuri de suliță triunghiulare, cioplite cu grijă. Evoluția este înspre regularitatea formelor și a retușelor, demonstrând o perfecționare a tehnicii de prelucrare a silexului.

Manifestările clar artistice apar și ele, sporadic, un prim pas fiind făcut o dată cu cea dintâi manifestare tipică creației artistice: împodobirea trupului ca urmare a ritualurilor vânătorești, cu tatuaje cu luturi colorate.

Cultura specializată a Gravettianului continuă Aurignacianul, spre sfârșitul perioadei.

[7] Claude Frontisi (coord.), *Istoria vizuală a artei,* Bucureşti, RAO, 2003, Liana Filimon, Denia Mateescu, p.17
[8] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.53

Pe arii restrânse, se cunoaște uneori și locuirea intensivă, organizată, grosimea nivelurilor descoperite denotând o durată îndelungată. Locuirea gravettiană este reprezentată însă în mare măsură de așezări pe terase, centrate pe vetre[9]; se construiau locuințe din piei de animale, sprijinite pe un cadru din bețe sau din oase lungi.

Varietatea utilajului de piatră cioplită indică amplificarea și diversificarea activităților de asigurare a subzistenței, dar și perfecționarea uneltelor. Se adaugă și producerea uneltelor din os și din corn.

Perfecționarea cioplirii silexului a dus la făurirea unor unelte cu un aspect mai elegant, având forme tratate mai îngrijit și fiind mai fine chiar, cu dimensiuni tot mai reduse.

Cu toate că arta a avut ca punct de plecare magia – ritualurile pentru care omul plăsmuia imagini sau idoli apotropaici care să-l ajute la vânătoare –, acestea, imaginile, constituiau limbajul prin care acea ființă, deja înzestrată cu inteligență dar și cu imaginație, și-a exprimat și comunicat ideile și impresiile, dar și dorințele, căutând să captiveze simțurile privitorilor[10]. Și aceasta pentru că omul a avut încă de atunci acea capacitate care îl deosebește de animal, de a-și comunica percepțiile emotive în forme frumoase, folosindu-și creator imaginația. ...Și reușind să făurească opere care emoționează până în timpurile prezente. Că nu sunt doar pline de farmec, ci au un înalt nivel artistic și pentru noi, cei de acum, ne-o spune faptul că multă vreme nu au convins pe nimeni că n-ar fi niște falsuri[11]. Aceasta este o dovadă sigură pentru recunoașterea valorii lor incontestabile.

O particularitate a percepției vizuale a artistului primitiv din perioada Paleoliticului Superior este prospețimea cu care observa și înțelegea zi de zi lumea, în toată splendoarea și vigoarea ei – lipsit fiind de îngrădirile artistului din timpurile noastre.

Acest fapt are implicații pozitive, legate de capacitatea de neegalat în ceea ce privește diversitatea tratării uneia și aceleiași teme, ori de încântătoarea vioiciune a fiecărui element reprezentat. Bogăția și varietatea impresiilor sale vizuale l-au făcut pe artistul primitiv să creeze obiecte și imagini artistice de o sensibilitate plastică de necontestat chiar și pentru noi, cei de acum, demne de un talentat pictor clasic. Cu o imaginație mereu creatoare, el le-a înzestrat cu simboluri și semnificații estetice, însuflețindu-le și integrându-le ordinii Universului, conform viziunii sale asupra vieții și naturii înconjurătoare. Arta era atunci legată de supraviețuire, de adaptare, de viață în general; Arta era singurul mijloc de a înțelege legile lumii. Prin simboluri, oamenii traduceau forțele religioase care guvernau totul: la tradiții religioase omul era mai receptiv decât la arta în sine, reprezentările ajutându-l să aibă impresia că ține sub control mediul ambiant, fenomenele naturii, în lipsa cunoașterii altor posibilități în acele timpuri.

Dar aceste motivații practice nu ar fi necesitat frumusețe pentru a-și dovedi utilitatea. Și totuși, imaginile (și obiectele) au satisfăcut și nevoia de frumos. E de admirat simțul estetic al primitivului de a produce și o satisfacție artistică, separat de scopul utilitar.

Virtuțile picturilor rupestre sunt inegalabile; impresionează înaltul nivel la care ajunsese deja artistul în aceste prime manifestări ale sale pe tărâmul unei arte care, chiar dacă atunci nu îndeplinea acest scop, strict estetic, acum alcătuiesc o adevărată comoară artistică. Atât de necontestat este frumusețea lor, încât atunci când au fost descoperite, așa cum aminteam mai sus, le-a fost contestată vechimea. Mai ales exemplele de pictură rupestră din Altamira au fost dovada unei sensibilități existente deja într-o umanitate cu o experiență și o cultură nu tocmai sărace, în care posibilitățile artistice ale oamenilor primitivi își dădeau mâna cu o fantezie și o creativitate ieșite din comun. Nici Lascaux nu e mai prejos: produce o impresie covârșitoare prospețimea și bogăția cromatică, eleganța desenului, excepționalul simț de observație – surprinzătoare pentru culturile primare.

[9] *Ibidem*, p.54
[10] Pentru că, până la urmă, înainte de a se adresa mentalului, cunoașterii, Arta trebuie să se impună simțurilor.
[11] Mary Hollingsworth, *Arta în istoria umanităţii,* București, Enciclopedia RAO, 2004, p.22

De altfel, toate ansamblurile picturale dovedesc o apetență pentru forme impunătoare și pentru un efect grandios. Dar mai ales pentru acel altceva care se află dincolo de problemele și nevoile vieții de zi cu zi. Adică pentru Artă. Indiferent de imboldul care a stat la baza acesteia.

BIBLIOGRAPHY

Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Şerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Bucureşti, Editura Corint, 2007

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase. I. De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis,* București, Editura științifică, 1992

Frontisi, Claude (coord.), *Istoria vizuală a artei,* Bucureşti, RAO, 2003, Liana Filimon, Denia Mateescu

Hollingsworth, Mary, *Arta în istoria umanităţii,* Bucureşti, Enciclopedia RAO, 2004, trad. Denia Mateescu, Mariana Săndulescu

Leroi-Gourham, André, *Préhistorie de l'art occidental,* Paris, Éditions Citadelles & Mazenod, 1995

Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Editura Meridiane, 1980

Rotaru, Marin, Gherghe, Gheorghe, *Așezarea paleolitică de la Dinga, comuna Costești, județul Vaslui*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, XXII-XXIV, Vaslui, 2001-2003, pp. 537-538

RHETORICAL CONSTRUCTS IN THE LEGITIMATION OF POLITICAL POWER

Nicolae Iuga
Prof., PhD, Associate Researcher, „Constantin Rădulescu-Motru" Philosophy Institute, Romanian Academy

Abstract: Ideologically, the last century has been broadly dominated by three principled constructs, which we can think of as belonging to the same genus, which we call high-powered chauvinism. The communist ideology claimed that all the revolutions produced in the entire history of humanity did nothing but replace the dominance of one social class with the dominance of another class, that is, to change one form of exploitation of man by man with another form of exploitation. But, for the first time in history, the proletariat is called, somewhat messianically, to abolish private property and, by doing so, to completely abolish every form of exploitation of man by man. In the course of the socialist revolution, the proletariat not only emancipates itself, but, by emancipating itself, it also emancipates, objectively and even involuntarily, the entire society. In German Nazism, Hitler replaces the proletariat of the communist ideology with the German people, replaces the social class saving mankind with the superior race of the Aryans, also meant to save mankind. The superior race and the need to safeguard it, for the good of all mankind, is the principle from which the absolute ideological truth and the belligerent rhetoric in this case derive. Finally, in the contemporary hegemonic neoconservative ideology, the United States must hold global dominance, because it has military power, and it must have as much military power as possible, in order to hold global dominance for as long as possible. This construct says: we are the strongest military alliance in History, so we are always right. These constructs have had bad consequences and can only have bad consequences.

Keywords: Political legitimation, rhetoric of belligerence, Bolshevism, Nazism, Hegemonism

1. Bolșevismul ca șovinism de mare putere

În colonialismul clasic, ocuparea unor țări și transformarea lor în colonii se făcea prin războaie de cotropire și jaf, iar mobilul care îi punea pe oameni în mișcare îl constituia jefuirea bogățiilor din teritoriile colonizate: aur, pietre prețioase, mirodenii, produse exotice de lux ori sclavi, o forță de muncă deosebit de ieftină. Iar în colonialismul contemporan, numit eufemistic globalism, lucrurile nu stau fundamental diferit. În filosofia statului hegemonic de după al doilea război mondial, avem un tip de Imperiu cu totul nou, care nu se bazează pe ocuparea militară a unui teritoriu, ci pe controlarea unor resurse vitale[1]. Este vorba de un imperiu nedeclarat ca atare, dar care controlează finanţele mondiale, lanţul alimentar de bază, energia, petrolul şi industria chimico-farmaceutică, un imperiu ajuns, după prăbuşirea fostei URSS, cea mai mare concentrare de putere din istorie. Şi acest super-imperiu, ca oricare alt imperiu din istorie, va avea un sfârşit, iar sfârşitul lui va veni exact din această tendinţă a sa, aceea de a controla totul la scară planetară.

Dar trebuie să admitem că toată această mișcare are și o componentă de psihologie socială, este vorba de o anumită ideologie, de o stare spirit prin care colonizatorii își justifică jefuirea coloniilor și își legitimează în ochii proprii și pentru opinia publică internațională propriile lor acțiuni de natură pur colonială. Am numit această dimensiune ideologică șovinism de mare putere. Expresia *Şovinism de mare putere* a fost definită și analizată detaliat de către noi într-o carte

[1] www.williamengdahl.com, consultat la 22 feb. 2014.

consacrată anume prezentării acestui fenomen[2]. Acest gen de şovinism semnifică situaţia aberantă în care o naţiune se pune pe sine, în propriul său imaginar colectiv şi în propia sa mitologie politică, mai presus decât toate celelalte naţiuni, mai presus chiar decât întreaga omenire şi, cumva de înţeles, mai presus decât Dumnezeu. De aceea, naţiunile care practică acest gen de şovinism sunt fie ateiste, ca regim politic, fie fals religioase. Bolşevismul, comunismul în genere, nazismul german sau doctrina americană contemporană unei lumi unipolare din punct de vedere politico-militar, în care se susţine că o singură naţiune ar trebui să domine tot globul pământesc, sunt exemplele cele mai la îndemână.

Simplul adjectiv „bolşevic" are, istoric vorbind, o conotaţie sinistră. Termenul însă este practic nevinovat şi neutru în sine. „Bolşoi" (pronunţat în rusă „balşoi") înseamnă pur şi simplu „mare". Ca grad de comparaţie, *bolşie* înseamnă mai mare sau mai mult, antonimul său fiind *menşie,* care înseamnă mai mic sau mai puţin.

Cariera politică a termenului a început odată cu scindarea Partidului Social Democrat al muncitorilor din Rusia, la Congresul al II-lea ţinut pe 17 octombrie 1903, în „bolşevici" şi „menşevici", o facţiune autointitulată „majoritară", adică bolşevică, condusă de V. I. Lenin şi o alta considerată de către bolşevici „minoritară", numită menşevică, condusă de către Iulius Martov. Motivul scindării l-a constituit disputa în jurul calităţii de membru de partid. Lenin susţinea un acces limitat la statutul de membru de partid, constituirea unui partid restrâns, format dintr-o elită revoluţionară îndoctrinată şi fanatizată, oameni care să nu aibă alte ocupaţii sau profesiuni, „revoluţionari de profesie", iar Martov era pentru o politică de cadre care să asigure un acces cât mai larg la calitatea de membru de partid.

În realitate, din punct de vedere numeric, lucrurile au stat exact pe dos. Facţiunea lui Lenin reprezenta propriu-zis o minoritate, care a pierdut la vot cu 23 contra 28 şi a provocat scindarea partidului, dar adepţii lui Lenin s-au autodenumit pe ei înşişi majoritari (bolşevici) şi pe ceilalţi i-au numit minoritari (menşevici), pentru că la un singur punct de pe ordinea de zi, la votarea componenţei redacţiei ziarului de partid, numit „Iskra" (în traducere „Scânteia"), au obţinut un vot în plus[3]. După cum adjectivul „bolşevic" a fost supranume pentru Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, păstrat ca atare până în anul 1952, tot astfel substantivul „bolşevism" a fost supranume pentru ideologia politică comunistă în forma ei sovietică, pentru statul totalitar al URSS şi pentru principiile politice care au stat la baza dictaturii instituite de către Lenin şi dusă apoi pe culmi de cruzime inimaginabilă de către Stalin.

Ca principii politice, bolşevicii refuzau să colaboreze cu alte partide, nu voiau să colaboreze nici măcar cu partide socialiste cu care erau înrudiţi doctrinar. Ei erau pentru un regim politic totalitar, condus exclusiv de bolşevici, o „dictatură a proletariatului". Lozinca în speţă era: „Toată puterea sovietelor!". Bolşevicii ruşi, cu o conducere dominată de personalităţi alogene, deci cu o vocaţie intrinsec cosmopolită şi globalistă, erau exponenţi ai aşa-zisului „internaţionalism proletar". Ideea „internaţionalismului proletar" exprima unitatea şi solidaritatea muncitorilor din întreaga lume, a proletariatului din toate naţiunile, împotriva capitaliştilor din întreaga lume, din toate naţiunile. Se pleca de la presupunerea că există sau că ar trebui să existe o unitate de interese economice şi politice ale clasei muncitoare din toate ţările, ceea ce ar determina-o să se unească şi să lupte împotriva propriei burghezii din fiecare ţară în parte şi, totodată, împotriva burgheziei pe plan mondial. Deci, o revoluţie a proletariatului mondial împotriva burgheziei mondiale. Era un fel de a preconiza soluţionarea problemei fundamentale a ceea ce mai târziu s-a numit „globalizare".

Numai că izbucnirea Primului Război Mondial a infirmat această presupunere. Războiul a fost unul al ţărilor, al naţiunilor, respectiv al unor alianţe de naţiuni, un război între ţările Antantei şi ţările Puterilor Centrale. Comportarea proletariatului a dat peste cap previziunile marxist-leniniste şi a infirmat lozinca în speţă: „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!". Proletarii din

[2] Nicolae Iuga, *Șovinismul de mare putere*, Editura Grinta, Cluj, 2014.
[3] Vezi: Alan Woods, *Bolshevism, the Road to Revolution,* Wellred Books, London, 1999.

toate ţările nu numai că nu s-au unit pentru a lupta împotriva capitaliştilor din toate ţările, ci dimpotrivă, proletarii din fiecare ţară au ales să-şi sprijine ţara proprie în efortul de război, adică au ales să se unească cu capitaliştii proprii, împotriva proletarilor și capitaliștilor din ţările adverse. Iar al doilea război mondial, în fapt cel mai mare război din toate timpurile, privit dintr-un anumit punct de vedere, în punctul său de plecare nu a fost altceva decât o continuare a primului, în sensul unei confruntări sângeroase între tradiţiile naţionale şi marxism[4].

2. Hegemonismul unipolar ca șovinism de mare putere

Statele Unite ale Americii pun azi în practică, încă într-un mod şi mai pronunţat, toate principiile, argumentele şi standardele de comportament ale foştilor bolşevici sovietici. În primul rând, la început de secol XXI, SUA nu colaborează cu adevărat cu nimeni, cu nici o altă ţară de pe glob, chiar dacă în plan strict şi exclusiv verbal, se pronunţă pentru „colaborare" sau „parteneriate". În realitate, este vorba de ameninţarea din partea SUA, ameninţare potenţială şi programatică, a majorităţii ţărilor existente pe glob şi de spionarea sistematică a tuturor liderilor politici din toate ţările care pot prezenta „interes" pentru strategia ofensivă a SUA, inclusiv a ţărilor ipocrit numite „prietene", cu scopul de a le subordona într-un fel sau altul intereselor sale.

Neoconservatorii s-au manifestat ca atare, sub această denumire, la începutul primului mandat al preşedintelui G. W. Bush (2000-2004), părând preocupaţi mai mult de politica externă a SUA care, după opinia lor, trebuiau să joace un rol mai activ şi mai energic în plan internaţional. Ideile lor au fost dezvoltate de think-tank-ul *Project for a New American Century,* înfiinţat în 1997, şi îi grupa între alţii pe Robert Kagan, Richard Perle, Eliot Abrams, Randy Scheunemann, John Bolton, Paul Wolfowitz, Dick Cheney şi Donald Rumsfeld, persoane care au deţinut ulterior funcţii deosebit de importante în administraţia G. W. Bush. Acest think-tank a elaborat şi publicat în septembrie 2000, deci cu un an înainte de atentatele de la World Trade Center, strategia *Rebuilding America's Defence,* un document programatic expus pe 90 de pagini, care a fost imediat comparat, chiar în SUA, cu mai celebrul *Mein Kampf* al lui Hitler[5]. Nu a fost comparat nici cu *Manifestul Partidului Comunist* scris de către Karl Marx, nici cu *Tezele din aprilie* ale lui Lenin. De altfel, pe Eliot Abrams, John Bolton, Donald Rumsfeld şi William Kristol îi vom reîntâlni în vara şi toamna anului 2013, ca fiind grupul care a orchestrat din umbră încercarea de destabilizare politică a Turciei[6], iar soția lui Robert Kagan, Victoria Nuland, s-a ocupat în același timp de pregătirea destabilizării politice a Ucrainei.

În *Rebuilding America's Defence,* repetăm: publicat pe site-ul PNAC în septembrie 2000, deci cu un an înainte de atentatele din septembrie 20011 (momentul îşi are importanţa sa), se află scrise negru pe alb[7] o serie de principii de urmat în politica externă a SUA. În Introducerea la acest document este reiterată insistent, cvasi-obsesiv ideea că, după încheierea războiului rece, Statele Unite au rămas singura super-putere din lume din punct de vedere militar (lucru cel puţin discutabil şi prezumţios, în condițiile în care există mai multe țări care dețin arma nucleară și dispun, deci, de capacitatea de descurajare globală conferită de acest fapt), combinând puterea militară cu statutul de lider mondial în ceea ce priveşte tehnologia şi deţinând totodată cea mai mare economie a lumii, argument de factură pur bolşevică. America ar trebui să urmărească să păstreze şi să extindă această „poziţie avantajoasă". Există însă şi state care pot fi nemulţumite de actuala situaţie şi care să caute să o schimbe. Până acuma aceste state au fost descurajate de puterea militară americană, de prezenţa acesteia la nivel global şi de aceea ar fi de dorit ca şi pe mai departe SUA să-şi sporească cheltuielile militare şi să-şi menţină preeminenţa militară la nivel global şi „condiţiile fericite" care decurg din aceasta. Întreaga lume ar urma să fie modelată, cu forţa, în conformitate cu interesele americane. Acest lucru este numit în document, în mod repetat, o adevărată „revoluţie în problemele militare".

[4] Alain Besancon, *Dilemele mântuirii,* Ed. Humanitas, București, 2001, p. 53.
[5] www.informationclearinghouse.info/article324..., consultat 15 ianuarie 2019.
[6] www.weeklystandard/com.erdogan-obama.html, consultat 31 ian. 2019
[7] https://wikispooks.com/file:RebuildingAmericasDefenses.pdf, consultat 16 ianuarie 2019.

Dar aici se impun unele interogaţii. În virtutea căror criterii putem aprecia noi că ar fi de preferat să acceptăm o constrângere militară americană la nivel global? Principiile şi „valorile" americane, politice şi economice, sunt oare cu adevărat acceptabile şi acceptate universal? Şi chiar pot fi aplicate universal? Dacă sunt acceptate universal, atunci de ce mai este nevoie de o forţă armată tot mai mare şi de sporirea cheltuielor militare penthjru impunerea lor? SUA au şi „state prietene"? Dacă da, atunci de ce spionează pe toată lumea, fără excepţie? Pot fi oare ignorate şi reprimate militar de către SUA interesele tuturor celorlalte state existente pe glob, peste 190 la număr? Cu ce diferă „preeminenţa militară" a SUA faţă de „dictatura proletariatului" și „revoluția mondială" proclamate de către bolşevici? Celelalte state au dreptul sau nu să îşi afirme opiniile proprii? Este sau nu este vorba aici de şovinism de mare putere din partea SUA, aşa cum imediat postbelic şovinismul de mare putere a fost practicat de către URSS în raport cu ţările satelite? Care vor fi consecinţele instaurării unui nou tip de totalitarism, totalitarismul militarist american global? Care vor fi proporţiile şi consecinţele unui nou război mondial, având drept miză hegemonia globală a SUA? Ce se va întâmpla cu ideea de democraţie în relaţiile dintre state şi cu principiile şi reglementările de drept internaţional? Evident, aceste consecinţe nu pot fi decât nefaste, aşa cum sunt în genere consecinţele oricărui tip de totalitarism.

În timpul „războiului rece", SUA au avut meritul real de a-şi fi stabilit ca obiectiv strategic contrabalansarea tendinţelor expansioniste şi veleităţilor dominatoare ale URSS în plan global. Azi însă SUA, potrivit autorilor documentului, ar trebui să îşi propună ca obiectiv strategic descurajarea apariţiei unui nou mare concurent pentru putere (vezi *Rebuilding America's Defence,* pag. 2), în special să privească cu îngrijorare creşterea Chinei ca rival potenţial al Statelor Unite (pag. 4). Statele mai mici nu trebuie lăsate să se înarmeze în aşa fel încât să poată descuraja acţiunile militare ale SUA (pag. 6). Se pune problema cum se vor amortiza uriaşele cheltuieli pentru înarmare ale SUA, dar documentul ne liniştește, asigurându-ne că „beneficiile vor depăşi cu mult cheltuielile" (pag. 14). Dar de unde vor rezulta „beneficiile", dacă nu din spolierea resurselor ţărilor ce urmează a fi colonizate sau „protejate"? Dacă ar fi să nu ne lăsăm prizonieri ai iluziilor de limbaj, ar trebui să observăm că se preconizează războaie de cotropire şi jaf, la început de secol XXI, în numele „democraţiei" şi al „valorilor" despre care se spune că ar fi îmbrăţişate „aproape universal". Astăzi Germania este unificată, Polonia şi Cehia sunt membre NATO, regiunea fiind mai stabilă decât oricând dar, cu toate acestea, Programul prevede o prezenţă militară sporită în Europa, sub motivul evident că „NATO nu poate fi înlocuită de către Parlamentul Uniunii Europene, lăsând SUA fără să aibă un cuvânt de spus în problemele de securitate europeană" (pag. 15-16). Apoi, pe zeci de pagini, în Program sunt descrise amănunţit şi competent poziţionarea tuturor unităţilor şi tipurilor de arme americane – forţe terestre, aviaţie, marină – pe tot globul, şi în fiecare caz în parte sunt preconizate creşteri exorbitante a alocărilor bugetare, evident cu scopul menţinerii „preeminenţei militare americane" în întreaga lume.

Se estimează în acest document redactat în luna septembrie a anului 2000, deci cu un an înainte de atentatele din 11 septembrie 2001 că, în absenţa unui eveniment „catastrofic şi catalizator" în genul unui nou Pearl Harbour, transformările revoluţionare care sunt preconizate în dezvoltarea diferitelor tipuri de armament s-ar putea să fie un proces lung şi anevoios (pag. 51), ceea ce nu poate să nu ne ducă cu gândul la teoriile conspiraţioniste, potrivit cărora atentatele din 11 septembrie 2001 au fost organizate în cel mai mare secret de către chiar serviciile secrete ale SUA, poate în colaborare cu servicii ale încă unui stat prieten, pentru a crea un eveniment „catastrofic şi catalizator", care să justifice o înarmare fără precedent a Americii pe timp de pace și emiterea unei doctrine militare a „războaielor preventive".

Se preconizează totodată şi unele măsuri care au fost implementate ulterior. Anume, că se va construi o amplă reţea globală de scuturi anti-rachetă, capabilă să apere Statele Unite, aliaţii săi, dar şi forţele militare ale SUA dislocate la înaintare (p. 51). Cum forţele militare ale SUA pot fi „dislocate la înaintare" aproape oriunde pe glob, şi sistemul antirachetă ar putea fi în principiu amplasat oriunde, pentru că privitor la orice punct al globului se poate invoca o atare justificare.

Cu privire la elementele de scut anti-rachetă amplasate în unele ţări est-europene s-a afirmat că acestea ar avea ca rol protejarea aliaţilor SUA în eventualitatea unui atac cu rachete care ar veni din partea Iranului, dar fără îndoială au un rol împotriva Rusiei. Tactica SUA a fost aceea de a înconjura Rusia din toate părţile cu scuturi anti-rachetă, cu un rol de descurajare în primul rând psihologic. Rusia şi China, sunt înconjurate cu astfel de arme, pentru ca aceste naţiuni să conştientizeze că, în cazul unor lovituri cu rachete inclusiv nucleare, ele vor putea fi lovite, dar nu vor putea riposta, datorită scutului anti-rachetă al SUA, iar în urma conştientizării pericolului aceste naţiuni să cedeze poziţiilor de ameninţare cu forţa ale SUA. Deja Putin, într-o conferinţă de presă, a spus franc şi răspicat că „Rusia nu este Irakul şi că Rusia are suficientă forţă pentru a-şi apăra rezervele de petrol şi gaze”[8]. În acelaşi timp, Rusia a dezvoltat o nouă generaţie de rachete, care pot penetra aşa-zisul „scut” american. Lucrurile pot lua oricând o întorsătură primejdioasă şi imprevizibilă.

Solicitarea de noi şi semnificative majorări ale bugetelor pentru înarmare, la 3,5 – 3,8% din PIB-ul Statelor Unite, este argumentată constant de ideea că forţele americane trebuie să dispună de tehnologii de ultimă oră, pentru că trebuie să fie pregătite în viitor pentru un „război de mare intensitate” (pag. 72) şi că China reprezintă o ameninţare potenţială. Se susţine că pacea, în forma ei actuală, este un produs al preeminenţei militare americane (*pax americana)*, deşi în realitate este mai curând produsul unui echilibru anterior, datând din timpul războiului rece, între forţele existente pe plan global, americane şi non-americane, iar în eventualitatea că SUA ar pierde această preeminenţă militară, se mai susţine că acest lucru va permite altor forţe o oportunitate de a modela lumea după norme şi tradiţii antitetice, prin raport cu „interesele şi principiile americane” (pag. 73). De ce numai interesele şi principiile americane sunt necondiţionat bune şi dacă nu cumva mai există şi o a treia cale, a unei lumi multipolare? – aceste întrebări sunt lăsate fără răspuns.

Putem spune că, în anii următori, acest document şi-a făcut efectele politice scontate. De exemplu, atunci când administraţia G. W. Bush a făcut lobyy pentru atacarea Irakului în anul 2003, a invocat principiul „preeminenţei” militare americane, a cărui definiţie a fost extinsă, precizându-se că prin acesta se va înţelege inclusiv: „utilizarea anticipată a forţei de către SUA în faţa unui atac iminent”[9]. Potrivit acestei redefiniri, reiese că SUA vor putea folosi forţa în mod „preventiv”, adică vor putea ataca orice ţară, chiar şi în absenţa dovezilor sau cu dovezi falsificate, cum că acea ţară ar pune la cale un „atac iminent” la adresa SUA, la fel cum bolşevicii susţineau că ei ar fi îndreptăţiţi să atace orice ţară, oricând şi cu orice mijloace, în numele triumfului revoluţiei comuniste mondiale.

Principiul a fost aplicat în atacul împotriva Irakului, moment în care s-a susţinut vehement că Saddam Hussein ar fi avut legătură cu atentatele din 11 septembrie 2001, deşi nu a putut fi arătată nici o dovadă în acest sens, iar mult după aceea s-a demonstrat că Saddam Hussein chiar nu a avut nici o legătură cu acele atentate. Apoi SUA au început practica de a canaliza sute de milioane de dolari de la buget, adică din banii contribuabililor americani, pentru a crea şi finanţa o opoziţie politică în cazul Irakului şi mai apoi şi în cazul altor ţări, o practică menită să destabilizeze politic ţara în cauză şi să iniţieze o schimbare de regim, deşi legislaţia americană în vigoare atunci interzicea acest lucru, respectiv SUA au început să procedeze exact cum a procedat şi Uniunea Sovietică, încă de la începutul existenţei sale. Şi s-au dat semnale clare că lucrurile nu se vor opri aici. Preşedintele G. W. Bush a început să vorbească despre existenţa unei aşa numite „axe a răului”, cu referire la ţări precum Irak, Iran şi Coreea de Nord, iar secretarul Apărării Colin Powell a spus tot atunci că „războiul împotriva terorismului” va dura mult, probabil mai mult de zece ani.

În sprijinul acestei practici politice este vehiculat argumentul, curat bolşevic, al mărimii şi forţei, anume că, în urma încheierii războiului rece, s-a creat un moment strategic deosebit, în care America a ajuns singura super-putere a lumii şi, prin urmare, oportunităţile existente nu ar trebui

[8]www.mediafax.ro/externe/putin-rusia-are-suficienta-forta-pentru-a-si-apara
[9] www.informationclearinghouse.info/article3249.htm consultat ian. 2014

ratate, că America ar trebui să se folosească de această poziţie pentru a-şi „promova" (citeşte: impune) puterea şi interesele pe tot globul. Se recomandă, între altele, să fie instalate „democraţii" în ţările considerate „ostile" intereselor SUA şi de asemenea se mai recomandă ca, în vederea atingerii acestui scop, să fie utilizate orice fel de mijloace, inclusiv cele militare. SUA au ajuns să facă export de „democraţie" cu forţa armată, la fel cum URSS făcea export de „revoluţie", cu aceleaşi mijloace. Un regim politic dintr-o ţară oarecare este etichetat în mod arbitrar, fără legătură cu realitatea politică din ţara respectivă, ca fiind „democratic" dacă este „prietenos" (citeşte: servil) faţă de SUA, după cum un alt regim de acelaşi fel este etichetat ca fiind „nedemocratic" dacă este „ostil" (citeşte: are demnitate proprie) faţă de SUA, de asemenea fără legătură cu realitatea.

Acest argument a fost depăşit în scurt timp de realitatea că, pe plan global, se derulează anumite procese care denotă că sunt în curs de constituire şi alte centre de putere economică, politică şi militară şi că, într-un viitor apropiat, ne-am putea afla de fapt într-o lume multipolară. În timpul războiului rece, lumea a fost împărţită teoretic oarecum în trei. (1) O lume capitalistă, zisă liberă, democratică şi prosperă, America de Nord şi Europa de Vest, civilizaţia occidentală. Apoi (2) cealaltă lume: comunistă, fără libertatea iniţiativei private, cu regimuri politice dictatoriale, o lume înapoiată economic, URSS şi ţările satelite. Între aceste două „lumi" se purta ceea ce s-a numit „războiul rece". Filosofia era că restul globului, o lume şi mai înapoiată economic: Africa, America de Sud, statele islamice etc., sunt ceva ce nici nu contează şi de aceea statele din acele zone ale globului au fost numite nediferenţiat şi cu un dispreţ abia camuflat chiar (3) „Lumea a treia". Evoluţia istorică este însă pe cale de a demonstra contrariul. În prezent, se constituie noi centre de putere: China, Rusia, BRICS, Japonia, India, Brazilia ş.a. – ceea ce ne va pune, într-un viitor apropiat, în mod indiscutabil, în faţa unei lumi multipolare.

În fine, promotorii Programului *Rebuilding America's Defence* afirmă inclusiv ideea, la pag. 11 din document, că ONU ar trebui să fie subordonată faţă de SUA, ceea ce ar duce la anihilarea oricărui criteriu şi reper pentru ceea ce este drept şi nedrept în relaţiile internaţionale. Idee care a fost pusă în practică în aprilie 2003, atunci când SUA au atacat Irakul fără un mandat ONU şi fără aprobarea comunităţii internaţionale. La fel, nici bolşevicii nu îşi făceau prea multe scrupule privind respectarea principiilor de drept în general, intern şi internaţional, de vreme ce, potrivit ideologiei lor, ordinea de drept era considerată ca fiind „burgheză", nu „revoluţionară".

3. Retorica legitimării bolșevismului și nazismului

Retorica motivării ideologice a războiului, specifică marilor conflagraţii mondiale din secolul XX realizează, paradoxal, în plan structural, o reîntoarcere la motivarea de tip religios, teocratic, proprie începuturilor umanităţii. Structura de gândire ideologică este analoagă cu cea teocratică, mitologic-religioasă, în privinţa modalităţii de legitimare a acţiunilor politice şi implicit a războiului. Prima ideologie totalitaristă importantă a secolului XX, cronologic vorbind, a fost cea comunistă, în varianta istorică a bolşevismului. Aceasta a fost structurată în jurul ideii de legitimare a deţinerii puterii politice, cu orice mijloace, de către clasa muncitoare. Ideologia comunistă pretindea că toate revoluţiile produse în întreaga istorie a umanităţii nu au făcut altceva decât să înlocuiască dominaţia unei clase sociale cu dominaţia altei clase, respectiv să schimbe o formă de exploatare a omului de către om cu o altă formă de exploatare. Dar, pentru prima oară în istorie, proletariatul este chemat, oarecum mesianic să desfiinţeze proprietatea privată şi, prin aceasta, să desfiinţeze complet orice formă de exploatare a omului de către om. Proletariatul ar avea acest statut istoric obiectiv pentru că, în cursul revoluţiei socialiste, el nu se emancipează numai pe sine, ci, emancipându-se pe sine, el emancipează totodată, în mod obiectiv şi chiar involuntar, întreaga societate. Deci, evoluţia legică a Istoriei de la comuna primitivă la comunism se află pe post de Dumnezeu Tatăl, proletariatul pe post de Mesia şi ideologia comunistă pe post de Duh Sfânt. Regimul politic în cauză este necesarmente ateist, pentru că pur şi simplu nu mai era nevoie de un alt Dumnezeu, de o altă Sfântă Treime.

Prin urmare, la fel de obiectiv, ideologia proletariatului era considerată ca fiind singura depozitară sfântă și infailibilă a adevărului, adevărul însuşi era prezentat ca având caracter „partinic

şi de clasă", iar partidul mesianic al proletariatului pretindea că se află în posesiunea adevărului absolut. Adevărul cognitiv era sacrificat în favoarea celui ideologic. După cum arăta şi o autoare franceză contemporană, „de acuma înainte, partidul va fi prezentat ca purtător şi garant al adevărului. Legitimitatea sa de constrângere e totală, deoarece el reprezintă interesele chiar inconştiente ale poporului [...]. Ideologia se încarnează în partid. La Lenin, valoarea de referinţă va fi ideologia separată de proletariat"[10]. Pentru ca mai târziu, la Stalin, ideologia să acţioneze chiar şi împotriva proletariatului.

Se instituie astfel un despotism al ideologiei, iar despotismul transformat în teroare devine singurul mijloc de realizare prin constrângere a agregării sociale. În consecinţă, primatul ideologiei va conduce în mod necesar la dictatură. Iniţial, în concepţia lui Marx, era vorba de o dictatură a proletariatului, temporară şi fără a exclude elemente de ordin democratic, dar o dictatură necesară la nivel global, pentru a învinge împotrivirea capitaliştilor faţă de acţiunile de expropriere. În prezent, în ideologia americană contemporană, la fel, este necesară dictatura SUA tot la nivel global, numită „preeminenţă militară", pentru a învinge eventuala împotrivire a restului lumii faţă de preluarea de către SUA a resurselor lor. La Lenin, dictatura proletariatului a fost transformată într-o dictatură a partidului asupra poporului, în special asupra ţărănimii. La Stalin, lucrurile sunt duse până la ultima consecinţă, dictatura proletariatului a devenit dictatura personalităţii dictatorului asupra partidului şi, prin partid, asupra întregului popor. Astfel, dictatorul comunist a ajuns, prin mecanisme oarecum naturale şi motivate ideologic, să deţină o putere uriaşă, o putere asupra vieţii şi morţii tuturor supuşilor, o putere comparabilă doar cu puterile despoţilor absoluţi ai antichităţii, cu puterile tiranilor şi ale conducătorilor statelor teocratice din vechime.

Retorica beligeranței cunoaşte, în aceste condiţii, o evoluţie fără precedent. Starea de război a dictaturii proletariatului este o stare permanentă, atât pe plan intern, cât şi extern. Pe plan intern, dictatorul comunist se află în război continuu cu deviaţiile din propriul partid monolit şi cu propria populaţie, prizonieră a modului de gândire tradiţional, specific trecutului burghez. Se impunea, aşadar, făurirea unui „om nou" în general, indiferent de preţul plătit în vieţi omeneşti individuale, sau prin sacrificarea unui mod normal de viaţă. Misiunea istorică a schimbării fundamentale a omului legitima sacrificiul a milioane de vieţi omeneşti. Măreţia scopului justifica brutalitatea şi caracterul criminal al mijloacelor. Iar pe plan extern, cel puţin la începuturile sale, dictatura bolşevică se afla în război declarat cu întreaga clasă capitalistă mondială, scopul de asemenea declarat fiind extinderea revoluţiei socialiste la scară mondială. Cea mai răspândită lozincă a vremii, mediatic vorbind, era aceea care îi îndemna pe proletarii din toate ţările lumii să se unească în lupta împotriva capitaliştilor din toate ţările lumii.

Adevărul ideologic este situat deasupra adevărului cognitiv, indiferent de domeniu, este considerat ca fiind adevăr absolut, exact ca şi adevărul religios. Numai că se produc o serie de substituţii evident ilicite. Ideologia în sine înlocuieşte învăţăturile religioase despre lume, după cum partidul înlocuieşte biserica, iar documentele de partid înlocuiesc Biblia. În locul zeilor din teocraţiile antice se insinuează personalităţile conducătoare ale partidului, care pretind şi primesc veneraţia populaţiei. Se regizează chiar un veritabil cult al personalităţii. Religia instituţionalizată, respectiv Biserica este combătută, după cum este de aşteptat, pentru că este o formă de putere simbolică rivală, care captează sufletele oamenilor. Or, totalitarismul are nevoie de tot, nu numai de trupul omului, ci şi de sufletul lui.

Regimurile politice comuniste sunt declarat ateiste, clerul este persecutat, marginalizat sau exterminat, manifestările cultului sunt drastic limitate, libertatea de conştiinţă religioasă este denaturată, activitatea bisericii este sever îngrădită sau, ca în Albania, religia ca atare este declarată ca fiind desfiinţată prin lege. Nu mai există un Dumnezeu care va judeca la sfârşitul lumii faptele oamenilor, ci Istoria care se îndreaptă implacabil către comunismul mondial, se crede că această Istorie mesianică va judeca totul. În SUA această Istorie mesianică este numită, cu aceeași

[10] Chantal Millon-Delsol, *Ideile politice ale secolului XX,* Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 25.

nerușinare, „partea bună a Istoriei”. Va fi o judecată imanentă şi pur obiectivă. La bolşevici, criteriul după care va judeca Istoria este concordanţa sau neconcordanţa faptelor oamenilor cu ideea de progres social (i.e. construirea unei societăţi „fără clase”). La finalul acestei judecăţi, care seamănă perfect cu Înfricoşătoarea Judecată de Apoi din creştinismul medieval, persoanele, clasele sociale şi popoarele vor fi împărţite în două tabere, după cum s-au poziționat, de partea sau împotriva progresului social, după care vor fi recompensate sau condamnate de către Istorie, ca progresiste şi respectiv reacţionare. Se scontează, în aceste condiţii, pe dispariţia lentă şi totală a religiei, într-un timp relativ scurt, după trecerea a una-două generaţii educate în spiritul trecutului. La fel cum a procedat şi Moise în antichitate cu triburile ebraice proaspăt scoase din robia egipteană. Le-a purtat prin pustie, potrivit tradiţiei timp de patru decenii, până când generaţia născută în scalvie a dispărut în mod natural, iar tinerii crescuţi în pustie au fost formaţi într-un spirit cu totul nou, militarist. Numai că, experienţa istorică ne-a arătat că deprinderile dobândite în sclavie pot fi şterse din memoria colectivă după o anumită perioadă de timp, dar religia ca atare, ca raportare a omului la sacru, nu poate să dispară niciodată, pentru că ideea de sacru nu este ceva determinat istoric ci este un element structural al conştiinţei omeneşti, considerată la modul atemporal[11].

Retorica derivată din ideologie, la fel ca şi retorica religioasă, va fi aceea a unui mesaj dat ca adevăr absolut, care nu poate fi discutat sau analizat critic, ci trebuie doar propagat în mase, scop în care partidul pregăteşte adevărate armate de propagandişti. Orice critică adusă mesajului ideologic poate apărea ca o deviaţie burgheză de la linia partidului, care merită o reprimare legitimă. Orice idee, alta decât cea oficială politically correct, care emană spontan de la vreun individ sau grup social, este înăbuşită şi distrusă, iar autorii executaţi. Deci retorica ideologică, la fel ca şi cea teocratică, nu va căuta convingerea populaţiei, ci timorarea, înspăimântarea ei. Adevărul absolut al ideologiei, întemeiat pe finalitatea mesianică a proletariatului sau a rasei superioare, a căutat să-şi subordoneze totul, inclusiv ştiinţele în ansamblul lor, în virtutea principiilor primatului şi infailibilităţii ideologiei. Unele ştiinţe au fost remodelate, cum ar fi de exemplu lingvistica, domeniu în care însuşi Stalin a intervenit personal, altele (genetica, psihanaliza sau cibernetica) au fost decretate pur şi simplu ca fiind false ştiinţe, ca fiind rămăşiţe ale ideologiei burghze, şi ca atare interzise.

Sigur, în Europa secolului XX, comunismul nu a fost singura ideologie totalitară. Au mai existat fascismul și nazismul. Din perspectivă structuralistă, nu există diferenţe majore, esenţiale, privind principiile și retorica. Structural, bolşevismul și nazismul sunt ideologii analoage. Structura logică a legitimării deţinerii puterii şi a adevărului ideologic este aceeaşi.

În nazismul german, Hitler doar înlocuieşte proletariatul din ideologia comunistă cu poporul german, înlocuieşte clasa socială salvatoare a omenirii cu rasa superioară a arienilor, menită de asemenea să salveze omenirea. Rasa superioară şi necesitatea salvagardării ei, pentru binele întregii omeniri, este principiul din care derivă adevărul ideologic absolut şi retorica beligerantă în speţă. Războiul al doilea mondial declanşat de către Germania nazistă era considerat ca fiind just de către naziști, deoarece ar asigura supremaţia globală a unei rase superioare în raport cu cele inferioare. În plus, nazismul interbelic şi hegemonismul american contemporan mai au în comun și mitul politic al propiei excelenţe, mitul superiorităţii rasiale, militare și economice a propriei naţiuni faţă de alte naţiuni.

În manifestul neoconservator american de la început de secol XXI este invocat, ca echivalent al proletariatului la bolşevici sau al rasei superioare la naziști, motivul autosuficient pentru a legitima pretenţia unui stat de a deţine hegemonia în plan mondial, că în lumea de azi SUA sunt unica superputere globală, economic şi militar, iar în viitorul apropiat ar trebui să fie o putere militară şi mai mare. Un construct ideologic în care, după cum se vede, diferitele denominaţiuni religioase relativizate sunt o chestiune strict privată, care satisfac astfel iluzia libertăţii de conştiinţă,

[11] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase,* vol. I. ESE, Bucureşti, 1981, p. 9.

dar ideea de Dumnezeu ca atare, ca valoare absolută este eliminată şi în locul ei este pusă forţa brută, „preeminenţa" militară. Nu mai există nici un Dumnezeu şi nici o Istorie, care va judeca faptele oamenilor sau ale naţiunilor, ci se crede că acestea vor rămâne pur şi simplu nejudecate de către nici o Justiţie, umană sau divină, imanentă sau transcendentă. Exact la fel credea și Hitler care, atunci când i se atrăgea atenția că este vorba de crime de război, obișnuia să spună că „Germania va câștiga războiul și după aceea cine o să-i mai judece pe învingători"?

Comunicarea de aici poate fi numită ca fiind circulară din mai multe puncte de vedere. În primul rând, acest tip de comunicare ilustrează la modul general un sofism de tipul circularităţii. Se susţine în premise că ideologia ar deţine adevărul absolut, fapt care abia ar urma să fie demonstrat în concluzie. În ideologia nazistă, de exemplu, se susţine că rasa ariană este superioară tuturor celorlalte rase şi că, prin urmare, ideologia ei este deţinătoarea adevărului absolut. Altfel spus, rasa ariană deţine adevărul absolut pentru că este o rasă superioară, şi este o rasă superioară pentru că deţine adevărul absolut. Ideea superiorităţii rasei ariene este introdusă ca fiind adevărată în premise, fără ca adevărul acestei judecăţi să fi fost demonstrat în concluzia unui silogism anterior. La fel stau lucrurile şi cu proletariatul în ideologia comunistă. Ideea că proletariatul nu se poate emancipa pe sine, fără a emancipa în acelaşi timp şi restul societăţii, era considerată ca fiind adevărată, chiar dacă starea de fapt demonstra contrariul, anume că proletariatul nu emancipează, ci îşi subordonează restul societăţii. În fine, în ideologia neoconservatoare, Statele Unite trebuie să deţină dominaţia globală pentru că au putere militară şi trebuie să aibă cât mai multă putere militară, pentru a deţine cât mai mult timp dominaţia globală. Noi suntem cea mai puternică alianță militară din Istorie, deci noi avem întotdeauna dreptate. Ideologia crează „o lume paralelă cu cea reală, care îşi întreţine propriile iluzii"[12].

Retorica generată de ideologia bolşevică sau nazistă evoluează într-un plan care îşi pierde şi în alt sens legătura cu realitatea. Partidul unic, care pretinde că se află în posesia adevărului absolut, va trebui să dea şi impresia că poate controla totul, de asemenea la modul absolut. Întâmplările negative şi neprevăzute – catastrofe naturale, accidente, mişcări de protest sau pierderea unei bătălii pe front – trebuie să dispară din conştiinţa publică, trebuie ascunse cu grijă, deoarece ar contrazice imaginea unui partid atotputernic, a unei ideologii infailibile şi a unei societăţi perfect planificate. Atunci realitatea trebuie să fie reconstruită, informaţiile despre realitate trebuie să fie cenzurate şi interpretate după o grilă oficială. Presa este total ideologizată şi cenzurată, iar propaganda devine o mistificare permanentă. Agenda publică nu este impusă de către nevoile şi neprevăzutul vieţii de zi cu zi, ci de către evenimentele oficiale din viaţa partidului, de angajamentele luate în cinstea acestor evenimente şi de către diverse teze lansate cu aceste ocazii. Nu ceea ce văd oamenii cu ochii lor din realitate este adevărat, ci numai versiunea oficială asupra realităţii este singura adevărată. Oamenilor le este interzis de altfel să vorbească despre realitate, decât doar în cadru organizat, iar „cadrul organizat" este chiar spaţiul ritualic al şedinţelor oficiale, în care realitatea este falsificată metodic şi total.

Retorica ideologică este prima din istorie care transfigurează propagandistic în mod complet realitatea. Sunt create formule şablon, ca scheme aperceptive ale realităţii, expresii standard care ajung să fie complet golite de conținut, din care rezultă finalmente ceea ce s-a numit „limba de lemn", prin consecinţă o limbă nu doar lipsită complet de expresivitate, ci şi de conţinut semnificant, o limbă care dă oamenilor capacitatea bizară de a vorbi fără să spună nimic. Limbajul este intervertit, cuvintele sunt utilizate cu scopul de a sugera contrariul a ceea ce se întâmplă în realitate, documentul programatic care configurează intenţiile agresive globale ale SUA este numit „Strategie de Apărare" etc.

4. Retorica legitimării și delegitimării puterii hegemonice contemporane

După cum remarca Zbigniew Brzezinski, proclamarea hegemoniei globale a SUA şi încoronarea preşedintelui american ca lider global nu sunt evenimente care ar putea fi legate

[12] Chantal Millon-Delsol, op. cit., p. 42.

convenţional de o dată anume din calendar[13], ci pur şi simplu, după prăbuşirea fostei URSS, preşedintele american a început să se comporte ca un lider global. Pare a fi cumva în logica lucrurilor. Puterile aliate, care au ieşit învingătoare din al doilea război mondial, s-au considerat pur şi simplu îndreptăţite la statutul de hegemonie globală şi, în consecinţă, au organizat Procesul de la Nürnberg şi au constituit Consiliul de Securitate al ONU, chiar dacă aveau interese divergente şi au ajuns la scurt timp după aceea să dezvolte o retorică reciproc belicoasă, în cursul a ceea ce s-a numit „războiul rece". La fel, după prăbuşirea fostei URSS, a părut cumva normal ca puterea considerată învingătoare a războiului rece, respectiv SUA, să fie acceptată tacit ca lider global. Iar ceea ce era acceptat tacit la începutul anilor '90, a fost apoi afirmat explicit în anul 2000, în *Rebuilding America's Defences.* Încă din preambul se afirmă că „Statele Unite au condus Occidentul spre victorie în războiul rece", afirmaţie reiterată de nenumărate ori, în diverse formulări şi contexte, pe tot parcursul documentului. Nu sunt date argumente clare, iar lucrurile în acest punct sunt discutabile.

Potrivit aceluiaşi Brzezinski[14], comportarea Americii ca lider mondial seamănă în unele privinţe cu auto-încoronarea lui Napoleon. Atunci împăratul francezilor a luat coroana din mâinile nesigure ale papei şi şi-a aşezat-o singur pe cap, deoarece considera că are misiunea istorică de a impune cu sabia, în toată Europa, principiile Revoluţiei Franceze. La fel, preşedintele SUA dintre anii 2000-2008 George W. Bush a crezut, cu un soi de fervoare religioasă, că lui îi revine misiunea istorică, mesianică de a remodela cultural, politic şi militar lumea islamică, precum şi alte zone ale globului. Numai că există aici şi diferenţe, pe care Brzezinski nu le numeşte, şi care sunt capitale. Lumea multipolară ce se formează azi nu se poate compara cu Europa din timpul războaielor napoleoniene, după cum preşedintele G. W. Bush nu se poate compara cu Napoleon.

Pe de altă parte, hegemonia SUA ar putea părea chiar un fapt împlinit. Dispunând de armele cele mai perfecţionate şi mai sofisticate, cu baze militare pe toate continentele şi cu mari flote de război pe toate mările lumii, SUA nu au egal, deocamdată, pe plan militar. Niciodată în istorie nu s-a mai întâmplat ca o singură putere să domine cu atâta autoritate tot restul lumii. Dar să examinăm încă o dată[15] argumentele pe rând. Se spune că SUA au ieşit victorioase din războiul rece, învingând clar cealaltă putere globală, fosta URSS, care de altfel s-a şi destrămat la începutul anilor '90. De aceea s-ar cuveni ca SUA să aibă hegemonia globală. Dacă vom examina critic argumentul, vom putea constata că este, cel puţin în parte, eronat. Este adevărat că, pe la începutul anilor '80, preşedintele SUA Ronald Reagan a provocat o escaladare a cursei înarmărilor („Războiul stelelor") şi o creştere ameţitoare a cheltuielilor militare, dar la prăbuşirea fostei URSS, nici Statele Unite şi nici vreo altă putere nu au avut o contribuţie directă şi imediată. Cea mai bună dovadă este aceea că destrămarea fostei URSS, produsă într-un timp scurt şi prin evenimente precipitate, în vara şi toamna anului 1991, a luat prin surprindere pe toată lumea, inclusiv pe SUA şi pe celelalte puteri importante. A fost un fapt istoric de o importanţă geopolitică uriaşă, care nu a fost prevăzut de către politicieni şi nici de către oamenii de ştiinţă, autori de scenarii globale, nici măcar cu un an-doi mai înainte.

În realitate, cauza principală în prăbuşirea fostei URSS a constituit-o exact seria de iniţiative luate de către fostul lider sovietic Mihail Gorbaciov. După cum arată în analizele sale şi politologul american Immanuel Wallerstein[16], Mihail Gorbaciov a încercat să împiedice scufundarea URSS, aruncând balastul peste bord. El a iniţiat măsuri unilaterale de dezarmare, obligând SUA la reciprocitate. A renunţat la războiul catastrofal din Afganistan, care a însemnat pentru sovietici aproximativ ceea ce a însemnat Vietnamul pentru americani şi a abandonat pur şi simplu la voia întâmplării celelalte ţări foste comuniste. Pe data de 4 decembrie 1989, la întâlnirea avută cu preşedintele SUA George Bush senior, Gorbaciov a fost de acord inclusiv cu unificarea Germaniei.

[13] Zbigniew Brzezinski, *A doua şansă,* Ed. Antet, Bucureşti, 2007, p. 5.
[14] Idem, p. 6.
[15] Vezi Nicolae Iuga, *Cauzalitate emergentă în Filosofia Istoriei,* ed. cit., p. 87 şi urm.
[16] Immanuel Wallerstein, *Declinul puterii americane,* Ed. Incitatus, Bucureşti, 2005, p. 48.

Gorbaciov a vrut să păstreze numai URSS şi să o reformeze. În consecinţă, Gorbaciov a încercat reformarea URSS prin măsuri interne, pe două planuri: o reconstrucţie economică (în rusă: „perestroika") şi un efort de regenerare morală a sistemului (în rusă: „glasnosti" = transparenţă). Ambele măsuri reformiste au determinat evoluţii care au scăpat de sub controlul autorităţilor sovietice. Atunci a trebuit să fie sacrificată însăşi Uniunea Sovietică în calitate de organizaţie supra-statală, operaţiune executată cu un sânge rece ca vodca siberiană de către succesorul lui Gorbaciov, Boris Elţin.

În paranteză fie spus, aici se pune încă o problemă. Anume, dacă sistemul socialist de tip asiatic din fosta URSS, impus ca atare după al doilea război mondial şi în Estul Europei, era atâta de aberant şi de contraproductiv, cum se face că acesta a durat totuşi atâta de mult timp, aproximativ şapte decenii, cum se face că oamenii care îl alcătuiau au îndurat atâtea privaţiuni, inclusiv reprimarea crudă, nedreaptă şi arbitrară de către propriul sistem. Explicaţia nu poate fi decât una de ordin moral: au existat și oameni care au crezut în sistem. Au existat oameni îndoctrinaţi, care aveau sentimentul difuz că Istoria este cu ei, că Istoria este de partea lor, că acţiunea lor se află în consens cu un progres social obiectiv, că ei sunt exponenţi ai clasei muncitoare şi, în această calitate, au un tip special de legitimitate, că au misiunea istorică de a emancipa clasa muncitoare şi o dată cu această clasă întreaga societate. Pentru realizarea unei atari misiuni de uriaşă însemnătate istorică şi oarecum mesianică, nici un efort nu părea a fi prea mare, nici măcar sacrificiul de sine. Abia atunci când acest sentiment a început să-i părăsească pe oameni, atunci când ei au început să-şi piardă credinţa că Istoria ar fi de partea lor, abia atunci au fost create condiţiile care au determinat prăbuşirea din interior a socialismului din fosta URSS şi din celelalte ţări foste socialiste.

De cealaltă parte, SUA au venit cu un sentiment similar, acela al propriei excelenţe, cu conştiinţa faptului că au o misiune istorică tot mesianică, la scară globală, care ar fi suficientă pentru a legitima moral orice acţiune intreprinsă în plan extern, inclusiv acţiunile militare cele mai nedrepte. Componentele acestui sentiment ar putea fi sintetizate astfel. Încă din secolul al XIX-lea, SUA au susţinut ferm anumite principii şi valori. După Wallerstein, aceste principii sunt: libertatea cuvântului, libertatea credinţei, asigurarea unui mod de viaţă ferit de lipsuri şi de teamă. Apoi, în perioada postbelică, SUA au impus decolonizarea Lumii a treia[17]. După Frances Fukuyama, în timpul celui de al doilea război mondial, SUA au intervenit militar pentru salvarea Europei şi înfrângerea nazismului, pentru ca după război să acorde imense ajutoare financiare Europei Occidentale, prin Planul Marshall[18]. Şi, în fine, după Brzezinski, America a fost principala apărătoare a democraţiei împotriva regimurilor totalitare pe tot parcursul secolului XX[19]. Concluzia, cum nu se poate mai firească, a fost că SUA ar fi singura putere care, în cadrul unei hegemonii luminate, ar putea crea în prezent o ordine mondială paşnică, prosperă şi democratică.

Este vorba, bineînţeles, de un exerciţiu retoric, care trece cu vederea faptele care contrazic această imagine angelică a SUA. La un examen critic însă, faptele care contrazic aceste afirmaţii nu trebuie să ne scape. Anume, în secolul al XIX-lea, SUA au utilizat pe scară largă munca forţată a sclavilor negri aduşi din Africa şi au exterminat triburile indigene. Această exterminare a fost un genocid mai mare decât celelalte genociduri comise în Europa în secolul XX, şi s-a soldat cu peste nouă milioane de victime[20]. „Corectitudinea politică" din SUA de azi faţă de negri sau indieni este, într-un sens, o recunoaştere tacită, o recompensă tardivă şi o manifestare a unui subconştient sentiment colectiv de culpabilitate.

În al doilea război mondial, SUA au „salvat" Europa, de fapt au intervenit militar în Europa, dar nu dezinteresat, ci cu scopul de a prelua de la Europa ştafeta economiei şi politicii mondiale. De aceea au și acceptat, fără să o prevină, lovitura japoneză de la Pearl Harbour, urmărind

[17] Idem, p. 16, 20.
[18] Francis Fukuyama, *America la răscruce,* Ed. Antet, Bucureşti, 2006, p. 87.
[19] Zb. Brzezinski, op. cit., p. 160.
[20] Ward Churchill, *A Little Matter of Genocide,* San Francisco, 1997.

manipularea opiniei publice interne, în sensul aprobării intrării în război. De asemenea Planul Marshall, de finanţare a reconstrucţiei economice postbelice în Europa de Vest, nu a fost chiar dezinteresat şi, în general, nu există nicăieri în istorie acte dezinteresate, de pură filantropie. Un stat, oricare ar fi fost el, nu a fost niciodată o societate de binefacere pentru alte state, ci logica politicii externe a fost întotdeauna ca statul mai puternic să-şi subordoneze, să ocupe statele mai slabe şi să le exploateze în folosul propriu, în conformitate cu acea logică a viului, după care peştele mare îl înghite pe cel mic. Sau, cum spunea Bismark, în plan istoric nu există bunăvoință, ci numai potențial. În concluzie, prin Planul Marshall, SUA s-au asigurat în Europa de Vest de o uriaşă piaţă de desfacere pentru produsele proprii, bucurându-se în plus şi de obligaţiile şi recunoştinţa unor state devenite clientelare. Războiul rece nu a fost câştigat de către SUA, decât eventual în plan propagandistic, atâta vreme cât frontierele şi sferele de influenţă ale SUA şi URSS din 1989 erau exact aceleaşi ca în 1945. După Conferinţa de la Ialta (1945), URSS a ajuns să deţină sub controlul său o treime din glob, iar Statele Unite au pretins pentru ele restul lumii.

Apoi, în perioada postbelică, o serie întreagă de fapte contrazic mitul propriei excelenţe morale pe care SUA şi-l cultivă cu obstinaţie. Între 1950-1953, SUA au intervenit în războiul din Coreea, suferind mari pierderi de vieţi omeneşti, dar după încheierea armistiţiului situaţia geopolitică a revenit practic în punctul de plecare. Războiul din Vietnam a însemnat o experienţă încă şi mai dramatică pentru SUA, pierderile fiind uriaşe pe toate planurile, pierderi de vieţi omeneşti, costuri financiare extrem de ridicate (peste 150 miliarde dolari), pierderi în planului prestigiului militar şi al evoluţiei economice. În timp ce SUA se aflau angajate în Vietnam cu pierderi considerabile, Japonia şi Europa au realizat creşteri economice importante. SUA au intervenit militar în Coreea sau Vietnam, dar nu au intervenit deloc, nici măcar verbal în mod eficient, în Europa Centrală. În 1956, URSS a reprimat sângeros revolta anticomunistă din Ungaria, soldată cu peste două mii de morţi şi peste zece mii de răniţi, în 1968 URSS a invadat militar Cehoslovacia, iar în 1981 a impus starea marţială în Polonia. SUA, considerată în anul 2000 ca fiind puterea care a învins Uniunea Sovietică, s-au limitat la condamnări formale, tardive şi ipocrite. Invadarea Cehoslovaciei în noaptea de 21 spre 22 august 1968 a fost ordonată de către liderul sovietic Leonid Brejnev doar în urma unei discuţii telefonice cu preşedintele SUA Lyndon Johnson, în care acesta din urmă a dat asigurări că nu va interveni. Mai mult, în paralel SUA au întreprins în sfera lor de influenţă măsuri asemănătoare cu cele practicate de către URSS în Estul Europei. În septembrie 1973, în Chile, guvernul rezultat în urma alegerilor democratice a intenţionat naţionalizarea unor companii americane. În aceste condiţii, SUA au orchestrat o sângeroasă lovitură de stat, soldată cu asasinarea preşedintelui ales Salvador Allende, şi au adus la putere brutala dictatură militară a generalului Augusto Pinochet. Au mai existat, desigur, şi alte intervenţii de acelaşi tip, în America Latină sau în alte zone ale lumii.

5. Concluzii

În linii mari şi într-o formă rezumată, aceasta este în mod obiectiv zestrea morală contradictorie şi credibilitatea internaţională cu care se SUA se prezentau la bilanţul de încheiere a războiului rece. Comunismul sovietic nu s-a prăbuşit în faţa maşinii de război a lui Hitler, dar a căzut după ce oamenii nu au mai crezut în acest tip de legitimare. La fel, pierderea credinţei că Statele Unite ale Americii reprezintă un etalon moral pentru restul lumii, credinţă care a fost cândva prezentă la milioane de oameni din ţările foste comuniste, a însemnat o pierdere morală uriaşă pentru Statele Unite ale Americii. Deprecierea morală, iar nu vreo lovitură militară mortală ar putea fi cauza principală care va duce, într-un viitor nu foarte îndepărtat, la prăbuşirea acestui imperiu.

Potrivit unor autori[21], încă din 1993 în presa importantă din Statele Unite, în Washington Post de exemplu, a început să se afirme că, după căderea comunismului, SUA ar avea nevoie de

[21] Adrian Mac Liman, în „România liberă”, nr. 4110/26. 09. 2005.

ideea unui nou adversar, spre a-şi justifica în plan intern politica externă şi că Islamul ar fi duşmanul cel mai potrivit, mai ales că poate fi uşor reprezentat pe hartă, respectiv pe ecranele televizoarelor, ca o uriaşă pată verde alungită, întinsă de la Gibraltar până în Indonezia. Într-adevăr, înainte de 1989 comunismul, definit ca „duşmanul nr. 1 al omenirii", era reprezentat pe ecranul televizoarelor, zi de zi, ca o imensă pată roşie, acoperind acea parte a globului unde se aflau URSS şi celelalte ţări comuniste. În acest fel, americanul mediu înţelegea şi reţinea mai uşor cine este duşmanul, cât de mare este el şi ameninţarea lui.

În baza ameninţării materializate în atentatele de la 11 septembrie 2001, noul preşedinte al SUA, George W. Bush a anunţat imediat o nouă strategie militară a Statelor Unite, strategie care a preluat de fapt ideile din *Rebuilding America's Defenses,* program elaborat de fapt cu un an mai-nainte de atentate. Anume, este vorba de doctrina războiului preventiv, în baza căreia SUA vor ataca şi neutraliza pe oricine şi de oriunde, dacă respectivul stat va fi apreciat ca reprezentând un pericol petenţial la adresa intereselor SUA, care interese pot fi prezente practic pe tot globul. Statele Unite au invadat Afganistanul şi au atacat Irakul, în baza aceluiaşi tip de justificare şi cu argumente false, deşi planurile de război împotriva Irakului fuseseră elaborate de asemenea cu câţiva ani înainte de septembrie 2001. Mai mult, adoptarea unor măsuri menite să discrediteze ONU, refuzul de a recunoaşte Tribunalul Penal Internaţional, refuzul de a semna Acordul de la Kyoto privind poluarea globală, referirile peiorative la ceea au numit „vechea Europă", făcute în anii 2002-2003 de către cei mai înalţi oficiali americani, cu scopul de a pune presiune pe statele vest-europene ca să aprobe invadarea Irakului sub pretexte false, modul mai presus de lege în care se comportă militari şi funcţionari ai ambasadelor SUA din unele ţări despre care se crede că oricum nu contează etc. – toate acestea au apărut ca manifestări clare de aroganţă şi şovinism de mare putere, cu care SUA au găsit de cuviinţă să trateze pe celelalte state ale lumii. În context, trebuie să-i dăm dreptate lui Immanuel Wallerstein, atunci când acesta afirmă că America a acumulat un credit moral şi ideologic considerabil în cei peste două sute de ani de existenţă, dar că au fost suficienţi doar câţiva ani ca să-l irosească complet[22].

[22] Imm. Wallerstein, op. cit., p. 26.

A LINGUISTIC MAPPING OF HAGIOTOPONYMS IN PRESENT-DAY ROMANIA(N)

Floriana Popescu
Prof., PhD, „Dunărea de Jos" University of Galaţi

Abstract: Traditionally, toponyms have played a greater role in historic and geographic and more recently in cultural and ethnologic as well as folklore contexts than in linguistics. Nevertheless, toponymy has an essentially linguistic nature, since its main concern is to identify the particular terms which account for the origins of place names. Although literature has considered the etymology and nature of toponymic sources, names of saints have been most often avoided in approaches to both international and Romanian toponymy. This paper maps focuses on the hagiotoponyms which have survived in the geographical nomenclature since the 14th century to this day and describes them from the formal, structural and distributional perspective, with both synchronic and diachronic references to their present-day Romanian usage.

Keywords: astionyms, commonyms, hydronyms, oikonyms, toponyms

1. Introduction

Toponymy or the study of toponyms has an interdisciplinary character as these geographic designations play an important role in the history, culture, civilization and language of a country. This is due to the fact that "the place names of a certain region can be structured from different standpoints, according to their researcher's concern. The way they come into being, as well as the role they play in the life of a people equally interests geographers, historians, ethnologists and linguists. This explains why all these specialists have felt attracted to toponymy in the broad sense of the word" (Iordan, 1963: 1). Although archaeologists, botanists and zoologists appear to take an interest in the study of toponyms, linguists intensified their research by the mid-twentieth century, when onomastics had already made its way among other branches of linguistics and ICOS (International Council of Onomastic Sciences) had been founded (in 1949). Their interest in toponyms has grown gradually as geographical names could provide information at "lexical, semantic, derivational, phonetic, grammatical and functional levels" (Boarcăş 2013: 124, my translation)[1].

Of the comprehensive list of toponyms, this paper will refer to one set only, i.e., the hagiotoponyms, those geographical appellatives which have their origins in names of saints. *Saint* is an ecclesiastic term, which is used as a honorific, being attributed to "a person who after death is formally recognized by a Christian Church, esp. the Roman Catholic Church, as having attained, through holy deeds or behaviour, a specially exalted place in heaven and the right to veneration" (CEDCU 2014). In a remote past the syntagm [Saint] + [Personal Name] [St.PN, henceforth] migrated from the ecclesiastical vocabulary both to the secular vocabulary and toponymy. The St.PN formula, with or without any other complementary element, represents a *hagionym* (< Greek *hagios* "sacred, devoted to the gods" (of things), "holy, pure"

[1] All of the Romanian quotations are my translations and, henceforth, this specification will not be repeated again

(of persons), in Ecclesiastical Greek, "a saint" + *onoma* "name") which plays the role of a toponym, hence a hagiotoponym. It is mostly used to identify (1) such population centres as: countries (*San Marino*), cities (*San Francisco*), towns (*San Remo, Saint Etienne*), villages (*Saint Edward*), (b) forms of relief (*St. Anastasia* ***Island***, *Saint Michael's* ***Mount***, *St. Donat's* ***Bay***), and waters (*the Saint Ana* ***Lake***).

This linguistic mapping of Romanian hagiotoponyms as they occur on the present-day landscape aims to highlight the lexical resourcefulness, formal flexibility and frequency of hagionyms in the geographical nomenclature. Written documents show them operable on the maps of this Eastern European country in the early 14th century, but soon after they fell into oblivion.

2. Materials, corpus and method of study

Several (re)sources were visited with a view to discovering and collecting the Romanian units into the corpus underlying this approach. A minute search of the map of Romania was made both empty-handedly and electronically, with the help of the Google search function. The scanning of the 41 Romanian administrative departments produced 105 hagiotoponyms, but after the elimination of the recurrent patterns, the corpus included 78 denominations. Of more than three hundred hagionyms in (both Catholic and Orthodox) Romanian calendars, only few behave as determiners and hence, because of their repetitiveness they are redundant to our study.

2.1. Sources and resources

The study of place names benefits from a century-old tradition in Romanian culture, being specifically manifest in the fields of history, geography and linguistics. Occasional references to toponymy have been made in ethnology, folklore and culture studies. The Romanian explorations of geographical names appear to have started in the mid-1800's, and their synchronic or diachronic interpretations mainly consider:

(a) aspects of regional toponymy (Moldovan 1853, Frățilă 1970);
(b) aspects of local toponymy (Avram 2013, Ghiaţău 2021, Opriţ-Maftei 2023);
(c) aspects of local hydronymy (Avram 2016)
(d) methodological approaches to the study of toponyms and the compilation of toponymic atlases and dictionaries (Alessandrescu 1893, Moldoveanu 1985);
(e) the interdisciplinary character of toponymy (Rezeanu 2008);
(f) the roles of radicals and affixes in creative toponymy (Brâncuș 1922, Goicu 1980);
(g) foreign elements in Romanian toponymy (Cornea 1993).

In spite of the existing toponymic literature, the current study mainly relied on the works of the iconic Romanian toponymists (Iordan 1963, Graur 1972 and Goicu 1999).

2.2. Corpus and methods of study

The corpus was extracted from both traditional and computer-based sources. The scanning of the *Road Atlas of Romania* (2014) and the *Bucureşti Street Guide* (2006) facilitated the manual selection of oikonyms, hydronyms and a few other oikonyms, discovered through the Google search of the postal codes book accessible through the webpage of the National Post Office, available at https://www.posta-romana.ro/cauta-cod-postal.html supplemented the corpus.

As this research is mainly analytical, its work methods intertwined the traditional and modern solutions which are peculiar to any survey and descriptive research:

(a) minute documentation through individual study which was intended to refresh and update the previously acquired theoretical and methodological aspects related to toponymy;
(b) creation of the study corpus;
(c) observation, analysis and interpretation of the findings;
(d) summary of conclusions.

The corpus analysis pinpointed both the general and particular orthographic traits of hagiotoponyms as well as the aspects regarding their distribution and frequency of occurrence in present-day Romania.

3. Theoretical specifications

Personal and geographical names have been demonstrated to migrate both from anthroponyms to toponyms and in the reverse direction, but classifications of these migratory onyms have not been provided yet. Few as they are, both the anthroponyms and hagionyms, which have been recategorized as toponyms, encapsulate stories about the relationship between a certain geographical entity and the person whose name was granted toponymy.

Minute inventories of toponymic sources were provided, among others, by Iordan (1963: 18-336) and Graur (1972: 29-38). Graur's brief outlook with its fourteen categories of sources includes:

(a) generalizations of tribe names (e.g. *Graeci*, the name of a tribe in Epirus, inspired the toponym *Greece*);
(b) geographical elements (e.g. *Egypt* is the old name of the Nile);
(c) cardinal points (e.g. the Scandinavian toponym *Sverige* means 'the South Empire');
(d) names of matters and creatures peculiar to a respective geographical spot (e.g. the *Ivory Coast* is rich in ivory; *Galapagos*, the Spanish common noun for "turtles" became a toponym);
(e) events which changed the course of history for the natives of a particular geographical area (e.g. *The Easter Island* was first visited by European navigators on an Easter Day);
(f) anthroponyms, including names of :
    i. sovereigns (e.g. *Louisiana* from Louis XIV, the French king);
    ii. politicians (e.g. *Rhodesia* from Cecil Rhodes, an English politician);
    iii. navigators and explorers of the planet oceans and seas (e.g. *America* from Amerigo Vespucci, the Florentine navigator).

America is an eponymic derivation for it bears the name of a navigator, but the *Republic of San Marino* is a hagionymic denomination, as it originates in *Saint Marinus*, the name of a saint. Ignored in specialist literature, hagionyms deserve inclusion in related inventories, albeit less productive.

The practice of giving names of saints to human settlements started by the end of the 6th century, when hagionyms were used as determiners of common nouns (Nicolae & Suditu 2008: 254). Later on, the respective saints became the acknowledged religious patrons of those very settlements. They have often further evolved from the determining role they would hold within a toponymic structure into a fully-acknowledged hagiotoponym. In other instances, most often in the early Middle Ages, hagionyms would become substitutes for pre-existent toponyms. In general, hagiotoponymy was less productive after the Middle Ages, but "wherever the Catholic Church would be a colonizer or a ruler, it would rely on hagiotoponymy; and this would include the Balkans as well" (Drăganu 1928: 118). This will be a good explanation to the high frequency of occurrence of hagiotoponyms in the central and western parts and their absence

in the eastern and southern regions of present-day Romania.
Although hagiotoponymy used to be as fashionable in Europe as it was in Latin America (Nicolae & Suditu 2008: 259-62), Romanian hagiotoponyms have been systematically waived. Iordan (1963: 243-4) draws their full list and makes a few diachronic and synchronic remarks, but avoids any morphological or syntactic analysis which he makes in the case of other categories of toponyms.

4. Analysis and Discussion of Findings

Our corpus comprises those names of saints commemorated by the Christian Orthodox and Roman Catholic churches that were recategorized and used as toponyms, which may function as either oikonyms and/or hydronyms or as both. Recurrent oikonyms may occur in different departments (e.g. *Sânpaul* appears in Arad, Cluj, Harghita and Mureş, *Sânmartin* in Arad, Bihor and Harghita). Seven hagiotoponyms can be found in different departments: *Sânmiclăuş*, *Sântimbru*, *Sânsimion*, *Sâncraiu*, *Sânmărghita*, *Sâniacob* and *Sânpetru*, but because of their linguistic identity, they were counted just once in the corpus.

4.1. Aspects of Romanian hagiotoponyms

Orthographically, hagiotoponyms divide into (a) one- and two-word formations, (b) binomial structures and (c) three-word lexical units. One- and two-word formations refer literally to all those hagiotoponyms which are spelt in one or two words, while the binomial structures always consist of two independent morphemes which are also functional in present-day Romanian in numerous other distributions that exclude any reference to hagionyms. The three-word lexical units appear similar to the open-styled compound nouns consisting of two basic elements linked by a preposition.
Within the general word formation theory, Romanian hagiotoponyms fall into: (a) simple words, (b) compound words, (c) lexical ellipses and (d) alterations.

(a) One-word hagiotoponyms

All these formulas are related to *sanctus*, the Latin etymon, which may have overlapped *světŭ*, its meaningfully similar Slavic correspondent (Goicu 1999: 115).
Romanian toponymists view these solid-styled one-word formulas to be compounds, as in one lexical unit they weld together a colloquial variant of the standardized form of the adjective *sfânt/saint* (masculine) and *sântă/saint* (feminine) mostly accompanied by a PN. The basic formula of the type *sfântul/a* + PN, which uses the full form of the adjective, creates two-word hagionyms further be approached in the (b) section below. The most frequently used formula *Sân* + PN (< *sân* is the adulterated form of *sfânt*) shows its (a) gender-biased dialectal variants *Sânt* (*Sântandrei* < *Sânt,* masculine form of the adjective + Andrei, male PN) and *Sântă* for the feminine (*Sântămărie* < *Sântă,* feminine form of the adjective + Mărie, female PN), and its allophones *Sâm* (*Sâmpetru* < *Sâm*, masculine adjective + Petru, the Romanian version for Peter) and *Sum* (*Sumpetru* < *Sum*, masculine form of the adjective + Petru). The *–t* consonant in the Latin *sanctus* appears preserved when the masculine or feminine saint name begins with a vowel (*Sântimreu, Sântimbru, Sântana,* etc.). Nonetheless, exceptions to these categories have been identified in *Sâniacob* and *Sâniob*, which have lost it. The same *–t* consonant appears as both lost, in two regional variants of the same hagionym, i.e., *Sântandrei* used twice as the

oikonym of two villages in the north- and central-western Romanian departments[2] and preserved, in the variant *Sânandrei*, the name of a village in the south-western zone of Romania[3].

On the other hand, the PN component has its own peculiarities. Most frequently, it has preserved its standard Romanian form: *Sânmartin* (< Sân + *Martin*), *Sânpaul* (< Sân + *Paul*), *Sânsimion* (< Sân + *Simion*), *Sândominic* (< Sân + *Dominic*), *Sânpetru* (< Sân + *Petru*), etc. The few minor alterations of the PN in these lexical units reveal phonetic losses, such as the final consonant *–t* in *Sânbenedic* (< Sân + *Benedic**t***) or substitutions, for example, that of the final consonant *–v* in the standard form, substituted by *–b*, in *Sâniob* (< Sân + *Iov/ Job*).

The analysis of the corpus foregrounded the use of the same hagiotoponym in two or more (administrative) departments in Romania. Thus, *Sânsimion* can be spotted on the maps of the Harghita and Mureş; *Sântioana* is viewed on the maps of Cluj and Mureş and *Sânbotin* appears in the departments of Gorj and Vâlcea. *Sânpaul* and *Sâncrai* (< Sân + Crai) are mapped in three departments (the former in Cluj, Harghita and Mureş and the latter in Alba, Harghita and Hunedoara). At the same time, *Sâncraiu*, the variant of the latter, is used in two departments (Cluj and Covasna). *Sâncraiu*, the form ending in *–u* is reminiscent of the earlier version ending in *-ul*, the mark of the enclitic definite article for the masculine singular. *Sâncrăeni,* etymologically related to Sâncrai and Sâncraiu, is a descriptive, formed with*–eni*, the toponym-bound suffix "indicating the personal origin of the inhabitants that is of the descendants of the founder or the proprietor of the village" (Iordan 1963: 157). In other toponyms, such as *Fălticeni*, the suffix means either "people who come from" or "whose origin is in the village of Fălticei" (Iordan 1963: 159). The author mentions that the bound morphemes *-ian* (with its plural *–eni*) and *–escu* (with its plural form *–ieşti*) are operable with PN-derived toponyms. Indicative of the inhabitants' origin, these suffixes are slightly different. The etymon of the present-day *–ieni*, which is the Slavic form of the bound morpheme *–ěninŭ*, involves an association with "place". So, if I were to apply Iordan's distinction and interpret the meaning of the suffix *–eni* literally, it would mean that chronologically *Sâncrăeni* must have appeared after the establishment of the village of *Sâncrai*. *Sâncrăeni* must have come into being after some inhabitants of *Sâncrai* did decide that they should move to another place and so they did at some time, probably, for a very clear reason. The neighbouring villagers of the newly-established settlement must have referred to them as *Sâncrăeni*, i.e. "the people who once had lived in Sâncrai".

One-word hagionyms sometimes reflect a process of Romanianization or adaptation to the morpho-phonetic system of this language. Romanianization may appear a far-fetched word, but I am using it fully aware of its constructive analogy with other similar suffixations, such as Anglicization. These tendencies of the Romanianization process discussed in the foregoing only at the level of the *sanctus*, are noticeable at the level of the PN in these constructions. For example, *Sânmiclăuş*, the present-day name of a village in the department of Alba, was first attested with the Latin version of "Sanctus Nicolaus, then with the Magyar version of Szent Miklós. Its Romanian-naturalized forms are *Sânnicolau* and *Sânmiclăuş*" (Goicu 1999: 130, my emphasis). An etymological relationship between *Nicolau* and *Miklos* was identified

[2] Bihor and Hunedoara

[3] The department of Timiș

through the intermediary of the Houtzoul language, spoken by a population of apparently Ukrainian descent living in the north-eastern part of Romania, and who use the name of *na Mikolí* for the month of December (Vincenz 1970: 193).

The slightly altered hagionyms, which designate both important religious holidays and places, are quite common. For example, *Sânvăsâi* is described to have evolved from the hybrid pattern which associates *sanctus* (in its popular variant, *sân*) with the male name *Vasile*, derived from the Slavic name *Vasijo* (Goicu 1999: 116). To a native Romanian, an association between *Văsi(e)* or *Văsălie*, hypocoristic derivations of the standardized *Vasile*, would not be cryptic names. Suciu (1968: 136) tracks the roots of the twentieth-century *Sânvăsâi* to go back to the nineteenth-century *San Ladislău* (in 1854), then next to the sixteenth-century *Zent Lazlo* (in 1567) and even farther back to its earliest fourteenth-century specification in documents, under the name of the *sacerdos de Sancto Ladislao* (in 1332).

The same process of naturalization would be the source of such dramatic transformations of the hagionymic etymons which can hardly be identified in present-day toponyms. The toponyms *Săvădisla* and *Sânzieni* are the names of two villages whose history coincidentally goes back to the forteenth century. They sound so cryptic that it would be difficult to relate them to the name of a saint. The oikonym[4] *Săvădisla* is based on the Magyar name of *Láslo*, a hypocoristic of *Ladislau*, whose roots go back a long way to the Slavic name of *Vladislav*. The evolution of the Slavic *Sa(nkt) Wladisla(w)* is marked in the present-day Romanian form of Sfântul Valdislau, which was first reduced to *Sân Valdislau* and later to *Săv(l)ădisla* (Goicu 1999: 117).

Although not mentioned or maybe not discovered in chronicles yet, *Sânzieni* functions as an oikonym (D.E. 2006: 323). Etymologically, the "majority of the linguists consider this alteration to undoubtedly continue the name of *Sanctus Johannes*" (Goicu 1999: 121, my emphasis). For just one example, Constantinescu (1963: 82) indicates *Sfântul Ioan Botezătorul*/*Saint John the Baptist*, the Romanian translation of the Latin *Sanctus dies Ioanni*, to have ultimately been reduced to this form, which is both an oikonym and the name of a religious holiday celebrating this saint's birthday, which is known as St. John Day. Phonetically, *Sânzieni* currently appears as closely related to *Sânzăneşti, Sânzăneşti, Sîmzăneşti* and *Simzeneşti*, which are allophones of a village name in the department of Vaslui. They all seem to share the same etymon and bear the *–eşti* suffix, which is indicative of the origin in a person or a family name and not in a place. Regrettably, no details about the hagionymic nature of this toponym have been available.

Coroisânmartin, Ciucsângeorgiu, Streisângeorgiu and *Sântionlunca* are also assigned to one-word hagiotoponyms, although they reveal a three-element structure that makes them structurally different from the aforementioned linguistic pattern. In the first two cases, the hagionyms proper, *Martin Georgiu*, respectively, are preceded by the determining morphemes *Coroi*, *Ciuc* and *Strei*, which occur as independent morphemes in general toponymy. In everyday speech, *coroi* (the name of a breed of predatory birds), *ciuc* (a course cooked and eaten by shepherds) and *strei* (a breed of swine for the latter) are common nouns; in general toponymy, *Strei* is both a hydronym, referencing a rivulet in the Retezat Mountains and an oikonym, designating a village in the department of Hunedoara. *Santionlunca*, the last of these

[4] the name of a village in the department of Cluj

examples, consists of a common noun which is post posed to the hagionym. As an independent morpheme, it also has a double role, i.e., a common noun, *lunca*/*the hinterland*, and a commonym i.e., a village in the department of Vaslui.

Giurgiu, the etymologically cryptic name of a town in the south of Romania, would also give no hint at all to its hagionymic nature (it was actually omitted by Iordan), as a corruption of the name of *Sfântul Gheorghe*, the Romanian for *Saint George*. Pietro Visconte's map included in the earliest surviving European atlas of nautical charts[5], which was made in Venice and was functional between 1311-8, displays the toponyms with two mappings, i.e. *s(an)c(t) Georgi* to designate the present-day town of *Giurgiu* and a hydronym for the southern distributary of the Danube (Goicu 1999: 118). As an oikonym, it lost the adjectival particle of the etymon, which is an example of lexical ellipsis at the level of hagiotoponyms. The astionyms *Geoagiu* and *Gheorgheni* are names of towns, possibly rooted in the etymon Sfântul Gheorghe, but deprived of the determining element. The second type of lexical ellipsis is the toponym *Sfântul*, followed by no PN.

(b) Binomial hagionyms

These constructions, which appear to have migrated from religious calendars in their unadulterated forms, consist of two elements, i.e., the honorific and the name of saint, such as *Sfânta Ana* **[***sfântul/sfânta*] + [PN]. The Romanian gender-biased adjectives *sfântul/sfânta* hold the position of honorifics and are determiners for masculine and feminine PNs, respectively. They appear in five patterns circumscribed to general toponymy, each of them with a well-established toponymic role. Thus, while *Sfânta Elena*, *Sfântul Ilie* and (the semiformal binomial) *Sântă Măria* are exclusively oikonyms; *Sfânta Ana* is the name of an alpine lake in the Făgăraș Mountains, *Sfântu Gheorghe* is both an oikonym[6] and a hydronym[7].

(c) Hagionyms as determiners

Our research has recorded only two situations wherein the hagionym behaves as a determiner. Thus, *Sfântul Andrei/Saint Andrew* has become the only hagiotoponymic determiner in *Peştera Sfântul Andrei/Saint Andrew Cave*, a toponym, which celebrates the place for its having been the saint's shelter. The latter example is *Valea Sângeorgiului*, i.e., a complex formation whose hagionym is a one-word unit that is preceded by the name of a form of relief, *Valea*/*the valley*.

(d) Complex hagiotoponyms

Complex hagiotoponyms are composite forms resulting from the association of Sân-type juxtapositions with nouns, adjectives, genitival toponyms or ethnonyms.

The (a_1) **Sân-type juxtapositions** [Sân-including element + noun] are most often hyphened constructions. Scarcely represented, they occur in association with a common noun qualifying the hagionyms, such as: *Sângeorz-Băi* and *Sântimbru-Băi*. The second element is the Romanian word *baie*, initially meaning "bath", which is now more common as "spa", in its plural form *băi*, which has been recategorized into a proper noun. Following the same structure, the oikonym *Sântămăria-Orlea* consists of a hagionym and the seemingly proper noun *Orlea*. The etymology of this noun relates its origin to the Slavic noun *orl*, which means "eagle". The form *orlea*, which was originally the adjective expressing possession, meaning "of the eagle"

[5] https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/portolan-atlas-pietro-vesconte (accessed on March 1, 2024)

[6] denotes a town situated in the department of Covasna and three villages, in the departments of Mureș, Ialomița and Tulcea, respectively

[7] for the southern distributary of the Danube into the Black Sea

(Constantinescu 1963: 339), was converted into a proper noun, revealing another instance of cryptic meaning in hagionymic toponymy.

The less conversant with etymologies would hardly ever imagine the real meaning of *Saint Mary of the Eagle*, an oikonym of special significance, when it is associated with what eagles usually symbolize in the Romanian folklore, i.e. heights, solitude, a bird's eye view, dominance, isolation, power, a keen eye, etc., that is both images and feelings or attitudes.

The (a_2) **Sân-type juxtapositions** rely upon contrary adjectives, such as: *big* vs. *small*, *old* vs. *new*, *upper* vs. *lower*. Iordan (1963: 191) considers that a formulaic representation of the subtype *PN+ adjective* usually pairs antonymic adjectives, in such examples as: *Osica Mare/Osica de Sus/ Big Osica* or *Upper Osica* vs. *Small Osica* or *Lower Osica*,. Nonetheless, Iordan (1963: 193) stresses that exceptions to these antonymic pairs do occur, more frequently with the *nou*/*new* vs. *vechi/old* pair-including toponyms. Thus, presently, although the opposite pair *Sânpetru Mare* and *Sânpetru Mic* does exist, *Sângeorzul Nou*, *Sânpetru Nou* and *Sânnicolau Mare* have no opposing pairs.

The less represented (b) **Sân-type juxtaposition** associates the hagionymic determinatum with a genitival toponym. Of the sum total of toponyms derived from names of saints, only the following four reflect this formula: *Sâncraiu Almaşului*, *Sânmihaiu Almaşului*, *Sânpetru Almaşului* and *Sâncraiu Silvaniei*. The toponymic element within these hagionyms, which is the carrier of the enclitic possessive article, appears in *Valea Sângeorgiului* and in the archaic genitival pattern of the hydronym *Lacu Enii* (*Ene's /Enea's lake*), where *Enii*, the genitival hypocoristic form of a personal name, was proven to originate from the name of *Sfântul Ioan*/*Saint John* (Constantinescu 1963: 51).

Table 1 which follows presents the (c) **Sân-type juxtapositions** wherein one-word saint names are associated with ethnonyms indicative of the regional minorities: *Unguresc*/*Hungarian* or *Maghiar*/ *Magyar*, *German*/*German* and *Sârbesc*/*Serbian.* Currently, only these compounds still exist:

Table 1. Two-word compound hagiotoponyms

Hagionyms	Ethnonym
Sânmărtinu	Maghiar
	Sîrbesc
Sânmihaiu	Român
	German
Sânpetru	German
Sânnicolau	Român
Sângeorzu	

Table 2 illustrates (d) **three-word hagiotoponymic formations** consisting of hagionym + preposition + noun, which further divide into those including common nouns used as proper nouns, i.e. *câmpie*/*plain*, *pădure*/*forest* and *piatra*/*stone*:

Table 2. Hagiotoponyms as determiners of common nouns

Hagionym	Preposition	Common nouns used as proper nouns
Sângeorgiu	de	Câmpie
Sânpetru		
Sânmartinu		

Sânmihaiu		
Sângeorgiu	de	Pădure
Sânmihai		
Sântămăria	de	Piatră

Considerably fewer are the examples described by the hydronym- and oikonym-including variants of this formula. The ensuing table presents these compounds built around the name of the Mureş River and two oikonyms:

Table 3. Hagiotoponyms as determiners of hydronyms

Hagionym	Preposition	Proper noun	
		Hydronym	Toponym
Sâncraiu	de	Mureş	
Sângeorgiu			
Sântana			
Sântioana			
Sângeorgiu	de		Meseş
Sânmartin			Beiuş
Sânnicolau			Beiuş

A unique hagiotoponym assigned to this group is *Fîntîna lu Sumpietru* (Moise 1994: 129), whose structure is different; its first element, *fîntîna/ fountain*, is a common noun followed by *lu* (instead of *lui*), the popular form for genitive masculine of the proclitic article and *Sumpietru*, one of the Transylvanian dialectal forms derived from the name of Sfântul Petru/*Saint Peter*.
The century-old continual process of transformation and/or adaptation, which has left an imprint on the existence of Romanian hagiotoponyms, is obvious both through their temporal and formal interpretations. In his survey of hagiotoponyms, Iordan (1963: 243) refers to a set of ten names that were functional in "Old Romania".

Table 4. Hagiotoponyms operable in Romanian toponymy until 1948

Hagiotoponym			
1.	Sfânta Vineri	6.	Sfântul Nicolae
2.	Sfântul Dumitru	7.	Gura Sfântului Petru
3.	Sfântul Gheorghe	8.	Sfântul Procopie
4.	Sfântul Gheorghe cel Nou	9.	Podul Sântămăriei
5.	Sfântul Ioan	10.	Copăceni-Sfântul Ioan

Iordan (1963: 24) listed the hagiotoponyms in use in the 1950's and early 1960's and his lists were used to ensure the comparative perspective underlying this approach.

4.2. Other features of hagiotoponyms

A comparative analysis of Iordan's and the currently-used hagiotoponyms brings to light both the hagiotoponyms which disappeared and those which appeared after 1963. Diachronically viewed, hagiotoponyms can divide into (a) strong oikonyms, which have come down to present-day usage, and (b) weak oikonyms, which have gone into oblivion either before 1948 or after 1963. It is true, after the 1948 reforms, which were (harshly) implemented by the communists during the 1950's in particular, a new administrative reform was imposed in 1968.

But this time, it could hardly exercise any dramatic impact upon hagiotoponyms, because the evil they could have faced had already been done long before this reform.

Orthographically viewed, a striking disparity is noticeable between Iordan's examples and the present-day hagionyms. This is due to the latest orthographic reform of the Romanian language in 2005 requiring the substitution of the former symbol *–î–* with the symbol *–â–* for the phoneme */ɨ/*, when it does not appear in a front or final position, which is the case with *sfânt/sfântă*. In addition, Iordan´s records refer to the standard form of the adjectives bearing their enclitic definite articles (*–ul* or *–a*) that appear to have been gradually lost. Ironically, the present-day "standard" forms are actually the oral versions of the 1960's.

Comparatively interpreted, the sum total of 93 hagiotoponyms in Iordan's inventory is higher than the total of the 85 currently used units. The modifications affecting the two lists show that:

(a) 59 hagiotoponyms passed the test of time as they appear in the two lists and hence, they have to be reckoned as strong formations;
(b) 32 units in Iordan's list, which roughly mean one third of their total number, have been lost; in other words, they stand for the category of weak hagiotoponyms;
(c) 26 new formations represent the gains recorded in the present-day inventory i.e., roughly half of the 59 inherited hagiotoponyms.

Of the 26 newly created units, the following selections illustrate three out of the four structural categories of hagiotoponyms, i.e., (a) – one-word hagiotoponyms: *Sânbotin* (in the department of Vâlcea), *Sâmbotin* (in the department of Gorj), *Sânandrei*, (b) – binomial formations: *Sânta Mare*, *Sfântu Ilie* and (c) – complex hagiotoponyms: *Valea Sângeorgiului.*

The percentage of their interference, which amounts to 63%, exceeds both the gains and losses and even if their orthography may appear different to foreigners, Romanian natives can identify the religious roots of these toponyms on account of their phonetical similarities. At the same time, each formation may require special attention as instances of paronymy (*Sîntion* vs. *Sîntiuan*) or allomorphisms (*Sîntion* vs. *Sântion*) might create confusion.

5. Conclusions

The linguistic references to hagiotoponymy in Romanian specialist literature have been either omissive or quite brief, marginal and merely illustrative. Sketchy and shallow as they were discovered to be, our references show that hagiotoponyms have had their times of glory and lengthy intervals of oblivion.

Formally, hagiotoponyms divide into one- and multi-word formations. Structurally, these formulaic typologies include:

(a) non-cryptic juxtapositions, i.e. those formations whose hagionyms has been preserved in its present-day standard form specified in religious calendars, such as: *Sântioana, Sântpaul,* etc.;
(b) semi-cryptic juxtapositions, namely those formations whose hagionyms sound (quite) similar to the standardized calendar name, such as: *Sânvăsii, Sângătâi,* etc.;
(c) cryptic juxtapositions, i.e. those formations whose hagionyms have been so altered that it is impossible to determine its etymon, such as: *Săvlădisla*;
(d) lexical ellipsis: *Giurgiu*, *Gheorgheni*, and *Georgieni*.

The multi-word formations cover the following formulaic representations:

(a) simple binomial hagiotoponyms, which function independently: *Sfântu Gheorghe,* etc.;
(b) simple binomial hagiotoponyms that function as determiners of other toponyms: *Sânmihaiu Almaşului,* etc.;
(c) complex hagiotoponyms, which further divide into:

(i) hagionyms + preposition + common noun.
(ii) hagionyms + preposition + hydronym.

All in all, this comparative approach reveals the following aspects:

(a) although before the 1989-turning point in the history of Romania the interest in the use of hagionyms was limited by the ideological circumstances and limiting background, a few mentions did consider this lexical category, albeit briefly;
(b) a diachronic view of hagiotoponyms pinpoints a distinction between the strong formations that have passed the test of time, and the weak ones which have not;
(c) the total number of strong and weak hagiotoponyms is higher in Iordan's findings (which amount to 103 such geographical names) than in the present-day corpus (which consists of 78 place and water names);
(d) a few pair-units seem to be allophones (e.g. *Sînicoară* and *Sînnicoară* or *Sîntiuan* and *Sîntion*, but while the former unit in each couple is not in use today, the latter occurs in both Iordan's list and the list which contains the units that have remained active to this day. On the other hand, *Sânbotin*, *Sânişor*, *Sânandrei* and *Sânmartin*, for example are pinned only in the list of newly created hagiotoponyms;
(e) the discarding of hagiotoponyms was considerably higher in Iordan's records; in addition to the losses noticeable in the comparative analysis (e.g. *Sîncraiul Deşert*, *Sînmărtiul Deşert, Sînlaslăul Niragiului*, *Sîngeorgiul Săsesc*, *Sînianăş, Sînliorinţ* and *Sîntăcătălina-Dorna*), another set of 32 formations in Iordan's list have no correspondent in the inventory of present-day units.

Both the inherited and newly created hagiotoponyms as well as the currently inoperable formations are part of the national treasure. As such, they deserve further research either from the perspective of their regional and cultural distribution or at the level of urbanisms. Although our comparative approach made a few remarks regarding their ups and downs in the local history of numerous Romanian towns, there is still much to be discovered.

Bibliography

Alessandrescu, C. (1893). *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Muscel*, București: Stabilimentul Grafic J.V. Soceru.

Avram, M. (2013). *Muscelele Argeşului. Studiu de toponimie geografică*, Bucureşti: Elisavaros.

Avram, M. (2016). Hidronimia minoră a Văii Argeşului, *Analele Asociației Profesionale a Geografilor din România*, VII, 7, 51-64.

Brâncuș, G. (1922). Sufixul -ari (pl. lui -ar) în toponimia românească. Origine, funcționalitate, dinamică, *Studii și Cercetări de Lingvistică*, XXXV, (3), 250-6.

Boarcăș, C. (2013). Contribuții la dezvoltarea cercetării toponimice românești, *Papers of the Sibiu Alma Mater University Conference, Seventh Edition, 28-30 March 2013, Sibiu – Volume 2*

Butnaru, D. (2016). Iorgu Iordan, toponimist, *Anuar de istorie și lingvistică literară*, LVI, 51-57.

Constantinescu, N. D. (1963). *Dicţionar onomastic romînesc,* Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Cornea, I. (1993). *Despre toponimia slavă din Oltenia*, București: Editura Academiei.

Drăganu, N. (1928). *Toponimie și istorie*, Cluj: Editura Institutul de Arte Grafice Ardealul.

Frățilă, V. (1970). Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei, *Limba română*, XIX, 3, 229-238.

Frățilă, V. (2016). Criș(u), apelativ și nume propriu, *In honorem Crișu Dascălu – 75*, 166-76.

Ghiațău, L.-V. (2021). *Toponimia de pe valea superioară a Sucevei*, Iași: EUI.

Goicu, S. (1999). *Termeni creştini în onomastica românească*, Timişoara: Editura Amphora.

Goicu, V. (1980). Nume de locuri din Banat formate cu sufixul –ov, *Limba Română*, XXIX, (1), 53-9.

Graur, A. (1972). *Nume de locuri*, București: Editura Științifică.

Iordan, I. (1963). *Toponimie românească*, București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
Opriţ-Maftei, C. (2023). Aspecte toponimice ale zonei port a orașului Galaţi, *Analele Universităţii „Dunărea de Jos" din Galaţi. Fascicula XXIV. Lexic comun-Lexic specializat,* XVI, 1, 29, 284-95.
Moise, I. (1994). *Studii de onomastică*, Pitești: Editura tehnică "Tip-Naste".
Moldovan, Ș. (1853). Originea toponimului Hațeg și a unor termeni de vânătoare, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 34, 253-254.
Moldoveanu, G. (1972). Principii ale lexicografiei toponimice, *Anuar de istorie și lingvistică literară*, XXIII, 73-100.
Nicolae, I., & Suditu, B. (2008). *Toponimie românească şi internaţională*, București: Meronia.
Rezeanu, A. (2008). Toponimie și dialectologie, *Fonetică și Dialectologie*, 27, 37-43.
Suciu, C. (1968). *Dicționarul istoric al localităților din Translivania,* vol. I, București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
Vincez, A. de. (1970). *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München: W. Fink.
**** (2006). *Dicționarul enciclopedic*, Vol. VI, R-S, București: Editura Enciclopedică [D.E.].
**** (2014). *Atlas rutier și turistic România*/*Road Atlas of Romania*, Budapesta: Cartografia.
**** (2006). *București Ghidul străzilor/Bucharest. The Street Guide*, București: Amoco Press.

THE ROLE OF LEGAL EDUCATION IN FIGHTING CORRUPTION

Brîndușa Gorea, Oana-Voica Nagy, Ioana Toncean-Luieran
Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș, Assoc. Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș, Assoc. Prof., PhD, „Dimitrie Cantemir" University of Târgu Mureș

Abstract: Integrity is synonymous with honesty, fairness, incorruptibility, virtuousness. Such values are naturally at the basis of any democratic-type legal system, but legislation alone cannot guarantee their real existence in social life. It is necessary for the vast majority of the social body to assume them as intimate values, to perceive their violation as real "personal offenses". It takes more than fear of punishment to prevent and combat a social phenomenon such as corruption. The solution, in our opinion, lies not only in Law, but also in Axiological Education.

Keywords: Integrity, Social values, Law, Axiological Education, Coruption

În cel mai general sens, prin „corupție" înțelegem folosirea abuzivă a puterii încredințate, comisă în scopul obținerii unor avantaje necuvenite. Fiind un flagel social grav, Dreptul încearcă prin diferite metode să prevină, să sancționeze și să diminueze acest fenomen. Fără îndoială că incriminarea anumitor fapte de corupție, precum infracțiunile „clasice" de luare și dare de mită, trafic de influență, dar și așa-numitele infracțiuni „asimilate" faptelor de corupție (reglementate prin legi speciale, cum ar fi Legea nr. 78 din 2000, pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție[1]) este cel mai eficient demers pe care și-l poate asuma legiuitorul în lupta cu această boală a societății. Măsurile de aplicare a legii, atribuite în sarcina anumitor organe executive și jurisdicționale (Direcția Națională Anticorupție fiind cel mai celebră printre acestea în România[2]) fac ca incriminarea acestor fapte să nu rămână la nivel de deziderat social. Cu toate acestea, ne punem întrebarea dacă rădăcinile corupției pot fi extirpate din corpul social doar cu ajutorul Dreptului.

În mod tradițional, Dreptului i se recunoaște funcția socială de garant al conviețuirii. Dreptul își asumă rolul de a consacra acele valori sociale pe care societatea le consideră dezirabile și de a garanta protecția lor efectivă în viața de zi cu zi. Desigur că valorile Dreptului variază în spațiu și timp, și nu rareori ele intră în coliziune[3]. Dar **încrederea** este una dintre cele mai stabile și incontestabile valori sociale, iar corupția, în sensul cel mai larg al termenului, lovește direct în acest sentiment de confiență, în faptul că se poate conta pe ceva (de exemplu, pe corectitudinea unui fapt social) sau pe cineva (pe cinstea, onestitatea unei persoane / grup

[1] Legea nr. 78 din 2000, pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție a fost publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 219 din 18 mai 2000.
[2] Alte instituții publice a căror activitate se încadrează în sfera luptei împotriva corupției sunt: Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne prin Direcția Generală Anticorupție (DGA) și Poliția Română, Agenția Națională de Integritate (ANI), Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Departamentul pentru lupta antifraudă (DLAF) şi Corpul de control al prim-ministrului.
[3] A se vedea în acest sens: Brîndușa Gorea (2018), *...And Justice for All. Legal interpretation on democratic values*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2018, Vol. 72, No. 1, pp. 13-26, available online: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201801/recjurid181_1F.pdf ; Brîndușa Gorea (2020), *Libertate și luciditate. Noile dileme ale dreptului viu*, în Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Cornel Sigmirean (Editors), „Mediating Globalization: Identities in Dialogue, Section: Social Sciences", Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, available online: http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-05/GIDNI-05%20Social%20Sciences.pdf

de persoane învestite cu putere), în creditul pe care suntem nevoiți să îl acordăm Autorității[4] și în absența căruia „contractul social" își pierde orice semnificație.

E foarte important de observat că există „corupție" doar atunci când fapta prejudiciabilă este comisă cu *intenție*, adică cu *scopul* de a obține un avantaj sau profit individual sau de grup. Așa-numita „honest mistake" (greșeala nevinovată, neintenționată, cinstită sau „simpla" greșeală) a celui învestit cu putere publică, deși poate fi reglementată și sancționată (de exemplu, neglijența în serviciu), nu este totuși o faptă din sfera corupției. „Proasta administrare"[5] reprezintă la rândul său un flagel social, dar corupția are ca element definitoriu încălcarea **integrității**.

Integritatea este definită ca însușirea de a fi integru, iar acest din urmă termen este sinonim cu cinstit, corect, cumpătat, incoruptibil, onest, virtuos.

Asemenea valori sunt, în mod firesc, la baza oricărui sistem de drept de tip democratic, dar numai legislația nu poate garanta existența lor reală în viața socială. Este necesar ca marea majoritate a membrilor corpului social să și le asume ca valori intime, să perceapă încălcarea lor ca adevărate „ofense personale". „Complicele infracțiunii de corupție este în mod frecvent indiferența noastră"[6], spunea Bess Myerson, fost Comisar pentru Afaceri Culturale al orașului New York și prima femeie de origine iudaică ce a devenit Miss America, în 1945.

Este nevoie de mai mult decât teama de pedeapsă pentru a preveni și combate un fenomen social precum cel al corupției. Soluția, în opinia noastră, stă nu numai în Drept, ci și în Educația de tip axiologic.

Din păcate însă, la nivelul societății românești, chiar instituțiile care asigură educația sunt percepute ca fiind corupte, în special cele de nivel universitar.[7] Dacă însuși mediul academic din România este perceput ca fiind corupt, cum am putea spera să formeze elite, lideri integri, modele sociale de urmat, valori dezirabile? Preocupările noastre anterioare pentru educația academică[8] ne-au condus la concluzia certă că numai un sistem universitar bazat pe valori poate asigura calitatea actului educativ și încrederea societății în mediul academic.

---

[4] A se vedea în acest sens: Brîndușa Gorea, Mugur Gorea (2019), *The Stake of the Fake: Law and Communication in a Post-Truth Society*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2019, Vol. 76, No. 1, pp. 54-67, available online: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201901/recjurid191_5A.pdf ; Brîndușa Gorea (2021), *Personal Medical Data: the Cost of The Privacy in the Surveillance Society*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2021, Anul XXIV, No. 1 (84), pp. 54-67, available online: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_202101/recjurid211_5F.pdf

[5] „Proasta administrare" este o încălcare a art. 41 din Carta UE a Drepturilor Fundamentale adoptată la Nisa în 2000, intitulat „dreptul la bună administrare" și care stipulează că orice persoană are dreptul de a avea propriile afaceri tratate de o manieră imparțială, onestă și într-un interval de timp rezonabil de către instituțiile UE. Este menționată obligația administrației de a justifica deciziile sale și de a repara orice prejudiciu cauzat de instituția respectivă sau de funcționarii săi în exercițiul funcțiunii. A se vedea în acest sens https://www.transparency.org.ro/files/File/GCR.pdf

[6] https://www.transparency.org.ro/ro/tironews/%E2%80%9Ccomplicele-infractiunii-de-coruptie-este-mod-frecvent-indiferenta-noastra%E2%80%9D-bess-myerson

[7] Percepția nu înseamnă neapărat realitate, dar opinia predominantă în societate poate oferi cercetătorului fenomenului social indicii cu privire la sănătatea acesteia. A se vedea în acest sens, de pildă articolul de opinie intitulat „*Elitele" României: de la prolet-cultism la academic-cultism*, semnat de Marian Zulean și disponibil online aici: https://www.contributors.ro/elitele-romaniei-de-la-prolet-cultism-la-academic-cultism/

[8] A se vedea în acest sens: Brîndușa Gorea, Oana Voica Nagy, Ioana Toncean-Luieran (2021), *Educația juridică online: oportunități și provocări,* în Revista „Universul Juridic", nr. 3 / 2021, available online: https://www.universuljuridic.ro/educatia-juridica-online-oportunitati-si-provocari/ ; Brîndușa Gorea (2015), *Legal principles and values in Romanian academic life,* în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 177 / 22 April 2015, pp. 392-395, available online: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815017280; Brîndușa Gorea, Natalia Saharov (2015), *Legislative bases for quality assurance in Romanian higher education*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 177 / 22 April 2015, pp. 387-391, available online: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815017267; Brîndușa Gorea, Mugurel Gorea (2013), *EU Legal Education in Romania: From Governmental Commitment to Academic Responsibility*, în Romanian Journal for Multidimensional Education, 2013, Volume 5, Issue 1, June, pp. 161-

Educația pentru integritate înseamnă în primul rând conștientizare asupra consecințelor devastatoare pe care le are corupția asupra încrederii publice (de pildă, prin explicarea acestora diverselor categorii de grupuri de interes, în cadrul unor manifestări științifice, ateliere de lucru etc.). Scopul final ar trebui să fie însă crearea unei noi *mentalități colective*, a unui set de *valori* care asigură etica și integritatea.[9]

Educația anticorupție este unul dintre deziderateleasumate prin Strategia Națională Anticorupție 2021-2025[10], alături de prevenirea corupției și promovarea integrității organizaționale. Acest document pornește de la premisa corectă că este necesară o schimbare de paradigmă în ceea ce privește abordarea strategică în acest domeniu, care să includă obiective și măsuri de natură să acționeze asupra cauzelor mai profunde ale corupției, abordarea neputând fi limitată la combaterea fenomenului. Aceasta pentru că, așa cum se recunoaște în documentul citat, corupția afectează societatea în cele mai diverse moduri, nu doar din punct de vedere economic, ci și din punct de vedere al vieții sociale. Fenomenul lezează încrederea cetățeanului față de instituțiile statului, respectiv în capacitatea statului de a gestiona relațiile sociale, patrimoniul acestuia și, uneori, chiar viața și integritatea sa fizică.

Printre măsurile de transparență instituțională și de prevenire a corupției, Strategia Națională Anticorupție 2021-2025 (SNA) enumeră și adoptarea unor coduri etice / deontologice / de conduită, care să încorporeze „valorile etice și principiile general acceptate privind conduita". Asemenea coduri de conduită pot viza grupuri sau instituții foarte diverse, de la categorii profesionale, până la companii sau instituții publice și reprezintă, în general, un set de reguli adoptat în mod voluntar de grupul căruia i se adresează.

197, available online: http://revistaromaneasca.ro/wp-content/uploads/2013/07/12_RJME-Vol-5-No1.pdf ; Brîndușa Gorea (2012), *Governmental commitment and academic responsibility in Romanian legal education*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 46/2012, pp. 3124-3128; Brîndușa Gorea, Elena-Adriana Tomuleţiu, Dorina Maria Costin, Anca Maria Slev (2010), *Educating Law Students as good citizens. Is the Romanian legal education system ready to fulfil its social mission* în Procedia-Social and Behavioral Sciences, pp. 2927-2931; Brîndușa Gorea, Elena-Adriana Tomuleţiu, Elena Puha, Mugur Gorea (2010), *Romanian Legal education at the Crossroads: Designing Responsible Law Curricula*, în Proceedings of the 6th International Seminar on the Quality Management in Higher Education– QMHE 2010", Tulcea, Romania, 8th-9th July 2010, Book I, pp. 431-434; Brinduşa Gorea, Oana Voica Nagy, Ioana Raluca Toncean-Luieran (2021), *Adapting legal education to digital transformation: A Romanian studycase*, REDINE (Ed.). (2021). Conference Proceedings EDUNOVATIC 2021. Madrid, Spain: Redine (Red de Investigación e Innovación Educativa), pp. 185-190, available online: https://www.edunovatic.org/proceedings-2021/ ; Brîndușa Gorea (2012), *European Dimension of Legal Education. A comparative study of the Romanian Law Curricula and EU Law Syllabus*. The 7th International Conference "European Integration – Realities and Perspectives" – EIRP 2012 (May 18-19, 2012), "Danubius University Press", Galaţi, pp. 146-153.

[9] Corupția este un fenomen cu efecte devastatoare nu numai în România, ci și pe plan internațional. Conform Transparency International, Indicele de Percepție a Corupției 2022 arată progrese minore în ceea ce privește lupta împotriva corupției într-o lume din ce în ce mai violentă, iar nivelurile de corupție rămân aceleași pentru al 11-lea an consecutiv; majoritatea statelor continuă să eșueze în lupta împotriva corupției: 95% din țări au făcut progrese mici spre deloc din 2017 până în 2022. Indicele de Percepție a Corupției realizat de Transparency International este o agregare de date dintr-un număr de surse diferite, care oferă percepția oamenilor de afaceri și a experților de țară cu privire la nivelul de corupție din sectorul public. Sursa datelor: https://www.transparency.org.ro/ro/tironews/indicele-de-percep%C8%9Bie-corup%C8% 9Biei-2022-arat%C4%83-progrese-minore-%C3%AEn-ceea-ce-prive%C8%99te-lupta

[10] Strategia Națională Anticorupție 2021-2025 a fost adoptată prin Hotărârea Guvernului nr. 1.269/2021 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție 2021—2025 și a documentelor aferente acesteia, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 1218 bis din 22 decembrie 2021 (Anexa nr. 1).

SNA face referire și la problematica conflictelor de interese[11] și a incompatibilităților[12], precizând că, pentru a evita confundarea acestor două situații, este necesar să avem în vedere faptul că dacă, pentru existența unui conflict de interese, persoanele publice trebuie să ia o decizie care să influențeze un interes personal, pentru a se afla într-o situație de incompatibilitate, un oficial public nu trebuie să ia nicio decizie, fiind suficient faptul că exercită concomitent două sau mai multe funcții al căror cumul este interzis de lege.

Documentul strategic în discuție include și concluziile unui „studiu criminologic și cercetare sociologică" referitoare la fenomenul corupției, realizat în 2020 de Ministerul Justiției în parteneriat cu Direcția Generală Anticorupție. Prezentăm în continuare câteva dintre concluziile acestui demers, pe care le considerăm relevante din perspectiva temei pe care o abordăm aici.

Astfel, din cercetare a rezultat că în România „există o toleranță ridicată la corupție, justificată prin faptul că în cadrul normativ sunt sancționate acțiuni cu o lungă istorie de acceptare și normalizare în cadrul societății. Darea și luarea de mită, traficul de influență sunt infracțiuni circumscrise unor practici sociale precum darul, reciprocitatea, sprijinul și schimbul informațional în cadrul familiei, rețelelor sociale, comunităților".

În ce privește factorii de prevenire a corupției, respectiv principalele motive care ar împiedica implicarea în fapte de corupție, studiul citat confirmă faptul că „valorile morale și educația" deține rolul principal în opinia respondenților (68%), față de numai 25% „riscul de compromitere a carierei profesionale și pierderea locului de muncă" și 4% „teama de a fi condamnat penal ori de a intra la închisoare".

De asemenea, 76% dintre respondenți consideră că „educația civică" este una dintre măsurile care ar putea să ducă la creșterea eficienței prevenirii faptelor de corupție, fiind ușor depășită doar de „o legislație mai clară" (78% dintre respondenți). Alte asemenea măsuri sunt, în opinia respondenților, „încurajarea mediului de afaceri și a societății civile în raportarea faptelor de corupție" (65%), „dezvoltarea digitalizării serviciilor publice" (63%) și „organizarea sesiunilor de instruire în domeniul integrității la locul de muncă" (53% dintre respondenți).

Studiul conține și „o serie de recomandări pentru amplificarea eficienței măsurilor anticorupție adoptate la nivel statal prin documentele strategice în materie, grupate pe paliere de intervenție: educație, informarea /sensibilizarea publicului, cultura organizațională, respectiv legislație și instituții abilitate".

Printre „sectoarele prioritare" vizate prin Strategia Națională Anticorupție 2021-2025 se numără și sistemul național de educație, care fusese de altfel inclus și în SNA 2016-2020. Ca realizări ale perioadei anterioare, Strategia menționează încheierea *Protocolului de colaborare privind educația juridică în școli* încheiat între Ministerul Justiției, Ministerul Educației, Consiliul Superior al Magistraturii și Înalta Curte de Casație și Justiție, în baza căruia voluntarii judecători, procurori, avocați, notari, executori judecătorești, consilieri juridici și mediatori cu studii juridice au fost prezenți în școli pentru prezentarea temelor de educație juridică de interes atât pentru elevi, cât și pentru cadrele didactice și au fost organizate vizite de studiu la sediile instituțiilor părți ale Protocolului, inclusiv sedii ale instanțelor. Alte realizări la nivelul învățământului preuniversitar sunt adoptarea Codului-cadru de etică al personalului didactic din învățământul preuniversitar, monitorizarea video și audio a concursurilor și

[11] Reglementată prin Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 279 din 21 aprilie 2003.

[12] Reglementată de actul normativ citat mai sus, precum și de Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 621 din 2 septembrie 2010.

examenelor naționale organizate în sistemul educațional, sau constituirea centrelor de evaluare a lucrărilor de bacalaureat.

În ce privește învățământul superior, sunt menționate în SNA 2021-2025 „numeroasele acțiuni de verificare" întreprinse de-a lungul timpului de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor si Certificatelor Universitare (CNATDCU), cu privire la „introducerea unui sistem sancționator disuasiv anti-plagiat, precum și dezvoltarea unui mecanism de avertizare și detectare timpurie a comportamentelor neconforme".

Concluzia generală a acestei secțiuni dedicate sistemului național de educație este că „se conturează existența nevoii de consolidare a capacității de gestionare a implementării măsurilor dedicate educației", având în vedere că, deși s-au înregistrat unele progrese, acestea sunt „însă inegale din perspectiva implicării unităților din sistemul educațional din România."

Ca măsuri strategice asumate pentru viitor, capitolul intitulat „Capacitatea națională de răspuns" din cadrul SNA 2021-2025 arată că „educația anticorupție reprezintă o prioritate majoră" și că „cetățeanul trebuie să își cunoască drepturile, inclusiv prin derularea unor activități de educație pentru promovarea integrității, și să aibă acces la mecanisme clare și eficiente de semnalare a corupției".

„Creșterea gradului de educație anticorupție a cetățenilor și oficialilor publici, cu accent pe drepturile acestora în relația cu autoritățile și instituțiile publice și impactul corupției asupra serviciilor publice" este menționată în SNA 2021-2025 ca parte a obiectivului general de reducere a impactului corupției asupra cetățenilor, alături de „formarea unei culturi civice de confruntare a fenomenului corupției „mici", inclusiv prin utilizarea noilor tehnologii (de exemplu, *social media*)".

În fine, Strategia Națională Anticorupție 2021-2025 dedică o secțiune „obiectivului specific" de creștere a integrității, reducere a vulnerabilităților și a riscurilor de corupție în sistemul național de educație. Cele mai relevante, din perspectiva studiului de față, le considerăm a fi:

• Abordarea în cadrul disciplinelor ce vizează dezvoltarea şi diversificarea competențelor sociale şi civice în cadrul învățământului preuniversitar a tematicilor referitoare la prevenirea victimizării şi discriminării, statul de drept, gestionarea agresivității și prevenirea corupției;

• Extinderea protocolului privind educația juridică în școli inclusiv pentru mediul universitar;

• Creșterea obiectivității prin identificarea de soluții IT în vederea desemnării componenței formatelor de evaluare din cadrul sistemului de învățământ (precum ARACIS, ARACIP, CNPEE);

• Organizarea de cursuri de etică și integritate, cu accent pe cele destinate cadrelor didactice din învățământul superior care predau cursuri de etică şi integritate, și punerea accentului pe aspecte de etică în cursurile de metodologie a cercetării în cadrul învățământului universitar;

• Utilizarea de softuri anti-plagiat atât pentru evaluările majore (lucrări de licență, disertație, teze de doctorat etc.) din învățământul superior, cât și pentru evaluările curente din cadrul programelor de studii (de exemplu, eseuri);

• Uniformizarea aplicării standardelor de integritate prin exercitarea de către Ministerul Educației a unui rol activ de sprijin / îndrumare metodologică a tuturor responsabililor de implementarea SNA din unitățile subordonate sau aflate în coordonarea sa, inclusiv prin elaborarea de proceduri model;

• Transparentizarea şi standardizarea proceselor de luare a deciziilor în domeniul asigurării calității, concomitent cu clarificarea rolurilor instituțiilor publice cu responsabilități în domeniu (de exemplu, MEN – ARACIS), astfel încât deciziile din domeniu să fie predictibile

și ușor de urmărit de către beneficiarii lor și de către societate per ansamblu (de exemplu, transparentizarea modului de stabilire a numărului maxim recomandat de studenți școlarizați);

• Evaluarea impactului și, după caz, revizuirea periodică a instrumentelor de monitorizare, evaluare și sancționare a abaterilor de la etica și integritatea academică.

În concluzie, combaterea corupției și promovarea unei culturi a integrității necesită nu doar adoptarea unei legislații corespunzătoare și punerea ei în aplicare, fără compromisuri. Credem că un asemenea demers în societatea românească actuală impune, în primul rând, o regândire a modului în care realizăm educația pentru valori. Respectul social pentru integritate pornește de la conștientizarea de tip axiologic și presupune, în mod obligatoriu, crearea unei noi mentalități colective, a unei constelații de valori în care morala ocupă un loc central.

BIBLIOGRAPHY

I. Legislație

Legea nr. 78 din 2000, pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 219 din 18 mai 2000

Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 279 din 21 aprilie 2003.

Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea şi completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum şi pentru modificarea și completarea altor acte normative, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 621 din 2 septembrie 2010.

Hotărârea Guvernului nr. 1.269/2021 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție 2021—2025 și a documentelor aferente acesteia, publicată în Monitorul oficial al României, partea I, nr. 1218 bis din 22 decembrie 2021

II. Studii și articole

Brîndușa Gorea, Elena-Adriana Tomuleţiu, Dorina Maria Costin, Anca Maria Slev (2010), *Educating Law Students as good citizens. Is the Romanian legal education system ready to fulfil its social mission*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences, pp. 2927-2931;

Brîndușa Gorea, Elena-Adriana Tomuleţiu, Elena Puha, Mugur Gorea (2010), *Romanian Legal education at the Crossroads: Designing Responsible Law Curricula*, în Proceedings of the 6th International Seminar on the Quality Management in Higher Education– QMHE 2010", Tulcea, Romania, 8th-9th July 2010, Book I, pp. 431-434;

Brîndușa Gorea (2012), *European Dimension of Legal Education. A comparative study of the Romanian Law Curricula and EU Law Syllabus*. The 7th International Conference "European Integration – Realities and Perspectives" – EIRP 2012 (May 18-19, 2012), "Danubius University Press", Galaţi, pp. 146-153.

Brîndușa Gorea (2012), *Governmental commitment and academic responsibility in Romanian legal education*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 46/2012, pp. 3124-3128;

Brîndușa Gorea, Mugurel Gorea (2013), *EU Legal Education in Romania: From Governmental Commitment to Academic Responsibility*, în Romanian Journal for Multidimensional Education, 2013, Volume 5, Issue 1, June, pp. 161-197, available online: http://revistaromaneasca.ro/wp-content/uploads/2013/07/12_RJME-Vol-5-No1.pdf;

Brîndușa Gorea (2015), *Legal principles and values in Romanian academic life*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 177 / 22 April 2015, pp. 392-395, available online: http://www.sciencedirect.com/science/article/ pii/S1877042815017280;

Brîndușa Gorea, Natalia Saharov (2015), *Legislative bases for quality assurance in Romanian higher education*, în Procedia-Social and Behavioral Sciences Volume 177 / 22 April 2015, pp. 387-391, available online: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042 815017267;

Brîndușa Gorea (2018), *…And Justice for All. Legal interpretation on democratic values*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2018, Vol. 72, No. 1, pp. 13-26, available online: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201801/recjurid181_1F.pdf;

Brîndușa Gorea, Mugur Gorea (2019), *The Stake of the Fake: Law and Communication in a Post-Truth Society*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2019, Vol. 76, No. 1, pp. 54-67, available online: http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_201901/recjurid191_5A.pdf;

Brîndușa Gorea (2020), *Libertate și luciditate. Noile dileme ale dreptului viu*, în Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda, Cornel Sigmirean (Editors), „Mediating Globalization: Identities in Dialogue, Section: Social Sciences", Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2018, available online: http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-05/GIDNI-05%20Social%20Sciences.pdf;

Brîndușa Gorea (2021), *Personal Medical Data: the Cost of The Privacy in the Surveillance Society*, în „Curentul Juridic – Juridical Current", 2021, Anul XXIV, No. 1 (84), pp. 54-67, available online:http://revcurentjur.ro/old/arhiva/attachments_202101/recjurid211_5F.pdf;

Brîndușa Gorea, Oana Voica Nagy, Ioana Toncean-Luieran (2021), *Educația juridică online: oportunități și provocări,* în Revista „Universul Juridic", nr. 3 / 2021, available online: https://www.universuljuridic.ro/educatia-juridica-online-oportunitati-si-provocari/;

Brîndușa Gorea, Oana Voica Nagy, Ioana Raluca Toncean-Luieran (2021), *Adapting legal education to digital transformation: A Romanian studycase*, REDINE (Ed.). (2021). Conference Proceedings EDUNOVATIC 2021. Madrid, Spain: Redine (Red de Investigación e Innovación Educativa), pp. 185-190, available online: https://www.edunovatic.org/proceedings-2021/.

III. Site-uri web

https://www.transparency.org.ro
https://www.contributors.ro

AN INSIGHT INTO RADU VANCU'S VOLUME OF POEMS ENTITLED "THE FLOWERY ROPE"

Clementina Alexandra Mihăilescu
Assoc. Prof., PhD, hab., „Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: For approaching Radu Vancu's volume of poems entitled "The Flowery Rope," where the poet is travelling back and forth between "the dramatic death of his father" and his emotional and mental reconciliation and acceptance of the event, Gaston Bachelard's aesthetics and Savu Popa's hermeneutic uncertainties, namely those certainties without a finality, will be employed as methodological devices to decode its intricate meaning.

Keywords: Vancu, Bachelard, Popa, hermeneutic uncertainties, aesthetics, motivation, poetry.

Volumul de poezii intitulat *Frânghia înflorită*, aparținând lui Radu Vancu, se evidențiază ca un autentic „album de familie," în terminologia lui Komartin, având ca personaje: tatăl (cel mai iubit dintre morți), soția (Camelia) și fiul (Sebastian). Volumul reprezintă o alăturare de imagini din viață de familie, vise cu accente serafice dar și atroce, amintiri, reflexii asupra poeziei, dicursuri despre lumea de dincolo, toate redate într-o notă extrem de personală, așa cum ne-a obișnuit deja poetul.

Primul poem din acest volum ne dezvăluie atmosfera predominant onică după cum urmează:

Ce-ți spune unul dintre morții tăi
cei mai dragi, cel mai iubit dintre morți,
când te lasă inima să-l visezi:

„Nu te speria, e teribil de simplu,
tot ce ți s-a spus în cei șapte ani
de acasă e adevărat:

Oamenii există și sunt buni.
Sufletele există bine mersi,
culcușite în straturile cărnii

ca recidivistele în paturi supraetajate,
tandre și caline homocide.
Iar de răspuns ți se va răspunde

răspicat, exact când spui înger
îngerul meu ce mi te-a dat aerul
se va crampona, smuls

De peste lucruri ca ambalajul lucios
de pe un cadou de mult promis,
și dinăuntru aerului va sări,

Cu mișcări profesionale de striperiță
țâșnind din tort, îngerelul.
Cât o să-l privești gură cască, se va duce

hopa suuus, după care va coborî
ca un deltaplanist spre tine. Atâta doar
că mai mereu, ca din nebăgare de seamă,

îngerul aterizează într-o legiune de porci
și al naibii parc-ar fi de mercur,
așa intră și se întinde prin corpurile porcești.

N-apuci să te minunezi mult, o mână
nevăzută îți arde golănește doi dupaci
după ureche, te întinde pe spate,

ca un acalpel nevăzut îți deschide
cușca pieptului, duce apoi degetele pline de sânge
între buzele nevăzute pline de sânge

și șuieră cu schepsis de porcar.
Iar porcii se apropie cumva tandri de tine, își aliniază râtul
pe laturile trocuței de coaste

și, fericiți de lături proaspet,
chefăie sângele, culcat pe spate,
vezi panoramați pe cer, buluciți ca porcii,

turme de îngeri cu boticurile roșii-roșii,
numai incisivi, canini și molari, râzând la tine.
Cum ziceam să nu te speri așa începe

răspusul, și toți îl meritățm.
E teribile de simplu, îngerul râzând de după slănini
o să-ți explice cum vine totul" (2022: 7-8).

„Viul textului," termen aparținând lui Popa Savu a cărui grilă hermeneutică o vom valorifica alături de estetica lui Bachelard, se degajă din fragmentul în proză ce însoțește acest poem, din care aflăm cu plăcere că, după ce a îndeplinit întregul ritual al îngrijirii fiului său Sebastian, până la venirea soacrei sale, ritual constând din pusul pe oliță, încălzirea și administrarea laptelui, vizionări pe Minimax, sau pe laptop a Cărții Junglei sau a Domnului Tăiței, poetul Vancu se așează la laptop, și, ca în transă, tastează „Ce-ți spune unul dintre morții tăi cei mai dragi…."

Sesizăm încă de la începutul poemului o adevărată atrofiere a visului de locuire a celui mai iubit dintre morți într-o lume încărcată de scene grotești. Avem impresia că poetul, captat de imaginea interioară, „mortul iubit," nu aude dincolo de sensibil și „pune formele să vorbească" (Bachelard 2003: 202).

Asemenea lui Bachelard, „noi credem că activitatea autonomă a imaginației creatoare nu poate fi surprinsă într-un amestec de senzații adevărate și de halucinații adevărate sau false" (2003: 202). Intersați să examinăm imaginile acestui poem recunoaștem faptul că „adevărata

schimbare ontologică apare atunci când simțim că ceea ce psihanalistul desemnează drept halucinații auditive sau vizuale dobândește demnitate literară" (202). Tot Bachelard afirma că în cazul imaginației poetice valorilor li se confer un mare grad de noutate așa încât „tot ceea ce ține de trecut este inert," iar orice „memorie trebuie reimaginată." Bachelard afirma că „sufletul poetului visează și gândește, apoi își imaginează" (202). Poetul ne conduce spre o „situație limită," între „nebunie și rațiune," între „mortul ce mai iubit" și îngerelul de la care așteaptă un răspuns. Cosmosul din care coboară îngerelul nu este real, el este de o „idealitate sulfroasă" (203), asemănătoare cu cea din opera lui Edgar Allan Poe. Invocarea îngerelului îl va face pe acesta să se crâmpoțească, smuls „De peste lucruri ca ambalajul lucios/ de pe un cadou de mult promis,/ și dinăuntru aerului va sări,/ Cu mișcări profesionale de stripperiță/ țâșnind din tort." Urcând și coborând, „ca din nebăgare de seamă,/îngerul aterizează într-o legiune de porci/și al naibii parc-ar fi de mercur, /așa intră și se întinde prin corpurile porcești."

Ni se prezintă de către poet „ontologia presimțirii" și, încordați fiind „în pre-auzire," suntem invitați să urmărim cele mai firave indicii, căci "totul este indiciu în acest cosmos al limitelor" (203). Fiecare indiciu „indică o origine," originea suferinței interioare a poetuui, care și-a pierdut tatăl în condiții dramatice. Suferința este redată prin simbolismul sângelui: „N-apuci să te minunezi mult, o mână/ nevăzută îți arde golănește doi dupaci/ după ureche, te întinde pe spate,/ ca un acalpel nevăzut îți deschide/ cușca pieptului, duce apoi degetele pline de sânge/ între buzele nevăzute pline de sânge/ și șuieră cu schepsis de porcar./ Iar porcii se apropie cumva tandri de tine, își aliniază râtul/ pe laturile trocuței de coaste/ și, fericiți de lături proaspăt,/ chefăie sângele." Seria de halucinații auditive atinge apogeul în versurile în care ne este descrisă o „miniatura sonoră," cea a unui cosmos răsturnat valoric: „culcat pe spate/ vezi panoramați pe cer, buluciți ca porcii,/ turme de îngeri cu boticurile roșii-roșii,/ numai incisivi, canini și molari, râzând la tine." Poetul și îngerul sunt într-o „comunitate de primejdii. Sunt primejdioși unul pentru celălalt" (204). Poemul se sfârșește „pentru a se naște în conștiința noastră" (203): „Cum ziceam să nu te speri așa începe/ răspusul, și toți îl meritățm./ E teribile de simplu, îngerul râzând de după slănini/ o să-ți explice cum vine totul."

Cu visul descris în cel de al treilea poem, poetul Vancu „mai escavează un strat din lumea de lumină și paranoia" (2022: 15), după cum urmează:

Ce-ți spune unul dintre morții tăi
cei mai dragi, cel mai iubit dintre morți
când te lasă inima să-l visezi:

„Ne amintim, dar amintirile sunt tot mai neclare
tot mai șterse, ca fețele unor păpuși
sărutate cu miile de ani de aceeași fetiă tristă,

iar când unuia îi răsare o amintire nouă
arzând ca flacăra deasupra mormântului,
coșciugele noastre se bulucesc în jurul lui,

guițând precum purcelușii când aleargă după mama lor,
și ne uităm la aminirea aia ca la un blockbuster,
ca la un Titanic scufundat sub ochii noștri

de aisbergul sicriului iluminat. Câte un coșciug
mai slab de înger smorcăie, semn că mai are amintiri
proaspete. La el ne vom aduna data viitoare.

Altul izbește cu colțuș sicriului în sicriul care visează,

ca și când i-ar trage tlevizorului o palmă
ca să-I regleze imaginea. Cu el s-a terminat,

se întoarce pe bâjbîite la locul lui,
îl privim cu un nod în gât,
o să vină și rândul nostru.

Ne întoarcem la film, stăm cuminți & atenți
până dispar de pe pânza flăcării amintirile cu voi,
nici nu se termină bine ultimul cadru

că spectatorii încep să aplaude & și să vorbească iute
cu obrajii de lemn încinși de emoție, fac topuri
&pun note, chicotesc & dau ochii peste cap.

După ce ne întoarcem la gropile nostre,
o mare de flăcărui foșnesc o vreme peste noi
ca iarba peste un mormânt fericit."

Vrei să adormi iar, ți-e groază să adormi iar,
întunericul foșnește deasupra ta
ca iarba peste un mormânt gol (2022: 13-14).

Ca punct de pornire al interpretării noastre vom valorifica aspecte din fragmentul în proză ce însoțește acest poem. Poetul afirmă că „ce-i cu adevărat insuportabil nu este visul, cât trezirea. Și nu atât spaima din momentele de după, când respiri dipneic în întuneric, încerând să nu-i trezești; spaima trece. Greul vine dimineața, când micile rutine adorabile refuză să mai fie rutine-fiecare lucrușor, cât de mic, are reverberații barbare. Când desfaci o babețică, de pildă, îți dai seama că tot așa ai desfăcut un șireang. Absolut fiecare gest este hipersemantizat, parcă ți s-au retezat pleoapele și vezi, cu un exces de claritate, un exces corespunzător de sensuri...După fiecare vis, universul e oribil de sentimentalizat" (2022: 15).

La fel de sentimentalizat este și decorul tenebros descris cu finețe și sensibilitate de poet în acest poem. În acest fel, halucinațiile auditive dobândesc „demnitate literară" (Bachelard 2003: 202) „Fiecare lucrușor are reverberații barbare," afirma Vancu (2022: 15). Astfel, „când unuia îi răsare o amintire nouă/ arzând ca flacăra deasupra mormântului,/ coșciugele noastre se bulucesc în jurul lui,/ guițând precum purcelușii când aleargă după mama lor,/ și ne uităm la aminirea aia ca la un blockbuster,/ ca la un Titanic scufundat sub ochii noștri/ de aisbergul sicriului iluminat. Câte un coșciug/ mai slab de înger smorcăie, semn că mai are amintiri / proaspete. La el ne vom aduna data viitoare."

În versurile următoare, poetul, atent la „cuvîntul interior" (202), și anume „amintire," pare că nu aude dincolo de sensibil, sau nu dorește și atunci „pune formele să vorbească" (202): „Altul izbește cu colțul sicriului în sicriul care visează,/ca și când i-ar trage televizorului o palmă/ ca să-i regleze imaginea. Cu el s-a terminat,/ se întoarce pe bâjbîite la locul lui,/ îl privim cu un nod în gât,/ o să vină și rândul nostru." Prin simplele amintiri cu cei dragi/ cu cel drag, poetul, în reverie sa, imediat ce reveria devine „o stare constituită" (Bachelard 2003: 211), asistă, aproape neputincios, cum aceasta „îl situează în afară lumii proxime, în fața unei lumi care poartă semnul infinitului de forme" (211). Urmându-l îndeaproape pe Bachelard, care afirma „că reveria începe totdeauna în același fel," și anume cu laitmotivul „Ce-ți spune unul dintre morții tăi/ cei mai dragi, cel mai iubit dintre morți,/ când te lasă inima să-l visezi," ne raliem opiniei esteticianul care afirma că „reveria fuge de obiectul apropiat și iat-o îndată

departe, aiurea, în spațiul lui *aiurea*" (211): „Ne întoarcem la film, stăm cuminți & atenți/ până dispar de pe pânza flăcării amintirile cu voi/ nici nu se termină bine ultimul cadru/ că spectatorii încep să aplaude & și să vorbească iute/ cu obrajii de lemn încinși de emoție, fac topuri/ &pun note, chicotesc & dau ochii peste cap./ După ce ne întoarcem la gropile noastre,/ o mare de flăcărui foșnesc o vreme peste noi/ ca iarba peste un mormânt fericit."

După ce ne-a purtat în lumea zgomotelor imposibile, Vancu „supersemantizează" dorința de a dormi iar, deoarece are impresia că „întunericul foșnește deasupra ta/ ca iarba peste un mormânt gol."

Poemul al doilea se înscrie în aceeași notă dramatică:

Ce-ti spune unul dintre morții tăi
Cei mai dragi, cel mai iubit dintre morți
Când te lasă inima să-l visezi:

„Dragule, în ziua aia când soarele de noiembrie
era călduț ca un cadavru proaspăt
eu îți muream în brațe

nu-mi închpuiam că aici,
unde totu-i înfricoșetor de bine,
e un aer tare de vodcă, îți taie genunchi

și-ți râcâie stomacul, încât te aștept
cu fiecare zi tot mai zdrențuit,
mai matolit, mai lihnit.

tu nu te grăbi, vezi-ți de trăitul tău,
eu o duc aici pe picioare
până o să vii tu-

ca ciorba acră după beția dulce,
ca iaurtușl peste ficatul cu steatoză,
Ca glucoza în venele macerate.

Chiar dacă aerul de aici mă face cirotic,
nu te grăbi, de aici n-am unde să mai mor.
Cred. Așa că trăiește-ți fericirea,

o să te mănânc din ochi când o să vii,
n-o să-mi ajungă nici o clipă, ce-i drept,
însă o mă ții ca atunci în brațe

sub soarele călduț de aici,
și poate că de data asta am să-mi revin,
îmbrățișarea ta de mort proaspăt

o să-mi pătrundă ca o injecție cu adrenalină
în inimă. Fii deci viu, fii fericit de viața ta vie,
oricât de ridicolă este chestia asta."

Aici te trezești cu obrajii arzând și creierul

aburind în crăticioara craniului ca un cartof fierbinte,
fiert îndelung pentru o masa săracă (2022: 10-11).

Interesant ni pare ca punct de plecare în interpretarea noastră fragmentul în proză atașat textului din care reiese că „aici unde ne trăim toți cumplita speranță de viață, nu-i de fapt nimeni. Cei mai vii nu știu nimic despre viață. Cei mai frumoși n-au văzut frumusețea. Cei mai nefericiți nu știu ce-i nefericirea, inima bate cu fanatismul cu care vrăbiuța continuă să zboare minute bune după ce aripile i s-au aprins din senin" (2022: 12).

Aceste câteva meditații asupra realității, conțin un adevăr pe cât de paradoxal pe atât de emoționant. Acestui adevăr poetul îi opune „un adevăr de imaginație" (89), mai exact „o realitate-vis" (88), esențializată în invitația pe care tatăl său i-o face de a-și trăi fericirea, de a fii viu și fericit de viața sa vie. Acestă „realitate-vis" îl poziționează pe părintele decedat într-un „centru de ființă," devenind „ființa unei irealități" (Bachelard 2003: 173). Vancu apelează la „pedagogia neantizării" (Popa 2022: 164), urmărind subtil metaforfoza tatălui care nu este inert, ci în stare de vibrație, de așteptare a momentului revederii. Acest aspect conferă textului o „dinamică regenerativă" (2022: 109). Vancu recurge la vizualizarea intuitivă a lumii de dincolo prin imagini, imagini ce țin de experiența de viață extrem de dramatică a tatălui său, refuzând în mod expres conceptualizarea. Pentru ca cititorul să presimtă prezența lumii de dincolo, în speță a tatălui decedat „în imagine" (119), poetul recurge la imaginarea glasului și al discursului așa cum au fost ele posibile într-un moment din trecut (Popa 2022: 119): „Dragule, în ziua aia când soarele de noiembrie/ era călduț ca un cadavru proaspăt/ eu îți muream în brațe/ nu-mi închipuiam că aici,/ unde totu-i înfricoșetor de bine,/ e un aer tare de vodcă, îți taie genunchi/ și-ți râcâie stomacul, încât te aștept/ cu fiecare zi tot mai zdrențuit,/ mai matolit, mai lihnit./ tu nu te grăbi, vezi-ți de trăitul tău, / eu o duc aici pe picioare/ până o să vii tu-/ ca ciorba acră după beția dulce,/ ca iaurtul peste ficatul cu steatoză,/ Ca glucoza în venele macerate."

Concentrarea de imagini continuă și în versurile următoare. Totul ține de instinctual, cu ajutorul căruia poetul construiește lumea poemelor sale, „un conglomerate de moarte și de viață, de două timpuri, cel care este disponibil și cel care lisește" (Pastenak, citat de Bachelard, 2003: 133). „Chiar dacă aerul de aici mă face cirotic, / nu te grăbi, de aici n-am unde să mai mor. /Cred. Așa că trăiește-ți fericirea,/ o să te mănânc din ochi când o să vii,/ n-o să-mi ajungă nici o clipă, ce-i drept,/ însă o mă ții ca atunci în brațe/ sub soarele călduț de aici,/ și poate că de data asta am să-mi revin,/ îmbrățișarea ta de mort proaspăt/ o să-mi pătrundă ca o injecție cu adrenalină/ în inimă."

Și pentru că, o atare imagine, „a celui mai iubit dintre morți," nu-l poate părăsi pe poet, îl vom cita din nou pe Pasternak, care, pe bună dreptate, a scris: „Omul este mut, imaginea vorbește. Fiindcă numai imaginea poate ține pasul cu realitatea interioară" (133).

Un nou conglomerate de imagini poate fi regăsit în următorul poem:

Ce-ți spune unul dintre morții tăi
Cei mai dragi, cel mai iubit dintr morți,
Când te lasă inima să-l visezi:

„Când se întâmplă ca mai mulți dintre voi
să vă visați în același timp morții dragi,
ne jucăm de-a cadavrele fermecătoare:

fiecare ia o bucățică din visul cu el
și, întors aici, o lasă să plutească în sus
până se lipește de cer, acolo unde

bucățele din visele altora o așteaptă,
până se face tot cerul un puzzle mare-mare
cu tăieturi cu visele voastre cu noi,

mii de cadavre fermecătoare și fericite
se uită la cerul-colaj-de-videoclipuri
cu noi vii și nevătămați, vorbindu-vă mângâietor.

Atâtă chiot și vaier e atunci, că Dumnezeu, drăguțul,
se muncește din greu să ne potoleaască,
un pechinez domolind o armată de tigrii.

Iar de deasupra, noi zâmbim în continuare cald
și privim plini de dragoste cadavrele noastre delicioase
hohotind în cutiile lor fără de întristare."

Ești treaz de ceva vreme, cineva îți vorbește
mângâietor, hohotește încetișor
în viața ta fără de întristare 92022: 46).

La fel ca și în celelalte poeme, prezența halucinantului seamănă cu situațiile descrise de Popa în analizarea poeziilor lui Ion Mureșan. Popa afirma inspirat că „halucinantul, duce la ivirea imaginii aflate îm stadiul presimțirii acesteia, încă neivită, neînchegată, afirmată în ipostaza neproiectivului. În cadrul neproiectivului poematic, ia naștere imaginea halucinatorie, prin care poetul încercă să transmită o anumită tensiune lirică prin conturarea unor semnifiacții, care răzbat dincolo de spațiul imaginii. Astfel ceea ce primează este tocmai procesul de adîncire în imagine, cu scopul sondării elementelor metafizice, existente în învelișil ei" (2022: 122). Asemenea lui Popa, și noi ne întrebăm dacă „se poate vorbi de o limită inter-pusă între metafizic și concret, respectiv între dorința de a fi dincolo sau dincoace de spațiul memoriei," dacă „din pricina acestei limitări mai poate fi posibilă comunicarea dintre memorie și contingent și, dacă este posibilă o trans-trecere dinspre un acum spre un atunci, rememorarea ar repreenta doar un simplu act deductiv, și, nu neaparat, inductiv al aducerii aminte." Asemenea lui Mureșan în poezia *Frigul*, Vancu,, conturează atmosfera vagă a unei astfel de proiecții halucinatorii a memoriei, într-un miraj metafizic al neproiectibilului, al nepătrunsului" (2022: 122).

Lumea redată în acest poem este o lume halucinantă, ale cărei legi aparțin domeniului oniric: „Când se întâmplă ca mai mulți dintre voi/ să vă visați în același timp morții dragi, / ne jucăm de-a cadavrele fermecătoare: /fiecare ia o bucățică din visul cu el/ și, întors aici, o lasă să plutească în sus/ până se lipește de cer, acolo unde/ bucățele din visele altora o așteaptă, /până se face tot cerul un puzzle mare-mare/ cu tăieturi cu visele voastre cu noi,/ mii de cadavre fermecătoare și fericite/ se uită la cerul-colaj-de-videoclipuri/ cu noi vii și nevătămați, vorbindu-vă mângâietor." Comunicarea dintre memorie și timpul actualizat al realului se realizează „prin imersiunea în ficționalul de atmosferă" (122). Imaginile din acest poem crează „o tensiune a revelării" (122).

Prin starea de visare se „activează spectacularul memoriei" (123). Poetul realizează trecerea dinspre trecut spre prezent, iar „memoria devine un spațiu histronizat, fantasmagoric," în timp ce halucinantul crează senzația „unei realități răsturnate" (123): „Atâtă chiot și vaier e atunci, că Dumnezeu, drăguțul,/ se muncește din greu să ne potoleaască,/ un pechinez domolind o armată de tigrii./ Iar de deasupra, noi zâmbim în continuare cald/ și privim plini de dragoste cadavrele noastre delicioase/ hohotind în cutiile lor fără de întristare." Ceea ce frapează este o

absență totală a chipului tatălui său. De fapt, acest aspect sugerează absența sa dureroasă, aproape obsesivă.

Glisarea dintre teritoriul visului halucinant și cel al clipei prezente se realizează în ultima strofă, după cum urmează: „Ești treaz de ceva vreme, cineva îți vorbește/ mângâietor, hohotește încetișor/ în viața ta fără de întristare." Privirea poetului este mereu orientată spre „spatele imaginii, care-l conduce mereu spre acel înapoi," de unde se și aude un glas mângâietor, care hohotește încetișor. Doar iubirea soției și a fiului îl pot conduce spre „suprafața imaginii, care presupune o privire spre un înainte" (60) spre o viață "fără de întristare."

Întregul volum de poeme, prin invocarea iubirii pentru tatăl, soția și fiul său ni se dezvăluie ca „o formă de căutare a unui sens existential, salvator, în marasmul materialității, pe de-o parte, și, pe de altă parte, prezența morții, rămasă blocată în mintea poetului, este ca o garanție a finitudinii" (Popa 2022: 78). Mai mult decât atât, invocarea iubirii pentru fiul și soția sa conferă o anumită doză de puritate textului, iar intensitatea sentimentelor pentru ei îi crează iluzia că poate „îndepărta moartea" (78) de suprafața dinamicii vieții familiale.

Pentru a putea explica titlul volumului de poezii, *Frânghia înflorită,* vom recurge la fragmentul ce aparține autorului, care se găsește pe coperta interioară, și anume: „Fie că-i vorba de tata și de mine, fie că-i vorba de mine și de Sebastian, toate poemele astea sunt bântuite de fantasma unui bărbat îndrăgostit de fiul său." Această mărturisire profundă, fundamentală și atât de sinceră se întrepătrunde semantic și emoțional cu ultimul fragment în proză din acest volum: „Abia așa, cu creierul curat ca un pergament nou-nouț, înțelegi de ce te lasă inima să-l visezi pe iubitul tău mortul; și nu contenești să te miri că n-ai înțeles de la bun început. Visul, așadar. Visul ca pedeapsă pentru fericirea de a fi împreună" (76). Aceste citate vin să certifice că hermeneutica incertitudinilor, care se referă la acele certitudini fără finalitate, nu funcționează în cazul valorificării visului ca metodă decisivă în fenomenologia imaginilor. Fenomenologia imaginilor desemnează imaginea ca fiind „un exces de imaginație" (142) iar, în cazul poemelor lui Vancu, am văzul cum imaginația lucrează asupra spațiului și timpului. Dar, așa cum arată Bachelard, imaginația „lucrează și pe planul ideilor" (42). „Există idei care visează," opinează Bachelard, și noi considerăm că titlul volumului *Frînghia înflorită* este de fapt o „idee-vis," udată de lacrimi în așteptarea unei reviriment sufletesc al poetului, atunci când primăvara „vine să-i cânte la mormântul tatălui cântările de Paște," încărcate de „invincibila speranță a învierii" (Charbonneaux-Lassay, citat de Bachelard 2003: 146). Acest miracol are loc deoarece lacrimile sunt considerate a fi „lira Duhului Sfânt," care face totul posibil dacă există dragoste, iar frânghia înflorită este o minune născută din această dragoste filială.

BIBLIOGRAPHY

Gaston, Bachelard. *Poetica spațiului*. Pitești: Editura Paralela 45, 2003.

Savu, Popa. *O hermeneutică a incertitudinii. Incursiuni în poezia lui Aurel Pantea și Ion Mureșan*. București: Editura EIKON, 2022.

Radu, Vancu (Ed a 2-a). *Frânghia înflorită*. Bistrița: Casa de editură Max Blecher, 2022.

COMIC CRIME AND CRIMINAL COMEDY IN RICHARD OSMAN'S "THE MAN WHO DIED TWICE"

Anca Bădulescu
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: Richard Osman's second novel, "The Man Who Died Twice", a sequel to "The Thursday Murder Club", is as surprising as the title itself. Although the leading theme of the novel is the solving of several crimes by the four restless septuagenaries, Elizabeth Best, a former MI5 agent and her friends, Joyce, Ron and Ibrahim, what really drives the foursome is their wish to escape the realities of old age, and their fear to be isolated and forgotten by society. Although they are exposed to dangerous, life-threatening situations, a sense of real jeopardy is entirely absent. The novel proves to be superbly entertaining, full of sparkling humor and witty comments. This article aims at concentrating on the comic side of this crime story and at discovering the sources and means of achieving sparkling humor.

Keywords: MI5, detective, diamonds, cocaine, dementia

To begin with, 'comic crime' seems to include a contradiction in terms. Not with Richard Osman, the much-loved TV personality and author! Not with the elderly foursome eager to add some salt and pepper to their lives in a retirement village in Kent! Elizabeth, Joyce, Ron and Ibrahim – introduced in "The Thursday Murder Club", but also the Polish handyman, Bogdan, embark upon another life-threatening adventure, one which is told in a jolly, kind-hearted, very entertaining way.

In Osman's first novel the four senior citizens and friends, living in a secluded retirement community, have chosen a different kind of life: instead of assembling usual 5,000-piece jigsaws, they use their talents to solve murders, some of them long abandoned and forgotten by the authorities. Their front-runner, Elizabeth Best is definitely the best (as her name anticipates), but she is successfully seconded by the other three members of the 'gang'. Ron, a former union agitator, questions and doubts everything he is told, Ibrahim, a retired psychiatrist of Egyptian extraction, makes lists and endeavors to give an answer to every unsolved case by planning every single step, and, last but not least, Joyce Meadowcroft, the cheerful, smart and impossible to shock former nurse, provides most of the humorous instances in the novels. In addition, she is one of the most likeable narrative voices both in "The Thursday Murder Club" and "The Man Who Died Twice", filtering the perilous proceedings through her optimistic, serene perspective.

The three interlaced threads of the plot in "The Man Who Died Twice" keep the reader alert and often aghast. The third chapter starts with Joyce's surprising statement that clearly prepares the pending turmoil: *I do wish something exciting would happen again. I don't mind what. (Osman, 2022:18)* and, to be sure, a lot happens not long after. First, Ibrahim who wants to enjoy a day on his own in Fairhaven, is beaten up by teenage thugs who steal his phone and leave him unconscious on the pavement. He is ushered into hospital and has to keep to his room to recover for most of the plot. The second crisis involves a local drug dealer, Connie Johnson, who is romantically attracted to Bogdan (who does not seem to be aware of this), a reliable friend to the foursome. The author ironically tells the readers that, although she is seriously and repeatedly trespassing the law: *In a way, you had to admire Connie Johnson's confidence. She did things with a bit of style. (Osman, 2022:39)* The major conflict, though, arises from the stealing of twenty million pounds' worth of diamonds by Elizabeth's ex-husband, Douglas

Middlemiss, about whom none of the septuagenaries knows. Douglas and his assistant Poppy are shot in the head by a mysterious killer. It takes around four hundred pages to solve the enigma and to find out that 'the man only died once', not twice as the title of the novel says. All this while, Richard Osman keeps us guessing, supposing, siding with one or the other character. The three storylines eventually merge creating lots of suspense, surprise and humor. In the end, everything falls into place, the muddle is solved, all criminals are caught, some are killed, others go to prison.

For all of the author's skill in creating breathtaking situations, Osman's real mastery consists in doubling danger with light-hearted humor and irony. The deliciously benevolent comic tone arises mostly from the personalities of the characters themselves but also from the relationships between them. Although they are aware of sobering realities like: the running out of time, the losing of loved ones to death or dementia, feeling threatened by the modern world which they no longer understand, the generation gap between them and their children and grandchildren who consider them behind the times and tiresome, they succeed in making fun of difficulties and barriers. Moreover, Osman's heroes, while solving violent crimes and deciphering cryptic messages hidden in 'dead-letter drops', are still concerned about their health, play chess regularly, drink a nice cup of tea or sip wine and tease each other.

After having been robbed and assaulted, Ibrahim is not interested in taking revenge: *They say a man who desires revenge should dig two graves, and this is surely right. (Osman, 2022: 87)* He prefers to spend his time playing *Minecraft* with Kendrick, Ron's grandson and has very interesting warm conversations with the child. When eight-year-old Kendrick asks him what is better a penguin or a monkey, Ibrahim says: *Now penguins are better than monkeys, because 'penguin' is a very specific term, and 'monkey' is very unspecific…words are very important, most people don't know that, and the more specific a word is, the better it is. (Osman, 2022:257)* Likewise, Stephen, Elizabeth's husband, who suffers from dementia, oftentimes plays chess with Bogdan, and although he keeps falling asleep while playing, he manages to win. He forgets a lot of usual things, but he also comes up with very witty and reasonable explanations, sometimes even giving clues to unsolved dilemmas. Ron, on the other hand, while mostly being suspicious and questioning his companions' findings, joins in their adventures and supports them. Thus, when Ibrahim wants to discourage him to accompany Elizabeth and Joyce in the woods, he replies: *Oh, stop being such a weather forecast…Off to the woods we go, old friends. (Osman, 2022:209)*

Even the local police, represented by DCI Chris Hudson and PC Donna De Freitas have taken to the jolly group of friends – in the first book, they were the antagonists – and answer all calls for help from them. Chris is in love with Donna's mother, Patrice, is on a diet and has had a haircut, all for her sake. Donna has recently broken up with her boyfriend and feels lonely and miserable. She decides to ask Ibrahim, who is recovering from the assault, for psychiatric help. When they spy on Connie, the drug dealer, they are easily caught red-handed by the woman who does not take them seriously: *Now, we haven't been introduced, but I think you're Donna and Chris. I bought you coffees from the garage…I'm Connie Johnson, but I think you know that...I also bought sausage rolls, if you'd like one? (Osman, 2022: 236)* Clearly, she is not surprised or in any way impressed by the police embodied by Chris and Donna.

The one who criminals, big and small, spies past and present, should fear is Elizabeth, the brain of the 'gang' who deciphers hidden messages, figures out intricate dilemmas. Although she rarely jokes, Elizabeth gladly responds to humorous remarks. Her only real weakness is Stephen, her husband suffering from dementia. She treats him with a lot of kindness and understanding and tries to raise his spirits. The conversation they have at four o'clock in the morning is bound to bring a smile on any reader's face: *…he [Stephen] had been showing off about some mountain or other he had climbed when he was a young man. She had then invented an even bigger mountain she had climbed – 'without a Sherpa, darling' – and*

then upped the anti and was climbing Everest without Sherpas or oxygen, and then she was climbing Everest carrying a great piano and the two of them were in fits and giggles. (Osman, 2022:226)

By far the most amusing character in the novel is Joyce, whose voice and opinions come to the foreground at regular intervals. Although her role in the cracking of the intricate burglary seems to be a minor one, she proves to have a sharp subtle mind. Elizabeth herself can't help acknowledging this: *Oh Joyce. You really are annoyingly clever sometimes. (Osman, 2022:320)* Apparently innocent and distracted, she notices details, gathers information and proves to be a very good companion for Elizabeth, the former MI5. Unlike her friends, she has an Instagram account and is eager to access it. In a conversation with her daughter, Joanna, she has answers and arguments for all of Joanna's frustrations:*...I told her that I loved her unconditionally, and she said well of course I loved her unconditionally, I was culturally hardwired to love her unconditionally, but that sometimes she wished that I actually liked her. (Osman,2022: 254)* Even in most critical moments she does not lose her sense of humor. When the stolen diamonds are still missing and the investigation does not seem to lead to the prey, Joyce's commentary is hilarious: *Perhaps we could just keep one or two of the diamonds?...I don't think anyone would notice? (Osman, 2022: 341)* Of course, everyone involved would have noticed and Joyce knows it! Joyce is not just astute and imaginative, she is very considerate, kind and understanding, too. After Poppy's death she muses: *And Douglas? Well, if he's dead then probably he had it coming too. But Poppy should have been in a different story, and I'm sorry she ended up in this one. (Osman, 2022:212)* She is determined to save a dog named Alan from the rescue center (one of the stray dogs brought over from Romania of all places: *Lots of the dogs are from Romania; they save them and bring them over [Osman,2022:19]*), even though Ibrahim tries to make her change her mind, arguing that Alan might overlive her.

Osman's characters are ordinary old people, yet much deeper and more complicated than they seem. All of the four friends and allies suffer from pains in the knees or hips, but they are kind, warm and humane. They are driven by benevolence and a powerful sense of humor. Their conversations and debates make the reader smile, often laugh, relax and enjoy. Tension is built by short chapters which shift fast from one viewpoint to another and from one event to another.

For all the delicious humor and jolly atmosphere, "The Man Who Died Twice" ends in a bitter sweet way: *Well, well, well, well, well. And there we have it, "The Man Who Died Twice". I hope you liked the ending? I read a book about thirty years ago where the very last line was integral to the plot, and I'd always liked that as an idea. (Osman, 2022:421)* And this is how Osman's second novel ends too. The twenty million pounds are donated anonymously -of course - to "Living with Dementia – Living with Love". It looks like Joyce's wish to keep one or two of the diamonds was not granted. In exchange, it would alleviate the pain and grief of so many old people suffering from dementia, just like Stephen, Elizabeth's husband. Humor and pathos, crime and compassion, old age and youthful minds – all these are united in Richard Osman's 'comic crime' novel.

BIBLIOGRAPHY

Osman, Richard (2022): *The Man Who Died Twice, Penguin Books*

Osman, Ricard (2021): *The Thursday Murder Club, Penguin Books*

theguardian.com/books/2021/sep/08/the-man-who-died-twice-by-richard-osman-review-relax-and-enjoy

bookmarks.reviews/reviews/all/the-man-who-died-twice-a Thursday-murder-mystery/

STYLES OF WRITING IN JOURNALISM: THE IMPACT OF THE STYLISTICS UPON THE MEDIATIC INFORMATIONAL PROCESS

Mihaela Mureșan
Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Nowadays, the existence of social platforms and technological progress had radically transformed how people engage with news. Therefore, the mediatic information turned into a continuous dialogue between the journalist and the public, due to the ability to comment, share, and post a feed-back to a certain article. The public is no longer just a passive consumer, but an active participant in the informational process. A major importance in this process is held by the stylistic of the journalistic writing, in order to catch the attention of the public and to raise the interest in reading the news.

Keywords: styles of writing in journalism, style, stylistics, mediatic text

To adapt to the new changes brought about by continuously evolving technology, journalism has undergone substantial transformations. Thus, in order to fit into both the real and virtual worlds, specific conditions are necessary to develop various forms of creativity and diverse motivations in the process of rapidly adapting to radical technological changes occurring within short periods of time (Tacu, 2018, p.47). With the advancement of digitalization, information reaches us in real-time, demanding journalists to provide and deliver news quickly and accurately. In addition to the speed of information distribution, contemporary journalism has had to adapt to the new requirements of interactivity and audience engagement.

Social platforms and technological progress have radically transformed how people engage with news. More than just a one-way flow of information, news has essentially become a continuous dialogue between sender and receiver, due to the ability to comment, share, and even contribute with their own information or viewpoints. The audience is no longer just a passive consumer but has transformed into an active participant in the informational process. This phenomenon has radically changed the nature of journalism, turning it from a simple transmission of information into an interactive and immediate exchange between those who transmit and those who receive the information (Tacu, 2018, p.49).

Moreover, the term "breaking news" has undergone extensive restructuring. "As media fragments and regulations fail to adequately keep pace with new technologies, distrust in the media has grown. In many cases, people do not trust what they read because it does not align with what they believe. They also do not always trust the media to accurately reflect their situations and concerns. But this decline in trust has been met with an increase in concerns about fake news or disinformation, which poses an existential threat to the media" (Selva, 2019, p.35).

If a few years ago the term breaking news referred to events of exceptional importance and urgency, nowadays, with the avalanche of continuous information, almost any new detail can be

presented as "breaking news," which can lead to confusion in defining and evaluating the relevance and importance of a news story.

These changes bring new challenges for journalists, with the development of critical source evaluation skills being crucial for maintaining the credibility of news in this dynamic

environment, as well as "identifying methods and forms of representing and reflecting reality" (Tacu, 2018, p.51).

Although there is reluctance to measure the impact that journalism has on society, the essence of contemporary journalism is actually based on the idea of influence. The existence of the phenomenon of fake news has created some doubt among journalists in accurately measuring the positive and negative impact of their work. However, journalism has always been an instrument of influence, with the term neutrality appearing rather recently (Green-Barber, 2021, 370).

A classic approach views journalistic text as a specific communication channel, in which the relationship between journalist and reader is unidirectional. Information is strictly transmitted from journalist to reader through a communicational medium, such as the pages of a newspaper (Coman, 2009, p.109-116). Victor Moraru and Ionel Pintilii note that we have moved past the first two "major stages in the history of mediated communication" (Moraru and Pintilii, 2021, p.136), those of print and audiovisual media, and have entered, starting from the 20th century, the stage of online media.

Journalistic text takes various forms, from news and reports to interviews or analyses. Its essence lies in providing relevant and up-to-date information, and journalists use their linguistic skills, determined by several key factors, to make this information accessible and interesting to the target audience. "In this sense, it can be considered that the structure of journalistic language is conditioned by the reader and the context in which communication takes place, the journalist-receiver relationship establishing a specific code for the press" (Roșca, 2004, p.12). Thus, the reception of news or media articles puts the audience in contact with journalistic text.

An important aspect of media text is how it is written. The journalist intends to attract attention, to make readers continue reading, and to offer a clearer picture of the subject. The language must be simple and accessible so that the reader is engaged. Since the current media is constantly adapting to societal changes (Toacă, 2023, p.50), it must remain relevant, delivering information in an engaging manner and in line with digital evolution.

If we analyze previous years, we can observe how editorial texts established the rules for literary language. However, as time progressed, editorial text has become more flexible, accepting other styles of language and being more open to diversification in terms of expression: "although literary language remains predominant, editorial text has opened up to other linguistic registers" (Crețu, 2020, p.50). This diversification contributes to adapting language to social and cultural changes, thus reflecting the evolution of language in the context of contemporary communication (Crețu, 2020, p.51).

We cannot discuss journalistic text without addressing its linguistic characteristics. These gain importance through the diversity of topics addressed, alongside the journalist's and publication's voice. The vocabulary must be neutral, but a stylistic vocabulary is also used, activating the emotional function in the reception of the media message.

We can only affirm that "contemporary journalism is a phenomenon with multiple aspects, highly diversified, in evolution and stimulated by a series of factors of various natures, such as economic, political, societal development, and communication technologies" (Moraru and Pintilii, 2021, p.136).

Nevertheless, the impact a journalistic text has on a reader is directly influenced by stylistics. We can view it as a set of linguistic tricks without which the text itself would not be efficient. If the journalist activates the emotional aspect in a media text, the information will remain impactful and memorable for the reader. In this sense, the information must not only grab attention, but a part of it must be impactful, memorable, so that it stands out and carries a certain emotional charge to capture the audience's interest.

Despite the informative nature of journalistic text, stylistics play a crucial role in transforming the reader into an active participant in this process. As new mass communication means and the development of the internet have contributed to the evolution of classical journalism and its tendency to migrate to the online environment, in a new form, adapted to the present media industry requirements (Moraru and Pintilii, 2021, p.143), journalism no longer represents just a one-way flow of information but an interactive conversation between news sources and the public. If journalistic text is meant to inform, stylistics is the element that involves the reader in communication. With its help, the audience transitions from passive recipients to active agents, as the expressiveness of the text makes the information memorable, resonating in the reader's mind and prompting them to engage mentally and emotionally with the provided information.

Stylistics, as defined by Morton W. Bloomfield, involves the analysis or interpretation of linguistic elements or distinctive linguistic traits in a text, whether it is a single text or a group of texts. The term "linguistic" refers to the basic phonetic, syntactic, and lexical characteristics of language (Bloomfield, 1976, p.271). When we talk about stylistics, we automatically think of several language elements that not only aid the writer in expression but also create a more captivating reading experience. In these elements, we refer to figures of speech, the structure of sentences, the overall tone of the text, comparative imagery, repetition, and even irony and sarcasm (Bloomfield, 1976, p.271).

Reanalyzing, we can assert that "current journalism is shaping up as a continuation of classical journalism, which has readjusted as a result of inventions that have improved its technological system for creating and distributing information" (Moraru and Pintilii, 2021, p.137). Digital technology has drastically transformed the production and consumption of news, both for journalists and media consumers. "Journalism moves away from the usual media communication scheme, sender - passive receiver, and leans more towards interpersonal communication, where senders are also receivers and vice versa" (Urs, 2009, p.59). Therefore, an increased involvement of the audience in the news production process can be observed, through comments, reactions, and sharing on social networks.

Observing, understanding, and analyzing stylistics in contemporary journalism is not only a necessity but also a significant evolution in media communication. The balance between creativity and objectivity represents a fine line, and the importance of journalistic language in expressing not only information but also emotions is fundamental in the digital age.

In this informational era, where the constant flow of news can be overwhelming, understanding stylistic tools and how they can influence the reception and interpretation of information, as well as how they can "color" journalistic language to be more engaging for media consumers, is essential.

Dorina Cojocaru (Cojocaru, 2021, p.104) explains: "Press articles fall into the category of pragmatic texts that include information with implicit connotations, so a newspaper or magazine article must evoke an emotion or a sentiment." Thus, figures of speech represent an essential aspect in the modern era of journalism because they enhance their impact on the audience. Journalists choose to use rhetorical figures to enrich and add dynamism to their text, whether it's an informative headline or an inciting one. Figurative expressions serve the same purpose: they attract the reader's attention and motivate them to choose a particular article among many others available. In today's press, commonly encountered figures of speech include metaphor, metonymy, synecdoche, personification, hyperbole, euphemism, and wordplay.

There is a rather vast categorization of stylistic figures specific to journalistic text, namely: metaphor, symbol, hyperbole, antithesis, litotes, personification, and comparison. Through metaphors and symbols, journalists can color the text in accessible language. Hyperbole is often used to highlight the importance or impact of a subject, while antithesis

emphasizes the contrast between opposing ideas. Litotes and negation are frequently used to underline ideas and create rhetorical effects, while personification adds a human and emotional note to the narrative. Comparisons are useful tools to clarify and make seemingly complicated aspects more understandable.

Journalistic vocabulary includes expressions that emotionally charge the reader and are abundant in jargon elements. Encountered in all styles of the press, this vocabulary is meant to form an image in the reader's mind and transform the text into something memorable. In each genre of language, we can talk about the construction of a certain expressiveness through specific syntactic and lexical choices influenced by the context.

A fundamental, absolutely necessary, and extremely useful work is the one signed by Professor and linguist Ilie Rad, entitled "Stylistics of Journalistic Text (lecture notes, 2023) / Stylistics and Mass Media," published by Excelsior Publishing House, Cluj-Napoca, 1999, as it encompasses and details, theorizing and exemplifying, all stylistic aspects of media writing.

If journalistic text were devoid of the important element, namely, stylistics, it would lose its essence of being memorable for the recipient. In the modern, current world, media language receives emotional connotations precisely to ensure that the message is received as quickly as possible. Thus, journalistic text contains stylistic elements that bring the text to life and engage the reader's imagination.

BIBLIOGRAPHY

Bloomfield, Morton W, *Poetics: Some Methodological Problems: Stylistics and the Theory of Literature*, in *New Literary History*, vol. 7(2)/ The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1976

Coman, Mihai, *Manual de Jurnalism*, Polirom, Iași, 2009

Crețu, Ioana-Narcisa, *Limbajul popular, mituri și simboluri în textul jurnalistic*, in *Studii și comunicări de etnologie*, vol. XXXIV/2020, Astra Museum, Sibiu

Green-Barber, Lindsay, *Beyond Clicks and Shares: How and Why to Measure the Impact of Data Journalism Projects*, in *The Data Journalism Handbook: Towards a Critical Data Practice*, Edited by Liliana Bounegru and Jonathan Gray, Amsterdam University Press, 2021

Moraru, Victor, and Ionel Pintilii, *Jurnalismul Contemporan între formatul tradițional și imperativul schimbării*, in *Moldoscopie*, nr. 1(92)/2021, Chișinău

Roșca, Luminița, *Productia Textului Jurnalistic*, Polirom, Iași, 2004

Selva, Meera, *Breaking News*, in *RSA Journal*, vol. 165, nr. 3 (5579), 2019 of RS Journal on JSTOR, https://www.jstor.org/stable

Tacu, Mariana, *New Media: cunoaștere, creativitate și multitasking*, in *Creativitate și jurnalism*, 4/23 February 2018, Chișinău

Toacă, Mariana, *Declinul mass-mediei tradiționale în era digitală*, in *Creativitatea în jurnalism*, vol. 5/2023, Chișinău

Urs, Nicolae, *Online Journalism – a New Challenger in the Media Arena*, in *Studia Universitatis Babes-Bolyai - Ephemerides* 54 (2)/2009

LES NOMS DE FAMILLE COMPOSÉS EN ROUMAIN ET FRANÇAIS

Adela-Marinela Stancu
Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: French and Romanian compound family names mostly come from nicknames. Their origin is rather obscure. Semantically, these names belong to those categories of nicknames that indicate some physical or psycho-moral particularities, but they can also be related to an unusual event from the life of an individual or they can point to the local origin of some persons.

Keywords: anthroponym, name, surname, name, compound name

Les noms de famille composés roumains et français proviennent, dans la plupart des cas, des sobriquets. D'une variété structurale particulière, ces formes ont apparu dans des circonstances plus ou moins obscures. Du point de vue sémantique, les structures composés appartiennent à ces groupes de sobriquets qui indiquent des particularités physiques ou psycho-morales, mais elles peuvent être aussi liées à une histoire inhabituelle de la vie d'un individu ou marquent l'origine locale d'une personne.

Parmi les modèles compositionnels retrouvés dans l'anthroponymie roumaine, le plus connu est celui représenté par la formule *nom + adjectif épithète*, où les noms sont, en général, des appellatifs qui désignent de différentes parties du corps humain, et les adjectifs se rapportent soit aux couleurs, soit aux dimensions, comme dans les exemples: *Barbăalbă* (< «barbe blanche»), *Barbălat(ă)* (< «barbe large»), *Barbăneagră* (< «barbe noire»), *Barbăroșie* (< «barbe rouge»), *Barbăsură* (< «barbe grise»), *Burtăverde* (< «ventre vert»), *Gurălargă* (< «bouche large, grande»), *Mânăscurtă* (< «main courte»), *Oasenegre* (< «os noirs»), *Obrazlat* (< «joue grande»), *Ochialbi* (< «yeux blancs»), *Ochiroși* (< «yeux rouges»), *Capmare* (< «tête grande»), *Coadăgalbenă* (< « tresse jaune»), *Pelealbă* (< «peau blanche») etc.

De la même catégorie font aussi partie les structures réellement péjorative, comme: *Casămândră* (< «maison belle»), *Cămașălungă* (< «chemise blanche»), *Chelemândră* («peau belle»), *Chiatrăalbă* (< «pierre blanche»), *Făinărea* (< «farine mauvais», avec le sens «caractère mauvais»), *Laptedulce* (< «lait doux»), *Poalelungi* (< «bas (d'une robe) longs»), *Zeamăneagră* (< «soupe longue»), mais aussi des noms comme *Țarălungă* (< «pays long») ou *Apă rece* (< «eau froide»), orthographié en deux mots, où il n'est pas exclus que le premier terme provienne du hongrois apa «père», que les parleurs de la langue hongroise ont confondu avec l'appellatif roumain «apă» = «eau».[1]

Aussi intéressant est le nom *Grosumare* (< «gros grand»), avec la variante graphique *Grosu Mare* et *Grosu Mic* (< «gros petit»), formé à partir des adjectifs devenus noms par articulation. D'autre part, il y a une série de noms de famille roumains composés dans lesquels les éléments adjectivaux proviennent du participe, comme: *Buzăuscată* (< «lèvre sèche»), *Caplegat* (< «tête liée», avec le sens «personne sotte»), *Barbărasă* (< «barbe rasée»), *Mantaroasă* (< «manton usé») etc.

En ce qui concerne les anthroponymes formés d'un *adjectif* et *un nom*, en Dobroudja existent nombreux noms de famille qui ont dans leur structure l'élément de composition *cara-* < tc. *kara* «noir». Celui-ci est attaché soit à un anthroponyme (*Caraion*, *Caraivan*, *Caramarin*

[1] Iorgu Iordan, *Dicționarul numelor de familie românești*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 33.

etc.), soit à un nom commun d'origine turque ou non turque: *Carabuz* < tc. *kara* + tc. *buz* «glace», *Caraola* < tc. *kara* + tc. *yola* «voyage, chemin», *Caracioban*, *Caramocan* etc.[2]

Dans l'anthroponymie française prédominent les structures avec un adjectif antéposé, du type *Chautemps* (< «chaud temps»), *Jouveshome* (< «jeune homme»), *Desgrandchamps* (< «des grands champs), *Hautcoeur* (< «haut cœur»), *Beauclerc* (< «beau clerc»), *Beaupère* (< «beau père»), *Beauvoisin* (< «beau voisin»), *Grandhome* (< «grand homme»), *Grandpère* (< «grand père»), *Grandville* (< «grande ville»), mais se sont aussi imposés des noms comme *Courrègelongue*, spécifique à la région Gironde, avec le sens «courroie longue»), *Poutblanc* (< «poulet blanc») ou *Taulemesse* (< «table mise»), attribué, d'habitude, à une famille hospitalière, qui avait toujours la table mise.[3] Ainsi, dans la langue française aussi, ont résisté jusqu'aujourd'hui des noms de famille composés dans lesquels les adjectifs épithètes ou ceux provenus de participe fonctionnent comme des éléments postposés.

Dans la catégorie des noms formés de deux noms figurent, d'une part, des structures appositives qui ont à l'origine l'élément:

- *sân*, avec la variante *sâm*, des formes populaires de sfânt «saint»: *Sâmpetru*, *Sânpetru*, *Sângeorgiu*, *Sântion*;

- *hagi-* (< *hagiu* «celui qui a fait un voyage aux lieux saints, pour se prier»), rencontré dans des noms de famille comme *Hagichirea*, *Hagimihale*, *Hagi-Constantin*, *Hagi-Ștefan*;

- *papa* (gr. < *papas* «prêtre») qui apparaît dans des noms comme: *Papadavid*, *Papadima*, *Papadopol*, *Papagheorghe* etc., mais aussi dans le composé d'origine aroumain *Papahagi*.

En français, les noms de famille composés avec l'épithète *saint* proviennent, dans la plupart des cas, des noms de localités. Parfois, ils ont évolué même des sobriquets, dans la situation où l'adjectif a été attaché, ironiquement, à un nom de baptême, à un hypocoristique (*Saintgeorges*, *Saint-Guily*, *Saint-Helion*, *Saint-Obért*) ou à un nom de métier (*Saint-Clivier*) ou à un surnom (*Saint-Lèbes*).

Dans la même catégorie se retrouvent aussi les noms de famille composés de deux prénoms ou d'un hypocoristique et un prénom, comme *Fan Toma*, où le premier élément s'est formé par aphérèse de *Ștefan* (*Fan* étant un hypocoristique de celui-ci) ou *Nicăpetre*, résulté, probablement, d'un *Nică (a) Petre(i).*

Intéressantes sont aussi les structures où le déterminant est un nom prépositionnel. Bien que rares, les noms de famille de type *Capdebou*, avec la variante *Capdebo*, ou *Capdefier* se sont transmis jusqu'à nos jours, en gardant la même nuance ironique que les sobriquets.

Ce modèle anthroponymique a aussi fonctionné dans la langue française, fait prouvé par la série de noms de famille qui expriment des idées très variées: *Beauduguet*, ayant le sens de «bel [homme] de guet», *Chademai*, de «chat de mai», *Chédozeau*, utilisé comme sobriquet, «chef (tête) d'oiseau», *Ombredane* «ombre d'âne» étant une création ironique.

Les prépositions simples ou composées ont aussi servi à la formation des toponymes analytiques, rencontrés tant en roumain qu'en français comme des marques d'identification de certaines familles. Comme on a déjà observé, ils ont pu facilement devenir des noms de famille, parce qu'on les a utilisés comme surnoms qui exprimaient l'origine locale. Ainsi, il y a les noms de famille qui indiquent l'origine locale et qui se sont formés par l'aglutition de la préposition *de* ou *de la* (combinée ou non avec un article) au toponyme: *Delabeta*, *Delacuca*, *Delameea*, *Delapeta*, *Delaport*, *Delagreaca*, *Delarăscruci*, *Delateișani*, *Delatopârcea*, *Delavrancea*, *Dinvale*. La même situation avec les noms français *Decaen*, *Denormandie*, *Duchamps*, *Delaroche*, *Descôtes*, *Deval* etc. Les prépositions peuvent être aussi reconnues dans les noms de famille composés *Decuseară*, avec la variante *Decusară*, *Dicuseară*, auxquels

[2] Liliana Ionescu, *Câteva considerații asupra elementului de compunere **cara-** în antroponimele românești*, dans Studii și cercetări de onomastică, II, 1996, nr. 2, p. 76-77.
[3] A. Dauzat, *Les noms de familles de France*, Paris, 1977, p. 208.

correspondent les noms français *Dejour* (*Dejours*) et *Denuit*. Au commencement, ils ont été des sobriquets qui mettaient en évidence certaines habitudes des individus.[4]

Cette préposition peut aussi accompagner un autre type de nom (prénom, nom qui exprime un degré de parenté ou un métier): *Deblois, Delion, Decaen, Damiens, Dupont, Delatour* etc. [5]

Si la préposition à, avec valeur locative, ne s'est pas soudée pour former un anthroponyme, la préposition *chez* s'est agglutinée devant un nom de ferme ou de hameau dans quelques noms de famille: *Chélépine, Chezleprêtre*. Elle apparaît aussi dans le nom composé, formé en plusieurs étapes, *Lacroix-à-chez-Toine*.[6]

Si dans la langue française sont fréquents les noms de famille formés par la jonction de l'article défini à un adjectif, en roumain existe seulement deux composés qui se superposent à ce modèle, ayant à la base l'article démonstratif-adjectival «cel». Ces noms représentent, après Iorgu Iordan[7] , la traduction roumaine des noms hongrois *Nagy* (*Celmare* «le grand», figure aussi comme nom de famille dans la variante graphique *Cel Mare*), respectivement, *Kis(s)* (*Celmic*, «le petit»).

Une autre formule compositionnelle qui s'est maintenue dans les deux langues contient dans sa structure un numéral et un nom. Les noms de famille roumain *Triiboi* (< «trois bœufs») et le correspondent français *Quatrebœufs* sont, à l'origine, des surnoms appliqués à des possesseurs de bœufs. En échange, les anthroponymes composés *Doibani, Doipoli* (< «deux sous»), *Patrubani* (< «quatre sous») et le français Troispoux sont ironiques ou peut-être ont été attribués par plaisanterie.

Les constructions composées d'un *verbe + nom* sont bien représentées dans la langue française, mais elles peuvent être retrouvées même en roumain. En général, le nom est complément direct, comme il résulte de l'analyse des noms de famille *Taielup* (< «tuer un loup» = «personne courageuse»), *Zemeleagă* (formation amusante de *zeamă* «soupe» et *leagă* «lier», appropriée aussi de l'ucr. *zemljak* «crapaud»[8] ou *Zvârlefus* (< «jeter fuseau») (à l'origine étant aussi une formation amusante, peut-être *sfârâiefus* «grésiller le fuseau», appliquée à un homme (enfant) très agile). Un intérêt particulier présente aussi le surnom devenu nom de famille *Calcăntraur* par lequel était individualisé, probablement, un homme riche: «calcă întru aur» = «marche en or».

En français, dans de cas rares, le nom apparaît au vocatif, comme, par exemple, dans le nom de famille *Guinefol* (< *guigne, fou!* où le verbe a le sens de «regarder à la dérobée», «convoiter» et *fou*). Aussi comme en roumain, les structures en cause se sont formées le plus souvent sur un complément direct: *Balbure* (< «bats le beurre»), *Ecorchebœuf* (< «écorche le bœuf»), *Tubœuf, Tuvache, Tuloup*, tous du verbe *tuer, Gagnepain* (< «gagne pain»), *Faifeu* (< «fait feu»), *Pelamourgne* (< «pèle moine»), *Plumejeau* (< «plume coq», utilisé toujours avec le sens de «voler»), *Taillfer* (< «taille fer»), *Boileau* (< «boit l'eau»), *Gâtebois* ou *Gâtevin*, ces derniers étant composés avec le verbe *gâter* et le nom *bois* (le surnom a pu être attribué ironiquement aux bûcherons ou aux charpentiers) et, respectivement, vin (sobriquet attribué aux buveurs). De la même catégorie font aussi partie les structures créées par plaisanteries: *Taillevent* (< «taille vent») ou *Chassevent* (< «chasse vent»).

Le modèle anthroponymique constitué d'un verbe et un adverbe a comme correspondent dans la langue roumaine le nom de famille *Paterău* «endurer». En français, existent plusieurs noms dans lesquels l'adverbe est soit antéposé à un adjectif provenu de participe - *Malchauffé* < *mal chauffé*, *Malchaussé* < *mal chaussé, Malnourri* < *mal nourri*, soit

[4] Iorgu Iordan, *oeuv. cit.*, p. 169.
[5] J.-L. Beaucarnot, *Les noms de famille et leurs secrets*, Paris, France Loisirs,1988, p. 290.
[6] A. Dauzat, *œuv. cit.*, p. 139.
[7] Iorgu Iordan, *œuv. cit.*, p. 109.
[8] Iorgu Iordan, *œuv. cit.*, p. 498.

détermine un verbe - *Bouthors* < *boute hors* «mets dehors», aussi comme le pronom indéfini tout (*Prentout* < *prends tout*, *Taptout* < *tape tout*).

Dans le système anthroponymique français figure encore une série de séquences périphrastiques qui se sont agglutinées comme surnoms, comme celles d'origine provençale *Benliven* «il [= on] y vient bien» et *Benlivai* («on y va bien») ou les structures opposées comme sens *Maliven* «il [= on] y vient mal» et *Malivai* «on y va mal». Dans la région Béarn a été enregistré le nom de famille *Noulibos* < *non li bos* «tu ne le veux pas», et, en Anjou, *Nacfaire*, sobriquet attribué initialement à un paresseux «n'a que faire»). Dans la langue roumaine lui correspond le nom de famille actuel *Pierdevară*. On y ajoute *Malyvois* (< *mal y voit*), *Malifaut* (< *mal y faut*, c'est-à-dire y manque - surnom appliqué à une maison ou à une propriété où tout manque) et *Malitourne* (< *mal y tourne*). De l'époque de Philippe le Bel date *Quinement* (< *qui ne ment*) et *Quinefout*, devenu en présent *Quinefaut* (< *qui ne faut*).

Une saveur spéciale ont aussi *Félibien* (< *fais lui bien*) et *Validire*, rencontré dans la région Poitou (< *va lui dire*) qui concentre dans la structure architecturale spécifique à l'ancienne langue française l'essence du mécanisme d'individualisation, comme il s'est manifesté dans différentes époques.

Dans la langue roumaine il y a des situations quand le déterminant fait partie intégrante du nom proprement-dit de la personne: *Barbu Ștefănescu-Delavrancea*, *Ștefan Mihăilescu-Brăila* etc.

Du point de vue historique, la formule de dénomination du système officiel a évolué du nom de baptême (unique ou surnom) au nom composé de deux éléments: le nom de baptême de l'individu mis en relation avec son ascendant, avec un autre individu dont il dépend du point de vue social ou économique, avec le lieu d'origine, avec le métier ou avec une particularité de l'individu. Transmis de génération en génération, ce deuxième élément de dénomination est devenu un stigmate onomastique de plusieurs individus, fait qui a conduit à sa consécration comme noms de famille. Ces modèles sont beaucoup plus variés que ceux qui se sont imposés, ultérieurement, officiellement. Beaucoup d'entre eux sont gardés dans le système dénominatif populaire, les autres ont définitivement disparu. Ils sont distinctifs pour décrire le système populaire roumain de dénomination personnelle, mais ils servent aussi comme matériel documentaire pour les études de généalogie ou de démographie historique.

Tous les noms de famille actuels formés d'un nom de lieu auquel s'est agglutiné la préposition *de* (combinée ou non avec l'article défini) sont, en fait, des toponymes analytiques avec fonction anthroponymique. Les éléments qui composent ces noms peuvent être identifiés relativement facilement, soit qu'il s'agit des noms de localités, soit qu'on a affaire avec des noms de lieux proprement-dits: *Delcourt* «de la cour», *Delcroix* «de la croix», *Delefosse* «de la fosse», *Delerue* «de la rue», *Denormandie* «de Normandie», *Deparis* «de Paris», *Deport* «de Port», *Dépinay* «d'Épinay» etc.

Pour les temps anciens, la maison représentait tout, la famille et c'est pourquoi beaucoup de noms de famille sont, à l'origine, des toponymes.[9]

Parfois, les noms d'animaux ont donné naissance à des sobriquets: *Tulou(p)* (< *tue-lup*), *Cachelou(p)* ou *Cacheleu* (< chasse loup), *Virelouvet* et *Vireloubet* (formes plus curieuses qui correspond à la structure *tourne-loup*).[10]

Le nom personnel *Jean* apparaît aussi inséré dans les noms de famille composés. Il s'agit du roumain *Jeandedolj* («Jean qui est du département de Dolj»), qui semble être à l'origine un sobriquet attribué à un certain individu ou peut-être il a été créé même par le porteur par plaisanterie. Un autre nom composé est le français *Jeanrenaud* qui se rencontre en France comme nom de famille dans la région Vosges.

[9] A. Dauzat, *Dictionnaire des noms de famille et prénoms en France*, Paris, 1951, p. IX.
[10] J.-L. Beaucarnot, *œuv. cit.*, p. 162.

Il y a aussi une autre catégorie des noms de famille qui sont revendiqués des noms de métiers: *Defour* (< «four»), avec les variantes *Dufour* et *Duffour*.[11]

Concernant les noms de famille qui se sont formés sur la base des enthopiques, ceux-ci se présentent dans des formes simples, dérivées ou composées. C'est le cas des noms *Degré, Vermont, Runier, Rivalet, Rivolet*.

Chaque structure dénominative marque un moment significatif dans l'évolution d'une communauté et d'une langue, mais prises en ensemble, elles réécrivent l'histoire entière d'un peuple.

BIBLIOGRAPHY

Beaucarnot, J.-L., *Les noms de famille et leurs secrets*, Paris, France Loisirs, 1988

Dauzat, A., *Dictionnaire des noms de famille et prénoms en France*, Paris, 1951

Dauzat, A., *Dictionnaire étymologiques des noms de famille et prénoms en France*, Paris, Ed. Larousse, Paris, 1994

Dauzat, A., *Les noms de familles de France*, IIIe édition, Paris, 1977

Dauzat, A., Rostaing, Ch., *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*, Paris, Librairie Larousse, 1963

Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie românească*, București, Ed. Enciclopedică Română, 1975

Ionescu, Liliana, *Câteva considerații asupra elementului de compunere* ***cara-*** *în antroponimele românești*, dans «Studii și cercetări de onomastică», II, 1996, nr. 2, p. 75-78

Iordan, Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești* (DNFR), București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983

Morlet, Marie-Thérèse, *Dictionnaire étymologique des noms de famille*, Paris, Ed. Perrin, 1991

Tanet, Chantal, Hordé, Tristan, *Dictionnaire des prénoms*, Paris, Ed. Larousse, 2000

Vroonen, E., *Les noms de personnes dans le monde. Anthroponymie universelle comparée*, Bruxelles, 1967

[11] A. Dauzat, *œuv. cit.*, p. 218.

EMOTIONAL MATURITY IN PRE-TEENS

Elena Losîi
Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: In this article are presented the results of experimental research which included 100 preadolescents from 11 to 16 ages with aim to identify the particularities of emotional maturity development. Knowing the facts that preadolescents are learning to recognize, control and express their emotions, establishing the authentic relationship with themselves and others we proposed to study the dynamic of emotional maturity during the whole preadolescent age and its manifestation according to gender variable. The obtained results show that 17% of preadolescents have a good level of emotional maturity and only for 4% of preadolescents are characteristic a perfect level of emotional maturity, and also, we established that exists statistic significative differences in emotional maturity according to age and gender.

Keywords: preadolescents, emotion, gender, emotional maturity, emotional intelligence.

Vârsta preadolescentă este considerată o vârstă între copilărie și maturitate, o treaptă intermediară între copilărie și viața adultă care decurge pentru fiecare diferit, dar care pentru toți reprezintă același rezultat – obținerea maturității. Pe parcursul perioadei de preadolescență are loc o analiză profundă și o apreciere serioasă a experienței individuale deja acumulate, are loc determinarea poziției de viață, este revizuită atitudinea față de oameni, societate [4, p.182]. Vârsta preadolescentă se caracterizează prin trecerea spre maturizare și integrare în societatea adultă, cu solicitările ei sociale, familiale, profesionale etc. Perioada dată este legată de schimbări de mare intensitate și cu efecte vizibile în înfățișare, în comportamente și în relaționare internă cu lumea exterioară, inclusiv prin creșterea capacității de integrare în specificul vieții sociale. Preadolescența este o etapă de restructurare afectivă și intelectuală a personalității, descrisă ca o perioadă ingrată, dificilă atât pentru preadolescenți, cât și pentru cei care se află în contact cu ei.

Preadolescența este o etapă de vârstă în care are loc maturizarea emoțională, este una dintre cele mai turbulente perioade de maturizare emoțională a omului. Este o perioadă deosebit de importantă, deoarece este caracterizată de bogăție neobișnuită și de diversitate în exprimarea emoțiilor. Preadolescenții învață să-și recunoască și să-și gestioneze emoțiile, să le verbalizeze și să le folosească în avantajul lor, consolidând relații autentice cu sine și cu cei din jur. Aceasta devine un avantaj în condițiile actuale, întrucât maturitate emoțională înseamnă sensibilitate și empatie față de emoțiile altor persoane, ea creează abilitatea de a obține mai ușor performanța, prin valorificarea comunicării emoționale. Maturitatea emoțională reprezintă o dimensiune a psihicului uman care influențează toate aspectele vieții, atât partea personală, cât și cea profesională. Acest fapt ajută la atingerea obiectivelor. Îmbinând propriile analize și cercetări cu rezultatele obținute până atunci în domeniu, D. Goleman a susținut în lucrările sale că, în esență, avem două creiere, respectiv două minți: cea rațională și cea emoțională [2]. M. Rocco consideră că emoția este ceea ce diferențiază oamenii de roboți [7, p.38]. Nivelul înalt atins de dezvoltare emoțională îi ajută pe preadolescenți să se înțeleagă pe ei și pe ceilalți, să comunice și să își gestioneze emoțiile, indiferent de natura acestora. Aceste achiziții pe care le fac încă din preadolescență îi vor ajuta pe tot parcursul vieții să dezvolte și să mențină relații personale și interpersonale bune. Un

preadolescent dezvoltat din punct de vedere emoțional va crește mai armonios din punct de vedere psihic și comportamental. În esență, toate emoțiile sunt impulsuri ce determină persoana să acționeze și să realizeze planuri imediate de abordare a vieții.

Studiile privind dezvoltarea emoțională sunt relativ recente, ele începând în jurul anilor '90. Au fost întreprinse diverse cercetări cu referire la acest subiect de către J. Mayer, P. Salovey, R. Bar-On, D. Goleman, A. Cope, A. Bradley etc., cât și studii realizate de către autori autohtoni, precum Iu. Racu, I. Racu, S. Pîslari, N. Gâncota, A. Calancea, A. Verdeș, V. Adăscălița, A. Potâng, C. Zagaevschi etc. [1, 2, 4, 5, 6, 8].

Noi ne-am propus să studiem cum evoluează dezvoltarea emoțională la preadolescenți. Am presupus că există diferențe în ceea ce privește maturitatea emoțională la preadolescenți în funcție de gen și vârstă. Pentru a verifica experimental ipoteza lansată am realizat un studiu experimental. Eșantionul de cercetare a fost constituit din 100 preadolescenți, fete și băieți din două licee din municipiul Chișinău, preadolescenți din clasele a V-a (50 de participanți) și 50 din clasa a IX-a, cu vârsta cuprinsă între 11-16 ani. În total au participat 50 fete și 50 de băieți. Proba experimentală aplicată a fost *Scala de maturitate emoțională J. Friedman* [3, p. 68]. Scala de maturitate emoțională mai este cunoscută sub denumirea de Testul maturității emoționale. Acest test identifică gradul de maturitate emoțională. Testul cuprinde 25 de întrebări la care se răspunde cu Da sau Nu și fiecare răspuns are asociat un număr de puncte. Interpretarea testului se realizează în baza a 9 nivele, de la infantilism emoțional la perfect maturizat emoțional.

Pentru studierii nivelului de dezvoltare emoțională la preadolescenți am aplicat testul *Scala de maturitate emoțională J. Friedman.* Rezultatele obținute sunt prezentate în figurile ce urmează.

Figura 1. Frecvențele pe nivele a maturizării emoționale după J. Friedman

Conform rezultatelor prezentate în figura 1. putem constata că 2% (2) dintre preadolescenții chestionați au un grad de imaturitate bine accentuat și 2% (2) dintre preadolescenți dețin o ușoară imaturitate emoțională. La 8% (8) dintre subiecți persistă situația spre limită a nivelului maturității emoționale, iar cei mai mulți preadolescenți 37% (37) manifestă un nivel mediu de maturitate emoțională. Un nivel corespunzător de maturitate se manifestă la 30% (30) dintre preadolescenții chestionați, 17% (17) au un nivel de maturizare bună, iar doar 4% (4) dintre preadolescenți dețin un nivel perfect de maturizare emoțională. Kaplan și Baron au elaborat caracteristicile unei persoane mature emoțional. Ei susțin că aceasta are capacitatea de a rezista întârzierilor în satisfacerea nevoilor, are încredere în planificările pe termen lung și este capabilă să-și amâne sau revizuiască expectanțele, conform cerințelor unei situații de moment. Un copil matur emoțional are capacitatea de a efectua ajustări afective cu sine, membrii familiei, colegii de la școală, societate și cultură. Maturitatea emoțională nu înseamnă doar această capacitate, ci înseamnă și abilitatea de a se bucura de aceasta din plin [9].

Ne-a interesat să vedem dacă sunt diferențe în funcție de gen în maturitatea emoțională. Rezultatele obținute sunt ilustrate în figura 2.

Figura 2. Frecvențele pe nivele a maturizării emoționale, în funcție de gen

Analizând rezultatele obținute și prezentate în figura 2 putem deduce faptul că majoritatea băieților au un nivel corespunzător a maturizării emoționale 36% (18), iar majoritatea fetelor au un nivel mediu a maturizării emoționale 48% (24) . În același timp se înregistrează și o imaturitate în rândul băieților 4% (2), o ușoară imaturitate se înregistrează atât la băieți cât și la fete 2% (1). Situația spre limită este specifică pentru 12% (6) băieți și pentru 4% (2) fete. 26% (13) dintre băieți au un nivel mediu al maturizării emoționale, iar 24 % (12) dintre fete au nivel corespunzător al maturizării emoționale. O maturizare bună se

înregistrează 18% (9) băieți și 16% (8) fete. 6% (3) fete și 2% (1) băieți sunt perfect maturizați, ceea ce înseamnă că au o gândire rațională, sunt focusați pe aspectele de care sunt cointeresați și acceptă realitatea oamenilor și a lucrurilor din jurul lor. Prelucrarea statistică a rezultatelor obținute ne-a permis să constatăm următoarele: p*otrivit testului U Mann-Whitney, am obținut diferențe statistic semnificative între rezultatele fetelor și băieților, unde (U=930, p), cu rezultate mai înalte pentru fete. Deci putem afirma că fetele se maturizează mai repede decât băeții, ceea ce este și caracteristic vârstei preadolescenților.*

Figura 3. Frecvențele pe nivele a maturizării emoționale, în funcție de vârstă

Datele prezentate în figura 3 ne permit să remarcăm că frecvențele pe niveluri la preadolescenții cu vârsta cuprinsă între 11-12 ani s-au repartizat în felul următor: 2% (1) au un nivel de ușoară imaturitate, 16% (8) situație spre limită, 32% (16) au un nivel mediu, 26% (13) nivel corespunzător, 22% (11) au un nivel de maturizare bună, iar 2% (1) au nivel perfect al maturizării emoționale. Pentru preadolescenții cu vârsta 14-15 ani putem constata, următoarea distribuție a datelor: 4% (2) au un nivel de imaturitate emoțională, 2% (1) ușoară imaturitate, 42% (21) dețin un nivel mediu al maturizării emoționale, 34% (17) nivel corespunzător al maturizării, 12% (6) au un nivel de maturizare bună, iar 6% (3) sunt perfect maturizați emoțional. *În urma utilizării testului U Mann-Whitney, am obținut diferențe statistic semnificative între preadolescenții de 11-12 ani și preadolescenții de 14-15 ani, unde (U=931, p), cu rezultate mai înalte pentru preadolescenții de 14-15 ani. Deci, putem afirma că preadolescenții de 14-15 ani sunt mai maturizați emoțional decât cei de 11-12 ani, ceea ce este și o caracteristică a vârstei preadolescenților.* Aceste constatări ne confirmă ideea că pe parcursul vârstei preadolescente continue dezvoltarea și maturizare emoțională.

În concluzie, putem menționa că mediul de viață poate exercita atât influențe pozitive, cât și negative în procesul de dezvoltare a personalității care trebuie contracarate cu un alt factor fundamental, educația. Prin urmare, datorită dezvoltării intense a emoțiilor și sentimentelor, este important să se creeze condiții optime pentru ca preadolescenții să învețe cum să răspundă la diferite situații. Societatea ne demonstrează că persoanele care își cunosc și își pot stăpâni bine emoțiile și care recunosc și abordează eficient emoțiile celorlalți sunt în câștig în orice domeniu al vieții, fie că e vorba de relații interpersonale, fie de reușita în diverse domenii de activitate. Așadar, cei ce au capacități emoționale bine dezvoltate au mai multe șanse de a fi eficienți și mulțumiți în viață și societate, deoarece își pot controla emoțiile ce le susțin activitatea zilnică. Pe de altă parte, cei ce nu își pot controla emoțiile sunt expuși la nenumărate conflicte interne cât și externe, ajungând astfel să-și distrugă propriul potențial. Preadolescența este perioada cea mai importantă pentru a putea îmbunătăți și crește nivelul dezvoltării emoționale. A. Bradley și A. Cope menționează că un factor important pentru maturizarea emoțională la vârsta dată îl reprezintă învățarea, recunoașterea și gestionarea conștientă a emoțiilor, determinarea, înțelegerea legăturilor dintre emoții și reacții, iar ulterior iar ulterior anticiparea consecințelor alegerilor alternative [1]. Cunoașterea propriilor emoții, reprezintă de fapt conștiința de sine, înțelegerea principalelor trăiri și emoții personale, conștientizarea propriilor neînțelegeri din monologul interior și a gândurilor automate care însoțesc emoțiile și dispoziția. Pentru preadolescenți, în această perioadă de vârstă sunt caracteristice un amalgam de emoții, trăiri, evenimente, care marchează și în același timp formează inteligența emoțională a adultului de mai apoi. Dezvoltarea emoțională continue și în celelalte perioade de dezvoltare. Maturitatea emoțională a unei persoane se dezvoltă odată cu vârsta sa, dar depinde și de modul în care dezvoltarea sa emoțională este susținută de împrejurările imediate. Este important ca preadolescentul să-și îmbunătățească modul în care gestionează situațiile dificile, să-și asume responsabilitatea pentru acțiunile și comportamentul personal, să accepte critica fără a da vina pe cei din jur, să îmbunătățească relațiile cu cei din

jur, să transforme emoțiile negative în unele pozitive, să-și asume responsabilitate pentru propriile fapte și înțelegând că noi suntem autorii propriului corp și cuget etc.

BIBLIOGRAPHY

COPE, A., BRADLEY, A. *Scurt ghid de inteligență emoțională*. București: Litera, 2019. ISBN 978-606-33-2942-5

GOLEMAN, D. *Inteligența emoțională*. ediția a IV-a. București: Curtea Veche, 2018. ISBN 978-606-440-072-7

LOSÎI, E., RACU, IU. *Activitatea psihologului cu copii şi adulții.* Chișinău: UPS „Ion Creangă", 2018. ISBN 978-9975-46-381-2

PIERRE, G. *Psihologia adolescentului de la 11 la 15 ani: transformări, conflicte și descoperiri ale adolescenței.* București: Meteor Publishing, 2017. ISBN 978-606-910-051-6

RACU, I., PÎSLARI, S. *Dezvoltarea empatiei la vârsta preadolescentă*. Chișinău: UPS „ Ion Creangă", 2020. ISBN 978-9975-46-439-0

RACU, IU. Caracteristicile inteligenței emoționale la preadolescenți. În: *Revista de psihologie* Vol.54, 27 septembrie 2019. Chișinău: 2019, ISSN 1857-0224

ROCO, M. *Creativitate și inteligența emoțională*, București: Polirom, 2001. ISBN 973-683-654-1.

ZAGAEVSCHI, C. *Fundamente teoretice şi metodologice ale dezvoltării inteligenței emoționale prin comunicare la adolescenți*. Teză de dr. în pedagogie. Chișinău, 2013

SZENASI, I. *Maturitatea emoțională. Psihoterapie / Dezvoltare personală.* https://iosifszenasi.com/maturitatea-emotionala.html#gref (vizitat 10.10.2023).

OVERCOMING COMMUNICATION BARRIERS: SHIFTS IN THE ROMANIAN MEDICAL SYSTEM

Laura Ioana Leon
Assoc. Prof., PhD, "Grigore T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Iași

Abstract: Beatrice Mahler's book, Comunicarea medic-pacient în cuvinte și dincolo de cuvinte, (Humanitas Publishing House, 2023) comes at a good moment in the whole Romanian context. Communication skills in healthcare system are still a territory that needs improvement in the Romanian system, and what the author attempts to do ist o educate or at least to raise awareness to the important aspect of the medical life. Beatrice Mahler attempts t ogive an overview on the major aspects of the communication process in healthcare settings, based on the Western European standards, while discussing, in the second part of the book, how these things are applied in our system. Beatrice Mahler not only interviews health carers, but she also listens to the opinion of some others who either carry out their profession in the field of communication, asking for advice. All these experts in the field of communication find different aspects of the communication patterns that would need improvement in our system, coming up with examples meant to show the actual problems of the system. Another important detail which is also explored in the book is that of the challenges of the pandemic, mainly from the point of view of the doctor-patient dialogue. The book is useful, and it should be taken as a guide to reconsider all the aspects of the communication patterns in our healthcare system.

Keywords: communication skills, healthcare settings, medical interview, doctor-patient communication, Romanian healthcare system.

Though the Romanian medical system was challenged with some issues related to communication skills back in the days when many Romanian doctors decided to leave the country in order to work abroad. That was the moment when young Romsanian doctors realized the Romanian medical school did not offer them the opportunity to improve their communication skills. Moreover, those communication patterns that were followed in the Romanian system proved to be ineffective in the Western system, our doctors being forced to try to adapt by re-thinking their entire way of managing the medical interview. Many of the Romanian realities did not overlap with those found in the West. Therefore, our doctors did not only realize the importance of learning about the communication process, but they also saw the importance of developing those skills that nobody had told them about before, intercultural communication skills. These were the skills that anybody trying to carry out their professional activity outside the borders of their own country, would need to possess in order to adapt more easily in the new environment, overpassing any cultural barrier that might have impeded communication. This used to happen more than ten years ago when young Romanian doctors did not find enough motivation to work in our system and found the Western medical system more appealing from a financial point of view. More than ten years later, though we are no longer confronted with this problem, we are still confronted with the lack of training in the area of communication in healthcare settings. Courses devoted to developing communication skills are not that common, they are not consistent enough and consequently our future doctors are still challenged from this point of view. Moreover, Romanian patients who have experienced the Western system, now come, and want to have similar experiences when they become patients in the Romanian medical system.

Therefore, we acknowledge the recently published book, **Comunicarea medic-pacient în cuvinte și dincolo de ele**, by Beatrice Mahler. We have to state from the very beginning that this is a rare attempt to address such issues in our system. There are two main reasons why Dr.

Mahler's effort is worthwhile. Firstly, the book manages to give a detailed presentation of all the communication patterns the doctor-patient interaction might be confronted with. If the book had been limited only to this presentation, might have been too general, lacking contextualization. But Beatrice Mahler, a doctor in the Romanian system herself, is aware of the importance of bringing such a discussion in the Romanian context which still lacks a coherent way of managing the communication process in a doctor's office. Thus, the second half of the book is a collection of interviews which are meant to show, by means of the direct experience of the interviewed persons or by their mere expertise in the field, how the Romanian healthcare system might be improved. As the problems are brought into discussion, solutions are also given. Besides its role to educate, the book also wants to give solutions, having the benefit of offering this perspective from the inside. An expert on communication, no matter how well entitled they should be to offer advice in this respect, they would still miss the real experience of the interaction with a patient. Beatrice Mahler can offer this inside perspective and she seems to perfectly understand where to seek advice, by asking the experts in the field of communication. Only the collaboration between healthcare providers and the experts in the field of communication would really bring about some benefits as they will be ready to have a broader perspective upon the doctor-patient interaction. Not only once does the book emphasize the importance of trans and interdisciplinary perspectives upon the whole process of communication. The attempt to improve this aspect related to communication skills in the Romanian healthcare system cannot be only the doctors' effort, as they also need the advice of the communication experts. Likewise, an outsider, i.e. someone who does not know the medical system from the inside, cannot offer solutions for improvement as they would miss important details. So, Beatrice Mahler's book offers a balanced perspective upon the doctor-patient communication, offering both the highly acclaimed standard solutions that are applied in the West, but also comes with this perspective from the inside meant to emphasize what is actually missing in our system and strategies to improve these issues.

The book begins by stating the most important aspects that should be considered when talking about doctor-patient communication. Beatrice Mahler wants to demote two myths associated to the medical profession. A doctor's role is not only that of offering information – as a great emphasis has been put on the second part of the interview when the doctor, having established the diagnosis (i.e. having found the problem), tells the patient what to do (i.e. the doctor offers the solution). So a doctor's role is not only that of offering information. On the contrary, we may say that the first part of the interview is also very important, as, in order to get to the second part (i.e. to offer a solution) a doctor has to know how to carefully listen to the patient. Active listening is an important part of the doctor-patient interaction, this role, of an active listener, belonging to the doctor in the first part of the interview, while in the second part of the interview, the patient has to listen. As we can see the doctor and the patient are going to switch roles throughout the medical interview, and, knowing this, a doctor should never underestimate a patient's role as the patient is an active participant in the whole communication process. Beatrice Mahler makes this important observation here, stating that "it is also about the way in which we receive information" (Mahler 17). Likewise, as the doctor listens to the patient, he / she may discover that the patient needs help with the delivery of the information. In such a case, the doctor should come with some helping questions (Mahler 17). These gestures are meant to develop the doctor's empathy, and, witnessing that, the patient will feel more at ease. Beatrice Mahler defines the ideal partnership that should respect confidentiality and privacy. Also, a doctor should always deliver only the truth to the patient, respecting the patient's autonomy in taking informed decisions (Mahler 17). A recurrent idea in Dr Mahler's book is that of trying to treat the person as an individual (Mahler 20). A patient should always be viewed as part of the whole cultural context where he / she comes from. Our health choices are always culturally dictated: "it is important to realise that work with Culture and Health is

grounded somewhere in our notions about the purpose of culture and the importance of health – or in other words, our beliefs about what it means to be human" (Sigurdson 11). As Beatrice Mahler emphasizes this idea, she goes further in saying that a fully detailed history should have in view not only the patient's medical history. As we all know, "a patient's story is their life, intrinsic and inseparable from their being. It defines their personality and identity uniquely. Gaining access to it enables the clinician to reach the nature of their problems, concerns and expectations. It is impossible to overemphasise the importance of the story – or as we would term it, the history" (Robertson 19). The psycho-social factors weigh a lot in the patient's full history (Mahler 34). Thus, an important detail that should not be overlooked today is the amount of stress the patient experiences with their job. Another important detail mentioned in the book is the reference to those factors that influence doctor-patient communication. Dr Mahler's contribution in this respect is very useful as she describes the typologies of the patient (phlegmatic, sanguine, melancholic, and choleric) in relation the patient's needs to communicate, the way in which they are going to adhere to the treatment plan (Mahler 38). Having this knowledge, a doctor could better approach the patient, preventing any misunderstandings and anticipating any barriers that may impede communication.

When talking about verbal and nonverbal communication, the detail added by Beatrice Mahler is the one related to the in-patients for whom the nonverbal contact is essential (Mahler 41). The author also discusses those gestures that may reflect a superior attitude, like the taking by the shoulders (Mahler 50). Such gestures should be avoided as the doctor-patient relationship is one of equality, collaboration, and trust. When using verbal communication (Mahler 52) a doctor should be able to adapt themselves to the patient's level of understanding. The author offers some examples on how questions should be asked, clarifications made, while also paying attention to the tone of voice (Mahler 54). Likewise, during the medical interview, the doctor should take into consideration the patient's system of values and accept the idea that their own standards and norms may not coincide with those of the patient. System of values usually refers to the things the patient believes in and values. Thus, when mentioning these values, it is worth referring to the role of the family in the patient's compliance. There is an important reference with relation to this idea in Beatrice Mahler's book: the family should be involved in the communication process as the family often adds effectiveness to the outcomes of the treatment plan (if the patient feels he / she is supported). A family also has to adapt to the patient's new lifestyle. Being sick is not a shame, but the way in which the family perceives it, influences the patient's attitude towards treatment (Mahler 61). Touching upon the topic related to the pandemic, Beatrice Mahler also discusses the way in which that whole period affected the patient's trust in the healthcare system, *trust* being a key element in the doctor-patient relationship (Mahler 67). The foundation of trust is the doctor's character and level of competence (Mahler 67). Likewise, once a patient chooses a specific doctor, he / she also chooses the doctor's working team. The best solution to become trustworthy is to always tell *the truth*. A doctor should not give false expectations or manipulate the patient (Mahler 71). Another important issue that is discussed in the book is our dependency upon stress. In the long run it is exactly these negative emotions that create barriers and impede communication. Ethics in the doctor-patient communication starts from truth, respect and empathy. Telling the truth is the key element in the process of communication as ethics in medicine is about telling and doing what you are supposed to do (Mahler 81). Nonetheless, we should also emphasize the fact that a patient has to be heard if they want to receive less information about the disease, that should be observed by the doctor. Sometimes families want to protect the patient and ask the doctor to hide details about the patient's disease. The doctor, however, should always consider the patient in charge of these decisions.

Beatrice Mahler also presents the communication protocols generally acknowledged (Mahler 88), trying to explain them for the Romanian audience. Thus, the RESPECT protocol

(meant to facilitate an effective interaction between the doctor and the patient) refers to *rapport, empathy, patient's support, partnership, explanation, cultural awareness,* and *trust*. Such details are important for the Romanian audience, especially when it comes to the cultural reference, a detail that has been overlooked in our system for some time. The other important protocol, CLASS, refers to an accurate history, stressing upon *context* (i.e. the very setting in which the medical interview along with the examination of the patient takes place – this environment should encourage communication, eliminating all barriers thar might impede communication), *language and active listening, strategies to deliver to the patient the information regarding the therapeutic* plan and *strategies regarding the patient's compliance*. Lastly, the author presents the SPIKES protocol that has to be observed when delivering bad news. There should be an entire strategy built (that also requires preparation) when a doctor is supposed to break some bad news for the patient. Thus, *setting the boundaries of the conversation* is very important, then it is *the perception, invitation to take part in the discussion, knowing the analysis results, emotions, picking up cues*. It is worth emphasizing the fact that Beatrice Mahler does not simply mention these protocols. She also shares experiences that she has undergone while working with patients. She mentions some cases of patients who were either afraid or reluctant to talk, and she approached them directly, as by means of members of the family, she was able to finally encourage the patient to talk, handling the situation with the utmost care. After all, "patients are only human, and many people have bad memories. Unless patients visit the doctor regularly, they are unlikely to have all the information about their past medical history at their fingertips" (McCullagh 32). In most cases, the apprehension was due to a prior negative experience in healthcare settings, or from the patient's fear that because of the illness, they will no longer be able to provide for / take care of their families. Eventually, the CONES protocol refers to those contexts when medical errors have been made, followed by a sudden deterioration of the patient's health. *The context* of the discussion, *the opening shot* (i.e. the introductory formula which is meant to warn the patient about the importance of the news), *the narrative* (i.e. the actual progress of things, how they happened), *the explanation of the chronology of events, the delivery of the excuses,* and the preparation to handle *the emotions.*

The second part of the book, which is made of interviews the author took to various experts in the field of communication, comes as a good contextualization of the Romanian healthcare system. If things were presented from a theoretical point of view in the first half of the book, it is here where we learn about the actual problems our system is confronted with. Asking experts from various fields was a good idea, as they come with different perspectives that in the end might set a good basis for the foundation of some plans meant to improve our issues. Alina Bărgăoanu from the Faculty of Communication and Public Relations emphasizes the importance of studying communication as part of the obligatory curriculum (Mahler 129), not as a topic of an elective course. She also points out the importance of knowing how to manage communication during critical situations, but also in social media. Alina Bărgăoanu also mentions a frequent attitude doctors may have towards their patient, in the Romanian system. They may display some level of superiority that creates that barrier in the communication process which is translated in the form that they are the only intelligent ones who know what the problem is about (Mahler 131). Likewise, the tendency to judge or to condemn the patient has to be put aside. There is no benefit in doing that, on the contrary this is the very example of a failed communication process. Alina Bărgăoanu also refers to the experience of the pandemic where our medical system lacked the strength to function in a coherent way. There were some doctors who wanted to explain things to people, but their attempts were individual, they were not dictated by a coherent system whose intention might have been to inform people (Mahler 140). Her belief is that in order to get to that point of perfect coordination, it takes an interdisciplinary effort to think some coherent strategies. Gelu

Duminică from the Faculty of Sociology and Social Assistance thinks that doctors should have a holistic approach to the patient as they are not supposed to heal only the body. Most of the times at the root of an illness there is an issue that is related to the patient's soul, an emotion that brought on a change within the patient's being. When asked about some communication rules, Gelu Duminică only mentions a common sense one, that would enable us to behave towards the others the same way we want to be treated by the others (Mahler 146). This approach may actually help us begin this huge transformation that everyone expects, as there is nothing that can be done unless we start changing ourselves. He also mentions some contexts in which Romanian patients are still discriminated (social class, sexual orientation). Carla Tănase or Magda Grădinaru (both working in mass media), who are also interviewed by Beatrice Mahler, stress the importance of the doctor's help in making the patient aware of the kind of details he / she has to refer during the medical consultation (Mahler 159), but also the importance of the doctor's interdisciplinary training (Mahler 171), which should be a must in the context of the world we live in. These interdisciplinary skills that our doctors need to learn will be able to make them realize that the complexity of the communication process relies on some outside factors as well. It is not only the two participants, and their message exchange: "Every component of the process is affected by every other component. The source, the environment, the goal, the medium, the nature of the message, the receiver, the feedback, all affect one another. If the audience is inattentive or uninterested, the source is not able to speak! convey effectively. If a wrong medium is chosen, a particular message may fail to have the intended result; if the goal is not clear, the message will be confused. Disturbance at any stage in the communication process affects the entire process" (Rai10). All these opinions are valid and worth taking into account if we want to change the system. The second part of Beatrice Mahler's book does not want to cosmeticize an ugly reality that characterizes our healthcare system. The interviews are meant to signal the existence of some serios flaws within the system. The book also offers some tentative solutions which should probably be addressed further so that action could be taken in this respect. Beatrice Mahler's effort to put forward these theories and investigations should be acknowledged, and we can only hope that in a near future Romanian patients will be treated the same way a Western patient is, and communication will no longer be an issue in the doctor-patient interaction.

BIBLIOGRAPHY

Mahler, Beatrice.. **Comunicarea medic-paccient în cuvinte și dincolo de cuvinte**. București: Editura Humanitas, 2023.

McCullagh, Marie & Ros Wright. **Good practice. Communication Skills in English for the Medical Practitioner**. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Rai, Urmila. **English Language Communication Skills**. Mumbay: Himalaya Publishing House, 2010.

Robertson, Colin & Gareth Clegg. *The power of narrative and story* in **Storytelling in Medicine. How narrative can improve practice** (eds Colin Robertson and Gareth Clegg). New York: CRC Press, 2017.

Sigurdson, Ola (ed). **Culture and Health. A Wider Horizon**. Gothenburg: University of Gothenburg, Center for Culture and Health, 2015.

THE BENCH FROM THE GATE, ELEMENTS OF COMMUNICATION

Maria Dorina Pașca
Assoc. Prof., PhD, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: As a landmark in village life, the bench at the gate, found even today in Romanian rural settlements, occupies an important place in interpersonal/interpersonal communication, registering a certain conduct, attitude and communicative behavior in full connection with the purpose, cause and effect of the act of communication itself, being the "great-grandmother" of today's technology. Starting from: its role, place, construction, occupants and migration, the gate bench still remains the "keystone" of rural communication and today having its well-defined personality in relation to: the house, the gate, the fence and the village street.

Keywords: communication, actors, bank, village, technology.

Ca și concept, Roswith C. (1974) „ **banca** reprezintă o formă evoluată a **lavițelor,** păstrând în multe regiuni chiar și denumirea de laviță, laiță, talpă, cu toate că se produc schimbări considerabile în aspectul piesei, fiind confecționată dintr-o scândură groasă, cioplită cu barda, fixată pe patru picioare, patru țăruși înclinați către mijlocul băncii, înălțimea variind între 28 și 45 cm ." De fapt, **banca** cu denumirea de **laiță, laviță**, ajunge **să migreze** din interiorul casei țărănești, unde face parte din mobilier, spre poarta casei, ieșire, uliță/drum, viața satului, în care ea reprezintă, la/în acel moment, o întreagă și adevărată ...**lume.**

În acest context, în viață satului, ca punct de reper al comunicării interumane/interpersonale eficiente, se constituie **banca de la poartă** ce codifică o conduită, o atitudine și un comportament comunicațional în deplină legătură cu scopul, cauza dar și efectul actului de comunicare asupra populației rurale, unde, cu „ieșitul la/pe ulița satului " devine **mijloc** de transmitere a mesajului ce incumbă și calitatea de a fi codificat și apoi decodificat de către receptor. Metaforic vorbind, am putea constata fără a greși cu nimic că **banca de la poartă** a devenit **străbunica** tehnologiei de astăzi, adică : google, email, tik-tok, you-tube, facebook, etc. căci ele au venit pe lume după ce, într-o vreme destul de lungă, istoric și evolutiv, cei ai casei au stat cocoțați pe gard,au ieșit la poartă, au stat pe șanț și au ajuns pe **banca de la poartă** să: pornească vestea, povestească, audă, vadă, șușotească, observe, comenteze, râdă, plângă, se întristeze, se bucure, accepte, tolereze, arate cu degetul, blameze, judece, nu facă nimic, tacă, vorbească, bârfească, se afle în treabă,nu tacă, emită judecăți de valoare, își dea cu părerea despre tot și toate, spunându-și unii altora, adică **să comunice și să socializeze**, la acea vreme în lumea satului, pornind apoi **mesajul** pe uliță, spre alte bănci de la porți ce aveau deja ocupanții lor statornici și dornici de...pulsul zilei, cum am spune azi, adică ...breaking news.

Astfel, **banca de la poartă** devine principalul pion al comunicării, interrelaționării și socializării interumane, având **rolul** ei de catalizator al informației ce devine apoi mesaj. Fie că este : știre, veste, poveste, bârfă, zvon, anecdotă, glumă, banc, vorbă înțeleaptă, proverb, citat, zicătoare, judecată de valoare, toate la un loc au ca și subiect, în general, viața satului, a oamenilor și întâmplările din viața lor: bune sau mai puțin bune, plăcute sau mai puțin plăcute, trăite ca experiențe de viață, trăite ca evenimente de viață, auzite, traduse, adaptate pe înțelesul lor apoi aduse la cunoștință și altora și dezbătute, pot avea o rezolvare adică, situația- problemă (dacă există) își va găsi soluția pornind de la ...**banca de la poartă**, ea fiind câteodată un „judecător" prea aspru și mai puțin abil dar se spune că omul mai învață și din propriile greșeli

sau a altora, vigilența prin „ochii și urechile satului" este prezentă. Adică, „te pui cu...banca de la poartă .

Banca de la poartă, atât în peisajul casei, porții, gardului, cât și a întregii uliți, are un **loc** bine definit, ea trebuind să: fie văzută de cei ce trec pe uliță/ drum, se lase văzută, se vadă, străjuiască poarta mică, se regăsească în dreapta/stânga porții mici, după poziția de deschidere a acesteia, fiind întotdeauna poziționată după poarta mare. Se poate afla la o distanță potrivită și nu prea mare de șanț, acolo unde există pe lângă gard o mică cărare deoarece statul pe șanț completează statul pe bancă și pe scaun sau/și pe scăunele, formându-se deja grupul omogen sau nu, evidențiindu-se **stabilitatea și siguranța băncii de la poartă** , ca loc de : discuții, întâlnire, găsire, regăsire, odihnă chiar și refugiu de ploaie sau de soare, atunci când vremea o impune, ea fiind tot acolo, primitoare pentru toată lumea satului chiar dacă cei care zăbovesc pentru o clipă pe ea: nu-s de-ai casei, n-au legătură cu ei,

nu-i cunosc, nu-i caută, nu doresc să-i afle, nu știu dacă-s acasă sau nu, sunt lăturalnici, vinituri căci ei, sunt călători sau drumeți în căutarea unei clipe de odihnă pe banca de la poartă a nimănui, doar a uliței/drumului.

Pentru ca „personajul"nostru să rămână al satului cu toate implicațiile sale psiho-sociale, **materialul** din care poate fi confecționată, de regulă, este din:

lemn = este mai plăcut, mai apropiat de cei ce-l știu, aduce poate mai multă căldură cu el; face parte dintotdeauna din familia casei de aceea, chiar și urarea veche a nuntașilor pentru miri era „s-aveți casă de lemn căci el arde, 'ncălzește, și-ntreține focul iubirii ".

metal= apare într-o anumită perioadă de prosperitate a casei sau/și a satului, folosirea lui dovedind avuție, mândrie și măreție, doar trebuie avut grijă să nu ruginească fiind astfel ocrotit într-un fel anume de cei ce-l folosesc, vopsindu-l.

piatră = are o personalitate puternică, este trainică, de neclintit și poate demonstra acel „ceva " al casei întâlnindu-se mai rar sau în anumite locuri unde, neavând alt material la îndemână, este bună și ea.

Aflăm, totodată, că banca de la poartă „nu este mare de statu, da degrabă purtătoare de vorbă" așa încât, până la înălțimea de 20 cm se pot cocoța pe ea și copiii dar și cei mai măricei, aici având grijă cui îi ajung picioarele sau nu, pe pământ, adică nu și le spânzură și bălăgănesc când stau așezați" iar dacă este prea înaltă, apare disconfortul și povestea/comunicarea/socializarea/interrelația nu mai curge, se leagă,făcând ca, încetul cu încetul, să nu mai fie loc bun și prielnic de conversație, explicație și chiar observație a celor care până atunci o considerau mai mult decât prietenă, făcându-și și din **statul pe banca de la poartă, o dependență.**

Ca format, știm deja că scândura este groasă și cioplită cu barda dar mai aflăm că : poate fi alcătuită din două bucăți de scândură, bucata de piatră poate fi una șlefuită de vânt sau apă, bucata de metal, sudată la mijloc sau nu,la care, cu siguranță, se adaugă cu importanța cuvenită, numărul picioarelor adică, în general: două- pe margini la cea de lemn și metal, trei- la cea de lemn pentru mai multă siguranță, patru – tot pentru siguranță și stabilitate, atât la cea de lemn cât și la cea de metal, un leaț care să prindă picioarele, specificându-se că pot fi Roswith C. (1974) „patru țăruși înclinați către mijlocul băncii" iar la cea de piatră am putea întâlni bolovani mari de râu sau de carieră dar și niște forme specifice de beton, ca „picioare" improvizate. Totodată, banca de la poartă poate împrumuta din personalitatea casei, a familiei, fiind :

simplă și îmbiind pe oricine să se așeze pe ea, la o vorbă, la o poveste;

încrustată cu model, atât cea de lemn cât și cea de metal(fier forjat);

fără spătar- în așa fel încât scândura gardului să țină loc de spetează pentru spate, șezutul pe bancă fiind astfel mai comod;

cu spătar – chiar dacă există gard, indiferent din materialul din care este confecționată: lemn, metal, prefabricat;

vopsită - culoarea o poate continua pe cea a gardului, acolo unde este cazul sau își are propria culoare care o scoate în evidență iar dacă culoarea lemnului place vederii, nu se vopsește.

fără acoperiș, se lasă „bătută”de ploi și vânt dar și „arsă” de soare;

cu acoperiș – (șindrilă sau țiglă) , completând astfel structura porții (mare sau mică) fiind protejată de intemperii. De asemenea, se acoperă în anumite situații depinzând de evenimentele de pe uliță/drum cu **:** covoare țesute în război, în casă, preșuri pentru protejarea de vreme, perne pentru șezut, mai ales unde metalul sau piatra pot fi reci și crează disconfort ocupanților, și, de ce nu, în zilele noastre , acoperită cu câte o umbrelă mare, de firmă, să o vadă toată lumea ca ...umbrar și ignorând zicala: „fală mare, traistă goală, nu duce dar nici nu aduce ” decât...nimic.

Întâlnită și astăzi în satele noastre, chiar dacă nu la fiecare casă/poartă, **banca de la poartă** își trăiește mai departe povestea însuflețindu-se poate mai mult atunci când orășenii își mai aduc aminte că, odată, cândva, ca în poezie,

„Locuința mea de vară/ E la țară...”

dar, cu precădere, și că **veșnicia s-a născut la sat,** mai lasă tehnologia și se așează pe banca de la poartă, acesta recunoscându-i și bucurându-se de companie și de faptul că nu au uita-o, ea fiind acolo, statornică și plină de iubire, așteptându-i cu vorbe bine meșteșugite.

Încercăm a identifica și evidenția anumite elemente vizând omunicarea, interrelația, socializarea,dar și pe cele de personalitate ce sunt caracteristici: vârstei, sexului, statusului educațional, social, marital, luând în considerare și formarea **grupului** ce stă pe bancă de la poartă: mixt, fete, băieți, femei,bărbați, dar și criteriul de referință: **copiii satului** (preșcolari, școlari mici),**adolescenții satului** (mijlocii, mari), **tinerii satului** (necăsătoriți, căsătoriți), **adulții satului** (familii, divorțați, văduvi), **vârstnicii satului** (rămași singuri, familii, văduvi) astfel încât mesajul ca/cât și informația primită, acceptată și apoi trimisă mai departe, să-i reprezinte la un moment dat.

În acest context, am considerat că e necesar să luăm, ca punct de plecare, **întrebările** ce suscită interes iar răspunsurile să certifice cele știute sau adăugate la un moment dat, ținând cont de timp și spațiu. Astfel vorbim despre: **cine, când, cât** , **cum** , **unde, de ce** se stă/stau și ce fac, evidențiind conduita, atitudinea, comportamentul, raportate la categoriile de **ocupanți** ai băncii de la poartă amintite anterior.

Cine : cei mici, dacă au ajuns pe bancă de pe scăunel, înseamnă că: jocurile , jucăriile lor, cărțile de povești, poveștile, discuțiile lor „savante” ocupă deja un loc important în ideea că au ... avansat astfel, regăsindu-i **aici,** „jocurile ” au fost făcute, în sensul în care apare la ei **obiceiul de a sta**.

Când : -de obicei, în zilele de la sfârșit de săptămână, după-amiaza când lecțiile trebuiau deja făcute, așteptând vacile de la ciurdă, îngrijind pe frații mai mici (e vorba de școlarii mijlocii și mari), păzind orătăniile ieșite la păscut pe șanțul din fața porții/ gardului, privind evenimentele ce se desfășoară de-a lungul/ pe ulița/ drumul satului, doresc să înceapă lucruri noi și adecvate vârstei (cusut, cioplit, împletit), n-au ce face și vor să piardă vremea, se cred importanți c-au ajuns de pe scaunul/ scăunelul de la poartă pe banca de la poartă și-au ajuns, așa, „cineva”.

Cât : variază ca moment al zilei, ținând cont de : cursurile de la grădiniță – de dimineață, cursurile claselor primare – de dimineață, cursurile claselor gimnaziale – după-masa astfel încât îi vom găsi pe cei mici pe banca de la poartă: după ceasuri amiezei, nu mai mult de un ceas, două, atunci când timpul e de joacă, până la începutul treburilor casei , nu mai mult decât consideră cei ai casei, nelăsându-i să-și facă un bun obicei din a „sta uitați și gură-cască” la poartă, la drum.

Cum : de cele mai multe ori, împreună cu alții, fie : colegi/ colege de școală, prieteni/ prietene, având același interes, frați mai mari și mai mici, îmbrăcați de sărbătoare (duminica și

în sărbătorile religioase de peste an),îmbrăcați în haine de „casă", așteptând pe cineva anume, bucuroși și împărtășind bucuria, supărați, necăjiți, că se poate întâmpla și la vârsta lor așa ceva și enigmaticul **de ce** stau ei pe banca de la poartă, poate pentru că: deja au crescut, pot fi văzuți, pot fi luați în seamă, pot fi auziți, pot spune lucruri interesante și de luat în seamă, ceea ce fac este un punct de plecare vizând locul lor mai departe în comunitatea/ grupul de referință, evoluția de la scăunel la bancă reprezintă astfel un progres în creșterea, educarea și devenirea lor, chiar dacă unii numără încă anii de grădiniță iar alții se gândesc la cei de liceu, identificându-se deja cu locul lor, adică – e casa familiei lui/ei și aceasta nu se schimbă, e „ancora " lor.

Celor mici, în unele situații, li se alătură **adolescenții** care deja sunt stăpânii băncii de la poartă, încep să se manifeste conform vârstei, declarându-se ca „marii neînțeleși" și, cu toate acestea, se remarcă prin faptul că:

își caută modele, idoli, ascultând, privind, comentând;

au discuții specifice vârstei lor;

par dar și sunt mai secretoși;

se cred oameni mari;

sunt mai zgomotoși/gălăgioși tocmai ca să fie văzuți și auziți de cei ce trec pe uliță/drum;

sunt curioși fără un motiv anume;

se amuză din te miri ce când sunt în grup mixt;

în anumite situații/momente, preferă grupurile omogene (doar fete, doar băieți);

ascultă muzică „puțin prea tare ";

uneori fac glume pe seama celor ce trec în acel moment pe uliță/drum sau în lipsa lor în momentul vorbirii;

fac comentarii, își dau cu părerea despre toate și despre nimic;

fac comentarii pro și contra pe seama trecătorilor;

vorbesc prea tare pentru că așa vor „mușchii lor";

sunt răutăcioși uneori;

uită să salute pe cei ce trec pe uliță/drum;

hainele/ îmbrăcămintea lor e mai mult lălâie;

pot vorbi lucruri interesante (cărți, filme, emisiuni, jocuri) atunci când subiectul este pe gustul lor;

sunt buni;

se uită rar la ceas când stau pe banca de la poartă și doar:foamea, lecțiile neterminate, chemarea repetată a mamei, glasul răspicat al tatălui, vremea urâtă, întunericul îi pot determina să își lase vestea- povestea și ...pe mâine, în același loc și același timp și, dacă se poate, aceeași gașcă/grup de referință, practic comunicarea , interrelația și socializarea ajung să definească deja elemente ale personalității lor, pornind de la trăsăturile lor de caracter și, cu siguranță, ajungând la acceptarea de sine.

Pentru **tinerii** satului, banca de la poartă poate fi: a lor (sunt căsătoriți), a ei, a lui iar cazul în care sunt necăsătoriți/poate îndrăgostiți, încep să se : accepte, cunoască, afle, știe, ajute, respecte, iubească, țină unul la altul mărturisindu-și iubirea, vorbind, printre altele, „câte-n lună și-n stele "iar miezul nopții îi ajunge și cuprinde pe banca de la poartă, cele ale cerului fiind martorele dragostei ce se înfiripă. Doar la început, până-i știe , cunoaște și recunoaște ulița/ drumul, gura lumii îi face să se simtă stingheri, mai târziu nici chiar scârțâitul porții nu mai constituie o problemă, ei având deja povestea lor cu „vorba dulce mult aduce" iar ea, precum zicea Coșbuc, e frumoasă ca „un gând răzleț". Orice comentariu, considerăm noi, este de prisos deoarece ei sunt acceptați și protejați de comunitatea la care se raporteză, fiind pe drumul spre maturitate, așezându-și, după o vreme, mintea, inima și trupul la casa lor. Ce vreme ? Care vreme ? Vremea ce vremuiește în vremea lor, vrerea lor.

Să pornim de la faptul că pentru **adulți :** muncile agricole, treburile casei, nevoile casei, sănătatea, bolile, copiii, nepoții, banii/ averea, evenimentele satului se regăsesc sub forma informațiilor și mesajelor care, prin comunicarea narativă, fac diferența față de **subiectele** celorlalți ocupanți ai băncii de la poartă. În general, grupurile de adulți sunt bine definite astfel încât:

-femeile stau pe bancă : cu lucrul (împletitul, croșetatul, cusutul), despănușatul, duc știrile- „ai auzit că...” împărtășesc din experiența culinară mâncăruri noi, deserturi, rețete pentru sărbători, transmit „leacuri băbești”, vorbesc despre copii, își alintă nepoții, spun în șoaptă câte o bârfă, privesc cu ochi de vultur ulița, adunându-se, de obicei, după terminarea lucrului în casă/ gospodărie, după-amiezile, duminica sau în zile de sărbătoare. Există situații când banca de la poartă nu ajunge și-atunci:apar scăunelele, se improvizează o bancă, se aduce din curte o bancă, scaune, aduc vecinii o bancă/ scaune, se ocupă tot șanțul, moment în care, putem spune/ constata că e vorba de **clacă** unde: „gura lumii nu le tace ”, mâinile lucrează, „mâinile le umblă”, „Radio-șanț” funcționează iar buna dispoziție depășește perimetrul băncii, porții și poate ajunge până-n mijlocul sau la capătul uliței/drumului: antrenând și alte bănci, prețuind timpul împreună, stârnind curiozitatea, stârnind invidia, transmițând bucuria vieții sau, pentru unii, căci sunt și din aceștia, fiind doar gălăgie...la aceeași poartă, pe aceeași bancă, la „știm noi cine ”.

Femeile, chiar și în clacă, nu vor sta mai mult decât cred ele de cuviință deoarece venitul serii, vremea hrănirii animalelor și păsărilor din curte, vremea cinei, sositul bărbaților de la lucru, pregătirea copiilor pentru culcare fac ca „venitul ciurdei în sat ” să fie semnalul că ...mai este și mâine vreme pentru statul pe bancă, la poartă și lucrarea sa.

Chiar dacă, în general, **bărbații** nu stau pe banca de la poartă în același timp cu femeile, dar unde, la o vorbă sau nu :„bat cărțile ”, „trag câte o țigară/un tabac”, ascut uneltele agricole, „bat” coasa, comentează vreo știre, ascultă și ei „Radio-șanț”, privesc ulița și fac comentarii, aprecieri, șederea lor este doar „o vreme de odihnă ” ca apoi, lucrul în gospodărie sau pe hotar să le ocupe tot timpul.

Dar, cu siguranță, un eveniment ce are loc pe ulița satului adună toată **familia** la poartă, mai precis, **pe bancă**, de la mic la mare, care de care mai arătos/frumos și mai chipeș și cu vorbele la el/ea/ei pentru: a comenta, a face observații, a se mira, a se bucura, a lua parte la acțiunea ce se desfășoară sau este în desfășurare chiar în fața lor marcând astfel participarea activă când, pe banca de la poartă, se va „face vorbire” și se vor relata cele întâmplate, ei fiind...martori, au văzut cu ochii și mau auzit cu urechile lor, așa că...„știu ei .”

Fără măsura **timpului,** pare a fi pentru cei în vârstă- **bătrânii** satului, **statul pe banca de la poartă** căci, unii dintre ei, se află acolo să, treacă timpul, se odihnească, aibă grija nepoților, vadă de orătănii, aștepte ciurda, să povestească cu alții, să observe totul, să se plângă de bătrânețe, să aștepte să vorbească cineva cu ei, să filosofeze, să le treacă vremea și să-și spună „beteșugul” babele, alăturându-li-se, în anumite situații, și bătrânele satului când/unde știrea pornește de la cimitir și se transformă în bârfă, nemulțumindu-le, fiind și unele din ele văduve pe deasupra. Pentru ei, ulița este un veșnic spectacol, dorind să le știe și să le audă pe toate chiar dacă atât ochii cât și urechile au început să „obosească precum pădurea” dar prezența lor fizică poate fi un punct de reper că, la acea casă, mai este un bătrân sau o bătrână și povestea de pe banca de la poartă poate încă porni pe uliță/de-a lungul uliței.

În acest context, **personalitatea băncii de la poartă** este dată de **ocupanții** ei, interesant fiind faptul că nu prea rămâne ea singură peste zi dar nici pe timpul nopții căci „vreun suflet rătăcit de iubire sau de neiubire” stă la odihnă de taină, așteptându-i sfatul dar și mulțumindu-i de binecuvântarea și smerenia făcute, lăsând mai departe pe cocoși să vestească o nouă și bună zi, pentru ea și pentru el, căci „și mâine mai e o zi .”

Cu timpul și în timp, unii dintre **oamenii satului** au început să plece spre alte locuri, în general, **migrând,** căutându-și :

prosperitate pentru casă și familie;
serviciu pentru ei;
școli bune pentru copii,
ajungând astfel la oraș, făcându-se **orășeni** dar, cei mai mulți dintre ei, luându-și, ca semn al sălașului lor, **„banca de la poartă.** ”

Mutându-se , în general, la bloc și devenind muncitori în industria orașului, gospodarul/ săteanul nostru găsește loc băncii de la poartă, migrată și ea, așezând-o în fața blocului, la intrare, străjuindu-i și binecuvântându-i noua lui casă. Astfel, banca de la poartă **migrează** din lumea satului, acum fiind construită din metal și „bine înfiptă în...beton”, adunând de data aceasta:

noile povești ale blocului;
poveștile de viață ale noilor locatari;
știrile orașului;
noile povești ale cartierului;
mame cu copii;
vecinii de pe scară;
vecinii de bloc;
copii, așteptându-și părinții;
pensionarii blocului;
adolescenții ascultând muzică;
„tăcerea” telefoanelor , etc.

iar la sfârșit de săptămână dar, mai ales în zi de sărbătoare, ajung lîngă bancă și scaunele/scăunelele din apartamente, **banca de la bloc** ducând dorul: gardului, șanțului, porții și chiar a uliței/drumului satului, înlocuită aici de-o alee până la strada din ...cartier.

Practic, sub o altă **structură logistică**, comunicarea interumană continuă, ea dobândind noi valențe educativ-formativ-urbane, definind dintr-o anumită perspectivă, personalitatea săteanului ajuns, **cu banca de la poartă** cu tot, muncitor la oraș și locatar la bloc. Făcând față noilor provocări venite acum prin prisma dezvoltării urbane, își transformă, în timp, statutul de „talpă a țării” în „beton armat”.

Pornită și migrând din sat, de la uliță/drum, **banca de la poartă** ajunge și în alte locuri, la oraș sau/și în afara lui, unde este loc de: odihnă, reculegere, așteptare, rugăciune, împăcare, tăcere, visare, primenire sufletească , suferință nespusă, bucurie, supărare, dezamăgire, cumpănă a vieții,

fiind astfel recunoscută prin modestia, discreția și tăcerea ei, aflându-se la :

poarta mănăstirilor;
drumul mare;
răscruce de drumuri;
alături de o troiță;
în parcuri, pe alei;
în fața spitalelor;
în stațiile mijloacelor de transport în comun;
pe peronul gărilor;
în fața bisericilor, etc.

fiind binecuvântată de cei ce-o prețuiesc folosind-o, la un moment dat, pentru ca **ea** să aducă liniștea și pacea dorită celui/celei ce și-o face părtașă la :ruga/rugăciunea, mulțumirea, bucuria, supărarea, necazul, râsul, plânsul, reușita, eșecul și toate cele știute și neștiute, alinând-o/ alinându-l.

Periplul nostru legat de **banca de la poartă ca element de comunicare** se termină, cu siguranță, tot pe o...bancă la poartă unde, prin importanța sa, certifică faptul că pornind de la :

cuminecare;

comuniune;

și ajungând la comunicare,

ocupanții ei au evoluat atât în ale cunoașterii lumii înconjurătoare cât și a propriilor temeri și năzuințe, a propriului eu, făcând în așa fel încât mesajul transformat în informație să întărească sentimentul de siguranță a perceperii valorii prin evoluția umană.

Dacă „la început a fost cuvântul ” ca formă de expresie și exprimare, acesta să dăinuie și în continuare căci, vă spun că „din poveste în poveste, înainte mult mai este.”

Unde ? Păi... pe banca de la poartă !

BIBLIOGRAPHY

Butură, V. (1978) - *Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj- Napoca;

Butură, V. (1989)- *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București;

Bernea, E.(1985) - *Cadre ale gândirii populare românești*, Ed. Cartea Românească, București;

Bernea, E. (2006) - *Civilizația românească sătească*, Ed. Vremea, București;

Cernescu, T.(2004) - *Societate și arhitectură, o perspectivă sociologică*, Ed. Tritonic, București;

Cuceu, I. (1999) – *Fenomenul povestitului*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca;

Dinu M. (1997) - *Comunicarea*, Ed. Științifică, București;

Popoiu P. (2003)- *Etnologia universală și românească*, (f.e.), București,;

Roswith C. (1974) - *Mobilierul țărănesc românesc*, Ed. Dacia, Cluj- Napoca;

DEX 2009; Ed. Academiei Române, București;

www.tulai.ro - *Dicționar de regionalisme din Ardeal*.

THE PECULIARITIES OF SELF-CONTROL STYLE IN ADOLESCENTS

Maria Pleşca
Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University of Chișinău, Republic of Moldova

Abstract: The performed study allows us to find that half of the teenagers in the research group are characterized by independence, flexible and adequate response to changing environmental conditions. They are very conscious in achieving the goal. The high level of self-control suggests that teenagers who have strong motivation form a style of self-regulation that allows them to compensate for personal characteristics, behaviour traits that prevent the achievement of the desired result. They easily acquire different activity, feel confident in situations full of uncertainty. The low level of self-control informs us that adolescents have not formed the motivation to consciously plan and program their behavior and activity. They depend on the circumstances and opinions of others, they are characterized by a reduced ability to compensate for their own personality resources that are unfavorable for achieving the proposed goals.

Keywords: teenagers, real profile, sports profile, self-control style, emotional regulation

Autocontrolul emoțional este procesul de gestionare a stărilor psihologice și fiziologice proprii ale unei persoane, precum și a acțiunilor sale. Autocontrolul este prezent în toate fenomenele psihice ale omului. Condițiile moderne de viață, însoțite de stres psihologic crescut, diverse tipuri de crize, cerințe serioase pentru individ și competitivitate ridicată, încurajează orice persoană să ia decizii pe cont propriu și, practic, să se bazeze doar pe propriile forțe (Моросанова В. И., 2022). Prin urmare, în condiții dificile de viață, pentru soluționarea eficientă a problemelor de viață pentru individ, vitalitatea formată este de mare importanță.

Perioada adolescenței este una dintre principalele etape în formarea și dezvoltarea personalității în ansamblu. În adolescență, majoritatea încep o viață independentă, apar diverse schimbări socio-psihologice și apar diverse realizări în sfera școlară, orientarea profesională, personală și socială (Ruppert F., 2019).

Autocontrolul este deosebit de important pentru un adolescent, deoarece contribuie la menținerea sănătății lui mentale și fizice, la depășirea crizelor și la realizarea plenară în domeniul profesional. Autocontrolul adecvat este unul dintre factorii dezvoltării personalității, care duce la autodeterminarea și autorealizarea adolescentului (Pânișoara G., Sălăvastru D., Mitrofan L., 2016).

Reglarea emoțională conține controlul asupra gândurilor, emoțiilor, comportamentului, atenției. Procesul de autoreglare are loc atunci când există obstacole externe sau interne în calea atingerii scopului. Autoreglajul face parte din structura reglării volitive - sistem care funcționează la două niveluri: de autoreglare şi autocontrol (Roy M., 2013).

Reglajul emoțional este înțeles ca fiind capacitatea unei persoane de a-și regla activitatea în comportament, comunicare, emoții, sentimente și de a o schimba în direcția dorită. Datorită autoreglării, adolescentul își reduce oboseala, tensiunea și, de asemenea, crește reziliența la stres. Cu ajutorul autoreglării bine formate, o persoană are posibilitatea de a interacționa cu mediul, de a se adapta la condițiile în schimbare, de a-și ajusta activitățile obiectivelor. În general, autoreglarea asigură succesul interacțiunii adolescentului cu lumea (Cosnier J., 2007).

Reglajul emoțional joacă un rol semnificativ în cursul proceselor mentale, comportamentului, activității, succesului și în rezultatul oricărei activități conștiente. Reglajul emoțional conștient joacă un rol important în luarea deciziilor, stabilirea și atingerea diferitelor scopuri și obiective (Damour L., 2017).

Componentele structurale ale autoreglării personale includ: însușiri de personalitate, orientări valorice, activitate și reflecție, toate aceste componente au un rol aparte în procesul de reglare (Talan K., 2013).

Scopul secvenței de cercetare constă în cercetarea particularităților reglajului emoțional la adolescenți. *Ipoteza*: presupunem că există diferențe în manifestarea autocontrolului în funcție de profilul de studii al adolescenților.

Eșantionul a fost constituit din 120 de subiecți, cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani. Dintre care 60 sunt adolescenți ce studiază la profilul real și 60 de la profilul sportiv.

Pentru a determina particularitățile reglajului emoțional la adolescenți am utilizat *Chestionarul „Stilul de autocontrol" (В.И. Моросанова).* În continuare vom analiza datele obținute.

Conform scalei „*Planificarea*", 50% (60 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat de dezvoltare a abilităților de planificare. Această scală indică formarea abilităților de planificare la adolescenți: planurile sunt elaborate în detaliu, obiectivele trasate și modalitățile de realizare ale lor sunt luate în considerare. 20% (24 persoane) dintre subiecți au un nivel mediu de dezvoltare a abilităților de planificare. Nevoia de planificare la ei este moderat dezvoltată, adesea nu au un obiectiv conștient, dar au abilități de implementare a nevoilor de planificare. 30% (36 persoane) dintre subiecți au un nivel scăzut de dezvoltare a abilităților de planificare. La ei nevoia de planificare este slab dezvoltată, obiectivele sunt supuse unor schimbări frecvente, astfel de subiecți preferă să nu se gândească la viitorul lor, obiectivele au un caracter situațional și dependent.

Scala *Planificarea* (Pl) indică caracteristici personale ale adolescenților în stabilirea și construirea obiectivelor, gradul de formare a capacității de a fixa cu succes obiective. Cotele ridicate indică că adolescentul are tendința de a studia detaliat și sistematic obiectivele propuse, nu le modifică, își formează o motivații puternică pentru a le realiza. Indicatorii scăzuți sunt tipici pentru persoanele care nu au elaborate programe eficiente de activitate, se confruntă cu dificultăți în realizarea activității, atingerea obiectivelor nu este un element semnificativ al activității și, prin urmare, realizarea lor este nerealistă.

La scala „*Modelarea"*, am obținut următoarele date: 10% (12 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat de dezvoltare a abilităților de modelare, 55% (66 persoane) dintre subiecți au un nivel mediu și 35% (42 persoane) au un nivel scăzut. Subiecții cu un nivel ridicat de dezvoltare a abilităților de modelare sunt capabili să identifice condiții semnificative pentru atingerea scopurilor, ceea ce se manifestă în corespondența programelor de acțiune cu planurile de activitate, corespondența rezultatelor obținute cu obiectivele adoptate. Nivelul mediu de dezvoltare a abilităților de modelare indică faptul că astfel de subiecți nu sunt întotdeauna capabili să identifice condiții favorabile pentru atingerea obiectivelor, ceea ce duce la o discrepanță între programele de acțiune și planurile de activitate și, ca urmare, devine mai dificil să-și realizeze obiectivele. Subiecții cu scoruri scăzute nu sunt capabili să evalueze în mod adecvat condițiile interne semnificative și circumstanțele externe, ceea ce duce la inconsecvențe în acțiuni.

Scala „Modelarea" (M) oferă o idee generală a capacității subiecților de a compune și evalua un sistem de elemente necesare, gradul de deliberare, elaborare și adecvare acestora la condițiile externe. Subiecții cu scoruri mari la această scală au tendința de a aprecia adecvat situația, de a compara condițiile interne și externe care sunt semnificative pentru desfășurarea activității, ceea ce duce la corespondența obiectivelor urmărite cu rezultatele obținute. Ei sunt

capabili să reconstruiască cele planificate în condiții schimbătoare, modelând simultan situația în conformitate cu circumstanțele.

Indicatorii scăzuți indică incapacitatea de a construi un model de acțiune în concordanță cu factorii interni și externi, circumstanțele rămân nespecificate, ceea ce duce la dificultăți în stabilirea obiectivelor, o schimbare bruscă a atitudinii față de situația actuală și, drept consecință, provoacă eșec.

Conform datelor obținute la scala „*Programarea*", 30% (36 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat de dezvoltare a abilităților de programare, ceea ce indică nevoia formată la aceste subiecți de a gândi modalitățile acțiunilor și comportamentului lor în vederea atingerii scopurilor propuse, detalierea si implementarea programelor de autodezvoltare. 40% (48 persoane) dintre subiecți au un nivel mediu de dezvoltare a abilităților de programare. Acest lucru indică faptul că necesitatea unei gândiri clare despre acțiunile în vederea atingerii scopurilor este destul de acută. 30% (36 persoane) dintre subiecți au un nivel scăzut de dezvoltare a abilităților de programare. Astfel de subiecți nu se gândesc la succesiunea acțiunilor proprii, nu pot să-și organizeze activitatea și preferă să acționeze impulsiv.

Scala „Programare" (Pr) diagnostichează dezvoltarea individuală a programării conștiente a propriilor acțiuni. Scorurile ridicate pe această scară indică capacitatea adolescentului de a elabora programe de acțiune, care includ planificarea detaliată a activităților, ținând cont de caracteristicile personale ale acestora și de factorii externi care contribuie sau împiedică implementarea planului de acțiune stabilit. Elaborarea planului de acțiune este independentă, flexibilă. Dacă obiectivele nu corespund rezultatelor obținute, individul ajustează programul până când criteriul de succes devine acceptabil. Scorurile scăzute la scara de programare indică acțiuni prost gândite: acțiunile sunt haotice, dezordonate, subiectul tinde să se abată de la scopul prestabilit.

Conform scalei „*Evaluarea rezultatelor*", 25% (30 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat de dezvoltare a acestei abilități. 45% (54 persoane) au un nivel mediu. Scorurile mari la această scală indică dezvoltarea și adecvarea autoevaluării, formarea și stabilitatea criteriilor subiective de evaluare a rezultatelor. 30% (36 persoane) dintre subiecți au un nivel scăzut de dezvoltare a acestei aptitudini. Ei nu își observă greșelile, nu sunt capabili de autocritică.

Scala „Evaluarea rezultatelor" (ER) determină capacitatea subiectului de a-și evalua în mod obiectiv potențialul personal în vederea atingerii obiectivelor prestabilite. Scorurile mari indică o autoevaluare adecvată a situațiilor, o înțelegere a criteriilor de evaluare a rezultatului obținut. Subiectul evaluează ceea ce a fost conceput inițial în conformitate cu rezultatul obținut, are o idee clară asupra aspectelor care sunt semnificative pentru implementarea planului și se adaptează cu ușurință la condițiile schimbătoare de mediu. Scorurile scăzute pe scară indică incapacitatea subiectului de a aprecia critic acțiunile sale, rigiditate.

Conform scalei „*Independență*", 40% (48 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat de independență. Acest indicator denotă independență în organizarea activităților, capacitate de a programa activități și comportament, de a organiza activitatea pentru atingerea scopurilor stabilite. În aceiași proporție 40% (48 persoane) dintre subiecți au un nivel mediu la această scală. Ei întâmpină adesea dificultăți în organizarea propriilor activități, nu sunt întotdeauna capabili să-și planifice în mod independent activitățile. Subiecții cu un nivel scăzut (20%) (24 persoane) nu sunt capabili să dezvolte singuri un program de acțiune, depind de opiniile celorlalți.

Conform scalei „*Flexibilitatea*", 20% (24 persoane) dintre subiecți au un nivel ridicat, 60% (72 persoane) un nivel mediu de dezvoltare a abilității, iar 20% (24 persoane) au un nivel scăzut de dezvoltare a acestei abilități. Subiecții cu scoruri mari la scara flexibilității în cazul unor circumstanțe neprevăzute reconstruiesc cu ușurință planuri și programe pentru realizarea acțiunilor și comportamentului, sunt capabili să evalueze rapid schimbările în condiții semnificative și să reconstruiască programul de acțiuni. Subiecților cu indicatori medii le este

mai greu să-și refacă programul de acțiune, nu sunt întotdeauna capabili să observe o schimbare a anturajului. Subiecții cu scoruri scăzute la această scală se simt nesiguri într-un mediu dinamic, în schimbare activă, au dificultăți în a se obișnui cu schimbările din viață, cu o schimbare de mediu și a stilului de viață.

Scala „Flexibilitate" (F) indică nivelul de formare a flexibilității în programarea activității, adică capacitatea de a reconstrui sistemul de autoreglare în legătură cu modificările condițiilor externe și interne. Subiecții cu scoruri mari demonstrează plasticitatea tuturor proceselor de reglementare. În cazul unor circumstanțe neprevăzute, astfel de subiecți reconstruiesc cu ușurință planuri și programe pentru realizarea acțiunilor și comportamentului, sunt capabili să evalueze rapid schimbările în condiții semnificative și să reconstruiască programul de acțiuni. Dacă există o discrepanță între rezultatele obținute și scopul adoptat, însuși faptul discrepanței este evaluat în timp util și se face o corectare a autocontrolului. Flexibilitatea permite persoanei să răspundă în mod adecvat la o schimbare rapidă a evenimentelor și să soluționeze cu succes probleme într-o situație de risc.

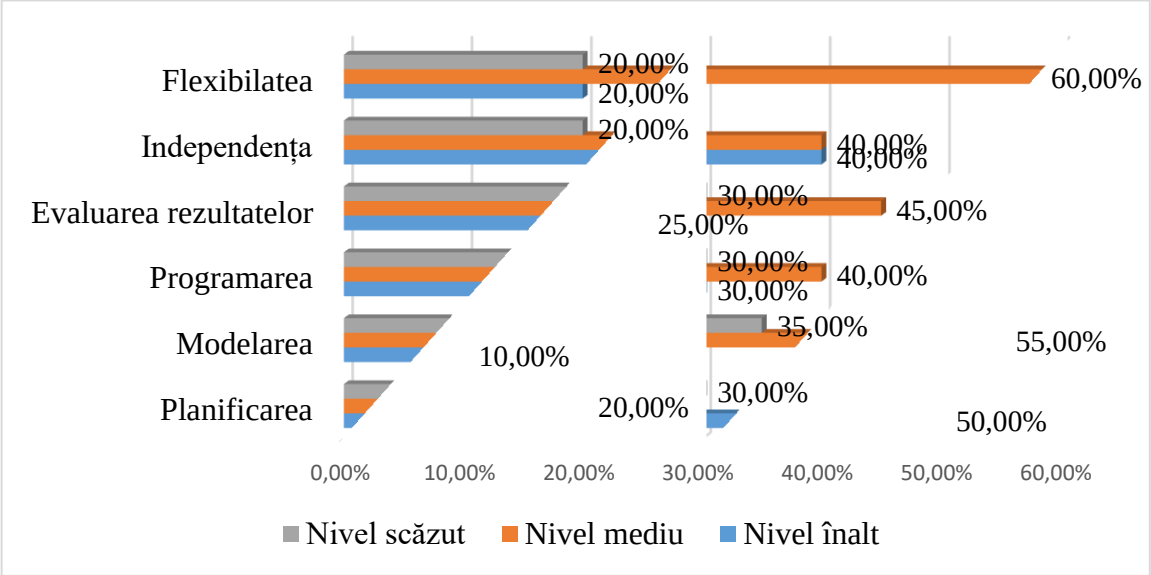

Figura 1. Frecvența rezultatelor cu privire la scalele de autocontrol (chestionarul В.И. Моросанова

Subiecții cu scoruri scăzute la scala de flexibilitate într-un mediu dinamic, în condiții de modificare a programului inițial se simt nesiguri, întâmpină dificultăți în a se obișnui cu schimbările din viață, cu schimbarea mediului și a stilului de viață. În astfel de condiții, în ciuda formării capacității de autocontrol, aceștia nu sunt capabili să răspundă în mod adecvat la situație, să planifice rapid și în timp util activitățile și comportamentul, să elaboreze un program de acțiune, să evidențieze condiții semnificative, să evalueze nepotrivirea rezultatelor obținute în scopul de a activa.

Putem conchide că aproape la toate scalele prevalează nivelul mediu pe eșantionul total. Datele sunt reflectate în figura 1.

De asemenea, am identificat nivelul general de „autocontrol" la adolescenți. Nivelul mediu a fost constatat la 20.00% (24 persoane). 50.00% (60 persoane) au fost depistați cu un nivel înalt de dezvoltare la „autoreglare". Nivelul scăzut a fost stabilit la 30.00% (36 persoane). Autocontrolul arată că adolescenții pot ușor să se adapteze la lucrul în echipă, să aibă relații bune cu cei din jur, să manifeste flexibilitate în funcție de schimbările care se produc în jurul lor. Datele cu privire la nivelul autocontrolului sunt prezentate în figura 2.

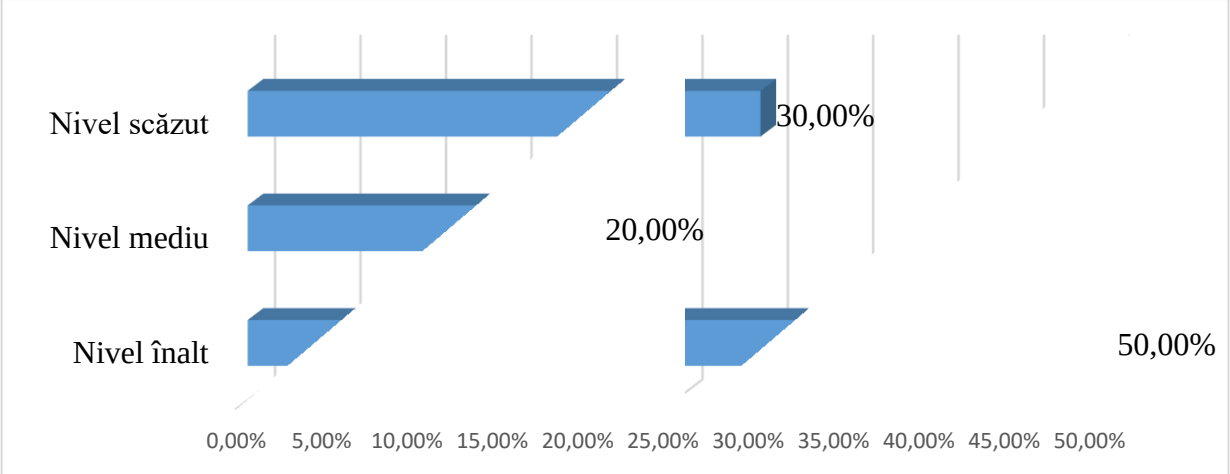

Figura 2. Frecvența rezultatelor cu privire la autocontrol (chestionarul Stilul de autocontrol (В.И. Моросанова))

Nivelul scăzut de autocontrol indică dificultățile în adaptarea la mediul social. Astfel de adolescenți au un comportament conflictual, nu le place să se supună regulilor și normelor.

Putem concluziona că jumătate dintre adolescenții din lotul de cercetare sunt caracterizați prin independență, răspuns flexibil și adecvat la condițiile schimbătoare de mediu. Ei sunt foarte conștienți în atingerea scopului.

Nivelul ridicat al autocontrolului ne sugerează că adolescenții care au o motivație puternică își formează un stil de autoreglare care le permite să compenseze caracteristicile personale, trăsăturile de caracter care împiedică atingerea rezultatului dorit. Ei cu ușurință însușesc tipuri de activitate, se simt încrezută în situații pline de incertitudine. Nivelul scăzut al autocontrolului ne informează că adolescenții nu au formată motivația de planificare și programare conștientă a comportamentului și activității. Ei depind de circumstanțele și opiniile celorlalți, se caracterizează printr-o capacitate redusă de compensare a propriilor resurse de personalitate care sunt nefavorabile pentru atingerea scopurilor propuse.

În continuare vom analiza particularitățile autocontrolului la adolescenții cu profil real și cei cu profil sportiv. La adolescenții cu profil real au fost atestate următoarele frecvențe: La *scala planificarea* 66.66% (40 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 30.00% (18 persoane) la nivelul mediu și 3.34% (2 persoane) la nivelul scăzut. La *scala modelarea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala programarea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala evaluarea rezultatelor* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala independența* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala flexibilitatea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. Datele sunt reflectate în figura 3.

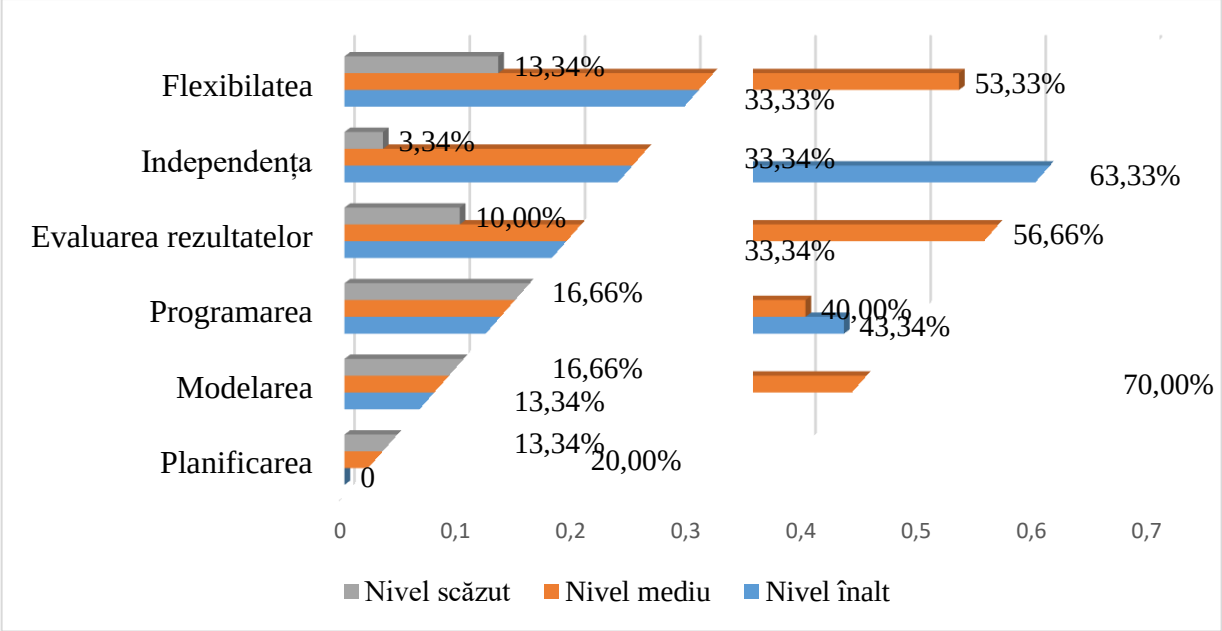

Figura 3. Frecvența rezultatelor cu privire la scalele de autocontrol la adolescenții cu profil real (chestionarul В.И. Моросанова)

La adolescenții cu profil sportiv au fost atestate următoarele frecvențe: La *scala planificarea* 66.66% (40 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 30.00% (18 persoane) la nivelul mediu și 3.34% (2 persoane) la nivelul scăzut. La *scala modelarea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala programarea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala evaluarea rezultatelor* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala independența* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La *scala flexibilitatea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. Datele sunt reflectate în figura 4.

În activitatea adolescentului autoreglajul are un rol semnificativ, deoarece toată viața umană constă dintr-o mare varietate de forme de activitate, acte de comunicare, acțiuni, alte forme și tipuri de activitate cu scop. Autoreglajul acționează ca un instrument prin care adolescentul este capabil să facă față incertitudinii. Luând în considerare propriile caracteristici individuale (oportunități, neajunsuri), adolescentul cu un bun reglaj, aduce toate modalitățile mentale (sentimente, motivație, voință) într-un singur sistem și le coordonează cu sistemul de cerințe și condiții pentru sarcina în curs de rezolvare.

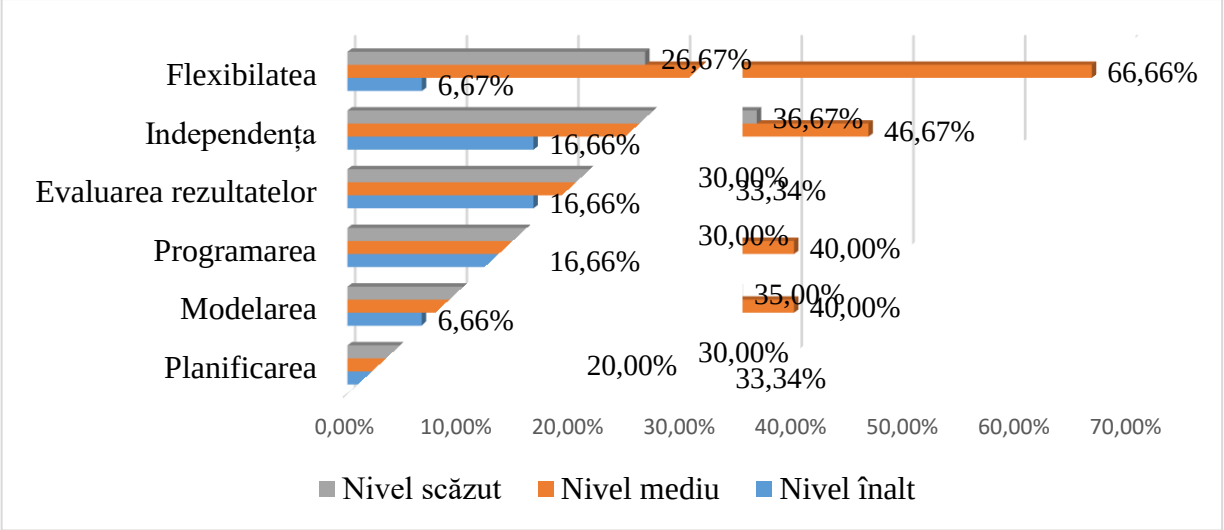

Figura 4. Frecvența rezultatelor cu privire la scalele de autocontrol la adolescenții cu profil sportiv (chestionarul В.И. Морозанова)

Autocontrolul general la adolescenții cu profil real denotă: nivelul mediu de dezvoltare a acestui parametru a fost constatat la 26.67% (16 persoane). 66.67% (40 persoane) au fost diagnosticați cu un nivel ridicat de dezvoltare de „autoreglare". Nivelul scăzut a fost înregistrată la 6.66% (4 persoane). Cea mai înaltă frecvență este înregistrată la nivelul înalt. Posibil, având un nivel ridicat de autoreglare voluntară și rezistență, adolescentul stăpânește cu mult mai mult succes diverse tipuri de activitate, se simte încrezător în situații nefamiliare, iar succesul său în activitățile obișnuite va fi mult mai stabil. Ca urmare, latura de activitate a rezilienței va funcționa cu succes, realizând acțiuni care vizează atingerea scopului, face față situațiilor stresante și face față dificultăților vieții.

În procesul de autoreglare, se include rezultatul autocunoașterii și a unei atitudini emoțional-valorică față de sine. În același timp, implicarea este actualizată la toate etapele unui act comportamental, începând cu componentele motivației și terminând cu o evaluare personală a efectului comportamentului.

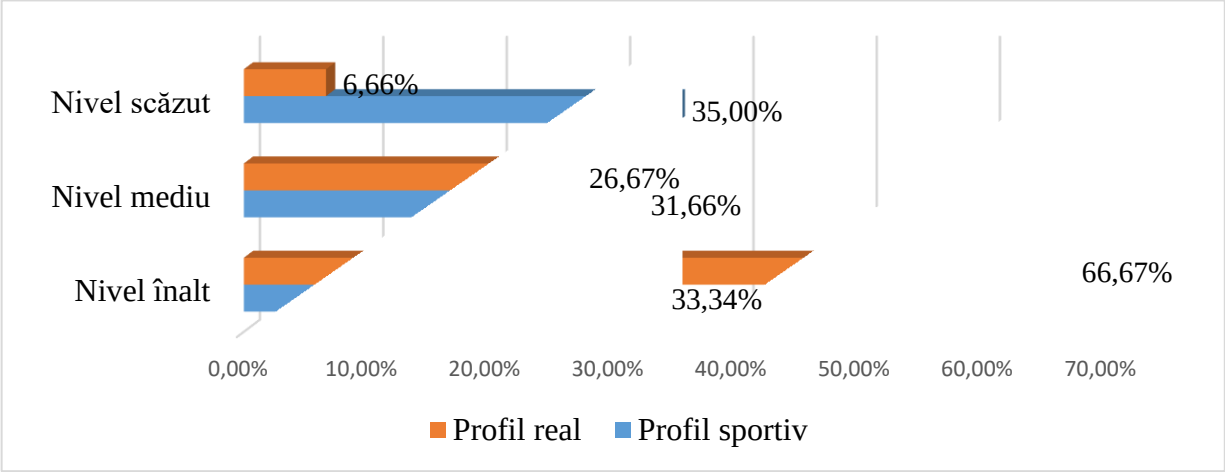

Figura 5. Frecvența rezultatelor cu privire autocontrolul general la adolescenții cu profil real și sportiv (chestionarul В.И. Морозанова)

Autocontrolul general la adolescenții cu profil sportiv: Nivelul mediu de dezvoltare a acestui parametru a fost constatat la 31.66% (8 persoane). 33.34% (20 persoane) au fost diagnosticați cu un nivel ridicat de dezvoltare de „autoreglare". Nivelul scăzut a fost înregistrată 35.00% (32 persoane). Rezultatele sunt reflectate în figura 5.

Pentru a valida ipoteza conform căreia *există diferențe în manifestarea reglajului emoțional în funcție de profilul de studii al adolescenților,* vom realiza cercetarea diferențelor

între lotul adolescenților cu profil real și cei cu profil sportiv, utilizând testul T-student. Valorile medii sunt ilustrate în figura 6.

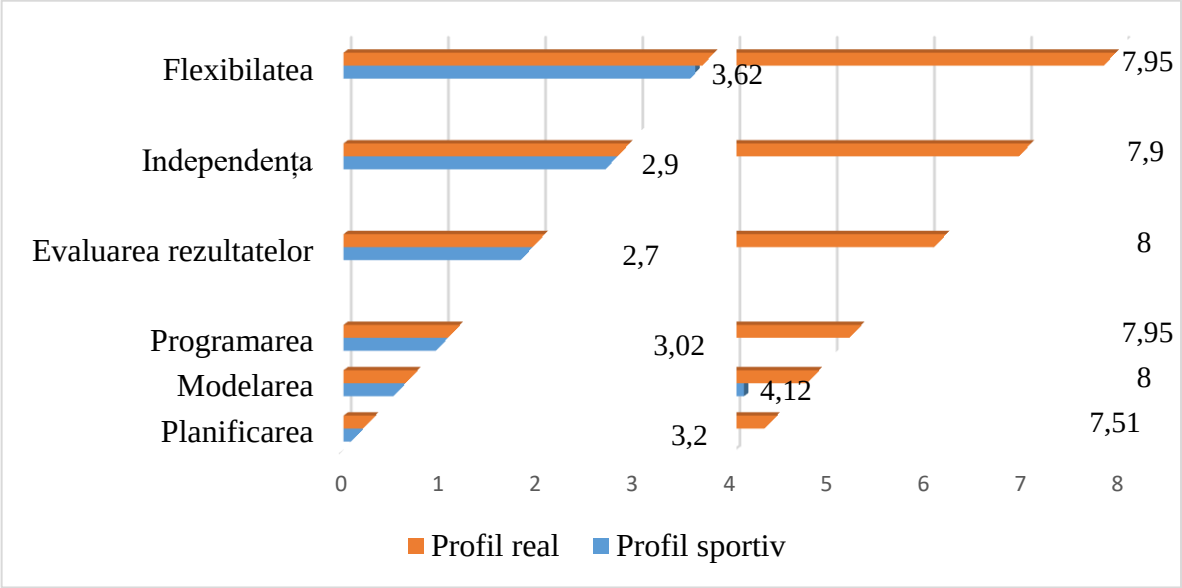

Figura 6.. Mediile cu privire autocontrolul general la adolescenții cu profil real și sportiv (chestionarul В.И. Моросанова)

Diferențele obținute între adolescenții cu profil real și cei cu profil sportiv ne atestă diferențe statistic semnificative la toate scalele autocontrolului. Mediile pentru *scala planificarea* indică la adolescenții cu profil real M=7.51 și M=3.2 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=4.27, p≤0,001). Mediile pentru *scala modelarea* indică la adolescenții cu profil real M=8.00 și M=4.12 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=6.23, p≤0,001). Mediile pentru *scala programarea* indică la adolescenții cu profil real M=7.95 și M=3.02 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=4.82, p≤0,001). Mediile pentru *scala evaluarea rezultatelor* indică la adolescenții cu profil real M=8.00 și M=2.7 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=3.93, p≤0,001). Mediile pentru *scala independența* indică la adolescenții cu profil real M=7.9 și M=2.9 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=3.41, p≤0,001). Mediile pentru *scala flexibilitatea* indică la adolescenții cu profil real M=7.95 și M=3.62 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=6.14, p≤0,001).

Deci, diferențele statistic semnificative indică un nivel mai înalt al reglajului la adolescenții cu profil real. Autocontrolul joacă un rol semnificativ, deoarece toată viața umană constă dintr-o mare varietate de forme de activitate, acte de comunicare, acțiuni, alte forme și tipuri de activitate cu scop. La adolescenții sportivi autocontrolul necesită o dezvoltare temeinică, care acționează ca un instrument prin care o persoană este capabilă să facă față incertitudinii informaționale în fiecare legătură individuală. Luând în considerare propriile caracteristici individuale (oportunități, neajunsuri), o persoană aflată în procesul de autoreglare mentală aduce toate modalitățile mentale (sentimente, motivație, voință) într-un singur sistem și le coordonează cu sistemul de cerințe și condiții pentru sarcina în curs de rezolvare.

Cu ajutorul mijloacelor de autoreglare mentală mecanismele autocontrolului sunt îmbunătățite și dezvoltate, datorită cărora optimizarea capacităților mentale ale individului, compensarea deficiențelor unei percepții adecvate a mediului și ordonarea corectă a individului. se realizează stări în condiții nefavorabile de activitate.

Autoreglajul presupun capacitatea adolescentului de a-și organiza propria activitate, de a o mobiliza, precum și de a regla și coordona cu cerințele obiective și activitatea celorlalți. De asemenea, în procesul de autoreglare, adolescentul, ca subiect de activitate, este el însuși capabil să regleze nivelul activității mentale care corespunde condițiilor de activitate, făcând un calcul precis al resurselor mentale și aplicându-le rațional.

A fost determinată și o diferență statistic semnificativă și în gradul general de autocontrol: mediile pentru adolescenții cu profil real M=34.5 și M=22.2 pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți cu profil real, diferență statistic semnificativă (t=7.38, p≤0,001).

Tabelul 1. Diferențele statistice (testul T-student) privind manifestarea auticontrolului la adolescenții cu profil real și profil sportiv

Variabile	**Medii adolescenții profil sportiv**	**Medii adolescenții profil real**	**t**	**p**
Planificarea	3.2 ± 0.46	7.51 ± 0.34	4.27	0,001
Modelarea	4.12 ± 0.47	8.00 ± 0.17	6.23	0,001
Programarea	3.02 ± 0.33	7.95 ± 0.22	4,82	0,001
Evaluarea rezultatelor	2.7 ± 0.3	8.0 ± 0.32	3.93	0,001
Independența	2.9 ± 0.27	7.9 ± 0.34	3.41	0,001
Flexibilatea	3.62 ± 0.33	7.95 ± 0.22	6.14	0,001
Autocontrol general	22.2	34.5	7.38	0,001

La adolescenții sportivi nevoia de planificare și programare conștientă a comportamentului personale este neformată, ei sunt mai dependenți de situație și de opiniile oamenilor din jurul lor. Capacitatea de a compensa caracteristicile de personalitate care sunt nefavorabile pentru atingerea scopului stabilit la astfel de subiecți este redusă în comparație cu subiecții cu un nivel ridicat de autoreglare. În consecință, succesul stăpânirii noilor tipuri de activitate depinde în mare măsură de corespondența dintre trăsăturile de stil ale reglementării și cerințele tipului de activitate care este stăpânit.

Deci, ipoteza conform căreia *există diferențe în manifestarea reglajului emoțional în funcție de profilul de studii al adolescenților* a fost validată.

În concluzie menționăm că adolescenții cu profil real se caracterizează prin conștientizarea și interconectarea caracteristicilor autoreglării în structura generală a autocontrolului individual. Astfel, ei, spre deosebire de cei cu profil sportiv, sunt independenți, răspund în mod flexibil și adecvat la condițiile în schimbare, promovarea și atingerea unui scop în ei în mare măsură conștient. Cu o motivație ridicată de realizare, ei sunt capabili să formeze un stil de autoreglare care le permite să compenseze influența caracteristicilor personale, caracteristice, care împiedică atingerea scopului. nivelul general de autoreglare conștientă, le dă posibilitatea de dirijare a noilor tipuri de activitate, cu atât se simte mai încrezătoare în situații nefamiliare, cu atât succesul său în activitățile obișnuite este mai stabil.

BIBLIOGRAPHY

COSNIER, J. Introducere în psihologia emoţiilor şi a sentimentelor. Iași: Polirom, 2007. 200 p. ISBN: 978-973-46-0681-8

DAMOUR, L. Căile întortocheate ale adolescenței: cum să-ți îndrumi fiica prin cele șapte etape ale maturizării. București: Trei, 2017. 319 p. ISBN 978-606-719-997-0.

PÂNIȘOARA, G., SĂLĂVASTRU, D., MITROFAN, L. Copilăria și adolescența. Provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării. Iași: Polirom, 2016. 308 p. ISBN 9789734660162.

ROY, M. Echilibru emoţional. Bucureşti: Editura Curtea Veche, 2013. 406 p. ISBN 978-606-588-516-5.

RUPPERT, F. Trauma, anxietate și iubire. Constelarea intenției: calea către o autonomie sănătoasă. Tr. de L. Karsch, V. Dinca. București: TREI. 2019. 392 p. ISBN 978- 606-40-0693-6.

TALAN, K. Ajută-ți copilul să revină pe calea cea bună. Cum să rezolvi problemele emoționale și de comportament ale copilului. tr. de I. Pricop. București: TREI. 2013. 460 p. ISBN 978-973-707-678-6.

МОРОСАНОВА, В. И. Саморегуляция и индивидуальность человека: 2–е изд. М.:Наука, 2022. 519 с. УДК 159.9.

CHALLENGES AND PERSPECTIVES IN MEDIATING WORK CONFLICTS

Roxana Topor
Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University

Abstract: The mediation of work conflicts in the Romanian legislative and cultural context represents an essential approach for an efficient solving of the disputes in the field of work, promoting the dialogue and cooperation between employers and employees. The exploration of current challenges and of the perspective of mediation development offers a deep understanding on the role and efficacy of medication as an instrument of amiable solving of work conflicts in an European context.

Keywords: mediation, conflict, employee, employer, work

Medierea conflictelor de muncă reprezintă un proces dinamic și esențial în gestionarea și soluționarea eficientă a disputelor care apar în mediul de lucru. Ca metodă alternativă de rezolvare a conflictelor (Alternative Dispute Resolution - ADR), medierea implică participarea unui terț neutru și imparțial, cunoscut sub numele de mediator, care ajută părțile implicate să comunice, să înțeleagă interesele fiecăruia și să exploreze opțiuni de soluționare mutual avantajoase, fără a recurge la litigii costisitoare și de lungă durată în instanță. Procesul este voluntar, confidențial și flexibil, adaptându-se nevoilor specifice ale fiecărei situații.

În contrast cu abordările adversariale, medierea pune accent pe reparația relațiilor de muncă și pe prevenirea escaladării conflictelor, promovând astfel un mediu de lucru pozitiv și colaborativ. Factorii culturali și legislativi joacă un rol crucial în modul în care medierea este percepută și practicată în diferite țări, influențând acceptabilitatea și eficacitatea acesteia ca metodă de soluționare a disputelor.

În contextul globalizării și al diversității crescânde a forței de muncă, medierea oferă o soluție valoroasă pentru abordarea divergențelor interculturale și pentru navigarea în complexitatea legală a relațiilor de muncă internaționale.

Prin urmare, dezvoltarea și promovarea medierii în conflictele de muncă reprezintă un pas esențial spre realizarea armoniei și eficienței în mediul de lucru, atât la nivel național, cât și internațional.

Provocări actuale în medierea conflictelor de muncă

Medierea conflictelor de muncă, deși oferă multe avantaje comparativ cu litigiile tradiționale, se confruntă cu o serie de provocări în contextul actual. Acestea pot varia în funcție de jurisdicție, dar există unele probleme comune întâlnite la nivel global:

Una dintre provocările semnificative este lipsa de conștientizare sau înțelegere greșită a medierii în rândul angajaților și angajatorilor. Mulți nu sunt conștienți de beneficiile medierii sau au percepții eronate despre eficacitatea acesteia, preferând soluționarea conflictelor prin căi legale tradiționale sau evitând complet abordarea disputelor.

Deși medierea este adesea mai puțin costisitoare decât litigiul, costurile asociate cu angajarea unui mediator profesionist pot fi o barieră pentru unele întreprinderi mici sau pentru angajați individuali. De asemenea, accesul la mediatorii calificați poate fi limitat în anumite zone geografice.

În conflictele de muncă, adesea există un dezechilibru de putere între angajați și angajatori. Aceasta poate influența dinamica medierii, unde partea cu mai multă putere poate domina discuțiile, afectând obiectivitatea și echitatea procesului.

În unele culturi sau organizații, există o rezistență intrinsecă față de ideea de compromis sau de rezolvare amiabilă a conflictelor. Mentalitatea de "câștigător vs. învins" prevalează, făcând medierea mai dificilă de implementat sau acceptat ca soluție viabilă.

Menținerea confidențialității în timpul medierii și asigurarea că acordurile de mediere sunt respectate legal și pot fi aplicate sunt provocări constante. În unele cazuri, părțile pot fi reticente să împărtășească informații sensibile în cadrul medierii din cauza temerilor legate de confidențialitate.

Există o nevoie constantă de formare și dezvoltare profesională continuă a mediatorilor pentru a asigura că aceștia sunt bine pregătiți să facă față complexității și diversității conflictelor de muncă. De asemenea, există preocupări legate de calitatea și consistența serviciilor oferite de mediatorii cu diferite niveluri de experiență și formare.

Schimbările rapide din piața muncii, inclusiv creșterea muncii la distanță, transformările digitale, aduc noi tipuri de conflicte de muncă care pot fi o provocare pentru procesele tradiționale de mediere. Mediatorii trebuie să fie capabili să se adapteze la aceste noi realități și să dezvolte abordări inovatoare pentru soluționarea conflictelor.

Pentru a depăși aceste provocări, este necesar un efort concertat din partea profesioniștilor din domeniul medierii, organizațiilor, sistemului juridic și guvernelor pentru a promova medierea ca o opțiune viabilă și eficientă de soluționare a conflictelor de muncă, îmbunătățind în același timp accesibilitatea, calitatea și percepția publică asupra procesului de mediere.

Impactul factorilor culturali și legislativi

Impactul factorilor culturali și legislativi asupra medierii conflictelor de muncă este semnificativ și multidimensional, influențând atât acceptarea medierii ca metodă de soluționare a disputelor, cât și eficacitatea procesului în sine. Acești factori modelează percepțiile, așteptările și comportamentele părților implicate, precum și modalitățile în care conflictele sunt abordate și rezolvate.

Cultura influențează modul în care indivizii și organizațiile percep și abordează conflictele. În culturile unde predomină valorile colectivismului, poate exista o tendință mai mare spre evitarea conflictelor și spre căutarea unor soluții consensuale, făcând medierea mai atractivă. Pe de altă parte, în culturile cu valori individualiste, abordarea directă a conflictelor poate fi preferată, ceea ce poate afecta disponibilitatea părților de a recurge la mediere.

Diferențele culturale în stilurile de comunicare afectează procesul de mediere. Culturile cu o comunicare indirectă pot avea nevoie de mediatori cu abilități speciale de interpretare a mesajelor neexprimate direct, în timp ce în culturile cu comunicare directă, francheța poate accelera procesul de mediere, dar poate și intensifica conflictul dacă nu este gestionată cu prudență.

În societățile cu structuri ierarhice puternice, respectul față de autoritate poate influența dinamica medierii. Angajații pot fi reticenți să își exprime deschis nemulțumirile în fața superiorilor, ceea ce necesită abordări specifice pentru a asigura o comunicare deschisă și echitabilă în mediere.

Legislația care promovează și reglementează medierea oferă un cadru sigur și clar pentru desfășurarea procesului. Legile care recunosc acordurile de mediere ca fiind obligatorii din punct de vedere juridic și care protejează confidențialitatea medierii încurajează utilizarea acestei metode de soluționare a conflictelor.

Legislația poate influența accesibilitatea medierii prin crearea de mecanisme care facilitează accesul la mediere pentru toate părțile implicate în conflict. De asemenea, legislația poate oferi anumite incentive, cum ar fi scutiri fiscale sau subvenții pentru serviciile de mediere, pentru a încuraja recurgerea la această metodă.

Reglementările referitoare la formarea și acreditarea mediatorilor asigură calitatea și profesionalismul serviciilor de mediere. Standardele legislative în acest domeniu pot contribui la creșterea încrederii părților în procesul de mediere și în eficacitatea acestuia.

În concluzie, atât factorii culturali, cât și cei legislativi joacă un rol crucial în modelarea peisajului medierii conflictelor de muncă. O înțelegere profundă a acestor factori este esențială

pentru a proiecta și implementa strategii de mediere eficiente, care sunt adaptate la contextul cultural și juridic specific în care se desfășoară procesul. Prin abordarea acestor influențe într-un mod conștient și prin ajustarea practicilor de mediere în consecință, este posibil să se maximizeze șansele de succes ale medierii și să se promoveze soluționarea eficientă a conflictelor de muncă.

Perspectiva dezvoltării medierii conflictelor de muncă în context European

Dezvoltarea medierii conflictelor de muncă în context european se îndreaptă către o mai mare recunoaștere și integrare a acestei metode de soluționare a disputelor. Tendințele și direcțiile actuale sugerează câteva perspective cheie pentru viitor:

Există un interes crescut pentru armonizarea cadrelor legislative privind medierea în statele membre ale Uniunii Europene (UE). Acest lucru ar putea implica stabilirea unor standarde minime comune pentru formarea mediatorilor, procedurile de mediere și recunoașterea transfrontalieră a acordurilor de mediere. O astfel de armonizare ar facilita utilizarea medierii în conflictele de muncă care implică părți din diferite state membre.

UE încurajează promovarea unei culturi a medierii, recunoscând beneficiile acesteia în termeni de economisire a timpului și a resurselor, precum și în menținerea și îmbunătățirea relațiilor de muncă. Inițiativele europene vizează creșterea conștientizării și înțelegerii medierii în rândul angajaților, angajatorilor și profesioniștilor din domeniul juridic.

Un număr tot mai mare de țări europene integrează medierea ca pas preliminar obligatoriu înainte de inițierea procedurilor judiciare pentru anumite tipuri de conflicte de muncă. Aceasta nu doar că descarcă instanțele de cazuri care pot fi soluționate amiabil, dar și promovează o rezolvare mai rapidă și mai puțin antagonistă a disputelor.

Tehnologia și digitalizarea oferă noi oportunități pentru desfășurarea medierii. Platformele online de mediere și utilizarea tehnologiei de comunicare pot face procesul mai accesibil, mai flexibil și pot permite implicarea părților aflate la distanță. În contextul muncii la distanță și al globalizării pieței muncii, aceste inovații sunt deosebit de relevante.

Se observă o tendință către specializarea mediatorilor în domenii specifice, cum ar fi conflictele de muncă. Formarea continuă și certificarea competențelor specifice acestui domeniu sunt esențiale pentru a asigura eficacitatea medierii. UE ar putea sprijini dezvoltarea programelor de formare și acreditarilor transfrontaliere pentru mediatorii specializați.

Medierea conflictelor de muncă în context european recunoaște și valorizează rolul dialogului social și al participării sindicatelor. Promovarea medierii în negocierile colective și implicarea reprezentanților angajaților și angajatorilor în procesul de mediere pot contribui la soluții mai durabile și la întărirea relațiilor de muncă.

În concluzie, perspectivele dezvoltării medierii conflictelor de muncă în context european sunt pozitive, cu un accent tot mai mare pe promovarea și integrarea acestei metode de soluționare amiabilă a disputelor. Prin susținerea legislativă, inovații tehnologice, formare specializată și promovarea culturii medierii, medierea este pe cale să devină o componentă tot mai importantă a sistemului european de relații de muncă și de soluționare a conflictelor.

BIBLIOGRAPHY

Beatrice Blohorn Brenneur, **Medierea pentru toti**, 2014, Editura Universitara

Alina Gorghiu , Nicolae Bogdan Codrut Stanescu , Manuela Sirbu , Mihai Munteanu, Ion Dedu, **Medierea. Oxigen pentru afaceri**, 2011, Editura Universul Juridic

Manuela Sirbu, Alina Gorghiu, Croitoru-Anghel Diana Monica, **Medierea conflictelor**, 2013, Editura Universul Juridic

CHARACTERISTICS OF WRITING IN ADULT PATIENTS WITH APHASIA

Victoria Maximciuc
Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chişinău, Republic of Moldova

Abstract: Aphasia is associated with impaired writing, which negatively impacts an individual's social life and communication. Writing disorders in aphasic patients are very diverse. This article presents comparative research on the state of writing in aphasic patients. Writing is an important communication tool. The restoration of writing in aphasia remains a problem poorly addressed in specialized literature, lacking sufficient applied solutions. The paper describes a writing assessment program for aphasic patients, essential for identifying each patient's potential and developing individualized programs.

Keywords: aphasia, writing, personalized approach, multidisciplinary approach, writing disorders, adult patients, the specifics of writing.

Introducere

Scopul acestui studiu a fost de a identifica posibilitățile și de a propune un algoritm de screening al proceselor de scriere la pacienții cu afazie. Acest algoritm, în opinia noastră, poate fi inclus în elaborarea prognosticului de reabilitare, determinarea obiectivelor pe termen scurt și lung în cadrul instruirii de recuperare, precum și îmbunătățirea metodelor și procedurilor de diagnosticare a tulburărilor.

Afazia este o tulburare sistemică a vorbirii și activității de limbaj în general, care apare atunci când este afectat emisfera dominantă al cortexului cerebral și se manifestă în toate aspectele activității de limbaj: vorbirea orală expresivă și impresivă, cititul, scrierea.

În toate formele de afazie, procesul de scriere suferă în diferite grade. Acest lucru este determinat de dezintegrarea sistemului funcțional al scrisului și de tulburarea funcțiilor psihice superioare A.R. Luria [3], M.I. Botez [4], Т.Г. Визель [6]. Diagnosticarea diferențiată a tulburărilor de scriere, având în vedere complexul factorilor care îl influențează (paralizia mâinii dominante, stările comorbide, caracteristicile pre-morbide ale pacientului) și instruirea personalizată de recuperare joacă un rol important în reabilitarea complexă și, în general, în socializarea acestor pacienți.

Scrisul este un proces psihofiziologic complex, dar și o abilitate automată, solicitată pe parcursul întregii vieți. Este influențat de solicitările societății și are un impact semnificativ asupra calității vieții individului. Diverși cercetători au identificat structura procesului de scriere în diferite etape ale dobândirii acestei abilități. De asemenea, au descris tulburările care pot apărea la copii și adulți Т. Г. Визель [6], A. R Luria. [4, 7], M.I. Botez [1].

S-a demonstrat că tulburările de scriere la adulți se manifestă diferit în diverse forme de afazie. Astfel, în afazia motorie aferentă sunt prezente defecte ale senzațiilor chinestezice (încălcarea mișcărilor articulatorii fine), ceea ce distruge legătura "fonem - articulare - grafem" și duce la paragrafe literale și omisiuni de litere. În afazia motorie aferentă, organizarea cinetică a mișcărilor este afectată, apare un defect în comutarea de la un semn la altul în procesul de scriere, ceea ce se manifestă prin omisiuni de litere și silabe, perseverații literale și verbale, permutări de litere.

În cazul afaziei dinamice la scriere apar erori care reflectă dificultățile în analiza fonem-simbol a compoziției cuvântului, erori de acordare; scrierea spontană este limitată la construcții

de vorbire stereotipe. În cazul afaziei senzoriale, legătura "fonemă - grafem" este distrusă, ceea ce este cauzat de tulburările de percepție fonematică și duce la tulburări grave de scriere până la descompunerea completă. În cazul afaziei acustico-mnestice, este afectată reprezentarea organizării sonore a cuvântului, ceea ce duce la schimbarea litereleor cu locul într-un cuvânt cât și al silabelor A.R. Luria [4], V. Maximciuc [2].

În cazul afaziei semantice, apar dificultăți în utilizarea anumitor construcții logic-gramaticale în vorbirea orală și în scris. În cazul afaziei amnestice, se observă o tulburare a gnoziei literelor, pacientul confundă literele optice similar A.R. Luria [4].

Adesea, pacienții cu leziuni cerebrale din cauza tulburărilor motorii sunt nevoiți să treacă la folosirea celeilalte mâini în timpul scrisului, prin urmare, modelul lor de scriere se schimbă din punct de vedere al orientării optic-spațiale și pot apărea erori corespunzătoare.

În plus, actul de scriere poate fi perturbat din cauza imposibilității sau dificultății în organizarea activității voluntare în general A.R. Luria [4], Т.Г. Визель [6].

Merită menționate tulburările componentei neurodinamice a activității mentale, care apar pe fundalul leziunilor locale ale creierului și se manifestă prin dificultăți în reglarea proceselor de activare și menținere a tonusului general al sistemului nervos central, necesar pentru orice activitate mentală, inclusiv scrierea, însoțită de simptome de lipsă de spontaneitate, inactivitate și inerție. А.Р. Лурия [7].

Prin urmare, erorile similare în manifestare pot avea mecanisme diferite de apariție, motiv pentru care este importantă analiza detaliată a produselor scrise ale pacientului.

Variabilitatea manifestărilor tulburărilor de scriere la pacienții adulți cu afazie a determinat orientarea cercetării noastre.

Această cercetare a fost realizată în mod individual la domiciliu pe parcursul a patru ani. Studiul a implicat 40 de pacienți.

Din toți pacienții cu afazie, gradul mediu de severitate a fost identificat în 50% dintre cazuri (20 de persoane), gradul sever a fost întâlnit în 25% dintre cazuri (10 persoane), iar gradul ușor a fost întâlnit în 25% dintre cazuri (10 persoane). Cu privire la detalierea datelor statistice, din cei 20 de pacienți cu afazie de grad mediu, 15 erau dreptaci și au fost reeducați ca fiind stângaci în copilărie, iar 5 persoane erau stângaci și au fost reeducați ca fiind dreptaci în copilărie. Conform documentației medicale, toți pacienții dreptaci cu afazie de grad mediu au suferit de insuficiență acută a circulației cerebrale în bazinul arterei cerebrale medii stângi, în timp ce cei stângaci reeducați au suferit în bazinul arterei cerebrale medii drepte.

Pacienții cu afazie de grad sever și ușor nu au participat la acest studiu: în cazul gradului sever, colectarea de produse de scriere este semnificativ dificilă, în timp ce în cazul gradului ușor de afazie, tulburările în procesele de scriere pot fi minime și insuficient de informative pentru un astfel de studiu.

Conform documentației medicale, la toți pacienții cu afazie, precum și la cei cu vorbire orală intactă, s-au identificat tulburări ale componentei neurodinamice a activității mentale de diverse grade de severitate, manifestate prin creșterea oboselii, creșterea perioadei latente de implicare în activitate, fluctuații ale capacității de lucru, dificultăți în distribuția atenției și concentrării, scăderea ritmului de lucru, atenție dispersată.

În conformitate cu obiectivele cercetării noastre, am identificat două grupuri de pacienți:

- Primul grup, format din 15 pacienți dreptaci cu tulburări de scriere în cazul afaziei de grad mediu (eferentă, motorie aferentă, motorie complexă, senzorială, acustico-mnezică, complexă temporală);

- Al doilea grup, format din 15 pacienți cu tulburări ale componentei neurodinamice a activității mentale, fără tulburări ale vorbirii orale.

Metodologia cercetării.

În prima etapă, s-a efectuat colectarea de materiale scrise de la toți pacienții cu afazie de grad mediu, precum și în cadrul diagnosticului logopedic primar. Pentru aceasta, a fost dezvoltat un protocol de examinare a proceselor de scriere cu formulare de material stimulativ diferențiat pentru mâna stângă și dreaptă, luând în considerare prezența paraliziei la mâna dominantă.

Protocolul a fost elaborat având în vedere datele științifice și de diagnostic ale următorilor cercetători: Т. Г. Визель [6], A. R. Luria [3; 4; 7].

Probele funcționale din protocolul elaborat includ scrierea automatizată, proba grafică, copierea, scrierea independentă, scrierea sub dictare, analiza fonem-simbol a cuvintelor și gnozia literelor.

Materialul ilustrativ a fost selectat conform cerințelor formularelor de material stimulativ, fiind prezentat într-o grafică alb-negru, ținând cont de vârsta pacienților (între 29 și 73 de ani).

În etapa a doua a studiului, a fost efectuată o analiză comparativă a produselor scrise ale pacienților din ambele grupuri studiate. Greșelile identificate în scriere au fost clasificate în funcție de tip și frecvența acestor greșeli.

Tipuri de erori ortografice identificate la pacienți:

Blocaje: "Blocarea" pe litera, silaba sau cuvântul precedent.

Înlocuiri verbale: Înlocuirea unui cuvânt cu altul în scris.

Înlocuiri literare: Înlocuirea unei grafeme cu alta.

Omisiuni: Lipsa literelor sau silabelor individuale.

Adăugări: Introducerea literelor sau silabelor suplimentare.

Nescrierea completă a cuvântului: Cuvântul nu este scris complet.

Anticiparea literelor și silabelor - anticiparea și asemănarea unei silabe sau litere cu alta;.

Inversiuni: Schimbarea ordinii literelor sau silabelor.

Erori optice (optic-mnestice; optic-spațiale) - decăderea imaginii optice a literei;

Greșeli de ortografie.

Substituțiile unui grafem cu altul din cauza similitudinii acustice sau articulatorii au fost clasificate drept înlocuiri sau substituiri literale. Cu toate acestea, substituțiile literale nu au inclus erori cauzate de deficiențe vizual-spațiale și modificări ale tonusului mușchilor brațului (inexactități în transmiterea reprezentării grafice a literelor).

Toate erorile au fost grupate în funcție de mecanismul lor de formare în următorul mod:

–greșeli de vorbire, asociate cu tulburările vorbirii sau componentelor sale, și anume: chinestezic (eferente), cauzate de dificultăți de trecere de la un grafem la altul; chinestezic (aferent), apărut ca urmare a perturbării mișcărilor articulatorii subtile și a dezintegrarii conexiunii „fonem – articulare – grafem”, ceea ce duce la denaturarea articulației sunetului ca suport pentru scrierea grafemului; senzoriale, asociate cu perturbarea percepției fonematice și degradarea legăturii "fonem - grafem"; acustico-mnestic, caracterizate prin perturbarea reprezentărilor despre organizarea sunetului în cuvânt, dificultăți în reținerea textului perceput auditiv; - dinamice, determinate de insuficiența activității vorbirii și de dificultățile în programarea exprimării; semantice, reprezentate prin dificultăți în utilizarea anumitor construcții logico-gramaticale. L.S. Tsetkova [];

– gnostice, care apar pe baza tulburării diferitelor tipuri de cunoaștere (optică, optic-spațială, optic-mnestica) L.S. Tsetkova [5];

– ortografice, manifestată ca nerespectare a regulilor de ortografie. O comparație a rezultatelor obținute prin tipul și frecvența erorilor făcute de pacienți din ambele probe a fost efectuată folosind metode cantitative și calitative de analiză.

Am calculat numărul de erori făcute de pacienți în scris, în conformitate cu clasificarea acestora în tipurile indicate mai sus. A fost determinată ponderea (procentul) erorilor de fiecare tip în raport cu numărul lor total.

Analiza calitativă este orientată spre identificarea naturii erorilor de scriere și stabilirea legăturii sale cu tipul de afazie. Toate erorile identificate au fost clasificate în funcție de mecanismul de formare.

Am calculat numărul de erori făcute de pacienți în scris, conform clasificării acestora în tipurile menționate mai sus. A fost determinată ponderea (procentajul) erorilor pentru fiecare tip în raport cu numărul lor total.

În plus, au fost înregistrați următorii indicatori calitativi: prezența macro și micrografiei, depășirea marginilor din cauza imposibilității transferului unui cuvânt, scrierea continuă sau detașată a literelor în cuvinte, modificări ale înclinației și forța de presiune asupra instrumentului de scris.

Rezultatele cercetării

Analiza erorilor comise a arătat o incoerență a manifestărilor tulburărilor de scriere la pacienții din prima grupă. Prin urmare, grupa a fost împărțită în două subgrupe:

- Prima subgrupă - 8 persoane (40%) cu afazie motorie (eferentă, aferentă, motorie complexă);

- A doua subgrupă - 12 persoane (60%) cu afazie temporală (AT): senzorială, acustico-mnestică, temporală complexă.

Studiul experimental a evidențiat diferențe cantitative între prima și a doua grupă și între subgrupele din prima grupă în ceea ce privește tipurile de erori. În Tabelul 1 sunt prezentate datele în procente în raport cu numărul total de erori în fiecare grupă.

Tabelul 1

Analiza comparativă a erorilor de scriere în (%)

	Grupul I		Grupul II
	Subgrupul I	Subgrupul II	
Erori în vorbire:			
Substituiri de litere	**28**	**35**	8
Adăugare de litere, silabe	5,7	5, 6	**13,9**
Omisiunea de litere, silabe, cuvinte	25	14	**23,5**
Scrierea necompletă a cuvântului	6	4,1	**9,6**
Substituirea literelor și silabelor	3,6	4,9	5,9
Anticiparea literelor și silabelor	5	3	1,5
Substituiri verbale	10,4	**16,8**	1,5
Inversiune	7,3	7,4	**15**
Erori gnostice:			
Erori optice	6,5	7	**11,9**
Optico – spațiale	1,3	1,4	1,6
Optico – mnestice	1,7	1,8	4,4
Ortografice	7	4,9	7

Am descoperit că orice tip de eroare apare în lucrările scrise ale tuturor categoriilor de pacienți, adică slăbiciunea unui element al sistemului funcțional de scriere duce la deteriorarea funcționării altor elemente, dar astfel de erori sunt secundare și apar mai rar decât cele primare. În fiecare categorie, numărul total de erori specifice acelui grup este mai mare decât erorile nespecifice ale altor tipuri.

Analiza calitativă a grupurilor individuale de erori a relevat prezența unor tulburări specifice de scriere la pacienții din primul și al doilea grup și diferența dintre subgrupurile din primul și al doilea grup.

Cel mai frecvent tip de erori la pacienții din primul subgrup al primului grup au fost substituirile literale (28%) și omisiunile de litere și silabe individuale (22%). Astfel de deficiențe din această categorie au reflectat dificultăți în trecerea dinamică de la un element de literă la altul.

În al doilea subgrup al primului grup, erorile sub formă de substituiri literale (35%) sunt cele mai pronunțate din cauza defectelor de recunoaștere a fonemelor. Atunci când mecanismul de procesare a informațiilor auditive este întrerupt, capacitatea de a izola fonemelor din fluxul de vorbire care sună și de a recripta fonemele în grafeme este afectată.

Substituiri verbale din al doilea subgrup (16,8%) și primul subgrup (10,4%) din primul grup predomină semnificativ față de al doilea grup (1,5%) și sunt explicate prin tulburări în procesarea informațiilor auditive la pacienții cu afazie. Cuvintele de stimulare sunt înlocuite cu altele care sună asemănător pe baza modelelor fonemice sau a asemănării semantice, din cauza unei perturbări a conexiunii cuvântului cu obiecte sau imagini specifice.

În a doua grupă, omisiunile de litere, silabe și cuvinte individuale sunt cele mai pronunțate (23,5%), ceea ce reflectă o scădere a controlului voluntar și dificultăți în reglarea activității voluntare în procesul de scriere.

În timpul studiului lucrărilor scrise, s-au obținut rezultate care demonstrează raportul erorilor în grupuri:

– primul subgrup (primul grup)—91% vorbire, 9,5% gnostic, 7% ortografie;
– al doilea subgrup (primul grup) - 90,8% vorbire, 9,2% gnostic, 4,9% ortografie;
– al doilea grup - 78,9% vorbire, 17,9% gnostic, 7% ortografie.

Prezentăm rezultatele obținute grafic în Graficul 1.

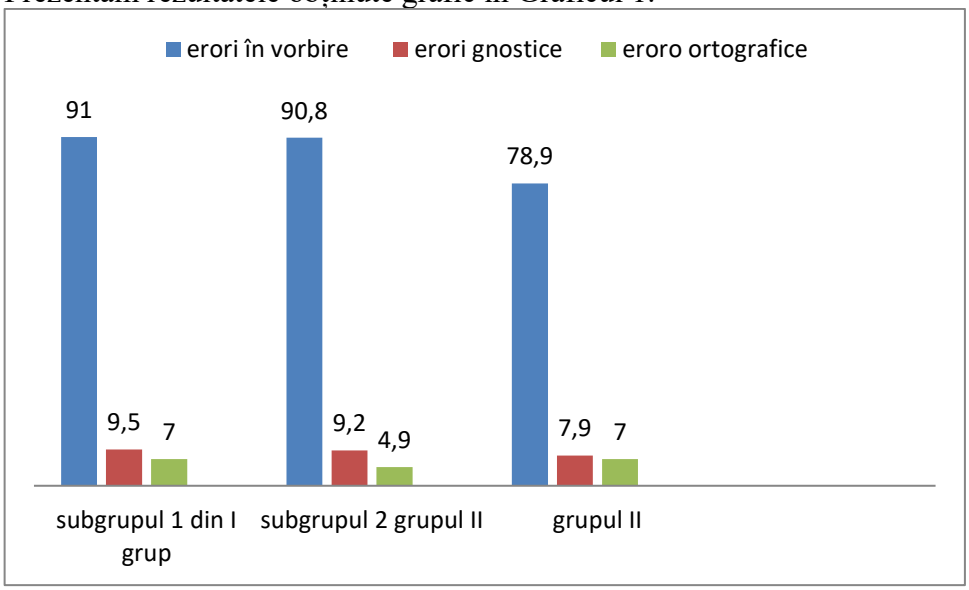

Рис. 1. Indicatori totali comparativi ai principalelor tipuri de erori din grupele studiate

Printre erorile de vorbire, se observă o variație semnificativă în ceea ce privește prezența substituirilor literale. Mecanismul de manifestare a acestor erori constă în instabilitatea prelucrării informațiilor auditive, ceea ce duce la deteriorarea capacității de a converti un fonem într-o grafemă. Este evident că în a doua grupă acest mecanism este mai bine conservat (8%), cu predominanța acestor erori fiind identificată în a doua subgrupă a primei grupă (35%) și în prima subgrupă a primei grupă (28%).

Adăugarea de litere și silabe în exces predomina în scrisul pacienților din a doua grupă (13,9%) în comparație cu prima subgrupă (prima grupă) (5,7%) și a doua subgrupă (prima grupă) (5,6%). La pacienții cu afazie, mecanismul de adăugare poate fi explicat prin dificultățile în analiza structurii sonore a cuvântului, în determinarea cantității și calității

sunetelor componente ale acestuia. În a doua grupă, acest tip de erori apare ca rezultat al reducerii controlului voluntar și dificultăților de reglare în procesul de scriere.

Scrisul elementelor de litere în exces, nedesemnarea lor și inversiunile indică dificultăți în organizarea serială a mișcărilor, inerția stereotipului motor și simplificarea programului motor. O astfel de slăbiciune a componentei motorii a scrisului este cel mai mult evidențiată în a doua grupă (15%), în comparație cu prima subgrupă a primei grupă (7,3%) și a doua subgrupă a primei grupă (7,4%). Printre erorile motorii ale scrisului în lucrările celei de-a doua grupă predomină erorile de pornire chinestezică și scrierea incorectă a numărului de elemente ale literelor, ceea ce indică imaturitatea programului de scriere grafică.

În analiza comparativă a erorilor gnostice, se observă o regularitate interesantă: erorile optice la pacienții din prima subgrupă (6,5%) și a doua subgrupă (7%) apar mai rar decât în a doua grupă (11,9%), ceea ce este legat de dificultățile în percepția imaginii optice a literei, ca urmare a perturbării funcției atenției și a dificultăților în menținerea controlului activității în procesul de scriere.

În ceea ce privește numărul de erori ortografice, nu au fost identificate diferențe semnificative între grupurile studiate, ceea ce reflectă în mare măsură, în opinia noastră, calitatea scrierii pacienților înainte de boală. Cu toate acestea, observăm că erorile cauzate de dificultăți în analiza și sinteza sunet-litere (numărul și secvența sunetelor dintr-un cuvânt) sunt mai frecvente în prima subgrupă a primei grupă și în a doua grupă.

Astfel, caracterul tulburărilor de scriere la pacienții cu prima subgrupă, a doua subgrupă a primei și a doua grupă este fundamental diferit. Programul diagnostic dezvoltat și testat de noi permite evaluarea caracterului tulburărilor de scriere la pacienții cu afazie în cadrul activității logopedice.

Programul prezentat pentru studiul produselor de scriere este integrat într-un model de evaluare a pacienților cu afazie, bazat pe Clasificarea Internațională a Funcționării Dizabilității și Sănătății (CIF), care permite evaluarea variabilă a capacităților pacienților și prezentarea acestora sub formă de profiluri diagnostice personalizate..

Concluzie

Studiul efectuat a permis identificarea faptului că tulburările de scriere la pacienții cu afazie au o interconexiune complexă cu tulburările vorbirii și necesită o descriere detaliată. În același timp, trebuie avut în vedere că scrisul poate fi folosit ca suport pentru restabilirea altor aspecte ale activității vorbite și, de asemenea, ca mijloc de comunicare accesibil pacientului.

Perspectivele cercetării ulterioare constau în optimizarea și actualizarea programului diagnostic în conformitate cu condițiile moderne: implementarea formatului de interacțiune la distanță între specialist și pacient, utilizarea resurselor de calcul automatizat a rezultatelor cercetării și identificarea direcției prioritare pentru intervenția corectivă, etc. Pentru extinderea datelor de cercetare și consolidarea potențialului de implementare a cercetării, se presupune luarea în considerare a unei serii de factori suplimentari: creșterea volumului eșantionului, îmbunătățirea vitezei și calității prelucrării materialelor prin utilizarea tehnologiilor digitale.

BIBLIOGRAPHY

1. Botez M. I. Neuropsihologia clinică și neurologia comportamentului. București. Editura medicală. 1996. 703 p. ISBN 9733903175

2. Maximciuc V. Neurolingvistica. Suport de curs. Chișinău: Garomont Studio. 2017. 61 p. ISBN 978-9975-46-320-1

3. Luria A.R. Higher cortical function in man. Publisher: Basic Books, New York. 1966. 513 p. ISBN 978-0306107405

4. Luria A. R. Basic Problems of Neurolinguistics. The Hague: Mouton; 1976. 398 p. ISBN: 9789027932051

5. Tsetkova L.S. Reeducación del lenguaje, la lectura y la escritura Paperback – January 1, 1977 Fontanella. ISBN 10: 8424404297

6. Визель, Т. Г. Основы нейропсихологии :учебник для студентов. Москва : В. Секачев, 2018 264 с. ISBN · 978-5-88923-353-4

7. Лурия, А. Р. Письмо и речь. Нейролингвистические исследования. Москва : Академия, 2002. 352 с. ISBN 5-7695-1011-0

SECONDHAND EMBARRASSMENT AND "ISPANSKYI STYD" FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE

Viorica Lifari
Assoc. Prof., PhD, Free International University of Moldova

Abstract: The research of concepts is a common issue in cross-cultural studies.
Recently in the context of the war between Russia and Ukraine the Russian Diaspora from all over the world tries to express their opinion on the created situation as more and more nations worldwide develop a negative attitude towards the Russian and their language. They speak about secondhand embarrassment and "ispanskyi styd" as a feeling they experience.
Russian sources insist that the term "ispanskyi styd" (also Spanish shame) used in Russian in the mentioned context is supposed to have entered the Russian language from English in the globalization period.
This article is an attempt to clarify the existing terminology in English on the topic and by doing that to identify the role of the concept denoted by the existing expressions among the important cultural values for the Anglophone world. Also the study can help confirm or deny whether the phrase "ispanskyi styd" in Russian has English roots or it has entered Russian via English.

Keywords: concept, cross-cultural study, intercultural communication, secondhand embarrassment, "ispanskyi styd".

The study of *embarrassment* as a cultural concept was my interest in other papers in which I tried to identify the attitude of the English and the Americans, the Romanians and the Russians to this idea and identify the role and place of this concept in each of the mentioned above societies and also on the cross-cultural level.

In the course of intercultural communication in the globalized world the study of concepts is extremely necessary for the purpose of firstly conducting a correct communication between people of various nations and also in trying to contribute to the preservation of each culture separately and secondly to avoid intercultural conflicts or just embarrassing situations in using wrong language or expressing oneself incorrectly.

When in Rome …, says the famous proverb, and it refers not only to the behaviour but also to the language.

Having worked on this concept for some years I discussed the results of my research with my Bachelor graduate students who are native in Romanian and Russian and study English as their second language. I mentioned that the Russian culture has a richer vocabulary to denote various types of "shame" (which we consider a moral value in Romanian and Russian as these cultures are of a collective type and the relationship between people matter more than the individual separately which is typical of the English and American cultures as being of an individualistic type). The discussion with my students who have a C1 level in English and are quite active on social networks transformed into my present paper, as one of them mentioned " … and there is one more expression in Russian such as "испанский стыд" (ispanskyi styd) which means "shame for another person" that is translated in English as "Spanish shame" and is very frequently used in the internet communication".

That remark made me very curious and I started to treat the issue scientifically. In order to be able to state something one has to have linguistic evidence taken from either other studies or at least from dictionaries. Thus the initial source that served a reference for linguistic

evidence is the Urban Dictionary which gives the following definition to the phrase "Spanish shame": "The feeling of burning embarrassment for the actions of others, also known as *second hand embarrassment, empathetic embarrassment, third party embarrassment or vicarious embarrassment.* It is derived from Spanish "vergüenza ajena" - literally "shame on behalf of others".

E.g.: *(1) When I hear the statements of musicians about politics, I feel burning* ***Spanish shame*** [7].

The information given in the Urban Dictionary does not specify details, and the question that follows is in what context and in which period the Spanish borrowing entered the English language. In this order of ideas other internet sources were consulted and I found out that "vicarious embarrassment" (also known as *secondhand, empathetic* or *third-party embarrassment* and also as *Spanish shame* or *Fremdschämen* in German) is the feeling of embarrassment from observing the embarrassing actions / behaviour of another person. Unlike *general embarrassment, vicarious embarrassment* is not the feeling of embarrassment for yourself or for your own actions, but instead by feeling embarrassment for somebody else after witnessing (verbally and/or visually) that another person experiences an embarrassing event. These emotions can be perceived as pro-social, and some say they can be seen as motives for following socially and culturally acceptable behavior [9].

Being a social emotion concept "vicarious embarrassment" is firstly a matter of psychological studies thus in Psychology we discover that *vicarious embarrassment*, also known as *empathetic embarrassment* is intrinsically linked to empathy. *Empathy* is the ability to understand the feelings of another and is considered a highly reinforcing emotion to promote selflessness, pro-social behaviour, and group emotion, whereas a lack of empathy is related to antisocial behaviour.

Embarrassing situations often arise in social situations, as the result of failing to meet a social expectation, and is used to help learn what has been deemed culturally appropriate. While "embarrassment" isolates the victim based on a cultural bias, *vicarious embarrassment* is used to promote pro-social behavior between the victim and the observer [9].

Our attempt to use the information given in Wikipedia did not meet the expectations and did not give an answer to the questions we raised above but confused us even more as it put at our disposal more meta-language while explaining this phenomenon. It made reference to the existing German term and gave some synonyms in English. The existence of more synonyms to denote one idea is connected to various registers of a language vocabulary and to more sources from which these words come.

As the expression we study cannot be found in any of the dictionaries of English besides the Urban Dictionary, which is a Slang Dictionary I decided to Google the term in the hope of finding some more references. Luckily I came across some articles published in a digital format of a newspaper. In such a way studying the article from Burlington County Times, New Jersey, published on November 5, 2015 by Claire Conte, Reality writer [1] we discover that this concept had a verbal expression already in 2015 in American English and it introduced one more term as the article is entitled "Secondhand Shame a Major Headache for This Area teen". Moreover the article mentions that the Germans call it *Fremdschämen,* translated in English as "friend shame".

E.g.: (2) How easily ***embarrassed*** *are you? Do you* ***cringe*** *when you mess up? Understandable, I think everyone does.*

(3) Most people talk about "embarrassment" when it happens to them, as in, when you walk away from a conversation with someone cute and realize your shirt buttons were lopsided. But what if you felt like dying when other people did embarrassing things? Of course, the Germans have a word for it: ***Fremdschämen****, defined by Urban Dictionary as "the process of being* ***vicariously embarrassed*** *by someone else* [1].

The concept that denotes this feeling is also explained by means of the genre of "cringe comedy," with shows full of characters like Michael Scott from "The Office." This feeling is also expressed by using idioms that depict the image of somebody wanting to hide somewhere, showing a downward direction like in the examples:

(4) If someone messes up an announcement too badly in assembly, I want ***to sink into my seat*** *and* ***melt into the floor.***

(5) The DJ at my freshman winter formal called our school the wrong name, got a bad reaction, and, bam, I wanted ***to slip into a toaster and become toast,*** *my true brethren in bodily heat* [1].

So the cited above source explains that the speakers of English have no term for this kind of feeling, thus showing it is not typical of the cultures that speak English as a native one and we noticed one more possible expression of how to name the feeling of "empathic shame" in English, i.e. "friend shame" as a translation of the German term.

Moreover on Reddit [8], a network of communities where people can dive into interests, hobbies and passions, a platform created in Massachusetts, USA in June 2005, participants state the following when asked about the phrase "Spanish shame":

I've never heard that expression. You mean 'vergüenza ajena'? The most common way to express that in English is with some expression using ***'cringe'****- I* ***cringed,*** *it* ***was cringeworthy,*** *etc. You can also say that you* ***are embarrassed for someone.***

I've never heard that. We have ***secondhand embarrassment****. That's a common way to describe someone doing something so* ***cringe*** *that you, yourself,* ***are embarrassed****, but it doesn't have a connotation of compassion or anything.*

I also don't think there's an impression in the Anglophone world that Spanish people are any more empathetic than any other country of people. Like, we have stereotypes of course, but that the Spanish are empathetic isn't one of them. If I had to describe Spanish culture I would say something like artistic or musical.

I'm American, maybe this is something said in another English-speaking country.

*I'm also American and I've never heard that. We'd say something like "****I felt embarrassed for him/her.****"*

No, this is not used. And while the Spanish aren't seen as particularly callous, they aren't seen as particularly empathic, either.

As an American, I've never heard anyone say that.

Never heard that expression until right now.

Coming back to Burlington County Times, New Jersey, the same newspaper mentioned above, in the article entitled "Shame and Entitlement" published on March 15, 2011 we can read the following: "Japan's people are homogenous. Their culture is on a foundation of personal honor and deference to one another. Because of this, shame is a powerful behavior modifier. In the West, though, we have little shame, and honor is easily axed. In the U.S., for example, you can become quite wealthy abandoning honor and first principles. Without shame, you can acquire flat-screen TVs and other electronic gizmos by looting a Walmart or your neighbor's house if disaster strikes and no one's there to stop you even if news cameras roll. Japan's disaster may give us a chance to see this." [1].

In this context we remember Rhett Butler the fictional character from the novel *Gone with the Wind* by Margaret Mitchell, who during the Civil War managed to gain a property in a similar way. Thus we understand that the concept of *shame / embarrassment* is not of similar importance in various types of cultures and we realize quite well that the itinerary of "the Spanish shame" ("ispanskyi styd") expression which is supposed to have entered the Russian language in globalization period does not come directly from an Anglophone culture, though the Russian speakers insist upon this idea.

The approximate translation of this expression in English is "somebody else's shame / embarrassment." In English they changed it into "Spanish shame" as the literal translation "shame on behalf of others" was too long. There is another supposition that it formed by analogy with the German word *Fremdschämen*, meaning "a feeling of shame on behalf of the others", which was coined from "sich schämen"— to feel ashamed and "fremd" which means "strange".

In Russian they would say "pozor za drughih", "chujoi pozor" (shame on behalf of the others), but it would sound too impolite, thus "ispanskyi styd" serves as a good euphemism. Still another explanation of which way this idiom has entered the English language is the idea that the English adore the Spanish series. However they feel a kind of *embarrassment* for the stupid behaviour of the heroes from the series. In such a way the given situation created the expression that entered the Russian language and is frequently used. The other languages make use of this expression quite seldom. In English they use "cringe", which entered the Russian language as "кринж" (cringe) and practically has become a synonym of the Russian "ispanskyi styd".

"Ispanskyi styd" has been in use for about ten years now, but there is an impression that it does not exist at all as the dictionaries do not notice it [5], states a linguistic source in Russian published in 2023.

The concept we speak about is also connected with comments made by the Russian Diaspora especially in the context of war that started in 2022. In such a way the online sources introduce us to a message on behalf of Nikita Zachinskiy, a Behavioural Strategist at Vodafone New Zealand, who two days after Russia attacked Ukraine, i.e. on February 25, 2022 wrote:

"In the last several days, I had quite a few people approaching me to talk about it, so I decided to write this post. To be fair, I also need to let it out to a larger audience. The war that Mr. Putin started against Ukraine is terrible, not fair and disgusting, but this is not what I would like to talk about here. As a Russian, I would like to share with you how it feels for us and give you some tips on navigating a discussion about this very sensitive topic with a Russian. I am sure that this will be correct for most Russians living abroad or speaking English with you.

Vicarious embarrassment *or* ***secondhand shame*** *is the predominant feeling that the vast majority of Russians living abroad feel at the moment, this type of embarrassment is caused by observing an event or actions done by others that make you ashamed.* ***In Russian literature****, this phenomenon is also called* ***Spanish shame****. I have seen several studies confirming that observing someone behaving awkwardly in front of you may trigger the same biological response as if it were you. The same parts of the brain are activated, and the same hormones are released in the bloodstream. Think of your drunken cousin behaving inappropriately in public. From a psychology perspective, the same mechanism is in play just in a very different magnitude, there are people dying and you can do literally nothing about it. This feeling may become very strong and self-destroying."* [4].

Thus in the above mentioned example we clearly notice more expressions that are used to explain a feeling of the young Russians who communicate in the English language so as to be understood by the people all over the world.

At this moment we would want to find out which way the Romanians name this feeling. Having searched the internet for reliable sources on the topic we found just one, written by Diana Preașcă on September 17, 2021. This work is entitled *"Ruşinea spaniolă sau de ce ne este ruşine pentru alţii?"* (Cringe and why do we experience secondhand embarrassment? [Our translation]). The article states that at the beginning of 2000 in the Urban Dictionary (Slang multilingual online dictionary) there appeared the term "Spanish shame", which would be translated as "rușinea spaniolă" into Romanian. This expression defines the feeling of *embarrassment on behalf of another person.* Gradually the expression was adopted in other

languages as well. There appeared "honte espagnol" in French and "ispanskyi styd" in Russian. The Romanians do not use this expression but that does not mean that they do not feel such an emotion [3].

In comparison with *embarrassment* per se the *secondhand embarrassment* is felt by a person who did nothing wrong. Psychologists explain that an individual experiences the feeling when s/he puts himself/herself in somebody else's shoes, who is found in an embarrassing situation which in fact has nothing to do with the individual who experiences the feeling.

Moreover Psychologist Soren Krach conducted a research in 2011 in which 480 women and 139 men participated. The experiment showed that people who feel *empathic embarrassment* have changes in the brain similar to the ones that happen when people feel emotions associated with pain. In such a way the scientists showed that the areas involved in the empathic sensation of the physical pain are also involved in the processes of compassion for the social pain of the others [Apud:3].

Finally we return to the Urban Dictionary as the initial source of linguistic evidence for the existence of a term that denotes the feeling of *embarrassment on behalf of the others*. As the dictionary is multi-lingual we decided to find an instruction of how to use it. The article entitled *"How Linguists Are Using Urban Dictionary"* comes with a detailed explanation of the type of dictionary and provides information about its authors. Thus we find out that, this is a crowd sourced website where anyone can suggest a new word—or a new definition of a word—years before establishment lexicographers catch on. It was founded in 1999 by computer science student Aaron Peckham to make fun of the comparatively staid Dictionary.com. Yet Urban Dictionary has become much more than a parody site, drawing approximately 65 million visitors every month. With its crowd sourced definitions and high speed of coinage, Urban Dictionary is very much a product of the internet age [2]. Moreover, Wikipedia which is the only source that gives the term *Spanish shame* is translated automatically by Google, this type of translation not being accurate.

At this stage of conducting the research I could have concluded saying that the expression "ispanskyi styd" used in Russian mostly on social networks does not come from the English language as the evidence provided above confirms but some intuition made me put this study away for a while and return to it later.

Thus after a period of one month and a half I decided to continue the search of the English term "embarrassment" and referred to Merriam Webster Dictionary. Luckily I could encounter very fresh examples added quite recently, in January 2024. On the page of the dictionary we can learn that the examples are provided from the recent online sources. For instance:

"Beyond the ***secondhand embarrassment*** *inspired by such declarations the film suggests, white gamekeepers' narrow views of black life really do thwart black creators' artistic growth and money earning potential."* (Hannah Giorgis, *The Atlantic*, 4 Jan. 2024) [6].

From the context given in example (15) we clearly understand that the expression *secondhand embarrassment* refers to racial discrimination in the USA, this being a term recorded or cited in a reliable official dictionary.

Language is a living phenomenon which develops permanently and by doing so it presents interest for those who study it from various perspectives. The same refers to the case of the two notions from the title of the article that refer to a single concept and I would like to conclude by daring to say that there is a great difference between the concept of *shame / embarrassment* in the two types of cultures: collective and individual, fact that I mentioned in other works published before based on the theories provided by works of linguistic anthropologists and also based on the examples provided and analysed.

The given paper has its on trace and is a research adventure into a still unsolved issue. It is premature to identify which is the source of the Russian expression we have discussed but

as we could follow the English sources definitely it is not from English it could be via English but from Spanish.

The recent papers on Cultural linguistics say that a concept that represents a value in a certain culture is named by one word only. Following the English expression which appears in a combination of two words we can conclude that this concept is secondary for the Anglophone world. This fact is also proved by the German term used for the same concept though here we can speak about the specific way of word formation typical of German which is word composition.

BIBLIOGRAPHY

Burlington County Times, New Jersey, published on November 5, 2015 by Claire Conte, Reality writer. [Available at https://www.burlingtoncountytimes.com/story/entertainment/local/2015/11/06/secondhand-shame-major-headache-for/17542464007/]. Consulted on 13.12.2023.

Christine Ro, *How Linguists Are Using Urban Dictionary*. Published on November 13, 2019. [Available at https://daily.jstor.org/how-linguists-are-using-urban-dictionary/]. Consulted on 13.12.2023.

Preașcă, Diana *Ruşinea spaniolă sau de ce ne este ruşine pentru alţii?* Written on September 17, 2021. [Available at https://www.moldova.org/rusinea-spaniola-sau-de-ce-ne-este-rusine-pentru-altii/]. Consulted on 13.12.2023.

Zachinskiy, Nikita *Second-hand embarrassment, a.k.a. Spanish shame. What does it have to do with Russia attacking Ukraine?* [Available at https://www.linkedin.com/pulse/second-hand-embarrassment-aka-spanish-shame-what-does-zachinskiy]. Consulted on 11.12.2023]

Русский язык и лингвистика. Испанский стыд: что это такое. Почему это выражение стало так популярн? Опубликовано: 18.03.2022. Лексика. [Available at https://lgram.ru/ispanskij-styd-chto-ehto-takoe-pochemu-ehto-vyrazhenie-stalo-tak-populyarno/]. Consulted on 12.12.2023.

Merriam Webster Dictionary [Available at https://www.merriam-webster.com/dictionary/embarrassment] Consulted on 8.02.2024].

Urban Dictionary [Available at https://www.urbandictionary.com/define.php?term=spanish%20shame added on July 22, 2019]. Consulted on 11.12. 2023.

Reddit [Available at https://www.reddit.com/r/EnglishLearning/comments/kmh4h1/the_expression_spanish_shame_is_commonly_used/?rdt=44656 , Consulted on 16.02.2024.

Wikipedia [Available at https://en.wikipedia.org/wiki/Vicarious_embarrassment]. Consulted on 11.12.2023.

FACETS OF DIGITAL DISINFORMATION

Ioan Gherghel
Assoc. Prof., PhD., Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: The study represents a theoretically descriptive approach to disinformation and arques that the current proportions and aspects of the phenomenon are caused by the third qualitative differentiation of the public space (after writing and the advent of television), determined by the evolution of new information and communication technologies, respectively the unlimited expansion of the degree and access gates of different message vectors (individuals, groups, organizations) in the global public space. The analysis framework has in mind conceptual clarifications, by highlighting the evolving content and borrowing of semantic valences of disinformation with neighboring notions such as propaganda and advertising. Also presented and analyzed are psychosocial mechanisms that make individuals' and groups' ability to receive and analyze information vulnerable, as well as technical-digital procedures that aim to enhance the effects of messages with content intended to disinform.

Keywords: means of communication, the digital environment, disinformation, vulnerability, the global public space;

Considerații introductive

Transferul gradual al vieții publice și private din offline în online ne expune tuturor provocărilor acestui din urmă mediu, capacitatea noastră de a-i răspunde prin a ne adapta și raporta prudent, selectiv și critic fiind una dintre ele. Un fenomen social puternic amprentat și amplificat de noile platforme comunicaționale și modurile de a comunica propuse de acestea îl reprezintă dezinformarea. Literatura recentă a domeniului descrie cercul factorilor care alimentează fenomenul ca trecând obligatoriu prin trei puncte: *factorii geopolitici* (înțelegând incidența în mediul online a faliilor de comunicare generate de interesele geostrategice ale principalilor actori de putere la scară globală sau regională), *factorii psihosociali* (modelări perceptive generate de sentimentele de teamă, nesiguranță, insecuritate de orice fel, de traume ale trecutului, dificultăți ale prezentului sau profilări incerte ale viitorului; interese politice, economico-financiare, culturale sau religioase care conduc la poziționări tot mai polarizate și mai vocale pe teme majore ale actualității) și *factorii tehnologici* (amplificarea tehnologică a dezordinii informaționale favorizată și susținută de specificul funcționării platformelor digitale, care conferă o nouă realitate spațiului public).

Demersul nostru analitic pune în evidență faptul că dacă primele două determinări ale fenomenului reprezintă factori care se manifestă cu constanță, sub o formă sau alta în diverse etape ale evoluției societății, factorul tehnologic, modelator al prezentului și viitorului comunicării sociale, este cel care nu doar susține exprimarea la o altă dimensiune (potențial globală) a primilor doi, ci furnizează modalități inedite și greu decelabile ale dezinformării, angrenând o tipologie tot mai variată de actori, mijloace, procedee și ținte.

Premisele teoretice ale demersului iau în considerare atât acceptarea generală, în arealul cercetării specifice, a dimensiunii de fenomen induse dezinformării de factorul tehnologic cât și dificultatea inventarierii satisfăcătoare a formelor de manifestare ale dezinformării în spațiul digital, având în vedere caracterul de obiect fluid și în continuă schimbare sub care acesta se prezintă.

Începând cu anul 2016 apar primele studii și cercetări cu privire la rolul jucat de tehnologiile digitale în evenimente importante ale istoriei recente, remarcându-se faptul că

social media, incluzând aici și rețelele sociale, au devenit cele mai importante surse de știri, depășind televiziunea. Evenimente politice dificil de anticipat sau cu evoluție surprinzătoare (Primăvara arabă, războiul din Siria, scandalurile legate de împrejurările ascensiunii politice a lui Donald Trump, Brexit-ul, diminuarea încrederii în construcția europeană (UE), apariția unor poziționări politice pro-ruse în democrațiile occidentale), încep să fie explicate și înțelese prin analiza modului de acțiune și influență a diferiți actori ai mediului digital, dezinformarea ajungând să fie privită și analizată aproape exclusiv din perspectiva noii tipologii de purtători ai mesajelor publice (site-uri, blogg-uri, pagini web, forumuri, rețele, conturi, grupuri on-line etc). Se observă, în același timp, *dificultatea* uriașă a identificării, verificării și mai ales a *responsabilizării surselor de dezinformare*, din cauza aspectelor problematice relaționate atingerii unor drepturi și libertăți individuale (libertatea de exprimare, dreptul la opinie, clamate tot mai viguros pe platformele digitale). Apare o mutație ”spectaculoasă” în registrul procedeelor dezinformării, în sensul existenței posibilităților computaționale de creare și amplificare pur artificială a furnizorilor, distribuitorilor (troli, boți), consumatorilor și impactului mesajelor (”like”, ”share”, ”comment”) precum și de utilizare a datelor personale pentru particularizarea mesajelor (microtargetare), dezinformarea digitală putându-se extinde astfel în sfera privată, fapt ce îi sporește potențialul. Poziționările reactive la nivelul autorităților de reglementare a funcționării marilor platforme digitale sunt de dată recentă și se materializează greoi în formularea de politici care să ”tempereze” avântul lumii rețelelor în amplificarea dezinformării.

Este evident că bunul cel mai achiziționat astăzi la nivel global este informația. Rezidă naturii noastre de ființe sociale procesul continuu de căutare a informațiilor ca măsură de adaptare la mediile natural și social. Raportul omului cu lumea sa este un raport de natură informațională. Ce ni se arată a se fi schimbat însă sub asaltul tehnologiilor care definesc era digitală este tocmai rolul omului în cadrul acestui raport, în sensul că individul nu se mai află atât în căutarea informațiilor cât sub asaltul lor, a devenit căutat, „hărțuit” cotidian de o cantitate uriașă de informaţii, de la cele publicitare, care îl invadează deopotrivă în mediul public şi în cel privat (domestic), la cele mediatice cu conţinut politic, social, economic, monden etc. care îi sunt propuse şi livrate fără încetare de dispozitivele tehnice de comunicaţii. Remarcăm că deși *oferta de informații* înregistrează o creștere necontenită odată cu multiplicarea surselor de mesaj public în societatea informațională, *nivelul de cunoaștere* al publicului se află însă într-o creștere mult mai lentă, iar efectul în planul *îmbunătățirii comportamentului uman* este extrem de discutabil.[1] Era digitală aduce individul în postura dependenței față de dispozitivele tehnice de comunicare pentru soluţionarea operativă a unei multitudini de sarcini şi probleme, iar avansul rapid în digitalizarea a tot mai multe domenii (servicii) de interes public va creşte dependenţa noastră faţă de acestea. Utilizarea lor înseamnă, totdată, deschiderea porţilor pentru avalanşa de informaţii propuse de diferite entităţi de mesaj public găzduite de platformele de comunicaţii, cele care tranzacţionează datele noastre personale tocmai pentru ca aceste informaţii să ne fie livrate. Noua realitate expune individul la ceea ce se numeşte astăzi „infobezitate”, „infodemie”, „infocraţie” etc, fapt ce ar trebui să îl determine la asumarea, conștientă și continuă, a unui statut, a unei poziţii de negociere şi rezistenţă în faţa asaltului informaţional. Multiplicarea actorilor comunicaţionali şi mai ales creşterea forţei de comunicare şi influenţă potențiale a oricărui tip de actor al spațiului public (stat, organizaţie, grup, persoană), prin intermediul tehnologiei digitale, sunt realități care au ”explodat” și au găsit consumatorul de informație destul de nepregătit pentru le face față. De asumarea acestei poziţii de interogare şi verificare, negociere a semnificaţiilor, evaluare critică, analiză comparativă şi judecată autonomă cu privire la informaţiile care ne sunt livrate sau sunt disponibile, depinde rezistenţa noastră în faţa dezinformării.

[1] Van Cuilenburg, ș.a., *Știința comunicării*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 72

Ne aflăm într-un moment al evoluției societății în care cantitatea de mesaj dezinformativ livrată publicului este fără precedent în istorie, ca parte a volumului uriaș de informație care este depozitată în format digital, obținută, procesată, transmisă, ”circulată” și interpretată. Odată cu recunoașterea caracterului de fenomen al dezinformării și a riscurilor pe care acesta îl reprezintă la adresa democrației au apărut și reacții, vizând limitarea în primul rând a propagării iar apoi a efectelor mesajelor cu conținut menit a dezinforma. Primele reacții au apărut în mediile jurnalistic și academic, ulterior în cel instituțional și abia în momentul exercitării de presiuni din partea autorităților de reglementare, *companiile digitale* care pun la dispoziție *terenul și mijloacele moderne ale dezinformării*, s-au angajat în măsuri de verificare și eliminare a conținuturilor dezinformative, deocamdată cu rezultate extrem de modeste. Traseul cronologic al reacțiilor nu este întâmplator, el confirmă un tipar după care modalitatea și operativitatea clarificării unei probleme de interes public depinde de interesele aflate în joc. De regulă, la nivelul publicului, al societății civile, al consumatorului responsabil (privim informația ca pe un bun supus tranzacționării), apare interesul legitim de rezolvare a unei probleme, interes care este preluat și negociat de către factorul politic cu principalii actori-beneficiari ai acțiunii care generează problema. În cazul particular al dezinformării digitale, lucrurile sunt însă mai complicate. Pericolul la adresa democrației, a coeziunii sociale, a dialogului intercultural, a cunoașterii și acceptării reciproce etc. nu este produs atât de către creatorii mesajelor cu conținut dezinformativ (în cele mai multe situații necunoscuți sau imposibil de identificat), cât de către *factorii de diseminare și amplificare*, adică cei care găzduiesc și transportă spre public informația falsă sau contrafăcută și care oferă publicului *posibilitatea de a o valorifica potrivit propriilor interese*, dorințe, de a o potența prin re-distribuire, comentariu, dezbatere. Acesta este și motivul pentru care ultimii veniți în recunoașterea problemei dezinformării și implicați în măsuri de limitare a fenomenului sunt reprezentanții marilor companii digitale pe terenul și prin mijloacele cărora acesta se manifestă. Măsurile acestor ”elite tehnologice”, după cum vom vedea, par a fi luate mai curând pentru a ilustra interesul și a preveni eventuale intervenții normative ale statelor, intervenții care ar putea afecta valorile traficului (numărul indivizilor, al accesărilor și timpul petrecut de aceștia în spațiul virtual), cu efect direct asupra valorii profiturilor obținute de către marii jucători digitali din produse specifice proprii și din publicitate. Scopurile multiple pentru care se dezinformează (*politic*: competiția la nivel strategic între state sau alianțe militare, subminarea încrederii în anumite construcții politice, decredibilizarea unor instituții ale puterii, compromiterea adversarilor politici; *economico-financiar*: discreditarea unei companii, subminarea unui produs, compromiterea unei piețe, obținerea de fonduri din publicitate prin atragerea unui public numeros în jurul conținuturilor transmise etc; *ideologic*: susținerea și consolidarea anumitor opinii concurente în spațiul public, generate de viziuni, interese social-politice, concepții religioase) sunt facilitate, așadar, de mediul digital și extind aria înțelesului conceptului de dezinformare mult dincolo de sensul originar, acela de mijloc al războiului informațional în competiția dintre state.

Delimitări conceptuale

În noul ”ecosistem” de informații și comunicare, sintagma ”asalt informațional” utilizată pentru a descrie relația de furnizare de informații dinspre o pluralitate de surse înspre individ nu este deloc exagerată. Accesul unui număr tot mai mare de oameni la tehnologia digitală, globalizarea spațiului public online, creșterea vitezei și a calității transmiterii datelor, toate coroborate cu explozia participării la ”viesparul” configurat și conținut de rețelele sociale (unde, sub presiunea nevoii de a comunica rapid și unui public larg, nici cele mai respectabile persoane și instituții nu își pot permite să nu aibă cont), aduc individul sub un ”tir” informațional centrat în bună măsură pe profilul digital pe care acesta și-l expune prin felul în care se comportă, acționează și reacționează în lumea digitală. O primă constatare e că niciodată activitățile de culegere și concentrare de date despre indivizi, precum și acțiunile de influență

a atitudinilor și comportamentului oamenilor, nu a beneficiat de varietatea de mijloace și de câmpul de adresabilitate pe care îl oferă spațiul virtual. Spațiul inventat, administrat și controlat de către marile companii digitale este unul al difuzării și consumului de informație, chiar dacă ele nu sunt companii media și deci nu suportă regimul de reglementare specific acestora. O a doua (caracteristică inedită) este dată tocmai de faptul că noul spațiu public (subiectele, dezbaterea, atenția), nu mai este unul al nimănui, ci devine unul care poate fi administrat privat, deci controlat de către cei care, practic, îl dețin. Ei pot lua (prin intervenție organică sau algoritmică) decizia eliminării unor informațiii, a diseminării globale a altora, a stopării unor dezbateri, a publicizării diferențiate a unor actori politici și ideologii și pot folosi o cantitate uriașă de *metadate* privind indivizii (date rezultate din procesarea automată a elementelor de cunoaștere și caracterizare a persoanelor pentru obținerea de benficii financiare prin vânzarea lor către companii de publicitate), exercitând astfel un control (potențial) la care niciun stat sau organizație statală nu a putut visa vreodată. Fără ca rolul statutar al acestor companii, care se consideră pur tehnice, să aibă legătură cu informarea (influențarea opiniei publice), ele pot să exercite o putere uriașă tocmai în această direcție. ”Companiile de tehnologie vor stabili *formele* de comunicare permise (de exemplu, imagini, audio, text, holograme, realitate augmentată, realitate virtuală, nu mai mult de 140 de caractere și așa mai departe). Tot ele vor stabili și *publicul* pe care îl va avea ceea ce comunicăm, inclusiv cine poate fi contactat și cum este evaluat și clasificat mesajul în funcție de relevanță, popularitate sau alte criterii. Vor stabili până și conținutul mesajului, interzicând exprimarea a ceea ce ele consideră a fi inacceptabil”.[2]

Ajungând să se raporteze la lume prin elementele de cunoaștere pe care sursele digitale i le furnizează foarte rapid, într-o cantitate uriașă și extrem de diversă, individul modern este pe cale să devină captivul lumii digitale, loc în care spațiul reflexiei, gândirii critice și al dezbaterii raționale se îngustează tot mai mult. Iar dacă luăm în considerare celebrul dicton al lui McLuhan, ”mijlocul este mesajul”, adică faptul că conținutul și înțelesul unui mesaj este puternic marcat de caracteristicile mijlocului prin care este transmis, putem întrevedea perspectiva ca *medium*-ul digital să ne restructureze modul de percepție asupra realității. Cât de pregătit este omul erei digitale să reziste dezinformării, este o întrebare care va trebui relaționată, așadar, inclusiv transformărilor mentale pe care noile tehnologii le produc.

Toate aceste noi elemente ridică problema definirii sau re-definirii dezinformării, cel puțin a *inventarierii noilor sale dimensiuni de conținut semantic*. Dacă putem vorbi de un înțeles clasic al conceptului, așa cum e descris în primele analize sistematice ale dezinformării[3], trebuie, normal, să aducem în discuție noile sale utilizări, impregnate de adausurile induse de manifestarea fenomenului în mediul digital (încercări de definire aparținând unor organizații internaționale, precum NATO sau UE). Indiferent de momentul sau perspectiva teoretică avută în vedere, în definirea dezinformării apare ca element caracteristic sau ingredient invariabil al mesajului dezinformativ, *minciuna.* În cazul dezinformării avem de a face, în principal, cu construirea de discursuri mincinoase prin deformare, incompletitudine, tendențiozitate, decontextuazlizare, minimizare, exagerare etc. asupra unor fapte brute (evenimente, întâmplări, activități, acțiuni) reale, și nu cu inventarea faptelor, aceasta din urmă ținând de informația falsă, de regulă ușor de identificat și infirmat. *Dezinformarea,* dincolo de mesajul (mincinos) atent construit pentru a induce în eroare, utilizat în arsenalul războiului informațional, *caracterizează și privește tot ceea ce numim astăzi știri fabricate, știri contrafăcute, fake news.*

Posibilitatea construirii discursului dezinformativ este dată de însăși natura comunicării, ca *act de reprezentare a realității*, de transmitere de mesaj și influențare a atitudinilor și comportamentelor. Resorturile acestei posibilități sunt foarte bine descrise de

[2] Susskind, Jamie, *Politica viitorului – tehnologia digitală și societatea*, Editura Corint, 2019, p. 216

[3] Guy Durandin, *La Desinformation. Analyse du concept,* Paris, PUF, 1987, P-H Cathala, *Epoca dezinformării*, Editura Militară București, 1991, Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, București, Editura Antet, 1997

Paul Watzlawick [4] când acesta vorbește de cele *două niveluri ale realității:* realitatea de prim-ordin (fizică, a lumii obiectuale sesizată prin simțuri) și realitatea de ordinul al doilea, aceasta din urmă *creată prin comunicare*, adică prin punerea realității în discurs, moment în care apare și posibilitatea deformării ei. Realitatea de ordinul al doilea nu este unică pentru toți, ea depinzând de interacțiunile comunicaționale care îi atribuie semnificație și valoare, fiind așadar construită prin comunicare. Despre un eveniment pot scrie, transmite și comenta mai multe persoane (martori, jurnaliști, persoane implicate), relatările acestora încadrându-se nivelului realității de ordinul al doilea, adică al realității construite prin semnificațiile atribuite evenimentului de către cel care îl percepe nemijlocit sau îl comentează. *Construcția* informației mediatice, politice, economice, ideologice, propagandistice este tributară inevitabil percepției și interpretării faptelor și devine subordonată sensului vizat de emitent. *Când sensul este unul menit a induce în eroare în mod deliberat pe beneficiarii informației, avem de a face cu un act de dezinformare.* Teoria celor două ordine de realitate oferă cheia înțelegerii comunicării și a relațiilor acesteia cu realitatea, iar de aici a posibilității de a observa profilulul ”ontologic” al dezinformării.

Potrivit lui Guy Durandin[5], minciuna constituie ”ingredientul” esențial al dezinformării. Operațiile discursului dezinformativ bazat pe minciună pornesc de la alterarea premeditată, intenționată a discursului asupra evenimentului brut. Evenimentul, acțiunea, întâmplarea cu privire la care se construiește discursul dezinformativ suportă procedee precum minimalizări, fragmentări, contestări, negări sau, dimpotrivă, înfrumusețări, îmbunătățiri, asamblări artificiale, supradimensionări. În cadrul acestor tehnici de minimizare sau amplificare se includ falsuri cu privire la sursa mesajului și identitatea actanților, se adaugă fapte, proprietăți, mărturii, pericole sau avantaje inexistente. Dacă evenimentul brut nu dispune de suficiente elemente pentru a reține atenția, atunci în raport de obiectivele dezinformative, ele vor fi inventate, astfel că prin proceduri ”se ajunge de la evenimente brute, incoerente, la știri cu o coeziune de diamant”[6]. Procedeul este ușurat de evenimentele prea puțin cunoscute de public sau de cele cu privire la care circulă informații contradictorii, mesajul dezinformativ construit după toate ”exigențele” de completitudine jurnalistică putându-se fixa cu succes în mediul unei audiențe marcate de confuzie și care din varii motive nu face operațiuni de verificare și ”recuperare” a evenimentului brut.

Termenul *dezinformare (desinformatia devenit „desinformation”)* a fost utilizat pentru prima dată în URSS, în deceniul al doilea al sec. XX[7], desemnând „acțiunile de intoxicare ale țărilor capitaliste împotriva URSS”. Dicționarul Limbii Ruse va reține termenul ca acoperind „*acțiunea de a induce în eroare prin informații mincinoase*”[8]. Dicționarul Academiei Franceze (1984) conferă o descriere similară termenului, dezinformarea însemnând „acțiunea intermitentă sau continuă, prin folosirea oricărui mijloc, ce constă *în inducerea în eroare a unui adversar* sau favorizarea subversiunii în rândurile acestuia în scopul de a-l slăbi”[9]. „A informa (în mod intenționat) greșit” este sensul acțiunii de a dezinforma, potrivit ediției din 1998 a DEX[10], reluat identic și în *Noul Dicționar Univeral al limbii române* din 2008[11]. La rândul lor, autorii care au tratat sistematic problema dezinformării, propun definiții raportate la ponderea pe care o acordă mijloacelor sau efectelor acțiunii de a dezinforma: Guy Durandin

[4] apud. Drăgan, I., *Comunicarea, paradigme și teorii*, Editura RAO Publishing International, București, 2007, p.177
[5] Durandin, G., *L,information et la desinformation*, Paris, PUF, 1993
[6] Vlăduțescu, Ș.,*Comunicare jurnalistică negativă*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 222
[7] Durandin, G., *La Desinformation. Analyse du concept*, Paris, PUF, 1987
[8] apud Cathala, H-P., *Epoca dezinformării*, București, Editura Militară, 1991, p. 24
[9] ibidem
[10] *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 296
[11] *Noul Dicționar Univeral al limbii române,* Editura Litera Internațional, București, 2008, p. 429

consideră dezinformarea ca fiind „un lanț de minciuni organizate într-o epocă în care mijloacele de difuzare a informației sunt foarte dezvoltate”[12], P-H Cathala definește dezinformarea drept „ansamblul procedeelor puse în joc în mod intenționat pentru a reuși manipularea perfidă a persoanelor, grupurilor sau a unei întregi societăți, în scopul de a le devia conduitele politice, de a le domina gândirea sau chiar de a le subjuga. Ea presupune disimularea surselor și scopurilor reale, precum și intenția de a face rău printr-o *reprezentare deformată sau printr-o interpretare tendențioasă a realității* (s.n. I. G.). Este o formă de agresiune care caută să treacă neobservată. Se înscrie în rândul acțiunilor psihologice subversive.”[13]. Autorul menționat este și cel care descrie și sistematizează structura operațiunilor de dezinformare (surse, ținte, mijloace, efecte) cu accent pe dimensiunea politico-militară a mesajului dezinformativ, din care putem deduce însă caracteristici valabile în orice act de dezinformare: *este o acțiune deliberată, presupune inducerea în eroare, necesită un ansamblu de procedee de punere în discurs, este o agresiune psihologică, vizează persoane, grupuri, comunități, chiar întreaga societate*.

Dezinformarea este tratată tot din perspectiva acțiunii unui stat și în definiția propusă în 1985 de Departamentul de stat al S.U.A. și CIA[14], pentru care diferența dintre propagandă și dezinformare ar consta în faptul că prima vizează „disemniarea prin massmedia a unor zvonuri, jumătăți de adevăr sau minciuni fără a fi însă, neapărat, înșelătorie, în timp ce dezinformarea reprezintă *efortul statului inamic* (s.n.I.G.) de a induce în eroare indivizii, grupurile sau guvernele cu scopul de a influența elitele sau opinia publică străină”. Altfel spus, propaganda nu este întotdeauna negativă în timp ce dezinformarea are întotdeauna intenția de a fi înșelătoare.

O încercare de „cadrare” a dezinformării în câmpul actual al „dezordinii informaționale” aparține lui Claire Wardle și Hossein Derkhshan care consideră că aceasta se referă la „*informațiile false* diseminate în mod intenționat pentru a face rău”, spre deosebire de *informațiile eronate* care sunt „informații false disemniate fără scopul de a face rău” și *informațiile răuvoitoare* care sunt „informații reale distribuite pentru a face rău, cel mai adesea aducând în sfera publică informații de natură privată*”.*[15] Amplificarea fenomenului dezinformării în mediul online a condus la înțelegerea și definirea termenului într-o manieră mai cuprinzătoare, care caută să acopere multiplele forme de originare și difuzare a informațiilor mincinoase (știri false, fabricate, contrafăcute): „toate formele de informații false, imprecise, înșelătoare produse, prezentate și diseminate cu intenție, cu bună știință pentru a crea daune publice, un prejudiciu de natură publică sau pentru a obține profit”.[16] Este ușor de constatat că după ce analiza și operarea termenului s-a deplasat din zona de preocupare a mediului insituțional al apărării și securității, înspre analiza media și literatura academică dedicată explorării fenomenului comunicării ca act de influențare, înțelesul lui s-a complicat, vorbindu-se chiar despre un eșec al lămuririi conceptului de dezinformare. Elemente comune desprinse din mai multe abordări indică un sens general al dezinformării, anume acela de proces de modificare a percepției sociale despre o realitate, ca rezultat al unei acțiuni planificate a cărei țintă sunt grupuri numeroase, comunități, mulțimi sau mase largi de indivizi care devin subiect al planului de dezinformare orientat către un scop. Modificarea percepției sociale se

[12] Durandin G., op. cit. p. 20
[13] Cathala, P-H., op.cit. p. 24
[14] Voicu, M., *Matrioska mincinoșilor. Fakenews, manipulare și populism*, București, Editura Humanitas, 2018, p. 71
[15] Wardle, C., Derkhshan, H., *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making, https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-inerdisciplinary-framework-for-research/168076277c, p. 5*
[16] *Final Report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation*, https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation

realizează prin tehnici de influențare încadrate unui ansamblu de operațiuni de răspândire de informații false, de eludare, minimalizare sau trecere sub tăcere a altor aspecte referitoare la aceeași realitate (fapt, întâmplare, eveniment, proces etc.). Dacă acceptăm că dezinformarea presupune inducerea în eroare a unor grupuri mari de indivizi, comunități, mulțimi cu privire la elemente ale realității, atunci vom înclina spre definirea ei ca o *acțiune de înșelare a opiniei publice cu scopul de a-i modela percepțiile și reprezentările legate de anumite elemente ale realității, care să determine ulterior asumarea unor atitudini și comportamente în sensul dorit de dezinformator și în beneficiul acestuia*. Utilizând de un ansamblu de tactici, tehnici și mijloace de influențare, dezinformarea va ținti așadar crearea unor „realități sociale" diferite de cele care există, în favoarea unui agent social, politic, militar sau economic.

Reamintim că în tehnologia dezinformării avem de a face cu *procesarea mincinoasă* a unor realități în momentul punerii acestora în discurs, atât procesarea cât și discursul aparținând instrumentarului primar sau de bază al acțiunilor de dezinformare. Dezinformarea va pleca întotodeauna de la fapte adevărate (reale, verificabile), care constituie *suportul* temei dezinformării. Orice fapt, consideră V. Volkoff,[17] poate fi tratat în șapte moduri diferite: afirmat, negat, trecut sub tăcere, amplificat, diminuat, aprobat, dezaprobat. Pornind de la posibilitățile multiple de tratare comunicațională a unei realități, Ștefan Vlăduțescu[18] identifică mai mulți indicatori ai dezinformării: "parazitarea discursului informativ cu elemente atitudinale prioritare; delimitarea comentariului și a faptelor pe ideea de favorabil/defavorabil, acceptat/respins prin denaturare, deformare, omisiune ori adăugire; difuzarea incompletă a informațiilor ca urmare a selectării, trunchierii, eludării; izolarea informației de contextul producerii și reîncadrarea ei într-unul care să producă efect dezinformativ; descalificarea și deformarea informației prin montarea ei într-un cadru de informații care să o atragă în amalgamare; răsturnarea semnificației faptelor în sensul punerii în prim-plan a celor lipsite prin ele însele de semnificație, dar care sprijină raționamentul dezinformațional; invocarea de surse indirecte cărora li se pot substitui „surse inexistente", precum „surse care au preferat să-și păstreze anonimatul; dezvăluirea de informații prin documente pretins a fi secrete însoțite de facsimile și alte mărci de identificare (ștampile, timbre poștale) destinate să dea autenticitate, credibilitate și legitimitate; promovarea de știri false ca ecou al unor informații de combătut, neagreate și care sunt astfel dezmințite;"

Revenind la Volkoff, autorul cel mai dedicat analizei dezinformării, observăm că prin definiția pe care a propus-o a extins sensul ei originar (mijloc/instrument al războiului, competiției inter-statale) deosebind-o totodată de alte acțiuni de influențare a publicului și conferindu-i o arie de semnificație mai largă din punctul de vedere al actorilor, dar limitând-o la sfera politică. Dezinformarea înseamnă pentru autorul francez „manipularea opiniei publice (iar nu a indivizilor) în scopuri politice (altfel ar putea fi vorba de publicitate), prin mijloace indirecte de tratare (altfel ar putea fi vorba de propagandă) a unei informații veridice sau nu (nu veridicitatea informației e ceea ce contează, ci felul în care este ea prezentată"[19], incluzând atât o acțiune a unei națiuni asupra alteia, cât și a unui stat asupra propriei populații sau a massmedia asupra publicului. Dezinformarea reprezintă în concepția lui Volkoff o acțiune de *comunicare defectuoasă* datorită caracterului ascuns al scopului ei, se desfășoară pe termen lung, scopul ei fiind încadrat unei ideologii legate de o ordine socială sau politică. Utilizează instrumente specifice precum intoxicarea, diversiunea, subversiunea, propaganda neagră, manipularea și se folosește de *surse neidentificabile sau construite pentru a induce în eroare receptorul*.

Conceptul integrator care organizează întregul sistem al comunicării cu scop ascuns îl reprezintă *influențarea* publicului (grup, comunitate, națiune) în definirea și înțelegerea unei

[17] Volkoff, V., *Tratat de dezinformare*, București, Editura Antet, 1997, p. 128
[18] Vlăduțescu, Ș., op. cit. p. 232
[19] Volkoff, *Dezinformarea văzută din Est*, Editura Pro Editură și Tipografie, București, 2007 p. 24

realități potrivit scopului vizat de actorul dezinformator, urmate de atitudini și comportamente subordonate acelui scop.

Principalele atribute care îi sunt recunoscute dezinformării (sursa difuză, discursul mincinos, scopul ascuns) sunt de găsit și în ceea ce Victoria O'Donnell și Garth S. Jowett[20] numesc **propaganda neagră**, adică cea care se bazează pe informații fabricate, minciuni de cele mai varitate tipuri puse pe seama unor surse inexistente, spre deosebire de *propaganda gri* a cărei sursă ar putea să fie sau ar putea să nu fie identificată corect și a cărei informații nu beneficiază de o acuratețe sigură ori a cărei teme nu se declară fățiș împotriva unui adversar sau al altei propagande. Autorii menționați califică drept *propagandă albă* mesajul unei surse identificabile, care comunică în mod corect informația și care lucrează la propria credibilitate. Acestă propagandă, care se mai numește și propagandă deschisă sau oficială, este realizată de către persoane publice, instituții, organizații sau state și țintește propagarea de principii, norme și valori sociale, politice, economice, militare, organizaționale etc, asumându-și deschis mesajul și putând urmări inclusiv contracararea unei propagande adverse. În viziunea acelorași, propaganda reprezintă „încercarea sistematică și conștientă de influențare a percepțiilor, de manipulare a cogniților și de orientare a comportamentelor spre un răspuns care să susțină scopul dorit de propagandist"[21]. Edward L. Bernays definea propaganda prin raportare la relațiile publice, considerând-o „un efort consistent și de durată cu scopul de a crea sau de a forma evenimente pentru a influența prin intermediul lor, modul în care publicul se raportează la o anumită inițiativă, idee sau grup"[22]. Vorbind despre faptul că propaganda poate deveni o acțiune imorală atunci când autorii ei difuzează în mod conștient și deliberat informații false sau atunci când sunt conștienți că efectele pe care le urmăresc prin propagandă sunt în dauna binelui comun[23] Bernays descrie, de fapt, atribute ale dezinformării.

Deschidem astfel o scurtă discuție despre un termen pe nedrept infuzat cu conotații negative, îndeosebi în statele care au cunoscut regimuri totalitare și unde propaganda oficială era marcată constant de deformarea realității, expunerea unor evenimente și ascunderea altora, interpretări ideologic-partizane a realităților lumii sociale și economice. Potrivit DEX[24] propaganda reprezintă „acțiunea de răspândire a unor idei care prezintă și susțin o teorie, o concepție, un partid politic etc, cu scopul de a convinge și de a crea adepți". Dicționarul Cambridge[25] asociază propagandei „informațiile, ideile, opiniile ori imaginile, prezentând deseori doar o parte a unei probleme, difuzate prin tv sau radio, publicate ori răspândite în orice alte moduri cu intenția de a influența opiniile publicului". În literatura dedicată analizei conceptului, înțelesul pe care caută să îl consacre diverși autori nu face decât să genereze confuzii și să sporească gradul utilizării lui haotice. O definiție proprie este cea avansată de Călin Hentea[26] care consideră că "propagnda este indisolubil legată de minciună, fals, adevăr spus pe jumătate, denaturare sau adevăr scos din context", opinând că „o propagandă bazată pe argument și pe informații adevărate, curate, cinstite, complete, adică în conformitate cu parametrii unei morale de primă instanță, nu ar mai fi propagandă, ci persuasiune liber consmțită".[27]

În demersul nuanțării semantice adecvată a termenului, cel mai potrivit este să ne raportăm la înțelesul lui originar. Creatorul termenului este considerat Papa Grigore al XV-lea

[20] O'Donnel, V., Jowett, G., S., *Propaganda and Persuasion,* Newbury Park, Sage Publications, apud. Popescu, C., F., *Dicționar de Jurnalism*, București, Editura Tritonic, 2002, p. 285
[21] O'Donnel, V., Jowett G., S., op.cit., apud. Chelcea, S., *Propaganda: spre o abordare neutră,* ICCV, România Socială, nr. din 11 oct. 2019
[22] Bernays, E., L., *Propaganda,* Editura Alexandria Publishing House, 2017, p. 76
[23] ibidem, p. 73
[24] sursă citată, p. 858
[25] *dictionary.cambridge.org., Propaganda meaninng in the Cambridge English Dictionary*
[26] Hentea, C., *Propaganda și rudele sale. Mic dicționar enciclopedic*, Editura Militară, 2015, p. 193
[27] ibidem

care la 6 iunie 1622 a instituit *Congregatio de propaganda fide* (Congregația de propagare a credinței) menită a răspândi religia catolică în zone în care mesajul creștin nu ajunsese încă, printr-o rețea de misionari deosebit de activi în planul persuasiunii religioase și distribuitori ai textelor sacre tipărite în mai multe limbi. Termenul este reluat în contextul Revoluției franceze (1789) cu înțelesul de acțiune desfășurată în mod organizat de răspândire a unei opinii sau doctrine politice. Francezul Jean Marie Domenach fixează prima apariție modernă a propagandei în Alsacia unde „în 1793 a fost înființată o asociație cu numele „*Propaganda*", având drept scop răspândirea ideilor revoluționare".[28] Observăm așadar existența unei coordonate pozitive a termenului în procesul de autoprezentare a statelor, instituțiilor și organizațiilor interesate să-și răspândească programele, proiectele și ideile. Potrivit lui Volkoff,[29] conținutul termenului presupune transmiterea de informații către un public, informații care să fie salutare pentru acesta și care nu sunt percepute ca mincinoase, ci ca expresie a singurului adevăr existent. „Faptul că unele propagande sunt mincinoase nu înseamnă că toate ar fi astfel"[30]. Minciuna poate fi o operație a propagandei, dar una minoră consideră Ș. Vlăduțescu,[31] care accentuează asupra rolului *seducției* în acțiunea propagandistică arătând, inspirat de opiniile lui Volkoff, că și atunci când se minte, principala deosebire dintre propagandă și dezinformare este că propagandele se prezintă cu fața descoperită, iar dezinformarea, nu.

Discursul propagandistic ni se înfățișează astfel ca *formă de influențare* a publicului în direcția acceptării și susținerii concepției, ideilor și setului de valori al unei organizații (stat, formațiune politică, asociație), „cucerirea" acestuia pentru o atitudine și un comportament favorabil organizației. În acțiunea propagandistică putem avea de a face cu o denaturare a realității dar *nu în sensul deformării mincinoase a acesteia, ci prin prezentarea selectivă, apelul la emoții, accentuarea repetitivă sau eludarea unor elemente în raport de profilul publicului-țintă și de obiectivul propagandistic vizat.* În felul acesta propaganda se prezintă ca o acțiune de persuadare a publicului în favoarea doctrinei, principiilor și ideilor unei organizații, al atragerii de adepți care să fie convinși de justețea mesajelor și acțiunilor incluse în discursul propagandistic, să le susțină și să le promoveze. Ea se deosebește de dezinformare prin mijloace și scop. Nu folosește construcții mincinoase, nu are scop ascuns și nu urmărește construirea deliberată a unor false percepții cu privire la anumite realități, nu vizează instaurarea confuziei, neîncrederii și suspiciunii la adresa cuiva sau a ceva. Discursul propagandistic poate fi condamnat cel mult pentru încercarea de anesteziere a simțului critic prin afișarea, prezentarea și *promovarea propriului conținut ca cel mai bun sau singurul acceptabil*.

Aldous Huxley consideră că „există două feluri de propagandă – propaganda rațională în favoarea acțiunii care se armonizează cu autointeresul luminat al celor care o întreprind și al celor cărora li se adresează (...); iar pe de altă parte propaganda nerațională care nu se armonizează cu interesele elevate ale nimănui, ci este dictată de patimă și face apel la patimă. Când e vorba de acțiunile indivizilor, există motive mai înalte decât autointeresul luminat, dar acolo unde trebuie întreprinse acțiuni colective în domeniul politicii și al economiei politice, autointeresul luminat este probabil cel mai înalt dintre motivele efective."[32] Huxley scria aceste rânduri pornind de la un comentariu al lui Thomas Jefferson care observa că doctrinele Europei stipulau că „oamenii asociați în număr mare nu pot fi menținuți în limitele ordinii și justiției decât prin forțe fizice și morale exercitate asupră-le de autorități independente de voința lor", rezultând că propaganda poate fi văzută și ca o forță morală pe care „autointeresul luminat" o valorifică pentru promovarea unor interese pe termen lung ale politicienilor și alegătorilor.

[28] Domenach, J., M., *Propaganda politică*, Editura Institutul European, Iași, 2004, p. 23
[29] conf. Vlăduțescu, Ș., op. cit. p. 239
[30] Volkoff, V., Tratat de dezinformare, Editura Antet, București, 1997, p. 19
[31] Vlăduțescu, S., op.cit. p. 269
[32] Huxley, A., *Reîntoarcere în minunata lume nouă*, Editura Polirom, 2013, p. 46

Trebuie să remarcăm aici că practic întreg discursul puterii este un discurs propagandistic, care în societățile democratice servește, cel puțin teoretic, intereselor tuturor, iar în societățile totalitare doar clicii care țintește menținerea prin mijloace propagandistice a puterii și acțiunilor acestei clici care pot afecta și discrimina categorii importante ale populației. Propaganda poate fi astfel asociată discursului politic (state, guverne, partide), restul discursurilor de promovare (organizații, asociații, instituții, firme) putând fi considerate activități de relații publice.

Într-o incursiune asupra traiectoriei semantice a termenului propagandă, Septimiu Chelcea[33] resimțind nevoia unei tranșări a semnificațiilor asociate termenului de diferiți autori și în diferite momente, conchide că este împotriva logicii să transferăm caracteristicile unei părți asupra întregului, în sensul că dacă sunt considerate forme ale propagandei și discursurile indisolubil legate de minciună („propaganda neagră"), nu aceasta este propaganda în întregul ei, sociologul român disociindu-se de echivalarea propagandei cu falsul și minciuna: „Voi considera și eu că propaganda constă în transmiterea deliberată și organizată de idei, doctrine politice și sociale prin orice mijloc de comunicare, cu scopul de a influența opiniile, atitudinile și comportamentele persoanelor și grupurilor umane în sensul dorit de emițătorul mesajelor."[34]

Cum arată, care ar fi în cadrul acesor delimitări conceptuale caracteristicile **discursului publicitar**? Unde se apropie și unde se îndepărtează acesta de dezinformare sau de fețele negative ale propagandei? Trebuie spus că relația dintre autorul mesajului publicitar și publicul vizat este de la început manipulatorie și asimetrică. Este manipulatorie pentru că publicul *este folosit* pentru atingerea unui obiectiv (vânzarea) al celui care susține sau elaborează mesajul și este asimetrică pentru că cineva dorește să „impună" printr-un discurs convictiv un interes al său. Regăsim aici caracteristici ale propagandei utilizate ca mijloc de manipulare a maselor (publicului) în folosul unui grup sau persoane ale căror interese nu coincid cu cele ale destinatarilor mesajului, spre deosebire de cazul propagandei ca mijloc de popularizare rațional și transparent a unor doctrine, idei, concepții unde propagandistul caută să convingă că interesul lui se suprapune peste al celor pe care îi dorește susținători, adepți, sau cel puțin public favorabil și că scopul acțiunii lor (producători și consumatori ai mesajului) coincide. Mesajul publicitar nu poate ieși din acest „conflict", dintre ceea ce spune și ceea ce urmărește, motiv pentru care el va manipula contexte, relații și emoții pentru atingerea scopului. Este ușor observabil cum discursurile publicitare s-au diversificat și rafinat în sensul trecerii de la prezentarea, prin adevăr sau minciună, a caracteristicilor calitative ale unui produs, la captarea atenției, la generarea emoției, la a trezi curiozitatea și interesul. A genera o stare, poate chiar o dezbatere vizavi de obiect pare a fi devenit scopul și provocarea mesajului publicitar, mai mult decât a indica satisfacerea unei trebuințe. Amplificarea prin repetiție a stării, emoției plăcute create din cauza sau în jurul obiectului determină inducerea pe căi invizibile a interesului pentru produs, ceea ce chiar dacă nu este echivalent unei induceri în eroare a consumatorului, reprezintă o manipulare a dorințelor și acțiunii acestuia în scopul vizat de constructorii mesajelor.

Huxley numește publicitatea ca fiind o *propagandă comercială irațională* care se bazează pe „incapacitatea generală de a înțelege natura simbolurilor. Mințile simple tind să pună semnul egalității între simbol și ceea ce reprezintă el, să atribuie lucrurilor și evenimentelor unele dintre calitățile exprimate de cuvintele pe care le-a ales propagandistul (...) în urmărirea propriilor sale țeluri."[35] Re-asocierea simbolurilor încărcate de conotații pozitive cu lucruri pe care acestea nu le desemnează natural constituie una din practicile uzuale ale discursului publicitar. Consumatorii nu mai achiziționează fructe, ci vitalitate și prospețime, nu cumpără mașini, ci prestigiu, iar băutura nu e un factor cauzator de probleme de sănătate, ci mijloc de împrietenire și tovărășie. Publicitatea găzduită de platformele digitale exploatează

[33] Chelcea, S., op.cit.
[34] ibidem
[35] Huxley, op.cit. p. 70

notorietatea diversă și influența pe care o serie de persoane o au în spațiul public, astfel încât nu mai cumpărăm pentru noi înșine, ci pentru *a fi ca* o anumită celebritate sau pentru *a proceda ca* o alta, iar reprezentantul unei campanii de promovare a unui produs nu e angajatul contractual al firmei de publicitate, ci „ambasador" al companiei producătoare sau mărcii de produs, adică persoană ale cărei intervenții și mesaje sunt încărcate de greutate și responsabilitate.

Fiind subordonat imperativului de a vinde, mesajul publicitar este quasicentrat pe interesul emițătorului ceea ce face ca între el și receptor să existe o diferență esențială de scop. Întreg arsenalul de mijloace de influențare angajat în mesajele publicitare relevă practic o deviere, o ascundere a scopului față de public, aspect care din punct de vedere tehnic este similar dezinformării. Între mijloacele de influențare, cele mai frecvente sunt manipularea intereselor și a emoțiilor: interesele publicului trebuie cunoscute, mesajul urmând a fi construit în raport de acestea, ceea ce nu înseamnă însă că produsul va și satisface acele interese; exploatarea afectelor se realizează prin inducerea, declanșarea stării emoționale necesare „apropierii" de produs. Discursul publicitar manipulator include elemente fizice și vizibile ale unei situații (dispunere spațială, persoane, activități), dar mai ales elemente invizibile, reprezentate de norme, relații, identități, intenții și mize ale indivizilor. Aceste elemente invizibile sunt manipulate preponderent prin elaborarea de mesaje care nu se raportează direct la scopurile urmărite, discursul fiind „un travaliu mascat asupra componentelor invizibile ale situației".[36] Chiar dacă elemente din structura dezinformării sunt prezente în publicitate (scop mascat, tehnici de manipulare, inducere în eroare), diferența esențială față de dezinformare este reprezentată de obiectul (referința) mesajelor, *natura scopurilor,* caracteristicile definitorii ale publicului țintă (comunități, națiuni respectiv consumatori), absența intenției de a face rău. „Propaganda comercială" nu este însă o relație activă între emițător și receptor care să ofere posibilitatea negocierii semnificațiilor, adică un anumit grad de libertate semiotică și psihologică a receptorului, ci este o formă de influențare „agresivă" și manipulatorie care caută, cum am văzut, prin diverse metode să altereze sistemul de protecție în fața acțiunilor de înșelare, aspecte care o apropie de anumite caracteristici ale propagandei negre. Tot aici intervine și dimensiunea etică a discursului publicitar, discurs care stă sub semnul imperativului de a „livra profit" și care acceptă implicit că „problematizarea" etică nu e una din „grijile" sale. Publicitatea își trădează rolul de informare atunci când camuflează sau ascunde elemente care trebuie cunoscute de destinatarii mesajului, după cum performează în desconsiderarea intereselor publicului atunci când elaborează *strategii de creare de necesități,* adică de a genera preocupare pentru un produs sau serviciu care nu acoperă nevoi reale ale indivizilor. Se observă că nu discutăm despre publicitate în general, ci despre cea comercială, adică acea formă a publicității care uzează de mijloace de influențare și instrumentar regăsibile în discursurile dezinformativ și propagandistic.

Vulnerabili la dezinformare

Failibilitatea individului social în fața mesajelor publice construite pentru a-l influența în sensul vizat de emitent a fost și continuă să fie exploatată în ceea ce se numește război informațional, concept acoperitor al mai multori tipuri de acțiuni desfășurate atât în perioade de pace cât și în perioade de conflict: alimentarea continuă cu informații relevante privind capacitățile și capabilitățile adversarului; blocarea accesului adversarului la informații, dejucarea operațiunilor de agresiune informațională ale acestuia; *dezinformarea* ca măsură ofensivă de influențare a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor în direcția vizată de agresor. Premisa activată în războiul informațional este aceea că în cadrul unei confruntări pe terenul realităților percepute, nu realitatea contează ci felul în care aceasta este construită, importantă fiind capacitatea de modelare a opiniilor și convingerilor populației în sensul dorit

[36] Mucchielli, A., *Arta de a influența*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 54

de constructorii mesajelor. Agresiunile informaționale nu sunt noi, principii ale acestui tip de război fiind descrise încă de Sun Tzu în binecunoscuta „*Arta războiului*”, care expune relevanța deosebită în câștigarea unui război a motivației combatanților, fragilizării adversarului prin inducerea defetismului și confuziei în rândurile acestuia, decredibilizarea liderilor (comandanților) etc. Toate acestea sunt elemente care exced forței și tehnicii militare presupunând mijloace precum intoxicarea, diversiunea, manipularea, *dezinformarea.* Nu foarte operaționalizate în perioada celor două conflicte mondiale, principiile războiului informațional, bazat pe producerea și diseminarea de informații, au devenit puternic instrumentalizate începând cu secolul XXI, odată cu creșterea mobilității persoanelor, a diversificării mijloacelor de comunicare, a rafinării tehnicilor de influențare dar și a multiplicării conflictelor înghețate și apariției formelor de război hibrid. Era previzibil ca noile tehnologii ale informației și comunicării să fie angajate în diferite forme de război hibirid, cum este și cel inițiat de Rusia împotriva UE, care, dincolo de șantajul energetic cărora le-a căzut victimă Austria și Ungaria, duce o asiduă campanie de subminare a principiilor și valorilor construcției europene, prin acțiunile din mediul online menite a discredita lideri și politici europene, a exploata și amplifica orice problemă apărută la nivelul statelor membre în relația cu centrul decizional și a inocula convingeri prinvind comportamentul discriminatoriu al centrului în raport cu diferite state, comunități, culturi.

Caracterul *constant* al războaielor informaționale (se poartă atât în timp de pace cât și în perioade de conflict) se bazează pe vulnerabilitățile psihologice constitutive ale indivizilor. Dezinformarea, ca mijloc al războiului informațional, sau ca modalitate de obținere de profit politic, ideologic, economic, financiar exploatează tocmai aceste vulnerabilități. Se știe că adevărul din politică, economie, morală și religie nu urmează calea celui din științele experimentale. Concepția despre lume și societate, modul de raportare la acestea sunt mai degrabă efectul înclinației noastre psihologice de a percepe lumea ca un tot organizat și coerent și de a ne proteja în fața informațiilor apte să creeze dizarmonii, dezacorduri, contradicții înre elementele noastre de cunoaștere. Această observație, aparținând teoriilor consistenței cognitive, explică una din vulnerabilitățile majore ale indivizilor în fața dezinformării: acceptăm foarte ușor informațiile care converg viziunilor, intereselor, convingerilor preexistente, chiar dacă aceste informații sunt puțin credibile, și respingem informațiile care contrazic elemente ce caracterizează propriile concepții și credințe, chiar dacă acestea sunt adevărate. Responsabil de atrofierea spiritului critic și de ”instalarea” noastră în diferite dogmatisme, acest comportament față de informație este dificil de schimbat, situațiile în care indivizii depășesc starea de ”disonanță cognitivă” prin acceptarea adevărurilor care nu convin și reconsiderarea propriilor concepții și convingeri fiind rare. Modalitățile frecvente de ieșire din această stare sunt, de cele mai multe ori, respingerea informației ca neadevărată, argumentarea subiectivă împotriva ei (”lumea are fapte pentru toți”) sau desconsiderarea sursei. O asemenea vulnerabilitate este exploatată în strategiile de dezinformare care țintesc creșterea unui curent de opinie favorabil intereselor unor organizații politice sau economice (furnizarea de informații așteptate, plauzibile, verosimile, chiar dacă neadevărate), curent de opinie care poate să nu fie generat de acestea, dar care convine obiectivelor lor (”a pune gaz pe focul care trebuie”). De asemenea, în strategiile de fidelizare a audienței de către entitățile media care sacrifică imperativul informării corecte a publicului în favoarea menținerii unui conținut și al unei linii de mesaj convergente așteptărilor acestuia. Sunt situațiile în care faptele brute devin *evenimențializate* jurnalistic (selectate și interpretate) de către organizații media în moduri semnificativ diferite, miza fiind menținerea publicului care rezonează cu o anumită perspectivă sau un anumit mod de tratare a evenimentelor, iar consecința produsă fiind dezinformarea acestuia.

Mai frecvente sunt cazurile în care indivizii nu caută să argumenteze părtinitor împotriva informațiilor care nu converg propriilor convingeri, ci le evită, devenind foarte

selectivi. Această vulnerabilitate a generat, practic, și principiul după care funcționează ”bulele comunicaționale” din rețelele sociale. Interesul marilor operatori digitali de a menține prezența și atenția indivizilor pe platformele pe care le administrează a condus la generarea de algoritmi care să asigure selectarea și livrarea doar a informațiilor cu care indivizii rezonează. Faptul de a rămâne în propria ”cameră de rezonanță informațională” reprezintă un mod de autoexpunere la o formă mai subtilă a dezinformării, respectiv de a accesa doar informațiile (adevărate) care ne confirmă viziunile și convingerile și de a ne lăsa ”refuzate” informațiile (la fel de adevărate), dar care pot pune sub semnul întrebării ceea ce știm și ceea ce acceptăm. Unele fapte vor conta mai mult decât altele, în funcție de ceea ce ne dorim să susținem, în funcție de ceea ce ne dorim să fie adevărat. O astfel de selectivitate severă a informațiilor ne consolidează fixarea într-o narațiune care devine pentru noi dominantă, singura acceptabilă, și care va intra ușor în conflict cu o alta constituită pe același mecanism. Narațiunile se vor alimenta reciproc generând polarizarea discursivă, bazată pe preluarea doar a informațiilor care le confirmă, ”taberele se izolează în planul judecății și al comunicării, creând un mediu etanș în care proliferează dezinformarea”.[37] Cum se poate constata, *designul* platformelor digitale, valorificând vulnerabilitatea expusă, potențează mecanismul, favorizează fragmentarea publicului, ”încurajează enclavizarea digitală; creează nu satul global (profeția lui McLuhan), ci adevărate triburi digitale, puțin predispuse schimbului; permit derularea unui tip de monolog interactiv, în care dai atenție doar lucrurilor care îți confirmă părerile anterioare (...); tranzacționează atenția și emoțiile utilizatorilor, ceea ce creează o cursă nebună pentru câștigarea atenției și exacerbarea emoțiilor, oferă infrastructura pentru indignările morale, care suspendă spiritul critic și duc la un gen de furiocrație; cultivă ethos-ul anti-autoritate, anti-sistem, anti-instituțional”.[38]

Consecințele acestui *mod de cunoaștere și comunicare*, facilitat și amplificat de infrastructura tehnologică a rețelelor sociale, le reprezintă nu doar polarizarea publicurilor, ci și radicalizarea lor, *consolidarea unor climate psihologice diferite și reciproc ostile*, toate cu efect puternic negativ asupra capacității societății de a realiza consensul măcar în privința câtorva teme majore de interes public.

Vulnerabilități psihologice mai adânci, responsabile de ușurința cu care indivizii ajung să considere cu timpul drept reale informații cu privire la care există serioase motive să se îndoiască, sunt identificate de cercetări relativ recente[39] care pun în evidență felul în care se receptează și se răspândesc informațiile mediatice contrafăcute în cadrul grupurilor. S-a constatat că lecturarea sau audierea *repetată* a unei știri false, generează cu timpul un adevăr ”iluzoriu”. Gradul de repetabilitate al știrii, indiferent de caracterul ilogic sau ridicolul acesteia, face ca ea să fie crezută cu timpul de un număr mai mare de indivizi decât cel dispus inițial să-i dea crezare. Experimentul realizat de către doi cercetători din cadrul Universității Yale[40] indică faptul că o informație falsă livrată grupului a fost considerată adevărată de cinci procente din cadrul acestuia, iar după repetarea ei la anumite intervale de timp, procentul celor care au ajuns să o considere adevărată a ajuns la zece. Să ne imaginăm ce poate însemna această constatare raportând-o la publicul unei rețele sociale cum este Facebook.

Tot o vulnerabilitate ”naturală” a indivizilor la dezinformare e dată de felul angrenării mecanismelor memoriei în receptarea informațiilor, aspect pus în evidență de psihologul american Henry Roediger[41] care observă că atunci când un jurnal de știri preia și difuzează o informație falsă pe care încearcă ulterior să o dezmintă sau să o corecteze, sunt persoane care

[37] Bârgăoanu, A., *Fakenews – Noua cursă a înarmării*, Evrika Publishing, 2018, p. 215
[38] Idem, p. 84.
[39] Resnick, B., (2017) The science behind why fake news is so hard to wipe out. *Vox*, Retrieved from: https://www.vox.com, accesat 31.10.2017
[40] ibidem
[41] ibidem

nu mai reţin intervenţia corectivă, ci doar o amintire legată de caracterul surprinzător şi interesant al ştirii.

Aceste ”păcate cognitive” devin cu adevărat problematice în era digitală, cea a ”asaltului informaţional”, în care aglomerarea ofertelor scurtează timpul necesar atenţiei reclamate de fiecare informaţie în parte. Noutăţile ne sunt propuse într-un ritm galopant, ne parvin concomitent atât sub formă de sunete cât şi de cuvinte şi imagini, prin mijloace de preluare şi transmitere rapidă, iar efortul reflecţiei şi al examinării critice, al memorării informaţiei relevante este unul pentru care tot mai puţini indivizi sunt disponibili.

Constatările readuc în discuţie problematizările uneia dintre cele mai cunoscute teorii analitice ale comunicării, lansată de Marshall McLuhan, cu privire la modalităţile în care *mijlocul de transmitere al mesajului influenţează modul de percepere al conţinutului acestuia* (”mijlocul este mesajul”). Saltul de la cuvântul scris (tipar) la epoca electrică, cea a radioului, televiziunii şi computerelor ca mijloace de transmitere a informaţiilor, nu reprezintă doar trecerea de la un mijloc la altul, ci desemnează o nouă modalitate de organizarea a experienţei noastre de cunoaştere. Instrumentele de comunicare nu sunt doar forme de transmitere a informaţiilor, de asigurare a schimburilor comunicaţionale între indivizi şi comunităţi, ci reprezintă, totodată, o modalitate particulară prin care cunoaştem şi înţelegem lumea în care trăim. Selectăm din realitate ceea ce corespunde simţurilor angajate în perceperea acelei realităţi, iar simţurile sunt solicitate unele mai mult decât altele, în funcţie de mijocul de comunicare utilizat. La fel, am adăuga, timpul şi concentrarea sunt angajate diferit în cunoaştere tot prin raportare la mijocul de comunicare utilizat. Scrisul (cultura tipografică) influenţează structurile noastre perceptive, modelul nostru mental de a privi şi interpreta lumea. Pagina tipărită propune o realitate fragmentată în unităţi între care se stabilesc relaţii cauzale, ea permite reluarea unei informaţii şi clarificarea sensului, armonizarea lui cu unităţi mai mari de mesaj, stabilirea unei linearităţi în cunoaştere. Aceste caracteristici ale culturii tiparului influenţează structura perceptivă şi modelul mental care ajung să fie apoi transferae şi aplicate modului de organizare al instituţiilor sociale. Marea prefacere adusă de mijloacele electronice de comunicaţii este cea a instituirii câmpului total. Acum lucrurile se produc instant, iar determinările pe care eram obişnuiţi să le căutăm, acele legături cauzale între fapte şi evenimente, iau forma unei conştiinţe emergente, focalizată nu pe segmente şi legăturile dintre ele, ci pe ansamblu, pe conturul mare al lucrurilor. Marshall McLuhan subliniază importanţa decisivă a mijlocului de transmitere a mesajului în modelarea structurii noastre perceptive şi a modelului cultural de cunoaştere, convins că ”punând tot accentul pe conţinut, şi, practic, deloc pe mijloc, pierdem orice şansă să percepem şi să influenţăm impactul noilor tehnologii asupra omului, rămânând astfel mereu consternaţi şi nepregătiţi în faţa transformărilor ambientale revoluţionare induse de noile mijloace”.[42]

Noile *device*-uri (laptopuri, tablete telemobile), ca mijloace de comunicare ale erei electronice (digitale, acum), care ne însoţesc pretutindeni propun noi forme de furnizare şi administrare a cunoaşterii, forme în care informaţia de orice fel este uşor de găsit, înţelesul nici nu mai trebuie căutat, el ne este livrat în titluri mari şi ”electrizante”, trecerea de la un conţinut la altul cu totul diferit se face în câteva secunde, iar în tot acest timp utilizatorul este semnalizat, atenţionat cu privire la apariţia a noi date şi informaţii de interes pentru aria sa preferată de cunoaştere sau care i-ar putea stimula curiozitatea. ”Cursul evenimentelor nu mai apare structurat, generat de ceva ce merită a fi cunoscut şi care poate fundamenta intervenţia de corectare. Totul se transformă într-o curgere permanentă, într-un *happening* neîntrerupt, care pare a nu mai avea nevoie de sinteză, de ierarhie, de priorităţi (...). Fiinţei umane îi sunt

[42] Mc.Luhan, Marshall, 2006, Texte esenţiale, Nemira, Bucureşti, pp. 3-4, apud. Dobrescu, Paul ş. a., Istoria comunicării, 2007, Comunicare.ro, p. 297

solicitate toate simțurile, dar preponderent în poziția de martor și nu de factor cu anumite responsabilități în ceea ce se întâmplă și cum ar trebui să se întâmple”[43].

Medium-ul digital ni se prezintă foarte diferit față de *massmedia tradițională* (știrea tipărită are limite de spațiu, emisiunile de știri au limite temporale), prin aceea că datele și informațiile pe care le vehiculează se prezintă sub forma unui flux continuu de adevăr și fals, de fapte și evenimente din domenii dintre cele mai diferite, generând astfel o cantitate uriașă de ”zgomot” care afectează calitatea receptării și înțelegerii a ceea ce ne interesează sau ar trebui să ne intereseze la un moment dat. ”Un flux continuu (nu ne putem închide *newsfeedul* așa cum am închide televizorul) care se schimbă mereu și în care nu avem granițe între informații dintre cele mai variate care curg pe același ecran al tabletei sau al telefonului: sms-uri, mesaje whatsapp, notificări, alerte, știri, opinii, comentarii, poze (...), reclame, cumpărături online.”[44]

Caracteristicile tehnice ale noilor mijloace de comunicare impun, deci, un mod specific, inedit de livrare a diferite conținuturi de cunoaștere, modelează percepția și felul în care receptăm și ne organizăm mental informația, reprezentând astfel, prin ele însele, o vulnerabilitate în fața dezinformării.

*

* *

Un alt plan al analizei privește stadiul interesului și demersurilor de prevenire și combatere a dezinformării digitale. Dacă pentru informațiile complet false, site-urile de *fact checking* (”verificatoare de fapte”), inițiate de jurnaliști, entități media, reprezentanți ai mediului academic sau ong-uri, au o sarcină relativ ușoară, nu la fel este în cazurile care reclamă demantelarea informațiilor fabricate, construite mincinos. Acest gen de mesaje este dificil de identificat prin acțiuni de *fact checking* și utilizarea algoritmilor propuși de platformele digitale. Devoalarea caracterului lor dezinformativ depinde de angajarea unor resurse precum ”indici de credibilitate, alfabetizare media, digitală, tehnologică, *alfabetizare emoțională*”[45], ceea ce demonstrează că reduta principală de apărare împotriva dezinformării o reprezintă tot publicul, mai exact nivelul de educație al acestuia. Comportamentul nostru digital este responsabil într-o bună măsură de amplificarea dezinformării. Devenim foarte ușor relee de transmisie pentru informații neverificate, puțin credibile, dar care sună interesant, cu care rezonăm emoțional, care confirmă pozițiile noastre în varii chestiuni de interes public motiv pentru care schimbările ce pot fi aduse în comportamentul nostru digital reprezintă cea mai puternică resursă angajabilă în combaterea dezinformării.

Măsurile luate la nivel instituțional (UE sau state membre) împotriva fenomenului, măsuri care obligă întreprinderile digitale la acțiuni de identificare și de eliminare a conținuturilor ilegale, nu pot deveni eficiente în absența cunoașterii la nivelul publicului a sarcinilor care îi revin în acest efort.

Primul răspuns al Comisiei Europene la provocările dezinformării l-a constituit elaborarea în 2018 a unui Cod de bune practici privind dezinformarea, asumat voluntar de reprezentanții platformelor digitale Facebook, Twitter, Google și Microsoft, cod ale cărui prevederi solicitau o serie de auto-reglementări din partea acestora, dar care și-a demonstrat rapid limitele în fața multitudinii problemelor generate de funcționarea platformelor. Mai multe țări din Uniunea Europeană au constatat că prevederile incluse în Codul de bune practici și, în general, sistemul de autoreglementare sunt insuficiente și nu răspund nici pe departe problemelor structurale create de noul ecosistem informațional dominat de platformele digitale, de algoritmi, big data, motoare de căutare și recomandare, de machine learning și tehnologii predictive (...); intensificarea, în plan retoric, a competiției geopolitice și evoluția modalităților

[43] Dobrescu, P., op.cit., p. 308-309
[44] Bârgăoanu, op. cit., p. 141
[45] idem, p. 227

tehnologice de influențare a fluxurilor informaționale (sisteme de algoritmi, uzine de troli și de boți, fabrici de like-uri) au acutizat conștientizarea limitelor create de auto-reglementare"[46].

O parte a conținutului Codului de bune practici a fost preluat într-un document cu *forță de reglementare superioară*, Actul pentru Servicii Digitale (D.S.A) adoptat de Consiliul Uniunii Europene la 19 octombrie 2022, document ale cărui prevederi se aplică începând cu 17 februarie 2024 și care se bazează pe principiul că *tot ceea ce este ilegal offline trebuie să fie ilegal și online,* scopul lui fiind de a proteja spațiul digital împotriva difuzării de conținut ilegal și de a asigura protecția drepturilor fundamentale ale utilizatorilor. Noutatea adusă de Actul pentru Servicii Digitale este că întreprinderilor care administrează platforme online li se solicită măsuri concrete pentru combaterea dezinformării, sub rezerva aplicării de sancțiuni: "să ia măsuri pentru a aborda riscurile legate de diseminarea conținutului ilegal online; să dispună de un mecanism prin care utilizatorii să semnaleze conținutul ilegal și să acționeze prompt în urma notificărilor" (...);[47]. O cerință importantă stabilită de Regulament în sarcina întreprinderilor digitale este și aceea de a stabili "*măsuri de atenuare*, supuse auditării, pentru *riscurile sistemice* pe care le prezintă, cum ar fi dezinformarea, manipularea în cursul proceselor electorale...".[48] Cerințele sunt proporționale cu dimensiunea și impactul operatorilor digitali asupra societății, norme mai stricte aplicându-se platformelor digitale cu peste 45 milioane de utilizatori activi în UE, având în vedere rolul esențial pe care acestea îl au în diseminarea informațiilor și în facilitarea schimbului de opinii și idei.

Pentru aplicarea cerințelor stabilite în Regulamentul privind serviciie digitale, administratorii entităților vizate trebuie să angajeze cele mai potrivite *resurse tehnice și umane de moderare a conținuturilor,* să fie adaptivi și reactivi la variantele ingenioase identificate de creatorii și propagatorii de conținut dăunător. Cu toate acestea, un studiu recent al Comisiei Europene (Code of Practice on Disinformation), citat de site-ul Antifake[49], evidențiază vulnerabilități majore în privința propagării dezinformării pe platforma X (Twitter), generate de măsurile neinspirate ale administratorului, de concediere a majorității persoanelor responsabile cu verificarea conținutului vizând combaterea dezinformării și înlocuirea lor cu algoritmi. În același timp, s-a procedat la recompensarea conturilor de utilizatori dispuși să plătească un abonament, cu prioritizarea postărilor lor în rețea. Situația a cauzat proliferarea la un nivel record a dezinformării privitoare la conflictul Israel – Hamas. Plasate prioritar în fluxurile de știri ale platformei, conturile plătitorilor de abonament care au postat informații false au fost amplificate în rețea, iar funcția de fact-checking integrată nu a mai putut face față numărului mare de știri false.

La conturile verificate se adaugă conturile neautentice care răspândesc informații false. Potrivit specialiștilor în combaterea dezinformării, pe platformele X și Tik Tok "unul din cinci conturi care participă la conversații online despre atacurile Hamas și consecințele acestora, este fals"[50].

O altă problemă privește colaborarea dintre autoritățile statale și administratorii platformelor care găzduiesc rețele sociale, mai exact gradul de interes al primilor pentru modalitatea în care aceștia din urmă alocă resursele privind combaterea dezinformării. În ceea ce privește platforma Facebook, un grafic publicat de www.expertforum.ro cu privire la numărul moderatorilor de conținut după limbă în statele membre UE, corelat cu rapoartele

[46] Bârgăoanu, A. *Măsuri mai stricte pentru combaterea dezinformării*, https://www.gândul.ro/opinii 28.05.2021, accesat 21.01.2024

[47] *Actul legislativ privind serviciile digitale* (https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/digital-services-act/, accesat 03.02.2024

[48] ibidem

[49] https://www.antifake.ro , "*Dezinformarea de pe platformele sociale, la un nivel record, în contextul războiului din Israel*", 12.10.2023

[50] ibidem

statistice ale Global Digital Reports privind numărul utilizatorilor din statele membre[51] evidențiază disproporții semnificative de la o țară la alta între resursele angajate pentru eliminarea conținutului ilegal și numărul utilizatorilor platformei. Spre exemplu, pentru cei 9,05 milioane utilizatori Facebook vorbitori de limba română, consemnați de rapoartele statistice ale platformei, numărul moderatorilor de conținut este de 35, în timp ce pentru 5,95 milioane utilizatori de limba portugheză, există 58 moderatori, iar pentru 2,50 milioane de utilizatori irlandezi, moderarea conținutului este asigurată de 42 de persoane. Nu se regăsesc date care să pună în evidență relația dintre numărul raportărilor de conținut ilegal și numărul moderatorilor de conținut pentru fiecare limbă UE, pe o perioadă dată.

Angajarea publicului în semnalarea către administratorii rețelelor sociale a conținturilor ilegale depinde, firesc, de capacitatea și disponibilitatea acestuia de a înțelege, verifica și sesiza informațiile de orice natură care încalcă legea sau principiile și regulile de funcționare ale platformelor. În domeniul tehnologiilor digitale progresele sunt extrem de rapide, iar prețurile de cost ale bunurilor și serviciilor în continuă scădere. Proliferarea conținuturilor dezinformative de către un număr crescând de vectori de mesaj este determinată de reducerea costurilor și utilizarea pe scară tot mai largă a aplicațiilor de inteligență artificială generativă, care va îngreuna procesul de identificare al mesajelor fabricate. Aceste aplicații permit construirea de discursuri mincinoase prin utilizarea vocii și imaginii unor persoane reale (*deep fake*), crearea de conținut video original prin preluarea unor indicații scrise (SORA ”*text to video*”), iar posibilitățile rămân deschise pentru că nici măcar dezvoltatorii instrumentelor în cauză nu cunosc toate capacitățile lor de a genera și a manipula limbaj, fie că e vorba de cuvinte, imagini sau sunete.

În pofida asigurărilor pe care creatorii și furnizorii de aplicații generatoare de conținut, cum este SORA, le dau cu privire la evaluarea siguranței și înțelegerea, înainte de a fi lansate public, a modului în care ar putea fi utilizate pentru a dezinforma, acestea vor completa instrumentarul digital al minciunii, prin simplul fapt că odată lansate, se vor întâlni cu ingeniozitatea nelimitată a utilizatorilor interesați să le testeze și le folosească în cele mai diverse scopuri profitabile.

Revenind la rolul pe care publicul îl are în a-și construi apărarea împotriva dezinformării, este tot mai evident că resursele educaționale ale acestuia și disponibilitaea de a deveni factor activ și angajat par a fi singurele redute cu adevărat viabile. Măsurile de combatere ale fenomenului prevăzute în legislație sau la care sunt obligate platformele digitale nu pot limita răspândirea fenomenului din considerentele expuse mai sus. Nicio lege nu se poate referi la totalitatea conținturilor înșelătoare transmise și diseminate într-o pluralitate de forme și modalități prin intermediul platformelor digitale, nu poate anticipa varietatea formelor de evoluție a procedeelor dezinformării și nu poate avea eficiența dorită într-un spațiu fluid în care identificarea surselor dezinformării este de cele mai multe ori imposibilă. În România, legislația prevede sancționarea comunicării sau răspândirii, prin orice mijloace, de știri, date sau informații false ori de documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională. Or, majoritatea indivizilor care devin relee ale dezinformării, diseminează conținuturile dezinformative fără a cunoaște sau fără a se întreba cu privire la caracterul fals ori înșelător al acestora. De asemenea, fapta este sancționată prin lege doar dacă se apreciază că aceasta pune în pericol securitatea națională, ceea ce înseamnă că mesajele și discursurile care induc, cu bună știință, în eroare publicul în probleme politice, economice sau de altă natură, dar despre care nu se apreciază că afectează securitatea națională rămân a fi ”sancționate” și eliminate din spațiul public digital doar în măsura în care sunt identificate de algoritmi sau raportate de utilizatori, iar generatorii și transmițătorii acestora sunt în afara oricărei răspunderi legale.

[51] https://datareportal.com/reports/digital-2023-romania, accesat 07.02.2024

Ce instrumente are la îndemână publicul pentru a recunoaște falsurile și conținuturile înșelătoare? Cea mai la îndemână metodă pornește de la punerea sub semnul întrebării a informației, îndeosebi când aceasta este cu totul neașteptată, surprinzătoare, senzațională, lucru care reiese, de regulă, din titlu. Astfel de informații pot fi verificate prin căutarea lor și în alte surse de știri (televiziuni, presă scrisă, site-uri de știri cu credibilitate recunoscută). Există și instrumente care permit clarificări mai de adâncime, cum ar fi verificarea sursei și verificarea informației. *A verifica sursa* înseamnă a ne informa cu privire la site-ul care difuzează informația, care îi sunt datele de contact, cât este de transparent, dacă aparține presei ”manistream”, dar și cu privire la sursa citată de site, cea care a furnizat informația. Atrage atenția că majoritatea site-urior care practică dezinformarea nu au date de contact, or, un site care urmărește să câștige prestanță profesională este întru-totul transparent în privința echipei redacționale și a modalităților de contact. De asemenea, ”existența unor articole nesemnate sau semnate Redacția poate fi un semnal că nu avem în față un produs jurnalistic de bună credință”[52]. Prezintă, de asemenea, relevanță dacă publicația, site-ul au afilieri politice și economice sau dacă acționariatul acestora este implicat în vreun fel sau altul în viața politică, probabilitatea prezentării unor informații deformate, părtinitoare fiind, în astfel de situații, foarte ridicată. *A verifica informația* înseamnă, pentru început, a căuta dacă aceasta nu a fost deja verificată de vreo platformă de *factc-checking,* disponibile prin căutări Google. Un indicator al jurnalismului obiectiv este tocmai citarea surselor informațiilor. O informție neatribuită sau vag atribuită trebuie să ridice semne de întrebare. Situațiile în care jurnaliștii sunt nevoiți să protejeze identitatea surselor sunt excepționale și privesc nevoia de a preveni un pericol real la adresa integrității de orice fel a sursei.

Este de așteptat ca tot mai multe știri să fie editate cu ajutorul Inteligenței Artificiale, iar falsurile create prin instrumentele de gen să arate mai convingător decât conținutul fals creat de oameni. Pentru a lupta împotriva discursurilor înșelătoare generate de IA, site-ul Axios Media Trends citat de Anti-Fake [53] propune patru metode de atenuare a riscurilor dezinformării: 1. verificarea proveninței conținutului, unde a fost generat și cum a evoluat pe parcurs; 2. adoptarea de legi suplimentare ca instrumente de combatere a dezinformării; ”chiar dacă astfel de măsuri pot intra în conflict cu protecția libertății de exprimare, există o valoare publică în a solicita identificarea finanțatorilor publicității politice sau a interzice hărțuirea și extorcarea în mediul online, bazate pe falsuri”[54]; 3. utilizarea algoritmilor de Inteligență Artificială ca instrument de detectare a dezinformării generate de IA, soluție care ”este probabil singura modalitate prin care moderatorii umani de conținut ar putea ține pasul cu valul de dezinformare generată de IA”[55]; 4. educația cetățenilor pentru a consuma informații în mod rațional și critic.

Obiectivul amibițios asumat de cea mai recentă inițiativă a Comisiei Europene, prin adoptarea Regulamentului pentru servicii digitale, respectiv de a asigura cadrul legal de prezență și manifestare publică în spațiul online similar celui din spațiul offline, se lovește deocamdată de insuficienta cunoaștere a arhitecturii tehnologice a acestuia (caracterul fluid), de dificultatea sau imposibilitatea identificării vectorilor de mesaj public precum și de lipsa unei voințe comune manifeste (state, întreprinderi digitale, cetățeni) de a asigura și adapta ”din mers” instrumentele specifice de reglementare pe care le reclamă online-ul. Complexitaea provocărilor pe care platformele digitale le ridică publicului par a fi invers proporționale cu disponibilitatea liderilor politici și a administratorilor platformelor de a le dezbate și cu capacitatea acestora de a le rezolva. Suntem în mijlocul unei noi realități, aceea în care noile tehnologii de comunicare produc modificări în structura sferei publice, în mecanismele

[52] https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/interviu/capcanele-dezinformarii-online-si-profitorii-digitali-153291.html
[53] https://www.antifake.ro, 30.08.2023
[54] ibidem
[55] ibidem

cunoscute de formare a opiniei publice, în comportamentul oamenilor și în politică. Dezordinea informațională ”garantată” de spațiul public digital surprinde și bulversează, toată lumea se plânge și nimeni nu pare prea dornic să asume intervenții normative (autoritățile nu prea știu cum, giganți tehnolgici nu prea vor), iar în tot acest ”ecosistem informațional”, fenomenul dezinformării continuă să rămână o mare provocare.

Concluzii:

Spre deosebire de câmpul clasic al dezbaterii și analizei circumscris de media tradiționale și actorii identificabili ai spațiului public, mediul (spațiul) digital se prezintă sub forma unui teren hiper-permeabil, unde entități comunicaționale de varii categorii joacă roluri raportate la diferite agende, întreținând un amalgam de informații în care distincția dintre adevăr și fals e tot mai dificil de realizat. Minciuna, jumătățile de adevăr, exagerarea, minimizarea, omisiunea, falsul și contrafacerea compun un tablou al dezinformării care tinde să devină, dacă nu a devenit deja, o realitate curentă a noului spațiu public, căreia nu îi suntem doar victime, ci în destule situații, conștienți ori nu, mijlocitori sau promotori.

Din mijloc al războiului informațional în competiția dintre state, dezinformarea a devenit, în spațiul public digital, o practică la îndemâna oricărui actor comunicațional (organizațional sau privat), pe fondul ușurinței producerii și diseminării mesajelor (costuri reduse), a anonimizării lor și adresabilității către un public virtual nelimitat.

Tehnologiile digitale, ca mijloace de comunicare, sunt, prin propriile caracteristici (permit generarea și vectorizarea pur digitală a mesajelor, amplificarea computațională a forței acestora, crearea de publicuri artificiale etc.), facilitatoare ale dezinformării și furnizoare ale unor modele de cunoaștere care complică mecanismele cunoscute de formare a opiniei publice.

Măsurile de prevenire a apariției și răspândirii conținuturilor dezinformative nu pot deveni eficiente decât prin efortul cumulat și adaptat al administratorilor marilor platforme digitale, al statelor ca organisme de reglementare și al publicului ca agent de constatare și semnalare.

Utilizarea de tehnologii continuu inovative în generarea de știri false și discursuri manipulatoare (Inteligența Artificială), reacția târzie și incompletă a autorităților de reglementare, lipsa interesului real al marilor întreprinderi digitale de a ajusta și operaționaliza la timp instumentele tehnice anti- dezinformare, evidențiază, o dată în plus, importanța educației în general și a celei digitale în particular, a dezvoltării capacității și disponibilității publicului de verificare și raportare a conținuturilor, ca principal factor de rezistență împotriva dezinformării.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografie selectivă:

Balaban, D., Iancu I., Hossu I. (2019), *Comunicarea – perspective strategice*, Editura Accent;

Bârgăoanu, A. (2018), *Fakenews - noua cursă a înarmării*, Editura Evrika Publishing;

Bougnoux, D. (2002), *Introducere în științele comunicării*, Editura Polirom;

Carrigan, M. (2017), *The ontology of fake news*, https://markcarrigan.net ;

Chambat, P. (2002), *Spațiu public, spațiu privat, rolul medierii tehnice*, în Paillart, J., Spațiul public și comunicarea, Editura Polirom;

Christakis, N.A., Fowler, J.H. (2015), *Connected – Puterea surprinzătoare a rețelelor sociale și felul în care ne modelează viața*, Editura Curtea Veche Publishing;

Dobrescu, P., Istoria comunicării, 2007, Comunicare.ro;

Durandin, G, (1993) *L'information et la desinformation*, Paris, PUF;

Harrari, Y.N. (2018), *Homo deus – scurtă istorie a viitorului*, Editura Polirom;

Huxley, A. (2013), *Reîntoarcere în minunata lume nouă*, Editura Polirom;

Marga, A. (2016)*, Societatea nesigură*, Editura Niculescu;

Resnick, B. (2017), *The science behind why fake news is so hard to wipe out*, https://www.vox.com;

Schmidt, E., Cohen, J. (2014), *The digital age, Reshaping the future of people, nations and bussines*, John Murray, London;

Volkoff, V. (2002), *Tratat de dezinformare*, Editura Antet Revolution;

Vladuțescu, Ș, (2006), *Comunicare jurnalistică negativă*, Editura Academiei Române;

Wardle, C., Derkhshan, H., *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making, https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-inerdisciplinary-framework-for-research/168076277c, ;*

Final Report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation, https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation

Actul legislativ privind serviciile digitale https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/digital-services-act/, accesat 03.02.2024;

https://www.antifake.ro , "*Dezinformarea de pe platformele sociale, la un nivel record, în contextul războiului din Israel*", accesat 12.10.2023;

https://datareportal.com/reports/digital-2023-romania, accesat 07.02.2024;

https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/interviu/capcanele-dezinformarii-online-si-profitorii-digitali-153291.html accesat 07.02.2024.

JUDICIAL CONTROL OVER PUBLIC ADMINISTRATION ACTS, ACCORDING TO THE 1923 CONSTITUTION

Silviu-Gabriel Barbu, Cristina-Maria Florescu
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania" University of Braşov, PhD, judge, Court of Appeal, Bucharest

Abstract: Our paper aims to analyze the important contribution of the Constitution of 1923 to the development of the judicial control over public administration acts and its reflection in the current Constitution and infra-constitutional legislation.

Keywords: administrative disputes, Constitution, legality

Contenciosul administrativ, ca activitate de verificare a legalităţii actelor administraţiei publice, în scopul protejării drepturilor şi intereselor legitime ale particularilor[1], este rezultatul unui proces istoric-evolutiv, în cadrul căruia Constituţia din 1923, una dintre cele mai moderne ale vremii, a jucat un rol-cheie.

Contenciosul administrativ are o istorie care premerge Constituţiei din 1923. Comparativ cu evoluţia constituţională anterioară, meritul Legii fundamentale din 1923, între altele, este acela de a fi reglementat pentru prima dată, în mod suficient de detaliat, mecanismul controlului judecătoresc asupra actelor administraţiei. Logica acestei reglementări şi-a păstrat validitatea şi modernitatea şi peste o sută de ani, aspect probat prin transpunerea regulilor şi principiilor contenciosului administrativ din Constituţia din anul 1923 în legislaţia post-revoluţionară antecontituţională (Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ), apoi în Constituţia din 1991 şi, ulterior, în legislaţia actuală (Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ).

Pentru a ajunge la o evoluţie modernă precum aceea reflectată în Constituţia din anul 1923, cu recunoaşterea unei plenitudini de jurisdicţie instanţelor de judecată, contenciosul administrativ a cunoscut, din perspectiva dreptului constituţional, la începuturile sale, o evoluţie mai puţin fermă şi definită spre protejarea drepturilor şi intereselor particularilor în raport cu administraţia. Inspirat din mecanisme constituţionale şi legislative europene ale vremii, la rândul lor în căutarea celei mai bune protecţii pentru drepturile particularului în raport cu administraţia, într-o Europă care abia începea să creioneze drepturile omului, contenciosul administrativ încerca în mod revoluţionar să traseze garanţiile disputei dintre administraţie şi particularul însuşi. Astfel, în anul 1864, după model francez, s-a înfiinţat Consiliul de Stat, ca organ consultativ pe lângă Guvern, având şi atribuţii de contencios administrativ. Consiliul de Stat pronunţa o hotărâre care avea caracterul unui aviz care se transmitea ministerului pentru a intra în legalitate. Considerându-se că nu oferă suficientă garanţie de independenţă şi imparţialitate[2], Consiliul de Stat a fost desfiinţat prin art. 131 al

[1] O altă modalitate de protejare a drepturilor în epoca respectivă era, potrivit aceleiaşi Constituţii din 1923, controlul judecătoresc asupra constituţionalităţii legilor, însă, în practică, această formă de jurisdicţie constituţională a fost utilizată foarte rar – Silviu-Gabriel Barbu, Andrei Muraru, Valentina Bărbăţeanu, *Elemente de contencios constituţional*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2021, p. 12.

[2] Iuliana Rîciu, *Procedura contenciosului administrativ: aspecte teoretice şi repere jurisprudenţiale*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 19.

Constituţiei din 1866, la 9 iulie 1866, iar atribuţiile sale în contencios administrativ au fost preluate de instanţele judecătoreşti de drept comun.

La 1 iulie 1905 a fost adoptată Legea pentru reorganizarea Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, care a stabilit o instanţă specializată în această materie, anume Secţia a III-a a acestei instanţe. Potrivit acestei legi, erau admisibile acţiunile având ca obiect anularea ordonanţelor şi regulamentelor făcute cu încălcarea legii de puterea centrală, judeţeană, comunală sau de alte autorităţi publice, „afară de actele de guvernământ". Art. 62 din Legea din anul 1905 prevedea anularea actului nelegal, însă sfera actelor atacabile era redusă la cele expres enumerate de lege[3]. La 25 martie 1910 a fost adoptată o nouă lege de reorganizare a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, lege care a stabilit că litigiile de contencios administrativ sunt în competenţa instanţelor de drept comun. Prin Legea din 17 februarie 1912 pentru reorganizarea Curţii de Casaţie şi Justiţie, litigiile de contencios administrativ au revenit în competenţa Secţiei a III-a a acestei instanţe. Art. 5 alin. (3) lit. f) din lege prevedea că instanţa menţionată anterior soluţiona „recursurile acelora care s-ar pretinde vătămaţi în drepturile lor printr-un act administrativ de autoritate făcut cu călcarea legii, precum şi recursurile în contra refuzului autorităţilor administrative de a rezolva o cerere relativă la un asemenea drept". Art. 63 alin. (5) din lege prevedea că instanţa competentă, admiţând recursul împotriva unui act administrativ de autoritate, nu anulează acest act, ci arată numai că actul este ilegal faţă de recurent şi obligă autoritatea administrativă să soluţioneze cererea, să desfiinţeze sau să modifice actul. De la controlul judecătoresc erau exceptate actele de guvernământ, definite ca „măsurile luate pentru ocrotirea unui interes general privitor la ordinea publică, la siguranţa statului, internă sau externă, sau la alte cerinţe, de ordine superioară, cum ar fi: declararea stării de asediu, faptele de război care ar rezulta dintr-o forţă majoră sau din necesităţile imediate ale luptei, executarea şi interpretarea tratatelor şi convenţiilor diplomatice cu statele străine, măsurile împotriva epidemiilor, epizootiilor, inundaţiilor, foametei, tulburărilor interne, extrădarea străinilor, expulzarea lor şi altele de aceeaşi natură". Decizia de expulzare putea fi atacată numai pentru eroare asupra calităţii de străin.

Constituţia adoptată la 29 martie 1923 a revoluţionat concepţia despre contenciosul administrativ în vremea sa, cu o reglementare amplă, clară, accesibilă şi atât de modernă, încât şi-a păstrat actualitatea şi peste o sută de ani, când a devenit sursă de inspiraţie pentru contenciosul administrativ românesc post-revoluţionar de sorginte constituţională, într-o democraţie tânără, într-un stat de drept, în care drepturile şi libertăţile cetăţenilor reprezintă valori supreme şi sunt garantate, inclusiv din perspectivă jurisdicţională, prin autolimitarea statului, respectiv prin încadrarea autorităţilor publice în coordonatele dreptului.

Sub imperiul Constituţiei din 1923, contenciosul administrativ a îmbrăcat trei forme[4]: contenciosul administrativ exercitat de tribunalele de drept comun potrivit procedurii de drept comun; contenciosul administrativ exercitat potrivit Legii contenciosului administrativ din 1925; contenciosul exercitat de jurisdicţiile speciale administrative (de exemplu, Curtea de Conturi).

Constituţia din 1923 prevedea în art. 99, la alin. (1), dreptul celor vătămaţi printr-un decret sau o dispoziţie semnată sau contrasemnată de un ministru de a obţine despăgubiri pentru prejudiciul cauzat, în conformitate cu dreptul comun, dacă prevederea respectivă încălca o dispoziţie constituţională ori legală. Răspunderea revenea, în acest caz, statului. Art. 99 alin. (2) din Constituţie prevedea dreptul de regres al statului împotriva ministrului vinovat de semnarea ori contrasemnarea unui act ilegal: „fie în cursul judecăţii, fie după pronunţarea hotărârii, ministrul poate fi chemat după cererea statului, în urma votului unuia din corpurile legiuitoare, înaintea instanţelor ordinare, la răspunderea civilă pentru dauna pretinsă sau

[3] Idem, p. 21.
[4] Idem, p. 26.

suferită de stat". Alin. (3) al art. 99 prevedea că funcţionarul care a contrasemnat un act ilegal al unui ministru răspundea solidar alături de acesta, cu excepţia cazului în care funcţionarul îi semnalase ministrului, în scris, ilegalitatea actului. Această reglementare era conţinută în Titlul III – Despre puterile statului, capitolul al III-lea, Despre miniştri, aşadar, viza un domeniu specific, al răspunderii miniştrilor pentru actele lor nelegale, iar răspunderea se angaja potrivit dreptului comun.

Aceeaşi Constituţie a prevăzut, la art. 107 alin. (2), că soluţionarea litigiilor de contencios administrativ este în competenţa exclusivă a puterii judecătoreşti şi interzicea înfiinţarea unor autorităţi speciale cu atribuţii de contencios administrativ.

Alin. (3) al aceluiaşi articol a prevăzut că persoana vătămată în drepturile sale, fie printr-un act administrativ de autoritate, fie printr-un act de gestiune făcut cu încălcarea legilor şi a regulamentelor, fie prin rea-voinţă a autorităţilor administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept, poate face cerere la instanţele judecătoresti pentru recunoaşterea dreptului său. Aşadar, art. 107 alin. (3) al Constituţiei din 1923 consacra principiul potrivit căruia cel vătămat printr-un act administrativ ilegal putea cere instanţelor judecătoreşti recunoaşterea dreptului său. Din cuprinsul acestui text constituţional rezulta că persoana care introducea o acţiune în contencios administrativ trebuia să dovedească faptul că a fost vătămat dreptul său prin actul administrativ pe care îl atacă, fiind consacrat constituţional un contencios subiectiv, bazat pe vătămarea unui drept sau interes legitim. În lipsa probării unui prejudiciu, nu exista drept la acţiune în contenciosul administrativ, chiar dacă actul ar fi fost emis cu încălcarea legii şi a regulamentelor.

Alineatul (4) al art. 107 din Constituţia din 1923 prevedea obiectul acţiunii în contencios administrativ şi soluţiile pe care instanţele judecătoreşti le puteau pronunţa în judecarea pricinilor de contencios administrativ: „organele puterii judiciare judecă dacă actul este ilegal, îl pot anula sau pot pronunţa daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat, având şi căderea de a judeca şi cererea de despăgubiri, fie contra autorităţilor administrative chemate în judecată, fie contra funcţionarului vinovat."

Remarcăm că textul constituţional analizat a instituit un contencios de plină jurisdicţie, existent şi în prezent, caracterizat prin aceea că instanţa de contencios administrativ, soluţionând cererea particularului care susţine o vătămare a drepturilor sau intereselor sale legitime printr-un act administrativ tipic sau printr-un refuz nejustificat al administraţiei publice, avea „plenitudine de jurisdicţie", respectiv putea anula actul administrativ nelegal, putea obliga autoritatea la rezolvarea cererii şi putea acorda despăgubiri pentru acoperirea pagubelor produse prin actul administrativ nelegal.

Din textul constituţional rezultă, aşadar, soluţiile pe care instanţa de contencios administrativ putea să le pronunţe, anume putea să anuleze actul administrativ, dacă actul era ilegal; putea să acorde daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat – este vorba despre acordarea daunelor cominatorii în cazul în care dreptul continua să fie vătămat şi după pronunţarea deciziei definitive în contencios administrativ; putea să soluţioneze cererile pentru despăgubiri, fie contra autorităţilor administrative chemate în judecată, fie contra funcţionarului vinovat. Legiuitorul constituţional a prevăzut posibilitatea acordării despăgubirilor după ce instanţa de contencios stabilea nelegalitatea actului.

În ce priveşte actele exceptate de la controlul în contencios administrativ, alineatul ultim al articolului 107 al Constituţiei din 1923 prevedea că „puterea judecătorească nu are căderea de a judeca actele de guvernământ, precum şi acelea de comandament cu caracter militar". Explicitarea acestor dispoziţii constituţionale s-a făcut prin Legea pentru contenciosul administrativ din 23 decembrie 1925. Această lege a prevăzut că actele de guvernământ vizau „toate măsurile luate pentru ocrotirea unui interes general privitor la ordinea publică, la siguranţa statului, internă sau externă, sau la alte cerinţe de ordine superioară, cum ar fi: declararea stării de asediu, faptele de război care ar rezulta dintr-o forţă majoră sau chiar

necesităţile imediate ale luptei, toate actele de comandament cu caracter militar, executarea şi interpretarea tratatelor şi convenţiilor diplomatice cu statele străine, măsurile împotriva epidemiilor, epizootiilor, inundaţiilor, foametei, tulburărilor interne, actele prin care se dizolvă persoanele juridice sau li se interzice funcţionarea, conform legii speciale, extrădarea străinilor şi altele de aceeaşi natură." Deciziile de expulzare a străinilor puteau fi atacate în justiţie numai pentru eroare asupra calităţii de străin.

În ce priveşte contenciosul administrativ de după Constituţia din 1923, amintim că mecanismul de control asupra actelor administraţiei, statutat de aceasta a fost preluat şi în Constituţia din anul 1938, care a menţinut contenciosul administrativ în competenţa instanţelor judecătoreşti, păstrând şi anumite jurisdicţii administrative[5].

Aportul Constituţiei din 1923 la evoluţia contenciosului aministrativ a fost umbrit în epoca socialistă, cuprinsă între anii 1948 – 1989. În această perioadă se pot identifica două etape în ceea ce priveşte controlul judecătoresc al actelor administrative. Prima etapă, cuprinsă între anii 1948 şi 1965, se caracterizează prin lipsa oricăror texte, la nivel constituţional şi legal, care să stabilească controlul legalităţii actelor administrative de către instanţele judecătoreşti. În epocă, instanţele judecătoreşti puteau controla legalitatea actelor administrative, pe calea acţiunii directe, numai în cazul în care legea prevedea în mod expres această posibilitate. Explicaţia acestei concepţii pornea de la principiul socialist al unităţii puterii de stat, ce avea ca efect subordonarea tuturor organelor statului, inclusiv a instanţelor judecătoreşti, faţă de Marea Adunarea Naţională, fapt ce nu mai permitea un control al organelor judecătoreşti asupra administraţiei de stat[6]. Prin Constituţia din 1965 s-a revenit la regula verificării legalităţii actelor administrative de către instanţele judecătoreşti. Totuşi, controlul părea mai mult teoretic, întrucât legislaţia specială, a contenciosului adminitrativ, prevedea foarte multe exceptări de la acest controlul împotriva actelor administraţiei.

După revoluţia din decembrie 1989, tranziţia spre o societate democratică a fost marcată de revenirea la concepţia Constituţiei din 1923 şi, implicit, a legii contenciosului administrativ din 1925. Similar Constituţiei din 1923, Legea nr. 29/1990 a contenciosului administrativ a reglementat un contencios subiectiv, reclamantul putând invoca doar lezarea unui drept subiectiv. De asemenea, legea a reglementat un contencios de plină jurisdicţie, astfel că oricine se considera lezat în drepturile sale putea solicita anularea actului, putea invoca ilegalitatea actului pe cale de excepţie şi putea solicita despăgubiri. Această lege prevedea, însă, şi o gamă largă de acte administrative exceptate de la control: „a) actele care privesc raporturile dintre Parlament sau Preşedintele României şi Guvern; actele administrative de autoritate şi actele de gestiune ale organelor de conducere din cadrul Parlamentului; actele administrative referitoare la siguranţa internă şi externă a statului, precum şi cele referitoare la interpretarea si executarea actelor internaţionale, la care România este parte; măsurile urgente luate de organele puterii executive pentru evitarea sau înlăturarea efectelor unor evenimente prezentând pericol public, cum sunt actele emise ca urmare a stării de necesitate sau pentru combaterea calamităţilor naturale, incendiilor de păduri, epidemiilor, epizootiilor şi altor evenimente de aceeaşi gravitate; b) actele de comandament cu caracter militar; c) actele administrative pentru desfiinţarea sau modificarea cărora se prevede, prin lege specială, o altă procedură judiciară; d) actele de gestiune săvârşite de stat în calitate de persoană juridică şi pentru administrarea patrimoniului său; e) actele administrative adoptate în exercitarea atribuţiilor de control ierarhic".

Constituţia României, adoptată în anul 1991, a dedicat contenciosului administrativ un singur articol, respectiv art. 48, care garanta controlul judecătoresc al actelor administrative şi care se făcea trimitere, pentru alte aspecte, la legea organică din domeniul respectiv. Spre

[5] Idem, p. 26.
[6] Idem, p. 27.

deosebire de Constituţia din 1923, nicio dispoziţie constituţională nu stabilea acte exceptate de la controlul în contencios administrativ. În acest context, după intrarea în vigoare a Constituţiei din 1991, excepţiile de la controlul în contencios administrativ au fost reinterpretate, astfel încât Legea nr. 29/1990 să nu contravină Constituţiei, considerându-se că sunt acte exceptate actele cu caracter politic ale Parlamentului, Preşedintelui României şi Guvernului, în raporturile constituţionale dintre aceste autorităţi publice; actele de gestiune ale organelor de conducere din cadrul Parlamentului; actele referitoare la siguranţa naţională; actele diplomatice referitoare la politica externă a României; actele emise în circumstanţe excepţionale; actele de comandament cu caracter militar; actele pentru desfiinţarea sau modificarea cărora se prevede, prin lege specială, o altă procedură judiciară; actele de gestiune săvârşite de stat în calitate de persoană juridică şi pentru administrarea patrimoniului său privat; actele administrative adoptate în exercitarea atribuţiilor de control ierarhic.

Revizuirea din anul 2003 a Legii fundamentale, a avut drept consecinţă inserarea alin. (6) al art. 126, care a prevăzut: „Controlul judecătoresc al actelor administrative ale autorităţilor publice, pe calea contenciosului administrativ, este garantat, cu excepţia celor care privesc raporturile cu Parlamentul, precum şi a actelor de comandament cu caracter militar”. De asemenea, s-a prevăzut competenţa instanţelor de contencios administrativ de a soluţiona cererile persoanelor vătămate prin ordonanţe sau, după caz, dispoziţii din ordonanţe declarate neconstituţionale. Urmare Constituţiei revizuite, legiuitorul a adoptat Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ, în vigoare şi în prezent.

În privinţa actelor atacabile, similar Constituţiei din 1923, Constituţia revizuită a prevăzut regula contestării în contencios a actelor administrative nelegale şi a stabilit actele exceptate de la acest control, anume actele care privesc raporturile cu Parlamentul, precum şi actele de comandament cu caracter militar. Spre deosebire de reglementarea constituţională din 1923, noua reglementare constituţională revizuită în 2003, ca de altfel şi Constituţia în forma din 1991, nu a mai operat cu noţiunea actelor de guvernământ şi, deci, nu le-a prevăzut ca exceptate de la controlul în contencios administrativ. Însă, intenţia legiuitorului modern a fost tot aceea de a exclude actele de guvernământ de la controlul în contencios administrativ. Astfel, actele exceptate erau, de fapt, „actele cu caracter politic ale Parlamentului, Preşedintelui României şi Guvernului, în raporturile constituţionale dintre aceste autorităţi publice”, adică actele care, în concepţia Constituţiei din 1923, intrau în sfera „actelor de guvernământ”. În prezent, Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ face distincţia între actele exceptate de la orice formă de control judecătoresc, prevăzute de art. 5 alin. (1) din lege, text care reia dispoziţiile constituţionale şi actele ce pot fi atacate numai pentru exces de putere - actele prevăzute de art. 5 alin. (3) din lege. Primele constituie acte de guvernământ. Conform reglementării actuale, actele de guvernământ pot fi controlate de Curtea Constituţională, în exercitarea atribuţiei referitoare la soluţionarea conflictelor de natură constituţională dintre autorităţile statului. A doua categorie include actele supuse unui control în contencios administrativ limitat, cu privire la manifestarea unui exces de putere pentru actele emise pentru aplicarea regimului stării de război, al stării de asediu sau al celei de urgenţă, cele care privesc apărarea şi securitatea naţională ori cele emise pentru restabilirea ordinii publice, precum şi pentru înlăturarea consecinţelor calamităţilor naturale, epidemiilor şi epizootiilor.

Modernitatea Constituţiei din 1923, reflectată şi în reglementarea unui contencios subiectiv, de plină jurisdicţie, s-a păstrat şi în reglementarea constituţională şi infraconstituţională actuală, concepţia legiuitorului fiind aceea a unui contencios bazat, în principal, pe vătămarea unui drept sau interes legitim al particularului, precum şi pe o plenitudine a puterii judecătorului, constând în a anula actul sau a fixa anumite obligaţii în sarcina administraţiei, precum şi în a acorda despăgubiri ori a impune măsuri de constrângere în vederea executării hotărârii judecătoreşti. Acest mecanism de bază de restabilire a legalităţii a fost adaptat societăţii moderne şi realităţilor ei, prin reglementarea, la nivel constituţional, şi

a posibilităţii persoanei vătămate de a introduce acţiune în contencios administrativ împotriva ordonanţelor Guvernului, pentru acordarea de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prin acestea, anularea actelor administrative emise în baza acestora, precum și, după caz, obligarea unei autorități publice la emiterea unui act administrativ sau la realizarea unei anumite operațiuni administrative[7].

Desigur, lista beneficiilor aduse de Constituţia din 1923 unui sistem de contencios administrativ încă în formare la acea vreme, rămâne deschisă. Legea fundamentală de acum o sută de ani rămâne o capodoperă a vremii, al cărei spirit transcende epoca sa, transmiţând până în prezent claritatea, accesibilitatea, concepţia modernă despre contenciosul administrativ, orientat spre cetăţean şi spre protejarea drepturilor şi intereselor sale legitime în contradictoriu cu administraţia.

BIBLIOGRAPHY

Silviu-Gabriel Barbu, Andrei Muraru, Valentina Bărbăţeanu, *Elemente de contencios constituţional*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2021

Iuliana Rîciu, *Procedura contenciosului administrativ: aspecte teoretice şi repere jurisprudenţiale*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012

[7] Art. 126 alin. (6) teza a II-a din Constituţie nu conferă instanţelor de contencios administrativ dreptul de a examina constituţionalitatea ordonanţelor – Ioan Muraru, Elena-Simina Tănăsescu (coord.), *Constituţia României: comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2019, p. 1137.

THE CIVIL LIABILITY INSURANCE-THE MALPRAXIS INSURANCE

George Coca, Andreea-Laura Arnăutu
Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret" University of Bucharest, Student, „Spiru Haret" University of Bucharest

Abstract: Liability in medicine has existed since ancient times, being contemporary to the profession and corresponding to the social system of each historical period.
The term „malpractice" has its origin in Latin and Greek, being formed by combining two notions, „malus" which according to the Latin language means „bad" and „praxis", which in Greek means „practice" . Thus, the resulting term, „malpractice" means „bad practice" and „medical malpractice" means a „medical malpractice".

Keywords: health, medical liability, law, malpractice, insurance, doctor, medical college, medical malpractice, criminal code, civil code, medical assistance

Motto : *„Cu siguranță sănătatea este mult mai valoroasă decât banul deoarece sănătatea face banul."*

Samuel Johnson

Introducere

Sănătatea este cea mai de preţ stare pentru orice fiinţă umană. Un vechi proverb afirmă că „*sănătatea nu este totul, dar totul fără sănătate este nimic*". Astfel, sănătatea reprezintă o prioritate atât pentru persoană, cât şi pentru cei a căror datorie este apărarea sănătăţii. Acest fapt este consacrat în art. 1 din Codul de Deontologie al medicilor:

„*Întreaga activitate profesională a medicului este dedicată exclusiv apărării vieţii, sănătăţii şi integrităţii fizice şi psihice a fiinţei umane*[1]".

Acest drept este regăsit şi la art. 34 din Constituţia României garantând dreptul la ocrotirea sănătăţii[2]. Când acest drept este încălcat, medicul în cauză poate fi acuzat de malpraxis, eroarea profesională care îl prejudiciază pe pacient, dar, nu este suficient ca în urma actului medical să existe un rezultat nefavorabil, este necesar ca medicul să nu fi depus diligenţe, să fi fost nepregătit, sau în anumite situaţii să nu acţioneze, deşi ar fi trebuit să o facă.

Potrivit Legii 95 din 2006 privind reforma în domeniul sănătății, malpraxisul este „*eroarea profesională săvârşită în exercitarea actului medical sau medico-farmaceutic, generatoare de prejudicii asupra pacientului, implicând răspunderea civilă a personalului medical şi a furnizorului de produse şi servicii medicale, sanitare şi farmaceutice*"[3].

Asigurarea de răspundere civilă în domeniul medical sau asigurarea de malpraxis este obligatorie pentru angajații din sistemul medico-sanitar.

1. Răspunderea civilă pentru malpraxisul medical

Răspunderea în medicină există din cele mai vechi timpuri, fiind contemporană profesiei și corespunde sistemului social al fiecărei perioade istorice.

[1] Hotărârea nr. 3/2016 pentru modificarea Hotărârii Adunării generale naţionale a Colegiului Medicilor din România nr. 2/2012 privind adoptarea Statutului şi a Codului de deontologie medicală ale Colegiului Medicilor din România
[2] Constituţia României (republicată în 2003) – Art. 34
[3] Legii 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, Art. 653 alin (1), lit. b

Termenul de „malpraxis” îşi are originea în limba latină şi limba greacă, fiind format prin înfăptuirea dintre două noţiuni, „malus” care conform limbii latine înseamnă „rău” și „praxis”, care în limba greacă înseamnă „practică”. Astfel, termenul rezultat, „malpraxis” înseamnă „practică rea”, iar „malpraxis medical” înseamnă o „practică rea medicală”.

Din punct de vedere legal, termenul de malpraxis este definit în articolul 653 alineatul (1) litera b) din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății. Prin personal medical, potrivit art. 653 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 95 din 2006, înțelegem medicul, medicul stomatolog, farmacistul, asistentul medical și moașa care acordă servicii medicale. Cele mai frecvente tipuri de răspundere pentru malpraxisul medical sunt: răspunderea disciplinară, răspunderea civilă şi răspunderea penală.

2. Scurtă prezentare a celor mai frecvente tipuri de răspundere pentru malpraxisul medical

Răspunderea personalului sanitar se clasifică potrivit doctrinei, în răspundere extrajudiciară și răspundere judiciară. Prin răspunderea extrajudiciară se înţelege răspunderea morală, care-şi are originea în jurământul lui Hipocrate. În prezent, răspunderea morală derivă din natura umană a profesiei și din codul de deontologie medicală și a regulilor de bună practică medicală. Răspunderea juridică presupune răspundere disciplinară, răspundere civilă și răspundere penală.

a) Răspunderea disciplinară are în vedere în primul rând prevederile din Legea nr. 95 din 2006 privind reforma în domeniul sănătății. Conform art. 450 alin. (1), medicul răspunde disciplinar pentru nerespectarea obligațiilor sale profesionale, urmând a se aplica sancțiunile prevăzute de art. 455, sancțiuni care se aplică de către comisiile de disciplină de pe lângă Colegiile județene ale medicilor, care sunt independente de acestea.

b) Răspunderea civilă vizează aspecte de natură delictuală sau contractuală care stau la baza relației medic-pacient și care derivă din obligația medicului de a răspunde pentru prejudiciile cauzate pacientului. Prin specificul muncii sale, profesionistul, în acest caz personalul medical, este responsabil pentru modul de îndeplinire a unei *obligaţii de mijloace*, fiind antrenată răspunderea sa, doar în măsura în care se dovedeşte faptul că a încălcat cu vinovăţie o regulă profesională. În general, profesionistul nu se poate obliga la rezultatul prevăzut. Acesta doar îşi pune la dispoziţie toate abilităţile sale în vederea obţinerii rezultatului dorit[4]. Răspunderea civilă pentru malpraxis nu este reglementată în mod special de Noul Cod Civil, dar se aplică dispoziţiile legale ale prezentului cod, din cadrul articolelor 1349, 1381-1395 privind răspunderea delictuală, respectiv repararea prejudiciului.

Angajarea răspunderii civile delictuale în sarcina persoanei care, cu vinovăţie, a cauzat în mod injust un prejudiciu altei persoane sau a celei care, în temeiul legii, a unui contract sau a unei dispoziţii legale, este obligată să răspundă pentru fapta altuia, are drept finalitate repararea integrală a prejudiciului. Astfel, este restabilit echilibrul social distrus prin comiterea unei fapte ilicite.

Acesta este elementul specific prin care răspunderea civilă delictuală se deosebeşte de răspunderea penală, care urmăreşte pedepsirea persoanei care a săvârşit o faptă de natură infracţională. În domeniul dreptului civil, reparaţia nu reprezintă neapărat o „sancţiune” îndreptată împotriva persoanei responsabile, ci un mijloc juridic prin care victima poate pretinde repunerea sa în situaţia anterioară comiterii faptei dăunătoare.

Între răspunderea delictuală şi reparaţia prejudiciului există o legătură indisolubilă. Răspunderea civilă poate fi realizată numai prin repararea integrală, în natură sau prin echivalent a prejudiciului, iar dreptul victimei la reparaţie depinde de întrunirea condiţiilor răspunderii civile delictuale, care reprezintă temeiul său legal.

[4] Bianca Lacrima Luntraru, Răspunderea civilă pentru malpraxisul profesional, Ed. Universul Juridic, Bucureşti,2018, p.30

Repararea prejudiciului implică două operaţiuni distincte, dar interdependente, în primul rând, determinarea prejudiciului prin „stabilirea naturii, a particularităţilor şi a întinderii urmărilor vătămătoare directe ale unui fapt dăunător care antrenează răspunderea civilă, precum şi evaluarea în bani a acestora", iar apoi, „determinarea reparaţiei" care presupune „stabilirea cuantumului şi forma despăgubirilor la care este îndreptăţită persoana păgubită[5].

Totodată, Noul Cod Civil, reglementează în cadrul art. 1387, repararea prejudiciului pentru vătămarea integrităţii corporale sau a sănătăţii.

Orice atingere adusă integrităţii fiinţei umane sunt considerate ca fiind fapte ilicite, de natură să antreneze răspunderea civilă delictuală. Asemenea fapte pot fi acte de agresiune, accidente de circulaţie, accidente de muncă, accidente medicale etc. Repararea prejudiciilor corporale are ca scop repunerea victimei în situaţia care îi permite să ducă o viaţă demnă, cât mai aproape de cea pe care o avea înaintea producerii evenimentului sau accidentului vătămător.

c) Răspunderea penală este o instituție fundamentală a dreptului penal, fiind obligaţia de a suporta consecinţa juridică a infracţiunii, înţelegând prin aceasta sancţiunea penală.

De cele mai multe ori, personalul medical, în special medicul, dar şi unitățile medico-sanitaro-farmaceutice, producătorii, importatorii, comercianții de produse sau servicii medico-sanitaro-farmaceutice, pot fi subiecte active ale unor fapte prevăzute de legea penală, cum ar fi: omorul (art. 188 C.pen.), uciderea la cererea victimei (art. 190 C.pen.), uciderea din culpă (art. 192 C.pen.), loviri sau alte violențe (art. 193 C.pen.), vătămarea corporală (art. 194 C.pen.), vătămarea corporală din culpă (art. 196 C.pen.), luarea de mită (art. 289 C.pen.), întreruperea cursului sarcinii (art. 201 C.pen.), vătămarea fătului (art. 202 C.pen.) etc. Însă, faptele care au legătură directă cu tema aflată în analiză sunt ucidere din culpă și vătămare corporală din culpă.

În cazurile de malpraxis, de cele mai multe ori fapta penală este uciderea din culpă, culpa este simplă, acest fapt însemnând că făptuitorul nu a prevăzut rezultatul faptei sale, deși el trebuia și putea să-l prevadă.

Totodată, culpa medicală poate îmbrăca şi alte forme:

a. culpa „*in adendo*" sau comisivă, care constă în acționarea cu stângăcie, imprudență, nepricepere, nedibăcie, nepăsare față de cerințele bolnavului;

b. culpa „*in omitendo*" sau omisivă este când pacientul își pierde șansa de vindecare sau supraviețuire din cauza neexecutării unei acțiuni necesare. Omisiunea se manifestă prin indiferență, nebăgare de seamă, neglijență și are consecințe când între ea și rezultat există legătură cauzală;

c. culpa „*in eligendo*" constă într-o alegere greșită a procedurilor tehnice, într-o delegare către o persoană nepotrivită a unor obligații proprii;

d. culpa „*in vigilendo*" rezidă în încălcarea unei îndatoriri de confraternitate prin solicitarea și obligația de a răspunde la un consult interclinic, prin nesolicitarea unui ajutor, prin neinformarea despre soarta bolnavului și prin nesupravegherea corectă și adecvată a personalului medical din subordine.

3. Eroarea medicului – cauză de neimputabilitate

Conform Codului Penal, eroarea reprezintă una din cauzele de neimputabilitate a faptei, fiind reglementată de art. 30 C. pen. și care prevede că „*nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu cunoștea existența unei stări, situații ori împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei*"[6]. Aceste dispoziții se aplică și faptelor săvârșite din culpă pe care legea penală le

[5] Flavius-Antoniu Baias, Eugen Chelaru, Rodica Constantinovici, Ioan Macoovei , Noul Cod Civil, Comentariu pe articole- Editia 3, 2021 editura C.H. Beck

[6] Codul penal, Art. 30

pedepsește, numai dacă necunoașterea stării, situației ori împrejurării respective nu este ea însăși rezultatul culpei.

Cu alte cuvinte, dacă se constată că medicul a acționat cu diligență și conștiință maximă, a apelat la toate cunoștințele sale științifice, a făcut tot ce era posibil în condițiile respective pentru a pune cel mai exact diagnostic și a ales cea mai bună metodă de tratament în interesul bolnavului, orice medic ar fi acționat la fel, în aceleași condiții, înseamnă că suntem în prezența unei erori invincibile care înlătură vinovăția medicului în orice formă sau că pacientul nu a adus la cunoştinţă medicului informaţii importante, de pildă, faptul că urmează tratament pentru diabet.

Cazul fortuit – cauză de neimputabilitate

Noţiunea de caz fortuit înseamnă săvârșirea unei fapte al cărei rezultat e consecința unei împrejurări care nu putea fi prevăzută. Dacă în timpul unei activități medicale apare o împrejurare imprevizibilă pentru orice alt medic cu un rezultat străin de voința și conștiința medicului făptuitor, acestuia nu i se poate imputa rezultatul negativ produs, în consecinţă nu este vorba despre malpraxis.

Însă, deși se aseamănă, nu trebuie confundat cazul fortuit cu cel de forţă majoră.

În cazul fortuit, împrejurările obiectiv imprevizibile provin dintr-o acțiune umană, iar cazul de forţă majoră circumstanţele provin din partea altor forțe, spre exemplu, forțe ale naturii, având nu numai caracter imprevizibil, dar și caracter irezistibil, de neînlăturat.

Concomitent, pentru stabilirea tuturor împrejurărilor săvârșirii unei fapte de malpraxis medical, organul de urmărire penală apelează la specialiști în medicină, dispunând efectuarea unor expertize medico-legale, solicitând relații de la Colegiile medicale județene sau naționale, care au sarcina să examineze fapta comisă și să comunice concluziile la care au ajuns. Aceste acte medico-legale sunt esenţiale pentru procesul în care medicul este acuzat de malpraxis.

4. Asigurarea de malpraxis medical

Autoritatea de Supraveghere Financiară are atribuții pentru autorizarea, reglementarea, supravegherea activității atât a societăților de asigurare, reasigurare, cât și a celei desfășurate de intermediarii în asigurări. În România, activitatea de asigurare se desfășoară sub forma asigurărilor de viață și a celor generale, facultative sau obligatorii, conform reglementărilor legale în vigoare. În cadrul asigurărilor generale, secțiunea B clasa 13, se regăsesc asigurările de răspundere civilă ce cuprind toate tipurile de tratamente medicale ce se efectuează în specialitatea și competența profesională a asiguratului și în gama de servicii medicale oferite de unitățile de profil (art. 668 alin. (3) din Legea nr. 95/2006) și care acoperă daune produse terților Autoritatea de Supraveghere Financiară are atribuții pentru autorizarea, reglementarea, supravegherea activității atât a societăților de asigurare, reasigurare, cât și a celei desfășurate de intermediarii în asigurări.

Asigurarea de răspundere civilă în domeniul medical sau asigurarea de malpraxis este obligatorie pentru angajații din sistemul medico-sanitar.

Profesia de medic este exercitată pe teritoriul României, în baza Legii nr. 95 din 2006 privind reforma în domeniul sănătății, de către persoanele fizice posesoare ale unui titlu oficial de calificare în medicină. Monitorizarea și controlul exercitării profesiei de medic se realizează de către cele două autorități competente: Ministerul Sănătății și Colegiul Medicilor din România. Medicul are ca scop principal asigurarea stării de sănătate prin prevenirea îmbolnăvirilor, promovarea, menținerea și recuperarea sănătății individului și a colectivității. Conforom art. 390 alin (1) din Legea 95 din 2006, medicii își exxercită profesia pe baza certificatului de membru al Colegiului Medicilor din Romania, avizat anual pe baza asigurării de răspundere civilă, pentru greșeli în activitatea profesională valabilă pentru anul respectiv.

De exemplu, un medic sau un asistent medical nu poate să își desfășoare activitatea dacă nu a încheiat o asigurare de răspundere civilă sau dacă acest document nu este valabil.

Toate cadrele medicale răspund civil pentru prejudiciile produse din greșelile la locul de muncă, în această categorie fiind incluse și neglijența, imprudența sau cunoștințe medicale insuficiente pentru exercitarea profesiei în care au fost angajați. Toate acțiunile enumerate anterior sunt concretizate în erori în proceduri de intervenție, diagnostic sau tratament prescris.

Totodată, conform prevederilor legale sus amintite, lipsa asigurării sau asigurarea sub limita legală constituie abatere disciplinară și se sancționează cu suspendarea dreptului de practică/autorizarea de funcționare.

Angajații din sistemul medical răspund civil și pentru nerespectarea confidențialității, a consimțământului și a obligativității acordării îngrijirilor medicale.

Important de menționat este că răspunderea civilă nu înlătură obligativitatea răspunderii penale, dacă fapta efectuată de cadru medical a cauzat un prejudiciu care constituie infracțiune conform legii.

Importanța asigurării de malpraxis

Asigurarea de malpraxis a cadrului medical se constituie în acel tip de asigurare prin care asigurătorul, în baza încasării unei prime de asigurare, se obligă să acopere acele daune/prejudicii ce au rezultat în urma actului medical sau dacă se impunea acordarea asistenței medicale și acest lucru nu s-a efectuat, cât și pentru cheltuielile de judecată ale persoanei prejudiciate de malpraxis. Acest tip de asigurare are în primul rând rolul de a proteja asiguratul (consumator și beneficiar indirect al acestui produs de asigurare).

Asigurătorul acordă despăgubiri pentru prejudiciile de care asigurații răspund față persoane în cazul cărora care se constată că au fost supuse unui act de malpraxis medical, precum și pentru cheltuielile de judecată ale persoanei prejudiciate prin actul medical.

Despăgubirile se acordă indiferent de locul în care a fost acordată asistență medicală.

De asemenea, această asigurare obligatorie face parte din categoria B clasa 13 de asigurări de răspundere civilă și va cuprinde toate tipurile de tratamente medicale ce se efectuează în specialitatea și competență profesională a asiguratului și în gama de servicii medicale oferite de unitățile de profil.

Despăgubirile sunt acordate pentru sumele pe care cadrul medical asigurat este obligat să le achite persoanei sau persoanelor păgubite în urma unei îngrijiri medicale eronate, care poate avea drept efect inclusiv vătămarea corporală ori decesul.

Chiar și în caz de deces, despăgubirile se acordă urmașilor pacientului care au solicitat aceste drepturi.

Totodată, asigurătorul trebuie să achite despăgubiri chiar și atunci cand actul medical nu a fost înfăptuit de specialist, deși starea pacienților care au cerut îngrijiri impunea această intervenție.

Toate cheltuielile de judecată sunt incluse în limita răspunderii stabilită prin polița de asigurare. Însă există situații când despăgubirile pot fi plătite pe cale amiabilă, fără a fi nevoie de proces.

Despre despăgubiri

Sumele nu se recuperează de la cadrele medicale atunci când intervenția s-a făcut în interesul pacientului vătămat sau decedat, în lipsa unei investigații complete ori a necunoașterii datelor anamnezice ale acestuia, din cauza urgenței, iar pacientul nu a putut să coopereze când i s-a acordat asistență.

Cu toate acestea, recuperarea se poate realiza în următoarele cazuri:

vătămarea sau decesul este urmare a încălcării intenționate a standardelor de asistență medicală;

vătămarea sau decesul se datorează unor vicii ascunse ale echipamentului sau a instrumentarului medical sau a unor efecte secundare necunoscute ale medicamentelor administrate;

atunci când vătămarea sau decesul se datorează atât persoanei responsabile, cât și unor deficiențe administrative de care se face vinovată unitatea medicală în care s-a acordat asistență medicală sau ca urmare a neacordării tratamentului adecvat stabilit prin standarde medicale recunoscute sau alte acte normative în vigoare, persoană îndreptățită poate să recupereze sumele plătite drept despăgubiri de la cei vinovați, alții decât persoană responsabilă, proporțional cu partea de vină ce revine acestora;

asistență medicală a părții vătămate sau a decedatului s-a făcut fără consimțământul acestuia, dar în alte împrejurări decât cele prevăzute la primul punct.

Cum sunt stabilite cazurile de malpraxis

Stabilirea cazurilor de răspundere civilă profesională este realizată de către Comisia de monitorizare și competență profesională[7] pentru cazurile de malpraxis în a cărei componență intră experți medicali pe specialități.

Comisia de monitorizare și competență profesională pentru cazurile de malpraxis este formată din reprezentanți ai autorităților de sănătate, ai casei județene de asigurări de sănătate, ai colegiului județean al medicilor, ai colegiului județean al medicilor dentiști, ai colegiului județean al farmaciștilor, ai ordinului județean al asistenților și moașelor din România, un expert medico-legal, sub conducerea unui director adjunct al autorității de sănătate publică.

Ministerul Sănătății aprobă, de asemenea, o lista de experți medicali, în fiecare specialitate, care vor fi consultați în cazurile de malpraxis.

Pe lista de experți se poate înscrie orice medic, medic dentist, farmacist, asistent medical/moașă cu o vechime de cel puțin 8 ani în specialitate, cu avizul Colegiului Medicilor din România, Colegiului Medicilor Dentiști, Colegiului Farmaciștilor și, respectiv, al Ordinului Asistenților Medicali și Moașelor din România.

Comisia este sesizată fie de partea (reprezentantul legal al acesteia) ce se consideră lezată în urma unui act medical deficitar (malpraxis) sau de către succesorii ei în cazul în care a intervenit decesul persoanei. Prin decizie, în baza raportului întocmit de experți, Comisia hotărăște în maximum 3 luni de zile de la sesizare, dacă a fost sau nu un caz de malpraxis. Această procedură nu împiedică însă accesul la justiție. Ea este confidențială până la momentul acțiunii în instanță. Dreptul la acțiune pentru actele de malpraxis se prescrie în termen de 3 ani de la producerea prejudiciului, cu excepția faptelor ce constituie infracțiuni. Decizia se comunică tuturor persoanelor implicate (medicul în cauză, pacient, rude), inclusiv asigurătorului, în termen de 5 zile de la decizie.

În cazul în care oricare dintre părți nu este de acord cu decizia comisie, aceasta poate fi contestată în instanță.

Când nu se poate vorbi de malpraxis?

Când un cadru medical depășește limitele competenței, în caz de urgență și când nu este disponibil un specialist care deține competența necesară nu este considerat malpraxis. De asemenea, atunci când este efectuată o eroare din cauza condițiilor de lucru, a dotărilor insuficiente cu echipament medical sau din cauza aparaturii defecte nu se poate vorbi de astfel de faptă.

Limitele asigurării

Ordinul nr. 346 din 2006 stabilește limitele de asigurare pentru personalul medico-sanitar pentru o perioadă de un an calendaristic. Aceste limite sunt următoarele:

a) medici de familie şi medici de medicină generală: echivalentul în lei al sumei de 12.000 euro;

b) medici specialişti – specialităţi medicale: echivalentul în lei al sumei de 37.000 euro;

[7] Ordinul nr. 1343/2006 pentru aprobarea Regulamentului de organizare şi funcţionare a comisiei de monitorizare şi competenţă profesională pentru cazurile de malpraxis - Ministerul Sănătăţii Publice

c) medici specialişti – specialităţi chirurgicale: echivalentul în lei al sumei de 62.000 euro;

d) medici dentişti: echivalentul în lei al sumei de 37.000 euro;

e) farmacişti care lucrează în farmacii cu circuit deschis: echivalentul în lei al sumei de 5.000 euro;

f) farmacişti care lucrează în farmacii cu circuit închis: echivalentul în lei al sumei de 5.000 euro;

g) biochimişti, biologi şi medici specialişti – specialităţi paraclinice: echivalentul în lei al sumei de 20.000 euro;

h) asistenţi medicali şi moaşe care îşi desfăşoră activitatea în unităţi sanitare cu paturi: echivalentul în lei al sumei de 10.000 euro;

i) asistenţi medicali şi moaşe care îşi desfăşoară activitatea în medicina primară, ambulatorii, cabinete medicale individuale: echivalentul în lei al sumei de 4.000 euro;

j) asistenţi de farmacie: echivalentul în lei al sumei de 2.000 euro[8].

În cazul în care comisia de evaluare constată un caz de malpraxis, asigurătorul, împreună cu asiguratul și cu pacientul prejudiciat stabilesc cuantumul daunei.

În cazul unor neînțelegeri, despăgubirile sunt acordate în baza unei decizii definitive a instanței de judecată.

5. Concluzii

Malpraxisul medical reprezintă o problemă complexă, cu implicații juridice, medicale și sociale.

Dezvoltarea unei politici eficiente de gestionare a malpraxisului medical este esențială pentru asigurarea accesului la asistență medicală de calitate și pentru protejarea drepturilor pacienților.

Analiza răspunderii juridice pentru malpraxisul medical demonstrează faptul că neglijenţa medicală are urmări grave, putând atrage chiar şi răspunderea penală dacă sunt întrunite elementele constitutive ale unei infracţiuni.

Asigurarea pentru malpraxis este importantă pentru mai multe motive, în special în domeniul medical, cum ar fi:

Protejarea profesioniștilor - asigurarea pentru malpraxis oferă o protecție esențială medicilor, asistenților medicali și altor profesioniști din domeniul sănătății împotriva riscului de a fi acuzați de neglijență sau greșeli profesionale. Aceasta le oferă un sprijin financiar pentru a face față costurilor legale și a despăgubi eventualele daune.

Protejarea pacienților - pentru pacienți, asigurarea pentru malpraxis reprezintă o formă de protecție în cazul în care sunt victime ale neglijenței medicale sau a altor erori profesionale. Aceasta oferă pacienților o cale de a obține compensații pentru daunele suferite din cauza unor greșeli medicale.

Menținerea standardelor ridicate - asigurarea pentru malpraxis joacă un rol important în menținerea standardelor ridicate de practică medicală. Profesioniștii din domeniul sănătății știu că există consecințe serioase pentru neglijența lor, iar asigurarea pentru malpraxis contribuie la asigurarea unei practici medicale de calitate.

Sprijin financiar în situații critice - procedurile legale pot fi costisitoare, iar asigurarea pentru malpraxis asigură profesioniștilor medicali că vor avea sprijin financiar în situații de urgență. Aceasta poate acoperi cheltuielile legale, despăgubiri și alte costuri asociate unui proces de malpraxis.

[8] Ordinul nr. 346/2006 pentru aprobarea Normelor privind stabilirea limitelor de asigurare pentru furnizorii care intră în relaţii contractuale cu casele de asigurări de sănătate

Îmbunătățirea relației cu pacienții - asigurarea pentru malpraxis poate contribui la construirea încrederii între medici și pacienți. Pacienții pot simți că sunt protejați și că există măsuri în vigoare pentru a-i compensa în caz de greșeli medicale.

În general, asigurarea pentru malpraxis este un instrument esențial pentru menținerea integrității și calității serviciilor medicale, asigurându-se că profesioniștii din domeniul sănătății pot continua să ofere îngrijire de înaltă calitate fără a se teme de repercusiuni financiare excesive în caz de probleme.

BIBLIOGRAPHY

Constituția României republicată

Codul Penal în vigoare de la 1 februarie 2014

Codul civil

Legea nr. 95 din 2006 privind reforma în domeniul sănătăţii, publicată în Monitorul Oficial nr.652 din 28 august 2015

Hotărârea nr. 3 din 2016 pentru modificarea Hotărârii Adunării generale naţionale a Colegiului Medicilor din România nr. 2 din 2012 privind adoptarea Statutului şi a Codului de deontologie medicală ale Colegiului Medicilor din România;

Ordinul nr. 346/2006 pentru aprobarea Normelor privind stabilirea limitelor de asigurare pentru furnizorii care intră în relaţii contractuale cu casele de asigurări de sănătate, publicat în Monitorul Oficial cu numărul 709 din data de 18 august 2006

Ordinul nr. 1343/2006 pentru aprobarea Regulamentului de organizare şi funcţionare a comisiei de monitorizare şi competenţă profesională pentru cazurile de malpraxis - Ministerul Sănătăţii Publice, publicat în Monitorul Oficial cu numărul 970 din data de 5 decembrie 2006

Bianca Lacrima Luntraru, Răspunderea civilă pentru malpraxisul profesional, Editura. Universul Juridic, Bucureşti, 2018, p.30;

Flavius-Antoniu Baias, Eugen Chelaru, Rodica Constantinovici, Ioan Macoovei , Noul Cod Civil, Comentariu pe articole- Editia 3, 2021 editura C.H. Beck;

https://asfromania.ro/;

https://www.juridice.ro/.

ADDITIONS TO THE HISTORICAL ROMANIAN ONOMATOPOEIA FROM THE NORTHWEST OF KIEVAN RUS[1]

Vladul D. Ghimpu
Assoc. Prof., PhD, Scientific Researcher, National History Museum of Moldova

Abstract: Through some additional contributions, the author brought new data regarding the name Lidul, who could be a Romanian character present at the peace negotiations from the Russo-Byzantine wars. Also supported by analogy with the ethnic names present in Romanian throughout history. Other names from other sources render the Christian from the Old Testament Amos (Amosco), brought by the Romances, as well as others, diminutive, Romance, written in the Agrarian Recessions from Toropeț and Staraia (Old) Rusa, which render Vasco, Zeno, Marco and .a. In the first case, as clear Romance names, as an indubitable argument for the presence of Romanian migration in the northwest of medieval Russia, supported by a lot of examples from the second census as well. And the attestation of the name Hot in Novgorod also confirms with new details the pre-Christian Romanian names here, presented by us and in other studies and researches.

Keywords: Romance names, Toropets, Christian names, Romanian names, Staraia Rusa, Romanian migrations.

Într-o ediție a Istoriei Moldovei din anul 1951, în capitolul III, semnat de istoricul sovietic V. M. Senkevici, au fost exprimate niște considerații noi privind atestarea volohilor (românilor) în evul mediu timpuriu, participanți împreună cu slavii de est în unele evenimente istorice. Autorul menționat făcea referire la războaiele ruso-bizantine din anii 907 și 944, unde au participat și tiverții, populație dintre Nistru și Dunăre, dar și la personajele, ce au semnat tratatele de pace, unii dintre ei care purtau nume romanice (История 1951, 56). Printre cei câțiva enumerați, era atestat ca nume romanic și "Lidul". Realizând o publicație cu aceeași temă și editată mai demult, autorul acestor rânduri a comentat informațiile din acel volum de sinteză istorică, referitoare la spațiul nostru, inclusiv într-o o analiză mai amănunțită, prin compararea acelorași pasaje, ce descriau războaiele ruso-bizantine, în diferite letopisețe rusești (Ghimpu 2008, 169-176).

În articolul actual, vom adăuga și alte surse documentare, necunoscute, care ne dau alte argumente să putem afirma într-un context mai larg, dacă acest nume (prenume) "Lidul" îl puteau purta într-adevăr românii din evul mediu timpuriu. În lucrarea sa de onomastică românească istoricul N. A. Constantinescu menționa ca nume etnic întâlnit la români pe femininul Lidia, iar la toponime pe Lidoul (Constantinescu 1963, p. 95), care putea reda un personaj bărbătesc. Lydia, un stat antic în Asia Mică, locuită de lydieni, după ce a fost cucerită de romani în 133 î. Hr. își mai păstra caracterul individual provincial și în cadrul Imperiului Bizantin (Enciclopedia 1982, 460). De pildă, de aici era originar și Ioannes Lydos, născut pe la anul 490 în Filadelfia din Lydia, care a îndeplinit înalte funcții oficiale în stat, iar în anul 552 s-a retras din viața politică și s-a dedicat apoi activității literare. A murit în anul 565 (FHDR II, 491).

Personalități lidiene erau cunoscute și la Dunăre. Astfel, într-un concurs tragic aflăm acest lucru, atunci când Vitalianus tracul, feciorul lui Patriciolus, din Zaldapa, un mic orășel din Moesia Inferioară, s-a răsculat împotriva împăratului Anastasios în Tracia în anul 514. În

[1] Despre onomastica românească din Rusia medievală am publicat mai multe articole și studii. Le prezentăm selectiv pe unele: Ghimpu, 2010, p. 99 – 108; Ghimpu, 2011 (151p.); Ghimpu – 2015, p. 55-80; Ghimpu, 2017 (249p.); Ghimpu, 2018, p. 49-60; Ghimpu, 2021a, p. 80-85; Ghimpu, 2021b, p. 122-130.

calitate de comite al federaților huni, el și-a înfiripat unități militare și cu oameni nemulțămiți din Scytia și Tracia. Vitalianus a ucis mai întâi pe adjuncții comandantului, care nu erau de acord cu el, anume pe Constantinus Lidianul Celearinus (gr. *Constantinon tina ek Lidias*), la omorât și pe Maxențiu... (FHDR II, 1970, p. 355-357). Într-un alt concurs de împrejurări, se menționează alte circumstanțe de relații interteritoriale în cadrul Imperiului Bizantin, anume de la un istoric Photios ce scrie despre Philostorgios (368-423), - *Leontios, episcop al Tripolis din Lidia, moesian de neam, din cei care locuiesc lângă Istru... Pe acest Leontios îl face tovarăș (în arianism) smintitul de Philostorgios în cartea a șaptea a "Istoriei" sale, ca devotat, ca și el, al nebuniei sale ariane* (FHDR II, 1970, p. 203). În așa mod, s-au creat niște condiții mai largi ca persoane lidiene, sau care s-au deplasat în această provincie să propagat propriu-zișI acest nume etnic, fie în calitate de cognomen (poreclă) printre romanicii de la Dunăre, care au avut oarecare tangențe cu ei.

În mod curent, noi am avut nume etnice medievale, cum le avem și astăzi: Arman, tatăl lui Ion și Matei din Tatomirești pe Orbic (menț. 1558) XVI vol. II, 101. Armanca, fiica lui Gutilă, mama lui Marcu din Milești pe Pereschiv (menț 1607), XVII vol. II, 88. Armanca, fiica lui Cârstea, stăpân în Buzați pe Siret (1548), XVI, vol. I, 580. Armeanca, fiica lui Drăguș, nepoata lui Duma Negrul, vinde satul Dragomirești pe Pereschin lui Glavan vistier (menț. 1528), XVI, vol. I, 267.

Căzacul, fiul Anghelinei și nepotul Anușcăi, vinde parte cu helești din Iurești fratelui (?) său Vasile Macri (1622), XVII, vol. V, 174. Coman, tatăl Stancăi și al Nedelei și nepotul (?) lui Stan Coastă din Mihălășeni pe Căinari (menț. 1617), XVII, vol. IV, 102. Comana, bunica (?) Neagșei, stăpână pe seliștea Mamei (Gocimănești) (menț.1598), XVI, vol. I, 575. Frâncul, fiul lui Turcea (!), nepot lui Mihăilă, vinde satul Berezeni cu moară și bălți de pește lui Ilie Vrabie vornic de gloată (1606, menț. 1609), XVII, vol. II, 63, 233. Greaca, fiica Drăgălinei și soția lui Voica, vinde jirebie la Hânțești lui Pilat clucer (1613), XVII, vol. III, 136. Greaca, fiica lui Albul, strănepoata lui Toader Pitic vinde parte din Piticeni lui Lupe Berheci (1548, 1552), XVI, vol. I, 508 ; II, 16. Greaca, fiica lui Marcu și a Nastasiei, strănepoata lui Cozma pivnicer, soția lui Dumitrașco ușar, stăpână la Dilțegani și Pogănești (1617), XVII, vol. IV, 103. Greaca, fiica lui Rusu (!), vinde satul Cotelari pe Bârlad lui Giurgea și Cozma (1471), XIV-XV, vol. 1, 382. Grecul**,** fiul Bobotinii, stăpâni la Repșeni și Găgești, ținut. Fălciu (1533), XVI, vol. I, 358. Grecul cel Bătrân, tatăl lui Toader, Grigorie și Nistor, martor din Lungani la vânzare unor părți din Petrești (1600), XVI, vol. IV, 277.

Leahul, fiul lui Mogâldea din Cucuteni, în pricină cu Cârstea din Cotnari pentru un poloboc de miere (1622), XVII, vol. V, 136. Leahul, fiul lui Sălăgeanul și nepotul lui Fădoran, vinde parte din Merești, ținut. Suceava, lui Vasile Dinga diac (1622), XVII, vol. V, 102-103. Leahul, fiul Sofică, vinde parte din Iteși, ținut Neamț, lui Ștefan Prăjescu vornic (menț. 1620), XVII, vol. IV, 458). Litovca, fiica lui Griga, strănepoata lui Băloș ceașnic, întărită stăpână în Holohoreni (1563), XVI, vol. III, 26. Rusa, fiica lui Toader, mama lui Ion Ruse și Măriei din Putredeni, ținut. Tutova (menț. 1617), XVII, vol. IV, 118. Rusca, fiica Anghelinei, nepoata lui Cârstea Hălăucescul (1603, 1609), vinde parte din Tămădueni (Borlești) pe Siret lui Isac Balica, XVII, vol. I, 118. Rusca, fiica lui Calotă și mama lui Tuduran din Vlădești (Dădești), ținut. Chigheciu (menț. 1604), XVII, 147. Rusea, nepotul lui Praja și strănepot lui Mihul Poiană vinde partea lui din Rădeni pe Tutova lui Ilie Vrabie, vornic de gloată (1609), XVII, vol. II, 233, v. Ion Ruse. Ruse Mitescul (Mitescul, Rusea -), tatăl Voicăi ș. a., bunicul lui Gheorghie, al lui Toader ș. a. din Vereseni, ținut. Suceava (menț. 1608-1610), XVII, vol. II, 186. Rusul, fiul lui Dumitru Grajdu, dăruiește parte din Rânzești nepotului său Păcurar (1609), XVII, vol. II, 204. Rusul, fiul lui Gavril Nemiș, nepot lui Crăciun (1603, menț. 1604-1624), vinde părți din Merești pe Jijia și din Orășeni, ținut. Hârlău, lui Lupul Balșe mare sulger și lui Pătrașco Udrea, XVII, vol. I, 152. Rusul, tatăl Greacăi din Cotecieri (menț. 1471), XIV-XV, vol. I, 49.

Sas, fiul lui Ivanco diac, nepotul lui Isaico pietrar, tatăl lui Mihul, One, Tuduran și Pătrașco din Vlădești pe Șomuz (menț. 1579), XVI, vol. III, 127. Sasca, fiica Anușcăi, nepoata lui Ștefan Mesehne, vinde parte din satul din sus de Vaslui, lui Ștefan cel Mare (1491), XV, vol. II, 165. Sasca, fiica lui Alb spătar, mama lui Ion și Nastei din Berindești (menț. 1607, 1531), XVI, vol. I, 62-63, 327. Sasca, nepoata lui Ion Drăgușanul, sora lui Ion Albotă și Costea Albotă, stăpână din Drăgușani și Zăvorani (1520, 1539), XVI, vol. I, 166. Săcuiul, clucer, fiul Nechitei, nepotul lui Vlad, vinde partea din Dragoveni lui Colea și Vasile (menț. 1603), XVII, vol. I, 100. Sârbul, fiul lui popa Stroe, tatăl lui Hilip, Cârstea ș.a., întărit stăpân pe o poiană din Stroești în fața Bereștilor peste Tazlău și pe poiana Runcului (1546, menț. 1573), XVI, vol. I, 479. Sârbul, tatăl Ulianei, bunicul lui Dan din Vereșeni-Suceava (menț. 1605), XVII, vol. I, 260. Tătarul, tatăl lui Lupul din Iași (menț. 1608), XVII, vol. II, 171. Turcul din Fetinghești, fiul lui Constantin și nepotul Simei lui Hluz (1620-1621), vinde părți din Cofești lui Pavel, fost pârcălab, XVII, vol. IV, 504 ; martor în vânzarea unei părți din Cofești, XVII, vol. V, 42. Turcul, slugă domnească, fiul Drăgălinei și nepotul lui Toader Boghiia, vinde parte din Boghicești lui Toader Orga (1555), XVI, vol. II, 83-86. Țigan, fiul lui Cârstea și tatăl Teclei din Otești (menț. 1625), XVII, vol. V, 327. Țigan, tatăl lui Toma și bunicul lui Ionașco, Chirilă și Maria din Brădicești (menț. 1617), XVII, vol. IV, 126. Țiganca, fiica Sanfirei și nepoata lui Giurgea, vinde parte din Lieși lui Dumitru uricar (menț. 1618), XVII, vol. IV, 270. Țiganca, sora lui Costin, vinde parte din Ionășești lui Constandin diac (1604), XVII, vol. I, 136. Ungurul, fiul Ilenii, fratele (?) lui Maxim stegar și tatăl lui Glega ș.a. din Tescani pe Jijia (1602, 1606, 1616), XVII, vol. I, 49; II, 33, 278-279. Ungurul, fratele Anușcăi, nepotul Vlădoaei din Brânzeni pe Răut (menț. 1606), XVII, vol. II, 17.

Într-un alt articol, publicat ulterior, cu referințe dintr-un izvor deosebit, - Recensământul agrar prezentat în "Торопецкая книга 1540 года" din Rusia, un document foarte bogat în nume romanice și românești, am scăpat niște nume romanice foarte relevante în contextul nostru de migrații spre nord. Numele Vasco, asemenea cu al exploratorului maritim portughez Vasco da Gama, redă poate cel mai interesant, cum strămoșii noștri se numeau în evul mediu timpuriu, păstrat până în anul 1540 în orașul Toropeț și în împrejurimi. Acest nume romanic exista și în teritoriile românești, atestat în culegerile de documente medievale, Vasco romanic, și evoluat în Vasca (Gonța 1995, 721-724). Așa cum le vom depista și în Rusia în continuare: Васко (Vasco) Андреев, Васко (Vasco) Ефимов (287), Васко (Vasco) Иванов (289), Васко (Vasco) Сидоров (290), Васко (Vasco) Осипов (292), Васко (Vasco) Лешков (293), Васко (Vasco) Семенов, Васко (Vasco) Яковлев (294), Васко (Vasco) Олисеев (296), Васко (Vasco Florov) Флоров (305), Васко (Vasco) Макарав (306), Васко (Vasco) Иванов (307), Васко (Vasco) Осипов (310), Васко (Vasco) Палкин (312), Васко (Vasco) Василев, Васко (Vasco) Ивашков (313), Васко (Vasco) Исаков, Васко (Vasco) Агеев, Васко (Vasco) Гаврилов (315), Васко (Vasco) Василев (317), Васко (Vasco) Иванов (322), Васко (Vasco) Онтонов (323), Васко (Vasco) Нестеров (324), Васко (Vasco) сапожник, Васко (Vasco) Ульянов, Васко (Vasco) Федоров (326), Васко (Vasco) Василев, Васко (Vasco) Лохов (328), Васко (Vasco) Яковлев (329), Васко (Vasco) Елесеев (330), Васко (Vasco) Михалев, Васко (Vasco) Михеев (331), Васко (Vasco) Денисов (346), Васко (Vasco) Власов, Васко (Vasco) Жехнов, Васко (Vasco) Василев (348), Васко (Vasco) Прихожей (351), Васко (Vasco) Поташов (353), Васко (Vasco) Гридин (354), Васко (Vasco) Федоров (335).

În continuare, evoluat ca Vasca, și alte nume tot romanice: Исак Омосов (Amosov) (279), Омоска (Amosca) Назарьин, Васка (Vasca) Фалелеиев, Васка (Vasca) Светицкий, Васка (Vasca) Мануков, Васка (Vasca) Фомин (280), Васка (Vasca) Гридин, Васка (Vasca) Шибутов, Омос (Amos Loghinov) Логинов, Сенька Васков (Vascov), Васка Федоров, Васка (Vasca) Окулин (281), Васка (Vasca) Приходец, лук Реница (Reniţa) (282), Корнило (Cornilo) Иванов, Васка (Vasca) Захаров, Васка (Vasca) Данилов (284), Васка (Vasca) Карпов, Васка (Vasca) Овсьеев, Васка (Vasca) Наирин, Васка (Vasca) Повалиша, Васка

(Vasca) Сольца, Васка (Vasca) Красков, Хотко (Hot) Власов (285), Васка (Vasca) Павлов (286), Васка (Vasca) Василев, Васка (Vasca) Овдеев (287), Васка (Vasca) Иванов, Васка (Vasca) Мыльник, Амоска (Amosca Loghinov) Логинов, Васка (Vasca) Аленидов (288), Васка (Vasca) Мартьянов, Терех Омосов (Amosov) (290), Филатко Васков (Vascov), Васка (Vasca) Трофимов (292), Олексейка Долматов (Dalmatov)[2] (293), Васка (Vasca) Семенов 295, Васка (Vasca) Петров, Огафонко Омосов (Amosov), Васка (Vasca) Овдокимов, Марко (Marco) Иванов, Васка (Vasca) Тимофеев, Васка (Vasca Ostașov) Осташов, Васка (Vasca) Мокеев, Васка (Vasca Savin) Савин, Васка (Vasca) Мануилов (296), Владько (Vlad'co, cu terminație romanică) Филипов, Омоско (Amosco) Яковлев, Васка (Vasca) Проскурицын, Васка (Vasca Batin) Батин 297, Марко (Marco) Федьков, Васка (Vasca) Федотов 298, Васка (Vasca) Кузьмин, Омоско (Amosco) Пантелеев 301, Васка (Vasca) Иванов, Васка (Vasca) Тарасов, Самсон Омосов (Амосов) 302, Васково (Vascovo) сиденье, Омельянко Омосов (Амосов) 303, Васка (Vasca) Парфенов, Васка (Vasca) Карпов 305, Васка (Vasca) Микитин 306, Марко (Marco) Кузмин 307, Омоско (Amosco) Михеев, Амоска (Amosca) Моржов 308, Марко (Marco) Лахов, Омоска (Amosca) Левонов, Чирило (Cirilo!?) Иванов 309, Марко (Marco) Гришин 310, Васка (Vasca) Офонасов 314, Васка (Vasca) Агеев, Васка (Vasca) Гаврилов 315, Фалелейко Васков (Vascov), Васка (Vasca) Кузмин, Хотен (Hoten) Чюрилов 317, Палка Васков (Vascov) 318, Васка (Vasca) Волосушкин, Ивашко Васков (Vascov) 319, Оника (Onică) Иванов, Степанко Омосов (Амосов) 321, Васка (Vasca) Матвеев 323, Корнило (Cornilo) Давыдов, Иванко Васков (Vascov), Гришка Васков (Vascov), Сава Брагин (Sava Braghin) 324, Марко Семенов, Васка (Vasca) Михалев, Васка (Vasca) Лахнов 328, Омоско (Amosco) Патрикеев, Корнилко (Cornilco) Харин, Васка (Vasca) Сергеев 329, Омоско (Amosco) Степанов, Гриша Васков (Vascov), Васка (Vasca) Федоров 331, Зенко (Zenco)[3] Трофимов, Васка (Vasca) Игнатов 332, Марко (Marco) Нестеров 333, деревня Васковская (sat Vascovscaia 334, Омоско (Amosco) Онуфриев, деревня Васковская Быкова (sat. Vacovscaia Bâcova) 335, Зенов (Zenov)[4] Неронов 342, Ивашко Васков (Vascov), Васка (Vasca) Иванов 345, Омоско (Amosco Sâsoiev)[5] Сысоев, Ивашко Омосов (Амосов), Оникей Васков (Vascov) 349, Омоско (Амос) Сергеев 350, Васка (Vasca) Жабка Якушов 353, Васка (Vasca) Семенов, Левонка Левашов (< Leuaș)[6], 354.

Unul din numele cele mai interesante de mai sus este Amos. Este unul creștin reprezentând prorocii minori din Vechiul Testament (Biblia, Amos, 1-9). L-am întâlnit și mai la nord, în jurul mănăstirii Solovețc, însă fără să-i dau vreo importanță: Omos Șevel Romanov, fiul lui Popov, Ofonasii Amosov, Amos, fiul lui Alexiev (Акты 1988, 114,158, 164) și din alt act - Fiodor Amosov fiul și Ivan Omosov, fiul lui Culeș (Акты 1990, 9, 116). După cum vedem mai sus, conform recensămitelor din Toropeț, era utilizat pe larg, și destul de ușor ca diminutiv familiar - Amosco (Omosco). Însă el era un hipocorostic asemănător cu cele romanice Vasco,

[2] Dalmat adus de romanici, era răspândit la sudul Dunării.

[3] Numele Zeno, I. Iordan îl arată printre cele italiene de azi (Iordan 1983, 498), deci a fost unul romanic. Menționându-l și la bulgari, el nefiind în lucrarea autorilor respectivi din bibliografia adiacentă a articolului nostru, cred că a fost împrumutat de ei de la romanicii din Bulgaria și apoi, posibil, să fi fost uitat.

[4] Zenco și Zenov, sunt Zeno, rămas în l. italiană. Cu alte exemple de cuvinte apelative. Un descântec de boală din Novgorod: ":Три девя(т)о анеело, три девя ароханело, избави раба (Бо)жея Михея трасавичке молитвами святыя Богородичя". În care "aneelo" (an(g)elo) și „arohanelo" sunt scrise fără litera ğ (ge), pe care nu o aveau, dar n-au pus nici **j** (ж), literă ce se găsea și în frază, pentru arohan(g)elo, it arcangelo, dar nici g (г), pentru primul, care tot se află în frază (cf., Ghimpu 2021a, p. 83-84), cuvinte traduse și de autorii publicației ca ангел și архангел.

[5] Sâsoi însemna "șase" în limba greacă (Иванова, Радева 2005, 184), și a fost adus de romanici timpuriu, în cazul prenumelor date cu cifre. Numai I. Iordan îl aprecia drept calendaristic (religios), neatestat explicit ca atare.

[6] În unele documente, numele Levaș era transcris de redactori în loc de Leuaș (Леуаш), sau paralel, un indice de a fi fost asimilat în Rusia din româna timpurie. Aici Levonca Levașov au acelaș nume și prenume rus-român de la Leu, diminutivate.

Marco ș.a. Desigur, în recensăminte sunt nume formulate și în limba rusă, iar evoluția din Vasco, Vasca și Васька (Vas'ca) ne demonstrează procesul cum numele romanice erau asimilitae în Rusia. Cu toate acestea, noi trebuie să luăm în calcul și influența onomasticii romanice asupra celei slave, inclusiv așa nume ca Vlad'co (cf. supra), tipic slav, este formulat romanic, formă care nu a avut o răspândire largă mai târziu. În fine, noi putem crede, în tot acest context, că numele Amos l-au răspândit romanicii, deoarece ei îl puteau cunoaște mai devreme, fie prin intermediul grecilor din Biblia greacă (Septuaginta), fie prin intermediul romanilor din Biblia latină ("Vulgata").

Alt nume, Hot, redat la noi ca nume laice de N. Constantinescu (Constantinescu 1963, 297-298), îl găsim și în Novgorod, - Хотъ Григорьевичъ, Хотъ Станимировиъ și воевода Хотовъ Яковъ (Новг. Перая 1950, 54, 67, 253, 274, 446; ПСРЛ IV, 2000, 185, 207, 277, 279). Acest nume este întâlnit o singură dată Hotco[7] și în Toropeț, și sub forma "Hoten". În limba română *Hot* dialectal însemna bucium făcut din coajă de salcie (MDA II, 661), iată numele derivate din el: Hot, Hotu, Hota, Hotanul, Hoten, Hoteancea ș. a. (Constantinescu 1963, 297). Problematică, totuși, atribuirea lui, deoarece acest nume este prezent și la slavii bulgari – Hote, Hoti, Hoto, Hotov și a., care ar proveni, scriu ei, din vechiul *xomemu* (a dori, a voi) (Иванова, Радева 2005, 145). Deci în românește provine de la substantiv, iar în slavă de la verb, ar fi un nume cu poligeneză. Ceea ce susțin argumentele noastre, însă, evidențiem aici după izvoarele timpurii de la Nicolae Constantinescu, prin mai vechiul atestat, Hotilo (Constantinescu 1963, 297), asemenea la terminație cu romanicele creștine Chirilo, Gavrilo, Danilo, Petrilo, ca și destul de specificul compus, *Hotman*, apropiat de neaoșele Căliman, Frățiman ș. a. Posibil, ca slavii sudici care au avut o populație montană înainte de migrația lor aici, să-l fi adoptat prin etimologie populară mai târziu, redat apoi prin înțeles schimbat, așa cum l-au perceput ei.

Alte materiale de recensământ agrar studiate, dar nepublicate de autorul acestor rânduri, provin din orașul Staraia Rusa (fosta Rusa), anul 1497/98 (Писцовые 2009[8]). Le redau așa cum au fost culese de scribii inițiali în urma cărora acești oameni trebuiau să plătească impozitul funciar[9]. Васко (Vasco) да Ивашко, Гаврило (Gavrilo) Микифоров, Марко (Marco) да Стехно (3), Савка (Savca), Грихно (Simanov) Симанов, Семеновские (Simanova) Симанова, Мишук (Mișuc) Селиванов (4), Васко (Vasco), Савка (Savca) Ортемов, Васко (Vasco) да Ивашко, Марко (Marco) Обакумов, Симанко (Simanco) да Дорох, Сысуй (Sâsoi) да Ерох, Бориско да Васко (Vasco) (5), Марко (Marco) Офонасов, Омос (Omos) Юдкин, Гридка Окулов (Oculus), Марко (Marco) да Грихно, Микулка (Miculca), Васко (Marco) Ивашков, Олекса (Olexa), Лукьян (Luchian), Кирилко да Сысой (Sâsoi), Микулка (Miculca), Родюка (Rodiuca) да Еремейко, Васко (Vasco) да Офонас (8), Спаского монастыря, что в Русе на посаде, дворы: Клим да Олекса (Olexa), Васко (Vasco) да Гаврилко, Мишук (Mișuc) Лукин, Юшко (Savin) Савин, Васко (Vasco) Олисеев, Олекса (Olexa) Ивашков, Васко (Vasco) Иванов, Осташ (Ostaș) Фомин, Панкрат да их сусед Васко (Vasco) (9), Лука Васков (Vascov), Микулка (Miculca) Ивашков, Васко (Vasco) Ивашков, деньгами ноугородцкими…(10), Васко (Vasco) Торжков, Микулка (Miculca) да Ероха, Юрий Микулин (Miculin), Симанко (Simanco) да Фрол (metatează din Flor) (11), рубль ноугородцкой, Васко (Vasco) Мясников, Федко да Васко (Vasco), Окат Омосов (Omosov) (12), Омоско (Omosco) да Тимошко, Тимошко Ивашков да Васко (Vasco), Васко (Vasco) да Тимоха да Осташ (Ostaș), Олешка да Родюка (Rodiuca), Галахтионко (Galahtionco), Максо (Maxo), поп успенский Захария (Zaharia), Логиник (Loghinic), Максимко (13), Михал Васков (Vascov), Сысойко

[7] Scris diminutivat cu terminație romanică.
[8] În afară de acest recensământ în culegerea dată mai sunt publicate încă patru (realizate în diferiți ani) din sec. al XVII-lea, pe care autorul acestor rânduri intenționează să le publice în altă lucrare.
[9] Cele mai multe nume au fost explicate deja după analiza altor izvoare publicate.

(Sâsoico) да Никитка, Грихно Васков (Vascov), Лукьянко (Luchianco), Паршук да Максо (Maxo), Матфейко Осташов (Ostașov) (14), Гаврилко да Осташко (Ostașco), Яхно да Лукианко (Luchinco), Самолка да Осташ (Ostaș), Микулка (Miculca) Ефимов, Данилко, Васко (Danilco Vasco), Васко (Vasco) да Михал, Васко (Vasco) Торжков, Васко (Vasco) Ивашков, Васко (Vasco) да Нестер (15), Самсонко Оникеев (Onicheev), Васко (Vasco) Сенкин, Тимошка да Васко (Vasco), Нестерик да Марко (Marco) Степанов, Савка (Savca), десять гривен ноугородцкими деньгами, Савка (Savca) да Тимошка, Еустратко (Eustratco) да Михал (16), Васко (Vasco) Иванов, Ивашка да Васко (Vasco), Мишук (Mișuc) да Кирилко, Сенка да Фомка Осташовы (Ostașovî), Бурец (Bureț), Ивашка Васков (Vascov), Савка (Savca) Офонасов, Ивашко да Васко (Vasco), Микифорик Голда (Golda-Holda? sau goldan[10]), Микулка (Miculca), Ивахно да Васко (Vasco), Васко (Vasco) Игнатов, Симанко (Simanco), Савка (Savca), Ивашко да Васко (Vasco) (17), Олекса (Olexa), Ондрон Тороп (Torop[11]), Микулка (Miculca) Микитин, Ивашко Савин (Savin), Окул (Ocul) Северня, Микулка (Miculca), Васко (Vasco) Иванов, Фомка Васков (Vascov) да сын его Васко (Vasco) (18), Васко (Vasco) Петрок Бутавин, Васко (Vasco), Петрок Селюга да Васко (Vasco), Васко (Vasco) замочник, Осташ (Ostaș) да Остахно Офремов (19), Сысойко (Sâsoico), Васко (Vasco) да Ивашко, Васко (Vasco) Шапкин, Фомка Васков (Vascov), Микулка (Miculca) да Васко (Vasco), Савка (Savca) Захаров, Савка (Savca) да Поташко, Микитка Галашов (Galașov-Golașov), Сысойко (Sâsoico) да Микифорик, Васко Скорушкин (Vasco Scorușchin), Микулка (Miculca) (22), Мишко Васков (Vascov), Исак Васков (Vascov), Васко (Vasco) да брат его Родивонко, Лукьянко (Luchianco) Степанов, Микулка (Miculca) Иванов да брат его Васко (Vasco), Кузма да Данша (Dansa), Игнат да Осташ (Ostaș), Еремка Васков (Vascov), Олекса (Olexa) (23), Савка (Savca), Михал да Васко (Vasco), Ортемко Окулов (Oculov), Ивашко Васков (Vascov), Неронко (Neronco), Васко (Vasco) Опара, Лукьянко (Luchianco) (24), Васко (Vasco) Павлов, Гришка да Васко (Vasco), Васко (Vasco), Тимоха да сусед Васко (Vasco), Васко (Vasco) Нестеров, Микулка (Miculca) да Еска, Симанко (Simanco), Якимко Васков (Vascov), Окулко (Oculco) Оксенов (25), Савка (Savca) Федотов, Васко (Vasco), Васко (Vasco) ж да Олекса (Olexa), Ивашко Нутренец да Васко (Vasco), Онисимка Сысоев (Sâsoiev), Фролко (Frolco-Flor) Иевль (26), Васко (Vasco) да Стешко, Карп Сысоев (Sâsoiev), Лукьянко (Luchianco) Грихнов, Лукьянко (Luchianco), Васко (Vasco) Яхнов, Власко да Васко (Vasco), Васко (Vasco) да Микифор, Васко (Vasco) да Костко, Васко (Vasco) да Климко да Васко (Vasco) да Палка, Симан (Siman) Остратов да Васко (Vasco) да Савка (Savca), Савка (Savca) да Тимоха, Стешко Васков (Vascov) (27), Васко (Vasco), Васко (Vasco) да Демешко, Васко (Vasco) да Савка (Savca), Юхно Савин (Savin), Яхно да Савка (Savca), Васко (Vasco) да Онашка (28), Олекса (Olexa) да Ивашко, Марко Васков (Marco Vascov), Ивашко да Васко (Vasco), Ермак Осташов (Ostașov), Фомка да Васко (Vasco), Васко (Vasco) да Ивашко, Васко (Vasco) Карпов, Окул (Ocul) (29), Марко (Marco) да Якимко, Осташко (Ostașco) Сергеев, Васко (Vasco) да Демех, Гридка Лукьянов (Luchianov), Микулка (Miculca) Микифоров, Васко (Vasco) Мосеев, Оникей (Onichei), Савка да Максимко (Savca da Maximco), Савка (Savca) Кукасов, Васко (Vasco) да Михаль, Васко (Vasco) ж да Тимоша (30), Лучка Гарманов (Garmanov-Harmanov) рушанин, дьяк егорьевской Осташко (Ostașco), Мелех Симанов (Simanov), Ивашков Данило (Danilo), Васко (Vasco) да Исак, Фетинья (Fetinia) Лаврова, Сава (Sava) Лебезев, Васко (Vasco) Кузмин (31), Давыдко Оникеев (Onicheev), Симанко (Simanco) Ульянов, Васко (Vasco) да Ивашко, лавки (33), Гридко Микулин (Miculin), Якуш Оникеев (Onicheev) (34).

[10] Cf. MDA II, 2002, p. 557.

[11] Numele Torop(u) I. Iordan îl porezintă ca un derivat regresiv de la „a toropi” („a moleși”) (Ioirdan 1983, p. 459), asimilat din rusa veche, conform izvorului nostru, nu din ucraineană cum îl apreciază aproape toți lingviștii.

În concluzie, prin unele contribuții suplimentare, autorul a adus date noi cu privire la numele Lidul, care ar putut fi un personaj românesc prezent la tratativele de pace de la războaiele ruso-bizantine. Susținut și prin analogie cu numele etnice prezente la români pe tot parcursul istoriei. Alte nume din alte izvoare îl redau pe creștinescul din Vechiul Testament Amos (Amosco), adus de romanici, ca și altele, diminutivate, romanice, scrise în Recesământul agrar din Toropeț și din Staraia Rusa, care îi redau pe Vasco, Zeno, Marco ș.a., în primul caz, drept nume romanice clare, ca argument indubitabil al prezenței migrației românești în nordul Rusiei medievale, susținut cu o mulțime de exemple și din al doilea recensământ. Iar atestarea numelui Hot în Novgorod, de asemenea, să confirme cu noi detalii numele românești precreștine de aici, prezentate de noi și în alte studii și cercetări.

BIBLIOGRAPHY

Constantinescu 1963 - N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc,* Bucureşti, 1963.

Enciclopedia 1982 - *Enciclopedia civilizației romane,* coord. D. Tudor, București 1982.

FHDR, II, 1970 - *Fontes Historiae Dacoromaniae*, II, *de la anul 300 până la anul 1000,* București, 1970.

Ghimpu 2008 - *Românii participanţi la războaiele ruso-bizantine din anii 911 şi 944*, în "*Destin Românesc*" (serie nouă), revistă de istorie şi cultură, 2008, an III (XIV), nr.4 (56), Chișinău, 2008), 169-176.

Ghimpu 2009 - V. Ghimpu, *Unele consideraţii privind românii şi onomastica românească în Rusia de Vest*, în „Destin Românesc", an IV (XV), nr.3 (61), Chişinău, 2009, 79 – 92.

Ghimpu 2010 - *Prezenţa românilor şi a limbii române în Cnezatul Novgorodean*, în "Destin Românesc" (serie nouă), revistă de istorie şi cultură, 2010, an V (XVI), nr. 2 (66), Chişinău, p. 99 - 108.

Ghimpu 2011 – V. Ghimpu, *Izvoare medievale româneşti din Rusia în Finlanda*, Chişinău, 2011, 152 p. (culegere de studii).

Ghimpu 2012 – V. Ghimpu *Menţiuni ale habitatului românesc în Cnezatul Novgorodean,* în „Romanoslavica", vol. XLVIII, nr. 2, Bucureşti, 2012, p.237-264.

Ghimpu 2015 - *Interferenţe etnice la Marea Neagră şi la Marea Baltică în evul mediu timpuriu (româno-slave şi româno-finice)*, în „Romanoslavica", t. 51, nr. 1, Bucureşti, 2015, p. 55-80.

Ghimpu 2017 - V. D. Ghimpu, *Lăcaşuri creştine şi izvoare medievale necunoscute ale românilor*, Chişinău, Tyragetia-Destin, 2017, 249 p. (culegere de studii).

Ghimpu 2018 - V. D. Ghimpu, *Nume şi apelative româneşti în scrieri pe scoarţe de mesteacăn novgorodene,* în Romanoslavica, vol. LIII, nr. 2, Bucureşti, 2018, p. 49-60.

Ghimpu 2021a - V. D. Ghimpu, *Consemnări românești în scrieri pe scoarțe de mesteacăn novgorodene (sec. XI-XV*), în "Colocviul internațional de științe ale limbajului, ediția a XVI-a, Eugen Coșeriu centenar. Limbă, creativitate, cultură – structuri de rezistență ale ființei umane", 24-25 septembrie 2021, Chișinău: CEP USM, 2021, p. 80-85.

Ghimpu 2021b - V. Ghimpu, *Nume românești și creștinism preslavon în Rusia Kieveană*, în Magazin bibliologic: Revistă ştiinţifică şi biblіopraxiologică, Chișinău, 2021, nr.3-4, p. 122-130.

Gonţa 1995 - A. I. Gonţa, *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*, Bucureşti, 1995.

Iordan 1983: I. Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983.

Акты XVI, 198 - *Акты социально-экономической истории Севера России конца XV – XVI в. Акты Соловецкого монастыря, 1479 – 1571 гг.,* составитель И. З. Либерзон, Ленинград, 1988.

Акты XVI,1990 - *Акты социально-экономической истории Севера России конца XV – XVI в. Акты Соловецкого монастыря, 1572 – 1584 гг.*, составитель И. З. Либерзон Ленинград, 1990.

Иванова, Радева 2005 - Н. Иванова, П. Радева, *Имената на Българите (Домашни имена, Заети имена, Празничнокалендарен именник)*, Велико Тырново, 2005.

История 1951 - *История Молдавии,* том1 , Кишинев, 1951.

НПЛ 1950 - *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, Москва-Ленинград, 1950.

Писцовые 2009- *Писцовые и переписные книги Старой Русы конца XV - XVII вв.*, сост. И. Ю. Анкудинов, Москва, 2009.

ПСРЛ IV 2000 - Полное Собрание Русских Летописей, том четвертый. *Новгородская четвертая летопись*, Москва 2000.

Торопецкая 1540 - *Торопецкая книга 1540 г*. In: Археографический ежегодник за 1963 год, Москва, 1964, 277 – 357.

GETO-DACIANS AND DANUBE ROMANCES IN THE SERVICE OF THE EMPIRE. THE ARDABURS FAMILY (5TH – 6TH CENTURIES)[1]

Vladul D. Ghimpu
Assoc. Prof., PhD, Scientific Researcher, National History Museum of Moldova

Abstract: As a result of the cohabitation between the free Dacians from the Carpathians and the Germanic Goths here in migration, we can formulate some quite plausible hypotheses about some Geto-Dacian and Daco-Roman characters, with a Gothic or Visigothic allure, from the Lower Danube, like Ardabur senior, Aspar Ardabur, Ardabur junior, Plinta, high military dignitaries and with positions of important influence at the imperial court in Constantinople. Later also of a prominent Romance writer and historian of the 6th century, Iordanes (Iordannis). They could constitute a reason for justified historical pride, thus completing the thread that seemed irreparably broken at the end of the ancient, unknown history of the Romanians.
A brilliant episode was also distinguished by the possibility of the exceptional personality of Ardabur Aspar, a Gothicized Geto-Dacian, then re-Romanized in the Eastern Roman Empire, by the historical chance of maximum individual scope to become emperor in Constantinople in the year 457. His possible descent from the North-Danube Getic Bure gives us the opportunity to put him in line with the special personality of Burebista, the king of a once great state, and to rightfully see him as another successor of the Thracian-Getic genius from the north Danube.

Keywords: Geto-Dacians, Carpathian region, Goths, Danubian Romances, Byzantium, Ardabur, Ardabur Aspar, Ardabur junior, Plinta, Iordanes.

Invazia hunilor din estul asiatic spre Dunăre, în anul 376, a produs o destabilizare catastrofală, mai întâi, în stepa europeană, dislocând din habitatul lor mai multe popoare. De frica invadatorilor asiatici, o parte din goți și vizigoții germanici s-au cerut la adăpost și au fost primiți în imperiu de împăratul Valens, cu condiția de a se creștina cu toții în ritul arian, religie împărtășită și de dânsul, dar, printr-un concurs nefavorabil, din cauza administrației locale care i-a primit neprietenos, ei s-au răsculat la sudul Dunării. Dezastrul de la Adrianople, din august 378, a fost un moment de cotitură epocală în istoria romanilor. În câteva ore, o mare parte din armata romană de luptă a fost distrusă de goți, iar împăratul Valens însuși a murit pe câmpul de luptă (Brezeanu 2007, 44; Vasiliev 2010, 120-131). Noul Augustus, Teodosios I (379-395), un militar, a fost forțat să facă reforme drastice, pentru a restabili pacea. El a permis goților și altor barbari victorioși să se stabilească ca stăpâni pe pământul imperiului, în Tracia; și, pentru a remedia lacunele cauzate, a deschis rândurile armatei pentru ei. Barbarizarea armatei romane, adică înrolarea barbarilor în trupele regulate, a fost o practică consacrată încă din secolul al IV-lea. După reformele lui Dioclețian și Constantin cel Mare, dimensiunile armatei au crescut foarte mult și imperiul era „înfometat" de ostași. Împreună cu țăranii și fiii membrilor armatei (încorporați prin lege), barbarii au garantat majoritatea noilor recruți din armatele imperiale. Ei au intrat ca mercenari, unii ca foști prizonieri, pentru a scăpa de sclavie sau moarte (tributarii și dediticii), iar alții – în urma acordurilor de foederați. În epoca teodosiană, acest obicei a suferit o accelerare bruscă și, de asemenea, un salt neașteptat în calitate.

[1] Despre istoria lui Ardabur Aspar s-a scris foarte pe larg și mult în istoriografie, noi am încercat s-o punctăm numai, dintr-un interes mai îngust, acela de a fi aparținut unui geto-dac bur de la Dunăre. Numele Ardabur cu aprecierea apartenenței la burii getici l-am analizat succint prima oară într-un studiu realizat în 2021: «Despre sclaveni, anți și romanici la Dunăre în secolele VI – VII", care însă nu a fost publicat.

Teodosie, de fapt, nu numai că a salutat un număr mai mare de barbari în rândul trupelor; mulți aristocrați de origine barbară au devenit ofițeri, responsabili pentru misiuni importante. Mai mult ca atât, înainte de Teodosie, s-a încercat diluarea „spiritului trupelor", dispersarea ostașilor barbari în unități diferite și îndepărtate și supunerea lor la o pregătire și disciplină asiduă, prevăzute în armata romană. Dimpotrivă, înrolarea masivă în epoca teodosiană a dus la formarea unor unități compuse predominant din barbari. De fapt, armata romană a fost umplută cu barbari și comandată de alți barbari. Dar, după intrarea în masă a barbarilor în armată, prin voința lui Teodosie I, o mișcare de rebeliune a traversat Estul Roman. Cu o determinare nemiloasă, Teodosie a reușit să suprime această ostilitate, chiar și unele răscoale din mai multe orașe. Istoria unor personalități gotice și a adepților lor începe după aceste premise sângeroase. Treptat, un grup de putere, compus în mare parte din barbari și arieni (militari), a reușit să se impună la curtea imperială a Estului bizantin până în anul 471 (Roberto 2009). În lucrarea noastră, vom analiza unele dintre aceste personalități marcante, în special, prin explicarea numelor după studii recunoscute de latină populară, interesul nostru fiind marcat imperios și de unele episoade tragice în viața acestor persoane, pe care îi apreciem ca originari de la Dunărea de Jos, inclusiv prin imaginile rămase, cu reprezentarea lor, pe un valoros exponat, un *missorium* de argint din anul 434, ce se păstrează în Muzeul Național de arheologie din orașul Florența, Italia, fiind un produs istoric extrem de prestigios ce ilustrează această perioadă.

Derularea demersului nostru se va axa pe conținutul acestui platou omagial – missorium- al lui Ardaburios Asparos Flavius, confecționat în anul 434, odată cu proclamarea sa în calitate de consul onorific în imperiul roman de vest de către senatul roman. Personajul principal al căruia manifestându-se ca un comandant de armată din răsărit, apropiat curții de la Constantinopol, unde ocupa, de asemenea o poziție importantă în ierarhia oficială. Pe acest platou, odată cu avatarurile senzaționale ale descoperirii lui în sec. al XVIII-lea, cercetătorii au găsit și o nespus de valoroasă informație istorică în imagini (Zaccagnino, Bevan, Gabov 2012, 419-454) (**fig. 1**). În centrul lui este reprezentat însuși eroul acelui eveniment, înscris împrejur în tehnica niello: "**Fl**(avius) **Ardabur Aspar vir ilustris com(es) et mag(ister) militum et consul ordinarius".**

Fig.1. Platoul omagial consular de argint al lui Ardabur Aspar din anul 434.

Numele Flavius și la adoptat mai târziu, ajungând un got romanizat, comandant de armată romană, și apropiat de senatul din Constantinopol. Că era un gotizat, nu se poate pune la îndoială, era și arian de religie. Istoricul Iordanes îl socotea got get-beget, scriind mai târziu (nu știm dacă îl repeta pe Casiodor de la care a preluat opera sa) (Иордан 1950, 113). El avea legături de rudenie cu Teodoric Strabo, comandant al federaților goți din imperiul de est, un reprezentat probabil al dinastiei vizigote balte (a Balților) (Иордан 1950, 339)[2], prin căsătoria (a treia) cu fiica sau sora acestuia. La Constantinopol s-a întâlnit și cu Teodoric Amalul tinerel, supranumit mai târziu cel Mare. La acel moment acesta se afla la curtea imperială ca ostatic (garant al păcii), fiu al regelui ostrogoților din Panonia. Inclusiv, pe Aspar în literatura de specialitate, unii îl socot got, alții goto-alan sau alan, însă fără a aduce confirmarea unor surse certe. De etnie alană se apreciază a fi, în special după al doilea prenume Aspar, "aspari" în limba avestică (un dialect iranian) înseamnă "călăreț" sau „cavaler". De aici și unii cercetător îl socot în mod univoc numai alan[3]. O opinie aparte a expus-o lingvistul italian F. Vattioni, care îl aprecia pe Ardabur Aspar de origine feniciană[4], posibil și din cauza că acesta a stat în Cartagina vreo doi ani, unde a dus lupte cu vandalii. Inclusiv, după alte merite, de fapt de aici a și fost încununat cu titlul de consul, deși nu i-a putut zdrobi pe vandali în Africa, a reușit să-i țină în zone marginale, fără a le da posibilitatea să controleze cu flota ce o acaparaseră, căile de comerț din mijlocul Mediteranei. Erau luate în considerație și capacitățile sale de negociator, atât cu vandalii, cât și cu triburile barbare de la Dunăre.

Revenind la descrierea imaginilor de pe platoul de argint al lui Ardabur Aspar (**fig.2, 3**): în centru – Ardabur Aspar, așezat pe o canapea cu picioare sfârșind în capete de lei, în togă romană, imaginat cu un chip bărbătos autoritar (avea vreo 34 de ani), cu barbă, în mâna dreaptă ține mappa, cu care putea să deschidă anumite ceremonii publice, de exemplu, pe hipodrom, iar în mâna stângă, un sceptru cu chipul celor doi împărați, de est și de vest. În stânga lui e reprezentat alt personaj mai tânăr, în togă romană, ce arată cu mâna spre tatăl său, iar în mâna stânga ține și el mappa, având o inscripție deasupra: „*Ardabur iunior pretor*", cum se știe, fiul lui Aspar cel mai mare. De asupra mai sunt două chipuri, reprezentate cu bustul în rotund-oval, ambii cu câte un sceptru în mână, cu capul a doi împărați, iar deasupra lor o perdea, semn că erau morți. Primul din dreapta are inscripția: „*Ardabur*", iar cel din stânga: „*Plinta*". Avem, deci aici trei nume succesive: *Ardabur,* - bunicul; tatăl –*Ardabur* Aspar; și nepotul, *Ardabur* junior, iar tocmai, acest prenume nu a fost luat în discuție, sau nu a fost înțeles. Toate numele sunt scrise în latina populară fără terminația cu „s" (Корлэтяну 1974, 138-139), semn că goții din imperiu, evident, cu preponderență comandanții militari, vorbeau o limbă latină simplă, în care comunicau cu toți ostașii.

[2] De fapt, Skrjinskaia sublinia afirmația lui Iordanes că Teodoric Strabo fiul lui Triarius nu era din familia Amalilor, însă el era de viță nobilă, conducător al unor federați goți în Tracia încă înaintea lui Teodoric Amalul, de unde reiese să fi avut descendență Baltă, confirmat după o asediere a Constantinopolului pe timpul împăratului Zenon, când i se recunoaște oficial titlul de "rege al goților", cf. la E. C. Skrjinskaia (Иордан 1950, p. 339).

[3] Unul din puținii istorici români, care au scris despre Ardabur Aspar îl considera alan, într-o lucrare de sinteză a Istoriei Bizanțului, condus de „valul" istoriografic probabil (cf., Brezeanu 2007, 61, 63).

[4] Din păcate nu am putut consulta această lucrare din imposibilitatea accesului la publicația unde a apărut.

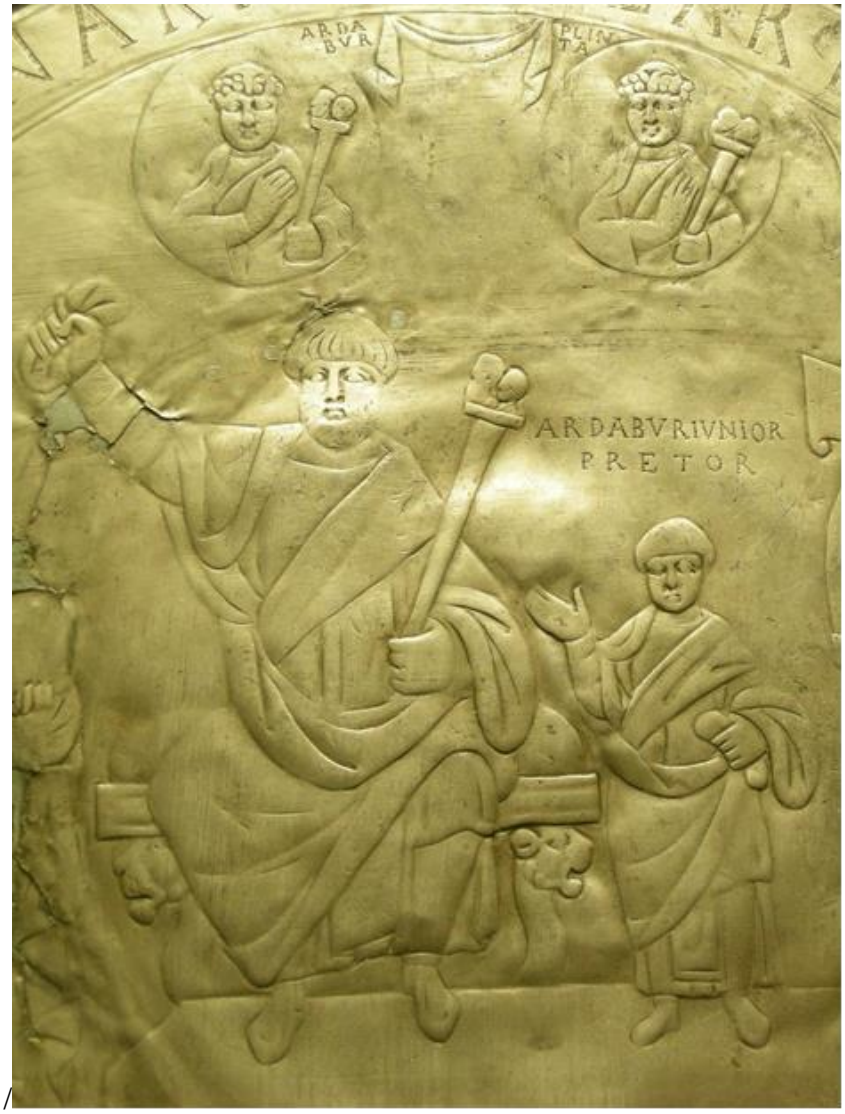

/

Fig.2. Platoul lui Ardabur Aspar, fragment.

Numele de persoană Ardabur, avea asemănare cu prenumele de mai târziu al regelui tribului gepid Ardarich din Dacia, deși nu era unul germanic. Ultimul conținea radicalul *Ard,* Ard(a)+plus sufixul tipic germanic al numelor –*rich*. Astfel, și prenumele Ardabur era un nume compus Arda+bur. Acest cuvânt *ard* era de origine celtică și însemna *"înalt"*, prezent și astăzi în unele limbi, în deosebi de origine celtică. Tinând cont de faptul că Munții Carpați s-au numit și *Montes Bastarnici*, bastarnii fiind și celți, termenul s-a impus și în Dacia preromană, de unde îl cunoșteau și geto-dacii, posibil chiar munții Carpați s-ar mai fi numit și "munții înalți". De la cuvântul *ard*, a rămas denumirea de Ardeal, transmisă și ungurilor, Erdeli, care prin etimologie populară i-au deplasat sensul în pădure (Vinereanu 2009, Ardeal). Arda+bur, asfel însemna "bur înalt", înrudit cu numele lui Burebista, care provenea de la tribul geto-dacic al burilor. Cuvântul înalt atribuit unor personalități putea însemna și voinic, deci numele Ardabur era în uzul geto-dacilor și unul de prestigiu. În acelaș timp, să observăm și perseverența în cazul dat al unei familii de geto-daci gotizați, care și-au perpetuat acest prenume la trei generații succesive, în condiții de viață romanică în imperiul de răsărit, care nu era de loc întâmplătoare. Despre originea etnică a lui Ardabur seniorul merită citate și aprecierile mai noi ale lui A. Paradzinski: "Originea (etnică-n.n.) exactă a lui Ardabur nu este cunoscută, deși se crede că ar fi fost un alan. Descendența sa alanică este dedusă doar pe baza surselor care îl identifică pe fiul său*"* (Paradzinski 2019, p.261, nota3), iar singurul său *fiu* – se are în vedere Aspar Ardabur.

Fig. 3. Platoul lui Ardabur Aspar în redare grafică.

În acelaș timp, de aceea, atragem atenția în special și asupra numelui lui *Plinta,* scris astfel și reprezentat pe platoul omagial. Acest prenume, de asemenea, nu era germanic. πλίνθας, era un cuvânt greco-roman, din termenul πλίνθος, în greacă, inițial însemna cărămidă și, ulterior devine și un termen arhitectural, asimilat și de romani, - plinthis, plinthus. În cazul scris de pe platoul lui Aspar Ardabur, Plinta, cum se admite era o rudă a familiei Ardaburilor, un prieten necontestat și susținător al lui Ardabur întâiul, posibil îi devenise și cuscru, iar lui Aspar socru, care ar fi fost căsătorit cu fiica acestuia. Nu-i exclus că Plinta, cu o carieră mai timpurie la curtea bizantină (consul în 419), îl cunoștea pe Ardabur încă din mediul dacic romanizat (sau gotizat) comun, de aceea și primul fiu al lui Aspar s-a numit în tradiția locului lor de baștină de la nordul Dunării, ca și tatăl lui, tot Ardabur. Pe Plinta, Flavius și el, îl caracterizează și numele fiului său Armatius (Priscus, în FHDR II, 1970, 285), care era romanic[5], ceea ce denotă că și el se reromanizase în Bizanț, tot așa cum se gotizase. În cazul apartenenței etnice a lui Ardabur

[5] Latinul cult Armatius (Дворецкий 1975, 96), preluat popular, corespunde numelui Ostaș, răspândit de o parte de românii migranți mai târziu în Rusia.

Aspar, am arătat că după tată era bur daco-getic, dar el mai avea și un alt prenume care putea fi dunărean – Aspar. Desigur, se poate accepta, conform etimologiei expuse mai sus, că el să fi avut mamă alană („osetină"). Cazul arătat nu era atât de neobișnuit, și Attila, conducătorul hunilor, purta un nume germanic, posibil dat de mama sa, care, totuși, nu-l împiedica să se considere hun în toată legea, iar limbile care se vorbeau la curtea lui erau: huna, gota și ausona (latina). Cu popoare iraniene daco-geții au avut contacte din cele mai vechi timpuri, sciții, sarmații, iar unele cuvinte, nume, puteau veni de la ei. Nu-i exclus că, limba tracă să avut și ea unele caracteristici de înrudire cu avestica, ambele limbi vechi în spațiul lor de formare, componente ale idiomului indo-european. În tracă au fost atestate cuvinte apropiate de numele Aspar, "Naparis" (pentru râul Ialomița) (Pârvan 1992, 33, 430), sau sintagma *–para*, parte compusă a localităților getice sud dunărene. Astfel, a susține univoc că prenumele Aspar nu-l puteau avea și tracii poate fi pus la îndoială.

Istoria neamului Ardaburilor în imperiul roman de est a lăsat urme însemnate, iar Ardabur Aspar de pe platoul din 434, undeva la jumătate de viață (34 de ani), parcă prefigura o biografie tumultoasă, poate și victorioasă, dacă nu ar fi avut un sfârșit destul de tragic. Aspar a avut trei feciori din trei căsătorii, primul Ardabur, imaginat și pe platoul său omagial consular, al doilea - Iulius Patricius, cu nume romanic, de la o soție necunoscută, iar al treilea cu mamă gotă, numit Hermanaricus, era deci germanic, - asfel noi putem constata că femeile puteau influența numele copiilor în acele timpuri. În cazul celui de-al doilea fiu, putea avea o mamă romanică, însă de religie ariană, ca și tatăl său Ardabur Aspar. Să fi avut vreo ascendență tot de la nordul Dunării? faptul că ruda (fiica sau sora) lui Teodoric Strabo (Baltul vizigot) erau tot arieni, ar fi ținut de preferințele religioase ale lui Aspar Ardabur, și ea cu rădăcini ascendente, eventual, tot de la nordul Dunării (cum ar fi fost și Plinta). Tatăl lui Aspar Ardabur, Ardabur seniorul, datorită lui Plinta și a capacităților sale militare se va distinge în Palestina, apoi în lupte cu perșii, ajuns la funcția înaltă de magister militum per Orientum în anul 421, apoi la titlul militar cel mai înalt de magister militum praesentalis (Pigonski 2021, 23–30).

În anul 423 după moartea împăratului Honoriu din imperiul de vest, printr-un concurs de împrejurări favorabile, obține puterea uzurpatorul Ioan, șeful cancelariei imperiale din Ravenna, deși moștenitor legal era Valentinian, fiul surorii împăratului, Gala Placida, care se aflau atunci la Constantinopol. Împăratul Theodosie II respinge ilegalitatea lui Ioan și va trimite armată să-l repună în drepturi pe Valentinian, iar comandantul armatei care a fost trimisă în vest pentru a restabili puterea unui nou împărat este numit Ardabur seniorul, pe care l-a însoțit și feciorul său Aspar Ardabur. Ardabur senior va conduce un corp de armată și va porni pe mare, iar din cauza unei furtuni și debarcări dezordonate, ajunge prizonier al lui Ioan în Ravenna, care îl trata cu onoare, deși acest fapt nu l-a ajutat cu nimic. Din contra, Ardabur își consolida situația cum putea printre apărătorii Ravennei, iar între timp Aspar Ardabur, ce comanda unități de cavalerie reușește să asedieze orașul, socotit de nepătruns, dar prin trădare din interior îl cuceri în scurt timp și își eliberă tatăl. Uzurpatorul Ioan a fost decapitat, iar Valentinian III a fost apoi încoronat ca împărat în imperiul de vest. Pentru acest succes Ardabur senior va primi tilul de consul în 427, la Constantinopol, odată cu care spori și autoritatea lui Aspar Ardabur, atât în est, dar și în senatul de la Roma, care, inclusiv pentru alte merite în Africa, îi va acorda consulatul în 434.

Alte încercări au zguduit estul bizantin începând cu invaziile lui Attila de la nordul Dunării, începând din anul 441, care va organiza mai multe campanii spre sud, iar armatele imperiale sufereau înfrângeri una după alta. În invazia din 443 ajungând în sud până sub zidurile Constantinopolului, fără să-l poată cuceri, va câștiga pe parcurs mai multe bătălii, iar lângă Hersonesul Tracic îl învinge și pe Aspar cu armata sa. În astfel de condiții Theodosie II era nevoit să ducă mai multe tratative cu Attila și să plătească sume tot mai mari de bani, până când atenția regelui hun în anul 451 se îndreaptă spre imperiul de vest, de acolo primise o propunere de căsătorie de la Honoria (Priscus, în FHDR II, 1970, 227), sora împăratului de

vest, care o ținea închisă în castitate, pentru a o căsători într-o alianță de familie care i-ar fi convenit mai mult. În anul 450 Ardabur Aspar își păstrase influența la curtea lui Theodosie II, deși trecuse prin vitregiile nereușite, ca și alți comandanți de armată, împotriva invaziilor hunice.

În ultimul an de domnie Theodosie II își apropie la tron pe sora sa Pulheria, care era ostracizată de împărat de vreo zece ani, el parcă presimțindu-și moartea, la 26 iulie 450, aflat la vânătoare în apropierea capitalei, întâmplător cade de pe cal, iar peste câteva zile moare, nelăsând urmași direcți. Pulheria, deși deținea titlul de augustă, necăsătorită, avea nevoie de soț, cât și de susținerea unei forțe care s-o promoveze și să o poată apăra. Acesta s-a dovedit a fi Ardabur Aspar, cu poziții puternice în armată, inclusiv, sprijinit și de socrul său Theodoric Strabo, comandantul federaților goți. Pulheria se va căsători cu Marcian, un fost militar aflat sub conducerea lui Aspar. Oficial, Marcian va deveni împărat din august 450, odată cu acesta crește simțitor și influența lui Aspar Ardabur la curtea bizantină, inclusiv și a fiilor săi. Ardabur junior, fiul lui, se va distinge în lupte la Dunăre, și ajunse și el consul încă în 447 sub Theodosie II, ulterior după lupte victorioase cu arabii în 453 este promovat de împăratu Marcianus în funcția de magistru al armatei Orientului în Damasc (Suidas, în FHDR II, 1970, 699).

În anul 457 împăratul Marcian moare, scaunul imperial a stat vreo două săptămâni vacant, deoarece nu se știa cine va ajunge împărat. Cum rezultă din izvoare, iarăș Aspar Ardabur a avut rolul determinant în alegerea noului împărat. Există surse care vor mărturisi că Senatul din Constantinopol i-ar fi propus mai întâi lui să devină împărat, această știre a confirmat-o Theodoric cel Mare mai târziu, amintindu-și că Aspar Ardabur i-ar fi spus, când el era ostatec în Constantinopol. Ardabur Aspar, însă a refuzat. Unii cercetători îi găsesc cauze obiective pe care el înțelegea că nu le va putea surmonta, ca un reprezentant barbar de religie ariană. Alții au văzut însă cauze subiective, tocmai faptul că era arian, el ar fi trebuit să renunțe la cercul său de prieteni, cât și la faptul condiției sale cu origini barbare, care l-ar fi pus într-o nesiguranță de sine pentru a deține coroana imperială, ce a putut-o realiza mai târziu numai Carol cel Mare (Roberto 2009). Așa ori altfel, lui Aspar Ardabur, faptele îi denotă o autoritate și o putere excepțională la Constantinopol, încât a propus împărat pe Leon I, un fost tribun în armatele sale, candidatură aprobată de senat, deși personajul nu avea nici o relație cu casa imperială. Și prestația lui Aspar la curte nu s-a micșorat de loc, ci a continuat să crească încât era considerat de unii demnitari romani din vest ca un asociat al împăratului de la Constantinopol.

În anul 459 al doilea fiu al ui Aspar Ardabur, Patricius, devine și el consul, iar în anul 465 obține consulatul al treilea fiu, – Hermanaricus, cu nume germanic, fiul de la a treia soție, gotă, și nepot al lui Theodoric Baltul. Ardabur Aspar obține acordul împărătalui Leon I pentru titlul de *chezar* lui Patricius cu perspectiva căsătoriei sale cu fiica lui cea mai mică, Leontia, care-i deschidea ulterior calea la tronul împerial, la ceea ce n-a putut râvni tatăl său. După anul 465, știrile din anturajul casei imperiale, despre situația lui Aspar Ardabur, devin tot mai confuze, încât cercetătorii presupun o ruptură dintre Aspar și Leon I. Pe de o parte erau condițiile obiective, la știrea despre viitoarea căsătorie dintre fiul Patricius și fiica împăratului, Leontia, și a perspectivei lui de a deveni împărat, pe hipodrom au avut loc manifestații de protest ale orășenilor și călugărilor. Ei, inclusiv clerul, se anunțau ca niște potrivnici hotărâți de a nu avea un bazileu arian (V. S. Marcelli 34)[6]**.** Deși Patricius fiul unei femei romanice probabil (după nume), a trecut la ortodoxie, Leon I deja și-a schimbat planurile. Unii istorici ai vremii redau unele certuri dintre Aspar Ardabur și Leon I. Un motiv invocat, real, sau imaginar, presupunea că Leon I la un moment dat se temea să nu fie omorât de Ardabur Aspar și fii săi. În aceste condiții, indiferent din ce cauze, Leon I îl apropie pe Zenon izaurianul, botezat la ortodoxie, și aflat în fruntea unor unități de izaurieni (populație semibarbară din Asia Mică),

[6] Citat după Paradzinski 2019, 262.

după care printr-un complot planificat le ordonă ultimilor să-l omoare pe Ardabur Aspar în palatul din Constantinopol în anul 471. Aspar Ardabur și fiul său mai mare, Ardabur, au fost uciși, Patricius fiind grav rănit, se presupune că a scăpat viu. Fiul mai mic, Hermanaricus, nu era cu tatăl său în Constantinopol și, de asemenea, a rămas în viață. Unii cercetători au acreditat ideia, că Patricius ar fi revenit la Dunăre (Vernadsky 1941, p.113-117), unde va deveni comite al federaților barbari, inclusiv l-a avut ca fiu pe Vitalian tracul din Zaldapa; succesor în funcție (Ioan de Antiohia, în FHDR 1970)[7], care se va răscula în 513-514 împotriva împăratului monofizit Anastasius, astfel, apare încă o comfirmare că Patricius (Patriciolus) era un trac, ca urmaș al lui Ardabur Aspar, probabil, rămas cu memoria tracă după ce a trecut cu tatăl său Ardabur de la nordul la sudul Dunării, împreună cu vizigoții.

Pentru alte precizări asupra dinastiei Ardaburilor, pe care i-am apreciat clar că purtau un nume geto-dacic al tribului burilor de la nordul Dunării, mai revenim la imaginile din Missoriumul lui Aspar Ardabur, confecționat cu ocazia consulatului din anul 434. Ne oprim la câmpul de sus unde sunt reprezentați Ardabur senior și Plinta, care erau morți, dar menționați ca o recunoștință adusă lor pentru sprijinul lui Ardabur Aspar. Pentru tatăl său era de la sine înțeles, - fiul își omagiază părintele binefăcător. Pentru Plinta nu este prea clar. Mulți istorici cred că era socrul lui Ardabur Aspar, prin faptul că el era got, iar Ardabur, eventual alan, deci numai așa puteau sta alături. O rudă prin alianță. Însă Iordanes îl aprecia pe Ardabur Aspar, ca pe un reprezentant de seamă al neamului goților, la vreo 80 de ani de la moartea acestuia (Иордан 1960, 113). Lui Teodoric cel Mare, când era ostatec la Constantinopol, tânăr de tot, i-a spus ca unui confident, eventual conațional apropiat, că senatul i-a propus tronul imperial, dar el a refuzat. Există astfel dovezi că Ardabur Aspar, un daco-get gotizat, era atașat goților. Dar unde s-ar fi gotizat (posibil și prin tatăl său) dacă purta un nume geto-dacic? mai logic ar fi la nordul Dunării.

Despre Plinta, apreciat ca got, în mare parte, iarăși avem un caz problematic, L. Pigonski îl socoate de origine greacă. Purta un nume romanizat greco-roman, dar din latina populară, mulți cercetători trec peste acest detaliu și îi corectează în Plintha, etimologic, ceea ce nu este corect, avem documentul scris de un apropiat, Ardabur Aspar pe missorium. În medalioane, pe platoul de argint, ambii ascendenți ai lui Ardabur Aspar sunt redați cu mâna dreaptă pe inimă, cu mare devotament. Așa se indică niște oameni foarte apropiați. De aceea îl evaluăm cu mai multă rudenie decât un socru, rudă prin alianță. Putea fi o altă rudă de sânge, văr, poate fratele mamei lui Ardabur Aspar, dar se mai crede că-i putea fi bunic după mamă (Demandt 1986, 113-117). Este grăitoare și vârsta lor apropiată, la 434 erau ambii morți. În biografia lui Plinta se redau relațiile foarte bune cu goții traci, înainte de anul 434 el va merge la tratative cu regele hun Rua Ruga, dar acesta, între timp murise, apoi după semnarea tratatului Margos de pace cu Attila și Bleda nu mai apare în izvoare (Pigonski 2021, 30), ceea ce înseamna că și el a murit. Iar tatăl lui Ardabur Aspar decedase, ceva mai înainte. Lui Plinta i se admite cunoașterea bună a locurilor de la Dunăre, inclusiv îl știa personal pe regele hun Rua Ruga, iarăș apropiat de teritoriul de origine al lui Ardabur seniorul, implicit relații foarte bune cu goții traci.

În fine, un alt argument peste ani ni-l propune și originea lui Iordanes, cronicarul care se simțea atașat goților, fiind apreciat de istorici, ori got, ori alan, prin faptul că bunicul său a executat funcția de notar la un han alan în Dobrogea, iar el de notar la un șef militar got. În istoriografie, totuși, i se atribuie preponderent o origine gotă, după mamă considerăm și noi, așa cum se simțea el, dar dacă pe tatăl său nu știm cum îl chema, bunicul lui însă purta un nume romanic, el se numea Paria, de la Parias-Pareas (Дворецкий 1975, 725), după latina populară, fără „S”. Parias-Pareas, se numea șarpele lui Aesculap, ceea ce însemna, că bunicul lui Iordanes era, sau a fost până la funcția de notar, lecuitor, vindecător, eventual, cu plante medicinale,

[7] Numit așa, “Vitalian Tracul”, de I. Malalas (FHDR II, 1970, 501).

asemenea cu zeul medicinei și șarpele său, prezent până astăzi ca simbol al farmaciei și al medicamentelor. Să mai adaugăm că în Dacia romană și Moesia Inferior s-au întâlnit mai multe monumente mărturii ale venerării lui Aesculapius - Asclepios (Enciclopedia I, 1994, 128), ceea ce îl întărea în tradiția purtării acestui nume apropiat de locurile natale.

Fapt important, în *Getica* lui Iordanes, apare pentru prima oară evidențierea a două familii regale gotice: "*În a treia regiune la Marea Pontică (Neagră-n.n.), devenind mai umanizați și, cum am spus noi mai sus, mai dezvoltați, ei s-au despărțit în două familii ale poporului lor: vizigoții serveau neamului Balților, ostrogoții străluciților Amali*" (Иордан 1960, 133). Aici pentru prima dată apare numele de familie nobilă – Balt. Încă în a doua regiune unde se instalase goții după migrația din Gothiscanza (la Visla Inferioară) spre sud-est, conform lui Iordanes, s-a numit de ei Oium, loc înconjurat de bălți și mlaștini (Иордан 1960, 70, 135), localizată de Skrjinskaia ipotetic la Niprul de Jos (Иордан 1960, 195), apoi o parte dintre ei au mers mai la est în Crimeea până la Meotida (Azov) și mai departe... Cu timpul dintre cei rămași în țara băltoasă Oium, ulterior, s-au îndreptat la vest de Nistru, unde au și format o altă casă regală *Balt*, numită după apelativul *baltă*, *băltos*, printr-un cuvânt traco-iliric și românesc (Russu 1981, 258-259; Vinereanu 2009, baltă). Probabil noua familie regală se întemeiase împreună cu o viță conducătoare a dacilor liberi sau a carpodacilor, cu care atacau împreună imperiul roman spre sud. Cronologia Balților lui Iordanes (elaborată de Th. Mommsen) începe la anul 218-250 cu regele Nidala (Иордан 1960, 363), apoi în 251-263 îl are în frunte pe Ovida, nume romanic, asemenea cu Ovidius. I. H. Dvoreţkii declina acest prenume în latină: Ovidius, Ovidia, Ovidium (Дворецкий 1986, 715). Cazul cu Ovida redă același nume romanic, dar popular[8], Ovid, cu terminația în +a, de origine germanică, vezi, ca exemple, Ostrogota, Totila, Teia, Ulfila etc. Posibil la cârma vizigoților și dacilor cu regele Ovida în frunte s-a aflat un romanic sau un daco-roman, eventual, un roman sau trac romanizat cu origine din imperiu (cf. cazul lui Ulfila). În felul acesta avem și alte dovezi despre coabitarea în comun dintre dacii Carpatici și goții (vizigoții) dintre Nistru și Carpați (posibil și într-o simbioză nobiliară)[9], care a scăpat din atenția cercetătorilor.

În literatura arheologică a culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, care a reprezentat, ca entitate politică, în primul rând, goții, în spațiul dintre Nistru și în Carpați, se aduc diferite argumente despre prezența mai multor elemente de vestigii materiale ale geto-dacilor, unele încă anterioare acestei perioade (Protase 2001, 555-605; Ioniță 2001, 617-637, Vornic 2006, 237, 248-253). Însă lipsesc cu desăvârșire exemple din informațiile scrise, care ar confirma și documentar dovezile arheologice. Astfel noi am extras și surse documentare de la numele unor personalități numite gotice, sau de alte etnii, care s-au manifestat în activitatea publică a imperiului roman de răsărit. În teritoriile de pe malul stâng al Dunării de Jos, goții s-au instalat predominant într-o perioadă începută din primele decenii ale secolului al IV-lea, și ajung spre vest în Transilvania de est în al doilea sfert al secolului, durând prin cultura Sântana de Mureș-Cerneahov până în anul 376, odată cu migrația devastatoare a hunilor. Ei constituiau, în realitate, ramura de vest a acestui popor, numiți vizigoți, care s-au delimitat, la Nistru, de formația lor estică (ostrogoții) încă înainte de venirea iureșului hunic. În aceste circumstanțe, o parte din populația locală daco-getică, prezumtiv, se poate admite că ar fi fost asimilată de vizigoți, de unde s-au și creștinat în ritul arian, propagat printre ei încă în zona carpatică.

În concluzie, putem formula niște ipoteze destul de verosimile despre unele personaje geto-dace și daco-romane, cu alură gotică, sau vizigotă, aflați la vest de Nistru și la Dunărea de Jos, ca Ardabur seniorul, Aspar Ardabur, Ardabur junior, Plinta, mari demnitari militari și cu poziții de influență importantă la curtea imperială de la Constantinopol, iar mai târziu și a unui scriitor și istoric de seamă al secolului al VI-lea, un romanic din Dobrogea, Iordanes

[8] Exista tendința din latina populară de eliminare a unor terminații consonantice (cf., Корлэтяну 1974, 138-139).
[9] Despre o simbioză etnică daco-gotă au scris și unii autori sovietici după exemple de la monumentele arheologice gotice din Crimeea (Пиоро 1990, 169, 170).

(Iordannis). Ei ar putea constitui un motiv de mândrie istorică îndreptățită, completând astfel firul iremediabil întrerupt din istoria antică necunoscută a românilor. Un episod strălucit s-a remarcat și prin posibilitatea personalității excepționale a lui Ardabur Aspar, un daco-get gotizat, apoi reromanizat în imperiul roman de est, prin șansa istorică de maximă anvergură individuală de a deveni împărat la Constantinopol în anul 457. Posibila lui descendență din burii getici nord-dunăreni ne dă prilejul să-l punem în rând cu deosebita personalitate a lui Burebista, un bur, regele unui stat măreț odinioară, și să-l vedem pe drept ca un alt continuator al geniului traco-getic de la nordul Dunării.

BIBLIOGRAPHY

Brezeanu 2007 – Stelian Brezeanu, *Istoria Imperiului Bizantin*, București, 2007.

Demandt 1986 - Alexander Demandt, *Der Kelch von Ardabur und Anthusa*. Dumbarton Oaks Papers, 40 (1986), 113–117. JSTOR https://www.jstor.org/stable/1291532?seq=1

Enciclopedia1994 - *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României,* vol. I, A-C, coord. Constantin Preda, București, Ed. enciclopedică, 1994.

FHDR, II, 1970 - *Fontes Historiae Dacoromaniae,* II, *de la anul 300 până la anul 1000,* București, 1970.

Ioniță 2001- I. Ioniță, *Populația locală în secolul al IV-lea în regiunile extracarpatice,* în "Istoria românilor, daco-romani, romanici, alogeni", red.: D. Protase, A. Suceveanu, vol. II, București, 2001.

Pârvan 1992 (1928) - V. Pârvan, *Getica o protoistorie a Daciei,* Ed. îngr., note și postf. De R. Florescu, Chișinău, Universitas, 1992.

Protase 2001- D. Protase, *Populația autohtonă în Dacia postromană (anul 275 – sec. al VI-lea),* în „Istoria românilor, daco-romani, romanici, alogeni", red.: Protase D., Suceveanu A., vol. II, București, 2000.

Russu 1981 - I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1981.

Paradzinski 2019 - Aleksander Paradziński, *Inclusion and Exclusion of 'Barbarians' in the Roman Elites of the Fifth Century: The Case of Aspar's Family,* in: "Inclusion and Exclusion in Mediterranean Christianities, 400–800", ed. By Yaniv Fox and Erica Buchberger, CELAMA 25, Turnhout: Brepols,2019, 259–278. https://www.academia.edu/40439157 /Inclusion_and_Exclusion_of_Barbarians_in_the_Roman_Elites_of_the_Fifth_Century_The_ Case_of_Aspars_Family .

Pigoński 2021 - Łukasz Pigoński, *Kilka uwag na temat kariery magistra militum Flawiusza Plinty i jego wpływów na dworze Teodozjusza,* în Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXVIII/2, Poznań, 2021, p. 23–30. https://pressto.amu.edu.pl /index.php/bp/article/view/29568 .

Roberto 2009 - Umberto Roberto, *Aspar e il suo gruppo: integrazione dei barbari e lotta politica nell'Oriente romano di V secolo*. Lezione tenuta nella Sede napoletana dell'AST", il 21 aprile 2009. https://www.researchgate.net/publication/323616159_Aspar_e_il_suo_gruppo_ integrazione_dei_barbari_e_lotta_politica_nell'Oriente_romano_di_V_secolo_Lezione_tenut a_nella_sede_napoletana_dell'AST_21_aprile_2009 .

Vasiliev 2010 – A. A. Vasiliev, *Istoria Imperiului bizantin,* Iaşi, 2010.

Vattioni 1980 - F. Vattioni, Aspar è nome libico o fenicio-punico?, *Die Sprache,* 26, 1980.

Vernadsky 1941 - G.Vernadsky, 'Flavius Ardabur Aspar', *Südost Forschungen,* 6 (1941), 38–73. file:///C:/Users/User/Downloads/Anzeige%20von%20Flavius%20Ardabur%20Aspar.html

Vinereanu 2009 - M. Vinereanu, *Dicţionar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, Bucureşti, 2009.

Vornic 2006 - V. Vornic*, Aşezarea şi necropola de tip Sântata de Mureş – Cernjahov de la Budeşti*, Chișinău, 2006.

Zaccagnino, Bevan, Gabov 2012 - C. Zaccagnino, G. Bevan, A. Gabov, The Missorium of Ardabur Aspar: new considerations on its archaeological and historical contexts. *Archeologia classica : rivista dell'Istituto di archeologia dell'Università di Roma,* LXIII, 2012, 419-454. https://www.academia.edu/2257477/The_Missorium_of_Ardaburius_Aspar_new_considerations_on_its_archaeological_and_historical_contexts_in_Archeologia_Classica_63_2012_pp_419_454 .

Дворецкий 1986 - И. Х. Дворецкий, *Латинско-русский словарь*, Москва, Русский язык, 1986.

Иордан 1960 - Иордан, *О происхождении и деяния гетов. Гетика*. Introducere, traducere, comentarii E. C. Skrjinskaia, Москва, Восточная литература, 1960.

Корлэтяну 1974 - Н. Г. Корлэтяну, *Исследование народной латыни и ее отношений с романскими языками*, Москва, Наука, 1974.

Пиоро 1990 - И. С. Пиоро, *Крымская Готия. Очерки этнической истории населения Крыма в позднеримский период и раннее средневековье*, Kiev, 1990.

*Dr. conf., Vladul D. Ghimpu, cercetător științific coordinator la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, Rep. Moldova. vladd.ghimpu@gmail.com vladd.ghimpu@mail.ru ORCID 0001-2346-6799 Proiect instituțional: 20.80009.0807.43.

Lista ilustrațiilor
(după Archeologia classica LXIII)
Fig.1. Platoul omagial consular de argint al lui Ardabur Aspar din anul 434.
Fig. 2. Platoul lui Ardabu Aspar, fragment.
Fig. 3. Platoul lui Ardabur Aspar în redare grafică.

MULTIFARIOUS PERSPECTIVES ON THE LESSONS TOLD BY ULTIMA IN ANAYA'S CHICANO FICTION

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The present study aims at exploring a significant theme that has been noticeable in the novel "Bless Me, Ultima" by Rudolfo Anaya, namely the lessons told by Ultima which contribute to the process of Antonio's development in order to understand the nature and the struggle of his identity through a spiritual journey of guidance. The focus is laid on two perspectives: the first perspective concerns María's manner to express the significance that La Grande has in their life and the second perspective concerns Ultima's teachings in allignment with the usual activities that Antonio's family members are practicing. Therefore, from the first perspective, it can be said that each and every member of Antonio's family has a similar idea regarding Ultima, and for the second perspective, it is quite obvious that the lessons told by Ultima have often relied on various issues, such as: religion, morality and reality. Based upon these teachings, Antonio is well aware of his cultural background and also the values that his family members appreciate.

Keywords: lesson, perspective, family, development, identity, guidance, nature, morality, spiritual journey.

Rudolfo Anaya's novel entitled *Bless Me, Ultima* clearly expresses significant moral values within the framework of the Chicano literature in English. Rudolfo Anaya is considered to be the godfather of the Chicano literature. "Over many prolific years, Anaya has produced several novels, including the classic *Bless Me, Ultima* as well as plays, short stories, essays and poems. His territory is largely New Mexico, and he exquisitely captures the spirit of place – as well as the dilemmas of living between cultures" (García, 2006:XXI).

Bless Me, Ultima consists of many themes, which are interwoven with the ideal way to live in a Mexican American family. Beginning with family, how they manage to appreciate life and how they manage to stay close one to another is wonderfully framed together with the idea of love not only for family but also for nature.

The diversity of the Chicano cultural experience "has spawned the so-called Chicano rebellion, which has altered the consciousness of Mexican Americans in ways that set them apart from their parents and the older generation of Spanish-speaking people, as well as the dominant Anglo majority. The movement seems to be guided less by ideologies and theories than by the Chicanos' determination to forge their own identity" (Vigil, 2012:XIII).

Moreover, the appreciation for the way of living is in agreement with religion and religious beliefs which ultimately points out that their life is guided by it and they are pursuing religion with great interest. Identity and the lessons told by Ultima contribute to the way in which Antonio and his perspective of the so-called *llano* is no longer questionable; he is included in this spiritual journey in order to diminish each insecurity that would make the *llano* look unfamiliar to him.

"She took my hand, and I felt the power of a whirlwind sweep around me. Her eyes swept the surroundng hills and through them I saw for the first time the wild beauty of our hills and the magic of the green river. My nostrils quivered as I felt the song of the mockingbirds and the drone of the grasshoppers mingle with the pulse of the earth. The four directions of the llano met in me, and the white sun shone on my sole. The granules of sand at my feet and the

sun and sky above me seemed to dissolve into one strange, complete being (Anaya, 1994:12). This particular quote puts everything into perspective and we are able to understand through the words emphasized here that Ultima is the person who has the ability to work with the unfamiliar and create a pleasant familiar atmosphere without having doubts.

The lessons told by Ultima play a very important part in Antonio's life and in the Guadalupe community where they are living. There might be highlighted two perspectives that contributed to the way in which Antonio's family is formed. The first perspective concerns María's manner to express the significance that *La Grande* has in their life and also how she used to make noticeable her teaching through spirituality. On the same path, the following perspective does correspond to the previously mentioned aspects, but the difference is made by the fact that *La Grande* becomes truly a member of their family and her teachings are in agreement with the usual activities Antonio's family is practicing.

Two significant perspectives have been highlighted throughout the reading process of the novel. It is worth to mention the fact that Ultima has contributed in many ways to María's life which brings with itself a great admiration for *La Grande* and this particular aspect, namely the way in which Ultima plays a significant role in María's life and ultimately she tries to transmit this idea to Antonio and her family, will be clarified in what follows.

"There isn't a family that she did not help, no road was too long for her to walk to its end to snatch somebody from the jaws of death, and not even the blizzards of the llano could keep her from the appointed place where a baby was to be delivered" (Anaya, 1994:3). In the first stage, Ultima is seen by María as a dynamic and courageous woman who can do anything, projecting her open-minded reality through certain beliefs. What touches her heart thinking of Ultima is the fact that she has contributed to the delivery of her sons, especially Antonio, and her presence meant a lot because later on he will have the capacity to understand *La Grande*'s spiritual mindset and teachings.

As soon as Antonio met Ultima and he has spent time with her, his mother's words and the image of Ultima made Antonio appreciate the spiritual journey even more. "She taught me the names of plants and flowers, of trees and bushes, of birds and animals; but most important, I learned from her that there was a beauty in the time of day and in the time of night, and that there was peace in the river and in the hills. She taught me to listen to the mystery of the groaning earth and to feel complete in the fulfillment of its time. My soul grew under her careful guidance" (Anaya, 1994:15). His connection with nature has changed when Ultima's teachings were already part of who he was at that time and his perspective towards the surroundings were guided through this spiritual journey where nature is not only a place you admire but you actually feel complete by the energy that has been created in that environment. It is true that Antonio has a special relationship with *La Grande*.

Ultima tried to teach Antonio that the tragic consequences of life can be overcome by the magical strength which exists in the human heart and this highlights the lesson that Antonio has learned by his heart cherishing a very precious gift, that is kindness. Being kind does not include only being considerate of others' feelings, but also being generous. Perceiving hard times from a positive perspective could change the outcome.

In addition, Antonio's father perceives *La Grande* as María has portrayed her in the beginning. His way of describing Ultima is very special and has a deep meaning: "Ultima has sympathy for people, and it is so complete that with it she can touch their souls and cure them" (Anaya, 1994: 248). Gabriel here wants to point out that the personality traits of one could be much more significant in this life because making use of kindness, generosity and understanding will utimately cure the negativity that has been spread. As a matter of fact, Antonio has time to get to know Ultima and to spend time with her and his answer is simply based on the idea constructed during this spiritual journey: "That is her magic –" (Anaya, 1994: 248). The focus has been laid so far on the way in which the family members see Ultima

because as soon as her presence is noticeable in their family, a new reality of the community and the *llano* is created.

A more general view upon Ultima is that of the Guadalupe community where Antonio's family lives. The owl is not only a motif that projects protection and guidance towards Antonio and his family, but also for the whole community. "It was also then that I heard the owl. Between my gasps for air and my sobs I stopped and listened for its song. My heart was pounding and my lungs hurt, but a calmness had come over the moonlit night when I heard the hooting of Utima's owl. [...] Suddenly the terrible, dark fear that had possessed me was gone" (Anaya, 1994: 23). The context is very strange for a little boy who is in the process of development growing up day by day. The death of Lupito has brought fear, anxiety, and the fact that he was squishing behind his dad's back, not knowing what to expect and being exposed to such a scene was not pleasant. However, Ultima's presence through the sound of the owl was greatly appreciated.

In the second stage, the focus will be laid upon the lessons told by Ultima and the development of Antonio's character. The lessons told by Ultima have often relied on various themes, such as: religion, morality and reality. In the case of religion, it is highly significant the next quote: "And more important, mi hijo, you must never judge who God forgives and who doesn't" (Anaya, 1994: 33). The context is quite difficult to understand for an ordinary boy as Antonio, but he has an enormous gift that makes him special, understanding Ultima's teachings through a very mature and open-minded perspective. His questions are regarded to a topic that we usually do not have answers, but Ultima's lesson here is not only based upon a religious statement but also upon a cultural perspective as the Chicanos or Mexican Americans are flourishing their values and customs and the questions asked by Antonio might seem as a lack of respect.

According to Cristina García, "to be Mexican, Mexican American, or Chicano/a is to be part of grandly diverse and complex communities with multiple allegiances and multiply hyphenated identities" (García, 2006:XV).

Identity, dual identity or even multiple identities can be associated with the Chicanos or Mexican Americans. Moreover, "She spoke. There in the land of dancing plains and rolling hills, there in the land which is the eagle's by day and the owl's by night is innocence. There where the lonely wind of the llano sang to the lovers' feat of your birth, there in those hills is your innocence" (Anaya, 1994: 71). Antonio's way of thinking is restrictive from a religious point of view, which makes him question his identity and where he identifies himself as a person. Ultima's teaching here holds in a grain of guidance in order to keep him realize that the land where he was born, by day is protected by God and by night is protected by her.

However, where the presence of God is always with us, and the fact that Antonio respects religious attitudes, it is clear that his innocence belongs to the place where he was born and Guadalupe is the place that will contribute to his own personal development through a spiritual journey with Ultima. "It is because good is always stronger than evil. Always remember Antonio. The smallest bit of good can stand against all the powers of evil in the world and it will emerge triumphant" (Anaya, 1994:98).

The theme of good and evil is very frequently used by Ultima in her teachings and she wants to make sure that Antonio has created a mindspace that is not only about the beliefs, values and ideals of Catholicism, but it is also about comfort, meaning, connection and inner self. In this way, being able to balance the traditional way of perceiving the world around with the connections that will ultimately create in the surroundings, sooner or later his questions will be answered and he will have the capacity to understand that the power of good is not subordinated to evil.

Morality is a very important quality she relied on when there was need for guidance: "But where there is no acknowledgment of guilt and penance done for the wrong, there can be

no forgiveness" (Anaya, 1994:189). Antonio is worried regarding Ultima's being and her way of approaching the situation with Tenorio, but she reassures him by using the experience she got along the years. Forgiveness is very much correlated with a feeling deep down in your soul that is able to feel peace after what is done. Ultima's lesson here highlights the idea that the intentional acts we have done should be thought and reasoned in a mature way. Being reasonable and responsible means you are well deserved for forgiveness.

"As you grow into manhood you must find your own truths" (Anaya, 1994:119). Ultima tries to explain the fact that maturing comes with the idea of having reason, of being selective in order to find what is reliable or not. For a small boy like Antonio, it is certainly needed to be there and to guide his questions towards a sphere in which he can overcome the pressure of knowing everything at this early stage of his life. The context has been relevant to Ultima's teaching here because the golden carp tale would make anyone question whether it is true or not.

Due to the lessons told by Ultima, the reality and the surroundings in which Antonio and his family were living have not been the same, "The old people, Ultima said, always helped each other; through good or bad they stuck together, and the friendships that were formed in that desolate llano were bonds for life" (Anaya, 1994:179). Ultima created for a moment a nostalgic realm in which she tried to expose Antonio to the past, especially to his past llano history which has been living according to the years in many various experiences. Las Pasturas, the land where he was born, was built on trust. The lesson told by Ultima here is significant because in this way Antonio would never forget his roots and his attributes that are developing a man today, all these being possible due to the cultural and social diversity of his home – the so-called *llano*.

"The ways of men are strange, and hard to learn (...) You will learn much, you will see much" (Anaya, 1994:25) are statements which show *La Grande*'s perspective upon life as an overall experience. Her way of expressing what he will conquer throughout his life is very realistic. Her desire is to encourage Antonio that life is about choices and we have to be able to make a difference in our actions. The event that happened with Lupito made him question if they would be facing safety any longer.

In conclusion, the lessons told by Ultima represent a great way to show the reality and the surroundings which have been filled with doubt and uncertainty until *La Grande* has become part of Antonio's family and also part of the evolving process. "In Mexico, it is rare to find a family without relatives *en el otro lado*, on the other side, whose stories of success and hardships (...) fuel their own imaginations and aspirations" (García, 2006:XVI). Through the lessons told by Ultima, Antonio got the chance not to question his identity anymore and to be guided towards the right path.

As Margarita Longoria asserts in the preface of her book entitled *Living Beyond Borders*, "As Mexican Americans, we have always needed to defend who we are, where we were born, and prove to others that we are in fact Americans" (Longoria, 2021:XII).

Antonio got the chance to appreciate more the religious beliefs that his family members were practicing, he got the chance to distinguish spirituality and religion, he got the chance to know what is morality and how to act in various cases. He got the chance to love nature, to appreciate the spiritual acts that Ultima had done in order to cure the world and also to be aware of the cultural heritage his family and native *llano* holds.

Growing up Chicano in the United States is not an ordinary cultural experience. The Chicano cultural experience "has been diverse and rich with multidimensional social, cultural and linguistic dynamics" (Castro, 2001:XIII). Thus, the Chicano cultural experience in the United States of America has not always been a positive lived experience.

BIBLIOGRAPHY

Anaya, Rudolfo (1994) *Bless Me, Ultima.* New York: Warner Books

Castro, Rafaela G. (2001) *Chicano Folklore: A Guide to the Folktales, Traditions, Rituals and Religious Practices of Mexican Americans.* New York: Oxford University Press

García, Cristina (ed) (2006) *Bordering Fires. The Vintage Book of Contemporary Mexican and Chicano/a Literature.* New York: Vintage Books

Longoria, Margarita (ed) (2021) *Living Beyond Borders: Growing up Mexican in America.* New York: Philomel Books

Vigil, James Diego (2012) *From Indians to Chicanos: The Dynamics of Mexican-American Culture.* Long Grove, Illinois: Waveland Press

PRESERVING THE SPIRIT OF INNOCENCE THROUGH SYMBOLS AND TRADITIONS IN THE MEXICAN AMERICAN NARRATIVE

Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The present study aims at examining the symbols and the connectivity with the traditions in Rudolfo Anaya's novel entitled "Bless Me, Ultima". The rural context of New Mexico is a place rich in culture, having a multitude of myths and traditions. The narrative is reflected in the collision between indigenous ancestry and Catholicism and the internal dispute of the two themes is connected by nature and divided by dogmas, the spiritual universe vs the religious doctrines. The study shows how Ultima demonstrates to Antonio how every being and element are interconnected through a hidden force. The main symbols present in the novel are analyzed delving deeper into their meanings and finding new facets. The connections which exist between indigenous folkore, spirituality and family customs highlight the preservation of traditions despite the changes in environment and society as well as their impact on the characters' beliefs and actions. Ultimately, the present analysis contributes to an in-depth understanding of how Anaya's novel preserves the pure spirit of innocence and purity within the narrative.

Keywords: symbols, traditions, myths, nature, spiritual universe, religious doctrines.

Rudolfo Anaya, by his novel entitled *Bless Me, Ultima,* takes us back to the realm of childhood and innocence, where family, nature, religion and everything surrounding us are what we care for, where the future and the life journey represent a path full of mysteries yet unexplored.

"Mexican and Chicano/a writers on all sides of multifaceted borders have beem chronicling their changing, often fractured realities in a literature that is rich and varied as any in contemporary world letters" (García, 2006:XVI).

By reading Anaya's novel, a novel about the Mexican American or the Chicano experience, we reach such a beautiful state of mind, both mentally and emotionally, that even though its ending is sad, it does not manage to take away the joy it offers us with so much generosity. "The Chicano experience differs in significant aspects from that of other ethnic minority groups. It has been affected by many influences that have changed with time and in different geographical and socioeconomic settings. It is an experience that must be patiently unfolded, making allowances for regional and historical differences. (...) The Chicano experience has accordingly been marginal and exceptional" (Vigil, 2012:XIII).

Bless me, Ultima is a novel that delves into the complexities of self-identity, containing strong roots in culture. "The border that separates Mexico from the United States is more than a geographic divide. It is a charged wire that attracts and repels, an invitation, a threat, a political imposition, a lively ongoing dialogue, a series of perforations. At the border, languages and cultures collide, mingle, explode, redefine themselves. New lexicons are continually born there, identities negotiated, alternate realities built" (García, 2006:XV).

Tradition, spirituality, religion, symbolism and self-discovery are just some of the most important issues of Anaya's novel. The elements of the novel that keep the tradition sacred and timeless manage to preserve the essence of the Chicano culture despite the transition and adaptation to modern times. They blend perfectly while keeping alive the charm of ancient rituals and the beliefs that shape their representative cultural identity. As Octavio Paz asserted:

”The history of Mexico is the history of a man seeking his parentage, his origins” (quoted by García, 2006:XV).

The symbols accompany the narrative thread throughout the novel infusing all its elements with hidden meanings, in which each element has a story of its own. Each word reveals metaphors of the world itself. The novel is rich in symbols and we should see beyond the surface, see the unseen intricate aspects behind the initial meanings of words.

Folklore, the unofficial heritage and history of the Mexican American people, ”is passed on from generation to generation, through word of mouth, through stories, songs, family histories, and humorous tales. But it is also passed on through nonverbal gestures, unwritten habits and customs, favorite foods, and religious and family beliefs that sometimes appear to have no historical basis yet have persisted for many generations” (Castro,2001:XIV).

The first page of the novel starts with the central symbol representative of the novel, Ultima. She turns into a symbol because she is a curandera, a healer and she represents the embodiment of wisdom, spirituality and a mixture of ancient beliefs combined with Catholicism. She is a strong representative of the divine female by having qualities of spiritual nature, being a soft presence full of intuition and wisdom.

Ultima is deeply connected with another symbol in the novel, her owl. They share the same energy, the owl being her spirit animal. Ultima’s owl is a symbol that stands for mystery, wisdom and connection to the spiritual world. Ultima’s teachings and her being such an important guide in Antonio’s life and his perception of the world are at times conflicting because the indigenous beliefs she shares are at times contradictory with the Catholic doctrines and dogmas.

Even though the spiritual elements and the religious aspects are so distinct, Anaya succeeded in blending them creating a higher level of consciousness and mature wisdom for both Ultima and Antonio creating harmony between both of them.

The setting of the novel is New Mexico, a land full of traditions and symbols, starting from Guadalupe, which is a place full of influence from the villages where Gabriel and María were born. It is a transitory path symbolically speaking between ”El puerto de Los Lunas” and ”Las Pasturas”. On the one hand, ”Las Pasturas”, the land of the cowboys, is a land that symbolizes freedom, masculine energy and restlessness, the place in which, the Márez, his father’s side roots are connected with the sea, they are associated with the restlessness of the sea and the urge to wander. On the other hand, ”El Puerto de Los Lunas” is representative for his mother’s side, The Lunas, where people are hardworking farmers with a strong connection with the moon which is their primordial source of energy and their family symbol. This contradiction appears in Antonio’s self-identity, as from birth, he is positioned between the two families with distinct traditions. ”The new son must fulfill his mother’s dream. He must come to El Puerto and rule over the Lunas of the valley. The blood of the Lunas is strong in him” (Anaya, 1994:6) and ”He is a Márez, the vaqueros shouted. His forefathers were conquistadores, men as restless as the seas they sailed and as free as the land they conquered. He is his father’s blood!” (Anaya, 1994:6). Thus, the issue of identity is raised right from the moment of his birth. He is not allowed to be part of both families and traditions. It seems like he needs to choose one to follow his path. This causes so many questions about his identity and his future that he keeps wondering what path would be better for him.

The symbol of ”The moon of the Lunas” is very representative of his mother’s family also because it is their guide in harvesting and in how they are supposed to live their lives and the habits they have; it is seen as an idol for them. ”They planted their crops and cared for their animals according to the cycles of the moon. They lived their lives, sang their songs, and died under the changing moon. The moon was their goddess” (Anaya, 1994:90).

The ”llano” is highly representative of Antonio who loves nature and freedom which is also representative of the vaqueros, the llano being a place considered to be free vast and wild.

Llano for his mother is not as representative. ”My mother was not a woman of the llano; she was the daughter of a farmer. She could not see beauty in the llano and she could not understand the coarse men who lived half their lifetimes on horseback. After I was born in Las Pasturas she persuaded my father to leave the llano and bring her family to the town of Guadalupe where she said there would be opportunity and school for us” (Anaya, 1994:2).

Guadalupe symbolically represents a transitory place filled with opportunities for the growth of the entire family, where they do not have to choose one of the parents’ native lands in favor of the other. Antonio’s love for God is highly influenced by his mother who projected on him the ideas of becoming a priest.”Once I had told my mother about my dreams, and she said they were visions from God and she was happy, because her dream was that I should grow up and become a priest” (Anaya, 1994:4).

Antonio has a strong connection with God and the Catholic traditions he values strongly. For him, it is very valuable for each connection with God and ”the Body of Christ” as he sees it as a giver of knowledge and understanding. He takes his relationship with God to a level that a child his age would not usually have which is very impressive. For Antonio, the Communion with Christ is very important as he thinks it will save his soul. ”But it was not until communion – it was not until we finally took God into our mouth and swallowed Him – that we are free of that sin and free of the punishment of hell” (Anaya, 1994:44).

La Virgen de Guadalupe is an important figure for Antonio.”We all knew the story of how the Virgin had presented herself to the little Indian boy in Mexico and about the miracles she had wrought. My mother said the Virgen was the saint of our land, and although there were many other good saints, I loved none as dearly as the Virgin” (Anaya, 1994:43-44). She is perhaps the most important divine element and for Antonio La Virgen de Guadalupe is a merciful maternal figure who does not punish protecting the kids; she is ”the queen of heaven”.

Antonio values the church and catechism lessons even more than school. It brought the joy of learning about God. ”The Holy Mother Church took us under her wings and instructed us in her ways” (Anaya, 1994:190).

The symbol of the cross is another highly representative symbol in the book and can protect Antonio from anything bad. ”The power of God is so great. All you have to do is to lift up your right hand and cross your right thumb over your first finger in the form of a cross. No evil can challenge that cross, and the swirling dust with the devil inside must turn away from you” (Anaya, 1994:55). He sees it as a protector in the face of the evil that will keep away any toubles or negative forces that might threaten him.

In the novel, the river is another important element that stands as a symbol for the life journey and the passage of time. It was highly transformative and reflective for Antonio. The river is the place where Antonio’s frightening experiences mature him, the river being the witness of all the sorrows he had to witness himself. The death of Lupito was the first time he realized that he would share this bond with the river, a bond of knowledge and history. ”The river’s brown waters would be stained with blood, forever and ever and ever...” (Anaya, 1994:24). He sees it as something that cannot be changed, that the blood of him will forever be spread in the waters of eternity, that he will never return and the river would have to carry the sad death it assisted.

Antonio understands through Ultima’s teachings that the spirit of the river is just part of all things, a component part of the universe: ”I had been afraid of the awful presence of the river, which was the soul of the river, but through her, I learned that my spirit shared in the spirit of all things” (Anaya, 1994:15). The river has a deeper meaning and it represents the laws of life and its journey: ”It is written on the waters of the river that you shall lose your souls to hell if you enter!” (Anaya, 1994:70).

There is a huge conflict between good and evil which is depicted through the various symbols that are present in the novel. The appearance of the golden carp, which stands for a

pagan symbol with a spiritual nature, is in contradiction with the dogmas of Catholicism. It is an alternative to the dogmas Antonio was so conversant with since birth. It represents the punishment, but also the transcendence of both good and evil. Antonio explores the concepts of sin and forgiveness with the help of the golden carp and the church. It is a quest in which he longs for the freedom that spirituality can offer him and the constraints that are encapsulated in the religion that sets boundaries for him and areas he is not allowed to explore.

The golden carp is seen as a force that does not make a difference between good and evil and takes both and purifies them by transforming them into light: ”He opened his huge mouth and swallowed everything, everything there was, good and evil. Then he swam into the blue velvet of the night, glittering as he rose towards the stars. The moon smiled on him and guided him, and his golden body burned with such beautiful brilliance that he became a new sun in the heavens. A new sun to shine its good light upon a new earth” (Anaya, 1994:176).

Going back to Ultima’s owl, we can also sense there is a sign of duality in it, by the fact that it is representative through its nature. Having its origins in the nocturnal life and the darkness, it represents the mysteries of the spiritual realm and the unknown sides of life. Ultima’s owl is special singing during the day. Here we can notice the duality between darkness and light, the importance of embracing both and the quest for finding harmony in both of them.

Antonio has symbolic dreams and he can connect to his subconscious mind, to introspect and reflect on his inner struggles, fears and desires. The dreams have meanings which range from spiritual questions to things related to his family, dreams in which he finds answers and wisdom. He also had a dream about La Virgen de Guadalupe: ”I dreamed about the owl that night, and my dream was good. La Virgen de Guadalupe was the patron saint of our town. The town was named after her. In my dream, I saw Ultima’s owl lift la Virgen on her wide wings and fly her to heaven. Then the owl returned and gathered up all the babes of Limbo and flew them up to the clouds of heaven. The Virgin smiled at the goodness of the owl” (Anaya, 1994:13). It shows how the owl was blessed by the light of the Virgin even as a nocturnal creature that is usually associated with the darkness.

In his dream, he also explores the concept of good and evil through the reflections that he has with the subconscious and the lessons he learns by trying to find the truth. ”Of course, the dreams that I had during my illness continued to preoccupy me. I could not understand why Narciso, who did good in trying to help Ultima, had lost his life and why Tenorio, who was evil and had taken a life, was free and unpunished. It didn’t seem fair” (Anaya, 1994:186).

The coming of age which is represented by Antonio’s growth and self-discovery in transition to maturity is a journey in which he tries hard to understand his place. The experiences he encounters improve his understanding of what surrounds him and he gets a better picture of the world and his environment. He debates about morality and the fact that sometimes the good has to suffer while the evil prevails.

Innocence is the representation of childhood, safety, of being taken care of. It is the happy place that Antonio does not want to lose. It is about how you start to become an adult and understand more, he cries for his innocence but then Ultima reminds him that innocence will be forever at the place of his birth, in his childhood memories.”But innocence is forever, I cried. You are innocent when you do not know, my mother cried, but already you know too much about the flesh and blood of the Márez men. You are innocent until you understand, the priest of the church said, and you will understand good and evil when the communion is placed in your mouth and God fills your body” (Anaya, 1994:71).

Antonio stands as a symbol through his transition to adulthood, the loss of innocence through the awful experiences he has to endure in his journey and in general, the life-altering experience one has on the path to maturity. He also symbolizes the opportunity, the choice a person has in life and the multitude of decisions one can take that might change the entire destiny of that person.

His family and their home, for him, represent the safe place that he does not want to leave, where he feels protected and where bad things never happen. Whenever he left the proximity of his home, he witnessed awful things that changed him permanently, the loss of dear people, violence, the sins people commit and things that will take away his innocence. The Castle of the Giants is his vision for his safety and his shelter in which the Giants are represented by his older brothers and ideal life, the construction of its brothers along with their father: ”I could not tell him that I wanted the castle of the giants to stand forever, that I wanted the goat path and the hill to be for always” (Anaya, 1994:143). It is also a representation of the unity of his family because it is the nest in which each of them has a significant place.

In a world full of dangers and evils, the remedy for all pain and suffering, even when he was not able to find it in God, was in Ultima’s cure: ”I had been thinking how Ultima’s medicine had cured my uncle and how he was well and could work again. I had been thinking how the medicine of the doctors and of the priest had failed. In my mind I could not understand how the power of God could fail. But it had” (Anaya, 1994:106). The fact that Ultima’s cure managed to heal even when the power of the doctors or the priest was not enough was not a reason for him to lose his faith but at the same time he started doubting the divine intervention even though he did not lose his faith in God. He just questions it and its lack of reaction to the events that he witnessed.

Antonio trusts Ultima fully and believes in her magic because he knows it always works, after the traumatic events he had, her herbs always managed to heal him and he saw her healing other people as well with her cure. For him, it just overpowers any power and medicine that failed to heal. The love Ultima has for herbs is shared by Antonio who becomes fascinated with them. He talks to them and cares for them and is relatable for anyone who during childhood spent time in nature with an elder while uncovering the secrets and the benefis the plants can offer and how they can cure through their medical properties: ”And I was happy with Ultima. We walked together in the llano and along the river banks to gather herbs and roots for her medicines. She taught me the names of plants and flowers, of trees and bushes, of birds and animalss; but most important, I learned from her that there was a beauty in the time of day and in the time of night, and that there was peace in the river and in the hills. She taught me to listen to the mystery of the groaning earth and to feel complete in the fulfillment of its time. My soul grew under her careful guidance” (Anaya, 1994:15). We can see here how important the connection between Antonio and Ultima is, how she was like a mentor to him that helped him connect with the earth, that thought him to care and love the nature and the secrets of it and more than that the duality of light and darkness which he fully embraced.

There is also Ultima’s scapular, ”A small pouch of helpful herbs” (Anaya, 1994:124), that protected him from Tenorio and which has an important religious significance being empowered by Ultima’s herbs: ”It will protect you from all evil” (Anaya, 1994:124).

As part of nature, we have the juniper tree, the place where Ultima’s owl rests. The juniper tree turns into a symbol. It is known as a tree that survives during the harshest climates, even in arid areas. It is representative for the strength and durability, but also for wisdom. ”At the big juniper tree where the hill sloped to the bridge I heard Ultima’s owl sing. I knew it was her owl because it was singing in daylight” (Anaya, 1994: 56).

We also have the bridge, which is often mentioned in the novel. The bridge is not only as a beacon of being close to the safety of his home but also a transitory road. Whenever he crosses the bridge to school, the time passes and the bridge represents the transition and also the passing of life events. The whirlwind is a term of comparison for Ultima’s energy because of the great force and mystery that surrounds her: ”I felt Ultima’s hand on my head and at the same time I felt a great force, like a whirlwind, swirl about me” (Anaya, 1994:55).

Bless Me, Ultima is a novel rich in symbols crossing borders, motifs and themes. All those symbols are beautifully embedded in the narrative while exploring the human experience

acquired throughout life. It is a nice experience to try to decipher the hidden meanings behind the words and find the complex significances behind those symbols which are highly representative for spirituality and religion.

Anaya's novel stands as a symbol for innocence, purity, faith in God and in spirituality. It is strongly connected with the teachings of the ancestors and the power that stands in everything surrounding us. It reminds us that the innocence can always have a place in our own hearts, despite the transition to adulthood and how you can never lose it despite the troubles you encounter in life.

The novel as a whole creates a spiritual context exploring the areas of energy named "presence" or "force" focusing on the family's devotion to God and the Catholic church, the faith of such kind people being a very important feature. The novel shows how deeply they cared for their traditions and their lands, how each name was significant for the history of each family, how they all fought for their identity in order not to disappear as they wanted to pass it from generaion to generation throughout an amazing journey.

Concerning the Mexican Americans, Anaya said: "We are a border people, half in love with Mexico and half suspicious, half in love with the United States and half wondering if we belong" (quoted by Garcia, 2006:XXI). Thus, Anaya defined the Mexican Americans in such a wonderful way. "The Mexican culture is full of life, full of color, full of beauty" (Longoria, 2021:XII). Thus, the Mexican American culture is a treasure which has to be preserved and cherished.

BIBLIOGRAPHY

Anaya, Rudolfo (1994) *Bless Me, Ultima.* New York: Warner Books

Castro, Rafaela G. (2001) *Chicano Folklore: A Guide to the Folktales, Traditions, Rituals and Religious Practices of Mexican Americans.* New York: Oxford University Press

García, Cristina (ed) (2006) *Bordering Fires. The Vintage Book of Contemporary Mexican and Chicano/a Literature.* New York: Vintage Books

Longoria, Margarita (ed) (2021) *Living Beyond Borders: Growing up Mexican in America.* New York: Philomel Books

Vigil, James Diego (2012) *From Indians to Chicanos: The Dynamics of Mexican-American Culture.* Long Grove, Illinois: Waveland Press

VIRGINIA WOOLF'S ESSAY ON BEING ILL AND GRAHAM SWIFT'S ESSAY SANTA'S CLINIC: VIEWS ON FICTION

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest

Abstract: The purpose of the present paper is to compare Virginia Woolf's and Graham Swift's essays, On Being Ill and Santa's Clinic, respectively, in order to discover a new type of essay, from a formal point of view. These two essays selected for thorough analysis are not the usual, realistic, argumentative essays. Apparently, both argue in favour of their opinions on fiction and its relevance to the readers, but this meaning of their essays comes at a second level, which is the result of the deepening arguments and of the readers' interpretation. Both essays start reflections which lead to this deeper level interpretation from the subject of illness, in general, in Woolf's essay, and from the specific case of the polio vaccine, in Swift's essay. The genre to which these essays belong can be seen as a mixture between argumentative essay, personal opinion essay, diary writing, free associations method from psychoanalysis, and metafiction, or writing about the very process of writing.

Keywords: fantasy, reality, free associations, metafiction, argumentation.

Virginia Woolf, a personality of Modernism (Goldman, 2010; Parsons, 2014), and Graham Swift, born in 1949, thus belonging to after Modernism, and even after Postmodernism, have written essays which share a concern for the role of and our relationship, as readers, to fiction.

In both essays, *On Being Ill* by Virginia Woolf (2012) and *Santa's Clinic*, by Graham Swift (2018), we notice the need for readers to find fiction relatable to their everyday life concerns. Woolf (2021) also deals with this issue in the essay *How Should One Read a Book*? However, while the issue is addressed, in the latter essay, directly, in *On Being Ill* it can be identified by the readers and related to Woolf's opinions expressed in her diary and essays in the volume *The Common Reader*. The two essays chosen for analysis, *On Being Ill* and *Santa's Clinic*, while being called essays, could easily be called fantasy essays, in the opinion of and according to the term created by the author of the present paper, since they belong to a mixture of writing styles, including arguing in favour of personal opinions, writing in someone's own diary, making free associations (Aron, 1996; Kris, 1992), and reflecting on the nature of fiction, on its relationship with reality, and on the way that readers relate to and resonate with the text of fiction they have before them. While the two authors in these essays start from a common theme, illness, in the case of Woolf's essay, and the polio vaccine for children, in the case of Swift's essay, they both deviate from the topic. They start from a topic seemingly seriously enough, and then they both move on towards a fantasy realm, starting with free associations, and eventually both getting to write about the way fiction has, for readers, a relationship with reality, and it is a means for author and readers to connect based on common emotional and life experiences. Swift deviates from the topic of the polio vaccine to the way that childhood is an age when we are introduced to make-believe such as Santa Claus. Children can have their fantasies of Santa Claus ruined when adults simply bring Santa as a man in disguise in shops and, at that moment, children simply play along, as the difference between their beliefs about Santa and the reality of the figure in disguise is a real discrepancy and challenging of expectations in a negative way. Swift writes directly about the relationship between fantasy and reality all throughout our everyday lives, and he gives the belief that we are going to be

saved and protected by vaccines as an example of hopeful fantasy held by adults. He compares it to the belief of children in Santa Claus, and, at the same time, he tells us readers how his experience of receiving the polio vaccine in a store where there was a man disguised as Santa shattered his beliefs and suspension of disbelief in this character. He believed that all children taken there to receive the vaccine against polio were all equally disappointed. Making a character such as Santa a disguised man in a store made a contrast for children's beliefs, who could notice easily if he was just a drunk old man, with all his flaws, and not the idealized figure of Santa they had been told about. The contrast between expectations and reality, and between the imagined, fantasy figure of Santa Claus and the old man in disguise, is too strong not to lead to disappointment. Even the results of the vaccine supposed to protect against polio can be considered as belonging to the fantasy realm. The vaccine as a means of protection can be understood, by readers, as an equivalent of adults for the beliefs in magic which start, for us all, as children, with fairy-tales and fantasy characters such as Santa Claus. While adults believe that they can help children with bringing about living figures of Santa as normal persons in disguise, they are wrong, since children only go through suspension of disbelief, as any adult reading fiction, as we readers guess that Swift implies, and that they realize what is fantasy and what is reality about such figures they are taught to believe in. The vaccine against polio becomes a symbol of the moment children become aware of the boundary between fantasy and reality, especially through the wrongly made-up make-believe situations of adults for them.

Virginia Woolf, in *On Being Ill*, moves, herself, between the boundaries of reality vs fantasy. Perhaps illness offers us a blur of these boundaries, since, once we are ill, we no longer have a realistic perception of the world around us, as we may interpret these essays as readers. Our awareness of reality becomes hazy when we are ill, and this favours an unclear boundary between fantasy and reality. At the same time, Swift tells us, readers, in his essay, how fiction deals with both fantasy worlds and our enjoying them, as well as with making us aware of various aspects of reality. Fiction does not offer a means of escape from reality, according to him, but a means of better understanding and dealing with it.

Woolf appears to be continuing this line of thought when she draws her readers' attention to the fact that fiction deals with topics such as love, and to the way people in love can find in fiction means of expression for such feelings while, for illness, no such similar words can be found. This leads to the poor vocabulary a patient has for describing how he or she feels to their doctor.

Woolf's essay *On Being Ill* is an acknowledged humorous one, however. Thus, we may not take her claims at literal value. We can think that everything she states in her essay is not a reality we are actually dealing with, but a simple hypothetical, or alternative, world, or state of affairs of the real world. She believes, at some point, that we may have, in fiction, and in poetry, words which we can resonate with when we fall in love. At the same time, we have no such equivalent for situations where we feel sick, and no such examples of how we feel when we are sick, as for when we are in love. This is why, Woolf claims, patients never find the right words or do not even have the necessary vocabulary, for expressing their pain and the way they feel when ill to their doctor. However, if we consider that her essay was written with a humorous touch, we can think of such statements as a means of joking about the real world and not as meant to be taken seriously. Woolf can be see, in this essay, to play with reality, and create a deliberately fantasy world, where we may, at some point, feel confused regarding her real intentions. We may not know if she is humorous or serious, and if she simply imagines an alternative world, or if she actually wishes to really draw our attention to the lack of fiction and poetry about illness. In spite of our confusion, we may still realize that she is right, and that very few works deal with the topic of illness, when it is a part of our everyday life reality.

Fiction is not a means to avoid everyday life reality, and Swift also suggests this. If fiction is meant to be an antidote for reality, readers infer, just like the inoculation against polio,

it needs to bring in a certain dose of reality, just as an inoculation needs to bring in a certain dose of the virus in order to build up our immunity against it. Readers can understand that fiction does discuss aspects of the real world, even if with other means than those found in the very everyday life reality. Fiction does not break with everyday life reality, as it always makes references to it. It does, indeed, build up a fantasy, or imaginative world, yet it also draws our attention as readers to various aspects of reality and prepares us for them. Readers can make an analogy with the process of making hypothetical scenarios, which is not a process completely removed from the everyday life reality. Hypotheses are based on real world possibilities and possible courses of actions. Fiction can be, thus, seen, if we wish to use a contemporary term, as a means of simulation of various aspects of reality. It can help us become, thus, more familiar with certain possible experiences and certain possible outcomes of various situations. Intuitively, fiction can be understood as a part of reality since it helps us experience reality from someone else's perspective and we can get to understand the world as if we were is someone else's shoes. Fictional characters can become relatable, even if we have not gone through certain experiences, if the author describes them extremely vividly and believably.

We could refer, from this point of view, to the experience of authenticity and sincerity suggested through fiction and through the confessional mode of the characters. As knowledgeable readers of Woolf's and Swift's other works, and referring here specifically to those works of fiction, we can think about how both authors focus on the inner world and inner reality of the characters. Once readers access the inner world of the characters, they can find they can resonate with their experiences and emotional lives, even if they have or have not gone, themselves, through the same situations.

Both Woolf and Swift relate the importance of fiction to the way that the readers can go through an experience of resonating with the reality described in fiction, and of relating to it. Readers could see such experiences as comparable to the way in which they can hear someone's life story or a certain happening from someone's life. Sometimes, the connection to someone's such experience and confession can be really deep and significant, to the point where the listener can completely understand and relate to it. We can call this the experience of sympathizing with the storyteller, whether in real life or in fiction. This is a device which can be seen in poetry, especially starting with Romantic poetry. Their confessional mode opened the gateway to the resonating with the emotions of the poetic persona for the readers. Once, in novels, the characters give access to their inner world, especially through a subjective, first or even third person narrator, then the experience of feeling close to them for the readers is ensured.

This empathy and resonance with the characters can be seen as being built in the novels by Woolf and Swift, through intertextual references (Bazerman, 2003) to Romantic poetry, which creates an equivalent of experience for the knowledgeable readers. The readers build up on their previous experience with literature when they read a literary work. They also have a background of knowledge, culture, and personal experience on which they rely when reading a literary work, and cannot help but compare various experiences and judge them based on their experience and background.

We do this reliance on previous experience naturally, when encountering various life situations, not just when reading literary works. Previous experience can help us classify certain situations and characters, or people we get to meet, in order to make better sense of them. From this point of view, we can say that we always start from what we already know when trying to understand, or to make sense of a situation, and to classify experience and character types, in order to be able to better deal with them.

Fiction is based, if we look at the essays of both Woolf and Swift, from the perspective of reader response criticism we have available today, on the reactions of the reader to the text

(Chan, 2015). These reactions can be both of emotional nature and of a reflective nature, based on previous experience. We go into a process of communication, as readers, with the author of the text. This is ensured by the dialogism present in fiction. The author suggests readers a certain interpretation, not just a certain reaction, as well as a certain relationship with and a certain perception of the characters. Characters can be built to be likeable or not. The author can control the story or can leave it to the characters. At the same time, any story, no matter how little, apparently, the author intervenes in it, is the creation of the author. This means that the author uses the story to communicate a certain message which is more or less direct for the readers to interpret. The story is also a means of living it together with the characters. Readers are engaged on a story both emotionally and intellectually.

For Woolf, the value of an author can be judged by the readers especially. She brings up this idea in her essay *How Should One Read a Book*? in the *Common Reader* (Woolf, 2022). There, she encourages readers to have their own opinions on a literary work, and not rely on professional critics' opinions.

Woolf understands, through her concept of the common reader, those readers for whom reading is done for their own enjoyment. There are always those readers for whom an author writers, and part of his or her success depends on whether they will be able to live through the story, and find the characters relatable.

We can notice how illness and fiction have one aspect in common, namely that of sympathy. When we read a story as common readers or a poem, we have an emotional reaction towards the characters, narrators, or poetic persona. Their experiences can be relatable to us and we may find, while reading, how they can express familiar emotions in familiar situations. Sympathizing with characters, narrators, and poetic persona can allow us to keep reading the story or poem. We can feel as if we were listening to someone's confession in real life. Our experiences are told in everyday life by using the form of stories. Thus, fiction can contain various elements of and references to reality. The two are not clearly separate.

That we always engage with literary works emotionally we can find proof in stories told under various forms and in various media. We can recall the fairy-tales and stories of childhood, as well as the various shows, drama, comedies and tragedies acted in theatres starting from the ancient world. Tragedies ever since the ancient world had, as a component, catharsis (Paskow, 1983), which clearly shows the emotional engagement of the audience. Through catharsis, while watching a staged play, or by looking at art in general and engaging with it, the audience feels released from emotions that they had repressed, or not admitted to themselves, and they feel as if they had gone through purification. Art can represent wishes that are not accepted by society, together with putting them into action, such as fighting, killing someone, strong feelings of hatred, and so on. The audience lives them through art, in a way reminding of fantasies and dreams. In our contemporary times, films and film series are also based especially on the extent to which viewers can engage with them emotionally and find the action interesting and the characters likeable. If we look at the book reviews done in the online medium by readers on blogs and in social media groups of readers, we can clearly identify the approach given by Woolf in developing her term of the common reader. These readers in online groups prefer a story that has unexpected twists and keeps them reading due to the presence of suspense. They prefer an interesting action that will keep their interest in continuing to read. In their reviews we can see how they judge the characters based on their emotional reactions to them. They can develop strong feelings of liking them or hating them. They can admire or despise them.

Illness includes an element of sympathy, as the person that is ill seeks understanding from the doctor, as well as from the others. Woolf draws our attention as to how illness is so common in our lives, has been throughout the ages and will always be. We can draw the conclusion that sympathizing with an ill person is an inevitable experience for us all. We

connect emotionally to those going through similar experiences, and this is a fact which makes it understandable to sympathize with them. The profession of doctor, be it that of a doctor for physical illness or psychological sufferings, such as a psychoanalyst or other therapist, is based on sympathy. They are expected to have understanding for the patient and to connect with them.

Woolf creates a connection through sympathy for other persons with similar experiences and ways of thinking between fiction and reality starting from her discussion on illness. She moves from speaking about illness in a literal sense to illness in a figurative sense, and she even seems to leave illness behind altogether as she starts speaking about fiction. She starts from a literal sense, from a concrete one, based on the illness of the physical body, and moves on to the way we are influenced by it to experience the world differently, and react to it, emotionally, in a completely different way than usual, when we have to contact with illness. We see how she moves towards illness not only in a figurative sense, but to illness understood through free associations as perceiving the world anew and using this to create art and, especially, to write fiction. Illness and fiction are, thus, connected through several levels: sympathy, fresh perception of reality, through taking a break from the usual, common experience, the need for confession and connecting emotionally with the others, the passage from personal, subjective experience to its relevance for another person and group. Woolf presents being ill as allowing the person to take the time to gaze at the sky, which we otherwise normally do not do. Critics have claimed that the larger part of Woolf's essay is not even about illness.

We could claim that she does start from illness and that she does present aspects and opinions related to it, yet that, gradually, her thoughts shift through free associations to other issues and we can see that all her thoughts converge to the concern with fiction and its role of emotional connection with the readers.

Woolf starts from realistic arguments and we expect her, as readers, to continue along these lines in her essays. However, she changes her arguments to the point they become part of a fantasy world. Her technique reminds of the free associations encouraged in psychoanalytic sessions, where the patient is allowed to start from a given image, word, topic, or from the element of one of their dreams and say anything that comes to their mind related to it, without worrying if what they say has no logic or direct relation to the topic. Apparently, the thoughts are not structured in a logical flow, yet eventually some elements will keep coming up, and by taking a distance from them a common aspect will be become noticeable, such as Woolf's concern with the role of the literary works to resonate with the readers. We can also use free associations for self-analysis, not just in the presence of a psychoanalyst, and write our thoughts in our diary as they come to our mind. Then we can go over the text we have written ourselves, and notice the repetitive elements and establish their common centre.

We can notice, in Woolf's fiction, the similarity between the free associations method and her stream of consciousness technique (Aziz, 2022). The stream of consciousness is the equivalent and adaptation of the free associations method to literary works. Definitely, the stream of consciousness has gone through the artistic work of the writer and has not been left in its raw form as free associations are.

The author of the present paper considers that Woolf's essay *On Being Ill* is just as experimental with form and with genre as her works of fiction are. Woolf challenges the very form and readers' understanding and expectations of and from the essay. She moves from a serious, usual, expected start about illness and the connection between the status of the physical body, its health or lack of it and the general state of well-being, of the strong connection between body and mind to fantasy-like arguments and completely fictional thoughts and finds herself talking about fiction.

We have been told by critics that this is a humorous essay, yet we see various sides to it. Her style is unexpected and challenging. We no longer know if she is serious or jogging, and we cannot even say when she breaks away from the usual style of bringing arguments in her essays. Apparently it all makes sense, and what she writes is not completely removed from reality. We are not tempted to stop reading but, on the contrary, to continue. She challenges the border between fantasy and reality I this essay, just as she challenges it in her fiction. It is not that difficult, since fantasy and reality themselves are not even clearly delimited. Fiction is about reality, to some extent, no matter how fantasy like the world described in it can be. The characters can have, at least, common concerns and emotional reactions. Fiction can be used to comment on a certain issue present in reality, such as the condition of women or the psychological effects of war.

As human beings, we experience reality subjectively, we react to it based on our specific personality traits and we all have our expectations, dreams, and fantasies. Psychoanalysis had created a link between reality and fantasy through the presence of the unconscious. We can willingly fantasize or daydream, or we can find our wishes and fears visible in dreams which need interpreting. Slips of the tongue are another means of having access to the unconscious. We can try to hide and not admit some wishes, but then they resurface in the way we behave.

The move between fantasy and reality in Woolf's essay is based on the way that the body and its illness or health can influence our perception of and relationship with the world. Some aspects of reality can be experience to a higher extent and with higher intensity than normally when ill, for example, noises. If we are ill, they can be disturbing, while usually we can move on past them.

She moves on from this connection to creating a fantasy form to the essay form. The genre of the essay and the structure and type of its arguments are challenged. We expect Woolf to give a serious talk on illness and its presence in literature, starting from the connection between body and mind. Eventually, she moves on towards her familiar stream of consciousness technique. Her arguments become more and more subjective, to the point where she only expresses personal opinions and reflections.

The author of the present paper believes that we could claim that Woolf starts from the literal level and moves on to the figurative level, where illness becomes a bridge from reality elements and the way they can be present in fiction. Woolf sees illness for writers as a means to have personal space and to focus on creating.

The author of the present paper believes the term fantasy essay can be fit to describe Woolf's essay *On Being Ill* and Swift's essay *Santa's Clinic*. From physical illness and from real situations such as the vaccine both writers move on from concrete reality, or literal level to figurative level. They both connect medical aspects such as physical illness and vaccines to our relationship with fantasy and, by extension, to fiction.

For Swift, thinking about the inoculation turns into thinking about fiction. This is visible in a concentrate form where he clearly expresses his view: “Fiction is also a kind of inoculation, a vaccine, preserving us from such plagues as reality can breed. But, like all true vaccines, it will work only if it contains a measure of the plague itself, a tincture of the thing it confronts” (Swift, 2018, p. 14). Here, Swift directly compares fiction with an inoculation, from the point of view of its relationship with reality. He also makes the passage from literal, concrete sense, through the polio vaccine, towards his free associations with fiction, in a similar manner to Woolf’s.

Swift views fiction as a mixture of reality and fantasy:

For writer and reader, fiction should always have that flicker of the magical, but it also does something that’s completely the opposite. Repeatedly, fiction tries to embrace, to capture,

to confront—often grimly and unflinchingly—the real. This is one of its supreme functions too: to bring us down to earth. (Swift, pp. 14-15)

He presents directly his views regarding this blurring of boundaries, as if he gives a definition. He reflects in this essay on the very process of writing, reminding of the way in which metafiction (Currie, 2014) is used in the case of a novelist or narrator to reflect on the very process of writing the novel, and on showing awareness about him or herself thinking about the way they are creating and imagining the story. Metafiction is not a contemporary device. It has been used ever since ancient times, when a narrator or poet directly addresses readers, showing he or she is aware of telling the story to an audience. Theatre plays can also include direct address to the audience, and, after all, in theatre actors are all the more aware of being placed before an audience and they need to rely more on the language of gestures to connect with them. Metafiction is, however, used to a larger extent by a group of authors in contemporary times. Yet, with Modernism and Postmodernism we cannot speak of a unitary trend, as we have diverse trends within the same trend. This could be seen as happening as a result of the rising individualism, noticed by researchers such as Santos et al (2017), which leads to encouragement of the individual's personal expression and differing from the other members of the group. At the same time, we notice similarities among individual writers, such as is the case dealt with in the present paper, regarding the similarities between Woolf's and Swift's essays.

Their essays can be regarded as a mixture of essay, arguments, logic expression of ideas, diary writing, fiction, traditional vs innovative essay form. Fantasy and reality are dealt with at both level of content, as well as of form. They both write an essay that is fantasy-like, as if it were coming from an alternative, fictional world. The fantasy element is usually associated with novels and stories, not with essays, so, from this point of view, we can see that Woolf and Swift challenge the usual perceptions totally for their readers, of fiction, of non-fiction, of reality, of fantasy, of form, and of content. Both of them also include references to previously written literary works, in an intertextual manner, and they also include passages of literary analysis of these previous works in the context they are preoccupied with in their essays. Woolf mentions a few references to body and illness in *The Opium Eater* by de Quincey and in Marcel Proust's writings, but these are only exceptions to the presence of illness related to the physical body in literature. She draws attention to an absence of this topic in fiction and in poetry, in a manner which reminds us of the way we treat an existing gap in scientific literature when we do research, and wish to bring our original perspective as researchers. Swift mentions the famous literary works *Don Quixote* and *Madame Bovary* as the beginnings of fiction dealing with bringing the reader down to earth and making him or her aware of the fact that we have dreams and fantasy expectations which can collide with reality. Through these novels, dreams are demolished, together with magic (Swift, 2018, p. 15), in a similar manner in which the existence of Santa Claus for children becomes a ruined dream once the adults bring a real old man in disguise in a store to interact with them. Here Swift refers to the way that fiction can be used to raise our awareness about real-life issues, the same we can see it nowadays when we are presented with novels about various episodes in history such as the two world wars, issues related to women's rights, human rights, discriminations based on race, as well as issues related to religious beliefs. Woolf also refers, indirectly, to the way that fiction refers to the real-life sufferings of those physically ill, who need sympathy from the people around them. We could infer that a literary work can help develop sympathy and empathy (Bal & Veltkamp, 2013) for the others, related to their various experiences, since fiction can help introduce us readers to seeing the world and various situations from someone else's shoes.

We can conclude with Swift's (2018, p. 15) remark that: "the remarkable thing about fiction is that it can perform the two apparently contradictory tasks at the same time. It can be

both magical and realistic." We can see the way we tend to approach reality using the same contradictory elements in situations such as our belief and hope in the protection coming from a vaccine against an illness, or in the make-believe we are presented with as children in the case of the existence of Santa Claus. Fiction creates an alternative world yet, at the same time, it also makes references to the real world. One of the proofs is the connection established at emotional level with the readers. Swift refers to the magic of a story, while Woolf has referred through her concept of the common reader to the enjoyment of the act of reading. Woolf also refers to fiction that needs to present relatable experiences for the readers, and illness should, from this point of view, also be present there as a major topic, since in real life it does become a major issue of concern.

BIBLIOGRAPHY

Aron, L. (1996). From hypnotic suggestion to free association: Freud as a psychotherapist, circa 1892–1893. *Contemporary Psychoanalysis*, *32*(1), 99-114.

Aziz, F. H. (2022). Free Association as a Stream of Consciousness Narrative Technique in Virginia Woolf's To the Light House: A Stylistic Study. *Research in Educational & Human Sciences Arts & Languages*, *3*(7).

Bal, P. M., & Veltkamp, M. (2013). How does fiction reading influence empathy? An experimental investigation on the role of emotional transportation. *PloS one*, *8*(1), e55341.

Bazerman, C. (2003). Intertextuality: How texts rely on other texts. In *What writing does and how it does it* (pp. 89-102). Routledge.

Chan, L. T. H. (2015). Reader response and reception theory. In *Researching translation and interpreting* (pp. 146-154). Routledge.

Currie, M. (2014). *Metafiction*. Routledge.

Goldman, J. (2010). Virginia Woolf and Modernist Aesthetics. *The Edinburgh companion to Virginia Woolf and the arts*, 35-57.

Kris, A. O. (1992). Interpretation and the method of free association. *Psychoanalytic Inquiry*, *12*(2), 208-224.

Parsons, D. (2014). *Theorists of the Modernist Novel: James Joyce, Dorothy Richardson and Virginia Woolf*. Routledge.

Paskow, A. (1983). What is aesthetic catharsis?. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, *42*(1), 59-68.

Santos, H. C., Varnum, M. E., & Grossmann, I. (2017). Global increases in individualism. *Psychological science*, *28*(9), 1228-1239.

Swift, G. (2018). *Santa's Clinic*. In *Making an Elephant*. Simon and Schuster.

Woolf, V. (2012). *On Being Ill: With Notes from Sick Rooms by Julia Stephen*. Wesleyan University Press.

Woolf, V. (2021). *How should one read a book?*. Renard Press Ltd.

Woolf, V. (2022). *The Common Reader-First and Second Series*. DigiCat.

MAKING AN ELEPHANT BY GRAHAM SWIFT: EMOTIONAL REACTIONS TO EXTERNAL REALITY

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest

Abstract: The purpose of the present paper is to look at the essay Making an Elephant by Graham Swift from the point of view of connections between external and internal realities. Various objects, places, and landscapes are connected by Swift to the memories of his father and of his relationship to him. The father is presented in the larger family context and life. Physical, concrete objects are there as substitutes for the loss of the loved person, at least to some extent. Free associations help create the connection between objects, emotions, and perceptions of the relationship with loved persons. Through reader response criticism, we can understand that readers can not only emotionally relate to the experience of the author, but they can also start making free associations themselves with their memories of Swift's other works. Their minds work in the same way as Swift's in this essay, since they can remember similar elements such as objects invested with emotional meaning in his fiction.

Keywords: Reader response criticism, memories, free associations, subjectivity, objectivity.

The essay *Making an Elephant* by Graham Swift (2018) is part of his volumes of autobiographical writings. Here he writes an essay dedicated to the memory of his father, who passed away in 1992. Swift (2018, p. 145) mentions explicitly this context of writing his essay, and he also mentions directly that he wrote this essay as "this memory of him," which then led him on towards other memories related to him, especially the one which is mentioned in the title. He remembers not being skilled as a handyman, yet he managed, in his childhood, to create a wooden elephant which his father liked. When it came to choosing its colour, his father suggested a fantasy colour such as yellow or pink. Young Swift, thinking that his father may have seen real elephants in Africa, he decided to paint it grey, a colour which was, to him, realistic. Later on, as an adult, he regrets taking this decision, and not being creative, as he considered this his skill. The skills of a handyman belonged to his father, which is why he felt so proud when he was praised by him for his wooden elephant.

Both this essay, as announced from the beginning, and the wooden elephant are concrete objects which are only the first ones mentioned that give a concrete existence to memories. Lots of objects are mentioned throughout the essay, accompanied by the emotional attachment to them. An example is represented by the collected objects of Swift's grandfather. The meaning attached to them by his grandfather was related to his interest in various curiosities. For Swift, the meaning remains one attached to his affection for his grandfather. To Swift, all the objects belonging to his parents and grandparents, in fact, will become connected affectively to their memory. They will also become points of departure of reflection about them and remembering various stages in his childhood and past incidents in his family's life. Some incidents, regarding the way his parents met, as well as those related to his father's childhood, are all known to him from the stories he had heard from and about them.

We can see how, next to their affective value, objects having belonged to his family are also tied in to certain stories about them, which include happenings from the past. As an example, the "glassily polished mahogany dining table" (Swift, 2018, p. 154), which belonged to Swift's grandmother, and which he now tells his readers belongs to him, is tied to a scene from the war. One of the bombings hit their house, where his grandfather, mother, a dog and

himself were. Immediately after, grandma asked them if they were all fine, and the next question was related to her dining table. This shows how important it was for her, and, in turn, Swift seems to have taken over this same mindset, and invest the objects with emotional significance.

The essay becomes an object which is concrete one about the memory of Swift's father, which is in the process of being created. When the essay is finished, it will remain as an object which will also be invested emotionally with the memory of Swift's father. Swift mentions concrete elements of reality, which include objects, but also houses belonging to Swift's parents and grandparents, various settings, such as gardens, as well as landscapes, such as a view towards the sea in one of the family's houses. London and London's suburbs are also part of the setting of Swift's childhood and of his memories about his father and larger family. He reaches the point where he visits a certain suburban area where his father grew up. By visiting his father's childhood place, he manages to feel that he has created an even stronger affective bond with him.

Objects have their significance function of the way we relate to them, and also function of the context where we see them around at some point in our lives. They become landmarks for various stages in our lives, as well as in the others' lives.

Swift contemplates the objects and places left behind after the loss of his father, as well as of other members of his family. He notices his father's old cars and feels that they were also lost, as in the past he had been so proud of them. Swift keeps them, but these used, old, abandoned cars can clearly show the effects of the passage of time, which lead to losses of various kinds. They are no longer useful, and they can easily remind Swift of the loss of his father.

Swift also has a photograph of his father during his childhood in a place where he was growing up, in a park. Swift notices and pays attention to every detail in the background, then goes to look for the pond in the park and the entire setting in real life. Going through his memories related to his father, Swift goes through a walk in the external world setting. He refers to his walk in the places of his father's childhood as a "pilgrimage," and it is one that includes both elements of concrete reality and memories themselves. The memories include images, concrete objects, elements of setting, as well as stories attached to all of these.

Swift starts his essay from the image of his father, and, afterwards, in the manner of the free associations techniques from psychoanalysis (Lothane, 2018), as developed by Sigmund Freud, and used in the analytic setting, or by the person willing to do a self-analysis exercise writing in their diary, he writes about everything that comes to his mind in relation with his father. This explains why, as readers may expect Swift to only focus on his father, he also writes about the relationship between his father and himself, his father and his own parents, his father and Swift's grandparents, as well as about his father's relationship with objects, places, and his various values and beliefs. Swift also tells the story about his father's life during the war, where he sees him as acting bravely, and also as being very lucky to survive.

The various objects and places are also subject to Swift's free associations, which explains why he associates them with his father or with the family context, as well as to episodes in his childhood and interactions with his father.

If we consider reader-response criticism, which claims that readers will always have an emotional or interpretative reaction to any given text (Chan, 2015), we can also notice how, knowledgeable readers of Swift's other works can start doing free associations between this essay and his works of fiction or with one of his poems in the same volume of autobiographical writings as this essay. The poem *To His Dead Father* resonates with the presence of memories in this essays, which are suggested by the following lines: "Their age freezes, but we go on,/ Burning the years./ If I could meet him now/ There wouldn't be that gap between us" (Swift, 2018, p. 168). The gap is no longer present as the two, father and son are of the same age. This

fantasy comes from the fact that the son is now the age his father was at some point during the son's life, and now the son understands his father's way of thinking, and maybe even agrees with his advice. Memories can help connect past and present, and memories can also help us have imaginary dialogues with persons whose age we reach. The concluding lines of the poem suggest a perfect understanding between father and son, since, in the fantasy brought over by memories, both are now the same age and think in a similar way: "We'd be like equals, brothers, friends" (Swift, 2018, p. 168). Memories can help the son to have, in his imagination, a dialogue with his father once he reaches his age. The poem presents a fantasy version of reality where eventually the son catches up with his father, reaching his age. At that point, he notices that they are very similar and that they share a lot. In Swift's essay, the time discrepancy is also solved through memories. He moves about his father's youth, childhood, old age, at a very fast pace, and only mentioning significant moments, objects and places. Time is compressed or expanded, and the boundary between present and past, between having his father with him and his absence are now blurred due to the existence of memories.

We can refer to the stages of mourning (Freud, 1917) when losing a person, in Freud's acceptance, and apply them to Swift's essay. The stages move on from unacceptance of and revolt at the loss of the loved person, towards acceptance of the loss. The objects, places and stories serve as a means of creating an intermediary space and emotional state between unacceptance and acceptance of the loss. The person is preserved and is still present through memories attached to various elements of external reality, which are all concrete, under the form of significant places, and physical objects. The essay shows both an acceptance of the loss of the father, and a bridge towards keeping him still present. Such episodes are also present in Swift's novels. As an example, Prentis in the novel *Shuttlecock* is about to lose his father. While his father is still alive, he is not able to speak, and can no longer connect to his son. Prentis goes through his father's war memoir to preserve his memory of an active person, yet, in the process, he realizes some elements which suggest that he may have not been the hero whose image had been publicly promoted. He may have, due to the harsh circumstances, become a traitor, as he had to find a way to escape. The dialogue Prentis has with his father can only be an imaginary one, since actual discussions are no longer possible. Memories of a character's father are present in the monologue of Jack Dodd's son in the novel *Last Orders*. Jack is, however, not only present in the memories of his son, but also of his friends, who go on a pilgrimage with his ashes to scatter them over the sea at Margate, a place which had been meaningful to him. His friends fulfill his last wish, while keeping him alive through remembering various happenings in their lives in relation to him. We notice here the same meaning attached to place, as a way to connect affectively not only the person directly concerned with elements of the surroundings, but also those he had had relationships throughout his life.

The emotional connection with places, as well as objects, and concrete elements of the external reality is present in the novel *The Sweetshop Owner* as well. Here, we notice how Irene, the wife of the character who starts the narration of the story, places great value on objects. William concludes that only things remain, or are left behind us, as he has lost his wife. This is an idea from a Romantic poem, *Ode on a Grecian Urn*, by John Keats, which is present at intertextual (Bazerman, 2003) level in the novel. William places emotional value on objects, as in the case of the shop which is a gift from Irene at the beginning of their marriage. However, for his wife Irene objects, or things, have no emotional value attached to them. She invests in them apparently as a way to fill in an emotional void. After a trauma she had gone through being raped by the young man chosen by her family for her marriage, she chooses William, but cannot actually be affectionate towards him. William suffers because of this and waits for her affection towards their marriage. He feels that the shop she gives him is an indirect sign of her affection, and, for him, the emotional investment in his sweetshop comes also as a means to

fill in an emotional gap. He makes the sweetshop she gives him a substitute for her affection which is never shown otherwise and expressed.

We can, thus, notice the various aspects of objects and other elements of external reality being invested with feelings, and then providing landmarks in the characters' personal memories.

The elements of external reality, objects, places, landscapes, and various settings become a means to establish a connection between objective and subjective realities and worlds. Swift is known as an author to focus on interior reality (Craps, 2009), not on the external one. However, the connection is created between exterior and interior realities by the characters' perception of them, as well as reactions to them. Their association between them and feelings for family and friends, as well as with various life stages and episodes in their lives, helps create the connection between external and interior reality. The reflections refer to external reality, as the loved persons are part of this concrete reality themselves, together with various actions.

The concreteness of objects and places seems to compensate for the lack of physical presence of the lost loved person, in the case of Swift's essay, of the father. The physical objects, related affectively to the lost loved person, are a means for the remaining close persons to cling on to the memories related to this person. At the same time, they are concrete proofs of certain happenings, which have been and still are real, and not imagined, and cannot be forgotten. They are like visual and palpable memories.

The essay transfers to readers familiar with Swift's other works the same psychological processes related to memories and emotional connections. They are introduced into a universe which is familiar, the one of his fiction, and they identify similar situations and understandings of external reality elements. Memories from Swift's personal life can not only resonate with his readers, but they can also recall similar reactions of the characters in his other works. Emotional investment in physical objects are present and discussed in other works by Swift, as well as the issue of the relationships between fathers and sons. Additionally, connecting objects, places, and landscapes to our feelings for a certain person is a natural reaction. Psychoanalysis stands as a proof, through its method of free associations. Readers go both through memories related to Swift's other works, as well as through their own memories in similar situations. Swift makes intertextual references, indirectly, in this essay, to his other works, as they can be interpreted by the readers. At the same time, the intent of Swift is not directly expressed, yet the psychological process is a natural one. It also depends on the order in which readers go through his works, if they had read his fiction first and afterwards this essay, or the other way round. Still, in both cases, the two, autobiographical essay and literary works, can be connected through the readers' memories of them.

We could claim that objects belonging to or reminding to some extent of a loved person can communicate, indirectly, something related to the feelings of the person owning them now and looking at them at the present moment. They are a starting point for free associations related to episodes in the past and to the perception of the lost and dear person.

Objects do not have a pure material reality. They also have an emotional one, and one related to the past. The suggestions given by external reality elements are subjective in the case of Swift's essay, and are accompanied by the building of his personal life context. At the same time, a universal component is present, since our reaction to external reality elements and to objects (Palencik, 2007) is common to us all.

BIBLIOGRAPHY

Bazerman, C. (2003). Intertextuality: How texts rely on other texts. In *What writing does and how it does it* (pp. 89-102). Routledge.

Chan, L. T. H. (2015). Reader response and reception theory. In *Researching translation and interpreting* (pp. 146-154). Routledge.

Craps, S. (2009). An Interview with Graham Swift. *Contemporary Literature*, *50*(4), 637-661.

Freud, S. (1917). Mourning and melancholia. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, *14*(1914-1916), 237-58.

Lothane, H. Z. (2018). Free association as the foundation of the psychoanalytic method and psychoanalysis as a historical science. *Psychoanalytic Inquiry*, *38*(6), 416-434.

Palencik, J. T. (2007). William James and the psychology of emotion: From 1884 to the present. *Transactions of the Charles S. Peirce society*, 769-786.

Swift, G. (2018). *Making an Elephant*. In *Making an Elephant*. Simon and Schuster.

„ZBURĂTORUL" – - FROM MYTH TO POETRY, IN THE POEM OF ION HELIADE RĂDULESCU

Iudit Călinescu
Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the Romanian language, Bucharest

Abstract: „Zburătorul" is considered by George Călinescu to be the masterpiece of Ion Heliade-Rădulescu's poetry. The starting point is the myth of a fantastic being, named „zburătorul", a daimon who comes to girls' houses at night, tormenting them with the fires of love, a myth widespread in Romanian mythology, legends and fairy tales. The demon, which usually appears at night, tempting and tormenting young girls, is often associated with an illness, and in many ways the experience is devastating for the human being. This myth, in its cultural aspect, reflects the fundamental problem of sexuality among Romanians, this mythological being can be compared to a beautiful demon, an adolescent Eros, who gives pubescent girls the turmoil and yearnings of first love. His demonic attributes are evident, especially in the consequences it has on the victims it haunts. Not having a literature analyzing love, it was natural for Romanian poets to descend to the primitive moment, to the myth of the invasion of the erotic instinct in girls. Characteristic in all these compositions is the total irrationality of the crisis. The myth that explains the emergence of feelings of love has been elaborated in many cult literary works, this poem being just one of them. In this poem, the mysterious invasion of love is captured in full aggression, the girl, in crisis of puberty, being brought down by a mysterious disease, mythologically explainable and magically curable. The ultimate message of this poem, beyond the presentation of a character from Romanian folklore, remains the emphasis of one of the deep ideas of the popular collective mind, namely the fact that the fire of love can lead to a total psychic destruction, unsolvable by magic or faith, and up to, finally, accepted by the mentality of the village as such.

Keywords: mythology, folklore, mythological character, evil being, daimon.

Ion Heliade – Rădulescu s-a născut la 6 ianuarie 1802, în Târgoviște, și s-a stins din viață în data de 27 aprilie 1872, în București. El a rămas în cultura românilor ca scriitor, filolog și om politic, membru fondator al Academiei Române și primul său președinte, fiind considerat ca cea mai importantă personalitate din cultura română prepașoptistă, prin aportul său cultural și estetic la dezvoltarea literaturii române, Ion Heliade – Rădulescu fiind apreciat și ca un precursor al poeziei moderne[1]. Un moment de cotitură în viața sa este reprezentat de faptul că, în 1818, el devine elevul lui Gheorghe Lazăr, căruia îi va urma la conducerea celebrului liceu de la „Sfântul Sava". Nu trebuie omis faptul că el este membru activ al asociațiilor culturale ale epocii, cum ar fi „Societatea Literară" (din 1827) sau „Societatea Filarmonică" (din 1833), Ion Heliade – Rădulescu putând fi, în același timp, considerat ca un întemeietor al presei din Țara Românească, el editând „Curierul Românesc" (1829) și „Curierul de ambe sexe" (1837). Sub conducerea și îndrumarea lui Heliade, la 1 noiembrie 1835, apare primul număr din Gazeta Teatrului Național, care a fost publicată până în 1836.

Astfel, putem vorbi despre o personalitate complexă a culturii românești, nu doar scriitor, ci și tipograf, editor și critic. Ion Heliade – Rădulescu a fost și director al Arhivei Țării Românești, în perioada 1843-1848, el rămânând și una dintre personalitățile marcante ale Revoluției de la 1848 din Țara Românească, fiind membru al guvernului provizoriu și apoi al

[1] Constantin Măciucă, „Postfață", în Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri alese*, Ediție îngrijită de Vladimir Drimba, Editura Albatros, București, 1984, p.194.

locotenenței domnești. Ion Heliade – Rădulescu rămâne însă, în primul rând, un reper important în dezvoltarea literaturii românești, îndemnul său: „Scrieți, băieți, numai scrieți!", rămânând emblematic pentru generația care a contribuit decisiv la dezvoltarea literaturii române moderne. Heliade – Rădulescu se remarcă și prin faptul că utilizează în operele sale o limbă literară deosebit de bogată, care evoluează spectaculos de la limba populară, specifică zonei muntenești, la o limbă literară, colorată cu arhaisme, cu cuvinte slave, grecești ori turcești, dar și cu neologisme latine, franceze sau italiene[2]. De asemenea, nu trebuie uitat faptul că Heliade s-a numărat printre primii pașoptiști care a înțeles că. traducerile în limba română ale operelor literare universale importante, reprezintă un element de bază în evoluția limbii, ele contribuind, în egală măsură, și la sporirea patrimoniului literar și cultural al românilor[3]. Heliade a debutat în anul 1830 ca traducător, cu volumul „Meditații poetice dintr-ale lui A. de Lamartine. Traduse și alăturate cu alte bucăți originale, prin D. I. Eliad", continuând cu traduceri ale unor opere literare importante din literatura universală, cum ar fi tragedia „Fanatismul sau Mahomet proorocul", scrisă de Voltaire, poeme din opera lui Byron, comedia „Amfitrionul", de Molière, sau romanul lui Cervantes, „Don Quijote de la Mancha". În anul 1836 își adună toate producțiile literare de până atunci în volumul „Culegere din scrierile lui Eliad, de prose sci de poesiă".

Personalitatea complexă a lui Ion Heliade - Rădulescu a provocat în literatura română ample controverse, opiniile criticilor literari oscilând între acceptări elogioase, dar și contestări severe. Mihail Kogălniceanu îl considera cel mai bun poet al Țării Românești, Bogdan Petriceicu Hasdeu îl aprecia ca fiind un părinte al literaturii române, iar George Călinescu afirma că „personalitatea cea mai mare a literaturii române îndată după D. Cantemir este I. Eliade Rădulescu"[4]. Tudor Vianu îl consideră un scriitor retoric, așezându-l alături de Nicolae Bălcescu și Alecu Russo[5], iar Șerban Cioculescu consideră că „poetul a dăruit literaturii noastre o capodoperă: *Zburătorul*, făurită oarecum demonstrativ ca o posibilă înviere a miturilor populare."[6]. Mircea Anghelescu punctează însă un aspect important, și anume faptul că *Zburătorul* nu reprezintă doar o transpunere directă a unor credințe și ritmuri din folclorul românesc, sau doar o preluare a mentalității colective, a psihologiei populare, ci el este o transfigurare artistică magistrală a unor date furnizate de mitologia populară și de folclorul românesc[7].

Publicată pentru prima oară în 4 februarie 1844, în nr. 9 al revistei „Curierul românesc", *Zburătorul* este considerată de George Călinescu ca fiind capodopera poeziei lui Ion Heliade - Rădulescu. Punctul de plecare este mitul zburătorului, foarte răspândit în mitologia română. Invaziunea misterioasă a dragostei este surprinsă, în această poezie, în plină agresiune, fata, în criză de pubertate, fiind doborâtă de o boală misterioasă, explicabilă mitologic şi curabilă magic[8]: „Vezi, mamă, ce mă doare! şi pieptul mi se bate, / Mulţimi de vineţele pe sân mi se ivesc; / Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau la spate, / Îmi ard buzele, mamă, obrajii-mi se pălesc! // Ah! inima-mi zvâcneşte!... şi zboară de la mine! / Îmi cere... nu-ş' ce-mi cere! şi nu

[2] Mihai Zamfir, „Istoria literară: Intemeietorul", în revista *România literară*, nr. 20, 2011.
[3] Muguraș Constantinescu, „Heliade Rădulescu și limba noastră splendidă și radioasă", în *România literară*, nr. 21, 2023, https://romanialiterara.com/2023/05/heliade-radulescu-si-limba-noastra-splendida-si-radioasa/, accesat în 29.02.2024.
[4] George Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 62.
[5] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Minerva, București, 1981, p. 19.
[6] Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, pp. 31-33.
[7] Mircea Anghelescu, „Prefață" la Ion Heliade Rădulescu, *Versuri*, Editura Minerva, București, 1986, p. 5.
[8] George Călinescu, *Istoria literaturii române, de la origini până în prezent*, Craiova, Editura Vlad &Vlad, 1993, p. 148.

ştiu ce i-aş da; / Şi cald, şi rece, uite, că-mi furnică prin vine, / În braţe n-am nimica şi parcă am ceva.”[9].

Ca specie literară, poezia este o baladă, aşadar un text epic, sursa de inspirație fiind mitul românesc amintit anterior, în care iubirea este asociată cu un personaj magic şi malefic. Balada este structurată în trei secvenţe: confesiunea Floricăi, lăsarea serii şi coborârea zburătorului în lume. Autorul utilizează a doua secvență ca pe un moment intermediar între existența diurnă și cea nocturnă, între timpul real și cel mitic. În viziunea poetului, cauza, mobilul interior al iubirii, ţine de sfera inefabilului de sursă fantastică, de un mister inexplicabil[10]. Tema este generată de mitul românesc conform căruia iubirea poate să ia forme înstăpânitoare, să-i dea individului un sentiment de instrăinare de sine, de pierdere a identităţii, situaţie comparabilă cu cea a intrării sub incidenţa unui spirit rău, în cazul acesta, un zburător.

Cu privire la geneza acestui personaj mitic, „Zburătorul”, Silviu Angelescu afirmă că explicaţia cea mai frecventă îl pune în legătură cu o experienţă umană fundamentală – iubirea[11]. Zburătorul este prezentat, de Romulus Vulcănescu, sub forma unei divinităţi erotice de tipul incubilor, un daimon arhaic de factură malefică. El simbolizează toate formele de sexualitate, de la cea puberală până la cea a femeilor care trăiesc numai pentru plăcerile trupeşti. Odată pătruns în casă, zburătorul se strecura în patul victimelor, tulburându-le firea[12].

Aurel Candrea îl situează și el în categoria demonilor, a acelor duhuri necurate și ființe diabolice, considerate de popor ca pricinuitoare ale bolilor, de multe ori aflate în categoria duhurilor necurate „în care s-au încuibat sufletele unor morți care, sub denumirile de moroi, strigoi, zburători, etc., vin să chinuiască oamenii”[13]. Zburătorul este numit, în unele regiuni, „zmeu”, în altele, „ăl mai rău” sau „ceas(ul cel) rău”, fiind văzut ca un spirit răufăcător „care coboară noaptea în casele oamenilor și chinuie fetele și nevestele, pricinuindu-le, prin neodihnă și frământare, nenumărate vânătăi pe corp și o mare oboseală”[14]. Un informator din județul Brașov povestește, într-un interviu luat tot de Aurel Candrea, că „zburătorul sau zmeul are coadă de foc. Poți să scapi de el numai dacă ai untură de zmeu plesnit. Cu aceasta trebuie să se ungă ușile și ferestrele, după ce li s-au astupat toate crăpăturile, și tot așa și la coșul casei. Când vine zmeul și miroase untura, caută peste tot să găsească o crăpătură neunsă, ca să se poată strecura în casă. Dacă nu găsește, strigă să-i deschidă ușa și, dacă nu-i răspunde nimeni, plesnește.”[15]. „Boala” aceasta, care poate cuprinde fetele și nevestele tinere, este numită în popor „lipitură”, iar leacul acestei boli nu poate fi altul decât descântecul, bătrânele descântătoare încercând să potolească această „boală” cu descântece specifice[16]. Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, amintește „zburătorii”, însă cu o notă de ironie și subânțeles: „Zburătorul, adică volatilis, cred că este un spectru, un flăcău foarte frumos, care vine noaptea la fete mari, mai ales la neveste tinere, și nu poate fi văzut. Am auzit că unii bărbați, cărora Titan le-a făcut pieptul dintr-un lut mai bun, au înțeles ce fel de zei sunt zburătorii și, descoperind că sunt făpturi omenești, le-au dat o pedeapsă meritată”[17].

Motivul iubirii demonice a unor zmei sau a zburătorilor pentru ființe umane apare, de multe ori, în legendele şi în basmele româneşti. Demonul, care apare de obicei noaptea, ispitind şi chinuind tinerele fete, este asociat adesea cu o boală, şi, în multe variante, experienţa este devastatoare pentru ființa omenească. Mitul care explică apariţia sentimentelor de iubire a fost

[9] Ion Heliade – Rădulescu, *Fata lui Chiriac*, Chișinău, Editura Litera,1998, p. 87.
[10] Iulian Boldea, *Poezia clasică şi romantică,* Braşov, Editura Aula, 2002, p. 63.
[11] Silviu Angelescu, *Mitul şi literatura*, Bucureşti, Editura Univers, 1999, p. 98.
[12] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1987, p. 338-339.
[13] Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 142.
[14] Ibidem, p. 182.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem.
[17] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ediția G. Pascu, p. 244, apud Aurel Candrea, op. cit., p. 183.

prelucrat în multe opere literare culte, fiind demnă de amintit folosirea lui de către Mihai Eminescu în poemele *Călin (File din poveste)* şi *Luceafărul,* unde poetul pleacă de la mitul popular al Zburătorului, însă îi conferă adâncimi şi nuanţe noi, pline de încărcătură filozofică, încercând să simbolizeze, de fapt, condiţia omului de geniu în lume.

Mitul Zburătorului a fost sesizat, în aspectul lui cultural, de George Călinescu, ca reflectând problema fundamentală a sexualităţii la români. George Călinescu afirmă că: „Zburătorul [...] este un demon frumos, un Eros adolescent, care dă fetelor pubere tulburările şi tânjirile întâiei iubiri. Începând cu I. Heliade-Rădulescu, nu este liric român care să nu fi reluat mitul în diferite chipuri. Unii au crezut că trebuie să ducă aceste producţii spre o sursă romantică, ceea ce este fals, fiindcă unii din poeţi nici măcar nu aveau noţiunea temei occidentale. Singura notă romantică este întemeierea pe tradiţii populare. Neavând o literatură de analiză a dragostei, a fost firesc ca poeţii români să se coboare la momentul primitiv, la mitul invaziunii instinctului erotic la fete. Caracteristică în toate aceste compuneri este totala iraţionalitate a crizei."[18]. Zburătorul desfăşoară o dublă activitate erotogenică: de iniţiere sexuală şi de provocare şi întreţinere a apetitului sau patosului sexual[19].

Înfăţişarea lui trebuia să corespundă capacităţii sale de seducţie, astfel încât această ființă malefică avea capacitatea de metamorfoză, putându-se transforma când în şarpe, când în zmeu, iar uneori în sul de foc. Toate aceste metamorfoze ale zburătorului urmăresc acelaşi scop: intrarea în casele victimelor lui pubere sau pasionale, pentru ca apoi, după pătrunderea în casă, să se transforme într-un tânăr frumos şi înflăcărat de dragoste. El era descris în popor ca acoperit uneori de solzi argintii, alteori având pe umeri aripi albe. Zburătorul putea să pătrundă în camerele fetelor nevăzut, ca o adiere, tulburând firea celor care îl aşteptau în somn. Victimele lui nu erau posedate, ci doar tulburate la nivel psihofizic[20]. Zburătorul rătăcea prin curți, grădini, case, livezi, „între miezul nopții și cântători", tulburând nu doar fetele de măritat, ci și nevestele tinere, părăsite, sau văduvele, uneori putându-se metamorfoza chiar în iubitul celor pe care le ademenea, chinul acestora putând ajunge uneori până la delir, chiar neurastenizare, semnele întâlnirii cu zburătorul putând fi văzute, ziua, sub forma cearcănelor, a palorii feței și a oboselii citite pe chipurile victimelor[21].

Toate aceste metamorfoze sunt descrise şi în poezia lui Ion Heliade-Rădulescu, atunci când femeile din sat încearcă să explice simptomele fetei, afirmând că e vizitată de un zburător: „Balaur de lumină cu coada-nflăcărată,/ Şi pietre nestimate lucea pe el ca foc./ Spun, soro, c-ar fi june cu dragoste curată;/Dar lipsa d-a lui dragosti! departe de ast loc!/ Pândeşte, bată-l crucea! şi-n somn colea mi-ţi vine/ Ca brad un flăcăiandru, şi tras ca prin inel,/ Bălai, cu părul d-aur! dar slabele lui vine/ N-au nici un pic de sânge, ş-un nas - ca vai de el!"[22]. Observăm că Ion Heliade – Rădulescu folosește, pentru a numi zburătorul, sintagmele utilizate în popor, asociindu-l cu o ființă, pe de o parte demonică, malefică, iar pe de altă parte, cu un tânăr frumos, venit din lumină, coborât parcă din basmele populare. „Balaur de lumină", „coadă înflăcărată", „bată-l crucea" – toate sunt atribute malefice, demonice. În schimb, dându-i atributele de tânăr ca bradul, „tras ca prin inel", „cu păr de aur", femeile par să îl asocieze cu un tânăr seducător, un Făt-Frumos din basme. Însă imediat apare un atribut al morții, dovedind că femeile conștientizează adevărata natură a acestuia, și anume faptul că prin venele lui nu curge niciun strop de sânge omenesc, „suratele" recunoscându-l ca nefăcând parte din lumea celor vii, incluzându-l astfel în categoria spiritelor malefice.

[18] George Călinescu, op. cit., p. 60.
[19] Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 339.
[20] Ibidem.
[21] Ibidem.
[22] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 90-91.

Silviu Angelescu observă că regimul demonic al zburătorului este evident, mai ales în consecinţele pe care le are asupra victimelor pe care le bântuie[23]. Se observă şi în versurile poeziei asocierea zburătorului cu o fiinţă malefică, necurată, chiar demonică: „bată-l crucea!", „împeliţatu", „spurcatu!"[24]. Însă, aşa cum observă şi Romulus Vulcănescu, zburătorul nu era un vampir. El nu era nici un demon al morţii, nu sugea sângele victimelor, nu le ucidea pentru a le transforma în strigoi. Activitatea lui era doar oniric-erotică[25]. Urmele fiziologice lăsate de presupusa lui vizită ţinteau la autoflagelarea simţurilor, la dereglarea psihotică, tipică sindromului hipersexualităţii[26]. Toate aceste simptome sunt descrise în poezie, chiar de către fată, aceasta încearcând să-şi explice şi să caute un răspuns pentru stările extreme prin care trece: „Că uite, mă vezi, mamă? aşa se-ncrucişează,/ Şi nici nu prinz de veste când singură mă strâng,/ Şi tremur de nesaţiu, şi ochii-mi văpăiază,/ Pornesc dintr-înşii lacrămi, şi plâng, măicuţă, plâng.// Ia pune mâna, mamă, - pe frunte, ce sudoare!/ Obrajii... unul arde şi altul mi-a răcit!/ Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă doare;/ În trup o piroteală de tot m-a stăpânit."[27].

În confesiunea către mamă, ea îi cere să apeleze la toate mijloacele posibile pentru a o scăpa de chinuri: la preot, la magie, la descântec. Toate acestea se regăsesc şi în folclorul românesc, farmecele, vrăjile şi descântecele de dragoste alcătuind, după cântecele lirice, un capitol bogat al folclorului erotic[28]. Zburătorul poate fi uneori exorcizat, ca fiind provocator de boli: „Să iasă, să se mute/ [...]sub pământ să se ducă/ unde cocoşul nu cântă", iar noaptea, între cântători, „să nu poată veni Zburătorul cu Zburăturoaica/ moroiul cu moroaica [...]", ca să facă rău celor ce-l aşteaptă[29].

Astfel, în cazurile de isterie erotică, în cazul orgasmului psihic în stare de veghe, cu întruchiparea umană a zburătorului, sau în stare de somn, cu umbra fantasmagorică a zburătorului visat, se luau contramăsuri de medicină magică pentru deszburătoritul bolnavelor şi bolnavilor[30]. Acest lucru este cerut şi de către fată, în poezia lui Ion Heliade-Rădulescu, în încercarea disperată de a se vindeca de boala fără leac: „Oar' ce să fie asta? Întreabă pe bunica:/ O ştii vrun leac ea doară... o fi vrun zburător!/ Or aide l-alde baba Comana, or Sorica,/ Or du-te la moş popa, or mergi la vrăjitor.// Şi unul să se roage, că poate mă dezleagă;/ Mătuşele cu bobii fac multe şi desfac;/ Şi vrăjitorul ăla şi apele încheagă;/ Aleargă la ei, mamă, că doar mi-or da pe leac."[31]. Eugen Simion afirma că originea bolii necunoscute a fetei era, deci, cerească. Agentul acestei „boli" este o fiinţă din altă lume, un demon, un zburător, iar forma de manifestare era „picoteala", visarea, erosul manifestându-se „prin declanşarea unei energii cu efect contradictoriu: foc şi răcoare, ardere şi paloare, cald şi rece, o senzaţie de greutate şi o senzaţie de eliberare corporală"[32].

În a doua secvenţă poetică este descrisă natura, sub forma unui pastel care configurează relaţia substanţializată liric eu-natură. Natura dă impresia de solemnitate şi magie: „Încântec şi descântec pe lume s-a lăsat", pastelul înserării având rolul de a accentua impresia de vrajă, de mister insondabil pe care nediferenţierea nopţii o transpune asupra peisajului, dar şi de a stabili o corespondenţă evidentă între magia întrebărilor fără răspuns ale Floricăi cu privire la propriile trăiri contradictorii şi perspectiva fantastică, proiectată asupra peisajului[33]: „Încep a luci stele

[23] Silviu Angelescu, op. cit., p. 99.
[24] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 90-91.
[25] Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 339.
[26] Ibidem, p. 339-340.
[27] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 91.
[28] Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 340.
[29] Ibidem, p. 341.
[30] Ibidem.
[31] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 88.
[32] Eugen Simion, *Dimineaţa poeţilor*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980, p. 70.
[33] Iulian Boldea, op. cit., p. 60-61.

rând una câte una/ Şi focuri în tot satul încep a se vedea;/ Târzie astă-seară răsare-acum şi luna,/ Şi, cobe, câteodată tot cade câte-o stea."[34]. Paul Zarifopol observă că „descrierea serii în sat anticipează peisajele lui Coşbuc", din poezia *Noapte de vară*[35]. Imaginile serii în sat alcătuiesc un tablou de o solemnitate gravă, în care bucolicul de nuanță neoclasică se îmbină cu romantismul evocator de imagini vesperale[36]: soarele asfințește, cumpenele puțurilor cheamă cireada satului, se aud mugetele vitelor, aerul serii vibrează de sunete și murmur, viței aleargă la ugerul vacilor, pentru ca, încetul cu încetul, zgomotele să se piardă în noapte, lăsând loc stelelor, care apar una câte una, într-un univers care intră în tăcere și în neclintire, așteptând parcă magia nopții. Apare aici motivul visului, de factură romantică, visul reprezentând tărâmul fabulos unde Florica îl va întâlni pe Zburător, la fel cum fata de împărat îl întâlnea pe Luceafăr în poemul eminescian. Versul „Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat" sugerează ieșirea din real și pătrunderea în fabulos, prin intermediul practicilor magice.

Pe acest fundal de magie, în a treia secvenţă poetică îşi face apariţia zburătorul, „eveniment" văzut prin ochii a două „surate". Poetul reproduce în mod direct impresiile celor două martore involuntare, folosind un limbaj popular. Este adevărat că evenimentul apare transpus din perspectiva celor două surate, însă apariția halucinantă a zburătorului se situează în sfera fabulosului de vis și de basm. Începând cu această secvenţă poetică se înmulţesc elementele folclorice, pline de semnificaţii mitice: căderea stelei, zmeul, strigoiul, descântecul. Însă, în viziunea lui Heliade-Rădulescu, „lipitura" necurată nu are leac, nici prin descântec, nici prin rugă, concluzie ce se desprinde în finalul poeziei, prin cuvintele celor două „surate", voci lirice care exprimă credinţele populare: „Că-ncepe de visează, şi visu-n lipitură/ Începe-a se preface, şi lipitura-n zmeu,/ Şi ce-i mai faci pe urmă? că nici descântătură,/ Nici rugi nu te mai scapă. Ferească Dumnezeu!"[37]. Motivul zburătorului este personalizat aici, în dialogul celor două surate, daimonul fantastic al iubirii primind trup uman, trăsăturile lui se personalizează, devenind un tânăr cu păr de aur, venit însă din cealaltă lume, a morții, descrierea lui îmbinând realismul cu fabulosul folcloric[38].

În concluzie, se poate afirma că mesajul ultim al poeziei, dincolo de prezentarea unui personaj din folclorul românesc, rămâne accentuarea uneia dintre ideile profunde ale mentalului colectiv popular, și anume faptul că focul iubirii poate duce la o distrugere psihică totală, nerezolvabilă prin magie sau credinţă, şi, până în final, acceptată de mentalitatea satului ca atare. Finalul poate fi considerat şi ca o pledoarie pentru măsură, dragostea ca patimă, în afara căsătoriei, fiind refuzată de comunitatea tradiţională: „Să fugă fata mare de focul de iubit!"[39]. În legendele românești despre zburător, aproape întotdeauna finalul este dramatic: din visul de iubire nu există cale de întoarcere, ca în cazul oricărei evadări din realitate, de altfel. Heliade păstrează, în această poezie, sensul credinței, dar lasă posibilități de interpretare diverse, spațiul magic al nopții putând crea mereu sugestia unei apariții de coșmar. Însă dincolo de posibilele semnificații ale finalului, dar și ale poeziei în general, cert este că aceasta rămâne o operă importantă a preromantismului românesc, de inspirație folclorică și mitologică, prin reiterarea unui mit românesc, centrat pe tema iubirii.

Nu putem încheia fără a aminti câteva afirmații critice care exprimă, de fapt, importanța și semnificația acestui poem, dar și a liricii rădulesciene, în general, în istoria literaturii române: în *Dimineaţa poeţilor*, Eugen Simion subliniază originalitatea viziunii sale lirice: „Lăsând

[34] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 89.
[35] Paul Zarifopol, „Poezia românească în epoca lui Asachi și Eliade", în Wikisource, https://ro.wikisource.org/wiki/Poezia_românească_în_epoca_lui_Asachi_și_Eliade, accesat în 29.02.2024.
[36] Ion Rotaru, „Ion Heliade – Rădulescu, *Zburătorul*", în Ion Rotaru, *Comentarii şi analize literare*, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001, p. 47.
[37] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 91.
[38] Iulian Boldea, op. cit., p. 65.
[39] Ion Heliade-Rădulescu, op. cit., p. 91.

deoparte construcţia, succesiunea simbolurilor, limbajul poemului [...] observăm că *Zburătorul* leagă pentru prima oară la Heliade (şi în poezia română) naşterea iubirii de prezenţa unei «fiinţe aeriene»”[40]. Iar I. Negoiţescu afirma, referindu-se la sevele folclorice și mitologice, specific romantice, ale operei sale: „Cu Heliade-Rădulescu suntem în plin romantism major. Nu numai concepţia despre poezie a acestui vizionar se încheagă din fantome cosmice şi mistice [...], dar acum poemul îşi durează o plasmă de suavităţi şi de curenţi puternici, adevărată muzică de rotiri astrale.”[41].

BIBLIOGRAPHY

Angelescu, Silviu, *Mitul şi literatura*, Bucureşti, Editura Univers, 1999.

Boldea, Iulian, *Poezia clasică şi romantică*, Braşov, Editura Aula, 2002.

Candrea, Aurel, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române. Compendiu*, București, Editura pentru literatură, 1968.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române, de la origini până în prezent*, Craiova, Editura Vlad &Vlad, 1993.

Cioculescu, Șerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971.

Heliade - Rădulescu, Ion, *Scrieri alese*, București, Editura Albatros, 1984.

Heliade – Rădulescu, Ion, *Fata lui Chiriac*, Chişinău, Editura Litera,1998.

Negoiţescu, Ion, *Însemnări critice*, Cluj, Editura Dacia, 1970.

Simion, Eugen, *Dimineaţa poeţilor*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980.

Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Minerva, București, 1981.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1987.

[40] Eugen Simion, op. cit., p. 70.
[41] Ion Negoiţescu, *Însemnări critice*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 33.

PORTRAITS OF WOMEN IN "NO SOY YO" BY KARMELE JAIO

Dana Matei
Lecturer, PhD, University of Petroșani

Abstract: Born in 1970, the Basque writer Karmele Jaio is considered in the present as one of the most famous women writers from Spain. Until the present, she is known in the literary landscape as the author of three story books and four novels that made her famous not only in Spain, but also abroad. The present article aims to analyze "No soy yo", a collection of 14 short stories which was published the first time in 2004 in the Basque language, the author 's native language. Karmele Jaio writes in Basque and also translates her work in Spanish. In 2014, she translated her short stories into Spanish. All the stories are about women. Karmele Jaio centers her interest in describing the feelings and the experiences of middle aged women that hardly find their place in a society that still blames old age.

Keywords: Basque literature, women, middle age, changes, patriarchal culture

Introducción

Karmele Jaio Eiguren es una de las voces narrativas femeninas más sobresalientes de la literatura vasca en la actualidad. En un estudio académico dedicado a las obras de escritoras vascas contemporáneas, *De periferia al centro: nuevas escritoras vascas*, el catedrático y crítico literario Jon Kortazar habla de un verdadero fenómeno literario en el cual se hace cada vez más visible la presencia de nuevas escritoras vascas que se han dado a conocer en el paisaje literario contemporáneo. Además de Karmele Jaio, se analizan obras firmadas por Katixa Agirre, Eider Rodríguez o Leire Bilbao entre otras. Sin hablar todavía de un grupo o de una escuela generacional a la que pertenezcan, las obras de estas escritoras, continúa el crítico, llegaron a conocer notoriedad gracias a dos factores culturales que confirmaron su valor literario: el premio Euskadi, como reconocimiento mayor de las mejores obras escritas por autores del País Vasco y la traducción del euskera al español, lo que facilitó la exportación de su literatura a otros sistemas literarios, asegurándoles de esta manera el beneficio de una visibilidad mayor: "Lo cierto es que nos encontramos con dos fenómenos, Premios Euskadi y recepción de las traducciones al castellano, que se superponen, intercalan e interactúan, de manera que se produce un fenómeno literario que puede considerarse novedosos, rompedor y creador." (Kortazar, 2021: 176)

Hasta el presente, Karmele Jaio es autora de tres libros de relatos *Hamabost zauri* (2004), *Zu bezain ahul* (2007) traducido al castellano como *Tan débil como tú* y *Ez naiz ni* (2012) conocido en la variante española bajo el título *No soy yo*. En 2010, la escritora selecciona y traduce del euskera al español parte de algunos relatos que habían aparecido anteriormente en sus dos primeros libros, incluyéndolos en un nuevo volumen, *Heridas crónicas*. Son, como dice la autora, cuentos "que han sido reescritos, ya que algunos de ellos eran muy antiguos, y había algunos aspectos que había preferido modificar". [1] En 2015, publicó un volumen de poesía escrita en el euskera nativo de la autora, *Orain hilak ditugu* (*Ahora tenemos muertos*). Aunque tratándose de géneros literarios distintos, Karmele Jaio alterna con facilidad el cuento con la poesía y la novela, encontrando la mejor manera de expresar su visión artística y el talento literario. El público lector y la crítica literaria acogieron de muy buen talante la novelística de la escritora, empezando con *Amaren eskuak* (2006) /*Las manos de mi*

[1] https://www.elcorreo.com/vizcaya/v/20100624/cultura/karmele-jaio-edita-castellano-20100624.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

madre (2008), novela traducida a varias lenguas, ganadora también de la beca literaria Igartza. Después de este debut literario, siguen *Musika airean* (2010) /*Música en el aire* (2013), *Aitaren etxea* (2019) /*La casa del padre* (2020). En 2023, en la editorial Elkar, que le edita la mayoría de los libros, vio la luz *Maitasun Kapitala,* la última novela escrita en euskera por Karmele Jaio, cuya traducción al castellano bajo el titulo *Amor capital* se hizo realidad en el febrero de 2024 en la famosa editorial barcelonesa Destino.

Las obras de la escritora han sido galardonadas con diversos premios importantes. Para la novela *Aitaren etxea* /*La casa del padre*, se le concedió el Premio Euskadi de Literatura 2020 para la categoría "Literatura en euskera", un reconocimiento literario importante del cual disfrutaron las también escritoras vascas Eider Rodríguez Martín, Irati Elorrieta Agirre, Lourdes Oñederra o Arantxa Urretabizkaia. Un año antes, también para la misma novela ganó el Premio de la 111 Akademia por el mejor libro en euskera. La novela *Las manos de mi madre* recibió el Euskadi de Plata, también la versión a la lengua inglesa fue premiada con English Pen Translates Award, en 2018. Para *Música en el aire*, recogió el galardón "Ezekiel Etxebarria" de Ermua.

Además de escritora, Karmele Jaio es periodista, publica columnas en diarios y es jefa de prensa del Instituto Vasco de la Mujer. Muchas de sus obras han sido traducidas al castellano por la misma novelista. Trasladar algunos de sus escritos al castellano ha significado para la escritora bilingüe un verdadero reto, al darse cuenta de que le era imposible traducirlos de forma literal, de modo que convertir sus textos a otro idioma constituyó una modalidad de volver a escribirlos, como lo confiesa en una entrevista: "Traducir mis propias obras es una oportunidad de observar y de conocer mejor mi manera de escribir: puedo ver algunas cosas que no he visto durante el proceso creativo. De esa manera, es como si miraras desde otro lugar, desde fuera, aquello que has escrito. Luego, descubres por qué dices lo que dices."

Un mismo libro, diferentes temas

No soy yo (*Ez naiz ni*) actualiza nueve cuentos que la autora escribió en euskera en 2004 y que ella misma los tradujo al castellano para la edición del 2014. A los cuentos actualizados incorpora otros cinco más recientes.

La escritora lanza a lo largo de catorce relatos que dan forma a su libro una mirada íntima y profunda hacia aspectos esenciales que marcan dramáticamente la vida de sus protagonistas. Y es que en todos los relatos del libro los protagonistas que mueven el hilo narrativo son mujeres con cierta experiencia de vida, mujeres de todas las condiciones sociales, con profesiones distintas (periodistas, escritoras, ejecutivas, profesoras, pintoras), madres, novias, separadas, solteras o casadas con las que nosotros, los lectores, y, sobre todo, las mujeres, podemos identificarnos en el plano íntimo y personal o reconocer en nuestro entorno. Son estos personajes, al fin de cuentas, mujeres que toman acto de su propio querer y deciden no silenciar su voz, sino todo lo contrario, demandan ser escuchadas. Desde este punto de vista, el libro de relatos de Karmele Jaio es un libro escrito desde una perspectiva femenina, dedicado principalmente a los problemas con los que se enfrentan las mujeres, desvelando sus preocupaciones, angustias, deseos, insatisfacciones de toda índole. En muchas entrevistas, la autora recalca que sus libros abarcan temas universales que conciernen a todos los seres humanos, independientemente del género, con el principal reto de concentrarse sobre el individuo, sea este mujer u hombre: "Hay un tema que siempre está presente en todo lo que escribo, son las relaciones entre los seres humanos, las relaciones humanas, las palabras que no decimos." No hay una literatura para mujeres y otra distinta para los hombres, opina la escritora. Ha llegado el momento de traspasar la categoría de los géneros, de superar la discriminación de la mujer en la literatura y terminar con la carga de la visión estereotipada de pensar que "lo que cuente una mujer escritora no se considere un tema de mujeres, que se

considere un tema de seres humanos, igual que nos concierne a todos y a todas cuando se habla de un hombre."[2]

Aunque se trate de mujeres muy distintas entre sí, hay un punto común, un hilo conductor que atraviesa todas las narraciones del libro. Llega alguna vez un momento en la existencia de estas mujeres, cuando, de repente, se detienen, hacen un alto en el camino habitual de su vida y empiezan a cuestionarse, a hacerse preguntas, a rememorar cosas o a analizarse con sinceridad, sin rastro de falsedad, como si se miraran desnudas en un espacio íntimo en frente de un espejo que le devuelve sin miramientos una imagen que les cuesta aceptar, porque ellas mismas no se reconocen o se sorprenden verse como si nunca se lo hubieran imaginado.

Es el momento de la verdad, como si se quitaran un velo de los ojos y tomaran conciencia de los roles que les han tocado interpretar en la familia o en el entorno, algunas veces inconscientemente en el escenario de la vida y deciden buscar su propia esencia, su verdadero ser, en la mayoría de las veces olvidado en algún punto del pasado en su trayectoria existencial. La propia autora vitoriana confiesa que "A veces llega un momento en el que te preguntas quién eres de todos esos personajes que interpretas. Las protagonistas de mis relatos se encuentran buscando esa esencia que une a todos los personajes que interpretan en sus vidas. Se encuentran en un momento en el que se dan cuenta de cómo la vida les va moldeando." [3]

Lo que es importante es que las mujeres de Karmele Jaio experimentan ese momento de iluminación al tomar conciencia de que a lo largo de sus vidas han actuado conforme se esperaba de ellas, según una mentalidad colectiva que les ha enseñado, educado e impuesto normas y conductas limitadas para su género. Muchos personajes femeninos se preguntan cómo habría sido su vida si no hubieran tomado el camino que habían seguido. ¿Cuántas cosas habrían podido hacer si no hubieran tenido hijos? O si no hubieran dejado el trabajo para cuidar de sus hijos. O si el hombre que amaban no le hubiera dejado o si el esposo no le hubiera engañado por una mujer más joven. O, simplemente, si no hubieran renunciado a sus sueños a favor del éxito profesional de la pareja porque alguien tenía que hacer la compra o la comida y cuidar del hogar.

Detrás de las historias de las mujeres que recorren las páginas de este breve libro se vislumbra cada vez más patente la idea de que vivimos todavía en una sociedad dominada por una ideología patriarcal que ha perpetuado a través de los siglos unos estereotipos de género (creencias, ideas preconcebidas, conductas, comportamientos, valores) que atribuyen funciones y comportamientos sociales que las mujeres se ven obligadas a continuación a desempeñar y cumplir.

"Ponerse ante el espejo no es fácil, y, a veces, desagradable". Mujeres con deseo de gustar (a pesar de haber llegado a una edad *en la que solo se les silba la olla exprés*) y angustias por envejecer

La protagonista de *Fresas de invierno,* el sexto relato del libro, ronda los cuarenta o cincuenta años, se ha enfrentado ya a todos los procesos naturales que supone la maternidad: embarazo, lactancia, crianza, noches sin dormir. Paralelamente, ha tenido que moldearse según las expectativas que supone una carga importante en frente de un equipo directivo de una empresa, donde ella es la única mujer. Vive separada desde cuando su marido la ha abandonado por una mujer más joven. La escritora la sorprende en unos momentos de cambio interior profundo, cuando el mundo interno de la protagonista se llena de silencios y de soledad y nota con angustia que su importancia en el entorno va aminorando, incluso en su propio hogar donde pasa inadvertida por sus propios hijos, ya mayores, que salen y vienen a casa a sus anchas, pasando una semana con ella y otra con su exesposo.

[2] https://www.eldiario.es/euskadi/karmele-jaio-premio-euskadi-literatura-carga-literatura-femenina-literatura
[3] https://www.noticiasdenavarra.com/gente/2022/03/14/karmele-jaio-ponerse-espejo-facil-2089762.html

Las personas con las que se cruza por la calle parecen no verla, se ha vuelto invisible ante los demás, los hombres con los que tropieza cuando sale con su amiga, también separada, no le apetecen nada (son "desecho de tienta"). Su vida ha alcanzado un momento de inflexión porque siente el vacío apoderándose de ella. Y nadie requiere su presencia o sus cuidados: los hijos han crecido, el marido la traicionó y le sobra el tiempo que le queda por vivir. ¿Qué hacer de aquí en adelante? Ahora ha llegado el momento en el que podría dedicar más tiempo a cuidar de su persona, a atender a su propio cuerpo, a sentirse una mujer que todavía podría incitar deseos sexuales a los hombres, ser, en definitiva, a continuación, una mujer seductora y atrayente. No es su caso. El momento de pánico la invade al notar, de repente, que su cuerpo biológico empieza a asomar incipientes señales de envejecimiento. El espejo en donde se mira no la miente, le devuelve minuciosamente los estragos del tiempo, sorprendiendo en la intimidad una mujer desconocida cuya imagen le parece desagradable y con la que le cuesta acostumbrarse.

También en *El espejo*, el décimo cuento, la autora trata sobre el incipiente proceso de envejecimiento y sobre la implicancia de la soledad no deseada con la que se enfrentan las mujeres en algún periodo de su vida. Esta vez, la escritora ha optado en este cuento por la utilización de la segunda persona singular como la voz narrativa principal. La protagonista es una profesora de latín llegada a la mediana edad que vive sola después de que su marido, profesor universitario, la ha dejado después de quince años de vivir juntos por una estudiante joven. La protagonista es una mujer que acepta plácidamente los cambios físicos al contemplar su cuerpo desnudo en el espejo del baño (le han crecido pelos negros alrededor de los pezones), pero al mismo tiempo, nutre sentimientos de vergüenza y de culpa que le impiden pensar en volver a tener relaciones sexuales con otro hombre.

Las mujeres de Karmele Jaio tienen una imagen negativa y estereotipada acerca del envejecimiento, asociando la vejez con la soledad, la enfermedad, el rechazo a nivel social o el distanciamiento de los seres queridos al quedarse en algún momento sin su apoyo. Empezar a envejecer crea pánico en el interior de las mujeres, porque, como señala Carmen Alborch, la vejez trae consigo una carga peyorativa y siempre es despreciada, devaluada y considerada un mal incurable en nuestra sociedad. (Alborch, 2014: 8) Para Marga, la pintora de *Vitoria-Ibiza-Benidorm*, "Lo más difícil no es envejecer… Lo más difícil es empezar a envejecer.", dice preocupada por los inevitables cambios físicos que se hacen notables en su cuerpo. Y es que vivimos en unos tiempos en que el proceso de envejecimiento tiene consecuencias más duras para las mujeres que para los hombres, siendo nuestra sociedad más permisiva ante el envejecimiento de los hombres que ante el de las mujeres. (Alborch, 2014: 13) En las palabras de Germaine Greer, la conocida escritora feminista australiana, las mujeres de mediana edad se ven obligadas a pasar desapercibidas porque erróneamente se cree que "a las mujeres maduras no les ocurre nada porque ellas no hablan de lo que les pasa". (Greere, 1993: 42) También para Susan Sontag, "permanece vigente la idea de que los hombres maduran, pero las mujeres envejecen." (apud Alborch, 2014: 13)

Envejecer es duro para una mujer y las protagonistas del libro afrontan difícilmente los cambios que se están operando en su cuerpo en la nueva etapa de su vida. Dice la escritora en una entrevista que "el momento en el que te percatas de que estás envejeciendo es muy difícil de aceptar, sobre todo, en una sociedad que penaliza el hacerte viejo y, más aun, vieja. Para las mujeres, cuyo aspecto físico y belleza se valora tanto, parece que convertirte en una persona mayor está prohibido." [4] Las mujeres hemos sido educadas para gustar, para seducir con nuestros encantos a los hombres. Hemos criado con la convicción de creer en mitos, como el amor romántico, de que el principal fin en nuestra vida es encontrar al príncipe azul y de encontrarlo, viviríamos felices hasta que la muerte nos separa. Karmele Jaio penaliza estos

[4] https://www.diariovasco.com/culturas/libros/karmele-jaio-pareja-aita-ama-20220201181603-nt.html

conceptos o prejuicios que las mujeres han asimilado a lo largo de su existencia y trata, por medio de sus protagonistas, de recriminarlos exponiendo su falsedad e inconsistencia.

Mujeres enfrentando la enfermedad y el miedo a la muerte

Otras mujeres deciden gozar de lo que les ha quedado por vivir y rechazan preocuparse demasiado por la inminencia de la muerte. La protagonista de *Peritas en dulce*, la segunda historia del libro, es una mujer madura que ha llegado en un momento crítico de la vida. Tras hacerse la tercera prueba de mamografía, se queda como suspendida entre el pasado vivido y un futuro incierto. El pasado significa el matrimonio con Fernando (un hombre bueno y educado, informático en la administración), sus dos hijos, ya mayores, que paulatinamente dejan de necesitar la presencia activa de su madre, cada uno tomando direcciones propias en la trayectoria de su vida ("Mi nido está vacío", observa la protagonista).

Si bien en torno suyo planea el espectro de la muerte, la protagonista es una mujer valiente que decide ocultar sus preocupaciones a los ojos de su familia y elige un cambio de perspectiva, empezando por recuperar los momentos perdidos de su vida, uno de ellos siendo gozar del presente y sentir la satisfacción amorosa junto a su pareja: "Como explicarle que desde que he visto mi futuro en una teta deformada he decidido disfrutar de lo que me queda y que todo lo demás me da igual …".

Maternidad en solitario

En el último cuento del libro, la escritora reflexiona sobre mitos y estereotipos concernientes a la maternidad que todavía habitan en el imaginario colectivo de nuestra sociedad y cómo las mujeres las hemos aprendido e interiorizado por sí mismo. La protagonista de *Ecografias* es una mujer que nunca ha logrado ser madre, aunque hubiera podido serlo en algún momento de su pasado, pero en aquel entonces rechazó la idea a favor de la carrera profesional: "No habría llegado profesionalmente a donde estoy si hubiese decidido tener un hijo entonces."

El gran deseo de la protagonista es ser madre, un sueño que había alimentado desde su infancia, porque inconscientemente, el embarazo y el parto representan arquetipos de la normalidad en el destino de una mujer y llegar a ser madre se considera como el eje principal de su existencia: "Cuántas veces imaginamos de pequeñas el momento de ser madres. Cuántas veces jugamos en los alrededores del caserío metiéndonos hojas secas bajo el jersey. No sabíamos entonces que se puede ser madre de muchas maneras", reflexiona la protagonista recordando la niñez compartida con su hermana. Para hacer su sueño realidad, se ve obligada a luchar contra la opinión de su familia y de la gente que la rodea y se decide por iniciar los trámites de adopción de una niña. Quiere arduamente ser madre, una madre soltera en su caso, aunque esto signifique para ella luchar contra los prejuicios sociales del imaginario cultural que considera la familia tradicional, compuesta por madre, padre e hijos, como la base de la sociedad. Su madre intentó hasta el último momento disuadirla, considerando que se va a volver en el punto de mira de la gente y le urge encontrar pareja y tener un hijo, como generalmente se espera de parte de las mujeres, es decir, "como Dios manda" en las palabras de la madre. Los estereotipos están presentes alrededor suyo, bien expresados por la madre: "Como si no tener un hombre a mi lado me impidiera tener el título de madre", reflexiona la protagonista, o callados por su padre: "Mi padre ni siquiera habló del asunto. Se escondía cada vez que salía el tema, huía con cualquier excusa." Su hermana, Elena, de la que siempre ha estado muy unida, tampoco entiende esta obsesión suya de adoptar por si sola un niño: "O por lo menos no lo entendía hasta iniciar el viaje a Etiopía".

La protagonista se decide por adoptar una niña africana, por lo cual viaja acompañada por su hermana (matrona en un hospital de Bilbao) a un orfanato de Etiopía. En el curso de dos semanas, el tiempo que se queda en Adís Abeba para finalizar los trámites de adopción y para acostumbrar a la niña con su presencia, la protagonista del cuento experimenta dudas, arrepentimientos, inquietudes sobre la maternidad. También su hermana (madre de dos hijos)

cuestiona la maternidad al revelarle que bajo el mito de dar a luz se esconden muchos prejuicios: "Nadie te dice que vas a ponerte a llorar al llegar a casa con el bebé, que te sientes con menos fuerza que una planta seca. Que incluso puedes sentir rechazo hacia ese ser que no hace más que llorar y que te impide ser la misma que eras hasta entonces." También Cristina, *de Sol de abril*, ve la maternidad como una carga, al verse sola, sin encontrar apoyo en su pareja: "…una vez nacida la criatura, fue como si me ataran una pesada bola al pie con una cadena."

Mujeres que renuncian a sus sueños

En muchos cuentos la autora cambia la persona de la voz narrativa y deja a sus propios personajes sondear en los recovecos de sus pensamientos más íntimos, sacando a la luz frustraciones, insatisfacciones matrimoniales, fantasías amorosas o sentimientos nostálgicos acerca de algunos deseos incumplidos.

No soy yo es un título significativo y referencial para la mayoría de los textos que forman el corpus de este volumen que gira alrededor de la gran protagonista que es la mujer, sorprendida en los momentos más sinceros con ella misma. Al decidirse la escritora por elegir la quinta historia como título por la entera obra es como si dirigiera y orientara la atención del lector sobre lo que ella considera de mayor importancia para la percepción de sus textos.

La protagonista de *No soy yo*, el cuento referencial que ha sido escogido para dar el título del libro, trata sobre las renuncias que hacen las mujeres a lo largo de su vida. Itzi, así se llama la mujer del relato, está casada, es la madre de un niño y esposa de un hombre que la convenció dejar el trabajo a favor de cuidar de la casa y del hijo de los dos, al considerar que el trabajo de ella como restauradora de cuadros viejos "no era exactamente un oficio. No es un trabajo-trabajo." Sin darse cuenta, se ha convertido paulatinamente en una persona que empieza a sentirse atrapada en el papel de madre y esposa que le toca ahora por vivir. Se siente insatisfecha por haber tomado decisiones en la vida que la han alejado del camino que en su juventud pensaba tomar o su vida actual no es exactamente lo que había imaginado en un pasado no muy lejano. Atrás se quedan los estudios en Bellas Artes, los viajes por los museos para restaurar lienzos antiguos, el brillo de la juventud. El presente significa renuncias a sus verdaderos deseos, entrega total a la familia. ¿Es esto lo que había deseado realmente? Se ha dejado llevar. Aunque no es una madre que se arrepiente de la maternidad, no deja de aspirar en secreto a una escapatoria, a un momento de libertad total que le permita desvincularse del presente y huir cuanto más lejos posible. En un libro dedicado a las madres arrepentidas de la maternidad, la socióloga israelí Orna Donath habla de "madres cuestionables", una categoría de mujeres que no se ajustan a las normativas de la sociedad y no se contentan con "vivir la maternidad como la mejor cosa que les ha pasado en su vida." (Donath, 2016: 54). También la protagonista del cuento, sentada en un banco de un parque desde donde vigila a su niño jugando, se imagina escapando hacia un espacio de libertad total, lejos de responsabilidades, de preocupaciones y de cargas diarias: "Miro al cielo. … Los destellos plateados de un avión me hacen suspirar. No sé por qué. Quizá porque me imagino allá arriba, lejos…. Todo se ve lejos desde un avión, los problemas son miniaturas blancas que se esconden bajo blancas y esponjosas nubes. "

Violencia de género en el espacio doméstico

Hay un relato que no figuraba en la versión original del libro. Karmele Jaio osciló sobre incorporarlo o no en la edición castellana. Se trata de *Sol de abril*, el penúltimo relato cuya trama se sitúa en pleno confinamiento por la pandemia. La autora trata aquí sobre las relaciones de poder entre los géneros que crean y provocan desigualdad, sufrimiento y violencia entre los hombres y las mujeres. En pleno confinamiento, dos vecinas (Cristina de 2B y Ainhoa de 2A) que apenas se saludaban antes, empiezan a tejer una relación de acercamiento llegando a una amistad salvadora para la delicada Cristina que poco a poco recobra la confianza en ella misma y el valor de seguir adelante, de salir de casa sin miedo o temores. Detrás de la mampara que

separa los dos balcones, sacando las cabezas para verse, Cristina, madre de un hijo, le confiesa a su vecina, Ainhoa, los maltratos físicos y emocionales a los que fue sometida de parte de su pareja a lo largo de doce años de matrimonio. Se reflexiona a través de la historia de Cristina sobre las maneras distintas en que las mujeres y los hombres somos educados en la cultura patriarcal en que todavía vivimos, sobre dos modos diferentes de considerar el amor. En las palabras de Cristina, "Él necesitaba una mujer que pusiera orden en su vida, además de sus camisas y sus pantalones." En cambio, ella creía ciegamente en el amor romántico, buscaba seguridad y protección: "Y creo que lo que yo realmente buscaba en él era poder posar mi cara sobre su pecho, que rodeara con sus fuertes brazos mi cuerpo, sentir su protección." El amor le trajo sufrimiento, violencia y dolor. Ainhoa, que se dedica a escribir, es la voz feminista que le pone de relieve que en nuestra sociedad lo masculino y lo femenino se plasman en dos maneras distintas de educar y que cada uno, mujer u hombre, actúa conforme ha sido enseñado.

Además del maltrato físico o emocional entre parejas se reflexiona sobre la vida recluida en una comunidad pequeña en pleno catástrofe provocado por el Coronavirus. Aun en los tiempos difíciles de la pandemia, cuando el contacto y la comunicación humana se ven cortados debido al aislamiento social, cuando aflojan sentimientos negativos como miedo, ansiedad, enojo, angustias, irritación, depresión, la historia deja entrever aspectos emocionales sorprendentes entre los miembros del vecindario que muestran un gran altruismo al enfrentarse frente al desastre general. Surgen lazos de nuevas amistades, se manifiestan sentimientos de bondad o de comprensión y compasión, se brinda apoyo a los más necesitados. En una palabra, la vida sigue aun en medio de la pandemia y lo hace con plena normalidad.

A modo de conclusión

Decía el crítico español Ángel Zapata que el arte de contar historias puede ser tanto difícil como fácil y que el carácter difícil de un texto narrativo reside en el interés que pueda suscitar la capacidad del autor o autora de "iluminar de un modo novedoso y significativo aspectos esenciales de la experiencia humana". (Zapata, 2020: 6) Para el profesor de escritura creativa, especializado en la teoría del relato, tal capacidad se nutre de la sensibilidad y originalidad de cada escritor en parte. Es lo que la autora de *No soy yo* logra plenamente a través de los relatos que dan forma a su pequeño libro de narraciones.

En los textos reunidos en este volumen, Karmele Jaio explora situaciones diversas, actuales y comunes con los cuales nos enfrentamos todos los seres humanos, arrojando mayor interés hacia el mundo interior femenino, misterioso y oculto, revelando los sentimientos y angustias que provocan crisis mayores en el interior de las mujeres de una cierta edad, mujeres que rozan los cuarenta o cincuenta años. Son mujeres que, llegado un momento en su vida, se hacen preguntas, evalúan los años pasados, manifiestan el descontento, la desilusión o descubren insatisfechas que la vida las ha cambiado en una persona que no han querido ser.

Karmele Jaio ha elegido el cuento como el modo idóneo de escribir sobre mujeres, dado que este tipo de narración, por sus rasgos específicos, le permite concentrarse en las crisis fundamentales de sus personajes, revelando unos hechos de una carga emocional muy elevada. De hecho, como ha manifestado muchas veces, se siente más cómoda escribiendo cuentos: "Generalmente las ideas que pasan por mi cabeza adoptan forma de cuento, esa es mi tendencia natural."[5] Le gusta el poder del cuento de sugerir cosas, sin sentirse obligada de contar o de explicar demasiado como ocurre en el caso de escribir novelas.

Con una forma aparentemente sencilla de narrar, buscando la manera más exacta de hacer llegar las imágenes que tiene en forma escrita, la narradora ahonda con sutilidad en los pensamientos más íntimos y, a veces, confusos o solo intuidos de sus personajes femeninos, porque no nos dice todo acerca de sus protagonistas, deja a los lectores intuir muchas cosas y sacar su propia conclusión. ¿Qué sienten, realmente, estas mujeres? Inseguridad, miedo, pánico

[5] https://www.euskonews.eus

a percibir que el tiempo (su tiempo) ha transcurrido demasiado rápido, por lo tanto, le queda poco por vivir, dolor por haber dejado de gustar a los hombres, insatisfacción por la propia vida, problemas de incomunicación con la pareja, aburrimiento conyugal.

A pesar de todo esto, la escritora nos transmite ocultamente un mensaje optimista al cual muchos de sus protagonistas se dirigen finalmente. Lo importante es el alto en la vida que hacen estos personajes femeninos para buscar la verdad de su existencia. La vida no ha parado ya después de todo, cambia solo la perspectiva.

Las mujeres de *No soy yo* han dejado de ser como lo eran en su juventud, no son como antes, ya que las situaciones diversas de la vida las han moldeado y cambiado a cada una en parte. Y, realmente, hace falta un verdadero valor para observar los cambios y aceptarlos bien con recelo, bien con serenidad.

Una gran aportación de la escritora es que a través de sus relatos logra hacer visibles a las mujeres que han dejado de ser jóvenes y atractivas sexualmente como para protagonizar en la literatura, al carecer de despertar el interés tanto para el público lector, como para los escritores. "La vida de una mujer no se acaba con la menopausia y su felicidad no depende necesariamente de un hombre", observa Elia Barceló, otra escritora española, hablando sobre la invisibilidad de las mujeres de cincuenta años en la sociedad. Estas mujeres sí existen y todavía tienen mucho que ofrecer, aun cuando se aproximan a la mediana edad. Cumplir años, dice Karmele Jaio, no significa rendirte: "Se trata de aprender a perder y, aun así, tener energía para seguir adelante." A fin de cuentas, son cosas de la vida.

BIBLIOGRAPHY

Alborch, Carmen (2014), *Los placeres de la edad*, Editorial Espasa, Madrid.

Donath, Orna (2016), *Madres arrepentidas*, Traductor: Ángeles Leiva Morales, Editorial Reservoir Books.

Greer, Germaine (1993), *El cambio. Mujeres, vejez y menopausia*, Traducción de Mireia Bofill Abelló, Editorial Anagrama, S.A., Barcelona.

Kortazar, Jon, *Introducción. Escritoras vascas*, en Rassegna Iberistica, vol 44, número 115, junio 2021, p. 176.

Jaio, Karmele (2022), *No soy yo*, Editorial Ediciones Destino, Barcelona.

Zapata, Ángel (2020), *Deseo y narración*, en "Escribir cuento: Manual para cuentistas", Editorial Páginas de espuma, (libro electrónico).

Online sources

https://www.noticiasdenavarra.com/gente/2022/03/14/karmele-jaio-ponerse-espejo-facil-2089762.htmlhttps://www.elcorreo.com/vizcaya/v/20100624/cultura/karmele-jaio-edita-castellano-20100624.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

https://www.blog.laboralkutxa.com/es/lo-mas-hermoso-de-la-literatura-es-ver-la-propia-verdad-expresada-en-palabras-de-otra-persona

https://www.eldiario.es/euskadi/karmele-jaio-premio-euskadi-literatura-carga-literatura-femenina-literatura

https://www.uppers.es/cultura-y-entretenimiento/lectura/20230402/todo-tienen-decir-mujeres-50_18_09162096.html

FROM FAUST TO DR.FAUSTUS. FAUST S MYTH IN UNIVERSAL LITERATURE

Iulian Băicuș
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: In this critical essay I have beeen trying to underline and deconstruct one of the most important myth of the Universal culture, the myth of Faustus, and also its appearances in Romanian and European philosopher s and essayist works, like Goethe and Kit Marlowe and Thomas Mann, Lucian Blaga or Constantin Noica to Panait Cerna.

Keywords: meta-analysis; Faust, compared literature, german literature, influence

Nu există un mit modern care să fi solicitat atenția creatorilor de valoare decât cel al lui Faust, chiar statistic vorbind s-au scris nu mai puţin de 20.000 de opere a peste 14.000 de autori, și numai puțin de 55 de filme de lung metraj, de la Melies la Faust XX regizat de Ion Popescu Gopo. Primele menţiuni scrise legate de Faust sunt semnate de Gast, în 1548 şi de Melanchton şi Luther în *Convorbiri la masă* din 1566, dar merită să menționăm și textul tipografului Johann Spiess, din 1587, intitulat: *Historia Doctorului Faust, a mult clevetitului vrăjitor şi magician* ce adună la un loc o mulţime de legende, ordonate cronologic, care circulau pe seama vestitului personaj. Lucrarea are un profund caracter didactic, moralizator, este o carte de învățături creștine și îi avea în vedere pe cei care îndrăzneau să se abată de la dreapta credinţă. Desigur, eroul cărții era Faust pe post de erou tragic care a fost pedepsit ca un soi de Prometeu modern pentru curajul cu care s-a ridicat împotriva zeilor. În 1593 acest text a fost urmat de a doua variantă, ceva mai elaborată, a lui Cristoph Wagner; de remarcat este faptul că ea alcătuieşte materialul brut al poemului lui Goethe în acest text începe cu adevărat sinuosul proces al metamorfozei lui Faust în misteriosul personaj literar din operele lui Kit Marlowe, Goethe sau Calderon dela Barca, în piesa sa, El magico prodigioso, **Magicianul miraculos**, scrisă în 1637.

În această primă versiune a lui Wagner își va face apariția pentru prima oară și Mefistofeles și celebrul pact încheiat pe o durată de 24 de ani cu Faust, tot din acest text aflăm pentru prima oară despre răstimpul de 8 ani petrecut la Wittenberg de erou alături de Wagner, discipolul lui şi de Mefistofel, dar şi de ştiinţa înaltă a magiei pe care protagonistul o dobîndeşte în timpul studiilor sale universitare, aflăm aproape totul despre călătoriile la Roma şi Constantinopol ce durează 16 ani şi unde fac tot felul de farse şi fapte supranaturale pentru papă şi împărat, despre întîlnirea sa cu Elena, frumoasa care a dezbinat vechea Eladă și a condus la declanșarea războiului troian din eposul homeric, cu ocazia unui banchet studenţesc şi despre relaţia ei cu Faust din care se va naşte un enfant prodige, Justus Faustus, ce va dispărea apoi împreună cu mama sa. Finalul este unul funest, cauzat de *hamartia,* de "eroarea tragică" a lui Faust; plin de remuşcări şi de durere, îşi ia rămas bun de la apropiaţi şi, printre fulgere şi tunete, coboară în iad.

Alte variante ale mitului vor apărea imediat după versiunea lui Wagner, care ar putea fi strămoșul direct al lui Ur-Faust, cele ale lui Widman, în 1599, a lui Pfitzer, în 1674, dar şi a unui autor rămas anonim, publicată în 1725.

Cea mai sugestivă, mai plină de vervă poetică şi rafinament artistic rămâne, în toată această perioadă a inflaţiei de variante, cea a scriitorului englez Cristopher (Kit) Marlowe, apărută în 1592, sub numele de *Istoria tragică a vieţii şi morţii doctorului Faustus*. Ceea ce

predomină în piesa contemporanului lui Shakespeare e titanismul propriu Imperiului Britanic elisabetan aflat în plină epocă de explorări şi cuceriri ale noilor teritorii. Prin analogie, Faust a lui Marlowe atrage şi el prin "îndrăzneala şi intensitatea pasiunilor". Deşi tema este, în genere, aceeaşi, ne transpare viziunea originală a scriitorului materializată "în trăsăturile renascentiste ale protagonistului" ce anticipează epocile moderne. Faust pe care autorul englez îl imaginează nu aspiră la cunoaşterea integrală, goetheană; influenţele britanice şi-au pus amprenta asupra lui: el doreşte putere şi glorie, "tinde să cunoască lumi noi". Cînd ultimul an din viaţă se apropie, Faust încearcă să oprească timpul în loc, să evadeze din lumea terestră şi să se confunde cu natura. Pentru el totul este pierdut; clipa ineluctabilă a sosit şi iadul primeşte ceea ce i se cuvine prin pactul încheiat. S-a spus, şi nu de puţine ori, că eroul piesei lui Marlowe împrumută multe din trăsăturile definitorii ale creatorului său. De altfel cuvîntul carte apare în piesa lui Kit Marlowe de 21 de ori, iar piesa propriu zisă a fost interpretată de criticii englezi, citați de Leon Levițchi în prefața ediției de teatru de la editura Univers, drept o alegorie a bătăliei cărților, care continua celebra ceartă Medievală dintre Antici și Moderni, eu aș vorbi chiar de o bătălie canonică sau epistemologică. De fapt cred că am putea trasa chiar o paralelă între doctorul Faust și un alt personaj celebru al teatrului elisabethan, Prospero, eroul principal al piesei lui William Shakespeare, Furtuna. În scena finală Faust se va căi și se declară gata de a-și arde cărțile, iar această replică ar fi putut să-l inspire pe Ray Bradbury să scrie romanul său distopic Fahenhreit 451, titlul romanului indicînd chiar temperatura la care pompierul Montague reconvertit în incendiator arde cărțile.

Oricare ar fi similitudinile posibile, autorul a inventat o replică nouă a lui Faust, un "exemplar magnific al umanităţii, animat de o ardentă sete de a şti, apoi de o apetenţă violentă de plăceri senzuale şi îndeosebi de voinţă şi putere, oscilând între un nihilism anticreştin şi un pesimism intelectual tipic". Kit Marlowe renunţă cu seninătate la orice controversă teologică şi depăşeşte perspectiva creştină, exaltând în schimb "omul magic care se avântă în lume animat de elanul intelectual şi de dorinţa de viaţă autentică" – elemente care pregătesc intrarea în scenă a lui Goethe. Iată cum cu vasta contribuție a dramaturgului englez, tema faustică "se europenizează şi se deschide astfel spre universalitate".

Am văzut aşadar, până aici, cum majoritatea autorilor, dacă nu chiar toţi, îşi condamnă eroul la o damnare şi pedeapsă veşnice. Inclusiv ateul Marlowe, alege, în final, tenta moralizatoare şi-l aruncă pe Faust în Infern. Prin urmare, am avut de-a face cu o abordare unilaterală, unitară şi fără prea multe transformări structurale semnificative la toţi scriitorii prezentaţi până acum.

Comentînd piesa lui Christopher Marlowe, **Tragica istorie a doctorului Faust**[1], Andrei Călin Mihăilescu[2] va atrage atenția asupra faptului că drama lui Marlowe a avut parte de două versiuni diferite, prima scrisă în 1604, cea de-a doua în 1616. De fapt Faust va trece în revistă toate artele și științele epocii, el va considera că Logica a eșuat în Retorică, va respinge Metafizica, de altfel celebra frază a lui Hamlet, to be or not to be, preluată de Shakespeare din dialogul lui Platon, Gorgias, sau din Sextus Empiricus, este respinsă ca fiind o simplă joacă a predicatelor. Medicina nu reușește nici ea să învie morții, iar Dreptul are și el o problemă, căci Iustinian nu are o gândire proprie științelor liberale. Teologia îi va permite, de asemenea, să mediteze asupra determinismului absolut al păcatului și al morții, căci în filsofia scholastică răsplata păcatului este moartea, Stipendum pecattus mors est.

După ce semnează pactul cu Mefistofeles, figura cea mai interesantă a dramei, Faust va obține un răgaz de 24 de ani de fericire, putere și plăcere prin care să poată avea senzația de dominație asupra lumii, deși diavolul ca orice personaj negativ atrage cel mai mult atenția,

[1] Cristopher Marlowe, Teatru, traducere de Florentin Toma, Andrei Bantaș și Leon Levițki, București, Editura Univers, 1988

[2] Andrei Călin Mihăilescu, *16-17, Renaștere, Manierism, Baroc*, traduceri de Corina Tiron și Mihnea Gafița, București, Editura Curtea Veche, 2002

numai prin faptul că nefiind nici demonic, nici umanist, și mai presus de erorile și sofismele logice în care este tîrît Faust, este mai aproape de Adevăr decât acesta. Celelalte personaje ale piesei, asistentul Wagner, experimentaliștii Waldes sau Cornelius, bufonii, cavalerii de la curte nu sunt niște personaje rotunde ci plate, simple marionete mânate de seducția exercitată de figura lui Faust. Faust va fi deopotrivă un magician, un amant, un regizor și un consilier, de altfel în piesă personajul declara că poartă în piept două suflete, o metaforă a personalității scindate schizoid, a politropiei constitutive a omului modern.

Potrivit lui Călin Andrei Mihăilescu, Mefistofel va juca în piesă locul lăsat liber de teoria calvinistă sau luterană a justificării, în sensul că demonul juca un rol de liant, de patch, de plasture care reface unitatea kantiană a cunoașterii, putem vorbi astfel despre un Mefistofel kantian și un Kant faustian. Diferențele între Faustul lui Goethe și celelalte versiuni mai constau în faptul că marele autor german a finalizat piesa spre sfîrșitul vieții, în vreme ce alți autori la fel de importanți ca Marlowe, Kant, Spengler, Thomas Mann, Calderon de la Barca, de care se va ocupa în **Eros și magie în Renaștere** însuși Ioan Petru Culianu[3], pot constitui tot atâtea contra-exemple. Culianu consideră drept izvor al mitului lui Faust, perfectă ilustrare a Reformei, un Voksbuch(Alamanah) tipărit de Johann Spies la Frankfurt, în 1587, interpolat mai apoi de un copilator, Andreas Frei, iar versiunea acestuia a fost tradusă în limba engleză de P.F.Gent în 1592, și ar stat la baza piesei lui Kit Marlowe. De fapt în spatele episodului din piesa lui Calderon, El magico prodigioso, în care cu ajutorul artei magiei albe Faust o readuce la viață pe Elena, sub forma unei fantome, ar sta alte două mituri cel al lui Simon-Faust și legenda sfîntului Ciprian din Antiohia. Îndrăgostit fiind de frumoasa Iustina, fără să știe că aceasta este creștină și că a făcut un pact de castitate, el recurge la sprijinul unui deon, care îi va promite că i-o va dărui în schimbul sufletului său. Neputînd să o convingă diavolul îi va procura un simulacru, care seamănă cu fata dar nu-i decât o apariție diabolică, dar Ciprian va renunța la ea și va merge alături de fată pe calea martiriului creștin. (By the way, mâna sfîntului Ciprian se găsește undeva la o biserică din București, Biserica Zlătari, de lîngă Universitate).

Cu toate că s-a inspirat din piesa lui Goethe, Calderon și-a rebotezat personajul Faust în Cipriano și pe Elena a transformat-o în Faustina, și a păstrat unele părți ale piesei, cum ar fi cea intitulată Prolog în cer, modificînd-o în sensul căutării unor chestiuni teologice. De fapt între Justina și Faustina se dă o luptă, în final prima, puternic atașată de valorile credinței și moralei creștine va învinge, iar Calderon de la Barca îi va sfătui pe spaniolii contemporani cu epoca Reformei dar și animați de o credință specifică Barocului spaniol să aleagă iubirea cerească în detrimentul celei pământești.

Piesa lui Kit Marlowe oferă spectatorului contemporan diverse spectacole epistemologice ale Angliei elisabethane, suntem introduși pe rând în astrologie, cosmologie iar pe undeva piesa constituie o anticipare a suprarealismului, Faust și Mefisto, deghizați în cardinali, discută cu papa Adrian și îl eliberează pe anti-papa Bruno, apoi îl invită pe Carol Quintul la o defilare a fantomelor de la curtea lui Alexandru cel Mare, tocmai pentru a demonstra ontologia destul de precară a acestei lumi, că ea este doar un imens teatru de umbre, iar împăratul îi oferă cu generozitate lui Faust postul de guvernator al Germaniei. În timpul unei vizite la ducele de Vanholt Faust se va îndrăgosti de fantoma Elenei din Troia pe care i-o oferise în dar Mefistofel, dar îl sfătuiește să-i ia sufletul cu un sărut. De fapt ar fi vorba aici de o călătorie dantescă pe dos, Elena este o anti-Beatrice care îl conduce pe Faust la porțile morții dar nu-i va rămâne alături și după moarte.

Mefistofel îl va avertiza, de altfel în piesă, pe Faust că Infernul este aici pe pământ, după cum Jean-Paul Sartre rămâne celebru prin afirmația sa, Infernul sunt ceilalți.

[3] Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, traducere de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, București, Editura Nemira, 1994

De fapt Faustul lui Marlowe va fi damnat, își va arde cărțile, va fi obligat la finalul piesei să-și doneze sufletul lui Lucifer în contul pactului semnat la început cu Mefisto, iar caracterul acesta discontinuu, piesa fiind formată din episoade izolate, ar punea în evidență tocmai influența anglicanismului sau a protestantismului englez din epoca Elisabethană.

Registrul se schimbă începând cu secolul al XVIII-lea, al Iluminismului german, mai precis cu Lessing. El s-a dedicat realizării tragediei lui Faust în două etape: în 1758 şi în 1767-1768 şi a reuşit să aducă în circuitul literaturii, în general, şi a temei faustice, în special, o inovaţie pe care nimeni înaintea lui n-a îndraznit-o: protagonistul nu mai este supus implacabilei condamnări, ci este salvat, mântuit datorită setei sale de a cunoaşte. Aşadar, iluministul german l-a "redescoperit pe Faust pentru literatura modernă", i-a schimbat destinul şi a modificat radical viziunea asupra omului şi a naturii sale. Nu putem trece cu vederea matriţa culturală în care s-a născut noua abordare a personajului: e vorba de perioada raţionalismului german şi de ascensiunea burgheziei din vremea respectivă. Începând cu Lessing, prelucrările ce au la bază mitul faustic vor oscila mereu între "soluţia pesimistă şi cea optimistă", introdusă de învăţatul german.

Iată doar o parte din existenţa şi metamorfoza continuă a perenului mit faustic. Început sub semnul obscurităţii spirituale şi a decadenţei Evului Mediu, el a ajuns, complet transformat putem spune, în inima secolului Luminilor. E o sagă incitantă şi relevantă pentru modul în care literatura combină în retortele sale seculare motive şi teme pe care, mai apoi, le oferă mereu sub o altă formă generaţiilor viitoare.

III.2. *Faust* al lui Goethe: de la damnare la măreţia senină a mântuirii

Faust, opera capitală a lui Goethe, este rezultatul uneia dintre cele mai lungi perioade de gestaţie artistică pe care literatura le-a cunoscut. Începută în anii tinereţii autorului, drama a atins plenitudinea estetică abia cu câteva luni înainte de moartea acestuia, în 1832. Dincolo de valoarea sa intrinsecă, incontestabilă, poemul goethean este şi suma tuturor experienţelor adunate de marele scriitor german de-a lungul vieţii sale. Perioada sa de apariţie – a operei dramatice – a coincis cu revoluţia franceză, cu campanile napoleoniene, cu dezvoltarea tehnicii şi revoluţia industrială, dar şi cu apariţia socialismului utopic. Toate aceste evenimente de mare anvergură pe care umanitatea le-a trăit, şi-au lăsat amprenta, mai mult sau mai puţin, asupra capodoperei gânditorului din Weimar.

Goethe ne pune faţă în faţă cu una dintre cele mai complexe şi valoroase opere din câte s-au scris despre Faust. Ea este rodul unei evoluţii calitative seculare şi, o dată cu scriitorul german, literatura faustică atinge punctul de apogeu al realizării sale artistice. Drama propriu-zisă debutează cu "prologul în cer" în care ni se redă o confruntare ancestrală dintre Dumnezeu şi diavol, dintre bine şi rău, lumină şi întuneric. Goethe păstrează substratul creştin potrivit căruia Dumnezeu e Demiurgul suveran, omnipotent care doar tolerează forţele malefice ale iadului pentru a stimula acţiunile umane. Nu vom marşa la o descriere punctuală a tuturor scenelor, binecunoscute de altfel, ale poemului tragic, ci, pentru a reliefa saltul valoric şi calitativ considerabil pe care literatura faustică îl face din momentul apariţiei operei autorului german, vom selecta doar anumite momente semnificative, inovatoare, de cea mai înaltă realizare artistică pe care Goethe le aduce în prim-plan.

Ca element de originalitate, se poate menţiona pariul transcendent încheiat între Dumnezeu şi Mefistofel, "menit să dovedească nobleţea aspiraţiei fundamentale a omului în ciuda ispitelor care-l pot încerca". Faust este ales drept miză a prinsorii şi, astfel, energicul şi ezotericul personaj cade la mijloc într-o luptă de mari proporţii a suprarealului. Condiţia eroului din dramă aminteşte de un alt personaj biblic celebru, bătrânul Iov, care devine şi el obiectul unei confruntări între cele două forţe antagonice care guvernează lumea şi spiritual uman. Scopul e acelaşi: etalarea latenţelor pozitive, morale ale sufletului omenesc şi renunţarea la orice urmă de trufie, având drept ţintă mărirea Creatorului şi redempţiunea personală.

Experienţa legendarului personaj în creaţia lui Goethe este una episodică, cu delimitări evidente ale momentelor de criză, de depresiune morală şi spirituală şi ale iluminării progresive. Un element de noutate şi de o mare profunzime a semnificaţiilor este şi ivirea în scenă a Margaretei. Întinerit în "bucătăria vrăjitoarelor", Faust va poseda, pe lângă abilitatea descifrării runelor universului, şi o capacitate demonică de a-şi fermeca apropiaţii, inclusiv pe "graţioasa şi inocenta" Margareta. Sufletul faustic încearcă o eliberare prin iubire din cleştele pactului cu Mefistofel, dar acesta îi retează orice aspiraţie purificatoare şi-l face pe Faust ucigaşul fratelui Margaretei. În noaptea valpurgică, eroul, cuprins de voluptate, e pe punctul de a păşi pragul împlinirii pactului încheiat, dar imaginea revelată a Margaretei, acuzată de pruncucidere şi întemniţată, îl va salva încă o dată. Străbate din această scenă concepţia goetheană a eliberării sufletului încătuşat prin puterea dragostei, viziune care, abia la final, îşi va găsi adevărata semnificaţie salvatoare. Natura fecundă a lui Faust este guvernată de "posibilitatea găsirii unui sens al vieţii împlinit în sine. Fără acest sens, adică fără conşiinţa valorii vieţii, totul devine oscilant şi fără loc". În fond, drama lui Goethe este purtătoarea codului genetic arhetipal transmis întregii posterităţi. Problema salvării ambivalentului personaj ocupă, la autorul german, un loc central. Ca şi la Lessing, Faust este salvat de bolgia infernului. Dar este o altfel de eliberare: resorturile ei sunt radical diferite. Dacă Lessing îşi salva eroul graţie elanurilor sale iluministe de cunoaştere şi înţelegere raţionalistă a lumii, Goethe vădeşte un filon profund umanist şi accentuează mai mult decât oricare altul disponibilităţile interioare axate pe dragoste, altruism şi dăruire totală în folosul aproapelui şi a umanităţii întregi. Există o seninătate calmă ce iradiază din belşug finalul poemului dramatic şi aceasta pentru că Faust nu mai aspiră către glorie deşartă, ci către faptă. Asanarea ţinutului de la marginea mării cu scopul declarat de a-l pune în folosul oamenilor şi de a-i ajuta, îl transformă radical pe erou. Înfrângerea furiei elementelor e direct proporţională cu eliberarea de egoism şi purificarea lui Faust. Ajuns un bătrân centenar, eroul apostat nu va pregeta să transforme locurile mlăştinoase într-o ţară înfloritoare. Asemenea meşterului Manole a lui Blaga, Faust îşi zoreşte oamenii să termine cât mai repede lucrarea, presimţindu-şi parcă sfârşitul. În final, el rosteşte cuvântul "rezolutoriu al pactului încheiat altădată cu Mefistofel", gustă delectarea clipei supreme, ultime, aşa cum şi-a dorit mereu şi cere secundei să se oprească. Protagonistul se sfârşeşte, dar moartea lui nu are nimic tragic în ea. Pactul a fost anulat datorită solidarităţii depline cu oamenii, cu materia şi cu viaţa. Fidel crezului său panteistic, Goethe a transformat natura, spaţiul exterior într-o expresie inefabilă a divinului, iar fapta, actul creator, au devenit căile care asigură mântuirea. Semnificaţia vieţii împlinite stă în acţiunea concretă pusă în slujba oamenilor. Dominat de figura unui rebel şi a unui titan, poemul exaltă pe parcurs preceptele neo-umanismului de sorginte antică. Nota în care se încheie este una apoteotică şi relevă concepţia lui Goethe şi a tutoror contemporanilor săi referitoare la om şi la natura sa. Aceasta este noua abordare care-l individualizează pe scriitorul german între toţi înaintaşii săi. El valorifică legenda faustică "din unghiul noii civilizaţii a muncii, care poate recunoaşte în el un precursor". Graţie acestui lucru, putem subscrie în totalitate, ca o concluzie fericită, la ceea ce T. Vianu a văzut în această operă şi anume o "înfăţişare dramatică a unei vieţi omeneşti".

III.3. **Panait Cerna despre Faust**

În anul 1909 poetul Panait Cerna[4] se află la Berlin, unde se ocupa de scrierea unei teze de doctorat despre poezia de idei, și unde va lucra la două studii critice, unul despre poezia lui Eminescu și celălalt despre Faust. Poetul a tradus încă din anii studenției din Goethe, Baudelaire, Lenau etc., Panait Cerna studiază și istoria filosofiei, estetica, istoria literaturii europene. Panait Cerna este atras în primul rând de dimensiunea umanistă a operei lui Faust dar și de mesajul tragic transmis de aceasta, din păcate moartea sa prematură a făcut ca acest studiu să nu fie terminat. Boala sa dar și agitația în legătură cu teza de doctorat opresc studiul la iluzoria secvenţă a întineririi şi mântuirii: „Şi cînd se ridică din locul unde căzuse în genunchi ca să-şi astâmpere setea, vede în depărtare mirajul de mai nainte. Şi urmează mai departe aceeaşi goană după o chemare adâncă şi neînţeleasă, cu picioarele în nisipul arzător al pustiei şi cu ochii către cerul zărilor pururi departe."

Ce ar mai fi urmat după această pustie nu ştim. Ştim doar că Panait Cerna a fost marcat de natura faustică a creaţiei lui Goethe, care îi provocase şi raportarea teoretică la Eminescu, cel despre care susţine că este o natură faustiană. Cu toate că este neterminat studiul merită întreaga atenţie, el impunîndu-se atenției cititorului contemporan prin profunzimea observațiilor analitice, prin originalitatea punctelor de vedere exprimate, prin limbaj. Motivul faustic, aşa cum apare înfăţişat de Goethe, este interpretat de Panait Cerna prin prisma dualismului naturii umane: „Sufletul omenesc are puterea de a se dedubla. Această dedublare poate merge până la conştiinţa a două personalităţi distincte. Una din aceste personalităţi capătă din anumite motive un ascendent asupra celeilalte şi atunci lucrează independent de ea şi o poate sugestiona. Se pare că eul comun al lui Faust a căpătat de la o vreme această putere asupra celui mai înalt şi ca să-şi asigure această precumpănire i-a sugestionat gândul că ar fi duh şi ia provocat şi iluzii în legătură cu această credinţă".

Criticul literar Petru Poantă, referindu-se la studiul despre Faust, comparativ cu cel despre Eminescu, constata cu surprindere: „Un limbaj critic mai consistent şi mai bine conceptualizat întîlnim în Faust, un studiu care surprinde, înainte de orice, prin lipsa oricărei inhibiţii în faţa unei capodopere a literaturii universale. E o sfidare orgolioasă a condiţiei sale de literat al unei culturi provinciale. Deşi neterminat, studiul e, totuşi, coerent şi unitar, ideea sa centrală fiind convingător demonstrată. Ea pare originală şi inedită în bibliografia critică a operei goetheene, dar, oricum, are anvergura unei construcţii hermeneutice penetrante. Astfel, Faust, ca personaj, este văzut drept o personalitate dublă. Fausticul şi mefistofelicul sunt cele două ipostaze contradictorii ale conştiinţei sale scindate. Analiza lor ca tipologii existenţiale şi literare relevă o inteligenţă critică ieşită din comun".

Panait Cerna definește de la începutul studiului identitatea lui Faust: „Un suflet superior în faţa naturii şi a vieţii. Un om veşnic aactiv şi nemulţumit de sine, care caută cheia fericirii omeneşti. Vreme îndelungată a îmbrăţişat cu mintea sa existenţa întreagă şi i-a pus întrebare după întrebare. Dar natura a rămas mută în faţa lui: o enigmă în faţa altei enigme. Ani de-a rândul a contemplat de pe ţărm nemărginita mare a vieţii şi a aşteptat ca furtunile şi norocul să-i zvîrle la picioare mărgăritarele din adîncurile ei. Dar aşteptarea i-a fost zadarnică. Atunci se aruncă el însuşi în mare. Ca un scufundător îndrăzneţ, se coboară în abisul valurilor, să culeagă singur perla cea fără de preţ".

Pornind de la ipostaza faustică, este interesant de văzut cum este înfăţişată cealaltă ipostază a dublei personalităţi a lui Faust, aşa cum a închipuit-o Panait Cerna: „Un fel de călăuză a lui, un fel de sfetnic îmbătrânit al lumii. El ne apare ca unul care a încercat toate plăcerile lumii şi care le cunoaşte valoarea reală şi acum caută să treacă ucenicului său toată experienţa sa în ale vieţii şi să-i arate încîntătoarea cale a naturii".

[4] Panait Cerna. *Eminescu & Faust. Studii*; ediţie îngrijită şi note de Dumitru Cerna, prefaţă de Petru Poantă. Cluj – Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2001

Pentru a contura mai clar structura acestei duble identități, Panait Cerna subliniază: „Această a doua personalitate instinctiv-diabolică a lui F.(aust) nu e decât o parte integrantă din sufletul acestuia. Ea e un centru al tuturor ecourilor care vin din organismul său şi a tuturor sentimentelor şi gândurilor legate de aceste ecouri. Ea formează la rândul ei un izvor de imbolduri în sufletul şi-n organismul lui Faust în legătură cu tendinţa sa fundamentală.

Cînd Goethe a desprins-o din conştiinţa cea bună a lui F.(aust) şi a întrupat-o într-o figură aparte, a privit-o ca o existenţă pur spirituală şi nu i-a putut acorda caracter de om, care ar lucra pentru sine, cu nevoi şi trebuinţi independente de Faust. Ea lucrează numai în aparenţă în afară de dânsul. De fapt ea e activă în el, prin el şi pentru el. Ea trebuia gândită ca o porţiune din sufletul acestuia".

Şi Panait Cerna, în comentariul său, chiar aşa îl şi analizează, ca-n aceste glose la Faust. Dublul moral al lui Faust este Mefistofeles, de fapt interpretarea lui Paul Cerna merge în direcția Eticii, cu care acesta se şi identifică: „Dacă M.(efistofeles) nu ar fi decât întruparea scepticismului satanic, dacă n-ar fi ceva intern şi identic cu această a doua personalitate a lui Faust, ar trebui să-l vedem mai consecvent, mai egal cu sine însuşi, pururi în rol de diavol".

Dedublarea lui Faust este susţinută şi motivată astfel de teoretician: „Am conceput pe Mefistofeles ca a doua personalitate morală a lui Faust. Acesta din urmă ar fi asemenea unui vultur care îşi urmează zborul către înălţimi, ce(lă)lalt ar fi umbra lui, care rămâne pururi la pământ. Bucuros aş compara această umbră cu o greutate de plumb, atârnată la capătul unui fir nevăzut, ce caută să împiedice zborul suitor al vulturului şi să-l atragă la pământ alături de dânsul. Mefistofeles nu şi-a ajuns ţelul urmărit de a lega pe Faust de o iubire omenească. Acum urmăreşte să-l introducă la curtea împăratului din Palatinat, să-i pregătească un drum către mari demnităţi, să-i insufle gustul puterei. Născând într-însul plăcerea de a stăpâni şi toate mulţumirile legate de o poziţiune privilegiată, el speră să-i dea împăcarea de sine, satisfacţia supremă, pe care nu i-a putut-o da dragostea pentru Gretchen". Referindu-se la dualismul structural omenesc, autorul relevă meritul lui Goethe de a fi găsit expresivitatea genială a întrupării lui: „Meritul lui Goethe e de a fi găsit un mod aşa de expresiv de a înfăţişa acest dualism adânc omenesc. Toate sugestiile simţurilor noastre, toată violenţa fatală a impulsurilor egoiste, închipuite astfel în persoana lui Mefistofeles, de parcă ni le-ar şopti cineva din afară…, de parcă ne-ar tîrî după propria ei voie o putere străină şi covârşitoare… – nu se putea o mai plastică şi mai ingenioasă creaţiune a geniului artistic!".

Relaţia dintre Faust şi Mefistofeles, dezvăluie faptul că, dintre toate sentimentele omului, cele mai energizante sunt patimile şi instinctele lui; este sentinţa din **Prolog în cer** care „consună în totul cu modul nostru de a percepe relaţia dintre Faust şi Mefistofeles".

Comentând studiul acesta al lui Panait Cerna despre Faust, Horia Oprescu consideră că subiectul izvorăşte dintr-o serie de reminiscenţe personale ale autorului îmbinate cu ecouri legendare şi precepte ştiinţifice de tot felul: „În anii de învăţătură din Germania, Cerna întreprinde un laborios studiu asupra lui Faust de Goethe. Marele poet german, precum se ştie, şi-a închinat întreaga viaţă conceperii şi desăvîrşirii acestei opere. Subiectul izvorăşte dintr-o serie de reminiscenţe, personale, ale autorului, îmbinate cu ecouri legendare şi precepte ştiinţifice, de tot felul. Să ne-aducem aminte... Doctorul Faust semnează un pact cu diavolul. Îi cedează sufletul, spre a obţine, în schimb, cheia fericirii pământeşti şi mijlocul dezlegării nepătrunselor taine. Sau, exprimată altfel, tema celebrei lucrări ar fi năzuinţa spiritului omenesc spre aflarea necunoscutului, chiar dacă, biruinţa visată este plătită cu sacrificiul suprem. Numai că, ambiţia doctorului Faust se sfarmă, ca o dovadă că tainele şi satisfacţiile vieţii nu se dobândesc prin formule cabalistice, ci prin muncă răbdătoare, prin dezvoltare succesivă. Dacă Faust este un vrăjitor cu totul comun, spune Engels, Goethe a pus în el psihologia mai multor secole şi – prin gura lui Mefistofeles, – poetul german a revărsat batjocura lui cea mai amară asupra vieţii societăţii germane a timpului său. // Tînărul student român combate, critic şi curajos, pe unii cercetători germani, veritabili specialişti în materie. Iată – ca document – o

asemenea filă. // „... Dintre comentatorii cunoscuţi – afirmă Cerna – acel care pare a avea mai multă apropiere de felul nostru de a percepe relaţia dintre Mefisto şi Faust este renumitul profesor la Universitatea din Berlin, – Paulsen. // ... Concepţia lui Paulsen, continuă Cerna, ni se pare necompletată şi abstractă. Mi se pare că nu se merge până la obîrşia răului omenesc... // ... Ca şi curcubeul care se zugraveşte în apa cascadelor, aşa e şi fericirea omenească: Aici se pierde în razele soarelui, aici se risipeşte în azur. // Ea nu are durată continuă, ci apare numai cînd şi cînd. Această succesiune, de la întuneric la lumină, de la încîntare la pustiire sufletească, este tocmai imaginea vieţii omeneşti în întregul ei. //

Panait Cerna declara că l-a conceput pe Mefistofeles drept o a doua personalitate morală a lui Faust: „*Aceasta din urmă ar fi asemenea unui vultur care îşi urmează zborul către înălţimi. Cealaltă ar fi umbra lui, care rămâne pururi la pământ. Bucuros aş compara această umbră cu o greutate de plumb, atârnată la capătul unui fir nevăzut, ce caută să împiedice zborul suitor al vulturului şi să-l atragă mereu spre lut, alăturea de dînsul*”.

Poate cel mai atent comentariu despre acest studiu îl face Ioana Em Petrescu, descoperind în „îndârjirile” esteticianului Panait Cerna, atât intuiţia poetică de excepţie, cât şi începutul unui program de critică hermeneutică: „ În studiul (bogat în interpretări critice de fineţe) asupra lui Faust (1909), Panait Cerna formulează un program critic (în fond, de critică hermeneutică), plecând de la teza că ceea ce e mai interesant, mai adânc într-o creaţiune de geniu e sensul general al vieţii pe care îl găsim în intuiţia poetică; de aceea, orice interpretare este o încercare de a găsi firul de legătură între elementele operei date şi de a prezenta întregul în lumina sa adevărată”.

III.4. Faust și filosofia românească

Primul dintre filosofii de la noi care a dat atenție mitului lui Faust a fost Nae Ionescu, profesorul unei generații întregi de filosofi sau eseiști români, din mantaua căruia s-a născut filosofia românească a zilelor noastre. De la celebrul studiu al lui Oswald Spengler[5], **Declinul Occidentului,** pus sub semnul fausticului, la cursul lui Nae Ionescu despre problema mântuirii în Faust nu a mai rămas decât un singur pas. Nae Ionescu citează un articol scris de un oarecare scriitor francez, Maclot, care pretindea într-un text publicat în revista **Mercure du France** că are cheia dramei Faust, pe care filosoful o va pune în relație cu o montare a piesei de pe scena Teatrului Național din București.

Tema esențială a metafizicii lui Goethe o constituie, potrivit lui Nae Ionescu[6], exprimată în **Cursul de metafizică**, problema mântuirii, a salvării, primul pas spre mântuire fiind căderea în păcat, apoi va prezenta cele două concepții despre păcat în accepțiunea iudaismului și creștinismului, apoi face un excurs prin filosofia lui Origene și Pelasgius, apoi va prezenta cel de-al doilea pas al mântuirii, ridicarea din păcat.

În privința lui Faust Nae Ionescu se simte obligat să contrazică opinia unui germanist care vedea unitatea piesei, că ar fi trei straturi diferite în realizarea acestui proiect la care Goethe a lucrat aproximativ 60 de ani., că un moment semnificativ în geneza piesei îl constituie întîlnirea cu Schiller, iar din prietenia lor va rezulta chiar piesa, dat fiind faptul că noul său amic îl bătea la cap să finalizeze piesa. Răspunsul lui Goethe a fost că legat piesa într-un burduf și că îi este frică să dea drumul sforilor, din corespondența celor doi reiese foarte clar că acesta i-a cerut sfaturi lui Schiller pe măsură ce lucra la elaborarea piesei, cuvintele idee și simbol apar în aceste scrisori, iar corespondența cu Luden în care dramaturgul afirmă unitatea operei sale adaugă o nuanță suplimentară chestiunii.

Analizând Prologul în cer filosoful român va reconstitui unitatea piesei punînd în discuție șase scene diferite, monologul lui Faust, primul dialog cu Mefistofel, tragedia Margaretei, iar din partea a doua alte două scene și deznodământul. Prologul în cer are doar

[5] Oswald Spengler, Declinul Occidentului, traducere de Ioan Lascu, Editura Beladi, 1996
[6] Nae Ionescu, Curs de metafizică, București, Editura Humanitas, 1995

câteva personaje, cei trei arhangheli, Dumnezeu și Mefistofel. Din acesta Nae Ionescu deduce prin discursurile celor doi, Rafael și Gabriel, primul vorbind despre soare și lună, cel de-al doilea despre pământ și întuneric, că nu se poate vorbi despre un monism moral la Goethe, ci de un dualism, de lupta continuă dintre întuneric și lumină, care provine din Zoroastrism, vezi și studiul lui Ioan Petru Culianu despre Moara cu noroc.

Mefistofel discută cu Dumnezeu iar acesta i-l prezintă pe Faust drept argument că oamenii vor pendula mereu între Bine și Rău, iar acesta îi va cere permisiunea să-l ispitească, dar Dumnezeu îi va răspunde că este dreptul lui natural să o facă. Este schițată aici și o filozofie a limitei, care mai tîrziu se va cristaliza în devenirea întru ființă la Noica din sau peratologia lui Liiceanu, din Despre limită[7], astfel omul faustic nu face binele ci tinde către el, Faust reprezintă chiar individul care tinde spre ceva.

Faust nu poate fi decât o ființă dual, care pendulează între cunoaștere, privită sub semnul Renașterii, drept identitate între știință și magie, și trăire. De aici din primul monolog al lui Faust rezultă clar diferențele care există între omul metafizic și cel științific, vezi asemănarea care ar putea fi trasată cu gnoseologia lui Blaga, cu cunoașterea de tip luciferic și cea de tip paradisiac. Faptul că scena se petrece într-o odaie gotică este seminificativ și el, deoarece în limba germană gotic are și sensul de haotic sau romantic, iar acest sens se suprapune chiar peste stările de spirit ale lui Faust.

Faust este un învățat și un profesor dar care a preluat lecția lui Socrate, Știi că nu știi, știe că de zece ani își duce elevii de nas și că nu știe mai nimic. El nu are bunuri de valoare dar nici nu este preocupat de ele, dar cînd razele lunii pătrund în odaie Faust este transfigurat și purtat spre natură. Intrarea lui Wagner în scenă are un caracter de intermezzo comic iar acesta nu este un prost ci un om de știință, rezultă clar opoziția dintre Faust omul metafizic și Wagner, omul științific.

Profesorul intră apoi în domeniul angelologiei pentru a vorbi despre formele de cunoaștere angelice, amintind că Descartes punea chiar semn de egalitate între cunoașterea îngerilor și cea a oamenilor. Faust se autocaracteriza că ar fi fost mai mult decât heruvimii, adică un Serafim, dar acesta este chiar o parte din Dumnezeire, creează și cunoaște simultan. Goethe era un inițiat în ocultism și făcea parte din ordinul roza-cruceenilor, care și-au reluat celebritatea după ce au devenit eroii romanului lui Umberto Eco, Pendulul lui Foucault. Dacă heruvimii reprezintă cunoașterea propriu zisă, serafimii reprezintă cunoașterea creatoare.

În acest monolog apare citată și grija(die Sorge), un concept absolut esențial în înțelegerea ontologiei faustice, înrudit cu spinul în carne din filosofia lui Sören Kierkegaard. În același monolog apare și scena sinuciderii, Faust care bea conținutul unei fiole dar este oprit de vocile care intonează imnuri: Hristos a înviat! și nu își duce decizia la bun sfârşit contribuie la întărirea unității tematice a piesei. Goethe este un om al Renașterii și caută să demonstreze unitatea dintre Cosmos și ființa individuală, consonanța dintre Macrocosm și Microcosm.

Studiul lui Nae Ionescu despre Faust a lăsat urme adânci în cultura română, el i-a influențat pe C.Noica, cel care a scris un Anti-Goethe și apoi eseul ceva mai redus ca întindere Despărțirea de Goethe dar și pe Mircea Eliade care va publica un mic eseu de istoria religiilor, intitulat **Mefistotel și androginul**[8]. Cartea aceasta a rezultat din lipirea a două articole pe teme diferite, cea a unei analize a mitului lui Mefistofeles, din Vocaţia lui Mefistofeles, publicat în Universul literar în 1939 şi o temă tratată pe larg în **Mitul reintegrării**i[9], cea a androginiei cu valoare literară. Preocupările sale în domeniul limbajelor secrete le dublează pe cele ale lui René Guénon, autorul unei cărţi despre Dante, L'ésotérisme de Dante, publicată în 1925, pe care Mircea Eliade ar fi putut-o utiliza pentru documentare.

Mircea Eliade, Mefistofel și androginul

[7] Gabriel Liiceanu, Despre limită, București, Editura Humanitas, 2019
[8] Mircea Eliade, Mefistotel și androginul, București, Editura Humanitas, 1995
[9] Mircea Eliade, Mitul reintegrării, București, Editura Humanitas, 2003

Mircea Eliade își va aminti într-o însemnare din **Jurnalul**[10] său că a participat la cursul pe tema mântuirii în drama Faust, dar va da în Mitul reintegrării(1934), refăcut în Mefistofel și androginul, propria sa variantă de interpretare a Prologului în cer, pornind de data aceasta de la valorile mitologice ale lui Mefistofel, pornind de la simpatia reciprocă dintre Diavol și Dumnezeu, care seamănă puțin cu dualitatea bogomilică dintre Fîrtate și Nefîrtate din piesa lui Lucian Blaga[11], **Meșterul Manole**.

Mefisto joacă în piesă rolul bufonul shakesperean care neagă, un trickster, deși una dintre replici este pătrunsă de melancolie în momentul în care Mefisto se referă la timpul pe care îl mai are de pretrecut până se va întîlni cu Creatorul, Von Zeit zu Zeit. În acesta Mircea Eliade descoperă chiar un ritm cosmic, în care într-un moment inițial Binele și Răul au coincis, pentru ca mai apoi să se separe, adică ideea coincidenței contrariilor, a contopirii dintre Ființă și Neființă, adică a totalizării realului. În piesa lui Goethe Răul este necesar deoarece provoacă Binele, iar Mefisto îi va spune lui Homunculus: „Dacă nu greșești, nu vei dobândi înțelegerea". Mefisto face parte din ceea ce Goethe denumea Tot-Unul, iar rădăcinile gândirii lui filosofice ar trebui căutate în filosofia unor Giordano Bruno, Boehme sau Swedenborg.

Mefisto este, în accepțiunea lui Goethe, „spiritul care neagă, care protestează, care răstoarnă și oprește pe loc". El îi cere lui Faust să se oprească, adică să instaureze moartea în viață, omul ucigând în el rădăcinile vieții. De fapt prin acțiunile lui Mefisto e un factor catalitic, el va dinamiza viața va ajuta la organizarea creației și susține lumina. Pentru a afla sensul simpatiei polare dintre Dumnezeu și Diavol Mircea Eliade va studia mumele despre care vorbește Goethe, rolul marii zeițe în societățile agricole, matriarhale, zeițele pământului sau ale fertilității, timpul și destinul, pantheonul indian, șarpele, fratele soarelui, și principiu coincidenței oppositorum în gândirea indiană, dar și la tradiția maniheismului indian, revizitat de Lucian Blaga. ajungând în partea a doua a studiului Mitul reintegrării la analiza mitului androginului, care reprezenta cel mai bine figura zeului ideal.

Prototipul fusese dezvoltat într-o conferinţă radiofonică, intitulată **Tainele lui Dante**[12] , în care savantul va zăbovi tocmai asupra acestei teme, cea a limbajului secret ascuns în Divina Comedie, recenzînd un studiu clasic, cel al Luigi Valli, care publicase o carte, despre limbajele secrete ale lui Dante dar şi un studiu al lui Ernesto Buonaiuti, **Dante comme profetta**[13]. Mai tîrziu se va opri asupra temei şi Umberto Eco în sinteza sa asupra limbilor perfecte intitulată **În căutarea limbii perfecte**[14], dar Umberto Eco nu citează însă nici studiul lui Mircea Eliade nici pe cel al lui René Guénon.

Un al doilea text generator al studiului publicat abia în anul 1942, intitulat Mitul reintegrării, este chiar prefaţa dramei Faust al lui Joahnn Wolfgang von Goethe, un al doilea autor cu care Mircea Eliade avea să-şi împletească de mai multe ori destinul. Camil Petrescu îşi nota amuzat în jurnalul său, intitulat de editorul său, Mircea Zaciu, Note zilnice, un posibil calc din substantivul din limba germană Tagebücher, utilizat pentru prima oară de Titu Maiorescu al cărui jurnal intim poartă titlul de Însemnări zilnice, că la un moment dat Mircea Eliade făcea afirmaţia că creierul său este singurul din ţară care repeta şi relua structura minţii lui Goethe. Titu Maiorescu va alege drama lui Goethe Faust pentru a demonstra că poezia poate fi pătrunsă adânc de acest spirit filosofic într-o lucrare de tinerețe, Considerații filosofice pe înțelesul tuturor. Spiritul care neagă tot, Mefisto, reprezintă chiar ilustrarea cea mai bună a acestui principiu, potrivit căreia tot ce este nou nu este decât expresia unor forme vechi, ca în

[10] Mircea Eliade, Jurnal, 1941-1969, București, Editura Humanitas, 1993, p.234
[11] Lucian Blaga, Meșterul Manole, în Teatru, București, Editura Minerva, volumul I, 1984
[12] Mircea Eliade, 50 de Conferințe radiofonice, București, Editura Humanitas, 2001, p. 124
[13] Ernesto Bonaiutti, Dante comme profetta, Edizione Guanda, 1936
[14] Umberto Eco, În căutarea limbii perfecte, traducere de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2002

versurile din Glossa lui Mihai Eminescu, Toate-s vechi și nouă toate sau Alte voci, aceeași gamă.

Lăsînd la o parte totala-i lipsă de modestie, putem spune însă că exista o fărâmă de adevăr în această comparaţie! Observaţia lui Mircea Eliade că între Dumnezeu şi Mefisto există o relaţie de simpatie reciprocă, pusă pe seama celebrei coincidentia oppositorum seamănă până la confuzie cu acel dualism bogomilic descris de Lucian Blaga în opera sa filosofică şi pus la temelia poemului Lumina raiului.

Principiul care stă la baza acestui volum din 1942 este împrumutat din filosofie, mai precis este vorba de celebrul principiu preluat din textele medievalului Nicolaus Cusanus, „coincidentia oppositorum", în care Mircea Eliade vedea de fapt un nucleu simbolic al filosofiei şi esteticii romantice dar care este chiar unul dintre modurile fundamentale de manifestare al Sacrului, de percepţie a structurii paradoxale a divinităţii, un corespondent eliadesc al lui „mysterium tremedum" din fenomenologia religiiilor, schiţată în **Sacrul**[15], tratatul lui Rudolf Otto . De fapt, chiar pe acest "sofism" îşi întemeiază Mircea Eliade ambiguitatea teoriei sale, şi poate tocmai acesta constituie baza universalităţii ei. Arhetipul acesta al operei lui Mircea Eliade fusese fixat încă din studiul său publicat în anul 1942, **Mitul reintegrării.**

Mircea Eliade se apropiase de filosofia lui Nicolaus Cusanus în timpul unui curs ţinut la Universitate, cînd fusese nevoit să primească funcţia de asistent onorific la Universitatea din Bucureşti, Nae Ionescu fiind cel care îl invitase să predea studenţilor un seminar despre Nicolaus Cusanus şi care îl plătea cu o sumă simbolică, extrasă chiar din salariul său de conferenţiar universitar. La scurt timp după rebeliunea legionară, pe data de 14 iulie 1938 Mircea Eliade va fi la rândul său internat din ordinul personal al regelui Carol al II-lea în lagărul de la Miercurea Ciuc, iar soţia sa, Nina Eliade, născută Mareş, a trimis două memorii separate, unul regelui şi celălalt ministrului de Interne, solicitîndu-le punerea sa imediată în libertate. Ea se va produce însă abia după intervenţia personală la Palat a lui Ică Antonescu.

Nu ştiu dacă putem merge până acolo încât să-l putem considera pe Mircea Eliade un ... teoretician al romantismului, mi-e teamă de unda de exagerare inclusă în această afirmaţie, dar cu siguranţă că, poziţia sa, exprimată pentru prima oară în acest studiu, nu poate fi trecută cu vederea de specialiştii domeniului. Gilbert Durand într-un studiu despre Shelley inserat în **Figuri mitice şi chipuri ale operei**[16]**,** citează concluzia colaboratorului său Jean Perrin: "Desigur, Jean Perrin a arătat că pentru Shelley, ca şi pentru toţi romanticii, ideologia globală, adică filosofia, este cea a problemei şi dificultăţilor fundamentale ale acelei coincidentia oppositorum, adică ale unităţilor contrarii şi ale sfîşierilor".

Este foarte posibil ca Jean Perrin să fi avut exact intuiţia lui Mircea Eliade. Volumele sale de Memorii, cel de-al doilea scris în epoca unei senine bătrâneţi, marcată evident de probleme de sănătate datorate înaintării în vîrstă repetă, de fapt, experienţa scrierii unei lucrări esenţiale, Poezie şi adevăr, o operă cu adevărat fundamentală a unei seninătăţi creatoare. Textul eseistului Mircea Eliade , pe care avea să-l transforme şi să-l publice într-o formă ceva mai organizată, mai sistematizată, într-un capitol separat din **Mefistofel şi androginul**[17], se ocupă de acest motiv al androginiei literare, trecîndu-l prin romantismul german, literatura franceză, în special, urmărit în textele lui Péladan, Balzac şi aducîndu-l până la Mihai Eminescu.

E dacă doriţi un caz particular de comparatism literar tratat în cheie mitică, iar una din aripile arhetipologiei se integrează, după cum observa însuşi Adrian Marino, pe deplin, în cîmpul literaturii comparate. Arhetipologia are acest avantaj, este o ştiinţă de frontieră, iar această structură de Ianus bifrons, structura ei de interfaţă îi asigură o mare parte din

[15] Rudolf Otto, Sacrul, traducere de Ioan Milea, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002
[16] Gilbert Durand, Figuri mitice și chipuri ale operei, De la mitocritică la mitanaliză, traducere de, București, Editura Nemira, 1998
[17] Mircea Eliade, Mefistofel și androginul, București, Editura Humanitas, 1995

popularitate. M-a mirat totuşi să constat că nu există în acest studiu nici o referire la androginia eroilor eminescieni din nuvelele lui Mihai Eminescu, unde influenţa modelelor romanticilor germani era directă, sau cel puţin ar putea fi considerat o completare a studiului despre androgin, inclus în textul lui G. Călinescu, **Opera lui Mihai Eminescu**[18]. În realitate, cele două interpretări, cea psihanalitică şi cea mitocritică nu se exclud deloc, ci se complinesc, se completează reciproc, se pun în valoare una pe alta. Eu aş compara acest studiu cu un tratat cumva asemănător deşi scris într-o cu totul altă cheie simbolică, cu tratatul de semiotică S/Z al lui Roland Barthes[19] , poate cel mai cunoscut dintre textele scrise în faza structuralistă a criticului francez, cu punct de plecare în povestirea lui Honoré de Balzac, Sarrasine. Mircea Eliade pune în discuţie o altă povestire a autorului său favorit din perioada adolescenţei, Séraphîta, şi urmăreşte apoi modul în care funcţionează în text nucleul mitic al androginului. Spre deosebire de Roland Barthes, care sonda zona naratologică sau pe cea semiotică, Mircea Eliade aplică o cu totul altă grilă de interpretare, cea mitocritică, cu rezultate la fel de fructuoase.

BIBLIOGRAPHY

Cristopher Marlowe, *Teatru*, traducere de Florentin Toma, Andrei Bantaș și Leon Levițki, București, Editura Univers, 1988

Andrei Călin Mihăilescu, *16-17, Renaștere, Manierism, Baroc*, traduceri de Corina Tiron și Mihnea Gafița, București, Editura Curtea Veche, 2002

Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, traducere de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, București, Editura Nemira, 1994

Panait Cerna. *Eminescu & Faust. Studii*; ediţie îngrijită şi note de Dumitru Cerna, prefaţă de Petru Poantă. Cluj – Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2001

Oswald Spengler, *Declinul Occidentului*, traducere de Ioan Lascu, Editura Beladi, 1996

Nae Ionescu, *Curs de metafizică,* București, Editura Humanitas, 1995

Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, București, Editura Humanitas, 2019

Mircea Eliade, *Mefistotel și androginul,* București, Editura Humanitas, 1995

Mircea Eliade, *Mitul reintegrării*, București, Editura Humanitas, 2003

Mircea Eliade, *Jurnal, 1941-1969,* București, Editura Humanitas, 1993, p.234

Lucian Blaga, Meșterul Manole, în *Teatru*, București, Editura Minerva, volumul I, 1984

Mircea Eliade, *50 de Conferințe radiofonice*, București, Editura Humanitas, 2001, p. 124

Ernesto Bonaiutti, *Dante comme profetta*, Edizione Guanda, 1936

Umberto Eco, În căutarea limbii perfecte, traducere de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2002

Rudolf Otto, Sacrul, traducere de Ioan Milea, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002

Gilbert Durand, *Figuri mitice și chipuri ale operei, De la mitocritică la mitanaliză*, traducere de, București, Editura Nemira, 1998

Mircea Eliade, *Mefistofel și androginul*, București, Editura Humanitas, 1995

G.Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, Opere, Editura Minerva, 1971, volumul 8-9

Roland Barthes, *S/Z*, translated by Richard Miller, Blackwell, 1974

[18] G.Călinescu, Opera lui Mihai Eminescu, Opere, Editura Minerva, 1971, volumul 8-9

[19]

VASILE VOICULESCU AND THE ARCHETYPES

Iulian Băicuș
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: In this critical essay I have been trying to prove the relationship between Vasile Voiculescu s fantastic novellas and short stories and Carl Gustav Jung's theory or archetypes, focusing on Ioan Petru Culianu s research in order to create a bridge between phychoanalisis and literature, filling the gap between theory and a a close reading analysis.

Keywords: Voiculescu, archetypes, Collective Uncounscious, Ioan Petru Culianu, fantastic

Cititorii prozelor fantastice ale lui Vasile Voiculescu nu pot face abstracție de dimensiunea aceasta arhetipală a prozei sale, foarte multe din povestirile sale, adunate în cele trei volume, *Capul de zimbru*[1], și *Iubire magică*[2], editate postum pentru prima oară în anul 1966 sau în cele două ediții *Gânduri albe*, o antologie din 1986 sau *Toiagul minunilor*, culegerea din 1991 care conține texte inedite scrise în perioada 1931-1932. Nu există nicio povestire din aceste volume care să nu pornească de la un nucleu arhetipal, primul exercițiu de hermeneutică de acest tip aparținându-i lui Ioan Petru Culianu[3], cel care va include în antologia de articole *Studii românești* un eseu intitulat *Mit și simbol în opera lui V. Voiculescu*, în care sunt trecute în revistă foarte multe dintre aceste arhetipuri.

Printre povestirile sale fantastice cele mai cunoscute care pot fi considerate capodopere ale literaturii române se numără și *Lostrița, Pescarul Amin, Sezon mort, Iubire magica, Lacul rău, Lipitoarea, Ultimul Berevoi, Behaviorism, Ciorba de bolovan, Sakuntala, Căprioara din vis*, etc. Despre acestea Vladimir Streinu[4] scria că dacă și-ar găsi un traducător pe măsura valorii lor ar putea sta foarte bine alături de alte povestiri care sunt considerate capodopere ale literaturii universale, cum ar *fi Bătrânul si marea*[5] sau *Zăpezile de pe Kilimanjaro*[6] de E. Hemingway, iar cele cu subiecte religioase pot fi puse alături de povestirea lui Gustave Flaubert**,** *Legenda sfântului Julien Ospitalierul*[7] sau de piesa de teatru a acestuia, *Ispitirea sfântului Anton*[8]**.** În general autorul preferă tehnica sadoveniană a povestiri cu ramă sau a povestirii în povestire, excelând în materie de descrieri exotice sau pune accent pe miraculosul popular în detrimentul fantasticului cult, de influență occidentală, mai bine conturat în nuvela *Domnișoara Christina* sau în prozele fantastice ale lui Mircea Eliade, unde se vede ceva mai bine dubla rădăcină a fantasticului românesc, popular sau cult, dar care începe de prin nuvelele lui I.L.Caragiale sau povestirile lui Gala Galaction.

---

[1] Vasile Voiculescu, *Capul de zimbru*, București, Editura Scrisul Românesc, 1983
[2] Vasile Voiculescu, *Iubire magică*, București, Editura Minerva, colecția BPT, 1972
[3] Ioan Petru Culianu, *Mit și simbol în opera lui Vasile Voiculescu*, în Studii românești, Fantasmele nihilismului, Secretul doctorului Eliade, Iași, Editura Polirom, 2006
[4] Vladimir Streinu, *V. Voiculescu și tentația mitului*, în revista Luceafarul nr. 1314, aprilie 1967
[5] Ernest Hemingway, *Bătrânul și marea*, traducere de Radu Pavel Gheo, Iași, Editura Polirom, 2021
[6] Ernest Hemingway, *Zăpezile din Kilimanjaro și alte povestiri* , traducere de Ionuț Chiva, Iași, Editura Polirom, 2014
[7] Gustave Flaubert, *Un suflet curat, Legenda sfântului Julien Ospitalierul, Irodiada*, traducere de, iași, Editura Polirom, 2013
[8] Gustave Flaubert, *Ispitirea sfântului Anton*, traducere de Lucia Demetrius, în opere, București, Editura Univers, 1982

Astfel, în povestirea *Lostrița***,** pescarul Aliman cade victimă nagodei cu chip de femeie, de fapt el se sacrifică pe sine pentru a o salva de la moarte pe frumoasa sirenă, care li se părea oamenilor că seamănă „*cu o domniță lungită la soare pe plaja cu nisip argintiu".* Tentativele lui Aliman de a prinde lostrița în cârligul undiței seamănă foarte tare cu încercările lui Ahab de a-l captura pe Moby Dick, balena fermecată, sau cu cea a Bătrânului din nuvela lui Ernst Hemingway, *Bătrânul și marea*, de a prinde monstrul marin cu ajutorul undiței. Proza capătă un aer fantastic în momentul în care Aliman reușește să salveze din apele Bistriței o fată foarte frumoasă, sălbatică, cea care pune mâna pe sufletul lui, îl înrobește pur și simplu. Apariția fetei se produce ca în basmul lui Hans Christian Andersen, *Mica sirenă*, abia după ce pescarul își construiește cu ajutorul unui briceag un mic obiect de lemn, pe care îl vopsește în culorile vii ale lostriței, un mic totem pe care îl poartă cu el pretutindeni pentru a-i reaminti mereu lostrița. El o cere în căsătorie pe fată dar acesta îl refuză, spunând că nu este interesată de căsătorie, dar sunt vizitați de o femeie, mama fetei, Bistriceanca, cea care o convinge să se întoarcă acasă. Aliman pleacă în căutarea ei, o găsește după ce îl întreabă pe un bătrân uitat de Moarte, de doar o sută de ani, și când o găsește o aduce acasă și este hotărât să facă nuntă cu ea. Din nefericire, aburii alcoolului ingurgitat la nuntă îl determină să jure că va mânca într-un gest animist inima lostriței chiar în ziua nunții sale, dar, ca în balada *Miorița*, acesta se dovedește a i chiar ziua propriei morți, căci din dorința de a îmbrățișa Lostrița se scufundă pentru totdeauna sub valuri. În mod evident în această povestire Vasile Voiculescu va combina legendele populare românești care vorbesc despre diverse știme ale râurilor cu mituri occidentale, cum ar fi cel binecunoscut din Romantismul german, cel al lui Lorelei, cea care a scufundat barca unui cavaler german, iar legenda spune că una dintre stâncile de pe Rin ar fi fost botezate cu numele ei, poemul lui Heine fiind bine cunoscut scriitorilor români, să nu uităm că unul din romanele lui Ionel Teodoreanu se numește chiar așa, opera eponimă. Vasile Lovinescu[9] citează un basm popular, *Lostrița*, probabil chiar sursa posibilă a povestirii lui Vasile Voiculescu, în care este reluat mitul lui Oedip, în varianta moldovenească, dar la care autorul cult va renunța, păstrând numai dimensiunea magică a personajului.

În povestirea voiculesciană *Pescarul Amin*, personajul principal are ceva de amfibian, gândirea autorului este tot de tip totemic, ca la amerindieni, care cred până ân ziua de azi, că diversele animale sălbatice castorii, vulturii sau bizonii sunt chiar strămoșii lor direcți. În această povestire dincolo de simbolurile religioase ușor detectabile, să nu uităm că primii creștini erau marcați de simbolistica aceasta a peștelui, în vreme ce apostolii erau numiți de Iisus *pescari de oameni,* de altfel apostolul Petru a fost pescar de meserie, se numea Simon și alături de fratele său, Andrei, despre care se spune că a creștinat poporul român, ajungând în Dobrogea, pescuia pe apele lacului de lângă Betsaida Galileii. Vasile Voiculescu, adept al rugăciunii inimii, a făcut parte din mișcarea religioasă ortodoxă *Rugul aprins* și a fost condamnat la închisoare politică pentru convingerile sale, iar simbolurile acestea religioase pot fi decriptate chiar din numele pescarului, Amin, care este forma românească a formulei prin care se încheie orice rugăciune: Amen.

Cu toate acestea legenda luptei dintre pescarul Amin și monstrul marin este condusă cu o mână sigură de autorul povestirii, care are la dispoziție chiar un pattern biblic, din Vechiul Testament, la care face apel din când în când, la capitolul veterotestamentar în care este descris Iona, cel înghițit de un monstru, în cazul povestirii *Pescarul Amin* de un morun de dimensiuni uriașe, pe care Amin se chinuie să-l ucidă fără succes și căruia îi cade pradă chiar el, în finalul povestirii el fiind devorat de acest monstru al apelor. Tzvetan Todorov[10] în excelentul său studiu despre literatura fantastică, citează oglinzile din proza lui E.T.A. Hoffmann, *Prințesa*

[9] Vasile Lovinescu, *Lostrița*, în Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare, București, Editura Cartea Românească, 1993, p.46

[10] Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Al. Sincu, Editura Univers, 1975

Brambilla. În aceasta proză ochelarii (înlocuiți la Eminescu de pleoapele coborâte, pe post de filtru oniric) și oglinda înlesnesc pătrunderea în universul miraculos, fantastic. Rațiunea neagă însă oglinda iar filosofii care privesc oglinda unei ape lumea răsturnată se plâng ca au amețeli. Ei pretind că „*a vedea lumea a se vedea de-a-ndoaselea e potrivnic gândirii și rațiunii umane*".

De fapt în povestirea lui Vasile Voiculescu[11], *Pescarul Amin***,** apa alcătuiește o imensă pneumă, căci apele sunt, potrivit afirmațiilor lui Carl Gustav Jung, cel mai des întâlnit dintre simbolurile Inconștientului, iar pescarul coboară în ea pentru a scoate la suprafață piatra filosofală, chiar steaua amenințată cu dispariția. Nici considerațiile psihanalitice sau filosofice ale lui Gaston Bachelard despre reveria acvatică din Apa și visele nu ar trebui pierdute din vedere. La nivel acestei oglinzi a apei se produce o inversiune de dimensiuni cosmice iar cerul reflectat, firmament interior al fiecărui om devine un joc secund, mai pur: „*Pescarii au cerul lor în fundul apelor, cer mult mai adânc, amețitor de misterios… Dumnezeul lor nu umblă pe nori, poartă pe mugetele talazurilor, prin vârteje și anafore, pe chiții și morunii biblici, închizând ochii »*. Amin își deschide drum spre paradisul scufundat doar prin puterea imaginației, care nu cunoaște zăgazuri: « *În lumina de matostat bătut cu stele, fundul bulboanei era un adânc Paradis regăsit, în care el intra lăsând afară timpul, ca o slugă, să aștepte… Cerul de sus, măsurând vremea, se rotise cu zodiile lui întoarse și arăta cu Pleiadele și Carele miezul nopții. Și tot închis sta. Pe când cerul lui din adânc se deschisese*".

Eroul, scufundându-se în apă, pe un soi de firmament interior, se caută, de fapt, pe sine. El începe sa fie legat prin fire subțiri, de lumină, de ființele din adâncuri, în pneuma sufletului său s-au amestecat, ca în *Psalmul* arghezian stelele cu peștii: „*Acolo se mișcau stelele și peștii, nu una și alta ci topite într-o singura plăsmuire*".

Pe fundul apei își face însă apariția la un moment dat chiar Leviathanul, un morun uriaș, strămoșul totemic al pescarului Amin, cel care înghite chiar zodiile întoarse, punând în pericol umanitatea întreagă. Persistă mereu pericolul ca acestea să dispară definitiv, aruncate în aer de dinamita cu care Amin îl vâna pe acel monstru, nu mai intru în detalii dar evident suntem aici tot într-un model al jocului secund, al universului reflectat, înghițit într-o oglindă acvatică dotată cu puteri magice. Pentru a salva omenirea și a se transforma într-un nou Prometeu, pescarul Amin alege calea spinoasă a sacrificiului de sine, printr-o combinație între modelul christic și o prelungire a mitului păgân al Meșterului Manole. Pescarul va coborî în apă și va fi înghițit, aidoma biblicului Iona, vezi aici și mitul revizitat de dramaturgul Marin Sorescu, chiar de peștele uriaș, iar arhetipologia ar putea broda aici pe marginea unui posibil scenariu al inițierii.

În lupta sa cu toți acești monștri acvatici ai Subconștientului, Conștiința recurge la sacrificarea ființei corporale iar pescarul Amin câștiga astfel paradisul interior, cel în care se simte nemuritor. E o reluare a arhetipului Meșterului Manole, prezent în epoca interbelică și în textele lui Lucian Blaga și Mircea Eliade. În același fel în care trupul omului trebuie să fie înghițit de mormânt pentru ca omul interior să se poată elibera complet de povara existenței pământene. Amin e totuși un pescar norocos, el reușește să ridice comoara de pe fundul apei. Nu prea cred că s-a mai afirmat acest lucru, dar relația dintre pescar și pește mi se pare până la un punct similară celei dintre căpitanul Ahab și Moby Dick, din romanul lui Hermann Melville, reluată sub un alt aspect, psihologic, în nuvela lui Ernest Hemingway, *Bătrânul și marea*[12].

În fond, toate miturile acestea ale sacrificiului pentru creație au o valoare arhetipală, a demonstrat-o cu vârf și îndesat Mircea Eliade în eseul său despre Meșterul Manole. Interpretarea acestui fragment are sens abia după ce citești un vis al lui Carl Gustav Jung

[11] Vasile Voiculescu, *Pescarul Amin*, în *Capul de zimbru*, Povestiri, București, Editura Cartea Românească, 1982, p. 35

[12] Ernest Hemingway, *Bătrânul și marea*, traducere de Radu Pavel Gheo, București, Editura Polirom, 2007

povestit de acesta în cartea sa de memorii, *Amintiri, vise, reflecții* [13]. Astfel avem de-a face în mod evident cu o contaminare a două arhetipuri separate, cel al Regelui Pescar și cel al lui *Iisus icthtus*, în limba greacă, cuvântul care desemna peștele, ichtus, fiind un acronim al formulei religioase « *Iesous (Iisus) CHristos (Hristos) THeou (Dumnezeu) Uiou (Fiu) Soter (Salvator)* ». Peștele a fost inițial un simbol al iudaismului, vezi episodul din istoria biblică din Vechiul Testament, în *Cartea lui Iona*, dar primii creștini l-au preluat imediat iar metafora pescuitului apare de mai multe ori în Noul Testament, iar o mare parte dintre apostolii lui Iisus erau chiar pescari. Comoara căutată de această dată în fundul apei, dincolo de oglinda ei, este o altă metaforă a căutării centrului spiritual iar pasajul ar putea foarte bine să se alăture acelor vise care exprimă procesul de individuație, descrise de psihologul elvețian Carl Gustav Jung în volumul mai sus citat.

Un simbol foarte important al prozei fantastice românești, atât la Mircea Eliade cât și la Vasile Voiculescu îl constituie șarpele, astfel Dorina, eroina din povestirea lui Mircea Eliade, Șarpele (proza aceasta a fost puternic influențată de *Cezara* eminesciană), coboară în timpul unui vis în „*palatele de mărgean*" de pe fundul mării. Ea este călăuzită de o femeie necunoscută, în interpretarea lui Carl Gustav Jung[14] aceasta este chiar « *anima»*, de un geniu călăuzitor și hypnopomp. Pătrunderea se face printr-o serie de oglinzi. Prima oglindă se găsește într-o odaie „*cu tavanul rotunjit ca o boltă*" (apare din nou spațiul rotund). Capătul ei e foarte îndepărtat: „*Parcă se deschidea o alta încăpere acolo și la căpătul ei alta, la nesfârșit, ca între oglinzi*".

Trecând prin această succesiune de camere Dorina traversează, de fapt, râul Lethe și uită instantaneu totul. În ultima încăpere îi apare pragul de apă (cea de-a doua oglindă): „*o apă ascunsă dar adâncă, neagră, rece*". Dorinei îi este frică să pășească dar însoțitoarea sa, un alt paznic al pragului, care are aproximativ aceeași funcție cu personajul cu care deja ne-am familiarizat, este vorba de personajul din poezia lui Ion Barbu, *Falduri,* Wilson William, și care o îndeamnă să treacă acest prag, pentru că nu se va îneca. Ea pășește pe apă ca și cum ar păși pe sticlă, apoi are de urcat pe o scară, unde simte greutatea fiecărui pas. Însoțitoarea își declină orice posibilitate de a o ajuta, Dorina trebuind să urce scara singură, iar visul acesta al urcării pe o scară are, potrivit teoriei lui Carl Gustav Jung, „*analogii istorice cu riturile inițiatice*"; "*Ideea urcării prin cele șapte cercuri planetare semnifică întoarcerea sufletului la zeul soarelui, unde-și are originea*".

Mircea Eliade[15] se va ocupa el însuși de aceasta urcare pe scară într-un studiu din tinerețe, consacrat analizei viselor din jurnalul lui Julien Green, în studiul său „*Treptele"* lui Julien Green. De fapt este reluat în acest text, într-o formă ușor modificată, un vis arhetipal, „*visul zborului*", cu ecouri în mișcarea ascensională din postumele eminesciene și din *Noaptea de noiembrie*[16] a lui Alexandru Macedonski. Un asemenea vis este reprodus în nuvela *Geniu pustiu*, astfel eroul aparținând familiei ceva mai largi a « naturilor catiliniare » închide adesea ochii pentru a visa « în libertate » iar efectele sunt miraculoase, cu precizarea că este totuși vorba despre o reverie, nu despre un vis nocturn, de factură onirică:

„*O, atunci îmi place să trec prin lume cu ochii închiși și să trăiesc fie în trecut fie în viitor. Visez ca copilul ce vorbește prin somn, zâmbind, cu Maica Domnului, -mă transport în cer, pun aripi umerilor mei și părăsesc pământul, pentru ca să mă dau cu totul acelor umbre divine- visuri, care mă poartă din lume în lume și mă izbesc din gândire în gândire. Mor pe pământ ca să trăiesc în cer*".

---

[13] C. G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, consemnate și editate de Aniela Jaffé, traducere și notă de Daniela Ștefănescu, București, Humanitas, 2001

[14] C.G. Jung, *Psihologie și alchimie*, traducere de Carmen Oniți, București, Editura Teora, 1996

[15] Mircea Eliade, *Treptele lui Julien Green*, în *Insula lui Euthanasius*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 21-29

[16] Alexandru Macedonski, Noaptea de noiemvrie în Poezii alese, București, Editura Eminescu, 1987

În cazul visului eminescian citat aici, alte două aspecte îți atrag imediat atenția, comparația cu copilul, pe care William Wordsworth îl declara maestrul spiritual al omenirii, cel care în inocența lui paradisiacă poate vorbi direct în somn chiar cu Maica Domnului, și ideea renașterii și zborului, care pare construită pornind chiar de la mitul luciferic și hyperionic, pentru că de fapt călătoria se consumă la nivelul întregului Cosmos prin treceri succesive dintr-o lume în alta.

Dar să revenim la textul povestirii lui Mircea Eliade. După ce termină de urcat pe această scară interioară a sufletului, vezi și studiul isihast *Levastița* sau *Scara***,** scris de Ioan Scărarul, cunoscut în Occident sub denumirea de Ioan Climax, care a avut un impact și asupra lui Eugène Ionesco, vezi motivul scării de argint, care poate fi întâlnit chiar în piesa acestuia, *Setea și foamea*[17], sufletul Dorinei ajunge în ținuturile aurorale, ale aurorei boreale, unde stăpânește Soarele (Luceafărul). Palatul acesta subacvatic are pereți în întregime din sticlă, exact ca în palatele scufundate din postumele eminesciene. Ea este înconjurată de sufletele celor morți, aflate într-o sală bogat ornamentată și iluminată feeric și cu pereții acoperiți de oglinzi, de asemenea, o posibilă influență preluată din imaginarul poetic al postumelor lui Mihai Eminescu. Locuitorii din această lume acvatică, o înconjură, îi fac semn cu obiectele dar Dorina nu are voie să le răspundă. Apare tânărul, care o preia de la însoțitoarea hipnopompă și care îi indică să o privească pe Arghira, fata înecată, un personaj de basm, care stătea palidă pe un tron. Întrebarea tânărului cade ca o lamă de ghilotină: „*Nu vezi ca tu ești acolo*?".

Dorina nu poate însă suporta privirea ucigătoare a Dublului, veritabilă Gorgonă, situație perfect comparabilă cu cea din postuma eminesciană *Vis,* ea fuge de dublul său, trezindu-se. Nucleul mitic eminescian poate fi găsit undeva la intersecția aceasta dintre mitic și oniric. Dorina își va da seama că a visat abia când le privește lângă ea pe prietenele ei adormite, situația fiind, *mutatis mutandis*, comparabilă cu cea din povestirea lui Yasunari Kawabata[18], *Frumoasele adormite*. Apoi Dorina recade într-un somn adânc, fără vise „*ca și cum s-ar fi scufundat lin într-un lac fără fund*". În finalul nuvelei ea va traversa împreună cu Andronic, feciorul Luceafăr și îmblânzitorul de șerpi, lacul adevărat pentru a ajunge din nou în Edenul sălbatic, ceva mai bine cunoscut nouă cititorilor de literatură română de pe insula paradisului utopic sau edenic creat de preotul Euthanasius, unde tovarășii de călătorie îi descoperă la finalul prozei dormind, goi și îmbrățișați. În schimb povestirea lui Vasile Voiculescu ce se poate cel mai bine invoca în legătură cu acest simbolism al șarpelui, citată și de Ioan Petru Culianu, este cea intitulată *Șarpele Aliodor*, în care un copil, Ionică, poartă în sân un șarpe inofensiv, botezat în cinstea șarpelui magic din basmul popular, cel care îl ajută pe erou să descopere o boabă de rubin (mărgean) cu puteri magice, miraculoase. Ioan Petru Culianu va observa că medicul Voiculescu ar fi încercat prin această povestire să trateze și superstiția populară a unei femei care crede că s-ar fi îmbolnăvit de cancer pentru că ar fi înghițit un șarpe, în realitate acesta a fost descoperit mai târziu înecat într-un butoi cu țuică, deși șerpilor nu prea le place să bea alcool!

Ionică va îngropa șarpele cel din balerca de rachiu, exact cum fusese martor la moartea mamei sale, de fapt, în plan fantasmatic, discutăm despre o relație de determinare, moartea mamei produsese și moartea șarpelui și nu invers, cum credea aceasta. Uneori cancerul, care în popor era cunoscut sub denumirea de rac, poate produce aceste tulburări încât în mintea femeii imaginea șarpelui se suprapune peste cea a bolii inoperabile, iar cazuistica este posibil să fie una reală, culeasă de medicul Vasile Voiculescu din îndelungata lui practică medicală, unde mai pui că scriitorul își va anticipa și propriul său sfârșit, căci el va muri de cancer la puțină vreme de la eliberarea sa din închisorile comuniste, iar volumul final *Ultimele sonete închipuite*

[17] Eugene Ionesco, *Setea și foamea*, traducere de Dan C.Mihăilescu, în Opere, București, Editura Univers, 1998
[18] Yasunari Kawabata, *Frumoasele adormite*, traducere din limba japoneză de Anca Focșeneanu, București, Editura Humanitas, 2009

ale lui William Shakespeare în traducere imaginară[19] îl va scrie sub un tratament cu morfină, care să-i permită să-și termine opera, caz unic în literatura universală.

În nuvela lui Vasile Voiculescu, *Zahei orbul*[20]**,** șarpele are un caracter ambiguu, de tip *coincidentia oppositorum,* el poate fi și un simbol pozitiv, legat de ceremoniile de inițiere, ca în proza lui Mircea Eliade în care valoarea hermetică a șarpelui primează, în vreme ce șarpele de aramă din Vechiul Testament sau șarpele înfocat amintit chiar de Vasile Voiculescu este un simbol christic, el anunța pe vechii iudei naștere Mântuitorului, sau cel puțin așa a fost interpretat de teologii bisericii creștine din primele secole. În *Zahei orbul*, roman plin de semne ezoterice, preotul olog care este ținut pe umeri de un voinic orb, o imagine împrumutată dintr-o tradiție indiană, Samkya Karika, atribuită lui Ishvarakshna, iar preotul acesta, purtat pe brațe de Zahei orbul, poartă în brațe un vas sacrificial italienesc încrustat cu semnul șapelui, căci ar exista două valori ale sale, prima trimite în sensul răului, și se referă la șerpii înfocați, care fac parte din armata lui Satan, în vreme ce șerpii de aramă sunt asimilați Fiului Omului, de fapt ar fi două cuvinte ebraice diferite, *nahash* și *saraph*, ultimul având pluralul cuvântul seraphim! Simbolul este de asemenea prezent în Biblie, în parabola călătoriei lui Tobie care este condus de îngerul lui păzitor.

Ar mai fi de amintit, în acest context arhetipal, și povestirea *În mijlocul lupilor*, în care personajul care narează se numește Luparu și a luat iarba fiarelor, se înțelege perfect cu lupii, el însuși fiind un soi de werewolf, de om-lup, care are capacitatea de a se metamorfoza în lup, cu o rădăcină profundă în vechea legendă populară românească a vârcolacului. Tot așa, bătrâna din povestirea *Lacul rău***,** va reuși cu ajutorul crucii să depisteze sufletul flăcăului înecat, Gheorghieș, pe care tot satul îl căutase zile întregi fără succes ca și cum ar fi avut în mâini o crenguță de alun, cu ajutorul căreia săpătorii de fântâni reușesc prin radiestezie să identifice cursul firului de apă.

În povestirea *Ciorbă de bolovani* sătenii din satul Flămânzenii vechi asistă uimiți la modul în care un străin, simbol al lui Iisus din episodul Nunții din Cana Galileii le prepară o ciorbă de bolovani, în care aceștia se vor metamorfoza în cartofi, ceapă și slănină, care apar din senin în casă, în pod și în camară, o parabolă a eucharistiei și a credinței creștine care poate înmulți pâinile și peștii, o ciorbă care, la finalul povestirii, hrănește un sat întreg.

În povestirea intitulată *Utimul berevoi* asistăm la ritualul ciudat prin care un bătrân solomonar prin vrăji foarte complicate care țin de șamanismul popular românesc de studierea cărora s-a ocupat în tinerețea sa Mircea Eliade, în fața celor șapte boari îl invocă pe taurul magic, totemic, denumit arhitaur ca să se împerecheze cu șapte junici și să salveze specia de la extincția totală, dar din cauza unor erori de preparare a poțiunii magice sau a impurității sufletești a solomonarului magia nu reușește iar acesta sfârșește sub copitele turmei dezlănțuite care își va urma liderul totemic.

Povestirea *Căprioara din vis* este varianta prozastică a poemului lui Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, în acesta un sculptor va pleca la o vânătoare, iar o tânără domniță îi va dărui patru dulăi de vânătoare, zăvozii apărându-l de fiarele sălbatice, iar în mijlocul codrului el va adormi și va visa o un flăcău voinic care vâna o căprioară dar care se transforma într-o fată foarte frumoasă, încât acesta a ezitat să o mai vâneze și a lăsat-o să plece. Ca în povestirile lui Louis Borges, odată întors la castel bătrânul sculptor va descoperi absența Irinei, care fusese închisă definitiv în lumea de cleștar a viselor, unde va trăi etern, fără să cunoască moartea.

În povestirea intitulată, după un curent psihologic, *Behaviorism*, apare din nou Povestașul, o instanță narativă foarte importantă pentru proza lui Vasile Voiculescu, de data aceasta este vorba de nea Tase, care povestește istoria unui schit de doar douăzeci de maici, în care maica stareță era chiar mătușa lui, călcat de trei hoți, decișI să fure toate odoarele sfinte,

[19] Vasile Voiculescu, *Ultimele sonete închipuite ale lui William Shakespeare în traducere imaginară și alte Poezii*, București, Editura Minerva, 1971
[20] Vasile Voiculescu, *Zahei orbul*, ediție de Roxana Sorescu, București, Editura Art, 2010

dar locuitoarele schitului se descurcă foarte bine și cu ceva ajutor divin de la un Deus Pantocrator care le dezvăluie toate planurile hoților reușesc să-l decapiteze pe unul dintre ei și să-l lege fedeleș pe ceilalți doi și să-i predea jandarmilor. Aspectul de fapt divers al povestirii este intensificat de acest mysterium tremendum, de prezența Sacrului, iar nea Tase este suspectat de toți ascultătorii că le mai și înflorește puțin, că spune povești vânătorești, cele care sunt considerate chiar arhetipul literaturii americane, de la Edgar Allan Poe la William Faulkner, poveștile trase de păr sau *tall-tale stories*.

O povestire care are un context arhetipal evident, în tema umbrei, o subtemă a dublului găsim în *Lipitoarea*, în care ni se bagă în cap că fiecare vânător care hălăduie pe câmpuri este însoțit de o pasăre fantastică, o umbră a sa, care-l urmărește pretutindeni, iar vânătorul din povestirea lui Vasile Voiculescu va reuși chiar performanța să ucidă această pasăre care pare scoasă din nuvela lui Daphne du Maurier, ecranizată magistral în filmul horror *Păsările*, regizat de Alfred Hitchcock:

„*Dintr-odată, o umbră cu aripile arcuite, ceva mai mare ca un lăstun, plutea deasupra mea, ca să se așeze la câțiva zeci de pași înainte, în albia drumului, unde se făcea una cu întunericul. Acolo sta nevăzută, lipită de pământ până mă apropiam gata s-o calc. Atunci se ridica fără zgomot, fără un fâlfâit, ca să se lase iarăși la câțiva pași, mai departe, de unde o sculam din nou. Astfel, mă însoțea cu o stăruință ciudată, petrecându-mă până în poartă*."

La un moment dat ne dăm seama citind povestirea că această pasăre este chiar sufletul vânătorului, vezi și celebra povestire fantastică a lui Peter Schlemil, dar mutată aici în cadrul popular:

„*Într-o noapte cu lună plină, am prins-o în gura armei tocmai când se profila pe discul alb, ca o pată din lună, și am descărcat carabina în ea. Dacă ar fi fost cu adevărat, nu mai putea scăpa vie. Odată cu detunătura, am simțit o atât de ascuțită fulgerare, ca și cum glonțul s-ar fi izbit de astru și s-ar fi întors înapoi în mine*."

În povestirea *Iubire magică* personajele sunt naratorul și un medic, un poet și pictor, care călătoresc cu mașina până la Kalicichioi pe litoralul Mării Negre, unde naratorul povestește istoria unor săteni care răstignesc vulturii ca să-i țină departe pe tovarășii lor de găinile satului, sau cea a puricilor atrași de lumina reflectată de lama de cuțit, prin care autorul își bate efectiv joc de superstiție și de idee de șamanism sau magie. Tot aici naratorul, care pare a fi chiar folclorist și ar dori să reinterpreteze mitul lui Faust din perspectivă modernă, un semnal destul de important pentru cititorii povestirii, ne spune cum se va îndrăgosti el de Mărgărita, o fată de la țară, nora gazdei dar cu un chip demn de Margareta din drama lui Goethe:

„*Când mi-am venit în fire, o zeiță – nici acum nu-i pot spune altfel – sta și mă privea cu un zâmbet șăgalnic. Era înaltă, zveltă, cu părul castaniu și unduios, ochii mari de un verde ca fundul de talaz, obrazul alb-trandafiriu împuns de două gropițe, nasul subțire, drept, cu nări pâlpâitoare. Bărbia puternică pornea semeață în jos, ca să se rotunjească seducătoare, și gura fermecător arcuită își ascundea colțurile ușor sumese în două gingașe bride. Coloana splendidă a gâtului se îmbina fără greș în linia umerilor de o proporție și o grație nemai închipuite. Sânii, zglobii, drepți, umpleau de o viață misterioasă în care pâlpâiau fără încetare. Brațele admirabile, lungi și netede, se terminau cu mâini suave și mici cât un cuib de pitulice, încărcate cu dezmierdări. Sub mijlocul strâns, șoldurile glorioase, pline de voluptăți erau modelate de fota neagră, care-i descoperea picioarele goale, desăvârșite, cu glezna delicată, sugrumată jos, cum numai o rasă cu har poate zămisli. Purta sandale, care scoteau la iveală ușoara boltire a tălpii și călcâiul mic și roz, ca la nimfele zugrăvite de maeștri. Nu știu dacă am privit-o îndelung sau mi-am dat seama, am intuit totul dintr-o ochire. Dar era de o perfecție copleșitoare*".

Imediat, pentru a o cuceri naratorul cere ajutorul unei vrăjitoare care îi prepară o poțiune magice, a unui elixir care induce dragostea, îi dăruiește o bucățică de os cit un solz de pește, un talisman cu puteri vrăjite, dar de fapt ambiguitatea aceasta a fantasticului nu-l prea ajută pe

cititor să deosebească prea tare efectele ei de cele ale dragostei adevărate, încât nu prea îți poți da seama cu ușurință dacă frumusețea reală a tulburat sufletul povestitorului sau compoziția chimică a ierburilor amestecate și ingerate din pură curiozitate antropologică și științifică. De fapt, la o privire atentă, ne dăm seama că autorul a intenționat să reviziteze mitul lui Faust, din păcate magia nu funcționează căci eroul povestirii va descoperi în locul Mărgăritei sale o babă absolut hidoasă, și va căpăta o ură pe femei în vreme ce prietenul va înnebuni, convins că i s-au făcut vrăji sau farmece și va muri, fiind evocat de un psiholog drept un caz foarte grav de psihoză-delirantă. Un medic de talia lui Vasile Voiculescu nu avea cum să trateze mitul lui Faust altfel decât ca pe fișa unui caz de-al său, medical, ca pe o simplă afecțiune psihică, mitul clasic pierzându-și în lumea modernă care nu mai crede în magie, alchimie și alte asemenea practici magice orice sens ascuns.

Last but not least, *Capul de zimbru*, este o povestire transformată în scenariul unui film de regizorul Lucian Pintilie, un ofițer român din Armata Română, care este consemnat într-un front foarte depărtat, undeva prin Dobrogea, iar situația seamănă puțin cu cea din romanul lui Dino Buzzatti[21], *Deșertul tătărilor*, primește vizita unui general german, care scoate dintr-un plic o marcă poștală, un cap de zimbru de 27 de parale, care valorează peste un milion și jumătate de mărci germane. Generalul neamț este foarte mândru de exemplarul său filatelic de culoarea piersicii, nemaiexistând decât unul asemănător în toată lumea, pe scurt al treilea nu există, sau altfel spus *tertium non datur*!

Din păcate spre rușinea ofițerului român timbrul dispare iar soldații sunt suspectați că l-au furat, dar unul dintre ei îl găsește furnizând ofițerului neamț și o explicație plauzibilă, s-ar fi lipit de fundul unei farfurii de supă. Comandantul îl cheamă la el pe ofițerul Tomuș, cel care salvase onoarea Armatei Române ca să-l chestioneze după plecarea neamțului de unde avea acel timbru iar acesta îi va mărturisi că îl primise drept talisman de la mama sa, dar că nu voise să-l contrazică pe german că cel de-al treilea timbru de fapt exista și că propoziția **Tertium non datur** era falsă. De fapt era un rămașag prin care autorul își propusese să demonstreze că Logica nu poate avea cum să câștige bătălia cu Ficțiunea și Literatura, perfect pentru tipul de povestire fantastică propus de Vasile Voiculescu.

BIBLIOGRAPHY

Vasile Voiculescu, Capul de zimbru, București, Editura Scrisul Românesc, 1983

Vasile Voiculescu, Iubire magică, București, Editura Minerva, colecția BPT, 1972

Ioan Petru Culianu, Mit și simbol în opera lui Vasile Voiculescu, în Studii românești, Fantasmele nihilismului, Secretul doctorului Eliade, Iași, Editura Polirom, 2006

Vladimir Streinu, V. Voiculescu și tentația mitului, în revista Luceafarul nr. 1314, aprilie 1967

Ernest Hemingway, Bătrânul și marea, traducere de Radu Pavel Gheo, Iași, Editura Polirom, 2021

Ernest Hemingway, Zăpezile din Kilimanjaro și alte povestiri , traducere de Ionuț Chiva, Iași, Editura Polirom, 2014

Gustave Flaubert, Un suflet curat, Legenda sfântului Julien Ospitalierul, Irodiada, traducere de, iași, Editura Polirom, 2013

Gustave Flaubert, Ispitirea sfântului Anton, traducere de Lucia Demetrius, în opere, București, Editura Univers, 1982

Vasile Lovinescu, *Lostrița*, în Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare, București, Editura Cartea Românească, 1993, p.46

[21] Dino Buzatti, Deșertul tătarilor, traducere de Niculina Benguș-Tudoriu, București, Editura Polirom, 2011

Tzvetan Todorov, Intoducere în literatura fantastică, traducere de Virgil Tănase, prefață de Al. Sincu, Editura Univers, 1975

Vasile Voiculescu, Pescarul Amin, în Capul de zimbru, Povestiri, București, Editura Cartea Românească, 1982

Ernest Hemingway, **Bătrânul și marea**, traducere de Radu Pavel Gheo, București, Editura Polirom, 2007

C. G. Jung, **Amintiri, vise, reflecții**, **consemnate și editate de Aniela Jaffé**, traducere și notă de Daniela Ștefănescu, București, Humanitas, 2001

C.G. Jung, **Psihologie și alchimie**, traducere de Carmen Oniți, București, Editura Teora, 1996

Mircea Eliade, *Treptele lui Julien Green*, în **Insula lui Euthanasius**, București, Editura Humanitas, 2003, p. 21-29

Alexandru Macedonski, Noaptea de noiemvrie în **Poezii alese**, București, Editura Eminescu, 1987

Eugene Ionesco, Setea și foamea, traducere de Dan C.Mihăilescu, în Opere, București, Editura Univers, 1998

Yasunari Kawabata, **Frumoasele adormite**, traducere din limba japoneză de Anca Focșeneanu, București, Editura Humanitas, 2009

Vasile Voiculescu**, Ultimele sonete închipuite ale lui William Shakespeare în traducere imaginară și alte Poezii**, București, Editura Minerva, 1971

Vasile Voiculescu, **Zahei orbul**, ediție de Roxana Sorescu, București, Editura Art, 2010

Dino Buzatti, **Deșertul tătarilor**, traducere de Niculina Benguş-Tudoriu, București, Editura Polirom, 2011

WHEN CLIO WANTS TO BECOME MELPOMENE

Iulian Băicuș
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: I have been trying in this critical essay to create an interface in between History and Novel, I am taking into account some of the best Romanian history novels, exemplifying the way in which the old chronicles can generate a hibrid genre, being one of the most satisfying type of novels, starting with some old texts, continued by some of Mihail Sadoveanu's novels and continuing with several text being written by contemporary authors.

Keywords: Novel, His-story, postmodernism, Georg Lucacz, Linda Hutcheon

În istoria literaturii române sunt diverse situații în care filologii au ajuns să scrie diverse istorii profesioniste, nu mă refer aici la literatura veche, unde cronicarii moldoveni dar și cei munteni, pornind de la surse străine, de obicei maghiare sau poloneze, au scris **Letopiseții Țării Moldovei**, și aici ne putem referi la Grigore Ureche, Miron Costin, care a fost și decapitat de Constantin Cantemir, cel pe care Dimitrie Cantemir va încerca în **Viața lui Constantin Cantemir**, lucrare scrisă în limba latină, să-l salveze pe tatăl său de la acuzația de asasinat, dar fără prea mare succes, sau Ion Neculce, de fapt așa cum ne dăm seama, la început conceptul de istoriografie coincide perfect cu cel de istorie, cele două se întîlnesc în literatura română veche sub forma aceasta a cronicii, de inspirație occidentală, cu izvoare în istoriografia latină, dar sub aceeași umbrelă pot să fie aduși și cronicarii munteni, Stoica Ludescu, Radu Popescu, Stolnicul Constantin Cantacuzino, și **Cronica Bălenilor.**

De foarte multe ori, odată cu discursul acesta al istoriei ca narațiune ficțională sau de narațiune de tip istoriografic, se bazează pe o perfectă simetrie, căci Istoricii vin dintr-o epocă în care ca să fii istoric trebuia să ai și un anume talent literar, asta s-a întâmplat până prin secolul al XIX-lea, când cele două câmpuri gnoseologice s-au despărțit iar istoricii și filologii s-au despărțit, dar nu ne interesează aici doar romanele sau narațiunile care pornesc de la evenimente istorice reale, ci și istoriile scrise de scriitori, care se subînscriu, de obicei, problemelor reale, de obicei acestea fiind cărți de propaganadă, cum ar fi de exemplu cartea lui N.Bălcescu, **Românii subt Mihai Voievod Viteazu,** în care discursul vizează mai mult concepte romantice, cum ar fi ideea de națiune, care aparține mai mult ethosului național pașoptist decât anului 1600, când unirea românilor era mai mult un act de extinderea a unui teritoriu locuit de români, căci Mihai Viteazu este un corespondent al condotierilor care se puteau găsi în Italia, ideea de unitate națională fiind, de fapt, un concept al lumii contemporane. Lucian Boia[1] a observat de mult acest element și a vorbit despre conceptele de națiune, naționalism sau stat național în **Două secole de mitologie națională**. Studiul esențial pe care Lucian Boia l-a scris exclusiv în limba română, care conceptualizează acest proces de explicare a modului în care istoriografii de descendență romantică, dintre care cei mai importanți sunt N.Iorga și Alexandru Xenopol, este cel care se numește **Istorie și mit în conștiința românească[2],** dar putem adăuga aici și un volum care s-a bucurat de o circulație ceva mai redusă, intitulat **Mituri istorice românești[3].**

În volumul său**, Istorie și mit în conștiința românească,** considerată a fi cartea cea mai cunoscută a autorului acesta își permite să deconstruiască miturile istoriei naționale,

[1] Lucian Boia, *Două secole de mitologiei națională*, București, Editura Humanitas, 2005
[2] Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească,* București, Editura Humanitas, 1997
[3] Lucian Boia, *Mituri istorice românești,* București, Editura Universității din București, 1995

examinând în primul rând mitul lui Mihai Viteazu, care își are drept bază celebrul studiu al lui N.Bălcescu, Românii sub Mihai Voievod Viteazu, care preia imaginea cam edulcorată pe care i-a fac chiar cronicarii munteni, acesta fiind unul din miturile principale pentru Pantheonul Muntenesc, având un singur corespondent în zona mitologiei naționale din Moldova, în figura lui Ștefan Cel Mare. Autorul evaluează apoi critic mișcarea aceasta de idealizare a istoricilor, și intervenția în zona Istoriei a membrilor Școlii Ardelene, cea care mitizează cam tot ce atinge, cam ca regele Midas, cel care transforma în aur tot ce atingea. De asemenea, spiritul criticismului junimist avea să supună unei grile analitice cam tot ce însemna istorism românesc, de altfel șeful mișcării, Titu Maiorescu va scrie, de pe pozițiile unui clasicism luminat, influențat fiind de istoricii latini, O Istorie contemporană a României, din epoca regelui Carol al doilea, în care vrea să alcătuiască un soi de preambul al propriilor **Discursuri parlamentare**, dar care este și o iscusită istorie a parlamentarismului românesc.

După 1900 se declanșează mișcarea Poporanistă sau autohtonistă, cum o numește Lucian Boia, dominată de figura de Om Renascentist a lui Nicolae Iorga, un savant de formație intelectuală occidentală dar și un polihistor extraordinar, care a publicat un total de 1005 volume, practic nu există un domeniu din Istoria universală și din cea literară, el fiind autorul unei Istorii a literaturii române, de la origini până la perioada modernistă, care este privită cum grano salis, O **Istorie a literaturilor romanice** dar și **O istorie a românilor**, în zece volume separate. Istoria literaturii a lui N.Iorga este una nu pur literară sau estetică, cum avea să fie cea a lui G.Călinescu sau cea critică a lui N.Manolescu, ci una care se sub înscrie studiilor culturale, de fapt partea ei cea mai însemnată este cea a literaturii vechi sau pașoptiste, căci, pe măsură ce se apropie de prezent N.Iorga devine din ce mai opac la literatura contemporană. O altă carte de propagandă care apare este **Povestea unei coroane de oțel,** scrisă de G.Coșbuc, în anul 1899, la apropierea declanșării Primului Război Mondial, care este tot o istorie a regenței lui Carol I. De fapt aceasta este o istorie romanțată a Primului Nostru Război Națșional, condus cu eroism de Regele Carol I, cel care devine recipientul acestei Coroane de Oțel prin care G.Coșbuc, personifica efortul național de Eliberare Națională. Mai mulți artiști au participat atunci la efortul acesta național, G.Coșbuc a scris poemele din volumul de propagandă națională **Cântece de vitejie**, un alt autor clasic, Vasile Alecsandri avea să abordeze tema în volumul de poezii, **Ostașii noștri**, în vreme ce pictorul Nicolae Grigorescu, și-a mutat atelierul de pictură pe linia frontului, unde a pictat câteva capodopere ale picturii noastre de război. Pe de altă parte ar trebui să amintim romanul lui Duiliu Zamfirescu, În război, cel care este inclus în ciclul acesta al sagăi Comănești enilor, mai puțin cunoscut decât **Viața la țară** sau **Tănase Scatiul**. Pentru că Duiliu Zamfirescu ar fi dorit să emuleze romanul lui Lev Tolstoi, **Război și pace**, care este conceput pe un spațiu de frescă social economică uriașă, Duiliu Zamfirescu a apelat la cunoștințele despre roman ale criticului Titu Maiorescu, cel care i-a recomandat să consulte studiile unor istorici, iată că, pentru prima dată un autor de roman consultă documente istorice, de altfel ar trebui spus că autorul transcrie mot a mot un comunicat de război, tocmai pentru a mări gradul de autenticitate, procedeu utilizat ceva mai târziu și de romanul lui Camil Petrescu, **Ultima noapte de dragoste, Întâia noapte de război.**

În studiul său nefinalizat despre proza lui Lev Tolstoi, Duiliu Zamfirescu se pune de acord cu ideile lui Caragiale din epocă, va respinge zolismul tocmai pentru excesiva utilizare a unei forme de darwinism sau de determinism social, recomandându-le prozatorilor români, care se puteau număra pe degetele unei singure mâini, soluția mult mai cinstită a realismului rusesc, el însuși se considera un soi de Tolstoi cu suflet latin într-o scrisoare trimisă unui amic. Foarte importantă pentru că surprinde o bună parte a ideilor sale despre roman este și corespondența dintre Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu, în care autorul sagăi Comănești enilor îi cerea criticului sfaturi pentru a surprinde cît mai exact evenimentele istorice din timpul Războiului de Independență, de altfel a inclus un comunicat de front direct în textul romanului, gest foarte avangardist care anticipa oarecum conceptul de autenticitate folosit de

Camil Petrescu în **Ultima noapte de dragoste, Întâia noapte de război**. Metoda zolistă i se pare excesivă și superficială și nu se teme să o caracterizeze cu un pasaj absolut memorabil, deși ea a lăsat urme adînci în literatura română, de la Slavici sau Caragiale până prin epoca nuvelisticii lui Sadoveanu, Rebreanu și mergând uneori până la romancieri contemporani de tip Radu Aldulescu. Caragiale înfierase și el zolismul și îl consideră un hocus-pocus cu limbaje tehnice, de altfel el s-a temut toată viața să scrie un roman, poate că ar fi ajuns în final și în această fază dacă nu ar fi murit brusc, după ce fusese sărbătorit pentru că devenise sexagenar, ba chiar constata plagiatul lui Emile Zola de care acesta fusese acuzat chiar Franța. Consultat fiind în legătură cu planul autorului de a descrie Războiul de Independență din 1877 criticul junimist îi recomandă să consulte câteva tratate de istorie, ambiția acestuia de a rescrie **Război și pace i se** pare ușor ridicolă, e ca-n celebra expresie latinească, cu elefantul care s-a scremut și a născut un șoricel, de fapt în romanul acesta, **În război**, Duiliu Zamfirescu este un precursor al autenticității camilpetresciene, autor preocupat ca nimeni altul de literatura de război, vezi eseul acestuia, **Mare emoție în lumea prozatorilor de război**, din moment ce va insera în carte un comunicat de front și va descrie figura regelului Carol I care a condus trupele române direct din tranșee. Matei Villara, unul din eroi romanului, moare atacând reduta Plevna, o proiecție literară a eroicului sacrificiu a legendarului maior Șonțu. De fapt, dacă luăm în considerare relația aceasta dintre evenimentul istoric și proiecția sa în plan narativ niciodată în operele de ficțiune nu ni se dau narațiuni de mare amploare, cel puțin nu până la romanul de tip modernist de război, de care ne vom ocupa ceva mai târziu. Proza românească istorică, se așază și ea pe cele trei coordonate din eseul despre romanul românesc, **Arca lui Noe**[4], care îl are autor pe profesorul N.Manolescu.

De altfel, nu știu dacă ați realizat că literatura istorică începe la noi ceva mai devreme, romanul lui N.Filimon, **Ciocoii vechi și noi** este scris ceva mai târziu decât timpul în care se desfășoară acțiunea romanului. În general spre deosebire de alți prozatori de la noi N.Filimon își rezervă o mare parte din spațiul narațiunii din carte, scris la 1863 romanul coboară în timp pînă la 1813, deci în urmă cu cinci decenii fiind primul roman istoric sau exotic din literatura română, de fapt autorul lui călătorește în timp dar fără mașina timpului a lui H.G.Wells ci având la dispoziție doar imaginația și modelul prozei balzaciene dar și a romanelor de mistere de tip Walter Scott, Alexandre Dumas, Paul Feval sau Eugene Sue, care își trăiau voga în perioada pașoptistă, descrierii străzilor și caselor Bucureștiului, creând un nou oraș, un simulacru al celui real, construit fie pornind de la gravuri mai vechi, fie de la documente extrase din arhive, dar cea mai completă descriere este cea a interiorului casei lui Andronache Tuzluc, în care N. Filimon îl va anticipa iar pe romancierul neo-balzacian G.Călinescu, cel care în **Enigma Otiliei** va pastișa sau va parodia, cred alți critici, vezi opinia lui N.Manolescu extrem de nuanțată din **Arca lui Noe**, stilul celui mai important romancier realist francez din secolul al XIX-lea.

În capitolul al XVI-lea, intitulat à la maniere de Henri Fielding, din **Tom Jones, a Foundling**, *Fă-te om de lume nouă, să furi cloșca de pe ouă*, evident versuri extrase dintr-o manea sau dintr-un cîntec lăutăresc, Filimon ne dă suficiente informații despre casele lui Tuzluc, pornind de la descrierea unei singure camere, căci vorba lui Durand din Structurile antropologice ale imaginarului, metafora aceasta a înghițirii este foarte importantă pentru romancierii realiști, nu avem cum să rupem personajele de roman de camerele în care aceștia trăiesc, spune-mi cum arată camera ca să-mi dau seama ce fel de personaj o locuiește și cum arată epoca respectivă. Pe lângă aceea descriere a camerei în care Dinu Păturică va fi cazat opulența și bogăția decorațiunilor interioare vorbește destul de elocvent pentru stilul acesta baroc al decorațiunilor din epoca lui Caragea, contrastul cu sărăcia camerei lui Dinu Păturică fiind creat intenționat, pentru a augmenta ideea că acesta va porni călătoria sa către elita societății lui Caragea de foarte de jos, din plebe:

[4] N.Manolescu, Arca lui Noe, București, Editura Grammar, 1995

„*Camera în care dădea el ospățul era împodobită cu două paturi turcești înfundate, peste care erau puse saltele de lână acoperite cu chilimuri vărgate de Idirné (Adrianopole), cusute pe margini cu ciucuri de bumbac alb; pe lângă pereți erau puse perne îmbrăcate cu cit tocat; prin unghiurile acestor paturi erau așezate pernițe mici umplute cu puf, pe ale cărora fețe albe de batistă se vedeau mai multe arabescuri cusute cu fir de mătase, iar pe una dintr-însele, erau cusuți doi amorași, ținând în mâini o ghirlandă de flori, în al căreia mijloc era o inimă pătrunsă de două săgeți și inscripția aceasta: Μή μέ ξεχνάς.*

Zidul de lîngă pat era acoperit cu un covor de Brussa, pe care stau spânzurate în cuie o pușcă arnăuțească ghintuită, legată la mașină cu o sangulie cusută cu fir, și două perechi pistoale băgate în tocuri de piele, ornate tot cu fir. Mai în jos, tot pe acel perete erau atârnate două săbii turcești cu mânerele de sidef, iar în mijlocul lor era așezat un cauc oltenesc de hârșie neagră de miel, al cărui fund era cusut cu fir de cel bun peste postav roșu și lăsa să atârne în jos o fundă de fir lucrată cu mare gust.

Cele două ferestre dinspre uliță erau împodobite cu mai multe glastre de flori, printre care se deosebeau mai ales: maghirani, trandafiri și câțiva endrișaimi, ce umpleau atmosfera camerei de un miros nu așa plăcut, cît era de pătrunzător.

Pe lângă pereți erau puse în rând câteva scaune de Brașov vopsite și un sipet mare, legat în bande de fier alb peste piele de căprioară albastră.

La o înălțime oarecare a unuia din pereți era un dulap mic, săpat în zid, în care se afla depusă mica bibliotecă a ciocoiului, compusă din câteva cărți grecești și românești, printre care figurau: Proorocia lui Agatanghel, Filozoful Sintipa, Alexandria, Tilu Buhoglindă și alte capete d-opere ale literaturii naționale de pe atunci, cărți glumețe care, prin anecdote de spirit și povețe filozofice, făcea petrecerea favorită a poporului".

De asemenea Scrisorile lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri sunt scrise mult mai târziu iar personajele evocate ca **Teodor Diamant, Teodoros**, ciuma lui Caragea, Generalul Coletti la 1835, Liberalii de altădată, Din timpul Zaverei, Școala acum 50 de ani, sunt povestiri de epocă, din alte epoci revolute, pe care Ion Ghica le evocă cu nostalgie, cu pietate filială și cu mult bun simț.

Cu toate că epoca nu-i tocmai una propice literaturii camera respectivă își are mica ei bibliotecă semn că Andronache Tuzluc nu-i tocmai un om prost, ci unul care iubește cărțile și consideră o lectură bine venită o formă de loisir necesară, deși literatura lui este alcătuită mai curînd din cărți populare, plus un surprinzător **Till Eulenspiegel,** scris de Charles de Coster, carte foarte populară în epocă, între timp retrogradată în categoria cărților pentru copii, aidoma lui **Robinson Crusoe**, **Călătoriilor lui Gulliver,** sau a lui Gargantua și Pantagruel, care inițial fuseseră scrise pentru părinți, de altfel discuția care va urma în care Dinu Păturică începe prin a reproduce un capitol din **Fiziolog** și încheie printr-o foaie contabilă prin care va analiza cheltuielile exagerate care îl pot duce pe conu Dinu la faliment, balanța aceea contabilă fiind transcrisă de romancier ad litteram în roman, fiind primul document contabil care atestă cheltuielile unui personaj literar.

Atrage atenția și pernința cu o inscripție în limba grecească, ce se traduce prin *Forget me not*, nu mă uita, ceea ce ne conduce cu gândul spre aerul ușor kitsch al casei de mahala, semn că boierii și mahalagii se amestecau când vine vorba de modul de a-și împodobi casele, azi în casele țărănești nu lipsește eternul pește din sticlă colorată sau eterna carpetă cu răpirea din Serai, semn clar al faptului că Țările Române au fost multă vreme pașalâc turcesc și că influența orientală a fost de lungă durată la noi. Studiile unor Edward Said[5], **Orientalism** sau ale Mariei Todorova[6] despre literatura balcanică s-ar dovedi de mare folos unor cercetători ai

[5] Edward Said, *Orientalism, Concepțiile occidentale despre Orient,* Traducere de Ana Andreescu si Doina Lica, Editura Amarcord, 2001

6 Maria Todorova, *Balcanii şi balcanismul*, (trad. din engleză Mihaela Constantinescu şi Sofia Oprescu), București, Humanitas, 2000,

literaturii române care a primit influențe din Orient o lungă perioadă de timp, din epoca pașoptistă pînă prin epoca interbelică, dacă i-am aminti doar pe Mateiu Caragiale cu **Craii de Curtea Veche**, sau pe Mihail Sadoveanu, el însuși un mare iubitor de literatură medievală pe care a rescris-o în **Divanul persan**, o reluare sau o rescriere aproape postmodernă a Sindipei, sau în **Ostrovul lupilor**, în care se ocupă de rescrierea poveștilor lui Nastratin Hogea, deși momentul I.L.Caragiale nu merită nici el să fie lăsat la o parte, nuvelistul din **Kir Ianulea**, **Pastramă trufanda, Abu Hassan,** fiind un argument suficient de puternic în favoarea ideei că basmele din Halima au schimbat fața literaturii române clasice.

Nu lipesc din romanul lui N.Filimon nici celebrele liste homerice, heteronomiile din care a evoluat de fapt realismul, la finalul acestei descrieri ne este prezentată cu generozitate chiar masa de tip bufet de pe care invitații la acest banchet de idei dar și gastronomic, căci orice poveste trece prin burtă, revenim la **Structurile antropologice ale imaginarului**, sau la cele două excelente eseuri ale lui Michel Onfray[7], **Pîntecele filosofilor**, și **Rațiunea gurmandă**, subintitulate **Critica rațiunii dietetice** sau **Filosofia gustului**, visez să citesc cândva un astfel de studiu despre romanele românești, ca să mă lămuresc care sunt tabieturile alimentare ale romancierilor de la noi și să înțeleg modul în care acestea au schimbat istoria literaturii române.

Pe masa întinsă se găsesc mâncăruri orientale foarte rafinate sau simple aperitive(mezelicuri), cei patru țigănași îmbrăcați în straie cu fireturi aduc felurile de mâncare pe masă iar două țigăncuțe toarnă în pahare vin și rachiu de anason:

„*Pe masă erau rânduite o mulțime de farfurii cu mezelicuri de tot felul: marinată de stacoji, farfurioare mai mici cu icre proaspete de morun, licurini jupuiți, sardele muiate în untdelemn de Mitilene amestecat cu piper și zeamă de lămâi de Messina, măsline dulci de Tessalia, grămădite în formă piramidală, icre tari de chefal, smochine de Santorini, halva de Adrianopole; nimic din delicatesele gastronomice ale Orientului nu lipsea pe masa ciocoiului, mai împodobit ă chiar decît a stăpânului său. Toate aceste mezelicuri erau așezate după o regulă militară, având la fiecare distanță de două palme cîte o carafă cu vin galben de Drăgășani, cu pelin roșu din viile mănăstirii Bistrița și cu vinuri orientale de diferite culori și gusturi, fără a lipsi papornițele*[31] *cu anason de Chio și cu mastică de Corint*”.

Boierul își mai servește apoi invitații și ” *cu un castron colosal plin cu ciorbă de știucă fiartă în zeamă de varză cu hrean; pe urmă aduseseră două farfurii lunguiețe cu mihalți și păstrăvi rasol, muiați în oțet și untdelemn; aduseră mai multe vase de cositor pline cu iahnii, cu plachii, cu morun gătit în măsline și foi de dafin, cu crapi umpluți cu stafide și coconare și alte felurite mâncări care se ziceau în vechime “bucate cu cheltuială*””.

Fără a fi un inițiat al gastronomiei din epoca lui Caragea îmi dau seama citind aceste pasaje că un gourmet contemporan cu Dinu Păturică sau Andronache Tuzluc ar fi pus mai mare preț pe felurile de mâncare preparate din pește, din știucă, morun, crapi sau păstrăvi, se pare că era o masă cu specific pescăresc sau poate or fi mâncând în post, când era harț sau dezlegare la pește, dar aceste tipuri de mîncăruri dar și rachiul de anason le dezleagă limbile invitaților care oferă cititorilor un al doilea divan de data aceasta de idei, începutul romanului de idei din literatura română.

Personal sunt de acord cu Tudor Vianu[8] cel care în **Arta prozatorilor români** remarcase deja faptul că retorismul și invocarea acesta permanentă a diverselor personaje mitologice cu care kera Duduca, Andronache Tuzluc și Dinu Păturică, primul triunghi amoros din literatura română, un soi de **Jules și Jim** din epoca fanariotă, ca să-mi aduc aminte de filmul celebru al lui François Truffaut, care este și el o ecranizare, al romanului scris în 1953 de Henry-Pierre Roché.

[7] Michel Onfray, *Rațiunea gurmandă, filosofia gustului*, traducere din limba franceză de Lidia simion și Claudia Dumitriu, București, Editura Nemira, 2000, și Pîntecele filosofilor, critica rațiunii dietetice, traducere de Lidia Simion, Buucrești, Editura Nemira, 2000

[8] Tudor Vianu, Arta prozatorilor români, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p. 57

Personal prefer tablourile acestea balzaciene, atâtea cât pot fi ele recuperate și cred că realismul este partea care salvează de la pieire un roman care dacă nu ar fi fost realist nu ar fi adus nici un fel de progres estetic în literatura română, spune-mi cât de realist ești ca să-ți spun cu cine te însoțești, Nicolae Filimon rămâne părintele fondator și deschizătorul de drumuri al romanului realist de la noi, pe temelia acestui roman crescând ulterior capodoperele acestui tip nou de roman. De fapt nu cred că nu avem cum să amintim o altă carte a lui Nicolae Filimon, care nu s-a bucurat de un foarte mare răsunet dar care poate fi citită azi ca un veritabil romanț de călătorie, este vorba despre **Escursiunile în Germania Meridională**, care întregesc alături de nuvela de inspirație florentin-renascentistă **Mateo Cipriani**, nuvela sa de debut **Friederich Staaps sau Atentatul de la Schoënbrunn** și **Nenorocirile unui slujnicar**, un fel de Ur-**Ciocoii vechi și noi** opera acestui scriitor pașoptist, cam lipsit de noroc și care ar fi putut deveni primul autor balzacian din literatura noastră. Pentru că ies oarecum din zona noastră de interes principal care rămîne romanul românesc nu mă voi ocupa aici de memorialele de călătorie decît în trecere și voi menționa operele similare ale unor alți mari călători, în ordinea talentului vorbim despre cărțile de călătorii ale unor scriitori ca Ion Codru Drăgușanu, autorul **Peregrinului transilvan**, care așa cum declara în fraza de incipit a cărții a pornit să străbată rătundul lumii, superbă introducere la o carte la fel de superbă, Vasile Alecsandri, **Călătorie în Africa**, care anticipă oarecum celebrele jurnale africane ale unui André Gide, bunăoară.

Ca să nu pierd ideea aș spune doar că **Escursiunile în Germania Meridională a lui N.Filimon** nu-s decât un mixtum compositum între un ghid Baedeker clasic și o carte *des moeurs*, de moravuri, vezi săgețile îndreptate împotriva ușurătății femeilor germane, în care sunt descrise în ordinea cronologică a călătoriei excursia pe Dunăre, croaziera pe nava arhiducele Franz Ferdinand, vizita la Budapesta, Viena, iar unul din capitole descrie chiar atentatul din fața castelului Schōbrunn din nuvela mai sus amintită, parcurile și grădinile publice din jurul Vienei, Praga cu toate monumentele ei și cu celebrele acoperișuri suflate cu aur dar și revolta protestantă a reformatorului Jann Huss, uneori descrierile cum ar fi cea a galeriei de tablouri din Dresda sunt seci, o listă de picturi transcrise direct din ghid, alteori însă romancierul de ocazie se pierde în considerații fără sfârșit cum ar fi cele două capitole despre muzica lui Schubert și opera sau muzica viitorului a lui Richard Wagner, cu exemplificări din opera **Lohengrin**, pagini de critică muzicală de înaltă ținută intelectuală, cum puțini puteau scrie în aceea epocă și care rezistă la lectura oricărui pretențios meloman din zilele noastre.

Nicolae Filimon are un talent aproape balzacian de a descrie fie straiele epocii fanariote, fie e considerat un monograf al moravurilor și obiceiurilor din capitala României din epoca domniei lui Caragea, evocată și de Ion Ghica într-una din epistolele expediate amicului său, V.Alecsandri când descrie scenele din timpul ciumei lui Caragea, romancierul de ocazie dând o atenție deosebită portretului Chirei Duduca, dar și interioarelor caselor sau decorațiunilor, cum numai în romanele balzaciene mai poți întîlni.

Ar trebui citate din aceeași epocă literară și scrisorile lui Ion Ghica ce ar fi trebuit să fie expediate prin poștă amicului său de pană[9], boierului V.Alecsandri, scriitorul preferând varianta cea mai ușoară, publicarea lor, rămân una din operele literaturii epistolare de top din literatura română, iar deși pasajele realiste nu lipsesc, deși intențiile sale inițiale sunt cele de memorialist sau de moralist, de autor de moravuri învechite în maniera prozei istorice a lui Prosper Merrimé și abia în al treilea rând realiste, dat fiind că lecturile sale balzaciene rămân mai curând marginale. Inginer hotarnic de meserie, educat la o universitate din Anglia, Ion Ghica ar putea să fi luat cunoștință de scriitori din literatura engleză, cred că ar putea fi fost mai curând un fan al lui Charles Dickens decât al lui Honoré de Balzac, de altfel fii săi au dat unele din primele traduceri ale pieselor lui Shakespeare, din care Ion Ghica a tradus piesa **Romeo și Julieta**.

[9] Prieten prin corespondență, amie de plume sau pen-friend

Spre deosebire de ceilalți scriitori pașoptiști Ion Ghica, ne asigură același Tudor Vianu, excelează prin capacitatea de a evoca diverse personaje ale lumii mai vechi pe care o evocă din amintire, printre personajele lui memorabile se numără polițistul Bârzov, dascălul Chiosea, care se chinuia să-i învețe muzica, terminologia sa fiind reprodusă și de Mircea Cărtărescu în în celebrul său vers din Levantul, ”*pa pa ga vu ghe ga di, che ga di vu che zo ni”*, de fapt transcrierea notelor muzicale din muzichia orientală lui Anton Pann, Teodor Diamant, un fourrierist local, celebru pentru înființarea din falansterului din Scăieni, una din primele manifestări ale utopismului social în cultura română, dar și celebru haiduc Bălțărețu, personaj demn de literatura cu haiduci pe care o citea adolescentul Sadoveanu, și care a născut la noi romanele de tip capă și spadă cel mai cunoscut fiind trilogia **Frații Jderi**, cu o acțiune care coboară în timp chiar în epoca domniei lui Ștefan cel Mare. Mircea Cărtărescu cita povestirea lui Ion Ghica în jurnalul său, Un om care scrie, ca fiind una pe care și-ar dori să o transforme într-un roman istoric, și, de altfel ne anunța că lucrează la acest gen de narațiune.

Cînd analizăm modul în care istoria se proiectează în operele literare, trebuie să citățm celebrul program al **Daciei literare**, în care creatorii români erau îndemnați să construiască acest corpus de proze istorice, care a debutat la noi în perioada pașoptistă, evident pe urmele unor Walter Scott, cu **Rob Roy** și **Ivanhoe**, sau ceva mai târziu cu romanele lui Alexandre Dumas. Nu am cum să evit acest pas mai ales că nu ai cum să treci peste acest subiect dacă nu iei în calcul interesul Romantismului pentru trecut și istoria glorioasă, la noi destul de lizibil, dacă ne gândim de pildă la celebrul manifest al Daciei literare, dar și la nuvele istorice ale lui Negruzzi, Alexandru Lăpușneanu, sau Alexandru Odobescu, Doamna Chiajna sau dar și la teatrul nostru istoric clasic, de tradiție shakespereană. Ar trebui să încep acest scurt exordiu amintind câteva exemple pe care eu le consider peremptorii, cred că suntem cu toții de acord că fenomenul a debutat în literatura engleză prin romanele lui sir Walter Scott, **Ivanhoe** sau **Rob Roy.** Imediat aveau să apară și imitatorii francezi, din categoria unor autori ca Alexandre Dumas pere sau Paul Feval, și de ce nu literatura de mistere a lui Eugené Sue, în care mulți analiști ai romanului contemporan, la francezi Marthe Robert[10] în **Romanul începutului sau începuturile romanului**, iar la noi critici cum ar fi Ștefan Cazimir, autor al unei foarte utile antologii a romanului de mistere dar și Paul Cornea, care a cercetat îndeosebi sociologia receptării romanului de mistere marca George Baronzi, autorul **Misterelor de Bucuresci.**

Prin natura sa romanul de aventuri, sau de capă și spadă, care este în primul rând o lectură de adolescență, lecturile mele începând în adolescență, trebuie să stabilim cele câteva genuri majore, fie că este vorba de romanul istoric de descendență romantică, altoit pe pattern-ul romanului istoric al lui sir Walter Scott, **Ivanhoe** sau **Rob Roy,** dar exemplele pot fi citate cu zecile, nici Honore de Balzac nu l-a neglijat în **Șuanii** sau **Pielea de șagri,** să nu uităm că realistul Balzac îl declara pe Walter Scott maestrul său literar, totuși cele mai reușite, ecranizate și adulate rămân cele ale lui Alexandre Dumas, de la **Contele de Monte Cristo**, **Cei trei muschetari** sau **După douăzeci de ani, Regina Margot, Laleaua neagră, Vicontele de Bragellone**, **Cei patruzeci și cinci** sau **Doamna de Monsorreau.** Pe Alexandre Dumas tatăl istoricii literari francezi nu prea l-au băgat în seamă, dându-i mai multă atenție fiului său care a scris Dama cu camelii, prototipul romanului fiind o fată care se pare că a murit din cauza unei mari și devastatoare iubiri, în fiecare an când este comemorată parizienii duc la mormântul fetei un buchet mare de camelii albe. Nu știu de ce strâmbau din nas criticii sau istoricii literari din perioada Romantismului Alexandre Dumas nu a fost băgat în seamă în istoriile lui Lanson sau Thibaudet și a fost ras de Emile Faguet, dar romanele de capă și spadă ale lui Alexandre Dumas, alături de romanele lui Jules Verne, au fost veritabili ambasadori ai francofoniei în lume, mai ales după ce alți francezi, frații Meliés au inventat cinematograful mut, care ulterior

[10] Marthe Robert, **Romanul începuturilor sau începuturile romanului**, **Traducere** de Paula Voicu- Dohotaru, prefață de Angela Ion,, București, Editura Univers, 1980

a devenit sonor și a cucerit lumea, cea mai mare invenție de la crearea tiparului de către Gutenberg. Sigur nu toate romanele au valoare egală, preferatele mele și ale publicului din lumea întreagă rămân **Contele de Monte Cristo,** în special volumul I, în care Edmond Dantes evadează din Chateau d'If, cred că în **Amintirile sale de cititor de cursă lungă** N.Manolescu alege exact aceași scenă, dar despre care vorbește și părintele Nicolae Steinhardt într-un eseu critic, inclus în volumul Incertitudini literare, părintele Niculae de la Rohia consideră că celelate volume sunt caracterizate drept căznite, dar abatele Faria și contele de Monte Cristo sunt caracterizate de călugărul scriitor drept două personaje shakespearene.

Primul text care va acționa drept un arhetip, și anume nuvela lui C.Negruzzi, **Alexandru Lăpușneanu,** dar și nuvelele istorice ale lui Alexandru Odobescu, **Doamna Chiajna, Viața lui Mihnea Vodă,** Literatura română nu duce lipsă de romane istorice, har Domnului! Sigur nu am de gând să fac bibliografia temei, filologii au dat cu nasul prin studiul lui Georg Lucacs, marxist dar cel mai solid în domeniu. Unele sunt mai bine scrise, altele sunt extrem de plictisitoare, unele sunt localizate în trecutul imemorial, pe vremea lui Alexandru cel Bun sau a lui Ştefan cel Mare, exemplele clasice în textele lui Mihail Sadoveanu, Ceahlăul romanului istoric românesc, sau de ce nu Liviu Rebreanu, cu **Crăişorul, Gorila** sau **Răscoala**, altele aduc istoria mai în zilele noastre, mă gândesc la Delirul şi la Cel mai iubit dintre pământeni, care are un pliu din acesta. Cine studiază chestiunea nu ar trebui să uite hermeneutica literară întreprinsă de Camil Petrescu, iniţial în piesa Danton şi apoi prelungită şi în Un om între oameni, cu grave carenţe în plan ideologic, dar şi exemple ceva mai recente, Principele, atâta cât i-o fi aparţinut el lui Eugen Barbu, **Prinţul Ghica**, un superb exemplu de ficţiune istorică al Danei Dumitriu şi un alt roman al profesorului meu de folclor, **Calpuzanii** de Silviu Angelescu. În categoria romanelor istorice proaste intră romanele lui Dumitru Săraru, pe ultimul, cel cu ciocoii cu bodyguard nici nu l-am mai citit, Paul Anghel, care revizitează o tradiție mai veche, și anume publica prin anii 80 o serie foarte lungă dedicată Războiului de Independenţă, **Zăpezile de acum un veac**, dar cu foarte multe lacune şi falsuri introduse discret în timpul documentării.

Primul Război Mondial apare ceva mai târziu în proza românească, ce-i drept cel mai important text este cel al romanului lui Camil Petrescu, **Ultima noapte de dragoste, Întâia noapte de război,** Titlul iniţial al romanului **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război**, îl întăreşte pe comentator în credinţa că opţiunea pentru autenticitate porneşte încă de la alegerea titlului, un titlu neutru, anticalofil şi această alegere pare că urmează recomandării lui Gustave Flaubert, ca romancierul să-şi aleagă drept modalitate stilistică scrisul alb, transparent, denotativ al unui notar, gradul zero al scriituri, redefinit magistral de Roland Barthes[11]. Cu toate acestea romanul lui Camil Petrescu are o savoare specială, putând fi citit şi pentru a zecea oară cu aceeaşi pasiune ca la început. Dacă prima parte a romanului constituie un proces verbal al geloziei, ca efect secundar al dragostei, cea de-a doua parte adună observaţiile din timpul primului război mondial într-un veritabil jurnal de front, cu nimic mai prejos decât literatura de război europeană a momentului, Erich Maria Remarque[12] cu **Pe frontul de vest nimic nou** sau Ernst Jünger cu **În furtunile de oțel,**[13] fiind citaţi chiar în subsolul romanului, presupunem că au fost şi citiţi întîi. Evident, scriind despre experienţele proprii din prima conflagraţie mondială Camil Petrescu reuşea să supună unui catharsis trauma unei generaţii întregi. Viziunile lui Erich Maria Remarque sau a lui Ernst Jünger sunt extrem de crude, Războiul Prim Mondial sau Marea Crăpelniță, cum a fost poreclit, nu este decât un imensa abator iar descrierile sunt extrem de crude. Iată două citate din romanul **În furtuni de**

[11] Roland Barthes, *Gradul zero al scriiturii, Noi eseuri critice*, traducere din franceză de Al. Cistelecan, Chişinău, Editura Cartier, 2006

[12] Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest nimic nou*, traducere de Emanuel Cerbu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1985

[13] Ernst Jünger*, În furtunile de oțel,* traducere de Viorica Nișcov, București, Editura Corint, 2017

oțel: pentru că ciocniri majore implicând sute de mii de oameni nu aveau cum să aibă loc prea frecvent şi, mai ales, pe un front care se întindea din Elveţia până la Marea Mânecii. „*Sunetul oamenilor care tuşesc se auzea la mare depărtare în aerul rece. Adeseori când te strecurai prin tărâmul nimănui, aceste tusete te avertizau că te apropii de liniile inamice. (...) Gândurile zburau aiurea, care încotro. Te uitai la lună şi te gândeai la zilele călduroase şi comode de acasă sau la marile oraşe care se aflau în spatele tău, unde oamenii chiar în acele momente se înghesuiau în cafenele, iar lampadarele luminau frumos centrul oraşului. Şi toate astea ţi se păreau ca făcând parte dintr-un vis - unul incredibil de îndepărtat*.“ Un alt detaliu al groaznicei vieţi în tranşee consta în prezenţa şobolanilor, care se înmulţiseră exponenţial odată cu buna derulare a carnagiului. „*Vânătoarea şobolanilor este unul dintre hobbyurile favorite ale santinelei. O bucăţică de pâine este aşezată drept momeală, iar ţeava puştii este îndreptată spre ea sau se mai practică răspândirea prafului de puşcă în găurile lor, care apoi este aprins. Fug din ele chiţăind şi cu blana arsă. Sunt nişte creaturi hidoase. Odată, cum mergeam prin ruinele satului Monchy, într-o seară călduroasă, au ieşit din ascunzătorile lor într-un număr incredibil de mare, parcă erau un covor tapetat cu blănurile lor. Unele pisici din satele distruse au preferat să se mute la noi, iubeau prezenţa oamenilor*.“

Ernst Jünger a luat parte drept ofițer combatant la foarte multe confruntări foarte sângeroase pe care le-a descrie cu lux de amănunte. După aproape patru ani de front, moartea camarazilor este descrisă aproape fără emoţie. Pentru că şi autorul se aşteaptă să ia acelaşi drum fără întoarcere. În vara anului 1916, regimentul lui Ernst Jünger a fost trimis pe secţiunea de front de pe rîul Somme, unde avea loc o celebră încleştare între nemţi şi britanici, trei milioane de militari de ambele tabere fiind concentraţi de-a lungul liniei frontului, iar un milion aveau să fie ucişi sau răniţi, făcând-o una dintre cele mai sângeroase bătălii din istorie. Spre deosebire de bătăliile napoleoniene, cu șarje de cavalerie și uniforme foarte frumoase, războiul modern nu are nimic eroic, se produce o dezeroizare a războiului. Ernst Jünger descrie cu minuţiozitate structura şi efectele abatorului. Astfel nu mai existau tranşee bine definite, ele fiind spulberate de artileria britanică. Soldaţii se adăposteau în imense cratere „*pline de uniforme, arme, cadavre. Morţii nemţi erau în spatele nostru, morţii englezi în faţă. Oriunde te-ai fi uitat, peste tot, terenul fusese pisat de artileria grea. Nici măcar o brazdă de iarbă nu mai putea fi zărită. Bucăţi de corp omenesc se vedeau peste tot în faţa noastră, braţe, picioare, cranii*.“

Preferinţa autorului pentru literatura de război ar fi putut avea şi o raţiune financiară, într-un articol publicat în presa epocii, **Mare emoție în rîndul prozatorilor de război**, Camil Petrescu[14] le reamintea cititorilor că după publicarea romanului lui Erich Maria Remarque se produce o adevărată inflaţie de asemenea romane, iar conturile din bancă se umflă pe măsura succesului acestui gen de literatură. Cu toate că scrie un roman anti-eroic ca la carte Camil Petrescu nu se bucură de acelaşi succes de public şi nu reuşeşte să dea o lovitură de vânzări. Ceva mai târziu un alt autor român, regretatul Mircea Nedelciu, avea să rescrie în manieră postmodernă acest tip de literatură în povestirea sa **Istoria brutăriei no. 4**, sau în romanul **Zmeura de câmpie**. Ar trebui spus că în toate aceste romane scrise la persoana a treia, ce acţionează ca nişte filtre livreşti, autorul caută argumente pentru a crea un aer comun, un spirit al generaţiei care participă la prima conflagraţie mondială. Notaţiile sale autenticist subiectivizate se apropie foarte mult de stilul unui autor american mai puţin cunoscut la noi, Stephen Crane[15], autorul romanului **Semnul roşu al curajului**. Pe urmele lui Camil Petrescu au mai sondat zona aceasta şi alţi scriitori români, mă gândesc în primul rând la nuvelele lui Marin Preda[16]. Camil Petrescu, pe urmele lui Marcel Proust, face cea mai amplă monografie a

[14] Camil Petrescu, *Mare emoţie în rândul prozatorilor de război,* în *Teze şi antiteze*, ed.cit, p. 88

15 Stephaen Crane, *Semnul roşu al curajului*, traducere de Aş. Stefănescu-Medeleni, prefaţă de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966

16 Marin Preda, *Albastra zare a morţii,* ediţie îngrijită de Mircea Iorgulescu, Bucureşti, Editura Militară, 1983

geloziei şi apoi, în cea de-a doua instanţă, ce nu mai apărea în epopeea romancierului francez, cel mai amplu studiu în roşu al curajului.

În **Danton**, probabil piesa cu intriga cea mai complexă scrisă vreodată de un autor român, Camil Petrescu a dat istoria luptei pentru putere la vîrful Revoluţiei franceze, cînd aceasta intra în cel de-al doilea an al său, chiar în momentul în care Robespierre, bolnav şi stăpânit de setea răzbunării, a dezlănţuit teroarea.

Piesa a fost reprezentată o singură dată, din cauza costurilor foarte mari, la Teatrul Naţional din Bucureşti, în regia lui Horia Popescu, în anul 1974, cu o distribuţie de aur, cu Mircea Albulescu în rolul lui Danton şi cu Radu Beligan în rolul lui Robespierre. Camil Petrescu recunoscuse într-un interviu că a fost deteminat să scrie această piesă după vizionarea unui film mut, produs în Germania, avându-l în rolul lui Danton pe actorul Emil Jannings, produs în anul 1920, pornind de la scenariul piesei lui Georg Büchner, **Moartea lui Danton**. Filmul cel mai recent, ecranizare a unei opere literare a scriitoarei poloneze Stanisława Prybysyeswka, **Afacerea Danton**, regizat în 1983 de marele regizor polonez Andrzej Wajda, cu actorul francez Gerard Depardieu în rolul lui Danton, e o perfectă demonstraţie a faptului că polonezii ştiu să-şi facă un P.R. mai bun la Paris decât românii.

Dacă s-ar fi rezumat la episodul morţii lui Danton, piesa lui Camil Petrescu ar fi fost mult mai convingătoare, poate din dorinţa de a depăşi performanţa lui Georg Büchner, care este totuşi un autor de factură romantică, puternic influenţat de dramele istorice ale lui Schiller sau Shakespeare, autorul român scrie o piesă în cinci acte şi douăzeci de tablouri, şi o ia cuminte de la început, de la momentele în care Danton conduce revolta cordellierilor, ca un profesor de istorie de liceu sau de universitate care predă ex-catedratic istoria Revoluţiei Franceze. Dacă ar fi să-i dăm ascultarea specialistului François Furet[17], în prezent nu ar exista o singură versiune asupra acestui eveniment care a răsturnat soarta omenirii întregi, ci numai puţin de trei versiuni diferite. Prima, cea burgheză, specifică Noii Drepte, reprezentată de François Furet însuşi, este denunţată frenetic de partida marxistă, care priveşte Revoluţia franceză drept o anticipare a celei bolşevice declanşate în 1917 în Rusia ţaristă. Cea de-a doua variantă, pornind tot de la teorii socio-politice, este analiza fără cusur a evenimentului istoric pornind de la teoria lui Alexis de Toqueville[18], formulată în cartea sa, **Despre democraţie în America**. Cea de-a treia versiune, cea a iacobinismului, a fost fundamentată pe teoriile lui Cochin, ceva mai ocultate în Franţa contemporană. Nu trebuie să ne mirăm prea tare, în fond este binecunoscut faptul că interpretarea faptului istoric e un fenomen profund subiectiv şi că obiectivitatea e numai un ideal utopic. Din acest motiv, dacă istoricii nu se înţeleg în privinţa interpretării documentelor, ce pretenţie putem avea de la scriitori, dramaturgi sau romancieri, cu precizarea că la noi, în literatura română, considerată francofilă sau francofonă nu există nicio altă operă literară consacrată acestui eveniment istoric. Într-un fel, prin preocupările sale legate de Revoluţia Franceză, Camil Petrescu înscrie cultura română într-o serie cu celelalte literaturi europene, cu cea germană, engleză, poloneză, în care evenimentul socio-politic este mai bine reprezentat. Tot acest uriaş material documentar îi permite să acţioneze potrivit metodei lui Cuvier, care putea reconstitui un paleo-animal pornind de la un singur os. Eu aş prelungi cumva acest apel la o metodă, invocîndu-i pe cei doi filosofi şi hermeneuţi germani, Schleiermacher şi Gadamer, căci piesa lui Camil Petrescu propune chiar asta, o hermeneutică a Revoluţiei franceze, pornind probabil de la experienţa lecturilor sale fenomenologice. Acolo unde nu a găsit date autorul a inventat replici, ba chiar a corectat unele erori sau inadvertenţe, aş fi curios ce reacţie ar avea un istoric francez care ar citi piesa lui Camil Petrescu, şi mai ales, dacă versiunea acestuia respectă întocmai adevărul istoric.

[17] François Furet, *Reflecţii asupra Revoluţiei Franceze*, traducere din limba franceză de Mircea Vasilescu, prefaţă de Sorin Antohi, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992

[18] Alexis de Toqueville, **Despre democrație în America**, **Traducere** din franceza de Magdalena Boiangiu, Beatrice Staicu si Claudia Dumitriu , București, Editura Humanitas, 2017

George Călinescu[19] caracteriza foarte exact drama franceză a lui Camil, observând că: „*Reprezentabilă sau nu* (*mai degrabă nereprezentabilă prin excesul de nuanţe şi prea multe tablouri)Danton este o operă excepţională, un portret de o uimitoare vitalitate. Replicile(întemeiate pe document) sunt sobre, comentariile adevărate analize. Dramatismul este scos din faptul diurn şi din valoarea intrinsecă a evenimentelor. Mail ales complexitatea oamenilor Revoluţiei, amestecul de fanatism şi frică, de ingenuitate şi intrigă, de milă şi ferocitate este atent studiată*".

Mai mult decât o piesă de teatru, piesa **Danton,** scrisă în perioada 1924-1925**,** are complexitatea unei bucăţi de proză, în care contează în primul rând personajele şi nu firele naraţiunii. Dacă ar fi avut puţintică răbdare, Camil Petrescu ar fi putut transforma materialul dramatic într-un roman istoric remarcabil, aşa cum a încercat mai apoi să o facă dublând textul piesei Bălcescu în romanul, cu tentă marxist-rolleriană, **Un om între oameni**. Dacă citim romanul acesta fluviu în cheie naratologică era absolut evident că modelul narativ era cel „doric", dar din perioada pre-psihologică, pentru că analiza psihologică a fost abandonată în favoarea prozei de atmosferă şi de reconstituire istorică. Furat de propriile teorii hermeneutice, formulate în **Falsul tratat asupra artei dramatice** autorul cărţii va depune un efort considerabil în studierea documentelor Revoluţiei paşoptiste, cum o făcuse în prealabil în cazul Revoluţiei franceze în momentul în care s-a apucat să scrie piesa de teatru **Danton**, încât a abandonat toate celelalte proiecte şi şi-a dedicat viaţa acestui şantier uriaş care ar fi închis în el talentul scriitorului, ca o mumie închisă într-un sarcofag şi adăpostită în interiorul unei piramide egiptene. Într-un asemenea uriaş cîmp, relaţiile dintre personaje nu sunt doar dictate de cronologia documentelor istorice ci au şi au caracter cronotopic, spaţial, vezi celebrul concept al lui Bahtin[20], personajul fiind purtat prin diverse ţări sau culturi, probabil intenţia autorului fiind cea de a surprinde un proces, privit prin grila destul de îngustă a dialecticii marxist-lenininste, cel de naştere a noii clase burgheze, căci **Un om între oameni** nu-i doar povestea unui personaj ci istoria naşterii unei clase sociale, aşa cum era aceasta privită de sociologul C.D.Zeletin în studiul său Burghezia română.

Tendinţa prozatorului de a se substitui istoricului era mai veche dar în cazul lui Camil Petrescu depăşeşte chiar tentativele anterioare, Liviu Rebreanu fiind atras în **Pădurea spânzuraţilor**, **Răscoala** sau **Gorila** sau **Crăişorul Horia** de diversele evenimente istorice, dar care constituiau doar un soi de rampă de lansare a naraţiunii propriu-zise, un cîmp de luptă pe care se vor confrunta diversele conflicte între personaje cu structuri sufleteşti de tipul sufletelor tari.

Sigur, nu am de gând să fac bibliografia completă a temei, filologii care se respectă au defrişat deja ideile din studiul criticului Georg Lukács [21], marxist, dar cel mai solid în domeniu. Georg Lukács vede cam patru etape ale acestei evoluţii, faza clasică, reprezentată de Walter Scott, o a doua fază, cea romantică, în care metamorfozele epicului în dramatic sunt mai frecvente, faza romantismului german, cu ecouri la noi în dramaturgia sau proza eminesciană, faza pe care o numeşte "a crizei realismului burghez", pornind în esenţă de la critica marxistă asupra modului în care era privită revoluţia paşoptistă de către filosofia idealistă, personal cred că societatea omenească este într-o criză permanentă, şi ultima fază, cea a "umanismului democratic", ilustrată de romancieri de tip Romain Rolland, Maxim Gorki, etc. Ar fi vorba despre nişte precursori mai edulcoraţi ai romanului "realist-socialist", care a dat şi la noi nişte capodopere de prostie şi manipulare în genul romanului lui Petru Dumitriu, altminteri autor serios de felul lui, **Drum fără pulbere**. Eu aş adăuga o a cincea fază, cea a istoriei total

[19] G.Călinescu, *Camil Petrescu*, în *Istoria literaturii române de la origini şi până în prezent*, *ed.cit.*, p. 748
[20] Mihail Bahtin, *Probleme ale timpului şi ale cronotopului,* în *Probleme de literatură şi estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefaţă de Marian Vasile, Buucreşti, Editura Univers, 1982, p. 297
[21] Georg Lukács, *Romanul istoric*, traducere, note şi indici de Ion Roman, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, Editura Minerva, 1978

detotalizante, concept propus de Linda Hutcheon[22] în eseul ei conscrat **Politicii postmodernismului**, filtrată iniţial prin tratatele Şcolii de la Annales, cu aplicaţie strictă la lumea medievală, mă gîndesc la minunatele studii ale lui Jacques Le Goff sau la **Brânza şi viermii**, un cutremurător exemplu de *petite histoire* oferit de Carlo Ginzburg, este exemplificată prin citarea romanelor **Cartea lui Daniel, Billy Bathgate** ale lui E. L. Doctorow, imitate la noi de cei trei autori ai romanului **Femeia în roşu,** Mircea Mihăieş, Adriana Babeţi şi Mircea Nedelciu, sau de romanele lui Salman Rushdie, **Ruşinea** sau **Copii curcubeului.** Dacă ne referim strict la metaficţiunile istorice din literatura română în capul listei ar trebui să figureze romanul lui Mihail Sadoveanu, **Creanga de aur**, analizat drept roman corintic de către Nicolae Manolescu[23] în **Arca lui Noe**. În acesta avem primul nostru roman cu mai multe straturi, critica literară a pus în evidenţă câteva, legătura structurală cu basmul, romanul de tip iniţiatic, cel francmasonic sau legătura cu romanul lui Dimitrie Cantemir, **Istoria ieroglifică,** de fapt este vorba despre animalele totemice, ascunse drept efigii de tip mitologic, adevărate măşti în spatele cărora se ascund personaje reale dintr-un Bizanţ apres Bizanţ, surprinse în mijlocul unui război de natură religioasă dintre iconoclaşti sau iconoduli sau de luptele politice pentru putere de la Constantinopole.

Din deceniul al şaptelea a secolului trecut putem cita alte două reuşite, **Calpuzanii**, romanul lui Silviu Angelescu[24] sau de ce nu admirabilul roman henry jamesian construit din interacţiunea diverşilor reflectori **Prinţul Ghica** al Danei Dumitriu[25]. Cercul se închide abia cînd încercăm să descifrăm titlul romanului lui Silviu Angelescu, **Calpuzanii**, ar trebui să ne pună pe gînduri, căci autorul, prieten din facultate cu Ioan Petru Culianu[26], autorul unui roman iniţiatic care porneşte tot de la convenţia manuscrisului găsit, intertextul din titlu fiind o trimitere la **Falsificatorii de bani** ai lui Gide, dar şi romanul **Jocul de smarald**, scris de Ioan Petru Culianu în colaborare cu H.S.Wiesner, autorul ne avertizează în prefaţă că textul cărţii a fost tălmăcit în româneşte dintr-o limbă necunoscută, evident pornind de la motivul celebru al manuscrisului găsit. Dacă citim cu atenţie textul observăm cu uşurinţă că romanul este, de fapt, o parabolă politică, seamănă pe undeva cu **Istoria ieroglifică** a lui Dimitrie Cantemir, şi că dincolo de acest concept al „expresivităţii involuntare”[27], caracteristică limbii vechi pot fi descoperite cu uşurinţă moravuri contemporane şi că tot romanul e o parabolă a lumii comuniste, închisoare a spiritului uman. Finalul cărţii lipseşte, textul e o opera deschisă postmodernă, lăsînd astfel liber jocul tuturor interpretărilor critice.

BIBLIOGRAPHY

1. Lucian Boia, *Două secole de mitologiei națională,* București, Editura Humanitas, 2005
2. Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997
3. Lucian Boia, *Mituri istorice românești,* București, Editura Universității din București, 1995
4. Edward Said, *Orientalism, Concepțiile occidentale despre Orient*, Traducere de Ana Andreescu si Doina Lica, Editura Amarcord, 2001

[22] Linda Hutcheon, *Istoria totală detotalizată*, în *Politica postmodernismului*, traducere de Mircea Deac, Editura Univers, 1997, p. 67
[23] Nicolae Manolescu, *Creanga de aur*, în *Arca lui Noe*, Editura Gramar, Bucureşti, Editura Gramar, 1998
[24] Silviu Angelescu, *Calpuzanii*, roman, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1987
[25] Dana Dumitriu, *Prinţul Ghica*, ediţia a doua, Bucureşti, Editura Albatros, 1997
[26] Ioan Petru Culianu, *Jocul de smarald*, traducere din limba engleză de Agop Bezerian, Iaşi, Editura Polirom, 2005
[27] Conceptul inventat de Eugen Negrici s-ar putea suprapune uşor peste experimentul din *Is There a Text in this Class*, a lui Stanley Fish, deşi îşi are pe undeva rădăcinile în scrierile lui Paul Zumthor.

5. Maria Todorova, *Balcanii şi balcanismul,* (trad. din engleză Mihaela Constantinescu şi Sofia Oprescu), Bucureşti, Humanitas, 2000

6. Michel Onfray, *Raţiunea gurmandă, filosofia gustului*, traducere din limba franceză de Lidia simion și Claudia Dumitriu, București, Editura Nemira, 2000, și Pîntecele filosofilor, critica rațiunii dietetice, traducere de Lidia Simion, Buucrești, Editura Nemira, 2000

7. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991

8. Roland Barthes, *Gradul zero al scriiturii,* Noi eseuri critice, traducere din franceză de Al. Cistelecan, Chișinău, Editura Cartier, 2006

9. Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest nimic nou*, traducere de Emanuel Cerbu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1985

10. Ernst Jünger, *În furtunile de oțel*, traducere de Viorica Nișcov, București, Editura Corint, 2017

11. Camil Petrescu, *Mare emoţie în rândul prozatorilor de război*, în Teze şi antiteze, ed.cit, p. 88

12. Stephaen Crane, *Semnul roşu al curajului,* traducere de Aş. Stefănescu-Medeleni, prefaţă de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966

13. Marin Preda, *Albastra zare a morţii,* ediţie îngrijită de Mircea Iorgulescu, Bucureşti, Editura Militară, 1983

14. François Furet, *Reflecţii asupra Revoluţiei Franceze*, traducere din limba franceză de Mircea Vasilescu, prefaţă de Sorin Antohi, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992

15. Mihail Bahtin, *Probleme ale timpului şi ale cronotopului*, în *Probleme de literatură şi estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefaţă de Marian Vasile, Buucreşti, Editura Univers, 1982, p. 297

16. Georg Lukács, Romanul istoric, traducere, note şi indici de Ion Roman, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, Editura Minerva, 1978

17. Linda Hutcheon, *Istoria totală detotalizată*, în *Politica postmodernismului*, traducere de Mircea Deac, Editura Univers, 1997, p. 67

18. Nicolae Manolescu, *Creanga de aur*, în *Arca lui Noe*, Editura Gramar, Bucureşti, Editura Gramar, 1998

19. Silviu Angelescu, *Calpuzanii*, roman, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1987

20. Dana Dumitriu, *Prinţul Ghica*, ediţia a doua, Bucureşti, Editura Albatros, 1997

21. Ioan Petru Culianu, *Jocul de smarald*, traducere din limba engleză de Agop Bezerian, Iaşi, Editura Polirom, 2005

ASPECTS OF THE DOBRUDGEAN TOPONYMY IN THE CONTEXT OF THE ROMANIAN TOPONYMY

Camelia Alibec
Senior Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanța

Abstract: Romanian toponymy evolved over the years and millennia from a linguistic point of view. Topical names appeared at certain historical moments and are associated with certain moments in the material and spiritual life of people, leaving a trace of society from different eras. The research of Dobrudgean toponymy highlights current problems and aspects in the general and Romance linguistics. These problems and aspects have materialized in analyses and interpretations of distinct toponymic facts and phenomena, as a result of the complexity of investigation methods and principles at the contemporary level. The way of life of the inhabitants, the relations and the direct links between people and society, etc. played a special role in this process. We can assert that the cities in Dobrogea are very stable, regardless of their ethnicity, and the toponymic names provide an additional proof of the continuity and stability of the Romanian society in medieval and contemporary Dobrogea.

Keywords: onomatology, toponymy, Dobrudgean area, zoonyms, phytonyms

Toponimia românească a evoluat pe parcursul anilor și mileniilor din punct de vedere lingvistic. Ea a fost inclusă în sistemul limbii ca un element esențial al lexicului și a fost condusă de aceleași legi de dezvoltare. Conform lui Ferdinand de Saussure, „într-o anumită stare de existenţă, la un moment dat, în limbă totul se bazează pe o rețea de relații între elementele componente". [1] Prin urmare, factorii definitorii ai subsistemului onimic reprezintă atât unitățile coexistente statice (opozitive, relative, negative), cât şi relaţiile dintre unităţile constitutive.

Toponimia limbii are unele asemănări cu faptele și fenomenele din alte domenii și subdomenii de cercetare lingvistică: geografie, dialectologie, etimologie, istorie a limbii și etnologie. Numele tematice au apărut în anumite momente istorice și sunt asociate cu anumite momente din viața materială și spirituală a oamenilor, având amprenta societăților din diferite epoci. Factorii social-istorici și geografici au influențat apariția lor, evocând caracteristicile naturale și fizico-geografice ale zonei. "*Tot felul de momente din viaţa unei colectivităţi umane: istorice (în sens strict), sociale, economice, politice, psihologice, găsesc ecou, adesea foarte prelungit, uneori permanent şi definitiv, în toponimie*" – constată acad. Iorgu Iordan.[2]

Istoricii au fost printre cei dintâi cercetători care au înțeles importanța toponimiei ca sursă de cunoștințe despre stări de lucruri din epocile trecute, pentru clarificarea unor situații care nu au fost reflectate în documentele vremii, pentru confirmarea sau infirmarea unor ipoteze.

Termenul toponimie este definit de acad. Iorgu Iordan ca „*istoria nescrisă an unui popor, o adevărată arhivă unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte, mai mult sau mai puțin vechi, sau importante care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular*".[3]

[1] Saussure, p.21
[2] Iordan, p.2
[3] idem

După ce Aurelian s-a retras din Dacia, numele topice, în special cele ale fluviilor și râurilor, cum ar fi Dunărea, Nistru, Prut, Siret, Mureș, Criș și Timiș, au servit drept mărturie a existenței și continuității strămoșilor noștri în spațiul carpato-danubio-pontic. Nomenclatura locală a reflectat într-un fel sau altul migrațiile populației, invaziile triburilor asiatice, convieţuirea cu oameni de alte etnii, relațiile sociale, economice și culturale dintre conlocuitori și nivelul de viață. Toponimele istorice ilustrează relația dintre oameni și societate, precum și relațiile economice și juridice dintre oameni și instituții.

Geografii sunt interesati de numele topice, deoarece acestea indică particularitățile fizico-geografice și naturale ale obiectelor topografice ale diferitelor locuri (aspectul exterior, forma, poziția față de punctele cardinale, însușirile solului etc.) de cele mai multe ori, ele fiind apelative la origine. Ei au fost primii care au remarcat bogăția terminologiei geografice populare a românilor și au adăugat unele cuvinte care puteau descrie cu mai multă precizie mediul înconjurător. Cu timpul, aceste cuvinte au devenit termeni tehnici uzuali în terminologia geografică.

Botanicii și zoologii nu pot rămâne indiferenți față de toponimie, deoarece aceasta conține informații despre flora și fauna zonei. Nume topice pot fi folosite pentru a identifica unde se găsesc anumite specii de plante și animale. În zilele noastre, bouri și zimbri nu se mai întâlnesc prin părțile noastre. Cu toate acestea, toponimia indică prezența lor în zonele de câmpie și coline de la vest și est de Prut, precum și în regiunile carpatice, unde au fost de obicei locuitori.

Lingvistii sunt cei care, cu întârziere, au inclus studiul numelui propriu în preocupările lor științifice. Ei au făcut acest lucru nu numai pentru a oferi disciplinei lor o sursă valoroasă de fapte și argumente, ci și pentru a clarifica problemele interne ale lingvisticii. Toponimele sunt, în esență, parte a sistemului lexical al unei limbi, indiferent dacă se referă la aspecte geografice sau istorico-sociale. Acest lucru este, de asemenea, susținut de profesorul Iorgu Iordan, care afirmă: "*Fiind, în realitate, elementele lexicului unei limbi date, chiar atunci când au caracter strict de nume proprii, toponimicele nu pot, cel puțin principial, să fie studiate cu toată seriozitatea necesară decât de lingvişti*". [4] Onomastica, în special toponimia, oferă lingviștilor o gamă largă de activitate, deoarece numele proprii geografice și de persoane sunt cuvinte ale limbii care pot fi studiate din punct de vedere semantic, lexical, derivațional, fonologic, gramatical și funcțional.

Numele topice și unitățile onimice deja existente, cum ar fi toponimele și antroponimele, sunt formate din toponimie. Acestea contribuie la constituirea și dezvoltarea sistemului toponimic în diferite moduri. Oiconime, oronime și hidronime sunt doar câteva dintre cele mai diverse categorii de nume topice pe care le formează lexicul comun. Substantivele și adjectivele apar de obicei în funcție de elementele formative, deoarece primele denumesc entități obiectiv-reale, iar cele secunde indică particularitățile lor individuale. Unitățile lexicale respective pot include cuvinte și termeni care provin din fondul literar lexical al limbii, elemente ale vocabularului dialectal (regional, local), precum și apelative vechi, care nu sunt cunoscute în prezent, care nu sunt folosite sau care au dispărut din limbă.

Apelativele au un rol important în formarea numelor de locuri, iar toponimia este puternic legată de vocabularul limbii române. Există raporturi diferite între apelative la nivelul limbii comune, cum ar fi omonimia, sinonimia și antonimia, care sunt prezente și în toponimie. Găsirea apelativului care a stat la baza formării unui anumit toponim era necesară pentru a stabili originea numelor de locuri. În ciuda faptului că cercetarea toponimelor prin raportare la apelative este foarte productivă, este important să nu se confunde toponime cu apelative. Numele tematice au caracteristici distincte, dintre care cea mai semnificativă este funcția de desemnare sau identificare.

[4] Iordan, p.8

Din punctul de vedere al fondului lexical-semantic se disting următoarele categorii toponimice principale: 1. topografice și 2. social-istorice.

Cercetarea toponimelor topografice trebuie să țină cont de statutul social al acestora. În ciuda faptului că numele de locuri sunt legate de mediul geografico-natural, ele nu trebuie luate direct din obiectele și fenomenele care există în realitate. Nu există o legătură naturală între obiect și cuvânt. Oamenii au dat nume diferitelor locații, cum ar fi orașe, sate, munți, râuri și așa mai departe. Oamenii au dat nume obiectelor geografice cu semne distinctive. Cu toate acestea, există o mulțime de semne pentru fiecare obiect, iar alegerea unui semn sau altul a fost determinată de condițiile sociale, economice și generale de dezvoltare ale societății. Având în vedere caracterul numelor topice topografice şi modul cum au luat naştere, deosebim mai multe categorii lexicale onimice: oronime, hidronime, fitonime şi zoonime.

Oronimele provin din sistemul orografic al zonei. Terminologia entopică servește drept bază lexicală pentru formarea oronimelor. Aceasta include unitățile lexicale specifice limbii literare: munte, culme, hârtop, măgură, movilă, pisc, şes, vale etc. Inserăm câteva nume din această categorie: *Arcaciul Mare* (arcaci, „ramificație an unei văi"), *Arşița* (arşiță, „loc aflat mereu în fața soarelui", „vârf de deal fără vegetație, ars de soare"), Bâtca (bâtcă, „munte mic; deal înalt") și *Adâncata* (adâncat, „adânc, adâncit"). De asemenea, baza oronimică au și numeroase nume de localități: *Obreja Veche* (obrejă "mal de râu", "loc înalt şi sterp"), *Troianul* (troian "fortificaţie străveche, constând dintr-un val de pământ cu şanţ adânc"), *Ungheni* (unghi "cotitură a unei văi sau râu") etc.

Oamenii folosesc apa pentru irigație, morărit, pescuit și comunicații având un rol economic important în viața lor. Întotdeauna, zonele de lângă ape, în special văile râurilor mari, au fost mai populate decât restul țării. În special, probabilitatea ca denumirea unui obiect geografic să fie păstrată mai mult timp și mai veche este proporțională cu importanța sa practică. De aceea, sensul lor inițial este cel mai vechi, fiind „apă", „curs de apă" sau „râu" (cf. hidr. *Dunăre, Don, Nipru, Nistru*).

Hidronimele au şi ele la bază cuvinte ale lexicului comun literar: *baltă, bulhac, cişmea, fântână, gârlă, iezer, izvor, lac, ochi, pârâu, puhoi, râu, topilă, topliţă* etc. Un interes deosebit îl prezintă hidronimele provenite din apelative topice regionale*: Adăpoi (*adăpoi "loc de adăpat vitele la o apă"), *Afundiş* (afundiş "loc adânc într-o apă"), *Barc* (barc "lac, baltă; heleşteu"), *Bălăria* (bălărie "pământ umed îmburuienit", "mlăştină cu vegetaţie bogată"), *Broscariul* (broscar "heleşteu cu multe broaşte; băltoacă") etc.

Categoria toponimică fitonime desemnează nume de plante, oferind date valoroase asupra vegetaţiei (florei) unor regiuni: *Alunu, Aluniş, Bradu, Brădet, Valea-cu-Brad, Carpen, Cărpiniş, Cornu, Cornet, Frasin, Frăsinei, Stejari, Goruni, Teiu, Teiuş, Ulmi, Ulmet* etc.

Derivarea de la apelative are drept rezultat tot un apelativ. Astfel, toponime precum *Ariniş, Păltiniş, Nucet, Brădet, Frăsinet* și *Gorunel* sunt derivate din apelative. Apelativele trec atât în clasa antroponimelor, cât și în clasa toponimelor prin onimizare. Între cele două clase, există o „transonimizare reciprocă".[5] Ariile toponimelor floronimice corespund, în general, regiunilor de răspândire a speciilor de plante respective. Deosebit de numeroase sunt microtoponimele floronimice: *Cânepari* (cânepar "loc cultivat cu cânepă"), *Frunzarul* (frunzar "desiș de copăcei, tufiș; tufăriș"), *Lăstărişul* (lăstăriș "pădure tânără şi deasă"), *Leurdiş* (leurdiș "loc unde creşte leurdă"), *Mărăciniş* (mărăciniș "loc acoperit cu mărăcini") etc.

Zoonimele, apelativele care provin de la regnul animal, au dat naștere numeroaselor forme toponimice: *Boul, Capra, Căpriorul, Valea Câinelui, Valea Țapului, Valea Vulpii* și așa mai departe. Diversele specii de pădure, stepă, silvo-stepă și de apă fac parte din fauna locală. Răspândirea lor este corelată cu relieful, ecosistemul acvatic și vegetația terenului. A folosi

[5] Bolocan, p.178

numele unui animal pentru a desemna un loc înseamnă adesea să identifici prezența animalului în acel loc.

Toponimia reflectă în mare parte nu numai locurile de habitare, ci și diversitatea speciilor de animale, păsări etc. Exemple de nume topice minore: *Albiniş* (albiniş "loc unde roiesc albinele sălbatice", "prisacă"), *Bătcăria* (bătcărie "loc unde vieţuiesc bătcile; lacul bătcilor"; batcă "pelican, babiţă"), *Căprăria* (căprărie "loc în pădure unde vieţuiesc caprele sălbatice"), *Corboaia* (corb "pasăre sedentară asemănătoare cu cioara"), *Fătăciunea* (fătăciune "loc destinat pentru animalele care fată"), *Furnicarul* (furnicar "muşuroi de furnici"), *Lupăria* (lupărie "habitatul lupilor") etc.

Ca o concluzie a celor relatate mai sus, lingvistul polonez Jerzy Kurylowicz remarcă: "*Spre deosebire de apelativ, care întotdeauna are un sens bine precizat, toponimul pierde cu timpul înţelesul iniţial, ajungând la un moment dat fără sens lexical, singura funcţie care-i rămâne fiind aceea de identificare a unei anumite realităţi teritoriale sau, cu alte cuvinte, cea de desemnare*". [6]

Cercetarea toponimiei dobrogene pune în evidență probleme și aspecte actuale în lingvistica generală și romanică. Aceste probleme și aspecte s-au concretizat în analize și interpretări de fapte și fenomene toponimice distincte, ca urmare a complexității metodelor și principiilor de investigație la nivel contemporan. În urma cercetării categoriilor de nume topice și a implementării de noi tehnici de cercetare, s-a stabilit contextul în care au apărut factorii social-istorici, economici și culturali care au contribuit la crearea formațiilor toponimice specifice și la evoluția lor pe plan onimic general și local.

În cadrul sistemului toponimic românesc general, microsistemul toponimiei dobrogeane s-a dezvoltat și a evoluat de-a lungul anilor și mileniilor. Toate componentele limbii, inclusiv etimologia, lexicul și derivația, contribuie la stabilitatea toponimiei românești în regiunea dacoromână. Factorii generali și specifici, cum ar fi istoria, economia, geografia și psihologia, constituie baza acestei unități. Aceste tipuri și modele de nume tematice au apărut ca urmare a aceloraşi evenimente, fenomene și stări sociale, a acelor condiții naturale și a modului în care oamenii trăiesc. Acest set de nume de locuri și localități provine în mare parte din România. Termenul „românesc" se referă la numele de locuri și localități care au fost create de români și au fost construite pe baza vocabularului și a mijloacelor derivative ale limbii române.

Dobrogea, situată între Dunăre și Marea Neagră, „*constituie o parte integrantă și unitară a spațiului carpato-dunăreano-pontic, în care istoria a pulsat cu deosebită vigoare din timpuri străvechi".* [7] Dobrogea a fost locul unei adevărate sinteze etnice românești: aici s-au amestecat românii autohtoni cu cei de pe malul stăng al Dunării, atât din Ţara Românească, Muntenia, cât și din Moldova, împreună cu păstorii transilvăneni sau mocani care au venit cu turmele lor. Acestor grupuri li s-au adăugat și aromânii, care au venit aici prin colonizare oficială în Dobrogea în secolul al XX-lea.

După Cruciada din 1944, puterea centrală otomană a colonizat Dobrogea cu elemente musulmane (turcești și tătărești). În paralel, a avut loc o schimbare semnificativă a toponimiei vechi; majoritatea localităților au primit denumiri turcești. Toponimele otomane dominau provincia dintre Dunăre și Mare la mijlocul secolului al XIV-lea. În ceea ce privește alegerea locurilor, coloniștii tătari și turci au făcut o selecție foarte riguroasă. Turcii au ocupat în primul rând zonele păduroase ale Deliormanului și Bulgariei răsăritene, unde ajung să formeze o masă compactă în secolul al XIX-lea; iar tătarii, care au venit din stepele pontice și din Crimeea, s-au stabilit în stepa pleşuvă dobrogeană. Paralel cu această colonizare musulmană a mers şi schimbarea toponimiei dobrogene: mai întâi în jurul cetăţilor, pe la Ieni-Sala şi Silistra, apoi

[6] Apud. Buretea, E., p.214
[7] Rădulescu, p.15

de-a lungul marelui drum turcesc care, venind dinspre pasurile Balcanilor, ducea prin Bazargic, Cara-Su (devenită mai apoi Medgidia) şi Babadag, pentru a ajunge la vadul dunărean al Isaccei, în timp ce alte drumuri laterale duceau la celelate vaduri, Hârşova şi Ghecet în faţa Brăilei.

Unele nume atestă populaţiile pe care le-au găsit turcii aici sau care s-au stabilit în timpul lor. Prin urmare avem denumiri de aşezări precum: *Anadol-chioi = Satul Anatolenilor; Arnaut-chioi = Satul Albanezilor, Vlah-chioi = Satul Românilor* etc. Alte nume ne arată ocupaţia locuitorilor: *Arabagilar = Cărăuşii; Casap-chioi = Satul măcelarilor; Nalbant = Potcivarul; Terzi-chioi = Satul Croitorilor* etc. Din cele 3773 nume topice câte s-au înregistrat în Dobrogea veche după 1878, la sfârştul stăpânirii turceşti, nu mai puţin de 2338 au fost turceşti şi numai 1260 româneşti ceea ce înseamnă că numirile topice româneşti reprezintă 33,34 %, adică o treime din totalul toponimiei dobrogene, iar numirile topice turco-tătare reprezintă 61,89 %, adică aproape o tremie.[8]

Bulgarii din Dobrogea formează a doua minoritate importantă după musulmani. Ei nu sunt autohtoni în această provincie, coloniile lor fiind de dată recentă. Toponimia provinciei nu ne îngăduie a admite o veche populaţie bulgară cu rădăcini adânci în pământul dobrogean. Nu există practic nici un sat dobrogean cu populaţie bulgară autohtonă. Acest lucru ni-l explică foarte frumos filologul bulgar Miletici, care scrie: "*Populaţia bulgară din nord-estul Bulgariei şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna, Silistra şi Şumla, provine, în marea ei majoritate, din sudul Bulgariei şi din regiunile mintoase ale Balcanilor. Este însă un fapt neîndoios că, în afară de Găgăuţi şi de coloniile greceşti, puţine la număr, întreaga populaţie creştină din cercurile Varna, Balcic, Dobrici şi în mare parte din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar şi Silistra, precum şi în toată Dobrogea, se dovedeşte a fi recent colonizată, adică nu e mai veche de 100 ani şi, numai în cazuri foarte rare, de un secol şi jumătate*".[9]

După numărătoarea din iulie 1928, rezultatele statistice ale Dobrogei arată că românii au majoritate absolută în cele două districte nordice, Constanța și Tulcea. În județul Durostor, turcii au majoritate relativă, iar bulgarii au majoritate relativă în stepa Caliacrei, care a fost colonizată între anii 1878 și 1913. Termenii turceşti au influenţat considerabil toponimia dobrogeană, prin urmare multe denumiri de sate dobrogene provin din apelative turceşti. O serie de termeni turceşti au pătruns în lexicul românesc direct sau prin filiera limbilor slave, în special prin sârbo-croată şi bulgară.

Prin urmare, sunt toponime care derivă de la: nume de persoane (antroponime), termeni care exprimă ocupaţii şi îndeletniciri, nume care exprimă trăsături fizice ale oamenilor, precum şi din nume de păsări, animale şi plante: ***Atmaca*** (azi *Atmagea* – Tl), "pasăre de pradă"; ***Balabancea –*** Tl < tc. balaban, "erete"; ***Congaz*** (azi *Rândunica* – Tl) < tc. congaz, "gândac"; ***Cuzgun*** (azi *Ion Corvin* – Tl) < tc. kuzgun, "corb"; ***Kartal*** **(**azi *Vulturul* – Cta) < tc. kartal, "vultur; ***Palaz*** (azi *Palazu Mare* – Cta) < tc. palaz, "cloşcă"; ***Teke*** (azi *Frecăţei* – Tl) < tc. teke, "ţap"; ***Pelitli*** (azi *Săcele* – Cta) < tc. pelitli, "stejar"; ***Albina*** – Cta, ***Corbu*** – Cta, ***Curcani*** – Cta, ***Furnica*** – Cta, ***Măceşul*** – Cta, ***Nufărul*** – Tl etc. Acestea reprezintă doar câteva exemple din noianul de denumiri topice turco-tătare, care se supun legilor caracteristice formării cuvintelor din limba turcă osmanlâe. Am evidenţiat deja faptul că, încă din 1913, cu toate că populaţia Dobrogei era constituită majoritar din români, totuşi denumirile de localităţi, în cea mai mare parte, erau turco – tătare. Ideea românizării toponimiei dobrogene a avut-o prefectul de Tulcea, Ioan Neniţescu. De atunci datează unele nume rămase şi azi, date în onoarea membrilor familiei regale, sau a unor personalităţi din viaţa politică şi culturală a Dobrogei. În judeţul Constanţa, în afară de vechea toponimie românească de lângă Dunăre, rămasă din perioada turcă, puţine denumiri şi-au schimbat numele odată cu schimbarea caracterului lor etnografic. Ca şi concluzie, putem spune că aşezările din Dobrogea sunt foarte stabile,

[8] Brătescu, p.12
[9] Miletici, p.191, 196-197

indiferent de etnia lor. În plus, numele toponimice oferă o dovadă suplimentară a continuității și stabilității societății românești din Dobrogea medievală și contemporană.

BIBLIOGRAPHY

BOLOCAN, Gh**.,** *Dicţionarul toponimic al României,* SCL, XXVI, nr.4, 1975.
XXVI, nr.4, 1975.
BOLOCAN, Gh., *Transferul de nume în toponimie*, SCL, nr.2, 1977, p.178.
BOGREA, *Note* = Bogrea**, V.**, *Note de toponimie dobrogeană*, AD, an 2, nr.1, ian- mar 1921.
BRĂTESCU, C. *Noile numiri de sate din Dobrogea veche,* AD, anul 5-6, 1925-1926.
BRĂTESCU, C., *Două probleme Dobrogene: colonizare, toponimie*, AD, 2, nr.1, ian. – mar. 1921.
BUREŢEA, E., L.R. nr. 3, 1975.
DAUZAT, A., *Les noms de lieux*, Paris, 1947.
DENSUŞIANU, O., *Probleme de toponimie şi onomasticã,* Facultatea de Filozofie şi Litere, Bucureşti, 1928-1929.
DRAGOŞ, G. M., *Faune şi flora în toponimia Basarabiei. Elemente turceşti*, Iaşi, 1941(extras din Buletinul Institutului de Filologie Română, Iaşi, vol. VII-VIII).
IORDAN, I., *Toponimia românească,* Editura Academiei Române, 1963.
MAHMUT, E., *Structura numelor topice turceşti, medievale din Dobrogea*, LR, 27, nr. 3, 1978.
MILETICI, L., *Das Ostbulgariche,* cf. trad. în *Analele Dobrogei,* III, 1922.
PETROVICI, E., *Studii de dialectologie şi toponimie*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970.
RĂDULESCU, A., **BITOLEANU**, I., *Istoria românilor dintre Dunăre şi Mare*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1973.
SAUSSURE, F. *Cours de linquistique générale,* Édition Payot, Paris, 1976.

DICTATION TECHNIQUE IN THE LANGUAGE CLASSROOM

Dana Carmen Zechia
Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân" Naval Academy of Constanţa

Abstract: Dictation has a long history in literacy education, particularly in second language education. In the standard dictation procedure, the teachers read a short, dense text at normal speed and students have to fill-in blanks where words have been gapped out. To practice writing from dictation is a perfect way to improve learning English. By listening to the spoken version of the text, you will hear both the natural pronunciation and word-order. By hearing, reading, and pronouncing what you see, you will also improve your grasp of English.

Keywords: dictation, learning process, classroom teaching, context, linguistic competence

Dictation refers to the process of transcribing spoken text. One person, for example the teacher, will read out (dictate) a passage of text while another person, for example the pupil, will write down what is being said as accurately as possible. The present study is aimed at using the dictation technique, a 'bottom-up' strategy and linear learning process, as a means to figure out EFL learners' listening comprehension difficulties, specifically focusing on three aspects: cognitive processing, linguistic competence, and dictation task itself. It is expected that the outcomes can contribute another dimension for this frequently used technique and clarify problems for understanding listening learners' obstacles.

Dictation has a long history in literacy education, particularly in second language education. In the standard dictation procedure, the teachers read a short, dense text at normal speed and students have to fill-in blanks where words have been gapped out. This been discussed by a number of studies and commentaries and therefore dictation is regarded as a supportive learning technique (Llewyn 1989; Cheong, 1993; Nabei 1996). The reasons for advocating the use of dictation are its encouragement to focus learners' attention on form and involve listening (to the teachers read the text), reading (the original text), and writing (e.g., spelling).

First of all, consider who dictates the message. Traditionally it has always been the teacher but why not get the students to do it? There are a number of ways of doing this. First of all, you can ask a student or students to dictate the text to the rest of the class. Or you can get students to work in small groups with each person in the group dictating a section of the text to the rest of the group. This encourages the learners to listen to each other, highlights the importance of clear pronunciation and, in an ideal world, and helps to promote the use of English in a monolingual class.

Generally speaking, dictation offers a context-rich method of displaying learners' linguistic competence and involves the knowledge about the content of the text. Davis and Rinvolucri (2002), for example, indicate the advantages for using dictation in a language class, including activating students' involvement during and after the exercise, leading to oral communicative activities, fostering unconscious thinking, coping with smaller or larger groups. Yet, dictation in this traditional form has been criticized as a rote learning method in which students merely make a copy of the text the teacher reads without doing any thinking, thus producing a mechanical form of literacy. Specifically, in the 1960s structural linguistics favoring testing the more discrete elements of language skills considered dictation as misguiding.

In terms of its represented form, there are many variations on dictation, for example, pause and paraphrase, listening cloze, error identification, jigsaw dictation, dictation negotiation, scrambled sentence dictation, picture dictation, dictation summaries, standard dictation, partial dictation, dictation with competing noise, dictation/composition, elicited imitation, to mention only some variations.

Listening comprehension is not only looking at the final outcome by selecting a correct item in multiple-choice questions; instead, 'processes' should be the concern to investigate what difficulties are encountered while they are listening to a text. It appears that until we have some diagnostic procedures, the teacher can only continue to *test* comprehension, not to teach it. We need to move to a position where the teacher is able to recognize particular patterns of behavior manifested by an unsuccessful listener and to provide exercises for the student which will promote superior patterns of behavior. With this significant motivation, it seems worth investigating roots of problems for future learning and teaching.

To investigate EFL learners' listening difficulties, two main directions lead this study, including student factors and dictation task factors. In terms of the former, student factors, three parts can be mentioned: cognitive process factors, linguistic proficiency factors, and other factors which cannot be grouped under the previous two categories (e.g., note-taking ability). Regarding to the latter, dictation task factors, two elements are further analyzed: text factors and dictation presentation mode factors. Related studies regarding to the above factors are further discussed as follows.

In relation to the dictation task itself, two dimensions are included: *text factors* and *dictation presentation mode factors*.

Text factors include organization of the text, text length, interest to the message, difficulty of content and concepts especially if the material is abstract, ambiguous, highly specialized or technical, esoteric, lengthy, or poorly organized, and learners' familiarity with topic/subject matters.

For dictation presentation mode factors, because the environment is usually in a language laboratory, good audio quality is provided; thus, some factors such as noise or inadequate volume are excluded. There are, anyway, some possible problems relating to the presentation mode: speed of delivery, repetition of the material, and clarity of speaker's production, including voice, clarity, etc.

After combining all the above possible factors involving learners' performance in dictation, the students could do a self-report to reflect individual problems.

The reason that dictation works well is that the whole family of auditory tasks comprising faithfully reflect crucial aspects of the very activities that processes discourse auditorily. More specifically, it is a direct measure to get a closer look at listeners' processing discourse from decoding the sounds in a linear fashion, noticing a form in the target language, solving linguistic problems, and finally, sorting out the final answers.

The most significant part is that learners take their own responsibility to find out their own problems instead of the teacher's work. Particularly, the cognitive process that undergoes in the learners' mind can be faithfully reflected by them. Therefore, the process of developing dictation exercises brings revealing effects both to the teacher and learners, figuring out the factors leading to comprehension break down since dictation precisely mirrors how listeners cope with discourse processing tasks.

The direction goes to the regard to the linguistic competence. From a macro perspective, while developing listening courses, materials and lessons, it is important, not only to teach bottom-up processing skills such as the ability to discriminate between minimal pairs, but also to help learners use what they have already known to understand the main idea in the receptive message. If teachers do not prepare learners to establish schematic knowledge, it is very possible that listeners only do a *decoding* work in a dictation work, but not involving any

further semantic or pragmatic comprehension. This is especially crucial in listening to a lecture or any subject referring to a specific field.

Discussing from a micro perspective, three aspects are involved, including vocabulary knowledge, failure to recognize verb tense, numbers and tone. First, it is obvious in the results that vocabulary knowledge is the most serious problem in linguistic competence, including both in lack of knowledge of a new word and incapacity to recall the meaning of the learnt words. Accordingly, how to expand learners' word knowledge and recycle learnt words are crucial targets in a listening course. Intensive listening practices may help.

Another concern under linguistic competence is referring to the reorganization of verb tense, numbers, and tone. It is suggested that in order to raise learners' awareness, the listening materials selected for learners should contain some particular features, for example, gapping out verbs, numbers, or content words for listeners to concentrate on these particular difficulties they confront. Furthermore, repeating playing the listening text and reading aloud alongside scripted texts may help learners to become familiar with the real cadences of the target language and they will have a better sense of the meaning that different tones imply.

Dictation is a valuable language learning device that has been used for centuries. Although linguists have not completely understood how it facilitates language acquisition--it would be extremely difficult to isolate the language competencies that are employed--many have attested to its pedagogical value. One of the 20th century's most influential linguists, Leonard Bloomfield (1942), strongly endorsed the use of dictation as a learning device.

All in all, dictation is a useful and flexible activity. You can use it to introduce a new structure, to present the first paragraph of a text, to revise an area of vocabulary, to provide a summary of a reading or listening exercise and to provide practice in different areas of grammar. If dictation is carefully linked to the rest of the lesson and has a clear and unambiguous purpose, students will probably enjoy it. It is only when it is departmentalized and used as an end in itself that it will appear to be boring and a waste of time.

BIBLIOGRAPHY

1. Anderson, A., & Lynch, T. 1988. *Listening*. New York: Oxford University Press.

2 Bloomfield, L. 1942. *Outline guide for the practical study of languages*. Baltimore: Linguistic Society of America.

3. Boyle, J. P. 1984. *Factors affecting listening comprehension*. *ELT Journal* 38, 34-38.

Buck, G. 1992. *Listening comprehension: construct validity and trait characteristics. Language Learning* 42(3), 313-357.

4. Chaudron, C., Loschky, L., & Cook, J. 1994. *Second language listening comprehension and lecture note-taking*. In *Academic Listening—Research Perspective*, Flowerdew, J. (ed.), 75-92. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Davis, P., & Rinvolucri, M. 2002. *Dictation: New methods, new possibilities.* Cambridge: Cambridge University Press.

6. Field, J. 1998. *Skills and strategies: towards a new methodology for listening. ELT Journal* 52 (2), 110-118.

7. Krashen, S. D. 1996. The case for narrow listening. *System* 24(1), 97-100.

8. Underwood, M. 1990. *Teaching Listening*. New York: Longman.

9. Wajnryb, R. 1990. *Grammar dictation*. Oxford: Oxford University Press.

DEALING WITH PHRASAL VERBS USED IN TRAVELLING AND TOURISM VOCABULARY

Cristina-Gabriela Marin, Corina Mihaela Geană
Lecturer, PhD, University of Craiova, Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: Travelling and tourism vocabulary contains quite a number of phrasal verbs. These are very common in English vocabulary in general, particularly in speech and less formal writing. Students make a point of using phrasal verbs they come across during reading and listening activities so that to consolidate and extend their knowledge in this area. As mainly phrasal verbs have a metaphorical meaning which may be an extension of the literal one, it can be a bit difficult to understand them from the context. Distinctly colloquial, idiomatic and varying in shades of literalness and figurativity, phrasal verbs are largely dominat in travelling contexts or conversation while the Latinate verbs of English are dominant in formal usage. Most of the phrasal or two-word verb are due to the Germanic origins of English. The choice of which particle (the second part of a two-word verb) is an ancient problem.

Keywords: literal meaning, particle, difficult aspect, not predictable, etc.

1. Introduction

All languages have phrases that cannot be understood literally and, therefore, cannot be used with confidence. They are opaque or unpredictable because they do not have expected literal meaning. Phrasal verbs are no exception as they are unclear because the meaning of the phrase is not literal or predictable.They are also called two-word verbs which are idiomatic expressions because the second element of the verb (the adverb or preposition) is not necessarily predictable. For instance, why the word „up" in call up a friend? Why not say call on a friend or call in a friend? Actually, those are three separate, unpredictable combinations and they each mean something different. For example,you *call up* a friend on the telephone, *call on* a friend to have a visit and *call in* a friend to come and help you with something. Phrasal verbs are a pervasive and distinctly Germanic part of the spoken English language that has been alive for centuries.

Meyer[1] traces the „phrasal verbs back to the intransitive and intransitive verbs of 9-th century verbs of motion and which could take cetain prefixes to indicate the direction of movement. Such verbs as GO, COME, RIDE , WALK or FLY were commonly combined with prefixes such as the elements IN, OFF, ON, OUT, THROUGH or UP. One of the strongest characteristics for defining and understanding phrasal verbs is their semantic properties as a fixed, idiomatic idea. Although an increasing number of ESP grammar texts are now including sections or chapters on phrasal verbs, these glossary list appproaches often do very little about simplifying of the subject matter and neglect any consideration of general semantic classification for phrasal verbs.

In modern English it is very usual to place prepositions or adverbs after certain verbs so as to obtain a variety of meanings; for instance, to look for- *to search for, to seek* (a holiday, an accommodation)

The student need not try to decide whether the combination is *verb+preposition* or *verb+adverb* but should consider the expression as a whole. Another important aspect that should not be overlooked is learning whether the combination is transitive or intransitive

[1] Meyer G, The two-Word Verb: A dictionary of the Verb-Prepositions Phrases in American English, p.13

(cannot have an object). For example, „to look for" is transitive (I am looking for my passport) but „look out" is intransitive:" Look out! The ice is not safe" . Some of them have a metaphorical meaning while may ne the extension either of the literal one or of the main word. For instance, "*to wind up*" (literal) = to turn a knob round and round to make it operate , as figurative it can mean: 1. to relax 2. to keep saying things 3. to annoy somebody.

Note that it is possible for a combination to have two or more different meanings and to be transitive in one/some of these and intransitive in others. For example, to take off can mean „ *to remove"* and it is then transitive expression (The woman took off her bath robe before entering the room) but it can also mean „*rise from the underground*" (used of an aircraft) and it is intransitive in this case.

The paper has a twofold purpose; the first one is to provide general aspects related to their use and the second one to provide the learner with enough information (by delivering an alphabetically list of them) so that the used should recognize them in a variety of contexts , especially those related to tourism and travelling so that to be able to use them both in speech and writing.

2. Materials and Methods

For this paper a large amount of authentic materials were collected from official tourism websites, both from Britain and from USA, travelling blogs, online newspapers and magazines and even social media. The outcomes of this research on one hand will contribute to a better understanding and translation of phrasal verbs used in travel-related situations and on the other hand they will be helpful for further studies in this field. The article has a practical direction by offering an alphabetically list of some of them especially those used in tourism and their meanings are better explained by the provided examples .

3. Practical Approach

This part aims at presenting an alphabetic list of phrasal verbs used in travelling and tourism so that students should have a clear picture of it. It comprises some examples with their uses which seems to be one of the most common source of mistakes or less known area of the English vocabulary. Each of the combinations given in the following pages will be markes with „ tr." (transitive) which requires an object or „intr." (intransitive) and the examples of their use will help to emphasize this distinction:

be away (intr.)- *be away from home/ a place for at least one night*

Our guests will be away for two nights, so their rooms are ready to be cleaned

be cut off (intr.) -be inconviently isolated

You will be completely if you go to live in that village because there is a bus only once a week.

break up (intr.)- *be finished, be over*

Our holiday in Greece will break up on 1-st September.

to call off (tr.)- *cancel something which has not started, or abandon something which is in progress*

When the fog got thicker the trip in the mountains was called off.

to call up (tr.)- to telephone

I call the agency up to find out the date of our departure.

to clean out (tr.)- clean and tidy something throghly

The receptionist asked somebody to clean out our room.

clear away *(tr.) – to put something in the order required*

Could you clear away our papers before the flight?

(intr.)- to disperse

The clouds soon cleared away and it became quite warm so we set off on our trip.

close in (intr.)- come nearer, approach from all sides (used of mist, darkness, etc.)
As the mist was closing in we decided to stay where we were.
close up (*intr.)- come nearer together (used of some people in a line)*
If your children closed up a bit, there would be room for another one on this seat.
cut across (tr.)- to take a shorter route
The tourists cut across the fields as they wanted to spend some time outdoors.
die away (intr.)- become gradually fainter
The sound of the waves breaking against the shore died away.
die out (intr.)- become extinct (customs, races, species of animals)
Elephants would die out if men cpuld shoot as many as they wished.
to drop out (intr.)- withdraw, retire from a plan
We planned to hire a coach for the excursion but with so many people have dropped out that it will not be needed.
fall off (intr.)- decrease (number, attendance, etc.)
If the price of flights go up much more the number of tourists will begin to fall off.
fall through (intr.)- fail to materialize (of plans)
My plans to go to Greece fell through because the journey turned out to be more expensive than I expected.
to fill in/ up- complete
I had to fill in three forms to get my visa.
to get about (intr.)- circulate, move or travel in a general sense
He is quite old now and he can't get about as well as he used to.
get back (intr.)- reach home again
We spent the whole day outdoors and we didn't get back till dark.
get through (intr.)- get into telephone communication I am trying to call the agent to book our seats but I can't get through because all the lines are engaged.
go away (intr.)- leave a place
Where are youy going to go away for your holiday?
go back (intr.)- return
I'm never going back to that hotel,as it is the most uncomfortable.
go down (intr.)- become less, be reduced (by wind, sea, weight, prices, etc.)
During our sea voyage the wind went down and the sea became quite calm.
go on (intr.)- continue a journey
Go on till you come to the crossroad and your destination is on the left.
hang about/ around (tr. or intr.)- to loiter or wait (near)
We were hanging around in the city centre ehrn the storm began.
hold up- stop, delay (especially used in the positive)
The bus was held up because a tree had fallen across the road.
jump at (tr.)- accept with enthusiasm (an offer, an opportunity)
He was offered a place in the Himalayan expedition and jumped at the chance.
let in (tr.)- allow to enter, admit
They let in the ticket holders that is why it is better to book in advance.
look forward to (tr.)- expect with pleasure (often used in gerund)
I am looking forward our next holiday in the Canary Islands.
look through (tr.)- to examine anumber of things in order to choose the best alternative
I have looked through the special offers and I have chosen the trip into the desert.
to look up (tr.)- to look for the appropriate information related to something (a name, a train time, a street,etc.)
I must look up the time of our train in the timetable.
make for (tr.)- travel towards

After visiting Norway you were making our way for Sweden.

to pick up (tr.)- to call for, take with one in a vehicle

The coach stops at the principal hotels to pick up tourists, but only if they arrange this in advance.

to put aside/by (tr.)- save for future use

He puts aside money every month for paying his summer holiday.

to put someone up (tr.)- to give temporary hospitability

If you come to Paris, I will put you up so you don't need to look for a room.

round up (tr.)- drive or bring together

The guide asked us to round up in front of the building.

see somebody off (tr.)- to accompany an intending traveller to his train/ boat/ plane, etc. or to the departure point

The station was crowded with boys going back to school and their parents who were seeing them off.

see over (tr.)- go into every room, examine something

I am definitely interested in the accommodation so I would like to see over it.

set off/out- start a journey

They set out/off at six and hoped to arrive before dark.

take in (tr.)- receive as guests/lodgers

People who live by the sea often take in paying guests during the summer.

to work out (tr.)- find by calculation or study

The tourist used his calculator to work out the cost of the trip.

The number of phrasal verbs used in travelling-related expressions is 39 as shown above. All of them are registered in the consulted monolingual dictionaries. The most commonly used prepositions are : **about** (*to get about, hang about*), **across** (*cut across*), **at** (*jump at*), **away** (be away, *die away*), **back** (*go/ get back*), **down** (*go down*), **forward** (*look forward*), **in** (*let in, to fill in close in*), **on** (*go on*), **over** (*see over*), **out** (*die out, to drop out set out,*), t**hrough** (*fall through*), etc.

Conclusion

Phrasal verbs are an integral part of English and the students have encountered them until have been doing English for some time. These compound verbs have just to be learnt like any other kind of vocabulary. The aim of the present paper has been to present the phrasal verbs related to travelling and tourism simply enough for the student to get a clear picture of them. In the light of some years' experience of teaching English for Special Purposes (ESP) phrasal verbs seem to be (among others) an aspect that the students have difficulty with. Since travelling is an important part in our lives, many phrasal verbs are being often used in everyday communication among friends usually on social media as well as in different area of interest. We, also, observed that a large amount of phrasal verbs allude to movement as the broad focus in tourism is on travellers away from home and the services they utilize, including transportation modes, lodging services, etc.

BIBLIOGRAPHY

Bywater, F.W- A Profieciency Course in English with Key, Longman, London, 1982

Celce-Murcia, Marianne & Diannne Larsen Freeman – The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher'sCourse , Longman, London,2002

Marin Cristina-Gabriela-Phrasal Verbs and Verbal Combinations used in Travel and Tourism Vocabulary, Tg Mures, oct. 2019, Issue no 19/ 2019

Marin Cristina Gabriela- English Vocabulary Used in Adventure Tourism- Tradiție și Continuitate. Magiștri and Discipoli, Ed. Universitaria, Craiova, 2020

Meyer, G. – The Two-Word Verb: A Dictionary of the Verb Prepositions or Phrases in American English, vol.19, Janua Linguarum, Series Didactica

Online sources:
https://www.merriam-webster.com/dictionary/
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
https://rezdy.com/blog/ebook-the-utlimate-travel-and-tourism-glossary/

REDEFINING THE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES IN THE ENGINEERING HIGHER EDUCATION – THE TEACHER'S PERSPECTIVE

Alexandra Georgiana Sălcianu
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: This paper explores the landscape of foreign language instruction within technical universities, focusing on the challenges and opportunities faced by teachers in meeting the evolving demands of the contemporary educational and employment areas. The study covers a review of the current global context of language teaching, the significance of language proficiency for the future engineers' personal and professional development, and the range of challenges encountered in delivering foreign language education in technical higher education institutions. The students' professional development is analysed from the stakeholders' viewpoints; changes in the employers' demands, and the imperative for universities to integrate language education into their curricula are also discussed (in particular Language for Specific Purposes). The multiple roles foreign language teachers should take are examined, as "language instructors". New directions for teaching English for Specific Purposes in view of technological changes, an inclusive learning environment and international communication requirements are debated upon.
The approach is meant to point to a possible manner in which ESP instructors could efficiently address current didactic challenges in technical universities.

Keywords: foreign language teaching, technical universities, English for Specific Purposes, teacher's roles, language instructors

Motto:

"If you want to advance in your career, becoming an expert in a foreign language is the perfect way to show your desire to become an essential employee in your workplace."
Kevin Williams (2017) - *Reasons Why Learning a Foreign Language Will Help You Rise in Your Career*

PAPER BACKGROUND AND AIMS

The paper offers an *overview of the current situation*, at national at international levels, in terms of foreign language teaching, covering the stakeholders' expectations from young graduates trying to find first employment in companies – as a discussion of the market situation, the employers' gradual decrease in accepting to pay for in-house training, and, hence, the general expectation from the university to include foreign language teaching, most frequently as *Language for Specific Purposes*, such as ESP, in the curriculum, as well as the implicit changes such a requirement may involve for the actors in education. The *benefits* of developing their language skills for the students, both personally and professionally, are also introduced into discussion, as an asset meant to substantially enhance chances of employability on the labour market.

Of course, it is important to mention the range of *challenges* of ensuring foreign language tuition in universities, seen in their dynamic evolution over the last decades, and mainly at present, in particular in terms of those the language teachers have to accept and find solutions to.

As part of the key answers identifiable worldwide in the field of foreign language teaching, the evolution of *ESP* teaching methodology is sketchily presented, with its basic principles.

Also, (un)controllable *limitations and constraints* versus solutions to some issues are a necessary objective point to be anticipated, alongside with new *directions* that need to be taken into consideration in today's ESP approach (a revisitation of needs analysis, the use of ICT – *Information and Communication Technology* and recent forms of e-learning, as well as intercultural communication). Naturally, the new directions come with changes in terms of foreign language teacher's *roles* in the educational contexts described, in response to the didactic challenges of the contemporary period.

Finally, some open conclusions are derived, covering the *key expectations* from ESP teachers today.

AN OVERVIEW OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING WORLDWIDE - VIEWPOINTS

If several decades ago most employers would invest considerably in foreign language training of their employees, with the economic recession and other critical phenomena, the expectations from the first employment candidates on the job market – and not only! – have quite rapidly changed, mostly because of financial considerations.

Hence, a serious burden was placed on the academic organizations, that are now expected to ensure not only the technical, so-called *hard skills* of the students (in the technical, medical, law or business fields, for example), but, to a much greater extent, an additional package of *soft skills*, selected from among those in much demand on the labour market, such as: *communication in at least one foreign language of international circulation, management of time, teamwork, leadership, problem solving* and the like.

Thus, there are numerous studies that advance statistical data in this respect, collected at international level, and processed to show, for instance, the key skills expected from a graduate of the technical higher education.

For instance, as shown in [6], a survey over 200 executives, carried out by one of the highly reputed worldwide financial companies, Forbes, reveals that *"while companies understand the necessity of language learning, incorporating it into the corporate culture remains a challenge."* The objective of the investigation in 2017 was to "*find out how leading companies are training their employees to speak and work in languages—other than their native tongue—and the impact it is having at an individual and organizational level"*.

Among the key *conclusions* were the following – which can be generalized at international market level:

companies are currently *"under-serving"* their employees,

although employers recognize the importance of having multilingual employees, less than 25% of the staff have received language investment.

A significant conclusion is that the *"current state of language learning is ripe for disruption"*, although it is admitted that the possibilities of online learning might prompt a rethinking of the approach, at lower costs.

Benefits of language learning

In a study [5] published in 2023, evidence collected from a series of articles in the USA can be found as regards the *reasons* why people are advised to invest in their own language skills development, given the current market profile and the employers' expectations *vs* training policies.

Here are some important points to remember:

being bi-lingual or multi-lingual improves one's chances of finding work and doing business internationally, as they are thus able to prevent potential misunderstandings resulting from translation,

moreover, knowledge of a foreign language can increase one's salary by up to 15% (on average it means $3,000 per year), becoming a key criterion in job candidate selection by interviewers,

consequently, in the last five years the demand for bilingual employees has more than doubled, with nearly 40% of American businesses planning to hire bilingual staff,

not less important, research has shown that speaking more than one language contributes to an increase of skills such as: *open-mindedness, empathy* and *creativity*, which are important for career success and progression at any level.

Other *benefits* of learning a foreign language for work [1] refer to:

ensuring one's job security, since, as it is shown: once you use that foreign language in your organization, *"you create staying power"*, which turns you into a company valuable asset,

in very recent times, with the shift to increasing remote work after the Covid-19 pandemic, more online career opportunities can be identified in a particular language,

the ability to connect and network in a different language results in an increase of professional chances,

on a personal plan, bilinguals are shown to have *better cognitive load management*, according to research cited in the study.

From a different but interconnected perspective, once it has become evident that universities have to take over the role of preparing the future graduates for employment in terms of their foreign language skills, it is of interest to see the *benefits* such a policy may bring about to the academic world itself. A very recent article [12] discusses the role, or even *"power"* of languages in *internationalization* in higher education, an element which is meant to encourage academic institutions to accept the challenge and mould the curriculum and context in such a manner as to ensure success of foreign language teaching. Thus, it is pointed out, an *"inclusive global community of learners, researchers, trainers, and educators"* can be created.

Cultural competence is developed in this way in both students and staff members, who can get a more *"in-depth understanding of different cultures and perspectives, boosting their ability to work with people from diverse backgrounds and helping create a more inclusive and welcoming environment"*.

As a comment, this is one more manner in which the future graduates can become more familiar with patterns of behaviour in multicultural working environments, a valuable ability in their future jobs.

When discussing *efficiency* of the university policy in terms of foreign language selection, it is important to develop an awareness of the key criteria in selecting the range of foreign languages that are of interest for the students. As shown in a recent study [7], at the level of 2023 *English* was on the 2nd place in the top of *"best languages to learn for the future"*, while *French* came on the 4th place.

What *criteria* were used in ranking the usefulness of the languages?! Here are the main ones:

usefulness for business,
usefulness for travel,
usefulness for education and career,
opportunities for learning abroad
number of speakers worldwide.

For English, the key arguments are: (i) US and UK economies are booming, (ii) it is a *second language* across the world, and an *official language* in 39 countries, (iii) it is very much used in the online world, in universities, for study or travel etc.

In the case of French, there seems to be a tendency researchers emphasize, namely that it "will trend over the next 25 years and beyond". It is spoken on almost every continent, and

it holds *official status* in 29 countries, whose population is trending up, meaning that French will increase in prevalence. In particular, being a Romance language, it is easy to learn by speakers of other romance languages (such as the Romanians).

INCLUDING FOREIGN LANGUAGE TUITION AT UNIVERSITY LEVEL - AN ARRAY OF CHALLENGES

The literature on the *challenges* universities have to face, be aware of, and try to respond to, should be seen in evolution for the last period. There are certainly some *general* type of challenges pertaining to all the factors involved in the process, and there are some factors that are specific to various educational settings.

Consequently, a selection of such issues, and a discussion of proposals of how to cope with them optimally are necessary. As can be seen, a *chronological* perspective was preferred, and the source studies were authored in different countries/continents.

To begin with, back in 2014 Andriani [3] identified five main *problems* in teaching ESP in higher education. Here they are, alongside with some personal *comments* meant to relate those views to the educational setting in a technical university, such as the Bucharest Polytechnic.

The first problem refers to the *teaching pedagogy*. In many academic organizations, there might be a rather slow access to contemporary trends, as they emerge from the most recent literature in the domain; what is more, lack of *teachers especially trained* in teaching ESP can turn into a real hindrance – this is the second problem listed.

In UPB/UNSTPB, the members of the department of foreign languages have been exposed to training, some were members in projects encompassing years of activity (e.g. the PROSPER PROJECT with THE BRITISH COUNCIL), and further *sustainability* has been ensured, by mentoring, training younger staff members, and doing research, resulting in materials being presented in conferences and published in journals, as well as networking nationwide, which contributed to ensuring a positive environment.

In terms of *course design*, the third problem, the lack of specialized training in this kind of activity can become a drawback, and it is sometimes necessary that teachers themselves, aware of the expectations from them in assuming the role of course designers, shoud develop an attitude of permanent professional development. The current facilities and access to resources can facilitate their effort in this respect.

The last two problems listed in the cited study are related to the *students*, more precisely to their (i) ability, and their (ii) needs. This opens up a discussion that connects the higher education situation in terms of foreign language teaching to that in secondary school at national level, on the one hand, and it also raises the issue of carrying out a range of activities, rather difficult and sometimes expensive to implement, that should result in obtaining a valid *needs analysis* complete image: discussing with content teachers in the university, with potential employers (inter)nationally, sensitizing students in becoming more responsible for their own learning process and so on.

To conclude, most of these challenges can be given solutions, but there will be certain *limitations* and *constraints* in dealing with which awareness and control will have to be significant components.

Only one year later, in 2015, a Romanian researcher [11] discusses the *challenges* the ESP *practitioner* faces – a label covering, as a wider ‘umbrella’ term, several new *roles* of the teacher in such a context. There are some less optimistic insights, mainly the lack of subject knowledge of the ESP teacher; on the other hand, though, some encouraging, positive aspects are connected with the similarities between the expectations from a General English teacher and those from an ESP one, including the:

- need to have sound knowledge of linguistic development and teaching theories,
- awareness of contemporary ideas related to their role and position,
- good grasp of new technologies to use in order to improve their methodological approach.

In time, the perception of the particular features of an ESP teacher capable to answer challenges has developed, so that in 2018 a more comprehensive picture came out [9]. It is obviously a progress for the ESP teachers community, displaying a better understanding of the differences between General Language and ESP courses in higher education, where *needs analysis* becomes crucial, and *materials and methodological approaches* answer those needs to the best of their abilities.

The cited study rounds up a set of *absolute characteristics* of ESP:

it is defined to meet specific needs of learners,

uses the methodology and activities of the particular discipline it serves,

it is centered on the appropriate language for such activities, in terms of grammar, vocabulary, register, study skills, discourse and genre.

Alongside with the above, *variable* charcateristics are also listed:

ESP may be related to, or designed for, specific disciplines,

methodology can be different from that of GE,

it is generally meant for adult learners at uiversity level, quite frequently at intermediate level, and

it assumes some basic knowledge of the language systems.

Rounding up the *challenges* in the author's particular educational setting in Asia, the key challenges to be answered, one can notice there are some recurrent ones, certainly not easy to solve. Thus:

the first one remains the *teacher*, who can be young and/or less experienced;

the available *materials* frequently do not really match the real needs of the trainees,

the *legal context*, allowing, or *not*, a certain level of autonomy to the university in terms of curricular changes,

the lack of teachers' knowledge in terms of designing appropriate *assessment* patterns for the ESP courses.

Identifying *solutions* to all these challenges, present, to a higher or lower extent, in most universities, is not an easy task. This process requires *"good synergy"* between three factors: university – students – stakeholders.

A good example of one effective way of answering challenges is by increasing the attention to the development of ESP *materials* or textbooks for various profiles of the university. Moreover, contributing to the materials development process can be seen as one good manner of personal and professional development for the ESP teachers.

ESP – PERSPECTIVES AND PARADIGMS

As pointed in the very numerous studies focusing on various aspects of ESP in general, or on some key features in particular, it dates back in the 1960s, and it has evolved ever since, so that today one can describe a multi-paradigmatic applied linguistics framework, with suppoert in some key *teaching, learning* and *evaluating* theories.

According to a valuable study on ESP [8], in which the authors, Alan Waters and Tom Hutchinson specifically place its core around the concept of *learning centeredness*, this approach is conceived, structured and applied with the *needs of the learner* as a main criterion of operational selections, in terms of *content* chosen and *methods* utilized.

In a synthetic review of ESP [13], the *causes* for the increasing demand for ESP are (i) the globalization of trade and economy, and (ii) the continuing increase of international communication in various fields.

The *basic principles* underlying ESP (labeled by Swales, in 1990, as key *conceptions*) are as follows:

Authenticity,
Research-base,
Language/text,
Need,
Learning / methodology.

In what follows, the principles are briefly discussed, since their application is of paramount importance for the ESP practitioner.

In time, more elements were added, turning the core *communicative* approach to the teaching of the language into a more *eclectic* one today, taking into account that, if a method or a resource, or a particular didactic solution proves to be well-integrated in the educational setting, appropriately justified from the pedagogical point of view, adding value and enhancing the general effectiveness of the course, then it is perfectly acceptable, and therefore it should be included in the course structure, although it may originate from different theoretical and/or practical views.

In the process of ESP materials and/or course design, the starting point has to be the thorough examination of the learners' *needs*, against their short- and medium-term predictable range of job requirements. Thorough *research, surveys and feedback* collection are required in order to get the essential information conducive to a reliable process of selection in terms of chosen topics, specific lexis, frequently met grammatical structures, register and style choices.

The source of *content* used in order to generate tasks has to be as *authentic* as the level of the learners may accept, with minimal interventions such as linguistic simplifications. The same principle of *authenticity* should govern the structuring of the (chains of) *activities/tasks*.

As far as the four *main skills* are concerned (objective – *reading* and *listening*, as well as subjective – *speaking* and *writing*), they should come in turn under focus by observing their appropriacy to each task requirements, being structured along an incline of difficulty starting from more controlled practice based on models, and up to free production. The manner of *integrating the skills* should be consistent with the same occurrences in authentic environments.

The basic teaching principles should be similar to those underlying the *assessment*, seen as a complex, multifaceted process, comprising progress evaluation forms, portfolios of the learner and end-of-module tests, for instance.

To conclude with a very recent study [2] on ESP, historically analysed, some major *trends* that have been specific to ESP development lately, in our postmodern period, are focused on the:

revisitation of the deep meanings attached to *needs analysis*;
use of *ICT* in ESP;
relationship between ESP and *intercultural communication*.

HANDLING LIMITATIONS AND CONSTRAINTS – SOME PROPOSALS

Potential limitations, constraints, or hindrances that can slow down, or otherwise impede, the efficient implementation of an ESP course, at all its stages, from needs analysis, through course design and up to teaching it and evaluation, demand from the teacher (and also from the students and other stakeholders in the process) a series of *characteristics*, such as:

a permanent awareness of the conjectural factors influencing the course,
implicit flexibility of response, selectivity in identifying and adopting solutions,

a certain amount of open-mindedness in providing innovative personalized answers to challenges.

Both the literature and personal experience have revealed among the *main factors of constraint* at least the following ones:

time available, which demand very well-justified selection processes,

learners' profile, in terms not only of needs, but also of wants and/or interests,

language level,

mismatches between certain groups profile and the general picture at faculty and/or university level,

homogeneity at group level,

issues specific to multicultural groups,

poor access to subject teachers,

scarcity of available resources etc.

Obviously, no ESP teacher can fully solve such problems, since some are beyond their grasp, but it is mandatory to be *aware* of them, try to mitigate negative effects and maintain a degree of *control* that could contribute to the efficiency of the course, measured in the quality of the learning taking place.

THE TEACHER'S ROLES – A MUST FOR THE ESP COURSE SUCCESS

As compared with the General English teacher, the ESP one will have to play some additional roles. The portfolio of an *ESP practitioner's roles* covers at least the following:

facilitating and guiding, to analysing needs,

adapting and/or writing original materials,

designing evaluation materials.

Some of the *difficulties* such a professional has to deal with refer to coping with lack of subject knowledge, time constraints, restrictions from various stakeholders and so on.

Permanent *amendments* have to be operated in terms of using learners' feedback, handling classroom management efficiently, error correction policy etc.

All these roles were firstly summed up as early as 1998 by Dudley-Evans [4], who synthetically grouped them as five different 'hats' of one and the same ESP practitioner, namely:

1) Teacher,

2) Collaborator,

3) Course designer and materials provider,

4) Researcher,

5) Evaluator.

To them, other researchers [10] added some more *nuances* in more recent times:

the capacity and ability to collaborate with content teachers,

that of establishing a good relationship of cooperation with English teachers,

the permanent concern with *action-based research* and the capability of *theorizing* on their own investigative activity.

OPEN CONCLUSIONS – NEW VISTAS TO EXPLORE AS AN ESP TEACHER

At present, teachers assuming the roles pertaining to designing and teaching of an ESP course should be aware of some other directions that have to be taken into account. These refer to at least the following:

knowledge of creating and applying research *instruments* with a view to data collection, such as those required in needs analysis,

data processing capacity, as well as *interpretation* of findings,

skills required in order to *design empirical research* meant to contribute to the optimization of their didactic activity,

classroom observation and team working abilities in their field of activity,

selectivity from the vast amount of subject knowledge of precisely those key elements (lexical, grammatical, of register and style, of communication patterns in use etc.) that will be very useful to the future graduates,

flexibility to change and to newly emerging needs,

capacity to develop the trainees' lifelong learning attitude,

creativity in materials adaptation and design,

ranking priorities in terms of the kind of soft skills that should be developed in the students,

addressing cultural and ethical issues in an appropriate manner, by displaying empathy and tolerance, as well as firmness,

being savvy in terms of traditional and online pedagogy,

making good use of e-learning solutions in order to enhance the ESP course quality.

BIBLIOGRAPHY

ALTA, 2023, *10 Benefits of Learning a Second Language for Work*, https://altalang.com/beyond-words/benefits-of-learning-a-second-language-for-jobs/

An Qi Dou, Swee Heng Chan and Min Thein Win, 2023, *Changing visions in ESP development and teaching: Past, present, and future vistas*, https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1140659/full

Andriani, G., 2014, PROBLEMS IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES (ESP) IN HIGHER EDUCATION. *NOBEL: Journal of Literature and Language Teaching*, *5*(01), 30–40, https://doi.org/10.15642/NOBEL.2014.5.01.30-40. Cambridge: Cambridge University Press

Dudley-Evans, T., 1998, *Developments in English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach*. Cambridge University Press.

EF Education First, 2023, *Why investing in your language skills is the best thing you can do for your career***,** https://www.ef.com/wwen/blog/language/why-investing-in-your-language-skills-is-the-best-thing-you-can-do-for-your-career/

FORBES INSIGHTS, 2017, *BEST IN CLASS: HOW ENTERPRISES SUCCEED WITH LANGUAGE-LEARNING PROGRAMS*, https://i.forbesimg.com/forbesinsights/rosetta_stone_enterprise/Best_in_Class.pdf

Gorga, E., 2023, *What Are the Best Languages to Learn for the Future? Our 12 Top Picks*, https://www.goabroad.com/articles/language-study-abroad/best-languages-to-learn-for-the-future

Hutchinson, T., & Waters, A., 1987, English for Specific Purposes: A learning centred approach.

Ira, Septiana, 2018, *The Challenges of Teaching for English Specific Purposes in Higher Education*, Jurnal Ilmiah BINA BAHASA Vol.11 No1, Juni 2018:22-31

Narjes Ghafournia & Shokoofeh Ahmadian Sabet, 2014, *The Most Prominent Roles of an ESP Teacher*, International Education Studies; Vol. 7, No. 11; 2014, ISSN 1913-9020 E-ISSN 1913-9039, https://www.researchgate.net/publication/287417743_The_Most_Prominent_Roles_of_an_ESP_Teacher

Simion, Minodora Otilia, 2015. *"Challenges Facing The Esp Practitioner"* Annals - Economy Series, Constantin Brancusi University, Faculty of Economics, vol. 6, pages 245-248, December, https://ideas.repec.org/a/cbu/jrnlec/y2015v6specialp245-248.html

Wong, B., 2023, *The Power of Languages in Internationalization in Higher Education – An Overview,* https://www.altissia.org/blog/the-power-of-languages-in-internationalization-in-higher-education-an-overview

Zine, Amel, 2017, The Situation of ESP in EFL Economics Classes, *International Journal of Curriculum and Instruction*, v9 n2 p206-216 2017, https://ijci.globets.org/index.php/IJCI/article/view/83/58 .

WHAT IS SOCIAL EMOTIONAL LEARNING AND HOW IT CAN BE USED IN A MULTICULTURAL CONTEXT

Silvana Diana Stoica
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: SEL should play an important role in the educational process and it should also be an important part of human development. It is used if we want to help young people and adults to acquire and apply the things they learn in class, the skills and attitudes in order to develop healthy identities, handle emotions and achieve personal and collective goals. Especially when we deal with young adults, SEL could also offer support in feeling and showing empathy for their peers, establishing and maintaining supportive relationships, and making responsible and caring decisions.
SEL can be taught in any type of class and it can lead to positive student outcomes that are important for success in school and in life. It encourages equity among students and it involves the family as well as the entire community in order to establish a safe learning environment for students. Students build trusting relationships and co-create healthy and safe communities.
Using SEL in class can improve students' social and emotional skills, attitudes, relationships, academic performance and perception of classroom. It has proven an evident decline in students' anxiety, behavior problems and some addictions (gaming, alcohol use) and it has also shown improvements in students' skills, attitudes, prosocial behavior and academic performance.

Keywords: education, identities, emotions, empathy, performance.

Teachers should be proud of their students for their resilience, patience, and successes during this unique challenging learning environment. Teaching quality varied substantially and adaptations for remote learning were inconsistent. There were different forms of inequality in access and opportunity for students of disadvantaged and/or marginalized groups (e.g. internet connectivity, parent support, different time zones).

How could this context influence the proportion of students who could be classified as underprepared for virtual education?

There have been increased disparities or disproportionate learning loss for disadvantaged or marginalized groups. Take the example of my students who come from Africa and did not have a laptop with them while living in the campus. At first, they complained it was very hard for them to get familiar to the platform we used for teaching.

Education technology may be a key resource in addressing a potential influx of under prepared first-year college and university students with a wider range of academic ability.

In this particular context of international students enrolled in the program for learning Romanian as a Foreign Language, it is evident that all teachers wanted to be the best for their students only to end up frustrated and exhausted at the end of the day. I often felt that I was more concerned for their success than they did and, when I was discussing with them, they could not understand why I was so worried about their progress. Handing in projects or assignments was more of a begging process and I did not understand where I went wrong and why it was so hard for them to realize the importance of timely submitting a project. I was constantly making exceptions and this made me unable to adhere to course policies.

Students in the year 2021 are very different. And working with students during the pandemic has been an extremely different challenge. When students are surrounded by

information all around at a click of a mouse, it is quite hard to keep them focused and pique their curiosity.

After almost one year of teaching exclusively online, I have thought of several strategies and methods to help me capture and hold their attention in the virtual world. Our students come various countries (mainly Asia and Africa) and now with the Coronavirus pandemic, many of them chose to study from home without even moving to Romania.

Giving students responsibilities in class can work out as a confidence booster. During this school year in particular, I have tried to give them more tasks and make them more responsible of what is going on in the classroom.

Asking students what they think would help them learn better in a virtual context and feel more motivated can be a wonderful way of communicating with them. I have asked them for ideas for how to do an activity, they voted on the lesson they liked the best and they also suggested ways in which future lessons can be taught.

Before starting the program, I try to talk to them and make it clear why they are in the program and what their expectations are. The information provided by the students can help me tailor the course and better adapt it to their needs. I consider that if students are aware of why they learn this can help them to enhance their progress. Teachers should be proud of their students for their resilience, patience, and successes during this unique challenge and learning environment. Teaching quality varied substantially and adaptations for remote learning were inconsistent. There were different forms of **inequality** in access and opportunity for students of disadvantaged and/or marginalized groups (e.g. internet connectivity, parent support, different time zones).

How could this context influence the proportion of students who could be classified as underprepared for virtual education?

There have been **increased disparities or disproportionate learning loss for disadvantaged or marginalized groups.** Take the example of my students who come from Africa and did not have a laptop with them while living in the campus. At first, I noticed it was very hard for them to get familiar to the platform we used for teaching.

Education technology may be a key resource in addressing a potential influx of under prepared first-year college and university students with a wider range of academic ability.

In this particular context of international students enrolled in the program for learning Romanian as a Foreign Language, it is evident that all teachers wanted to be the best for their students only to end up frustrated and exhausted at the end of the day. I often felt that I was more concerned for their success than they did and, when I was discussing with them, they could not understand why I was so worried about their progress. Handing in projects or assignments was more of a begging process and I did not understand where I went wrong and why it was so hard for them to realize the importance of timely submitting a project. I was constantly making exceptions and this made me unable to adhere to course policies.

As teachers and instructors, we all want our students to be engaged in learning and to be learning deeply. To engage your students, you have probably heard a lot about using “active learning” to get your students engaged in the classroom. However, the concept of active learning is still vague and loosely defined. Thus, it does not specifically tell you what you should do in your class.

When students are learning, they should be thinking about the instructional materials (if they are on-task). We define such thinking as cognitive engagement. Cognitive engagement refers to how a student processes and thinks about the instruction (or instructional materials) in order to learn.

Cognitive engagement or thinking processes unfortunately are covert or not visible. Teachers cannot tell whether and how students are thinking, we cannot know how they were used to learning in their own countries, how their families influenced them as students.

However, we can see overt student behaviors (such as what they are doing, saying, writing, and so on). Teachers are unable to see how a student is thinking about something, but they are able to see what students are doing and what they produce while working. For example when they are taking notes, or a summary if they write one, or the phrases they highlight or underline. The advantages of using behaviors to indicate cognitive engagement is that behaviors are overt and can be observed by classroom teachers directly as opposed to guessing or inferring what students are thinking. And behaviors allow teachers to provide immediate feedback and elicit the desired action. However, behaviors can sometimes be misleading and ambiguous. But, examining students' products will confirm the students' mode of engagement. For example, if students are talking with each other they could be collaborating or just chit-chatting about something off topic. Passive engagement occurs when a learner is engaged, oriented toward, and receiving information from the instructional materials without overtly doing anything else related to learning.

Students are only receivers of information where no outputs are produced by students in this mode.

Students are directing their attention appropriately. Attentive behaviors are on-task behaviors; so paying attention can be considered engaging in the Passive mode (e.g. looking at a handout, listening to a presentation, watching a video, or reading silently).

Active engagement occurs when a learner is manipulating the learning materials or tools, but without providing any new information. Students are not generating any information outside of the instructional materials, meaning they are not producing anything that contains information beyond what was already provided in the instruction. For instance, students are selecting part of the instruction for further emphasis like underlining text, copying solutions, doing a matching activity.

Emotional learning should be at the center of all educational enterprises and play an important part in the students' development. Especially now during Coronavirus times, it can be implemented in order to provide support to students during the learning process and later when they have to apply what they have learnt. SEL can be used in almost all contexts, with all ages. I have used it with my university students who come from all walks of life, from all corners of the world. Its implementation has helped them bond with peers who are different from them (different religion, different language, different mentality) and build successful relationships, deal with their own emotions and show empathy towards the people they interact with. Being uprooted and away from everything familiar to them, having to adapt to a different style of teaching and a different environment, all this has put a tremendous stress on students. Using these principles in class has helped them boost confidence, identify their strengths and weaknesses as well as get them a sense of purpose.

After having used these methods with the students, there was an increase in the family involvement in the learning process and also students started to trust school more.

In these unprecedented times where learning has shifted from completely face to face to a totally virtual context, I felt that a need for SEL is greater day by day and that using it with students can help them identify and manage their emotions, cope with being away from families much better and adapt to a new environment more easily. Especially in this context where they arrived in Romania expecting to eventually come to class and meet their teachers and colleagues.

After almost a year of using SEL in class with my international students, I can say it can be used with any age group and any type of class as it leads to extraordinary results that are very much appreciated by students.

Since my students are extremely diverse, coming from at least 10 different countries, **SEL helps students get to know who they are, where they come from and how they can**

deal with differences, and above all they can understand how these emotions influence them in certain contexts.

Teaching these principles in class can help them **deal with their fears, their anxiety** and adjusting to a different culture, climate, religion, with being away from anything familiar to them. Students should be helped identify their emotions, how to deal with them and most of all to realize that all emotions are good and we should face them openly.

Positive psychology is another means used to put a smile on students' faces and we have noticed that mental health concerns for young people, especially during pandemic, are rising. Yet, there are no protective factors that may help at an earlier stage. In this sense, social and emotional learning could be one important way that would help address these issues pro-actively and assist students in all ways possible. Therefore, I consider that **this pandemic period is best for identifying the pathways that could contribute to students' wellbeing**. And we all know that, in order to be successful, **students** need to be physically and emotionally **safe** and to belong to a supportive and caring community. Even before the pandemic I had noticed that there was a clear evidence that using emotional learning in class improves not only social and emotional skills but also attitudes, behavior and academic performance, especially in this particular context of international students who arrive in Romania to learn Romanian as a foreign language having little to none exposure to the culture and mentality.

I have tried to instill in my students the idea that the best way to learn is **learning collectively**, especially nowadays when students are miles away from each other and they are facing an unprecedented period in their lives. This approach aims to directly **enhance belonging through participation** as a valued member of the group – a factor that enhances resilience. Teachers often **disregard** the fact that focusing on the social and emotional side of learning is **as important as the process of learning per se** and that using emotions in the educational process has helped students connect with their peers and it has improved their behavior.

The students in my program join the course without knowing much about Romania, and having no information about the colleagues in the program. Applying SEL in the teaching process has eased the process of getting to know each other, has increased empathy towards their peers and it has given them a sense of belonging to a community.

It is very difficult to teach students who come from various countries, who belong to different cultures and mentalities. Studies show that treating everyone the same does not respect diversity nor lead to what is essentially fair. Teaching in this particular context requires flexibility and adaptation and equity would be more appropriate to adapt. Thus, students should be encouraged to show strong engagement within the group and appreciation of doing things together, as a team. Having fun together and finding out things about each other enhances both understanding of others and also having a more positive view of self.

It is an evidence that **cultivating a positive and friendly relationship** between teacher-student supports the learning process and teachers should be more and more aware that they are the driving force that helps students improve their emotional and social life as well as influence their peers in a positive way. As teachers, we should always focus our attention to the emotional side of learning. Otherwise, our students' academic performance may be affected. And, of course, teachers' wellbeing is also an aspect that should not be neglected. In order to obtain positive results, teachers should provide an environment where students feel that they are safe, cared for and supported by their teachers. If teachers manage to create **a safe environment in class**, this will enable students to acquire new skills, improve their perspective upon learning, and why not, show support and flexibility for their teachers. When students feel comfortable in class, surrounded by teachers and peers, they are more open to new learning issues and more willing to face difficult aspects of learning, and perform better with challenging tasks.

Even though there have been some improvements in mentality, **there are still many teachers who are focused solely on the subject they are teaching and on the high academic performance of students** and often neglect the emotional aspect of learning and its positive effect it may have.

Teachers who are aware of the benefits of emotional learning on their students can talk easily about their emotions, admit that they themselves can be vulnerable and do not hide it from students, on the contrary they are willing to share their emotions, and to admit their strengths as well as their weaknesses. In this particular context I have described, teachers must be open to new culture, understand their students' different perspectives on the world and thus they should be able to resolve potential conflicts that may arise in an international context. We, as teachers, are never prepared for the surprises that this job holds ahead. But we must be open to new opportunities of improving ourselves and our methods and also be focused on creating the best learning environment for our students.

Therefore, teachers must focus their attention the core competencies of SEL:

Self-awareness and self-management

Social awareness

Relationship skills.

Teachers should show their vulnerabilities in front of their students. Our fears make us humans and students should be made aware of our vulnerable side. Teachers can support students by being authentic and conveying the message that it's normal to just be yourself on video. I usually log on from school and this can be frustrating at times. I am not in the comfort of my own house where I have control over things more or less. I thus embrace the fun and silly moments when colleagues make guest appearances. I never shy from asking support from students when dealing with new gadgets/platforms that they are extremely with. We must never underestimate this new generation of young people and try to step into their mysterious world. These are difficult times for the humans. Our faces are covered, we only have our eyes left to look at each other. No smiles, no facial expressions. So, look directly into the camera lens rather than at the screen. Students will feel you are looking them in the eye. They always do. I used this strategy when we learnt colors and we described each other (Kejsi has got blue eyes, Hussein has got black hair).

Voice is an extremely important factor in teaching. In remote teaching this has become crucial so we must be careful at how we use it. If students feel that our voice is patronizing or monotonous, then they make think we are irritated, or even worse: bored. If our voice is lively and encouraging, this might help them take a greater interest in the lesson. I use variations in my voice (I increase or decrease the volume when speaking) and this will help them pay more attention to me.

Consider the pace of your voice. Be aware of when and for how long you pause, and how quickly or slowly you speak. The rate you speak should be tailored to the level of your learners. Speak more slowly to beginners, and at a more natural pace to advanced learners.

Realia has become more important than ever. Most of my students studying Romanian are complete beginners. When I teach vocabulary, I use my own realia, or I ask them to bring them in front of the camera. When we learnt kitchen utensils this strategy was very fun.

With more advanced students, I brought some puppets and gave them names of famous people (president of the USA, a famous singer that is in fashion among teenagers) and with the help of some prompts I provided they had to interview these celebrities.

What I have noticed in my career (and even more since teaching remote) is that students appreciate the effort we put into making lessons more active and creative. So we should never be afraid of experimenting new tricks.

Many teachers have told me that requiring cameras would affect students from low-income families or students of color and this gap would be insurmountable in a virtual context. Many students might not want their classmates and teachers to see inside their homes, especially if they don't have a private work space. There are also cultural considerations I must confess I had not thought before: female students who wear hijab don't typically cover their heads in the privacy of their homes—but they would have to put on the covering before turning their cameras on. I had a student from Spain who refused to open her camera during the first few classes. When she eventually decided to reveal herself, she was wearing a veil. I complimented her and told her I am very happy to be able to eventually see her eyes, her smile. She told me (with all the other students connected) that at first she was afraid I might judge her for being a Muslim and that after she got to know me/us, she got the courage to show her face. This was probably one of the most comforting gesture my students have done in my entire career. We all need time to know one another, so we must give it time.**Teachers and students together should be aware that what they are trying to do virtually is build a community** and now more than ever before teachers should make sure that students feel safe and connected in the online classes. I use Facebook group as a way of interacting with them. I post music and ask for feedback, I take photos of graffitis in town and ask them to help them with the translation. I usually challenge them by posting photos of famous buildings in town, or popular locations and I organize a competition: the first to guess the correct answer will get a virtual medal, chocolate, etc. After having applied SEL concepts in class, I have noticed that students are more open to express their emotions (during the pandemic, I have received numerous e-mails from them where they expressed their fears, their concerns and where we could establish a rapport of trust) and also I have sensed that they feel more comfortable to tackle personal and sensitive issues, all this leading to the improvement of our relationship. If students feel that their opinions matter, that **their voice is not silenced** because they are on an inferior position as opposed to the teacher, if they constantly wonder why they learn and how this can be of use in the future, then all SEL principles have contributed to the improvement of learning.

In the program of teaching Romanian as a Foreign Language, students' awareness and respect for **diversity** are extremely important. They need to be taught to embrace the difference, as they must be stimulated to discuss in class about specific cultures and prejudices, exploration of personality differences.

I share my fears with my students and talk about the times when I am not comfortable being on camera in a meeting. I tell them about how I prepare before logging on for the lesson, how their presence online boosts my energy. All these confessions will bring out the humanness in us.

The greatest mistake a teacher can make is to underestimate students. Some students asked me once if I am every afraid of them. When I said I am, they were surprised and want to know why. I told them that according to my opinion they hold the power, that the success of the lesson depends on the too, that we are an indestructible team and that a teacher is powerless without their support. In a virtual world where we can be anything behind a screen, **a real teacher's duty is to be humane and understating**, his duty is to make students believe that this period is only temporary, that viruses and economic crises are not a novelty, but that what has made us move onwards was the fact that we stuck together as humans, we showed our support and humanity.

Before drawing any conclusion, I would like to share an activity I have used to start the day and that I noticed it had a huge impact on students in the sense that it helped them smile at the beginning of the day: pass around the (virtual) pencil and ask each other how they are feeling that day. Students pass around the pencil and take turns speaking about themselves.

Also, if teachers are interested in finding more about students and their families back home, if they stay positive and communicate respect, support and show appreciation, this leads

to a better performance from students. Teachers should also explain to students why they are using certain methods and why it is helpful to them, they should share resources that match students' learning styles and skills.

The greatest mistake a teacher can make is to underestimate students. Some students asked me once if I am every afraid of them. When I said I am, they were surprised and want to know why. I told them that according to my opinion they hold the power, that the success of the lesson depends on the too, that we are an indestructible team and that a teacher is powerless without their support. In a virtual world where we can be anything behind a screen, a real teacher's duty is to be humane and understating, his duty is to make students believe that this period is only temporary, that viruses and economic crises are not a novelty, but that what has made us move onwards was the fact that we stuck together as humans, we showed our support and humanity.

Conclusion

This particular type of teaching and learning should be at the core of the school programs by providing skills instructions and creating positive learning environments. Teaching by using emotional learning can create a safe and caring learning environment as well and it can contribute to violence prevention. Educators should strive to find opportunities to reinforce the use of SEL especially in targeted groups.

Teaching by using social and emotional learning will help students better express and use emotional skills and this can have a great impact on their later life leading to a more successful social life and it will of course improve their performance at school. Lately there has been a great focus on developing 'soft skills' in the academic field and SEL could be a way to improve students' attitudes to learning and to school, in general.

Studies have shown that students exposed to the methods applied in SEL are less prone to being aggressive towards their peers and more active and involved in class. By using this type of teaching, teacher can render a 'voice' to students and thus students can express themselves more easily. This could reduce the gap that has always been between teachers and students.

Thus, students form healthier relationships, and this has led to improved relationships between students and their parents and teachers, and even between students and their peers. Social interaction skills are essential for students to develop and maintain positive, productive relationships with peers, parents and teachers – these are the core values of SEL. Along the years, I have noticed that a tight student-teacher relationship based on mutual trust definitely makes students want to perform better in class and have positive long-reaching benefits when teachers inspire their students to embrace challenges beyond the classroom, such as looking for a job or applying for an internship.

BIBLIOGRAPHY

Baker, M., Andriessen, J., Jarvela, S. (2013) Affective Learning Together. ISBN 978-0-415-69688-3.

Barnes, V. A., Bauza, L.B., & Treiber, F.A. (2003). Impact of Stress Reduction on Negative School Behavior in Adolescents.

Buckley, M. (2012). Sharing the blue crayon. How to integrate social, emotional and literacy learning. 3-34. isbn: 978-1-62531-011-8.

Cain, G. & Carnellor, Y. (2008). 'Roots of Empathy': A research study on its impact on teachers in Western Australia. Journal of Student Wellbeing, 2(1), 52-73.

Cohen, J. (1999). Educating minds and hearts: social emotional learning and the passage into adolescence. 173-190. ISBN: 0-8077-3839-5.

Conklin, T. (2014) Social & Emotional Learning. Essential Lessons for Student Success, 5-12. ISBN: 978-0-545-46529-8.

Elias, M.J., Bruene-Butler, L., Blum, L., & Schuyler, T. (May 1997) How to launch a social & emotional learning program. Educational Leadership, 54(8), 15-19.

Elias, M., Arnold, H. (2006) The Educators Guide to Educational Intelligence and Academic Achievement. ISBN 1-4129-1481-7.

Enright, R.D. (1980). An integration of social cognitive development and cognitive processing: Educational applications. American Educational Research Journal, 17, 21-41.

Frey, K.S., Nolen, S.B., Van Schoiack Edstrom, L., & Hirschstein, M.K. (2005). Effects of a school-based social-emotional competence program: Linking children's goals, attributions, and behavior. Journal of Applied Developmental Psychology, 26, 171-200.

Hertz, M.B. (2016, August 8). Student-centered advisory: Establishing a positive community. Edutopia. Retrieved from https://www.edutopia.org/blog/student-centered-advisory-positive-community-mary-beth-hertz

Johnson, H, Ed.D. & Wiener, R. (April 5, 2017). Academic standards require social-emotional skills. Edutopia. Retrieved from https://www.edutopia.org/article/academic-standards-require-social-emotional-skills-hillary-johnson-ross-wiener

Seligman, M.P. (2013). PERMA. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=iK6K_N2qe9Y&feature=youtu.be

Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., & Gullotta, T. P. (Eds.). (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future. In J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, & T. P. Gullotta (Eds.), Handbook of social and emotional learning: Research and practice (pp. 3–19). The Guilford Press.

THE MULTIPLICITY OF DIMENSIONS OF SAINT AUGUSTINE'S CONVERSION. HIS PATH TOWARDS BEAUTY

Călin-Daniel Paţulea
Lecturer, PhD, „Babeş – Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Augustine belongs to a historical world that is no longer ours, we must strive to understand him in his historical context. His conversion is the first and foremost sign of a great gift even before being a call to the commitment to open ourselves to God's way of loving, to his way of effecting our conversion through the free gift of a strength that comes and heals. By converting to God, he renounced all human hopes, he no longer wanted anything else, he no longer sought anything other than God and God alone. It involves various stages, including obstacles that make the path difficult to face, requiring commitment and a strong will. In Augustine's path of conversion there is logic, there are steps and components that surpass personal experience and can become everyone's experience.

Keywords: soul, love, Supreme Beauty, conversion, grace, mystery, purification, suffering, spirit, man, forgotten truths.

Introduzione: Conversione platonica, conversione cristiana

La filosofia, che per noi è soltanto lo studio quasi sterile delle questioni metafisiche e morali, per un gran numero di sapienti è una regola ed un metodo di vita ed occupa, ai loro occhi, il posto che per tanti occupa la religione. Ci si converte alla filosofia come ci si converte al cristianesimo e questa conversione comporta, nello spirito e nel cuore di coloro che la compiono, un capovolgimento dei valori e, al tempo stesso, l'inizio di una esistenza rinnovata. La ragione principale di questa conversione è il desiderio di verità. Agostino esprime questo fenomeno con una grande eloquenza. Ha diciannove anni quando è sedotto, per la prima volta, da un libro di filosofia, l'*Ortensio* di Cicerone. L'amore del vero che vi attinge non cesserà più di abitare nella sua anima[1]. In una prima fase, questo amore lo conduce dai manichei[2], e più tardi lo stesso desiderio di verità lo porta al cattolicesimo ed è qui che infine trova la felicità che è la verità[3].

Dal 1888, Harnack dà per scontato che Agostino descrive la sua conversione in un racconto nel quale il piano teologico subordina la verità storica[4]. Lo schema teologico è incontestabile nelle *Confessioni*. Impone allora la sua logica agli eventi così da deformarli in tal modo? Alfaric, in una tesi del 1918 sull'evoluzione intellettuale di Agostino, cerca di dimostrare che, nel momento della sua conversione, egli non è che un addetto del neoplatonismo. La vera conversione al cattolicesimo sarebbe avvenuta, secondo lui, nel 391, al momento della sua ordinazione sacerdotale. Nel 386 Agostino sarebbe stato ancora poco cattolico, il suo cattolicesimo consiste al massimo in un adattamento della saggezza platonica. Dobbiamo lasciarci facilmente convincere da un'interpretazione del genere? Essa tende infatti

[1] Cf. G. BARDY, *La conversione al cristianesimo nei primi secoli*, Milano 1975, 124-125; A. TRAPÈ, *La conversione di S. Agostino,* in AA. VV., *La conversione di S. Agostino 386-1986,* Bologna 1986, 23-25; H. CHADWICK, *Augustin,* București 1998, 20-23; ȘTEF, B., *Sfântul Augustin. Omul. Opera, Doctrina,* Cluj-Napoca 2003, 34-37.
[2] Cf. *Confess.* 3, 6, 10, NBA I, 64-65.
[3] *Confess.* 10, 23, 33, NBA I, 328-331; 10, 27, 38, NBA I, 332-333.
[4] Cf. P. COURCELLE, *Recherches sur les Confessions de saint Augustin*, Paris 1950, 7-12.

a considerare Agostino meno sincero quando presenta la sua conversione d'un tratto come una conversione cristiana[5].

Courcelle ribalta completamente il problema. Egli mostra che il primo difetto di tutti gli studi consacrati alla questione della conversione del santo consiste nel fatto che considerano due poli diversi «da un lato la sapienza greca neoplatonica, e dall'altro la sapienza evangelica, giudeo-cristiana»[6]. Questi due poli infatti funzionavano già insieme nel momento in cui Agostino diventava cattolico. Studiando l'ambiente cristiano frequentato da Agostino a Milano, Courcelle constata che vi si professava una teologia che faceva un largo appello al neoplatonismo, facendo una sintesi tra queste due correnti. Ambrogio, nelle sue omelie, riprendeva spesso testualmente le idee dei filosofi correggendone gli errori. Quindi è inopportuno domandarsi se Agostino aderisca dapprima al neoplatonismo per ritornare poi al cristianesimo più tardi. Il problema di una priorità dell'uno nei confronti dell'altro non ha nessun senso, perché il cristianesimo a Milano assimila già il neoplatonismo nel senso cristiano.

Agostino è stimolato dalle esperienze neoplatoniche nella ricerca di Dio. Pensa che potrebbero bastare, prendendo come spunto di riflessione la conversione di Vittorino[7], discepolo di Plotino, che si è fatto cristiano quando ha capito che la pietra angolare era il mistero sacro dell'umiltà della Parola. In Plotino la conversione è stata uno sforzo partito dall'uomo, ma sono pochi coloro che sono capaci di realizzare una tale conversione. Agostino avrebbe potuto ritrovare la via del ritorno al cristianesimo in seguito alla lettura dei libri neoplatonici, però questa ipotesi rimane indeterminata. Non si può infatti incontrare Dio se Dio non si fa nostra guida: «Entrai nell'intimo del mio cuore sotto la tua guida»[8].

Senza questo aiuto, l'uomo è condannato a perdersi nella regione dissimile[9]. Agostino abbandona Plotino quando si accorge che nel movimento del ritorno a Dio - non esiste emanazione ma creazione -, l'energia non appartiene all'uomo ma a Dio. Plotino sottolinea che il movimento di discesa può essere annullato dallo spirito. La via del ritorno è un processo che può essere percorso dalle anime forti[10].

Per Agostino la forza è quella che conosce[11], donata dal Verbo fatto carne. È un dono dall'alto che non viene riservato ad un élite. Più profondo che l'abbandono della creazione è l'abbandono del peccato. E la tendenza al peccato può essere annullata solo da Dio. L'iniziativa della conversione gli appartiene. Queste scoperte cristiane fatte dal vescovo d'Ippona non arrivano mai troppo tardi. Durante il soggiorno a Cassiciaco, Agostino scopre che la grazia è fondamentale. Non si accontenta di allenarsi spiritualmente, anzi, scende nell'acqua del battesimo che libera dall'alienazione: «E fummo battezzati, e si dileguò da noi l'inquietudine della vita passata»[12].

Capisce subito che il battesimo è il suo ingresso nel cattolicesimo, nell'universale. Si può avere la conferma di tutto ciò dal posto che occupa la preghiera nella sua vita, durante lo stesso soggiorno[13].

Dopo questa tappa la conversione di Agostino si attua in una triplice dimensione. La prima è di carattere morale (*qui bene vivit*), perché vivere bene vuol dire vivere secondo la

[5] Cf. M. NEUSCH, *Saint Augustin. Un chemin de conversion,* Paris, 1986, 47.
[6] P. COURCELLE, *Les Confessions de saint Augustin dans la tradition littéraire, antécédents et postérité,* Paris 1963, 31.
[7] Cf. *Confess*. 8, 2, 5, NBA I, 222-223.
[8] *Confess.* 7, 10, 16, NBA I, 198-199.
[9] *Ibidem,* NBA I, 200-201.
[10] Cf. M. NEUSCH, *Saint Augustin. Un chemin de conversion,* 49.
[11] Cf. *Confess.* 7, 10, 16, NBA I, 198-199.
[12] *Confess.* 9, 6, 14, NBA I, 270-271.
[13] *De ordine*, 2, 19, 51, NBA III/1, 354-355; l'espressione latina *bene studet* viene tradotta dalla NBA con *chi bene attende al filosofare;* ho preferito la traduzione con *chi bene attende allo studio*, per rendere più facile e più chiaro il significato.

saggezza, come farà per tutto il resto della sua vita. La seconda dimensione è di carattere religioso (*bene orat*). La terza dimensione, il fatto che lo studio occupi il primo posto, è di carattere intellettuale. Già da Cassiciaco la preghiera occupa un posto importante nella sua vita, questo perché Agostino è cosciente che la conversione è un dono gratuito che chiede all'uomo un atteggiamento di riconoscenza[14].

Sin dall'inizio del suo cammino di conversione è perfettamente cosciente dell'importanza della grazia. Lo indica nelle *Soliloquia*, l'elevarsi silenzioso dell'anima verso Dio: «O Dio, che ci volgi verso di te»[15].

Nel dialogo dell'anima di Agostino con Dio, possiamo distinguere due partner, uno che ha la responsabilità di rispondere, e l'altro, Dio, che è Colui che chiama. Certo, Agostino rimane tributario alla formulazione dei suoi pensieri filosofici, ma in prospettiva la sua vita sarà sottolineata più dalla rottura che da una continuità con essi. Gli elementi in gioco sono perlomeno gli stessi, ciò che cambia è il loro uso, messi al servizio di un'altra visione. La metamorfosi avviene sotto l'influsso nuovo del suo cristianesimo.

***Conversione dall'estetica inferiore all'estetica superiore:* homo estheticus = homo ethicus**

La conversione, cammino verso la Bellezza

Il cammino di conversione a Dio, la conversione dall'estetica inferiore all'estetica superiore, viene visto come cammino verso la Bellezza.

Il primo trattato di Agostino, *«De pulchro et apto»*, lo rivela come «un innamorato delle bellezze terrene»: «Noi non amiamo che il bello. Cos'è il bello? E cos'è la bellezza? Cosa ci attrae e ci avvince agli oggetti del nostro amore? La convenienza e la grazia, perché se ne fossero privi non ci attirerebbero affatto»[16].

L'intenzione di Agostino è di definire, nell'opera perduta, che cosa sia il bello, il conveniente, che cosa sia l'anima. È però un tentativo fallito, perché la sua mente è presa dalle teorie manichee, «il suo spirito era imbrigliato nei lacci del materialismo»[17]: «Il mio spirito percorreva le forme corporee e io definivo bello ciò che è armonioso in sé, conveniente ciò che è armonioso in rapporto con altri oggetti, suffragando questa distinzione con esempi concreti. Poi mi volsi a considerare la natura dell'anima. Ma l'idea falsa che avevo delle sostanze spirituali m'impediva di scorgere il vero. Per quanto la verità mi balzasse agli occhi con tutta la sua forza, io distoglievo la mente ansiosa dalla realtà incorporea verso le linee, i colori e le masse turgide; giacché non potevo ritrovare nell'anima, pensavo che non avrei potuto ritrovare l'anima stessa»[18].

All'inizio il suo cammino verso la Bellezza è incerto, anzi drammatico, perché della bellezza coglie tutta la sua ambigua eppur seducente attrattiva[19]. I beni mutevoli e materiali «posseggono una loro bellezza e grazia»[20], con la quale riescono a straziare l'anima, «poiché l'anima vuole esistere e trovare sollievo in quelle cose che ama»[21].

Il risultato è l'insoddisfazione del cuore. Il cammino continua verso una Bellezza che non muti e appaghi ogni desiderio: «O eterna verità e vera carità e cara eternità, tu sei il mio Dio, a te sospiro giorno e notte. Quando ti conobbi la prima volta, mi sollevasti verso di te per farmi vedere come vi fosse qualcosa da vedere, mentre io non potevo ancora vedere; respingesti

[14] Cf. H.-I. MARROU, *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris 1955, 177.
[15] 1, 1, 3, NBA III/1, 386-387.
[16] *Confess.* 4, 13, 20, NBA I, 100-101; cfr. anche *Confess.* 4, 14, 21, NBA 102-103.
[17] G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, in AA. VV., *Agostino e la conversione cristiana*, A I, Edizioni Augustinus, Palermo 1987, 56.
[18] *Confess.* 4, 15, 24, NBA I, 104-105.
[19] Cf. G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 56.
[20] *Confess.* 2, 5, 11, NBA I, 46-47.
[21] *Confess.* 4, 10, 15, NBA I, 96-97.

il mio sguardo malfermo col tuo raggio folgorante, e io tutto tremai d'amore e terrore. Mi scoprii lontano da te in una regione dissimile»[22].

Agostino riesce ad intravedere lo splendore della bellezza e riesce a capire che «se la verità è sempre bella, la bellezza non è sempre vera»[23]. Ciononostante, la sua ambiguità gli farà ancora compagnia: «Ero sorpreso di amarti. Ora, e più non amare un fantasma in tua vece. Ma non ero stabile nel godimento del mio Dio. Attratto a te dalla tua bellezza, ne ero distratto subito dopo dal mio peso, che mi precipitava gemebondo sulla terra. Era, questo peso, la mia consuetudine con la carne; ma portavo con me il tuo ricordo... Nel ricercare infatti la ragione per cui apprezzavo la bellezza dei corpi... scoprii al di sopra della mia mente mutabile l'eternità immutabile e vera della verità. E così salii per gradi dai corpi all'anima... Di qui poi salii ulteriormente all'attività razionale... Così giunsi in un impeto della visione trepida all'Essere stesso. Allora finalmente scorsi quanto in te è invisibile, comprendendolo attraverso il creato; ma non fui capace di fissarvi lo sguardo. Quando, rintuzzata la mia debolezza, tornai fra gli oggetti consueti, non riportavo con me che un ricordo amoroso e il rimpianto, per così dire, dei profumi di una vivanda che non potevo ancora gustare»[24].

Il momento centrale del cammino di Agostino verso la bellezza è il «fatto stesso della conversione»[25]: «Tardi ti amai, bellezza così antica e così nuova, tardi ti amai! Sì, perché tu eri dentro di me e io fuori. Lì ti cercavo. Deforme, mi gettavo sulle belle forme delle tue creature. Eri con me, e non ero con te. Mi tenevano lontano da te le tue creature, inesistenti se non esistessero in te. Mi chiamasti, e il tuo grido sfondò la mia sordità; balenasti, e il tuo splendore dissipò la mia cecità; diffondesti la tua fragranza, e respirai e anelo verso di te, gustai e ho fame e sete; mi toccasti, e arsi di desiderio della tua pace»[26].

Un confronto sinottico di questa pagina lo si può fare tramite il II libro del *De ordine* e il III dei *Dialoghi* di Cassiciaco. Ad un primo sguardo sembra che ci sia una diversità tra i due libri nel modo di intendere la conversione quale itinerario verso la bellezza, ma in realtà questa diversità diventa una complementarità[27].

Nel *De ordine* l'autore sottolinea lo sforzo intellettuale e morale. L'uomo deve abbandonare le passioni, deve abbracciare il desiderio di un miglioramento, per potersi accostare alla Bellezza Suprema che è Dio[28]. L'accostamento alla Bellezza chiede una preparazione pedagogica, ascetica. Per Agostino l'opera di purificazione e rinnovamento dell'uomo di fronte alla Bellezza Suprema viene rapportata all'esistenza terrena e avviene attraverso l'educazione globale dell'uomo, intellettuale, morale e sociale: «Quindi se il pensiero è immortale ed io che sto facendo analisi e sintesi sono pensiero, la parte per cui sono considerato mortale non è il mio Io. Allo stesso modo se l'anima non è il medesimo che il pensiero e tuttavia io uso il pensiero e mediante il pensiero valgo di più, dobbiamo elevarci dalla parte peggiore alla migliore, dal mortale all'immortale. L'anima istruita riflette e medita su questi e molti altri problemi. Non voglio esporli per non oltrepassare, mentre v'insegno il principio razionale, la misura che è generatrice del principio razionale. Gradualmente l'anima si lascia guidare non solo dalla fede ma anche da una valida ragione alla nobiltà dei costumi e della vita. E se ella avrà vera visione del valore e dell'esattezza delle proporzioni numeriche, le sembrerà assai indegno e motivo di pianto che in virtù del suo sapere un verso procede bene e la cetra è in accordo col canto mentre la sua vita ed ella stessa, che è anima, procede fuori sentiero e, a causa del dominio della passione e il turpe frastuono dei vizi, è in disaccordo con

[22] *Ibidem.*7, 10, 16, NBA I, 200-201.
[23] P. EVDOKIMOV, *La teologia della bellezza*, Roma 1971, 52.
[24] *Confess.* 7, 17, 23, NBA I, 205-207.
[25] G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 57.
[26] *Confess.* 10, 27, 38, NBA I, 332-333.
[27] Cf. G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 58.
[28] *Ibidem*.

se stessa. E quando avrà attuato in sé l'unità, l'ordine, l'armonia e la bellezza, potrà aver visione di Dio e della sorgente stessa da cui deriva ogni vero e dello stesso Generatore di verità. O grande Dio, come saranno quegli occhi! Quanto sani, quanto belli, quanto penetranti, quanto intenti, quanto sereni, quanto beatificati!»[29].

Mentre nel *De ordine* si analizza tale aspetto, nelle *Confessioni* viene sottolineata l'opera rivelatrice ed educatrice della Bellezza Suprema nei confronti dell'uomo. Il testo più convincente da me trovato su tale argomento, mi è sembrato un commento al vangelo di Giovanni: «Dammi un cuore che ama, e capirà ciò che dico. Dammi un cuore anelante, un cuore ardente, che si senta pellegrino e assetato in questo deserto, un cuore che sospiri la fonte della patria eterna, ed egli capirà ciò che dico»[30].

Agostino collega la bellezza con la sofferenza. Il «più bello tra i figli dell'uomo»[31], che è per lui Gesù Cristo, è diventato il Servo di JHWH del Deutero Isaia[32] «senza bellezza né decoro da attirare gli sguardi, rifiutato dalla terra dei viventi»[33].

Dio si fa prossimo e si comunica all'uomo tramite la Sua Bellezza. Assume nella carne il disfacimento e il disordine della morte e del peccato fino alla morte sulla Croce, non però per essere vinto dalla morte, ma per dare all'uomo l'immagine rinnovata simile alla sua originaria Bellezza: «Voglio ricordare il mio sudicio passato e le devastazioni della carne nella mia anima non perché le ami, ma perché ti ami, Dio mio. Per amore del tuo amore m'induco a tanto, a ripercorrere le vie dei miei gravi delitti. Vorrei sentire nell'amarezza del mio ripensamento la tua dolcezza, o dolcezza non fallace, dolcezza felice e sicura, che mi ricomponi dopo il dissipamento ove mi lacerai a brano a brano. Separandomi da te, dall'unità, svanii nel molteplice quando, durante l'adolescenza, fui riarso dalla brama di saziarmi delle cose più basse e non ebbi ritegno a imbestiarmi in diversi e tenebrosi amori. La mia forma bella si deturpò e divenni putrido marciume ai tuoi occhi, mentre piacevo a me stesso e desideravo piacere agli occhi degli uomini»[34].

Le «verità dimenticate» di un cammino verso la Bellezza

La conversione di Agostino è un movimento d'amore[35], mistero di attrazione dell'anima a Dio[36]. Scrive H. U. von Balthasar: «Il percorso di Agostino, quello che si designa come la sua conversione e che abbraccia molti stadi, è, meno di tutte le altre "conversioni" paradigmatiche, una conversione dall'"estetico" al "religioso", piuttosto, nella sua articolazione decisiva, è una conversione dall'estetica comune ad una estetica superiore»[37].

Per lui il cammino di conversione è stato accompagnato da una forza di attrazione irreversibile: «Tu desideri vederla e possederla con castissimo sguardo e abbraccio senza l'interposizione di alcun velame, nuda per così dire, quale ella consente mostrarsi soltanto a pochissimi e sceltissimi suoi amatori. Se tu ardessi d'amore per qualche bella donna,

[29] *De ordine*, 2, 19, 50-51, NBA III/1, 354-355.
[30] *In Johannis Evangelium Tractatus*, 26, 4, NBA XXIV/1, 598-601.
[31] *Sal* 45, 3.
[32] *Is* 53, 2.
[33] *In Johannis Evangelium Tractatus*, 9, 9, NBA XXIV/2, 1828-1829.
[34] *Confess.* 2, 1, 1, NBA I, 38-39.
[35] La conversione dall'estetica inferiore all'estetica superiore è caratterizzata dall'estetica dell'amore. La bellezza interiore dell'uomo è il risultato di una vita vissuta sul influsso della virtù. La carità è la bellezza dell'anima, è il motore intimo e primordiale della volontà. Tutte le virtù sono unite dall'amore, l'amore che corregge le passioni e le dirige verso il fine ultimo; cf. A-M. JÉRUMANIS, *L'homme, splendeur de la gloire de Dieu*, Academia Alphonsiana, Roma 1998, 90.
[36] Cf. G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 60.
[37] H. U. von BALTHASAR, Gloria, II, Milano 1978, 81.

giustamente ella non ti si darebbe se si accorgesse che ami, oltre lei, qualche altra cosa. E ti si potrà mostrare, se essa sola non ami, la castissima bellezza della sapienza?»[38].

La conversione agostiniana comporta necessariamente anche il senso di una purificazione[39]. L'attrazione della bellezza presuppone un invito ad esaminare la propria vita. Agostino, nell'opera della conversione, vive i momenti della purificazione, da un lato a livello professionale, come maestro e retore ufficiale, e dall'altro a livello affettivo e coniugale: «La bellezza che attraverso l'anima si trasmette alle mani dell'artista proviene da quella bellezza che sovrasta le anime, cui l'anima mia sospira giorno e notte. Ma chi fabbrica e cerca le bellezze esteriori, trae di là la norma per giudicarne il valore, non trae di là la norma per farne buon uso. Eppure c'è, e non la vedono; diversamente non andrebbero tanto lontano e preserverebbero la loro forza presso di te, anziché disperderla in amenità sfibranti. Io stesso, che lo dico e lo vedo, lascio cogliere il mio passo al laccio delle bellezze esteriori; ma tu lo strappi di là, Signore, lo strappi tu, perché la tua misericordia è davanti ai miei occhi. Io mi lascio prendere miseramente, e tu mi liberi misericordiosamente, a volte senza farmi soffrire, per esservi caduto solo con la punta del piede, a volte con dolore, per esservi ormai del tutto impigliato»[40].

La purificazione comunque deve essere gioiosa. Il Concilio Vaticano II la chiama: «gioiosa penitenza»[41]. E deve essere così perché la penitenza è il risultato dell'amore e dell'attrazione della Bellezza[42]: «Io chi ero mai, com'ero? Quale malizia non ebbero i miei atti, o, se non gli atti, i miei detti, o, se non i detti, la mia volontà? Ma tu, Signore, sei buono e misericordioso; con la tua mano esplorando la profondità della mia morte, hai ripulito dal fondo l'abisso di corruzione del mio cuore. Ciò avvenne quando non volli più ciò che volevo io, ma volli ciò che volevi tu... Come a un tratto divenne dolce per me la privazione delle dolcezze frivole! Prima temevo di rimanerne privo, ora godevo di privarmene. Tu, vera, suprema dolcezza, le espellevi da me, e una volta espulse entravi al loro posto, più soave di ogni voluttà, ma non per la carne e il sangue; più chiaro di ogni luce, ma più riposto di ogni segreto; più elevato di ogni onore, ma non per chi cerca in sé la propria elevazione. Il mio animo era libero ormai dagli assilli mordaci dell'ambizione, del denaro, della sozzura e del prurito rognoso della passioni, e parlavo, parlavo con te, mia gloria e ricchezza e salute, Signore Dio mio»[43].

La conversione come risposta ad una chiamata

Nel presente paragrafo vogliamo confrontare il termine di vocazione[44] con quello di conversione, per sottolineare la novità della conversione cristiana in rapporto alla conversione neoplatonica. Per Agostino la conversione è un movimento secondario, nel senso che può avvenire solo come risposta alla chiamata di Dio, ciò che vieta all'uomo di arrogarsi il merito della sua conversione. Se non esistesse la chiamata di Dio, l'uomo che cerca le sue vie di uscita, non sarebbe capace di realizzare la sua conversione[45].

[38] *Solil.* 1, 13, 22, NBA III/1, 416-417.
[39] Cf. G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 61.
[40] *Confess.*10, 34, 53, NBA I, 346-347.
[41] Decreto sul rinnovamento della vita religiosa «*Perfectae caritatis*», n. 7.
[42] Cf. G. SALDARINI, *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, 62.
[43] *Confess.* 9, 1, 1, NBA I, 254-255.
[44] Si può tuttavia avere una preferenza per la tematica di vocazione. La nozione di vocazione è di ordine relazionale, rettifica ciò che la nozione di luce può avere qualcosa di impersonale. Se Agostino è fedele alla tematica Dio-luce, si può pensare che egli si ricorda qui di Plotino e di San Giovanni. Il termine di vocazione introduce un aspetto nuovo che rappresenta lo strato guideo-cristiano dell'idea di Agostino, sottolineando la doppia modalità della chiamata di Dio, esterna ed interna, universale e particolare. Il termine si incontra tre volte come sostantivo nelle *Confessioni*, per la prima volta per designare l'appello degli angeli a Dio Creatore (13, 10, 11), la seconda volta come allusione alla chiamata dei pagani (9, 5, 13), la terza volta per esprimere la vocazione eterna dell'uomo attraverso Cristo (11, 29, 39); cfr. J. M. LE BLOND, *Les conversions de s. Augustin*, Paris 1950, 130.
[45] Cf. M. NEUSCH, *Saint Augustin. Un chemin de conversion,* 51.

È inutile cercare di trovare il momento decisivo nel quale Dio si fa capire tramite il suo messaggio. Dio non cessa mai di chiamare. Non perde in nessun momento il legame con la sua creatura e non la abbandona nel suo fango[46]. Anzi le assicura la sua presenza sotto due forme: creando e chiamando: *tu praesens, qui creasti, qui vocas* (tu sei presente, tu che hai creato, tu che chiami)[47].

Benché esista un momento logico distinto, la chiamata ha come fondamento l'atto della creazione. È proprio in questo atto creativo che Dio ha costituito l'uomo nel suo essere e l'ha chiamato attraverso una libera decisione. E il Verbo è all'origine di questi due aspetti, cioè della creazione e della chiamata[48]. Attraverso la creazione, l'uomo viene costituito nel suo essere; attraverso la chiamata egli è messo in una situazione di risposta libera.

Se esiste la rinascita durante questo dialogo, essa non può che essere attuata da parte dell'uomo. L'eterna presenza di Dio nell'anima dell'uomo non arriva alla nostra coscienza che attraverso manifestazioni successive: «Per noi il tempo in cui fummo tenebre è distinto da quello in cui diveniamo luce»[49].

La creatura spirituale non soffre la tensione temporale, mentre l'uomo si accorge della chiamata gradualmente, anche se questa chiamata ha un carattere permanente: «T'invoco, Dio mio, misericordia mia, che mi hai creato e non hai dimenticato chi ti ha dimenticato. T'invoco nella mia anima, che prepari a riceverti col desiderio che le hai ispirato. Non trascurare ora la mia invocazione. Tu mi hai prevenuto prima che t'invocassi, insistendo con appelli crescenti e multiformi affinché ti ascoltassi da lontano e mi volgessi indietro chiamando te che mi richiamavi»[50].

Non è errata l'idea di Agostino quando dice che la chiamata viene da Dio ed è una grazia. La ricerca è già una grazia[51]. Si deve inoltre precisare che Dio è la causa efficiente della conversione[52]. La parola di Dio è una parola efficace che realizza in sé stessa la risposta, per cui l'uomo non può attribuirsi nessun merito[53]. Agostino ha ben ragione di affermare che «così cominciavo ad alzarmi per tornare a te»[54], caratterizzando lo slancio dinamico che lo eleva dall'interno. Bisogna comunque di nuovo precisare che è la grazia divina ad agire in lui. La conversione è la vittoria di Dio sulla creatura, soprattutto su ciò che è più umano in lei, perché la grazia perfeziona nella profondità[55]. Dio è l'autore della conversione, la fede è dono di Dio[56].

BIBLIOGRAPHY

Works by Agostino:

Sant'Agostino, Soliloquia, NBA III/1, Città Nuova Editrice, Roma 1970.

----------, *Le Confessioni*, NBA I, Città Nuova Editrice, Roma 1965.

----------, *Le Confessioni*, a cura di Carlo Carena, Città Nuova Editrice, Roma 1992[12].

----------, *Confessioni*, II, a cura di Manlio Simonetti, commento a cura di Patrice Cambronne, Luigi F. Pizzolato, Paolo Siniscalco, FLV, Arnoldo Mondadori Editore, 1993.

[46] Cf. *Confess.* 6, 12, 22, NBA I, 170-171.
[47] Cf. *ibidem*, 9, 8, 18, NBA I, 274-275.
[48] Cfr. *ibidem*, 13, 2, 3, NBA I, 452-453.
[49] *Confess.* 13, 10, 11, NBA I, 460-461.
[50] *Ibidem*, 13, 1, 1, NBA I, 450-451.
[51] Cfr. *Confess.* 13, 3, 4, NBA I, 452-455.
[52] Cfr. *ibidem*, 13, 10, 11, NBA I, 458-461.
[53] Cfr. *ibidem*, 2, 7, 15, NBA I, 50-51.
[54] Cfr. *ibidem*, 3, 4, 8, NBA I, 62-63.
[55] Cfr. NEUSCH, M., *Augustin. Un chemin..., op. cit.*, p. 53.
[56] Cfr. *Confess.* 1, 1, 1, NBA I, 4-5; *Ibidem*, 1, 5, 5, NBA I, 8-9.

----------, *Confessioni*, III, a cura di Manlio Simonetti, commento a cura di Goulven Madec, Luigi F. Pizzolato, FLV, Arnoldo Mondadori Editore, 1994.

----------, *Confessioni*, IV, a cura di Manlio Simonetti, commento a cura di Marta Cristiani, Aimé Solignac, FLV, Arnoldo Mondadori Editore, 1996.

----------, *Confessioni*, V, a cura di Manlio Simonetti, commento a cura di Jean Pépin, Manlio Simonetti, FLV, Arnoldo Mondadori Editore, 1997.

----------, *In Iohannis Epistolam ad Parthos Tractatus*, NBA XXIV/2, Città Nuova Editrice, Roma 1968.

----------, *In Johannis Evangelium Tractatus*, NBA XXIV/1, Città Nuova Editrice, Roma 1968.

Critical bibliography:

AA. VV., *La conversione di S. Agostino 386-1986*, Bologna 1986.

BALTHASAR, H. U. von, Gloria, II, Milano 1978.

BARDY, G., *La conversione al cristianesimo nei primi secoli*, Milano 1975.

LE BLOND, J. M., *Les conversions de s. Augustin*, Paris 1950.

CHADWICK, H., *Augustin*, București 1998.

COURCELLE, P., *Recherches sur les Confessions de saint Augustin*, Paris 1950.

COURCELLE, P., *Les Confessions de saint Augustin dans la tradition littéraire, antécédents et postérité*, Paris 1963.

CREMONA, C., *Augustin de Hippona. Rațiune și credință,* București 2003.

EVDOKIMOV, P., *La teologia della bellezza*, Roma 1971.

JÉRUMANIS, A-M., *L'homme, splendeur de la gloire de Dieu*, Academia Alphonsiana, Roma 1998.

MARROU, H.-I., *Saint Augustin et l'augustinisme*, Paris 1955.

NEUSCH, M., *Saint Augustin. Un chemin de conversion*, Paris 1986.

SALDARINI, G., *La conversione di S. Agostino come cammino verso la Bellezza*, în AA. VV., *Agostino e la conversione cristiana*, A I, Edizioni Augustinus, Palermo 1987.

ȘTEF, B., *Sfântul Augustin. Omul. Opera, Doctrina*, Cluj-Napoca 2003.

DIFFICULTIES ORTHOGRAPHY

Anca Stoenescu
Lecturer, PhD, „Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: A vocabulary (also known as a lexicon) is a set of words, typically the set in a language or the set known to an individual. The word vocabulary originated from the Latin vocabulum, meaning "a word, name". It forms an essential component of language and communication, helping convey thoughts, ideas, emotions, and information. Vocabulary can be oral, written, or signed and can be categorized into two main types: active vocabulary (words one uses regularly) and passive vocabulary (words one recognizes but does not use often). An individual's vocabulary continually evolves through various methods, including direct instruction, independent reading, and natural language exposure, but it can also shrink due to forgetting, trauma, or disease. Furthermore, vocabulary is a significant focus of study across various disciplines, like linguistics, education, psychology, and artificial intelligence. Vocabulary is not limited to single words; it also encompasses multi-word units known as collocations, idioms, and other types of phraseology. Acquiring an adequate vocabulary is one of the largest challenges in learning a second language.

Keywords: noun, orthography, predicate, phonetics.

Prin definiție, ortografia reprezintă un ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a unei limbi; aplicarea practică a acestor reguli. Mai detaliat, ortografia este un ansamblu de scrierea corectă a cuvintelor unei limbi;

Există două tipuri principale de ortografie: **ortografie fonetică**, atunci când scrierea redă pronunțarea limbii literare, și **ortografie etimologică**, atunci când scrierea reflectă aspectul mai vechi al cuvintelor, mult depășit de pronunțare (de ex. în limbile franceză și engleză). Ortografia limbii române este în general fonetică; începând din 1860, când s-a introdus scrierea oficială cu litere latine, au existat numeroase sisteme ortografice, care oglindesc disputele dintre reprezentanții curentului fonetic și al celui etimologic. Actuala ortografie se bazează, în cea mai mare parte, pe principiul fonetic sau fonematic, a cărui aplicare este limitată uneori de principiile gramaticale sau de principiul etimologic, care impune excepții în scrierea unor cuvinte vechi și a unor neologisme.

În limba română există mai multe cuvinte ce prezintă dificultăţi de ordin ortografic şi ortoepic. Vulnerabilitatea folosirii lor se explică prin faptul că, în limbajul uzual, laolaltă cu variantele general acceptate, se utilizează forme ce contravin normelor limbii literare.

Nu arareori se întâmplă ca persoana care vorbește (sau scrie) să ezite la alegerea variantelor corecte ale unor cuvinte în cazul când ele au forme paralele. Dintre acestea le vom menţiona pe următoarele:

1. Cuvinte ce se scriu fie cu **a**, fie cu **ea** după literele **j**, **s**, (se aşază / se aşează; se furişază / se furişează etc.)
2. Cuvinte ce se ortografiază fie cu **e**, fie cu **ie**, (statuetă / statuietă; statue / statuie etc.)
3. Cuvinte scrise fie cu **ea**, fie cu **ia**, când atare secvenţe se pronunţă ca diftong (se aciuează / se aciuiază etc.)
4. Cuvinte ortografiate fie cu **s**, fie cu **z** (filosofie / filozofie; peisaj / peizaj etc.)
5. Cuvinte ce se scriu fie cu **x**, fie cu **cs** (toxină / tocsin etc.).

Scoaterea în relief a unor astfel de cazuri dificile, găsirea unor modalităţi eficiente de explicare şi memorizare a formelor corecte, promovarea insistentă şi propagarea variantelor conforme cu normele limbii literare reprezintă, fără îndoială, căi sigure în vederea evitării multiplelor greşeli de ordin ortografic şi ortoepic.

Exemple specifice pentru copii, în vederea învățării regulilor ortografice, prin sistemul „întrebări/răspunsuri/exerciții de rezolvat”:

Întrebare: De ce verbul **a se aşeza** la indicativ prezent (pers. a III-a) se ortografiază cu **a** după **ş** (se aş**a**ză), iar în verbul **a se furişa** (acelaşi mod) apare **ea** (se furiş**ea**ză)?

Răspuns: Ortografierea acestor verbe diferă, deoarece regulile ce reglementează scrierea lor sunt diferite.

Pentru a nu comite greşeli, e necesar să cunoaştem două reguli care se referă la scrierea literei **a** şi a îmbinării de litere **ea** după **j, ş**.

Regula I. În radicalul cuvintelor după **j, ş** se scrie şi se pronunţă **a** (nu **ea**).

Regula a II-a. Se scrie şi se pronunţă **ea** (nu **a**) în cuvintele cu tema terminată în **j, ş**, formate cu ajutorul sufixelor (-eaz-, -easc-, -ean-, -eaţ-, -eal-).

Regula I	Regula a II-a
A se aşeza	A se furişa
mă aşez	mă furişez
se aş**a**ză	se furiş**ea**ză

Exerciții:

• Scrieţi în locul punctelor literele care lipsesc şi motivaţi alegerea.

Deş...rtă, înş..lă, deş...lă, aş...ză, ş...de, dirij...ză, triş...ză, plonj...ză, tranş...ză, se ruj...ză.

• Subliniaţi cuvintele scrise greşit, transcrieţi-le în forma recomandată de normele literare şi explicaţi ortograma.

Dârjală, îndârjală, moroşan, maramureşan, tânjală, să tânjască, ruşală, roşală, dojană, doljan, şale, greşală.

Întrebare: De ce în cuvântul femeie se scrie şi se pronunţă diftongul **ie**, cuvântul **alee** se ortografiază cu **e**, iar în forma verbală **este** se scrie **e**, dar se pronunţă **ie**(diftongat)?

Răspuns: Primul cuvânt (femeie) este un element lexical vechi, al doilea (alee) reprezintă un neologism, iar în forma verbală este, potrivit tradiţiei, se scrie **e**, dar se pronunţă **ie**.

Alegerea formelor ce se scriu cu **e** sau **ie** necesită cunoaşterea a trei reguli de ortografiere a acestor secvenţe.

Regula I. Se scrie şi se pronunţă **e** (nu **ie**) la început de cuvânt sau de silabă (după vocală) în neologisme.

Regula a II-a. La început de cuvânt sau de silabă (după vocală) în elemente lexicale vechi se scrie şi se pronunţă **ie** (nu **e**).

Regula a III-a. În poziţie iniţială în formele verbului **a fi** şi ale pronumelor personale se scrie **e**, dar se pronunţă **ie** (diftongat).

Motivaţi ortografia cuvintelor!

Epocă, ienicer, eram, faeton, aievea, eşti, statuetă, statuie, ele (pronume), iele (substantiv).

Întrebare: În ce situaţii trebuie să scriem şi să pronunţăm diftongul **ie** după consoane?

Răspuns:Îmbinarea de litere **ie,** pronunţată ca diftong, se scrie şi se rosteşte după consoanele b, p, m, v, f, atunci când e posibilă alternanţa **ie / ia**: b**ie**t / b**ia**tă, p**ie**trar / p**ia**tră, dezm**ie**rdare / dezm**ia**rdă, a v**ie**ţui / v**ia**ţă, f**ie**rbe / să f**ia**rbă.

Există însă situaţii când nu are loc alternanţa menţionată: p**ie**dică, p**ie**le, p**ie**pt, v**ie**rme, v**ie**spe, m**ie**rlă, p**ie**ziş, f**ie**re.

E necesar să observăm că în unele cuvinte după aceleaşi litere **b, p, m, v, f** se scrie şi se rosteşte **e** (nu ie): beretă, pernă, femelă, fetru, verde, peltea.

Vom diferenţia semantic cuvintele: **vers** (rând în poezie) şi **viers** (melodie, voce); **a versui** (a versifica) şi **a viersui** (a cânta); **mere** (fructe) şi **miere** (produs apicol); **beţi** (turmentaţi) şi **bieţi** (sărmani); **mei** (plantă) şi **miei** (animale); **pere** (fructe; substantiv) şi **piere** (moare; verb).

• Scrieţi în locul punctelor literele necesare.

F...roviar, f...r, p...ţire, p...ţe, m...rcur, m...rcuri, p...rle, p...tre, p...ctoral, p...pt, p...depse, p...dici, f...bră, f...rbere, p...rnă, p...ziş, p...lerin, p...le, v...rs, m...re, p...re, m...i.

Întrebare: Există vreo regulă a cărei cunoaştere ar facilita ortografierea îmbinărilor de litere **ea** şi **ia**?

Răspuns: Scrierea îmbinărilor de litere **ea** şi **ia**, rostite ca diftong, prezintă unele dificultăţi din cauza lipsei unor reguli bine motivate de ortografiere a cuvintelor ce conţin aceste secvenţe, ele având o pronunţie aproape identică.

Cu toate acestea, vom menţiona că după consoane se scrie, de regulă, **ea**.

De exemplu: c**ea**i, c**ea**un, c**ea**sornic, c**ea**rşaf, g**ea**mantan, g**ea**lău, l**ea**t.

Se simplifică înţelegerea scrierii şi rostirii diftongului respectiv după consoane în cuvinte în care **ea** alternează cu **e:** c**ea**pă / c**e**pe, c**ea**ră / c**e**ruire, gh**ea**ţă/ gh**e**ţuri, c**ea**şcă / c**e**şti, s**ea**ră / s**e**ri, d**ea**l / d**e**luşor, v**ea**c / v**e**cie, ch**ea**g / a înch**e**ga.

prezintă unele dificultăţi cuvintele în care se atestă alternanţa **i / ea**, întâlnită sporadic în limba română (lun**i** / lun**ea**, asemen**i** / asemen**ea**, alătur**i** / alătur**ea**, nimen**i** / nimen**ea**, cinc**i** / a cinc**ea**).

Aceeaşi alternanţă se produce şi în formele de infinitiv şi de imperfect ale verbelor de conjugarea a IV-a terminate în **i** după consoană (a fug**i** / fug**ea**, a cit**i** / cit**ea**, a păş**i** / păş**ea**, a păţ**i** / păţ**ea**, a păz**i** / păz**ea**, a ven**i** / ven**ea**).

Spre deosebire de **ea**, îmbinarea de litere **ia** apare la început de cuvânt: **ia**nuarie, **ia**rmaroc, **ia**somie, **ia**urt, **ia**răşi, **ia**tagan.

Se scrie **ia** la început de silabă (după vocală) în elemente lexicale vechi: nevo**ia**ş, to**ia**g, po**ia**tă.

Există multe cazuri în care secvenţa **ia** poate fi verificată prin alternanţa cu **ie** sau prin găsirea formelor ce conţin **i** după vocală: **ia**rbă / **ie**rburi, băi**a**t / băi**e**ţi, chişinău**ia**n / chişinău**ie**ni, locu**ia** / locu**ie**şte / a locu**i**, să trăi**a**scă / trăi**e**şte / a trăi.

În unele cuvinte **ia** apare şi după consoane: am**ia**ză, m**ia**zăzi, m**ia**zănoapte, ab**ia**, ob**ia**lă, ch**ia**r, ch**ia**bur, gh**ia**ur, magh**ia**r, con**ia**c, f**ia**ră, d**ia**vol.

Fiind apropiate fonetic, secvenţele **ia** şi **ea** fac diferenţierea de gen şi număr în unele cuvinte: fata ace**ea** – băieţii ace**ia**, ace**ea**şi fată – ace**ia**şi băieţi, fetele acest**ea** – băieţii aceş**tia**, atât**ea** fete – atâţ**ia** băieţi.

• Scrieţi în locul punctelor **ia** sau **ea**.

Ch...g, ch...r, gh...ră, gh...ur, a b..., ab..., caf..., f...ră, şoch...ză, ch...bur, gh...tă, magh...r, glum..., m....ună, to...g, g...m.

Întrebare: Există multe cuvinte în limba română în care se scrie îmbinarea de litere **cs**?

Răspuns: Majoritatea cuvintelor se ortografiază cu **x:** ru**x**andră, e**x**aminare, e**x**ces, e**x**citare, e**x**celent, e**x**asperare, e**x**ecutare, e**x**emplu, e**x**ercitare, e**x**istenţă, e**x**agerare.

Doar în câteva cuvinte (unele create pe teren românesc, altele împrumutate din diferite limbi) apare **cs**: mi**cs**andră, a îmbâ**cs**i (îmbâ**cs**eală, îmbâ**cs**it), a ti**cs**i (ti**cs**eală, ti**cs**it), a catadi**cs**i, bu**cs**ău, va**cs**, co**cs**, comi**cs**, scon**cs**, fa**cs**imil, fu**cs**ie.

Diferă din punctul de vedere al semanticii cuvintele: to**cs**in (clopot de alarmă) şi to**x**ină (substanţă toxică); la**cs** (peşte) şi l**ax** (lejer).

Prin tradiţie, numele bardului de la Mircești se scrie cu **cs**: Vasile Ale**cs**andri.

De asemenea cu **cs** îşi ortografiază numele poetul, traducătorul şi ziaristul Ion A**cs**an.

Norma ortoepică recomandă rostirea lui **x** în unele cuvinte [cs], iar în altele [gz].

Prezintă dificultăţi cuvintele care conţin secvenţa fonetică [gz]: elixir, exasperare, execrabil, exaltare, examen, examinare, exemplar, exercitare, exerciţiu, exersare, existenţă, exilare.

Întrebare: De ce natură e fluctuaţia înregistrată în formele filo**z**ofie – filo**s**ofie?

Răspuns: Forma recomandată de toate dicţionarele ortografice este cea cu **z**: filo**z**ofie. Persoanele care pledează pentru varianta cu **s** (filosofie) aduc un argument credibil la prima vedere: cuvântul respectiv în neogreacă avea forma philo**s**ophie. Nu acceptăm însă forma cu **s**, deoarece cuvântul filo**z**ofie a pătruns în limba română prin filieră franceză, iar în această limbă **s** intervocalic se pronunţă **z**.

E necesar să recunoaştem că deocamdată se înregistrează mai multe greşeli la scrierea în cuvinte a literelor **s** sau **z**.

menţionăm că se scriu cu **s** (nu cu **z**) următoarele cuvinte: epi**s**od, pei**s**aj, de**s**inenţă, premi**s**ă, pri**s**mă, aghea**s**mă, mirea**s**mă, bal**s**am, va**s**elină, di**s**ident, mau**s**oleu, ai**s**berg, la**s**er, cen**s**, se**s**am, numi**s**mat, conclu**s**iv, coro**s**iv, a di**s**loca, a **s**mulge, a **s**muci, a ple**s**ni, a tră**s**ni.

Fără mari dificultăţi poate fi verificată prezenţa literei **s** în secvenţele -asm-, -ism-.

Coloniali**s**m – se scrie **s** (nu **z**) în cuvintele formate cu ajutorul sufixului -i**s**m.

Catacli**s**m – se scrie **s** (nu **z**) în cuvintele terminate în -i**s**m.

Tot **s** (nu **z**) apare în cuvintele a răszice, a de**s**zăpezi, a de**s**zăvorî şi în derivatele lor, ele reprezentând o excepţie de la regula care stipulează scrierea lui **z** în prefixe înaintea vocalelor şi a consoanelor sonore.

Prezintă dificultăţi şi unele cuvinte ce se ortografiază, în mod obligatoriu, cu **z**: bu**z**na, autobu**z**, troleibu**z**, microbu**z**, omnibu**z**, pi**z**mă, izla**z**, gu**z**lă, matro**z**, ovă**z**, silo**z**, coro**z**iune (dar: coro**s**iv), conclu**z**ie (compară cu: conclu**s**iv), filo**z**ofie.

Vom face o diferenţiere semantică a perechilor de cuvinte: atla**z** (stofă) – atla**s** (colecţie de hărţi); du**z**ină (grup de douăsprezece obiecte) – du**s**ină (termen din arhitectură).

• Douăzeci de cuvinte din şirul de mai jos sunt scrise greşit. Selectaţi-le şi corectaţi-le.

Mătase, tuse, mentă, dăunăzi, cumătru, cumetri, ciobeni, căpăţină, gips, cinescop, ghitară, chişleag, harag, harpacică, cipici, clavesin, cocos, druc, dublicat, liturgie, locaş, măcieş, muschetar, penţetă, recetă, piuneză, zgârie, intelegent, anghină, cangrenă, năgară, ajiotaj, pătrat, căpitan, în zădar, ştecăr, introductiv, încasator, mânuţe, pâinică, lenjerie, găgăuji, kilovat, influenţă, iederă, chintal, umple, fasolă, cange, băjenar, becisnic, impermeabil, diseară, desperare, vinietă.

• Concretizaţi sensul perechilor de cuvinte.

A **i**nsera – a **î**nsera; a **i**nvesti – a **î**nvesti; a dep**a**na – a dep**ă**na; compl**e**ment – compl**i**ment; a d**e**gera – a d**i**gera; a **e**migra – a **i**migra; depend**e**nţă – depend**i**nţă; d**e**ferenţă – d**i**ferenţă; a (se) **e**nerva – a **i**nerva; a fr**e**za – **a** (se) fr**i**za; a g**e**ra – a g**i**ra; **e**minent – **i**minent; priv**e**ghetoare – priv**i**ghetoare; familia**r**– familia**l**; litera**r**– litera**l**; ora**r** – ora**l**; ordina**r**– ordina**l**;

origina**r** – origina**l**; epru**b**etă – epru**v**etă; pr**o**nume – pr**e**nume; pr**o**poziţie – pr**e**poziţie; h**og**eag – h**uc**eag; n**u**velă – n**o**velă; plonjo**r**– plonjo**n**.

BIBLIOGRAPHY

- Avram, Mioara, **Ortografia pentru toţi**, Bucureşti, 1990.
- Beldescu, George, **ortografia actuală a limbii române**, Bucureşti, 1984.
- Graur, Alexandru, **Mic tratat de ortografie**, Bucureşti, 1974.
- Uritescu, Dorin, **Noutăţi în ortografie. Corectitudine şi greşeală**, Bucureşti, 1995.
- Şuteu, Flora, **Dificultăţile ortografiei limbii române**, Bucureşti, 1986.

WOMEN'S ROLE IN MEDICINE

Mirela Radu
Lecturer, PhD, „Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: The acceptance of women in the practice of medicine has been viewed differently throughout human history. In ancient Egypt women were allowed to care for the sick and be involved in the delivering babies. At the same time, Egypt accepted women in medical studies and even as surgeons. Ancient Greece and the Roman Empire recognized the right of women to practice this profession, but the Middle Ages brought a paradigm shift. Women had only a secondary, domestic role of maintaining the health of the family. As the Church took over and influenced political power, women became increasingly marginalized. An exception was made by the University of Salerno, which also accepted women. Europe, however, was dominated by men in this profession and women were even denied access to literacy. Renaissance came with a breath of change and many women hoped that their social status would change. In the 17th century, countries such as England, Germany, Holland began to discover in women a special intellectual force and they began to make their increasingly important contribution in science and medicine. The 18th century allowed more and more women to enter the scientific world. Increasingly vocal and powerful, women made their way into medical practice beginning in the 19th century, coming to be recognized as equals to their male counterparts. Our article aims to review some of those women without whom the landscape of modern medicine would not be the same.

Keywords: medicine, women physician, midwifery, medical education, practitioner of medicine

Although until almost contemporaneity, women were denied the right to education and to practice certain professions, some women managed to establish themselves in the history of medicine and practice this profession even if they were not recognized by their male counterparts. The first female physician mentioned in a documentary is Merit-Ptah who carried out her activity in the 3rd century CE. in ancient Egypt. A century later another practitioner of medicine and midwifery is Agnodice (around the 4th century BC).

The hotly contested Cleopatra Metrodora wrote a treatise entitled *On the Diseases and Cures of Women*. Although the manuscript, a compilation of medical texts, appears to have been edited in the 10th-11th century, and is attributed to Cleopatra. However, the lack of solid evidence of the origin of the texts brought together in the manuscript makes it almost impossible to precisely identify a single author. The medical problems addressed are mainly those related to obstetrics and gynecology.

Aspasia, who is known to have lived in the 4th century CE. in Athens, is another well-known figure in medicine for the texts she wrote in the field of gynecology. If in the centuries before our era, women were denied the right to practice medicine, with the liberalization of the profession by Julius Caesar, they became more and more active. Aspasia specialized in pregnancy, abortion and gynecological diseases. Follower of a cautious attitude, Aspasia promoted temperance instead of termination of pregnancy. In addition to purely clinical and surgical work, Aspasia also had recommendations regarding lifestyle, nutrition and hygiene during pregnancy, offering holistic knowledge in the field. The surgical methods proposed by Aspasia are still used today. For centuries, women no longer had access to education and were denied the desire to actively participate in the development of the societies in which they lived. The Catholic Church had an important say in denying these rights during the Middle Ages. However, women continued to care for the sick, assist in childbirth and care for the poor especially in monastic institutions.

Hildegard of Bingen (1098-1179) is one of the leading representatives of the church who was as active in medicine as she was in music, literature and philosophy. In addition to liturgical hymns, Hildegard wrote theological, botanical and medicinal texts as well as a liturgical drama, *Ordo Virtutum*, whose subject focuses on the world of good and evil. In the medical field, Hildegard focused on the description of certain ailments but also on the identification of applicable remedies in the two works *Liber simplicis medicinae* and *Liber compositae medicinae*. The socio-cultural and religious context must be taken into account. Hildegard explains diseases based on customs, mystical beliefs and no scientific basis. Thus, she describes as the moment of the onset of diseases, the period from midnight is the most suitable for applying a charcoal to the navel where only enough should be left to warm the bowels "Nam si sucht aut riddo aut fiber aut giht aut alia quelibet infirmitas hominem invaserit in mutatione humorum eius, carbunculum circa mediam noctem, quia virtus eius tunc precipque viget, super umbilicum dolentis pone. Et non diutius super umbilicum eius dimittas, quam homo ille se aliquantulum ab eo calefactum senserit, et eum mox auferas, quoniam virtus eius tunc hominem illum et omnia viscera eius pertransivit, plusquam ulla medicina ullorum ungentorum facere."[1] The medical texts signed by Hildegard are practical, dealing with medical problems encountered in everyday life, such as epileptic seizures, scabies, moles.

Her medical principles have their origins in Scripture but Hildegard chose a much more accessible approach, bringing a new perspective on lifestyle, nutrition and healing. The holistic approach to health was a novelty for the Middle Ages. A unique combination of folklore, mythology, ancient tradition and Benedictine teaching, the natural medicine proposed by this nun proves the visionary character of her teachings. Although *Liber Subtilitatum Diversarum Naturarum Creaturarum* was lost after the nun's death, a century later, texts belonging to the polymath were reassembled to be called *Physica* and *Causae et Curae*. If the first book is a brief history of natural remedies, the second book is a compilation of healing modalities based on the system of bodily humors and traditional creation teachings and ancient mystical cosmologies. The harmony of man with the Creator and the universal is the key to a healthy life and the appearance of illness marks a loss of this balance. Moderation, order and spiritual faith can be used to restore the imbalance produced. Hildegard believed in a complex system made up of spirituality, nature, universe and man. The author goes so far as to draw an analogy between the earth and the human body.

The twelfth century was beginning, timidly, to bring change. **Trota** from Salerno graduated from the Salerno Medical School, the first medical school in the world. Specialized in gynecology and obstetrics, Trota also held a teaching position at the same university. The medical texts that this scholar wrote promote a balanced life, based on a proper diet, personal hygiene and cosmetic treatments. The medical knowledge of this scholar extended beyond gynecological diseases. His most important work is *De curis mulierum*.

An example of dedication to helping others is given by **Louise de Marillac** (1591-1660) who, in 1633, laid the foundations of a new monastic order - the Daughters of Charity Foundation of Saint Vincent de Paul. The organizational capacity of this empathetic woman led to a reform. She created the complete medical team of doctors, nurses and nuns so that the patient's higher good would prevail. The work of these nuns has continued throughout the centuries to this day and these authorial activities have also extended to orphanages, institutions for the elderly and mentally ill, prisons and the battlefield.

Although academic institutions were resistant to women's desire to teach, there were exceptions in Italy and Spain during the Renaissance. During the Renaissance, women achieved an intellectual revolution, being the foremost in the academic environments of

[1] Hildegard von Bingen, *De carbunculo in Liber simplicis medicinae*, in Kölle, Julia, *Hildegard von Bingen. Liber simplicis medicinae, Stein: Eine Materialgeschichte in Quellen der Vormoderne*, edited by Iris Wenderholm, Berlin, Boston: De Gruyter, 2021, pp. 165-172. https://doi.org/10.1515/9783110688702-018

Bologna, Padua, Salamanca, Lyon, Beziers, Padua, Rome and Madrid. In the 17th century, countries such as England, Germany, Holland began to discover a special intellectual force in women. They have made a contribution to literature and science, some of them contributing significantly to the development of scientific thought. Thus, Anna Maria von Schürmann (1607-1678), Maria Cunitz, Maria Sybilla Merian (1647-1717) and Maria Margaretha Winkelmann Kirch (1670-1720) can be remembered in the history of philosophy, literature, astronomy, botanical sciences and mathematics.

Anna Morandi Manzolini (1714-1774), born in Bologna, married the anatomist Giovanni Manzolini when she was only 20 years old. Without any medical education, Anna helped her husband in performing dissections. Anna's special artistic skills took the form of modeling human organs as sculptures. By 1750 the two had achieved fame both locally and in all academic medical centers in Europe. Before her husband's death, while he was ill, Anna was allowed to teach anatomy in his place. After her husband's death, Anna receives a grant from the Bolognese Senate but is accepted to work as an anatomy technician at the University of Bologna.

The anatomical models that Anna created brought her fame, being invited to royal courts. Anna's knowledge of anatomy was purely empirical. She did not follow specialized studies, but she had the rare capacity for abstraction, which she combined harmoniously with the artistic one, making her wax models some of the most successful representations of the human body. Her artistic work also resulted in the discovery of previously unknown structures, such as the oblique muscle of the eye. All these works, of extraordinary scientific quality, were brought together in the *Supellex Manzoliniana collection*. The appreciation of the quality of these works came not only from fellow guild members but also from crowned heads such as Emperor Joseph II of Austria and Catherine II of Russia. Her entire work in the field of anatomy was crowned with success and she was invited to become a member of the British Royal Scoiety.

Born into a wealthy family in Rovigo, Italy, **Cristina Roccati** (1732-1797) studied Latin and Greek and at just 15 years old won the Accademia dei Concordi Ordna prize for her lyric poetry. Then, in 1747, Cristina began her philosophy studies in Bologna. His attention was, however, drawn to the study of natural sciences. In 1751 she received her degree in philosophy and was the third woman to be awarded an academic title. A year later, due to the financial difficulties faced by the family, Cristina starts teaching physics. But Cristina was a true polymath, translating the first three *Eclogues* of Virgil into white Italian verse. The erudition that characterized Cristina Rocatti is highlighted even by one of her biographies, a contemporary of this amazing woman "anzi unico oggetto l'imparare e l'erudirsi."[2]

Born in Paris, **Marie-Louise Lachapelle** (1769-1821), came into contact with the medical world from an early age because her mother was a midwife. After her marriage, in 1792, to a surgeon, she devoted herself to the family, but soon after, her husband died. Marie-Loiuse finds herself forced to return to her profession in order to support herself financially. Together with her husband, until his death, the couple managed to reorganize the maternity hospital at Hôtel-Dieu. Marie taught together with the obstetrician Jean-Louis Baudelocque at the Hôtel-Dieu, then in 1797 Marie took over the management of the hospital. Later, France goes through revolutions in the health system and Marie, driven by the desire to make life better for young mothers, will take over the management of the Hospice de la Maternité.

Marie-Louise was writing a book about the estate when she passed away. But through the kindness of her nephew, also an obstetrician, the book was soon printed under the name *Pratique des accouchements; ou mémoires et observations choisies, sur les points les plus*

[2] Apud. Valeria Puccini, *Cristina Roccati: una donna tra scienza e poesia nel secolo dei lumi, Letteratura e scienze, Atti delle sessioni parallele del XXIII Congresso dell'ADI*, 2021, p. 2

importantes de l'art. The work proves to be scientific, analyzing cases of eclampsia, uterine hemorrhages and puerperal fever "Nous aurons, dans la paragraphes suivant (diagnostic et examen des cadavres), l'occasion de developper nos preuves relativement à l'analogie de nature qui existe entre l\anclampsie et les deux maladies (…)."[3]

The way this work is written shows the professionalism and knowledge that Louise had accumulated throughout his medical career, the way she makes connections between various complications during birth. A true treatise on obstetrics, Marie-Louise Lachapelle's book describes the causes of complications, symptoms, differential diagnosis, anatomical examinations and treatments. The innovative methods proposed by this midwife, both in practice and in theory, resulted in a decrease in the mortality rate. Among the rules he proposed were a minimal intervention of the medical staff in the act of birth, proper hygiene and the non-use of forceps. But, so that all the efforts made by her could be quantified, Marie Louise also proposed statistics to follow the evolution of the state of health, complications, various anomalies. Marie Louise advocated the non-use of a violent and traumatic birthing surgical procedure called symphysiotomy. Unfortunately, this barbaric and mutilating practice was still used well into the 20th century. The work that Marie-Louise Lachapelle has done, the dedication she has shown both in practice and teaching, places this pioneer of medicine at the forefront of women who fought for better conditions, for access to education and for a medical system that offers them more.

Maria delle Donne (1778-1842) was born in Roncastaldo, Bolognese Apennines. Because of a malformation, her parents took care of her and allowed her to study with her paternal uncle, Don Giacomo, who taught Medicine. Maria had a spirit thirsty for knowledge. The next tutor of Maria will be the botanist Aloysius Luigi Rodati (1762-1832). The education that this polymath gave to Maria was not limited to medicine, botany and science, but also included philological studies, even lyrical. Rodati moves to Bologna to teach at the University and Maria follows him. The intellectual elite of the city loved her immediately and numerous men of letters or science contributed to the young woman's education. Among them were Sebastiano Canterzani, professor of mathematics and physics, the physicist Giovanni Aldini, the pathologist Uttini and the anatomist Tarsizio Riviera. The latter's influence culminated in the defense of Maria della Donne's thesis in medicine on August 1, 1799. Professor Riviera unceasingly supported her in all her endeavors and efforts to become a doctor.

After obtaining the Doctorate in Philosophy and Medicine, Maria has the University's agreement to participate in the didactic activity. The recognition of her intellectual merits came in the form of financial aid from the authorities but also from Count Prospero Ranuzzi Cospi, a great supporter of the local intelligentsia. Maria will dedicate the next forty years to teaching medicine and training new generations of doctors. Although, from 1767, more and more female midwives began to be accepted inb the field, in 1801, Riviera began to pressure the authorities to establish a hospital for pregnant women. This was soon to happen, in 1804, with the founding of the School of Obstetrics for midwives of which Maria delle Donne was appointed head. Due to a lack of funding and a location, Maria is forced to teach classes in her own home. Maria focused on teaching aspects that could be understood by everyone, appreciating the hard work and ethics of her audience of married women and widows. Those who followed the courses given by Maria received the right to practice freely as midwives. Thanks to this woman full of grace and diligence in teaching the elements of gynecology and obstetrics, the lives of pregnant women quickly improved. Maria's enormous contribution to medicine is quantifiable through the lives she saved directly but also indirectly by teaching others to do the same.

[3] Marie Louise Dugès Lachapelle, *Pratique des accouchements; ou mémoires et observations choisies, sur les points les plus importants de l'art,* vol III, Paris, J.B. Baillière, 1825, pp. 2-3

Rebecca Lee Crumpler (1831-1895) had to face a double ostracism - on the one hand Woman who wanted a medical career, on the other hand Rebecca was of African American origin. Raised by an aunt who worked as a nurse, Rebecca begins to want to become a doctor. She started this profession in Charlestown in 1852, where she initially worked as a nurse. She pursued her medical studies at the New England Female Medical College on a scholarship won at that institution. After four years, in 1864, he became a doctor. Rebecca devoted her professional efforts to helping the poor. Unfortunately, a year before graduating college, Rebecca is widowed.

At the same time, Rebecca also wrote a medical treatise - *A Book of Medical Discourses* (1883). The book deals with child and mother care. As early as the Introduction to the treatise, Rebecca assumes that readers and practitioners will be reticent about what she explains because she is a Woman and an African American. However, overcoming her own fears, the young woman aims to save the lives of children whose death could be provoked by applying preventive method "I now present to the public a few thoughts in book form, trusting that they will be accepted on their merits alone. The following pages contain a few simple appeals to common sense, and are addressed to mothers, nurses, and women generally. All honor is due to a far-seeing legislation which has recognized the importance of fitting woman for the great and natural office of nurse, or doctress of medicine; for by it facilities are offered to each member of a community for the promotion of Christian enlightenment. By frequent visits through various parts of the United States, at all seasons of the year, as well as by quite an extensive opportunity while in the capacity of family nurse, and subsequent practitioner, I have become quite familiar with those ailments and diseases which afflict many infants from birth to the close of the teething period, or till after the fifth year of their age."[4]

The diseases that afflicted thousands of American children - diphtheria, lung infections and other complications - at that time were not treatable due to the lack of antibiotics that would be discovered after the Second World War. But, Rebecca insists on some preventive measures that could have brought relief and health to the little ones and their mothers "In dealing with subjects that bring to mind thousands of premature mortalities, as, for instance, those from cholera infantum or pneumonia, I deem it expedient to speak only of what I know and to which I can testify. I have endeavored to give some domestic or ready palliative reliefs for the several cases described; thereby hoping to avoid the possibility of a remedy's being applied without an acquaintance with the character and phases of the complaint for which it is intended. There is no doubt that thousands of little ones annually die at our very doors, from diseases which could have been prevented, or cut short by timely aid. People do not wish to feel that death ensues through neglect on their part; indeed they speak of consumption, cholera infantum, and diphtheria, etc., as if sent by God to destroy our infants."[5]

Rebecca originally began her medical career in Boston. Later, after 1865, she moved to Richmond, Virginia. Subjected to abuse from her male counterparts, Rebecca constantly fought for mothers and children to have a better life, to reduce infant mortality and to prevent medical complications that could result in loss of human life. Rebecca was a fighter for both the rights of the poor and blacks and for the rights of women to educate themselves and practice medicine. Her example should not be forgotten over the centuries because the struggle she fought resulted in a success that we still see today, when women are allowed to study medicine just like men. Although it is only 150 years since Rebecca lived, educated and practiced medicine, today's medical landscape is so different because of such powerful personalities such as Rebecca Lee Crumpler

[4] Rebecca Lee Crumpler, *A Book of Medical Discourses, in Two Parts*, Cashman, Keating & Co, Boston, 1883, p. 1
[5] Idem, p. 4

Sophia Louisa Jex-Blake (1840-1912) was born into a wealthy lawyer's family, which allowed her to have a private education. In 1858 young Sophia enrolled at Queen's College in London. During her studies, Sophia taught mathematics at a college but not for a financial interest. In 1867, following her travels in America, Sophia publishes the book *A Visit to Some American Schools and Colleges*. Wanting to know how America managed to have a more efficient education system, Sophia recalls the warmth with which she was greeted "the right hand of fellowship being always extended to us as to those interested in one work, any information being freely given, and any facility offered, with the evidently universal feeling that (…) mutual inquiry into and sympathy in each other's work must be a strainghtening of hands for all."[6]

The conclusion that Sophia draws after the trip is a sad one - women in England are restricted in their access to education "I trust that the day is not far distant when English Universities (…) will stand no longer on a «bad eminence», in refusing that which other countries are more or less ready to grant; that Englishwomen may not be driven elsewhere to seek what their fatherland denies them, or be compelled to confess to foreigners that they have indeed some fruits of liberty of thought which cannot be yet gathered in dear old England."[7] Yet, she does not lose her faith is obtaining more rights.

In Boston, Sophia meets doctor Lucy Ellen Sewall. The meeting of the two will have a major impact on the British woman because she understands that her vocation is to become a doctor. Together with Susan Dimock, another female doctor, Sophia applies to the board of Harvard University to be admitted to medicine. But she is refused. The young woman's disappointment is so great that in 1869 she writes an impassioned essay, *Medicine as a profession for women*, in which she supports women's intellectual equality with men. At the same time, she advocates for equal treatment, without discrimination and without favoritism, in which women are allowed access to higher education. Sophia explains in detail that a woman has many more reasons to be a doctor than a man. Women are traditionally the ones who take care of the sick and children. Therefore, they should be allowed to become doctors "If we go back to primeval times, and try to imagine the first sickness or the first injury suffered by humanity, does one instinctively feel that it must have been the man's business to seek means of healing, to try the virtues of various herbs, or to apply such rude remedies as might occur to one unused to the strange spectacle of human suffering? I think that few would maintain that such ministration would come most naturally to the man, and be instinctively avoided by the woman; indeed, I fancy that the presumption would be rather in the other direction. And what is such ministration but the germ of the future profession of medicine?"[8]

In 1869 Sophia wrote to the University of Edinburgh, requesting enrollment in the Faculty of Medicine. Rejected, Sophia initiates a campaign in the newspapers and together with six other ladies, puts pressure on it. In the same year, they are all admitted to medical studies. But, this was not well received by the student community. Humiliated, abused and offended, these women were dragged into the scandal in the Surgeons' Hall on November 18, 1870. The university denied them the right to study medicine. But three years later, in 1874, Sophia helped found the London School of Medicine for Women. And three years later, in 1877, she obtained her doctorate at the University of Bern. In 1878 she opened a medical practice in the city that had rejected her, Edinburgh, then a small dispensary for poor women. In 1886, she founded the Edinburgh Women's Medical School but six years later, the University of Edinburgh opened its doors to female students.

The constant struggle of this woman to win the right to study medicine was also materialized in the works she signed. Thus, together with two other fighters, Edith Pechey and

[6] Sophia Jex-Blake, *A Visit to Some American Schools and Colleges*, MacMillan & Co, London, 1867, p. X
[7] Idem, p. 250
[8] Sophia Louisa Jex-Blake, *Medicine as a profession for women,* Edinburgh, William Oliphant & Co, 1872, p. 8

Isabel Thorne, Sophia writes *The Practice of Medicine by Women* (1876), another plea for women's access to studying medicine. In 1877, her doctoral thesis, *Puerperal Fever: an Inquiry into its Nature and Treatment: A Graduation Thesis*, focused on a pressing problem of the time—post partum infections. In 1884, Sophia writes *The Care of Infants: A Manual for Mothers and Nurses*. In the Introduction to the second edition of this work, Sophia expresses concern that half the number of children under five die from infections and lack of care."This enormous waste of life becomes simply appalling to those who realize, as medical practitioners can hardly fail to do, that the greater part of it depends on wholly preventable causes, -in plain words, on ignorance and neglect."[9]

Although the examples we presented are not exhaustive, many other women contributed to the development of medicine and the access of the poor to the medical act. Even if history did not remember their names, many heroines sacrificed their health, well-being and peace for the many and sick whose sufferings they tried to relieve. The concern of these women for the fate of those who could not defend themselves - pregnant women and children - made the struggle become much broader and include the lost rights of women to a better education, a healthier life and a future safer. Fighting for the many and the weak, the personalities that our article mentions also fought for themselves; which proves that when the objective to be achieved is greater, the fight becomes a straight one with more chances of success.

BIBLIOGRAPHY

Jex-Blake, Sophia Louisa *Medicine as a profession for women,* Edinburgh, William Oliphant & Co, 1872

Jex-Blake, Sophia Louisa *A Visit to Some American Schools and Colleges*, MacMillan & Co, London, 1867

Jex-Blake, Sophia Louisa *The Care of Infants: A Manual for Mothers and Nurse*, Edinburgh : George A. Morton, 1903

Lachapelle, Marie Louise Dugès *Pratique des accouchements; ou mémoires et observations choisies, sur les points les plus importants de l'art,* vol III, Paris, J.B. Baillière, 1825

Lee Crumpler, Rebecca *A Book of Medical Discourses, in Two Parts*, Cashman, Keating & Co, Boston, 1883

Puccini, Valeria *Cristina Roccati: una donna tra scienza e poesia nel secolo dei lumi, Letteratura e scienze, Atti delle sessioni parallele del XXIII Congresso dell'ADI*, 2021

Von Bingen, Hildegard *De carbunculo in Liber simplicis medicinae*, in Kölle, Julia, *Hildegard von Bingen. Liber simplicis medicinae, Stein: Eine Materialgeschichte in Quellen der Vormoderne*, edited by Iris Wenderholm, Berlin, Boston: De Gruyter, 2021, pp. 165-172. https://doi.org/10.1515/9783110688702-018

[9] Sophia Louisa Jex-Blake, *The Care of Infants: A Manual for Mothers and Nurse*, Edinburgh : George A. Morton, 1903, p. IX

ASPECTS OF THE POLITICAL ORGANISATION OF THE HUNGARIAN CONFEDERATION IN THE 9TH-10TH CENTURIES REFLECTED IN LITERARY SOURCES

Ștefan Lifa, Alexandru Fodor
Lecturer, PhD, West University of Timișoara, MA Student, West University of Timișoara

Abstract: The emancipation from the tutelage of the Khazar khaganate catalysed the consolidation of a centralised form of leadership within the Hungarian tribal confederation. The Hungarians adopted the concept of two-headed leadership from the Khazars, with leaders performing different functions. The strategic needs arising from the frequent raids carried out in the West and the constant Pecheneg threat in the East made them adapt the system to a three-headed formula with a kende, gyula and harka. This structure merges the Khazar concept of division of roles with the classical principle of division of power on the basis of territorial distribution. The article aims to analyse the political organisation of the Hungarian confederation in the period before the conversion of Vaik/Stephen to Christianity based on information from the sources. The genesis and evolution of the kende and gyula positions starting from the time of Levedias are analysed. A greater emphasis is given to the episode featuring Levedias in the foreground (as reported by Constantine Porphyrogenitus), as well as to the controversy regarding the positions held by Arpad and Kurszán. In this last matter, the study agrees with those that believe Arpad to have been kende and Kurszán gyula.

Keywords: Levedias, Arpad, Kurszán, kende, gyula, harka, Hungarian tribal confederation.

Maghiarii reprezintă o apariție aparte în tabloul diverselor grupuri migratoare care au populat câmpiile Eurasiei în primul mileniu al erei creștine. Spre deosebire de majoritatea celorlalte populații migratoare cu o origine iraniană sau turco-mongolă, maghiarii aparțineau de familia popoarelor vorbitoare de limbi uralice. Mai precis din ramura fino-ugrică a grupului uralic. Diferențierea ramurilor finică și ugrică este considerată a se fi produs undeva în mileniile III-II î.Hr., urmată la jumătatea mileniului I î.Hr. de separarea maghiarilor de populațiile ugriene propriu-zise (voguli și ostiaci)[1]. În ceea ce privește locul de origine al maghiarilor nu s-a ajuns la un consens, existând diferite ipoteze. Una i-ar plasa între Volga și Ural, alta le identifică arealul între Ural și Obi, mai precis între munții Ural și bazinul afluenților vestici ai Irtâșului, Tobol și Ișim[2]. La mijlocul mileniului I d.Hr. încep să intre în contact cu populațiile turcice din bazinul mijlociu al Volgăi, urmând ca în secolul al VII-lea să migreze spre sud-vest în regiunea Bașkiriei (situată la stânga Volgăi, la sud de confluența cu Kama), locul așa-numitei *Magna Hungaria*, cum era numită în izvoarele medievale[3]. Contactul cu diversele grupuri turcice s-a manifestat pe mai multe planuri. Pe de o parte, în ceea ce privește preluarea de către maghiari a modului nomad de viață al acestora în care locuitul în corturi și creșterea animalelor (în special a cailor) ocupau un loc fundamental. Au păstrat totuși și ocupații mai puțin întâlnite la turco-mongoli precum pescuitul. Este fără îndoială o reminiscență a perioadei timpurii de popor de vânători-culegători stabiliți în zone păduroase cum erau fino-ugricii. Pe de altă parte, influența turcică s-a concretizat și la nivel lingvistic, lucru dovedit de multitudinea de termeni

[1] Spinei Victor, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, Institutul European, 1999, p. 18.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.

de origine turcică împrumutați, ce fac referire în special la creșterea animalelor și agricultură[4]. Această asociere le-a adus și denumirea de *unguri*, folosită uzual de europeni pentru a-i desemna. Numele de unguri este inspirat de afilierea la confederația tribală onogură sau ogură (nume care însemna *zece săgeți*, în sensul de zece triburi) atestată în sursele bizantine încă de la mijlocul primului mileniu al erei creștine. O altă ipoteză identifică originea termenului în confederația formată ulterior de cele zece triburi maghiare și kabare. Sursele bizantine (cum ar fi Constantin Porfirogenetul) au folosit denumirea de *turci* inclusiv după stabilirea în Pannonia. Istoricii musulmani îi numeau *bașchiri*. În *Annales Fuldenses* sunt indicați și prin termenul de avari. În ceea ce îi privește ei preferau să se identifice prin denumirea de *maghiari*, de origine fino-ugrică.

Stabilirea în *Magna Hungaria* a coincis și cu intrarea în orbita khaganatului khazar, a cărui autoritate o vor recunoaște în următoarele secole. Maghiarii au avut în cadrul confederației khazare un statut privilegiat în comparație cu alte populații, acționând în calitate de colectori de tribut în numele khazarilor[5]. Influența khazară a avut un efect durabil, de aici preluând modelul de conducere bicefală cu doi lideri având funcții diferite. O altă reminiscență a afilierii la khaganatul khazar este asocierea cu kabarii. Există opinii diferite în ceea ce privește momentul ieșirii maghiarilor de sub autoritatea khazară. Unii istorici, precum Jenő Szűcs, consideră că evenimentul s-a petrecut încă din secolul al VIII-lea[6]. Ipoteză foarte puțin probabilă având în vedere că formațiunea khazară era la apogeul puterii, instituind așa-numita *pax Khazarica*[7] în câmpiile din sudul Rusiei în secolele VII-X. Cel mai plauzibil moment al emancipării maghiare de sub tutela khazară poate fi identificat în ultimul sfert al secolului al IX-lea, după stabilirea în Atelkuz. Avem mențiunea unui raid efectuat de maghiari în 881 în vest, la care au participat și kabarii menționați anterior[8]. Prezența acestei facțiuni rebele (nevoită să fugă după o revoltă eșuată împotriva autorității centrale khazare) în rândul maghiarilor arată că aceștia nu se temeau de eventuale repercusiuni cauzate de găzduirea unor dușmani ai foștilor suzerani.

Nu s-a stabilit cu certitudine momentul migrării lor spre sud-vest în regiunea numită Levedia de către Constantin Porfirogenetul, localizată cel mai probabil în regiunea dintre Don și Kuban. După alte păreri, Levedia ar fi situată între Don și Nipru. Această variantă este sprijinită de o campanie efectuată în 837 la solicitarea bulgarilor dunăreni în scopul de a opri repatrierea de către bizantini a prizonierilor colonizați de Krum la nordul gurilor Dunării[9]. Unii cercetători precum István Fodor, plasează acest moment înainte de 750[10]. În schimb Gyula Kristó are în vedere o dată mai târzie, în jurul anului 830[11]. Relatarea lui Constantin Porfirogenetul dă credit mai degrabă ultimei ipoteze. Conform unor opinii, maghiarii au fost așezați de khazari în regiune pentru a supraveghea frontiera vestică a khaganatului de incursiunile populației rhus, apărută în peisaj în perioada respectivă[12]. Construirea fortăreței Sarkel în jurul aceleiași date confirmă această teorie. În orice caz, în prima jumătate a secolului al IX-lea sunt stabiliți în Levedia.

---

[4] *Ibidem*, p. 20.
[5] Koestler Arthur, *Al treisprezecelea trib: khazarii*, trad. Bantaș Andrei, București, Antet, 2004, p. 77.
[6] Lendvai Paul, *Ungurii*, trad. Nastasia Maria & Ion, București, Humanitas, 2001, p. 22.
[7] Spinei, *op. cit.*, p. 41.
[8] "Annales et annalibus Juvavensibus antiquis excerpti", în Besslau H. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, XXX, 2, Lipsiae, 1926, p. 742, *apud* Spinei, *op. cit.*, p. 51.
[9] Spinei, *op. cit.*, p. 47.
[10] Fodor István, *In Search of a New Homeland: The Prehistory of the Hungarian People and the Conquest*, Budapest, Corvina Kiadó, 1975, p. 210.
[11] Kristó Gyula, *Hungarian History in the Ninth Century*, Szeged, Szegedi Középkorász Muhely, 1996, pp. 87, 132.
[12] Koestler, *op. cit.*, p. 78.

În a doua jumătate a secolului, sub presiunea pecenegilor, s-au deplasat spre vest în regiunea numită în izvoare Atelkuz (Etelkuz). Constantin Porfirogenetul plasează Atelkuzul în bazinul a cinci râuri: Baruh, Kubu, Trullos (Nistru), Brutos (Prut) și Seretos (Siret)[13]. Deși problema nu a fost în totalitate lămurită, se consideră că maghiarii au ocupat în această perioadă un areal delimitat la vest de Siret și gurile Dunării, iar la est de Nipru sau chiar Don. Gyula Kristó identifică momentul deplasării spre Atelkuz în jurul anului 850[14]. Aliați cu bizantinii împotriva bulgarilor (895), sunt învinși de o alianță bulgaro-pecenegă la gurile Dunării. Această înfrângere a avut ca efect ocuparea teritoriului maghiar din Atelkuz de către pecenegi. În consecință maghiarii s-au deplasat pe la nordul arcului carpatic spre vest și ajung în Pannonia unde se stabilesc definitiv. Pe parcursul migrației dinspre Atelkuz spre Pannonia, conform *Gestei* lui Anonymus (VIII-X)[15], s-au angajat într-un conflict câștigat cu Rusia kieveană. Ultima a beneficiat și de sprijinul unor grupuri de pecenegi (numiți *cumani* de către autor). Cel mai probabil, așa cum remarcă și Victor Spinei, este vorba de un conflict anterior din perioada în care maghiarii acționau ca asociați ai khazarilor[16].

Stabilirea în Pannonia a fost urmată de cucerirea treptată a regiunii, estimându-se că până la 900 ocuparea câmpiei pannonice propriu-zise era finalizată. În anii următori și-au îndreptat atenția spre zona intracarpatică, reușind să-și impună autoritatea mai mult sau mai puțin directă asupra formațiunilor statale locale (Gelu, Glad, Menumorut). Cu toate aceste victorii, cucerirea și pacificarea efectivă de către maghiari a întregului spațiu al ceea ce avea să devină regatul medieval al Ungariei s-a prelungit până în secolele XI-XII. Acest lucru a fost cauzat atât de persistența stilului de viață orientat spre expediții în scop de jaf, cât și de faptul că în cazul confederației maghiare nu se poate vorbi în acest stadiu de un stat în adevăratul sens al cuvântului.

În privința organizării politice a maghiarilor în perioada anterioară creștinării, probabil cea mai relevantă sursă este *De Administrando Imperio* a împăratului Constantin Porfirogenetul (912-959). În ciuda unor accente de istorie romanțată, lucrarea lui Constantin are, grație poziției acestuia, avantajul bunei cunoașteri a realităților politice ale epocii. Scrisă la mijlocul secolului al X-lea, *De Administrando Imperio* era intenționată a fi un manual de instrucțiuni pentru guvernarea imperiului destinat moștenitorului tronului, viitorul împărat Roman al II-lea (959-963). De aici și credibilitatea informațiilor prezentate în lucrare. Despre maghiari, pe care îi numește *turci*, sursa oferă o multitudine de informații, începând cu perioada de dinaintea stabilirii în Pannonia. Astfel, conform lui Constantin (*De Administrando Imperio*, 38):

Neamul turcilor și-a avut vechea așezare pe aproape de Hazaria, în regiunea denumită Levedia după numele celui dintâi voievod al lor; acest voievod, după nume i se spunea Levedias, după demnitatea ce o avea se chema voievod, ca și ceilalți de după el.[...] *Și turcii erau șapte seminții, dar un domnitor între ei n-au avut niciodată, fie al lor, fie străin, ci la ei erau oarecare voievozi; din aceștia cel dintâi a fost Levedias, cel amintit mai înainte. Au sălășluit împreună cu hazarii trei ani luptând de partea hazarilor, în toate războaiele lor. Haganul, domnitorul hazarilor, pentru vitejia lor și alianța cu cel dintâi voievod al turcilor, cu numele Levedias i-a dat în căsătorie de soție o hazară nobilă, având în vedere vitejia lui vestită și faima originii lui, ca să aibă copii cu el; dar acel Levedias s-a întâmplat de n-a făcut copii cu acea hazară.* [...] *Între turci și pecenegi,* [...] *iscându-se război, oastea turcilor a fost biruită și s-a desfăcut în două părți. Și o parte a apucat-o spre răsărit și s-a sălășluit în părțile Persiei;*[...] *cealaltă parte însă, cu voievodul și conducătorul lor Levedias, s-a așezat în partea de apus în locurile numite Atelcuzu, regiune în care acuma locuiește poporul pecenegilor. După trecerea de puțin timp, haganul acela, domn peste Hazaria, a dat de știre turcilor să fie trimis la el Levedias, cel*

[13] Spinei, *op. cit.*, pp. 43-44.
[14] Kristó, *op. cit.*, pp. 159-167.
[15] Anonymus, *Gesta Hungarorum*, trad. Besan Mihail, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiecesane, 1899, pp. 26-31.
[16] Spinei, *op. cit.*, p. 42.

dintâi voievod al lor. Levedias aşadar sosind la haganul Hazariei, l-a întrebat din care cauză a trimis să vină la dânsul. Haganul însă a grăit către el: „De aceea te-am chemat, deoarece eşti nobil, înţelept şi viteaz şi primul între turci, ca să te pun domnitor peste poporul tău şi ca să urmezi poruncii şi la cuvântul nostru". El, răspunzând haganului, i-a grăit: „Atitudinea ta faţă de mine şi intenţia ta le aud cu multă plăcere şi-ţi mărturisesc că-ţi mulţumesc cum se cuvine; dar deoarece nu mai sunt în stare să iau asupră-mi o domnie ca aceasta, nu pot să ascult, ci mai bine ca mine este alt voievod, zis Almuţis, care are un fecior cu numele Arpad; dintre aceştia mai bine, fie acel Almuţis, fie Arpad, feciorul lui, să devină domnitor; şi are să asculte de cuvântul vostru". Haganului deci plăcându-i vorba aceasta, haganul acela i-a dat oameni de-ai săi şi l-a trimis împreună cu ei la turci; aceia sfătuindu-se cu turcii despre aceasta, turcii au voit mai degrabă Arpad să devină domnitor decât tatăl său Almuţis, Arpad ca unul ce era mai vrednic de ţinut în seamă, mai iscusit la sfat şi judecată, mai viteaz şi destoinic pentru o astfel de domnie. Pe acesta l-au şi făcut domnitor după obiceiul şi rânduiala hazarilor, ridicându-l pe scut. Înainte de acest Arpad, turcii nu au avut alt domnitor niciodată. [...][17]

Autorul remarcă aşadar existenţa unei confederaţii compuse din şapte triburi, indicând şi numele acestora într-un fragment ulterior: *Prima care s-a rupt de la hazari a fost seminţia amintită mai înainte a cavarilor, a doua a lui Nechis, a treia a lui Megheris, a patra a lui Curtughermatos, a cincea a lui Tarianos, a şasea a lui Ghenah, a şaptea Caris, a opta Casis* (*De Administrando Imperio*, 40)[18]. Organizarea maghiarilor în şapte triburi este confirmată şi de sursele maghiare ulterioare. Astfel, Anonymus dă lista şefilor de trib din perioada stabilirii în Pannonia, desemnându-i prin termenul *Hetumoger* (*Hetumagyar* sau *Şapte Maghiari*). Astfel, sunt indicaţi în ordine Almus (Almos), Eleud (Elöd), Cundu (Kündü), Ound (Ond), Tosu (Tas), Huba şi Tuhutum (Teteny). De asemenea, sunt numiţi şi urmaşii lor: Arpad, Zobolsu (Szabalcs), Cursan (Kurszan), Ete, Lelu (Lehel sau Lel), Zemera (descendent mai îndepărtat), respectiv Horca (Harka)[19]. La rândul lor, Simon de Keza şi *Cronica pictată de la Viena* menţionează numele liderilor celor şapte triburi. Lista lui Simon este parţial diferită: Arpad, Zobole, Jula, Urs (Vrs), Cund, Lel şi Bulch (supranumit Werbulchu)[20]. În plus, potrivit lui Simon, cinci din cele şapte triburi s-au stabilit în câmpia pannonică. Singurele excepţii sunt tribul lui Lel, aşezat în ţinutul Nitrei, şi cel al lui Jula, deplasat ulterior în Transilvania. În *Cronica pictată de la Viena* regăsim aceleaşi nume, singurele modificări ţinând de ordinea enumerării (Arpad, Zoboleh, Gyula, Cund, Leel, Werbulchu şi Vrs)[21]. Cea mai mare acurateţe o observăm la Constantin. Pe baza toponimelor de pe cursul mijlociu al Dunării şi din valea Tisei, cercetătorii au putut reconstitui denumirile celor şapte triburi. Acestea sunt Nyék, Megyer, Kürt-Gyarmat, Tarján, Jenö, Kér şi Keszi[22].

Referitor la existenţa unor forme de conducere centralizată, Constantin este destul de clar când spune că *turcii* nu au avut niciodată înaintea lui Arpad un *domnitor* (*arhonte*). Levedias, pe care îl numeşte *cel dintâi voievod al turcilor*, reprezintă un caz interesant. Formularea de *cel dintâi voievod*, pe care Porfirogenetul o foloseşte în permanenţă pentru a-l desemna pe Levedias, indică foarte limpede că este vorba despre o poziţie ierarhică în cadrul confederaţiei maghiare şi nu de primul ocupant al unei poziţii nou create. Acest aspect iese pregnant în evidenţă comparând felul în care autorul îi descrie pe Arpad (pe care îl numeşte *domnitor* şi despre care spune clar că nu a mai existat altul înaintea lui) şi Levedias (în cazul căruia specifică în permanenţă că este *cel dintâi*). Levedias avea aşadar o poziţie de primul între egali.

[17] Constantin Porfirogenetul, *Carte de învăţătură pentru fiul său Romanos*, în Grecu Vasile (ed.), *Scriptores Byzantini*, VII, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, pp. 58-60.
[18] *Ibidem*, p. 60.
[19] Anonymus, *op.cit.*, p. 25.
[20] Simon de Keza, *Cronica Ungurilor*, în Popa-Lisseanu G. (ed.), *Izvoarele istoriei românilor*, IV, Bucureşti, Bucovina, 1935, pp. 87-88.
[21] Spinei, *op. cit.*, p. 32.
[22] *Ibidem*, p. 31.

Opiniile istoricilor (în special maghiari) în ceea ce îl privește pe Levedias sunt contradictorii în diverse aspecte. Unii au pus la îndoială existența acestui personaj. Alții l-au identificat cu Elöd, tatăl lui Almos din cronica lui Simon de Keza sau chiar cu Liunticos (Levente), primul fiu al lui Arpad[23]. Cercetătorii nu s-au pus în acord nici în ceea ce privește perioada în care a trăit Levedias, estimările variind de la secolul al VII-lea până în a doua jumătate a secolului al IX-lea[24]. S-a pus în discuție inclusiv credibilitatea sursei, motivându-se prin aparentul contrast dintre două pasaje care îl au în prim plan pe Levedias. Primul îl prezintă pe acesta ca lider al unei confederații tribale independente aflate pe picior de egalitate cu khazarii. Argumentul invocat este formularea lui Constantin care vorbește de o alianță a khazarilor cu maghiarii conduși de Levedias. Al doilea fragment se referă la el ca la liderul desemnat al unei structuri menite a fi subordonate[25]. De aici a fost propusă de către Jenő Ungváry varianta existenței a două personaje cu același nume. Primul Levedias, bazat pe formularea de *cel dintâi voievod*, ar fi trăit într-o perioadă anterioară. Al doilea, un descendent, ar fi fost contemporan cu Almos și Arpad. Teoria a fost respinsă de Ferenc Makk[26]. Altă concepție a pus inadvertența pe seama unei compilări neglijente a lui Constantin care a avut ca efect relatarea aceluiași eveniment de două ori, bazat pe surse diferite. În ceea ce ne privește, considerăm că ipoteza unei alianțe pe baze de egalitate a maghiarilor cu khazarii nu stă în picioare. Faptul că maghiarii au avut un statut privilegiat în comparație cu alte populații supuse khazarilor (acționând ca agenți ai acestora) sau că ocazional au executat acțiuni din proprie inițiativă este foarte probabil. Însă dominația indiscutabilă a khazarilor în secolele VII-X asupra regiunii de la nordul Mării Negre și al Mării Caspice exclude ideea unei alianțe pe baze egale.

Interpretările asupra interacțiunilor lui Levedias cu khaganul au variat. S-a speculat și asupra posibilității ca Levedias să fi ocupat pozițiile de *kende*[27] sau *gyula* responsabil de politica externă a confederației maghiare[28]. Referitor la declinarea ofertei khaganului de către Levedias, Ádám Bollók și János B. Szabó au sugerat că Levedias i-a propus pe Almos sau Arpad khaganului deoarece familia acestora avea legitimitate internă mai mare, iar alegerea lui Arpad a fost făcută chiar de maghiari[29]. Gyula Kristó plasează în jurul lui 830 momentul în care Levedias a primit soția khazară și ar fi fost desemnat *kende* de către khazari[30]. După mutarea în Atelkuz în jurul lui 850, el a renunțat la poziție în favoarea lui Almos sau Arpad. Momentul s-ar fi petrecut în anii 850. Referitor la retragerea voluntară a lui Levedias, György Györffy a considerat implauzibil faptul că acesta ar fi renunțat benevol la putere în favoarea liderului unui alt trib[31]. El a considerat, de asemenea, că poziția lui Levedias era de *kende* și plasează conducerea acestuia în intervalul 870-893, când ar fi fost succedat de fiul său Kurszan. Balász Sudár a subliniat faptul că relatarea lui Constantin indică foarte clar că nobila khazară dată în căsătorie lui Levedias nu era din familia khaganului. El argumentează că acest lucru demonstrează că Levedias avea un statut social inferior khaganului și prin urmare nu putea fi

[23] Pentru mai multe detalii asupra diverselor ipoteze ce îl au în prim plan pe Levedias vezi Makk Ferenc, ”Levedi, a fővajda”, în Klaniczay Gábor, Nagy Balász (eds.), *A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*, Budapest, ELTE BTK Közép-és Koraújkori Egyetemes Történeti Tanszék, 1999, pp. 189-190; Tóth Sándor László, *A magyar törzsszövetség politikai életrajza*, Szeged, Belvedere Meridionale, 2015, pp. 77-101; Szabados György, *Magyar államalapitások a IX-X. században*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2011, pp. 63-113.
[24] Szabados, *op. cit.*, pp. 75-76; Tóth, *op. cit.*, p. 97.
[25] Szabados, *op. cit.*, p. 95.
[26] Makk, *op. cit.*, pp. 191-195.
[27] Kristó, *op. cit.*, pp. 136-137.
[28] Tóth, *op. cit.*, p. 94.
[29] Bollók Ádám, B. Szabó János, *A császár és Árpád népe*, Budapest, ELKH Bölcsészettudómanyi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2022, pp. 201-209, 212-214.
[30] Kristó, *op. cit.*, pp. 159-167.
[31] Szabados, *op. cit.*, pp. 75-76.

considerat ca lider al tuturor maghiarilor[32]. S. L. Tóth scoate în evidență că deși Levedias apare ca subordonat atunci când khazarii îl convoacă la Itil, importanța sa este reflectată de faptul că a fost primit de khagan, nu de bek[33].

În ceea ce ne privește, nu considerăm că Levedias ar fi ocupat vreun moment poziția de *kende*. Formularea lui Constantin este foarte clară în acest sens, atunci când spune (folosind termenii de *domnitor*/*arhonte*, apoi *mare domnitor*/*mare arhonte*) că primul *kende* al maghiarilor a fost Arpad. Spre deosebire de sursele maghiare din perioada regalității arpadiene, precum Anonymus sau Simon de Keza, Constantin nu poate fi bănuit de dorința de a exagera importanța lui Arpad în istoria timpurie a confederației maghiare. Menționarea lui Levedias în context de comandant militar (inclusiv prin folosirea titlului de *voievod*) arată că el putea fi cel mult un *gyula*. Mai degrabă o poziție de *gyula* aflată în stadiu embrionar, la care Levedias s-a ridicat prin abilitățile personale de lider. De altfel, nimic din tonul lui Constantin nu sugerează că statutul de *cel dintâi voievod* ar fi reprezentat un monopol al tribului lui Levedias. Referirea la originea nobilă a lui Levedias trebuie înțeleasă strict în contextul poziției sale de șef de trib. Legat de acest aspect, Gyula Németh a propus ipoteza apartenenței lui Levedias la o familie aristocratică cu rădăcini încă din perioada în care maghiarii locuiau în *Magna Hungaria*[34]. Cel mai probabil poziția de *cel dintâi voievod* era în stadiul respectiv una electivă, posesorii ei dobândind-o în bună măsură pe baza realizărilor personale. Lucru care explică ascensiunea lui Levedias în fruntea confederației maghiare, chiar dacă nu făcea parte din cel mai puternic trib. Motiv pentru care nu subscriem concluziei lui Sudár referitoare la faptul că Levedias nu putea fi considerat un lider al tuturor maghiarilor. Este adevărat că afirmația lui Constantin referitoare la alianța khaganului cu Levedias poate fi interpretată și în sensul de alianță doar cu o parte a triburilor componente ale confederației (sau poate doar cu tribul lui Levedias), dar în acest stadiu este doar o speculație. Mai ales având în vedere că autorul nu face nicio precizare în acest sens.

Faptul că Levedias îi propune pe Almos sau Arpad drept candidați pentru noua demnitate de *kende* arată că tribul acestora era cel mai puternic și influent în cadrul confederației. Lucru care îl făcea prima opțiune în vederea ocupării unei nou instituite poziții permanente și ereditare de lider suprem al confederației. Nu indică nicidecum că statutul de primul între egali (precursorul demnității de *gyula*) responsabil de comanda raidurilor și de relațiile externe ar fi monopolul tribului lui Almos. De altfel, exceptând cronicile maghiare bazate pe tradiția perpetuată ulterior a mitului fondator al păsării totemice Turul, Almos apare ca un personaj mai degrabă șters. În aceste condiții renunțarea benevolă a lui Levedias nu mai pare implauzibilă. Mai sunt și alte aspecte de luat în considerare aici. În primul rând, durata cât maghiarii au locuit în Lebedia, indicată în scrierea lui Constantin ca fiind de trei ani. Aici părerile specialiștilor au variat, unii invocând o transcriere eronată a textului. Astfel, s-au avansat variantele că ar fi vorba de 30 de ani sau chiar 300 (ceea ce este puțin plauzibil). Dacă acceptăm interpretarea intervalului de trei ani drept treizeci de ani, Levedias era deja un om bătrân și fără urmași direcți de sex masculin în momentul ofertei khazarilor. Unul pentru care ideea de a servi drept conducător vasal nu prezenta o miză deosebită. În al doilea rând, simpla luare în considerare a fiului unui alt șef de trib în defavoarea celui din urmă putea fi un calcul politic, menit să creeze disensiuni în rândul tribului lui Almos. Astfel puteau fi ținute sub control eventualele ambiții ale lui Almos de a-i lua locul lui Levedias. Având în vedere că nu cunoaștem nimic cert despre filiația maternă a lui Arpad, putem specula existența unor legături de rudenie pe linie maternă între Levedias și Arpad. Însă în lipsa unor dovezi solide în acest sens, această teorie este doar o speculație în stadiul actual al cercetărilor.

[32] Sudár Balász, ”A kazár menyasszony”, în Kincses Katalin Mária (ed.), *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*, Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018, p. 500.
[33] Tóth, *op. cit.*, pp. 149-150.
[34] *Ibidem*, p. 87.

În orice caz, episodul Levedias arată că perioada petrecută în Atelkuz a reprezentat momentul trecerii de la conducerea confederativă a șefilor de trib (în care unul dintre ei acționa ca primul între egali) la cea bicefală cu *kende* și *gyula*.

Tot din această perioadă datează și asocierea maghiarilor cu kabarii despre care amintește și Constantin (*De Administrando Imperio*, 39):

Așa-zișii cavari făceau parte din neamul hazarilor. Și întâmplându-se din partea lor să se facă o răscoală față de stăpânirea lor și ridicându-se război civil, stăpânirea lor de mai înainte s-a dovedit mai tare și unii dintr-înșii au fost uciși, alții însă au scăpat cu fuga; și au venit și s-au sălășluit dimpreună cu turcii în țara pecenegilor; și s-au împrietenit între olaltă și unii și-au luat numele de cavari. Așa se face că chiar de la turci au învățat și limba hazarilor și până în ziua de azi au același grai; dar au și cealaltă limbă a turcilor. Pentru că din cele opt seminții s-au arătat mai tari și mai viteji și la conducerea războiului să stea în frunte, au și fost socotite de mai înainte cele dintâi seminții. La ei e un singur domnitor, adică la cele trei seminții ale cavarilor; și acesta și până în ziua de azi este.[35]

Motivele răscoalei kabarilor nu au fost pe deplin elucidate. Unii specialiști au presupus că este vorba de o facțiune care a refuzat să se convertească la iudaism. Însă chiar dacă adoptarea iudaismului s-a făcut în urma unei acțiuni a elitei conducătoare, acest lucru nu a însemnat interzicerea celorlalte religii. O dovedește existența unor comunități creștine și musulmane bine atestate, precum și a populațiilor păgâne (inclusiv în rândul khazarilor), pe teritoriul khaganatului după convertire. Motiv pentru care ni se pare puțin probabilă această variantă. Totodată, din relatarea lui Constantin reiese că răscoala era un eveniment recent, iar maghiarii se găseau deja în Atelkuz. S-a avansat și ipoteza că a existat o perioadă de tranziție între convertirea inițială din secolul al VIII-lea și adoptarea iudaismului rabinic în urma reformelor religioase ale conducătorului khazar Obadia, dacă ar fi să dăm credit celor relatate în *Corespondența khazară*[36] (în privința autenticității acesteia cercetătorii nu s-au pus încă de acord). Nu este deloc exclus ca motivațiile kabarilor să nu fi fost de natură religioasă. Așa cum am menționat anterior, primirea kabarilor (folosiți ca trupe de avangardă în raidurile maghiare) consfințește emanciparea confederației maghiare de sub tutela khazară. Evenimentul a avut loc cel târziu în 881 atunci când izvoarele menționează kabari în trupele maghiare. Conform lui Constantin, cele trei triburi kabare admise în cadrul confederației maghiare, aveau o conducere centralizată cu un lider unic. În schimb, Anonymus menționează *șapte duci ai Cumanilor*[37] (*Gesta Hungarorum*, VIII) atunci când se referă la kabari, dezacord remarcat și de Victor Spinei[38]. Este posibil ca prin cei șapte lideri cronicarul să fi avut în vedere și alte grupuri în afara kabarilor. Știm că au existat și alte grupuri de luptători nomazi de diverse origini care au intrat în serviciul maghiarilor, mai ales după stabilirea lor în Pannonia. Nu este exclus ca Anonymus să fi atribuit o stare de fapt ulterioară momentului așa-zisului descălecat maghiar în câmpia pannonică.

Constantin detaliază în continuare (*De Administrando Imperio*, 40) organizarea politică a confederației maghiare ulterioară ieșirii de sub tutela khazarilor. El ajunge și la situația valabilă în momentul scrierii lucrării sale, schițând și un sumar arbore genealogic al dinastiei arpadiene:

[...] *Cele opt seminții ale turcilor nu ascultă de domnitorii lor proprii, ci unirea lor este după râurile în care parte se întâmplă să fie vreun război, acolo să lupte de-a valma cu toată grija și silința. Ca prim căpitan al lor îl au pe domnitorul din seminția lui Arpad, potrivit succesiunii, și pe alți doi, pe Ghilas și pe Carhas; aceștia au grad de judecători. Și fiecare seminție are un domnitor. Ghilas și carhas*

[35] Constantin Porfirogenetul, *op. cit.*.
[36] Koestler, *op. cit.*, pp. 53-54, 58.
[37] Anonymus, *op. cit.*, p. 27.
[38] Spinei, *op. cit.*.

nu sunt nume proprii, ci demnități. Marele domnitor al Turciei Arpad a avut patru feciori: primul Taracțus, al doilea Ieleh, al treilea fecior Iutițas, al patrulea Zaltas. Tarcatus, cel dintâi fecior al lui Arpad, a avut fecior pe Tevelis, cel de-al doilea fecior Icleh, a avut fecior pe Ezeleh, cel de-al treilea fecior, Iutițas, a avut fecior pe Faliți̧s, domnitorul de acuma, cel de-al patrulea fecior Zaltas, a avut fecior pe Taxis. Toți feciorii lui Arpad s-au săvârșit din viață, nepoții lui însă, Falis și Tasis, și vărul lor, Taxis, sunt în viață. Tevelis s-a săvârșit din viață și Termațus este feciorul lui; acesta s-a arătat de curând prieten cu Vulțus, cel de-al treilea domnitor și carhas al Turciei. Vulțus, carhas-ul, este feciorul carhas-ului Calis, și nume propriu e Calis, carhas însă este demnitate, ca și ghilas, aceasta e mai înaltă însă decât carhas.[39]

Un detaliu interesant putem observa comparând titulaturile pe care le folosește Constantin pentru liderii triburilor. Dacă în pasajul citat anterior, autorul utilizează termenul slav de *voievod*, aici spune că fiecare trib are un *domnitor* (*arhonte*), iar Arpad este *marele domnitor* (*marele arhonte*). Menționarea originii nobile a lui Levedias indică faptul că în acel stadiu începea să se impună succesiunea ereditară la conducerea triburilor. Cu toate acestea se păstrau încă formal principiile democrației militare. Faptul este sugerat de termenul de *voievod* ce are semnificația de comandant militar. Sau mai bine spus de echivalentul a ceea ce sursele slave, de la care foarte probabil provin informațiile lui Constantin, înțelegeau prin acest termen. O poziție care, deși nu excludea succesiunea ereditară, punea accent, cel puțin teoretic, pe calitățile militare personale. Spre deosebire de titlul de *domnitor* folosit de bizantini pentru a desemna echivalentul unei autorități de tip monarhic. Contrastul dintre denumirea de *voievod* folosită pentru secolul al IX-lea și cea de *domnitor* pentru mijlocul secolului al X-lea, arată că procesul de consolidare a autorității elitei tribale era încheiat.

Constantin remarcă structura de conducere tricefală a confederației maghiare. În fruntea confederației maghiare se afla liderul suprem, *kende*, denumit *mare arhonte* de către bizantini. Poziția de *kende* era ereditară în familia lui Arpad. Anonymus menționează că succesorul imediat al lui Arpad a fost fiul său Zoltan, urmat la rândul său de propriul fiu, Taksony (*Gesta Hungarorum*, LIII, LVII)[40]. Relatarea lui Anonymus îl contrazice pe Constantin care enumeră patru fii supraviețuitori, Zoltan fiind cel mai mic. De asemenea, Fajsz (Faliți̧s) este indicat drept *kende* la momentul în care Constantin își redacta lucrarea. Bineînțeles, Anonymus scria în perioada regalității arpadiene când toți regii Ungariei erau descendenții lui Zoltan pe filiera Arpad – Zoltan – Taksony – Geza – Vaik/Ștefan. În plus, o eventuală succesiune tată-fiu intră în contradicție cu principiul succesiunii agnatice practicată de confederațiile tribale, inclusiv de pecenegi. După cum sugerează formularea lui Constantin, al doilea (*gyula*) și al treilea (*harka*) lider ca rang, erau poziții elective, cel puțin în teorie. Chiar dacă deținătorii lor reușeau să-și propulseze proprii fii ca succesori, cum este cazul lui Kal (Calis), urmat de Bulcsu. Deși cei doi nu erau egali ca rang, aveau atribuții similare, potrivit lui Constantin. Cercetările au indicat că în primele aproximativ trei decenii ce au urmat stabilirii în Pannonia, *gyula* era responsabil de apărarea frontierei vestice a confederației și de comandarea expedițiilor în Occident. *Harka* avea în grijă frontiera estică. Ulterior pozițiile s-au inversat. *Harka* a fost repartizat în vest, în timp ce *gyula* a fost transferat în Transilvania la frontiera estică[41]. Acest lucru este reflectat și în arborele genealogic pe care îl face Anonymus (*Gesta Hungarorum*, XXIV)[42] dinastiei fondate de Tuhutum. Din relatare reiese că fiul său (pe care sursa îl numește *Horca*) a deținut poziția de *harka*. Succesorii acestuia au guvernat în calitate de *gyula*, reușind,

[39] Constantin Porfirogenetul, *op. cit.*, pp. 60-62.
[40] Anonymus, *op. cit.*, pp. 85,91.
[41] Makkai László, ”Transylvania in the Medieval Hungarian Kingdom (896-1526), în Makkai László, Mócsy András (eds.), *History of Transylvania. Volume I: From the Beginnings to 1606*, Boulder, Social Science Monographs, 2001, pp. 384-385, 389.
[42] Anonymus, *op. cit.*, pp. 48-49.

așa cum se cunoaște, să creeze în Transilvania o formațiune statală ce ducea practic o politică externă proprie și rivaliza cu autoritatea dinastiei arpadiene.

Sursele musulmane abordează și ele problema structurii de conducere a maghiarilor. O sursă contemporană, persanul ibn Rusta vorbește despre doi lideri, *k.nd.h* (*kündü*, *kändä* sau *kende*) și *j.l.h* (*jula*, *gyula*). Primul are un statut regal și totodată nominal, în timp ce al doilea deține puterea efectivă[43]. O descriere similară oferă și Gardizi. Al-Bakri, al-Marwazi sau Awfi confirmă faptul că denumirea liderului suprem este *k.nd.h*[44]. Izvoarele musulmane menționează atunci când se referă la efectivele militare ale maghiarilor în perioada în care erau stabiliți la nordul Mării Negre, că erau comandate de un *gyula*[45].

S-a căzut de acord că această formă dualistă de conducere (la care a fost adăugată poziția de *harka*) a fost preluată de la khazari. Lucru în concordanță, de altfel, cu relatarea din *De Administrando Imperio* despre episodul instituirii demnității de *kende* prin ridicarea pe scut, *după obiceiul și rânduiala khazarilor*. Dacă dăm credit interpretării care consideră că evenimentele descrise de Constantin s-au petrecut pe parcursul a doar câteva decenii, se pune problema de ce maghiarii au adoptat atât de târziu modelul conducerii bicefale, având în vedere că s-au aflat sub dominația khazarilor aproximativ două secole. În cea mai mare parte a acestui interval ei au rămas fideli principiului conducerii colective a șefilor de trib cu un lider care acționa ca primul între egali. Din informațiile oferite de Constantin se observă că inițiativa khaganului de a-i oferi poziția de *kende* lui Levedias s-a petrecut abia după mutarea în Atelkuz. Acest lucru este motivat de intenția khazarilor de a-i menține pe maghiari în sfera de influență. Numirea unui lider unic care să răspundă direct khazarilor era o formă de a compensa îndepărtarea geografică a maghiarilor de centrul puterii khazare. De partea cealaltă, maghiarii nu se simțeau încă pregătiți pentru ruperea totală a legăturilor cu khaganatul khazar. Motiv pentru care oferta khaganului a fost acceptată. Probabil în același timp (sau în perioada imediat următoare) s-a cristalizat și poziția de *gyula*, derivată din cea de *cel dintâi voievod*. Putem considera concretizarea acestei demnități drept o reacție internă bazată pe tendințele în creștere de emancipare de sub tutela khazară. A fost așadar un compromis între instituirea pe filieră khazară a poziției de *kende* și răspunsul din interiorul confederației la ceea ce era perceput drept un amestec extern.

Cu toate acestea maghiarii nu au preluat dualismul khazar în forma sa cea mai fidelă. În cazul celor din urmă, izvoarele oferă imaginea unui khagan cu rol sacru, complet izolat de supuși, respectiv a unui bek ce deținea puterea reală. Pentru maghiari *kende* avea un rol în principal ceremonial, dar fără caracterul sacru întâlnit la khazari. Organizarea conducerii confederației maghiare era mai degrabă o combinație între dualismul khazar (bazat pe conducători cu roluri diferite) și cel întâlnit la Hiong-nu sau Göktürk (structurat pe principiul repartizării teritoriale). Probabil că la această situație a contribuit și faptul că Arpad era șeful celui mai puternic dintre cele șapte triburi, fapt ce i-a permis să păstreze o autoritate reală în cadrul confederației. Trebuie remarcat, pe de altă parte, că în ciuda procesului de centralizare, autonomia triburilor s-a menținut. Șefii de trib au păstrat în continuare un rol important. Spre exemplu, prima campanie împotriva lui Menumorut a fost comandată de șefii de trib Szabalcs, Tas și Tuhutum. Mai mult, din relatare reiese că aceștia au beneficiat de suficientă autoritate pentru a hotărî cu de la sine putere unde ar trebui să fie limita teritoriilor cucerite (*Gesta Hungarorum*, XXII)[46]. Un alt exemplu de lider de trib cu rol important este Lel, unul dintre cei doi comandanți, alături de *harka* Bulcsu, executați după Lechfeld.

[43] Zimonyi István, *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century: The Magyar Chapter of the Jayhani Tradition*, Leiden and Boston, Brill, 2016, p. 116.
[44] *Ibidem.*
[45] Spinei, *op. cit.*, p. 42.
[46] Anonymus, *op. cit.*, p. 49.

O eventuală conexiune poate fi urmărită prin analiza termenului *kende* în raport cu *Kündü Khagan* (*k.nd.r*,, așa cum apare la ibn Fadlan), al treilea demnitar ca rang în ierarhia khazară[47]. Bazat pe asemănarea dintre *kende*/ *kündü* și *Kündü* (*Kender*) *Khagan*, Mihail Artamonov a asociat cele două titluri, concluzionând că Arpad a primit titlul de *kende* de la khazari sub forma de *Kender Khagan*[48]. Boris N. Zakhoder a urmat un raționament similar, considerând că pozițiile de *kende* și *gyula* își au originile în termenii *Kündü* (*K.nd.r*) și *Djavshigar* (*Jawshig.r*), care desemnau al treilea, respectiv al patrulea demnitar ca importanță în confederația khazară[49]. Dacă în cazul celei de-a doua conexiunea este forțată, așa cum remarcă și István Zimonyi[50], în ceea ce privește demnitatea de *kende* asocierea este plauzibilă. Sursele orientale îl descriu pe *Kündü Khagan* luptând în partea dreaptă a khaganului. Conceptul de parte dreaptă își are originile în structura de conducere bicefală a imperiilor nomade, organizată pe criteriul repartizării teritoriale. În acest caz partea stângă reprezenta estul și avea prioritate în fața celei drepte, care reprezenta vestul. Coroborând toate acestea putem deduce așadar că oferta khaganului pentru Levedias presupunea, pe lângă autoritatea unică asupra oamenilor săi, acordarea pe o bază permanentă a poziției de al treilea demnitar ca importanță în khaganatul khazar. Unul însărcinat cu apărarea limitelor vestice ale teritoriului aflat în sfera khazară de influență.

O problemă care a împărțit cercetătorii în două tabere este cea a poziției ocupate de Arpad la conducerea confederației. Contradicția este bazată pe interpretările diferite ale statutului lui Arpad în raport cu celălalt lider (Kurszan) menționat în cronicile bizantine cu ocazia alianței bizantino-maghiare din 894-895. Una dintre sursele bizantine care relatează episodul, Leon Grammaticus (*Cronografia*, pp. 267-268), spune că împăratul Leon al VI-lea *a trimis pe Nichita poreclit Scleros, împreună cu corăbii rapide pe fluviul Dunărea, ca să dea daruri turcilor și să-i pornească la luptă împotriva lui Simeon. Nichita a plecat și s-a întâlnit cu căpeteniile Arpad și Cusanes; și s-au înțeles să pornească lupta; apoi a luat ostateci și s-a întors la împărat*[51]. Curentul majoritar, căruia i se raliază, printre alții, și Spinei[52] sau Florin Curta[53], îl consideră pe Kurszan *kende* și pe Arpad *gyula*. Abia după asasinarea lui Kurszan în 902 (sau 904 după alte izvoare), atras într-o cursă la invitația regelui Ludovic Copilul, Arpad a putut prelua întreaga putere. În contrast, Kristó[54] și alți cercetători îi atribuie lui Arpad poziția de *kende*. Considerăm că poziția lui Arpad a fost cea de *kende*. Sunt mai multe argumente în acest sens. În primul rând, ordinea în care sunt menționați cei doi de către Grammaticus. Aspectul ceremonial al poziției de *kende* nu modifica ordinea oficială a ierarhiei, în care *kende* era rangul superior. În al doilea rând, felul în care este prezentat Arpad în cronica lui Anonymus. Arpad nu a participat în mod activ la cucerirea regiunilor de la est de Dunăre. Toate campaniile au fost conduse de alți comandanți. Am amintit deja expediția împotriva lui Menumorut, comandată de șefii de trib Szabalcs, Tas și Tuhutum, precum și felul în care aceștia au luat decizii majore fără a se consulta cu Arpad. Lucrurile se prezintă similar și în ceea ce privește raidurile efectuate în Occident. Izvoarele din Francia Orientală, precum *Annales Alamannici* și

[47] Zimonyi, *op. cit.*, p. 119; Zhivkov Boris, *Khazaria in the Ninth and Tenth Centuries*, trad. Manova Daria, Leiden and Boston, Brill, 2015, p. 97.
[48] Zhivkov, *op. cit.*, pp. 97-98.
[49] Zimonyi, *op. cit.*, p. 120.
[50] *Ibidem*.
[51] Mihăescu Haralambie, Ștefan Gheorghe, Hîncu Radu, Iliescu Vladimir, Popescu Virgil C., *Izvoarele istoriei României volumul II: De la anul 300 până la anul 1000*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 653.
[52] Spinei, *op. cit.*, pp. 52, 70.
[53] Curta Florin, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, p. 189.
[54] Kristó, *op. cit.*, pp. 183, 186.

Annales Eisnidlenses, nu pomenesc nimic despre Arpad, ele menționându-l doar pe Kurszan[55]. În al treilea rând, dacă avem în vedere repartizarea teritorială a responsabilităților în care lui *gyula* îi revenea conducerea expedițiilor vestice, faptul că Kurszan a acționat cu precădere în Occident susține teoria că ar fi fost *gyula*. De asemenea, pasajul din *Gesta Hungarorum* (XLVI)[56] în care Arpad îi acordă pământ și alte beneficii lui Kurszan și tatălui său Cundu, reprezintă un argument în plus în acest sens. Singurul aspect pe care această ipoteză nu îl explică în mod satisfăcător este chestiunea filiației lui Kurszan din Kündü, așa cum este prezentată în cronicile maghiare ulterioare.

Din analiza izvoarelor se observă că organizarea politică a confederației tribale maghiare a rămas într-un stadiu incipient până la momentul deplasării spre Atelkuz. Cu toate că succesiunea ereditară la conducerea triburilor începea să se impună, așa cum o arată și menționarea originii nobile a lui Levedias, nu se poate vorbi în această fază de un control ferm al aristocrației tribale. Lucru demonstrat de utilizarea termenului de *voievod* pentru indicarea șefilor de trib. Acest caracter incipient se poate remarca și la nivelul de ansamblu al confederației, unde singura formă de conducere centralizată era reprezentată de existența unui lider cu statut de primul între egali. După toate indicațiile, așa cum se poate vedea și din faptul că Levedias nu aparținea celui mai puternic trib, această poziție era una electivă. Stabilirea în Atelkuz și îndepărtarea de centrul de putere khazar a catalizat procesul de centralizare. Din această perioadă datează conducerea dualistă a confederației maghiare. Aceasta a apărut ca un compromis între tentativa khazară de a păstra controlul asupra maghiarilor (concretizată prin instituirea poziției de *kende*) și reacția internă de emancipare a triburilor (materializată prin transformarea demnității de cel dintâi voievod în *gyula*). În ceea ce privește problema poziției ocupate de Arpad, concluzia care reiese din analiza comparativă a izvoarelor este că statutul acestuia a fost de la bun început unul de *kende*. Punct de vedere pe care considerăm că l-am argumentat suficient de convingător. Deși conducerea bicefală maghiară a fost inspirată de diarhia khazară, confederația maghiară a adaptat-o propriilor necesități strategice ce favorizau repartizarea teritorială a puterii. În acest registru se înscrie și creșterea importanței poziției de *harka*, ceea ce în practică a transformat conducerea confederației într-una tricefală. La acest compromis au contribuit și realitățile politice din cadrul confederației. Apartenența lui Arpad la cel mai puternic trib i-a permis păstrarea unei puteri efective, deși limitate. De altfel, autonomia șefilor de trib a rămas o constantă a uniunii tribale în toată perioada premergătoare creștinării în masă. Cu toate acestea, emanciparea de sub tutela khazară și stabilirea definitivă în regiunea pannonică a însemnat consolidarea autorității elitei maghiare la toate nivelurile (tribal și confederal) în decurs de câteva decenii.

BIBLIOGRAPHY

"Annales et annalibus Juvavensibus antiquis excerpti", în Besslau H. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica*, *Scriptores*, XXX, 2, Lipsiae, 1926.

Anonymus, *Gesta Hungarorum*, trad. Besan Mihail, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiecesane, 1899.

Bollók Ádám, B. Szabó János, *A császár és Árpád népe*, Budapest, ELKH Bölcsészettudómanyi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2022.

Constantin Porfirogenetul, *Carte de învățătură pentru fiul său Romanos*, în Grecu Vasile (ed.), *Scriptores Byzantini*, VII, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

[55] *Ibidem*, p. 201.
[56] Anonymus, *op. cit.*, p. 77.

Curta Florin, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

Fodor István, *In Search of a New Homeland: The Prehistory of the Hungarian People and the Conquest*, Budapest, Corvina Kiadó, 1975.

Koestler Arthur, *Al treisprezecelea trib: khazarii*, trad. Bantaș Andrei, București, Antet, 2004.

Kristó Gyula, *Hungarian History in the Ninth Century*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1996.

Lendvai Paul, *Ungurii*, trad. Nastasia Maria & Ion, București, Humanitas, 2001.

Makk Ferenc, "Levedi, a fővajda", în Klaniczay Gábor, Nagy Balász (eds.), *A középkor szeretete. Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*, Budapest, ELTE BTK Közép-és Koraújkori Egyetemes Történeti Tanszék, 1999, pp. 189-196.

Makkai László, "Transylvania in the Medieval Hungarian Kingdom (896-1526), în Makkai László, Mócsy András (eds.), *History of Transylvania. Volume I: From the Beginnings to 1606*, Boulder, Social Science Monographs, 2001.

Mihăescu Haralambie, Ștefan Gheorghe, Hîncu Radu, Iliescu Vladimir, Popescu Virgil C., *Izvoarele istoriei României volumul II: De la anul 300 până la anul 1000*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

Simon de Keza, *Cronica Ungurilor*, în Popa-Lisseanu G. (ed.), *Izvoarele istoriei românilor*, IV, București, Bucovina, 1935.

Spinei Victor, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, Institutul European, 1999.

Sudár Balász, "A kazár menyasszony", în Kincses Katalin Mária (ed.), *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére,* Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018, pp. 500-505.

Szabados György, *Magyar államalapitások a IX-X. században*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2011.

Tóth Sándor László, *A magyar törzsszövetség politikai életrajza*, Szeged, Belvedere Meridionale, 2015.

Zhivkov Boris, *Khazaria in the Ninth and Tenth Centuries*, trad. Manova Daria, Leiden and Boston, Brill, 2015.

Zimonyi István, *Muslim Sources on the Magyars in the Second Half of the 9th Century: The Magyar Chapter of the Jayhani Tradition*, Leiden and Boston, Brill, 2016.

FUNCTIONAL- SEMANTIC FIELD "MONEY" WITH STABLE POLYLEXICAL UNITS: BILINGUAL STUDY

Inna Colenciuc
Lecturer, PhD., Free International University of Moldova

Abstract: The concept "money" is a fragment of the world picture that occupies one of the main positions in the system of national values. Money is an integral part and necessary component of our life. Of particular interest is the attitude of a person to money, changing in the process of socio-economic changes taking place in society. Therefore, one of the topical problems of linguists is the study of ways of denoting and identifying the features of this conceptual area through the prism of linguistic means. In this article a sememic comparative analysis of stable polylexical units in English and Romanian languages is carried out within three functional-semantic micro-fields "Types of Money", 'Wealth" and "Poverty". By stable polylexical units (USPs) we understand combinations of words of denotative character with determinacy of connections, as well as with restriction in the choice of variables and in the predictability of components. For our research, we have selected 100 stable polilexical units from dictionaries, studied them with the respect to such important aspects as meaning, structure and variation and provided several examples of these word combinations used in literary and publicistic texts. The comparison of functional semantic field „money" with USPs in both languages makes us understand the way English and Romanian speakers feel about money. For our contribution, we have consulted the works of different linguists who carried out the research on the theme, such scholars as V. Arkhangelsky, A. Cowie, V. Evans, I. Galperin, Ch. Morris, T. Lapaeva, G. Popa, A. Savin-Zgardan, V. Vinogradov.

Keywords: stable polylexical unit (SPU), functional-semantic field (FSF), FS micro-field, concept "money", semantic structure, sememic analysis

The transition of society to a new stage in the formation of socio-economic relations has caused a significant change in ideas and values regarding financial resources. Money has become a means of evaluating inter-human relations, influences the nation's culture, is an indicator of the standard of living and quality of life and determines to a large extent the status of a person or group in society. An element of modern culture, money functions as a fundamental aspect of social communication, participating in various informational interactions on a personal and global level, directing human activity, uniting or separating people in their relationship to reality, and serving as a ranking to evaluate existence. In all cultures, money has been given a special role.

Using the approach of functional-semantic fields to the lexical units allows to reveal in a new way the main problems in linguistics especially in such spheres as semantics, pragmatics, lexicography and linguocultural studies. In this connection, it seems important to study semantic subsystems to reveal the linguistic essence of intercultural communication, as the functional-semantic-field is defined as the main structure forming the thesaurus of a language [10, p. 23]. Before conveying a certain thought, we make a programme for our utterance. This gives grounds to assert that speech acts involving certain creative efforts lead to the operation not of words, but of semantic fields, from the components of which we select the lexical unit we need.

In modern linguistics, the functional-semantic field with polylexical elements includes a set of language units representing a certain conceptual sphere, united by an integral semantic

feature, but possessing differential semantic characteristics and having a certain categorical meaning [11, p. 56].

The concept of "stable polylexical unit" (SPU) is one of the main terms of linguistic science. Despite its universality, this term has a broad but rather vague content. In modern scientific literature, two interpretations of the concept of "stable phrase" have been formed - a broad and a narrow one. In a narrower sense, stable phrases are considered by V. Vinogradov as „ready-made, reproducible units of language" [22, p.45], and V. Arkhangelsky as „units with a restriction in the choice of variables, with a touch of compatibility limitation"[1, p. 38]. Phraseological units have the same properties, as a result of which there is a displacement and combination of these two concepts. A „broad" interpretation, according to T. Lapaeva, correlates stability „ with the determinism of connections in phrases or with the predictability of components"[14, p.75].

A stable polylexical unit is defined by A. Cowie as a recurrent sequence of lexemes that are perceived as an independent lexical unit by the speakers of a language.

Moldovan scholar A. Savin-Zgardan suggests a new approach to the definition of stable phrases based on sememic analysis. According to the researcher, a stable phrase (locuțiune) has a denotative character, but phraseological units are stable polemical phrases that have imagery and connotative character [3, p. 46]. Linguist G. Popa offers a similar interpretation of stable phrases in his monograph *Locațiunile în sistemul unităților nominative ale limbii române* [18, p. 7]. The author has the same interpretation of the notion „stable polilexical unit"; it is a word combination of a denotative nature with deterministic relationships, as well as with restrictions in the choice of variables and in the predictability of components.

In stable word-combinations about money, a figurative description of stereotypical, often everyday situations from the life of representatives of a certain nation is often fixed, which convey information about their positive and negative experience of cognition. Such experience can be the same for certain peoples, but it can be different, taking into account extra-linguistic factors, cultural and historical development of an ethnic community.

Consideration of stable word combinations and comparison of functional-semantic fields makes us understand the way the speakers of English and Romanian languages treat money. The stable word combinations proposed for analysis give a certain interpretation of the phenomenon of money and show peoples' ideas about earnings, spending, debts, wealth and poverty.

As a result of the study, the material was obtained that made it possible to identify the following common FS micro-fields with stable polylexical units:

FS microfield "Types of money". In the English language, this micro-field includes the following stable phrases: *bad money, big money, blood money, cash on hand, cash on the nail, cheap money, chickenfeed/ chicken money, danger money, easy money, folding money/ folding stuff, good money, green paper money, hard money, heavy money, hush money, idle lying money, long bit, long green, mad money, metal stuff, money for jam, money for old rope, nickels and dimes, pennies from heaven, pin money, real money, rag money, ready money, short beat, silver money, slush money, small change/ small beer/ small bread/small potatoes, soft money, the green stuff, thin dime, ways and means [2, p.134].*

It should be noted that in all the highlighted phrases there is an unexpressed communicatively significant meaning, which is conceived by native speakers depending on their understanding of the denotative situation reflected in a specific expression. This additional information, embedded in a stable phrase, was called by I. Galperin "meaningful and sub-textual" [12, p. 45]. It appears, according to the linguist, because of the habit inherent in human consciousness to associate what is stated verbally with accumulated personal and social experience.

Of particular interest for the analysis are the adjectival expressions with the lexeme "money", which include qualitative adjectives as a component. Depending on the sub-textual information, the components of this micro-field can be divided into subgroups:

1) physical properties of money – banknotes: *(folding money//folding stuff; (AE.) rag money (AE); soft money (BE.); green paper money (AE), the green staff (AE); long green (AE.)*;

The synonymic stable word combination *folding money* and *folding stuff are* originated from the verb "to fold" indicating that paper money can be bent. The stable phrase *rag money* arose from its association with cotton fabric from the word "to rag" - frap and *soft money* comes from the word "soft" that evokes in the minds of Americans the quality of the paper from which banknotes are made. The basis of the semantic structure of the synonymic phrases *green paper money, the green staff* and *long green* is the motivation – the color of American dollars.

2) physical properties of money – coins: *(hard money, metal stuff, silver money);*

3) cash (*ready money, cash on hand, cash on the nail*). These stable phrases indicate money that is at hand, ready for use.

4) the way to get, earn money:

a) easy, effortless way (*cheap money, easy money, money for jam, money for old rope).*

The figurative phrases money for jam and money for old rope indicate money received for trivial work. It should be noted that the phrase cheap money also refers to credit and financial terms, but has a different meaning - "money with a low interest rate";

b) requiring a lot of effort *(blood money, danger money).* The stable phrase *blood money* indicates hard work, from the word "blood", literally "money earned with sweat and blood". The inherent substantive sub-text of the polylexical unit *danger money* is extra payment for working under dangerous conditions [2, p. 135].

5) the way money is used. This subgroup includes the stable phrase *hush money* –"a bribe for silence"; *lying / idle money* – "uninvested funds"; *slush money* – from the word "slush" – "mud", means "*an amount of money that is kept for dishonest or illegal activities in politics* or business" [15]: ; mad money – "money that women save for extravagant purchases" [15].

6) quantitative characteristics*(bad money, big money, chickenfeed/ chicken money, good money, heavy money, long bit, nickels and dimes, pin money, short bit, real money, small change, thin dime, ways and means) [2, p.135].*

The stable phrase *small change* has several variants in the British slang *small beer, small breed, small potatoes* (in association with food). Among the stable phrases of this group, synonyms and antonyms can be distinguished. *Big money, heavy money* and *real money* have the meaning of "big money" and are therefore synonyms. *Good money* – "profitable for investments" and *bad money* – "unprofitable for investments" are antonyms and can be used in phrases such as *to be bad money* and *to be good money.*

It should be mentioned that the stable phrase *good money* can also be used in speech in the meaning of "big money", and therefore is synonymous with such stable expressions as *big money, heavy money* and *real money*. This subgroup also has several phrases with the meaning of "small money": *chickenfeed/ chicken money* (literally means "chicken feed"), *nickels and dimes* (derived from the names of small coins nickel "5 cent coin" and dime – "10 cent coin"), *pin money* – (literally means "money for pins"), *small change* (formed from two lexical units small – "small" and "change" – coins as opposed to banknotes, *thin dime* (from the adjective thin and " 10 cent coin").

In George Eliot's novel "Middlemarch" there is a polylexical unit of *ways and means,* which has the meaning "livelihood, material difficulties". Let us consider an example from the novel: *She had not yet had any means of anxiety about ways and means [9].*

The stable phrase *thin dime* is often used in speech to show how cheap something is, for example: *Before 1959, you could get two bottles of Coca-Cola for a single thin dime [15].*

An example of stable phrase *cash on the nail* is found in Mark Twain's trilogy "Life on the Mississippi": *He sold it every year for cash on the nail [21].*

Theodore Dreiser's novel "Sister Kerry" uses an example of the stable phrase pin money: *Flowers, candy, jewelry, seemed the principal things in which the elegant dames were interested. And she—she had scarcely enough pin money to indulge in such outings as this a few times a month [7].*

In the Romanian language, this micro-field is represented by such stable phrases as: *bani bătuți, bani buni, bani curați, bani de coșniță, bani gata, bani gheață, bani grei, banii grosului, bani mărunți, bani măștcați, mani murdari, bani haht (în haht), bani numerați, bani peșin, banii verzelor [2, p. 137].*

Among the elements of this micro-field there are also synonums and antonyms. Thus, several stable expressions are used in the meaning of „cash": *bani bătuți, bani gata, bani gheață, bani haht (în haht), bani numerați, bani peșin*, however, the expression *bani peșin* is considered obsolete. The stable phrases *bani buni, bani grei and bani măștcați* („big money') are synonyms, while *bani mărunți* and *bani măștcați*, *bani curați* and *mani murdari* are antonyms.

The stable polylexical unit *banii grosului* means „a monetary fine taken from prisoners", and *bani de coșniță* means „the amount of money spent daily on food".

Here is an example of using the stable phrase bani de coșniă: *Ea ținea câteva zeci de lei pentru coșniță și cheltuieri mărunte [4]* . It is translated into English as „*She kept several dozen lei for daily purchases and small expenses*".

Of particular interest is the stable phrase *banii verzelor*, which is associated with the tradition of Moldovan weddings, it has the meaning „money collected from guests invited to the wedding". This stable phrase is used in the following example: *În comitatul Zarandului, nemijlocit după jocul miresei se mai scot încă și banii verzelor [13, p.272].*

Comparing the SPUs of the microfield "Types of money" in English and Romanian languages, we can identify common polylexical units: *ready money – bani gata, big money – bani măștcați, small change – bani mărunți.*

Wealth is an extremely sensitive area of human activity. It is an emotionally colored topic that is widely discussed on an interpersonal level, in the media, on the Internet and in fiction. „Wealth" is defined in dictionaries as „abundance of money and material values" [15] . The concept „wealth" reflects the system of values contained in the world picture of native speakers, therefore, this concept is of interest to study from the point of view of various sciences, including linguistics. The study of linguistic units representing the concept of „wealth" belongs to the sphere of linguocultural studies and semantics.

FS micro-field „Wealth". In English, this micro-field comprises stable combinations denoting „large amounts of money" : *a king's ransome, bags of money, bale of money, big bucks, big pocket, bundle of money, chunk of money, fat pocket, heavy pocket, long pocket, lump sum, nice piece of jack, oodles of money, packet of money, pile of money, pots of money, well-lined pocket.* Special attention should be paid to the phrase a *king's ransome* – „a very large sum of money", which appeared in Great Britain because of the associative connection with royal wealth. The presence of money and solvency are indicated by such verbal phrases: *to be in the bucks, to be in the chips, to be in the money, to be made of money, to be moneyed, to be well-off, to be well-to-do,to be well-fixed, to have money to burn [2, p.138].*

In the dictionary, we find an example of using the stable phrase *to be in the chips*: *I knew you were in the chips the minute I saw you [15].*

The pragmatic aspect of stable phrases can be traced, among other things, in the accuracy of the details of enrichment. There are many ways to make a fortune:

a) as a result of one transaction*: to clean up; to be quids in;*

b) quickly: *to coin money, to mint money*

c) unexpectedly*: to get a windfall;*

d) unfair: *to line one's pockets*

e) as a share of some profit earned by others or as a commission: *to receive a cut/end of N%*.

The stable phrase *to have money to burn* is used in the following context: *She then left me for somebody who has money to burn [15]*.

In the Romanian language, the functional-semantic micro-field "wealth" consists of the following stable phrases: *a afla groș pe groș, a avea bani cu carul, a avea bani cu ghiotura, a avea bani cu îndestulare, a avea bani groși, a avea o grămadă de bani, a dispune de parale multe.* In this group of words, the stable expression *a afla groș pe groș* is of particular interest; has the meaning "to find a treasure, to dispose of large amounts of money". The stable phrase *bani groși* can illustrated by the following example: ***Sunt nevoită să pun căminul să se încălzească, dar căminul mușcă, trebuie bani groși [4] .***

Unlike wealth, poverty is not publicized in business – it‟s a golden rule, although most significant cases of bankruptcy are usually analyzed, first by the media and later by experts. However, this concept has always had a strong extralinguistic impact. One can hardly expect poverty-related stable polylexical units to be purely literary in the nature and form. On the contrary, they may illustrate the speaker's attitude towards the subject. Moreover as the speakers belong to diverse social levels with differing linguistic preferences, or may be more or less involved in the situation under discussion, or could be simply jealous of others‟ financial success, the scale of resulting expressions becomes rather varied in terms of vocabulary selection.

FS micro-field „Poverty". In English, this micro-field includes such stable word combinations as: *an empty pocket, an empty purse, flesh out of money, not a brass farthing, to be badly off, to be broke, to be hard up, to be in an ebb, to be out of pocket, to be without a penny/ bean/ not to have a bean.*

The stable phrase *not a bean*, without the verb „have", is found in Iris Medok's novel *The Time of the Angels*: *„ I trust, he makes you a generous allowance" –„Not a bean!"* [16].

In the Romanian language, this micro-field comprises such stable phrases as : *a ajunge la covrigi, a nu avea nici un bănuț, a nu avea para / a nu avea para de șireang / a nu avea para chioară, a nu avea nici un sfanț, cu buzunarul gol.*

From all that has been said, it follows that there are similar stable polylexical units in both languages, which mean the smallest monetary units, either those that are in circulation or historical ones. So in the British version of the English language, the current small coin is mentioned in the stable phrase – *without a penny*, as well as the outdated farthing coin – *not a brass farthing*. In the Romanian language, both small coins from the distant past are used, *a nu avea para*/ a *nu avea para chioară, a nu avea nici un sfanț*, and a coin of the present time in a diminutive form - *a nu avea nici un bănuț.*

Summing up, we would say that money-related stable polylexical units in the English and Romanian language have many similar. The results of the analysis show that these denotative-type units in two languages have common features, presenting a figurative description of the main situations from the life of peoples, show their positive or negative experience of handling money. The given collocations are a reflection of the behavioural patterns regarding money issues that are characteristic of speakers of English and Romanian linguocultures. At the same time it should be noted that the Romanian language, unlike the English language, has stable word combinations related to customs and traditions.

BIBLIOGRAPHY

1. ARKHANGELSKY, V/ АРХАНГЕЛЬСКИЙ, В. *Устойчивые фразы в современном русском языке.* Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1994, 315 с.

2. COLENCIUC, I. *Aspecte syntagmatice și paradigmatice ale câmpului funcțional-semantic "bani" în limbile engleza, româna și rusa.* Teza de doctor în filologie. Chișinău, 2023, 262p.

3. COWIE, A. *Phraseology. Theory, Analysis and Application.* Oxford: Oxford University Press, 1991, 272 p.

4. *DEX*. [visited on 28.02.2024]. Available at : https://dexonline.ro.

5. *DEXI: Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*./ Dima, E., Coțeț, D., Manea, L. Chișinău: ARC: Guniras, 2007. ISBN: 978-9975-61-155-8 (ARC); ISBN: 978 -99-75-908-04-07.

6. *Dicționar de cultură generală.* Coordonator Laupies, F. Iași: Polirom, 2008. 1160 p. ISBN: 978-973-46-1103-4.

7. DREISER, Th. *Sister Carrie* [Accessed on February, 18 2024]. Available at: https://arounddate.com/sister-carrie-by-theodore-dreiser/64.

8. DUMISTRĂCEL, St. *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980. 262 p.

9. ELIOT, J. Middlemarch. Accessed on June, 18 2022]. Available at: https://www.gutenberg.org/files/145/145-h/145-h.htm

10. EVANS, V. *How Words Mean: Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction.* Oxford: Oxford University Press, 2009, 320 p. ISBN-10 : 0199234663.

11. FILLMORE, Ch., *Frame Semantics and the Nature of Language*. Berkeley: University of California Press, 1981, 134 p.

12. GALPERIN, I. / ГАЛЬПЕРИН, И. Р. *Текст как объект лингвистических исследований*. Москва: УРСС, 2006, 144 с. ISBN: 5-484-001618.

13. ILICAN, V. *Dicționar de expresii românești în contexte.* Cluji: Presa Universitară Clujeană, 2015, 304 p. ISBN: 978-973-595-856-5.

14. LAPAEVA, T. / ЛАПАЕВА, Т. А. *Устойчивые сочетания в системе языковых единиц.* В: Вестник Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого, 2007 № 44, сс. 75 -77.

15. *Merriam-Webster Online Dictionary*. [Accessed on June, 18 2022]. Available at https://www.merriam-webster.com/dictionary/boodle.

16. MURDOCK, I. *The Time of the Angels*. London: Viking Pr., 240 p. ISBN: 978-0140028485.

17. MORRIS, Ch. *Writings on the General Theory of Signs.* The Hague-Paris: Mouton, 1971, 486 p.

18. POPA, G. *Locațiunile în sistemul unităților nominative ale limbii române.* Chișinău: Știința, 2007, p. 18. *ISBN*: 978-9975-85-139.

19. SAVIN - ZGARDAN, A. *Motivaţia locuţiunilor verbale româneşti.* Chişinău: „Elan Poligraf" SRL, 2008. 124 p. ISSN: 1857-4300.

20. SAVIN - ZGARDAN, A. *Motivația unităților polilexicale stabile în limba română*. Chișinău: „ Dira AP" 2019, 274 p. ISBN 978-9975-3236-1-1.

21. TWAIN, M. Life on the Mississipi. [Accessed on february, 22 2024]. Available at: https://www.gutenberg.org/files/245/245-h/245-h.htm

22. VINOGRADOV. V. / ВИНОГРАДОВ, В. В. *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва: Наука, 1977, 312 с.

HOMO LUDENS, HOMO SPORTIVUS - SPORT ALTERNATIVELY LEISURE

Denisa Elena Petrehuş
Lecturer, PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Sport is a specific race activity, a specific competition activity with an educational and recreational dominant, and the commercial and the professional orientation must pass in the background, and the sport as a leisure returns to the basal values: health, education, recreation. The idea of sports and leisure should be seen as an elite group as proposed by Pierre de Coubertin in 1900 under the heading of 'Sport for All. Sport as leisure is a form of education included in the culture and contemporary civilization. If we want to isolate the methodological sport as leisure from the sport performance, then it refers to the human community, undifferentiated of economic, social, physical or age level. In the context of sport as leisure should be integrated any person. In Romanian of the last 15 years sport as leisure has become a necessity. Sport perceived as leisure insists on training of the trainers, who are required to overcome the types of economic signals and to understand the gradual change of culture. In the third millennium the physical activity became a business of first performance, on the other hand it is a clear need of harmonious development of every individual body. The Olympic spirit glorifies the good order, social order, balance, glory. The actual civilization resumes the motto "Citius, Altius, fortius" ("faster, higher, stronger") like self-overcoming idea.

Keywords: sport, leisure, competition.

Motto:
"Only a man can do from a run a masterpiece…"

Sportul ca loisir este o formă de educaţie inclusă în cultura şi civilizaţia contemporană. Dacă ne propunem să izolăm sportul ca loisir metodologic de sportul de performanţă, atunci acesta se referă la comunitatea umană nediferenţiată de nivelul economic, social, fizic sau al vârstei. În contextul sportului ca loisir trebuie integrată orice persoană. În spaţiul românesc din ultimii ani sportul ca loisir a devenit o necesitate.

Sportul perceput ca loisir insistă pe o formare a formatorilor, aceştia fiind obligaţi să depăşească tipurile de semnale economice şi să înţeleagă modificarea progresivă a culturii. In mileniul al treilea activitatea fizică a devenit pe de o parte o activitate de performanţă, iar pe de altă parte este evidentă necesitatea dezvoltării armonioase a corpului fiecărei persoane. Spiritul olimpic proslăveşte buna rânduială, ordinea socială, echilibrul, gloria. Civilizaţia actuală reia în timpul liber deviza „citius, altius, fortius" („mai repede, mai sus, mai puternic") ca idee de autodepăşire.

Sportul este o activitate specifică de întrecere, de competiţie cu dominantă educativa şi cu una recreativă, orientarea comercială şi aceea profesionistă trebuie să treacă în plan secund, şi sportul drept loisir se întoarce spre valorile fundamentale: sănătate, educaţie, recreere. Ideea de sport şi loisir trebuie văzută ca o continuare a grupului de elită propus de Pierre de Coubertin în 1900 sub semnul „Sport pentru toţi".

Scurt istoric al sportului şi al loisirului

Se cunoaşte faptul că în cadrul vieţii private de tip grecesc, sportul făcea parte din inima cetăţii, viaţa de tip militar şi disciplina sportivă reprezenta un ideal social.[1] Licurg a înfiinţat o societate bazată pe o disciplină sportivă, de tip militar. A explica actualitatea prin prisma

[1] Plutarh, *Oameni iluştri ai Greciei*, Ediţie ingrijită de Gh. Ghiriţă şi V. Guţu, Ed. Cartier, Chişinău, 1997, p 5-19

trecutului nu este o greşeală, întrucât ea prelungeşte în grade diferite experienţele îndepărtate în timp. In epoca romană populaţia era altfel mai răspândită decât astăzi, iar o „gramatică" a civilizaţiei sportului arată că acest cuvânt, *civilizaţie* nu exista încă în anul 1732 şi este o expresie modernă. [2]

Cultura este material şi spiritualitatea civilizaţiei şi aceste două etaje, civilizaţie şi cultură, au însoţit sportul ca ştiinţă umană şi fizică de-a lungul timpului. Deja în *Iliada* şi *Odiseea* de Homer poporul şi aristocraţii asistă la întâlniri sportive; predominarea individualismului este fixată prin intermediul întrecerilor sportive. Dezvoltarea spirituală prin intermediul sportului se bazează pe ideea de unitate, pe aceea de cetăţean şi pe o luptă hotărâtoare pentru progres. Atena este şcoala Greciei, iar Olimpul şi olimpiadele stau la baza unificării acesteia. Chiar dacă ne referim la loisir doar din perspectivă europeană,trebuie să vedem că civilizaţia sportului se referă la spaţii, linii economice, la dimensiuni religioase chiar, la grandoarea şi participarea acestora la viaţa lumii.

Prima percepţie, care poate funcţiona ca dimensiune spirituală în lumea sportului rămâne aceea de joc. Prin intermediul acestuia se comunică mult mai uşor între suflet şi trup. După perceperea jocului ca structură "magică" şi estetică, trebuie proiectată şi relaţia de comunicare dintre sport şi mediul înconjurător.

În ce măsură sportul şi timpul liber se referă la o psihologie de elită? În ce măsură organizarea timpului liber este o fiziologie elitistă? Trebuie să amintim aici de imperiul roman, unde palestrele şi amfiteatrele posedau ca lucrări publice un spaţiu colectiv şi unitar. În spaţiul germanic nu se face distincţie între spaţiul particular şi cel colectiv. Scopul educaţiei intelectualilor în şcolile mănăstireşti sau în catedrale presupunea un act al vieţii private o ucenicie a sportului şi a vânătorii în cadrul familiei. Tânărul care a învăţat de timpuriu să înoate, să fugă, să călărească participa şi la vânătoare. Asocierea vânătoare-pescuit cu sportul poate fi urmărită şi prin legislaţia care prevedea amenzi cumplite pentru cei care furau, care omorau sau torturau. Un mod de a sărbători succesul sportiv era ospăţul care urma vânătorii şi care totodată îndepărtează teama de moarte sub diferite forme.

Cucerirea vieţii se baza pe rugăciune şi muncă, cu toate că idealul omului civilizat era odihna:"tot idealul benedictin a putut fi rezumat în formula *ora et labora* (roagă-te şi munceşte), formulă nouă faţă de civilizaţia romană al cărei ideal de viaţă era acel *otium, loisir* al omului cultivat".[3]

În Evul Mediu timpuriu puterea privată a feudalităţii lasă drept activitate sportivă vânătoarea, pescuitul, dar şi luptele între cavaleri. Raporturile cu sportul se bazează pe ideea de primejdie la care era supus bărbatul. Onoarea era o problemă exclusiv masculină.

Victor Bănciulescu vorbeşte despre "practicanţii neorganizaţi ai sportului" atunci când vine vorba de loisir. [4] Disciplinele pe care le vede Bănciulescu proliferate în viitor, adică acum, sunt orientarea turistică, ciclismul, natația, tenisul şi probele atletice pentru femei, judo, polo pe apă, haltere şi culturism.

Homo ludens va participa la foarte multe competiţii cu sau fără intervenţia hazardului, vor deveni multe linii sportive ecologice, adică discipline care prevestesc o eră a jocurilor naturale, alese liber şi improvizate. Această întoarcere la natură are şi reversal ei: întoarcerea naturii la om.[5] La polul opus se vede tabloul tehnsportului cu stadioane gigantice, cu aer condiţionat, cu soluri artificiale viziune grandioasă,teatrală, un teatru în care totul este un imens palat de distracţie.

În ceea ce se numeşte Sportul pentru toţi, Oficiul Mondial al Sănătăţii lansează un strigăt de alarmă şi în congresele mondiale din Frankfurt (1986), Praga (1988), Tampere

[2] Fernard Braudel, *Gramatica civilizaţiilor*, în rom. de Dinu Moarcăş,Ed. Meridiane, Bucureşti, 1994, vol I, p. 35
[3] Phillipe Aries, *Istoria vieţii private*, trad. De I Herdan, Ed Meridiane, Bucureşti, 1994, vol II, p 167
[4] Victor Bănciulescu, *Ziua de mâine a sportului*, in almanahul *România literară*, 1987, p. 279
[5] Idem, p.282

(1990), Varna (1992), Seul (1986), Barcelona (1998) se recunoaşte necesitatea unei noi relaţii cu sportul care înseamnă sănătate, cultură, economie, educaţie.

Sportul este un drept al fiecărui cetăţean şi este o componentă- cheie a bunăstării sociale, emoţionale, mentale, fizice. În România sportul a însemnat sănătate şi încredere şi este susţinut de Federaţia Română "Sportul pentru toţi": "coordonează şi asigură asistenţa tehnică, materială şi morală persoanelor individuale, cluburilor, asociaţiilor sau centrelor care se ocupă de Sportul pentru toţi. Organizează activităţi specifice în colaborare cu federaţiile sportive, asociaţii, cluburi, federaţii. Încurajează construirea şi amenajarea instalaţiilor sportive necesare."[6] Să nu uităm faptul că la Delphi sportivii şi muzicienii primeau toate onorurile cuvenite.

Sportul ca loisir

Valorile, normele, relaţiile au drept finalitate integrarea sistemului individual într-un univers socio-cultural, empiric. Fiecare cultură dezvoltă în viaţa socială o altă schemă de comunicare raportată tradiţional la sportul înţeles ca recreare.

În diviziunea definiţiei sportului ca loisir trebuie introdusă o nouă dimensiune psihologică, care să pună accentul pe cultura sportivă drept mijloc de rezolvare a problemelor umane, să pună accentul pe învăţare, imitaţie, socializare, culturalizare. Antropogeneza a marcat prin constituirea creierului uman şi a produselor sale primordiale un început de cultură sau de civilizaţie sportivă.

Sportul ca loisir face parte din elementele de conştiinţă socială, alături de limbă şi educaţie, are un caracter universal şi permanent şi depinde de reglementări morale, juridice, de control administrativ etc. Locul pe care îl ocupă depinde de fixarea acestuia în genul proxim al artelor, fiind o artă a mişcării. Ca diferenţă specifică, loisirul pune accentul pe forma sa instructivă.

S-a ajuns la ideea că sportul ca loisir este o activitate socială, cere un spaţiu material, cere o conştiinţă de deprindere colectivă, oferă satisfacţii recreative.

Sportul ca loisir preia din riturile de iniţiere ale mişcărilor religioase şi creează o valoare imaginară care transformă *homo sapiens* în *homo ludens*. Valorile sportive fac parte din natură, nu sunt în afara acesteia.

Termenul de „loisir" vine din latinescul „licere" şi semnifică „ceea ce este permis". El reprezintă o parte a timpului pe care cineva o poate utiliza, în afara ocupaţiilor obişnuite. Termenul de „leisure" din engleză a devenit un program de integrare a omului prin interdisciplinaritate. În română termenul provine din franceză „a loisir" ceea ce înseamnă „libertate", un timp fără restricţii, un timp de voie.

Sportul ca loisir reprezintă mai mult ca oricând, un prag de intensitate distinct şi selectat, cu interferenţe, cu o mulţime de semnale de propagandă, de sănătate, economice, etc.

Sportul şi timpul liber au reprezentat o ocupaţie de tip elitist, combinată cu o ocupaţie de masă. Tenisul de câmp a fost iniţial un joc rural, apoi unul aristocratic şi din nou a devenit unul popular. Amintim aici şi jocul de biliard, care a parcurs etape similare.

Funcţiile sportului ca loisir sunt, poate, efemere, dar în măsura în care asigură şi o activitate tehnico-economică, una socială şi una estetică, sportul ca loisir trebuie privit ca o utilitate necesară.

Un om cultivat sportiv trăieşte diferit aceleaşi realităţi sau întâmplări, se cultivă permanent. Prin intermediul sportului ca loisir oamenii nu mai sunt sclavii propriilor ambiţii, ci exercită puterea asupra lor înşişi şi asupra spaţiului înconjurător.

Sportul a devenit un limbaj simbolic şi necesar.

Omul care se joacă şi care joacă, *homo ludens*, îşi produce plăcere, *loisir*, prin joc. Acesta produce echilibru, încordare, contrast, detaşare.

[6] Luca Alice, Luca Gh., *Sportul pentru toţi*, Ed. Fundaţiei Altius Academia, 2001, p 17

Evoluţia societăţii sportive are loc începând cu ultimul sfert al sec.XIX –lea, în sensul că jocul este privit cu mai multă seriozitate.[7] Este evidentă transformarea acesteia şi a regulilor de joc, dar şi a metodelor de loisir. Secolul al XIX-lea aduce cu el transformări pe foarte multe planuri.

Sportul ca funcţie socială şi-a lărgit tot mai mult semnificaţia în societate şi a atras înşăuntrul domeniului său tot mai mult teren. [8] Să nu uităm tablourile olandeze din secolul al XVII-lea în care oamenii se joacă cu mingea. Din secolul al XIX-lea jocul este privit cu tot mai multă seriozitate. Regulile devin tot mai severe. El se desparte din sfera pur ludică şi devine un element sui-generis.

Întrebuinţarea raţională a timpului liber are un efect tonic, atât asupra organismului, cât şi asupra dezvoltării personalităţii, dar mai ales contribuie la menţinerea „prospeţimii fizice a omului", prospeţime diminuată de stresul informaţional şi transformabil al vieţii. [9]

Încă din antichitate au existat tentative de definire a timpului liber. Astfel filozoful grec Arsitotel în lucrarea "Politika" consemna că "noi muncim ca să avem timp liber". În societatea greacă recreaţia avea un caracter de amuzament şi care a dat naştere unor activităţi denumite în franceză "loisir", în engleză "leisure". Timpul de odihnă este variabil în funcţie de persoană, iar "cei trei opt" (8 ore de muncă, 8 ore de somn, 8 ore de activitate neprofesională) suferă modificări în funcţie de persoană.

Funcţiile timpului liber sunt: destresare fizică, divertisment, perfecţionare.[10]

Latinii distingeau termenul *jocus* de *ludus* , cel din urmă având un sens mai didactic. În timpurile moderne omul nu mai este considerat nici jucăria zeilor ca în Antichitate, nici sublima creaţie a lui Dumnezeu ca în Evul Mediu, ci a fost declarat specie evoluată.

Practicile privind timpul liber s-au definit abia târziu în opoziţie cu practicile necesare şi curente ale vieţii cotidiene.[11]

Studierea timpului liber atinge şi mentalul colectiv şi s-a cantonat mai ales în preocupările sociologilor, care au neglijat profunzimile temporale în care se înrădăcinează practici care s-au perpetuat în timp.

Nu se poate vorbi despre o istorie a sportului fără a pomeni şi despre istoria timpului liber. Abia în secolul XX se poate vorbi de crearea mijloacelor pentru o veritabilă civilizaţie a loisirului.

Jocul-Joaca

Prima vârsta a omului sta sub semnul jocului, care însă îl fascineaza si pe adult, prin frumusețe si libertate. Vocația pentru joc desăvîrșește condiția omului de făuritor si înțelept, probându-i imaginația si spiritual creator.

Definiția cuvântului joc, asa cum apare în DEX, dictionarul folosit pentru cunoașterea vocabularului romanesc actual, poate fi utilă pentru a arăta ce aspecte ale jocului sunt prezente în fragmentele literare citite:

Joc=1. Acțiunea de a juca si rezultatul ei; activitate distractive (mai ales la copii), joaca; joc de societate= distracție intr-un grup de persoane care constă din întrebări si răspunsuri hazlii sau din dezlegarea unor probleme amuzante; joc de cuvinte= gluma bazată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu interes diferit; calambur.

2. Competiție sportivă de echipă căreia îi este proprie si lupta sportivă (baschet fotbal etc.); Mod specific de a juca, de a se comporta într-o întrecere sportivă.

[7] J. Huizinga, *Homo ludens*, Ed Humanitas, Bucureşti, p. 308
[8] Idem, p.306
[9] Gloria Raţă, *Strategii de gestionare a timpului liber*, Ed Pim, 2007, p.11
[10] Idem., p 37
[11] Luc Ferry, Marcel Gauchet, *Le Religieux apres la religion*,Editions Grasset Fasquelle, 2004, p 11-12

3. Deplasare relativă maximă pe o direcție dată între două piese asamblate, considerate față de pozitia de contact pe directia respectivă.

4. Model simplificat si formal al unei situații, construit pentru a face posibilă analiza pe cale matematică a acestei situații; Teoria jocurilor= teorie matematică a situatiilor conflictuale în care două sau mai multe părți au scopuri, tendințe conflictuale.

Jocul este o activitate umana complexa. El se poate grupa în trei categorii gnoseologice:

Jocul divin;

Joc al oamenilor maturi;

Jocul copiilor

Jocul divin este un joc al zeilor în fața pamântenilor pentru a observa reactiile acestora, sentimentele, comportamentul și altele.

Jocul oamenilor maturi reprezinta imitarea actului divin, adică un efort de recreare.

Jocul copiilor este considerat autentic, adica mai apropiat de creatia divină. Jocul copiilor este un joc sincer pentru ca ei nu înțeleg si nu acceptă conversațiile sociale si cognitive. Jocul lor ignoră barierele temporale si spațiale. Pentru fiecare copil joaca nu este doar un obiect de distracție, ci și o exprimare a personalităţii și de explorare a lumii. Copilăria si jocul alcătuiesc un spaţiu ideal spre care scriitorii se întorc adeseori invocându-l cu încântare și nostalgie

O istorie a timpului liber presupune stabilirea legăturilor cu formele istorice de dominaţie, reală şi simbolică, cunoaşterea mutaţiilor petrecute în reprezentarea duratei, a distrubuţiei diferitelor timpuri şi roluri sociale.

Nu numai schimbările mentale şi culturale, dar şi industrializarea şi urbanizarea , progresul tehnologic au dus la afirmarea loisirului modern, dar şi la importante modificări în pliurile acestuia în funcţie de societate şi de spaţiul European.

Homo sportivus se transformă în *homo ludens* atunci când se lasă pradă bucuriei de a trăi şi de a valorifica timpul "jucându-se" sau jucând …

BIBLIOGRAPHY

Aries, Phillipe, *Istoria vieţii private*, trad. De I Herdan, Ed Meridiane, Bucureşti, 1994, vol II

Bănciulescu, V., *Ziua de mâine a sportului*, in almanahul *România literară*, 1987

Braudel, F., *Gramatica civilizaţiilor*, în rom. de Dinu Moarcăş,Ed. Meridiane, Bucureşti, 1994

Huizinga J., *Homo ludens*, Ed Humanitas, Bucureşti, 2008

Luca Alice, Luca Gh., *Sportul pentru toţi*, Ed. Fundaţiei Altius Academia, 2001

Plutarh, *Oameni iluştri ai Greciei*, Ediţie îngrijită de Gh. Ghiriţă şi V. Guţu, Ed. Cartier, Chişinău, 1997

Raţă, G., *Strategii de gestionare a timpului liber*, Ed Pim, 2007

Defense mechanisms or stress reactions

Veronica Calancea
Lecturer, PhD, Moldova State University, Republic of Moldova
clinical psychologist upper category Republican Clinical Hospital

Abstract: The stress reaction represents the force to fight, or conversely, the attitude of losing without fighting in the face of difficulties, difficulties or problems of physical and mental stress with a shock-like action. Depending on the intensity of the emotions to which they are subjected, people have negative reactions of different intensity and duration. Almost any kind of symptom can be a hidden sign of stress. If we learn to recognize minor, seemingly unimportant signs, we can become aware of the sources of our stress, thus managing to prevent the appearance of serious symptoms and more easily control the tension that tends to overwhelm us.

Keywords: coping, defense mechanisms, illnesses, reaction, response, stress, vulnerabilities.

Reacția la stres reprezintă forţa de a lupta, sau invers, atitudinea de a pierde fără a lupta în fața greutăților, dificultăţilor sau problemelor de stres fizic și psihic cu acţiune asemănătoare șocului. În funcţie de intensitatea emoţiilor la care sunt supuse, persoanele au reacţii negative, de diferită intensitate şi durată, cum ar fi: frustrarea, anxietatea, depresia, scăderea imunităţii, etc.

Cînd apare o reacție la stres, forma sa poate fi variată în severitate și intensitate, depinde direct de abilitățile de adaptare și vulnerabilitatea personală a corpului. Reacțiile acute ale organismului la stres apar la om imediat după un efect traumatic. În cele mai multe cazuri, reacțiile durează de la 2-3 ore pînă la 3 zile și sunt însoțite de simptome caracteristice: apare tahicardie, crește tensiunea arterială, este posibilă amorțeală a pielii. Încălcări ale funcțiilor motorii pot fi, de asemenea, observate: o persoană este capabilă să experimenteze atît o excitare acută, forțîndu-l să „se grăbească” sau, dimpotrivă, să fie inhibată excesiv, manifestând un răspuns neadecvat la stimuli externi.

Toate reacțiile comportamentale la stres pot fi împărțite în doi poli: reacția de fugă sau zbor (de obicei inconștientă) și reacția de luptă (de obicei conștientă) [11].

Reacţiile de zbor sunt numite mecanisme de apărare psihologică. Mecanismele de apărare psihologică sunt reacții inconștiente care vizează în primul rînd evitarea rezolvării unei situații stresante, precum și lipsirea lor de semnificație și, prin urmare, neutralizarea momentelor traumatice ale impactului stresului asupra unei persoane.

Există mai multe tipuri de mecanisme de apărare psihologică [4]. Printre acestea se numără:

- represiune - incapacitatea de a-și aminti orice eveniment, sau de a percepe orice informație din cauza naturii traumatice a acestor informații;
- negarea - un mecanism de protecție în care diverse fapte care conțin o amenințare la adresa unei persoane sunt negate sau nu sunt percepute de aceasta;
- proiecție - o înzestrare inconștientă a altei persoane cu trăsături și proprietăți proprii, transferul sentimentelor și experiențelor cuiva către o altă persoană sau către o altă situație;
- regresie - trecerea la modele de comportament mai devreme, mai puțin mature și adecvate;

- raţionalizarea - construirea unor justificări morale, logice acceptabile, pentru explicarea şi justificarea formelor impulsive inacceptabile de comportament;

- sublimarea - direcția energiei către sferele creative ale activității umane aprobate social, de regulă;

- suprimare - alungarea din memorie a amintirilor, imaginilor, gîndurilor, dorințelor, neplăcute, care provoacă neplăcere etc.

Reacțiile de luptă includ așa-numitele mecanisme de coping. Conform definiției lui R. Lazarus [13], mecanismele de coping sunt strategii de acțiune întreprinse de o persoană într-o situație de amenințare psihologică. Aceste strategii sunt active și determină în mare măsură adaptarea cu succes sau nereușită a unei persoane într-o situație nouă, subiectiv dificilă. Mecanismele de coping acoperă sferele cognitive, emoționale și comportamentale ale funcționării individului și sunt implementate în următoarele forme.

a) în sfera cognitivă:

- distragerea atenției sau trecerea gîndurilor la alte subiecte;
- acceptarea situaţiei ca ceva inevitabil (filozofia resemnării);
- reducerea gravității situației cu ajutorul umorului, ironiei;
- analiza problematică a situației actuale, gîndirea strategiei comportamentului propriu;
- compararea cu alții care se află într-o poziție relativ mai proastă;
- acordarea unui sens personal situației, de exemplu, atitudinea față de situația actuală ca o provocare a sorții sau un test de forță.

b) în sfera emoțională:

- reacționarea emoțiilor negative într-o formă rezonabilă, acceptabilă;
- suprimarea emoțiilor negative menținînd în același timp autocontrolul;

c) în sfera comportamentală:

- distragerea atenției - un apel la orice activitate;
- manifestarea altruismului - grija față de ceilalți, cînd propriile nevoi sunt retrogradate pe plan secund;
- protecție activă – acțiuni care vizează schimbarea situației;
- căutarea activă a sprijinului emoțional - dorința de a fi ascultat, de a se întîlni cu asistență și înțelegere.

În pofida diferențelor dintre tipurile specifice de protecție, funcțiile acestora sunt similare. Ele constau în atenuarea impactului traumatic al evenimentelor nedorite asupra psihicului, reducerea nivelului de anxietate personală, menținerea stabilității și imuabilității ideilor individului despre sine.

Conchidem că la personalitățile mature, armonioase, mecanismele de coping predomină printre reacțiile la stres, în timp ce la personalitățile imature, dizarmonice, infantile, predomină mecanismele de apărare psihologică.

Tabelul 1. Tipuri de reacţii la stres

Reacţii fiziologice	Tahicardie, aritmii, hipertensiune arterială; tensiune musculară, ticuri, dispnee; creşterea colesterolului şi a acizilor graşi liberi; răceli frecvente; disfuncţie sexuală; dureri de cap, stomac, slăbiciuni; diaree sau constipaţie; adăugarea sau pierderea în greutate; oboseală cornică; insomnii; stare de somnolenţă; transpiraţie excesivă; alergii cronice; mîncărime, dermatită sau alte afecţiuni ale pielii; etc.

Reacţii comportamentale	Pofta de mîncare mai mare sau mai mică decît de obicei; nevoie de somn mai mare sau mai mică decît de obicei; izolare faţă de cei din jur; amînarea sarcinilor sau neglijarea responsabilităţilor; refugiul în alcool, ţigări sau droguri pentru relaxare; căpătarea unor ticuri nervoase; consumul excesiv de medicamente; stare de meditaţie îndelungată; modificarea imediată a obiceiurilor sociale; apatie faţă de propria persoană şi propriul corp; etc.
Reacţii cognitive	Deteriorări ale memoriei de scurtă durată şi de lungă durată; scăderea gradului de concentrare; creşte rata de erori şi confuzii; scade capacitatea de decizii; scade capacitatea de organizare şi planificare; ideaţie obsesivă şi iraţională; gînduri suicidare; etc.
Reacţii emoţionale	Frustrare (nemulţumirea profundă resimţită de persoană); culpabilizare; anxietate (frica de a solicita ajutor, frica de contaminare); insatisfacţie; ostilitate; nelinişte; alienare reprize repetate de plîns; lipsa dorinţei sexuale; autoizolare; confuzie; panică; furie; comportament nevrotic şi/sau impulsiv; plîns excesiv;

Stresul afectează toate sistemele corpului, inclusiv sistemul muscular-scheletic, respirator, cardiovascular, endocrin, gastrointestinal, nervos și reproducător. Corpul uman poate face față stresului în doze mici, dar atunci cînd stresul devine pe termen lung sau cronic, poate avea efecte negative asupra corpului [10].

Sistemul muscular-scheletic. Cînd corpul este stresat, mușchii se încordează. Tensiunea musculară este aproape o reacție reflexă la stres - modul în care organismul se protejează împotriva rănilor și durerii. Odată cu debutul brusc al stresului, mușchii se încordează toți deodată și apoi își eliberează tensiunea cînd acesta trece [3]. Stresul cronic face ca mușchii corpului să fie într-o stare constantă de pază. Atunci cînd mușchii sunt încordați pentru perioade lungi de timp, acest lucru poate declanșa alte reacții ale corpului și chiar poate promova tulburări legate de stres. De exemplu, atît cefaleea de tip tensional, cît și cefaleea migrenoasă sunt asociate cu tensiune musculară cronică în zona umerilor, gîtului și capului. Durerile musculare din spatele inferior și extremitățile superioare au fost, de asemenea, legate de stres, în special de stresul de la locul de muncă.

Sistemul respirator furnizează oxigen celulelor și elimină deșeurile de dioxid de carbon din organism. Aerul intră prin nas și trece prin laringe în gît, în jos prin trahee și în plămîni prin bronhii. Bronhiolele transferă apoi oxigenul către globulele roșii pentru circulație. Stresul și emoțiile puternice se pot prezenta cu simptome respiratorii, cum ar fi dificultăți de respirație și respirație rapidă, deoarece căile respiratorii dintre nas și plămîni se îngustează [7]. Pentru persoanele fără boli respiratorii, aceasta nu este, în general, o problemă, deoarece organismul poate gestiona munca suplimentară pentru a respira confortabil, dar factorii de stres psihologic pot exacerba problemele de respirație pentru persoanele cu boli respiratorii preexistente, cum ar fi astmul bronșic, boala pulmonară obstructivă cronică (BPOC) și bronșita cronică.

Sistemul cardiovascular. Inima și vasele sangvine cuprind cele două elemente ale sistemului cardiovascular care lucrează împreună pentru a furniza hrană și oxigen organelor corpului. Activitatea acestor două elemente este coordonată și în răspunsul organismului la stres. Stresul acut - stresul care este momentan sau pe termen scurt, cum ar fi respectarea termenelor limită, blocarea în trafic sau acţionarea bruscă a frînei pentru a evita un accident - provoacă o creștere a ritmului cardiac și contracții mai puternice ale mușchiului inimii, cu hormonii de stres - adrenalina, noradrenalina și cortizolul - acționînd ca mesageri pentru aceste efecte. În plus, vasele sangvine care direcționează sîngele către mușchi și inimă se dilată,

crescînd astfel cantitatea de sînge pompată în aceste părți ale corpului și mărind tensiunea arterială. Acest lucru este cunoscut și sub numele de răspuns "de luptă sau de fugă/zbor". Odată ce episodul de stres acut a trecut, organismul revine la starea sa normală [1].

Sistemul endocrin. Cînd cineva percepe o situație ca fiind provocatoare, amenințătoare sau incontrolabilă, creierul inițiază o cascadă de evenimente care implică axa hipotalamo-hipofizo-suprarenală (HPA), care este principalul motor al răspunsului la stres endocrin. Acest lucru duce în cele din urmă la o creștere a producției de hormoni steroizi numiți glucocorticoizi, care includ cortizol, adesea denumit „hormonul stresului" [3; 6].

Sistemul gastrointestinal. Intestinul are sute de milioane de neuroni care pot funcționa independent și sunt în comunicare constantă cu creierul, explicînd capacitatea de a simți „fluturi" în stomac. Stresul poate afecta această comunicare creier-intestin și poate declanșa durerea și alt disconfort intestinal. În intestin se află milioane de bacterii care pot influența sănătatea fizică și sănătatea psihică, ceea ce poate afecta capacitatea de a gîndi și de a manifesta emoțiile [12]. Stresul este asociat cu modificări ale bacteriilor intestinale care, la rîndul lor, pot influența starea de spirit. Astfel, nervii și bacteriile intestinale influențează puternic creierul și invers.

Sistemul nervos. Sistemul nervos are mai multe diviziuni: diviziunea centrală care implică creierul și măduva spinării și diviziunea periferică constînd din sistemele nervos autonom și somatic [12]. Sistemul nervos autonom are un rol direct în răspunsul fizic la stres și este împărțit în sistemul nervos simpatic (SNS) și sistemul nervos parasimpatic (PNS). Cînd corpul este stresat, SNS contribuie la ceea ce este cunoscut sub numele de răspuns de „luptă sau fugi". Corpul își schimbă resursele de energie pentru a lupta împotriva unei amenințări de viață sau pentru a fugi de un inamic. SNS semnalează glandelor suprarenale să elibereze hormoni numiți adrenalină (epinefrină) și cortizol. Acești hormoni, împreună cu acțiunile directe ale nervilor autonomi, fac ca inima să bată mai repede, creșterea ritmului respirator, dilatarea vaselor de sînge din brațe și picioare, modificarea procesului digestiv și creșterea nivelului de glucoză (energia zahărului) din sînge. Răspunsul SNS este destul de brusc pentru a pregăti organismul să răspundă la o situație de urgență sau stres acut - factori de stres pe termen scurt. Odată ce criza s-a încheiat, corpul revine de obicei la starea de pre-urgență, nestresată. Această recuperare este facilitată de SNP, care are în general efecte opuse SNS [5]. Dar supraactivitatea SNP poate contribui și la reacțiile de stres, de exemplu, prin promovarea bronhoconstricției (de exemplu, în astmul bronșic) sau a vasodilatației exagerate și a circulației sanguine compromise.

Sistemul reproducător masculin este influențat de sistemul nervos. Partea parasimpatică a sistemului nervos provoacă relaxare, în timp ce partea simpatică provoacă excitare. În anatomia masculină, sistemul nervos autonom, cunoscut și sub numele de răspuns de luptă sau fugă, produce testosteron și activează sistemul nervos simpatic care creează excitare. Stresul determină organismul să elibereze hormonul cortizol, care este produs de glandele suprarenale. Cortizolul este important pentru reglarea tensiunii arteriale și pentru funcționarea normală a mai multor sisteme ale corpului, inclusiv reproducerea cardiovasculară, circulatorie și masculină. Cantitățile în exces de cortizol pot afecta funcționarea biochimică normală a sistemului reproducător masculin. Cînd stresul afectează sistemul imunitar, organismul poate deveni vulnerabil la infecții. În anatomia masculină, infecțiile la nivelul testiculelor, glandei prostatice și uretrei pot afecta funcționarea normală a reproducerii masculine [9].

Sistemul reproducător feminine. Cînd stresul este mare, există șanse crescute de exacerbare a simptomelor stărilor de boală a reproducerii, cum ar fi virusul herpes simplex sau sindromul ovarian polichistic [3; 9]. Diagnosticul și tratamentul cancerului care perturbează sistemul de reproducere poate provoca stres semnificativ. Stresul mai poate avea un impact semnificativ asupra planurilor de reproducere ale unei femei. Stresul poate avea un impact negativ asupra capacității femeii de a concepe, sănătatea sarcinii și adaptarea ei după naștere.

Depresia este principala complicație a sarcinii și a ajustării postpartum. Excesul de stres crește probabilitatea de a dezvolta depresie și anxietate în această perioadă. Stresul matern poate avea un impact negativ asupra dezvoltării fetale și poate perturba legătura cu copilul în săptămânile și lunile următoare nașterii.

Sistemul imunitar. Stresul stimulează sistemul imunitar, ceea ce poate fi un plus pentru situațiile imediate. Această stimulare poate ajuta la evitarea infecțiilor și vindecarea rănilor, Dar, în timp, hormonii stresului vor slăbi sistemul imunitar și vor reduce răspunsul corpului la invadatorii străini. Persoanele aflate sub stres cronic sunt mai susceptibile la boli virale cum ar fi gripa și răceala comună, precum și alte infecții. Stresul poate crește, de asemenea, timpul necesar pentru recuperare după o maladie.

Aproape orice fel de simptom poate fi un semn ascuns al stresului. Dacă învăţăm să recunoaştem semnele minore, aparent neimportante, putem deveni conştienţi de sursele stresului nostru, reuşind astfel să împiedicăm apariţia simptomelor serioase şi să controlăm mai uşor tensiunea care are tendinţa de a ne subjuga [2, p.18].

Modelul tranzacţional al stresului şi al coping-ului elaborat de Lazarus şi Folkman (1984) se axează pe modul în care evenimentele nedorite pot provoca episoade stresante în contextul tranzacţiilor dintre persoană şi mediu. Conform teoriei tranzacţionale, copingul rezidă în efortul desfăşurat la nivel cognitiv, fiziologic şi comportamental pentru a reduce/minimiza, elimina, stăpîni sau tolera solicitările interne sau externe în contextual tranzacţiei persoană - mediu organizaţional, solicitări care depăşesc resursele/posibilităţile reale personale [8, p.129; 13].

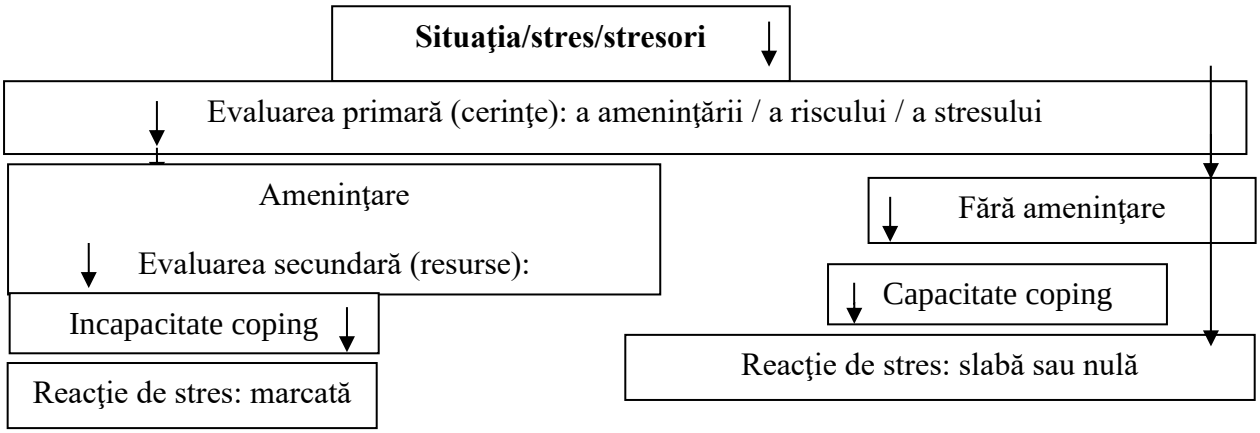

Fig. 1. Modelul tranzacţional al stresului

Dacă răspunsurile fiziologice la stres sunt agresive și pe termen lung, ele pot duce în cele din urmă la afecțiuni cronice sau pot deveni vestigii de boală. Un exemplu de astfel de precursor este hipertensiunea arterială, care este adesea asociată cu stresul și poate duce la afecțiuni medicale precum accident vascular cerebral sau boli de inimă.

O altă caracteristică importantă a modelului este că efectele interactive ale variabilelor intruzive sunt posibile în orice etapă, ceea ce complică și mai mult modelul. Natura sa complexă este ilustrată de feedback-ul în toate etapele și de la toți factorii cu toate celelalte etape și factori din cadrul acestuia. Deci, modelul tranzacțional este foarte complex, dar și natura în sine este complexă.

BIBLIOGRAPHY

BOJOR , O. Afectiunile aparatului cardiovascular. Medicină integrativă și terapii holistice. București: Dharana, 2021. 440 p.

GOLISZEK, Andrew. Invingeţi stresul. Trad. Popescu, Anca. Bucureşti: Teora, 1998. 136 p.

GUYTON & HALL. Tratat de fiziologie a omului. București, Editura: Medicală CALLISTO, 2007. 1152 pag.

IONESCU, Serban. Mecanismele de aparare.Teorie si aspecte clinice. Iași: Polirom, 2007. 336 p.

LUPU, G. Anatomia omului. Sistemul nervos central. Lucrari practice. București, Editura: Universitara Carol Davila, 2007. 245 p.

MALOS, Rodica. Mai presus de știință. Oradea: Editura Scriptum, 2016. 448 p.

NESTOR, James. Respiratia. O noua stiinta a unei arte pierdute. București: Lifestyle, 2021. 384 p.

RIGA, Sorin; RIGA, Dan. Stresologie, adaptologie şi sănătate mintală. Bucureşti: Cartea Universitară, 2008. 266 p.

ŞCHIOPU, Ludmila; ALEXEICIUC, Angela. Educaţie pentru sănătatea reproducerii: Ghidul Profesorului. Chișinău: ARC, 2005.

SHAW, William; LABOTT-SMITH, Susan. Efectele stresului asupra organismului. 01.11.2018. Pe: https://www.apa.org/topics/stress/body (accesat 02.11.2023).

САПОЛЬСКИ, Роберт. Психология стресса. Питер, 2015. 920 стр.

DIAMOND, Robert Francisco. Gut Health: How to improve your physical and mental well-being with a correct gut diet plan. United States: Independently Published, 2019. 272 p.

RICHARD, Lazarus; Susan, Folkman. Stress, Appraisal and Coping. New York: Springer, 1984, 456 p.

THE TRANSCENDENTAL FACETS OF AUTHORS, NARRATORS, CHARACTERS AND READERS

Roxana Silvia Moraru
Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiş" Western University of Arad

Abstract: Literary works connect the realms of reality and fiction. They serve as a means of sharing life stories and manifesting one's envisioned life. Narrative fiction is not only a record of today's and yesterday's experiences but also the legacy of tomorrow. The development of narrative fiction as a whole occurs in tandem with the gradual evolution of life and the postmodern context. The article expands upon the new textual landmarks that can be identified with reference to authors, narrators, characters, and readers. The authors, readers and characters acquire transcendental facets, while narrators focus on both the physical and psychological aspects of perception.

Keywords: reality, narrative fiction, postmodern context, transcendental facets, dichotomies

What is a text and how is it created? Is there a definition that highlights its entire complexity? Beyond the primary representation of graphic symbols (letters), there are one or more stories or narrative lines that involve emotion, talent, and hard work. So, the text is not limited to arranging words in a certain order. Texts, especially literary ones, involve circumstances, internal and external factors, temporal and spatial coordinates, protagonists, and promoters of the action. Is there any difference between the words, and respectively, the thoughts (unseen texts or inner monologues) that appear in the mind of each individual and those that the writers put in their manuscripts? If so, what would it be? Is there an emotion that triggers the writing talent, or is it a quality that we are born with?

I believe that the life of each individual can be identified with a story that includes both authentic and binary experiences. Their purpose is to ennoble the quintessence of the human being, the divine potential that lies within the physical body. The balance between mind, heart, and body, as Dr. Joe Dispenza asserts, can create new thoughts, new emotions, and new experiences. Our consciousness comprises two poles, which, although opposite, attract and represent a clear reflection of free will, or, in other words, the priceless gift of freedom. However, there is something beyond appearances when the individual transposes this triad of neural impulses, feelings, and events that remodels his entire existence. When we evolve and discover how valuable and powerful we are, our whole being is revived. Most people have the tendency to share with those around them their stories, whether they are positive or negative. Sometimes, this apparent vulnerability is exactly the element that gathers people, making them stronger through honesty and openness. Therefore, conscious or unconscious dissemination of personal information is born, which can be identified within the entire literary field.

Thus, the author or writer becomes the narrator or often assigns this role to his characters. There are two well-known perspectives on the narrative approach. The first is depicted via both the narrator's presence and involvement as he or she participates in all the moments of the action, becoming subjective. The second approach is the one in which the narrator uses the third person, and thus, he or she becomes a subtle and objective observer of the unfolding of the action. Naturally, this characteristic of narrative prose has been analysed by numerous specialised critics.

In her book *Analysing Narrative Fiction: Reading Strategies,* Professor Monica Bottez exhibits a particular fondness for narrative fiction as she outlines and develops sincere methods

for literary analysis with great interest. The Bottezian's methodological core studies both the theoretical concepts of the text (narration, the types of narrators, and the levels of narration) but also the human entities who get involved, facilitate, and support the creative process. Most importantly, all protagonists allow their thoughts, desires, and lives to be known and to materialise via their literary texts. Stories are those that defy the boundary between imagination and reality; they are those that share and encourage creativity. Narrative fiction is not only a record of today's and yesterday's experiences but also the legacy of tomorrow.

The gradual evolution of life and postmodernist patterns are grounded in all fields of knowledge. The narrator will use the lexical field of the narrative to record the individual's progress and the fast pace of daily life. The real challenge is the technique or way of disseminating these stories. White pages are waiting for their black partners (letters) to put a spotlight on books and transpose the reader into other worlds. The waltz they will dance will not be an ordinary one because it will have other protagonists. The waltz's high quality and sincere candour are required for each individual to travel the world, win the public's sympathy, and transcend linguistic, cultural, social, or emotional boundaries.

Words are messengers of body and mind, heart and soul. They represent the link between verbal and nonverbal communication. The "signifying system" (Bottez, 2007: 7) could be easily related to the main characteristics of a narrative text (narrations, types of narrators, and levels of narration). Does narrative fiction "foreground the reality of artistic discourse" (8), or is it meant to reveal unknown symbols and entities? What would its final purpose be? Will it become a useful tool to portray and encourage postmodern literature? Conducting further research will nurture the curiosity of the readers and provide them with the most appropriate answer. The narrator must satisfy the readers' expectations to be understood, to arouse their empathy, and to become successful. He must also master and skillfully use a proper vocabulary strongly related to the chosen narrative category. Therefore, as Monica Bottez argues in Chapter 1 of her book *Analysing Narrative Fiction: Reading Strategies*, the fictional narrative must adorn reality from a rich and whimsical perspective, in which desire and fantasy dominate all other aspects. Therefore, the author and the reader acquire new and transcendental facets, which allow them a dual approach and a perpetuation of their roles in the proper narrative prose. According to Bottez, the narrator's perspective displays a bipolar ontology that encompasses both "physical and psychological aspects of perception" (Bottez, 2007: 60).

Reason and consciousness intertwine thinking and emotion, causality and effect. Bottez capitalises on her narratological interest by embellishing her creative thinking, which eventually points out the fact that this polarity can be perceived according to the degree of involvement of the protagonists. For a better understanding, she exemplifies the semiotic model of communication proposed by Chatman. The author and the reader need leading figures to mediate their involvement in the literary act because these two entities experience reality and not fiction. However, it is necessary to distribute their roles regarding the work and themselves.

The author becomes the creator and literary parent of fiction, and the reader projects his intellectual intentions by opening up to the multiple literary and methodological facets. Consequently, the author will mirror his contribution through a new appearance, that of the implied author, and the reader will be able to improve his visual memory and interpretive abilities through a suitable correspondent, namely that of the implied reader. But the most interesting fact I was able to distinguish is that universal consciousness embraces a postmodernist ramification, namely literary consciousness. Thus, a synergy is born between the cosmogonic genius and the intricacy of every human being. While writing, the author becomes the creator and literary parent of fiction, whose narrative thread he projects with the help of imagination and visual memory. While reading, the reader does not only reverberate the words but also experiences mental journeys that familiarise him with characters, spatial and temporal coordinates, trait characteristics, appearances, actions, and consequences. To get

closer to the reader, the author designs and reveals another dichotomous instance, namely the narrator.

It is self-evident how necessary and meaningful the connection between reality and fiction proves to be. The fictional world needs the real one to become known. In turn, the real world is an inspirational precedent or archetype that contributes to the birth and enrichment of revolutionary visions. The individual acknowledges and manifests an energetic desire to make himself not only heard but also understood and to live a life that satisfies his desires, principles, and inner aspirations. What the individual cannot experience in reality, he projects into narrative fiction. This reflection is achieved by formulating and revealing intentions and recording them in universality with the help of three-dimensional memory. To be more specific, the visual memory becomes the sovereign of auditory and meditative memory, helping the human being become aware of his singular proficiency.

Our lives are shaped by emotions and thoughts that prevail over our physical bodies. Moreover, the experiences we are going through can be interpreted via a post-postmodernist approach or lens, which goes beyond the well-known positive-negative, good-bad, and black-and-white dichotomies. In its turn, this statement brings to our attention the fact that leaving the comfort zone and stepping towards new horizons will result in the harmonisation of the spiritual body. Thus, we will be able to distinguish an undeniable effect, namely an exhaustive connection between the physical and emotional extents, between body, mind, soul, and spirit.

The multiple facets of communication are omnipresent. Starting from the smallest cell (the atom) and continuing with the cellular structure of bodies, all forms of life are connected or interrelated. Human beings are entities that develop and maintain a variety of relationships, which imply distinctive communication standards. Thus, words represent graphic symbols of posterity, which emphasise their verve and increase their purpose via literary texts. Consequently, the text can be identified as an icon of the communication process, which is mirrored via word and pen and disseminated through a variety of literary genres and devices. Graphics and semantic connotations intertwine to encourage both creative thinking and the sequel to narrative fiction. Knowledge has always honoured the origins of creation and the perpetuation of life, wisdom, and, last but not least, humanity. Therefore, we may portray the postmodern period as a revolutionary era that rejuvenates the literary empire and provides us with endless and inspired angles of interpretation.

After analysing the rhetoric of Booth's fiction and Chatman's semiotic model of communication, I concluded that every text involves not only an external perspective but also an internal perspective. The real author and the real reader are symbols of the outer world (of reality), where physical representations come first as they strengthen and nurture the need for evidence. The internal perspective includes the concepts of “implied author” and “implied reader” (qtd. in Bottez, 2007: 60). This perspective can be regarded as a protective atmosphere in which the creative genius portrays his ingenuity and where consciousness is manifested. The concept of consciousness carries a two-fold postmodernist approach as it involves additional connotations. Firstly, we can distinguish the general human consciousness (of the author, of the characters, but also of the narrator), or the so-called stream of consciousness, a useful tool that enhances the literary and interpretive perspectives. Secondly, our attention is drawn by another concept, namely literary or integrated consciousness, promoted by the implied author as being related to “the work as a whole” (60).

The implied author acquires further traits due to a tertiary form, namely the creative consciousness, that cares for the writing process. The sequence of events and their forms of presentation involve not only a sheet of paper and a pen but a variety of human beings or literary entities, represented by individual or collective characters, who participate, mediate, preserve, or conclude the narrative fiction. Thus, the implied author establishes a genuine connection with the implied reader, meant to outline and enforce a symbolic channel of

communication. The latter is meant to reveal the concept of the implied reader, who makes a proper polyphony of voices, which will eventually become a teaching tool "chosen to let us learn" (Chatman, 1978: 148). Taking into account all the aspects mentioned above, we can confirm Bottez's statement supports the identification of the implied author with "an anthropomorphic entity" (Bottez, 2007: 61), which satisfies and improves literary norms and expands further critical assumptions.

In my opinion, the implied author is contrasted to the actual narrator, who can magnify both the emotional involvement and the reader's critical or narrative perception. At a second glance, the following questions pop into my mind: Does the implied author possess the omniscience of the actual narrator? Do these two entities have something in common, or are they just another ontological representation of the postmodern era? Is there a cooperative relationship between them, or is it just another form of competitiveness? How can we argue with any of these answers? Well, as we closely study the components of narrative fiction and implicitly the text, we will be able to quench our thirst for knowledge and give free rein to the power of imagination. We should all be allowed to fantasise, visualise, and materialise our deepest desires and to pursue our dreams with zeal in order to achieve a single, overarching goal: becoming our best selves.

Between "the real historical writer" (Bottez, 2007: 62) and the implied one, a struggle is given for the supremacy of values and for the ability to transpose them into and through fiction. The real author must point out the resemblance between his mission and what defines him beyond his label as a writer. Bottez claims that alienation from the moral principles he holds is not only desirable but more than welcome to portray the author's ability to convert and embellish actual backgrounds and information into narrative fiction (61-63). In other words, he is intended to express through fiction binary oppositions, ideas or opinions, beliefs, and degrees of empathy that cannot be identified with the individual who he is.

The author's transcendental skills are mirrored via emotional travels, diversity, and an enticing versatility to adapt and transpose into worlds governed by ambition, dynamism, and continuous development. Therefore, narrative fiction is a favourable literary environment for a thorough analysis of the personality facets of the individual, but especially of the creative genius. I agree with the view of Bottez, that depicts the real author as a symbol of variety and change, meanwhile, the implicit author is identified with the concept of comfort and stability, uttered via narrators and characters. If we were allowed to embrace a literary preoccupation, which of these entities would we empathize with? Which of these concepts and approaches would help us find our authentic selves, blossom, seize the most appropriate values, and, last but not least, understand how fiction works?

Among the narrative entities, we can also identify a paramount presence, namely the narrator. Together with the author, he is not only a mediator but a perceiving agent. He or she is someone who familiarises the reader with the overall structure of narrative fiction; they are the ones who create and share emotions. He or she is also the one who reveals the climax of the story—the unseen part of it, that part that can only be felt. The narrator's approach highlights the human typologies, which are defined via meaningful connections that are born between language and meaning, between action and effect, time and space, the experienced reality, and the projection of a flawless and fanciful world.

The narrator shares or experiences the action by employing subjective narrative, which allows him to speak as a character and become entirely committed. This position is further analysed by Mieke Bal, who assigns the narrator the following labels: "internal, intradiegetic, or character-bound" (1997: 22). "The identity of the narrator" (Bottez, 2007: 64) can also be defined via an antagonistic presence, namely the external or so-called "extradiegetic narrator." This narrative protagonist holds control of the temporal and spatial axes to relate all the details that concern the characters and their feelings (68). His omniscience is grounded in his condition

as a spiritual and multi-tasking observer who can manage both distance and closeness towards his characters, readers, and critics. At the same time, indirectness can give the narrator the opportunity, but especially the freedom, to enrich the story with genuine and abstract details that would most likely have been misinterpreted if the approach had been a direct one.

The polarity of the storyteller's involvement can in turn generate controversies and various interpretations, which will comprise a solid hypothesis for the development of narrative fantasy or the unveiling of the mystery. The narrator broadens the horizons of literary lenses via the portrayal of heterogeneous postmodern beings, characters, and contexts. Thus, we may conclude by saying that internal and external narrators are skilled architects of fictional realities. Their satisfaction lies beyond honouring their roles as well as "their position to the story" (Bottez, 2007: 63).

The postmodern reader faces a real challenge: to surpass the borders of the subjective or objective approach, of the internal or external narrators. The methodological grid encompasses both an extensive and an intensive perspective. The category of overt and covert narrators represents the binder that mediates and completes the narrative hierarchy, making the reader visualise and interpret the content from a different angle. A pertinent question would be: What appears and what disappears during the internalisation or outsourcing process? Transparency or opacity alters the awareness of visual stimuli, which eventually become less visible or even invisible. The concepts of the 'overt' and 'covert' narrator (Rimmon-Kenan, 2002: 97) sketch how complex this process can turn out for the reader. The former term illustrates a conspicuous perception of the narrator's presence in the text, whereas the latter hinders or even stops the perception of the "narrating agent" (Bottez, 2007: 71) and, inherently, the understanding of the text.

Chatman dispels the confusion that arises around narrative accessibility by enumerating the features held by overt narrators as follows: "presentation of setting, identification of characters, temporal summary, the definition of character, report of what characters did not think or say, commentary" (1978: 220-52). So, additional information is grounded in the concept of "overtness" (qtd. in Bottez, 2007: 71) that will successfully illustrate the overt narrator's ability to frame the narrative in space and time and present it gracefully and accurately. He will share with his readers the degree of familiarity or intimacy regarding the characters, their journey, the tests to which they are subjected, and their inner monologue via personal considerations and appropriate comments. Consequently, reality will be contrasted via sparks of imagination, authentic thoughts, fictional immunity, and the assimilation of previous literary currents.

"The overt source of information" (Bottez, 2007: 73) enhances the narratological grid due to a twofold approach to both compact terminology and the heterogeneity of the characters, together with their traits, characterization, and achievements. Proper exposure of the characters' behaviour and appearance embroiders the postmodern literary symbolism. In narrative fiction, omniscience is moulded into the concept of "generalisation" (74), which knows wholeness only in the presence of specificity and individualism. Frequently, the insignificant details, especially the so-called "small joys of life," are those that generate a layered vision, a gradual evolution from physical focus to emotional and spiritual eagerness and engagement. For any human being, it is difficult to render or share the most intense moods and feelings, or the most representative life experiences. But I suppose the real challenge starts when you have to picture the emotions and life lessons that lie behind the above-mentioned aspects.

The narrator encourages a proficient use of words as he becomes aware of his goal of building a prolific fictional universe. Through literary tools, he can portray an improved version of reality, an approach in which the inner potential of the human being is improved and accomplished. This fact will be encompassed by the final goal, namely, a better external

macrocosm that is necessarily more conducive to a hierarchical and sustainable development of the environment, of beings, and, last but not least, of universal consciousness. To argue these statements and to increase the personal contribution, I will take the liberty of reiterating the following well-known Romanian saying: "Man sanctifies the place." In my opinion, if we reverse the topic of this statement, we are offered a creative and contemporary interpretation. Besides the denotative meaning of this popular saying, I strongly believe that the place can sanctify the individual and provide him with an ascending or descending life journey. Similarly, the narrator's stand regarding the voices through which he makes himself heard, respectively those of the characters, is crucial for a fruitful interpretation.

Trust is hard to achieve and preserve and can be lost easily. When it comes to credibility, the narrator exploits two divergent outlooks. According to Monica Bottez, the first, namely the reliable narrator, focuses on "the true account of the fictional truth" (2007: 63-75), whose authenticity can be strongly related to the concept of overtness. By these means, the reliable narrator draws the reader's attention, starts and preserves a strong connection that is built on honesty, closeness, and a thirst for knowledge, experience, and emotion. Further expanding upon my personal experience, in close relation to Monica Bottez's approach, I would say that postmodernist society depicts an extremely demanding daily routine, whose controversial outline defies the needs that any individual holds: to integrate, feel accepted, and be recognised for his efforts. I hold the strong belief that every human being needs to be appreciated for his or her existence, for what he or she can offer to this world (his or her legacy), and not for his or her belongings (material possessions). Lately, I have become aware of one of the most important aspects that we need to live by, namely equilibrium. The postmodernist era misunderstands the importance of symmetry and lacks proper management of all the aspects from which life emerges. Harmonious development and family life symbolise the indispensable bottom lines of successful careers and authentic and unselfish human relationships. Thus, coordination among personal, career, and lifetime goals is required for acknowledging success. The credibility that people need in their lives must also be reflected in narrative fiction. Therefore, this is the very reason why reliable narrators are considered worthy of the admiration and empathy of not only readers but also literary critics.

Like any other postmodern item studied so far, we can portray the narrator via the lens of opposite polarities. He has control over omniscience, doubt, and ignorance, and, consequently, he becomes trustworthy or not due to the principles shared for the first time with his characters, which he then conquers with the readers. The narrator achieves the most representative of his goals, namely "telling what characters do, say and […] think" (Bottez, 2007: 102). "Focalisation" (79) appears due to the coexistence of perceiving agents (narrators) and receivers, or target audiences (readers). The employment of conscious attention towards a single goal, that of sharing the storyline, broadens the reader's interpretive horizons via "cognitive, emotive, and ideological aspects" (Genette, 1972: 79-82). However, the importance of the two-fold approach that narrative fiction involves can be distinguished and highlighted due to creativity and meaning, individuality, and sequence. In my opinion, both narrator and reader switch roles when it comes to "telling and seeing, narration and focalization" (Bottez, 2007: 79). The vision, as Westphal asserts when approaching the concept of polysensoriality, represents the sense that dominates, enhances, and energizes all the others. In the literary field, "the supremacy of the gaze" (Westphal, 2011: 131) is owed with different connotations, which include both its denotative and connotative meanings.

Either while the author is writing or while the narrator is telling the story, a binary visualization is experienced and acquired. The former shape or meaning is symbolized by the vision itself through the corresponding sense organ, namely the eye. The latter form is mental visualization, or, to put it another way, building narrative fiction with the help of visual memory (the evolution of the characters, the unfolding of the action, the climax, and the ending, which

is meant to restore the initial balance). Rimmon-Kenan is the promoter of the facets of focalization, "perceptual, psychological, and ideological" (2002: 78-84), that encompass the variety of human personalities, behaviours, and relationships. The psychological aspect is easily linked to the narrator's emotional involvement, impact, and way of thinking (Bottez, 2007: 88-91).

Direct or indirect speech is a precious literary tool for rendering the sequence of events. When the narrator's degree of involvement can be easily discerned, we distinguish the subjective narrative approach, which emphasises the textual component of direct speech. When we talk about an objective approach, we can see an impersonal account of the action, focused mainly on indirect speech. A thorough textual interpretation takes into consideration the outline of the characters, their physical and intuitive bodies, shapes, or representations. Their intricacy will depend on the narratological, social, spatial, temporal, or indefinite contexts or methodological grids. Thus, we should become aware that words, actions, and emotions (Bottez, 2007: 90) appear at all levels of the narrative to emphasise the key points of the storyline.

Words are a paramount aspect when it comes to the understanding of the "emotional colouring" (92) that is located in the core of narrative fiction. "The variation of speech presentation" (104) depicts the narrator's ability to convey meaning and exerts a strong influence on the reader's accessibility to the characters' thoughts. The above-mentioned elements are grounded in another textual component, namely the stream of consciousness that characters hold and which blossoms during the postmodern era. Does the stream of consciousness render the most accurate portrayal of the "flow of thoughts" (120)? Does it bring harmony or chaos to the characters' lives? Are we able to find the right motivation for an eventual answer? Is "the distance between the narrator and the characters" (93) of great importance? Does it make a difference in the exposure of the characters' consciousness as well as in their narrative course? These dilemmas will be clarified when an actual analysis of the Ishigurian literary macrocosm is undertaken.

Having its origins in the modernist period, the 'stream of consciousness' is an expression of timelessness and evolution. It represents a paramount literary device that helps us explore the inner world of the characters, making us partakers of the cognitive processes that take place in their minds. By distinguishing the "traces of the protagonist's silent inner voice" (118), readers become familiar with the stimuli that generate this interior monologue experienced by all human beings regardless of social, spatial, temporal, and intellectual boundaries. The 'stream-of-consciousness' is also a bipolar component because it reveals an exploit of the physical abilities and the physical body in strong relation to the "memory of words." The consciousness can serve as a sort of "mental inventory" (118-119), where emotions are recorded, stimuli are embraced, and, consequently, the sensorial perspectives reach their pitch. Thus, the reader holds the power to decide whether the subjective or objective narrative approach is more relevant to plunge him properly into the fictional world, respectively into the characters' microcosm and stream-of-consciousness.

In narrative fiction, the modes of exposition are in a co-dependency relationship, as the narrative involves spatial and temporal coordinates as well as the unfolding of the action. However, the narrative content includes both the characters and the objects that outline the sequence of events. However, a narrative needs a partner to achieve its interdisciplinary goal. Under the narrative guise, there lies the most significant morphological compound from the literary field, noun + adjective or verb + adjective, which can often be labelled as an epithet or metaphor. These popular figures of speech are highlighted and exploited via another relevant textual component, namely description. This mode of exposition can be strongly related to the protagonists' course, characterization, and evolution, as well as to space and time relationships. According to Genette (1972: 6), narration and description coexist and correspond to each other

in narrative fiction. Their cooperation is aimed at provoking the reader's curiosity and meeting his or her highest demands and expectations. Description folds on the postmodernist personality of the individual, whose duality lies in conflicts between the inner and outer worlds.

Particular uncertainties of the human being and the contemporary era are mirrored via descriptive "textual contradiction" (Bottez, 2007: 128). Moreover, Mieke Bal draws attention to structural and ideological overtones that shape themselves into "a rhetoric of description" (1997: 41-3). These descriptive connotations are divided into "theme (the object of description)" and "sub-themes (components of objects)" (qtd. in Bottez, 2010: 128). By having a closer look at Cuddon and Jeremy Hawthorn's assertions related to symbols and images, whose use is imminent when talking about narratives, we become aware of the paramount connection between both external and internal stimuli and vice versa, between words, "symbol and image" (133), between senses and organs of perception, and, last but not least, between mental and physical representation. Symbols and images generate specific literary patterns that in turn give birth to a postmodern literary trend—that interdisciplinary analysis and approach is our basic concern. Readers are enticed and encouraged to write reviews focused on their creativity, freedom of expression, honesty, and originality. The real challenge is to integrate and embrace the complexity of each textual component, whether we are talking about the author, writer, narrator, character, or reader. A genuine interpretation shall imply the following bottom lines: knowledge, the ability to choose, and understanding.

In conclusion, space shelters the physical body. In turn, the mental dimension is grounded in the physical body. So, the mental space will be used as an absolute place of manifestation of the stream of consciousness and emotional polysensoriality through the description.

Bottez depicts the narrator's need for making associations between textual components via "non-narrative statements" (2007: 135), which grant him the opportunity of expanding personal criticism via indirect items. It is self-evident that characters and events will reflect not only the concept of overtness but also the narrator's beliefs, feelings, moral values, or a gentle inner voice (135). Postmodernist narrative fiction promotes "self-conscious narrators" (139), whose connotative involvement or message can sometimes bring confusion into both the readers' and the critics' minds. Conveying information, emotion, and language proves to be a real challenge in an era where dualities and binary oppositions are not only sovereigns of everyday reality but also of narrative fiction. Overt and covert narrators create their characters in response to the fast pace of life and each person's ups and downs, certainties and uncertainties, duties and rights.

The subgenre of postmodern narrative fiction carries additional esoteric connotations, strongly related to the symbolism of the number 2, the figure of duality, of action and reaction, of light and darkness, of closeness and distance, of stability and change. To sum up, contemporary fiction properly illustrates what humanity, and the entire universe are struggling with: an everlasting interdisciplinary conflict. Various communication models and dichotomies are employed to convey contrasting ideas, attitudes, and beliefs in an ever-changing world.

BIBLIOGRAPHY

Bal, Mieke. *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative.* Second Edition. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1997.

Bottez, Monica. *Analysing Narrative Fiction: Reading Strategies.* București: Editura Universității din București, 2007.

Chatman, Seymour Benjamin. *STORY AND DISCOURSE. Narrative structure in fiction and film*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1978.

Genette, Gérard. *Figures III*. Paris: Editions Du Seuil, 1972.

Shlomith, Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. Second Edition. London and New York: Routledge, 2002.

Westphal, Bertrand. *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*, trans. Robert T. Tally Jr. New York: Palgrave. Macmillan, 2011.

A JOURNEY OF INITIATION INTO THE WONDER OF ENGLAND

Roxana Silvia Moraru
Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: Kazuo Ishiguro's The Remains of the Day is widely acknowledged as one of the most renowned and respected literary masterpieces. It presents Stevens as a symbol of national identity, depicting him as a British butler conflicted between stability and change, external and internal reality, and between existence and sacrifice. The article expands upon Stevens' decision to venture beyond his comfort zone, rediscover his own self, and revolutionize both his personal and professional life. While exploring the attractive exteriority of Salisbury and its surroundings, Stevens reawakens the individuality of his senses, and the renewal of his self unfolds due to the visual, auditory, and emotional abundance he meets up with.

Keywords: Stevens, national identity, stability, change, Salisbury

One of the most iconic works of Kazuo Ishiguro, namely *The Remains of the Day*, represents a narrative chest of referentiality. This concept is approached with undeniable prowess because it aims at the harmonious coordination of the narrative textual components (narrator, action, and characters), of the spatial and temporal landmarks, but also of the cultural and multicultural legacy. From its very beginning, the novel is individualised by substance, narrative and emotional profoundness, and *a sui generis* sequence of events. A particular focus on the physical form of the novel has proved imperiously important because the illustrations, quotes, and reviews symbolically placed on the covers of the volume can be regarded as significant sensuous stimuli, the ones that impress the audience at first glance.

The Prologue, 1956, Darlington Hall introductory section, whose profundity derives from a brief etymological analysis of the word *prologue*, justifies the multilinear narrative thread that runs throughout the entire novel. Thus, the importance of the connection between the reader and the narrator, between the real and the fictional worlds, is reiterated via a distinctive macrocosm of temporal incursions, which successfully mediates both distance and proximity and reshapes the individual missions of the characters. The *Prologue* embodies the referentiality of the external world and a short but telling account of the plot, characters, and their personality traits. Besides being closely related to the valuable content of the entire novel, the temporal and spatial landmarks offer a puzzling social and cross-cultural context. Stevens is a one-of-a-kind character. He is a symbol of national identity and an awe-inspiring figure when it comes to personifying the profession of English butlers.

In a rather tempestuous socio-political context, the novel describes the backstage of the English world. English lords, deputies, congressmen, and many other influential figures meet in the privacy and protection of the Darlington Hall mansion to have particularly important conversations about the future. In other words, the introductory part familiarises the reader with the realm of ambitions and traditions, but also of transitions. Due to the substantial changes that occur at the mansion with the conclusion of the "transactions which had taken this house out of the hands of Darlington family after two centuries" (Ishiguro, 2015: 6), the great heritage is considerably diminished, and a large number of sacrifices are required for the smooth running of things despite the fierce crisis of personnel (four staff members instead of fifteen). As expected, Stevens is inconvenienced by the new circumstances, which involve revising one

of his most important duties, namely "the responsibility of every butler to devote his utmost care in the devising of a staff plan" (5).

Stevens' journey has a double meaning. On the one hand, Stevens eventually embraces change, leaves his comfort zone, and does something noteworthy for himself. This is the opportunity to rediscover his authenticity as a human being by doing an intense self-analysis, that will eventually allow him to observe and improve his way of living. With the help of the newly established itinerary, he transcends the mental visualisation that the narrative description gives him and closely explores "The Wonder of England" (Ishiguro, 2015: 11). On the other hand, due to his professional devotion and the numerous changes taking place at Darlington Hall, Stevens is convinced that this trip is a good opportunity for the settlement of the staff shortage: "Miss Kenton with her great affection for this house, with her exemplary professionalism […], was just the factor needed to enable me to complete a fully satisfactory staff plan for Darlington Hall" (10). Although the journey is a materialisation of Mr. Farraday's suggestion (the new master of Darlington Hall), the seriousness and care with which Stevens approaches this issue are to be admired.

The comprehension of Stevens' internal reality requires a synergy between several methodological grids. The main character's portrayal derives from the connection between the characters' thoughts, actions, and experiences imprinted in the "stream-of-consciousness" (Bottez, 2007: 118), the dynamic and revolutionary psychological models of Jung, and the temporal aspects related to memory and melancholy, tackled by the "man of interiority" (our translation, Cuțaru, 2010: 73), St. Augustine in *Confessions*. Stevens' foremost personality traits are highlighted via the character's interior monologue, his confessions, and his conversations. Embracing the dual nature of character and narrator, Steven facilitates access to his stream of consciousness via the way he presents the sequence of events, more particularly by using the thought representations called by Monica Bottez "Direct Thought" (DT) and "Free Direct Thought" (FDT) (Bottez, 2007: 114-118). As regards the other characters' journey through life, Stevens capitalises on the categories "Indirect Thought" (ID) and "Free Indirect Thought" (FDI) (114) to highlight his second role, that of narrator.

The symbolism of the entire journey is defined by the narrative fiction reading strategies, whose interpretative grid is enriched by the approach to the scientific literature (geocriticism, psychology, theology, and neuroscience). During the first day of his trip, Stevens becomes fully aware of the human variability that he and the people whom he is surrounded by are invested with as he leaves the confines of Darlington Hall and is subjected to the feeling of personal freedom after so many years of servitude. Stevens embraces "the attitude of investigator and thinker" (Jung, 1975: 17) and changes to a certain extent his habitual behaviour while he rediscovers the vastness of the physical and emotional space. As he transcends the boundaries of space, Stevens engages his psyche as "an object of experience" (Ishiguro, 2015: 18).

The main character's characterization folds properly on Dr. Andrew Huberman's research related to the successful habits of billionaires. The distinguished neuroscientist and tenured professor from Stanford University talks about ways of adopting new habits or giving up on the old ones by designing the proper *a priori* conditions for the execution of the habit by engaging our procedural memory. Interestingly, Stevens sets in motion his "episodic memory" when it comes to interpreting Miss Kenton's letter and making up his mind, and his "procedural memory" in what concerns his journey and every decisional trigger that gleans from it (https://www.youtube.com/watch?v=BzynYwGx-qg). The complexity of the main character can be defined by the synergy between specific and potential energy (Jung, 1975: 25). Stevens pays attention to certain aspects he identifies with. When he avails himself of "specific energy," "the attention and the capacity for work" (25) prevail, while his gut feelings, wishes, and emotions are ignored or deferred. In what concerns potential energy, Stevens aims attention at

"aptitudes and attitudes" and professional "achievements" rather than "possibilities" (25). Hence, what Stevens needs is to escape his "mental habitus" (39) and concentrate on personal needs, with particular emphasis on the emotional ones.

The first noteworthy step he takes is overcoming the mental conflict between the known (Darlington Hall) and the unknown (the West Countryside of England). All seven locations become cognitive and emotional triggers as the new environmental conditions and their interrelation bring about the evolution of the character. Stevens will be able to reconcile with his past and enjoy "the germs of new life and vital possibilities for the future" (42) only after considering the need for self-renewal. He transcends the morning of his life and welcomes the afternoon and evening of it because his cultural background exerts the greatest influence when it comes to the gist of his consciousness.

Salisbury represents the first noteworthy topos in the experiential realm. It is the place where both the character's flow of energy and thoughts undergo rewarding changes. The synchrony between the evening of the day, and subsequently, the evening of life, and Stevens' arrival in Salisbury illustrates a semiotic approach to the sensory, cognitive, and emotional abundance that the character meets up with. The evening can be perceived as a turning point, a transitional stage that monitors the dichotomy consisting of day and night, goodbyes and hellos. It also delineates the onset of darkness, self-introspection, and self-awareness.

On the first day, we are introduced to a Stevens who is engaged in an unfamiliar environment, fully aligned with the character's new concern. Hence, Salisbury registers how the renewal of Stevens' self unfolds. For the first time, Stevens' personality branches into two categories: a professional self that feels and comprehends the law of causality and effect and a personal self that craves an adjustment of self-image. Since the new professional requirements determine new personal standards, the character gets on with redefining the "inner and outer necessities of the life-process" (Jung, 1975: 33).

Salisbury and all the following landscapes function as indicators of the characters' peculiarities (Bottez, 2007: 172). The English countryside can be associated with a binary macrocosm, in which the character's evolution is shaped and curved by the outer adventures, the journey to the West, and self-examination, the journey to the East (Jung, 1975: 43). Since the beginning of day one, Stevens has oscillated between "action execution" and "action suppression" (https://www.youtube.com/watch?v=BzynYwGx-qg). Despite capitalising on the procedural memory and the thorough planning of his journey, the character manifests second thoughts towards leaving his alma mater, namely Darlington Hall and the emptiness of the mansion yielded by his departure: "Darlington Hall would stand empty for probably the first time this century- perhaps for the first time since the day it was built" (Ishiguro, 2015: 23). Therefore, the character is not only concerned with anticipating the changes in the environment that await him but also with the atmosphere he leaves behind at the mansion.

As Monica Bottez claims, there is a strong and cardinal connection between the senses and the perception of spatial coordinates (Bottez, 2007: 186). The sensory perceptions of the character undergo considerable changes because the gaze is confronted with known and unknown surroundings. As he continues his journey, Stevens becomes bewildered and identifies himself as "a being whose innermost is a tension of opposites" (Jung, 1975: 60). Stevens has to transcend the boundaries of his consciousness and deal with the outer world, whose unexplored diversity is upsetting: "the experience of unease mixed with exhilaration […] a slight sense of alarm" (Ishiguro, 2015: 24).

God's majestic creation gradually mesmerises the main character. The individual he meets on his way to Salisbury has multiple meanings. The first one is charged with a narrative significance because the objective perspective exposed by using the 3rd person interrupts the DT or FDT presentation and enhances the sensory perceptions via the accuracy of the visual portrait: "a thin, white-haired man in a cloth cap, smoking his pipe" (25). The second one is

related to experience, or more particularly, to Stevens' "attitude to life and world" (Jung, 1975: 31). The man he meets provides him with a different approach to the next stage of life, in which wisdom prevails over the sensorial assets and recognises the duality of being, the possibility and powerlessness, the qualities and flaws. The persuasion and perseverance of the white-haired man determine Stevens to take action. As a result, Stevens seizes the opportunity and enjoys the resources brought about by the present moment.

For the first time, Stevens gives himself permission to listen to someone other than Lord Darlington. Despite the reluctance he feels at the beginning, he allows his mind a margin and experiences "the direct nourishment of the body" (48). In this context, the main character knows the potential of objects in outer space. The bench, the paths, and the distant tower of the church represent spatial landmarks, which are associated with symbols and can be perceived as "stepping-stones to new activities" (52). Stevens' increasing sense of movement demands a halt. The bench, a recurring symbol in Ishigurian literature and also tackled in *Nocturnes: Five Stories of Music and Nightfall* in the third story, namely *Malvern Hills*, has various connotations. This object can illustrate Stevens' heightened need to take a break from his duties and his professional routine. Besides the astonishing glimpse and the immediate consolidation of the geographical knowledge, the uniqueness of the landscape increases awareness and broadens the overall view of the journey: "Here one was met by a bench – and indeed, by a most marvellous view over the miles of the surrounding countryside" (Ishiguro, 2015: 26). Thus, Stevens uses his "psyche" as an "object of experience" (Jung, 1975: 18), which records the sensorial activity directed from outwards to inwards (the whole body).

Stevens experiences for the first time the states of being, feeling, and believing. He takes hold of his body and mind and reawakens the individuality of his senses. Thus, the sovereignty of the audio-visual synergy emerges from Stevens' environmental experience. The character contemplates his sense of sight, which establishes a meaningful connection between the external matter, namely the brightness of the sun, and the "internal being of the body" (Steiner, 1981: 13), namely the auditory perceptions. He becomes fully involved in the visual and auditory recording of the English wonder: the purity and beauty of nature, carefully caressed by the sun's rays: "It was a fine feeling indeed to be standing up there like that with the sound of summer all around one and a light breeze on one's face" (Ishiguro, 2015: 26). Also, the sense of inner warmth is invigorated by the sun's rays and the intensity of the stimuli that permeate his body.

As a narrator, Stevens operates from "the exogeneous point of view, which dominates the travel narrative" (Westphal, 2011: 129). As a character, he grasps the eloquence of spatial and sensorial landmarks, which is strongly linked to the opportunities yielded by the new context: "I began for the first time to adopt a frame of mind appropriate for the journey before me" (Ishiguro, 2015: 26). The spatial visualisation is followed by the remodelling of Stevens' "subjective value system" (Jung, 1975: 20). While conforming to nature's outstanding beauty, he puts aside his professional pursuits and enjoys a wide range of authentic emotions: excitement, curiosity, and contentment: "I felt the first healthy flush of anticipation for the many interesting experiences I know these days ahead hold in store for me" (Ishiguro, 2015: 26). The fresh air and the time spent in the middle of nature are the ones that calm the mind and nourish the soul and body: "I felt a new resolve not to be daunted in respect to the one professional task I have entrusted myself with on this trip" (26).

The first day of the trip can be likened to an empirical stage, in which Stevens becomes familiar with different spaces and circumstances, people, perceptions, and events. In terms of temporal coordination, the main moments of the day, namely morning, afternoon, and evening, are highlighted and capitalised on. Each of them corresponds to a certain type of event, cause, effect, or goal. In the course of the morning, Stevens acquires abundant knowledge regarding the beauty of the countryside. The meeting with the white-haired man and his bantering tone

(interpreted this time positively) represent the main motivational source to experience the zenith of the natural landscape. For a proper evaluation of the experience, it is imperative to analyse all the events that happened throughout the day. The most appealing contrast is given by the association of the adventurous morning with the pleasant evening. Climbing the hillside can be perceived as a metaphor for personal growth, while staying in the comfortable guest house turns out to be an opportunity to remember the most significant aspects of his profession. Surprisingly, the impact of the latter is significantly diminished by the morning landscape and its beauty.

The afternoon corresponds to the binder between morning and evening, between rural and urban experiences. It is also a time of letting go and embracing diversity. Within the spatial context of Salisbury, big changes come into sight. Throughout his journey, Stevens carries with him the standards of the butler's profession, proper clothing, and the borrowed vehicle. He cannot deny his membership at Darlington Hall, but what is gratifying is that he enjoys the privilege of simplicity and focuses on what is best for him: "a relatively modest establishment, but very clean and perfectly adequate for my needs" (Ishiguro, 2015: 27). He uses his resources correctly; he does not stand on them. The most significant changes occur within the spatial context and the realm of behavioural patterns. As a result, new emotions, new daily routines, and new sensory approaches come into Stevens' life.

The vastness of Darlington Hall is contrasted by the double room, and Stevens' role is reversed. Instead of following orders, he is the one who is served and taken care of. However, his professional background and his vast experience in the field exert a major influence on evaluating the quality of accommodation services. The twin room becomes Stevens's new space of objects, carefully analysed and subjected to his professional experience. He appreciates the cleanliness and tidiness of the room, together with the availability and hospitality of the house owners. Both urban and rural landscapes trigger new emotions and sensory experiences. Although Stevens acknowledges Salisbury as "a city of many charms" (28), abundant in colours, textures, and lights, he is not as fascinated as Mrs Symmons by the famous cathedral or by the "other charming sights of the city" (28). His direct involvement favours the emergence of an individual perception, which illustrates his fondness for the rural landscape and preserving that view as a vivid and everlasting memory: "what really remains with me from the first day […] that marvellous view encountered this morning of the rolling English countryside" (28).

The butler's feelings of admiration towards his experiential environment are divided into several categories, but they all have the same core, namely defining and exemplifying the concept of *greatness* regardless of the field of knowledge. Besides the prodigiousness of Darlington Hall, Stevens highlights the cultural and geographical uniqueness of "the English landscape at its finest" (28). The main character is caught between "progression" and "regression" (Jung, 1975: 47). The renewal of his emotional and intellectual self entails a balance between familiarity and novelty, between inner and outer conditions, which are strongly linked to the concepts of "macro-glance" and "micro-glance" (Popa, 2022: 174). The former comes from the inside and is reflected on the outside, while the latter targets only an introverted ego that is subjected to environmental conditions. The two spaces allow Ishiguro to practise narrative artistry and design a character who is not always aware of the fragmentary and sliding or declining meanings of his personality.

The subjective perspective of the narration highlights the contrast between the present experience and memories. The special interest that the character manifests in his journey is directly proportional to that invested in recalling the most significant events in his life or those of his father and his acquaintances. During his monologues and dialogues, Stevens undergoes two alternative stages since he turns moments into memories and memories into moments. The emotional or vocal mapping of memories results in three levels and gives a reliable account of

the character's stream of consciousness. The entire process aims at reinforcing Stevens' "sense of self" (https://sitn.hms.harvard.edu/flash/2012/issue124a/), which transcends the micro-glance of Darlington Hall and decodes the macro-glance of the English West Country.

The first level of memories expands upon his experience at Darlington Hall. The mansion can be perceived as a flourishing setting, where Stevens was surrounded by "professionals of the highest discernment" and acquired "the fundamental understanding of the profession" and "the fondest memories" (Ishiguro, 2015: 29-30). Sadly, it is also the place where he traded his intuition and his desires for being liked and fitting in. In other words, Stevens' destiny has been shaped within the confines of Darlington Hall, where he identified more with his professional vocation than anything else.

The second level of memories portrays Stevens' father as a role model for both professional standards and personal pursuits. His fondness for his father corresponds to the definition of a great butler, together with the most appropriate attributes for this profession. Besides calling him "the embodiment of dignity," Stevens portrays his father as a preserver of traditions and ethical and moral values. Stevens' Senior stories, his vast experience, and his neutrality are qualities highly admired by the main character. His father is the character whose professional evolution is particularly relevant in arguing "what rather than who is a great butler" (29).

The main character is engulfed in a deep state of awareness, a transitional stage that magnifies the link between facts, words, and sensory experiences and helps him to convey "his natural instincts into work" (Jung, 1975: 48). The narrator illustrates his subjective evaluation by contrasting the greatness of the land with the greatness of the English butlers.

Great butlers are those whose entire lives are committed to professionalism regardless of the troublesome circumstances that appear, be they internal or external: "they will not be shaken out by external events, however surprising, alarming, or vexing. They wear their professionalism as a decent gentleman will wear his suit" (Ishiguro, 2015: 43-44).

It is sensoriality that helps Stevens comply with the new spatial context (Westphal, 2007: 133) and appreciate the greatness of the land. In the first place, Stevens' sensorial quintet is mesmerised by "the calmness of that beauty, its sense of restraint; It is as though the land knows of its own beauty, of its own greatness, and feels no need to shout it" (Ishiguro, 2015: 29). As a narrator, Stevens emphasises the connection between cultural identity and the professional assertiveness of the butlers: "It is sometimes said that butlers only truly exist in England" (44). He also outlines the specificity of the English personality through the contrast between the denial of the essence, represented by the emotional component, and the promotion of appearances, which coincides with socio-political demands: "Continentals are unable to be butlers because they are as a breed incapable of the emotional restraint which only the English race is capable of" (44).

For Stevens, greatness dominates all the aspects of his life, whether we are talking about appreciating human relationships or contemplating the natural landscape: "It is with such men as it is with the English landscape seen at its best as I did this morning: when one encounters them, one simply knows one is in the presence of greatness" (45). Consequently, the landscapes of Salisbury and the rural surroundings reveal two important traits of the main character: "a very fine feeling of quality" (Jung, 1975: 24) and his proliferate thoroughness.

Salisbury is illustrated as the most important destination of the journey as Stevens explores this location over the course of two days. The twofoldness of space encompasses a vivid sunset and a Salisbury caressed by the first rays of the sun in the morning. Thus, this antagonistic background illustrates Stevens' ability to adhere to temporal and spatial heterogeneity. It is imperative to take into account the transitional stage of the night, respectively the early morning, which allows the character to contemplate Miss Kenton's letter and his future arrangements regarding his journey: "it was still so dark […] in these quiet

moments as I wait for the world about to awake, I find myself going over in my mind again passages from Miss Kenton's letter" (Ishiguro, 2015: 49-50). The symbolism of the "evening-morning" dichotomy is decisive for understanding the inner turmoil as well as the evolution of the character. Therefore, the biblical interpretation of the two moments of the day expands the methodological grid of the present research (https://www.thinkersbiblestudies.com/1-2-bible-creation-days-genesis/meaning-evening-and-morning) and properly reflects Stevens' awakening of the self. In the evening, we are presented with a Stevens who is mainly preoccupied with his well-being and his admiration for the greatness of nature and the many charms of Salisbury, signifying new beginnings. In the early morning, Stevens' sagacity is doubled by sensibility. The undesirable and unforeseen endings transcend the confines of Darlington Hall, which has lost its former glory, and can also be seen in Stevens' novel behavioural patterns and Miss Kenton's miserable marriage.

The morning spent in Salisbury is perhaps the most important turning point of his expedition. Stevens, the cultural man, starts to pay attention to the biology of his body. The entanglement of the temporal context and his memories is largely due to the new space of objects. The strange bed and the disturbed sleep bring back to life the less pleasant moments of Stevens' career or those that have required him to the fullest: the arrival of his father at Darlington Hall together with his errors, Miss Kenton's relationship with Stevens' father, Stevens' tense relationship with Miss Kenton, the conference from March 1923, Stevens' senior poor health state, and his death.

All the above-mentioned events had dichotomous connotations, which influenced Stevens' cultural, physiological, and emotional profiles. The synchronization between the arrival of Miss Kenton and William, Stevens's father, at the mansion was initially perceived by Stevens as a relief from the tasks, which afterwards required the design of a new staff plan as well as the acceptance of the professional ambitions of the two characters. Professional pursuits go beyond any kind of emotional involvement. Even when it comes to a blood lineage, the demands at Darlington Hall are the decisive ones: "it seemed a reasonable solution to ask my father to bring his experience and distinction to Darlington Hall" (Ishiguro, 2015: 54).

Stevens' disapproval regarding Miss Kenton's way of addressing his father is aimed not only at an honest assessment of the experience Stevens Senior has but also at a suggestion that not always the title or the social hierarchy correspond to the professional abilities a man holds. Stevens focuses on his father's experience and "dignity of age" (Jung, 1975: 369) rather than his title of under-butler: "you may come to see the inappropriateness of someone such as yourself talking 'down' to one such as my father" (Ishiguro, 2015: 56). Miss Kenton's fierce desire to overcome herself arises from her ambition to improve her skills as a housekeeper and to prove to Stevens that she is a fast learner with a promising career that awaits her: "I was pleased to observe, she went about settling in impressively" […] she was a housekeeper who took her work very seriously and in spite of her youth, she seemed to have no difficulty gaining the respect of her staff" (57).

The argumentative conversations between Stevens and Miss Kenton display a discrepancy between Mr. Stevens Senior of yesteryear and Mr. Stevens Senior of the present moment. This contrast is highly emphasised by what Miss Kenton becomes, namely a very skilled housekeeper who pays attention to the smallest details (the scenes with the dustpan, the Chinaman, and the nose drops). Stevens finds it hard to accept that, with the accumulation of experience and the passage of time, his father's physical body undergoes various transformations and even signals a certain state of degradation. He still considers him "a figure of unusual distinction" (Ishiguro, 2015: 56), a prominent role model when it comes to butlers and their quintessential traits.

As a narrator, Stevens expresses his admiration for the beliefs and evolution of each character. In due course, all his actions aim at his professional evolution and his meeting of

Lord Darlington's requirements, together with those that the geographical, cultural, social, and political context entails. According to Stevens, Lord Darlington distinguishes himself via discretion, consideration, respect, and diplomacy. All in all, his lordship, as Stevens calls him, is a man who gives him the chance to practise and improve his native skills and build a career centred on full commitment and emotional restraint: "I can declare that he was a truly good man at heart, a gentleman through and through, and one I am today proud to have given my best years of service to" (64).

Stevens' relationship with his father is characterised by objectivity, coldness, and minimal distraction from professional duties. The rare occasions on which they talk show how much the two are alike in terms of conciseness, value systems, and professional preoccupations. Although their conversations are mostly aimed at negotiating professional duties, admiration reinforces Stevens' sanctuary of the senses. Moreover, Stevens uses his thoroughness to contemplate his father's imposing appearance. He pays great attention to "the edges" of his "father's craggy, lined, still awesome features" (67) as well as to "the sheer impact of his physical presence" (69).

The book provides us with a psychological point of view, while the movie enhances it and promotes a sensorial approach to the outer stimuli that enlivens the gaze and embodies the intensity of self-discipline and the singularity of the characters' physical portraits. "Interiority, memory and melancholy" (our translation, Cuțaru, 2010: 13) are the main issues tackled by Stevens during his stay in Salisbury. Stevens and his father share similar backgrounds, namely small and dreary rooms, which are meant to preserve solitude and a lack of emotional involvement.

In other words, Stevens is living the season of his life. It's the first time Stevens' professional experience and the memories related to it have become a distraction for him: "I see I am becoming preoccupied with these memories and this is perhaps a little foolish" (Ishiguro, 2015: 70). He senses the environment and reacts to it. Mesmerised by the "aroma of meadows" (70), the dulcet tones of the stream, and the immensity of the valley, Stevens acknowledges the uniqueness and relevance of his journey: "This present trip represents, after all, a rare opportunity for me to savour to the full the many splendours of the English countryside, and I know I shall greatly regret it later if I allow myself to become unduly diverted" (70).

Having time as an ally, the main character retrieves the joy of living after many years spent in the service of others: "For the first time in many a year, I'm able to take my time and I must say, it's a rather enjoyable experience" (Ishiguro, 2015: 71-72). Moreover, Stevens returns to the "natural happenings" (Jung, 1975: 358) of life, giving free rein to himself and appreciating simplicity, to reinforce the playful spirit and confidence in nature. On his way to Salisbury, Stevens' way of thinking, feeling, and acting is rewarded. Stevens, the man, remembers that the simple ways are those that make life better. Due to the action of protecting the hen, the character receives genuine appreciation and unexpected recognition of his main moral values, respect, responsibility, and care: "the simple kindness I had been thanked for, and the simple kindness I had been offered in return, caused me somehow to feel exceedingly uplifted about the whole enterprise facing me over these coming days" (Ishiguro, 2015: 72-73).

Without a doubt, the spatial and temporal coordinates have a significant impact on the development of the characters (Stevens, Miss Kenton, Lord Darlington, and Stevens Senior), completely reshaping their thoughts, actions, and emotions. The symbolism of the Darlington Hall mansion is divided into two main categories: the political and the initiatory, namely the professional climax of the butler and the housekeeper. In addition to hosting several high-calibre events, Darlington Hall is a space of ambition where the protagonists evolve at too high a price, namely emotional suppression.

The Conference of March 1923 changes the perceptual power of the collective consciousness, but especially of the individual consciousness of the protagonists. Darlington Hall, the pearl of the English landscape and principled landmark, is the setting where nations and important people join their forces and destinies are fulfilled: "Darlington Hall was filled with people of all nationalities, talking in rooms, or else standing around, apparently aimlessly, in the hall, in corridors, and on landings, examining pictures or objects" (92). The beginning of spring is associated with novel professional and intellectual demands: "It was one of those events which at a crucial stage in one's development arrive to challenge and stretch one to the limit of one's ability and beyond" (73). "That memorable March of 1923" (80) depicted the memorable behavioural patterns of Lord Darlington, his friend Sir David Cardinal, Stevens, Miss Kenton, and the members of the staff. Driven by a similar goal, acquiring or preserving the quality of dignity, their actions and demeanours are designated to strengthen the image of English cultural identity: "That is the welcome we will show these foreign visitors to let them know they are in England, where order and tradition still prevail" (*The Remains of the Day*. Movie, 1993).

Stevens, the narrator, becomes both an intimate observer and a motivational leader. Through the exhaustive use of his procedural memory, Stevens the butler succeeds in devising a proper staff plan, assigning tasks, foreseeing unpredictable scenarios, and motivating the staff members: "I thus set about preparing for the days ahead as, I imagine, a general might prepare for a battle" (Ishiguro, 2015: 81). Besides being a character, Stevens can be regarded as the creator of a climate dominated by ambition, perseverance, and high professional standards. Moreover, Stevens witnesses the culmination of his relationship with his father and Miss Kenton. Not only the staff members are motivated and inspirited by the conference, but Stevens' father is too: "It was almost as though some supernatural force possessed him, causing him to shed twenty years" (81), providing him with a younger look and "youthful vigour" (81). He strives to demonstrate his exceptional standards as a butler for the last time. As for Miss Kenton, Stevens characterises her as deeply influenced by "the mounting tension of those days" (Ishiguro, 2015: 82), showing irritability and bad-tempered behaviour. Stevens' recurring observations make Miss Kenton ask for a different kind of collaboration, more distant, through messengers or tickets, to avoid discordant situations like those that have already happened and simplify their way of communicating.

"The attractive exteriority" (our translation, Cuțaru, 2010: 82) of Salisbury represents the triggering factor in refreshing both beautiful and painful memories. Stevens engages himself in an all-encompassing form of confession, in which he visualises once again the "unforgettable occurrences that were to take place during that remarkable week" (Ishiguro, 2015: 84). In other words, Stevens has an inner dialogue with the self, which, in addition to listing experiential diversity, expands upon the sensory richness that has contributed to the imprinting of memories into the character's consciousness.

Darlington Hall represents the spatial context of the experience, while Salisbury represents a topos of awareness, where emotional restraint comes to an end. All the feelings and emotions that were once denied are finally recognised, understood, and outsourced via Stevens' confession. For the first time, the main protagonist pays attention to the "feelings of his soul" (our translation, Cuțaru, 2010: 99). Consequently, the sensorial assets the character was invested with are those that enhance the significance of his memories. The evolution of not only the character but also the narrator, Stevens is illustrated by his ability to look beyond his professional experience and handle the emotions and consequences that emerged from that indelible March of 1923.

While staying in Salisbury, Stevens capitalises on his consciousness as "a power of the soul" (99). As mentioned before, duty and work prevail over family bonds or any other type of emotional involvement, an aspect that was proven during the Conference of March 1923. As a

butler, Stevens mirrors his father's professional qualities and strives to acquire the quality of dignity and to please his father. Their last conversation is revelatory because Stevens gets the appreciation he has always been waiting for. Surprisingly, his efforts as a professional but also as a son are recognised and praised by the person identified by Stevens as a great butler before considering him a parent: "I'm proud of you. A good son" (Ishiguro, 2015: 101). The character becomes aware that his life has come to an end, which allows him to give up the emotional constraint under which he guided and lived his entire existence. Stevens Senior's latest lines are part of his last confession as they mirror his feelings of regret and emphasise that he also strived to do his best as a father; likewise, Stevens did his best to make him proud: "I hope I've been a good father to you. I suppose I haven't" (101).

The fact that Stevens continues his job even when his father feels ill and even after he dies shows his commitment to his profession and the highest degree of emotional restraint he experiences: **"Miss Kenton, please don't think me unduly improper in not ascending to see my father in his deceased condition just at this moment […] I know my father would have wished me to carry on just now. […] To do otherwise, I feel, would be to let him down" (111).**

Stevens also practises his role as a storyteller by capitalising on spaces in terms of breadth, intimacy, atmosphere, and content (objects). The classification of spaces is defined by antagonistic associations: vastness and smallness, feminine and masculine energy, and brightness and darkness. How he narrates and enumerates the descriptions of the rooms illustrates the emotions produced by those spaces in the character's consciousness. He portrays the drawing room as a delicate space, which is contrasted with "so many stern, dark-jacketed gentlemen, sometimes sitting three or four abreast upon a sofa" (Ishiguro, 2015: 95). In addition, Stevens is enraptured by another room, which, besides offering a delightful view, helps him fulfil his professional duties and offers guests an abundant, pleasant, and unforgettable experience: "It was always something of a memorable sight to see that magnificent banqueting hall employed to its full capacity" (102). Stevens acquires the status of an omniscient and omnipresent narrator, which strengthens the intensity of the sensitive experience and confirms the sensory perceptions underlying his memories. Thoroughness is a radiant quality of the character, which is also turned into a good account in the narrative and descriptive sequences that Stevens, the narrator, gives prominence to.

The contrast between strength and tenderness and subsequently between darkness and brightness, forges an atmosphere in which the male force is tempered by the soothing light: "the effect produced by unbroken lines of gentlemen in evening suits […] was a rather severe one; […] in those days, the two large chandeliers that hang over the table […] resulting in a subtle, quite soft light pervading the room" (102) The textures, the colours, the objects, as well as the attendance, enliven even the smaller spaces up to their utmost: the smallness of "the smoking room" is depicted as "a forest full of black dinner jackets, grey hair and cigar smoke" (111).

In conclusion, Stevens' confession carries out the feelings of contentedness and evolution: "the conference of 1923, and that night in particular, constituted a turning point in my professional development, I am speaking very much in terms of my own more humble standards" (114). Unlike the new memories created on the first day of the stay in Salisbury, day two illustrates the entanglement of past experiences with current emotional and sensory perceptions that emerge from the reinforcement of memories: "Indeed, why should I deny it? For all its sad associations, whenever I recall that evening today, I find I do so with a large sense of triumph" (115). One could easily affirm that these two days can be called "The Remains of Salisbury" for the reason that they enrich Stevens' cultural and geographical knowledge and lead the way to novel ways of perceiving the story of his life. The transition space, Salisbury, involves a detailed process of introspection that aims to provide an all-

encompassing perspective regarding the professional and personal choices made by Stevens and the other characters.

BIBLIOGRAPHY

Bottez, Monica. *Analysing Narrative Fiction: Reading Strategies.* București: Editura Universității din București, 2007.

Cuțaru, Caius. *Problema timpului în metafizica augustiniană*. Arad: Editura Universității Aurel Vlaicu, 2010.

Ishiguro, Kazuo. *The Remains of the Day*. London: Faber and Faber Limited Press, 2015.

Jung, Carl. *The Collected Works of C.G. Complete Digital Edition. Volume 8*, *Structure& Dynamics of the Psyche*, Second Edition. trans. Gerhard Adler and R.F.C. Hull. Princeton: Princeton University Press, 1975.

Westphal, Bertrand. *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*, trans. Robert T. Tally Jr. New York: Palgrave. Macmillan, 2011.

SOME DIMINUTIVE FORMS CONTAINING THE SUFFIX -EL USED ON THE INTERNET IN THE LAST FIVE YEARS (2019-2024)

Anda Lăscuș
Assist. Prof., PhD, „Iuliu Haţieganu" University of Medicine and Pharmacy, Cluj-Napoca

Abstract: The class of diminutives on the online environment is characterized by evolution, mostly a quantitative one, in the sense that it is constantly enriching with recent and neological diminutive forms. In the present article, the term "diminutive" will reffer to words that convey the notion of "smallness" which can be interpreted literally or metaphorically, by adding a diminutive suffix (in our case "-el") to a base word.
The aim of the present descriptive study is to make an inventory of some new diminutive forms containing the suffix "-el" excerpted from the Internet in the last five years and in this way to illustrate the creativity of Internet users. The focus will be on morphological cathegories of the diminutives: nouns, adjectives, adverbs and interjections. These will be presented along with the context in which they were used, all of them being selected from the virtual space, from different online conversations.

Keywords: Internet, diminutives, morphological categories, new forms, the diminutive suffixe "-el"

0. Preliminarii

Limba română este foarte productivă în privința formării și a întrebuințării diminutivelor, acest fapt fiind datorat, în mare măsură, tendinței vorbitorilor „de a se manifesta emoțional în raport cu diverse lucruri sau persoane din jurul lor" (Vrabie 2017:41). Deși întreaga planetă s-a confruntat cu o situație extrem de dificilă cauzată de pandemie și de urmările acesteia, gravitatea situației nu a afectat, ci chiar a încurajat manifestările emoționale ale utilizatorilor de internet, rezultând astfel o paletă bogată de formațiuni de natură diminutivală în a căror structură poate fi regăsit sufixul *-el.*

Aflat pe poziție secundă ca productivitate după *-uț(ă)*[1], sufixul *-el* continuă și în ultimii ani să ajute la formarea unui număr însemnat de diminutive, cel puțin în mediul online.

Originea acestui sufix diminutival trebuie căutată în forma latinească *-ellus,* opinie împărtășită de către toți lingviștii care au cercetat acest fenomen[2].

Din punct de vedere morfologic, sufixul *-el* selectează, cel mai adesea, baze de natură substantivală, „justificarea putând fi găsită în prioritatea pe care o dețin substantivele în procesul de achiziție a unei limbi"[3], însă pot fi întâlnite, deși mai reduse numeric, și cele adjectivale, adverbiale sau chiar interjecționale.

1. Substantive diminutivate

1.1. Din perspectiva sferelor semantice, sufixul diminutival *-el* se atașează unor substantive care fac referire la realități concrete, precum:

(1) *ponton**el,*** folosit literal pentru a reda dimensiunile reduse ale pontonului: „Apoi sari pe o pasarelă, de pe pasarelă pe un *pontonel*, de pe acesta pe o ambarcațiune veche, fluvială, de pe ea pe alt pontonel și tot așa." (barcaholic.rom 19.09.2020)

(2) *satelițel,* întrebuințat în manieră ludico-ironică în contextul: „Bitmănel: ți-am dat un *satelițel*, sper să nu explodezi ca el." (hotnews.ro, 20.10.2021)

[1] Lăscuș (2022: 131).
[2] Cf. Diez (1874: 338); Meyer-Lübke (1895: 591); Pușcariu (1899: 85); Pascu (1916: 150).
[3] „The prototypical diminutives are, as a rule, the nouns formed from nouns as a result of suffixation. It can be explained by the priority of nouns in the process of language acquisition." (cf. Mintsys 2015: 31)

(3) *magneț**el*** și *pandantiv**el***, utilizate atât pentru redarea literală a micimii, cât și cu scop persuasiv, de convingere a cumpărătorului să achiziționeze respectivele produse: „Mărțișoare cu licheni stabilizați și plante uscate, cu *magnețel*, pe bază de lemn sau sticluță cu licheni. Acestea se predau în punguță de cadou!" (facebook, 12.02.2021) și „*Pandantivel* inimioară are dimensiunea de 1 cm. Produsul se livrează într-o cutiuță." (breslo.ro, 18.03.2022).

(5) *restaurănț**el***, care alături de determinantul *miraculos* este menit să exprime aprecierea și lauda: „Spre deosebire de alte locuri și localuri, mai vesele sau mai puțin vesele, Beautyfood este un *restaurănțel* miraculos, povestea unui vis împlinit." (facebook, 26.01.2024).

1.2. Acest sufix diminutival este preferat și pentru diminutivarea unor nume de profesii, după cum remarca și Chircu (2011: 74), menționând forme ca: *bărmănel, consilierel, deputățel, dealerel, ministrel, prefecțel, secretărel, senatorel, prim-ministrel*, dar și Lăscuș (2022: 134), identificând substantive precum: *ambasadorel, antrenorel, arbitrel, artistel, brutărel, cosmonăuțel, coșărel, felcerel, gazetărel, guvernatorel, judecătorel, locotenențel, magistrățel, marinărel, muncitorel, piloțel, președințel, scăfăndrel, spionel, topografel, traductorel.* Acestora li se alătură și alte forme excerptate din mediul online în perioada supusă investigației, iar conotațiile negative (dezaprobare, critică, dispreț) și spiritul ironic răzbat din exemple ca:

(6) *profesor**el**:* „Cultură zero și minte tot acolo, biet *profesorel!*" (cotidianul.ro, 04.06.2022)

(7) *doctor**el**:* „Cine e *doctorel* ăla de l-a vaccinat anti-covid pe Globbycă:)?" (deuce.ro, 01.01.2024)

(8) *comisăr**el**:* „Toți țăranii sunt aduși politic la Ctaca să ajungă chestori! Numai Dâncu, constănțean de la Urluia a fost pensionat doar *comisărel!*" (replicaonline.ro, 17.01.2021)

(9) *primăr**el**:* „Tocmai citirăm că s-a descoperit de *primărel* și gașca, în urma unor studii intense, că nu se mai poate merge de pe Sucevei spre Cantemir." (bihon.ro, 30.11.2022)

(10) *actor**el**:* „Domnu *actorel*, nu faceți vânt, mai sunt oameni simpli care înțeleg unde bate vântul, stai calm, ok?" (facebook, 08.02.2023).

1.3. În sfera semantică a ocupațiilor poate fi încadrat și diminutivul *birocrățel* folosit în mod disprețuitor (supramarcat și prin postpunerea determinantului *mic*) în exemplul:

(11) „Te uiți la un film și rămâi cu un gust amar că nu vei ști finalul niciodată pentru că un *birocrățel* mic a decis că budget cuts." (arhiblog.ro, 05.11.2022).

1.4. În categoria diminutivelor cu valoare substantivală poate fi inclus și *experț**el,*** a cărui bază *expert* se definește printr-o semantică pozitivă, însă contextul ne obligă să-l interpretăm la modul ironic, deci efectul va fi unul negativ:

(12) „Ești și tu un *experțel* nebăgat în seamă de niciun partid?" (hotnews.ro, 06.12.2019).

1.5. Lumea viețuitoarelor include și substantive diminutivate cu sufixul *-el*, iar raportarea la acestea este una de afecțiune, în cazul animalelor de companie, contextele (13) și (14), sau una dezaprobatoare, în cazul dăunătorilor, în (15). Pe lângă acestea, Lăscuș (2022: 134) mai menționează: *babuinel, bizonel, căngurel, cănărel, coioțel, crevețel, dinozăurel, dragonel, făzănel, gibonel, grăngurel, hârciogel, hipopotămel, labradorel, mistrețel, peruşel, pinguinel, popândăcel, rechinel, rinocerel, urăngutănel.*

(13) *buldog**el**:* „Foarte bun. L-am luat pentru un *buldogel* cu lăbuțe iritate, roșii și cu răni între pernuțe." (petmart.ro, 27.10.2019)

(14) *hamster**el**:* „Un *hamsterel* cu adevărat încântat de noua lui căsuță și accesoriul pentru joacă." (facebook, 15.05.2021)

(15) *țânțăr**el**:* „În cameră nu am avut picior de *țânțărel,* dar adevărul este că nici nu am lăsat ușa cabanei deschisă." (we2.ro, 21.07.2020)

1.6. Pentru sfera semantică a gastronomiei, diminutivele formate cu *-el* deja semnalate sunt: *caltaboșel, grătărel, hamburgherel, jambonel*[4]*, magiunel, orezel, pandișpănel, pesmețel,*

[4] Chircu (2011: 76).

pilăfel, somonel, spănăcel[5]. Adăugăm acestora și forma *cotleț**el*** folosită, probabil, pentru a sublinia plăcerea datorată festinului culinar descris:

(16) „O supică cu paste alfabet, *cotleț*el la cuptor cu legume gratinate și desertul de azi, un aromat covrig polonez!" (facebook, 24.12.2022).

1.7. În aceeași categorie, trebuie menționat și *vagon**el**,* un diminutiv întrebuințat în sens metaforic pentru a face referire la un chec cu cafea, subliniindu-se admirația față de reușita produsului final:

(17) „Ce frumos s-a făcut el, ca un *vagonel!* Mânca-l-ar mama!" (facebook, 05.05.2021).

1.8. Pentru sfera științelor exacte, în particular, cea a fizicii, trebuie amintită forma *atom**el*** menită să sublinieze, în mod suplimentar, sentimentul de recunoștință al utilizatorului, în contextul (18), precum și diminutivul *volum**el***, care, împreună cu determinantul dublu diminutivat *picuțel (< pic+ -uț + -el)* exprimă o atitudine ludică, în exemplul (19).

(18) „Îți mulțumesc, Doamne, cu toată ființa mea, cu fiecare *atomel* din corpul meu că nu sunt eu în locul Tău, să trebuiască să iau aceste decizii." (evz.ro, 12.06.2022)

(19) „Nu-ți face producătorul un *volumel* un picuțel mai încăpător pentru tine." (automarket.ro, 13.01.2023)

1.9. Demne de menționat sunt și formele care aparțin domeniului medicinei dentare, *molăr**el*** și *implânț**el,*** întrebuințate în scop metaforic pentru a reduce anxietatea pe care o provoacă pacienților vizitele la dentist, după cum rezultă din contextele:

(20) „Îi face unuia o intervenție stomatologică, îi pune o coroană, mai un *implânțel,* mai o radiografie..." (turnulsfatului.ro, 02.03.2022)

(21) „Un *molărel* de minte! Pacienta foarte curajoasă!" (facebook, 11.03.2021)

1.10. Asimilabile domeniului medical sunt și diminutivele *diabeț**el**, cancer**el*** și *covid**el*** care sunt cu atât mai surprinzătoare cu cât, deși fac referire la afecțiuni medicale severe, sunt folosite în mod glumeț și chiar ironic, în (24), după cum se poate remarca în:

(22) „Amu ceaiul în sine e amar. Dacă limbuța ta vrea doar dulce, dă-i o pauză, dar ai grijă să nu o dai în *diabețel*." (tpu.ro, 30.12.2022)

(23) „Cică de fapt penisul aduce niște viruși și după 20 de ani apare un *cancerel* acolo jos (așa se exprimă poporu...)." (cotidianul.ro, 07.07.2021)

(24) „Ai avut *covidel* până la urmă? Că pare că aveai miros pentru brăduțul din mașină și brusc după ce ai încasat cașcavalul, ți-ai adus aminte că ai COVID." (cancan.ro, 21.11.2020).

1.11. O atitudine de zeflemea rezidă și din utilizarea formei *chirurg**el*** într-o poezie de tip pamflet, miza fiind una de natură expresivă:

(25) „*Chirurgel,* medic cu ștaif și cu șpăgi la buzunar, / "A tăiat" la viața sa, cât penaj pe-un alunar, / Babe ce-au murit cu zile, însă fără lumânare, / Și mulți tineri fără job ce n-aveau Asigurare... " (ecreator.ro, 09.02.2019).

1.12. Diminutivele apar cel mai frecvent în contextele informale, prevalând în discuțiile cu și despre copii, *baby-talk*[6]*,* cum este cazul formei *supozitor**el**,* din exemplul (26), sau în discuțiile dintre persoane care împărtășesc o relație de prietenie, după cum atestă diminutivul *măsăj**el,*** în contextul (27), ambele tipuri de situații mizând pe transmiterea unor emoții pozitive.

(26) „Nu mai folosesc niciun siropel, pastiluță, *supozitorel*, antibioticuț (mai ales). De mai bine de 5 ani nu mai folosesc și bine ne este." (facebook, 26.01.2024);

(27) „Vă aștept la un *măsăjel* însoțit de o doză de bună dispoziție." (facebook, 23.08.2021).

1.13. Deși, în general, sfera semantică a morții produce angoasă majorității oamenilor, unii utilizatori își manifestă spiritul ludic prin crearea unor diminutive precum *coșciug**el*** și *cădăvr**el:***

[5] Lăscuș (2022: 135).
[6] Zafiu (2011: 377).

(28) „SIE a încercat ”brichisirea” jurnalistului Cristian Tudor Popescu cu un *coșciugel* plin cu daruri din import.” (investigative-report.ro, 01.05.2021)

(29) „Vai, *cădăvrel,* ne lași?! Savurează sărbătorile, ar putea fi ultimele pentru tine.” (portalsm.ro, 19.12.2022)

1.14. Demne de menționat pentru categoria substantivelor diminutivate sunt și o serie de cuvinte folosite metaforic, în scop ironic, printre care se numără:

(30) *hormon**el,*** adolescent lipsit de maturitate: „Orgoliul de a nu îl lăsa ăleia. Să nu câștige cealaltă marele premiu, un *hormonel* imatur.” (arhiblog.ro, 09.02.2023)

(31) *bizon**el,*** persoană impertinentă care se sustrage regulilor: „Viorele (stradă cu sens unic) și un *bizonel* voia să intre pe interzis.” (nwradu.ro, 16.11.2020)

(32) *buldog**el,*** persoană a cărui înfățișare fizică amintește de această rasă de câini: „Toți lungeștenii sunt în extaz că a venit *buldogel* să le rezolve problemele pe care le au în justiție.” (ziaruldevalcea.ro, 31.10.2021)

(33) *guzgăn**el,*** persoană care se aseamănă cu acel rozător prin faptul că produce daune: „Aleargă după acest *guzgănel* și-l susțin, iar lui îi cresc urechile când gloata în loc să-i condamne faptele, îl laudă.” (facebook, 27.07.2022)

(34) *taifun**el,*** copil a cărui energie este comparată cu cea a unui taifun: „Îl ține ocupat pe *taifunel.* Mai ales în mașină, în scaunul auto, se dovedește a fi o investiție foarte bună.” (emag.ro, 19.04.2023)

(35) *atom**el,*** adolescent plin de energie, obișnuit să intre des în bucluc: „Şerban Mircea Dragoş, zis „*Atomel*“ a fost internat la Spitalul Judeţean din Craiova cu fractură piramidă nazală și traumatism cranio-facial cu contuzii.” (comisarul.ro, 21.08.2021).

1.15. Interesantă este și forma *gibon**el*** folosită autoironic de către o persoană de sex feminin pentru a se referi la propria greutate corporală câștigată în timpul sarcinii:

(36) „Eu, când am rămas însărcinată, am luat 25 de kilograme, eram un *gibonel*, dar mă simțeam cea mai frumoasă femeie din lume.” (libertateapentrufemei.ro, 29.06.2022).

1.16. Categoria anglicismelor diminutivate cu *-el* (*emoticon**el**, forum**el**, laptop**el**, miting**el**, modem**el**, rocker**el**, pigeon**el**,* menționate în Lăscuș (2022: 138) se îmbogățește cu încă un reprezentant, *hater**el,*** ce provine de la baza *hater* definită drept „o persoană măcinată de anxietate și nemulțumiri”[7] care își exprimă verbal sau în scris nemulțumirile, ura, ranchiuna (de la verbul *to hate* ‘a urî’). Din primul context, (37), reiese clar atitudinea dezaprobatoare a utilizatorului, însă, în cel de-al doilea, (38), ne poziționăm la polul opus, atitudinea fiind una ludică:

(37) „*Haterel,* te-ai pierdut, ce cauți la scara asta? Hai mai ușor cu obsesiile că n-au nicio legătură cu mine, nici cu subiectul articolului.” (g4media.ro, 05.01.2022)

(38) „Haioșel? Supărici? *Haterel?* Voi aveți astfel de glume cu colegii de birou?” (facebook, 22.08.2022).

2. Adjective diminutivate

2.1. Categoria adjectivelor diminutivate cu *-el* se distinge prin elemente care mizează pe o semantică negativă rezultată din sensurile bazelor, însă mult atenuată datorită alăturării sufixului diminutival, dar și mulțumită unor determinanți antepuși precum *cam* sau *cumva:*

(39) *bădărăn**el:*** „Am râs cu poftă! Cam *bădărănel* moșul, dar în unele cazuri are dreptate!!!” (facebook, 29.09.2020)

(40) *scârboș**el:*** „Ești frumușel, ai și haz, dar ești cumva... *scârboșel,* sorry.” (facebook, 25.07.2020)

(41) *escroc**el:*** „Adobriței e cam *escrocel.* Câți angajați are investitorul imobiliar? Cine-l caută pe portaljust.ro vede doar dosare și reclamații.” (ziaruldebacau.ro, 17.05.2023)

(42) *frustrăț**el:*** „Eu am terminat în promoția 2012 și pot spune că m-am înțeles foarte bine cu majoritatea colegilor. Și da, am fost și eu olimpic. Îmi pari cam *frustrățel* :).” (reedit.com, 25.04.2022)

[7] Cf. dilemaveche.ro, nr. 952 din 7-13 iulie 2022.

(43) *demenț**el**:* „Mihai Tudose îl face *demenț**el*** pe Florin Cîțu și ″asimptomatic în inteligență″ pe Nelu Țăranu.” (bzv.ro, 28.10.2020)

2.2. În mod paradoxal, în actele de vorbire de tip evaluativ, diminutivele au atât efect de atenuare („downgrade”), cum s-a putut remarca în exemplele anterioare, cât și de intensificare („upgrade”) a forței ilocuționare[8], după cum rezultă din:

(44) *dubioș**el**:* „Mai devreme un tip foarte *dubioș**el*** mi-a băgat o lanternă în ochi și m-a întrebat dacă sunt eu.” (dcnews.ro, 13.10.2022)

(45) *nervoș**el**:* „Dar mamă ce *nervoș**el*** ești. Oricum ideea mea încă rămâne.” (reedit.com, 31.10.2022)

2.3. Pe lângă efectele de atenuare și de intensificare, diminutivele alcătuite de la baze adjectivale[9] pot indica și ideea de aproximare[10], prezentă în contextele:

(46) *decenț**el**:* „Efectiv sunt o bișniță ieftină: angajezi un tip să-ți facă un site *decenț**el*** și pui trei poze. Nu au absolut nimic pe stoc, totul vine din Polonia în 2-3 zile.” (zoso.ro, 16.06.2021)

(47) *mahmur**el**:* „Zice-se că pe banca de sub ea moțăia *mahmur**el*** poetul cel mai tare al Bacăului.” (aghiuță.ro, 17.03.2019)

2.4. Adjectiv diminutivat este și *interesănț**el*** a cărui bază, *interesant,* mizează pe latura pozitivă, însă contextul de întrebuințare ne obligă să îi atribuim o interpretare oarecum negativă, însă cu efect de atenuare:

(48) „Într-adevăr, este cam ciudat (‘*interesănț**el**’* ar spune unii).” (eu.community.samsung.com, 27.12.2020)

2.5. La polul opus față de acesta, se plasează forma *curvăr**el*** a cărui semantică este negativă, deși, în exemplul excerptat, efectul este unul mai degrabă pozitiv, utilizatorul alintându-și propriul animal de companie:

(49) „Cel mai *curvărel* cățel ever!” (facebook, 04.08.2020).

2.6. Tot pe ideea de atenuare a semanticii negative a bazelor mizează și diminutivele adjectivale întrebuințate cu valoare substantivală: *ticăloș**el**, obez**el**, neghiob**el**, parșiv**el**, dobitoc**el**.*

(50) *ticăloș**el**:* „*Ticăloș**el**,* iar ți-ai pus epoleții de troll și ai ieșit la interval?” (hotnews.ro, 03.07.2023)

(51) *obez**el**:* „Dacă tot îl mănâncă pe fostul *obez**el**,* nu știu ce nu-și critică soția, Doina Diaconu, care arată ca ″adio, mama″ și e cu două palme mai înaltă.” (cotidianul.ro, 09.05.2022)

(52) *neghiob**el**:* „Semne că Vlad Voiculescu este un *neghiob**el*** împins în față de securiști ca să ″rezolve″ afaceri pentru firmele oculte ale statului paralel au fost mult.” (ziardecluj.ro, 12.12.2023)

(53) *parșiv**el**:* „Hai, *Parșiv**el**,* treci acasă, că în concurs n-ai făcut nimic notabil.” (facebook, 04.07.2021)

(54) *dobitoc**el**:* „*Dobitoc**el*** mic și bătrân... stagiile civile de după trecerea în rezervă au fost VALORIFICATE de către CPS-uri în vremea când aveau acele competențe.” (mosalecu.blogspot.com, 16.12.2023)

2.7. Uneori, aceeași bază poate constitui punctul de plecare pentru două forme diminutivate (*retărd**el*** și *retărdăț**el***) menite să marcheze atitudinea disprețuitoare a celor care le-au creat:

(55) „Un *retărdel* intrat fără examen pe locurile pt rromi pt că e orfan de un părinte. În tot ce face știe doar să se lamenteze, să spună că e discriminat.” (stiridecluj.ro, 30.01.2022)

(56) „Da, băi *retărdățel,* poliția rutieră ar trebui să țină volanu în mână la toți handicapații care nu sunteți în stare să conduceți.” (stiridecluj.ro, 20.07.2023)

2.8. De le bazele *analfabet* și *tiran,* cu rol potențial atât de adjectiv, cât și de substantiv, au fost create diminutivele *analfabeț**el*** și *tirăn**el*** întrebuințate cu valoare substantivală în

[8] Dressler și Barbaresi (1994: 1267).

[9] Ideea de aproximare poate fi redată nu doar de diminutive adjectivale, ci și adverbiale.

[10] Menționată de către Jurafsky (1996: 533) în explicarea semanticii diminutivului, văzut drept categorie universală (care există în toate limbile).

contextele (57), (58), cu scopul de a transmite disprețul și dezaprobarea, după cum se poate observa în:

(57) „Despre asta este, *analfabețel,* despre faptul că dacă mergi repede, puținele avantaje ale mașinii electrice se topesc, iar costurile de exploatare depășesc pe cele ale uneia cu ICE.” (automarket.ro, 17.05.2021)

(58) „Dacă decizi și pentru altcineva, ești deja un mic *tirănel.* Câinele poate lătra la lună și să nu poată să înțeleagă că pe dânsa o doare fix în pix.” (gandindparalel.ro, 27.04.2020)

2.9. Demn de remarcat este și diminutivul *dopățel* (< *dopat* < *a se dopa* „a(-și) administra (în mod nepermis) substanțe chimice stimulatoare spre a obține temporar mărirea randamentului fiziologic dincolo de limitele normale, într-o întrecere sportivă”[11]) care, în ciuda formei de masculin, face trimitere la o persoană de sex feminin, renumita jucătoare de tenis, Simona Halep, în raport cu care utilizatorul își exprimă vehement disprețul:

(59) „Gata, *dopățel,* lasă-ne! Ești rușinea nației.” (gsp.ro, 23.10.2023).

3. Adverbe diminutivate

Clasa adverbelor diminutivate identificate în studii anterioare include exemple ca: *molcom**el**, părșiv**el**, sincer**el**, ușor**el**, depărț**el**, rapid**el**, slăbuț**el***[12], pe care o îmbogățim cu încă doi membri, *decențel* și *lejer**el***, a căror valoare este una de aproximare:

(60) „La Carrefour mai merge, *decențel,* cam de un 5, nu te tratează chiar ca pe un hoț, dar are bubele lui și el, însă merge.” (hoinaru.ro, 10.08.2021)

(61) „Acu, nush ce să zic... Nici la voi colea nu mi se pare chiar *lejerel,* cu scorpioni și șerpi și alte bârdâgănii.” (mihaivasilescublog.ro, 12.11.2022).

4. Interjecții diminutivate

Această categorie este destul de slab reprezentată, întrucât doar două forme sunt alcătuite cu ajutorul sufixului *-el*, *sictir**el*** și *pardon**el***[13], iar dintre acestea, în perioada supusă investigației, doar prima a continuat să fie folosită:

(62) „Hai, *sictirel!* În ultimii 6-7 ani ați fost la guvernare în diferite forme. Nu ați făcut nimic. Pentru că sunteți preocupați numai de șmenurile voastre.” (facebook, 15.03.2019).

Caracterul argotic al întregului context iese, astfel, în evidență, nu doar din folosirea diminutivului, ci și a pluralului *șmenuri,* iar atitudinea utilizatorului este una dezaprobatoare.

5. Concluzii

Articolul a fost construit pe baza unor diminutive ″atipice″ alcătuite de la baze care nu ne-am aștepta să fie diminutivate, cărora li se atașează sufixul *-el*; s-a constatat că nu există restricții de ordin semantic în selectarea acestor baze. În plus, noile forme diminutivate sunt întrebuințate, în marea lor majoritate, pentru a reda metaforic ideea de micime și mai puțin pentru a indica, la modul literal, dimensiunile reduse.

În ciuda caracterului restrâns al studiului, dedicat doar anumitor diminutive, se poate observa că această clasă de cuvinte apare încă foarte frecvent în mediul virtual și continuă să se bucure de o mare popularitate în rândul utilizatorilor de internet, cel mai probabil tocmai datorită potențialelor valențe metaforice și expresive menționate anterior.

BIBLIOGRAPHY

[11] Cf. dexonline.ro.
[12] Lăscuș (2022: 132).
[13] Lăscuș (2022: 133).

CHIRCU, Adrian, 2011, „Despre diminutivarea substantivelor neologice în limba română actuală", în Isabela Nedelcu *et alii*, *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, pp. 69-79.

DIEZ, Frédéric, 1874, *Grammaire des langues romanes*, vol. II, III-ème edition, Paris, Librairie A. Franck.

DRESSLER, Wolfgang, Merlini Barbaresi, Lavinia, 1994, *Morphopragmatics: Diminutives and intensifiers in Italian, German and other languages*, Berlin-New York, Mouton de Gruyter.

JURAFSKY, Daniel, 1996, „Universal tendencies in the semantics of the diminutive", în *Language*, vol. 72, pp. 533-578.

LĂSCUȘ, Anda, 2019, „Some diminutive forms from interjections, verbs, numerals, and pronouns in the Romanian language used on the Internet", în *The Proceedings of the International Conference Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity. Section: Language and Discourse*, Târgu – Mureș, Arhipelag XXI Press, nr.6, pp. 350-356.

LĂSCUȘ, Anda, 2022, *Dinamica diminutivelor din mediul online în limba română actuală,* Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 398 p.

MEYER-Lübke, Wilhelm, 1895, *Grammaire des langues romanes*, vol II: *Morfologia*, Paris, Éditeur H. Welter.

MINTSYS, E. Ye și Mintsys, Yu. B., 2015, „Theoretical principles of researching diminutive", în *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, vol. 2, no. 2-3, pp. 29-35, consultat online la adresa: www.researchgate.net/publication/283240729_THEORETICAL_PRINCIPLES_OF_RESEARCHING_DIMINUTIVE

PASCU, Giorge, 1916, *Sufixele româneşti,* Bucureşti, Librăriile Socec&Co, C. Sfetea, Pavel Suru.

PUȘCARIU, Sextil, 1899, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*, Inaugural-Dissertation, Leipzig, Johann Ambrosius Barth.

VRABIE, Irina, „The conceptual category of the diminutive in English and Romanian – existence, recurrence, status in contemporary language", în *Bulletin of the Transilvania University of Braşov,* series IV: Philology and Cultural Studies, vol. 10 (59), no. 1, pp. 37-46, URL: webbut.unitbv.ro/Bulletin/Series%20IV/2017/04_Vrabie_Linguistics_1.pdf, consultat în: 13 februarie 2024.

ZAFIU, Rodica, 2011, „Diminutivele în româna actuală: lexicalizare şi utilizare pragmatică" în Nedelcu, Isabela, Al. Nicolae, Alice Toma, Rodica Zafiu (eds.), *Studii de lingvistică. Omagiu d-nei prof. Angela Bidu-Vrănceanu,* Editura Universităţii din Bucureşti, pp. 373-382.

ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE – STRATEGIES FOR TEACHING PHRASEOLOGICAL UNITS

Ruxandra Coman
Assist. Prof., PhD., „Dimitrie Cantemir" Christian University

Abstract: The study emphasizes the importance of developing teaching strategies and learning contexts that might create a proper frame for engaging students in interactive communicative activities in order to allow them to learn in a more effective way that part of the vocabulary which is the most difficult, meaning the expressions that have figurative charge. The main idea is that in any language some idioms, although constructed strictly related to the specific cultural space, can be understood and learned by reference to universally valid cultural values. Some cognitive mechanisms are activated the moment the non-native learners use operations with various semantic categories, such as synonymy, explanatory paraphrases based on homonymy and polysemy.

Keywords: cultural space, expressivity, linguistic identity

Teoriile socio-culturale privind predarea şi învăţarea unei limbi străine sunt prevalente în cercetarea din ultimii ani, achiziţia lingvistică fiind privită ca o facultate socială, participarea la activităţi culturale organizate şi angajarea în dialogul social fiind esenţiale în procesul de învăţare, conceput ca un „proces volitiv, orientat către un scop bine determinat".[1] Studiile din ultimii ani pun accent pe faptul că predarea unei limbi ca a doua limbă „influenţează sensul vieţii şi modul universal de concepere a lumii", limbile străine reprezentând un sprijin real pentru dezvoltarea culturală, pentru toleranţă şi acceptarea alterităţii[2].

Dicţionarul Longman de lingvistică aplicată şi de predare a limbii defineşte termenul *idiom* ca „expresie care funcţionează ca o singură entitate, ca o unitate semantică, al cărei sens global nu poate fi dedus din suma sensurilor elementelor componente"[3]. *Dicţionarul de ştiinţe ale limbii* înregistrează o diferenţiere între locuţiunile şi expresiile frazeologice, ambele făcând parte din categoria unităţilor frazeologice.[4]

În cazul idiomatismelor, caracterul figurat poate fi decodat cu mai multă uşurinţă de receptorii din acelaşi spaţiu cultural, ceea ce poate conduce la o oarecare transparenţă pentru interpretare în cheie ironică, depreciativă. Expresivitatea dependentă de contextul socio-cultural este o caracteristică de bază a expresiilor idiomatice, alături de cea dobândită prin raportare la intenţia de comunicare, contextual. Caracteristicile esenţiale ale acestor combinaţii de cuvinte, frazeologisme, colocaţii cu sens figurat se referă la caracterul omogen, sudat al componentelor, la independenţa lexico-gramaticală faţă de restul enunţului, la „sensul unitar, altul decât suma sensurilor elementelor constitutive"[5]. Studiile de specialitate acoperă arii de cercetare diverse, precum reprezentarea unor unităţi frazelogice în cadrul paremiologiei

[1] Aleidine J. Moeller, Theresa, Catalano, "Foreign language teaching and learning", în *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition,* 2015, pp. 328
[2] Ştefan Lucian Mureşanu, "Rhetorical meaning and argumentative styles in teaching a foreign language without affecting the national character of the native tongue", în *Journal of Romanian Literary Studies,* Tţîrgu Mureş, ARHIPELAG XXI PRESS, nr 25/ 2023, pp. 28-29, *passim*
[3] Jack C. Richards, Richard Schmidt, *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*, London and New York, Longman Publishing House, 2010, p. 269
[4] Angela Bidu-Vrânceanu *et alii*, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005, p. 223
[5] Maria Cernea*, Unităţi frazeologice în limba română*, Tîrgu Mureş, Editura Kreativ, 2009, p. 120

româneşti, în operele unor scriitori, în comunicarea orală sau scrisă. Anumite studii au pus accent pe un tip de demers didactic intitulat *tandemul lingvistic*[6], altele au evidenţiat tendinţele de modificare structurală şi de conţinut a unităților frazeologice în limba română contemporană sau au vizat variaţiile frazeologice cu efecte comice [7]. Cercetarea din ultimii ani a realizat o paralelă interlingvistică, accentuând importanţa studierii „ariei de extindere a idiomaticităţii”[8], conturând o paralelă întrte modalităţile de construcţie a unor unităţi frazeologice în anumite limbi, mai mult sau mai puţin înrudite.

Asocierile de cuvinte sunt cercetate de unii lingvişti pe baza a două criterii de ocurenţă colocuţională: *preexistente* (*prerequisites*), pornind de la ideea existenţei obligatorii a cel puţin doi termeni, şi aşa-numitul criteriu *continua*: unul dintre continuumuri ar fi cel opus idiotismelor, şi anume cel referitor la *transparenţa semantică*[9]. Astfel, se pot face distincţii între construcţii vs. colocaţii vs. idiomuri, ori colocaţii vs. co-creaţie sau contra-creaţie. Dotate cu un grad ridicat de expresivitate, idiomatismele reprezintă o parte organică, integrală a sistemului limbii, a culturii, în general, au caracter stabil şi sunt specifice fiecărei limbi, iar înţelesul global nu reprezintă suma sensurilor elementelor componente, în unele studii de specialitate fiind numite *phraseological turnover, a speech turnover*. [10]Aceste unităţi frazeologice colocviale au sens figurat pregnant, de unde şi caracterul viu, mai atractiv pentru vorbitori[11]. S-a vorbit despre un *implicit cultural*[12] pe care studenţii străini trebuie să-l depisteze în spatele cuvintelor care alcătuiesc o unitate frazeologică, în cadrul teoriilor care au dezvoltat un demers conceptual integrator, cel al *limbilor-culturi*.

Unităţile frazologice a căror complexitate la nivelul expresivităţii ridică bariere de interpretare a intenţiei reale de comunicare sunt cel mai dificil de înţeles de către vorbitorii non-nativi ai unei limbi. Unităţiile frazeologice au menirea de a crea o identitate lingvistică şi de a da culoare fiecărei limbi. Astfel, idiomatismele sunt o reflectare a modului în care indivizii conceptualizează lumea înconjurătoare, în funcţie de spaţiul de cultură propriu. Amprenta stilistică a unei limbi poate fi identificată şi la nivelul acestor idiomuri, complexitatea şi bogăţia românei fiind datorate şi prezenţei unor astfel de expresii, a căror cunoaştere ţine nu doar de competenţa, ci şi de performanţa lingvistică.

Premisa studiului este că studenţii care au deja competenţe aferente nivelelor B2, C1 sau C2 pot înţelege relaţia strânsă care se stabileşte, la nivelul fiecărui spaţiu cultural, între conţinutul lingvistic şi referenţii din realitate, prin intermediul unor reprezentări formale minimale, de doar câteva cuvinte.

Aria de competenţe vizează receptarea textului scris şi oral, cu apel la o distincţie necesară între expresii şi idiomatisme, la nivel de concepte clasificate în funcţie de arii pragma-lingvistice. Competenţele din domeniul lexical corespund atingerii unui nivel de înţelegere de către studenţi a unor expresii idiomatice din registrul conversaţiei cotidiene, cu accent pe ceea ce implică, la nivel de conotaţie, registrul familiar. La nivel socio-cultural, studenţii vor fi capabili să decodeze sensul de ansamblu al expresiilor respective, în acord cu diverse

[6] Alina Andreica *et alii*, „Expresii idiomatice legate de corpul uman în limba română şi limba franceză”, în *Buletin Ştiinţific, fascicula filologie,* seria a, vol. xxvi, 2017, p. 19

[7] Liviu Groza, *Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*, Editura Universității din București, 2017, p. 22.

[8] Alina Podaru, „Idiomaticitatea şi expresiile idiomatice în italiană şi română”, în *Philologica Jassyensia*, Nr. 15/ 2012, p. 310

[9] S. Handle, “Essential Collocations for Learners of English. The Role of Collocational Direction and Weight” în *Phraseology in foreign language learning and teaching*, p. 51

[10] Karimova Diyora Abduvaxidovna “Phraseology in English”, în *International Journal of Advanced Research in Management and Social* Sciences, vol. 10, No. 12/ December 202, p. 512.

[11] Idem, p, 516

[12] Elena Platon, *Româna ca limbă străină (RLS). Elemente de metadidactică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021, p.187

reprezentări ale mentalului colectiv. Profesorul va propune exerciţii de plasare a acestor construcţii în contexte variate, pentru ca studenţii să dobândească anumite competenţe la nivel pragma-lingvistic, sau poate cere studenţilor să rezolve exerciţii de reprezentare mentală, pentru corelarea sensului global cu o anumită reprezentare grafică.

Competenţele discursive, aferente tehnicilor de comunicare orală sau scrisă, pot fi formate prin exerciţii de tip imaginativ, de exemplu relatarea unor întâmplări ce au ca element paratextual o anumită expresie idiomatică, reprezentată grafic sau care poate fi construită pornind de la un nucleu semantic verbal.

Încă de la început, este recomandabil ca profesorul să sublinieze, prin exemple, faptul că, în societatea actuală, unităţile frazeologice, expresiile cu un caracter intraductibil, indestructibile la nivel formal şi semantic, au avantajul economiei de limbaj, formând abilitatea dezirabilă de a sugera multe, în cuvinte puţine. Utilizarea lor reprezintă un mod de integrare într-un grup de apartenenţă, într-o anumită comunitate, o modalitate de a fi subtil. Competenţele socio-culturale pot fi emfatizate prin exersarea competenţelor lingvistice de reprezentare a realităţii prin construcţii lingvistice considerate un summum al exprimării într-o limbă străină. Este esenţial ca studenţii să înţeleagă diferenţele de registre stilistice: colocvial, argotic, familiar, peiorativ, trivial, depreciativ.

Ideea principală este aceea că, în orice limbă, unele idiomatisme, deşi construite strict în legătură cu spaţiul cultural respectiv, pot fi înţelese şi învăţate prin raportare la valori culturale universal valabile, fiind declanşate mecanisme de gândire care se activează în momentul în care se utilizează operaţiuni cu diverse categorii semantice: sinonimia, perifrazele explicative bazate pe omonimie, pe polisemantism.

Profesorul trebuie să ia în calcul, *a priori*, că studenţii pot întâmpina dificultăţi legate de barierele lingvistice la nivel cultural (unele idiomatisme sunt strict interpretabile în spaţiul cultural de provenienţă, deci va fi necesară o abordare din perspectivă multiculturală, utilizând analogia şi proiecţia la nivel de mental colectiv). Studenţii trebuie să dobândească eficienţă pentru decodarea sensului de ansamblu, având în vedere încărcătura semantică mare în raport cu expresia concisă. Diferenţierea categorică între sensul denotativ şi cel conotativ, de ansamblu, este mai puţin evidentă în unele cazuri. În cazul fuziunilor frazeologice în care componentele sunt foarte sudate din punct de vedere semantic la nivel denotativ, sensul figurat de ansamblu va fi dedus cu dificultate. Cel mai dificil de înţeles sunt idiomtismele în care termenii au devenit arhaici, au ieşit din uz (*brâncă* – mână; *a munci pe brânci, a lucra cu sârg*), cele în care apar cuvinte cu forme neliterare. Aici este recomandabilă explicaţia fiecărui termen, prin oferirea unor sinonime aflate în uz.

Strategii şi aspecte metodologice:

1. Studenţii, în grupuri de 2-3, primesc cartonaşe cu imagini, cu reprezentări grafice cu miză ludică.
2. Vor fi în măsură să interpreteze jocul semantic bazat pe omonimie sau pe polisemie: *a-şi lua inima în dinţi, a ridica tonul, a sta ca pe ace* (se vor folosi imagini cu obiectele concrete – inima între dinţi, un peşte ridicat deasupra capului, un fachir care stă pe ace, în care sensul propriu de bază are încărcătură ludică).
3. Utilizarea unor scheme mentale, cu un puternic caracter de reprezentare vizuală, în care se va pune în evidenţă un termen polarizator de sens. Expresiile gravitează în jurul acestui element comun, un nucleu semantic, verbal sau adjectival, iar profesorul le cere studenţilor să observe legătura de construcţie şi de sens dintre centru şi adjuncţi: *a face zile fripte, a face dinţânţar armăsar a face pe cineva cu ou şi cu oţet*.
4. Receptarea unor scurte texte în care să apară idiomul, extins apoi prin explicarea lui (scurte dialoguri, povestiri în care idiomul se clarifică de la sine, prin contextualizare, cu expresii din acelaşi registru sau din registru diferit - popular,

familiar, argotic). O expresie poate avea o arie semantică largă, independentă de un anumit context sau poate fi dedusă din context.

5. Utilizarea unor fişe cu termeni din acelaşi câmp lexical, cu ajutorul cărora studenţii să facă asociaţii libere de idei, pornind de la un nucleu semantic verbal, de la un centru substantival cu adjuncţi atributivi. Fişele vor conţine termeni din câmpuri lexicale diverse: câmpul lexico-semantic al anatomiei umane (*a duce pe cineva de nas,a lăsa cu buzele umflate, pe barba mea, a-şi bate capul, a-şi pierde capul, a fi cu capul în nori/ a fi cu gândurile aiurea*); câmpul lexico-semantic al emoţiilor (*a fi în al nouălea cer, a fi cu capsa pusă, a-i sări muştarul, a scoate din pepeni/ din sărite, a avea fluturi în stomac, a avea un nod în gât, a nu-i fi toţi boii acasă/ a nu fi în apele lui, a i se aprinde călcâiele*); câmpul lexical al animalelor (*Ţi-a ieşit un porumbel pe gură!*; *Umblă câinii cu covrigi în coadă; a umbla după cai verzi pe pereţi*; *Mănânci calule ovăz?*) etc. Un număr însemnat de idiomuri conţin numerale (*a fi cu ochii-n patru, a sta de şase* etc.), deci vor fi folosite fişe în care se oferă un numeral şi imagini cu obiecte concrete.
6. Exerciţii utile pentru explicarea etimologiei unor expresii cu specific naţional[13], prin identificarea experienţelor de viaţă reală care au condus la apariţia expresiilor respective: *a arunca pe apa Sâmbetii* (*a irosi*) - *Sâmbăta* era, într-o veche credință populară, un râu care se vărsa în Infern, deci tot ce cădea în acea apă nu se mai putea găsi; *a fi în al nouălea cer* - expresia e bazată pe credința celor din vechime că cerul este alcătuit din mai multe bolte. În boltele de sus, ajungeau cei fericiți, așa că expresia se referă la o persoană aflată în extaz; *a fi prins cu mâța-n sac* (a fi prins cu o minciună). Expresia se referă, de fapt, la vânzarea porcilor în târg. În trecut, în târguri, purceii se vindeau în saci legați, iar potenţialii cumpărători nu puteau să vadă ce se află înăuntru. Vânzătorii necinstiţi profitau de situație și înlocuiau purcelul cu o pisică. Cei care erau prinși cu această înșelăciune erau, la propriu, prinși cu mâța-n sac. O altă expresie ce poate fi explicată prin apel la etimologie este *a freca menta* - obicei adus de greci în Balcani, considerat rafinat. Mai târziu, cei care frecau mesele cu mentă, pentru a le imprima un miros plăcut, erau acuzaţi de stăpânii lor că se sustrag de la muncile mai grele şi erau socotiţi leneşi.
7. Fişe cu exemple utile pentru evidenţierea diferenţelor de formă sau a asemănărilor formale, pentru expresii din română şi din engleză: *ca să crape Popeasca - astonish the Browns (a sfida prejudecăţile)* - (li se va explica studenţilor că patronimul românesc este foarte răspândit). Studenţilor li se vor oferi alte exemple de idiomatisme care conţin nume proprii: *a fi Gică contra - to be a bundle of negatives*; *în ţara lui Papură Vodă* (porecla domnitorului moldovean, în timpul căruia ţara trecea printr-o foamete cumplită cauzată de secetă, poporul hrănindu-se cu papură); *a se întoarce ca la Ploieşti* (toponimul specific spaţiului românesc este component în expresia cu sens global figurat – se face referire la o persoană inconsecventă) – explicarea originii cu referent în realitatea de secol 19 (trenurile schimbau locomotiva pentru a ajunge de la Bucureşti la Predeal, trecând prin oraşul sus-numit); *a nimerit orbul Brăila* – sensul figurat face referire lareuşita unei acţiuni întreprinse de o persoană fără calităţi deosebite (oraşul era principalul port comercial al Ţării Româneşti); *a spune braşoave* (negustorii braşoveni îşi lăudau exagerat marfa).
8. Fişe cu expresii al căror sens figurat se deduce cu uşurinţă pe baza termenilor constitutivi: *mi s-a luat o piatră de pe inimă - that's a load off my mind, to break the ice, to put the cart before the horse*. Ilustrarea sensului figurat se realizează cu

[13] V. Ilincan, *Dicţionarul de expresii româneşti în contexte. A-C,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015

uşurinţă prin raportarea la sensul propriu. Alte exemple: *a da pe dinafară/ a exploda* (sens figurat) - *blow off steam* (*a evacua aburul* – sens denotativ).

9. Fişe în care se oferă exemple utile pentru evidenţierea intenţiei de comunicare sub raport pragma-lingvistic - expresii idiomatice de intenţie ironică, din registrul colocvial, cu o paralelă interlingvistică română-engleză. Se atrage atenţia că sensul propriu al componentelor poate sugera sensul figurat de ansamblu. Poate fi utilă şi comparaţia cu exempele din engleză. În cazul cuvintelor dispărute din uz, al arhaismelor, va fi explicat sensul, separat, şi se va oferi o expresie sinonimă din registrul limbii literare standard: *a umbla cu cioara vopsită* (*a înşela*) – *to play hocus-pocus*; *a trage sforile (a unelti)– to pull the strings*; *a o lua razna (despre o maşinărie) – to play pranks*; *a fi la ţol festiv/ îmbrăcat la patru ace - to be dressed up to the nines* (*ţol – ţesătură groasă*); a *vorbi în dodii (a vorbi incoerent); a-i veni cuiva de hac; a bate apa-n piuă*.
10. În cazul expresiilor de intenţie denigratoare la adresa interlocutorului, este necesară explicarea cuvintelor cu sens propriu de bază, cu deducerea sensului figurat de ansamblu prin raportarea la cadrul de referinţă al comunicării propriu-zise; eventual cu o paralelă română-engleză: *s-a lins pe bot - it's all day with him now*; *toată şleahta/ ceata lui Papuc - all on one stick (slang), all the world and his wife*; *departe griva (câine cu blana pestriţă) de iepure (a se afla departe de adevăr) - that makes all the difference in the world/ as like as chalk and cheese*; *a sta cu burta la soare - to be at grass*; *a umbla cu şoşele şi momele (a amăgi, a oferi făgăduieli mincinoase) - angle with a silver hook; a descoperi America, gaura covrigului - the ark rested on Mt Ararat*; *a juca ca o cizmă - to act ham*; *la paştele cailor, la sfântu'aşteaptă - at latter Lammas, at the Greek calends*; *a-i lipsi o doagă (a nu avea toate ţiglele pe casă) - to be a button short, to be a little light in the upper storey/ there is a screw loose somewhere*; *a trece prin ciur şi prin dârmon - to go through fire and water*; *unde dai şi unde crapă – to shoot at a pigeon and kill a crow*.
11. Fişe cu expresii idiomatice argotice, din jargonul tinerilor: *a face treişpe-paişpe – to go pit-a-pat* (inima bate mai repede); *a sta de şase* (*to keep a lookout*), *a se duce de râpă/ a se alege praful – to go to wreck and ruin, to run to waste, a duce de nas, a o face de ooaie, a face harcea-parcea – to tear smb. from limb to limb; prieteni la cataramă – to be cup and can; a fi pe drojdie (a fi ruinat)– to be dead broke.*

Studenţii vor înţelege importanţa cunoaşterii idiomatismelor, ca parte importantă a unei conversaţii cotidiene şi vor observa rolul lor pentru obţinerea economiei de limbaj, pentru îmbogăţirea vocabularului de o anumită coloratură stilistică.

BIBLIOGRAPHY

Andreica, Alina *et alii*, „Expresii idiomatice legate de corpul uman în limba română şi limba franceză", în *Buletin Ştiinţific, fascicula filologie,* seria a, vol. xxvi, 2017, p. 17-29

Abduvaxidovna, Karimova Diyora, "Phraseology in English", în *International Journal of Advanced Research in Management and Social* Sciences, vol. 10, No. 12/ December 2021, p. 512-517

Bidu-Vrânceanu, Angela *et alii*, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005

Cernea, M., *Unităţi frazeologice în limba română*, Tîrgu Mureş, Editura Kreativ, 2009

Groza, Liviu, *Dinamica unităţilor frazeologice în limba română contemporană*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2017

Ilincan, V., *Dicţionarul de expresii româneşti în contexte. A-C,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015

Handle, S., "Essential Collocations for Learners of English. The Role of Collocational Direction and Weight" în *Phraseology in Foreign Language Learning and Teaching*, edited by Fanny Meunier, Sylviane Granger, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008, p. 43-66

Moeller, Aleidine J., Catalano, Theresa, "Foreign language teaching and learning", în *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition,* 2015, pp. 327–33

Mureșanu, Ștefan Lucian, "Rhetorical meaning and argumentative styles in teaching a foreign language without affecting the national character of the native tongue", în *Journal of Romanian Literary Studies*, Tîrgu Mureș, ARHIPELAG XXI PRESS, nr 25/ 2023, pp. 28-33

Platon, Elena, *Româna ca limbă străină (RLS). Elemente de metadidactică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021

Podaru, Alina, ,,Idiomaticitatea şi expresiile idiomatice în italiană şi română", în *Philologica Jassyensia*, Nr. 15, 2012, p. 309−318

Richards, Jack C., Schmidt, Richard, *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*, London and New York, Longman Publishing House, 2010

DEFINING THE CONCEPT OF TOURISM FROM A TERMINOLOGICAL POINT OF VIEW – DATABASE

Laura-Adela Ponta
Assist. Prof., PhD, „Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: This article outlines the importance of the DATABASE in the process of developing terminological studies. In this regard, it is considered that the source of greatest utility is represented by dictionaries, both specialized and general. Their usefulness lies in the fact that they provide essential terminographic information: through definitions they elucidate concepts, and through lexico-semantic descriptions they clarify the status of the title-term, which are complemented by clarifications brought by stylistic or diastratic marks. In addition, by comparing definitions, confusion and overlap can be avoided. Another source for the DATABASE are legal and administrative acts, such as statutes or the law regulating tourism, both considered by the author.

Keywords: terminology, terminography, database, legal and administrative acts, tourism

În elaborarea unei cercetări terminologice sau terminografice, momentul incipient este cel al constituirii *bazei de date*. Modalitățile sunt diferite, dar printre cele mai fiabile pare a fi consultarea dicționarelor, atât a celor *de specialitate*, cât și a celor *generale*. Avantajul constă în faptul că lucrările lexicografice oferă, de la început, o sumă clarificatoare de informații care privesc atât termenul, cât și conceptul, prin intermediul *definițiilor*, pe de o parte, și prin acela al *mărcilor stilistice* sau *diastratice*, pe de altă parte, la care se adaugă precizările de ordin lexico-gramatical. Cu alte cuvinte, cu ajutorul lor se pot selecta *cuvintele-cheie* care acoperă, ca denumire, *conceptele* cu care se operează în terminologiile de specialitate. Prin compararea *definițiilor* din dicționare se pot evita anumite confuzii, suprapuneri sau simplificări nejustificate, mai cu seamă în procesul tot mai susținut în ultima vreme de „democratizare" (laicizare, determinologizare) a terminologiilor specializate. Întregul efort de alcătuire a unui corpus de date pentru acceptarea, respingerea sau propunerea de noi definiții trebuie să țină seama de anumite realități și chiar constrângeri *lexicografice*, în perspectiva categoriilor de utilizatori.

Sub aspect general, dicționarele sunt opere lexicografice menite a înregistra cuvintele unei limbi, de regulă, dar și a două sau mai multe limbi. Cuvintele înregistrate sunt prezentate în ordine alfabetică, existând însă tipuri de dicționare organizate după alte criterii, cum sunt, de exemplu, cele analogice. Un dicționar cuprinde, de regulă, un minimum de 40 000 de *cuvinte-titlu* sau *intrări*, însoțite de *articole de dicționar* cuprinzând informații privind pronunțarea, scrierea, categoriile gramaticale, sensurile, explicitate sau nu și prin citate ilustrative, precum și date etimologice. Într-o clasificare de ansamblu, se poate face distincție între dicționarele *nelingvistice* și dicționarele *lingvistice.* Primele grupează „termenii anumitor specialități sau domenii tehnico-științifice", ignorând descrierea lingvistică a termenilor. Un astfel de dicționar este *Dicționarul de termeni tehnici*, Editura Tehnică, București, 1972, sau, în domeniul care ne interesează, Aurelia Felicia Stăncioiu, *Dicționar de terminologie turistică*, Editura Economică, București, 1999 sau Gabriela Stănciulescu (coordonator), Nicolae Lupu, Gabriela Țigu, Emilia Țițan, Felicia Stăncioiu, *Lexicon de termeni turistici*, Editura OSCAR PRINT, București, 2002.

O poziție aparte în cadrul acestui tip de dicționar îl ocupă *dicționarele enciclopedice*, în care cuvântul-intrare are valoare de concept, nu de semn, scopul lor fiind oferirea de „informații

asupra lumii". Un prim dicționar de acest fel este *Enciclopedia română* a lui C. Diaconovich, în 3 volume, Sibiu, 1894-1904. De o largă circulație s-a bucurat *Dicționarul Enciclopedic Român*, vol. I-IV, Editura Politică, București, 1962-1966.

Dicționarele lingvistice sau *de limbă* „se referă la explicarea unor cuvinte, sensuri, etimologii; dau informații asupra lexicului unei limbi și a utilizării cuvintelor (forme, sintagme etc.) în discurs; indică, cel puțin implicit, norme lexicale". Pot fi distinse trei tipuri de asemenea lucrări lexicografice: *monolingve, speciale* și *bilingve/poliglote.* Dicționarele *monolingve* „sunt cele mai importante instrumente de cunoaștere și descriere a unei limbi". În funcție de obiectivul urmărit, există dicționarele *etimologice*, în care se discută detaliat originea cuvintelor, cu indicarea etimonului; dicționarele *explicative*, în care accentul se pune pe sensurile cuvintelor-intrare, ilustrate și cu contexte, mai cu seamă citate din autori, dar și fără contexte. Foarte apreciat și răspândit a fost *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, în care Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* a fost redactată de L.A. Candrea, iar Partea a II-a, *Dicționar istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu, București, [1926-1931]. Însă de cea mai mare utilitate pentru cititorul ce urmărește o informație completă asupra unui cuvânt-intrare sunt dicționarele *mixte*, în care se îmbină palierul explicativ cu cel etimologic. Pentru limba română actuală, lucrarea lexicografică de cea mai mare utilitate este *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), cu cea mai recentă ediție, a treia, din 2016, Editura Univers Enciclopedic Gold, formei editate corespunzându-i și o variantă electronică, DEXonline. Dicționarele *speciale* „își propun obiective lingvistice mai mult sau mai puțin determinate și diferite", cum ar fi, de exemplu, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, sub redacția lui T. Vianu, Editura Academiei RSR, București, 1968, sau *Dicționarul analogic și de sinonime al limbii române* alcătuit de M. Bucă, I. Evseev, Fr. Király, D. Crașoveanu, Livia Vasiluță, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978 (DȘL, *passim).*

Denumirea *dicționar specializat* sau *de specialitate* cunoaște o utilizare specifică în domeniul *terminografiei*, cunoscută și ca *lexicografie terminologică* sau *lexicografia limbajelor specializate*. Dicționarele din această categorie se deosebesc de cele *nonlingvistice* prin aceea că dau și indicații de tip lingvistic (scriere, pronunție, încadrare morfologică), deseori și diastratice, marcând astfel un anumit grad de transparență a limbajelor specializate. În ce privește mărcile diastratice, ele se referă la **timp** (*învechit, arhaic),* **spațiu** (*regional, dialectal*), **domeniu de activitate** (*comerț, turism*), apartenența la o anumită **știință** sau **tehnică** (*matematică, chimie, medicină* ș.a.) etc. (DȘL). Din acest punct de vedere, ele se apropie foarte mult de *dicționarele generale* (v. *infra*).

Din perspectiva amintită mai sus, ni se pare justificat a se porni de la dicționarele de specialitate spre cele generale, în ideea ameliorării *competenței lexicale* a utilizatorilor și a gradului de accesibilitate în perceperea codurilor cu care se operează în diferitele terminologii. Este evident faptul că în timp ce *dicționarele generale „*propun un model de corectitudine pluridimensional, reprezentativ pentru vorbitori diferiți sau pentru o competență lexicală medie", *dicționarele speciale* „normează un sens univoc, general obiectiv la nivelul unei specialități date". Aceste diferențe de *definire* duc, în mod firesc, la *definiții paralele*, pe care Angela Bidu-Vrănceanu le numește *definiții alternative* (Bidu-Vrănceanu 2000: 11).

În cazul *dicționarelor generale*, o importanță deosebită prezintă datele conținute în *mărcile stilistice* sau *diastratice*, care reprezintă „o manieră de *explicare sintagmatică a sensului*", ele fiind considerate „părți importante ale definiției lexicografice", pe care o pot ameliora în ce privește redarea sensului cuvintelor, „*suplinind absența contextelor ilustrative"*, ceea ce presupune o redactare a lor riguroasă și non-contradictorie. *Mărcile stilistice* sau *diastratice* sunt plasate între paranteze, înaintea definiției lexicografice și se referă la „normele și condițiile socio-culturale de utilizare a unor cuvinte și sensuri". Utilitatea lor în cazul *lexicului specializat* este cu atât mai mare, cu cât ele ajută la clarificarea sau chiar decodarea

sensului unor cuvinte mai puțin sau deloc cunoscute chiar vorbitorilor instruiți (Bidu-Vrănceanu 2000: 12). Există anumite variabile (cinci la număr după P. Corbin, v. Bidu-Vrănceanu 2000: 13), în raport cu care pot fi definite *mărcile diastratice*, între ele, de cea mai mare utilitate fiind cea care indică *stilul funcțional al limbii* în care se încadrează cuvântul sau sensul. Este vorba de mărcile (*științific*) sau (*tehnic*) specifice *lexicului specializat*, în opoziție cu marca (*curent*), tipică pentru cuvintele din lexicul comun. Marca (*științific*) dezvoltă, la rândul ei, alte subdiviziuni precum (*medicină*), (*fiziologie*), (*anatomie*), (*chimie*), (*informatică) etc.* (Bidu-Vrănceanu 2000: 13).

O altă sursă importantă pentru alcătuirea bazei de date o constituie actele juridice și administrative, întrucât în cadrul lor sunt indicați termenii agreați pentru domeniul respectiv și definirea lor analitică[1].

Legea 64 din 17.03.2023 (completată). HG nr. 58/1998

Cap. I. Dispoziții generale

2.1. *agenție de turism* – unitate specializată a unui operator economic, deținător al unei licențe de turism valabile, emise în condițiile legii, care poate desfășura următoarele activități:

a) *activitate de organizare*: combină și vinde sau oferă spre vânzare pachete de servicii turistice sau componente ale acestora, direct sau prin intermediar;

b) *activitate de intermediere*: vinde sau oferă spre vânzare pachete de servicii turistice sau componente ale acestora, în calitate de intermediar, în baza unui contract valabil încheiat cu o altă agenție de turism;

2. *agrement turistic* – serviciu turistic constând într-o diversitate de activități, mijloace, echipamente, evenimente, care au capacitate să asigure *o stare de bună dispoziție, de plăcere, de reconfortare*;

6. *cazarea turistică* – serviciu specific prin care este pus la dispoziția turistului un spațiu amenajat corespunzător în scopul înnoptării pentru una sau mai multe zile [...]; tipuri:

a) cazare fără mic dejun;

b) cazare cu mic dejun, comercializat la un preț total

c) cazare cu *demipensiune* – combinație prestabilită a serviciilor de cazare, de asigurare a micului dejun și a prânzului sau a cinei, comercializate la un preț total;

d) cazare cu *pensiune* completă: mic dejun, prânz, cină, comercializate la un preț total;

e) cazare cu „all inclusive – combinație prestabilită a serviciilor de cazare, de alimentație publică și a oricăror altor servicii de agrement turistic oferite cu mijloace proprii ale *structurii de primire turistică*, comercializate la un preț total;

7. *călător* – orice persoană care dorește să încheie un contract sau are dreptul să călătorească pe baza unui contract, care intră sub incidența directivei privind pachetul de servicii de călătorie sau servicii de *călătorie asociate*;

8. centru național /local de informare și promovare turistică – structură specializată de informare și promovare turistică care funcționează în cadrul structurii organizatorice a autorităților administrației publice locale și colaborează cu organizațiile de management al destinației, cu ministerul de resort din domeniul turismului și ministerul de resort în domeniul amenajării teritoriului și urbanismului;

10. *certificat de clasificare pentru structuri de primire turistică* – document eliberat de către autoritatea publică locală responsabilă în domeniul turismului, prealabil și obligatoriu în vederea funcționării, prin care se atestă capacitatea unui operator economic, titularul certificatului de clasificare, de a furniza servicii turistice în condiții de siguranță pentru consumatori și la anumite standarde de calitate și cantitate;

11. *complexul hotelier* – structură de primire turistică cu funcțiuni de cazare situată într-un perimetru în care se găsesc una sau mai multe structuri de primire turistice cu funcțiuni de alimentație publică, precum și structuri de primire turistice cu funcțiuni de agrement turistic care, după caz, poate asigura turiștilor și servicii specifice pe plajele pe care le exploatează;

12. *complexul balnear* – complexul hotelier care asigură tratament balnear și de recuperare, autorizat, folosind factori naturali de cură și agenți fizici terapeutici;

13. *consiliul consultativ al turismului* – organism cu rol consultativ în domeniul politicilor și strategiilor din domeniul turismului, constituit prin ordin al conducătorului autorității administrației publice centrale responsabilă în domeniul turismului;

14. *contract privind pachetul de servicii de călătorie* – reprezintă un contract referitor la un pachet în ansamblul său, în cazul în care pachetul este executat în temeiul unor contracte separate, toate contractele aplicabile serviciilor de călătorie cuprinse în pachet;

15. *destinație turistică* – areal cu o varietate de produse turistice, având o imagine de marketing unitară și coerentă, ce dispune de o rețea de servicii generale și specifice, care contribuie la realizarea produselor turistice;

16. *destinație turistică etnografică* – teritoriu cu valoare remarcabilă prin caracterul său de unicitate și coerență peisageră, având valoare particulară în materie de arhitectură și patrimoniu natural sau construit, ori fiind mărturie a modului de viață, de locuire sau de activitate și ale tradițiilor industriale, artizanale, agricole sau forestiere ori altele asemenea.

17. *funcție turistică* – totalitatea activităților economice desfășurate de operatorii economici care furnizează produsul turistic.

18. *ghid de turism* – persoană calificată și autorizată în condițiile legii, care însoțește și îndrumă un grup de turiști sau vizitatori, oferind explicațiile necesare referitoare la locurile vizitate și care asigură desfășurarea în cele mai bune condiții a programului turistic contractat;

19. *industria turistică* – totalitatea activităților economice desfășurate de operatorii economici care furnizează produsul turistic;

21. *licență pentru agențiile de turism* – document eliberat de către instituția publică centrală responsabilă în domeniul turismului, prin care se atestă capacitatea unui operator economic, titularul licenței, de a comercializa servicii de călătorie în condiții de calitate, siguranță și concurență loială pentru consumatorii finali;

24. *metoda de tip „push”* – presupune realizarea unei transmisiuni active a datelor din fișa de anunțare a sosirii și plecării turistului de către agenții economici către modulul3 prevăzut la art. 36 alin.(2), lit. (c), în vederea punerii acestor date la dispoziția autorităților competente [...][2].

25. *obiectiv turistic* – element sau ansamblu de elemente al resursei turistice, individualizat și introdus în circuitul turistic;

26. *ofertă turistică* – totalitatea resurselor naturale și antropice, împreună cu echipamentele de producere și comercializare a produsului turistic, bunurile și serviciile destinate consumului turistic alimentare și industriale, condițiile de comercializare, preț, facilități etc. ale acestora, infrastructura turistică și forța de muncă necesară activității turistice;

27. *operator economic* – persoana fizică autorizată, întreprinderea individuală sau familială, societatea comercială sau altă persoană juridică constituită conform legii, care desfășoară activități economice specifice din domeniul turismului;

29. *pachet de servicii de călătorie* – înseamnă o combinație de cel puțin două tipuri diferite de servicii de călătorie destinate aceleiași călătorii sau vacanțe, cu condiția să:[se omite enumerarea condițiilor];

30. *patrimoniul turistic* – ansamblul resurselor turistice și structurile realizate în scopul valorificării lor prin activități de turism;

33. *produs turistic* – complex de bunuri materiale și servicii concentrate într-o activitate specifică și oferite pachet consumului turistic;

34. *resursă turistică* – componentă a mediului natural și antropic, care prin calitățile și specificul ei este recunoscută, înscrisă și valorificată prin turism, în măsura în care nu este supusă unui regim de protecție integrală, în condițiile legii.

Resursele turistice sunt:

a) *resursă turistică naturală:* elemente geologice, geo-morfologice, speologice, de climă, de flori și de faună, peisaje, zăcăminte de substanțe minerale și alți factori;

b) *resursă turistică antropică*: monumente arheologice, situri arheologice, monumente, case și ansambluri memoriale, elemente, structuri sau monumente tehnice și de artă, muzee, elemente de folclor și artă populară, festivaluri și altele asemenea;

35. serviciu de călătorie – reprezintă unul din următoarele servicii asigurate pentru consum turistic:

a) transport de pasageri;

b) cazarea care nu face parte intrinsecă din transportul de pasageri și care este realizată în alt scop decât cel rezidențial;

c) închiriere de autoturisme, de alte autovehicule sau de motociclete care necesită un permis de conducere de categoria A,

d) orice alt serviciu turistic, care nu este parte intrinsecă a unui serviciu de călătorie în înțelesul literei (a) sau (c).

37. *sejur turistic* – intervalul de timp în care un turist consumă pachetul de servicii turistice sau de călătorie în aceeași destinație turistică.

41. *stațiune turistică* – localitate sau parte a unei localități care dispune de resurse turistice, care este atestată prin Hotărâre a Guvernului inițiată de autoritatea administrației publice centrale responsabilă în domeniul turismului, la propunerea administrației publice locale [...]; stațiunile turistice pot fi: de interes național sau local. În funcție de acreditarea primită de la Ministerul Sănătății, stațiunile turistice de interes național sau local pot fi și: balneare, climatice sau balneoclimatice.

43. *traseu turistic* – cale de acces pietonală sau cu un mijloc de transport, semnalizată și marcată conform reglementărilor legale în vigoare, care conduce la un obiectiv turistic sau care traversează o zonă turistică.

44. *turism* – ramură prioritară a economiei naționale, cu funcții complexe și implicații multisectoriale, care cuprinde ansamblul activităților desfășurate în scopul producerii de bunuri și servicii pentru turism.

45. *turism durabil* – dezvoltarea tuturor formelor de turism managementul și marketingul turistic care respectă integritatea naturală, socială și economică a mediului în care asigură exploatarea resurselor naturale și culturale pentru generațiile viitoare.

46. *turist* – orice persoană care vizitează un loc, altul decât cel unde se află reședința sa obișnuită, în scopul efectuării unor activități cu caracter recreativ, sportiv, medical, cultural, religios, de afaceri și altele, nelegate de exercitarea unei activități remunerate în zona vizitată, activități ce implică minim o înnoptare și a căror durată este mai mică de 12 luni.

49. *zonă turistică* – teritoriu caracterizat printr-o concentrare de resurse turistice, care poate fi delimitat distinct ca ofertă, organizare și protecție turistică.

Secțiunea III – Consiliul Consultativ în Turism

15. Consiliul Consultativ în Turism este structura organizatorică cu rol consultativ, la nivel național, având caracter public-privat, fără personalitate juridică, înființat prin ordin al conducătorului autorității publice centrale cu atribuții în domeniul turismului și care activează în cadrul acestuia.

Secțiunea IV – Comitetul Interministerial pentru Turism

18. Comitetul Interministerial pentru Turism este un organism interministerial cu rol în corelarea și armonizarea deciziilor și strategiilor din domeniul turismului cu politicile și strategiile din celelalte ramuri ale economiei naționale conexe turismului.

Cuprinde:

reprezentanți ai autorităților administrației publice centrale responsabile în domeniul economiei, finanțelor publice, afacerilor externe și afacerilor interne, culturii, transportului, mediului, apelor, pădurilor, muncii, sănătății, tineretului, sportului, educației, agriculturii,

reprezentanții autorităților publice locale,

reprezentanți ai altor autorități cu activitate conexă domeniului turismului.

Secțiunea V – Patrimoniul turistic

19. *Patrimoniul turistic* este constituit din bunuri proprietate publică și bunuri proprietate privată și este valorificat și protejat în condițiile legii[3].

În realizarea documentației propiu-zise, am ținut seama de următoarele aspecte generale și speciale:

„Tipuri de documentație terminologică

documentație de literatură terminologică

documentație de date terminologice

documentație de fapte terminologice.

În a doua categorie accentul este pus pe informația legată de concept.

Aceasta poate fi dobândită prin:

documentație primară

documentație secundară.

Documentația primară oferă direct informații în special cu privire la următoarele aspecte:

termeni și sinonime, termeni străini

informație gramaticală

informație frazeologică

antonime

definiție, explicație

reprezentare grafică

comentarii asupra echivalentelor

date referitoare la clasificare

- apartenența la domeniul de specialitate
- locul conceptului în sistem.

Documentația secundară include bibliografiile dicționarelor specializate.

Ultima categorie se referă la informații care nu intră în sfera de preocupări a primelor două categorii:

instituții/ organizații și activitățile lor terminologice

experți cu experiență terminologică în anumite domenii de specialitate.”

(Ciobanu 1998: 122-123)

În încheierea analizei de față, se cuvine să subliniez faptul că baza de date specifică domeniului *turism* cuprinde o gamă variată de termeni, ceea ce a determinat apariția unei palete diversificate de structuri terminologice la nivel juridico-administrativ. Parcurgerea termenilor servește ca fundament al următoarelor articole, în care vor fi îmbrățișate, în cadrul lexicologiei și terminografiei, perspective care vor viza consolidarea conceptului de *turism*.

NOTE:

1 Într-un articol anterior, *Turismul și delimitările sale conceptuale* am luat în considerare un act administrativ privind *Clasificarea formelor de turism*.

2 Cf. Cap. VII Biroul Informatic de Evidență a Activității de Turism din România (SIEATR), art. 36 lit. (c) Autoritatea administrației publice centrale cu atribuții în domeniul turismului, în calitate de operator de date cu caracter personal [...].

3 Pentru utilizarea legislației ca sursă de documentație în vederea constituirii bazei de date, cf. Stoichițoiu 2016: 318.

BIBLIOGRAPHY

Bara 2011 Mariana Bara, *Standardizarea terminologiei de specialitate*, în *Studii,* p. 29-52.

Bidu-Vrănceanu 1997 Angela Bidu-Vrănceanu *et alii*, *Terminologiile științifice – delimitări, modalități de abordare, caracteristici*, „Analele Universității din București", p. 3-22.

Bidu-Vrănceanu 2000 Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității București.

Bidu-Vrănceanu 2001 Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Lexic științific interdisciplinar*, Editura Universității București.

Bidu Vrănceanu 2007 Angela Bidu Vrănceanu, *Terminologia. Modalități de cercetare și clasificare*, în vol. *Limba română, limbă romanică*. Omagiu acad. Marius Sala, la împlinirea a 75 de ani. Coord. Sanda Reinheimer Rîpeanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Editura Academiei Române, București.

Bidu-Vrănceanu 2010 Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București.

Ciobanu 1998 Georgeta Ciobanu, *Elemente de Terminologie*, Editura Mirton, Timișoara.

Cosmescu 1998 I. Cosmescu, *Turismul, fenomen complex contemporan*, Editura Economică, București.

Cosmescu 2002 I. Cosmescu, *Economia turismului*, Editura Alma Mater, Sibiu,

Cristureanu 2006 C. Cristureanu, *Strategii și tranzacții în turismul internațional,* Editura C.H. Beck, București.

Felecan 2016 Magistri et alumni amore scribendo. *Studia. In Honorem Professoris Nicolae Felecan.* Coordonatori: Oliviu Felecan, Daiana Felecan, Editura Mega, Editura Argonaut, Cluj-Napoca.

Glăvan 2000 V. Glăvan, *Turismul în România*, Editura Economică, București.

Minciu 2004 Rodica Minciu, *Economia turismului*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Uranus, București.

Negruț 1980 Silviu Negruț, *Dicționar turistic internațional*, Editura Sport-Turism, București.

Ionescu 2000 I. Ionescu, *Turismul, fenomen social-econimic și cultural*, Editura OscarPrint, București.

Museanu 2011 Elena Museanu, *Aspecte ale specializării științifice a termenilor economici*, în *Studii*, p. 249-254.

Pitar 2018 Mariana Pitar, *Manual de terminologie și terminografie*, Editura Universității de Vest, Timișoara.

Prelipceanu 2005 Cristina Prelipceanu, *English for Tourism and Hospitality Industry*, Editura Universitaria.

Snak/Neacșu/Baron 2006 O. Snak, N. Neacșu, P. Baron, *Economia turismului*. Ediția a II-a, Editura ProUniversitaria.

Stăncioiu 1999 Aurelia Felicia Stăncioiu, *Dicționar de terminologie turistică*, Editura Economică, București.

Stănciulescu 1998 G. Stănciulescu, G. Țigu, N. Lupu, *Dicționar poliglot explicativ de termeni utilizați în turism,* Editura All Educațional, București.

Stoichițoiu Ichim 2016 Adriana Stoichițoiu Ichim, *Sens și definiție în terminologia turistică referitoare la cazare*, în Felecan 2016, p. 316-329.

Toma 2011 Alice Toma, *Probleme actuale ale terminologiilor vechi românești. Exemplul geografiei*, în *Studii*, p. 321-332.

Turcu/Weisz 2008 D. Turcu, J. Weisz, *Economia turismului*, Editura Eurostampa, Timișoara.

Vintilă-Rădulescu 1999 Ioana Vintilă-Rădulescu, *Terminologia și problemele ei actuale*, Editura Academiei, București.

SIGLE ȘI ABREVIERI

DEXO *Dicționarul explicativ al limbii române*. https://dexonline.ro/

DȘL Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii.* Ediția a 2-a, Editura Nemira, București, 2005 (ed.1, 2001).

SIEATR Sistemul Informativ de Evidență a Activității de Turism

LR.SF *Limba română. Structură și funcționare.* Actele celui de al 4-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (25-26 noiembrie 2004). Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan. Secretari de redacție: Gabriela Stoica, Raluca Brăescu, Editura Universității din București, 2005.

LS *Limbajele specializate în contextul noilor medii de învățare. Provocări și oportunități.* Editori: Roxana-Maria Nistor, Camelia Teglaș. Co-editori: Roxana Mihele, Raluca Zglobiu-Sandu, Presa Universitară Clujeană, 2020.

LTT Gabriela Stănciulescu (coord.), Nicolae Lupu, Emilia Țițan, Gabriela Țigu, Felicia Stăncioiu, *Lexicon de termeni turistici*, Oscar Print, București, 2002.

Studii *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, Editura Universității din București, 2011.

UIOOT Uniunea Internațională a Organizațiilor Oficiale de Turism

OMT / WTO Organizația Mondială a Turismului / World Tourism

THE IMPACT OF EMOTIONAL HEARING ON THE DEVELOPMENT OF THE PRAGMATIC SIDE OF LANGUAGE IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES

Natalia Ciubotaru
Assist. Prof., PhD, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chişinău, Republic of Moldova

Abstract: The indispensable role of the development of the verbal language is manifested with a relevant emphasis on the issue of hearing disability. In deaf children who are muted or in the process of being muted, the intelligibility of communication is affected by the disorders of intonation, rhythm and language development that leaves its mark and the poverty of the vocabulary. Perceptions of emotional information by voice in normal conditions and not only, are possible thanks to emotional hearing (EA). The latter contributes to the adequate perception of expression, which leads to the development of the correct response to emotional information, the understanding of the speaker's true intentions, thoughts and opinions, which may contradict his verbal manifestations. Emotional hearing is an indispensable stimulating tool of psychic development and the development of the pragmatic side of language in children with hearing disabilities. To the extent that they intertwine with the language acts that constitute communication, their knowledge helps to better determine the acquisition of the particularities of this process.

Keywords: children with hearing disabilities, emotional hearing, verbal communication, pragmatic side of language, suprasegmental elements of language.

Actualitatea cercetării este determinată de varietatea grupului de copii cu dizabilități auditive, fiind un testimoniu al rezultatelor antitetice obţinute în cercetările psihopedagogiei speciale. În acest context, o estimare deosebită i-a revenit problemei, privind cercetarea auzului emoţional la copiii cu dizabilitate auditivă și rolul său în dezvoltarea laturii pragmatice a limbajului, care a fost abordată atât în lucrările cercetătorilor autohtoni cât și a celor de peste hotare. Totodată, rămâne a fi puţin studiat impactul auzului emoţional asupra dezvoltării laturii pragmatice a limbajului la copiii cu dizabilități auditive.

Întreaga problematică a disfuncţiei auditive astăzi este reluată cercetată și completată cu idei noi în multiple cercetări, accentul căzând pe rolul indinspensabil al limbajului verbal, în compensarea şi dezvoltarea proceselor de cunoaştere, în formarea personalităţii copiilor cu dizabilități auditive şi integrarea lor socio-profesională cât mai adecvată.

În ultimele trei decenii s-au amplificat preocupările faţă de persoanele cu dizabilități auditive, mai ales în urma cercetărilor efectuate de cercetătorii din arealul românesc, efectuate de C. Bodorin, N. Ciubotaru [3], Anca M. [1], Bodea Haţegan C. [2], Verza E. [6], cât şi cei de peste hotare: Кузмичева Е., Шматко Н., Соловьёв Н., Шиф Ж.

F. Rau, E. Kuzmiciova în cercetările sale menționează că la copiii cu deficienţe auditive percepţia vizuală este prima etapă în formarea cuvântului. În așa fel, se fac presupuneri precum că cuvântul are drept funcție cea de semnalizare. Receptorul auditiv se află la baza percepţiei audie a componentei verbale a comunicării. Percepția vizuală a cuvintelor la persoanele cu hipoacuzie este mai durabilă în timp spre deosebire de cea motorie. De aici deducem că o particularitate a vorbirii la aceste persoane constă în faptul că ei operează cu imagini concrete, şi nu cu noţiuni. Îmbogăţirea vocabularului, asimilarea permanentă de cuvinte facilitează

percepția semanticii cuvintelor. Copiii cu hipoacuzie pot să învețe a vorbi în condiţii speciale și cu o contribuție efectivă cu familia. În lucrările lor s-a stabilit că dezvoltarea abilității verbale reprezintă o atitudine parțială față de comportamentul de vorbire al oamenilor în diferite situații de comunicare și față de sistemul lingvistic în sine, ca activitate specială de stăpânire și utilizare a mijloacelor de vorbire pentru a stabili contactul cu alte persoane și pentru a desemna obiecte, acțiunile și calitățile acestora.

Vorbirea orală nu se formează la copiii cu deficiențe de auz. Cu toate acestea, ei au diverse reacții vocale și articulatorii - diverse sunete neinteligibile (muget, chițăit), exclamații. Aceste reacții sunt folosite pentru a atrage atenția adulților sau sunt asociate cu emoțiile copilului. Bebelușii surzi au un râs și un plâns natural, voci care sună. Se întâmplă ca în jocuri să fie reproduse sunete distincte care au caracter de vocalize de vorbire. În comunicare, combinațiile de sunete utilizate primesc stimuli suplimentari și, uneori, copilul le folosește pentru a desemna obiecte sau acțiuni. Dar acest lucru are puține asemănări cu cuvintele din limba maternă și sunt înțelese doar de un cerc de persoane apropiate copilului. De obicei, aceste combinații de sunete sunt folosite împreună cu mijloace de comunicare non-verbale: priviri, gesturi naturale etc. Unii copii acordă atenție feței și buzelor, încearcă să imite articularea unui adult. Acest lucru este cel mai probabil posibil dacă interesul copilului pentru vorbire este menținut și stimulat. Odată cu vârsta, fără ca copilul să fie învățat, numărul reacțiilor vocale scade, devin monotone, în unele cazuri dispar complet [3].

Comunicarea copiilor cu deficiențe de auz cu cei din jur se realizează cu ajutorul acțiunilor cu obiecte, a gesturilor naturale (cel mai adesea arătând cu degetul), a mimicii în combinație cu vocalize. Orientându-se pe expresiile faciale ale adultului, pe privirea acestuia, pe acțiunile cu obiecte, copiii răspund uneori în mod adecvat la unele apeluri [5].

Incapacitatea de a percepe discursul oral al adultului afectează negativ dezvoltarea capacității de comunicare a copiilor surzi. La studierea mijloacelor de comunicare pre-cuvinte a copiilor surzi de vârstă fragedă și timpurie, Potapova R. C. a evidențiat unele particularități ale acestora [4]. Este vorba de formarea mai târzie a diferitor tipuri de priviri cu orientare comunicativă (privirea, căutarea de evaluare și conectarea), decalajul în formarea gesturilor, caracterul situațional al activității comunicative.

Unii preșcolari mai mari neinstruiți încep să-și dea seama de problemele lor de vorbire, sunt foarte reticenți în comunicarea cu persoane noi, se retrag din contactele cu adulții și copiii auzitori .

Astfel, principalele componente ale procesului de comunicare al unui copil cu deficiențe de auz sunt gesturile, expresia mimică, privirile, schimbările de postură. Acestea sunt însoțite de reacții vocale - bâlbâieli, vocalize.În consecință, în definiția conceptului de capacitate de vorbireă se află, în primul rând, însuși mecanismul psihofizic care asigură înțelegerea, reprezentarea și recrearea unităților de vorbire.

Următorul aspect important este capacitatea de a relaționa acțiunile de vorbire cu relațiile dintre subiecți și capacitatea de a imita și generaliza acțiunile subiectului și ale vorbirii. Cu alte cuvinte, abilitatea lingvistică este o activitate specială stăpânită în mediul înconjurător și care necesită utilizarea creativă a mijloacelor de vorbire; este capacitatea de a intui de a "ghici" sensul cuvintelor și expresiilor și de a le aplica corect în situații de comunicare [7].

Când vorbim de latura pragmatică, se pune în evidență abilitatea copilului de a achiziționa și utiliza procedeele lingvistice convenționale care permit marcarea unei intenții precis determinate precum și identificarea corectă a intențiilor exprimate de alții. Anume pragmatica reprezintă un domeniu de studiu care, în sensul cel mai general, cercetează acţiunea şi interacţiunea prin limbă, într-un context dat, avându-se în vedere funcţia acţională şi interacţională a limbajului.

Cercetările au scos în evidență anumite dificultăți în raport cu aceasta latură. Observațiile copiilor cu dizabilități auditive de 3-4 ani educați în mediul oralist arată că aceștia

pot exprima intenții pragmatice (etichetări, răspuns, cerere, salut, protest, reluare, descriere, reținerea atenției) la fel ca și auzitorii de 9-18 luni, mai ales prin mijloace neverbale, pe bază de gesturi și context.

Observăm astfel că există un decalaj și o inabilitate de a folosi cuvântul în exprimarea nevoilor.

„La copiii cu dizabilități auditive care sunt demutizați sau sunt în curs de demutizare, vorbirea logică este afectată de tulburări ale intonației, ritmului și debutului vorbirii pe care își pune amprenta și sărăcia vocabularului. Nesiguranța în exprimare se datorează și schimbărilor pe care le suferă cuvintele flexibile, variantele topice, sintactice și semantice. Însușirea structurii gramaticale a limbii de către copiii surzi nu se face pe calea unei simple automatizări de la sine, ci implică o permanentă intervenție a gândirii în vederea realizării analizelor și sintezelor materialului lingvistic prezentat (fișe, imagini, cartonașe) etc.” [3].

R.Doron, F.Parot menționează că comunicarea este un proces multiaspectualo care presupune transmiterea informaţiei (cognitive sau afective) de la un subiect la altul. Componentele comunicării, anume latura impresivă (de decodare auditivă; audio-vizuală; vizuală) şi cea expresivă (de codare, ce denotă componenta sonoră a limbii – pronunţarea; dactilarea, scrierea), ambele componente ale vorbirii, asigură procesul schimbului de informație și se dezvoltă în procesul experienței comunicaționale cotidiene.

În general, funcțiile pragmatice corespund nivelului lingvistic și nu celui cronologic. Relevant este nu modul în care limba este organizată sub aspect formal, ci felul în care este ea folosită în comunicare, într-un context concret, așa cum este utilizată de către un caz concret, urmărindu-se şi efectul pe care limbajul poate să-l aibă asupra receptorului. Dacă deficienții de auz parcurg aceleași etape ca și auzitorii demersul lingvistic, atunci timpul în care ei internalizează comunicarea verbală este diferit [6].

Din cercetări rezultă că atunci când copiii cu dizabilități auditive dobândesc un control suficient asupra direcționării și topicii conversației, ei demonstrează intenții lingvistice destul de extinse. Deprinderile conversaționale sunt dependente de experiențele anterioare de comunicare și de stilul conversațional al părinților și profesorilor.

Yakushin B.V. şi Potapova R. C., [4] susțin că ezvoltarea vorbirii și dezvoltarea cognitivă se combină în dezvoltarea capacității lingvistice. Dar acest lucru se întâmplă în mod inegal. De exemplu, capacitatea de a emite judecăți despre limbaj apare mult mai târziu decât abilitatea lingvistică. Pe măsură ce dezvoltarea avansează, copilul își dezvoltă capacitatea de a evalua corectitudinea afirmațiilor, de a compara conținutul lor, de a înțelege expresiile ambigue. Acest lucru arată că dezvoltarea abilității lingvistice urmează calea îmbogățirii componentelor disponibile.

Astfel, abilitatea lingvistică este un sistem funcțional de elemente și reguli de selecție a acestora. Procesul de dezvoltare a vorbirii în ontogeneză este definit ca fiind dezvoltarea legăturii dintre mijloacele lingvistice și realitate. Acestea se formează pe măsură ce copilul se dezvoltă, extinde cercul de comunicare, situațiile de comunicare, activitatea subiectului.

Componentele abilității lingvistice nu sunt o problemă mai puțin importantă. Susținătorii abordării lingvistice disting următoarele componente: fonetico-fonologice; sintactice; lexico-semantice. Fiecărei perioade de vârstă îi corespunde o componentă separată. Componenta fonologică este cea principală la copiii de 3-4 ani. La vârsta de 4-5 ani, aceasta asigură apariția orientării spre compoziția morfemică a cuvântului și spre semnificația gramaticală a componentelor sale, iar componenta sintactică devine cea principală. Acest lucru, la rândul său, asigură extinderea abilităților comunicative și cognitive ale copiilor, iar de la vârsta de 6 ani, când un cuvânt devine un semn care înlocuiește un obiect, componenta semantică devine cea principală. La vârsta de 6-7 ani începe antrenarea abilităților de analiză a sunetului-lettrei, și din nou componenta fonologică ocupă un loc de frunte alături de cea semantică [4].

Canalul acustic este transmis; nu numai în lingvistică, ci și în paralelism; informații lingvistice suplimentare.

Potapova R.C. indică că prozodica se remarcă în comunicarea verbală la nivelul declarativ, pragmatic și emoțional. Aceste afirmații sunt în concordanță cu cinci funcții ale laturii prozodice, desprinse din literatura de specialitate: „exprimarea intențiilor vorbitorului, concentrarea asupra părților individuale ale cuvântului; eliminarea echivocă a pronunțărilor neclare, evidențierea limitelor și relațiilor de bază sintactice, exprimarea stării emoționale a vorbitorului” [3].

Potapova R.C. distinge două componente principale în structura sa organizată complexă:

1) datele experienței de vorbire acumulate de copil în procesele de comunicare și activitate, care includ: a) stăpânirea practică a limbii materne; b) generalizările empirice ale observațiilor despre limbă făcute de purtătorul ei independent de cunoștințele speciale despre limbă.

2) cunoștințele despre limbă, inclusiv caracteristicile categoriale ale unităților lingvistice de diferite niveluri și tehnicile de analiză și descriere a acestora, învățate în cursul unei pregătiri special organizate [3].

Cu privire la aspectele dezvoltării laturii pragmatice, abilitatea de a-și distribui atenția, de a iniția și susține o conversație, de a răspunde la întrebări, toate aceste deprinderi se leagă de nivelul lingvistic dar și de nivelul cognitiv al copilului cu dizabilități auditive, de ceea ce i se comunică copilului de către adult. Elementele suprasegmentale transmit informații importante la nivel emoțional, pragmatic și sintactic. Parametrii cei mai importanți sunt conturul și durata exprimării.

La nivelul laturii pragmatice a limbajului pot fi subliniate următoarele aspecte: copilul cu dizabilitate de auz poate să exprime toate intenţiile pragmatice (etichetare, răspuns, cerere, salut, protest, reluare, descriere, reţinerea atenţiei), dar numai într-un context de viaţă familiar, cu membrii familiei şi preponderent prin mijloace neverbale, gesturi şi indicii situaţionale. Cele mai frecvente greşeli întâlnite la copilul cu dizabilitate de auz la nivelul laturii sintagmatice a limbajului sunt: organizarea spaţio-temporală, identificarea parametrilor contextuali, experienţa culturală deficitară (mai ales în condiţiile în care aceşti copii îşi petrec multă vreme în internate, neavând şansa generalizării achiziţiilor cu valoare pragmatică). În vederea evaluării acestei dimensiuni a limbajului se poate utiliza scala de monitorizare a dezvoltării Webster, mai exact subscala de la nivelul acesteia intitulată comunicare funcţională [1]. Pornind de la această subscală pot fi întocmite şi alte instrumente de evaluare a intenţiilor de comunicare pragmatică de genul grilelor de observaţie a comportamentului comunicaţional în diverse contexte conversaţionale: la magazin, în parc, la teatru etc. Completarea unor astfel de grile de observaţie se poate realiza de mai mulţi evaluatori (de exemplu, părinte, terapeut, profesor de clasă). Compararea datelor oferite de evaluatori poate oferi o imagine mai obiectivă asupra competenţelor comunicaţionale ale copilului. Nivelul pragmatic al limbajului poate fi evaluat şi prin intermediul Scalei de Evaluare a Inteligibilităţii Vorbirii, creată pentru persoanele cu dizabilităţi auditive şi care surprinde tocmai funcţionalitatea abilităţilor de comunicare verbală [2].

O.C. Agavelean indică că "percepția expresiei sale, înțelegerea stării sale emoționale și reglementarea propriului comportament în funcție de nivelul percepției și înțelegerii joacă un rol semnificativ în înțelegerea unei persoane, în construirea unei anumite linii de comportament față de el".

Informațiile emoționale care descriu starea emoțională a individului în procesul de comunicare (bucurie, tristețe, furie, frică, mirare, regret, și alte diverse sentimente complexe) sunt una dintre cele mai importante și care crează un tablou emoțional foarte clar.

S.L. Rubinștein relevă despre faptul că: "Pentru o înțelegere adevărată nu numai a mesajului ascultătorului, ci și a vorbitorului, nu numai sensul vocabularului abstract al cuvintelor lui, ci și sensul pe care îl dobândesc în limbajul unei anumite persoane într-o anumită situație, este foarte important să înțelegem expresii emoționale expresive, și nu numai textul" [3].

La copiii cu deficienţe de auz se pot observa frecvente neclarităţi între consoanele surde şi sonore (p-b; s-z; c-g), între siflante şi şuierătoare (s-ş; z-j), omisiuni ale primei sau ultimei silabe din cuvânt, dificultăţi în articularea combinaţiilor de consoane, accentuarea deficitară a cuvintelor, în special prin nepronunţarea terminaţiilor.

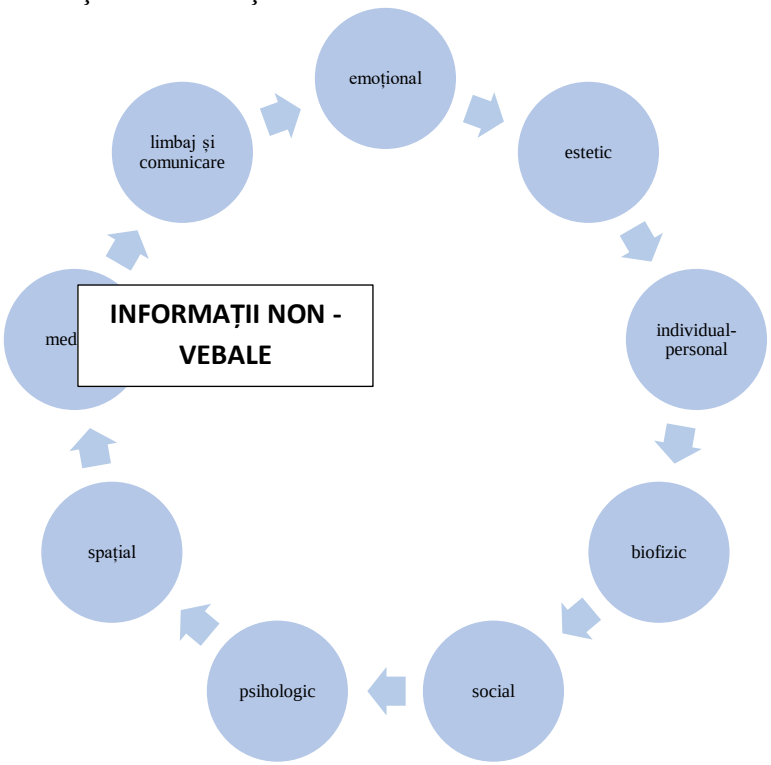

Fig. 1. Informații non-verbale ale sistemului de comunicare

Morozov V.P., [9] menţionează că este imperios necesar să se facă o distincţie între orientarea expresivităţii emoţionale a vorbitorului către partenerul (partenerii) implicat în comunicare, către subiectul discuţiei, către sine; ceea ce, desigur, implică efectul psihologic emoţional complet diferit exprimat către comunicant şi, în consecinţă, reactia lui. Există mai multe canale prin care sunt transmise și recepționate informațiile non-verbale: acustic, optic, tactil-kinestezic, olfactiv. Autorul consideră că canalul acustic este cel mai informativ. Prin intermediul auzului, o persoană este capabilă să capteze nu numai mesajul semantic principal, pe care vorbitorul îl transmite prin vorbire, ci și informații non-verbale atât de importante precum starea emoțională, caracteristicile psihologice ale vorbitorului, apartenența sa la un grup social-grup.

Definiția termenului de „auz emoţional” după Morozov V.P. semnifică, capacitatea de a determina starea emoţională a vorbitorului prin sunetul vocii sale [8]. Prin perceperea și înțelegerea discursului altor persoane prin voce, copilul dezvoltă capacitatea de a empatiza, simpatiza, adică empatia, precum și capacitatea de sensibilizare emoțională, ceea ce contribuie la dezvoltarea interacțiunii productive. Copilul dezvoltă abilitatea de a empatiza, adică empatia, precum și capacitatea de sensibilitate emoțională, ceea ce contribuie la interacțiunea productivă în societate. Capacitatea unei anumite persoane de a identifica tipul de experiență emoțională a altei persoane prin vocea acesteia.

Capacitatea unei anumite persoane de a identifica tipul de experiență emoțională a altei persoane prin vocea acesteia, adică "fenomenul de ascultare emoțională", a fost descoperită de V.P. Morozov [8, p. 44] în 1991. Audierea emoțională a perceptorului contribuie la perceperea adecvată a discursului, duce la dezvoltarea unui răspuns corect la această sau acea informație emoțională, la înțelegerea adevăratelor intenții, înțelegerea adevăratelor intenții, gânduri și opinii ale vorbitorului, care pot contrazice manifestările sale verbale. Problema apariției și dezvoltării auzului emoțional a fost descrisă în literatura de specialitate, dar ca o modalitate de compensare a subdezvoltării generale a vorbirii.

Astfel, defectele funcției de vorbire duc la dezvoltarea afectată sau întârziată a altor funcții mentale, cum ar fi gândirea și gândirea. Cercetările în domeniu au arătat că percepţia verbală este în dependenţă de evoluţia individuală şi abilităţile umane de a percepe pericolul informației emoţionale.

În literatura de specialitate intens sunt studiate problemele de definire şi determinare a stării emoţionale prin voce ca urmare a auzului emoţional. Cercetările psihologice ale savanţilor Morozov V.P., Paşina A.X., Fetisova E.V. ş.a. au demonstrat că mijloacele nonverbale de transmitere a informațiilor sunt integrate în comunicarea verbală, fiind invariabil prezente în orice act de comunicare, indiferent dacă o persoană le folosește în mod deliberat sau inconștient. Ele determină și consolidează semnificația informațiilor verbale, le completează și le aduc un sens suplimentar. Unitatea acestor două niveluri de comunicare joacă un rol important în procesul de comunicare. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că abilitatea de a citi și de a decoda componentele non-verbale incluse în vorbire (gesturi, expresii faciale, privire, intonație a vocii, pauze și râs) este cheia unei comunicări productive. Această afirmație se datorează faptului că latura non-verbală a comunicării oferă informații mai semnificative și mai complete dincolo de sensul textului auzit. Datorită componentelor non-verbale ale comunicării, o persoană este capabilă să obțină informații importante despre vorbitor pentru evaluarea discursului, este capabilă să surprindă corespondența dintre cuvinte și comportamentul difuzat de partenerul său în scopul înțelegerii cât mai bune a discursului, este capabilă să descopere înțelesurile duble încorporate în cuvinte. Se poate spune că abilitatea de a înțelege componenta non-verbală a comunicării vocale este de o importanță fundamentală în procesul de comunicare; această abilitate este cea care face posibilă satisfacerea celei mai importante nevoi umane de apropiere, unitate și apartenență cu o altă persoană.

Relevant în dezvoltarea emoțiilor și sentimentelor, în formarea relațiilor interpersonale are o înțelegere a expresiilor externe ale emoțiilor la alți oameni. V. Petshak a investigat caracteristicile înțelegerii emoțiilor de către copiii preșcolari și școlari. În timpul experimentului, preșcolarilor li s-au prezentat fișe cu imagini ale fețelor umane care exprimă o anumită stare emoțională. Pentru identificare, au fost alese expresii ale celor mai tipice emoții - bucurie, tristețe, frică, furie, surpriză, indiferență. Au fost utilizate trei versiuni ale imaginilor: schematică; realist; într-o situație de viață. Sarcina subiectului a fost să recunoască starea emoțională a unei persoane prin expresia facială și prin situația de ansamblu cu o anumită expresie facială și un caracter pantomimic. Era necesar să denumească starea emoțională, să o portretizeze sau să o desemneze folosind limbajul semnelor.

Recunoașterea stărilor emoționale din setul de imagini utilizate a fost dificilă atât pentru preșcolarii auzitori, cât și pentru cei neauzitori. În rândul copiilor surzi, doar câteva emoții au fost identificate în mod corect în versiunile schematice și realiste ale imaginilor. Stările emoționale ale personajelor din imagine au fost mai bine înțelese: într-o treime din cazuri, copiii surzi au dat stărilor emoționale înfățișate o caracteristică de mimică, pantomimică și gest, care era destul de saturată emoțional. Desemnările verbale ale emoțiilor au fost găsite doar în cazuri individuale.

Conform recunoașterii emoțiilor în toate variantele de imagini, preșcolarii surzi au căzut semnificativ la semenii auzitori, dar cu o singură excepție: imaginile de furie au fost recunoscute atât de copiii surzi, cât și de cei auzitori. De obicei foloseau semnul „emoție".

Cele mai reușite emoții identificate prin expresia lor externă sunt acei copii ai căror părinți au avut deficiențe de auz și mai puțin cu succes - copiii ai căror părinți sunt auzitori.

Studiile au arătat că în perioada școlii au existat schimbări semnificative în dezvoltarea sferei emoționale a copiilor cu deficiențe de auz - stăpânesc multe concepte legate de emoții și sentimente sociale superioare, recunosc mai bine emoțiile prin expresia externă și descrierea lor verbală, identifică corect cauzele care le provoacă. Acest lucru se întâmplă într-o mare măsură ca urmare a dezvoltării sferei cognitive - memorie, vorbire, gândire verbal-logică și, de asemenea, datorită îmbogățirii experienței lor de viață, crescând posibilitățile de înțelegere a acesteia [8].

Problema cercetării aspectelor psihologice și pedagogice ale dezvoltării abilităților lingvistice ale copiilor surzi de vârstă preșcolară timpurie este una dintre cele mai urgente și semnificative pentru pedagogia modernă a limbajului semnelor. Soluționarea ei este legată de luarea în considerare a unui complex de probleme de diagnostic și prognostic, determinarea strategiei de corecție și de căutare metodologică, care deschide perspective pentru introducerea noilor tehnologii pedagogice și utilizarea instrumentelor psihologice și psiholingvistice moderne.

Bazându-ne pe analiza tendințelor de specialitate în dezvoltarea cunoștințelor științifice, ne-am concentrat atenția asupra studiului capacității lingvistice a copiilor hipoacuzici de vârstă preșcolară. În cursul cercetării literaturii am constatat că în procesul de comunicare și activitate un copil preșcolar își dezvoltă treptat abilitatea lingvistică. Particularitatea ei este reflectarea în formele lingvistice a relațiilor reale existente în realitate. Analiza lucrărilor autorilor autohtoni ne permite să concluzionăm că există o cantitate semnificativă de material faptic despre ce este abilitatea lingvistică, despre rolul și locul acesteia în dezvoltarea vorbirii copilului. Dar a reieșit că nu există un program specific și un suport metodologic pentru lucrul corectiv cu copiii hipoacuzici de vârstă preșcolară timpurie, privit din unghiul dezvoltării capacității lingvistice. Există suficiente probleme nerezolvate în acest domeniu.

Pentru a dezvolta abilitatea lingvistică la un copil cu deficiențe de auz, este necesar să se dezvolte abilitatea de a percepe vorbirea în diferite forme - auditivă, vizuală, auditivă și vizuală, să se dezvolte atenția, abilitățile motorii, să se învețe să imite acțiunile și mijloacele de vorbire, să se dezvolte abilitățile de vorbire reflectată și conjugată-reflectată, să se dezvolte abilitatea de a corela simbolizarea cu conținutul desemnat.

Condițiile pentru dezvoltarea abilității lingvistice includ crearea unui mediu bogat în vorbire în jurul copilului, deoarece abilitatea lingvistică se poate dezvolta numai atunci când vorbirea este utilizată în diverse situații de comunicare și în activitățile tematice. Este necesar să se organizeze activități interesante pentru copil, pentru a crea motivație pentru comunicare. Este la fel de important să susținem activitatea de vorbire a copilului și să îl încurajăm, în ciuda imperfecțiunii vorbirii.

Toate aceste caracteristici afectează formarea capacității lingvistice; dezvoltarea proceselor cognitive, în primul rând a gândirii; afectează formarea personalității copiilor.

Rezultatele cercetării efectuate ne permit să obținem răspunsuri la problema de cercetare propusă: s-a constatat că dezvoltarea abilității lingvistice a copiilor hipoacuzici de vârstă preșcolară timpurie este o temă urgentă a pedagogiei moderne a limbajului semnelor, metodologia de dezvoltare a abilității lingvistice a acestei categorii de copii preșcolari nu a fost elaborată.

În această privință, pot concluziona că una dintre sarcinile prioritare în domeniul surdopsihologiei este necesitatea unui studiu concentrat al posibilităților de optimizare a

condițiilor psihologice și pedagogice pentru corectarea dezvoltării auzului emoțional și a laturii pragmatice a limbajului la copiii cu dizabilități auditive pentru a îmbunătăți perspectivele de dezvoltare și adaptare socială a acestora. Auzul emoțional este un instrument stimulativ indispensabil al dezvoltării psihice și al dezvoltării laturii pragmatice a limbajului la copiii cu dizabilități auditive. În măsură în care ele se întrepătrund cu actele de limbaj care constituie comunicarea, cunoașterea lor ajută la o mai bună determinare a însușirii particularităților acestui proces.

BIBLIOGRAPHY

ANCA, M.D. *Intervenţii psihopedagogice în antrenarea funcţiei auditiv-verbale,* Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2000.

BODEA HAŢEGAN, C. *Abordări psihopedagogice în contextul implantării cohleare bilaterale,* În: Abordări terapeutice ale limbajului. Perspective actuale, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014. p. 9-19.

CIUBOTARU N. *Analiza acustică a elementelor segmentale şi suprasegmentale ale vorbirii și impactul lor asupra dezvoltării auzului emoțional la copiii cu deficiențe auditive*. În: Probleme ale științelor socioumaniste și modernizării învățământului. Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă" 2019. Vol. I. Chișinău, 2019. pp. 125-135. ISBN 978-9975-3370-5-2.

CIUBOTARU, N., BODORIN, C., *Psihopedagogia persoanelor cu dizabilități auditive*. Tipogr. UPS "Ion Creangă", Chișinău, 2020.

IONESCU-RUXĂNDOIU, L. *Limbaj şi comunicare. Elemente de analiză pragmatică*. Bucureşti: All, 2003.

Psihopedagogie specială. Modele de evaluare şi intervenţie. Volum coordonat de Adrian Roșan. Ed. Polirom, Iași, 2015. ISBN 978-973-46-4963-1.

VERZA, E. *Tratat de Psihopedagogia Specială*. Bucureşti: Ed. Universităţii din Bucureşti, 2011, 1312 p.

МОРОЗОВ, В.П. *Эмоциональный слух человека* // Журнал эволюционной биохимии и физиологии. – 1985. – № 6. – С. 568 – 576.

ПОТАПОВА, Р. К., МИХАЙЛОВ, В. Г. *Основы речевой акустики*. - Москва: ИПК МГЛУ «Рема», 2012.

СОЛОВЬЕВ, И.М., ШИФ, Ж.И., и др. *Психология глухих детей*. – М., «Советский спорт», 2006. ISBN 5-9718-0124-4.

ENGLISH IDIOMS RELATED TO KNOWLEDGE AND LEARNING

Liliana Tronea-Ghidel
Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: This paper is aimed at identifying how to accurately understand and interpret knowledge related idioms, expressions, and proverbs, which are an essential part of the English language. Learning idioms is no piece of cake and they can represent a difficulty in foreign language learning contexts. Although it is common knowledge that language is in constant evolution and some idiomatic expressions have fallen out of use, there are still many that stood the test of time. First, we should consider the definition of the elusive term "idiom" given by The Webster Dictionary, which defines idioms as: "an expression whose meaning cannot be predicted from the usual meanings of its constituent elements."

Keywords:idioms, knowledge, learning, literal, figurative

As language and culture are interconnected and idiomatic expressions are closely related to the culture of the speakers, they can represent a difficulty in foreign language learning contexts. More often than not, when people from different cultures interact, one of the most difficult obstacles they face is the linguistic barrier. The relationship between language and culture is mainly reflected in the lexicon. Therefore, learning idiomatic expressions is essential when it comes to enriching our vocabulary and facilitating intercultural understanding.

In addition to idiomaticity, these expressions stand out for being within the linguistic competence of each speaker, exclusive to each language, thus making their learning and translation into another language extremely difficult. This paper is aimed at identifying how to accurately understand and interpret idiomatic expressions related to knowledge, as follows:

Ace a test

To do exceptionally well in something, especially an exam or other high-pressure situation.

A lightbulb moment

An occasion when someone suddenly realizes or understands something they did not realize or understand before.

A little bird told me

Used to say that you have heard a piece of information about someone from someone else.

A little learning is a dangerous thing

Gaining some knowledge can make a person believe that they have now become experts in that field

Pass with flying colours

If you do something such as pass an exam with flying colours, you do it very successfully.

A pearl of wisdom

People describe what someone says as *pearls of wisdom* to suggest that it is wise or helpful, often when they are joking.

A penny for your thoughts

Said when you want to know what another person is thinking, usually because they have been quiet for a while.

A Penny Saved Is a Penny Earned

omething you say that means it is wise to save money

Something you say that means it is wise to save money.

A picture is worth a thousand words

The idiom *a picture is worth a thousand words* suggests that complex ideas can often be conveyed with just a single image, capturing emotions and narratives more effectively than lengthy descriptions. It speaks to the power of visual storytelling to transcend language barriers and evoke a universal understanding.

Ahead of the curve

To be one of the first to change to a new idea or way of doing something that later becomes generally popular.

An old head on young shoulders

A child or young person who thinks and talks like an older person who has more experience of life.

As far as anyone knows

Based on what someone knows

Be on the same page/Read from the same page

If a group of people are on the same page, they are working well together and have the same aims.

Better late than never

Said when you think that it is better for someone or something to be late than never to arrive or to happen.

Bite Off More Than You Can Chew

To try to do something that is too difficult for you.

Book-smart

Having a good understanding of academic and theoretical matters

Bookworm

If you describe someone as a bookworm, you mean they are very fond of reading.

To burn the candle at both ends

To work or do other things from early in the morning until late at night and so get very little rest.

Burning the midnight oil, pull an all-nighter

To work late into the night

Brainstorm

(of a group of people) to suggest a lot of ideas for a future activity very quickly, before considering some of them more carefully.

Brush up on

to improve your knowledge of something already learned but partly forgotten

Common knowledge

A fact that everyone knows.

Cover A Lot Of Ground

1. to move or traverse a certain distance;
2. to make a certain amount of progress.

Crack a book

To open a book in order to read or study.

Cry Over Spilt Milk

To feel sorry or sad about something that has already happened; used to emphasize that this is not helpful.

Cutting class

To skip a school class or a day of school without an excuse; also called skipping school or playing hooky.

In the dark

If you are *in the dark* about something, you do not know anything about it.

Drop a hint

To tell someone something in a way that is not direct.

A Drop in the Ocean

If you say that something is *a drop in the ocean*, you mean that it is a very small amount which is unimportant compared to the cost of other things or is so small that it has very little effect on something.

Eat Humble Pie

To admit that one was wrong or accept that one has been defeated.

An Elephant Never Forgets

This idiom is commonly used when referring to someone who has an excellent memory.

Figure something out

If you figure out a solution to a problem or the reason for something, you succeed in solving it or understanding it.

Fishing for Compliments

To try to make someone say something nice about you, usually by first criticizing yourself – used to show disapproval.

Food for thought

If you give someone food for thought, you make them think carefully about something.

Get one's feet wet

To try or experience something different or risky (especially for the first time).

Get the hang of something

2. to understand the technique of doing something

b. to perceive the meaning or significance of

Get the picture

If you get the picture, you understand the situation, especially one which someone is describing to you.

Get Your Ducks in a Row

To get everything properly organized and under control.

Cannot get your head around something

If you say that you can't get your head around something, you mean that you cannot understand it.

Get your head around something = To succeed in understanding or accepting something such as a new idea.

Grey area

If you refer to something as a grey area, you mean that it is unclear, for example because nobody is sure how to deal with it or who is responsible for it, or it falls between two separate categories of things.

Get wise to something

This idiom refers to understanding a dishonest situation or way of doing something.

Give the benefit of the doubt

To believe something good about someone, rather than something bad, when you have the possibility of doing either.

Great minds think alike

Said to someone just after you have discovered that they have had the same idea as you.

Go in one ear and out the other

If you say that something you hear goes in one ear and out the other, you mean you quickly forget it.

Have a finger in every pie

To be involved in something, often when your involvement is not wanted.

Hit the books

To study hard.

A House Divided Against Itself Cannot Stand

If a group's members are in perpetual disagreement, the group will eventually cease to exist.

Ignorance is bliss

Said to emphasize that sometimes it is better for you if you do not know all the facts about a situation.

In the know

To have inside information or know more about something than other people; to be well-informed about something.

Jump to conclusions

If you say that someone jumps to a conclusion, you are critical of them because they decide too quickly that something is true, when they do not know all the facts.

Know a trick or two

Used to say that someone knows more than someone else or can do something better than them.

Know better than to do something

If someone knows better than to do something, they are old enough or experienced enough to know it is the wrong thing to do.

Know someone inside out

To know something/someone completely—everything about that person/ about it.

Know something by heart

If you know something such as a poem by heart, you have learned it so well that you can remember it without having to read it.

Know something like the back of your hand/ like a book

To thoroughly and completely understand someone's emotions, motivations, etc., or how something works.

Know the ropes,learn the ropes

To learn/know how to do a job or activity.

Know the score

If you *know the score*, you know what the real facts of a situation are and how they affect you, even though you may not like them.

Know something backwards and forwards

In British English, if you say that someone knows something backwards, you are emphasizing that they know it very well. In American English, you say that someone knows something backward and forward.

Know your own mind

To be confident and have firm ideas about what you want and like.

Know your onions

This idiom refers to a person’s depth of knowledge on a particular subject.

Know which side your bread is buttered

To know who to be nice to and what to do in order to get an advantage for yourself

Know which way the wind is blowing

If a person tries to discover which way the wind blows/is blowing, they try to discover information about a situation, especially other people's opinions, before they take action.

Knowledge is power

Having more knowledge, especially through formal education, will give one more control over one's future.

Learn the hard way

Understand a situation or develop a skill by learning from your mistakes and bad experiences.

Live And Learn

An exhortation to gain knowledge from living experiences. Commonly used after an accident or misfortune to indicate a moral lesson.

To be lost in thought

If you are *lost in thought*, you give all your attention to what you are thinking about and do not notice what is going on around you.

A Leopard Cannot Change Its Spots

If you say *that a leopard cannot change its spots*, you mean that people or things are not able to change their basic characteristics, especially when you are critical of those characteristics.

A Little Bird Told Me

used to say that you have heard a piece of information about someone from someone else.

Mind-blowing

If you describe something as mind-blowing, you mean that it is extremely impressive or surprising.

No brainer

The meaning of *no brainer* is something that requires a minimum of thought.

Not know the half of it

It is used to say that a situation is even worse than one would think it is or than it seems to be.

None the wiser

To still be confused about something even after it has been explained to you.

Not have a clue

To not know anything about something or to have no idea what to do about something.

Off the top of my head

If you say something off the top of your head, you say it without thinking about it much before you speak, especially because you do not have enough time.

On the ball

Paying close attention usually for the purpose of anticipating approaching danger or opportunity.

In/Out of the loop

To have or not have the special knowledge or power that belongs to a particular group of people.

Pick his brain

To ask someone who knows a lot about a subject for information or their opinion.

Piece of cake

If you think something is very easy to do, you can say it is *a piece of cake*. People often say this to stop someone feeling worried about doing something they have to do.

Pool of knowledge

It refers to the vibrant amalgamation of information, insights, and wisdom held collectively by a group or a community.

Put two and two together

If you put two and two together, you work out the truth about something for yourself, by using the information that is available to you.

Rack one's brain

To strain in mental effort, especially to remember something or to find the solution to a problem.

Read between the lines

To try to understand someone's real feelings or intentions from what they say or write.

Ring a bell

If something rings a bell, it reminds you of something, but you cannot remember exactly what it is.

A rolling stone gathers no moss

Said to mean that a person who is always travelling and changing jobs has the advantage of having no responsibilities, but also has disadvantages such as having no permanent place to live.

School of hard knocks

If you learn something in the school of hard knocks, you learn it as a result of difficult or unpleasant experiences.

Sing from the same hymn sheet

If you say that people, especially people in the same organization, are *singing from the same hymn sheet* or are *singing from the same song sheet*, you mean that they are saying the same things in public about something and appear to agree about it.

Shed light on

To provide information about something or to make something easier to understand.

Slip your mind

If something slips your mind, you forget it.

Smart cookie

A smart cookie is an idiom used to describe someone who is clever and quick-witted.

A Snake in the Grass

Someone that you strongly dislike and disapprove of because, although they pretend to be your friend, they are actually your enemy and betray you.

A Stitch in Time Saves Nine

Said to mean that it is better to act or deal with problems immediately, because if you wait and deal with them later, things will get worse and the problems will take longer to deal with.

Straight from the horse's mouth

If you hear something (straight) from the horse's mouth, you hear it from the person who has direct personal knowledge of it.

Street smart/street wise

Someone who is street smart knows how to deal with difficult or dangerous situations, especially in big cities.

Take with a grain of salt

To not completely believe something that you are told, because you think it is unlikely to be true.

A Taste of Your Own Medicine

To treat someone as badly as they have treated you.

Teach someone a lesson

A person or experience that teaches you a lesson improves your future behaviour by making you experience the bad effects of your actions.

Teacher's pet

A student in a class who is liked best by the teacher and therefore treated better than the other students.

Tech savvy

Having a good knowledge and understanding of modern technology, especially computers.

Tell tales out of school

To share secrets, often knowing that doing so will cause problems for someone else.

The ball is in your court

It is time for someone to deal with a problem or make a decision, because other people have already done as much as they can.

The devil is in the details

It means that when you do not concentrate on the details of something you may run into unexpected problems.

The early bird catches the worm

A saying that means someone will have an advantage if they do something immediately, or before other people do it.

The elephant in the room

If you say there is an elephant in the room, you mean that there is an obvious problem or difficult situation that people do not want to talk about.

The whole nine yards

Everything you can possibly want, have, or do in a particular situation .

Two heads are better than one

Used to say that two people are more likely to solve a problem or think of an idea than on person working alone.

Thirst for knowledge/education/information

A strong desire for knowledge etc

Turn a blind eye

To ignore something that you know is wrong.

Under one's belt

To have learned or succeeded in something that might be an advantage in the future.

Up to speed

If you are up to speed, you have all the most recent information that you need about something.

Use your noodle

To use one's own intelligence.

When in Rome

When you are visiting another place, you should follow the customs of the people in that place.

Without batting an eye/Not bat an eye/eyelash

To show no sign of surprise or worry when something unexpected happens.

(A)Walking encyclopaedia/disaster

Someone who seems to be a human form of disaster, encyclopedia.

Wise for their years/ wise beyond their years

To have a sagacity, maturity, or intellect that is or seems preternatural for one's age.

Working knowledge of something

Enough knowledge of a system, subject, language etc to be able to use it or to do a particular job.

Wrap your head around something

To succeed in understanding something difficult or strange.

You can't teach an old dog new tricks

Said to mean that it is very difficult to teach someone new skills or to change someone's habits or character.

Your guess is as good as mine

Something you say when you do not know the answer to a question.

Zip it

A rude and angry way of telling someone to stop talking.

You are a sight for sore eyes

A way of saying that you are very pleased to see someone or something, or that you think someone or something is very attractive.

You are on the right track

To be doing something in a way that will bring good results.

As we have seen in the examples presented in this paper, the meaning of idiomatic expressions cannot always be understood by studying the words in their composition. Subsequently, idiom studies can be such meaningful attempts to research language and cognition. but idioms are still constantly used in both spoken and written English. Using these idioms related to academic knowledge appropriately will help you communicate more effectively.

BIBLIOGRAPHY

Dictionary of English Idioms.1998. Longman: Longman Group Limited.

McCarthy, Michael and O'Dell, Felicity. 2003. English Idioms in Use. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.

Mieder, Wolfgang. 2004. Proverbs: A Handbook. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Pustejovsky, J. 1995. The Generative Lexicon. Cambridge: The MIT Press.

Speake, Jennifer. 2015. Oxford Dictionary of Proverbs. New York, Oxford University Press.

Spears, Richard. (1991). NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. Chicago: National Textbook Company.

Online sources

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
https://idioms.thefreedictionary.com/
https://www.languagehumanities.org
https://www.merriam-webster.com/dictionary/idiom
https://phrasedictionary.org/idioms-for-knowledge/
https://www.youridioms.com/

THE SEMANTIC FIELD OF THE WORD HEART IN ENGLISH

Liliana Tronea-Ghidel
Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The present paper, relying on data collected from various English dictionaries, focuses on the semantic field of the term heart, by trying to render its different meanings and connotations. Heart belongs to a category of words that is particularly interesting for the linguist, because its analysis solves a specific lexicological problem. The semantic richness of heart is reflected in all its meanings related to feelings.

Keywords: heart, meaning, collocations, idioms, proverbs.

The word "heart" comes from the Latin cor, cordis. The Greek word *καρδιά* (kardia) entered English as the prefix *cardio-*. Words with this prefix typically come from the medical field, and only refer to the heart as something physical. For instance, *cardiology* is the study of heart; a *cardiologist* is a doctor who studies and treats heart diseases; *cardiomyopathy:* a disease of the heart muscle.

According to the Oxford English Dictionary, *heart* is the hollow muscular organ which performs the function of a pump in the circulatory system, receiving blood from the veins and contracting to propel it into the arteries. Nonetheless, the word heart may have other meanings, namely: "the central part of something"; "courage, determination, or hope"; "a shape that is used as a symbol of love and affection"; "a playing card"; "idiom".

Linguist Zoltán Kövecses (2000) points out that the concept of love is the most metaphorically used, probably because it does not only allude to an emotion, but also to a relationship. According to him, the conceptual metaphors of love manifest themselves in everyday language. Subsequently, Kövecses (2000: 123) adds that the lexeme *heart* abounds in a great number of metonymies. Hence, it is not a surprise that we encounter a multitude of metaphoric and metonymic expressions with this term.

Parlog (2005) investigates the semantics of *heart* in relation to its collocations, idioms and set of expressions in both English and Romanian. This author highlights the importance of analyzing heart's collocations and idioms lexically and grammatically. Accordingly, she classifies the collocation patterns into eight: heart + verb; verb + heart; heart + of phrase; adjective + heart; heart+ head noun; head noun+ of heart; adjective + preposition + heart; heart in sayings and fixed expressions.

To sum up, the relationship between the word *heart* and feelings has given rise to numerous expressions.

an affair of the heart = a romance
a change of heart = a change of attitude
depraved heart = unkind, bad, or wicked
from the heart = with sincere feeling
great heart = kind and generous
heart and soul =
in one's heart = secretely; fundamentally
in good heart = cheerful and well
kind heart = sympathetic, good, and loving
soft heart = sympathetic and full of consideration

heart attack = a serious medical condition in which the heart does not get enough blood
heart condition = a medical condition affecting the operation of the heart
heart disease = a medical condition affecting the heart
heart failure = an occasion when the heart stops working correctly or stops completely
heart pounds = the heart beats more strongly and quickly than usual
heart rate = the number of times a person's heart beats

Slang and Colloquial Expressions

Slang, unconventional words or phrases, is more informal than colloquialism. The history of slang dates back to the mid 18th century. Colloquial language is most often used in everyday language, unbounded conversation, rather than in formal speech. In colloquial language there are many expressions that arise from the concept that the *heart* is a source of feelings.

heart
an amphetamine tablet, especially a heart-shaped tablet. (Drugs.)
She was taking nothing but hearts in the morning.
To love someone or something. (Teens.)
Oh, I just, like, heart your letter.
hearts and flowers
sentimentality
The movie was so full of hearts and flowers that I was bored.
heart-to-heart (talk)
a serious and intimate discussion
We sat down and had a nice heart-to-heart for about an hour.

Proverbs with *heart*

"Absence makes the heart grow fonder."
You feel more affection for those you love when parted from them.
"Cold hands, warm heart."
A common piece of folklore that has no scientific validity; the warmth of someone's affections or emotions cannot be gauged from the chill of their hands, nor do warm hands indicate a cold personality.
"Faint heart never won fair lady."
This proverb is used to tell someone that they must make a lot of effort if they want to achieve something difficult.
"Home is where the heart is."
A person's home is not necessarily where he actually lives but where his affections are directed.
"Hope deferred maketh the heart sick."
The delay of that which a man eagerly desires and expects is such an affliction, that it differs little from a lingering disease.
"It is a poor heart that never rejoices; put a stout heart to a stey brae."
Even the most wretched should sometimes enjoy themselves.
"A nation without a language is a nation without a heart."
Welsh proverb; the Irish equivalent: "A people without a language of its own is only half a nation" (Thomas Davis)
"If it were not for hope, the heart would break."
Hope is the thing that enables a person to face difficulties and sorrows.
"Out of the fullness of the heart the mouth speaks."

Overwhelming feeling will express itself in speech; originally with biblical allusion to Matthew 12:34, 'Out of the abundance of the heart the mouth speaketh.' The saying is recorded from the late 14th century.

"The heart has a mind of its own."

The saying probably entered oral tradition as a proverb from a song by Howard Greenfield and Jack Keller. Cf. Blaise Pascal's aphorism "The heart has its reasons which reason knows nothing of" ("Le coeur a ses raisons, que la raison ne connaît point").

"The way to a man's heart is through his stomach."

A woman endears herself to a man by being a good cook.

"What the eye doesn't see, the heart doesn't grieve over."

We are not worried by things that go on without our knowledge.

***Heart* Idioms**

According to the British Council, one of the most renowned institutions in language teaching, learning the idiomatic expressions used by native speakers of a language is a way to improve linguistic skills in a foreign language and, most importantly, to get closer to their culture. *Heart* idioms are a captivating aspect of the English language because they are more emotionally loaded than literal expressions. From hereon, we will discover some of the most common *heart* idioms in the English language.

After someone's own heart (of people)

used to say that someone has likes and dislikes similar to one's own

A bleeding heart

used about someone who you think feels too much sympathy for poor people, criminals, or other people who do not have many advantages.

Break someone's heart

1. if an event or situation breaks someone's heart, it makes them very sad or upset.
2. to make someone very unhappy by ending a marriage or romantic relationship.

By heart

so that one has (a poem, a set of facts etc) accurately and completely in one's memory.

Close/near to sb's heart

If an idea, plan, or place is close to someone's heart, it is important to them and they care about it.

Cross my heart (and hope to die)

Said especially by children to emphasize the truth of what is being said, (sometimes accompanied by a movement of the hand making an X over the heart).

Do someone's heart good

To give someone a feeling of pleasure.

Eat your heart out

Said when you think someone else will wish they had or could do what you have or can do. This idiom is often used as a joke, to say that you have more skill at doing something than someone who is famous for doing it very well.

Find it in one's heart (to do something)

To manage or persuade oneself (to do something).

From the bottom of one's heart

Very much, very sincerely.

Give someone heart failure

to give someone a very bad shock.

Somebody does not have the heart to do something

Used in order to say that you are unwilling to say or do something that would make someone unhappy or upset.

Straight from the heart

If something comes from the heart or is spoken from the heart, it is honest and expresses strong feeling.

Get to the heart of something

To understand or deal with the most important part of a problem or situation.

Have a change of heart

To begin to feel and think differently about something, especially so that you can change a decision that you have made about it.

Have a heart!

Used in order to ask someone not to be strict or unkind.

Have a heart of gold

Used about someone who is very kind, especially when they do not seem to be kind

Have a heart of stone

To be very unkind or unsympathetic.

Somebody's heart is in the right place

Used in order to say that even though someone does not seem very helpful or kind, they do care about other people and want to be kind and helpful.

In your heart of hearts

If you know or feel something in your heart of hearts, you really know that it is true although you do not want to admit it or believe it.

My heart bleeds (for somebody)

Used in order to say that you do not feel any sympathy for someone, especially someone who thinks you should. This idiom uses sarcasm, which is a common way of showing that you dislike or disapprove of someone or something by saying something that is the opposite of what you mean. Sarcasm is often quite rude, especially in situations where you do not know people very well.

Pour out your heart

To tell someone everything that you are thinking or feeling

Put new heart into someone

To make someone once again more cheerful and hopeful.

Set your heart on (doing) something

To want something, or want to do something, very much.

Sick at heart

Very sad or upset about something.

Strike at the heart of something

To do something that damages or begins to destroy a basic idea or way of doing things that is very important to a particular society or group.

Take heart

To be encouraged and begin to feel more certain that you will succeed.

Take something to heart

To be strongly affected by something that someone says to you, so that you are upset by it or think seriously about it.

Tug/tear at somebody's heartstrings

To make someone feel very sad or feel great sympathy for someone else.

The way to somebody's heart

The best way to please someone or make them like you.

Wear your heart on your sleeve

To show your true feelings openly.

With all your heart

If you feel something with all your heart, you feel it very strongly.

Young at heart

Used about people who enjoy things that younger people enjoy, even though they are no longer very young themselves.

Your heart goes out to somebody

To feel pity, great sympathy etc for another person.

Your heart is in your boots

You feel very anxious or afraid about something that is likely to happen.

Your heart is not in it

You do not really want to do what you are doing.

Your heart skipped/missed a beat

Used in order to say that you were very excited, surprised, or frightened.

Your heart was in your mouth

Used in order to say that you felt very nervous or frightened.

Compounds, and Derived Words

Morphemes are defined as the smallest units of language that have meaning and cannot be further subdivided. These are divided into free morphemes and bound morphemes. A base or a root morpheme forms the foundation of a word and generally carry its meaning.

Sometimes base morphemes are bound morphemes, which means they require additional affixes to form a complete word. Thus, *heart,* is the common root of the following series of words: *heartache, heartbroken,heartburn, heartfelt, heartwarming, heartwood, sweetheart, heart-free, kind-hearted, whole-heartedly,* etc There are open compounds like *heart attack* and closed compounds such as *heartburn*.

hard heart = a person who is not susceptible to persuasion or to strong (esp. benevolent) emotions; an unfeeling or obdurate person.

heartache = emotional pain or anguish; an instance of this.

heartbound = having the heart entirely devoted (to a person or thing); emotionally in thrall to. Now archaic and poetic.

heartbreak = overwhelming, unbearable, or intense sorrow or emotional distress, esp. as a result of bereavement or the end of a romantic relationship.

heart-breaking = (a feeling or occasion of) intense or overwhelming sorrow or emotional distress; an instance of this.

heartbroken = broken-hearted; overwhelmed with anguish, despair, or grief.

heartburn = pain in the chest, esp. in the form of a burning or gnawing sensation; especially that caused by reflux of acidic stomach contents into the oesophagus.

heart-burning = an angry and embittered state of mind, felt but not openly expressed; rankling jealousy, resentment, or discontent.

hearted = having a heart, especially of a specified kind. Chiefly as the second element in parasynthetic compounds.

hearten = to put heart into; to embolden, to encourage; to rouse to fresh energy or enthusiasm; to cheer or lift. With simple object.

heartful = characterized by deep emotion or sincerity of expression; genuine, sincere, heartfelt. Of an emotion: deeply or acutely felt; intense.

heartland = the inner part of a country, region, or area, especially in contrast to coastal areas or when regarded as important or powerful.

heartless = devoid of feeling; displaying a complete lack of compassion or consideration; callous, unkind, cruel. Also occasionally: without genuine feeling.

heartly = in a heartfelt manner; with expression of real feeling; cordially; earnestly, sincerely; thoroughly.

heart-healthy = conducive to a healthy heart and circulatory system

heart-quake = palpitation of the heart, especially as the result of strong or sudden emotion; an instance of this.

heartsick = chiefly in predicative use. Suffering emotional pain, such as grief, frustrated longing, or disappointment; sick at heart, depressed, despondent.

heartsickness = emotional pain or anguish; deep, abiding depression; despondency. Also (occasionally): a feeling of this.

heartsome = that makes a person feel glad or cheerful; emotionally uplifting or comforting.

heartspoon = the slight hollow overlying the lower end of the breastbone; also called spoon of the brisket.

heartstore = emotional pain or heartache, typically caused by loss, grief, or severe disappointment; deep sorrow. Also (later chiefly): an instance or cause of.

heartstring = usually in plural. This structure viewed as the source of a person's most intense feelings or emotions, esp. of love or compassion.

heartwarming = that warms the heart (literal and figurative); esp. emotionally uplifting, sustaining, or gratifying; heartening, encouraging.

hearty = full of kindly sentiment or goodwill; showing warmth of affection or friendly feeling; cordial, kind-hearted, genial.

Come to an end, it can be concluded that the symbolism of the term *heart* is rooted in our minds, influencing the perspectives from which we look at this word. In brief, the immersion in the meaning and evolution of the heart, despite being a single word, has been enough to begin to understand the vastness of the communicative act.

BIBLIOGRAPHY

Allsop, J. and Woods, L.1992. *Engleza pentru toți. Idioms.*Teora.

Coulson, S. 2001. *Semantic leaps: Frame shifting and conceptual blending in meaning construction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dictionary of English Idioms.1998. Longman: Longman Group Limited.

Kövecses, Zoltán.2000. *Metaphor and Emotion. Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge and New York: Cambridge University Press

M. Webster, Merriam Webster Dictionary, URL: http://www.merriam-webster.com/dictionary/ (date of access: 10.01.24).

McCarthy, Michael and O'Dell, Felicity. 2003. English Idioms in Use. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.

Mieder, Wolfgang. 2004. Proverbs: A Handbook. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Parlog, H. 2005. "The Semantics of Heart: Translation Problems". English Language and Literature Studies in the Context of European Language Diversity 2: 77-85. / (date of access: 08.11.23).

Pustejovsky, J. 1995. The Generative Lexicon. Cambridge: The MIT Press.

Speake, Jennifer. 2015. *Oxford Dictionary of Proverbs*. New York, Oxford University Press.

Spears, Richard. 1991. *NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions*. Chicago: National Textbook Company.

Online sources

https://biblehub.com/commentaries/proverbs/13-12.htm

https://www.etymonline.com/word/heart
https://dictionary.cambridge.org
https://idioms.thefreedictionary.com
https://www.merriam-webster.com
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
Oxford English Dictionary, s.v. "heart (n., int., & adv.), Etymology," December 2023, https://doi.org/10.1093/OED/9290422745.
https://proverbhunter.com (date of access: 15.12.2023).
http://www.sdas.edus.si/Elope/PDF/ElopeVol2Parlog.pdf

ISSUES IN TEACHING ENGLISH TO NON-PHILOLOGICAL MULTI-LEVEL UNIVERSITY STUDENTS

Mihai Rotaru
EFL instructor, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Many students come from high schools where English has been approached more or less seriously (in some institutions English is not taught at all). Hence, their English proficiency varies from level A1 to level C1 or even C2 and since at every faculty studying a foreign language during at least two semesters is mandatory and most students opt for English, it is the instructor`s responsibility to find different ways so that each individual can benefit from language classes. Dealing with heterogeneous groups of learners can be a tough mission for every teacher—especially for an early teacher who, due to insufficient training sessions during the bachelor and master programmes, can be put in a vulnerable position in the classroom. This article aims to present and offer possible solutions to some challenges that can be encountered during the first years of teaching.

Keywords: NQT, multi-level classrooms, non-philological university students, challenges, solutions

INTRODUCTION

During the bachelor and master teaching training programmes, Romanian university students are given a solid theoretical framework but fewer chances to teach lessons in front of pupils. Consequently, novice teachers have to deal with many challenges—such as students` behaviour, lesson planning, assessing learners (Bennett, 2011), trying to bridge the gap between what they have learned during their training and the practical demands they face in their daily teaching practice.

LITERATURE REVIEW

In *The Challenges of Beginning Teachers Experience In The Early Years of Teaching*, the authors showed that the difficulties that are encountered by newly qualified teachers (NQTs) are the same in all the 14 countries the research is based on. They have identified six categories of challenges that are encountered by instructors who are at the beginning of their career: "adaptation to school environment, individual factors, support, teaching practices (such as discipline problems or assessing learners), social relations, and formal policies and school practices" (Çelik & Kahraman, 2020).

Another aspect that can be challenging for an early teacher is dealing with multi-level (heterogeneous) classrooms. In *100 teaching tips*, Penny Ur states that "as long a teacher has more than one student in a classroom, then (s)he has heterogeneity" (Ur, 2016). She encourages teachers to include open-ended questions in the activities they design and to "limit tasks by time, not amount" (Ur, 2016).

EVIDENCE

Since the fall of 2022, I have started teaching English language seminars at the Faculty of Chemistry of "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași to first- and second-year students, this being my first real teaching experience. During this academic year, I taught English to 128 students—there were three groups of first years and three of second years. Depending on the group, English classes took place either on odd or even weeks—this reducing the number of seminars per term to 7.

During this academic year, the challenges I encountered were related only to teaching practices, discipline problems, and individual factors (Çelik & Kahraman, 2020).

The teaching-related issues referred to lesson planning and assessment.

As I was highly aware that these learners are different in terms of language proficiency—mosaic pattern, the first step was to assign them a placement test[1] that aimed to assess their grammar and vocabulary knowledge to help me plan the upcoming lessons. After students handed in their placement tests, the teacher assigned each of them other copies of the quiz and asked them to take turns reading the questions out loud, answer them, and justify his/her solutions. Where necessary, the teacher corrected their mistakes and offered additional information. Table 1 illustrates the first years` levels and Table 2 the levels of the second-year students at the beginning of the term.

Level	%
Beginner	3%
Elementary	24%
Pre-intermediate	17%
Intermediate	12%
Upper-intermediate	32%
Advanced	12%

Table 1

Level	%
Beginner	2%
Elementary	13%
Pre-intermediate	15%
Intermediate	17%
Upper-intermediate	17%
Advanced	36%

Table 2

One challenging aspect was to find a textbook I considered as most appropriate. Based on their scores and their expectations from this language course, the upcoming lessons for the first-year students were designed for the pre-intermediate level—they used the *Open World A2* textbook which mainly focused on language skills (i.e., reading, writing, listening, and speaking); I strongly recommend the use of a textbook that comes with a teacher`s guide, especially for teachers who are at the beginning of their career.

On the other hand, the second-year students, whose upcoming seminars were designed for the intermediate level of English, used handouts, PowerPoint presentations, mock level exams, and coursebooks such as *Destination B1* or *FCE Gold Plus* or Michael Vince`s *Elementary Language Practice* (Rotaru, 2023).

As for assignments, since I had multi-level groups of students, the homework they had to upload on the platform before the announced deadlines included tasks of different difficulty levels. Assignments, as well as students` active participation in the classroom during activities and taking progress tests and also a midterm exam, were part of the formative assessment (i.e., ongoing evaluation) (Anon., n.d.) (Anon., n.d.) (Ur, 2016) . For the summative assessment, students took a written test that contained grammar and vocabulary items and a writing task.

As going on with lessons for level A2 for the first years did not seem a good idea, especially because I had students who claimed that they had never studied English before and struggled to learn by heart the information that was presented, during the spring semester I decided to divide each class into two groups based on the placement test scores. Hence, during each class I had students who were at the elementary level and above and students who were beginners[2]. Even so, in every group there were students with different proficiency levels, so I had to use some strategies:

[1] Link to the placement test: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjk8-y9g_mDAxV4ywIHHd3gBK8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.hueber.de%2Fmedia%2F36%2FSF-QUICKplace_rev.pdf&usg=AOvVaw3pF40h-iMNeEr7df8-GpaX&opi=89978449

[2] Beginners were sent separate lecture notes that included lessons such as the English alphabet, numbers and greetings in English, the months and seasons of the year, etc.

"Core and branching" activities (Ainslie, 1994) were useful because "every student achieved progress: starters achieved the basic level and the "more advanced" learners went further" (Rotaru, 2023).

By working in groups (Roberts, 2007) (Ur, 2016), every student was part of a team. Sometimes, the whole class was divided into groups of 2-3 learners because I wanted to engage even the shy students to take part in activities.

Debates and open-ended questions (Ur, 2016) encouraged critical thinking and allowed the "more advanced" students to share their knowledge with their lower-level peers.

By limiting the time instead of the amount of the task, the slow workers could also be integrated, and the fast workers did not get bored (Ur, 2016) (Rotaru, 2023).

Teaching grammar and the four language skills to the "more advanced" students was also a challenge.

To briefly present the grammatical theoretical frameworks (it was a seminar, not a lecture, so I saved more time for practice), I mostly approached the deductive method[3]. The example below illustrates the lesson structure on the simple present tense that was taught last academic year.

The simple present tense
Uses
Adverbs and expressions of frequency
Structure:
Affirmative + examples
Negative + examples
Questions + examples

Of course, for students who wanted to dig deeper into the study of the grammatical aspects that were discussed, some additional classroom materials were added to the platform we used.

One meaningful reading comprehension activity was based on one of E.E. Cummings`s poems whose lines had been jumbled up (***Figure 1*** (Lazar, 1993)). This activity was organised as a competition between two teams: one team of beginners and one team of "more advanced" learners. Each student was asked to put his/her digital device in his/her bag, to avoid the temptation of comparing their version to the original poem. To put the lines of the poem back together, both teams were allocated seven minutes and, to the teacher`s amazement, the group whose version was closest to the original version was the one formed of the beginners.

Two meaningful forms of speaking activities that took place during the first years` seminars were role-plays and group presentations, both based on real-life situations (examples of role-plays scenarios: taking care of someone`s pet while (s)he is not in town, skipping classes for a whole day, phone conversations, etc.; examples of presentation topics: "The bullying phenomenon in Romanian schools", "Fake news", "Benefits and/or drawbacks of using technology", etc.). As I knew that at least some of the students I taught English to were used to read (mostly) everything from the slides, they were instructed how to design an academic PowerPoint presentation (the "dos" and "don`ts" in terms of the structure of the slides, choosing the right font and its colour, choosing an appropriate background of the presentation, designing the charts, and inserting pictures (Aldrich, n.d.)).

During the fall and spring semesters, several writing activities were assigned (e.g. writing emails, opinion paragraphs/essays, stories on given topics. Writing was also

AND MOLLY WAS CHASED BY A HORRIBLE THING
SO SWEETLY SHE COULDN'T REMEMBER HER TROUBLES,AND
WENT DOWN TO THE BEACH(TO PLAY ONE DAY)
MAY CAME HOME WITH A SMOOTH ROUND STONE
WHICH RACED SIDEWAYS WHILE BLOWING BUBBLES:AND
IT'S ALWAYS OURSELVES WE FIND IN THE SEA
MAGGIE AND MILLY AND MOLLY AND MAY
AND MAGGIE DISCOVERED A SHELL THAT SANG
MILLY BEFRIENDED A STRANDED STAR
FOR WHATEVER WE LOSE(LIKE A YOU OR A ME)
AS SMALL AS A WORLD AND AS LARGE AS ALONE.
WHOSE RAYS FIVE LANGUID FINGERS WERE;

Figure 1

[3] Grammar lessons were taught using the mother tongue.

part of the first-year students` final exam, along with several vocabulary exercises. One week before the test, a list with possible writing topics was uploaded to the platform we used (***Figure 2*** and ***Figure 3*** illustrate the list of writing topics I chose from (Rotaru, 2023)).

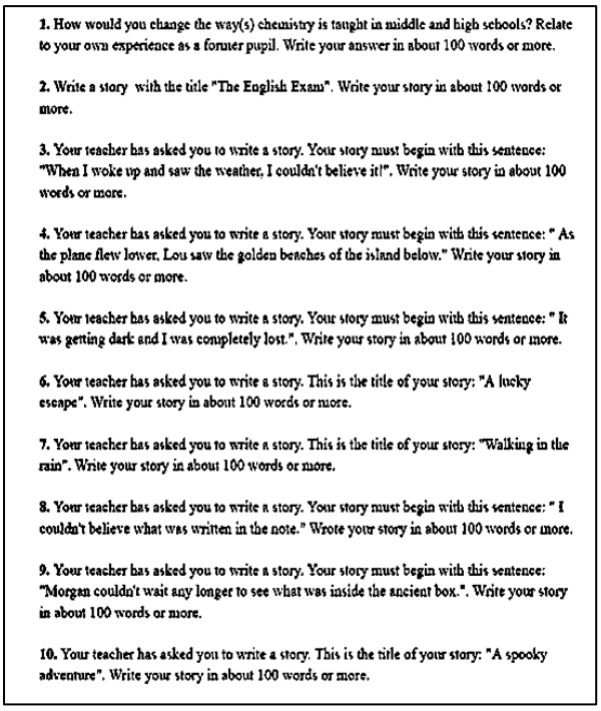

1. How would you change the way(s) chemistry is taught in middle and high schools? Relate to your own experience as a former pupil. Write your answer in about 100 words or more.

2. Write a story with the title "The English Exam". Write your story in about 100 words or more.

3. Your teacher has asked you to write a story. Your story must begin with this sentence: "When I woke up and saw the weather, I couldn't believe it!". Write your story in about 100 words or more.

4. Your teacher has asked you to write a story. Your story must begin with this sentence: " As the plane flew lower, Lou saw the golden beaches of the island below." Write your story in about 100 words or more.

5. Your teacher has asked you to write a story. Your story must begin with this sentence: " It was getting dark and I was completely lost.". Write your story in about 100 words or more.

6. Your teacher has asked you to write a story. This is the title of your story: "A lucky escape". Write your story in about 100 words or more.

7. Your teacher has asked you to write a story. This is the title of your story: "Walking in the rain". Write your story in about 100 words or more.

8. Your teacher has asked you to write a story. Your story must begin with this sentence: " I couldn't believe what was written in the note." Wrote your story in about 100 words or more.

9. Your teacher has asked you to write a story. Your story must begin with this sentence: "Morgan couldn't wait any longer to see what was inside the ancient box.". Write your story in about 100 words or more.

10. Your teacher has asked you to write a story. This is the title of your story: "A spooky adventure". Write your story in about 100 words or more.

Figure 3

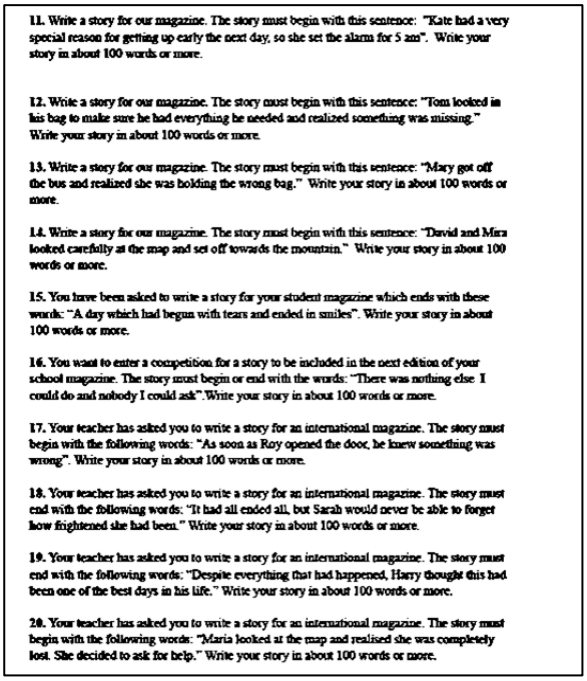

11. Write a story for our magazine. The story must begin with this sentence: "Kate had a very special reason for getting up early the next day, so she set the alarm for 5 am". Write your story in about 100 words or more.

12. Write a story for our magazine. The story must begin with this sentence: "Tom looked in his bag to make sure he had everything he needed and realized something was missing." Write your story in about 100 words or more.

13. Write a story for our magazine. The story must begin with this sentence: "Mary got off the bus and realized she was holding the wrong bag." Write your story in about 100 words or more.

14. Write a story for our magazine. The story must begin with this sentence: "David and Mira looked carefully at the map and set off towards the mountain." Write your story in about 100 words or more.

15. You have been asked to write a story for your student magazine which ends with these words: "A day which had begun with tears and ended in smiles". Write your story in about 100 words or more.

16. You want to enter a competition for a story to be included in the next edition of your school magazine. The story must begin or end with the words: "There was nothing else I could do and nobody I could ask".Write your story in about 100 words or more.

17. Your teacher has asked you to write a story for an international magazine. The story must begin with the following words: "As soon as Roy opened the door, he knew something was wrong". Write your story in about 100 words or more.

18. Your teacher has asked you to write a story for an international magazine. The story must end with the following words: "It had all ended all, but Sarah would never be able to forget how frightened she had been." Write your story in about 100 words or more.

19. Your teacher has asked you to write a story for an international magazine. The story must end with the following words: "Despite everything that had happened, Harry thought this had been one of the best days in his life." Write your story in about 100 words or more.

20. Your teacher has asked you to write a story for an international magazine. The story must begin with the following words: "Maria looked at the map and realised she was completely lost. She decided to ask for help." Write your story in about 100 words or more.

Figure 2

On the other hand, besides grammar and vocabulary exercises which included writing sentences, writing the plurals of the given nouns, writing short answers, filling the gaps with indefinite articles and with “there is”/”there are”/the correct preposition of place, verb conjugation, writing the time, put the days of the day in the correct order, beginner students were asked to write a paragraph about themselves. Beginners were also provided some suggestions of what they could mention in their composition (e.g. they could mention their first name, where they came from, their favourite colour, day of the week, month, etc.).

During this academic year, a few discipline problems were encountered such as chatting during classes, using digital devices for no learning purposes, arriving late to class, resistance to ongoing activities, rolling eyes, constant criticism, or cheating/plagiarism. Some of these problems were solved by letting my students know what consequences they will have to face if they continue to repeat the same mistake(s) again (e.g. putting the digital device that has been used without permission on the teacher`s desk, inviting the student to take the floor and teach the today`s lesson, assign students a five/ten-minute test from what it has been taught that day, etc.) or, in the case of students who decided to cheat during the final test, their final grades were diminished by one point, mentioning to them that the consequences could have been more severe.

The small age gap between students and teacher made the boundaries difficult to be settled. This challenge was overcome by laying out a firm set of rules, avoiding conflicts, and by keeping a straight face (almost) all the time.

The teacher`s emotional experience (i.e., positive vs. negative emotions) may influence his/her performance in the classroom and also his/her behaviour outside the classroom. Table

3 presents the feelings I encountered during the first year of teaching. It was a tough mission to avoid taking home the negative feelings I came across during classes (Rotaru, 2023).

Positive feelings	Negative feelings
Confidence	Anxiety
Satisfaction	Stress
Happiness	Intimidation
Pride	Emotionally drained
Enthusiasm	Self-doubt
Gratitude	Fear
Amazement	Worry
Rewarded	Confusion
Empathy	Panic
Inspiration	Disappointment

Table 3

This academic year, I decided to change several aspects in the ways the language seminars were going to be approached. Unlike the previous semesters (when the rules were laid out verbally), based on my mentor`s advice, I designed a course outline that included the seminar contents, classrooms materials to be used, organisation of activities, evaluation, and seminar policies.

In terms of seminar contents and classroom materials, the beginner students studied from *Right on 1* (2022 edition), the elementary learners from *Headway: Elementary: Student`s Book with Online Practice* (5th edition), and the intermediate learners from *Headway: Intermediate: Student`s Book with Online Practice* (5th edition). Some additional classroom materials were uploaded to the platform we used for the spring semester: Jenny Dooley and Virginia Evan`s *Grammarway 1* and *Grammarway 2* and *Grammarway 3*.

This semester, my students were assessed as follows: 60% ongoing evaluation (30% in-class active participation + 30% assignments) + 40% written exam.

Being a seminar, attendance was mandatory. To get a final grade, students had to attend at least five seminars out of seven, otherwise they would have to retake the seminar next year. Also, students were made aware from the very beginning they would fail the class if they were caught cheating during the exam—they had to score at least 50 points on the final test.

The exam for the second-year students was planned to take place asynchronously. The exam topics were sent via email as a Word document together with the necessary instructions and submission deadline—they had 11 days to send their answers by replying to my message. Intermediate learners were given an input text about an elderly Chinese woman and two pots[4]. The first tasks aimed to test students` reading comprehension, paraphrasing, reasoning, and critical thinking skills—that is why they were requested not to use the same words from the text when they answered the questions. Also, students were asked to type each answer in no more than three lines.

Reading comprehension exam questions:

Which character was personified? Support your idea with relevant examples from the input text.

What is the attitude of the pot towards its imperfection? Why?

What is the old woman`s attitude towards the pot?

What is the message of the text?

Do you think the old lady did the right thing in the end? Why?

[4] Link to the input text: https://cabiojinia.com/the-cracked-pot-the-perfect-pot-a-short-story/

In your opinion, what do flowers represent?

Besides the reading comprehension questions, intermediate students were assigned two writing tasks, as follows:

Answer the following question by writing a paragraph (10-15 lines): Do imperfections make us different in a good way? Support your ideas with relevant examples.

In 100-150 words, write your own story, on whichever topic you like, in which at least one of its characters is personified.

On the other hand, beginner students were assigned two texts based on which they had to decide whether the given statements were either true or false, answer two sentences, identify what certain words from the text referred to, and write a missing word from one text to complete the given sentences. For the writing part, students were given a set of pictures and were asked to write what Garfield does every day and at what time (Lefevre, 2022).

A challenge that was encountered while I was grading the second-year students` papers referred to a tough decision I had to make. I realised that three papers were identical. ***Figure 4*** presents the similarities between students` writings (please see the highlighted sentences). According to the official syllabus that was uploaded to the faculty`s website and to the course outline that was uploaded to the Google Classroom group, these three students should have retaken the seminar next year, but I decided to give them a failing final mark (i.e., 1/10) but also a second chance to get a passing grade by allowing them to take the resit exam—this time, onsite.

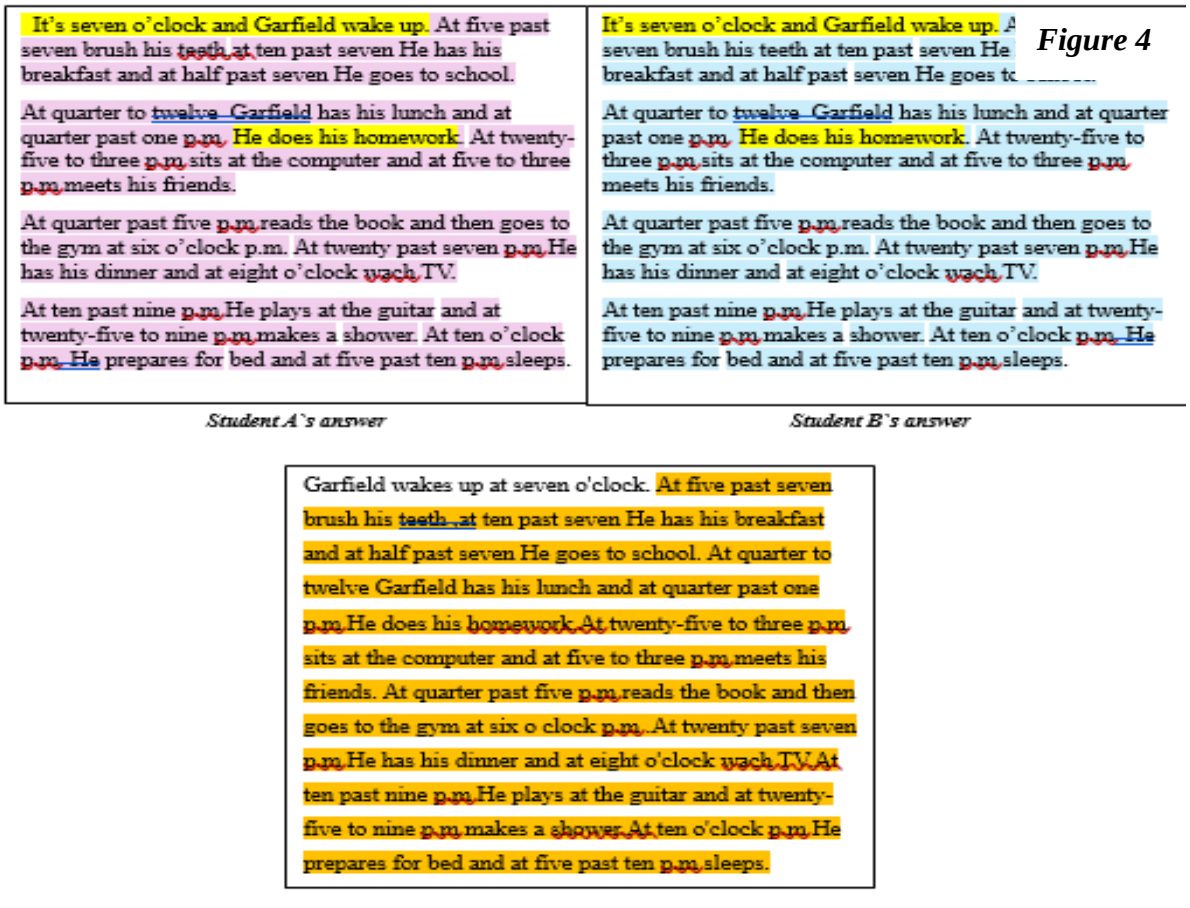
It's seven o'clock and Garfield wake up. At five past seven brush his teeth at ten past seven He has his breakfast and at half past seven He goes to school.
At quarter to twelve Garfield has his lunch and at quarter past one p.m. He does his homework. At twenty-five to three p.m. sits at the computer and at five to three p.m. meets his friends.
At quarter past five p.m. reads the book and then goes to the gym at six o'clock p.m. At twenty past seven p.m. He has his dinner and at eight o'clock watch TV.
At ten past nine p.m. He plays at the guitar and at twenty-five to nine p.m. makes a shower. At ten o'clock p.m. He prepares for bed and at five past ten p.m. sleeps.
Student A`s answer
It's seven o'clock and Garfield wake up. A seven brush his teeth at ten past seven He breakfast and at half past seven He goes tc
At quarter to twelve Garfield has his lunch and at quarter past one p.m. He does his homework. At twenty-five to three p.m. sits at the computer and at five to three p.m. meets his friends.
At quarter past five p.m. reads the book and then goes to the gym at six o'clock p.m. At twenty past seven p.m. He has his dinner and at eight o'clock watch TV.
At ten past nine p.m. He plays at the guitar and at twenty-five to nine p.m. makes a shower. At ten o'clock p.m. He prepares for bed and at five past ten p.m. sleeps.
Student B`s answer
Figure 4
Garfield wakes up at seven o'clock. At five past seven brush his teeth ,at ten past seven He has his breakfast and at half past seven He goes to school. At quarter to twelve Garfield has his lunch and at quarter past one p.m. He does his homework. At twenty-five to three p.m. sits at the computer and at five to three p.m. meets his friends. At quarter past five p.m. reads the book and then goes to the gym at six o clock p.m. At twenty past seven p.m. He has his dinner and at eight o'clock watch TV. At ten past nine p.m. He plays at the guitar and at twenty-five to nine p.m. makes a shower. At ten o'clock p.m. He prepares for bed and at five past ten p.m. sleeps.
Student C`s answer

FIGURE 4

This was not the first tough decision I have made—last academic year, at the end of the fall semester, I decided that the final grade should be the average between all the grades my

students got during the ongoing evaluation and the grade they got for attendance, resulting in higher final scores. Another compromise I made during the fall semester of this academic year was to let a student who attended only two seminars (out of seven) take the final exam because he came up with a plausible excuse.

A special situation occurred while I was calculating the first years` final scores at the end of the fall semester of 2023. One of my students got a mark for in-class active participation

First years` grades, fall 2023

(7.2/10), a passing mark on the final exam (5.5/10), but had no assignments submitted, so the final score was 4.36/10 which normally would be a failing grade. However, as the student succeeded in passing the final test, he was allowed to pass the class.

As groups were divided into "more advanced" and beginners and each group had a different syllabus and different materials to work on, students` progress was reflected in their final grades (***Figure 5*** and ***Figure 6***). Students who were marked as "absent" either quit university or did not show up for the final exam.

CONCLUSIONS AND FURTHER APPROACHES

Focusing on the roots of the challenges that are encountered by early teachers, the literature shows that "the practical experience is, in most of the training programmes, too short, too late, and not sufficiently focused on reality of the classrooms" (Crandall, 2000).

As for possible solutions for newly qualified teachers who have to deal with multi-level university students, I came to the conclusion that, if each class is divided into groups of beginners and "more-advanced" learners and the teacher works with them differently from the beginning of the semester—even if it is tougher to work with two groups concomitantly, it is more likely for the instructor to get better outcomes.

Asking learners for an end-of-term written feedback seemed to be useful because I realised that my students prefer topics that are related to real life, with a greater emphasis on conversations (and some of them more challenging tasks), to grammar, writing essays, or text analysis. Consequently, the lessons that were planned in advance for the spring semester of 2024 will mainly focus on communication, but students will (still) have a number of assignments and submission deadlines.

For "more advanced" first-year learners, instead of assigning them sets of tasks after each class, the assignments (together with their instructions and deadlines) were included in the course outline from the very beginning (Ur, 2016). The first assignment will consist of a recorded presentation: students will be asked to choose a colleague/two colleagues to work with, choose a presentation topic from an assigned list, and create a 10/15-minute report. Also,

they will be asked to design a PowerPoint/Prezi presentation—while watching the audio-video recording, the viewer should see the presenter and his/her slides at the same time. The second assignment will be based on the audio-video recording that will imply filling in the self-and peer-assessment grids. The last assignment will be a research-based essay of at least 100 words. Students will have to type their essays and correct each other's papers using the "Track Changes" function before uploading them to Moodle (Turnitin plugin will be activated) and, if their originality report indicates a higher percentage than the one that was mentioned in the course outline or plagiarism, they will have the possibility to resubmit their work before the deadline. In preparation for the final exam, elective (but highly recommended) writing tasks will be assigned—students will not win or lose points for fulfilling them, but they will be offered suggestions for further writing skills improvement.

On the other hand, to achieve progress, beginner learners` assignments will consist of:

doing all the exercises from "Revision and evaluation" section from the end of each unit from the textbook and bring them to class so the teacher can grade them and give feedback; a 3-minute audio-video recorded role-play on a topic they will chose from the assigned list.

From personal experience, I strongly believe all beginning teachers should have on one hand, the opportunity to be monitored by a mentor who corrects trainees` approaches and, on the other hand, the support from the teaching and administrative staff of the institutions they work for, both being important as they make the NQT feel as part of the community.

BIBLIOGRAPHY

Ainslie, S., 1994. Mixed Ability Teaching: Meeting Learners` Needs, London: s.n.

Aldrich, J. D., n.d. Making PowerPoint Slides. Avoiding the Pitfalls of Bad Slides, s.l.: s.n.

Anon., n.d. Formative Assessment. Assessing student progress during learning to adjust and improve instruction.. [Online]

Available at: https://www.buffalo.edu/catt/develop/design/designing-assessments/formative-assessment.html

Anon., n.d. Mid-term. [Online]

Available at: https://tophat.com/glossary/m/mid-term/

Bennett, T., 2011. Not quite a teacher: target practice for beginning teachers. s.l.:Continuum International Publishing Group.

Çelik, O. T. & Kahraman, Ü., 2020. The Challenges of Beginning Teachers Experience In The Early Years of Teaching. Pamukkale University Journal of Education, pp. 179-205.

Lazar, G., 1993. Literature and Language Teaching. A guide for teachers and trainers. s.l.:Cambridge University Press.

Lefevre, S., 2022. Daily routine - Garfield's Day. [Online]

Available at: https://en.islcollective.com/english-esl-worksheets/grammar-topic/present-simple-tense/daily-routine-garfields-day/141510

Roberts, M., 2007. Teaching in the Multilevel Classroom. [Online]

Available at: https://atlasabe.org/resource/teaching-in-the-multilevel-classroom/

Rotaru, M., 2023 . Teaching English to university students: challenges of a newly qualified teacher. Iași: s.n.

Ur, P., 2016. Penny Ur`s 100 Teaching Tips. s.l.:Cambridge University Press.

PROPAGANDA, FREEDOM, AND LITERATURE

Veronica –Alina Constănceanu
Scientific Researcher III, PhD, Romanian Academy, Timișoara Branch, Institute of Banat Studies

Abstract: The dramatic text has a life of its own, in fact it only really exists when it is performed on stage. Thus, the text gets even closer to the audience, the direct address makes the viewer feels like being an integral part of the story. The advantages and disadvantages of dramatic literature can be outlined from this mixture made of text &performance. In recent years, important studies have been written about dramaturgy, about the social and political context that influenced dramatic literature (and not only). And when it came to post-war dramaturgy, there was a lot of discussion about the connection between propaganda and literature, some authors were more attracted to propaganda (wanting to see their texts coming to life on a stage), others made efforts to stay in the aesthetic sphere. In this article we will focus on the works of three very different (women) authors.

Keywords: propaganda, censorship, dramatic literature, performance, freedom

Textul dramatic are o viață aparte, de fapt el există cu adevărat doar atunci când e jucat pe scenă. Atunci textul se apropie si mai mult de public, adresarea directă face ca spectatorul să simtă ca e parte integrantă din poveste. De aici vin și avantajele dar și dezavantajele literaturii dramatice. S-au scris in ultimii ani studii importante despre dramaturgie, despre contextul social și politic care a influențat literatura dramatică (și nu numai). Și atunci când a fost vorba de dramaturgia postbelică s- a discutat mult despre legătura dintre propagandă și literatură, unii autori au fost atrași mai mult de propagandă (pentru a-și vedea textele jucate), alții au făcut eforturi pentru a rămâne in sfera esteticului. Am ales pentru acest articol trei autoare, foarte diferite. Și o să încep cu exemplul negativ.

Ideologizare aplicată. Piesele Constanței Bratu se înscriu în demersul propagandei oficiale de a se infiltra insidios la orice nivel. Deși publicate în anii ’60, aceste texte sunt puternic ideologizate, proletcultismul fiind încă la mare cinste. Sunt texte scrise pentru teatrul de amatori, iar mesajul artistic era secundar. Constanța Bratu scrie în primul rând satire. *Odorul maichii* e o farsă într-un act (trei tablouri) care opune unor mentalități învechite, altele considerate progresiste. Întreaga acțiune se petrece într-un bloc dat recent în folosință, viața a două familii fiind adusă în prim-plan. Marioara Botez scrie un articol pentru gazeta de perete împotriva celor care nu păstrează curățenia și liniștea în bloc, dar, în același timp, nici ea nu poate renunța la vechile năravuri, încercând să crească un porc în baie, familia fiind astfel obligată să folosească băile vecinilor. Încă țărani, locatarii blocului nu știu să se comporte în noua situație. Cei care iau atitudine împotriva ei sunt în primul rând cei doi copii: Gigel (șase ani) și Dina (muncitoare fruntașă, cu o conduită ireproșabilă). Pentru a diversifica acțiunea, altfel mult prea monotonă și plictisitoare, autoarea introduce și un plan secundar, o poveste de iubire între Dina și Sandu Doda, și el muncitor fruntaș, opus fratelui său, Mișu, pictor nonconformist, erou evident negativ, dar recuperabil. Finalul este unul fericit, răul fiind dat în vileag, la gazeta de perete ajungând și Marioara Botez cu porcul ei. Piesa are un deznodământ previzibil, important fiind mesajul și punerea la zid a defectelor netolerate de socialism. Personajele sunt schematice și sunt clar împărțite în pozitive și negative. Nu există drame interioare sau conflicte psihologice. Importante sunt doar cele care se văd și lasă urme, aducând pe calea cea dreaptă pe cei care au greșit. Aceeași schemă o regăsim și în celelalte piese: *Postul*

X (farsă în două tablouri), *Tovarășul a uitat replica* (piesă într-un act), *aceeași tactică* (farsă în două părți).

Defectele morale dau rebuturi și în câmpul muncii. Ion Vârcolan, personajul central din *Postul X*, un băiat inteligent, dar înfumurat, e un fel de Don Juan, zdrobind inimi, fără a avea remușcări, dar nu-și îndeplinește planul, rebutează piesă după piesă. Colegii hotărăsc să-i întindă o mână de ajutor, să-l aducă pe calea cea dreaptă. Tânărul va intra în brigada condusă de Oltea Banu, cu care se va căsători în final, căci, din dragoste pentru ea, se va schimba atât de mult încât va fi asemenea idealului pe care tânăra utemistă, fruntașă în muncă, îl căuta.

Constanța Bratu încearcă să folosească mici trucuri pentru a distruge cumva monotonia acestor piese *programatice*. În *Tovarășul a uitat replica* există o pendulare între *actualitate* și *retrospectivă*. Subiectul e același: „dragostea, ca factor puternic de transformare a caracterului unui tânăr", așa cum e notat în indicațiile de regie ce însoțesc textul. [1] Aceste scurte comentarii critice au de fapt rolul de a îndruma regizorii și actorii amatori, de a-i ajuta să pună în scenă textul dat, fără a neglija intențiile autorului și fără a neglija intențiile ideologice ale teatrului conceput pentru a modela mentalități.

Referindu-se la *Aceeași tactică*, George Dem. Loghin notează: „Multiple și variate sunt problemele ce-i preocupă pe muncitorii fabricii. Soluțiile adoptate pentru rezolvarea lor vădesc o conștiință matură, proprie celor ce stăpânesc mijloacele de producție și contribuie prin activitatea lor creatoare la fericirea și bunăstarea poporului. Despre trăsăturile conștiinței socialiste ce se dezvoltă în rândurile muncitorimii înaintate își propune să ne vorbească în piesa sa (...). Aceste trăsături apar cu atât mai pregnante, cu cât ele se afirmă în luptă cu elementele înapoiate ale societății, demascându-le și aruncându-le peste bord." [2]

Pentru că publicul țintă era în principal *clasa muncitoare*, nu e de mirare faptul că locul de desfășurare al acțiunii e o fabrică, desigur fiecare având și un club unde o brigadă pregătește un spectacol. Astăzi teatrul Constanței Bratu este datat, fiind unul bazat pe pseudo-conflicte, iar soluțiile propuse sunt tributare unei ideologii, evident falimentare. Limba vorbită de oamenii care încercau să devină *demni de vremurile pe care le trăiau* este una săracă în valențe stilistice, fiind una de lemn, în care lozincile pot fi ușor de depistat. Astăzi nu mai putem spune: „studiul atent al piesei și jocul bine gândit al interpreților pot fi garanția unui spectacol viu și izbutit", așa cum susținea Mugur Mardău în indicațiile de regie ce însoțesc *Tovarășul a uitat replica…*"[3]

Literatura subjugată politicului se perimează o dată cu trecerea timpului, iar piesele Constanței Bratu nu fac excepție. Ele au fost scrise doar pentru a sprijini ideologia comunistă.

Între proză și teatru. Traducătoare și prozatoare, Lucia Verona a început să scrie teatru în colaborare cu H. Salem. Au scris comedii, începând cu *Logodnicul,* care a avut premiera în 1978, la Turda. În 2000 îi apare primul volum individual de teatru, piese care așteaptă să fie jucate. Doar *Noaptea* a avut parte de un spectacol-lectură, la teatrul Essaïon din Paris la 6 ianuarie 1990, piesa fiind tradusă în franceză de Rodica Iliescu. Desigur, o anumită tentație a inovației se simte piesele fiind numite: comedie albastră (*Noaptea*), eurocomedie (*Grand Hotel Europa*) sau radiocomedie (*Povești cu zâne și amanți*). Observăm o aplecare spre comedie, chiar dacă uneori acest univers se simte mai bine în prezența unui râs amar. Teatrul e văzut ca o oglindă a realității, așa că lumea de pe scenă e recognoscibilă, autoarea prezentându-ne propriile obsesii, dileme, zbateri, pe fundalul unui trecut recent sau al unui prezent încă neașezat. *Noaptea* nu e doar povestea unui pictor, ci și a unei țări în care cultul personalității

[1] **cf. Constanţa Bratu *Tovarăşul a uitat replica…*, Bucureşti, Editura pentru Literatură (colecţia *Teatru de amatori*), 1964**

[2]George Dem. Loghin, *Piesa văzută de ...,* în Constanța Bratu, *Aceeași tactică*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, (colecţia *Teatru de amatori*), 1965, p. 71

[3] Mugur Mardău, *Indicații de regie*, în Constanța Bratu, *Tovarăşul a uitat replica…,* Bucureşti, Editura pentru Literatură (colecţia *Teatru de amatori*), 1964, p. 66

domină totul. Astfel, la aniversarea președintelui din Banania, discursurile rostite par luate din ziare mai vechi:

„*Primul ministru* (la microfon și în genunchi)**:** Mult iubite, stimate și venerate domnule Mare General, genialul nostru Președinte! Poporul din Banania, strâns unit în jurul dumneavoastră, sărbătorește astăzi împlinirea a 70 de ani de viață și 65 de ani de activitate revoluționară a celui care este Părintele patriei noastre, Fiul mult iubit al națiunii, Unchiul generos al poporului, Cumnatul progresului, Vărul dezvoltării, Nepotul istoriei, Bunicul viitorului, Nașul prezentului, Finul Universului, Creatorul Bananiei noi (Aplauze). E o zi mare pentru noi toți, suntem pătrunși de emoție, fericiți că putem fi martorii privilegiați ai unui asemenea eveniment istoric. De-a lungul și de-a latul acestor ani fericiți, în epoca de aur si de glorie care a început când ați venit în fruntea noastră, mult iubite Mare General-Președinte, Banania a devenit o țară din ce în ce mai în curs de dezvoltare multilaterală; nivelul de trai a crescut cu 258 la sută; dintr-o biată insuliță pierdută în ocean, o fostă colonie eminamente bananieră, am ajuns acum chiar să depășim producția de carne de vulpe roșie a unor țări dezvoltate; în același timp, Banania a devenit și o țară puternic industrializată; ajunge să cităm cele două ramuri principale: producția de roți pătrate și cea de bețe-n roate. În acest din urmă domeniu, de ce să nu o spunem, ocupăm chiar primul loc in lume. Nu există domeniu al vieții materiale sau spirituale care să nu fi progresat considerabil, și totul din inițiativa și cu sprijinul domniei voastre, iubitul nostru binefăcător și salvator, ocean al științei, fluviu al cunoașterii, galaxie a gândirii, Demiurgul Bananiei noi!”[4]

Grand Hotel Europa reduce lumea la un congres de anestezie, acolo unde teroriștii de toate tipurile își fac simțită prezența, euroanestezicul căutat fiind și un antidot politic, un element al manipulării. *Secretul atomic* atinge cu ironie lumea politică, dialogul între cei doi președinți caricaturizând tarele istoriei și nebunia dictatorilor-impostori. *Poveşti cu zâne şi amanți* coboară spre universul casnic, acolo unde iubirea e măcinată de o lume nemiloasă, care nu prea lasă loc pentru vise, dar nici nu le interzice.

Fiind vorba de comedii, conflictele nu sunt puternice, ci derizorii, dar reușesc mereu să urnească textul, să-l lase să se desfășoare în voie, uneori în ritm alert. Așa se întâmplă în *Secretul atomic*, în care președintele ales trebuie să preia toate prerogativele de la cel care tocmai își încheia mandatul. În locul discuției strict politice, care ar fi trebuit să aibă loc, cei doi pierd timpul ca la o agapă între prieteni, iar secretele de stat nu pot fi transmise, pentru că nimeni nu le cunoaște de fapt. Piesa devine o satiră politică, aproape universală. Aceasta este și dorința autoarei, care ne avertizează: „Povestea care urmează nu se petrece în vreuna din țările Terrei, nu se bazează pe întâmplări care au avut loc sau pe personaje reale. Ea este numai rodul unei imaginații perverse și întortocheate, care se încăpățânează să inventeze realitatea. O realitate a ficțiunii, bineînțeles. Așa că-i rog pe spectatori să nu se lase ispitiți de posibilitatea unor comparații, nici să ia drept aluzii unele complicate coincidențe (coincidențele, veți spune, sunt întotdeauna simple. Eroare! Coincidențele simple sunt clișee; simple, desigur). Ceea ce veți vedea este mai degrabă un basm. Deci, n-a fost odată, că de-ar fi Hi-Fi și nu Sci-Fi, ce s-ar mai bârfi...” [5]

Ca în orice comedie, personajele se împart în tabere adverse: cei buni și cei răi. Grig, pictorul talentat din *Noaptea* este dublat de Michel, cel care dorește să intre în grațiile mai marilor politici. Señora și Mai marele formează un cuplu de dictatori, ajutați de diverși funcționari, care au rolul de a prezenta doar lucrurile frumoase ale realității, iar, când acestea lipsesc, trebuie să le inventeze. Nu lipsește inventarea de telegrame de la puternicii lumi, inventarea de articole elogioase în presa internațională, în timp ce situația din Banania devine tot mai tristă, cu o presă aservită și cozi chiar și la banane.

[4] Lucia Verona, *Grand Hotel Europa (Noaptea; Grand Hotel Europa*; *Secretul atomic; Poveşti cu zâne şi amanţi*), Bucureşti, Editura TA , 2000, *Noaptea*, p. 25
[5] Idem, ibidem, *Secretul atomic,* p. 84

În *Secretul atomic* cei doi președinți sunt aproape caricaturi, iar președintele încă în funcțiune e chiar un infractor:

PREȘEDINTELE I: „Sunt un impostor. Nu sunt eu ultimul președinte ales nedemocratic. El a murit acum opt ani și jumătate, într-un accident de vânătoare. Eu eram dublura lui, sosia, cascadorul gata să moară în locul președintelui iubit... dar n-a fost să fie așa. Eram numai noi doi în poienița aceea când l-a lovit glontele. Ceilalți se aflau la 20-30 de metri. Când s-au apropiat în goană, n-a fost nevoie decât să-mi joc rolul. Nici o problemă, sunt actor profesionist și-l imitam la perfecție."[6]

Singurul secret pe care îl are de transmis e acela că nu știe nici un secret.

La fel, în *Grand Hotel Europa,* Profesorul e de fapt un manipulator, un individ lipsit de scrupule, pe lângă care Patronul pare chiar un inocent, chiar dacă folosește luarea de ostatici pentru a-și recupera tablourile care i se cuvin. Nu găsim personaje puternice, memorabile, ele vin și aici din tipologia deja existentă, sunt cumva pre-existenți textelor. Comediile Luciei Verona sunt alcătuite după modelul clasic, din două (*Noaptea, Grand Hotel*…) sau un singur act (*Secretul atomic, Povești cu zâne*…). Lipsesc detaliile de scenografie și indicațiile regizorale sunt aproape neglijate. Fiind vorba de comedii, stilul e în general unul alert, dialogul curge firesc. Desigur, personajele se autocaracterizează prin ceea ce își transmit, cititorul știind exact cu cine are de-a face. Ce pretenții am putea avea de la un președinte care prezintă astfel fișa postului?:

„*Președintele I***:** Domnule, aflați de la mine, meseria de președinte e palpitantă! Ba o reuniune la vârf, ba o mediere, un dineu, un mesaj, o primire, o manifestație de protest, un atentat, un autograf, ce mai, n-ai timp să te plictisești. De asta pot să vă asigur, chiar dacă uneori veți dori un strop de plictiseală, nu veți avea timp. Decât poate la inaugurări și comemorări, când trebuie să ascultați discursurile altora. Și ce discursuri, te apucă groaza! Dar am găsit și pentru asta un truc. Mă gândesc la ceva plăcut - o femeie frumoasă, o carte, o băutură bună și imediat se vede încântarea pe chipul meu. Sper că vă dați seama, un președinte nu are voie să pară plictisit. El trebuie să fie veșnic treaz, să vegheze asupra națiunii și să garanteze Constituția zi și noapte, fără nici un moment de pauză."[7] Lucia Verona se înscrie în nota unui modernism al vremurilor noastre, în care absurdul atinge orice strop de realitate, fie ea și literară.

În căutarea unui posibil echilibru. De pe băncile amfiteatrului de la Drept în arena dramaturgiei românești, acesta ar fi, pe scurt, drumul parcurs de Rodica Padina. Chiar dacă a publicat câteva romane, ea este în primul rând autoarea mai multor piese de teatru, adunate, până acum, în trei volume. Înainte de 1989, aceste texte au prins viață pe scenă, oglindind spiritul epocii, frământările și compromisurile ei. Fiecare text publicat este însoțit de cuvintele autoarei, de scurte confesiuni de tipul „*cum am scris…*", cuvinte care trădează un spirit ascuns printre metafore, într-o încercare de a scăpa de cotidian, de o anumită realitate care i se pare banală.

În demersul literar al Rodicăi Padina nu se pot distinge mai multe faze ale creației, dramaturgia sa este mereu egală cu sine, fără a ține cont de modă, experimente, curente. Acest fapt ar fi lăudabil, dacă ar fi făcut în folosul unei estetici proprii, dar mai curând avem de-a face cu un demers mimetic, o încercare de a scrie fără a pune mari probleme cititorului/spectatorului, un demers care asigură liniștea autoarei și posibilitatea ca, în acei ani întunecați, să-și vadă textele jucate. De la *Diavolul alb* (1972) la *De joi până duminică* (1989) ne aflăm în același univers centrat pe viața de familie, pe normele care o guvernează, asigurând stabilitatea unei lumi în mișcare aparentă.

Inovația lipsește la nivel tematic și al structurii dramatice. Piesele sunt drame (*Diavolul alb, Când iarba are chip de om),* farsă (*Weekend în Infern*), comedie (*Vila cu iluzii*), scenarii

[6] Lucia Verona, *Grand Hotel Europa (Noaptea; Grand Hotel Europa*; *Secretul atomic; Poveşti cu zâne şi amanţi*), Bucureşti, Editura TA , 2000, *Secretul atomic,* p 107-108

[7] Id. , ibid., *Secretul atomic,* p. 85

pentru teatrul TV (*De joi până duminică, Zborul* – de fapt reluarea unei piese mai vechi) sau scenariu de film (*Alo, aterizează străbunica*, urmat de încercarea de a-l transforma într-o piesă de teatru intitulată *La ce vârstă a murit Sofocle). Vila cu iluzii* a stat la baza unui *musical* care a avut premiera în decembrie 1983 la Teatrul de Operetă din București. Rodica Padina e interesată mai mult de dramele aparent mărunte, de legile care guvernează legăturile dintre oameni. Ea încearcă să construiască adevărate istorii personale, unele piese fiind legate prin personaje, altele prin subiect. Toate însă descriu universul casnic, văzut în toate situațiile posibile. Întrebarea esențială ar fi: în ce constă fericirea într-un cuplu? Sau: cum poate rezista un cuplu, ce-l poate face durabil: convenția socială, interesele, iubirea, obișnuința? Sigur, nu există un răspuns definitiv, există doar variante de răspuns. În *Diavolul alb*, Dana, tânăra plină de viață, e îndrăgostită de Barbu, medic de succes, aflat în pragul divorțului din cauza acestei aventuri. Procesul ar trebui să fie instrumentat de Ioana, mama Danei, cea care ascunde o poveste nefericită de iubire din propria-i tinerețe. Și, astfel, în text apar diferitele puncte de vedere, dar dialogurile sunt deseori convenționale, previzibile, la fel și finalul în care divorțul nu va avea loc. Compromisurile par a domina această lume, lucru subliniat și de povestea reluată peste un salt în timp de șase ani în *Când iarba are chip de om* . Diversele cupluri Barbu - Ștefana, Ioana - Zoltan, Horia - Corina se supun unor legi impuse de societate, dar și de un anumit implacabil al devenirii. Cu timpul, visele dispar, la fel și romantismele, rămâne doar cinismul, interesul și, poate, împlinirea profesională. Să nu uităm că Horia vrea să testeze un medicament nou și va reuși, eșecurile înlănțuindu-se doar în planul vieților personale. *Zborul* va relua povestea,dar identitatea personajelor va fi alta. Pseudo-accidentul din debutul acestei piese marchează întregul sub semnul lui *pseudo*. De fapt cuplul este personajul central al pieselor Rodicăi Padina. Nu avem de-a face cu prezentări inedite, poate și pentru că viața obișnuită pare a fi mereu aceeași, indiferent de epocă. Există de obicei un personaj care are rolul de a provoca incidente, de a sparge liniștea existentă în căutarea unei intrigi și a unei schimbări. Așa este Bogdan, băiețelul inteligent, dar uneori obraznic din *De joi până duminică,* sau străbunica din *Alo, aterizează străbunica!.* Sunt personaje care dezleagă orice mister și care aplanează conflictele, parcă știind ce își doresc celelalte. *De joi până duminică* e un text fără mare miză, în centrul atenției fiind cuplul Corina-Alin, a căror liniște interioară e tulburată de apariția unui copil străin, inteligent care pare a avea o misiune: aceea de a-i convinge că un copil al lor ar însemna o împlinire. Parcă textul are el însuși o misiune, o încercare de a oglindi o idee a propagandei politice a vremii, pentru că acțiunea nu pare veridică și nici personajele nu sunt bine conturate.

Din aceeași tipologie face parte și Dana, tânăra care, în *Diavolul alb*, tulbură liniștea cuplului Barbu-Ștefana. Dar, în același timp, ea este și un alter ego al mamei sale, având șansa de a repara greșeala pe care aceasta a făcut-o cândva. Celelalte personaje sunt decupate din cotidian, doar umbrele din *Diavolul alb* fiind personaje simbol, un cor antic, coborât în realitatea altor timpuri. Autoarea nu alcătuiește liste ale personajelor, trăsăturile acestora urmând a fi descoperite pe măsură ce textul se desfășoară în fața noastră. Sensibilitatea Rodicăi Padina este trădată de titlurile ușor metaforice ale pieselor, dar și de scurtele introduceri pe care le așază ca un preambul al propriilor texte. Formula predilectă e cea a pieselor în două acte, prologul fiind prezent în *Weekend în Infern, Când iarba are chip de om.* Motoul este adesea folosit, uneori cu rol ironic. Cum altfel putem considera remarca *în iad nu se întâmplă nimic rău* așezată în debutul unui piese în care personajele ajung chiar acolo?

Acțiunea se desfășoară mereu liniar, deznodământul fiind adeseori previzibil. Așa se întâmplă și atunci când autoarea încearcă o formulă inedită, precum farsă fantezistă. În *Weekend în Infern,* personajul principal, numit simplu El are un vis: în urma unui accident mortal, ajunge împreună cu soția sa în iad, acolo unde Ispituț le intermediază audiența, pe care Ea i-o cere Mai Marelui, dăruindu-i sufletele lor în schimbul a încă cincizeci de ani de viață. Dar, din fericire, El se trezește la timp… Literatura Rodicăi Padina aparține unui anumit timp căruia nu

i se poate sustrage. Chiar dacă nu folosește deloc limba de lemn a epocii, ea nu poate scăpa de un anumit schematism, dialogurile părând adesea false, convenționale sau dimpotrivă, mult prea metaforice și, implicit, la fel de false. „Simțul imprevizibilului în desfășurarea faptelor este insuficient cultivat. Tentativa de a îmbina situații complicate se dovedește artificioasă și inutilă."[8]

Dogmatismul care i s-ar putea reproșa autoarei e mai mult unul care ilustrează o epocă, deși autoarea are grijă să nu abordeze acele teme care să o ducă în pragul vreunui conflict cu politicul și implicit, în imposibilitatea de a scrie decât după șablonul permis de cenzura epocii. Dar prezența acesteia e simțită oricum, autocenzura fiind uneori evidentă, nu numai prin omiterea unor subiecte, ci tocmai prin abordarea cu precădere a altora. Rodica Padina se înscrie într-o direcție a dramaturgiei românești postbelice în care le mai găsim și pe Lucia Demetrius sau Ecaterina Oproiu, autoare care construiesc o perspectivă *feminină*, adjectiv care nu e neapărat peiorativ, dar în anumite cazuri ar putea să fie. Piesele ei de teatru sunt perimate, din cauza unei lipse inițiale de miză. nu neapărat datorită trecerii timpului.

De fapt, fiecare autoare a încercat sa se plieze pe subiectele specifice perioadei in care a scris, in speranța de a-și vedea piesele stând la baza unor spectacole cu succes la public. Azi lumea teatrului e interesată de alte subiecte, alte povești, alte drame.

BIBLIOGRAPHY

Constanța Bratu, *Postul X. Odorul maichii*. București, Editura pentru Literatură,(colecția *Teatru de amatori*.), 1964

Idem, *Tovarășul a uitat replica…,* București, Editura pentru Literatură (colecția *Teatru de amatori*), 1964

Idem, *Aceeași tactică*, București, Editura pentru Literatură, (colecția *Teatru de amatori*), 1965

George Dem. Loghin, *Piesa văzută de ...,* în Constanța Bratu, *Aceeași tactică*, București, Editura pentru Literatură, (colecția *Teatru de amatori*), 1965, p. 71

Mugur Mardău, *Indicații de regie*, în Constanța Bratu, *Tovarășul a uitat replica…,* București, Editura pentru Literatură (colecția *Teatru de amatori*), 1964, p. 66

Rodica Padina, *Când iarba are chip de om*…(*Când iarba are chip de om; Diavolul alb; Week-end în Infern*), București, Editura Eminescu, 1972

Idem, *Zborul. Vila cu iluzii.* Colecția „Rampa", București, Editura Eminescu, 1985

idem, *De joi până duminică. Alo, aterizează străbunica!.* Colecția „Rampa", București, Editura Eminescu, 1989

Paul Tutungiu, *Dramaturgia feminină de azi I. Viața particulară a lucrătorului din justiție,* „Teatrul", nr. 11,1988, noiembrie, p. 54-56, 61

H. Salem și Lucia Verona, *Luna de pe cer (Logodnicul; Dragoste la prima vedere; Luna de pe cer)*, București, Editura Cartea Românească, 1985

Lucia Verona, *Grand Hotel Europa (Noaptea; Grand Hotel Europa*; *Secretul atomic; Povești cu zâne și amanți*), București, Editura TA , 2000

[8] Paul Tutungiu, *Dramaturgia feminină de azi I. Viaţa particulară a lucrătorului din justiţie,* „Teatrul", nr. 11, noiembrie, p. 54

PERFORMANCE ART AS A POTENTIAL FORM OF BENJAMINIAN AURATIC EXPERIENCE

Daniela Vizireanu
Lit. Research Assistant, G. Călinescu Institute of Literary History and Theory of the Romanian Academy

Abstract: The following paper aims to briefly analyze how Frankflurt School theorist Walter Benjamin's concept of 'aura' from his unfinished essay 'The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction' can be reactualized in the context of performance art, using as a case of study the works of two émigré artists in North America between 70s – 80s: Ana Mendieta and Tehching Hsieh. Benjamin discusses the work of art in the age of its technical reproductibility in which the artistic product loose its authenticity, its uniqueness given by its creative process and its tradition throughtout the centuries (historical object). The auratic experience can be represented in the performative moment when the human body becomes, perhaps, the most authentic artistic product because the performer leaves himself to the will of the audience. In many cases, a performance can be considered interactive art because the audiece becomes the participant, as can be seen in the case of Marina Abramović and Chris Burden's works. Hence, performance art has a powerful militant dimension in which its cultural and social worth are being assessed.

Keywords: aura, performance art, authenticity, aestehetic value, live art.

Baudelaire remarca că omul de secol XIX nu se mai poate îmbrăca decât în negru (*le habit noir*[1]), deoarece suferă pentru destinul său social. Odată cu industrializarea, urbanizarea, crearea orarelor, globalizarea sub nenumăratele forme, timpul devine măsurabil, devenind, paradoxal, un inamic al omenirii – de vreme ce nu mai este un timp al contemplării. Cu prilejul expozițiilor anuale, al Saloanelelor pariziene, poetul analizează modul în care artele vizuale își revizuiesc și își reînnoiesc continuu principiile, ceea ce va duce și la o nouă concepție estetică asupra artei și a literaturii. Împotriva conceptului de frumos ubicuu al clasicismului, al modelelor antichității greco-romane cu prelungiri până în umanismul renascentist, frumosul baudelarian înseamnă și contrariul său – grotescul, fragmentarul, șocantul. Ceea ce îl va face pe Hugo Friedrich să vorbească în 1956 despre lirica modernismului european în termenii unor „categorii negative"[2], nu în sens depreciativ, ci definitoriu. Nu întâmplător, scriitorul german (după preludiile teoretice de secol XVIII *via* Rousseau, Diderot și poezia lui Novalis) îl va numi pe autorul *Florilor răului* – „poetul modernității"[3], și cel care l-a tradus pe E. A. Poe în spațiul occidental european. Această reconceptualizare a frumosului se va extinde în secolul al XX-lea prin kitsch, ready-made-uri, arta performativă și nu numai.

Walter Benjamin este și el preocupat de opera lui Baudelaire[4] dintr-o perspectivă socio-diacronică, traducându-i activitatea poetică în limba germană. Teoreticianul a făcut parte din așa numita Școală de la Frankfurt, înființată în perioada interbelică, însumând mai multe generații de intelectuali (mulți dintre ei cu origini evreiești): Theodor W. Adorno, Max

[1] Charles Baudelaire, *Pictorul vieţii moderne şi alte curiozităţi*. Traducere de Radu Toma. București, Editura Meridiane, 1992.
[2] Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*. Traducere în românește de Dieter Fuhrmann. Prefață de Mircea Martin. București, Univers, 1998, p. 18.
[3] *Ibid*., p, 18.
[4] V. *Charles Baudelaire: A Lyric Poet in the Era of High Capitalism*.

Horkheimer, Erich Fromm, Walter Benjamin, Jürgen Habermas, Karl-Otto Apel, Oskar Negt, Alfred Schmidt, Axel Honneth, disidenți neconfortabili cu sistemele capitaliste, fasciste. Venirea lui Hitler la putere și consolidarea nazismului au impus persecuții asupra membrilor școlii, fiind nevoiți să plece în exil. Institutul se mută la Geneva, apoi la New York la Universitatea din Columbia, iar din 1953 se reîntoarce în Germania.

Unul dintre cele mai cunoscute texte ale neomarxismului cultural nedogmatic de la Frankfurt este *Opera de artă în epoca reproductibilității sale tehnice*[5], în cele cinci variante ale sale, niciuna dintre acestea ajunsă la o formă finală, considerată „desăvârșită" de către autor. Acest eseu de filosofie și critică culturală este unul marcat de o tendință antiidealistă, Benjamin fiind apropriat de materialism, propunându-și să cerceteze lumea din cotidian, fără a ajunge neapărat la o teorie a cunoașterii (pentru că în felul acesta ar închide sistemul de gândire).

Critica stării de fapt la Benjamin urmărește modul în care reproducerea cu ușurință a obiectelor cu valoare culturală modifică raportul maselor cu arta, un raport progresist (și înainte de asta, ideea că arta devine accesibilă pentru mase), odată cu fenomene precum consumismul, mass-media, cultura populară, societățile postindustriale, tehnologiile avansate de informare și de comunicare, dezvolarea unei „psihologii" a eclectismului, acea unitate dezorganizată bazată pe multiciplitate pe care în 1979 Jean François Lyotard o definea, deja în postmodernism, astfel:

> Eclecticism is the degree zero of contemporary general culture: one listens to reggae, watches a western, eats McDonald's food for lunch and local cuisine for dinner, wear Paris perfume in Tokyo and 'retro' clothes in Hong Kong; knowledge is a matter of TV games. It's easy to find a public for eclectic works. By becoming kitsch, art panders to the confusion which reigns in the 'taste' of the patrons. Artists, gallery, owners, critics, and public wallow together in the 'anything goes', and the epoch is on of slackening. But the realism of the 'anything goes' is of money; in the absence of aesthetic criteria, it remains possible and useful to assess the value of works of art according to the profits they yield.[6]

De altfel, tema dominării naturii de către omul rațional, pragmatic este una de interes pentru membrii școlii între anii '30-'50.

Pentru Benjamin, cunoașterea teoretică trebuie să aibă o miză practică, deși teoriile sale sunt mai degrabă antiautoritare. Punctul de pornire este sentimentul alienării pe fondul consumismului global, fără a propune, totuși, soluții. „În principiu, opera de artă a fost dintotdeauna reproductibiă."[7] remarcă teoreticianul, însă la început scopul era mai degrabă unul didactic: exersarea și răspândirea. În perioada renascentistă, educația instituționalizată era foarte importantă datorită apariției academiilor, fenomen ce a condus la o altă viziune asupra artei: artiștii europeni devin în secolul al XVI-lea educați la școlile din Vatican, Florența, în Franța și Anglia, primind statutul de 'Royal Academicians'.[8] În secolul al XVIII-lea, artistul-muzician avea ca singur mod de exprimare spațiul aristocrat, fiind dependent de patronaj,

[5] Walter Benjamin, *Opera de artă în epoca reproducerii sale tehnice*. Ediție critică de Burkhardt Linder, cu colaborarea lui Simon Broll și Jessica Nitsche. Traducerea din limba germană de Christian Ferencz-Flatz. Cluj-Napoca, Editura Tact, 2015.

[6] Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge.* Translation from French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Foreword by Frederic Jameson. United kidngom, Manchester University Press, 1984, p. 76.

[7] Walter Benjamin, *Opera de artă*..., p. 152.

[8] Jonathan Harris, *Art History: The Key Concepts*. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York, 2006, p. 6.

implicit de gustul celor de la curte. Mozart este un caz prolific de artist-artizan – cu o educație muzicală primită de la tată, el cântă la curtea regelui austriac până înțelege că din acea poziție înaltă nu va putea fi niciodată un compozitor. Miza era satisfacerea gusturilor aristocraților, nu inovarea muzicii europene.[9]

În procesele de reproducere artistică, grecii foloseau mulajul și baterea în monedă, alcătuind ca obiecte de valoare *în masă* bronzurile, teracotele, monezile. Tiparul va conduce la reproducerea tehnică în domeniul literaturii, în decursul Evului Mediu – calcografia și procedeele acvaforte, iar la începutul secolului al XIX-lea apare litografia. Odată cu fotografia, arta cunoaște una dintre cele mai mari crize de reprezentare: portretul pictorului nu va mai putea rivaliza cu obiectivul aparatului de fotografiat care redă „fidel" imaginea realității. Benjamin observă faptul că o reproducere, chiar perfectă, a produsului artistic conține întotdeauna o lipsă, adică „situarea aici și acum a operei de artă"[10]. Această autenticitate primordială se sustrage procesului de reproducere mecanică fiindcă implică întreaga istoricitate a operei respective, adică tradiția sa de-a lungul secolelor și a contextelor socio-culturale:

> Unicitatea operei de artă e totuna cu ancorarea ei în contextul unei tradiții. Firește, această tradiție este ea însăși vie, cunoscând o permanentă transformare. O statuie antică a lui Venus, bunăoară, aparținea de o cu totul altă tradiție la greci, care făceau din ea un obiect de cult, decât la clericii medievali, care vedeau în ea un idol nefast. Ceea ce remarcau, ambii deopotrivă, era tocmai caracterul ei unic, altfel spus: aura sa.[11]

În vechime, operele de artă erau realizate în scopul unor practici magice, religioase, având o funcție ritualică foarte bine stabilită. Reprezentările animaliere ale popoarelor primitive pe pereții grotelor sau pe stânci îndeplineau o funcție magică, chiar și la un nivel rudimentar, la fel și triburile care se deghizau folosind piei de animale în timpul sărbătorilor, prin dansurile lor dorind să dobândească puterea asupra prăzii, trimisă de zeități. Or, odată cu epoca multiplicării tehnice, arta s-a desprins pentru întâia oară de fundamentul său cultic. Acest proces al multiplicării va schimba definitiv raportul omului cu arta pentru că, înainte de toate, nu se va mai adresa doar câtorva categorii sociale, ci va fi la îndemâna tuturor. Același lucru se întâmplă și în domeniul muzical, prin apariția filarmonicii și a ideii de concert ca practică de consum: accentul se mută de la spațiul salonului regal înspre muzicianul care are un public din ce în ce mai diversificat. Această stare de fapt va duce, inevitabil, la o democratizare a publicului precum în cazul artelor.

Odată ce produsul nu mai are pretenția de unicitate, opera de artă își asumă statutul de a fi reprodusă.[12] Așa se poate explica ilustrarea realizată de Gombrich de la „Cursă de cai la Epsom" a lui Theodore Gericault (1821) la popularitatea cronofotografiile lui Eadweard Muybridge precum „Cal în galop" (1872), menite să capteze în detaliu mișcarea, prezentând-o animat, lucru imposibil picturii.[13]

Pentru Benjamin, receptarea unui produs artistic se petrece pe două planuri, greu de reconciliat între ele: valoarea de cult și valoarea de exponat: „[...], și astăzi opera de artă devine, prin accentul absolut ce cade pe valoarea sa de expunere, un produs caracterizat îndeosebi prin

[9] Norbert Elias, *Mozart. Portrait of a Genius*. Edited by Michael Schröter. Translated by Edmund Jephcott. Cambridge – Malden: Polity Press, 1993 [1991], Part I: Sociological Reflections on Mozart, cap. „Bourgeois Musicians in Court Society", pp. 10-27; „Craftsmen's Art and Artists' Art", pp. 42-49.
[10] Benjamin, *op. cit*., p. 153.
[11] *Ibid*., p. 157.
[12] *Ibid*., p. 158.
[13] Gombrich, E. H., *Istoria artei*. Traducere de Nicolae Constantinescu. București, Editura Art, 2020, pp. 28-29.

niște funcții cu totul noi; în rândul acestora, funcția de care noi luăm act în prima instanță – cea artistică – se vădește a fi în egală măsură tocmai aceea pe care va trebui ulterior să o recunoaștem din contră, ca fiind cu totul accesorie."[14]

Punctul de pornire al lucrării de față a fost Baudelaire și reflecțiile sale asupra artei, fiind un demers îndeosebi îndreptățit și apropriat de conceptul auratic din opera teoreticianului. Editorul german al operei benjaminiene, Burkhardt Linder, consideră că această idee izvorăște din relectura scriitorilor francezi: „În însemnările sale mai târzii, Benjamin a continuat să lucreze deopotrivă și la dezvoltarea teoriei sale asupra aurei. Caracterul inabordabil al aurei, inerent schemei spațiale apropiere-depărtare, este contemplat acum prin modelul antropologic al ridicării reciproce a privirii și al reîntoarcerii privirii. Această nouă încercare de fecundare a conceptului de aură este strâns legată de redactarea studiilor lui Benjamin despre Baudelaire, dar și de lecturile sale reînnoite din Proust și Valéry."[15]

De la 1935 (de când datează ideile benjaminiene cu privire la statutul artei în epoca modernismului și a avalanșei tehnologice în genere) și până la sfârșitul veacului trecut, arta a cunoscut multiple forme de rebeliune ideatică în fața canoanelor și a îndosarierilor obiectuale și conceptuale. În secolul XX au existat cele mai radicale tendințe de reinventare în fața tradițiilor și a moștenirilor de reprezentare: mișcările de avangardă de la Cabaret Voltaire, dadaismul, futurismul italian, Școala de la Bauhaus, arta cinetică, expresionismul abstract american[16], nouveau réalisme, *land art*-ul, acționismul vienez, fluxus, *the living theatre*, *process art*, arta conceptuală a lui Joseph Beuys, minimalismul, *performance*-ul, *arte povera*, pop art-ul lui Andy Warhol, *bad painting*, arta feministă, instalațiile, *graffito*-ul, arta digitală și lista rămâne cu generozitate deschisă. Toate aceste demersuri potențează ideea conform căreia arta devine din ce în ce mai atotcuprinzătoare și activă. De pildă, în *performance*, publicul este implicat aproape organic în procesul de creație, deoarece accentul se mută dinspre rezultat (unitate) către procesul în sine.

David Hopkins în *After Modern Art: 1945-2000*[17] menționează care sunt rădăcinile artei performative a corpului, identificând trăsătura auratică specifică acestui tip de reprezentare, fără a face, totuși, vreo mențiune la conceptul benjaminian:

> The concept of Body Art, which had first been articulate (as 'body work') in an article of 1970 by the critic Willoughby Sharp, osensibly designated a genre of live performace, following modes established by precursors such as Yves Klein and Fluxus performers, in which artist used their bodies as their materials. [...] In effect, the form relied, like Land Art, on photographic mediation. Examples range from Bruce Nauman's recordings of his audience-less 'performances' to the films in which the German artist Rebecca Horn investigates the possibilities of peculiar body extensions, cross-fertilizing nineteenth-century medical prosthetics with the nursery terrors of Heinrich Hoffmann's *Struwwelpeter*. However, even in photographic form,

[14] Benjamin, *op. cit*, p. 160.
[15] Burkhardt Linder, postfață „Ora fatidică a artei" în Benjamin, *op. cit*., p. 391.
[16] *Action painting* a influențat major poezia de la New York din anii '50 prin creearea mișcării *Action poetry*, v. *Manifestul personist* (1965) al lui Frank O'Hara – un protest împotriva teoriei, a luciditații, a construcției. Au făcut parte poeți ca Barbara Guest, John Ashbery, Kenneth Koch. Motivul fundamental al poemelor este *happening-ul* existențial, maxima spontaneitate și libertate în actul poetic: primul gând, prima senzație, primul sentiment *via* Gheorghe Crăciun, *Aibsergul poeziei moderne*. Ediție îngrijită de Carmen Mușat și Oana Crăciun. Cuvînt înainte de Caius Dobrescu. Postfață de Mircea Martin. Iași, Polirom, 2017, pp. 325-326.
[17] David Hopkins, *After Modern Art: 1945-2000*, subcap. "Questions of 'presence': Body Art and Performance", New York, Oxford University Press, 2000.

> Kelly felt that the literal presence of the artist heralded a newle 'auratic', and commodifiable art.[18]

Atunci când produsul artistic se autolegitimează drept *a process in the making*, putem vorbi despre o formă de reactualizare a experienței auratice despre care discuta Benjamin în anii '30. Acel „aici și acum" reprezintă, în fond, momentul performativ al artistului: unicitatea corpului uman devine experiența auratică, poate, cea mai autentică dintre toate pentru că performatorul se lasă în voia publicului. E autenticitate *maximă* pentru că miza este propria viață, uneori ajungând la deces în timpul spectacolului. În 1971, Chris Burden a realizat 'Shoot', moment în care a fost împușcat neletal în umărul stâng, un *performance* dur, care poate fi și o ironie la adresa legilor statele (de vreme ce în Statele Unite ale Americii deptul de a deține și de purta arme este un drept fundamental, protejat de al Doilea Amendament), dar și un mesaj social de *awareness* cu privire la războiul din Vietnam.

Arthur C. Danto dedică în *What art is*[19] un capitol acestui tip de practică artistică în capitolul 'The Body in Philosophy and Art'[20], iar atunci când vorbește despre filosofie lui Kant, scriitorul oferă propria definiție asupra artei, drept '[…] theory of art and my own effort at a definition of the work of art as an embodied meaning.'[21] Arta ca semnificație *întruchipată* devine pentru artiștii performativi una dintre cele mai importante forme de expresie. Bunăoară, Marina Abramović în *performance*-ul 'Rhythm 0' din 1974 și-a dorit ca publicul să devină forța activă și totalizantă a momentului: pe o masă sunt așezate șaptezeci și două de obiecte diverse pe care oamenii au voie să le folosească în orice fel doresc, fără a se simți responsabili de consecințe, timp de șase ore. Printre ele se aflau ulei de măsline, un trandafir, lanțuri, un bici, bisturiu, un pistol cu un glonț etc. Corpul artistei devine obiectul, iar celelalte ustensilele. În arta performativă, raportul artist-public este unul muabil: prin act, artistul nu mai vrea să se lase cunoscut publicului, ci vrea, de fapt, să cunoască audiența, să-i testeze și să-i psihanalizeze limitele. Acest tip de spectacol poate fi încadrat în ceea ce se numește *endurance art*, care redefinește cel mai bine aura benjaminiană, cu precizarea esențială că un spectacol ca al artistei sârbe, de exemplu, chiar dacă nu poate fi reprodus, lui îi lipsește istoricitatea, de vreme ce corpul uman e efemer, iar accentul cade pe clipa imediată, pe *happening*-ul existențial.

Ana Mendieta și Tehching Hsieh sunt doi artiști performativi care au avut numeroase spectacole în anii '70-'80 în spațiul american, cea dintâi de origine cubaneză, iar Hsieh – originar din Taiwan. Amândoi au un statut de provizorat identitar, provenind din familii de imigranți, marcați de fenomenul migrației, purtători ai unui caleidoscop identitar, fracturat și vulnerabilizat de aspectele lingvistice, financiare, culturale. Spațiul alterității și amplele procese auctoriale de reflexie, analiză și de reprezentare în lume prin pluriperspectivism și multiple posturi sociale devin mărci particularizante pentru cei doi. Mendieta a fost o artistă preocupată de corpul feminin, descătușarea acestuia de regulile falocratice ale societății și de reîntregirea cu natura, explorând în lucrările sale animismul și arta rupestră. 'Rape Scene' este un *performance* din 1973, alcătuit ca răspuns la un viol și o crimă care s-au petrecut în campusul Universității din Iowa, unde artista studia în acea perioadă. Mendieta și-a invitat colegii în apartamentul său în timp ce reprezenta prin propriul corp o scenă a violenței domestice și a agresiunii sexuale pe care publicul trebuia să o privească. Ca și în cazul lui Abramović, trupul devine principalul obiect de creație și o dovadă a monopolizării și a colonizării diacronice de către egida masculină. Un alt spectacol este 'Untitled (Death of a Chicken)' realizat cu un an înainte, când artista a apărut în fața spectatorilor goală, ținând în mâini o găină decapitată, în spasmele finale. Sângele i-a stropit corpul, dorind prin acest demers să trimită la ideea violenței

[18] *Ibid*., pp. 187-188.
[19] Arthur C. Danto: *What art is*. Yale University Press, New Haven & London, 2013.
[20] *Ibid*., pp. 96-97.
[21] *Ibid*., p. 129.

sacrificiului din lumea profană, consumistă și superficială în care trăia. O altă ocazie în care folosește sângele animal (familiar din ritualurile afro-cubaneze ale religiei santería) folosind și vopsea tempera este în 'Body Tracks' din 1982, unde creează amprente ale mâinilor pe hârtia albă, desenând diverse siluete feminine. Între 1973-1985 a creat seriile 'Silueta', siluete feminine în nisip, noroi, iarbă, folosind frunze și crengi, propriul corp devenind demersul dialogic și ritualic cu lumea ancestrală, într-un amestec de *body art*, *land art* și *performance*. În 'Corazón de roca con sangre (Heart of Rock with Blood)', Mendieta realizează un *performance* prin care silueta devine *imprimată* în piatră, în proximitatea malului noroios al râului. Iar 'Ochún' (1981) este o reprezentare a zeiței apelor din religia familiei sale, probabil o trimitere și la experiența traumatică de imigrantă, un soi de tranziție între locul natal și patria-surogat.

Tehching Hsieh explorează în *performance*-urile sale transformările fizice în fața timpului, dar și experiențe de-a dreptul violente. De exemplu, în 1973 documentează 'Jump Piece': tânărul sare de la fereastra etajului doi dintr-o casă taiwaneză, rupându-și ambele glezne la impactul cu cimentul. Un an mai târziu, Joseph Beuys organizează în New York *performance*-ul 'I Like America and America Likes Me', într-un gest neoavangardist de reconciliere inter și transnațională cu trimitere la războiul din Vietnam. Artistul petrece opt ore pe zi, timp de trei zile consecutive, locuind într-o cameră cu un coiot pentru a sugera un fel de exorcizare a traumelor naționale. În cazul lui acestui act performativ putem vorbi despre o recuperare a istoricității produsului artistic, în ceea ce privește istoria poporului, americanii nativi, amerindienii și coiotul drept imagine arhetipală.

Multe dintre spectacolele lui Hsieh sunt realizate de-a lungul unui an și poartă titlul generic 'One Year Performance'. De pildă, între 1978-1979 înregistrează 'Cage Piece', timp în care a stat închis într-o cușcă de lemn, dotată minimal cu câteva obiecte de uz casnic. În acest timp, nu a vorbit cu nimeni, nu a scris sau citit, nu s-a uitat la televizor și nu a ascultat radioul. În unele zile din lună, între orele 11-17, oamenii puteau veni să urmărească spectacolul acestuia. Anul următor realizează 'Time Clock Piece', perioadă în care lovește cu pumnul un ceas din oră în oră și face o fotografie de fiecare dată. Filmul însumează 6 minute cu peste opt mii de fotografii, din ziua „0" (când și-a ras părul) până în ziua 365. Creșterea părului reflectă trecerea dictatorială a timpului. În următorul an (1981-1982), lucrează la 'Outdoor Piece', *performance* în care stă în tot acest timp afară, pe străzile newyorkeze, fără a intra în niciun spațiu închis – în corturi, trenuri, mașini, case, magazine etc.[22] Are la el doar un rucsac și un sac de dormit. Între 1983-1984 are loc 'Rope Piece', împreună cu artista Linda Montano. Cei doi au stat timp de un an legați cu o frânghie de aproximativ doi metri și jumătate, fără a avea voie să se atingă unul pe celălalt, explorând sentimentele conjugalității și a nevoii umane de proximitate. Următoarele două *performance*-uri sunt mai degrabă o negație a actului artistic, *per se*: în 'No Art Piece' (1985-1986), Hsieh nu a mai avut niciun fel de contact cu arta, nu a vizitat muzee sau galerii de artă, nu a produs și nu a citit nimic din acest domeniu. Ultimul mare proiect artistic este 'Thirteen Year Plan' între 1986-1999, când a continuat să creeze artă, fără a mai publica ceva timp de trei decenii. După lunga perioadă de tăcere autoimpusă, la 1 ianuarie 2000 a publicat un soi de raport-colaj în care a anunțat audiența că s-a ținut de promisiune. Lucrările sale reprezintă forme de explorare a timpului – de aceea ele impun un interval temporal îndelungat, analizând multiple formă de singurătate, de gândire liberă și, în fond, înregistrând schimbările și metamorfozele condiției umane. Atât *performance*-urile sale, cât și cele ale Anei Mendieta au fost documentate fotografic.

Secolul XX a fost marcat de multe puncte de tensiune, care au influențat major spațiul artistic global: războaiele mondiale, crizele financiare, mișcările feministe din ce în ce mai pronunțate după anii '60, activismul social, cultura consumatorului, revoltele eco. Studiile

[22] Singura excepție este atunci când poliția locală îl arestează pentru câteva ore.

culturale (promovate mai ales în universitățile americane începând cu anii ’60) și-au propus o nouă înțelegere a culturii prin cercetarea diverselor tipuri de marginali. De altfel, un pilon fundamental metodologic pentru studiile culturale constă într-o refrazare a marxismului – critica inegalităților sociale și devoalarea sistemelor de oprimare. Studiile postcoloniale înglobează și ele o combinație abstractă a problemelor propuse în alte domenii noi de studiu: discursul minorităților, studiile latino-americane, africane, din lumea a treia, explorând astfel diverse forme de expresie, care participă la hegemonizarea interculturală. Ele reprezintă o parte importantă a proiectului revizionist din mediul academic, alături de alte discursuri: studiile Chicano, studiile entice și de gen[23], ajungând să înlocuiască *commonwealth literature* și *commonwealth studies*.

Cabaretul și vodevilurile au inspirat dadaismul către o nouă pespectivă asupra artei și a literaturii, ceea ce a dus la o schismă pentru totdeauna față de îndosarierile totalizante dintre arta elitelor și cultura de masă. După suprarealismul bretonian, Isidor Isou a creat lettrismul ca formă artistică de distrugere a cuvintelor cu ajutorul literelor, iar John Cage a inovat domeniul muzical prin aleatoriu și nedeterminare. În perioada postbelică, arta performativă a încercat să definească posibilitățile experienței auratice benjaminiene, reactualizate atipic și autentic până la paroxism, mai ales prin explorarea corpului uman și recontextualizarea lui în diverse medii sociale, naturale, instituționale și domestice.

BIBLIOGRAPHY

Baudelaire, Charles: *Pictorul vieţii moderne şi alte curiozităţi*. Traducere de Radu Toma. Editura Meridiane, Bucureşti, 1992.

Benjamin, Walter: *Opera de artă în epoca reproducerii sale tehnice*. Ediție critică de Burkhardt Linder, cu colaborarea lui Simon Broll și Jessica Nitsche. Traducerea din limba germană de Christian Ferencz-Flatz. Cluj-Napoca, Editura Tact, 2015.

Crăciun, Gheorghe: *Aibsergul poeziei moderne*. Ediție îngrijită de Carmen Mușat și Oana Crăciun. Cuvînt înainte de Caius Dobrescu. Postfață de Mircea Martin. Iași, Polirom, 2017.

Danto, Arthur C.: *What art is*. Yale University Press, New Haven & London, 2013.

Elias, Norbert: *Mozart. Portrait of a Genius*. Edited by Michael Schröter. Translated by Edmund Jephcott. Cambridge – Malden, Polity Press, 1993.

Friedrich, Hugo: *Structura liricii moderne*. Traducere în românește de Dieter Fuhrmann. Prefață de Mircea Martin. București, Univers, 1998.

Gombrich, E. H.: *Istoria artei*. Traducere de Nicolae Constantinescu. București, Editura Art, 2020.

Groden, Michael, Kreiswirth Martin (Edit.): *The Johns Jopkins Guide to Literary Theory & Criticism*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1994.

Harris, Jonathan: *Art History: The Key Concepts*. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York, 2006.

Hopkins, David: *After Modern Art: 1945-2000*. New York, Oxford University Press, 2000.

Lyotard, Jean-François: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge.* Translation from French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Foreword by Frederic Jameson. United kidngom, Manchester University Press, 1984.

[23] V. ‘Postcolonial Cultural Studies’, Michael Groden, Martin Kreiswirth (Edit.), în *The Johns Jopkins Guide to Literary Theory & Criticism*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1994, pp. 581-584.

VALENCES OF THE CHRONOTOPE IN THEATRICAL DISCOURSE

Ana Ghilaș
PhD, Coordinating Scientific Researcher, Institute of Cultural Heritage, Chișinău

Abstract: In the present article, the theatrical discourse is approached from the perspective of the chronotope in the Bakhtinian sense, as interference, interaction of space and time, and their mutual complementation in the process of dramatic action. Based on the analysis of the dramaturgical text and of the theatrical discourse from this perspective, the contextuality of the writing, staging and reception of the drama "Doina" by Ion Druță in performances, staged in different periods by theaters in the country and abroad, are highlighted. The way of structuring and the valences of space-time at the level of image and creation of the atmosphere, of the manifestation of the artistic vision of the creative personality (playwright, director, actor, scenographer) are revealed, as well as the spiritual, identity, general-human meanings of this aspect of theatricality.

Keywords: dramaturgical text, theatrical chronotope, scenic space, atmosphere

Spațiu-timp în textul dramaturgic și în spectacol

Drept punct de referință la abordarea temei propuse este conceptul bahtinian de *cronotop* ca relație reciprocă între spațiu și timp în textul artistic. Gândirea umană a stabilit anumite distincții între *timpul* real, obiectiv, exterior şi cel existenţial, subiectiv, interior; între timpul istoric şi timpul mitologic, timpul fizic şi timpul biologic etc. Fiecare fiinţă însă trăieşte, simte şi gândeşte potrivit unei *temporalităţi* proprii, eul creând o temporalitate inegală şi fluctuantă, în comparaţie cu timpul obiectiv real. În viziunea unor filozofi, timpul constituie şi o esenţă calitativă spaţială, iar dialectica spaţiu-timp/spaţialitate-temporalitate devine perspectivă de interpretare a discursului artistic.

Teoreticianul Mihail Bahtin subînțelege prin cronotop fuziunea, completarea reciprocă, relația indestructibilă în opera artistică a semnelor spațiale și a celor temporale într-un tot semnificativ și concret: „[…] semnele timpului se dezvăluie în spațiu și spațiul se înțelege și se măsoară prin timp" [14, p. 235]. Ulterior cercetătorul menționează și anumite imagini/simboluri ale acestei relații la nivelul motivului (cronotopul drumului, al întâlnirii, al pragului ș.a.) ca punct prioritar pentru desfășurarea scenelor (în care evenimentele sunt descrise, dar nu sunt prezentate în mod informativ, narativ), ca modalitate de materializare în imagini a elementelor abstracte ale acestui tip de comunicare artistică. Termenul *cronotop* reflectă specificul manifestării spațiu-timpului la anumite nivele ale textului (motiv, subiect, compoziție, personaj etc.), cronotopul fiind considerat „baza arhitectonicii unei opere de artă, sistem de coordonate ale ei" [15, p.14] În esența sa, cronotopul este o întruchipare artistică a reflectării lumii în conștiința omului, manifestându-se ca timp-spațiu cultural-istoric unic.

Vom avea în vedere totuși că, la modul general, esența cronotopului ca termen rezidă anume în relațiile reciproce temporale și spațiale. Or, așa cum observă cercetătoarea Tatiana Kotovici cu referire la c*ronotopul teatral*, dacă la analiza unui discurs teatral nu se ține seama de relațiile reciproce ale timpului și spațiului, de interferența lor, utilizarea termenului *cronotop* ca un „continuum spațio-temporal al spectacolului", ca o manifestare a stării spirituale își pierde semnificația [15, p.14].

Realizând o paralelă între textul narativ și cel dramaturgic, se impune specificarea că în literatură/textul narativ spațiul și timpul se unesc în mișcarea/evoluția, desfășurarea subiectului și astfel, după Bahtin, *timpul* este cel care conduce în cronotopul literar. În spectacolul teatral

și în textul dramaturgic *spațiul* este cel ce conduce acțiunea. Or, spațialitatea, vizualitatea, personajele din scenă sau extrascenice, sau didascaliile „construiesc" un timp trecut din discursul dramaturgic, realizat scenic, și un timp prezent, al spectacolului, aici și acum. De felul în care se prezintă acțiunea în spațiul scenic depinde modul de înțelegere a subiectului, respectiv semnificațiile spațiului și mesajul demersului artistic în general.

Textul dramaturgic, datorită caracterului teatral-literar, se deosebește prin faptul că acțiunea are loc în anumite condiții specifice spațio-temporale, ce sunt reprezentate în imaginarul cititorului, dar și în spectacolul teatral. Categoriile *spațiul artistic* și *timpul artistic în textul dramaturgic* au semnificații variate, timpul fiind scenic (al spectacolului) și extrascenic sau dramatic (timpul acțiunii din subiectul operei dramatice).

Spațiul artistic, care în textul dramaturgic și în spectacolul teatral are rolul principal ca structură și ca purtător de semnificații, este înțeles ca un spațiu abstract în textul dramaturgic, spațiu creat în imaginația receptorului la lectură, iar în spectacol – ca spațiu real, ținând seama, desigur, de specificul convențional al acțiunii teatrale. Teatrologul Patrice Pavis accentuează și *spațiul scenografic* ca unire a scenicității cu „spațiul pentru public"; *spațiul jocului (gestual),* creat de actor prin prezența lui, prin mișcările sale, prin locul lui în raport cu ceilalți actori, prin poziția sa în scenă [17].

Structura cronotopului în textul dramaturgic presupune și faptul că spațiul dramatic – un loc concret, ar constitui, de fapt, „imaginea structurii dramatice a lumii"(P.Pavis) din text, respectiv imaginea realizată spațial a ideilor autorului-dramaturg. Exemplele pe care le prezentăm în acest articol demonstrează viziunea artistică a dramaturgului, prozatorului Ion Druță (1928-2023), ca și „imaginea structurii dramatice a lumii", dar și modul de realizare scenică, viziunea regizorală, scenografică a acestei structuri**.**

Un anumit rol în dramaturgia lui Ion Druță îl are *pre-mizanscena* ca mod de construire a spațiu-timpului. Termenul presupune ideea că textul dramaturgic include anumite aspecte ce pot constitui indicații minimale ale creării mizanscenei în spectacol. De cele mai multe ori, pre-mizanscena este citită/intuită mai ales de către regizor, în special „în ritmul discursului sau al mișcării, sau prin schimbarea ori intensificarea tonului lor sau al manierei", gestualitatea și înțelegerea limbajului ei având de asemenea semnificații în acest sens, după P. Pavis [17, p. 315].

Mizanscena este specifică construirii spațiu-timpului în discursul teatral, constând în modul de amplasare pe scenă și de schimbare a locului actorilor în relația lor cu mediul prin mijloace scenice (obiecte, lumini, costume, plasticitatea spațiului) și cu procedee ale teatralității actorului (maniera jocului actoricesc, plasticitatea scenică a actorului ș.a.). De aceea are importanță și limbajul gestual al actorilor prin intermediul căruia se rezolvă situații psihologice. Esența mizanscenei rezidă în amplificarea și/sau explicarea sensurilor, semnificațiilor din textul dramaturgic.

Astfel că în spectacolul teatral, materializarea timpului în spaţiu se realizează preponderent în dialogul personajelor, susţinute, evident, de scenografie, ecleraj, muzică etc., iar unirea armonioasă între timp şi spaţiu se realizează în mizanscenă, element structural ce reprezintă *in nuce* posibilităţile temporale şi spaţiale ale dramei. Conceptul de cronotop ca timp şi spaţiu artistic al discursului, prin care e reprezentat omul cu lumea lui, este realizat în spectacol într-un anume mod, specific, unde se uneşte în fapt spaţiul şi timpul textului dramaturgic cu spaţiul şi timpul reprezentaţiei scenice, cu arta actoricească, cu cea a regizorului etc. [6, p. 128]. Important este ca spațiul scenic, în colaborarea sau interpătrunderea cu timpul acțiunii dramatice, să transmită, să sugereze receptorilor mai multe sensuri și semnificații ale reprezentației.

Un aspect al conținutului axiologic al spațiului în textul dramaturgic este *atmosfera* acestui spațiu, posibilitățile dezvoltării și transformării ei în spectacolul teatral. Termenul este legat de sensul cuvântului „dispoziție", ce se manifestă ca atitudine, ca stare a omului în procesul comunicării cu o operă artistică, dacă vorbim de relația cititor/spectator/receptor – discurs artistic.

Noțiunea de *atmosferă* a intrat în vocabularul cercetătorilor vizând dramaturgia de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Influența impresioniștilor, a psihologiei și psihanalizei asupra viziunii artistice a dramaturgilor simboliști, expresioniști, în special prin sugerarea, crearea unei anume atmosfere în imaginarul artistic. Conținutul emoțional este realizat artistic prin procedee precum detaliul, suspansul, tăcerea, simbolul, peisajul, un rol important revenindu-i sintezei artelor, intermedialității ș.a. În asemenea mod, textul impune receptorului o analiza detaliată și relevarea specificului atmosferei în demers, respectiv modalitățile de realizare scenică.

Stările și atmosfera create în dramele psihologice și naruraliste ale lui A. Strindberg, în textele simboliste ale lui M. Maeterlinck, psihologismul și realismul dramaturgiei și prozei lui A. Cehov au afirmat conceptul de atmosferă în textul dramaturgic ca „dispoziție", sugestie, subtext. În creația artistică a lui A. Cehov, de exemplu, se pune accent pe peisaj, pe subtext, pe lirizarea frazei și pe ritmul muzical al ei, atmosfera fiind „surprinsă"/transfigurată în mișcare, în curgere, relevând astfel și stările personajelor. Cunoscutul regizor V. Meyerhold accentua în dramele lui Cehov anume acest rol al ritmului limbajului în crearea tonului, atmosferei acțiunii. În viziunea sa, orice text dramaturgic „constă din două dialoguri – unul „exterior necesar" – cuvintele ce însoțesc și explică acțiunea, altul – „interior", este acel dialog pe care spectatorul trebuie să-l audă nu în cuvinte, ci în pauze, nu în strigăte, dar în tăceri, nu în monologuri, ci în muzica mișcărilor plastice" [16, p.125]. Iar crearea atmosferei în textul dramaturgic și în spectacol se datorează modului de construire a spațiu-timpului acțiunii și, respectiv, teatralității actorului, viziunii artistice a regizorului și a scenografului.

Talentul, intuiţia, tipul psihologic al dramaturgului Ion Druță au generat texte în care timpul istoric, social se dilată, iar timpul subiectiv se implică tot mai mult în structurarea discursului.Timpul-spațiul real se deosebește de cel artistic, dar și de cronotopul autorului sau al cititorului. Tot M. Bahtin, mai târziu, atenționa asupra faptului că e necesar să se facă deosebire dintre spațiul-timpul real și cronotopul artistc, dintre cronotopul autorului și al cititorului, al naratorului și al personajului, cronotopul devenind astfel o categorie universală a studiului artelor. În acest sens, analizând drama *Doina* (1968) de Ion Druță, prezintă un interes aparte și dezvăluirile/amintirile autorului: când, în ce perioadă istorică, în ce condiții social-politice și ideologice a apărut conceptul lucrării. În asemenea caz, se poate constata ce presupune psihologia procesului de creație, cu etapele ei [7], care este contextul și cronotopul autorului la scrierea lucrării, ulterior care a fost contextul montării sau al refuzului de a fi publicat textul ori pus în scenă.

Cronotopul dramei *Doina* – text și spectacol

Scrierea textului și impedimentele publicării, ale punerii în scenă a dramei *Doina,* ca de altfel, a majorității textelor lui Ion Druță, constituie o problemă aparte, care se pretează a fi investigată la tema Putere – Artist – Identitate. Lucrarea a fost scrisă în urma intrării tancurilor sovietice în Praga, în august 1968, intelectualitatea intuind ce poate urma în societatea sovietică și, mai ales, a înțeles că se termină „dezghețul", fiind timpul „când relațiile dintre Putere și Supuși deveniseră sensibile, încordate și extrem de periculoase", scrie Ion Druță, dezvăluind în continuare cum realitățile social-politice influențează alegerea temei, procesul de creație în general: „Începe marele declin al societății. (...) Cierna pe Tisa profilează pe orizont practica represaliilor totalitare. Mutenia devine prețul supraviețuirii. Vuietul tancurilor mă trezea din somn, le visam trecând peste viile, peste satele, peste cimitirele noastre, aruncându-ne dintr-o singurătate relativă într-o singurătate absolută. În treacăt fie spus, vocația artistului nu este o desfătare, ci un blestem care deseori te mistuie, te arde de viu"[5, p. 68].

Ca și în cazul apariției primei imagini, a unui început de concept artistic al primei sale drame, *Casa mare* (1959) – „Îngerul Supraviețuirii îmi dăruiește o scenă plină de soare și durere, care nicidecum nu vroia să îmbrace haina prozei..." [5, p. 52], autorul dezvăluie și începutul procesului de creație asupra textului dramaturgic *Doina*: „(...) Părea că Dumnezeu

iară ne părăsește. În una din serile cele disperate, când rătăceam pe nisipul jilav al țărmului Baltic, mi-a răsărit din depărtare, oarecum plutind deasupra apelor, o biată femeie, cu capul legat în șervete. Ședea cuminte pe un scăunaș josuț și alegea fasole. Alege, și alege, și tot alege...

Nu știu cum și pentru ce, de data aceasta, în loc de titlu, Îngerul Supraviețuirii mi-a dăruit Chipul și numele femeii. Veta o chema. Un chip de sfânt în jurul căruia i se adună fulgerător familia. Era o poveste care pur și simplu îmi ardea sufletul.(...) în două luni, septembrie și octombrie, aștern pe alb *Semănătorii de zăpadă,* care mai apoi apare sub titlul *Doina*"[5, p. 68]. Situația social-politică și starea descrisă de autor după invazia de la Praga în august 1968 în adevăr făcea să influențeze alegerea temei și abordarea ei. Prin această dramă i-a reușit să ia în vizor comportamenul celor de la putere, schimbările de atitudine față de libertatea de exprimare a adevărului despre istorie, despre identitate etnică, despre valori naționale într-un spațiu totalitarist.

De aceea în perioada anilor 1960-1970, în artă un rol important în afirmarea mesajului revine expresiilor culturale tradiționale, care în dramaturgia și proza lui Ion Druță se manifestă la nivel de intertextualitate și intermedialitate, iar în discursul teatral acestea contribuie la crearea atmosferei din acțiunea scenică, la realizarea mizanscenelor, bineînțeles în corelație cu alte aspecte ale sincretismului formei spectaculare: muzică, coregrafie, ecleraj, jocul actorilor.

Veta, soția lui Tudor Mocanu, este impusă să facă o muncă sisifică: să aleagă fasole dintr-un butoi, soțul comportându-se batjocoritor – după ce femeia le alegea zile întregi, el le turna din nou în butoi, ca Veta să aibă de lucru. În didascaliile din prima variantă a textului, citit de autor în fața actorilor de la Teatrul *Luceafărul* din Chișinău, erau descrise „vedeniile", fantasmele Vetei, căreia i s-au luat icoanele, au fost duse în poiată și atunci când ea le-a găsit, le-a așezat în curte și a început a boci și a-și face cruce. În prima variantă a textului, Veta avea un rol deosebit prin faptul că amintirile ei complineau timpul acțiunii, îmbinau trecutul cu prezentul, demonstrau ce a fost și ce a pierdut omul în noua societate socialistă. Montarea dramei însă a fost interzisă la Chișinău din motive ideologice, fiind considerată naționalistă, iar regizorul Teatrului *Luceafărul* Ion Ungureanu, care intenționa să monteze textul, a fost eliberat din funcție.

Protagonistul Tudor Mocanu trăiește o viață dublă: una socială, în calitate de șef de producție, străduindu-se să facă pe placul șefilor, pentru a putea realiza planul la stat, dar, totodată, activitățile sale se proiectează ca un fel de refulare, de uitare a celor întâmplate cu soția sa din cauza lui, din dorința de a căpăta un post mai bun. Aici valorile spirituale, morale se ciocnesc cu cele sociale. Astfel că Tudor trăiește două vieți în același timp: una care este persona-masca sa socială, familială (prin felul cum se comportă cu șefii, cu familia) și alta este cea spirituală – care îi exprimă, îi satisface nevoile psihicului, ale eului său adevărat. Această dedublare este una impusă, acceptată, dar „trăită" sufletește la cote înalte.

În asemenea ipostază apare personajul principal, autorul specificând rolul arhetipal al Doinei în formarea identitară a acestuia, iar semnificația personajului Veta rezidă în afirmarea spiritualității creștine ca dimensiune identitară. Nu în zadar, după revelația melodiei doinei – o întoarcere a refulatului, după un examen de conștiință, după o coborâre în adâncuri, Tudor înțelege dedublarea sa ca un fapt rău, dar nu are ce face; doar Veta este susținută și după moarte de Doina, pentru că și-a păstrat ce a avut mai sfânt – credința, și-a păstrat eul său, identitatea sa.

Referindu-ne la conceptele jungiene de arhetip, amintim că persona-umbra este o imagine primordială, despre care C. G. Jung scrie: „Numesc imaginea *primordială* atunci când are un caracter *arhaic*. Vorbesc despre un caracter arhaic atunci când imaginea coincide în mod frapant cu motive mitologice cunoscute. În acest caz, pe de o parte, exprimă materiale preponderent colectiv-inconștiente; pe de altă parte, indică faptul că starea momentană a

conștientului se află sub influențe de natură nu atât personală cât mai degrabă colectivă" [9, p.162].

Modalitățile teatrale de realizare artistică a acestor aspecte psihologice, morale situează acțiunea dramei druțiene între real și mitic. Dedublarea și măștile lui Tudor Mocanu sunt realizate artisic prin elementul poetic – poezie, cântec, dans, natură – o întoarcere la începuturile teatrului, dar și la originile spirituale ale neamului – melodia doinei ca melopee. Astfel se manifestă și îmbinarea timpurilor – mitic, arhaic, prezent cu spațiile psihologic, social.

Totodată se îmbină specificul etnic, folcloric cu modernitatea în crearea personajelor, a atmosferei din acțiunea dramatică și prin modul de expresie artistică a ceea ce Lucian Blaga numea „stări de nuanță", exprimate și cântate de popor cel mai des: dorul, jalea, urâtul [1, p. 9]. Asemenea „stări de nuanță", dar și psihologismul, arhetipalul sunt realizate artistic prin lirism, imagini la hotarul dintre real și ireal, mitic – în didascalii, prin descriere și narațiune. Se regăsesc în textul druțian decsrieri ale spațiului și stări ale personajelor ce relevă „matricea stilistică", caracterizată prin „deal-vale, (...) sentimentul destinului, ca și în melancolia, dorul, duioșia acestui suflet", exprimate prin melodia doinei.[1, p.9]. Starea personajului, crearea atmosferei în acțiunea dramatică sunt descrise prin simbioza naturii, a melosului, a cuvântului la audierea doinei: „[…] deodată au început a transmite melodii populare. Melodiile, zicea tata, veneau de sus ca o blagoslovire, ca o minune cerească, născută chiar atunci, acolo, în fața lor. Cum ședeau ei la masă, au înmărmurit cu toții, iar apoi a prins a ninge. […] Se făcea, a zis tata, de parcă s-ar fi scuturat peste dânșii floare de măr, floare de cireș. […] Apoi ninsoarea ceea, zicea tata, parcă i-ar fi spălat sufletul, parcă i l-ar fi dăruit din nou"[4]

În imaginarul artistic druțian, doina contribuie la evidențierea stărilor protagonistului Tudor Mocanu, căci ea apare și în ipostaza melodică, și în cea de personaj concret – o fată, ca „frântură" din reveriile și din dorințele lui Tudor de a asculta, iar și iar, melodia ca pe o parte a sa, pierdută și regăsită de atâtea ori. În asemenea momente rare, starea personajului relevă legătura lui cu eul și cu realitățile sociale, conștientizarea dedublării sale, pe fundalul melodiei doinei ce exprimă sentimente tandre, dar și tristețe, angoasă .În același timp, Doina este prezentă și ca personaj care vorbește, ascultă destăinuirile, impuse parcă, ale lui Tudor. În acest ultim sens, Tudor Mocanu se caracterizează și prin (de)negare în sens psihanalitic: procedeu prin care „subiectul formuleaza dorințe, gânduri, sentimente până atunci refulate, dar continuă să se apere de ele, negând ca i-ar aparține"[18].

Dramaturgul a sintetizat în imaginea melodiei tradiționale aspecte ce formează identitatea personajului: cântecul tradițional, abia vizibil aspectul religios, negat încă, eul și întoarcerea refulatului din adâncurile arhetipale ale inconștientului colectiv. Toate împreună contribuie la reliefarea măștii omului social și a individualității sale, la conștientizarea, prin examenul de conștiință în fața Doinei ca personaj arhetipal, în urma căruia ajunge, cu greu, să facă deosebire între persona-masca și umbra, dintre individul social și cel psihologic, sinele.

Doina apare în acțiunea dramei prin imagine de „flori de măr, flori de cireș", apoi în chip de fată. Convenționalul, imaginarul preia locul realului, autorul creând o imagine de basm, la hotarul dintre real și mitic. Mai întâi, pentru a asculta doina ca pe o rugăciune, trebuie să fii smerit, să-ți asculți doar sufletul și personajul druțian este prezentat astfel: „Ascultă până la capăt, să vadă ce avea cântecul să spună, se miră de atâta frumusețe. După care rămâne smerit, molcom, de parcă ar fi fost la judecată, de parcă ar fi fost la spovedanie. Și iată că prin țesătura acelor melodii încep a se cerne, rotind sub bolta cortului, flori de măr, flori de cireș, flori de zarzăr" [caise].

Atmosfera unește timpuri, istoria neamului, cântecul ciobanului la fluier și doina – simbol transfigurat artistic din descrierea melodiei și printr-o „simplă fată de la țară – fustișoară de cit, bluză de in brodată, basma albă", trăind cântecul audiat, „zâmbind când o îndeamnă cântecul, întristându-se împreună cu el", precum și prezentul – cei doi soți, Tudor și Veta. Iar

peste toate – albul ninsorii, ce sugerează și stările personajelor, și frumusețea creației populare orale, și bucuria ori plânsul – katharsis al sufletului omenesc, ce a trăit pe-o clipă o minune: „Și tot ninge, ninge, iar împreună cu acea ninsoare se topește vedenia din basm."

O particularitate a creării atmosferei în imaginarul artistic druțian este *tăcerea*, un fenomen complex, ce capătă semnificații într-o interacțiune comunicativă și poate fi interpretat în mod diferit, în funcție de context. Tăcerile Vasiluței și ale lui Păvălache în finalul dramei *Casa mare*, tăcerea (necomunicarea) fiului mai mare al lui Tudor Mocanu, dar și tăcerile Vetei sau ale lui Tudor în dialogul/confesiunile sale cu Doina sunt doar câteva exemple în acest sens.

Spre deosebire de alte texte dramaturgice ale lui Ion Druță, *Doina* are un final tragic, pe care nu toți l-au înțeles, în special la punerea în scenă a dramei. Regizorul Ion Ungureanu explică viziunea dramatică a autorului printr-o comparație cu dramaturgia lui A. Cehov, observând că în textul druțian finalul „atinge culmea tragediei, asociindu-se, prin forța sa de expresie, poate numai finalului «Livezii cu vișini» de Cehov. Acolo, bătrânul Firs rămâne uitat, rămâne zidit între pereții conacului. Aici, Veta e condamnată la veșnicul canon tocmai în clipa când i s-a părut că a scos-o la capăt cu alesul fasolelor. Rămâi adânc impresionat numai citind acest final, dar să-l montezi pe scenă este aproape imposibil…" [13, p.138], consideră regizorul care în anii 1970 a montat textele druțiene *Păsările tinereții noastre, Frumos și sfânt/Sfânta Sfintelor* în teatrele din Tallinn, Riga, Moscova.

Protagonistul Tudor Mocanu, este „poate personajul cel mai legat de folclor din opera lui Druță. Un Meșter Manole fără mănăstire, dar care totuși și-a zidit nevasta între ziduri. Din același interes e gata s-o sacrifice acum și pe Doina.(…) Dar, Doamne, ce singurătate îl pândește, ce pustietate îl așteaptă"[13, p.138],vede astfel regizorul Ion Ungureanu spectacolul dedublării acestui personaj, relevând astfel viziunea dramatică a autorului.

Simbolismul, metaforismul, plinătatea și potențialitatea cuvântului din textul dramaturgic al lui Ion Druță au creat posibilități de afirmare a viziunii regizorului și de înnoire a limbajului scenic, respectiv de lărgire a orizontului cultural și a orizontului de așteptare al actorului și al receptorului. De aici și diverse modalități, posibilități de denegare în sens teatral, ca mod de receptare și de trăire a lumii ficționale prezentate pe scenă [12, p.25]. De cele mai multe ori însă spectacolele druțiene îi prilejuiesc publicului o trăire a lumii ficționale atât de puternică, empatică, încât denegarea aproape că lipsește.

Spectacole pe baza dramei *Doina* au fost montate abia în 1979, pentru prima dată la Teatrul Dramatic „V. Maiakovski" din Moscova, cu titlul *Sărbătoarea sufletului*, rolul Doinei fiind interpretat de actrița Nadejda Butîrțeva. Finalul spectacolului a fost însă schimbat dintr-o perspectivă mai „liniștitoare", „împăciuitoare" a conflictului: membrii familiei aleg fasole împreună cu Veta, îngânând împreună o melodie. Autorul a refuzat această interpretare a textului său, anulând spectacolul. Or, dramatismul pierderii identității naționale și a celei personale, semnificațiile adânci ale simbolului doina au fost mai puțin sau poate deloc înțelese. Nu în zadar și cunoscutul critic de teatru Nina Velehova, care a scris atât de mult și de profesionist despre specificul și noutatea dramaturgiei lui Ion Druță în arealul ex-sovietic, cu referire la această dramă a avut unele nedumeriri, neînțelegând care este rostul, rolul fetei de după poartă care tot aruncă zăpada în curtea lui Tudor Mocanu, în acest spectacol. Specificul național al personajului Doina, semnificațiile melodiei și simbolismul ei nu au fost înțelese totuși.

Originală a fost însă interpretarea acestui text druțian de către teatrul studențesc *Flacăra* de la Universitatea de Stat din Chișinău, tot în acel an, 1979, în regia lui Vasile Căpățână, rolurile fiind interpretate de studenți de la diferite facultăți. Suflul mitic-arhetipal, ca ceva necunoscut, a fost sesizat ori poate intuit la apariția Doinei ca personaj scenic, nu doar extrascenic Aici finalul este mult mai poetic, cu diverse semnificații spirituale, etnice, identitare: în casă inră Doina, pune mâna pe umărul Vetei, ca un înger și o ia cu sine – în altă lume? în eternitate? Ea, femeia care a plâns, a bocit doar în sufletul ei, după icoanele ce i-au

fost pângărite, după fiul plecat în semn de protest din casa parintească.Veta vorbește doar cu privirea care spune totul sau nimic, în funcție de circumstanțe, dar și de modul de receptare al spectatorului.

Imaginea florilor albe din reveriile lui Tudor Mocanu era prezentată vizual și auditiv ca o cădere a fulgilor, învolburată, ocupând tot spațiul scenic, sub melodia nostalgică, elegiacă a lui Ion Aldea-Teodorovici, interpretată de autor și creând astfel imaginea (și poate starea) unui timp arhetipal, o chemare din alte vremuri a sufetului. Iar in mijlocul scenei, încremenit, copleșit, rămase Tudor. Spațiile real – ireal se contopesc, se unesc, create fiind prin muzică, prin jocul/hora petalelor/fulgilor, prin înmărmurirea personajelor, dar și a spectatorilor, printre care se aflau scriitori, actori de la Teatrul *Luceafărul*. Acest final a fost ca un katharsis pentru spectatorii de atunci, în plină epocă totalitaristă, când se nega orice tendință de afirmare a specificului național.

Spectacolul studenților de la Chișinău a fost prezentat la Universitatea din Cernăuți în același an, drama fiind pusă în scenă ulterior de regizorul Sandri Ion Șcurea la Teatrul Leton de Dramă din Riga (1981), apoi la Teatrul Dramatic din Chișinău, în anul 1982. Cu titlul *Sărbătoarea sufletului*, spectacolul a fost montat în viziunea scenografică a lui Ion Puiu, pe muzica lui Vasile Goia (*Piesă pentru nai și pian*). Atitudinea față de esența spirituală a semnificațiilor dramei druțiene regizorul și-a expus-o astfel în fața echipei de creație de la Teatrul Leton de Dramă: „Eu nu vă pot obliga să iubiți această piesă, dar vă rog s-o respectați!”.La etapa lecturii/analizei textului dramaturgic, regizorul evidențiază specificul protagonistului și al conflictului psihologic, moral, spiritual: „Caracteristica exterioară a personajului nu dă aici nimic. Ea lipsește și nici nu poate fi: actorul trebuie să pornească de la sine, și nu de la cele gândite anterior, ci până în adâncul sufletului să se pătrundă de textul autorului. Numai prin emoții să comunice spectatorului sensul. Aceasta este o cale grea – calea întoarcerii spre sine” [Apud 10, p. 6]. Doina revine parcă la chemarea sufletului alarmat al lui Tudor, venire realizată scenografic prin imagini simbolice: „deasupra scenei, coboară căldări cu apă curată și prosoape orbitor de albe, lumina proiectoarelor s-a schimbat parcă în lumânări – a sosit vremea curățirii sufletelor prăfuite”, observa criticul de teatru din Riga Rita Melnace [10, p.7].

Același regizor, Ion Sandri Șcurea, a montat drama *Doina* la Teatrul Dramatic din Chișinău în anul 1982, rolul principal fiind interpretat de actorul Valeriu Cupcea A fost respectat întocmai textul autorului, fiind păstrată esența simbolurilor și a metaforelor druțiene. La nivel spațial, scena reprezenta „o imensă verandă care trece treptat într-un cort verde, ocupând o bună parte din ograda casei lui Tudor Mocanu, împrejmuită cu gard și porți de lemn, ce seamănă cu niște naiuri uriașe. Iar când porțile se deschid una după alta, formând o anfiladă, în depărtarea învăluită de negură se distinge un pisc de munte, de unde răsar aștrii ceruluiă, unde sălășluiesc baladele și legendele (...) și de unde, însoțită de răvășitoare melodii moldovenești, coboară însăși Doina. Iar alături, lângă gard și prin colțuri și ungere, vedem (...) butoaie, roți, lăzi, saci (...) și multe alte lucruri înfățișate în plan voit material, natural. Toate acestea sugerează că acțiunea se desfățoară în două planuri – unul concret, cu personaje și fapte din realitatea cotidiană și altul poetico-simbolic, reprezentat prin Doina, Mihai și Veta [fiul și mama –n.n.]. Mai reușit, mai profund și mai plin de semnificație e planul concret, în care atât regizorul și scenograful, cât și actorii au adus în scenă oameni, fapte, imagini pătrunse de suflul vieții autentice” [2, p.166-167], observa criticul de teatru Leonid Cemortan după premieră.

Un rol semnificativ în realizarea artistică a spectacolului l-a avut scenografia în viziunea pictorului Petru Balan. În schițele sale atestăm două culori de fundal – alb-roz, ca florile de măr, ca sufletul, și albastru și maginea Doinei, îmbrăcată în alb ca o mireasă, care vine cu Soarele și pe fundalul Soarelui, de departe, din illo tempore, cu o suită de fete, de asemenea în alb, deschizând larg porțile spre lume. Atfel cronotopul este susținut și de decorul ce are drept

„reper simbolismul porților gospodăriei țărănești, simbolism ce germinează din miturile esențiale de trecere ” [11, p.159], prin intermediul căruia, pictorul-scenograf, a generat o nouă filieră ideatică a simbolului porților în arta plastică din Moldova în anii 1980 – „deschiderea prin mit a celor mai luminoase calități ale spiritului uman, îndemnând spre meditație și purificare” [11, p.159]. În această dramă a lui Ion Druță, ca și în proza sa, poarta comportă și semnificaţie magică, și axiologică: sprijinul moral, demnitatea unui neam, a unei case, a unui loc.

Concluzii. Spațiu-timpul textului dramaturgic și al spectacolului evidențiază viziunea artistică a individualității creatoare (dramaturg, regizor, scenograf, actor), contextul scrierii lucrării, al receptării, al montării ei. În funcție de modul de înțelegere a semnificațiilor cronotopului din textul dramaturgic se deschid posibilități de realizare scenică în discursul teatral: scene, mizanscene, atmosferă, stări psihologice – prin dialogul, monologul, tăcerile personajelor, susținute de scenografie care se manifestă ca un text bine definit sau ca o poezie scenică.

BIBLIOGRAPHY

BLAGA, L. *Trilogia culturii II. Spaţiul mioritic*. București: Editura Humanitas, 1994

CEMORTAN, L. Doina – piesă și spectacol. În: *Membru corespondent Leonid Cemortan. Biobliografie*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017, pp. 166-174

CEMORTAN, L. Ion Druță și teatrul moldovenesc. În: *Fenomenul artistic Ion Druță*. Coord.: acad. Mihail Dolgan. Chișinău: Tipografia Centrală, 2008, p. 356–373

DRUȚĂ, I. *Harul Domnului. Epopee teatrală.* În două volume. Vol. I. Chișinău: Baștina-Radog, Tipografia Centrală, 2001

DRUȚĂ, I. *Opere,* în 8 volume. Vol. VIII. Flori de salcâm. Chișinău, S.n., 2014

GHILAȘ, A. *Discursul teatral – între text și contexte*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2017

GHILAȘ, A. Psychology of the Creative Process in Literary and Artistic Vision [Psihologia procesului de creaţie în viziune literar-artistică] În: *Lumen International Scientific Conference 2012 “Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty”.* Iaşi.. Coord: A. Caras, E.Unguru. Iaşi: Lumen, 2012, pp. 253- 268

GHILAȘ, A. Values of intermediality in Ion Druta’s dramaturgy. În: *Studia Teatralne Europy Środkowo-Wschodniej/Theatre Studies of Central and Eastern Europe,* vol. 2, 2021, pp. 225-244, Warszawa, University of Warsaw

JUNG, C. *Puterea sufletului.* Antologie. A patra parte: *Reflecţii teoretice privind natura psihismului.* Texte alese şi traduse din limba germană de dr.Suzana Holan. Bucureşti: Editura Anima, 1994

MELNACE, R. Dramaturgia druțiană pe scena teatrului național leton.În: *Revistă de lingvistică şi ştiinţă literar.,* Academia de Științe a Moldovei, 2008, nr. 5-6, pp.5-7

SPÎNU, C. Petru Balan – un artist notoriu al decorului teatral. În: *Akademos,* 2015, nr. 3(38), pp. 158-166

UBERSFELD, A. *Termenii-cheie ai analizei teatrului*. Traducere de Georgeta Loghin. Iași: Editura Institutul European, 1999

UNGUREANU, I. *Amintiri din viața teatrală. În dialog cu un teatrolog*. Chișinău, S.n., 2019

БАХТИН, М. *Вопросы литературы и эстетики*. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, 1975

КОТОВИЧ, Т. *Хронотоп театрального произведения.* Витебск: УО ВГУ, 2011

МЕЙЕРХОЛЬД, В. *Статьи. Письма. Речи. Беседы.* В 2-х кн. Кн.1 (1917-1939). Москва: Искусство, 1968

ПАВИ, П. *Словарь театра.* Перевод с французского. Москва: Прогресс, 1991

Surse Web

https://in2psihanaliza.wordpress.com/2014/01/14/vocabularul-psihanalizei-literele-d-e/

IN BETWEEN DREAM AND REALITY: MIHAI EMINESCU AND NOVALIS

Mihaela-Gabriela Păun
PhD, Independent Researcher

Abstract: The study Between dream and reality: Mihai Eminescu and Novalis is an application of literature field, comparative literature in particular. Thesis in the direction which it argues: Both Eminescu and Novalis, in prose belive that the world is a dream trough wich the dream becomes the world. In our opinion, the motif of the blue flower, the preference for nocturnal and dreamlike spaces, are the axes that create the connection between the Romanian and ang German poets.
The probing of the real depths and the principle of the continuous present are also visible in the short story Poor Dionis by Mihai Eminescu, as well as in Disciples from Sais. Henrich von Ofterdingen by Novalis.
In conclusion, the life transcribed, in a poetic act, the nocturnal space that favors dreaming and the descent into the essential depth are specific to the thinking of both poets-prose writes. Similarly, the desire to acces a higher knowledge, to the Absolute, is the key element can be identified from both Eminescu's and Novalis's thinking. All these ideas converge in European romanticism.

Keywords: dream, reality, fantastic prose, blue flower, knowledge, Absolute.

1. Sincronizarea discursului liric eminescian cu alte literaturi romantice

Romul Munteanu în capitolul „Eminescu și eternitatea discursului liric" din „Lecturi și sisteme" evidențiază importanța sincronicității discursului eminescian cu alte literaturi fantastice: „Eminescu nu este pentru noi un romantic întârziat, ci un scriitor care a creat un discurs etern, un creator sincronizat cu marea literatură a epocii sale, un contemporan al tuturor timpurilor" (Munteanu, R. 1997, pp.129-130).

Axele cheie de înțelegere a operei lui Eminescu sunt: gândirea tipică românească, propriile valori, miturile locale, conotația originală și ambiguitatea evidențiată de simboluri.

De asemenea, proza lui Eminescu are un epic complex, care conturează o perspectivă fantastică prin vis romantic, meditație filosofică și introspecție.

Pentru romantici *visul* este cea mai importantă axă existențială, definitorie pentru modul lor de a gândi și simți. Prin starea onirică ei trăiesc o nouă viață evadând dintr-un prezent tern într-un univers al libertății nesfârșite. În acest sens, Zoe Dumitrescu-Bușulenga afirmă că: „visul era pentru scriitorul romantic remediul suferinței, condiția cunoașterii, generatorul miturilor, starea poetică prin excelență […]. Prin vis, timpul și spațiul erau abolite, prin vis îi erau îngăduite eroului aventuri arhetipe ale umanității ori ale spiritului, prin vis acela atingea condiția universalității și se reintegra în macroritmurile cosmice" (Zoe Dumitrescu-Bușulenga, 1976, p. 129). Referitor la acesta, Jean Chevalier și Alain Gheerbrant în „Dicționarul de simboluri" îl consideră „cel mai bun agent de informare privind starea psihică a celui care visează […] el este pentru cel care visează o imagine asupra lui însuși adesea nebănuită, este un revelator al eului și al sinelui" (Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, 1995, p. 457). Astfel, pentru romantici, *visul* apare ca una din modalitățile de evadare, din cotidianul incapabil să „spună" povești. De aceea, în „Eminescu– Cultură, creație", criticul literar, Zoe Dumitrescu-Bușulenga consideră visul romantic „starea poetică prin excelență" deoarece este identificat cu „remediul suferinței, condiția cunoașterii" și „generatorul miturilor" (Dumitrescu Bușulenga, 1997, p. 129). În plus, starea onirică oferă posibilitatea de a atinge „condiția universalității" prin reintegrarea în „macroritmurile cosmice" deoarece suprimă timpul și spațiul permițând „eroului aventuri arhetipale ale umanității ori ale

spiritului" (Ibidem). În cee ace privește creația eminesciană, G. Călinescu o numește o literatură onirică care atunci când se distanțează de acest „regim" „capătă cel puțin forma visului" (Călinescu, 1941, 28).

2. Vis noptatic, albastru: Mihai Eminescu și Novalis

În „*Cercetări critice și filozofice"*, Sanielevici evidențiază concepția lui Eminescu despre lume, prin prisma filosofiei lui Fichte, ca o proiecție a gândurilor: „Lumea este așa cum o gândesc eu". Astfel, în lumina acestei filosofii, omul are capacitatea unui demiurg, pentru că „lumea este o creație a eului, dacă fenomenele sunt în noi, atunci spațiul și timpul tot în noi sunt, atunci individul e atotputernic și trebuie să cânte realizarea dorințelor sale în adâncul propriului său suflet" (Sanielevici, 1968, p. 52). Identificăm aceste coordonate conceptuale și în gândirea lui Novalis. În „Fragmente", el afirmă: „Visăm călătorii prin univers: nu-i oare, universul în noi? Adâncimile spiritului nostru nu le cunoaștem. Drumul cel tainic duce înăuntru. În noi sau nicăieri este veșnicia, cu lumile ei, trecutul și viitorul" (Philipide, 1973, p. 144). Iată cum regăsim conceptul „lumea e vis" prin care „visul devine lume" în nuvela eminesciană: „În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există nici timp, nici spațiu-ele sunt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă..." (*Ibidem*, p. 141).

Motivul **florii albastre** este un alt punct comun al prozei celor doi poeți. Romanul „Heinrich von Ofterdingen" e alcătuit din „istorisiri de visuri" din care se remarcă „cel al florii albastre, simbolizând dorul de ideal din basme […] Basmul pe care-l spune bătrânul poet, minesinger, Klingsohr, Matildei, floarea albastră încarnată" (*Poeme..*, 1940, p. 18). La Mihai Eminescu, prezența florii o identificăm atât în „Sărmanul Dionis", în spațiul edenic selenar, cununa din „flori albastre" de pe capul lui Dionis are rol magic, simbolizant, pentru postura sa demiurgică, cât și în titlul poeziei „Floarea Albastră". Privitor la acest simbol, atât G. Călinescu în „Opera lui Mihai Eminescu", vol. II, cât și O. Ghidirmic în „Moștenirea prozei eminesciene" consider că Eminescu a fost un cunoscător al operei lui Novalis. În ceea ce ne privește, noi considerăm că atât Novalis, cât și Eminescu cunoșteau basmul originar, și la ambii poeți simbolul a „înflorit" în semnificații noi, originare, în concordanță cu gândirea romantică și trăirea interioară a fiecăruia.

În „Eminescu și romantismul german" criticul literar Dumitrescu-Bușulenga identifică originalitatea simbolului deoarece, în poezie, reunește femeia ideală, voința și nostalgia absolutului.

În cee ace privește aspectul cromatic, albastrul este simbolul infinitului, în care înaltul interferează cu adâncul. Cu alte cuvinte, pentru bărbatul îndrăgostit, *femeia – floare* albastră, este păstrătoarea adevărurilor fundamentale, de care bărbatul râde: „*Ah! Ea spuse adevărul"*/ „*Eu am râs, n-am zis nimica"*. Versul final al poeziei „Floare albastră", „*Totuși este trist în lume*" invită cititorul la meditație pentru a descoperi motivul tristeții firii poetice. Din punctul nostru de vedere, gândirea eminesciană rezumă un adevăr fundamental și anume că lumea umană este un pântece în care ființăm, dimensiune în care avem parte de fericire. Însă, adevărata fericire o descoperim doar în momentul când are loc nașterea noastră în veșnicie.

La Novalis, motivul „florii albastre", apare în „Heinrich von Ofterdingen", după cum am precizat și este polisemantic: Simbolizează absolutul: se metamorfozează în iubire – Heinrich, în vis, privind floarea „vede" chipul femeii pe care o recunoaște mai târziu ca fiind iubita – dar și poezia și natura, adică Totul. În ceea ce privește visul profetic, viața tatălui și cea a fiului motivul își face simțită prezența și scrie destinele fiecăruia. În visul tatălui, inițiatorul în descifrarea tainelor este un moșneag, care îl îndeamnă să rupă o floare albastră „în ziua de Sf. Ion și apoi să te lași cu umilință în seama proniei cerești" (Novalis, 1995, p. 81). În acest sens, reținem viziunea Brândușei Chelaru care consideră acest simbol oniric un „laitmotiv al împlinirii visului de iubire" și un „arhetip deghizat" în „Ipostaze ale visului și reveriei în proza lui Eminescu și Novalis" (Chelaru, 2008, pp.1-9).

În concordanță cu spiritul romantic, eroul se simte atras de absolut, de existența florii și pornește în căutarea acesteia. Călătoria sa are rol de inițiere în tainele lumii. Apoi, eroul este răsplătit cu iubirea.

Și tatăl și fiul desoperă că iubirea mare pe care o caută se află foarte aproape de ei. Pentru conștientizare a fost necesar visul profetic. Referitor la vis, Novalis precizează: „Visul este adesea plin de tâlc și profetic, deoarece reprezintă înrâurirea exercitată de sufletul naturii și se întemeiază deci pe o ordine asociativă" (Novalis, 1995, p. 209).

În *„Discipoli de la Sais. Hinrich von Ofterdingen"* visul este considerat a fi: „o armă cu care ne apărăm de neregularitatea și obișnuitul vieții, o înzdrăvenire în libertate, a fanteziei încătușate […]. Fără vise am îmbătrâni neîndoielnic mai repede și de aceea putem socoti visul, chiar dacă nu nemijlocit, totuși ca pe un dar de sus, ca pe o zestre divină" (Novalis, 1980). Ca atare, și tatăl și fiul cunosc înainte de vreme cele ce aveau să se întâmple. În viziunea lui Novalis întoarcerea către sine este văzută ca mișcarea sufletească prin care fiecare se salvează prin importanță: „Închipuirea așează lumea viitoare sau în adâncime, sau în adâncuri, sau în metempsicosă. Visăm călătorii prin univers: nu-i oare universul în noi? Adâncimile spiritului nostru nu le cunoaștem. Drumul cel tainic duce înăuntru. În noi sau nicăieri este veșnicia cu lumile ei, trecutul și viitorul. Lumea exterioară este lumea umbrelor, ea își aruncă umbrele în adâncul luminii. Acum, fără îndoială, ascuns în noi tărâmul acesta ni se pare întunecat, pustiu, inform; dar cât de schimbat ne va părea el atunci când această întunecare va trece și lumea umbrelor va pieri" (Novalis, 1940, pp. 19-20).

Sondarea adâncimilor și principiul *prezentului continuu* sunt vizibile și în nuvela „Sărmanul Dionis" al lui Mihai Eminescu, de aceea granița dintre realitate și vis, vis și realitate este de multe ori inexistentă. Întrebarea cheie a nuvelei eminesciene este: „Fost-a vis sau realitate?" Misterul este provocat de o carte „veche legată cu piele și roasă de molii – un manuscript de zodii" ce conține învățătura lui Zoroastru, aproape inaccesibilă contemporanilor tânărului Dionis. (M. Eminescu, 1987, p. 87). Dionis este preocupat de cunoaștere și de iubirea pentru Maria. Astfel, citind din carte la lumina „blândă a lunii", Dionis se „trezește" a fi un călugăr în timpul lui Alexandru cel Bun. În această ipostază, în adâncul său ființial are sentimentul că a mai trăit cândva, ca tânăr mirean. Acordul pianului la care cântă ființa adorată favorizează acest salt temporal în nuvela eminesciană.

Spațiul oniric favorizează întâlnirea celor doi îndrăgostiți și întregirea ființială. Inițiat în cunoaștere de maestrul Ruben, Dan/Dionis, prin forța gândirii își lasă „învelișul de carne" acasă (umbra) și îi propune iubitei o călătoie pe lună, după ce și ea acceptă, evident, să-și lase umbra acasă. Și astfel dezbrăcați de teluric, doar gând divin, migrează în paradisul selenar, căci „sărutarea ei îl umplu de geniu și de o nouă putere" (M. Eminescu, 1987, p. 34).

În spațiul selenar, imboldul creator se manifestă în toată splendoarea sa și ia naștere un paradis feeric, care favorizează sincronizarea ființială: „visau amândoi același vis" (Ibidem). Asistăm acum la o manifestare a oniricului în oniric. În acest *il illo tempore*, Dan/Dionis visează să fie Creator, de aceea în fața lui Dumnezeu el își manifestă intenția de identificare cu Absolutul. În secunda rostirii, are loc o regresie către elementar și urmează căderea în teluric, în postura tânărului Dionis. Remarcăm asemănarea lui Dan cu Adam, primul om, care după ce pune nume creației lui Dumnezeu, cade în elementar.

Paradisul din lună este cel mai frumos tablou celest creionat de Eminescu, la fel ca ascensiunea Luceafărului din poemul cu același nume:

„Înzestrat cu o închipuire uriașească, el a pus doi sori și trei luni în albastra adâncime a cerului […] un rai se înalță în lumina zorilor, altul se adâncește în fundul apei. Șiruri de cireși scutură grei omătul trandafiriu al înfloririi lor bogate pe care vântul îl grămădește în troiene; flori cântau în aer cu frunze îngreuiate de gândaci ca pietre scumpe și murmurul lor umplea lumea de un cutremur voluptos. Greierii răgușiți cântau ca orologii aruncate în iarbă, iar păienjenii de smarald au țesut, de pe-o insulă până la malul opus, un pod de pânză diamantică ce

sticlește vioriu și transparent, încât ale lunelor raze, pătrunzând prin el, înverzesc râul cu miile lui unde […] Ceruri de oglinzi, plutind cu înălțatele aripi albe și cu brâie de curcubeu, portale înalte, galerii de o marmură ca ceara, straturi de stele albastre pe pla- fonuri argintoase – toate pline de-un aer răcoare și mirositor...” (Eminescu, 1972, p. 34).

Identificăm similitudini între raiul vegetal al lui Eminescu, care impresionează prin sonoritate și frumusețe, și raiul din spațiul oniric al lui Novalis, mai precis, raiul cu visul revelator al lui Henrich, în care floarea albastră „trăiește” în mijlocul unui luminiș din pădure, în havuzul luminat de o rază „strălucitoare ca aurul aprins”. (Novalis, 1980, p. 34).

Visul este spațiul unde gândul creator divin se manifestă la intensitate maximă, într-un infinit de posibilități, astfel încât, „visele ei reveneau splendide și doritoare de viață” deoarece „toate visele, toată încântarea unei aromate nopți de vară îi cuprinsese sufletul ei virgin...” afirmă Eminescu în „Cezara”. (Eminescu, 1972, p. 87).

Descoperim în cuprinsul nuvelei ceea ce Jung numește o „trăire în mit” deoarece sunt evidențiate părți dintr-o umanitate arhaică: „omul care trăia în mit era o realitate matură... Principiile inconștiente ale viselor și fanteziilor sunt numai aparent reminiscențe infantile. În realitate este vorba de forme de gândire primitive, respectiv arhaice, bazate pe instincte care în copilărie apar mai clar decât mai târziu” după cum se afirmă în „Visele și cultura- Elemente de antropologia oniricului” (Mamulea, 1999, p. 15).

Regăsim această perspectivă mitică creionată de Eminescu în „Toma Nour”. În fragedă pruncie, dorul și suferința provocate de dispariția prematură a mamei declanșează starea de visare a copilului. Apariția acesteia, în somn, coborând din cer, pe o rază este un vis de alinare și o feerie pentru micuț. Sufletul său transformat într-o turturică este plimbat de ea într-un paradis mirific: „Copacii erau cu foi de nestemate, cu foi de lumină și în loc de mere lucrau prin crengile lor mii de stele de foc” (Eminescu, 1972, p. 106). Foarte diferită este visarea tânărului Ioan. Obsesia lui se transformă în visarea de coșmar: „Creierii mei părea că-i stoarce o gheară de lemn, pieptul meu părea apăsat ca de o piatră, părea că e cineva pe mine care-mi stingea răsuflarea, care m-apucă cu brațele lungi și teribile și m-aruncă într-un abis întunecos, unde cădeam mereu, mereu [...]. Astfel între cer și iad văd piscul cel de piatră sfărâmată al unei stânce pe care mi se pare că am să cad” (Idem, p. 143).

În spirit romantic, Eminescu și Novalis se hrănesc cu substanța basmului original. Visul fetei din basmul „Făt-Frumos din lacrimă” este un moment de înștiințare despre apariția lui în viitor pentru a o salva. Identificăm în structura acestuia „spațiul oniric”. (Petrescu, 2001, p.100). El aparține aceleiași familii de „visuri romantice îngrozitoare și triste” (Ciobanu, 1984, p. 29). Ceea ce impresionează este „spaima în vis” în opinia lui G. Călinescu. Apariția strigoilor din morminte și moartea Mumei Pădurii conturează un „univers cutremurat, apocaliptic, ce pare torturat de coșmar” (Petrescu, 2001, p. 101).

În „Discipolii la Sais”, Novalis inserează povestea tinerei Rozenblutchen și a lui Hyazint. El este călăuzit în vis spre iubita sa, de care se îndepărtase și își dă seama că fericirea spre care tindea se găsește foarte aproape de el. Prințesa se lasă cucerită de „favoritul” muzei poeziei, deoarece „poezia [...] e modul propriu de acțiune al spiritului omenesc” (Novalis, 1980, p. 167). Prin diferite experiențe, Hinrich transfigurează realitatea și transpune viața în actul poetic. Conform opiniei lui Sfetca, în viziunea lui Novalis, omul accede printr-un efort interior la o cunoaștere superioară prin care se face părtaș tainelor universale: „Tot vizibilul aderă la invizibil, tot audibilul la inaudibil, tot sensibilul la ceea ce nu poate fi deslușit prin simțuri. Fără îndoială tot ceea ce poate fi gîndit, aderă la ceea ce nu poate fi gândit”. (Sfetca, 1969, pp. 9-10). Pentru el, omul este o fărâmă „un creator de mituri, o făptură care dă lumii un sens” după cum remarca Tudor Vanu, citat de Sfetca în „Introducere” la „Poezii...” (Novalis, 1980, p. 97). Spațiul nocturn îl fascinează pe Novalis deoarece el îi oferă posibilitatea să se manifeste prin coborârea în adâncul sufletesc (noapte-n.n.) și identificarea altor sensuri existențiale, deoarece în acest spațiu tainic, lumina este estompată. În acest

context, „noaptea din «Imnuri", întruchipează infinitul, în opoziție cu ziua care e pentru el simbolul contingentului. [...]. Bucuria vieții în umbra morții, a cerului fără lacrimi sunt de fapt, structura umană care susține toată urzeala emoțională a poeziei sale" (Sfetca, 1969, p. 10). Visul este pentru poet „smulgerea, plină de tâlc, a unei fâșii din cortina de taină ce cade în mii de falduri înlăuntrul nostru". (Novalis, 1980, p. 10).

În „Avatarii faraonului Tlá", visul este starea de conștientizare a fericirii absolute „căci numai visului îi era îngăduit să îl călăuzească până în sanctuar". Ridicarea vălului de pe chipul zeiței Isis echivalează cu o incursiune în profunzimile interioare. În „Geniu pustiu" ni se oferă o definiție imemorabilă a visului: „o lume senină, … o lume plină de razele clare ca diamantul de stele curate ca aurul, de verdure cea întunecoasă și parfumată a dumbrăvilor de laur- visul își deschide auritele lui gratii și mă lăsă să intru în poeticele și etern junele lui grădini" (Eminescu, 1972, p. 210). În același sens, regăsim în „Sărmanul Dionis" lumea ca fiiind considerată a fi o visare a sufletului cu ochii „deschiși": „lumea-i visul sufletului nostru" (Eminescu, 1972, p. 93).

3. **Concluzionând,** viața transcrisă în act poetic, spațiul nocturn care favorizează visarea și coborârea în adâncul ființial, dorința de accede la o cunoaștere superioară, la Absolut sunt elemente care reies din gândirea eminesciană și cea a lui Novalis, idei ce converg în romantismul european.

Disccursul liric eminescian poate fi sincronizat cu alte literaturi romantice, după cum reiese și din lucrarea „Elemente de fantastic eminescian la Mircea Eliade și Vasile Voiculesc", cap. al II-lea, avându-se în vedere: structurile sistemului particular romantic al gândirii românești, valori proprii, mituri locale, conotație originală și ambiguitate, foarte modern evidențiate de simboluri, sunt axele cheie de înțelegere a operei lui Eminescu. De asemenea, proza lui Eminescu are un epic complex, care capitalizează prin vis romantic, meditație filosofică, introspecție și conturează o perspectivă fantastică.

BIBLIOGRAPHY

Călinescu, G. 1970. *Opera lui Mihai Eminescu,* vol. al II-lea, București, Editura Minerva.

Călinescu, G. 1941. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941 și Editura Semne 2.

Ciobanu, N. 1984. *Eminescu- structurile fantasticului narativ*, Iași, Editura Junimea.

Brîndușa, C. 2008. „Ipostaze ale visului și reveriei în proza lui Eminescu și Novalis" în *Xenopoliana,* Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol". Disponibil: https://www.scribd.com/document/338811253/Articol-XENOPOLIANA-2008 -Ipostaze-ale-visului -si-ale-reveriei-in-proza-lui-Eminescu-si-a-lui-Nov-pdf.

Chevalier, J. & Gheerbant A., 1995. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 1, A-D, prefață de Micaela Slăvescu și Doina Uricariu, coordonatori Laurențiu Zoicaș și Micaela Slăvescu, București, Editura Artemis.

Dumitrescu-Bușulenga, Z. 1976. *Eminescu – cultură și creație,* București, Editura Eminescu.

Dumitrescu-Bușulenga, 2016. *Eminescu și romantismul german,* ediția a doua, îngrijită de Dumitru Irimia, cuvânt înainte de Dan Hăulică, viziune grafică de Mircia Dumitrescu, Editura Nicodim Caligraful Mănăstirea Putna.

Eminescu, M. 1972. „Sărmanul Dionis" în *Sărmanul Dionis-proză literară,* București, Editura Eminescu.

Ghidirmic, O. 1996. *Moștenirea prozei eminesciene,* Craiova, Editura Scrisul Românesc.

Mamulea, M.1999. *Visele și cultura- Elemente de antropologia oniricului*, Brașov,

Editura Arania.

Munteanu, R. 1997. „Eminescu și eternitatea discursului liric" în *Lecturi și sisteme*, București, Editura Eminescu.

Novalis. 1980. *Discipoli de la Sais. Hinrich von Ofterdingen*, traducere deViorica Nescov, București, Editura Univers.

Novalis. 1995. *Între veghe și vis. Fragmente romantice*, București, Editura Univers.

Păun M.G. 2020. *Elemente de fantastic eminescian la Mircea Eliade și Vasile Voiculescu,* Craiova, Editura Aius.

Philipide, Al. 1973. *Puncte cardinale europene. Orizont romantic*, București, Editura Eminescu.

Petrescu, E m . I o a n a . 2001. *Eminescu – poet tragic*, Iași, Editura Junimea.

Poeme de Holderlin, Novalis, Morike, Rilke. traduse din limba germană, cu o introducere de Al. Philipide, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1940.

Sfetca, P . 1969. „Introducere" la *Novalis, Poezii*, traducere și cuvânt introductiv de Petru Sfetca, Editura Tineretului.

SOME CONSIDERATIONS ABOUT CLIMATE CHANGE MITIGATION

Gabriela-Cornelia Piciu
Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu", Bucharest, Romania

Abstract: This article addresses a very topical topic as climate change has a huge impact on the economy, health and safety, production and food security. Because climate change has been defined as a priority to achieve the goal of transforming Europe, by 2050, into a greenhouse gas neutral continent, it becomes a necessity to intensify research to improve the usefulness of the field of finance to help society to address the probably unprecedented problems related to climate change in the coming years. The article aimed to identify the main trends, opportunities and challenges in climate change, and to achieve it the following objectives were pursued: conceptual delimitations of funding for mitigating climate change and the main controversies related to them.

Keywords: climate change, conceptual boundaries, controversies, climate finance, mitigation

Introduction

The increased interest in climate finance has led to an intensification of actions to mitigate climate change globally, as well as an increased number of studies in this area in the economic literature.

There is no agreed definition of climate finance. The term "climate finance" applies to financial resources dedicated to addressing climate change by all public and private actors, from global to local scales, including international financial flows to developing countries to help them address climate change. Total climate finance includes all financial flows whose expected effect is to reduce net greenhouse gas (GHG) emissions and/or increase resilience to the impacts of current and projected climate change.

These include private and public funds, domestic and international flows and expenditures. Tracking climate finance flows faces limitations, particularly for national climate finance flows.

The concept of climate finance generally refers to the financing of activities aimed at mitigating or adapting to the impact of climate change. However, it is often confused with the related and overlapping concepts of green finance, sustainable finance and low carbon finance.

Although there is no single definition of climate finance, the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) Standing Committee on Finance offers an official version of this concept: "Climate finance aims to reduce emissions and increase sinks of greenhouse gases greenhouse and aims to reduce the vulnerability and maintain and increase the resilience of human and ecological systems to the negative impact of climate change".

Conceptual Boundaries

This definition of climate finance is the flow of funds to all activities, programs or projects designed to provide support in addressing climate change, both mitigation and adaptation, across all economic sectors, globally.

It is important to emphasize that this definition only includes direct financing to assets and activities and omits financial market activities such as bank loans to companies or private and public equity investments. This is to adhere to the basic principle of avoiding "double counting".

Climate finance refers to local, national or transnational funding – drawn from public, private and alternative funding sources – that aims to support mitigation and adaptation actions that will address climate change.

The term "climate finance" is also frequently associated with international agreements (the Kyoto Protocol and the Paris Agreement) on climate change. In this context, climate finance involves "new and additional financial resources" provided by developed countries to developing countries so that they can cover the full and incremental costs of climate change and decarbonisation.

The obligation to provide financial support was enshrined in Article 9 of the Paris Agreement, which calls for financial assistance from parties with more financial resources to those who are less endowed and more vulnerable. It recognizes the contribution of countries to climate change and their ability to prevent and deal with its consequences.

Climate finance is needed for mitigation because large-scale investment is needed to significantly reduce emissions. It is equally important for adaptation, as significant financial resources are needed to adapt to the negative effects and reduce the impact of climate change.

In 2022, ahead of the UN COP27 climate change conference, the Standing Committee on Finance revised the definitions of climate finance. However, differences between developed and developing countries on this issue have prevented a consensus on the documentation and methodologies to be applied to achieve the collective financial objective.

At the 28th Conference of the Parties (COP28) on climate change, Ignacio Galán, spoke about the commitment of member countries to a sustainable energy model that generates opportunities, presenting climate action as a central pillar of the sustainable development strategy.

Financing Climate Change Mitigation: A Literature Review

The first works on the interactions between climate change and the economy are those of Nordhaus (1977, 1991, 1992) and focused on their optimal mitigation.

Subsequent work has expanded the research to incorporate different aspects of climate change and its link to the economy. Fossil fuels have been found to be a critical input to production, so that economic growth increases greenhouse gas emissions that in turn induce climate change, and climate change has a negative effect on future economic activity.

However, many important aspects of the economics of climate change that are financial in nature, such as: pricing and hedging of risks arising from GHG (Greenhouse Gas) emissions, investor awareness and attitudes towards these risks and effects their influence on investment decisions are little treated in the specialized literature.

The scientific consensus is that climate change is undermining ecological systems and that mitigating it is essential to maintain the conditions for economic growth and an optimal standard of living. There is also a scientific consensus that limiting global warming requires a transformation of the structure of economic activity on a global scale.

Numerous debates took place regarding the need for global actions in the field of development, promoting the support of the balance between the three dimensions of sustainable development - economic, social and environmental. These have materialized in documents and programmatic strategies - the Sustainable Development Goals (SDGs) of the 2030 Agenda, respectively the Paris Agreement (signed by 195 countries) - an action plan to limit global warming, which aims to maintain the increase in the average global temperature below 2°C and continuing efforts to limit temperature increase to 1.5°C.

Controversies over the magnitude of climate change

Climate change continues to be a controversial topic, and sometimes scientific evidence is replaced by personal opinions and polemical discussions. We believe that every discussion about the need to mitigate climate change and global warming must be based on science.

We also believe in what Carl Edward Sagan said: Science is engendered by and dedicated to free inquiry: the idea that any hypothesis, no matter how outlandish, deserves to be examined on its own merits. Suppressing uncomfortable opinions is not the path to knowledge; it has no place in the approach of science. We do not know a priori who will discover a fundamental new understanding.

Currently, there is a growing need to analyze the controversies surrounding climate change knowledge.

A global network of over 1,800 scientists, professors, geologists, openly addressed the uncertainties and exaggerations in climate change predictions in the World Climate Declaration (WCD), addressing the following issues: Natural and anthropogenic factors cause warming - Earth's climate has varied as long as the planet has existed, with natural cold and warm phases. It is therefore not surprising that we are now experiencing a warming period.

- Warming is much slower than predicted - The world has warmed significantly less than the IPCC predicted based on modeled anthropogenic forcing. The gap between the real world and the modeled world tells us that we are far from understanding climate change.

- Climate policy is based on inadequate models - Climate models have many shortcomings and are not considered as possible global policy tools. The negative effect of greenhouse gases such as CO2 is emphasized, but the fact that enriching the atmosphere with CO2 is also beneficial is ignored.

- CO2 is plant food, the basis of all life on Earth - CO2 is not a pollutant, it is essential for life on Earth due to the process of photosynthesis. Moreover, CO2 is beneficial for nature, an additional amount in the air has promoted the growth of plant biomass worldwide. It is also good for agriculture, increasing crop yields worldwide.

- Global warming has not increased natural disasters - There is no statistical evidence that global warming increases hurricanes, floods, droughts and other natural disasters or makes them more frequent. However, there is ample evidence that CO2 mitigation measures are as harmful as they are costly.

- Climate policy must respect scientific and economic realities - There is no climate emergency. So there is no cause for alarm, just a harmful and unrealistic net zero CO2 policy proposed for 2050.

- Climate should be less political - Climate policies should be more scientific. In particular, scientists should emphasize that computer models are created by humans, theorists and programmers have introduced: assumptions, assumptions, relationships, parameterizations, stability constraints, etc.

The World Climate Declaration (WCD) brought together scientists from around the world. A follower of this is Professor Constantin Crânganu, who claims in his book "Climate changes - A (sometimes) politically incorrect guide", that the physical functions of climate changes and, consequently, local meteorological parameters change (largely) due to the influence of a variable composition of the atmosphere, controlled by dynamic random changes, including anthropogenic emissions of greenhouse gases, explosives, population growth, land use changes, aerosol pollution, etc. All these factors contribute to regional and global climate change, which overlaps and exacerbates climate change and variability caused by natural causes."

It also believes that the risks induced by climate change must be taken seriously and responsibly. Humanity will be much better off if we succeed in minimizing these risks by reducing the vulnerability of those exposed to these risks and by minimizing future changes in the composition of the atmosphere. The way in which these goals have been presented – especially through the Kyoto Protocol, the IPCC (International Panel on Climate Change) reports or recently through the Paris Climate Agreement – are not the only way to achieve and address them.

For example, it shows that due to the increase in temperature (due to the movement of the Earth), the temperature in the oceans also increases. Over time, they remove the carbon dioxide dissolved in the water and then the concentration of carbon dioxide in the air also increases. This, in turn, generates an increase in temperature through the greenhouse effect and the original effect could be amplified.

On the other hand, 97% of scientists agree that climate change is real and caused by humans, and today's increase in carbon dioxide is too great to be natural.

Starting from the following statements: the amount of carbon dioxide has almost doubled compared to the pre-industrial period - the burning of fossil fuels is to blame and carbon dioxide, even if it is in low concentrations (0.04% of the atmosphere), is the second gas that contributes , with almost a quarter of the effect, to the warming of the Earth for millions of years, the physicist Cristian Presură explains in detail some controversies related to climate change, balancing the two figures - the contribution of carbon dioxide to the normal greenhouse effect and the doubling of the amount of carbon dioxide in the industrial age. For us, the crucial question is: how much will the Earth's temperature increase due to the excess of carbon dioxide emitted into the atmosphere during the industrial period?

C. Presură shows that due to the increase in temperature (given by the movement of the Earth), the temperature in the oceans also increases. Over time, they eliminate more carbon dioxide dissolved in its waters and then the concentration of carbon dioxide in the air also increases. This, in turn, generates an increase in temperature through the greenhouse effect and the original effect could be amplified.

Today's increase in carbon dioxide is too great to be natural. For the increase in temperature, there are models and measurements that suggest that this is a consequence of the increase in carbon dioxide from the industrial period (Figure 1). On the vertical axis of the graph is the concentration of carbon dioxide, and on the horizontal axis is time, in thousands of years, starting 800,000 years ago.

Figure 1: Variations of carbon dioxide concentration

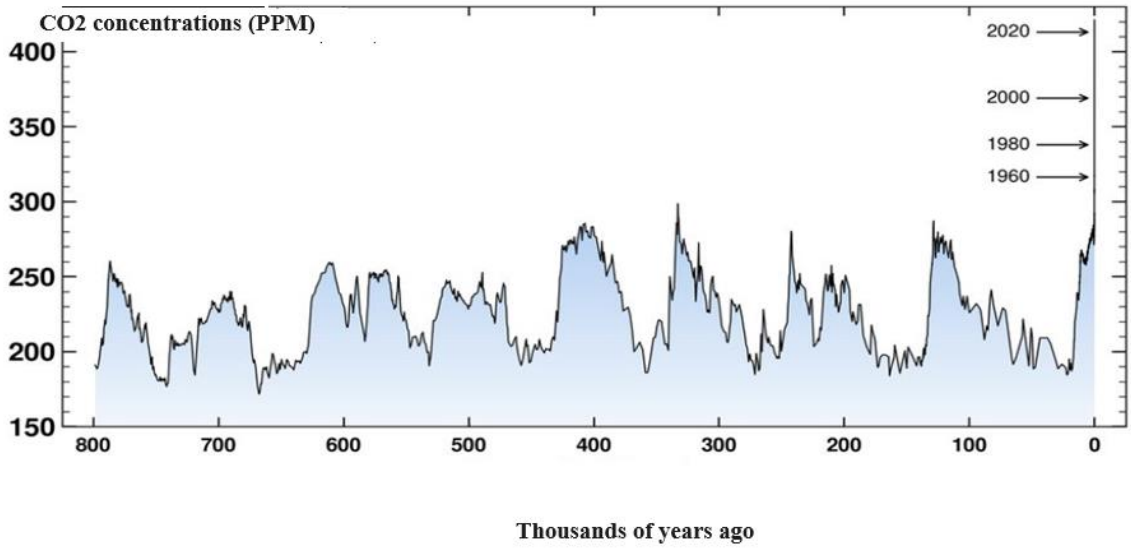

Source: US National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA)

It can be seen from Figure 1, the concentration of carbon dioxide has varied over time, between 200 ppm and 270 ppm, over a period of one million years, and in the last 200 years, it

has increased suddenly, exceeding 400 ppm. The increase is sudden, almost instantaneous on this scale of hundreds of thousands of years, and the line is almost vertical.

Conclusions

It can be said that a sudden increase in carbon dioxide in the last 200 years is the consequence of human activities. The vertical line - the sudden growth - cannot be based only on natural causes, and if it were, why would it appear just now, when human civilization has an equally sudden technological growth on the scale of geological time?

It is stated as a result of the research undertaken, that: "the concentration of carbon dioxide in the atmosphere has almost doubled, throughout the industrial era, through the burning of fossil fuels and establishes the role of carbon dioxide in warming the Earth - it acts as the "quilt of the Earth" to be even thicker. Because of this, the Earth receives, in addition, 3 Watts of energy per square meter, that is, approximately one percent of the energy from the Sun".

The persistent search for consensus on the objectives and instruments for implementing climate policies continues to provoke vigorous arguments, pro and con, without doing much to resolve the most pressing questions that exist today. On the contrary, it distracts from the important practical challenges that highlight the need to negotiate between different scales of concern and action, rather than framing them in a linear relationship between scientific consensus and political action.

BIBLIOGRAPHY

- Addoum, J. M., D. Ng, and A. Ortiz-Bobea, forthcoming. “Temperature Shocks and Earnings News,” Review of Financial Studies.
- Aghion, P., R. Veugelers, and D. Hemous. 2009. “No Green Growth Without Innovation,” Policy Briefs, Bruegel.
- Aglietta, M., E. Espagne, and B. Perrissin Fabert, 2015. “A proposal to finance low-carbon investment in Europe,” La Note D’Analyse No. 4, France Stratégie, Paris
- Auffhammer, M., 2018. “Quantifying Economic Damages from Climate Change,” Journal of Economic Perspectives 32(4):33–52.
- Burke M., S. M. Hsiang, and E. Miguel, 2015. “Global Non-linear Effect of Temperature onEconomic Production,” Nature 527:235–39.
- Hsiang, S., and R. Kopp, 2018. “An Economist’s Guide to Climate Change Science,” Journal of Economic Perspectives 32(4):3–32
- Klenert, D., L. Mattauch, E. Combet, O. Edenhofer, C. Hepburn, R. Rafaty, and N. H. Stern, 2018. “Making carbon pricing work for citizens,” Nature Climate Change 8:669–677.
- Sachs, J., 2015. “Climate Change and Intergenerational Well-Being,” in Oxford Handbook of the Macroeconomics of Global Warming, L. Bernard and W. Semmler (eds.), Oxford University Press, Oxford.
- Weitzman, M. L., 2009. “On Modeling and Interpreting the Economics of Catastrophic Climate Change,” Review of Economics and Statistics 91(1):1-19
- ***European Commission (2021) - Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the framework for achieving climate neutrality https://eur-lex.europa.eu/legal- content/RO/TXT/?uri=CELEX:52020PC0080
- ***European Commission (2021) - European Climate Law https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european-climate-law_ro
- ***European Commission (2021) - EU Adaptation Strategy (https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/what_en).

- ***European Environment Agency (2021) - Sustainability transitions - Towards a global sustainability
- ***Eurostat, Glossary:Carbon dioxide emissions https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Carbon_dioxide_emissions

AN ANALYSIS OF THE COUNTIES REVENUES AND EXPENDITURES OF ROMANIA IN THE PERIOD 1999-2022

Alina Georgeta Ailincă
Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest

Abstract: In the context of the increasingly poor budgetary performance in recent years, questions have been raised more and more frequently in the public space regarding the role of decentralization for improving the budgetary balance, starting from the local system. Decentralization is considered to improve local cohesion and development, make local spending more accountable and efficient, but equally it can fail in ineffective planning of local resources, including insufficient funds for reducing social inequalities between regions, can make more difficult budgetary coordination, and may not take into account the negative externalities on other counties and may strengthen local corruption.
Thus, the article aims to analyze certain elements of the structure of public revenues and expenses at the county level, to reveal the strong points but especially the weak ones at the level of county administrations in Romania. Thus, the article aims to contribute to improving the understanding of the functioning of local administrations in Romania and to outline some proposals for improving fiscal-budgetary performance.

Keywords: local administration, county revenues and expenditures, budget performance

JEL: H11, H22, H72

1. Introduction

In the context of still a considerable budget deficit over 5% at the end of 2023, according to the sources of the Ministry of Finance, but under the pessimistic expectations formulated in the reports of international institutions (IMF, World Bank, European Commission, etc.), the discussions outline the need for a consistent review and even a reform in terms of the national fiscal-budgetary system. Although the law of Law 296/2023 tried to smooth some gaps between the payers of taxes and fees and implicitly bring some additional funds to the state budget, the core of the problem remained by maintaining a lax, inequitable taxation system, with numerous exemptions and loopholes for the privileged categories, both in terms of physical and legal entities. In this framework, in recent years, the discussions regarding decentralization have intensified, and especially about fiscal decentralization at the local level. Thus, in order to see what the way forward is, it is necessary, in a first phase, a rigorous analysis of the situation at the local level, starting from the structure of revenues and expenses at the level of each county and understanding the mechanism by which the local budget components can be consolidated. Thus, starting from a series of structural indicators, both in terms of revenues and expenses, a comparative analysis is built between the counties of Romania, finally offering a series of recommendations regarding the increase of the local level of budgetary financial autonomy.

2. Motivation, literature review and description of the problem

A large specialized literature discusses the performance of local administrations. In general, the current discussions are focused around the idea of fiscal decentralization, in which the role of the state at the local level should focus especially on the function of resource

allocation (at the central level, generally remaining the stabilization and redistribution of incomes) (Musgrave, 1959; Oates, 1972 etc.).

Numerous studies look at both quantitative analyzes and qualitative aspects of fiscal decentralization, among the benefits it stands out: the efficiency of the provision of public goods, effectiveness, autonomy, accountability, adequacy, equity, the support of economic growth, revenue mobilization etc. (Qian and Weingast, 1997; Breton, 2004; Bahl and Bird 2008; Martinez-Vazquez et al., 2006; Sud and Yilmaz, 2013, etc.)

Also, in addition to the positive aspects, decentralization can lead to lax behavior on the part of local politicians considering that in times of crisis they will be saved from the center, it can also lead to embezzlement of funds, the flexibility of the law and corruption (Brennan and Buchanan, 1980; Bird, 1983; Tanzi, 2001). At the same time, decentralization can negatively affect growth, stabilization, fiscal discipline, procyclicality and financial sustainability and can generally have a mixed or even of null effect on the economy depending on the real capacity of subnational governments to properly fulfill their obligations (Treisman, 2006; Wibbels and Rodden, 2006; Hankla and Downs, 2010; Lago-Peñas et al., 2016, Anam and Plaček, 2023 etc.).

Although there are in-depth intentions and clear studies that describe developments at the regional, county level, few regional studies focus strictly on Romania (except, Onofrei et al., 2023) . The analysis in general is overall, macro, looks at the phenomenon of decentralization or local autonomy, but focuses less on the distinctive aspects that could lead to the improvement of local performance through changes in the internal structure of local revenues and expenses.

3. Methodology and data sources

The study is based on a comparative analysis of local county budgets at the level of Romania. The period followed is 1999 -2022, the data sources are AMECO and especially the Situation regarding the execution of revenues and expenditures of local budgets by administrative-territorial units, as well as other relevant documents, studies and reports. The analysis focuses on the identification of failures in the management of local budget revenues, highlighting, based on some indicators, the gaps in the local county management. Based on the observation of the shortcomings, a series of proposals to improve the local budget performance are outlined.

4. Results

The evolution of local budget revenues and expenditures, at the county level, registered an upward trend during the 1999-2022 analysis period, with revenues being even slightly higher than expenditures in the 2005-2018 period. However, local revenues by reporting to total revenues and to GDP did not register spectacular performances, observing a slight downward trend, reaching in 2022 not to exceed 6.45% of GDP and respectively 19.13% of consolidated total revenues of Romania.

As we know, the year 2005 marked the process of denomination of the national currency, and the year 2007 constituted the turning point in our recent history by entering the European Union, aspects that accelerated the internal economic dynamics, by imposing the GDP evolution and which they did not always find themselves in a similar dynamic in terms of income at the local level. In this context, a special analysis must be given, not so much to the aspects of budgetary imbalances at the county level, but, above all, to the internal structure of revenues and expenses and the factors that can lead to the increase of local financial autonomy.

Thus, the local situations at the county level must be followed according to their particular circumstances, such as the local industrial profile up to 1989, the social structure of the population, the degree of investment penetration in recent years, etc. Therefore, the analysis

of revenues through the strict prism of the nominal budget information can give us only a small part of the "truth" behind the developments at the local level.

Figure 1 –The evolution of local revenues and expenditures at the county level for Romania and the relative for the period 1999-2022

The evolution of local revenues and expenditures for all counties for Romania

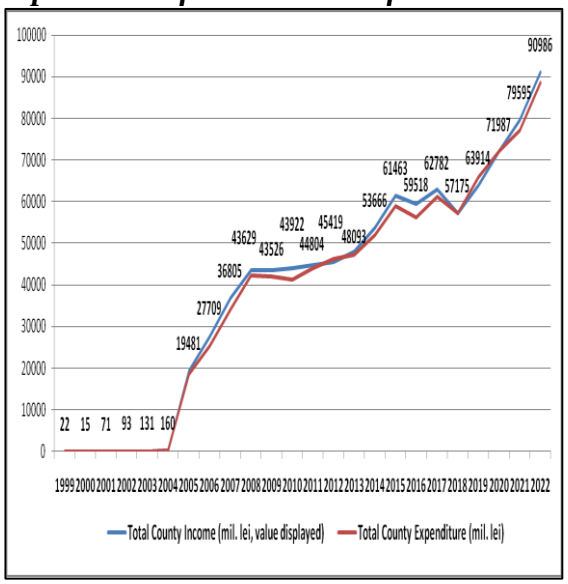

Total counties revenues in total revenues and Total counties revenues in GDP (%)

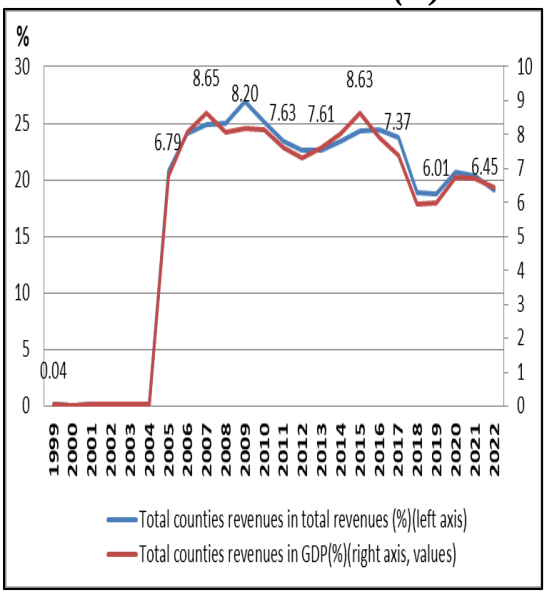

Source: AMECO and The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

Therefore, if we analyze the situation of local budget surpluses or deficits, we thus observe that, in the 24 years of analysis, from 1999 to 2022, there are many counties with very good budget performance in terms of budget surplus, such as Bacau, Buzau, Ialomita, Mehediti and Tulcea, but as we know many of these show strong regional disparities in terms of social inequality, an aspect that indicates that the budget surplus is not always important, and deficit periods have their role in budget construction, by accelerating some infrastructure projects , by flattening income disparities, by boosting local entrepreneurship, etc. Thus, counties such as Iasi, Maramures, Salaj, Ilfov, Mures, Alba, Satu Mare, Vrancea, Bucharest, although they have a beach of reaching a budget surplus only 16-18 times in the 24 years of analysis, nevertheless they have performances real economies, much more than the counties with almost perfect budget situations.

If we look instead, which are the years in which there were real difficulties in achieving the budget surplus, we notice that the years 2012, 2019 and in general the pre-pandemic period 2018-2020, represented the most difficult periods in achieving local budget balances for most counties in Romania. In this context, it is important to see if structurally, the weights of certain income categories represented assistance or, on the contrary, placed an additional burden on the achievement of local budget balances. Thus, we continue to analyze the situation of own revenues, income tax revenues intended for local budget balancing and the situation of subsidies to see what are the policy recommendations that can be formulated to improve local budget performance.

Figure 2 –The evolution of the counties' budget surplus in Romania in relation to the analysis period 1999-2022

How many times at the county level was the public budget in surplus in the period 1999-2022

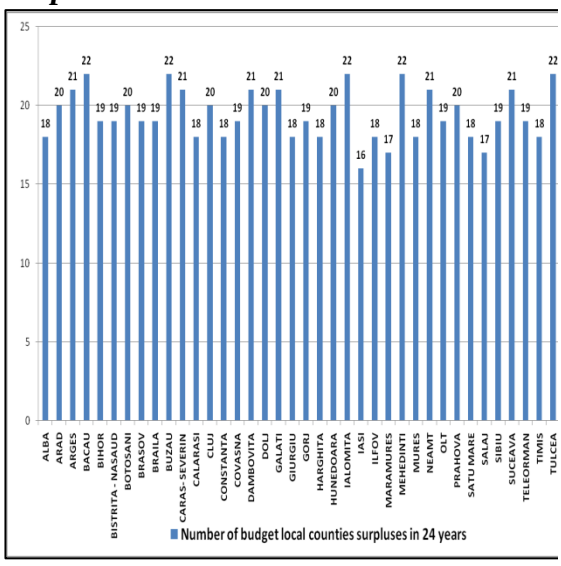

How many local budgets were in surplus during the analysis period 1999-2022

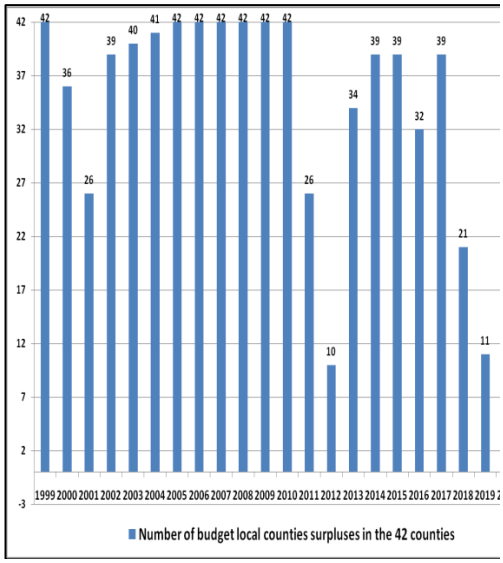

Source: The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

Although in a constant improvement both in terms of value and number of counties (see Figure 3), during the entire analysis period the share of own revenues in total revenues barely exceeded 50% of total county revenues.

Figure 3 – Analysis of own revenues in relation to total local county revenues for the analysis period 1999-2022

Share of own revenues in relation to total county revenues for the years 1999, 2012 and 2022

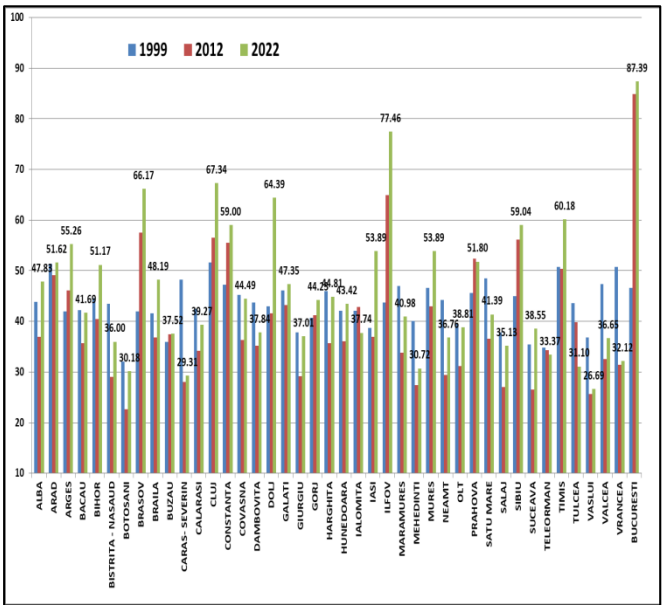

How many times the share of own revenues in relation to total county revenues is over 50% for the period 1999-2022

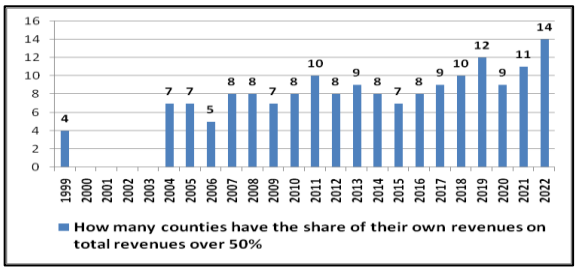

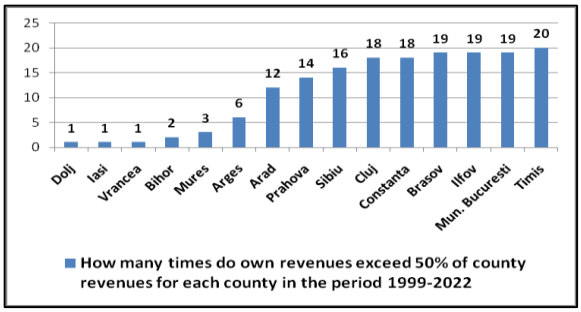

Source: The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

Thus, in 2022 only 14 counties (Arad, Arges, Bihor, Brasov, Cluj, Constanta, Iasi, Ilfov, Mures, Prahova, Sibiu, Timis, Dolj, Bucharest) have met this objective of 50% own revenues in total revenues and only 6 counties (Brasov, Cluj, Dolj, Ilfov, Timis and Bucharest) reached a comfortable share of 60% of own revenues in total county revenues. Over the entire period of analysis, achieving a share of own revenues of over 50% of total revenues was relatively random for counties such as Dolj, Iasi, Vrancea, Bihor, Mures, Arges, while counties such as Arad, Prahova, Sibiu, Cluj, Constanța, Brasov, Ilfov, Bucharest, Timis, it seems more like a rule. This aspect can outline an important element regarding local budgetary autonomy and can strengthen the fiscal-budgetary decentralization process.

Figure 4 –The evolution of several other income elements at the county level for the period 1999-2022 for Romania

The weight of the amounts broken down from the income tax for balancing budgets and own revenues for the period 1999-2022

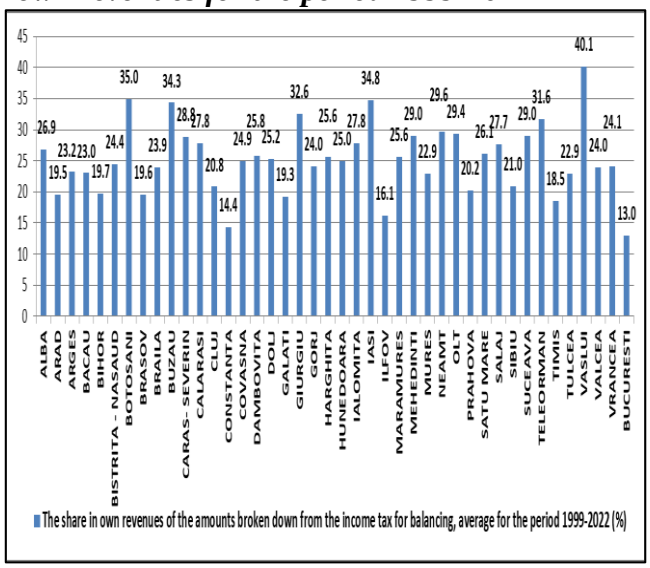

The share of revenues from subsidies in total revenues, average on the period 1999-2022 (%)

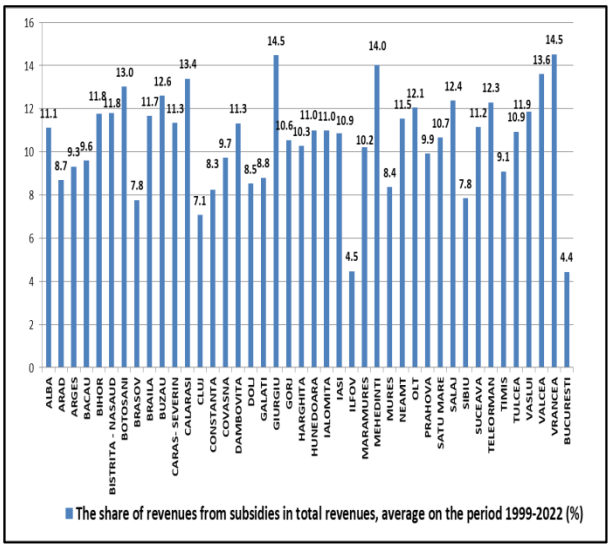

Source: The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html. Note: the year 2004, due to outliers, is excluded from the period average regarding subsidies.

Another important element regarding the degree of local budgetary autonomy is the share of tax revenues in county revenues. The weight of the amounts broken down from the income tax for balancing local budgets in own revenues can show mixed information: on the one hand, in the case of an increase, it indicates an increase in the need for financing for local budget balancing, so a negative element, and on the other hand, it indicates the potential to obtain a relatively stable and consistent income from direct taxes compared to other sources of income, an aspect considered positive.

However, the idea of budgetary balancing leans in the direction of a negative interpretation, so that a lower value of the indicator demonstrates a better budgetary performance at the county level. Thus, the indicator, at the level of the entire period and for all counties, has a generally downward evolution, with the exception of the adverse evolution for the Municipality of Bucharest starting in 2018. However, the performance of the indicator remains at the average level of the period for Bucharest, in the top three counties being Bucharest, Constanta and Ilfov, with shares below 20% of their own revenues. From a negative point of view, counties such as Vaslui, Botosani, Iasi, Buzau and Teleorman easily exceed the 30% share of the amounts broken down from the income tax for balancing local budgets in

their own revenues, suggesting a precarious fiscal-budgetary autonomy. Also, the share of subsidies in total revenues rather indicates the need for assistance at the regional level, therefore the reduced capacity of own financial support. Therefore, a low weight rather indicates a positive situation from the perspective of budgetary autonomy and favorable to fiscal decentralization, and a high weight indicates rather has a negative connotation. For all counties over the entire period, a relative deterioration of the situation is noted in terms of the increase in the amplitude and the trend of the share of subsidies in total county revenues. Thus, looking at the average over the period, counties such as Bucharest, Ilfov, Cluj, Brasov and Sibiu can be considered counties with a high budgetary autonomy, while from the perspective of the same indicator (subsidies on total revenues at the local level) while counties such as Giurgiu, Vrancea and Mehedinti represent the top three counties with the highest values of the indicator.

Figure 5 – The evolution of some expenditure elements at the county level for the period 1999-2022 for Romania

The share of personnel expenditures in total expenditures at the county level for the period 1999-2022 for Romania

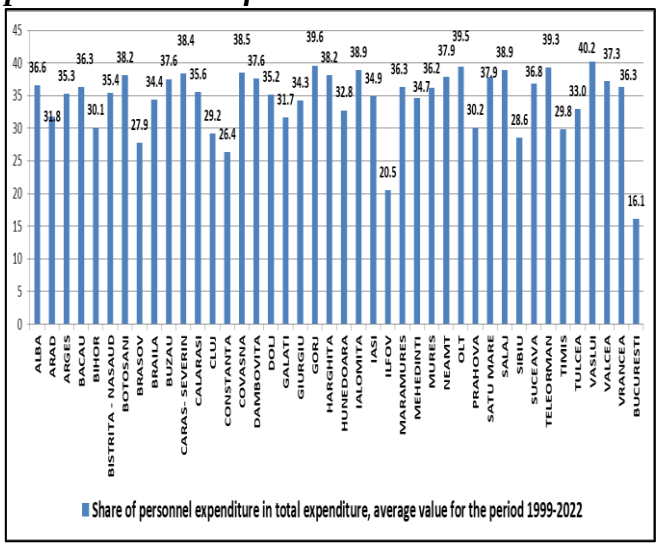

Share of capital expenditures in total expenditures at county level for the period 1999-2022 for Romania

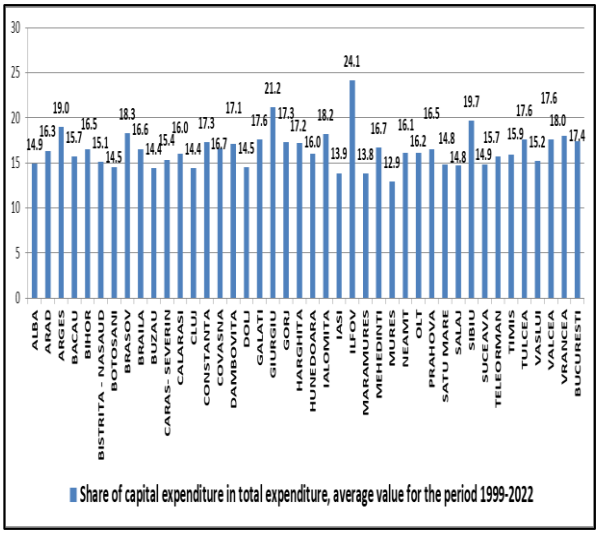

Source: The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

On the other hand, if we analyze the situation from the perspective of expenses and look at the ratio of personnel and capital expenses in total county expenses, we notice that:

- The general trend for the entire period and in all counties regarding the share of personnel expenses in total county expenses is downward, an otherwise positive aspect;
- The general trend for the entire period and in all counties regarding the share of capital expenditures in total county expenditures is upward, an otherwise positive aspect;
- The low values for Bucharest and Ilfov below and in the vicinity of 20% regarding the share of personnel expenses in total county expenses represent favorable elements regarding county fiscal autonomy, and respectively the high values (towards 30% and above) for over 35 counties, led in the top three by the counties of Vaslui, Gorj and Olt, represents a negative element, a fact that may indicate the need for a sustained effort to better control personnel expenses for most counties in Romania;
- Although with a rather favorable general trend, capital expenditures have increased in the last years of the analysis period, but their share in total expenditures is still limited, reaching a maximum of 24.1% in 2022. Regarding the

average over the period, the top the three counties with the highest shares of capital expenditure are occupied by the counties of Ilfov, Giurgiu and Sibiu, while in the negative top three of very low capital expenditure as a share of total county expenditure are the counties of Mures, Maramures and Iasi. In 2022, the top three counties with the highest shares of capital expenditure in total expenditure are Salaj, Ialomita and Bihor, while the lowest shares are held by Dolj, Bucharest and Constanta.

Regarding the analysis of the county budget expenditures by expenditure chapters, we observe substantial changes in the chapters as well as in the level of evolution in each individual chapter. Thus, at the level of all counties, in 2012 spending on Education, on Services and public development and housing and Social Assistance dominates within the framework of the spending structure at county level, while in 2022 the top is occupied by Transport, General Public Services and Insurance and social assistance.

Figure 5 –Evolution by expenditure chapters at the county level in the years 2002 and 2022 for Romania

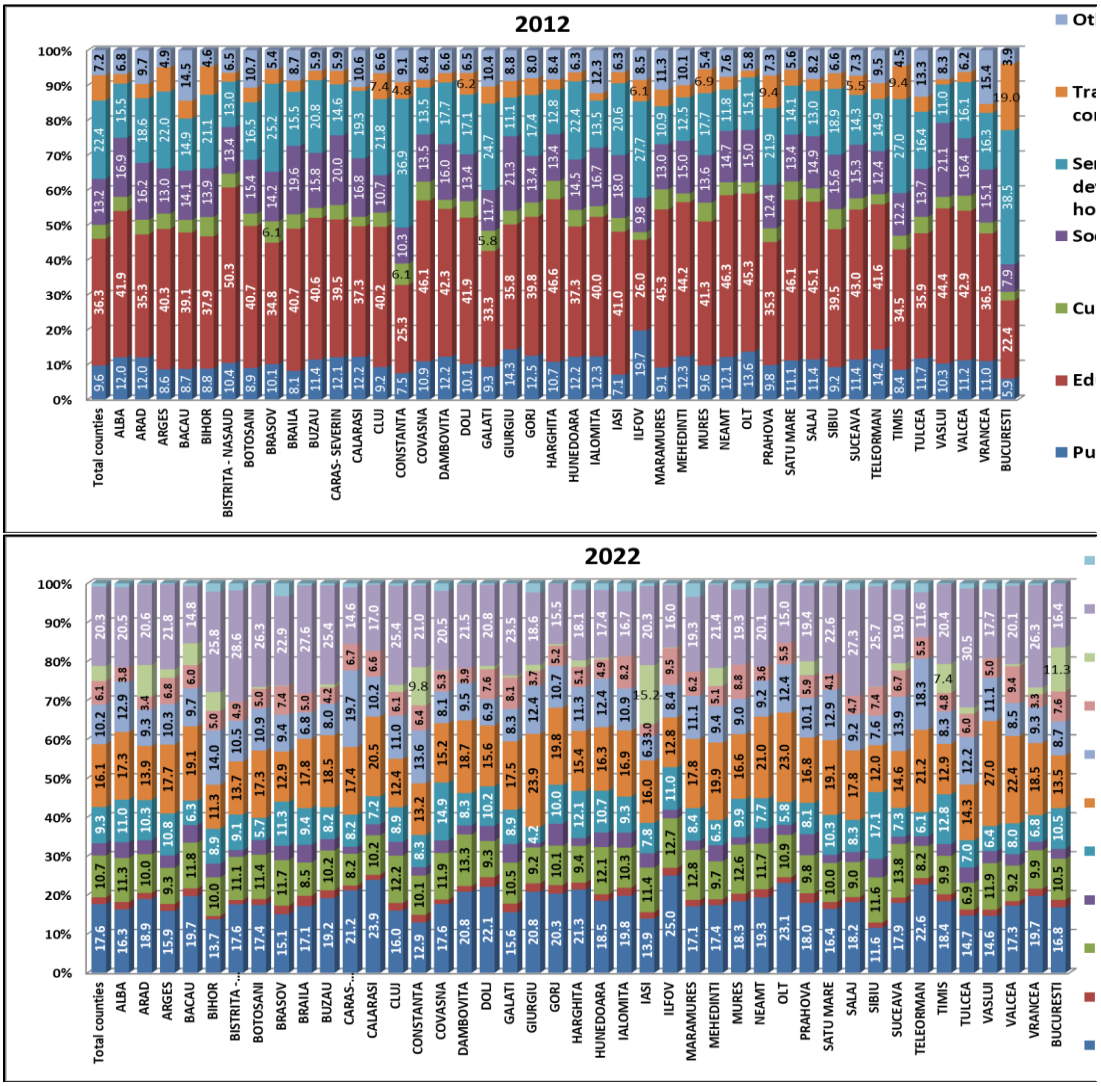

Source: The Situation Regarding The Execution Of Revenues And Expenditures Of Local Budgets By Administrative-Territorial Units, online: http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

The situation is thus dramatic in terms of education (declining by 25.6 pp in the period 2022-2012) and health, and less dramatic in the situation of culture, but in general, the expenditure structure, although it has diversified over time (including spending on environmental protection), this aspect was not necessarily in favor of the citizens. In this sense,

the actions of the local authorities should look more towards the urgent vital needs of the citizens (such as those related to the household and public services), but also to education which represents the central and fundamental pillar of a nation's long-term existence.

5. Conclusions

Although numerous regional level studies on decentralization and local autonomy have been outlined over time, few studies focus strictly on Romania. Thus, this article aims to discern and analyze trends not only regarding macro developments, but also to outline a series of structural indicators that could lead to the improvement of county budget performance at the level of Romania.

Improving the structure of own revenues, increasing tax yields as a result of taxation and especially direct taxation, a more nuanced allocation of subsidies with a concentrated focus on the regions with the greatest difficulties, a constant increase in capital expenditure, an increased yield of personnel expenses and in general their reduction and relatively moderate maintenance over time in relation to total county expenses, the increase in expenses with education, health and culture and not only with the management of general public services represent only a few aspects that require improvement over time at the local level. Thus, the county authorities must consider not only the consolidation of the autonomy and fiscal decentralization of some regions already established as strong, such as the Municipality of Bucharest, Iflov, Cluj, Sibiu, Timiș, but especially of poor, poorly developed areas such as numerous counties of Moldova and Oltenia.

BIBLIOGRAPHY

1. Anam, C., Plaček, M. (2023). The Development of Fiscal Decentralization and Its Impact on Economic Growth. In: The Palgrave Handbook of Global Social Problems. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-68127-2_305-1.

2. Bahl, Roy and Richard Bird (2008) "Subnational Taxes in Developing Countries: The Way Forward," Public Budgeting and Finance, 28 (4): 1–25.

3. Bird, Richard (1983) "The Allocation of Taxing Powers in Papua New Guinea," Institute of National Affairs Discussion Paper No. 15, Port Moresby, PNG.

4. Brennan, Geoffrey, and James M. Buchanan (1980). The Power to Tax: Analytical Foundations of a Fiscal Constitution (Cambridge: Cambridge University Press).

5. Breton, Albert (2004) "Federalization (and Not Decentralization) as an Empowerment Mechanism," in Richard Bird, ed., Who Decides? Government in the New Millennium (Toronto: C.D. Howe Institute), pp. 107–25.

6. Hankla, Charles and William Downs (2010) "Decentralisation, Governance and the Structure of Local Political Institutions: Lessons for Reform?," Local Government Studies, 36 (6): 759–83.

7. Lago-Peñas, Santiago, Jorge Martinez-Vazquez and Agnese Sacchi (2016) "The Impact of Fiscal Decentralization: A Survey," Journal of Economic Surveys, DOI 10.1111/joes.12182.

8. Martinez-Vazquez, Jorge, Juan Luis Gomez and Guevara Yao (2006) "Fiscal Decentralization in the People's Democratic Republic of Lao," Working Paper 06-22, International Studies Program, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, September.

9. Musgrave, R. (1959,). Theory of Public Finance (New York: McGraw-Hill).

10. Oates, Wallace E. (1972). Fiscal Federalism (New York: Harcourt Brace Jovanovich).

11. Onofrei, Mihaela, Ionel Bostan, Elena Cigu, and Anca Florentina Vatamanu (2023). Ensuring Budgetary Resources at the Level of Local Communities in the Current Social-

Economic Context: Evidence for Romanian Municipalities. Economies 11: 22. https://doi.org/10.3390/economies11010022.

12. Sud, Inder and Serdar Yilmaz (2013) "Institutions and Politics of Metropolitan Management," in Roy Bahl, Johannes Linn and Deborah Wetzel, eds, Financing Metropolitan Governments in Developing Countries (Cambridge MA: Lincoln Institute of Land Policy), pp. 107–34.

13. Qian, Yinyi and Barry Weingast (1997) "Federalism as a Commitment to Preserving Market Incentives," Journal of Economic Perspectives, 11 (4): 83–92.

14. Tanzi, V. (2001). Pitfalls on the Road to Fiscal Decentralization, Carnegie Paper No. 19 (Washington: Carnegie Endowment for International Peace).

15. Treisman, D. (2006)."Fiscal Decentralization, Governance and Economic Performance: A Reconsideration," Economics and Politics, Vol. 18, No. 2, pp. 219–35.

16. Wibbels, E., and Rodden, J. (2006). "Business Cycles and the Political Economy of Decentralized Finance: Lessons for Fiscal Federalism in the EU," in Fiscal Policy Surveillance in Europe, ed. by Peter Wierts, S. Deroose, E. Flores, and A. Turrini (Cheltenham, UK: Edward Elgar).

*** http://www.dpfbl.mdrap.ro/sit_ven_si_chelt_uat.html

SOCRATES OF ATHENS (470-399 BC), OR THE CULTURAL MYTH OF THE SCAPEGOAT INTELLECTUAL IN TIMES OF CRISIS

Florin Nacu
Scientific Researcher III, PhD, "CS Nicolăescu-Plopşor" Social Humanistic Research Institute, Craiova, Romanian Academy

Abstract: Socrates is the type of philosopher, theoretician who falls victim to criticism of the Athenian society towards the errors of his disciples, but, on the other hand, also to his desire not to abandon the principles which he had devoted his life to.
Socrates becomes the ideal archetype of the "guiltless culprit", paying the price of theorizing what we call "consciousness" today, that "daimon" that helps us pass through our own filter what is delivered to us from society, through theoretical and practical channels.
This article illustrates the stages of Socrates' trial, conviction, and death by drawing cultural parallels with the post-Socrates world.
We will better understand Socrates through the examples of personalities who lived after him and built models of philosophical, religious or political thought.

Keywords: Socrates, disciples, daimon, trial, death, cultural myth, intellectual, scapegoat

I. Preliminary remarks

In every field, whether it is philosophy, history, sciences (theoretical sphere) or technical, economics, politics (practical sphere), there are people who are situated at points considered to be paramount, or of reference in the evolution of these fields.

One such man was the philosopher Socrates of Athens, who is undoubtedly considered to have created the most important milestone in this particularly broad, fascinating and, at the same time, difficult to understand and explore, which is the ancient Hellenic philosophy. Basically, specialized criticism speaks of "pre-Socratic philosophy" and "Socratic philosophy".

Today, we imagine, and this, mainly due to the romantic period, that the philosopher is a person who lives isolated, with modest means, very often, insufficient, concerned with understanding the world, not involved in the life of the city. Socrates can be placed in this category only if we refer to the modesty in which he lived. For the rest, his life and activity show that he was exactly the opposite of what was shown above.

Socrates was chosen because this is the classic cultural example of the philosopher who is blamed for the failure of the city. By extrapolation, we can say that he is the intellectual blamed for the failure of politics, if that style of policy had been done by his disciples.

The first example that can come to mind is the example of Jesus Christ himself. He would be betrayed by one of the Apostles, that is, one of those who had proved that they could overcome that quality of the simple disciple. Judas Iscariot, who betrayed Jesus, was part of the group of zealots, anti-Roman par excellence and believed that he would be able to put Christ's sermons at the service of politics, but the "Everlasting Kingdom" was that of life after death. Disappointed, Judas agrees to betray, then bitterly repents.

"Render to Caesar what is Caesar's and to God what is God's" is somehow a situation that, centuries earlier, Socrates had theorized. He had not instigated rebellion, as he had been accused, had not changed the gods, but had taught the Athenians how to understand them better.

Obviously, for both Socrates and Christ, politics decided. The world at that time saw the immediate before eternity: the oppression of Rome seemed to them more difficult to bear than the eternal torments in the underworld.

Socrates died because he could no longer exist under the conditions placed on him, and Christ died to rise and overcome the original sin, according to the teachings of the church.

Seneca was forced to commit suicide in 65 AD, under pressure from Emperor Nero, to whom he had been a mentor. Nero suspected him of being involved in Piso's plot, but Seneca chose death because he understood the isolation Nero was indulging in. He had killed his mother, Agrippina, he had killed his brother, what fate could befall the mentor who had guided his steps towards the lifestyle from which Nero wanted to escape through so many crimes?

Tacitus in his "Annales" describes very well Seneca's choice of death:

> "At the same time, stopping their tears, sometimes with gentle words, sometimes with a more severe tone, he appeals to their fortitude, asking them several times: "Where are the precepts of philosophy, where is the doctrine meditated for so many years against the accidents of fate? Who did not know Nero's cruelty? After killing his mother and brother, he had nothing left but to kill the one who raised and trained him."

The famous French philosopher René Descartes, mentor of Queen Christina of Sweden, officially died of pneumonia on February 11, 1650, while in the Kingdom of Sweden, where he had accepted her invitation to teach him philosophy lessons. Queen Christina was a Protestant. Daughter of King Gustav Adolf, she received a military education, just like a prince. The queen did not want to marry, so it was unlikely that she would have an heir, as the court secretly wanted her to leave the throne to a man. In addition, the queen had sympathies for Catholicism, as she was initiated into Latin-speaking culture and admired the Papal Curia. Obviously, for the Papal Curia, the attraction of the Queen of Sweden to Catholicism was a stage victory against the Reformation that had swept through many states of Western and Northern Europe, reaching as far as Central Europe.

René Descartes, although a Catholic, instilled in the queen the idea of independence from religion, which would have led those loyal to the Papal Curia to try to eliminate Descartes. According to some sources, the symptoms of the disease that brought about his sudden end seemed similar to pneumonia and arsenic poisoning. Eventually, the queen would abdicate, embrace the Roman Catholic faith and settle in the Vatican.

Let us remember how Vladimir Lenin reproached them more than two decades after the deaths of Marx and Engels, that they did not actually participate in a revolution, therefore their conceptions were too theoretical, and that he, Lenin and his followers had built a pragmatic system of thought, practically rethinking Marxism, making it Marxism-Leninism.

Lenin clearly adapted the internationalist Marxism to the idea of building communism into a state, but Trotsky went further, like Plato, with his failure plan of the "ideal republic".

Plato managed to survive, although for a time he was a slave on the triremes until a former disciple recognized him and ransomed him.

Returning to Trotsky, he could not be brought before a totalitarian "fortress tribunal" that was then the USSR, neither Stalin nor any of his collaborators having the capacity to confront Trotsky. That is why Stalin chose permanent ostracism and, finally, the assassination of Trotsky at a time when World War II had already begun.

Nicolae Iorga, the great historian of the Romanians and his disciple Gheorghe I. Brătianu would face the same fate. The first would die assassinated by those to whom he had indirectly contributed, and Gheorghe Brătianu paid because he wanted to preserve the interwar cultural values, at a time when they were considered dangerous.

Symbolically, they were blamed for being held accountable for how others had put into practice everything they had theorized.

These are just a few examples that illustrate Socrates' destiny as a man of the City, blamed for something he could not change: the way others understand your conception of politics and life.

2. Life and context of the work of the philosopher Socrates

Socrates was born at the end of the Median Wars, sources stating that his birth took place about 10 years after the battle of Salamis, so somewhere around 470 BC. It was practically the beginning of what was called “Pentekotaetia”, the 50 years that constituted the "golden age of Athens". Undisputed leader of the Delio-Attice League, founded in 478/477 BC, Athens experienced during the time of the archons Themistokles, Aristeides, Xantippos, but especially during the time of the first strategist Perikles a period when the watchword was impetus. Athens manipulated as it considered fit the money deposited in the Sanctuary on the Island of Delos, which was later moved to the "Odeon" on Acropolis, building the temple ensemble on Acropolis, the symbol of Athens, which had been burnt by the Persians of Xerxes, in 480 BC, offering salaries to all those involved in the political act, free performances to the population, severely punishing schisms within the League, which was attributed to the interference of the former ally and current competitor Sparta (Giner, 2008, 38), the Dorian fortress of Lacedemonia (Peloponnesus).

Socrates was born into the family of a sculptor and a midwife. So, from his family, he inherited the desire to create, to shape, but also to give birth to a new soul. Socrates remained all his life tributary to the dictum of the Sanctuary of Apollo at Delphi, “Gnothi seauton!”, translated into Latin “Nosce te ipsum!”. He always said, “All I know is that I know nothing”.

By the age of 40, Socrates had fit into the life of his city, which he knew and commented on with his usual irony. Thus, in Xenophon's dialogue, The Economy (II, 5-6), Kritoboulos, one of Socrates' interlocutors, showed how many sacrifices the wealthy citizens of Athens are subjected to, and Socrates elaborates on the subject:

> “First, I see you obliged to offer great sacrifices often, otherwise you will mess with gods and men; Then it behoves you to receive many foreign guests, and not without pomp; at last, you must offer dinner to your fellow citizens and render them service, otherwise you will have no one on your side. Moreover, I now notice that the city imposes heavy expenses on you: to raise horses, to pay for choirs, to support a sports feast, a high office, and, if war breaks out, to arm galleys, to offer extraordinary contributions, so that you will hardly cope with such expenses. If you do not fulfil these obligations properly, the Athenians, I know, will punish you as severely as if they had caught you stealing their own possessions” (Mosse, 1996, 13-14).

3. The defining elements of Socrates' philosophy

He lived modestly and sought to discover the man. Undoubtedly, the cultural life allowed this, and the positive reactions were not long in coming. Socrates used “Socratic irony”, that is, questions that would detest man to reveal himself, to reshape himself, to be reborn (Adorno, 1973, 7-20). Basically, Socrates laid the foundations of “maieutics”, that is, the science of redefining personality, cultural “possession”. Socrates had been heard, by contemporaries in his youth, when he abandoned a work of sculpture he had begun throwing away a chisel, saying that he would go and “sculpt his soul”. Here is how he will define his mission before the judges at the trial that sentenced him to death:

> “Perhaps you find it strange that I got to each one, advise them in this way, and labour with them, and in public, in front of the crowd, I dare not come to give advice to the city. The reason is that of which you have often heard me speak everywhere: that something divine speaks in me, a God, as Meletos mockingly wrote in the accusation. Namely, ever since I was a child, there is a voice that, whenever it is heard, it stops me from doing what I was going to do. But it never urges me to do anything. It is the one that resists me taking care of the affairs of the city. And I think it

is rightly against it. Know well, Athenians: if I had taken up public affairs, I would have long since perished to no avail, neither for you nor for myself." (Platon, 2008, 8).

In Xenophon's "The Economy" (XX, 27-28), Socrates' dialogue partner, the wealthy Ischomachos, recalls that his father, "love for agriculture", acquired abandoned agricultural plots to resell at an overprice after they became productive again.

Socrates comes up with an acidic, ironic line:

> "Iscomac's father liked agriculture as the importers liked wheat. These importers loved wheat so much that, if they heard that it was in abundance somewhere, they would go out to sea in search of it, crossing the Aegean, the Black Sea, the Sicily Sea. Then, after taking as much as they could, they transported it to the seas, loading it onto the ships in which they themselves travelled. When they need money, they do not unload it randomly at the first port, but transport it to where it is heard that the prices are highest and where people pay the most dearly, to those to whom it is brought and delivered. Yes, that's how your dad seems to love farming" (Mosse, 1996, 96-97).

Socrates was in the circle that had benefited from the protection of Perikles' partner, Aspasia of Miletus, a cultured woman, who became after his divorce from his wife who had given him two sons, wife and mother of Perikles, future strategist, sentenced to death after the naval battle of the Arginuse Islands, won against Sparta, because he had not collected the bodies of sailors and soldiers who died in battle, to be buried with due honours. Perikles-son had received Athenian citizenship, thanks to an exception to the law imposed by his father himself, i.e., an Athenian child became a citizen only if the father was a citizen and the mother was born of Athenian parents. Aspasia was from Miletus, so she was not Athenian, so her male descendants could not have been citizens.

At the age of 40, when the Peloponnesian War began in 431 BC, Socrates became a "hoplite", militarily, participating in the defence of Athens, defended by the Long Walls connecting it to the Port of Piraeus, from the attacks of Sparta (Colaiaco, 2013, 5). The plague raged until 429 BC, when Perikles, the emblem-leader of Athens, and the two sons he had with his wife, died.

The historians claim that Socrates was the man who, in addition to the heroism shown in battle, saved from death two compatriots with a decisive role in the subsequent history of Athens, Alkybiades, who had been her disciple, and Xenophon, the future author of "Anabasis" and leader of the "expedition of 10,000" in the Persian Empire.

Among Socrates' disciples, it was Kritias, the initiator of the plan to establish the oligarchic group called "the 30 tyrants", who ruled Athens from 404 to 403 BC, after Sparta's naval victory at Aigos Potamos in 405 BC.

Plato, by his real name Ariston, so named because of his athletic allure, was also formed in Socrates' entourage. Socrates stated that he considered himself an advocate of the existence of a daimon, which the Latins later conceptually approximated to the term "genius" or to the collective term "numina" (spirits of ancestors who advised the living). This "daimon", in fact his conscience, made him make decisions, to issue opinions, appraisals, value judgments. The daimon had even spoken to him about the idea of accepting the death sentence, which meant that he, Socrates, had to submit to him:

> "Indeed, judges, (for if I call you judges, I rightly call you) something wonderful has happened to me. The usual prophetic gift of the daimon, all the time before, spoke to me as often as possible, and resisted me earnestly, even in small things, if I was about to do something I ought not to do; but now fell upon me what you see, something which you might imagine to be the greatest evil; and the sign of the God did not resist me even at dawn, when I went out of the house, neither when I came here to judgment, nor while I spoke, whatever I was about to say; and yet once he had often stop me in full talk; but now he did not resist me in any way, to any deed or word. How do I explain this? I will

tell you; what happened to me may be good, and we can't think death is evil. In this respect, I had strong proof: I could not have resisted the usual sign if I had not been about to do a good thing"(Platon, 2008, 12).

Socrates was proverbial for his sharp taunts at the cynical philosophers who flaunted their torn clothes as a symbol of their wisdom. Socrates dressed simply but neatly, but attacked luxury and spoke publicly of the uselessness of many objects in commerce but which brought profit. He was reportedly married twice, having three children, the last of whom was in the arms of his wife Xantippa at the time of his conviction. Xantippa was a tough woman, proverbial for her wickedness, which added to Socrates' aura of popularity, as it was believed that if one resisted Xantippa, they could lead a conversation with anyone. Socrates sought to make the other doubt himself, to eliminate the hypothesis, so that he could bring him to the possibility of discovering himself, that is, to be reborn, to realize that, in fact, he represents something, starting from the denial of the initial personality (Hadot, 1995, 93). Socrates was an opponent of the Sophists, to whom he opposed the simple love of seeking philosophy, through simple but effective reasoning (Xenophon, Memorables, I, 6, 13).

4.The legacy of Socrates' philosophy

"Pentekontaetia" had laid the foundations of the Athenian democracy, had created the premises for the development of arts, sciences, political thought, but the disaster of 404 BC made those less attracted to culture and thought, pursuing the practical side of existence react immediately, seeking or, worse, inventing "service culprits". Generalized discontent can always be kept under control through political processes, through propaganda actions. Socrates, from patriotic, became the object of denunciations, which exceeded that maximum for "ostracism". In ancient Athens, in fact, throughout Ellada, to try to introduce a new faith, new gods, was "graphe paranomon", which today we would translate as "breaking the law" or "mortal sin". However, it was precisely this Socratic "daimon" that was the object of denunciations made by two Athenians, a relatively talentless poet and occasional rhethor (author of public speeches), as well as a merchant of tanned skins, whom Socrates had criticized through his son, who, in the philosopher's conception, had benefited only from the education necessary to be able to buy and sell skins, just like his father.

Socrates was almost 70 years old when he became a public defendant in a trial conducted by the Athenian public institutions. Alkybiades' behaviour during the Peloponnesian War, the activity of the tyrant Kritias, contributed to shaping Socrates' image as a "public enemy" (echtros, as the ancient Greeks would say, hostis publicus as the Latins would say). In addition, even comedy writers such as Aristophanes attacked Socrates, accusing him of corrupting youth with his teachings (Patzer, 1994, 50). It did not matter how real the "daimon" was or was not, it did not matter that Socrates had literally fought to defend the city, they wanted to blame him, and that was it. It was easier to look for culprits than to analyse the causes of Athens' defeat, which the historian Thukydides, the defeated at Amphipolis of Thracia, whose fleet had been crushed by that of Sparta, had presented so well in "The Peloponnesian War", written after he had been ostracized in Thracia, where he had landed possessions and gold mines.

Socrates refused the escape plans his disciples had made, dismantled all the charges his interrogators had drawn up, used his craft, the "Sokacratic irony", to speculate on the poor training of the judges, foreseeing that the road opened by him could not be closed by any sentence:

"And now I want to prophesy unto you who have condemned me; for I am indeed at the moment when men are accustomed to prophesy, which is when they are facing death. I say therefore to you, men who send me to death, that a much heavier punishment will come upon you immediately after my death, I swear by Zeus, than that to which you have condemned me. For now, you have done this in the hope that you

> will no longer have to give an account of your life. But it will happen quite differently, I tell you. There will be more who will hold you accountable, namely those whom I was now holding back, but you did not realize it; and they will be the harsher the younger they are, and the greater will be your anger. If, therefore, you think that, by killing people, you will stop someone from rebuking you for not living righteously, then you are not judging well; for this escape is not quite possible, nor is it beautiful, but that would also be the most beautiful and the easiest, not to punish others, but to do your best to be the best of yourself. In prophesying this, therefore, I forsake those who have condemned me.
>
> Instead, with those who voted for me, I would gladly talk about what happened, until the archons still have work to do and I am not yet taken to where I need to go to death. So stay with me during this time, Athenians, for nothing prevents us from talking among ourselves while we are still allowed. Because you are my friends, I want to show you the meaning of what has happened to me now." (Platon, 2008,12).

While the sentence of arrest had been taken by a simple majority in the "Boule" (the Council of Athens-Senate) by 281 votes to 219 against, the death sentence was pronounced with an additional 80 votes, going from those who wanted the philosopher acquitted to those who wanted his death sentence. Socrates felt he had to justify being wrongly convicted, not to beg the judges:

> "Besides those concerning good name, Athenians, it does not seem to me right to pray to the judge and because of the supplication of the mind to escape, but it behoves you to clarify and convince him. For only is the judge not set there to divide righteousness as he pleases, but to judge; and he swore not to take sides with whom he wishes, but to do justice according to the law. So, neither must we teach you to break your oath, nor do you have to learn it; for thus neither would we show the gods proper piety. Do not suppose, then, Athenians, that it is fitting for me to do before you things which I deem neither beautiful, nor just, nor pious, much less—holy Zeus—just now when I am accused of impiety by this Meletus. For it is clear that if I tried to persuade and compel you who are under oath by entreaties, then I would teach you not to believe in gods, and, defending myself, I would truly accuse myself of not believing in gods." (Platon, 2008, 10).

Socrates is at peace with himself and the world around him, but this does not make him a resigned man, but it shows that it is not good if the sentence to be executed is based on bad motivation. Basically, Socrates believes that ethics means teaching virtue through all that is good:

> "But ye must also have good hope concerning death, my judges, and realize this truth; for a good man there is nothing evil, neither in life nor in death, and the God takes care of his fate; nor is what happens to me accidental, but it is clear to me that it is better to die and depart from everything. Therefore, my sign did not oppose me at all, and I am not in the least angry with those who voted against me, nor with those who accused me. Though it was not with this thought that they accused and condemned me, but believing that I was doing myself harm; and this is worthy of rebuke."(Platon, 2008, 13).

It was obvious that the so-called "occasional combinators", the rhethorii, the vectors of opinion of the people, called "teachers of the people" (demagogues), had a good bread to eat, like the "sykophantis" ("fig eaters"), the delators whom Hesiod, the archaic Greek poet who had lost his disputed inheritance with his brother, had once attacked, precisely because of this type of people.

Socrates admitted at trial that he was not interested in political office and material wealth, and when asked what he wanted before his death, he asked to be "fed in Prytaneion",

an honour reserved for Olympic players, artists, considering that he should receive payment for his teachings to judges, who obviously understood nothing:

> "As far as I believe, of the charge of Meletos I was acquitted; and not only was I acquitted, but it is quite clear to everyone that, had not Anytos and Lycon come here to accuse me, he would now have been obliged to pay the fine of a thousand drachmas, because he would not have had one-fifth of the votes on his side.
>
> So, this man considers me worthy of the death penalty. That be it; But what punishment shall I propose, Athenians? Of course, the one I deserve. What do you mean? What ought for me to suffer or pay for that thing on account of which, once I found out, I had no respite, but laid aside those coveted by the Assembly and all sorts of other magistracies, schemes, and rivalries as there are in the city, deeming myself too honest to be safe if I set about such things, and I did not go where I could not be of any use either to you or to myself, but, thinking that if I went to each one I did him the greatest good, as I say, I went to this occupation, proceeding to persuade each of you not to take care of his things before he took care of himself—that he might become as good and wise as possible—nor to care for the things of the city until they have taken care of the city itself, and everything else—according to the same order. So what do I deserve because I am such a man? Something good, Athenians, if it is really to be judged by worthiness; namely, a good that suits me. So what is appropriate for a poor and good-doing man who needs time to urge you? Nothing is more appropriate, Athenians, than for such a man to be fed in Pritaneu, far more fitting than to feed there an Olympic victor, on horseback, in races with paired horses or heavy chariots. Because he makes you think you are content, but I make you be; and he does not lack food, and I lack. Therefore, if I must condemn myself to anything according to due justice, to this I condemn myself, to be fed in Pritaneu." (Platon, 2008, 11).

Basically, it was a final defiance of Socrates against his accusers (Xenophon, Memorabilia IV 2, 23) (Xenophon, 1973, 19-21). Socrates spent 30 days in prison, which is the deadline for serving his sentence (Χάρης, 1980, 16-28). Before swallowing the poisonous contents of the hemlock cup (the mode of execution determined by the court), in 399 BC (Mosse, 1996, 13-14), he addressed one of his disciples with a request to honour a duty owed to one of the gods of the city, Asklepios, to take a young rooster to his temple to be sacrificed in honour of the god.

> "Always touching him, he said that the moment the cold caught his heart, Socrates would die. Already the lower part of the belly had begun to cool, when, lifting the veil, Socrates said, and this was his last word: 'Criton, I owe a rooster to Asclepius, pay him, do not forget'—'Yes, I will,' replied Criton, 'but see if you have anything else to tell us.' This question he answered no more; a few moments later he had another startle. The man discovered him: his eyes were fixed. Seeing this, Criton closed his mouth and eyes." (Mosse, 1996, 89).

Edward Will, taken up by Claude Mosse, concluded, referring to the significance of the end experienced by the philosopher Socrates:

> "Athens will kill Socrates at the very age when tragedy dies, when nascent nationalist history is dying out, when Plato, at war with the relativistic and agnostic rationalism of the Sophists, prepares to oppose the democratic conformity of his homeland to the crushing conformity of his totalitarian political ideal." The Greek school 'has not closed its doors, but the light has dimmed: here one will continue to learn how to live and die freely—but not how one thinks freely." (Will, 1972, 684-685).

In the antechamber of death, Socrates honoured the gods of the city, thus another sharp proof of his irony, by which he was the accuser and not the accused. The justification for this

request is given by Socrates himself: he wanted to thank the god, considered the protector of health, that, by the decision of the judges, his soul would be separated from the body that constrained him. Basically, if he escaped, Socrates would please the Athenian judges, who had the motivation for his guilt. By demanding the sacrifice of the rooster, Socrates stated that his death was demanded by the gods of the city, and he submitted to their will. Basically, the injustice of the delusions, of the reasoning of the investigators and judges was shattered by Socrates' latest decision.

Plato wrote his last dialogue “The Defence of Socrates”, in which he tried to emphasize the need to approve Socrates' introspection.

In Hellenic, cause translates as “aitia”, and the science of analysing causes is called “aetiology”. Another term “ethos”, meaning “tradition and customs”, led to the notion of “ethics”. Socrates imposed, within the framework of philosophy, the opening of the way to “ethics”, that is, the set of types of behaviour that do not harm one's fellow man and the city.

Ethics and logic will be finalized by Aristotle of Stagira, disciple of Plato the Athenian. Socrates believed that the gods had blessed him by being born into a family formed by a sculptor and a midwife. Socrates, just like his mother, helped the men to be born, that is, gave them an intellectual birth, then shaped them, just like his father. Socrates analysed the causes that stimulated people's thinking. Starting from causes, he arrived at the proper results. But he could not know the causes, he could not start work in the absence of data about the one on whom his action was focused. Socrates, after years of wanderings and questions, had come to the conclusion that he knew nothing. This was not because he did not know, but because he saw that his peers did not know where they came from and where they were going, what the purpose of the "telos" of their existence was.

Socrates had formed, as indicated above, in the cultural circle whose coordinator had been Aspasia of Miletus. He studied “gymnastics”, literature and geometry, the trunk of sciences that fortify body and spirit.

Socrates had said that man had a duty to get involved in the life of the city at the age of 50. Until then, he had to secure, in addition to the material existence of himself and his family, the existence of the spirit. Only after five decades of life, when he had accumulated enough, could he reach the stage that would allow him to direct the destinies of others. That is, Socrates' ethics showed that only after knowing himself could man know and, thus, lead others.

Plato and Aristotle are the main continuators of Socrates' philosophy. Socrates wrote nothing, his teachings were recorded by disciples such as Plato and Xenophon and popularized by them.

Plato started from Socratic ethics in shaping his philosophy about the perfect world of ideas and the imperfect world in which people live, a copy of the perfect world. Obviously, his attempt to implement the plans for a perfect republic at Syracuse, with the support of the tyrant Dionysius, did not bear fruit, Plato becoming a slave and escaping from a war ship only because he was recognized by a former disciple in a port, and ransomed.

Aristotle of Stagira educated the son of King Philip II of Macedonia, Alexander III, who became Alexander the Great. He wrote the Constitution of Athens, in which he compares the Athenian system with that of the Greek cities from which his disciples came, who had brought him data from their places of origin. Aristotle remained all his life a “metec”, an inhabitant of Athens, without political rights. Nicomachic Ethics and Logic were inspired by Socratic philosophy and contradictions with Plato, uttering the memorable words: “Plato is my friend, but the truth is a better friend of mine!”

BIBLIOGRAPHY

1. Adorno. F. (1973), Introduzione a Socrate (Introduction on Socrate): Bari: Laterza Edizione

2. Colaiaco J.A. (2013), Socrates Against Athens: Philosophy on Trial. Oxfordshire: Routledge.

3. Giner, S. (2008), Historia del pensamiento social (History of social thinking), Barcelona: Editorial Ariel, 2008.

4. Hadot, P. (1995). Philosophy as a Way of Life, Blackwells, Oxford, 1995.

5. Mosse C. (1996) Procesul lui Socrate, (The Socrates trial) Orizonturi Press, Bucharest.

6. Patzer, A.(1994), Sokrates in den Fragmenten der Attischen Komödie (Sojrates in fragments of Attic Comedy). A. Bierl, P. von Möllendorff (Hrsg.), Orchestra. Drama, Mythos, Bühne, Stuttgart/Leipzig: B.G. Teubner Verlag: 50–81.

7. Platon, (2008), Apărarea lui Socrate (The Sokrates Defence). Retrieved July 19, 2023 at https://polifilosofie.files.wordpress.com/2008/10/apararea-lui-socrate.doc.

8. Xenophon (1973), Erinnerungen an Sokrates (Memories of Sokrates), Leipzig: Reclam Verlag.

9. Χάρης, Τ. (1980), Ποία ήτο η έννοια της επί ασεβεία κατηγορίας του Σωκράτους και ποίαι αι επιπτώσεις της καταδίκης του (What was the meaning of Socrates' charge of impiety and what were the consequences of his conviction). Παρνασσός (Parnassos) 22: 16-28.

10. Will. E (1972), Le monde grec et l'Orient (Greek world and the East), vol. I, Le V-ème siècle (The V-th century). Paris: P.U.F.

TRENDS IN WEALTH TAXATION IN THE CURRENT ECONOMIC CONTEXT IN ROMANIA AND EUROPEAN UNION

Nicoleta Mihăilă
Scientific Researcher III, PhD, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, România

Abstract: The purpose of the paper consists in the analysis of the main trends regarding the taxation of natural and legal persons' wealth in the current economic context, in Romania and the European Union. More precisely, we consider personal income taxation, property taxation, as well as the highlighting of the main directions at the European level in the taxation of wealth. The methodology used is of a descriptive and empirical type, by referring to bibliographic references from the international specialized literature, as well as statistical data of various fiscal bodies/entities.

Keywords: property tax revenues, income tax revenues, wealth taxation, tax trends, EU member states

1. Tax trends in EU member states

In 2022, tax revenues (including net social contributions) represented 41,2% of GDP in the European Union (EU), in decrease, compared to the year 2021 (41,5%); compared to 2021, EU tax revenues increased by €480 billion in 2022.

Almost all Member States introduced measures to defer the payment of taxes and social contributions in 2020, which led to taxes being accrued as revenue in 2020, but starting to be paid in subsequent periods, which led to an increase in the debts of public administrations. Some of the tax deferral measures continued until 2021. At the same time, EU countries introduced reductions in value added taxes and excise duties, indexation of income tax to inflation and reductions in tax rates for low-income families (along with the increase, for people with higher incomes, of net wealth taxes and recurring property taxes); some countries have introduced temporary profit taxes, while others have reduced environmental taxes.

In 2021, tax revenues were affected by the COVID-19 pandemic, while in 2022, negative influences were due to higher energy prices and measures taken to mitigate their impact, as well as higher inflation. In structure, in 2022, in the EU, taxes on production and imports represented 13,6% of GDP, and current taxes on income, wealth, etc. were 13,4% of GDP, while net social contributions were 13,9% of GDP. Revenues from current taxes on income, wealth, etc., as a percentage of GDP, decreased from 2007 to 2010, but increased between 2011 and 2013. Their share in GDP remained stable between 2013 and 2015, before increasing slightly between 2016 and 2018. From 2018 to 2020, the level remained stable again, and increased in 2021 and 2022. The increase in 2022 was driven by significant increases in corporate income tax (+22% compared to 2021).

In the following we detail the income from current taxes on income, wealth, etc. (D.5), which include income taxes (D.51) and other current taxes (D.59). Income taxes cover both personal/ household income taxes and corporate income or profits and include taxes on capital gains. At EU level in 2022, current taxes on income, wealth, etc. as a share in GDP reached a level of 13,4%, while taxes on the income of natural persons or households represented the largest share of it, respectively 9,6% of GDP. By far the most important current taxes on income, wealth, etc. is noted for Denmark, namely 27,5% of GDP, which is due to the financing of most social benefits through income taxes and, consequently, the level of net social contributions is very low compared to other countries.

The following figures are recorded by Sweden, Finland, Belgium and Luxembourg, which account for 17,7%, 17,0%, 16,5% and 16,0% of GDP from current taxes on income, wealth, etc., respectively.

At the opposite end of the ranking, in 2021, are Romania (6,1% of GDP), Bulgaria (6,2% of GDP), Hungary (6,9% of GDP), Latvia (7,0% of GDP) and Croatia (7,2% of GDP), which had relatively low revenues from these taxes.

Capital taxes (D.91) are taxes levied at irregular and infrequent intervals on wealth or the net value of assets held or transferred as inheritances or gifts, for example an inheritance tax. These taxes represented 0,3% of GDP in the EU in 2022. They range from 0,7% of GDP in Belgium and France, 0,4% of GDP in Spain, to none in Estonia, Portugal, Romania, Slovakia and Sweden. It should be mentioned that, in Romania, the highest revenues are obtained from the taxation of production and imports, as well as from real social contributions (employers and households), and those from income/wealth have a low share in GDP, of 6,1% GDP; as for the capital, there are no related taxes.

Figure 1. Tax revenues, in structure, in EU, % GDP, 2022

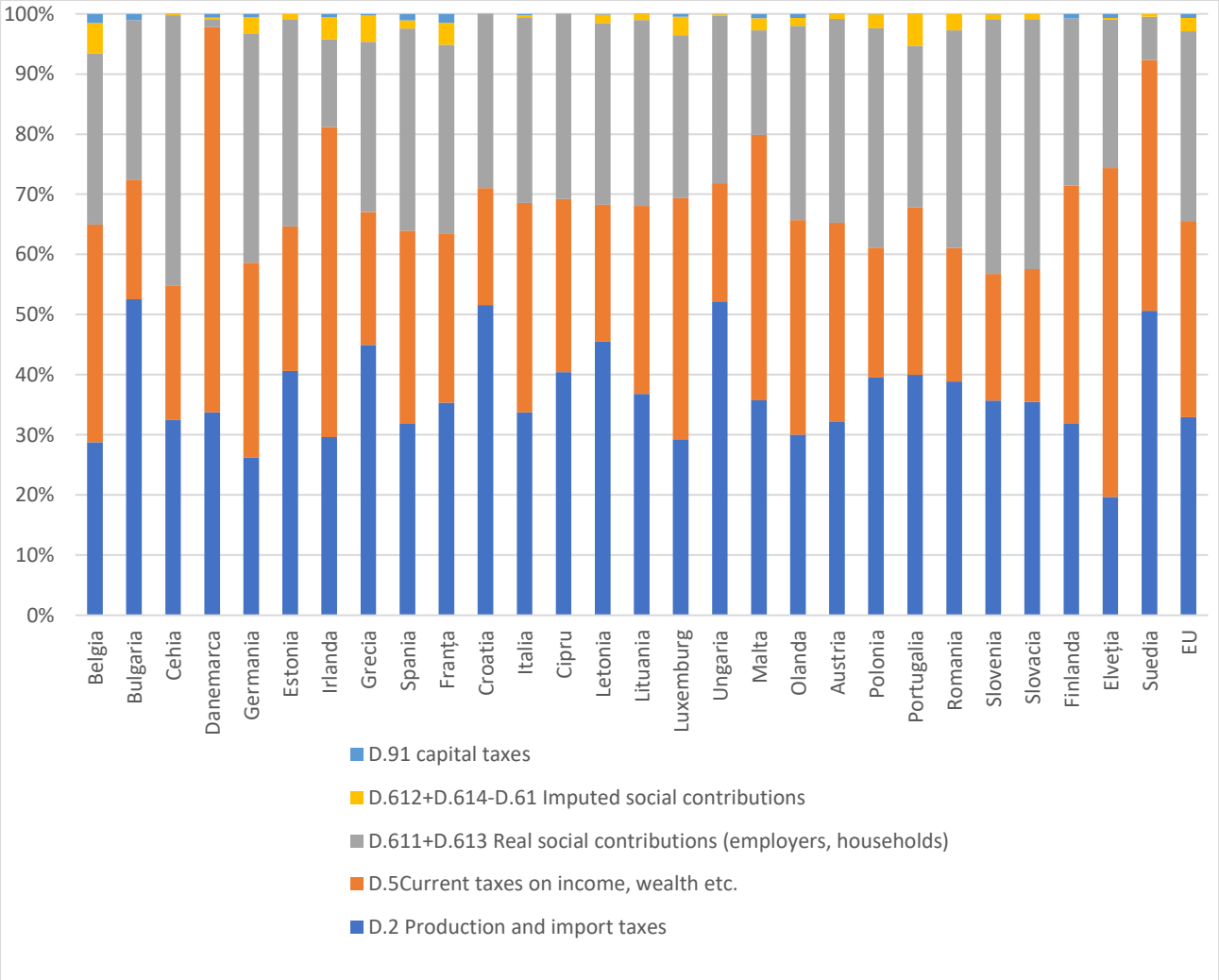

source:Eurostat,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_taxag/default/table?lang=en

Individual tax reforms

A number of countries have implemented measures to index the thresholds, allowances/deductions and credits for tax brackets for inflation in personal income tax.

For 2023, Estonia, Germany, Slovenia and Spain have increased the basic deduction, while Ireland and the Netherlands have increased the basic tax credit (reducing the tax burden on low-income earners). Austria and Germany indexed all income tax brackets to inflation (except the top income bracket), while Ireland adjusted the first two tax brackets. Bulgaria, Croatia, France, Germany, Luxembourg and Portugal have introduced personal income tax measures to support families with children. Portugal, Romania and Slovenia have introduced income tax provisions to support young workers.

For 2024, Sweden plans to cut income taxes to increase incentives for work and support households facing inflation and rising food prices. Estonia also plans to reduce the income tax rate in 2024 for both residents and non-residents. On the other hand, the Netherlands has announced that it will phase out the income-related tax credit by 2025 to encourage the participation of people with secondary incomes in work. Tax deductions for the self-employed will also be gradually reduced until 2027.

Property tax reforms

In the past year, new property taxes have been introduced or proposed: a new wealth tax in Spain, an unoccupied property tax in Ireland and a crypto transaction tax in Portugal. To finance government support measures linked to high inflation, Spain has introduced a temporary national solidarity tax for high-net-worth individuals for fiscal years 2022 and 2023, with tax rates ranging from 1,7% to 3%. This is an additional wealth tax that complements the regional one, and taxpayers can credit their regional wealth tax contributions from the national solidarity tax obligation. In addition, Norway continued to increase the progressivity of the wealth tax regime in 2023, increasing the higher rate from 0,95% to 1%.

2. Trends in personal income taxation

Although capital income and capital assets are closely related, the implications of capital income taxation and capital asset taxation should be considered separately. Capital income comes from capital assets. Both are heavily concentrated at the top of the income distribution. Wealth, capital assets, and capital holdings all refer to an individual's accumulated economic resources; the sum of a person's capital asset holdings is considered their wealth. In general, the distribution of wealth is more concentrated than income. As a result, capital income as a share of total income increases with the level of income.

Taxation of capital income takes the flow of economic resources as the basis of taxation, taxation of capital assets is based on accumulated economic resources. Different types of capital income, such as income from financial assets, private pension funds or rental income, are usually taxed as personal income. Realized capital gains are generally considered relevant capital income.

As for ***Romania,*** it obtains very reduced tax revenue from personal income taxation, compared to European countries. These low incomes are determined by several factors, the main ones being the low personal income tax rate and tax exemptions.

Figure 2. Evolution of personal income tax revenues, including retained earnings in GDP, during the period 2009- 2021, % GDP

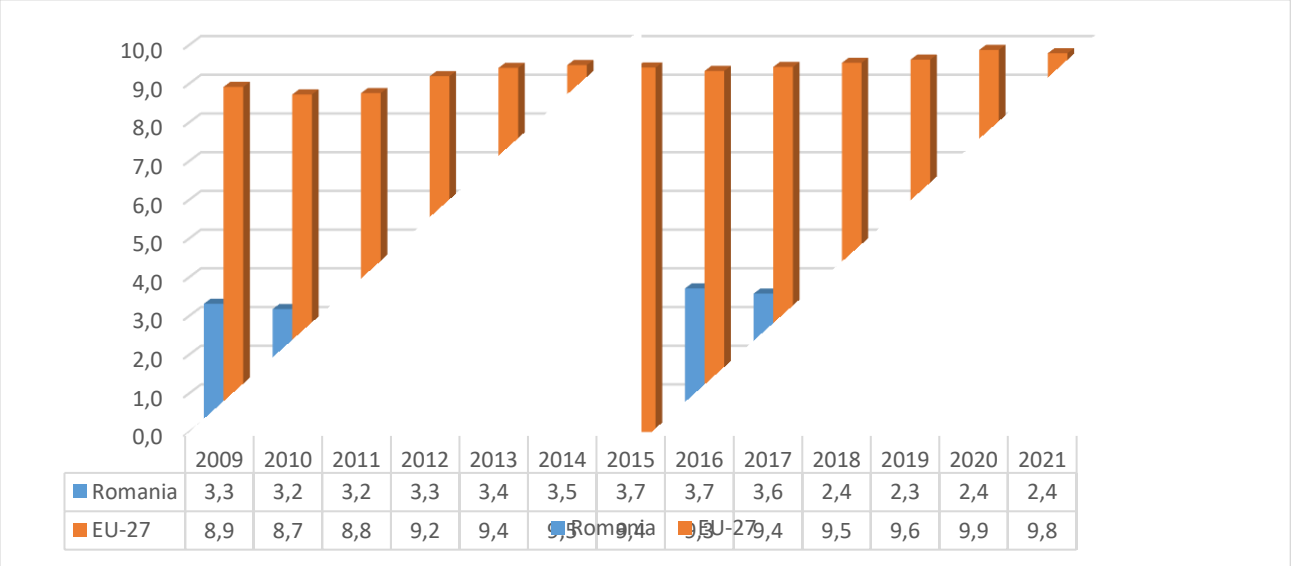

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Romania	3,3	3,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,7	3,7	3,6	2,4	2,3	2,4	2,4
EU-27	8,9	8,7	8,8	9,2	9,4	9,5	9,4	9,5	9,4	9,5	9,6	9,9	9,8

source: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

If we look at Figure 2, which shows the evolution of the share of *revenues from taxes on the income of individuals/ households*, including earnings held in GDP, in the period 2009-2021, compared to the EU 27 average, the level registered by our country is only 2,4 % of GDP, compared to the EU average of 9,8% of GDP, for the year 2021.

Throughout the analysed period, the trend of these revenues fluctuated, it has been relatively constant since 2018, when the tax rate was 10 % (reduced from 16 %); until 2018 the level was between 3,2-3,7% of GDP.

We bring into discussion *the capital gains*, which are relatively low taxed (since investment income is generally taxed at the 10% income tax rate). In addition to the impact on incomes, the low taxation of capital gains raises additional equity concerns, as capital gains are predominantly earned by higher income groups. In addition, the preferential treatment of certain savings instruments exacerbates these equity issues and raises efficiency issues in terms of the distorting effects of tax rules on portfolio allocation decisions.

Reforms are therefore necessary for Romania to improve its competitiveness, to bring a fairer, more efficient, simpler and more transparent tax system, capable of better supporting the economy and facilitating compliance with tax obligations by taxpayers. Thus:

◄ in the taxation of labor income to increase equity, it is necessary:

- Reassessing the efficiency of the current structure of personal income tax and considering the introduction of a progressive rate for income from work

- Elimination of personal income tax exemptions for workers in agriculture, construction and the information technology (IT) sector.

- Reducing the total burden imposed on low-income workers.

◄ Reforming the taxation of capital income to increase efficiency and equity, respectively:

- Eliminate the tax on the sale of residential property and replace it with a 10% capital gains tax, possibly with a moderate amount of relief for owner-occupied properties. Capital gains tax should be implemented prospectively, applying only to properties acquired after the date the reform was announced. Although it reduces income, this avoids the need to reassess all properties.

- Increasing the dividend tax rate to 10% to align with the taxation of most other forms of capital income.

3. Trends in property taxation

The first property taxes, first implemented in feudal times, were levied mainly on land and largely paid by farmers. In modern times, property taxes are also levied on assets, such as real estate, and paid on a recurring basis by individuals or entities. High property taxes levied not only on land but also on buildings and structures can discourage investment in infrastructure, for which businesses would have to pay additional tax.

At the European level, two of the countries, Liechtenstein (non-EU state) and Malta, do not charge recurring property taxes at all. Estonia is the only country that only taxes land, which means that real estate tax is the most efficient. Of the 28 countries that levy property taxes, 23 allow companies to deduct property or land taxes from corporate income, which eases the tax burden and encourages businesses to invest. Luxembourg has the lowest property tax revenue as a share of its private capital at 0,05%. Switzerland has the second lowest share at 0,08 %, followed by the Czech Republic at 0,09 %. The highest property taxes as a share of private equity are in the United Kingdom (1,77%), Iceland (1,14%) and Greece (1,1%).

Property taxes are an important source in France, Belgium, Greece and Spain and less important in the Czech Republic and Estonia. Periodic property taxes are important in Greece, France, Denmark and Italy. Recurring property taxes are absent in Malta and of very limited importance in Luxembourg.

According to data from the "Taxation Trends in the European Union" report, Romania ranks 22nd in the EU in terms of property taxation as a % of GDP (European Commission, 2023) (0,5% recurrent property taxes and 0.1% other property taxes) and 20th in terms of the share of property taxes in total taxation (2% recurring property taxes and 0,4% other property taxes). Only Estonia, Lithuania, Slovakia, the Czech Republic and Slovenia tax property less than Romania.

At the level of 2021, property taxes collected by local authorities in Romania generated revenues of 0,6% of GDP, the average of EU economies being 2,2% of GDP. Recurrent property taxes generate average revenues of around 0,5% of GDP in Romania, almost half of the EU average of 1,1% of GDP. Romania, like France, Denmark and Iceland, relies mainly on recurring taxes. As for other property taxes, we have a share of only 0,1% GDP, compared to the EU 27 average of 1,1% GDP.

In general, Western states collect significant revenues from recurrent property taxes, while Central and South-Eastern European states have higher revenues from transfer taxes (collected when property becomes the subject of a transaction, they are included in other property taxes)

Figure 3. Components of property tax revenues in EU countries, 2021, % GDP

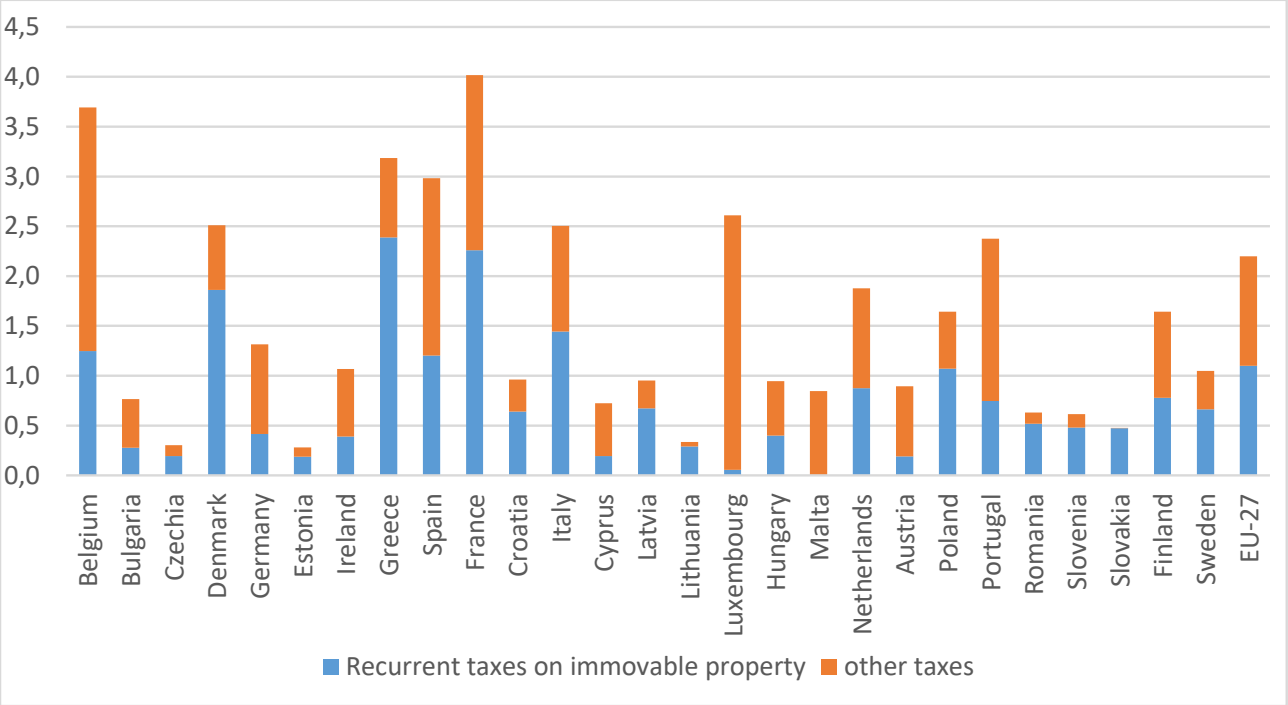

source: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Currently, Romania applies separate recurrent taxes for buildings and land. The concept of *recurrent tax on buildings* varies according to the residential or non-residential purpose of the building. According to the MFP report (2023), the tax on residential buildings is based on area, but is subject to adjustments based on location, age and type of building/apartment (to better reflect the value of the building). The basis is also adjusted according to whether or not the property is connected to utilities (electricity, sewerage, water supply and central heating). In contrast, the basis for non-residential buildings is market value. Tax rates for building tax are set at local level within a range set by central government. A lower beach applies to residential properties than to non-residential properties, but local governments can (and usually do) apply differential rates within the beaches to privately owned versus privately owned property.

The recurrent land tax is based on area for both residential and non-residential land. Adjustments are made to the tax base depending on the location and use of the land, with much lower coefficients applied to agricultural land than to construction land. Unlike building tax, local authorities do not have the ability to adjust rates.

The tax exemptions also apply to a wide range of building types, including government-owned buildings, places of religious worship, public education and sports buildings, business incubators, industrial/science/technology parks and various buildings related to infrastructure. Concessions may also be applied at the discretion of local authorities to, among others, buildings owned by low-income households, energy-efficient buildings, non-governmental organization buildings, buildings owned by certain cooperatives, and buildings used for tourism activities.

The predominant concern of the current system is with the tax base, residential building taxes and all land taxes having the respective area as the tax base for calculating the tax base, which leads to an inequitable system because even after adjustments, the tax based on area gives a poor approximation of a taxpayer's ability to pay (IMF, 2022).

A market value approach is recommended instead (World Bank, 2020; IMF, 2022), which, in addition to the greater equity resulting from a more accurate representation of ability to pay, will encourage optimal use of property.

In addition to the recurrent taxation of buildings, another form of taxation of properties is the taxation of transfers - from this point of view, Romania ranks among the last places in Europe, collecting only 0,2% of the value of transferred properties, which does not compensate the small volume of recurrent fees.

There are several methods by which property tax revenues can be increased, most of them aligning with the logic of reflecting the "market value" as faithfully as possible: mandatory periodic evaluation of properties by the owner or by a professional appraiser, the use of statistical data on real estate sales in determining rateable values, charging based on "imputed rent" (a theoretical estimate of the rent a homeowner would have to pay to live in their own home), or more recently fully automated assessment systems in mass valuation based on digital information from the cadastre.

A research made by the World Bank in Poland showed that there are four necessary conditions for the introduction of a system of recurrent taxation based on the market value of properties: (1) full registration of properties, (2) a reliable source of data on the prices at which real estate transactions are carried out, (3) a valuation infrastructure that meets international standards, and (4) an efficient tax collection system.

In recent years, Romania has taken important steps to fulfill the first three conditions mentioned above; however, changing the system exclusively based on a mechanism that takes into account the "market value" of properties carries important risks in Romania, as a large part of the population has incomes below the level required for a decent living, and property prices have increased significantly, which could mean an excessive fiscal burden for a large part of citizens (almost 96% of the Romanian population lives in apartments owned by household members, well above the European average of 69%).

In this context, the reform of the property taxation system in Romania could be based on solutions that take into account the national specifics, the distribution of properties and the income (not only the wealth) of the population. Thus, a reform of the property tax system could include several solutions involving a progressive taxation of large fortunes:

- a progressive taxation of multiple properties;
- a progressive taxation of large and very large properties, possibly with the introduction of value thresholds;
- higher and more efficient taxation of property transfers;
- greater and more efficient regulation and taxation of the rental market;
- a more efficient taxation of properties used for commercial purposes;
- a legal framework to ensure greater homogenization of property taxation systems between localities.

Therefore, to improve both efficiency and equity, Romania should try to move to a current market value basis for recurring property taxation, which basis would then be updated periodically, every 3-6 years, to avoid the appearance of inequities if property values evolve differently over time between regions (World Bank, 2020). Also, special attention should be paid to the fiscal facilities currently applied to recurring property taxes; they should go to low-income taxpayers and the elderly, government buildings and a few public utility organizations.

4. Trends in wealth taxation

In recent decades, there has been (and still is) the belief that wealth taxation is harmful to the economy, as it encourages tax evasion, capital/wealth migration to tax havens, diminishing investment or entrepreneurship. Capital taxes have been reduced in recent years and wealth taxes have almost disappeared.

However, global challenges, especially the climate crisis, inequality and the cost of living crisis caused by the pandemic and the war, come with substantial financial needs. To guarantee a good life for all citizens and to preserve social cohesion despite these challenges, European governments need fiscal space to transform economies in a socio-ecological manner, to ensure high-quality education for all, to guarantee access to modern health services and meet needs such as affordable housing, food and transport at the same time. Such measures can be implemented under the conditions of sufficient and stable public budgets.

Currently, in the EU, only three countries practice net wealth taxation, namely Norway, Spain, Switzerland (although at the OECD level, thirteen countries have imposed wealth taxes since 1965); the countries that collected revenue from net personal wealth taxes in 2021 were France (currently an estate tax), Norway, Spain and Switzerland. Revenues from net wealth taxes accounted for 4,03% of revenues in Switzerland, 0,92% in Norway, 0,51% in Spain, 0,18% in France - accounting for only 1,2% of total revenues in these five countries, on average, in 2021 (Tax Justice Network and the Greens/EFA, 2023). It should be noted that Spain has currently adopted a new "solidarity tax on wealth" (2023), and Norway has approved a higher "exit" tax, due to the migration of large fortunes from the country.

A moderate, progressive tax could help EU member states raise these urgently needed funds. The proposed tax would seek a reasonable contribution from the richest 0,5% of people in the EU, who currently own almost 20% of European wealth, and whose wealth, according to the World Inequality Database (World Bank), has increased by 35% in the last decade.

The proposed tax rates are between 1,7% and 3,5%, on the assets of the first 0,5% of the richest in the EU and it is estimated that 213,3 billion euros will be obtained, which helps, among other things, to:

- covering 39% of the education expenses of all member states.
- expansion of member states' health expenditures by 23%.
- to distribute 1.386 euro to each European household, which would allow households to pay 85% of their total annual energy bills (EU average in 2021: 1.635 euro per household, 720 euro per citizen).

Therefore, it is proposed to implement a moderate, progressive wealth tax. Taxing those at the top of the wealth distribution at a moderate rate is justified from a social and ethical perspective; while half of the population in EU member states owns only 3,5% of total wealth, the richest 0,5% own 19,7% of total wealth, wealth that has increased (adjusted for inflation) by 35% in the last 10 years.

Since wealth is more concentrated than income and consumption, a wealth tax on the top 0,5% can generate a large amount while keeping the wealth of the 99,5% untouched, keeping consumption and investment going.

The benefits of a progressive wealth tax would apply to a range of potential tax regimes, given that only a small fraction of the wealthiest are taxed and tax rates are not excessively high.

To simulate the potential revenue from a politically feasible wealth tax, it builds on the study *Taxing the Rich: The Potential of Implementing a Wealth Tax and Ending Tax Abuse of the Super-Rich*, by the Justice Network Fiscal and Greens/ALE (2023), which considers the wealth taxation model introduced by the Spanish government in 2023, the "Impuesto Temporal de Solidaridad de las Grandes Fortunes" (Temporary Solidarity Tax on Large Wealths); a tax on individual net worth above a certain threshold is assumed.

Similar to the Spanish project, a tax on individual net worth is proposed above a certain threshold, with the rates proposed by the Spanish government remaining the same as in the original project. However, to take into account that different EU Member States have different levels of wealth, the Spanish model has been adjusted so that the thresholds are based on relative wealth (namely the top x% of the richest people), rather than on the euro values.

In line with Spanish suggestions, a model has been proposed in which the top richest people pay a progressive wealth tax only on their wealth above the threshold that makes them the top richest. Due to different distributions of wealth, the thresholds vary considerably between Member States.

The Tax Justice Network's approach suggests avoiding exemptions for different asset classes, with an exemption based on net worth below the 0,5% threshold in the foreground. This means that any net wealth held by taxpayers that falls below the upper threshold of 0,5%, be it property, businesses, artwork or funds in bank accounts, would not be subject to wealth tax.

This exemption denotes the importance of allowing homeowners to preserve their value and entrepreneurs to maintain a substantial portion of their individual holdings in a firm without being taxed, for example. However, for wealth that exceeds the threshold, no relief would be granted, regardless of how individuals choose to invest or store their wealth.

The table below shows *how much revenue each EU member state could generate from a wealth tax*, following the Spanish example. The first column reports estimated taxable income without adjusting for existing wealth taxes. The second column corrects these estimates for existing wealth taxes by calculating only the potential revenue from imposing the proposed tax in addition to the revenue that is already generated from existing taxes.

Estimates show that, in total, European countries have the potential to raise more than 213 billion euros by introducing a wealth tax, as suggested by the Spanish government. This amount represents 1,35% of EU GDP. It overcomes the 150 bn euros of debt still outstanding from the pandemic-related recovery fund, thereby providing ample resources for governments to avoid resorting to costly austerity measures.

The potential tax revenue of 213.3 billion euro represents 1,35% of the combined GDP of all Member States. This substantial sum could effectively cover 72% of the energy affordability measures implemented by Member States in response to rising energy costs. It is ten times the cost of recent low-carbon electricity initiatives, showing its potentially significant impact.

Table 1. Revenue estimates from a progressive wealth tax

	Total venituri mld euro		
country	No changes to existing wealth tax	Modification for existing property taxes	Changes to existing wealth taxes and adjusted for potential migration
Austria	6,122	6,122	5,987
Belgium	1,631	1,465	1,429
Bulgaria	1,036	1,036	1,014
Croatia	526	526	514
Cyprus	221	221	216
Czech Republic	3,721	3,721	3,639
Denmark	4,282	4,282	4,187
Estonia	350	350	342
Finland	1,027	1,027	1,004
France	48,206	46,126	45,065
Germany	65,128	65,128	63,695
Greece	1,460	1,460	1,428

Hungary	3,926	3,926	3,839
Ireland	2,062	2,062	2,017
Italy	27,892	27,200	26,586
Latvia	478	478	468
Lithuania	420	420	411
Luxembourg	497	497	486
Malta	43	43	42
Netherlands	5,734	5,734	5,607
Poland	7,383	7,383	7,220
Portugal	3,699	3,699	3,618
Romania	3,362	3,362	3,288
Slovakia	466	466	456
Slovenia	565	565	552
Spain	22,026	19,691	19,206
Sweden	6,287	6,287	6,149
TOTAL	**218,547**	**213,273**	**208,465**

Source: Tax Justice Network, the Greens/EFA , 2023, Tax the rich: The potential of implementing a wealth tax and ending tax abuse of the super-rich

Romania could raise a total of 3,4 billion euros for the public budget when it implements a moderate, progressive wealth tax. This corresponds to 1,18% of GDP. In addition, by ending the tax abuse of wealthy individuals who hide their wealth in secret jurisdictions, Romania could recover 11 million euros in tax revenues.

A limited number of EU countries, notably Belgium, France, Italy and Spain, have implemented some form of wealth taxes. However, existing wealth taxes have not proven their effectiveness, they only target specific classes of assets in the cases of France and Italy or are applied at the sub-national level (Spain). A wealth tax is considered to be different from a property tax as implemented in many Member States. While a property tax taxes property (or "wealth") on ordinary citizens, a wealth tax only applies to the super-rich 0,5% of the world.

5. Conclusions

At present, Romania does not have a wealth tax; there are few states in the world that practice "wealth" taxation, one aspect being the non-existence of a unitary method of taxation. For example, Italy currently has a distinct tax system for financial assets or real estate held abroad by residents, the Netherlands has different tax rates depending on the size of the net worth of the wealth. In Spain, the net wealth tax is an annual tax levied on individuals on December 31 of each year. In Norway, inheritance and gifts are added to the taxpayer's net worth, and the wealth tax base is the market value of the taxpayer's assets minus liabilities. The net wealth calculated in this way is taxed only if it exceeds a ceiling, approximately 150.000 euros annually (2018).

Romania has a downward trend in personal income and property revenues, a fact due, among other things, to low tax rates (16% profit tax, 8% dividend tax, 10% income tax), but also to the exemptions that certain taxpayers benefit from (facilities granted in the IT, agriculture or construction sectors), the level of tax evasion.

That is why it is necessary to legislate and apply the progressive tax on the global incomes and assets of citizens, which will create the possibility of increasing the transparency of individual wealth and significantly reducing economic-social disparities, strengthening the discipline of payments in the economy/tax compliance and reducing tax evasion, the gradual

elimination of some tax incentives, other exceptions in the area of income tax/profit/social contributions, reform of property taxation.

Some of the methods by which property tax revenues can be increased are: mandatory periodic appraisal of properties by the owner or a professional appraiser, use of statistical databases on real estate sales in determining taxable values, taxation based on "imputed rent" (theoretical estimate of the rent a homeowner would have to pay to live in their own home) or more recently fully automated mass appraisal systems based on digital cadastral information.

A reform of the property tax system could include several solutions involving the progressive taxation of large wealth:

- progressive taxation of multiple properties;
- progressive taxation of large and very large properties, eventually with the introduction of value thresholds;
- higher and more efficient taxation of property transfers;
- regulation and a higher and more efficient taxation of the rental market;
- more efficient taxation of properties used for commercial purposes.

BIBLIOGRAPHY

Alvaredo, F.; Chancel, L.; Piketty, T.; Saez, E.; Zucman, G., 2021, World Inequality Report 2022

Advani, A., Chamberlain, E., Summers, A., 2021, A wealth tax for the UK, Wealth Tax Commission Final Report, www.ukwealth.tax

Guga, Ș., Mihăilescu, A., Spatari, M., 2018, Coșul minim de consum lunar pentru un trai decent pentru populația României, Friedrich Ebert Stiftung (FES)

Saez, E; Zucman, G., 2019, How would a progressive wealth tax work? Evidence from the economics literature

Saez, E. and Zucman, G., 2022, Wealth taxation: lessons from history and recent developments. American Economic Association: Papers and Proceedings, 112, 58–62

*** World Bank, 2020, Property Tax Diagnostic Handbook, Washington, DC

*** The World Bank, 2014, Property tax in Romania -- Review of development and implementation, in the context of practices in EU and OECD countries

*** European Commission, 2011, Study on Inheritance Taxes in EU Member States and Possible Mechanisms to Resolve Problems of Double Inheritance Taxation in the EU

*** European Commission, DG Taxation and Customs Union, pe baza datelor Eurostat, Annual Report on Taxation 2023

*** EY, 2022, "Worldwide Estate and Inheritance Tax Guide 2022, https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/tax/tax-pdfs/ey-final-worldwide-estate-and-inheritance-tax-guide-2022.pdf;

***Eurostat,https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics#Differences_in_the_structure_of_tax_revenue_across_the_EU

*** Eurostat, 2023, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/housing/bloc-1a.html

*** FES, 2020, The inequity of the fiscal system in Romania. The property tax case

*** IMF, 2022, Technical assistance report on personal income tax reform, IMF Country Report no. 22/199.

*** IMF, 2022, Technical Assistance Report on Improving Revenue from Recurrent Property Tax, IMF Country Report no. 22/198

*** Ministry of Public Finance, World Bank, 2023, Report on the fiscal system in Romania, including comparative analysis and recommendations for the reform of the fiscal

framework*** Taxfoundation, 2023, https://taxfoundation.org/data/all/eu/estate-taxes-inheritance-taxes-gift-taxes-europe-2023/

*** Taxfoundation, 2023, https://taxfoundation.org/blog/european-tax-trends/

*** Tax Justice Network, the Greens/EFA , 2023, Tax the rich: The potential of implementing a wealth tax and ending tax abuse of the super-rich

*** UHY Audit, 2020, www.uhy.ro/cotele-impozitului-pe-succesiune-in-romania-cu-90-mai-mici-decat-media-europeana

INTRODUCTION OF PHOTO ART ACTIVITIES, DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES AND H5P ACTIVITIES IN L2 LEARNING

Ana Cristina Lemnaru
Researcher, The National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitești University Center

Abstract: Our article explores innovative approaches to learning less commonly used second languages (L2) through the use of digital storytelling, photo art, and H5P activities. Our research aims to investigate the effectiveness of digital storytelling in enhancing language acquisition, engagement, and cultural understanding among L2 adult learners. We examine the integration of photo art, which involves using visual images to stimulate language production and cultural exploration. The utilization of H5P activities, which are interactive and customizable learning modules that can be integrated into digital platforms, provide L2 learners with opportunities for active engagement, immediate feedback, and self-paced learning.
Our article concludes by presenting preliminary findings that suggest the combination of digital storytelling, photo art, and H5P activities can significantly enhance L2 acquisition, motivation, and cultural awareness among adult learners of less commonly used L2 languages. We demonstrate that the use these tools encourage L2 learners to express themselves creatively and develop a deeper understanding of the target language and culture. The paper also discusses implications for language educators and offers recommendations for further research in this area.

Keywords: photo art activities, digital storytelling techniques, H5P activities, L2 learning, language acquisition

Introduction.

In the realm of L2 learning, the integration of innovative and technology-driven approaches has revolutionized traditional instructional methods, offering educators and adult learners dynamic and engaging tools to enhance the language learning experience. Among these tools, the utilization of H5P activities, photo art activities, and digital storytelling has emerged as a powerful combination that not only enriches L2 learning but also fosters creativity, critical thinking, and cultural exploration.

H5P activities, a web-based platform that enables the creation of interactive learning materials, have gained popularity in language education for their ability to engage learners in a dynamic and immersive learning experience. By incorporating H5P activities into language lessons, educators can provide learners with a wide array of interactive elements such as quizzes, games, and multimedia presentations.

Web 2.0 Tools.

These activities serve to reinforce language learning concepts, promote learner autonomy, and offer immediate feedback, thereby facilitating a more efficient and enjoyable learning process.

In parallel, the integration of photo art activities into language learning offers a visual and creative dimension that enhances learners' comprehension and retention of language skills. Through the use of visual images, L2 learners are exposed to real-life representations of the target language and culture, stimulating verbal and written communication. Photo art activities encourage learners to express their thoughts and ideas through visual interpretation, fostering language fluency, accuracy, and cultural appreciation. By exploring the cultural diversity

associated with the target language through visual imagery, learners deepen their understanding of the language and its cultural context.

When these three innovative approaches—H5P activities, photo art activities, and digital storytelling—are integrated into L2 learning curricula, they create a rich and dynamic learning environment that caters to diverse learning styles and preferences. The interactive nature of H5P activities, the visual stimulation of photo art activities, and the creative outlet of digital storytelling offer learners varied opportunities to engage with language material, practice language skills, and explore cultural nuances. This integration not only enhances language proficiency but also cultivates a deeper appreciation and understanding of the target language and culture.

In the following sections, we will explore in depth the benefits and implications of integrating H5P activities, photo art activities, and digital storytelling in language learning, highlighting their individual strengths and synergistic effects on language acquisition, cultural exploration, and learner engagement.

Digital storytelling is a powerful tool in L2 teaching/learning techniques that combines the art of storytelling with digital media. It allows L2 learners to create and share narratives using various multimedia elements such as images, audio, and video. This immersive approach to language learning engages learners on multiple levels, fostering their linguistic skills, creativity, and critical thinking abilities. By incorporating digital storytelling into language learning, learners are encouraged to actively participate in the creation of meaningful and authentic content, which facilitates a deeper understanding of the language and culture they are studying.

Digital storytelling is a compelling tool that merges the traditional art of storytelling with modern digital media, offering a dynamic platform for L2 learners to construct and distribute narratives through a variety of multimedia components, including images, audio, and video. “This modernization can be made possible by introducing user-friendly tools into the process, representing not just a fashion of the time but mostly a renewal trend, aiming at revitalizing the course to attract and engage learners” (Palioura, Dimoulas, 2022). It is an innovative approach to L2 learning that immerses adult learners in a rich and interactive environment, stimulating their linguistic abilities, nurturing creativity, and enhancing critical thinking skills.

By integrating digital storytelling into L2 learning curricula, educators empower adult learners to actively engage in the development of authentic and meaningful content. Researchers have “put forward a rebalanced model of sensemaking to make the sensible once again sensible and open up the sensemaking perspective to understand learning as a process that is more than mere interpretation” (Colville, Pye, Brown, 2016). This active participation not only deepens their L2 comprehension but also provides insights into the culture associated with it. Through the creation of digital stories, L2 learners are encouraged to explore language nuances, cultural contexts, and personal perspectives, thereby fostering a deeper connection to the language and its cultural heritage. Digital storytelling cultivates a sense of ownership and pride in adult learners’ L2 learning journey, as they become creators and sharers of their own narratives. This process encourages self-expression and self-reflection, enabling L2 learners to develop a stronger sense of identity within the target language community. Additionally, the collaborative nature of digital storytelling promotes peer interaction and feedback, fostering a supportive and inclusive L2 learning environment where adult learners can learn from one another’s experiences and perspectives.

In conclusion, digital storytelling offers a transformative approach to L2 learning that goes beyond the traditional methods of instruction. By leveraging the power of digital media to create and share narratives, L2 learners are provided with a holistic and engaging learning experience that enhances their linguistic proficiency, creativity, and critical thinking skills.

Through digital storytelling, adult learners are not only acquiring L2 skills but also developing a deeper understanding and appreciation of the language and culture they are studying.

Photo art involves the use of visual images to stimulate language production and cultural exploration. By integrating photography into L2 learning, adult learners are exposed to real-life visual representations of the target language and culture. This visual input enhances their comprehension and retention of vocabulary, grammar, and cultural nuances. The photo art encourages L2 learners to express their thoughts and ideas through verbal and written communication, thereby improving their L2 fluency and accuracy. Through photo art, adult learners are also encouraged to explore and appreciate the cultural diversity associated with the target language, fostering a deeper cultural understanding.

Photo art serves as a powerful tool in L2 learning and inspires easier language production and cultural exploration among adult learners. By incorporating photography into language education, adult learners are provided with authentic visual representations of the target language and culture, enriching their understanding and retention of vocabulary, grammar, and cultural subtleties. This newer trend in L2 education has been called "English through the Arts", which pursues the aim of integrating the arts. Its development is visible from a recent growth in lesson plans, units, and activities that employ the arts as a foundation or springboard for EFL teaching" (Maley, Peachey, 2015). This visual input offers a multi-sensory experience that engages learners on a deeper level, facilitating a more immersive and effective language learning process.

One of the key benefits of integrating photo art into L2 learning is its ability to stimulate verbal and written communication among adult learners. Visual images prompt learners to articulate their thoughts and ideas in the target language, encouraging them to practice and refine their language skills in a creative and meaningful way. Through describing, analyzing, and interpreting the visual content captured in photographs, learners enhance their language fluency and accuracy, developing a more nuanced and expressive command of the language.

Moreover, photo art enables L2 learners to explore and appreciate the cultural richness and diversity associated with the target language. Visual images provide insights into cultural practices, traditions, and perspectives, prompting learners to engage with and reflect upon different aspects of the culture they are studying. By examining and interpreting visual representations of cultural artifacts, landmarks, and everyday life scenes, learners develop a deeper cultural awareness and sensitivity, fostering cross-cultural understanding and empathy.

Photo art offers a valuable and engaging approach to language learning that goes beyond traditional instructional methods. By leveraging the power of visual images, adult learners are provided with a dynamic and immersive learning experience that enhances their language proficiency, cultural competence, and communication skills. Through photo art, learners are empowered to express themselves creatively, explore cultural diversity, and develop a more profound connection to the target language and its cultural heritage.

In addition to digital storytelling and photo art, the integration of H5P activities further enhances the L2 learning experience. H5P (HTML5 Package) is a web-based platform that allows for the creation of interactive and engaging learning materials. Used by more than 17,000 websites, the whole idea behind the H5P platform is to make creating and sharing any kind of html5 content as easy and seamless as possible—all you need is an up to date web browser and an LMS with a (free) H5P plugin. By incorporating H5P activities into L2 lessons, instructors can provide adult learners with opportunities to practice their language skills in a dynamic and interactive manner. It's a free and open-source cloud-based tool that allows the user to create HTML5 e-Learning content and publish it on famous platforms like WordPress, Drupal and Moodle (H5P – Create and Share Rich HTML5 Content and Applications, 2019). Here it's important not to confuse „h5p.org" and „h5p.com". The „h5p.org" is free for trial purpose while the „h5p.com" is a paid service.

These activities can include quizzes, games, and multimedia presentations, which not only reinforce language learning but also promote adult learner autonomy and engagement. The adaptability afforded by H5P also creates a more personalised learning experience for the student, which researchers (Ellis, Goodyear, 2013) call for in their constructivist approach to learning. Through H5P activities, adult learners can actively apply their L2 knowledge and receive immediate feedback, thereby facilitating a more efficient and enjoyable learning experience.

The integration of H5P activities into L2 learning represents a significant advancement in enhancing the overall L2 experience for adult learners. H5P, short for HTML5 Package, is a versatile web-based platform that enables the creation of interactive and engaging learning materials. By incorporating H5P activities into language lessons, educators can offer learners a dynamic and immersive learning environment that fosters language skill development in a stimulating manner.

H5P activities provides opportunities for self-paced exploration and practice. By engaging with interactive H5P materials, L2 learners are able to apply their language knowledge in practical contexts, leading to a deeper understanding and retention of language skills.

The interactive nature of H5P activities promotes learner engagement and motivation by offering a more dynamic and enjoyable learning experience. By integrating interactive elements such as drag-and-drop exercises, multimedia presentations, and interactive timelines, educators can capture learners' interest and encourage active participation in the language learning process. This increased engagement contributes to a more positive and productive learning environment, leading to enhanced language acquisition and retention among L2 learners.

The integration of H5P activities into language learning represents a valuable tool for educators seeking to enhance the effectiveness and engagement of their L2 lessons. By leveraging the interactive capabilities of the H5P platform, educators can create engaging and interactive L2 materials, language skill development, learner autonomy, and immediate feedback. Through the integration of H5P activities, L2 learners can actively apply their language knowledge, receive timely feedback, and enjoy a more dynamic and immersive learning experience that ultimately contributes to their language proficiency and overall learning success.

Conclusion.

Our research explores innovative approaches to learning less commonly used second L2 languages through the use of digital storytelling, photo art, and H5P activities. By integrating these methodologies into L2 learning, adult learners can enhance their language acquisition, engagement, and cultural understanding. Digital storytelling enables learners to create and share narratives, fostering linguistic skills and creativity. Photo art stimulates language production and cultural exploration through visual representations. H5P activities provide interactive and engaging learning experiences, reinforcing L2 learning and promoting learner autonomy. By employing these innovative approaches, educators can create a dynamic and immersive language learning environment that nurtures the growth and development of adult learners.

Acknowledgement: The author would like to thank the researchers of the Erasmus+ project entitled: Support Migrants Integration by Home Language Learning, 2021-2-RO01-KA210-ADU-000049332, that developed H5P, Photo art and digital stories activities in English, Spanish, Turkish, Romanian and Arabic.

Funding: This research received no external funding.

BIBLIOGRAPHY

Au-Yong-Oliveira, M. (2020). Using Reflexive, Introspective and Storytelling Tools: Towards Becoming More Autoethnographic in Academia. *Educ. Sci. 10*(4), p. 120, https://doi.org/10.3390/educsci10040120

Colville, I., Pye, A., Brown, A.D. (2016). *Sensemaking processes and Weickarious learning*. Manag. Learn, 47, p. 3.

Ellis, R., Goodyear, P. (2013). *Students' experiences of e-learning in higher education: The ecology of sustainable innovation*. Routledge, p. 178, https://doi.org/10.4324/9780203872970.

Maley, A. & Peachey, N. (2015). Creativity in the English Language Classroom. London: British Council, p. 211.

Palioura, M., Dimoulas, C. (2022). *Digital Storytelling in Education: A Transmedia Integration Approach for the Non-Developers*, *Educ. Sci.* 2022, *12*(8), p. 559, https://doi.org/10.3390/educsci12080559.

CONSIDERATIONS ABOUT THE AESTHETICS OF ALAIN ROBBE-GRILLET'S AUTOBIOGRAPHY

Alina-Cornelia Musat
PhD, „Alexandru Piru" University of Craiova

Abstract: Robbe-Grillet left the image of a subversive and provocative writer, initiator of an original and ambitious attempt to renew the novelistic genre and the autobiographical.
Robbe-Grillet's "autobiographical" work is a personal story both "combined with" and "corrupted by" romantic fiction, the result of a double work on language and fragments of memory. After the New Roman, the "New Autobiography" - an original approach to the autobiographical exercise.

Keywords: French literature 20th century, new autobiography, aesthetics, identity

Dans ce travail sur l'esthétique de l'autobiographie d'Alain Robbe-Grillet, nous nous sommes proposés de mettre en évidence ses traits fondamentaux, pour relever la spécificité et la complexité de son écriture. Dans la première partie de cette étude, nous expliciterons les fondements théoriques de la Nouvelle Autobiographie, pour comprendre ses enjeux majeurs. Ensuite, nous présenterons les caractéristiques formelles de la Nouvelle Autobiographie.

Nous comptons cerner les différences entre la conception du réel et celle du sujet, conceptions sur lesquelles reposent l'autobiographie classique et la nouvelle autobiographie. Pour cela, nous prenons en considération des concepts tels celui de vérité/authenticité et la notion d'objectivité aussi. La théorie freudienne et celle lacanienne, mais aussi les études de Benveniste et de Barthes sont parmi les sources d'inspiration les plus importantes de Robbe-Grillet.

Dans cette présentation, nous aborderons aussi la question de l'influence de l'œuvre *Roland Barthes par Roland Barthes* sur les *Romanesques*. L'auteur lui-même reconnait ouvertement : « Barthes par lui-même est à l'origine du *Miroir qui revient* » (Robbe-Grillet, 1985 : p.6).

Dans la collection « Points Essais », nous retrouvons une définition que Barthes propose pour cette forme d'écriture, définition suggestive pour notre propos :

« Le romanesque est un mode de discours qui n'est pas structuré selon une histoire ; un mode de notation, d'investissement, d'intérêt au réel quotidien, aux personnes, à tout ce qui se passe dans la vie » (Barthes, 1981 : p. 239).

Robbe-Grillet n'hésite pas à emprunter chez cet auteur ses stratégies discursives, pour mettre en scène son être éclaté. D'ailleurs, nous nous attarderons longuement sur l'organisation fragmentaire du premier tome des *Romanesques* dans un chapitre ultérieur. Nous y retrouvons aussi l'influence barthesienne qui concerne la mise en scène par la fiction. L'ouvrage *Roland Barthes par Roland Barthes* est présenté par son auteur comme une œuvre de l'imaginaire, où il se dévoile comme un personnage de roman. C'est une sorte d'autofiction qui renverse le pacte de l'entreprise autobiographique traditionnelle qui respecte les critères de vérité et d'identité :

« Je renonce à la poursuite épuisante d'un ancien morceau de moi-même, je ne cherche pas à me restaurer (comme on dit d'un monument). Je ne dis pas : « Je vais me décrire », mais : « j 'écris un texte, et je l'appelle R.B. » Je me passe de l'imitation et je me confie à la nomination ». (Barthes, 1975 : p. 67).

L'influence barthesienne se fait sentir aussi dans la conception de Robbe-Grillet concernant le langage et l'écriture. En partageant la thèse de Barthes selon laquelle la naissance d'un auteur moderne est doublée par la naissance de son texte, l'auteur des *Romanesques* tient à préciser que « le véritable écrivain n'a rien à dire » (Robbe-Grillet, 1984 : p.219), mais tout à écrire, c'est-à-dire organiser sa dissémination dans son texte : « [...] j'exprimerai jusqu'à 1' angoisse cette absence, du fond de laquelle moi-même je parle ». (Robbe-Grillet, 1984 : p. 212)

Le narrateur approfondit cette perspective dans le second tome de sa trilogie où il affirme :

« *Le dernier écrivain, mal armé encore, qui en préfigure aujourd'hui l'espoir chimérique, se ressent déjà lui-même comme une faille dans l 'ordre des choses : ennemi naturel de la vertu, pourfendeur de sa propre raison, manque d'être au sein de sa propre conscience, abîme trouant soudain la vérité, il est l'absence, il est l'oubli, il est la déroute* ». (Robbe-Grillet,1987 : p. 82)

La question du manque est d'ailleurs une thématique importante dans cette nouvelle autobiographique érigée au statut d'un principe qui génère cette problématique :

« [...] tout se passe comme si j 'avais voulu reproduire le même creux interdit, la même cavité centrale, le même silence au cœur de mon propre roman, mais en me servant cette fois[...] de ce vide comme générateur du texte tout entier». (Robbe-Grillet, 1984 : p.216)

Cette approche qui consiste à présenter son œuvre autobiographique par le biais de la fiction (tout comme Barthes) a pour but de faire découvrir le mécanisme qui régit le fonctionnement du langage. Tout cela est en contradiction avec le principe de l'autobiographie traditionnelle qui vise la triple identité auteur-narrateur-personnage principal, mais Robbe-Grillet prend ce pari de ne pas respecter cet engagement, pour mettre l'accent sur la fuite du sujet qui ne peut pas se cristalliser dans une signification unique et pour montrer aussi l'impossibilité du langage à fixer une identité. Un exemple nous semble édifiant : Robbe-Grillet décide de faire un portrait cohérent du personnage Henri de Corinthe (qui le séduit par son mystère) mais cette entreprise s'avère impossible à cause de la mémoire qui n'est pas fidèle, des informations qui se relèvent des sources douteuses et d'autres contradictions à son égard. Précisons aussi que le nom de ce personnage fascinant représente une anagramme pour « rien de cohérent »

Si le narrateur des *Romanesques*, à l'instar de Barthes, multiplie les voix ou par contre, les gomme, c'est pour montrer que le langage de la narration a un caractère impersonnel. Aussi, tout comme Barthes, Robbe-Grillet associe les trois personnes dans un même dialogue et fait brouiller les instances narratives. Cela ne permettra pas à une identité de se fixer et de s'y instituer. La manière dont est aménagée leur être se reflète par une instance narrative morcelée qui produira un effet de dépersonnalisation de l'énonciation.

Dans cette trilogie autobiographique, il y a beaucoup de fragments dans lesquels la question de la quête du double mène le narrateur à brouiller les instances énonciatives. Rechercher un alter ego ou une identité perdue à travers son double, ne conduit pas à une meilleure connaissance, parfois, cela mène à une multiplication des personnages et des voix et même à un enlisement plus profond dans le labyrinthe de son imagination.

Dans le premier tome de la trilogie, il n'est pas difficile pour le lecteur de se rendre compte des éléments biographiques et des faits imaginaires malgré l'intention de l'auteur de le conduire sur de fausses pistes. A partir du second tome, le projet d'écriture change de manière significative, la partie fictionnelle aura le poids le plus grand, car l'univers fantasmatique du narrateur devient le sujet du récit. Le personnage Henri de Corinthe a rédigé lui-aussi ses propres mémoires. L'écrivain prend du plaisir à ce jeu de leurrer les lecteurs et il met en place une stratégie narrative pour renverser la perspective : le narrateur est présenté comme étant un double d'Henri de Corinthe, figure qui lui ressemble physiquement. Ainsi, d'un tome à l'autre, nous remarquerons une aliénation plus forte du narrateur premier.

Nous allons expliciter dans ce passage quelques procédés narratifs utilisés par Robbe-Grillet, pour produire un tel effet. Premièrement, la forte ressemblance du point de vue physique d'Henri de Corinthe avec le narrateur premier ne permet pas dans certains paragraphes une distinction des protagonistes, fait qui conduit à un brouillage identitaire. Ensuite, nous découvrons la similitude des endroits où les deux se déplacent, de leurs bureaux, de leurs stylos et aussi celle de leurs actions et de leurs mouvements. Même leurs manuscrits qui reposent sur chacun de leur bureau concernent des principes identiques :

« *Ainsi ne saurais-je partager l'avis de Philippe Lejeune concernant la mise en texte des souvenirs. « L'exigence de signification est le principe positif et premier, dit-il, de la quête autobiographique. » Non, non ! Certainement pas ! Cet axiome n'est valable, de toute évidence, ni pour le manuscrit dont la rédaction a occupé Corinthe pendant les deux dernières décennies de son existence, ni pour ma propre entreprise actuelle* ». (Robbe-Grillet,1987 : p.67)

Tous ces éléments synchroniques produisent un gommage identitaire qui sera encore plus marquant dans les derniers volumes de la trilogie dans lesquels nous observerons aussi un décentrement du sujet. Dans ces tomes, nous remarquerons un déplacement continu entre le récit premier qui repose sur l'entreprise du narrateur de faire revivre le passé du compte et les récits successifs développés par Henri de Corinthe. Ainsi, il devient difficile de dépister qui détient vraiment la maîtrise de la parole car le narrateur perd le contrôle de l'énonciation. Parfois, les propos tenus par le narrateur et par son héros se ressemblent et les deux écritures se superposent ce qui augmentent encore plus la confusion. Un bon exemple de ce procédé qui concerne le dédoublement des voix narratives, nous est offert dans la séquence centrale du second tome qui présente le trajet de Corinthe dans la forêt des Pertes. Le périple de Corinthe semble décrit par une personne extérieure, mais rien n'est sûr. Le lecteur a du mal à identifier le détenteur de la parole car l'emploi des pronoms personnels («je » et « il ») dans l'écriture des *Romanesques* ne permet pas de designer l'énonciateur. En lisant le paragraphe respectif, le lecteur a l'impression que la scène est présentée par le narrateur premier, en tant que narrateur omniscient et omniprésent. Il apprend soudainement qu'il est en train de lire le journal du comte :

« *Corinthe cependant, sans lâcher son porte-plume-réservoir (dont le réservoir ne fonctionne plus) demeuré en suspens au-dessus de la feuille · encore vierge qu'il vient de disposer devant lui, Corinthe s'est passé d'un geste machinal le bout des doigts de sa main libre - la gauche - à la base du cou, sous le col ouvert de sa chemise. Ensuite, il abaisse à nouveau le visage vers son bureau et la plume d'or vers la page blanche, pour reprendre le fil de son texte sur un alinéa, dont il marque nettement le retrait* ».

(Robbe-Grillet,1987 : p. 81)

Pour déjouer les attentes du lecteur, mais aussi pour mettre en scène son identité morcelée, l'auteur mélange les voix narratives dans ces séquences. Il mise aussi sur un procédé inverse, comme nous pouvons l'observer dans l'exemple de la scène où Corinthe est poursuivi par les loups. Il s'agit ici, d'un sujet dissolu, pris en charge par des instances locutrices différentes. Le jeu sur les glissements narratifs n'est pas rare dans ces pages. Il y a des scènes narrées à la troisième personne et puis, tout d'un coup, le récit passe à la première personne. D'ailleurs, nous assistons d'un tome à l'autre, à une complexification des stratégies narratives qui prennent en compte la superposition des voix ce qui conduit à une lecture ambivalente.

L'auteur parle d'une scène qui est le fruit de son imagination et tout de suite, nous découvrons qu'elle est narrée par le comte lui-même dont la mémoire a des failles :

« *Mon Dieu ! Que tout cela est loin, pense Henri de Corinthe, qui s'acharne à relire pour tenter de les mettre en ordre, je ne sais combien d'années plus tard, ces feuillets décousus de souvenirs [...]. Oui, comme tout cela est loin ! Loin dans l'espace, loin dans le temps, loin dans l'esprit. Et sans doute la distance se trouve-t-elle encore accrue, songe-t-il, par ce choix que j'ai fait de parler à la troisième personne : c'est maintenant pour moi comme s'il s'agissait*

de quelqu'un d'autre, dont la vie rappellerait la mienne par quelques détails secondaires, contingents, ou aléatoires ». (Robbe-Grillet, 1994 : p .55)

L'identité de celui qui prononce l'interjection reste ambiguë, le lecteur peut se demander dans ce passage s'il s'agit du personnage ou de l'auteur-narrateur et ce mélange des voix rend difficile le dépistage exact de l'instance énonciative.

Dans cette entreprise autobiographique, nous cernons le souhait inavoué de l'auteur à mettre en place une représentation de l'existence humaine. Il s'y rend vite compte qu'il s'agit d'une utopie, à cause de l'incompatibilité des régimes qui régissent le vécu et le langage. La mémoire est lacunaire, labile, infidèle, la nature des souvenirs est fugitive et changeante, tandis que le langage tiendrait d'un ordre statique, classifiable. Ce genre d'écriture est loin de représenter la structure de la vie ou de décrire la nature des expériences vécues. Etant donne cette impossibilité à restituer le passé, la nouvelle autobiographie fait appel à une forme particulière qui disposerait d'une cohérence imaginaire. Selon Barthes, le sujet est un *scripteur,* qui « n'a plus en lui passions, humeurs, sentiments, impressions, mais cet immense dictionnaire où il puise une écriture qui ne peut connaître aucun arrêt [...] ». Par conséquent, il ne s'agit pas d'une personne, mais d'un sujet symbolique. Pour réussir son projet autobiographique animé par le désir d'exprimer la nature indécelable de l'existence, donc de présenter quelque chose démunie de forme et de sens, Robbe-Grillet développe une esthétique particulière qui impose le glissement narratif, le métalepse , la dissolution du sujet ou le mélange de la fiction et des éléments biographiques.

Nous avons démontré que la nouvelle autobiographie s'appuyait sur une conception du sujet et du réel qui avait pour effet de rendre inopérantes les notions de vérité, d'objectivité et d'authenticité sur lesquelles reposait l'autobiographie traditionnelle. Fortement inspiré par les théories de Freud, de Benveniste, de Lacan et de Barthes, Robbe-Grillet conçoit le sujet comme « un effet de langage », un manque dans la chaîne signifiante, une instance lestée d'un inconscient quasi inaccessible, et le réel comme production fantasmatique de l'inconscient. Or, selon l'auteur des *Romanesques,* l'opacité de l'inconscient, la trop grande volatilité des souvenirs et la part d'invention que comprend nécessairement toute écriture personnelle anéantissent à toute fin pratique la possibilité de l'autobiographe de restituer fidèlement (c'est-à-dire objectivement) son vécu. Rejetant violemment le « pacte autobiographique », Robbe-Grillet se lance dans une entreprise qu'il qualifie de romanesque.

Au terme de cette étude sur l'esthétique de l'autobiographie robbe-grilletienne, nous ne prétendons pas avoir épuisé le sujet, loin de là, mais nous croyons avoir explicité ses traits fondamentaux. La synthèse de notre parcours nous permettra de prendre la mesure de son incroyable complexité. Afin de comprendre les principaux enjeux de la nouvelle autobiographie, nous nous sommes efforcés de mettre en évidence quelques considérations sur l'espace autobiographique des *Romanesques*.

BIBLIOGRAPHY

I.Textes de base

ROBBE-GRILLET, Alain, Le miroir qui revient. Paris : Éditions de Minuit, 1984

Angélique ou l 'enchantement, Paris, Éditions de Minuit, 1987

Les derniers jours de Corinthe, Paris, Éditions de Minuit, 1994

II. Notes

BARTHES, Roland. « Le point sur Robbe-Grillet ? », Essais critiques, Paris, Seuil, 1981, [1964].

GENETTE, Gérard. Fiction et diction, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 1991.

LEJEUNE, Philippe. Le pacte autobiographique, Paris : Seuil, 1975.

Moi aussi. Paris : Seuil, 1986.

L'Autobiographie en France, Paris : Armand Colin, 2003.
ROBBE-GRILLET, Alain. Pour un nouveau roman, Paris, Éditions de Minuit, 1961.

LITERARY AESTHETICS, CRITIQUE AND HISTORY IN THE PAGES OF FAMILIA MAGAZINE, THE FIFTH SERIES, FROM 1965 TO 1989

Ruxandra Gavra
PhD

Abstract: The fifth series of "Familia" magazine, from 1965 to 1989, under the direction of Alexandru Andrițoiu, is notable for its retention of established, permanent columns as an element of identity. The large number of collaborators ensures that all components of culture are covered. The direction of critique and the foregrounding of the essay constitute a benchmark of this series. The "Familia" writers defend ideas or values, theorizing on the basis of the concepts of aesthetic canon, aesthetics and the direction of critique.

Keywords: aesthetics, literary reviews, literary overviews, literary critique and history, aesthetic canon

Throughout its lengthy existence, the prestigious cultural magazine *Familia* has attracted numerous personalities of Romanian culture, either as editors or as collaborators, sealing numerous literary debuts and orientations in critique and aesthetics. It is a well-known fact that the magazine is always associated with the name of Iosif Vulcan, its founder, but especially with the literary debut of national poet Mihai Eminescu. After the first series was discontinued, a turbulent period commences that is marked by various interruptions and changes. It will begin enjoying a period of stability starting from the year 1965, which marks the centennial of the magazine, but also the year when Alexandru Andrițoiu takes over as editor-in-chief.

By retaining columns such as those devoted to poetry, prose, literary history and critique, visual arts, drama and *Poșta redacției* (*the Editor's Correspondence*), the editorial room demonstrates an extraordinary appreciation for the magazine's tradition, as well as for its founder, but also a desire to keep the initial columns, to a great degree, as an element of identity. Attracting the collaboration of the great writers of the time, many with unpublished works, as well as encouraging debutants keeps alive Iosif Vulcan's effort to collect, within the pages of the magazine, writings that maintain the interest of the readers high.

The articles and studies published between 1965 and 1989 are from the most varied of domains, starting from elements of science and progressing towards history, folklore, linguistics, sociology, philosophy, and culminating with the arts, literature, literary aesthetics and critique – all on a national level, but open to the universal. All of these directions share a common point: the aesthetic, which manifests freely, at least between 1965 and 1971. In fact, the identity of the magazine takes shape from these very seven years, defending values, making it so that *Familia* was among the most consistent in keeping its literary specificity despite the socio-political and ideological context. The *Familia* writers put the aesthetic first, publish numerous studies on literary aesthetics and critique, write reviews for numerous books from various domains, encourage young talent, point out everything devoid of value, debating other publications when defending their values, all of which distinguishes it from other magazines, some politically subservient and so, comfortable in what concerns ideological control.

Literary aesthetics and critique have an important place in the pages of this cultural magazine, made concrete through literary reviews, literary overviews and studies on literary critique and history, but also on aesthetics. The space reserved for reviews is represented by

the column ***Vitrina cu cărți*** (***The Book Cabinet***), a(n almost) permanent column from as early as issue no. 2/ 1965, affected only by short periods of absence. It usually appears on the second page of the publication, only sometimes sharing pages 2 and 3 with the column *Cronica literară* (*The Literary Overview*) (for example, in issue no. 6/ 1980 or issue no. 2/ 1973). The column appears constantly, issue after issue, even if the title of the column is sometimes not mentioned, for example in issues nr. 2/ 1973, nr. 5/ 1979, nr. 12/ 1974 and so on. It is only rarely absent; for example, in issue no. 1/ 1970, there are literary overviews; in issue no. 7/1972, we have *Paranteze* (*Parentheses*); in issue no. 7/1977 – *Cartea de debut* (*The Debut Book*); in issue no. 4/ 1981, we have *Carnet* (*Notebook*); in issue no. 6/ 1981 – *Perspective critice* (*Critical Perspectives*).

Beginning from the year 1980, there are issues where the column is authored by a single critic. For example, in issue no. 4/ 1980, the reviews are written by Andrei Roman, in no. 8/ 1980 – by Al. Cistelecan, in no. 7/ 1981 – by Viorel Horj, in no. 10/ 1981 – by Mircea Mihăieş. Issue no. 6/ 1982 contains, for example, only reviews of history studies. The release of new books is noted in the column *Cărți noi* (*New Books*) (issues no. 1/ 1965; no. 6/ 1966, p. 2; no. 5/ 1967, p. 19; no. 2/ 1971, p. 4; no. 10/ 1971, p. 19). In issue nr. 7/ 1966, a new column, *Cărţi şi reviste noi* (*New Books and Magazines*) takes the place of *Vitrina cu cărţi* on page 2.

The value of this column is due to its "recording of the current editorial phenomena" („consemnează fenomenul editorial la zi"[1]), as underlined by I. Hangiu. Although reviews of certain studies on subjects like folklore, linguistics and history also appear, an extensive space is filled by the reviews of literary works, authored by Gh. Anca (1968, 1980), Alexandru Andriţoiu (1967, 1969, 1982), Nae Antonescu (1972), Petru M. Ardelean (1972, 1980), Gheorghe Ardeleanu (1965, 1966), Dimitrie Bălan (1967), Miron Blaga (1975, 1976, 1984, 1985, 1986, 1989), Liliana Blajovici (1975), Ştefan Borbély (1986), Mircea Bradu (1966), Liviu Câmpeanu (1975, 1976, 1984), Marin Chelu (1980, 1981, 1982, 1985, 1986, 1987), Valentin Chifor (din 1966), Al. Cistelecan (1975, 1980), Mircea Constantin (1976), Al. Covaci (1970, 1974, 1975, 1976, 1980), Liana Cozea (1984), I. Cremer (1981), Teodor Crişan (1967), Gheorghe Daragiu (1967, 1968), Octavian Doclin (1972), Petru Novac Dolângă (1975), Mihai Dragolea (1987), Emanoil Enghel (1967), Viorel Gheorghiţă (1967, 1981, 1982, 1984), Gheorghe Glodeanu (1986, 1987), Gheorghe Grigurcu (1966, 1967, 1968, 1970), Viorel Horj (1971, 1972, 1976, 1979, 1980, 1981, 1982, 1985), Ion Iuga (1966, 1968), M. Lăzureanu (1975), Zaharia Macovei (1968), Ion Maxim (1976), Ilie Măduţa (1975, 1980, 1981), Constantin Mălinaş (1969), Octavian Metea (1972), Ioan Milea (1985), Aurel Munteanu (1965), I. Negoiţescu (1965, 1966), Cristian Oană (1981), Liviu Papadima (1985), Edgar Papu (1970), Marcel Petrişor (1971, 1981), Boris Petrof (1979), Petru Popescu (1969), Titu Popescu (1966, 1967, 1968, 1980), Vasile Popovici (1986), Traian Reu (1968, 1970), Robotos Imre (1968), Andrei Roman (1980, 1981), Alexandru Ruja (1972, 1980), M. N. Rusu (1965, 1966), Grigore Scarlat (1980, 1984), Gheorghe Schwartz (1977), Ion Simuţ (1984, 1986), Alexandru Singer (1971), N. Steinhardt (1982-1985), Ovidiu Suciu (1971), Traian Ştef (1987), Alex. Ştefănescu (1985), Dorina Şuhanea (1971), Sergiu Vaida (1988), Constantin Vişan (1972), Mircea Zaciu (1965) and so on.

„Până şi cenzura recunoşte că «latura tare a revistei e cronica literară» în care, e drept, accentul este pus mai mult pe valoarea artistică, pe aspectele de ordin estetic şi mai puţin sau deloc pe mesaj şi conţinutul de idei"[2] ("Even the censors admit that «the core of the magazine is the literary overview» where – it's true – the emphasis is more on the artistic value, the aesthetic aspects, and less on the message and content of ideas, if at all"), underlines Ioan Laza. ***Cronica literară*** bears the signature of Gheorghe Grigurcu, at least between 1965 and 1968,

[1] I. Hangiu, *Dicţionarul presei literare româneşti (1790-2000)*, p. 274.
[2] Ioan Laza, *Revista „Familia" şi ghilotina cenzurii ideologice*, p. 281.

appearing on pages 2 and 3. We can see that Gheorghe Grigurcu especially dwells on poetry (Tudor Arghezi, A. E Baconsky, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Emil Botta, Ion Caraion, Leonid Dimov, Ştefan Aug. Doinaş, Geo Dumitrescu, Ion Horea, Ileana Mălăncioiu, Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Radu Stanca and so on) and literary critique (Nicolae Balotă, G. Călinescu, Matei Călinescu, Livius Ciocârlie, Şerban Cioculescu, Valeriu Cristea, Paul Georgescu, Dan Hăulică, Mircea Iorgulescu, Nicolae Manolescu, Adrian Marino, Ion Negoiţescu, Z. Ornea, Al. Paleologu, Perpessicius, Al. Piru, Ion Pop, Lucian Raicu, Cornel Regman, Mircea Scarlat, Mircea Tomuş and so on), and less on prose and drama.

Until the year 1968, issue no. 11/ 1968, to be precise, *Cronica literară* is solely handled by Gheorghe Grigurcu. Starting with issue no. 12/ 1968, also among the overviewers are Nicolae Balotă (from issue no. 1/ 1969), Crăciun Bejan (issue no. 12/ 1970, 1971, issue no. 1/ 1976), Al. Cistelecan (issue no. 5/ 1976), Liviu Câmpeanu (issue no. 6/ 1976), Radu Enescu (issue no. 12/ 1968, 1969, 1970, 1971, 1973, 1974, 1976), Grigore Scarlat (issue no. 12/ 1970), Valentin Taşcu (issue no. 7/ 1974). Gheorghe Grigurcu writes constantly, and his overviews are rarely absent: issues nr. 8/ 1971; no. 8/ 1971; no. 6/ 1973, no. 2/ 1976, no. 3/ 1976. In 1969, *Cronica literară* is written by Gheorghe Grigurcu, Nicolae Balotă and Radu Enescu; in 1970 by Gheorghe Grigurcu and Radu Enescu; in 1971 by Gheorghe Grigurcu, Radu Enescu and Crăciun Bejan; in 1973 by Radu Enescu and Gheorghe Grigurcu; in 1974 by Gheorghe Grigurcu, Radu Enescu and Valentin Taşcu; in 1975 by Gheorghe Grigurcu; in 1976 by Gheorghe Grigurcu, Crăciun Bejan, Radu Enescu, Al. Cistelecan, Liviu Câmpeanu; in 1977 by Gheorghe Grigurcu, Valentin Taşcu, Al. Cistelecan; between 1979 and 1984 by Gheorghe Grigurcu, Al. Cistelecan, Virgil Podoabă, Ion Simuţ; in 1985 by Al. Cistelecan, Gheorghe Grigurcu, Gheorghe Glodeanu; in 1986 by Al. Cistelecan, Virgil Podoabă, Gheorghe Grigurcu, Gheorghe Glodeanu, Radu Enescu; between 1987 and 1989 by Al. Cistelecan, Virgil Podoabă, Gheorghe Grigurcu, Radu Enescu, Ion Simuţ, Gheorghe Glodeanu, Ştefan Borbély (in 1989), Ioan Moldovan (in 1989), Vasile Popovici (in 1989), Marius Lazăr (1988-1989). Rarely is the column in the care of other literary critics: Adriana Babeţi (issue no. 10/ 1988), Marin Chelu (issue no. 3/ 1986), Mircea Constantin (issue no. 8/ 1982), Radu Călin Cristea (issues no. 3/ 1984, no. 3/ 1986, no. 2/ 1988), Ion Lotreanu (issue no. 9/ 1979), Ioan Milea (issue no. 11/ 1984), Nicolae Oprea (issue no. 12/ 1984), Grigore Scarlat (issues no. 12/ 1970, nr. 1/ 1987), Al. Seres (issue no. 1/ 1986), N. Steinhardt (issue no. 1/ 1985), Radu G. Ţeposu (issue no. 7/ 1988), Emil Vasilescu (issue no. 12/ 1988).

The reviews in the column *Vitrina cu cărţi* and the overviews in *Cronica literară* intertwine very well and complement each other to portray a complete tableau of the literature of that era. Numerous editorial releases are signaled, many by comparison with the previous works of said writer, at least in the case of literary overviews. However, studies are sometimes dedicated to writers from previous generations as well, revealing the value of their oeuvre: Ion Agârbiceanu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Cantemir, I. L. Caragiale, Mateiu Caragiale, George Coşbuc, Dosoftei, Mihai Eminescu, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Alecu Văcărescu, Iancu Văcărescu, Ienăchiţă Văcărescu, Nicolae Văcărescu and so on.

By analyzing the 1965-1989 collection, we can see that the following writers raise a palpable interest: Gabriela Adameşteanu, Felix Aderca, Ion Agârbiceanu, Vasile Alecsandri, Tudor Arghezi, George Bacovia, Eugen Barbu, Ion Barbu, Ştefan Bănulescu, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Ion Brad, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Mateiu Caragiale, Ion Caraion, Nina Cassian, George Coşbuc, Leonid Dimov, Mircea Dinescu, Ştefan Aug. Doinaş, Mircea Eliade, Mihai Eminescu, Ion Gheorghe, Octavian Goga, Gheorghe Grigurcu, Ion Horea, Alexandru Ivasiuc, Dan Laurenţiu, Ilie Măduţa, Ileana Mălăncioiu, Dan Mutaşcu, Fănuş Neagu, Adrian Păunescu, Gheorghe Pituţ, D. R. Popescu, Titus Popovici, Marin Preda, Nicolae Prelipceanu, Aurel Rău, Mihail Sadoveanu, Mircea Horia Simionescu, Marin Sorescu, Radu Stanca, Nichita Stănescu, Virgil Teodorescu, Sorin Titel, Eugen Uricaru and so on. Also

emphasized are the books of essays, memoirs and travel journals bearing the names of Alexandru Andriţoiu, Eugen Barbu, Lucian Blaga, Radu Enescu, Onisifor Ghibu, Horváth Imre, Nicolae Iorga, Mircea Maliţa, Adrian Marino, Octavian Paler, Petre Pandrea, Andrei Pleşu, Valentin Silvestru, Eugen Simion, Iosif Vulcan and others.

These literary critique columns are rounded out by *Paranteze, Lampa lui Aladin* (*Aladdin's Lamp*)*, Criterion, Morala şi stilul* (*The Moral and the Style*), *Lectura poeziei* (*Reading Poetry*), *Alpha, Lecturi* (*Readings*), *Perspective critice, Puncte de vedere, Cartea de debut, Lecturi de dimineaţă* (*Morning Readings*)*, Consemnări* (*Entries*) and others. *Paranteze* is a column written by Valentin Taşcu during 1972-1973, wherein he presents works by writers such as Virgil Duda (issue no. 9/ 1972), Dana Dumitriu (issue no. 4/ 1973), Matei Gavril (issue no. 9/ 1972), Bazil Gruia (issue no. 11/ 1972), Mircea Micu (issue no. 3/ 1973), Iustin Moraru (issue no. 7/ 1972), Anişoara Odeanu (issue no. 11/ 1972), Dan Rebreanu (issue no. 8/ 1973), Marcel Constantin Runcanu (issue no. 9/ 1973), Vasile Sălăjan (issue no. 4/ 1973), Gheorghe Schwartz (issue no. 9/ 1973), Cella Serghi (issue no. 11/ 1972) and so on. *Lampa lui Aladin* is the column authored by I. Negoiţescu, wherein, during 1971, the exegete focuses on the works of writers Gheorghe Astaloş (issue no. 5/ 1971), Marin Mincu (issue no. 1/ 1971), Florin Mugur (issue no. 2/ 1971), Fănuş Neagu (issue no. 5/ 1971), Petru Popescu (issue no. 4/ 1971) and so on.

Aurel Dragoş-Munteanu's column, *Criterion*, approaches aspects such as: *Bacovia în limba franceză* (*Bacovia in French*) (issue no. 10/ 1968), the works of Vintilă Ivănceanu (issue no. 7/ 1968), Gabriela Melinescu (issue no. 6/ 1968), Marin Preda (issue no. 8/ 1968) and so on. Making its first appearance in issue no. 11/ 1971, the column *Morala şi stilul* continues into 1972 and 1973 as well, and is authored by Virgil Nemoianu. Ştefan Aug. Doinaş writes the column *Lectura poeziei* in the year 1977. Mircea Constantin's column, *Alpha*, from 1975-1976, follows the works of writers like Gabriela Hurezean (issue no. 9/ 1975), critic Livius Ciocârlie (issue no. 7/ 1975) and so on. The column *Lecturi*, written by Mircea Mihăieş, appears in 1982, presenting, for example, the works of Mircea Pop-Corniş (*Critica – o armă alba* (*Critique – A Cold Weapon*)), in issue no. 4/ 1982. In 1981, Ion Simuţ analyzes, under the heading *Perspective critice*, the literary critique books *Resurecţia unui poet: Aron Cotruş* (*The Resurrection of a Poet: Aron Cotruş*) by Ion Dodu Bălan (issue no. 6/ 1981), *Pe urmele lui Tudor Arghezi* (*In Tudor Arghezi's* Footsteps) by Florea Firan (issue no. 6/ 1981), *„Cărţile" lui Mihail Sadoveanu* (*"The Books" of Mihail Sadoveanu*) by Ion Vlad (issue no. 6/ 1981).

The column *Puncte de vedere* is handled by Ştefan Borbély (issue no. 12/ 1987), Valeriu Cristea (issue no. 12/ 1988), Radu Enescu (issues no. 2/ 1987, no. 6/ 1988), Gheorghe Grigurcu (issues no. 1/ 1989, no. 9/ 1989), Ion Bogdan Lefter (issue no. 3/ 1988), Mircea Mihăieş (issue no. 4/ 1988), Ion Simuţ (issues no. 9/ 1988, no. 2/ 1989, no. 7/ 1989), N. Steinhardt (issue no. 10/ 1988), and *Criterion* is handled by Al. Cistelecan (issues no. 3/ 1988, no. 4/ 1989, no. 9/ 1989), Radu Enescu (issues no. 5/ 1988, no. 7/ 1988), Gheorghe Glodeanu (issues no. 10/ 1988, no. 7/ 1989), Mircea Mihăieş (issues no. 8/ 1988, no. 11/ 1989), Dan C. Mihăilescu (issue no. 3/ 1989), Ioan Moldovan (issue no. 5/ 1989), Virgil Podoabă (issue no. 2/ 1988), Ion Simuţ (issues no. 4/ 1988, no. 6/ 1988, no. 6/ 1989), Monica Spiridon (issue no. 8/ 1989).

Starting from the year 1984, *Familia* magazine has Radu Călin Cristea as a collaborator, and he presents *Cartea de debut* (1983-1985), then authoring the column *Lecturi de dimineaţă* (1986-1989). *Consemnări* is a column from the year 1989 which is under the care of Sânziana Niculescu, Grigore Scarlat, Gh. Şora, Ioan Ţepelea. In the years 1985-1986, a few profiles of contemporary writers are outlined by Marin Chelu (issues no. 1/ 1985, no. 2/ 1985), Gheorghe Glodeanu (issue no. 4/ 1985), Ioan Milea (issue no. 12/ 1984) and so on.

The editorial office of *Familia* can be credited with managing to have gathered in its orbit the most important personalities from the contemporary sphere of literary critique: Al.

Cistelecan (from 1976), Valeriu Cristea (1988), Ştefan Aug. Doinaş (from 1965), Radu Călin Cristea (from 1984), Liviu Câmpeanu (1975-1984), Gheorghe Glodeanu (from 1984), Gheorghe Grigurcu (from 1965), Mircea Iorgulescu (1988), Ion Bogdan Lefter (1982-1984), Cristian Livescu (1985), Nicolae Manolescu (from 1980), Dan Mănucă (1988), Mircea Mihăieş (from 1982), Dumitru Micu (1987), Cornel Munteanu (1988-1989), Ion Negoiţescu (1971), Virgil Nemoianu (1971-1973), Nicolae Oprea (1979-1984), Marian Papahagi (1979), Ion Pop (from 1979), Mircea Popa (1966-1989), Titu Popescu (1987), Vasile Popovici (from 1986), Ilie Radu-Nandra (1989), Al. Ruja (from 1972), Eugen Simion (from 1980), Ion Simuţ (from 1976), N. Steinhardt (from 1982), Valentin Taşcu (from 1972), Cornel Ungureanu (1988-1989), Doina Uricariu (1989), Ion Vartic (1984-1988), Traian Ştef (from 1983), Marin Chelu (from 1979), Valentin Chifor (from 1966), Mircea Constantin (from 1975), Ştefan Borbély (from 1984), Mircea Braga (1966), Marius Lazăr (from 1988), Ioan Milea (1984-1985). Also notable is the study dedicated to Mateiu I. Caragiale, authored by Ovidiu Cotruş, which appears in issues no. 9/ 1973 – no. 3/ 1977, in forty instalments. In issue no. 11/ 1967 we have *Triptic poetic* (*Poetic Triptych*), written by I. Negoiţescu, focusing on the oeuvre of Virgil Carianopol, Vasile Nicolescu and Grigore Arbore, and in issue no. 11/ 1970, we have *Triptic anti-sentimental* (*Anti-Sentimental Triptych*), written by Tudor Olteanu, wherein he analyzes works authored by Ion Gheorghe, Nichita Stănescu and Marin Sorescu.

The activity of the great writers and the value of their works is also highlighted in the columns *Aniversare* (*Anniversary*)*, Rememorări* (*Commemorations*) or through an obituary. The writers of *Familia* are attentive to everything that concerns literary life and so, they draw attention to important **anniversaries**: Tudor Arghezi (issue no. 5/ 1966); Eugen Barbu at 50 years old (issue no. 2/ 1974); Ion Barbu at 80 years old (issue no. 8/ 1975); Şerban Cioculescu at 70 years old, Horváth Imre at 60 years old (issue no. 11/ 1966), at 65 years old (issue no. 11/ 1971), at 70 years old (issue no. 10/ 1976), at 75 years old (issue no. 11/ 1981); Fănuş Neagu (issue no. 4/ 1982); Titus Popovici at 50 years old (issue no. 4/ 1980, thoughts by Fănuş Neagu and D. R. Popescu); Marin Preda at 50 years old (issue no. 8/ 1972) and so on. We should note the beautiful words of *Familia* addressed to Tudor Arghezi in issue no. 5/ 1966: „Poetul nu are vârstă. A ascultat cu sângele piatra strămoşească, a răscolit brazda, şi-a mângâiat apele şi codrul ţâşnind din ele flacără veşnică cu sufletul ţării. A dăltuit milenarul cuvânt, l-a ars pe vatra strămoşilor şi l-a sângerat prin istorie… Întru mulţi ani!" ("The poet is ageless. He listened to the ancestral stone with his blood, ransacked the soil, caressed the waters and the woods gushing out the eternal flame with the soul of the country tucked within. He chiseled the millenary word, burnt it in the hearth of the ancestors and bled it throughout history… Here's to many years more!")

The emotion and appreciation for their former fellow writers are laid bare in the published **obituaries**: Mihai Avramescu (issue no. 1/ 1981); Demostene Botez (issue no. 3/ 1973); Ion Chinezu (issue no. 1/ 1967, written by Nicolae Balotă); Malraux (issue no. 12/ 1976); André Maurois (issue no. 10/ 1967, written by Gheorghe Grigurcu); Teodor Mazilu (issue no. 10/ 1980); Tudor Muşatescu (issue no. 11/ 1970); Marin Preda (issue no. 5/ 1980); Eugeniu Sperantia (issue no. 1/ 1972); Zaharia Stancu (issue no. 12/ 1974, written by Radu Enescu); Simion Stolnicu (issue no. 12/ 1966) and so on. On the other hand, *Familia* publishes a series of **commemorations** that spotlight the appreciation for the writers: Ady Endre – 100 years from his birth (issue no. 11/ 1977); the Ion Agârbiceanu Centennial (issues no. 8/ 1982 and no. 9/ 1982); Arany János (issue no. 10/ 1972 – 90 years from his death); Mihai Eminescu (issue no. 1/ 1966, marking 100 years since his debut); George Coşbuc (issue no. 9/ 1966); Şt. O. Iosif (issue no. 2/ 1965, marking 90 years since his birth), Liviu Rebreanu (issue no. 3/ 1965); Remember Radu Stanca (issue no. 3/ 1969) and so on. Nicolae Labiş is presented in issue no. 4/ 1965, wherein Mircea Bradu writes the essay *Lae*, I. Cremer – *Poetul* (*The Poet*), and Ion Davideanu writes a poem.

The manner in which literary critics experience the literary phenomenon is presented in numerous **overviews dedicated to books of literary critique and history**. Thus, analyses are carried out on studies belonging to: Paul Anghel, Nicolae Balotă, Ion Dodu Bălan, D. Caracostea, Ştefan Cazimir, Al. Călinescu, G. Călinescu, Matei Călinescu, Ion Chinezu, Livius Ciocârlie, Şerban Cioculescu, Al. Cistelecan, Ilie Constantin, Ovidiu Cotruş, Gheorghe Crăciun, Radu Călin Cristea, Valeriu Cristea, Constantin Cubleşan, Gabriel Dimisianu, Ştefan Aug. Doinaş, Lucian Drimba, Ovidiu Drimba, Zoe Dumitrescu Buşulenga, Radu Enescu, V. Fanache, Victor Felea, Dinu Flămând, Alexandru George, Paul Georgescu, Gheorghe Grigurcu, Dan Hăulică, Mircea Iorgulescu, George Ivaşcu, Ion Bogdan Lefter, Gabriel Liiceanu, Florin Manolescu, Nicolae Manolescu, Adrian Marino, Mircea Martin, Ion Maxim, Dan Mănucă, Dumitru Micu, Mircea Mihăieş, Dan C. Mihăilescu, Marin Mincu, Florin Mugur, Ion Negoiţescu, Eugen Negrici, Z. Ornea, Alexandru Paleologu, Ovidiu Papadima, Marian Papahagi, Edgar Papu, Perpessicius, Ioana Em. Petrescu, Marcel Petrişor, Al. Piru, Petru Poantă, Ion Pop, Marian Popa, Lucian Raicu, Cornel Regman, Alexandru Ruja, Liviu Rusu, Mircea Scarlat, Valentin Silvestru, Eugen Simion, Ion Simuţ, Vladimir Streinu, Alex. Ştefănescu, Valentin Taşcu, Eugen Todoran, Mircea Tomuş, Laurenţiu Ulici, Mihai Ungheanu, Cornel Ungureanu, Tudor Vianu, Mircea Zaciu, Mihai Zamfir and so on.

A few studies that trace the activity of important literary critics round these out: G. Călinescu, Ilarie Chendi, Şerban Cioculescu, Ovidiu Cotruş, Ov. S. Crohmălniceanu, Mihai Dragomirescu, Radu Enescu, G. Dobrogeanu Gherea, Garabet Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, Titu Maiorescu şi Junimea, Nicolae Manolescu, Ion Negoiţescu, Perpessicius, Cornel Regman, Eugen Simion, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Mircea Zaciu or the members of the Sibiu Literary Circle. At the same time, the Romanian critics also follow the activity of literary aestheticians and critics from abroad, such as Benedetto Croce, Mihail Bulgakov, Edmund Burke, T. S. Eliot, Ernst Fischer, Jacques Madaule, Claude Mauriac, Tzvetan Todorov and so on.

The reviews and studies dedicated to foreign writers complement the pages of literary critique. On the one hand, the exegetes focus on the oeuvre of writers who are representative for the previous centuries, such as Charles Baudelaire, Samuel Beckett, Anton Cehov, Miguel de Cervantes, Dante Aligheri, Charles Dickens, F. M. Dostoyevsky, William Faulkner, Goethe, Horace, Stéphane Mallarmé, André Malraux, Thomas Mann, Ezra Pound, François Rabelais, Jean Paul Sartre, Mark Twain. Special attention is given to Franz Kafka, as his works are analyzed bv Ştefan Bănulescu, Nicolae Balotă and Radu Enescu. Speaking of works written in a foreign language, we should note the poetry of a few writers from Oradea whose works are written in Hungarian. The works of Horváth Imre are reviewed by Radu Enescu and Robotos Imre; and the works of Fábián Sándor by Robotos Imre.

Another important column is *Cartea străină* (*Foreign Literature*), present within the pages of the magazine during 1969-1979. Reviews for such works are written by: Crăciun Bejan (Mikel Dufrenne, *Poeticul* (*Le Poétique / The Poetic*) – issue no. 5/ 1972, Jean Piaget, *Epistemogia genetică* (*L'épistémologie génétique / Genetic Epistemology*) – issue no. 5/ 1973), Liliana Blajovici (*Valurile care curg departe* (*Les Flots roulant au loin* / *The Waves That Flow Far Away*) by Maurice Schumann, *Necunoscuta de la Wildfell Hall* (*The Tenant of Wildfell Hall*) by A. Brontë – issue no. 4/ 1974), Marin Bucur, Marcel Petrişor, Alexandru Singer, Traian Ştef (John Fowles, *Magicianul* (*The Magus*) – issue no. 3/ 1988; Brian Glanville, *Fidelitate*– issue no. 4/ 1988; Eduardo Galeano, *Memoria focului* (*Memoria del fuego / The Memory of Fire*) – issue no. 5/ 1988; Mykolas Sluckis, *Spre culmi dus-întors* (*Laiptai į dangų* / *Stairway to Heaven*) – issue no. 6/ 1988; Aharon Appelfeld, *Badenheim 1939* – issue no. 7/ 1988; Eugenio Montale, *Poetry* – issue no. 9/ 1988; Artur Lundkvist, *Îndoieşte-te, cruciatule* (*Doubt Yourself, Crusader*) – issue no. 11/ 1988; Quing, *Poems* – issue no. 1/ 1989; Mario Vargas Llosa, *Conversaţie la Catedrala* (*Conversación en La catedral / Conversation in The*

Cathedral) – issue no. 3/ 1989; *Cântecul stepei, cântecul munţilor* (*Song of the Steppe, Song of the Mountains*) by Cinghiz Aitmatov – issue no. 7/ 1989); Al. Tănase and so on. There are also the reviews from the column *Cărţile cunoaşterii reciproce* (*The Books of Mutual Knowledge*) authored by Robotos Imre from 1973 to 1975: *Istorici maghiari despre Avram Iancu* (*Hungarian Historians on Avram Iancu*) – issue no. 4/ 1973, Tabéry Géza, *Cerbul* (*The Stag*)*; Palatul Frimont* (*Frimont Palace*) – issue no. 1/ 1975 and so on.

The new editorial releases are also announced in other columns, such as *Cărţi noi* or *Cărţi şi reviste noi* (issue no. 7/ 1966). Attention should also be given to the printing of an overview of reissues, respectively the *Eminesciana* collection, by Al. Ruja, in issue no. 1/ 1975 or *Cărţi apărute în Editura „Facla”* (*Books Released by "Facla" Publishing House*), in issue no. 2/ 1976. There are reviews for a series of volumes as well that are authored by Crăciun Bejan (*Antologia Poetică, estetică, sociologie* (*The Poetic Anthology, Aesthetics, Sociology*) – issue no. 10/ 1979), Liviu Câmpeanu (*Cahiers Roumains – D'Études littéraires* (*Romanian Notebooks – Literary Studies*) – issue no. 1/ 1975; Marin Bucur and Victoria Ana Tăuşan, *Dicţionarul eminescian de rime* (*The Dictionary of Eminescu Rhymes*) (review) – issue no. 10/ 1976), Mircea Constantin (*Alfa – lecţia de restituire* (*Alpha – The Restitution Lesson*) – issue no. 3/ 1975; *Antologia poeziei franceze de la Rimbaud până azi* (*The Anthology of French Poetry From Rimbaud Until Now*) (review)*, Antologia de poezie canadiană de limbă franceză* (*The Anthology of French-Language Canadian Poetry*) (review) – issue no. 10/ 1977; *Antologie de poezie vietnameză clasică şi contemporană* (*An Anthology of Classic and Contemporary Vietnamese Poetry*) (review) – issue no. 6/ 1980), Teodor Crişan (*Caietele de literature* (*The Literature Notebooks*) – issue no. 3/ 1969), Ştefan Lavu (*Almanahul literar 1969* (*The Literary Almanac 1969*) – issue no. 2/ 1969; *Cahiers roumains d'etudes litteraires* – issue no. 7/ 1975), Paul Magheru (*Realismul* (*Realism*) – issue no. 2/ 1975), Constantin Mălinaş (*Ediţia Eminescu – lucrare de interes naţional* (*The Eminescu Edition – A Work of National Interest*) – issue no. 1/ 1981), Ioan Popa (*Antologie de poezie americană* (*An Anthology of American Poetry*) – issue no. 8/ 1969, *Poezia românească în Marea Britanie* (*Romanian Poetry in Great Britain*), about *Antologie de poezie românească contemporană* (*An Anthology of Contemporary Romanian Poetry*) – issue no. 12/ 1969), Titu Popescu (*Studii de poetică şi stilistică* (*Studies on Poetics and Stylistics*) – issue no. 9/ 1966), Ion Simuţ (*Reeditări posibile, fireşti, necesare* (*Possible, Logical, Necessary Reissues*) – issue no. 5/ 1979) and so on. We can also include here the series of reviews published under the title *Lingvistică şi filologie* (*Linguistics and Philology*) or *Filologie-lingvistică* (*Philology-Linguistics*), bearing the names of Z. Macovei and Traian Blajovici or Traian Blajovici and Marius Sala, from 1972-1974.

The greatest strength of the fifth series, from 1965 until 1989, is probably the literary critique. With editors and collaborators who were interested in the literary phenomenon in their midst, the magazine contains valuable **studies on literary critique and history, but also on aesthetics**, authored by Nicolae Balotă (1965-1969), Ştefan Borbély (1987), Al. Cistelecan (1985-1988), Ovidiu Cotruş (1966-1972), Radu Călin Cristea (1988), Ştefan Aug. Doinaş (1983-1988), Ovidiu Drimba (1979), Radu Enescu (1966-1988), Gheorghe Glodeanu (1984), Gheorghe Grigurcu (from 1966), Ion Bogdan Lefter (1988), Nicolae Manolescu (1989), Adrian Marino (1969), Dumitru Micu (1987), Mircea Mihăieş (1988), Dan C. Mihăilescu (1987-1988), Aurel Munteanu (1965), Ion Negoiţescu (1966-1968), Virgil Nemoianu (1967-1972), Marian Papahagi (1988), Edgar Papu (1971), Ioana Em. Petrescu (1987), Marcel Petrişor (1969-1980), Virgil Podoabă (1988), Cornel Regman (1972), Andrei Roman (1979-1981), Valentin Silvestru (from 1974), Ion Simuţ (from 1981), N. Steinhardt (1984-1988), Mihai Şora (1967-1968), Valentin Taşcu (1972-1973), Mihai Ungheanu (1975), Ion Vartic (1979), Paul Anghel (1972), Marin Bucur (1971-1972), Mircea Constantin (1974-1981) and so on.

Theoretical studies which focus on aesthetic concepts and aspects belong to: Nicolae Balotă (*Literatură şi etică* (*Literature and Ethics*) – issue no. 4/ 1965, *Tradiţie şi originalitate* (*Tradition and Originality*) – issue no. 4/ 1966), Crăciun Bejan (from 1971: *Estetică – Conceptul de realitate în artă* (*Aesthetics – The Concept of Reality in Art*) – issue no. 3/ 1973; *Realitate şi literatură* (*Reality and Literature*) – issue no. 9/ 1981), Radu Enescu (from 1966: *Dezbateri – Estetică, artă, frumos* (*Debates – Aesthetics, Art, Beauty*) – issue no. 7/ 1975), Ion Maxim (1971-1972: *Între realitate şi ficţiune* (*Between Reality and Fiction*) – issue no. 1/ 1971) and so on. In issue no. 2/ 1968, I. Negoiţescu publishes the outline for *Istoria literaturii române* (*The History of Romanian Literature*), which leads to the opinions published in the next issue: *Dialog I. Negoiţescu – Gh. Grigurcu*; *şi părerea unui student* (*A Dialogue Between I. Negoițescu and Gh. Grigurcu; Accompanied by the Opinion of a Student*), George Pruteanu; *Un document revelator* (*A Revealing Document*) (Nae Antonescu); *O promisiune* (*A Promise*) (Toma Pavel).

Especially interesting are the interviews and dialogues between the literary critics, for example *Dialog despre situaţia liricii actuale, între Nicolae Balotă şi Barbu Dragoman* (*A Dialogue on the Current State of Poetry, Between Nicolae Balotă and Barbu Dragoman*) – issues no. 2/ 1967 and no. 5/ 1967; *Clarificări necesare – dialog între Nicolae Balotă şi Adrian Marino* (*Necessary Clarifications – A Dialogue Between Nicolae Balotă and Adrian Marino*) – issue no. 6/ 1967; *Dialog despre critica literară, între Matei Călinescu şi Ovidiu Cotruş* (*A Dialogue on Literary Critique, Between Matei Călinescu and Ovidiu Cotruș*) – issue no. 7/ 1967; *Dialog despre critica literară, între Virgil Nemoianu şi Sorin Alexandrescu* (*A Dialogue About Literary Critique, Between Virgil Nemoianu and Sorin Alexandrescu*) – issue no. 8/ 1967; *Poezia şi timpul – invitatul nostru: Ştefan Augustin Doinaş* (*Poetry and Time – Our Guest: Ștefan Augustin Doinaș*) (an interview conducted by Ștefan Lavu) – issue no. 12/ 1967; *Dialog despre rostul poeziei, între Nicolae Balotă şi Ion Alexandru* (*Dialogue About the Point of Poetry, Between Nicolae Balotă and Ion Alexandru*) – issue no. 5/ 1969; *Dialog Adrian Marino – Gheorghe Grigurcu* (*A Dialogue Between Adrian Marino and Gheorghe Grigurcu*) – issue no. 7/ 1969; *Nicolae Balotă şi I. Drăgănoiu – Dialog despre cuvânt şi despre altele* (*Nicolae Balotă and I. Drăgănoiu – A Dialogue About Words and Other Subjects*) – issue no. 8/ 1969; *Dialog: Al. Piru – Gheorghe Grigurcu* (*Dialogue: Al. Piru – Gheorghe Grigurcu*) – issue no. 2/ 1970; *Interviu: De vorbă cu epoca – Şerban Cioculescu: „La treizeci de ani aveam mai multă autoritate critică decât am azi”* (*Interview – A Talk With the Times – Șerban Cioculescu: ”At 30, I had more critical authority than I do today”*), an interview conducted by Gheorghe Grigurcu – issue no. 7/ 1981; *Dialog cu N. Steinhardt* (*A Dialogue With N. Steinhardt*), a talk recorded by Andrei Roman – issue no. 7/ 1982 and so on.

These are joined by Ovidiu Cotruș's Parisian discussions: *Cu Pierre Emmanuel la Paris* (*With Pierre Emmanuel in Paris*) – issue no. 1/ 1970; *Scrisoare din Paris – Discuţie cu Jacques Madaule* (*A Letter From Paris – A Discussion With Jacques Madaule*) – issue no. 4/ 1971; *Paris – Discuţie cu Allain Guilermou* (*Paris – A Discussion With Allain Guilermou*) – issue no. 6/ 1971; *Convorbiri pariziene – Cu Georges Poulet despre critica literară* (*Parisian Talks – With Georges Poulet About Literary Critique*) – issue no. 7/ 1971; *Paris – Discuţie cu Pierre Gascar* (*Paris – A Discussion With Pierre Gascar*) – issue no. 8/ 1971; *Convorbire cu Per Olof Ekstrőm despre literatură şi realitate* (*A Talk With Per Olof Ekstrőm About Literature and Reality*) – issue no. 9/ 1971; *Convorbire cu profesorul Jacques Ross* (*A Talk With Professor Jacques Ross*)– issue no. 10/ 1971.

The studies and articles on aesthetics, literary history and literary critique represent a benchmark for *Familia* magazine. Significant editors and collaborators have authored literary reviews and overviews or written articles where they analyze the state of the literature of the time, theorizing, on the other hand, based on the concepts of aesthetic canon, aesthetics and the direction of critique. We can say that *Familia* magazine, the fifth series (1965-1989) is defined

by two characteristics: the direction of critique and the foregrounding of the essay. We are talking about literary essays, which rely on emotional impact, and about the travel literature visible in *Note de drum* (*Travel Notes*), and, on the other hand, we are talking about essays where critics and aestheticians express their views on the literary phenomenon.

BIBLIOGRAPHY

Articles in periodicals

Nicolae Balotă, *De ce scriem critică literară* (*Why We Write Literary Critique*), in *Familia*, issue no. 6/ 1967, p. 18.

Dialog despre situaţia liricii actuale (*A Dialogue on the Current State of Poetry*), between Nicolae Balotă and Barbu Dragoman, in *Familia*, issue no. 2/ 1967, p. 13.

Dialog despre situaţia liricii actuale, între Nicolae Balotă şi Barbu Dragoman, in *Familia*, issue no. 5/ 1967, p. 12.

Nicolae Balotă, *Introducere la poezia românească actuală (I) Invocaţie* (*Introduction to Current Romanian Poetry (I) Invocation*), in *Familia*, issue no. 1/ 1968, p. 22, (II) *Tăcerea germinatoare* (*Germinating Silence*), in *Familia*, issue no. 2/ 1968, p. 9, *Poezia română contemporană (III): Cercul literar sub zodia estetismului ambiguu* (*Contemporary Romanian Poetry (III): The Literary Circle Under the Banner of Ambiguous Aestheticism*), in *Familia*, issue no. 3/ 1968, p. 11, *Poezia română contemporană – Reacţia antipuristă* (*Contemporary Romanian Poetry – The Anti-Purist Reaction*), in *Familia*, issue no. 5/ 1968, p. 10, and *Poezia contemporană (V): Resurecţia baladei* (*Contemporary Poetry (V): The Resurrection of the Ballad*), in *Familia*, issue no. 6/ 1968, p. 13.

Nicolae Balotă, *Efemeride critice* (*Critical Ephemera*), in *Familia*, issue no. 7/ 1967, pp. 12-14, issue no. 8/ 1967, pp. 14-15, issue no. 9/ 1967, pp. 14-16, issue no. 10/ 1967, p. 23.

Nicolae Balotă, *Direcţia nouă în critica literară* (*The New Direction in Literary Critique*), in *Familia*, issue no. 1/ 1967, p. 15.

Clarificări necesare – dialog între Nicolae Balotă şi Adrian Marino (*Necessary Clarifications – A Dialogue Between Nicolae Balotă and Adrian Marino*), in *Familia*, issue no. 6/ 1967, pp. 8-9.

Ovidiu Cotruş, *Titu Maiorescu şi cultura română* (*Titu Maiorescu and Romanian Culture*), in *Familia*, issue no. 2/ 1967, p. 12; (II) issue no. 3/ 1967, p. 12; (III) issue no. 4/ 1967, p. 12; (IV) issue no. 5/ 1967, p. 13; (V) issue no. 6/ 1967, p. 14; (VI) issue no. 7/ 1967, p. 16; (VII) issue no. 9/ 1967, p. 10; (VIII) issue no. 10/ 1967, p. 15; (IX) issue no. 11/ 1967, p. 18; (X) issue no. 12/ 1967, p. 8.

Ovidiu Cotruş, *Despre critica literară* (*On Literary Critique*), in *Familia*, issue no. 6/ 1966, p. 15.

Ovidiu Cotruş, *Câteva precizări în legătură cu modalităţile critice şi judecata estetică de valoare* (*A Few Clarifications Concerning Critical Methods and the Aesthetic Value Judgment*), in *Familia*, issue no. 7/ 1966, p. 11.

Ovidiu Cotruş, *Critica şi unicitatea operei literare* (*Critique and the Uniqueness of a Literary Work*), in *Familia*, issue no. 9/ 1966, p. 15.

Ovidiu Cotruş, *Despre fidelitatea şi infidelitatea criticii* (*On the Fidelity and Infidelity of Critique*), in *Familia*, issue no. 10/ 1966, p. 16, and issue no. 11/ 1966, p. 18.

Dialog despre critica literară Ovidiu Cotruş – Matei Călinescu (*A Dialogue on Literary Critique Between Ovidiu Cotruș and Matei Călinescu*), in *Familia*, issue no. 7/ 1967, pp. 15-16.

Ovidiu Cotruş, *False concepte în exegeza literară* (*False Concepts in Literary Exegesis*), in *Familia*, issue no. 2/ 1966, p. 16.

Ovidiu Cotruş, *Consideraţii asupra ideii de accesibilitate în proza modernă* (*Considerations on the Idea of Accessibility in Modern Prose*), in *Familia*, issue no. 6/ 1968, p. 12.
Ovidiu Cotruş, *Etică şi critică literară* (*Ethics and Literary Critique*), in *Familia*, issue no. 5/ 1967, p. 1, 20.
Şt. Aug. Doinaş, *Critica lui Ovidiu Cotruş* (*The Critique of Ovidiu Cotruş*), in *Familia*, issue no. 10/ 1981, p. 7; (II) issue no. 11/ 1981, p. 8; (III) issue no. 12/ 1981, p. 7.
Radu Enescu, *Dialectica actului critic* (*The Dialectics of the Critical Act*), in *Familia*, issue no. 5/ 1968, pp. 16-17.
Radu Enescu, *Necesitatea criteriilor ferme* (*The Necessity of Firm Criteria*), in *Familia*, issue no. 7/ 1971, p. 10.
Radu Enescu, *Despre atitudinea critică (I) Locul criticii în topografia valorilor, (II) Funcţia demitizantă (critică) a artei* (*On Critical Attitude (I) The Place of Critique in the Topography of Values, (II) The (Critical) Demythologizing Function of Art*), in *Familia,* issue no. 10/ 1972, pp. 7, 16, issue no. 11/ 1972, pp. 7, 17.
Radu Enescu, *Pledoarie pentru realism* (*A Plea for Realism*), in *Familia*, issue no. 6/ 1966, p. 1, 16.
Ion Negoiţescu, *Tradiţiile poeziei române* (*The Traditions of Romanian Poetry*), in *Familia*, issue no. 12/ 1966, p. 14, and issue no. 1/ 1967, p. 19.

Literary dictionaries and histories

I. Hangiu, *Dicţionarul presei literare româneşti (1790-2000)* (*The Dictionary of Romanian Literary Press (1790-2000)*), third edition, Bucharest, Editura Institutului Cultural Român (The Publishing House of the Romanian Cultural Institute), 2004.
Ion Simuţ, *Vămile posterităţii – secvenţe de istorie literară* (*The Customs of Posterity – Fragments of Literary History*), Bucharest, Editura Academiei Române (The Publishing House of the Romanian Academy), 2012.
Dicţionarul general al literaturii române (*The General Dictionary of Romanian Literature*), general coordinator Eugen Simion, vol. I (A–B) and vol. II (C–D), Bucharest, Univers Enciclopedic Publishing House, 2004.
Dicţionar al scriitorilor din Banat (*A Dictionary of Writers From Banat*), general coordinator Alexandru Ruja, Timişoara, Editura Universităţii de Vest (The Publishing House of the West University), 2005.
Dicţionarul scriitorilor români (*The Dictionary of Romanian Writers*), coordination and scientific revision by Mircea Zaciu, Marian Papahagi and Aurel Sasu, vol. I (A–C), Bucharest, Editura Fundaţiei Culturale Române (The Publishing House of the Romanian Cultural Foundation), 1995.
Dicţionarul esenţial al scriitorilor români (*The Essential Dictionary of Romanian Writers*), coord. Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Bucharest, Albatros Publishing House, 2000.
Dicţionar de literatură română – scriitori, reviste, curente (*Dictionary of Romanian Literature – Writers, Magazines, Movements*), coordinator: Dim. Păcurariu, Bucharest, Univers Publishing House, 1979.
Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu" (The "G. Călinescu" Institute of Literary History and Theory), *Bibliografia esenţială a literaturii române – Scriitori. Reviste. Concepte* (*The Essential Bibliography of Romanian Literature – Writers. Magazines. Concepts* (coord. Dan Grigorescu), Bucharest, Enciclopedică Publishing House, 2003.

Monographs and critical studies

Carmen Elena Andrei, *Nicolae Balotă şi literele române* (*Nicolae Balotă and Romanian Letters*), Bucharest, Editura Academiei Române (The Publishing House of the Romanian Academy), 2014.

Carmen Elena Andrei, *Nicolae Balotă pe tărâmul germinativ al „Familiei”* (*Nicolae Balotă on the Germinating Realm of ”Familia”*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Ion Baba, *Preocupări de critică literară în paginile revistei „Familia”* (*Literary Critique Concerns in the Pages of ”Familia” Magazine*), in *Centenar „Familia” 1865-1965*, (*”Familia” Centennial 1865-1965*), Oradea, 1967.

Valentin Chifor, *Revista „Familia”, perioada Alexandru Andriţoiu (1965-1989)* (*”Familia” Magazine, the Alexandru Andriţoiu Period (1965-1989)*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Valentin Chifor, *Portrete de Familişti* (*Familia Writers' Portraits*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Valentin Chifor, *Revista „Familia”, perioada Alexandru Andriţoiu*, in *Metaforele eternităţii* (*The Metaphors of Eternity*), Oradea, Biblioteca Revistei Familia (The Library of Familia Magazine), 2018.

Liana Cozea, *Arcadia trecătoare* (*Transient Arcadia*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Ioan Derşidan, *Oradea şi orădenii în vremea revistei „Familia”* (*Oradea and the People of Oradea During the Time of “Familia” Magazine”*), in *Însemnări şi dedicaţii pe cărţi* (*Inscriptions on Books*), second edition, revised and extended, vol. I, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2013.

Engel Emanuel, *Un popas în timp: 1965, debutul seriei a V-a a „Familiei”* (*A Stopover in Time: 1965, the Debut of the Fifth Series of “Familia”*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Dan Grigorescu (coord.), *Bibliografia esenţială a literaturii române – Scriitori. Reviste. Concepte*, Bucharest, Enciclopedică Publishing House, 2003.

I. Hangiu, *Reviste şi curente în evoluţia literaturii române* (*Magazines and Movements in the Evolution of Romanian Literature*), Bucharest, Didactică şi Pedagogică Publishing House, 1978.

Ioan Laza, *Revista „Familia” şi ghilotina cenzurii ideologice* (*“Familia” Magazine and the Guillotine of Ideological Censorship*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989 – scriitori, reviste, instituţii, organizaţii* (*The Encyclopedia of Romanian Literary Exile; 1945-1989 – Writers, Magazines, Institutions, Organizations*), Bucharest, Compania Publishing House, 2003.

Ioan Moldovan, *Revista „Familia” la 150 de ani de la înfiinţare* (*“Familia” Magazine 150 Years From Its Foundation*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Ioan Moldovan, *Fişe de dicţionar* (*Dictionary Files*), in *„Familia” 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Teodor Neş, *Oameni din Bihor: 1848-1918* (*People From Bihor*), second edition, Oradea, Biblioteca Revistei „Familia” (The Library of “Familia” Magazine), 2006.

Teodor Neş, *A doua carte despre oameni din Bihor* (*The Second Book About People From Bihor*), supervision, preface and timeline by Stelian Vasilescu, foreword by Prof. Ioan Chira, Comitetul pentru cultură şi educaţie socialistă al judeţului Bihor (The Bihor County Committee for Socialist Culture and Education), 1979.

Iuliana Păcurar, *„Familia" – politica redacţională şi caracterul enciclopedic al revistei* (*"Familia" – the Editorial Policies and Encyclopedic Character of the Magazine*), in *„Familia" 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Iuliana Păcurar, Traian Ştef, *Panteonul „Familiei" – fondatori de istorie şi cultură* (*The "Familia" Pantheon – Founders of History and Culture*), Oradea, Biblioteca Revistei Familia (The Library of Familia Magazine), 2017.

Irina Petraş, *Panorama criticii literare româneşti 1950-2000 – critici şi istorici literari, teoreticieni, eseişti, esteticieni* (*The Panorama of Romanian Literary Critique 1950-2000 – Literary Critics and Historians, Theorists, Essayists, Aestheticians*), an illustrated dictionary compiled by Irina Petraş, Cluj, Casa Cărţii de Ştiinţă Publishing House, 2001.

Virgil Podoabă, *Critica completă şi secvenţa aprinsă* (*Full Critique and the Lit Sequence*), in *„Familia" 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Ioan F. Pop, *Singurătăţile unui filosof* (*The Loneliness of a Philosopher*), in *„Familia" 150*, coord. Florin Ardelean, Ioan Laza, Oradea, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2015.

Mircea Popa, *Repere bihorene* (*Benchmarks of Bihor*), Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă Publishing House, 2020.

Angela Popovici, *Revista „Familia", schiţă monografică* (*"Familia" Magazine, a Monographic Sketch*), in *Centenar „Familia" 1865-1965*, Oradea, 1967.

Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. 1957-1958* (*Literature During Totalitarian Times, 1957-1958*), Bucharest, Cartea Românească Publishing House, 1999.

Ion Simuţ, *Cele patru literaturi* (*The Four Literatures*), in *Incursiuni în literatura actuală* (*Forays Into Current Literature*), Oradea, Cogito Publishing House, 1994.

Ion Simuţ, *Literaturile române postbelice* (*The Post-War Romanian Literatures*), Cluj-Napoca, Şcoala Ardeleană Publishing House, 2017.

Carmen Ungur-Brehoi, *Cenzura presei şi a publicaţiilor în România comunistă. Activitatea Direcţiei Tipărirea Presei Centrale (1965-1977)* (*The Censorship of the Press and Publications in Communist Romania. The Activity of the Directorate for the Printing of the Central Press (1965-1977)*), Cluj-Napoca, Academia Română Publishing House, The Center for Transylvanian Studies, 2015.

Stelian Vasilescu, *Oameni din Bihor – dicţionar sentimental (1940-2000)* (*People From Bihor – A Sentimental Dictionary (1940-2000)*), vol. I, Oradea, Iosif Vulcan Publishing House, 2002.

Monografia Judeţului Bihor (*The Monograph of Bihor County*), vol. III: *Oameni din Bihor* 2010, coord. Mircea Bradu and Stanik István, Oradea, Arca Publishing House, Editura Universităţii din Oradea (The Publishing House of the University of Oradea), 2010.

The Romanian Academy, the "G. Călinescu" Institute of Literary History and Theory, Ana-Maria Brezuleanu, Ileana Mihăilă, Viorica Nişcov, Michaela Şchiopu, Cornelia Ştefănescu, *Bibliografia relaţiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice* (*The Bibliography of the Relationships Between Romanian Literature and Foreign Literatures in Periodicals*), 10 vol., Bucharest, Saeculum I.O. Publishing House, 1997-2009.

Articles

Valentin Chifor, *Al. Andriţoiu în oglinda amintirii* (*Al. Andrițoiu in Memory's Reflection*), in *Familia*, issue no. 2/ 2005, pp. 42-43.
Valentin Chifor, *Revista „Familia" – perioada Alexandru Andriţoiu (1965-1989)* (*"Familia" Magazine – the Alexandru Andrițoiu Period*), in *Familia*, issue no. 9/ 2010, pp. 15-24.
Dumitru Chirilă, *Arhivă sentimentală – Cercurile prieteniei* (*Sentimental Archive – The Circles of Friendship*), in *Familia*, issue no. 10/ 1999, pp. 89-92.
Şerban Cioculescu, *Răsfoind o colecţie a revistei „Familia"* (*Leafing Through a "Familia" Collection*), in *Familia*, issue no. 1/ 1965, p. 13.
Marian Constantinescu, *O carte – jurnal* (*A Diary – Book*), in *România literară*, issue no. 23, June 8, 1989, p. 20.
Ioan Derşidan, *Oradea şi orădenii în vremea revistei „Familia"*, in *Familia*, issue no. 9/ 2010, pp. 26-33.
Gheorghe Grigurcu, *Drumul meu* (*My Path*) (literary overview), in *Familia*, issue no. 2/ 1975, p. 3.
Ioan Moldovan, *O revistă – o carte – o bibliotecă* (*A Magazine – A Book – A Library*), in *Familia*, issue no. 9/ 2015, pp. 5-6.
Ion Simuţ, *Cele patru literaturi*, in *România literară*, issue no. 29/ 1993, June 30 – July 6, 1993, pp. 3, 10.
Ion Simuţ, *Supracontrolul ideologi*c (*Ideological Over-Control*), in *Familia*, issue no. 10/ 1999, pp. 34-36.
Ion Simuţ, *„Familia" – 150 de ani* (*"Familia" – 150 Years*), in *România literară*, March 20, issue no. 12/ 2015, p. 13.
Mihai Sin, *Câteva note la nesfârşita poveste a cenzurii* (*A Few Notes on the Neverending Story of Censorship*), in *Familia*, issue no. 10/ 1999, pp. 59-65.
Mariana Şipoş, *Mecanismele cenzurii post-editoriale* (*The Mechanisms of Post-Editorial Censorship*), in *Familia*, issue no. 10/ 1999, pp. 45-50.

A GENERAL BACKGROUND OF KATE MORTON'S THE CLOCKMAKER'S DAUGHTER

Camelia Ioana Ienciu (Popa)
PhD

Abstract: History. Mystery. Memory. Secrets. The interweaving of the present and the past. The knots and tangles of the family. All these fascinating aspects have a great power to guide the reader to that literary desire to immerse in Kate Morton's books. Generally speaking, Morton is such a beloved and appreciated author because she has the power to take her readers out of the comfort zone, a quality that is not easily found in many other writers. The Clockmaker's Daughter presents a story hidden in a labyrinth where the characters' secrets are kept until the very end. The novel should be read at a certain time, when the reader's soul is thirsty, or perhaps when he needs a book that does not let him be discovered so easily.
The study of literature is considered a wide-ranging field which encompasses a vast knowledge of both texts and contexts. In other words, there are plenty of aspects that should be taken into consideration to understand not only the text, but also the author who wrote it. It is also essential to know what kind of person composed the text and what had driven him or her to write. In other words, personality plays an essential role in the process of comprehending Morton's story.

Keywords: literature, fiction, secrets, flashbacks, mystery

Kate Morton is a prominent figure in Australian literature and she belongs to the 21st century fiction literary movement. She is the author of six remarkable novels, which have been translated into thirty-four languages and published in forty-two countries.

The writer's most appreciated work is perhaps *The Clockmaker's Daughter*. It can be easily likened to an old chamber, where boxes of different sizes and shapes can be found. Time has left a few tracks on them in its passing. Consequently, in the entire box covered with dust there lie memories and thoughts of all the people who have been there at a certain point in their life. Each box must be taken one by one, cleaned of the remaining dust and put in order. Only after all these stages, the reader is assigned the task to discover who they belonged to. *The Clockmaker's Daughter* is put together in a layered form, its elements are measured, time alternated in an authentic and intelligent manner, and the Australian author provides the reader the opportunity to be the one who uncovers the key to the mystery.

Published in 2018, *The Clockmaker's Daughter* is an ambitious, complex novel with a remarkable cast of characters, a rich and enchanting historical fiction that gently takes its author to her very best. Up to this moment, it is her latest novel, which has been acknowledged by many critics and readers as a captivating and mysterious work that expresses deep emotion. Kate Morton decided to depict the story as a multi-layered literary novel. Therefore, it is untangled gradually and, differently from most stories, in *The Clockmaker's Daughter* the reader has the uncommon opportunity to find out what truly happened without reaching the final pages of the book. Morton is one of the very few gifted writers who tell secrets that are exposed and developed upon other secrets. She chooses a narrative that unfolds back and forth in time, many layered stories that, although dissimilar, they are all vital to the whole narrative.

Set in England over a vast span of years, more exactly 157, the action takes place from 1862 to 2017. In the summer of 1862, the talented and passionate painter Edward Radcliffe took a group of young artists upon Birchwood Manor, an isolated house located on the banks

of the Upper Thames. Their plan was to spend a whole summer month, being kept apart from the company of others, but focusing on their artistic works, in an atmosphere of inspiration and creativity. But, many bizarre things took place during those fateful days. Radcliffe's life completely turned for the worse quickly, as a woman was killed, another one disappeared and, on top of everything else, a beautiful heirloom of inestimable worth was missing.

A century and half later, more precisely in 2017, the writer shifts her focus to Elodie Winslow, a historian, archivist and the daughter of a remarkable musician who passed away many years ago. While working in Joseph Stratton's archive, the young woman finds a leather satchel, which she thought at first that it might be empty. However, it contained two captivating objects. The first one "was a delicate silver frame, small enough to fit within her hand, containing a photograph of a woman. She was young, with long hair, light but not blonde, half of which was wound into a loose knot on the top of her hear; her gaze was direct, her chin slightly lifted, her cheekbones light Her lips were set in an attitude of intelligent engagement, perhaps even defiance" (**Morton, 2019: 13**). Elodie was truly fascinated by that antique photograph of the woman in Victorian clothes.

But, to her surprise, the second object was not a journal, but a sketchbook. It contained "a fragment of paper, torn from elsewhere, slipped from between two pages. A single line raced across it: *I love her, I love her, I love her, and if I cannot have her I shall surely go mad, for when I am not with her I fear –*" (**14**). Another discovery was a drawing of a great, old house located along a river. The sketch was highly elaborated and depicted "a river scene, with a tree in the foreground and a distant wood visible across a broad field" (**15**). Thus, "behind a copse on the right-hand side, the twin-gabled roofline of a house could be seen, with eight chimneys and an ornate weathervane featuring the sun and moon and other celestial emblems" (**15**).

Elodie felt a strong connection to the sketch and the photograph, "she felt a pang of déjà vu so strong it exerted a physical pressure around her chest" (**15**), as the house reminded her of an identical one from a story her mother used to tell her many times when she was just a small girl, citing a weather vane. She was aware of the fact that it was a place she had visited only in her mind, but "the words came to her then as clear as birdsong at dawn: *Down the winding lane and across the meadow board, to the river they went with their secrets and their sword*" (**15**).

Apparently, the children's tale was reason enough for the archivist to launch an investigation, who manifested an unusual curiosity to explain the unknown. She wanted to find out who the woman in the photograph is, which are the deepest secrets of the manor, and, if any of these mysteries has something in common with her mother. At this stage of the novel, Elodie is engaged to be married to Alastair, a manipulative man who lacks sympathy, and who is beholden to his mother. However, instead of preparing for her wedding, she finds the solution to travel and visit the mansion, and only when some of the house's secrets are uncovered, she truly understands that she cannot marry Alastair, because she does not love him. In the first place, Elodie is quite unfamiliar with her own bond with Birchwood Manor but, as the investigations continue, they will soon have an extraordinary impact on both her life and future.

The weekend spent by Radcliffe and his friends at Birchwood Manor one hundred years ago was not presented incidentally in the introduction. The consequences of those days can be better understood and felt in the present, and the reader can easily notice that the events which drew later generations and even changed their lives are the ones that took place in the summer of 1862.

In the following pages, Morton utilizes flashbacks to distinct years in order to illustrate the history of the people who lived in the house at some time in their lifetime, and to illuminate the mystery of the ghost who still exists in that place. In *The Clockmaker's Daughter*, the primary narrator is the spirit of Birdie, who depicts in words all her earliest recollection of events up to the moment when she finally became a ghost. But, in addition to this principal

narrator, there are other voices present in the story, distinct personalities who belong to different spans. However, the context is understood through the spirit's memories. As it was previously mentioned, the summer of 1862 is the first and one of the most important time settings in the story. As the narrative moves further, the author chooses the late 1850's, 1860's, both post World War I and World War II, and also 2017 as other significant time periods in her novel.

Birdie, who calls herself the clockmaker's daughter, starts her narrative journey explaining that they "came to Birchwood Manor because Edward said that it was haunted" (**Morton, 2019: 4**). Then she describes her quiet, solitary existence experienced at Birchwood. After many summers spent there, "I've become a creature of habit, following the same gentle rhythms from one day into the next. I haven't a lot of choice. I rarely have visitors and those that do come these days don't stay long. I am not a good host. This is not an easy place to live" (**32**).

Later in the story, the author explains that Birdie's father chose to call her like this because, even if her real name was beautiful, "it was the name of a grown-up lady, the sort of name that wore long skirts and fine silks, but had not the wings to fly" (**79**). She was named after her mother's father, because they thought it would be essential to her to carry something of her family. Birdie calls herself the clockmaker's daughter, and there is a whole story behind its significance. Yet, in brief, she got this nickname because of her father, who was a clockmaker by trade and who brilliantly explained her what time meant. For him, "time was an idea: it had no end and no beginning; it could not be seen or heard or smelled. It could be measured, sure enough, but no words had been found to explain precisely what it was" (**80**). Although her mother died, Birdie led a simple and peaceful life alongside his father.

But, one day, he decided to leave her under some unfortunate circumstances, in the case of Mrs Mack. It was one of the numerous moments when she experienced helplessness. She even felt that she was born twice: "once, to my mother and father, in a small room in our family home in Fulham, on a fresh summer's night when the moon was full and the stars were bright and the river was a shimmery-skinned snake beneath the window (**Morton, 2019: 87**), and later on, "once again, to Mrs Mack, when I was seven years old, in her house tucked above the shop selling birds and cages, in the area of Covent Garden referred to as the Seven Dials" (**87**). Back then, the woman obliged Birdie, an innocent, inexperienced seven-year-old girl, to pick pockets in order to earn a living. She was a thief and a pickpocket under the name of Lily Millington.

All the time that she was picking pockets in London, she had the belief that her father abandoned her. It was only the day she died, when Birdie discovered she was mistaken, and the real truth was that her father had been actually killed by a horse. Later on, Birdie made an acquaintance of Edward Radcliffe, during the days she was working for Mrs Mack. She did not introduce herself as Birdie, but she chose the name of a girl who was also working for Mrs Mack, but who unfortunately died shortly after they got acquainted. Birdie followed the girl's advice not to use her real name and, from that moment on, everyone would know her as Lily Millington.

Back then, Edward belonged to a widely known group of artists, having the name of Magenta Brotherhood. Edward liked Lily so much that he provided Mrs Mack an exorbitant amount of money in return for letting the woman in the springtime of life working as his model. The offer was finally accepted, during the days spent together, "there was no clock inside the studio. There was no time. Working together, day after day, the world beyond its walls dissolved" (**326**). Later on, accompanied by some close friends of Edward, the two young people spent one last and unforgettable summer at Birchwood Manor, which, in a flash, unfortunately guided Lily to a speedy end.

As the reader delves further into the story, he will meet Ada Lovegrove and Lucy

Radcliffe, other two emblematic characters. In 1899, Ada was studying at Birchwood Manor, which functioned as a school during those times, a school constituted by Lucy Radcliffe. She belonged to the particular category of visitors with whom Birdie had contact the most. All along those years spent in the manor, she was treated in an overbearing manner, suffering which was finally brought to an end when a girl died of suffocation under water.

In this passage of the book, Morton beautifully explains the context in which Ada eventually felt a real connection with Birdie. One day, Ada was nearly drowned in the middle of a boat accident. She could not swim, and then the most unusual thing happened, "as her brain was burning, she saw something ahead of her, a bright blue shining light, a jewel, a moon, and she knew, somehow, that is she just reached out and grabbed it, the bright blue light would show her the way" (**222**). Another visitor at Birchwood Manor was Leonard Gilbert, a man who made an appearance there in 1928, while he was writing a book about Edward Radcliffe and Lily Millington. During his stay at Birchwood Manor, Leonard expressed his deepest emotions as regards the love affair with his brother's fiancée. Because of that problematic relationship, Leonard felt completely responsible for the fact that his brother, Tom, got killed during the war. But, except this, the manor had other plans for Leonard. It linked him with Juliet.

Then, the story jumps several years later, in 1940. Accompanied by her three children, Juliet sought refuge and safety at Birchwood Manor, simply because their home had been completely destroyed by a bomb blast. The writer does not stop here, and she decided to create a darker and more dramatic atmosphere, by informing the reader that Juliet's husband was killed during the cruel war. Similar to the connection between Ada and Birdie, another one establishes forty years later, between Juliet's youngest son, Tip, and Birdie. At the very beginning, Juliet did not believe in the existence of her son's friend, until she met Ada at The Swan, who confessed to her and admitted that Tip was in fact, right. And then, shortly thereafter, Tip and Ada were found involved and absorbed in deep conversation.

However, the most interesting part of the novel is narrated through the eyes of Lucy Radcliffe. In order to present Edward's sister version of the story, the author decides to jump back to the summer of 1862. Back then, Lucy was only thirteen years old, and she was so innocent and naive that she really thought that a true friendship between her and Edward would last forever. She could not imagine living without her brother but, unfortunately, things changed a bit after he had met Lily Millington. But, even if she hated with all her heart the way Edward looked at the model, under no circumstances she could hate Lily.

One day, Lucy and Lily were alone at the manor, when they saw a man standing in front of Edward's painting. It was Mrs Mack's son, Martin and, coincidence or not, Lucy took part in their conversation about the heirloom diamond and an escape to America. The thirteen- year-old boy saw uncertainty and fear in Lily's eyes, but in a moment of despair, both girls managed to hide in two secret compartments in the house. Martin shot Edward's fiancée, Fanny Brown. Everyone supposed that Lily Millington had been involved in the robbery, and, besides that, they truly thought she was the one who had stolen an heirloom diamond, the Radcliffe Blue. The regrettable story of Birdie is interwoven with other characters' lives, which are wedged together at the broken ends anywhere else but at Birchwood Manor.

In the meantime, it was fate that made Lucy suffer a head injury and not remember what had actually happened that day at Birchwood Manor. The police supposed that the two people, Lily and Martin had been planning to steal the diamond Radcliffe Blue. That was a fair assumption, simply because three key elements could not be found in any place: the diamond, the tickets to America, which were bought by Radcliffe for him and the model, and, most importantly, Lily. Because of her lack of memory and, despite several failed attempts, Lucy could not demonstrate what happened in fact, and she had no other option than to believe the police version.

It took Lucy many years until she finally found the suitcase that she had previously brought with her to Birchwood Manor. That summer and the terrible event that took place that day, made its strong mark on Lucy, and, for the purpose of forgetting all that had happened, she had never unpacked the suitcase. But, in the end, the inevitable happened, "a hard, round item at the bottom of a pocket. Even as she told herself that it was one of the river stones she'd collected at Birchwood Manor, Lucy knew better" (**Morton, 2019: 550**). She was immediately transported in the past, and "her stomach knotted and an instant wave of fear flooded her system. She didn't need to look. It was as if by touching it a rope had been puller and a curtain lifted, and now light shone onto the dusty stage of her memory" (**550**).

The Radcliffe Blue was finally found by her inside that significant travelling case. And, in one second, the entire episode with the diamond came into her mind. She remembered that she "had been still looking at herself in the mirror when Lily Millington appeared behind her" (**551**). In a fraction of a second, "she'd slipped the necklace from her throat and been about to put it back inside the box when the man, Martin, arrived and tried to take Lily with him. Lucy had dropped the Blue into her pocket instead. And there it was still, exactly where she'd put it" (**551**).

Twenty years later, Lucy returned to Birchwood Manor, threw the Radcliffe Blue pendant into the river and, "as soon as she had looked inside the secret chamber, Lucy closed the panel again. Emotions, supressed for so long, overwhelmed her and she let out a single great hiccupping gulp of grief" (**Morton, 2019: 554**). She was suffering "for all those years since finding the diamond, in which she'd carried alone the secret knowledge of what she'd done; for Lily Millington, who had been kind to her and who had loved her brother; and most of all, for Edward, with whom she had broken faith, leaving him alone in the world by believing the inspector's story" (**554**).

Thus, after so many years, Lucy was finally able to confirm her greatest fear. The only thing of value she could do at that very moment was to burry Lily's remains. She ordered a coffin, and filled it with Lily's mortal remains, together with the woman's white dress and a letter that detailed several facts about her life. Then, she planted a Japanese maple tree on top, one of Edward's favourite trees, and, being engrossed in immeasurable sorrow, she whispered her real name, "your name was Albertine Bell. Birdie, to those who loved her" (**560**).

A hundred and fifty-five years had passed since Lucy had buried Lily's remains. Jack Rolands, the man hired to find the Radcliffe Blue, and Elodie, were at Birchwood Manor when a severe storm uprooted the maple tree. At first, when they saw the ancient tree pointing its roots towards the sky, they started joking, without even thinking about what they would discover.

The final chapters of the novel reveal another crucial secret. After considerably delay, the reader finds out that the Radcliffe Blue had come into the hands of Tip when he was only five, and "he could still remember the night the woman, Ada, told him about it. They'd been sitting out the front of the pub in Birchwood; it was summer and dusk, so there hadn't been a lot of light, but enough for him to show her some of the rocks and sticks he'd been collecting" (**572**). After decades, Tip decided that it was time to pass the valuable pendant to Elodie. Morton's ending is emotional and satisfying, as it brings together many characters and facets of the story. When Elodie and Tip finally link the remaining puzzle pieces, the reader can highly experiences a sense of contentment.

Personality traits can be defines as "those *general, internal and comparative dispositions* that we attribute to people in our initial efforts to sort individuals into meaningful behavioral categories to *account for consistencies we perceive or expect in behavior from one situation to the next over time*" (**McAdams, 2009: 5**). In order to accomplish their efforts to outline an all-embracing set of characteristics of a person's individuality, personality psychologists take advantage of the concept of trait. George Kelly's Personal Construct Theory

(PCT) is mainly based upon the importance of thinking. In this context, after a close investigation, behaviour is established according to the way in which distinct events and situations are interpreted, predicted, and finally, evaluated. His theory belongs to the distinguished category named cognitive theories, which emphasizes the original idea that behaviour is not produced by the mind, but it is rather learnt through experience.

Therefore, George Kelly's theory of personality can be easily applied on Kate Morton's last novel, as she focuses on the characters' inner thoughts, feelings and their personal experiences. She even allows them to observe, understand and interpret various events of their life in their own way without establishing any boundaries. The book has several different protagonists and this is the main reason why the story jumps back and forth. Although the reader is continuously aware that the characters are in some way linked, they have different personalities. Each character who steps foot in Birchwood Manor inevitably becomes part of the story. Older and newer generations are tangled to each other, in order to get home accompanied by a message of timelessness.

Birchwood Manor itself is a character in the novel, a place of safety and protection, and why not, a light in the characters' inner darkness depicted in the novel. The rural house is at the heart of all connections and it is filled with lyrical physical descriptions: "It is a strange house, built to be purposely confusing. Staircases that turn at unusual angles, all knees and elbows and uneven treads; windows that do not line up no matter how one squints at them; floorboards and wall panels with clever concealments" (**Morton, 2019: 4**). The landscape from the attic windows is breathtaking, as, on a clear day, "one can see over the River Thames and all the way to the distant mountains. Ribbons of mauve and green, crags of chalk that stagger towards the clouds, and warm air that lends the whole an iridescence" (**5**). Several hundred pages later, in a letter sent by Radcliffe in January 1861, he wrote: "I have bought a house. A rather charming house, which although not grand is of elegant proportions. It sits like a humble, dignified bird, within its own bend of the river, on the edge of a woods by a small but perfectly formed village" (**255**).

The narrator is a ghost, a reliable voice that guides the reader through the centuries and, not only once, she assures them that she remembers everything. Her spirit resides at Birchwood Manor and she makes her presence noticed in the 1860s. The ghost does not reveal her real identity and the reader can identify her by a fake name, Lily Millington. Moreover, she explains that her father always named her Birdie Bell. In Chapter Thirty-One, Edward's sister is the one who mentions her real name, which is Albertine Bell.

Before she became a ghost, she had been an orphan, and this unfortunate experience is also reflected in her personality. At the beginning of the story, Birdie Bell is an innocent, trusting and respectful young girl. Because her mother died and her father entrusted her to Mrs Mack to look after her, she has no other choice than to manage the situation by herself. A change in Birdie's personality is visible during the days spent in Mrs Mack's house, a time when she was a pickpocket and when she learnt three valuable things. Firstly, "privilege makes a person, especially a woman, trusting. Nothing in her experience prepares her for the possibility that anyone might mean her harm" (**169**); secondly, "there is nothing so sure as that a gentleman likes to be seen to help" (**169**); and finally, "the act of illusion is knowing precisely what people expect to see and then ensuring that they see it" (**Morton, 2019: 169**).

However, her major personality change comes on a warm evening in 1861, when she is only a month from turning seventeen years old. That day, as she confesses, she was born again. She finally meets Edward at the Theatre Royal in Durry Lane, and he expresses his wish to paint her portrait. Although Birdie decides not to reveal her real name, but to hide under the false name, Lily Millington, her personal identity hardly changes at all. Identity represents "an individual's sense of self defined by (a) a set of physical, psychological, and interpersonal characteristics that is not wholly shared with any other person and (b) a range of affiliations

(e.g., ethnicity) and social roles" (**APA Dictionary of Psychology: 519**). Additionally, "identity involves a sense of continuity, or the feeling that one is the same person today that one was yesterday or last year" (**519**). In terms of personal identity, by the time Birdie enters Edward's circle of friends, she does not try to change anything of what she truly is.

As a ghost, she is quiet, solitary, melancholic and pessimistic: "It has been a quiet existence, here at Birchwood. Many summers have passed since ours, and I've become a creature of habit, following the same gentle rhythms from one day into next. I haven't a lot of choice" (**Morton, 2019: 32**); she does not have so many visitors "and those that do come these days don't stay long. I am not a good host. This is not an easy place to live" (**32**). She has an episodic memory, and therefore, she possesses a remarkable ability to recollect personally experienced events related to a particular time and place. The spirit is observant, self-aware and somehow she has abandoned hope without feeling any remorse:

"I do not wish to set free. I am of this house, this house that Edward loved; I am this house.

I am each whorl in each piece of timber.

I am every nail.

I am the wick in the lamp, the hook for a coat.

I am the tricky lock on the front door.

I am the tap that drips, the red rust circle of the porcelain sink.

I am the crack in the bathroom tile.

I am the chimney pot and the black snaking drainpipe.

I am the air within each room.

I am the hands of the clock and the space in between.

I am the noise you hear when you think you're hearing nothing at all.

I am the light in the window that you know cannot be there.

I am the stars in the dark when you feel yourself alone" (**582**).

As already mentioned, Kelly's theory is largely based on thinking, and without a doubt, the character who best fits his theory is Birdie's spirit. The author chooses her to play the role of the contemplative woman, and, moreover, she is the character who channels all her attention on the people who live at Birchwood Manor.

The owner of Birchwood Manor, Edward Radcliffe, is a distinguished member of the Magenta Brotherhood. He is an exceptionally talented artist, whose character is combined with his fellow artists, who are known for their obsession with truth, beauty, memory and nature. Edward is deeply in love with that antique house and without any doubts there is a special connection between them: "there is something else within the house that draws me, something old and essential and not entirely of this world. It has called to me for a long time, you see, for my new house and I are not strangers" (**Morton, 2019: 255**).

If the reader closely analyzes his personality, he should find out that apart from being a handsome and educated man, he is also caring and attentive when it comes to Lily Millington: "He did not want me to get cold, he said; I was to tell him if I became uncomfortable. He helped me to remove the cloak, and when his fingers brushed my neck I felt my skin heat" (**325**). Besides, he has that special gift of storytelling, and when people are nearby, it is completely impossible not to listen to him: "Edward was like no one I had met before. When he spoke, it was impossible not to listen. He was wholly committed to whatever it was that he was doing or feeling or expressing at the time" (**326**).

Chapter One introduces Elodie Winslow, a thirty-year-old archivist who pieces together the past. In terms of personality traits, she is an intelligent, thoughtful, quiet woman who gets involved in a family-related investigation. Elodie discovers a sketchbook of a house that reminds her of a similar one from a story that her mother used to tell her when she was a child. By seeing it, she feels a strong, personal need to investigate the past and therefore, she decides

to visit Birchwood Manor.

Lucy Radcliffe, Ada Lovegrove, Lauren Adler, Jack Rolands, Leonard Gilbert, Juliet or Tip are other characters who visited the house or even lived there at some point in their life. The old house accumulates the experiences of each generation, and the reader can solve the mystery and complete the puzzle only if they place together everyone's stories.

Kate Morton proves to be a skilful writer in blending not only the narrative, but also the complicated plans that are chosen with such alacrity every single time. Everyone who decides to get closer to her book, turns out to be constantly fond of her natural style, which encourages the reader to turn page after page.

BIBLIOGRAPHY

BOOKS

*** *APA Dictionary of Psychology*, Second Edition, Washinton DC, American Psychological Association, 2015.

Adams, P. (2018): *Summary of The Clockmaker's Daughter. Kate Morton: Conversation Starters*, Book Habits.

Ewen, R. (2014): *An Introduction to Theories of Personality:* 7th Edition, New York and London, Psychology Press.

Goodwin, K. (1986): *A History of Australian Literature*, Macmillan Education.

Kelly, G. A. (1955): *The Psychology of Personal Constructs*, Volume One: *A Theory of Personality*, New York & London, W. W. Norton & Company.

McAdams, D. (2009): *The Person: An Introduction to the Science of Personality Psychology*, Fifth Edition, John Wiley & Sons.

Morton, K. (2019): *The Clockmaker's Daughter*, Pan Books.

Morton, K. (2019): *Fiica ceasornicarului*, Humanitas Fiction.

Schultz, D., Schultz, S., E. (2017): *Theories of Personality*,11th Edition, Cengage Learning.

ONLINE SOURCES:

Fields, Sarah, 2019, *Discussion Prompts on The Clockmaker's Daughter: A Novel. Kate Morton*, https://ro.scribd.com/read/402570913/Summary-of-The-Clockmaker-s-Daughter-A-Novel-by-Kate-Morton-Discussion-Prompts# (accessed on February, 6th, 2024).

Humanitas Publishing House: https://humanitas.ro/autori/kate-morton (accessed on January 27th , 2024).

Kate Morton's Official Site https://www.katemorton.com/ (accessed on January 25th, 2024).

Kleinwaks, Lorraine, *The Clockmaker's Daughter*, 12th of November 2018, https://enchantedprose.com/the-clockmakers-daughter/ (accessed on February 15th, 2024).

Stăvaru, Viorica, *În umbra tainei – „Fiica ceasornicarului" de Kate Morton*, April 7th 2019, https://bookhub.ro/in-umbra-tainei-fiica-ceasornicaruluide-kate-morton/ (accessed on February the 4th, 2024).

The Official Site: https://www.studysmarter.co.uk/ (accessed on February 4th, 2024).

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TO J.D.SALINGER'S THE CATCHER IN THE RYE VIA KELLY'S PERSONAL CONSTRUCT THEORY

Stela Pleșa
PhD, Gymnasium School, Racoviţa, Sibiu County

Abstract: The paper expands upon issues related to the ego's dual knowledge of the body and heart in J.D. Salinger's The Catcher in the Rye. To tackle this topic, Bachelard's concern for the psychological and aesthetic conscious and unconscious sides of human personality and Kelly's Personal Construct Theory have been chosen as methodological interpretative lenses, the latter through the Kellian constructs of threat, fear, guilt, anxiety, certainty, hostility, aggressiveness and his corollaries based on the fundamental postulate that a person's processes are psychologically channelized by the way in which he or she anticipates events.

Keywords: J.D.Salinger, Bachelard, aesthetics, Kelly, PTC, Kellian constructs and corollaries.

Romanul *De veghe în lanul de secară* al autorului J.D.Salinger a fost republicat în 2023 și considerat unul din cele mai bune romane care se adresează tinerilor cu vârste cuprinse între 10 și 16 ani.

Dat fiind titlul extrem de incitant, am ales ca și suport analitic *topo-analiza*, acel „studiul psihologic sistematic al siturilor vieții noastre intime" (Bachelard 2003: 7) și, ne-am propus să urmărim dialectica raportului *interior/ exterior* (7) care, conform esteticii lui Bachelard, oferă valențe neașteptate emanate din interiorul surprinzător al unui tînăr american în vârstă de 16 ani, care trece prin momente dificile dat fiind fondul originar sensibil și respingerea oricăror maifestări încărcate de falsitate emoțională și socială.

Descrierile realizate cu empatie ne dezvăluie faptul că J.D.Salinger pare ancorat într-o psihanaliză a adolescenței lui Holden Caulfield care, neacceptând compromisurile sociale și emoționale, experimentează stări mentale și emoționale aproape auto-distructive.

Trecerea timpului n-a produs schimbări majore în comportamentul și mentalul lui Holden, incapabil să învăţe să facă abstracție de lucrurile neplăcute, să rămână mut și detașat, când de fapt simțea nevoia să plângă, să țipe sau s-o ia la fugă din dorința de a nu-și dezvălui vulnerabilitatea. Pentru a înțelege fenomenologic cum făptura vulnerabilă a lui Holden își caută puncte de sprijin, dar mai ales înțelegere și afecțiune din partea celor din jur și pentru a surprinde și a interpreta din perspectiva sociologiei cunoașterii, la nivel psihic și fizic, informațiile și evenimentele legate de viitorul eroului acestui roman, voi valorifica teoria constructelor personale apațînând sociologului american George Kelly. Postulatul fundamental elaborat de Kelly stipulează faptul că „procesele unei persoane sunt din punct de vedere psihologic canalizate de modul în care el sau ea anticipează evenimentele" (citat în Hall, et al., 2002: 420). Anticiparea de evenimente are ca bază elaborarea de supoziții sau așteptări referitoare la ceea ce se va întâmpla dacă cineva acționează într-un anume mod.

O serie de unsprezece corolare toate conlucrînd la „înțelegerea așteptărilor bazate pe experiență" (420) și anume cel al construcției, al organizării, al fragmentării, cel individual, cel al alegerii, al comonalității și al socialității pot juca un rol hotărâtor în decodificarea evenimentelor petrecute în viața lui Holden Caulfield.

Metodologia abordării sociologiei cunoașterii se bazează pe valorificarea corolarului fragmentării construit pe presupunerea că o persoană poate utiliza în mod succesiv o varietate de subsisteme ale construcției mentale care în mod deductibil sunt incompatibile între ele, a

corolarului individual, conform căruia persoanele diferă între ele în construirea de evenimente, a corolarului alegerii, care stipulează că o persoană alege aceea alternativă într-o constructie dihotomică dat fiind modul în care el/ ea anticipează cea mai favorabilă posibilitate de extindere și de definire a propriului sistem de valori. Aceste corolare interacționează cu corolarele comonalității, prin care altruismul și empatia în relația cu o altă persoană se fac simțite când există o similitudine în ceea ce privesc procesele lor psihologice și cel al socialității care se bazează pe supoziția că măsura în care o persoană înțelege construcția proceselor mentale ale unei alte persoane contribuie la asumarea unui rol în procesul social în care este implicată cealaltă persoană (Kelly 1963: 56-95).

Romanul *De veghe în lanul de secară* are o derulare aparte. În primul capitol aflăm cum Holden, elev fiind la școala pregătitoare Pencey, din Agers-town Pensylvannia, asistă la meciul de fotbal dintre școala sa și Saxon Hall, poziționat fiind pe vârful dealului Thomsen și nu jos pe teren, deoarece tocmai se întorsese de la un concurs din New York cu echipa de scrimă, al cărei căpitan era, concurs care nu s-a mai ținut deoarece, preocupat fiind în metrou să identifice unde trebuiau să coboare, a uitat floretele și întreg echipamentul în acel mijloc de transport. Rezultatul a fost că întreaga echipă i-a întors spatele pe drumul de întoarcere și nu simțea nevoia să întânească pe nici unul din foștii săi co-echipieri. Cel de-al doilea motiv pentru care stătea mai izolat era legat de faptul că dorea să se ducă să-și ia la revedere de la profesorul său de istorie, "bătrînul" (10) Spencer, de la care primise un bilet prin care îl invita să-l viziteze înainte de plecarea în vacanța de Crăciun. Aflăm cu stupoare că fusese eliminat din Pencey deoarece rămăsese corigent la patru materii, limba engleză fiind singura materie fără probleme. Alergătura pînă la locuința profesorului este și ea dificilă, datorită frigului de afară, impediment dublat și de problemele de respirație datorită fumatului.

Capitolul 2 este focusat pe întâlnirea propriu-zisă dintre Holden și profesorul Spencer. Se discută motivele extramatriculării, aflăm despre discuția prealabilă dintre Holden și directorul școlii, care l-a atenționat că "viața este un joc" (21) care trebuie jucat conform unor reguri precise, că urmează să le scrie părinților săi la începutul săptămânii pentru a-i informa în legătură cu situația sa școlară. Profesorul Spencer, la rândul său, îi precizează că l-a lăsat corigent la istorie pentru că nu știa nimic despre Egiptul antic la teza de sfârșit de semestru. În timp ce discuta cu acesta, mintea lui Holden se focalizează pe iazul din Central Park din New York și se întreba retoric unde pleacă rațele de pe lac „când iazul îngheță complet" (22). Această preocupare pare lipsită de temei, dar Holden, fiind din New York, în mod simbolic se idenifica cu acele rațe și căuta un loc de refugiu pentru cele 4 zile până la vacanța de Crăciun. Revenind la întrebările profesorului care încerca să afle date referitoare la incapacitatea sa de adaptare în școala Pencey și, anterior, în celelalte două școli și anume Whooton și Elkton Hills, Holden afirmă cu sinceritatea caracteristică că nu putea suporta faptul că era înconjurat „de prefăcuți" (22). Întrebat dacă are remușcări în privința plecării, Holden răspunde că încă „nu resimte lovitura" (23), continuînd cu afirmația că îl preocupă viitorul său, dar nu prea mult. La încercările lui Spencer de a-l conștientiza cu privire la faptul că s-ar putea să fie prea târziu când se va trezi la realitate, Holden pretextează că trebuie să-și recupereze echipamentul de sport pe care trebuie să-l ducă acasă, îi spune profesorului să nu-și facă griji pentru el, deoarece trece printr-o fază dificilă, ca alți mulți tineri de vârsta sa. Îi promite că-i va scrie, dar recunoaște în sinea sa că este nu o va face, și că este un „mare mincinos" (27). Acest aspect este dezbătut pe larg în cel de-al treilea capitol, focusat pe aspecte legate de perioada petrecută la Pencey.

Postulatul lui Kelly și corolarele sale oferă o bună lecție în ceea ce privește sociologia cunoașterii prin supoziția că „procesele unei persoane sunt din punct de vedere psihologic canalizate de modul în care el sau ea anticipează evenimentele" (2002: 420). Aparent, Holden nu pare extrem de preocupat să anticipeze evenimentele din viața sa viitoare prin formularea de ipoteze referitoare la ceea ce se va întampla, pornind de la experiențe similare din trecut, conform tiparului corolarului construcţiei. Acest aspect se datorează experiențelor sale

negative legate în mare parte de colegi. Astfel, Ward Stradlater, colegul său de cameră, „era un îngălegat," căruia îi plăcea să arate bine pentru că „era îndrăgostit până peste urechi de propria persoană" (40). Deși știa că Holden fusese extramatriculat, îl roagă să-i scrie o compozitie la engleză cu caracter pur descriptiv. La insistețele lui Holden de a-i dezvălui numele fetei cu care Stradlater urma să se întâlnească, acesta menționează numele lui Jane Gallenger, fiica unor vecini ai lui Holden din New York, căreia îi plăcea baletul și cu care obișnuia să joace dame.

Corolarul experienței este cel care îl va poziționa corect pe Holden în demersurile sale, prin însăși natura acestuia de a facilita sistemului construcției mentale al unui individ să varieze pe măsură ce el realizează cu succes interpretări succesive ale evenimentelor și nu se cantonează în tipare fixe bine stabilite anterior. Mai mult decât atât, conform corolarului alegerii, o persoană alege acea alternativă într-o construcție dihotomică care îl ajută să anticipeze cea mai mare posibilitate de extindere și de definire a sistemului său mental sau de valori.

Aceste două puternice corolare kelliene ce țin de sociologia cunoașterii, adevărate lentile metodologice de investigare a proceselor mentale ale unui individ, mi-au facilitat înțelegerea filosofiei de viață a lui Holden, și anume dorința sa de a supraviețui cu orice preț într-un mediu ostil adolescenților timizi, sinceri și extrem de vulnerabili. Bachelard susține că „psihologia imaginației trebuie să noteze totul. Cele mai mărunte interese le pregătesc pe cele mari" (2003: 150). În aceeași seară, îl invită pe un coleg, Ackley, să meargă împreună cu el la o comedie cu Cary Grant, mănâncă niște hamburgeri, joacă la jocuri mecanice, se întorc la cămin, unde Holden se apucă să-i scrie compoziția lui Stradlater. Este momentul în care aflăm despre fratele său Allie, cel mai deștept și mai drăguț membru al familiei sale. Moartea prematură a acestuia i-a cauzat sentimenul de inadaptabilitate, accese de furie și disperare lui Holden, care se hotărăște să scrie compoziția despre mănușa de baschetball a lui Allie, pe care erau înscripționate versuri din poeziile sale preferate. La întoarcerea lui Stradlater, acesta, neînțegând valoarea emoțională a compoziției, își exprimă nemulțumirea, îl acuză pe Holden că face „totul de-a-ndoaselea," afirmând că nu-i de mirare că a rămas repetent. Holden rupe compoziția, fumează ca un apucat, îl provoacă pe Stradlater să-i relateze întânirea cu Jane. Această indiscreție duce la un schimb dur de lovituri între cei doi, dublată de un schimb de replici dure, prin care Holden îl etichetează ca fiind „cretin, parșiv și tâmpit" (61).

În urma acestei altercații datorate nemulțumirii că Stradlater se întâlnise cu Jane, pentru care Holden avea respect și o anumită atracție, el se refugiază pentru scurt timp în camera lui Ackley, apoi se reîntoarce în camera sa, își strânge lucrurile și, disăpunând de o anumită sumă de bani oferită de bunica sa, se hotărăște să ia un tren până în New York și să se cazeze la un hotel decent, până miercuri când urma să se întoarcă acasă. În tren o întâlnește pe mama unui coleg de la Pencey, Ernest Morrow, apreciat de mama sa ca fiind foarte sensibil și foarte puțin sociabil, când de fapt era „un snob" și „o pramatie" (76-78). Holden, care își dă un nume fals și, nevrând să o întristeze, îi declară că fiul ei este „unul din cei mai populari băieți de la Pencey," că „are personalitatea lui foarte originală, care are nevoie de timp că să fie descoprită" (77). Aceste afirmații demonstrează sensibilitatea lui Holden, incapabil să supere pe cei din jur, pe de-o parte, și, pe de altă parte, personalitatea sa originală, care reclamă timp și afecțiune ca să fie descoperită.

Poziționându-mă pe linia corolarului experinței conform căruia sistemul de construcție a mentalului unui invidivid variază pe măsură ce acesta obține interpretări succesive cu privire la anumite evenimente, voi analiza modul în care Holden „experimentează niște consistențe" (Bachelard, 2003: 242), animat fiind de dorința de a se autodescoperi plenar sub aspectul puterii de adaptare la un mediu social ostil.

Cororarul kellian al fragmentării este o altă lentilă metodologică menită să îmi faciliteze înțelegerea modului în care o persoană, respectiv Holden, poată folosi o varietate de subsisteme de construcție ale unor raționamente care, în mod deductibil, sunt incompatibile unele cu

celelalte. Primul lucru pe care-l face Holden în Penn Station este acela de a intra într-o cabină telefonică pentru a suna pe cineva apropiat. Persoanele care-i trec prin minte sunt fratele său D.B, scriitor și scenarist în Hollywood, Phoebe, sora lui de zece ani, Jane Gallengher sau Sally Hayes, o altă prietenă apropiată. Dat fiind faptul că nici una din aceste opțiuni nu era coresponzătoare, Holden părăsește cabina telefonică și se îndreaptă spre Hotelul Edmont pentru a se caza. Hotelul este un nou prilej nefericit de a experimenta direct sau indirect asocieri cu persoane nepotrivite. Uitându-se pe geam sesizează comportamente deviante la ceilalți locatari. Coborând în holul hotelului se așează la o masă, comandă o Cola, o invită pe una din fetele de la o masă alăturată la dans. Reîntors în holul hotelului reflectează să o sune pe Jane Gallengher, dar renunță dat fiind faptul că ar fi răspuns mama ei. Clubul de noapte din Greenwich Village este o nouă alegere deoarece acolo cânta un celebru pianist, Ernie. În drum spre hotel inițiază o discuție cu șoferul de taxi pe care-l întreabă în legătură cu soarta rațelor din Central Park în perioada iernii. Liftierul hotelului, la rândul său, îi crează probleme, sugerând că i-ar putea trimite în cameră pe cineva care să-i țină companie, ceea ce-i crează o mare neplacere, dat fiind faptul că este excrocat. În final, în cursul dimineții, o sună pe Sally Hayes și stabilesc să se întâlnească pentru a merge la un film împreună, o comedie interpretată de iluștrii soți Lunt. Pentru că întâlnirea cu Sally avea loc doar la ora două, se hotărăște să meargă în Central Park în sperața că o va întlni pe sora sa, Phoebe. Negăsind-o în parc, Holden optează pentru Muzeul de istorie, un alt loc drag amânduora, unde atât el, ca școlar, cât și Pheobe, erau duși cu regularitate. Fiind duminecă, și această întâlnire părea puțin probabilă. Nici întâlnirea cu Sally nu decurge conform așteptărilor, dat fiind faptul că, în pauză, Sally întâlnește o cunoștință și comentează cu respectiva persoană filmul pe toată perioada pauzei. Mersul la patinoar îl mai înviorează pe Holden, iar întâlnirea cu Sally se termină cu promisiunea fermă că o va ajuta să-și împodobească pomul de Crăciun. Înainte de a se despărți, Holden îi propune să plece împreună cu o mașină împrumutată de la un prieten până în Massachusetts și Vermont, dat fiind faptul că mai avea ceva bani de la bunica sa. Când banii s-ar termina, Holden declară că ar fi dispus să se angajeze, să găsească o casă cu un pârâu în curte, să se căsătorească, sperând că totul va merge bine. Sally, mai pragmatică îl refuză, însă se despart cu promisiunea că Holden o va ajuta la împodobirea pomului de Craciun. Dat fiind faptul că mi-am propus valorificarea unei grile duale Bachelard și Kelly, primul opinează că „ființa care se desemnează în exterior ca un centru bine înconjurat, nu-și va atinge niciodată centrul," că ființa omului este o „ființă defixată," că „orice exprimare o defixează" și că „de îndată are nevoie de o altă exprimare, că ființa trebuie să fie ființa unei alte exprimări" (242). În opinia mea, aceasta este elementul de interconexiune între cei doi teoreticieni în sensul că reintrepretările succesive de evenimente propuse de Kelly îmbogățesc experiența oamenilor, conferindu-le stabilitate mentală și emoțională.

Toate afirmațiile lui Holden cu privire la modul duplicitar în care urma să-și desfășoare activitatea fie acasă unde părinții nu știau nimic despre faptul că fusese exmatriculat, fie în relația cu diferitele sale legături emoționale confirmă atât postulatul și corolarele lui Kelly cât și opiniile lui Bachelard cu privire la profilul uman complex și contradictoriu în același timp.

Experiențele dramatice ale lui Holden le putem interpreta din perspectiva corolarelor kelliene ale comonalității și socialității. Primul pune în discuție comportamente similare evidențiate în constructii similare de evenimente iar, cel de-al doilea, evidentiază faptul că prin înțelegerea proceselor mentale și emoționale ale celor din jur, individul poate ajunge să joace un rol în procesul social care implică o altă persoană (1963: 95). Aceasta este exact strategia lui Holden asumată atât conștient, dar mai ales intuitiv.

Încercând să „multiplicăm toate nuanțele dialectice" (Bachelard 2003: 155) prin care autorul dă viață imaginilor și evenimentelor celor mai simple dar cu implicații semantice majore, voi aduce în discuție întâlnirea dintre Holden și Luce, fostul său coleg mai mare decât el, de la Whooton, la barul Wicker. Holden îl considera pe Luce un intelectual, chiar dacă era

focusat și pe aspectele comportamentale ale cunoscuțiilor săi. Spre stupefacția sa, Luce orientează întreaga discuțit spre aspecte legate de senzualitate și imperfecțiuea comportamentului uman. Dat fiind faptul că tatăl lui Luce este psiholog, Holden îl chestionează în legatură cu oportunitatea de a-i cere ajutor. După plecarea lui Luce, Holden continuă să rămână în bar, consumă foarte multă băutură alcolică, se amețește, caută să relaționeze cu cântăreața de la bar și, în final, părăsește locația. O sună pe Sally din nevoia stringentă de a sta de vorbă cu cineva, insistând să i se confirme că este așteptat pentru împodobirea bradului, apoi intră la toaletă, se udă pe față și pe cap și părăsește barul. Se decide să se oprească în Central Park dar, fiind ud și înghețat și cu spectrul morții lui Allie în minte, reflectează cât de supărată ar fi Phoebe dacă ar muri de pneumonie.

Corolarul kellian al constructiei inter-relaționează cu filosofia de viață a lui Holden, prin faptul că se bazează pe recomandarea ca evenimentele fie în mod izolat sau în succesiuene să fie interpretate sau reintepretate din perspectiva altruismului sau, a nevoii de a descoperii un adevăr, descoperire care să nu implice nici o formă de răsplată pentru cel care o gestionează. Această realitate psihologică ni se revelează treptat, și atinge apogeul în Capitolul 21. Părasind parcul, Holden pornește pe jos spre casa părinților săi, după ce, în prealabil își lăsase bagajul într-o casetă din zona gării.

Capitolul 21 oferă multiple motive pentru a-l interpreta din perspectiv corolarului construcției, prin faptul că Holden, din dorința de a-și reconsidera prioritățile, dar mai ales pentru a relaționa cu sora lui, riscă să se întoarcă la locuința acestora. Primul obstacol este liftierul, căruia îi spune că a venit în vizită în calitate de nepot, la familia Dickstein, care stătea la același etaj cu familia sa. Apoi intră în camera lui D.B., cameră în care locuia Phoebe, când fratele ei era plecat la Hollywood. Camera era extrem de ordonată pentru un copil în clasa a patra. Hainele nu foarte scumpe, dar de bună calitate, erau perfect așezate. Alături de ele, Holden descoperă o multitudine de caiete, cel mai interesant fiind un fel de jurnal în care Phoebe își nota impresii personale despre diferitele aspecte care o interesau. Așezându-se pe patul ei și adresându-i cuvintele scoală-te Phoebe" (210), aceasta se trezește și-l întâmpină foate afectuos. Discută despre piesa în care ea avea un rol importaant și despre care îi scrisese lui Holden o scrisoare pe care acesta nu o primise. Îi promite că va veni la spectacol și se interesează de părinții săi plecați la o petrecere în Norwalk, Connecticut, de unde urmau să se întoarcă târziu. Discută aspecte legate de relațiile ei cu colegii, de faptul că un coleg o împinsese pe scări și, ca urmare avea un plasture enorm de leucoplast la mână. Faptul că respectivul coleg o urmărea când se ducea în parc îl fac pe Holden să concluzioneze că acesta o place pe sora sa. Întrebat de ce a venit acasă mai devreme și răspunsul lui că le-au dat drumul mai devreme, o fac pe Phoebe să concluzioneze că a fost extramatriculat. Concluzia ei că tatăl său o să-l omoare, îl fac pe Holden să recunoască că va pleca, că va încerca să-și găsească o slujbă la o fermă și vor ține legătura cât timp va fi plecat.

Această alternativa aleasă de Holden pentru a anticipa posibilitatea de definire şi de cristalizare a sistemului de gândire, coroborată cu corolarul alegerii, impune o completare a grilei kelliene cu cele șapte constructe ale sale, adevarate lentile metodologice menite să descifreze impactul psihologic asupra celor doi protagoniști. Constructele kelliene și anume amenințarea, teama, vinovăția, anxietatea, certitudinea, ostilitatea și agresivitatea, toate se regăsesc în secvențele referitoare la viața școlară, pe care Holden o descrie cu repeziciune pentru a-și justifica cea de-a treia exmatriculare. Pentru Holden, Pencey are una „dintre cele mai rele școli, plină de închipuiți și de oamnei răi" (216). Aflăm că dacă se „strângeau mai mulți într-o cameră la o discuție ca între băieți și voia să intre te miri cine, nu i se dădea niciodată drumul, dacă era mai tâmpitel și cu coșuri." „Mai aveau și o panaramă de frăție secretă" (217) în care, Holden fiind prea laș, nu a refuzat să intre. Nici profesorii nu erau mai cumsecade, cu excepția profesorului de istorie Spencer. La fel de detestabili i se păreau și absolvenții de la Pencey, care veneau de Ziua Veteranilor, împreună cu soțiile lor, ca să fie

văzuți. Unul dintre ei, l-a rugat pe Holden și pe un coleg să-l conducă în zona toaletelor ca să vadă dacă initialele „triste și cretine" ale numelui său mai erau scrijelite pe aceea ușă. Ca ridicolul să atingă cota maximă, respectivul le-a povestit cum la „Pencey a trăit cea mai fericită perioadă din viața lui" și le-a dat o mulțime de sfaturi pentru viitor, fapt care l-a oripilat pe Holden (221).

Corolarul construcției prin implicația că o persoană poate anticipa evenimentele prin folosirea constructelor personale pentru a realiza o interpretare a unui eveniment și cel al experienței care stipulează nevoia de interpretări succesive ale unor evenimente se dovedesc instrumente valoroase de decodificare a semnificațiilor ascunse ale romanului. Holden își activează întreaga paletă de constructe personale, dar mai ales teama și anxietatea, ambele legate de pierderea timpurie a fratelui său Allie și a unui coleg James Castle, în perioada în care era elev la Elkton Hills. James, cu sinceritatea caracteristică, l-a făcut „îngâmfat" (230) pe unul din colegii săi, Phil Stable. Un coleg l-a turnat, așa încât, Stable și alți șase „ticăloși împuțiți" au intrat în camera acestuia, l-au forțat să-și reragă cuvintele și, pentru că a refuzat, l-au bătut până când acesta nemaiputând îndura s-a aruncat pe geam și a murit, iar cei care l-au lovit nu au ajuns la închisoare, ci doar au fost „exmatriculați" (221). Astfel de informații pot fi interpretate din pespectiva constructelor kelliene de agresivitate și ostilitate, ultimul cu sensul de „promulgare și legiferare a unor constructe nevalidate social" (Kelly, 1963: 85) prin promovarea ideii că este greu de înțeles mentalul și comportamentul copiilor, în speță a lui Holden sau a colegului său James Castle, printre puținii capabili să-și păstreze intactă puritatea sufletească.

Pentru a-și continua drumul în labirintul interior strâmpt și incomod, Holden învață să se protejeze prin imagini simple, cea a lanului întins de secară, cu mii de copilași care se jucau și nici un adult prin preajmă care să-i protejeze. Holden se imaginează pe sine stând în picioare pe „buza unei stânci scrântite," hotărât să „prindă pe oricare care ar trece dincolo de stâcă" adică, „dacă aleargă și nu se uită pe unde merge, trebuie să apară de undeva și să-i prindă" (224). Concluzia lui Holden este de-o simplitate și empatie extremă: „asta-i tot ce aș face toată ziua, Aș sta de veghe în lanul de secară și atât. Stiu că-i o nebunie, dar e singurul lucru pe care mi-ar plăcea cu adevîrat să-l fac. Este o nebunie. Știu" (224). Îmbrățișând strategia estetică a lui Bachelard, dorim să facem cunoscută aserțiunea sa cu privire la fapul că imediat ce „viața se protejează, se acoperă, se acunde, imaginația simpatizează cu ființa ce locuiește spatiul protejat. Imaginația trăiește protecția în toate nuanțele de securitate" (2003: 161). Parafrazându-l dar și reiterpretându-l pe Bachelard, mă intreb retoric dacă a fi la adăpost într-un lan întins de secară, care simbolizează viața, și a-i proteja pe copiii vulnerabili de a nu cădea în prăpastia experiețelor dramatice „nu înseamnă a duce la culme, până la imprudență," (162) un ideal de viață, în afara spațiul privilegiat și comod al propriului eu.

Mașinăria psihologică se pune din nou în mișcare în momentul în care Holden, auzind zgomotul făcut de părinții săi care tocmai se întoarseseră, se hotărește să-l viziteze pe fostul său profesor Antolini. Această opțiune și consecințele ei imprevizibile poată fi interpretată din perspectiva constructului kellian al amenințării, ce stipulează faptul că activarea sa este rezultatul înțelegerii unei imanente schimbări în plan emoțional.

Ostilitatea provocată de legiferarea unor constructe nevalidate în plan social este generată de instabilitatea emoțională a domnului Antolini, care, după ce-l primise calduros, îi oferise o cină consistentă și-i oferise un pat în living unde să se odihnească, îl mângăie pe cap în timpul nopții, trezindu-l pe Holden. Gestul nepotrivit îl determnă pe Holden să plece cât mai repede din locuința acestuia.

Ultimele capitole ale romanului ne oferă răsturnări spectaculoase de situații. Prima situație contradictorie se referă la momentul în care Holden, care își petrecuse noaptea în gara centrală din New York, începe să se plimbe prin Fifth Avenue. Starea lui Holden era dramatică. De fiecar dată când punea piciorul jos de pe bordură avea impresia că nu o să mai ajungă

niciodată de partea cealaltă a străzii. Înspăimântat, ajunge să vorbească cu fratele său Allie, rugându-l insistent să nu-l lase să dispară (255). Apoi a început să contemple ideea că ar putea să-și ia o slujbă la o benzinărie și, ca să scape de orice obligație de a socializa, să se dea drept surdomut. În cele din urmă se îndreaptă spre școala lui Phoebe și îi transmite, printr-o doamnă în vârstă, un bilet prin care o invită să se întâlnească cu el la Muzeul de artă. Plimbându-se pe coridoarele școlii sesizează cuvinte pornografice pe pereți. Se hotărăște să le șteargă, dar își dă seama de inutiltatea gestului său, deoarece erau prea multe. Reflectează la faptul că, dacă l-ar găsi pe cel care maculează sufletele vulnerabile ale copiilor, ar fi în stare să-l omoare. Deși este conștient că nu ar putea să facă un astfel de gest, se simte extrem de deprimat. Se îndreaptă spre Muzeul de artă pentru a se întâlni cu Phoebe.

Bachelard afirma că „în prospețimea sa, în activitatea ei proprie, imaginația face din ceva familiar ceva ciudat" (2003: 164). Și ce poate fi mai ciudat dar și mai sensibil decât întâlnirea cu sora sa Phoebe, care îi propune să plece împreună prin lume. Reușește să o convingă de absurditatea gestului ei. Refuzând să se întoarcă la școală, cei doi frați se îndreaptă spre grădina zoologică, admirând leii de mare și urșii. Apoi se îndreaptă spre caruselul din Central Park, unde D.B. și cu Holden obișnuiau să o ducă când era mai mică. Phoebe savurează caruselul. La un moment dat coboară, îi declară solemn că nu mai este supărată pentru refuzul lui Holden. Îi ia, cu un gest strengăresc, șapca roșie de vânătoare din buzunar, i-o pune pe cap, pentru a- fi protejat de ploaia care începuse, îl sărută și-l întreabă dacă într-adevar intenționează să se întoarcă acasă după ultima tură pe carusel. Urmărind-o pe Phoebe cum se învârtea, se simțea atât de fericit încât îi venea să urle.

Capitolul 26, un fel de epilog, ni-l descrie pe Holden întors acasă, vizita la psihanalist, întrebarea pusă de toată lumea în legătura cu intenția sa de a se strădui mai mult la noua școală începând cu luna septembrie. Cel mai insistent a fost fratele său D.B. care a inceput să-l chestioneze și să-l întrebe ce părere are despre perioada relatată în acest roman. Neștiind ce să-i răspundă, Holden refectează că regretă că a relatat povestea sa atâtor oameni, afirmând că tot ce știe este faptul că, într-ul fel, îi este dor de toți cei despre care a povestit. Ultimele două propoziții sunt emblematice: "Nu spuneți nimic niciodată. Dacă o faceți, o să înceapă să vă fie dor" (275).

Acestei imagini a lui Holden „îi putem dărui toată ființa noastră de cititori. Ea este donatoare de ființă" (Bachelard, 2003: 105). Este vorba de ființa empatică care a acceptat să-și povestească trista experiență de adolescent pentru a le oferi cititorilor câteva imagini de o mare încărcătură psihologică. Acest roman interpretat interdisciplinar ne-a propus o fenomenologie a adolescenței trăite intens de un tânăr, al cărui interes durabil a fost să plece de la o primă uimire, și anume dacă este oare posibil să te erijezi într-un salvator al copiilor naivi și rătăciți într-un lan de secară și să stai de veghe în picioare la buza unei stânci scrîntite, să-i prinzi pe toți cei care nu s-ar uita pe unde trec și ar putea cădea de pe stâncă și s-ar prăbuși în vâltoarea vieții. Corolarul socialității stipulează că înțelegerea proceselor mentale ale unei alte persoane este chiar mai importantă decât similitudinea dintre persoane deoarece te-ar putea conduce spre un rol esențial, chiar și acela de a sta de veghe și salva pe cei în care clocotește dorința de aventură. Este o imagine care poate pune din nou în mișcare verbul a empatiza într-o lume adormită și încremenită în materialism.

BIBLIOGRAPHY

Bachelard, Gaston. *Poetica spațiului.* Pitești: Editura Paralela 45, 2003.

Kelly, George. A. *A Theory of Personality The Psychology of Personal Constructs.* New York Norton, 1963.

J.D. Salinger. *De veghe în lanul de secară.* București: Editura Polirom, 2023

AUGUSTIN BUZURA. ABSENȚII - *THE NOVEL OF ALIENATION OR THE NOVEL OF AN EXPERIENCE*

Antoaneta Adela Hagău
PhD, Secondary School „Ioan Vlăduțiu" Luduș

Abstract: Augustin Buzura's depiction of the world of doctors is a captivating panorama of life and the dilemmas that define the medical profession. In his writings, the author goes beyond presenting the scientific aspects of medicine; he delves into the psychological depth of medical characters, emphasizing the human complexity within the medical context. A compelling illustration of this is found in the novel "Absenții," where Buzura takes readers on a captivating exploration into the mind of a brilliant doctor, one marked by inner turbulence.
In "Absenții," Buzura paints a portrait of a doctor who, despite possessing exceptional intellect and skill in his field, grapples with his own emotional fragility. Through this character, the author not only addresses professional challenges but also delves into the psychological pressures that doctors often experience. Medicine, for Buzura, is not merely a collection of technical knowledge; it is also a complex journey into the hearts and minds of both patients and doctors themselves.
Although "Absenții" is grounded in the specific context of the Romanian communist regime, the theme of alienation is portrayed as a universal human experience. Buzura strikes sensitive chords of human psychology, delving into the profound emotions of the protagonists and providing the reader with a mirror in which they can recognize themselves. Alienation, in this context, becomes a symbol of the individual's struggle to preserve authenticity in the face of external pressures and a system that tends to homogenize and erase personal identity.
Throughout the novel, the protagonist undergoes a series of inner transformations and articulates feelings of isolation, discomfort, and alienation. The character is faced with moral dilemmas, internal struggles, and searches for meaning in an oppressive environment. Buzura employs narrative techniques to vividly depict the suffocating atmosphere of the totalitarian regime, where the individual is suppressed and subjugated by the forces of society.
In "Absenții," the author engages in a profound analysis of alienation, accentuating the ways in which individuals can become detached from themselves and others within a confined social context. Buzura's writing is rich in symbols and metaphors, adding to the complexity of the themes explored.

Keywords: Augustin Buzura, alienation, Absenții, novel, destiny, drama, lucidity

The novel "Absenții" appeared in 1970 at Editura Dacia in Cluj, managing to garner the appreciation of literary magazines in Bucharest such as *Luceafărul*, *Contemporanul*, or *România literară*. These magazines transformed the book's release into a veritable cultural event, aiming to consecrate its young author despite the political ban imposed by communist censorship, which would not be long in coming in the summer of 1971. In this regard, Mircea Iorgulescu characterizes the novel "Absenții" and the novelist's talent through a series of superlative critical acclaims: ”a groundbreaking book, perhaps the most significant literary debut in last year's prose”[1]. Through this novel, Augustin Buzura becomes a reference name in contemporary prose, with "Absenții" being described as ”the book of complete consecration."[2]

The world of doctors in Augustin Buzura's works is a captivating panorama of life and the dilemmas that define the medical profession. In his writings, the author goes beyond

[1] Mircea Iorgulescu, *Absenții de Augustin Buzura*, în revista „România literară”, nr. 8, 18 februarie,1971.
[2] *Ibid.*

presenting the scientific aspects of medicine; he explores the psychological depth of medical characters, emphasizing human complexity in the medical context. An eloquent example of this is found in the novel "Absenții," where Buzura provides a captivating exploration into the mind of a brilliant doctor marked by inner turbulence.

In "Absenții," Buzura paints a portrait of a doctor who, despite possessing exceptional intellect and skill in his field, grapples with his own emotional fragility. Through this character, the author not only addresses professional difficulties but also delves into the psychological pressures that doctors often experience. Medicine, for Buzura, is not merely a collection of technical knowledge; it is also a complex journey into the hearts and minds of both patients and doctors themselves.

Buzura places special emphasis on the training of doctors in his works. In "Absenții," for example, he delves into the experiences of a young medical student who is on a quest to discover his own professional and human identity. The author goes beyond presenting only the practical aspects of medical studies; he brings to the forefront the ethical dilemmas, moral confusions, and personal development of these young individuals aspiring to pursue medical careers.

With the cultural revolution of the summer of 1971, "Absenții" would be withdrawn from bookstores or libraries and left in the shadows for several decades, along with other books signed by the writer, despite receiving the *National Prose Award of the Writers' Union* only a year earlier. The writer discusses this incident in an interview with Crisulei Ștefănescu, published in the volume "The Terror of Illusion": „În 1971, când Absenții a fost interzis, nu se mai scria nimic despre mine, eram într-o stare psihică foarte proastă, mi se tăiaseră aripile. Cred că atunci am început să înțeleg mai bine lumea. Incidentul cu Absenții a fost un rău necesar care m-a făcut să mă concentrez asupra mecanismelor politice și sociale”[3]. However, the book was resurrected from oblivion by an intellectual audience that identified in it ideals, dramas, revolts, or disappointments. They reconstructed the emotion of remembering a certain age or epoch, reliving the dramas of protagonists such as Mihai Bogdan that are not only topical but also universally human. „Cartea se găsește sub semnul unei memorii ce reține totul «cu o claritate nefirească», cel care își rememorează existența cu scopul de a-i ordona semnificațiile și de a-şi defini cât mai exact condiția fiind medicul Mihai Bogdan. Ca angajat al unui institut de cercetări, el este pus, de la bun început, într-o situație-limită a existenței sale: ori lucrează pentru profesorul Poenaru, acceptând ca toate descoperirile sale să fie semnate și de către acesta, ori pleacă la țară, renunțând astfel la o profesie pentru care se simte într-adevăr înzestrat. Acceptarea compromisului duce la un proces treptat de depersonalizare, teama de a nu pierde ceea ce încă nici nu a cucerit cu adevărat împiedicându-l pe personaj să se gândească la o revoltă propriu-zisă. Semne ale indignării, ale unui protest refulat există însă, acesta fiind întreținut de o acută conștiință a valorii proprii. Lașitatea generează un mod specific de existență, caracterizat printr-un permanent joc al măştilor, dar și printr-o nevoie imperioasă de autorevelare”[4].

The novel "Absenții" debuts as a "fresco of the communist world"[5] , and the story meets its epic denouement in the next novel, "Fețele tăcerii," extending panoramically up to "Recviem pentru nebuni și bestii." The author thus conducts an X-ray of the inner universe of characters, beginning with Mihai Bogdan and continuing with Dan Toma or Ștefan Pintea. Buzura consistently deepens psychoanalytic themes, creating a network of characters and depicting social environments with the evident intention of fully encompassing the image of a world adrift.

[3] Augustin Buzura, *Teroarea iluziei. Convorbiri cu Crisula Ștefănescu,* Editura Polirom, Iași, 2004, p. 54.
[4] Gheorghe Glodeanu, *Romanul ca radiografie acidă a societății totalitare*, în revista „Vatra”, nr. 1-2, 2014, p. 39.
[5] Sorina Sorescu, *Romanele lui Augustin Buzura. O lectură metacritică,* Editura Aius, Craiova, 2014, p. 15.

Constituted in the form of a monologue and written in the first person, the book captures an action that unfolds over about two and a half hours, gathering images of a past that has been imprinted as clearly as possible in the protagonist's memory. Despite the protagonist's persistent desire to repress his memories, the action takes place in a time that has reconfigured its dimensions, appearing to expand: "Then time dilated, I felt it, the image froze for me for a few moments, and then associated itself with another, foreign to me; In amazement, I found myself admiring that soothing static cliché, struggling to fit into it. However, this pause seemed meant to increase the harshness of the wind blades and regret for a calm universe free of violence and anxiety."[6]

Having a liminal subject, the novel evokes the destiny of a psychiatrist, Mihai Bogdan, a dilemmatic and hyperlucid intellectual akin to Camil Petrescu's characters, a man on the verge of suicide. Its drama is rooted in deep moral suffering caused by the impossibility of accepting the abuses in the environment in which he lives. Thus, the feeling of alienation clearly emerges, and failure and defeat cause the young psychiatrist to register his symptoms with the acuity of a clinician. "Personajul este, asemenea lui Joseph K din procesul kafkian, un condamnat fără vină aparentă, culpabil totuși prin absență, prin neimplicare în problemele contemporaneității. Autoinsularizarea îi sporește costul eșecului, al înfrângerii. Mihai Bogdan este un străin abulic, încarcerat în el însuși ca într-un infern. Recluziune reprezintă riposta sa față de uniformizarea și corupția mediului social și profesional. Greața, provocată de anomaliile toxice ale realității, este, întâi de toate, morală și numai apoi, prin efect direct, existențială."[7]

Lucidly observing that he is absent in relation to a harsh, unbearable reality, he relates his existence to a series of alter-egos lowered, as it were, directly from the stage: the pink jester, the beggar on the street, or the old teacher next door. ”Intermittently, like waves of hail, the old man's words passed over me, without affecting me too much. Of course, I had to record each one – I was a kind of voluntary accountant – sometimes I deciphered their meaning, but I couldn't get fully into the game. As time went on, I seemed more and more convinced that the teacher spoke in a language I was learning at the time, and since I still had to do something, I fixated on a word. I caught him lazily on the fly like a ball in summer, on a deserted beach, when, disinterestedly, a gesture, a jump, or a thousand were the same thing. The muscles contracted slowly, without energy, but the ball adjusted to the movements, floated slowly, passed as if from a vacuum space where it was exasperatingly late, and this was unimportant, like place and time itself. And because I didn't know what to do, I would leave him, I would take another word, which seemed more curious. Then, when this stereotypical game became annoying, the pace of the retained words would accelerate, and, amazed, I would record meanings, I would find myself introduced into the discussion, and then I would tell myself that I should not be careful. But the more I convinced myself, the more I tried to craft images that would keep me calm, the more dangerous the game seemed. But at the teacher's last sentence, I became awake completely: an age had been announced, a feeling that belonged only to her, and, irritated, losing patience, I felt like shouting that it was time to shut up. But I didn't, not because I didn't want to, but because of teeth that had clenched violently; I had received, without being prepared, a blistering punch under the belt, and I had not been able to recover immediately. Because, in a stupid string of words, the old man had surprised me with an unexpected explanation: was I not also at that zero point, a white dot, border, after which the return must necessarily follow? My exaggerated, involuntary anxiety, the questions that sickly did not want to leave me even for a moment, the desire to make a place for me even with fists.

[6] Augustin Buzura, Augustin Buzura, *Absenții*, ediția definitivă, seria *Opere Complete*, Editura RAO, București, 2013, p. 25.
[7] Viorica Gligor, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2014, p. 37.

All convulsions were not, in fact, the obligatory symptoms of all those who were forced to discover this stupid limit?"[8].

According to Cornel Ungureanu, "Absenții" is "o carte densă, a unui prozator care, dincolo de Camus (fantoma lui plutește și peste nuvelele lui Augustin Buzura) își are rădăcinile adânci în *Omul din subterană* a lui Dostoievski,"[9] a book that highlights "raportul intelectualului cu lumea, a omului de știință cu epoca, cu semenii săi,"[10] because the protagonist of the novel, placing himself in the paradigm of the Camusian hero, lives the drama of the lucid misfit, of the solitary indifferent to the world around him, of absence. In this sense, Eugen Simion considers that the theme of the novel is "raportul dintre revoltă și valoare în existența individului, Mihai Bogdan crede, ca și eroii lui Sartre, că odată cu revolta se naște conștiința valorii,"[11] therefore, this book can be viewed from the perspective of the novel of a traumatic experience of an individual on the verge of existential tragedy. "Absenții" is a book that aims to reflect with meticulousness and attention to detail the reality of the inner and outer world, putting together fragments of images of the past reconstructed with the help of monologue through an extraordinary effort of lucidity: "Deși mă străduiesc cu încăpățânare să-mi reprim memoria, să nu mai știu nimic, dar absolut nimic, rețin totul cu o claritate nefirească."[12]

Waiting for an event to help him overcome his solitary prison condition, the protagonist experiences a state of rebellion that manifests itself on the plane of interiority through a continuous search for solutions and externally through irony. This phase shift of the interior-exterior planes reiterates the concept of isolation. Also functioning as a novel of waiting for the encounter with the self, Mihai Bogdan does not overcome his condition of solitude because he constantly postpones this moment, and the anguish of waiting becomes one of the central themes of the book.

A complex mechanism of alternating past-present planes is set in motion, as the inner turmoil of the hero is alive and ignited, generating the reactivation of traumatic scenes from the past, such as the death of the father or the madness of the mother. Mihai Bogdan has an intense inner life, with images of the past appearing and disappearing in his mind very quickly, in the form of flashes. Suffocated by existential anguish, traumas of the past, or fears of the present, Mihai Bogdan consumes his existence in a chaotic, irrational world subject to absurdity, much like the world inhabited by Sartrean characters, being condemned to suffering. Captive of his own state of rebellion generated by a hostile world, the character is paradoxically condemned to freedom—a freedom manifested as expectation.

Diary of a crisis of conscience, the novel is intense, fully engaging the entire being of the protagonists. It has a participatory character, a character of testimony, and at the same time, of debate. It presents a dramatized epic construction that humanizes the lived events, transfiguring feelings into reality. The facts are brutal, manifesting an aggressive intervention in the life of the individual. The only form of defense in front of them is lucid analysis, despite the fact that freedom of action is limited by the siege of tormenting external and internal events: the protagonist sits in a room where the door and window face the inferno, the bed looks like a coffin, and he is caught in a monologue that activates areas of a tormented past, while the state of tension, of restlessness increases.

Each event produces a pressure driven to the point of paroxysm because the author does not follow the event itself, but its action on Mihai Bogdan's consciousness. The experience of these events generates in the consciousness of heroes as if reborn, the determination to establish a new relationship between the external order and individual consciousness. The rupture

[8] Augustin Buzura, *Absenții*, ediția definitivă, seria *Opere Complete*, Editura RAO, București, 2013, pp. 91-92.
[9] Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 533.
[10] *Ibid.*, p. 534.
[11] Eugen Simion, *Scriitori români de azi. Vol. IV*, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 230.
[12] *Op. cit.*, Augustin Buzura, p. 123.

between the universe and human existence is reminiscent here of the novel "Greața" (1938) by Sartre.

The purpose of these experiences is, declaratively, to find the necessary resources, paradoxically, waiting. The awareness that dilated external time "must be filled with something"[13] places the protagonist above things, in a fragmented, ambiguous speech, full of vitality—a sign of regaining lost balance. Friendship, symbolically, is replaced by expectation because it is not friendship that could change the hierarchy based on a corrupt world, but the expectation.

For Mihai Bogdan, this alienation involves affecting existence and consciousness. The protagonist acquires the perception of a hostile surrounding world, a force that constantly opposes him, while his individual reactions are brutally diminished, reduced to banal sensory contact with the environment in which he consumes his existence. Augustin Buzura, in the case of his hero, undertakes a natural analysis as an author who is a psychiatrist. The narrative reflects the landmarks of an existentialist evolution, transposed through the filter of the medical perspective: "Trebuie studiate absolut toate experiențele, luat ceea ce este mai bun din fiecare, inclusiv din datele pe care le furniza psihologia, de fapt toate științele despre om. Sigur, formația mea științifică m-a ajutat să înțeleg mai repede psihicul uman, să-i cunosc meandrele."[14]

Also from the psychiatrist's perspective, the novel reveals the limit situations that the protagonist goes through, and the hyperlucidity experienced in his absolute loneliness determines permanent anxiety and existential anguish, leading invariably to alienation. Becoming alienated in the middle of a corrupt world, the hero submits to a lucid analysis that emphasizes abandonment in an adverse world, seeking refuge and expectation. This metamorphoses through his rebellion in the anguish of waiting, deepening the antinomy between the lucidity of the doctor and the irrationality of the world in which he lives.

This sustained lucidity, held in intense tension, determines the fierceness "against the threat of psychic death,"[15] against which the protagonist fights a continuous battle throughout the novel, maintaining it amid the apparent chaos he has entered. The roots of the world in which Buzura's hero lives are immersed in fear. Angela Martin emphasizes the lucidity with which the protagonist becomes aware, terrified, of his condition during a nervous breakdown, and the causes that led to this condition: "Înțelege, la fel de bine, și că nu mai are scăpare: urmează confruntarea cu infernul interior – supliciul dostoievskian. Preludiul este însă absurdul, comportamentul deviant, limbajul deviant probând destructurarea gândirii"[16]: "Azi ca mâine, tu ca mine, chiar eu, orb tu tralala etcetera. Trebuie să dormi, strângi pleoapele și nu mai exiști, cazi, te prăbușești... Pe tine te cheamă Mihai Bogdan sau Ics Ygrecescu sau numărul 897 din matricola Arini, sau buletinul 294087 seria I sau ăla nu celălalt, care-i Nicolae, de fapt o sărmană furnică și ai putea să ajungi ceva, tralala și tralala, dacă nu te-ar exploata și ai avea ce mânca, dacă te-ai prostituat, hop ș-așa... Curățel ca lacrima și cretin cât încape, ai cinste, dar n-ai curaj, ai curaj de unu' singur, doi, trei, patru, vindeci pe alții însă nu te-ai putut vinde ca pe tine însuți de frică, știai asta și fugi, frig, fragi, frasini... Acum nu ești nimic, n-ai decât obligația - cumplită, recunosc - să te adormi și să te distrezi de ce ți-ar putea trece prin minte, dacă ai minte și dacă ți-ar putea... Dar la urma-urmei ce să-ți povestesc? La ce să mă gândesc? Ce ce aștepți de la mine, idiotule?"[17]. And so, the young psychiatrist Mihai Bogdan exposes his own way of coping with the existential void, making this novel self-analysis, but inviting the reader to diagnose him. However, although he is on the verge of a suicidal crisis, his descent

[13] *Op. cit.*, Augustin Buzura, p. 191.
[14] Augustin Buzura, *Tentația risipirii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 199.
[15] *Op. cit.*, Monica Lovinescu, p. 350
[16] Angela Martin, *Conștiință și cuvânt*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019, p. 48.
[17] Augustin Buzura, *Absenții*, ediția definitivă, seria *Opere Complete*, Editura RAO, București, 2013, p. 25.

into suffering does not occur because the novelist gives him the "caracterul de excepționalitate"[18] – specific to the scientist.

Although "Absenții" is anchored in the specific context of the Romanian communist regime, the theme of alienation is presented as a universal human experience. Buzura touches sensitive chords of human psychology, exploring the deep feelings of the protagonists and offering the reader a mirror in which he can recognize himself. Alienation thus becomes a symbol of the individual's struggle to preserve authenticity in the face of external pressures and a system that tends to uniformize and cancel personal identity.

For Mihai Bogdan, this alienation involves affecting existence and consciousness. The protagonist acquires the perception of a hostile surrounding world, a force that constantly opposes him, while his individual reactions are brutally diminished, reduced to banal sensory contact with the environment in which he consumes his existence. Augustin Buzura, in the case of his hero, undertakes a natural analysis as an author who is a psychiatrist. The narrative reflects the landmarks of an existentialist evolution transposed through the filter of the register and the medical perspective: "Trebuie studiate absolut toate experiențele, luat ceea ce este mai bun din fiecare, inclusiv din datele pe care le furniza psihologia, de fapt toate științele despre om. Sigur, formația mea științifică m-a ajutat să înțeleg mai repede psihicul uman, să-i cunosc meandrele."[19]

Another significant dimension of "Absenții" is the use of narrative techniques and symbols to convey the depth of the theme of alienation. Buzura carefully constructs his story, employing symbols such as "absentees" to suggest self-absence, the inner emptiness felt by the characters under the weight of conformism. The omniscient narrator also brings the characters' thoughts and feelings to the forefront, providing the reader with direct access to their inner universe.

A unique episode is the one in which the image of the hero appears in the hypostasis of a child who boils a cat at a crossroads, intuiting that in this way he will manage to break free from the terror of fear in which he grew up, from cowardice, or from submission to social rigors. "Dorința lui de forță nu ține de o răsturnare a rolurilor. El nu tinde să fie, la rândul lui un om căruia alții să se supună, ci doar să iasă dintr-o lume în care există această lege a supunerii a forței și a oropsirii. Și dorința aceasta de liberare este atât de puternică încât adultul de azi, medicul psihiatru de azi, ține încă prin biblioteca lui osul uscat de pisică care amintește de noaptea în care a hotărât să riște orice pentru a putea, peste puțină vreme, să facă absolut ce vrea”."[20]

Monica Lovinescu notices the image of the crucifixion that literally exists in the novel because Matei Bogdan makes this gesture through the door that separates him from his neighbor's room, an alter ego of the protagonist, witness to the vehement confessions of the old professor whose words are metaphors for the Christ sacrifice. Aware of the image that was to become, he crucifies himself imaginarily. Growing up under this empire of fear, the protagonist is aware that it still exists hidden in his being, and the pensioner's confessions and his own hallucinations still torture him.

In a state of extreme tension, Mihai Bogdan finds himself unable to choose. After the gesture of rebellion he makes against the abusive professor at the institute, the protagonist is forced to resign. He must continue his research, despite the fact that he will not be able to enjoy their result. When he realizes that he has lost faith in the only friend he had, Dr. Nicolae, he goes home, takes a sleeping pill on the way, and in his sinister room, he is greeted by the clamors and confessions that penetrate through the thin wall and door that separates his room

[18] *Op. cit.*, Angela Martin, p. 50.
[19] Augustin Buzura, *Tentația risipirii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, p. 199.
[20] *Op. cit.*, Angela Martin, p. 50.

from that of the old pensioner. The words hurt, they are sharp and provoke memories of a world from which he wanted to escape.

However, the hero does not lose his lucidity. Between dream and reverie, exasperated, Doctor Bogdan frets and reconstructs the meaning of his existence in a chaotic world without a horizon and without an exit, a world over which rain falls like a heavy and wet curtain, full of lies and compromise—a world that belongs only to the "adapted," for whom the primary criterion is not value but mediocrity. In this regard, the hero states that "Nu eram umbrit, nu mă deranjau marii copaci, respectabilii copaci, ci tulpinile mediocre, hibride,"[21] and such a character is Dr. Balan, a typical careerist, whom Mihai Bogdan portrays as follows: "fără cultură, spoit cu tot felul de stanioluri, necruțător, pus pe acumulări, o inteligență practică deosebită."[22]

Unlike the young doctor who is absent in this sick world, these mediocre characters populate Buzura's novel and excel at "smartness," a criterion that guarantees their adaptability: "mediocri, înrăiți în mediocritate, ei combat totuși cu încăpățânare pentru nu știu ce idei. Deoarece s-au atașat de ideile cele mai simple cu putință, imediat accesibile lor, deci cele mai rudimentare, valabile doar când dispun de aplicabilitatea lor imediată."[23] The protagonist thus finds himself surrounded by these mediocre impostors, and at the end of the two hours of reverie, when the only man he considered a friend appears at his door, Mihai Bogdan lucidly realizes that he is about to give in, to join the other "lichele", and, therefore, he will remain alone, stuck in the mud and rain from which he is aware that he cannot leave.

The subjective interiority of the personal crisis finds its correspondence in Matei Bogdan's case in an equally claustrophobic external universe. The room in which he lives configures a sordid space, which harmonizes with the degradation of the protagonist's soul. In this unsanitary space, objects – clothes slammed on the table, shoes full of mud – do not have a simple decorative role but are symbols of spiritual decay, of self-abandonment. "În singurătatea absolută a odăii, într-o seară ploioasă, pe măsură ce se scufundă în apele mâloase ale sinelui, protagonistul trăiește revelația propriile drame. A dezastrului interior. În confesiunile sale, tot mai convulsive, identificăm parcursul psihologic de la starea de marasm la conștiința imperativă a salvării. Luciditatea, autoironia și autoderiziunea devin instrumente terapeutice."[24]

But Augustin Buzura does not dehumanize his characters; instead, he finds possibilities of salvation for them. In the end, he does not leave them without God. In his view, evil can be criminal, but mysterious in a terrifying way is only in nightmares or magical rituals; otherwise, it comes from power and politics, that is, also from people. Thus, in Augustin Buzura's perspective, evil, no matter how terrifying it is, does not exceed the limits of humanity, and the contours between good and evil only fade, without disappearing. "În schimb, dispar, în somnul lucid al personajelor, granițele dintre real și ireal, dintre diurn și nocturn, dintre exterior și interior, dintre timpul universal, obiectiv, și timpul subiectiv, dintre cenzură și autocenzură, dintre cruzimea visului și realitatea de coșmar, dintre căutarea iluzorie și atrocitatea deziluziei, dintre normalitate și anomalie. […] toate acestea compun, în mediul sumbru și opresiv în care este condamnat să trăiască individul, un infern continuu, și singura libertate posibilă este de a trece prin el, orbește - înainte și înapoi, din bolgie, în bolgie. Somnul însuși, râvnit, jinduit, este, la rândul său, odios de iluzoriu, punitiv: conștientul și inconștientul nu dorm niciodată."[25]

---

[21] Augustin Buzura, *Absenții*, ediția definitivă, seria *Opere Complete*, Editura RAO, București, 2013, p. 127.
[22] *Ibid.*, p. 147.
[23] *Ibid.*, p. 176.
[24] Viorica Gligor, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2014, p. 38.
[25] Viorica Gligor, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2014, p. 38.

Thus, lucidity seems to be the condition by which the character finds resources to fight humiliation and frustration, the mechanisms of social evil, and the malady that eats away at him from within. And so he saves himself, overcoming his condition as a victim. "Monologul protagonistului rezonează cu cel al omului absurd camusian: «Străin de mine însumi și de această lume, înarmat doar cu o gândire care se neagă pe sine de îndată ce se afirmă, ce nume poartă această condiție a mea...?» Străinul lui Augustin Buzura își ia în posesie suferința depersonalizării: «Sunt un nimic lucid, conștient.» Își radiografiază în răstimpul a câtorva ore dimensiunile ratării. Prin introspecție, el «pune în discuție problema intelectualului cu lumea, a omului de știință cu epoca, cu semenii săi. Personajul din *Absenții* împinge mai departe generica dramă a străinului camusian: eroul lui Buzura nu e numai un străin, un indiferent față de lume, un nepărtaș, ci o prezență cu semnul minus. Drama lui e acea revoltă împotriva lumii întregi, dramă a absenței sale ori a constrângerii la absență."[26]

Adrian Marino emphasizes the particularities of the novel "Absenții", everything that distinguishes it "de alte cărți la modă: trăirea nedespărțită de scriere, sinceritatea, necesitatea spusului, absența artificiului literar, lipsa carierismului ce lasă urme în operă, dimpotrivă: o cinste elementară, ,«rurală», cum e definită în roman, o cinste bine-venită pe un tărâm al literelor deseori pradă epidemiilor succesului cu orice preț. Există în *Absenții* o notă de autenticitate care convinge imediat și dacă autorul, hipersensibilizat de îmbolnăvirea anumitor cuvinte prin întrebuințarea lor sistematic incorectă n-ar detesta acest cuvânt ,«ce se poarta prea mult» (e vorba de cuvântul «curaj»), am spune un curaj profund care-l deosebește de alte celebrități ale zilei din literele românești."[27]

Throughout the novel, the protagonist experiences a series of inner transformations and expresses feelings of isolation, discomfort, and alienation. The character faces moral dilemmas, inner struggles, and searches for meaning in an oppressive environment. Buzura uses narrative to illustrate the suffocating atmosphere of the totalitarian regime, where the individual is suppressed and subjugated by the forces of society.

In "Absenții," the author develops a deep analysis of alienation, highlighting the ways in which the individual can be separated from himself and others in a limited social context. Buzura's writing is loaded with symbols and metaphors, contributing to the complexity of the themes approached.

The novel offers the reader an introspective foray into the human soul, providing a glimpse into the human condition in a challenging socio-political context. "Absenții" remains one of the novels of contemporary Romanian literature, provoking profound reflections on identity and individual freedom. It masterfully illustrates the complexity and impact of alienation on the individual in a restrictive socio-political context. This literary masterpiece offers an introspective look at the human condition during the communist regime in Romania, portraying the protagonist's feelings in the face of the social and political pressures of the time.

BIBLIOGRAPHY

Buzura, Augustin *Absenții*, ediția definitivă, seria *Opere Complete*, Editura RAO, București, 2013

Buzura, Augustin, *Tentația risipirii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003

Buzura, Augustin, Teroare *iluziei. Convorbiri cu Crisula Ştefănescu*, Ed. Polirom, Iași, 2004

[26] *Ibid.*, p. 39.

[27] Monica Lovinescu, *O istorie a literaturii române pe unde scurte*, Editura Cartea Românească, București, 1981-1983, p. 350.

Gligor,Viorica, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2014

Glodeanu, Gheorghe, *Romanul ca radiografie acidă a societății totalitariste*, în revista „Vatra", Nr. 1-2

Iorgulescu, Mircea, *Absenții de Augustin Buzura*, în revista „România literară", nr. 8, 18 februarie, 1971

Martin, Angela, *Conștiință și cuvânt*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019

Sorescu, Sorina, *Romanele lui Augustin Buzura. O lectură metacritică*, Editura Aius, Craiova, 2014

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi. Vol. IV*, Editura Cartea Românească, București, 1978

Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1995

MIRCEA NEDELCIU, WILD RASPBERRY OR THE EPISTOLARY PLAY

Marinela Pașcu
PhD, „D. Ghika" Technical College, Comănești, Bacău

Abstract: Play is not only an artistic theme. It is also a way of creating fiction and a reading perspective. The aim of this analysis is to demonstrate how the play, as the essence of existence, is constructing the postmodern discourse in one of the most productive form of ludic fiction, epistolary text, the postmodern novel Mircea Nedelciu, Wild Raspberry or the epistolary play.

Keywords: ludic, play, novel, postmodern fiction, epistolary artfulness

1. Scrisoarea – valențe ludice în literatură

Scrisoarea este una dintre cele mai importante forme de document. Indiferent de forma pe care a îmbrăcat-o de-a lungul existenței umane, scrisoarea a fost și rămâne o cale esențială de comunicare. A scrie o scrisoare reprezintă o formă de manifestare a identității umane. Pe de altă parte, a citi corespondența cuiva este o activitate legitimă pentru istorici, biografi și, în cazuri excepționale, pentru detectivi și serviciile secrete. Discursul epistolar în variatele lui forme exploatează curiozitatea firească a omului pentru zona confidențială a comunicarii, chiar dacă forma este doar artificiu, iar intenția este didactică. Prozatorii postmoderni nu doar că revizuiesc modelele secolului 18 (scrisoarea ca document fabricat, nicidecum autentic, precum în romanul lui Richardson, *Pamela*) dar extind și multiplică șirul vocilor, subiectelor abordate în scrisori, precum și complexitatea perspectivelor de lectură posibile. Este o modalitate a jocului scriitoricesc de a se opri asupra chestiunilor ontologice care pun în discuție natura textului literar și relațiile pe care le stabilește acesta cu textele la care se raportează și contextele care i-au dat naștere, provocând, destinzând cititorul și invitându-l la interpretare.

Discursul epistolar din romanul *Zmeura de câmpie* transcede disputa între realism și nerealism (în termenii lui John Barth) proclamându-și în modul cel mai deschis caracterul artificial, prin jocul cu palierele ontologice implicate, prin etalarea laturii sale metaficționale. Epistolele Anei către Zare, ale lui Zare către profesorul Valedulcean sunt construite pe principiul nietzschean: nu fapte, ci interpretări. Ele rup cronologia, introduc retrospective, noi contexte și versiuni alternative ale evenimentelor din celelalte tipuri de discurs, ba chiar includ „spații libere" în care cititorul este invitat să intervină activ. Ele deconstruiesc opoziția joc/seriozitate, artă/realitate, antrenează dialogul istorie/literatură, propun alternative la modelele istorice, evidențiind deschiderea limbajului spre joc. Scrisorile evidențiază resursele ludice ale textului, dezvăluind natura ficțiunii și statutul cititorului de co-producător al semnificației.

Așadar, romanul lui Mircea Nedelciu este înainte de toate structură, construcție. Partea sa epistolară este un element esențial al jocului combinatoriu care îi conferă caracter de edificiu ludic. Însă dincolo de rolul structurant, discursul epistolar reflectă și forța destabilizatoare a jocului, atât în procesul de creație, cât și în cel de evaluare. Această valență a jocului merită valorificată pentru *a dinamiza* dimensiunea statică a discursului literar și a diversifica strategiile de interpretare. Scopul acestei analize este acela de a evidenția complexitatea și potențialul productiv și interpretativ al relației epistolare ludice în discursul romanesc, privit drept cadru pentru manifestarea ficțiunii postmoderne ca spațiu amplu de analiză culturală.

Conceput ca un conglomerat epic (Zaciu 1986: 4) romanul expune în partea sa epistolară caracterul convenției combinatorice a textului. Un aspect al numeroaselor teorii despre ludic

este acela că jocul nu se poate întotdeauna asocia cu misterul, ci dimpotrivă, este spectacular, scenic, prodigios, teatral, vizibil, implicând relaționalitate, așa cum este și construcția ficțiunii postmoderne. Într-un articol din anii ′70, Italo Calvino afirma că forma primitivă a naraţiunii implică interacţiune combinatorie de natură ludică (Calvino 1970: 93). Fără îndoială, textul postmodern este un construct care își conține la vedere propriul proces de facere, invitându-și cititorul să participe la acest joc al ascunderii şi al dezvăluirii. Noţiunea de extravaganţă implicată în acest context este pertinentă, întrucât romanul constituie un model de o exagerare dusă la extrem a funcţiilor textuale. Cea mai valoroasă și mai consistentă dimensiune a viziunii despre ludic a lui Jacques Ehrmann este relația articulativă, interactivă care se stabilește între jucători, între jucători și joc, între jucători și spectatori, între joc și lume (Ehrmann 1968: 41). Această mișcare articulatorie este esențială în analiza noastră. Subiectivitatea acestei noțiuni poate fi exploatată și valorificată deși există cercetători care o exclud (Gadamer), privind jocul independent de jucător. Dar, potrivit lui Warren Motte, această idee este ușor de combătut căci jocul, afirmă el, poate apărea doar în cadrul unei economii articulative în care capătă semnificație specifică (Motte 1995: 75).[1] Orice text este un joc, orice construcție literară este făcută să își seducă cititorul, orice act artistic, de altfel, este bazat pe o serie de alegeri care sunt de natură combinatorie. Prin doza de exagerare, prin structura aparentă, expusă cu ostentație, romancierul defineşte şi ilustrează geometria spunerii poveștii din ipostaza de constructor, dar și oferă posibilitatea reexplorării genului epistolar, necesar în analiza istoriei ca proces (Edwards 2015: 142). Dacă potrivit lui Paul Ricoeur istoria seamănă perfect cu literatura, întrucât reconfigurează experiența umană, discursul istoric fiind ficțiune, poveste a conștiinței mediatoare, cunoașterea istorică este ficțiune și realitate iar proza literară își pierde istoricitatea prin statutul proteic al timpului narativ. Unele secvențe sunt hipertrofiate, iar altele, comprimate. Așadar, perspectiva din care privim personajele istorice este o figură de stil, o hiperbolă, le evaluăm în funcție de simpatia sau antipatia cu care au fost tratate. De exemplu, scrisorile către profesorul Valedulcean sunt un evident pretext de reflecție asupra discursului istoric: „...Citesc acum o carte despre complotul împotriva lui Hitler, de la 20 iulie, 1944. Ei bine, ştiţi dumneavoastră cum îl chema pe şeful serviciului de protecţie a Führerului? Rattenhuber! Oberführer-ul S. S. Rattenhuber! [...]. Despre ce înseamnă Huber l-am întrebat pe un sas, Cristian, de lângă Braşov, un tip spelb care e în acelaşi pluton cu mine, dar n-a reuşit să mă lămurească prea bine. Pentru mine însă e clar: paznicul şobolanului care se credea lup (buncărul de la Rastenburg se numea «vizuina lupului») purta numele Rattenhuber! Omul, numele şi povestea zilei de 20 iulie 1944 mi se par concentrate în această informaţie lipsită de importanţă pentru istoricii *normali* ca dvs. Mai rămânea de găsit şi obiectul care să întregească imaginea istorică a acelei zile. Tot plimbându-mă cu camionul încărcat cu pământ, hâţ încolo, hâţ încoace, am găsit şi obiectul care sintetiza cel mai bine situaţia. Îl aveam lângă mine, era vorba de Ecluză.” (Nedelciu 2005: 73)

2. Narațiunea confesiv-epistolară și modelul epic postmodern

Ca formă a narațiunii confesive, jocul epistolar reflectă din plin gustul experimentului, fapt ce presupune o dublă relație de vigilență, atât cu literatura, cât și cu realitatea. Caracterul artificial al discursului istoric este permanent denunțat prin vocea personajului: „Eu respect poziţiile esenţiale privitoare la cinstea istoricului şi la loialitatea lui faţă de fapte şi documente. Știu că indignarea sau admiraţia pot să apară în orice descriere de fapte istorice, dar că ele nu trebuie să ţină niciodată loc de explicaţie, dar dacă totuși facem loc indignării și admiraţiei, de ce am ezita să facem loc şi ironiei, burlescului, celorlalte sentimente care pot apărea în timpul descrierii? Gândiţi-vă puţin la colinde, domnule profesor! Ce fel de istorie este aceea din textul colindelor decât una exactă şi sentimentală. [...] şi însoţită de umor, de ironie, de admiraţie, de

[1] „Play can occur only in an articulative economy [...] and this is only through that economy, I think, that play assumes meaning and *signifies* in the world.”

indignare, înscenată, jucată, cântată etc. [...] În felul acesta spuneam eu atunci că şi istoria are dreptul să fie dionisiacă. Dar m-aţi ironizat şi mi-aţi spus că n-am şanse să devin student la istorie cu teorii de genul ăsta. Cine ştie?" (Nedelciu 2005: 141).

În jurul scrisorilor se încheagă ficțiunea. În partea epistolară a romanului este evident caracterul convenției combinatorice a textului realizată prin scrisori. Ele sunt liant narativ suplinind golurile biografice sau multiplicând perspectiva. Tema multora dintre scrisorile lui Zare către profesorul Valedulcean îşi are originea într-un joc ce pare că ţine de hazard: „Zare, care nu împlinise 12 ani, juca *pâinile* cu colegul său de bancă şi chicotea fiindcă tocmai ghicise un număr, era în avans. [...] Acum Zare scrie cifra patru şi se străduieşte să-l scrie pe şase. Muşu priveşte încruntat spre mâinile lui Zare. [...] în tot acest timp, în mintea unuia dintre aceşti copii, a celui care se juca în loc să asculte, germenii unei seducătoare teorii încolţea." (Nedelciu 2005: 27) Uneori scrisorile compensează memoria fragmentară: „Stimate d-le profesor, probabil vă mai amintiți în ce fel am făcut cândva cunoștință [...] și cum de multe ori după aceea am stat de vorba despre drăgălașele obiecte găsite de dumneavoastră în tumulul de la Valea Oilor. Vreau să spun că întrebarea pe care ne-o puneam noi atunci (de ce armele, de ce podoabele sunt întotdeauna cele care dăinuie după moartea soldatului) m-a frământat în continuare. " (Nedelciu 2005: 22)

Scrisorile lui Zare Popescu capătă deseori tentă ludică și la nivelul limbajului, activând oralitatea și susținând calitatea hibridă a romanului care prinde la o categorie de public largă: „În lupta mea cu dumneavoastră (luptă de idei, desigur) voi folosi de data aceasta metoda desantului, oferindu-vă câteva exemple de nume proprii care au devenit nume comune (exemple extrase dintr-o carte a academicianului Al. Graur): [...] «anteriul lui Arvinte»; «are Chira socoteală»; «sistem Clayton, model nea Gheorghe»; «vrei, nu vrei bea Grigore-aghiazmă»; «a nimerit-o ca Ieremia cu oiștea-n gard», «hop și eu cu țața Lina»; «tronc Mariţo»; [...] Când îmi veți explica în mod coerent de ce se ridică monumente în memoria soldatului necunoscut sau de către cine rămâne el necunoscut, atunci vă voi spune și eu de ce cred că mă cheamă Popescu." (Nedelciu 2005: 53)

Teoria despre ludic a lui Emil Benveniste se distinge prin utilitatea pe care i-o atribuie jocului (Benveniste, 1947: 161-167).[2] Funcția sa compensatorie coincide cu aceea propusă de Freud, potrivit căreia imaginația adultului, care înlocuiește jocul copilăresc, ar avea drept scop să corecteze o realitate imperfectă. Evident că funcția compensatorie este o forță motrice a jocului atât pentru copil cât și pentru adult, idee reluată douăzeci de ani mai târziu de către alți doi cercetători preocupați de problemă, Jaques Henriot și Jacques Ehrmann, care avansează ideea de *zonă de articulare* ca spațiu al ludicului, un spațiu rezervat mie, cititorului, în care să intervin. Un dialog suspendat construiește un spațiu de tranziție, marginal, sau chiar liminal.[3] Întrebările puse de Zare sunt în scrisori deseori retorice sau pur și simplu nu primesc răspuns.

[2] „La conscience est condamnée à tâtonner douleureusement dans un réel qu′elle ne peut pas vivre d′emblée ni assumer complètement. Pour se réaliser selon sa tendance la plus proffonde , la conscience doit s′irréaliser selon l′univers. Voila où le jeu intervient".

[3] Cercetătorii fac distincție între cei doi termeni: „Munca aparține planului *liminal*, iar jocului celui *liminoid,* ambele fiind categorii ludice, iar diferențele dintre ele nu rezidă în gradul lor de seriozitate, ci în gradul lor de libertate. În concepția lui Mihai Spăriosu, liminalitatea este locul spre care literatura pare să se întoarcă după ce a epuizat agonicul, principiul antinomiei, beligeranței (Schopenhauer, Nietzsche), pentru a găsi spiritul împăcat, *irenicul* (gr. *ειρήνη*). Principiul ludic-irenic presupune a merge dincolo de forță și rezistență. Deși argumentul lui Schopenhauer este că existența unei lumi non-antagonice este imposibil de demonstrat (o linie de forță a filosofiei sale fiind *αταραξία (detașarea),* Mihai Spăriosu propune o atitudine paradoxală: să acționăm ca și cum această lume ar exista. O cale de a intui această lume este aceea oferită de literatură, văzută ca instanță producătoare de lumi liminale. Discursul literar, prin urmare, ar fi unul liminal, și nu marginal, fiindcă permite accesul spre lumi alternative. Caracterul liminal al literaturii derivă din natura ei ludică, întrucât jocul este spațiu și timp liminal *par excellence*. Uneori cititorul învață să discearnă manipularea ludică postmodernă sub candoarea trucată a melodramei." apud Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2000, p. 179.

Ele sunt adresate doar pentru a provoca la interpretare și a chestiona realitatea la care se referă: „În gospodăria țărănească veche anexele se numeau *acareturi* (iarăși cuvânt turcesc la origine!) și nu cred că poate fi imaginat un studiu serios al civilizației populare românești în care relația dintre util și estetic înglobată în aceste obiecte să fie ignorată. [...]. Da, da, dar acareturile lor, chioșcul ăla de ședințe?...” (Nedelciu 2005: 36)

Expeditorii scrisorilor sunt uneori pur episodici, introduși în text prin interpolarea altor tipuri de discurs, iar comunicarea este, în mod evident, deficitară: „Răsfoiești câteva cărți [...]. Într-una dintre ele găsești o scrisoare. E adresată de bătrân fiului său. E vorba de cel mare, desigur, cel care acum este economist într-o uzină din Vâlcea. Plicul e ștampilat, deci a făcut drumul până la destinatar și, în neștiute împrejurări, a fost din nou adus aici. Memorezi mai întâi adresa de pe plic. Apoi citești: «Dragă Floreo... Eu, printre altele te îndemn să mai trimiți câte o carte poștală când și când pentru liniștea maicătei și totodată spre satisfacția mea ca am un fecior care-și stimează părinții. Cu drag, Popescu.››[4] Este scrisoarea învățătorului Popescu către fiul său, Florea, pe care însă nu l-a recunoscut niciodată, tatăl lui Zare Popescu, după cum aflăm din *Raportul complet al „comisiei Gelu Popescu*.” (Idem, p. 214).

Autorii scrisorilor rămân simple ființe de hârtie, instanțe pur ficționale, ca și vocea narativă care le înregistrează, deoarece, cu cât sursele de informație se multiplică și se diversifică, cu atât identitatea lor se fragilizează, fapt evident și într-o altă linie epistolară a romanului ce stabilește relația între Ana și Zare. La un moment dat, scrisorile ei nu mai au adresă de destinație, deci nici măcar nu mai pot fi expediate: „Zare! Uite, am o scrisoare pentru tine și n-am cui să-i trimit. Adică n-am unde. Am luat, după cum vezi, o foaie și am rupt-o în două părți și o scriu cu două aceleași texte: scrie-mi unde să te caut cu scrisori!!! [...] Hai, trimite-mi o carte poștală și lasă-mă să-ți trimit scrisoarea dacă ți-am destinat-o deja ție.” (Nedelciu 2005: 124) Iată, așadar, o invariantă a romanului postmodern potrivit căreia destinatarii improbabili, ostili, retractili sau absenți, fac ca mesajele să circule în gol, fără a-și atinge ținta. Prin scrisorile necitite sau deturnate dialogul rămâne o virtualitate neconsumată, discursurile rămân paralele, se întâlnesc la infinit. (Oțoiu 2000:158) Astfel de secvențe au caracter polemic, situându-se la antipodul narațiunii omnisciente, clasice sau chiar moderne, iar în cazul multiplelor linii epistolare, se introduce o perspectivă dialogică în roman, în termenii lui Bahtin, cu rol de a relativiza punctele de vedere și de a descentra narațiunea, alimentând ambiguitatea și validând statutul ontologic incert atât al realității, cât și al universului ficțional.

BIBLIOGRAPHY

1. Benveniste, Emile, *[Le jeu comme structure]* în *Deucalion, Cahiers de Philosophie* nr. 2/1947.
2. Edwards, Brian, *Theories of Play and Postmodern Fiction*, New York – London, Routledge, Taylor and Francis Group, 2015.
3. Calvino, Italo, [Notes toward a Definition of the Narrative Form as a Combinative Process], trans. Bruce Merry, Twentieth Century Studies 3, 1970.
4. Ehrmann, Jacques, ed., *Game, Play, Literature*, Boston, Beacon, Special issue of Yale French Studies, 41 (1968), 1971.
5. Motte, Warren, *Ludics in Contemporary Literature,* Lincoln & London, University of Nebraska Press, 1995.
6. Mircea, Nedelciu, *Zmeura de câmpie*, Ed Compania, Bucureşti, 2005.
7. Adrian, Oțoiu, *Ochiul bifurcat, limba șașie, Proza generației '80. Strategii transgresive.* Ed. Paralela 45, 2003.

8. Carmen, Muşat, *Strategii narative în romanul postmodern. Descriere şi naraţiune în proza postmodernă românească*, Ed. Paralela 45, Piteşti 2002.

9. Mechthild Nagel, *Masking the Abject, A genealogy of Play*, Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, London, Oxford, 2001.

10. R. E. Burke, *The Games of Poetics. Ludic criticism and Postmodern Fiction*, New York, Peter Land Publishing, 1994.

11. Karshan, Thomas, *Vladimir Nabokov and the art of play*, Oxford University Press, 2011.

THE "SOCIAL INTELLIGENCE" OF THOSE PEOPLE WHO INTERACT WITH DISABLED CHILDREN IN KATHRYN ERSKINE'S MOCKINGBIRD, R.J. PALACIO'S WONDER, MARK HADDON'S THE CURIOUS INCIDENT OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME

Alina Lucia Grapini
PhD

Abstract: Our innate characteristics influence our interactions with the world. It is well acknowledged that individuals possess varying degrees of shyness and outgoingness, which stem from their unique personalities and influence their perceptions and interactions with others. For such cognitive and social issues to be properly comprehended we have chosen some parental models and also a social model identified through police officers' and interdisciplinary approached via Daniel Goleman's book "Social Intelligence: The New Science of Human Relationships"(2006)

Keywords: social intelligence, empathy, social autism, disabled children

Geoffrey H. Hartman's 1995 essay "On Traumatic Knowledge and Literary Studies" builds on the theory of trauma in literary contexts as a glaring illustration of how people's emotions are constructed, points that, when discussing trauma, we should take into account its two primary features: the traumatic event itself, which is permanently imprinted in the human mind and is linked to evading consciousness and perception, and the recall of the traumatic event, which is a continuous cognitive fact that the psyche typically ignores. Trauma results in disarray, alienation, and internal anguish as coping techniques that can demotivate the character in both poetry and novels.

Because literature contains "physically different bodies," I have considered the mental patterns of various autistic characters and approached them from a cognitive and social perspective to understand what such bodies can accomplish in terms of their physical and mental (dis)abilities. Daniel Goleman's approach to "social intelligence" seems to be the finest methodological grid, meaning to understand the characters' amazing potential despite their sufferance, since my research purpose is to detect the characters' brains inside a social setting. I aim to demonstrate how disabled children overcome their medical and social conditions and how the people around them become autistic people with poor social intelligence.

Daniel Goleman's book "Social Intelligence: The New Science of Human Relationships" published in 2006 explores the idea of social intelligence and its significance in both personal and professional contexts. This book is considered a companion to Goleman's previous work, "Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ." It delves deeper into the neurobiology of interpersonal interactions, highlighting the intricate and advanced nature of our social brain structures.

Social intelligence not only enhances your relationships with others but can also be life-saving. Consider the tools you would need if you were going to be mugged. Do you desire a weapon? A phone for contacting the police? Would you like to have emotional x-ray vision to perceive the true thoughts of your attacker? Social Intelligence contends that achieving the latter is not as far-fetched as it may sound. Instead, a technique referred to as "empathic accuracy" by Goleman can assist us in understanding our attacker's emotional spectrum. By determining if

an individual is aggressive or desperate and assessing their intentions, we may accurately evaluate the level of threat they pose and respond properly. Empathic accuracy is the capacity to understand and share the feelings of another person. It is crucial not only to recognize their emotions but also to comprehend the reasons behind their emotions. Understanding someone's emotions and the reasons behind them allows us to better comprehend their needs, desires, and potential risks they may present in dangerous situations.

Essentially, our innate characteristics influence our interactions with the world. It is well acknowledged that individuals possess varying degrees of shyness and outgoingness, which stem from their unique personalities and influence their perceptions and interactions with others. Goleman notes that not everything can be attributed to our innate characteristics, and these features are not permanent. Our development can be influenced by our surroundings, and these influences might have positive or negative effects on us.

For such cognitive and social issues to be properly comprehended, we have chosen the parental pattern, Mr. Smith, from Mockingbird by Kathryn Erskine. Nobody talks about the chest in the corner, with one end dropping off at an uncomfortable angle and covered in a gray sheet, drawing the chest with the sheet over it, Caitlin mirrors what she sees from the outside but leaves out the empty chest that she knows is there but can't see. The tone of Mockingbird, a tale of suffering, loss, understanding, and hope, is established by this metaphor. The protagonist of the book is 10-year-old Caitlin, an Asperger's syndrome-afflicted high-functioning autistic girl, who lost her brother in a terrible school shooting. For each character, especially Caitlin and her father, the grief process and the road to recovery are unique. Erskine sensitively portrays a tragedy by diving into the paths of grieving and recovery, particularly in the light of Caitlin's challenging circumstances. The reader follows Caitlin's struggles to comprehend how people close to her are handling their grief of Devon's passing off and the school massacre. It is obvious and painful to witness the sorrow of those who are close to Caitlin, particularly her father. In many situations, Caitlin's father uses nonverbal messages instead of words because he cannot express his mind and prefers to use body gestures and even to run away, better than to communicate and express himself. For people with poor social intelligence, the absence of a sign or a word is the only way to communicate. We underline such poor sequences of communication in Caitlin's relationship with her Dad: "He's sitting on the sofa staring at my charcoal pencil stain on the carpet" (Mockingbird, 29). Moreover, it appears that: "Dad tilts his head at me. This means he doesn't Get It. … Dad nods and sighs" (Mockingbird, 32). Even though our main character is an autistic person she can make a very well distinction between being autistic and being socially autistic. She can recognize the feelings, noticing that her father is suffering:" He sniffs several times…"(Mockingbird, 55). Nodding, smiling, and agreeing represent a lot of social situations that replace words as a lack of communication, and also reflect Mr. Smith's disposition to be unsociable due to the loss of his wife and his son and his inability to express his emotions to others "I wonder if it is one of the crying showers" (Mockingbird, 75). Social, educational, and even psychological variables influence a person's capacity to build wholesome and fruitful connections. We call this social intelligence. It is without a doubt a crucial skill that mediates in all spheres of life. After all, it will be simpler to establish fulfilling relationships—whether they be romantic, platonic, or professional—if you know how to engage with the people in front of you.

The phrase "social intelligence" was first used in 1920 by the psychologist Edward Thorndike and it was later referenced by Howard Gardner in his contentious multiple intelligences theory. Subsequently, in 2006, Daniel Goleman put up an intriguing and novel viewpoint: social intelligence." But when we focus on others, our world expands, our problems drift to the periphery of the mind and so seem smaller, and we increase our capacity for connection- or compassionate action"(Goleman, 2006). Caitlin's father is focused on her grief, but without having an increased capacity for connection and compassionate action. His ability

to successfully manage social relationships necessitates developing several skills, including attentiveness and social ease. When it comes to defining social intelligence, we might conceptualize it as the capacity to efficiently, satisfactorily, and effectively navigate the huge space of interpersonal interactions, as the job, emotional, and family spheres, actually, any situation that requires you to communicate with others.

Social Intelligence offers practical guidance and tactics to enhance proficiency in social skills and understanding of the emotional influence that affects all individuals, whether positively or negatively.

Goleman examines various types of interpersonal relationships by contrasting the I/you relationship, characterized by mutual respect and social nourishment, with the depersonalized I/it relationship, which serves as a social defense mechanism against stress and negative emotions. The I/it relationship, commonly employed by service professionals and unfamiliar individuals, serves as a protective barrier against emotional influence from the other party. It is essential for interacting with others without experiencing social fatigue, but it offers minimal social advantages and lacks the personal connection found in the I/you relationship. Social Intelligence explores the negative aspects of the social sciences by examining the "dark triad," which refers to harmful interpersonal behaviors that enable individuals to manipulate others for personal gain. The dark triad theory, introduced by psychologists Delroy Paulhus and Kevin Williams, identifies three personality qualities linked to a manipulative interpersonal style: narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. ”Dark triad” features stem from inherent neurological variations that hinder some individuals from achieving the same emotional connection and harmony as neurotypical individuals.

Goleman describes the inability to accurately foresee others' emotions as "mindblindness," a trait observed in those with psychopathy, autistic spectrum disorder, and those who have experienced trauma. Mindblindness does not carry moral consequences, and individuals who experience mindblindness can develop social intelligence if they are motivated to do so. Goleman stresses the significant impact that the environment can have on the development of an individual's social abilities. He emphasizes the concept of "social epigenetics" as a useful method for parents, caregivers, and educators to enhance a struggling individual's capacity to participate in the crucial social sphere by altering the expression of an individual's genetic code through environment and experience.

Some important elements are comprised of social intelligence: social conscience and social ease. Social conscience represents Mr. Smith's strong ability to connect to others' realities, and he tries hard to connect to Caitlin's reality. Although his brain is wired to feel empathy for Caitlin sufferance he is not able yet, until they went together to a fund raising and after they accomplish the construction of the chest as a crearly definig of the the term Closure. In the moment that Caitlin find out what does Closure means, he is ready to accept the reality and to confront the life overpassing his anxious moments. Understanding the social cues helps him taking better decisions . The following components allow and promote Caitlin father the configuration of this variable: social cognition(the ability to identify social experiences), primary empathy (the capacity to experience other feelings and emotions through nonverbal gestures), emphatic precision (the ability to decode and perceive intentions) and attunement(the ability to be receptive and in harmony with the interlocutor).

He doesn't have the fluidity and efficacy to manage his interpersonal connections as a reflection of social ease, which is characterized by the following elements: influence (ability to be optimistic), synchrony(synchronicity in communication via nonverbal acts of speech), concern(sensitivity to the other's needs), and self-presentation(kind and approachable manner about others).

As a characteristic of Autism, people avoid directly looking into the interlocutor's eyes as does our father, because he finds it difficult to communicate. His grief and losses make him

antisocially and incapable of using words in speech acts, as is well rendered in the following quotation:

"Dad wipes his eyes and I do too because mine are blurry and somehow I think it's really important to see right now. … Finally, he covers his face with his hands and stops the noise and his body stops shaking and after he sniffs twice he takes his hands away from his face and turns his head to me" (Mockingbird, 170).

The face is sometimes the most important part of the body which autistic people are aware of. He behaves like an autistic person, serious and sullen, without smiling: "He scrunches up his face and makes noises like it hurts him as much as the chest. … His lips press together and it almost looks like a smile. I forgot that Dad used to smile. I wonder if Closure will make him smile" (Mockingbird 175). We all know that smile decreases physical and emotional pain and grants us a positive mood. When Caitlin's father starts to smile, it means that he is alive, he abandoned the autistic life and he is ready to start new beginnings, such as: "He is starting to smile. I know what that means. Closure must be coming" (Mockingbird, 194); "Dad smiles even though he has crying eyes" (Mockingbird, 225).

We have encountered some elements that best reveal some of that Autism is characterized by a person's dysfunction and behavioral instability.

"I sit on the sofa and start talking about Devon a lot except I don't call him Devon anymore. I call him Devon-who-is-dead. I say it until Dad asks me to stop. But that's his name. No. His name is Devon. No. His name WAS Devon. Now it's Devon-who-is-dead. That's different from the other Devon. That Devon was alive and you thought I was confused but I'm not because I know that Devon is dead and that's why I'm calling him Devon-who-is-dead and you'll get used to it. No I won't. I'll feel like crying every time you say it. Even if I say it fifty times? Yes. Even a hundred times? Yes. Even a thousand times? Caitlin. I get upset even thinking about it so I'll feel like crying every time you say it. I'm only saying it because you're upset that I think Devon os still allive so I'm showing you I Get It that Devon is dead. Dad shakes his head and leaves the living room" (M 117-118).

The hyperbole "Dad swallows hard even though he's not eating anything" (M 32) is Caitlin's way to decode nonverbal signs of communication concerning her father who is also in a state of social autism, as a response to the factual situation. His grief is very well detected by Caitlin. Josh is characterized by Caitlin as having "a big grinny smile" (M 36), an improper way to relate and, why not, a way to express his lack of tolerance and disgust.

To experience closure, Caitlin wants to finish her brother's chest and for that, she forces her father to help her, but, unfortunately, he is not yet prepared to help her: "I'm not ready to work on the chest" (Mockingbird, 160). To complete the project, Caitlin pushes her father to overcome his grief and asks him for help: "You have to Work At It, Dad. You have to try even if it's hard and you think you can never do it and you just want to scream and hide and shake your hands over and over and over" (Mockingbird, 170). Caitlin's father finally agrees to complete his son's chest and says "Maybe we can make something good and strong and beautiful come out of this" (M 171). Finishing the chest that Devon has projected indicates that "They have finally brought the project to closure" (Mockingbird, 156). It also signifies her father's relief from suffering and his return to normalcy, to a social life.

Another story that underlines very well the existence of social autism is *Wonder* by R.J. Palacio, a story of a ten-year-old boy, on his name, August Pullman, known as Auggie. He is suffering from a facial deformity called Treacher-Collins Syndrome (TCS) and not only from his facial deformity but especially from other ignorance and lack of social abilities.

A relevant scene is depicted on Auggie's first day of school when he is forced to confront the children's incorrect perceptions of him. The three new peers' attitude reflects their perceptions of Auggie's looks, as an unusual child, without being deeply conscious. It means

that they have generated reactions when it comes to Auggie's aspect, as an example of social disapproval:

"Jack Will looked at me and put out his hand. When I shook it, he kind of half smiled and said: 'Hey,' and looked down really fast. 'Hey,' said Julian, and did the same exact thing as Jack Will: took my hand, forced a smile, looked down fast. Charlotte, she didn't shake my hand but gave me a quick little wave and smiled" (Wonder, 22).

In the following lines, I will render some examples of persons who very well underline what means to be unsocially. One of them is Julian, a snooty and wealthy boy, who teases and excludes Auggie. Throughout the novel, he refuses to investigate and discover Auggie's moral convictions. He simply perceives him in terms of his face and appearance. Practically his non-acceptance, ignorance, and lack of empathy make Julian an antisocial person: "While she was talking, I noticed Julian staring at me out of the corner of his eye. This is something I see people do a lot with me. They think I don't know they're staring, but I can tell from the way their heads are tilted" (Wonder, 27).

Julian and his bully colleagues, Henry, Miles, and Amos, decide to tease Auggie and behave in a wild manner. Surprisingly, despite Auggie's desire to be accepted, his three friends defend him from those bad boys, who attack him during their stay in a spring camp.

In his journey, Auggie observes that he has colleagues ready to help and protect him. This incident irritated Julian, and at the end of the school year, he left that school because his parents did not think that he should attend the same school as Auggie. We have here a clear example of social autism which is reflected in Julian's parents' desire to attend another school and to avoid deformed children. I think that Julian's behavior reflects intolerance, inacceptation, lack of empathy, and also lack of moral values, an aggressive instinctual charge, which have the main solution the escape. There is an antithesis between being special in reality as Auggie is and Julian's behavior who decided to be antisocial, as a form of social autism.

Another shred of evidence is represented by Judy Boone, Christopher's mother, from Mark Haddon's *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time* who couldn't accept her child's impairment, thus, one day, owing to the tensioned family situation, she decided to leave her family and live in London. Each letter that she sent to her son reveals her guilt over the fact that she left him but also her helplessness in helping him grow up: "And I remember looking at the two of you and seeing you together and thinking how you were really different with him. Much calmer. And you didn't shout at one another. And it made me so sad because it was like you didn't really need me at all" (CIDNT 136). Christopher's visit makes her realize that the boy needs her loving attention and care and, she decides to return to Swidon.

The lack of social intelligence is very well rendered through the setting in Mrs. Shears' yard, where the police questioned Christopher. It provides the reader with an illustration of Christopher's perception of his approach to the world and also aims to understand the social roles of individuals to have appropriate expectations of them and to discern their expectations of him. He believes he understands what to expect from the police officers, but they fail to foresee and acknowledge that Christopher has specific requirements, which overwhelms him. The police officers demonstrate incompetence by treating Christopher like any other murder suspect, failing to communicate with him appropriately as a child with special needs: "I like policemen, too, and I wanted to answer the question properly, but the policeman did not give me enough time to work out the correct answer" (CIDNT 7).

Christopher's arrest and the behavior of the police officers, as well as his contemplation of the stars and the universe while on his way to the police station, provide insight into the inner functioning of Christopher's mind. He displays fearlessness when confronted with the idea of being taken to the police station, demonstrating his capacity to comprehend the issue and his intelligence as he confronts and acknowledges his circumstances to the reader. Unlike the officers, who had a behavior without humanity and emphaty. Christopher exhibits another

peculiar behavior when he listens to white noise from radio frequencies while being probed by a policeman. The radio's white noise brings him comfort by drowning out the intimidating voice and queries of the police officer.

Christopher's cognitive processes were evident during the investigation when he confessed at the police station. His confession indicated a lack of understanding regarding the distinction between premeditated and impulsive violence. He acknowledged that hitting the police officer was a deliberate act, not an accident. He truly denies killing Wellington's dog: "He said, 'I don't think there will be any need for that.' He was an inspector. I could tell because he wasn't wearing a uniform. He also had a very hairy nose. It looked as if there were two very small mice hiding in his nostrils. He said, 'I have spoken to your father and he says that you didn't mean to hit the policeman.' I didn't say anything because this wasn't a question. He said, 'Did you mean to hit the policeman?' I said, 'Yes.' He squeezed his face and said, 'But you didn't mean to hurt the policeman?' I thought about this and said, 'No. I didn't mean to hurt the policeman. I just wanted him to stop touching me.' Then he said, 'You know that it is wrong to hit a policeman, don't you?' I said, 'I do.' He was quiet for a few seconds, then he asked, 'Did you kill the dog, Christopher?' I said, 'I didn't kill the dog.' He said, 'Do you know that it is wrong to lie to a policeman and that you can get into a great deal of trouble if you do?' I said, 'Yes'" (CIDNT 21-22).

The moment when Christopher is brought to the police station for the first time is filled with moral, emotional, and social implications. Policemen suspected Christopher of being the killer of Wellington due to his quiet, lack of cooperation, and the fact that he was holding the dog when he was caught. Christopher feels overwhelmed and out of control by the unfolding of the inquiry and the resolution of the police officer. Christopher is both physically and symbolically hindered by the system. He is unable to converse as whatever he says may be used against him. The police officers consider his behavior suspect and they just act and think based on ingrained mental patterns.

Individuals with disabilities encounter daily obstacles generated by uninformed and unsympathetic individuals, leading to an unjust quality of life. Furthermore, their social identity is consistently influenced by individuals who have never interacted with individuals with disabilities. Individuals in this situation must confront challenges related to the infringement of social identity issues (Dobrescu, Mihai, Ivan 1963: 5). Disability is often viewed as a personal tragedy for individuals who experience it. This practical approach is psychologically strengthened by several types of fear mostly triggered by the reluctance towards individuals impacted by handicap (in Dobrescu, Mihai, Ivan 2017: 125, translation mine).

Society frequently changes individuals with functional potential into disabled individuals who are incapable of meeting societal expectations and norms. In current Romanian society, an individual's impairment is solely determined by social perception. Despite evolving, the world maintains fixed systems that turn the perception of persons with disabilities into a problem that transcends human limits.

BIBLIOGRAPHY

Erskine, Kathryn, (2012) *Mockingbird*, Usborne Publishing Ltd, Print.

Goleman, Daniel (2006), *Social Intelligence: The New Science of Human Relationships*, Bantam Dell, New York.

Haddon, Mark (2003), *Curious Incident of the Dog in the Night-time*, Paperback, Vintage Publishing

Palacio, R.J, (2012) *Wonde*, Penguin Random House UK

BRIEF CONSIDERATIONS OF THE JOURNALISTIC ACTIVITY OF PASHOPTIST HISTORIANS AND WRITERS FROM THE ROMANIAN SPACE (I)

Iulia Vaisărhofer
PhD Student, University of Oradea

Abstract: From the Pashoptist perspective, the main problem of Romanian historians up to the middle of the 19th century was represented by the lack of interest in the search for primary sources, gathering as many documents as possible that had to be exploited and published in order to create a historiographical picture that would fill in the major gaps in national history and cultivate Romanian's interest in the past. Starting from these things, in the lines of this work we have proposed to follow in general lines the work done by the Romanian historians of the Pashoptist period from a journalistic point of view and to highlight its importance in understanding the period we are referring to.

Keywords: historical writing, pashoptism historiography, 19th century, publicity activity, national ideal.

La historiografía rumana ha conocido una serie de cambios a lo largo de diferentes épocas, igual que ocurrió en todo el espacio europeo. Es fácil ver que el campo de la investigación histórica ha progresado a lo largo de los años. Si nos referimos estrictamente a la historiografía romántica, podemos afirmar que está definida principalmente por un profundo carácter nacional[1].

Así, el acento se pasó de lo universal a las direcciones nacionales y sociales propias de la historia de cada pueblo. Sucesivamente, el marco historiográfico «pasoptista» esta formado de unos aspectos, en los que se reflejaron tanto el pensamiento como el propósito del movimiento de la generación del 1848.

Partiendo de estas premisas, este artículo pretende resaltar un aspecto relevante para la comprensión del período «pasoptista» en el espacio rumano, a saber: la intensa actividad editorial realizada por los representantes del «pasoptismo». A su sombra, desde un análisis riguroso también podemos identificar el propósito para el cual los «pasoptistas» redactaron y pusieron en circulación un importante número de obras y estudios de carácter histórico que lograron esencialmente captar la importancia de la historia en el contexto de los acontecimientos de la mitad del siglo XIX.

Desde el punto de vista metodológico, el primer aspecto que tuvimos que considerar fue el reconocimiento de los trabajos que hayan debatido de una forma o de otra el tema relacionado con la actividad de los historiadores y escritores «pasoptistas».

Antes de pasar a un análisis concreto de la actividad publicitaria y editorial realizada hacia mediados del siglo XIX en el espacio rumano, es completamente relevante trazar una radiografía de la historiografía del problema. Así, logramos identificar y realizar un breve repaso de los trabajos que de manera absoluta o parcial abordaron el tema de estudio propuesto para debate, partiendo de un marco general hacia uno particular.

Por ello, es necesario leer primero las obras más importantes que han enmarcado el problema del «pasoptismo» en los parámetros generales de la historia de la historiografía

[1] Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, Editura Universității din București, București, 1976, p. 99.

rumana. En el orden cronológico de aparición de las obras, recordamos a Pompiliu Teodor con el volumen *Evolución del pensamiento histórico rumano* (1970), Lucian Boia gracias a la obra *Evolución de la historiografía rumana* (1976) y Alexandru Zub a través de la obra *Escribir y hacer historia* (1981). En las mismas coordenadas también incluimos las obras: *Una historia de la historiografía rumana* (1996), elaborada por Frederick Kellog y *Historiografía general y rumana* (2001) firmada por Damian Hurezeanu.

Al acercarnos al contexto particular del presente estudio, vale la pena recordar el hecho de que la cuestión del «pasoptismo» rumano fue abordado por George EM. Marica, Iosif Hajos, Călina Mare, Constantin Rusu a través de la obra *Ideología de la generación rumana del 1848 en Transilvania* (1968), con preferencia por Paul Cornea y Mihai Zamfir en los volúmenes: *Pensamiento rumano en la época pasoptista*, *Los orígenes del romanticismo rumano* y *La gente del inicio del camino*, publicados entre años 1969-1974, Radu Tomoiagă con *Personalidades y tendencias en el período pasoptista* (1976) y Vasile Cristian en la obra *Historiografía pasoptista* (1996).

Tangencialmente, una aproximación a la literatura «pasoptista» la encontramos en la obra publicada por George Călinescu desde 1941 bajo el nombre de *Historia de la literatura rumana desde el principio hasta la actualidad*, duplicada por el trabajo intitulado *Historia de la literatura rumana* de D. Murărașu (1943). En el mismo orden, recordamos el segundo volumen de *Historia de la literatura rumana. De la Școala Ardeleană a Junimea* (1968), coordinado por Al. Dima, I.C Chițimia, Paul Cornea y Eugen Todoran. También hay que tener en cuenta las obras: *Síntesis y originalidad en la cultura rumana* (1974), *La cultura rumana en la civilización europea moderna* (1978) de Alexandru Duțu y *Cultura nacional rumana* (1986) de Dan Berindei. En la misma dirección está registrado el trabajo *Historia crítica de la literatura rumana* (1997), firmada por Nicolae Manolescu. Por otra parte, se dedicaron varios artículos al movimiento «pasoptista» del espacio rumano. En este sentido recordamos: *Las premisas y rasgos de la historiografía pasoptista* (1971), elaborado por Vasile Cristian, *El problema de la edición de fuentes en historiografía rumana de la era moderna* (1971) de Alexandru Zub y *Las interfaces europeas en el pensamiento histórico del 1848* (1990), firmado por Florian Roateș, entre otros.

Si centramos nuestra atención estrictamente en el tema central del presente estudio, a saber: la actividad publicitaria de los «pasoptistas» rumanos, con mayor atención al trabajo realizado en este sentido por Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, August Treboniu Laurian y George Barițiu, el cuadro historiográfico se compone de una serie de obras que llevan la firma de algunos historiadores importantes. Así, para tener un panorama más claro de la historiografía existente sobre el mencionado objeto de estudio, realizaremos una clasificación de los trabajos que abordan diferentes aspectos sobre la actividad publicitaria de los principales exponentes del «pasoptismo» rumano.

Por ejemplo, la actividad del historiador y político Mihail Kogălniceanu representó objeto de estudio de varios investigadores de renombre. En primer lugar, mencionamos a Nicolae Iorga con las dos obras representativas en esta dirección: *Sobre la recopilación e impresión de fuentes en relación con la historia de los rumanos. El propósito y la misión de la Academia Rumana* (1903) y *Mihail Kogălniceanu. El escritor, el político y el rumano* (1921). Por primera vez, los escritos de Kogălniceanu fueron recopilados en dos volúmenes de estudios firmados por los historiadores Andrei Oțetea, *Mihail Kogălniceanu – Obras. Escritos históricos* (1946) y Geo Șerban, *Mihail Kogălniceanu. Escritos literarios, históricos, políticos* (1967). Por excelencia, el que se ocupó de la investigación de la vida de Mihail Kogălniceanu, así como de la colección de escritos del historiador «pasoptista» en varios volúmenes de referencia, fue Alexandru Zub. En este sentido, mencionamos algunas de las obras: *Mihail Kogălniceanu. 1817-1891. Bibliografía* (1971), *Mihail Kogălniceanu. Historiador* (1974), *Mihail Kogălniceanu, Obras*, volúmenes I-III, *Mihail Kogălniceanu* (1984), M. *Kogălniceanu*.

Estudios y notas historiográficas. También son representativos para nuestro objeto de estudio las obras: *Mihail Kogălniceanu, Contribuciones al conocimiento de su vida, actividad y concepciones* (1963), firmada por Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu* (1967) de Nicolae Ciachir y Constantin Bușe y *En las pistas de Mihail Kogălniceanu* (1979), compilado por Augustin Z.N Pop, entre otros.

Todas las obras firmadas por el historiador Nicolae Bălcescu fueron incluidas en cuatro volúmenes, que vieron la luz entre 1964 y 1982, bajo el cuidado de G. Zane y Elena Zane: *Obras. Escritos históricos, políticos y económicos, 1844-1847*, *Obras. Escritos históricos, políticos y económicos, 1848-1852*, *Obras. Los rumanos bajo Mihai Voevod Viteazul*, *Obras. Correspondencia.* Bajo la tutela de G. Zane, también aparecieron: *Bălcescu en la Biblioteca Polaca de París* (1973) y *N. Bălcescu, El hombre. La obra. La Era* (1975). Con la investigación de la actividad y el trabajo de Bălcescu se han ocupado un número importante de historiadores. Entre ellos mencionamos a: P.P Panaitescu y el volumen *Nicolae Bălcescu. Cuatro estudios históricos* (1928), Dumitru Almaș con la obra *Bălcescu, demócrata-revolucionario* (1962), Dan Berindei a través del volumen *Bălcescu* (1969), Vasile Netea, *La vida de Nicolae Bălcescu*, (1973) y Valeriu Stan – *Nicolae Bălcescu* (1978).

De la obra y de la vida del maestro transilvano August Treboniu Laurian se han ocupado en sus obras, historiadores como: Ilie Popescu Teiușan y Vasile Netea con *August Treboniu Laurian. Su vida y actividad* (1970) y Victor-Tudor Roșu en los estudios *Concepción y método histórico en August Treboniu Laurian. El episodio de la Tienda Histórica de Dacia* (2005) y la *Historia vivida en August Treboniu Laurian. Estudio de caso: Historia de los rumanos (1862).*

Tanto el retrato como la actividad realizada por George Barițiu han sido captados en repetidas líneas, por ejemplo en las obras: *La vida y las ideas de G. Barițiu* (1964), firmada por Radu Pantazi, *George Barițiu. Su vida y actividad* (1966), escrito por Vasile Netea, los 9 volúmenes de la obra titulada *George Bariț y sus contemporáneos* (1973-2003), publicado bajo la coordinación de Ștefan Pascu, Iosif Pervani y Ioan Chindriș, duplicados por algunos estudios como *Actividad social y nacional de George Baritiu hasta 1848* (1971), publicado por Michael Kroner o *De la actividad editorial de George Barițiu en Gazeta Transilvania durante la revolución de 1848-1849* (1987), firmado por Gelu Neamțu.

Como se puede ver, en las líneas anteriores intentamos resaltar las principales direcciones historiográficas representativas del objeto de estudio propuesto para debate: *Breves consideraciones sobre la actividad publicista de los historiadores y escritores pasoptistas del espacio rumano (I).* Por otro lado, un aspecto importante de la metodología de la investigación estuvo representado por la identificación de periódicos que aparecieron a partir de los años 1830-1840 y que, a pesar de las distintas realidades de un lado y del otro de los Cárpatos, representaban un punto de conexión entre los eruditos rumanos del período «pasoptista».

En nuestra investigación se consideró relevante seguir, al menos en términos generales, la actividad editorial de los «pasoptistas» rumanos, a partir de la cual se pueden extraer el contexto y las razones del nacimiento de periódicos como *Dacia Literară, Magazin istoric pentru Dacia* o *Foaie pentru minte, inimă și literatură* e implícitamente es posible pintar un cuadro general de la intensa colaboración, diríamos, entre los representantes del «pasoptismo» separados por la línea montañosa de los Cárpatos.

Es bien sabido y en el mismo tiempo interesante observar el hecho de que la actividad de los «pasoptistas» está estrechamente relacionada con la prensa, especialmente en el contexto en el cual la aparición de las primeras publicaciones periódicas en el espacio rumano

coincidió con los inicios de la literatura nacional[2]. En estas condiciones, la primera pregunta que surge es la siguiente: Por qué es absolutamente necesario realizar una exposición de los principales periódicos que aparecieron bajo los auspicios de los intelectuales «pasoptistas» ? La explicación consistiría en que en las páginas de los periódicos antes mencionados vieron la luz buena parte de los estudios de carácter histórico elaborados por los «pasoptistas» rumanos. Como ya mencionamos, las obras escritas bajo el sello «pasoptista» capturan el papel de la historia en el contexto de los acontecimientos de mediados del siglo XIX, y con ello la quintaesencia de los ideales de la generación de la época mencionada.

Así, para comprender el periodo «pasoptista» es necesario conocer en primer lugar el trabajo realizado por historiadores y escritores de mediados del siglo XIX en el ámbito editorial. Es muy relevante realizar un breve repaso por la actividad editorial llevada a cabo por los principales exponentes del «pasoptismo» rumano, para después en un estudio aparte realizar una investigación más profunda de aquellos que, a nuestro juicio, constituyen las publicaciones periódicas más representativas publicadas bajo el sello «pasoptista».

No podemos pasar a destacar la actividad editorial sin hacer referencia al menos en unas líneas generales a la concepción «pasoptista» del lugar que ocupa la escritura histórica en el marco social-nacional contemporáneo a la generación de 1848. No debemos omitir el hecho de que los «pasoptistas» tuvieron la difícil tarea de compilar una vasta obra de historia nacional que hasta el siglo XIX sólo pudo escribirse de manera incompleta. Además, en su gran mayoría, a los eruditos «pasoptistas» no les fue posible dedicarse por completo a la escritura histórica, ya que su actividad estaba permeada por la agitación sociopolítica y las duras pruebas pre y posrevolucionarias. Desde este punto de vista, podemos decir que a pesar de las imperfecciones, la élite intelectual de 1848 logró construir la piedra angular en la reconstrucción del pasado nacional. Así, se produjo un cambio importante en la investigación y en la escritura histórica: la realización de un estudio exhaustivo de la historia en el sentido moderno de la palabra.

Bajo la lente «pasoptista», la principal deficiencia de los historiadores rumanos hasta entonces estaba representada por la falta de interés en buscar fuentes primarias, reuniendo tantos documentos como fuera posible, que a la vez debían ser explotados y publicados para crear un cuadro historiográfico que completara las grandes lagunas de la historia nacional y que cultivara el interés de los rumanos por el pasado. En esta dirección, los historiadores «pasoptistas» del espacio rumano se han sometido a un trabajo constante en diferentes archivos, bibliotecas o monasterios. Precisamente por la necesidad de acercarse lo más posible a la verdadera historia del pueblo rumano, los «pasoptistas» se esforzaron para la recopilar documentos, investigar las fuentes históricas, comparar y sintetizar diferentes fuentes de autores rumanos o extranjeros desde un punto de vista crítico. Su esfuerzo se materializó tanto en Moldavia a través de las revistas coordinadas por Mihail Kogălniceanu, como en Valaquia a través de *Magazin istoric pentru Dacia* o en Transilvania a través de *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, entre otras.

Es bien sabido que la presa pudo estimular de manera más directa que las obras históricas, el interés por el pasado nacional del pueblo rumano, convirtiéndose, sin duda en un instrumento eficaz para la historiografía «pasoptista»[3]. En estos términos vale la pena seguir, al menos de forma selectiva, la actividad publicitaria llevada a cabo por los «pasoptistas».

[2] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 195.
[3] Vasile Cristian, *Istoriografie pașoptistă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1996, p. 36.

FOAE
pentru
MINTE, INIMA ssi LITERATURA.

Nro 7. Сѣмѣцѫ 13. Авгѹст. 1838.

LOGOBNICA BRASILIANA.

(Ѯрмаре.)

Дупѫ кѫтева сѫптѣмѫнь Алонзо сосі ла Фалмѣт, ѭнде ал аџипта Дом. Мордавнт епітропѹл сѫѣ. Се дѹсѣрѫ ѫнпрежнѫ ѫн конџінунт, ѭнде, дупѫ інструкціиле пърінцещ требіа сѫ петрѣкѫ трей ѫні хотѫрѫці пентрѫ кълторіі ші ѫнвѫцѫтѹрѫ, Енгліtера фіінд пѫстратѫ пентрѫ алці доі дін ѳрмѫ.

Дом. Мордавнт ера кѫт се поате де біне алес пентрѫ сарчіна че авѣ сѫ ѫмплінѣскѫ ші нѫмаі де кѫт се лібі де епітропіѹл сѫѣ ші ал іѣбі кѫ маре драгостє.

Чі трі ані трекѹрѫ кѫ рпіежѫне, плінѣ де плъкѹте петречері. Ві віzітарѫ локѹріле челе маі кістіте але Франціеі, Ѣерманіеі, ші Італіеі.

Д. Мордавнт ера ѫнџінѫцат де Маркіzѫл ае$пра ѫнсѫрчатоареі лѹі Алонзо ші ае$пра тѹтѹлор ѫнпрежѫрѫілор че сѫ ѫнтѫмпласєрѫ. Ѫн чѣ діп таіѣ скріcоаре че тѫнѫрѫл нострѫ прііmі дела кѫвіоаса матѹшѫ са старіџа маі ѫнтаіѣ де тоате ѫі рікоманда ѫнтр'ѫдіне де а 'ші пѫстра інімa ші де а о пѫстра пентрѫ фѫмеѣ са кѫ каре соарта лѹі е легатѫ пентрѫ тотд'ѫдна ші фѫрѫ ѫнтоарчере, ші Д. Мордавнт адѫога кѫ кѫ адевѫрат ліста есте порѫнка еї, а кѫрія кълкаре ар траџе дупѫ сіне челе маі марі неnорочірі.

Ѫн врємѣ зăбовіреі сале ѫн конџінент, атѫт врємѣ, кѫт ші кѫгарѣ са де сѣмѫ фѫрѫ ѫмпѫрціте ѫнтре мѹлціmі де прівіші, ші скімбарѣ фоарте дес а лѫкѹінцеі, ѫн кѫт інімa лѹі Алонзо нѫ пѹтѣ а се ѫнделетнічі ла ѫн лок ші де ачі сіі се ѫнтѫмпле вре о прімеждіе серіоасѫ; пе лѫнгѫ ачестѣ трекѹе сѫ спѹѣ чінева кѫ ea нѫ ера де о натѹрѫ ка ачеа ѫнфлѫкърате пе каре зăмкетѫѣнеі кѫзе рѣмене, о віе оківдѫ, сăѣ 'ѫтінџерѣ ѭнеі маіні дилікате нѫмаі деκат сѫ'л апріnѫ. Кѫ тоате ачестѣ, Д. Мордавнт се тѣмѣ ка нѫ кѣмва ачестѣ фіре каре нѫ се поpніце нѫмаі де кѫт ѭнітѫ кѫ сіmіцітѣ лѹі се нѫ ажѫнгѫ одатѫ маі прі$ніджоаса.

Да Сороква хотарат, еї вечірѫ ѫн Енгліtера ші петрекѹрѫ ачі оптеnрезече лѣні черчетѫнд ачест лок врединік де кѫгарє де сѣмѫ; прін ѳрмаре еї нѫмаі авѣ де кѫт

Fig. 1 - *Foaie pentru minte inimă și literatură (hoja de inicio)*

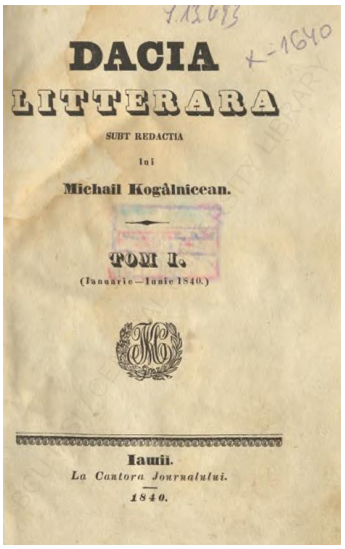

DACIA
LITTERARA
SUBT REDACTIA
lui
Michail Kogălnicean.
TOM I.
(Januarie—Iunie 1840.)
Iași.
La Cantora Journalului.
1840.

Fig. 2 – *Magazin istoric pentru Dacia (hoja de inicio)*

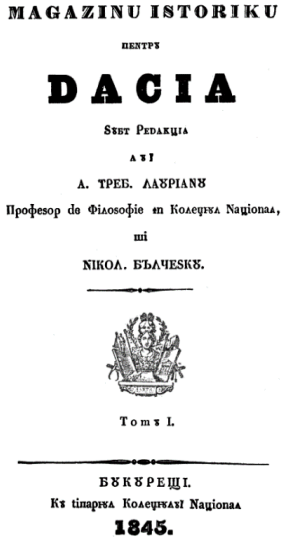

MAGAZINU ISTORIKU
PENTRŬ
DACIA
SUBT REDAKCIIA
LUĬ
A. TREB. LAURIANŬ
Професор de Філософіе ѭn Колеџіŭ Naționalŭ,
ші
NIKOL. BĂLCESCŬ.
Tomŭ I.
BUKUREȘTI.
Kŭ tipariŭ Колеџіŭlŭi Naționalŭ
1845.

Fig. 3 – *Dacia Literară (hoja de inicio)*

El primer representante del «pasoptismo» rumano que traemos a discusión es Mihail Kogălniceanu. Su compleja actividad editorial no se puede resumir del todo en unas pocas líneas, pero pretendemos hacer una síntesis de los logros más importantes del historiador en este campo. El primer paso dado por Kogălniceanu en el sentido editorial fue su intención de publicar una edición de *Los escritos de los Cantemir* en el invierno de 1838, en cuyas páginas se recogerían las obras históricas firmadas por dos precursores de la cultura rumana: Antioh y Dimitrie Cantemir. La falta de apoyo financiero y de popularidad del proyecto finalmente provocaron su fracaso.

Sin embargo, el momento decisivo para abrirse camino como editor y publicista fue marcado en marzo 1840 con la aparición de *Dacia Literară*, en Iași, que tenía como objetivo reunir en sus contenidos los escritos originales, históricos y literarios de autores rumanos del siglo XIX, en la idea de que ,,nuestra historia tiene suficientes hazañas heroicas [...] nuestras costumbres son bastante pintorescas y poéticas, por lo que también podemos encontrar temas

sobre los cuales escribir"[4], como atestigua Kogălniceanu en la introducción del primer volumen, algo que, en buena medida puede sugerir la intención del historiador rumano de apelar a las fuentes primarias relevantes para la historia nacional. Las obras de algunos historiadores y escritores de renombre vieron la luz gracias a la revista de Iași. Por ejemplo, recordaremos una parte de ellos: *El año 1840* de Grigore Alexandrescu, *Alexandru Lăpușneanu* escrito por Costache Negruzzi, *Tres días de la historia de Moldavia*, firmado por el propio Kogălniceanu, seguidos de varios poemas escritos bajo el sello de Costache Stamati y Gheorghe Asachi, entre otros[5]. Si tenemos en cuenta las líneas de investigación trazadas por Kogălniceanu para *Dacia Literară* y las críticas que a menudo le hicieron a Mihail Sturdza a través de algunas publicaciones, no es sorprendente que después de la aparición del tercer volumen, la actividad de la revista fuera suprimida por orden del señor moldavo.

Tanto por la experiencia acumulada como por la necesidad de imprimir fuentes históricas relacionadas con el pasado del pueblo rumano y, respectivamente, con los señores que condujeron el país en la época medieval, el historiador moldavo entendió la necesidad de implementar un proyecto para la ,,publicación de antiguos documentos rumanos"[6]. La idea mencionada se materializó en la aparición de *Arhiva Românească*, en dos volúmenes. Con la publicación de la parte introductoria de la revista, Mihail Kogălniceanu logró plasmar la visión «pasoptista» sobre el conocimiento del pasado en relación con la comprensión de los acontecimientos contemporáneos y futuros: ,,pregunta a la historia y sabrás quiénes somos, dónde estamos, de dónde venimos y hacia dónde vamos. De dónde venimos y hacia dónde vamos, el pasado y el futuro, aquí está todo nuestro ser, aquí está el lugar para conocernos a nosotros mismos"[7]. En *Arhiva Românească* se publicaron una serie de estudios sobre la historia medieval del pueblo rumano: *Entierro de Esteban, voivoda de Moldavia, Obituario de Esteban el Grande, Batalla de Răsboieni y sus causas (26 de junio de 1476), Los acontecimientos de los Cantacuzino y los Brâncoveanu en Valaquia*[8], a los que se añadió un número importante de documentos históricos y cartas.

Si seguimos de cerca el trabajo editorial y publicista presentado por Mihail Kogălniceanu, otro momento de referencia lo representó la aparición de la revista *Propășirea* en enero de 1844 gracias a la colaboración con Ion Ghica, Panait Balș y Vasile Alecsandri. La revista gozaba de un verdadero interés entre los escritores moldavos, valacos y transilvanos, por lo que también con el objetivo de resaltar la historia del pueblo rumano se publicaron: *La sombra de Mircea en Cozia*, perteneciente al poeta Grigore Alexandrescu, *El poder militar de los rumanos*, firmada por el historiador Nicolae Bălcescu, *La importancia de la economía política* de Ion Ghica, *Una mirada a sobre los Cárpatos*, escrito por Andrei Mureșeanu, *Discurso de apertura del curso de historia nacional*, elaborado por Mihail Kogălniceanu[9]. La revista contenía una amplia gama de estudios publicados en el momento de su disolución en noviembre de 1844, los enumerados en las líneas anteriores representan sólo unos pocos ejemplos.

En el contexto de la prohibición del periódico *Propășirea*, los eruditos moldavos, en colaboración con los valacos, se propusieron escribir una nueva revista con el mismo nombre pero esta vez con sede en Bucarest, bajo la dirección de otro gran historiador «pasoptista»: Nicolae Bălcescu, quien por aquel entonces había iniciado recientemente su actividad

[4] *Dacia Literară,* tom. I, 1840, p. 7.
[5] Augustin Z.N Pop, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu,* Editura Sport-Turism, București, 1979, p. 88-89.
[6] Al. Bardier, *Contribuții la cunoașterea activității lui Mihail Kogălniceanu* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XLIII, 1967, nr. 9-10, p. 630-633 apud. Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu. Istoric*, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 449.
[7] Mihail Kogălniceanu, *Scrieri literare, istorice, politice,* ed. Geo Șerban, Editura Tineretului, București, 1967, p. 141-142.
[8] Augustin Z.N Pop, *op.cit.*, p. 93.
[9] *Ibidem*, p. 105-106.

publicitaria. Gracias a la colaboración cultural, acabó entablando una estrecha amistad con Mihail Kogălniceanu, hecho por el que ambos solían ,,aconsejarse y animarse mutuamente, planeando incluso escribir juntos un diccionario biográfico de grandes personajes de la historia de nuestro pueblo"[10], que iba a ser impreso por la *Asociación Literaria*. La intención de los dos historiadores se desprende de una carta enviada al Comité de la *Asociación Literaria* de Bucarest, en julio de 1846: ,,Uno de los libros que contribuiría en gran medida a difundir el gusto de la comunidad y especialmente el conocimiento de la historia nacional, sería sin duda un diccionario biográfico, que recoge la vida de los rumanos más importantes de todos los países y de todas las épocas. Es como un libro, el único escrito histórico que se puede hacer según el estado actual de la historia, nos debemos a nosotros mismos procesarlo, según el modo y la marcha que ese mismo comité nos prescribiría"[11].

La estrecha relación entre Bălcescu y los líderes «paşoptistas» en Moldavia, en el ámbito cultural y editorial, se vio duplicada por una colaboración activa, a través de los Cárpatos, con George Barițiu y el periódico *Foaie pentru inimă, minte și literatură*, de Braşov. Prueba de ello es la publicación en las filas del citado periódico de un artículo traducido por Bălcescu: *Filosofía social*, en 1846. Unos años más tarde, el historiador rumano editó el periódico *Învățătorul satului*, seguido del intento de crear un nuevo periódico: *Naționalul*, un proyecto que finalmente fue condenado al fracaso, por lo que Bălcescu entró en la redacción del periódico *Popolul Suveran*.

La labor editorial más valorada del historiador rumano se desarrolló en torno a la revista *Magazin istoric pentru Dacia*, editada junto con el profesor August Treboniu Laurian. Fue fundamental la actividad de Bălcescu dentro del periódico, para el cual publicó una serie de estudios y artículos en los que intentaba, por un lado, trazar nuevas pautas en el estudio de la historia, y por otro, plasmar una imagen de los diferentes cronistas rumanos, vistos como los únicos que intentaron escribir una historia nacional. En este sentido, mencionamos las obras: *Folleto, Discurso preliminar sobre las fuentes de la historia rumana*, *Los rumanos y los fanariotas*, *Sobre la condición social de los trabajadores del arado en los principados rumanos en tiempos especiales* y la biografía de Ion Cantacuzino, de Ioan Tăutu, del cronista Miron Costin y de Constantin Cantacuzino[12].

A continuación vale la pena hacer una breve radiografía del trabajo realizado por el profesor Treboniu Laurian para *Magazin istoric* y no sólo eso. Sin duda, el profesor transilvano contribuyó de manera especial junto con Bălcescu a la redacción y coordinación de la publicación mencionada. Para el conocimiento del pasado nacional fue relevante el estudio escrito de forma independiente por Laurian, a saber, *Discurso introductorio a la historia de los rumanos* (publicado posteriormente en idiomas de circulación internacional: francés, alemán) y las obras publicadas en las filas de la revista en colaboración con Nicolae Bălcescu: *Historias de los señores de la tierra rumana* de Constantin Căpitanul Filipescu, *Historia del País Rumano de 1689-1700* de Radu Greceanu, *Crónica de Moldavia de 1662-1740*, *Crónica del País Rumano* de Radu Popescu, *Historia del País Rumano a partir de 1689*[13], junto al cual, bajo la dirección del profesor, vieron la luz una serie de documentos sobre las relaciones entre los señores rumanos y los monarcas extranjeros.

[10] Nicolae Bălcescu, *Opere. Scrieri istorice, politice, economice, 1848-1852*, vol. II, ed. G. Zane, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 44.
[11] Idem, *Opere. Corespondența*, vol. IV, ed. G. Zane, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 65.
[12] Vasile Netea, *Viața lui Nicolae Bălcescu. Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania*, ed. Dimitrie Poptămaș, Editura Veritas, Târgu Mureș, 2019, p. 37.
[13] Ilie Popescu Teiușan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 58.

August Treboniu Laurian no limitó su ,,área" de actividad únicamente al *Magazin istoric pentru Dacia*, sino que, como era de esperar, se unió a las filas de la *Asociación Literaria* junto con otros historiadores y compañeros de armas, donde publicó una serie de artículos y obras. También vale la pena mencionar que el profesor transilvano fue uno de los fundadores del periódico *Universu* junto con Ion Codru e I.C Massim[14], donde aportó una importante labor hasta su partida a Transilvania en 1848 con el objetivo de participar en la preparación de los acontecimientos revolucionarios.

No podemos concluir el tema propuesto sin trasladar nuestra mirada a los Cárpatos, donde, entre otros, actuó en el campo del periodismo un exponente del «pasoptismo» transilvano: George Barițiu, cuyo nombre está asociado a la redacción y coordinación de las conocidas publicaciones periódicas *Gazeta de Transilvania* y *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. A pesar de las diferentes realidades en Transilvania, es igual de importante hacer algunas referencias al programa propuesto por Barițiu en los dos periódicos, dado que los estudios publicados en sus páginas captan en buena medida la idea de fortalecer la conciencia nacional, la de unidad entre los rumanos a ambos lados de los Cárpatos.

Bajo el signo comparativo, se pueden identificar importantes similitudes entre la concepción relativamente unánime de los «pasoptistas» desde más allá de los Cárpatos y la perspectiva de Barițiu sobre la importancia de compilar e imprimir escritos históricos en rumano para servir al gran desiderata: la unión nacional. Para argumentar esta afirmación, reproducimos un pasaje de un artículo publicado por el erudita transilvano para que sirva de testimonio: ,,en esta época en la que el rumano en nada es más pobre que en libros útiles escritos en su lengua, de los que se puede beneficiar leyéndolos, ningún medio estaba tan preparado para colar ideas salvadoras, ideas sobre la patria, la nación, el gobierno y la obediencia legal, sobre la moral, las leyes, etc"[15].

A continuación es necesario señalar el papel de la historia en el cultivo del espíritu nacional, según los periódicos dirigidos por George Barițiu. El credo promovido por Barițiu se refería a la unidad del pueblo, de modo que de un lado y del otro de los Cárpatos persistía una nación ,,sellada y fortalecida por el poder de varios cientos de años"[16]. Las ideas promovidas por el periodista transilvano podían verse a través de los dos periódicos, cuya única diferencia era que *Gazeta de Transilvania* tenía en mente cuestiones exclusivamente políticas, mientras que *Foaie pentru minte, inimă și literatură* se centraba en un horizonte mucho más amplio: cultura, arte, literatura, filología, ciencia, política.

Es fácil comprender que la publicación de números consecutivos de los dos periódicos requirió un intenso trabajo intelectual, especialmente si tenemos en cuenta el contexto desfavorable para los rumanos de Transilvania a mediados del siglo XIX. Siguiendo la línea de consolidar el espíritu nacional entre los rumanos más allá de los Cárpatos, Barițiu facilitó la publicación de un número significativo de obras que resaltaran secuencias de la historia medieval del pueblo rumano. En esta dirección se impuso una estrecha colaboración con historiadores y poetas de Valaquia y Moldavia, que publicaron una serie de estudios y poemas representativos en los periódicos de George Barițiu, entre los que mencionamos: *Marcha* de Vasile Cîrlova, *La última noche de Miguel el Grande* firmado por Dimitrie Bolintineanu, *Alexandru Lăpușneanu*, escrito por Constache Negruzzi, *El discurso de apertura del curso de historia nacional* de Kogălniceanu, *Miguel el Valiente*, elaborado por Aaron Florian[17], entre otros, junto al cual vieron la luz creaciones con el mismo tema pertenecientes a los escritores de Transilvania.

[14] *Ibidem*, p. 79.
[15] Radu Pantazi, *Viața și ideile lui George Barițiu*, Editura Științifică, București, p. 92.
[16] Michael Kroner, *Activitatea socială și națională a lui George Barițiu până la 1848* în *Cumidava*, an V, 1971, p. 132.
[17] Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică, București, 1966, p. 109-110.

Concluimos destacando una vez más la importancia que ocupó la escritura histórica en la concepción de los «pasoptistas» del espacio rumano. A partir de esta idea, es mucho más fácil comprender tanto los motivos como la finalidad por la que los exponentes de la generación de 1848 presentaron una intensa actividad en el campo editorial. Sólo de esta manera se pudo resaltar ante los ojos del pueblo rumano las fuentes primarias y las obras de carácter histórico, que según la opinión unánime de los «pasoptistas» llegaron a constituir una prueba tangible del pasado histórico y al mismo tiempo una herramienta viable para el despertar del espíritu nacional entre los rumanos, tan necesario en el contexto de los acontecimientos de mediados del siglo XIX. De ahí se puede explicar el por qué en un principio se mostró relevante realizar una revisión selectiva de la labor editorial presentada por los «pasoptistas», para luego analizar en profundidad los escritos históricos elaborados bajo el signo del pensamiento «pasoptista».

BIBLIOGRAPHY

Colecciones de documentos:

1. Bălcescu, Nicolae, *Opere. Corespondența*, vol. IV, ed. G. Zane și Elena Zane, Editura Academiei Republicii Populare Române, București,1964.
2. Bălcescu, Nicolae, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice, 1844-1847*, vol. I, ed. G. Zane și Elena Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974.
3. Bălcescu, Nicolae, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice, 1848-1852*, vol. II, ed. G. Zane și Elena Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982.
4. Kogălniceanu, Mihail, *Scrieri literare, istorice, politice*, ed. Geo Șerban, Editura Tineretului, București, 1967.
5. Kogălniceanu, Mihail, *Opere. Scrieri istorice*, vol. II, ed. Alexandru Zub, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976.

Volúmenes de estudios:

1.Cristian, Vasile, *Premisele și trăsăturile istoriografiei pașoptiste* în *Cercetări istorice*, an II, 1971.
2. Dima, Al.; Cornea, Paul; Chițimea, I.C; Teodoran, Eugen, *Istoria literaturii române: de la Școala Ardeleană la Junimea*, vol. II, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1968.
3. Iorga, Nicolae, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria Românilor. Menirea și misiunea Academiei Române* în *Prinos lui D.A Sturdza*, București, 1903.
4. Kroner, Michael, *Activitatea socială și națională a lui George Barițiu până la 1848* în *Revista Cumidava*, an V, 1971.
5. Neamțu, Gelu, *Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la Gazeta Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849* în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia,* an I, 1987.
6. Roateș, Florian, *Interfețe europene în gândirea istorică de la 1848* în *Revista Istorică*, tomul I (serie nouă), 1990.
7. Roșu, Victor-Tudor, *Istorie trăită la August Treboniu Laurian. Studiu de caz: Istoria Românilor (1862)* în *Annales Universitatis Apulensis, Seria Historica,* an VIII, 2004.
8. Roșu, Victor-Tudor, *Concepție și metodă istorică la August Treboniu Laurian. Episodul Magazinului istoric pentru Dacia*, în *Annales Universitatis Apulensis, Seria Historica,* an IX, 2005.

Obras de especialidad:

1.Berindei, Dan, *Bălcescu*, Editura Tineretului, București, 1969.

2.Boia, Lucian, *Evoluția istoriografiei române*, Editura Universității din București, București, 1976.

3.Cornea, Paul, *Oamenii începutului de drum*, Editura Cartea Românească, București, 1974.

4.Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, Editura Minerva, București, 1974.

5.Cornea, Paul; Zamfir, Mihai, *Gândirea românească în epoca pașoptistă*, Editura Pentru Literatură, București, 1968.

6.Călinescu, George, *Istoria literaturii române*, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001.

7.Cristian, Vasile, *Istoriografie pașoptistă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1996.

8.Duțu, Alexandru, *Sinteză și originalitate în cultura română,* Editura Enciclopedică, București, 1974.

9.Duțu, Alexandru, *Cultura română în civilizația europeană modernă*, Editura Minerva, București, 1978.

10.Ionescu, Virgil, *Mihail Kogălniceanu. Contribuții la cunoașterea vieții, activității și concepțiilor sale*, Editura Științifică, București, 1963.

11.Iorga, Nicolae, *Mihail Kogălniceanu. Scriitorul, omul politic și românul*, Editura Fundației I.V Socec, București, 1921.

12.Hurezeanu, Damian*, Istoriografie generală și românească*, Editura Fundației „România de mâine", București, 2001.

13.Kellog, Frederick, *O istorie a istoriografiei române*, Editura Institutului European, Iași, 1996. 14.Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997.

15.Marica, George EM; Hajos, Iosif; Mare, Călina; Rusu, Constantin, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania,* Editura Politică, București, 1968.

16.Murărașu, D., *Istoria literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 1943.

17.Netea, Vasile, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, Editura Științifică, București, 1966.

18.Netea, Vasile, *Viața lui Nicolae Bălcescu. Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania*, ed. Dimitrie Poptămaș, Editura Veritas, Târgu Mureș, 2019.

19.Panaitescu, P.P, *Nicolae Bălcescu. Patru studii istorice*, vol. II, Editura Cartea Românească, București, 1928.

20.Pantazi, Radu, *Viața și ideile lui George Barițiu*, Editura Științifică, București, 1964.

21.Pop, Augustin Z.N, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, Editura Sport-Turism, București, 1979.

22.Popescu Teiușan, Ilie; Netea, Vasile, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.

23.Stan, Valeriu, *Nicolae Bălcescu*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

24.Teodor, Pompiliu, *Evoluția gândirii istorice românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970.

25.Tomoioaga, Radu, *Personalități și tendințe în perioada pașoptistă*, Editura Minerva, București, 1976.

26.Zane, G., *N. Bălcescu. Omul. Opera. Epoca*, Editura Eminescu, București, 1975.

27.Zub, Alexandru, *Mihail Kogălniceanu. Istoric*, Editura Junimea, Iași, 1974.

28.Zub, Alexandru, *A scrie și a face istorie*, Editura Junimea, Iași, 1981.
Periódicos:
1.*Dacia literară*, tom. I, 1840.
2.*Magazin istoric pentru Dacia*, tom. I-IV, 1845-1847.

CHRISTIAN PERSPECTIVES IN CONTEMPORARY ROMANIAN PAINTING: CATECHUMEN NEO-EXPRESSIONISM AND CONTEMPLATIVE MAGICAL REALISM

Ana-Irina Iorga
PhD, "Dimitrie Cantemir" Theoretical High School, Iași

Abstract: The last century of our history is longer and more complicated than any previous. Frequent wars, excessive consumption, moral norms violated, radical sexuality, the rule of image. Art, generally speaking, reflects the reality in personal forms which describe and confirm stylistic profiles. Romanian plastic art metabolizes these twists and turns in a particular way, on the background of deep and stable cultural-psychological substrates.

Keywords: transcendental roots of art, catechumen neo-expressionism, contemplative magical realism, fasted esthetics, archetypal aesthetics.

Context: istoria ca foileton

După diagnosticul tăios al lui Hermann Hesse epoca modernă este epoca foiletoanelor, epoca crizei creației autentice. Alături de refuzarea tradiției și depășirea materialismului printr-o spiritualitate sincretică, de războaie și dictaturi fie de dreapta, fie de stânga, de retrasări teritoriale, convulsii sociale și catastrofe economice, modernitatea propune noi forme de reflecție și gândire filosofică, de la Nietzsche, prin Sartre și Heidegger până la Wittgenstein, și noi abordări ale cromaticii cotidiene. Nu întâmplător epoca este locul de naștere al psihanalizei și al avangardismelor artistice.

Percepția și imaginea de sine devin prioritare, aproape narcisiste, într-o existență al cărei subtext este marcat de frustrări și angoase legate de război, de creștinism, norme norale, plăcere și sexualitate.

Nimic din toate acestea nu dispare în istoria postbelică, nici măcar războiul însuși. Postmodernitatea deconstructivistă și consumeristă impune, ca reacție la înarmarea nucleară și industrializarea masiv-distructivă, ironia, farsa, pastișa, jocul existențial. Arta pare devorată de cinematografia care se adresează zonei subliminale, descriind fericiri imediate, patimi ale puterii încununate de succes, frumuseți corporale ireale.

Arta plastică românească metabolizează într-o manieră particulară aceste zvârcoliri ale ultimului veac, pe fondul unor substraturi cultural-psihologice adânci și stabile. Voi ilustra teza mea cu opera pictorilor Horia Bernea și Dimitrie Gavrilean.

Horia Bernea – un neoexpresionist catehumenic

1. Rădăcini transcendentale

Artiștii se definesc prin opera lor, deși ei sunt mai mult decât atât. Opera este rezultatul transfigurării multor elemente care alcătuiesc ființa autorului.

În cazul lui Horia Bernea, a cărui operă magnetizează conștiința, căutarea rădăcinilor transcendentale este pe cât de dificilă pe atât de frumoasă.

Se impune, cu precădere, *filonul creștin ortodox*, prezent și activ în întreaga trăire decelabilă în spatele lucrărilor, ca o condiție apriori, dar și în țesăturile de linii, texturi și culori, cu alte cuvinte, în chiar *trupul* picturii. Știm că Horia Bernea a susținut importanța materialității în artă ca o adevărată mărturisire de credință a Cuvântului care S-a făcut trup.

De asemenea, este prezentă, când tăcut, când ostentativ, *geometria euclidiană* cu toată armonia ei incredibilă. O vedem în ”Coloanele” sale din ce în ce mai individualizate, dar o și intuim în arhitecturile interioare ale turlelor de biserică reflectate în ”Prapuri”.

Aceeași întâlnire dintre tehnicile construcțiilor antice și trăirea modernă a spațiului în care vrei să-L primești pe Dumnezeu din lucrările lui Bernea o găsim și în *pridvoarele brâncovenești*, de unde ar putea proveni, pe o filieră venețiană și, probabil, constantinopolitană. Fie că este vorba despre arhitectura bisericească, fie despre cea laică, tranziția interior-exterior nu este directă și abruptă, ci intermediată, îndulcită de pridvorul care face posibilă o nouă respirație.

Nu în ultimul rând răzbat în opera lui Horia Bernea ecouri preistorice, ale artei vechi dunărene, poate din *cultura Gumelnița,* una dintre cele mai interesante din sudul nostru neolitic. Statueta *Femeie cu vas pe cap* atestă, desigur, vechimea și continuitatea vieții și a trării spirituale din regiunea Olteniei, ceea ce nu putea să-i scape etnologului, dar se constituie totodată ca un eidos al unor nuduri în creion și ca prototip al coloanei. Cariatidele reprezintă un posibil argument în acest sens.

2. Centralitatea materiei în pictură

În opoziție cu teoriile abstracționismelor ultimului secol[1], Horia Bernea este preocupat de materialitatea picturii, despre care spune că *se exprimă prin pastă, prin densitate, prin luciu, prin raportul dintre densități, ornamente, vibrație. Nu leg materialitatea strict de prezența materiei, ci de justa ei prezență*[2] . Găsim o justă și benefică prezență a materiei în lucrările sale care reprezintă hrana, cum ar fi *Natură statică cu mere* (1985) sau *Pâine* (1976), dar și în cele care au generat adevărate serii, cum ar fi ”Dealurile”, ”Prapurii” sau ”Coloanele”.

Acestă materialitate pe care vrea să o impună prin pictura sa este o adevărată mărturisire de credință prin care re-așează, în prim-planul vieții sale lăuntrice, realitatea materială a Întrupării și, implicit, a Euharistiei ortodoxe[3].

Demersul său duhovnicesc este ca al unui catehumen care se pregătește, și cu trupul și cu sufletul, pentru *luminare*, pentru botez. Atenționarea liturgică *Ușile! Ușile!*, destinată doar catehumenilor, pare să-l fi ținut în pragul întâlnirii artistice cu absolutul. Bernea însuși a spus că ar fi vrut să picteze icoane, dar nu a putut. Privirea sa nu ajunge deocamdată la persoana îndumnezeită.

3. O estetică a *ajunării*

Experiențele duhovnicești estetizate sunt puse în pagină astfel încât materialitatea prezentă să exprime spiritul activ, fie în mișcare, fie în odihnă.

Dacă Horia Bernea a creat o estetică, ea este una a *ajunării*, ca să folosim un termen teologic, a postului, a entuziasmului și a pregătirii dinaintea marii sărbători. Marea sărbătoarea întotdeauna este întâlnirea cu Dumnezeu.

La Horia Bernea nu este prezentă o estetică paradisiacă, pentru că nu vorbește încă, pictural desigur, despre *persoanele* din Împărăția Cerurilor, despre faptul că raiul este o *stare*

---

[1] *… putem vorbi şi despre artă care, după îndepărtarea sa de origine (după rătăcirea în imitarea naturii), trebuie să se îndrepte spre arta pură, spre „lumea -fără-obiect”. Arta mimesisului, pierdută şi denaturată de funcţii descriptive şi narative, îşi atinge desăvârşirea în arta abstractă …* în Laura Codrina Ioniță, *Invizibilul în arta abstractă a sec. al XX-lea*, Editura Artes, Iași, 2011, p. 13-14.

[2] Interviu cu Raluca Alexandrescu, 27-06-2000, https://www.observatorcultural.ro/articol/materialitatea-picturii-pasta-densitate-vibratie-si-adecvare-interviu-cu-horia-bernea/

[3] *nteresant este că aproape toată pictura modernă, „care a căutat spiritualul în artă“ – pentru că a existat o obsesie în această direcție, de la Kandinsky la Mondrian – a încercat să o facă eliminând materia. Se considera,* ***într-un mod iconoclast*** (s.n.)**,** *că materia - materia păcat în sine (!)- este pentru om un balast – idee profund străină creștinismului.*

Este o idee contrară ideii de euharistie?

Exact, este ***un atac la întrupare*** (s.n.). *Întruparea vine deja într-o civilizație care avea un mare cult pentru trup. Cu alte cuvinte, prigonirea trupului în arta occidentală nu este cu adevărat creștină.* (idem.)

de a fi persoană; de aceea, estetica sa este *o estetică a privirii raiului din gura acestuia*, de la intrare. Taina aceastui fapt ne-o relevă Părintele Arsenie Papacioc când spune că nu putem vedea Raiul dacă nu-l lăsăm pe celălalt mai întâi să-l vadă.

4. Compoziția ca ”îngrășare”[4] a picturii

Opera lui Horia Bernea este centrată pe propria sa experiență lăuntrică, mentală și emoțională, iar exteriorizarea ei are valori compoziționale specifice[5] .

Modularea este neostentativă, aproape delicată, prin suprapuneri transparente, ca în seria coloanelor multiple, sau valorică, prin crearea senzației de spațiu larg, ca în interioarele de biserică.

Contrastul este abordat într-o manieră puternic personalizată. Pictorul atrage atenția că pictura sa este vie și că se raportează cumva independent la lumină.

Sunt picturi care nu pun atât problema luminii, cât cea a corectitudinii spectrului. Dar aici la mine este problema intensității, am nevoie de intensitate. Pentru aceste picturi, care pornesc de la fonduri negre[6] *, chiar dacă ajung cu ultimele tonuri la valori mai luminoase, am nevoie de foarte multă lumină. Sunt picturi care sug lumina*[7].

Pictura lui Horia Bernea are o muzicalitate aparte, cu tonuri puternice și înalte, aproape strigăte – în ”Coloane”, dar și cu linii ușoare și line – în ”Dealuri” sau ”Grădini”, sau murmure abia auzite în ”Turle” și interioarele de biserici.

Tema lucrării este cea care impune punctul sau punctele în care privirea se va îndrepta cu precădere. În ”Prapuri”, de exemplu, centrul de interes este chiar în centrul imaginii. Prapurul este un steag sacru folosit la anumite slujbe bisericești. Există prapuri cu Iisus Hristos, cu Maica Domnului, cu diferiți sfinți. Prapurii lui Bernea au doar crucea, ca esență a creștinismului, în multiple ipostaze geometrice sau florale, în variate asocieri cromatice. Crucea prapurilor dă naștere unei simetrii radiale. *Axis mundi* este, desigur, crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul. Din ea radiază mântuirea oamenilor.

La fel și în cele mai multe din ”Coloanele” sale care sunt plasate în centrul lucrării ca într-un centru al lumii din care izvorăște ordonarea materialității existențelor.

Liniile sunt orizontale atunci când forma este mai importantă decât orice altceva, ca în *Pâine* sau *Natură statică cu mere*, șerpuite ca în ”Dealuri”, verticale ca în ”Coloane”, radiale ca în ”Prapuri”, fărâmițate ca în ”Grădini” sau combinate ca în compozițiile complexe cu turle și interioare de biserici.

Importanța materialității pentru Horia Bernea se vede și în diversitatea texturilor utilizate. În unele ”Turle”, de pildă, diversitatea acestora este copleșitoare. Ele sunt realizate ca niște dvere, ca niște perdele specifice spațiului bisericesc, așa cum rezultă din încrețirea simetrică din partea de sus. Textura perdelei se așează peste cea a peretelui de piatră, iar pe ea se așează texturile obiectelor reprezentate: turla metalică sau lemnoasă a bisericii din depărtare, cu valori calde sau reci, coloana de piatră a caselor mânăstirești, netedă și fină, pereții zgrunțuroși ai acestor case văruite, suprafață neuniformă a duralei cerdacului. Materie peste materie peste materie. Reprezentarea ca proces cognitiv este atât de solicitată încât generează serii de amintiri tactile, olfactive și gustative. Suprapunerile texturale formează imaginea unui

---

[4] *Cu cât vizezi mai mult spiritualul, cu atât ai nevoie de materialitate ca să te agăți de ceva. Am rămas înmărmurit când am văzut că anumite imagini cu sfinți pustnici, descărnați, erau extrem de gras pictate. Când folosesc cuvântul „gras“ nu mă gândesc neapărat la ceva urât, la tigaia cu untură, dar nu sunt nici departe de asta. În cărți nu poți să vezi cât de consistentă este pictura pompeiană* … (idem.)

[5] Compoziția ca organizare a vizibilului: *Operele figurative şi-au organizat vizibilul, personajele sau obiectele, după structuri compoziţionale riguroase: proporţii de aur, „raporturi muzicale“ sau „geometrice“, „armătura dreptunghiului” şi altele,* în Laura Codrina Ioniță, *Invizibilul în arta abstractă a sec. al XX-lea*, Editura Artes, Iași, 2011, p. 7.

[6] De exemplu în *Natură statică cu mere* din 1985.

[7] Costion Nicolescu, *Bucuria convorbirii*, Editura Teognost, 2007, în https://www.crestinortodox.ro/interviuri/pictura-este-sora-mica-misticii-96286.html

spațiu special creat pentru privitor, un spațiu intim, un spațiu în care poți să visezi, un spațiu desprins parcă dintr-un vis.

Crearea acestor lumi pe cât de reale, în spiritualitatea lor, pe atât de subiective în reprezentarea lor, folosește culorile la temperaturi impuse de ritmicitatea dinamicii sufletești. Deseori ele sunt aproape fierbinți, cu lumina mai întâi înmagazinată în corporalitatea obiectelor și apoi suptă de acolo înafara lor. Privirea este complet invadată de imagine. Alteori culorile se răcoresc, pe măsură ce înaintează în planurile de adâncime ale spațiilor. Privirea se recuperează pe sine.

5. Un spațiu în care poți fi tu însuți

Horia Bernea reinterpretează realitatea vizibilă din perspectiva invizibilului, a lumii materiale la care avem acces cu simțurile noastre din perspectiva inteligibilului, a ceea ce nu se prezintă simțurilor noastre ca atare, dar care nici nu ni se poate face cunoscut decât prin materialitate. De aici și obstinația lui pentru pictura ”grasă”, în care materia este prezentă, iar prezența ei are rolul de a revela, de a dezvălui altceva, spiritul, duhul. Această reinterpretare conține o dreaptă proporție între toate elementele aflate pe pânză care descriu un spațiu frumos, un spațiu în care poți exista și poți fi tu însuți.

Dimitrie Gavrilean – un realist magic contemplativ

1. Lumina nevăzută

Dimitrie Gavrilean se prezintă pe sine ca fiind un artist cu dublă valență: laică și religioasă. Înțelegerea sa ca pictor religios, ca *zugrav de biserici,* solicită instrumente speciale. Spre deosebire de privirea unui pictor laic, privirea *zugravului* este altfel. Cocoțat pe schele și pe rugăciuni, ca pe Tabor, atârnat de tavan și de providență, ca între regnuri angelice, vede și împletește tot felul de lumini. Dintre toate, cea care îl interesează pe Dimitrie Gavrilean este lumina necreată, nevăzută, lumina cea adevărată[8] ca în *Nuntă la Voroneț*, *Nuntași*, *Pelerini* sau *Cometa*.

Componenta teologică este evidentă. Lumina nevăzută despre care vorbește Sf. Grigorie Palama este un țel al artei lui Dimitrie Gavrilean, dar – în egală măsură – și al vieții sale. Substratul isihast poate fi identificat în tematică, cromatică și vibrație inefabilă. Mâna care ține pensula este cea care se așează peste inimă în rugăciune, care face semnul crucii, care ține pâinea sfințită.

Pictura lui Dimitrie Gavrilean este dual㠠. Există o pictură bisericească, canonică, de tip bizantin; există și o pictură laică, cea pe care el însuși o încadrează în realismul magic, de sorginte sud-americană. Spre deosebire de acesta însă, puternic fantezist și discontinuu creștin, pictura sa laică este o continuare a celei religioase.

Privirea care face posibilă icoana chipului lui Dumnezeu se îndreaptă, desigur, și asupra lumii create de El, pe care o vede în chip inocent. *Adevărat zic vouă: De nu vă veţi întoarce şi nu veţi fi precum pruncii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor*[9]. Cel care **devine ”copil”** este des-pătimit și poate contempla frumusețea lucrărilor lui Dumnezeu în materialitatea lor originară și în legătura lor spirituală cu El, spunând că sunt bune foarte. De aceea cred că Dimitrie Gavrilean este un pictor contemplativ.

Realismul magic aduce privirea inocentă. Dar, spre deosebire de clasicii realiști magici, care creează prin descompunere/deconstrucție și aglutinare/construcție *universuri magice,* cu un vădit caracter tehnicist, valorizat individual de către privitor, Dimitrie Gavrilean re-

[8] *Mie, structural, mi-a plăcut lumina. Am crescut într-o zonă ce respira prin fiecare por credința. De copil mama ne lua și ne ducea la biserică, la închinăciune. Asupră-ne s-a revărsat de atunci acea lumină nevăzută, lumina cea adevărată, nefăcută. Pe aceasta eu mă străduiesc s-o reprezint în lucrările mele de artă, fie laice, fie bisericeşti.* (Confesiuni din emisiunile de televiziune „Dimitrie Gavrilean – pictura ca metaforă“, 1999, și „Divanuri duminicale“, 2002, realizate de Grigore Ilisei, https://suplimentuldecultura.ro/8839/examenul-postumitatii/)

[9] Matei, 18, 3

activează reprezentări ancestrale definitorii pentru comunitate. Pictor și privitor se întâlnesc în inocența lor comună, care le deschide o lume nevăzută celorlalți, dar nu mai puțin reală. Acest tip de realism este ne-magic, ne-iluzoriu și ne-mincinos.

2. Rădăcini transcendentale

Operând o deducție cultural-religioasă putem identifica afinități cu pictura exterioară a bisericilor din perioada Domnitorului Petru Rareș relativ la aglomerarea detaliilor pe suprafețe mici, la narațiunea mistică printre decorațiuni vegetale: *Arborele lui Iesei* și *Legende românești,* o policromatică vie, aproape ascuțită.

De asemenea, pare transparentă aceeași trăire ca a meșterului care a modelat ceramica din Cultura Cucuteni-Tripolie: aceeași constanță a culorilor roșu-negru-alb în diverse nuanțe, aceleași nuanțe de lut, dar și prezența unor obiecte de tip neolitic: un altar în miniatură în *Alchimistul II.*

O constantă a simțirii lui Dimitrie Gavrilean în care mă recunosc definitiv este trimiterea la basmele și poveștile populare românești care sunt, fără nici un dubiu, constitutive personalității sale și care facilitează transformarea acesteia din personalitate umană într-una angelică.

Nu în ultimul rând, pot fi decelate rezonanțe din arta slavă. Pe de o parte se vede avangarda vestului sovietic din Belarus, prin Marc Chagall cu instrumente sale muzicale, cu nelipsitul violonist, cu zborul ca stare de spirit, cu distorsionarea intenționată a realității, sau din Ucraina, prin scriitorul M. Bulgakov care a creat, în *Maestrul și Margareta,* un univers copleșitor, exterior și interior, obiectiv și subiectiv, real și supra-real, sensibil și inteligibil, aflat sub asediul îngerilor întunericului.

Pe de altă parte, se constată valorizarea animalului cu *rol psihopom,* care este prezent ca semn distinctiv în pictura laică și iconografică slavă: cocoșul la Marc Chagall, ursul împreună cu Sf. Serafim de Sarov sau calul cu Sf. Ilie.

3. O estetică arhetipală

Două tipuri de modele ființiale găsim la Dimitrie Gavrilean: cel creștin, euharistic, și cel precreștin, ne-euharistic dar comunional.

Euharistia reprezintă o realitate supra-naturală, alcătuită din materia pâinii și a vinului, din supra-materialitatea Trupului și Sângelui Mântuitorului, care intră în trupul material al credinciosului și în sufletul și duhul său nematerial, care cuprinde întreaga existență a celui care se împărtășește și întreaga existență a celorlalți cu care el intră în comuniune. Estetica lui Dimitrie Gavrilean, filtrată între zidurile goale ale bisericii, este una a comuniunii.

Arhetipurile pre-creștine, de tipul soare, arbore, măr roșu, taumaturg, mascat, capră, construiesc o lume în care oamenii vânează, dansează, merg cu uratul, adică își desfășoară activitățile de zi cu zi *împreună unul cu altul, în comunitate, și împreună cu entitățile transcendente, în comuniune*. Și din acest punct de vedere estetica sa este atât una comunitară cât și una comunională, o estetică a modului în care regnurile ontologice ordonate ierarhic *există și funcționează împreună.*

Împletirea acestor modele ființiale generează o adevărată mitologie personală[10], sau mai degrabă personalizată prin apropriere și grefată pe mitologia românească.

4. Un microcosmos personal

În universul mental, sufletesc și artistic al pictorului sunt prezente unele din arhetipurile inconștientului colectiv românesc: satul, casa, biserica, vânătoarea sacră, voievodul, pasărea măiastră, mascații etc. În acest decor arhetipal evoluează omul față în față cu cerul: *Cometa, Vraciul, Vraciul satului, Noapte de Crăciun;* lumea terestră față în față cu cea celestă: *Nuntă la Voroneț, Nuntașii;* viața cotidiană ca parte a veșniciei cu care împărtășește același sens; ritualurile arhaice ale sărbătorilor de iarnă: *Ritual magic, În noaptea de Crăciun;* obiectele ca

[10] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română,* Editura Academiei, București, 1987

elemente ale unui *limbaj edenic autohton*: biserica, muntele, căpițele de fân, casele, masa întinsă, copacul, animalul (câinele, calul, inorogul), instrumentele muzicale (vioara, psaltirea, trâmbița, naiul), păsări, îngeri, făpturi fantastice.

5. Particularități stilistice

Dacă fabulosul are o structură, atunci ea este prezentă în compozițiile lui Dimitrie Gavrilean. Sub și printre energiile obiectelor, personajelor și animalelor, spațiul se modulează leibnizian, ca relație de coexistență a acestora. Și obiectele și personajele și animalele au o existență dual: naturală și supranaturală, care se prelungesc una în cealaltă, se presupun una pe cealaltă ca într-o viziune la limita oniricului.

În seria *Legendelor româneşti,* cerul înghite aproape totul, într-o geometrie celestă covârșitoare. Pământul are rolul elementului necesar pe care se înalță silueta foarte concretă a unei biserici, frumoasa lumii, *axis mundi.*

Impresionează compozițiile savante din *Nuntă la Voroneț* sau *Legenda Muntelui Găina* sau *Soarele și vârcolacii*, dispuse pe vericală, în spirală sau frontal, susținute de o simbolistică ce ține de inconștientul colectiv românesc.

Compozițiile atât de bogate descriu în detaliu aspecte ale aceleași lumi bune și frumoase pe care Dumnezeu a creat-o pentru Fiul său. *Portretul lui Anton Pann*, de pildă, este o frescă din povestea vorbei, în care Vorba este Cuvântul.

Vraciul este un exemplu de amplificare a suprafeței prin lumini și umbre albastre, de creare a nemărginirii spațiului cosmic și de coagulare a lui în jurul unui centru, prin diluarea contururilor și închiderea spectrului luminii. O modulare aparte!

Imaginile care vorbesc despre cele mai obișnuite lucruri care, însă, vibrează până mișcă universul, sunt realizate prin diferite tipuri de contraste: obiectuale, ca în *Rugăciune* (draperia de catifea a regelui și psaltirea cântărețului); simbolice, ca în *Nuntă la Voroneț* (nunta omenească și nunta dumnezeiască); cromatice, ca în *Mere roșii*.

Se vorbește despre o muzică a sferelor, o muzică supra-mundană. Și Pitagora, și Platon par să o fi auzit. Ritmicitatea din unele lucrări ale lui Dimitrie Gavrilean, cum ar fi *Nuntă la Voroneț, Viața la țară, Cometa* sau *Vraciul*, pare a fi aceeași; dar anumite detalii indică mai degrabă o asemănare cu armonia despre care scrie Sf. Dionisie Areopagitul în *Ierarhia cerească*[11]: toate făpturile sunt rânduite după puterea lor de a-L vedea pe Dumnezeu, într-o mișcare circulară sau în spirală, mișcare al cărei sunet umple de bucurie fiecare existență aflată în această comuniune cosmică. Relațiile dintre obiecte, oameni, animale, corpuri cerești indică simțământul și ”vederea” comuniunii universale, în chiar materialitatea ei.

Fabuloasele narațiuni ale lui Dimitrie Gavrilean se derulează cel mai adesea bidimensional, pe orizontală sau pe verticală, ca în fresca bizantină, într-o simetrie de nedepășit. Particularitatea acestor narațiuni constă în faptul că ele se petrec în fața noastră, aici, dar nu numai aici. Este ca și când ar conține în bidimensionalismul lor plastic mai multe dimnesiuni ontologice. De aceea și centrele de interes ale reprezentării sunt dispersate în planul tabloului și înafara sa, ca în *Întoarcerea de la vânătoare*. Vânătoarea pare nereușită, fără nici un vânat. Ne uităm la prințul călare, cu șoimul în mână, cu slujitorii care îl urmează prin pădurea fermecată, dar important este la ce privește prințul. Persoana sa este un centru de interes numai întrucât ochii săi se uită către ceva. Acest alt-ceva se află înafara tabloului. Acest alt-ceva poate fi interpretat ca fiind tocmai obiectul vânătorii sale. Iar întoarcerea de la vânătoare nu este decât începutul ei fără sfârșit.

6. Originalitatea limbajului artistic

Cosmicitatea abordată, la nivel macro sau micro, impune curbe galactice, dar și verticale ale bisericilor de zid sau ale copacilor. Chiar atunci când obiectele sunt masive,

[11] Sf. Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996

formele lor nu copleșesc privirea. Există o anume transparență a acestora, care face posibilă întrevederea altei dimensiuni.

Lucrarea *Ritual magic* sintetizează texturi multiple într-o bidimensionalitate hibernală. Zăpada umblată și aerul nocturn sunt coordonatele reci ale tabloului. Cei nouă mascați se întorc de undeva și se îndreaptă spre altundeva. Unii au în mână alții pe cap măști din carton sau din textile uzate, prevăzute cu cornițe de. Capra este învești mântată, cu un țol în spate și capul de lemn, cu cornițe strălucitoare. Unii au clopoței, alții tobe. Personajul din dreapta are aripi. În centrul acestui grup se află un personaj îmbrăcat în alb, cu o furcă de tors în mână, înconjurată de un caer de lână. Lâna, penele și curcubeul fac din registrul superior o fantă spre o altă lume.

Impresia pe care o lasă arta lui Dimitrie Gavrilean este că el redă imagini pe care le ”vede” cumva, undeva, în vis sau în amintire sau într-o altă dimensiune. Cromatica acestor imagini este cu adevărat magică, pentru că recreează senzații multiple în privitor, declanșând funcționarea memoriei și a imaginației în egală măsură, cu toate instrumentele lor. Așa sunt fabuloasele peisaje de iarnă, cu zăpezi infinite albe, pline de pașii celor care au trecut, pline de gerul care se întinde peste dealuri, pline de întâmplările care s-au petrecut sau de vorbele oamenilor care merg sau de mascații care au alungat deja spiritele rele ale anului vechi. Așa sunt asocierile de culori calde până la sufocare din *Vremea secerișului*, *Cimpoiașa*, *Întoarcerea de la vânătoare* sau *Legenda muntelui Găina*.

7. O lume miraculoasă

Dimitrie Gavrilean are **o operă**. Privirea ei ne luminează ochii. Înțelegerea ei ne deschide mintea. Trăirea ei ne croiește drum spre o altă lume, superioară nouă, dar și interioară nouă, făcându-ne pe noi, privitorii și trăitorii ei, un fel de ușă prin care comunică realitățile eterne, un fel de ușă ale cărei mișcări sus-jos, înafară-înăuntru generează totodată și capacitatea de a le deslușI. Opera lui Gavrilean este o cheie a integrării spațiilor transcendente și imanente, a lumilor superioare și inferioare, a ierarhiilor cerești și pământești.

Concluzii

Metabolizarea românească a lumilor istorice este, așadar, una particulară, care transformă și transfigurează materia grea în energie fină, subțire, divină. Prezența creștinismului în arta noastră este însoțită de o trăire cu rădăcini ancestrale, preistorice, și este concretizată în opere remarcabile. O adevărată *estetică a privirii* poate fi configurată plecând de la particularitățile modalității de a vedea, particularități decelabile în lucrările de artă la care s-a făcut referire.

Raportarea la creștinism este diferită pentru că fiecare din cei doi artiști se află în diferite puncte ale itinerariului mistic. Perspectivele creștine din opera picturală a intelectualului Horia Bernea și a contemplativului Dimitrie Gavrilean conturează un imaginar identitar românesc și prin aceasta îmbogățesc arta contemporană universală. Altfel spus, depășesc, în mod fericit, nivelul de foileton al istoriei picturii.

BIBLIOGRAPHY

1. *HORIA BERNEA* - volum editat de Muzeul National de Arta al Romaniei, Departamentul Arta Contemporana, tiparit de Arta Grafica S.A., București, 1997
2. *Caiet Horia Bernea*, text Dan Hăulică și Maria Crișan, 2003
3. Sf. Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996
4. Evdochimov, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, Editura Meridiane, București, 1992
5. Gavrilean, Dimitrie E., *Explorări creative în iconografia creștină*, Editura Artes, Iași, 2006

6. Gavrilean, Dimitrie E., *Mitologie românească în pictură*, Editura Artes, Iași, 2006
7. Gavrilean, Dimitrie E., *Mituri ancestrale românești*, Editura Artes, Iași, 2006
8. Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, Editura Meridiane, București, 1989
9. Hesse, Hermann, *Jocul cu mărgele de sticlă*, Editura Rao, București, 2000
10. Ilisei, Grigore, *Confesiuni din emisiunile de televiziune „Dimitrie Gavrilean – pictura ca metaforă“*, 1999, și *„Divanuri duminicale“*, 2002, în https://suplimentuldecultura.ro/8839/examenul-postumitatii/
11. Pop, Marlena, *Imaginarul arhetipal în artele textile contemporane româneşti*, 2016
12. Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1987
13. https://www.observatorcultural.ro/articol/materialitatea-picturii-pasta-densitate-vibratie-si-adecvare-interviu-cu-horia-bernea/
14. https://www.crestinortodox.ro/interviuri/pictura-este-sora-mica-misticii-96286.html
15. https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/horia-bernea-pictor-al-raiului-pe-pamant-1262246.html
16. https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/dimensiunea-sacrului-in-pictura-lui-dimitrie-gavrilean-84380.html
17. https://web.archive.org/web/20130814092321/http://ziarullumina.ro/biografii-luminoase/trait-arta-ca-pe-o-nevointa-care-deschide-portile-vesniciei
18. https://suplimentuldecultura.ro/8839/examenul-postumitatii/
19. https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/expozitie-dedicata-artistului-dimitrie-gavrilean-la-galeria-de-arta-dana--27777.html
20. https://www.observatorcultural.ro/articol/arta-romaneasca-de-la-jumatatea-anilor-70-pina-in-1989-vi/
21. https://argolit.ro/ascunderea-in-perspectiva-schita-pentru-o-teorie-a-artei/

THE VISITS OF CORNELIU MANESCU TO THE FORMER FRENCH MAGHREB COUNTRIES IN 1968

Bogdan Iulian Ranteș
PhD, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: This study aims to analyze the visits that the Romanian Minister of Foreign Affairs, Corneliu Mănescu, made to Morocco, Algeria and Tunisia. In that year, the Romanian official became known worldwide due to the fact that he was then elected president of the UN General Assembly. Thus, he was invited to visit many countries, but he was not able to honor them all. The three states were selected because, at that time, their relations with Romania were on the rise. It was initially proposed that these visits be included in a tour, but Algeria objected because they were not on good terms with Morocco. In the article we will study how these visits were prepared, their schedule and the discussions that Mănescu had with the leaders and other officials of those states. The receptions worthy of a real head of state that Mănescu received in Morocco and Tunisia will also be presented, as several protocol norms were broken. It will also be analyzed how these events were propagandistically speculated by the Romanian communist press.

Keywords: diplomatic relations, economic relations, Hassan II, Habib Bourguiba, Houari Boumedienne.

Anul 1968 a fost unul în care România a devenit cunoscută pe plan internațional datorită politicii sale externe care părea să se distanțeze de cea sovietică și a celorlalte state comuniste. Principalul moment care a dus la acest lucru este legat de poziția lui Ceaușescu și discursul acestuia din balconul sediului CC al PCR față de intervenția URSS și a celorlalte state din Tratatul de la Varșovia în Cehoslovacia din 20-21 august 1968. Din acel moment se consideră că România și-a deschis politica externă, fiind dispusă să stabilească relații diplomatice cu aproape toate statele, indiferent de orientarea lor politică. Însă, în acel an existat și alte evenimente care au sporit prestigiul internațional al țării, cel mai important fiind alegerea Ministrului de Externe român, Corneliu Mănescu, în funcția de Președinte al Adunării Generale a ONU, în timpul celei de-a XXII-a Sesiuni a acesteia, în perioada 19 septembrie 1967-23 septembrie 1968. În această calitate el a devenit foarte cunoscut prin sprijinirea statelor din așa numita „Lumea a treia" și a celor care încă luptau să-și obțină independența.

Printre multiplele activități ale acestuia din anul 1968 s-au numărat și vizitele în fostele colonii din Maghrebul francez, Maroc, Algeria și Tunisia. Deși la un moment dat se propusese ca acestea să fie realizate sub forma unui turneu, într-un final acestea s-au desfășurat separat, datorită neînțelegerilor dintre aceste state, în ciuda faptului că România avea relații cordiale cu toate trei. Astfel, Marocul a fost vizitat la sfârșitul lunii iunie, Algeria în luna august, iar Tunisia la sfârșitul lunii decembrie.

I. Vizita în Maroc

Prima dintre vizitele din fostele colonii franceze din Nordul Africii în anul 1968 a avut loc în Maroc. Tatonările pentru ca diplomatul român să viziteze acea țară au început încă din octombrie 1967, însă datorită programului încărcat al acestuia nu s-a putut materializa atunci.[1]

[1] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. I, f. 1.

Ideea a fost reluată în luna martie a anului 1968, atunci când Ministrul de Externe al statului nord-african, Ahmed Laraki, a făcut o invitație în numele regelui Hassan al II-lea pentru ca Mănescu să efectueze o vizită în Maroc. Propunerea a fost acceptată de factorii decizionali de la București însă fără a se stabili o dată exactă pentru acest eveniment. Într-o informare a MAE se preciza că în luna aprilie nu se putea deoarece regele Marocului urma să efectueze niște vizite externe. De asemenea, Corneliu Mănescu era în acea perioadă și președintele celei de-a XXII-a Sesiuni a Adunării Generale a ONU și în acel moment nu se știa exact perioada în care aceasta urma să aibă loc. În principiu s-a stabilit a vizita să aibă loc după terminarea Sesiunii, detaliile urmând a fi puse la punct ulterior.[2]

În luna aprilie au fost publicate și primele sugestii și propuneri referitoare la acea vizită. Astfel, se preciza faptul că Mănescu urma să viziteze Marocul atât în calitate de Ministru al Afacerilor Externe la RSR cât și în calitate de Președinte al Adunării Generale a ONU. Astfel, el urma să aibă întrevederi cu cele mai importante personalități marocane, precum regele Hassan al II-lea, primul-ministru și ministrul de externe ai statului nord-african. De asemenea, se mai recomanda ca diplomatul român să viziteze mai multe obiective din capitala Rabat dar și din alte orașe precum Marrakech, Fes sau Casablanca. În calitate de ministru de externe al RSR, Mănescu urma să se preocupe pe durata vizitei și de relațiile bilaterale dintre cele două țări. Astfel se recomanda semnarea unui comunicat comun și a unor acorduri de cooperare în domeniul cultural sau tehnico-științific.[3]

La sfârșitul lunii mai 1968 încă nu fusese stabilită perioada vizitei deoarece nu se știa exact nici când urma să aibă loc Sesiunea Adunării generale a ONU. Într-o informare din 28 mai se afirma că cel mai probabil vizita va începe pe 5 sau 10 iunie, iar ambasadorul RSR la Rabat, Cornel Burtică, având reședința în Italia, era sfătuit să fie prezent în capitala statului nord-african în acea perioadă pentru a-l însoți pe Mănescu.[4]

La 1 iunie 1968, MAE marocan a adus la cunoștința ambasadei române la Rabat că în timpul vizitei lui Corneliu Mănescu nu se poate semna decât Acordul de cooperare tehnico-științifică nu și cel de cooperare culturală, chiar dacă primul ministru marocan sugerase acest lucru. Situația neplăcută a apărut deoarece cel de cooperare culturală mai trebuia analizat de partea marocană care nu era de-acord cu unele prevederi ale acestuia și nu mai era timp pentru ca ele să fie negociate și finalizate.[5]

Sesiunea Adunării Generale a ONU care a fost prezidată de Corneliu Mănescu s-a încheiat în data de 13 iunie, iar o zi mai târziu acesta a transmis oficialilor români faptul că vizita sa în Maroc urma să se desfășoare în perioada 25-28 iunie 1968. Ulterior, reprezentanții ambasadei române la Rabat au contactat autoritățile marocane, acestea fiind de-acord cu perioada propusă de Mănescu. S-a mai stabilit ca în data de 18 iunie în presa din cele două țări să fie publicat un comunicat în care să fie anunțată vizita. Tot atunci, Mănescu a fost de-acord cu propunerea părții marocane de a-și prelungi cu încă o zi vizita, întoarcerea în România urmând să aibă loc în data de 29 iunie 1968.[6]

În final s-a stabilit și delegația care urma să-l însoțească pe Corneliu Mănescu în Maroc. Aceasta era alcătuită din Ștefan Cleja, directorul Direcției a V-a din cadrul MAE, Iosif Pop, director în cadrul Ministerului Comerțului Exterior și un translator.[7]

---

[2] *Ibidem,* f. 3.
[3] *Ibidem,* f. 8.
[4] *Ibidem,* f.22
[5] *Ibidem,* f. 30.
[6] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. III, f. 39.
[7] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. I, f. 49.

În data de 19 iunie cele două părți au creionat și programul preliminar al vizitei. Astfel, ministrul român de externe urma să ajungă la Rabat în seara zilei de 25 iunie. A doua zi trebuia să aibă întrevederi cu regele Hassan al II-lea, primul-ministru și ministrul de externe. A treia zi, 27 iunie, se prevedea ca delegația română să viziteze orașul Rabat, să semneze documentele oficiale și să plece în orașul Marrakech. În data de 28 iunie oaspeții români se deplasau la Casablanca, iar în dimineața zilei de 29 iunie urmau să se întoarcă la Rabat și să plece apoi spre țară.[8]

Pe linie de presă se stabilise organizarea mai multor activități, inclusiv ca Mănescu să susțină o conferință de presă. Însă datorită timpului foarte scurt al vizitei și a programului foarte încărcat s-a decis ca singura acțiune în acest domeniu să fie acordarea unui interviu directorului Agenției de Presă a Marocului. Aceasta a fost propunerea lui Petru Burlacu, adjunctul MAE, căruia i se părea oportună deoarece între acea instituție și Agerpres fusese semnată o convenție de colaborare.[9]

Mănescu a fost de-acord cu propunerea subordonatului său însă a solicitat să-i fie trimise întrebările în cel mult o zi pentru a avea timp să pregătească răspunsurile. Interviul era alcătuit dintr-un set de 20 de întrebări grupate pe diferite domenii cum ar fi relațiile româno-marocane, politica internațională a României și activitatea în cadrul ONU.[10]

În seara zilei de 25 iunie 1968 delegația română a sosit la Rabat, fiind întâmpinată de mai mulți oficiali ai statului nord-african, în frunte cu Ministrul Afacerilor Externe, Ahmed Laraki. Au mai fost prezenți șefii misiunilor diplomatice ale unor țări comuniste precum URSS, Polonia, Bulgaria și Cehosolovacia. După trecerea în revistă a unei gărzi de onoare, oaspeții români s-au îndreptat către reședința unde urmau să stea pe toată durata vizitei.[11] Primul eveniment al zilei de 26 iunie a fost întâlnirea cu regele Marocului, Hassan al II-lea. Audiența a durat aproximativ o oră, în contextul în care, la întâlnirile cu alți demnitari nu depășea 30 de minute. La început, regele a lăudat politica externă a României bazată pe destindere și cooperare internațională, fiind de părere că alegerea lui Mănescu ca președinte al Adunării Generale a ONU nu era deloc întâmplătoare. Ulterior, cei doi au discutat despre criza din Orientul Mijlociu, Hassan al II-lea afirmând că România a dat dovadă de realism atunci când a adoptat principiul neutralității, chiar dacă multe state arabe nu au înțeles de la început acest lucru și au criticat această poziție. În continuare, fiecare dintre ei a prezentat principalele direcții ale politicii externe a celor două state și au mai vorbit despre principalele evenimente de pe scena internațională din acea perioadă. În finalul convorbirilor au fost aduse în discuție relațiile dintre cele două țări. Regele a afirmat că își dorea ca aceste relații să se dezvolte mai ales în domeniul economic după modelul cooperării dintre România și Iran, deoarece, șahul acelei țări i-a vorbit într-un mod pozitiv despre relațiile cu statul român, în timpul unei întâlniri între cei doi monarhi. De asemenea, Hassan al II-lea a stabilit ca ministrul marocan de externe să efectueze o vizită în România, iar din delegație urmau să facă parte și reprezentanți din domeniile agricol, comerț exterior, industrial și minier. Acesta considera că acordurile care urmau să fie semnate în timpul acelei vizite aveau o importanță mai mult teoretică și psihologică, însă era necesar să se treacă și la acțiuni practice.[12]

După aceea, oaspeții români au depus o coroană de flori la mormântul regelui Mohammed al V-lea, tatăl lui Hassan al II-lea și artizanul independenței Marocului din 1956.

---

[8] *Ibidem,* ff.57-59

[9] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. III, f. 31

[10] Întregul set de întrebări se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. IV, ff. 179-181.

[11] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. II, f. 6

[12] Un rezumat al convorbirii se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. I, ff. 70-74

În după-amiaza aceleiași zile Mănescu s-a întâlnit cu primul ministru, Mohamed Benhima și cu Ahmed Laraki, ministrul de externe. Prima dată a discutat cu conducătorul guvernului marocan, principala temă analizată fiind relațiile bilaterale dintre cele două țări. Acesta a afirmat că România trebuia să fie mai activă în a se face cunoscută pe piața marocană și să aibă contacte directe cu mediul de afaceri al țării sale, nu numai cu funcționarii guvernamentali. De asemenea, Mănescu i-a transmis lui Benhima și un mesaj din partea Președintelui Consiliului de Miniștri al RPR, Ion Gheorghe Maurer.[13]

Ultima vizită a lui Mănescu din ziua de 26 iunie 1968 a fost la omologul său marocan, cu care a discutat despre situația din Orientul Mijlociu și despre relațiile dintre cele două țări. Referitor la cel din urmă aspect s-a evidențiat faptul că lipsa unor contacte mai frecvente între specialiștii celor două țări a dus la necunoașterea posibilităților de cooperare și deci la un nivel redus al relațiilor economice. La finalul întrevederii Corneliu Mănescu i-a adresat o invitație, omologului său marocan, de a a efectua o vizită oficială în România, aceasta fiind acceptată pe loc de Laraki[14]

În seara aceleiași zile, ministrul de externe marocan a organizat un dineu în onoarea oaspeților români la reședința acestuia, la care au participat din partea statului nord-african primul-ministru și alți membri și funcționari ai guvernului, iar din partea delegației române alături de Mănescu s-a aflat ambasadorul român la Rabat, Cornel Burtică, însărcinatul român cu afaceri ad interim în Maroc și consilierii cu care venise ministrul RSR.[15]

Cel mai important eveniment al zilei de 27 iunie a fost semnarea Acordului de cooperare tehnico-științifică și a unui Acord economic între cele două țări, care a fost negociat chiar în timpul vizitei. Primul dintre acestea prevedea, printre altele, trimiterea unor specialiști români în domenii precum industria și agricultura și acordarea unor burse de studii sau de specializare pentru tinerii marocani. Cel economic stipula extinderea schimburilor comerciale dintre cele două țări și livrarea de utilaje și echipamente industriale.[16] Acest eveniment a fost amplu analizat de presa scrisă marocană, ziare precum *Le petit marocain*, *Opinion* sau *La Vigie* considerau că este un moment istoric deoarece erau primele acorduri semnate între cele două state.[17]

După aceea, Mănescu a vizitat Mausoleul regelui Mohamed al V-lea, iar seara a participat la o recepție oferită de ambasadorul român în Maroc, Cornel Burtică.

În penultima zi a șederii în Maroc, 28 iunie 1968, delegația română a călătorit în provincie, vizitând orașele Marrakech și Casablanca, fiind însoțită de ministrul de externe, Laraki. Deși inițial se stabilise ca drumul să fie parcurs cu o cursă de linie, regele Hassan al II-lea a pus la dispoziția delegației române avionul său personal pentru a ajunge în cele două orașe.[18] Noaptea a fost petrecută în orașul Casablanca și inițial era prevăzut ca cei doi miniștri să participe la un dineu privat la un restaurant din acel oraș. Însă, Laraki a dorit să-și arate

[13] Întregul set de întrebări se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. IV, f. 55.

[14] Un rezumat al convorbirii se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. I, f. 76.

[15] Un rezumat al convorbirii se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. IV, f. 56.

[16] România Liberă, an XXVI, nr. 7367, 28 iunie 1968, p. 6.

[17] Mai multe pasaje decupate din ziarele marocane care analizau acest eveniment se găsesc în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. II, ff. 56-63.

[18] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. I, f. 85.

aprecierea față de Corneliu Mănescu și a organizat acest eveniment acasă la cumnata sa, care locuia tot în acel oraș, oaspeții români participând astfel la o cină tradițională marocană.[19]

În dimineața zilei de 29 iunie 1968 delegația română condusă de Corneliu Mănescu s-a deplasat la aeroportul din Casablanca fiind însoțită de același personalități care au întâmpinat-o la sosire. Înainte de decolare Mănescu a făcut o scurtă declarație de presă. La început acesta s-a arătat impresionat de locurile pitorești pe care le-a vizitat în acea țară, iar apoi a vorbit despre discuțiile cu regele Hassan al II-lea, primul-ministru, Mohamed Benhima, și ministrul de externe, Ahmed Laraki, care i-au lăsat o bună impresie. În finalul declarației, Mănescu a amintit de documentele semnate în timpul vizitei și despre invitarea în România a lui Laraki.[20]

În ziua plecării, presa din cele două țări a publicat și Comunicatul Comun al vizitei, în care erau menționate principalele activități din cadrul acesteia și subiectele discutate în cadrul întrevederilor oficiale dintre Mănescu și liderii marocani.[21]

Vizita lui Corneliu Mănescu în Maroc a avut un impact pozitiv asupra personalităților din Maroc, fiind mediatizată și în foarte multe alte state. De asemenea, după cum remarca Ali Yata, liderul Partidului Comunist din Maroc și un apropiat al PCR, ministrul român de externe a fost primit în statul nord-african cu onoruri aproape echivalente cu cele care se făceau unui șef de stat.[22]

II. Vizita în Algeria

Al doilea eveniment al anului 1968 a fost vizita efectuată în Algeria de Ministrul Afacerilor Externe al RSR, Corneliu Mănescu, în perioada 18-22 august. Acesta fusese invitat și în anii precedenți în statul nord-african, însă din anumite motive vizita nu avusese loc până atunci. Ultima astfel de invitație i-a fost transmisă în luna ianuarie 1968, atunci când se afla în vizită oficială la Roma. Acolo, el l-a primit în audiență pe ambasadorul algerian din Italia, care i-a înmânat, din partea ministrului său de externe, invitația de a vizita statul nord-african în cursul acelui an.[23]

Ulterior oficialii români au fost de-acord cu efectuarea acestei vizite, mai ales că Mănescu primise invitații de a vizita și Marocul și Tunisia, astfel încât se punea problema ca acesta să efectueze un turneu în cele trei țări nord-africane, undeva în luna iunie.

Însă în urma unor discuții avute de reprezentanți ai Ambasadei RSR de la Alger cu mai mulți oficiali ai statului nord-african s-a ajuns la concluzia că partea algeriană nu dorea ca vizita lui Corneliu Mănescu în țara lor să fie legată în vreun fel de vizita acestuia în Maroc, deoarece s-ar simiți „jenată” de acest lucru.[24]

Într-un final autoritățile române au fost de-acord cu propunerea algeriană și au decis amânarea vizitei în Algeria, cea din Maroc având loc în luna iunie, așa cum era stabilit oficial. În urma discuțiilor cu partea algeriană, care și-a exprimat mulțumirea pentru faptul că partea română a ținut cont de doleanțele ei, s-a stabilit ca vizita lui Corneliu Mănescu în Algeria să se desfășoare în perioada 18-22 august 1968.[25]

---

[19] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. III, f. 101

[20] O copie în limba franceză a declarației de presă se găsește în AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. II, f. 25.

[21] Scânteia, an XXVII, nr. 7749, 30 iunie 1968, p. 5.

[22] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), vol. IV, f. 62

[23] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita în Algeria a tov. Ministru C. Mănescu* (Problema 220/an 1968/Algeria 2), vol. I, f. 56.

[24] *Ibidem*, ff. 118-119.

[25] *Ibidem*, f. 139.

După aceea s-a stabilit ca principalul obiectiv al vizitei urma să fie semnarea unui Acord de colaborare tehnică și științifică între cele două state și Planul de aplicare al Acordului cultural semnat de cele două țări în anii anteriori.

Inițial ajungerea lui Mănescu în Algeria a întâmpinat dificultăți, deoarece cu câteva săptămâni înainte un grup de teroriști palestinieni a deturnat un avion de pe ruta Roma -Tel Aviv și l-au forțat să aterizeze pe un aeroport din Alger, ținând ostateci toți pasagerii evrei , ultimii dintre ei fiind eliberați la 1 septembrie 1968. În acea perioadă piloții de avioane de cursă au anunțat, însemn de protest că vor boicota aeroportul din Alger, iar pentru a ajunge acolo, Mănescu a trebuit să apeleze la un avion special românesc, acesta urmând a fi utilizat și la întoarcere, pentru a evita evenimentele neprevăzute.[26]

La sosirea pe aeroportul din Alger, delegația română a fost primită de Ministrul Afacerilor Externe algerian, Abdelaziz Bouteflika, iar cei doi au făcut scurte declarații de presă. Ulterior reprezentanții RSR au conduși la o reședință guvernamentală unde urmau să stea pe toată durata vizitei. După aceea, între cei doi miniștri de externe a avut loc o convorbire de aproximativ oră, subiectul principal fiind avionul deturnat de palestinieni care se afla la Alger și situația din Orientul Mijlociu.[27] În aceeași zi, Corneliu Mănescu, însoțit de ambasadorul RSR în Alger, a efectuat o vizită președintelui algerian, Houari Boumedienne. La această întrevedere au mai participat ministrul A. Bouteflika și ambasadorul statului nord-african acreditat la București. La începutul convorbirilor, Mănescu a transmis un mesaj președintelui algerian din partea lui Nicolae Ceaușescu. Ulterior, cei doi au discutat despre situația din Orientul Mijlociu, președintele algerian exprimându-se pentru susținerea cauzei palestinienilor și împotriva Israelului, pe care îl considera „*un stat de colonişti care trebuia lichidat.*”[28] În schimb Mănescu a exprimat poziția de neutralitate pe care o promova România în acea perioadă susținând că ideea lichidării unui stat nu este posibilă. Ulterior, cei doi au discutat despre relațiile româno-algeriene, Boumedienne concluzionând că între cele două țări nu sunt diferențe de păreri, ci mai degrabă de nuanțe, datorită aprecierilor diferite cu privire la unele aspecte ale situației din Orientul Mijlociu. Într-un raport despre această convorbire, ambasadorul român în Algeria, Nicolae Sipoș scria că: „ *Aceasta, deşi a scos în evidenţă modul rigid şi extremist al preşedintelui Boumedienne de a aprecia situaţia din Orientul Apropiat şi calea ei de rezolvare, a decurs într-o atmosferă de cordialitate şi stimă reciprocă.*”[29]

În după-amiaza aceleiași zile, delegația română a efectuat o vizită la sediul unei companii de stat petroliere numită SONATRACH, cea cu care statul român coopera în acel domeniu și la care erau detașați mai mulți specialiști români. Acolo, s-a discutat despre proiectele comune dintre cele două țări, referitoare la exploatarea și explorarea zăcămintelor de petrol, oficialii algerieni lăudând activitatea specialiștilor români aflați acolo.

La ora 17.30, delegația română a efectuat o vizită la sediul Ministerului Comerțului algerian, acolo unde a avut o întrevedere cu ministrul Nouarredine Delleci, În cadrul acesteia au fost discutate mai multe aspecte ale relațiilor bilaterale dintre cele două țări precum și posibilitățile extinderii schimburilor comerciale dintre acestea, partea algeriană fiind mulțumită de creșterea înregistrată în ultimii ani.[30]

În seara aceleiași zile, ministrul de externe algerian a organizat un dineu în onoarea omologului său român la care au participat mai mulți membri ai guvernului algerian, diferite alte personalități ale statului nord-african și șefi ai misiunilor diplomatice acreditate la Alger.

[26] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita în Algeria a tov. Ministru C. Mănescu* (Problema 220/an 1968/Algeria 2), vol. II, f. 42.
[27] *Ibidem,* f. 166
[28] *Ibidem,* f. 56.
[29] *Ibidem,* f. 57.
[30] *Ibidem,* f. 58.

În dimineața celei de-a doua zi a vizitei, în data de 20 august, delegația română a depus o coroană de flori la mormântul unui erou național algerian, emirul Abdelkader, iar apoi a avut o întrevedere cu Ministrul Muncii algerian, M. Mazouzi Said.[31]

După aceea au început convorbirile oficiale dintre Corneliu Mănescu și omologul său Abdelaziz Bouteflika. La început ministrul algerian a afirmat că apreciază politica externă a României din acel moment pentru faptul că ea corespundea cu interesele naționale și constituia voința poporului român de a-și hotărî singur soarta.[32] Ulterior, cei doi au mai discutat despre pozițiile asemănătoare ale celor două state față de anumite probleme internațională, despre situația din Orientul Mijlociu și cea din Vietnam, iar Mănescu a mai vorbit despre relațiile României cu statele din lumea a treia, care trebuiau să se desfășoare pe picior de egalitate.[33]

În seara aceleiași zile a venit rândul Ministrului Afacerilor Externe român să organizeze un dineu în onoarea omologului să algerian.

În data de 21 august 1968, delegația română a vizitat orașul Oran, deplasându-se acolo cu un avion special pus la dispoziție de partea algeriană. Tot acolo, oaspeții au vizitat și un șantier din zonă aparținând SONATRACH. În seara aceleiași zile, a avut loc o recepție la reședința delegației române la care au participat foarte mulți oficiali algerieni și diplomați străini, subiectul cel mai des discutat fiind evenimentele din Cehoslovacia.

În dimineața zilei de 22 august au fost semnate documentele oficiale, cel mai important fiind Acordul de cooperare tehnico-științifică dintre cele două țări. În aceeași zi, delegația română a părăsit Algeria, întorcându-se în țară.

Vizita lui Corneliu Mănescu în Algeria nu a fost foarte popularizată în presa scrisă comunistă, ziarele publicând doar scurte informări despre aceasta. Una din cauzele acestui lucru a fost suprapunerea vizitei cu evenimentele din Cehoslovacia și sărbătorirea zilei de 23 august, care au fost amplu tratate în paginile ziarelor.

III. Vizita în Tunisia

Ultima vizită a lui Mănescu în nordul Africii în anul 1968 a fost cea din Tunisia, în perioada 21-27 decembrie. Invitația îi fusese făcută la începutul anului 1968 de omologul său tunisian, Habib Bourguiba jr., iar în principiu fusese aleasă luna decembrie. La 30 iulie 1968 a avut loc o întrevedere între ministrul de externe tunisian și Emilian Manciur, însărcinatul ad-interim român în Tunisia. În cadrul acestuia, fiul președintelui statului nord-african a sugerat că vizita lui Mănescu ar putea începe în data de 21 decembrie, deoarece atunci se termina perioada ramadanului. De asemenea, Bourguiba jr. a propus ca ministrul român de externe să fie însoțit de soția și fiica sa și că ar putea petrece chiar și trecerea în noul an acolo.[34]

Aceste propuneri au fost acceptate de partea română și inițial se stabilise ca vizita să se desfășoare în intervalul 21-25 decembrie 1968, Mănescu neputând să întâmpine noul an pe tărâm nord-african deoarece avea mai multe obligații interne în acea perioadă.

Într-o discuție dintre reprezentantul român la Tunis, Emilian Manciur, și secretarul general al MAE tunisian, acesta din urmă a afirmat că însuși președintele Bourguiba se interesase de vizita lui Corneliu Mănescu în țara sa deoarece acesta îi lăsase o bună impresie la prima întâlnire dintre cei doi, la o sesiune a Adunării Generale a ONU de la New York din luna mai. Astfel, oficialul tunisian afirma că: „ *Dintr-o obișnuită vizită de curtoazie la Președintele*

[31] *Ibidem,* f. 168.
[32] *Ibidem,* f. 59 (Se pare că Bouteflika fusese impresionat de poziția României față de Primăvara de la Praga, acea întâlnire desfășurându-se exact cu o zi înaintea invaziei militare a trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia.)
[33] *Ibidem,* f. 60.
[34] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita în Tunisia a tov. Corneliu Mănescu* (Problema 220/ an 1968/ Tunisia 4), ff. 9-10

Adunării Generale a ONU, întrevederea dintre cei doi președinți s-a transformat, datorită calităților personale deosebite ale gazdei, într-o interesantă discuție politică ce i-a lăsat șefului statului tunisian o amintire foarte plăcută."[35]

În a doua jumătate a lunii octombrie a avut loc vizita unei delegații a Marii Adunări Naționale a RSR în Tunisia, condusă de președintele acesteia, Ștefan Voitec. Pe parcursul șederii în statul nord-african, oficialii români au avut o întrevedere cu Ministrul de Externe tunisian, Habib Bourguiba jr., iar în timpul convorbirilor oficialul tunisian a adus în discuție personalitatea lui Corneliu Mănescu și vizita pe care acesta urma să o efectueze în Tunisia.[36]

În data de 7 noiembrie 1968, reprezentantul român la Tunis a avut din nou o întâlnire cu Bourguiba jr., înainte de a pleca în concediu în țară. Oficialul tunisian i-a transmis lui Manciur să ia legătura cu Mănescu pentru a-l convinge să mai prelungească vizita în statul nord-african „*măcar cu câteva zile*" și să vină cu sugestii pentru a face programul vizitei cât mai interesant.[37]

Într-un final, Corneliu Mănescu a fost de-acord cu prelungirea vizitei, astfel încât s-a stabilit ca aceasta să aibă loc în perioada 21-27 decembrie 1968.

După aprobarea vizitei s-au trasat mai multe indicații cum ar fi întocmirea unei liste cu problemele care urmau să fie discutate și negociate de către delegația română referitoare la relațiile, colaborarea și cooperarea în domeniile economice dintre cele două țări. De asemenea, se mai stabilea ca Mănescu să fie însoțit în Tunisia de o persoană din cadrul MAE și una din cadrul Ministerului Comerțului Exterior.[38]

Referitor la obiectivele vizitei s-a stabilit ca pe durata acesteia Mănescu să aibă mai multe întâlniri și convorbiri cu diverși oficiali tunisieni în care să se discute despre problemele bilaterale și internaționale de interes comun pentru cele două țări. În cazul primului aspect se punea accentul pe relațiile economice dintre cele două țări, în special pentru găsirea unor posibilități de extindere a acestora. Alte obiective erau reprezentate de semnarea unui acord pentru desființarea vizelor pentru cetățenii celor două țări, stimularea dezvoltării relațiilor culturale și tehnico-științifice și tatonarea părții tunisiene pentru deschiderea unei ambasade la București.[39]

În data de 20 decembrie 1968, delegația condusă de Corneliu Mănescu a plecat la Roma, iar de acolo și-a continuat drumul spre Tunis, unde a ajuns o zi mai târziu. Înainte de a se îndrepta spre continentul african Mănescu a avut o scurtă întrevedere cu Ministrul Afacerilor Externe al Italiei, Pietro Nenni.[40]

După ce a ajuns pe aeroportul din Tunis, Mănescu a fost primit ca un adevărat șef de stat. El a fost întâmpinat de omologul său, Habib Bourguiba jr. și de toți membrii MAE tunisian, fiind prezenți și mai mulți șefi ai misiunilor diplomatice acreditați în statul nord-african. Spre surprinderea tuturor, un detașament al gărzii prezidențiale a prezentat onorul, acesta fiind un caz fără precedent în practica protocolară tunisiană care prevedea acest ceremonial doar pentru șefii de stat sau de guvern. La plecarea de la aeroport către reședință protocolul a fost din nou încălcat, convoiul de mașini ale oficialilor români fiind escortat de un detașament de motocicliști și de un ofițer superior de poliție, acest obicei fiind folosit tot pentru șefii de stat și de guvern.[41]

---

[35] *Ibidem,* f. 12.
[36] *Ibidem,* f. 54
[37] *Ibidem,* f. 55.
[38] *Ibidem,* f. 62.
[39] *Ibidem,* ff. 77-78.
[40] Scânteia, an XXXVIII, nr. 7923, 21 decembrie 1968, p. 5.
[41] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita în Tunisia a tov. Corneliu Mănescu* (Problema 220/ an 1968/ Tunisia 4), f. 196. Ținând cont de faptul că Ministrul de Externe tunisian era fiul cel mare al președintelui, nu credem că i-a fost foarte greu să-l convingă pe tatăl său să încalce protocolul și să-l primească pe Mănescu precum un adevărat lider. O altă explicație pentru primirea prezidențială de care a beneficiat ministrul român de externe ar fi

Acest eveniment a fost prezentat pe larg în presa tunisiană, atât cea de limbă franceză cât și cea de limbă arabă, iar televiziunea a prezentat imagini de la momentul sosirii delegației române pe aeroport. În seara aceleiași zile, Habib Bourguiba jr. a organizat un dineu oficial în onoarea oaspeților români, la care au participat mai mulți membri ai guvernului tunisian dar și ambasadorii Italiei, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

În cea de-a doua zi a vizitei, delegația română a vizitat mai multe obiective culturale și turistice din Nabeel și Hammamet, fiind întâmpinată și condusă de primarii celor două localități, dar și de mai mulți oficiali din cadrul Ministerului Culturii.

A treia zi a vizitei a fost cea mai încărcată, aceasta fiind dedicată convorbirilor cu oficialii tunisieni. Prima dată, Mănescu s-a întâlnit cu Ministrul Economiei, Ahmed ben Salah. Principalul subiect de discuții a fost legat de cooperarea economică dintre cele două țări. Oficialul tunisian i-a adus la cunoștință ministrului român faptul că realizarea prevederilor acordului comercial dintre cele două țări întâmpina dificultăți din cauza prețurilor ridicate solicitate de partea română pentru anumite produse, în special pentru echipamentul minier și cercetările geologice. Ben Salah mai afirma că oferta altor state pentru aceleași produse și servicii avea un preț mult mai mic însă aștepta ca partea română să facă o ofertă mai avantajoasă pentru statul tunisian. Cei doi au mai discutat despre oferta RSR de a construi o fabrică de tractoare în Tunisia, livrarea de echipament de telecomandă pentru un nod feroviar de la Tunis și extinderea cooperării în domeniul petrolier.[42]

Apoi, delegația română a avut întrevederi cu oficiali ai MAE tunisian, cu președintele Adunării Naționale Tunisiene și cu președintele țării, Habib Bourguiba. La aceasta din urmă au fost prezenți mai mulți membri ai guvernului tunisian, cei mai importanți fiind Habib Bourguiba jr., ministrul de externe, și ministrul economiei, Ahmed ben Salah. La începutul convorbirilor, Mănescu i-a transmis liderului tunisian un mesaj verbal din partea lui Nicolae Ceaușescu. După aceea, cei doi au discutat despre relațiile româno-tunisiene, Bourguiba amintind despre vizita efectuată în România în luna iulie a aceluiași an și despre discuțiile cu liderii români, considerând că relațiile create între conducătorii cele două state reprezentau un factor important al relațiilor bilaterale dintre acestea și o garanție a dezvoltării lor ulterioare. Bourguiba a mai afirmat că țara sa era interesată să mențină și să dezvolte colaborarea cu România în cât mai multe domenii.[43]

Tot atunci a fost semnat și Acordul româno-tunisian privind regimul vizelor între cele două țări, iar seara Corneliu Mănescu a oferit un dineu în onoarea omologului său, Habib Bourguiba jr.

În aceeași zi, soția lui Mănescu a avut un program separat, ea vizitând sediul Uniunii Naționale a Femeilor Tunisiene, un orfelinat și o expoziție de artizanat și a fost primită de soția președintelui Bourguiba.[44]

În zilele de 24 și 25 decembrie 1968 delegația română a părăsit capitala Tunis și a vizitat unele obiective economice, culturale și turistice din mai multe regiuni și orașe de pe teritoriul statului nord-african. Pe durata călătoriei, oficialii români au fost însoțiți de Habib Bourguiba jr. și soția acestuia și au avut întrevederi cu mai multe oficialități locale. Deplasările lui Corneliu Mănescu și ale celorlalți oaspeți au fost monitorizate permanent de o echipă a presei, cinematografiei și radioteleviziunii tunisiene care a realizat mai multe poze și reportaje pentru informarea asupra vizitei.[45] Manifestările din timpul acestor evenimente l-au impresionat pe

faptul că în perioada 19 septembrie 1967-23 septembrie 1968 el fusese Președintele Adunării Generale a ONU, deci teoretic el ocupase funcția de președinte.

[42] *Ibidem,* ff. 200-201.

[43] *Ibidem,* f. 226.

[44] Scânteia, an XXXVIII, nr. 7926, 24 decembrie 1968, p.6.

[45] AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Vizita în Tunisia a tov. Corneliu Mănescu* (Problema 220/ an 1968/ Tunisia 4), f. 233.

Mănescu, acesta afirmând în raportul asupra vizitei că: „ *Nivelul şi atmosfera manifestărilor protocolare, organizate de partea tunisiană, au demonstrat stima şi încrederea conducerii tunisiene în conducerea de partid şi de stat a RSR precum şi aprecierea faţă de politica externă a ţării noastre.*”[46]

În data de 26 decembrie 1968 delegația română s-a întors la Tunis, iar în ziua următoare a părăsit teritoriul statului nord-african. Tot atunci, în presă a fost publicat și comunicatul comun al vizitei, în care se realiza o retrospectivă a subiectelor discutate de ministrul român de externe cu omologul său tunisian și cu președintele statului nord-african. Astfel, se încerca să se demonstreze poziția comună a celor două țări față de diferitele evenimente de pe scena internațională cum ar fi situația din Orientul Mijlociu, cea din Vietnam și lupta împotriva colonialismului a popoarelor africane.[47]

La plecarea de pe aeroport delegația română a fost însoțită de Habib Bourguiba jr. și de Taieb Slim, reprezentantul personal al președintelui statului nord-african. Tot atunci , Mănescu a făcut și o scurtă declarație la solicitarea ziariștilor tunisieni, vorbind despre vizită și relațiile dintre cele două țări. În acest sens el afirma că: „ *Această vizită ne-a oferit prilejul să apreciem eforturile guvernului Republicii Tunisiene îndreptate spre crearea şi dezvoltarea unui climat de pace şi colaborare internaţională. Convorbirea avută cu preşedintele tunisian, Habib Bourguiba, precum şi cu alte distinse personalităţi tunisiene asupra relaţiilor bilaterale şi a principalelor probleme internaţionale, comunicatul comun adoptat cu ocazia vizitei au evidenţiat dorinţa comună de dezvoltare a cooperării în mai multe domenii, legăturile prieteneşti dintre cele două popoare, hotărârea de a acţiona în continuare pentru asigurarea păcii în lume, pe baza principiilor independenţei şi suveranităţii naţionale.*”[48]

În seara zilei de 27 decembrie delegația condusă de Corneliu Mănescu s-a înapoiat la București, fiind întâmpinată de mai mulți funcționari din cadrul MAE dar și de ambasadorul Italiei în RSR.

BIBLIOGRAPHY

I. Documente

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Dosare Speciale, dosare:

a. *Vizita în Algeria a tov. Ministru C. Mănescu* (Problema 220/an 1968/Algeria 2), volumele I și II.

b. *Vizita tov. ministru C. Mănescu în Maroc 25-29 iunie 1968* (Problema 220/ an 1968/ Maroc 2), volumele I, II, III și IV.

c. *Vizita în Tunisia a tov. Corneliu Mănescu* (Problema 220/ an 1968/ Tunisia 4).

II. Presă

1. *România Liberă* (numere din anul 1968).
2. *Scânteia* (numere din anul 1968).

[46] *Ibidem.*
[47] Scânteia, an XXXVIII, nr. 7930, 28 decembrie 1968, p. 12.
[48] *Ibidem.*

THE MEMOIR OF A ROMANIAN OFFICER ABOUT HIS CAPTIVITY DURING THE FIRST WORLD WAR

Cristian-Iulian Ceacîru
Museographer, PhD, Oltenia Museum Craiova

Abstract: This article presents a Romanian officer's detailed memoir of his captivity in Austria-Hungary and Germany. Reserve Lieutenant Toma Ioniță, from the 18th Gorj Regiment, was taken prisoner during the offensive carried out by the armies of the Central Powers in Romania at the end of 1916. He then knew the bitter fate of the Romanian prisoners, enduring all kinds of privations and humiliations. The document illustrates as well as possible what life was like for a Romanian prisoner of war during the First World War.

Keywords: WWI, prisonier of war, Austro-Hungary, Germany, POW camp.

Eveniment de o anvergură imensă Primul Război Mondial a schimbat pentru totdeauna, radical, cursul vieții a zeci, dacă nu sute de milioane de oameni. În sângeroasa încleștare și-au pierdut viețile sau au fost răniți atât combatanți cât și civili. Milioane de oameni din ambele tabere au fost luați prizonieri, cel mai adesea trăind cu traume profunde după experiența nefastă a prizonieratului.

În urma campaniei dezastruoase a armatei române de la sfârșitul anului 1916, beneficiind de o dotare cu armament și o experiență de luptă mult superioară, trupele Puterilor Centrale au luat numeroși prizonieri dintre români[1]. Nu se poate preciza exact câți soldați români au fost prizonieri de război în timpul primei conflagrații mondiale. În cadrul unei interpelări care a avut loc în Parlamentul român în perioada interbelică s-a avansat cifra de

[1] Pe tema prizonierilor de război români din Primul Război Mondial există în istoriografia românească o bogată bibliografie, numeroase lucrări memorialistice apărând chiar după încheierea conflagrației mondiale, la acestea adăugându-se ulterior lucrări științifice dedicate subiectului. Dintre volumele cele mai relevante care abordează domeniul sunt de amintit: Arhibald, *Cimitirul prizonierilor români. Impresii din timpul războiului. Note de om necăjit*, București, Poporul S.S., 1921; Petre C. Mihail, *14 luni captiv în Ungaria la Osstffyasszonyfa*, Craiova, 1919; C. Vlădescu, *Bulgarii. Memoriile unui ofițer român fost prizonier în Bulgaria*, București, Tipografia „Universul", 1926; N. Tătăranu, *Acum un sfert de veac. Amintiri din război*, București, Editura Cartea Românească, 1940; Nicolae Stavrache-Cerna, *Adevăruri din campania 1916-1918*, vol. 1, *1. Cu Reg. 1 Vânători Reg. Ferdinand I, 1 Iulie 1915 - 1 Aprilie 1916, 2. Cu Regimentul Rovine 26 Infanterie, 15 Aprilie - 8 Septembrie 1916, 3. Cu Brig. I Mixtă, din Grupul Cerna, 9 Sept. - 23 Noembrie 1916*, Craiova, Tipografia „Speranța", 1937, vol. 2, *Captivitatea în Ungaria dela 23 Noembrie 1916 la 24 Decembrie 1916 și în Germania dela 26 Decembrie 1916 la 19 Martie 1918*, 1939, Craiova, Tipografia „Speranța", 1937; Luchian Deaconu, Otilia Gherghe, *Ofițeri români prizonieri de război, 1916-1918. Mărturii zguduitoare*, Craiova, Editura Sitech, 2012; George Topârceanu, *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate). Memorii de război (în patru ediții, în anii 1918,1920, 1936, 2014);* Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. I-II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989 (a doua ediție după cea din 1922-1923); Jean Nouzille, *Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia-Lorena, 1917-1918*, București, Editura Semne '94; Jean Nouzille, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I-III, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2006.

230.000 de prizonieri români[2]. Dintre aceștia, conform unei alte surse istorice, numai în Germania ar fi existat 148.000 de captive români[3].

Cei mai mulți soldați români au căzut în prizonierat în ultima parte a anului 1916, în urma ofensivei victorioase a armatelor Puterilor Centrale, care, în ciuda opoziției îndârjite a trupelor române, au reușit să treacă de bariera Carpaților. Într-o primă bătălie de la defileul Jiului, românii au reușit să respingă inamicul, la finalul lunii octombrie 1916. Însă, în final ,dotarea superioară a acestuia și-a spus cuvântul, trupele germane și austro-ungare invadând Oltenia, după ce provocaseră pierderi foarte mari românilor[4].

În acest context a picat în captivitate locotenentul în rezervă Toma Ioniță, comandantul companiei 16 din Regimentul 18 Gorj[5]. Acesta a fost luat prizonier de către soldații unui batalion german de avangardă, fiind tratat cu brutalitate de un sublocotenent și amenințat cu arma pentru a spune componența forțelor românești de pe linia frontului. În plus soldații germani au început să insulte ofițerul român a cărui plângere, adresata unui ofițer german, a rămas fără nici un rezultat.

În a doua zi de captivitate sublocotenentul Toma Ioniță a fost închis într-o biserică la Peșteana, alături de alți soldați, printre care și ordonanța sa care l-a informat că germanii i-au luat o serie de bunuri care îi fuseseră încredințate (rufărie, o pereche de cizme, binoclu)[6]. De la Peșteana prizonierii români au fost duși, pe jos și fără a li se da nimic de mâncare, la Târgu Jiu și apoi la Bumbești, în această din urmă localitate fiind ținuți timp de două zile. Nici aici nu au primit nimic de mâncare fiind nevoiți să se hrănească cu „*porumb fiert și cu dovleac”*[7]. Ulterior au fost duși, tot pe jos până la Petroșani de unde au fost îmbarcați spre Sibiu într-un tren care

---

[2] Petrișor Florea, Iulian Stelea Botoghină, *Chestiunea prizonierilor de război: Interpelări în Parlamentul României în 1920,* în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an V, nr. 1 (17), 2002, p. 37.

[3] Mihai-Octavian Groza, *Romanian prisoners in German and Austro-Hungarian camps (1916-1918) – Aspects of captivity reflected in the collective memory* în „Die unbenkannte Front. Der Erste Weltkrieg in Rumänien”, Campus Verlag, Frankfurt/New York, 2018, pp. 464-465.

[4] De exemplu Divizia I română fusese redusă la doar 1800 de oameni, în timp de în rândurile Diviziei 17 nu se mai aflau decât 1700 de soldați. La 17 noiembrie 1916 apărarea românească de pe Jiu a intrat în colaps, nemaifiind posibilă o rezistență organizată. (Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Meteor Press, 2014, p. 150).

[5] Sub denumirea de *Regimentul 18 Gorj*, a fost înființat la data de 15.04.1880 cuprinzând, din punct de vedere teritorial și al recrutării ostașilor județul Gorj. În anul 1891 denumirea i-a fost schimbată în *Regimentul Gorj mr. 18*, în 1929 căpătând și supranumele de *Tudor Vladimirescu*. A fost desființat în 1951 prin schimbarea denumirii în *Regimentul 173 Infanterie,* fiind dislocat în localitatea Sacalâz-Timișoara (Mihai Chiriță (coord.), *Ghidul arhivelor militare române*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p.273).

[6] Atitudinea militarilor germani față de ofițerul român, și mai ales faptul că i s-au luat bunurile personale, contravenea clar articolului patru al anexei al Convenției de Haga (1907) referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru: „ *Prisoners of war are in the power of the hostile Government, but not of the individuals or corps who capture them. They must be humanely treated. All their personal belongings, except arms, horses, and military papers, remain their property. (Prizonierii de război sunt deținuți de către guvernul inamic, și nu a persoanelor sau unităților care i-au capturat. Ei trebuie tratați omenește. Toate bunurile personale, cu excepția armelor, a cailor și a documentelor militare, rămân în proprietatea lor.) –* ***, *The Hague Conventions and declarations of 1899 and 1907 accompanied by Tables of Signatures, Ratifications and Adhesions of the Various Powers*, New York, Oxford University Press, 1915, p. 108.

[7] Sublocotenentul Toma Ioniță se poate considera „norocos”, că a avut și acei porumbi fierți cu dovleci la dispoziție drept hrană. În multe evocări memorialistice ale foștilor prizonieri români din prima conflagrație mondială se subliniază faptul că, după capturare nu li s-a dat absolut nimic de mâncare. Zguduitoare este relatarea doctorului craiovean Petre C. Mihail, referitoare la soldații din Grupul Cerna, care timp de mai multe zile nu au fost hrăniți absolut deloc : *„ ..soseau și soldații noștri, care veneau de zece zile pe drum, într-o stare de neînchipuit. Au îndurat chinul foamei din primele ceasuri*.[...] *În prima zi de nemâncare simțeau un gol pe care-l mai puteau înșela cu apa; a doua zi simțeau senzația de arsură și de torsiune în zona stomacului. A treia zi căzuți grămadă unul peste altul în prada celor mai violente crampe și convulsiuni intestinale, scoteau țipete înăbușite, de suferință atroce; unii s'au aruncat în Dunăre în delirul foamei, iar alții cereau cu disperare mâncare”*. (Petre C. Mihail, *14 luni captiv în Ungaria la Ostffvasszonvfa*, Craiova, Editura Ramuri, 1919, pp. 7-8).

nu avea geamuri[8]. De abia la Hațeg au reușit ofițerii români să ia o masă decentă pentru care însă au trebuit să plătească „*grozav de scump”*.

Ajunși la Sibiu, unde au stat două zile, prizonierii români au fost deținuți în cazarma unei unități de cavalerie. De aici au fost trimiși în orașul Debrețin unde au intrat în carantină și li s-au luat uniformele primind în schimb haine de simpli soldați. Din Debrețin, trista epopeea a sublocotenentului Toma Ioniță a continuat cu internarea în lagărul de la Soproniek[9]. Un mare avantaj pentru prizonierii români din respectivul lagăr a fost acela că era comandat de un ofițer român de origine, maiorul Florian Dumitru[10]. Deși tratamentul prizonierilor a fost unul omenesc, acești s-au confruntat cu eterna problemă a hranei insuficiente, caracteristică lagărelor Puterilor Centrale[11].

De la Soproniek, pe 24 decembrie 1916, sublocotenentul român a fost dus în lagărul de pe insula Dänholm[12], unde condițiile de viață erau precare. Dacă în precedentul lagăr avusese un adăpost împotriva intemperiilor vremii, aici a fost repartizat să stea într-o *„baracă de blane printre crăpăturile cărora intra zăpada în voie bună”*[13].

---

[8] În mai multe evocări memorialistice este menționat acest aspect, al trenurilor cu care erau transportați prizonierii, trenuri fără geamuri sau în cel mai bun caz, sparte.

[9] Actualmente localitatea Neckenmarkt, situată în partea de est a Austriei. În memoriile unui fost prizonier român lagărul respectiv este descris în modul următor: *„Lagărul acesta prezintă un aspect artistic. Ca un amfiteatru se desfășoară tabăra pe o înălțime cu frumoase perspective. O întocmire măiastră: aliniere fără greș, ronduri de flori împrejmuite cu iarbă, alei de nisip, chioșcuri, aparate de gimnastică, biserică, teatru, poștă, canalizare.* [...] *Baraca în care suntem repartizați , e curată și are cămăruțe de câte două paturi.* (I. Gr. Oprișan, *21 de luni pe căile robiei. Săghișoara – Cluj – Osstffiassonyfa – Șopronnyek – Dänholm - Ströhen Moor – Dänholm - Helmstedt*, București, Tipografia „LUPTA” N. Stroilă, 1920, p. 27.

[10] Maiorul Florian Dumitru era invalid de război în urma luptelor duse în Serbia. Interesant este faptul că avea un frate ofițer în armata română. În calitatea sa de comandant al lagărului s-a purtat cu multă omenie cu prizonierii de război, îndeosebi cu cei români (Nicolae Defleury, *Divizia de la Cerna. De pe front în captivitate. 1916-1918*, Craiova, Editura Ramuri, 1940, pp. 150-151).

[11] În privința alimentației, situația din lagărul de la Soproniek era următoarea: *„Primea și pâinea: 180 de fiecare, pentru toată ziua!... Și dacă ar fi fost bună, mai mergea. Era însă o pâine special fabricată din paie de grâu tocate mărunt și amestecate cu făină de secară. Avea coloarea vânătă, era moale, foarte lipicioasă și plină de apă. După câteva ore se întărea și devenea foarte sfărâmicioasă. Numai la o foame strașnică se putea mânca așa ceva. Noi o aveam pe atunci! Am avut-o mai ales în primele luni de captivitate, până când stomacul s'a obișnuit încet, încet cu regimul de înfometare.* [...] *În sfârșit, după experiențe nereușite și lungi conciliabule, s'a stabilit următorul „menu” pe o perioadă de timp nelimitată.*
Dimineața: ceaiul (apă caldă, colorată și puțin îndulcită)
La amiaz: ciorbă de fasole și iahnie de cartofi.
Seara: ciorbă de cartofi și iahnie de fasole.
Pâinea (180 gr.) se distribuia dimineața. Fiecare își doza porția după plac (sau mai bine după foame) și venea cu ea la mese, dacă reușea s'o legumească pentru toată ziua. Operațiunea aceasta a fost o chinuitoare problemă ... stomacală, - pentru noi românii cari suntem deprinși să mâncăm pâine multă și bună„. (Nic. Defleury, *op. cit., pp. 101-102).*

[12] Dänholm este un ansamblu de două insule: Micul Dänholm și Marele Dänholm, situate în strâmtoarea dintre orașul de coastă Stralsund și insula Rügen. Astăzi, insula este legată atât de Stralsund cât și de insula Rügen de un pod. În timpul Primului Război Mondial, accesul pe Dänholm era posibil numai cu ajutorul feribotului. Încă din 1850, Dänholm a fost o importanta bază navală a marinei germane. În timpul Primului Război Mondial, în cele două lagăre din Dänholm, alături de români au mai fost prizonieri ruși și englezi. (https://www.thedanishscheme.co.uk/Articles/While%20the%20kettle%20boils%20part%201.pdf, accesat la data de 20.02.2023)

[13] Conform unei alte mărturii, condițiile de trai din barăcile lagărului Dänholm erau următoarele: *„Lagărul e împărțit în două. Dänholmul mare și Dänholmul mic. Suntem repartizați în carantina celui dintâi. Stăm bine! Câte 3 deacurmezișul într'un pat Paturi puține - iar noi berechet! Unii moțăim pe scaune, alții pe mese Și cei mai mulți pe sfânta scândură. E o jale de robie antică!*
*Bărăci de lemn, prost rânduite! Vedem stelele printre scândurile pereților. Vuește surd Marea Baltică în coastele noastre, și vântul sueră a pustiu, printre brazi, prin pereți și prin inimi. Lagăr de mușt*ru.„(I. Gr. Oprișan, *op. cit.*, p. 46).

În martie 1917, ofițerul român a fost mutat în lagărul de represalii de la Strohen-Moher, în apropiere de orașul Hanovra. În sistemul german al lagărelor de prizonieri din Primul Război Mondial, lagărele de represalii aveau condițiile de trai cele mai dure pentru captivi. Scopul acestor lagăre era acela de ai pedepsi pe prizonierii care încercaseră să evadeze sau, să pună presiune pe guvernele statelor inamice pentru a îmbunătăți condițiile de detenție ale prizonierilor germani. În memoriul său, sublocotenentul Ioniță menționează că nu știe din ce cauză a fost mutat în respectivul lagăr, deci este exclusă o eventuală tentativă de evadare a sa.

Lagărul de la Strohen-Moher, asemenea altor lagăre de represalii, era situat pe un teren mocirlos, iar barăcile erau pline de umezeală[14]. Ca atare nu este de mirat că în cele șapte săptămâni cât a fost deținut în acest loc, ofițerul român s-a îmbolnăvit de reumatism. Starea prizonierilor sub influența factorilor de mediu, a alimentației insuficiente și, în plus a brutalității deosebite a gardienilor a devenit una deplorabilă. Mulți dintre ei, așa cum menționează autorul memoriului, erau atât de extenuați încât *,, numai puteau sta în picioare, iar la apel trebuia să stea pe scaun,,*.

După mai multe săptămâni de chin, sublocotenentul Ioniță a fost mutat în lagărul de la Krefeld unde a fost tratat mult mai bine, din toate punctele de vedere, după cum susține. În memoriu nu menționează data la care a fost eliberat din captivitate. În finalul documentului menționează pierderile materiale pe care le-a suferit, fără a mai face alte aprecieri asupra prizonieratului.

Memoriul sublocotenentului Toma Ioniță reprezintă încă o mărturie referitoare la soarta crudă a prizonierilor români din Primul Război Mondial. Rata mortalității printre aceștia a fost una din cele mai mari, comparativ cu prizonierii aparținând altor țări, aflați în lagărele Puterilor Centrale. Din păcate, ororile trăite de prizonierii de război, indiferent de națiа lor, s-au repetat la o scară mult mai mare și la un nivel de sălbăticie de neimaginat în cursul celei de-a doua conflagrații mondiale.

Anexa 1[15]

Memoriul
Locot. de rezervă Toma Ioniță din Reg 18 Gorj
Comandantul Comp. 16 –

fost
prizonier în Austro-Ungaria și Germania

Căzut prizonier în seara de 4 Noiembrie 1916 în satul Răşina Jud. Gorj, am fost tratat brutal de către soldații germani cari formau avantgarda batalionului German, amenințat cu revolverul la frunte de un sublocotenent ca să spun ce forțe sunt în fața lor. - Dus apoi în casa învățătorului din Peșteana – din cari toate lucrurile s'au aruncat în curte – am stat în aceiași cameră cu soldații cari făceau de pază în urma germanilor. Nepermițâmidu-se ca să mă dezbrac spre a mă usca de udeala din timpul zilei am stat toată noaptea de veghe, suferind toate insultele, ce se adresau neamului nostru de către soldații germani. Am raportat oficerului

[14] Condițiile de locuit în lagărul Strohen-Moher:*,,Ne face strigarea, ne orânduește în bărăci. Intrăm înăuntru, câte 7 într'o ,,stubă,,* (baracă). *7 paturi cu fisa* (?!!) *și numărul fiecăruia, 7 dulăpioare în perete cum sunt cutiile de poștă. De tavan spânzură o lampă cu gaz, ca la un han sărac. Masa pare a fi adusă la vr'o cârciumă lăturalnică după ce au schilodit-o cheflii unei nopți lungi. Avem și câte un scăunaș mic, așa cum e la orice colibă de creștin. După ușă – trei doniți de tablă cu apă urâtă, ruginie, care pare a spune dinainte că nici nu-i nevoie să fie bună, curată, - neavând după ce o bea.,,* (. Gr. Oprișan, *op. cit.*, pp. 66-67)

[15] S-a respectat întocmai ortografia textului din document.

german despre aceasta, mi'a promis că a ordonat soldaților să înceteze cu insultele, dar ordinul n'a avut nici un efect.

La ziuă sunt dus în biserica de la Peșteana[16] unde erau închiși soldații prizonieri. Aci găsesc pe ordonanța mea care'mi raportează că fiind luat de nemți în aceiași noapte, i-a luat rufăria mea ce o avea asupra lui în sac, una pereche cizme noi și binoclul.

De la Peșteana în ziua de 5 Nbrie suntem duși pe jos către Târgu-Jiu, drum pe care'l facem până la 11 noaptea când suntem băgați în cazarmele artileriei și băgați la manej la un loc cu soldații, fără a ni se da de mâncare. –

Dimineață suntem porniți pe jos către Bumbești iar și fără a ni se da ceva mâncare și facem drumul până la ora 5 seara.-

Aici suntem băgați 17 oficeri într'o cameră a casei unui țăran fără să ni se dea mâncare. Cerem oficerului de la etapă să ni se procure mâncare chiar cu banii noștri, dar ni s'a respins „să cereți lui I. Brăteanu". Cu un Feldbwel[17] mai de inimă aranjăm ca să cumpărăm un purcel din sat, dacă un om al nostru care găsește purcelul și îl plătește, dar fiind adus la etapă ni se confiscă și în schimb ni se dă puțină carne de vacă.

În Bumbești stăm 2 zile, în care timp nu am primit nimic. Ne-am hrănit cu porumb fert și cu dovleac, iar după aceasta am pornit tot pe jos către Petroșani, dânduni-se dimineața la plecare câte o feliuță de pâine. -

Ajunși la Petroșani, suntem introduși de către un sulocot. ungur într'o cămară puțin încălzită din localul gării, dar comandantul gărzei - care era german dă ordin să fim scoși afară unde așteptăm până la ora 3 noaptea când s'a format trenul. Am fost plasați într'un vagon de cl. III[a] fără nici un geam și astfel nemâncați plecăm în direcția Hațeg unde ajungem a doua zi la oara 9. Aici stăm în grădina publică împreună cu soldații și cu foarte mare greutate ni se permite să mâncăm sub paza santinelelor, plătind grozav de scump și prinzânduni-se (?!) *suta de lei în 70 Kr. Aici am stat până a doua zi într-o cameră cu paie pe jos a școalei Comunității Române, fără să se îngrijească cineva de întreținerea noastră.*

A doua zi plecăm iar și nemâncați și ne ducem la o gară din apropiere, unde așteptăm până la 11 sara când se face tren către Sibiu. La Pisky[18] suntem opriți să ni se dea hrană. Suntem duși la bucătăriile trupei unde ni se dă câte o ceașcă de cafea fără zahăr; apoi am continuat drumul sub paza santinelelor cari în batjocură cântau cântece naționale românești.

Ajunși la Sibiu suntem purtați de la Komandatura austriacă la cea germană și de aici înapoi iarăși, spre a fi expuși privirilor tuturor și apoi suntem plasați în cazarma cavaleriei unde bucătarul ungur venea cu câte un cazan cu fiertură pe care'l trântea cu mult dispreț față de noi. Am sta aici trei zile ș'apoi am fost expediați către Debrețin unde urma să facem carantina. Am fost îmbăiați, schimbânduni-se rufele, după ce ni s'a luat flanele și rufele noastre, dânduni-se în schimb câte o cămașă și ismană de trupă, aici ni s'au făcut injecții de către un medic care nu mai înceta cu insultele la adresa românilor, iar după 5 zile am fost porniți către lagărul de la Soproniek. Aici era comandant un maior român Florian din armata ungară, am fost binișor tratați dar cu mâncare insuficientă.

De aici prizonierii prinși de germani – din care făceam parte și eu – suntem porniți în ziua de 24 Decembrie în Germania în vagoane fără geamuri și fără foc și fără mâncare; ajunși la Stralsund am fost debarcați pe insula Dänholm și vârâți în carantină unde am fost hrăniți numai cu terci și morcovi ferți. După 6 zile am fost trecuți în lagărul mare unde aveam fiecare pat, dar nici odată n'am avut mâncare suficientă. Am stat 19 inși într'o baracă de blane printre crăpăturile cărora intra zăpada în voie bună și nu de puține ori dimineața scoteam zăpada afară dupe păturile cu care ne acopeream.

[16] Localitate din județul Gorj.
[17] Sergent (în limba germană)
[18] Localitate neidentificată.

Pentru care motive nu știu – în luna Martie 917 am fost mutat în lagărul de represalii de la Strohen-Moher – Hanovra, instalat într-un teren mocirlos, în bărăci umede și pline de miros de baltă, avînd la nivelul terenului numeroase găuri pentru uscarea pământului prin ventilație, dormind pe paturi de fier fără saltele, unde am și contractat reumatismul.

Regimul acesta a durat 7 săptămâni, în care timp toții oficerii au ajuns așa de extenuați în cât numai puteau sta în picioare, iar la apel trebuia să stea pe scaun. Mulți din ei cădeau în front și numai cu mare greutate erau [indescifrabil în text] *în veață.*

Aici oficerii și mai ales Comandantul lagărului se purta în mod foarte brutal cu noi. –

La 11 Mai am fost mutați în lagărul Krefeld unde sub toate rapoartele am avut un trai mai omenos, dar cu foarte puțină mâncare.

Din cauza răului tratament, am rămas cu debilitate generală.

Ca perderi materiale am următoarele: Uniforma complectă compusă din manta, tunică, pantaloni, chipiu, una pereche cizme, 2 per bocanci, lucruri pe care le aveam în păstrare în Târgu-Jiu în casa camaradului Căpit. Sterescu care mi-au fost luate de Germani la invazie.

Sălcuța 1918 Decembrie 14

Locot. de Rezervă
ss indescifrabil

BIBLIOGRAPHY

SJAN Dolj, Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ, Dosar 217/1919, ff. 4-5.

***, *The Hague Conventions and declarations of 1899 and 1907 accompanied by Tables of Signatures, Ratifications and Adhesions of the Various Powers*, New York, Oxford University Press, 1915.

Chiriță, Mihai (coord.), *Ghidul arhivelor militare române*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010.

Defleury, Nicolae, *Divizia de la Cerna. De pe front în captivitate. 1916-1918*, Craiova, Editura Ramuri, 1940

Florea, Petrișor, Boțoghină, Iulian Stelea, *Chestiunea prizonierilor de război: Interpelări în Parlamentul României în 1920*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", an V, nr. 1 (17), 2002.

Groza, Mihai-Octavian, *Romanian prisoners in German and Austro-Hungarian camps (1916-1918) – Aspects of captivity reflected in the collective memory* în „Die unbenkannte Front. Der Erste Weltkrieg in Rumänien", Campus Verlag, Frankfurt/New York, 2018.

Mihail, Petre C., *14 luni captiv în Ungaria la Ostffvasszonvfa*, Craiova, Editura Ramuri, 1919.

Oprișan I. Gr., *21 de luni pe căile robiei. Săghișoara – Cluj – Osstffiassonyfa – Șopronnyek – Dänholm - Ströhen Moor – Dänholm - Helmstedt*, București, Tipografia „LUPTA" N. Stroilă, 1920.

Torrey , Glenn E., *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Meteor Press, 2014.

https://www.thedanishscheme.co.uk/Articles/While%20the%20kettle%20boils%20part%201.pdf.

HISTORY PAGES FROM THE LIFE OF THE CHURCH AND SCHOOL OF THE ELINE COMMUNITY IN TULCEA

Florentina Trif
PhD, „Gavrilă Simion" Institute of Eco-Museal Research, Tulcea

Abstract: The deepening of the study of the documents related to the life of the Church of the Annunciation in Tulcea and the School of the Hellenic Community in Tulcea within this study, helped us to understand the involvement of the Greek Community in expanding the necessary actions to protect the cultural heritage built by it over time in the land Nordic – Dobrogean.

Keywords: Cultural heritage, The Church of The Annunciation in Tulcea, Hellenic Community in Tulcea.

1.1. Începuturile Comunității Elene autoarea construirii Bisericii „Buna Vestire" din Tulcea

Comunitatea Elenă, ca etnie, s-a integrat destul de rapid în viața socială tulceană, cu tot ceea ce presupune ea. În acest context, de-a lungul vremurilor, cetățeanul grec din Tulcea a devenit foarte activ, reușind să stimuleze, „energiile creatoare ale tuturor citadinilor, antrenând oameni și interese, concentrându-le interesului obștesc al urbei de pe malul Dunării"[1]. Familiile negustorilor și industriașilor eleni au contribuit semnificativ la dezvoltarea economică, socială și culturală a orașului până în preajma Primului Război Mondial și nu numai. Bunăoară, la 1856 călătorul francez G. Allard aflat în vizită în orașul-port Tulcea, afirma că este cel mai mare din această parte a Turciei, foarte frecventat și făcând un comerț intens, colonia comercială fiind formată din „ovreii polonezi, Grecii și Armenii; ea e destul de însemnată în Tulcea"[2]. După opt ani un alt călător, un renumit geolog K.F. Peters afirma despre Tulcea că avea o populație de 30.000 de locuitori „cei mai bogați sunt considerați Grecii, apoi bulgarii"[3]. În opinia istoricului Victor Baumann nu se exagerează deloc dacă se afirmă faptul că în prima jumătate a secolului al XX-lea istoria comunității elene se confundă cu istoria Tulcei.

Prin cercetările efectuate în arhiva bisericii aflăm, dintr-o adresă din 20 noiembrie 1931, că în anul 1854 a fost creată Comunitatea Elenă. Din acest document reiese faptul că de la data înființării sale, aceasta nu a plătit „nici o taxă" către Comună, pentru biserica și locuințele parohului și cântărețului, fiind socotite de la înființarea lor ca și chilii bisericești"[4]. Anul în care se înființează Comunitatea Elenă coincide cu ridicarea sfântului lăcaș de cult, biserica „Buna Vestire" din Tulcea. Prin urmare, istoria monumentului istoric, am putea spune că se identifică cu istoria comunității grecești.

În continuare, în același document, se menționa că abia din anul 1930 biserica greacă fusese impusă „la taxa de apă, gunoi, pompieri etc". Datorită crizei financiare din acele vremuri, comunitatea lua în considerare faptul că primăria timp de doi ani subvenționa săracii comunității cu câte 8.000 lei anual, sumă pe care aceasta socotind nevoile Comunei nu o foloseau, dată fiind situația o lăsau „în casa Primăriei… și Comunitatea noastră a oferit gratuit,

[1] Victor H. Baumann, *Prezența elenilor la Tulcea*, București, Editura XpressPrinting, 2005, p. 98.
[2] M.D. Ionescu, *Dobrogia în pragul veacului al XX-lea, Geografia matematică, Fisică, Politică, Economică și militară,* partea II, București, 1904, p. 414.
[3] *Ibidem*.
[4] Adresa din 20 noiembrie 1931, Fond Arhiva Biserica „Buna Vestire" Tulcea, Dosar/1932-1939, filă nenumerotată.

în mai multe rânduri, saloanele sale pentru Curtea de Juri, vă rugăm să binevoiți a lua în considerație dreptele noastre cereri scutindu-ne de plata impozitelor către Comună”[5]. De aici se desprinde faptul că în perioada interbelică și comunitatea elenă, ca de altfel întreaga populație a orașului Tulcea, se lupta să supraviețuiască în urma dezastrului provocat de război, trebuind să facă față crizei economice în care se afla întreaga lume.

Comunitatea Elenă a construit un edificiu, cam în aceeași perioadă în care fusese ridicat și turnul clopotniță al bisericii, denumit „Sala Elenă”[6], probabil în anul 1910 destinat unor manifestări culturale și nu numai. Ea a fost construită pe locul vechii clădiri în care a funcționat în vechime școala elenă și care a îndeplinit mai multe funcțiuni: școală, sediu eparhial și sală pentru întruniri, festivități, celebrele baluri grecești la care participau și românii și celelalte etnii[7]. Sala Elenă a avut un rol semnificativ în viața societății tulcene, înflorind ca un adevărat centru cultural. Ea a funcționat până în anul 1947 când a fost confiscată de către comuniști și retrocedată după 50 de ani în 1997[8], după reînființarea Comunității Elene din Tulcea.[9]

Așadar, edificiul cultural din curtea bisericii „Buna Vestire” ridicat la începutul secolului al XX-lea avea un caracter social-cultural, cu scopul educării tinerilor în spiritul tradițiilor elene. Cu timpul, însă, datorită implicării comunității grecești în viața socială a orașului, s-a transformat într-un veritabil centru cultural și social destinat tuturor cetățenilor Tulcei[10]. De altfel, după anul 1878, Biserica și școala au fost și în Tulcea principalele instituții în lupta pentru drepturi naționale[11]. În această clădire a funcționat și Gimnaziul grec până în anul 1931.

Mai târziu s-a transformat în sală de spectacole cu grădină de vară, cunoscut de către cetățenii orașului sub denumirea de „Cinematograful Elen”[12], devenit mai târziu Cinematograful „Popular.”[13]Sala cinematografului era spațioasă cuprinzând 350 de scaune, fiind prevăzută cu o scenă generoasă; la intrare prezenta un hol, casierie, instalații sanitare.[14]

[5]*Ibidem.*
[6] Daniel Petre, *Biserica Buna Vestire-Tulcea, File de cronică*, Iași, Editura Sf. Mina, 2014, p. 31.
[7] Lelia Postolache, *Bisericile orașului Tulcea și slujitorii lor,* Slobozia, Editura Metamorfosi, 2013, p. 30.
[8] Victor H. Baumann, *Prezența elenilor*…, p.115.
[9] Lelia Postolache, *op. cit.*, p. 30.
[10] Victor H. Baumann, *op.cit.*, p. 12.
[11] Andreea Atanasiu, „Dobrogea sub administrația otomană. Constanța și Tulcea- Studiu de caz”, în *Dobrogea: 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european.* (Valentin Ciorbea coord.), Constanța, Editura Ex Ponto, 2008, p. 129.
[12] FABBVT, Dosarul din anii 1933-1938,filă nenumerotată.
[13] ***Ghidul turistic al județului Tulcea*, Tulcea, 2011, p. 14.
[14] Constantin Găvenea, *Tulcea - imagini, oameni și amintiri de odinioară*, ediția a II-a, revizuită și completată, Tulcea, 2021, p. 105. (în curs de publicare).

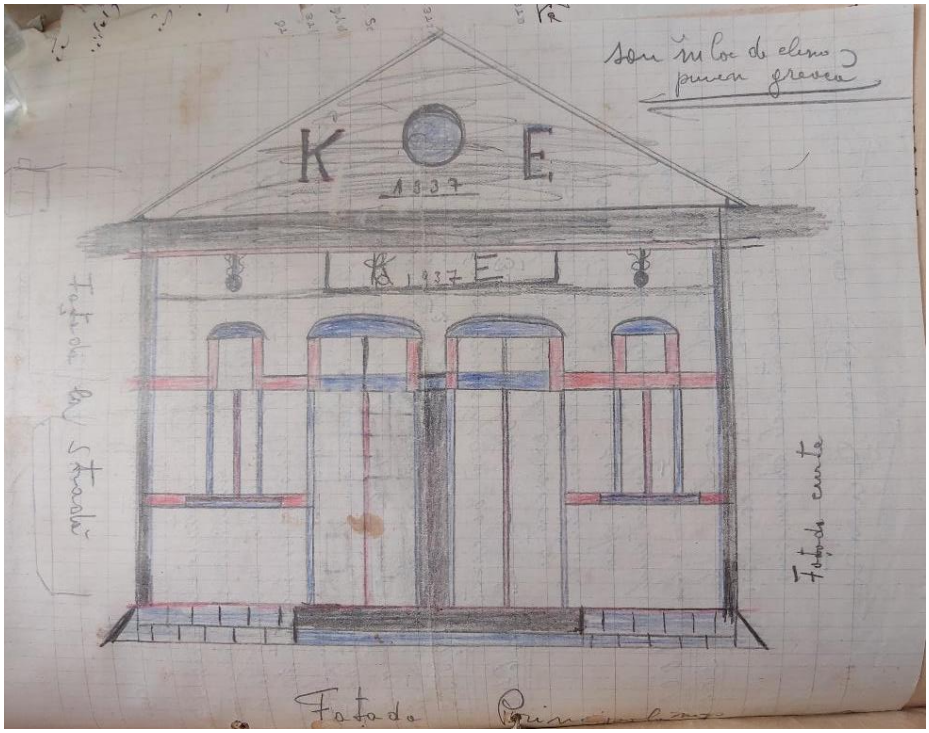

Fig. 7. O schiță a Sălii Comunității Elene realizată în anul 1937
(Sursa: FABBVT Dosar/1932-1939)

Din documentele bisericii aflăm că în data de 11 ianuarie anul 1933 a avut loc un incendiu ce a cuprins clădirea grecească. Astfel, în procesul verbal din 9 aprilie 1933, membrii Comunității Elene se întruneau în adunare generală, în urma convocării comitetului, luând cunoștință de negocierile comitetului cu o societate de Asigurare „Națională" din București, societate ce oferea despăgubiri pentru daunele cauzate la clădirea comunității, situată în Tulcea str. Buna Vestire, nr. 2, în valoare de 285.000 lei. Se aproba astfel înțelegerea stabilită între comitetul lor și Soc. de Asigurare „Națională" și, în acest sens, declarau:

> „că prin încasarea sumei de mai sus drept daune pe care ne-o oferă Soc. suntem mulțumiți și nu avem nici o altă pretenție de la mai sus zisă Soc. de Asigurare. Împuternicim, totodată, pe domnii, Patrocle F. Tsaquiris - președintele Comunității Elene și Gherasim Papadatos - secretar, ca să ceară și să încaseze suma de lei: 285.000- (două sute optzeci și cinci mii) de la Soc. de Asigurare «Națională» din București, sau de la orice altă bancă, unde eventual le-ar depune sus zisa Soc. de Asigurare și să semneze și să achite în numele și pentru contul «Comunității Elene» din Tulcea, în 9 aprilie 1933"[15].

Identificarea documentului mai sus amintit este importantă și pentru furnizarea unor informații cu privire la cine deținea președinția Comunității Elene în acea perioadă.

Un alt act inedit putem afirma este identificarea în arhiva bisericii a unui regulament de funcționare a Sălii Elene datat în 25 noiembrie 1935 prin care Comunitatea Elenă din Tulcea vota, prin consiliul său, următoarele prevederi:

1. Sala se punea la dispoziția persoanelor cunoscute de membrii Comunității stipulate de regulament și contra unei chirii convenite și a garanției de 500 lei pentru diverse manifestări cum ar fi: baluri, serate, ceaiuri dansante, nunți, botezuri, teatre.
2. Cererea de închiriere se adresa președintelui Consiliului cu cel puțin cinci zile înainte de data fixată în cerere. După primirea aprobării de către cel interesat se depunea la casierul Comunității în termen de 24 de ore chiria convenită și garanția de 500 lei.

[15] FABBVT, Dosar anii 1932-1939, filă nenumerotată.

3. Pagubele aduse clădirii se reţineau din garanţia depusă.

Orice gratuitate era exclusă la început, deoarece această sală fusese ridicată cu mari sacrificii, ea constituind singura sursă de venit a Comunităţii, cu care era întreţinută atât şcoala cât şi Biserica[16]. Cu timpul, însă, Comunitatea acordă şi gratuitate, când era vorba de organizarea unor manifestări culturale, precum şi în scopuri umanitare[17].

1.2. Şcoala Comunităţii Elene din Tulcea

Din fondul de arhivă al bisericii aflăm că Şcoala Comunităţii Elene din oraşul Tulcea, fiind una dintre şcolile cele mai vechi din Dobrogea, şi care fusese înfiinţată încă din timpul guvernării otomane, a funcţionat în Tulcea în propriul său local din curtea bisericii Comunităţii Greceşti.

Protopopul Niculescu în anul 1906 este de părere că fundamentele şcolii au fost puse de dascălii Marco Morosinis şi Christidis, în jurul anului 1856[18], cu doi ani mai târziu după ridicarea sfântului locaş de cult. Însă, Ion Georgescu întru-un articol din anul 1928 afirma că „grecii Morosinis şi Christidis organizează în 1886 o şcoală în felul celei bulgare, însă de scurtă durată”[19]. Înclinăm să credem că informaţia cea mai veridică în acest sens, este cea a protopopului Niculescu. În *Gazeta Transilvaniei*, nr. 244, 1905 era consemnat faptul că la rândul ei comunitatea elenă din Tulcea avea o şcoală primară de băieţi cu programă proprie care a funcţionat însă doar pe parcursul anului 1905[20]; între anii 1903-1904 cursurile la această şcoală erau predate în limba elenă şi română, fiind urmate de 49 de băieţi, iar directorul Şcolii era Miltiadis Dimopoulos”[21].

Însă această informaţie potrivit căreia şcoala primară din cadrul comunităţii elene ar fi funcţionat doar până în acest an se pare că nu este conformă cu realitatea deoarece documentele identificate în arhiva bisericii şi pe care le vom prezenta mai jos în cadrul acestui studiu dovedesc existenţa şcolii şi sub „guvernarea română”[22].

În anul 1880, erau înregistrate în judeţul Tulcea un număr de 128 de biserici dintre care două erau greceşti[23]. Una dintre ele este biserica „Buna Vestire” din Tulcea. În ceea ce priveşte şcolile de băieţi şi fete care funcţionau în judeţ, în anul 1888 avem informaţii că erau în număr de 39 şi se adăugau încă 5 şcoli de fete particulare sau confesionale, întreţinute din fondurile comunităţilor respective.[24]

Prin consultarea unor documente din cadrul arhivei bisericii „Buna Vestire” din Tulcea am constatat că atât biserica cât şi şcoala erau sprijinite şi finanţate de către Comunitatea Elenă. Aceasta avea asigurată o sursă importantă de venit prin închirierea Sălii Elene cu diferite ocazii.

---

[16] *Ibidem,* f.n.

[17] *Ibidem,* f.n.

[18] Prot. G.N. Niculescu, *Protopopiatul judeţului Tulcea. Dare de seamă alcătuită cu ocazia jubileului de 40 de ani de domnie a Majestăţii Sale Regelui Carol I al României*, Bucureşti, 1906, p. 84.

[19] Ion Georgescu, „Învăţământul public în Dobrogea”, în *Dobrogea Cinzeci de ani de vieaţă românească 1878-1928*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1928, p. 660.

[20] Autorizaţiunea Ministerului Instrucţiunii Publice cu nr. 25884/922, FABBVT, Dosar de corespondenţă 1925, 1926, 1927, 1928, nenumerotat.

[21] Apud Laurenţiu Mănăstireanu, „Aspecte ale educaţiei religioase a laicilor în Nordul Dobrogei (1878-1916)”, în *Îndrumător pastoral,* nr. 6, Tulcea, 2014, p. 435.

[22] Statistica învăţământului privat pe anul şcolar 1903-1904, Bucureşti, Editura Minerva, 1905, p. 34, apud Laurenţiu Mănăstireanu, *op. cit.,* p. 435.

[23] 1888, Tulcea. Raportul prefectului judeţului Tulcea privind situaţia judeţului pe anul 1888: administraţia comunelor, cultelor existente, instrucţia publică, serviciul sanitar, serviciul veterinar, agricultura, comerţul şi industria, serviciul poştal, construcţia drumurilor, construcţiile şi proprietăţile judeţului, arestul preventiv, Casa Creditului Agricol, veniturile şi cheltuielile comunelor, statistica populaţiei, apud Virgil Coman (coord.), *op. cit.,* 2013, p. 112.

[24] *Ibidem,* p. 113.

În urma unui recensământ pe naționalități realizat pentru cele 16 școli urbane care funcționau în Tulcea printre care și cea grecească, pe anul școlar 1911-1912, rezulta că aceasta din urmă avea înscriși un număr de 105 băieți și 72 de fete.[25]

Ea a continuat să fiinţeze și sub guvernarea română, conform autorizațiunii Ministerului Instrucțiunii Publice cu nr. 25884/922. Stă mărturie următoarea adresă către ministrul de atunci al Comunității Elene din Tulcea:

> „pentru a nu fi împiedicată în mersul ei regulat, referindu-ne și la intervențiunea legațiunii Elene din București către onor. Minister al Instrucțiunii Publice, cu adresa înregistrată la no. 31574 din 18 martie 1922 precum și a instrucțiunilor autorităților școlare regionale române, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a reînnoi Autorizarea de funcționare a acestei școli și pe viitor”[26].

În sprijinul acestei cereri, tot din documentele din arhiva bisericii aflăm că Școala Elenă din Tulcea funcționa având clase cu ciclul primar;

1. Limba de predare era cea română și cea elenă;
2. Programul de predare era cel al statului român;
3. Mobilierul școlii era în bună stare și suficient.

De asemenea, fondurile de funcționare ale școlii erau suficiente și proveneau din donațiilor membrilor comunității, veniturile imobilelor ei cât și din rezultatele serbărilor pe care comunitatea le organiza în timpul anului. Atât fondurile pentru întreținerea bisericii cât și a școlii erau administrate de Comitetul de conducere al Comunității.

Personalul Administrativ și didactic se compunea din domnii Harilaos Dascalapulos, director a limbii Elene; Domnișoara Evanghelini Dimitriu, suplinitoare; Domnul Brutus Cotov, institutor pensionar de stat pentru limba română.

Domnul H. Dascalopulos, institutor a limbii elene, era absolvent al școlii Patriarhale din Constantinopol (Megali tu ghenus scoli) și poseda autorizarea Inspectoratului Școlar Regional Galați No. 2015 din aprilie 1924. „Acestea fiind lămuririle și actele produse în spiritul cererei noastre, respectuos vă rugăm să binevoiți a ne da cuvenita autorizare de funcționare a școalei și pentru viitor. Binevoiți, vă rugăm, Dle Ministru, a primi asigurarea distinsei considerațiuni și stime ce vă păstrăm.”[27]

Școala Elenă cerea Ministerului Instrucțiunii, în anul 1926, reducerea taxelor școlare de examinare pentru studiile cl. I și II primară a elevilor, în număr de patru la acea dată, prezentați de Comitet și pregătiți conform programei analitice în vigoare de Domnul Brutus Cotovu, institutor pensionar de stat. Această cerere venea în condițiile în care Comunitatea Elenă era redusă, iar majoritatea elevilor erau lipsiți de fonduri, Comunitatea având ca obligație atât susținerea bisericii, cât și a școlii, plătind salariile personalului acestor instituții. Iată cum din acest document aflăm informații despre populația elenă din oraș, care era atât de implicată în viața socială, fiind „o populație de ordine, arătându-și de fiecare dată simpatia și bunăvoința sa către statul Român.”[28]

BIBLIOGRAPHY

Surse primare:

- FABBVT, Dosar Corespondență 1925, 1926, 1927, 1928;

[25] Prefectura Judeţului Tulcea, expunerea Situației Județului Tulcea pe anul 1912, prezentată de Petru Th. Sfetescu, Prefectul Județului Consiliului general județean la deschiderea sesiunii ordinare de la 15 Octombrie 1912, Tulcea, Tipografia „Dobrogea” Sava Doncen, 1913, pp. 21-22.
[26] FABBVT, Dosar Corespondență 1925, 1926, 1927, 1928, filă nenumerotată.
[27] *Ibidem.*
[28] FABBVT, Dosar din 1927, filă nenumerotată.

- FABBVT, Dosar din 1927;
- FABBVT, Dosar anii 1932-1939;

Cărți:

- Atanasiu, Andreea „Dobrogea sub administrația otomană. Constanța și Tulcea- Studiu de caz", în *Dobrogea: 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european.* (Valentin Ciorbea coord.), Constanța, Editura Ex Ponto, 2008;
- Baumann, Victor H. *Prezența elenilor la Tulcea*, București, Editura XpressPrinting, 2005;
- Găvenea, Constantin *Tulcea - imagini, oameni și amintiri de odinioară*, ediția a II-a, revizuită și completată, Tulcea, 2021
- Georgescu, Ion, „Învățământul public în Dobrogea", în *Dobrogea Cinzeci de ani de viață românească 1878-1928*, București, Cultura Națională, 1928;
- Ionescu, M.D. *Dobrogia în pragul veacului al XX-lea, Geografia matematică, Fisică, Politică, Economică și militară,* partea II, București, 1904;
- Mănăstireanu, Laurențiu „Aspecte ale educației religioase a laicilor în Nordul Dobrogei (1878-1916)", în *Îndrumător pastoral*, nr. 6, Tulcea, 2014;
- Prot. G.N. Niculescu, *Protopopiatul județului Tulcea. Dare de seamă alcătuită cu ocazia jubileului de 40 de ani de domnie a Majestății Sale Regelui Carol I al României*, București, 1906;
- ******Ghidul turistic al județului Tulcea*, Tulcea;

THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-DIRECTED EMOTIONS AND DEPRESSION: THE INFLUENCE OF RUMINATION ON THIS RELATIONSHIP

Dana A. Iclozan
PhD, Municipal Clinical Hospital Cluj-Napoca, Psychiatric Unit, Romania, Department of Clinical Psychology and Psychoterapy, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Abstract: This study investigates the relationships among self-directed emotions (shame and guilt), depression, and the moderating role of rumination within a clinical sample. Prior research has identified rumination as a critical factor in depression, yet its interaction with specific emotions like shame and guilt remains underexplored. This research aims to elucidate how rumination influences the relationship between these self-directed emotions and depressive symptoms. Participants included N=53 psychiatric inpatients, for whom assessments were conducted to measure levels of shame, guilt, rumination, and depressive symptoms. Findings indicate that shame, but not guilt, is significantly correlated with depressive symptoms, with rumination not moderating these relationships. These results highlight the importance of targeting shame in depression treatments and call for further examination of rumination's role in this dynamic. The study contributes to a deeper understanding of the emotional underpinnings of depression and the complex function of rumination, suggesting directions for future research and clinical practice.

Keywords: depression, shame, guilt, rumination

Introduction

Studies have explored the relationship between shame, guilt, and depressive symptomatology (Kim, Thibodeau & Jorgensen, 2011), highlighting a clear distinction between these two emotions and their implications in experiencing depressive symptoms (Alexander, Brewin, Vearnals, Wolff & Leff, 1999). Research on non-clinical samples showed that shame, but not guilt, is related to depressive symptomatology, with few studies targeting the psychiatric population. Moreover, one of the few studies on a clinical sample concluded the opposite, that guilt, not shame, is related to depressive symptoms, possibly due to methodological aspects (Orth, Berking și Burkhardt, 2006).

Many studies evaluated rumination as a state and investigated its mediating effect on the relationship between shame or guilt and depression. To our knowledge, no study has explored the moderating effect of rumination on the shame-depression and guilt-depression relationship in a clinical sample. Regarding non-clinical samples, Treynor, Gonzalez, and Nolen-Hoeksema (2003) investigated this effect in a non-clinical sample (students) and found that rumination can amplify the effect of negative emotions on depressive symptoms, although not specifically focusing on shame and guilt in relation to depression.

The distinction between shame and guilt is debated in the literature (Teroni & Deonna, 2008), with key differences including: (a) shame is a social emotion; (b) shame affects the entire self, unlike guilt, which is related to a specific behaviour; (c) shame is related to failures that undermine personal goals or ideals, while guilt pertains to transgressions; (d) shame is self-oriented, involving internal focus, whereas guilt is other-oriented, involving a negative evaluation of a specific behaviour’s impact on others.

Theoretical perspectives view shame as a global self-evaluation experience involving the entire self, while guilt is specific to committed behaviours (Lutwak, Panish, & Ferrari, 2003). Generally, people tend to feel guilty when focusing on negative aspects of their behaviours, but feel shame when focusing on negative aspects of themselves. Guilt is less profound and destructive compared to shame, as it concerns a specific action rather than the self as a whole (Tangney, 1998, as cited in Eisenberg, 2000).

Regarding attributional style, Tracy and Robins (2006) found that both shame and guilt are elicited by internal attributions, but guilt is generated when the fluctuating aspects of the self are blamed, whereas shame arises in relation to the constant aspects of the self.

Self-Directed Emotions

All human emotions are generally relevant to the self, arising when something significant for the person occurs or is about to occur. According to Lazarus's appraisal theory, we experience emotions when we evaluate an event as positively or negatively significant for our well-being (Lazarus, 1966, as cited in Tangney & Tracy, 2012). Self-conscious emotions are vital for various psychological processes but have been relatively under-investigated compared to other "basic" emotions (Tracy & Robins, 2004). Emotions associated with the self, such as guilt, shame, pride, and embarrassment, are moral emotions that encourage adherence to social norms and personal standards, manifesting in early childhood as a result of self-awareness development (Else-Quest, Higgins, Allison, & Morton, 2012). They are compared to a moral-emotional barometer providing information about the social and moral acceptability of human behaviour (Tangney, Stuewig & Mashek, 2007).

According to Lewis (2000), self-related emotions include embarrassment, jealousy, empathy, as well as shame, guilt and pride. The first group of self-awareness emotions requires the cognitive ability to reflect on oneself but does not demand complex cognitive capabilities like understanding norms and standards. Self-directed emotions like shame, guilt, and pride play a crucial role in motivating and regulating thoughts, emotions, and behaviours (Tracy & Robins, 2004). As we move from basic emotions to self-related emotions, socialization plays an increasingly significant role in determining which situations provoke certain emotions and how they are expressed (Lewis, 2000).

Distinctive features of self-directed emotions include the need for self-awareness and self-representations, appearing later in childhood than basic emotions, serving primary socialization needs, lacking universally recognized discrete facial expressions, and being cognitively complex emotions (Tracy & Robins, 2004). Attributional theories suggest that the activation and functioning of self-related emotions largely depend on how a person perceives and evaluates oneself, highlighting the intrapersonal nature of these emotions (Sznycer, 2019). However, many fundamental questions about self-related emotions remain unanswered. The most significant question is why human brains are equipped with self-related emotions and their purpose. Their often dramatic interpersonal impact might indicate that these emotions have adaptive functions at the interpersonal level. However, according to attributional theories, these interpersonal effects are secondary to intrapersonal processes (Tangney, Stuewig & Mashek, 2007).

Evolutionary theories propose that self-directed emotions serve interpersonal adaptation functions and fit the neurocognitive architecture that performs these functions (Rodriguez Mosquera, 2018). Self-directed emotions appear to be adaptations of information processing directed by natural selection because they helped our human ancestors cope with challenges and opportunities related to social evaluation – the disposition to associate with others or to change personal well-being in favour of others' well-being. These adaptation issues include limiting the spread of negative information about oneself and any subsequent

devaluation by others (shame) and remedying events where one undervalues another's well-being (guilt) (Sznycer, 2019).

Therefore, self-directed emotions contribute to behaviour regulation, adherence to social norms and personal standards, and can influence interpersonal relationships and perceptions of us by others. However, many questions regarding the functions and mechanisms of self-directed emotions remain unanswered and require further research to fully understand the complexity and impact of these emotions. The focus will now shift to two specific self-directed emotions, shame and guilt, due to their relevance to depression and their importance in understanding the mechanisms underlying this condition.

Shame and guilt have been found to correlate differently with depression, anxiety, psychoticism, and anger (Woien, Ernst, Patock-Peckham, & Nagoshi, 2003). A 2011 meta-analysis quantitatively summarized the associations between shame, guilt, and depressive symptoms, indicating a stronger association of shame with depressive symptoms compared to guilt (Kim, Thibodeau, & Jorgensen, 2011). The DSM-5 lists inappropriate or excessive guilt as a symptom of depression, despite researchers referring to excessive or inappropriate guilt, which is not explicitly evaluated (5th ed.; DSM–5; American Psychiatric Association, 2013).

Research has indicated that guilt, not shame, correlated with depressive symptoms, associating guilt with a stable attributional style for negative outcomes, global negative self-evaluation, submissive behaviour, and repressed anger (Alexander, Brewin, Vearnals, Wolff, & Leff, 1999). Other studies concluded that only shame has a strong unique effect, hypothesizing that shame, unlike guilt, causes rumination, which then leads to depression. If guilt motivates constructive behaviour, it should help avoid depression (Orth, Berking, & Burkhardt, 2006). Conversely, if shame focuses attention on potential flaws in the self and involves a maladaptive feeling, it may facilitate depression (Tilghman-Osborne et al., 2008).

The Response Style Theory in Depression suggests that rumination affects the course of depressive symptom development by prolonging and intensifying symptoms (Nolen-Hoeksema, 1987). Rumination may increase the likelihood of a depressive episode (Just & Alloy, 1997). People engaging in ruminative responses to depressive states experience an amplification and prolongation of depressive states, while those who divert their attention from their depressive state may experience a reduction in depressive symptoms (Morrow & Nolen-Hoeksema, 1990). Rumination is associated with decreased cognitive control due to its exhaustive nature on executive resources.

A ruminative response style can exacerbate mild depressive symptoms, potentially leading to a depressive episode by generating additional symptoms. This underscores the detrimental impact of rumination on depression's development and severity, highlighting the need for interventions targeting ruminative patterns to prevent the escalation of mild symptoms into full-blown depressive episodes (Just & Alloy, 1997). Research demonstrates a strong link between ruminative response styles and depression, emphasizing that rumination not only increases the likelihood of developing depression but also exacerbates the severity and duration of depressive episodes. Ruminative thoughts, focusing on depressive symptoms and their potential causes and effects, can deepen the depressive state. Conversely, distraction strategies, which shift focus away from depressive symptoms, can mitigate these effects. Additionally, rumination has been shown to impair executive functions by exhausting cognitive resources, suggesting a detrimental impact on cognitive control (Just & Alloy, 1997; Morrow & Nolen-Hoeksema, 1990; Watkins & Brown, 2002).

Rumination consists of two factors: brooding and reflection (Treynor, Gonzalez, & Nolen-Hoeksema, 2003). While reflection involves intentional turning towards cognitive problem-solving attempts to mitigate depressive symptoms, brooding involves passive comparison of the current situation with an unattainable standard. Studies have shown that brooding, but not reflection, predicts the development of depressive symptoms over time,

especially in girls, indicating that not all types of rumination contribute to the maintenance or intensification of depressive symptoms (Burwell & Shirk, 2007).

A longitudinal study with 168 adolescents by Burwell and Shirk (2007) found that ruminative thinking, but not reflective thinking, predicts the development of depressive symptoms over time, particularly in girls. This suggests not all forms of rumination contribute to the persistence or intensification of depressive symptoms. Ruminative thinking is more maladaptive than reflective thinking and is associated with cognitive distortions relevant in depression (Joormann, Dkane, & Gotlib, 2006). Various mechanisms, including the maintenance of a sad mood over time and memory biases for mood-congruent events, explain how ruminative responses can exacerbate depressive states (McMurrich & Johnson, 2008; Clark & Teasdale, 1982). Additionally, ruminative thinking as a trait is a significant characteristic of vulnerability in dysphoria, associated with prolonged episodes of dysphoria (Roberts, Gilboa, & Gotlib, 1998).

Considering these findings, the present study aims to investigate the relationship between shame, guilt, and depression, and the potential moderating effect of rumination on this relationship.

Objective

The primary objective of the study is to examine the relationship between shame, guilt, and depression. Secondly, it aims to test the moderating effect of trait rumination on the relationship between shame-depression and guilt-depression. The research hypotheses are: 1) Shame and guilt are positively correlated with depressive symptoms. 2) The effect of shame and guilt on depression is moderated by ruminative thinking as a trait.

Method

Participants

The study was conducted on a sample of N=53 female psychiatric inpatients aged between 26 and 79 years, recruited from the Psychiatry Clinic of the Cluj-Napoca Municipal Hospital. The study aimed to ensure ethical considerations for the potential vulnerability of participants, emphasizing informed consent and understanding of participation impact. Demographic data collected included gender, age, marital status, education level, diagnosis, and current medication. Out of 65 recruited participants, 53 questionnaires were validated, revealing a predominant diagnosis of recurrent depressive disorder, depressive episode, and dysthymia (Table 1), with a significant portion of participants not engaged in the workforce (Table 2) and varying educational backgrounds (Table 3).

Table 1. Diagnostic Distribution of Participants

Diagnostic	N	%
Recurrent Depressive Disorder	35	66
Depressive Episode	13	24,5
Dysthymia	5	9,5
Total	53	100

Table 2. Occupational Distribution of Participants

Occupation	N	%
Employed	11	20,8
Retiree	14	26,4
Disability Pension	14	26,4
Without Occupation	14	26,4
Total	53	100

Table 3. Educational Level of Participants

Educational Level	N	%

8th Grade	7	13,2
10th Grade	8	15,1
Vocational School	6	11,3
High School	20	37,7
Post-Secondary	5	9,4
Bachelor's Degree	6	11,3
Master's Degree	1	1,9
Total	53	100

Procedure

Following the recruitment procedure, participants attended a session with the researcher at the Psychiatry Clinic's premises for hospitalized individuals. After obtaining patient consent, they filled out a demographic information sheet and responded to three self-assessment questionnaires. The researcher assisted with questionnaire completion if necessary, converting verbal information for those unable to read or write. The session lasted no more than one hour, with questionnaires administered in the same order to all participants.

Instruments

Shame, guilt, and rumination were measured as traits.

Shame and guilt were assessed using the *Test of Self-Conscious Affect* (TOSCA-3, Tangney et al., 1989), a scenario-based questionnaire evaluating affective, cognitive, and behavioural responses to self-directed emotions. It consists of 16 scenarios with a Likert scale for response likelihood. The TOSCA-3 demonstrates high test-retest reliability (shame: 0.85, guilt: 0.74) and internal consistency (shame: α= .74, guilt: α= .69) (Tangney et al., 1992; Tangney et al., 1996).

The Beck Depression Inventory-II (BDI-II; Beck, Steer, & Brown, 1996) assesses the presence and severity of depressive symptoms in both psychiatric patients and the general population. It features 21 items, each scored on a scale from 0 to 3, allowing for a total score range between 0 and 63. The BDI-II is highly reliable, with a Cronbach's alpha of .93, demonstrating high validity and diagnostic discrimination (Beck et al., 1996; Dozois, Dobson, & Ahnberg, 1998). The inventory distinguishes between depression and anxiety and differentiates among depression subtypes. Adapted for the Romanian population, its psychometric properties are well-established, with a meta-analysis over 25 years finding a mean alpha coefficient of 0.86 for psychiatric patients and 0.81 for non-psychiatric subjects, indicating strong concurrent validity with the Hamilton Rating Scale for Depression (HRSD) (Beck, Steer, & Carbin, 1988).

The Ruminative Responses Scale (RRS), part of the Response Styles Questionnaire (RSQ), assesses ruminative thinking with high reliability and validity (α = .89; Nolen-Hoeksema & Morrow, 1991). It includes 22 items on a 4-point Likert scale, distinguishing between brooding, a maladaptive focus on negative feelings, and reflective thinking, a more adaptive problem-solving approach. High ruminative response styles predict more severe future depressive symptoms (Just & Alloy, 1997), with the RRS demonstrating significant predictive validity for depression over time (Spasojević & Alloy, 2001; Treynor, Gonzalez, & Nolen-Hoeksema, 2003).

Design

The study utilized a correlational design to explore the relationships among shame, guilt, depressive symptoms, and ruminative thinking as a trait, assessing how these variables interact. Additionally, it examined the role of ruminative thinking as a moderator in the relationship between shame and depressive symptoms, as well as between guilt and depressive symptoms. This analysis aimed to determine if shame or guilt could influence the level of depressive symptoms depending on the intensity of ruminative thinking.

Analysis Method

Descriptive statistical methods were utilized to analyse demographic data, including means and frequencies. Bivariate correlation analysis was conducted using SPSS, adhering to Pearson's test assumptions of variable normality, linearity, and homoscedasticity. To perform the moderation analysis, the assumption of homoscedasticity (variance homogeneity) was verified (Hayes & Cai, 2007). The moderation analysis was conducted using the PROCESS macro for SPSS (Hayes, 2013), with rumination tested as a moderator in the relationship between the predictor variables of shame and guilt and the criterion variable of depressive symptomatology. Significant effects were reported at the traditional significance level ($p < .05$) (Field, 2009).

Results

The study participants achieved an average score of M = 27.70 with a standard deviation (SD) = 12.23 on the BDI II, with the minimum score being 4 and the maximum score 57 (Table 4).

Table 4. Means and Standard Deviations for Depression, Shame, Guilt, and Rumination

Variable	*min*	*max*	*M*	*SD*	*n*
BDI II	4	57	27,17	12,14	53
S TOSCA	21	69	46,02	12,44	53
G TOSCA	20	80	62,53	12,88	53
RRS total	31	87	61,57	13,81	53
B RRS	6	20	14,70	4,03	53
R RRS	5	19	13,13	3,26	53

Note: "BDI II" = severity of depression. "S TOSCA" = scores for shame, "G TOSCA" = scores for guilt, as assessed by the Test of Self-Conscious Affect. "B RRS" = brooding, and "R RRS" = reflection, both evaluating aspects of ruminative thinking "RRS total".

Statistical analyses included Pearson correlation coefficients, revealing a significant positive relationship between depression (BDI) and shame (S TOSCA), but not between guilt (G TOSCA) and depression (Table 5).

Table 5. Pearson Correlations between Depression, Shame, and Guilt

Variables	BDI II	S TOSCA	G TOSCA
BDI II	-	.290*	-.245
S TOSCA		-	.254
G TOSCA			-

Note: *p < .05, BDI II = depression, R Tosca = shame, V Tosca = guilt

Further analyses showed a significant positive relationship between depression (BDI) and shame (S TOSCA), but not between guilt (G TOSCA) and depression. This pattern indicates that while shame is significantly associated with depression levels, guilt does not show a significant correlation with depression in this sample (Table 6).

Table 6. Correlations between Depression, Brooding, and Reflective Rumination

Variables	BDI II	B RRS	R RRS
BDI II	-	.301*	.258
B RRS		-	.666**
R RRS			-

Note: *p < .05, **p<.01 BDI II = depression, B RRS = brooding, R RRS = reflection

The initial model tested the moderating effect of rumination on the relationship between shame and depression, resulting in an F(3,49)=14.73, *p*<.001. Shame's predictive effect on depression was not significant, B=.15, 95% CI [-.06, .36], *p*=.07. However, rumination as a moderator showed a significant effect on depression, B=.35, 95% CI [.01, .69], *p*=.04, with the interaction effect between predictor and moderator being non-significant, B=.02, 95% CI [-.01, .04], *p*=.07, effect size R2=.07. The second model explored rumination's moderating effect on the guilt-depression relationship, F(3,49)=11.77, *p*<.001, finding guilt's effect on depression also non-significant, B=-.24, 95% CI [-.52, .04], *p*=.09. However, rumination significantly affected depression, B=.49, 95% CI [.29, .69], *p*<.01, with no significant interaction effect, B=.01, 95% CI [-.01, .04], *p*=.15, effect size R2=.11. These findings indicate that while rumination significantly correlates with depression, the interactions between shame or guilt with rumination do not significantly affect depression levels.

Discussion and Conclusions

The study employed a correlational design to investigate the relationships between shame, guilt, depressive symptoms, and trait rumination, and to determine how these variables interact. Additionally, the study examined the role of rumination as a moderator in the relationship between shame and depressive symptoms, as well as between guilt and depressive symptoms. The possible moderating effect was analysed to understand whether shame or guilt could affect the level of depressive symptoms depending on the intensity of rumination.

Results indicated a significant positive relationship between depression and shame, but not between guilt and depression. The study also analysed the relationship between brooding, reflection, and depression, finding a significant positive correlation between depression and brooding, but not between depression and reflection. The moderating effect of rumination on the relationship between shame-depression and guilt-depression was examined, revealing no significant interaction between the predictor variable and moderator in either of the two moderation models. Thus, no significant statistical interaction was found between shame and rumination or guilt and rumination, suggesting a significant correlation between rumination and depression in both moderation models.

This study underscores the differential impact of shame and guilt on depression, aligning with findings by Orth et al. (2006) but contrasting with Alexander et al. (1999) in a clinical context. Specifically, our results highlight shame's significant correlation with depression, reinforcing the notion that self-directed emotions play a crucial role in depressive symptomatology. Unlike previous non-clinical studies, guilt did not significantly correlate with depression in our clinical sample, suggesting context and sample characteristics may influence these relationships (Kim, Thibodeau, & Jorgensen, 2011). The absence of a moderating effect of rumination challenges assumptions about its universal role in exacerbating the relationship between these emotions and depression, calling for further exploration into other potential moderating factors (Treynor, Gonzalez, & Nolen-Hoeksema, 2003).

The study's conclusions highlight the complex relationship between shame, guilt, and depression, suggesting that further investigation is needed to better understand these relationships in different contexts and samples. The main conclusion is that shame, but not guilt, correlates positively with depression, supporting one of the perspectives from previous studies. The study adds clinical validity and relevance to the results by focusing on a clinical sample of patients with chronic depression, highlighting the importance of shame in the context of clinical depression. The study underlines the significance of shame in relation to depression and suggests that future research should continue to explore the mechanisms underlying this relationship and develop therapeutic interventions that specifically address shame and emotional regulation in the treatment of depression.

Our findings underscore the nuanced role of shame in depression, suggesting that shame, rather than guilt, has a more profound impact on depressive symptoms within a clinical population. This distinction aligns with cognitive theories of depression, which emphasize the role of negative self-evaluations. These results have significant clinical implications, indicating that interventions targeting shame could be especially effective for those experiencing depression.

Limits and further directions

The study's limitations include a small and homogeneous sample size, restricted to a specific gender, potentially influencing the generalizability of the findings. Additionally, the use of self-report measures may be subject to reporting biases. The presence of comorbidities in the sample and the application of the study in a clinical setting could also impact the results. Future studies should control for these variables to refine our understanding of the relationship between shame, guilt, depression, and rumination.

BIBLIOGRAPHY

Alexander, B., Brewin, C. R., Vearnals, S., Wolff, G., și Leff, J. (1999). An investigation of shame and guilt in a depressed sample. *British Journal of Medical Psychology*, 72(3), 323-338.Beck et al., 1996;

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (DSM-5®). American Psychiatric Pub.Alexander, Brewin, Vearnals, Wolff & Leff, 1999

Beck, A. T., Steer, R. A., și Brown, G. K. (1996). Beck depression inventory-II. San Antonio, TX, 78204-2498.

Beck, A. T., Steer, R. A., și Carbin, M. G. (1988). Psychometric properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five years of evaluation. *Clinical psychology review*, 8(1), 77-100.

Burwell, R. A., și Shirk, S. R. (2007). Subtypes of rumination in adolescence: Associations between brooding, reflection, depressive symptoms, and coping. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(1), 56-65.

Clark, D. M., și Teasdale, J. D. (1982). Diurnal variation in clinical depression and accessibility of memories of positive and negative experiences. *Journal of abnormal psychology*, 91(2), 87.

Dozois, D. J., Dobson, K. S., & Ahnberg, J. L. (1998). A psychometric evaluation of the Beck Depression Inventory–II. *Psychological assessment*, 10(2), 83.

Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual review of psychology*, 51(1), 665-697.

Else-Quest, N. M., Higgins, A., Allison, C., și Morton, L. C. (2012). Gender differences in self-conscious emotional experience: a meta-analysis.

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS.* Sage publications.

Hayes, A. F., & Cai, L. (2007). Using heteroskedasticity-consistent standard error estimators in OLS regression: An introduction and software implementation. *Behavior research methods*, 39(4), 709-722.Hayes, 2013

Joormann, J., Dkane, M., & Gotlib, I. H. (2006). Adaptive and maladaptive components of rumination? Diagnostic specificity and relation to depressive biases. *Behavior therapy*, 37(3), 269-280.Just & Alloy, 1997

Kim, S., Thibodeau, R., și Jorgensen, R. S. (2011). Shame, guilt, and depressive symptoms: a meta-analytic review.

Lewis, M. (2000). Self-conscious emotions. *Emotions*, 742.

Lutwak, N., Panish, J., și Ferrari, J. (2003). Shame and guilt: Characterological vs. behavioral self-blame and their relationship to fear of intimacy. *Personality and Individual Differences*, 35(4), 909-916.

McMurrich, S. L., și Johnson, S. L. (2008). Dispositional rumination in individuals with a depression history. *Cognitive therapy and research*, 32(4), 542-553.

Morrow, J., și Nolen-Hoeksema, S. (1990). Effects of responses to depression on the remediation of depressive affect. *Journal of personality and social psychology*, 58(3), 519.

Nolen-Hoeksema, S. (1987). Sex differences in unipolar depression: evidence and theory. *Psychological bulletin*, 101(2), 259.

Nolen-Hoeksema, S., și Morrow, J. (1991). A prospective study of depression and posttraumatic stress symptoms after a natural disaster: the 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of personality and social psychology*, 61(1), 115.

Orth, U., Berking, M., și Burkhardt, S. (2006). Self-conscious emotions and depression: Rumination explains why shame but not guilt is maladaptive. *Personality and social psychology bulletin*, 32(12), 1608-1619.

Roberts, J. E., Gilboa, E., și Gotlib, I. H. (1998). Ruminative response style and vulnerability to episodes of dysphoria: Gender, neuroticism, and episode duration. *Cognitive Therapy and research*, 22(4), 401-423.

Rodriguez Mosquera, P. M. (2018). Cultural concerns: How valuing social-image shapes social emotion. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 1-37.

Spasojević, J., și Alloy, L. B. (2001). Rumination as a common mechanism relating depressive risk factors to depression. *Emotion*, 1(1), 25.

Sznycer, D. (2019). Forms and functions of the self-conscious emotions. *Trends in cognitive sciences*, 23(2), 143-157.

Tangney, J. P., Dearing, R. L., Wagner, P. E., & Gramzow, R. (1989). Test of self-conscious affect–3.

Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., și Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions?. *Journal of personality and social psychology*, 70(6), 1256.

Tangney, J. P., Stuewig, J., și Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annu. Rev. Psychol.*, 58, 345-372.

Tangney, J. P., Wagner, P., Fletcher, C., și Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of personality and social psychology*, 62(4), 669.

Teroni, F., și Deonna, J. A. (2008). Differentiating shame from guilt. *Consciousness and cognition*, 17(3), 725-740.

Tilghman-Osborne, C., Cole, D. A., Felton, J. W., & Ciesla, J. A. (2008). Relation of guilt, shame, behavioral and characterological self-blame to depressive symptoms in adolescents over time. *Journal of social and clinical psychology*, 27(8), 809-842.

Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2007). Emerging insights into the nature and function of pride. *Current directions in psychological science*, 16(3), 147-150.

Tracy, J. L., Robins, R. W., & Tangney, J. P. (Eds.). (2012). The self-conscious emotions: Theory and research. *Guilford Press*.

Tracy, J. L., și Robins, R. W. (2004). " Putting the Self Into Self-Conscious Emotions: A Theoretical Model". *Psychological Inquiry*, 15(2), 103-125.

Tracy, J. L., și Robins, R. W. (2006). Appraisal antecedents of shame and guilt: Support for a theoretical model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(10), 1339-1351.

Treynor, W., Gonzalez, R., și Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination reconsidered: A psychometric analysis. *Cognitive therapy and research*, 27(3), 247-259.

Watkins, E., & Brown, R. G. (2002). Rumination and executive function in depression: An experimental study. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 72(3), 400-402.

Woien, S. L., Ernst, H. A., Patock-Peckham, J. A., și Nagoshi, C. T. (2003). Validation of the TOSCA to measure shame and guilt. *Personality and Individual Differences*, 35(2), 313-326.

A PERSONALITY JOURNEY – HISTORY, DEFINITIONS AND THEORIES OF PERSONALITY

Camelia Ioana Ienciu (Popa)
PhD

Abstract: The article brings into discussion the history, several definitions and distinct theories of personality, all presented and described in a nutshell. Personality psychology belongs to the category of one of the most comprehensive and integrative branches of the psychological sciences. Defining personality is not an easy assignment, and the different answers given by people, theorists or psychologists have found expression throughout history in distinct fields such as philosophy, religion, law, art, politics or science. Each person understands the term 'personality' in different manners and, perhaps, this is the main reason why there can be found so many personality theories. One of the most important aspects of each personality theory has to deal with the image of human nature. Therefore, theorists express their personal conception of human nature, which concentrates on the fundamental issues of what it truly means to be human. Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler and Erik Erikson are only several names that belong to the psychodynamic theories which emphasize the unconscious. People's consciousness can hardly embrace various significant characteristics of personality held beyond awareness. Sigmund Freud is the theorist who elaborated the first theory of personality, entitled psychoanalysis. He explains that the most part of our personality is unconscious and that the individuals' instincts are merely sexual and aggressive. Carl Jung is well-known for the theory named analytical psychology. He considered the unconscious as being notably important, but in many other aspects he disagreed with Freud. For instance, in Jung's opinion, there are many other valuable instincts besides sexuality and aggressiveness. Alfred Adler is another famous name who invented another theory of personality, the individual psychology. Unlike Freud or Jung, Alfred believed that the unconscious is meaningless and that personality is not shaped by instincts at all.

Keywords: personality, psyche, conscious, unconscious, instincts

Human nature can be highly regarded as one of the most complex, and complicated concepts. Therefore, "all persons are puzzles until at last we find in some word or act the key to the man, to the woman; straight way their past words and actions lie in light before us" (**Emerson, 1995: 183**).

While the notion of human nature is puzzling, knotty, the argument is relatively simple: human beings are brought into this world in various shapes and sizes but, they also have in common several usable and outward psychological and physiological characteristics. But, more importantly, they have a different behaviour, and each individual is comparable not only in physical, but also in behavioural terms. For instance, if we try to compare two persons, even identical twins, we will become aware of the fact that they do not have precisely one and the same bodily structure and behavioural appearance.

There is a widespread saying which underlines the idea that, around the world, there are seven types of human beings who are identical in all details, but this statement is not consistent with reality. In fact, personality is regarded as one of the most heterogeneous notions ever studied, and this is the main reason why two human beings will never be completely indistinguishable.

People generally use the term 'personality' in their everyday language, and it mainly concerns the behaviour and the appearance of a person. For example, they utilize usual expressions such as 'She has no personality at all' when they consider that person as being

uninteresting, unimaginative and predictable. Psychologists, on the other hand, make use of that widespread word in a much more controlled and technical sense, as they focus on the totality of a person.

The idea of personality could be considered as old as human language itself, and the word has a peculiarly complex history. Aristotle (384 – 322 BC) was well-known for writing the Ethics in the 4th century BC, a book in which he "saw dispositions such as vanity, modesty and cowardice as key determinants of moral and immoral behaviour. He also described individual differences in these dispositions, often referring to excess, defect and intermediate levels of each" (**Deary et al., 2009: 3**).

The word 'personality' originates in the Greek 'persona,' which means 'to speak through,' and, at some point in the past, it indicated the mask worn by actors. In the Greek theatre, the roles in a play were frequently more numerous than actors, and they were required to change personae, so that the audience could know that they were playing different roles. Later on, it acquired a wide range of uses in various contexts, including the psychological, grammar or law fields.

It is common knowledge that personality has various meanings in psychology, and the term's definitions are as numerous as there are theorists. In Colman's Dictionary of Psychology, the term personality represents a "sum total of the behavioural and mental characteristics that are distinctive of an individual" (**Colman, 2015: 564**), while in Cardwell's Dictionary, "personality refers to stable characteristics (traits) of people that underlie consistencies in the way they behave over time and across different situations" (**Cardwell, 1996: 173**).

Child describes personality as "more or less stable, internal factors that make one person's behaviour consistent from one time to another, and different from the behaviour other people would manifest in comparable situations" (**Child**, **1968: 83**). Arranged in alphabetical order, the terms 'consistent,' 'different,' 'internal' and 'stable' are the four key words in Child's definition. According to his perspective, personality does not change but, on the contrary, it remains impartially constant over time. If this happens, then people are expected to behave naturally. Regarding distinction, it is self-evident that there are numerous individual differences whose objective is to guide different human beings to behave in distinct ways, but in similar situations. Last but not least, personality can be found in every person, but someone's behaviour is characterized partially by his or her personality.

According to Funder, the concept of personality "refers to an individual's characteristic patterns of thought, emotion, and behavior, together with the psychological mechanisms – hidden or not – behind those patterns" (**Funder, 2016: 5**). His concise explanation of the meaning of 'personality' provides personality psychology with the distinctive task to explain whole individuals.

Sigmund Freud is highly regarded as the father of contemporary psychoanalysis, and, from his personal point of view, personality is considerably undiscovered, unconscious and unknown. On the other hand, Gordon Allport is famous for being able to illustrate and classify more than fifty different definitions of personality. For him, personality is often compared to something real that can be found in any individual and that leads to distinctive behaviour and thought.

George Kelly defines personality as "the individual's unique way of making out of life's experiences" (**Basheer, 2019: 166**), while according to Eysenck, the term "is the more or less stable and enduring organization of a person's character, temperament, intellect and physique, which determines his unique adjustment to the environment" (**166**). Another example is Carl Rogers, who involves the word 'self' when he speaks about personality and defines the term as "an organized, permanent, subjectively perceived entity which is at the very heart of our experiences" (**Siwach, 2014: 84**). In other words, the 'self' symbolizes an efficient, changeless

pattern of understanding the 'I' or 'me,' and it is placed at the heart of the individual's personal knowledge.

In stark contrast to the attitude and ideas of the theorists mentioned above, B. F. Skinner strongly believed that, in order to understand human behaviour, using notions such as 'personality' or 'self' is not worthwhile and advantageous at all. Even if people and psychologists word the definition in a completely contrasting way, its central idea remains the same: personality consists of a unique, remarkable combination of distinguishing characteristics which determines someone to be profoundly different from the others.

Psychologists were also interested in the theories of personality and, over time, this subject had to deal with a lot of research work. But, in order to take the discussion further, it is important to answer the question: 'What is a theory?' Just like 'personality', the word 'theory' derives from the Greek theōria, and it makes reference to the act of observing thoughtfully.

Put differently, a theory can be generally defined as an undemonstrated speculation of reality, "a set of abstract concepts developed about a group of facts or events in order to explain them" (**Engler, 2014: 2**). The sets of principles and concepts require to be constructed or be put to practical use by a theorist, and they are also known as constructs. Similar to an inventor or author, the theorist has the status of the creator of constructs, and his mission is to borrow from and base upon the predecessors' work. More specifically, a theory of personality is clearly characterized as a structured system of beliefs which contributes to the comprehension of human nature.

A useful, effective theory should always offer precise, truthful descriptions, comprehensive explanations, as well as some predictions which are able to provide an opportunity to demonstrate the truth or the accuracy of it or, to simply discard the theory.

Recognizable names like Freud, Jung, Adler or Kelly are usually considered by psychoanalysts as psychoanalytical thinkers. On the other hand, university departments of psychology consider them as part of the psychology of personality.

Sigmund Freud (1856 – 1939) is regarded as one of the few giants of the twentieth century thought, who influenced the theory of personality more than anyone else. Therefore, the 20th century is generally known as the Freudian century, and nowadays, human beings dwell in the shadow of his well-known concept marked by innovation and controversy. He had a great impact on how people think, and more importantly, on how they think about how they think. The name chosen for his theory was psycho-analysis, but most modern writers tend to omit the hyphen. His theory put forward original ways of understanding notions such as sexuality, family relations, religion, childhood, love or hate.

When a person takes the decision to start reading Freud, three key words should be constantly kept in mind: sexuality, memory and interpretation. A large amount of psychoanalytic ground can be easily covered by simply puzzling the complex, problematic meanings of the three words mentioned above and, psychoanalysis demonstrates how those concepts apparently disparate are linked to each other. In Freudian theory, sexuality does not possess a usual meaning, but on the contrary, "it signifies the whole range of erotic, pleasurable experience" (**Ewen, 2010: 14**).

In Freud's perspective, personality is shaped and fixed at around the age of five, and this aspect could not be changed from one day to another. However, Allport and Erikson are two of the theorists who believed that the psyche could be modified beyond childhood. For other theorists, such as Jung or Maslow, the middle age was considered a time of major, significant personality change.

Another aspect of Freud's theory is related to instincts that are considered the fundamental elements of the personality, the so-called motivating forces whose objective is mainly to guide behaviour and identify its direction. Freud grouped them into two main categories, named life instincts and death instincts.

The first category of instincts focuses on growth and development and, to Freud, the libido is "the form of psychic energy, manifested by the life instincts, that drives a person toward pleasurable behaviors and thoughts" (**Schultz, Schultz, 2017: 44**). The libido in its turn can be connected to or even invested in objects or people, a notion called cathexis. Freud's name is permanent linked with sex, which is the primary motivation and the most significant life instinct. In opposition to life instincts, the second category focuses on the so-called death instincts. They represent an involuntary journey toward destructiveness, decay and aggression.

Freud originally chose a topographic model in order to outline the structure of personality and linked the human mind to an iceberg. He divided personality into three levels known as the conscious, preconscious and unconscious. The first term consists of all those feelings, thoughts and experiences that make people aware of at all times, and it is generally regarded as a limited aspect of personality. The reason is understandable: at any time, conscious awareness is capable of holding a small percentage of people's memories, experiences and sensations. The conscious is thus, the tip of the iceberg, that small part above the surface of the water.

However, in his conception, the focus of the psychoanalytic theory and the most valuable level of personality is the unconscious, a large, invisible portion positioned below the surface of the iceberg. It is the part whose "vast, dark depths are the home of the instincts, those wishes and desires that direct our behavior. The unconscious contains the major driving power behind all behaviors and is the repository of forces we cannot see or control" (**Schultz, Schultz, 2017: 45**). In Freud's view, personality is mainly unconscious and, people hide several disagreeable truths by using defense mechanisms there.

The preconscious is the unique place where all memories and thoughts are stored, a place located between the conscious and unconscious. In that storehouse, people keep ideas they are not yet aware of, thoughts which are requested to appear at some point into the consciousness. Later on, Freud adopted a structural model after re-examining the three levels of personality. The revised theory portrays personality in relation to three constructs: the id, the ego and the superego. The id symbolizes the only element of personality existent at birth and it is the equivalent of Freud's previously concept of the unconsciousness. The id is entirely illogical, impulsive, amoral, unconscious, and its only aim is to gain pleasure.

As opposed to the id, the ego begins between the sixth and the eighth months, shortly after an encounter with one's body and with the external world and it is logical, problem-solving and self-preservative. Even if it is completely motivated by the reality principle, the ego is partly conscious, partly preconscious and partly unconscious. Moreover, if the ego is strong, the personality will be healthier. The superego develops later, between the age of three and five. At this stage, it results from interjections of parental standards and, in addition to that, from the resolution of the Oedipus complex. Its standards are implemented by stimulating and stirring the ego's strong feelings of guilt and pride. The superego is partly conscious, partly unconscious.

The most difficult and important part of the psychoanalytic theory is arguably the unconscious. Therefore, dreams are also essential for Freud, as they represent the hidden road to the unconscious and, during sleep, "the ego relaxes its defences and allows repressed material to emerge, and id impulses that were blocked during waking hours find gratification in the form of dreams" (**Ewen, 2010: 29**). It of often said that no dream is accidental or superficial, and it is expressed in a symbolic language, which is, most of the time, incomprehensible.

In addition to the brilliant contributions presented in this article, the founder of psychoanalysis is also famous for sharing some other ideas related to repression and the defense mechanisms. He also presented notions such as anxiety, resistance of transference, provided information about the psychoanalytic therapy and the meaning of neurotic symptoms, and the

list goes on. Consequently, Sigmund Freud was undoubtedly a genius, who came up with numerous remarkable ideas about the human personality.

Carl Gustav Jung (1875-1961) is another famous name among the university departments of psychology. He was a colleague and close friend of Freud's, and nowadays he is well-known for "an unconventional developmental theory and a total theory of human nature" (**Crellin, 2014: 3**), a theory completely different from Freudian psychoanalysis, which is called analytical psychology. Unhappy childhood experiences, dreams and fantasies are some elements that influenced Jung's personality theory.

It is self-evident that Jung disapproves Freud's emphasis on sexuality, and, besides that, the unconscious is another essential point of difference between the two. Jung perceives the unconscious as a process rather than a place, his unconscious "is dynamic and interactive, having the possibility of influencing and being influenced by consciousness" (**Crellin, 2014: 8**). Moreover, in relation to the idea of the unconscious, Jung once said: "My life is a story of the self-realization of the unconscious. Everything in the unconscious seeks outward manifestation, and the personality too desires to evolve out of its unconscious conditions" (**Schultz & Schultz, 2017: 81**).

An additional significant area of disagreement is related to the direction of the forces that have a strong effect upon personality. While Freud associated people with prisoners or victims of past events, Jung believed that human beings are shaped both by their past and future.

Another aspect which distinguishes Jung from Freud involves the nature of libido. For Jung, the libido was by no means primarily a sexual energy, but on the contrary, it represented a general, uniform life energy. He used that term in two modes: "first, as a diffuse and general life energy, and second, from a perspective similar to Freud's, as a narrow psychic energy that fuels the work of personality, which he called the psyche" (**Schultz, Schultz, 2017: 86**).

Jung has a more comprehensive, but at a same time, chaotic view of personality, or psyche. Therefore, it if formed of various different systems or aspects that can certainly influence one another. In the centre of people's consciousness lies the ego, that part of the psyche which includes feelings and thoughts of continuity and identity. The ego comes into existence at about the fourth year of life and it acts in a selective way.

In Jung's system, the personal unconscious can be undoubtedly compared to Freud's concept of the preconscious. It encompasses the entire material that has been forgotten or suppressed at some point because of its little significance. The personal unconscious begins to form itself at birth and it contains the unwelcome, undeveloped aspect of the psyche.

The collective unconscious represents the deepest and the most inaccessible level of personality and consists of a collection of ancestral experiences of human, as well as pre-human species. Present at birth, it is regarded as "a storehouse of inherited predispositions to perceive the world in certain ways" (**Ewen, 2010: 63**). The people's ancient, universal experiences found in the collective unconscious are noticeable by archetypes or primordial images. The persona, anima, animus, the shadow and the self are all considered major archetypes.

The persona archetype is nothing else than the outward face of personality, a mask worn by humans in order to introduce themselves as someone completely different from who they really are. Put in other ways, the persona is "a protective façade that conceals one's true inner nature in order to meet the demands of society"(**63**).

The masculine, powerful aspects of the female psyche are known as the animus archetypes, whereas the feminine, sentimental aspects of the male personality are called the anima archetype. They develop from generations of vulnerability to the opposite sex and Jung affirmed that both need to be expressed.

The dominant archetype, with the deepest roots, which is considered the darkest side of the psyche, and which has as components the basic, primitive animal instincts, has been named the shadow. It is thought that the shadow and the persona have been present in the human

personality for numberless generations. Opposed to the shadow, the self is the "archetype that represents the unity, integration and harmony of the total personality" (**Schultz, Schultz, 2017: 93**). To Jung, the self's aim is to bring together and then hold in equilibrium all parts of the psyche. It occurs around middle age, due to the fact that it cannot come into view until all the other systems of the personality have already been acquired through experience.

Jung agreed with Freud that dreams offer essential slight indications about the mysterious realm of the unconscious. Nevertheless, Jung's approach to dream analysis differs from Freud's. In his opinion, dreams represent much more than unconscious wishes. They are prospective and compensatory. Dreams help the human beings to get ready for anticipated experiences in the future and "they help bring about a balance between opposites in the psyche by compensating for the overdevelopment of any one psychic structure" (**99**).

Carl Jung's unique approach to the human personality had a significant impact upon various disciplines including psychiatry, philosophy, sociology and religion. However, despite his lasting contributions to psychology, Jung's theory was not appreciated by psychologists mainly because of the difficulty of understanding his concepts.

The last theory presented in this article is Alfred Adler's (1870-1937) theory of personality, entitled individual psychology. His approach concentrates on the uniqueness of each individual and it does not describe human beings as victims of instincts. He claims that "the goal of the human soul is conquest, perfection, security, superiority. Every child is faced with so many obstacles in life that no child ever grows up without striving for some form of significance" (**Schultz, Schultz, 2017: 108**). Alder's view is completely different from Freud's. For him, sex has the least degree of importance and, at the heart of personality there lies the conscious, not the unconscious.

Parts of Adler's personality theory were influenced mainly by his childhood, which was marked by deep efforts in order to pay compensation for his feelings of inferiority. Therefore, inferiority feelings are not a usual condition, but a persistent motivating force, which can be found in all people's behaviour. Compensation is the key word and the consequence of individual growth. When someone faces the possibility of being unable to compensate for ordinary inferiority feelings, the inferiority complex develops.

On the other hand, the fundamental reality of life which encourages, motivates people is the urge towards perfection. In this case, the superiority complex appears out of nowhere, at a time when someone compensates excessively for normal inferiority feelings. Perfection is the last stage that makes personality complete, and it belongs to the category of fictional ideas.

In comparison to Freud's pessimistic view, Adler's intention was to present a more optimistic, flattering image of human nature. He sees people as being unique, as the owners of free will, whose ability is to shape their own process or progressing.

Regarding dream interpretation, Adler defines the dream as another expression of someone's style of life. The conscious and the unconscious are not opponents, but they are brought together serving individuals' chosen life goals. Therefore, "there is no need for a special key to the unconscious. In fact, the information provided by dreams can usually be obtained just as well from early recollections, character traits and physical movements" (**Ewen, 2010: 93**). Many of Adler's thoughts have been integrated into the theories of modern psychologists.

Karen Horney, Harry Stack Sullivan or Erik Erikson are other well-known names that belonged to the psychodynamic theories. For instance, Horney combined Freud and Adler's beliefs. She claimed that the unconscious plays an extremely major role and confirmed Adler's idea that personality is influenced by the relationship between the parents and the child. On the other hand, Erik Erikson's purpose was to correct some of Freud's significant issues. To him, the rational ego is more powerful than Freud thought, and he even believed that human nature is both good and bad.

The purpose of this article was to explore the theorists that contributed to the ideas that shape personality. None of the theory is absolutely right or solves the puzzle of personality. However, each of the theories portrays influential factors, and more importantly, each theorist of the psyche offered vital pieces to the whole puzzle.

BIBLIOGRAPHY

*** *The Wiley Encyclopedia of Personality and Individual Differences, Volume 1*, John Wiley & Sons Ltd (2020).

Basheer, A. K., *Psychology for B.SC. Nursing*, Second Edition, Delhi, PHI Learning Pvt. Ltd., 2019.

Butt, T., *Understanding People*, Palgrave Macmillan, 2003.

Cardwell, M., *Dictionary of Psychology*, Chicago, Fitzroy Dearborn Publishers 1996.

Child., I. L., Personality in culture. In E. F. Borgatta & W. W. Lambert (Eds.), *Handbook of Personality Theory and Research*, Chicago, Rand McNally, 1968.

Colman, A., *A Dictionary of Psychology*, Oxford University Press, 2015.

Crellin, C.,*Jung's Theory of Personality: A Modern Reappraisal*, **Research in Analytical Psychology and Jungian Studies**, Routledge, 2014.

Deary, I., Matthews, G.,Whiteman, M., *Personality Traits*, Third Edition, Cambridge University Press 2009.

Emerson, W. R., *The Heart of Emerson's Journals*, edited by Bliss Perry, New York, Dover Publications Inc., 1995.

Engler, B., *Personality Theories: An introduction*, Ninth Edition, Cengage Learning, 2014.

Ewen, R., *An Introduction to Theories of Personality*, 7th Edition, Taylor and Francis Group, 2010.

Eysenck, M. W., *Fundamentals of Psychology*, Psychology Press, 2009.

Funder, D. C., *The Personality puzzle*, 7th Edition, New York, W. W. Norton, 2016.

Hiriyappa, B., *Development of Personality and Its Theories*, Booktango, 2012.

John, O., Robins, R. (Ed.), *Handbook of Personality: Theory and Research*, Fourth Edition, New York, The Guilford Press., 2021.

Kline, P., *Personality: The Psychometric View*, London and New York, Routledge, 1993.

Peck, D., Whitlow, D., *Approaches to Personality Theory*, Routledge, 2019.

Richards, G., *Psychology: The Key Concepts*, London and New York, Routledge, 2009.

Schultz, D., Schultz, S., E., *Theories of Personality*, 11th Edition, Cengage Learning**, 2017.**

Siwach, P. S., *Life Space Management*, New Delhi, Vij Books India Pvt Ltd, 2014.

Thurschwell, P., *Sigmund Freud*, Second Edition, Routledge, 2009.

GRIGORE VIERU – BIOGRAPHICAL, INTELLECTUAL, LITERARY AND SPIRITUAL PATH

Elena-Silvia Terpan
PhD Student, University of Pitești

Abstract: Grigore Vieru's work stands under the sign of the absolute, of the sacred, of the natural, being marked by orality. Through his poetic creation, Grigore Vieru fights for belonging to the Romanian identity space, fights for the preservation of the Romanian language, of the Romanian national spirit, helping Bessarabia to breathe the clean and pure air of Romanian culture. Grigore Vieru writes about mother, about the country, he writes about childhood, about the blade of grass, he writes about happiness, but also about sadness. He writes about life and death. Thus, by writing and fighting permanently, he becomes a symbol, known and respected in Bessarabia, a valuable writer belonging to the postwar period of Romanian literature.

Keywords: creation, poetry, identity space, Romanian language, God, nature, mother, childhood, orality, symbol.

Motto:„ Cât sunt atâta cânt și cât cânt atâta sunt ” (cântec popular)

Grigore Vieru, în literatura română postbelică , este considerat „mesagerul Basarabiei victimizate”[1]

Grigore Vieru , vine pe lume , într-o familie de țărani, la 14 februarie 1935, în satul Pererita de pe malul Prutului. E un sat situat vis-à-vis de Miorcanii lui Ion Pilat, într-o familie de plugari. Din fragedă pruncie, poetul trăiește suferința. Îi moare tatăl biologic, Pavel, când avea șase luni. Pierde și pe tatăl vitreg, pe frontul celui de-al doilea război mondial. Mama sa, Evdochia, îl crește singură până în 1981, anul morții sale.

Școala primară o urmează în satul natal. (1942-1949). În acea perioadă , a fost educat că peste Prut sunt spioni români. Dacă-i prindea, era felicitat în fața tuturor:

„*Priveam ore întregi cu ocheanul peste Prut să prind astfel de spioni. I-am aflat mai târziu. Ei se numeau: Eminescu, Blaga, Bacovia, Arghezi, Nichita, Păunescu, Sorescu”...*

Studiază la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1953-1957). Astfel, el are prilejul să citească pentru prima dată, prin crăpăturile băncii, versurile eminesciene, deși exista pericolul de a fi prins citind cărți, având autori români.

Grigore Vieru are debutul editorial la 22 de ani cu o plachetă de versuri pentru copii, *Alarma*. Acestui debut îi urmează alte versuri pentru copii, *Muzicuța*. Poetul își pregătea astfel, micuții cititori pentru marea literatură. Scriitorul Nicolae Dabija mărturisea că Grigore Vieru i-a furat copiii: aceștia nu citeau versurile tatălui său, ci pe cele scrise de Grigore Vieru.

În anul 1958 devine membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească.

Despre frumusețea și sensibilitatea poeziei vierene,scriitorul Marin Sorescu consemna:„Prin iarba verde de acasă/ Cu lanțul de rouă la glezne”, Grigore Vieru, poetul cunoscut și necunoscut nouă, dar care merită cea mai mare atenție , lasă o dâră proaspătă ca lacrima de copil. El atacă poezia frontal și cu cea mai mare simplitate, cu candoarea și nevinovăția celor care umblă pe acoperișuri. Așa cum pe copii, câinii nu-i mușcă și frigul nu-i taie, așa cum pe somnambuli îi ține aerul, artiștii umblă pe muchea dealului și muntelui din

[1] Ungheanu , Mihai, Prefață la Volumul - Grigore Vieru, „Văd și mărturisesc”, Editura Minerva, 1996

cuvinte, cu lira sub braț, nepedepsiți cu prăbușirea. Căci și acolo sus este tot cer natal și nu te poate lăsa să te prăbușești."[2]

Publică aproape anual poezii: *La fereastra cu minuni* (1960); *Bună ziua, fulgilor*; *Ce poezie știi tu*; *Făt-Frumos*; *Curcubeul* (1961); *Poezii*; *Soarele cel mic* (1963).

Poetul publică, în revista „ Nistru" în 1964, poemul „*Legământ. Lui Mihai Eminescu"*: *„Știu: cândva la miez de noapte/ Ori la răsărit de soare/ Șterge-mi-s-ar ochii mie/ Tot deasupra cărții sale*".

El primește pentru volumul *Ceasornicul pădurii* (1965), prefațat de I. Druță, premiul republican pentru literatură si artă. I. Druță realizează și prefața cărții „*Numele tău* (1968), cu versuri dedicate lui Eminescu, Arghezi, Blaga, Brâncuși, Labiș, Sorescu etc. Această carte este apreciată de critica literară drept cea mai originală carte de poezii. Este de subliniat faptul că dedicațiile pentru scriitorii români sunt primele din lirica basarabeană postbelică. În același an, vede lumina tiparului prima monografie dedicată lui Grigore Vieru, *Mirajul copilăriei*, aparținând criticului și istoricului literar Mihai Cimpoi.

Poetul Grigore Vieru a publicat și versuri pentru copii: *Duminica cuvintelor* (1969), *Codrule, codruțule*, *Abecedar* (1970).

„*Am simțit nevoia acestui abecedar pentru copiii care acum buchisesc. Să-i învățăm limba română de la această vârstă. Am fost atât de «lacom» încât am introdus aproape toți scriitorii români clasici*".

Un volum important este *Trei iezi* (1970), în care poetul introduce poezia *Tricolorul*. Aceasta carte a simbolizat începutul redeșteptării conștiinței naționale. Drapelul național era adus în imaginea cititorilor, indiferent de vârsta lor, sub forma metaforei, a unui curcubeu cu trei culori. Prin semnificațiile pe care le oferea, cartea a fost considerată un pericol, fiind retrasă din librării. Poetul continuă să scrie. El publică alte și alte volume : *Cântece de dragoste* (1971), *Versuri* (1971), *Soare, Soare* (1972).

Criticul literar Nicolae Manolescu[3] considera faptul că principala calitate a poeziei vierene este oralitatea, observând faptul că poetul preferă să folosească formele orale de expresie, comparativ cu Nichita Stănescu, sau cu alți poeți din aceeași generație. Nicolae Manolescu subliniază evidențiază cantabilitatea rostirii poetice vierene, exemplificând în acest sens, versurile poeziei „Tăcerea mamei".

Nichita Stănescu se pronunța asupra creației lui Grigore Vieru, în felul următor : „Grigore Vieru este un mare și adevărat poet. El transfigurează natura gândirii în natura naturii. Ne împrimăvărează cu o toamnă de aur. Cartea lui de inimă pulsează și îmi influențează versul plin de dor de curata și pura limpezire."[4]

La întrebarea: „- Ce înseamnă Eminescu, în destinul Dumneavoastră poetic?", scriitorul Grigore Vieru a răspuns: „ - Răspundere, în primul rând. Eminescu este izvorul. Este lacrima de foc a Universului. Suntem un dor de noi înșine («cunoaște-te pe tine însuți»), sunt un dor al Universului."[5]

Poezia viereană este „cântec". Ea poate fi interpretată ca fiind cântec al naturii, transformat în „glasul străfundurilor (pământului), în murmurul izvorului și vuietul mării, în «tăcere ce cade pe tăcere» („ Iubito"), în ploile cerurilor, în trilurile păsărilor, în harfa vântului,

[2] Sorescu , Marin, „Grigore Vieru și lirica esențelor", Prefață la volumul„ Grigore Vieru„Izvorul și clipa", București, Editura Albatros, 1981, material publicat în Academica„ Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010, p.117

[3] Manolescu, Nicolae, „ Mamă , tu ești patria mea", articol publicat în săptămânalul„ România literară", 2 februarie 1989, material publicat în Academica„ Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010, p.59

[4] Bahnaru, Vasile , Eseu despre armonia dintre liric și mesianic, publicat în Academica, „ Grigore Vieru , Poetul", Editura Știința , 2010, p. 84

[5] Vieru, Grigore, vol.„ Rădăcina de foc", Confesiuni, cap.„ Lucrarea în cuvânt", Editura Univers, 1988, p.334

în pașii copiilor, în tăcerea morților și a stelelor, în zumzetul albinelor, în înfricoșătorul glas al pustiului nemărginit, în cuvintele rezemate de Dumnezeu (*Logosul şi muzica*).”[6]

Lirica lui Grigore Vieru poartă amprenta folclorului și a eminescianismului. A fost influențată și creația poetică a lui Tudor Arghezi. S-a întâlnit ideatic și cu poezia blagiană. Nu a fost străină nici de ecourile poeziei lui Octavian Goga sau a poeziei lui Vasile Voiculescu. Grigore Vieru, prin creația sa poetică a oferit un suflu original. Poezia sa s-a remarcat și prin dialogul existențial purtat între Viață și Moarte. Viața afost prezentată într-un mod luminos , în versurile vierene iar moartea, a primit reprezentarea mioritică, din perspectiva acceptării ei, cu seninătate, o acceptare a unui destin implacabil.

Grigore Vieru reușește, în anul 1973 să cunoască Patria-mamă: „*Am cunoscut România abia în 1973. Mergeam prin Herăstrău şi citeam inscripţiile cu litere româneşti: «Nu rupeţi florile! Nu călcaţi iarba!». Citeam cu lacrimi, ca pe nişte poeme; atât de frumoasă e limba noastră. M-a încolţit gândul să rămân in România, să cer azil politic. Dar mi-am dat seama că nu sunt realist. M-ar fi returnat la Chişinău şi de acolo eram trimis in Siberia Aşa era convenţia dintre cele doua state, şi autorităţile româneşti erau obligate să mă extrădeze. Apoi m-a cuprins un alt gând tainic să plec ca turist într-o ţară occidentală, să cer azil politic, să-mi schimb numele, să mă strecor în România, cu nume schimbat şi să mă aşez la o stână ca ajutor de cioban, să pot respira cerul ţârii mele. Şi Dumnezeu m-a ajutat să ajung nu la o stână, ci la Academia Română*”.

Poetul revine, în anul 1974, în România. A fost invitat de Zaharia Stancu. A revenit și în 1977. Anul 1982 este anul în care semnează scenariul de la filmul lui Ion Popescu-Gopo, *Maria-Mirabela*, pe muzica lui Eugen Doga.

Se pot aminti și alte titluri de volume de versuri vierene: *Aproape* și *Numărătoarea* (1974), *Mama* (1975), *Un verde ne vede* (1976), *Steaua de vineri* (1978, cu o binecuvântare de Nichita Stănescu, prima carte apărută în Țară, la Iași), *Albinuța*, *Fiindcă iubesc* și Să crești mare (1980).

Criticul literar Tudor Nedelcea formula următoarea apreciere: „Grigore Vieru face parte din Școala Basarabeană. Asemenea Școlii Ardelene, care a cultivat cultura și civilizația latină și cultul pentru valorile autentice , netezând calea unirii Transilvaniei cu Țara , Școala Basarabeană (avându-și corifei pe Grigore Vieru, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Leonida Lari, D. Matcovschi, Anatol Codru, Emil Loteanu, Eugen Doga ,etc dar și pe bucovineanul Vasile Tărățeanu) a dovedit, prin propria creație că avem, cum spusese anterior Al. Mateevici, o singură cultură, o singură limbă, un singur popor.Ambele școli au demonstrat rolul intelectualității în cunoașterea , cultivarea și apărarea identității naționale.”[7]

Un moment important este întâlnirea cu Doina și Ion Aldea Teodorovici, o întâlnire care a rodit pentru poet, materializată în colaborări viitoare, cu aceștia. Astfel, cântecul „*Iartă-mă”* este primul cântec închinat mamei, ca ființă biologică, dar și Țării-mamă. Acest cântec a schimbat cursul muzical, din perspectiva interpretării și compoziției, pentru soții Teodorovici.

Gheorghe Grigurcu scrie despre mesajul patriotic al poeziei vierene: „Poetul Grigore Vieru poate fi văzut ca un fel de Octavian Goga al Basarabiei. Ca și poetul pătimirii Ardealului împrăștie vâlvătăile unui crez național, programatic care impune printr-o justificare intrinsecă, înfățișând o angajare, e drept extraestetică, însă nu de natură a submina arta cuvântului, ci a corobora prin valențele sale afective. Ne putem aminti de considerațiile prin care Titu Maiorescu îl saluta, fără a se situa în contradicție cu sine însuși, pe tânărul Goga, îmbrățișându-i patriotismul. Cea a lui Grigore Vieru e dimensionată pe idealul încă neîmplinit al unității pământului românesc, drept care se cuvine a o lua ca atare, fără a exagera semnificația factorilor

[6] Cimpoi, Mihai, „Grigore Vieru, Poetul- Simbol”, studiu publicat în vol „ Academica, Grigore Vieru, Poetul, p.27

[7] Nedelcea, Tudor, „Grigore Vieru sau pătimirea basarabeană”, Editura Sitech, Craiova, 2023, p.80

colaterali ai unor alianțe dubioase pe care, pe plan biografic, le-a contractat bardul basarabean, ca și de altfel, predecesorul său, marcat de regretabile prestații politicianiste."[8]

Antologia poetică viereană *Izvorul și clipa* apare în 1991, la Editura Albatros. Aceasta a fost realizată de Mircea Radu Iacoban. A fost prefațată de scriitorul Marin Sorescu și avut un desen aparținând lui Sabin Bălașa.

Conștientizarea valorii operei vierene a dus la recunoașterea calităților scrisului acestuia, la recunoașterea în poeziile poetului a iubirii sale pentru limba română, iubire simțită și înțeleasă ca o formă de respect pentru sine. Limba română este limba care unește pe românii de pretutindeni. Creația poetică viereană degajă simțire românească specific eminesciană. Poezia lui Grigore Vieru are și rolul de a cultiva un ascuțit sentiment al valorilor naționale, sentimentul apartenenței la spațiul identitar românesc.

„ Poezia lui Grigore Vieru nu este un nod gordian, ci semnul redefinirii unui adevăr privind identitatea și unitatea noastră etnolingvistică. Unitar, în discursul său poetic, Grigore Vieru a reconstituit și a redefinit o frăție de sânge și una de cuvinte. Opera lui este semnul unei mari contribuții la reunificarea mentalității creative, spirituale, pe care alții au dorit să o destrame. Când vorbim despre multiculturalitate, trebuie să recunoaștem forța de impact a poeziei lui Grigore Vieru și pe plan european, semn că Prutul nu are granițe numai cu România, dar și cu Sena, și cu Tamisa."[9]

Alte scrieri importante din creația poetică aparținând lui Grigore Vieru sunt următoarele : *Taina care mă apără* și *Poezii* (1983), *Scrieri alese* (1984), *Lumina toamnei* (1985), *Poezii de sama noastră* (1986), *Cel care sunt* (1987), *Rădăcina de foc.*

Volumul Rădăcina de foc este publicat în anul1988 și are un cuvânt înainte scris de Ioan Alexandru, o prefață aparținând lui Victor Crăciun și ilustrația lui Sabin Bălașa, sub îngrijirea lui Arcadie Donos.

Grigore Vieru a fost și un scriitor religios. Scriitorul afirma: „Scriu pentru că vreau să-l văd pe Dumnezeu de-aproape."[10]

Poetul a recurs la sacralizare, din nevoia de Divinitate. A sacralizat maternitatea, a sacralizat copilăria, fericirea materializată prin simplele bucurii trăite, dar și suferința. Aceste trăiri, bucuria, tristețea nu sunt doar ale poetului, sunt ale ființei omului.

Poetul vorbește despre lumina primordială vorbește despre lumina începutului de lume, într-o manieră asemănătoare uneori, cu cea întâlnită în poezia lui Lucian Blaga.

„Bună dimineața, nădăjduire: / pom aproape sălbăticit! / Rămâi !/ Mai rămâi încă verde / o clipă, un ceas, o zi. / Și mâine,/ mâine mă vei găsi oglindit/în răsăritul întreg, / în toată lumina neîncepută a lumii / prin care palid trece / secera Lunii."(„Bună dimineața!").

Drumul său artistic nu a fost doar succes.

Este de amintit faptul că în 1985, i se interzice un spectacol literar-muzical la Chișinău, dar i se conferă titlul de maestru emerit al artei. Scriitorul Grigore Vieru împlinea atunci, 50 de ani.

Pentru creația sa poetică plină de valoare ideatică și expresivitate, poetul Grigore Vieru primește numeroase distincții și onoruri: diploma de onoare „Andersen" a Consiliului Internațional pentru Copii și Tineri (1988), deputat al poporului după dezghețul gorbaciovist (1989), laureat al Premiului „Eminescu", membru de onoare al Academiei Române (1990), „scriitor al poporului în R. Moldova" 1992), propus de Academia Română pentru premiul Nobel pentru pace (1992), Ordinul Republicii la Chișinău (1996), premiul de poezie al Fundației Scrisul Românesc (1997 și 2000), premiul Festivalului International de poezie

[8] Grigurcu , Gheorghe, „ Poezie de patrie, Săptămânalul „ România literară", 30 iulie , 2003, articol publicat în Academica, „Grigore Vieru, Poetul", p.62

[9] Coșovei, Traian, „ Revista Limba română",nr.1-4, 2009„ Grigore Vieru -un spirit care a aprins cuvintele neamului românesc", articol publicat în Academica, „ Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010, p.285

[10] Vieru, Grigore , „ Mișcarea în infinit", partea a III a

„Mihai Eminescu" din Uzdin-Serbia, medalia guvernamentală a României „Eminescu” (2000), cetățean de onoare al Craiovei (2003), „Doctor Honoris Causa” al Universității „Ion Creangă” din Chișinău (2005) și al Academiei de științe a R. Moldova (2007), Medalia de Aur a Organizației Mondiale de la Geneva pentru Proprietatea Intelectuală (2008), premiul de stat al R. Moldova (2007), premiile Lucian Blaga și Tudor Arghezi (2007).

Sunt publicate și alte monografii dedicate creației sale: *Întoarcerea la izvoare* de Mihai Cimpoi (1985), *Poet pe Golgota Basarabiei* de Stelian Gruia (1995), *Grigore Vieru, omul și poetul* de Fănuș Băileșteanu (1995), *Duminica Mare a lui Grigore Vieru* de Theodor Codreanu (2004), alte volume fiind prefațate de Mihai Cimpoi, Eugen Simion, Victor Crăciun, Mihai Ungheanu, Adrian Dinu Rachieru etc. precum și mai multe CD cu cântece pentru copii pe versurile sale sau versuri pentru muzica clasică (Mozart, Beethoven, Ceaikovski, Bach, Shümann, Brahms, Chopin, Enescu, Porumbescu).

Volumul 1 din ultima sa carte, este publicat în anul 2001. Este vorba despre volumul *Taina care mă apără*. *Opera completă*, ediție realizată de Grigore Vieru și Daniel Corbu, itinerar biografic și bibliografic de Daniel Corbu, prefațată de Mihai Cimpoi și postfațată de Theodor Codreanu. Volumul doi, *Confesiuni necesare*, a urmat să fie editat post-mortem.

În deschiderea volumului„Taina care mă apără”, poetul Grigore Vieru, se confesează cititorului:„ Îmi amintesc cum, în copilărie , mama nevoiașă, ca toate văduvele de război , cocea mălai. Așa se numea prin părțile noastre-*mălai,*-pâinea făcută din două jumătăți de făină:una de grâu ori secară și alta din porumb. Acel mălai era pâinea noastră cea de toate zilele.Îmi părea nespus de gustos, chiar și atunci, când, spre sfârșitul săptămânii , era atât de aspru încât îmi rănea cerul gurii. De Paște , însă , nu știu cum făcea măicuța, că pasca noastră ieșea la fel de dulce și aurie ca la toți gospodarii. Nu știu cum făcea dânsa că, de Crăciun, colăceii ei pregătiți pentru colindători erau la fel de albi și frumoși ca la casele mai avute.

La fel se întâmplă și cu scrisul meu.Zilele de Paște și de Crăciun, pentru mine sunt cele ale inspirației, când pâinea unui poem, a unui cântec sau a unui aforism se nimerește frumoasă.Atunci mă simt cel mai fericit om din lume.”

„....Bineînțeles că nu aștept întotdeauna binecuvântarea șu binefacerea clipei divine.”[11]

Grigore Vieru a semnat articole de critică, artă și literatură, a făcut cu succes gazetărie, a tradus în limba română și a fost tradus în numeroase limbi, a scris versuri pentru muzica clasică și a fost pus pe note de compozitori renumiți (Eugen Doga, Ion Aldea Theodorovici, T. Chiriac, N. Botgros, N. Caragia, Iulia Țibulski etc), în interpretarea unor soliști prestigioși (Tudor Gheorghe, Maria Bieșu, Mirabela Dauer, Anastasia Lazariuc, I. Suruceanu, Olga Ciolacu etc.).

Fire plăpândă și sensibilă, cu un înnăscut cult al prieteniei și iubirii de oameni, Grigore Vieru a fost iubit dar, uneori și contestat, ca și Iisus. Întotdeauna însă a fost recunoscut ca lider al redeșteptării naționale din Basarabia și Bucovina. Este creatorul, în sensul acesta a unei adevărate școli basarabene (M. Cimpoi, N. Dabija, D. Matcovski, Valeriu Matei, I. Hadârcă, Anatol Codru, Arcadie Suceveanu, Nina Josu, I. Vatamanu, Andrei Strâmbeanu etc.), aceasta fiind asemănătoare *Școlii Ardelene*.

Grigore Vieru a fost o astfel de personalitate puternică, „Un poet cu lira-n lacrimi”, cum l-a definit Eugen Simion, „*poet născut din miresmele și durerile pământului său, așezat - după o vorbă cunoscută - în calea răutăților,* [care] *nu se rușinează să-și poarte tragedia și iubirea pe față*”.

Scriitorul Grigore Vieru se confesa „ Am răsărit ca poet din frumusețea, bogăția și tainele limbii române, căreia îi voi rămâne îndatorat până la capătul vieții.”, într-un admirabil text, intitulat semnificativ„ Testament”[12]

[11] Vieru, Grigore„Taina care mă apără”, Princeps Edit, Iași, 2008, p.5

[12] Bantoș, Alexandru , antologia „ Limba română este patria mea”, Ediția a II a , Chișinău, 2007-2008, p.342

Grigore Vieru a fost impulsionat de visul unității românești. Acesta l-a ajutat să reziste în cele mai dificile momente, să caute și să găsească modul original de a-și păstra demnitatea de scriitor, alături de spiritul de cetățean, presat de dictatură de dictatură.

„ România este o țară plină de câmpii, munți, ape, cântece, istorie și granițe.”[13]

Leons Briedis, scria într-un„ Cuvânt de suflet”, admirativ, referindu-se la creația poetică viereană: Se spune că un poet adevărat știe cum să-și împace cuvântul cu sufletul și să posede harul cuvântului de suflet. Aceste cuvinte se referă din plin la creația poetului Grigore Vieru, care nu numai creează cum trăiește, ci trăiește cum creează.

„Când mă gândesc la poezie, spune el, mi se face groază că nu pot cosi ca tatăl meu și că femeia dragă mă poate uita. De aceea, mă gândesc mereu la poezie, de parcă n-aș fi om, ci numai poezie.”[14]

Poetul are meritul de a fi creat o mitologie personală, în care mama este pivotul existenței sale, fapt regăsit nenumăratele sale poezii despre mamă. Pentru Grigore Vieru mama are dimensiuni ideale, polivalente. Această realitate este determinantă de faptul că poetul care nu și- a cunoscut tatăl, mort în război, și-a îndreptat întreaga energie a sentimentelor, către mamă, care a devenit centrul universului său, reazemul de care avea atâta nevoie, alături de Dumnezeu. Astfel, mama idolatrizată de poet, are două inimi, una pentru bucurie, alta pentru tristețe :„Ai două inimi mamă ! / Se văd în ochii tăi / Ca spice mari și coapte/ Ce sub un cer de arșiți / Se scutură uitate / Pe sfintele lor vii.” („ Ai două inimi, mamă”).

„ Grigore Vieru este un poet al originilor , al izvoarelor ființei sale biografice și artistice , căci el exaltă, în primul rând mama, satul, poprul , graiul , ca trepte ale unei ineluctabile ontogeneze, apoi graiul, proverbele, creațiile populare și pe Eminescu, modelele sale, la fel de ineluctabile întru devenirea artistică. Cu aceste repere, căile de desfășurare a cunoașterii poetice fiindu-i extrem de clare lui Grigore Vieru, și creația sa va fi caracterizată printr-o adâncă simplitate.”[15]

Concluzionând, poetul Grigore Vieru a reușit să-și urmeze în fidel, înaintașii, „lacrima lui Eminescu”, după cum îi plăcea să se numească, ajunge să se identifice prin faptele sale, prin viața trăită, cu destinul Basarabiei. A redat în creația sa poetică suferințele și speranțele basarabenilor, ducând această luptă pentru renaștere națională, pentru limba română, pentru alfabetul latin, pentru imnul și tricolorul național.

„Poți trăi, respira, crea, râde și plânge numai în limba ta, ne spunea Poetul, în timpuri de tristă amintire în memorabila poezie *În limba ta,* vremuri în care era un act de mare curaj să afirmi așa ceva. ”[16]

BIBLIOGRAPHY

Academica, *Grigore Vieru,* Poetul, Editura Știința, 2010

Cimpoi, Mihai, „Grigore Vieru, poetul arhetipurilor*”, Studii monografice, 2009-2010*

Dinescu, Viorel, Revista„ Săptămâna” nr 7 , februarie 1989

Mătcaș Nicolae, articolul„ Apostol al pământului nostru”, Revista Limba Română, NR. 1-4, 2009 Bantoș, Alexandru , antologia „ Limba română este patria mea”, Ediția a II a , Chișinău, 2007-2008 Coșovei, Traian, „ Revista Limba română”,nr.1-4, 2009„ Grigore Vieru

[13] Vieru, Grigore, „ Sunt iarbă , mai simplu nu pot fi, publicația„ Ziua”, 29 ian.2009„ interviu de Mihai Barbu, p. 19

[14] Briedis, Leons, Prefață la volumul Grigore Vieru, „Piekdienas Zvaignezne/ Steaua de vineri, traducere de L. Briedis, Editura Liesma , 1988

[15] Dinescu, Viorel, Revista„ Săptămâna” nr 7 , februarie 1989 , articol publicat și în Academica, „Grigore Vieru,Poetul”, Editura Știința, Chișinău, 2010

[16] Mătcaș Nicolae, articolul„ Apostol al pământului nostru”, Revista Limba Română, NR. 1-4, 2009, articol publicat și în „Academica, Grigore Vieru, poetul, p.340.

-un spirit care a aprins cuvintele neamului românesc", articol publicat în Academica, ,, Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010

Cimpoi, Mihai, ,,Grigore Vieru, Poetul- Simbol", studiu publicat în vol,, Academica, „Grigore Vieru, Poetul"

Grigurcu , Gheorghe, ,, Poezie de patrie, Săptămânalul ,, România literară", 30 iulie , 2003, articol publicat în Academica, ,,Grigore Vieru, Poetul"

Sorescu , Marin, „Grigore Vieru și lirica esențelor", Prefață la volumul,, Grigore Vieru,,,Izvorul și clipa", București, Editura Albatros, 1981, material publicat în Academica,,, Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010

Manolescu, Nicolae, ,, Mamă, tu ești patria mea", articol publicat în săptămânalul,, România literară", 2 februarie 1989, material publicat în Academica,,, Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința,

2010

Bahnaru, Vasile , Eseu despre armonia dintre liric și mesianic, publicat în Academica, ,, Grigore Vieru Poetul", Editura Știința , 2010

Vieru, Grigore, vol.,, Rădăcina de foc", Confesiuni, cap.,, Lucrarea în cuvânt", Editura Univers, 1988.

RECEPTION AND MEANING IN GRIGORE VIERU'S CHILDREN POETRY

Elena-Silvia Terpan
PhD Student, University of Pitești

Abstract: The lyrics for children, written by Grigore Vieru the poet, are under the sign of sensitivity, artistic expressiveness, and artistic originality. He remains a child, in the depths of his soul, vibrating in front of all the elements that point to childhood: the mother, the playing, the grass, the sun, the springs, the bees, the birds, the field, and so on.
Play and metaphor dress, in the poet's lyrics, childhood. They express a philosophy of life and knowledge, while retaining their educational character. The world sketched by Grigore Vieru is a world full of light and happiness. It is a world protected by God. The child is taught to believe in divine power.

Keywords: child, soul, mother, sun, game, sensitivity, expressiveness, religious spirit, God.

„Poezia lui Grigore Vieru, alimentată în permanență dintr-o iubire imensă pentru tot ce e curat, înălțător, adevărat, totalizează un eu sensibil la toate semnele vieții și care se definește, în primul rând, în raport cu Dragostea: dragostea față de mamă și de iubită, dragostea pentru țară și de pământ, dragostea ca stare de echilibru, climat psihologic și modalitate de a fi."[1]

Lecturând operele lui Grigore Vieru, cititorul de orice vârstă, poate avea sentimentul receptării unei misterioase spovedanii a eului liric. Creația poetică este pentru Grigore Vieru calea de a mărturisi cititorilor săi, contemporaneității sale, iubirea sa pentru lume, pentru oameni și nu în ultimul rând, pentru copii. Prin lirica sa, poetul reușește să ofere delicatețe, spirit religios, dar și un spațiu curat, în care, citind, poți afla, lumină, liniște, echilibru, frumusețe, inocență, bunătate- toate elementele firești pentru o regăsire, pentru o reechilibrare, pentru o continuare a unui drum, într-un mod fericit.

Grigore Vieru, copil în adâncul ființei sale, este cu adevărat, unul dintre cei mai mari poeți pentru copii, atât din literatura română, dar și din cea universală.

Volumele de poezii pentru copii, dar mai ales, volumul *Albinuța* – abecedar pentru preșcolari, dar și pentru micii școlari, tipărite într-un tiraj foarte mare, sunt mărturii ale celor afirmate.

Grigore Vieru scrie și poezie pentru copii. Aceasta își are originea în singurătatea pe care a fost nevoit să o trăiască, în perioada chinuită a copilăriei: „Copilăria mea a fost pârjolită, săraca de ea, de focul războiului și a fost umilită de urmările sale. Jocul meu principal era culesul spicelor pe miriște în urma recoltării, unde găseam mai multe gloanțe ruginite, pentru că nici șobolanii nu stăteau degeaba. O muncă, în fond, zadarnică și un joc destul de trist. Mă legănam pe picioare bolnăvicios, topit de slabă nutriție. Miriștea sub tălpile mele goale era un fel de acupunctură moldovenească, nu mai puțin veche ca cea chineză, dar întrecând-o ca efect curativ."[2]

Traumele copilăriei îl determină pe poet să scrie o poezie cu vers duios, plin de candoare, seninătate și dragoste, pentru a fi astfel, mai aproape de copii, prin poeziile sale. Poetul dorește astfel, să dezvăluie copiilor lumea, cu toate frumusețile ei, locul natal, pacea care trebuie gustată ca fiind cel mai mare dar pe care oamenii pot să și-l facă.

[1] Botezatu, Eliza,,A fi cu-adevărat " articol publicat în vol.„Poezia meditativă moldovenească ", Editura Literatura Artistică, 1977, articol editat în volumul Academica, Grigore Vieru, Poetul.
[2] Vieru, Grigore – *Cel care sunt*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1987,p. 275

Sugestivă în acest sens este poezia „Mulțumim pentru pace”: „*Mama pâine albă coace, / Noi zburdăm voios, / Pentru pace, pentru pace / Mulțumim frumos…*” . În folclorul pentru copii apare această sete de pace în formula de leagăn „Dormi în pace” pe care poetul o consideră „un imn, un măreț și fundamental imn închinat păcii. Cel, poate, mai vechi cântec de pace de pe aceste locuri unde ne-am întemeiat”[3].

Copilul Grigore Vieru a cunoscut un altfel de cântec de leagăn, un cântec de somn și de trezire, huruitul mașinii de cusut: „*Iar noaptea mama/ lucra croitoreasă,/ Cosea cămăși de pânză/ din cânepă scorțoasă. / Și cântecul mașinii/ sunând fără oprire/ Fu cântul meu de leagăn și cântec de trezire*”. Poetul Grigore Vieru nu s-a putut desprinde sufletește de copilăria sa care i-a lăsat o amprentă dureroasă. Chipul mamei a fost pentru poet icoană, a însemnat pentru poet lumina și forța pentru a merge mai departe.

În lirica lui Grigore Vieru se regăsesc cele mai frumoase poezii dedicate mamei. Grigore Vieru, prin versurile sale dedicate mamei, a devenit „un poet prin excelență al Mamei și al maternității. Mama poetului, concretă, reală, veghetoare și însuflețitoare a spațiului copilăriei, care este unul matern, devine Mama naturii și a Cosmosului, Muma în genere.”[4]

Este impresionantă diversitatea reprezentării lirice a chipului mamei, atât de drag, poetului. Mama devine arhetip și reprezintă principiul feminin pe care se clădește lumea și ființa. Mama are reprezentare sacră. Ea are putere divină. Copiii învață să-l descopere pe Dumnezeu, în ochii mamei: „*Mama mea viața-ntreagă,/ Stând la masă, ea și eu,/ Se așeza între mine/ Și Preabunul Dumnezeu.// Oh, și crede-așa într-Însul,/ Că în ochii ei cei uzi / Chipul Lui de pe icoană / se arată și-L auzi.// Și eu țin atât la mama,/ Că nicicând nu îndrăznesc / Dumnezeul din privire / Să mă vâr să-l mâzgălesc*”. Mama trăiește între cer și pământ adică mereu în mintea și sufletul copilului, pe tot parcursul vieții.

Poezia „*Învățăturile mamei”* evidențiază rezonanța pe care o capătă în sufletul poetului și al copilului, sfatul matern: „*Cadă frunza-n vânt-/ Stele ard cerești! Singur tu nu ești, / Fiul meu cel sfânt./*” Mama îi oferă copilului liniștea și siguranța de care are nevoie pentru a avea o copilărie liniștită. Adjectivul „sfânt” evidențiază divinizarea fiului de mama acestuia. Mama își învață fiul semnificația profundă a cuvântului *neam*: „*Tot ce-i sus, de ram / Tot ce-i depărtat,/ O, fiu rourat/ Ne e nouă neam*”. Ultimele două versuri îmbracă forma unui îndemn. Mama își învață fiul să fie liber, între două lumi : „*Între cei doi spâni, să n-ai ochii triști / Liber să te miști / Între două pâini*.” Cele două pâini pot trimite prin simbolistică, pe de o parte la Basarabia și Patria-Mamă și pe de altă parte, la semnificația religioasă pe care pâinea o are, aceasta fiind simbolul vieții, considerată a fi bogăția pe care o cerem lui Dumnezeu, prin rugăciuni.

Prin dragostea față de mamă, Grigore Vieru amintește de Mihai Eminescu : versul eminescian „Pe freamătul de frunze la tine, tu, mă chemi”, „De-a pururea aproape vei fi de sânul meu” . („ O, mamă...”)

Poetul Grigore Vieru, fire deosebit de sensibilă, a reușit să ofere copiilor, micilor săi cititori, admirabile texte, ce au devenit cântece[5] pentru copii: „Iese iarba luminoasă,/ Rândunica vine-acasă. Cald e soarele-n câmpie / Ca un ou de ciocârlie.”(*Primăvara*)„Copt e bobul grâului: / Poama vrăbiuțelor! Dulce floarea teiului: / Grâul albinuțelor*!”(Vara)„*Bate toamna nucile,/ Aurește frunzele,/ Îndulcește merele...Ce ești trist, măi greiere?!”*(Toamna)„Fuga-fuga,/ cu fuguța,/ Iese-afară săniuța! Ninge, ninge, ninge, ninge / Și-a rămas în pom o minge!”

În toate aceste versuri, se observă o împletire a frumuseții anotimpurilor, cu ludicul, specific copilăriei. Versul și cântecul deschid drumul copilului pentru a cunoaște și a înțelege lumea și altfel, nu doar prin spusele părinților sau ale bunicilor.

---

[3] Vieru, Grigore – *Scrieri alese*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1984,p.89

[4] Cimpoi, Mihai, „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia, Editura Arc, Chișinău,1997,p.193

[5]Vieru, Grigore - *Taina care mă apără, „ Umbreluța spicului”(versuri pentru copii), Princeps Edit, 2008, Iași, p. 305-306*

Simbolic este și titlul poeziei *Oul:* „Am găsit în prag un ou,/ Oușorul este nou./ Nou ca roua de sub stele / Cald ca gura maicii mele.” Prin semnificația sa, oul face referire la un nou început, la originea vieții, la rădăcină și la mama care a adus pe lume copilul . Adjectivul„ nou” subliniază ideea unui început. Copiii trebuie să înțeleagă, într-un mod simplist, cum a apărut lumea, viața și cum se explică legătura cu mama și cu propria viață.

Este recunoscut caracterul educativ al poeziilor pentru copii, scrise de Grigore Vieru. Sunt dezvăluite astfel și capacitățile înnăscute de pedagog ale poetului.

Prin versurile sale pe care copiii le memorează cu ușurință datorită muzicalității lor, Grigore Vieru sădește în conștiința micilor cititori valori general umane, de care familia și societatea au atâta nevoie: respectul față de părinți, dragostea de țară și de limba maternă. Este de subliniat faptul că poetul are puterea să facă acest lucru, fără a deveni monoton.

Abordând tema copilăriei, este de subliniat prezența motivului mamei în poezia viereană. Pentru Grigore Vieru, mama este marcată de unicitate : „*Mama ne mângâie,/ soarele lucește,/ Soarele e unul,/ Mama una este*”. Aceste versuri plasează mama ca simbol al genezei în centrul existenței umane, așa cum soarele este centrul universului, dătător de viață și lumină. Mama este universul său, protectorul său, îndrumătorul său, reazemul său, în tumultul existențial, trăit de poet.

Jocul și metafora îl ajută pe poet să includă în poeziile sale o complexă filozofie a vieții și a cunoașterii realității înconjurătoare, transpusă pe înțelesul copiilor „care nu este mai puțin serioasă decât a maturilor”[6].

Lirica viereană pentru copii a lui Vieru, prin semnificațiile pe care le dezvoltă, simbolizează, pentru multe generații, prima și cea mai puternică *școală* a adevăratelor valori.

Frumusețea locului natal este surprinsă în „Satele Moldovei”: „*Pe vale, pe culme,/ Stau satele mele./ Aproape de codru,/ Aproape de stele*.” Apropierea de codru și stele sugerează un spațiu mirific în care tehnologia nu a reușit să influențeze comuniunea dintre om și natură.

Din poezia lui Vieru, copiii află că trebuie să-și iubească țara nu pentru că este frumoasă, ci pentru că este a lor. Meșter neîntrecut al metaforei, poetul transmite micului cititor ideea de frumusețe a limbii materne, creând în poezia „Frumoasă-i limba noastră” o imagine de-a dreptul extraordinară: „*Pe ramul verde tace/ O pasăre măiastră,/ Cu drag și cu mirare/ Ascultă limba noastră.*” Și încheie poetul, mândru de frumusețea limbii române, că și pasărea dacă ar putea vorbi ar lua cuvintele din limba noastră: „*De-ar spune și cuvinte/ Când cântă la fereastră,/ Ea le-ar lua, știu bine,/ Din limba sfântă-a noastră*”.

Prin intermediul metaforelor pe care le creează în poeziile sale, poetul explică micului cititor o serie de realități, pe care trebuie să le descopere, copilul parcurgând astfel drumul unei inițieri, poeziile lui Grigore Vieru, netezindu-i calea micului învățăcel.

Astfel, prin jocul imaginației și al cuvântului, copilul află că țurțurul se topește pentru că nu este altceva decât o bomboană a soarelui, din care acesta gustă cu plăcere, când își face apariția în momentele geroase ale iernii: „*Sub streașina saraiului/ Stă bomboana soarelui/ Stă-n amiază și strălуce…? – Dulce-i soare?/ −Tare dulce!*” De asemenea, soarele primăverii este comparat cu un ou de ciocârlie „Cald e soarele-n câmpie/ ca un ou de ciocârlie”, ori cu o pâine mare ce răsare pentru toți copiii lumii „*Peste codrul meu străbun/ Iese soarele cel bun,/ Iese rumen peste mare/ Peste văi și munți cu brume/ Ca o pâine mare-mare/ Pentru toți copiii lumii.*”

Poetul oferă copiilor explicații pe care aceștia le acceptă pentru că «poetul are în persoana copilului nu un învățăcel, căruia trebuie să-i dea sfaturi, ci un convorbitor egal, pe care, ținând un ou găsit pe prag, nou ca roua și „*cald ca gura mamei mele*”, îl poate întreba ca

[6] Vieru, Grigore – *Scrieri alese*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1984, p.10

pe un om care l-a lecturat cel puțin pe Kant: „Luri-la, lumină lină/ Ia ghiciți ce am în mână:/ E rotund, alb ca o floare,/ Nu e mare, capăt n-are!»[7]”

Lirica viereană pentru copii, depășește limitele creației, în general, ea capătă proporțiile unei imense școli, ale unui templu. Copilăria este sacralizată de poet. Se poate realiza în sensul acesta, o paralelă cu lirica lui Célestin Freinet, în care, de asemenea, copiii sunt îndrumați pentru a descoperi tainele cunoașterii. Lirica pentru copii mustește de gingășie și de expresivitate.

Lumea pe care Vieru o creionează pentru copii este feerică, fără griji : „- *Pui golaşi, cum staţi în cuib voi / Fără plăpumioare ?! -Ne-nvelim cu ale mamei / Calde aripioare.*”(*Puişorii*) .

Chipul mamei strălucește și în versurile vierene adresate copiilor: „*Se adună flori şi stele / Pe sub seară / În jurul măicuţii mele / Pe sub seară / Şi-o întreabă toate cele / Pe sub seară / Şi ea sfătuie cu ele / Pe sub seară.*”(*Măicuța)*

Mama devine arhetip și reprezintă principiul feminin pe care se clădește lumea și ființa. Mama are reprezentare sacră. Ea are putere divină. Copiii învață să-l descopere pe Dumnezeu în ochii mamei: „*Mama mea viaţa-ntreagă,/ Stând la masă, ea şi eu,/ Se aşeza între mine/ Şi Preabunul Dumnezeu.// Oh, şi crede-aşa într-Însul,/ Că în ochii ei cei uzi / Chipul Lui de pe icoană / se arată şi-L auzi.// Şi eu ţin atât la mama,/ Că nicicând nu îndrăznesc / Dumnezeul din privire / Să mă vâr să-l mâzgălesc*”. Mama trăiește între cer și pământ adică mereu în mintea și sufletul copilului. Mama este simbolul adăpostului, căldurii, dragostei și hranei, care-l însoțesc pe poet pe tot parcursul vieții. Poezia „Ghicitoare fără sfârșit” e un text în text prin care poetul cultivă copiilor dragostea pentru mamă, dar și pentru rădăcină: „*Ce izvor / Se ia după om? / Glasul mamei./ Ce e dulce / Şi de departe nu se aduce? Buzele mamei./ Care stele pe cer / Cad amândouă odată? Ochii mamei.*”

Frumusețea chipului mamei este însoțită de elementele naturii: izvorul, stelele. Acestea sunt și elemente întâlnite în cadrul natural eminescian.

Poetul amintește în versurile poeziei menționate și de „iarba străină”, încercând să cultive copiilor sentimentul de patriotism: „*Ce este nemărginit / Şi nu calcă iarbă străină? Sufletul mamei*.” Sentimentul de dragoste pentru mamă este asimilat sentimentului de iubire pentru pământul strămoșesc: „*Tu iarbă, tot ai mamă ? De ai, de bună seamă : / Atunci când înverzeşti, / De ea îţi aminteşti.*”(*Tu, iarbă, tot ai mamă).*

Poetul va purta chipul mamei în sufletul său toată viața. Poezia „Chipul tău, mamă”, va revela această amintire, mereu vie: *„Chipul tău, mamă / Ca o mie/ De privighetori rănite,/ Ochii tăi / În care s-au întâmplat toate / Câte se pot întâmpla/ Pe lume! Lacrima ta: Diamant ce taie în două / Oglinda zilei...”* Tristețea ochilor mamei redată prin comparația privighetorilor rănite va rămâne pregnantă în inima poetului.

Sufletul poetului este încercat de un dor permanent de mama care i-a dat viață: „*O, mamă,/ Spre mine mâinile-ţi întinde: Spre cel / Care cu dor te-aşteaptă/ Şi ţie apropiindu-mă,/ Apropie-mă liniştii ce eşti/ Acum şi-ntotdeauna.*” Poetul dorește să simtă căldura îmbrățișării mamei, pe care o resimte, cu ajutorul amintirii care de care se lasă cuprins.

Criticul literar Ana Bantoș scria: „ Relația cea mai *profundă,* mai *veche rămâne a fi relația cu mama, care pentru Grigore Vieru semnifică relația sacră cu Dumnezeu. Mai multe titluri de poezii sunt relevante în acest sens*: *Făptura mamei, Mâinile mamei, Ochii mamei, Părul mamei,* etc. Procedând astfel, autorul umple golul generat de pierderea sinelui, sursele Eului regăsindu-le și într-un Noi comunitar care este neamul: (exemplu: „*O, neamule, tu, adunat grămăjoară, ai putea să încapi într-o singură icoană*”) sau într-un timp al copilăriei.

[7] Cimpoi, Mihai, *Metafore asemenea pâinii*, prefață la Vieru, Grigore, Poezii, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1983, p.8

Creația lui Grigore Vieru destinată micilor cititori, atât de bine cunoscută și îndrăgită, își dezvăluie pe deplin sensurile anume în acest context."[8]

Iarba, floarea și steaua au aceeași mamă : patria. Copiii trebuie să poarte în sufletul lor, alături de dragostea pentru mamă și dragostea pentru glie, pentru pământul strămoșesc: „*Tu, floare, tot ai mamă ?/ De ai, de bună seamă: Atunci când înfloreşti / De ea îți aminteşti. / Tu, steauă, tot ai mamă ? De ai, de bună seamă: /Atunci când te iveşti, / De ea îți aminteşti.*" Poetul cultivă copiilor, prin versurile sale și prețuirea pentru limba pe care o vorbesc, pentru graiul românesc: „Pe ramul verde tace/ O pasăre măiastră,/ Cu drag și cu mirare / Ascultă limba noastră." Metafora păsării măiastre face trimitere la Patria Mamă; copilului i se transmite prin jocul cuvinte legătura intrinsecă dintre țara în care trăiește și graiul pe care îl vorbește. Tăcerea păsării simbolizează *nefirescul*. O pasăre care tace este o pasăre amenințată, chinuită de factori externi, străini de ea care îi opresc cântul (ocupația rusă). Un emoționant liric, dedicat fiilor săi este intitulat sugestiv „Să mergi frumos" și are valoarea unui îndemn. Această poezie are un pătrunzător fir educativ: „Fiule, să nu / Calci de sus, / Să nu înconvoi spinarea / Să mergi frumos și demn, / Și nezgomotos / Cum merge pe obraz/ Lacrima celui care-a învins." Copilul trebuie să cuprindă cu mintea și inima sensul cuvântului „demnitate". Drumul existențial nu trebuie să fie sub semnul compromisului, *spinarea înconvoiată* simbolizând acest fapt. Comparația cu drumul pe care îl face lacrima de fericire pe obrazul învingătorului susține ideea cultivării verticalității, a corectitudinii și a dorinței de a fi învingător. Pline de semnificații sunt și versurile următoare: „*Fiule, să nu / Laşi ochiul să-ți rugineasc*ă. *Văzând, vei cunoaşte, / Cunoscând, vei birui, / Biruind, vei fi iubit. / Iubind, / Vei găsi drumul spre casă.*" *Ochiul* simbolizează cunoașterea. Sfatul părintesc pe care poetul îl oferă micuților săi cititori este de a nu înceta să lupte pentru cunoaștere, pentru că doar aceasta îi va putea ajuta să izbândească, aflându-și chemarea, desăvârșindu-și destinul. Astfel, o viață împlinită este și viața din care iubirea nu lipsește, ea contribuie la împlinirea omului. Ochiul a dezvoltat o simbolistică, fiind numit uneori și ochiul atotvăzător, „Ochiul lui Dumnezeu". Astfel, se observă faptul că poezia lui Grigore Vieru seamănă cu poezia lui Tudor Arghezi, prin rolul educativ pe care îl are. Poemele sale despre lumea vietăților mărunte sunt sugestive, în acest sens: *„Aricioaica-n umbra florii/Își grijește ariciorii,/ Îi spală de cu zori / Pe botic și ochișori./ Ariciorii, așadar,/ Stau cu spatele murdar./ Și-s spălați abia când plouă/ La o lună sau chiar două./ Bucurați-vă, măi pici,/ Că nu sunteți pui de-arici!*". (poem despre arici) sau un alt exemplu, un poem despre un micuț melc: „S-a stins soarele cel bun,/ Eu mă culc, povești îmi spun, / Dar nici una nu-i frumoasă.../ Greu e singurel în casă!"

Prin versurile sale, poetul îi învață pe copii despre importanța și frumusețea familiei, scriind poezia „Joc de familie": „*Duminică dimineața / Copiii noştri amândoi / Se urcă în pat/ Între noi./ Ne scot de pe degete / Palidele inele / Le duc la ochi / Şi se uită la mama și mama / Prin ele./ O, golul rotund al inelelor / Se umple atunci / De văzul copiilor luminos.*" Epitetul în inversiune „palidele inele" face referire la existențele părinților, pline de obstacole, dificultăți care îi macină, îi îmbolnăvesc. Golul acestor existențe este încărcat însă de spiritul copiilor, care îi susține pe părinți. Acest joc nevinovat al copiilor, îi atrage pe părinți, simțind fericirea de fi, alături de proprii copii: „Și-n toată lumea/ Nu există joc mai frumos!"

Arcadie Suceveanu consemna într-unul din articolele sale: „Poezia lui Grigore Vieru chiar poate face lumea mai bună. Nu, ea nu poate parafa acte la notariat, nu poate face dreptate în tribunale, nu poate schimba ordinea socială. Ceea ce poate ea face e să ne învețe arta de a iubi amurgul de vară, să descrie lucrarea albinei în floarea de tei, să instituie în codul moral, „legea" lui Eminescu, să zuruie la urechea lui Dumnezeu ....."[9]

[8] Bantoș, Ana, Limba română, nr. 10-12, Chișinău, 2007, articol inclus în volumul Vieru, Grigore,, Taina care mă apără", Editura Princeps Edit,2008, Iași,p.607

[9] Suceveanu, Arcadie, „ Poezia cu ochi albaștri", Săptămânalul,, Literatura și arta", 29 ianuarie 2009, articol inclus în Academica, „ Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, 2010, Chișinău,

Dorul de copilărie se regăsește în versurile vierene. Poezia „Unde fugim de-acasă?" este un reper în sensul acesta: „*Dar este un timp /Când nu mă pot înțelege / Cu oamenii mari./ Atunci / În copil mă preschimb,/Jucându-mă,/Mă ascund/După o rază de soare,/ După genele mele/Lăsate peste doi sâmburi/Umezi-amari,/După un spic, după o fragă,/După un iepure ce aleargă,/În ochii ariciului,/În felinarul licuriciului,/În umbra vreunei albine.*" Ariciul, licuriciul și albina devin simboluri ale lumii vietăților mărunte de care copilul este atras. Este interesantă simbolistica acestora. Ariciul ocupă un loc important în mitologia vechilor iranieni. La buriați, el este considerat născocitorul focului. Ariciul este sfătuitorul oamenilor. Aceștia îl ascultă și redescoperă soarele și luna, dispărute o vreme.

Licuriciul simbolizează sufletul eroilor nemuritori, pentru muntenii din sudul Vietnamului.

Albina, în anumite texte din India reprezintă spiritul ce se îmbată cu spiritul cunoașterii.

Poezia prezintă o cheie de lectură folclorizantă. Poetul, simțindu-se lipsit de apărare se ascunde în metafore, în jocurile de cuvinte. Metafora ochilor-sâmburi umezi și amari, trimite către ochii plânși, către copilăria marcată de tristețe și lipsuri, trăită de poet. Aceștia simbolizează miezul ființei. Într-o altă interpretare, tristețea ochilor se datorează conștientizării sentimentului dezrădăcinării, accentuat, la maturitate. Poetul simte nevoia de a fi protejat. Simbolul sprijinului căutat devine munte, în viziunea viereană: „*E tare fericit cine mai are pe-aproape/ Și-un munte,/ După el/ Te poți mai lesne ascunde:/ Te pitești după un sloi de aur,/ După un brad, după un taur,/După un cântec străvechi de voinici/ Și strigi mereu/ Aici-aici!/ Și tot așa mutându-te prin toate/ Cotloanele muntelui.*" Această idee poetică de a se ascunde cumva, după lacrimă, după pleoapă, semnifică frica de a-și dezvălui identitatea. Muntele este Dumnezeu. Muntele este Patria Mamă. Ideea de ruptură de lucrurile care l-ar putea apăra pe poet este redată și prin următoarele elemente cu valoare simbolică: muntele, bradul, taurul, acestea fiind totodată și elemente identitare. Graiul rămâne elementul statornic, acesta fiind reflectat în cântecele și jocurile copiilor.

Fănuș Băileșteanu, scrie referindu-se la opera lui Grigore Vieru: „Grigore Vieru este un semnificativ poet român și semnificațiile sau ramurile liricii sale se întind - fără, cred nici un fel de exagerare - pe arcul de cer liric românesc, de la Alecsandri la Adrian Păunescu sau Ioan Alexandru, de la Bolintineanu la, să zicem, Ion Pillat, de la Eminescu, la Nichita Stănescu."[10]

Aprecierea formulată de Adrian Păunescu cu referire la valoarea operei scriitorului Grigore Vieru subliniază cu forță recunoașterea contemporanilor:„ Vieru a fost cel mai bun dintre noi. L-am iubit de când i-am citit primele cărți tipărite, întemnițate în litere chirilice,firește,nu din vina lui,găsind în ele semnul mult căutat al dorinței oamenilor luminați din Basarabia de-a ne regăsi și de-a ne uni,ca-n versul simplu și ireductibil „*Mamă,tu ești patria mea*."".....Din ce perspectivă scriu eu toate acestea?....Vieru e marele spion român în spațiul românesc și de curând, în cer: Simplu ca iarba/Simplu ca pâinea/ Simplu ca Biblia."[11]

BIBLIOGRAPHY

Bantoș, Ana*, Între exilul și libertatea interioară*, Limba română, nr. 10-12, Chișinău, 2007, articol inclus în volumul Vieru, Grigore, *Taina care mă apără*, Editura Princeps Edit,2008, Iași,

p.382

[10] Băileșteanu, Fănuș, „Grigore Vieru", Editura Iriana, București, 1995, articol inclus în Vieru, Grigore„ Taina care mă apără", Opera poetică , Editura Princeps Edit, Iași, 2008, p.669.

[11] Păunescu, Adrian, „Marele spion român în spațiul românesc" ,Prefață vol. Vieru, Grigore„Cele mai frumoase poezii",Editura Jurnalul,București, 2009, p.40-41

Cimpoi, Mihai – *Metafore asemenea pâinii*, prefață la Vieru, Grigore *Poezii*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1983

Vieru, Grigore- *Taina care mă apără*, Opera poetică, Editura Princeps Edit, Iași, 2008, p.669.

Băileșteanu, Fănuș, *Grigore Vieru*, Editura Iriana, București, 1995, articol inclus în volumul

Suceveanu, Arcadie, *Poezia cu ochi albaștri*, Săptămânalul,, Literatura și arta", 29 ianuarie 2009, articol inclus în Academica, „ Grigore Vieru, Poetul", Editura Știința, Chișinău, 2010

Vieru, Grigore - *Scrieri alese*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1984

Vieru, Grigore – *Cel care sunt*, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1987

THROUGH FOG AND DARKNESS IN ÎNTÂLNIREA, BY GABRIELA ADAMEȘTEANU

Andreea-Corina Batori
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Regarding the alienation of the body, one of the powerful disruptive factors that led to its existence is exile, a key element of the familiar-foreign dichotomy.
In the novel of Gabriela Adameșteanu, Întâlnirea, there is a confrontation with both the past and the present, and also confrontation with one's own person lost in the web of temporal time. Through Traian Manu character, the "exiled" identity, tailored around the uprooting of the individual from his native country, is penciled as a process that causes the alienation of the body of a man who tried to build a new life far from home. Exile intertwines with memory, marginality, disillusionment, providing the essential data of the being's participation in the spectacle of temporal trauma.

Keywords: exile, past, alienation, trauma, foreign

Referitor la literatura Gabrielei Adameșteanu, criticul literar Paul Cernat considera că romanele scriitoarei răspund în paginile lor la o serie de întrebări – „cum ne modifică viețile și identitățile presiunea sau agresiunea politicului, cum reacționăm la ea în situații-limită, ce rămâne din noi, ca oameni, în confruntarea cu istoria"[1]. O confruntare regăsim și în romanul *Întâlnirea*, o confruntare atât cu trecutul, cât și cu prezentul, o confruntare cu propria persoană pierdută în plasa timpului vremelnic. Prin intermediul personajului Traian Manu este creionată identitatea „exilată" croită în jurul dezrădăcinării individului de țara natală, proces care cauzează alienarea trupului celui aflat departe de casă. Sentimentul alienării este atât de adânc, încât trupul este împins la granița dintre vis și realitate, devenind fragil sub conducerea memoriei. Dramele din trecut continuă să existe în mintea exilatului, acestea fiind aduse la suprafață printr-o serie de coșmaruri care supun trupul febrilității dureroase.

În deschiderea romanului *Întâlnirea*, Mircea Eliade îi atribuie lexemului „acasă" un toponim simbolic, și anume Ithaca, considerând că „fiecare exilat e un Ulise în drum spre Ithaca [...] șansa de a fi un Ulise i se oferă oricărui exilat [...] Dar, ca să-și poată da seama de aceasta, exilatul trebuie să fie în stare să pătrundă sensul ascuns al rătăcirilor lui și să le înțeleagă ca pe o lungă serie de încercări inițiatice [...] și ca pe tot atâtea obstacole pe drumul spre casă (spre Centru)"[2]. Care sunt însă rătăcirile și obstacolele personajului Traian Manu?

În romanul *Întâlnirea,* întâlnim o oscilație a narațiunii între planul realității și cel al visului. Lungul drum al întoarcerii în locurile natale debutează pentru Traian Manu ca într-un vis, lumea exterioară pierzându-și treptat coerența și consistența, căci, așa cum susține Cezar Gheorghe, „atunci când te întorci în ţara în care te-ai născut, lumea pare să semene cu oniricul"[3]. Visul din primele pagini ale romanului surprind un traumatic episod al călătorului

[1] Paul Cernat, *Obsesia politicii, înțelepciunea vieții, adevărul prozei*, în „Observator cultural", Nr. 1104, 2022. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/obsesia-politicii-intelepciunea-vietii-adevarul-prozei/, consultat în data de 20 ianuarie 2023.
[2] Mircea Eliade în deschiderea romanului *Întâlnirea*, Gabriela Adameșteanu, Ediția definitivă, Editura Polirom, Iași, 2022.
[3] Cezar Gheorghe, *Întâlnirea de Gabriela Adameșteanu recenzată în The Irish Times*, în „Observator cultural", Nr. 834, 2016. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/intilnirea-de-gabriela-adamesteanu-recenzata-irish-times/, consultat în data de 20 ianuarie 2023.

veșnic urmărit de controlor în fiecare tren în care se urcă, indiferent de destinație. Panica pe care o simte călătorul care circulă fără bilet, ascunzându-se de cel care îl urmărește parcă fără scăpare, cerându-i biletul în limbi diferite, se răsfrânge asupra trupului: „Ești încordat, ești febril, te silești să-ți liniștești respirația precipitată. Îți ții privirea întoarsă spre geamul lucios, întunecat, dar nu poți să vezi peisajele care gonesc în noapte.”[4] Controlorul se dovedește ulterior a nu fi doar unul singur, ci „membru” al unei grupări care terifiază ființa captivă unui scenariu de coșmar. Individul rătăcește epuizat fie într-un tgv, fie într-un marfar, fie într-un intercity, urmărit de fețe străine, de controlori, de soldați, aleargă, cu pijamaua descheiată și cu „obrazul plin de clăbuc, ras doar pe jumătate”[5], se izbește de pereți, de geamuri, deschide uși și, într-un final, se adresează propriei persoane: „Liniștește-te, e același vis, asta s-a mai petrecut [...] Nu te speria, stai liniștit, e același vis sâcâietor”[6].

Eul mărturisește că s-a aflat de multe ori într-o gară pustie, așteptând probabil același tren care să îl ducă acasă. Decizia de a-și abandona familia, neamul, țara înaintea instaurării comunismului naște un sentiment de vinovăție care îl transformă pe Traian Manu în captivul unui coșmar din care se luptă mereu să se trezească: „ca să te trezești, ți-ai înfipt unghiile moi în carnea moale, încerci să faci pumn palma flască, dar ești tot aici. Orice faci, degeaba, nu poți să scapi, alergi nebunește, uite uniforma controlorului în capătul culoarului, spre el gonești nebunește, e prea târziu să te mai întorci cu spatele, e prea târziu să te mai prefaci că nu-l vezi, e în fața ta, la doi pași”[7]. Cel de care nu mai poate Traian Manu fugi este trecutul. Deși stabilit în Germania, împlinit din punct de vedere profesional, personajul a rămas cu un gol în vârtejul căruia și-a pierdut propria identitate. Nu întâmplător, ulterior în vis, călătorului nu i se mai cere biletul, ci i se solicită actele. Personajul nu deține acte de identitate, deoarece identitatea sa a rămas suspendată în spațiul dintre trecut și prezent. „Întâlnirea” nu este doar cu ceilalți, cu țara lăsată în urmă, cu trecutul, ci, mai ales, cu sine însuși, reprezentând dramatice tentative de regăsire ale unor ipostaze pierdute ale propriului eu, fără de care personajul nu se poate defini.

Pentru a reda căile prin care personajul încearcă să ajungă la Ithaca părăsită, Gabriela Adameștieanu recurge la *Odiseea* lui Homer, construind un personaj care știe versurile mult prea bine și care și le însușește în vederea construirii propriului poem existențial. Versurile devin oglinda unui trecut personal, redând imaginea unei Ithaca degradate de intruziunea istoriei și un Ulisse devenit străinul propriei vieți: „Ajunseserăm la capătul de apă/ pe-afundul ocean, unde-i orașul cimerian, poporul cel de-a pururi/ învăluit în ceață și-ntuneric, că-n veci nu-l vede luminosul soare”[8]. Personajul se întreabă „cine te-a pus pe tine, străinule, să faci un asemenea drum pe ceață și pe întuneric?”, dar constată că nu își mai amintește continuarea, ajungând să repete în șoaptă „există oare în viață ceva mai greu de făcut decât drumul pe care singur ți l-ai ales prin ceață și întuneric?”. Retorismul acestor întrebări relevă impasul ontologic în care este situat eul care nu își mai recunoaște propria față care „fulgeră în golul geamului deschis”: „E fața ta? Parcă nu e”[9]. În momentul în care ajunge să nu se mai recunoască, personajul recită, cu un glas compătimitor „mai bine renunță, sărmanul de tine, la drumul spre pietroasa Ithacă decât să tot rătăcești ani de zile prin întuneric și ceață spre locul unde nu te mai așteaptă nimeni...”[10]. Acest loc este *acasă*, toposul unde personajul râvnește să se întoarcă, încercat totuși de teama de a nu mai fi recunoscut de cei lăsați în urmă, cu atât mai mult cu cât el însuși nu se mai recunoaște.

[4] Gabriela Adameștieanu, *Întâlnirea*, ed. cit., p. 11.
[5] *Ibidem*, p. 13.
[6] *Ibidem*, pp. 13-14.
[7] *Ibidem*, pp. 14-15.
[8] *Ibidem*, p. 16.
[9] *Ibidem*, p. 18.
[10] *Ibidem*.

Senzația participării la evenimente și cea a depărtării de ele coexistă, iar prezența, respectiv absența oamenilor și a diverselor momente de viață se instituie simultan. De altfel, acest cronotop în care ajunge personajul este o lume situată la confluența memoriei și a imaginației, a realității și a visului, a realului trăit în prezent și a celui reamintit sau imaginat. Conform dicționarului de simboluri, visul „scapă de sub controlul voinței și responsabilității subiectului, pentru că dramaturgia lui nocturnă este spontană și necontrolată. De aceea subiectul își trăiește drama visată ca și cum ea ar exista în mod real în afara imaginației sale. Conștiința realităților se eclipsează, sentimentul de identitate se alienează și se dizolvă, dispare.”[11] Această dramă face ca trecutul să anihileze prezentul, iar distanța temporală față de un anumit moment deja trăit se anulează, aspect susținut de adverbele de timp înscrise în câmpul lexical al trecutului: „Au trecut atâția ani de când ai plecat, ieri-seară te conduceau la gară. [...] Încerci să zărești ceva prin ulucile vechi ale gardului [...] proaspăt vopsit, chiar tu l-ai vopsit ieri, înainte să pleci la gară.”[12]

Semantica verbelor la prezent înscrie trăirile într-un continuum temporal. Personajul nu se află pentru prima dată în fața zăvorului, întrebându-se dacă să îl deschidă sau nu și chiar își reproșează repetitivitatea acestui vis adânc înrădăcinat în temerile celui exilat: „De câte ori n-ai mai stat aici, sub prun, cu mâna pe poarta întredeschisă, gata s-o împingi!”[13]. În ceea ce privește „imobilismul locului regăsit”, Gabriel Liiceanu consemna: „E nevoie ca un lucru să fie în afara timpului, să-ţi creeze iluzia că «te aştepta» zidit în chiar «clipa» părăsirii lui, pentru ca tu să percepi dezastrul temporalităţii tale. Mă aflu în faţa acestei mese albe şi rotunde «exact ca acum şase ani», dar cuvântul «exact» priveşte numai inerţia mesei, în vreme ce fiinţa mea scăldată în timp percepe diferenţa pe care o instituie distanţa dintre «atunci» şi «acum». Nimic din ce fac şi sunt acum nu mai este exact ca atunci. Sunt din nou aici, stau la aceeaşi masă, dar sunt supusul timpului meu şi stau în genunchi în faţa lui.”[14] Probabil tocmai din teama de a cunoaște dezastrul temporalității sale, Traian Manu remarcă faptul că toate oglinzile de *acasă* sunt acoperite, dar nu se repede în niciun moment să înlăture valul care îi obstrucționează imaginea asupra adevărului, căci, oglinda este simbolul adevărului, al conștiinței și al „conținutului inimii”[15]: „nici nu-mi dau seama cât m-am schimbat, pentru că aici, la voi, oglinzile sunt acoperite, toate...”[16].

Visul care aduce în planul imaginarului revenirea acasă a exilatului creează prilejul evidențierii dihotomiei *aici – acolo, aici* desemnând țara natală, iar *dincolo*, străinătatea. Ajuns în fața familiei sale, în curtea cea dintotdeauna, eternă în visul redundant, personajul se găsește în fața întrebării „Ce vrei, străine?”. Nerecunoscut nici chiar de mama sa, Traian Manu își resimte ipostaza de exilat mai mult ca niciodată, fiind respins de singurii oameni care spera să îl recunoască. Remarcile primite – „Noi n-avem rude Dincolo, străine!”, „Nimeni dintre ai noștri n-a plecat Afară, înțelege, străine!”[17] – intensifică alienarea eului renegat, care constată „Ți-au întors spatele...”. Într-o pledoarie pentru propria persoană, reprezentând o ultimă încercare de a se face recunoscut, personajul își transpune toată suferința în cuvinte: „Sunt eu, sunt al vostru! Uitați-vă bine la mine, le strigi, sunt fiul, fratele, nepotul, vărul vostru! [...] Am făcut atâta drum ca să vă spun că, dacă știam ce-o să îndur, n-aș fi ieșit niciodată de la noi din curte!”[18]. Curtea nu simbolizează aici neapărat acel spațiu ocrotitor al copilăriei de altădată, ci,

[11] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere după ediția din 1969 Editions Robert Laffont S.A. Paris, Vol. 3: P-Z, Editura Artemis, București, 1995, pp. 464-465.
[12] Gabriela Adamești*eanu, Întâlnirea*, ed. cit., p. 19.
[13] *Ibidem*.
[14] Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*, Editura Humanitas, București, 2016, p. 132.
[15] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op. cit.*, p. 369.
[16] Gabriela Adamești*eanu, Întâlnirea*, ed. cit., p. 24.
[17] *Ibidem*, p. 25.
[18] *Ibidem*, p. 27.

mai degrabă, ancora trecutului, un topos în care individul pătrunde în încercarea sa de a se întoarce în timp, o imagine de care se agață sperând că poate face pace cu această parte din sinele său pe cât de vechi, pe atât de prezent. Alienarea, chiar și în acest coșmar, atinge paroxismul pentru individul care își pierde nu doar glasul, ci și trupul, spulberându-se în neant precum orice materie amorfă: „Glasul nu ți se aude și trupul tău nu lasă urmă pe iarbă."[19] Trezit din vis, personajul se consolează spunându-și sieși „Stai liniștit, lasă, e doar un vis, același vis..."[20].

Trecerea către planul realității se inserează prin motivul călătoriei. Traian Manu se află în mașină, alături de soția sa Christa, pe drumul spre aeroportul din Roma. Călătoria nu are loc doar așadar doar în vis, însă simbolistica sa rămâne aceeași – o lungă întoarcere către pierduta Ithaca. Deși a părăsit România înaintea instaurării comunismului și a reușit să își clădească în Germania o carieră internațională de succes, protagonistul romanului *Întâlnirea* dorește să revină în țara natală pentru câteva zile, neștiind că visul acela care se repetă la nesfârșit este unul premonitoriu, că nimic din ceea ce speră să întâlnească nu mai există.

Clipele petrecute în drum spre Roma, îi oferă lui Traian Manu prilejul de a reflecta și de a da frâu liber unor gânduri chinuitoare. „Strigătul profund al trupului"[21] este asociat imposibilității de a vorbi în limba maternă din care au rămas doar niște sunete dezarticulate: „De când nu mai vorbește românește când face dragoste cu o femeie? De când nu mai vorbește românește deloc? 45 de ani? Mai puțin, mai mult?"[22]. Se poate remarca o schimbare a persoanei verbelor la nivelul discursului, trecerea de la persoana întâi la persoana a treia, o posibilă metodă adoptată de Gabriela Adameștieanu pentru a ascunde în spatele discursului epic alienarea treptată a individului în sensul înstrăinării de propria persoană.

Referitor la limbă maternă, este sugestivă perspectiva scriitorului Norman Manea care consideră că pentru un exilat „limba este placenta sa" prin intermediul căruia se simte „înrădăcinat", menținându-i-se viu „sensul apartenenței"[23]. Limba română este pentru Traian Manu un soi de refugiu în mijlocul căruia zace originea sa și de aceea „a fi exilat și din acest ultim și esențial refugiu înseamnă cea mai brutală descentrare a ființei"[24]. Dacă preluăm de la Norman Manea distincția dintre casă și domiciliu, putem considera că pentru protagonistul romanului, acasă rămâne România, țara după care tânjește și oftează de dor, după cum reflectă versurile *Odiseei*, în timp ce domiciliul este reprezentat de țara în care locuiește, Germania. De aceea, eul se simte atras „ca de un magnet" de limba în sânul căreia s-a născut: „El se duce întins spre sunetele care vin de undeva din adâncul lui și fac dintr-odată lumea să devină pe loc atașantă, transparentă. Ce limbă e asta și de ce o înțeleg atât de bine? De ce mă relaxez dintr-odată când o aud? Limba aste e, poate, țara mea adevărată?"[25]. Limba însăși devine astfel exilată, odată cu individul, devenind un simbol al alienării, situat la granița dintre trecut și prezent: „Limba exilată încetează a fi doar limba trecutului transportat în tărâmul codificat al prezentului, şi devine, treptat, limba unei înstrăinări intime, inevitabile. (…) Migrând între trecut şi prezent, limba exilului îşi caută acum expresia esenţială, cerută de esenţa condiţiei umane însăşi: exilul"[26].

Prin intermediul Christei, soția lui Traian Manu, născută și crescută în Germania nazistă, Gabriela Adameștieanu introduce în roman și perspectiva instanței feminine asupra

[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*, p. 29.
[22] *Ibidem*.
[23] Emilia Galaicu-Păun, *Norman MANEA, Laptele negru*, în „Cartea la pachet", decembrie 2014. Disponibil pe https://moldova.europalibera.org/a/26741112.html, consultat în data de 18 ianuarie 2023.
[24] Norman Manea, *Note despre limba exilată*, în „Observator cultural", Nr. 168, 2003. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/note-despre-limba-exilata/, consultat în data de 18 ianuarie 2023.
[25] Gabriela Adameștieanu, *Întâlnirea*, ed. cit., p. 37.
[26] Emilia Galaicu-Păun, *art. cit.*

întoarcerii în țară a celui plecat de mult. Femeia consideră această *întâlnire* o tortură, „tentația trecutului [...] un mers somnambulic la o casă străină, [...] o călătorie într-o țară de la capătul lumii...”[27]. Mereu purtătoare ale unui mesaj care se dorește a fi descoperit, versurile din *Odiseea* vin să completeze gândurile personajului despre țara reîntâlnită după prea mulți ani: „E țara care a fost a noastră, dar nu mai e a nimănui [...] de ce-ai lăsat, sărmane,/ A soarelui lumină și ai venit/ Să-i vezi pe morți și jalnica lor țară?”[28]. Ceea ce întâlnește Traian Manu este sărăcia, lipsa de interes pentru cultură, falsitatea celor din jur, stagnarea în aceeași condiție, în fond, o imagine clară a modului în care „se degradează făpturile în captivitate”[29]. După cum remarca și Andrei Terian, „«adevărata Ithacă» îi provoacă o imensă decepție: Buni, iubita din tinerețe, a murit; Securitatea îl ia în vizor, în timp ce apropiații îl dezamăgesc prin asiduitatea interesată”[30]. Aceste dezamăgiri ale lui Traian Manu au fost cauzate, conform opiniei Christei, de așteptările pe care soțul său și le-a înfiripat odată cu această întoarcere – „Nemulțumirile tale provin din așteptări nerealiste, ceea ce ți-am spus, de altfel, și când ai plecat: ceea ce crezi c-ai să găsești acolo numai există nicăieri altundeva decât în mintea ta!”[31]. Irina Petraș îi atribuie scenei grotești a darurilor un revers: „ei, săracii, sălbaticii, vor să-i dăruiască ceva, orice; el, bogatul, civilizatul, nu are nimic de dat, e gol și pustiu...”[32]. Într-adevăr, după călătoria sa, Traian Manu se întreabă „Cu ce le sunt eu dator de fapt?” și constată că din țara pe care și-a proiectat-o în mintea sa au rămas doar niște cuvinte: singurătate, frig, nesiguranță și foame.

Deși simte că vorbele soției sale îl *exilează*, Traian Manu regăsește în spusele sale valoarea lor de adevăr. „Nu te poți întoarce într-un loc sperând că te întorci în timp, crede-mă, dragul meu!”[33], îi spune femeia celui aflat în ipostaza unui Ulise întors prea târziu la a lui Ithaca, total schimbată și în care nu îl mai așteaptă nimeni „deoarece Reîntorsul, Vizitatorul, Musafirul este destul de bătrân și obsedat de tensiunea ce-i joacă feste, de pilulele pe care trebuie să le înghită, de praznicele prea abundente pentru stomacul lui bolnav. Exilatul s-a întors prea târziu. Și pentru el, și pentru ceilalți. Nu numai mama i-a murit, ci și tânăra iubită de altădată.”[34] Această experiență eșuată a reîntoarcerii într-o lume ce i-a fost odinioară casă, împinge personajul spre alienare, spre singurătate, rămânând doar cenușa amintirilor și, de aceea, exilatul însuși constată că în doar câteva săptămâni s-au distrus iremediabil în mintea sa lucruri, chipuri pe care le-a păstrat intacte aproape jumătate de secol. Trupul alienat trebuie să accepte că, după cum nota Milan Kundera în *Ignoranță*, „Nu vom înțelege nimic din viața umană dacă vom continua să trecem cu vederea prima dintre toate evidențele: nicio realitate nu mai există așa cum era atunci când era; restituirea ei e cu neputință”[35].

În acest roman, *întâlnirea* devine o alegorie a pierderii. Așa cum remarcă Monica Lovinescu, „Nimeni nu-l mai așteaptă deci în Ithaca secolului nostru, pe Ulise. Penelopa nu mai are ce să deșire, deoarece n-a mai fost lăsată să împletească nimic. Rareori, în literele noastre contemporane, a mai fost evocată cu o atare tragică autenticitate o astfel de imposibilă reîntoarcere”[36].

BIBLIOGRAPHY

[27] Gabriela Adameșteanu, *Întâlnirea*, ed. cit., p. 62.
[28] *Ibidem*, p. 196.
[29] *Ibidem*, p. 251.
[30] Andrei Terian, în descrierea romanului *Întâlnirea*, ed. cit.
[31] Gabriela Adameșteanu, *Întâlnirea*, ed. cit., p. 271.
[32] Irina Petraș, *Oglinda și drumul: prozatori contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 2013, p. 98.
[33] Gabriela Adameșteanu, *Întâlnirea*, ed. cit., p. 54.
[34] Monica Lovinescu, în *Postfață* la Gabriela Adameșteanu, *Întâlnirea*, ed.cit., p. 317.
[35] Milan Kundera apud Irina Petraș, *Op. cit*, p. 95.
[36] *Ibidem.*

PRIMARY SOURCES

Adamești̦eanu, Gabriela, *Întâlnirea,* Editura Polirom, Iași, 2003.

Adamești̦eanu, Gabriela, *Întâlnirea,* Editura Polirom, Iași, 2007.

Adamești̦eanu, Gabriela, *Întâlnirea,* Editura Polirom, Iași, 2008.

Adamești̦eanu, Gabriela, *Întâlnirea,* Editura Polirom, Iași, 2013.

Adamești̦eanu, Gabriela, *Întâlnirea*, Ediția definitivă, Editura Polirom, Iași, 2022.

SECONDARY SOURCES

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010.

Ciocan, Cristian, *Întruchipări: studiu de fenomenologie a corporalității*, Editura Humanitas, București, 2013.

Constantinescu, Mihaela, *Forme în mișcare: Postmodernismul*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.

Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, Editura Cartea Românească, București, 2012.

Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003.

Liiceanu, Gabriel, *Ușa interzisă*, Editura Humanitas, București, 2016.

Miroiu, Mihaela, *Convenio. Despre natură, femei și morală*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc contemporan și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.

Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, Iași, 2019.

Oţoiu, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generaţiei '80*, Editura Paralela 45, Bucureşti, 2000.

Petraş, Irina, *Cărţi de ieri şi de azi*, Casa Cărţii de Ştiinţă, Bucureşti, 2007.

Petraș, Irina, *Oglinda și drumul: prozatori contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 2013.

Pîrjol, Florina, *Carte de identități*, Editura Cartea Românească, București, 2014.

Sora, Simona, *Regăsirea intimității: corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Zaharia-Filipaș, Elena, *Studii de literatură feminină*, Editura Paideia, București, 2004.

DICTIONARIES

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere după ediția din 1969 Editions Robert Laffont S.A. Paris, Vol. 3: P-Z, Editura Artemis, București, 1995.

ELECTRONIC RESOURCES: ARTICLES

Cernat, Paul, *Obsesia politicii, înțelepciunea vieții, adevărul prozei*, în „Observator cultural", Nr. 1104, 2022. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/obsesia-politicii-intelepciunea-vietii-adevarul-prozei/, consultat în data de 20 ianuarie 2023.

Galaicu-Păun, Emilia, *Norman MANEA, Laptele negru*, în „Cartea la pachet", decembrie 2014. Disponibil pe https://moldova.europalibera.org/a/26741112.html, consultat în data de 18 ianuarie 2023.

Gheorghe, Cezar, *Întâlnirea de Gabriela Adameșteanu recenzată în The Irish Times*, în „Observator cultural", Nr. 834, 2016. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/intilnirea-de-gabriela-adamesteanu-recenzata-irish-times/, consultat în data de 20 ianuarie 2023.

Manea, Norman, *Note despre limba exilată*, în „Observator cultural", Nr. 168, 2003. Disponibil pe https://www.observatorcultural.ro/articol/note-despre-limba-exilata/, consultat în data de 18 ianuarie 2023.

THE IMAGINARY OF THE TRANSYLVANIAN VILLAGE IN THE NOVEL "ION" BY L. REBREANU. THE VALUES OF THE VILLAGE

Maria Bîscal (Oprea)
PhD Student, „1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: The imaginary is constructed from images of space, time, and human structures, such as characters. Their convergence creates the textual fabric and offers the reader an image of the world represented in a work. Understanding the connections between the "faces of time" from the days on which important or conflict-generating events take place, to death, as the "face of time," explains, through the prism of religious and mythological symbolism, meanings and signs.
Topoi with symbolic names, moments of the day lived intensely, moments from the lives of villagers that explore their experiences, causing them to feel the pulse of life at unusual dimensions. The village is enclosed within its geographical spaces, many with premonitory names, and the character, like the universe in which they live, is conditioned to identify extreme solutions to survive. Some succeed, others - do not. Where death lurks, it is also announced through signs and symbols. However, the village is traditional, with its beliefs and heresies, the priest Belciug having the role of a spiritual guide whose purpose is to preserve and strengthen the faith and moral values of the villagers.

Keywords: Chronotope, frenzy, serpent, cross

În prefața celei de-a unsprezecea ediții a studiului complex despre imaginar al lui Gilbert Durand *Structurile antropologice ale imaginarului,* care conține și prefața celei de-a treia ediții, în care este reiterat un punct de vedere asupra imaginarului, care este definit ca un *ansamblul imaginilor şi al relaţiilor dintre imagini care constituie capitalul gândit al lui homo sapiens* și care apare *ca marele denominator fundamental la care vin să se ralieze toate procedurile gândirii umane*. [1] De asemenea, tot acolo, se accentuează importanța înțelegerii elementelor imaginarului *în toate straturile culturale pe care ni le propun istoria, mitologiile, etnologia, lingvistica şi literaturile*[2], ceea ce explică necesitatea relecturii operelor care deschid în fața cititorului un imaginar complex, pentru a putea da un sens complet universului acesteia, așa cum este și în cazul romanului *Ion* de Liviu Rebreanu.

Imaginea redă o stare de o conştiinţă și devine transcendentală, iar *analiza imaginarului conduce aşadar la un fel de nirvana intelectuală* [3] și la valorificarea simbolismului operei.

Imaginarul romanului e plăsmuit din „ființele de hârtie" (R. Barthes), personaje într-o continuă dinamică, ce dau viață țesăturii narative, precum și de o serie de semne hermeneutice care sunt presărate, cu intenționalitate, credem, în scopul aprofundării mesajului în totalitatea sa.

Cronotopul plasează acțiunea într-un spațiu bine determinat geografic, mentinându-se atenția pe coordonate temporale care aduc în discuție anumite zile din săptămână și anumite momente ale zilei. În sat intră un drum „anevoie până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted" (Rebreanu, p.10), drum ce pare asemenea spiritului țăranului care stăruie să reușească și în cele mai grele situații. E un drum personificat,

[1] Ibidem, p. 16
[2] Idem
[3] Ibidem, p. 27

dinamic, plin de viață, așa cum și pulsează satul de viață, pasiune și patimi. Satul e tradițional, aparent obișnuit, care, însă, este frământat profund de unele manifestări ale omului.

În viziunea lui Corin Braga lumea terestră este o imagine, o copie a lumii esenţelor.[4] Astfel, scriitorul plasează semne, simboluri cu rol anticipator din care se țese o lume plasată în coordonate premonitorii. Întinderea satului cu tot cu pământuri este vastă, Prislop e un sat mare și cuprinde locuri care, prin semantica lor, anticipează evenimente nefaste: Pârâul Dracului, Pădurea Fulgerată, Pădurea Spânzuratului. Întins pe multe locuri, satul pare „mort", doar că „nucii bătrâni" (p.11) având „ simbolism demonic si funest" [5] avertizează, alături de semne și simboluri, că liniștea poate fi derutantă. Casa nouă a Floricăi, în curtea căreia se va ține hora e „ascunsă în umbra celor trei meri bătrâni din grădiniță" (p. 37) e un alt indiciu ce disimulează pacea și armonia ce pare să domine satul.

Temporalitatea face obiectul unei diferențieri analoge celei a spațiului. Omul religios dispune de o dublă evaluare a timpului care trece: timpul social și Marele Timp mitic. Timpul activităților cotidiene și economice este întrerupt de opriri, de momente clar delimitate în calendar, în timpul cărora au loc relații privilegiate cu sacralul. Deși întâlnirea cu sacralul poate fi zilnică sau spontană, se delimitează, încă din cele mai vechi timpuri, anumite zile de intensificare a vieții religioase. Aceste intervale de timp redau repetiția analogică a Marelui Timp al creației universului, iar omul, în momentele de sărbătoare, devine contemporan al timpului originilor, căruia îi captează forța pentru a asigura reînnoirea societății și a cosmosului.

Ieșirea din cotidian în lumea satului transilvănean se produce prin participarea la anumite evenimente semnificative pentru comunitate. Acestea sunt zilele de joi și de duminică. În tradiția creștină, ziua de joi are o semnificație legată de momentul Cinei celei de Taină, care a rămas o amintire a legământului pe care Dumnezeu l-a încheiat cu noi, oamenii, deoarece, într-o zi de joi, a avut loc prima Liturghie, echivalentă Cinei de Taină. Universul satului e desacralizat, astfel zilele nu mai au aceeași valoare pentru toți sătenii. Ziua de joi devine ziua în care anumite întâmplări provoacă tulburări sufletești Anei, dar și lui Ion. Într-o zi de joi, când merge la bâlciul săptămânal la Armandia, Ana, aude zgomotul valurilor, asemenea unor clocote mugitoare, care păreau să-i stingă dorul și năzuințele și o făceau să simtă că valurile apei îi puteau aduce sfârșitul suferinței. Ana percepe ruptura dintre ea și viața ei și deja se simte tot mai aproape de ideea de moarte. Sunt semne pe care i le indică mediul în care trăiește și, pe care, sufletului ei le înțelege conștientă că soarta nu-i permite împlinirea. Pe de altă parte, după moartea Anei, în câmp, Ion o va vedea pe Florica, ispita, după multă vreme, tot într-o zi de joi. Imaginea este relevantă, deoarece naratorul include și descrierea mărului, care deja este roditor. Până să nască Ana acolo, mărul era considerat neroditor, însă. Deci, sub măr, s-a zămislit copilului Anei cu Ion, copil conceput din păcat. Tot pe aici, trece, din nou, ispita... ispita erotică. Ziua de joi e ziua judecății cu Simion Lungu, moment în care debutează încurcăturile lui Ion cu justiția, aspect care va genera conflicte între acesta și preotul Belciug, și chiar cu învățătorul Herdelea, tot joia îl vizitează Zenobia, mama sa, la închisoare, joia primește Laura telegramă de la Pintea, o zi de joi, după sărbătorile de Paște fiind și ziua stabilită pentru aplicarea sechestrului pentru averea învățătorului.

Ziua de duminică are o importanță deosebită pentru creștini dintr-o serie motive - reprezintă Ziua Învierii, este ziua în care se consideră că participarea la slujbele de duminică este esențială pentru comuniunea cu Dumnezeu. Rolul credinței creștine poate fi abordat din mai multe perspective, incluzând spiritualitatea, etica, comunitatea și viața de zi cu zi. Astfel, întreaga slujbă este ca un curs de istorie sfântă, ce păstrează de la început până la sfârșit armonia, încât fiecare din cele ce se săvârșesc sau se rostesc aduce partea sa de împlinire la

[4] Braga, Corin, Braga, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007
[5] Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Publisher, Editura "Amarcord", Timișoara, 1994, P.117

întregul slujbei.[6] În roman, sunt evenimente care se desfășoară în zilele de duminică pentru a consacra valoarea acestei zile - de reconectare cu sacru – liturghiile diminicale, cununia Laurei cu Pintea, un eveniment descris detaliat, ce are loc duminica, la biserica cu două turnuri din Armandia și care pune-n valoare relația armonioasă a omului cu sacrul. Pe de altă parte, Ion sfidează legătura cu sacru și, într-o duminică, ,,tocmai în vremea liturghiei bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să se înțeleagă cu Vasile Baciu, deoarece ar fi auzit că acum ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoase." (p.193) Îndepărtarea de sacru, încălcarea acestor precepte morale, care construiesc un mod de viață pentru comunitate este un sacrilegiu, fapt și pentru care personajului îi este dat un destin tragic.

Duminica se iau decizii importante pentru individ, dar și pentru comunitate în societatea tradițională, un rol important având-l preotul. Astfel, acesta are o misiune complexă în satul tradițional – având rol religios, dar și etic, și social. Preotul Belciug, prin îndrumarea morală a credincioșilor, îndeamnă la respectarea valorilor satului, dar el poate influența opinia comunității cu privire la diferite aspecte sociale și etice. Văzând că Ion nu se decide să o ia pe Ana de nevastă, nici Vasile Baciu nu are nicio intenție de a face vreo concesie cu Ion, ,,puse pe primar și pe strajă să-i adune pe toți cei implicați la el acasă, după slujbă, pentru a pune capăt neînțelegerilor. Și deci duminica următoare, [...] după ce îndemnă pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserica cea nouă, ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi despre cei ce stârnesc vrajba între săteni, ispitiți și mânați de necuratul. Apoi, oprindu-se deodată, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului..." (p.70) Preotul încearcă să corecteze comportamentele vicioase ale sătenilor prin critică, îndemnând la respect, demnitate și înțelegere, făcând uz de autoritatea pe care o avea asupra sătenilor, ține acest discurs în biserică, admonestându-l pe Ion public, schimbând, prin aceasta, rolul și scopul instituției pe care o păstorește. Chiar dacă este respectat de comunitate și și-a consolidat un rol important în menținerea ordinii sociale și spirituale a lumii satului, rolul său este, în principal, să îndrume pe săteni, să se roage pentru aceștia, el căzând în judecata lumească.

Romanul construiește un imaginar închis în spațiu și timp. Duminica începe deschiderea cadrului către acest sat, prin prezentarea horei la casa văduvei lui Maxim Oprea, dar, tot într-o zi de duminică, se și încheie, redând imaginea unei alte petreceri a sătenilor în curtea aceleiași case, care nu mai e descrisă ca fiind ,,ascunsă", așa cum este în incipit. Există mai multe elemente de analizat în acest context, vom insista pe alegerea zilei care nu pare să fie întâmplătoare. Astfel, ziua de duminică aduce lumea, satul, poporul împreună, creându-se o legătură între ei, care are la bază pe ideea de grup, coeziune, credință, comuniune, moralitate. Încălcarea normelor morale, sociale sau etice în satul tradițional, este sancționată sever fie de Divinitate, fie de soartă, fie personajul face alegeri eronate... Așa i se întâmplă lui Ion, care trăiește viața și o sfârșește în mod tragic. Așa i se întâmplă Anei, care, de când era în sat preot Belciug, rămâne însărcinată ,,fără a fi căsătorită, ceea ce știrbea din autoritatea acestuia, de aceea s-a considerat că e necesar să intervină." (p.201)

Principiul de organizare al sătenilor la horă are la bază ierarhia în funcție de avere. Naratorul plasează personajele strategic, pentru a contura premisele de la care se va genera principalul conflict al romanului. De asemenea, pasiunea și înflăcărarea cu care jucătorii trăiesc jocul tradițional induce o stare de exaltare dionisiacă ce se generează treptat. Jocul e o formă existentă încă din societățile primitive, prin intermediul căruia jucătorii își etalează, prin mișcări ritmice ale corpului, picioarelor, brațelor și capului, sentimentele și senzațiile sau impulsurile esențiale. Dansurile sunt rezultate ,,o formă rituală de exprimare a sentimentului religios a actului ritual al muncii, a unirii între bărbați și femeie în scopul procreării, a cultivării agricole a pământului, a bucuriilor festive (sărbători) sau a durerii de doliu (funeralii)."[7] Hora

[6] https://doxologia.ro/simbolismul-sfintei-liturghii.

[7] Kernbach,Victor, *Dicționar de mitologie generală,* Editura Albatros, București, 1955, p.138

e o descătușare frenetică de energii: „Duminecă. Satul e la horă. Și hora e pe ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea. Hora e în toi locul geme de oameni.”(p. 11) „Sub tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zeci de perechi bat „Ardeleana” cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor apără scântei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare luminate de oboseală și de mulțumire. […] Apoi dansul urmează tăcut din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor. Sânii acestora tremură sub iile albe și se ating din când în când de pieptul flăcăilor, tulburându- le ochii și inima. [...] Jocul ține de vreun ceas fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură.” (p.12) E o descătușare a unor energii frenetice, stare pe care, poate, aceleași personajele o vor mai experimenta mult mai accentuat la nunta lui Ion cu Ana.

Albul imaginează ingenuul, puritatea, începuturile frumoase și plăpânde ale vieții, pe de o parte, dar și decizia personajului principal de a-și urma propriul său drum și de a-și căuta destinul în afara mediului său obișnuit. Drumul care face cale spre satul personajelor, în incipit, este alb, „Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul ba în dreapta, ba în stânga pâna la Cluj si chiar mai departe, se desprinde un drum alb [...].”(p.9) La ieșirea din sat, după ce evenimentele și destinele s-au consumat, devine „ ca o panglică cenușie”(p. 444). Culoarea cenușie a drumului poate simboliza decadența morală și spirituală care s-a produs în rândul oamenilor din satul Pripas, precum și pierderea inocenței și a idealurilor, deoarece, pentru personaje precum Ion și Ana, care încep romanul cu idealuri și speranțe, dar au parte de experiențe dure în lumea brutală a satului. Pe de altă parte, este și natura efemeră a fericirii, în contrast cu imaginea drumui din începutul romanului. Nimic nu rămâne neschimbat în viață, iar evenimentele din roman reflectă această realitate. Astfel, drumul cenușiu poate simboliza trecerea timpului și schimbările aduse de acesta în viața personajelor și în satul lor.

Laura, după nuntă, înainte de a pleca din sat, trece pe ulița, pe lângă casa părintească cu pereții albi... Se conturează, pentru scurte momente, impresia liniștii, a armoniei în sat prin cromatismul drumului, iar albul pereților casei părintești relevă amintirile fugare ale unor ani, rânduiți după niște legi sănătoase de viață, petrecuți în familia în care a crescut, și batista mică, albă cu care flutura este o prelungire a ființei ingenue care se îndreaptă spre drumul vieții. „În Pripas opri trăsura în fața casei părintești bun coborî și făcu câțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate” (p. 225), insinuează atât naivitatea fetei, cât și fragilitatea și inocența acesteia, toate dobândite în contextul educației de care a avut parte. Legătura dintre statutul de adolescenta și de femeie măritată este realizată de „șoseaua albă, șerpuitoare se zvârcolea sub picioarele cailor” (p. 227) - sinuozitatea drumului vieții, zbaterea între puritate, moralitate și destin. Insinuează o imagine a șarpelui zvârcolindu-se, ceea ce provoacă la o interpretare hermeneutică a imaginarului rebrerian, legat de provocările și ispitele vieții spre care o ducea acea trăsură pe tânără, dar și ieșirea din spațiul satului.

În alt context, albul induce la dorința de a trăi, la frumusețe, la ispită, așa cum e un detaliu al portretului Floricăi care „avea un năframă albă în cap, legată strengărește” (p.385), ceea ce sugerează, pe de o parte, simbolul femeii muncitoare și demne, dar și ispita la care îl provoacă Florica pe tânărul soț îndoliat, Ion.

Aceeași semnificație a albului se poate atribui cearceafului cu care-l acoperă Florica pe Ion, care, asemenea unui giulgiu, îi acoperă trupul, zăcând în fața sătenilor, după ce a fost omorât de George. În acest context, albul este trecerea la o stare de puritate sau eliberare spirituală după moarte de care are nevoie sufletul personajului, e tranziția spre lumea de dincolo care se dorește a fi într-un mod pașnic și purificator după viața tumultoasă a personajului.

Culoarea neagră are diverse semnificații și poate fi interpretată diferit în funcție de contextul cultural, social sau personal. În roman, culoarea transmite un conținut emoțional profund: e culoarea care indică stările de supărare, de dezamăgire ale personajelor. De obicei, Ion este sursa care declanșează celorlalți stările negative. Mai mult decât atât, el însuși se

construiește din esențe negative, tenebroase, naratorul descriindu-l ca având ,,un rânjet răutăcios care-i înnegri toată fața" (p.178) în timpul dialogului cu Laura care îi spuse lui Ion că Vasile Baciu o bate pe Ana. Altădată, preotului Belciug, autoritatea morală din satul Pripas, este ,,înnegrit", calomniat în plângerea lui Ion, acesta știrbind cu vehemență autoritatea și credibilitatea unuia din stâlpii moralității din vatra satului tradițional.

Imaginarul rebrerian al romanului oferă cititorului un tablou al satului cu cele mai importante momente din viața omului: nașterea, nunta, înmormântarea. Nunta poate fi veselă și cumpătată, așa cum este nunta Laurei cu Pintea, dar poate fi și una a freneziei simțurilor, frenezie generată de beția muzicii, a zgomotelor, a jocului, cât și a visului împlinit. Așa e descrisă nunta Anei cu Ion care a durat trei zile, conform obiceiului, fiind însoțită de alaiul de căruțe și de călărețiii care ,,pocneau mereu din pistoale" și lăutarii care-și ,,frângeau degetele cântând" (p. 227). E o manifestare frenetică a nuntașilor, susținuti de Zenobia, mama lui Ion, cât și de flăcăii și fetele care chiuiau și se zbenguiau. Muzica sporește în acest moment al petrecerii puterea afectelor, intensificându-se prin jocul acestora. Frenezia aceasta proiectează, de fapt, intensitatea trăirilor mirilor, care, însă, fiecare în felul său, năzuiește spre ceva anume: Ion- la obținerea pământurilor, Ana, în naivitatea sa, iubirea celui dintâi. Jocul nuntașilor marchează un punct de cotitură în înțelegerea trăirilor Anei și ale lui Ion și creează un contrast puternic cu evenimentele tragice care vor avea loc mai târziu în roman. Această contrastare amplifică impactul și intensitatea tragediei care lovește familia și comunitatea. De asemenea, subliniază fragilitatea și efemeritatea fericirii umane. Mai mult decât atât, Ion pare să trăiască cu intensitate această experiență, apropiind-o de starea dionisiacă ,,Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire și de încredere (p. 226)."

Dionisiacul, instinctualul, pasiunea sunt sugerate și de descrierea Floricăi, căruia Ion, mire fiind, îi soarbe cu nesaț frumusețea ,,era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi precum cerul vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă" (p. 227). Portretizarea fetei incită personajul masculin spre pasional, plăcere, voluptate, păcat. În contrast cu portretul Floricăi, naratorul prezintă, prin prisma lui Ion, imaginea Anei ,,fata aceea uscată cu ochii pierduți în cap de plâns, pe obrajii gălbejiți de pete cenușie, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea și mai urâtă" (idem), imagine care reia, vizual, conturarea unei ființe nefericite, care, încă de la prima întâlnire cu Ion, e descrisă având fața ,,arsă de soare, cu o întipărire de suferințe" (p.19).

Ion, bărbatul pe care îl iubește și pe căruia i-a crezut sincere intențiile, un tânăr înflăcărat, impetuos o împinge, prin acțiunile sale, spre dimensiunile dure ale suferinței, făcând-o să-și dorească moartea. Moartea e indusă și de privirea bărbatului pe care Ana l-a iubit, căruia îi înțelegea ,,groaza privirii ciudate a bărbatului, în care fâlfâia parcă moartea ei..." Senzația de rece îi anihilează Anei dreptul la vorbă ,,răceala întrebării îi curmă repede glasul" când îi spune mamei tânărului că a venit pentru ,,Ionică." (p.179), apoi îi deschide calea spre drumul morții prin ,,lespedea rece îi gâdila talpa" (p. 346). Reprezentările care anunță ultimele trepte ale vieții pe care pășește Ana înainte să-și pună capăt zilelor sunt descrise prin imagini sugestive în plan senzorial și al percepțiilor: ,,o burtă uriașă, vinovată, urâtă", apoi țintuită în loc ,,încremenită de privirea lui rece, stăruitoare și sălbatică ce-i străbătea în inimă ca un pumnal" (p. 175)

Pare infernul care este reprezentarea unei arii ,,de retragere a umbrelor sufletelor morților"[8] pentru creștini, e un ,,ținut neospitalier lipsit de lumină interioară sau exterioară subteran și fără ferestre unde se ajunge pe căi dificile și întortocheate după trecerea unor probe foarte grele"[9]. Ana este supusă periodic unor momente ce subliniază tragicul condiției umane și vulnerabilitatea femeii în fața bărbatului, fie el tată, fie el - soț. Simte viața ca o teroare,

[8] Kernbach,Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1955, p.265
[9] Ibidem

înțelege că soarta i-a hărăzit un destin potrivnic, percepe căldura, hăul, negrul, ca, într-un final, să simtă apropierea morții prin răceala lespezii de sub picioarele ei. Privește moartea așa cum a citit-o pe chipul lui Avrum, așa cum a simțit-o în ochii lui Dumitru Moatcăș, unchiul lui Ion, care și-a trăit ultimele clipe cu seninătate, chiar în preajma Anei. Moare, conștientă că moartea o poate salva, neștiind ce este de fapt moartea, dar acceptând finalului reversibil al existenței vii, spânzurarea fiindu-i o punte de trecere spre altă ipostază.

Crucea e un simbol al creștinătății. O privire generală asupra moralității oamenilor și asupra credinței acestora este proiectată de imaginea crucii. ,,La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit o în Hristos cu fața spălăcită de ploi și cu o cununiță de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri. Satul parcă pe mort.” (p.10) Este plânsul chipului cristic de pe cruce pentru imoralitatea și suferințele prin care vor trece unele dintre personaje și redă contrastul dintre aparențele exterioare, precum credința religioasă și realitatea acțiunilor umane. Contrast care adâncește conflictul moral și dilemele personajelor.

În capitolul ,,Vasile”, simbolul crucii e evidențiat prin reprezentarea imaginii aceleiași Hristos ,,de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecați, ca și când ar fi simțit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viață ce respira din toți porii firii redeșteptate” (p.237). Mai târziu, preotul Belciug este martor al transfigurării imaginii lui Hristos de pe cruce, deoarece, după discuția cu învățătorul, acesta era pătruns de o ,,mulțumire adâncă”, generată de sentimentul de împlinire, că rezultat al presiunii făcute, pe nedrept, pe familia învățătorului. Naratorul, descrie crucea ca fiind ,,chipul lui Hristos pe cruce care acum se zvârcolea plângător” (idem) ca și cum ar simți durerea întregii comunități. În final, chiar spre închiderea universului naratorial, ”Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu fața poleită de o rază întârziată, parcă îi mângâia, zuruindu-și ușor trupul în adierea înserării de toamnă.” (p. 444) îndemnându-ne să credem în instaurarea liniștii, a păcii, prin apariția razei de soare care e ,,întârziată”, dar acordă sătenilor dreptul să înțeleagă că satul va începe o altă viață.

Alt element al imaginarului satului tradițional este ilustrat prin imaginea bisericii. Edificiile de cult sunt repetiții simbolice ale macrocosmosului, biserica, în viziunea lui M. Eliade este ,,o ruptură de nivel în spațiul profan”, ,,slujba înseamnă o ruptură în durata temporală profană”[10]. Templul, biserica, la noi, este ,,imaginea Lumii”[11], și este de la sine înțeles și de ce construcția bisericii în sat se realizează dificil, întrucât lumea satului este frământată de pasiuni, instincte și fărădelegi, biserica pe care dorește preotul Belciug să o vadă ridicată este gata și pregătită pentru sfințit chiar după moartea lui Ion. Acest fapt se poate întâmpla pentru că instinctualul, pasionalul, iraționalul, s-au stins odată cu moartea personajelor care le manifestau. Deci, lumea satului este purificată, cel puțin momentan, și poate fi primită pe ușile noului locaș. Locaș pe pământurile căruia este înmormântat neobositul Ion, ca și cum concilierea dintre el și lume, dintre el și spirit s-a săvârșit armonios. ,,Satul parc-a întinerit și s-a primenit în așteptarea zilei mari. E curat și vesel...” (p. 435) Oamenii și-au însușit învățămintele, respectă indicațiile preotului ,,să nu ia nimic în gură până după Sfânta Liturghie” (idem).

Biserica reprezintă un stâlp al comunității, trebuie să fie ceea ce susține lumea și asigură comunicarea cu cerurile, e o axă necesară în existența tulburată a lumii satului Pripas. Timpul liturghiei este un timp sacru, Ion comite un sacrilegiu, prin repetiție, când își bate tatăl și soția, manifestându-și violența înrădăcinată în ființa sa, generată de contextul social, economic, dar și personal.

[10] Eliade, Mircea, *Sacru și profan* Editura Humanitas, București, 2005, P.56
[11] Ibidem, P.57

Șarpele este un ,,simbol arhetipal și totalizator, întruchipează în sine dialectica binelui și răului universal”[12], reprezintă inteligența nefastă ispititoare pentru om, însă ducându-l la pieire, este frecvent omologat cu viclenia, cu ispita.[13] Simbolismul șarpelui e sugerat de comportamentul persoajelor, sau chiar a unor elemente din cardul descrierilor. Descrierea are cu valoare simbolică la Liviu Rebreanu. Imaginile cognitive desemnează procese mentale de gândire, speculație. Astfel, Ion, când este surprins de Ilie Onu stând cu Ana sub nuc, își ascunde viclenia și atitudinea invectivă: ,,-Du-te-n... Doamne iartă-mă, sâsâi Ion încruntat.” (p. 19) Verbalizarea specifică ființelor târâtoare o va mai folosi de câte ori încearcă să disimuleze anumite intenții sau comportamente, sunetul târâtoarelor – ale iscoadei care a generat păcatul originar – e generat și de arderea buștenilor care ,,sâsâiau” (p. 146) în casa lui Vasile Baciu, înainte să se producă rușinea. Atmosferă mult mai tensionată se declanșează înainte de bătaia lui Ion cu George, în cârciuma lui Avrum. Domină nefirescul care tulbură prin aspectele descrise:,,În lumina galbenă-bolnavă și tremurătoare, oamenii păreau mai beți de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatec, iar brațele goale, ciolănoase, cu mușchii umflați ca niște șerpi flămânzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, amenințând ori prevestind o primejdie” (p.31). Este o imagine a unei lumi în haos, a unui spațiu cuprins de tenebrele întunericului care stăpânește mințile, sufletele și privirile oamenilor. Un tablou trist și grotesc ce transmite stare de spaimă și de dezgust.

De asemenea, un mijloc de a o avertiza pe Savista, de a o amenința să tacă – sâsâitul,[14] sunet asociat cu șarpele, astfel, apropierea personajului masculin de această ființă este și mai accentuată, mai ales că apropierea lui Ion, în ultimă instanță, de familia lui George Bulbuc se produce prin viclenie. Manifestări ale acestui simbol se mai regăsesc în imaginarul textului, prin descrierea casei lui Alexandru Pop Glanetașu, chiar din incipitul romanului, a cărui acoperiș este asemănat unui balaur: ,,Drumul trece peste pârâul Doamnei lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; acoperișul de paie parcă e un cap de balaur.”(p.10), insinuând un transfer de sens de la ființa care e reprezentată în structura acoperișului la aspecte ale caracterului personajului principal.

Identificarea elementelor imaginarului într-o operă rescrie orizontul de concepte conştiente prin care artistul îşi organizează viziunea, iar identificarea stărilor psihologice care sunt legate de aceste elemente presupune studierea ritmurilor organice și conștiente și inconştiente care conduc pana artistului, de multe ori fără ştirea sau impotriva voinţei sale.

Pe de altă parte, imaginarul unui text este construit din ,,invarianţii arhetipali ce structurează reprezentările noastre asupra realităţii” și care ,,au primit trei tipuri de explicaţii, după natura lor: metafizică (ontologică), psihologică (antropologică) şi culturală.[15]” Demersul de față încearcă să releve natura unor întâmplări, contextul evoluției unor personaje și explicații prin prisma aproprierii de perspectivele menționate mai sus. Evidenţierea unor aspecte și concepte teologice sau filosofice prin care autorul şi posibilii cititori interpretează, în epocă sau la date ulterioare, o anumită operă literară, permite cunoașterea în profunzime a universului redat.

BIBLIOGRAPHY

[12] Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara 1994, p.180-181
[13] Kernbach,Victor, *Dicționar de mitologie generală,* Editura Albatros, București, 1955, p. 599
[14] ,,Atunci, George prinse în marginea grădiniței din fața casei o mișcare nevrută, după care auzind dată:- Ssst... George făcut câteva pași spre grădină, îndârjit. Și întrebări iar, mai apăsat -Cine-i?!, - Sst...ssst.. st!,răspunse acum mai aproape. Cu amândouă mâinile, George ridică sapa și izbi. Simți că fierul a pătruns în ceva moale și în gând îi răsări întrebarea: „Unde l-oi fi lovit?” Dar numaidecât se auzi iarăși, mai încet și rugător: - - Ssst...ssst.. George izbi a doua oară. Sapa săsâi în aer.” Rebreanu, p.417
[15] Braga, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007

SURSE PRINCIPALE

1.Rebreanu, Liviu, *Ion*, București, Editura Adevărul, Holding, 2008

SURSE SECUNDARE

Braga, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007

Eco, Umberto, Limitele interpretării, traducere de Ștefania Mincu, și Daniela Bucșă, Constanța, Editura Pontica, 1996

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura, Humanitas, 2005

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amacord, 1994

Kernbach,Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1955

Van, Genep, Arnold, *Riturile de trecere*, traducere de Nora Vasilescu și Lucia Berdan, Iași, Editura, Polirom, 1996

WEBOGRAFIE

https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=1140684

https://dexonline.ro/definitie/liminal

https://hmn.wiki/ro/Liminality

www.teologiepentruazi.ro/2008/02/14/valea-plangerii/

FLIGHT AND MIGRATION IN CONTEMPORARY CHILDREN'S AND YOUNG ADULT NOVELS: IMPACTS OF HOME LOSS IN 'REFUGEE' BY ALAN GRATZ

Maria Liane Cristian
PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: This article examines the impact of home loss on identity. The processes of identity loss, identity formation, and identity diffusion are examined in detail through text analysis to determine the alienation processes experienced by protagonists in both the pre-migratory and migratory phases. Special attention is given to the different forms of government that trigger refugee movements in various decades. It is noted that home loss occurs not only when one physically leaves their homeland, but also that strong cultural, political, and societal alienation can lead to uprooting and identity loss, even when one remains physically in their homeland. The study demonstrates that despite temporal differences across decades, the same effects on identity persist.

Keywords: Alan Gratz, refugee and migration literature, loss off homeland, loss of identity, child and youth literature, german contemporary literature, estrangement, development, role reversal, assumption of responsibility, consequences of flight

Identität und Heimat: theoretische und methodologische Aspekte

Im ersten Abschnitt dieses Beitrags erfolgt zunächst eine theoretische Auseinandersetzung mit den Begriffen Jugend, Identität und Identitätsbildung sowohl aus psychologischer als auch rechtlicher Perspektive. Diese Betrachtung bildet die Basis für eine gründliche Textanalyse, welche daraufhin durchgeführt wird, um folgender Fragestellung nachzugehen: Inwiefern beeinflusst der Verlust der Heimat die Identität der jungen Protagonisten im Jugendroman „*Vor uns das Meer*", und welcher Zusammenhang besteht zwischen Heimatverlust und Identitätsverlust?

Die Jugendphase kennzeichnet sich als eine Periode des Wandels, in der Jugendliche ihre eigene Identität zu finden suchen. Während dieser Entwicklungsphase stehen sie vor einem Dilemma: Einerseits streben sie danach, die Rechte des Erwachsenseins zu erlangen, andererseits müssen sie sich jedoch gleichzeitig noch mit den Pflichten und Regeln der Erwachsenenwelt auseinandersetzen (Oerter 2008: 301)[1].

Gemäß Oerter (2008: 302) ist Identität vor allem als eine individuelle Zusammensetzung von persönlichen und einzigartigen Merkmalen einer Person zu verstehen, wie beispielsweise Name, Alter, Geschlecht und Beruf, welche diese Person charakterisieren und von anderen unterscheiden.

Eriksons Theorie (Erikson 2013: 139f.) postuliert, die Entwicklung der Identität sei ein kontinuierlicher Prozess, der sich über das gesamte Leben erstreckt.[2] Dennoch nimmt die Jugendphase in dieser Theorie eine herausragende Rolle ein, da sie als entscheidende Phase in diesem Prozess betrachtet wird. Im Rahmen von Ericksons theoretischem Ansatz wird die Jugendphase als Zeitraum definiert, der mit dem Beginn der Pubertät und der damit

[1] Vgl. Oerter 2008: Oerter, Rolf, *Entwicklungspsychologie*. Lehrbuch 6., Hg. von Montada, Leo vollst. überarb. Aufl. Weinheim, Beltz Verlag, S. 301.
[2] Vgl. Erikson 2013: Erikson, Erik, H., *Identität und Lebenszyklus* (1973), 26. Auflage, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, S. 124, S. 139f.

verbundenen physischen Veränderungen der primären und sekundären Geschlechtsmerkmale einhergeht.

Conzen (Conzen 2010: 148) weist darauf hin, dass die Suche nach Identität und Autonomie ein wichtiger Teil des Prozesses ist, der zu einem Gefühl von Zugehörigkeit und Selbstbewusstsein führt. Gleichzeitig sind die Jugendlichen auch mit Unsicherheiten und Selbstzweifeln konfrontiert, die sie dazu veranlassen, ihre Identität durch die Beziehung zu Gleichaltrigen und die Übernahme von radikalen Ideen und Verhaltensweisen zu finden.[3]

Abels, Honig und Ansgar (Abels, Honig und Ansgar 2008: S.101) sind der Ansicht, dass Eriksons Ansatz für eine besondere Krise in jeder der Lebensphasen eines Individuums postuliert. In der Adoleszenzphase tritt demnach eine Krise auf, die sich auf Identität und Identitätsdiffusion bezieht. Erikson betrachtet die Auflösung dieser Krise am Ende der Adoleszenzphase als die Grundlage für eine spezifische Geisteshaltung, die „Ich-Qualität" genannt wird und Schlüsse über die psychische Gesundheit einer Person zulässt. Diese Krise findet sich in jeder der acht Phasen des Lebenszyklus wieder und die Lösungen bauen aufeinander auf.[4] Unter Berücksichtigung der Jugendphase stellt das positive, gesunde Konzept der „Ich-Qualität" das Identitätsgefühl dar, während das negative Konzept der „Ich-Qualität" mit der Identitätsdiffusion einhergeht (Abels, Honig und Ansgar 2008: S.101f.).

In optimalen Bedingungen sollte sich am Ende der Adoleszenz eine positive „Ich-Qualität" mit einer gefestigten „Ich-Identität" herausbilden, um in der nachfolgenden Lebensphase ein psycho-sozial gesundes Selbst aufbauen zu können (Abels, Honig und Ansgar 2008: S.101f.).

Im Unterschied zu Erikson fokussiert der soziologische Ansatz von Heiner Keupp (Keupp 2013: 82) zur Identitätsentwicklung auf die Vorstellung von Identität als einem kontinuierlichen Prozess, der von sozialen Veränderungen beeinflusst wird. Keupp betont, dass Identität kein statisches Konstrukt ist, sondern vielmehr dynamisch und sich im Laufe der Zeit verändernd, im Kontext von sozialen und kulturellen Einflüssen.[5] Diese Betrachtungsweise hebt somit hervor, dass Identität nicht als ein in sich geschlossenes Individuum betrachtet werden sollte, sondern vielmehr als ein Ergebnis der Interaktionen zwischen dem Individuum und seiner Umgebung.

Im Gegensatz zu Eriksons Ansatz, welcher die Identitätsentwicklung auf die Adoleszenzzeit beschränkt, argumentiert Keupp (Keupp 2013: 34), dass dieser Prozess bis ins Erwachsenenalter andauert und nicht vollständig abgeschlossen ist. In Anlehnung an Erikson behält die Jugendphase eine entscheidende Rolle bei der Identitätsentwicklung, insbesondere aufgrund der Entstehung neuer Prozesse der Selbstfindung und Ablösung. Gemäß Keupp (Keupp 2013: 19), müssen auch Heranwachsende während dieser Phase spezifische Aufgaben bewältigen, wobei die Fähigkeit zur Selbstorganisation von vorrangiger Bedeutung ist, um das Gefühl der Kohärenz aufrechtzuerhalten.

Die Anpassung zwischen der inneren und äußeren Welt bildet die äußere Dimension und trägt zur Anerkennung im sozialen Umfeld bei, was für Keupp (Keupp 2013: 19f.), ein bedeutender Antrieb bei der Identitätskonstruktion darstellt. Das erfolgreiche Bewältigen der inneren und äußeren Dimensionen und damit die Erreichung einer hohen „Ich-Qualität" ist von psychischen, sozialen und materiellen Ressourcen abhängig. Hierin liegt ein aktuelles und zentral gesellschaftspolitisches Problem, denn die zunehmende materielle und soziale

[3] Vgl. Conzen 2010: Conzen, Peter, *Erik H. Erikson: Grundpositionen seines Werkes.* Stuttgart, Kohlhammer, S. 148.

[4] Vgl. Abels, Honig und Ansgar 2008: Abels, Heinz/ Honig, Michael -Sebastian/Weymann Ansgar, *Lebensphasen. Eine Einführung.* Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, S. 101.

[5] Vgl. Keupp 2013: Keupp, Heiner, *Identitätskonstruktion. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmoderne* (1999), 5. Auflage. Hamburg, Rowohlt Verlag, S. 82.

Ungleichheit führt zu einer Ungleichheit der Chancen bei der Gestaltung des Lebens und der Identitätsarbeit (Keupp 2013: 19ff.).

Die Auswirkungen dieser Ungleichheit sind auch bei den Protagonisten in dem untersuchten Werk erkennbar. Die Selbstorganisation gestaltet sich umso schwieriger, da sowohl die äußere als auch die innere Dimension kaum zu bewältigen sind, da sie keine altersgerechten Aufgaben beinhalten. Die Protagonisten, die als Flüchtlinge nach Deutschland kommen, verfügen weder über ausreichende finanzielle Ressourcen noch über das passende soziale Umfeld, um eine „qualitative Ich-Identität" oder eine positive Identität aufbauen zu können. In der fünften Stufe des Entwicklungsmodells von Erikson (Erickson 2013: 124), der Identitätsentwicklung, stehen Adoleszenten vor der Herausforderung, ihre Identität in Bezug auf ihre Interessen, Fähigkeiten und Werte zu definieren. Wenn sie diese Krise erfolgreich bewältigen, entwickeln sie ein klares Verständnis von sich selbst und ihren Zukunftsplänen. Wenn sie es nicht schaffen, können sie sich in Identitätsdiffusion verlieren, was zu Verwirrung, Unsicherheit und Identitätskrisen führen kann.[6]

Um die Schritte der Textanalyse nachvollziehbar zu erläutern, stellt sich die Frage, welche Herausforderungen bei der Identitätsbildung von Flüchtlingen im Kindes- und Jugendalter zu berücksichtigen sind.

Gemäß Rössel-Cunovic (Cunovic 2008: 4) können sich hierbei aus den Erfahrungen der Flucht und Migration diverse Probleme ergeben, beispielsweise der Verlust der Heimat, die Trennung von Familienangehörigen oder die Notwendigkeit, sich in einer neuen kulturellen Umgebung zu orientieren. Soziale Faktoren wie Diskriminierung und Vorurteile können ebenso eine Rolle spielen und sich negativ auf den Prozess der Identitätsentwicklung auswirken.[7]

Rössel- Cunivic (Cunovic 2008: 4f.) macht darauf aufmerksam, dass auch der Erwerb einer neuen Sprache und die damit verbundene Mehrsprachigkeit Schwierigkeiten aufwerfen können. Die Auseinandersetzung mit unterschiedlichen kulturellen Identitäten und die Suche nach einer eigenen Identität kann zu inneren Konflikten führen und ein Gefühl der Entwurzelung auslösen. Insgesamt können diese Faktoren dazu beitragen, dass Flüchtlingskinder und -jugendliche Probleme haben, eine stabile Identität zu entwickeln und sich in ihrer Umwelt zurechtzufinden.

Die Identitätsentwicklung bei Flüchtlingen im Jugendalter kann durch verschiedene Faktoren beeinträchtigt werden, die mit ihrer Erfahrung als Flüchtlinge und der Herausforderung, sich in eine neue Kultur und Gesellschaft zu integrieren, zusammenhängen. Laut Cunovic (Cunovic 2008: 4f.) lassen sich folgende Probleme, die Flüchtlinge im Jugendalter bei der Identitätsentwicklung erfahren können, festhalten:

Einerseits können Flüchtlinge im Jugendalter Schwierigkeiten haben, ihre kulturelle Identität aufrechtzuerhalten, da sie sich zwischen den kulturellen Werten und Normen ihrer Herkunftskultur und den Werten und Normen der Kultur, in der sie leben, zerrissen fühlen können.

Zusätzlich können Flüchtlinge im Jugendalter Schwierigkeiten haben, sich aufgrund von Sprachbarrieren in der neuen Kultur zurechtzufinden und sich auszudrücken.

Des Weiteren können Flüchtlinge im Jugendalter traumatische Erfahrungen gemacht haben, die zu psychischen Belastungen führen und ihre Identitätsentwicklung beeinträchtigen können. Flüchtlinge im Jugendalter müssen sich in eine neue Kultur und Gesellschaft integrieren, was eine Herausforderung darstellen kann. Sie müssen sich neuen Normen und

[6] Vgl. Erikson 2013: Erikson, Erik, H., *Identität und Lebenszyklus* (1973), 26. Auflage, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, S. 124.

[7] Cunovic 2008: Rössel-Cunovic, Marie, *Adoleszenz und Identitätsentwicklung von Jugendlichen in Flüchtlingsfamilien.* [PDF-Datei]. Abgerufen von [https://link.springer.com/article/10.1007/s12054-008-0109-6] Stand 21.04.2023.

Werten anpassen und ihre Identität in der neuen Umgebung neu definieren, aufgrund des Akkulturationsprozesses. Dies kann zu Konflikten und Identitätsproblemen führen (Cunovic 2008: 4ff.).

Schlussfolgernd um die Identitätsentwicklung von Flüchtlingen im Jugendalter zu begünstigen, bedarf es einer Unterstützung und Bereitstellung von Ressourcen, die eine erleichterte soziale und emotionale Anpassung ermöglichen. Hierzu zählen beispielsweise Zugang zu Bildung, Sprachkursen, kulturellen Aktivitäten sowie psychologischer Unterstützung. Darüber hinaus ist es essentiell, eine sichere und unterstützende Umgebung zu schaffen, in der jugendliche Flüchtlinge ihre kulturelle Identität bewahren und ihre sozialen Fähigkeiten ausbilden können.

Entfremdungsprozesse und Identitätsverlust der Protagonisten in „Vor uns das Meer" von Alan Gratz

Der Autor wurde 1972 in Knoxville, Tennessee, geboren. An der University of Tennessee absolvierte er ein Studium in Kreativem Schreiben und Englisch für Lehramt.[8] Der Autor hat über ein Dutzend Bücher veröffentlicht und eine Reihe von Auszeichnungen erhalten, darunter den Sydney Taylor Book Award, den National Jewish Book Award und den Cybils Middle Grade Fiction Award. Im Jahr 2020 wurde seine erste Jugendbuchübersetzung *„Vor uns das Meer"* durch den Carl Hanser Verlag veröffentlicht, nachdem das Original unter dem Titel *„Refugee"* bereits 2017 in den USA erschienen war. Im Jahr 2021 wurde er dafür mit dem Buxtehuder Bullen ausgezeichnet und für den Deutschen Literaturpreis nominiert.[9]

Im zu analysierenden Roman wird mithilfe des Personalen Erzählers die Fluchtgeschichte dreier Jugendlicher aus drei verschiedenen Jahrzehnten dargestellt. Josef, der während des Nationalsozialismus im Jahr 1939 als Jude vor den Nazis aus Berlin flieht und auf einem Schiff nach Kuba gelangt. Während der Flucht muss sein Vater in Kuba zurückbleiben, da ihnen die Einreise verweigert wird. Schließlich opfert sich Josef für das Leben seiner Schwester auf. Weder er noch seine Mutter überleben den Holocaust.

Isabel emigriert im Jahr 1994 mit ihrer Familie in die USA, um dem kommunistischen Regime Fidel Castros zu entkommen, nachdem ihr Vater am Aufstand auf dem Malecón teilgenommen hat. Dank der *Wet Foot, Dry Foot Politik* gelingt es ihr, in Miami anzukommen, doch sie verliert dabei ihren besten Freund und muss ihren Großvater zurücklassen.

Die letzte Fluchtgeschichte beschreibt Mahmouds Exil aus Syrien im Jahr 2015, als er mit seiner Familie vor dem totalitären Regime von Bashar al-Assad nach Deutschland flieht. Während der Flucht erleidet Mahmoud zahlreiche traumatische Erfahrungen und verliert seine Babyschwester Hanna.

Im vorliegenden Roman werden einerseits Entfremdungsprozesse während des Aufenthalts in der Heimat festgestellt, die aufgrund der jeweiligen Regimeform zu einem Identitätsverlust führen. Andererseits wird eine Verbindung zwischen dem Verlassen der Heimat und dem Eintritt ins Erwachsenenalter festgestellt, die im Folgenden erläutert werden soll.

Der Fokus des Romans liegt auf der Fluchtdarstellung selbst. Da die Phase nach der Ankunft im Zielland nicht detailliert beschrieben wird, richtet sich die Aufmerksamkeit auf die prämigratorische und migratorische Situation der Protagonisten.

IOSEF

[8] Vgl. Alan Michael Gratz: https://www.alangratz.com/about/ (Stand 18.08. 2023).
[9] Vgl. Autor Alan Micheal Gratz: https://www.lovelybooks.de/autor/Alan-Gratz/ (Stand: 18.08.2023).

In Josefs Geschichte lehnt der Protagonist zunächst die Idee die Heimat zu verlassen ab: „Josef wollte Deutschland nicht verlassen, schließlich war es sein Zuhause.“[10] Doch bald erfährt Josef und seine Familie in der Heimat starke Ausgrenzung, aufgrund ihrer jüdischen Herkunft: „Es war als wären sie unsichtbar. […] Die Bahnhofangestellten und anderen Passagiere machten einen großen Bogen um die Familie Landau, rauschten an ihnen vorbei wie Wasser, das einen Stein umfloss. Niemand wollte sie sehen.“[11] An dieser Stelle wird durch die Prädikatsergänzung „unsichtbar“ der soziale Entfremdungsprozess verdeutlicht, der ein Gefühl von Distanz und Nichtzugehörigkeit zu den Deutschen beschreibt. Die folgende Aussage kennzeichnet zudem den Verlust der Identität: „Damals, als sie noch Deutsche waren.“[12]

Zusätzlich zur Entfremdung von der deutschen Gesellschaft weist das Zitat auf den Verlust der Identität hin, der durch Ausgrenzung und Vertreibung aus Deutschland verursacht wird. Dieser Identitätsverlust spiegelt sich auch in der Bedeutung des Ausweises wider: „Ohne diesen dämlichen J in seinem Ausweis - würde tatsächlich jemand merken, dass er Jude war?“[13]Es wird verdeutlicht, dass der Ausweis als ein zentrales Instrument zur Kontrolle und Diskriminierung der Bevölkerung fungiert. Der Ausweis trägt maßgeblich zur Entfremdung und Identitätsverlust von Josef bei, indem er als „anders“ oder „minderwertig“ gebrandmarkt wird. Infolgedessen trägt der Ausweis zur gesellschaftlichen Entfremdung bei, indem er Juden als Außenseiter markiert und sie von bestimmten Bereichen des öffentlichen Lebens ausschließt[14].

Der Ausweis repräsentiert gleichzeitig eine Form der Selbstentfremdung und eine Abkehr von der eigenen Identität, da Josef gezwungen ist, seine jüdische Identität zu verbergen und sich zu verstellen, um der Verfolgung zu entgehen.

Darüber hinaus symbolisiert der Ausweis zusätzlich den Verlust der Identität. Die Kennzeichnung mit dem Buchstaben „J“ führt zum Verlust der sozialen Identität, da sie nicht mehr als gleichberechtigte Mitglieder der Gesellschaft betrachtet werden.

Nach der Flucht mit dem Schiff St. Louis verändert sich diese entfremdete Selbstwahrnehmung, wie in folgender Textstelle verdeutlicht wird: „Er [der Matrose] behandelte sie wie richtige Passagiere, wie richtige Menschen.“[15]

Es wird nun offenbart, dass die Erfahrung der sozialen Entfremdung für Josef als Dehumanisierung in seiner eigenen Heimat wahrgenommen wurde. Durch die freundliche Aufnahme seitens der Matrosen der Familie Landau an Bord des Schiffes erlebt der Protagonist erneut ein Gefühl der Zugehörigkeit. Dieses Erlebnis ist besonders bedeutend während des schmerzhaften Entwurzelungsprozesses beim Verlassen der Heimat, da er dabei gleichzeitig eine positive Erfahrung macht. Diese Erfahrung kann als ein Symbol für die Hoffnung auf ein neues Leben interpretiert werden. Sie steht im Kontrast zur Erfahrung der Entfremdung, die man beim Verlassen der Heimat macht. Es zeigt sich, dass die Anerkennung der Menschlichkeit stärker ist als der Verlust der Heimat.

Josefs Heimatbild ist verbunden überwiegend mit negativen Erinnerungen: „Mit der St. Louis wollte er alle schlechten Erinnerungen in Deutschland zurücklassen.“[16] Dadurch wird,

[10] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 11.
[11] Ebd., S. 23.
[12] Ebd., S. 25.
[13] Ebd., S. 25.
[14] Vgl. Ebd., S. 23, 24, 25.
[15] Ebd., S. 41.
[16] Ebd., S. 58.

im Gegensatz zu Sybille Nagels (Nagel 2016: S.71)[17] Aussage eines idyllischen Heimatbildes in der Fluchtliteratur, ein traumatisches und negatives Bild der Heimat vermittelt.

Zusätzlich zur sozialen Entfremdung tritt auch familiäre Entfremdung auf, die überwiegend durch den Vater-Sohn-Konflikt ausgelöst wird. Aufgrund der traumatischen Erfahrungen des Vaters im Dachauer KZ kann Josef nach dessen Rückkehr keine Beziehung mehr zu seinem Vater aufbauen. Dies geschieht besonders aufgrund mangelnder Kommunikation und des Selbstmordversuchs des Vaters auf dem Schiff: „Was ist ihm in Dachau passiert, dass aus ihm nur noch einen Schatten seiner selbst gemacht hat.“[18]

Aufgrund der starken Entfremdung zum Vater durch dessen geistige Abwesenheit sieht sich nun der Protagonist immer mehr in der Pflicht, väterliche Aufgaben zu übernehmen. Dies geht mit seinem Reifungsprozess einher und dem Wunsch, ein Mann zu sein: „Doch in letzten sechs Monaten hatten er und sein Vater die Rollen getauscht. Papa war derjenige, der sich jetzt, wie ein Kind benahm. […] Doch Josef war kein Kind mehr. Er hatte Verantwortung, er musste seine Schwester und seine Mutter beschützen.“[19]

Infolgedessen initiiert der Verlust der Heimat einen vorzeitigen Reifungsprozess und kennzeichnet einen Bruch mit der Kindheit. Obwohl Josef wiederholt von belastenden Erinnerungen an die Heimat berichtet, äußert der Protagonist gelegentlich auch Gefühle von Heimweh: „Niemand, der nicht sein Heimatland verlassen musste und nie wieder zurückkehren durfte, konnte sie verstehen.“ Der Protagonist artikuliert nun sein Entfremdungsgefühl, das mit dem Verlust der Heimat einhergeht.

Darüber hinaus korreliert das Motiv der Angst und der Wut im Kontext der Entfremdung positiv miteinander. Die Angst bleibt als grundlegendes Gefühl während der gesamten Flucht bestehen. Im Verlauf der Flucht wandelt sie sich in Wut und fungiert als treibende Kraft, die jedoch die jungen Protagonisten und ihre Selbstwahrnehmung nachhaltig prägt.

In Josefs Fall kann die Ankunft nicht als erfolgreich bewertet werden, da sie ihr ursprüngliches Ziel, Kuba, nicht erreichten. Dennoch kann der Transitort in Le Mans, Frankreich, wo sich Josef und seine Familie knappe acht Monate aufhielten, als temporäre Heimat betrachtet werden. Sie wohnten in einem Gästehaus, die Mutter war in einer Wäscherei beschäftigt, und Josef konnte die Schule besuchen. Trotz vorübergehender Ordnung und Normalität bleiben die Auswirkungen des Heimatverlustes für den Protagonisten weiterhin sichtbar. Da die Familie Landau den Vater in Kuba zurücklassen musste, ist der Protagonist nun vaterlos. Außerdem muss Josef die Sprachbarriere in Frankreich überwinden, wodurch der 13-jährige die erste Klasse besuchen muss: „Josef fühlt sich zutiefst gedemütigt und schwor sich in den Sommerferien Französisch zu lernen, koste es, was es wolle.“[20] Es lässt sich vermuten, dass die schulische Zurückstufung eine negative Auswirkung auf die Identität von Josef hat. Dies resultiert zunächst daraus, dass er sich im Vergleich zu seinen gleichaltrigen Klassenkameraden als unfähig empfindet. Aufgrund der nicht altersgerechten Lerngruppe könnte es für Josef schwierig sein, Beziehungen zu Gleichaltrigen aufzubauen. Dies wiederum könnte zu sozialer Isolation und struktureller Entfremdung führen. Aufgrund der Fluchterfahrungen und der Herausforderungen in der neuen Umgebung könnte Josef eine Identitätsdiffusion erleben.

Bezüglich des Heimatgewinns wird dies im Fall von Josef nicht explizit erläutert, da er die Flucht nicht überlebt. Im Kontext des Handlungsstrangs der Fluchtgeschichte von Josef

[17] Vgl. Nagel, Sibylle (2014): *Heimatverlust in historischen und zeitgeschichtlichen Jugendromanen der Gegenwart über Auswanderung, Flucht und Vertreibung* (Kinder- und Jugendkultur, -literatur und –Medien. Theorie-Geschichte-Didaktik). Band 95., Frankfurt am Main: Peter Lang. S.71.
[18] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 107.
[19] Ebd., S. 122 ff.
[20] Ebd., S. 244.

wird die Erzählung aus der Perspektive seiner Schwester fortgesetzt. Nachdem sie volljährig geworden ist, kehrt Ruth in die Heimat Deutschland zurück. An diesem Punkt könnte man von einer Reintegration sprechen, ebenso wie von der Heimatfindung, denn nach ihrer Rückkehr in die Heimat entdeckt Ruth ein verändertes Bild von Deutschland im Vergleich zu dem, was sie vor Jahren verlassen hatte.

ISABEL

Isabels Fluchtgeschichte entfaltet sich vor dem Hintergrund ihres Aufwachsens in Kuba im Alter von 11 Jahren. Im Kontrast zu den Fluchterlebnissen von Josef und Mahmoud erfährt Isabel trotz der Widrigkeiten von Hungersnot und Unterdrückung durch das Regime unter Fidel Castro eine relative Normalität in ihrer Kindheit. Trotz der prekären Lebensumstände ermöglicht es ihr, eine angemessene kindliche Entwicklung zu erleben. Sie kultiviert soziale Bindungen, wie die zu ihrem besten Freund Iván, pflegt eine domestizierte Katze und findet Ausdruck in der Musik, indem sie öffentlich auf der Straße Trompete spielt: „Isabel liebte es mit nach Havanna zu gehen und sich dort in eine Straßenecke zu stellen, um für ein paar Pesos Trompete zu spielen.“[21]

Im Vergleich zu den anderen beiden Fluchtgeschichten zeigt Isabel eine ambivalente Wahrnehmung ihrer Heimat Kuba. Trotz der Herausforderungen bewahrt sie eine emotionale Bindung zu ihrem Land, was sich in ihrer Zuneigung zu bestimmten Orten und kulturellen Aspekten zeigt, die sie auch während ihrer Flucht im Herzen trägt:

> Mütter trügen ihre Babys in Tragetüchern vor der Brust, Liebespaare küssten sich unter Palmen, Straßenmusiker spielten die Rumba auf ihren Gitarren und Trommeln, Jungen sprangen abwechselnd ins Wasser, Touristen machten Fotos. Das hier war Isabels absoluter Lieblingsort in der ganzen Stadt.[22]

Die zitierte Textstelle zeigt, dass Isabel in bestimmten Situationen ein nationales Bewusstsein zeigt, indem sie ein positives Bild ihrer Heimat vermittelt. Die subjektive Darstellung ihrer Heimat verdeutlicht, dass die Protagonistin ihre Heimat aus ihrer eigenen kindlichen Perspektive schildert. Zudem lässt sich anhand ihrer anfänglichen indirekten Beschreibungen der negativen Aspekte der Heimat feststellen, dass Isabel diese idealisiert und negative Aspekte ausblendet, was als Verklärung der Heimat interpretiert werden kann.

Die explizite Nennung eines Lieblingsortes verdeutlicht die Vertrautheit der Protagonistin mit ihrer Heimatstadt und zeigt eine emotionale Bindung zur Heimat. Die Erwähnung von Touristen legt nahe, dass dieser Ort für Fremde als friedlich und sehenswert gilt, wodurch die Dringlichkeit einer Flucht nicht sofort ersichtlich ist.

Die drohende Verhaftung ihres Vaters führt Isabel zu dem sofortigen Verständnis, dass eine Flucht aus ihrer Heimat unausweichlich ist. Für sie überwiegt die Liebe zu ihrem Vater die Bindung an ihre Heimat: „Papi musste Kuba verlassen. Heute noch.“[23]

Durch den Verkauf ihrer Trompete und die Organisation des Bootstreibstoffs zeigt Isabel ihre Initiative zur Flucht, angetrieben von der Angst um die Sicherheit ihres Vaters. Dies markiert einen Bruch mit ihrer Kindheit und den Beginn ihres Reifungsprozesses. Der Verkauf der Trompete kann auch als symbolische Handlung interpretiert werden, die eine vorübergehende Distanzierung von ihrer kubanischen Identität signalisiert. Dies korrespondiert mit ihrer plötzlich negativen Wahrnehmung der Heimat, wie durch folgende Aussage verdeutlicht: „Hier gibt es doch sowieso nichts zu essen für das Baby! Fiel Isabel ihm ins Wort. Hier gibt es für niemanden von uns etwas zu essen, und selbst wenn es gäbe, hätten wir kein Geld, um es zu kaufen. Aber in Amerika gibt es Essen! Und Freiheit! Und Arbeit.“[24]

[21] Ebd., S. 15.
[22] Ebd., S. 15.
[23] Ebd., S. 32.
[24] Ebd., S. 45, 79.

Während der Flucht offenbart sich die Entfremdung des Vaters von seiner eigenen Heimat, die durch die kommunistische Unterdrückung entstanden ist. „Ich möchte nicht mehr vom Staat vorgeschrieben bekommen, was ich zu denken oder zu tun habe.“[25]

Demnach lässt sich seitens des Vaters von einer politischen Entfremdung sprechen, da er sich aufgrund des Gefühls der Nichtzugehörigkeit zum politischen System entrechtet fühlte. Im Vergleich zu den anderen Protagonisten erlebt Isabel selbst diese Entfremdung in ihrer Heimat nicht, was möglicherweise auf ihr junges Alter zurückzuführen ist.

Dennoch erfährt die junge Protagonistin selbst die Auswirkungen des Heimatverlustes als Entfremdung, zunächst durch die ständige Angst, die sie auf dem offenen Meer überwinden muss. Isabel entwickelt sich über sich selbst hinaus und besiegt ihre inneren Ängste. Diese Überwindung stellt einen bedeutenden Teil ihres Reifungsprozesses dar.

Des Weiteren ergreift die junge Frau während der Flucht häufig die Initiative und übernimmt sogar die Rolle der Retterin, als Herr Castillo ins Wasser fällt. In diesem Moment vollzieht sie als Jugendliche einen Rollentausch und übernimmt eine Aufgabe, die eigentlich dem Vater zukommen würde. Dieser Rollentausch trägt wesentlich zur Entwicklung Isabels bei und markiert den Verlust der Heimat sowie den Bruch mit der Kindheit, da sie erwachsene Verpflichtungen übernimmt.

Des Weiteren bemüht sich die Protagonistin während der Flucht, sich vorzustellen, wie es wäre, in Amerika geboren zu sein: „Sie hörte kurz auf Wasser zu schöpfen, und stellte sich vor, wie anders ihr Leben jetzt aussehen könnte. Geboren in den Vereinigten Staaten! Kaum auszumalen.“[26] Diese Situation deutet auf eine tiefgreifende Entfremdung von ihrer Heimat hin. Diese Entfremdung wird einerseits durch die gegenwärtige Gefahr auf dem Meer ausgelöst, andererseits durch die Sehnsucht nach einem idealisierten Ort. Es könnte angenommen werden, dass sie bewusst versucht, sich von ihrer Heimat zu distanzieren, um sich dadurch Mut zu machen, die Flucht zu überstehen. Dennoch löst der Verlust der kubanischen Identität bei Isabel Sorge und Angst aus:

> Doch Isabel war besorgt […] Sie hatte nie gelernt, die *Clave* zu hören, doch sie war immer davon ausgegangen, dass es irgendwann von selber klappen würde. Dass der Rhythmus ihres Heimatlandes eines Tages ihrer Seele sein Geheimnis verraten würde. Doch würde sie es jetzt noch lernen?[27]

Das zitierte Passus verdeutlicht, dass Isabel während der Flucht eine Identitätskrise durchlebt. Ähnlich wie in Madinas Falls klammert sich die Protagonistin nun aus Furcht davor, ihre kubanische Identität nicht bewahren zu können, an traditionellen Wertvorstellungen wie der traditionellen Musik fest. Diese Angst vor Assimilation wurde auch in Madinas Familie offenbar, die sich davor fürchtete, sich an die Mehrheitsgesellschaft im Zielland anzupassen, aus Sorge, ihre Identität und ihre Wertvorstellungen zu verlieren.

Ein weiterer Aspekt, der Isabels Identitätskrise während der Flucht beeinflusst, ist der Verlust ihres besten Freundes Iváns. Iváns Tod markiert den Verlust einer bedeutenden sozialen Bindung, die Isabel ein Gefühl von Sicherheit und Zugehörigkeit vermittelte. Der Verlust des Freundes kennzeichnet auch den Verlust der Heimat sowie der damit verbundenen Erinnerungen, Traditionen und Werte. Darüber hinaus können die schmerzhaften Erfahrungen und die Konfrontation mit dem Tod im Jugendalter als Symbol für den Verlust der Unschuld und den Übergang in die Erwachsenenwelt betrachtet werden.

Isabels Fluchtgeschichte ist die einzige der drei geschilderten, die auch die Ankunftsphase kurz und prägnant beschreibt. Dabei werden sowohl die Akkommodationsphase als auch die Assimilierungs- und Integrationsphase thematisiert. Die

[25] Ebd., S. 79.
[26] Ebd., S. 93.
[27] Ebd., S. 95.

vorübergehende Einrichtungsphase findet im Haus ihres Onkels Guillermo in Miami statt: „Sie konnten bei ihm bleiben, bis sie eine eigene kleine Wohnung gefunden hatten.“[28]

Des Weiteren berichtet die Protagonistin von der Arbeitsaufnahme beider Elternteile in Miami:

> Der kleine Mariano war zu Hause bei seiner Mutter und wurde genauso rund und glücklich wie die anderen Babys, die Mami als bezahlte Tagesmutter betreute. Papi hatte einen Job als Taxifahrer gefunden. […] Isabel selbst war gerade in die sechste Klasse gekommen, was ihr schwerfiel, da sie noch kein Englisch sprach. […] Schnell hatte Isabel Freunde gefunden. “[29]

Die Arbeitsaufnahme der Eltern verdeutlicht den Prozess der Assimilation, da sie sich als Flüchtlinge an die Arbeitskultur und die Normen des Ziellandes anpassen müssen. Dies kann zu einem Identitätswandel bei den Eltern führen, da sie möglicherweise ihre eigenen Werte und Traditionen zugunsten der Mehrheitsgesellschaft aufgeben müssen.

Ein weiterer Prozess, der durch die Arbeitsaufnahme der Eltern sowie Isabels Spracherwerb deutlich wird, ist die Akkulturation. Als Flüchtlinge lernen sie die Sprache und Kultur des Ziellandes kennen und integrieren diese in ihre eigene Identität. Dies kann zu einem hybriden Identitätsgefühl führen, das sowohl Elemente der Heimat- als auch der Ziellandkultur enthält.[30]

An dieser Stelle kann auch der sogenannte „Empowerment-Prozess“ betrachtet werden. Durch die Erwerbstätigkeit sowie den Zugang zur Bildung erlangen die Eltern gemeinsam mit Isabel das Gefühl von Selbstbestimmung und Kontrolle über ihr Leben. Dies kann zu einer Stärkung ihrer Identität führen.[31]

Es ist jedoch nicht auszuschließen, dass insbesondere Isabel im Laufe der Zeit einen Identitätskonflikt[32] erleben wird. Dies wird insbesondere durch folgende Aussage angedeutet: „Sie musste nicht in Havanna sein, um sie [Clave] zu hören oder zu fühlen. Sie trug Kuba in sich und sie hatte ihre Heimat mit nach Miami gebracht.“[33]

Anhand der obigen Aussage wird der Prozess der Transkulturation[34] deutlich, bei dem die Protagonistin aktiv zwischen ihrer Heimat und dem Zielland verhandelt und neue Formen von Kultur und Identität schafft. Folglich kann man auch von Hybridität[35] sprechen, da die Protagonistin eine hybride Identität entwickelt, die sowohl Elemente der Heimat als auch der Ziellandkultur enthält. Dies wird auch an der neuen Interpretation des Liedes Son Cubano deutlich. „[…] einen Song mit einem Offbeat-Rhythmus […] Isabel spielte die Hymne, wie eine kubanische Salsa. […] Und sie spielte sie auf kubanisch für sie selbt.“[36]

Es wird deutlich, dass die Protagonistin auf der Suche nach ihrer eigenen Identität ist, wobei sowohl Elemente ihrer Heimat als auch des Ziellandes präsent sind. Andererseits offenbart diese Aussage auch ein Gefühl der Selbstentfremdung und Heimatlosigkeit, da sie das Gefühl vermittelt, weder in der Heimat noch im Zielland wirklich zu Hause zu sein.

MAHMOUD

Auch in der Fluchtgeschichte des zwölfjährigen Mahmouds wird auf die prämigratorische Situation eingegangen. Bereits in der Heimatstadt Aleppo erlebt Mahmoud und seine Familie verschiedene Formen der Entfremdung. Der Krieg, der den Alltag in der Heimatstadt bestimmt, führt bereits zu einer Selbstentfremdung aufgrund der anhaltenden Gefahren und der fehlenden Normalität. Aufgrund der kriegsbedingten Situation können weder

[28] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 271.
[29] Ebd., S. 271-272.
[30] Vgl. Wiesinger, Irmela (2018), S. 427.
[31] Vgl. Ebd., S. 429ff..
[32] Vgl. Bär (2016): Migration im Jugendalter, S. 134.
[33] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 273.
[34] Vgl. Bär (2016): Migration im Jugendalter, S. 134.
[35] Vgl. Ebd., S. 134.
[36] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 272 ff.

Mahmoud noch sein kleiner Bruder Walid altersgerechte und entwicklungsfördernde Aktivitäten durchführen: „Der Krieg hatte Mahmoud nervös gemacht, reizbar paranoid. Seinen kleinen Bruder dagegen hatte er in einen Roboter verwandelt.“[37]

Auch in Mahmouds Fall wird eine tiefgreifende Entfremdung sowohl von seinem Selbst als auch von seinem Umfeld deutlich. Die Verwendung der Klimax „nervös, reizbar, paranoid“ weist auf die psychische Beeinträchtigung als Folge des Krieges hin, was dazu führt, dass er sich von seinen normalen emotionalen Reaktionen entfremdet fühlt. Der Vergleich seines Bruders mit einem Roboter kann als Metapher verstanden werden, da Walid gefühlslos erscheint und als Schutzmechanismus seine Gefühle unterdrückt. Zusätzlich deutet das Motiv der „Unsichtbarkeit“ auf einen Identitätsverlust hin, der bereits in der Heimat stattfinde: „Kopf runter, Kapuze auf, Augen zu Boden. Der Trick war, unsichtbar zu sein. Mit der Umgebung zu verschmelzen.“[38] Der Protagonist versucht, seine Identität zu verbergen, und gleichzeitig zeigt er eine Entfremdung von seiner Umwelt, insbesondere von seiner Heimatstadt.

Der Aufbruch der Familie zur Flucht gilt als lebensnotwendig, da ihre Wohnung durch einen Bombeneinschlag zerstört wurde. Folglich kann der Protagonist das Verlassen der Heimat gut nachvollziehen: „Sein Zuhause war völlig zerstört worden. Was würden sie jetzt tun? Wo sollten sie hingehen?“[39]

Während der Flucht erlebt Mahmoud und seine Familie nicht nur die Entfremdung durch den Verlust ihrer materiellen Heimat, sondern auch emotional und psychisch bedingte Entfremdung: „Dann rannten sie, so schnell sie konnten, vom Auto weg und ließen alles, was sie sonst noch besaßen, darin zurück.“[40] Die traumatischen Erfahrungen, die Mahmoud während der Flucht macht, führen zu mehrfachen Entfremdungsprozessen.

Zusätzlich zur Konfrontation mit Gewalt und Ausbeutung sind es die schwierigen Lebensbedingungen, die Mahmoud und seine Familie an den Rand der Erschöpfung bringen und die er während der Flucht überwinden muss. Dies wird insbesondere anhand des Motivs der Müdigkeit. Die Bewältigung von Erschöpfung und Angst führt bei Mahmoud, ähnlich wie bei Isabel und Josef, zu einer Überwindung seiner inneren Grenzen und trägt somit zu seinem Reifungsprozess bei, jedoch gleichzeitig auch zur Selbstentfremdung.

Darüber hinaus ist auch im Falle Mahmouds eine familiäre Entfremdung sichtbar. Diese wird deutlich durch den Verlust seiner Babyschwester, für den er die Initiative ergriff, um Kind und Mutter zu retten. Diese lebensentscheidende Tat liegt eigentlich in der väterlichen Pflicht, doch Mahmoud übernahm diese Verantwortung im Namen der Familie bereits im Alter von 12 Jahren. Dadurch kristallisiert sich ein distanziertes und angespanntes Mutter-Sohn-Verhältnis heraus, denn Mahmoud plagen Schuldgefühle.

Ferner macht auch Mahmoud, ähnlich wie Josef und Isabel, die Erfahrung des Rollentauschs, der den Übergang von der Kindheit zum Erwachsensein markiert. Dies wird besonders deutlich, als sie in Ungarn verhaftet werden und Mahmoud die Initiative ergreift, um die gesamte Familie zu retten. An diesem Punkt übernimmt er erneut die Rolle des Initiators, jedoch diesmal mit dem Ziel, nicht mehr unsichtbar zu bleiben. Diese Entscheidung verdeutlicht auch seine Entwicklung und Reife, die er während der Flucht durchlaufen hat.

Ein entscheidender Faktor ist die Identifikation mit dem Flüchtlingsstatus. Die Wahrnehmung besonders in Ungarn als illegale Flüchtlinge hat dazu geführt, dass Mahmoud sich wie ein Verbrecher fühlte. „In EU konnte man Asyl beantragen und offiziell als Flüchtling anerkannt zu werden.“[41] Der Status als illegaler Flüchtling beeinträchtigt Mahmouds Identität negativ, da er sich schutzlos und rechtlos fühlt. Ihm und seiner Familie werden grundlegende

[37] Ebd., S. 18.
[38] Ebd., S. 22.
[39] Ebd., S. 53.
[40] Gratz, Alan (2020): Vor uns das Meer, S. 69.
[41] Ebd., S. 84.

Rechte wie Unterkunft und medizinische Versorgung verweigert, was zu einem Minderwertigkeits- und Nicht-Zugehörigkeitsgefühl führt. Nach ihrer Ankunft in Deutschland fungieren Mahmoud und seine Familie als legale Flüchtlinge. Ihre Anerkennung als Flüchtlinge hilft ihnen, ihre Identität mithilfe von Dokumenten zu festigen, was ihnen die Teilhabe an der Gesellschaft ermöglicht. Diesen Prozess bezeichnet die Migrationsforschung als Identitätsstiftung.[42] Durch Mahmouds offizielle Anerkennung als Flüchtling tritt ähnlich wie bei Isabel die Phase des Empowerments auf, die die Anerkennung der Flüchtlinge markiert und ihnen allmählich das Recht auf Selbstbestimmung und Kontrolle über ihr Leben zurückgibt. Dies wird in Mahmouds Geschichte durch die Aufnahme seiner Familie von der deutschen Gastfamilie deutlich.

Diese Phase stellt bereits die postmigratorische Situation dar und kann, gemäß Wiesinger (Wiesinger 2018: 427f.), als Phase der Überkompensation bewertet werden. Die weiteren Prozesse der Assimilierung, Akkulturation und Integration, werden in Mahmouds Fluchtgeschichte nicht weiter dargestellt.

Fazit

In der Synthese lässt sich feststellen, dass vor dem Heimatverlust die prämigratorische Situation als äußerst fremdbestimmt erlebt wird. Bereits die Phase beeinflusst die Persönlichkeitsentwicklung der jungen Protagonisten aufgrund ihres Aufwachsens in Krisen- und Kriegsgebieten unter fortwährender Exposition gegenüber Lebensgefahr, Gewalt, Unrecht und Menschenverachtung. Während der Fluchtphase aktivieren alle Protagonisten Überlebensmechanismen und unterdrücken Gefühle wie Heimweh, Wut und Trauer, die im Widerspruch zu einem Gefühl von Macht, Stärke und Durchsetzungsvermögen stehen. Die Initiative und der Reifungsprozess, den die Hauptfiguren durchlaufen, verändern familiäre Verhältnisse und Geschlechterrollenvorbilder, was auf frühkindliche Reifungsprozesse und den Bruch mit der Kindheit hinweist. Zudem erfahren alle drei Protagonisten eine Trennung von nahestehenden Bezugspersonen oder Unwissenheit über den Verbleib der Familie, was ebenfalls den Bruch mit der Kindheit und den Übergang in eine neue Lebensphase markiert.

In gleichem Maße lässt sich zusammenfassen, dass alle Protagonisten infolge der Flucht einen Entwicklungsprozess ihrer Persönlichkeit durchlaufen unabhängig des Jahrhunderts. Diese Entwicklung führt zu einer Ausprägung bestimmter Fertigkeiten wie Mut, Durchhaltevermögen und Willensstärke, jedoch können die traumatischen Erfahrungen sowie der Verlust von Vertrauenspersonen und Familienmitgliedern als überwiegend negative Folgen des Heimatverlusts bewertet werden, die sich in Form von Identitätsentfremdung manifestieren. Ferner kann aufgrund fehlender Alltagsstrukturen sowohl vor als auch während der Flucht die Hypothese aufgestellt werden, dass der Heimatverlust die Identitätsbildung negativ beeinflusst.

BIBLIOGRAPHY

Abels, Honig und Ansgar 2008: Abels, Heinz/ Honig, Michael -Sebastian/Weymann Ansgar, *Lebensphasen. Eine Einführung.* Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, S.101.

Bär 2016: Bär, Christine, *Migration im Jugendalter*, Gießen, Psychosozial Verlag. S. 138.

Conzen 2010: Conzen, Peter, *Erik H. Erikson: Grundpositionen seines Werkes.* Stuttgart, Kohlhammer, S. 148.

Koller 2006: Cristoph Koller (Hrsg.): *Bildungsprozesse Jugendlicher und junger Erwachsener mit Migrationshintergrund*. Wiesbaden, VS Verlag, S. 212.

[42] Vgl. Bär (2016): Migration im Jugendalter, S. 138.

Cunovic 2008: Rössel-Cunovic, Marie, *Adoleszenz und Identitätsentwicklung von Jugendlichen in Flüchtlingsfamilien.* [PDF-Datei]. Abgerufen von [https://link.springer.com/article/10.1007/s12054-008-0109-6] Stand 21.04.2023.

Erikson 2013: Erikson, Erik, H., *Identität und Lebenszyklus* (1973), 26. Auflage, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, S. 124

Gratz 2020: Gratz, Michael Alan, *Vor uns das Meer*. München, Hanser Verlag.

Keupp 2013: Keupp, Heiner, *Identitätskonstruktion. Das Patchwork der Identitäten in der Spätmoderne* (1999). 5. Auflage. Hamburg, Rowohlt Verlag, S. 82

Nagel 2014: Nagel, Sibylle, *Heimatverlust in historischen und zeitgeschichtlichen Jugendromanen der Gegenwart über Auswanderung, Flucht und Vertreibung* (Kinder- und Jugendkultur, -literatur und –Medien. Theorie-Geschichte-Didaktik). Band 95., Frankfurt am Main: Peter Lang. S.71.

Oerter 2008: Oerter, Rolf, *Entwicklungspsychologie*. Lehrbuch 6., Hg. von Montada, Leo vollst. überarb. Aufl. Weinheim, Beltz Verlag, S. 189f.

Wiesinger 2018: Wiesinger, Irmela: *Intergation und Identitätsbildung junger Geflüchteter in der Jugendhilfe*. https://b-umf.de/src/wp-content/uploads/2019/03/wiesinger_jamt-2018_426.pdf. (Stand: 22. 02. 2024).

COMPLEX FAMILY RELATIONSHIPS IN NICHOLAS NICKLEBY

Cristina Dalgacev
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Charles Dickens's novel is about the journey of Nicholas Nickleby, that loses his father and finds himself in the challenging situation to make a living as a teacher at Dotheboys Hall, fighting his uncle Ralph Nickleby with courage and dignity. We analyze the cold relationship between Kate and Nicholas and their uncle, but also the complex father-son relationship between Ralph and Smike and Nicholas and Smike. The novel presents Dotheboys Hall, a terrifying place where abandoned and orphan boys were badly treated by Mr and Mrs Squeers that call themselves their father and mother. The paper helps us better understand the delicate situation of Victorian children, but also how the lack of a secure attachment and affection during early childhood tremendously affects the life and future of children.

Keywords: parental connection, secure attachment, mental health, family, Victorian children

At the end of the 18th century and in the first part of the 19th century the British literature goes through some changes because of the social and historical transformations. During the Enlightenment, its representatives take part in an intellectual, philosophical movement that has had the purpose to put reason above anything else. They described the contexts around them concisely without adding any imaginative elements to their reality. The first signs of change can be seen in the 19th century poetry where the Romantics bring fresh principles through which they try to understand all the complex changes within society. Thanks to this new literary period we discover more than the world of emotions and feelings and we get much more than just the conflict created between the heroes and the obstacles presented by society; we also notice the inner conflicts created by the impulsive passions inside human beings. Besides talking about nature, the Romantics also talk about surreal elements and about complex feelings. Throughout lyrics, poems present different serious issues like philosophy, religion, ethics, art, politics.

In the first three decades of the 19th century, Romanticism occupied literature and succeeded in bringing a fresh and quite distinct perspective upon life. "Nicholas Nickleby is Dickens's first romantic novel because it is his first novel with a proper and dignified romantic hero...Nicholas Nickleby is a proper, formal and ceremonial hero" (Human Relationships in Charles Dickens's Nicholas Nickleby, K. Shantikumar Sharma, M.A. Dr. H. Shumreingam, Language in India, vol.18:6 June 2018). It is remarkably interesting how Nicholas Nickelby is a real hero with the absolute qualities of a friend, father, brother. Dickens presents evil in a fight with good, there are Richard Nickelby and Squeers that represent the lack of humanity, love, and affection and Smike and Nicholas, kind, loving and gentle to everyone. So, Dickens cannot be described only as a social critic of his time, but also an exceptionally talented and deep analyst of the human soul.

The presented themes are wider and more complex than during Enlightenment when writers respected the boundaries when it came to reality. The place for Romanticism was taken by realism thanks to the incredibly interesting work of: Dickens, Thackeray, Charlotte and Emily Bronte, Elizabeth Gaskell, George Eliot, George Meredith, Hardy or Samuel Butler. "Karl Marx wrote in 1854 that these writers presented through their novels the social and political issues of that time even more than publishers or politicians really succeeded" (Anixt,

A:426). Writers really love human beings in their complexity, and they feel pity for them because the middle class took advantage of all the tricky situations they encountered. They believed in their moral virtues, and they underlined the pain and suffering that the main character had to face. Even if writers can be described as social critics, they also have a certain level of faith in the capacity of human beings to become better.

Victorian fiction can be described as presenting the social issues of the time, the desperate situation of children, the pain and poverty of workers within a system where they were used just for the profit, but also a window towards higher moral virtues. The Romantic literature from the beginning of 19th century described different foreign countries or the past and tried to escape the faulty present, the realistic writers described daily life in cities and presented simple people that had high moral virtues and fought against a sick society. Describing a period where private property has all the benefits, literature presents the fight between all the social classes and the tough situation of the poor in contrast with the arrogant tyrant of the upper class.

The fiction writers of this period not only describe in detail the society and its issues, but also show moral features of the main characters that are not stained by an immoral society. Dickens presents repeatedly the inhuman situation of children coming from poor families and shows the cruelties happening in private schools like Mr and Mrs Squeers's Dotheboys Hall. It is true that his own life was very difficult with a father in prison and with his mother pushing him to work in a factory against his will, when all he wanted to do was to educate himself and become better, but taking into consideration only the biographic point of view is limiting the artistic perspective upon Dickens's novels.

He does more than present the situation of different social categories, he tries through his characters to show a high ethical pattern that all societies should have. The reader feels he/she knows the hero of Dickens's fiction because the author presents in a detailed way the inner life and the emotional atmosphere. He describes his characters in such an obvious way that we get the feeling that we are there in the middle of the action with his hero, adoring or hating him. Because of the natural elements present in his work, but also thanks to all the feelings that his characters must face, Dickens's realism has strong romantic features. He uses a lot of expressions and metaphors for describing his characters, a fact that helps us get involved in his written creation. His rich vocabulary creates a clear picture of the plot and characters and helps us better understand Victorian society and all the struggles of the time.

Dotheboys Hall is the place we meet at the beginning of the novel, where the main character of the book teaches for a couple of months. Mr and Mrs Squeers run this place where only boys "live" and "study" because most of them are abandoned or orphans. When we say "live" it means survive, because this place is absolutely terrifying for the children:" I used to say when I was in London that for these boys Mrs Squeers is like a mother. But she is more than a mother, she does things for these boys, that not even half of the mothers could do for their children" (Dickens, Charles:122). The boys were badly treated, their faces looked ill, pale, and old. Their bodies and minds suffered seriously because of the lack of a healthy diet and an appropriate connection to their care givers. Mr and Mrs Squeers kept this place for the money, and they could not be called "mother" and "father" under any circumstances. "Mrs Squeers is as always, a mother for the children, the blessing and joy for everyone who knows her...what a member of society this lady is" (Dcikens, Charles:27). She treated the boys in a horrible way, giving them meat from dead animals or sending them into the fields to eat raw vegetables. They were both traumatizing the boys, many of them died or were extremely ill because these harsh conditions: "They had faces that could have been beautiful, but they were gloomy because of all the suffering...children that were crying for their nannies, children abandoned in their loneliness" (Dickens, Charles:123).

This orphanage where Nicholas comes as a teacher can be described as hell on earth: "some bore more the aspect of dead bodies than of living creatures; and there were others coiled up into strange and fantastic postures, such as might have been taken as the uneasy efforts of pain to gain some temporary relief" (Dickens's Vision in "Nicholas Nickleby," I: What the Wayfarer Sees (victorianweb.org). . The basic physical needs are food, shelter, sleep, but the most important needs are the emotional ones that must always be respected: unconditional love and connection. Children were lonely, sick, and hungry. It is essential for the children's well-being to be loved, appreciated exactly as they are, unique human beings. Children were not respected, loved, or kindly treated as any human being should be.

Being physically aggressive with children, makes them feel unsafe and little by little these children lose their self-esteem entirely and forever." What kind of hell was here where any feeling of kindness or sparkle of love were frozen from birth "(Dickens, Charles:123). These are Nicholas's words when he notices all the terror happening there with the children and no authorities knew anything about this. He observed that children in the classroom were sad and quiet, they were not playing or talking to one another, and the place was more like a grave than a school with children. They did not look alive or happy, they looked as if they were old and sad without any enthusiastic movement in their bodies. They were not only disrespected, but seriously bitten and humiliated.

It is unbelievable how Ralph Nickleby, Nicholas's uncle, can treat his family in this incredibly cold and rude way. He perfectly knows Mr Squeers and waht he is capable of and still sends Nicholas to work at Dotheboys Hall. Nicholas runs away with Smike and Ralph says that he knew that he was not capable of anything, and anyone would be more than happy to work with a man like Mr Squeers. Even if Ralph is his father's brother, he treats his family badly and wants to win money from illegal businesses. He treats Nicholas exactly as an enemy and wants to destroy him. Nicholas tells the stories seen at Dotheboys Hall. All the violence and cruelty and lack of youth and compassion are known not only by Nicholas but also by Ralph that hides the truth. Mr Squeers narcissistic and mean intentions destroy the life and future of children.

Smike gets attached to Nicholas who loves him like his own child. The truth that we discover at the end of the novel helps us better understand Ralph's personality: "A rich and miserly moneylender who feigns to help his late brother's family but tries to humiliate Nicholas and use Kate to his own advantage. His evil plans and schemes prove his ultimate undoing, and he eventually hangs himself" (Charles Dickens Characters List N-Q (charlesdickenspage.com)). We found out that Smike is his abandoned son and because Ralph hates Nicholas so much, he also cannot stand the fact that his son receives so much love from his nephew and so his hate grows bigger. People who have children cannot be called true parents unless they really take care of their babies, spend quality time with them, give them love and affection. Smike feels seen, loved, and accepted by Nicholas and not even in a million years would he think about leaving him for his real father or for another human being. Every child need one person that loves him/her unconditionally because we develop a healthy mental life in a safe relationship. This relationship is what he needed to feel like a whole human being. We get hurt in relationships and we also heal in relationships. Smike is traumatized by all the bad experiences at Dotheboys Hall, but also because of the first four years spent with his unbalanced, cruel, selfish father, Ralph Nickleby. Children are very vulnerable when they are small and all the negative things that happen to them have a powerful impact upon their future mental state.

Throughout the novel we find out more about the reasons for Ralph's hatred towards his family. Comparing children does not bring anything good in their relationship which is going to suffer because parents prefer a certain child. This hate begins in early childhood because their parents always used to compare the two brothers and if Nicholas's father was

generous, open, and positive, he was always the black sheep of the family. Raising brothers in harmony in a balanced environment without making their lives and success a competition decides their mature relationship is going to br. Ralph hates his brother and he cannot stand Nicholas and the fact that he resembles his father when it comes to his good heart, beautiful character, and high virtues in general. We notice an interesting and obvious parallel between ralph and his brother and Nicholas and his sister, Kate. The latter are so kind, united, loving, and balanced, being raised together with love and no comparisons.

Ralph abandons Smike and gives up the chance to become a better person because being a parent sends you on a journey towards yourself and you rediscover yourself as a child and get the chance to know you better and heal yourself through awake consciousness. Nicholas on the other hand is delicate and kind with Smike, treating him affectionately:" You are my only comfort and my only support, now I would not want to lose you for anything in this world! My heart is connected to yours!" (Dickens, Charles:337). When he first sees him, he gets close to him gently: "You need not fear me" said Nicholas kindly. Are you cold?" N-n-o"." You are shivering." I am not cold "replied Smike quickly. I am used to it. There was an obvious fear of giving offence in his manner, and he was such a timid, broken-spirited creature that Nicholas could not help saying, "Poor Fellow." (Dickens, Charles:210).

In her book *A Mother's Journey into the Science of Attachment*, Bethany Saltman talks about the fact that receiving care and attention in the first years of life is essential for the child's development. The brain never forgets trauma, all the negative experiences that have happened in early childhood. Not having a secure attachment as a child brings many problems and anxieties as an adult and we can observe Smike's mental health:" lack of sleep, depression, anxiety, decrease in the interest for the ethical truth and for the chances to be seen as a born leader" (Saltman,Bethany:123) Smike is depressed, incoherent, does not remember many things and the cruel things from Dotheboys Hall keep coming up in his mind:" Do not think about that place because it is over-says Nicholas looking in his friend eyes, that had a shocked and lost look", something that was constant when he was at Dotheboys Hall and has not disappeared yet. Nicholas treats Smike with great love and understanding and the boy lives the happiest days of his life. When Squeers propose to him to go live with his father, he refuses telling him that Nicholas is the only one that he cares for.

Snawby was paid by Squeers and Ralph to act as if he was Smike's father and he tells the boy:" You are not a good son, you are not grateful or loving. You do not allow me to love you when I want. You do not want to come home, do you? (Dickens, Charles:.227. Smike gets to feel better thanks to his relationship with Nicholas that gives him reassurance, support, time, and affection. But because he does not have a secure attachment in his early childhood, he is depressed, and he lacks high self-esteem. While walking with Smike, Nicholas remembers his happy childhood and the fact that he was close to his sister Kate and their father loved them very much.

"Relationships are in the centre of our human existence and our intellectual development" (Saltman, Bethany:15). Bowlby discovered that orphans that did not have any close person to replace their mothers were extremely affected when it came to their emotional development. "Children that had family members as loving care givers were much better than the ones left in orphanages without anyone close to them" (Saltman, Bethany:94). The relationship with parents should be a warm and happy one and the child should take resources from this balanced connection. Time is essential when it comes to the relationship with our children. Nicholas was the one who replaced Smike's parents and even when Smike was extremely ill, he carried the sofa outside in the garden, where they would talk for hours. Having a secure attachment brings a lot of positive things into the future adult. Smike had the love and the support of all the family, this means that Kate and Mrs Nickleby were also remarkably close to Smike and admired his positive nature. Quality relationships bring us happiness and balance

and make us feel better and safe. Nicholas was happy to feel that Smike was happy at the end of his life after an unhappy childhood with unbalanced, absent parents and a cruel orphanage.

Ralph is Nicholas and Kate's uncle, but the relationship is very distant and cold, and he treats them as pieces in his money puzzle. Kate asks him to help her get rid of the insistent men that keep chasing her to marry and even if she is scared and desperate, he does not seem understand or compassionate towards his family feelings: "I do not want, exactly because I am your brother's daughter, to be patient and accept these kind of behaviours" (Dickens, Charles:482). Dickens creates Kate and Nicholas, two wonderful characters that underline all the important values in which the writer strongly believes: honesty, love, courage, dignity. Her niece asks him for help hoping that their blood bond will change something inside him. Ralph's family cannot stand him anymore when they understand he is a cruel and selfish man. "If he had known that his son was alive, and he had been raised by him, he would have been a mean, careless, distant father" (Dickens, Charles:499). He abandons his son and becomes a lonely, traumatized orphan. When a child is born, the first experience he/she faces is the connection with his/her mother. The human brain needs relationships to function properly. As Dean Burnett explains in his book "Ignoranța emoțională", oxytocin is an important hormone involved in establishing and developing emotional connections. We need a human touch and a close care giver to be able to become well-balanced, He also explains that there are people who become parents, but only biologically, because they do not have these complex substances (oxytocin and vasopressin) active in their bodies, so they do not like these small and cute babies. But the connection between the baby and his/her mother and father is especially important for the future functioning of his/her brain: " As new-born or toddlers, the emotional connection with the people that take care of us determines very often the sensations we get and how we feel about them, fact that directly influences the way that our brain, personality and identity are built"(Burnett, Dean: 237). Mrs. Ralph Nickleby, Smike's mother, whom Ralph married only for the money, "which he could only obtain by keeping the marriage secret", was not willing to keep their son, love him and take care of him. He was put out to nurse a long way off. She constantly urged [Ralph] to avow their marriage; he peremptorily refused. She remained alone in a dull country house: seeing little or no company but riotous, drunken sportsmen. He lived in London and clung to his business. Angry quarrels and recriminations took place, and when they had been married seven years, and were within a few weeks of the time when the brother's death would have adjusted all, she eloped with a younger man, and left him" (Charles Dickens Characters List N-Q (charlesdickenspage.com)).

Galit Atlas underlines how "50 years of research shows how the early interaction between the parent and the baby has effects upon the future development, the attachment patterns, and the mental health. The lack of maternal warmth when the baby is only a couple of months makes the baby emotionally imbalanced at 1 year old, aggressive at around 3 and some other behaviour issues after 10 years old" (Atlas, Galit:113).

Presenting these scientific facts makes us understand better the behaviour of some popular children in Victorian fiction. Smike is unbalanced, anxious, depressed, having strange mood swings because he did not have a strong and warm connection to a care giver when he was just a baby, so when he grows up, he meets Nicholas who is warm, authentic, human and he discovers this need to stick to this father figure he has never had in his early childhood.

After all the beating and food deprivation that children experience at the orphanage, this place finds its ending and gets destroyed. The orphanage is an example of how cruel and easy the life and future of a child cand be destroyed. Physical punishments have a tremendous impact upon children's mental health. They are going to have post traumatic issues in their future life, managing stress quite hard. Disconnection and violence result in unbalanced human beings, that is why it is easier to raise loved and protected children than to treat adults later.

We can conclude that Victorian children had to endure a great deal of suffering within society, and they felt safe neither with their families, nor the orphanages that really wanted money and took advantage of their sad situation. The novel shows how the lack of affection, both emotional and physical presence, and secure attachment from the parents lead to serious behaviour and mental issues. Physical violence and punishment lead to a serious lack of self-confidence and well-being. Connection and love bring happiness and harmony because as we suffer in our relationships, we also get better through the connection to other people, we all need to feel loved and appreciated as we are, with our authentic personalities. Smike is an eloquent example of a child that suffers because he is beaten and has no care givers to protect him and make him feel safe, when he grows up, we meet another Smike, who has someone with whom he can share his life, someone who loves him and stands by him. When children are little, they are dependent on their care giver, but as time goes by, they become interdependent, and they learn how happiness comes through healthy relationships.

BIBLIOGRAPHY

Atlas, Galit, Moștenirea emoțională, Vechi traume de familie și cum poți rupe ciclul acestora/ Emotional Inheritance A Therapist, Her Patients, and the Legacy of Trauma, Editura Litera, București, 2023.

Burnett, Dean, Ignoranța emoțională, Știința din spatele a ceea ce simțim și motivele care stau la baza emoțiilor/ Emotional Ignorance Lost and found in the science of emotion, Baroque Book, and Arts, 2022.

Anixt.A, Istoria Literaturii Engleze, Editura Științifică, București, 1965.

Dickens, Charles, Nicholas Nickleby, Editura Tineretului, București, 1960.

Saltman, Bethany, Știința Atașsamentului. O călătorie în relația părinte-copil/ A Mother's Journey into the Science of Attachment, Pagina de Psihologie, București, 2021.

Sharma Shantikumar K, Shumreingam H, Human Relationship in Charles Dickens's Nicholas Nickleby, Language in India, vol.18:6 June 2018.

Meet more than 1500 Charles Dickens characters (charlesdickenspage.com)

ION TARABANȚU- VERDIKUROV – A DOUBLE MUTILATED PERSON

Emilia Grigoraș
PhD Student, State University of Moldova

Abstract: The novel Tell me Gioni! hides under the cloak of princely irony a harsh criticism against the Soviet totalitarian system and its methods of enlisting. Structured in three distinct chapters - Apprentice, Journeyman, Master - which foreshadows an evolution on the social scale of the character, but disguises his involution on an inner level, the work is a bildungsroman that follows the transformation of Ion Tarabanțu from a child born of a modest peasant family in an absolute brute.

Keywords: bildungsroman, totalitarian system, physical mutilation, dehumanization, executioner

Romanul *Spune-mi Gioni!* ascunde sub pelerina ironiei princiare o critică dură contra sistemului totalitar sovietic și a procedeelor sale de racolare. Structurat în trei capitole distincte - UCENIC, CALFĂ, MAISTRU - ce prefigurează o evoluție pe scara socială a personajului, dar disimulează o involuție a sa la nivel interior, opera este un *bildungsroman* ce urmărește transformarea lui Ion Tarabanțu dintr-un copil provenit dintr-o familie modestă de țărani într-o brută absolută, „dintr-un mic ticălos neisprăvit într-un diabolic instrument al represiunii sociale și politice”[1], cum ar concluziona Mircea V. Ciobanu.

Subtitlul romanului ce trimite la o sursă clasică poate duce în eroare un cititor mai puțin avizat, neobișnuit cu scriitura lui Aureliu Busuioc, dar nu peste puțin timp confuzia dispare și lucrurile se limpezesc, căci romanul nu este decât o lungă scrisoare prin care pensionarul KGB Verdikurov se destăinuie nepotului său, Traian, lăudându-și faptele și sperând că, astfel, îl va atrage și pe acesta în mrejele sistemului. Apărut la câțiva ani după romanul *Pactizând cu diavolul*, *Spune-mi Gioni!* devine o scriere complementară, căci prezintă victoria sistemului asupra omului. Dacă intelectualul Mihai Olteanu refuză colaborarea și sfârșește tragic enervând sistemul care spera într-o victorie răsunătoare, Ion Tarabanțu se lasă ademenit de promisiunile partidului și acceptă decăderea sa spirituală în favoarea parvenirii sociale. Olteanu plătește cu moartea refuzul său de a se asocia cu sistemul, Tarabanțu mai puțin reflexiv, își pierde sufletul fără măcar să aibă o fărâmă de remușcare. Într-unul din interviurile sale, Busuioc sublinia că Verdikurov este

> [...] unul dintre milioanele de cobai care a fost supus de regimul sovietic nu unui experiment, ci unui proces de dezumanizare, de transformare în tipul docil, ascultător, în stare să facă tot ce i se cere, să adore ceea ce trebuie blamat, să ridice un criminal de drept comun, cum a fost Stalin, la rang de idol. Între acești cobai mă număr și eu și alte zeci de milioane. Dar în cazul lui, experimentul a reușit.[2]

Așadar, Olteanu și Verdikurov sunt doi cobai pe care sistemul a pus ochii în speranța că aceștia vor ceda și se vor „adapta mediului”. Se pare că diferența de abordare o face cultura și inteligența. Olteanu vede clar la ce s-ar expune dacă ar accepta pactul, Tarabanțu este dispus să accepte orice pentru a progresa pe scara socială. În ambele cazuri personajele sunt demne de milă, căci odată ce sistemul a decis că îi ești util, te va distruge ori prin moarte fizică ori prin cea spirituală. Sistemul se folosește nestingherit de starea emoțională a celor doi oferindu-le o falsă stabilitate în schimbul colaborării. Unul are nevoie să-și salveze surorile deportate rămase singure după moartea părinților, celălalt are nevoie să evadeze din mediul familial unde se pare

[1] Mircea V. Ciobanu, *Aureliu Busuioc: Poetul, prozatorul, dramaturgul*, Chișinău, Arc, 2013, p. 29.
[2] Sorina Ștefârță, „Am talentul de a face lumea să creadă că sunt talentat, în Mircea V. Ciobanu, Eugen Lungu, *Aureliu Busuioc: Sunt nori albi, dar umbra lor e neagră.....*, Chișinău, Prut Internațional, 2016, p. 107.

că este considerat un paria față de fratele său, să-și verse frustrările copilăriei. Ambii se agață de promisiunile sistemului, unul le oferă încrederea pentru că nu are încotro, celălalt are încredere oarbă, însă într-un final și Olteanu și Tarabanțu eșuează lamentabil. Sistemul este atât de perfid că nu acceptă o înfrângere, astfel Olteanu și Tarabanțu sunt sacrificați pe „altarul" partidului.

Povestea eroică pe care ne-o prezintă personajul-narator nu trebuie luată ca atare. Ea este un exemplu clar de evitat, trebuie citită în sens negativ, căci Verdikurov este un om-mașinărie ideal, capabil să facă orice pentru a servi intereselor sistemului. Se poate dezice cu ușurință de familie și prieteni, fără a arăta pic de regret față de această atitudine și pentru ca transformarea sa să fie completă își schimbă identitatea rupând orice legătură cu trecutul.

Personajul consideră că s-a născut tocmai pentru a-și îndeplini mărețul destin, acela de a sluji cu credință sistemul. Încă din primele rânduri ale scrisorii-roman, Tarabanțu ni se înfățișează ca un trimis al divinității ce trebuie să rezolve greșelile omenirii, de aceea prezintă câteva semnalmente deosebite care marchează unicitatea sa și rolul pe care îl va îndeplini în societate:

> Sunt perfect conștient, nepoate, că nici nu știi că-ți sunt unchi [...], de faptul că nu sunt un ticălos și un mizerabil. Te înțeleg prea bine, ești un nefericit al vremurilor, dar mai nefericit am fost eu, lepădat pe pământ de Cel de Sus (și nu de Satan, acesta e un corupător, creator e doar Domnul! Vezi nu sunt ateu!) lepădat, zic, cu scârbă pe aceste meleaguri doar pentru echilibrul unei balanțe numai Lui înțelese și prezentând unele devieri încă din leagăn: gălăgios până la isterie, tiranizându-mi mama nu doar cu urlete interminabile lipsite de orice motivație, ci provocându-i dureri fizice insuportabile, pentru că, neconform obișnuitului, mă născusem cu doi dinți din față gata răsăriți.[3]

Tarabanțu refuză să accepte că este un om mârșav care a pus în practică planurile sistemului provocând multă suferință. Se consideră nefericit că a fost crescut într-o familie modestă de țărani și își urăște fratele care era mereu felicitat și iubit căci era premiant la școală. Pentru sine înrolarea în partid a fost ca o gură de aer, căci el nu se poate adapta deloc la cerințele părinților săi care doresc să scoată om din el. Inconștiența sa duce până la a se declara „un om făcător de bine"[4] având intenția de a-i preda nepotului său o adevărată lecție de viață. Sfatul pe care i-l oferă lui Traian este de fapt deviza după care s-a ghidat toată viața: „*Scara ce duce sus poate fi urcată cu ușurință, principalul e să nu eziți nici la prima, nici la ultima treaptă, astfel ești pierdut.*"[5] Această deviză își dezvăluie adevărata semnificație abia după ce cititorul încheie lectura romanului. Ezitarea despre care vorbește personajul principal și pe care o consideră un defect în cariera de KGB-ist este simbolul umanității. Dar cum el nu mai are nicio fărâmă din această trăsătură esențială, poate cu ușurință să ofere sfaturi la acest capitol. „Un zomby al ideologiei și practicii comuniste"[6], cum îl cataloghează Oxana Mititelu, Verdikurov nu conștientizează răul pe care l-a făcut și pe care încearcă încă să-l facă și nici degradarea sa morală, căci el a slujit sistemul din convingere fiind copărtaș la atrocitățile sale.

Singurul lucru de care este conștient este faptul că nu ar fi avut nici cea mai mică valoare dacă nu ar fi fost înrolat în partid. Mărturisirea pe care o face chiar la începutul romanului explică decizia pe care a luat-o. Mânat de dorința de a deveni „cineva", chiar dacă această devenire ar însemna să calce pe cadavre, Tarabanțu acceptă colaborarea cu securitatea și transformarea sa în agentul Verdikurov:

> Oricum la cincisprezece ani neîmpliniți, e greu să-ți imaginezi că fără niciun act de identitate, fără un domiciliu stabil și, mai cu seamă, fără dorința de a te întoarce acasă (unde știai prea bine ce te așteaptă!) ești un nimic, un simplu păduche pe care-l poate lua între unghii oricine.[7]

---

[3] Aureliu Busuioc, *Spune-mi Gioni!*, Chișinău, Cartier, 2014, p. 8.
[4] *Op.cit.*, p.9.
[5] *Idem.*
[6] Oxana Mititelu, „Expresia literară a violenței totalitare. Devenirile unui zomby al poliției politice", în *Philologia*, LIV, ianuarie-aprilie, 2012, p.24.
[7] Aureliu Busuioc, *Op.cit.*, p.18.

Deși nu este școlit, simte că pentru a supraviețui în această lume coruptă trebuie să se dea de partea celui mai puternic. Condus de un egocentrism și de un arivism exacerbate, Tarabanțu nu acceptă condițiile impuse la cizmăria de lux a jupânului Berl. După ce-i slujește o perioadă, evadează lăsându-i un cadou de adio nu tocmai plăcut și îi fură o pereche de cizme răzbunându-se astfel pentru tratamentul inuman. Scăpat de sub tutela ciubotarului, adolescentul nimerește în tăbăcăria unui anume dom' Costică. Cert este că odată ce face cunoștință cu acesta, Tarabanțu se îndreaptă încet, încet spre întâlnirea cu destinul așa cum el însuși o notează: „ Am luat-o în urma vătafului fără să ezit, dar și fără să știu că făceam atunci primii pași spre un viitor la care nici măcar n-aș fi putut visa!”[8].

Pentru a nu se întoarce în „raiul” de la Opăriți unde știe că nu este deloc bine primit, adolescentul acceptă condițiile insalubre și munca pe care i le propune dom' Costică sub amenințarea că dacă se va comporta ca în cizmăria jupânului Berl își va pierde organele genitale. Inițial această amenințare pare mai degrabă o vorbă aruncată pentru a stârni teama adolescentului rebel incapabil să reziste prea mult într-un loc, însă mai târziu aceasta se dovedește de o brutalitate de neimaginat. Continuându-și munca alături de Ducipal, calul al cărui rol era să ajute la tăbăcirea pieilor, Tarabanțu nu renunță la ideea de a evada și din acest loc neținând cont de avertizarea lugubră a domnului Costică. Speranța lui este să ajungă marinar pe un vas așa cum văzuse el în tabloul din cancelaria lui Bazâlache. Acest gând odată încolțit nu-i mai dă pace, însă pragmatic din fire își dă seama că fără bani nu are cum să ajungă prea departe, în plus apropierea iernii îi cam dă bătăi de cap. Ajutorul providențial nu întârzie să apară, căci dom' Costică îl dă haine de schimb și îl trimite la Chițoranu, conducătorul milogilor pentru a-i da partea sa. Se pare că această schimbare de atitudine a jupânului se datorează unei vizite neașteptate din partea Rivei Rosemberg fiica unui magnat al locului cu care făcea afaceri și în fața căreia voia să treacă drept un om milostiv și onest. Vătaful Ghiță care se ocupa cu depozitul jupânului Costică nădăjduia la mâna fetei și încerca să pară cât mai omenesc posibil. Chițoranu îi întărește credința conform căreia ar trebui să fugă după ce acesta îi povestește cum a sfârșit fratele său ucis de vătaf, îndemnându-l la rândul său să părăsească tăbăcăria. Întors la tăbăcărie începe să-și pregătească cu meticulozitatea evadarea.

Întâlnirea cu Riva are o triplă simbolistică. Inițial ea este una esențială din punct de vedere erotic, căci adolescentul cunoaște pentru întâia dată dorința, după ce se folosise atâta timp de „leacul de tânjală”: „A fost prima oară (azi pot spune -și ultima...) când la vederea unei femei am simțit că mă arde sub limbă și mai cu seamă în partea de joc a pântecului.”[9] Se pare că și duduia Riva, vestită nimfomană, se simte atrasă de Ionică, țăranul din Opăriți, pe care îl întreabă dacă bejul s-ar potrivi pentru coperțile unei cărți de poezii. Bineînțeles că pentru îndrăzneala de a fi de acord cu femeia, Tarabanțu încasează câteva cravașe de la vătaf și apoi după ce Riva îl răsplătește cu generozitate oferindu-i un bacșiș de cinci sute, jupânul Ghiță îi înșfacă banii și-l alungă la treabă.

De o moralitate dubioasă cei doi jupâni merită într-o oarecare măsură răzbunarea lui Tarabanțu - distrugerea atelierului și furtul banilor - însă lucrurile se periclitează și pentru adolescentul dornic de aventură care se pare că nu și-a luat prea multe măsuri de siguranță. Jupânul Ghiță pare să fi crezut povestea lui Tarabanțu în legătură cu banii de la Chițoranu, însă în realitate vulpoiul îi dejucă planul de evadare punându-și în aplicare amenințarea avansată inițial. Așadar, Tarabanțu sfârșește pe o saltea insalubră, îngrijit de veterinarul Barbăroș care-i administrează morfină ori de câte ori durerile îi devin insuportabile. Insistențele veterinarului de a chema un doctor adevărat nu-l sensibilizează pe vătaful Ghiță care minte cu nerușinare că situația în care se afla Tarabanțu era cauza unui accident provocat de câinii de la tăbăcărie.

[8] *Op.cit*., p.26.
[9] *Idem*, p. 43.

Câteva zile bune adolescentul se zbate între viață și moarte, între vis și realitate, între realitate și inconștiență:

Când deschideam ochii, începea să mi se învârtă capul ca o morișcă. Dacă-i închideam, începeam să mă prăbușesc într-o groapă fără sfârșit. Câți ani au trecut de-atunci, dar când îmi amintesc zilele acelea , mă ia cu năbădăi... Nu mai înțelegeam ce vorbesc, în rarele clipe când îmi recăpătam cunoștința, îi auzeam că vorbesc, dar nici nu mă mai străduiam să-i înțeleg. Mă cuprindea o adevărată euforie de faptul că plutesc ușor, fără griji...[10]

Dacă situația ar fi continuat, cu siguranță adolescentul ar fi murit, însă se pare că destinul avea alte planuri cu dânsul. Revenirea Rivei la tăbăcărie îl sperie pe Ghiță care încearcă să mușamalizeze accidentul. Aceasta aude țipătul de durere al lui Tarabanțu și îl salvează conducându-l la un spital. Doctorul Iuliu, unchiul Rivei, ajunge la concluzia că ar fi putut să-i salveze organele genitale dacă adolescentul ar fi fost adus la timp la spital. În acest moment nu se mai poate face nimic din acest punct de vedere, însă speră că organismul puternic al adolescentului să-l ajute să depășească criza. În acest context, Riva devine un înger salvator pentru Tarabanțu care ar fi sfârșit la morga. Așadar, Riva Rosenberg reușește să-l scape din ghearele morții pe acest fiu de țăran de care pare să fie atrasă trupește, dar pe care îl urmărește cu atenție pentru a-l racola în partid. De altfel și adolescentul începe să-și pună câteva întrebări în timpul în care se întremează. El nu pricepe deloc de ce Riva se zbate atât să-l ajute și chiar dacă ar da pe seama bunătății sale această atitudine tot nu s-ar explica.

Tarabanțu simte instinctiv că încercările Rivei de a-l proteja nu țin doar de afecțiunea pe care i-o poartă, ci în spatele acesteia se mai ascunde ceva. Dar cum pentru sine întoarcerea în sânul familiei echivalează mai degrabă cu o pedeapsa, orice altceva e mult mai bun: „- Nu-i trebuiesc nimănui la Opăriți... Vreau să mă duc în lume, am să-mi găsesc norocul..."[11] Prin urmare, adolescentul nu ezită să aleagă calea spre autodistrugere, oferindu-i-se Rivei pe tavă. În zilele care urmează salvatoarea încearcă să-i explice principiile partidului care par să-i dea bătăi de cap adolescentului, dar care se lasă copleșit de promisiunile unei vieți mai bune din dorința de a parveni. Evident este faptul că Ion Tarabanțu are o dorință nestăvilită de a-și depăși condiția, iar printr-un concurs de circumstanțe i se deschide calea spre împlinirea acesteia plătind un tribut destul de costisitor, pe care acesta însă nu-l conștientizează din cauza lipsei de cultură. El îmbrățișează cu toată deschiderea principiile partidului care-l salvează de la un destin anost. Înzestrat cu o agresivitate naturală, Tarabanțu simte nevoie să se răzvrătească contra societății părtinitoare, sperând astfel că intrarea sa în partid va schimba situația actuală:

Sigur, cazul meu ar putea părea netipic - a coborât o zână din înalturi și l-a scos din mocirlă. Dar lucrurile nu stau chiar așa. Cu mult înainte de întâmplarea asta nenorocită, hotărâsem că soarta mea nu este a unui milog supus vremurilor și stării lui sociale, supus jugului cu care era obișnuită clasa lui. Eram, bineînțeles, tânăr și absolut clei în ale cunoștințelor, un necioplit aproape analfabet, dar cu instinctul protestului în sânge, cu voința de a depăși cu orice preț soarta semenilor. [12]

Confesiunea pe care i-o face nepotului demonstrează că octogenarul nu are pic de regret referitor la alegerile făcute. Își recunoaște cu seninătate lipsa de educație, dar subliniază cu mândrie că era mânat de un instinct puternic al protestului împotriva sorții ce-i fusese hărăzite. Același instinct al protestului îl conduce la a da mâna cu Partidul care-i oferă posibilitatea salvatoare de a se smulge din mocirla ce reprezenta viitorul său transformându-l într-un instrument malefic: „*Era un Partid care se gândea și la mine, și nu m-am împotrivit când mi-a întins mâna. Da, instinctiv, dar fără să ezit!*"[13]. Convingerile sale lăuntrice referitor la „idealurile comuniste" îl transformă într-un personaj tragic, căci dornic să schimbe lumea încheie *un pact cu satana*, devenind el însuși un demon ce proclamă cu o naivitate teatrală că munca sa ingrată, hulită de mulți, este necesară și benefică epurării societății sovietice. Esența sa tragică rezidă în faptul că este total inconștient de repercusiunile acceptării idealurilor

[10] *Ibidem*, p. 60.
[11] *Ibidem*, p. 70.
[12] *Ibidem*, p. 67.
[13] *Idem.*

comuniste. Prin așa-zisa acțiune de curățare a societății de elementele dușmănoase, Tarabanțu se pierde pe sine, își pierde picătura de umanitate pe care o avea și mânzește cu sângele nevinovat al atâtor oameni idealul de care fusese mânat inițial – acela de a se ridica deasupra condiției sale de țăran. Așadar prin mărturisirea sa, pensionarul KGB-ist nu se disculpă pentru deciziile luate, „nu cere îngăduință, nu înfățișează circumstanțe atenuante, din simplul motiv că el nu crede că, devenind, agent de informații, a făcut pactul cu diavolul, ci cu îngerul său salvator."[14]

Interesant este faptul că pentru a ratifica pactul cu diavolul, Tarabanțu trece printr-un fel de moarte inițiatică provocată de accidentul de la tăbăcărie. Mutilarea capătă și ea valențe inițiatice, iar accidentul pare a fi mai degrabă un rit de trecere prin care Tarabanțu renunță la adolescentul viril, pentru a se transforma într-un bărbat descătușat de dorințe erotice, dispus să facă orice pentru binele suprem și al cărui scop este să urce cât mai sus pe scara socială. Se pare că mutilarea fizică este premergătoare mutilării spirituale și reprezintă o etapă imperios necesară pentru ca Tarabanțu să devină un agent sovietic cu trup și suflet. În credința populară a oricărei nații, lipsa „a ceva" din construcția masculină conduce la eliminarea acestuia de la coroană, căci s-ar considera un semn malefic. Lipsa bărbii, în cazul Spânului, a organelor genitale sugerează o emasculare, o lipsă totală de virilitate, înțelepciune și curaj. Lipsit de curaj și înțelepciune este și Tarabanțu când alege fără ezitare calea cea mai ușoară, crede el, spre parvenire. Nu numai că este nevoit să plătească un tribut fizic și moral, dar este și marginalizat de societate care-l vede ca pe un maestrul al răului și niciun caz ca pe un binefăcător așa cum se autoportretizează.

În *Dicționarul de Simboluri* Jean Chevalier și Alain Gheerbrant subliniază că „omul diform, amputatul, infirmul au în comun faptul că sînt marginalizați de către societatea umană -sau diurnă- întrucît în ei, legea parității a fost încălcată: ei aparțin deci celeilalte *ordini,* celei ale nopții, infernale sau cerești, satanice sau divine"[15]. Astfel, mutilarea este un factor descalificant care interzice individului participarea la viața societății, căci indică influența maleficului. Legea parității, despre care amintesc cei doi antropologi, este încălcată și în cazul lui Tarabanțu care își pierde unul dintre organele genitale descalificându-l în participarea la viața socială, dar calificându-l pentru intrarea în partid:

> La început n-am înțeles mare lucru, decât că în partea dinăuntru a pulpei drepte îmi lipsea o bucată cât să bagi un pumn. Gaura era acoperită cu o pojghiță roz care făcea crețuri când mișcam piciorul. Abia apoi am luat seama că acolo unde atârna punga cu doi bani nu mai rămăsese mare lucru, dar un ban și niște bucăți de piele creață și neagră, presărate ici-colo cu niște cojițe și mai negre.[16]

Situația în care se află îl șochează în primă instanță, însă ușor, ușor începe să se obișnuiască cu corpul său mutilat. Cu toate acestea un alt șoc are să-i zdruncine existența. Riva speră încă că mai poate să-i trezească dorințe sexuale și încearcă să-l seducă, dar ajunge la concluzia că nu se mai poate face nimic. Dezamăgită de eșecul erotic conchide apoteotic: „– Știi, Ionică... Poate-i mai bine așa. Păcat... Dar e mai bine. Pentru cauză în orice caz."[17] Și ca și cum acest lucru ar fi fost un ultim test înaintea urării de bun venit în cadrul partidului Riva îi prezintă interiorul celulei de partid „Clara Zetkin" unde se pare că toate clasele și păturile sociale vor avea de acum înainte câte un reprezentant. Așadar, lui Ion Tarabanțu, fiu de țăran din Opăriți, i se face cinstea să devină „primul reprezentant al țărănimii truditoare în celula noastră! Un plugar care a gustat din plin „binefacerile" capitalismului"[18].

---

[14] Ion Simuț, „O farsă politică", în Mircea V. Ciobanu, Eugen Lungu, *Aureliu Busuioc: Sunt nori albi, dar umbra lor e neagră.....*, Chișinău, Prut Internațional, 2016, p. 224.
[15] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 2, București, Artemis, 1993, p. 327.
[16] Aureliu Busuioc, *Op.cit*, p. 79.
[17] *Op.cit.,* p. 84.
[18] *Ibidem,* p.89.

Calea spre ascensiunea socială a lui Tarabanțu trece inevitabil prin infern. Această descindere în infern, care i-a produs lungi zbateri intelectualului Olteanu, nu este deloc conștientizată de adolescent care începe să facă mari sacrificii pentru a se adapta cerințelor partidului. Pentru sine aceasta echivalează cu o creștere a sa ca individ, nicidecum ca o degradare sau dezumanizare. În prostia sa adolescentul cu patru clase de la Opăriți se vede mai degrabă salvat decât damnat și, peste ani, conștient sau nu, încearcă să-i transmită nepotului său aceeași credință. Sub capa salvatoare a partidului care răspândește ideea unui „umanism planetar”[19], se ascund atrocități de neimaginat bazate pe conceptul că orice manifestare de omenie este considerată o slăbiciune, o abatere de la principiile sănătoase ale luptei revoluționare.

Îndoctrinat cu aceste false valori, dar având și o predilecție pentru tot ceea ce înseamnă agresivitate și revoluție, Tarabanțu își începe ascensiunea printr-un efort intelectual care l-ar fi scutit de neplăceri dacă ar fi fost realizat la timp. Nevoia de a ști carte este din ce în ce mai acută pe măsura avansării sale în ierarhia socială. Astfel, începe să buchisească Genoveva din Brabant, cartea pe care instructorul său, Onufrii Moscalenco, i-o dă pentru a învăța să citească. Acesta din urmă îl atenționează indignat că nu are de ce să se laude cu lipsa sa de carte, căci: „fără un pic de carte nu ai ce căuta nici la tipografie, nici în compania noastră în care m-am grăbit să te primesc...”.[20] Puțin șocat de atitudinea severă a instructorului, Tarabanțu reușește totuși să sublinieze ironic că acum cărțile pe care le disprețuise atât de mult se răzbună pe el cu vârf și îndesat: „Se vede că asta era planida mea – să se răzbune pe mine cărțile pe care le făcusem ferfeniță la școala lui don' director Bazil de la Opăriți...”[21] Mai departe *ne încântă* cu strădania sa de buchisire amintindu-ne parcă de Trăsnea, prietenul și colegul lui Nică, din *Amintiri din copilărie* a lui Ion Creangă, care încerca să memoreze pe de rost pronumele reflexive:

> Trebuia să citesc fiecare frază de două-trei ori. Prima dată ca s-o buchisesc, apoi s-o citesc liniștit și s-o înțeleg. Mă înfuriam la tot pasul că nu pot afla mai repede, că nu pot participa cu durerea mea la chinurile gingașei ducese, dar n-aveam încotro: trebuia să descifrez buche cu buche...Din când în când mă opream ca să visez la ziua în care voi citi și eu așa ca duduca, apoi îmi luam seama și mă repezeam cu mânie asupra rândurilor pe care nu voisem ori nu putusem să mi le fac prietene încă de la școală. Ajunsesem cu munca pe la un sfert de cărțulie, când cineva bătu ușurel și deschise ușa.[22]

Dacă eforturile lui Trăsnea de a-și apropria limba română stârnesc un râs spumos, cazna lui Tarabanțu produce un râs amar, dispreț și respingere, pentru că acesta se pregătește asiduu pentru a deveni un instrument al torturii, un criminal în slujba unui partid ce nu se dă în lături de la orice faptă de cruzime pentru a fi ascultat. Sarcasmul este cu atât mai vibrant cu cât pretențiile de revoluționar ale lui Tarabanțu sunt contracarate de dificultatea cu care încearcă să citească prima sa carte. Greu de cap, lipsit de exercițiul cititului care se realizează în primele clase ale școlii gimnaziale, noul racolat în rândul partidului se face de tot râsul prin prezentarea aceasta laborioasă. El încearcă să-și arate disponibilitatea pentru dezvoltarea sa și pentru muncă, însă provoacă dezgust și, involuntar, pune în lumină proastă sistemul totalitar care preferă oamenii inculți pe care să-i manipuleze după dorința proprie. În adunarea în care este prezentat membrilor de partid și în care se propune să-și expună autobiografia, un element esențial al identității, Tarabanțu primește o întrebare supărătoare. Anatol, student la viticultură este curios de studiile noului venit. Când află răspunsul studentul este oarecum intrigat și refuză să voteze pentru acceptul său în partid. Onufrii vine în apărarea sa justificând că „ – Ăștia, școliții, nu se pătrund prea repede de duhul revoluționar. Și eu am numai patru clase! Și

[19] Oxana Mititelu, „Expresia literară a violenței totalitare. Devenirile unui zomby al poliției politice”, în *Philologia*, LIV, ianuarie-aprilie, 2012, p. 32.
[20] Aureliu Busuioc, *Op.cit*, p. 86.
[21] *Op.cit.*, p. 71.
[22] *Ibidem*, pp.90-91.

tovarășul Kalinin mi se pare că nu are mai multe ca tine..."[23] Așadar, partidul nu are nevoie de oameni capabili să reflecteze, să disece cu atenție sloganurile sale transmise într-o limbă de lemn și lipsite de substanță, ci de indivizi incapabili să înțeleagă mai mult decât li se spune, dispuși să execute ordine fără a se întreba cui fac rău sau bine. Faptul că Tarabanțu se potrivește ca o mănușă în acest malaxor o demonstrează și răbufnirea sa de după adunare. El îi spune lui Onufrii că nu i-a plăcut Anatol, studentul care l-a pus în situații jenante subliniindu-i lipsa de carte: „i-aș fi strâns cu mână mea cravata de gât"[24].

Moartea misterioasă a zețarului Vasile Radu care distruge linotopul este încă o dovadă că sistemul face uz de crimă ca instrument de pedeapsă pentru cel ce-l trădează. Onufrii îl lichidează pe acesta dându-i să bea spirt metilic folosit la curățarea linotopului, iar pentru ca asasinarea să pară un accident îl împinge în apă unde este găsit după un anumit timp. Prin urmarea trădarea, fie ea reală sau imaginară este sancționată cu pedeapsa capitală: „*Dar cei de la centru au hotărât că un renegat nepedepsit e foarte periculos: odată ce a trădat, devine neaparat informator – fie al poliției, fie al siguranței. Oricum, câte ceva din metodele și șmecheriile noastre știe, așa că...Într-un cuvânt trebuia lichidat...Cu orice preț!*"[25].

Deocamdată, Tarabanțu este doar părtaș la crimele sistemului, se află tot la nivelul de ucenic și învață cu sârguință metodele de intimidare și de eliminare a dușmanilor de clasă. Însă evenimentele se precipită, iar căderea legionarilor și uciderea lor în Piața Catedralei, îl propulsează pe Tarabanțu în rolul principal. Astfel, se propune de la centru ca noul racolat să conducă o manifestație antilegionarism la Tighina. Bineînțeles că adolescentul, ca un mânz în staul ce abia așteaptă să zburde, consideră alegerea drept o adevărată cinste subliniind totodată că era dispus să se sacrifice pentru idealul pentru care era antrenat și pe care îl slujea:

Eram tânăr, eram un dușman al exploatării omului de către om, aveam exemplul unui Pavel Korceaghin și al altor revoluționari care nu pregetară să se sacrifice pentru biruința comunismului, eram, mai pe scurt, un revoluționar în care se ascundea o tonă de energie ce se cerea folosită![26]

Acțiunea de la Tighina eșuează lamentabil, iar Tarabanțu scapă cu fuga. Se ascunde în casa unor ruși în vârstă timp de o săptămână. Apoi se mută în casa unei văduve, colegă de liceu cu Riva. Rămasă singură și lipsită de bani, noua gazdă îl trădează pe Tarabanțu în schimbul sumei de două sute cincizeci de mii de lei, iar personajul nostru sfârșește într-o închisoare politică. Se pare că ar fi trebuit să ispășească o sentință de trei ani temniță grea și zece ani muncă silnică. Cu toate acestea, schimbările la nivel național îi aduc eliberarea. Venirea comuniștilor la putere aruncă orașul în haos, și dă frâu liber răzbunării. Riva îl ucide cu sânge pe comandantul închisorii, după ce îl umilește rupându-i tresele de colonel, apoi pe un militar care refuză să renunțe la drapelul țării sale. Sângele rece de care dă dovadă îngerul păzitor al lui Tarabanțu șochează, dar replica pe care o dă după ce soldatul își dă sufletul demonstrează că și ultima picătură de umanitate a dispărut. Se disprețuiește pentru simplul fapt că încă îi mai tremură mâna atunci când trage cu pistolul, ca și cum această „ezitare" ar fi un obstacol în calea îndeplinirii rolului său : „ Vreau să nu-mi mai tremure mâna când trag, zise Riva foarte simplu, Vreau să-mi tremure inima când știu ce-au făcut cu evreii noștri!"[27].

După turul de forță al Rivei este rândul lui Tarabanțu să se răzbune. Acesta se întoarce la tăbăcăria lui dom' Costică cu intenția de a se răfui cu cel care-l lăsase mutilat pe vecie. Îi trage vătafului Ghiță trei focuri de armă în partea de jos a pântecului lăsându-l să urle de durere. Prin această acțiune, Tarabanțu primește botezul în ale ucisului, urmat de aprobarea Rivei care îi laudă lipsa de șovăială atunci când a decis să-l tortureze pe Ghiță în același mod în care a fost și el chinuit: „ Bravo, făcu într-un târziu șefa patrulei, ai făcut ce trebuia. Să nu eziți

[23] *Idem*, p. 97.
[24] *Idem*.
[25] *Ibidem*, p. 109.
[26] *Ibidem*, p. 121.
[27] *Ibidem*, p. 150.

niciodată când ai de rezolvat ceva serios!”[28] Prin urmare, cu acest prim act de tortură, Tarabanțu pășește în tagma celor fără umanitate. Urmând exemplul Rivei, care-i manipulează voința și ura cu ușurință, Tarabanțu se îndepărtează din ce în ce mai mult de sinele său devenind astfel, „o piuliță fidelă a noului regim”[29].

Odată cu primirea botezului focului și cu intrarea trupelor sovietice pe pământ moldovenesc, Tarabanțu își desăvârșește ucenicia deblocând al doilea nivel unde își va demonstra cu prisosință caracterul infect. Așadar, în a doua parte a romanului, Tarabanțu continuă „aventurile” care îi vor marca devenirea de călău. Acestea îl vor afunda tot mai mult în mocirlă, distrugându-i orice picătură de umanitate, eliminând orice urmă de regret. În mod ironic, mocirla de care vrea să scape aruncându-se prostește în brațele Partidului, îl propulsează în mrejele infernului transformându-l într-un „căcănar”[30], cum îl apostrofează Sleahtițchi în articolul său. Tarabanțu scapă de noroiul condiției sale de țăran asuprit și plonjează direct în mlaștina care-i va eradica orice legătură cu principiile morale. Este adevărat că acest principii sunt slab reprezentate la el și de aceea sunt și ușor de desființat. Mutilat fizic, social, dar și spiritual, Tarabanțu se transformă într-o carcasă, „un surogat de om”[31], dresat să pună în practică tot ce învățase la școala de partid pentru a racola sau pentru a-i distruge pe cei care refuzau colaborarea.

În cea de-a doua parte a romanului, Tarabanțu ne demonstrează că nu mai are nimic sfânt. Prietenii și familia devin, astfel, instrumente prin care el își asigură ascensiunea continuă și prin refuzul întovărășirii cu acești inși el își demonstrează fidelitatea sinistră față de sistemul care l-a adoptat. După eliberarea sa, personajul primește mulțumirile partidului pentru activitățile desfășurate și este trimis la un curs de trei luni: „- Știi tu, asemenea acțiuni au un specific al lor. Pentru asta trebuia ceva școală, pe care n-ai putut-o primi în ilegalitate.”[32] Prin urmare, sistemul are nevoie de oameni școliți, dar nu de cei care gândesc și pun întrebări incomode. Un intelectual, precum Olteanu, obișnuit să reflecteze adânc la condiția umană, nu ar fi fost ușor păcălit de idealurile comuniste. Tarabanțu, însă, rămâne amuțit de emoție când i se oferă cinstea să se școlarizeze în cadrul partidului alături de alți tovarăși fideli. Odată cu acest „premiu”, personajul primește atât o nouă identitate cât și un pașaport vremelnic de cetățean sovietic pe care este scris Tarabanțu Ivan Alexandrovici. Mutilarea sa continuă și la nivel identitar, căci pe măsură ce avansează pe scara socială, numele său migrează și el gradual de la Ion la Ivan, apoi în final la Gioni și de la Tarabanțu la Alexandrovici ca, spre sfârșit, să preia porecla copilăriei Verdikurov. Despre aceste prefaceri identitare constante care indică decăderea tot mai profundă a personajului, Vasile Iftime constată că „întreg romanul este o scriere a non-identității.”[33]. Referitor tot la aceste transformări, Maria Șleahtici spune despre personajul romanului că este „un ins lipsit de identitate națională, deci poate fi oricine: român, moldovean, rus, tătar...”[34].

Tarabanțu începe să-și arate adevărata față în momentul în care este nevoie de el. Înainte de a pleca la Harkov pentru studii, simte instinctiv că Onufrii îi va face neplăceri dacă continuă să se afișeze cu dânsul. Acesta, furios că nu i-au fost recunoscute sacrificiile din timpul ilegalității, face marea greșeală de a trimite o scrisoare lui Stalin pentru a divulga neorânduielile sistemului comunist de la Chișinău. Bineînțeles că, datorită acestor insistențe, este etichetat drept profitor și arestat. Găzduit în casa lui Onufrii, Tarabanțu se face că nu aude zarva din odaia vecină, iar când soția fostului instructor îi povestește întâmplarea oarecum îndoindu-se

[28] *Ibidem*, p. 152.
[29] Andrei Țurcanu, *Bunul simț*, Chișinău, Cartier, 1996, p.22.
[30] Maria Sleahtițchi, „Nu-i spune Gioni...”, în *Semn*, nr.3-4, 2003, p. 26.
[31] *Op.cit*., p. 25.
[32] Aureliu Busuioc, *Spune-mi...*, p. 165.
[33] Vasile Iftime, *op. cit.*, p.112.
[34] Maria Sleahtițchi, „Nu-i spune Gioni...”, în *Semn*, nr.3-4, 2003, p. 25.

de adevărul cuvintelor sale, îi promite că va merge la miliție pentru a-i salva soțul. Însă, odată ieșit din casă se îndepărtează mișelește, cu gândul de a se salva și nicidecum de a-l ajuta pe Onufrii:

Ieșii în uliță și iuții pasul. Mai departe, cât mai departe de casa asta peste care, probabil, coboară blestemul. Miliția nu vine cu dubele și soldați înarmați la bătăuși și bețivani. Sigur că la miliție nu am ce căuta, și-apoi și timpul mă presa. Tot omul cu mâna lui și-o face. I-am spus să nu se joace cu focul! Căutător de dreptate! [...] Și-apoi de unde să știu eu în ce dandana se mai băgase principialul de Onufrii? Nu puteam risca cu Harkovul! Iar când doi prieteni nimeresc la nevoie, e bine ca măcar unul să scape. În numele cauzei.

Pretextând cauza pe care o slujește, Tarabanțu o minte cu nerușinare pe femeia care l-a adăpostit și hrănit, văzându-și de interesul său. Se vede că legătura de prietenie dintre Onufrii și Tarabanțu este mai degrabă un simulacru, căci acesta din urmă nu are încrede deplină în prietenul său și se întreabă retoric dacă nu sunt lucruri despre care el nu știe și pentru care, de fapt, a fost arestat Onufrii. Prin urmare, sistemul își construiește în așa fel agenții încât aceștia să poată cu ușurință renunța la prieteni, lipsa de încredere fiind esențială. Minciuna, în acest caz are valențe duble. În primul rând îl salvează pe individ de la o posibilă cădere, dar și ajută la racolarea noilor veniți. Tarabanțu se îndepărtează promițându-și că atunci când va reveni din călătoria de studii se va interesa de soarta lui Onufii și recunoaște că „În orice caz, plecam cu inima grea...”[35]. Citită pentru prima oară, această frază dă impresia unei ultimi zvâcniri a umanității care încearcă să străpungă platoșa indiferenței cu care s-a înzestrat noul Tarabanțu. Însă, când aceasta apare, din nou, după ce o întâlnește pe Riva la secția de anchete și urmăriri penale constatăm îngroziți că nu este decât un subterfugiu pentru a-și justifica atitudinea. Tarabanțu nu se sinchisește de necazul prietenilor săi, dar se disculpă sugerându-ne că deși nu face nimic este totuși îndurerat de situația lor. Ca și în cazul lui Onufrii, ce preferă să renunțe la propria viață dezgustat și dezamăgit de cauza pe care a slujit-o, Tarabanțu se dezvinovățește dând vina pe Riva care l-a asemănat cu fostul ei iubit:

Desigur, Riva făcuse multe pentru mine, dar îi dădea mâna, am fost un capriciu al ei, chiar ea mi-a spus. O simplă copie a lui Henry, țăranul francez, un fel de excitant viu... Iar dacă acum se află unde se află și cum cei care-o au în grijă nu sunt niște simpli amatori, trebuia să mă împac cu gândul că ea fusese marea greșeală a vieții mele.[36]

Este clar că acest personaj nu simte pic de regret, ba chiar îi este teamă că simpla asociere cu aceasta îi va aduce neplăceri și totodată îi va curma ascensiunea în cariera sa strălucită de tiran. Cu o nesimțire crasă concluzionează că ceea care îi fusese cândva înger salvator a devenit într-o secundă o greșeală pe care va încerca să o îngroape în negurile trecutului. Onufrii și Riva sfârșesc prin a-și pierde viața tocmai pentru că nu au putut să rupă la timp legăturile cu dreptatea sau cu familia. Onufrii a vrut să i se facă dreptate și să-i fie recunoscute activitățile din timpul ilegalității, Riva încearcă disperată să-și salveze tatăl. Ambele personaje își pierd influența tocmai pentru că nu mai folosesc cauzei.

Tarabanțu își continuă explicațiile, care devin complet neconcludente, folosind un limbaj de lemn: „Orice s-ar spune, dar interesele statului, siguranța lui și viitorul trebuie să fie mai presus de mamă, tată, prieteni. Mai ales ale unui stat cum este al nostru!”[37]. Demagogia pe care și-a însușit-o și pe care o folosește ca armă împotriva celor ce îi contestă comportamentul nu-l salvează de la oprobriul public. Discursul său care se vrea edificator „este o mostră a comunicării distorsionate”[38] ce demască o insuficiență culturală și morală. Dacă, inițial, Ionică Tarabanțu este privit cu compătimire de către cititor, căci acesta este exclus din sânul familie pentru că nu este tocmai un copil isteț și cuminte, părinții considerându-l „o cruce” de purtat,

[35] Aureliu Busuioc, *Spune-mi...*, p. 178.
[36] *Op.cit.*, p. 212.
[37] *Ibidem*, p. 213.
[38] Aliona Grati, „*Spune-ni Gioni!* de Aureliu Busuioc. Despre efectele ideologizării monologice a persoanei”, în *Romanul ca lume postbabelică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău, Gunivas, 2009, p. 174.

în acest moment personajul ne provoacă dezgust și dispreț. Prin aceste fapte, Tarabanțu devine „figura exemplară a mizerabilului”[39] pe care o alimentează constant cu noi și noi atrocități.

Următoarea și cea mai de seamă atrocitate este deportarea părinților săi căci „lupta de clasă nu se sfârșise”[40], așa cum susține Tarabanțu. Deși nu mai ținuse de mult legătura cu ai săi, plana asupra sa totuși suspiciunea unei „origini sociale dubioase”[41] pe care, în calitate de ajutor de împuternicit raional, trebuie să o îndepărteze cu orice preț. Pentru acest lucru participă cu interes la reeducarea celor neascultători, acțiune care îl conduce în bătătura casei părinților săi. Aici descoperă că ai săi îl crezuseră mort și-l îngropaseră, iar tatăl său refuză să-l recunoască de fiu. Însă ceea ce șochează cel mai mult este scena în care Ivan pândește ca o fiară fiecare pas al tatălui său pregătit fiind să-l împuște dacă acesta ar fi încercat să fugă:

Băgai mâna în buzunarul pantalonului, pipăii „nagant”-ul. Mă apucă un tremur mărunt, nu puteam să-l opresc cu niciun chip. Adică nu era de ajuns ce-mi făcuse, mai voia să distrugă și ce am făcut eu? Și unde are de gând să fugă? Ori își închipuie că are unde? [42]

Însă spre „norocul” lui Tarabanțu, tatăl său nu face gestul necugetat de a fugi probabil conștient fiind că așa-zisul fiu ar fi capabil să-l doboare fără pic de regret. După marea curățenie de clasă, Ivan Tarabanțu primește rangul de sergent-major. În seara petrecerii date de Globov, un tovarăș care primește același rang cu Tarabanțu, personajul află că a fost la un pas de a sfârși în beciurile lui Erofeev. Globov îi mărturisește că datorită lui nu și-a urmat părinții: „Știi când am înțeles că ești de-ai noștri cu trup și suflet? Când te-ai lepădat de părinții-culaci și, mai ales, când n-ai pus o vorbă pentru foștii tăi tovarăși de la români, care-au fost comuniști cum sunt eu popă!”[43]. Deci, Tarabanțu își datorează noua funcție capacității sale de a trăda persoanele cele mai apropiate, care i-au marcat transformarea coordonându-l pas cu pas. Peste ani, când agentul Verdikurov ajunge la pensie și se confesează nepotului său, revine asupra acestei scene cu accente dureroase, explicându-și, așa cum ne-a obișnuit, comportamentul reprobabil:

([...]Un singur om dispărut ar fi însemnat pentru noi, cei răspunzători de organizarea operației, sfârșitul carierei, dacă nu și ceva mai rău. Și poate nu atât această tragică, în fond, perspectivă ar fi trebuit luată în calcul, cât confruntarea a două lumi, dacă vrei- a două ideologii: cea reacționară, a țăranului avut, și cea nouă, progresistă, a proletarului comunist. Iar nodul devine aproape gordian dacă se implică în această confruntare și elementul sentimental, al gradului de rudenie dintre cei doi- tată și fiu. Iată-mă pus de propriul tată în fața unui fapt la care trebuie să reacționez. Să trag sau nu? Aș fi tras? Aș fi tras. Și nu în despotul copilăriei și tinereții mele, ci în omul care îndrăznește să tragă el în crezul vieții mele de comunist, în cauza pentru care sunt gata de orice. Aș fi plâns poate, mi-aș fi mușcat pumnii, dar aș fi tras!)[44]

Această „mărturisire -katharsis”[45] prin care naratorul încearcă o mântuire nu face decât să-l discrediteze și mai mult în ochii cititorului. Recurența obsesivă a frazei *Aș fi tras* demonstrează faptul că octogenarul KGB-ist crede cu tărie în misiunea sa, transformându-se într-un monstru credincios cauzei. „Cauza” devine explicația-totem pentru orice oroare pe care o întreprinde. În numele ei crimele, torturile aplicate oamenilor nevinovați au valoare esențială, căci doar așa societatea va fi epurată de elementele dușmănoase. Cea ce ne prezintă Verdikurov în confesiunea sa este mentalitatea unui om fabricat de mașinăria comunistă care nu concepe să se aducă atingere binelui suprem prin manifestarea sentimentelor, căci aceasta este un factor perturbator ce destabilizează cauza. Fiindu-i desăvârșită educația de agent comunist, octogenarul reface scena focalizându-se pe nepotrivirea de ideologie care exista între el și tatăl său, refuzând să accepte că și-ar fi ucis tatăl din pură răzbunare. Este evident că asemenea sentimente ar mânji imaginea cauzei pe care o slujește. Cert este că „periplul lui Verdikurov este o autentică diagramă a degradării morale, frustrările din tinerețe, teroare politică și

[39] Op.cit., p. 172.
[40] Aureliu Busuioc, *Spune-mi....*, *op.cit*. p. 184.
[41] *Idem.*
[42] *Ibidem*, p. 221.
[43] *Ibidem*, p. 225.
[44] *Ibidem*, p.226.
[45] Maria Sleahtițchi, „Nu-i spune Gioni...”, în *Semn*, nr.3-4, 2003, p. 25.

ideologică având un efect invers în cazul lui, nefiresc pentru o ființă umană care respectă codul moral edificat de veacuri”.[46]

Orbit de idealul comunist, lipsit de luciditatea pe care o oferă o educației asiduă, Verdikurov nu trage învățăminte din catastrofele existențiale, reacția sa bazându-se pe resemnare și pe supușenie în speranța că lucrurile se vor rezolva de la sine. Se pare că are șansa ca destinul să-i deschidă calea, el neavând altceva de făcut decât să o urmeze fără „să ezite”. Este destul de ciudat că acest mizerabil să aibă o stea norocoasă care să-l conducă prin labirintul catastrofelor și să-l protejeze până la vârsta de șaptezeci și șapte de ani. Când nemții și românii atacă raionul în care se află, dă foc dosarelor ce conțineau informații importante și fuge agățându-se de oblonul unui camion. Încă o dată norocul nu îl părăsește pentru că se nimerește să fie un camion plin cu enkavediști. Un atac aerian îi curmă călătoria alături de tovărășii săi care își pierd viața, dar el reușește să se salveze trecând Nistrul înot. În vâltoarea apei o femeie se prinde de ranița sa încercând să se salveze, însă cum Tarabanțu debordează de egoism, indiferență și mârșăvie constată cu un pragmatism crud că singura lui șansă de supraviețuire este să scape de greutatea femeii:

Mă lăsai puțin la fund că să slăbesc forța cu care mă trăgea nenorocita, scoasei cârligele din inele și, lopătând cu ambele mâini, îmi făcui vânt într-o parte. Ea rămase cu ranița în mâini. Când întorsei capul să văd ce realizasem, femeia nu mai era, doar deasupra apei se spărgea un șir lung de bulbuci. Ieșisem din firul apei, eram salvat. [47]

Această scenă, ca și cea a mutilării, capătă valoare inițiatică. Dacă până acum, Tarabanțu nu a finalizat actul crimei – pe vătaful Ghiță îl lasă urlând după ce-l împușcă, iar tatăl său nu-i oferă „bucuria” de a trage – în apele Nistrului ucide pentru prima oară o femeie nevinovată, aflată în aceeași situație disperată ca și el. Pune în aplicare un plan odios pentru a se salva fără a manifesta pic de regret. Din contra se întoarce pentru „a-și contempla realizarea” întocmai ca un psihopat ce ucide din pură plăcere. Însă, își motivează crima citându-l indiferent pe Darwin: „supraviețuiește cel mai tare!”. Este interesant de observat că apa, în acest caz, se încarcă de valențe simbolice, căci prin contactul cu Nistru, Tarabanțu se dezvăluie cititorului în odioasa lui înfățișare. Dacă până acum i s-au mai acordat circumstanțe atenuante, se pare că din acest moment el pierde orice act de compasiune din partea cititorului. Conform antropologilor Jean Chevalier și Alain Gheerbrant apa este, în acest caz, un instrument al ordaliei. Obiectele aruncate în apă sunt judecate, dar apa nu judecă.”[48] Așadar, apa nu mai are acea funcție purificatoare care să-l ajute pe Tarabanțu să se dezică de toate ororile la care a fost părtaș până acum, ci are rolul de a-i îndepărta orice poleială și de a-l prezenta așa cum este, un monstru capabil să calce pe cadavre pentru a supraviețui. Se pare că mașinăria infernală a comunismului și-a atins scopul în cazul lui Tarabanțu, creând omul perfect pentru a duce la bun sfârșit toate ororile sale. Scena crimei, de o insensibilitate feroce, este completată de momentul în care realizează consternat că apele Nistrului îl lăsase fără documente:

Dar anume răcoarea asta mă scoase din starea de euforie de după trecerea apei și mă aruncă în ceea ce se numește neagră disperare: eram nimeni. Absolut nimeni! Că se duseseră mâncarea cu cizmele-s-au dus. Că se duseseră pantalonii cu tunica- duși erau. Dar se duseseră pe apa sâmbetei și toate actele mele... În apă, luptându-mă cu agresiunea femeii, nici nu luasem seama cum mi se desprinsese cureaua cu bocceluța, că să rămân fără livret și toate documentele pe care le mai aveam. Acum puteam fi nimeni sau oricine: pilot neamț, erou al muncii socialiste, bandit de drumul mare sau milog din ceata lui Chițoranu...[49]

Prin urmare salvarea sa este condiționată nu numai de crimă, ci și de pierderea totală a identității, căci din acest moment Ion Tarabanțu sau Ivan Alexandrovici Taranbanțu nu mai există. În apele tulburi ale Nistrului, personajul pierde orice legătură cu vechiul eu și este nevoit

[46] Aliona Grati, „Învățăturile octogenarului Aureliu Busuioc”, în *Metaliteratură*, anul VIII, nr.3-4 (18), 2008, p. 30.
[47] Aureliu Busuioc, *Spune-mi...*, *op.cit.*, 242.
[48] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 1, București, Artemis, 1993, p. 112.
[49] *Op.cit.*, p. 243.

să-și asume o falsă identitate. În buzunarul unui cadavru găsește un permis de trecere distrus de ape pe care abia se mai observă urma silabei „kurov". Sub îndrumarea doctorului Somov, căruia îi povestește cum era poreclit în copilărie, își încropește o nouă identitate – Ivan Alexandrovici Verdikurov. Referitor la identitatea duplicitară a acestui personaj, Vasile Iftime ajunge la concluzia că rezultatul final nu este decât „o poleire a personalității hibride, o suprapunere de măști tot mai hâde".[50]

După ce își demonstrează devotamentul morbid față de sistem descotorosindu-se fără rușine de prieteni și familie, după ce ucide cu sânge rece în apele învolburate ale Nistrului ca apoi să obțină o nouă identitate, Verdikurov urcă pe ultima treaptă ierarhică a mârșăviei absolute. În ultimul capitol intitulat MAISTRU primește sarcina de a executa cinci prizonieri acuzați de furt. Inițial, Verdikurov se declară șocat atunci când află că trebuie să devină călău justificând că „De tras am tras în oameni, dar în stare de afect, față în față cu dușmanul de clasă, care n-ar fi ezitat nicio clipă să tragă el în mine. Și în situații extreme!"[51]. Însă câteva ore mai târziu, aceste temeri dispar sub manipularea lui Sivolobov care-l consideră prea dedicat cauzei pentru a eșua:

> De ce nu alții? Să fim serioși, cum ai fi putut încredința așa treabă serioasă unui contabil de la cine știe ce cooperativă raională sau unui instructor de dans la căminul cultural? Era cât se poate de firesc să te oprești asupra unui lucrător din organe, călit în munca de curățare a societății de elemente străine și periculoase. Mi se părea chiar caraghioasă împotrivirea mea din ajun!
>
> Nu există muncă rușinoasă. De ce ar fi cea de călău?[52]

În acest moment statutul de călău i se pare chiar un drept pentru că doar el, cel antrenat pentru a îndepărta dușmanii sistemului, poate îndeplini această funcție reprobatoare. În plan confesiv, Verdikurov mărturisește cu nonșalanță că nu a avut niciodată mustrări de cuget și se compară cu un gunoier care, deși are o muncă ingrată și este înconjurat de miasme, nu poate lipsi dintr-o societate sănătoasă. Cu o nerușinare de neînchipuit cere recunoștință din partea societății pentru că s-a sacrificat pentru binele suprem:

> *Te întrebi, desigur, dacă n-am avut vreodată remușcări pentru ceea ce făceam. Nu. N-am avut. Am trăit totuși un puternic sentiment de greață, așa cum se întâmplă ucigând un șobolan: nu ai remușcări că l-ai ucis, dar îți este greață să-l iei de coadă și să-l arunci. Eram conștient de ceea ce fac, cineva trebuia să facă lucrul acesta. E de condamnat gunoierul că adună gunoiul urât mirositor și îl duce departe de nasurile noastre fine? A vrut soarta să fiu gunoier o vreme- am fost, am scăpat țara de deșeurile ce amenințau să ne acopere, și pentru asta eu cred că aș merita recunoștința compatrioților, nu oprobriul lor.*[53]

Cere din partea societății gratitudine, dar îi compară pe oamenii pe care i-a făcut să sufere cu niște animale producătoare de mari pagube sau cu resturile pe care le aruncăm la gunoi. Simplul fapt că le neagă acestora participarea la dezvoltarea umanității reducându-i la niște cantități neglijabile produce oroare și dispreț în rândul cititorilor. Cum să-i oferi acestui nelegiuit aprobarea pentru ceea ce a făcut în numele unei cauze criminale? Într-o ultimă confesiune către nepotul său, Traian, Verdikurov își demonstrează încă o dată caracterul infect, modelat de o psihoză a dominării și a supunerii: *„([...]Ah, nepoate, nepoate! E atât de plăcut, atât de îmbătător să-ți domini semenii!)*"[54], morbul puterii acaparându-i fiecare celulă din corpul său.

În timpul războiului, Verdikurov acceptă să lucreze ca agent sub acoperire și se infiltrează în universitate, la facultatea de litere, unde miraculos i se găsește un loc aproape de sfârșitul anului. Deși la comisia medicală este respins din cauza accidentului de la tăbăcărie la facultate este prezentat ca proaspăt sosit de front, eliberat după ce a suferit o rană la picior. În relația cu colegii și profesorii de la facultate Verdikurov descoperă o oarecare democrație și o disponibilitate spre legarea de prietenii de care profită la maxim. Extrem de ipocrit, agentul

[50] Vasile Iftime, *Pactizând cu Aureliu Busuioc*, Iași, Junimea, 2017, p. 102.
[51] Aureliu Busuioc, *Spune-mi..., op. cit.*, p. 290.
[52] *Op.cit.*, p. 292.
[53] *Ibidem*, p. 296.
[54] *Ibidem*, p.322.

Verdikurov îi povestește plin de mândrie nepotului său cum reușea să-i facă pe ceilalți să aibă încredere în el și să i se confeseze. Folosind o falsă formulă de amiciție „Spune-mi Gioni!", kaghebistul reușea să creeze o atmosferă complice căreia ceilalți indivizi îi cădeau pradă. Amețiți și păcăliți de această complicitate artificială, aceștia se destindeau și involuntar vorbeau mai mult decât trebuie oferindu-i informatorului toate datele necesare pentru a-i elimina pe ei sau pe familiile lor:

După primele contacte cu cineva, uneori chiar după primul, îi propuneam să lăsăm la o parte chestiile de protocol: „Spune-mi Gioni!" îl rugam. Ei bine nici nu-ți poți închipui ce efect avea fleacul ăsta. Peste jumătate de oră eram prieteni intimi, la cataramă! Și exotismul numelui -pentru localnici, și nostalgia pe care o trezea în compatrioții refugiați... Acest „Spune-mi Gioni!" a deschis multe inimi și a dezvăluit multe taine...[55]

Prin această formulă-capcană Verdikurov izbutește să-i tragă de limbă pe cei cu care intră în contact, sporind astfel confidențele. Într-o perioadă în care suspiciunea devenise o psihoză, vicleanul agent de informații oferă oamenilor exact lucrul de care duceau cea mai mare lipsă: încrederea. Construind o ambianță ce îndeamnă la destăinuiri, Verdikurov manipulează cu abilitate emoțiile indivizilor cu care discută, lăsându-i pe aceștia să-și povestească păsurile. Este șocant că trucul acesta aparent banal pe care Verdikurov îl întrebuințează pentru a-i elibera pe oameni de povara cuvintelor a stârnit multă suferință. Despre acest personaj devenit spion kaghebist, Mihai Cimpoi afirma că este „un demon rău al stabilirii spontane a unor astfel de intimități trădătoare. El devine chiar un filosof al mecanismelor de reprimare și remodelare adică de ștergere a identității omului prin înstrăinare, „dezorientate", „debusolare", strămutare din matricea lui identitară."[56]

Avându-l în centru pe acest „dulău" fidel al regimului sovietic, romanul *Spune-mi Gioni!* este „o anti-utopie comunistă"[57] ce prezintă cu lux de amănunte procedeele de racolare, dar și modalitățile prin care oamenii bănuiți de trădare erau aduși în culmea disperării, hăituiți fiind de agenții de securitate. Vânătoarea bazată pe date reale sau născocite se finaliza întotdeauna cu deportarea sau asasinarea indivizilor bănuiți. Această epurare a societății de elementele periculoase nu avea alt rol decât acela de a strecura frica, neîncrederea, trădarea și dezbinarea în sufletele oamenilor pentru a fi cu mai multă ușurință controlați și stăpâniți. Astfel, Verdikurov este expresia cea mai pură a sistemului sovietic. Viclean, ipocrit, incult, insensibil la suferințele semenilor, lipsit de identitate, emasculat, lipsit de sentimente, Gioni este un individ psihopat care asemenea cameleonului preia culoarea mediului pentru a supraviețui. Dedicat trup și suflet unei cauze morbide, el pune pe altarul acesteia multe suflete nevinovate fără a manifesta pic de remușcare.

BIBLIOGRAPHY

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 1, București, Artemis, 1993.

Cimpoi, Mihai, „O (anti)utopie narativă (Aureliu Busuioc: „Spune-mi Gioni!")", în *Critice*, vol. III, p. 194, https://www.calameo.com/read/001858853b3a9fe611485.

Ciobanu, Mircea V., *Aureliu Busuioc: Poetul, prozatorul, dramaturgul*, Chișinău, Arc, 2013.

Ciobanu, Mircea V., Lungu, Eugen, *Aureliu Busuioc: Sunt nori albi, dar umbra lor e neagră.....*, Chișinău, Prut Internațional, 2016.

Grati, Aliona, „Învățăturile octogenarului Aureliu Busuioc", în *Metaliteratură*, anul VIII, nr.3-4 (18), 2008.

[55] *Ibidem*, p. 323.
[56] Mihai Cimpoi, „O (anti)utopie narativă (Aureliu Busuioc: „Spune-mi Gioni!")", în *Critice*, vol. III, p. 194, https://www.calameo.com/read/001858853b3a9fe611485, pagină consultată în data de 15.12. 2023.
[57] *Op.cit.*, p.192.

Grati, Aliona, „*Spune-ni Gioni!* de Aureliu Busuioc. Despre efectele ideologizării monologice a persoanei", în *Romanul ca lume postbabelică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău, Gunivas, 2009.

Iftime, Vasile, *Pactizând cu Aureliu Busuioc*, Iași, Junimea, 2017.

Mititelu, Oxana, „Expresia literară a violenței totalitare. Devenirile unui zomby al poliției politice", în *Philologia*, LIV, ianuarie-aprilie, 2012.

Sleahtițchi, Maria, „Nu-i spune Gioni...", în *Semn*, nr.3-4, 2003.

Țurcanu, Andrei, *Bunul simț*, Chișinău, Cartier, 1996.

THOMAS DE QUINCEY AND THE COMPULSIVE URGE TO CHRONICLE A LIFE

Gardner-Nedelcu Miriam-Christèlle
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The aim of this paper is to delve into the enigmatic persona of Thomas De Quincey, the acclaimed English essayist, and his relentless compulsion to document the intricacies of his own life. With a focus on De Quincey's autobiographical tendencies, the paper explores the underlying motivations and psychological intricacies that drove him to chronicle his experiences in vivid detail. Drawing from De Quincey's extensive body of autobiographical writings, including Confessions of an English Opium-Eater and Suspiria de Profundis, the article analyzes the recurring themes of introspection, memory, and self-revelation that permeate his literary works. Moreover, it examines the societal and cultural factors that shaped De Quincey's compulsion to engage in such introspective endeavours, shedding light on the connection between personal narrative and broader historical context. Through a nuanced exploration of De Quincey's compulsive urge to chronicle his life, this article offers insight into the complexities of self-representation and the enduring allure of autobiographical storytelling in the realm of literature and beyond.

Keywords: autobiography, opium, Romantic genius, addiction, chronicle.

A writer perpetually at odds with the stifling conventions of his upbringing, Thomas De Quincey was an enigmatic figure who constantly defied societal norms. Faced with the weight of societal expectations, he embarked on a relentless quest to navigate the corridors of his own psyche through the medium of autobiography, a pursuit which was not a mere literary endeavour, but rather a manifestation of an insatiable hunger to unravel the complexities of his existence and confront the demons that haunted his soul. Despite numerous attempts, De Quincey's autobiographical odyssey remained perpetually elusive, a tantalizing mirage on the horizon of his literary landscape. Each new attempt to rewrite his life story bore the imprint of his ceaseless introspection, a testament to his unyielding determination to capture the essence of his life again and again.

Born into the bustling industrial landscape of Manchester on August 15th in 1785, Thomas Penson Quincey was the second son and the fifth of eight siblings, whose father, Thomas Quincey was a prosperous linen merchant with a keen interest in literature. However, fate soon brought an unexpected turn to young Thomas' life, as his father passed away and his mother took on the heavy burden of caring for the family. Seeking to rise above their current circumstances, she added the prefix "De" to their surname as a symbol of her aspirations for a higher status and noble lineage, creating thus a mild sense of disorientation in the mind of the young boy who experienced tragedy from an early age.

De Quincey's profound sense of confusion, which tormented him his entire life, took root in the fertile soil of his consciousness from an early age. The loss and the tragedies that marked his formative years, the first of which being the loss of a sister when he was only four years old, followed by the death of his beloved sister Elizabeth, whose absence left an irrevocable void in his heart, a year before his father's death, left him with a profound sense of emptiness. Adding to his distress was a strained relationship with a brother who constantly belittled and bullied him to such an extent that, when his tormentor passed away, De Quince'y perceived the event as "an answer to a prayer" and showed no remorse or grief for his brothers

passing. Instead he experienced a sense of relief from a torment, which, despite coming to a conclusion, marked him deeply, shaping his inner struggles for years to come.

Following his family's relocation to Bath, Thomas De Quincey's academic journey took a transformative turn as he stepped into the halls of King Edwards School. Here, in the scholarly atmosphere of erudition and enlightenment, De Quincey's intellectual endeavours led to academic excellence, his linguistic mastery and the early signs of classical wisdom quickly earning him recognition as a prodigy in Greek. However, despite his academic success, De Quincey faced another tragic turn of events that left a lasting impact on his young life. Being struck by a cane intended for another student, which caused a sudden and severe injury, he was confined to his bed for weeks, cared for by his mother, who read Milton's verses to him aloud. As he recovered, his mother decided to withdraw him from King Edwards School and, instead, she hired a tutor to guide his education, fearing that going back to a school where he was considered nothing short of a genius might feed his ego in an unhealthy way.

From his early years, Thomas De Quincey felt disconnected from his affluent merchant family due to his sensitive and perceptive nature. As he entered his teenage years, a period marked by the rise of Romanticism across Europe, he stumbled upon an anonymous manuscript copy of Wordsworth's poem "We Are Seven," which left such a profound impression on his young mind that it determined him to fully identify with the poet long before he even knew his name, shaping thus his destiny in ways both profound and unforeseen.

The discovery of the second edition of the "Lyrical Ballads," signed by Wordsworth in 1800, filled De Quincey with a passionate longing to connect with his literary hero. However, despite his strong desire, he felt overwhelmed by self-doubt and insecurity, like a hesitant admirer standing on the brink of reverence, but unsure of his own worthiness: "Wordsworth had taken on such a hallowed character that any journey in his direction was, De Quincey felt, like that of a devout Mahometan to Mecca, or a Christian devotee looking with rapt adoration to St Peters at Rome" (Wilson: 77). It was not until 1803 that De Quincey mustered the courage to act on his desire to meet his idol. He finally gathered the courage to write a letter in which he introduced himself as an admirer, expressed a desire for the poet's friendship, and conveyed his profound reverence and love.

At seventeen, Thomas De Quincey embarked on a bold adventure, fleeing the confines of his provincial existence to seek refuge in Wales, and later lived incognito in London with a fifteen-year-old prostitute named Ann, whose memory lingered long after they parted ways. Ann's long lasting impression on De Quincey is attributed to her being seen as a reflection of his beloved sister Elizabeth, whose presence seems to have never stopped haunting De Quincey's consciousness, her untimely loss having caused a wound that would just not heal. Forever tormented by their memory, he scanned countless faces whenever he returned to London, hoping to rediscover Ann among them:

> "During some years I hoped that she did live; and I suppose that, in the literal and unrhetorical use of the word myriad, I must, on my different visits to London, have looked into many myriads of female faces, in the hope of meeting Ann. I should know her again amongst a thousand, and if seen but for a moment. Handsome she was not; but she had a sweet expression of countenance, and a peculiarly graceful carriage of the head. I sought her, I have said, in hope. So it was for years; but now I should fear to see her ; and her cough, which grieved me when I parted with her, is now my consolation." (De Quincey: 173-174)

During one of his wanderings in London, in 1804, a fellow student suggested opium to De Quincey as a solution for the facial neuralgia he had been suffering from for a long time. This initial encounter with the substance marked the onset of an enduring addiction that would leave an indelible imprint on both his life and his literary endeavours. Not only did it impact

his relationships with those around him, but it also spurred him to explore new frontiers in autobiographical writing, as evidenced in his *Confessions of an English Opium-Eater*.

De Quincey's first encounter with the substance in which he found temporary respite from pain occurred at a time when, reconciled with his family and enrolled at Worcester College, Oxford, he nurtured grand aspirations of becoming a beacon of intellectual enlightenment, immersing himself in a diverse array of subjects, such as economics, psychology, biography, history, and German metaphysics. His voracious appetite for knowledge led him to eventually craft insightful essays on these topics, demonstrating his intellectual prowess. However, after completing his studies, he did not proceed to the final oral examination required for graduation, leaving thus the university without a degree.

Following in the footsteps of Coleridge, whom he admired possibly just as much as he admired Wordsworth, De Quincey came to be known as a Romantic genius wrecked in a mist of opium, unable to maintain a healthy relationship with his family, nor complete his major works. And yet, this addiction of his reached a crucial point, or we might say that he hit rock bottom, only when he was confronted with other bouts of unbearable psychological pain. In 1805, while he was still a student, wishing to meet his hero in person, after they had been exchanging letters for some time, he boarded a coach headed to Lake District, but panicked at the thought of meeting Wordsworth in person, and turned back. He tried approaching Wordsworth's little white cottage again a year later, but once again lost his nerve and gave up.

On November 4, 1807, De Quincey finally had the long-awaited encounter with Wordsworth near the poet's front door. Wordsworth's presence was described by De Quincey as sudden and striking, like a "flash of lightning." Upon arrival, De Quincey was guided to Wordsworth's study, which served multiple purposes including dining room, children's play area, and drawing room. Despite being only thirty-seven years old, Wordsworth appeared much older to his admirer, with his physical appearance seemingly mismatched – his short legs contrasting with a long torso, giving him a somewhat "deformed" appearance which made De Quincey liken Wordsworth's walking to that of "some sort of insect." (North: 572)

It is quite difficult to pinpoint precisely what De Quincey expected from Wordsworth, but whatever it was, it became apparent early on that his expectations surpassed reality. Admiration can sometimes evolve into disillusionment, and De Quincey, who placed much of his self-worth in his admiration of Wordsworth, was bitterly disappointed, feeling almost let down by his hero after facing his inadequacies, as if he had been confronted with his own insufficiencies. As a tenant in Wordsworth's former home, which happened about a year after the Wordsworth's had left, he passed from a feeling of gratification caused by his being the occupant of a cottage he believed was 'sacrosanct' for Wordsworth and his sister to a strong feeling of contempt as he came to realise that a poet and his creations can possess separate, sometimes contradictory identities. As Wordsworth withdrew into aloofness and silence, De Quincey uncovered the disheartening truth: the beautiful poems were the creation of a man characterized by immense egotism and a morally repugnant "meanness:"

> "...but he never looked worse than motion, at which point he took on a 'twisted', insect-like appearance, manoeuvring himself at an angle and pushing his companion off the road. Equally unappealing was his narrow chest: hanging beneath drooping shoulders, the upper half of his body also contained an 'effect of meanness'. Meanness would be De Quincey's retrospective watchword for Wordsworth; he was the man least likely to help a lady with a reticule, and his marriage had astounded everyone [...] because he seemed incapable of romantic love."(Wilson: 144)

Before reaching that point, however, De Quincey nearly became an integral part of Wordsworth's household, assuming the role of a surrogate uncle to the children and igniting a fondness in Dorothy Wordsworth, whom was believed to be harbouring romantic feelings for

her brother, some even suggesting a sexual relationship between them. These dramatic episodes were De Quincey's cup of tea, often mirroring the tumultuous events of his own upbringing. In fact, he had chosen to cast his image of Elizabeth upon the young Catherine Wordsworth, who, afflicted with a condition akin to Down syndrome, tragically succumbed to "convulsions" when she was only three years old.

Catherine's passing seemed to plunge De Quincey into such despair that he spent over two months sleeping on her grave, claiming to have seen her ghost roaming the fields nearby. The sorrow he experienced manifested physically, causing severe stomach pains which, according to De Quincey himself, were so intense that only opium could alleviate them:

> "I was attacked by a most appalling irritation of the stomach, in all respects the same as that which had caused me so much suffering in youth, and accompanied by a revival of all the old dreams. Now, then, [...] I became a regular and confirmed (no longer an intermitting) opium-eater. And here I find myself in a perplexing dilemma. Either, on the one hand, I must exhaust the reader's patience by such a detail of my malady, and of my struggles with it, as might suffice to establish the fact of my inability to wrestle any longer with irritation and constant suffering."(De Quincey, 1907: 197-198)

In 1817, De Quincey married Margaret Simpson, who had already given birth to their son. Despite his prolific writing, he published very little. As the head of a growing family, his financial situation deteriorated and remained quite dramatic until the publication of *Confessions* (1821) in the London Magazine catapulted him to fame. The primary purpose of the initial version of *Confessions* was to caution readers about the perils of opium. In order to do so, De Quincey chose to blend elements of a journalistic exposé on societal issues, narrated from an insider's perspective, with a somewhat conflicting portrayal of the subjective allure of drug dependency. The narrative commences with an autobiographical depiction of the author's addiction, delves into the euphoric and symbol-laden hallucinations induced by the drug, and depicts the ghastly nightmares that prolonged usage eventually spawned.

It's worth noting that De Quincey's Confessions, a gripping and rather romanticized tale of drug addiction, was published anonymously in an "opium-marinated" country, as Frances Wilson puts it, opium being a prevalent remedy for various ailments, from minor discomforts to severe headaches. Administered in the form of pills or as laudanum, dissolved in alcohol – a concoction favoured by De Quincey – the widespread use of opium permeated society and, despite widespread awareness of its addictive properties, English doctors continued to prescribe it, oblivious to its detrimental effects. Opium became a household remedy, administered to women for menstrual cramps and even to children for hiccups, becoming so widely used back then that De Quincey's contemporaries found opium and its mysterious effects as ordinary as we find aspirin today.

Thus, what De Quincey did with the publication of his *Confessions* was far from challenging a taboo, but rather he was deliberately turning a common practice into a questionable activity whose glamour was constantly growing. With its ancient, shamanic associations, opium served as a mystical link to visions from another realm, echoing references found in the works of Homer and Virgil, Chaucer and Shakespeare. In his essay "Coleridge and Opium-Eating," published more than 20 years later, De Quincey claimed that even John Milton's great Biblical epic "Paradise Lost" contained allusions to this substance, De Quincey attempting therefore to cement the status of opium as a recurring motif in human experience and artistic expression:

> "You know the *Paradise Lost?* and you remember from the eleventh book, in its earlier part, that laudanum already existed in Eden—nay, that it was used medicinally by an archangel; for, after Michael had "purged with euphrasy and rue" the eyes of Adam, lest he should be

unequal to the mere *sight* of the great visions about to unfold their draperies before him, next he fortifies his fleshly spirits against the *affliction* of these visions, of which visions the first was death. And how? 'He from the well of life three drops instill'd.'" (De Quincey, 2009: 165)

Returning to the intertwined lives of De Quincey and Coleridge, whose relationship was often perceived as a mirror image of shared turmoil, encapsulated in Coleridge's astute observation of their dual personas, each marked by a blend of "muddiness and lustre," (Coleridge: 476), it must be added that both of them struggled to overcome a deep sense of alienation and intense feelings of inadequacy. For both of them, opium served as a means to an end: for Coleridge, although it sparked the imaginative process, the feeling of having sinned through his recreational drug use makes him wallow in misery and horror, whereas De Quincey often seems seduced by the compelling nature of the opium experience.

As De Quincey witnessed Coleridge's worsening addiction, he was already deeply entrenched in his own opium abuse, reaching an intake of twelve thousand drops of laudanum per day. Over the next several years of his life, which were meant to be full of joy and fulfilment following the birth of his son and his union with Margaret Simpson, De Quincey's existence was overshadowed by persistent torment, characterized by dark visions and unrelenting anxieties. Somehow paralleling Coleridge's legendary interruptions from an unexpected visitor whose arrival disrupted and yet inspired the creation of "Kubla Khan," De Quincey faced his own distress tied to the impending birth of his child. This concern became entangled with the sudden appearance of a mysterious Malay figure at Dove Cottage who, after consuming a substantial portion of De Quincey's opium stash, vanished into the night, never to be seen again.

"I felt anxious, but as I never heard of any Malay being found dead, I became convinced that he was used to opium; and that I must have done him the service I designed by giving him one night of respite from the pains of wandering. This incident I have digressed to mention, because this Malay (partly from the picturesque exhibition he assisted to frame, partly from the anxiety I connected with his image for some days) fastened afterwards upon my dreams, and brought other Malays with him, worse than himself, that ran "a-muck" at me, and led me into a world of troubles." (De Quincey, 1907: 204-205)

The first part of De Quincey's life is intricate and drawn-out, filled with twists and turns. However, the latter part revolves around his reimagining of that narrative. Initially scattered throughout his journalistic writings, then consolidated into the *Confessions*, and eventually into various compelling excerpts from his autobiographical works, his literary pursuits primarily served as chronicles of his personal experiences which, though remarkable in their brilliance, were intricately tied to the substance that nearly consumed him: opium. De Quincey repeatedly asserted that opium-eating was more than the central fact of his life; it was rather the key to decipher the meaning of his dream visions (Porter: 593), providing coherence and structure to his life, particularly evident in the autobiographical narratives he crafted:

"And thus in reality the early experiences of erring childhood not only led to the secondary experiences of opium, but also determined the particular form and pressure of the chief phenomena in those secondary experiences. Here is the briefest possible abstract of the total case:—The final object of the whole record lay in the dreams. For the sake of those the entire narrative arose. But what caused the dreams? Opium used in unexampled excess. But what caused this excess in the use of opium ? Simply the early sufferings; these, and these only, through the derangements which they left behind in the animal economy. On this mode of viewing the case, moving regressively from the end to the beginning, it will be seen that there is one uninterrupted bond of unity running through the entire succession of experiences—first and last: the dreams

were an inheritance from the opium; the opium was an inheritance from the boyish follies." (De Quincey, 1907: 211)

Such ironies seem to have characterised De Quincy's entire life, but he knew how to make good use of them. His writing career began with a series of failures that nevertheless opened to him his true subject. His journey as a writer commenced with a string of setbacks that unexpectedly led him to his genuine calling. Despite his longstanding conservative beliefs, fortune smiled upon him in 1818 when he was offered the role of editor for a regional Tory newspaper, the Westmorland Gazette. During his tenure, the once-tranquil family publication transformed into a platform for discussions on opium-induced experiences, critiques of Kantian philosophy, and sensationalized reports on homicides spanning Europe.

De Quincey stepped down from his position after a year and a half, but during his time there, he pioneered the use of imaginative storytelling to present his own struggles as compelling narratives for public consumption. His writings frequently delved into the challenges he faced while crafting them, interspersing personal anecdotes into what was expected to be straightforward journalism. Each piece became a stage where the dramas of his life unfolded, punctuated by the familiar motifs of debt, procrastination, and opium, now joined by a new protagonist: the act of writing itself, which captivated readers with tales of creative turmoil and existential angst.

One of the recurring metaphors in Romantic writing that presents itself in various guises and consists of lonely and dangerous voyages into the unknown was easily internalized by De Quincey, who created his own narrative of solitary exploration and perilous odyssey into the depths of his consciousness. By merging his opium-induced visions with the act of writing itself, he embarked on a singular, heroic quest in which the boundaries between reality and imagination had been blurred in order to reach artistic transcendence.

In the initial serialization of Confessions within The London Magazine, the narrative unfolds in two distinct parts. Commencing with a deliberate notice "To the Reader," De Quincey establishes the framework of his tale. Subsequently, the "Preliminary Confessions" immerse readers in the author's formative years, focusing on the emotional and psychological aspects that could have influenced his later encounters with opium, particularly his time as a teenage runaway living on the streets of London.

The second instalment offers a nuanced exploration of his opium odyssey, recounting the initial allure and enchantment of the drug effects in "The Pleasures of Opium," which paves the way for "Introduction to the Pains of Opium," which charts the author's journey from the innocence of youth to the complexities of adulthood, culminating in "The Pains of Opium," in which De Quincey reveals the grim realities of his addiction: a relentless struggle against insomnia, haunting nightmares, surreal visions, and the relentless onslaught of physical afflictions, all stemming from his prolonged dalliance with the drug.

In the arena of literary criticism, contentious debates arose regarding whether De Quincey's writings were morally corrupting, yet the primary allure lay in his prose which may not have had the same impact, had it not been for the opium that became both its subject and its object. Within the "theatre" of his own psyche, De Quincey bore witness to a phantasmagoria of sensations, experiencing realms of "more than earthly splendours" juxtaposed with horrors of unfathomable proportions: "vast processions" of "mournful pomp," and "friezes of never-ending stories." He had the impression of having lived "for seventy or one hundred years in one night," and he had a recurring vision of an ocean "paved with innumerable faces, upturned to the heavens: faces, imploring, wrathful, despairing, surged upwards by thousands, by myriads, by generations, by centuries." (De Quincey, 1907, 234-240)

In an era in which literature either reflected reality as it was, or acted like a subjectivity-driven vessel delivering the struggles and passions of exceptional individuals, De Quincey is a special case, since he experienced subjective impressions as though they were real and wrote about them as if their reality could be conveyed, in all its wonder and horror. He witnessed with his senses what some of his contemporaries only contemplated in the abstract; opium blurred the line between actual and imagined things. And yet, despite the labyrinthine organization of his imagination, which seems to have thrived on poison, he still managed to create a vibrant narrative, which may just as well epitomize the spirit of the age in which it was produced.

BIBLIOGRAPHY

De Quincey, Thomas. *The Confessions of an English Opium Eater*. London: J.M. Dent & Sons, 1913.

De Quincey, Thomas. *Narrative and Miscellaneous Papers, Volume II*. Boston: Bibliolife, 2009.

Griggs, E.L. ed. *Collected Letters of Samuel Taylor Coleridge*. 6 vols, Oxford, 1956-71.

North, Julian. "Leeches and Opium: De Quincey Replies to 'Resolution and Independence' in 'Confessions of an English Opium-Eater.'" *The Modern Language Review*, vol. 89, no. 3, 1994, pp. 572–80

Porter, Roger J. "The Demon Past: De Quincey and the Autobiographer's Dilemma." *Studies in English Literature, 1500-1900*, vol. 20, no. 4, 1980, pp. 591–609.

Wilson, Frances. Guilty Thing: A Life of Thomas De Quincey. London: Bloomsbury, 2017.

THE RECEPTION OF PAUL GOMA IN ROMANIA AFTER DECEMBER '89

Iulia Baciu
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: After December '89, many opportunists, obviously disturbed by Paul Goma memory, launched attacks in the literary press against him. Most of the time, the image of the opponent Paul Goma overshadowed the image of the writer Paul Goma. This work aims to identify and illustrate the main reasons for which the dissident will refuse the idea of returning to Romania even after the fall of communism. We will focus on the main controversies which appear around his literary work in Romanian literary press.

Keywords: Paul Goma, communism, post-communism, polemics, opportunists

Introducere

Comunismul a îngrozit, a constrâns, a schimbat, a condamnat, a murdărit. Dreptul de a nega aceste aspecte nu poate fi încredințat nimănui. A reprezentat, neîndoielnic, o perioadă întunecată în viața lumii românești. Un astfel de moment istoric a furat oamenilor tihna și liniștea, pentru că nu le-a mai permis comoditatea de a nu acționa, de a nu se implica, de a se retrage pe la colțuri, de a fi asociali. Comunismul i-a forțat să facă alegeri, doar că nu le-a oferit prea multe opțiuni. Două!: a colabora sau a nu colabora. Oamenii s-au mințit (pentru că aveau nevoie de această „dureros de dulce" minciună) că există și o cale de mijloc, o cale care să le permită și condiții bune de trai (sau, cel puțin, modeste), dar care să le păstreze și măcar o fărâmă de conștiință curată. În realitate, această cale de mijloc nu a existat niciodată, căci, în comunism, tăcerea înceta a mai fi tăcere, își schimba conținutul semantic, devenea o formă de consimțământ, iar consimțământul *„nu este doar încuviințare a propriului martiraj, ci «consimțire» la martirizarea colegului, a confratelui – cum ar veni: părtaș la torturarea aproapelui"*[1]. Asemenea și refuzul de a acționa, care nu mai putea fi sinonim cu a fi asocial, ci cu a crea regimului condiții prielnice de dezvoltare. Comunismul, printre altele, a mai propus oamenilor un exercițiu interesant și atât de necesar, acela al coborârii înlăuntrul lor, al înfruntării cu ei înșiși, al recunoașterii propriilor frici și al luptei cu ele. Însă de exercițiul acesta s-a fugit, cel mai adesea. S-a fugit pentru că oamenii n-au avut nici puterea de a refuza compromisul, dar n-au avut nici puterea de a-și accepta și recunoaște colaboraționismul. S-au ascuns în spatele etichetei de „condamnați" și le-a plăcut acolo, era mai comod. A fost alegerea lor, pe care, paradoxal, au așezat-o mai mereu sub semnul damnării. Au crezut în nuanțe de gri acolo unde nu existau decât de negru și alb.

Ivindu-se într-o mare de compromisuri și consimțiri tacite, cazul Paul Goma, singular de altfel, pare aproape inexplicabil, aproape ireal. E privit ca fiind uluitor, impresionant, aproape nefiresc de extraordinar. Dar până și această atitudine, de a privi azi cazul Goma ca pe ceva de-a dreptul nemaipomenit, nu face decât să evidențieze o disfuncție a societății – aceea de a vedea nemaipomenitul acolo unde nu trebuie văzut decât normalul, firescul. Niciodată Paul Goma nu a pretins a fi și nu s-a vrut a fi vreun erou: „Nu, eu nu sunt erou, eu sunt un om care a încercat să fie normal"[2]. A fost un cetățean care a luptat cu tot ceea ce i-a stat în putință pentru normalitate: pentru a trăi în normalitate, pentru a gândi în normalitate, pentru a vorbi în

[1] Paul Goma, *Jurnal pe sărite*, Cuvînt înainte de Laszlo Alexandru, Editura Nemira, București, 1997, p. 123.
[2] Mariana Sipoș, *Destinul unui disident: Paul Goma*, Cu un studiu de Iuliu Crăcană: „Paul Goma – Dosarele de securitate", Editura Universal Dalsi, București, 2005, p. 10.

normalitate, dar, îndeosebi, pentru a scrie în normalitate. Paul Goma a fost cel care, spre deosebire de toți ceilalți, a văzut opțiunile pe care regimul i le-a așezat înainte doar în nuanțe de alb și de negru. Și a ales în consecință.

Așezându-l în centru pe Paul Goma și având drept punct de plecare scrierile sale memorialistice, lucrarea de față își propune cercetarea motivelor ce l-au determinat pe scriitorul și opozantul român să aleagă tot calea exilului, chiar și după decembrie '89.

Cercetarea polemicilor ce au luat naștere după căderea comunismului în jurul vieții și al operei lui Paul Goma reprezintă un alt obiectiv avut în vedere în cadrul acestei lucrări, căci aplecarea asupra felului în care a fost receptat scriitorul în presa literară românească reprezintă și o cheie de înțelegere a ceea ce s-a petrecut în postcomunismul românesc. Cazul Paul Goma este cu atât mai interesant cu cât opera sa memorialistică oferă atât o imagine a comunismului, cât și a postcomunismului și evidențiază, mai exact, felul în care caracteristici ale regimului totalitar se prelungesc și în România post-revoluționară.

Receptarea disidentului vs. Receptarea scriitorului

„Deși ar fi meritat să fie (re)primit cu surle și trâmbițe sau măcar cu un respect pios, Paul Goma n-a fost, totuși, după '89, întâmpinat cum s-ar fi cuvenit nici ca disident, nici ca prozator."[3] Această afirmație, aparținând lui Virgil Podoabă, evidențiază un păcat capital înfăptuit de „inteligheția" românească după '89, și anume, judecarea scriitorului prin prisma disidentului.

Paul Goma a încercat întotdeauna să păstreze un echilibru, să mențină un raport corect între opera și viața unui scriitor, neferindu-se să recunoască talentul, acolo unde exista, chiar dacă mustra faptele omului. Spre exemplu, în *Jurnal de căldură mare* mărturisea: *„[...] în momentul de față există (vreau să spun: în viață, în activitate) cel puțin o sută de foarte-foarte buni poeți români, cu toții răs-plini de talent, dar oare este suficientă înzestrarea naturală, cea care nu-ți cere nici un efort? Cu talent se scriu poezii – bune, foarte bune, cu talent – de ce nu: cu geniu – se scriu cărți, însă un autor de cărți (bune – iată: Marin Preda, N. Breban, Petru Dumitriu, Al. Ivasiuc, D. R. Popescu [...] – și, vai, lista riscă să se lungească nepermis pentru un popor de doar 25 de milioane [...]) nu este totdeauna și scriitor, fiindcă cei pomeniți adineaori – și încă alții – negreșit, au scris cărți bune, dar le-au scris cu o mînă din cele două cu care au obiceiul să scrie - «dreapta pentru suflet, stînga pentru trup...»"*[4]. Deși el a recunoscut „micilor oameni", „marele talent", gestul nu i-a fost întors. Pentru că omul Goma deranja, deranja și opera lui. Scriitorul a fost mereu așezat dinapoia opozantului și a omului de opinie, or fapta aceasta a reprezentat o nedreptate.

Conflictul Goma – Liiceanu – Sorescu

Unul dintre cele mai răsunătoare conflicte de după '89 din presa literară românească ce gravitează în jurul lui Paul Goma este cel dintre disident, Gabriel Liiceanu și Marin Sorescu, conflict născut, după cum notează Florin Manolescu în *Enciclopedia exilului literar românesc*, „în oct. 1993", când „Paul Goma a publicat în *Timpul* (Iași) o scrisoare prin care Gabriel Liiceanu (în calitate de director al Ed. Humanitas) și Marin Sorescu (în calitate de director al Ed. Scrisul Românesc) sînt învinuiți că au dat la topit tirajul nedistribuit al vol. *Culoarea curcubeului* (1990) și zațul tipografic al romanului *Gardă inversă* (cules în 1990)"[5].

Mai dureroasă decât topirea propriu-zisă a cărților a fost pentru Paul Goma conștientizarea faptului că, dacă în timpul regimului comunist trebuia să se apere așa cum putea mai bine de Securitatea care îl urmărea în permanență, chiar și în exil (groaza bine-cunoscutelor ieșiri în parc cu Filip descrise în *Jurnal*, cartea-bombă livrată la domiciliu din *Soldatul cîinelui*

[3] Virgil Podoabă, *Metamorfozele punctului. În jurul experienței revelatoare*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, p. 237.
[4] Paul Goma, *Jurnal de căldură mare*, Editura Nemira, București, p. 255.
[5] Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, Ediția a doua revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010, pp. 371, 372.

etc.), acum, după căderea lui Ceaușescu, era nevoit să se apere de atacurile „prietenilor", ale așa-zișilor „colegi de breaslă". Care a fost motivul invocat de cei doi pentru a-și explica gestul? Valoarea literară a scrisului lui Paul Goma, firește. Cartea „nu se cerea", nu plăcea publicului (*„Nu, tovarășe, ți-am mai spus că nu se cere. Nu-l iubește cititorii"*[6]).

Paul Goma înțelesese, însă, că totul nu fusese decât un complot (venit, culmea!, din chiar partea „prietenilor"), o încercare de a tăinui mărturiile scrise negru pe alb, mărturii care îi vizau, evident, și pe ei: *„[...] găsindu-se pe aceeași lungime de undă în iritarea, în mînia lor provocată de, nu atît reproșurile, cît de «demascarea» lor (ca niște colaboraționiști – fiindcă cine nu se opune: consimte și, prin absența alături de adevăr, își semnalează prezența la cizma minciunii), s-au gîndit fiecare cum ar face ca să-mi închidă gura. Cum se închide gura unui scriitor? O, atît de ușor, de simplu – în aceasta comuniștii le fuseseră excelenți profesori [...]. Astfel, fără a face valuri, fără «a lăsa ceva la mînă», editurile cărora le încredințasem manuscrise [...] – au tot amînat editarea, neezitînd să provoace legitima nerăbdare, nemulțumire de autor, pentru a avea pretext de a spune că s-a rupt «colaborarea» din inițiativa mea! (Iar dacă nu mi le-am retras eu, cu mîna mea, mi le-a retras ... Liiceanu – cu mîna lui Sorin Mărculescu...)"*[7].

Se cristalizează, astfel, un alt motiv pentru care opozantul va îmbrățișa ideea exilului nesfârșit: *„Or, cum să te duci (iată, n-am spus: întorci) într-o țară în care prietenii, nu dușmanii, îți distrug cărțile?"*[8].

Una dintre cele mai arzătoare dorințe ale scriitorului Paul Goma a fost aceea de a-și vedea cărțile publicate în limba română, limbă în care n-a încetat să gândească și să scrie niciodată. Dorința ce în comunism îi fusese spulberată, avea acum, după decembrie '89, șansa de a i se îndeplini. Doar că (veșnicul și omniprezentul „doar că"), „după 1989, când Paul Goma începe să-și publice cărțile și în România, comentariile din presă încearcă să scoată în evidență, mai întâi, personalitatea politică a romancierului […], lipsind studiile de mare întindere sau de analiză aplicată la opera prozatorului. Acest lucru se explică, probabil, […] și prin acea «psihologie a resentimentului», atât de prezentă în «breasla scriitoricească»[9].

În consecință, receptarea lui Paul Goma ca scriitor a fost una bolnavă, nefirească, nedreaptă, pentru că a fost necontenit influențată de ideologia opozantului (impropriu spus ideologie, căci, în esență, Paul Goma s-a sustras oricărei ideologii, s-a sustras oricărei încadrări într-un tipar politic; ideologia lui trebuie înțeleasă și definită doar în termenii libertății, ai dreptății și ai adevărului, adică ai normalului și ai firescului). Desigur că au existat și voci ce i-au luat apărarea scriitorului. Monica Lovinescu, de pildă, declara: „dacă Paul Goma nu e scriitor, înseamnă că dispare din breaslă exemplul ce arată că rolul scriitorului, în ceasuri de cumpănă, nu se rezumă la a scrie cărți bune, ... dar și adevărate și, la limită, să fie cel care dă glas suferinței generale, un fel de ecou al umiliților și obiditilor"[10]. Însă și aceste voci, și-așa puține și fără prea mare ecou, după apariția în 1997 a *Jurnalului* lui Paul Goma, unde nimeni nu scapă condeiului opozantului, vor amuți în a-l mai lăuda și vor da startul unui întreg șir de polemici.

Anunțarea candidaturii la președinție și atacurile din presă

Momentul în care se întețesc atacurile în presă la adresa lui Paul Goma este reprezentat de anul 1995. Deloc surprinzător, căci 1995 e și anul în care opozantul își va anunța dorința de a candida la președinția țării, un bun prilej pentru toți cei ce se temeau de memoria lui să-l asalteze cu reproșuri și să-și verbalizeze nemulțumirile. Găzduite, cele mai multe dintre ele, de

[6] Paul Goma, *Jurnal de noapte lungă*, Editura Nemira, București, p. 301.
[7] *Ibidem*, p. 302.
[8] *Ibidem*, p. 79.
[9] Mariana Pasincovschi, *Paul Goma. Biografie și literatură*, Editura Limes, Cluj, 2012, p. 30.
[10] Monica Lovinescu, *Posteritatea contemporană/Unde scurte III*, Editura Humanitas, București, 1994, pp. 70, 71.

revista „Adevărul literar și artistic”, atacurile venite înspre Paul Goma au fost din nou nedrepte și nejustificate, căci, în loc să vizeze, cu argumente concrete, fie aspecte ale operei acestuia, fie aspecte ale comportamentului său de disident, ele au apărut mai mult ca un răspuns la maniera în care opozantul încondeia „oameni importanți”, aflați în momentul respectiv la putere. La acest prim nivel s-au oprit acuzele, mai departe, mai în adâncurile omului Paul Goma și mai în adâncurile operei sale nu au săpat.

Felul franc de a numi lucrurile, dinamica pulsională a scrisului, tonul autoritar și febrilitatea polemică par a-i răpi operei lui Paul Goma din gradul de apreciere pe care l-ar fi putut atinge dacă ar fi fost receptată în totalitatea ei și în absența prejudecăților. Judecățile s-au oprit aproape mereu, însă, la acest prim nivel – al polemistului Goma, al celui căruia „îi place” să intre în conflict cu toată lumea. Eticheta de polemist, de om al răzvrătirii, de om al răzbunării și al resentimentului i-a fost întotdeauna așezată înaintea celei de scriitor complex și opozant legendar, rupt parcă din poveștile cu eroi. Opera sa a fost privită prin intermediul acestei etichete, nu dincolo de ea. De sensibilitatea și nostalgia scriiturii lui Paul Goma prezente în romanul *Din Calidor*, de pildă, s-a vorbit abia târziu, poate prea târziu. Iată, în schimb, cum fusese receptat în presa românească din vara anului 1995 (după ce, în primăvară!, își anunțase candidatura): „îi răsfoisem 2-3 cărți: crispate stilistic, ostentative, cvasinule ca literatură. Câteva articole: aberante, pline de injurii, de minciuni ordinare, mustind nu de noblețea indignării, ci de zvâcnetele răutății. Un om vizibil rău, o întruchipare aproape didactică a basarabeanului pestriț la mațe”[11].

Înainte de toate, verbul „a răsfoi”, prezent în citatul mai sus menționat, indică gradul de atenție ce fusese îndreptată spre opera lui Paul Goma, grad care, deși nu poate fi, totuși, echivalat cu zero, tinde, în orice caz, spre el. Mai apoi, nemulțumirea autorului citatului pare a fi legată, în primul rând, de „injuriile” prezente în cărțile respective și abia apoi de valoarea literară a scrisului în sine, ceea ce dovedește, din nou, că primirea atât de rece și neprietenoasă a lui Paul Goma după ’89 în presa literară românească s-a datorat memoriei lui, adevărului pe care îl deținea și pe care încerca să-l aducă în fața tuturor. De asemenea, s-a dorit desființarea injuriilor aduse de disident la adresa scriitorilor, pe motiv că, exilat fiind, Paul Goma e rupt de realitatea României, deci dreptul de a-i judeca pe cei de aici nu-i mai aparține: „[…] habar n-are ce s-a întâmplat și se întâmplă în literatura română de 10 – 15 ani încoace”[12].

Un alt atac însemnat îndreptat către Paul Goma exact în același an, 1995, este reprezentat de publicarea, tot în „Adevărul literar și artistic”, a unor documente din așa-zisul dosar pe care i-l alcătuise Securitatea, documente prin intermediul cărora s-ar dovedi **și** colaborarea lui Goma cu sistemul. Atacul a avut în prim-plan celebra frază a cărei poveste este relatată în *Culorile Curcubeului ’77*: *„Totodată regret din suflet că m-am lăsat antrenat în acțiuni potrivnice statului socialist și poporului român și promit solemn că nu voi mai cădea niciodată în această capcană”*[13]. Desigur că această frază, semnată de Paul Goma, poate părea compromițătoare și le poate oferi celor ce vor să-l înfrunte un minunat instrument de atac, însă eroarea gravă săvârșită de presa literară românească în acest caz a fost decontextualizarea. Istoria acestei fraze este descrisă cu lux de amănunte tocmai în lucrarea pe care Gabriel Liiceanu o trimisese la topit.

Laszlo Alexandru, un apărător îndârjit al lui Paul Goma (cel puțin până la un anumit punct), a criticat dur aceste atitudini ale presei literare din România, pe care le-a catalagot drept „manevre de intoxicare”[14]. În fapt, cartea care în limba franceză apăruse sub titlul *Le tremblement des hommes*, dezvăluie torturile în urma cărora Paul Goma, sub influența unor „injecții”, scrisese rândurile consemnate mai sus: *„Iar a venit doctorul – sau am fost dus la el*

[11] Cristian Tudor Popescu, *Gomora*, în „Adevărul literar și artistic”, 23 iulie 1995, p. 1.
[12] Cătălin Țîrlea, *Obiceiuri mahalagești*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 276/1995, p. 10.
[13] Paul Goma, *Culorile curcubeului ’77 (Cutremurul oamenilor)*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 366.
[14] Laszlo Alexandru, *Viceversa! Polemici pro și contra lui Paul Goma*, Editura Bastion, Timișoara, 2009, p. 41.

–, iar injecție, iar pastile. […] și o ușă s-a deschis și au intrat Ana – fără Filip – și socru-meu – fără Lulu, soră-sa, și Ana a început să strige «Ce i-ați făcut, ce i-ați făcut, criminalilor, cînd l-ați arestat era un om și-acuma-i cîrpă, ce i-ați făcut?» și eu voiam s-o potolesc, s-o asigur că îi povestesc eu, acasă, dar Ana nu se lăsa, striga ceva cu «pupilele», «Ce i-ați dat? L-ați drogat, criminalilor!»"[15].

În urma acestor atacuri din presa literară românească, interpretate drept o „campanie securistă"[16] pornită împotriva lui Paul Goma, opozantul avea să-și anunțe, în 1996, renunțarea la candidatură. Obosit. Scârbit. Dezamăgit.

Polemica Laszlo Alexandru – Ion Solacolu. Antisemitismul

După decembrie '89, când în România atacurile venite la adresa lui Paul Goma se întețeau, Laszlo Alexandru a fost unul dintre cei ce l-au înțeles și l-au susținut. A polemizat cu majoritatea celor care, fie pe calea televiziunii, fie pe calea presei literare, urmăreau denigrarea opozantului. Desigur, nu fără un preț, căci a încerca să-l aperi pe Paul Goma când aproape toți sunt împotriva lui, înseamnă a te expune unui pericol, a-ți asuma că toți aceia se pot întoarce și împotriva ta. Și așa a și fost. Într-una din mărturisirile sale, Laszlo Alexandru povestește cum, deși debutase în revista „România literară" (la care, între timp, avea să publice foarte multe articole) fără să cunoască pe nimeni din conducerea ei, deci fără „relații" (semn că tot ceea ce conta în vederea publicării era calitatea textului scris), aceeași revistă, după ce scrisese prefața la *Jurnalul* lui Paul Goma, brusc, a renunțat la a-l mai publica. Încercase, apoi, trimiterea unor texte care să nu prezinte legături cu Paul Goma, însă și acelora le-a fost refuzată publicarea[17]. Se pare că tot ceea ce se atingea, într-o formă sau alta, de numele scriitorului, se „păta", nu mai era „publicabil". Însă Laszlo Alexandru și-a păstrat demnitatea și ținuta morală și, cu riscul de a-și atrage mulți dușmani, a continuat să scrie în apărarea lui Paul Goma.

Până într-un punct, însă, căci același Laszlo Alexandru care elogiase nu doar atitudinea de opozant a lui Paul Goma, cât și calitatea scrisului său, va ajunge să mărturisească: „Nu mi-aș fi închipuit niciodată că principalul adversar al comunismului românesc, omul situat în secolul XX pe baricada civismului, se va transforma în secolul XXI în partizanul minciunilor scandaloase. Care mai poate fi legătura dintre drepturile omului și defăimarea unei minorități etnico-religioase? Cum se împacă militantismul pentru dreptate cu resuscitarea propagandei fasciste?"[18].

Laszlo Alexandru fusese, în fond, dezamăgit și revoltat de felul în care Paul Goma, în lucrări precum *Săptămîna Roșie 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și Evreii* (despre care va scrie teribil de tăios: „Din adîncul întregii mele experiențe intelectuale de cititor, vreau să declar aici răspicat că n-am mai avut pînă acum prilejul de a cunoaște cărți atît de mizerabile precum *Săptămîna Roșie 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și Evreii*"[19]), a pus problema persecutării basarabenilor de către evrei, în anul 1940. Din punctul său de vedere, disidentul tratase totul mult prea subiectiv și descrisese drama basarabenilor mai mult prin ochii romancierului care empatizează cu frații lui de sânge, decât prin ochii istoricului care trebuie să se detașeze și să privească totul cu maximă obiectivitate: „[…] Goma se preface aici că scrie istorie, dar în realitate ne oferă o răfuială a sa personală cu istoria. Romancierul din el își închipuie că poate cosmetiza și ficționaliza trecutul, inclusiv într-o investigație cu pretenții și aparențe de obiectivitate"[20]. Formulând o listă întreagă de incriminări la adresa opozantului, Laszlo Alexandru îl acuză, printre altele, de negarea Holocaustului din România și de punerea într-o lumină pozitivă a lui Antonescu, ca salvator al basarabenilor persecutați de evrei. Erori

[15] Paul Goma, *Culorile curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)*, ed. cit., pp. 365, 367.
[16] Laszlo Alexandru, *op. cit.*, p. 86.
[17] *Ibidem*, p. 123.
[18] *Ibidem*, p. 199.
[19] *Ibidem*, p. 180.
[20] *Ibidem*, p. 177.

grave, susținea Laszlo Alexandru, căci e nedreaptă așezarea binelui personal deasupra binelui omenirii: „Faptul că «mareșalul dezrobitor» i-a putut face întîmplător un bine lui Paul Goma nu schimbă încă prin nimic figura sa globală de dictator și agresor militar. A scrie istoria și a defini personalitățile neamului prin prisma subiectivității proclamate ostentativ reprezintă o zgomotoasă aberație”[21].

Fiind cel dintâi care a adus în prim-plan discuția despre antisemitismul lui Paul Goma, în jurul afirmațiilor sale s-au conturat și primele polemici în această direcție. Astfel, într-un schimb de scrisori (publicate în *Viceversa! Polemici pro și contra lui Paul Goma* sub titlul de „Polemici pe internet”), Laszlo Alexandru și Ion Solacolu vor polemiza în jurul acestui subiect extrem de delicat. În timp ce profesorul clujean va susține că cea mai mare greșeală a disidentului a fost aceea de a așeza subiectivitatea în centrul scrierilor sale despre basarabeni și evrei și de a avea pretenția ca aceasta să fie privită drept adevăr istoric, Ion Solacolu va răspunde acestor acuzații astfel: „Mi se pare absolut normal ca, în momentul eliberării de apăsarea unui pericol de factură existențială, evreii, sau unii dintre ei, să-l fi privit pe Stalin ca pe un eliberator. Și la fel, românii din Basarabia, sau unii dintre ei, pe Antonescu. Ceea ce nu înseamnă că, prin aceasta, crimele unuia sau ale altuia pot fi uitate sau șterse”[22].

Polemicile nu s-au oprit aici, acest schimb de scrisori reprezentând doar motorul care a declanșat multe alte discuții contradictorii, cărora li se vor adăuga mulți alții (Ovidiu Pecican, Radu Ioanid, Michael Shafir etc.). În felul acesta s-a declanșat, din nou, un alt soi de „campanie” împotriva „antisemitului” Paul Goma. Cum va reacționa disidentul? Îi va acuza pe „holocaustologi” (etichetă pe care le-o atribuie într-o manieră ironică) de necitirea textelor pe care le atacă și de superficialitatea aplecării asupra lor, căci, atrăgea atenția Paul Goma, „nu am justificat nicăiri, nicicând, Holocaustul, ci, rezemându-mă pe documente, am încercat – încerc în continuare – să-l explic...”[23].

Despărțirea lui Laszlo Alexandru de Paul Goma a fost pe atât de răsunătoare pe cât de puternică fusese susținerea pe care cel dintâi i-o dăruise opozantului ani de-a rândul. Și nu doar răsunătoare, ci și dureroasă pentru cititorul care a parcurs întregul traseu al relației lor (ce părea a fi una de tipul celei ucenic – maestru, Laszlo Alexandru însușindu-și din ținuta morală impecabilă și din curajul celui pe care îl aprecia; însuși atacul împotriva disidentului e o dovadă a faptului că, rămânând credincios principiilor sale intime, asemenea lui Paul Goma, el nu menajează, nu închide ochii, nu trece cu vederea nimic de dragul nimănui, nici măcar de dragul celui pe care-l iubise, pe care și-l asumase, pentru care fusese supus sacrificiilor și pe care și-a dorit atât de mult să-l aducă în atenția românilor ca pe un exemplu de OM în adevăratul sens al cuvântului). Când admirația și stima se transformă în dezamăgire și dezgust, șocul este, fără îndoială, unul foarte mare. Neînclinând balanța în favoarea unora sau a altora în cazul polemicii dezbătute, trebuie menționat, însă, că toate acuzațiile aduse lui Paul Goma pe linia antisemitismului au participat, fără urmă de îndoială, la deformarea imaginii sale de om cu o ținută morală impecabilă.

Paul Goma – negocierea unei imagini: între continuitate și ruptură

Inițial clară, uniformă, acurată, imaginea lui Paul Goma capătă, în urma campaniei antisemitismului ce se stârnise împotriva sa, contururi tulburi, inexacte, cețoase. Apare întrebarea: care mai este, acum, raportarea corectă la cazul Goma? Deși numele său pare să atragă ca un magnet ideea de continuitate, căci opozantul român e cel care a încercat cel mai lung și intens exercițiu de a rămâne egal cu sine însuși, de a nu se dezice de la propriile idealuri și principii, totuși, în urma acuzațiilor de antisemitism ce i-au fost aduse, s-a schimbat ceva în

[21] *Ibidem*, p. 180.
[22] *Ibidem*, pp. 143, 144.
[23] Paul Goma, *Să învățăm de la evrei…?* în Paul Goma, *Scrìsuri III (1999 – 2010) – interviuri, dialoguri, articole*, Ediție îngrijită de Flori Bălănescu, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014, p. 304.

ochii celor ce-l privesc astăzi pe Paul Goma. Asupra imaginii omului prin excelență drept, a omului ce reușise să se păstreseze curat în urma luptei cu regimul comunist (singurul dintre toți), a omului cu cea mai înaltă ținută morală, cade o pată. Rămâne de stabilit care este raportul ce se instaurează între pată și întreg – poate trece neobservată sau strică hotărât imaginea totului?

Laszlo Alexandru, de pildă, înaintează teoria potrivit căreia personalitatea lui Paul Goma se bifurcă, la un moment dat. Ea ar fi alcătuită din două laturi care se succed, una pe care o admirase și o susținuse (Paul Goma ca opozant exemplar și scriitor de talent) și una care îl întristase și dezamăgise (Paul Goma ca lăudător al „eliberatorului" Antonescu). Altfel spus, pentru Laszlo Alexandru, Paul Goma nu poate fi definit în termeni de continuitate, ci în termeni de ruptură. Nu poate accepta că acel Paul Goma din primii ani ai relației lor poate fi același cu antisemitul Paul Goma din ultimii ani. De asemenea, Laszlo Alexandru va fi cel care va așeza în prim-plan procesul involuției scriitorului și opozantului român: „Tare mă tem că cele două laturi ale lui Paul Goma nu se regăsesc în **același timp**, ci în mod succesiv. Căci e o imposibilitate fizică să te afli concomitent de ambele părți ale baricadei. Din păcate ne vedem nevoiți a consemna o involuție extrem de tristă. Prea puțin mai există din ce-a fost, dacă stăm să ascultăm noile idei ale scriitorului parizian"[24].

La antipod, Ion Solacolu propune înțelegerea lui Paul Goma în termeni de continuitate, nu de ruptură. Contestă teoria lui Laszlo Alexandru, susținând existența unui singur și unic Paul Goma, care rămâne egal cu sine însuși pe întreg parcursul vieții sale: „Felul în care îl judeci pe Goma, «cel de după Jurnal», mi se pare nedrept. Am impresia pe undeva că pentru dumneata există doi Goma – unul cu care în bună măsură te-ai identificat și un altul care, de la un timp, nu mai răspunde așteptărilor dumitale. Nu există însă decît un singur Goma: anume, Paul Goma. Că el nu te mai mulțumește, asta nu e neapărat problema lui"[25].

Opozantul însuși va privi gestul de îndepărtare drept o pură opțiune personală, nepunându-și problema apariției unei schimbări la nivelul comportamentului său, care să-l fi determinat pe cel ce, inițial, îi acordase toată susținerea, să se desprindă de el: *„Despre Laszlo... L-am prețuit, mi-a fost alături... Până când, obosit, dezamăgit de mine, nu a mai fost"*[26].

Indiferent în favoarea cărei teorii se înclină balanța, cert este că toate atacurile inițiate împotriva lui Paul Goma au condus înspre procesul de încețoșare a imaginii lui, furându-i-se, astfel, atât din impecabilul ținutei morale, cât și din strălucirea de scriitor.

Concluzie

Polemicile ce au luat naștere în jurul operei lui Paul Goma au jucat un rol important în decizia disidentului de a alege calea exilului chiar și după căderea comunismului. Receptarea scriitorului și a opozantului în România post-revoluționară a fost una nedreaptă, mulți dintre oportuniști, deranjați, evident, de memoria lui Paul Goma, pornind atacuri în presa literară împotriva sa. Aceste atacuri au încercat să-i fure, pe de o parte, din acuratețea ținutei morale, iar, pe de altă parte, i-au umbrit talentul scriitoricesc. Adesea eticheta de disident i-a fost așezată înaintea aceleia de scriitor, iar literatura sa a fost, nu de puține ori, redusă la statutul de document.

BIBLIOGRAPHY

Goma, Paul, *Culorile curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor),* Editura Humanitas, București, 1990.

Goma, Paul, *Jurnal de căldură mare*, Editura Nemira, București, 1997.

[24] Laszlo Alexandru, *op. cit.*, p. 169.
[25] *Ibidem*, p. 144.
[26] *Flori Stănescu – Paul Goma: DIALOG*, Notă asupra ediției de Flori Stănescu, Editura Vremea, București, 2008, p. 29.

Goma, Paul, *Jurnal de noapte lungă*, Editura Nemira, București, 1997.

Goma, Paul, *Jurnal pe sărite*, Cuvînt înainte de Laszlo Alexandru, Editura Nemira, București, 1997.

Goma, Paul, *Scrìsuri III (1999-2010) – interviuri, dialoguri, articole*, Ediție îngrijită de Flori Bălănescu, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014.

Laszlo, Alexandru, *Viceversa! Polemici pro şi contra lui Paul Goma*, Editura Bastion, Timișoara, 2009.

Lovinescu, Monica, *Posteritatea contemporană/Unde scurte III*, Editura Humanitas, București, 1994.

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, Ediția a doua revizuită și adăugită, Editura Compania, București, 2010.

Pasincovschi, Mariana, *Paul Goma. Biografie și literatură*, Editura Limes, Cluj, 2012.

Podoabă, Virgil, *Metamorfozele punctului. În jurul experienței revelatoare*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004.

Popescu, Cristian Tudor, *Gomora*, în „Adevărul literar și artistic", 23 iulie 1995.

Sipoș, Mariana, *Destinul unui disident: Paul Goma*, Cu un studiu de Iuliu Crăcană: „Paul Goma – Dosarele de securitate", Editura Universal Dalsi, București, 2005.

Stănescu, Flori; Goma, Paul, *DIALOG*, Notă asupra ediției de Flori Stănescu, Editura Vremea, București, 2008.

Țîrlea, Cătălin, *Obiceiuri mahalagești*, în „Adevărul literar și artistic", nr. 276/1995.

LIVING THE NEW - A DIFFERENT KIND OF EXPERIENTIALISM - INTERFERENCES BETWEEN TRAUMA, GOTHIC FEELING AND POSTMODERN EXPRESSION IN THE NOVEL "THE BONE FIRE." BY GYÖRGY DRAGOMÁN

Ioan Alexandru Murar
PhD Student, Politehnica University of Bucharest

Abstract: The work captures an incursion into a universe of senses and inner experiences that Emma, the main character of the novel "The bone fire" written by György Dragomán, lives experiences strongly influenced by the environment in which she discovers herself as a person. The 13 -years old stage of mental development characterized by the identity searching, character shaping and main values, transition from childhood to adolescence, childhood traumas caused by family loss, as well as the social reality that captures the period immediately after the fall of the communist regime put Emma in front of experiences that can be characterized as novel and almost inexplicable experiences - that is, liminal situations. Faced with these liminal situations lived as either terrifying or sublime, Emma tries to explain and explain herself. These paper therefore aims to highlight the way in which the tumult of these inner experiences is exteriorized and explained by manifestations and expressions that seem to crack the thread of reality characterized as gothic-light experiences and postmodern ones.

Keywords: light-gotic, liminal experiences, postmodern, existence, trauma

Un altfel de pretext

Din capul locului, teoria susține faptul că naratorul nu poate fi aceeași măsură cu autorul nici chiar în lumea romanescă subiectivă atunci când vine vorba de univers ficțional. Referindu-ne la ipostaza autorului, se cere a itera conceptul lui Umberto Eco legat de *autor empiric* și *cititorul empiric* și ne vom opri, de această dată, la cea de autor empiric care, potrivit autorului, are și meritul de a organiza un sistem care să permită cititorului să pătrundă în semnificațiile textului[1] oferindu-i acestuia posibilități de interpretări sustenabile. Aceste posibilități interpretative se nasc în urma unor mecanisme automate/automatisme specifice cititorului experimentat ce pot alcătui o strategie de asimilare a textului sau o metodică comprehensivă de deconstruire neintenționată a mesajului. Umberto Eco discută, referitor la această situație, despre *strategia textuală;* aceasta ca fiind o situație în care cititorul model reușește să identifice raționamente și judecăți pe care la emite textul fără consensul autorului sau fără ca autorul să se fi gândit la aceste posibilități. Consider importantă această teză, mai ales pentru faptul că romanului lui György Dragomán interferează extrem de fin elemente ale realismului magic, elemente gotice, trăiri postmoderne însumând manifestări specifice psihologiei, sociologiei și chiar sferei geo-politice europene. Întrucât aspectele sociale transpun perioade suprapuse cu existența biografică a autorului, ilustrarea acestora poate reprezenta o cheie de lectură în interpelarea anumitor interpretări. György Dragomán este unul dintre cei mai traduși scriitori maghiari contemporani, născut fiind în anul 1973 în România, în Târgu-Mureș, unde a copilărit până la vârsta de 15 ani. Se stabilește în anul 1988 în Ungaria ca urmare a unor frici născute în familie, și mai ales în viața tatălui său, de anumite experiențe cauzate de

[1]Eco, Umberto. Confesiunile unui tânăr romancier. Trad. de Ioana Gagea. Iași, Polirom, 2011, p. 74-75.

regimul comunist existent la vremea respectivă în țara natală[2]. Cronotopul romanului va fi, așa cum se va releva pe parcursul lucrării, suprapus cu perioada copilăriei autorului, însă, după cum se va putea descoperi, locul și timpul sunt doar pretexte care vor ascunde adevărate manifestări interioare ale personajului-narator. Contextul social-istoric însă reprezintă, de fapt, adevărat sursă a combustiei interioare, adevăratul declanșator al traumelor[3] care, ascunse în trecerea timpului, se estompează și se prelevă pe măsură ce personajul-narator se întoarce la origine și se adaptează unui loc nou descoperindu-se. Descoperirea presupune așadar o cunoaștere a proprie-i existențe prin retrăirea unor experiențe intense în casa familiei inițiale, ce declanșează în prezent trăiri profunde ce scindează efectiv realitatea, reprezentând o manieră prin care Emma – personajul narator – își găsește răspunsuri la propriile trăiri. Aceste astfel de trăiri reprezintă de fapt „contaminarea" trăirii de factură gotică cu cea postmodernă ce are la baza cauzalității traume neexprimate și nerezolvate.

Un necesar context

Scris la persoana I, romanul surprinde existența Emmei, mai exact perioada de tranziție dintre perioada copilăriei către cea a adolescenței, o perioadă care, psihologic vorbind, este descrisă ca fiind una dificilă, întrucât reprezintă o punte tranzitorie către maturizare. Experiența devenirii se suprapune cu descoperirea unei lumi noi în care sunt prezentate sau evocate pierderea părinților și întâlnirea brutală cu o bunică[4] despre a cărei existență nu s-a știut nimic și care se va dovedi a fi un fel de călăuză în recâștigarea lacunelor din trecut legate de familia acesteia, dar și în descoperirea de sine ce se întrepătrunde cu descoperirea unei realități sociale inedite și tulburătoare. Rămânând în sfera simbolisticii, Emma poate fi percepută ca e reprezentare a Zeiței Maat ce declanșează stringent și aleatoriu în trăirea bunicii acesteia o nevoie de a se mărturisi și de a-și mărturisi trecutul. Aceste mărturisiri nu sunt deloc întâmplătoare, ci-i oferă Emmei, după crezul bunicii, experiențe pilduitoare în aflarea sensului vieții pe de o parte, având, în același timp, și rol de explicație naratorială suplimentară care oferă cititorului prilej de a înțelege soarta acesteia și cauza tumultului ei interior pe de altă parte. Întreaga experiență este urmărită prin raportare la perioada imediat următoare Revoluției ce marchează căderea comunismului și, implicit, reminiscențele acestuia caracterizate de o absență a centrului în detrimentul prezenței unei gândiri extremiste (pro sau contra comunism). Dacă timpul coincide cu o realitate politică cunoscută – perioada comunistă, toposul este unul pseudo-real. Ca vârstă, Emma se apropie de vârsta la care autorul a fost nevoit să părăsească locurile natale, mai exact orașul Târgu-Mureș, și să se stabilească în Ungaria, însă spațiul nu este unul numit, concretizat, ci pare a fi un spațiu care recompune din memorie anumite aspecte ce par a contura, mai degrabă, orice loc din zona Transilvaniei.[5] Există totuși în tehnica narativă nesfârșite detalii ce compun fotografic locuri exterioare sau interioare ale casei, ale lumii noi în care ajunge Emma odată cu regăsirea bunicii. („Lângă nuc se află o construcție de lemn, cele

[2] https://www.observatorcultural.ro/articol/oamenii-sint-surprinsi-desi-scriu-carti-atit-de-dureroase-si-de-dure-zimbesc-si-sint-atit-de-fericit/.

[3] Poate fi vorba, mai exact, de o serie întâmplătoare de experiențe din prezentul narativ care aduc la suprafață anumite traume pe care Emma, personajul principal, le-a experimentat în viața de familie – trecutul evocat sporadic, dar extrem de important pentru a explica interferențele goticului cu trăirea postmodernă – timp în care, fără să conștientizeze, a asistat la desele divergențe ale părinților ei.

[4] Apariția bruscă a bunicii Emmei sporește aura ezoterică ce o învăluie de-a lungul romanului, atât prin felul de a gândi, cât mai ales, prin anumitele practici pe care aceasta le săvârșește în căutarea sensului. Bunica poate fi percepută chiar ca un Anubis ce călăuzește sufletul Emmei nu către moarte, ci către încheierea unei etape și, implicit, către devenire prin faptul că, în maniera proprie, o învață să facă față unor experiențe inedite.

[5] Răspunzând la o întrebare legată de suprapunerea spațiului ficțional cu cel natal, autorul mărturisește că, încercând să-și reamintească propria copilărie, nu a reușit să recompună meleagurile natale și că a apelat la imaginație care a distorsionat spațiul real, întrucât contextualizarea concretă și reală ar fi necesitat o întoarcere fizică în realitatea prezentă a orașului. Întărind această gândire, autorul mărturisește că „*Mulți citesc cărțile mele suprapunându-le peste copilăriile lor. Eu cred ca orașele din romanele mele pot fi din orice colț al Transilvaniei.*" (https://suplimentuldecultura.ro/10840/regele-alb-a-fost-cartea-vorbirii-iar-rugul-scoate-la-suprafata-tacerea/)

două aripi ale ușii, vopsite în albastru, sunt închise cu un lacăt mare, negru. Arată ca un garaj sau ca un grajd vechi, spatele construcției se sprijină de zidul înalt. Pe o margine are și o fereastră, dar nu se vede nimic prin ea, e lipită cu carton gudronat."[6] Modul de a surprinde imaginile ce se compun natural prin acumularea detaliilor așa cum sunt ele percepute, sau, mai exact, pe măsură ce sunt percepute de Emma dau impresia de autenticitate care ar putea stârni cititorul (cititorul abstract) să suprapună lumii românești aspecte din realitatea autorului (cititorul va putea face confuzii între autorul concret și autorul abstract[7]).[8]

Dincolo de tehnica narativă folosită, având în vedere relația autor-narator-personaj, se delimitează cu ușurință o perspectivă subiectivă al cărei narator este ipostaziat de personajul Emmei, prin intermediul căruia se compune întreaga lume exterioară și, în aceeași măsură, interioară[9]. În fond, romanul surprinde formarea și configurarea conștiinței (mai ales a Emmei, dar și a celorlalte personaje[10]) configurare care, potrivit ontologiei umanului, necesită existență socială[11]. Pe fundalul acestei lumii reprezentate de percepția Emmei, va fi imortalizat și analizat și destinul Krisztinei[12] ce poate fi percepută ca o victimă a comunismului și mai ales a traumelor cauzate de acest regim care-și caută neîncetat pedepsirea vinovaților și cumva pedepsirea proprie-i existențe pentru neputința de a-și fi salvat sora din ghearele destinului tragic. Firul existenței subiective este întrerupt de mici istorisiri ce aparțin bunicii Emmei care preia, putem spune, rolul de narator, plasând-o pe Emma în ipostaza unui naratar. De altfel, am putea merge până într-acolo, încât să considerăm că aceste pagini construite după canoanele unor pagini de jurnal s-ar putea adresa și cititorului concret, întrucât aduc lămuriri ce ar putea explica felul de a fi al bunicii, deschiderea acesteia către ezoteric și mistic și, poate, chiar de a lămuri anumite aspecte legate de viața și destinul traumatizant care se va încheia brutal sub privirile neputincioase ale protagonistei.

Lumea românească care însumează, în principal, evenimentele din jurul perioadei post-comuniste și realitatea socială a unui oraș transilvănean compune așadar o serie de trăiri intense ce declanșează în trăirea personajelor puternice procese de conștiință față de care acestea simt o nevoie acută de a le exprima și de a le aduce în afară. Pentru externalizarea acestor trăiri născute din experiențe traumatizante e nevoie, la nivelul scriiturii, de elemente de manifestare specifice artei gotice.

Pretexte sau conceptualizări

Prin logica firii, trăirea umană, în toate manifestările ei, reprezintă partea ce compune esența existenței de al cărei studiu se ocupă ontologia. Extrapolând, se poate astfel discuta, acceptând așadar și o abordare filozofică, despre ontologia umanului. Accepțiunea termenului

---

[6] Dragomán, György, *Rugul,* București, Polirom, 2015, p. 36

[7] Lintevelt, Jaap, *Încercare de tipologie narativă – Punctul de vedere,* trad. de Angela Martin, București, Univers, 1994, p. 24-30.

[8] Autorul menționează pe seama unui interviu legat de romanul în discuție faptul că trecutul poate fi reconstruit prin idei și amintire, idee ce stă la baza scrierii cărții prin faptul că actul scrierii a reprezentat „un exercițiu în construirea trecutului personal și a identității.", iar identitatea poate fi reconstruită prin apel la memorie și imaginație. (https://www.observatorcultural.ro/articol/cartea-e-un-exercitiu-in-construirea-trecutului-personal/)

[9] Se poate considera faptul că, în redarea stărilor interioare care nu pot fi explicate, vine în sprijin conturarea fotografică a lumii exterioare. Această tehnică de a surprinde autentic trăirea prin concretizarea mimetică a realității necesită, de cele mai multe ori, tehnici specifice scrierii și reprezentării gotice.

[10] Adultul reprezintă manifestare a unei conștiințe configurate, însă evenimentele extrem de traumatizante (regimul comunist/revoluția) pot cauza o nevoie de reconfigurare care, la rândul ei, conduce la ciocniri de mentalitate opusă în interiorul aceleiași existențe ce dislocă individul din spectrul lumii reale aruncându-l într-o realitate alterată (imposibilitatea deținerii discernământului)

[11] Grünberg, Ludwig (coord.), *Ontologia Umanului*, București, Academiei Republici Socialiste România; 1999, p.25

[12] Krisztina, pe fondul unei experiențe traumatizante (pierderea surorii – evenimentul social), suferă o alterare a conștiinței pierzându-și simțul realității și reipostaziindu-se în imaginea surorii omorâte cu brutalitate în degringolada răzmeriței, existență ce-i va decide fiecare acțiune pe care o va întreprinde pe parcursul romanului.

este benefică studiului nostru, întrucât Emma se află într-un plin proces de maturizare, influențat puternic de mediul în care trăiește și, mai ales, de contextul social și evenimentele politice manifestate independent de firea acesteia, dar care impactează profund devenirea tinerei. Suntem așadar în fața formării unei conștiințe de sine ce nu se poate realiza decât prin ancorarea într-un mediu definit temporal și spațial ce presupune intrinsec o conștiință socială și o conștiință de clasă. Dincolo de raportarea la ceea ce reprezintă lumea exterioară și mentalitatea acesteia, existența Emmei este descrisă și de experiența unei copilării guvernate de părinții acesteia și, mai ales, de relația dintre aceștia. Întâlnirea cu experiențele noi, dar care sunt definitorii pentru devenirea Emmei, precum întâlnirea cu o persoană total necunoscută despre care află ca-i este bunică, un oraș nou, prima iubire, primele divergențe cu prietenii și colegii, atitudinea Krisztinei și tragica ei poveste, actele de rebeliune, dorința de a triumfa în competiții etc. puse pe fondul unei realități sociale în derivă ce nu-și găsește centrul de echilibru și care este polarizată de securiști și contestatari declanșează în conștiința, existența și devenirea Emmei trăiri și experiențe limită[13]. Încercând să explice și să externalizeze aceste situații limită și, mai ales, sentimentele și stările asociate acestora se produce o distorsiune a realității sau o reorganizarea a lumii supusă unui sistem propriu de reprezentări care conduc la impresia de exagerare, de fantasmagorie sau chiar de fabulos. Această intruziune a irealului, fabulosului sau inexplicabilului în contextul unei realități sociale bine determinate nu este o trăire suprarealistă, ci o manifestare existențială de tip *light-gotic.*[14] În lucrarea sa, intitulată postmodernismul gotic, Beville vorbește, dincolo de conceptul de teroare, și de aspecte ce vizează excesul, anxietatea, frica și moartea ca fiind, de fapt, elemente ce definesc atât existența gotică, cât și cea postmodernă.[15] Acest tip de *trăire limită* poate fi explicat și prin conceptul de ***liminalitate***[16]. Mai exact, în existența ei, Emma trăiește o dublă experiență liminală. Pe de o parte este cea care descrie realitatea socială – ***liminalitate socială***[17] ce surprinde trecerea de la un regim la altul marcată prin schimbări majore ce influențează existența colectivă în primul rând și apoi, în măsură diferită, fiecare individ în parte. Pe de altă parte, psihologic și fiziologic vorbind, existența Emmei este surprinsă prin trecerea de la copilărie la adolescență, putându-se așadar discuta despre o ***liminalitate psihologică***[18] ce ar putea căpăta chiar un aspect ritualic, de rit dacă este să luam în considerarea încercările bunicii de a o face pe tânără Emma să cunoască adevărul și partea dură a vieții. Aspectul de rit de trecere, de rit sau ritual este explicat prin evocarea experiențelor ei și ale fiice ei (mama Emmei) care pare-se că au trecut prin aceleași încercări, respectiv aceleași lecții. („Cealaltă mână a Bunicii mă mângâie pe păr. Sunt o fată încăpățânată[19], zice ea, la fel de încăpățânată cum fusese și ea și cum fusese și maică-

[13] Practic, se poate discuta despre o situației în care Emma se află într-o permanentă încercare de a-și conștientiza existența, încercare ce nu poate fi decât interdependentă cu zona umanului descrisă de realitatea socială pe fundalul căreia se manifestă existența umană.

[14] Filosofic vorbind, abordarea sistemică ar putea explica mecanismele cu ajutorul cărora este guvernată și se organizează și funcționează evoluția omului prin faptul că omul este un sistem ce deține discernământul de a se autoorganiza, ideea explicată prin teza potrivit căreia existența umană se modifică în mod nealeatoriu sub influența mediului, dar după legi proprii existenței individuale. (Grünberg, Ludwig (coord.), *op.cit.*, p.57)

[15] Beville, Maria, *Gothic-postmodernism – Voicing the Terrors of Postmodernity*, Amsterdam, New-York, Rodopi, 2009, p.15

[16] Concept folosit pentru prima dată la începutul secolului al XX-lea de către Arnold van Geneep și de către Victor Turner și preluat apoi pentru a descrie schimbările politice, culturale și riturile.

[17] Liminalitatea aici este marcată nu prin încheierea și începutul propriu-zis ale celor două regimuri, ci prin faptul că indivizii nu pot percepe psihologic imediat această trecere, rămânând astfel, pentru o perioadă cel puțin, undeva între cele două sisteme.

[18] În cazul Emmei, aflată la puntea dintre cele două etape al devenirii umane – copilăria, respectiv adolescența (când se manifestă pregnant formarea conștiinței și cristalizarea existenței umane) conceptul de liminalitate sau trăire liminală are puterea și logica de a explica trăirea de tip light-gotic)

[19] Întreaga scenă se petrece în contextul în care Emma este prinsă cu minciuna, iar bunica acesteia îi reproșează faptul că nu știe să mintă. Pentru a o inița în tainele acestei experiențe astfel încât să fie pregătită să înfrunte

mea, dar degeaba, acum încăpățânarea asta n-o să mă ajute la nimic, nici faptul că suport atât de bine durerea.")[20]. Trăirea acestor experiențe liminale conduce la experimentarea unor stări ce pot fi puse fie sub lupa *sublimului*, fie chiar sub lupa *terorii*. Atât sublimul, cât și teroarea reprezintă concepte cu care literatura gotică a operat de-a lungul existenței sale și, tot mai pregnant, se întâmplă și în literatura postmodernă. În lucrarea sa, Beville[21] descrie starea de a fi îngrozit[22] ca fiind o experiență în care te simți blocat, înspimântat sau eviți să conștientizezi până la capăt ceea ce se întâmplă, cu alte cuvinte ceva ce nu poate fi explicat sau verbalizat. Practic, într-un asemenea moment, mintea este lăsată în așteptare, este în suspendare, se află așadar la pragul dintre a crede sau a nu crede ceva, deci se află într-o situație liminală.[23]

Revenind la liminalitatea socială care punctează acel prag de trecere de la un regim la altul și suprapunându-l peste aspectele care descriu situațiile limită pe care le trăiesc personajele și implicit tânăra Emma, e imperios necesar a evidenția și efectul pe care l-a avut perioada comunistă asupra existenței umane[24]. A trăi sub puterea oferită unei singure familii care controlează atât partidul cât și întreaga țară și care anihilează orice exprimare publică a oricărui gând sau idee a condus în mod deliberat la nașterea a două fenomene psihosociale: conturarea unei imagini false asuprea socialului și adoptarea unor comportamente fracturate și schizoide îndepărtate de firescul existențial care imită, mai mult sau mai puțin, glasul pe care și-l dorește puterea impusă.[25] Într-o astfel de realitate socială, existența umană își pierde echilibrul specific centrului îndreptându-se doar către o singură extremitate luând astfel naștere radicalismul. Astfel, cei ce vor fi avut curajul să dezerteze de la aceste credințe au trăit perpetuu sub puterea terorii lăsând astfel loc liber traumelor ce s-au răsfrânt asupra propriilor existențe și, de cele mai multe ori, asupra existențelor urmașilor.[26]Trauma implică automat suferință, în aceeași măsură în care suferința este cauzată de anumite traume concluzionându-se astfel că granițele dintre aceste două concepte sunt aproape imposibil de trasat. Proiectând în temeiul discuțiilor noastre, o parte dintre experiențele biografice pe care le trăiește Emma, atât cele evocate în prezentul narațiunii cât și cele trăite în prezentul narațiunii, sunt într-o oarecare măsură traumatizante. Discutăm așadar despre o relație de tip experiență-traumatizant-trecută – experiența traumatizantă prezentă – situație limită sau experiență traumatizantă trecută – situație limită prezentă ce pot servi drept fundament pentru discutarea conceptului de ***traumarism***. Cu alte cuvinte, situațiile limită de natură ***light-gotic*** pe care le trăiește Emma

momentele mai puțin frumoase din viața ei, o supune unui tratament-inițiere în care degetele mâinii îi sunt prinse între lamele metalice ale portofelului. Experiența în sine devine o experiență liminală, întrucât scopul acesteia este nu doar să o inițieze, ci să o conducă într-o etapa superioară. La finalul situației liminale „Bunica dă din cap, da, așa e bine, așa e foarte bine, zice ea. Închide portmoneul." (Dragomán, György, op.cit., p. 163.)

[20] Dragomán, György, op.cit., p. 162.

[21] Beville, Maria, op.cit., p. 24.

[22] Aceeași manifestare a minții și a conștiinței s-ar putea aplica și în cazul trăirii sublimului, deci s-ar putea concluziona faptul că și sublimul verbalizat prin manifestări aparent suprarealiste sau chiar fabuloase, poate reprezenta, de asemenea, trăire cu iz gotic.

[23] Ema trăiește situații liminale ori de câte ori experimentează o situație limită atunci când se confruntă cu noutatea, intensitatea unor experiențe sau când evenimentele trăite nu sunt conforme cu propriul sistem de valori la care a aderat sau la care este în curs de aderare.

[24] Literatura de specialitate discută despre comunism ca fiind o traumă societală.

[25] Munteanu, Ana, Munteanu, Anca, *Violență, traumă, reziliență,* Iași, Polirom, 2011, p.37.

[26] Implicit și asupra Emmei care, fără să-și dea seama, copil fiind, a suferit traume cauzate de acțiunile părinților ei „ tata înjură, se aude un zgomot, știu ce e, Tata a aruncat cu scrumiera de bronz în perete, cunosc gestul, l-am mai văzut, mucurile de țigară zboară prin aer, când scrumiera se izbește de perete și cade pe jos, se ridică un nor de cenușă [...]]nu-i mai aud strigând, aud numai când mă cheamă să mă duc să le dau un pupic, că ei pleacă[...]"((Dragomán, György, op.cit., p. 287.) Cearta este cauzată de bănuielile mamei Emmei legate de o presupusă idilă a tatălui precum și de reproșurile tatălui față de problemele cu alcoolul ale mamei. Asistăm aici la o situație limită pe care Emma o interiorizează fără să-și dea seama de efectele acesteia asupra deveniri; inventarierea experiențelor-traumă poate explic situațiile-limită din prezentă care sunt surprinse prin acea trăire de tip light-gotic.

sunt rezultatul unor experiențe traumatizante din trecut sau chiar actuale. Traumarismul ar putea fi conceptul care să explice trăirea de tip sublim sau teroare care lasă să pătrundă un realitatea socială impresia de suprarealism sau fabulos/fantastic[27].

***Goticul light* între un realism magic și trăire postmodernă**

Incipitul romanului, construit pe principiile tehnici ex-abrupto, o surprinde pe Emma în plină trăire liminală. Așteptând nedumerită solicitarea de a se înfățișa în biroul directoarei, Emma proiectează absolvirea ce va avea loc peste șapte ani[28]: „Eu abia peste șapte ani voi absolvi[…]”[29] Folosirea adverbului *abia* anunță subtil starea limită în care aceasta se află țintuită într-un orfelinat, stare pe care încercă să o depășească prin gestul rebel explicat prin dorința de a poza despletită pentru tabloul de absolvire. Gestul rebel își află explicațiile imediat prin statul social al acesteia ilustrat prin mila pe care colegii și profesorii și-o manifestă față de aceasta din cauza pierderii părinților ei. Asistăm așadar la efectul *traumarismului* detaliat aici prin două traume suprapuse – una anterioară trăirii prezente ce surprinde pierderea părinților și una prezentă ce descrie starea actuală a Emmei aflată fiind într-un orfelinat. Percepția lumii înconjurătoare declanșată de incertitudinea legată de motivul chemării în biroul directoarei o aruncă pe tânără într-un moment de trăire light-gotică: „Aștept. Mă uit pe fereastră, văd parcul. De-a lungul aleii, de-o parte și de alta, în vârful plopilor golași, păsări negre. Ciori. Mă uit la ciori. Aștept.”[30] Se observă așadar prezența parcului și a ciorilor ce sugerează o pustietate rudimentară și apăsătoare în ton cu așteptarea la ușa directoarei și cu misterul legat de chemarea acesteia. Intensitatea trăirii este marcată aici și prin enunțul scurt, retezat prin tehnica punctului interior ce pare a evidenția un respiro sacadat. Scena salubră a parcului presărat cu prezența ciorilor pregătește episodul ezoteric al destinului deslușit prin ghiocul din ceașca de cafea de către cele două necunoscute (Emma și Tanti – adică bunica ei). Asistăm așadar la o a altă situație de tip light-gotic și chiar trăire-limită caracterizată de sublim, întrucât Emma își recunoaște originea identității conștientizând faptul că nu este singură pe lume. Asumarea originii avea nevoie de o astfel de situație care să anuleze temerile și neputința de a crede vorbele bătrânei legate de relația dintre cele două[31]: „Deodată[...]îmi zăresc chipul. [...]chipul meu din ceașcă începe să se transforme, liniile se scurg, se îngroașă, parcă aș crește și aș îmbătrâni. Văd chipul mamei [...] apoi începe să îmbătrânească și ea [...] văd fața lui tanti, acum tanti se uită la mine din zaț, se uită și zâmbește.”[32] Deși acceptă pactul liminalității odată cu scena ezoterica a analizei zațului de cafea, Emma nu reușește să se desprindă de pragul dintre cele două trăiri liminale (de dinainte apariției bunicii, respectiv aflarea veștilor) întrucât nu poate să gestioneze toate informația primită și este aruncată într-o altă situație limită caracterizată de această dată de teroare: „Brusc, îmi scot capul din chiuvetă, de parcă nu mi l-aș scoate eu, ci altcineva, sunt gata-gata să-mi izbesc ceafa de robinet. Și mâna mi se mișcă de parcă altcineva ar mișca-o, se întinde, apucă inelul de metal al dopului negru, îl apucă și smulge dopul[...].[33] În acest episod, raționalitatea Emmei nu poate să-și explice noua realitate și rapiditatea cu care se schimbă situația, astfel că rămâne blocată în starea dintre cele două

[27] Se explică așadar posibilitatea existenței conceptului, așa cum a fost exprimat de către Beville, de postmodernism-gotic sau chiar de trăire postmodern-gotică.
[28] Se creionează un fel de liminalitate ce estompează complet axa temporală ca și când perioada legată de orfelinat nu ar fi existat. În plus, răbufnirea de a poza altfel decât colegii evidențiază nu un succes, ci un fel de răzvrătire împotriva orfelinatului și, de ce nu, împotriva întregii lumi, o nevoie de a fi altfel, de a ieși în evidență.
[29] Dragomán, György, op.cit., p. 7.
[30] Idem, *ibidem,* p.7
[31]Explicarea relației dintre cele două și a generației bunică-mama-fiică prin asemănarea izbitoare ce se metamorfozează conform legilor trecerii timpului poate fi asociată cu simbolului dublului (dublura/engl. *doppelganger*) sau chiar a triplului specifică literaturii gotice. Practic, asistăm la o rescriere a canoanelor femininului în perioade de timp diferite.
[32] Dragomán, György, op.cit., p. 9-10.
[33] Idem, *ibidem,* p.11-12.

limite[34] trăind un episod asemenea unei posedări sau o scindare a rațiunii și a instinctului. Depășirea situației liminale, deci proiectarea sau păsirea într-o nouă etapă existențială, este marcată tot prin intermediul unei situații ezoterice ce poate fi încadrată în spectrul episoadele light-gotic. Odată reîntoarsă în prezența bunicii, după ce și-a făcut bagajele și și-a luat rămas bun în liniște de la colegi și lăcașe, retrăind veselia sărbătoririi căderii comunismului, la îndemnul acesteia, Emma devine părtașă la un rit de trecere: „Îmi apucă mâna stângă, îmi desenează cu bucata de ramă carbonizată patru linii verticale pe dosul palmei, apoi cu a cincea le taie de-a curmezișul. Îmi pune în mână bucata de ramă, îmi zice, când ieșim pe poartă, s-o arunc în urma mea."[35] Ieșirea pe poartă poate fi analizată ca o trecere a pragului liminal, iar acțiunea aruncării obiectului și trimiterea către mâna stângă eludează o credință potrivit căreia gestul este asociat cu spargerea ghinionului.

De-a lungul romanului, Emma descoperă continuu necunoscutele lumii înconjurătoare, precum și limitele universului interior, realități ce o supun la situațiile limită pe care fie încearcă să și le explice distorsionând firescul și realitatea, fie le acceptă ca atare fără a cugeta supra sensului acestora. Un astfel de episod este surprins în timpul călătorie înspre casa bunicii, după ce aceasta a fost luată de la orfelinat. Ajutând-o să-și plaseze agrafele în coc, bunica îi făgăduiește Emmei că o va învăța și pe ea câte ceva din secretele vieții doar că, pentru asta, trebuie să existe o pecetluire. Astfel, cu una dintre agrafele pe care Emma le ținea în mână „Bunica ia agrafa, îi înfige vârful în buricul inelarului de la mâna mea dreaptă[...]"[36] ivindu-se o picătură de sânge. Gestul Emmei evidențiază o altă situație liminală pe care aceasta o depășește fără a reflecta asupra variantelor, acceptând natural intenția bunicii de a o ghida în viață: „Știu ce are de gând să facă, știu și că aș putea să-mi retrag mâna, însă nu mi-o trag".[37]Acceptul natural al gestului și dorința de a nu-și retrage mâna poate fi explicat printr-o situație în care Emma se află în fața unei trăiri a sublimului explicată tocmai prin imposibilitatea de a opta pentru un gest de acceptare sau respingere.[38]

În dorința de a rezolva anumite mistere sau de a-i ajuta pe alții, Emma se regăsește des în situații liminale care necesită explicații ce par să spargă bariera realității pentru a da sens propriilor acțiuni. La rugămințile lui nea Pali, Emma se apucă să caute o presupusă hartă ce a aparținut Bunicului și care l-ar putea ajuta să găsească anumite locuri. Liminalitatea situației este explicată aici prin faptul că Emma se afla pe puntea ce separă două ipostaze: lipsa optimismului legată de a găsi o hartă banală în oricare loc al casei și dorința de a veni în ajutorul lui nea Pali. În căutarea ei, trăind experiența liminală, camera „devine opacă, se deformează"[39] și are loc trăirea situației limită caracterizată de sublim explicat fiind prin reîntoarcerea în iarna copilăriei, pârghie necesară pentru a explica prezența unei siluete ce pare a fi un episod de bântuire[40] a Bunicului care o ghidează înspre a găsi locul hărții: „Prin albeață se întrezăresc cotoarele cărților, dar se mai distinge și o față, e fața unui om bătrân, cu o barbă de câteva zile. Are **ochelari cu ramă groasă**, îl recunosc, e Bunicul."[41]. Episodul bântuirii se realizează în

[34] A fi singură pe lume, a rămâne șapte ani în orfelinat și a porni într-o călătorie alături de o persoană cu totul necunoscută care-i este singura rudă.
[35] Dragomán, György, op.cit., p. 18-19.
[36] Idem, *ibidem,* p.30.
[37] Idem, *ibidem,* p.30.
[38] Mai ales că întregul episod se desfășoară ca urmare a unor acțiuni ce trezesc în percepția Emmei a atitudine admirativă (pieptănatul părului, cocul, discuția cu străinii din tren etc).
[39] Dragomán, György, op.cit., p. 121.
[40] Episodul bântuirii, mai exact imaginea clară a bunicului din episodul bântuirii, se recompune dintr-o fotografie pe care Emma a văzut-o în momentul în care a-nceput a se gândi la posibilele locuri în care ar putea fi găsită harta. Practic, episodul bântuirii este doar o manifestare subconștientă suficientă pentru a explica starea de sublim trăită în momentul găsirii hărții. Reorganizarea imaginii bunicului în episodul bântuirii implică automat conștientizarea trecerii timpului și efectele acesteia asupra imaginii bunicului, întrucât, în poza evocată, acesta „E foarte tânăr, **n-are ochelari**, ochii lui îmi amintesc de ai mamei." (Dragomán, György, op.cit., p. 120)
[41] Dragomán, György, op.cit., p. 121.

mai mult momente liminale pe care le trăiește Emma, însă cel din finalul romanului marchează o posibilă trecere a pragului care-i anunță, într-un oarecare fel, maturizarea. Situația liminală este explicată de trăirea terifiantă ilustrată de absența bunici ei, casa răvășită și mesajele jignitoarea de pe pereții casei.[42] Practic Emma trăiește starea de teroare prin prisma faptului că se află într-o nesiguranță cauzată de absența bunicii ei: „Stau în bucătărie și nu știu ce să fac.”[43]. Resurecția bunicului se realizează din vârtejul de făină, elementul cu care Emma și Bunica s-au jucat pentru a desena viața și trecerea timpului: „[...]în mijlocul acestui vârtej apare deodată bunicul [...] îi văd și fața, pe jumătate ascunsă după **ramele groase ale ochelarilor**, nu mă privește, stă gârbovit, apoi ridică brațele, începe să-și frece pielea capului și să umble de-a lungul franjurilor covorului exact la fel ca atunci când l-am văzut pentru întâia oară.”[44] . Trimiterea la prima resurecție a bunicului poate simboliza o închidere a cercului aparițiilor, întrucât în cadrul acestei întâlniri Emma conștientizează că este ultima dată când îl va vedea. Această conștientizare poate simboliza de fapt acea trecere într-o etapă superioară, un debut al maturizării sau chiar o conștientizare a proprie-i experiențe și existențe: „Bunicul dispare și atunci știu că de-acum încolo n-am să-l mai văd niciodată.”[45] Același tip de experiență este manifestată și în momentul în care intuiește că un coleg de clasă, Gazsi bâlbâitul, care o iubea în secret, este cel care i-a furat elasticul de păr pe care l-a primit de la bunica ei ca fiind al mamei. De această dată, locul unde se află elasticul de păr este indicat de o dâră de praf care s-a activat în urma unei proiecții de-ale Emmei potrivit căreia își dorea cu ardoare să-l găsească. Suntem și de aceasta dată în fața unei situații-limită pe care Emma nu și-o poate explica, nu o poate înțelege găsind astfel sens în manifestarea suprarealistă a dârei de praf[46]: „Când ajung la cuier, dâra de praf cotește, o ia prin față cuierului, ajung la penultima haină, dar praful se termină, întorc fărașul, e gol. Mă uit în jos, dâra de praf șerpuiește pe podeaua închisă la culoare de la motorina cu care fusese frecată, la capătul ei spirala unui șpan de ascuțitoare indică tocmai penultima haină.”[47]

În experiențele de zi cu zi, Emma se lovește de anumite evenimente care o sperie și care-i declanșează o apetență pentru estomparea realității și pentru exagerare. Un astfel de eveniment este cel marcat prin spălarea părului cu benzină cu scopul de a scăpa de păduchi. Și aici, întreaga scenă capătă accente de trăire light-gotică, întrucât Emma încearcă să-și explice manifestările fizice ale corpului în contact cu efectele benzinei prin experiențe asociate cu trăirea unei situații terifiante. Întreaga scenă se derulează plecând de la tonul dat de sunetul inelului în marginile de metal ale ligheanului: „Inelul bunicii se ciocnește de marginea ligheanului, piatra de rubin a inelului se lovește de smaltul lui, face poc odată, de două ori, de multe ori, inhalez mirosul de benzină, plămânii mă ustură.”[48] În firul manifestării, Emma pare să-și părăsească trupul pentru a se surprinde în combustia ce capătă proporții hiperbolice: „[...]părul îmi arde cu flăcări mari, firele de păr pârâie, zbătându-se și cu unduindu-se ca niște minusculi viermi de foc, zac într-un lighean de foc, nu mă doare, ard.”[49]

Trăirile Emmei sunt extrem de intense și, de multe ori, contradictorii. Așa se explică o altă situație liminală pe care aceasta o experimentează în care se pot identifica atât trăirea sublimului, cât și cea a terifiantului. În acest episod, Emma se află la pragul, respectiv limita dintre fericire pură manifestată datorită unei întâlniri romantice cu Péter la patinoar și groază cauzată de imaginea mormanului de cadavre despre care se spune ca ar fi fost păstrate la

[42] E foarte posibil ca Emma să presimtă, având în relația cu Bunica ei, moartea acesteia.
[43] Dragomán, György, op.cit., p. 330.
[44] Idem, *ibidem,* p.331
[45] Idem, *ibidem,* p.331
[46] În extazul găsirii elasticului de păr, Emma se află în fața unei experiențe sublime ale cărei explicații necesită o scindare a realității în subconștient.
[47] Dragomán, György, op.cit., p. 146.
[48] Idem, *ibidem,* p.171.
[49] Dragomán, György, op.cit., p. 171.

patinoar. Întreaga scenă terifiantă a fost declanșată de imaginile din pozele pe care Emma le-a văzut la monumentul din Piața Mare[50]. În tumultul ciocnirii celor două trăiri contradictorii, subconștientul sparge realitatea creionând o scena morbidă în care gheața oglindește cadavrele tuturor celor pieriți sub austeritatea regimului și, probabil, oglindește de fapt, neputința de a putea face ceva pentru lumea în care trăiește și chiar o stare de vinovăție cauzată de această neputință – un fel de strigăt al subconștientului lezat de traume: „[…] sub oglinda ei văd cadavrele plutind [...] sunt toți acolo, toți cei pe care i-am văzut în fotografii și nu numai ei, ci și Bunicul, și Mama, și Tata tot acolo sunt. Sunt acolo, jos, și se uită la noi. Nu vreau să ne vadă."[51]

În devenirea ei, analizând din punctul de vedere al stadiilor de dezvoltare psihice, Emma se situează în cel de-al cincilea stadiu caracterizat fiind de conștientizarea identității eului, versus confuzia rolurilor, perioadă în care, potrivit studiilor de specialitate, se întăresc încrederea, autonomia și inițiativa[52]. Emma se află așadar, așa cum s-a putut observa pe parcursul lucrării, într-o căutare permanentă a sinelui pentru a-l poziționa într-un univers exterior și interior. În această căutare, întâlnirea/ciocnirea cu situațiile limită, atât cele percepute ca fiind terifiante, cât și cele sublime creează o situație liminală explicată de starea de blocaj, care, necesitând a fi înțeleasă/depășită/asimilată este manifestat și relatată printr-o experiență de tip light gotic, precum și prin trăire postmodernă.

BIBLIOGRAPHY

BAL, MIEKE, *Naratologia, Introducere în teoria narațiunii* (ed. a II-a), trad. Sorin Pârvu, Iași, Editura Institutului European, 2008.

BEVILLE, MARIA, *Gothic-Postmodernism, Voicing the terrors of postmodernity,* Amsterdam New-York, Editura Rodopi, 2009.

DRAGOMÁN, GYÖRGY, trad. Ildiko Gabós-Foarță, *Rugul,* Iași, Editura Polirom, 2015.

ECO, HUMBERTO, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, trad. Ștefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1997.

GRÜNBERG, LUDWIG (coord.), *Ontologia umanului*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1989.

LINTEVELT, JAAP, *Încercare de tipologie narativă – Punctul de vedere – Teorie și analiză,* trad. Angela Martin, București, Editura Univers, 1994.

MUNTEANU, ANA, MUNTEANU, ANCA, *Violență, traumă, reziliență,* Iași, Editura Polirom, 2011.

SARTRE, JEAN-PAUL, trad. Giuliano Sfichi, *Existență și adevăr, Iași, Editura Polirom. 2000.*

ȘCHOPU, URSULA, *Psihologie modernă,* București, Editura România Press, 2008.

WEBOGRAFIE:

https://www.observatorcultural.ro/articol/cartea-e-un-exercitiu-in-construirea-trecutului-personal/

https://suplimentuldecultura.ro/10840/regele-alb-a-fost-cartea-vorbirii-iar-rugul-scoate-la-suprafata-tacerea/

https://www.observatorcultural.ro/articol/oamenii-sint-surprinsi-desi-scriu-carti-atit-de-dureroase-si-de-dure-zimbesc-si-sint-atit-de-fericit/.

[50] Monumentul din Piața Mare îi creează Emmei o leziune în subconștient ce pare sa prindă conturul unei traume.
[51] Dragomán, György, op.cit., p. 218.
[52] Șchiopu, Ursula, *Psihologia modernă,* București, România Press, 2008, p. 26.

THE ODYSSEAN MEETING: GABRIELA ADAMEȘTEANU'S "ENCOUNTER" WITH THE PAST

Andra-Ioana Pușcoci
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: Through the novel The Encounter, Gabriela Adamesteanu proposes an interesting intertextual dialogue with the Homeric epic The Odyssey. Although the mythical thread is spread over the whole text, the novel capitalizes on modern elements, centered, above all, on the image of the exile and his intrinsic desire to return to his native land. The protagonist of the text is built on the coordinates of Ulysses, with whom he shares the human aspiration for stability and self-discovery. The Homeric diegesis is transported to an alienated cultural space, to an apparently renewed Romania, but which still bears the signs of the old regime. The burning desire to return home materializes in an arduous journey, which, however, does not bring comfort, but proves that "home" no longer represents a factual home, but only a homeland from which the character reclaims himself. Through the palimpsestic novel The Encounter, the reader is invited to interpretive negotiation and exploration. The text is very complex, bookishly encompassing important themes in post-war European literature, such as memory, alienation, estrangement, family and exile.

Keywords: rewriting, intertextuality, exile, communism, memory

Întâlnirea e un construct labirintic *par excellence,* camuflând realitatea distopică a unei Românii comuniste. Gabriela Adamesteanu înglobează tehnici narative insolite într-un *mixtum compositum* centrat pe imaginea unui picaro modern legat de istoria imediată a unei țări în derivă. Viața exilatului e construită și deconstruită prin voci și perspective diverse, într-un vortex narativ relativist. Totuși, acest hibrid diegetic este coerent, putând fi urmărit de cititor, deși lectura înaintează cu dificultate.

Fiecare exilat e un Ulise în drum spre Ithaca... Drumul spre Ithaca este drumul spre Centru. Știm toate acestea de mult. Ceea ce descopăr brusc e că șansa de a fi un Ulise i se oferă oricărui exilat (tocmai pentru că a fost condamnat de „zei", adică de Puterile care hotărăsc destinele istorice, terestre). Dar, ca să-și poată da seama de aceasta, exilatul trebuie să fie în stare să pătrundă sensul ascuns al rătăcirilor lui și să le înțeleagă ca pe o lungă serie de încercări inițitice (voite de „zei") și ca pe tot atâtea obstacole pe drumul spre casă (spre Centru). Asta înseamnă: a vedea semne, înțelesuri ascunse, simboluri în suferințele, depresiunile, aridițățile de zi cu zi[1].

Nimic mai relevant pentru diegeza Gabrielei Adamesteanu din romanul odiseic *Întâlnirea,* apărut pentru prima dată în anul 2003 și revizuit în 2007 și 2008, decât acest *intermezzo* preluat de la Mircea Eliade. Acest fragment acționează ca un lansator textual inteligibil și explicit, subliniind din capul locului interesectarea ficțiunii cu mitologia. De asemenea, acest motto introductiv demistifică întregul roman, trasând punctele de interes ce trebuie urmărite de cititor în interpretare. *Întâlnirea* este un roman rescris atât la nivel intratextual, întrucât autoarea revine asupra textului inițial, ramificând nuvela și cele două romane cu același titlu ce i-au urmat și concretizându-le în forma finală din 2008, cât și la nivel

[1] Gabriela Adamesteanu, motto *Întâlnirea,* în *Gara de est. Întâlnirea,* vol. Opere II, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 303.

hipertextual, fiind o *Odisee* a întoarcerii exilatului în „țara sa sălbatică", așa cum este supranumită România în interiorul discursului.

Traian Manu, protagonistul romanului, este și el un Odiseu intelectual, așa cum ne-au obișnuit autorii rescrierilor textului homeric, precum Milan Kundera, Mario Vargas Llosa sau Bernhard Schlink. Manu are deprinderi și cunoștințe în chimie, biologie, științe naturale și este un cunoscător fin al limbilor clasice. Absolvent al Literelor bucureștene, Manu se orientează către părăsirea țării natale încă din tinerețe. Această decizie îi va crea multe probleme în Ithaca sa natală, deoarece se alege cu un dosar secret elaborat de Securitate și își pierde și cetățenia română. Identitatea lui Traian Manu e atacată de-a lungul întregii sale vieți. Se căsătorește și el cu o Calypso, Christa, la fel de greu încercată de război și dornică de uitare și detașare. Totuși, Christa nu reușește să-l împiedice pe Traian să se aventureze în experiența întoarcerii acasă, ce se dovedește a fi imposibilă. Cei doi soți sunt uniți de experiențele nefaste ale regimurilor totalitare, având amândoi un trecut în care libertatea le-a fost suprimată. Soții Manu sunt străini și înstrăinați, persoane pe care Christa le supranumește deseori *ausländer,* în germana sa natală. Relatarea lui Traian Manu se desfășoară în tandem cu intruziunile Christei, într-un flux al conștiinței ce se deplasează de la un personaj la altul. Fragmentarea romanului la nivel narativ oglindește fracturarea interioară a personajelor și le subliniază fulgurațiile perceptive ce dau naștere amintirilor dureroase. De altfel, autoarea optează pentru un roman polifonic pentru a crea paralelisme între conștiința tulburată, atât de diferită și totuși atât de asemănătoare, a unui bărbat din România comunistă postbelică și ale unei tinere din Germania fascistă. Deși cele două personaje sunt supuse unor încercări particularizate, sentimentul de colectivitate și uniune în suferință este dominant.

În jurul lui Traian Manu se creează un efect de avalanșă, întrucât imaginea sa e întregită prin discursurile celorlalte personaje, care se raportează numai la el. Exilatul Manu e un personaj controversat, deopotrivă detestat și adulat. Acest relativism se întinde pe toată narațiunea și necesită atenția unui cititor receptiv și activ. Sub pretextul reconfortant al susținerii unei conferințe, Manu decide să se întoarcă în România. Acest traseu implică repetarea pașilor ce au dus la exilul său și călcarea pe vechile răni. Întoarcerea, departe de a scoate o Ithacă primitoare și luminoasă de sub ceață, e de fapt un regres, o adâncire în molozul lăsat de comunism. Încercând să transgreseze timpul și spațiul, Manu evidențiază inutilitatea și imposibilitatea speranței că patria a rămas neafectată de curgerea anilor. Odiseea exilatului Manu capătă treptat caracteristicile unui coșmar transpus în realitate. Pentru Monica Lovinescu, fondul mitologic se intersectează cu cel al basmului, deoarece vede în Manu un căutător avid al tinereții veșnice:

Odiseea se împletește cu basmul, pentru a dărui acestul exilat modern năzuințele prințului din *Tinerețe fără bătrânețe.* Dar basmul e istorie și rămâne fără final [...]. Exilatul va trebui să treacă prin toate încercările [...], sfârșind prin a ajunge în grădina casei lui, unde masa e pusă, toți benchetuiesc așa cum i-a lăsat, dar nimeni nu-l recunoaște. Viii din vis sunt morți în realitate: între ei și El, niciun Caron, să-i transporte de pe un tărâm pe altul[2].

Nici măcar ipoteza existenței unui Caron nu-l mai poate apropia pe Manu de morții săi pe care îi crede vii, el însuși fiind un viu ce trăiește în moartea trecutului. Transfugul trece prin etapele umilinței dintr-un vis ce se repetă și nu își permite arderea etapelor. Pentru el, refacerea drumului fricii e la fel de importantă ca reconstruirea din amintiri a țării natale. Coșmarul întoarcerii se transformă în cel al plecării, desfășurându-se într-un ritm alert și amețitor, o derulare pe repede înainte a unei vieți întregi. La început, Manu se întreabă, halucinând: „de câte ori n-ai mai mers pe aici, la fel, la fel"[3]. Acest vortex al iterativității continue ajunge să-l sugrume pe Manu. Totul pare a fi la fel doar în mintea exilatului, care reconstruiește trecutul

[2] Monica Lovinescu, Radio Europa Liberă, 16 martie 1990, în Gabriela Adameșteanu, Opere II, *ed. cit.*, p. 595.
[3] Gabriela Adameșteanu, *op. cit.,* p. 313.

din amintire. În realitate, el e doar un alt român ce și-a părăsit țara, aruncat de timp în alt spațiu și uitat de propria familie. Speriat și umilit, exilatul de întreabă recurent: „au să te mai recunoască, n-au să te mai recunoască, după atâția ani de când *rătăcești pe mări, prin furtună și ceață?*”[4]. Călătoria prin ceață și întuneric devine un laitmotiv al romanului, concentrând frica de neînlăturat și îndoiala continuă ce-l macină pe Manu.

Departe de întoarcerea justițiară a originalului Ulise, departe de confortul unei patrii călduroase, departe de iubirea necondiționată a familiei, întoarcerea din vis a noului Ulise se subsumează unei coborâri prelungite în Hades. Exilatul e lipsit de repere, se agață doar de crâmpeie de imaterialitate, născute din amintire și durere. Schimbarea ce s-a produs e atât de mare și de insurmontabilă încât nici măcar mama, ființa cea mai apropiată, nu-și recunoaște fiul: „se vede că nu ești de-al nostru [...]. Trebuie să fii bolnav, tare bolnav, sărmanul de tine, dacă habar nu ai când ești treaz, când visezi lucruri atât de simple pe care și un copil le știe! E boală grea să nu mai știi cine ești”[5].

Acest moment dobândește o încărcătură emoțională tulburătoare. Întors după atâta timp, măsurat în suferințe mai mult decât în ani, copilul bătrân nu e recunoscut nici măcar de mama lui, care îi oferă un pahar de vin și un moment de răgaz pentru a se pregăti să plece, deoarece nu-i găsește locul în rândul rudelor. Copilul, arzând de nerăbdarea revederii mamei, se izbește de răceală și indiferență, fiind complet înstrăinat. Străinul e întrebat obsesiv de familie de unde vine și ce caută la ei, alungându-l cu impasibilitate. Deși totul se desfășoară la acest moment în vis, același vis dintotdeauna, scena întoarcerii este anticipativă, funcționând ca o punere în abis a întoarcerii reale. Odată întors, Traian Manu și autodemonstrează inadecvarea și alienarea și devine conștient de faptul că microistoria sa personală a devenit un mit al familiei Manu, în care el joacă doar rolul străinului realizat pe plan profesional și dator financiar față de rudele lăsate în țara înapoiată, afini ce s-au născut după plecarea sa, în care nu recunoaște nici măcar reminiscențele părinților cunoscuți. Daniel, nepotul care se desprinde din corul bârfitorilor familiei Manu prin autonomia narativă, îl vede pe Traian ca pe un „boșo” venit de „Dincolo”, din „Afară”, un străin îmbătrânit și misterios despre care își crease imaginea utopică a unui intelectual rasat, înstărit și darnic. Daniel este singurul membru al familiei Manu care îl recunoaște pe Traian și care își revendică anumite similitudini cu exilatul, însă nu poate interacționa direct cu unchiul său. Telemah pierde ocazia de a dialoga cu Ulise, grefând noi breșe în finalul tragic al odiseei lui Manu.

Inserția filelor din dosarul de Securitate și dialogurile dintre locotenent și căpitan reprezintă un element de noutate în proză, ilustrând ironii amare la adresa regimului comunist. Limbajul argotic sub care sunt înfășurate gândurile securiștilor la vederea transfugului Manu Traian, protagonisul dosarului „Savantul”, evidențiază îngustimea cu care erau priviți românii exilați de către funcționarii analfabeți ai statului asupritor: „cămașă de douăzeci de dolari, totdeauna în civil, în uniformă nu l-ai văzut niciodată, nici nu poți să știi cum i-ar sta, cu moaca asta de gagică, dacă-i pui o basma, poți să-l duci la Târgu de Fete de pe Găina”[6]. Întreprinderile de urmărire, șantajarea martorilor și suprimarea libertății personale sunt redate de autoare cu o notă de umor, subliniind totuși în subsidiar existența factuală a unei realități totalitare sub care individul era captiv și lipsit de drepturi. După cum observă și criticul Carmen Mușat, însemnările laconice ale celor ce lucrat pentru omniprezenta instituție nu sunt doar adaosuri „de atmosferă”, ci „cârlige narative” ce au o dublă menire: pe de o parte, oferă o serie de repere epice menite să creioneze o realitate obiectivă, mai puțin evidentă în partiturile personajelor, iar pe de altă parte, spun, în mod indirect, o altă poveste, mult mai dramatică, precum cea a

[4] *Idem,* p. 315.
[5] *Idem,* pp. 318-319.
[6] *Idem,* p. 390.

unui regim concentraționar (real, nu imaginar), din care noțiuni ca *intimitate, încredere* sau *viață privată* au dispărut[7].

Limbajul de lemn utilizat în elaborarea dosarului contrastează cu limbajul colorat al celor ce îl scriu, reliefând ipocrizia și impasibilitatea regimului comunist. Organele de Securitate se erijează într-o entitate demiurgică cu drept de viață și de moarte asupra urmăritului. Filologul Smaranda Vultur subliniază eclectismul dosarelor de Securitate, ce variază de la scene absurde și rizibile până la orori, trădări injuste și crime scandaloase, urmărind puterea limbajului securiștilor de a oglindi însăși ideologia:

Suntem în același timp obligați, ca cititori ai unor astfel de dosare, să ne familiarizăm cu un anume limbaj, un limbaj care are puterea de a institui ideologia sa proprie ca realitate, punând un filtru între fapte și redarea lor în documente. Un limbaj care normează așadar și reconstruiește lumea, o redimensionează după chipul ideologiei epocii, un limbaj care reduce bogăția realității la etichete incriminatoare[8].

Frânturile din dosarul de control social apar ca inserții narative disparate, funcționând ca nuclee narative autonome ce surprind imaginea lui Traian Manu prin ochii unui sistem lipsit de valori umane. Dincolo de ironie și consemnarea tipică a asupririi comuniste, transpare o dorință arzătoare de libertare, de răzvrătire și nesupunere, de redare a dinamismului uman.

Criza identitară în care se zbate Traian Manu e activată de nostalgia întoarcerii. Trecutul, deși revine sub semnul coșmaresc, bântuind protagoniștii, e căutat cu nesaț tocmai pentru că este singurul loc comun. Apare și aici o imagine recurentă a trecutului colectiv, a amintirilor împărțite de exilații nostalgici, așa cum apare și la Milan Kundera în romanul odiseic *Ignoranța*. Nu doar că exilații au în comun un trecut greu încercat de realitatea socio-politică, dar sunt uniți până și de vise, un aspect atât de personal al vieții umane: „împarte coșmarurile exilatului cu toți cei ca el care visează aceeași călătorie periculoasă, unii sunt prinși *dincolo* și nu mai pot să se întoarcă, alții sunt fericiți pentru că rudele și prietenii îi așteaptă în gară, cu flori”[9]. Traian Manu, obsedat de *happy end*-ul *Odiseei,* năzuiește spre o întoarcere fructuoasă, în urma căreia să regăsească o Românie nouă. În schimb, are parte de un deznodământ tragic, care relevă doar nimicnicia destinului uman în raport cu timpul necruțător. Deși Christa îl avertizează pe Traian că „nu te poți întoarce într-un loc sperând că te întorci în timp”, tentația trecutului prevalează în mintea exilatului. Copilăria sub totalitarism îi leagă pe cei doi soți, care devin uneori incapabili de o comunicare reală. Christa, mai pragmatică și mai realistă decât Manu, cu răni cicatrizate și închise definitiv, percepe inutilitatea întoarcerii într-un Est încătușat, care poartă încă rănile comunismului.

Regăsirea vechiului eu, fără de care vârstnicul Traian Manu nu-și putea finaliza existența, își pierde treptat coerența. Pe măsură ce personajul se detașează de vechea sa viață, acesta rămâne un privitor pasiv al unor destine ce se raportează la propria sa viață, însă rămân suspendate înainte de a-i schimba cursul. Memoria e stimulată, însă reconstruirea unei noi existențe rămâne imposibilă. Privind dintr-un unghi retrospectiv, întregul roman pare a fi halucinația bătrânului Manu care se zbate între viață și moarte, încercând să-și cuprindă întreaga existență prin amintire. Finalul aluziv al romanului, din care putem deduce că Traian Manu cade într-un somn veșnic, întregește această ipoteză. De asemenea, tentativele sale de coborâre într-un Hades imaginar sunt recurente, însă Manu e readus la suprafață prin vocile celorlalte personaje. Această imixtiune a vieții și a morții apare încă din primele pagini ale romanului. Întoarcerea străinului prin „ceață și întuneric”, încercarea se a se proiecta în oglinzi

[7] Carmen Mușat, *Tentația trecutului, dezamăgirile prezentului,* în Gabriela Adameșteanu, Opere II, *Dosar de presă, ed. cit*., p. 599.
[8] Smaranda Vultur în *Represiune și control social în România comunistă. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc* (coord. Adrian Cioflâncă, Luciana M. Jinga), vol. V-VI, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 346.
[9] Gabriela Adameșteanu, *op. cit.,* p. 323.

acoperite, eșecul în a se recunoaște în fotografii, apariția luminilor difuze și a sunetelor dezarticulate, toate aceste evenimente morbide se înscriu în jocul morții. Agonia personajului și agățarea disperată de ultimele crâmpeie de viață subliniază, încă o dată, neputința întoarcerii:

ca să mă trezesc, îmi înfig unghiile cât pot de adânc în carne, strâng pumnii cât pot [...]. Sunt aici și strig:... măcar tu recunoaște-mă! Măcar tu recunoaște-mă, măcar tu uită-te la mine, mamă... În toate poveștile, mama e cea care te recunoaște, numai tu ții capul întors și umbra chiparosului îți acoperă fața[10].

Copilul îmbătrânit se zbate între viață și moarte, lipsit de orice reper. Somnul lui Manu nu e adânc, rămânând într-un contact permanent cu viață, pe care o derulează în fața ochilor cititorului mai repede sau mai încet, în funcție de importanța pe care evenimentele relatate o au asupra identității sale. Deseori, Manu vrea să-i întindă mâna luntrașului Caron, să treacă definitiv în flancul morții, însă imaginea incompletă a eului său îl trage înapoi în realitate, împingându-l să-și stimuleze din nou memoria pentru a-și recupera sinele:

Al cui ești? Al cui ești? Al cui ești? Al cui ești? Cine?... m-ar întreba Caron, lovind cu vâslele reci, lunecoase, apa Acheronului, atât de întunecată, încât nu se oglindește în ea nicio umbră. În beznă, aș auzi doar clipocitul râului fumuriu, sub cerul greu și jos, de plumb, al subpământului. Aș clipi mut, orbit de bezna ca smoala, nu i-aș vedea nici chipul hâd și bărbos, nici mâinile reci, încleștate pe vâsle. Nimic altceva în jur decât clipocitul nevăzut al apei negre, gata să smulgă de lângă mal luntrea, tocmai când, șovăind, tremurând, aș întinde piciorul, ca să mă prăbușesc în adâncurile fără fund, umede, înghețate, care au să se închidă, uleioase, tăcute, deasupra mea, acoperindu-mă, cu frig și beznă. *Al cui ești? Al cui ești? Cine? Eu sunt oaia cea pierdută...*[11].

Acest pasaj ipotetic, un *what if* morbid prelungit, se naște prin intersectarea cu imaginea dantescă a morții. Traian Manu nu poate renunța la pulsul existenței înainte de a reconstitui din memorie un trecut aspru și necruțător. Întoarcerea acasă, în România natală, e singura modalitate prin care personajul își întregește traseul identitar. Departe de a se întoarce în Ithaca, Traian Manu se pierde, de fapt, în cercurile Infernului.

Autoarea captează cu acuitate elementul uman, conturând relatări dominate de hiperrealismul social. Degradarea ființei umane capătă centralitate în roman, desfășurându-se atât pe un palier moral, al uzurii identitare, precum și la un nivel fizic și profesional. În acest sens, bătrânul profesor își relatează retroactiv existența agitată, reușind să recupereze doar atât cât îi permite amintirea. Personajele sunt lăsate să-și spună singure povestea, vocile lor amestecându-se într-o polifonie uneori derutantă. Această manieră de expunere a evenimentelor asigură efectul de confesiune directă, nemijlocită și nedramatizată. Totuși, Gabriela Adameșteanu hibridizează tehnica narativă, alunecând ușor spre experiment. Apar uneori secvențe ce conțin comentarii metaficționale și adresări către cititor, de parcă romanul ar fi de fapt un film ce se derulează fragmentar în fața unui privitor: „cred că v-ați dat seama, dragi ascultători, că ne aflăm în mijlocul celei de-a doua reprize și că acela care a bolborosit acea frază a fost tot temerarul Mihnea”[12]. Autoarea alege să-și demistifice mecanismele ficționale într-o manieră ludică postmodernistă:

Ultima parte a acestei cronici nu va mai fi redactată pe baza unor impresii proprii, ci pe relatările corului antic, tot atât de discontinue, sincopate și confuze. Din ceea ce am auzit, imaginat, dedus, eu, cronicarul, voi alcătui *ad usum Delphini* următoarea narațiune, cât de obiectivă, pe care la un moment dat mă tem că o voi înlocui fie cu propria mea tăcere, fie cu propria mea voce plângăreață[13].

[10] *Idem*, p. 567.
[11] *Idem*, p. 427.
[12] *Idem*, p. 430.
[13] *Idem*, p. 433.

Acest procedeu narativ, popular încă de apariția celebrului roman metaficțional al lui Laurence Sterne, *Tristram Shandy*, devine apanajul diegezei fragmentate a Gabrielei Adamesteanu. Naratorul e întotdeauna conștient de sine și dramatizat, iar comentariul metaficțional „se constituie în parte integrantă a structurii dramatice", nefiind „ornamental", în cuvintele lui Wayne C. Booth[14]. Romanul Gabrielei Adamesteanu e un puzzle narativ alcătuit din spații albe, fluxuri ale conștiinței, inconstanțe naratoriale, observații psihologice și monologuri introspective, toate unite de figura exilatului. Conform criticului Paul Cernat, „*Întâlnirea* atacă marile teme ale romanului european postbelic: memoria și experiența totalitară, exilul. Infrastructura mitologică (mitul homeric al lui Ulise în negativ ironic) și cea politico-sociologică (imaginea în mic a societății românești) sunt subsumate unei meditații cu valoare emblematică: exilul ca eșec și captivitate în iluzie"[15]. Gabriela Adamesteanu face ca aceste mari teme europene să îmbrace semnificații specifice spațiului autohton și să devină simptomatice pentru România comunistă.

În spiritul rescrierilor odiseice elaborate de Milan Kundera (*Ignoranța*) și Bernhard Schlink (*Întoarcerea acasă*), Gabriela Adamesteanu construiește un personaj fascinat de textul homeric, care se ipostaziază într-un Ulise modern. În manieră bovarică, Traian Manu se întreabă dacă nu cumva singurele persoane care îi cunosc îndeaproape viața sunt soția sa, Christa, și aedul grec, Homer. Astfel, dorința irezistibilă de întoarcere a lui Odiseu devine echivalentul aspirației continue a exilatului de a păși pe tărâmurile părăsite. Așa cum punctează Milan Kundera în rescrierea sa, „cu cât e mai vast timpul pe care l-am lăsat în urmă, cu atât mai irezistibilă e vocea care ne cheamă înapoi. Această idee pare o evidență; și totuși e falsă. Îmbătrânim, sfârșitul se apropie, fiecare clipă devine tot mai prețioasă și nu mai e timp de pierdut cu amintirile. Trebuie să înțelegem paradoxul matematic al nostalgiei: ea este mai intensă în prima tinerețe, când volumul de viață trecută e absolut neînsemnat"[16].

Pentru Gabriela Adamesteanu, Ulise e masca ce se mulează perfect pe chipul exilatului care încearcă cu exasperare să se întoarcă la origini, în încercarea de a-și reîntregi identitatea distrusă de regimul comunist fatidic. Fragmentarea, fluxul conștiinței, scenariile ipotetice, filele desprinse din dosarul de Securitate, vocile disparate ale personajelor, polifonia și metaficțiunea, toate aceste influențe postmoderne sunt reunite în odiseea lui Traian Manu. Gabriela Adamesteanu alege să-și demistifice mecanismele narative, realizând un *display* hibrid de tehnici postmodernite, pe care însă le stăpânește cu încredere, nescăpând frâiele coerenței. Adeptă a rescrierii, autoarea revine asupra propriului text, pe care îl modifică substanțial. Ceea ce rămâne neschimbat este elementul mitic prin care e indusă o altă rescriere, aceea a *Odiseei.* Aventura din *Întâlnirea* e modernă, înglobând realități referitoare la regimul politic auster și la problematica exilului. Deși Gabriela Adamesteanu transtilizează hipotextul homeric, rescrierea rămâne fidelă *Odiseei* homerice prin surprinderea dorinței esențialmente umane de întoarcere la tărâmul natal, pentru a reîntregi identitatea zdrobită de peregrinările prelungite.

BIBLIOGRAPHY

Adamesteanu, Gabriela, *Întâlnirea,* vol. Opere II, Editura Polirom, Iași, 2008

Booth, Wayne C., *Retorica romanului,* Editura Univers, București, 1976

Cioflâncă, Adrian; **Jinga**, M. Luciana (coord.), *Represiune și control social în România comunistă. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc,* vol. V-VI, Editura Polirom, Iași, 2011

[14] Wayne C. Booth, *Retorica romanului*, Editura Univers, București, 1976, p. 200.

[15] Paul Cernat, *Rezistența la timp. Gabriela Adamesteanu între proză scurtă și roman,* Prefață la Gabriela Adamesteanu, Opere II, *ed. cit.*, p. 34.

[16] Milan Kundera, *Ignoranța*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 67.

Kundera, Milan, *Ignoranța,* Editura Humanitas, București, 2006

RADU MAREȘ. ROBINSON'S SYNDROME

Raluca – Nicoleta Uilean (Isciuc)
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: In addition to novels, Radu Mareș also writes two volumes of short prose, located, chronologically, at the beginning (The Beloved, 1976) and at the end of the creative stage (Robinson's Syndrome, 2014). Despite the four decades that separate them, the two landmarks keep the same type of narrative and the same construction techniques that betray a sure, consistent prose writer, concerned with creating a linear literature, from beginning to end.

Keywords: literature, prose, narration, story, Robinson's Syndrome

Sindromul Robinson ne înștiințează încă de la început că avem de-a face cu un volum de proze care, adunate sub aceeași pălărie, dau naștere unui cvartet perfect cu care prozatorul revine în forță la patruzeci de ani distanță față de *Cel iubit* (cea dintâi antologie de proză scurtă pe care a publicat-o), „ceea ce pare atipic pentru un prozator ce părea dedicat construcțiilor romanești"[1]. La prima vedere, titlul cărții ne sugerează că ar fi vorba despre o serie de narațiuni care stau sub semnul acestui simptom al izolării, fapt confirmat pe parcurs, când constatăm că acest volum „reunește patru povestiri, variațiuni pe tema singurătății și a fanteziei creatoare"[2], „construite cu ajutorul unei fine arte a suspansului"[3]. Legătura dintre proze rămâne strânsă prin folosirea acelorași tehnici narative, prin construcția asemănătoare a personajelor și prin dibăcia demiurgului care reușește „să camufleze lipiturile, trecerile de la un element constitutiv la altul, pentru a creea iluzia că avem de-a face exclusiv cu întreguri organice, vii, așa cum este și lumea zămislită de zei"[4].

O bătaie în ușă, cea dintâi scriere, cuprinde aventura de trei zile a musafirului în casa Eleni și în apropierea mării. Eleni, proprietara „cu rochie neagră și părul vopsit în violet, scundă și uscată", obișnuia să închirieze camera de la mansardă, iar el este atras tocmai de poziția stingheră a casei din apropierea cimitirului. Totul părea minunscul aici, de la curtea cu flori, până la camera îngustă cu vedere spre mare, însă cele trei nopți, până la sosirea primului vapor spre continent, aveau să treacă repede. Plăcerea timpului petrecut aici era dată de vecinătatea mării, acest abis verde-albăstrui care clipocea leneș. Scăldatul de unul singur în apa mării (de unde putea privi în voie, casa de piatră cocoțată pe stâncă) este tulburat de silueta femeii frumoase pe care o observă pe unul dintre priciuri. Este ademenit de trupul perfect șlefuit al acestei copile însărcinate pe care o descrie în repetate rânduri ca într-un fel de joc al seducției. Cu ajutorul lui pătrundem „în lumea celor două Eleni, ființe imposibil de descifrat"[5], diferite ca aspect, dar care poartă același nume. Pentru a nu le confunda și pentru a nu complica textul, sunt diferențiate astfel: *Eleni din apă* și *cealaltă Eleni*.

[1] Cristina Timar, *Mereu în căutarea libertății*, în „Vatra", Târgu Mureș, anul 44, nr. 8/9, august-septembrie 2014, p. 19
[2] Carmen Mușat, *Un prozator de factură cortazariană*, în „Observator cultural", anul XIV, serie nouă, nr. 508 (766), 2-8 aprilie 2015, p. 14
[3] Oana Pughineanu, *Complotul unei povești*, în „Observator cultural", anul XIV, serie nouă, nr. 473 (731), 17-23 iulie 2014, p. 15
[4] Ion Papuc, *Radu Mareș și prevalența ficțiunii*, în „Acolada", Satu Mare, anul X, nr. 4 (101), aprilie 2016, p. 17
[5] Oana Pughineanu, *Op. cit.*, p. 15

În scurta vacanță petrecută pe insulă, acțiunea este cât se poate de simplă, pendulând între traiul celor două femei în casa lor rustică unde era mereu liniște (și unde ni se spune de mai multe ori că ,,era aceeași curățenie linsă, fără amprente") și neînsemnatele lui convorbiri cu proprietara. În timp ce ,,savurează singurătatea" din apropierea mării, chiriașului îi vin în minte o serie de întrebări fără răspuns despre relația celor două (pe care le urmărea asemeni unui spectator tăcut, atât cât îi era permis, inventând preocupări) și despre bărbatul inexistent care-și lăsase urmele pe trupul fetei însărcinate. Traiul modest al celor trei zile de vacanță era tot ce își dorea un personaj cuprins de *sindromul singurătății* care se mulțumea să adulmece mirosul mării și să privească îndeaproape tabieturile tinerei fete.

Apropierea dintre el și Eleni-copila se produce treptat, deoarece amândoi erau dornici de singurătate. Într-una dintre convorbirile lor, fata îi spune: ,,Vreau să fiu singură", replică prin care ni se confirmă încă o dată că narațiunea lui Radu Mareș este populată de oameni singuratici ,,a căror autenticitate apare sporită în momentul radiografierii lor literare"[6]. Este ispitit de frăgezimea tinerei, ,,o frumusețe de floare pe care o contempla uluit" pe care o situa în opoziție cu stăpâna casei, cu ,,figura asprită a văduvei", (care poseda un motan negru, ca ,,simbol al ghinionului"[7] din final sau ca o trimitere spre latura ei diabolică), deși aceasta din urmă îi pregătea peștele la masa de prânz. Pentru Radu Mareș ,,imprecizia este esențială în narațiune"[8], astfel că portretele celor două femei sunt alcătuite doar din sugestii, iar nouă, cititorilor, ne revine sarcina de a contribui la realizarea acestora, folosindu-ne de propria imaginație.

În pofida indiferenței pe care *Eleni din apă* i-o acordase de la sosirea lui aici, tot ea este cea care ,,evocă dialogul incipient dintre sexe"[9]. Această nadă care se scufunda în fața spectatorului îl atrage în mrejele ei și, plimbându-l prin peisajul de o splendoare sălbatică, îl târăște în locul ei secret unde, pe nisipul fin, îi cere să-i spună povești (prima, o poveste tristă, în care doi părinți ajung să-și omoare fiul, o scriere care ne duce cu gândul la Camus, iar cea de-a doua, mai blândă, după cum ceruse fata, o poveste cenușie pe care ea o ascultase cu atenție). Intimitatea lor cu reprize de înot și povești spuse pe înserate (prin care evadau din singurătate) se termină brusc, când copila însărcinată devine o menadă nestăpânită care îl provoacă dezvelindu-și bustul ars și adoptând un limbaj îndrăzneț.

Nu se descrie plecarea *falsului marinar* de la pensiunea Eleni care rămâne ,,o enigmă nedezlegată până la final"[10], însă trebuie să remarcăm că este singura scriere ,,în care avem de-a face cu o revenire la locul faptei"[11]. Iubirea de-o vară a personajului fără identitate ,,îl readuce pe insulă și îi oferă epilogul celor trei zile dilatate la maximum"[12], la un an distanță, când urmele unei explozii n-au mai lăsat nimic din cea fost odată casa de pe stâncă și proprietara ei despre care circulau povești stranii. Latura fantastică a acestei proze este atinsă la sfârșit, în momentul în care barmanul îi aduce la cunoștință naratorului că Eleni, ,,personaj central, tragic,"[13] a trăit întotdeauna înconjurată doar de motanul ei negru, acțiune prin care amintirile verii trecute sunt destrămate, iar ,,îndoiala cu privire la veridicitatea întâlnirii cu Eleni cea tânără ia astfel naștere"[14] în mintea bărbatului pe care îl putem asocia cu ,,un scriitor sau, în

[6] Titu Popescu, *Ieșirea din solipsism*, în ,,Jurnalul literar", București, anul XXV, serie nouă, nr. 21-24, noiembrie - decembrie 2014, p. 2
[7] Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. II, traducere din limba germană de Dana Petrache, Editura Saeculum I. O., București, 2002, p. 343
[8] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14
[9] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 2
[10] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14
[11] Cristina Timar, *Op. cit*., p. 20
[12] *Ibidem*, p. 20
[13] Andrei Moldovan, *Imposibila singurătate a lui Radu Mareș*, în ,,Steaua", Cluj-Napoca, anul LXV, nr. 5-6 (787-788), mai-iunie 2014, p. 70
[14] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14

orice caz, un potențial scriitor, căruia evenimentele intense trăite pe insulă îi declanșează apetitul pentru scris”[15].

Sindromul Robinson, „piesa de rezistență a volumului”[16], „jurnal și caiet de creație în același timp”[17], care dă și titlul acestei antologii, este împărțit pe zile, căpătând aspectul unei dări de seamă sau a unui „veritabil jurnal de scriitor, întins pe durata a două-trei săptămâni”[18]. El, autorul-narator din această scriere, nota într-un caiet fraze, observații, ceea ce ne lasă să credem că este vorba despre un scriitor. Peisajul câmpenesc adună împreună „cărarea netezită, livezi, mirosul aspru de cânepă și liniștea uscată”, elemente care compun „tabloul cu toate detaliile lui realiste”. Prin descrierea cadrului natural, impregnat de epitete („hleiul lipicios; șuvița zgârcită de sub malul cu arini”) și personificări („frunzișurilor înfoiate; cuie de sticlă înfipte în aer”), se insistă, preț de câteva rânduri, asupra prezentării și percepției naturii, care-l transformă pe acest povestitor într-un poet desăvârșit. După primul episod repovestit (cel cu bătrâna) ni se pune în față travaliul scrierii care necesită concentrare asupra frazei, note, recitiri, corecturi, acțiuni care scot la iveală eșafodajele textului. Autenticitatea creației literare este confirmată „prin introducerea de mărturii, relatări ale unor persoane/ personaje, jurnale, analize”[19]. Radu Mareș se dovedește a fi în această carte „un povestitor tacticos, ceremonios până la pedanterie”[20] prin prezentarea unei rânduieli a scrisului (trezitul devreme, spălatul, cafeaua, pipa, scrierea câtorva pagini și, bineînțeles conviețuirea de unul singur), care ne amintește de romanul-jurnal *Anul trecut în Calabria*.

Așadar, cel de-al doilea personaj singuratic al volumului locuia retras, într-un bordei sărăcăcios, „în mijlocul naturii, precum Robinson Crusoe”[21], cultivându-și „singurătatea ca pe o valoare pură, generatoare a regăsirii de sine prin actul creativ”[22] și primind de două ori pe săptămână vizita pădurarului Gheorghiță. În locul acesta izolat, se întorcea periodic și rămânea uneori săptămâni întregi, potolindu-și prin aceste migrări obsesia pentru deplasări și dorința de a ieși din lumea reală. Era asemeni unui pustnic, sălbatic, cu barba nerasă, trăind ca un călugăr și experimentând un alt fel de trai, fără curent, telefon, televizor, mulțumindu-se cu provizoratul încăperii care avea „pereți zdraveni, acoperiș și ușă, geam cu sticlă, plită, pat, masă, laiță” și o lampă cu petrol. În drumul său spre canton, pădurarul îi aducea pâinea așa cum era obiceiul și se oprea la taifas. Discuțiile lor banale se limitau la situația defrișărilor sau la hoții de păduri, deoarece cei doi nu aveau preocupări comune. În cătunul pustiu „observațiile despre personaje au o directitate neaoșă, țărănească”[23], întâmplările sunt transcrise de către scriitor care, surprins în scris, spune: „notez toate astea”, iar „detaliile fac credibilă atmosfera fiindcă sunt conștiincios tratate”[24].

Pe lângă simplele sale îndeletniciri, el ne descrie viața satului, cu ulița pustie, zbicită și cu carele pline de fân uscat care-i amintesc de vremea când mergea la coasă. Povestea bătrânei căzute în apă, o întâmplare resuscitată din spațiul memoriei pe care o lasă în aer (pentru un timp) se împletește cu amintirile sale din copilărie (care formează o sumă de reconstituiri) și cu poveștile despre istoria locului. Așa cum remarcă și Carmen Mușat într-una dintre cronicile

[15] Cristina Timar, *Op. cit.*, p. 20
[16] Adina Dinițoiu, *Scrisul ca singurătate, scrisul ca ceremonial*, în „Observator cultural”, nr. 509-510 (767-768), 9-22 aprilie 2015, p. 10
[17] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 70
[18] Cristina Timar, *Op. cit.*, p. 19
[19] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 69
[20] Adina Dinițoiu, *Op. cit.*, p. 10
[21] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 3
[22] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 70
[23] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 3
[24] *Ibidem*, p. 2

sale, *Sindromul Robinson* „este o povestire cortazariană, în care se succed și se intersectează două fire narative, derulate în două planuri distincte”[25].

Revenim în odaia sa de lucru unde îl regăsim în timpul lui rezervat pentru scris, stând „la masă, sub geam și cu ochelarii pe nas, cu un caiet în care scrie și pipa stinsă […]. Pe masă, lângă cana de cafea golită și scrumieră zace dosarul gros cu coperți de plastic în care ține textul listat”, adus aici pentru lectură și pentru corectura finală.

Ordinea evenimentelor este deranjată de invocarea unor întâmplări care nu se duc niciodată până la final, „lăsând atmosfera să se încarce de așteptări”[26] și făcând din *Sindromul Robinson* o proză în care „actul scrisului este ca un *work in progress*, un drum al cărui capăt rămâne de descoperit”[27]. *Scriitorul din pădure* se folosește de prolepse pentru a ne face cunoscut mai întâi textul despre *căderea în apă* care este, de fapt, finalul poveștii cu dăscălița (țăranca răbdătoare care trăia în sărăcie) pe care alege să ne-o prezinte ulterior. El simte nevoia să facă unele completări la povestea inițială și ne menține atenți prin fraza: „Recitit „căderea în apă”. De adăugat pentru un plus de precizie următoarele”, ca o aluzie la desfășurarea posterioară a secvenței narative.

Vizitele țăranului Gheorghiță, sfătosul preocupat de pământ și pădure, sunt consemnate ca într-un fel de jurnal în care mereu așteptăm revenirea lui cu pâinea și veștile proaspete, exersând un ritual al revederii.

Finalul acestei părți sparge liniștea turnului său de fildeș (loc al autoizolării, al netulburării și spațiu al creației), „întrerupând brutal reveria scriitoricească”[28] și anulând orice ritual preparativ al dimineții prin apariția misterioasă a țigăncușei, „o fantasmă ce încarnează teama naratorului de țigani”[29], o copilă-femeie cu aspect excentric, pe care, cu multă trudă, o va duce în bordeiul său. El intră în rolul de gazdă (aprinde focul, pregătește masa), mimând prânzul. În ciuda indiferenței cu care îl trata tânara necunoscută (care refuză să răspundă la întrebările naratorului, „întreținând până la capăt – uneori destul de artificial, de căutat, de facil – misterul”[30]), lui îi plăcea să-i adulmece „parfumul dens și agresiv” și să privească „coama blondă, […] unghiile lungi, [...] încheieturile subțiri, neformate, fără mușchi între piele și os”, o copilă cu „buze pline, [...] dinți sclipitori [...] și sprâncene pensate”, trăsături țigănești care-i confereau o notă de feminitate acestei muze pe care o descoperă doar treptat. După mașina scumpă pe care o conducea și după aurul pe care-l purta, fata nu părea să aparțină cătunului mizer din vale, ci deconspira apartenența la o alt fel de clasă socială.

Evadările sale în pădure (aceste „banale vacanțe burgheze”, așa cum alege să le numească) se încheie brusc, odată cu năvălirea „inopinată, a clanului de țigani gălăgioși”[31] în bordeiul său. Aspectul lor era conform tradiției: „veșmintele lor aveau luciu de sticlă: scurte de piele neagră, pantaloni și pălării negre, mustăți negre”, iar apucăturile și coregrafia erau pe măsură. Recuperarea copilei se face prin teatrul specific rasei: se îmbulzeau, făceau larmă și strigau nebunește pe limba lor.

Climaxul acestei părți se concentrează în final, când „cele două fire narative se suprapun”[32] prin gestul unuia dintre țigani care citește câteva rânduri de pe masa de lucru a scriitorului (care coincid cu primele fraze ale povestirii de față), apoi mototolește foaia, acțiuni pe care autorul le clasifică în „două momente distincte”, în urma cărora se instalează din nou liniștea (zăpăcită pe rând de pădurar, apariția fetei și invazia țiganilor), pustietatea, golul,

[25] Carmen Mușat, *Op. cit.,* p. 14
[26] Andrei Moldovan, *Op. cit.,* p. 70
[27] Adina Dinițoiu, *Op. cit.,* p. 10
[28] Cristina Timar, *Op. cit.,* p. 20
[29] Adina Dinițoiu, *Op. cit.,* p. 10
[30] *Ibidem*, p. 10
[31] Cristina Timar, *Op. cit.,* p. 20
[32] Carmen Mușat, *Op. cit.,* p. 14

elemente specifice *sindromului Robinson*. Faptele țiganului sunt asemănate de către Carmen Mușat cu tablourile artistului belgian René Magritte, un reprezentant de seamă al suprarealismului în pictură, „ce înfățișează o fereastră deschisă spre un peisaj, în care elementul central îl constituie un șevalet, cu un tablou în care apare un peisaj”[33]. Apariția fascinantă a țiganilor din final poate fi percepută „ca o intruziune într-o realitate specială, exotică la maximum, care îi absoarbe dizolvându-le oarecum straneitatea în povestirea ce îi include și pe ei”[34] sau, mai bine zis, în autoportretul-jurnal al scriitorului.

Antimetafizica, cea mai scurtă dintre proze, „poate cea mai metatextuală dintre povestirile incluse în volum”[35], cuprinde trista poveste a invalidului Al, (bătrânul de viță nobilă, „de un pitoresc aparte, nu doar prin cultură și rafinament, ci și prin tabieturile ciudate”[36]) surprins la taclale cu unul dintre prietenii săi. Musafirul își amintește de tinerețea lor comună, de întâlnirile în casa lui Al, rare momente în care bătrânul primea în camera sa de lucru doar câțiva prieteni, fără neveste. Pe atunci, casa bătrânească, cu „ușa grea de la intrare” și „mirosul muzeistic”, avea pereții plini de cărți valoroase și rare și adăpostea o impresionantă colecție de lucruri scumpe (tablouri, mobilă, poze, icoane pe sticlă), o moștenire de familie păstrată generații la rând. Interiorul încăperii era acum sărăcăcios, pereții erau văruiți în alb, lucrurile vechi și cărțile excepționale ale cărturarului dispăruseră, iar „goliciunea stranie a vechiului conac, văduvit de ceea ce-i dădea frumusețea retro, e înspăimântătoare”[37]. La inițiativa fiicei sale (plecată *dincolo*, cu situație bună) care nu avea nevoie de vechiturile tatălui, decide să-și doneze sau să pună la vânzare bunurile sale, „simboluri ale valorilor în care a crezut”[38], inclusiv casa, o construcție care costa prea mult pentru a atrage cumpărătorii. În linii mari, *Antimetafizica* „este povestea dispariției unei biblioteci fabuloase”[39] pe care Al, „proprietarul ei, un bătrân aflat în scaun cu rotile acum”[40], ajunge să o înstrăineze, după ce o păstrase cu atâta grijă.

Avem din nou un personaj care trăiește sub semnul acesta al *sindromului izolării*, un bătrân singuratic, cu fața „slabă de sfinx palid” care „nu se plângea de nimic” și care reprezenta o sursă de inspirație pentru romanele musafirului său, scriitorul.

Pe marginea ceaiului de mentă, Al și „interlocutorul lui de ocazie intră în joc și fac, împreună, efortul de a-și păzi singurătatea, prin meandrele discuției lor”[41]. Ei ajung să vorbească despre moarte, despre sinucidere și despre nebunia personajelor din literatura universală. Al prezenta o adevărată plăcere pentru temele acestea de conversație, fiind pasionat de ceremonialul morții și de materialele folosite (etape, călăi). Cotele maxime ale acestei proze de dimensiuni mici sunt atinse în final, când, la sfârșitul întâlnirii lor, Al îi oferă amicului său o broșură, un manual de utilizare a unui aparat folosit în penitenciare pentru execuția condamnaților prin gazare, mașinărie ce reduce la tăcere figura călăului sau a torționarului. Așadar, am putea defini pe scurt că *Antimetafizica* este o „expunere a unei cărți tehnice, a unui manual care explică amănunțit preparativele pentru o execuție”[42].

[33] *Ibidem*, p. 14
[34] Ion Papuc, *Op. cit.*, p. 17
[35] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14
[36] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 69
[37] Cristina Timar, *Op. cit.*, p. 20
[38] *Ibidem*, p. 20
[39] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14
[40] *Ibidem*, p. 14
[41] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 3
[42] Oana Pughineanu, *Op. cit.*, p. 15

Finalul volumului este rezervat celei mai ample dintre proze care reprezintă „liantul celor două epoci”[43]. *Linii și cercuri* este o scriere „de dimensiunile unui microroman”[44] în care „omogenitatea convenției narative din primele trei piese e, cel puțin aparent, abandonată”[45].

Povestea ne plimbă pentru început „de la Fontana di Trevi spre Piazza Venezia” la restaurantul Irinei („patroană a unui local din Roma și care a fost cândva arhitect în România”[46]) unde nu vom sta prea mult, deoarece „cadrul începe încet să miște, să își asume o identitate proprie, să se redimensioneze”[47]. Așadar, ne vom muta în spațiul unui atelier, în punctul zero al dimineții, la servirea cafelei în chicinetă. Dacă în primele povestiri cele trei personaje singure primesc câte o vizită, în cazul de față, în mare parte, *Linii și cercuri* se concentrează pe „misterioasa viață de prizonieră a tinerei fiice de securist”[48] și pe conviețuirea micului colectiv de arhitecți (în incinta atelierului cu geamuri mari).

Relația dintre Cornelius Sprințeroiu și Irina Ialomițeanu este radiografiată cu ajutorul unei lupe prin care Radu Mareș „investighează stările sufletești prin individualizarea lor”[49], reușind să rămână pe tot parcursul prozei atent la întreg. Cei doi foști colegi de facultate nu formau imaginea unui cuplu clasic, ci săreau în ochi prin relația neobișnuită pe care o aveau. El, „un tip atletic, blond-pai cu ochi albaștri, „de faianță” și cu alură de june prim după care întorc femeile capul pe stradă”, era arhitectul care se ținea după fusta Irinei, „fată numai ochi și numai picioare, amănunte exclus să nu fie contorizate de bărbați”, care „își exersa cu el feminitatea, mămoșenia”.

Feminitatea lui Cornelius Sprințeroiu (*Doru* pentru Irina și *Nelu* pentru familie) iese la iveală din primele pagini, când tipul bărbos, îmbrăcat în negru își schimbă înfățișarea și apare ras, cu părul blond, prins în coadă cu fundiță roșie, purtând inele și brățări. Periodic, liniștea atelierului este întreruptă de momentele în care Irina îi povestește lui Doru despre bărbații care-i plac și de revenirile lui Oncică, personaj episodic, fost coleg de facultate. El reapare din când în când, din dorința de a-și revedea prietenii, însă nu știm care erau cu adevărat intențiile lui, deoarece în timpul facultății i-a curtat pe amândoi, atât pe Irina, cât și pe Cornelius. Personaj aflat la limită, Iulian Oncică le cere părerea celor doi cu privire la dorința lui de a se spânzura.

Din exterior, conviețuirea Doru-Irina părea o căsnicie atipică. Cei doi ocupau același apartament (spațiu salvator, pe care fata îl primise cadou din partea părinților la absolvirea facultății, „cușca perfectă, confortabilă ca un pansament steril, pe care Irina și-o dorea”), doar el și ea mimând traiul unui cuplu normal. El avea rolul unui bucătar care pregătește masa, adună resturile, face ordine și recreează confortul, lucrând cu migală și adoptând mereu stilul unei femei: „își prinsese și pletele deci, neavând bonetă la îndemână, cu câteva clame cu strasuri ale Irinei. […] un pic de ruj și un semiton, un cearcăn mov și o umbră de mascara la gene”, pe când ea citea romane și îi gusta mâncărurile, oferindu-i laude false care-l mulțumeau. Nu doar stilul său dezvăluie înclinațiile tânărului arhitect, ci și gesturile sale, specifice femeilor; punea totul la loc fără a lăsa vreo urmă, astfel încât „crima, uciderea pruncilor din același obsedant Turn al Londrei să nu mai poată fi reconstituită vreodată”.

Analepsa rămâne un procedeu preferat al lui Radu Mareș, procedeu pe care îl întâlnim în multe dintre scrierile sale. Astfel, ni se prezintă un eveniment din trecutul celor doi, prima lor întâlnire din vremea frecventării grădiniței germane, începutul destinului, pe când ea era cu „părul strâns în două codițe cu funde enorme, cu ochi mari, negri”, o fetiță inteligentă care, îmbrăcată impecabil, fuge spre Doru, blondul cu „cap de fetiță rozalie cu ochi albaștri”,

[43] Cristina Timar, *Op. cit.*, p. 20
[44] *Ibidem,* p. 19
[45] *Ibidem,* p. 19
[46] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 70
[47] *Ibidem*, p. 69
[48] Ion Papuc, *Op. cit*., p. 17
[49] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 2

plângăciosul care atrăgea atenția celor din jur. Irina este cea care provoacă începutul relației lor, dar și cea care-l va domina de aici încolo. Jocurile celor doi copii, în care Cornelius își punea fundițe în păr și îmbrăca hainele fetei, deconspiră homosexualitatea puerilă a băiatului pe care o păstrează și la maturitate. În impresionanta casă Sprințeroiu, are loc singura lor apropiere intimă, căci mai departe, în următorii ani, ,,relația lor a urmat cu strictețe eboșa în tuș – alb și negru – a episodului din colțul obscur de lângă bufet".

În timpul liceului, fetei i se confirmă pentru prima dată că lui Doru îi plac băieții. Pe parcursul prozei înregistrăm escapadele tânărului Sprințeroiu care joacă rolul unui personaj slab, ușor de atacat, din cauza preferințelor sale sexuale. Primul episod *el-el* cuprinde scurte îmbrățișări băiețești, atingeri ale degetelor, gesturi pe care Irina le observase și care îi provocau gelozia. Cea de-a doua ieșire a personajului se produce cu unul dintre angajații școlii, un bărbat altetic, care poza nud. Aventurile sale continuă cu experiența pe care o trăise la mare, împreună cu balerinul frumos, apoi cu un domn însurat și, în cele din urmă, după admiterea la facultate, cu regizorul.

Irina, personaj cu un sigur prieten, se străduia să ducă o viață singulară exemplară și nu mai era preocupată de întâlnirile lui Doru cu bărbații și de fiecare dată, la întoarcere, se afișau din nou împreună. Se lăsau percepuți prin plimbările lor de ,,pseudo-îndrăgostiți" ca o tânără pereche reușită în care, în interior, niciunul nu cotiza erotic. Tânărul arhitect era interesat de aspectele care țineau de viața intimă a fetei care-i vorbea despre aventurile sale amoroase. Cea mai semnificativă dintre toate rămâne cu profesorul Chiliman, cel care ,,o privește pieziș cu o strălucire pofticioasă". Meditațiile pentru admiterea la arhitectură încep cu atingeri furișate și se consumă definitiv, după reușită, în casa profesorului proaspăt divorțat.

Cea de pe urmă întâlnire a fetei are loc în scara blocului. Ea, tânără și naivă, se îndrăgostește de vecinul pe care ajunge să-l pândească ore în șir. Volumul de față se termină cu imaginea bărbatului decapitat pe care îl recunoaște după obrazul bărbierit și țeasta rasă, ca o reconfirmare a morții iubirii. Finalul acestei părți aduce schimbări și în ceea ce-l privește pe Cornelius Sprințeroiu, prezentat acum ca un personaj diferit de cel pe care l-am întânit pe parcursul prozei. Așadar, ,,pentru prima oară rolurile se inversează, căci nu mai este Irina cea care ,,face jocurile", ci Doru, într-o manieră fermă, de care nu putea fi bănuit până atunci"[50].

Verbele la modul conjunctiv (,,să te lași înghițită", ,,să-ți ridici fularul", ,,să-ți afunzi mâinile") prevestesc o scriere în care nimic nu se duce până în final. După toate încercările amoroase pe care le traversează, personajele rămân singure, iar *Linii și cercuri* nu este altceva decât o grupare de eșuări pe plan sentimental.

Cele patru narațiuni pe care le include *Sindromul Robinson,* (volum despre fuga de lume, izolare, singurătate și intimitate) au în comun personajele (Eleni, musafirul - *O bătaie în ușă*; scriitorul din pădure - *Sindromul Robinson*; bătrânul Al - *Antimetafizica;* Doru și Irina - *Linii și cercuri*) care se aseamănă izbitor prin dorința de a-și câștiga propriul lor colț de singurătate, ,,căci, într-un fel sau altul, toți sunt locuitori ai unei insule, pe care se retrag în căutarea propriei identități"[51]. Protagoniștii lui Radu Mareș își autoimpun naufragierea, claustrându-se într-o cetate protectivă (insula mediteraneană, inima pădurii, propria casă, apartamentul) care reprezintă pentru ei scutul necesar ,,în fața unui mediu politic și economic tot mai invaziv și nepăsător cu individualitățile"[52]. Despre atitudinea antisistem și despre personajele care caută să evadeze prin izolare în singurătate, prozatorul a scris și în romanul *Caii sălbatici*. Cristina Timar observă legătura dintre cele două cărți și afirmă că acestea ,,întrețin un dialog fertil peste timp asupra posibilităților libertății interioare în cadre sociale tot mai procustiene: în totalitarism, respectiv în democrație"[53]. Aluziile la ultimele zile ale

[50] Carmen Mușat, *Op. cit.,* p. 14
[51] *Ibidem*, p. 14
[52] Cristina Timar, *Op. cit.,* p. 21
[53] *Ibidem*, p. 21

comunismului se întâlesc mai întâi în prima proză, când bărbatul cazat la pensiunea Eleni descoperă cărticica roșie a lui Mao, apoi în *Antimetafizica* unde, în anii `70, în casa impresionantă a bătrânului Al, „se simțea în ambianță un parfum de irealitate necomunistă", ca mai apoi, în *Linii și cercuri*, evenimentele să se petreacă în zilele premergătoare Revoluției din 1989.

Analogia apare și în cazul construcției personajelor feminine care au un caracter puternic și au rolul de a seduce, devenind adevărate bacante (Eleni-copila, țigăncușa și Irina). Circularitatea volumului este dată de prozele marginale *(O bătaie în ușă* și *Linii și cercuri*), în finalul cărora textul capătă nuanțe fantastice. Prin aceste nuvele în care analiza se amestecă cu paginile de jurnal, cu amintirile și cu mici detalii din viața cotidiană, Radu Mareș reușește să adune într-un singur corp patru scrieri în care singurătatea rămâne motivul central, zămislind un „volum excepțional care sondează natura excepțională a adevăratei libertăți"[54]. Trebuie să remarcăm „pofta lui de a povesti folosind resurse păstrate în memoria lui afectivă"[55]. Narațiunea se bifurcă, timpurile verbale se amestecă, iar „spațiul textului este infuzat de o continuă interferență de elemente disparate, reale și imaginare, aparținând deopotrivă arhivei memoriei personale și ficțiunii"[56].

Cu toate acestea, Radu Mareș, „creatorul care nu se risipește într-o puzderie de forme literare"[57], se dovedește a fi, în opinia lui Titu Popescu, „remarcabil atât în scrierea de roman, cât și în compunerea de proze scurte, cam în felul lui Liviu Rebreanu"[58], reușind să conceapă o scriitură impecabilă în care, din nefericire de această dată, „gustul pavlovian pentru deznodământ al cititorului nu este satisfăcut"[59].

BIBLIOGRAPHY

Bibliografia operei

Mareș, Radu, *Sindromul Robinson*, Editura Polirom, Iași, 2014

Bibliografia critică

Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. II, traducere din limba germană de Dana Petrache, Editura Saeculum I. O., București, 2002, p. 343

Dinițoiu, Adina, *Scrisul ca singurătate, scrisul ca ceremonial*, în „Observator cultural", nr. 509-510 (767-768), 9-22 aprilie 2015, p. 10

Moldovan, Andrei, *Imposibila singurătate a lui Radu Mareș*, în „Steaua", Cluj-Napoca, anul LXV, nr. 5-6 (787-788), mai-iunie 2014, pp. 69-70

Mușat, Carmen, *Un prozator de factură cortazariană*, în „Observator cultural", anul XIV, serie nouă, nr. 508 (766), 2-8 aprilie 2015, p. 14

Papuc, Ion, *Radu Mareș și prevalența ficțiunii*, în „Acolada", Satu Mare, anul X, nr. 4 (101), aprilie 2016, p. 17

Popescu, Titu, *Ieșirea din solipsism*, în „Jurnalul literar", București, anul XXV, serie nouă, nr. 21-24, noiembrie - decembrie 2014, pp. 2-3

Pughineanu, Oana, *Complotul unei povești*, în „Observator cultural", anul XIV, serie nouă, nr. 473 (731), 17-23 iulie 2014, p. 15

Timar, Cristina, *Mereu în căutarea libertății*, în „Vatra", Târgu Mureș, anul 44, nr. 8/9, august-septembrie 2014, pp. 19-21

[54] *Ibidem*, p. 21
[55] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 2
[56] Carmen Mușat, *Op. cit.*, p. 14
[57] Andrei Moldovan, *Op. cit.*, p. 69
[58] Titu Popescu, *Op. cit.*, p. 3
[59] Oana Pughineanu, *Op. cit.*, p. 15

LAST YEAR IN CALABRIA OR THE RETURN OF THE WRITER

Raluca – Nicoleta Uilean (Isciuc)
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Last year in Calabria, this diary-like novel represents a mature piece of writing, which is part of the series of novels that Radu Mareș has been publishing since 2002, after the sixteen-year hiatus that has passed since the publication of the volume On their own.

Keywords: literature, prose, narration, novel, diary

Volumul de față, „creație de căpătâi a lui Radu Mareș"[1] care „se citește cu plăcere"[2], ne sugerează încă din titlu, fixând timpul și spațiul, că ar fi vorba despre o suită de amintiri petrecute pe tărâmul *Calabriei*, o proză mafiotă (așa cum ne induce în eroare, paragraful de pe coperta a IV-a). Scrierea debutează cu un capitol introductiv în care ne este prezentat drumul parcurs până în sudul Italiei. Acest prolog este urmat de șaizeci și opt de părți (scurte, alerte, ritmate), volumul fiind „alcătuit ca un roman, din fragmente-capitole numerotate[3]". Prozatorul ne explică totul încă de la început, când, în toiul nopții, pornim spre gara clujeană. Spațiul gării este unul populat de oameni adormiți în sălile de așteptare, bagaje și țigani gălăgioși.

Textul este „bine închegat și coerent"[4], descrierile creează uneori impresia de balast, de prea mult detaliu, însă „relatarea e sprintenă, cursivă, evită podoabele stilistice, deși nu lasă nicio clipă impresia uscăciunii"[5], iar plăcerea textului este dată, în opinia lui Miron Beteg, de faptul că în literatura noastră sunt „puține cărți atât de triste cum e romanul-jurnal al prozatorului Radu Mareș"[6] în care scriitorul „trăiește această întâie ieșire în Europa Occidentală, ca și cum ar fi înzestrat cu o mie de ochi"[7].

Vom regăsi pe tot parcursul prozei pagini „rezervate narațiunii, creării de personaje și mici povești colaterale, după cum există și paragrafe în care descrierea, fie ea chiar una dinamică, tronează absolutul"[8], particularități ce oferă un aspect metis textului. O altă caracteristică este povestirea la persoana I singular ce atribuie textului „statutul de relatare, de dare de seamă, extrem de simplă la nivel stilistic"[9].

În ciuda relatării la persoana I, prozatorul reușește să se detașeze de text și să renunțe la calitatea sa de personaj principal, atitudine extravagantă pentru un caiet cu însemnări, ceea ce denotă calitatea prozei, capacitatea de cumpătare a scriitorului și reușita de a plămădi „o

[1] Vlad Sorianu, *Capcana istoriei*, în „Ateneu", Anul 40 (serie nouă), nr. 8 (407), august 2003, p. 5
[2] Ștefan Borbély, *Un clujean în Calabria*, în „Apostrof", Cluj-Napoca, anul XII bis, nr. 12 (151), 2002, p. 10
[3] Raluca Dună, *Radu Mareș, Anul trecut în Calabria*, în „Luceafărul", nr. 40 (578), miercuri, 13 noiembrie 2002, p. 6
[4] Liana Cozea, *Reconcilierea cu sine însuși*, în „Vatra", Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 89
[5] Vlad Sorianu, *Op.cit.*, p. 5
[6] Miron Beteg, *Cronica demimondenă. O singurătate anunțată*, în „Gazeta de Oradea", ianuarie 2003, p. 10
[7] Doina Cernica, *Cu o mie de ochi*, în „Bucovina literară", nr. 3-4 (145-146), martie-aprilie 2003, p. 27
[8] Victor Cubleșan, *Amintiri și ficțiune în stil italian*, în „Steaua", Cluj-Napoca, anul LIII, nr. 10 (650), octombrie 2002, p. 40
[9] *Ibidem*, p. 40

carte care s-a oprit undeva la mijlocul drumului dintre jurnal și roman”[10] sau ,,un cuminte jurnal de călătorie”[11] pe care ni-l pune în față la mai bine de zece ani.

Spre deosebire de prozele sale anterioare, în care elementele de ordin topografic lipseau, aici, ni se oferă totul de-a gata. Știm încă din primele pagini unde ne aflăm și încotro mergem, aspecte ce oferă veridicitate textului. Călătoria spre Occident începe odată cu urcarea în acceleratul Cluj-Budapesta, unde este însoțit de familia lui Tibi. Drumul este unul sinuos, frigul îi pătrunde prin haine, visele îl fac să tresară din starea de amorțeală, iar singura plăcere rămâne fumatul.

Odată ce au trecut de vama ungurilor, clujeanul își amintește de încercările sale eșuate de a obține pașaportul, tânjind după excursii în Germania sau Italia. Evadase pe atunci doar câteva zile, în URSS sau Cernăuți, neavând șansa de a se inspira din afară, ci rezumându-se doar la balconul lui, de la etajul al III-lea.

Problema ieșirii sale din țară era una mai veche. El nu beneficiase de șansa de a călători peste granițe și de a se întoarce cu impresii de călătorie, așa cum s-a întâmplat cu colegii săi de breaslă (pe care îi invidia oarecum și pe seama cărora punea necazurile sale cu pașaportul). Lui Tibi i-a povestit pe drum despre amintirile din anii revoluției, despre Bucovina lui dragă cu snopii de cânepă și despre plăcerea cu care, după `90, cu o sete uriașă, se dedicase pentru un timp gazetăriei, marelui său vis ce provoacă ură în rândul prietenilor. Dacă peisajul de toamnă nu l-a încântat până acum, mirarea îi este provocată de plimbarea pe străzile civilizate și îngrijite ale Budapestei care-l duc cu gândul la sărăcia lăsată acasă.

Călătorește cu Tibi (pe jumătate ungur) în trenul care poartă povești despre droguri, despre bordelurile unguresti și despre românul (necunoscător de limbă) care mereu încearcă să vândă ceva și să aducă acasă Coca Cola sau reviste deochiate. Sleit de puteri, personajul adoarme, visând marea; acesta, ,,convulsivul an 1990”[12], fiind singurul an, din ultimii zece, în care nu reușise să ajungă la Vama Veche.

În trenul care-i ducea spre Roma Termini, totul era mulțumitor, vagonul (doar al lor, de data aceasta) era încălzit și curat, puteau să se întindă în voie. În căldura care-l moleșea, călătorul admiră câmpia pustie și orașele de pe malul Balatonului. Iugoslavia cu ,,lanurile frumoase de porumb necules, sate foarte cochete și vegetația de un verde proaspăt și încă văratic” ne confirmă faptul că Occidentul avea să-i placă. În cele trei luni pe care urma să le petreacă peste hotare, nu-și dorea să ajungă la Roma sau Firenze, ci își dorea să ajungă „în „vârful” cizmei […] în adâncul ei, în Italia profundă”[13], unde să aibă parte de odihnă și liniște printre oameni necunoscuți care vorbeau o limbă neștiută. Lunile acestea, petrecute în acalmie, aveau să-i provoace dorul de Cluj.

Prima dimineață în Calabria (provincie ,,a-tipică, ex-centrică, singuratică, plină de viață, odihnitoare și neliniștitoare”[14], formată din elemente contradictorii) îi oferă liniștea deplină după care tânjise de mult timp și, totodată, reîntoarcerea la natură, la elementele primordiale (apă, dealuri) și la viața simplă, prin diminuarea muncii intelectuale. În zorii zilei, pe când totul se afla într-o stare de somn, el privea de pe terasă marea, ,,un luciu ca de oglindă, gri-albăstrui”. Și acasă, la Cluj, ora șase îl prindea treaz, sorbind din cafea și fumând prima țigară la masa de lucru, tabieturi premergătoare care îi propagă pofta de scris și pe care le păstrează cu sfințenie și în cele trei luni petrecute pe tărâmul Italiei.

Putem identifica două timpuri care străbat proza de la un capăt la celălalt. Este vorba despre timpul prezentului liber, distorsionat treptat de cel al trecutului comunist. Spațiul

[10] Sanda Tivadar, *A fi străin în străinătate*, în „Familia”, Oradea, seria a V-a, anul 38 (138), nr. 10 (444), octombrie 2002, p. 12
[11] Raluca Dună, *Op. cit.,* p. 6
[12] Sanda Cordoș, *Angoasele unui străin fericit*, în „Vatra”, Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 88
[13] Vlad Sorianu, *Op. cit.,* p. 5
[14] Raluca Dună, *Op.cit.,* p. 6

memoriei este resuscitat de plaja pustie a Mării Ionice care-i amintește de anul precedent, când, dorind să scape de coșmarul jurnalistic al zilelor naționale, alege să fugă la mare. Toate aceste dese reveniri nu fac altceva decât să redea frăgezimea durerii, ,,detașarea, uitarea sunt posibile doar ,,pe durate mici”"[15]. Descrierea Mării Negre (cu ,,vegetație subacvatică luxuriantă și boarea sălbatică, sărată”) și a traiului minimalist al gazetarului se realizează într-un mod atât de realist încât aproape simți briza răcoroasă a apei. Reproducerea evenimentelor din anul revoluției adună împreună episodul renovării apartamentului (descris cu lux de amănunte) și abandonarea cărții la care lucra (din pricina agitației de la redacție, deoarece se apropia congresul). Disperarea nu l-a cuprins însă atât de ușor, deoarece știa că ,,nu era vorba despre o împotmolire definitivă. Căci definitivă e doar moartea”.

Din dorința unei ,,băi purificatoare pentru suflet”[16], alege să fugă în Calabria, acest ținut cu populație mixtă, cu pământul roșu, cu vegetația de un verde închis și plajele sale pustii, ce ,,oferă doar vagi ispite deambulatorii vizitatorului ocazional, în mici orașe nespectaculoase, în care doar câte un conac sau câte o biserică mai acătării sparge monotonia”[17]. Italia, acest ,,spațiu radical diferit de cel de acasă”[18], îi creează mediul prielnic pentru rânduiala scrisului: ,,E ca acasă: liniște, hârtia și creionul, prima țigară, prima gură de cafea”. Nu-și mai dorea nimic altceva, fericirea vacanței era dată tocmai de această libertate după care tânjise de mult timp. Personajele cu care va lua contact în cele trei luni de ședere primesc, din partea prozatorului, prezentări succinte sau vor beneficia de pagini întregi de expunere.

Acomodarea se produce fără a conștientiza. Ziarele și televizorul îl țineau la curent cu știrile politice și neliniștea care se instalaseră în întreaga lume, iar înotul și plaja țineau de câteva zile locul literaturii despre care crede că e ,,o pură vanitate și un fel de exhibiționism morbid”. Scria doar câteva pagini dimineața, dar nu putea să renunțe în totalitate la acest drog al scrisului. Fără scris, credea că ziua e ratată. Ideea scrierii acestei cărți despre Calabria, văzută prin ochii unui român, i-a venit pe plajă.

Întreaga perioadă de repaus petrecută în Italia se derulează ,,cu un gând permanent întors spre acasă”[19]. Așadar, procedeul de aducere-aminte se continuă pe tot parcursul volumului, iar autorul implică deseori diferențierea dintre ei și noi. Astfel, pescarii care descărcau captura în zorii zilei îi readuc în minte vacanța de acum cincisprezece ani, petrecută la Portița, cultivând la nesfârșit metoda comparației (România-Italia, români-calabrezi, Marea Ionică-Marea Neagră).

Anul trecut în Calabria este și un soi de manual sau ghid turistic, ,,un fel de monografie a Calabriei”[20]. Acest aspect este reliefat de prezentările detaliilor pitorești, a bucătăriei italienești, prin observarea atentă a calabrezilor, a vieții țărănești, dar în special a femeilor, aceste ființe ale sudului care l-au atras cu ,,o frumusețe condimentată discret” și care îmbracă haine mai elegante decât cele ale româncelor. Trăsătura cea mai însemnată a locuitorilor Calabriei era pacifismul. Nimeni nu scanda, nu-și ieșea din fire, nu se certa, nu protesta (chiar și la sunetul asurzitor al unei motociclete turate la maxim). Aici, lumea avea răbdare.

Garsoniera pe care o ocupa temporar făcea parte din imobilul deținut de signora Pintimali, ,,bătrânica scundă, în rochie elegantă de culoare închisă, fardată discret, cu părul vopsit și ținuta extrem de îngrijită”, care nu-l deranja, oferind chiriașului exact ceea ce își dorea, și anume, vacanța pe o insulă pustie, fapt ce-l transformă într-un străin fericit. Spațiul creației era reprezentat de terasă și de garsoniera cu storurile ridicate unde putea să se dezlănțuie în voie. Despre faptul că iubea lumina m-am convins și atunci când am intrat în camera de lucru

[15] Doina Cernica, *Op. cit.*, p. 27
[16] Dorin Petrișor, *Calabria, Calabria*, în ,,Gazeta de Cluj”, anul I, nr. 30, 28. 11-04. 12. 2002, p. 17
[17] Ștefan Borbély, *Op. cit.*, p. 9
[18] Dorin Petrișor, *Op. cit.*, p. 17
[19] Doina Cernica, *Români în Calabria*, în ,,Crai nou”, sâmbătă, 26 iulie 2003, p. 5
[20] Onoriu Colăcel, *Anul trecut în Calabria*, în ,,Contemporanul”, nr. 3, martie 2003, p. 7

a prozatorului, unde, mai întâi de toate, m-a izbit lumina orbitoare ce pătrundea prin ferestrele mari.

Misterul celeilalte persoane din sintagma *noi* este deconspirat de mai multe ori: „Marius a trecut pe la *noi*" (p. 58), „garsoniera sa, simetrică cu a *noastră*" (p. 41), „cu ușa imediat lângă *noi*" (p. 41), „sună la ușa *noastră*" (p. 41). Lasă de înțeles că mai era cu cineva, deși pe drum călătorise singur. Prin intermediul romănului, îi cunoaștem și pe ceilalți locatari ai imobilului. O relație aparte se leagă între el și Nicoló Pellegriti (ginerele proprietarei), profesor, filolog, vorbitor de franceză, personaj bine informat, interesat despre comunism și evenimentele din decembrie `89.

Pe lângă prezentările de cadru sau personaje, prozatorul consemnează și evenimentele care au loc în acest ținut (în care „Lupara, o pușcă cu țeava retezată, face legea și ierarhia"[21]): arestări, furturi, omoruri, trafic de droguri, bărbați care-și agresează nevestele, aspecte care, pe noi, românii, spune el, nu ne-au interesat, ci noi ne-am preocupat mai de grabă de grija zilei de mâine. Radu Mareș adună într-un singur corp însemnările unei călătorii făcute în sudul Italiei și aspecte ale vieții calabrezilor, cu bune și rele, diferită de cea prezentată în ghidurile de călătorie. Toate acestea strânse într-o singură lucrare formează un volum de proză contemporană, prin introducerea cotidianului în literatură.

Scrisul, îndeletnicirea cu care își ocupa o bună parte a zilei, face aici pereche cu drumețiile și înotul, alte pasiuni ale prozatorului, la care nu renunță, deși e sfârșit de noiembrie, iar zilele frumoase sunt amestecate cu cele ale toamnei târzii. Într-un asemenea loc, și-ar dori să scrie, să citească, să pescuiască, să înoate, nu să moară, ci să trăiască. Fericirea pentru el se rezuma la lucrurile simple după care râvnise de mult timp (liniștea, singurătatea, vecinătatea mării).

Într-una dintre călătoriile de grup, ajunge la Roma (vizită confirmată de Ileana Turcaș), unde preferă să se plimbe de unul singur (căci cartea aceasta „a fost scrisă, cu siguranță, de un mare singuratic"[22]) pe străzile înguste cu vegetație din abundență, printre clădirile multe și oamenii care-l priveau curioși. Haosul acesta arhitectural (specific orașelor calabreze) în care „totul pare tare, la apogeu, culorile florilor, căldura"[23], cu piatră și plante care cresc oriunde, l-a mai întâlnit și în Catanzaro. Explorarea Romei i-a sfârșit la lăsatul serii, când intră la slujba din piața Domului, moment în care afirmă că este ortodox, dar nu frecventa Biserica decât ca turist. În biserică (spre exemplu, în Locri), se comportă ca un străin, așezându-se în ultima bancă. Era interesat și de alte locuri sfinte sau de icoane făcătoare de minuni și îl pomenește adesea pe Dumnezeu („Nu trece o zi de la bunul Dumnezeu cu pace și fără vărsare de sânge în această Italie").

Este impresionat de viața rurală, de satele sărăcăcioase, unde frumusețea caselor îi pare „similară cu cea a unei femei frumoase în zdrențe, de care niciun bărbat serios nu se lasă păcălit", iar mirosul de fum al vreascurilor arse îi amintește de Bucovina lui, pe care o poartă „nu numai în Clujul vieții sale de-acum de multă vreme, ci și în strania Calabrie"[24].

Nicoló rămâne unul dintre apropiații săi pe parcursul ședерii în Italia. Vor petrece amândoi ore în șir, vorbind despre literatură, despre criza italiană și bând votcă. Profesorul îi procură informații despre greva elevilor și despre starea actuală a școlii care îl ajută pe străin să înțeleagă problemele țării și ale provinciei. Din cauza numărului mare de nașteri, școlile nu mai fac față și se confruntă cu criza spațiului și a dotărilor. Astfel, apare abandonul școlar sau consumul de droguri, fapte îngrijorătoare pentru părinți și pedagogi.

Unul dintre fragmentele cărții aduce în vizor relația sa cu signor Cutrupi, o cunoștință mai veche la care mai fusese invitat și în trecut, dar n-a reușit să ajungă. Signor Cutrupi ajunge

[21] Nicoleta Sălcudeanu, *Et in Calabria ego*, în „Vatra", Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 90
[22] Miron Beteg, *Op. cit.*, p. 10
[23] Doina Cernica, *Cu o mie de ochi*, în „Bucovina literară", nr. 3-4 (145-146), martie-aprilie 2003, p. 27
[24] Doina Cernica, *Români în Calabria*, în „Crai nou", sâmbătă, 26 iulie 2003, p. 5

în `81 să-i facă o vizită clujeanului. Prin masa precară pe care românul o pregătește (și prin colindarea cofetăriilor clujene, în speranța că vor găsi o înghețată) se încearcă prezentarea traiului greu din vremea comunismului. Italianul era un intelectual ,,foarte elegant, disonând în peisajul românesc sărăcăcios al epocii, vorbind fluent franceza și având preocupări artistice". Salvarea mesei de atunci vine în iarna lui `85, când, ajuns din nou în România, musafirul este omenit cu cărnuri de la porcul proaspăt tăiat în Bucovina, cu vin și tort, produse care dau impresia calabrezului că românii n-o duc atât de rău sub regimul lui Ceaușescu.

În Italia, Gianni îi oferă românului o masă cu bunătăți și invitați, dar și o înghețată ca semn al memoriei. Prin cuvintele italianului ,,*mio amico* Radu", se confirmă faptul că amintirile de călătorie aparțin scriitorului (ajuns personaj) Radu Mareș. Signor Cutrupi, ospitalier din fire, este primul care îi recomandă românului să rămână la el, în Italia, oferindu-i ,,o cameră la dispoziție, mașină de scris, hârtie, cafea, țigări, plajă și mare la câteva sute de metri, computer". Îi propune chiar să scrie o carte.

Un alt episod semnificativ este cel în care se povestește despre Ana, viitoarea balerină, îndrăgostită de I., profesoara ei de dans. Uneori Radu și I. ieșeau la plimbare, ceea ce ne face să credem că această femeie ar putea locui împreună cu el în garsoniera închiriată, fapt confirmat de momentul în care eleva își strigă profesoara, iar Radu iese pe balcon și îi spune copilei că I. este ocupată. În cazul lui Mareș, ,,e aproape perfectă capacitatea de-a construi personaje secundare în absența acestora"[25], cum este și cazul profesoarei I., dar și al altor personaje care nu sunt introduse în scenă și cărora nu li se atribuie niciun rol. Această I. ar putea fi asociată cu Ileana Turcaș (partenera de viață a prozatorului, balerină de profesie) care a fost stabilită pentru o bună perioadă în Italia și care a profesat la Reggio Calabria și Catanzaro.

Anul trecut în Calabria se apropie ușor de categoria metaromanelor, deoarece totalizează într-un singur organism personaje, pasaje de analiză psihologică, întâmplări, aspecte ale vieții de provincie. Cu toate acestea, în scrierea de față, ,,avem parte de puțină ,,acțiune" propriu-zisă și de multă ,,impresie" subiectivă în fața unor peisaje naturale, umane sau sociale"[26].

Beatrice story reprezintă ,,povestea zăpăcitoare a unei romance măritate cu un calabrez"[27]. Această narațiune a ,,emigrantei româno-canadience, Beatrice"[28] este subiectul mai multor capitole din volum și este updatată periodic. La început, femeia i se destăinuie lui Radu, iar el o înregistrează, lucru care o deranjează. Pe urmă, de bună voie, ea începe să-și povestească viața. Povestea signorei Beatrice (transcrisă de pe bandă) este cea mai amplă dintre toate, fiind un fel de *poveste în ramă*, depănată în cele mai mici amănunte. Mamă exemplară, cu studii în America, ea reprezintă cel mai legendar personaj al narațiunii (care resuscitează instinctele de prozator ale unui *straniero* ajuns în Italia) prin capacitatea sa de a se ridica, ori de câte ori viața îi joacă feste, asemeni unei păsări phoenix care ,,renaște, din propria cenușă, la o nouă viață"[29]. Inserarea acestui episod are rolul de a destăinui adevărata viață a femeilor și traiul lor în interiorul familiei, soția având aici rolul de sclavă cu acte, supusă bărbatului. Despre această eroină controversată, Mareș recunoaște că n-ar ști ce să scrie într-un roman, dar dacă ar găsi un producător serios, această *Vitorie Lipan a secolului XX* ar putea fi cu ușurință elementul esențial al unei saga. Latura de romancier a scriitorului iese la iveală prin obsesia pe care o dezvoltă față de ,,episoadele sau biografiile tari, excepționale, ale oamenilor care trăiesc

[25] Miron Beteg, *Op. cit.*, p. 10
[26] Sanda Tivadar, *Op. cit.*, p. 13
[27] Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 90
[28] Vlad Sorianu, *Op. cit.*, p. 5
[29] Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. II, traducere din limba germană de Dana Petrache, Editura Saeculum I. O., București, 2002, p. 335

cu intensitate maximă, în vâltoare”[30], subiecte despre care alege și reușește să scrie o carte fermecătoare.

Dimineața era partea cea mai productivă pentru scris, când, în singurătatea terasei, mulțumit de condiția sa de scriitor liber, de curând câștigată, se apleca ca un sclav asupra caietului de lucru, tabiet la care ,,se dedă matinal pentru sănătatea sa”[31], după ritualul ,,bărbierit-duș-cafea”, plăcere adusă de acasă. Urma apoi timpul dedicat mării (moft ciudat pentru calabrezi, deoarece aceștia nu înotau), când asculta valurile și înota cu patimă, profitând de plaja goală din extra-sezon. În rest, ore de singurătate, plimbări fără țintă. Se îndrăgostea tot mai mult de Italia și de limba acestui popor, așa că decide să-și prelungească viza de ședere. Plăcerea călătoriei îl îndeamnă să-și cumpere propria mașină. Aici, mersul pe jos era un act suspect, iar automobilul oferea ,,garanția și instrumentul de recuperare a identității, mijlocul întoarcerii în țară”[32]. Își dorea, din abundența ofertelor, o mașină ieftină și bună, putând să renunțe, astfel, la călătoriile în grup care nu-l încântau. Visul acesta se va împlini cu ajutorul lui signor Chiodo și cu implicarea mafiotului local Totó, acest *capo di mafia* care-l însoțește la cumpărături. Pe lângă călătoriile propriu-zise, volumul de față este, așa cum remarcă și Doina Cernica, într-unul dintre studiile sale, o carte ,,a unei călătorii interioare, scrisă cu harul romancierului”[33].

Naratorul, acest ,,scriitor-ziarist provenind dintr-o țară comunistă, săracă, disprețuită”[34], ,,dintr-o țară care avea reputația stabilă de a-și fi ucis conducătorul”[35], apelează foarte des la comparația dintre România și Italia. Apreciază grija pe care calabrezii o acordă copiilor care reprezintă pentru ei bunul suprem, spre deosebire de țara natală unde copiii cresc cu cheia la gât. Este surprins de cantitățile uriașe de marfă existente în magazine. Nu înțelege de ce Italia vorbește despre un timp al crizei, din moment ce aici există bunuri de consum în exces, iar noi românii tânjim în fața rafturilor goale, visând la blugi sau carne pe săturate. Italienii, în opoziție cu românii, respectă orele dedicate meselor. Aici, intervalul *ore pasti*, reprezintă un timp oferit propriei persoane, prin paralizarea oricărei activități. Nu-l încântau doar oamenii, ci vibra la vederea unor locuri precum Scilla care avea ,,parfumul tare al splendorii naturale, abia atinse de mâna omului”. Așa cum afirmă și unii critici, ,,Calabria lui Radu Mareș se construiește într-o permanentă paralelă cu lumea de ,,acasă””[36], iar tărâmul mediteranean al Italiei este deconspirat prin prisma unei Românii post-decembriste. Criticul Ștefan Borbély observă, într-una dintre cronicile sale, că realitatea însemnărilor de tip jurnalistic este susținută de ,,memoria personală fluctuantă, care se încăpățânează să rămână vie, chiar și-n condițiile în care autorul e obsedat să-și ofere, sieși și soției sale, un răgaz anistoric, feeric, paradisiac”[37].

Despre întoarcerea în România amintea din ce în ce mai des, căci momentul plecării era tot mai aproape. În ciuda riscurilor (,,căci un automobil, ca și o femeie, e un izvor nesecat de surprize”, iar vremea era una apocaliptică), ia decizia de a reveni în țară cu mașina, pregătind din timp toate cele necesare drumului și verificând în fiecare dimineață dacă automobilul e la locul lui. Cu această *pasăre albă*, așa cum o numește, pe care o studia ca un nebun, își desfăta sufletul prin ,,drumul, singurătatea și viteza controlată cu care se droga, curentul parfumat de aer călduț; pe scurt, un exercițiu iresponsabil dar voluptos al libertății...”.

Vremea nefavorabilă îl readuce la masa de lucru unde a adunat o mulțime de notițe (despre descoperitorii Calabriei sau despre numele de sfinți pe care le poartă multe dintre

[30] Sanda Cordoș, *Op. cit.,* p. 88
[31] Onoriu Colăcel, *Op. cit.,* p. 7
[32] Miron Beteg, *Op. cit.*, p. 10
[33] Doina Cernica, *Români în Calabria*, în ,,Crai nou”, sâmbătă, 26 iulie 2003, p. 5
[34] Raluca Dună, *Op. cit.,* p. 6
[35] Ștefan Borbély, *Op. cit.,* p. 9
[36] Victor Cubleșan, *Op. cit.*, p. 40
[37] Ștefan Borbély, *Op. cit.,* p. 9

localități), din care recuperează un soi de geneză a locului. Studiul său despre Italia merge atât de departe, încât întocmește o listă în care inventariază lucrurile existente aici, dar le observă și pe cele care lipsesc: nu există ,,baptiști, adică neoprotestanți, furnici, șoareci, guguștiuci. Sunt, în schimb, șopârle, nu însă verde smarald ca la noi ci negre, greieri și pescărușii ciudați care dispar cu desăvârșire zile în șir, nu vezi măcar unul". În Italia, refuză să afirme că este scriitor și chiar dacă era pândit mereu din clădirea de vizavi, calabrezii nu manifestau răutatea prietenilor de acasă. Pe lângă încropirea acestui roman-jurnal cu conținut compact (în care notează toate activitățile cu care-și omora timpul pe tărâmul Italiei și în chiria lui provizorie), prozatorul urmărește și articolele dedicate literaturii române. Așa descoperă în ,,Gazzetta del Sud" o recenzie despre una dintre cărțile lui Norman Manea, amintindu-și de ultima întâlnire cu acesta, în atelierul pictorului Radu Ciontea. Vizitele pe care le face la muzeul de fiare sau în atelierul lui signor Rotundo, îi provoacă setea de taifas într-unul dintre atelierele bunilor săi prieteni plasticieni.

Autorul pomenește fugitiv de *sindromul Stendhal* (acea ,,tulburare mentală, dar și cu unele efecte somatice, provocată inșilor cultivați și hipersensibili de aglomerarea capodoperelor de care iau act nemijlocit"), care-l cuprinde ușor odată cu contemplarea reproducerilor din bronz existente în casa lui Gianni.

Despre Calabria, Mareș reușește să scrie ,,o carte de proză care te provoacă, te intrigă, te sâcâie uneori"[38], o carte cu structură perfectă, cu incipit, cuprins și concluzii, în care relatările auctoriale limpezesc narațiunea. În această falsă cronică a transcrierii zilelor (în care prozatorul prezintă drumul și acomodarea sa în Italia), este readus la viață motivul călătoriei care îl aseamănă pe Radu cu Ulise, cel plecat odinioară peste mări. Un minus al acestui volum (în care se fac mereu trimiteri la comunism, mineriade, impresii de călătorie acumulate în 1990) este reprezentat de faptul că ar fi meritat o editare mai precoce, nu o apariție atât de întârziată.

În țară, colegii de la redacție nu mai știau nimic despre întârzierea lui, în timp ce Radu se pregătea să sărbătorească românește ziua de întâi decembrie, cu invitați și preparate tradiționale. Zilele dinaintea plecării spre România îl surprind la masa de lucru, notând cele din urmă fraze, despre calabrezi și ținutul cu cea mai albastră mare. Naratorul, recăpătându-și liniștea, vindecarea și libertatea interioară, este pregătit pentru a reveni acasă. Ultima parte, intitulată generic *Ultima zi în Calabria*, reprezintă un soi de concluzie și sugerează ideea de punct terminus, ,,dus cu bine la sfârșit, finalul ei comunicând reîntoarcerea, călătoria spre locul inițial"[39].

Ileana Turcaș consideră că acest volum este cel mai interesant dintre toate cărțile lui Radu Mareș, deoarece aici nu este vorba despre ficțiune, ci despre redarea autentică a prozatorului care a colindat tărâmul italian, în căutarea de subiecte și dornic de aventură. Tot ea ne confirmă faptul că, la Roma, italienii au fost impresionați de cât de bine a reușit prozatorul să-i surprindă în paginile sale.

Profesionalismul scriiturii reiese din perfecțiunea cu care Mareș, prozator afirmat în anii șaptezeci, revine după o pauză de șaisprezece ani și își menține capacitatea de a face proză în jurul oricărui subiect, banal până la urmă, despre care scrie cu dibăcia unui publicist-romancier. Stăpânește perfect tehnicile construcției, ,,o tensiune a povestirii, a plasării amănuntului semnificativ care îi aparține"[40], reușind, în cazul de față, să facă din *Anul trecut în Calabria* un volum aflat la interferența dintre roman și ,,un jurnal inițiatic despre sine ca român-în-Calabria"[41], sau, de ce nu, ,,un dublu jurnal. Cel propriu-zis, de călătorie, cu fine observații asupra ,,lumii de dincolo", dublat de cel cu adevărat important: jurnalul singurătății

[38] Vlad Sorianu, *Op. cit.*, p. 5
[39] Liana Cozea, *Op. cit.*, p. 90
[40] Doina Cernica, *Cu o mie de ochi*, în ,,Bucovina literară", nr. 3-4 (145-146), martie-aprilie 2003, p. 27
[41] Raluca Dună, *Op. cit.*, p. 6

autorului”[42], a cărui lectură ar fi fost și mai atrăgătoare, dacă tiparul era corect, împrejurare „care nu face cinste unei edituri ca Dacia”[43].

Chiar dacă clujeanul ne mărturisește că s-a exilat în Calabria, fără intenția de a mai scrie ceva o vreme, literatura pe care o zămislește în spațiul italian se apropie mai degrabă „de fragmentarismul însemnărilor zilnice decât de respirația coagulantă, semnificantă a textului epic de largă respirație”[44], însă, cu toate acestea, Mareș „produce o „proză” curată, foarte abordabilă, care arată a editorial”[45], dar a cărei singură pedeapsă este faptul că „nu a avut parte de o publicare firească, adică, după anii `90-`91”[46].

Interesantă este asemănarea pe care unii critici o identifică între scrierea de față și producțiile cinematografice. Spre exemplu, Nicolae Prelipceanu aseamănă cartea cu filmul *Anul trecut la Marienbad* (producție cu acțiune simplă, care oscilează între real și fantastic, despre care am putea să vorbim într-o singură frază), iar Dorin Petrișor își amintește, odată cu citirea volumului lui Mareș, despre filmul *America, America* în care se prezintă povestea unui tânăr armean, al cărui vis era să ajungă în America și să rămână acolo.

Anul trecut în Calabria reprezintă un ochian prin care observăm spațiul intim al Italiei în care Radu Mareș călătorește și concepe o carte ce „pendulează între autobiografie și publicistică, conținând, totodată, și amprentele, ca și nostalgiile prozatorului artist, ale romancierului”[47], conservându-și alura de scriere șovăielnică și abandonând forma literară. Dacă încadrarea nu poate fi una exactă, fără îndoială, ni se pune în față, prima scriere cu caracter personal a lui Radu Mareș, „o secvență liniștitor domestică, un popas între un trecut traumatizant și un viitor incert”[48], care, în opinia Nicoletei Sălcudeanu, „nu se potrivește nici unui fel de analiză”[49], fiind o „proză confesivă”[50] ce stârnește doar „pofta de-a o lua din loc și de a te îmbăta cu mirosuri necunoscute, de-a te impregna cu alte culori, umbre, reflexii, și cu alte spații”[51].

BIBLIOGRAPHY

Bibliografia operei

Mareș, Radu, *Anul trecut în Calabria*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Bibliografia critică

Beteg, Miron, *Cronica demimondenă. O singurătate anunțată*, în „Gazeta de Oradea”, ianuarie 2003, p. 10

Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. II, traducere din limba germană de Dana Petrache, Editura Saeculum I. O., București, 2002, p. 335

Borbély, Ștefan, *Un clujean în Calabria*, în „Apostrof”, Cluj-Napoca, anul XII bis, nr. 12 (151), 2002, p. 10

Cernica, Doina, *Cu o mie de ochi*, în „Bucovina literară”, nr. 3-4 (145-146), martie-aprilie 2003, p. 27

Cernica, Doina, *Români în Calabria*, în „Crai nou”, sâmbătă, 26 iulie 2003, p. 5

[42] Dorin Petrișor, *Op. cit.*, p. 17
[43] Onoriu Colăcel, *Op. cit.*, p. 7
[44] Ștefan Borbély, *Op. cit.*, p. 9
[45] Onoriu Colăcel, *Op. cit.*, p. 7
[46] *Ibidem*, p. 7
[47] Sanda Cordoș, *Op. cit.*, p. 88
[48] Liana Cozea, *Op. cit.*, p. 89
[49] Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 90
[50] Ion Bogdan Lefter, *2003 spre 2004, Teme, reflecții, polemici*, în „Observator cultural”, nr. 203 (13.01-19.01. 2004), p. 11
[51] Nicoleta Sălcudeanu, *Op. cit.*, p. 90

Colăcel, Onoriu, *Anul trecut în Calabria*, în „Contemporanul”, nr. 3, martie 2003, p. 7

Cordoș, Sanda, *Angoasele unui străin fericit*, în „Vatra”, Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 88

Cozea, Liana, *Reconcilierea cu sine însuși*, în „Vatra”, Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 89

Cubleșan, Victor, *Amintiri și ficțiune în stil italian*, în „Steaua”, Cluj-Napoca, anul LIII, nr. 10 (650), octombrie 2002, p. 40

Dună, Raluca, *Radu Mareș, Anul trecut în Calabria*, în „Luceafărul”, nr. 40 (578), miercuri, 13 noiembrie 2002, p. 6

Lefter, Ion Bogdan, *2003 spre 2004, Teme, reflecții, polemici*, în „Observator cultural”, nr. 203 (13.01-19.01. 2004), p. 11

Petrișor, Dorin, *Calabria, Calabria*, în „Gazeta de Cluj”, anul I, nr. 30, 28. 11-04. 12. 2002, p. 17

Sălcudeanu, Nicoleta, *Et in Calabria ego*, în „Vatra”, Târgu Mureș, anul 30, nr. 1 (382), ianuarie 2003, p. 90

Sorianu, Vlad, *Capcana istoriei*, în „Ateneu”, Anul 40 (serie nouă), nr. 8 (407), august 2003, p. 5

Tivadar, Sanda, *A fi străin în străinătate*, în „Familia”, Oradea, seria a V-a, anul 38 (138), nr. 10 (444), octombrie 2002, p. 12

RELATIONSHIPS BETWEEN CHARACTERS AND OBJECTS IN MATEI VIȘNIEC'S POETRY AND PLAYS

Roxana-Maria Sînescu
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The purpose of our research is to reveal relationships between characters and objects in Matei Vișniec's poetry and plays, considering that in his writings the association human – non-human often stands out even from the text title or from the list of characters. Our hypothesis was that in Vișniec's writings objects are often more than accessories.
For our study we have selected the following texts: Rondul de zi. Numărătoarea caselor. Plimbările de seară, Audienţa la regele Priam, Pe ţurţurii subţiri, Automatul de limonadă, Buzunarul cu pâine, Şi cu violoncelul ce facem?, Mansardă la Paris cu vedere spre moarte, Omul cu oglinda and Paparazzi sau Cronica unui răsărit de soare avortat.
We have found that, in Vișniec's writings, the main meaning of the couple character – object is the alienation of man. The author treats objects as metaphors, as tools of this estrangement, as a minimum hallmark of his fictional characters, trabsfigurations of human beings that have lost their substance.

Keywords: Vișniec, object, alienation, reification, Cioran.

1.Argument

A vorbi despre riscurile sincronizării metaliteraturii cu literatura însăși nu e nici exagerare, nici un clișeu la îndemână pentru a justifica limitele interpretării. A aborda un scriitor actual e similar cu mersul pe nisipuri mișcătoare atât pentru filologii cu autoritate în domeniu, cât și pentru cei al căror profil e încă în construcţie, căci chiar în clipa în care autorul metatextului e convins că a radiografiat complet opera vizată, scriitorul semnează un text nou sau revizitează altele deja publicate. Scotocind periodic prin *buzunarul cu pâine*, mărturisind pios "Caragiale e de vină" sau mirându-se că *vi se pare cumva nedreaptă dispariţia dumneavoastră*, Matei Vișniec face un continuu efort de descifrare a resorturilor naturii umane, a sensurilor aventurii noastre în această lume, literatura constituind, așa cum o definește el însuși într-un interviu, instrumentul care "forează întotdeauna mult mai adânc în contradicţiile umane decât toate celelalte discipline ale spiritului"(Țurlea, 2015, 30 ian.). Mai cu seamă metafora deschide drumul către tainiţele lumii. Profund și prolific, scriitorul reușește să împiedice erodarea textelor sale alternând modalităţile de organizare a discursului artistic (poezie, dramaturgie, proză scurtă, roman) sau îmbinându-le.

Poezia și teatrul lui Matei Vișniec par jumătăţile unei clepsidre ce se răsucește permanent, astfel încât după ce elemente teatrale s-au insinuat în poezie încă din primul volum, filonul poetic s-a strecurat în teatru. Scriitorul însuși atrage atenţia asupra acestui aspect (Marinescu, 2006, pp.8-9), astfel că dacă un cititor va merge, simbolic vorbind, în *oraşul cu un singur locuitor* pentru a-l căuta pe poet, va avea surpriza să-l găsească acolo și pe dramaturg, iar în spatele *negustorului de timp* îl va descoperi pe *înţeleptul la ora de ceai*. Poezia și teatrul lui Matei Vișniec sunt două vase comunicante, iar apetenţa scriitorului pentru genul dramatic se întrevedea încă din volumul *La noapte va ninge* (1980), fiind însă mai evidentă în *Oraşul cu un singur locuitor* (1982). Pulsaţii dramatice se resimt și în volumele *Înţeleptul la ora de ceai* (1984), *Poeme ulterioare* (2000) și *Vi se pare nedreaptă dispariţia dumneavoastră?* Vișniec însuși subliniază prezenţa constantă a acestor germeni teatrali: "Poezia mea avea și are un nucleu dramatic în sensul că fiecare text poetic pe care îl produc e uneori o mică parabolă, o

tensiune între două sau mai multe personaje" (2007, p.5). Învelișul narativ (de regulă) prin care se creează cadrul spaţio-temporal sau se trasează contururile mobile ale personajelor, indicându-se uneori și rolul acestora în cadrul miniscenariului, este străpuns de replici redate în stil direct sau indirect-liber, care contribuie la crearea tensiunii dramatice. De cealaltă parte, dimensiunea poetică a pieselor lui Vișniec se manifestă prin construcţia lor în cheie alegorică sau metaforică, miezul grav al existenţei umane în general sau al existenţei în lumea actuală fiind încapsulat în scenarii dramatice inedite. Subscriem astfel la observaţia lui M. Iorgulescu (2002): "Fundamental poetică, dramaturgia lui Matei Vișniec este așa fiindcă se fundamentează pe viziune".

Așa cum remarca și Mireille Patureau, opera lui Matei Vișniec "trebuie luată ca un tot" (Pleșea, 2016) căci poezia și teatrul nu interferează doar la nivel generic, ci și la nivel tematic. Regăsim așadar în ambele "încăperi" omul ca victimă a destinului aberant sau a istoriei, situaţia-limită, solitudinea, dualitatea fiinţei, alienarea, dezumanizarea, mecanicizarea fiinţei, complicitatea ei la crearea unor situaţii absurde, așteptarea angoasantă, eșecul relaţiilor interumane, statutul artistului și al artei, sacrul coborât în profan.

O temă care se cere aprofundată este, considerăm noi, raportul personaj-obiect în poezia și teatrul său. Titluri precum *Automatul cu limonadă*, *Omul-pubelă, Omul cu oglinda* sunt deja un indiciu al faptului că, în scrierile lui Vișniec, obiectele își depășesc funcţia decorativă și utilitatea imediată. Desigur, o interpretare definitivă nu este posibilă deocamdată, însă ne asumăm situarea sub iminenţa publicării unor poezii și piese noi.

2.Raportul personaje-obiecte.

2.1.Obiectele vestimentare și accesoriile – recuzita unor simulacre de normalitate.

De la Vișniec aflăm că "dintr-un poem fragil se poate ieși printr-o piruetă" (2004, p.175) dar că intrarea în universul scrierilor sale se face tot prin poezie. Astfel că din tinda acesteia ne-am luat și noi cheile, pentru a analiza sistematic, până în teatru, legătura dintre personaje și obiecte. Iar în vederea conturării semnificaţiilor, am ilustrat de fiecare dată contextul, uneori fiind necesară o discuţie pe marginea unui întreg volum.

Este și cazul *Orașului cu un singur locuitor*. Însumând trei cicluri de poezii, volumul se cere privit în ansamblu, dat fiind că reprezintă un scenariu abil închegat, itinerariul unui poet devenit victima propriului univers ficţional, din care va reuși în cele din urmă să se extragă. Arhitect al unei cetăţi neobișnuite, poetul se lasă absorbit în acest joc secund. Resimţind apăsarea monotoniei și a singurătăţii, apelează la o serie de tertipuri pentru a le contracara: își plăsmuiește parteneri de dialog insoliţi (Socrate, câinele/"kâinele" Leukodemos) închipuie o poveste de iubire, recurge la scenarii onirice, își creează felurite ritualuri zilnice cu rol de a umple timpul. Fantezia scapă însă din frâu, astfel că eul enunţător nu mai percepe elementele contingente în concreteţea lor, ci le privește detașat ca pe niște motive literare. Lumea e privită ca text, nu ca scenă animată. Iar realitatea iluzorie, compensatorie, capătă conștiinţă de sine, începe să se învârtă în jurul propriului ax și tinde să abolească realitatea propriu-zisă. Se hrănește cu sine și se comunică doar pe sine, astfel că poetul, prins ca-ntr-o bulboană, devine o simplă marionetă, alienarea fiind inevitabilă.

În această farsă în care tragicul ia forma singurătăţii feroce, dar în care parodicul anihilează sentimentalismul, obiectele vestimentare și accesoriile nu sunt decât recuzita cu care bizarul locuitor joacă normalitatea. Cu rigoare militărească, zilnic își regizează și interpretează rolul de paznic al cetăţii, întru iluzia rostului existenţei în cetate – în fapt, o capcană: "la ora opt îmi îmbrac uniforma cu dungi aurii / și-mi încep rondul prin piaţa pustie" (2004, p.30). Alteori mimează relaxarea, adoptând o eleganţă englezească și plimbându-se până în sala de așteptare a gării de care se apropie o altă iluzie (trenul cu o singură fereastră și cu o singură trecere prin univers). Spectator e însă doar timpul, care continuă să roadă în gol, neputând fi amăgit cu o succesiune de carcase: "Uneori îmi pun costumul cu dungi aurii, /jobenul înalt,

papionul de catifea, /mănușile albe, îmi iau bastonul subţire și / pipa de abanos / și mă plimb nepăsător prin faţa secundei / care mârâie, mârâie, mârâie" (2004, p.33).

2.2. Obiectele ca indici materiali ai identităţii.

Accesoriile capătă o altă valenţă în *Audienţa la regele Priam*, un poem cu structură narativ-dialogală, un miniscenariu dramatic al cărui caracter e, în opinia noastră, subversiv. Priam e furios pe *bărbatul cu pălărie* și *bărbatul cu baston*, care vin și-i comunică diverse probleme administrative (preţul ridicat al merelor, cantitatea insuficientă de vopsea). Iar dacă pe aceștia doi regele îi ameninţă cu închiderea în turn, e frapant de amabil cu eul enunţător, care-l informează că e nevoit să încheie povestea din cauza haosului din oraș, provocat de dezmăţul soldaţilor. Pe de o parte, textul poate fi citit tot ca un simulacru de comunicare, ca un joc prin care locuitorul orașului neobișnuit încearcă să-și menţină iluzia că deţine frâiele propriei fantezii. Pe de altă parte, poemul vizează tirania conducătorului, absurditatea obstinării de a continua "povestea", de a menţine utopia, ignorând faptul că lucruri importante lipsesc sau nu funcţionează. Simbolic, în poemul ales, identitatea celor două personaje care stau în faţa lui Priam este marcată doar prin indici materiali, prin elemente derizorii (pălăria, bastonul) aluzie la sistemul totalitar, al cărui scop este anihilarea unicităţii omului, atât ca fiinţă privată, cât și ca fiinţă colectivă. Cei doi bărbaţi al căror profil diferă nesemnificativ, prin accesoriile vestimentare, sunt ei înșiși trataţi ca niște rotiţe ale unui angrenaj, de care tiranul se debarasează violent la cel mai mic scârţâit. Nu în ultimul rând, reducerea identităţii la indicii materiali, dar și aceștia – minimi, imprimă poemului un aer de generalitate, sugestia că slujbașii anonimi sunt reprezentanţii unui întreg popor aflat pe o corabie care se scufundă din cauza orbirii căpitanului: "Eram în audienţă la Priam bărbatul cu pălărie / făcu un pas înainte majestate merele sunt / mult prea scumpe iar în oraș aproape că nu /se mai găsesc minţi striga Priam […] / iar bărbatul / cu baston făcu un pas înainte […]" (2004, p.70).

De altfel, substituirea patronimelor cu o formulă care presupune, pe de o parte, indicarea genului, iar pe de altă parte - asocierea unui obiect, constituie o tehnică frecventă în teatrul lui Vișniec, nu doar în primele volume, ci și în textele recente. Personajele au doar contururi de suprafaţă trasate parcă din vârful peniţei, cu aceeași economie de mijloace cu care se indică de regulă nesemnificativul. Fiinţe inconsistente, carcase umane golite până și de biografie, se disting vag unele de altele prin aceste elemente exterioare. În rest, replicile trădează aceeași incapacitate de a găsi/a da un sens existenţei, aceeași risipă a eului în derizoriu, de unde nu își mai poate extrage "seva", energia vitală. Angoasate, alienate, personajele acestea, a căror identitate e construită prin indici materiali, sunt în fond arhetipuri, reflectând o criză a omenirii.

În *Buzunarul cu pâine*, protagoniștii sunt denumiţi generic (tot) Bărbatul cu pălărie și Bărbatul cu baston, situaţia dramatică diferind însă de cea din poemul menţionat mai sus. Piesa e o alegorie pe tema pasivităţii fiinţei umane, atitudine păguboasă nu numai pentru ceilalţi, ci mai ales pentru aceasta din urmă. La debutul piesei, personajele se regăsesc în jurul unei fântâni ce pare a fi secat, dar în care ar fi captiv un câine. Urmează un întreg lanţ de supoziţii, semne de indignare, acuzaţii reciproce, explicaţii, propuneri de soluţii pentru salvarea câinelui, demontarea acestora, totul nefiind decât o tristă învârtire în gol, cu rarisime scântei de luciditate – "Poftim! Câinele moare și noi ne certăm!" (Vișniec, 2007, p.62) – și căreia dramaturgul îi dă un aer comic. Cei doi lansează tot felul de presupuneri asupra taliei, culorii, caracterului sau sentimentelor animalului, îl compătimesc, se învinuiesc unul pe altul de a-l fi aruncat acolo, se acuză reciproc de insuficienţa efortului depus pentru salvarea animalului, fiecare invocând scuze ridicole, afecţiuni cărora le exagerează gravitatea. Dincolo de încleștările replicilor, piesa e statică. Excesul de discuţii pe tema salvării câinelui împiedică însăși recuperarea acestuia, trecerea de la vorbă la faptă neproducându-se nici în deznodământ. Cercul se închide, înserarea surprinzându-i pe cei doi în același punct: în preajma fântânii, făcând planuri de salvare, hrănire și dresare a câinelui. Se produce, în schimb, trecerea personajelor la situaţia în care se regăsește

câinele, căci în timp ce Bărbatul cu pălărie și Bărbatul cu baston încearcă să aţipească, bucăţi de pâine încep să cadă, din ce în ce mai multe, desupra lor. În loc să acţioneze, în situaţia-limită, aceștia nu fac decât să prelungească așteptarea reacţiilor animalului la bucăţile de pâine aruncate în fântână. Bărbatul cu baston recunoaște că a descoperit existenţa câinelui captiv cu trei zile înainte, în timp ce Bărbatul cu pălărie neagă vehement acuzaţia că dă târcoale fântânii, cu pâinea în buzunar. Existenţa lor devine pe nesimţite ritmată de reacţiile câinelui, iar aluzia e la permanenta așteptare, din partea fiinţei umane, ca sensul existenţei să vină din exterior, ca reperul concret să-i fie oferit din altă parte, neimplicând astfel vreun efort de sondare a propriei fântâni. Bărbatul cu pălărie și Bărbatul cu baston privesc fără să vadă, constată fără a înţelege, iar sugestia ideii că individul se devalorizează prin refuzul implicării reale în fluxul existenţei sale e creată prin ridicarea accesoriilor vestimentare (pălăria și bastonul) la gradul de component al subiectului gramatical, echivalând cu numele personajelor.

Remarcăm funcţia substitutivă a obiectelor în piesa *Și cu violoncelul ce facem?* – o variaţiune pe tema așteptării prelungite ca resort al alienării. Patru personaje denumite generic – Bărbatul cu violoncelul, Bătrânul cu baston, Doamna cu voal și Bărbatul cu ziarul – se regăsesc într-o sală de așteptare, scopul venirii lor rămânând necunoscut. La debutul piesei, acordurile violoncelului se aud deja, mânuitorul arcușului părând să facă abstracţie de ceilalţi ocupanţi ai sălii, care încearcă să umple timpul cu schimburi de replici și gesturi nesemnificative. Dacă iniţial se arată relativ curioși faţă de prezenţa violoncelistului și îi apreciază muzica, invariabilitatea partiturii începe să-i agaseze. Cum încercările lor de a-l opri pe violoncelist eșuează, de la indignare reacţiile degenerează în isterie și agresivitate verbală, culminând cu alungarea din sală a bizarului muzicant. În urma lui, Doamna cu voal se plimbă cu violoncelul în mână, întrebând în mod repetat, cu o neliniște crescândă, ce e de făcut cu acesta, însă Bătrânul cu baston și Bărbatul cu ziarul se comportă ca și cum femeia nici nu ar fi fost sau nici nu ar fi în sală. Întrebarea, rămasă fără răspuns, este în cele din urmă orientată către public. Astfel că formula categorie umană – obiect, ca substitut al numelui propriu, desemnează și aici fiinţe alienate. Bărbatul cu violoncelul pare un artist închis în propriul turn, unde își trăiește plenar pasiunea pentru muzică, refuzând dialogul: “cântă preocupat, captivat, pasionat, absent” (2007, p.423). Consecvent în atingerea unui ideal, își e suficient sieși, neîntinzând și neprimind fire de legătură cu semenii săi. De cealaltă parte, Bătrânul cu baston, Femeia cu voal și Bărbatul cu Ziarul, fiinţe inconsistente, nu au ce să-și comunice în mod real. Sursa angoasei lor nu o reprezintă melodia repetitivă, ci, metaforic, incapacitatea de a-și compune propriile acorduri. Sugestiv, Doamna cu voal devine, după alungarea muzicantului, Doamna cu violoncelul, repetând ca o placă stricată: “Și cu violoncelul ce facem?”, în timp ce Bărbatul cu ziarul și Bătrânul cu baston par să capete și ei aspectul unor păpuși mecanice, piesa deschizându-se și încheindu-se cu schimburi de replici tărăgănate despre ploaia care nu se mai oprește.

Uneori asocierea subiect uman – obiect, ca înlocuitor al numelui propriu, e voit oximoronică, fie pentru a strecura o notă comică, fie pentru a face aluzie la înseși contradicţiile naturii umane, piesele lui Vișniec având un aer de generalitate. Un astfel de personaj este Orbul cu luneta/ cu telescopul, putând fi reperat atât în *Omul cu o singură aripă*, cât și în *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte*.

2.3. Obiectul ca mijloc al înstrăinării fiinţei umane de sine.

Nici semnificaţia cheii cu care personajul Emil Cioran nu descuie nicio ușă, dar cu care le încuie pe toate nu poate fi ilustrată în afara contextului. Astfel, în *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte* Vișniec literaturizează drama filosofului bolnav de Alzheimer, prelucrând elemente din biografia acestuia și strecurând aluzii la concepţiile sale, fără ca piesa să aibă aspectul unei radiografii cu scop didactic. Textul constituie, așa cum mărturisește autorul însuși, “o întâlnire subiectivă și imaginară între dramaturgul Matei Vișniec și filosoful Emil

Cioran devenit, după moartea sa, un personaj" (Dărămuș, 2005). Tulburătoare, consideră scriitorul, e penultima staţie din aventura existenţială a lui Cioran, acesta pierzându-și luciditatea al cărei orgoliu l-a avut mereu, demolând utopii și credinţe, dar pe care a mărturisit-o ca pe o sursă a suferinţei. Inconștienţa de sine reprezenta, în concepţia filosofului, singura cale de mântuire de sub tăișul acestei lucidităţi. (Cioran, 1973, p.143) Citind câteva dintre cărţile filosofului, nu putem decât să subscriem la opinia lui Vișniec. Pare că, spre finalul vieţii lui Cioran, *demiurgul cel rău* rânjește în timp ce-i deșiră tocmai conștiinţa de sine. Iar înfrângerea încasată cu propriile arme, literaturizată inedit, reflectă, în opinia dramaturgului, drama lumii contemporane înghiţite de mașinăria pe care ea însăși a creat-o: "Cioran a devenit personaj pentru că a intrat în moarte prin pierderea memoriei […] suntem cu toţii îmbarcaţi pe această planetă care a accelerat extraordinar către o pierdere a memoriei" (Dărămuș, 2005).

Scrisă în cheie metaforică, piesa e structurată în 13 scene, având aspectul unui dalaj meandric, în care prezent și trecut se suprapun în permanenţă, iar spaţiul lăuntric și cel exterior își abolesc halucinant graniţele, Cioran rătăcind pe străzile și prin clădirile Parisului, dar mai ales prin sine, cu o cheie a cărei utilitate nu și-o poate aminti: "Iată, sunt două ore de când mă tot învârt prin cartierul ăsta… De două ore tot încerc ușile din cartier… Și n-am reușit să deschid nici una"(Vișniec, 2006b, p.48). Majoritatea personajelor piesei nu sunt decât metafore încarnate ale existenţei lui Cioran (referentul real). Dramaturgul extrage elemente esenţiale din biografia și din scrierile acestuia, reconfigurându-le artistic. Distinsa Doamnă Care Face Firimituri, Profesorul de Filosofie Orb, Tânărul Care Vrea Să Se Sinucidă, Dactilografa, Femeia Care Iese Din Mare sau Cioran Tânăr sunt fragmente din trecutul filosofului convertite în figuri mobile, "cioburi ale aceleiași oglinzi, dar totuși străine" (Sînescu, 2008, p.140), căci Emil Cioran se înstrăinează dramatic de sine.

Incipitul este *ex abrupto*, scena 1 reprezentând deja o consecinţă a intrigii. Cioran merge în Piaţa Fürstenberg din Paris, pentru o fotografie de grup cu doi prieteni, dar nu-şi aminteşte nici numele lor, nici ora stabilită, iar Orbul Cu Luneta nu-l poate edifica, în acest sens. În următoarea scenă, Distinsa Doamnă Care Face Firimituri, hrănind porumbeii din Parcul Luxembourg şi recomandându-se drept însăși memoria lui Cioran, îi indică adresa la care acesta locuieşte, nu și rolul cheii din buzunar. În scena 3, Cioran aşteaptă Orient Expresul cu care trebuie să sosească, de la Bucureşti, fratele lui. Hamalul, pe ale cărui bagaje adormise Cioran, îl informează însă că niciun Expres nu a venit de la Bucureşti în ultimii 30 de ani. Metaforic, Distinsa Doamnă Care Face Firimituri urcă în acest tren, pentru a se întoarce acasă. Scena 4 se desfăşoară într-un amfiteatru în care Profesorul De Filosofie Orb susţine un curs despre filosofia lui Cioran şi în care personajul-Cioran nimereşte accidental, căutând cantina Sorbonei. În următoarea scenă, Tânărul Care Vrea Să Se Sinucidă pătrunde în camera lui Cioran, cerând permisiunea pentru actul pe care urmează să-l pună în aplicare. Scenele 6 şi 7 îl surprind pe Cioran la primăria Parisului şi la Serviciul pentru Apatrizi, mărturisindu-şi dragostea pentru o nemţoaică sau fiind judecat aspru pentru ceea ce scrisese. Se justifică placid în faţa inchizitorilor săi – Dactilografa isterică şi Șeful Secţiei – pe care îi va încuia în birou. În scena 8, pacient la spitalul Broca, Cioran are scurte momente de luciditate, în care se autoanalizează. Dactilografa şi Orbul Cu Luneta îl apostrofează fie din dulap, fie din canal, Cioran închizându-i de fiecare dată. Pe plaja de la Dieppe, în scena 9, o întâlneşte pe Tânăra Femeie Ieşită Din Mare, nimeni alta decât Simone, cu care Cioran convieţuise 50 de ani, dar de care nu îşi aminteşte. În cea de-a zecea scenă, se prezintă la Palatul Élysée pentru a onora invitaţia preşedintelui, dar află că recepţia avusese loc în urmă cu şase ani. A unsprezecea scenă se desfăşoară în salonul lui de la Spitalul Broca, Cioran executând docil indicaţiile Femeii În Alb. Deschide uşa unei încăperi care pare frigorifică şi din care Dactilografa şi Şeful Secţiei Apatrizi proliferează acuzaţii sau cer imperios să fie eliberaţi din memoria lui. Cioran repetă gestul încuierii cu cheia, rătăceşte pe culoar cu scaunul său rulant şi intră într-o altă cameră, unde este adulat de membrii Asociaţiei Supravieţuitorilor După Citirea lui Cioran. Spectator indiferent,

suflă în lumânări şi iese, încuind şi această uşă. Scena 12 echivalează cu punctul culminant. La Sibiu, protagonistul rătăceşte într-un labirint de oglinzi, la capătul tunelului regăsindu-l pe Cioran Tânăr care, la rândul lui, cere să fie eliberat şi căruia îi va preda cheia. Deznodământul e marcat de scena 13, ultima şi cea mai restrânsă, desfăşurată, după cum sugerează didascaliile, în Răşinari, satul natal al filosofului. Cioran se adresează spectatorilor, mărturisind că nostalgia Sibiului l-a săgetat nebănuit de dureros în cei 60 de ani de autoexil la Paris. Iese din scenă urcând o colină (Coasta Boacii) moartea fiind sugerată prin prezenţa Bocitoarei. Cheia care nu descuie nicio ușă fizică, dar cu care Cioran încuie uși lăuntrice e astfel cheia ieșirii definitive din sine, întru amurgire.

La Vișniec, motivul oglinzii ca facilitator al înstrăinării fiinţei de sine, și nu ca instrument al autocunoașterii, se insinuează încă din versuri, poezia *Pe ţurţurii subţiri*, din vol. *Poeme ulterioare*, constituind exemplul relevant. În textul indicat, sugestia dispersiei eului e creată nu numai prin descompunerea reflexiei fizice, ci și prin pulverizarea gândurilor eului enunţător până la sunete izolate:

“în mii de cioburi mă privesc / acum /am un ochi pentru fiecare gură […] / ultimele cuvinte gândite de creier / zac proiectate pe ţurţurii subţiri / din când în când câte o picătură /se prelinge, oftează, se desprinde /spune a” (2004, pp. 163-164).

Regăsim acest mijlocitor al scindării în monologul intitulat chiar *Omul cu oglinda* și inclus în volumul *Omul-pubelă*. *Femeia ca un camp de luptă*. Personajul enunţător “demisionează” din sine pentru a se cufunda într-un *alter ego* pe care singur și-l creează, procesul construcţiei acestuia și al deconstrucţiei eului fiind descris cvasiclinic. Prima treaptă a scindării e sesizarea unui zgomot nedefinit, care pare să provină din spatele oglinzii, și care capătă un caracter repetitiv, personajul emiţător devenind dependent de acest stimul: “Nu mai pot să mă uit în oglindă fără să nu aștept zgomotul” (Vișniec, 2006a, p.109). Decide să nu îi povestească nimic proprietăresei, pentru ca dilema lui să nu fie interpretată drept o acuzaţie la adresa celorlalţi. Mutând locul oglinzii, pentru a exclude astfel posibilitatea vreunei farse puse la cale de către vecini, cel ce monologhează mărturisește că sentimentele care îl încearcă sunt, în egală măsură, fascinaţia, obsesia, teama, având acum siguranţa că zgomotul provine nu din spatele oglinzii, ci chiar din interior. Mai mult, e convins că oglinda a început să-i răspundă ca un ecou și că înăuntru e captivă o entitate care vrea să-i vorbească și pe care, de altfel, o și personalizează: “câteodată **el** mă trezește”, “**el** captează sunetele vieţii mele” (2006a, p.111). Personajul îl învaţă pe Celălalt alfabetul, cuvinte, îi aude strigătul de ajutor, îi simte pulsaţiile, începe să iasă în lume cu oglinda asupra sa, conversând în taină cu acesta din urmă. Conștientizează că, investindu-se în formarea Celuilalt, se pierde de fapt pe sine, dar nu se poate opri: “am impresia că alunec într-o lume paralelă, pe cale să mă transforme pe mine în oglindă” (2006a, p. 112). În final renunţă complet la propria persoană pentru a trece de cealaltă parte a oglinzii, aceasta fiind și imaginea absolută a alienării, în teatrul lui Vișniec: “Nu, nu pot să-l las așa, și pentru că nu pot să-l scot de acolo, am decis să intru eu la el” (2006a, p.114).

2.4. Antropomorfizarea

În contrast cu fiinţa umană care tinde spre reificare, nedepășindu-și preocupările mărunte, obiectele se antropomorfizează, primele simptome apărând tot în poezie. Un exemplu în acest sens îl constituie Automatul de limonadă, din textul cu același titlu. Personajul se autodefinește, având conștiinţă de sine, la care a ajuns prin eforturi proprii. E frământat de probleme existenţiale, de ceea ce se întâmplă în jurul său. Modest, își scuză ignoranţa printr-un trecut tenebros, interesându-se de “gaura neagră” care aspiră hulpav acele cu gămălie – o posibilă metaforă a neantului care absoarbe fiinţele umane:

“Eu sunt automatul de limonadă […] / prin meditaţii și exerciţii subtile / am ajuns ceea ce sunt […] /

este adevărat că în partea opusă a străzii / se află o gaură neagră, imensă /care înghite mii de ace cu gămălie / în fiecare secundă?" (Vișniec, 2004, p.130).

Insolitul personaj a fost transferat în teatru, în piesa *Paparazzi sau Cronica unui răsărit de soare avortat*, în mijlocul unei situaţii-limită: iminenţa apocalipsei. Și aici onomastica e substituită de nume generice - Paparazzo 1. Paparazzo 2, Omul cu cutia de violoncel, Omul cu cutia de saxofon, Femeia desculţă, Omul pentru care nașterea a fost o cădere, Omul care trăiește pe trotuar și ascultă muzică la cască - majoritatea personajelor desemnate astfel fiind, previzibil, devitalizate, meschine. Știrea că soarele a suferit o implozie și că practic umanitatea se află în faţa sfârșitului nu pare să treacă nici măcar de epidermă, nereușind să zdruncine personajele puternic ancorate în automatisme, reacţiile fiind, în absurditatea lor, hilare. Astfel, paparazzi continuă să adulmece senzaţionalul în petrecerea unei vedete sau în deraierea unei locomotive, trec pe lângă un bărbat legat fedeleș într-un sac, abandonat în stradă, și refuză să-l ajute invocând datoria de a relata obiectiv faptele, Bărbatul care vrea să plece cu trenul și Femeia care vrea să plece cu trenul se obstinează să-și cumpere bilete în ciuda avertismentului că nu va mai circula niciun tren, Omul pentru care nașterea a fost o cădere e indignat de faptul că la terasă i se cere plata consumaţiei, deși e sfârșitul lumii, dar el însuși e ridicol prin emfaza și inutilitatea discursului care se vrea filosofic, Chelnerul insistă să încaseze banii, conform dispoziţiei patronului, doi asasini autointitulaţi "profesioniști, răi", "foarte, foarte periculoși" (Vișniec, 2006b, p.219) îl caută pe cel de-al treilea (După descriere, Omul pentru care nașterea a fost o cădere.) ca să-l lichideze.

Ironic, doar Orbul care stă la televizor și schimbă canalele și Automatul cu băuturi "văd" dimensiunea reală a evenimentului. Automatul are conștiinţă de sine - "Da, hărăbaia sunt eu" (2006b, p.259), inteligenţă emoţională - "Adevărul este că sunt puţin panicat" (2006b, p.259), capacitatea de a iniţia și menţine o conversaţie cu Omul care trăiește pe trotuar. Își conștientizează propriile limite, mărturisindu-i acestuia din urmă că știrea despre implozia solară stârnește în el angoasa infinitului, întrucât nu are noţiunea timpului, nu poate sesiza înlănţuirea zilelor și nici să evalueze durata lor, prin urmare nu poate cântări nici eternitatea, iar necunoscutul îl neliniștește profund. Discursul său despre timp include poetizarea noţiunii abstracte prin apelul la comparaţii, la imagini concrete, Automatul oftând omenește din mijlocul unei umanităţi robotizate: "Sunt disperat. Efectiv disperat […] Oh, cât de mult îmi plăceau aceste zile care nu se mai terminau niciodată… Pentru că până și gesturile clienţilor mei deveneau interminabile […] Iar acum? Ce-o să se întâmple cu mine acum? Eu voi fi… cine?" (2006b, pp.262-263).

3.Concluzii

Studiul de faţă nu și-a propus o privire de ansamblu asupra decorului din poeziile și piesele de teatru ale lui Matei Vișniec, ci aducerea în prim-plan a raportului dintre personaje și obiecte, având în vedere că acesta e indicat, nu de puţine ori, fie direct în titlul textului, fie ca substitut al numelor proprii.

Ipoteza de la care am pornit a fost aceea că uneori obiectele au mai mult decât un rol utilitar, fiind purtătoare de semnificaţii. Cunoscând deja faptul că, în cazul lui Vișniec, poezia și teatrul constituie un tot unitar, atât prin temele preferate, cât și prin întrepătrunderea genurilor, am revizitat volumele de versuri, pentru a lua de acolo startul căutărilor. Am demonstrat astfel că există continuitate și în ceea ce privește rolul obiectelor în raport cu personajele. Textele pe care le-am considerat relevante au fost următoarele: *Rondul de zi. Numărătoarea caselor. Plimbările de seară, Audienţa la regele Priam*, *Pe ţurţurii subţiri*, *Automatul de limonadă, Buzunarul cu pâine, Și cu violoncelul ce facem?*, *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte, Omul cu oglinda*, *Paparazzi sau Cronica unui răsărit de soare avortat.*

Stabilirea legăturii dintre personaje și obiecte presupune interpretarea acestor texte în ansamblul lor, iar primele trei poezii dintre cele enumerate mai sus trebuie tratate în contextul volumului *Orașul cu un singur locuitor*, publicat în 1982.

În ceea ce privește tema aleasă, un prim rol al obiectelor (vestimentaţie și accesorii) e acela de instrument de luptă împotriva singurătăţii devorante, a vidului interior, momentan fiind reperabil doar în poezie. Unicul locuitor al neobișnuitului oraș își creează iluzia normalităţii și a sensului existenţei îmbrăcând diverse costume și accesorizându-le, ca parte a unui scenariu reconfortant.

Cel mai frecvent rol al obiectelor, în raport cu personajele, e acela de indice material al identităţii. Atât în poezie, cât și în teatru, am remarcat substituirea numelor proprii cu o asociere între o categorie generică și un obiect. Astfel că unele personajele sunt denumite Bărbatul cu pălărie, Bărbatul cu baston, Doamna cu voal, Bărbatul cu violoncelul, Bărbatul cu ziarul. Construcţiile nominale servind la o minimă identificare a personajelor constituie totodată un indiciu strident asupra faptului că acestea din urmă sunt transfigurarea artistică a fiinţei umane ce pare a nu mai fi de mult la cârma propriei vieţi, Asocierea subiect uman – obiect (accesoriul ca semn distinctiv) redă sintetic ideea alienării individului, tendinţa sa spre reificare. Personajele a căror identitate e astfel marcată par descinse din teatrul absurdului, non eroul, fiinţa aflată într-o veșnică expectativă sau chiar fiinţa mecanicizată fiind și acolo figura centrală. De altfel, Vișniec mărturisește admiraţia pentru Beckett și Eugen Ionescu, indicându-i printre figurile sale tutelare. În poemul *Audienţa la regele Priam*, însă, construcţia nominală implicând obiectele ca mărci ale identităţii e mai degrabă sugestia anihilării, în totalitarism, a unicităţii omului, atât ca fiinţă privată, cât și ca fiinţă colectivă. Iar formulele oximoronice de tipul Orbul cu luneta, deși implică tot asocierea subiect uman – obiect, au mai curând rolul de a imprima textului o ușoară notă comică.

Am identificat și câteva texte în care obiectul, metaforizat, devine mijloc al ieșirii fiinţei din sine, al înstrăinării. În *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte*, Cioran, rătăcind prin Paris și prin coridoarele lăuntrice cu o cheie care doar încuie uși, i-o va preda lui Cioran Tânăr, în semn al ruperii definitive de sine, al eliberării înainte de moarte. Iar Omul cu oglinda, din monologul cu același titlu, se va descompune până la alienare, privindu-și propria reflexie.

În contrast puternic cu personajele care tind să se reifice, câteva obiecte se antropomorfizează, situându-se astfel într-un raport de superioritate spirituală asupra celor dintâi. Având în vedere toate aceste aspecte, considerăm că studiul merită extins pe axa Urmuz-Ionescu-Vișniec, reificarea fiind chiar mai evidentă în romanul *Pâlnia și stamate*, semnat de primul scriitor din această triadă.

BIBLIOGRAPHY

I.Opere

1.Cioran, 1973: Emil Cioran, *De l'inconvénient d'être né*, Paris, Gallimard.

2.Vișniec, 2007: Matei Vișniec, vol. *Groapa din tavan*, București, Cartea Românească.

3.Vișniec, 2006a: Matei Vișniec, vol. *Omul-pubelă. Femeia ca un câmp de luptă*, București, Cartea Românească.

4. Vișniec, 2006b: Matei Vișniec, vol. *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte*, București, Paralela 45.

5.Vișniec, 2004: Matei Vișniec, vol. *Orașul cu un singur locuitor*, București, Paralela 45.

II.Lucrări de specialitate

6.Sînescu. 2008: Roxana-Maria Sînescu – *Situaţii, forme și tehnici ale dialogului în teatrul lui Matei Vișniec*, Iași, TipoMoldova.

III.Articole în periodice / online

7.Dărămuș, 2005: Lucia Dărămuș (intervievator).“Matei Vişniec faţă în faţă cu Emil Cioran”, în *Dacia Literară*, nr.61 (4/2005).

8.Iorgulescu, 2002, 8 aprilie: Mircea Iorgulescu, “Vedeniile lui Matei Vișniec”, în *Revista 22*, nr.14, disponibil la adresa https://revista22.ro/cultura/vedeniile-lui-matei-visniec , consultat în data de 25.01.2023.

9.Marinescu, 2006, octombrie: Ciprian Marinescu (intervievator). Matei Vișniec: “Am considerat mereu România o rampă de lansare pentru piesele mele”, în *Suplimentul de cultură*, nr.98, pp.8-9.

10.Pleșea, 2016, 29 mai: Maria-Monalisa Pleșea (intervievator). Mirella Patureau: “Opera lui trebuie luată ca un tot”, în *Literatura de azi*, disponibil la adresa https://www.literaturadeazi.ro/ssr/opera-lui-trebuie-luata-ca-un-tot, consultat în data de 2.02.2023.

11.Țurlea, 2015, 30 ianuarie: Stelian Țurlea (intervievator). Matei Vișniec: „Literatura forează întotdeauna mult mai adânc în contradicţiile umane decât toate celelalte discipline ale spiritului”, în *Ziarul Financiar*, disponibil la adresa https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/matei-visniec-literatura foreaza-intotdeauna-mult-mai-adanc-in-contradictiile-umane-decat-toate-celelalte-discipline-ale-spiritului și consultat în data de data de 18.01.2023.

THE PROBLEM OF WAITING IN VAIN

Marius Romulus Sălagean
PhD Student, Politehnica University of Bucharest

Abstract: Waiting is a constant in the different ages of literature, having a psychological invoice function. A first pose of the expectation entered into the archetype is that of Penelope, the queen of Ithaca. Indeed the paradigm of waiting draws its sap, par excellence, from the tribulations of Odysseus whose wife, Penelope ennobles his existence on the other hand, Lucius the character of Apuleius tries his best to reach that desired called "prosopon" recte the full manifestation as a being human. In Franz Kafka's Metamorphosis, Gregor Samsa is the prototype of vain expectation. Human appearance is denied him forever. In the register of modern dramaturgy, Eugen Ionescu creates the premises of an expectation of invisible characters.
The old man and the old woman manage through their lines to establish a climate that we would call: waiting for some specters. Gabriel Garcia Marquez surprises us with the successful atmosphere in the micro-novel: The Colonel has no one to write to.
The colonel's waiting in the harbor, where the illusion boat was supposed to appear, is tragic par excellence. The following nuances of waiting will be nuanced in Samuel Beckett's Waiting for Godot where the intrusion of the absurd is total. Also the novels: The Desert of the Tartars by Dino Buzzati and Waiting for the Barbarians written by John Maxwell Coetzee advertise the same coordinate of waiting.
Giovanni Drogo and the magistrate, the characters in the two books seem to "feed", paradoxically, on this substance of vain expectation.

Keywords: the wait, climate, illusions, archetype, hypostasis

Așteptarea, ca tematica recurentă in literatură nu poate fi eludată sub nicio formă, poate și prin prisma amprentării ei de sorginte profund umană.

Suntem, de foarte multe ori, dependenți de acest sindromal așteptării, pe care îl percepem, din copilărie, ca fiind indezirabil, și în același timp imposibil de evitat. Din nefericire, condiția umană are în evoluția ei de natură psiho-socială această ultimă realitate a așteptării aflate în proximitatea timpului ce nu va mai avea răbdare.

În registrul mitologic al vechii Elade, divinul Homer inaugurează prin imaginea Penelopei, un pattern cultural ce se mulează perfect pe această ideatică, sublimată la modul literar.

Într-adevăr nobila regină a insulei Ithaca pare a fi întruchiparea absolută a așteptării. O calitate unică a soției lui Ulise este perseverența cu care țese faimoasa pânză, destinată a fi giulgiul lui Laertes[1].

Până la urmă Penelopa se prevalează de imaginea unui văl al iluziilor, pentru că nedoriții pretendenți nu vor putea ajunge la adevărul încastrat în superba femeie, ea fiind protejată de această țesătură cu forme falacioase.

Interesant este că în contextul poemului homeric se decelează două așteptări, una fiind cea a lui Odysseus, care caută drumul spre Ithaca, calea către sine odată ce o lasă în urmă pe Circe, ispita prin excelență, iar a doua așteptare este a Penelopei cea care va reuși să țină în frâu turma de adoratori ce-și mutaseră sălașul la picioarele reginei.

O altă ipostază a așteptării o decriptăm în registrul literaturii latine.

[1] Felix Buffiere, Miturile lui Homer și gândirea greacă, Ed.Univers, 1978, pg.311

Este evident că scriitorul Lucius Apuleius ne va deconcerta prin proza de bună calitate, o revelație pentru acea perioadă, ne referim la romanul *Măgarul de Aur.*

Tribulațiile tânărului Lucius, atras de ritualurile ezoterice, având drept consecință metamorfoza sa într-un măgar aurit ne dezvăluie o lume stranie și neîndurătoare.

Drama personajului-cheie al narațiunii se conturează mai ales prin faptul că Lucius, în această ilară înfățișare își va păstra simțămintele umane și va căuta cu fugozitate să-și recapete acel „prosopon", adică manifestarea sa în calitate de ființă umană.

Este evident că aceste avataruri ale lui Lucius prezumă și o dureroasă așteptare în a-și recăpăta înfățișarea de om.

Daca în *metamofozele* lui Apuleius, Lucius se va înfrupta din trandafirii providențiali pentru el, revenind la vechea sa înfățișare, personajul lui Franz Kafka, recte Gregor Samsa nu va mai avea posibilitatea să fractureze absurdul angrenaj ontic în care se va privi după o noapte cu adevărat „*furtunoasă*".

Climatul instaurat în locuința lui Gregor Samsa de neverosimila metamorfoză este unul chiar demn de o psihanaliză. Pentru ca acest hibrid, ivit peste noapte, un om-gândac care-și păstrează sentimentele, are capacitatea de a-și aminti, sugerează într-un fel cât de ușor se pot debarasa oamenii de o persoană care nu mai corespunde imaginii lor din oglindă. Alteritatea ne pune în situația de a scoate la lumină ceea ce suntem cu adevărat. Așteptarea lui Gregor Samsa devine una din ce în ce mai tragică, pentru că nimic și nimeni nu mai poate interveni pentru el.

Această așteptare a lui Gregor Samsa de a reveni la ipostaza umană este împletită cu absurdul total al situațiilor create de către scriitorul praghez. Neavând nicio cauzalitate, transformarea lui Gregor într-o insectă indezirabilă care-și păstrează afectele, participând emoțional la ceea ce se întâmplă în jurul său, reprezintă un caz unic în literatura universală.

Interesant este, că unul dintre cei mai înversunați opozanți ai lui Gregor Samsa este tatăl său, ceea ce trimite, fără îndoială, la unele detalii biografice cu referire la Franz Kafka. Este de notorietate relația zbuciumată dintre Hermann Kafka, bărbatul autoritar, negustor de succes, în contrapondere cu firea ultrasensibilă, introvertită a fiului său Franz.

Cartea intitulată *Scrisoare către tata* (1919) aparținând lui Franz Kafka ne poziționează în fața unor tulburătoare pagini în care iubirea și resentimentele, frica și curajul sunt analizate cu o lucidiate camil-petresciană.

Nu întâmplător am descins în universul parental în care a evoluat Franz Kafka, identificând aici, dincolo de paradigma tatălui autoritar, chiar tiran, uneori, și o subtilă așteptare a „*eternului fiu*"[2]. Previzibilă, de altfel, această așteptare este o ipotetică întâlnire a celor doi, tată și fiu, la nivelul *omului interior*, acolo unde tânărul Kaflka stăpânea prin sensibilitatea exacerbată și imaginarul debordant specific viitoului scriitor. Din nefericire personalitatea accentuată și o inflexibilitate a lui Hermann Kafka va contribui la permanentizarea acestui conflict. Ca o ironie a sorții sau ca o ultima sfidare a destinului, scrisoarea lui Franz către tatăl său nu va ajunge la Hermann Kafka. Mama tânărului nu era de acord cu aceasta și nu o va înmâna partenrului ei de viață. Această așteptare a Fiului, ne referim la Franz Kafka, una psihanalitică, chiar oedipiană uneori, se dovedește încă o dată zadarnică. Căutând alte manifestări ale acestei conduite existențiale, vom fi obligați să ne axăm și pe teritoriul dramaturgiei moderne, cu precădere în zona teatrului absurd, parabolic unde drama de idei deține primatul estetic.

În farsa tragică *Scaunele* (1954) de Eugen Ionescu, cele două „*umbre pe pânza vremii*"[3] , recte bătrânul și bătrâna sunt în așteptarea unor personaje invizibile. O mișcare stranie a scaunelor, un balet al acestora semnifică o „*grămadă de absențe prezente*"[4]. Prima care sosește

[2] Kafka Franz, Scrisoare cătrte tata, Ed.Humanitas Fiction, București, 2016, pg.130
[3] Eminescu Mihai, Poezii, Proză literară, Ed. Cartea Românească, București, 1978, pg.186
[4] Ionescu Eugen, Teatru Vol.I, Ed. Pentru literatură Universală, București, 1968, pg.171

în spațiul înconjurat de apă este *doamna invizibilă*, căreia bătrânul îi spune cuvinte romantice. Geniul marelui Eugen Ionescu se vădește în tehnica dialogurilor pe care le poartă bătrânul și bătrâna, având drept consecință sentimentul că ești înconjurat de o mulțime de personaje .

O altă apariție în acest decor lacustru (ne referim la indiciu dat de autor, conform căreia locuința celor doi era înmconjurată de apă) este colonelul invizibil. Prin prisma replicii bătrânului: „așteptăm o mulțime de alte personaje..."[5], se prefigurează o situație abstruză ce ar putea fi consacrată de sintagma : în așteptarea unor spectre.

În registrul literaturii latino-americane, Gabriel GarciaMarquez recidivează prin crearea unui personaj memorabil, colonelul pensionar din micro-romanul : *Colonelului n-are cine să-i scrie* (1961).

Scriitorul reușește performanța de a etala un exponent al unei așteptări tragice.

Secvența în care colonelul urmărește șalupa ce ar fi putut să îi aducă scrisoarea izbăvitoare, oglindindu-se în apele portului, are o încăcătură puternic emoțională. De asemenea mișcările personajului dau senzația unei pelicule cinematografice cu tentă suprarealistă.

Există în structura de adâncime a romanului trei secvențe în care chipul colonelului brăzdat de sărăcie și foame se transformă într-o efigie a nobleței și a demnității umane. Primul moment invocat este cel al refuzului de a înstrăina cocoșul de luptă, (simbol transparent al curajuluișsi virilității) iar a doua scenă este aceea în care bătrânul ofițer îl năucește pe reprezentantul auitorităților penibile ale satului columbian, afirmând că nu mai așteaptă nicio scrisoare din partea nimănui, ceea ce era doar o formă de manifestare a disprețului.

Cel de al treile palier narativ ce se identifică cu finalul romanului cuprinde întrebarea consoartei colonelului:„spune-mi ce mâncăm?"[6]

Determinarea colonelului de a rezista îi insuflă sarcasmul ultimelor cuvinte, el răspunzând: „shit!"[7]

Încercând să ne apropiem de o altă fațetă a așteptării vom face joncțiunea cu universul utopic recognoscibil în dramaturgia lui Samuel Beckett. Una dintre creațiile sale de anvergură: *Așteptându-l pe Godot*, publicată la Paris în anul 1952 clamează această problematică a așteptării zadarnice. Frapează, pe de o parte cvasi-personajul Godot pe care nimeni nu-l cunoaște, marele absent al acestei drame de idei. În interpretarea textului beckettian ajungem, din păcate în proximitatea unei aporii. Plecând de la butada lui Tertulian: „*credo quia absurdum*" putem să afirmăm că uneori existența se poate transforma într-o anticameră a absurdului.

Unul dinttre marii scriitori ai secolului al douăzecilea, Samuel Beckett reușește să umple toate încăperile teatrului său parabolic cu fluidul unei așteptări aproape totale. Undeva, în deșert, schimbul de replici dintre Estragon și Vladimir poartă însemnele unei fatalități: *Estragon: Sunt obosit. Să plecăm./ Vladimir: Nu se poate. Îl așteptăm pe Godot./ Estragon: Adevărat. Atunci ce facem? De ce?/ Vladimir: Nu e nimic de făcut.*[8]

Unul dintre romanele care rezistă la orice analiză critică conservându-și farmecul indicibil la o nouă lectură este *Deșertul tătarilor* aparținând lui Dino Buzzati.

Ofițerul Giovanni Drogo ajunge, tânăr fiind în acel topos încremenit în timp, ne referim la „podisul tătarilor"[9], zonă în care se profilează zidurile inexpugnabilei fortărețe numite Bastiani.

[5] Ionescu Eugen, Teatru Vol.I, Ed. Pentru literatură Universală, București, 1968, pg.158
[6] Marquez Gabriel Garcia, Colonelului n-are cine să-i scrie, Ed. Pentru Literatură Universală, București, 1967, pg.98
[7] Marquez Gabriel Garcia, Colonelului n-are cine să-i scrie, Ed. Pentru Literatură Universală, București, 1967, pg.98
[8] Beckett Samuel, Așteptându-l- pe Godot, Ed.Univers, București, 1970, pg.86-87
[9] Buzzati Dino, Deșertul tătarilor, Ed.Polirom, Iași, 2016, pg.9-11

Giovanni Drogo se amăgește cu ideea că va rămâne acolo doar pentru o binevenită inițiere profesională pe crenulurile celebrei fortărețe. Din nefericire munții sălbatici și imensitatea deșertului crează un miraj continuu și alimentează, parcă, așteptarea unei ipotetice înfruntări. Protagonistul întâmplărilor se lasă pradă unui scenariu de luptă, imaginarul său fiind debordant. El își proiectează imaginea unei înfruntări cu acei tătari și se vede rănit cu sabia în mână, dar copleșit de laurii victoriei. De fapt, asistăm la instituiirea unei așteptări de proporții în acest decor al înălțimilor fortăreței Bastiani. Filozoful Constantin Noica acreditează ideea conform căreia locotenentul Giovanni Drogo, un erou veritabil al acestui regal prozastic oferit de Dino Buzzati, capodobera *Deșertul tătarilor*, ar fi pasibil de „maladia horetitei, în așteptarea eventualei bătălii..”[10] În finalul romanului tragismul așteptării se coroborează și prin ticăloșia comandantului garnizoanei Bastiani locotenentul-colonel Simeoni, cel care sub masca filotimiei, il expulzează pe Giovanni Drogo cel care așteptase treizeci de ani să participe la o confruntare reală. Ironia sorții face ca, în același timp dușmanul nevăzut, eternii barbari să-și poziționeze trupele dinspre nord pentru bravul ofițer de carieră, recte Giovanni Drogo, ultima așteptare va fi a sfârșitului ineluctabil.

Pe aceeași coordonată a așteptării îl plasăm și pe scriitorul sud-african John Maxwell Coetzee, a cărui notorietate în calitate de romancier este asigurată de cartea : *Așteptandu-i pe barbari* (1980).

Există unele similitudini ale acestui volum al lui Coetzee cu *Deșertul tătarilor* al lui Dino Buzzati.

Eroul cărții cunoscut ca „magistratul” este un demnitar al unui stat distopic în care ura și brutalitatea sunt apanajul ofițerilor trimiși undeva la marginea lumii. „*Imperiul*” așa se numște teritoriul în care este plasată acțiunea. Într-un mediu cu predilecție cazon se prefigurează o așteptare a unor *barbari* , o populație misterioasă, vag precizată.

Ceea ce particularizează problematica în speță, ne referim la așteptare, în siajul celor relatate, în roman este faptul că ea nu are un contur clar, ci este recognoscibilă în mentalul colectiv al celor ce locuiesc la granița lumii civilizate.

Mutatis mutandis suntem în fața unei conjuncturi similare celei din romanul lui Dino Buzzati. Dacă păstrăm și regimul cazon, se prefigurează iluzoria așteptare a tătarilor. Fiind condamnat de un tribunal de factură kafkiană, în frunte cu un scelerat, colonelul Joll, pentru o faptă inexistentă, magistratul, observă dezamăgit că ofițerii imperiului sunt cu adevărat barbarii ce-l vor tortura până la limita posibilului. Unicitatea magistratului ca personaj rezidă în forța sa de exprimare, în ideea că așteptarea nu-l va invinge, ci îl va investi în calitate de lider spiritual al comunității umane ostracizate. Ținând cont și de pasiunea magistratului de a eterniza prin scris ceea ce a trăit, merită să medităm la cuvintele sale: „*s-ar putea să fie adevărat că lumea așa cum e ea, nu e o iluzie, nu e un coșmar nocturn. S-ar putea îmntâmpla să ne trezim deodată în ea inevitabil și să nu putem nici să o uităm, nici să ne debarasăm de ea*”[11].

Ca un corolar așteptarea, a cărei apartenență la sfera onticului nu poate fi contextată, își revendică teritorii nebănuite în literatură. Poate cea mai proeminentă imagine a așteptării, personajul cu cea mai vădită încărcătură tragică este ofițerul Giovani Drogo din romanul *Deșertul tătarilor* aparținând lui Dino Buzzati.

Prizonier al unei fortărețe numite Bastiani, scrutând depărtările în căutarea unor fantasme, martor al prăbușirii tuturor idealurilor, Drogo are aura unui reprezentant al tragediilor grecești.

Deși existența sa este năruită iar tinerețea i-a fost furată de un sistem corupt și de neînduplecat, Giovanni Drogo rămâne un simbol. In mod paradoxal dimensiunea sa profund umană se alimentează tocmai din această așteptare ce se va dovedi zadarnică.

[10] Noica Constantin, Spiritul românesc în cumpăna vremii, Ed.Univers, București, 1978, pg.11
[11] Coetzee J.M., Așteptându-i pe barbari, Ed.Humanitas, București, 2005, pg.187

BIBLIOGRAPHY

Beckett Samuel, *Așteptându-l- pe Godot*, Ed.Univers, București, 1970,
Buzzati Dino, *Deșertul tătarilor*, Ed.Polirom, Iași, 2016,
Coetzee J.M., *Așteptându-i pe barbari*, Ed.Humanitas, București, 2005,
Eminescu Mihai, *Poezii, Proză literară*, Ed. Cartea Românească, București, 1978,
Felix Buffiere, *Miturile lui Homer și gândirea greacă*, Ed.Univers, 1978,
Ionescu Eugen, *Teatru Vol.I,* Ed. Pentru literatură Universală, București, 1968,
Kafka Franz, *Scrisoare cătrte tata*, Ed.Humanitas Fiction, București, 2016,
Marquez Gabriel Garcia, *Colonelului n-are cine să-i scrie*, Ed. Pentru Literatură Universală, București, 1967,
Noica Constantin, *Spiritul românesc în cumpăna vremii*, Ed.Univers, București, 1978

SUNLIGHT, SYMBOL OF BECOME IN EMINESCIAN PROSE

Silvia-Ofelia Barbu (Chelariu)
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: Among all the stylistic procedures that originally mark Eminescu's creation, the symbol occupies a distinct place, through that it puts into a productive relationship the reader with the text and, through this, with the author. The light, as central symbol, it combines various dimensions of the creative thought and, that is why, it knows various aspects. Selenar poet by excellence, Eminescu proves himself, especially in the pages of his prose, an artist of solar hegemony too, to which he associates the meaning of becoming. From the rising of the Sun to its setting, the bright symbol proves hymself less of a decorative element and more of a form of mirroring the existence in different action and emotional states.

Keywords: cosmic, life, ray, shadow, star, sunlight, symbol

Întâlnirea cu textul literar îi oferă cititorului accesul la un univers imaginar, fictiv, polifonic prin esența sa. El poate trăi în orizontul vocilor canoniale ce se întrepătrund magic în sine, dar poate, de asemenea, să se rostească și rostuiască în acest univers, câtă vreme literatura este, până la urmă, un mod de existență. Singur într-o lume cunoscută și necunoscută în egală măsură (lumea fictivă nu este fundamental alta, doar că dobândește sensuri noi, care augmentează trăirea afectivă), cititorul își pierde identitatea inițială și, sub forța transfiguratoare a cuvântului, devine altcineva.

Dialogul acestui altcineva-cititor cu sensul textului se statornicește în simbol, care are un caracter profund și ilimitat. În simbol, altcineva-cititorul se întâlnește în mod spectacular cu altcineva-scriitorul, fapt care ține de caracterul paradoxal al operei de artă, acela ”de a fi ele însele și, în același timp, expresia altcuiva, a producătorului lor, de a ne constrânge să le considerăm ca pe niște realități și ca pe niște produse corelative cu agentul lor”.[1] În centrul textului se află, de fiecare dată, simbolul care are preeminență față de toate celelalte procese stilistice, deoarece este un argument puternic de sugestie și persuasiune la rădăcina numeroaselor emoții împărtășite de creatori și cititorii lor.

Când Tudor Vianu considera în studiul său ***Poezia lui Eminescu*** că marele poet ”nu este un pictor al formelor, ci un pictor al luminii”[2], atrăgea atenția și asupra simbolului general pe care-l conține metafora luminii și anume acela al devenirii. Ulterior, critica a insistat îndeosebi asupra faptului că Eminescu este un poet selenar și nu unul nocturn, poet al luminii de stea, al aerului luminat. Supunând discuției în special acest aspect al operei, în care lumina lunii și cea a stelelor reprezintă esențe artistice, rămânea descoperită metafora fundamentală sugerată de Tudor Vianu, aceea a devenirii. Lumina este prezentă în toate etapele sale, circuitul ei integrându-se circuitului cosmic, căruia îi subscrie și cel natural. Numai prin prezența tuturor aștrilor iluminatori (soare, lună, luceafăr, Stea polară, stea obișnuită) imaginea întregului se poate realiza.

Nostalgia permanentă către lumină pe care o respiră paginile eminesciene face ca aceasta să fie un simbol de o complexitate aparte, care, însă, nu se poate analiza decât în strânsă legătură cu întunericul, căci, așa cum considera însuși Eminescu, ”soarele este tatăl luminei și

[1] Tudor Vianu, *Tezele unei filosofii a operei*, Editura Univers, 1999, p. 65
[2] Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Cartea Românească, 1970, p. 95

al umbrei" deopotrivă. Deci, am putea înțelege întunericul tot ca pe o ipostază a luminii sau, mai bine zis, ca pe o "nonipostază" a ei. Pentru creatorul aflat în căutarea transparențelor în elucidarea proceselor mentale, forța imaginii este covârșitoare. Dar cuvântul *imagine* impune, în acest caz, clarificări: lumina și umbra se bucură în creația eminesciană de statutul de actori adevărați, care exercită o acțiune fizică, mai mult decât una metaforică. De altfel, în textele sale, versuri și proză deopotrivă, abundă exemplele care demonstrează că lumina și umbra nu se limitează la statutul lor de simbol abstract, lipsit de trup într-o metaforă mai mult sau mai puțin convențională, adică un element decorativ. Totul în opera sa se proiectează între antiteze, în cazul de față între lumină și umbră, ca între două oglinzi paralele, antiteza fiind, de altfel, principiul de bază al operei eminesciene.

Eminescu rămâne prin excelență un autor selenar, chiar dacă Phoebus e destul de frecvent în paginile sale de proză, iar preferința pentru lumina scăzută pornește din aceeași fibră a subconștientului care mai târziu îl va face pe Blaga, tot un poet al luminii, să afirme: *Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină*. La el, lumina se transformă într-o metaforă revelatorie care "sporește semnificația faptelor însele la care se referă", care "este destinată să scoată la iveală ceva ascuns chiar despre faptele pe care le visează"[3], care încearcă revelarea unui mister, o metaforă simbolică, nelipsită de semnificații filosofice.

Orice formă ar împrumuta lumina, sub razele ei se contopește totul în opera eminesciană: filosofie, cultură, sentimente de ură sau iubire, ea este martoră continuă și conștientă, este impuls sau chemare, împăcare sau deznădejde. Din această perspectivă, vom încerca o analiză a fenomenului luminos, structurând materialul în funcție de hegemonia solară și căutând să relevăm semnificațiile cu care aceasta se încarcă în funcție de context.

Fața nocturnă a poetului, aceea scăldată în razele de lună sau stea, a fost observată și analizată încă de la începutul exegezelor eminesciene, dar fața diurnă a acestuia, aceea aflată sub semnul lui Phoebus, a dobândit contur mai târziu. Rosa del Conte, în ***Eminescu sau despre Absolut***, atrage atenția asupra ființei solare a lui Eminescu, iar Constantin Ciopraga, în studiul ***Nocturnul în opera lui Eminescu***, afirmă că "fără incandescențele solare nu poate fi vorba de cosmogonie."[4] Interpretarea operei și sub acest aspect a adus metaforei rotunjime, profunzime. Sensul devenirii nu era pe deplin realizat atâta timp cât din circuitul astrelor lipsea soarele cu luminosul răsărit, plenitudinea și apusul său, iar principiul creator pe care îl reprezintă acest Părinte al luminii este unul dintre principiile de bază ale creației eminesciene.

În ciuda faptului că Phoebus rămâne astrul dătător de viață, asupra devenirii sufletești pe care personajele din proza eminesciană o suferă sub influența acestuia nu se insistă. Impresia de vitalitate, de creație continuă se comunică mai mult indirect, prin peisajul scăldat de lumină, mai curat, mai viu, mai bogat, cu totul altul decât cel muiat de razele lunii.

Deși jocul de lumini și umbre (clarobscurul) este același la răsăritul soarelui și la apusul lui, totuși sentimentele trăite de contemplator sunt diferite: veselie – dimineața, melancolie – seara. În proza eminesciană, unde astrul zilei are o prezență mai bogată decât în poezie, se pot urmări cu ușurință aceste idei, care nu ne îndoim că au avut o mare circulație în toate artele epocii.

Când Dionis se trezește din visul său selenar, pare a aluneca într-un alt vis, de data aceasta înconjurându-l însă un eden real, o lume a bucuriei re-nașterii: *Soarele se înălța ca un glob de aur arzător pe un cer adânc albastru; grădina de dedesubtul ferestrei, în care dormise Dionis, era de un verde umed și răcorit după noaptea cu ploaie, florile împrospătate ridicau în soare cochete capete copilăroase și ochii plini de reci și zadarnice lacrimi. În casa de peste drum perdelele albe erau încă lăsate, prin aleile grădinei ei vișinii și cireșii înfloriți, salcâmii*

[3] Lucian Blaga, *Trilogia culturii. Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 279

[4] Const. Ciopraga, *Nocturnul în poezia lui Eminescu*, în *Portrete și reflecții literare*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 15

cu miros dulce tăinuiau cărările risipite într-o viorie și melancolică umbră. Lumina și apa sunt amândouă elemente platoniciene și, îngemănate în acest context, fac să crească forța vitalității. Grădina încărcată de roua ploii de peste noapte, scăldată acum de primele raze ale soarelui, devine un tablou de o încântătoare prospețime și voioșie.

Alteori, îmbrățișarea elementului solar cu cel acvatic se produce la proporții mult mărite, dar peisajul ce înconjoară această unire freamătă de aceeași viață dezmorțită din somnul unei întunecate nopți, cum este cazul pasajului descriptiv cu care se deschide nuvela ***Cezara*** și care fixează cadrul în care se ridică mănăstirea în care trăiește Ieronim. Aici suveranul absolut care *stăpânea cerul și împlea sânul mării cu lumină* este soarele.

Sub razele soarelui diurn lucrurile prind contur din ce în ce mai precis. În ***Făt-Frumos din lacrimă*** detaliile peisajului prin care pașii destinului îl poartă pe eroul principal sunt ascunse de întunericul nopții, dar se dezvăluie odată cu răsăritul soarelui: *Când se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet și melodios, până când ochiul se perde în albastrul cerului și în verdele mării. În capătul șirului de munți, drept asupra mării, se oglindea în fundul ei o măreață stâncă de granit, din care răsărea ca un cuib alb o cetate frumoasă, care, de albă ce era, părea poleită cu argint*.

Răsăritul soarelui este prezent și în romanul ***Geniu pustiu*** și, poate nu întâmplător, el încununează drumul pe care îl face Toma Nour spre munți pentru a se înrola în armia lui Avram Iancu. Peste răcoarea unei nopți de toamnă târzie răsăritul soarelui pare a fi o binecuvântare.

Phoebus se confundă adeseori cu Demiurgul. Geniul creator care îl stăpânește, continua putere a ***existenței***, fac din el astrul atotstăpânitor, cel care-și împrumută lumina și căldura celorlalte astre, așa cum îl numește Eminescu, ”tatăl luminei și al umbrei”.

În această ipostază, el apare și ca ordinator al destinelor umane, binecuvântând. Razele sale cad ca un descântec cald asupra iubirii abia născute între Făt-Frumos și Ileana: *Soarele ieșind din răsărit privea la ei cu drag*, iar bucuriei tatălui la nașterea unui copil i se adaugă bucuria astrului, pe care minunea creației îl ține pe loc: *Împăratul surâse, soarele surâse și el în înfocata lui împărăție, chiar stătu pe loc, încât trei zile n-a fost noapte, ci numai senin și veselie*. (***Făt-Frumos din lacrimă***) Născut din semnul lui Phoebus, Făt-Frumos va fi sub semnul puterii, bărbăției, vitejiei, al bunătății și strălucirii spirituale – o ființă ferită de destinul nefast pe care-l aruncă asupra oamenilor lumina lunii.

Că lumina solară și cea demiurgică se confundă probează și fragmentul din același basm în care Dumnezeu, coborât pe pământ, face ca izvorul cu apă limpede din marginea pădurii să devină iarăși ceea ce a fost, adică Făt-Frumos. Cel ale cărui haine și față *strălucea ca lumina albă a soarelui* este mirajul plin de misterul puterii spre care Făt-Frumos își întoarce privirea: *nu se mai vedea decât chipul strălucit al Domnului aruncând o dungă de lumină pe luciul apei, astfel încât, dacă soarele n-ar fi fost în amiazi ai fi crezut că soarele apune*. Reînvierea viteazului popular este cea mai luminoasă binecuvântare pe care divinitatea o face lumii terestre.

Soarele la amiază, când razele îi cad perpendicular asupra firii, alintă de asemenea un peisaj plin de vitalitate și insula lui Euthanasius, edenul terestre pe care bătrânul, ”întruparea schopenhauerienei euthanasii”[5], vrea să-l stăpânească în deplină singurătate, își întinde vegetația fragedă, luxuriantă sub razele cele clare ale soarelui, când acesta se află în mijlocul cupolei cerești: *De jur împrejur stau stâncile uriețești de granit ca niște păzitori negri, pe când valea insulei, adâncă și desigur sub oglinda mării, e acoperită de snopuri de flori, de vițe sălbatice, de ierburi nalte și mirositoare, în care coasa n-a intrat niciodată. Și deasupra păturei afânate de lume vegetală se mișcă o lume întreagă de animale. Mii de albine cutremură florile lipindu-se de gura lor, bondarii îmbrăcați în catifea, fluturii albaștri umplu o regiune*

[5] G. Călinescu, *Opera Lui Eminescu*, I, Editura Minerva, București, 1976, p. 236

anumită de aer deasupra căreia vezi tremurând lumina soarelui. Stâncile nalte fac ca orizontul meu să fie îngust. O bucată de cer am numai, dar ce bucată! (***Cezara***) Perpessicius afirma despre aceste pagini: ”Luxuriantele pagini descriptive din ***Cezara***, îndeosebi imaginea paradisiacă a insulei lui Euthanasius, imprimă povestirii cel mai sigur sigiliu de originalitate.”[6]

Amestecul pesimismului schopenhauerian cu naturalismul lui Rousseau face ca iubirea pe care Ieronim și Cezara o trăiesc aici să fie expresia unei teorii filosofice proprii. Nu dragostea este aceea pe care Ieronim o refuzase la început, ci fața ei mondenă, iar purificata unire dintre cei doi îndrăgostiți nu poate avea loc decât în spațiul edenic în care regnul animal și cel vegetal trăiesc cu aceeași puritate. Pentru G. Călinescu, ”exuberanța vegetației din ***Cezara*** are înțelesul unei intensificări a naturii pe treapta mai inocentă a regnului vegetal.”[7]

Lumea solară aduce cu ea sentimentul liniștii, al încrederii. Sub razele calde omul se simte lipsit de dorințe, patimi, nu e chinuit de întrebări filosofice, metafizice, declanșate în special de palida rază selenară. Ieronim, la începutul nuvelei ***Cezara***, este surprins tocmai într-un astfel de moment de plictiseală plăcută: *Pe un scaun șade un călugăr tânăr. El se află în acele momente de trândăvie plăcută, pe care le are un dulău, când și-ntinde toți mușchii în soare, leneș, somnoros, fără dorințe*. Iar Dionis, închipuindu-și lipsa de griji a vieții motănești, versifică: *Ziua tologit în soare, pândind cozile de șoarec,/ Noaptea-n pod, cerdac și streșini, heinizând duios la lună*.

Angelo își compară și el amorul cu simțirea ”leului când se tologește-n soare”. Extinzând comentariul făcut de Edgar Papu asupra versurilor din ***Sărmanul Dionis***, vom aprecia că toate cele trei texte exprimă senzația ”integrală de abandonare calmă”.[8]

Dar această stare nu este proprie firii umane, care e pedepsită la veșnică neliniște, la căutare sempiternă și tocmai de aceea rarele momente de ”tologire” spirituală apropie omul de regnul animal. Conștientizând starea, omul o înlătură parțial: Ieronim nu se simte fără dorințe, ci *ca un dulău... fără dorințe.*

Alunecarea soarelui spre asfințit este purtătoarea unei expresii de melancolie care ne pătrunde încetul cu încetul și, în loc de simțirea vie pe care o avem dimineața, acum ne invadează o vagă tristețe. Acest sentiment nedefinit, prefigurator al neliniștilor nopții, străbate și tablourile apusului de soare din proza lui Eminescu. Frumusețea stranie a amestecului de întuneric și lumină nu exaltă, ci apasă, poate pentru că seamănă cu o stingere, poate pentru că marchează infinita trecere a timpului.

Minunatele tablouri ale acestui moment sunt un amestec de pictură clasică și impresionism, detaliul fiind însoțit de pata de culoare. Reprezentativă în creația eminesciană este poezia ***Sara pe deal***, de care amintesc și descrierile din proză, dintre care cea mai reușită din punct de vedere pictural e aceea a peisajului care-l înconjoară pe Dionis odată cu accederea lui în epoca lui Alexandru cel Bun: *Departe, munții cu fruntea încununată de codri, cu poalele pierdute în văi cu izvoare albe. Nourii mari, rotunzi și plini pare-că de vijelie treceau pe cerul adânc albastru; prin ei munții ridicau adâncuri și coaste-n risipă, stanuri negre și trunchete despicau pe ici pe colo negurile și un brad se înălța singur și detunat pe-un vârf de munte în fața soarelui ce apunea. Când soarele intră în nouri, ei părură roșii și vineți, tiviți cu aur ce lumina dinapoia lor. Îngropau în grămezi de arcuri înalte, de spelunci adânci, suite una peste alta, lumina cerescului împărat, și numai din când în când, sfârșindu-se, se revărsa prin negrele lor ruine lacuri de purpură. Apoi, încet, se risipiră în creți vineți, soarele cădea la vale și părea pe vârful bradului singuratec ca o frunte în raze pe umeri negri, apoi coborî printre crengi de păru un cuib de rubin între ramuri, apoi, după trunchiul gros, aruncă dungi rumene pe stanurile munților și făcea ca ei să-și aprindă jăratecul de argint al frunților lor – până ce*

[6] Perpessicius, *Eminesciana*, Editura Minerva, București, 1971, p. 208
[7] G. Călinescu, *op. cit*., II, p. 140
[8] Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 164

se cufundă cu totul după munte, care sta negru și înalt, zugrăvindu-și în aerul albastru mărginile lui tivite cu roșață.

Plasticizând imaginea circuitului natural, Eminescu aprecia că ”schema cursului naturii este un cerc de forme prin care materia trece ca prin puncte de transițiune”.[9] Aceste forme, la care noi am adăugat culorile, au preocupat mult gândirea autorului, iar analogia care a figurat în multe creații artistice între momentele zilei, anotimpurile anului și vârstele omului poate fi subînțeleasă și în cadrul operei eminesciene.

Ideea mișcării perpetue, continua trecere, nu este abolită nici de lumea visului. În ***Sărmanul Dionis***, în acest sistem de vise concentrice, cum le numește G. Călinescu, lumea ce înconjoară cele două umbre metafizice cunoaște în esență aceleași manifestări cosmice ca și lumea terestră: și aici soarele răsare, ajunge în amiază și apoi apune. Luna, simbol al spațiului pur, poartă pe umerii ei o adevărată Nirvană. Exuberanța vegetalului îl determină pe G. Călinescu să afirme că ”în realitate, este un Eden al voluptății panteistice, o natură plină de pleistocen feeric, în care stăpânește vegetalul și din care umanitatea lipsește”[10], afirmație susținută pe deplin de descrierea eminesciană: *Fluviul lat se adâncește în păduri întunecate, unde apa abia mai sticlea din când în când atinsă de câte-o rază, trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor deasupra râului și formau bolți nalte de verdeață nestrăbătută. Numai pe ici, pe colo câte o dungă fulgerătoare deasupra apei. Valurile râd și mână întunecoase lumea lor albastră, până când deodată râul, împiedicat de stânci și munți, s-adună între codri ca marea oglindă a mării și se limpezește sub sori, de poți număra în prundu-i toate argintăriile lui*.

Prin cunoaștere (chiar când aceasta are la bază practici magice), omul se împărtășește de puterea creatoare a Demiurgului. Atunci lumea obiectivă este lumea reprezentărilor sale; cu atât mai mult se va manifesta libertatea fanteziei în crearea cadrului. În esența lor metafizică, personajele centrale din ***Umbra mea*** și ***Sărmanul Dionis*** își manifestă din plin această dorință demiurgică de libertate, iar una din formele acesteia este modificarea lumii cosmice, în special prin astrele ce-i reprezintă esența: luna și soarele. Cerul e încărcat de doi sau mai mulți sori, iar lumina lor răsfrântă în lumea edenică amplifică forța vitalistă dându-i o nuanță de eternitate: *Când ne deșteptam din somn, aurora celor doi sori, în haine roze, culegea mărgăritare de argint de prin grădinile noastre, și râzând cu glasul ei de ciocârlie ni le arunca din poalele ei pe față (și în) patul nostru*. (***Umbra mea***)

Concepției potrivit căreia mărimea obiectelor este relativă și numai proporția dintre acestea trebuie păstrată i se subordonează actul contragerii lumii pământene în bobul de mărgăritar de la gâtul Mariei. De fapt, puterea aceasta pe care personajul din ***Umbra mea*** și Dionis o manifestă, de a transforma în ”stropi” astrele cosmice, nu este ”puterea pe care ar avea-o individul concret Dionis, de a străbate lumea, ci e virtutea individului metafizic Zoroastru-Dan-Dionis de a forma lumea după planul divin la care participă și după o armonie prestabilită cu toți indivizii metafizici ce alcătuiesc Totul spiritual”.[11]

Lumea cosmică în realitatea ei este o problemă pe care, în concepția lui Eminescu, nu o pot rezolva decât cei înzestrați cu grăuntele demiurgic, căci ”*spune-i numai un(ui) om ieșit din coaja naturei cum că soarele stă și pământul se-nvârtește. ...el va găsi-o irațional, paradox, contra minții sănătoase*”. (***Archaeus***) Este sugerată imposibilitatea acestora de a locui lumile astrelor, cunoașterea fiind elementul esențial al stăpânirii.

Alături de aceste imagini ce poartă în sine o metaforă implicită, coexistă metaforele explicite în care se manifestă o mare parte din puterea artistică a unei creații geniale. În romanul ***Geniu pustiu***, întâlnim mai des ca oriunde în alte file eminesciene lumina solară. Aici este prezentă acea față a operei în care fierbe ”învăpăiatul foc originar”, ”fața plutonică”, după

[9] G. Călinescu, *op. cit*., I, p. 575
[10] G. Călinescu, *op. cit*. I, p. 676
[11] G. Călinescu, *op. cit*., I, p. 234

aprecierea lui I. Negoițescu.[12] Arderile enigmatice, profunde ies la iveală cu puterea cvasidemonică a spiritului. Și afirmațiile făcute se probează cu atât mai mult cu cât o altă frecvență dominantă o are focul.

Urcând muntele spre tabăra revoluționarilor, primul reprezentant al acestora îi apare lui Toma scăldat în razele astrului zilei. Urmându-și cărarea, Toma ajunge în sânul taberei, loc unde elanurile revoluționare se conjugau, se cumulau, unde ideile erau într-o continuă ardere. Faptul nu este exprimat prin neliniștea oștenilor, din contră, aceștia par calmi și chiar foarte veseli, ci prin elementele simbolice *soare* și *foc* – pentru singura dată alăturate. Apoi, Ioan este eroul care moare în plină revoluție – jertfa adusă de tineret împlinirii marilor idealuri. Îngroparea lui nu are loc sub clarul lunii sau la căderea serii, așa cum sunt înmormântați Sofia sau nebunul Baltazar. Reintegrarea în circuitul naturii se face în plină lumină de zi, când *soarele de aur ardea în creștetul cerului*. Lupta era în plină desfășurare și numai lumina solară putea arăta adevărata față a lui Ioan: *apoi băgând amândouă mâinile în izvor scosei capul lui Ioan și-l ridicai în lumina soarelui spre a mă uita lung și cu durere la el*. Este și aceasta o notă romantică, dar aparține acelui romantism numit eroic. Privit în lumina solară, chipul lui Ioan pare a căpăta o fărâmă din viața veșnică.

Soarele este simbolul cel mai transparent al vieții: *Îngerul meu se pune în fața soarelui și umbra negrelor sale aripi îmi întunecă din ce în ce mai mult orele, care se vor stinge în curând. Voi muri*. (***Geniu pustiu***), iar lumina solară se poate ușor substitui acesteia. Uneori, drumul pe care l-a străbătut pe boltă astrul zilei este un simbol pentru calea pe care un personaj a parcurs-o deja din viața sa. Feciorul de împărat din ***Făt-Frumos din lacrimă*** ”când era soarele de două sulițe pe cer, a plecat în lumea largă și-n toiul lui de voinic”, ceea ce poate constitui un indiciu al tinereții acestuia.

Iubirea își leagă și ea esențele de lumina solară. Amorul cu lumina lui divină a devenit îngerul păzitor al firii omenești. Dar, asemenea luminii solare care este cu atât mai puternică cu cât te apropii de punctul ei central, raza amorului este cu atât mai arzătoare, mai distrugătoare, cu cât te apropii de esența ei. În ***Avatarii faraonului Tlà***, înghețatul Angelo își păstrează intact spiritul, pentru că instinctiv se simte destinat unei iubiri purificatoare și nimicitoare, divină și demonică în același timp. Dragostea demonului amorului însuși este alegerea lui Angelo. *Nu te lăsa înșelat de împrejurarea că amorul seamănă așa de mult cu ura*, îl sfătuiește Cezara, deci o mare *pasiune, turbare, durere, cea mai incandescentă flacără* se confundă cu apa oceanului înghețat. Ajuns în focarul incandescent al amorului, Angelo este prevenit de demon: *te vei usca sub suflarea mea ca o floare desrădăcinată în arșița soarelui de vară*. Apare din nou puterea distrugătoare a căldurii solare, de data aceasta ca termen de comparație pentru căldura iubirii. În arderea aceasta aleasă de personajul însuși stă și pedeapsa, dar și răsplata năzuirii lui spre esență.

Fărâmă a eternității este umbra metafizică și este normal ca să fie luminată de o parte din lumina divină, imagine ce se realizează tot prin intermediul unei comparații metaforice: *Simt brațele mele perind în aer și cu toate acestea căpătând puteri uriașe; simt cum, dezlipindu-se atomele greoaie ale crierilor mei, mintea mea devine clară ca o bucată de soare*. (***Sărmanul Dionis***) Acesta este începutul. Acum capătă ”putința de a pătrunde o bucată din atotputernicia lui Dumnezeu.”[13] Acum intră în posesia acelei puteri divine, care va face ca orice gând al său să se transforme în realitate, acum când are în subconștient acea pată luminoasă care oglindește armonia universală.

Phoebus pare a fi încărcat în proza eminesciană cu semnificația conștiințelor absolute ce compun substanța divină, iar geniul creației pe care îl simbolizează devine participant la însăși crearea lumii. De altfel, în general în creația lui Eminescu, punctul luminos, care

[12] I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1980, p.24
[13] G. Călinescu, *op. cit.*, I, p. 597

constituie geneza vieții și care ”cum s-o stinge totul piere ca o umbră-n întuneric”, este și nucleul pe orbita căruia gravitează ideile sale. Altfel spus, ”lumina este demiurgul universului eminescian”[14], factorul dinamizator al operei, forța ce face ca și cele mai umile alcătuiri să capete dimensiuni cosmice.

BIBLIOGRAPHY

Blaga, Lucian, *Trilogia culturii. Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969

Călinescu, G., *Opera lui Eminescu*, I și II, Editura Minerva, București, 1976

Ciopraga, Constantin, *Nocturnul în opera lui Eminescu*, în *Portrete și reflecții literare*, Editura pentru Literatură, București, 1967

Del Conte, Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, traducere de Marian Papahagi, Editura Dacia, Cluj, 1990

Eminescu, Mihai, *Fragmentarium*, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1981

Negoițescu, I., *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1980

Papu, Edgar, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1979

Perpessicius, *Eminesciana*, Editura Minerva, București, 1971

Popa, George, *Spațiul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1982

Vianu, Tudor, *Gândirea estetică*, antologie, prefață și tabel cronologic de Vasile N. Morar, Editura Minerva, București, 1986

Vianu, Tudor, *Poezia lui Eminescu*, Editura Cartea Românească, 1970

Vianu, Tudor, *Tezele unei filosofii a operei*, Editura Univers, 1999

[14] George Popa, *Spațiul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 147

REFLECTION ON FAILURE. EMIL BOTTA

Georgiana-Adriana Tituleac
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: If we relate to everyday life, we identify failure as the consequence of an endeavour. It is the result that people either choose to refuse – and seek to exchange it for another – or indulge. The 20th century brings to the Romanian literary area new perspectives on failure. This study examines the concern for the phenomenon of failure that the young writers of that period had. At the same time, this paper illustrates Emil Botta's journey from that group of students he was part of until his debut with the volume "Dark April" and his literary activity. We note that the lazy and the loser are two typologies frequently discussed in the interwar literature and provoke numerous reflections on the phenomenon of failure. But this becomes devoid of negative connotation, since failure no longer represents an impasse of certain moments in life, but it is perceived as a human condition. Failure is not only assumed, but received with joy, becoming a state that facilitates the creative process.

Keywords: interwar literature, influences, failure, rescue, laziness

„Lumea e un prag de pe care, uluiți sau cutremurați, privim în noi înșine" (Doinaș, 1974:69) spunea Șt. Augustin Doinaș, îndemnându-ne la reflecții oneste asupra sinelui, dar având conștiința vieții exterioare. Omul, pus în raport cu lumea, trăiește experiențe care pot fi divizate în reușite și ratări. Avându-i ca reper pe filosofii existențialiști, în perioada interbelică, tinerii scriitori români manifestă un interes semnificativ pentru problematica ratării. Printre aceștia s-a format, în intervalul 1935-1936, grupul „corabia cu ratați", datorită numeroaselor întâlniri între studenți și reflecțiilor asupra chestiunilor vieții precum: disperările, agonia, sărăcia (mai cu seamă cea a spiritului), moartea, absolutul, frumosul, angoasele, toate tratate sub forma unor tirade retorice, cu ironie, cu mult umor și mai ales cu patos (Acterian, 1992). Componența acestei grupări este prezentată în volumul *Umbre pe pânza vremii* de către „corăbierul" Pericle Martinescu, unde sunt enumerați Emil Botta (promotorul grupului), Arșavir Acterian, Petre Boldur, Alfons Adania, Bob Bulgaru, Luca Dumitrescu, Barbu Brezianu, Horia Stamatu, Ștefan Ioan George, E. Stoiceanu, Ovid Marinescu, Mircea Nicolau, Ghiță Soare și Corneliu Temensky (Martinescu, 1985). Pentru acești tineri, ratarea a constituit un laitmotiv al existenței și al carierei lor, întrucât preocuparea pentru eșec ajunge să îi formeze pe drumul debutului, să le influențeze atât actul scrierii, cât și viața privată. Cu toate acestea, nu am putea afirma că alegerea numelui cercului ar fi putut avea un efect premonitoriu, întrucât, potrivit filosofiei lui Nietzsche asupra evoluției, pentru a deveni ceea ce suntem, trebuie să nu bănuim ceea suntem în momentul prezent (Nietzsche, 2012: 54). Conform memoriilor lui Pericle Martinescu și Arșavir Acterian, denumirea „corabia cu ratați" a fost oferită de cel ce avea să devină poetul, prozatorul și actorul Emil Botta.

O imagine cuprinzătoare asupra grupării este oferită de Doina Uricariu în studiul *Apocrife despre Emil Botta*, unde autoarea anulează teza unei ratări concrete a membrilor. Aceasta consideră că grupul „corabia cu ratați" nu reprezintă decât o metaforă, întrucât constituie o salvare de sine (Uricariu, 1983: 247). Consultând însemnările lui Arșavir Acterian, constatăm că mediocritatea nu va umbri destinele membrilor grupării, însă, exceptându-i pe Botta, Temensky și Acterian, toți ceilalți tineri vor rămâne într-un cvasi-anonimat. Cu toate acestea, „corabia" găzduiește figura unui ratat absolut: înțelept, singur și inadaptabil. În capitolul „Straniul și nefericitul Corneliu Temensky" aflăm despre acesta că era „iritabil la

culme, intransigent în curăția și deznădejdea lui, refractor oricărei discipline administrative" (Acterian, 1992: 99). S-a remarcat prin câteva poeme publicate în „Contimporanul" și inspira comparații cu Hölderlin, însă unicitatea tragediei și a complicațiilor sufletești îl făcea pe Temensky să fie greu adaptabil în societate și mai ales ironizat, fapt care a condus într-un final la demisia din redacția unde lucra alături de Arșavir Acterian. Mărturisirea celui din urmă, potrivit căreia „Într-o bună zi, Corneliu Temensky care era iubit de mulți dintre prietenii mei, a dispărut. Emil Botta și Mircea Nicolau [...] au avut să-l caute acasă la el, dar nu l-au găsit" (Acterian, 1992: 100), ne dezvăluie un individ sortit eșecului.

Cât despre succes, acesta nu poate fi privit decât ca pe o răsplată. Reușita este deplină atunci când este obținută prin muncă, de către cei care se dovedesc vrednici să o primească. Lenea este o particularitate a firii, dar cu caracter problematic. Aceasta este unul dintre păcatele tradiției creștine, printre care numărăm și mândria, iubirea de argint, curvia, mânia, lăcomia și zavistia (Criteanu, 2009: 22). Leneșul este o prezență frecvent întâlnită în Scriptură, cu precădere în „Pildele lui Solomon", unde „trândăvia" oferă provocări individului, deoarece se consideră că „[19]Drumul leneșului este ca un hățiș de spini, dar cărarea celor fără prihană este netezită" (Biblia, 2012: 653). Drumul cu spini ilustrează rațiunea leneșului, însă pe calea spre succes, drumeții pot întâmpina obstacole sau se pot auto-sabota. *Biblia* condamnă vehement lenea –atât fizică, dar mai ales spirituală– și o prezintă ca fiind rețeta eșecului în relația cu Dumnezeu, a pierderii vieții veșnice. Trândăvia își găsește pedeapsa în solitudine, pribegie și lipsă. Cu toate acestea, izolarea nu constituie mereu o situație de cumpănă, cu efect negativ, deoarece, potrivit lui Schopenhauer, în singurătate omul inteligent poate afla două avantaje: „mai întâi de a fi cu sine însuși și al doilea de a nu fi cu alții" (Schopenhauer, 1998:151), întrucât această prețuire a singurătății este obținută în urma experiențelor anterioare, căci solitudinea asigură, mai întâi de toate, oportunitatea reflecțiilor în intimitate. Doctrina creștină expune pentru Angelo Mitchievici „in mod scandalos" imaginea neconvențională a reușitei (Mitchievici, 2022: 343), întrucât el constată că „niciunde nu există un îndemn la pasivitate, la lene, la dezabuzare, așa cum nu există un îndemn la a te chivernisi, la a te înstări. Textul evanghelic este singurul care exclude ratarea sau, mai precis, promite împlinirea în cel mai ostil climat, în mijlocul catastrofei, pe marginea abisului, pe cruce, chiar cu tâlharul pocăit." (Mitchievici, 2022: 343).

Emil Botta prezintă o serie de întruchipări ale eșecului în personajele prozelor sale scurte, unde, potrivit Doinei Uricariu, ratații „proliferează", căci ei pot fi cavalerii care călătoresc spre insula Naxos (prezenți și în poeziile sale sub imaginea lunatecilor), leneșii, histrionul, Stan Pățitul și Don Quijote (Uricariu, 1983). Volumul *Trântorul* are ca element repetitiv figura omului care eșuează, ascunsă sub masca leneșului. În nuvela cu același titlu, personajul principal este cunoscut de întreaga comunitate sub denumirea „Trântorul", nefiind menționat un alt nume. Acesta este de fapt tipul tânărului plecat din orașul de provincie pentru studii, la București, dar care nu are o ocupație remunerată. Acest aspect este un impediment în dialogul dintre Trântor și tatăl Almei, în episodul peștitului, când răspunde la întrebarea „Ce ocupație ai?", spunând: „Nici una, mărturisesc sincer, dar de ochii lumii, de gura lumii, de dragul Almei și pentru prosperitatea menajului nostru îmi voi confecționa o meserie." (Botta, 1987:79). Acesta reprezintă o prefigurare a ratatului, căci ratatul complet este înfățișat de vechiul prieten Nelu Vogordi, șomerul despre care știm că „eșecurile și dezamăgirile de tot soiul îl amorțiseră și viața lui semăna cu frigul care, odată, la săniuș ne degera ciolanele" (Botta, 1987:74). Doina Uricariu găsește Trântorul și toate „travestirile" acestuia drept martori care ne ajută să înțelegem că lumea este răsturnată, căci ratatul nu este așezat pe aceeași poziție cu ratarea, cum nici nebunul nu este pus în raport cu nebunia, ci este „imaginea răsturnată din optică" (Uricariu, 1983). Astfel, nici Trântorul și nici „avocatul fără clientelă" Nelu Vogordi nu reprezintă eșecul însuși, ci relatarea experienței unor nereușite.

În finalul nuvelei *Trântorul* găsim personajul central dominat de spaimă, căutându-și salvarea (chiar și iluzorie) în Nina, dragostea sa pasageră dinaintea întoarcerii în provincie, căreia îi cere ajutorul[1]. Emil Botta inserează imaginea unui posibil etern feminin care să-l scape din chinul văduviei și al pierderii copilului. Potrivit lui Emil Cioran, salvarea din tenebrele ratării coincide cu cea biblică, întrucât este „singurul lucru ce poate salva sorgintea omenească" (Cioran, 1993: 127). Iubirea este cheia mântuirii, ce acționează în conștiința filosofului, după cum mărturisește: „Oricât m-aș lupta pe culmile disperării, nu vreau și nu pot să renunț și să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările și tristețile ar întuneca izvorul luminos al ființei mele, deplasat în cine știe ce colțuri îndepărtate ale existenței mele" (Cioran, 1993: 127). Intelectualul este figura emblematică a societății moderne și este pus în relație de sinonimie cu termeni precum „luciditate" sau „rațiune", întrucât acesta poate anticipa, constata și, eventual, poate împiedica o întorsătură nefavorabilă. În ceea ce-l privește pe Emil Botta, acesta creează eroi ai căror unicitate constă într-o mai mare măsură în intensitatea gândurilor, decât în cea a trăirilor sau sentimentelor. Un exemplu concret este protagonistul nuvelei *Cel mai tare*, care în timpul unui moment de intimitate cu Veverița contempla buștenii, explicându-se: „Cât privește capul meu, cum să-ți explic? Nu mi-l fac, nu mi-l compun, ci vine de la sine. (...) Port o figură mohorâtă, călită la para unui pesimism atroce și brazdele durerii s-au cioplit așa de adânc pe chip, că durează chiar și după ce gândurile îndârjite care le nutreau au dispărut" (Botta, 1987: 118-119). Câțiva ani mai târziu, ciclul de poezii *Pe-o gură de rai,* publicat în 1943, va aduce cititorilor o nouă perspectivă asupra emoțiilor, dar mai ales asupra iubirii. Dragostea nu va mai fi receptată ca punct de acces către experiența morții și a împlinirii prin moarte, așa cum volumul *Întunecatul April* ne-a obișnuit, ci devine armă. Această idee poate fi regăsită în poemul *Scut*, unde instanța lirică declară: „Iubirea mă apără/ de aceea port/ fruntea sus, în exil printre oameni." (Botta, 1979: 125).

Fenomenul ratării poate permite accesul către structuri psihologice abisale, ce ar fi responsabile de alienare sau, din contră, de hiperluciditate. Dacă punem rațiunea în relație cu nereușita, remarcăm două tipuri de comportament: cel preventiv și cel care se cufundă în autodistrugere. Prin urmare, individul își poate plănui maniera în care eșuează, iar, potrivit lui Cioran, acest fapt devine definitoriu pentru persoana în cauză –„Spune-mi cum vrei să te prăbușești ca să-ți spun cine ești" (Cioran, 2012: 728) –. Aici, prăbușirea poate fi percepută în sens suicidal, atât drept un act salvator, care ridică ființa din „năpastă", cât și drept un act care pecetluiește iremediabil „pierzania" în care se cufundă. În această direcție, putem aminti ideea lui Angelo Mitchievici potrivit căreia „imposibilitatea de a duce o viață până la capăt are cel mai adesea semnificația unui eșec [...], marchează pierderea celui mai important rost, cel al vieții." (Mitchievici, 2022: 287). În perioada tinereții, insul caută validări, mici succese care să îi aprobe meritul și să-i croiască o soartă, îndeosebi care să depășească planul proiecției. Cu toate că un destin ratat la o vârstă matură ar avea un efect răsunător, abolind succesele anterioare, eșecurile la vârsta tinereții pot determina întreg parcursul vieții.

În altă ordine de idei, putem afirma că eșecul este o fatalitate. Deși nu poate constitui o certitudine asemeni decesului, el transmite totuși o expectanță. Acesta poate apărea în orice moment din viața omului care nu trăiește oricum, ci intens. Asociem intensitatea cu tinerețea și ne vom raporta la volumul de debut al figurii interbelice obsedate de ratare, Emil Cioran, în *Pe culmile disperării,* unde afirmă: „Viața nu rezistă la mare temperatură. De aceea, am ajuns la concluzia că oamenii cei mai frământați, cu un dinamism lăuntric dus la paroxism, care nu pot accepta temperatura obișnuită, sunt meniți prăbușirii" (Cioran, 1993: 15). Cu cât omul se frământă mai mult, cu atât el devine mai complex. Înțelegem că ratarea nu este sortită minților care evită contactul cu „temperatura" vieții, ci este sortită celor care „fierb", celor care ies din

[1] „Nina, bălăioaro, prinde-mă; am sentimentul că mă rostogolesc și mă duc de-a dura. Sunt o bilă în jocul cu popice...", Emil Botta, *Scrieri,* Editura Minerva, București, 1987, p. 88.

mediocritate. Tinerii scriitori sunt predispuși „pericolului" de a se poziționa sub semnul ratării, căci, după cum afirmă Ovidiu Papadima, „tinerii – care pot fi de talent, dar care pot, atât de bine să nu fie, fiindcă nimeni nu se apleacă cinstit peste zbuciumul lor, ca să-i definească– zburdă mânzește prin paginile revistelor, publicând ce vor, fără control" (Papadima,1971: 50). În pragul maturității, ei se pot remarca prin intermediul deprinderilor intelectuale, care, începând cu secolul al XX-lea, au contribuit la apariția unei noi clase sociale: intelectualii. Martor al acestui fenomen, Paul Zarifopol atribuie intelectualilor întreaga vină a vieții consemnate istoric, deoarece ei reprezintă luciditatea societății (Zarifopol, 1997).

În literatura universală, imaginea omului zbuciumat, cel care consumă ființa din interior spre exterior, începe să fie conturată odată cu perioada romantismului *sturm und drang*. Din acel moment, un număr impresionant de cititori europeni își însușesc postura unui Werther, se auto-analizează și își proiectează sentimentele după modelul protagonistului din *Suferințele tânărului Werther*. Individul trăiește chinuri cumplite a căror proveniență este un eșec în dragoste. Imposibilitatea de a cuceri fata de care este îndrăgostit îi provoacă tânărului Werther eșecuri în plan profesional. Astfel, putem observa cum o neîmplinire poate genera o suită de alte rateuri, care, la rândul lor sunt succedate de suferință. Cu toate că Werther este în esență un revoltat hiperlucid, nu reușește să se desprindă din brațele tenebroase ale propriilor deziluzii, iar singura și ultima opțiune de salvare va fi sinuciderea. Receptarea romanului lui Goethe a surprins chiar și pe autorul acestuia, întrucât tineretul elogia actul suicidal și din ce în ce mai mulți alegeau să își ia viața în numele iubirii. Acest fapt l-a determinat pe Goethe să revizuiască volumul pe parcursul anilor 1783-1787, adăugând pasaje care să evidențieze disfuncționalitățile mentale ale lui Werther și prin care să descurajeze cititorii în a-i urma exemplul (Clipa, 2011: 33). Astfel, personajului îi este anulată luciditatea, însă în portretul lui va rămâne definitorie forfota.

Cât despre poezie, Emil Botta aduce, printre formele sale de lirism, noi ipostaze ale ratării, asociind-o cu „plictisul" și oboseala. Poetul nu tratează această temă ca fiind una înaltă, ci ca pe o modalitate de a traversa realitatea, departe de spleenul bacovian, acceptând-o. Poezia de tip eveniment pe care o propune în volumul său de debut, *Întunecatul April*, contribuie la pierderea substanței tragice a eșecului. Raportându-ne la poemul *Antipod* (Botta, 1979: 29), observăm cum neîmplinirea afectivă, ce ar fi provocat suferință, se deplasează pe calea rațiunii în versul „o nefericită iubire alege sfârșitul demn de ea/ dar cum n-a găsit nimic potrivit,/ pleacă trăncănind: Ce peltea!". Instanța lirică mărturisește: „Și eu caut un destin pe măsură,/ dar nu aflu nici pe sfert din ce-mi trebuia", însă nu intervine nici aici suferința, căci revolta ia locul contemplărilor și acționează impulsiv: „Și atunci, de ciudă, îmi zdrobesc ochii/ deși meșterul cel iscusit îmi spune:/ orice destin se poate ajusta". Actul de a-și suprima simțul văzului semnifică nu doar revolta, ci și refuzul de a mai căuta destinul dorit sau de a recepta imaginea, în sine, a eșecului. Astfel, oprirea interacțiunii cu exteriorul declanșează interacțiunea cu propria conștiință, idee ce trimite la filosofia lui Albert Camus despre conștiința care este descoperită în același timp cu revolta (Camus, 1994: 220). Persoana răzvrătită nu lasă loc de compromisuri în încercarea de a se exprima și a acționa independent, iar acest comportament este catalogat de Albert Camus drept unul pozitiv, deoarece „relevă ceea ce merită întotdeauna apărat în om" (Camus, 1994: 224). Este necesar ca insul să se implice în propriu-i destin și să nu se așeze pe poziția unui Segismundo, al cărui horoscop întocmit de alții a influențat parcursul guvernării regatului prezentat de Calderon de la Barca în piesa *Viața e vis*. Totuși, revolta nu poate schimba complet destinul, cum nici Basilio nu a reușit să schimbe inevitabilul profețiilor legate de fiul său, Segismundo, ci, din contră, demersul său a contribuit la împlinirea profețiilor, după cum însuși regele mărturisește: "străduania-i deşartă / pentru om când cu mai nalte / rosturi şi puteri se-ncearcă; / vrând să-mi scap de jertfe ţara / şi de răzmeriţe, iată, / am împins-o-n braţul celor / de care credeam că scapă!" (de la Barca, 2016).

Cel ce eșuează, fie că se revoltă, fie că adoptă o poziție rezervată, nutrește în sinea sa sentimente puternice, care-l adâncesc (precum sunt frustrarea, disperarea) sau care-i sunt înălțătoare (cum este speranța). Un exemplu al celui încercat, dar care nu se răzvrătește în fața destinului, poate fi găsit în imaginea biblică a lui Avraam. Conform Scripturii, el pierde locul natal din propria-i decizie de a împlini cuvântul lui Dumnezeu. Condamnat la o lungă perioadă în pribegie, nu se revoltă, ci urmându-și credința, parcurge cu succes drumul spre tărâmul făgăduit, ghidat de speranță. Dincolo de contextul creștin, înțelegem, deci, că ratatul care crede în izbândă se poate salva, însă ratatul fără speranță este pierdut. Asemeni personajului biblic, ratații lui Emil Botta nu luptă împotriva sorții și nici nu sunt așezați în oglindă cu imaginea succesului, ci sunt lăsați în singurătate, în mijlocul abisului, printre halucinații –așa cum apare protagonistul nuvelei *Trântorul* în finalul operei– sau îndurând chinurile interminabile ale propriilor vise, ca în poemul *Morgana,* din volumul *Pe-o gură de rai*– „O, visule, visule, rău te mai porți.../ Mi-e sufletul încremenit de durere/ și nici se gândește să piară;/ el de o mie de ori ar dori să mai moară/ și iară și încă și iară.” – (Botta, 1979: 152).

Există experiențe pe care individul este capabil să le depășească fără un efort anume și care nu destabilizează ființa, însă există și experiențe în urma cărora abia reușește să-și păstreze integritatea, fie ea fizică sau mentală. Întâmplările pot fi privite obiectiv numai după ce timpul a adus cu sine altele. Raportându-ne la confesiunile pe care Emil Cioran le face în ultimul său interviu, oferit lui Gabriel Liiceanu în 1990, intitulat „Apocalipsa după Cioran”, unde afirmă că stările depresive cu care s-a confruntat puteau să-l ducă la nebunie sau la ratare (Liiceanu, 2021: 81-138), putem spune că eșecul reprezintă și o alternativă a unui deznodământ ales: nici nebunie, nici ratare, ci scriitor. El alege să scrie toate aceste trăiri și judecăți proprii, iar odată articulate, ele se consumă. Înțelegem că ratarea poate fi o alternativă a nebuniei și este pusă pe o poziție de egalitate cu aceasta, însă criteriul după care ar putea fi alese aceste două consecințe este conștiința.

Nebunia reprezintă o rupere de real cu chip eliberator, pe când ratarea aduce condamnarea în conștiința nereușitei. Potrivit lui Cioran, depășirea acestora se datorează unei capacități de a obiectiva întâmplarea. El vede scrisul ca fiind un astfel de act, considerându-și lucrările o salvare temporară din ghearele morții (Cioran, 1993: 9). Cu toate că în lucrarea *Pe culmile disperării* acesta susține că ratarea este cea capabilă să alieneze individul în aparență, iar în esență creează soluții pentru mediocritate, interviul din 1990 prezintă un Emil Cioran care nu mai apreciază eșecul ca pe o condamnare, ci ajuns la maturitate, îl percepe drept o consecință ce poate fi evitată. Cât despre Emil Botta, pentru acesta scrisul nu a reprezentat o eliberare din tenebrele eșecului. Potrivit mărturisirilor din interviul *Emil Botta scrie ca să realizeze un paradox*, oferit lui B. Marian pentru revista Facla, creația literară a fost un mod de exprimare. Scrisul i-a permis înfăptuirea unui act de rebeliune, căci: „Niciodată nu m-a torturat demonul literaturii. (...) Scriu fiindcă ar trebui să tac, umblu încovoiat fiindcă ar trebui să merg drept. Scriu din exasperare, din dezgust, din consternare, scriu atunci când mă devorează jertfa de a fi teribil de singur.” (Marian, 1935).

Astfel, discursul despre lume al lui Emil Botta este unul al artistului, în termenii lui Lucian Blaga[2], căci redimensionează realul și aduce o perspectivă răsturnată asupra normalității, reprezentând o declarație-manifest a sinelui. De la întâlnirile dintre studenții boemi ai „corabiei cu ratați” și continuând cu activitatea sa literară, problematica eșecului și imaginea ratatului vor persista în scrierile sale. Depășind dimensiunea romantică a omului care eșuează, cu același tumult, dar fără vreo dorință suicidală, eroii lui Emil Botta sunt actori ai unui spectacol al lumii. Am observat cum, pentru scriitorii moderni, lenești nu mai reprezintă o imagine moralizatoare, ci constituie o identitate pe care tinerii intelectuali fie și-o atribuie,

[2] „discursul artistului are, paralel cu o dimensiune referențială, și una autoreferențială, el semnificându-se totodată și pe sine” (Blaga, 1977: 121).

fie o primesc. Într-o perspectivă existențialistă, nereușita este îmbrățișată și percepută ca făcând parte din parcursul vieții. Acesta constituie un eveniment obișnuit și nu un moment de cumpănă fără soluții, căci, după cum afirmă Jean-Paul Sartre, „Povestea unei vieți, oricare ar fi ea, este istoria unui eșec" (Sartre, 2004: 651).

BIBLIOGRAPHY

Acterian, Arșavir, 1992, *Privilegiați și năpăstuiți*, postfață de Mircea Zaciu, Iași: Institutul European.

Anonim, 2011, *Suferințele tânărului Werther,* Clipa, Nr. 3.

B. Marian, 1935, *Emil Botta scrie ca să realizeze un paradox*, Facla, Anul XIV, nr. 1337.

Biblia, 2014, traducere de ieromonahul Dumitru Cornilescu, 1921 A.D., Societatea Biblică Română.

Blaga, Lucian, 1977, *Elanul insulei,* col. „Restituiri", Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Botta, Emil, 1979, *Poezii*, București: Minerva.

Camus, Albert, 1994, *Fața și reversul. Nunta. Mitul lui Sisif. Omul revoltat. Vara*, București: RAO International Publishing Company.

Cioran, Emil, 1993, *Pe culmile disperării*, București: Humanitas.

Cioran, Emil, 2012, *Lacrimi și sfinți*, în Opere, vol. 1. Ed îngrijită de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, București: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă.

Cioran, Emil, 2017, *Opere*, vol. III, ed. îngr. de Marin Diaconu, introducere de Eugen Simion, București: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă.

de la Barca, Pedro Calderon, 2016, *Viața e vis*, traducere din spaniolă, introducere și biografie de Sorin Mărculescu, București: Humanitas.

Șt. Aug. Doinaș, 1974, *Orfeu și tentația realului*, București: Editura Eminescu.

Goethe, Johann Wolfgang, 2019, *Suferințele tânărului Werther*, București: Carte Pentru Toți.

Liiceanu, Gabriel, 2021, *Intinerariile unei vieți. Apocalipsa după Cioran (ultimul interviu filmat),* București: Humanitas.

Martinescu, Pericle, 1985, *Umbre pe pânza vremii*, București: Editura Cartea Românească.

Mitchievici, Angelo, 2022, *Farmecul vieților distruse*, București: Humanitas.

Monahul Criteanu, Agapie, 2009, *Mântuirea păcătoşilor*, București: Editura Egumenița.

Nietzsche, Friedrich, 2012, *Ecce Homo. Cum devii ceea ce ești*, traducerea din germană de Mircea Ivănescu, București: Humanitas.

Papadima, Ovidiu, 1971, *Scriitori și înțelesurile vieții*, București: Minerva.

Sartre, Jean-Paul, 2004, *Fiinţa şi neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, București: Paralela 45, traducere de Adriana Neacşu.

Schopenhauer, Arthur, 1998, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, traducere de Titu Maiorescu, București: Editura Silva-Press.

Uricariu, Doina, 1983, *Apocrife despre Emil Botta*, București: Cartea Românească.

Zarifopol, Paul, 1997, *Pentru arta literară*, vol. I, edit și prefață de Al. Săndulescu, București: Editura Fundației Culturale Române.

NARRATIVE STRATEGIES IN "NOAPTE BUNĂ, COPII (GOOD NIGHT, CHILDREN)" BY RADU PAVEL GHEO

Victoria-Silvia Şerban
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: In twentieth-century prose, one can observe writers' interest in innovating narrative techniques, thus asserting their artistic individuality. The various roles of the narrator highlight the characters and their issues. After several decades in which prose writers explored diverse narrative possibilities, recent literature shows a tendency to rediscover classical narrative forms associated with techniques borrowed from drama or cinematic art.

Keywords: twentieth-century prose, narrative, narrative techniques, narrator.

Apariția în 2010 a romanului *Noapte bună, copii!* a fost întâmpinată cu critici favorabile impunându-l pe Radu Pavel Gheo ca unul dintre scriitorii douămiiști importanți în spațiul românesc. Argumentele se referă la originalitatea creației sale ce rămâne greu de încadrat într-o direcție ori formulă narativă. Proza ar putea fi considerată începutul unui experiment extins pe mai multe zone: elemente compoziționale, temele abordate, fenomenele sociale reflectate. Gheo inovează pe toate palierele întrebuințând cu abilitate instrumentele narative ce le are la îndemână, pentru a da un produs definitoriu stilului său și problematicii literare care îl preocupă. Tematic, romanul dezbate istoria recentă plecând de la anomaliile generate de comunismul târziu, ale căror ecouri se manifestă încă în câmpul literar. În spațiul literar s-a vorbit despre generațiile „fără memorie" care ar fi ignorat epoca socialistă și dramatismul existențial din acea perioadă, dar Gheo dezminte ideea prin apariția celor două romane premiate, *Disco Titanic* și *Noapte bună, copii!*. Narativ, proza în discuție se remarcă prin inovațiile tehnice pe care autorul le exersase anterior în *Valea Cerului Senin* (1997) sau *Numele mierlei* (2008), după cum afirmă Bianca Burța-Cernat în *Observator cultural* (https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/) și Mihaela Ursa în revista *Cultura* (https://revistacultura.ro/nou/ultima-noapte-de-aici-intaia-noapte-de-dincolo/).

Cum am arătat mai sus, romanul se înscrie în seria ficțiunilor despre viața trăită în ultimii ani ai comunismului, particularitatea fiind căutarea unor compensații pentru lipsurile materiale și interdicțiile frustrante. Vecinătatea cu o țară deschisă spre Occident alimentează iluziile generației de „decreței", cum erau numiți cei născuți în '67-'70. Narațiunea captează scene care trezesc amintiri și recuperează trecutul apropiat. În acest sens, romanul urmează direcția deschisă de Mircea Cărtărescu prin *Travesti* (1994), apoi *Orbitor* (1996), Simona Popescu prin *Exuvii* (1997), spune Mihaela Ursa în articolul citat mai sus, sau Filip Florian și Matei Florian cu *Băiuțeii* (2006). Mergând în continuare pe linia romanelor ce revizitează trecutul, cartea lui Radu Pavel Gheo poate fi așezată alături de alte proze (*Disco Titanic* a aceluiași autor sau *Acasă, pe câmpia Armaghedonului* a Martei Petreu) precum și de producții cinematografice care arată preferința manifestată de scriitorii contemporani pentru tema copilăriei, grefată pe contextul social din ultimii ani ai comunismului. Paul Cernat face trimitere la filmul „Cum mi-am petrecut sfârșitul lumii", al lui Cătălin Mitulescu („Ultima frontieră",Bucurestiul Cultural, nr. 104 - Ultima frontieră | Revista 22.). Subiectul reflectă problemele lumii contemporane. Nu numai Europa de Est, ci și alte regiuni ale lumii au trecut

prin experiențe transformatoare atunci când geo-politica a determinat tulburări sociale ce clamau voința și aspirațiile umane.

În acest context, Gheo creează în *Noapte bună, copii!* o poveste populată cu personaje emblematice pentru perioada de tranziție pe care o traversează România. Pe imaginea eroilor cărții sunt proiectate destine tulburătoare urmărite de-a lungul a patru decenii de frământări și schimbări sociale, urmate de transformări caracterologice. Romanul unei generații (cum stă scris pe a patra copertă a cărții) este, în același timp, o frescă a ultimilor ani de comunism și postcomunism în care aspirațiile tinerilor se dizolvă în aluviunile unei lumi necunoscute și, pe cât de ademenitoare, pe atât de aspre. În România, cei născuți în anii '60-'70 își exprimau aspirațiile prin dorința de a emigra în Statele Unite ale Americii. De aici s-a inspirat autorul în crearea celor patru personaje . Schema generală a prozei se construiește pornind de la intenția scriitorului de a crea un univers autonom ce vorbește despre oameni. În text, visul a patru copii de a ajunge în Occident se traduce într-o reprezentare narativă poliedrică. Autorul folosește dihotomia timp-spațiu pentru a scrie istoria fiecărui personaj pe care o dublează cu propuneri de teme și reflecții pe marginea destinului. „Aș fi putut scrie liniștit cîte un roman separat, care ar fi avut într-adevăr o temă clară, pentru fiecare din personajele centrale: Paul şi romanul scriitorului, destinul scriitorului în lumea contemporană ş.a.m.d., Marius şi destinul emigrantului în paradisul occidental, Leo (şi Cristina) şi iubirea tragică", mărturisește Radu Pavel Gheo într-un interviu (Azap, „Există ceva în actul scrisului care se sustrage judecății raționale", în *Tribuna,* https://revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/198.pdf.). Prin narațiunile ce redau scene autentice de viață, cartea și-a dobândit autonomia; personajele, având contur și adâncime, se întrepătrund în interacțiuni și construiesc legături ce traversează granițele timpului și spațiului, evoluând de la copilărie la maturitate și călătorind de pe un continent pe altul.

Ceea ce face din *Noapte bună, copii!* o proză reprezentativă trebuie căutat în instrumentarul de tehnici narative cu ajutorul cărora întâmplări banale, desprinse din cotidian, devin importante prin ecoul pe care le vor avea, prin urmările nebănuite ieșite la iveală peste timp. Temporalitatea suportă metamorfozări și redimensionări, iar viitorul se raportează la sinuozitățile istoriei. Personajele evoluează într-un sistem autoreferențial, cu variații imprevizibile pe axa morală sau afectivă, își asumă prezentul, dar resimt pulsiunile trecutului dilematic, legitimându-și în acest fel identitatea de sine.

Naratorul face observații, menționează aspecte ale vieții, evenimente la care participă comunitatea. Prinse în șuvoiul vieții, personajele încep să se distingă treptat în prima scenă colectivă. Nedeia din timpul sărbătorilor pascale reunește în sat pe teicovenii în vârstă, care au rămas în sat, cu cei mai tineri plecați la oraș (Geo 112); în acest pasaj observațiile naratorului surprind momentul reconectării tinerilor cu rădăcinile lor, cu oamenii și locurile natale. Satul devine, astfel, un spațiu în care se produce un schimb de cunoștințe și experiențe între generații diferite. Atmosfera de sărbătoare câmpenească, forfota, veselia de la horă este autentică și contribuie la menținerea coeziunii sociale și a identității culturale în sânul comunității din Teicova. Dar în fragmentul respectiv sunt descrise două imagini antitetice, care opun tradiția rurală și modernitatea urbană, cea din urmă fiind sugerată de discoteca organizată pentru tineri în „joia cultural-distractivă" (*Ibid*.). Prin observația că aceste reuniuni aveau loc în alte zile decât joia, naratorul alege să exprime derizoriul ce caracteriza viața socială de atunci. Această abordare sugerează discrepanță între intențiile declarate ale autorităților și realitatea acțiunilor. Prin sublinierea acestui aspect se afirmă subtil perspectiva critică a naratorului asupra evenimentelor sociale impuse de comuniști. De asemenea, absurdul existențial din aceste fragmente justifică dorința ascunsă de evadare a tinerilor.

Narațiunea debutează în maniera unui realism clasicizat, cu scene de viață rurală monotonă, dilatată dinăuntru. În Banat, aproape de Dunăre, în acest univers la ritmurilor lente și al tradițiilor adânc înrădăcinate, legile nescrise ale adaptării modelează destine. Naratorul

captează în imagini esența ancestrală a satului Teicova cu intenția de a deschide o perspectivă spre trecut, refuzând viitorul. Daniel Cristea-Enache remarcă această epopee meticuloasă, scrisă în ritmul lent al bănățenilor, domolită prin acumularea și explorarea detaliilor. Materialul narativ pare fragmentat, însă epica se armonizează în sfera simbolurilor. („Romanul unei generații", În *Observator Cultural*, https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/)

În incipit, lumea pare imobilă, supraviețuitoare într-o atemporalitate impusă de Istoria Mare. Oamenii trăiesc încercând să facă față secetelor caracteristice regiunii și lipsurilor, compensându-le cu ce găsesc în piața de la Oravița, unde veneau sârbii de peste Dunăre, din Iugoslavia. La acestea se adăugau mărfuri de contrabandă care menținеau confortul localnicilor într-un echilibru precar. Pentru a-și satisface nevoia de a fi la curent cu ceea ce este nou, trăind iluzia libertății, magia vieții refuzate, copiii din Teicova își procură discuri și casete audio cu ultimele melodii intrate în topurile internaționale, îmbrăcăminte la modă (blugi Lee Cooper, pantofi sport Adidas). Toate acestea alcătuiesc un sistem de valori pe care autorul îl reia în *Disco Titanic*. Sub masca unui trai favorizat față de cel din alte regiuni ale țării se află dorința de răzvrătire, de recuperare a libertății și demnității. Apropierea de graniță permite circulația informațiilor despre lumea de „Dincolo" care alimentează mirajul Occidentului. Tinerii credeau că trecerea ilegală a frontierei este o aventură. În ochii eroilor cărții apropierea de graniță apare ca un factor încurajator și o garanție a reușitei evadării.

Cronologic, acțiunea debutează într-un sat aflat în apropierea teritoriului iugoslav unde eroii puberi își petrec vacanțele de vară la bunici. Autorul cartografiază satul Teicova în funcție de cele patru personaje ce formează nucleul cărții. Biografiile lor se conturează, alternând planurile narative, copilăria trăită aproape de granița iugoslavă cu tinerețea de „Dincolo". Interferențele dintre spațiul occidental (în viziunea bănățenilor Iugoslavia apare ca o țară occidentală) și cel românesc, dintre regimurile politice, dar și schimbările radicale survenite în viața personajelor se reflectă în tehnicile utilizate.

Radu Pavel Gheo adaptează inspirat recuzita scriitoricească, retorica romanescă, la temele explorate și perspectiva asupra timpului, alternând imaginea panoramică a intervalelor lungi cu cea detaliată și dilatată a momentelor de răscruce. Prin arta sa, Gheo este un adept al convenției anti-omnisciente. Această particularitate a discursului narativ, predominantă în text, oferă o perspectivă diferită atunci când naratorul se distanțează de planul personajelor; în astfel de momente el renunță la atitudinea implicată și adoptă o poziție neutră și analitică. Acest act de retragere din planul narat face tranziția către o obiectivitate accentuată, ce pune în lumină evenimente semnificative și invită cititorul la reflecție.

Repoziționarea naratorului poate să sugereze o schimbare de perspectivă sau de focalizare. Atunci când personajele cer cuvântul, naratorul lasă spațiu pentru ca acestea să-și exprime gândurile, sentimentele sau experiențele fără intervenția sa directă. În plus, solicitările personajelor pentru a-și exprima punctele de vedere deschid un spațiu favorabil polifoniei. Această schimbare de perspectivă contribuie la exprimarea subiectivității personajelor și la conturarea unui tablou complex al poveștii.

Elementele cinematografice integrate de autor adaugă o dimensiune vizuală și sugestivă. Acestea pot include descrieri vii, scene bine conturate și detalii care îmbogățesc experiența cititorului cu emoții puternice, așa cum se întâmplă la derularea unor cadre cinematografice. Astfel, între utilizarea narațiunii anti-omnisciente, retragerea naratorului în fața personajelor și introducerea elementelor cinematografice, textul oferă posibilitatea explorării temelor și personajelor din multiple perspective.

În ceea ce privește structura, *Noapte bună, copii!* asociază trei planuri ce au în centru personajele principale: Cristina, Leopold, Marius Albu și Paul Găitan. Primul plan descrie un topos al copilăriei și adolescenței petrecute într-un sat bănățean de la frontiera țării la sfârșitul anilor ’70 și prima jumătate a deceniului următor. Detaliile reînvie lumea „Epocii de Aur", îi

dau acurateţe şi autonomie în universul ficţional, va crea un spaţiu mental prin subtilităţile relevate de vocea auctorială. Încercarea de a trece ilegal frontiera se transformă într-o experienţă devastatoare a cărei amprentă rămâne în toate deciziile lor ulterioare. Acest fir al naraţiunii anticipează destinele actanţilor stabilind o reţea de conexiuni trecut – prezent.

Al doilea plan narativ urmăreşte îndeaproape pe trei dintre protagonişti în încercarea lor nereuşită de a se integra în societatea aspră a oraşului Los Angeles. Este povestea care până la un punct răzbună viaţa trăită în anii socialismului apoi dă sens justiţiar revenirii lui Marius în ţară.

Prezentul este plasat în anul 2000 şi constituie al treilea plan narativ. La acest nivel naratorul regrupează, simbolic, destinele celor trei prin revenirea lui Marius în spaţiul bănăţean din apropierea Dunării. Tot universul ficţional este cuprins între prologul şi epilogul cărţii – bornele naraţiunii – ce integrează elemente fantastice şi fac, astfel, trimiteri evidente la titlul cărţii. Sfântul Petru şi Dumnezeu coboară pe pământ deghizaţi, săvârşesc minuni (Bobi este încurajat de cei doi călători misterioşi să deseneze în continuare şi să meargă la facultate, iar fractura lui îl salvează de întâlnirea cu furiosul Marius, dar în mod miraculos se vindecă până la spital), în acelaşi timp veghează asupra oamenilor, ştiu tot ce se întâmplă şi la sfârşit reechilibrează universul Teicovei, satul tulburat de poveştile triste ale celor patru tineri.

Într-o ramă cu elemente de fantastic metafizic (capitolele „Prolog 2000” şi „Epilog 2008”) se montează douăsprezece secvenţe ai căror protagonişti trăiesc experienţe proiectate sau trăite de tinerii din generaţia scriitorului.

Autenticitatea vine din detaliile construite prin descrierile ample intercalate în naraţiune, prin stil indirect liber şi dialoguri dinamice. Viaţa a trei dintre ei (Leopold, Cristina, Marius) se schimbă radical după expatrierea în metropola americană. Ei încearcă să ducă „Dincolo” valorile cu care au crescut şi să preia altele, noi, care le-ar fi asigurat împlinirea visului. Însă acestea din urmă nu îşi găsesc un fundament solid în trecutul lor, de aceea nu sunt asimilate. De aici drama celor care au vrut să sintetizeze etape de cunoaştere pentru a se integra rapid într-o societate a individualismului. În desfăşurarea evenimentelor naraţiunea alternează cu derularea cadrelor cinematografice care dau relief personajelor şi le subliniază criza existenţială; între aceste cadre autorul inserează strategic elemente catalizatoare – scene de punere în abis prin reveniri la spaţiul mitic al Teicovei copilăriei, dilatând, astfel, imaginea satului.

Autorul preferă să desfăşoare larg câteva secvenţe epice pe care le detaliază cu plăcerea pedantă a naratorului realist din proza de la sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. De altfel, pe alocuri, vocea narativă din *Noapte bună, copii!* păstrează ecouri, mai ales în capitolele dedicate ultimilor ani ai socialismului. Paginile de descrieri creează pitorescul locurilor. Observaţiile fine sunt menite să creeze impresia unui spaţiu tridimensional (tehnica basoreliefului), în care actanţii au autonomie şi individualitate, dar păstrează fondul comun ce îi uneşte cu ceilalţi prin dorinţe şi speranţe refulate. În secvenţe succesive naratorul se plasează fie în afara, fie în interiorul personajului cu intenţia de a-i surprinde trăirile ce îi dau relief. Schimbarea unghiului de percepţie imprimă dinamism scenelor şi induce senzaţia că evenimentele se petrec sub privirea atentă a cititorului. Gheo lasă să se vadă preferinţa pentru instrumentarul narativ clasicizat, pe care îl revitalizează prin adăugarea de formule postmoderne precum întretăierea planurilor temporale, dubla perspectivă (Marius şi Paul), inserţiile fantastic-metafizice.

Observaţiile naratorului introduc elemente ce se vor reflecta în imaginea altui sat aflat la câteva sute de kilometri distanţă. Sărăcia, monotonia vieţii, limitarea opţiunilor pentru viitor reprezintă numitorul comun al satelor din România aflată sub regim totalitar. Teicova şi Iacobenii Noi sunt două puncte pe harta imaginară între care se stabilesc corespondenţe simbolice trasate de narator prin câteva tuşe: încercarea de a trece graniţa („Chestia, Marea Încercare”, cum o numeşte naratorul la pagina 145), dramatica experienţă a violului, împlinirea

visului de a ajunge „Dincolo” și reîntâlnirea nesperată dintre Marius și Marcel Custură în Iacobenii Noi.

Cum am arătat mai sus, în structura cărții se disting mai multe planuri narative alcătuite în funcție de unghiul din care se istorisește. Într-un interviu apărut în revista *Tribuna*, autorul explică: „am încercat ca la fiecare fragment, la fiecare etapă a poveştii să impun un anumit ritm, folosind tot felul de tehnici narative şi compoziţionale. Am vrut să încep într-un stil tradiţional, de roman de secol XIX, fiindcă mi se părea adecvat acelei prime scene din prolog. La un moment dat există în carte o scenă lungă, de vreo cîteva zeci de pagini, care se repetă aproape identic - zic „aproape”, fiindcă, deşi ea e povestită la persoana a treia, de un narator aparent omniscient, există acolo diferenţe care ţin de perspectiva personajului care o conduce: prima dată Paul, a doua oară Marius. Diferenţele respective trebuiau să se potrivească şi cu personajul, şi cu destinul lui.” (Azap, *loc.cit.*)

Acțiunea din prolog, care deschide rama întregului construct narativ, este fixată prin indici temporali și se desfășoară într-un sat imaginar din apropierea Iașiului. Naratorul omniscient folosește ca pretext călătoria a doi bătrâni – Sfântul Petre și Dumnezeu – pentru a descrie Iacobenii Noi, un spațiu a cărui semnificație va fi dezvăluită mai târziu. În acest capitol atributele narative sunt îndeplinite fie de către naratorul heterodiegetic, fie de o cameră de filmat care justifică utilizarea cadrelor cinematografice .

Prin descrierile din prolog se îmbină într-un montaj două imagini ale spațiului rural văzut în timpuri istorice diferite, ca un arc peste timp prin care se stabilește continuitatea. Se juxtapun detalii din ultimii ani ai comunismului cu transformările ulterioare ce amintește de schimbarea regimului. Naratorul folosește drept pretext istoria căii ferate ce leagă Dorohoiul de Iași. Sunt puse în antiteza trecut-prezent aspecte definitorii pentru viața oamenilor din două epoci: animația de altădată din trenurile de navetiști, forfota din gări și din sate, pe de o parte, și ruinarea acelor locuri în anii 2000, pe de altă parte. Sunt scene sugestive pentru comportamente marginale, instinctuale. Gara pustie, liniile ferate abandonate prevestesc răzbunarea ce va urma să aibă loc în Iacobenii Noi. Întregul peisaj zugrăvit cu atenție la detaliile vieții mizere îl integrează pe Marcel Custură, violatorul Cristinei, și îi creionează două portrete ale sale. Cel din tinerețe, este realizat în tușe îngroșate: „Păi io ce să-ți fac, drăguța mea, dacă te-ai apucat de golănii dintr-astea ? [...] Decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-sa !” (Gheo, *op. cit.*, p. 156); naratorul rămâne într-un unghi exterior personajului când iluminează scena violului, momentul care schimbă destinele a trei tineri prin ruptura violentă de copilărie. Ceea ce s-a întâmplat altădată aduce în prezent ecouri puternice prin adoptarea perspectivei interioare; centrul de iradiere se află acum în interiorul lui Marius: „acea noapte de 4 spre 5 mai a însemnat pentru Marius ultima noapte a copilăriei. Dar puștiul brunet -adică fostul puști- știa sigur că așa fusese și pentru Cristina.” (*Ibidem*, p. 158). Peste ani, naratorul redă tot prin ochii lui Marius întâlnirea celor doi. Fizionomia ștearsă a lui Marcel Custură indică răsturnarea situației: „Acum Marius stătea călare pe fostul soldat scund și tuciuriu, al cărui chip poate că nici nu l-ar fi recunoscut dacă l-ar fi văzut ziua, pe stradă, în mulțime” (*Ibidem*, p. 277). El va deveni victima răzbunării lui Marius. Cele două scene petrecute la un interval de paisprezece ani sunt legate prin perspectiva internă și prin cross-cutting. Amintirile din noaptea maturizării forțate îi năvălesc în minte lui Marius și se convertesc în furie : *„(Fata avea părul răvăşit şi uleios, iar picioarele îi stăteau lăţite peste aşternuturi. Faţa îi era vânătă, nările dilatate, şi tot trupul îi părea relaxat. Marius se smulse din amorţeală şi se repezi la ea, scăpând din coşul pieptului un scâncet copilăresc.)* […]

Dacă nu taci […] chiar că te omor! Și te dau și pe mâna poliției! Încheie el, aproape suprarealist.

–Pen’ ce? scânci Marcel.

–Pentru atunci !” (*Ibidem*, p. 277)

Gheo folosește o tehnică narativă originală pentru a construi o dublă perspectivă asupra unei întâmplări din copilăria celor patru eroi. El rescrie scenele, văzute mai întâi prin ochii lui Paul, apoi ai lui Marius. Daniel Cristea-Enache interpretează fragmentul referindu-se la omogenizarea maselor: „În urmă cu cinci ani, văzuţi într-o scenă comună, Paul şi Marius se comportă şi se exprimă aproape identic. Radu Pavel Gheo utilizează, pe alocuri, chiar aceleaşi fraze: mod de a sugera că la o aceeaşi vîrstă incipient-pionierească, într-o aceeaşi epocă îngheţată, identităţile se suprapun" (*loc. cit.*)Totuși, diferența de nuanțe în discursul fiecăruia le afirmă personalitatea .

Prologul și epilogul romanului integrează povestea într-un context ideatic supranatural, conform căruia desfășurarea vieții este adesea influențată de forțe exterioare, în ciuda eforturilor personajelor de a se sustrage acestui dictat. La sugestia naratorului, lectorul admite că bătrânul smead care poartă un toiag este Dumnezeu, iar însoțitorul său - nimeni altul decât Sfântul Petru. Cei doi ajung în Teicova pentru a-l proteja pe Bobi de furia lui Marius. zi de naratorul detașat care își îngustează viziunea ; privirea aruncată lui Marius de unul dintre bătrâni Sf. Petre sau Dumnezeu), Episodul reechilibrează în final universul ficțional pentru că rupe legăturile cu trecutul și închide rănile vechi, lăsând loc unei noi perspective asupra vieții, sugerată de iubirea dintre Bobi și Irina, fata preotului care vrea să participe la alegerile locale. Cei doi tineri apar ca avataruri ale noii lumi, surprinși într-o atmosferă a zilelor noastre, ignorând trecutul traumatic. Scena finală, cu cei doi revenind acasă, salvează de la uitare lumea comunistă stigmatizată de aparatul represiv, compromisuri și umilințe.

Jocul de cărți dintre Sfântul Petru și Dulkeman din capitolul „Paul 2000" adună modulații care înfricoșează și amuză în același timp. Față de alte scene, în cea de față, cross-cutting-ul reunește destine ratate; după Leo și Cristina apoi Marius, urmează ca Maleficul să pună stăpânire și pe ultimul dintre prieteni. Paul face pactul faustic cu Dunkelman pentru a pleca în Statele Unite și a-și împlini visul de a deveni scriitor: „Dunkelman îl apucă de ceafă cu o mînă mare şi grea, îl trînti pe masă şi zise, cu o ură inexplicabilă: – Na, şi pe el!" (Gheo, op.cit., p. 480). Scena ar fi trecută cu vederea dacă nu ar fi completată cu semnificații profunde în planul simbolic. De la credința populară în intervenția divină și triumful binelui și adevărului, conținutul ideatic glisează în plan social unde ierarhia puterilor și influența fatală a Istoriei asupra destinelor individuale generează o psihologie de grup ce se perpetuează de-a lungul generațiilor. Metamorfoza vine cu timpul, adusă de cei tineri. În acest sens, Bobi și Irina rezolvă traumele trecutului, dar lasă loc altor provocări ale istoriei.

Scena ironizează lumea literară prin intermediul personajului Paul pe care naratorul îl prezintă drept un scriitor șters și invidios pe cei care au reușit să publice la edituri de prestigiu. Este o condiție asumată și compensată parțial de bursa obținută și de activitatea literară obscură la o revistă.

Toate firele narațiunii duc spre semnificații ale termenului „Dincolo", semnificații date de personaje sau de viziunea naratorului. Pentru eroii-copii, cuvântul are rezonanțe magice. Fără a le înțelege profund, ei sunt fascinați de lumea necunoscută pe care o asociază cu binele, fericirea, îmbrăcămintea la modă, cele mai noi melodii din topuri. E un tărâm la care visează adulții din preajma lor. Mirajul îi va maturiza brusc și dureros odată cu prima încercare de a fugi din țară, iar „Dincolo" va dobândi alte sensuri în timpul ședерii în Los Angeles. Va însemna dorința de recuperare a trecutului, ascensiune socială, integrarea unor mentalități occidentale. Cuvântul devine sinonim cu depășirea propriilor limite, schimbarea destinului, însă niciunul dintre ei nu va reuși să atingă acest punct. „Dincolo" s-ar traduce prin iluminarea obscurului (nereușită în scena de la căminul cultural, ce are rol anticipativ), sau, printr-o schimbare de perspectivă, ar fi viața.

Prozele lui Radu Pavel Gheo exprimă viziunea sa asupra lumii în care trăim și asupra literaturii. El exprimă aceste idei în răspunsurile la întrebările anchetei coordonate de Alex. Cistelecan și Raluca Manolescu, unde punctează atributele romanului contemporan. De

asemenea, subliniază influența pe care o au manifestările lumii în care trăiește autorul, tendințele sociale și pe cele ale criticii literare: „înclinația spre jocurile textuale, interesul acut pentru dinamica socială, toate sunt ilustrări ale unei realități istorice de care literatura nu se poate desprinde." („Sociologia romanului românesc contemporan", în *Vatra*, https://revistavatra.org/2021/09/09/vatra-nr-5-6-2021/#more-8795). Astfel, scriitorul timișorean contextualizează particularitățile stilului său în câmpul literar actual.

Pe de altă parte, Paul Cernat sintetizează astfel particularitățile scrierilor lui Radu Pavel Gheo: „naturalețea replicilor și autenticitatea detaliilor se combină cu densitatea reconstituirilor istorice, geografice și mentalitare, dar și cu fantezia, cu schemele basmului și ale mitului." („Visuri și identități destrămate", în *Observator Cultural*, https://www.observatorcultural.ro/articol/visuri-si-identitati-destramate/)

BIBLIOGRAPHY

AZAP, Ioan-Pavel, Există ceva în actul scrisului care se sustrage judecății raționale (I), *Tribuna*, an IX, nr 198, 1-15 decemrie 2010, p. 17. Consultat online la 18.11.2023. https://revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/198.pdf.

BURȚA-CERNAT, Bianca, Romanul high-definition, *Observator cultural*, An. 11 (2010), nr. 528, 16 iunie, p. 13. Consultat online la 17 februarie 2023. https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/.

CERNAT, Paul, Ultima frontieră, *Revista 22*, nr. 104, 22 februarie 2011. Consultat online la 21 februarie 2023. Bucurestiul Cultural, nr. 104 - Ultima frontieră | Revista 22.

CERNAT, Paul, Visuri și identități destrămate, *Observator Cultural*, An 18 (2017), nr. 858. Consultat online la 21 februarie 2023. https://www.observatorcultural.ro/articol/visuri-si-identitati-destramate/.

CISTELECAN, Alex, MANOLESCU, Raluca, Sociologia romanului românesc contemporan, *Vatra*, nr. 5-6 (602-603), 2021. Consultat online la 21 februarie 2023. https://revistavatra.org/2021/09/09/vatra-nr-5-6-2021/#more-8795.

CRISTEA-ENACHE, Daniel, Romanul unei generații , *Observator Cultural*, An. 11 (2010), nr. 535, p. 14. Consultat online la 20 februarie 2023. https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/.

GHEO, Radu Pavel, *Noapte bună, copii!*, Iași: Polirom, 2017

PRINCE, Gerald, Narratology: the form and functioning of narrative, (Janua Linguarum. Series Maior; 108), Mouton Publishers Berlin, New York , Amsterdarm, 1982.

URSA, Mihaela, Ultima noapte de aici, intaia noapte de Dincolo, *Cultura*, nr. 296, 21 octombrie 2010. Consultat online la 17 februarie 2023. https://revistacultura.ro/nou/ultima-noapte-de-aici-intaia-noapte-de-dincolo/.

THE UNIVERSE OF PROSE

Teodora-Mihaela Botezan
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: The universe of prose is meant to be a volume that goes around the world, it is not only a volume that analyzes and gives meanings to some works, but also penetrates into the biography of the authors, trying in this way, perhaps, to understand the author's the style and language. Through this volume, like all his other volumes dedicated to prose, Nicolae Balotă tries to recover a lost time, the philosophy of Balotă's writing being a simple one, which he proposes with each of his publications: only through art and reading, you can understand the mentality of an era. It can be noticed the note of interdisciplinarity and intertextuality that Nicolae Balotă gives to the volume, his essays having references to visual arts, paintings, movies or even other texts. For the erudite, reading means not only the careful reading and analysis of some texts, but also the establishment of clear connections between them and other arts.

Keywords: Balotă, prose, critics, intertextuality, philosophy

Universul prozei este un volum notabil al autorului, publicat în 1976, care se întinde pe aproape 500 de pagini, fiind alcătuit din două părți: *Prozatori români contemporani,* unde discută despre figura unor personalități marcante ale epocii, respectiv *Lecturi*, unde literatul aduce în lumină lecturi ale operelor unor scriitori străini. Ceea ce fascinează încă de la început este faptul că eruditul plasează literatura română la același nivel cu cea străină, sporindu-i astfel credibilitatea.

De-a lungul scrierilor eruditului se poate observa tendința acestuia de a contura clare portrete ale scriitorilor, adoptând „« poziția mărturisitorului », ceea ce face ca textele să dea impresia unei experiențe cărturărești asumate de către autor"[1]. Mai mult decât atât, Mircea Iorgulescu afirmă că „eseurile lui Nicolae Balotă din ultimii ani alcătuiesc un corp impresionant de memorii despre literatură și ar fi o greșeală să le privim altfel"[2]. Pe de o parte, într-o oarecare măsură îi dăm dreptate dacă ne referim la volume precum *De la Ion la Ioanide. Prozatori români ai secolului XX* sau *Labirint,* pe de altă parte, dacă ne referim la volumele monografice dedicate lui Arghezi, Jakob Burckhardt, Urmuz sau Alexandru Philippide, se observă că toate volumele sunt alcătuite sub forma unor studii de critică obiectivă, foarte bine construite.

De-a lungul volumului, scriitorul propune o lectură hermeneutică, demonstrându-și încă o dată abilitatea lectorului rafinat, pentru care interpretarea și analiza textelor reprezintă o adevărată îndeletnicire. Eseistul dă dovadă de spirit critic, de vocație, reușind să opereze o analiză hermeneutică care scapă ochiului neavizat. Nicolae Balotă încearcă să recupereze și să-și îndrepte atenția asupra acelor texte cu caracter epistolar și memorialistic.

Prima parte a volumului, *Prozatori români contemporani,* se deschide cu studiul dedicat lui Ion Marin Sadoveanu, autor despre care s-a vorbit puțin la acea vreme. Nicolae Balotă în acest eseu discută despre apariția romanului scris de Ion Marin Sadoveanu, *Sfârșit de veac în București,* fiind denumită drept o „lucrare târzie". Mai mult decât atât, eruditul îl compară pe Ion Marin Sadoveanu cu Proust întrucât, asemenea scriitorului francez, ajunsese la o vârstă la care cei din jur nu se mai așteptau să mai scrie ceva notabil. Cu toate acestea, observă eruditul, apariția romanului a însemnat o revelație, fiind bine primit de public și de critica literară. În

[1] Carmen Elena Andrei, *Nicolae Balotă și literele române*, Editura Academiei Române, București, 2014, p. 235.
[2] Mircea Iorgulescu, *Universul cărților*, în *România literară*, nr. 13, 25 martie 1976, p. 11.

continuarea studiului, eruditul explică ce vrea să însemne denumirea de „operă târzie", notând: „opera nu era «târzie» doar în raport cu biografia scriitorului, ci și cu evoluția generală a romanului românesc. Ea răspundea, după un sfert de veac, așteptărilor și îndemnurilor exprese ale lui G. Ibrăileanu"[3]. La acea vreme, Ion Marin Sadoveanu, fusese comparat de G. Ibrăileanu cu Balzac, atât prin biografia sa, dar mai ales prin contribuția inedită la consolidarea literaturii române.

Următorul eseu vorbește despre magistrul lui Nicolae Balotă, Lucian Blaga, omul pe care l-a apreciat din toate punctele de vedere, oprindu-se asupra lucrării *Hronicul și cântecul vârstelor*, lucrare care se apleacă spre universul mitic al satului, un loc privilegiat, totul fiind privit din prisma stigmatului morții, care apasă întreaga existență a poetului și, implicit, a operei sale. Cu toate acestea, doar apropierea sufletească de spațiul mitic al satului poate revigora si reechilibra sufletul poetului. În această sferă, eruditul notează: „pentru Blaga, «ideea» aceasta a satului cosmocentric, atemporal, matca stilistică a culturii populare este expresia unui nisus mitopoetic. De aceea, atunci când poetul-gânditor ajunge la vârsta memoriilor, când – întorcându-se asupra sa însăși- încearcă să se surprindă pe sine în sinea lui, cea dintâi imagine care i se oferă și pe care ne-o oferă, imagine-arhetip, este aceea a satului"[4]. Nicolae Balotă observă că pofta memoriilor la Blaga atinge vârful în anii 1940, când poetul se afla la apogeul creației. Mai mult decât atât, Goethe considera vârsta de cincizeci de ani cea mai potrivită pentru scrierea memoriilor. Astfel, *Hronicul și cântecul vârstelor* ia naștere în această perioadă propice vieții autorului. Mitul, pentru Blaga, este o cale de revelare a misterului, astfel că autorul apelează în această perioadă la mitologie pentru a creiona lumea satului. Mai mult decât atât, Blaga mitizează mutenia cu bună știință, stare pe care copilul Blaga o va depăși la vârsta de patru ani, absența cuvântului fiind interpretată de artist drept un semn al destinului. În continuarea eseului sunt prezentate figurile părinților lui Blaga și se discută despre religiozitatea acestuia. În amintirile blagiene, portretele părinților sunt subtile, mama apărând drept „ « o ființă primară », « eine Urmutter »"[5], mama fiind în mitologia blagiană deținătoarea Cuvântului rostit, religiozitatea acesteia fiind de natură magică, Balotă notând că „opusă acestei credințe, păgâne mai curând decât creștine, a Mamei stă lipsa evidentă de pietate a Tatălui"[6]. Antireligiozitatea lui Blaga se dezvoltă de-a lungul desacralizării demersurilor religioase în încercarea de a „umple golul lăsat în urma morții lui Dumnezeu din era post nietzscheană, cu un crez, și anume crezul în valorile culturale"[7]. Astfel, se poate vorbi de „anti-religiozitatea lui Blaga ca despre o confluență a credințelor și a practicilor exorciste ale Mamei cu agnosticismul rationalist tip secolul XIX al Tatălui"[8]. Balotă consideră că o anume discreție, ba chiar timiditate întovărășește scrierile blagiene în ceea ce privește memorialistica, Blaga justificându-și apartenența la spațiul Ardealului prin manifestările culturale care-l patronau. Mai mult decât atât, spre deosebire de satul natal și plaiurile montane din jur, aproape niciun oraș sau regiune străbătută de acesta în timpul tinereții nu se încheagă într-o imagine a memoriilor sale. Literatul observă că umbra și clarobscurul sunt valorile în care se regăsește sufletul tânărului Blaga, întrucât natura, istoria, locurile, oamenii colorează amintirile blagiene asemenea unor umbre.

În eseul dedicat lui Zaharia Stancu, criticul observă că narațiunea, în prozele lui Zaharia Stancu, este o formă a spunerii. Literatul amintește despre mărturisirile lui Zaharia Stancu pe care le prezenta drept „confesiuni", făcând referire la personajul Darie din romanul *Desculț* pe care îl conturează drept o proiecție a personalității scriitorului. Romanul *Desculț* este încadrat

[3] Nicolae Balotă, *Universul prozei,* Editura Eminescu, București, 1976, p. 8.
[4] *Ibidem.*, p. 29.
[5] *Ibidem.*, p. 36.
[6] *Ibidem.*, p. 37.
[7] Carmen Elena Andrei, *op. cit.,* p. 237.
[8] Nicolae Balotă, *Universul prozei, Ed. cit.,* p. 37.

de critic în specia *bildungsromanului*, Zaharia Stancu apelând la o tehnică narativă inedită, care plasează narațiunea la limita lirismului. Ceea ce dă o notă aparte prozei lui Zaharia Stancu este de fapt narațiunea, întrucât timpul prezent al narațiunii amintește de scrierile de tip memorialistic, care nu își propun găsirea timpului pierdut (ca în scrierile lui Proust), ci surprinde un timp demitizat, atemporal: „întreg eposul pare *dat* de același timp [...] o cronică scrisă la prezent e o sfidare a cronologiei . O lectură care să o ingurgiteze dintr-o dată [...] e o nesocotire a timpului lecturii. [...] El certifică o intuiție care ne face să bănuim că intenția povestitorului nu era aceea a regăsirii timpului pierdut, a cronicii acelui trecut. Proust s-a folosit, în rememorările sale, îndeosebi de imperfectul timpului nedefinit. Prezentul lui Zaharia Stancu este acela al timpului încremenit în clipă, în senzație sau în afara timpului, într-o pseudoeternitate lingvistică”[9].

Următorul studiu asupra căruia se oprește cărturarul este proza feminină, fiind reprezentată de autoarea Henriette Yvonne Stahl, cu romanul *Între zi și noapte*, încercând în cele câteva pagini să scoată romanul dintr-o groapă în care unii critici literari (precum G. Călinescu sau Pompiliu Constantinescu) l-au aruncat, afirmând despre el că aparține prozei feminine cu excesive note sentimental-erotice. Eruditul precizează că romanul trebuie să fie privit din perspectiva lumii agonizante pe o care închipuie, conturând viața într-un *fin-de-siècle.* În acest context, săpunurile, esențele scumpe și obiectele feminine din camera protagonistei, Zoe, sunt indiciile acestei atmosfere decadente. Autoarea vrea să scoată în evidență excesele unei lumi vulgare, în pragul morții, o lume trivială și coruptă. În opinia criticului, Henriette Yvonne Stahl reușește prin romanul său să creeze o punte de legătură între prozele lui Huysmans sau d’Aurevilly, evoluția lui „Petre Kristian urmează un itinerar spiritual ca acela al unui alt << Christian >> din *Pilgrim’s Progress* al lui Bunyan”[10].

În studiul închinat lui Ovidiu Constantinescu, criticul oferă imaginea unei lumi-spectacol, în care naratorul devine spectator, dorindu-și să vadă totul, inclusiv pe sine. Protagonistul este aparent obiectiv, având conștiința lucidă a condiției sale, fiind departe de a fi indiferent și obiectiv. Eruditul analizează romanul *Sfârșit de spectacol*, ca fiind „o metaforă a Spectacolului, la care naratorul-martor nu poate rămâne pe deplin imparțial”[11]. *Sfârșit de spectacol* se înscrie, în viziunea lui Nicolae Balotă, alături de ciclul *Hallipilor*, *Enigma Otiliei* sau *Craii de Curtea-Veche,* fiind unul din romanele cu tematică citadină. Mai mult decât atât, romanul ar putea fi privit drept un *bildungsroman*, Nicolae Balotă admirând la această proză tehnica detaliului semnificativ, prin care mici mistere susțin tensiunea epică. Mai mult decât atât, prozatorul are stofa unui moralist curios, dar și din aciditatea necesară pentru conturarea unei lumi obiective.

Dominic Stanca și Ștefan Bănulescu sunt alți doi scriitori asupra cărora se oprește eruditul. Povestirile lui Dominic Stanca sunt privite cu mare admirație de erudit, afirmând că scriitorul are duhul povestirii, care nu poate fi mimat. Ceea ce diferențiază povestirile lui Dominic Stanca de altele este participarea naratorului la cele narate de el, fie printr-o evocare baladescă, fie printr-o relatare aparent detașată, dar mereu fiind implicat și naratorul. Ceea ce fascinează în opera lui Dominic Stanca este aspectul ludic și parodic al povestirilor sale, împletindu-se cu cel de cronicar, asumat de scriitor. Atunci când vine vorba despre proza lui Ștefan Bănulescu este văzută de critic drept o „sfidare a nimicului [...]. Arta lui Bănulescu este un mod de a face o virtute dintr-o lipsă, o binecuvântare dintr-o condamnare”[12]. Ștefan Bănulescu construiește o estetică a vidului, întrucât naratorul surprinde golul sau urmărește negativul lucrurilor. Eruditul observă obscurul, absența fiind singurul lucru cert din proza scriitorului: oamenii dispar, casele sunt pustii, natura neliniștitoare, golul nefiind doar unul

[9] *Ibidem.,* p. 67.
[10] *Ibidem.,* p. 97.
[11] Carmen Elena Andrei, *op. cit.,* p. 239.
[12] Nicolae Balotă, *Universul prozei, Ed. cit.,* p. 130.

lăuntric, ci se întinde și spre lumea exterioară. Proza poartă semnele temerii, personajul dezvoltând anxietate, devenind o trăire existențială.

Geo Bogza, Fănuș Neagu, Alexandru Ivasiuc, Dumitru Radu Popescu sunt ultimele personalități asupra cărora se îndreaptă ochiul critic al literatului. Geo Bogza este considerat de literar drept o conștiință care veghează, întrucât ține un jurnal timp de șapte ani, care ulterior se transformă într-o carte intitulată *Paznic de far*. Eruditul apreciază faptul că scriitorul este un om asumat, care îmbrățișează lucruri și locuri, oameni și fapte, conturând un întreg univers. Mai mult decât atât, literatul vorbește despre lumina umanului pe care o răspândea Geo Bogza. Nicolae Balotă discută despre explorarea tânărului Bogza din 1935, din munții Apuseni, în urma căreia se întoarce cu însemnările *Țării de piatră*, oferind o imagine dură a existenței vieții montane. Despre Fănuș Neagu Balotă vorbește ca despre un adevărat povestitor, aceasta fiind cea mai mare virtute a sa, având un bogat bagaj lingvistic. Pe de altă parte, criticul are în vedere spațiul imaginar pe care Fănuș Neagu îl conturează în scrierile sale, denumindu-l spațiu-matrice. În acest spațiu-matrice personajele se pierd, fiind creionat drept un spațiu al uitării. Uitarea, însă, nu este niciodată totală, ci rămâne mereu o fărâmă pentru amintiri, nostalgii, dorințe sau regrete. Pe de altă parte, Alexandru Ivasiuc, observă Balotă, pune în lumină limbajul ca *productivitate*, cuvântul este văzut drept un instrument care permite o infinitate de semnificații și de idei. Primele lucrări ale prozatorului sunt producțiile unui spirit investigator, discursul primelor sale texte fiind unul autoreflectant, un limbaj care se vorbește pe sine, fiind „o oglindă în care n-ar vrea să se vadă decât pe sine și în care, totuși ar vrea să surprindă lumea. În această ambiguitate a discursului (care e când ezitare, când echivoc) se ascunde sursa interesului critic al acestor lucrări, ca și sursa eșecului lor artistic. Ele sunt cazuri textuale interesante, dar nu romane izbutite”[13]. Prin această afirmație, romanelor lui Ivasiuc li se recunoaște caracterul de texte fascinante, însă nu și de romane reușite. Cu toate acestea, subtilitatea spiritului analitic al prozatorului îi promitea o mai bună cunoaștere a straturilor profunde ale subconștientului, care guvernau personajele prozelor lui Ivasiuc, acestea insistând îndelung asupra sieși, asupra vieților, gândurilor, sentimentelor lor.

Eseul dedicat lui Dumitru Radu Popescu este ultimul din prima parte a volumului, eruditul afirmând că „printre prozatorii români contemporani, cel care a demonstrat până acum o mai acută sensibilitate a tragicului este D.R. Popescu”[14]. Proza lui D.R. Popescu, observă eruditul, este dominată de expresie, întrucât faptele personajelor se identifică cu expresiile lor. Literatul identifică originea narațiunilor lui D.R. Popescu- apelul la mituri (miturile grecești), complexul lui Cain și Abel, motivele centrale fiind cele ale morții violente și nedrepte, crimele.

Așadar, prima parte a volumului adună scriitori români, unii care au intrat într-un con de umbră, eruditul încercând să fie obiectiv, dar pe de altă parte dorește să scoată la lumină ceea ce au bun de oferit operele acestora. Se observă demersul critic interpretativ al eruditului, care încearcă evidențieze obsesiile scriitorilor, concentrându-se pe elementele comune scrierilor fiecărui autor.

Cea de-a doua parte a volumului, *Lecturi,* are în vedere lectura unor texte din literatura universală, unde eruditul realizează adevărate exerciții de critică și rememorare ale marilor opere ale literaturii universale. Primul eseu, *Thomas Mann, principe și clovn*, îi este dedicat lui Thomas Mann, comparându-l cu un Goethe, întrucât, zice el, „a izbutit de timpuriu să împace contrariile firii sale. El a știut cu o rară artă, mărturie a unei puternice vocații, să convertească mizeriile naturii sale în puteri ale sale [...]. Da, Thomas Mann a fost un virtuoz al artei, în sensul cel mai larg al acestui cuvânt, implicând arta de a trăi”[15]. Thomas Mann scrie *Pătimirile și măreția maeștrilor*, la împlinirea a cincizeci de ani de la moartea compozitorului Richard Wagner, descriind măreția și patimile compozitorului, făcând aluzie la povara creației. Pornind

[13] *Ibidem.,* p. 166.
[14] *Ibidem.,* p. 193.
[15] *Ibidem.,* pp. 215-216.

de la această premisă, Thomas Mann se întreabă dacă creația și arta este scopul cel mai nobil în viață? Pe de o parte arta purifică, însă pe de altă parte arta corupe, avându-l drept exemplu pe Goethe din *Lotte la Weimar* , Thomas Mann ajunge la concluzia că „artistul este în același timp omul gravelor decizii, ca și al umorilor jucăușe”[16]. Literatul își oprește ochiul critic asupra raportului dintre viață și artă, care l-a preocupat dintotdeauna, și conturează portretul unei epoci întregi, având drept țintă imaginea lui Goethe ca erou al unei povestiri.

Următorul eseu îl are în vizor pe William Faulkner, *Lumini și umbre faulkneriene,* eruditul mărturisind că se „înscrie printre << martorii angajați >> ai romanelor lui William Faulkner. Nu poți citi cu adevărat cărțile acestui scriitor altfel decât adoptând poziția mărturisitorului”[17]. În acest studiu, Nicolae Balotă reproșează criticii americane și celei europene (în special cea franceză) că dezvoltă o abordare superficială în ceea ce privește narațiunile lui Faulkner, depreciindu-le și subestimându-le esența. Criticul este de părere că scrierile scriitorului (în special *Lumină de august)* nu sunt construite într-un mod cinematic, ci sunt ridicate la rangul de artă. Mai mult decât atât, timpurile în care trăiesc eroii sunt diverse, iar suferința lor nu constă în temporalitatea lor, ci în *diversitatea* lor, altfel spus „tragedia faulknneriană este aceea a *alterității”*[18].

Atunci când vine vorba de capitolul *Moraliști și memorialiști francezi*, Nicolae Balotă reevaluează epoca clasică, aceasta devenind „visul de neatins al atâtor temperamente atât de puțin clasice”[19], fiind mimată până la epuizare. Eruditul își începe studiul întrebându-se dacă criticii literari, începând de la Maiorescu, Lovinescu, Călinescu, inclusiv el însuși, nu au căzut într-un epigonism inevitabil, prin încercarea lor de a imita armonia clasicilor. Concluzia la care ajunge cărturarul este că o înțelegere a clasicului include o sacrificare continuă a clasicismului. Pornind de la această idee, îl oferă drept exemplu pe Tallemant de Réaux, care a fost descoperit tardiv, în perioada în care la Paris izbucnise generația romantică, fiind considerat de erudit drept un demitizator al clasicismului, care în urma unei cărți ironice, *Istorioarele*, reușește să declanșeze un scandal monstru, întrucât în această scriere descrie umanitatea figurilor impresionante ale epocii clasice. Principalii eroi ai istorioarelor ironice scrise de Tallemant de Réaux nu sunt doar figuri cunoscute alte scriitorilor și artiștilor, ci și regii, prinții si mai marii regatului francez, soțiile și concubinele, cu bastarzii lor.

Tallemant de Réaux a fost primul scriitor moralist pe care îl aduce în lumină Nicolae Balotă, următorii fiind La Rochefoucauld cu maximele sale, fiind supranumit „moralistul ordonat”, Diderot, cel care aspiră la o libertate totală, Voltaire și Alain. Despre maximele lui La Rochefoucauld, Nicolae Balotă nota că persoana umană este deopotrivă personalitate și mască, cu alte cuvinte, eroii conturați devin cunoscuți după ce sunt demascați- proză a măștilor.

În capitolul *De la Chateaubriand la Flaubert,* eseistul urmărește călătoria lui Chateaubriand în America, Lumea Nouă. Premergător al nihilismului, Chateaubriand denunță decadentismul civilizației europene pe care o consideră îmbătrânită, înainte să apuce să guste din ceva. Se hotărăște să plece în America, de unde cu forța naturii virgine, ceea ce face ca aceste forțe să fie transformate în cuvinte și în proze poematice. Pe de altă parte, subcapitolul *Stendhal sau Eșecul eșecului* discută despre cel care își ratează fericirea în timpul vieții, devenind cunoscut un secol mai târziu. Nicolae Balotă aduce în atenția cititorului personajul Octave de Malivert, care este cel mai „stendhalian” dintre eroii lui Stendhal, fiind nu doar un prototip al ratării, dar și destinat neantului. Pe de altă parte Balzac, o altă personalitate asupra căreia se oprește Balotă, este scriitorul care inspiră mulți alți scriitori, care se definesc prin el, eruditul notând că „Balzac se recunoștea pe sine continuator și creator *ex nihilo* al unui

[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.,* p. 233.
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.,* p. 246.

univers romanesc”[20]. Universul balzacian reface un univers ambiguu, care obturează viziunea, Balzac fiind caracterizat de Balotă drept un scriitor care caută absolutul. Ceea ce impresionează, citind orice roman al lui Balzac, chiar și cel mai puțin reușit, „nu este inventarul civilizației din prima jumătate a secolului trecut, nici lumea sa ca societate constituită, ci viziunea creatoare a unui univers imaginar”[21].

Capitolul următor, *Arta prozatorilor „fin-de-siecle”,* îi are în vedere pe Barbey d’Aurevilly, Oscar Wilde, Gabriele D’Annunzio și Italo Svevo, ale căror lucrări se înscriu în acest *fin-de-siecle,* iar criticul încearcă să analizeze lumea pe care proza acestor scriitori o conturează. Spre exemplu, *Diabolicele* lui Barbey d’Aurevilly, conțin opere licențioase, bizare, sustrase, fiind învăluite de o demonie prin excelență metaforică. Pe de altă parte, eseul referitor la Oscar Wilde se deschide cu un dialog dintre scriitor și André Gide, în care Oscar Wilde îi mărturisește amicului său că regretul cel mai mare este că în opere sale a investit doar talentul său, nu și geniul. Pornind de la această conversație, Nicolae Balotă încearcă să contureze portretul unui prozator, dar mai ales al unui eseist, fiind precursor al atâtor „modernisme” ale secolului XX. Pentru Wilde, arta este mai presus de știință și de filosofie, iar scrierile sale conturează imaginea unei *belle époque.* În eseul *Adevărul măștilor,* Oscar Wilde încearcă conturarea unei lumi artificiale, dominată de carnavalesc; sunt aduse în vizor umbrele din peștera lui Platon, care sunt percepute la rândul lor asemenea unor măști a Ideilor. Eseul *Criticul văzut ca artist* marchează obsesia lui Wilde, aceea a raportului dintre existență și artă. Acest eseu a fost ales de Nicolae Balotă tocmai pentru a scoate în evidență faptul că estetica lui Oscar Wilde nu se încadrează într-un *fin-de-siecle,* ci mai degrabă este influențat de greci sau de unii critici care vor anticipa structuralismul secolului al XX-lea.

Capitolul următor, *Romanul englez victorian și post-victorian,* este dedicat secolului victorian, care a dat și el câteva opere, romancierul victorian împrumutând perspectiva burghezului în dezvoltare. Despre George Meredith, nota eruditul, că încearcă să îi dea femeii (într-o perioadă în care abundă marii misogini- Schopenhauer, Ibsen, Hardy) un ideal masculin. Astfel, personajele feminine pe care le conturează sunt înzestrate cu virtuți masculine, fiind mai mult luptătoare, decât seducătoare. Pe de altă parte, romanele lui Thomas Hardy sunt guvernate de o sumbră energie, tema centrală fiind conturată în jurul patimii în toate sensurile ale pasiunilor și pătimirilor. Estetica lui Hardy poate fi definită prin motivul țipătului, întrucât el se dovedește a fi un obsedat al violentelor ciocniri. În romanul *Under the Greenwood Tree,* țipătul unei păsări ucise de o bufniță „străbate tăcerea”. Nicolae Balotă ajunge la concluzia că în romanele lui Hardy există o poetică a senzorialului, conturându-se o lume obscură și severă.

Joseph Conrad este denumit de erudit „călătorul”, fiind influențat în conturarea personajelor sale de estetica schopenhauerianã, iar E.M. Foster cucerește prin naturalețea istorisirii. Despre Jerome K. Jerome, „umoristul decent”, afirmă Balotă că este „înzestrat cu o firavă capacitate de a vedea prin lentilele deformate ale umorului”[22], prin proza sa umoristică manifestând înțelegere pentru slăbiciunile omenești, dar mai mult decât atât, încearcă să vadă partea comică a neplăcerilor vieții.

Următorul capitol, *De la „Moby Dick” la „Love Story”* se deschide cu analiza romanului lui Herman Melville, *Moby Dick.* În opinia lui, căpitanul Achab este un precursor al lui Ivan Karamazov și al lui Zarathusa, personajele lui Dostoievski (1880, *Frații Karamazov*), respectiv al lui Nietzsche (1883, *Also sprach Zarathustra).* Din punctul de vedere al cărturarului, sensurile romanului trebuie căutate în subtext, personajul lui Melville, Achab, nu este investit doar cu o aură demonică, iar balena este doar exponentul banului. Achab este reprezentantul Omului, fiind o ființă purtătoare de semn, cu o energie naturală.

[20] *Ibidem.,* p. 280.
[21] *Ibidem.,* p. 281.
[22] *Ibidem.,* p. 351.

Această situație trebuie văzută ca o pedeapsă a omului răzvrătit, însă toate elementele ce se acumulează în această carte, elemente necesare pentru cunoașterea Balenei, sunt puse sub semnul ambiguității. Balotă este de părere că Melville nu poate fi considerat vizionar, pentru că imaginile construite în roman se împart în două coordonate: Bine și Rău, iar „Moby Dick, monstrul marin nu este doar o întrupare a banului, tot astfel nici Achab nu este un simplu posedat, un vândut Diavolului, printr-un contract....faustic. Omul și ceea ce depășește infinit omul sunt legate și comunică chiar în lupta lor”[23].

Despre John Steinbeck, notează eruditul, nu romanul *Iarna nemulțumirii noastre* (pentru care primește premiul Nobel) este cel mai bun, ci *Șoareci și oameni*. Steinbeck este unul din scriitorii care scriu cu adevărat bine atunci când „se plasează în centrul universului lor spiritual (și geografic adeseori). Aici, în buricul tărâmului lor, ei sunt și scriu *în adevăr”*[24]. Prin urmare, Steinbeck reușește să scrie cel mai bine în frumoasa vale a râului Salinas, din regiunea Monterey, în California de Nord. Steinbeck este lipit de pământ, astfel că personajele George și Lennie din *Șoareci și oameni* în încercarea lor de a strânge bani pentru a-și cumpăra o bucată de pământ, eșuează. Romanul are în vedere două probleme cu care s-a confruntat America la începutul secolului XX: criza financiară și seceta care a afectat soarta fermierilor. Literatul observă că valoarea cărții lui Steinbeck rezidă în simplitatea ei, iar toate personajele construite suferă de singurătate.

Următorul capitol, *Poezia prozei japoneze,* urmărește spațiul literar japonez, romanele japoneze fiind denumite de critic drept o *încântare estetică.* Autorul pe care îl are în vedere este Yasunari Kawabata, ficțiuni ale căruia, mărturisește criticul, nu poate declara că le-a înțeles pe deplin, dacă sensul termenului „a înțelege” poate fi atribuit comprehensiunii textului literar. Scriitorul japonez a fost influențat atât străvechile tradiții ale liricii și povestirii japoneze, cât și opere din literatura americană și cea europeană. Mai mult decât atât, literatul remarcă o apropiere de arta *haiku*-urilor cu estetica tăcerii și cea a laconismului. Haiku este un tip de poezie japoneză, iar pentru a se apropia de esența poetică a unui haiku, scriitorii trebuiau să se deschidă în fața unui *kairos,* ceea ce elinii numeau *clipa privilegiată.*

În capitolul *Modalități ale narațiunii parabolice,* Nicolae Balotă reia una dintre temele preferate ale scriitorilor europeni, aceea a prezenței demonicului. Capitolul este unul masiv, care trece în revistă lucrări ale lui Feodor Dostoievski, Nikolai Gogol, Mihail Bulgakov, Elias Canetti. Nicolae Balotă remarcă că din Gogol și Dostoievski descinde Bulgakov, autorul romanului *Maestrul și margareta,* un *menipeu*, o proză în care carnavalescul domină.

Capitolul *Fabulosul și fantasticul în povestire* are în vedere arta povestirii. Criticul își îndreaptă privirea, în primă fază, asupra poveștilor celor *O mie și una de nopți,* unde apare ideea conform căreia arta povestirii este o artă a seducției. Șeherezada, ultima soție a sultanului Șahriar, care își omora soțiile după prima noapte de iubire din cauza unei decepții în dragoste, reușește să rămână în viață datorită poveștilor pe care i le spunea soțului ei. Astfel, Nicolae Balotă ajunge la ideea că arta povestirii este o artă a seducției, povestirea fiind un proces magic ce exorcizează demonii. Despre Homer și Șeherezada criticul afirmă că „au fost duhuri civilizatoare”[25]. Arta povestirii și puterea magică a ei este urmărită de critic și în basmele lui Brentano, pe care eruditul îl descria drept „un suflet predispus elațiunilor și depresiunilor, el își caută temeiuri ferme în lepădarea de sine, în trăirea mistică”[26].

Învățăturile prozei de divertisment este penultimul capitol al studiului masiv, iar subcapitolul *Enigma lui Rabelais,* își propune să se apropie de misterul operei sale, comparat cu misterul unor creatori precum Shakespeare sau Leonardo. Criticul consideră că înțelegerea

[23] *Ibidem.,* p. 358.
[24] *Ibidem.,* p. 362.
[25] *Ibidem.,* p. 424.
[26] *Ibidem.,* p. 427.

prologului din *Gargantua* poate însemna un pas înainte pentru recunoașterea operei lui Rabelais. Pentru aceasta, eruditul face apel la lucrarea lui M. Bahtin, *François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere,* care îl situează pe Rabelais în istoria râsului. În finalul eseului, criticul consideră că Rabelais este mai mult un om medieval decât un umanist, imaginea sa fiind aceea a „povestitorului genial, a omului sănătos și jovial din care hohotul de râs izbucnește ușor și nestăvilit.

Ultimul capitol al masivului studiu, *Proiecția epică a trăirii,* îi are în vedere pe Lev Tolstoi, Jonathan Swift, François Mauriac, André Gide și Martin du Gard. Primul scriitor adus în atenție este Tolstoi, căruia Henri Troyat i-a dedicat o biografie pe baza *Jurnalului* său, încercând să fie adus în atenția publicului imaginea omului Tolstoi, nu cea a scriitorului. Despre arta sa, eruditul nota că „s-a născut din precepte călcate în picioare de o natură prea bogată”[27], întrucât în *Jurnalul* său, Tolstoi discuta despre precepte, planuri, reguli de viață, care anunțau figura de moralizator și dascăl.

În urma parcurgerii atente a volumului, ne putem da seama de nota de interdisciplinaritate și intertextualitate pe care Nicolae Balotă o oferă volumului, eseurile acestuia având trimiteri la artele plastice, la picturi, la filme sau chiar la alte texte. Lectura înseamnă pentru erudit nu numai parcurgerea atentă și analiza unor texte, cât stabilirea unor conexiuni clare între ele și alte arte.

Universul prozei se vrea a fi un volum care face înconjorul lumii, nefiind doar un volum care analizează și oferă semnificații unor opere, ci și pătrunde în biografia autorilor, încercând în acest mod, poate, înțelegerea stilului și limbajului unui autor. După cum observă și Nagy Imola, „lecturile subtile și fascinante propuse de eseist cititorului său sunt exerciții de comprehensiune, căci arta are rolul primordial de a te învăța să înțelegi și să te faci înțeles”[28]. Prin acest volum, ca mai toate volumele sale dedicate prozei, Nicolae Balotă încearcă recuperarea unui timp pierdut, filosofia scriiturii lui Balotă fiind una simplă, pe care o propune cu fiecare publicație a sa: doar prin artă și lectură poți înțelege mentalitatea unei epoci.

BIBLIOGRAPHY

Andrei, Carmen Elena, *Nicolae Balotă și literele române*, Editura Academiei Române, București, 2014.

Balotă, Nicolae, *Universul prozei,* Editura Eminescu, București, 1976.

Balotă, Nicolae, *Peregrin prin patria cuvintelor,* ediție alcătuită, coordonată și îngrijită de Iulian Boldea, Editura Europress, București, 2009.

Iorgulescu, Mircea, *Universul cărților*, în *România literară*, nr. 13, 25 martie 1976.

[27] *Ibidem.,* p. 477.

[28] Nicolae Balotă, *Peregrin prin patria cuvintelor*, Ediție alcătuită, coordonată și îngrijită de Iulian Boldea, Editura Europress, București, 2009, p. 405.

THE ILLUMINATED ABYSS

Teodora-Mihaela Botezan
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: The illuminated abyss is a literary work which includes the period of imprisonment, being a reconstruction of Nicolae Balotă's detention period (1956-1964). It is a work of testimony of the most hostile period of the author's life- that of the communist terror. The volume innovates through the detachment with which the scholar writes his memoirs. The volume was written at an advanced age of the scholar and it is made up of forty fragments, being divided into three parts. Thus, the first part contains stories that describe the prison experience, the second part contains fragments describing the 1950's atmosphere of the romanian city of Cluj and the last part contains portraits of the people with whom the intellectual had contact with.

Keywords: Balotă, communism, prison, memories, intellectual.

Volumul *Abisul luminat* este continuarea cărții de memorialistică *Caietul albastru*, fiind publicat sub îngrijirea doamnei Carmen Elena Andrei si cu sprijinul episcopului Virgil Bercea. Este ultima carte scrisă de Nicolae Balotă, fiind publicată postum și încununează cât mai sublim scrierile unui mare critic și istoric literar. Abisul luminat poate fi încadrat speciei memorialistica, fiind alcătuit din trei părți: CARTEA ÎNTÂIA. Preludiu la o coborâre în infern, CARTEA A DOUA. Interludiu tragicomic și CARTEA A TREIA. Destine deviate. Fiecare parte conține mai multe istorisiri, fiecare fiind precedată de un titlu sugestiv. Abisul luminat reprezintă „romanul vieții" lui Nicolae Balotă de la vârsta de 23 de ani până la 30, perioadă în care cărturarul a suferit mult din cauza mediului ostil în care a fost nevoit să trăiască din cauza regimul comunist.

Volumul este alcătuit din patruzeci de fragmente, fiind împărțite în cele trei părți. Astfel, prima parte conține istorisiri care descriu experiența închisorii, a doua parte conține fragmente care descriu Clujul anilor 1950, iar în ultima parte sunt schițate portrete ale persoanelor cu care eruditul a intrat în contact. Unele fragmente au semnificație autobiografică și surprind anii de formare ai cărturarului, altele surprind unele figuri ale persoanelor cu care acesta a intrat in contact precum Lucian Blaga sau pagini consacrate profesorilor de la universitatea din Cluj sau colegii din Cercul Literar de la Sibiu. Pe de altă parte, există în acest volum unele capitole de artă narativă precum Dragoste după gratii, Poveste de iarnă sau În castelul Veturiei și Moartea nebunului, scrieri care fac dovada unui talent de romancier. Cu toate că Nicolae Balotă demonstrează un talent indiscutabil pentru proză, acesta nu este atras de acest gen de scriere.

Cartea inovează prin detașarea cu care își scrie cărturarul memoriile. Volumul este scris la o vârstă înaintată a literatului când, stabilit pe malul Mediteranei, la Nice, se hotărăște să redacteze textul. Astfel, perspectiva temporală asupra evenimentelor se schimbă, textul nu este scris în anii tinereții, când eruditul trăiește experiențele, ci mulți ani mai târziu, când are o viziune subiectivă asupra faptelor. Mihai Zamfir într-un articol publicat în România literară notează: „El presupune astfel cunoscută biografia lui ulterioară (survin doar aluzii la cea de-a doua detenție, între 1955 și 1964, dar despre ea nu se vorbește niciodată explicit). Convoacă de asemenea, în unele episoade, pagini din jurnalele sale intime ținute în prima tinerețe, fără a

modifica textul juvenil. Ne instalează și pe noi, cititorii, în jurul său, martori ai unei povești incredibile rostite la senectute”1.

Volumul *Abisul luminat* este ultima carte la care a lucrat cărturarul reușind, poate, să împlinească ceea ce încercase încă de pe băncile liceului, să țină cu regularitate un jurnal, un caiet unde să își scrie impresiile, notițele, gândurile, sentimentele, transformându-se într-o operă totală. În eseul Cercul câinilor muzicanți, cărturarul nota: „Totul mă îndemna, mă încuraja la reflectarea în scris a conștiinței mele și, ca atare, a existenței mele: cunoașterea filosofică, examenul conștiinței cerut de credința mea religioasă și- last but not least- voința creatoare a artistului, în tinerețe aplecat asupra realității pe care o avea imediat la îndemână: propria sa ființa dezvăluindu-se, desfășurându-se în propria sa viață. Astfel, spre sfârșitul adolescenței, când reacțiile lumii din jur, ca și cele din mine însumi mi-au devenit tot mai prezente, când, în sfârșit, chiar și pe tărâmul cel mai intim al trăirilor erotice, de la cele sexuale la cele ale sensibilității, am părăsit țarcul <<pur>> al imaginarului pentru a trece în acela « impur » al realului, găseam în modalitatea scrierii auto-reflexive, într-o auto-ficțiune formula pe care aveam să o păstrez multă vreme, ba chiar, cu unele amendamente, pentru totdeauna”2.

Într-un interviu acordat lui Cosmin Ciotloș, care a fost publicat în anul 2010 în revista *România literară*, Nicolae Balotă afirma: „nu eu am ales *Abisul luminat*. Cartea aceasta sau, mai bine zis, scrierea aceasta, căci ea nu s-a închegat încă într-o carte, m-a ales pe mine. Când scrisul se identifică cu viaţa noastră - cum a fost în cazul meu - devenim fiii cărţilor noastre, în aceeaşi măsură în care le producem scriindu-le”3. Nicolae Balotă mărturisește în acest interviu că această carte îl reprezintă cel mai mult, întrucât și-a dorit ca aceasta să cuprindă întreaga lui viață. Autodefinindu-se ca un om al „Cuvântului”, cărturarul recunoaște că privește în trecut pentru a-și scrie memoriile, însă descrierea lor pare una mai degrabă platoniciană, decât aristotelică[4], scrierea sa bazându-se pe reminiscențe, „dacă scriind fac inevitabil apel la amintiri localizabile în spaţiu şi în timp, prin istorisirea lor urmăresc ceea ce ele ne fac să descoperim dincolo de ele.”[5]

În momentul scrierii volumului *Abisul luminat*, Nicolae Balotă spune că se află în „vârsta memoriilor”, amintirile metamorfozându-se în capul său și primind mereu alte înțelesuri. În același interviu, Nicolae Balotă exprima „pe lângă această obligaţie mai înaltă de a fructifica timpul, de a folosi pofta ce mi-a rămas intactă, ca şi puterea de a zidi, s-a întărit în mine tot mai mult gândul, devenit acum un fel de certitudine, că mi-am încheiat viaţa. Să mă înţelegeţi: am terminat de a o mai trăi, mi-a rămas de a o scrie”[6]. Aceste cuvinte rostite în 2010 anticipau opera care avea să fie publicată postum, opt ani mai târziu. Nicolae Balotă mărturisește că *Abisul luminat* este o continuare a *Caietului Albastru,* vrând a urmări traseul inițiatic pe care îl parcurge tânărul Nicolae Balotă de-a lungul anilor săi de detenție, începând cu cea de-a doua arestare a sa, în 1956.

Prima parte a volumului, intitulată *Preludiu la o coborâre în infern*, înglobează eseuri în care eruditul povestește experiențele sale din detenție. Imaginea închisorii pe care acesta o creionează este cutremurătoare, descriind un mediu ostil, în care abia ne putem imagina că un om poate să trăiască: „călcam într-un smârc de sânge și vomă. Un miros nou, greţos, se adăuga, în dimineața aceea, la duhoarea obișnuită a scârnei și a urinei care bălteau pe cimentul fostei spălătorii din pivniță unde, scoși unul câte unul din celule și hăituiți din urmă, ne făceam în mare grabă « toaleta ». O gaură într-un colț închipuia haznaua. Un fel de troacă de porci, din

[1] Mihai Zamfir, *Balotă și Montefiore*, în *România Literară*, nr. 3-4, 2019.
[2] Nicolae Balotă, *Abisul luminat,* Editura Cartea Românească, București, 2018.
[3] Cosmin Ciotloș, interviu luat lui Nicolae Balotă, *Nu eu am ales Abisul luminat,* în *România literară*, 2010. Online: https://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/nu_eu_am_ales_abisul_luminat.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*

tablă, într-alt colț, cu un robinet deasupra, era spălătorul. Nu puteai zăbovi să-ți faci nevoile sau să te speli în această cloacă pestilentă, de unde te goneau miasmele, pe lângă răcnetele nu mai puțin infecte ale gardianului din încăperea de alături, zorindu-te să ieși”[7].

Cu toate că experiența închisorii a fost una abominabilă, ba chiar înfiorătoare, cărturarul a văzut-o ca pe un dar de la Dumnezeu, o experiență care l-a făcut să conștientizeze atrocitățile unui „regim ilegitim și criminal”, dar care l-a făcut să privească cu alți ochi lumea. Balotă a încercat să vadă închisoarea și anii de detenție ca o altă treaptă în dezvoltarea sa, astfel că vasta sa cultură a fost completată în această perioadă, asistând la lecții și pledoarii predate în șoaptă de alți intelectuali ai vremii care, asemeni lui, erau încarcerați din motive politice. La rândul lui, Balotă își școlea camarazii de celulă, vorbindu-le despre literatura universală. Din întâmplările triste pe care le-a trăit în perioada încarcerării, Nicolae Balotă este afectat în special de lipsa cărților și neputința scrisului. Pentru a se simți aproape de cărți, pentru a simți că se dezvoltă, eruditul își imagina, cu ochii închiși, că are acces la cărți pe care le răsfoia și le citea. Alte detalii cutremurătoare din interiorul temniței: scrijelirea unui cuvânt pe o bucată de săpun maro, pe care o primeau deținuții pentru igienă, cuvânt pe care îl citea apoi cu înflăcărare de multe ori, pentru a se bucura de sentimentul lecturii sau momentul când gardianul privea, prin vizetă, în interiorul celulei, pentru a vedea dacă deținutul își îndeplinește obligația de a sta în picioare pe tot parcursul zilei.

În cadrul primei părți a volumului, aș vrea să ne oprim asupra capitolului intitulat *Procesul*, în care cărturarul rememorează dimineața când a fost perturbat din meditațiile și rugăciunile sale, de către un gardian, pentru a fi dus la Tribunal pentru procesul care urma să îl elibereze. Capitolul se deschide cu imaginea unor preoți care au fost judecați și condamnați în prima zi de Crăciun, fiind catalogați drept „trădători, agenți ai Vaticanului”. De asemenea, cărturarul nota în paginile jurnalului: „justiția militară comunistă nu cunoștea sărbătorile creștine”.[8] Asemeni preoților, a căror rânduială și liniște le-a fost zdruncinată în ziua de Crăciun, când ar fi trebuit să se afle în biserică, slujind și lăudând Nașterea Domnului, cărturarul își vedea soarta, notând în jurnal: „aveam să intru în acel vârtej al vorbelor deșarte, false, nedrepte, violente, care începea să poarte numele de justiție socialistă”.[9]

Balotă descrie momentul când intră pe ușa sălii de tribunal și își vede tatăl, care era însoțit de prietenul fiului său, Ion Negoițescu, și tatăl acestuia (care fusese magistrat militar, dar care și-a dat demisia din funcție pentru a începe o carieră de avocat). Mama și surorile lui nu au venit la judecarea lui, neputând suporta condamnarea și sentința aspră, fiind unul dintre momentele care i-au marcat tinerețea lui Balotă. Balotă descrie toată această scenă ca fiind o piesă de teatru, în care rolul principal îi era atribuit lui, cel al inculpatului, dovedind însă curaj și siguranță, fiind gata de a-i înfrunta. Avocatul Chitta este cel care îi este alături tânărului filolog, însă pledoaria sa a fost mult mai scurtă decât a acuzatorului public. Un moment cheie descris în acest capitol este cel în care Nicolae Balotă este acuzat de deținerea de materiale subversive, care periclitau ordinea publică. Reacția tânărului este una curajoasă, susținând: „tocmai în cărțile, ce par să mă acuze, se află apărarea mea”.[10] Nicolae Balotă explică judecătorului că avea obiceiul de a face însemări pe cărțile pe care le citea, fiind primele reacții, impresii și sentimente care îl treceau în momentul lecturării. Ion Negoițescu este desemnat în a traduce însemnările din cartea *Mon combat*, versiunea în franceză a cărții lui Hitler. Ion Negoițescu reprezintă o piatră de hotar în decizia procurorului, citind și traducând note, care nu puteau să-i încrimineze prietenul. Procurorul îl oprește, dovedindu-se a fi nemulțumit, întrucât nu avea dovezi pentru arestarea lui Balotă. Acesta este eliberat, iar capitolul final al primei părți intitulat *Pe drumul de întoarcere, zăpada…* conturează imaginea unui tânăr

[7] Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 59.
[8] *Ibidem.*, p. 175.
[9] *Ibidem.*, p. 177.
[10] *Ibidem.*, p. 184.

proaspăt eliberat din temnițele torturii, dar căruia totul i se pare ireal: „eliberarea atât de mult jinduită în lunile toate ale zăcerii în beciul Securității, apoi în « camera politicilor » din Închisoarea Militară, părăsirea neașteptată a acestei camere, pentru care mă fericeau cei rămași acolo, cerându-mi să-mi să trag piciorul la trecerea pragului ei, ca prin această vrajă să-i atrag și pe ei în libertate după mine, nu stârnea în sinea mea euphoria închipuită în pușcărie, fericirea atribuită întoarcerii acasă. Visată, libertatea apărea mai strălucitoare decât era acum, trăită”.[11]

Capitolul *Se năruie Casa Domnului* face referire la persecuțiile împotriva bisericii catolice, care începuseră din `47. Evenimentele politice de la începutul anilor `40 îl îndeamnă pe Balotă să scrie în jurnal: „lovitura de stat avortată a legionarilor, confruntarea lor sângeroasă cu Ion Antonescu și zurba insurecțională, rapid gătuită de armată, denumită „rebeliunea legionară” din 21-24 ianuarie 1941”[12]. Tot în acest capitol, Balotă rememorează o întâmplare care a avut loc în anul 4 de liceu, pe vremea când era la Cluj, iar câțiva colegi de clasă, „gardiști”, bat un băiat evreu. Unul dintre bătăuși, Mircea Fărcășan, îi va deveni prieten lui Balotă, pe vremea când se mută la Blaj, coleg cu care are tot felul de discuții, de la filosofie, poezie, literatură. Mai mult decât atât, criticul relatează cum într-una din plimbările sale, fiind adolescent, trece pe lângă o paradă care mărșăluia, în interiorul căreia îl vede pe profesorul de muzică Sigismund Toduță, cântând „Sfânta tinerețe legionară”. Literatul rămâne extrem de dezamăgit de profesorul său și nu mai acceptă invitațiile profesorului de a cânta la pianul său.

În capitolul *Închisoarea Militară*, autorul povestește cum într-o zi a fost mutat din beciurile Securității la Închisoarea Militară, un loc care părea mult mai „omenesc” decât cel în care fusese până la acel moment. Celula o va împărți cu câțiva preoți si călugări greco-catolici, unii dintre ei recunoscându-l pe tânărul care li s-a alăturat. Balotă povestește momentul când mănâncă ciorbă de cartofi, pentru prima dată mâncare caldă, după multe luni de înfometare. Nu era ciorba de acasă, dar se mulțumea și cu atât. După discuții îndelungate cu preoții și călugării greco-catolici, unii care-l recunosc după numele tatălui, alții care l-au văzut predicând în biserică, aceștia au îndrăznit să își povestească și ei pățaniile și modurile prin care au ajuns prizonieri. Despre patimile preoților, criticul nota: *„li se căutau pricini vagi, politice, ca „agenți ai Papei”, ori „a imperialismului anglo-american”, așteptând să fie judecați pentru trădare sau spionaj. Alții erau acuzați de „sabotaj agricol”. De cele mai multe ori, preoții erau învinuiți de „agitație”, „instigație” sau „tulburare a ordinii publice”*[13].

Partea a doua a volumului, *Interludiu tragicomic,* cuprinde eseuri prin care se conturează imaginea Clujului la jumătatea secolului XX, într-o perioadă zbuciumată. În această parte, Balotă face trimiteri la momente petrecute cu părinții lui, dar invocă întâlniri și cu alte personalități, precum Ion Negoițescu sau Lucian Blaga. În *Cartea a doua*, se conturează imaginea unui oraș lipsit de tristeți și neliniști, care dezvoltă adevărate pagini ale intimităților interioare, pe care Balotă nu se sfiește să le expună.

Din cea de-a doua parte a cărții, ne vom opri asupra capitolului *Poveste de iarnă,* care este esențial asupra modului în care Balotă percepe această carte. După cum observă Mircea Moț în articolul *Despre abisul luminat*, „este aici un amestec de « real » și de poveste, de încercare a spiritului de a da prin imaginar o replica realității care nu-și maschează semnele și sugestiile agresivității”.[14] În acest capitol, Balotă rememorează o poveste de dragoste dintre el și Salomia, nepoata cabanierului de la care închiriase o cabană. O descrie drept o fată tăcută, care nu era îmbrăcată nici ca o orășeancă, nici ca o săteancă, iar toate hainele cu care era îmbrăcata erau croite de ea. În prima seară, tânărul Balotă își întârzie ora de culcare, pentru a sta mai mult în preajma fetei, începând să le povestească gazdelor despre Crăciunurile pe care

[11] *Ibidem.,* p. 197.
[12] *Ibidem.,* p. 111.
[13] *Ibidem.,* p. 144.
[14] Mircea Moț, *Despre abisul luminat*, în revista *Tribuna*, online: https://tribuna-magazine.com/despre-abisul-luminat/

le petrecea în anii copilăriei, alături de părinți și familie. Mai mult decât atât, tot în acea seară, tânărul este trezit de pașii Salomiei, care alimenta focul cu lemne, pentru a nu se stinge. Tânărul o cheamă lângă el, luând-o în brațe, însă dimineața când se trezi nu o găsise lângă el. Balotă, în cele câteva zile cât a stat la munte, îi obișnuise pe proprietarii cabanei și pe Salomia să le povestească câte o poveste, precum *Fetița cu chibrituri* sau *Soldățelul de plump.*

Aceste întâlniri erotice au loc într-un spațiu protector, cabana, amintind de marile povești de dragoste din literature universală: „Tristan și Izolda, Romeo și Julieta n-au cunoscut un mai patetic *Liebestod* decât *Soldățelul de plumb* și *Dansatoarea de carton*, ce se întâlnesc abia în moarte. Știam dinainte că pieirea celor doi în flăcările căminului va provoca în sufletul simplu, curat, al Salomiei un catharsis salvator. Văzând-o cum surâde, fericită parcă, printre lacrimi, îmi dădeam seama, însă, că nu se aștepta la un sfârșit chiar atât de frumos. Miracolul unei adevărate tragedii este acela de a fi mântuitoare, prin cea mai atroce oroare”[15]. Mircea Moț, în același articol, nota: „pagini de autentic lirism, al intimității interioarelor lasă locul unor scurte eseuri profunde și elegante, ce merită citate în întregime, ca expresie a unui om superior care opune în permanență realității brutale și degradante cartea și spiritul acesteia”[16].

Capitolul *În tabloul minotaurului ideologic* din cea de-a doua parte a volumului, debutează cu visul pe care tânărul Balotă îl are, în care protagonistul este profesorul Roșca, care îl vâna pe acesta. Capitolul se continuă cu imaginea tânărului proaspăt ieșit din închisoare și care merge la Institutul de Psihologie, pentru a se întâlni cu profesorul Roșca. La intrarea în institut se întâlnește cu îngrijitorul, pe nume Vasile „cel bun” și cu dactilografa Ileana, cea care i-a scris lucrarea de doctorat. Amândoi au început să plângă când l-au văzut atât de slab pe tânărul Balotă, povestindu-i care este atmosfera de când domnul Roșca conduce institutul. Atunci când cei doi povesteau, se temeau sa nu fie auziți de cineva, fiind mereu vigilenți și suspicioși. Un alt îngrijitor, Gavrilă „cel rău” era ochii și urechile domnului Roșca, așa ca trebuiau să aibă grijă ceea ce vorbeau în prezența lui. Roșca este profesorul care nu a vrut să îi ia apărarea lui Balotă în timp ce era în arest și nu a vrut să depună mărturie în favoarea acestuia. Profesorul Roșca îl înlătură pe profesorul Goangă, cel care era fondatorul institutului, cel care asemenea unui părinte îl rugase pe Balotă să încerce să finalizeze cât de repede lucrarea, pentru că să poată ieși în pensie liniștit. De fapt, câteva săptămâni mai târziu, acesta va fi dat afară din Institut și din locuință, de către Roșca: „Roșca și soața lui, Mariana, deveniseră primejdioși, de când, promovat ca om de încredere al Partidului, prorector al Universității, conferențiarul de psihologie se schimbare la față sau, mai degrabă, dăduse pe față ceea ce se ascundea sub chipul său cloritic, exsanguu, pururi livid, pământiu, ca un proaspăt exhumat”[17].

Partea a treia a cărții, *Destine deviate*, însumează mai multe eseuri, în care se conturează imaginea unor personalități marcante, cu care Nicolae Balotă a intrat în contact de-a lungul vieții. Primul eseu se numește *În castelul Veturiei* schițează portretul soției poetului Octavian Goga, pe care o întâlnește la operă. Balotă povestește faptul că tatăl său cunoștea soții Goga, crescându-l pe micul Balotă recitându-i din poeziile regretatului poet. Revederea după ani de zile, îi lasă un gust amar tânărului Balotă, care observă că fosta cântăreață de operă, supranumită cândva „Privighetoarea Ardealului”, era îmbrăcată sărăcăcios, fără bijuterii, fiind încălță cu o pereche de tenișI, care îi păreau mari: „nicio bijuterie, nimic prețios, simplitate absolută. Și chiar o sărăcie afișată cu ostentație, ba chiar cu mândrie.”[18] Doamna Veturia îl invită pe Balotă la ea acasă, unde acesta îi povestește despre anii lui de copilărie, iar ceea ce el a bănuit încă de la început, se adeverește: soția regretatului poet era mai săracă ca oricând.

Un alt eseu din partea a treia a volumului asupra căruia insist să ne oprim este *Flashback.Cercul Câinilor muzicanți,* în care cărturarul scrie cu mult drag despre prietenii săi

[15] Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 380.
[16] Mircea Moț, *op. cit.,* online: https://tribuna-magazine.com/despre-abisul-luminat/
[17] Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 234-235.
[18] *Ibidem.*, p. 389.

din cadrul cenaclului literar. Eseul debutează prin rememorarea anilor de pre-adolescență, pe când a început să scrie primele versuri, primele rânduri, care sfârșeau mai mereu rupte sau aruncate în focul din sobă. Adolescent fiind, este prins în mijlocul războiului, fiind silit să se mute împreună cu familia la Sibiu: „Deşi pierdusem casa familială, ne refugiasem la Sibiu, burgul acesta ne oferise un sălaş calm, în ciuda tuturor primejdiilor vremii. În acest oraş nu mă simțeam încă străin, cum aveam să mă simt mai târziu întotdeauna şi pretutindenea în lume”[19]. Nicolae Balotă vorbește despre lectura în timpul vacanței de vară a *Cugetărilor* lui Pascal, pe care le-a întâlnit în biblioteca lui Mon Père, a Părintelui Adhémar Merckx din Blaj. Student în primul an de litere, află că profesorul francez Yves Auger va ține în acel an universitar un curs dedicat lui Pascal, curs la care se înscrie și tânărul Nicolae Balotă, cu mare entuziasm.

Sinceritatea debordantă cu care scrie cărtural eseul, conturează imaginea tânărului, adolescentului însetat de cunoaștere, de scriere, de cercetare, dar căruia îi lipseau experiența de viață, trăirile și emoțiile reale. Eruditul povestește în acest eseu despre momentul care l-a condus spre gruparea alcătuită la Sibiu, grupare care era compusă din poeți și scriitori, prieteni între ei. Într-una din zile, tânărul literat, iese de la un curs al profesorului Auger, când un student necunoscut îl oprește. Acesta îi spune că-l auzise vorbind la ceremonia comemorativă a dascălului național Gheorghe Lazăr și îl invită la întâlnirile cenaclului lor studențesc, „Octavian Goga”. Studentul, Ion Oana, după cum află mai târziu, este cel care îl invită pe elevul aflat în ultimul an de liceu, la întâlnirile studențești și cel care îi enumeră pentru prima oară numele viitorilor lui prieteni și colegi: Radu Stanca, Ion Negoițescu, Regman, Sârbu. De asemenea, Ion Oana, este și cel care îi precizează faptul că Lucian Blaga este mentorul grupului. Ceea ce l-a șocat pe Nicolae Balotă este faptul că Ion Oana nu participa la seminariile lui Blaga fiind, după cum mărturisește el, doar un mesager „cum mi s-a mai dat să întâlnesc alţii în viaţă, care în afara purtării mesajului şi după ce mi-l înmânau, se făceau nevăzuţi.”[20]

În continuarea eseului *Cercul câinilor muzicanți,* Nicolae Balotă rememorează prima întâlnire cu prietenii lui, fiind un pasaj plin de nostalgie, iubire și părere de rău pentru ireversibilitatea timpului. Și-a iubit și și-a prețuit colegii, camarazii lui, cei pe care îi numea „câinii muzicanți”, care erau însetați de cunoaștere, fiind înzestrați cu o inteligență febrilă, discuțiile dintre ei fiind o muzică care încântau sufletul. Printre momentele frumoase pe care le rememorează despre camarazii lui, eseistul inserează și unele pasaje și amintiri, lipsite de exaltare și entuziasm, ba chiar încărcate de trăiri negative și triste: momentul când se întânește cu Ion Negoițescu, în fața închisorii din Jilava, după ce este dat jos din duba Securității sau momentul în care află de moartea lui Radu Stanca, când deschizând prima revistă după șapte ani de detenție, observă un articol intitulat *Poezii postume* de Radu Stanca sau sunetul telefonului, care îl anunța de moartea prietenului său, Ștefan Augustin Doinaș.

În capitolul *Risipirea Cercului literar de la Sibiu,* Balotă se întreba: „unde să te refugiezi din orașele acestea devenite capcane? Nicăieri, dacă nu în spațiul imaginar al unui Cerc literar intact, ba chiar înfrumusețat în amintire, destrămat, însă, prin părăsirea Sibiului. Refugiu printre ruine frumoase. […] Cercul visat de fiecare dintre ei n-avea un centru. Iar Cerc fără centru e de neconceput.” [21] Alături de cerchiști și sub îndrumarea mentorului său, Lucian Blaga, Nicolae Balotă se desăvârșește în calitate de literat, își întărește convingerile, își configurează propria personalitate. După eliberarea din cea de-a doua detenție, a urmat o perioadă în care Cercul literar de la Sibiu a fost abandonat de cerchiști, fiecare urmându-și propria cale, rămânând doar un „cerc de prieteni”, care păstrează în suflet nostalgia, recunoștința și fidelitatea față de spiritul cerchist. Așadar, după despărţirea de Sibiu și de gruparea culturală din care au făcut parte, membrii cercului se vor risipi în lumea mare, unii se întorc acasă, Ștefan Augustin Doinaș în

[19] *Ibidem.,* pp. 461-462. Online: http://www.dspace.bjastrasibiu.ro/bitstream/123456789/112/1/124.Balota.pdf
[20] *Ibidem.,* p. 468.
[21] *Ibidem.,* p. 483.

satul natal, Caporal Alexa, C. Regman la Daneș, Ion Negoițescu și Nicolae Balotă la Cluj, Sârbu la Petrila, tot la părinți, singur Radu Stanca a rămas la Sibiu.

În concluzie, „ *Abisul luminat* la care scriu, este o carte a vieții mele. Ea mă reprezintă, căci se identifică cu viața mea până la a o înlocui”[22], oferind „perioada dintre echinocțiul de primăvară și solstițiul de vară al vieții mele”[23]. Acestea erau cuvintele prin care Balotă își descria propriul volum de memorii, fiind figura unui om capabil să înfrunte, prin rememorare, toate atrocitățile unui regim aspru. Amintirile scrise în volumele de memorii, inclusiv în *Abisul luminat*, l-au „acreditat ca un mare scriitor, de o sinceritate elaborată, capabil să cucerească și să convertească pe oricine la bunătate prin modul său luminos de a trăi suferința”[24]. Totodată, există o deosebire fundamentală între tânărul Nicolae Balotă, cel care este protagonistul memoriilor scrise maturul Balotă. Eroul celor patruzeci de eseuri, texte narative, este sentimental, emotiv, acționează după impuls, în timp ce naratorul, cel care își povestește întâmplările este îngăduitor și înțelegător la greșelile pe care le face tânărul. Dacă altădată, naratorul, sancționa alegerile făcute și judeca aspru ieșirea din matca protectoare, acum tonul este unui domol, al unui bătrân înțelept care înțelege greșelile tinereții.

BIBLIOGRAPHY

Balotă, Nicolae, *Abisul luminat,* Editura Cartea Românească, București, 2018.

Balotă, Nicolae, *Peregrin prin patria cuvintelor,* Ediție alcătuită, coordonată și îngrijită de Iulian Boldea, Editura EuroPress, București, 2009.

Ciotloș, Cosmin, interviu luat lui Nicolae Balotă, *Nu eu am ales Abisul luminat,* în *România literară*, 2010.

Moț, Mircea, *Despre abisul luminat,* în revista *Tribuna*. Online: https://tribuna-magazine.com/despre-abisul-luminat/

Ștefănescu, Alex, *Nicolae Balotă și amintirile lui din închisoare,* în ziarul *Adevărul*, 17 iulie 2015.

Zamfir, Nicolae, *Balotă și Montefiore*, în *România Literară*, nr. 3-4, 2019.

[22] Cosmin Ciotloș, interviu luat lui Nicolae Balotă, *Nu eu am ales Abisul luminat,* în *România literară*, 2010. Online: https://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/nu_eu_am_ales_abisul_luminat.

[23] Nicolae Balotă, *Peregrin prin patria cuvintelor,* Ediție alcătuită, coordonată și îngrijită de Iulian Boldea, Editura EuroPress, București, 2009, p. 113.

[24] Alex Ștefănescu, *Nicolae Balotă și amintirile lui din închisoare,* publicat în ziarul *Adevărul*, în 17 iulie 2015. Online: https://adevarul.ro/cultura/carti/nicolae-balota-amintirile-inchisoare-1_55a91830f5eaafab2ca9e707/index.html

ANDROGYNOUS AVATARS IN LITERATURE

Ioana- Alexandra Pavăl
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: Regarded by Mircea Eliade as a wide-ranging, universal archetype, the androgyne expresses, in its very duality, the permanent desire to harmonize the opposites. Without undertaking an exhaustive analysis of important works that problematize the theme of androgyny, the present study follows the avatars of this myth in the following literary works: Séraphîta by Honoré de Balzac (published in Revue de Paris in 1834), Avatar by Théophile Gautier (first published in 1856) and Death in Venice by Thomas Mann (originally published in 1912). If Avatar and Death in Venice highlight the permanent search for original perfection, Balzac's novel depicts man in full harmony with divinity, for whom the ontological split is only a preliminary stage of perfection.

Keywords: avatar, androgyny, anima, animus, coincidentia oppositorum

Luând în calcul conceptele jungiene de *animus* și *anima,* lucrarea de faţă îşi propune să evidenţieze valențe ale mitului androginului, demers hermeneutic aparţinând mitanalizei, adică, în cazul de față, mitanalizei „psihologice", văzută de Gilbert Durand ca o prelungire firească a mitocriticii.

Nostalgia originară este exprimată în opera lui Thomas Mann și a lui Théophile Gautier în termeni ce descriu climatul unei boli misterioase: Octave trăiește o senzație de neapartenență la lumea aceasta, iar Aschenbach este atins de morbul dionisiac care reface în chip tainic legăturile cu arhetipul matern.

Pentru Aschenbach, personajul lui Thomas Mann din nuvela *Moartea la Veneţia*, ca de altfel pentru toți artiștii „sfârșitului de veac", cultura timpului său aduce cu sine sentimentul dezmoștenirii, conștiința acută că nici măcar opera nu va aduce împlinirea, căci ea însăși este produsul unui timp crepuscular, trăgându-și seva dintr-un Occident aflat în declin care anunțase deja „amurgul zeilor". Cu toate acestea, întrebarea pe care și-o pune Gustav von Aschenbach este cum poți să-i restitui operei „spontaneitatea firească și înflăcărată", singura în stare să se apropie de perfecțiunea originară. Soluția pe care o găsește este să plece într-o călătorie, ceea ce înseamnă că o confruntare cu necunoscutul este unica modalitate de a spera la o reconciliere a contrariilor, reconciliere pe care limitele sale impuse nu i-au permis s-o încerce. În acest sens, în spirit alchimic, transmutarea operei de artă nu va putea răscumpăra Aurul timpului, dar va opera, pe alte căi, conjuncția elementelor ce definesc producția artistică: „într-o asemenea perspectivă, Opera ar fi mai puțin giuvaierul neputrezitor și chintesențiat smuls Timpului și mai mult microcosmosul în care s-ar putea petrece din nou mântuirea conjugată a naturii, culturii și artei, ‹‹cultura›› desemnând în acest caz nu numai ansamblul producțiilor repertoriate ca Arte frumoase, ci un proces formator (*Bildung*) considerat de numeroși creatori a fi de natură ‹‹alchimică››" (Françoise Bonardel 189).

Personajul lui Thomas Mann își privește creația ca un receptacul al ființei sale, ca o stranie relație dintre spirit și trup și pentru care împrejurările genezei e mai bine să fie tăinuite, necunoscute lumii care nu ar putea înțelege nici procesul creației și nici sursele inspirației.

Nicăieri mai mult decât în această descriere nu a fost mai bine subliniat tiparul clasic al frumuseții androgine: „Chipul palid, cu trăsături severe, grațioase, încadrat de un păr auriu ca mierea, cu nasul drept și gura drăgălașă, cu expresia gravă și totuși divină, amintea de statuile grecești din cea mai nobilă perioadă elină, cu forma lor desăvârșită, și avea un farmec personal

atât de curat și de exclusiv, încât Aschenbach era convins că nu mai întâlnise niciodată, nici în viață și nici în plastică, ceva de o asemenea perfecțiune" (Thomas Mann 280-281). Portretul lui Tadzio avea ceva din angelitatea coruptă, idee sugerată, pe de o parte, prin înscrierea sa în categoria celor ce-și poartă destinul pecetluit de moarte încă din zorii tinereții, iar, pe de altă parte, prin exercitarea privirii de către Aschenbach, tânărul devenind subiectul unei fascinații, dar și obiectul „oglindă". În felul acesta, protagonistul nuvelei își conștientizează raporturile imprevizibile dintre arhetipul patern în slujba căruia a stat întrega viață și arhetipul mamei care l-a determinat să-și piardă autocontrolul (Ștefan Borbély 22) și să se lase în voia nostalgiei. Latura artistică pe care și-o redescoperă și pe care o moștenise de la mamă restabilește legăturile cu perioada copilăriei, amintindu-i că eforturile sale devin zadarnice în fața evidentei chemări artistice pentru care fusese hărăzit.

Conștient de slăbiciunea sa, personajul lui Thomas Mann nu atribuie cauzele capitulării sale în fața puterii dionisiace unei deziceri de rigoarea „rece și pătimașă", căci tocmai aceasta l-a făcut să-și desăvârșească opera și să nu se mulțumească „doar cu o simplă și onorabilă aproximație". Peste tot plutește în atmosferă o toropeală molipsitoare, iar peisajele descrise amintesc de contururile șterse scăldate de lumina solară din pictura impresionistă. În felul acesta, și natura participă la beția dionisiacă a spiritului, iar pretutindeni se dă o luptă între materie și spirit. Întrebându-se cum ar putea categoria locului să se aplice la vaga melancolie nostalgică, Vladimir Jankélévitch găsește posibilă revenirea printr-o întoarcere metafizică; nostalgia deschisă îi justifică căutarea acelui altundeva pentru care împlinirea sau, mai bine spus, iluzia împlinirii conturează zorii unei călătorii interminabile, reeditând desprinderea de unitatea primordială. (Vladimir Jankélévitch 264) Privirea îndreptată astfel către acel ideal clasic al Frumuseții îi evocă lui Aschenbach ecouri ale unei stări imemoriale și conștientizarea faptului că adevărata moarte va fi reprezentată de pierderea suferită odată cu privarea de acest ideal. Astfel, timpul pare a „beneficia" de o mișcare retrogradă, fapt ce îl face pe Aschenbach să se lase învăluit de o atmosferă crepusculară; iluzia unui timp al întineririi este sursa angoasei sale căci întoarcerea la origini va (re)înscrie existența pe o axă temporală, reluând cursul devenirii.

„Zeul străin" pune stăpânire pe acesta, „boala" dionisiacă anunțând o sciziune a conștiinței generată de dubla sa natură: cea apolinică, care l-a determinat să ducă „o viață de stăpânire de sine și de îndărătnicie, o viață aspră, perseverentă și cumpătată" (Thomas Mann 148) și respectiv, cea dionisiacă, marcată de estetismul acelui *fin de siècle* . Sub pecetea crudului „dialog" cu celălalt (reprezentat de Tadzio), morbul dionisiac reface legăturile cu Eros într-un mod eufemizat, sublimat, scoțând la iveală încercările de realizare a unirii contrariilor. Veneția decadentă îl aruncă pe Aschenbach în vârtejul puterii, îi îmbată simțurile și îi desfată orgoliul, astfel încât acesta dorește ca prețul neputinței de a fi tânăr să fie plătit de aducerea împreună (a sa și a tânărului Tadzio) sub semnul aceluiași destin curmat de demonul morții. Aschenbach se confruntă cu dilema morții sale; pe de o parte, moartea naturală anunțată de semnele degradării fizice și, pe de altă parte, cu frica generată de „golul sentimentului agonic al artei" (Nicolae Balotă, *Lit. germană*).

Veneția este pentru Aschenbach locul privilegiat în care eul scriitorului își denunță latura sa narcisiacă: regăsirea „celuilalt" în înfățișarea serafică a tânărului Tadzio îl aruncă într-o derivă visătoare, dar care nu anulează presimțirea celei mai înalte voluptăți – voluptatea morții. Fascinația pe care o exercită Tadzio se dovedește a fi, până la urmă, pentru scriitor, epicentrul căutării de sine, reflexia imperfectă a acelui „alter" îndelung visat: „Statuie și oglindă! Ochii săi îmbrățișau nobila siluetă de la marginea întinderilor albastre și, în extazul său, era încredințat că prin această privire înțelege frumosul însuși, forma ca idee divină, desăvârșirea unică și pură care viețuiește în spirit și a cărei copie omenească și alegorie se înălțau aici, oferindu-se cu înlesnire și grație adorației". (Thomas Mann 136) Veneția este un

loc (și un timp!) prin intermediul căruia Aschenbach suspendă călătoria vieții sale în încercarea de a pătrunde în sânul unui timp nesupus devenirii.

Întocmai ca Tadzio, personajul din nuvela lui Gautier, Octave de Saville, este atins de aceeași oboseală, de aceeași nerăbdare de a urma calea thanatică. Oboseala lui Octave este una metafizică și ține de o nedeslușită senzație de neapartenență la lumea aceasta, „caz rar și curios" (spunea doctorul Cherbonneau) pentru că spiritul său „se desprinde pe nesimțite de trup". La urma urmei, tânărul consimte la forma de rătăcire pe care i-a oferit-o destinul, mărturisind că nu își dorește nici măcar vindecarea, luând această melancolie cronică drept un dat firesc al existenței sale. De altfel, oboseala metafizică își caută leacul în dragostea pe care i-o poartă contesei Prescovie Labinska, dar Octave nu trăiește decât o iluzie, pentru că sub aparența acelei frumuseți care îl tulbură descoperă „un instinct de sfială divină", o „intuiție ilogică a inimii (ce) o puse în gardă pe contesă". (Théophile Gautier 208)

În ambele cazuri (Tadzio și Octave de Saville) moartea își alege exemplare firave, chipuri ce par zămislite de o entitate de sorginte divină pentru care destinul nu stă scris în cartea celor mulți. De altfel, întreg decorul camerei lui Octave este „contaminat" de sfârșeala care îl consumă pe zi ce trece. În felul acesta, descrierea încăperii, „urmată de aceea, foarte amănunțită, a chipului lui Octave care (asemenea portretelor lui Arcimboldi alcătuite din lucrurile predilecte ale lumii celui portretizat – chipul bibliotecarului fiind compus din cărți) vădește profunda sa melancolie și bizarul contrast dintre o privire moartă și o față tânără." (Nicolae Balotă, *Lit. franceză* 47)

Deznădejdea care îl cuprinde pe Octave, teama pe care o simte la vederea doctorului Balthazar Cherbonneau, precum și faptul că nu își află locul în noul său corp pe care îl primește în urma unui ritual straniu îi confirmă acestuia moartea timpurie, subliniind, încă o dată, dorul de integrare în armonia universală. Dorința de întinerire a doctorului, pornirile incandescente trădate de privire, alături de vârstă și de înfățișarea grotescă, sunt antagonisme care devin reductibile odată cu posibilitatea pătrunderii în trupul tânărului Octave. Devenirea sa miraculoasă se săvârșește printr-o așa-zisă metempsihoză și este, mai bine spus, o iluzie, o falsă întinerire. Întocmai cum spunea Jankélévitch, „bagheta zânelor, atingându-l fugitiv pe bătrân, face din el un om tânăr, printr-un simplu contact, și încă mai puțin decât un contact, ca efect al unei imponderabile atingeri, vraja acestei baghete, nu a reparat, ci a transfigurat toate ruinele, a șters toate mizeriile". (Vladimir Jankélévitch 63) Sub altă înfățișare, bătrânul șarlatan se asigură că va mai trăi mult timp de acum încolo, fără ca moartea să pună capăt dorinței sale avide de cunoaștere.

Romanul filozofic scris de Balzac, *Séraphita* (este publicat în 1834 și face parte din ciclul *Studii filozofice*), este revelator pentru ceea ce Gaston Bachelard numește reverie idealizantă. Cum orice separare speră la o regăsire, reveria idealizantă ar furniza adevărate proiecții, rezultat al unei moșteniri din vremuri apuse. (Gaston Bachelard 93)

Discutând despre natura îngerilor, Balzac vede în aceste entități lipsite de sex arhetipul omului perfect. Raportată la Dumnezeu, această entitate are parte de plenitudinea divină abia după ce trece de o serie de „încercări", în urma cărora iese „triumfătoare", adică redată în întregime imperiului celest: „decăzută" din drepturile pentru care fusese hărăzită, ființa păstrează reminiscențele trecutului său, când prezența divinului inspira natura reală, cu adevărat „umană" a spiritului. Reminiscențele trecutului la care ne referim trebuie înțelese în spiritul filosofiei lui Swedenborg, astfel încât ceea ce reprezintă trecutul, în concepția sa, este „bagajul" de înțelepciune și de memorie insuflat de Spirite.

Existând concepția potrivit căreia dualismul sexelor se manifestă prin entități hibride de tip androgin cu predominanța unuia dintre principii (masculin și feminin) în fața celuilalt, Balzac evidențiază această posibilitate în relația pe care Séraphitus-Séraphita o are cu Minna și Wilfrid. (Jean Libis 45) Séraphita-Séraphitus, numită așa prin dubla ipostaziere, este o „ființă integrală, sumă a omenescului, prezentată succesiv prin virtuțile sale active ale elementului

masculin, prin energiile sale de conservare de către feminin, după care se face sinteza ca deplină solidaritate a lui *animus* și *anima*". (Gaston Bachelard 93) Ipostazele sale diferite ar fi, așadar, forma sub care ni „se prezintă" sau, mai bine spus, felul în care este percepută de către Minna și Wilfrid, ființa androgină Séraphita-Séraphitus. Obiectul contemplat se dovedește a fi , așadar, altul potrivit imaginilor idealizate pe care le proiectează *animus* și *anima*. Faptul că Séraphitus- Séraphita este un spirit angelic anulează posibilitatea confundării sexelor: el este femeie pentru Wilfrid și bărbat pentru Minna, în măsura în care cei doi își caută alteritatea, proiectând în celălalt fantasma dorinței de regăsire. Cufundarea în propriul psihism face ca „privirea îndrăgostită", așa cum observa Gaston Bachelard, să determine dialogul interior dintre *anima* și *animus.*

Balzac leagă genealogia ființei Séraphitus-Séraphita de Swedenborg și expune ideile filosofului pentru a ilustra mitul androginului. Fidel filosofiei lui Swedenborg, care vede în om existența unui potențial latent care îl face doar într-o mică măsură să aparțină vieții pământești, Balzac înfățișează în romanul său tendința omului de a se reîntoarce deopotrivă, spre ancorarea sa terestră, dar mai ales spre lumina divină pe care i-a încredințat-o Dumnezeu. Potrivit ideilor exprimate de filosofia lui Swedenborg, Séraphitus – Séraphita ar fi întruchiparea unui înger care coboară din lumea celestă superioară deposedat de atributele originare, dar care primește, mediat (pe calea memoriei), adevărurile divine. Entitatea supremă comunică prin vis pentru că niciun muritor nu ar putea rezista misterului sacru care se relevă astfel treptat sub formă de hierofanii. Coexistența *animei* și a lui *animus* (androginia psihică, după Carl Gustav Jung) ar fi dovada unei promisiuni pe care divinitatea a facut-o omului încă de pe atunci când se afla în stare de „proiect", o promisiune care este concretizată mai mult într-o speranță a împăcării contrariilor. În romanul lui Balzac, această promisiune face ca, la capătul căutărilor, cei meniți să își afle împlinirea prin depășirea condiției de muritor și pătrunderea în lumile superioare. Un astfel de „destin" are și Séraphita care nu este o ființă rătăcitoare, ci o ființă aleasă, descendentă a lui Swedenborg, ce vine în lumea pământenilor pentru a învăţa o lecţie. Putem vorbi în cazul Séraphitei de existența unui parcurs inițiatic, de confirmarea unui drum ascensional în urma căruia este ridicată (după moarte) la demnitatea sa celestă. Însă, o dată încheiat parcursul inițiatic, Séraphita, eliberată de „învelișul material" (Paola Giovetti 26), va trece într-un spațiu numit „regatul spiritelor".

Deși Minna îl vede ca pe un bărbat, fascinația pe care o exercită Séraphitus – Séraphita este dată de latura sa feminină, de *anima*. Înfățișarea angelică a lui Séraphitus captează farmecul naturii, iar rezonanța ideilor sale exercită o dublă atracție: Minna, ființa telurică, este fascinată de perfecțiunea androgină, în timp ce întreaga fire se lasă „contaminată" de strălucirea luminii sale interioare de esență divină. Neliniștea dată de pendularea între cele două lumi se poate citi și pe chipul lui Séraphitus: „Acest pictor al cerurilor a pus întotdeauna un fel de bucurie liniștită, o gingășie plină de dragoste în liniile frumuseților sale angelice; însă, dacă nu-l contemplă pe Séraphitus însuși, care suflet ar inventa tristețea îmbinată cu speranță care voala pe jumătate sentimentele de neexprimat întipărite în trăsăturile lui?" (Honoré de Balzac 76) Grația divină revarsă peste spiritul angelic concretețea cristalină a gheții, iar Îngerul este obiectul reveriei androgine „prin care este anulată ideea oricărei sexualități demarcate". (Jean Libis 141) Deși este o ființă completă, tentația rămâne, totuși, aceea de a încerca sentimentul iubirii, diferită, spune personajul, diferită și în intensitate „în funcție de cantitatea mai mică sau mai mare de cer pe care o conțin sufletele noastre." (Honoré de Balzac 29) Lăsându-se pradă sentimentului iubirii, „el rămâne deci în planul concret al vieții. Iar aici, pe pământ, nu este un înger, ci un om perfect, adică o ‹‹ființă totală››." (Mircea Eliade 92) Marcată de originea sa, dar curioasă să descopere farmecul unei lumi inferioare, Séraphita menține, totuși, rezerve în privința trăirilor care ar putea-o încerca și a experienței senzoriale. Iubirea desăvârșită este pentru sine și pentru cei ca ea o înălțare spirituală, care nu are de-a face cu limbajul comun al simțurilor, fiind plămădită din același material ca inteligența.

Așa cum există (în concepția lui Swedenborg) corespondențe între lumi și ceruri, între elementele naturale și lucrurile invizibile din lumea spirituală, omul, care este spirit și materie deopotrivă, personifică cele două principii, Înțelepciunea și Iubirea, aflate, pentru început, în stare latentă. Dacă omul ajunge să se lepede de obiceiurile lumești și să deschidă „ochii lăuntrici" atunci va fi primit, prin uniunea celor două principii, în împărăția Spiritelor Angelice. Comunicarea dintre universul terestru și universul celest nu ar fi posibilă în absența omului căci, spune Swedenborg, „omul este mijlocul de uniune dintre Natural și Spiritual". (Honoré de Balzac 76) În felul acesta, nu doar spiritul, ci și materia este revelatoare pentru a pătrunde taina divină. Pentru a primi revelația lui Dumnezeu, omul participă cu toată ființa sa (spirit și trup), și simbolizează, am putea spune, în cadrul acestei uniuni mistice, microcosmosul androgin. Dacă „omul e dispus să primească insuflarea profetică a Corespondențelor, ea trezește în el spiritul Cuvântului" (Honoré de Balzac 77), înțelegând faptul că orice devine apt pentru transformare. Astfel, materia poate fi transmutată și, alături de spirit, („în funcție de mai puțină ori mai multă perfecțiune din interiorul său") (Honoré de Balzac 77), poate păși către lumea Spiritelor, condusă de Dorință.

Decorul sublim al Norvegiei conturează topografia nostalgică: în lumina aureolată pe care o răspândesc ochii Séraphitei se pot vedea întinderile celeste ale Lumii Spirituale. Privirea lui Séraphitus instituie o nouă spațialitate capabilă să o facă pe cea care îl însoțește (Minna) să experimenteze un „dincolo" diferit de reperele obișnuite. De altfel, tot privirea sa „deschide" cerurile și scoate la iveală, în același timp, aștrii zilei și ai nopții. Minna nu poate să vadă decât o mică parte din magia inițiată de Séraphitus pentru că nu este pregătită încă să primească tainele revelației lui Dumnezeu.

În preajma Séraphitei, Wilfrid este posedat de o forță supraomenească care-l determină să-și piardă liberul arbitru. Conflictul dintre trup și spirit, care este și o dorință tainică și inconștientă de îngemănare, scoate la iveală cele mai intime resorturi umane: separarea și mai apoi unirea, realizabile potrivit operației alchimice *solve et coagula*, naște ample frământări. În felul acesta, Wilfrid este marcat de spiritul care îl stăpânește și de care se simte inevitabil atras, fiind copleșit de o putere inexprimabilă pe care o presimte ca făcând parte din natura neexplorată a Lumii Spirituale. Ființele care posedă această putere, spune el, îi lasă pe cei care nu aparțin lumii sale lipsiți de apărare; în fața obscurei și fascinantei creaturi personajul se simte părăsit ca în fața forțelor dezlănțuite ale naturii. Obișnuit să posede, el o dorește pe Séraphita cu orgoliul celui care râvnește la cele mai alese opere ale Creatorului. Departe de universul social din care face parte Wilfrid, deschiderea spre imponderabilitatea angelică pe care i-o inspiră Séraphita, l-ar purta pe acesta în imperiul ideilor abstracte, acolo unde contrariile se armonizează și unde „nu există prăpăstii". Dar în sferele de cristal ale cerului pasiunea se trăiește cu intensitatea extatică a credinței în Dumnezeu.

Pentru a trăi experiența numinoasă omul trebuie să se folosească de privirea vizionară, cu alte cuvinte, să păstreze ochii din timpul somnului: „Eram treaz? Încă mai dorm? Mi-am păstrat ochii din timpul somnului, ochii aceia în fața cărora spații luminoase se întind la infinit […]". (Honoré de Balzac 45) El va fi trimis, din nou, prin redarea memoriei, spre „adevărata-i lumină, o destăinuire arzătoare și cumplită a unei lumi necunoscute, din care sufletul nu aduce cu sine pe pământ decât crâmpeie". (Honoré de Balzac 47) Dacă viața pământeană îi răpește omului strălucirea, tot ea este cea care îi „amintește" de întoarcerea necesară în sânul naturii originare, netransfigurate, adică în împărăția astrală. Cu toate acestea, însăși legea incompatibilității dintre cele două lumi „obligă" la o depășire a condiției umane: viața de după moarte, considerată a fi adevărata împlinire a naturii umane, „sădește" în fiecare o capacitate de transcendere. Dar zorii acestei posibilități se conturează la orizontul vieții pământești când cei apți să iubească vor întâlni „lumea luminii". Acesta este și mesajul pe care Séraphita i-l transmite lui Wilfrid sperând ca prezența ei să-i dea putere de înălțare. Puterea emanată de

coincidentia oppositorum o înzestrează cu un spectru de lumină, iar ritmurile telurice se țin prin intermediul privirii sale încărcate de iubirea lui Dumnezeu.

Înainte de a se desprinde de lumea pământeană, Séraphita învinge demonii care vin să o ispitească. Ea nu uită să le amintească lui Wilfrid și Minnei că transcenderea acestui spațiu se face prin Cuvânt. Tot ea este cea care dezvăluie calea spre Dumnezeu: într-un univers al contradicțiilor de nerezolvat, momentele de îndoială sunt firești, dar cheia rezolvării acestor probleme se află în credință. Pentru că dualismul om-înger nu poate fi rezolvat, romanul se încheie cu uniunea dintre Minna și Wilfrid care se săvârșește în numele credinței în Dumnezeu. Ascultând liturghia naturii, Wilfrid și Minna urmează calea descrisă de Séraphita. Drama se joacă în intervalul care separă cele două lumi, în „intimitatea" descrisă de natura transfigurată.

Fie că urmează drumul credinței sau calea deschisă de iminenta apariție a morții, personajele din operele discutate caută, fiecare, integrarea în armonia universală. Pentru Séraphita, această armonie este desăvârșirea, scopul final al călătoriei sale în lumea de jos, a oamenilor, și confirmarea unui destin. Urmând logica înscrisă în *coincidentia oppositorum,* desăvârșirea, sau iluzia desăvârșirii, după caz, nu se poate realiza decât prin transcenderea unui spațiu guvernat de legile cauzalității și pătrunderea într-o altă dimensiune nesupusă devenirii temporale. Singura soluție la care destinul „consimte" este moartea. Dar pentru Séraphita, moartea comportă o altă semnificație: spirit angelic, aceasta nu rătăcește în lumea pământească pentru că este o ființă superioară care va fi „redată" imperiului celest.

În concluzie, cele trei opere discutate sunt revelatoare din perspectiva felului în care omul „întâmpină" ambivalența androginică: pe de o parte, avem de-a face cu ispita amurgului, care este, în esență, purificatoare și care traduce nostalgia originilor (*Avatar, Moartea la Veneția*), iar, pe de altă parte, există un timp al aurorei (*Séraphita*) prin care cei care urmează învățămintele divine vor primi revelația lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAPHY

Balzac, Honoré de, *Séraphita*, traducere de Daniela Vereș, Oradea: Editura Aion, 2006.

Gautier, Théophile, *Avatar*, traducere de Florența Drăghicesu, București: Editura Minerva, 2006.

Mann, Thomas, *Moartea la Veneția,* traducere de Ion Roman, București: Editura Univers, 1993.

Balotă, Nicolae, *Literatura germană*, București: Editura EuroPress Group, 2007.

Balotă, Nicolae, *Literatura franceză. De la Villon la zilele noastre*, București: Editura Ideea Europeană, 2008.

Borbély, Ștefan, *Despre Thomas Mann și alte eseuri*, Cluj-Napoca: Editura Biblioteca Apostrof, 2005.

Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, traducere de Luminița Brăileanu, Pitești: Editura Paralela 45, 2005.

Bonardel, Françoise, *Filosofia alchimiei*, traducere de Irina Bădescu şi Ana Vancu, Iași: Editura Polirom, 2000.

Eliade Mircea, *Mefistofel şi androginul*, traducere de Alexandra Cuniţă, București: Editura Humanitas, 1995.

Giovetti, *Marii inițiați ai timpului nostru*, traducere de Emanuel Botezatu, București: Editura Nemira, 2009.

Jankélévitch, Vladimir, *Ireversibilul şi nostalgia,* traducere de Vasile Tonoiu, București: Editura Univers enciclopedic, 1998.

Libis, Jean, *Mitul Androginului,* traducere de Cristina Muntean, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2005.

Swedenborg, Emanuel, *Raiul și iadul*, traducere de Adrian Cernea, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001.

THE AMBIVALENT NATURE OF INTIMATE WRITING. PRIVATE DIARY BETWEEN ORDINARY PRACTICE AND LITERATURE

Carmen-Ancuța Morari
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Like a chameleon that adopts different shades to camouflage itself, but also to communicate, the private diary is considered a subjective text without a fixed position, constantly oscillating between history (reality) and literature. The two poles between which this multiform writing constantly moves have become the central subject of academic research in the field of diarism, following which two positions become important for the present study.The distinct theories established show not only the complexity and paradox of the journal, but also the ambivalence of academic researchers. If, on the one hand, the private diary is analyzed as an insignificant discourse, on the other hand, the diary acquires a privileged status, whether it is a literary or an ordinary one.

Keywords: diary, literature, Roland Barthes, ordinary practice, Gustav René Hocke

Explorarea genealogică a jurnalului personal

Pentru a înțelege cum s-a născut jurnalul intim și a stabili relațiile cu contextul social în care a apărut și s-a dezvoltat trebuie să ne întoarcem la originile subiectivității. Este necesară, deci, o analiză din perspectivă genealogică pentru a observa cum acest fenomen s-a transformat, dintr-un obiect al autoexpunerii într-unul al supraexpunerii intimității, respectiv cum mutațiile suferite au influențat forma actuală a acestui tip de text.

Jurnalul nu a apărut ex-nihilo, ci ca urmare a dialogurilor interioare, practicate în solitudine. Căutarea izvoarelor acestor scrieri subiective ne conduce în Antichitate, când tehnica autoexaminării pe cale orală erau susținute de Pitagora și Socrate în secolul al VI-lea î.Hr.

Cele dintâi jurnale scrise apar în Orient, Japonia fiind considerată țara cu cele mai vechi texte intime. Cercetările rețin jurnalul de călătorie în China al lui Jikaku Daishi, păstrat în secolul al IX-lea, și pe cel al lui Ki no Tsurayuki, care contabilizează detaliile unei călătorii riscante pe mare.

De asemenea, au fost descoperite câteva jurnale private, considerate unice în lume,[1] ținute de femeile aristocrate de la curțile împăraților, în perioada Heian. Aceste caiete devin ferestre către viața intimă de la curte, surprinzând mai ales problemele din căsnicie, dar și încercările autoarelor de a-și recăpăta controlul, alternând confesiunea dramatică cu poezia.

În Europa, această specie apare târziu, cauza principală fiind, bineînțeles, lipsa unui suport potrivit pentru astfel de scrieri. Exceptând scrisul gravat în piatră sau metal, până în anul 1500 papirusul și apoi tăblițele au fost singurele mijloace de comunicare scrisă. Abia sosirea hârtiei în spațiul european în secolul al XVI-lea va deschide calea notațiilor zilnice.

În timpul Renașterii, jurnalul devine o oglindă fidelă a existenței istorico-sociale, diferențele față de speciile înrudite, memoriile și cronicile subiective, aproape insesizabile. Toate trei speciile erau narațiuni retrospective, impersonale, aflate în slujba înregistrării și comentării principalelor evenimente ale epocii. Astfel, chiar dacă ele înregistrau detalii despre

[1] Pentru accesul și analiza fragmentelor acestor jurnale, a se consulta capitolul "Heian Literary Diaries" din *Cambridge History of Japanese Literature* de Sonja Arntzen, Ed. Cambridge University Press, Cambridge 2015, pp.165–175.

activitatea zilnică a scriptorilor, adevărata personalitate intimă era încă ascunsă privirii. Reprezentative pentru epoca pe care o serveau, reținem *Journal d'un bourgeois de Paris,* textul unui tânăr parizian din secolul al XV-lea, *Journal de Pierre de l'Estoile* din secolul al XVI-lea, respectiv cel mai cunoscut jurnal al secolului următor, jurnalul lui Samuel Pepys, recunoscut de cele mai multe cercetări academice, ca fiind un model al genului. Păstrat aproximativ zece ani, caietul acestui funcționar al Marinei regale britanice este un jurnal obișnuit, neprofesionist, care captează întâmplările cele mai banale de la Curte sau din viața personală.

Cele trei jurnale europene devin mărturii ale existenței cotidiene din acele secole, cu toate banalitățile ei, având în comun deschiderea către extimitate. Deși discursul intim nu era străin în aceste secole, fiind practicat în *Eseurile* lui Montaigne, abia când e legitimat termenul de intimitate, la finele secolului al XVIII-lea, vom găsi în paginile jurnalelor mai multe referințe personale care descriu profunzimile ființei.

Până în secolul al XVIII-lea, o influență majoră asupra jurnalelor primilor diariști o putem găsi în domeniul religiilor, acolo unde autoanaliza este o practică esențială. Cele două reforme semnificative ale secolului al XV-lea, protestantismul și contrareforma catolică, au accentuat interesul pentru introspecție. Apar jurnalele spirituale, „journ[aux] de prière ou d'examen de conscience”[2], care se dezvoltă, în special, în secolul al XVII-lea printre puritanii englezi, respectiv în secolul următor, printre pietiștii germani. În Franța, aceste jurnale spirituale sunt destul de rare, fiind privite cu suspiciune de către reprezentanții catolicismului, existând teama „qu'un souci intempestif de soi ne s'affirme dans l'écriture journalière et ne vienne s'interposer dans la conscience entre soi-même et Dieu”[3]. Totuși, în ciuda unor conexiuni, jurnalul intim nu este moștenitorul direct al jurnalului de rugăciune. Dacă scopul jurnalului spiritual era de a dialoga cu trancendența, deci un mijloc de introspecție în slujba reflecției îndreptate către Dumnezeu, în jurnalul obișnuit, diaristul se mișcă prin peisajul amintirilor sale , în virtutea unui dialog mai autentic cu propriul sine, idee accentuată de Pierre Pachet, pentru care acest tip de discurs „est un écrit dans lequel quelqu'un manifeste un souci quotidien de son âme [...].Cette entreprise a une portée spirituelle, tout en se détachant des pratiques religieuses strictes (le journal intime, c'est bien au contraire le signe qu'un individu décide de faire face seul à l'insuffisance de son âme, sans confesseur, sans s'appuyer sur une pratique, sur un rite, en réinventant des secours)”[4]. Publicarea primelor jurnale intime, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, determină retragerea în umbră a acestor caiete spirituale. Jurnalul intim devine astfel principalul suport pentru exprimare și autoanaliză.

O altă mutație care zguduie epoca și transformă percepția asupra acestei specii o reprezintă primatul filosofiei individualiste. In societățile tradiționale rostul ființei umane era infim, aceasta fiind considerată o simplă celulă dintr-un organism social. Desconsiderarea eului s-a menținut vreme de câteva secole, astfel că, subliniază cercetătoarea Béatrice Didier, „l'homme devait chercher sa fin ailleurs: politiquement, en s'effaçant devant le roi pour

[2] „jurnale de rugăciune sau examene de conștiință” [traducerea noastră]; Philippe Lejeune și Catherine Bogaert, *Le journal intime : histoire et anthologie*, Ed.Textuel, Paris, 2006, p.87

[3] „o preocupare prematură pentru sine se afirmă în scrierea zilnică, ajungând să se interpună între conștiința dintre om și Dumnezeu” [traducerea noastră], Françoise Simonet-Tenant, *Le journal intime : genre littéraire et écriture ordinaire*, Ed. Nathan Université, Paris, 2001. p.33.

[4] „este o scriere în care cineva demonstrează o preocupare zilnică pentru sufletul său [...]. Această întreprindere are o anvergură spirituală, în timp ce se detașează de practicile religioase stricte (jurnalul este, dimpotrivă, semnul că un individ decide să înfrunte singur slabiciunile sufletului său, fără mărturisitor, fără să se bazeze pe o practică, pe un rit, prin reinventarea ajutorului”; Pierre Pachet, *Les baromètres de l'âme : naissance du journal intime*, Ed. Hatier, Paris
1990, p.13.

permettre la constitution d'une monarchie absolue; religieusement, en se prosternant devant le Dieu tout-puissant ”[5].

Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 1789 va fi cea care definitivează această revoluție, transformând omul în pilonul central al societății, iar scrierile subiective sunt recunoscute pentru valoarea experienței fiecărui individ. Cele dintâi afirmări timide ale individualismului le descoperim în *Eseurile* lui Montaigne, în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, când pentru celebrul filozof autocunoașterea devine firul roșu al narațiunilor despre istoria vieții și a moravurilor ființei umane. Două secole mai târziu, Jean-Jacques Rousseau, în *Confesiunile* sale legitimează individualitatea. Lipsită de o structură diaristică, această operă este relavantă pentru evoluția discursului la persoana întâi. Partea a treia a confesiunilor, *Visările unui hoinar singuratic*, scrisă mai degrabă ca un eseu, reunește reveriile intime ale naratorului care încearcă să se elibereze: „voi face asupră-mi operaţiile pe care fizicienii le fac asupra aerului pentru a-i cunoaşte starea zilnică. Voi aplica inimii mele un barometru, şi aceste operaţii bine conduse şi multă vreme repetate îmi vor oferi poate rezultate tot atât de sigure ca ale lor”[6]. În 1990, în cercetarea sa dedicată diarismului, Pierre Pachet va împrumuta din acest text metafora „barometrul sufletului” pentru a arăta paradoxul jurnalului intim, care înregistrează, consecvent sau nu, tot ce se petrece în interiorul eului.

Alături de individualism, la finalul secolului al XVIII-lea, se petrece o altă revoluție în domeniul cunoașterii subiectului, care promovează sensibilitatea. Ideea a fost formulată cu un secol mai devreme, John Locke arătând în eseurile sale că la baza cunoașterii stau senzațiile : „dacă despărţim cu totul de acţiunile şi senzaţiile noastre, îndeosebi de plăcere şi durere, orice stare de conştiinţă, precum şi interesul care o însoţeşte, atunci ne va fi greu să ştim unde să plasăm identitatea persoanei”[7]. În acest moment, a lua un stilou și un caiet pentru a consemna zilnic istoria propriului eu devine un act obișnuit.

Pentru jurnalul intim, secolul al XIX-lea este „l’ âge d'or”[8] a intimității. În plin romantism, individul este celebrat, iar subiectivitatea devine valoroasă din punct de vedere estetic. Preocupările se îndreaptă spre cea mai intimă și mai evazivă parte a subiectului. Acest lucru e posibil și pentru că încă de la începutul acestui secol spațiul privat este legitimat, omul primind libertatea de a înflori în afara societății, întorcându-se către sine, departe de ochii indiscreți ai lumii. Dacă în urmă cu un secol, jurnalul ridica suspiciuni în Franța, sistemul de învățământ readuce acest tip de discurs în atenția publică, transformând jurnalul într-un exercițiu aproape obligatoriu, mai ales pentru tinerele adolescente. Această specie a devenit populară pentru fetele necăsătorite, fiind un instrument de disciplinare sau de inițiere în educația morală. Păstrate și utilizate până în preajma căsătoriei, aceste caiete nu mai reflectă libertatea acestor adolescente, ci limitele impuse :„ le miroir dans lequel [ces jeunes filles] se regardent n'est pas vraiment un miroir. Leur moi y est peint d'avance. On leur demande de conformer leur image à des modèles ”[9]. Observând absența jurnalelor feminine în secolele anterioare, interesul lui Philippe Lejeune se îndreaptă spre arhivele franceze unde analizează peste o sută de astfel de jurnale ale adolescentelor . Cercetările sale demonstrează că acestea

[5] „omul a trebuit să-și caute sfârșitul în altă parte: politic, ștergându-se în fața regelui pentru a permite constituirea unei monarhii absolute; religios, prosternându-se înaintea Dumnezeului Atotputernic”[traducerea noastră]; Béatrice Didier, *Le journal intime*, Ed. PUF, Paris, 1991, p.59.

[6] J.J.Rousseau, *Confesiuni. Visările unui hoinar singuratic*, Vol. III, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 231.

[7] John Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, Vol. I, Editura Științifică, București, 1961, p.87.

[8] Daniel Madelénat, *L'intimisme*, Ed. PUF, Paris, 1989.p. 71.

[9] „oglinda în care [aceste fete tinere] se privesc nu este chiar o oglindă. Sinele lor este pictat acolo în avans. Le cerem să-și conformeze imaginea modelelor”[traducerea noastră]; Philippe Lejeune, *Le moi des demoiselles : enquête sur le journal de jeune fille*, Ed. Seuil, Paris, 1993, p.11.

sunt primele modele din spațiul european pentru diaristica feminină și acest tip de scriere poate fi considerat strămoșul „jurnalului modern al adolescenților”[10].

Transformările epocii romantice și contextul social autorizează dezvoltarea acestor practici de scriere și atrag un val mare de publicații postume. Jurnalul pătrunde în sfârșit în literatură. Un punct de plecare relevant pentru cercetarea domeniului confesiv îl reprezintă studiul lui Alain Girard**,** publicat în 1963, în care sociologul realizează o clasificare a jurnalelor, preluată ulterior de numeroși cercetători, în care indică trei epoci semnificative din istoria genului, fiecare aducând mutații semnificative.

La mijlocul secolului apar publicațiile postume ale primei generații de diariști (1800-1850): Maine de Biran, Maurice de Guérin, Alfred de Vigny, Stendhal și B. Constant. Observând reacțiile publice favorabile, Simonet-Tenant Françoise arată cum aceste jurnale vor stimula această practică, autenticitatea și expunerea fiind încurajate. Din acest moment e dificil să acceptăm că după prima generație, următorii diariști să nu se fi gândit la un proiect de publicare, dacă nu imediat, cel puțin postum. Lectura acestor jurnale postume devenite primele modele de scriere intimă declanșează chiar și involuntar dorința de a fi publicat.

Astfel, dacă prima generație se arată mai modestă în expunere, îndrăzneala îi va defini pe diariștii celei de-a doua perioade (1860- 1900/1910) definindu-se printr-o înflorire a publicațiilor intime, apărute în mai multe ediții. În 1887 este publicat primul jurnal antum, cel al fraților Goncourt. O altă supriză a aceluiași an o consistuie jurnalul Mariei Bashkirtseff, în a cărei prefață autoarea își anunță dorința de a-i fi publicată scrierea. Pentru prima dată în istoria acestei specii, diarista scrie o introducere la începutul propriului jurnal, în care explică posterității motivațiile ei[11]. Astfel, dacă la începuturi diariștii alegeau să păstreze în secret caietele cu notițe, după a doua jumătate a secolului al XIX-lea inimitatea nu mai e secretă, ea este expusă, lumea interioară a diaristului devenind acum precum o lume de sticlă la care publicul asistă.

Ultima generație de diariști stabilită de Alain Girard, se întinde aproximativ până în anul 1960 (prima ediție a cărtii sociologului apare în 1963) și aduce în câmpul literaturii jurnale literare ale unor personalități deja recunoscute pentru alte publicații. Așadar, în secolul al XX-lea edițiile devin tot mai apropiate de manuscrisele originale și autorii tot mai conștienți de perspectiva publicării. Autorii încep să își publice fragmente din caietele intime și treptat, pe piața de carte, numărul jurnalelor autume se multiplică. Publicarea în masă e întreruptă de conflagrațiile mondiale și sistemele totalitare care obligă jurnalul să se retragă din scena publică, devenind *o specie de sertar*.

Poziția jurnalului literar se clatină începând cu mijlocul secolului al XX-lea, structuralismul, apărut în anii ’60-’70, invocând moartea autorului (Roland Barthes), în favoarea autonomiei textului, independente de un subiect.

Sfârșitul secolului trecut, dar mai ales secolul al XXI-lea transformă jurnalul, alături de alte specii de frontieră, într-o vedetă care fie încurajează persoanele faimoase, în special actorii și politicienii, să își scrie jurnalul, fie inspiră filme sau piese de teatru. La fel, martorii atrocităților secolului trecut, publică pe bandă rulantă, textele autobiografice,confesiuni autentice sau cosmetizate, devenind un adevărat fenomen comercial. În secolul al XXI-lea intimitatea s-a transformat, avem de-a face cu o supraexpunere a individului. După anul 2000, au sporit jurnalele electronice, unele sub formă de bloguri, altele încărcate pe diferite aplicații. Intimității i-a luat locul pagina web, un canal în care diaristul poate avea un dialog deschis cu celălalt.

Definiții și receptarea critică în spațiul occidental

[10] *Ibidem.*
[11] Philippe Lejeune și Catherine Bogaert, *op. cit*., p. 210.

Statutul incert al speciilor de graniță a instigat numeroși teoreticieni, care au încercat să analizeze aceste discursuri subiective prin diferite cercetări naratologice, tematice sau stilistice.

De departe cea mai rebelă specie este considerată jurnalul intim. Precum un cameleon care adoptă diferite nuanțe pentru a se camufla, dar și a se comunica, jurnalul este considerat un text subiectiv fără o poziție fixă, pendulând permanent între istorie (realitate) și literatură. Cei doi poli între care se mișcă constant această scriere multiformă au devenit subiectul central al cercetărilor academice din domenul diarismului, în urma cărora două poziții devin importante pentru studiul prezent. Teoriile distincte impuse de cercetările academice arată nu doar complexitatea și paradoxul jurnalului, dar și ambivalența receptării critice. În sens larg, interpretările glisează de la cele care susțin că specia jurnalului e inferioară operei literare la teoriile care vor să o introducă în blocul literaturii. Printre teoriile bine-cunoscute care analizează această specie proteică se numără cele ale lui Philippe Lejeune, Catherine Bogaert, Béatrice Didier, Roland Barthes, Alain Girard, Gustav René Hocke, Jean Rousset, Michèle Leleu, Michel Braud, Pierre Pachet și Françoise Simonet-Tenant.

Opozanții acestui tip de discurs percep jurnalul drept un intrus, care nu are ce căuta în literatură. Atacatorii susțin inutilitatea consemnării unor banalități din viața personală și critică stilul facil al scriiturii, ba chiar îi consideră pe reprezentanții genului oameni prea vulnerabili.

Cea mai autorizată paradigmă care funcționează pentru spațiul românesc este instituită de Roland Barthes și descinde din teoriile structuraliste care proclamau moartea autorului în anii ’60-’70. În studiul său despre André Gide, publicat în anul 1985, teoreticianul delimitează, fără nicio șovăială, opera literară și jurnalul, cele două categorii de texte având poziții diferite în câmpul literar. Pe raftul întâi se situează *opera*, care e rezultatul unui travaliu minuțios, bine gândit, cu o expresivitate și o miză programate în avans. Jurnalul, în schimb, ocupă o poziție periferică, fiind interpretat ca un adaos al operei, sau cum precizează și Adela Dinu, analizând această paradigmă în studiul său despre jurnalele feminine din spațiul românesc, ca „un epifenomen al operei, o eboșă, o creație de suprafață care încorporează, eclectic, lecturi, reflexii, istorisiri, biografeme etc.[12]

Deliberările barthiene din revista avangardistă „Tel Quel” resping și ele această specie: jurnalul e un text inutil, spontaneitatea și sinceritatea sa reliefând mai degrabă mediocritatea discursului și a autorului. Motivul îndoielilor e pus pe seama facilității scrierii unui jurnal, diaristul nefăcând altceva decât să se așeze la masa de scris pentru a nota ce vrea, fără să se preocupe de stil, de limbaj, de lipsa inspirației, pe scurt, fără să respecte ceea ce are o operă literară sau o mare Carte, în termeni malarméeni: „C’est simple, facile, pas la peine, de souffrir pour trouver quoi dire: le matériau est là, tout de suite, c’est comme un ciel ouvert; je n’ai qu’à me baisser; je n’ai pas à le transformer. C’est du brut et il a son prix etc”[13].

Asupra distanței separatoare dintre cele două discursuri se oprește, pe alocuri, și în *Plăcerea textului*. Aici, recunoaște din nou statutul profan al jurnalului, al cărui eșec e inevitabil, atâta vreme cât nu se modifică, comparativ cu opera literară - textul veritabil, înălțător- care marchează orientarea „de la o contingență a scrisului la transcendența unui produs unitar, sacru”[14].

Potrivit viziunii barthiene, textul diaristic trebuie să întrunească câteva condiții prin care se poate apropia de clasa literaturii. Acest proces presupune o reconfigurare parțială a textului, astfel încât acesta să răspundă unor clauze particulare: motivul poetic (jurnalul e impregnat de stilul inconfundabil și original al autorului), motivul istoric (discursul este o oglindă a Marii Istorii, dar și a moravurilor unei societăți), motivul utopic (notițele jurnaliere au capacitatea de a-l seduce pe lector, nu prin intimitățile extraordinare revelate, ci prin autoportretul autorului

[12] Adela Dinu, *Diaristica feminină românească*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012, p. 11.
[13] Roland Barthes, „Délibération”, Œuvres Complètes, Vol. III, Éd.Seuil, Paris, 1995, p. 1005.
[14] Roland Barthes, *Note despre André Gide și Jurnalul său*, în *Romanul scriiturii. Antologie*, selecție de texte și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1987, p. 217.

capabil să devină un „obiect de dorință”[15]) și motivul idolatru (jurnalul ca un atelier în care diaristul își exersează scriitura). Considerat un *Album*, discursul diaristic poate fi salvat dacă este șlefuit migălos (*travaillé a mort*), fără intruziuni spontane și improvizate pentru a putea accede la statutul de Operă. Deși inițial adversar, în 1979 recunoaște valoarea jurnalului prelucrat, similar textului literar:„à la seule condition de le travailler à mort, jusqu'au bout de l'extrême fatigue, comme un Texte à peu près impossible”[16].

Câțiva ani mai târziu, semiologul revine asupra jurnalului și-i recunoaște drept performanțe capacitatea acestuia de a capta amintirile, respectiv atașamentul narcisiac față de acestea. Nepracticând inițial acest tip de discurs, Barthes folosește această practică la finalul carierei lui, o criză personală - doliul intens în urma decesului mamei lui- declanșând nevoia de confesiune, scriitura concretizându-se într-un jurnal postum, publicat în 2009.

Reflecțiile lui Barthes sunt reluate și analizate în spațiul literar românesc de către Eugen Simion, care demonstrează că cele patru motive invocate devin irelevante dacă tributul pe care această specie trebuie să-l plătească e renunțarea la propria identitate. Totodată, luând în considerare controlul absolut pe care diaristul îl are asupra textului său, libertate care trezește scepticism în rândul cercetătorilor, esteticianul, pe de-o parte confirmă nevoia unei minime organizări și coerențe a fragmentelor de jurnal, contestând însă, pe de altă parte, necesitatea unei stilizări drastice a textului, în urma căreia jurnalul ar dispărea: „dacă este prelucrat, rafistolat, lustruit cu migală, jurnalul poate deveni, adevărat, o *operă* literară, dar atunci mai este jurnal intim?[17]. Întrebarea este bine întemeiată, autorul *Genurilor biograficului* subliniind încă o dată poziția paradoxală în care se află acest discurs al sinelui.

O optică mai puțin recunoscută pentru diarismul autohton vine dinspre spațiul german și îi aparține lui Gustav René Hocke. Oprindu-se asupra diarismului european într-un amplu studiu[18] în care analizează aproximativ 500 de jurnale, începând cu Renașterea și până în secolul al XX-lea, cercetătorul reconsideră această specie marginală, pe care o împarte în două clase: jurnalul autentic (real) și cel inautentic (fictiv). Ignorând voit aprofundarea celei de-a doua categorii, jurnalul literar, interesul autorului se apleacă asupra jurnalul nonliterar, pe care-l consideră o specie pură, nemistificată. Această formă diaristică îl convinge prin imaginarul variat de teme și motive descoperite în cercetarea sa, care ilustrează sinuozitatea destinului uman. Ea exclude literaritatea și orice legătură cu aceasta pentru că astfel, postulează Hocke, autenticitatea jurnalului e în pericol. Jurnalul trebuie să-și mențină versatilitatea inițială: „Scriitorul nu trebuie să educe sau să încurajeze, nici să consoleze sau chiar să distreze; nu există fabulă, nu există o acțiune construită cauzal și nici o unitate logică”[19] [traducere proprie]. Valoarea textului diaristic își are originea în capacitatea diaristului de a reda criza existențial-psihologică și incertitudinile ființei, fără a face din jurnalul său un proiect de viață pentru posteritate. Cu cât în spatele discursului nu se ascunde o teleologie, cu atât jurnalul reflectă mai fidel prezentul și criza, fără nicio intenție de planificare sau proiectare ulterioară.

Interpretarea lui Hocke asupra jurnalului intim european și eseurile barthiene despre separarea albumului (jurnalul) de opera literară subliniază două unghiuri diferite de comentare a poziției acestei specii. Cea dintâi taie legăturile cu literatura, neavând nicio misiune estetică, întrucât un exces de literaturizare atrage după sine pierderea autenticității. A doua viziune pledează, în termeni structuraliști, pentru moartea autorului și a biografiei sale. Discontinuu prin fragmentarimul, golurile și mixtura conținutului confesiv, numai cosmetizarea și

[15] Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, Vol. I, ed. cit., p. 12.
[16] Roland Barthes, *Essais critiques IV : le bruissement de la langue*, *op. cit.*, p.413
[17] Eugen Simion, *Genurile biograficului*, vol. II, Editura Tracus Arte, București, 2018, p. 362.
[18] Gustav René Hocke publică în 1963 studiul *Das europäische Tagebuch*, pe care îl va relua în 1986 alături de o antologie: *Europäische Tagebücher aus vier Jahrhunderten. Motive und Anthologie*, Limes, Wiesbaden/ München 1986; Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1991.
[19] *Ibidem*, p. 21

ordonarea jurnalului pot determina pierderea statutului de *sermo humilis* și câștigarea unei poziții superioare, cea de operă literară.

În ceea ce privește alegerea corpusului de diariști supus analizei, putem observa că până în 1980, când apare primul studiu despre jurnalele oamenilor obișnuiți, interesul cercetătorilor academice se focalizează asupra jurnalelor personalităților culturale, a căror vizibilitate în câmpul literar e dată mai ales de faima lor. Autorii aleși sunt persoane cunoscute, de obicei, artiști, scriitori sau oameni politici. De pildă, Michèle Leleu publică în 1952 un studiu destinat acestui gen în care identifică „funcțiile egoversive" ale jurnalului. De asemenea, este prima cercetătoare care se concentrează pe trăsăturile caracteriale ale autorilor, realizând un portret-robot al diaristului, care reține introversia, timiditatea, solitudinea, plictiseala și melancolia.[20]

Peste câțiva ani, în 1963, Alain Girard realiează cea mai cunoscută tipologie a diariștilor, marcând transformările pe care le aduce fiecare dintre cele trei etape, în modificarea statutului acestei specii.

Celelalte jurnale nu au aceeași vizibilitate în spațiul public, cel puțin până în anii 60, când literatura orală suscită un oarecare interes. Alături de Gustav René Hocke, Philippe Lejeune, Françoise Simone-Tenant și Sam Ferguson devin principalii apărători ai jurnalului intim, explorând și diariștii anonimi.

Concluzii

În literatură, după o lungă gestație în epoca medievală, figura individuală apare bâlbâit în Renaștere, ieșind timid din subterană abia în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, apogeul jurnalului fiind înregistrat în următoarele secole.

În spațiul autohton, critica literară a desconsiderat această specie încă din perioada interbelică și de-a lungul timpului a fost preferată grila structuralistă, tributară analizei modului de funcționare a discursului confesiv. Abordarea teoreticianului german este ofertantă pentru jurnalele românești pentru că deschide drumul cercetării imaginarului textului, fără a le înlătura pe cele care par scrise în mod gratuit, fără nicio pretenție estetică.

În ceea ce privește statutul, definițiile, misiunile, relația cu alte forme ale genului biografic sau analiza elementelor de poetică, spectrul receptării e larg, în ultimele decenii înregistrându-se o creștere semnificativă a interesului critic pentru jurnalul intim. Chiar dacă această specie nu a fost pe deplin ignorată înainte de anii 1990, studiile dedicate acestuia s-au concentrat mai mult asupra jurnalului ca text literar și nu ca practică obișnuită, jurnalul fiind perceput drept un mijloc de a extrage informații valoroase despre caracterul unui individ (Michèle Leleu) sau despre starea societății în ansamblu (Alain Girard).

BIBLIOGRAPHY

Arntzen, Sonja, *Cambridge History of Japanese Literature*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge 2015.

Barthes, Roland, *„Délibération", Œuvres Complètes*, Vol. III, Éd.Seuil, Paris, 1995.

Barthes, Roland, *Romanul scriiturii*, Antologie, selecție de texte și traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1987.

Didier, Béatrice , *Le journal intime*, Ed. PUF, Paris, 1991.

Dinu, Adela, *Diaristica feminină românească*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012.

Hocke, Gustav René, *Europäische Tagebücher aus vier Jahrhunderten. Motive und Anthologie*, Limes, Wiesbaden/ München 1986; Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1991.

Lejeune, Philippe, *Le moi des demoiselles : enquête sur le journal de jeune fille*, Ed. Seuil, Paris, 1993.

[20] Michèle Leleu, *Les journaux intimes*, Ed. PUF, Paris, 1952.

Lejeune Philippe și Bogaert Catherine, *Le journal intime : histoire et anthologie*, Ed.Textuel, Paris, 2006.

Leleu, Michèle, *Les journaux intimes*, Ed. PUF, Paris, 1952

Locke, John, *Eseu asupra intelectului omenesc*, Vol. I, Editura Științifică, București, 1961

Madelénat, Daniel, *L'intimisme*, Ed. PUF, Paris, 1989.

Pachet, Pierre, *Les baromètres de l'âme : naissance du journal intime*, Ed. Hatier, Paris 1990.

Rousseau, J.J., *Confesiuni. Visările unui hoinar singuratic*, Vol. III, Editura pentru literatură, București, 1969.

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Vol. II, Editura Tracus Arte, București, 2018.

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim. Există o poetică a jurnalului?*, Vol. I, Editura Tracus Arte, București, 2018.

Simonet-Tenant, Françoise, *Le journal intime : genre littéraire et écriture ordinaire*, Ed. Nathan Université, Paris, 2001.

THE ABBEY OF THE BACOVIAN BEING AS A TRAGIC EXPRESSION OF THE EMINESCIANISM

Silvia-Ofelia Barbu (Chelariu)
PhD Student, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, University Center of Pitești

Abstract: The Bacovian space is an expression of the dynamics of feelings of a poet living under the tragic feeling of existence. The outer space is populated by symbols that betray the degradation, the anguish of modern man, who refuses the transcendence. All the emotions are inflected in the feeling of acute loneliness that takes the form of a double abyss – outer and inner. The melancholy becomes a background state for him, because Bacovia takes to the extreme state Eminescu's solemn meditation. Witness of this estate is the poet's room, a space of total loneliness and emptiness of being. Thus, the outer and inner emptiness give Bacovia a poetic of the wilderness different from Eminescu's loneliness, full of being.

Keywords: being, loneliness, melancholy, space, transcendence, time

Indiferentă la cursul vremurilor și la zonele de reversiune ale lumii, poezia pare să împlinească un rol metafizic. Copleșită de conștiința însingurării, bântuită de sentimentul finitului, scindată și întrebându-se *pentru ce?,* ființa se încălzește cu fantasme, dându-și iluzia atingerii indistinctului și intuind, dincolo de iubire, de tragic și moarte, limanuri desfătătoare. Toate acestea participă la aprige căutări recurente, de caracter inductiv, unificând fervorile cu nălucirile, cu dezirabilul și cântul; orizontul apropiat lasă loc începutului absolut; tangibilul intră sistematic în rezonanță cu un contrapunct enigmatic, iar cuvântul se topește în melos. Dicțiunea incantatorie favorizează o stare perceptivă simpatetică, tonalizând și acompaniind cu mijloace specifice. Peste textele creatorilor de geniu suflă duhul dezmărginirii. ”Poate prin Muzică (scria Poe) sufletul se apropie cel mai mult de marele țel pe care se luptă să-l atingă atunci când e animat de Sentimentul Poetic – crearea Frumuseții absolute.” Istoricește se vede că în orice poet puternic veghează un Prometeu reîncărcat, cu aspirația de a-i smulge cuvântului disponibilitățile latente ori ascunse, pentru ca astfel forța lui să înlesnească accesul în lumi originare, mai mult încă, să introducă în mister, în lumi născânde, în ceea ce Ion Barbu numea *increatul cosmic*.

Dacă admitem că poezia e un fenomen de agregări și de convergențe, de conotații asigurând trans-substanțierea, admitem implicit că ea este, totodată, o infinită succesiune de re-începuturi. Actul demiurgic în care se implică poetul, având în minte un punct de *mirum* intangibil, punct care se îndepărtează perpetuu, e în fapt un act de cunoaștere în care unii văd o *co-naștere*, câtă vreme poetului i se cere să pună în acest act *ceva* din sine însuși. Nimic mai obișnuit decât cuvântul, totuși odată investit cu atribute ale geniului, de partea lui stă eternitatea. Așadar, devenit viziune, reprezentare ori fulguranță, cuvântul se instalează în Pretutindeni și în Totdeauna.

Din repetatele încercări ale lui Blaga de a defini funcția poetului frapează una din *Discobolul*: “Poetul nu este atât un mânuitor, cât un mântuitor al cuvintelor. El scoate cuvintele din starea lor naturală și le aduce în starea de grație”. Niciun alt modern n-a avut la noi, ca Lucian Blaga, conștiința insuficienței cuvântului. Între *semne* și *semnificații* apar sincope, denivelări, rupturi. Dar marii poeți se disting tocmai prin aceea că adeseori găsesc *cifrul* deschizător de mistere.

Ca și Blaga, George Bacovia știe că timpul preface cuvintele în "morminte", acestea închizând „suferințe", reamintind inexorabil *trecerea*. De aceea, în cuvânt se închid universurile cele mai adânci ale sufletului poetului. Nu e deloc întâmplător astfel că spațiile pustii ale liricii bacoviene, depopulate de obiecte care să sugereze intimitatea, dobândesc – doar prin forța cuvintelor – o dinamică aparte a sentimentelor. În absența elementelor stabile ale obișnuitului spațiu interior cotidian, poetul se confruntă cu realități subiective de un contur mult mai puternic – *melancolia*, *singurătatea*, *pustiul*, *nesiguranța*: toate trăite sub sentimentul tragic al timpului.

Orice mare poet își creează, prin mijloace proprii, adecvate structurii sale artistice o mitologie lirică. În perimetrul acestei configurații sensibile, de sine stătătoare, una din funcțiile ce acordă valoare estetică și profunzime operei o formează imaginea asupra timpului, situarea eului față de iremediabilul temporic. Astfel încât, orice poet de anvergură restituie prin operă multiplicate și inedite oglinzi ale zeului Cronos. Dacă Eminescu este un "poet păgân" (P. Constantinescu), dacă Arghezi se relevă ca un plăsmuitor al unui timp liric de esență creștină, dacă Blaga își închipuie o ridicare de "veacuri fierbinți" printre arbori – de unde pulsația misterioasă a clipei –, George Bacovia propune o inedită coordonată temporală, o ipostază singulară față de TIMP.

Impresia imediată este aceea că timpul bacovian, filtrat la nivelul senzațiilor, este un timp meteorologic. Aflat singur, în tristul cavou, eul liric percepe stările degradante în clipe îmbibate de materii grele, torturante, umede, halucinatorii: vânt, ploaie, frig, moină, ceață, fum în noian, delir de frunze udate, galbene: "Stam singur în cavou... și era vânt (...)/ Stam singur în cavou... și era frig." Atât de înăbușitoare este prezența curgerii, încât în finalul poemului *Plumb*, atât de discutata imagine "Și-i atârnau aripile de plumb" (înțeleasă și ca sugestie pentru pieirea amorului, și ca atragere în neființă a muzei) poate fi interpretată ca reprezentare simbolică pentru căderea grea a timpului însuși (sau o împietrire a lui!). Toamna răsună agonic, corbii uzi asaltează târgul înghețat, iar amărăciunea poetului constată sarcastic și straniu un târziu cosmic ieșit tocmai din greutatea imaginilor evocate. Tot prin apăsare, prin sufocare se ajunge la "golul istoric" sau la marele *NIHIL*. Ploaia dă senzația regresiunii, unde, spre deosebire de romantici, care mai întrezăreau "mitele albastre" (Eminescu), Bacovia nu zărește decât nimicul, trecerea devenind o plângere infinită, insinuantă, copleșitoare a materiei: "De-atâtea nopți aud plouând,/ Aud materia plângând.../ Sunt singur, și mă duce-un gând/ Spre locuințele lacustre." (*Lacustră*) Într-o astfel de clipă monotonă, cenușiu-închisă, de toamnă ostenită, ce-și mai întinde trupul prin crengi fără vlagă, scârțâitoare, dătătoare de înfiorări lugubre, e de la sine înțeles că identitatea eului începe să decline, o spaimă atroce cuprinzând conștiința poetului. Se pare că nu mai există nicio scăpare din labirintul sufocant al materialității temporice: "S-apropie-ncet miezul nopții,/ Și sună a frunzelor horă –/ Eu trec din odaie-n odaie,/ Când bate satanica oră." (*Miezul nopții*)

Fiind un lirism accentuat psihic, decantat în automatisme, mutisme și palori, timpul bacovian dă impresia unui mecanism dereglat, deambulatoriu, spasmodic și confuz, o grăbire a limbilor pe un ceasornic fără cadran, o fugă și apoi o blocare sinistră, o paralizie de plumb în fața Orei satanice: "Țăcănă un ceas pe-o planșă..." (*Tăcere*). Ora satanică la Bacovia e când momentul apariției strigoilor, ca în credințele noastre populare, când halucinația unor făclii tremurătoare în oglindă (element al demonologiei romantice), când o doborâre psihică, angoasa omului modern, astfel că de la proiecția meteorologică a clipelor el transgresează spre un timp înnebunit, psihic, echivalent cu nimicul. Simțurile dereglate până la insensibil anulează senzația temporică. De aceea chemarea neantului sună sinistru și individul caută iarăși regresia în lumi stranii.

Confuzia de coordonate temporale (a trecutului cu prezentul) se obține de obicei prin intermediul culorilor (violet, galben, roșu). E un amestec de efect coloristic, direcție singulară în poezia română. Violetul, culoarea indistinctului clipelor, încurcă veacurile, iar Bacovia poate

atinge metafizicul temporal: "Amurg de toamnă violet...". Clipa este percepută sinestezic. E o scânteie galbenă, de fapt, cum se destăinuia și poetul, e "culoarea deznădejdii". Și numai în acest mod ea se transmite inefabil și cutremură fibra ființei. Desigur, în majoritatea poemelor, timpul e sugerat și nu numit. Culorile, șuvoaiele necontenite de apă, de frunze udate, de stropi – toate încheagă plânsul materiei – Timpul.

De regulă, Bacovia pictează muzical discordant, fragmentar, rupt, și-n acest amestec brut de culori și tonuri și zgomote stridente se produce o senzație de clipă torsionată, trăită dureros, tragic, deviată de la sensul ei normal de veacuri. Cum în *Decor* dă prioritate fantomelor, cum în *Amurg violet* se zăresc străbunii în cete, în *Moină* gândul se apropie de toți morții lumii, stare înfiorată, creată de insistența imundă a timpului: "Și-s umezi pereții,/ Și-un frig mă cuprinde –/ Cu cei din morminte/ Un gând mă deprinde". Vremea e târzie și grea, dă nervi și nevroze, nebunie, agonie și moarte. Și dă unul dintre sentimentele cel mai acut trăite de poet: melancolia. Este poate sentimentul care îl apropie cel mai mult de Mihai Eminescu și de Emil Cioran.

Melancolia este oboseala gândului de a-și mai susține existența: „În van mai caut lumea-mi în obositul creer", spune Eminescu. Melancolia este „o religiozitate fără nevoia Absolutului, o lunecare din lume fără atracția transcendentului"[1], mărturisește Cioran și, în surdină, se aude parcă Bacovia murmurând: „Aici, în provincie, viața se scurge monoton. E destul ca să trăiești o zi, să-ți închipui cum se vor desfășura toate celelalte până la sfârșitul vieții tale."

Melancolia eminesciană este expresia plictisului cioranian, „ecoul din noi al timpului ce se destramă, revelația golului, sleirea delirului care susține – sau inventează"[2], cum o vede Cioran. Plictisul ar proveni, deci, din mersul prea încet al lumii, din căderea prea lentă în Neant, aici, de fapt, făcându-și prezența un „lirism al negației", de care vorbea Cioran în *Tratatul* său – ca o reacție la dezarticularea timpului, cu efectele sale, resimțite acut de trăitorul direct.

Tot Cioran descoperă tragismul pe care-l implică existența unui autor liric, într-un eseu despre Eminescu: „Viața unui poet nu poate să aibă desăvârșire. Putința lui vine din tot ce nu e trăit. Eminescu, cel mai mare poet român, este una din exemplificările cele mai doveditoare ale eșecului pe care îl presupune orice existență poetică. Viața sa nu este decât un șir de privațiuni însoțite de presentimentul nebuniei, care le va încununa".

Melancolia este întâi de toate rezultatul trăirii însingurate. Iar singurătatea eminesciană este o stare de suflet aparte. Nu deznădejde atemporală, ca la Bacovia (în *Lăcustră*), nu absență a divinului, ca la Arghezi („Tare sunt singur, Doamne, și pieziș…"), nu atribut al transcendenței, ca la Blaga („O durere mi-a fost întotdeauna singurătatea Ta ascunsă/ Dumnezeule, dar ce era să fac?"), ci extincție, pace, rupere benefică de „marea de patemi" a lumii, prielnică reveriei și des-facerii de melancolie. Ea se înscrie într-un amplu scenariu al evaziunii, ascunderii, neconcordanței omului de geniu cu lumea în care trăiește, singurătatea lui rămânând, mai ales, un univers de melancolii, ce devin vers, cântec. Departe de „oglindirea realului", eul poetic își contemplă chipul transfigurat în artă: „Ah! De câte ori voit-am/ Ca să spânzur lira-n cui/ Și-un capăt poeziei/ Și pustiului să pui.// Dar atuncea greieri, șoareci,/ Cu ușor- măruntul mers,/ Readuc melancolia-mi,/ Iară ea se face vers." (*Singurătate*)

Bacovia și Cioran sunt expresia tragică, în stare esențializată, a eminescianismului. Melancolia lui Eminescu este dusă spre extremele sale, căci spiritul eminescian, ce se lasă melancolizat de sentimentul iubirii, de spațiul cosmic, are o meditație gravă, cu tonalități tragice asupra lumii. Bacovia, însă, după cum îl vede Nicolae Manolescu, este „singurul poet ce a coborât în infern", viața lui fiind infernul și poezia lui contopindu-se cu propria-i existență, lucru perfect valabil, de altfel, și în cazul lui Cioran, meditațiile lui fiind expresia notată a trăirilor interioare; mai mult, pentru el, aceste intensități dureroase se cer a fi consemnate pentru

[1] Emil Cioran, *Tratat de descompunere*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 58
[2] Emil Cioran, *op. cit.*, p. 31

salvarea sufletului trăitorului lor, Cioran mărturisind că, dacă n-ar fi scris *Pe culmile disperării*, la 21 de ani, probabil că ar fi sfârșit prin a-și fi luat viața.

Melancolia, sentimentul tragicului existențial – izvorâte din vocație nihilistă – înseamnă asumarea existenței ultime. Scriitura celor trei reprezintă, mai mult decât orice altceva, un mod de a învăța *a muri*, renunțând succesiv la tot ce se poate renunța, până la preschimbarea ființei în neființă.

Durerea devine principiu generator de moarte („Suferință tu, dureros de dulce") și, dacă reflectăm la îndemnul bacovian „Dispari mai curând", vedem în lirismul celor doi o experiență thanatică sui generis; emergența eminescianismului în poezia bacoviană trebuie să o înțelegem determinată de esențialul vers al *Odei*: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată".

Dezgustul, scepticismul lui Eminescu suferă o transformare esențială în Bacovia și Cioran. În *Tratat de descompunere*, Cioran se declara „parazitul poeților", „poetul este un agent al distrugerii, un virus, o boală deghizată și primejdia cea mai gravă, deși miraculos de imprecisă pentru globulele noastre roșii. Să trăiești în preajma-i înseamnă să-i simți sângele subțiindu-se, să visezi un paradis al anemiei și să auzi șiroindu-ți lacrimi prin vene"[3].

În aceeași linie, Ion Caraion constata că poezia bacoviană, „ingenios elaborată, exercită asupra cititorului o agresiune incomparabilă cu a vreunui alt poet". Mai mult, „este o poezie de care, odată citită, nu te mai vindeci nicicând"[4].

Bacovia și Cioran refuză transcendența ca pe una din iluziile cele mai ieftine. De aceea, suferința este, pentru ei, un chin inutil, fără finalitatea mântuirii. Poezia lui Bacovia, eseurile cioraniene transcriu „fiziologia" durerii existențiale, răul unei ispășiri care nu mântuie, răul unei existențe futile.

Din moment ce verdictul morții este implacabil, întregul scenariu al existenței devine plictisitor și inutil, fără rost. Sensul plictisului bacovian este cioranian în expresie și trăire. „Suntem martorii unei lâncezeli – spune Cioran – din care nu vedem nimic altceva decât spectacolul universului care se cariază sub privirile noastre"[5]. Sau „plictisul ne dezvăluie o eternitate care nu este depășirea timpului, ci ruina lui"[6], iar Bacovia îl continua pe Cioran cu două versuri din *Pastel*: „Și tare-i târziu,/ Și n-am mai murit..." Melancolia bacoviană sau tristețea cioraniană înseamnă o reverie a neantizării: „Chemări de dispariție mă sorb" (*Amurg de iarnă*) sau „Ascultă cum greu, din adâncuri,/ Pământul la dânsul ne cheamă" (*Melancolie*).

Exclamația bacoviană din *Note de toamnă* ("Sunt cel mai trist din acest oraș") sau tristețea cioraniană a pierderii propriei identități ne dau măsura melancoliei lor, care este, în fapt, prin atitudine și tendință, nihilomelancolie. Aceasta este provocată de starea psihică deprimantă a celor doi, predispuși spre izolare totală, apatie, anxietate, consecință directă a resimțirii acute a răului existențial.

În lumea prin care trece Bacovia e aproape întotdeauna târziu; lumea toată e bătrână, bolnavă, aproape de sfârșitul și ruina ei. Îndemnul morții e decriptat de poet din lucrurile exterioare ființei sale, din gândurile sale: „Pe drumuri, delirând,/ Pe vreme de toamnă,/ Mă urmărește un gând/ Ce mă îndeamnă:/ - Dispari mai curând!" (*Spre toamnă*). Pe toate căile, poezia bacoviană operează o reducție treptată sau bruscă a vitalului. Bacovia reduce vitalitatea, scoate tonusul vital, în concordanță cu declinul vieții exterioare.

Două abisuri stau față în față în Bacovia – abisul lăuntric și cel exterior, eul poetic și lumea, iar de aici apar amețeala, rătăcirea fără sens, pierderea cunoștinței în fața hăului deschis subit. Absența visului, nebunia dau senzația căderii în gol, a abisului: „Ce lume-așa goală de vise!/ Și cum să nu plângi în abise,/ Da, cum să nu mori și nebun!" (*Ploua*).

[3] Emil Cioran, *op. cit.*, p. 102
[4] Ion Caraion, *Bacovia. Sfârșitul continuu*, Editura Cartea Românească, București, 1977, p. 172
[5] Emil Cioran, *op. cit.*, p. 92
[6] Emil Cioran, *op. cit.*, p. 97

Cuvântul însuși „melancolie” apare extrem de rar în poezia bacoviană: apare în *Rar* și *Nervi de primăvară*, iar în *Melancolie* termenul figurează doar ca titlu. Dar totul este la Bacovia melancolie. Este starea de fond, elementul consubstanțial al său. Inevitabil, în limitele spațiului interior, acolo unde domină doar întunericul și frigul, starea de melancolie se amplifică, asociată fiind sentimentului acut al singurătății.

Diferența între singurătatea bacoviană și cea eminesciană este izbitoare. O poezie a lui Eminescu se numește *Singurătate*, pe când Bacovia își intitulează câteva poeme din *Plumb* și *Scântei galbene – Singur*. În același sens, Ion Caraion considera: „Eminescu spune mai rar *singur* și mai des *singuri*. Dar când spui *singuri*, ești cel puțin în doi, pe când la rostirea lui *singur* nu poți fi decât într-unul. Bacovia spune mai ales și mai întotdeauna *singur*. Iată, așadar, două feluri de singurătate, dintre care unul suportabil, poate chiar voluptuos și de preferat până la un punct, iar celălalt aproape ucigător.”[7] Martora acestui sentiment este, în primul rând, camera poetului. Odaia eminesciană este spațiul visării însingurate, creator de „dulce pace”, în care năpădesc stoluri de amintiri și de „dulci iluzii”. Așadar, odaia e plină de „prezențe” spirituale, iar când singurătatea e resimțită ca durere și ca pustiu (încât poetul e ispitit, aidoma lui Rimbaud, să părăsească poezia), atunci încă nu este cu adevărat singur, de vreme ce greierii, șoarecii, păianjenii merg în juru-i. Mai mult, câteodată e posibil să apară și iubita și odaia eminesciană devine plină de ființă.

În contrast, odaia bacoviană e a însingurării totale, a vidului de ființă. Aici „n-ar sta nicio iubită”, fiindcă se aud doar plânsete și ecouri primordiale, iar pacea, departe de a fi „dulce”, aduce nebunie.

Singurătatea eminesciană poate fi și cea a morții, dar în moarte e regăsire a elementelor primordiale ca în nunta cosmică a ciobanului mioritic. Și Bacovia crezuse că poate să fie de la bun început „mioritic”, dar singurătatea lui e chiar singurătate: este doar existență grea, e plumb și nici măcar transcendența goală a simboliștilor. Singurătatea lui nu e nici aceea provocată de imensul orgoliu al lui Baudelaire și e la antipodul meditației budiste. Poetul o resimte ca pe suprema vină proprie. Alegând singurătatea, el, de fapt, n-a dorit-o, așa cum descoperă mai târziu. O postumă se intitulează *Singurătate, nu te-am voit*. Mihail Petroveanu o caracterizează astfel: „poezie unică în felul ei, întrucât numai aici solitudinea este declarată categoric drept condiție impusă dinafară autorului, împotriva naturii sale profunde”[8].

Pare o contradicție flagrantă această confesiune a lui Bacovia, dar a nu voi singurătatea nu incumbă neapărat că acea condiție impusă e din afară, deși poetul vizează aici mediul ostil, care a dus la criza omului european. Poezia invocată descifrează, mai degrabă, structura „complexului Bacovia”, pe care poetul ajunsese să și-l conștientizeze. Destinul îi jucase o farsă, o „comedie în fond”, pe care el n-a prevăzut-o. Tocmai de aceea i-a căzut prizonier. Poezia *Singurătate, nu te-am voit* este dezvăluirea târzie a unui secret existențial de primă instanță, pe care capodoperele debutului editorial îl maschează perfect.

„Complexul Bacovia” este tocmai drama singurătății ființei la care te silește existența (viața haină, cum îi zice poetul). Singurătatea vieții l-a trimis în singurătatea morții, care s-a dovedit a nu fi pacea visată. Nunta n-a mai avut loc, poetul a rămas „nelumit”, căci „amorul de plumb” i-a întors spatele. La vârsta maturității reale, el își îngăduie să fie „didactic”, să-i îndemne pe poeți a nu mai repeta greșeala vieții lui. Fiindcă eroarea lui e, în primul rând, ispită de poet. „Din punct de vedere creștin – spune Kierkegaard, în *Maladia normală* – orice existență de poet, cu toată frumusețea sa estetică, este păcat; păcatul de a zămisli poezii în loc de a ființa, de a se pune în relație cu binele și cu adevărul în loc de a fi binele și răul, adică de a tinde în mod esențial să fie acestea”.

[7] Ion Caraion, *op. cit.*, p. 455
[8] Mihail Petroveanu, *George Bacovia*, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 196

Bacovia s-a maturizat excesiv ca poet, producând un decalaj maxim între *ființă* și *existență*. Nimeni n-a trăit ca Bacovia „ păcatul de a zămisli poezii în loc de a ființa.” E chiar nodul gordian al „complexului Bacovia”. Kierkegaard descrie exact situația: „el vrea să înceapă puțin mai înaintea celorlalți oameni, nu cu începutul său, ci *la început*; nu vrea să se îmbrace cu eul său, nu vrea să vadă în eul său sarcina sa, ci vrea, prin intermediul formei infinite, să și-o construiască de unul singur”. Este ceea ce danezul numește „abuzul de etern”, iar la Bacovia i s-ar putea spune „abuzul de moarte”, la o vârstă când trebuia să se dăruiască existenței, erosului, evitând tocmai singurătatea.

Singurătatea e, la Bacovia, locul de întâlnire a două forțe antagonice ce agresează ființa fragilă. Prima vine din afară, ca o emanație a fizicului expansionist și e construită dintr-o sumă de evidențe pe cât de banale, pe atât de brutale. Dovadă că nimic din ceea ce populează cadrul intim al „celulei citadine” nu e prezent ca element de confort. Cealaltă forță se ridică de undeva din spațiile alunecoase ale conștiinței, se amplifică în pustietatea din jur, ia dimensiunile acesteia și aduce cu ea revelația misterului și a incomunicabilității. Omul nu se poate mărturisi niciodată complet, rămâne întotdeauna ceva nespus și de nespus. Spovedania e o iluzie. Există doar echivalențe ale stărilor lăuntrice, echivalențe strict exterioare, fizice, obținute prin deviația privirii spre spațiul împrejurător. Astfel, confesiunea devine și ea o stranie reprezentație în spațiul exterior al existenței. Individul își cedează propria intimitate lumii fizice care îl agresează. El devine singur atât în univers cât și față de sine. Mai mult decât o stare de alienare în raport cu lumea din afară, trăirea poetului exprimă o tânjire după o individualitate consistentă, situație care marchează de fapt o înstrăinare de sine. Singurătatea bacoviană are acea aureolă a irecuperabilului, aprinsă, în primul rând, de vidul interior: „Tot mai tăcut și singur/ În lumea mea pustie –/ Și tot mai mult m-apasă/ O grea mizantropie.” (*Ego*)

Ca în tot ce-l privește, persistă o dublă perspectivă: „singurătatea e teroarea, dar și culcușul, răul și binele său”[9]. Nu poate trăi decât acolo unde își *simte* ființa, fie și terorizată. Cine oare s-a simțit mai părăsit, în poezia română, decât Bacovia? Probabil, Eminescu, spre sfârșitul vieții. Poate Arghezi, în unii psalmi și, sigur, în *Duhovnicească*. Dar, ca și Eminescu, Arghezi regăsește împăcarea mioritică a jocului cu moartea. E drept, Bacovia nu și-a asumat decât propria culpă, însă trăia, în realitate, drama „maladiei de moarte”, cum a numit-o Kierkegaard, care este „boala sufletului”, după Bacovia, cea mai grea pe care o trăiește omul. Drama lui e poate la fel cu aceea a apostolului Petru, care se leapădă de Mântuitor de frica morții. De aceea, nu e o surpriză că Bacovia însuși se compară cu Petru: „Te pierzi în golul singurătății/ O, suflet, mereu de lume fugar,/ E ora când Petru plânge amar –/ Ascultă... e ora lașității...” (*Nocturnă*).

Atât de apăsătoare este singurătatea, încât cadrul existenței și „cadrul” ființei se contopesc într-un pustiu apăsător: „Eu nu mai știu nimic, și m-am întors acasă,/ Uitați-vă ce gol, ce ruină-n amurg –/ Amurgul galben m-a-ngălbenit, și m-apasă,/ Ca geamuri galbene, cu lacrimi ce nu mai curg.” (*Scântei galbene*) Se întâmplă și aici, ca și în alte poezii bacoviene, ca galbenul să dobândească valențe aparte: „culoarea, în loc să reliefeze obiectul, dimpotrivă, estompează conturul, îl dizolvă într-un fluid unic, în stare să impună o anumită stare de spirit”[10]. Galbenul delimitează o lume apăsătoare, închisă, fără perspective, cum și poetul se simte închis în sine însuși; e culoarea plumbului, a prăbușirii în golul ființei. Ar părea că Bacovia nu are cromatică deoarece nu este interesat de valorile culorii (ca simboliștii), ci doar de posibilitatea existenței lor în una singură. Nu conturează imaginea vizuală produsă de accidentele lumină și întuneric, ci plenara continuitate a unei culori cosmice, care se derivă în ea însăși permanentă și necreată. Cromatica unificată (ca și gălăgia continuă, ca și plânsul perpetuu al naturii) dezvăluie o tendință de uniformizare care se sincronizează cu procesul de

[9] Lucian Raicu, *Calea de acces*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 37
[10] Mihail Petroveanu, *op. cit*., p. 249

cădere în amor. Lumea văzută printr-o singură culoare, prin galben de pildă, devine dintr-odată mai apropiată de indiferența și monotonia realității devitalizate.

Golul exterior și cel interior dau la Bacovia o inegalabilă poetică a pustiului. Nu întâmplător, ambele dimensiuni se întâlnesc aproape de fiecare dată, amplificând tragismul existenței: „Omul începuse să vorbească singur.../ Și totul se mișca în umbre trecătoare –/ Un cer de plumb de-a pururea domnea,/ Iar creierul ardea ca flacăra de soare.// Nimic. Pustiul tot mai larg părea/ Și-n noaptea lui amară tăcuse orice cânt, –/ Și-nvinețit de gânduri, cu fruntea în pământ/ Omul începuse să vorbească singur...” (*Altfel*). Pustiul e apăsător, amenințător, omul agonizează, sunetele se amplifică, iar de aici se naște, firesc, sentimentul de frică, exprimat atât de direct în poezia *Amurg*: „Azi iar mi-i frică... și cred, și sper...”. Folosirea, în vers, a adverbului „iar” sugerează nu numai repetabilitatea sentimentului, ci chiar „frica de frică” a poetului. Poezia lui Bacovia se definește astfel ca o lirică a nesiguranței. Orizonturile agresează existența , spațiul interior nu asigură protecție și intimitatea caldă a vieții, însăși ființa poetului e bântuită de tenebre. De aceea, pentru Bacovia scrisul însuși nu a mai reprezentat o formă de eliberare de o înaltă stare creatoare. Pentru el, a scrie înseamnă a compensa biografia: „Compozitor de vorbe.../ În culori,/ Reverii,/ Armonii,/ Pentru a trece/ Tăcerea grea”. (*Perpetuum mobile*)

Literatura se confundă cu un ritual al intimității, fiind un interval privilegiat al scrisului și al lecturii, o ceremonie care produce relaxare, voluptate, un imens confort spiritual. Chinuit de existență, poetul află în cuvânt un răgaz agreabil: „Voi scrie un vers când voi fi liniștit” (*Destul*). Lirica bacoviană pare a fi concepută înainte de toate ca material destinat lecturii personale, ca sursă a unei plăceri personale, incomprehensibilă altora: „Nu știu dacă/ Sunt înțelese/ Aceste stanțe.../ Dar mie-mi fac plăcere.” (*Stanță medie*)

Bacovia nu pare deci a scrie o operă; el completează, umple o existență, gest care, ca și existența însăși, capătă în cele din urmă semnele unui anonimat eroic. Scrisul nu împlinește, ci confirmă un destin blocat de zădărnicie. Faimosul *Monosilab de toamnă* stabilește exact legătura: „În van peste foi, singur, un condei/ Frec./ Lampa plânge... anii tăi, anii mei,/ Trec.// Să mă las pe pat, ochii să-i închid,/ Pot./ În curând, încet va cădea în vid/ Tot.” Destinul uman unic și actele repetate care-l compun, inclusiv cel al scrisului, nu pot fi separate sub cupola neantului.

Între experiența existențială și cea estetică se stabilește o relație neobișnuită, în sensul că prima, prin aspectul ei lacunar, imprimă o tehnică, așa cum cealaltă dezvăluie un mod de a trăi. Analiza unui text sau a altuia trebuie să aibă în vedere această schimbare de semn în termeni. Creația bacoviană trebuie abordată atât ca o confidență estetică, estetizantă chiar, cât și ca o realitate estetică accentuat confidențială. Construindu-și universul ca spațiu al unui joc mecanic, în care eul poartă în permanență masca prizonierului veșnic manipulat de forțe obscure și ostile, poetul realizează, în ultimă instanță, o tulburătoare viziune tragică, foarte apropiată, în fond, de sensibilitatea actuală.

BIBLIOGRAPHY

Caraion, Ion, *Bacovia. Sfârșitul continuu*, Editura Cartea Românească, București, 1977
Cioran, Emil, *Tratat de descompunere*, Editura Humanitas, București, 1996
Petroveanu, Mihail, *George Bacovia*, Editura pentru Literatură, București, 1969
Raicu, Lucian, *Calea de acces*, Editura Cartea Românească, București, 1982

TIME AND MEMORY IN THE WORK OF ION PILLAT

Elena Breja
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureș

Abstract: Ion Pillat has a different vision from the romantic one: the romantics consider eternal nature as opposed to the ephemeral human being, while for lon Pillat nature itself is affected by the stars, the trees grow old.
Season is a fundamental mark of memories. Ion Pillat was always tempted by a poem of the calendar and the rotation of the seasons.Autumn, in this sense, is the imperial season, it is a maternal soul.

Keywords: romantics, the nature, time, season, the autumn

Într-un demers anamnetic ce sugerează nostalgia originalității și beatitudinea unui timp mitic, amintirea e aceea care scoate la lumină un spațiu spiritualizat. E vorba aici de o recuperare a unor vârste anterioare pe care Ion Pillat le-a nutrit dintotdeauna, o fascinație durabilă „anii copilăriei ca importanță pentru operă contează însutit mai mult".

Timpul simboliștilor apare deseori contaminat de indecizie. Mâine, ieri, azi sunt simboluri peste care plutește dorul, un sentiment greu de definit. La Pillat timpul este ambiguu(amintire?, trecut?prezent?)și cântat în versurile, de exemplu ale poeziei Jardin du Luxemburg „Era-în clipa-n care nu știi sub vraja serii/De vine aurora din nou, sau de-I amurg…Ion Pillat dezvoltă figera barocă a oximoronului scriind despre „entități de-o clipă.

În ceea ce privește fenomenul local, acesta i se dezvăluia prin prismă universalistă în **„**Casa amintirii", **„**Aci sosi pe vremuri" și „Cămara de fructe". Acestea fac parte din categoria celor mai concluzive opere care gravitează în jurul motivului literar al amintirii și care favorizează o legătură statornică între trecut și prezent.

Aceasta reflectă succesul cufundării poetului în trecut pentru a afla unele certitudini despre viață. Astfel, va începe să se așeze în cugetul său o idee cardinală, idee pe care poetul a slujit-o toată viața „Cu cât poezia românească va fi mai specifică și va oglindi mai bine sufletul nostru adevărat, cu atâta va crea valori mai sigure, de un interes mai universal". Rolul amintirilor, experiențelor și influențelor din copilărie și chiar din adolescență i se par capitale. În acest sens „Întoarcere" marchează o tentativă de a vedea cu „ochii dintâi" casa amintirii. Putem afirma că aventura memoriei se insinuează ca un abur persistent, migrația continuă între prezent și trecut, nostalgia unei „sinteze transcedentale". Simbolul „ întoarcerii" vizează mai puțin un spațiu original, cât o înapoiere într-o vârstă anterioară. Preocuparea lui obsesivă de a-și studia geneza eului, Pillat a oferit indicii care confirmă un punct de vedere. Reveria originii, indiferent ce peisaj și-ar inventa și pe ce coclauri s-ar plimba, trăiește din izvor. Memoria însăși e o apă adâncă, din care izvorăște amintirea. Orice geneză este, la Pillat, o acvageneză.

Ion Pillat are o viziune diferită de cea romantică: romanticii consideră natura eternă opunându-se ființei umane efemere, în timp ce la Ion Pillat natura însăși este afectată de trecerea timpului „În drumul lor spre zare, îmbătrâniră pomii".

Anotimpul este o marcă fundamentală a amintirilor. Ion Pillat a fost mereu tentat de o poezie a calendarului și de rotația anotimpurilor. Toamna, în acest sens, este anotimpul imperial, e o anima maternă.''

La hotarul, dintre județele Argeș și Mușcel, poetul își petrecuse ani întregi din copilărie. Fapte, imagini, episoade receptate în trecut cu spontaneitatea nepăsătoare a copilăriei acum i se înfățișau mai concret. Într-un fel „Florica" îi rezuma și îi explica neamul, un microcosmos,

în care și-au dat întâlnire oameni și peisaje, idei și îndemnuri, suferințe și însemnări, datini și înnoiri, amintiri istorice și încordări prezente. Locurile, pe lângă viața lor proprie, evocă și aspecte din viața unor înaintași. Știm și simțim că sub ocrotirea lor a crescut și a a înflorit aici multă omenie.

Tradițiile sunt păstrate cu grijă, chiar dacă cu timpul au venit înnoiri după înnoiri. Pe temeliile vechi, s-au înălțat alte ziduri. „Crama" s-a modernizat, iar vechea casă de podgorean s-a transformat într-o reședință de țară. Ochelarii bunicii încă reflectă sclipiri ale ochilor care i-au purtat. Pe pereți atârnă rame cu poze de familie și nimeni nu le-a clintit din locul lor. Mormintele vorbesc și ele adăpostind trupuri scurse de viață cu un înțeles mai larg de comunitate umană care își continuă devenirea. Leagă epocile și generațiile între ele dându-ne sentimentul că participă la mișcările celor vii, că întreține în cugetul acestora o perspectivă grăitoare a timpului.

Și prin toate acestea, poetul ne ajută să simțim că există un spirit durabil al lucrurilor, menit să întrețină în cugetele noastre, un sentiment cald și binevoitor de continuitate.

Sub aula acestei atmosfere de la Florica, Ion Pillat a scris „Aci sosi pe vremuri", poezia lui cea mai populară, grațioasă și aromată de parfumul vremii. Aici, descoperim paralela dintre cele două veacuri: „Ieri, bunica, azi, tu. / Ieri îndrăgostit, bunicul i-a recitat logodnicei sale „Le lac, / Azi, eu părându-ți romantic sau poate simbolist / îți șoptesc poeme de bunul Francis Jammes". Nu lucrurile se schimbă, noi suntem aceia care trecem „Și cum ședeam departe, un clopot a sunat / Același clopot poate în turnul vechi din sat... De nuntă sau de moarte în turnul vechi din sat...". Două imagini stau față în față, ca în oglindă, trecut și prezent, în articulări simetrice, ca și cum unul ar reintra în povestea altuia. Casa bunicilor închide în ea un timp încremenit în ipostaza de amintire nostalgică „La casa amintirii cu-obloane și pridvor,/Păienjeni zăbreliră și poartă și zăvor. Tablou de epocă, în culori delicate și contururi vagi, al unui spațiu deschis către zarea condusă de plopi acum îmbătrâniți. Livrescul face parte din recuzita acestei poezii de evocare și atmosferă, sensibilă comunicare intelectualizată de emoții. Sunetul clopotului departe „în turnul vechi din sat, fixează momentul și îl eternizează făcând întâlnirea cuplului ca o efigie a treutului, repetabilă acum, în prezentul evocării. Această meditație bazată pe trecerea timpului separă cele două imagini „Ce straniu lucru, vremea! Deodată pe perete/Te vezi aievea numai în ștersele portrete.//Te recunoști în ele, dar nu și-n fața ta,/Căci trupul tău te uită, dar tu nu-l poți uita...Așadar, în timp, ni se pare că oglinda ne înșală și că portretul nostru de tinerețe este cel care nu minte. Ca și când omul nu și-ar recunoaște vârsta și ar refuza să-și asume bătrânețea. Cuplul de „azi e parcă reînvierea imaginii de demult a celor doi „Ca ieri sisi bunica...și vii acuma tu/Pe urmele berline trăsura ta stătu.//Același drum te-aduse prin lanul de secară./Ca dânsa tragi, în dreptul pridvorului, la scară. Aceeași experiență, alte ființe. Identitatea și diversitatea asemeni și totuși diferite, aceste cupluri sunt imaginea simbolică a existenței „Cu berzele într-însul amurgul se opri...Trecerea timpului este sugerată și de această idee a repetiției și unicității câmpia ca un lac, prezența lunii, berzele, tăcerea iubitei, versurile recitate de îndrăgostit cu un ton romantic, clopotul. Cristian Livescu consideră că întoarcerea poetului spre trecut este doar o plăcere, „ca un joc al imaginarului care apelează la propria sa memorie pentru a rămâne în vigoare.

Refrenul poeziei „Aci sosi pe vremuri" este nostalgic, melancolic, sunetul grav al clopotului e semnul depărtării, zvonul de departe al nunții sau al morții, adică unitatea contrariilor, identitatea lor. Versul de la final subliniază această idee a poemului. În concluzie, în această notă elegiacă, melancolică și plină de seninătate și lirism, regăsim atributele unui discurs poetic discret despre trecerea fără întoarcere a timpului.

Criticul Al.Cistelecan vorbește despre timpul istoric care „se mișcă în același cerc". Paralela, mai spune el, este un procedeu de evidențiere a celor două viteze temporale „cea a timpului ce se mișcă în coincidențe și cea a timpului ce se mișcă în diferențe". Timpul heraclitic

evoluează în interiorul timpului eleat: ,,Pe-atunci nu erau trenuri ca azi, și din berlină/Sări, subțire-o fată în largă crinoline".

Victoria Ana Tăunaș evidențiază timpul ca fiind o ,,rostire …liturgică, prelungă, pe un drum ce nu are nimic spectaculos, dar care cere credință pentru a putea fi continuat".

În volumul ,,Bătrânii", o mulțime de figuri ale trecutului, precum: Dosoftei, mitropolitul Ghenadie apar în fața poetului și vorbesc cu el în casa de la Florica, glorificați cu fast**.** Rațiunile atitudinii nu mai sunt morale ca în Epigonii, ci exclusiv stilistice. Pillat transmite prin versurile sale că adevărata originalitate nu înseamnă evitarea sau negarea modelelor, ci asemănarea și depășirea lor. În concluzie, el participă la un ,,tip canonic de literatură simțindu-se solidar cu o ,,tradiție vie". Arcadia lui trăiește irevocabil în trecut, chiar în răstimpuri de extaz, de beție a simțurilor. E mai presus de orice îndoială că poetul avea dreptate când mărturisea ,,Florica, pentru mine, rămâne indisolubil legată de trecut". Amintirea care îl învăluie n-are, însă nimic personal în ea- e amintirea în sine dezbărată de orice contingență a zilei de azi. Paradoxal, confirmarea e mai clară în poezia ,,În vie", prezentul pare a fi pus în drepturi ,,Tot mai miroase via a tămâios ..., / Vezi, din zăvoi sitarii spre alte veri se duc....".

Retrospecția atinge maxima intensitate lirică în ,,Pe Argeș în sus". Așa cum am mai precizat, Pillat își deplânge ,,rădăcinile" tinereții, ieșirea din matca naturală a poeziei cu substrat autohton. E o regăsire ritualizată a vârstei anterioare. Maturul vede lumea cu ochii copilului de odinioară. Firul tradiționalist nu e rupt niciodată cu adevărat, ci doar acoperit de acumulări livrești care îi dau totuși un strat de substanță. În volumul **,,**Amăgiri" în care predomină cecorurile normande, incursiunile minulesciene ,,pe limanul madreporic al apusei Atlantide, capriciile memoriei reînvie îndepărtatul peisaj natal într-o fluidă imagistică acvatică ,,Întinși pe floarea fânului, pe claie/Visăm în miezul nopților de vară.../Prin ramuri răsturnate vântul trece/Cu glas de val rostogolit departe..."(,,Pe claie"). Poemul: ,,Ciocârlia" indică alegoric inaderența la orașul tentacular. Pribeagul are nostalgia grădinii originare, între ale cărei ziduri se încheie încă înainte de Pe Argeș în sus. Identificăm un suav panteism ,,Ca să suim la Tine, să stăm ca și natura/În răsărit de soare, să fim curați și goi", fie amintirea pământului din care s-a dezrădăcinat: ,,Sunt, Doamne, plopul cel legat de glie/Întins spre infinit ca un catarg"(,,Plopul") și exemplele pe care le întrezărește privind ,,ogorul străbun"(,,Furnica"). Între omul locului și cel abandonat putem afirma că există un sentiment de culpabilitate ,,Ai fost, ne spui, prin insuli cu nume spaniole/Și ai iubit creola și vverziipapagai/Și inima din mare în mare, ți-o legai/Când înfloreau catarge cu pânzele corole". Obosit de această stare, rătăcitorul își află locul etern în vatra strămoșească: ,,Dar de te joci de-a mingea cu globul,-pasu-mi știe/El singur să lărgească ogoru-mi strămoșesc,/Și cumpăna veciei în suflet mi-o găsesc/De-mi ancorează-n zare Carpații pe moșie"(,,Călătorul").

,,Moșia" implică un univers domestic, dar și o zare mai cuprinzătoare, un univers mai larg precum patria. Întors la vatră, amestecat în dureroasa tragedie a războiului care i-a dezvăluit marea realitate a țării și a limbii românești, Pillat descoperă un spațiu, o durată, un glas al pământului ce unește generațiile.

Imaginarul pillatian declanșează o istorie perceptivă. El vine pe un palimpsest remaniat de memorie și acțiunea lui constă în a da conținut acestui timp evocat, suplinind liniile estompate din senzația originară. El vine în urma memoriei, vindecând traumele acestuia printr-o farmacopee a reveriei. Imaginarul este totuși o ,,instituție" a prezentului. Binomul memorie-imaginar lucrează într-o continuitate atât de strictă încât nu există un moment, perceptibil, de trecere de pe o față pe alta a lirismului. Unite cele două forțe care intituționalizează melancolia se comportă ca două memorii, din care una imaginează, iar cealaltă repetă. Memoria operează ca o imaginație minimală, iar imaginarul ca o memorie maximală. Expediția temporală pornește dintr-un prezent al percepției ca imagine, se avântă în spațiul memoriei și se întoarce într-un prezent al reflecției.

Copilăria e un peisaj pentru că la el nu poate fi un timp. Regăsirea timpului e o mediere a spațiului. Faptul că satul lui Pillat, fie el Miorcani sau Izvorani dovedește încă o dată că nu peisajul e ținta acestei poezii, ci timpul pe care acesta îl poate încorpora. Singurul sat pillatian e Florica, întrucât numai aici se realizează simbioza dintre sat și copilărie, aici ele se întregesc reciproc alcătuind un tot inseparabil. Florica cântată de anima a topit evenimentele personale și distincțiile locale în scenariul arhetipic.

Volumul „Pe Argeș în sus" este o hartă sufletească, cu reliefuri înălțate peste timpul oprit o clipă din curgerea sa pentru a-și imagina patria: „Privelişte menită să-mi fie o psaltire,/Întâia mea credință și ultimul meu scut/Moșie aurită de-amurg și de-amintire/Deal albăstrit de-o lună, de dor și de trecut//Cu ochi de altădată, cu degetul pe buze/-Așa cum se cuvine în preajmă de mormânt-/Spre cel mai drag, mai trainic și sufletesc pământ" („Închinare").

Pentru a-și contempla peisajul îndrăgit urcă în vârful dealului „Ca să-și revadă țara cu stare fără număr/Cu casele…"(„Valea dealului") sau regăsește trecutul, reconstituindu-l, ca un cărturar ce era, asemeni unui paleontolog, din murmurul unei fântâni: „De unde vezi Piteștii și Argeșul și țara/Zăvoaielor albastre când le îmbracă vara,/De unde prinzi lumina jucând pe Râul Doamnei/Prin luncile de aur sub cerurile toamnei/Acolo unde casa-și-nalță alb pridvorul,/Prietene, te-așază să-ți murmure izvorul/Și ca Florica toată în suflet să-ți rămână,/Mai stai s-auzi trecutul cum cântă în fântână"(„Inscripții pentru o fântână").

Poetul, dezrădăcinatul, își găsește puncte de reper în geografia sufletească a copilăriei cu scopul de a-și reconstitui satul. Vor fi camera bunicii, ochelarii ei, via, banca de sub castanul unde se odihnea bunicul, odaia sa, capela, râul, clopotul din Izvorani, lunca Argeșului. Toate se îndreaptă spre amintire și poetul întârzie în reverii pentru a regăsi în sine „Florica de demult".

Spre toate acestea poetul revine obsesiv, primind dimensiunea unor pasteluri psihologice îmbinând arta plastic cu muzicalitatea tulburătoare a versurilor precum „Odaia bunicului": „Nu s-a mai clintit nimica și recunosc iatacul/Bunicului pe care, viu, nu l-am cunoscut./Rămase patu-I simplu și azi nedesfăcut/Și ceasul lui pe masă și-a mai păstrat tic-tacul".

Trecutul devine, prin transfigurare, prezent și cele mai durabile tablouri din „Pe Argeș în sus" și „Aci sosi pe vremuri" sunt create cu această tehnică.Timpul este pus „față-n față", i se reduce dimensiunile până la anulare, devenind un prezent afectiv și foarte apropiat. În versul „la casa amintirii cu obloane și pridvor" a ajuns pe vremuri într-o berlină „prin lanuri de secară bunica Calyopi, înfășurată „în largă crinolină". Emoționat, bunicul „privind cu ea sub lună i-a recitat „Le lac" și, mai târziu, îi spuse Sburătorul de-un tânăr Eliad. În această atmosferă deosebită, acompaniată de sunetul unui clopot depărtat, tinerii au simțit că această clipă memorabilă va dăinui. Dar anii au trecut „ce straniu lucru, vremea!", îndrăgostiții de altădată au dispărut și prezentul, ușor modificat, a luat locul trecutului, reconstituind momentele de atunci: „Ca ieri bunica...și vii acuma tu/Pe urmele berlinei trăsura ta stătu./Același drum te-aduse prin lanul de secară./Ca dânsa tragi, în dreptul pridvorului, la scară...".

„Pe Argeș în sus" este de fapt o regăsire ritualizată a vârstei anterioare. Independența călătorului e riguros limitată de un ceremonial. Gesturile lui se conformează unui scenariu prestabilit. De fapt, sunt reluări melancolice ale celor de altădată. Maturul vede lumea cu ochii copilului de odinioară, e copleșit, tot ca atunci „de castanul cel mare și înțelenit" în care „se zbate Strâmbă –lemne" „cu brațe noduroase și cu atletic trunchi", de dealul pletos și uriaș ce-și urcă poverile teribile. Luminat de stele fixe, paradisul se deschide numai inițiatului, cunoscătorului de formule magice: „Deschid cu teamă ușa cămării de-altădată/Cu cheia ruginită a raiului oprit,/Trezind în taina mare a poamelor smerit,/Mireasma și răcoarea și umbra lor uitată**"(„Cămara de fructe**"). Descoperim din nou trimiterea la originea universului „raiul oprit " fiind cămara.

Deplasarea în acest eden terestru presupune un pas sincronizat cu ritmul amintirii: ,,Voi înhăma măgarul ca-n vremi la cărioară/El ce privește toate cu ochi de înțelept/Și voi urma poteca de mult, suișul drept/Prin via verde-n tactul copitei ce-o măsoară" **(„Cireșul").**

Prin imaginile olfactive se simt efluviile fructelor și roadelor autohtone. În cămara de fructe mireasma și răcoarea lor s-au păstrat intacte ca în amintirea copilăriei. Se simt și reînvie ,,piersici de jar și-albaștri struguri/Și pere de-aur roșu cu flăcări de parfum". Apoi, ,,pepeni verzi- Smaragde cu miezul de rubin/Și tămâioșii galbeni ca Soarele de vară", caise și gutui asemeni unor ,,trandafirii lampioane și lămpi de aur verde". În odaia bunicului s-a mai păstrat mirosul frunzelor de nuc cu care-și parfuma baia, în preajma băncii unde se odihnea bunicul adie și acum mireasma castanilor, în cramă ,,vinul nou mai cântă spumegând prin zăcători, în pădure bureții se pitesc la umbra copacilor, în curte ,,pe gardul de uluci,/Atârnă în ciorchine, grei strugurii", pe câmp ,,line/ca valurile mării, călătoreau coline-/Și lanuri de secară, de grâu și de porumb", iar din poienile necosite vine miros vag ,,de flori de fân în floare, de fragi și de sulfină". Observăm astfel rafinatul simț al pictorului care reconstituie tablouri suculente în care belșugul naturist, reclădit din amintire, trăiește și farmecă.

În acest volum putem afirma că poetul e un adevărat clasic venit din simbolism și parnasianism. Influența lui Moreas este incontestabilă, lucruri demonstrate prin integrarea în natură și prin modul în care el reconstituie cu tonuri potrivite, evitând stridențele, cu luminozitate domoală de amurg de septembrie. Observăm lipsa exceselor precum cavalcade, câmpii imense sau înfruntări aprige de oameni instalați în situații limită. Temperamentul autorului este temperat, a știut să-și echilibreze trăirile, recompunând un univers de feerie campestral în care nostalgiile nu au violență romantică.

Arcadia lui trăiește irevocabil în trecut, chiar în răstimpuri de extaz, de beție a simțurilor. E mai presus de orice îndoială că poetul avea dreptate când mărturisea despre Florica că rămâne legată de trecut. Confirmarea o găsim în versurile poeziei „În vie" unde prezentul este repus în drepturi ,,Tot mai miroase via a tămâios și coarnă/Mustos a piersici coapte și crud a foi de nuc.." senzația e integrată în ritualul amintirii, al unui difuz ecou sufletesc: ,,S-a dus. Și iarăși sună…și tace.Dar aud/-Ecou ce adormise și-a tresărit deodată-/În inimă cum prinde o toacă-ncet să bată/Lovind în amintire ca pasărea-n agud".

Treptat în peisaj se insinuează un sens al permanenței, întrezărit cu emoție în ciclul veșnic al naturii. Nucul, via, castanul, lunca, zăvoiul sunt sanctuare vegetale ale statorniciei pătrunse de un sentiment de vinovăție: ,,Castanul între struguri și-a înțeles menirea/Ce-am căutat pe drumuri găsești pe loc"(,,Castanul cel mare"). Rădăcinile lor se înfig de fapt în imemorial, în trecutul dintâi al clipelor latine și tocmai de aceea întoarcerea la ele implică și o întoarcere în mit, în lumea unui păgânism carduccian perfect naturalizat. Aici, sunt regăsite atât propriile gesturi cât și succesiuni de generații: ,,Când toamna și amurgul își dezveleau tot gândul/Și dezbrăcând iar dealul de străluciri străine,/Mă înălțau pe-altarul colinelor latine/Străbunul și bunicul și tatăl tău, de-a rândul,/Suiră să se-nchine la umbra mea de zeu…/Oprește-ți pașii, vino și tu cu darul greu/De struguri și-l agață de ramurile joase/Curat să-ți fie duhul și viile mănoase"(„Inscripție pentru nucul din vie").

Substratul poetului este totuși biografia, istoria neamului său. Ca orice contrucție durabilă acesta pretinde închiderea unui suflet între zidurile ei. De aici animismul suav, seninătatea trecerii, essential mioritice, din Florica, poemul ce consacră sub lumina blândă a elegiei acordul dintre ritmul uman și cel al naturii: „Și mă-nfior la gândul păgân și la credința/Că trebuie naturii să-I altoiești ființa/Pământul să palpate ca inima, de vrei". ,,Fetița moartă", bunicul, bunica ,,însuflețesc țărâna", o leagă de o istorie și de un destin, transformând-o într-un panteon familial. Asimilați unei ordini cosmice: ,,cei duși veghează de pretutindeni" existență ritualizată a urmașilor: ,,Te-ai cununat cu moartea ca-n basmul mioriței/Păstorule de oameni, bunicule.Acum/Ești zumzet de albine și-mprăștiat parfum/În via îmbătată de înflorirea viței" (,,Mormântul").

BIBLIOGRAPHY

1.Al.Cistelecan, *Celălalt Pillat*, Editura fundației culturale române,București, 2000.

2.Livescu, Cristian, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, EdituraMinerva, București,1980.

3.Ornea, Z.,*Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, București1980.

4.Pillat,Ion, *Ceremonia naturii*, Editura Albatros, București, 1972.

5.Pillat,Ion, *Casa amintirii*, Editura Minerva, București, 1996.

6.Pop, Ion, *Transcrieri: eseuri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

7.Tăunaș,Victoria Ana, *Ion Pillat.Ceremonia naturii*, Editura Albatros, București, 1972.

ANNETTE VON DROSTE-HÜLSHOFF AS A WRITER AND POET: POETRY AS A WEAPON IN THE SILENT STRUGGLE AGAINST THE PATRIARCHAL OPPRESSION

Magalì Trovato
PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: This paper deals with the compositions of poet Annette von Droste-Hülshoff, with a focused exploration of her works that tackle the critical subjects of gender roles and the restrictions imposed on women's lives during the 19th century. By drawing comparisons between Annette von Droste-Hülshoff's works and those of modern Muslim female writers and poets who also address these significant themes, we attain a greater comprehension of the shared experiences of women across various cultures and periods. This analysis allows us to recognize the power of literature in illuminating the struggles endured by women throughout history to obtain quality.

Keywords: Female poets, Gender Roles, Struggle, Poetry, Self-expression.

Einleitung

Annette von Droste-Hülshoff zählt zu den bedeutendsten Autoren der deutschen Literatur und zu den wichtigsten Vertretern des 19. Jahrhunderts. Ihr literarisches Schaffen, das Lyrik und Prosa umfasst, leistete einen relevanten Beitrag zur Literaturszene des 19. Jahrhunderts aus einer für die Epoche unüblichen weiblichen Sicht.

Viele ihrer Werke sind leider unvollendet geblieben und nur als Fragmente überliefert, dennoch sind sie von besonderem Interesse, denn sie eröffnen weitere Perspektiven auf dem Opus der Dichterin und zeugen davon, dass die Droste sich mit Gattungen gemessen hat, die unkonventionell bei Schriftstellerinnen der Zeit waren, wie Trauer-und Lustspiel.

Die Werke der Droste sind, stilistisch betrachtet, durch spätromantische und biedermeierliche Stilelemente und Merkmale gekennzeichnet, die die Dichterin verbindet oder abwechselt, weiterhin lassen sich in einigen Werken auch Züge des Realismus erkennen.

Von Inhalt und Motivik her bieten die drost'schen Werke eine Vielfalt an Fragenstellungen, aus denen sich einerseits das innere Drängen der Dichterin und ihre Reflexionen über die äußere Umwelt, andererseits Ansprüche der zeitgenössischen Gesellschaft herleiten lassen und die durch die emotionale Bindung an Westfalen, eine durch Religion geprägte Erziehung, Ironie, Sozialkritik und Zerrissenheit gekennzeichnet sind.

Seit den 80er Jahren des 20. Jahrhunderts haben die Werke der Droste großes Interesse bei der feministischen Kritik geweckt. Ein Grund dafür ist, dass die Dichterin in mehreren Schriften die Geschlechterrolle und die Frauenstellung ihrer Epoche zur Sprache bringt und Ansätze zur Gegenwart bietet. Dieser Aspekt der drost'sche Werke wird im Fokus der vorliegenden Arbeit stehen.

Aufgrund ihrer angeblichen physischen und geistigen Minderwertigkeit hatten Frauen im 19. Jahrhundert keine Rechte und durften nicht selbst über ihr Leben bestimmen oder eine Rolle außerhalb der Familie spielen. Nach 200 Jahren scheint sich die Lage der Frau, zumindest in den westlichen Ländern, beachtlich verändert zu haben, dennoch existieren noch Enklaven und Kulturen weltweit, in denen sich die Frauenleben in der Vergangenheit kristallisiert haben.

Ebenso wie Annette von Droste-Hülshoff und ihre Zeitgenossinnen bedienen sich heute viele Frauen, die in Afrika, Afghanistan, Iran, Pakistan oder Jemen in einem Zustand der Sklaverei leben, der Dichtkunst, um die Welt durch die Gitter ihrer Existenz zu betrachten, den Kontakt mit ihrem Dasein nicht zu verlieren und gleichzeitig ihren inneren und stillen Kampf gegen die soziale Isolierung, das tägliche Leiden und die Frustration zu führen.

Die vorliegende Arbeit strebt danach, zu verdeutlichen, inwiefern die Stellung der Droste zur Frauenfrage dem heutigen Zeitalter entspricht und von zeitgenössischen Poetinnen weiter vertreten wird.

Zur Untersuchung werden Gedichte und Schriften der Droste und muslimischer Dichterinnen und Schriftstellerinnen in Bezug genommen, um folgende Forschungsfragen zu behandeln: 1. Wie äußerte sich die Droste zur Frauenfrage ihrer Epoche? 2. In welcher Beziehung stehen die von der Droste vertretene Stellung und die zeitgenössischer muslimischer Autorinnen zum Thema? 3. Inwiefern kann Annette von Droste-Hülshoff als Protofeministin betrachtet werden?

Methodologisch wird sich die Arbeit an die Kulturwissenschaften in einer feministischen und interkulturellen Perspektive anlehnen. Die lyrische Äußerung der Dichterinnen wird zum einen als Resultante sozialer, kultureller und gesellschaftlicher Systeme, zum anderen als Infragestellung dieser Systeme erläutert; darüber hinaus werden die Werke der Autorinnen in Bezug auf die Darstellung der Geschlechterordnung in durch patriarchalisches Besitzdenken oder durch die Religion, bzw. den Islam, geprägten Gesellschaften analysiert.

Zunächst soll erläutert werden, was als Patriachat verstanden wird.

Als Grundlage der Analyse dient die Theorie der Soziologin und Feministin Maria Mies (1931-2023),

die in ihrer Schrift *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the international Division of Labour* (2014)[1] erklärt, Patriachat bedeute wörtlich „Herrschaft des Vaters“, doch heutzutage umfasse die männliche Dominanz nicht nur die Herrschaft innerhalb der Familie, sondern auch die Herrschaft von Ehemännern, männlichen Chefs und herrschenden Männern in sozialen Institutionen sowie in Politik und Wirtschaft. Daher sei Patriachat einerseits als die Gesamtheit der Unterdrückungs-und Ausbeutungsverhältnisse zu verstehen, von denen Frauen betroffen sind, andererseits bezeichne der Begriff auch die historische und soziale Dimension der Unterdrückung und Ausbeutung von Frauen.

Literarisches Schaffen der Dichterin und Schriftstellerin Annette von Droste-Hülshoff.

Einleitend soll ein Überblick über die gesamte literarische Produktion der Annette von Droste-Hülshoff dargestellt werden.

Die westfälische Dichterin gilt, wie oben erwähnt, als eine der bedeutendsten Autoren der deutschen Literatur, und als Vertreterin einer Epoche, die literarisch und kulturell durch verschiedene Bewegungen, von der Romantik bis zum poetischen Realismus, durchdrungen ist. Stil und Motive der Dichterin weisen, chronologisch betrachtet, Merkmale der Spätromantik, des Biedermeier, Vormärz und des Realismus, sodass sich das literarische Schaffen der Droste nur schwer in eine einzige und bestimmte Stilrichtung oder literarische Strömung einordnen lässt.

Obwohl Frauen im 19. Jahrhundert nicht für die literarische und musikalische Betätigung bestimmt waren und infolgedessen eine mangelnde Erziehung erhielten, verfügte

[1] Vgl. Mies, Maria: *Patriarchy and Accumulation on World Scale: Women in the International Division of Labour.* Zed Books London 2014, S. 37

die westfälische Dichterin über eine gute Bildung, die ihr ermöglichte, sich mit Erfolg mit Dichtung und Prosa zu beschäftigen.

Die Droste hat ungefähr 500 Gedichte verfasst, von denen 124 zu Lebzeiten veröffentlicht wurden. Die anderen Gedichte, auch diejenigen, die für private Anlässe verfasst und nicht zum Abdruck vorgesehen waren, wurden postum veröffentlicht.

Die Dichterin hat sich auch mit Prosa und Theater auseinandergesetzt, aber die meisten Prosaversuche sind unvollendet geblieben. Jedoch behandeln auch die unvollendeten Werke eine große Vielfalt an Themen, die mit ihren Interessen, Vorlieben und einer auffallenden inneren Zerrissenheit verbunden sind und, insbesondere die Frühwerke, die rebellische und wenig bekannte Seite der Droste hervortreten lassen.

Annette von Droste-Hülshoff war an die Traditionen und die Kultur Westfalens, namentlich des Münsterlandes, eng verbunden. Berglar (*Annette von Droste-Hülshoff in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*:1967) behauptet hinsichtlich: "kaum ein anderer Dichter wurzelt so stark in die Heimat, Natur, angestammter Sitte und Überlieferung wie Annette, und es ist sicher richtig darin die Kraftströme zu suchen, die sie nährten."[2]

Prosawerke wie *Bilder aus Westfalen* (1845)*, Bei uns zu Lande auf dem Lande* (1841), die Novelle *Die Judenbuche* (1842) oder die Ballade *Der Knabe im Moor* (1842) zeugen von der tiefen Liebe der Autorin zu ihrer Heimat und deren geographische und kulturelle Eigenschaften und zur Natur, die einerseits wissenschaftlich andererseits als Ort des Irrationalen wahrgenommen und dargestellt wird.

Die Bilder aus Westfalen (oder *Westfälische Schilderungen*) erschienen 1845 anonym in *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland,* Bd.16 und bieten eine begeisterte ebenso wie eine beinahe naturwissenschaftliche Darstellung der unterschiedlichen Landschaften Westfalens und dessen Bewohner, Kultur und Gebräuche. Das Fragment *Bei uns zu Lande auf dem Lande* verbindet die Schilderung der westfälischen Landschaften mit einem Porträt der Familie Droste-Hülshoff und deren Verhältnisse, die die Autorin mit einem humorvollen und ironischen Ton schildert. Das Werk könnte de facto als eine Art Autobiographie betrachtet werden, sofern die Autorin selbst in der Protagonistin Fräulein Sophie und ihrer Doppelexistenz erkennbar wird.

Auch die Novelle *Die Judenbuche* und die Ballade *Der Knabe im Moor* hängen mit Westfalen und seiner Kultur und Geschichte zusammen und reflektieren daneben das besondere Augenmerk der Dichterin auf die irrationalen Seiten der menschlichen Seele und der Natur.

Der Stoff der Novelle *Die Judenbuche* geht auf einen Kriminalfall zurück, der sich in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts ereignete. Die Autorin analysiert den Fall aus soziologischer und psychologischer Perspektive und untersucht, im Zuge des Realismus, die enge Beziehung, die zwischen dem Protagonisten und dem Milieu von Paderborn (wo die Geschichte spielt) besteht und versucht zu erläutern, wie der Aberglaube, der altertümliche religiöse Glauben und die Volksmythen auf die Figuren der Geschichte und ihr Verhalten einwirken.

Dabei spielt die Natur im Erzählten eine maßgebliche Rolle, denn sie erfüllt, durch die Schaffung einer finsteren Stimmung, eine vorbereitende Funktion auf die fatalen Ereignisse und wird zugleich quasi personifiziert, indem sie die Rolle der Rächerin übernimmt.

Die Natur gewinnt auf dieser Weise, mit ihren Licht- und Schattenseiten, eine Ambivalente Wesensart, die in erster Linie durch den Baum, an den der Jude aufgehängt wird, hervortritt, und als Symbol für das Böse aber auch für die Gerechtigkeit steht.

[2] Berglar, Peter: *Annette von Droste-Hülshoff in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten.* Rowohlt Verlag 1967, S. 9.

Die Natur mit ihren typischen spätromantischen unheimlichen und feindseligen Zügen steht im Mittelpunkt der Ballade *der Knabe im Moor*. Hier scheint die Natur durch magische Elemente beseelt zu sein und durch Geräusche und visuelle Erscheinungen zu kommuniziere.

Der Knabe im Moor gehört zu dem Zyklus *Die Haidebilder* (1844). Es handelt sich um eine Sammlung von 12 in Meersburg verfassten Gedichten, welche sich in die für das Biedermeier typische Naturlyrik einordnen lassen und parallel das rege Interesse der Dichterin an Naturwissenschaft und Botanik verraten.

Die Sammlung ist durch einen zyklischen Charakter gekennzeichnet, der laut Winfried Woesler, in der Absicht der Dichterin den Lauf eines Tages darstellen sollte. Die Haidebilder beginnen eigentlich mit einem Gedicht am Morgen (*die Lerche*) und enden mit vier Gedichten (*das Hinterfeuer*, *der Heidemann*, *das Haus in der Haide*, *der Knabe im Moor*), die die Dämmerung oder die Nacht im Hintergrund haben.[3]

Westfalen, bzw. Münster stellt die sozio-kulturelle Kulisse des Lustspieles *Perdu! Oder Dichter, Verleger und Blaustrümpfe* (verfasst 1840, veröffentlicht 1880). Die Literaturwissenschaft hat sich wenig für dieses Werk interessiert oder hat das Werk meist negativ beurteilt. Carl Busse betrachtet es als schwächtes Werk und stellt fest: „es ist ihrer ganz unwürdig, und es ist bedauerlich, daß sie es selbst nicht gleich in den Ofen gesteckt hat.“[4] Anderer Ansicht ist aber Clemens Heselhaus, der das Werk als „eine gute Beobachtung der neuen literarischen Situation“[5]findet. Dieses Lustspiel ist in der Tat eine ironische und satirische Darstellung der literarischen Szene Münsters, des Buchmarkts und dessen Vorurteile gegen schreibende Frauen, denn „*Gedichte so recht, ich meine so in tiefstem Grunde aufzufassen, muß man doch wohl-ein Mann sein.“*[6]

In der Gedichtsammlung *die Zeitbilder* (1841-1842) befasst sich die Droste kritisch aber verschleiert mit Fragen der Restaurationszeit und offenbart ihre eher konservative Stellung gegenüber den sozialen und politischen Veränderungen der Zeit, die sie als Gefahr sieht. Bezug darauf nehmend stellt Berndt Kortländer fest: „Die Zeitbilder sind ein Stück konservativer Tendenzlyrik, die -jedoch auf einer allgemeineren Ebene- Probleme der Zeit aufgreifen und treten damit zwangsläufig in Konkurrenz zu den literarischen Äußerungen der progressiven Gegenseite.“[7]

Noch zu erwähnen ist die bekannteste Gedichtsammlung der Droste, *das Geistliche Jahr in Liedern auf alle Sonn-und Festtage* (1851), eine Sammlung von 72 geistlichen Gedichten, die im Laufe von 20 Jahren (1820-1840) verfasst und postum veröffentlich wurden. Die Sammlung, die ursprünglich für die Großmutter Anna von Haxthausen gedacht wurde, wurde dann von der Dichterin ihrer Mutter Therese gewidmet.

Die Entstehung des Zyklus hängt höchstwahrscheinlich mit der sogenannten Jugendkatastrophe[8] zusammen und vielleicht deswegen haben vor allem die Gedichte des ersten Teils die Schuld im Mittelpunkt.

Das geistliche Jahr, das den Bibeltext des Münsterer Perikopenbuchs zum Gegenstand hat, lässt sich in zwei Teile unterteilen, die sich stilistisch und inhaltlich unterscheiden. Die

[3] Vgl. Woesler, Wienfried (Hrsg): Historisch-kritische Ausgabe. Gedichte zu Lebzeiten. Bd. I,2 Max Niemeyer Verlag Tübingen 1998, S. 698.
[4] Busse, Carl: *Annette von Droste-Hülshoff* (1903). Verone Verlag, Nikosia 2007, S. 109.
[5] Vgl. Heselhaus, Clemens: *Annette von Droste-Hülshoff. Werk und Leben.* August Bagel Verlag Düsseldorf 1971, S. 130.
[6] Droste-Hülshoff, Annette von: *Perdu! Oder Dichter, Verleger und Blaustrümpfe.* In: Annette von Droste-Hülshoff: Sämtliche Werke in zwei Bänden. Weydt, Günther /Woesler, Winfried (Hrsg) Band 1–2 Winkler Verlag München 1973, S.529
[7] Kortländer, Bernd: *Annette von Droste-Hülshoff und die deutsche Literatur. Kenntnis-Beurteilung-Beinflussung.* Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung Münster 1979, S.280.
[8] 1820 wurde die 23jährige Annette von Droste-Hülshoff in eine von den Studenten Heinrich Straube (1794-1847) und August von Arnswaldt (1798/1855) geplante Liebesintrige hineinbezogen.

Gedichte des ersten Teils stehen in der Tradition der empfindsam-romantischen Dichtung und weisen keine persönliche Schreibart auf, der zweite Teil ist dahingegen stark von der Subjektivität der Autorin geprägt und weist auch formale Variationen, was Reim und Versen betrifft.

Dieses Werk stellt eine Art Zäsur zwischen der Manier der Frühwerke, die noch von dem *Göttingen Hein* (1772) beeinflusst ist und einem neuen dichterischen und persönlichen Bewusstsein. Laut Thomas Wortmann avancierte dieser Zyklus „zum unabschließbaren literarischen Lebenswerk und machte die Schreibende damit zur Autorin.“ [9]

Das Doppelgänger- und Spiegelmotiv, das Thema der Identitätsspaltung und der Tod durchdringen übergreifend die meisten Werke der Droste. Diese Themen stehen die im Mittelpunkt berühmter Gedichte, wie *das Fräulein von Rodenschield* (1840)*, das Spiegelbild* (1841), *die Schwestern,* des Prosawerks *Ledwina* (1819) und des in Blankversen verfassten Trauerspieles *Bertha oder die Alpen* (1813-1814).

In diesen Werken tritt insbesondere die Seelenspaltung der Dichterin in Erscheinung, die zwischen der Anpassung an den mit ihrem Stand verbundenen Konventionen und dem Streben nach freier Entfaltung ihres Selbst schwankt. Patricia Howe (*Breaking into Parnasus. Annette von Droste-Hülshoff and the Problem of poetic identity: 1993)* interpretiert diese „Seeelespaltung“, als Resultante des Kontrastes zwischen der traditionellen vorgeschriebenen Rolle der Frau als Objekt und dem von der Frau wahrgenommene Bild von sich selbst als kreatives Subjekt.

Kortländer (*Annette von Droste-Hülshoff und die deutsche Literatur. Kenntnis-Beurteilung-Beinflussung:* 1979) ordnet hingegen das Spiegel-und Doppelgänger-motiv in die Romantische Tradition ein, die dieses Motiv für die Darstellung der Seelenspaltung des Künstlers verwenden würde.

Die Unmöglichkeit, diese Spaltung zu überwinden oder anzugleichen, mündet bei Annette von Droste-Hülshoff zwangläufig in den Tod. Alle Heldinnen der Droste sterben am Ende des Erzählten.

Die literarische Fiktion überlappt mit der Wirklichkeit des 19. Jahrhunderts. Viele Frauen der Zeit, die sich der ihnen vorgeschriebenen Rolle innerhalb der Familie und der Gesellschaft nicht unterwarfen, begingen Selbstmord, ein Beispiel dafür ist Karoline von der Gündenrrode (1780-1806)[10]. Annette von Droste Hülshoff überträgt die extreme Geste auf ihre Frauenfiguren. Ledwina und Bertha sind Außenseiterinnen oder *zu früh geborene* Frauen, deren Schuld ist, sich als denkende Menschen und nicht als minderwertige Weiber zu sehen.

Eine Todesatmosphäre prägt die meisten Frühwerke, *Bertha oder die Alpen* (1813-1814), *Ledwina* (1819), das Ritterepos *Walter* (1818) und die Gedichte des ersten Teils des *Geistlichen Jahres,* in denen die Dichterin ihre Kritik an die bestehende soziale Ordnung offenbart. In *Ledwina,* beispielhaft, wo die neue und alte Ordnung durch die Figuren der Mutter und Carl dargestellt und gegenübergestellt werden, schwebt das Thema des Todes im ganzen Stück.

Neben dem Todesmotiv ist auch das Thema der Frauenrolle zentral. Ledwina schwankt wie ihre Autorin, zwischen der Sehnsucht nach Freiheit und Selbständigkeit und dem Bedürfnis, einen Platz innerhalb der Familie zu finden. Ihr Versuch zu einer Synthese der zwei Extremen zu kommen ist aber zum Scheitern verurteilt.

In diesen und anderen drost’schen Werken zeichnet sich die Stellungsnahme der Dichterin zur Frauenfrage in ihrer Epoche ab, die im Mittelpunkt dieser Arbeit steht.

---

[9] Wortmann, Thomas: *Geistliches Jahr in Liedern und auf alle Sonn-und Festtage.* In: Blasberg, Cornelia/ Grywatsch, Jochen (Hrsg): *Annette von Droste-Hülshoff. Handbuch.* De Gruyter Verlag Berlin/Boston 2018, S.124

[10] Die deutsche Schriftstellerin und Freidenkerin Karoline von Günderrode beging mit 25 Jahren Selbstmord, weil sie die starren Regeln, denen Frauen unterworfen waren, nicht akzeptieren konnte.

Lage der Frau im 19. Jahrhundert und in zeitgenössischen muslimischen Gesellschaften

An dieser Stelle soll die Lage der Frau des Bürgertums und Kleinadels im 19. Jahrhundert dargestellt werden.

Die von Rousseau (*Emil oder über die Erziehung*: 1762)[11] und Kant (*Metaphysik der Sitten*: 1797)[12] theoretisierte naturbedingte Minderwertigkeit der Frau rechtfertigte die männliche Hegemonie innerhalb der Familie und in der Gesellschaft und die, auch im Allgemeinen Landrecht[13] normierte, Diskriminierung und Unterlegenheit der Frau. Fanny Lewald (1811-1889) berichtet diesbezüglich in ihrer Autobiographie: „*das Staatsgesetz, das allgemeine Recht erklären die Frau ein für allemal als unmündig. […] Die Familie erzieht nach überkommenen Grundsätzen die Frau zur Abhängigkeit und Unterordnung […].*[14]*“*

Die Verse des drost'schen Gedichts *Unruhe* (1816) „*Fesseln will man uns am eignen Herde,/Unsre Sehnsucht nennt man Wahn und Traum“*[15]spielen eindeutig auf das Frauenleben im 19. Jahrhundert an und fassen die zwei Grundsätze zusammen, die die weibliche Existenz prägten und bestimmten: kein Leben außerhalb des Familienkreises und keine Entfaltungsmöglichkeit und markieren einerseits die Einschränkungen und Beeinträchtigungen, die das weibliche Leben der Epoche charakterisierten, andererseits die Tatsache, dass weibliche künstlerische und literarische Ansprüche nicht erst genommen wurden, denn Frauen wurde eine natürliche Unfähigkeit, sich mit Kunst und Literatur zu engagieren, zugeschrieben. Dementsprechend beschieden sich Leben und Bildung der jungen Frauen ledig auf die Organisation des Haushaltes und des Ehealltags und der Zufriedenstellung des Ehemannes.

Viele weibliche Intellektuelle der Zeit äußerten sich aber in ihren Schriften mit Courage gegen diese Rollenfixierung der Frau, darunter Amalie Holst née von Justi (1758/1829), welche die Problematik in ihrem Werk *Über die Bestimmung des Weibes zur höheren Geistesbildung* (1802) tadelnd thematisiert:

„[…] von Jugend auf mit Kleinigkeit umringt, von Tand gefesselt, durch Zwang zurückgeschreckt, von Trägheit, die es sich bequemer machen kann, zurückgehalten, wie kann, wie soll der Geist eines Weibes durch diesen vierfachen Nebel hindurchdringen und Licht schaffen?“[16]

Frauen wurden bewusst an einem Zustand der Unwissenheit „gefesselt“, da die fehlende Bildung der Frauen und die Kontrolle des Wissens seitens der Männer der männlichen Hegemonie zugrunde lagen; dennoch suchten besondere brillante Frauen, die außergewöhnlichen Zutritt zu einer weniger oberflächlichen Bildung hatten, gegen alle Widrigkeiten, im künstlerischen und literarischen Ausdruck einen Weg zur inneren Mündigkeit.

---

[11] Rousseau, Jean-Jacque: *Emìle oder über die Erziehung* (1762) Anaconda Verlag Köln :2019.
[12] Kant, Immanuel: *Metaphysik der Sitten* (1797), Suhrkamp Verlag Berlin:2012.
[13] Das Allgemeine Landrecht wurde am 1.06.1794 unter Friedrich Wilhelm II erlassen. Es handelt sich um eine naturrechtliche Kodifikation des Rechts und umfasste Zivilrecht, öffentliches Recht und Strafrecht. Vgl. Eckert, Jörn: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte.* Schmidt Verlag Berlin:2023.
[14] Lewald, Fanny: *Meine Lebensgeschichte.* Otto Janke Verlag 1882, S. 221.
https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=sophnf_nonfict
[15] Droste-Hülshoff, Annette von: *Unruhe*. In: Woesler, Winfried (Hrsg): Historisch-kritische Ausgabe. Gedichte zu Lebzeiten. Bd. II,2 Max Niemeyer Verlag Tübingen 1998, S. 741.
[16] Holst, Amalia: *Über die Bestimmung des Weibes zur höhen Geistesbildung.* Frölich Verlag Berlin 1802, S. 89.

Auch in heutigen Gesellschaften, wie einigen muslimischen, in denen die Auslegung des Korans manipuliert wird, um Männern die Dominanz zu gewährleisten, genießen Frauen keine Rechte und leben am Rande der Gesellschaft, fast als Objekte behandelt, die den einzigen Zweck haben, den Mann zu befriedigen; darüber hinaus sind sie verpflichtet ihre Weiblichkeit zu kasteien, um bei den Männern kein sexuelles Verlangen zu erwecken.

Muslimische Frauen und Frauen des 19. Jahrhunderts teilen die Demütigung des Frauseins, dafür aber auch die Entschlossenheit, nicht auf ihr Wesen und Dasein zu verzichten und sich nicht von einer von Männern dominierten Kultur annihilieren zu lassen.

Die Dichtkunst als Waffe

Im künstlerischen Schaffen fanden und finden Frauen einen Zufluchtsort oder, so Mercedes Comellas Aguizabal (*El exilio lirico de la poetisa romantica: Annette von Droste-Hülshoff y Rosalia Castro*: 1995)[17], eine Art inneres Exil, wobei das Gefühl dieses Exils innerhalb der Gesellschaft Frauen angeregt habe, in der Intimität der Kreativität, eine intellektuelle und emotionale Oase zu suchen.

Annette von Droste-Hülshoff, der die meisten Forscher eine eher konservative und typische biedermeierliche Position zuschreiben, vertrat einen kritischen Standpunkt in Bezug auf die Frauenstellung und die Entschlossenheit seitens der damaligen männerorientierten und männerdominierten Gesellschaft, jeden Versuch der Frauen zu behindern, eine eigene Dimension als Individuen oder/und Künstlerinnen zu finden und sich von der Enge ihrer Leben zu befreien.

Andere Verse des Gedichts *Unruhe* legen evident den Akzent auf die oben erwähnte extreme Enge des weiblichen Lebens, das daraus folgende Unterdrückungsgefühl und die damit einhergehende Sehnsucht nach Freiheit:

Rastlos treibts mich um im engen Leben,
Und zu Boden drücken Raum und Zeit,
Freiheit heißt der Seele banges Streben
Und im Busen tönts Unendlichkeit.

Dieses Streben nach Freiheit und Unendlichkeit mündet wie eine unbändige Flut in das dichterische Schaffen. Die Verse der letzten Strophe des Gedichts *Lebt wohl! : So lange der Arm sich frei/Und waltend mir zum Aether streckt/Und jedes winden Geiers Schrei/In mir die wilde Muse weckt!*[18] symbolisieren den Drang des Dichtens, der für die Droste dem Freiheitsgefühl entspricht.

Dieser starke Konnex mit der Dichtung als Freiraum des Daseins lässt sich auch aus den Versen der iranischen Dichterin Farough Farrokhsad (1934/1967) schließen:

Ich aber hab verwirrt und tief bedrückt
Den Weg der Sehnsucht eingeschlagen
Der Vers ist mein Gefährte, mein Geliebter

[17] Vgl. Comellas Aguirrezabal, Mercedes: *El exilio lirico de la poetisa romántica: Annette von Droste-Hülshoff y Rosalia de Castro*. In: Cuder Dominguez, Pilar (Hrsg): Exilios Femininos. Istituto Andaluz de la Mujer. Universitad de Huelva 2000, S.315.

[18] Droste-Hülshoff, Annette von: *Lebt wohl!* In: Woesler, Winfried (Hrsg): Historisch-kritische Ausgabe. Gedichte zu Lebzeiten. Bd. I,1 Max Niemeyer Verlag Tübingen 1985, S. 325.

Um seinetwillen muss ich alles wagen.[19]

Das Dichten ist also sowohl für die Droste und viele andere Frauen der Romantik-und Biedermeierzeit, als auch für leidende Frauen der Gegenwart ein Bedürfnis, eine parallele Welt, die ihre tägliche Frustration kompensiert, ein Ort der freien Entfaltung, an dem sie ihre Klage gegen ihre von moralischen Werten und Verhaltensregeln bedingten Leben zum Ausdruck bringen können.

Die Unmöglichkeit für Frauen der Rollenfixierung zu entkommen wird in dem Trauerspiel *Bertha und die Alpen* (1813-1814) thematisiert und durch die Worte der Reichsgräfin an Bertha zusammengefasst:

Zu männlich ist dein Geist strebt viel zu hoch
Hinauf wo die kein Weiberauge folgt […].
Wenn Weiber wollen sich mit Männern messen
So sind sie Zwitter und nicht Weiber mehr[…][20]

Die Kritik an der Gesellschaftsordnung und das beschränkte Leben und die unbedeutende Rolle als Frau lässt sich implizit ebenfalls aus dem biographischen Fragment *Ledwina* (1819) erschließen, in dem der sozialbedingte Verhaltenskodex die Hauptfigur einsperrt und behindert.

Zu Recht merkt Kristina Sazaki diesbezüglich an (*The crippled Text/Woman: Annette von Droste-Hülshoff's Ledwina:* 1997), "Crippling is the physical sign of Ledwina's intellectual dilemma and is symbolic of the langer problem of women's restricted position in society."[21]

Als Instrument des Kampfes um Freiheit und Rechte ist die Dichtung heute das bevorzugte Medium für Musliminnen, um ihren Protest gegen die ihnen vorgeschriebene Rolle und die von einer falschen Interpretation des Korans geprägte Gesellschaftsordnung, die sie zum Schweigen bringen will, auszudrücken.

Der Chandor oder der Hijab, den Frauen in einigen muslimischen Ländern wie Afghanistan oder Iran zu tragen verpflichtet sind, entspricht den Krinolinen und Korsetten der Romantik-und Biedermeierzeit. Die Schriftstellerin Farzeneh Milani (1947) erkennt (*Veils and Words* :1992) eine starke Beziehung zwischen Kleidungsstücken und Wörtern und Fariba Vafi (1963) fasst Milanis Meinung in dem Satz zusammen: „auch die Sprache trägt den Hidschab[22]".

Der Hijab, so wie die unbequemen Kleider der Romantik-und Biedermeierepoche, zielen symbolhaft auf den Willen ab, die Stimme und die Bewegungen der Frauen zu behindern. Durch den Schleier wird Frauen nicht nur eine Stimme verweigert, sondern auch ihre Identität und Existenz praktisch annulliert. „For centuries" schreibt Milani „. Veiling not only curtained women's bodily but also inhibited their verbal self-expression."[23]

Annette von Droste-Hülshoff ist sich bewusst, dass Worte eine wichtige Rolle spielen und zu einer Waffe werden können und bringt ihre Einstellung zum Thema deutlich im Gedicht *Das Wort*(1846) zur Sprache:

---

[19] Farrokhzad, Farough: *Das verlassene Haus.* (1955). In: Berger, Kathrin: Eine wie keine andere. www.woerterbuero.ch

[20] Droste-Hülshoff, Annette von: *Bertha oder die Alpen.* In: Woesler, Winfried (Hrsg): Annette von Droste-Hülshoff. Werke. Briefwechsel. VI,1 Max Niemeyer Verlag Tübingen 1982 S.68

[21] Sazaki, Kristina F.: *The crippled Text/Woman: Annette von Droste-Hülshoff's Ledwina.* In: Monatshefte. Vol. 89 No. 2 University of Wisconsin Press, 1997 S. 170.

[22] Vati, Fariba: *Interview:* Nicodemus, K./ Radisch, I. (2. November 2022) Zeitonlinen. https://www.zeit.de/2022/45/fariba-vafi-iran-proteste.

[23] Milani, Farzaneh: *Veils and Words. The Emerging Voices of IranianWomen Writer.* I.B.Tauris &Co London-New York 1992, S. 6

Das Wort gleicht dem geschwingten Pfeil
Und ist es einmal deinem Bogen
In Tödeln oder Ernst entflogen,
Erschrecken muß dich seine Eil'[24]

Wenn Worte eine so starke Auswirkung haben und als Waffe dienen können, verleihen sie damit Dichterinnen/Frauen ihre Stimme zurück. Die afghanische Dichterin Nadja Anjumann (1980-2005)[25] betont im Gedicht *The Silenced* die Qual des Schweigens und die Notwendigkeit des Dichtens:

Although, I have been silent for long, I have not forgotten to sing,
Oh, I will love the day when I break out this cage,
Escape this solitary exile and sin widly.[26]

Das Bild des Käfigs oder des Schleiers wird bei Annette von Droste-Hülshoff symbolisch durch das gebundene Haar dargestellt, das im Gedicht *Am Thurme* (1841/1842) als Metapher der sozialen und kulturellen Zwänge des Lebens der Frau auftritt.

Anders als der Käfig der Anjumann ist aber der Turm der Droste ein Ort, an dem die Dichterin von weiten, unbekannten Ländern und von der Unendlichkeit träumen darf und, in Analogie mit Woolfs *A Room of one's Own* (1929), ein Ort, an dem die Dichterin in Kontakt mit ihrer Individualität bleiben kann, weit entfernt von den Unannehmlichkeiten einer für Männer gestalteten Welt.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Dichterin Annette von Droste-Hülshoff als Wegbereiterin der modernen Frau im Kampf um Freiheit, Autonomie und Selbstbestimmung angesehen werden kann. Ihre Schriften drücken Gefühle, Emotionen und Bedürfnisse aus, die im 21. Jahrhundert bedauerlicherweise weltweit noch Realität sind. Nicht nur in muslimischen Ländern, sondern auch in westlichen Ländern werden Frauen von Männern bevormundet und in extremen Fällen getötet, wenn sie rebellieren. Dies lässt erahnen, dass der Weg zur realen Mündigkeit der Frauen auf internationaler Ebene noch lang ist.

Schlussfolgerungen

Die vorliegende Arbeit setzte sich im Wesentlichen mit der in den Werken der Droste behandelten Frauenfrage auseinander und ging der Frage nach, welche Stellung die Dichterin zur Problematik einnahm und inwiefern ihre Stellung sich in den Werken zeitgenössischer, muslimischer Autorinnen widerspiegelt.

Im Rahmen der Kulturwissenschaften wurden die Schriften der westfälischen Dichterin und der muslimischen Autorinnen in Beziehung mit den kulturellen, sozialen und gesellschaftlichen Zusammenhängen und Machtverhältnissen durchleuchtet, die der Geschlechterordnung patriarchalischer Systeme zugrunde liegen. Die in vielen Schriften der Droste thematisierte Frauenfrage erweist sich als paradigmatisch für die Frauenstellung im 19. Jahrhundert und die daraus entstandene Unzufriedenheit und „Unruhe" der Frau des Bürgertums und Kleinadels. Annette von Droste-Hülshoff legt den Akzent auf die

[24] Droste-Hülshoff, Annette von: *Das Wort.* In: Woesler, Winfried (Hrsg): Historisch-kritische Ausgabe. Gedichte zu Lebzeiten. Bd. II,1 Max Niemeyer Verlag Tübingen 1994, S. 208.
[25] Die Dichterin Nadja Anjumann wurde mit 25 Jahren von ihrem Mann wegen ihrer Gedichte und des davon einhergehenden Erfolgs bis zum Tod geschlagen. Er wurde für sein Verbrechen nicht verurteilt.
[26] Anjumann, Nadja: *The Silenced.* (2005) Übersetzung aus dem Dari-Persischen von Abdul S. Shayek. www.ceas.uchicago.edu

Asymmetrien, die zwischen dem Streben der Frau nach Selbstentfaltung und Selbstbestimmung und den strengen und scheinbar unüberwindbaren Grenzen ihrer Lage bestand und betont die Bedeutung der Dichtkunst als einziger möglicher Raum für die weibliche Selbstentfaltung und innere Freiheit.

Die Auseinandersetzung mit Schriften zeitgenössischer muslimischer Autorinnen und der Vergleich mit einigen Schriften der Droste, hat offengelegt, dass die westfälische Dichterin, mit ihrer kritischen und bewusstseinsklaren Analyse der Frauenlage in ihrer Epoche, als Wegbereiterin des stillen Kampfes der modernen Frau um ihre Rechte und Freiheit gelten kann.

Die Stellung der Droste kann auch heute noch als aktuell angesehen werden, da viele Frauen, die noch heute weltweit täglich die Übermacht männerorientierter Gesellschaften erfahren müssen, der Dichtung ihren Schmerz und Kampfgeist übertragen.

BIBLIOGRAPHY

Literaturverzeichnis

Primärliteratur

Droste-Hülshoff, Annette von: Woesler, Wilhelm (Hrsg): *Annette von Droste-Hülshoff. Sämtliche Briefe und Werke. Historisch- kritische Ausgabe*. Max Niemeyer Verlag Tübingen: 1978-2001

Droste-Hülshoff, Annette von: Sämtliche Werke in zwei Bänden. Weydt, Günther/ Woesler,Winfried (Hrsg) Band 1–2 Winkler Verlag München :1973

Holst, Amalia: *Über die Bestimmung des Weibes zur höhen Geistesbildung.* Frölich Verlag Berlin: 1802. https://books.google.it/books/about/%C3%9Cber_die_Bestimmung_des_Weibes_zur_h%C3%B6h.html?id=O2cPAQAAIAAJ&redir_esc=y Zugriff:20.10.2023

Kant, Immanuel: *Metaphysik der Sitten* (1797). Suhrkamp Verlag Berlin: 2012.

Lewald, Fanny: *Meine Lebensgeschichte.* Otto Janke Verlag: 1882
https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=sophnf_nonfict Zgriff:15.10.2023

Rousseau, Jean-Jacque: *Emìle oder über die Erziehung* (1762) Anaconda Verlag Köln :2019.

Sekundärliteratur

Becker-Cantarino, Barbara: *Geschlecht und Kanonbildung am Beispiel der „Autorinnen der Romantik.* In: Caemmerer, C./Delebar, W. (Hrsg): Autorinnen in der Literaturgeschichte. Zeller Verlag Osnabruck: 1999.

Comellas Aguirrezabal, Mercedes: *El exilio lirico de la poetisa romántica: Annette von Droste-Hülshoff y Rosalia de Castro.* In: Cuder Dominguez, Pilar (Hrsg): Exilios Femininos. Istituto Andaluz de la Mujer. Universitad de Huelva: 2000.

Contili, C./Scaparolo, I.: *Elegia per Nadja Anjumann.* Edizioni Carta e Penna. Torino: 2006

Eckert, Jörn: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte.* Erich Schmidt Verlag Berlin:2023.

Jakobi-Dittrich, Juliane: *„Hausfrau,Gattin und Mutter": Lebensläufe und Bildungsgänge von Frauen im 19. Jahrhundert.* In: Brehmer, Ilse (Hrsg): „Wissen heißt leben…". Beiträge zur Bildungsgeschichte von Frauen im 19. Jahrhundert. 1. Aufl. Schwann Verlag Düsseldorf 1983, S. 263-281.

Kortländer, Bernd, *Annette von Droste-Hülshoff und die deutsche Literatur. Kenntnis-Beurteilung-Beinflussung.* Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung Münster :1979.

Heselhaus, Clemens: *Annette von Droste-Hülshoff. Werk und Leben.* August Bagel Verlag Düsseldorf :1971

Mies, Maria: *Patriarchy and Accumulation on World Scale: Women in the International Division of Labour.* Zed Books London:2014.

Milani, Farzaneh: *Veils and Words. The Emerging Voices of IranianWomen Writer.* I.B.Tauris &Co London-New York :1992.

Milani, Farzaneh: *The Emerging Voices of Iranian Writers.* I.B. Tauris Verlag London-New York: 1992.

Pizer, John: *Gender, Childhood, and alterity in Annette von Droste-Hülshoff's Doppelgänger Thematic.* In: Ego-Alter Ego: Double and/as Other in the Age of German Poetic Realism. Vol.120. University of North Carolina Press 1998, S. 20-39. www.jstor.org/stable/10.5149/978146965633_pizer.5 Zugriff: 06.01.2024

Sazaki, Kristina F.: *The crippled Text/Woman: Annette von Droste-Hülshoff Ledwina.* In: Monatshefte. Vol. 89 No. 2 University of Wisconsin Press: 1997
www.jstore.org/stable/30153625 Zugriff:4.12/2023

Talattof, Kamran (Hrsg): *Routledge Handbook of Post Classical and Contemporary Persian Literature.* Routledge Verlag New York: 2023.

Wortmann, Thomas: *Geistliches Jahr in Liedern und auf alle Sonn-und Festtage.* In: Blasberg, Cornelia/ Grywatsch, Jochen (Hrsg): *Annette von Droste-Hülshoff. Handbuch.* De Gruyter Verlag Berlin/Boston 2018.

Internetquellen

Anjumann, Nadja: *The Silenced.* (2005) Übersetzung aus dem Dari-Persischen von Abdul S. Shayek.
https://ceas.uchicago.edu/sites/ceas.uchicago.edu/files/uploads/090210-Shankar_ClassroomLessons.pdf Zugriff:09.01.2024

Farrokhzad, Farough: *Das verlassene Haus.* (1955). In: Berger, Kathrin: Eine wie keine andere. http://woerterbuero.ch/seiten/forughfarrokhzad.html Zugriff:29.11.2023

Gall, Carlotta: *Afghan Poet Dies After Beating by Husband.* In: The New York Times: 8. November 2008 https://www.nytimes.com/2005/11/08/world/asia/afghan-poet-dies-after-beating-by-husband.html Zugriff:17.11.2023

Griswold, Eliza: *Why Afghan Women Risk Death to Write Poetry.* In: The New York Times:27. April. 2012. https://www.nytimes.com/2012/04/29/magazine/why-afghan-women-risk-death-to-write-poetry.html Zugriff: 20.11.2023

Vati, Fariba: *Interview:* Nicodemus, K./ Radisch, I. (2. November 2022) Zeitonline. https://www.zeit.de/2022/45/fariba-vafi-iran-proteste. Zugriff:16.10.2023

STRANGE HUTSULS STORIES-CASIAN BALABAȘCIUC. FOLK LITERATURE OF THE HUTSULS

Constantin-Andrei Pătrăucean
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In the present study, we created an overview of the popular literature of the huts of Bucovina, starting from the volume of stories of the writer of hut origin Casian Balabașciuc. The popular literature specific to the shacks of Bucovina starts from a symbolic interpretation of the world that the shacks often considered hostile or mysterious. Casian Balabașciuc's stories surprise the reader by presenting a world of simple people, with all their rituals, traditions and beliefs. The popular literature specific to the huts is based on animistic beliefs, the transmission of strong sacred values and the existence of a mysterious life, which unfolded as they pleased in the middle of the forest.

Keywords: Hutsuls, popular literature, traditions, rituals, Bukovina.

Propunând o viziune inedită asupra lumii, literatura folclorică devine parte constituentă a stratului etnofolcloric, iar în mentalul colectiv românesc aceasta exprimă o modalitate sacră de a percepe universul. Lumea este considerată drept o entitate creată de o divinitate care se confruntă încă de la începutului lumii cu o puternică manifestare a răului. Principiile *Binelui* și *Răului* stau, în felul acesta, la baza creațiilor din cadrul literaturii folclorice.

Modul creștin de a percepe universul nu este propriu românesc, acest aspect întâlnindu-se la numeroase popoare, acolo unde principiul răului nu este negat, ci este considerat ca un dat necesar al vieții. Existența celor două principii −binele și răul− poate demonstra prezența așa-numitului bogumilism care se va întâlni și în creațiile populare prin existența unor compromisuri de rang universal: dacă, de exemplu, diavolul este ridicat până aproape la nivelul de colaborator al realizării creației, Dumnezeu este transfigurat prin umanizare: „Viziunea românească a lumii atestă efortul unui neam fără prea exagerate înclinaţii spre speculaţia metafizică, de a reduce cosmosul la această singură perspectivă. Pentru a o realiza, diavolul se ridică din adâncimile sale păcătoase până aproape de treapta de colaborator al creaţiei divine. Iar Dumnezeu e coborât din purele sale înălţimi transcendente, e apropiat de gândul simplu al ţăranului, e umanizat.[…] Lumea e, astfel, o imensă simfonie, în care fiecare făptură de carne sau de piatră îşi spune glasul său la semnalul magic al degetului Celui Preaputeric."[1]

Folclorul literar al populației huțule din Bucovina demonstrează un anumit comportament ritualic care se poate observa atât în legendele și faptele folclorice care circulă pe cale orală, cât și în cadrul creațiilor culte care au ca sursă de inspirație viața huțulilor. Fie că ne referim la povestirea lui Sadoveanu în care sunt prezenți huțulii, fie că avem în vedere romanul lui Mircea Streinul despre comportamentul barbar și sălbatic al acestora sau povestirile lui Casian Balabașciuc despre traiul greu, dar autentic huțul, toate acestea compun un peisaj cultural în care natura este considerată un loc sacru. Din folclorul literar al huțulilor se poate observa modul de trai al acestora, mod care pentru omul contemporan poate părea inedit, sau, în cel mai bun caz, diferit de ceea ce numește omul de astăzi normalitate: faptul că huțulii încă mai păstrează și practică astăzi descântece ar putea fi, de pildă, o probă pentru afirmația noastră. Majoritatea legendelor și credințelor stranii sau misterioase se datorează

[1] Ovidiu Papadima, *O viziune românească asupra lumii. Studiu de folclor*, ediția a ll-a, Editura Saeculum I.O., București, 1995, p. 22.

singurătății în care huțulii au trăit, dorindu-și acest lucru în mod deosebit și excluzând ideea de apropiere față de drumuri publice. Vârfurile dealurilor și întunecimile pădurilor le-au fost huțulilor sursă pentru crearea unui folclor din care nu lipsesc vrăjitorii sau ființele demonice, întrucât în singurătate și în lipsa vecinilor care existau la distanțe de kilometri, imaginația acestora sau poate elementele realiste i-au făcut să transforme aproape fiecare ocazie într-o legendă.

În urma cercetării realizate cu privire la specificul folclorului literar al huțulilor, ne-am confruntat cu o serie de dificultăți care provin de la însăși modalitatea acestora de a relaționa cu cei din exterior. De pildă, în încercarea de a descoperi vrăjitori sau solomonari, am reușit să descoperim intermediari care ne-au relatat plini de implicare, în cea mai mare măsură, despre experiențe legate de performeri care nu mai sunt astăzi în viață. Cei care există în prezent trăiesc, de obicei, în zone izolate și se feresc ca oameni, performând doar pentru sine. De asemenea, există extrem de mulți impostori care pretind că știu să facă farmece, în schimbul unor sume însemnate de bani. Tot legat de literatura folclorică este și colinda bisericească huțulă care se transmite de la an la an chiar și generațiilor tinere, ca un etalon păstrat cu mare sfințenie. Pe lângă acestea, existența strigăturilor de nuntă, a bocetelor de înmormântare sau a doinelor de la horele duminicale dovedesc înțelepciunea populară și înclinația huțulilor către un spirit artistic și dornic de exprimare a stărilor sufletești, de la bucurie până la tristețe.

De cealaltă parte, literatura cultă în care apar huțulii vine ca o confirmare a interesului scriitorilor pe care l-au demonstrat în ceea ce privește specificul minorității huțule din Bucovina. Am observat că operele literare despre huțuli, foarte puține la număr, valorifică specificul mistic și îndepărtarea de civilizație. În actualitate, se observă o puternică înclinație către studiul etniei huțule, iar ultimele lucrări apărute demonstrează acest lucru, De pildă, etnologul huțul Paul Torac a publicat în ultimii ani câteva lucrări despre arta populară huțulă: *Ne cântă huțulii* (2018), *Chipuri de huțuli* (2021), *Tezaur huțul* (2023).

Fiindcă majoritatea faptelor folclorice literare au în vedere elemente care conțin o anumită doză de mister, a fost destul de greu de a pătrunde aceste taine, uneori, poate, chiar și primejdios. Am pornit încă de la început cu premisa de „complicitate" despre care teoretiza Eliade în studiile sale despre mituri și am realizat ceea ce Tzvetan Todorov considera a fi o necesitate obligatorie a literaturii fantastice: capacitatea de a *ezita*. Ezitarea cercetătorului în înțelegerea folclorului huțul ar trebui să existe ca un efect pozitiv, devenind un element cheie prin care acesta devine complice la evenimentele relatate. În acest cadru, opera îl obligă pe lector/cercetător să considere întâmplările fiind săvârșite de personaje reale, vii, care se așază la limita rațională dintre natural și supranatural. Majoritatea literaturii populare specifice huțulilor din Bucovina se poate înscrie astfel în cadrul genului fantastic, însă înscrierea într-o taxonomie este mai puțin importantă; ceea ce contează rămâne capacitatea folclorului literar de a se conserva și de a se propaga în societatea actuală, demonstrând modernității o doză de înțelepciune care provine dintr-o perioadă în care omul de rând nu avea acces la o cultură vastă.

Casian Balabașciuc (n. 1957) se remarcă în activitatea sa de prozator mai ales începând cu anul 2006, atunci când publică volumul *Stranii povestiri huțule*. Discutând cu acesta despre ceea ce l-a inspirat în scrierea povestirilor despre huțuli, Casian Balabașciuc a precizat că discuțiile cu pădurarii de când era copil i-au rămas întipărite în minte și astfel le-a valorificat și a creat straniile povestiri huțule. Ne-a relatat, de pildă, că a fost prezent la momentul în care huțulii au urcat o cruce mare pe dealul Zigreva (Argel), acolo unde Bogdan Lupescu povestea că mureau subit mulți oameni, loviți de trăsnete. Cunoscând pădurea îndeaproape (fiind inginer silvic și având o bogată activitate profesională în acest sens), Balabașciuc a început să scrie literatură din dorința de a aduce în atenția lumii aspecte despre etnia huțulă și despre viața aspră, dar frumoasă a huțulilor, rămânând, așa cum susține Angela Furtună, la distanță față de corupția literară.

Volumul *Stranii povestiri huțule* începe cu o localizare spațială și temporală a comunității huțule, considerată drept o populație izolată, ferită de cenușiul citadinului: „*Încă mai există locuri în care timpul se măsoară în veacuri. Îndepărtate coclauri, zugrăvite cu pânze de ceață și aromă de rășină adastă nepăsătoare șuierul vântului peste văi nesfârșite. Plaiuri țesute cu cetină verde și cu cenușiu de stâncă sfârâmată în neiertătoarele gheare ale timpului coboară infinitul mai aproape de inima codrilor de molid.*”[2]

Huțulii din volumul *Stranii povestiri huțule* demonstrează o imprevizibilitate care derivă din „calitatea” acestora de oameni suspicioși care au devenit astfel din expresia prudenței văzută ca un element produs de necunoașterea propriei istorii. În absența unei legi, divinitatea a reprezentat sursă de liniște în singurătatea munților unde huțulii au reușit să se înfrățească cu pădurile misterioase. Puterea oamenilor se baza în special pe șanse spontane și viclenie, dar cu toate acestea, au reușit să rămână spirituali și au dat dovadă astfel de tărie de caracter. Naratorul din povestirile lui Casian Balabașciuc acceptă miraculosul și îl valorifică în narațiuni despre haiduci, tâlhari, hoți care și-au făcut dreptate cu armele pe care singuri și le confecționează (cuțite, baltage), dovedind că tăcerea le-a fost cel mai bun prieten.

Vânătoarea a reprezentat un element important în viața huțulilor și de multe ori tăcerile pădurilor se transformau în mari sfătuitori care îi ajutau pe oameni să se ferească de blesteme sau de duhuri necurate. Autorul își încheie prefața volumului amintit mai sus cu un îndemn la descoperirea frumuseții pe care natura a sălășluit-o din vechime într-un pământ în care istoria și-a pus amprenta fără ca aceasta să-și arate fața: „*Deasupra munților împovărați de păduri și cețuri liniștea face loc viselor. Pământul pietros și sec rodește sărăcie. Singura comoară adevărată a locuitorilor este frumusețea lor. Dar se vede că încă nu a fost descoperită...*”[3]

În povestirea *Sub Zigreva* (p. 7), acțiunea are o delimitare spațială precisă: pârâul Argel, dealul Zigreva, Valea Lungulețului. Aici trăia o vrăjitoare huțulă, baba Moscaliuca, cea care își vânduse sufletul diavolului în schimbul puterii de a face farmece și vrăjitorii. Aceasta trăia într-un bordei foarte vechi pe care își dorea să îl vândă, însă nu găsea cumpărător, întrucât se afla pe un pământ neroditor, plin de părul porcului, din cauză că strămoșii au tăiat pădurea.

Protagonistul povestirii este Petro Smișnei care se întorcea de la muncă spre casă, unde mama îl așteaptă cu lapte cald și mămăligă și decide să o ia pe scurtătură, peste dealul Zigreva, prin zăpezile mari, având baltagul aproape. La un moment dat, o voce îl scoate din starea de visare, băiatul speriindu-se. Se va dovedi că diavolul vine întruchipat într-un sătean, apoi în altul, până când Petro realizează că ceva nu este în ordine. Acesta îi va face femeii mai multe vizite, înștiințând-o despre faptul că ar vrea să o îngrijească pentru a-i rămâne lui bordeiul. Cu timpul, flăcăul se căsătorește și începe să își construiască din greu o casă pe pământul babei Moscaliuca, iar într-o seară, trudit de munca la noua casă, nu mai coboară în sat și rămâne în bordeiul babei, fără să bage în seamă că icoanele lipsesc din casă și că își face apariția o pisică neagră. A doua zi merge la biserică după o noapte în care nu s-a odihnit deloc, dar nu mai trece pe la cârciumă, așa cum îi era obiceiul. În timpul nopților își face cruce cu limba, pentru că trupul îi este înțepenit.

În preajma Crăciunului, Petro lucrează din greu la pădure, „corhanind bușteni”. (p. 15) La un moment dat, când termină lucrul și vrea să meargă spre casă, rămâne strivit sub greutatea unui buștean care cade peste el. Totuși, în ultimele clipe își face semnul crucii cu limba în cerul gurii, apoi moare ațintit sub greutatea bușteanului care îi zdrobește pieptul.

Povestirea *Căpăstrul* (p. 17) o prezintă pe Zoiha, care își așteaptă soțul de la munca din pădure, tot într-o iarnă aspră și grea. Naratorul plasează acțiunea în zilele noastre, observând schimbările prin care a trecut lumea și noile valori care vin în opoziție cu modul de trai arhaic,

[2] Casian Balabașciuc, *Stranii povestiri huțule*, Editura Cibela, Moldovița, 2006, p. 5.
[3] *Ibidem*, p. 6.

atunci când creșterea animalelor și vânătoarea asigurau bunul trai al huțulilor: „*Vremurile când pentru huțul erau destule vitele din grajd și pușca de sub talpa casei s-au petrecut. Lumea s-a schimbat, e musai să ai școală și o meserie, ca să câștigi destui bani cu care să poți trăi.*" (p. 17)

La începutul lui noiembrie, huțulii se confruntă cu o iarnă deja geroasă, însă acest lucru nu îi oprește pe bărbați de la munca grea la pădure. În vechime, se obișnuia să se taie copacii în anotimpul friguros, pentru a nu-i tăia în sevă; pe lângă aceasta, când începeau să construiască o casă și tăiau lemnul pentru aceasta, uneori huțulii îngenucheau în fața brazilor falnici și își cereau iertare pentru ceea ce avea să se întâmple. Naratorul, huțul se pare, chiar dacă prezent la persoana a lll-a, devine subiectiv cu fiecare povestire în parte, demonstrând capacitatea de disimulare a huțulilor în fața autorităților care nu îi prea pot trage la răspundere. De aceea, chiar dacă legea nu le permite țăranilor să își taie animalele din grajd, huțulii, în munții izolați trăiesc după bunul plac și nu se supun la astfel de legi. Mai mult decât atât, pentru a garanta reușita faptelor acestora, îi educă pe copii de mici în spiritul unui trai tainic, fiecare familie formându-și un univers propriu în care celălalt cu greu are acces: „*Legea e aspră și poți face pușcărie dacă tai un vițel, dar până atunci, unde își au casa, pe vârful acesta de munte, legea ajungr mai greu. Nu trebuie să știe nimeni ce fac ei aici. Și pe copii i-au învățat să nu spună nimănui nimic din ce văd că se întâmplă acasă.*" (p. 18)

Povestirea propune și o veritabilă pagină gastronomică din bucătăria huțulă, naratorul surprinzând înclinația huțulilor către consumul alimentelor lactate și a cărnii. Chiar dacă uneori masa[4] se dovedește a nu fi extrem de încarcată, huțulii se mulțumesc cu puținul acestora și au grijă ca cei mici să fie hrăniți cum este mai bine. Vânătoarea a fost o ocupație frecventă în viața bărbaților huțuli, aceștia aducând de multe ori la masă, mai ales, iarna, carne de vânat: „*Vara e mai ușor că este lapte de la vaci, însă iarna le seacă ugerele. Se mulțumesc mai mult cu laptele acru pus în bărbâncioară de cu toamnă să aibă copiii ce mânca. Iarna mai mult carne mănâncă din ce taie sau din ce mai aduce câte odată Iurie din pădure*." (p. 18) În afară de povestirea propriu-zisă pe care nu se pune accentul în mod deosebit aici, se pot observa comportamentele huțulilor care s-au îndeletnicit dintotdeauna cu „rachiul" ca element care i-a ajutat să treacă peste obstacolele vieții și astfel să simtă libertatea și să uite neajunsurile care nu i-au ocolit niciodată: „*huțulul vrea să se simtă liber și, când simte că libertatea lui e amenințată de te miri ce, se mai abate pe la crâșmă să bea un rachiu ca să uite necazurile. Sau poate că asta e doar o pricină ca să mai guste din asprimea puturoasă a rachiului de bodegă cu care mai că s-ar face frate câteodată. Băutura îi alină grijile, îi gâdilă gâtlejul, îi dă bucurie, dar mai ales îi dă plăcerea cea mai mare: libertatea.*" (p. 19)

Firul narativ continuă cu sosirea calului Niura acasă care ajunge singur, acesta fiind semn rău. Ca o a doua Vitoria Lipan, femeia se pornește în căutarea soțului și întâlnește pe drum și celălat cal al bărbatului care se întorcea spre casă. I se arată însă un semn prevestitor și înțelege că s-a întâmplat ceva, pornind de la superstiția huțulă că dacă din jăratic sar în casă scântei mari, se va petrece o nenorocire. Semnul femeii se va adeveri: aceasta îl găsește pe soțul ei mort, spânzurat într-o pădure întunecoasă. Se prezintă o pagină veritabilă a ritualului de priveghere din cadrul înmormântării, în care defunctul huțul este îmbrăcat în bundiță și ițari, iar vecinii stau la capul acestuia, nu numai să îl jelească, ci să depene amintiri și să bea un pahar de rachiu în cinstea celui decedat, și poate să facă și câte o glumă, așa cum se obișnuia în spațiul bucovinean: „*La căpătâiul mortului, îmbrăcat în bundită de miel negru și ițari albi ca laptele au venit vecinii să privegheze. Și-au depănat amintiri despre mulți dintre cei care au fost și nu mai sunt, l-au ascultat pe popă când a venit să slujească celui trecut în altă lume și au băut câte un păhăruț de rachiu de sufletul lui Alexa. În a treia zi au scos sicriul din scândură de*

[4] Huțulii au grijă să fie extrem de ospitalieri și de aceea sunt în stare să se lase pe ei înșiși pe locul doi pentru a-i servi pe oaspeți cu tot ce au mai bun prin casă.

brad din bordei, l-au pus într-o căruță trasă de boi și l-au cărat la cimitirul din vale să se întâlnească cu uitarea. La căpătâi i-au înfipt o cruce din lemn de larice pe care tâmplarul a scris cu litere strâmbe: Alexa Honciuc 1906-1992." (p. 37)

La treisprezece zile după moarte, bărbatul i se arată într-o seară de iarnă la lumina lămpii, spunându-i acesteia că are o datorie mare pe care trebuie să o plătească. La scurt timp, moare și calul, iar bărbatul i se arată din nou femeii, dându-i indicații să ia polița de asigurare și să meargă la oraș pentru a lua bani pe cal. Va rămâne uimită când va lua pe cal exact suma care îi trebuia pentru plata datoriei, însă va realiza că acești bani sunt blestemați. Își dorește să scape de ei, însă nu reușește, nici măcar vrăjitoarea neputând face vreo vrajă. În cele din urmă merge la preot pentru a o învăța cum să scape de bani, iar acesta o învață să lase banii în biserică peste noapte și i se va arăta ce are ulterior de făcut. În momentul în care ajunge acasă, aude clopotele și va rămâne înmărmurită când va afla că ardea biserica. Într-un acces de nebunie, femeia va fi găsită de copii spânzurată exact de cuiul pe care se afla căpăstrul calului, căzut între timp la picioarele femeii.

Cântecul Sihlei (p. 40) prezintă o întâmplare în care Muma Pădurii se arată unui tânăr, însă naratorul ține să prezinte cititorului și de această dată elemente specifice populației huțule. De pildă, faptul că huțulii își fac adăposturi de animale cât mai departe se datorează faptului că, fiind oameni tainici, aceștia nu voiau ca vecinii să observe câte animale au în grajd. Tot astfel, prezintă modul în care huțulii se distrau pe cinste de fiecare dată când găseau un răgaz: „*Știa Iuri să le zică al naibii la vioară. Când se oprea din povestit, trăgea o dușcă de rachiu și își punea sub bărbie vioara. Și săreau huțulii de la mese drept în mijlocul crâșmei, se prindeau pe după umeri și începeau să bată apăsat cu opincile în podeaua de lemn, de ziceai că se aprinde focul sub călcâiele lor.*" (p. 41)

Ulterior, băiatul din poveste rămâne uimit, când, într-o seară, întâlnește în pădurea întunecoasă o făptură ireală care cânta o melodie extrem de plăcută care îl chema într-acolo: „*Din sihlă se auzi acum clar o voce de fată, cântând un cântec cum nu a mai auzit. Să fi fost Frosina, soră-sa? Ce să caute ea pe întuneric prin pădure? Mihailo simți cum i se strânge inima dar nu voia să arate că se cam speriase*." (p. 42)

Întrebat dacă a văzut vreodată Muma Pădurii prin peregrinările sale prin păduri, Casian Balabașciuc ne-a răspuns: „*De văzut, n-am văzut, se pot imagina foarte bine multe aspecte din pădure în chip de om sau trăsăturile unei femei bătrâne, e tot numai imaginație, dar e frumoasă povestea. Încă odată asta ține de povești, de etosul huțul. Sunt foarte multe superstiții la huțuli din cauză că ei au fost mai puțin școliți și mai mult legați de natură. În natură de multe ori privirea te înșală, poate chiar și auzul și atunci își vin în minte fel de fel de idei, de născociri care apoi transpuse în oral pot să influențeze pe cei din jur. Pe de altă parte, huțulii sunt niște oameni cărora le place să epateze, să scoată în evidență niște lucruri mai puțin normale, pentru a capta atenția celor din jur.*"[5]

Astfel, Mihailo rămâne vrăjit de melodia extrem de frumoasă pe care o aude la marginea pădurii după o seară în care a stat mai mult decât de obicei la cârciumă. Ajuns acasă, se simte foarte rău și este chemat Tanasie, un vraci, pentru a-l face bine. Îl unge cu un mujdei pregătit din doisprezece căței de usturoi cu apă sfințită, iar mama îi șterge fața cu un șervețel înmuiat în zeamă de varză. Băiatul însă nu are astâmpăr și simte cum o forță puternică îl atrage în mijlocul pădurii din nou și iese noaptea din casă, desculț prin zăpada înghețată. I se pare că vede o fată frumoasă, însă aceasta, conform legendei Mumei Pădurii, se transformă într-un final într-o babă urâcioasă, întruchipare a diavolului, dorind sufletul tânărului.

[5] Informație de teren; informator Casian Balabașciuc, 67 de ani, comuna Moldovița, județul Suceava, octombrie 2023.

În cadrul literaturii populare ce se regăsește la populația huțulă, înțelepciunea populară s-a concentrat în jurul anumitor arhetipuri legate fie de ritualuri, fie de natura pe care au încercat să o domine și să o cunoască în permanență. Reprezentarea arhetipului civilizator în cadrul minorității huțule este așadar o manifestare opțională, prototipul omului huțul optând pentru existența într-un mediu „sălbatic", pe care, ca pe o provocare, încearcă să îl „domesticească". Prin intermediul literaturii populare se poate reconstitui universul lumii arhaice, așa cum a fost surprins acesta la un moment dat în decursul istoriei. În cadrul literaturii populare specifice spațiului bucovinean s-au evidențiat cântece performate la diferite evenimente din viața omului sau pur și simplu pentru exprimarea stereotipurilor, pentru divertisment: cântece de nuntă, strigături, cântece de joc și mai ales texte satirice, pline de ironii, pe care bucovinenii le-au păstrat până astăzi.

Diversele variante ale aceluiași fapt folcloric (de pildă, în anumite zone, unele credințe susțin că pământul ar fi așezat pe spatele unui balaur, în altele că este așezat pe spatele unui urs) demonstrează permanenta valorificare a înțelepciunii populare prin intermediul căreia omul poate fi participant la destinul universului. Dacă în literatura populară observăm existența unui individ care obișnuiește să se supună anumitor credințe, această supunere trebuie considerată drept un fapt firesc, rezultat al cutumelor nescrise ale societății. Anumiți specialiștii (așa cum prezintă Ovidiu Papadima în lucrarea sa despre Ovid Densusianu) susțin că folclorul trebuie suspectat de idealizarea țăranului și astfel trebuie pus la îndoială pentru informațiile care uneori ar putea fi eronate, rezolvarea acestei probleme putând veni prin aplicarea unei metode care să aibă în vedere gândirea țărănească de astăzi în starea ei liberă.

Prin creațiile populare imaginate de-a lungul timpului, zonele etnofolclorice s-au individualizat, construind, în același timp, legături etnoculturale. În spațiul bucovinean s-a dezvoltat astfel o societate pluristratificată bazată, în fine, pe toleranță interetnică, pe anumite principii care au putut face din Bucovina o regiune în care au conviețuit de-a lungul timpului, unsprezece etnii cu diferite credințe religioase, în jurul cărora s-a dezvoltat o realitate folclorică colectivă prin care românii au exprimat modul propriu de a vedea lumea.

BIBLIOGRAPHY

1. Papadima, Ovidiu, *O viziune românească asupra lumii. Studiu de folclor*, ediția a ll-a, Editura Saeculum I.O., București, 1995.
2. Balabașciuc, Casian, *Stranii povestiri huțule*, Editura Cibela, Moldovița, 2006.
3. Tucicov, Ana Bogdan, *Dicționar de psihologie socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
4. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.
5. Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Editura Univers, București, 1999.

Informații de teren; informator Casian Balabașciuc, 67 de ani, comuna Moldovița, județul Suceava, octombrie 2023.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MYTH AND POETRY IN NICOLAE DABIJA'S LITERARY WORK

Alla Apopei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The article presents the myth as a source of creation in the literary work of Nicoale Dabija, writer of Romanian expression from the left side of Prut river, leader of the 70s generation in the last century, who has a great contribution to the rehabilitation of aesthetics in an era of ideological doctrine, by escaping from real time into myth. An analysis is made of the concept of the mythical, as it appears in the studies of well-known authors from Romania, the Republic of Moldova and France, its roles and the transfer of meanings to the pattern of the society in which it enters. In the interaction between myth and creation there is a mutual influence. The myth of Greco-Roman antiquity serves the needs of the writer in the present time, it can change social relations, and the writer reveals new accents in the known myths, transforming and updating them. Nicolae Dabija's need to escape from the reality that restricted the poet's freedom of expression into one where imagination is the transforming source, by accessing mythical images, is a cause of the frequent presence of mythical themes and motifs in the author's literary writings. Important part of the study analizes the meanings of the numerous mythological images that merge with poetic expressions with great artistic force in the author's literary works, written in verse and in prose ("Third Eye", "In the footsteps of Orpheus", "Homer", "Poetry", Orpheus" etc.).

Keywords: myth, poetry, logos, Orphic, new meanings

Creația literară a lui Nicoale Dabija, scriitor de expresie românească din partea stângă a Prutului, este de o complexitate și profunzime aparte, exprimând sensibilitatea scriitorului căutător de lumină într-o lume a umbrelor și de adevăruri într-o perioada a mistificării istoriei. Lider al generației șaptezeciste al cărui volum de debut cu titlul „Ochiul al treilea" este preluat drept nume simbolic pentru definirea acestei noi generații de scriitori, pe care o descrie sugestiv criticul literar Mihai Cimpoi în „Istoria deschisă a literaturii din Barasabia", reprezentată de autori valoroși precum Leonida Lari, Vasile Romanciuc, Iulian Filip, Arcadie Suceveanu, Ion Hadârcă etc. Scriitorii acestei generații contribuie la reabilitarea esteticului într-o epocă a doctrinei ideologice, prin evadarea din timpul real în mit, prin evocarea misticismul, ieșirea din vechile convenții realiste, purificarea versului poetic și pregătirea momentul de renaștere a literaturii basarabene. Mihai Cimpoi consideră că literatura creată de generația șaptezecistă reprezintă generic „întoarcerea la baladă, la copilărie și la vatră (= la Ithaka)"[1]. Numeroase teme din mitologia Antichității greco - romane, predilecţia pentru imaginea lui Homer, perspectiva orfică a poetului care are menirea de a schimba lumea, imaginea lui Euridice, simbolul ochiului, al cercului, al clepsidrei, dar și motive precum *vanitas vanitatum, fugit irreparabile tempus*, viziunea mesianică a unui *poeta vates* (poet profet) pot fi identificate ca surse de inspirație în creația poetică și proza lui Nicolae Dabija.

Înainte de a analiza modul în care mitul se întrepătrunde cu poezia lui Nicolae Dabija, este importnt să sintetizăm câteva aspecte definitorii pentru conceptul de mitic, așa cum apare el în studiile autorilor preocupați de acest subiect. În viziunea lui Aristotel, mitul este fabulă (povestire, invenție), Mircea Eliade vede mitul ca pe o creație, o „facere" încărcată de

[1] Cimpoi, Mihai, *Istoria literaturii române din Basarabia, Litera Internațional,* Chișinău, 2004, p. 40

veridicitate și sacralitate, care se poate reactualiza, iar pentru Lucian Blaga, „spontaneitatea mitică” este o condiție a existenței creatoare, poetice. Solomon Marcus asociază mitul cu literatura şi ştiinţa datorită faptului că toate trei fac parte dintr-un univers al ficţiunii, pe ultimele două considerându-le „fiice ale miturilor”, care preiau de la acestea, „în primul rând, funcţia de simbolizare”[2].

O viziune interesantă identificăm și la profesorul de la Sorbona, Pierre Brunel, care relevă dihotomia mit-literatură, explicând metodologic interferența dintre mitul antic și receptarea acestuia în literatura artistică, studiu de care s-a preocupat cercetătoarea Victoria Fonari de la Universitatea de Stat din Chișinău [3]. Savantul francez împreună cu echipa sa definește astfel mitul: „Noi numim mit un ansamblu narativ consacrat prin tradiție care se manifestă, cel puțin inițial, prin uzurparea sacrului (fr.: irruption de sacré) sau a supranaturalului în lume. Probabil că, într-un stadiu avansat al dezvoltării sale, mitul ar putea avea un sens abstract: Prometeu devine emblema revoltei, Sisif semnifică absurdul. În consecință, mitul devine victima unei teme care tinde să fie redusă” (Brunel, Pichois, Rousseau: 1989, p. 125). La P. Brunel descoperim și cele **trei metode inovatorii**: **emergența** (scoaterea la suprafață a imaginilor, motivelor mitice în creația artistică și identificarea influenței mitului antic), **flexibilitatea** (devierea de la mesajul mitului, demitizarea sau remitizarea; vivacitatea mitului antic rezidă în capactatea sa de a nu fi rigid, oferindu-i posibilități de interpretare artistică), **iradierea** (depășirea spațiului și timpul său; funcționează în text și în reflecția cititorului prin implicarea factorul emotiv), prin care mitul se adaptează la culturi diferite și transcende epoci, ajungând pînă în zilele noastre.

Scriitorii au un rol important în valorificarea posibilităților mitului de a lucra interdisciplinar, prin individualizarea perspectivei asupra arhetipului care devine un corp multiaspectual ce poate face transferul de semnificații la tiparul societății în care pătrunde. Astfel, mitul, readus într-un nou spațiu și timp, servește nevoilor scriitorului, poate înălța, ironiza sau disimula. În studiul său, cercetătorul arată că mitul îi permite să observe cum se schimbă raporturile în societate, acordând prioritate individualului sau socialului, ce concepte domină lumea și cum acestea relevă noi accente în miturile cunoscute, transformându-le și actualizându-le. În recenzia lucrării Victoriei Fonari, criticul Alexandru Burlacu sibliniază faptul că: „relația mit – text artistic racordează selectarea subiectului mitului antic la actualitatea socială. În acest scop are loc fragmentarea mitului și, prin selecție, fragmentul/ mitemul devine elementul configurator al unui sau altui sistem poetic. Mai mult, are loc recunoașterea și rescrierea fragmentului mitului ca a unui „ceva general uman” la care el accede sau îl transgresează, altfel spus, îl modifică în procesul creației în consonanță cu vocea sa, fie că își exprimă emoțiile interioare, fie că se bazează pe jocul rațional, fie că demitizează sau îl ironizează.”[4]

În creația lui Nicolae Dabija, miticul este o prezență frecventă, căci dorința de evadare dintr-o realitate care îngrădea libertatea de exprimare a poetului în una în care imaginația este sursa transformatoare, prin accesarea imaginilor mitice, este intensă.

Începând cu poezia debutului („Ochiul al treilea”, 1975), observăm modul prin care imaginea poetică se contopește cu cea mitologică a „ochiului al treilea” care poate aparține lui Orfeu, lui Oedip, dar și lui Homer, aedul orb, sugerându-se cecitatea exterioară, dar acuitatea într-o lume interioară a simpurilor neperceptibile. Aceasta idee o expune criticul Theodor Codreanu care explorează opera lui Nicolae Dabija din perspectiva „orfismului și poeticii zborului", aducând în discuție o clarificare esențială, diferită de exegeza existentă până atunci cu privire la creația autorului de peste Prut. Pentru a evita așezarea generației *ochiului al treilea*

[2] Marcus, Solomon,*Moduri de gândire*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987
[3] FONARI Victoria. Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010). Chișinău : Epigraf, 2021.
[4] https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/17.-p.-89-91-recenzie.pdf

„în subordonarea generației șaizeciste din Țară”, și asocierea cu „ochiul cu dinți” (Nichita Stănescu) sau cu „ochiul de greier” (Ana Blandiana), Theodor Codreanu argumentează că acest „ochi al treilea” vine din Antichitate, de la personajele mitologice enunțate mai sus, cu o viziune interioară profundă, fiind orbi în sens fizic, căci ochiul fizic nu are capacitatea de a „privi în timp, adică orfic”[5]. Criticul român apreciază creația lui Nicolae Dabija, atribuindu-i meritul de a gândi mitic, fiind „bântuit de un veritabil «complex al lui Orfeu»”[6], sintagmă identificată în volumul lui Nicolae Dabija „Oul de piatră” (Bucureşti: Eminescu, 1995). Cercetătorul evidențiază sub acest aspect forța și complexitatea creației poetului: „În timpul mitic, cuţitele sunt Menadele care-l sfâşie pe Orfeu. Forţa poeziei lui Nicolae Dabija e de ordin arhetipal şi ea vine din ceea ce voi numi „complexul lui Orfeu”. (...) e numele sub care se recunoaşte la Nicolae Dabija „complexul sfâşierii” la români, având rădăcini în tragism”. Pentru Dabija, așa cum reiese din versurile sale, „ochiul al treilea” înseamnă o transformare mistică, care duce la o altfel de percepție a lumii, superioară cu ochiul interior: „**Îmi vine din ce în ce mai greu/ să deosebesc primăvara de rai, lacrimile de stropi -/ amețitor, amețitor se-nvârt în jurul meu/ lucrurile văzute cu al treilea ochi**.” El poate simboliza starea de iluminare, care duce la precogniție: „Dar ce-am văzut cu ochiul al treilea ieri/va fi doar mâine cu adevărat.”, conturându-ne imaginea unui poet profet. Academicianul Mihai Cimpoi, care a scris prefața la multe dintre volumele lui Nicolae Dabija, apreciindu-i opera, crede că „Vederea cu cel de al treilea ochi referitor la poezia omonimă a lui Nicolae Dabija – interiorizează viziunea, o scoate din vechile convenții realiste, purifică verbul poetic, îl scoate pe poet din contingentul care-l țintuia tiranic și îl transferă în transcendent (care, de fapt, e un tărâm mai împământenit al poeticului, o zonă de puritate solară, de firesc și organic)[7]. Așadar, descoperim în simbolistica ochiului al treilea o nouă perspectivă asupra lucrurilor, a lumii, a creației, însă menirea poetului se conturează cel mai bine în versurile „nu lucrurile întâmplate le cânt/ ci pe cele care-aş fi vrut să se-ntâmple” (*Eseu*), idetinficându-se cu un creator de lumi noi, anticipând viitorul.

Viziunea autorului asupra simbolisticii „ochiului al treilea” se identifică cu însăși condiția poeziei. La decernarea Marelui Premiu pentru Poezie „Sfântul Gheorghe”, în Serbia, Nicolae Dabija a prezentat astfel conceptul „ochiului al treilea”: „Savanții il identifică cu cerebelul, fiind cel care reglează intuiția, ochiul care se uită înăuntru; care nu privește, ci vede; nu departe, ci-în adânc. Numai că vederea lui, e o altfel de vedere (...). Ochiul al treilea era, în viziunea mea de atunci, ochiul cu ajutorul căruia poți vedea (descoperi) poezia. Or, adeseori mai mulți oameni se uită la unul și același obiect, fenomen, eveniment, dar nu toți îl văd sau nu-l văd în adevărata sa dimensiune: descoperă poezia doar cei care au văz pentru ea, văzul ochiului al treilea. De aici aș mai crede că descoperi , găsești, poezia numai în măsura în care o ai în sine”.[8]

Am constatat, așadar, că, în creația lui Nicolae Dabija, figura mitologică a lui Orfeu devine emblematică pentru dezvăluirea rolului și misiunii artistului, fiind evidențiată, în mod special, în volumul de eseuri, publicat în 1983, intitulat sugestiv "Pe urmele lui Orfeu". Cartea ne călăuzește plină de emoție pe urmele marelui poet și cântăreț al Antichității, Orfeu. Ne deschide paginile sale pentru o călătorie în timp, pentru o reîntoarcere la izvoare, fiind un act de proiecţie imaginară, în care înfăţişează „simbolul poetului desăvârşit, cuvântul căruia declanşează lumea şi-şi subordonează forţele naturii dezlănţuite” (Pe urmele lui Orfeu, ed. a

[5] CODREANU, Theodor. Nicolae Dabija și poetica zborului în Scriitori basarabeni, București, Editura Academiei Române, 2019

[6] CODREANU, Theodor. Nicolae Dabija – „complexul lui Orfeu”, în Basarabia sau drama sfâșierii. Prefață de Mihai Cimpoi. Ediția a doua revăzută și adăugită, Galați, Editura „Scorpion”, 2003

[7] CIMPOI, Mihai. Nicolae Dabija, în Mică enciclopedie ilustrată a scriitorilor din Republica Moldova, Bucureșto-Chișinău, Editura „Litera-Internațional”, 2005

[8] DABIJA, Nicolae. A vedea Poezia..., în Literatura și Arta, 17 august, 2006, p. 1

III-a, Bucureşti, 2016, p. 12). Autorul descoperă afinități sonore între numele legendarului Orfeu și localitatea Orhei din stânga Prutului, sugerând că peisajele din apropierea Butucenilor ar putea fi asemenea scenei destinului tragic al îndrăgostiților Orfeu și Euridice. Nicolae Dabija vede „cu ochiul al treilea" conturul harfei poetului sculptată în stâncile Nistrului, iar semnele-litere, cântecul vântului și poveștile auzite din bătrâni devin parte a recitalului unui cor natural. Celelalte eseuri ale volumului abundă în fragmente de biografie, documentare și poezie, creând o atmosferă poetică ce călăuzește cititorul de la o lucrare la alta, ca un nimb, reflectând în călătoria literară pasiunea și devotamentul autorului față de mitul lui Orfeu.

În recenta lucrare „N. Dabija în două oglinzi paralele" (2022), Mihai Cimpoi îl așază sub umbra modelatoare a lui Orfeu, în care „cântecul învinge moartea", iar el, Orfeu, „vrăjind cu lira sa monstrul Infernului, o recapătă pe Euridice", sugerându-se lupta scriitorului Nicolae Dabija pentru reafirmarea identității romînești și a limbii române. Cartea este „purtătoare de Memorie, de însemne identitare", cum arată M. Cimpoi, născută „dintr-un dor de rădăcini", adică de Miron Costin, Petru Movilă, N. Milescu, D. Cantemir, Varlaam, Niculce, Dosoftei, Asachi, Hasdeu, Russo, Creangă, Eminescu etc., a căror portrete sunt ilustrate în operă. Comentând „Sonetele lui Orfeu", criticul constată o „axare structurală pe orfism", „orfizarea" însemnând „esențialmente, eminescianizare (a discursului liric) printr-o astfel de simbioză a cântării – dragostei – naturii", al „planului lumesc" și al celui celest.

Imaginea cântărețului mitic își găsește rezonanța în mai multe poezii, dar cea mai reprezentativă este creația cu titlu eponim „Orfeu". Nicolae Dabija creează o imagine a artistului plasat într-un cotidian sufocant „cu nervii poprii întinși/ în loc de strune pe harfă", mercantil, care „Își laudă sub arborii ninși/ viața- unica marfă", sugerând curajul de care dă dovadă poetul pentru a scrie versuri într-o lume în care sensibilitatea și fiorul artistic sunt lipsite de valoare. Într-o altă cheie de interpretare, imaginea poate sugera intensitatea trăirii și autodăruirea prin instrumentul său, într-un efluviu de emoție și pasiune. De altfel, dăruirea de sine, sacrificiul pe altarul artei devine o temă recurentă în poezia lui Nicolae Dabija, care pune în valoare simbioza totală dintre artist și creația sa. Instrumentul artei, în acest context, devine un mijloc de cunoaștere și expresie lirică, iar imaginea lui Orfeu cu harfa reprezintă integrarea cu arta sa, unificându-se printr-o manifestare completă a creației. Având vocația lirei, artistul reușește să transforme întunericul în lumină și să readucă totul la viață, creația este cea care poate să distrugă ziduri și să amâne moartea: „Când trece – se face, brusc, zi / în fiece murmur și șopot –/ umbra lui cade pe zid, și zi-/dul/ se/ dă-/rî-/mă/ cu zgomot!/ Când cântă:/ o moarte se amână/ și iarba se face mai verde..." . După cum am evidențiat deja, Nicolae Dabija explorează ideea de a asocia primăvara cu Raiul în poezia „Ochiul al treilea". Prin confundarea primăverii cu Raiul, poetul sugerează că accesul la aceste aspecte ale existenței umane este posibil prin intermediul unei viziuni deosebite. Această perspectivă amintește de călătoria în Câmpiile Elisee descrise de Vergilius (*Eneida*) și Dante Alighieri (*Infernul*), prin evidențierea ideii că Nicolae Dabija, asemenea lui Orfeu, dobândește acces la un spațiu interzis, valorificând astfel paradisul terestru.

O altă notă particulară a creației lui Nicolae Dabija o identificăm în simbioza natură – logos. Ascultarea melosului interior al sufletului se transformă în cuvinte, permițând o percepție inedită a modului de a vedea și a înțelege lumea. Conexiunea cu natura - sursă de inspirație pentru poeți, vocea orfică, care prin sonuri abia șoptite „Cuvintele – arar le îngână/ ca și cum, de le-ar spune, le-ar pierde...", precum incantațiile mistice ale unui preot inițiat, are forța miraculoasă de a schimbă realul în ireal, recreând pentru noi modelul lui Orfeu care a coborât în Infern, convingându-l pe Pluto prin cântecul său să o readucă pe Euridice la viață. Puterea de sacrificiu și eroismul artistului, dar și condiția de taumaturg a acestuia sunt motive inspirate din mitul greco-roman ce iradiază în poezia lui Nicolae Dabija cu valoare de artă poetică. Finalul poeziei, profund și plin de semnificații, chiar dacă este scris într-o notă ironică, captează atenția cititorului prin interogația retorică dublată de exclamație, invitându-l să

mediteze asupra destinului și condiției artistului care și-a asigurat locul în eternitate, câștigat prin artă, dar și prin sacrificiu, stare de îndoială, la fel ca Orfeu atunci când și-a întors privirea după Euridice, nefiind sigur că îl urmează: „Nemaiștiind ân vechi lumine,-/ (o, îndoieli atâtea cernu-l!) -/ etern – din urmă-i cine vine: /Euridice sau Infernul?!”.

Fascinant este și modul în care Nicolae Dabija valorifică în poezia „Homer” figura legendarului aed, în volumul „Zugravul anonim” (1985). Trimiterea la spațiul mitic al Războiul troian se realizează, la nivelul expresiei poetice, prin versurile de început „Amurgul e ca un drapel/ purtat prin sânge”, sugestive prin metafora unei lumi apuse, la care ne întoarcem mereu, ca la un semn ce ne cheamă, „drapel” -ul fiind imaginea simbolică pentru întâlnirea pe câmpul de luptă a miticului, trecutului ancestral cu prezentul. Imaginea lui Homer este evocată prin motivul lacrimei într-o inversiune artistică care conferă forță ideii poetice, dezvăluind valoarea arhetipală a creatorului capodoperelor Antichității „Iliada” și „Odiseea”: „Nu aedul lacrima-şi plânge – / lacrima-l plânge pe el”, repetiția verbul „plânge” la indicativ prezent evidențiază actualitatea poetului din perspectivă temporală. Criticul de peste Prut, Alexandru Burlacu analizează poezia în relație cu epoca comunistă în care a fost scrisă, imaginea Poetului Orb reprezentând un simbol al exprimării libere prin creație. El arată că „Poetul, care îl cântă pe Homer, vede cu ochiul lăuntric ceea ce nu voiau să vadă poeţii care sincronizează pulsul inimii cu bătaia de cap a regimului. Vederile ochiului lăuntric echivalau în anii „stagnării” cu un act de curaj pentru care disidenţii erau condamnaţi la tăcere sau izolaţi în psihiatrii”[9].

Imaginea unui *poeta vates*, care este antevăzător și proorocește viitorul prin cântarea sa „Cântă, trist, pe sub ziduri / viitorul lor de nisip. / Bătrânul nu are chip – / el are doar riduri.”, apare și în această poezie, susținând crezul poetic al lui Nicolae Dabija exprimat prin viziunea „ochiului al treilea”. Bătrânul fără chip este însăși imaginea timpului, a vechimii acestei lumi, stratificată prin metafora ridurilor, ca amprente ale unui transfer prin epoci care transmite esențialul prin mit. Academicianul Mihail Dolgan oferă acestor versuri o interpretare complexă: „Poetul se află în posesiunea unui spirit de observaţie atât de acut, încât ajunge să scruteze lucrurile dintr-o perspectivă inversată (principiu fundamental al poeticii lui Nichita Stănescu) (...). În această ordine de idei, definitoriu pentru modelul poetic al lui Nicolae Dabija este apelul frecvent la paradoxul ontologic şi metafora paradoxală – modalităţi artistice moderne şi eficace de a dinamita dogmele şi locurile comune, inerţia şi linearul, evidenţele şi prejudiciile, iar, pe de altă parte, de a instaura o nouă logică şi un nou inefabil poetic (...). Paradoxul, inclusiv metafora paradoxală, îl întoarce pe creator la deosebirile primare, îi permite liricului să intuiască analogii şi aluzii chiar şi acolo unde acestea par a lipsi sau nu pot fi imaginate.”[10]

Explorând tema creației și a misiunii poetului, strofa a treia sondează viziunea ochiului orientat spre interior (*dedans*), nu spre exterior (*dehors*), așa cum o prezintă Mihai Cimpoi în „Nicolae Dabija, drumul invers spre logos” în prefața volumil de poezii „Rănit de iubire” (2021): „Orb, bate aceleaşi cărărui. / Şi lumea cum – a câta oară? – / nu o găseşte în afară, / o caută-nlăuntrul lui”, prin imagini care pun în relație Poetul Antichității cu lumea. Observăm, așadar, că mitul îl inspiră pe Nicolae Dabija în identificarea drumului său prn spațiul creației, furnizându-i imaginea lui Homer, ispitit de căutarea sensurilor profunde ale existenței. Repetabilitatea tiparului lumii îl provoacă pe creator la noi căutări, la o altfel de percepție și interpretare, la ieșirea de pe „aceleași cărări”, evidențe de netăgăduit în creația lui Nicolae Dabija, care „răstoarnă sensul actului creativ” printr-o *poetică a inversiei*, prin aplicarea principiului spontaneității în actul creator, principiu dovedit de întreaga sa operă poetică de o certă valoare literară, dar și de afirmația autorului: „Nu-s poet, sunt/ cel născocit de poeme.” (*Aceste peisaje ale sufletului*).

[9] BURLACU, Al. Poeţii şi trandafirul. Iaşi: Junimea, 2018
[10] DOLGAN, M. Poezia contemporană, mod de existenţă în Metaforă şi Idee. Chişinău: Elan Poligraf, 2007

Superioritatea lui Homer este certificată chiar și de zei, în poezia lui Nicolae Dabija: „Au zeii mai puţin talent – / şi-l lasă pe Homer să-i cânte”, care soluționează astfel o problemă veche a relației om –divinitate, întâlnită și la Vergilius în incipitul epopeii „Eneida”: „Oare pot cuprinde sufletele zeilor din cer atât de mari mânii? / *Tantaene animis caelestibus irae?*”. La fel ca în poezia „Orfeu”, și finalul acestui text poetic invită cititorul la mediție prin interogația retorică: „În fața filelor gălbui/ mă-ntreb, cum bolți sunt zădărâte: de n-ar fi orb – oare lui / i-ar fi fost dat să vadă-atâte?!”. Construcția oximoronică se identifică cu un elogiu adus Poetului, fiind o pledoarie pentru talentul poetic. Prin interiorizare, vocea poetică ne transmite dorința de a descifra tainele scrisului, oferindu-i-se o perspectivă mai profundă asupra universului văzut și nevăzut. Fără teama de a rămâne limitat la aparențe, poetul își propune să perceapă esențe care scapă ochiului obișnuit. Prin modelul homeric, orbirea devine punctul de echilibru între cele două lumi, care dăinuie în timp și este esențial pentru Poezie.

Condiția poetului și a poeziei este o temă frecvent întâlnită în opera lui Nicolae Dabija, reluată în fiecare etapă de creație pe parcursul celor cinci decenii dedicați artei. În volum „Zugravul anonim”, poetul reprezintă poezia apelând la simbolul cercului: „Precum un cerc cu centrul în afara sa,/ precum o secundă, în care începe Vecia,/ precum un cer născocindu-și propria stea - / poezia” (*Poezia*). Este un motiv care vine din Antichitate, o lume a mitului spre care ne întoarcem în căutarea originii și a sensului primordial, dacă ne gândim la cercurile lui Pitagora, la Phoebus Apollo prin imaginea sferică a soarelui și mișcarea circulară a carului luminat pe bolta cerească, care realizează un ciclu complet, având semnificația desăvîrșirii și a armoniei.

În concluzie, realația dintre mit și poezie în creația lui Nicolae Dabija este fascinantă, oferind noi chei de interpretare a operei sale, pornind de la ideea că atât mitul, cât și poezia sunt create din nevoia unei „faceri” pentru a reprezenta misterul, taina lumii, inspirându-se reciproc și iradiind noi sensuri. Pentru a supraviețui („Chiar și azi – când citită-i / poezia tot mai atare –” *Chiar şi azi*), poezia simte nevoia de a se țese pe pânza mitului, iar mitul să iradieze în noi forme poetice adaptat la cultura și civilizația modernă. Prin vocația sa orfică, Nicolae Dabija, un *inversor* al drumului spre Logos, ipostază în care îl descoperă Mihai Cimpoi, știe să răstoare „raporturile dintre lucrurile văzute şi simţite într-un delir incantatoriu, dionysiac”, aducând mitul din arealul Olimpului în spațiul sferic a poeziei sale, protejându-l prin *ochiul al treilea*.

BIBLIOGRAPHY

Eliade, M. , *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București 1978

Blaga, L., *Trilogia culturii*,București 1969

Cimpoi, M, Codreanu, Th, *Nicolae Dabija în două oglinzi critice*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2022

Fonari, V. *Creația lui Nicolae Dabija sub semnul orfic*, Prefață de M. Cimpoi, Iași, 2022

Corcinschi, Nina. *Mitul în poezia lui Nicolae Dabija*. În: Revista de lingvistică şi ştiinţă literară, nr. 4-6 (220-222), iulie-decembrie 2005, pp. 27-31

Bantoş, Ana. *Real şi mitic în poezia lui Nicolae Dabija*. În: vol.: Literatura română postbelică. Întegrări, valorificări, reconsiderări. Chişinău, 1998

Site-uri:

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/901-914_0.pdf

https://centruleminescubm.wordpress.com/2021/07/15/nicolae-dabija-drumul-invers-spre-logos/

THE NARRATIVE BREATHES LIFE INTO LIFE EVEN AS DEATH LIES IN WAIT. A STUDY ON "OSCAR AND THE LADY IN PINK" BY ÉRIC-EMMANUEL SCHMITT

Vivianne Urziceanu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Death, often perceived as a fatal whole, constitutes a complex phenomenon with multifaceted subcomponents such as universality, finality, non-functionality, and causality, each harbouring profound religious, spiritual, cultural or emotional implications. Given the impossibility of the human psyche to truly experience death firsthand, rendering it impervious to internal exploration, it frequently presents itself as an enigma of daunting complexity. The human brain, inherently adverse to enigmas, struggles to embrace what it cannot fully comprehend. Undeniably, death can be understood as a biological fact - as a complex process involving the cessation of all vital functions of a living organism. Rationally, death as a biological phenomenon can be grasped even by children around the age of 5. However, the coordinates of death, the circumstances in which it occurs, how it manifests, the uncertainty it instils, and especially the fact that it takes something away without the promise of replacing it engender unrest, fear and disgust. The brain loathes enigmas but thrives on narratives. The stories we are told structure us, while the stories we tell structure the world. Thus, the human being is nothing but a story within a story, akin to an endless narrative Matryoshka. Fear or the absence of it when facing death is dictated by the narrative through which death has presented itself to us from early on. The significance we attribute to death, profoundly ingrained and visceral, decisively shapes our subsequent encounters with mortality. Therefore, the aim of this study is to underscore the transformative power of narrative, capable of imbuing life with extraordinary vitality and substance even when confronted with the looming spectre of death. In instances where death encroaches prematurely, narrative intervenes to enlarge time through intensity, bestowing vitality upon life, as exemplified by Éric-Emmanuel Schmitt in "Oscar and the Lady in Pink."

Keywords: death, biological phenomenon, emotional implications, the human psyche, the transformative power of narrative

Moartea nu e urâtă pentru că apare nepoftită, nici pentru că își arată fața anemică dintr-odată, când e așteptată cel mai puțin și nici pentru că nu se înduplecă atunci când este rugată să plece. Nu. Moartea e urâtă pentru că nu întrerupe, ci curmă. Dacă în loc să sfârșească, doar ar suspenda, i s-ar putea ierta tot …sau aproape tot: și îndrăzneala, și lipsa de empatie, și proasta sincronizare cu dorințele minții pe care a venit să o stingă, chiar până și timpul pe care îl fură, numai de nu l-ar fura pe de-a-ntregul. Însă, cum toate sunt condiții ipotetice pe care, concret, nu le îndeplinește chiar deloc, nu i se poate ierta, în definitiv, nimic. Moartea e urâtă și atât. E un fapt. Ea sfârșeste, desparte și stârnește calamități emoționale. Încă și atunci când ajunge să fie dorită, chiar râvnită și îndelung așteptată, moartea tot urâtă rămâne. Năzuirea către moarte nu înseamnă că aceasta a devenit, brusc, frumoasă, ci doar că viața a devenit mai urâtă decât ea. Termenul de comparație este întotdeauna hotărâtor. Desigur, în funcție de sistemele de valori și de credințe ale fiecăruia, moartea poate reprezenta un sfârșit absolut, o disoluție a existenței fără nicio șansă de metamorfozare ori trecere, poate însemna accesarea unei alte lumi, asigurând continuitatea într-o nouă formă sau poate semnifica renaștere. Însă, indiferent de ce ar aduce odată cu ea, întotdeauna va lua ceva ce nu poate da înapoi – viața așa cum o cunoaștem deja, singura certă și palpabilă. Și nu o ia pentru un moment sau două, ci pentru

toate momentele. Acum devine moartea hidoasă, pentru că îndată ce se ivește, se scurge opac, odată cu timpul și nu îi mai rămâne deloc în urmă, se ține strâns de el, cu viețile – mărgele în șiragul de la gât. Și cum nu se întâmplă în viață, ci numai în moarte, șiragul nu i se agață niciodată, nu i se rupe și nu i se destramă, iar mărgelele nu se pot desprinde să cadă înapoi prin fluxul timpului. Moartea e urâtă, opacă și poartă mărgele. Și nu se poate spune dacă viața strânsă în mărgele o face să fie hidoasă sau faptul că nu le dă jos de la gâtul ei, niciodată.

În „Revelațiile durerii", Emil Cioran subliniază agonia[1] care însoțește orice întrevedere a morții, chiar și când aceasta își arată doar o unghie, își aruncă numai o privire de verificare sau răsuflă agasant, însă fără să se apropie. În momentele acute de agonie din timpul vieții, crede el, hrănim moartea cu bucăți din noi, pe care, la nivel perceptiv, nu le mai recuperăm niciodată. Nu este nevoie ca moartea să ne acapareze, ca să îi simțim fiorul și violența, imanența ei o face să meargă mereu în pas cu viața, ca un soi de umbră a celei din urmă. Nu poți uita că există, nu poți uita că dă târcoale și nici că, zi după zi, tu te apropii de ea și ea de tine, nu o poți uita pur și simplu până când nu te înghite cu totul. Agonia creează intensitate, iar intensitatea sporește trăirea. Însă în agonie, ai prefera doar să exiști, nu să trăiești. Pentru că ce poți altceva să respiri, agonizând, dacă nu moarte? În agonie, moartea întrece viața. Iar în urma agoniei, rămâne certitudinea morții. Această certitudine, spune Cioran, e hotarul peste care nu se poate trece și în fața căruia poți doar să tremuri de frică și să te cutremuri de scârbă.

O imagine ne spune mai multe decât o mie de cuvinte ar putea să o facă, pentru că implicațiile ei ne pătrund cu o mai mare rapiditate. Când vine vorba de imagini, mai întâi apare impactul și apoi are loc țeserea poveștii, care este una orientată către susținerea primei impresii create la contactul vizual. Când, însă, cuvintele sunt cele dintâi, asimilarea mesajului se face progresiv, punând, cap la cap, sensuri pentru ca, într-un final, imaginația să portretizeze chintesența poveștii. Astfel, e, poate, adevărat că o imagine ne spune mai multe decât o mie de cuvinte, însă numai în faza incipientă. Elementele sale sunt mai evidente pentru creierul uman, însă tocmai această „evidență" se poate dovedi manipulatoare, distorsionând cheia înțelegerii mesajului cuprins în imagine din cauza valenței sale emoționale. În sens invers imaginii și cu toate că puterea cuvintelor puse în relație constă în faptul că mesajul poate fi asimilat mai lent, internalizat și construind activ imaginea reprezentativă lui, cuvintele au aceeași putere de manipulare, oferindu-ne, mai întâi, povestea și firul pe care să îl urmăm astfel încât atunci când vom ajunge la imaginea întreagă, să o percepem în așa măsură încât să i se potrivească mănușă poveștii deja metabolizate de noi.

Pentru cineva care a văzut moartea înainte să o înțeleagă, aceasta va fi mereu urâtă, sinistră și hoață. Imaginea unui muribund dându-și ultima suflare privită de ochi care până atunci au văzut doar viață, condamnă moartea la dezgust și negru absolut, iar în ochii aceia care au privit-o se va citi mereu teama la auzul numelui ei. Când facem cunoștință cu cineva despre care nu știm nimic de dinainte, povestea se naște pe loc întrucât orice întâlnire creează o

[1]„Dacă moartea este imanentă în viaţă, atunci agonia nu este decît lupta ce se petrece în om, între viaţă şi moarte, pentru prevalarea uneia. Or, în agonie totdeauna prevalează moartea. Există in viaţa omului o mulţime de momente agonice, o mulţime de clipe în care se dezbate dureros procesul dintre viaţă şi moarte. Agonia din urmă, în care moartea triumfă definitiv asupra vieţii, este, însă, aceea in care momentele agonice ating o expresiune şi o încordare pe care nici nu le putem bănui. Deşi mai puţin intense şi mai puţin dureroase, celelalte momente agonice pe care le ai în decursul vieţii, destul de frecvente la unii chiar din tinereţe, nu sunt totuşi lipsite de dramatism. Căci în orice moment agonie simţi cum moartea a mai înghiţit ceva din viaţa ta. Nu trebuie să intri definitiv în ghearele morţii pentru ca să ai această simţire, deoarece fenomenul imanenţii morţii în viaţă exprimă această actualitate a morţii în diferite grade. Orice agonie presupune această actualitate, care este atît de vie, încît omul simte în momentele lui agonice cum moartea este mai tare decît viaţa. Decît, procesul acesta presupune o luptă, o luptă care nu poate fi decît absolută, fiindcă se dă cu moartea. Or, moartea este singurul lucru sigur și absolut din această lume, singurul lucru peste care nu se poate trece, de care nu poate să-ţi fie decît frică şi în faţa căruia nu poţi avea decît sentimentul paradoxal şi nelămurit al unei scîrbe sublime."
Cioran, Emil, (1990), *Revelațiile durerii,* Cluj, Editura Echinox, pp. 104-105.

poveste. Dar când facem cunoștință cu moartea fără să-i fi știut rostul pe lume până atunci, nu se naște o poveste, ci o anti-poveste care nu ne mai dă voie să o înțelegem, doar să o disprețuim.

Să înțelegem, în adevăratul sens al cuvântului, moartea pe deplin se arată, oricum, imposibil, din moment ce nu o putem experimenta ca atare și nici trăirea unui proces asemănător nu o putem avea astfel încât să o deslușim prin punerea în comparație, așa cum remarcă și Fernando Pessoa în „Cartea neliniștirii"[2]. Chiar dacă nu o putem pricepe până la capăt întrucât nu putem cunoaște ce se întâmplă în interiorul ei, cu siguranță o putem înțelege ca fenomen biologic și îi putem conferi conotații multiple din punct de vedere spiritual. Pentru Pessoa, moartea semnifică plecare, debarasarea de propriul trup.[3] Asemenea lui Cioran, acesta resimte prezența morții în timpul vieții, presimțirea ei ca o durere surdă, incertă a ființei care, însă, nu sfârșește niciodată într-o durere concretă. Tocmai această senzație a morții îl face pe Pessoa să se întrebe ce este moartea în sine și cum am putea ști vreodată din moment ce nimic din ce trăim nu îi seamănă deloc, iar în moarte nu e loc de explorare căci explorarea se face cu simțurile, iar simțuri și simțiri numai viața are. Așadar, teama este generată simultan de certitudine și de incertitudine: certitudinea că moartea ia și incertitudinea că mai pune ceva în locul a ceea ce a luat.

Adevărul este că lucrurile sunt rareori ceea ce sunt, de fapt, și deseori ceea ce le facem noi să fie.[4] Moartea este cum este și face ceea ce face, însă felul în care o percepem dictează atitudinea cu care o întâmpinăm. Iar felul în care o percepem depinde de povestea pe care ne-o spunem sau pe care ne-o spun alții, cât timp creierul își pleacă urechea și dă crezare. „Noi manufacturăm realități. Materia primă rămâne mereu aceeași, însă forma, conferită de artă, o împiedică efectiv să rămână aceeași."[5]

Odată ce mintea umană învață un concept și și-l însușește, este extrem de dificil ca aceeași noțiune să fie reconceptualizată și prezentată creierului ca fiind o novita întrucât noua informație se suprapune peste cea deja știută, care a prins rădăcini în timp și astfel, o menține la suprafață pe cea proaspăt venită.

Altfel spus, când un copil este adoptat foarte curând după naștere, însă crește fără ca măcar să ia în considerare acest lucru întrucât mama adoptivă îi ascunde adevărul, spunându-i că ea e cea care i-a dat naștere, poate chiar întărindu-i ideea în minte prin oferirea amănuntelor care au rolul de a conferi veridicitate unui fapt, copilul respectiv crede visceral, și ca urmare, simte, intrinsec, că femeia aceea este însăși mama lui biologică. Femeia care l-a crescut este, pentru el, reprezentanta conceptului de mama biologică, fără îndoială. Dacă, ajuns la vârsta adolescenței, copilului i se face mărturisirea și i se aduce înainte adevărata mama biologică pentru a o cunoaște, se va produce, inițial, un șoc, și chiar dacă rațional va putea, ulterior, înțelege și distinge rolurile celor două femei în viața sa și ce reprezintă fiecare, adevărata mamă biologică nu va reuși niciodată să o înlocuiască, din punctul de vedere al profunzimii afective pe mama adoptivă. Cu toate că teoretic și concret, copilul percepe că faptele, așa cum le cunoscuse el până atunci, nu reflectau realitatea, simpla conștientizare nu înseamnă și o

[2] „Moartea, spun eu, nu seamănă cu somnul, căci în somn ești viu și adormit; și mă întreb cum de putem compara moartea cu orice altceva, neavând nici experiența morții, nici pe cea a unui lucru cu care ea ar putea fi comparata." Pessoa, Fernando, (2007), *Cartea neliniștirii*, București, Humanitas fiction, p. 67.

[3] „Mie, când văd un mort, moartea îmi apare ca o plecare. Un cadavru îmi dă impresia unui costum de care te debarasezi. Cineva a plecat fără să simtă nevoia să ia cu el singurul costum pe care-l îmbracă." Pessoa, Fernando, (2007), *Cartea neliniștirii*, București, Humanitas fiction, p. 68.

[4] „De obicei le dăm ideilor noastre despre necunoscut culoarea noțiunilor noastre despre ceea ce cunoaștem: dacă ii spunem morții somn e din pricina că, pe dinafară, ea seamănă cu somnul; dacă numim moartea o nouă viață e din pricină că ea pare ceva diferit de viață. Din asemenea mici nepotriviri cu realitatea ajungem să ne construim credințele și speranțele, și trăim din coji de pâine despre care spunem ca sunt cozonaci, cum se joaca si copiii săraci de-a <<hai sa fim fericiți>>." Pessoa, Fernando, (2007), *Cartea neliniștirii*, București, Humanitas fiction, p. 97.

[5] Pessoa, Fernando, (2007), *Cartea neliniștirii*, București, Humanitas fiction, p. 97.

reorganizare a ierarhiei afective, astfel că, pe mama adoptivă, deși cu statutul clar dezvăluit acum, o va iubi la fel de mult precum atunci când avea certitudinea că ea e cea care îi dăduse viață, întrucât legătura celor doi s-a format pe fundația acelei informații și a trăirilor avute împreună, sedimentându-se în timp.

O reconstituire a faptelor și o redistribuire a rolurilor nu schimbă cu nimic sau cu aproape nimic, sistemul de credințe deja ancorat și nici emoțiile generate de acesta. Mama adoptivă a devenit mama biologică a copilului pentru totdeauna, în mintea sa, prin povestea în care s-a învăluit în momentul în care copilul a început să o cunoască. Fiecare amănunt al poveștii mamei i-a consolidat, zi după zi, copilului legătura organică și sinceră cu mama, atât de sinceră în sentiment și interacțiune, încât acea sinceritate a cântărit mai greu decât adevărul dezvăluit mai târziu. În ciuda schimbării de perspectivă, credința insinuată în copil de la începuturi îl împiedică să nege apartenența, indiferent de originea factuală.

Poveștile ne conturează identitatea, ne structurează realitatea și țin măsura timpului. Mintea noastră este una narativă, prin excelență. Devenim capabili de a crea narațiuni în jurul vârstei de trei ani, odată ce reușim să legăm propoziții, punând verbe și substantive laolaltă. Astfel, memoria pare să depindă, și ea, direct de capacitatea noastră de narare din moment ce întâile amintiri ale unui adult sunt tot de la aceeași vârstă, sugerând puterea de susținere a narațiunii când vine vorba de evenimentele mintale. În acest sens, Peter Brooks afirmă că poveștile ne definesc ca ființe umane, că suntem ceea ce ne spunem despre noi înșine și despre lumea în care ne găsim.[6] Înclinația către poveste ne este imanentă. Chiar dacă într-o măsură mai mică sau mai mare, ea este universală și se manifestă firesc, fluid, fără să necesite învățare. Romancierul Paul Auster considera, chiar, că nevoia de poveste a unui copil este primordială, asemenea nevoii de a se hrăni.[7] Povestea ordonează toate coordonatele lumii, ajută mintea să găsească sensuri și să ofere scopuri, și, de cele mai multe ori, tot povestea alină sau îngrozește și nu, nemijlocit, realitatea de la care a plecat.

Astfel, povestea e cea care are cuvântul sau, mai bine spus, cuvintele orânduite atent și decisive în privința morții. Maniera în care facem cunoștință cu moartea, de timpuriu, istorisirile despre ea și cum e aceasta definită ne prestabilesc pornirile emoționale, stările și atitudinea în raport cu moartea.

La început, cercetătorii tratau moartea drept un concept unitar pe care copiii nu erau capabili să îl înțeleagă până în jurul vârstei de nouă ani, chiar zece. În 1985, Carey a susținut ideea conform căreia copiii reușesc să înțeleagă moartea ca pe un proces atunci când le este explicată ca fiind cauzată de degradarea sistemelor corpului necesare pentru supraviețuire. Mai târziu, însă, în 1992, Speece și Brent au înfățișat moartea ca pe un concept complex căruia i se subsumează patru componente: universalitatea, însemnând că toate ființele sunt muritoare, finitudinea, subliniind caracterul final și ireversibil al morții, non-funcționalitatea, accentuând încetarea oricăror funcții biologice și a proceselor psihologice și cauzalitatea pentru

[6] "Narrative capability shows up in infants some time in their third or fourth year, when they start putting verbs together with nouns. Its appearance coincides, roughly, with the first memories that are retained by adults of their infancy, a conjugation that has led some to propose that memory itself is dependent on the capacity for narrative. In other words, we do not have any mental record of who we are until narrative is present as a kind of armature, giving shape to that record. If this is so, then <<[o]ur very definition as human beings,>> as Peter Brooks has written, <<is very much bound up with the stories we tell about our own lives and the world in which we live. We cannot, in our dreams, our daydreams, our ambitious fantasies, avoid the imaginative imposition of form on life.>>" Abbott, H. Porter, (2002), *The Cambridge Introduction to Narrative*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, pp. 2-3.

[7] "The novelist Paul Auster once wrote that <<A child's need for stories is as fundamental as his need for food.>>For anyone who has read to a child or taken a child to the movies and watched her rapt attention, it is hard to believe that the appetite for narrative is something we learn rather than something that is built into us through our genes." Abbott, H. Porter, (2002) *The Cambridge Introduction to Narrative*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, p. 3.

conștientizarea faptului că moartea poate fi produsă de o serie de factori diverși. Reconceptualizarea morții într-o formulă cu patru componente a condus la realizarea faptului că și copiii mai mici de nouă-zece ani au capacitatea de a înțelege moartea întrucât până în cinci ani, încep să priceapă universalitatea, iar ulterior, finitudinea. La cinci ani, cei mai mulți dintre copii înțeleg că moartea presupune încetarea proceselor vitale, iar de la șase ani, deja dezvoltă o înțelegere mai amplă a întregului fenomen, în funcție de circumstanțele în care se formează ca individualitate. Deși concludentă și vastă, reconceptualizarea morții într-o viziune cu patru fațete tratează problema doar din punct de vedere biologic, ceea ce este insuficient, din moment ce moartea este privită, adesea, din punct de vedere religios sau spiritual. Astfel, au fost subsumate și credințele în continuitatea vieții dincolo de moarte, în viața de apoi ori ritualurile și practicile privind moartea în funcție de cultura de origine. Cercetările au arătat că, de cele mai multe ori, conceptul morții, în mintea copiilor, este unul bipartit, coexistând în interiorul acestuia, atât aspectul biologic al morții, cât și cel religios.[8]

Este de necontestat faptul că o aprofundare a proceselor fizice duce la o mai mare pricepere a morții ca fenomen biologic și că, prin urmare, de fapt, să înțelegem viața în sine ne determină să înțelegem și moartea cu o mai mare ușurință, însă nu neapărat să o și acceptăm. Emoțiile și atitudinile în fața morții sunt generate de influențele culturale, de conotațiile spirituale și de amprentele evenimentelor prin care trecem. Cu alte cuvinte, de narațiunile create în jurul nostru și de cele care se creează în noi înșine.

Hotărâtoare este întotdeauna povestea care însoțește, învăluie, transpune și insinuează un concept în mintea și mai apoi, în celula noastră. Viața și moartea ne îmbie, ne înspăimântă sau ne lasă indiferenți în funcție de povestea pe care o întruchipează, cât timp este convingătoare și ajungem să o internalizăm astfel încât să o simțim organic, fără să mai fie nevoie să raționăm de fiecare dată, într-o încercare de autoconvingere. Acolo unde realitatea obiectivă e prea abruptă, povestea poate interveni ca un intermediar blând, apelând la instanța subiectivă și proiectându-i astfel o versiune diferită a realității, fără, însă, a o distorsiona factual, ci mai degrabă prin a-i suprapune o interpretare verosimilă și compatibilă cu aspirațiile instanței subiective, facilitând astfel acceptarea versiunii narate. Această suprapunere a poveștii peste adevărul lumii palpabile este explorată magistral și înduioșător de Eric-Emmanuel Schmitt în „Oscar și Tanti Roz”.

Oscar avea zece ani când află despre moarte. Nu orice moarte, nici în general despre moarte, ci despre propria lui moarte. Universul întreg i se prăbuși în cap, fără ca măcar să fi știut dinainte că există un univers.

Pentru că l-a îndemnat tanti Roz, Oscar începu să îi scrie scrisori lui Dumnezeu. Sigur că s-a împotrivit la început, spunând că nu crede în existența lui, că Dumnezeu e doar o cacialma ca și Moș Crăciun și „fraiereală cât cuprinde”[9]. Tanti Roz, însă, nu s-a lăsat până nu l-a convins că Dumnezeu există și că trebuie neapărat să îi scrie și să îi ceară câte un lucru în fiecare zi.

De ce făcea ea acest demers delicat pe lângă Oscar, un copil de 10 ani a cărui capacitate de a înțelege lucruri serioase și grave, precum viața, moartea sau boala, era atât de incompletă? O făcea în speranța de a-i găsi un aliat în lupta lui grea și fatală cu leucemia, care nu mai avea vindec. Tanti Roz știa că băiețelul nu mai avea mult de trăit și încerca să îl ajute moral să fie mai puternic.

> „ – Şi apoi, lui Dumnezeu poţi să-i ceri zilnic câte ceva. Da’ fii atent, un singur lucru pe zi! Unul singur.
>
> – Nu-i mare lucru de capul lui Dumnezeu ăsta al dumitale, Tanti Roz. Aladin putea să ceară trei lucruri de la lampa fermecată.

[8] Menendez, David; Hernandez, Iseli G.; Rosengren, Karl S., (2020), *Children’s Emerging Understanding of Death*, în Child Development Perspectives 14(1), pp. 55-60.
[9] Schmitt, Eric-Emmanuel, (2006), *Oscar și Tanti Roz*, București, Humanitas Fiction, p. 10.

– Vorbeşti tâmpenii, Oscar. Nu-i mai bine un lucru pe zi decât trei într-o viaţă întreagă?”[10]

Și Oscar s-a lăsat convins să scrie și să-și descarce sufletul de toate gândurile, de toate supărările și grijile, ba chiar a formulat și prima lui dorința: „aș vrea de asemenea să te întreb dacă am să mă vindec sau nu. N-ai decât să tai varianta inutilă.”[11]

Și, întâmplător sau nu, a două zi află răspunsul și fu extraordinar de uimit că Dumnezeu se grăbise să îi dea un semn. Copiii îl anunțară că mașină părinților lui e în parcarea spitalului și că urmau să vină la el. Se miră tare de vizita părinților, care nu veneau la spital decât duminica, pentru că locuiau departe și lucrau în timpul săptămânii. Iar acum erau la spital și nu era duminică. Îi aşteptă cât îi aşteptă în salon și, văzând că nu mai vin, se strecură ușor pe holuri, până la ușa cabinetului doctorului Düsseldorf, doctorul care îl operase, dar operația nu reușise, iar acum, plin de regret și amărăciune, îi consola pe părinții lui Oscar, în timp ce mama lui plângea în hohote:

„ <<Am făcut tot ce se putea face, vă rog să mă credeţi, am încercat totul>>, la care tata răspundea cu glas sugrumat: <<Nu ne îndoim, domnule doctor, nu ne îndoim>>. Rămăsesem cu urechea lipită de uşa aceea de fier. Nici nu ştiu, la drept vorbind, care era mai rece, eu sau metalul.”[12]

Așa află Oscar că nu se va vindeca și, socotind că întâmplarea aceasta e un semn de la Dumnezeu, ca răspuns la ce îl rugase în prima scrisoare, prinse încredere că Dumnezeu există, iar scrisorile lui prinseră și ele, de atunci, mai multă consistență. Despre moarte nu prea știa ce să creadă, dar începu să se gândească la viață ca la un dar pe care oamenii îl primesc, dar pe care nu prea știu să îl prețuiască.

În tot acest timp, tanti Roz deveni prietena lui de suflet și confidenta lui de pe pământ. Îl avea și pe Dumnezeu confident în cer. Cu unul vorbea, celuilalt îi scria. Stătea bine la capitolul prieteni. Tanti Roz îl făcea mereu să zâmbească și născocea tot felul de „greutăți” prin care trecuse ea în viață și pe care le rezolvase cu puterea minții ei. Îi povestea că fusese pusă în față unor situații care păreau fără ieșire, dar din care ieșise totuși și nu oricum, ci învingătoare. Tanti Roz își inventase o carieră de luptătoare de wrestling, „Teroarea din Languedoc”[13], câștigătoare a cupei mondiale.

Oscar asculta uimit despre toate luptele pe care bătrânică de acum le dusese în ring și simțea cum devine mai puternic – „E aşa, ca un fel de răzbunare.”[14] și ca o compensație a fragilității lui, a lipsei de vlagă, pe care urma de viață care mai rămăsese în el o făcea tot mai pronunțată. Ori, tanti Roz tocmai cu lipsa lui de vlagă voia să lupte, voia să-l facă puțin mai puternic și să prelungească luminița vieții, care abia mai pâlpâia în el, cât se poate de mult.

…și, dintr-odată, Oscar și-a dat seama că e cu adevărat bolnav, că are nevoie de ajutor și mai cu seama, că are nevoie de tanti Roz, pe care o ruga să vină zilnic să-l viziteze.

Tanti Roz îi spuse, însă, că nu poate veni mai des, deoarece regulamentul îi permite doar două vizite pe săptămână. Auzind asta, Oscar se revoltă peste măsură și chiar o șantajă pe tanti Roz spunându-i că, dacă nu vine să îl viziteze zilnic, nici el nu-i va mai scrie lui Dumnezeu. Șantajul păru să meargă, căci tanti Roz și plecă spre cabinetul doctorului Düsseldorf ca să ceară aprobarea, dar de fapt nu șantajul lucra în inima ei, ci mila infinită față de băiețelul a cărui grefă de măduva nu reușise și care mai avea atât de puțin de trăit. Chiar Oscar o surprinsese de câteva ori cum o podidea plânsul, dar, cumva, reușea să-și țină lacrimile îndărătul ochilor și să rămână tare în fața băiatului. Băiatul, însă, de când își lipise urechea de ușa metalică a doctorului Düsseldorf și auzise că moare, nu mai era nici el așa tare. Plânse când

[10] Idem, pp. 11-12.
[11] Idem, p. 12.
[12] Schmitt, Eric-Emmanuel, (2006), *Oscar și Tanti Roz*, București, Humanitas Fiction, p. 16.
[13] Idem, p. 7.
[14] Idem, p. 7.

tanti Roz plecă să ceară aprobarea de a-l vizită zilnic și plânse și când ea, deși se întorsese cu vești bune, își dădu seama cât de aproape e sfârșitul:

„Norocul meu că am avut timpul să-mi vin în fire înainte să se întoarcă.

– Gata, s-a făcut! Timp de douăsprezece zile am voie să vin în fiecare zi.

– La mine şi numai la mine?

– La tine şi numai la tine, Oscar, băiatule, douăsprezece zile.

Ce m-o fi apucat nu pricep, dar lacrimile m-au podidit iar şi m-am zguduit de plâns.

Măcar că ştiam perfect că băieţii n-au voie să plângă şi cu atât mai puţin eu care, cu căpăţâna mea de ou, nu arăt nici a băiat, nici a fată, ci mai curând a marţian. Dar ce să fac? Mi-era peste putinţă să mă opresc.

– Douăsprezece zile, tanti Roz? Chiar aşa de prost stau?”[15]

Plânse și, în ziua aceea, pentru prima dată îl rugă pe Dumnezeu să îi facă o vizită. Marea alianța trebuia să aibă loc. Avea nevoie de un scut. Inima lui trebuia să fuzioneze cu o inima mai puternică. Și cine să aibă cea mai puternică inima, dacă nu însuși Dumnezeu?

Tanti Roz, ca să-i mute gândul de la boală, îi propuse un joc. Pentru că se aflau în ultimele douăsprezece zile ale anului, ea îl ruga să socotească fiecare zi ca valorând zece ani:

„– Aşa spune legenda. Legenda celor douăsprezece zile magice. Ce-ar fi să ne jucăm şi noi de-a cele douăsprezece luni magice? Adică tu, că eu cu jocurile... Ar trebui deci ca, începând de azi, să observi fiecare zi în parte şi să-ţi spui că valorează zece ani.

– Zece ani?

– Întocmai. O zi egal zece ani.

– Ar însemna că peste douăsprezece zile să am o sută treizeci de ani!”[16]

Și astfel începu Oscar să-și socotească vârstele, trecând de pubertate, pe care o socoti cam neplăcută, împlini și douăzeci de ani și numi adolescența „vârsta ingrată”[17]. Iar când a împlinit treizeci de ani, avea deja iubită cu care se și căsători (o fetiță internată în același spital cu el, pe care o striga Peggy Blue, datorită culorii ei albastre, de la boala de sânge pe care o avea). I-a mărturisit lui tanti Roz că a făcut cu fetița tot ceea ce fac oamenii căsătoriți: și-au făcut declarații de dragoste, au dormit în același pat și s-au sărutat.

Așa că Oscar a avut și partea lui de fericire, a devenit bărbat în spirit, chiar dacă în faptă era imposibil. Își trăia vârstele cu profunzime și cu o mare luare aminte. Într-o zi, vorbind cu tanti Roz despre moarte, ca despre o călătorie în necunoscut, i-a spus că, de fapt, nu de necunoscut se teme, ci, că pierde toate câte le cunoaște. Și apucase să cunoască lucruri minunate: iubirea, fericirea, prietenia, duioșia.

Cu cât cele douăsprezece zile se apropiau de final, cu atât el se simțea „mai bătrân” și mai obosit. Când a împlinit o sută de ani, a constatat că la bătrânețe trebuie să trăiești cu bun gust, cu rafinament și cu inteligență, pentru că la douăzeci de ani, orice cretin știe să se bucure de viață.

Apoi a împlinit o sută zece ani și i-a scris lui Dumnezeu că a obosit și că a început să moară. Și a murit de-adevăratelea.

Deasupra patului își pusese (cu trei zile înainte să moară) o pancartă pe care scria: „Numai Dumnezeu are voie să mă trezească.”[18]

Așadar, viața concretă, sub măsura timpului de pe pământ, a lui Oscar a durat doar zece ani, însă el a trăit, de fapt, o sută zece pentru că nu a numărat zilele din viață, ci viața din cele douăsprezece zile rămase. Iminența morții poate avea puterea aceasta: de a adânci actele

[15] Schmitt, Eric-Emmanuel, (2006), *Oscar și Tanti Roz*, București, Humanitas Fiction, p. 23.
[16] Idem, pp. 24-25.
[17] Idem, p. 37.
[18] Schmitt, Eric-Emmanuel, (2006), Oscar și Tanti Roz, București, Humanitas Fiction, p. 74.

vieții[19], dar nu de una singură. Singură, de cele mai multe ori paralizează și impregnează muribundul cu teamă și dezgust. Dar dacă moartea nu vine singură, ci își pavează drumul cu povești bine ticluite, atunci ea e capabilă să potențeze viața celui pe care urmează să îl fure, înainte să o facă, ajutându-l să trăiască la înălțimi și să simtă la adâncimi care, în mod firesc, ar fi cerut timp să se iște. Povestea dilată timpul, înainte ca moartea să îl scurgă în ea.

Cu Tanti Roz povestitor și cu Dumnezeu complice, poveștile au dat viață vieții lui Oscar, în ciuda morții:

> „A privi moartea în sine, detaşată de viaţă, este a-ţi rata atît viaţa, cît şi moartea. Sentimentul interior al morţii numai atunci e fecund, cînd prin el putem da o adîncime actelor vieţii. Aceasta îşi pierde puritatea și farmecul prin această relaţie; dar cîştigă infinit în adîncime."[20]

BIBLIOGRAPHY

1. Abbott, H. Porter, (2002), *The Cambridge Introduction to Narrative*, Cambridge, UK, Cambridge University Press.
2. Cioran, Emil, (1990), *Revelațiile durerii*, Cluj, Editura Echinox.
3. Cioran, Emil, (1991), *Cartea amăgirilor*, București, Humanitas.
4. Loehr, Jim, (2008), *The Power of Story: Change Your Story, Change Your Destiny in Business and in Life,* New York*,* Free Press.
5. Maare, E. Tamm, Granqvist, Anna, (1995), *The meaning of death for children and adolescents: A phenomenographic study of drawings,* în Death Studies 19(3), pp. 203-222. https://doi.org/10.1080/07481189508252726
6. Menendez, David; Hernandez, Iseli G.; Rosengren, Karl S., (2020), *Children's Emerging Understanding of Death*, în Child Development Perspectives 14(1). https://doi.org/10.1111/cdep.12357
7. Pessoa, Fernando, (2007), *Cartea neliniștirii*, București, Humanitas fiction.
8. Schmitt, Eric-Emmanuel, (2006), *Oscar și Tanti Roz*, București, Humanitas Fiction.
9. Speece, Mark W., (1995), *Children's Concepts of Death, în* Michigan Family Review 01(1), pp. 57-69. http://dx.doi.org/10.3998/mfr.4919087.0001.107

[19] „Numai moartea adînceşte actele vieţii." Cioran, Emil, (1991), *Cartea amăgirilor*, București, Humanitas, p. 57.
[20]Idem, p. 63.

ALEXANDRU IVASIUC - EMBLEM OF LITERATURE FROM MARAMUREȘ

Anamaria Valentina Ungur
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: Alexandru Ivasiuc is one of the writers who report the atrocities committed by the repressive apparatus, enslaved to political power. In his novels, the human tragedies from the period of the "obsessive decade" are represented, due to the promotion of the heroes' opposition to the perversion of consciences, pursued by the exponents of the totalitarian regime. Among the first writers, Ivasiuc revealed the abominableforms of unmasking, the cruelty of investigations in the famous "cellars" of the Security, the forms of dehumanization within communist prisons, blackmail, the omnipresence of informants, the ways of socio- political advancement, promotions due to obedience to the political regime and not competence, and many other methods that have generated stigmatization of the human being.

Keywords: introspective prose, subjectivity, analysis, novelist

Prozatorul Alexandru Ivasiuc își focalizează interesul asupra generaţiei ’60 din literatura noastră, care a avut un rol esenţial în desprinderea de paradigma literară a realismului socialist şi în mişcarea de refacere a legăturii cu modernismul interbelic şi cu cel european.Totuşi, în contextul revizuirilor postdecembriste, al înfruntării criticilor, această generaţie de creatori nu a fost întotdeauna analizată„la rece”.

Fiind analizată mai ales sub impulsul unor puternice afecte negative, evidenţiate mai ales cedările scriitorilor şi trecându-se uneori peste acele elemente care-i departajează pe şaizecişti de masa autorilor care se bucurau de aprecierea sinceră a autorităţilor din epocă se pot observalimitările existente şi deschiderile oferite de regim.

Circumscriindu-mi interesul doar asupra genului epic, am adus în prim plan câteva modalităţi prin care scriitorii şaizecişti au reuşit nu doar să se detaşeze de antecesori, reafirmând primatul elementului estetic în literatură,ci,au reuşit să introducă idei polemice la adresa discursului oficial,conturând astfel o literatură subversivă.

Pornind de la conceptul de„literatură subversivă” propus de Ion Simuţ, desemnând acea literatură scrisă sub comunism caracterizată de o deviaţie de la linia oficială, deviaţie mascată în metafore şi parabole, un fel de protest abia schiţat, o dizidenţă pe jumătate sau pe sfert, atât cât permitea cenzura. Prin urmare, *subversivitatea* nu trebuie înţeleasă ca încercare de delegitimare a sistemului politic, lucru care, de altfel, reprezenta o arie cu adevărat problematică, un demers mult prea radical şi riscant pentru marea majoritate a scriitorilor din epocă.

Obiectivul demonstrării faptului că tehnicile narative utilizate de scriitorii şaizecişti (alegerea vocii narative, relaţia naratorului cu naratarul, aspectele legate de construcţia personajului,perspectiva narativă şi modalitatea de prezentare), cu implicaţii clare la nivelul conţinutului, s-au constituit, alături de alte procedee artistice, în modalităţi care subminau canonul literar al realismului socialist, atrăgând atenţia, în subtext, asupra unor adevăruri amare despre condiţia omului sub comunism.

Alegerea operei lui Alexandru Ivasiuc se motivează în primul rând prin faptul că prozatorula fost perceput atât de critica de întâmpinare, cât şi de exegeţii operei lui de dinainte de ’89 drept o figură exponenţială în mişcarea de desprindere de realismul socialist, fiind evidenţiată nota discordantă a primelor sale romane (Vestibul, Interval, Cunoaştere de

noapte).În plus, analizele făcute în străinătate asupra cărţilor lui Ivasiuc în emisiuni radiofonice de la *Europa Liberă* sau în lucrări care tratau legătura dintre literatură şi politică în România relevau îndrăzneala mesajelor pe care autorul le transmitea în subtext, chiar şi în *Păsările, Apa* şi *Iluminări*, care în ţară au fost considerate, nu de puţini, ca oportuniste.

Un al doilea motiv a fost faptul că prozatorului i-a fost recunoscut rolul de pionierat în refacerea legăturii cu proza de introspecţie reprezentată în perioada interbelică de Camil Petrescu, Anton Holban, Hortensia Papadat-Bengescu, Max Blecher, dar şi cel jucat în susţinerea sincronizării cu modernismul scriitorilor europeni sau americani precum James Joyce, Virginia Woolf sau William Faulkner, cunoscuţi îndeobşte pentru înnoirile aduse la nivelul tehnicilor narative.

În plus, opera lui Ivasiuc oferă o diversitate a formulelor de creaţie, critica literară remarcând trecerea de la proza reflexivă la cea de factură tradiţională, apoi la cea parabolică, ceeace permite, în opinia mea, o clară conectare a producţiei ivasiuciene cu operele celorlalţi prozatori şaizecişti şi o analiză comparativă a sensurilor implicate de utilizarea acestor tehnici narative.

După ce cultura şi literatura trec, în anii 1950, printr-o perioadă de ideologizare şi asevire la comandamentul politicii comuniste, după 1964 se va produce o oarecare relaxare a regimului totalitar în cadrele comunismului. Împrejurările istorice i-au obligat pe tinerii autori să „descopere" acele forme de exprimare care să fie tolerate de noul regim, să aducă un aer inovator în artascrisului, de parcă dezrădăcinarea culturii române i-ar fi adus acesteia vreun beneficiu. Autorii consacraţi în perioada postbelică par să aştepte un suflu nou, adus de generaţia tânără, apărută parcăde nicăieri.

Afirmare sa ca romancier a fost abruptă şi surprinzătoare prin faptul că acest scriitor a avut curajul să abordeze subiecte cu tentă socială, politică şi existenţială de un realism şi un simţ critic extrem de ascuţit. Dar prozele sale în general au tratat subiecte ce puteau deranja clasa politică totalitară.

Dacă observăm literatura timpului său, dar şi conţinutul criticii vremii, vom observa o mare prudenţă din partea intelectualilor, deoarece Alexandru Ivasiuc extrage cu abilitate din teoria marxistă factorul radical ca instrument de luptă împotriva stagnării, dar nu acea radicalitate perpetuăce ar fi putut duce la nihilism; o lume a negaţiei fiind considerată mai rea decât un lagăr de concentrare, necesitând o îmbinare armonică cu spiritul militant în cultură, cu edificarea persoaneişi personalităţii umane, dând individului libertate deplină de împlinire a fenomenului cunoaşterii şi de parcurgere a unui drum propriu în viaţă.

Alexandru Ivasiuc, provenit dintr-o familie de mici burghezi culţi, cu gust nativ pentru libertate, este marcat de perioada în care a fost închis, interogat, maltratat, bătut până la mutilare. Credea sincer în teoria marxistă privind o societate umană superior organizată, dar nu accepta limitarea libertăţii individului. Călătorind în America şi Anglia a putut gusta modul liber de viaţădin capitalism, a înţeles că fiecare individ are dreptul la propria viziune asupra vieţii şi că aceasta trebuie să îi fie respectată.

Tehnica pe care Alexandru Ivasiuc mizează este, în toate romanele, aceea a contrastului, a opoziţiei evidente între aparenţă şi esenţă, căci personajele, zugrăvite prin prosopografie şi socium ca nişte adevăraţi biruitori, sunt exact contrariul. Echilibrul aparent alpersonajelor este tulburat de apariţia în viaţa lor a unui element imprevizibil, care le scoate din obişnuinţe şi le periclitează controlul asupra realităţii: dr. Ilea (*Vestibul*) se îndrăgosteşte de o studentă de-a sa, cu treizeci de ani mai tânără, Ilie Chindriş (*Interval*) îşi reîntâlneştedupă doisprezece ani fosta iubită, Olga, care fusese exclusă din facultate din cauza „originii nesănătoase" şi prin contribuţia lui, Ion Marina (*Cunoaştere de noapte*) află despre iminenta moarte a soţiei sale, Dumitru Vinea (*Păsările*) se simteresponsabil de moartea unui muncitor din uzină, la Liviu Dunca (*Păsările*) criza intervine în un momentul în care asupra lui se fac presiuni pentru a sprijini o acuzaţie în care el nu crede, Paul Achim (*Iluminări*) se simte atras de o cercetătoare

din institut, Nora Munteanu, dar i se pare că descoperă şi un substrat ironic.

În spatele unei întrebări aparent inofensive pe care o primeşte la un congres important, Paul Dunca (*Apa*) se revoltă împotriva ordinii reprezentate de familia tradiţională şi de stilul de viaţă micburghez, intrând în sfera de influenţă a grupului lui Piticu, Miguel (*Racul*) intră într-un profund dezechilibru în momentul în care acceptă planul diabolic al lui Don Athanasios şi realizează controlul absolut pe care acesta îl deţine.

Aceste situaţii marchează schimbări profunde în viaţa personajelor. Acţiunile şi gândurilelor, redate fie din perspectiva unui ochi din afară, fie din cea a personajului însuşi, demonstrează lipsa voinţei de altădată şi, în consecinţă, incapacitatea de a acţiona şi reacţiona în maniera bine cunoscută. Criza existenţială a personajelor debutează prin ceea ce Karl Jaspers a numit „starea de uimire", personajele conştientizând nu doar abaterea de la nişte norme rigide, ci şi bulversarea interioară rezultată din descoperirea diversităţii lumii şi a limitelor propriei fiinţe.Folosindu-se de acest moment de cumpănă din viaţa personajelor, autorul trece pe planul interiorităţii personajelor, descrierea semnelor preponderent exterioare fiind, practic, abandonată.

Discursul interior al personajelor este împărţit, fără excepţie, între, pe de-o parte,descrierea trăirilor lăuntrice în faţa descoperirii noii realităţi şi, pe de altă parte, evocarea trecutului şi interpretarea retrospectivă a acestuia pentru a-i găsi un sens.

În cele din urmă analizate fiind reflecţiile literarității autorului de conștiința trecutului, statutul operei acestuia în prezent și perpetuarea ei în conștiința posterității, constatăm că prin rolul deosebit, în ceea ce privește primenirea retoricii literare, prin deconstruirea miturilor „obsedantului deceniu", prin formula narativității, Ivasiuc nu va putea fi ignorat de viitoarele istorii literare, care vor respecta principiile obiectivității.

BIBLIOGRAPHY

- *Vestibul*, Editura Eminescu, București, 1971; ediția a II-a, Editura Eminescu, București, 1971; ediție în limba germană, *Im der Holle*, Bukarest, Kriterion, 1971; ediție în limba maghiară, *Eloszoba*, Bukarest, Kriterion, 1983: ediție în limba ucraineană, *Ohotnicij rog*, Bukarest, 1980
- *Interval*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- *Cunoaștere de noapte*, Editura pentru Literatură, București, 1969; ediția a II-a, Editura Eminescu, București, 1979; ediția a III-a, Studiu introductiv, tabel cronologic și referințe critice de Diana Adamek, Editura Cartimpex, Cluj- Napoca, 1998
- *Păsările*, Editura Cartea Românească, București, 1970; ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 1971; ediția a III-a, Editura Eminescu, București,1973; ediția a IV- a, Prefața de Nicolae Manolescu, Editura Minerva, București, 1977; ediția a V-a, Antologie, prefață, comentarii,referiri critice și bibliografiede Ion Bogdan Lefter, Editura Albatros, 1986; ediție în limba germană, *Die Vogel*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975; ediție în limbamaghiară, *A madarak*, Editura Kriterion, Bukarest, 1973
- *Pro domo. Radicalitate și valoare*, Editura Eminescu, București, 1972
- *Apa*, Editura Eminescu, București, 1973; ediția a II-a, Editura Eminescu, București, 1975; ediția a III-a, Prefață de Ion Bogdan Lefter, Editura Militară, București, 1987; ediția în limba maghiară, *Aradat*, Editura Kriterion, Bukarest, 1976; ediție în limba ucraineană, *Peremena*, Rumynija, Bukarest, 1975
- *Racul*, Editura Albatros, București, 1967; ediția în limba maghiară, *A hatalom arneyekaban*. Regeny, Europa Konyvkiado, Budapest, 1981;
- Manolescu, Nicolae, *Desenul din covor (Teme 7)*, București, Editura Cartea Românească, 1988 ;
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*,

Pitești, Editura Paralela 45, 2008;

- Manolescu, Nicolae, Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu, 2. Critica. Eseul, Brașov, Editura Aula, 2001;
- Mioara Apolzan, Al. Ivasiuc, o proză a traseelor constante,în *Casa ficţiunii. Romane şiromancieri ai deceniului 8,* Editura Dacia, Cluj-Napoca,1979
- Nicolae Manolescu*,Criză şi iluminare.Prefaţă la Păsările de Al.Ivasiuc*,Editura Minerva,Bucureşti,1977;
- Sanda Cordoş, *Alexandru Ivasiuc. Monografie, antologie comentată,receptare critică,*Editura Aula,2001;
- Nicolae Balotă,*Alexandru Ivasiuc în Universulprozei*,Editura Eminescu,1976,Bucureşti,Piaţa Scânteii
- Adrian Dinu Rachieru,*Profil.Al.Ivasiuc-un prozator uitat?*,în Cafeneaua literară,12/143, decembrie 2014.

NEO-INTERTEXTUALITY: FAN FICTION AS A CONTEMPORARY PHENOMENON

Andra-Astrid Belibou
PhD Student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: Fan Fiction presents itself as a form of creative expression in which fans of various forms of media contribute to their communities with engaging stories. With the rising popularity of this genre as a vibrant and dynamic aspect of contemporary popular culture, this paper will provide an overview on its emergence, its particularities, and its roots in fan communities with the purpose of understanding how it shapes and reflects contemporary media landscapes. Further, the implications of Fan Fiction's ties with intertextuality for notions of authorship, creativity, and participatory culture in an age in which the concept of authorship has begun to lose its meaning and value.

Keywords: Fan Fiction, authorship, intertextuality, pop culture, contemporary literature

Fan Fiction is a literary genre that comprises of fictional stories, sometimes even of other artistic expressions, inspired by existing stories, characters, settings or plots from popular culture belonging to canonical novels, movies, TV shows or video games. At the same time, it can be considered a subgenre of a "larger, older genre of literature that is generally called 'derivative' or 'appropriative'." [1] Its diversity also extends to its format, as 'fanfics' can take the form of poetry, short stories, multi-chapter novellas or sagas with multiple entries, but also blend with fanart for the purpose of creating comic strips.

The origins of Fan Fiction may be older than presumed[2] if approached as retellings of other stories, but in modern media it can be traced back to the 1960s, once the Star Trek community of fans began writing new stories featuring the characters and plots from the television show. These stories were integrated in the zine "Star Trek Lives!"[3], which further persuaded the fans into forming a proper community and into creating more content based on their favourite world and characters. Later, with the rise of the internet in the 1990s, access to such retellings became more accessible to audiences and fans, gradually reaching an impressive level of popularity through blogs, social media platforms and websites created specifically for Fan Fiction content, which allowed not only the publication and promotion of such stories, but also different levels of engagement between members of the communities.[4]

The most popular platforms, FanFiction.net, Wattpad and Archive of Our Own (AO3), have gradually transformed into central hubs for writers to distribute their contribution to the fandom and express their creativity freely. The interaction between authors and readers is also allowed through comments, through which the readers "produce their own critical accounts"[5],

[1]Abigail Derecho, "Archonic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fan Fiction," in *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 63
[2] Ibid, 67
[3] Francesca Coppa, "A Brief History of Media Fandom," *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 41
[4] Kristina Busse and Karen Hellekson, "Introduction: Work in Progress," *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 13
[5] Matthew Hills, *Fan Cultures*, Routledge, 2002, xxxiii

and various feedback systems such as likes and kudos, but also through indirect feedback such as the number of views, saves or bookmarks. Depending on the type of website, writers also face certain challenges. FanFiction.net admits users of various ages, yet its reachable content has forced stricter guidelines for users in what concerns the structure and content of the texts, imposing a formatting style, rejecting in-text forms of communication such as annotations and opting for private inboxes, and leaning towards heavy censorship. On the other hand, Archive of Our Own With, a volunteer-run project, became more accessible with its freedom of expression and more developed tagging system, as well as a larger control over comments and the possibility to directly engage with the readers through replies or annotations. However, reaching an audience is not as easy as it seems and, while some users may rely on the algorithm to allow help promote their work to potential readers from their own community or from outside it, considering the topic of choice or the tagging system, the large inflow of stories does not support new or less popular users, many taking the route of advertising on other social media platforms such as Tumblr, Twitter (now X), or even Facebook groups to get the attention they need[6]. A similar situation occurred for the Wattpad users, where the initial conflict occurred between mediocre Fan Fiction writers and experienced unpublished storytellers, the first group benefiting from more visibility. However, Wattpad has attempted a mediation through the integration of a monetization system and also through the possibility of awarding the writers with official book releases and film deals, as long as they achieved the transition from mere Fan Fiction to thoroughly original content that would avoid any copyright claims. Nevertheless, online communities build an environment based on support and collaboration environment that further stimulates the growth of Fan Fiction into an integral part of mainstream pop culture.

Apart from the audience's engagement, the interactive and creative effort is the focal point, although Fan Fiction's status as a phenomenon of the 21st century pop culture can be attributed to various factors. As writers transform established characters and further explore new scenarios or relationship dynamics, they provide their own interpretations of the canon, extending the original narrative beyond its boundaries. It reflects the "desire to add to an existing story, to ensure the continued "lives" of its characters, or to enter into a dialogue with a preexisting narrative for purposes of acclaim or criticism."[7] Considering that Fan Fiction writers reinterpret existing material, adding their own perspectives and ideas, this genre can be perceived as a form of literary remixing, blurring the lines between creator and consumer and challenging traditional notions of authorship and originality.

Fan Fiction often follows certain compositional and narrative patterns and structures, especially when it comes to the usage of recurring tropes which have become customary in the Fan Fiction community. One of the most popular tropes is 'canon divergence', also known as 'what if', which includes any story deviating from the canon events of the source material, be it new plot twists, character dynamics or plain rewritings from different perspectives or from outside the text's timeframe. Starting from this divergence emerged parallel or, more commonly known, 'alternate universe' stories (shortened as AU), "where familiar characters are dropped into a new setting"[8], which also have their own subsections such as 'contemporary alternate universe' or 'dystopian future alternate universe', based on the era they are set in, or more specific setting around which the whole story unveils ('amnesia AU', 'body swap AU', 'reverse

[6] Kristina Busse, *Framing Fan Fiction: Literary and Social Practices in Fan Fiction Communities*, University of Iowa Press, 2017, 141

[7] Maria Lindgren Leavenworth and Malin Isaksson, *Fanged Fan Fiction: Variations on Twilight, True Blood and the Vampire Diaries*. McFarland, 2013, 1

[8] Kristina Busse and Karen Hellekson, "Introduction: Work in Progress," *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 11

AU', 'fantasy AU'). Other fan writers prefer approaching their favourite narratives and provide a new ending or solution to an unresolved plotline or inconsistency, these new additions being known as 'fix-it fics'. Overall, the tendency in this field is to borrow characters and transpose them in texts that focus on their relationship, regardless of their status in the source material. 'Shipping' stories focus on the romantic aspect in contextual tropes such as 'enemies to lovers' or 'fake dating'. Once established the timeframe, setting and dynamic, regardless of the repetitive tropes for which the secondary author opted, the new story becomes its own entity and becomes "not lesser than the source text" and it does not "violate the boundaries of the source text"[9]. In many cases, with minor changes in details such as appearance and names, the story can achieve its own canonical level and be published, further becoming the source for other pieces of Fan Fiction.

In recent years, the controversial book series *Fifty Shades of Grey* (2011-2021) by E. L. James was published following support from fellow readers of the fanfic *Master of the Universe*, a divergent tale of the Stephenie Meyer's *Twilight* Saga (2005-2020). Although stripping away the vampire element, aging up the characters, moving the setting and constructing a more mature-oriented plot, the similarities were still obvious to connoisseurs, visible enough to make the connection between the two series and for E. L. James rely on the already built fanbase, but also different enough to create its own universe, highlighting that "such an attempt to distinguish fan fiction from pro fiction is futile."[10] The 2020s also marked the rise of a niche in the romance genre with a significant number of new novels originating as 'Reylo' Fan Fiction. 'Reylo' refers to the pairing of Rey and Kylo Ren, the protagonist and antagonist of the sequel trilogy of the *Star Wars Universe*. Although the fans have shown interest in this potential couple since 2015 with the release of the first part of the trilogy, once the final movie was released in 2019 and received rather poorly, just as the Covid pandemic was emerging, the isolation encouraged the fans to provide their own versions of their dynamic. Amongst the most popular are *Go Hex Yourself* (2022) by Jessica Clare, *Knives, Seasoning & a Dash of Love* (2023) by Katrina Kwan, *My Roommate is a Vampire* (2023) by Jenna Levine, *You, Again* (2023) by Kate Goldbeck, *The Hurricane Wars* (2023) by Thea Guanzon, and others, with more to be published, while *The Love Hypothesis* (2021) by Ali Hazelwood being perhaps the most successful.[11]

It is worth noting that Fan Fiction does not trace its material strictly to the world of fiction, an example being Anna Todd's *After* series (2014-2015) which began as Fan Fiction inspired by the boy band One Direction. Whereas the story itself relies strictly on romance tropes, the otherwise popular choice of building an imaginary story around a real human is rather problematic. With Fan Fiction based off other fictional universes, the main problem is authorship, but when the source material revolves around real human being that are still alive, the matter becomes one of consent, its lack leading to an ethical questionability, and the boundaries of privacy, which can easily be interpreted as having been invaded and violated.[12] Therefore, Fan Fiction writers need to consider the potential impact of their work on both the easily influenceable community and the individual's rights, feelings, and reputation.

On the subject of the previously mentioned authorship, it is a debated and complex topic amongst writers and guilds, the main question being who is the owner of the final products: the

[9] Abigail Derecho, "Archonic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fan Fiction," in *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 65

[10] Kristina Busse, *Framing Fan Fiction: Literary and Social Practices in Fan Fiction Communities*, University of Iowa Press, 2017, 141

[11] Elizabeth Held, "From Friends to Lovers: The Fanfic-to-Romance Pipeline Goes Mainstream," *Vulture*, Vulture, 29 Aug. 2023, www.vulture.com/article/fanfic-romance-reylo-publishing-trend.html

[12] Kristina Busse, "My Life Is a WIP on My LJ," *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company,\ Inc. Publishers, 2006, 214-216

original author or the one behind the Fan Fiction text? From a legal perspective, Fan Fiction belongs to the derivative works sphere, which allows the original author rights over any adaptations, translations, possible sequels, and transformative works. Even as an ethical consideration, fan writers build upon the foundation established by the original author, regardless of their contribution and interpretations to the source material and how much have they borrowed. Even though they may have in theory the right to the texts written by them, the copyright law, and the possibility of infringement, depending on jurisdiction and the stance of the copyright holder, are threats to their boundaries of creative expression. This is not an act of foul play, but a concern deeply rooted in the history of copyright as a necessity as "the idea of copyright, which had started to come into being in the early eighteenth century, offered writers a way to establish ownership over their words and the possibility for a livelihood. Before, copyright simply did not exist; or, where it did, it lay with the printers rather than the authors."[13] Consequently, in 2000, writer Anne Rice sent a cease-and-desist letter to the FanFiction.net platform, demanding the removal of any derivative text and forbidding its users from using her copyrighted characters. Although Rice wrote a book series which is an erotic approach and retelling of *The Sleeping Beauty*, the fairytale qualifies as public domain, unlike her *The Vampire Chronicles* series (1976-2018), which at the time was not yet public domain. Prior to her passing, Rice's stance changed with the growth in popularity of Fan Fiction. However, the guidelines of FanFiction.net do feature a list of authors and publishers whose property are not allowed on the platform, such as Rice, Archie comics, Dennis L. McKiernan, Irene Radford, J. R. Ward, Laurell K. Hamilton, Nora Roberts and her other pseudonyms, P. N. Elrod, Raymond Feist, Robin Hobb, Robin McKinley and Terry Goodkind. A similar situation occurred with the now defunct Amazon Kindle Worlds, a publishing service meant to monetize Fan Fiction. Although the idea behind the platform was to support fan writers, unlike the short-lived FanLib, which did not emerge from the fan culture community but as a business strategy prioritising the owners of the platform, the strict guidelines and licensing agreements led to its dissolution.

Touching on the topic of Fan Fiction as an expression of intertextuality, the genre manages to preserve the main inherent feature of being a reinterpretation or narrative expansion of a pre-existing text, character, or storyline. Whereas intertextuality is the wider technique of interconnecting texts and creative expressions through references, borrowings, or reactions, in the case of Fan Fiction, the engagement is solely at the level of existing media forms with the intent to create new fictional literary material and it exemplifies intertextuality through its engagement with the canonical source. Abigail Derecho described the way these adaptations operate in literature as "archontic"[14] from the word 'archive', drawing the comparison that both Fan Fiction and archives are never-ending sources in constant expansion, its intertextual relationship being derivative or appropriative. She further opposed these attributes, arguing that

> *Derivative*, when applied to artwork, has a negative connotation in everyday speech; it usually indicated a poor imitation or even a corruption of an original, pure work. Calling a text based on a prior text "derivative" thus signified a ranking of two texts according to quality and classifies the secondary texts as the lesser one. Similarly, *appropriative* connotates "taking" and can easily be inflected to mean "thieving" or "stealing."[15]

[13] Kristina Busse, *Framing Fan Fiction: Literary and Social Practices in Fan Fiction Communities*, University of Iowa Press, 2017, 21
[14] Abigail Derecho, "Archonic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fan Fiction," in *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 63
[15] Ibid, 64

The basic feature that connects Fan Fiction as a literary genre with intertextuality as a technique is the usage of direct references and allusions to the source material. The items incorporated can be characters or identifiable names, settings, plot points and even pieces of dialogue that are either obvious or easily recognisable to the reader. The usage of intertextuality is essential when building the new world as it suggests that "we lose an important layer of interpretation and meaning if we divorce fan fiction from its contexts and equate it with other forms of transformative creativity." (Busse, *Framing Fan Fiction* 142) Of course, Fan Fiction writers have the option to expand upon the starting point of the source, eventually completing the source material with other nuances or depths if not removing these source elements and placing them into a completely new context that would be of interest to the fandom (Kaplan 136). The writer has the responsibility to start from a superficial interpretation of the canon and to juggle with the final product in order to use and adapt characters and to build the world they want, following the reinterpretation and reimagining they seek. These reinterpretations offer alternative contributions, demonstrating an intertextual dialogue between the two texts with the exploration of the different possibilities and trajectories, despite the level of divergences, so that they "create texts that rely on the interplay between knowledge of the source text and knowledge of the fanon."[16]

As an intertextual response to the original material, some fanfics may take on the mantle of parody, the satirical tones providing either a humorous or a critical commentary, or the homage one, the purpose being to pay tribute to a character or storyline. When doing so, the fan writer also engages in intertextual play as parodies and other stylistic devices encompass their own conventions, themes and tropes that only require a creative perspective. A similar approach can be observed in stories that explore gaps or ambiguities, filling in the unaddressed plot points or background for certain characters, or even when the narrative comes to end or just fails to satisfy with its plotlines[17]. Busse also addressed this matter by pointing out that

> The existence of the source text offers a framework of requirements that most fan writers choose to obey—to a degree, at least. For example, fan authors writing stories inspired by Supernatural must contend with the source text's unfolding narration of the Winchester brothers' childhood and young adulthood, told through intermittent flashbacks. Similarly, fans of Harry Potter must take into account a complex rubric of details regarding the laws, policies, and history of the universe set forth by J. K. Rowling in her seven novels while at the same time seeking inspiration, if not canon specificity, from what many perceive as the second-order Harry Potter films.[18]

Although once again the process relies on the creative aspect, and it is up to the author to choose the tone and the context they want to portray, further intertextual engagement is required when extrapolating information from the established canon as the additions still require connections to the source or information that aids the construction of a new context or plot. After all, a closer read can lead to "considerations of where inspiration may come from, which intertextual links are retained, and explorations of in which new directions the story is led."[19] When creating a crossover story, intertextuality is highlighted by the unity of different

[16] Deborah Kaplan, "Construction of Fan Fiction Character Through Narrative," *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 136

[17] Julia Elena Goldmann, *Fan Fiction Genres Gender, Sexuality, Relationships and Family in the Fandoms "Star Trek" and "Supernatural,"* Vol. 29, Transcript, 2023, 80

[18] Kristina Busse, *Framing Fan Fiction: Literary and Social Practices in Fan Fiction Communities*, University of Iowa Press, 2017, 125

[19] Maria Lindgren Leavenworth and Malin Isaksson, *Fanged Fan Fiction: Variations on Twilight, True Blood and the Vampire Diaries*. McFarland, 2013, 3

sources woven together to provide a new text that can borrow elements from various fandoms, be it characters, settings, storylines, or an eclectic mixture.

In contrast, what marks a distinction between the techniques used to build fanfics and intertextuality is the dichotomy between transformative and dialogic processes, with intertextuality being perceived as a legitimate and accepted practice that has existed since early times. Its mere usage in media with enriching purposes does not affect neither author – not the original one, nor the one opting to reference an outside source. The shared material is recognisable as only an individual element that would not cause the author to be denied their ownership, unlike Fan Fiction, which is by default a whole reconstruction of the source and over which the author has no rights legally or ethically, the possibility of a copyright infringement threatening their integrity.

Intertextuality only refers or incorporates to a certain extent various creative expressions and is not limited in its range, while Fan Fiction builds upon an established canon and is limited to text, other forms of media such as fanart acting as its own individual entity. With this borrowed base layer, Fan Fiction depends on specific fandom communities embedded in pop culture, the shared interest encouraging the creation of other such texts and establishing by default a potential audience, which is not necessarily the case for intertextuality. As a literary concept within literary tradition and cultural discourse, the users, audiences, and timeframe are diversified and not limited to any borders.

In summary, it can be settled that Fan Fiction, with its multifaceted engagement with pre-existing texts, embodies the usage of intertextuality in common contemporary and even lowbrow texts thoroughly and properly. Through various retelling strategies, these stories explore principles of transformative works and become a collaborative effort. By drawing on, remixing, and reinterpreting canon narratives, characters, and worlds, fan writers contribute to a complex tapestry of intertextual connections that further enriches and expands the cultural landscape of fandom and storytelling, also establishing this genre as a powerful means of creative expression with impressive influence on popular culture.

BIBLIOGRAPHY

Busse, Kristina and Hellekson, Karen. “Introduction: Work in Progress.” *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 5-32.

Busse, Kristina. “My Life Is a WIP on My LJ.” *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 207-224.

Busse, Kristina. *Framing Fan Fiction: Literary and Social Practices in Fan Fiction Communities*. University of Iowa Press, 2017.

Coppa, Francesca. “A Brief History of Media Fandom.” *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 41-60.

Derecho, Abigail. “Archonic Literature: A Definition, a History, and Several Theories of Fan Fiction.” *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 61-78.

Goldmann, Julia Elena. *Fan Fiction Genres Gender, Sexuality, Relationships and Family in the Fandoms “Star Trek” and “Supernatural.”* Vol. 29, Transcript, 2023, 80.

Held, Elizabeth. “From Friends to Lovers: The Fanfic-to-Romance Pipeline Goes Mainstream.” *Vulture*, Vulture, 29 Aug. 2023, www.vulture.com/article/fanfic-romance-reylo-publishing-trend.html.

Hills, Matthew. *Fan Cultures*. Routledge, 2002, xxxiii.

Kaplan, Deborah. "Construction of Fan Fiction Character Through Narrative." *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, edited by Karen Hellekson and Kristina Busse, McFarland & Company Inc. Publishers, 2006, 134-152.

Leavenworth, Maria Lindgren, and Malin Isaksson. *Fanged Fan Fiction: Variations on Twilight, True Blood and the Vampire Diaries*. McFarland, 2013, 1-3.

CONSIDERACIONES LINGÜÍSTICAS SOBRE LOS OJOS VERDES DE BÉCQUER

Ana-Maria Grigore
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: This paper provides a concise linguistic analysis of Gustavo Adolfo Bécquer's legend, Los Ojos Verdes. By examining the lexical choices and stylistic devices, the study reveals how language shapes the impact and interpretation of the legend.

Keywords: legend, linguistic analysis, literature.

Consideraciones generales

Gustavo Adolfo Bécquer fue un prestigioso poeta y novelista español, que se ha convertido incluso más famoso en el panorama literario después de la aparición póstuma del libro *Rimas y leyendas*. Si al principio fue aprendiz de un pintor, Bécquer descubrió que su verdadera vocación no era la pintura, sino la literatura. Así fue como decidió dedicarse al mundo de las letras, mientras que su hermano Valeriano siguió el mismo camino que el de su padre, un estimable pintor sevillano.

En cuanto a su obra literaria, es necesario mencionar otros títulos como *Oda a la muerte de don Alberto Lisa*, *Historia de los templos de España, Cartas desde mi celda*, *Tradiciones y costumbres españolas*, etc.

Su obra refleja aspectos relacionados con su biografía (los amores fracasados, la profunda tristeza en la que recae después de la muerte de su hermano, su escasez económica, etc). Fue influenciado también del contacto que tuvo con los libros del Romanticismo europeo. Su preferencia por *el misterio* y *lo oculto* será revelada en sus obras literarias posteriores.

Las Leyendas de Bécquer pertenecen al Romanticismo tardío[1], encajan en el género épico-narrativo y tienen como rasgo común la mezcla de las acciones verosímiles con los elementos fantásticos. El escritor no deja de mostrar lo que la figura de la mujer ha significado en su vida, así que las *Leyendas* abundan en retratos femeninos. Bécquer trata en estas obras temas muy diversos: los crímenes, los castigos, las historias de amor, la afición a lo sobrenatural, lo fantástico y «nutre sus relatos con sus vivencias más íntimas» (ESTRUCH TOBELLA, 1994).

El tema

Una de las más poéticas leyendas de Bécquer es la que lleva el título *Los ojos verdes*, donde la acción está situada en Moncayo. Se desvela que el autor ha visto unos ojos verdes (quizás en sus sueños), ojos que cobran realidad tangible en una mujer extraña, *hermosa y pálida, como una estatua de alabastro* (ADOLFO BÉCQUER, 2006). El tema es la búsqueda del amor, que lamentablemente es un sentimiento inalcanzable, desgraciado. Así es como, gracias al enamoramiento a través de la mirada, el protagonista queda hechizado y cae en las redes de aquel *espíritu misterioso*. El *trasgo, demonio o mujer* (ADOLFO BÉCQUER, 2006) que habita en las aguas representa una verdadera tentación para cualquier ser humano e incluso puede ser fatal.

[1] Corriente caracterizada por ser más sentimental e intimista que el Romanticismo.

El título – elemento paratextual

Se puede notar la preferencia del autor por los títulos compuestos por sustantivos o grupos nominales (sustantivo + adjetivo): *El beso*, *La creación*, *La promesa*, *Las hojas secas*, etc. Lo mismo surge en *Los ojos verdes*, donde hay que prestar atención también al artículo definido, cuyo papel es, a pesar de importar información morfológica, de individualizar (no son simplemente unos ojos que se pueden olvidar en un instante, sino aquellos ojos inolvidables, como unas esmeraldas). El título hace referencia a la manera de seducir (mediante la vista), que ha dejado completamente atontado a Fernando.

La estructura externa

El texto está formado por un *planteamiento* (una breve introducción narrada en 1ª persona, donde el autor, en este caso también narrador, desvela las razones por las cuales ha decidido escribir la obra y ponerle este título) y el *cuerpo del texto (nudo)*, dividido a su vez en tres capítulos, donde se entremezclan la narración, el diálogo y la descripción. Aquí el narrador es de tercera persona omnisciente, porque describe todo lo que los personajes sienten e incluso narra con lujo de detalles hechos que no han sido presentados por ningún personaje («*exclamó», «partieron», «se perdieron», «siguió», «volvió*», etc). (ADOLFO BÉCQUER, 2006)

Queda implícito que el texto será impreciso, gracias a la palabra que el autor emplea en la introducción (*boceto*), es decir, no tiene una visión perfectamente clara sobre lo que va a redactar.

La estructura interna

La estructura es lineal, los elementos aparecen uno tras otro hasta el final, y se puede observar la existencia de cuatro partes. La primera es *la introducción* del autor, cuyo mayor deseo fue escribir una obra que llevase el título *Los ojos verdes*. La segunda parte, la introducción del cuento (*el planteamiento*) empieza con la imagen de un ciervo herido. Algunos cazadores que van por el monte del Moncayo tratan de atrapar al animal, pero éste se dirige hacia «*la fuente de los Álamos*», un lugar maldecido (no es un edénico *locus amoenus*, sino un lugar de caos y de peligro). Fernando, un joven vanidoso, a quien no le importan los consejos de Íñigo, su montero, prefiere arriesgarse con tal de obtener el «*premio*». *El nudo* empieza con las palabras de Fernando, que confiesa a su sirviente los sentimientos acerca de la preciosa presencia femenina que lo dejó sin suspiro. En vano trata Íñigo de explicarle que en esa fuente vive un «*demonio*», porque Fernando ignora las advertencias: *con el diablo no sirven valentía* (ADOLFO BÉCQUER, 2006)

En *el desenlace* el señor cae en las redes del espíritu: *y cayó al agua con un rumor surdo y lúgubre* (ADOLFO BÉCQUER, 2006).

Rasgos estilísticos

1. *Lenguaje.* En la introducción aparece el recurso literario de *captatio benevolentiae*, a

través del cual el autor intenta atraer la atención de los lectores y cuenta con su imaginación. Una de las funciones lingüísticas del texto es la función conativa. Aquí podemos incluir también ejemplos de oraciones apelativas, que tienen como principal objetivo llamar la atención del receptor: ¿*Qué haces, imbécil*?, ¿*Lo ves?*, ¿*Crees acaso* (...)?, ¿*Quién eres tú*?, ¿*Cuál es tu patria*?, *Mira*, etc.

La función predominante sigue siendo, indudablemente, la función expresiva, cuyo principal objetivo es la expresión del estado anímico del emisor. La podemos identificar bien

en interjecciones como: *¡Oh no!,* bien en exclamaciones como ¡*Alto*!, ¡*Imposible!,* ¡*Verdes*!, ¡*Cómo podré yo dejar de buscarlos*!, etc.

Se puede notar también la simulación de la oralidad en la obra, el análisis del habla coloquial, apoyándose en la estructura dialógica. Bécquer tiene la habilidad de seleccionar elementos adecuados para que la impresión de lo oral se logre con verosimilitud. Aquí encajan frases como: *¡Cúmplase la voluntad del cielo!, ¡Líbreme Dios!* (ADOLFO BÉCQUER, 2006) que sugieren de forma expresiva cómo el hablante suplica la protección divina, *¡por San Saturio, patrón de Soria!, Estaba de Dios* (frase hecha que significa depender del poder de Dios), *¡Por lo que más amo*!, etc. Tampoco faltan sugerencias con respecto a las creencias que no se basan en razones religiosas, sino en mitos y creencias mágicas (*por azar*, *superstición*).

Tampoco hay que olvidar el cierto tono de rebeldía, debido al deseo insensato del protagonista de conseguir la *pieza herida* sin importar los medios: *primero perderé yo el señorío de mis padres*» (...) *el ánima en manos de Satanás, que permitir que se me escape ese ciervo*. (ADOLFO BÉCQUER, 2006)

Cabe señalar la presencia de los símbolos que aparecen en el texto. La figura del ciervo no es arbitraria, sino al contrario. Es considerado el *árbol de la vida* gracias a su alta cornamenta, el «heraldo de la luz que guía hacia la claridad diurna», «mediador entre cielo y tierra», etc. (CHEVALIER, 2000)

En esta leyenda, el ciervo puede simbolizar la frontera entre vida y muerte, porque si no hubiera sido por el afán de Fernando de capturar al animal, no hubiera llegado a la fuente maldiciada. El color verde también es un símbolo, porque significa la esperanza, está relacionado con la naturaleza, con la prosperidad, etc.

2. *Recursos estilísticos.* El texto hace gala de recursos estilísticos, especialmente de

comparaciones, metáforas y personificaciones. Veremos algunos ejemplos más representativos para cada categoría: **comparaciones** - *ciervo rápido como una saeta*, *sus cabellos eran como el oro*, *gotas* (...) *como puntos de oro*, *pupilas como dos esmeraldas* (ADOLFO BÉCQUER, 2006), **epítetos** - *brillo fosfórico*, *labios ardorosos*, *rumor surdo y lúgubre*, *brazos delgados y flexibles* (ADOLFO BÉCQUER, 2006), **metáforas:** *beso de nieve*, etc.

Así es como en este texto plagado de recursos literarios, Bécquer hace gala de su maestría en realizar descripciones. En los ejemplos anteriores hemos visto cómo realiza el autor la descripción de lugares, de animales y personas, pero incluso indica sensaciones: *ardía la cólera en sus ojos*, *sensación fría*, etc. (ADOLFO BÉCQUER, 2006)

3. *Análisis por planos.* A nivel morfológico, cabe señalar que el número de adjetivos que

emplea el autor es impresionante (especialmente los adjetivos calificativos y explicativos). En los largos pasajes descriptivos, el texto abunda en adjetivos que encajan en campos semánticos diversos. Podemos categorizarlos en adjetivos que describen: **sentimientos, emociones** (*asombrado*, *enamorado*), cualidades (*hermosa*, *bella*, *superior*), estados (*débil*, *fuerte*, *mustio*), etc.

En cuanto al papel estilístico de los verbos, los ejemplos en el presente del indicativo ofrecen la sensación de dinamismo: *y forman, y luchan, y se repliegan, y saltan, y huyen, y corren*, palabras que se relacionan mediante la repetición de la conjunción coordinante copulativa «*y*» (recurso retórico llamado *polisíndeton*).

Se destacan las repeticiones que juegan un papel importante para el efecto literario, para dar énfasis: «*extraña, muy extraña*», *¿Lo ves?, ¿Lo ves?, te amaría, te amaría, ven, ven* (aquí la repetición puede sugerir un conjuro, empleado en la hechicería, la adivinación), *¿Sabes tú lo que más* (...) *¿Sabes tú por qué* (...)?

El autor emplea el vocablo «vos», (*¿Cómo la salvaréis vos*...?) en vez de usted/tú, forma es de nominativo o vocativo, un pronombre que se emplea especialmente en la América Latina.

A nivel de significado podemos identificar varios campos semánticos: animales (*ciervo, lobos, caballos, perros*), fenómenos meteorológicos (*lluvia, tempestad, huracán*), etc.

A nivel fonético, porque Bécquer también emplea un lenguaje uno lleno de musicalidad y de armonía, cargado de expresividad, resulta importante señalar también el valor extraordinario que tiene el juego de los sonidos. En una de sus descripciones sobre la mujer de los ojos verdes, podemos observar la musicalidad del texto, de aquellas «gotas» que suenan como *las notas de un instrumento* (ADOLFO BÉCQUER, 2006), con *un ruido semejante al de las abejas* . Así es como mediante detalles simples, Bécquer plasma un cuadro plástico romántico.

Intertextualidad[2]

Cabe señalar la conexión que existe entre la mujer de *ojos verdes* y la que aparece en las estrofas de la undécima rima (Rima XI) de Bécquer. Se trata de la misma llamada («*ven, ven*») de la mujer idealizada, inalcanzable en el mundo real y cuya presencia «*incorpórea como ellas* [las aguas], *fugaz y transparente* resulta ser peligrosa para cualquier mortal. O bien en la Rima XII se puede observar la misma preferencia del autor por la esmeralda y el oro (*broches de esmeralda y oro*). La figura emblemática del espíritu femenino, de la tentación que deja a los hombres hechizados o incluso los mata, no aparecen sólo en las obras de Bécquer

En la literatura rumana, Vasile Voiculescu sugiere, en grandes líneas, algo similar en una de sus obras fantásticas, *Lostrița*: que el lugar idóneo para el diablo es el agua, que éste puede tomar diferentes formas, con tal de ganar las almas de los mortales, etc. En esta leyenda el joven Aliman ignora las advertencias de sus amigos pescadores y cae en las redes de aquella presencia misteriosa e incluso «firma» el pacto con Mefistófeles, con tal de llegar al ideal en el amor. Obviamente, resultaría interesante analizar también (en un trabajo más amplio) las semejanzas entre la literatura de Bécquer con otros escritores prestigiosos de la literatura rumana como Mihai Eminescu o Mircea Eliade.

Consideraciones finales

Gustavo Adolfo Bécquer es uno de los más prestigiosos escritores del panorama literario español, cuya fama creció aún más gracias a las obras póstumas.

En conclusión, *Los ojos verdes* es una obra valiosa que puede ser analizada en suficientes páginas, una creación más de su libro *Rimas y Leyendas* que merece toda la atención de los lectores, porque es una muestra de su destreza en mezclar el tema del Eros, la búsqueda del inalcanzable con lo misterioso, lo sobrenatural mediante una diversidad de recursos estilísticos.

BIBLIOGRAPHY

ADOLFO BÉCQUER, G. (2006). Los ojos verdes. Alicante: Biblioteca Virtual Cervantes.

CHEVALIER, J. (2000). Diccionario de símbolos. Barcelona: Herder.

ESTRUCH TOBELLA, J. (1994). Trangresión y fantasía en las leyendas de Bécquer.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Diccionario de la lengua española, 23.ª ed., [versión 23.4 en línea]. https://dle.rae.es

[2] Tipo de relación transtextual, término acuñado por el teórico literario Gérard Genette en su libro *Palimpsestos: la literatura en segundo grado* (1982).

TRANSLATION AND THE LITERARY DEVELOPMENT OF ELIZABETHEN ENGLAND

Laurențiu Boșog
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The act of translating literary works is perhaps the most important tool in crossing cultural barriers, allowing for the dissemination of ideas, themes and art forms. In this paper we will be taking a look at how one such act- the translation of Italian works into Enlisting during the Elizabethan Era- took place; discussing its results and effect on the cultural landscape of the British Isles: from imitators to the development of new forms of prose and verse; but also taking a look at the pushback that emerged from those who opposed to such influences appearing in their society.

Keywords: translation, Elizabethan, culture, literature, Italy

INTRODUCTION

All throughout history ideas have been disseminated from one culture to another through various means. In modern sociological studies, the advent of social media has been identified as a means through which this process can occur. It should be noted that the process of dissemination does not have to be an intentional one. For the purpose of this paper, it is proposed we will classify the elements of the process into:

- **The subject:** the one who engages in and initiates the process of dissemination
- **The object:** what is disseminated
- **The means or tools:** what channels or means the subject uses in order to disseminate the object
- **The receptor:** the group or individual to whom the subjects disseminates ideas

We also propose the view of the relationship between the elements as being as follows:

- The subject, from a personal or non-personal desire, introduces the object that belongs to another culture into their own. Here emerges the dichotomy of the original culture and the receiving culture.
- Via the means of translation, the object is disseminated into the receiving culture by, initially, the subject and, after a time, other adopters. In this process the object becomes integrated into receptors' culture, becoming part of it despite its foreign origins.
- In the receptor culture two schools of thought appear as a reaction to the introduction of the object. One embraces the new cultural development, becoming the adopters who contribute to the process of integration. Another opposes it, rejecting the newly added values by restating their own as a contrast.

In the cultural landscape of the Italian Renaissance, its influence upon the British Isles has often been attributed to the translation of Italian poets and the adoption of Italian literary conventions by authors such as Thomas Wyatt.[1] Thus we can identify here, the subject as being

[1] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 41)

the various writers and poets, the object of their work the various elements of Italian literature, be they artistic or cultural, either translated or adopted into their original works.

TRANSLATION AND IMMITATION

Translation encompasses a verbal transfer of text, but also cultural patterns, elements, and fragments, from one language and literature to another. In such cases, translation can be considered an innovative act and cultural initiative insofar as the receptor public is concerned.[2]

One of the first things many would note is that the means through which Renaissance Italian literary conventions and ideas were introduced in the Elizabethan cultural space was purely that of translation.[3] For authors such as Wyatt or Spenser, this transforms them into agents of cultural exchange and development. Karjagdiu and Mrasori argue that the translator plays the crucial role of interpreter and authority in their domain[4]. Indeed, as Bates credits figures such as Wyatt for introducing the Renaissance into the English cultural space, they become the de-facto authority of their time when it comes to adopting foreign ideas.

For the educated Englishman, the receptor of the process of dissemination, such ideas and artistic concepts would become synonymous with culture, transforming the image of Italy into that of a place of learning and art, associating it with the revival of Classical arts.[5]

Wyatt's translations of Petrarchan poetry not only succeeded in introducing to the English speaking public the themes and concepts of Italian poetry, but also popularising in both his own works and that of his contemporaries.[6] By the late 16th century, Italian novels such as Boccaccio's *Decameron* had become popular among the Elizabethans, who developed a growing need for such novels.[7] And where there's demand there will inevitably be those who will answer the call to provide the supply. There were many who noticed and, the words of Mary Augusta Scott, were eager to participate:

[…] *a large body of literature ripe for exploitation, a whole new intellectual world to be possessed, and the bright young men coming up to London from the Universities, year by year, to try their fortunes in literature, were not slow to avail themselves of this treasure-trove. Translation after translation from the Italian and French poured forth from the busy presses.*[8]

These actors, these new subjects, as stated above, were not just part of the masses, but learned Englishmen with influence in society. Following in their footsteps we can see how, through the medium of translated works, the ideas of the Italian Renaissance took root into mainstream Elizabethan culture.

As the current of embracing and popularising the newly integrated object, its values find themselves exalted by not just those capable of literary translation. While the work of the translator and the writer are both essential to the process, in the social and political landscape of Elizabethan society, it is required to pay attention to those on top of the social pyramid as well.

---

[2] Karjagdiu, L. & Mrasori, N. (2021). *The role of literary translation in the development and enrichment of national literature. Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4), (pp.2335)

[3] Bate, J. (1996). *The Elizabethans in Italy. In J. Maquerlot and M. Willems (Eds.), Travel and Drama in Shakespeare's Time* Cambridge, UK: Cambridge University Press. (pp.71).

[4] Karjagdiu, L. & Mrasori, N. (2021). *The role of literary translation in the development and enrichment of national literature. Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4), (pp. 2335)

[5] Partridge, M. (2007*). Thomas Hoby's English Translation of Castiglione's Book of The Courtier*. The Historical Journal 50 (pp.772)

[6] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 41)

[7] Scott, Mary Augusta (1895). *Elizabethan Translations from the Italian: The Titles of Such Works Now First Collected and Arranged, with Annotations. I. Romances.* PMLA, 10(2), (pp.250)

[8] Idem.

Art is an expensive endeavour, be it visual or written, and even the act of translating a work from Italian to English requires financial support. As the Renaissance is embraced by English society, its ideals find themselves gracing those at the very top of Elizabethan society.

Commissioned as a translation by the queen herself, Thomas Hoby's translation of *Il Cortegiano* can be seen as more than a simple gesture from a patron of arts. As stated previously, in the act of cultural dissemination, the object that is disseminated is just as important as the medium through which the act occurs. As Partridge argues, the commissioning of the translation might have also been to bolster Queen Elizabeth's personal image, both as a patron of arts and as a woman of virtue beyond reproach, aligning herself with Castiglione's depiction of the female courtier.[9] Thus we see how the disseminated cultural values and literary ideals are integrated into Elizabethan culture and used to extoll their own ideals and traits.

This dichotomy is also an element of note. The absorbed values and ideas become part of the receiving culture, and end up being used not to prop up just the one they've originated from, but their new one as well. In the case of the artistic values of the Italian Renaissance, this is even more obvious as they come from a culture which the English felt opposition to both from a religious and cultural point of view, but were still, as seen by Fox, willing to make use of:

[…] Italy and Italian culture are treated both positively and negatively in Elizabethan works, revealing England's love-hate relationship with the Italian Renaissance. English writers were inspired by Italy and its progressive thoughts, particularly the country's ideas and treatment of love; but Englishmen were also jealous and fearful of Italy's growth and impact on the world […][10]

As we see translations of foreign works growing in favour, so must we also note the appearance of imitators. As the object becomes ingrained by the receptor in its public consciousness, we can say that a desire to replicate the apparent prestige and importance of the translated works blooms inside it, resulting in the appearance of various imitators.

This shouldn't be a surprise as, besides disseminating new cultural and artistic ideas, the act of translation can also shape the course of a nation's literature as new forms of themes, motifs and character archetypes become ingrained in the popular consciousness[11] and with the Elizabethans, we see how this manifests into the cultural artistic product. For Elizabethan writers it is not enough to simply translate the works of art, but to integrate their essence into their own corpus of cultural works. Thus, as Maureen Fox argues, they *exhibit their admiration for Italian literature by imitating Italy's celebrated authors and assimilating Italian philosophy into their texts.*[12]

In this context we see imitation surfacing: it is not enough to merely integrate the object into the receptor's cultural milieu, but to also recreate it. The building of *Astrophil and Stella* by Sydney using the Petrarchan conventions - the adoring poet-lover addressing an immovable beloved[13]-, the so called "forged" imitations of Boccaccio and Bandello[14], are examples of such acts in both the domain of verse and that of prose.

TRANSFORMATION AND REBUKE

[9] Partridge, M. (2007*). Thomas Hoby's English Translation of Castiglione's Book of The Courtier*. The Historical Journal 50 (pp.773)

[10] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 46)

[11] Karjagdiu, L. & Mrasori, N. (2021). *The role of literary translation in the development and enrichment of national literature. Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4) (pp. 2340)

[12] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 42)

[13] Neely, Carol Thomas (1978). The Structure of English Renaissance Sonnet Sequences. *ELH*, *45*(3), (pp.368)

[14] Scott, Mary Augusta (1895). *Elizabethan Translations from the Italian: The Titles of Such Works Now First Collected and Arranged, with Annotations. I. Romances.* PMLA, 10(2), (pp.254)

As mentioned in the introduction, the integration of the object into the new cultural landscape results into two schools of thought: one which embraces it and another that rejects it. Rejection should not be read just as the wholesale refusal to accept the new ideas into their culture, however. It is not unheard of in any culture that, when a current in art or literature becomes popularised, sometimes to the point ubiquity, that a counter current emerges, either to propose an alternate view or approach of the same ideas espoused by the original. Sometimes these counter currents completely reject the original, but either way all of them are to be considered integral parts of that culture's national literature.

On the topic of translation, the translated works are also to be considered part of said literature. The importance of translation lies not only in the popularisation of new authors and works, but also in introducing them into a pre-existing literary space where it *exerts a fruitful, productive, and creative influence*.[15] While the act of translating works into English allowed for various Italian concepts and themes to be absorbed into the English cultural consciousness; that is not to say that the process occurred without backlash. Where Karjagdiu and Mrasori continue to argue that *as a matter of volume, translated works make up an even a bigger part of national literature*[16] it is important to remember the full spectrum of reactions to the act of new ideas and styles being adopted. Here, we can argue that all the elements, originator (translation), current (imitation and further translations) and counter current (deconstructions, subversions and rejections), are all parts of the receiving culture's national literature, and are thus also of equal importance in its development.

While many Elizabethans were content with simple imitations of Italian literary conventions, others used these new ideas to develop their own, uniquely English, styles. As mentioned previously, Sydney builds off *Astrophil and Stella* using Petrarchan conventions of plot and theme, however he does away with the usual metaphors and infuse his work with freshness.[17] A similar detachment from Petrarchan conventions can be seen in the Shakespearean sonnets, which Siegel argues belong to a *current of feeling of disillusionment with Platonic ideals which steadily deepened*[18].

Such deviations are to be expected as, from an artistic point of view. Again, it can be argued that the natural progress of the import of new ideas and conventions in an art, each a new step in a cycle:

- The new conventions are introduced, in this case through the translation Italian works, leading to an increase in interest from the adopting culture.
- New ideas and styles are disseminated into the pre-existing culture's literature either through more translation of works belonging to the source culture or through imitations made in the adopting culture to satisfy an emerging need for art.
- As the new conventions and ideas become more popular, they attract a certain audience who want to become associated with it, thus resulting in an equally strong effect.
- In response to the new trend, an opposing group emerges to differentiate itself from what is seen as the new norm.

Thus we can argue that translations do not only disseminate new ideas into the adopting culture's national literature, but also act as a fertile soil from which new styles, works and artistic conventions can appear as an extension, evolution or counterpoint to them.

[15] Karjagdiu, L. & Mrasori, N. (2021). *The role of literary translation in the development and enrichment of national literature. Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4) (pp. 2343)
[16] Idem
[17] Greenblatt, Stephen and Abrams, M.H. (Eds.). (2012). *The Norton Anthology of English Literature: The Sixteenth and the Early Seventeenth Century* (9th ed.). New York, NY: Norton. (pp.1084)
[18] Siegel, P. N. (1945). *The Petrarchan Sonneteers and Neo-Platonic Love. Studies in Philology*, 42(2), (pp. 182)

Where Spenser's works represent an example the evolution of Elizabethan literature using the norms of Petrarchan poetry as a starting point, not all responses to the influx of Renaissance culture were positive. Besides those willing to disseminate and embrace new ideas and those who see them as the new "old ideas" in need of change, a third group can be considered those who have rejected them from the very beginning.

The Elizabethan era followed a turbulent period of English history in which England had not only seen itself seceded from the Catholic Church, but also harbouring a fear of any Catholic influence within its territories[19]. The arrival of the Renaissance on its shores, while favourable for the evolution of England's literary canon and cultural milieu in the long run, was not an event without pushback. Again, to quote Maureen Fox: *The Italian Renaissance put Italy years ahead of England in many fields, and the English began to suffer from what was essentially an inferiority complex, as they were concerned that English literature was viewed as poor in comparison with that of Italy by the rest of the world.*[20]

Just as earlier we've mentioned the Elizabethans as more than willing to integrate Italian values into their own culture to elevate themselves, we can conclude that, to them, Italy was a source of both frightening ideas to shield themselves from (Catholicism) and progressive ones which they were more than happy to adopt and improve upon:

Englishmen […] improve upon Italian literature and denounce Italian religion and culture in order to promote and demonstrate England's prowess in the world.[21]

In this category of countercultural works one example to include can be Edmund Spenser's *The Faerie Queene*. The allegorical attributes through coding and symbolism elements of Catholicism[22], deception and evil, spinning a tale which attributes the triumph of English Protestantism over Italian Catholicism.[23] Thus this side of the counter culture falls into a complete rejection of anything foreign: *England grew to fear Italy's corrupting influence […] on English morals and values, and Elizabethan writers began using their works to caution England against Italy's immoral nature.* [24]

Another example would be Robert Acsham's *The Schoolmaster*, where the picture of "the Italianate" is nothing but a corrupted form of an Englishman, twisted by Catholic – and by extension Italian- influence[25]; an influence that is seen spreading through English society through art and culture, an adoption of norms and ideas that have taken root in England's national literature, but are viewed as being nothing more than attempts of subverting Protestant England by the introduction of concepts belonging to a *blasphemous, ignorant, conflicting, mischievous, and vain society that hides behind an enchanting façade and bewitching words*[26].

CONCLUSION

Translation played a vital role in the evolution of English literature. The growth of a culture's literature and literary culture is not something that only happens in a vacuum, but

[19] Greenblatt, Stephen and Abrams, M.H. (Eds.). (2012). *The Norton Anthology of English Literature: The Sixteenth and the Early Seventeenth Century* (9th ed.). New York, NY: Norton. (pp.543)
[20] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 43)
[21] Ibid. (pp. 46)
[22] Greenblatt, Stephen and Abrams, M.H. (Eds.). (2012). *The Norton Anthology of English Literature: The Sixteenth and the Early Seventeenth Century* (9th ed.). New York, NY: Norton. (pp.775)
[23] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 46)
[24] Ibid. (pp. 44)
[25] Stark, R. J. (2008*). Protestant Theology and Apocalyptic Rhetoric in Roger Ascham's "The Schoolmaster."* Journal of the History of Ideas, 69(4).(pp. 524)
[26] Fox, Maureen (2011), *The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature*, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta. (pp. 45)

through outside influences as well; as a culture unwilling to adopt new currents and ways of thinking and perceiving art can but only stagnate as its own ideas go unchallenged.

By allowing the import, dissemination and adoption of new ideas and artistic norms, England was able to embrace the artistic and cultural revolution of the Renaissance. Following the proposed structure we've seen how new artistic ideas are spread from one culture to another through the means of translation. As the influence of these new ideas grew and became popular, it sparked two diverging currents, each with its own delineations as well. One trend embraced the trends in literature, satisfying the increasing public desire for more either by creating works of art that imitated those found in Italy; or by continuing to translate more and more foreign works.

The opposing view rejected these new values. Thin this case we can see both a trend of subverting the genre or style expectations associated with the Italian ideas that have been imported, and a complete rejection of them, built upon nationalistic fears and prejudices that saw any outside influence on their culture as inherently toxic.

Either way, both are means in which the receiving culture enriches its own literary canon. No matter how positive or negative the reception to the introduction of Italian literary influences through translation was, both have led to the growth of England's national literature, cementing the place of said translated works in it and that of translation as a key player in the process of literary development.

BIBLIOGRAPHY

Bate, J. (1996). *The Elizabethans in Italy.* In J. Maquerlot and M. Willems *(Eds.), Travel and Drama in Shakespeare's Time*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Fox, Maureen (2011). The Italianate Englishman: The Italian Influence in Elizabethan Literature, International Research and Review: Journal of Phi Beta Delta.

Greenblatt, Stephen and Abrams, M.H. (Eds.). (2012). *The Norton Anthology of English Literature: The Sixteenth and the Early Seventeenth Century* (9th ed.). New York, NY: Norton. <https://archive.org/embed/isbn_9780393129342>

Karjagdiu, L. & Mrasori, N. (2021). *The role of literary translation in the development and enrichment of national literature.* Journal of Language and Linguistic Studies, 17(4), 2332-2345.

Neely, Carol Thomas (1978). *The Structure of English Renaissance Sonnet Sequences*. *ELH*, *45*(3), 359–389. <https://doi.org/10.2307/2872643 >

Partridge, M. (2007). *Thomas Hoby's English Translation of Castiglione's "Book of the Courtier."* The Historical Journal, 50(4), 769–786. <http://www.jstor.org/stable/20175127>

Scott, M. A. (1895). *Elizabethan Translations from the Italian: The Titles of Such Works Now First Collected and Arranged, with Annotations.* I. Romances. PMLA, 10(2), 249–293. <https://doi.org/10.2307/456368>

Siegel, P. N. (1945). *The Petrarchan Sonneteers and Neo-Platonic Love. Studies in Philology*, 42(2), 164–182. <http://www.jstor.org/stable/4172694>

Stark, R. J. (2008). *Protestant Theology and Apocalyptic Rhetoric in Roger Ascham's "The Schoolmaster."* Journal of the History of Ideas, 69(4), 517–532. <http://www.jstor.org/stable/40208077>

THE NORMS OF THE LITERARY LANGUAGE AT THE LEXICAL AND PHONETIC LEVEL IN THE WORK OF DUILIU ZAMFIRESCU

Roxana Florina Căprescu (Nicuț)
PhD Student, University of Pitești

Abstract: Although the norms of the literary language had begun to be fixed by the appearance of Timotei Cipariu's grammars and by the first orthographic reform assumed by the Romanian Academy, Duiliu Zamfirescu did not comply, being in terms of phonetics tributary, like many writers of the time, to dialectal interferences. At the lexical level, specific to its language, there is a great influx of neologisms, as a sign of the modernization of the language.

Keywords: norm, literary language, neologism, mentor, spelling reform

1. Despre norme

Debutul literar al lui Duiliu Zamfirescu poate fi considerat poemul *Levante și Calavryta*, din *Literatorul*, din anul 1880. Alte câteva „încercări" poetice, neselectate ulterior în volum mai apăruseră încă din 1877 în ziarul *Ghimpele*.

Prin *Levante și Calavryta* Macedonsky considera că „se afirmă un poet într-un mod strălucit" (cf. Gafița, 1970, p. 396). Comentând și analizând poezia în mai multe numere de revistă, autorul Nopților voia, printre altele, să-l atragă pe noul poet în gruparea literatorului, ținându-l departe de gruparea junimiștilor bucureșteni din jurul lui Titu Maiorescu (revista Convorbiri literare se va muta și ea, curând, la București). Dar, în anul 1883, ca reacție la epigrama macesonskyană la adresa lui Eminescu, Duiliu Zamfirescu rămâne definitiv orientat spre Convorbiri, intrând sub influența și coordonarea mentorului Junimii.

Din punct de vedere lingvistic, acum începe o perioadă distinctă în evoluția limbii literare, ca proces sistematic de normare, sub egida Societății Academice Române, devenite din anul 1879 Academia Română. Aceasta a coincis și cu înfrângerea purismului etimologozant, chiar dacă dicționarul lui Massim și Treboniu Laurian a fost înlocuit mult mai târziu.

Sub aspectul limbii reiterează cele trei obiective propuse anterior: stabilirea unui sistrem ortografic, alcătuirea unui dicționar și a unei gramatici.

Despre o reformă ortografică propriu-zisă se poate vorbi din anul 1881, când colectivul dominat de Titu Maiorescu reușește să impună un sistem ortografic bine articulat, cu foarte puține concesii făcute etimologiștilor. Acesta este votat în plen ul Academiei și, lucru foarte important, impos prin hotărâre în alcătuirea tuturor manualelor și materialelor școlare.

Duiliu Zamfirescu a mai prins reforma din anul 1904, dar aceasta nu i-a influențat particularitățile scrisului.

În ceea ce privește gramatica, cu un deceniu înainte de constituirea Academiei Române (în anul 1869), apăruseră cele două părți din *Gramateca limbei române*, scrisă de Timotei Cipariu, urmate de un *Compendiu* și un *Suplement*. În așanumitele Gramatici ale lui Cipariu, autorul a continuat normările propuse de Ion Heliade Rădulescu (de fapt pe cele ale lui Petru Maior, care erau, fără ca Heliade să știe, în spiritul unificării normelor începute de textele religioase): „Heliade (...) formulează o doctrină foarte apropiată de cea a lui Budai-Deleanu (pe care, de altfel, n-o cunoștea) și ajunge, în cele din urmă să propună, în linii mari, modelul de limbă realizat cu două decenii mai înainte de Petru Maior" (Gheție, 1975, p, 492).

Problema alfabetului latin, introdus, așa cum s-a mai arătat, încă din 1860, se finalizează tot acum (1881), când este impus și în scrierile bisericești, printr-o hotărâre sinodală.

Deși ortografia din 1881 a fost, cum s-a văzut, oficializată, mulți dintre scriitorii vremii erau formați înainte de această reformă. Ortografia viza în esență scrierea, dar structura fonetică a cuvintelor reflecta în mare măsură personalitatea scriitorilor. Astfel, Petre Haneș arată că limba unui scriitor este influențată în primul rând ca izvor de limba vorbită de el însuși zilnic (cf. Istrate, 1970, p. 89). În funcție de evoluția personalității, la edițiile de bilanț, scriitorii puteau schimba anumite particularități (cum s-a întâmplat cu editarea operei lui C. Negruzzi în 1857). Dar, în anul 1922, când Mihail Dragomirescu, voia să reediteze opera lui Duiliu Zamfirescu, acesta n-a colaborat cu criticul, fiind încă devastat de dispariția fiului său: „Eu am pierdut sensul oricărei activități publice" (cf. Gafița, 1970, p. CXXX). Așa că opera a rămas cum a apărut în volumele anterioare (șase volume de poezii, între anii 1883 și 1919; opt romane între 1884 și 1911; la acestea adăugându-se și publicistica).

Dată fiind personalitatea autorilor, procesul de atenuare a diferențelor dialectale, constând în primul rând în fonetisme, a fost îndelungat.

Garabet Ibrăileanu a considerat că se poate vorbi de transformări denumite prin conceptul de literarizare (înlocuirea aspectelor fonetice dialectale). A teoretizat acest lucru în lucrarea sa Istoria literaturii române m oderne, în subcapitolul despre Epoca Conachi. Conachi preciza, în anul 1837: „Ar fi o mare greșeală politicească spre a se lua altă marșă spre luminare aici în Moldova și alta în soția ei, Valahia, când tot cuvântul cere a ne strânge și a ne apropia în grai și în pravili" (cf. Cazacu, 1985, p. 28).

Acest îndemn a fost reluat doi ani mai târziu de către Ion Eliade Rădulescu: „Cine este român adevărat și dorește unirea românilor întru aceeași limbă sau dialect scris curățit și curat, la unul ca acesta nu încape egoism" (Heliade Rădulescu, 1973, p. 128; - Scrisoarea III către C. Negruzzi).

2. Nivelul fonetic

Diferitele forme ale literarizării prevăzute de Garabet Ibrăileanu angajează în ceea ce privește opera lui Duiliu Zamfirescu cea mai mare parte a structurii fonetice a cuvintelor.

În privința vocalelor, o trăsătură dialectală ce se cerea eliminată prin procesul de literarizare, prevăzut de Garabet Ibrăileanu, era închiderea lui *e* aton la *i*: *videnie* (V, 1); *cobiliților* (V, 5), *cântice* (V, 12); *disculți* (II, 329); *cataclisme sociali* (V, 18); *diretice* (I, 318); *ficiorul* (V, 43); *englizești* (V. 114); *nedomirit* (II, 5); *să videm* (II, 39); *viderea* (II, 45, 251, 262, 271); *videnii* (II, 46); *să le videți* (II, 249, 251); *o videa* (N; 65); *discălecăm* (II, 370); *dișteptăciune* (N, 58); *discompletare* (N, 60).

Există însă și destul de multe exemple care respectă norma sau o supralicitează: *greșelelor* (V, 17); *singuratec* (I, 329); *ne vedem* (II, 49); *sălbatecă* (II, 330); *trimet* (II, 44); *duminecă* (II, 13); *denainte* (V, 286); *sălbatecă* (I, 950, 959); *lunatecă* (I, 1215);

În privința diftongării (anticipării lui *i* de la plural) a lui *â* etimologic, în cuvinte precum *mâine, pâine, câine*, trebuie arătat că Ion Heliade Rădulescu accepta pe lângă formele impuse de norma muntenească și pe cele nediftongate (SIL, 2015, p 277; cf. și Heliade Rădulescu, 1973, 95). În schimb, în *Gramatica* lui Cipariu, diftongarea nu era permisă. Dar, după ortografia din anul 1881, când începe activitatea lui Duiliu Zamfirescu, norma muntenească se impusese. Se probează aici formația de moldovean a autorului care, dublată de faptul că scria în Muntenia, duc împreună, cele două calități, la un comportament foarte oscilant, atât în publicistică și în scrisori, cât și în poezie, nuvele și roman: *pâine* (V, 6); *sărutări de mâni* (II, 52, 58; P, 112); *mâini* (I, 9; 337); *mânele* (I, 381); *mâni* (I, 368, 385); *mâine* (II, 336); *câinii* (II, 281); *un câine* (N, 231); *mâine…pâine* (P, 9).

Se pare că influența lui Heliade Rădulescu, pe linia lui Constantin Negruzzi (moldovean și el) era atât de mare, încât această inconsecvență l-a caracterizat de la primele

până la ultimele lui texte: *mânile* (I: 910); *mânile* (I: 931, 932, 941, 983, 1209, 1217); *mânile, mâine* (I, 955, 956); *câine* (I: 1211); *mâini* (I, 1011).

Unele forme par contaminate: *mâinele* (I, 384); *dosul m*âinei (I, 392).

Se întâlnește, de asemenea, foarte frecvent, deschiderea lui *u* neaccentuat la *o*: *coloare* (V, 1); *coprind* (V, 10, 11, 286, 295); *colorilor* (II, 257); *coprinde* (II, 11); *novele* (II, 13); *nedomirire* (I, 911); *coprinderea* (I, 1215). Dar și norma este prezentă: *cuprinse* (II, 275).

Verbul *a citi* apare foarte des cu forma dialectală (moldovenească): *l-am cetit* (II, 33); *o să mai cetim* (II, 61); *cetise* (I, 909); *ceti* (I, 918, 1210). Foarte rar se întâlnește și forma normată: *s-o citesc* (I, 943); *ceti, să citească* (I, 1016); *citește* (I, 1216).

Cu un coeficient de generalitate se întâlnește și hiatul *i-e*, în loc de *i-i*, în formele de plural și de genitiv ale femininelor și neutrelor care au tema respectivă: *Omagiele* (V, 1); *principiele* (V, 6); *premielor* (II, 14); *omagiele mele* (II, 253); *viele* (II, 256); *inscripțielor* (II, 260); *iluziele* (I, 912); *poeziele* (I, 919); *linielor* (I, 1209); *doftoriele* (I, 1214); *mătăniele* (I, 1219).

În sistemul consonantic, o primă eliminarea era aceea a durificării mai multor grupe de consoane (s*, ș, j, ț...*). În textele zamfiresciene durificarea se întâlnește deseori: *să-neacă* (V, 1); *din tinerețță* (V, 18); *delicateță* (V, 21); *să vede că* (V. 274); *mătasă* (P, 5). Faptul că anumite exemple sunt luate din publicistică (V) dovedește că acestea caracterizau în mod obișnuit limba autorului. Se întâlnesc însă și utilizări conformate normei (*delicatețe* – I,79) și, de asemenea, unele utilizate parcă din hipercorectism: *uș*e (I, 323, 342); *grije* (P, 4; I, 980); *uș*e (I, 911, 933, 999); *mănuș*e (I, 974).

Palatalizarea labialelor se întâlnește destul de frecvent, însă numai în vorbirea personajelor din romanele *Viața la țară* și *Tănase Scatiu*: *cheptaru* (I, 374); *schic* (I, 376); *chiept* , *ghetu* (I, 319); *copchiii* (I, 395).

Foarte rar, tot în caracterizarea personajelor, se întânește și palatalizarea labiodentalei *f*: *să hii* (I, 377); *o hi* (I, 392).

Iotacizarea dentalelor la verbele cu tema terminată în dentală sau velară este frecventă: *să vază* (V, 10); *ucizând* (II, 289). Însă cel mai frecvent sunt iotacizate verbele de tipul *spune, a rămâne : să-ți spui* (V, 5); *să devie* P, 8); *să rămâie* (V, 9, 24); *țiu să-ți spui* (V, 38); *acum reviu* (V, 38); *eu pr*opui (V. 277). Exemplele de mai sus sunt luate din publicistica zamfirescian*ă*, dar ele sunt foarte frecvente și în scrisori, ceea ce înseaqmnă că făceau parte din limbajul obișnuit al autorului: *să rămâie* (II, 61, 346, N, 106); *viu să vă propui* (II, 299); (*eu) să-ți* spui (II, 43); *să mă spui* (I, 326); *să vie* (II, 49); *să viu* (II, 57; I, 327);); *o să vie* (II, 59; n, 75).

Acest lucru se întâmplă și după reforma ortografică din anul 1904 (scrierea romanului *Anna* a început, de exemplu, după anul 1905): (*eu) deviu* (I, 916); *să susție* (I, 927); *să vie; să viu* (I, 934); (*eu) viu* (I, 1213).

Păstrarea africatei *ğ* în unele cuvinte din textele lui Duiliu Zamfirescu nu presupune o influență dialectală moldovenească, ci așa cum a arătat Săulescu (gramaticianul moldovean din echipa lui Gheorghe Asachi), ci mai degrabă influenței italienești și franțuzești (cf. Istrate, 1970, p. 85): *încuragiau* (V, 32); *să încuragiăm* (V. 210); *personagiul* (V, 44); *protegiatul* (II, 39); *mesagiu* (II, 43); *descuragiare* (II, 56); *personagiu* (II, 299).

La polul opus, ca forme învechite și populare, se întâlnesc *vecinicie* (V, 12); *vecinică* (I, 989), cuvinte provenite din slavonă.

3. Nivelul lexical

Analizând limbajul particularizant al operelor reprezentative ale lui Duiliu Zamfirescu (I. Integrala Romanelor și II. Integrala corespondenței) se poate observa structura de anssamblu a lexicului utilizat de autor.

Limbajul particularizant este cel cuprins în Indicele de cuvinte de la sfârșitul celor două opere.

La primul dintre ele, inventarul conține un număr de 103 cuvinte, iar în al doilea, 99.

În textele romanelor, inclusiv în ale celor care n-au subiecte rustice, ponderea regionalismelor este mai mare (30), ca și a cuvintelor învechite (18) și populare (14). Neologismele, începând cu cele franțuzești (16) trec cu puțin de 20. Totuși sunt cuprinse aici neologismele de ultimă ora, ce au necesitat explicații din partea editorilor și nu neologismele care între timp se acomodaseră în limbă.

Structura acestui tip de limbaj este diferită în textele epistolare, proporția dintre franțuzisme (23) și regionalisme (15) fiind inversată. Fiind vorba de o comunicare colocvială (actuală), cuvintele învechite (8) și cele populare (3) ocupă o pondere mult mai mică.

Așa cum sa văzut în subcapitolul an terior, reproșul pe care Duiliu Zamfirescu îl aducea contemporanilor săi transilvăneni se referea în principal la regionalisme. Duiliu Zamfirescu le-a folosit el însuși, într-o măsură mult mai mică, când trebuia să caracterizeze vorbirea personajelor și modul lor rustic de viață.

În schimb, era adeptul neologismelor. În prefața la volumul de Nuvele din anul 1888, consideră că „este o năzuință dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gândiri și de simțiri mai alese, care până aci se făceau în limbă străină sau într-o românească pe care literații cu niciun preț n-o puteau primi” (N, p. 62).

Dacă la scriitorii vizați de autorul Vieții la țară (Coșbuc, Slavici, Goga) „defectele” constau în imperfecțiunile de limbaj și în special în utilizarea regionalismelor, Criticii literari (printre care Ion Negoițescu, Tudor Vianu) au constatat că scăderile prozelor lui Duiliu Zamfirescu constau, indirect, în utilizarea neologismelor.

Numai că scriitorii „provinciali” integraseră cu destulă măiestrie, arhaismele în contextele în care le introduceau; nu același lucru s-a întâmplat cu neologismele din textele autorului de „simțiri mai alese”. Pentru că academismul lui Duiliu Zamfirescu, despre care Ion Negoițescu spunea că a fost generat de influența lui Titu Maiorescu (criticul Junimii a avut totuși rezerve evidente față de valoarea operelor „discipolului” său). Academismul se baza pe o bogăție de cunoștințe de cultură generală, filozofie, estetică (artă: muzică, pictură, literatură), mitologie, istorie, psihologie etc.

Toate aceste atribute ale personalității lui Duiliu Zamfirescu puteau fi (au fost) activate foarte bine în stilul epistolar (de aceea epistolele lui Duiliu Zamfirescu au fost considereate partea cea mai valoroasă a operei lui).

În textele în proză, autorul a neutralizat deseori decalajul de nivel cultural dintre el și personajele sale, împrumutându-le acestora teorii, cunoștințe (prin intermediul neologismelor), prin empatizări care nu erau verosimile.

Criticul Ion Negoițescub arată că „ciclul romanelor lui Duiliu Zamfirescu denotă academismul concepției sale literare” (Negoițescu, 1966, p. 125), scoțând în evidență„o mai puternică lumină asupra sterilității artistice a acestei academizante analize” (Ibidem, p. 128).

Octav Botez arată că „disertațiile savante și atât de variate (…), alcătuiesc mai mult de trei sferturi din opera sa” (Botez, 1976, p. 135), autorul „epuizând tot bagajul său de erudiție și toate resursele inteligenței sale, pentru a îneca o creație vie într-un amestec compozit și baroc” (Ibidem, p. 136).

Un studiu de caz se poate face, în privința neologismelor, cu romanul nerustic *Anna* (publicat în Convorbiri literare începând cu 1906, iar în volum, în 1911). Deși în *Prefață* autorul consideră că viața personajelor sale este reprezentativă pentru aspirațiile națiunii române, romanul, fără narațiune, este o construcție artificială (neverosimilă). Mai multe femei

din stratul de deasupra al societății, constituite , cum zice una dintre el (Urania Vucos) într-o societate care l-a „adoptat" pe căpitanul Alexandru Comănășteanu se chinuiesc în "iubire", gelozie și intrigi, în contrapondere cu eschivele destul de transparente ale bărbatului. Erau, numărate de una dintre ele, înafară de soția sa (Porția sau Mia), vreo șase: prințesa Smaranda Dudescu, Elena Milescu (Tanți), Anna (sora Elenei), Natalia Canta, Berta Villarà, Urania Vucos.

Intrigile acestora și panseurile (ale lor și ale autorului) permit acestuia din urmă un metatext al universului de viață explorat. Părțile bune ale cărții constau în dialogurile care reușesc să salveze ceva din dinamismul personajelor.

Interesează, în cazul de față, nu inadecvarea trăirilor, (Tudor Vianu dădea exemple de astfel de inadecvări chiar în romanul *Viața la țară*) sau neverosimilitatea textului în sine, ci diversitatea câmpurilor semantice în care apar neologismele (există și pasaje neadecvate, mai puține, în care nu apar neologisme).

În câmpul semantic al existenței generale a omenirii apar: neființă (*Palii de flăcări ce mureau în neființă* - p. 909); *orizonturi infinite* (*se întindeau pe orizonturi infinite, într-o fericire nematerială* – p. 913); *ființa, infinitul* (*Îmi umple toată ființa cum umple infinitul infinitul* – p. 915); *existența* (*Durerea generală a existenței* - p. 997).

Foarte bine reprezentat este câmpul semantic existențial (al existenței individuale): *fericire* (*Lașitatea binevoitoare a trebuinței de fericire* – p. 911); *temporalitate* (*năzuința către eterna tinerețe* - p. 915; *fugara umbră a trecutului* - 962); *patria ide*ală (*Depărtarea unei patrii ideale* – 919); *nelogic* (*Lacom și foarte adesea nelogic* – p. 936); *contrazicere, idealmente* (*Contrazicerea ciudată că sunt în mod pozitiv și real fericit și sunt idealmente nenorocit* – p. 936); *expresiv, personalitate* (*Margine expresivă a personalității îndurerate* – p. 937); *ideal* (*Oricât de mizerabilă e viața, ea are totuși o licărire de ideal* – 938); *aspirații, demnitate* (*În toate visurile și aspirațiile mele omenești, în onoarea și demnitatea vieții* – p. 938; *Înțeleg lumea și aspirațiele ei* – p. 940).

Iubirea și plăcerea se îmbină deseori cu poezia, cu frumosul în artă: (*dorul fecioarei de ideal și poezie* – 910; *farmecul poetic, al suferinței de a iubi* - p. 915; *Romanele și poeziele, iritație sentimentală* - p. 919; *Farmecul misterios al emoțiunei adevărate* – p. 931; *iubirea poate deveni orice lucru nematerial* – p. 945; *personificarea estetică a cuviinței femeiești* – p. 950; *altarul patriei, al frumosului și al poeziei* – p. 952; *amorul este poezie, este farmec este muzică* – p. 975).

Este prezentă, de asemenea, etica iubirii și a frumosului: *Lipsite de pudoarea adevăratelor sentimente omenești* – p. 913); *semeni cu nestatornica închipuire a dorului tuturor femeilor* – p. 915); *Grația necuviincioasă a femeilor răsfățate; în înțelesul etic al cuvântului* – p, 916); *Rana personală o durea ca o plagă socială* – p. 919); *un fel de conștiință depravată a plăcerii* – p. 926) *histerismul muieresc transpus în muzică* – 932); *sentimentul cel mai dezgustător care înjosește pe om* – p. 941; *Dispreț al femeilor semețe și vanitoase* - p. 948; *Asanarea moravurilor; Un om cqre iubește mai multe femei aduce omagiu speciei* – p. 949; *Personificarea estetică a cuviinței femeiești; Satisfacerea deplină a egoismului bărbătesc* – p. 950.

O vocație a teoriei traversează textele fie ale naratorului, fie ale diferitelor personaje, cărora autorul le transferă ideile sale: *Nu te înlesnești în definiții* – p. 924; *faci descoperiri etimologice* - p. 926); *Psihologia cea mai grea este aceea a frazelor nelogice* – 934; *Contrazicerea ciudată că sunt în mod pozitiv și real fericit și sunt idealmente nenorocit* – p. 936); *Idealul trebuie să fie tangibil* – p. 957; *Orientalismul a rămas în sângele lor... vorbesc de suferințele fundamentale ale vieții* – p. 965; *Ireparabilul... seria nesfârșită a durerilor omenești* – p. 966; *fără a mai număra cazualul* – p. 967; *făurirea a tot felu de hipoteze* – p. 982; *cu exasperarea celei mai adânci convingeri* - p. 984; *Amorul este cea mai deplină formă a poeziei; poezia este frumosul și adevărul* – p. 997; *Spiritul și sufletul sunt două noțiuni*

fundamental deosebite; Nu-mi plac antitezele; Necesitatea moleculei de a se distruge după ce s-a reprodus; Nu reprezentau numai necesități fiziologice și entități morale; Pâcla noțiunilor elementare de bine și de rău – p. 1005; *explicări filosoficești unei stări a sufletului* – p. 1006.

BIBLIOGRAPHY

Botez, O., *Un scriitor posedat de demonul metafizicii,* în vol. *Duiliu Zamfirescu interpretat de* (Ediție Ioan Adam), 1976

Cazacu, B., *Limba română literară. Probleme teoretice și interpretări de texte,* Societatea de Științe Filologice, București, 1985

Gafița, M., *Prefață* la Duiliu Zamfirescu, Opere, II, *Romanul Comăneștenilor*, București, Editura Minerva, 1970

Gafița, M., *Prefață* la Duiliu Zamfirescu, *Opere, I, Poezii*, București, Editura Minerva, 1970

Gheție, I, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Române, 1975

Istrate, G., *Limba română literară. Studii și articole*, București, Editura Minerva, 1970

Heliade Rădulescu, I., *Scrieri lingvistice*, (ediție Popescu-Sireteanu, I.), București, Editura Științifică, 1973

Negoițescu, I., *Anna și stilul academic*, în vol. *Scriitori moderni*, București, Editura pentru Literatură, 1966

SIL, *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea* (Coordonator Chivu, Gh.), București, Editura Academiei, 2015

BESTIARY REPRESENTATION IN LITERATURE, PAINTING AND CINEMA

Dan Mihalcea
PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In literature we find phrases about fables and medieval stories about animals, synthetic expositions of works with such themes, portraits of people with tricks and stubbornness, stupidity and imposture, the symbolism of the mask, the artistic treatment of the political message, the religious significance of animals, descriptions of animals with moralizing explanations, imaginary narratives. The cinematography completes the bestiary with novel and spectacular moralizing stories.

Keywords: cinema, bestiary, lanthimos, dogtooth, lobster

Reprezentare în literatură și cinematografie

Bestiar metafizic, Bestiar medieval, Bestiar TIFF, Bestiar CIA în SUA, Bestiar exotic, Fiziolog bestiar, Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc, Lumea ca vestiar și bestiar, Un bestiar mitologic, Bestiar politic, Bestiar – 20 de ani de caricatură politică, Bestiar – Harmony, Bestiar la Art Safari, Bestiar transivănean, Monștri – un bestiar al bizarului, Bestiar la Docuart, Bestiar Wikipedia, Bestiarul biblic, Bestiarul din Aberdeen, Bestiarul lui Spinoza, Bestiarul lui Nieizsche și Bestiarul lui Cantemir sunt câteva sintagme despre fabule și povestiri medievale despre animale, expuneri sintetice ale unor lucrări cu astfel de teme, portrete de oameni cu metehne și îndărătnici, prostie și impostură, simbolismul măștii, tratarea în formă artistică a mesajului politic, semnificația religioasă a animalelor, descrieri ale animalelor cu explicații moralizatoare, narațiuni imaginare, expuneri teratologice în basme de genul jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-șchiop și „Statuile câinilor caută urma falselor glorii – statuile câinilor devorează, noaptea, stafii de tirani.", versuri din poezia Bestiar a poetului și prozatorului Anatol Emilian Baconsky.

În Revista Timpul, Valeriu Gherghel îl aduce în discuție pe Ariel Suhamy și explică faptul „că termenul *bestiaries* avea în Antichitate trei sensuri: *ludus bestiaries* era, menționează Seneca, spectacolul de circ în care gladiatorul înfrunta fiarele sălbatice. Pentru acest motiv, „bestiarius" era însuși numele generic al acestui tip de luptător în arenă. În al doilea rând, „bestiarius" era un nume colectiv: el desemna toate speciile animalelor (fiarele din arca lui Noe). În fine, „bestiarius" era și locul în care erau ținute (și expuse) animalele, înainte de spectacol."[1]

Dimitrie Cantemir inventează struțocămila pentru a-l descrie alegoric pe Mihai Racoviță, domn al Moldovei, și un alt monstru lexical, cum a mai fost numit, camilopardalul. Dar în „Istoria ieroglifică", considerată a fi primul roman românesc, filosofic, politic și social, toată scrierea este alegorică, este o luptă între animale. Țara cvadrupedelor, Moldova, și Țara Păsărilor, Țara Românească, luptă pentru alegerea noului domn în locul Vidrei, Constantin Duca, mazilit în Țara Peștilor, Imperiul Otoman. Expresiile sunt plastice și pitorești: Vidra este jigania cu talpă de gâscă, cu colții de știucă, balena (Dulful) este porc peștit, pește porcit.

Pablo Picasso realizează lucrarea Guernica în 1937, o reprezentare foarte stilizată a orașului basc bombardat de aviația germană în timpul războiului civil din Spania. În această operă cubistă se disting: lancea care a străpuns corpul unui cal aflat pe moarte, ținând capul întors către un taur, profilul unei păsări, moartea unor femei și a unui copil, spada și lancea

[1] Valeriu Gherghel, *Revista Timpul*, august 2009, pagina 9

lângă cadavrul soldatului. Ea devine subiectul episodului 5 din serialul *El Ministerio del Tiempo* (2015) în care trei personaje din epoci diferite (un soldat din secolul al XVI-lea, o studentă din secolul al XIX-lea și un paramedic din secolul al XXI-lea) sunt recrutați de Ministerul Timpului, o instituție guvernamentală secretă și autonomă, să împiedice oamenii cu intenții malefice să schimbe istoria Spaniei cu ajutorul călătoriilor în timp. Iulia Stătică descrie lucrarea lui Picasso în Revista Historia ca fiind „un simbol universal al tuturor atrocităților și urmărilor războiului. Forța lucrării rezidă în fuziunea pe care reușește să o facă între elementele epice și realiste."[2] Alain Resnais a creat în 1950, în colaborare cu Robert Hessens, documentarul de artă Guernica. În *Anuarul Științific: Muzică, Teatru, Arte plastice*, Dumitru Olărescu explică: „În evoluția filmului de nonficțiune s-a impus de-a lungul timpului documentarul despre artă – un gen important prin polifuncționalitatea sa".[3], iar despre filmul lui Resnais spune că „este unul dintre argumentele caracteristice pentru specia filmului despre artă în care opera de artă constituie un pretext pentru a aborda unele probleme majore ale societății."[4]

Bestiile lui Lanthimos

Yorgos Lanthimos este preocupat de aducerea în actualitate a unor personaje-animale care nu par a fi fioroase, dar care se confruntă cu situații paradoxale. Personajele lui Lanthimos trăiesc fără a-și exterioriza emoțiile. *Canin* (2009) și *Homarul* (2015) sunt filmele cu animale, personajele sunt caracterizate la nivelul trăirilor, al sentimentelor, al interacțiunilor potrivit atributelor sălbatice ale animalelor pe care le reprezintă.

Canin, cel de-al doilea film de lung-metraj regizat de cineastul grec, este despre claustrare, despre lipsa oricărui orizont, despre control și copii retardați, despre o școală de acasă care tâmpește, un fel de instituție a spălării creierelor, o metaforă a ținerii în lanțurile înapoierii mintale. Pentru cei trei frați adolescenți marea este un scaun, autostrada este un vânt puternic, carabina este o pasăre frumoasă. Își consumă timpul cu jocuri naive: „Să băgăm degetul în apa fierbinte. Cine rezistă mai mult câștigă", așa cum în *Nimphomaniac I* (Trier) „Cine și-o trage în tren cu mai mulți câștigă punga cu ciocolată." Ei descoperă lumea în felul lor și încearcă să o raporteze la ceea ce au în jurul lor. Își pun întrebări dar nu găsesc răspunsuri. „Cum numim jocul acesta?". Inventează jocuri ridicole, prostești, cu ce au la îndemână, jocul cu anestezicul: „Cine se trezește prima câștigă". Altfel, au tot ce le trebuie, piscină, grădină mare, copaci, casă mare, fiecare are camera lui. Misterul de dincolo de gard îi atrage așa cum îl atrage pe Truman Burbank în *Truman Show* (1998), regizor Peter Weir, un film care întruchipează o nouă etapă în spectacolul de televiziune, o realitate inventată pentru un bărbat, o viață fabricată urmărită în direct de 1,5 miliarde de telespectatori în Seahaven Island cu 5 mii de camere. În prezent se vorbește tot mai des despre supravegherea ominscientă și omniprezentă, despre acel voyeurism în masă care este considerat patologie mentală.

În cartea *Amintiri, vise reflecții*, Jung menționează că, rememorând aspecte ale copilăriei sale, a observat că putea să retrăiască emoțiile din trecut și, astfel, a putut să aibă o relație cu copilul din interiorul lui și a început să facă lucruri jucăușe pentru a le compara cu amintirile și emoțiile copilăriei. Cei trei frați din *Canin* par să nu trăiască nicio emoție, ei sunt, cumva, într-o situație perpetuă de necunoaștere și de detașare emoțională de ce se întâmplă în jurul lor și, poate, chiar de propriile gânduri. Ei acceptă cu inconștiență izolarea de restul lumii. Familia este pentru ei întregul univers recognoscibil. Jocurile îndrăznețe ale celor două surori sunt în discordanță cu „viața idilică" pe care tatăl opresiv o impune. Filmul este o dramă a familiei în care copiii sunt mari, deja, dar ei cred că devii adult doar când îți cade unul dintre

[2] Iulia Stătică, *Historia,* https://historia.ro/sectiune/general/pablo-picasso-guernica-1937-biografia-unui-571981.html. Link accesat în 1.06.2023.
[3] Dumitru Olărescu, *Anuarul Științific: Muzică, Teatru, Arte plastice*, numărul 1, Chișinău, pagina 89, 2013
[4] Dumitru Olărescu, opera citată, pagina 90

dinții de câine pentru că așa îi învață părinții lor. Scenele lui Lanthimos sunt sterile, nu te lasă copleșit de emoții. Ideea iubirii este nuanțată doar de controlul parental excesiv al tatălui, conștient de caracterul anormal al acțiunilor sale întrucât totul este bine analizat și bine structurat. Decorul și culorile vii contrastează cu starea îngrozitoare în care se alfă copiii. Într-un mediu așa de frumos ideea de protecție familială dusă la extrem este neliniștitoare.

Strada Coverfield 10 (2016), regizor Dan Trachtenberg, este un film despre sechestrare care duce mai departe povestea despre paranoia, psihoză, frica de singurătate și suspiciune. Un film șocant, imprevizibil și tulburător cu trei personaje și ferma lui Howard în urma unui atac al marțienilor. Toți cei de afară sunt morți. La fel, ca despre părinții adolescenților din Canin, ne întrebăm dacă Howard este salvator sau agresor, iese din limitele obișnuitului sau este nebun. Michelle este sechestrată de Howard Stambler (a fost în marina militară) într-un buncăr. Aerul afară este contaminat. Emmett a urmărit să intre aici, la fel ca Grace în *Dogville*, unde nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită, care vrea să o rupă cu trecutul, care vrea să devină alt om. El nu este din greșeală aici și nu este sechestrat, el vrea să fie în buncăr. Michelle are câteva regrete, i le spune lui Emmett care nu a fost la o distanță mai mare de 60 de kilometri de casă. Înțelegem că timpul trece, schestrul și frământarea la nivel de simbol sunt reprezentate de oja unghiilor din ce în ce mai sărită de la mâinile lui Michelle. Înțelegerea semantică ține și de modul în care spectatorul citește informațiile. Atrăgând atenția asupra semnelor, Gilles Deleuze subliniază: „Semiologia cinematografului va fi disciplina care aplică imaginilor modele lingvistice, mai ales sintagmatice, acestea consituind unul dintre „codurile" lor principale. Parcurgem astfel un cerc straniu, căci sintagmatica presupune că imaginea este *de facto* asimilată unui enunț, dar tot sintagmatica este cea care contribuie la asimilarea, *de jure*, a imaginii cu un enunț."[5] Unitatea semantico-sintactică capătă sens în funcție de bagajul cultural al spectatorului, de unele cărți citite, de filmele văzute, de discuțiile pe care le are, de emisiunile pe care le urmărește la televizor, de curiozitățile pe care le are în legătură cu viața. Toate rămân relevante la nivel psihologic. Permanenta dilemă, ce este real și ce nu este real, poate să devină stânjenitoare. Spectatorul, captiv la rândul lui în fața ecranului, își construiește propriile ipoteze. Misterul, suspiciunea și dorința de a ști sunt mecanismele care îndeamnă aici personajele să lupte, să iasă din starea de așteptare, să se revolte, în contrast cu cele două surori din *Canin*. „Vreau să fim o familie fericită." îi spune Howard lui Michelle după ce îl împușcă pe Emmett.

O familie fericită vrea să aibă și tatăl în *Canin* alături de soție și de cei trei copii. Lanthimos transmite un mesaj pentru controlul parental excesiv și consecințele care decurg de aici. Filmul suscită unele întrebări: de ce vor părinții să fie copiii submisivi, de ce vor să nu ne creeze probleme, de ce vor să nu îi contrazică, de ce să facă doar așa cum vor părinții? Acest mod de a controla copiii duce la grave probleme de încredere, de luarea deciziilor la maturitate. Controlul parental excesiv duce la codependență pe care Lanthimos o explică în mod filmic, devenim ceea ce suntem învățați să fim. Janusz Korczak, scriitor și medic pediatru polonez, evreu, ucis în lagărul de exterminare de la Treblinka în 1942, spunea că „nu există copii, există doar oameni". Trebuie să îi tratăm pe copii ca pe oameni deplini care au personalitate și demnitate.

În preambul, Declarația Universală a Drepturilor Omului proclamată în anul 2000 de Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, cu privire la respectul universal și efectiv față de drepturile omului și libertățile fundamentale, atrage atenția că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume […] ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii și că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a

[5] Gilles Deleuze, *Cinema II, Imaginea-timp*, editura Tact, Cluj-Napoca, 2013, pagina 40

convingerilor și vor fi eliberate de teamă și mizerie a fost proclamată drept cea mai înaltă aspirație a oamenilor".

Este uluitor să aflăm despre cineva care s-a gândit să scrie o carte despre cât de important este să batem copiii, că este important să începem de la șase luni, chiar mai devreme. Nancy Van Pelt descrie în *Sectretele părintelui deplin* cum trebuie făcut: „Sprijinește corpul copilului de tine, de un scaun sau de un pat atunci când îl bați. Evită să-l ții pe copil de un braț și să-l biciuiești. Spatele are nevoie de un sprijin. Învață-l din timp pe copil să accepte bătaia atunci când trebuie. Nu-i permite copilului să fugă de tine, obligându-te să-l urmărești pentru a-ți duce la capăt pedeapsa.[6] Această metodă de educare a copilului și pedepsele restrictive pot să ducă la o stare de bine a părinților, dar nu vor modifica comportamentul copilului. În contradicție cu Nancy Van Pelt, Alan Kazdin, profesor de psihiatrie infantilă, directorul Centrului de Parenting de la Yale, îi îndeamnă pe părinți să încurajeze comportamentul pozitiv pe care vor să îl vadă în continuare la copil, până când comportamentul negativ dispare definitiv. Kazdin recomandă ca atunci când comportamentul negativ este declanșat, să fie atras în jocuri când este calm și liniștit. El îi învață pe părinți cum să înțeleagă relația părinte-copil, cum să fie părinte pentru proprii copii, fie pentru copilul interior bazat conceptul jungian al copilului etern.

Despre oameni este vorba când aflăm că Josef Fritzl și-a ținut fiica sechestrată 24 de ani în beciul casei cu care a avut 7 copii pe care îi amenința că îi gazează dacă încearcă să evadeze. Elisabeth Fritzl a fost închisă de tatăl ei în subsolul căminului familiei de pe strada Ybbsstrasse numărul 40 din orașul Amstetten din Austria timp de 24 de ani. Într-un articol din Independent, Adam Lusher a scris în 2018: „El a lipsit-o de lumina zilei timp de 8.516 zile și a violat-o de 3.000 de ori. Kerstin, ruda din spital, era fiica lui Elisabeth cu tatăl ei – unul dintre cei șapte copii născuți din viol incestuos, subteran."[7] Josef Fritzl declara: „Știam că Elisabeth nu voia lucrurile pe care le-am făcut cu ea. Știam că o rănesc. Dar dorința de a putea gusta în sfârșit din fructul interzis a fost prea puternică."[8]

David și Louise Turpin, creștini penticostali din statul american California, au ținut în lanțuri 12 din cei 13 copii pe care îi au. Copiii au fost maltratați decenii la rând. În 2019 ambii au pledat vinovat pentru cruzime împotriva copiilor. „În octombrie 2019, cinci dintre copiii mai mici au fost adoptați de o familie abuzivă care i-a chinuit și mai mult. Acuzațiile includ „lovirea lor în față cu sandale, tragerea lor de păr, lovirea cu o curea și lovirea lor în cap". Au fost forțați să mănânce în exces și apoi forțați să își mănânce propria vărsătură, iar tatăl adoptiv a fost acuzat că „i-a mângâiat" și „i-a sărutat pe gură". Familia adoptivă a fost arestată și acuzată că a abuzat de mai mulți copii aflați în grija lor."[9]

Janusz Korczak declara că „locul unui copil este în compania colegilor de-o seamă cu el, și nu acasă. Și-a dorit cu ardoare ca aceștia să se elibereze de convingerile și ideile lor fragede, să fie supuși unui proces de socializare, pregătindu-se astfel pentru viața adultă. A încercat să ofere copiilor o copilărie lipsită de griji – dar nu lipsită de obligații."[10]

Homarul este despre dualitatea pe care o poartă pesonajele care se regăsește în realitate de fiecare dată când ne aplecăm cu atenție asupra lucrurilor sau a situațiilor pe care le traversăm. Transformarea într-un animal, la alegerea fiecăruia, este un mod de a exista iar lupta

---

[6] Nancy Van Pelt, *Secretele părintelui deplin*, editura Viață și Sănătate, 2002, pagina 102

[7] Adam Lusher, *Independent, Josef Fritzl 10 ani după: pensionarul „obișnuit" și secretul întunecat al fiicei pe care a ținută captivă timp de 24 de ani*, https://www.independent.co.uk/news/world/europe/josef-fritzl-10-years-what-happened-daughter-dungeon-basement-incest-rape-austria-elisabeth-kampusch-a8322671.html, 2018. Link accesat în 18.07.2023.

[8] Adam Lusher, opera citată.

[9] Wikipedia, *Cazul Turpin*, https://en-m-wikipedia org.translate.goog/wiki/Turpin_case?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc. Link accesat în 17.07.2023.

[10] Wikipedia, *Janusz Korczak*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Janusz_Korczak. Link accesat în 17.07.2023.

pentru împerechere este lucrul esențial, lucrul care îi ține în viață. Sigur că transpunerea are semnificație mult mai amplă, la ce reprezintă viața socială activă, realizarea unui cerc de conoscuți care pot să fie și prieteni de conjunctură prin alianțe care țin de condițiile și împrejurările contextelor de viață ale personajelor, cum se construiește o relație. Într-un viitor distopic cu legi foarte bine stabilite, cei care trăiesc singuri trebuie să își găsească un partener, altfel sunt transformați în fiare. Împerecherea le salvează viețile. Singuraticii mor, sunt vânați și uciși. Nu este permisă o relație sexuală între singuratici. Personajele sale sunt ca luptătorii din arenele Antichității. Toate personajele aleg câinele. Capacitatea de comunicare, spiritul protector, inteligența, fidelitatea sunt câteva dintre calitățile acestui animal. Vechile civilizații atribuiau câinelui rolul de paznic al lumilor nevăzute, el reprezenta legătura dintre lumea fizică și lumea metafizică. Anubis este zeul egiptean cu cap de șacal care asigură de trecerea din viața pământeană în lumea de dincolo. Câinele lui Hades din mitologia greacă este cel care păzește intrarea în Infern. El permite doar sufletelor morților să intre, împiedicand întoarcerea în lumea celor vii. În mitologia celtică compararea unui erou cu un câine însemna omagierea vitejiei sale.

Homarul este un animal nobil, are sânge albastru, este dorit pentru că trăiește 100 de ani și rămâne fertil toată viața. Și el luptă pentru împerechere pentru a rămâne în viață.

Scriind în Revista Limba Română, care apare la Chișinău, despre modernitatea operei *Istoria ieroglifică*, Mircea Coloșenco susține că „Bestiarul lui Dimitrie Cantemir este compus și din animale fantastice, omologate în mitologiile lumii, dar și din cele inventate de autor.”[11] Și completează cu faptul că animalele „sunt arhetipul straturilor profunde ale inconștientului și instinctului, simboluri ale energiilor cosmice, precum sunt semnele zodiacale având legături cu cele trei niveluri ale universului: infern, pământ și cer. Animalul este fiara care zace în noi, lighioana/jigania. Ele corespund unor categorii simbolice mai mult decât alegorice, o materializare a propriilor complexe psihice. Animalele terestre totuși sunt stabile în principiu.”[12]

BIBLIOGRAPHY

Carte și reviste:

Deleuze, Gilles, *Cinema II, Imaginea-timp,* editura Tact, Cluj-Napoca, 2013.

Gherghel, Valeriu, *Revista Timpul*, București, august 2009.

Olărescu, Dumitru, *Anuarul Ştiinţific: Muzică, Teatru, Arte plastice*, numărul 1, Chișinău, 2013.

Pelt, van Nancy, *Secretele părintelui deplin*, editura Viață și Sănătate, 2002.

Internet:

Coloșenco, Mircea, *Istoria ieroglifică. Modernitatea capodoperei cantemirești*, Revista Limba Română, https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3411, 2017. Link accesat în 1.08.2023.

Lusher, Adam*, Independent, Josef Fritzl 10 ani după: pensionarul „obișnuit” și secretul întunecat al fiicei pe care a ținută captivă timp de 24 de ani*,

https://www.independent.co.uk/news/world/europe/josef-fritzl-10-years-what-happened-daughter-dungeon-basement-incest-rape-austria-elisabeth-kampusch-a8322671.html, 2018. Link accesat în 18.07.2023.

[11] Mircea Coloșenco, *Istoria ieroglifică. Modernitatea capodoperei cantemirești*, Limba Română, https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3411, 2017. Link accesat în 1.08.2023.
[12] Ibidem

Stătică, Iulia, *Historia*, https://historia.ro/sectiune/general/pablo-picasso-guernica-1937-biografia-unui-571981.html. Link accesat în 1.06.2023.

Wikipedia, *Cazul Turpin*, https://en.wikipedia.org/wiki/Turpin_case. Link accesat în 17.07.2023.

Wikipedia, *Korczak, Janusz*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Janusz_Korczak. Link accesat în 17.07.2023.

PAUL RICOEUR'S THEORY OF METAPHOR, PHILOSOPHICAL LANDMARKS

Bogdan Maxim
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Ricoeur begins his description of metaphor by likening it to a jewel of language. But the sad fact is that metaphor first struggled with the art of rhetoric, being likened as a trope or as giving meaning to words. The philosopher's thinking about metaphor was precisely to challenge this primary idea. For him, the production and change of meaning is a predicative function, thus proposing a semantic approach to metaphor based not on the semantics of the word, but on the semantics of the phrase producing a leap of meaning or a semantic innovation. He placing metaphor between the phrase and the word. It is this new theory of metaphor that we will examine in this study.

Keywords: metaphor, language, word, meaning, phrase

Nici limbajul științific și nici limbajul descrierii nu sunt lipsite de importanță ontologică, dar ele operează la un nivel de cunoaștere care încearcă să manipuleze și să controleze limbajul. Acesta pare mai puțin capabil să ne aducă în contact cu un limbaj care este discontinuu cu proiectul uman, un limbaj care ne creează mai degrabă decât un limbaj pe care îl creăm noi[1]. Pentru Ricoeur, ca și pentru Heidegger, această funcție simbolică a limbajului este rezervată poeților.

Este semnificativ faptul că Ricoeur a întreprins primele sale studii de semiotică și semantică pentru a înțelege mai bine limbajul în forma sa cea mai înaltă și cu cea mai mare densitate, și anume simbolul[2]. Aici ne întoarcem la spusele acestuia conform căruia „voi înțelege mai bine omul și legătura dintre ființa omului și ființa tuturor ființelor dacă voi urma indicația gândirii simbolice"[3]. În acest capitol vom urma acea indicație a gândirii simbolice, căci acolo se poate spera să se manifeste adevărata putere a limbajului.

1. Metafora văzută ca text poetic în miniatură

Dar unde avem acces la această putere a limbajului, astfel încât să putem percepe funcționarea limbajului poetic la nivelul textului? Împreună cu o serie de critici literari, Ricoeur nu consideră că este necesar să se apeleze la un poem, un roman sau un eseu de mare întindere pentru a exemplifica funcția simbolică a limbajului. Proprietățile și caracteristicile funcției simbolice a limbajului se regăsesc în toată intensitatea lor în bijuteria limbajului, numită metaforă. Monroe Beardsley a numit metafora un poem în miniatură[4]. Metafora posedă o structură omogenă față de structura de bază a operelor literare. Din acest motiv, metafora a devenit în lucrările ulterioare ale lui Ricoeur „piatra de încercare a valorii cognitive a operelor literare"[5].

Din acest motiv, în lucrările ulterioare ale lui Paul Ricoeur se observă o îndepărtare de

[1] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999, p. 260.
[2] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 40.
[3] Paul RICOEUR, *Philosophie de la volonte. 2. Finitude et Culpabilite,* Points, Paris, 2009, p. 360.
[4] Monroe Curtis BEARDSLEY, *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism,* Harcourt, New York, 1958, p. 135.
[5] Paul RICOEUR, *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning,* Texas Christian University Press, Texas, 1976, p. 46.

simbolurile și miturile pe care le studiase în lucrările sale anterioare, cum ar fi *Philosophie de la volonte*[6] și *De l'interprétation essai sur Freud*[7]. Aceste studii, după cum recunoaște în lucrările sale ulterioare, nu erau, propriu-zis, studii lingvistice. În faza lingvistică a filosofiei sale, Ricoeur recunoaște că simbolul are atât o dimensiune verbală, cât și una non-verbală. Dimensiunea non-verbală devine însă evidentă doar în cea verbală. Dar cea mai mare importanță pentru Ricoeur este faptul că o analiză semantică a dimensiunii verbale a simbolului dezvăluie că acesta are structura ca și metafora. O teorie a metaforei oferă cadrul lingvistic pentru o abordare semantică a simbolului[8].

Dacă în acest capitol urmărim exhaustiv teoria metaforei lui Ricoeur, este tocmai pentru a permite o percepție a puterii textului poetic de a ne dezvălui ființa. Sensul pentru Ricoeur a devenit concentrat în puterea textului poetic de a ne aduce în limbaj temeiul existenței noastre.

Din punct de vedere istoric, metafora s-a luptat pentru prima dată cu arta retoricii. Aristotel, de exemplu, a plasat metafora sub titlul de *lexis*[9]. Aceasta plasează metafora alături de literă, silabă, conjuncție, substantiv și verb, ca acea parte a discursului care clasifică schimbările de sens în utilizarea cuvintelor[10]. În consecință, metafora a ajuns să fie clasificată în tradiția occidentală drept un *tropar,* preocupat de transferul de sens al substantivelor sau al numelor. Reținând-o doar la nivelul cuvântului și nu al propoziției, tradiția occidentală a lăsat metafora la nivelul denumirii. Astfel, în poetica lui Aristotel, metafora este definită ca „dând lucrului un nume care aparține altui lucru; transferul fiind fie de la gen la specie, fie de la specie la gen, fie de la specie la gen, fie de la specie la specie, fie pe bază de analogie”[11].

Teoria lui Ricoeur despre metaforă este o lungă contestare a acestei reduceri a metaforei la denumire. Nu numai că el pune moartea retoricii în secolul al XIX-lea pe seama acestei reduceri a metaforei la tirania cuvântului, ci și orbirea noastră față de funcția simbolică. Funcția metaforei a devenit dublă. Ea a primit ca primă sarcină să exprime o idee sau o experiență care nu avea încă un nume în codul lexical. Această umplere a lacunei semantice a avut loc prin intermediul unui nume, derivat din stocul curent de cuvinte, și prin aplicarea acestui nume noului obiect sau persoanei. Această umplere a lacunei semantice este cunoscută sub numele de cataclism. Cea de-a doua sarcină a metaforei, atunci când este lăsată la nivelul denumirii, este cea decorativă. În aceste cazuri, obiectul are un nume propriu, dar o metaforă înlocuiește sau substituie numele propriu cu unul figurat, în scopul de a face plăcere sau de a seduce auditoriul. Ricoeur contestă această teorie a metaforei tocmai pentru că ea presupune că un nume propriu-zis și esențial aparține unui lucru și nu este în primul rând o funcție a propoziției. În ambele cazuri, cuvântul figurat nu aduce nicio contribuție cognitivă la subiectul în cauză. Pentru Ricoeur, producerea și schimbarea sensului este o funcție predicativă și nu o funcție denominativă. El propune, așadar, o abordare semantică a metaforei bazată nu pe semantica cuvântului, ci pe semantica propoziției. El plasează metafora între propoziție și cuvânt, între predicație și denominație[12]. Această nouă teorie a metaforei este cea pe care trebuie să o explorăm aici.

2. Teoria semantică a metaforei.

Noua semantică a metaforei, bazată pe o teorie a discursului, este datorată lucrării *The Philosophy of Rhetoric* a lui I. A. Richards[13]. El a fost pionierul studiului reînnoit al retoricii

[6] Paul RICOEUR, *Philosophie de la volonte. 2. Finitude et Culpabilite,* Points, Paris, 2009.
[7] Paul RICOEUR, *De l'interprétation essai sur Freud,* Prag, Paris, 1965.
[8] Paul RICOEUR, *Interpretation theory...,* p.47.
[9] *Lexis* este dificil de tradus. Ricoeur oferă următoarele sinonime, derivate dintr-o varietate de traduceri ale operelor lui Aristotel: discurs, elocvență, stil, dicție. *Lexis* se referă la domeniul utilizării cuvintelor în expresiile lingvistice. *Cf.* Paul RICOEUR, *Metafora vie,* trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984, p. 20.
[10] Paul RICOEUR, *Metafora vie...,* p. 15.
[11] Paul RICOEUR, *Metafora vie...,* p. 15.
[12] Paul RICOEUR, *Metafora vie...,* p. 126.
[13] Ivor Armstrong RICHARDS, *The Philosophy of Rhetoric,* Oxford University Press, London, 1964.

ca studiu al înțelegerii și neînțelegerii verbale. Noua sa retorică nu dezvoltă în mod explicit o semantică a propoziției, dar o presupune. Completând terenul pe care Richards l-a curățat, se află lucrările altor autori care sunt mai explicit semantice. Ricoeur a apelat la Max Black[14], Colin Turbayne[15] și Philip Wheelwright[16] pentru a completa contururile unei semantici a metaforei.

Potrivit lui Richards, metafora este prezentă în limbajul nostru. Tot limbajul exprimă încercarea de a înțelege relațiile dintre lucruri care până atunci nu fuseseră percepute. Metafora este o modalitate specifică de a corela două gânduri despre lucruri diferite într-o simplă expresie sau cuvânt, de exemplu, „înger albastru" sau „noapte verde". Semnificația expresiei sau a cuvântului rezultă din interacțiunea a două gânduri. O metaforă menține aceste gânduri împreună, în tensiune unul cu celălalt, fără a le dizolva pe unul în celălalt. Prin urmare, o metaforă nu este un simplu transfer de cuvinte, ci o interacțiune între gânduri. Dar nu orice pereche de gânduri care se întâlnesc într-o expresie simplă este o metaforă. Doar cele care exprimă un gând prin intermediul trăsăturilor celuilalt este propriu-zis o metaforă. Richards numește ideea de bază, „tenor", în timp ce ideea prin ale cărei trăsături este surprinsă prima idee o numește „vehicul"[17]. Pentru Richards, o metaforă necesită coincidența atât a tenorului, cât și a vehiculului. Interacțiunea lor este cea care face metafora[18]. Interacțiunea lor fundamentează structura enunțului metaforic.

Gramatica logică a metaforei lui Max Black este în măsură să aducă mai multă precizie relației vehicul-tenor pe care o propusese Richards. Black se concentrează mai direct decât a făcut-o Richards nu pe două idei oarecare, ci pe două trăsături din propoziție care interacționează, dintre care una este luată în sens literal, în timp ce cealaltă este luată în sens metaforic. Black insistă asupra faptului că, deși întregul enunț constituie metafora, un singur cuvânt din acest enunț îl face să fie metaforic.

Black numește cuvântul metaforic „focus", iar pe restul propoziției îl numește „cadru"[19]. Focalizarea cade pe un anumit cuvânt tocmai datorită interacțiunii acestuia cu cadrul, care constă în restul propoziției. O metaforă este interacțiunea unor cuvinte care sunt luate metaforic cu restul propoziției, care este luată nemetaforic[20].

Cum funcționează această interacțiune? În două moduri. În primul rând, „cadrul" sau contextul acționează asupra „focalizării". Să folosim, așa cum face Ricoeur, exemplul lui Black, „Omul este un lup". A spune că omul este un lup înseamnă a aduce în vedere lupul, ca o serie de opinii și preconcepții, pe care o comunitate lingvistică le asociază cu cuvântul „lup". Aceste opinii și preconcepții, pe care Black le numește „sistemul de locuri comune asociate"[21], se atașează la sensul literal al cuvântului „lup". „Cadrul" nu numai că evocă acest sistem de locuri comune asociate, dar ecranează sau filtrează unele dintre detalii și le accentuează pe altele. În al doilea rând, accentul acționează și asupra cadrului. Metafora „lupului" „organizează viziunea noastră asupra omului"[22]. Ea oferă o „perspectivă"; informează prin faptul că metafora lupului - subiectul subsidiar - se aplică subiectului principal. În felul său, aplicarea metaforei „selectează, accentuează, suprimă și organizează trăsături ale subiectului principal"[23].

---

[14] Max BLACK, *Models and Metaphors,* Cornell Univesity Press, New York, 1962.
[15] Colin Murray TURBAYNE, *The Myth of Metaphors, Literary Licensing,* Literaly Licensing, Whitefish, 2012.
[16] Philip WHEELWRIGH, *The Burning Fountain: A Study in the Language of Symbolism*, Indiana University Press, Bloomington, 1968.
[17] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 99.
[18] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 100.
[19] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 104.
[20] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 105.
[21] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 98.
[22] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 99.
[23] Max BLACK, *Models and Metaphors...*, p. 47.

Ricoeur găsește la Black o sugestie care, dacă ar fi fost mai bine exploatată, i-ar fi permis lui Black să extindă activitatea creatoare a metaforei. Black se referă nu numai la sistemul de locuri comune asociate, ci și la „sisteme de implicații special construite”[24]. Sistemul de locuri comune asociate, așa cum este atașat cuvintelor, limitează, potrivit lui Ricoeur, activitatea interacțiunii metaforice la conotații deja stabilite. În consecință, ea este cu greu creatoare de sensuri noi. În acest sens, Ricoeur numește metafora „Omul este un lup” pur și simplu trivială[25]. Dar, prin adăugarea unor implicații special construite, Black deschide posibilități de metafore cu adevărat inovatoare. Această activitate creatoare, care duce la un sens nou, este cea pe care Ricoeur o caută în mod special.

Teoria literară critică a lui Monroe Beardsley despre metaforă îl aduce pe Ricoeur cu un pas mai aproape de o înțelegere a caracterului inovator, creativ al metaforei[26]. Selectăm două puncte din analiza lui Beardsley. În primul rând, Beardsley subliniază faptul că strategia discursului metaforic în crearea de sens este cea a absurdului logic. Interacțiunea în cadrul discursului metaforic, susține el, implică o coincidență într-un singur enunț a unui nivel primar și a unui nivel secundar de semnificație în același timp. Interacțiunea lor produce o absurditate logică dacă este acceptată doar la nivelul primar de semnificație. Absurditatea forțează eliberarea unui al doilea nivel de semnificație fără a-l distruge pe primul. Absurditatea logică indică faptul că într-o metaforă există o incompatibilitate fundamentală. Caracteristicile semnificației primare a „modificatorului”, care este echivalentul lui Beardsley pentru „focus” al lui Black sau „tenor” al lui Richards, sunt incompatibile cu caracteristicile semnificației primare a „subiectului” (echivalentul lui Beardsley pentru „cadru” și „vehicul”). Din cauza tensiunii conflictuale dintre sensurile primare, cititorul este obligat să apeleze la sensurile secundare pentru a da sens absurdității logice de la nivelul primar.

O a doua contribuție a lui Beardsley se bazează pe prima. Activitatea de rezolvare a absurdității logice la nivel primar aparține cititorului. Cititorul trebuie să caute printre gama de conotații ale „modificatorului” pentru a da sens afirmației absurde. Apariția unui nou sens este opera însăși a ascultătorului sau a cititorului în actul de audiere și de citire. Ceea ce frapează cel mai mult în teoria lui Beardsley despre metaforă este faptul că aceasta nu este un eveniment care are loc între doi termeni, ci între două interpretări ale enunțului. Una dintre lecturi are loc la nivelul primar al sensului, care este logic absurd. Aceasta este urmată de o a doua lectură, care duce la o rezolvare semnificativă a absurdului.

Dar Beardsley nu este încă în măsură să explice în mod adecvat nivelul de inovație al metaforei. La fel ca Black, care vorbea despre locurile comune asociate, conotațiile lui Beardsley, care sunt lingvistice, și nu psihologice, așa cum sunt locurile comune ale lui Black, nu depășesc cu greu depozitul actual de semnificații. Beardsley încearcă să ocolească acest lucru vorbind despre conotații, care „așteaptă, ca să spunem așa, pândind în natura lucrurilor, să se actualizeze - așteaptă să fie capturate de cuvânt... ca parte a sensului său într-un context viitor”[27]. Dar o conotație deja existentă nu este cu adevărat nouă. Ca și Black, care vorbea despre sistemele special construite, Beardsley admite că interacțiunea transformă atât subiectul, cât și modificatorul într-o asemenea măsură încât, prin ea, are loc un nou eveniment în limbaj.

Întrebarea ridicată aici, și anume, de unde provine această proprietate neexprimată anterior, nu primește un răspuns adecvat din partea lui Beardsley. Noțiunea de semnificație, extinsă acum pentru a include semnificații secundare, se află încă în perimetrul actual al limbajului. Numai noțiunea de proprietăți ale unui lucru care nu și-au găsit încă expresia în limbaj ne poate ajuta să avansăm. Proprietățile nu sunt încă lingvistice. Metafora este cea care le transformă într-un sens, adică le aduce în limbaj. În acest caz, trebuie să vorbim de o

[24] Max BLACK, *Models and Metaphors...*, p. 44.
[25] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 98.
[26] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 105.
[27] Monroe Curtis BEARDSLEY, *Aesthetics...*, p.303.

adevărată inovație semantică. Proprietatea, care nu avea un statut anterior în limbaj și care nu făcea parte din denumirea sau conotația cuvântului, capătă un loc în limbaj prin intermediul metaforei.

Ricoeur concluzionează, pornind de la lucrările lui Richards, Black și Beardsley, că o atribuire metaforică este opera unei rețele de interacțiuni, care face dintr-un anumit context un context unic[28]. Interacțiunea acestor mai multe câmpuri semantice care se intersectează este un eveniment semantic. Evenimentul semantic este provocat de ceea ce Ricoeur numește în mod adecvat răsucirea metaforică[29]. Metafora este întruchiparea evenimentului de interacțiune. Evenimentul de interacțiune primește durabilitate și repetabilitate într-o construcție lingvistică specifică. Metafora este atunci atât eveniment, cât și semnificație. Este un eveniment care înseamnă și un sens creat de limbaj[30]. Metafora există doar în acest context.

Vom păstra în rezervă, pentru moment, problema referinței afirmației metaforice. Mai întâi trebuie să examinăm cu atenție modul în care Ricoeur are în vedere statutul semantic al cuvântului în enunțul metaforic și în procesul operei de asemănare.

3. Metafora și semantica cuvântului.

Teoria interacțiunii metaforei încorporează teoria interacțiunii reciproce dintre cuvânt și propoziție discutată mai sus. Dacă inițiativa sensului se află la propoziție, sensul se descoperă sedimentat în cuvânt. Astfel, dacă cuvântul este „instituționalizarea valorilor contextuale anterioare”[31], căutarea noastră pentru procesul de producere a unui sens nou nu poate ocoli examinarea cuvântului metaforic.

Am văzut mai sus că Ricoeur a respins legătura esențială a unui nume cu un lucru. El susține că în limbile naturale, spre deosebire de limbile artificiale, este o trăsătură distinctivă a cuvântului, faptul că acesta are mai multe sensuri. În termeni tehnici, cuvintele din vorbirea curentă sunt polisemice. Polisemia este o caracteristică cheie a cuvântului și este esențială pentru înțelegerea funcției simbolice a limbajului[32].

a. Polisemia cuvintelor

Stephen Ullmann a definit polisemia ca fiind fenomenul conform căruia un nume are mai mult de un „sens”. Polisemia se referă la neclaritatea și lipsa de identificare precisă a majorității cuvintelor din limba noastră. Acestea nu au granițe definite. Cuvintele din limba vie au o textură deschisă. Polisemia indică faptul că, cuvintele pot avea mai mult de un „sens”, dar sugerează, de asemenea, că, cuvintele au o putere cumulativă. Ele pot atrage noi sensuri în interiorul sferei lor, fără ca, în același timp, să piardă sensurile vechi[33]. Cuvintele pot invada teritoriul celuilalt.

Din cauza texturii deschise a cuvintelor și a neclarității granițelor semantice, cuvintele pot dobândi noi sensuri. Acest caracter cumulativ al cuvintelor este cel care deschide limbajul către inovație. Corespunzător variațiilor infinite ale utilizării limbii în capacitatea sa de a spune, există flexibilitatea cuvintelor de a răspunde contextelor în culegerea de noi sensuri. Acestei puteri cumulative a cuvântului trebuie să i se atașeze noțiunea de metaforă.

b. Îmbogățirea metaforică

Metafora implică toate accepțiunile actuale ale unui cuvânt plus una. Acest sens nou este cel care, în coliziunea interpretărilor, salvează enunțul de la a fi auto contradictoriu și, prin urmare, lipsit de sens. Metafora are ca sarcină stabilirea sensului, acolo unde la nivel primar

[28] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 136.
[29] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 136.
[30] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 108.
[31] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 140.
[32] Polisemia limbilor naturale este o caracteristică indispensabilă a limbajului. Ea este impusă de principiul economiei, deoarece altfel lexicul ar fi infinit. De asemenea, este cerută de regula comunicării. Fără polisemie, fiecare experiență ar necesita o denumire adecvată, ceea ce ar paraliza comunicarea.
[33] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 134.

există doar auto contradicție. Referitor la aceasta, Jean Cohen susține că enunțurile sunt guvernate de un cod de pertinență. Acolo unde se abuzează de un astfel de cod de pertinență, cum ar fi în mesajele poetice sau în metafore, o propoziție corectă din punct de vedere sintactic poate fi absurdă din punct de vedere literar, adică impertinentă din punct de vedere semantic, sau incorectă, în ceea ce privește sensul. În aceste cazuri, predicatul nu este pertinent în raport cu subiectul. A picat legea pertinenței semantice, care stipulează ce tip de combinații sunt inteligibile[34]. În însăși stabilirea acestei pertinențe semantice din impertinența la nivel literal, cuvântul metaforic joacă un rol central. Cuvântul metaforic este reducerea impertinenței. Operația de sens a celor două interpretări care se ciocnesc se condensează sau se cristalizează în cuvânt. Cu alte cuvinte, metafora se produce între cuvânt și propoziție, între denumire și predicație[35]. Totuși, în contradicție cu schimbul normal dintre cuvânt și propoziție, cuvântul metaforic nu este un sens potențial. El stabilește sensul. Sensul metaforic vine de nicăieri. El apare din interacțiune[36]. O metaforă este o schimbare de sens sau, mai exact, pentru a folosi cuvântul lui Aristotel, o epiforă, un transfer de sens.

Astfel, corespunzător noii pertinențe la nivel predicativ, există și un transfer de sens, o schimbare de sens la nivel lexical. Pe lângă inovația semantică la nivelul propoziției, există în egală măsură o schimbare la nivelul cuvântului. Această din urmă schimbare descrie impactul interacțiunii asupra codului lexical[37]. Putem spune că intersecția câmpurilor semantice smucește sau răsucește cuvântul într-o anumită direcție. Un nou sens este răsucit dintr-un cuvânt - Ricoeur îl numește un „travaliu al sensului”[38] - pentru ca o afirmație să aibă sens, în timp ce o interpretare literală este absurdă[39].

Textura deschisă a cuvântului este condiția pentru dobândirea unui nou sens. Dar sensul nou este în primul rând o creație predicativă. O metaforă nu derivă, așadar, din caracterul polisemie al cuvintelor. Dar ea se află într-o continuă mișcare spre polisemie. La un moment dat, metafora încetează să mai fie tensiunea a două interpretări. În acel moment, cuvântul metaforic își asumă o identitate lingvistică standard. Ca metaforă, a murit. Ca o nouă entitate lexicală, intră în dicționar și devine o îmbogățire a polisemiei cuvintelor[40].

Îmbogățirea semantică nu se limitează, însă, doar la nivelul lexical. Ea trebuie extinsă pentru a include inovația și îmbogățirea la nivelul propoziției și dincolo de propoziție, până la text. Caracterul de polisemie al cuvintelor are o trăsătură corespunzătoare la nivelul propoziției și al textului. În timp ce, în mod normal, sarcina propoziției este de a reduce polisemia cuvântului prin intermediul funcțiilor de identificare și predicative ale propoziției, nu toate compozițiile textuale caută să reducă polisemia. În anumite cazuri, în loc să filtreze contextele polisemice, discursul promovează și încurajează mai multe interpretări. La nivelul propoziției și al textului, Ricoeur numește această coincidență a mai multor valori semantice ambiguitate[41]. Ambiguitatea la nivelul discursului este ceea ce este polisemia la nivelul cuvântului[42]. În discursul științific, discursul ambiguu este anatema și este exclus cu asiduitate. Și în limbajul obișnuit, omologia reprezintă idealul. Există însă moduri de discurs în care ambiguitatea este

[34] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 173.
[35] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 141.
[36] Paul RICOEUR, „The Model of the Text...”, p. 104.
[37] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 164.
[38] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 80.
[39] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 164.
[40] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*, p. 164.
[41] Propunând o ambiguitate care este o ambiguitate construită, intenționată, Ricoeur se desparte de Husserl. Fenomenologia lui Husserl nu este hermeneutică, deoarece el a exclus ambiguitatea intenționată în căutarea sensului univoc. Dar despărțirea este doar parțială. Ricoeur introduce ambiguitatea în cadrul teoriei semnificației lui Husserl. Este încă un exemplu al utilizării non-idealiste a filosofiei lui Husserl de către Ricoeur. A se vedea: Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 260.
[42] Paul RICOEUR, *Discours et communication,* L'Herne, Paris, 2006, p. 63.

opera discursului, opera stilului său[43]. Opera literară este un astfel de mod de discurs. Ambiguitatea este unul dintre criteriile sale[44].

În cazul operelor literare, Ricoeur indică două criterii pentru ca această caracteristică a ambiguității să se aplice. Prima condiție este ca ambiguitatea să fie cu adevărat intenționată și, prin urmare, să fie o ambiguitate construită. A doua condiție este ca ambiguitatea intenționată să evidențieze ca scop să spună o realitate care nu ar fi putut fi spusă cu un discurs omologic, descriptiv sau didactic[45].

Să examinăm mai în detaliu aceste două condiții:

a. Ricoeur apelează la analiza semantică a operelor literare realizată de Monroe Beardsley pentru a exemplifica prima condiție a ambiguității intenționate[46]. Deși ambiguitatea este un criteriu al operei literare în ansamblul ei, Beardsley o examinează în principal la nivelul propoziției, pornind de la presupunerea că propoziția are o structură omogenă cu cea a operei literare în ansamblul ei. Potrivit lui Beardsley, așa cum o propoziție are un sens și o referință, la fel și opera literară. Sensul operei este concepția sa verbală. Referința sa este lumea operei, adică proiecția, prin intermediul operei de discurs, a unei lumi posibile, locuibile[47]. Ricoeur se folosește cu recunoștință de această teză a omogenității.

Ori, într-o propoziție este operativă o semnificație la două niveluri. O propoziție, în primul rând, afirmă că ceva este așa și așa. Aceasta este semnificația sa primară. Dar, chiar în această afirmație, există, de asemenea, o sugestie a altceva. Propoziția poate sugera în însăși afirmația de ce a fost făcută afirmația, de ce s-a ajuns la o anumită decizie sau de ce s-a întreprins o anumită acțiune. Aceasta este semnificația sa secundară. În diferite grade, fiecare propoziție are atât o semnificație primară, explicită, cât și o semnificație secundară, sugerată, implicită. Semnificația explicită Beardsley o numește denotare, adică ceea ce este desemnat. Semnificația implicită el o numește conotație. În discursul obișnuit, dar și mai riguros în discursul științific, există un control exercitat asupra conotațiilor. În literatură, mai ales în poem, acest control este ridicat, astfel încât atât nivelul primar, cât și cel secundar al semnificației operează în același timp. Ambiguitatea intenționată, pentru că este intenționată, devine de fapt un sens multiplu: sunt intenționate atât semnificațiile primare, cât și cele secundare.

Abordarea lui Beardsley îi oferă lui Ricoeur o cale de examinare a sensurilor multiple, manifestate în operele literare. Fiind eliberat de examinarea directă a poemului, eseului sau a prozei de ficțiune pentru a detalia funcționarea sensului multiplu, Beardsley s-a îndreptat către tipul de propoziție, în care această ambiguitate intenționată este operațională. Și aceasta este, din nou, metafora. Metafora, pentru Beardsley și pentru Ricoeur, devine cazul test al discursului ambiguu. O analiză a sensului și a referinței sale poate servi drept model pentru analiza operelor de discurs, cum ar fi poemul, unde o discuție despre semantica discursului cu sensuri multiple ar putea să nu fie la fel de direct accesibilă. Aceasta este calea pe care Ricoeur

[43] Aceasta nu este prima dată când noțiunea de ambiguitate apare în fenomenologia hermeneutică a lui Ricoeur. În *La symbolique du mal*, ambiguitatea fusese legată de exprimarea echivocă. Dar ambiguitatea expresiei este aproape imediat legată de ambiguitatea experienței în sine. Se spune că experiența este disponibilă în mod mediat și nu imediat. Ea este pusă la dispoziție în mod indirect prin intermediul limbajului. Expresiile lingvistice tematizează aceste experiențe prelingvistice. Ricoeur postulează că această experiență prelingvistică este o „experiență oarbă" care este „încorporată în matricea emoției, a fricii, a angoasei" *Cf.* Paul RICOEUR, *Philosophie de la volonte...,* p. 7). Emoțiile împing această experiență la suprafață în discurs atunci când dezvăluie că experiența este îmbrăcată în ambiguitatea și echivocul unei „multiplicități de sensuri" *Cf.* Paul RICOEUR, *Philosophie de la volonte...,* p. 9. Abordarea semantică, pe care Ricoeur o privilegiază în *Metafora Vie,* este mai rezervată în ceea ce privește stabilirea legăturii dintre limbaj și experiența prelingvistică. Abia după ocolul semanticii limbajului cu dublu sens Ricoeur revine la chestiunea ontologică.

[44] Paul RICOEUR, *Discours et communication...,* p. 64.

[45] Paul RICOEUR, *Discours et communication...,* p. 64.

[46] Monroe Curtis BEARDSLEY, *Aesthetics...*

[47] Paul RICOEUR, *Metafora vie...*

a ales-o și pe care trebuie să o urmăm în paragrafele următoare.

b. Scopul ambiguității calculate trebuie să fie diferit de scopul discursului care urmărește să reducă polisemia cuvintelor și ambiguitatea discursului. Dacă propozițiile descriu o „stare de fapt" și cuvintele desemnează „obiecte", ambiguitatea calculată trebuie să suspende această descriere, această semnificație primară, și să solicite un nou mod de referință. Beardsley propune ca această suspendare a semnificației primare și a noii referințe să aibă loc prin prezența eliberatoare a nivelurilor secundare de semnificații[48].

4. Asemănarea ca fundament al metaforei

În secțiunile anterioare s-a argumentat că Ricoeur a avansat o teorie a metaforei în care, printr-o ciocnire a câmpurilor semantice, se produce un salt de semnificație sau o inovație semantică. Ricoeur fundamentează această inovație semantică pe asemănare. Pentru a face acest lucru, însă, el trebuie să se angajeze să slăbească legătura care exista în retorica clasică între asemănare și metafora ca tropar. Într-o abordare tropologică a metaforei, activitatea metaforică constă doar într-o substituire de termeni. Ea exclude noutatea de sens, deoarece sensul figurat al unui cuvânt nu face decât să înlocuiască sensul literal, care ar fi putut fi folosit în locul său. În retorica clasică, baza înlocuirii figurativului cu literalul era asemănarea lor subiacentă. Ricoeur se angajează, prin urmare, să dizolve exclusivitatea legăturii dintre substituție și asemănare și va insista asupra unei teorii semantice a metaforei, în care asemănarea va fi în continuare temei[49].

Prin urmare, Ricoeur preia problema asemănării și îi generalizează sensul, astfel încât ea se aplică nu numai teoriei substituției metaforei, adică metaforei la nivelul semnului și al cuvântului, ci și teoriei interacțiunii metaforei. Teoria semantică a metaforei a lui Richards, Black și Beardsley a ignorat în mare măsură motivele care stau la baza trecerilor de sens de la sensul literal la cel figurat[50]. La Beardsley, în special, problema devenise absurdul logic în ciocnirea a două sensuri, ceea ce obliga la trecerea dintr-un plan al sensului primar la un nou sens. Rămâne însă întrebarea dacă între sensul primar și cel nou există o aptitudine sau o adecvare. Potrivit lui Beardsley, nu există o analogie care să preexiste metaforei. Metafora realizează alianța dintre două domenii. În acest caz, asemănarea nu ar fi cauza, ci consecința metaforei. Dar ce constituie, atunci, metaforicitatea metaforei?

Pentru Ricoeur, este vorba de asemănare. Asemănarea este esențială în explicația sa privind procesul metaforic[51]. Asemănarea nu este doar modelată de enunțul metaforic, ci și „ghidează și produce acest enunț"[52]. Cum? În atribuirea unui predicat, metafora, prin modelarea unui „enunț auto-contradictoriu semnificativ dintr-un enunț auto-contradictoriu autodistructiv"[53], aduce aproape ceea ce înainte era îndepărtat. Dar ceea ce este adus aproape trebuie să aibă, , „virtutea" de a fi „adecvat"[54]. Ceea ce este impertinent făcut pertinent nu poate fi prea „îndepărtat". Trebuie să fie derivat din materiale „asemănătoare"[55]. Dar cum este apropiat ceea ce este îndepărtat? Aplicând o sugestie a lui Philip Wheelwright[56], Ricoeur propune că au loc două procese. Primul proces este cel care unește sau asimilează ideile contradictorii. Aristotel a descris-o frumos atunci când a afirmat: „A metaforiza bine înseamnă a vedea, a contempla, a avea ochiul potrivit pentru similar"[57].

---

[48] Monroe Curtis BEARDSLEY, *Aesthetics...,* p. 66.
[49] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 180.
[50] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* pp. 190-193.
[51] Paul RICOEUR, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II,* trad. de Ion Pop, Ed. Echinox, Cluj, 1999, p. 18.
[52] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 195.
[53] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 196.
[54] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 196.
[55] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 196.
[56] Philip Wheelwright, *Metaphor and Reality,* University of Indiana Press, Bloomington, 1962.
[57] Paul RICOEUR, *Metafora vie...* p. 197.

Este un moment intuitiv al geniului, o apercepție, o vedere, a similarului în disimilare. Dar momentul său intuitiv al geniului nu poate fi avut fără un moment discursiv. Nu există o vedere a similarului în disimilare fără o construcție în același timp a similarului în disimilare. Înrudirea dintre lucruri nu este perceptibilă prin viziunea obișnuită. Ea trebuie să fie făcută să apară. Asemănarea este o asemănare construită în aceeași măsură în care este o privire intuitivă. Predicatul alege și organizează anumite aspecte ale subiectului principal[58]. Expresia metaforică a lui Nelson Goodman surprinde bine atât privirea, cât și momentul discursiv. Metafora este „reașezarea etichetelor", dar figura reașezării este modelată de „o aventură între un predicat cu trecut și un obiect care cedează în timp ce protestează"[59]. Privirea care vede similarul în disimilarul care protestează, este modelată într-un obiect care cedează în momentul discursiv.

Metafora lui Nelson Goodman surprinde la fel de bine tensiunea necontenită din metafora vie dintre similar și disimilare. Într-o metaforă vie, similarul rămâne vizibil în ciuda diferenței, în ciuda contradicției. Utilizarea contradictorie a unui sens literal rămâne intactă, astfel încât o metaforă păstrează ciocnirea dintre „același" și „diferit"[60]. Locul ciocnirii dintre „același" și „diferit" în metaforă este asemănarea. Prin urmare, Ricoeur aplică metaforei conceptul lui Gilbert Ryle, care a descris metafora ca fiind o „greșeală de categorie" planificată, deoarece o metaforă este o vorbire intenționată a unui lucru în termenii și expresiile care se aplică unui alt lucru care îi seamănă[61]. O metaforă este o „eroare calculată", care aduce împreună două idei considerate anterior incompatibile[62].

Dacă metafora nu este doar intuită, ci și construită, nu ar fi posibil atunci să concepem strategia la lucru în metaforă, așa cum propune Ricoeur, ca fiind „ștergerea (frontierelor) logice și stabilite ale limbajului, pentru a scoate la lumină noi asemănări pe care clasificarea anterioară ne împiedica să le vedem"[63]? Ricoeur vede în această punere în relație a unor lucruri care anterior nu aveau nicio legătură între ele erupția unor noi sensuri posibile care anterior fuseseră ignorate sau interzise[64].

În acest punct, Ricoeur oferă o ipoteză lămuritoare, care clarifică o poziție care pare a fi un curent de fond al întregului său studiu asupra limbajului creativ. El emite ipoteza că dinamica gândirii, care aduce asemănarea la lumină, se află la originea generativă a tuturor clasificărilor, a tuturor genurilor. Acest lucru ar putea însemna că procesul metaforic, care, la nivel semantic apare ca o deviere, este omogen cu procesul aflat la originea tuturor câmpurilor semantice, inclusiv a sensului literal de la care se abate sensul figurat. Despre acest lucru el spune:

„O asemănare de familie apropie mai întâi indivizii înainte ca regula unei clase logice să-i domine. Metafora, o figură de stil, prezintă în mod deschis, prin intermediul unui conflict între identitate și diferență, procesul care, în mod ascuns, generează grile semantice prin fuziunea diferențelor în identitate"[65].

Metafora, conform acestei viziuni, ar aparține euristicii noilor câmpuri semantice. Metafora, prin fuziunea diferențelor, nu operează în întregime în cadrul ordinii constituite în prezent a limbajului, ci creează o nouă ordine prin crearea de fisuri în cea veche. Asumându-și punctul de vedere al lui Gadamer conform căruia metafora se află la originea întregii gândiri logice, Ricoeur postulează, de asemenea, că ordinea limbajului se naște în același mod în care se schimbă[66]. Rezolvarea conflictului dintre similaritate și diferență aduce noi câmpuri

[58] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 197.
[59] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 197.
[60] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 197.
[61] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 198.
[62] Paul RICOEUR, *Interpretation theory*..., p. 55.
[63] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 198.
[64] Paul RICOEUR, *Interpretation theory*..., p. 51.
[65] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 203.
[66] Paul RICOEUR, *Metafora vie*... p. 30.

semantice. Prin crearea de noi înrudiri, el descoperă noi modalități de a ocoli inadecvarea categoriilor convenționale pentru a exprima o nouă experiență.

BIBLIOGRAPHY

BEARDSLEY, Monroe Curtis, *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism,* Harcourt, New York, 1958.

BLACK, Max, *Models and Metaphors,* Cornell Univesity Press, New York, 1962.

RICHARDS, Ivor Armstrong, *The Philosophy of Rhetoric,* Oxford University Press, London, 1964.

RICOEUR, Paul, *De l'interprétation essai sur Freud,* Prag, Paris, 1965.

RICOEUR, Paul, *Discours et communication,* L'Herne, Paris, 2006.

RICOEUR, Paul, *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning,* Texas Christian University Press, Texas, 1976.

RICOEUR, Paul, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999.

Ricoeur, Paul, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică II,* trad. de Ion Pop, Ed. Echinox, Cluj, 1999.

RICOEUR, Paul, *Metafora vie*, trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984.

RICOEUR, Paul, *Philosophie de la volonte. 2. Finitude et Culpabilite,* Points, Paris, 2009.

TURBAYNE, Colin Murray, *The Myth of Metaphors, Literary Licensing*, Literaly Licensing, Whitefish, 2012.

WHEELWRIGH, Philip, *The Burning Fountain: A Study in the Language of Symbolism*, Indiana University Press, Bloomington, 1968.

WHEELWRIGHT, Philip, *Metaphor and Reality,* University of Indiana Press, Bloomington, 1962.

THE MYTH, A STORY OF THE ORIGINS. CONSIDERATIONS BASED ON THE PHILOSOPHY OF PAUL RICOEUR

Bogdan Maxim
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The premise that we will follow in the elaboration of this study refers to the fact that myth is viewed in philosophy as meaningless, but with the help of language, it acquires tangible form, saying something about reality. First of all, we will find out the ontology of the myth, seeing its functions, then we will analyze the temporality and the multitude of myths, and towards the end we will come to interpret it concluding that the myth brings us through language, our connection with the lost being, this happening only through the interpretation correct.

Keywords: myth, symbol, language, interpretation, time

Introducere:

Cuvânt grecesc din punct de vedere etimologic, mitul aduce cu sine o problematică filosofică grecească specifică. În Grecia, cuvântul mit (mythos) apare în opoziție directă cu logos. Spre deosebire de miturile presocratice ale lui Homer și Hesiod, în Grecia s-a dezvoltat cuvântul filosofului. Conștiința occidentală a moștenit această opoziție dintre mythos și logos. Abordarea mitului în Occident a fost fie o negare a valorii de adevăr a mitului, fie un anumit tip de acceptare a acestuia. Ca urmare a acestei abordări fundamental grecești, gândirea occidentală a avut tendința de a aborda într-o manieră similară celelalte tulpini mitice din Babilon și din civilizațiile contemporane. Această abordare este în mod fundamental epistemologică. Din cauza opoziției sale față de logos, mythos a fost considerat echivalentul aproximativ al folclorului, fabulelor și legendelor[1]. Acest curent dominant al gândirii filozofice nu trebuie să umbrească o altă tradiție care leagă mitul de imaginația creatoare și productivă. Schematismul kantian și imaginația productivă au produs modelul de înțelegere a mitului în romantism și în psihologie lui Jungian. Acest curent de gândire a apreciat mult mai mult puterea mitului. Conform acestei tradiții, mitul nu se opune logosului. El exprimă puterea imaginației de a explora tărâmurile inaccesibile în mod direct gândirii speculative[2].

Abordarea lui Ricoeur asupra mitului se atașează acestei din urmă tradiții. Conform acestei înțelegeri a mitului, mitul vine în filosofie, în primul rând, ca o problemă de sens. Limbajul este mediul prin care plenitudinea experienței, invizibilul și nerostitul, primește forma sa tangibilă[3]. Căci mitul este și o formă de discurs. Acest discurs este analogul, forma contingentă, a ceea ce înseamnă mitul. Mitul intenționează să spună ceva despre realitatea în care trăim. El angajează un subiect în viziunea sa. Acest impuls referențial al mitului este cel care ne interesează aici.

Pentru Ricoeur, această funcție referențiale a mitului se întemeiază pe surplusul său metaforic de expresie. Mitul fiind interpretarea narativă a simbolului, ia forma unui limbaj

[1] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques des recherches actuelles concernant le langage*, Ed. Institut d'Etudes Oeucuméniques, Paris, 1969, p. 29.
[2] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...*, p. 31.
[3] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal", in: *Esprit*, X (1961), nr. 299, p. 503.

metaforic[4]. Acesta este activ, în măsura în care realizează un transfer de sens. Procesul său este fondator în stabilirea unor noi câmpuri semantice. Referința sa este o referință metaforică și, prin urmare, o referință inversă. Ce spune? De ce realitate ne leagă?

1. Ontologia mitului

Definiția lui Ricoeur a mitului o urmează pe cea a lui Mircea Eliade[5]. Potrivit lui Mircea Eliade, un mit este o poveste a originilor. Funcția sa principală este stabilirea și instituirea principalelor trăsături ale existenței umane. Un mit povestește cum au început lucrurile. El nu o spune în termeni de timp istoric, ci în termeni de timp primordial: *in ilio tempore*. Mitul relatează cum instituțiile, regulile etice și realitatea, în totalitate sau în parte, își au temeiul, rădăcina, în timpul mitului. Această relație a timpului istoric cu timpul mitic, primordial, este esențială pentru mit[6]. De fapt, timpul istoric este fundamentat într-un timp mitic. Ca atare, dimensiunea ontologică a mitului este expusă în această relație a existenței umane cu o structură de profunzime a timpului. Existența este definită în această relație a timpului nostru istoric cu ființa noastră esențială[7].

Din acest prim aspect decurg trei idei:

1. Ceea ce este invariabil în mit este funcția sa de stabilire a lucrurilor. Cine stabilește și ce se stabilește variază. Este secundar pentru mit dacă aceste figuri sunt zei, eroi sau un prim strămoș. Prin urmare, este o denaturare a mitului să faci figurile mitului autonome. Miturile nu sunt povestea zeilor, ci poveștile originii lucrurilor. Această calitate este cea care distinge forma de poveste a mitului de alte forme de poveste[8].

2. Un mit are o funcție practică. Antropologia a evidențiat legătura dintre un mit și un rit. Cu alte cuvinte, mitul nu poate fi înțeles în afara legăturii sale cu o acțiune rituală. Mitul este actul fondator al ritualului. În sensul că un mit este povestea originilor, el este legat de o acțiune paradigmatică care leagă povestea originii de existența și praxisul prezentului. Ritualul stă ca un model pentru mit și îl activează în prezent. Implicarea praxisului este cel mai clar prezentă în celebrarea babiloniană a Anului Nou. Sărbătoarea este, în esență, un ritual de încoronare a regelui, în cadrul căruia se spune marea poveste a creației. Încoronarea regelui și, prin intermediul lui, instaurarea ordinii, a dreptății și a armoniei din regatul său este reconstituirea rituală a poveștii în care au fost instaurate ordinea și armonia inițială[9]. Aici mitul își asumă funcția de gardian al existenței[10]. Dar ceea ce s-a spus în prima idee se aplică și aici. Este posibil să se extindă reprezentările mitului într-o poveste autonomă a zeilor și a marilor eroi. În același mod, este posibil să separăm ritualul de rădăcinile sale și să-i dăm o existență autonomă, în care mitul este perceput ca fiind aservit ritului. Pentru Ricoeur, relația dintre timpul primordial și timpul istoric trebuie să fie păstrată ca fiind centrală[11].

3. Al treia idee se referă la implicațiile psihologice ale mitului. Legătura timpului istoric cu timpul primordial are și un caracter afectiv, emoțional. Ricoeur, urmându-l pe Rudolf Otto, numește caracterul afectiv al mitului, sacrul[12]. Mitul ne pune în contact cu sentimentul ambivalent de frică și atracție, despre care Otto spunea că constituie domeniul sacrului. În mit, persoana istorică este legată de timpurile primordiale prin acțiunea rituală. Ricoeur o numește

[4] Paul RICOEUR, *Metafora vie,* trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984, p. 63.
[5] *Mitul eternei reîntoarceri,* Ed. Univers enciclopedic, București,1999; *Tratat de istorie a religiilor,* Ed. Humanitas, București, 1992; *Aspecte ale mitului,* Ed. Univers, București, 1978; *Nostalgia originilor,* Ed. Humanitas, București, 1994; *Istoria credințelor și ideilor religioase,* vol. I-IV, Ed. Polirom, București, 2017.
[6] Mircea ELIADE, *Mitul eternei reîntoarceri...,* p. 23.
[7] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal", p. 165.
[8] Mircea ELIADE, *Mitul eternei reîntoarceri...,* p. 30.
[9] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 34.
[10] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 35.
[11] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 47.
[12] Rudolf OTTO, *Das heilige,* Ed. C. H. Beck, Munchen, 1917.

o reactivare emoțională a timpurilor primordiale. „A trăi conform unui mit înseamnă a înceta să mai existi doar în viața de zi cu zi; narațiunea și ritualul declanșează un fel de interiorizare emoțională care generează ceea ce am putea numi nucleul mit-poetic al existenței umane”[13]. Caracterul lingvistic al acestei legături afective cu sacrul prin intermediul mitului nu trebuie trecut cu vederea. Nici aici, momentul afectiv nu trebuie considerat autonom față de narațiunea sa mitică. Nucleul este mediat doar în și prin recitarea mitică. Recitarea acestuia, împreună cu componenta sa rituală, instruiește afectivitatea noastră în relația cu sacrul[14].

2. Temporalitatea mitului

Mitul dezvăluie nu numai dimensiunea narativă a simbolului, ci și temporalitatea simbolului. Încărcătura temporală a existenței care este prezentă în simbol se manifestă mai clar în tulpina mitică. În raportarea timpului istoric la un timp primordial, mitul sugerează că bogăția conținutului simbolic este impregnată de temporalitate. Temporalitatea apare atunci ca rezultat al bogăției simbolice. În *Structure et herméneutique*[15], Ricoeur a numit această temporalitate a simbolului și a mitului „istoricitate”[16]. Datorită istoricității sale, simbolul și mitul ajung la înțelegere în primul rând prin faptul că sunt sedimentate sau instituționalizate într-o tradiție și, în al doilea rând, prin faptul că intră într-o istorie a interpretării.

Ricoeur susține că, din cauza relației dintre mit și simbol, timpul mitului este deja un timp care a pierdut o parte din plinătatea timpului simbolului. El îl numește un timp în curs de epuizare[17].

Dar mitul explicitează o altă dimensiune a timpului care este doar implicită în simbol. Forma narativă de exprimare a mitului semnifică faptul că realitatea vizată de simbol și de mit este ea însăși un lucru „țesut din întâmplări și personaje”[18].

Narativitatea și temporalitatea mitului îl fac pe Ricoeur să descrie realitatea originară care ajunge la limbaj în mit ca fiind dramatică[19]. Mitul nu poate cuprinde acea plinătate originară și acel conținut dramatic decât sub forma unei narațiuni a începutului unei experiențe și a sfârșitului acesteia într-un timp primordial. Prin însăși exprimarea realității într-o tensiune a timpului: a timpului istoric și a timpului primordial, a existenței istorice prezente cu ceea ce ar putea fi, narațiunea vizează existența ca fiind dramatică. Existența este o intenție și un efort care nu se împlinește niciodată[20].

3. Multitudinea miturilor

Ca și în cazul simbolurilor, surplusul de mituri se exprimă în marea varietate de mituri pe care le găsim în cadrul culturilor. Această multiplicitate de mituri poate fi îmblânzită doar atunci când aceste mituri sunt plasate în cadrul, ceea ce Ricoeur numește o tipologie[21]. Ca și simbolurile, miturile pot fi înțelese într-o ordine sau o economie a miturilor. Astfel, un mit nu este de sine stătător. El comunică cu alte mituri într-un climat de luptă și afinitate. Miturile vizează și ele o totalitate a sensului prin regimul foarte bogat pe care ni-l pun în față. În miturile răului, de exemplu, această bogăție este ordonată într-o tipologie și o dinamică a miturilor care, potrivit lui Ricoeur, ne permit să situăm miturile pe o scară în care miturile parcurg toată gama de la cele în care răul este văzut ca fiind pur exterior individului uman la cele în care răul devine

[13] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 48.
[14] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 49.
[15] Paul RICOEUR, „Structure et herméneutique” in: *Esprit,* XI (1963), nr. 322, pp. 596-627.
[16] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999, p. 60.
[17] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 40.
[18] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal”, p. 170.
[19] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal”, p. 171.
[20] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 45.
[21] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 300.

aproape exclusiv antropologic[22]. Astfel, de exemplu, deoarece mitul adamic antropologic este mai fenomenologic decât celelalte mituri din Orientul Apropiat și cele grecești, el este cheia pentru înțelegerea atât a dialecticii exteriorității răului și interiorității răului, cât și a dinamicii unui proces interpretativ între mituri. În analiza lui Ricoeur asupra simbolisticii răului, mitul adamic devine cheia care deschide labirintul explorării mitice. Mitul adamic ajută la descifrarea și descoperirea dimensiunilor latente ale celorlalte mituri.

Această descompunere a totalității realității în labirintul miturilor nu trebuie să ne facă să pierdem din vedere totalitatea pe care o vizează aceste mituri. În perspectiva lui Ricoeur, mitul, atât în plenitudinea sa internă, cât și în plenitudinea proliferării sale, semnifică totalitatea din care a ieșit mitul. Miturile semnifică și vizează această totalitate. Dar ea devine disponibilă doar în forma sa frântă, ele nu mai sunt experiența deplină a ceea ce exprimă. Marea lor varietate fragmentează realitatea din care miturile au ieșit. Acea realitate este acum întrezărită doar prin intermediul fragmentelor:

Pentru că nu vizează decât simbolic, el necesită semne speciale și un discurs asupra semnelor; eterogenitatea lor dă mărturie despre întregul semnificativ prin aflorimentele sale contingente. Prin urmare, mitul are funcția de a păzi contururile finite ale semnelor care, la rândul lor, se referă la plenitudinea pe care omul o vizează și nu o experimentează[23].

4. Mitul și interpretarea

Dacă pentru Ricoeur mitul continuă procesul interpretativ care ajunge în limbaj mai întâi în simbol, procesul de interpretare nu se oprește odată cu mitul. Deși în acest moment nu putem intra într-o examinare completă a noțiunii de interpretare, un aspect al acestui proces interpretativ al mitului trebuie menționat. Și anume noțiunea de demitizare.

Interpretarea mitului a fost influențată în secolul nostru de lucrarea de demitizare a *Noului Testament* de către Rudolf Bultmann[24]. Pentru Ricoeur, procesul de interpretare a mitului, care duce la o reflecție fenomenologică asupra miturilor, este în mod fundamental un proces de demitizare[25]. Puterea mitului de a dezvălui este descoperită în cadrul aceluiași proces prin care sunt eliminate calitățile sale neesențiale. Dacă mitul este deja o interpretare, dinamismul sensului care se regăsește în expresia sa lingvistică caută să aducă la înțelegerea adevăratei tensiuni a mitului. Prin urmare, procesul demitizant al interpretării va elimina din mit toate încercările de a-l concepe ca o explicație a realității. De asemenea, va refuza să accepte toate încercările de a obiectiva trăsăturile mitului. În reflecția hermeneutică, „a demitiza înseamnă a interpreta mitul, adică a raporta reprezentările obiective ale mitului la înțelegerea de sine care este în același timp arătată și ascunsă în el”[26].

Ricoeur afirmă că: dacă suntem întotdeauna la fel de departe de nebunia crucii, dacă ea nu este mai credibilă astăzi decât era pentru omul antic, ceea ce a devenit ireversibil este înstrăinarea noastră culturală de un vehicul cultural care este, pentru noi, în mare măsură mitologic. În acest sens, este perfect legitimă lucrarea lui Bultmann, de a disocia adevăratul scandal de falsul scandal. A demitiza înseamnă a dizolva falsul scandal pentru ca adevăratul

[22] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal”, p. 279.
[23] Paul RICOEUR, „La simbolique du mal”, p. 170.
[24] Intenția lui Bultmann de a elimina reprezentările mitologice ale universului din *Noul Testament*, cu alte cuvinte, de a demitiza *Noul Testament*, pentru a lăsa să fie dezvăluit adevăratul „Scandal al crucii”, nu trebuie repetată aici. Pentru Ricoeur există o dublă abordare a interpretării miturilor. În primul rând, există opera de demitizare opera de interpretare inerentă mitului, adică de a gândi mitul. Dar pe lângă o demitizare există și opera de demistificare. Demistificarea abordează textul nu cu un sentiment de credință și deschidere, ci cu suspiciune. Textul se disimulează și el.
[25] Paul RICOEUR, *Conflictul interpretărilor...,* p. 301.
[26] Paul RICOEUR, *Les incidences theologiques...,* p. 33.

scandal, scandalul originar, să fie dezvăluit tuturor[27].

5. Secularizarea și reinterpretarea mitului

Hermeneutica suspiciunii lui Ricoeur atinge un punct de cotitură odată cu aplicarea distrugerii, pe care o consideră un aspect pozitiv, deoarece este o distrugere a ceea ce distruge întrebarea radicală transmisă de limbajul mitologic al unui alt timp. Această forță distructivă este reprezentată de asigurările omului modern, care trebuie distruse pentru a se ajunge la o rememorare a sensului. Ricoeur descrie distrugerea ca „un alt fel de suspiciune, dar o suspiciune față de noi înșine, față de cei care suspectează ceea ce este suspectat”[28].

Distrugerea este impusă de uitarea întrebării inițiale în limba veche ca urmare a distanței culturale. Este, prin urmare, o luptă împotriva propriei noastre alienări în raport cu provocarea existențială pe care întrebarea o reprezenta cândva. Distrugerea în sensul de reamintire a sensului este un punct de cotitură, deoarece este adevărata sarcină a hermeneuticii. Înstrăinarea noastră față de întrebarea inițială este produsul atacului în două direcții al secularizării. În primul rând, extinderea rațională la toate nivelurile realității provoacă o obiectivare universală și duce la o expulzare a sacrului cosmic, a sacrului psihic, în afara considerației și a limbajului nostru. Ceea ce a fost cândva misterios este redus la problematic[29]. În al doilea rând, autonomia omului ca agent al propriei sale istorii îl determină pe om să privească lumea ca pe tărâmul explicabilului, al controlabilului și al universalului disponibil, unde ne asumăm responsabilitatea pentru destinul nostru și ne exercităm dominația. Epoca științei devine un mod de a exista, iar tehnologia devine un mod de a privi lumea și, astfel, axa existenței noastre, reprezentând un nou regim ontologic. Aceste două faze ale secularizării se întâmplă în interiorul nostru, nu în afara noastră. Ea se află în inima culturii noastre, pe care o definește în mod fundamental, provocând o viață la suprafață, golul existenței noastre[30].

Distrugerea pune în discuție procesul de secularizare și presupozițiile omului modern și ale culturii sale, pentru a restabili intervalul de interogație în care întrebarea existențială a epocii trecute poate avea din nou sens[31].

Ricoeur propune o anumită pre-înțelegere care constă în trei direcții de luptă împotriva secularizării. În primul rând, el sugerează o antropologie filosofică, pe care o abordează în stil fenomenologic și existențial. De exemplu, o critică a științei nu ar trebui să critice rezultatele științei, ci ar trebui să înțeleagă modul în care înțelegerea științifică influențează modul în care oamenii își înțeleg existența în lume[32].

În al doilea rând, ar trebui restabilită problema umanității ca întreg, și anume explicarea forțelor care acționează în umanitate. Această întrebare a fost deja articulată din diferite unghiuri, de exemplu, răul și mântuirea au fost interpretate diferit de Părinții Bisericii sau de Karl Marx. Immanuel Kant, pe de altă parte, a sugerat „a avea, puterea și valoarea” ca fiind marile motivații ale omului, care califică ființa omului[33].

În al treilea rând, nivelul limbajului ar trebui explorat în vederea restaurării și recreării unui limbaj care să fie convenabil pentru a descrie existența ca individ în această lume și pentru a urmări o căutare istorică într-o umanitate care caută să devină întreagă. Limbajul ar trebui

---

[27] Paul RICOEUR, „The critique of religion”, trad. R. B. DeFord, în: *Union Seminaru Quarterly,* XXVIII (1973), p. 210.
[28] Paul RICOEUR, „The language of faith”, trad. R. B. DeFord, în: *Union Seminaru Quarterly,* XXVIII (1973), p. 2014.
[29] William Joseph LOWE, „Introduction”, în: Paul RICOEUR, *Fallible man,* trad. C. A. Kelbey, Ed. Fordham University Press, New York, 1986, p. 3.
[30] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 214.
[31] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 217.
[32] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 217.
[33] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 218. A se vedea și: Paul RICOEUR, *Fallible man,* trad. C. A. Kelbey, Ed. Fordham University Press, New York, 1986, pp. 107-126.

înțeles nu ca o funcție printre altele, ci ca aspect semantic al tuturor funcțiilor, putere și valoare. Ricoeur este de acord cu Humboldt că omul este limbaj și propune ca tocmai în acest limbaj al ființei să fim chestionați în mod fundamental, ceea ce ar trebui să ducă la limbajul existențial și istoric. Acest limbaj ar trebui să fie adecvat tipului de imaginație care exprimă posibilitățile existențiale cele mai caracteristice[34].

Cu această reînțelegeri enunțată, Ricoeur avansează mai departe pe drumul restaurării sensului, sugerând că următoarele două etape ar trebui să fie sarcina de validare (justificare) și sarcina de arbitraj. Prin validare, el se referă la justificarea oamenilor moderni care încă folosesc limbajul simbolic. Simbolismul ar trebui să se demonstreze că este un limbaj adecvat, corect, pertinent și adecvat, deoarece prin dubla sa semnificație eliberează semnificația și explorează posibilitățile existențiale. Prin intermediul funcțiilor onirice, cosmice și poetice ale simbolurilor, simbolurile generează o structură semantică: un sens material sau fizic imediat care intenționează un sens existențial. Puterea dublului sens operează în așa fel încât nu noi dispunem de acest limbaj, ci el dispune de noi[35]. Validarea recunoaște multivocalitatea limbajului simbolic: el spune mai mult decât ceea ce spune, spune altceva decât ceea ce spune, creând astfel un nou sens. Într-adevăr, semnificațiile multivocale fac ca un sens să creeze un alt sens și, pe măsură ce procesul se derulează în mod repetat, arată că limbajul simbolic are o încărcătură semantică inepuizabilă, spre deosebire de limbajul tehnic și logic univoc care semnifică foarte precis, fiind necesar ca un sens să rămână identic tot timpul pe parcursul unei argumentări[36].

Arbitrajul sugerează că există o unitate profundă între a distruge și a interpreta. Pe tot parcursul procesului de distrugere culturală și ideologică, are loc un act de ascultare intensă, încercând să audă un cuvânt mai original și mai primar. Acest act de interpretare este forța motrice a hermeneuticii. În acest context al semanticii simbolului, Ricoeur explică faptul că funcția explicativă a mitului este secundară, iar funcția simbolică a mitului este primară. De aceea, Ricoeur subordonează în întregime problema mitului problemei simbolului. În acest fel, devine posibilă distincția între falsa raționalitate a mitului și expresia sa simbolică. Prin urmare, demitologizarea funcționează la nivelul falsei raționalități a mitului în pretextul său de a explica. După ce am eliminat funcția explicativă a mitului, trebuie să eliberăm și funcția simbolică, pe care Ricoeur o numește „salvarea mitului”. Mitul lui Adam din Paradisul pierdut, de exemplu, are funcția existențială de a ne permite să citim istoria umană prin eroul vinovăției, asemănător cu eroul tragediei[37].

Compilarea ideilor lui Ricoeur cu privire la definițiile și funcțiile mitului și spectrul de posibilități interpretative pe care le-a propus, furnizate din diverse perspective, de la fenomenologie la simbolism și analiză narativă, plasează înțelegerea și aplicarea demitizării sale într-un cadru de referință util. Conform lui Paul Ricoeur, mitul este aducerea în limbaj, sub formă narativă, a legăturii noastre cu ființa. În măsura în care aceasta este eliberată pentru noi în termenii înțelegerii de sine, adevărata funcție a mitului este salvată. A demitiza înseamnă a interpreta astfel încât puterile mitului să fie eliberate pentru propria noastră autoînțelegere.

BIBLIOGRAPHY

[34] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 219.
[35] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 221.
[36] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 222.
[37] Paul RICOEUR, „The language of faith”, p. 223.

ELIADE, Mircea, *Aspecte ale mitului,* Ed. Univers, București, 1978.

ELIADE, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase,* vol. I-IV, Ed. Polirom, București, 2017.

ELIADE, Mircea, *Mitul eternei reîntoarceri,* Ed. Univers enciclopedic, București,1999.

ELIADE, Mircea, *Nostalgia originilor,* Ed. Humanitas, București, 1994.

ELIADE, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor,* Ed. Humanitas, București, 1992.

LOWE, William Joseph, „Introduction", în: Paul RICOEUR, *Fallible man*, trad. C. A. Kelbey, Ed. Fordham University Press, New York, 1986.

RICOEUR, Paul, *Conflictul interpretărilor. Eseuri de hermeneutică,* trad. de Horia Lazăr, Ed. Echinox, Cluj, 1999.

RICOEUR, Paul, „La simbolique du mal", in: *Esprit,* X (1961), nr. 299.

RICOEUR, Paul, „Structure et herméneutique" in: *Esprit,* XI (1963), nr. 322.

RICOEUR, Paul, „The critique of religion", trad. R. B. DeFord, în: *Union Seminaru Quarterly,* XXVIII (1973).

RICOEUR, Paul, „The language of faith", trad. R. B. DeFord, în: *Union Seminaru Quarterly,* XXVIII (1973).

RICOEUR, Paul, *Fallible man*, trad. C. A. Kelbey, Ed. Fordham University Press, New York, 1986.

RICOEUR, Paul, *Les incidences theologiques des recherches actuelles concernant le langage*, Ed. Institut d'Etudes Oeucuméniques, Paris, 1969.

RICOEUR, Paul, *Metafora vie,* trad. de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1984.

THE ROLE OF OVIDIU BÎRLEA IN THE RESEARCH OF ROMANIAN FOLKLORE

Mihaela Sandu (Hură)
PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The scientific work of Ovidiu Bîrlea is that of a complex researcher, with an impressive cultural horizon and with very rigorous research methods. First and foremost a folklorist, he always uses knowledge and working tools specific to other sciences – ethnology, ethnography, anthropology, history, literary criticism, linguistics, geography, musicology, choreography. With their help, he carries out the most extensive, detailed and profound analysis of Romanian folklore thanks to which our folklore managed, at the end of the 20th century, to synchronize with the European one. This achievement ensures its author an essential role in the evolution of Romanian research on popular creation.

Keywords: Bîrlea, folklore, species, research, analysis.

Un căutător grăbit al definiției folclorului poate afla că acesta reprezintă „totalitatea creațiilor artistice, literare, muzicale, plastice etc., a obiceiurilor și a tradițiilor populare ale unei țări sau ale unei regiuni[1]", precum și „știința care se ocupă cu creațiile artistice, obiceiurile și tradițiile populare[2]" Oricât de clare ar putea părea aceste explicații, ele ascund sute de pagini și decenii întregi de încercări de încadrare a acestui concept într-o definiție atotcuprinzătoare și unanim acceptată. La noi, Ovid Densusianu are una dintre abordările cele mai generoase și mai expresive, considerând că „folclorul trebuie să ne arate cum se răsfrâng în sufletul poporului de jos diferitele manifestațiuni ale vieții, cum simte și gândește el fie sub influența ideilor, credințelor, superstițiilor moștenite din trecut, fie sub aceea a impresiunilor pe care i le deșteaptă împrejurările de fiecare zi[3]". Privit astfel, acest domeniu este un fenomen viu, supus mereu evoluției și extinzându-și permanent dimensiunile. Cât despre definirea obiectului științei astfel denumite, aceasta a devenit ea însăși obiectul unor cercetări neîncheiate încă.

Dorind să delimiteze, să definească și să analizeze speciile folclorice românești, Ovidiu Bîrlea elaborează una dintre lucrările sale cele mai importante, *Folclorul românesc* (vol. I, 1981, vol. II, 1983), dedicată amintirii profesorului Petru Caraman. Această penultimă realizare din cariera sa științifică este, potrivit autorului, o lucrare de sinteză care evidențiază „rolul funcțional al fiecărei specii folclorice și mai cu seamă caracteristicile stilistice împreună cu modalitățile compoziționale de structurare poetică[4]". Analiza speciilor populare este întregită prin încercări de a determina originea și vechimea acestora, precum și a unor teme sau particularități stilistice. Ilustrarea cu citate substanțiale și ca număr, și ca dimensiuni, a problemelor abordate teoretic este motivată de convingerea lui Ovidiu Bîrlea că fragmentele extrase din texte reprezintă „singura modalitate de a revela frumosul poetic, oriunde s-ar găsi, la marii clasici sau la marii anonimi[5]".

[1] Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" al Academiei Române, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 389.
[2] *Idem.*
[3] Ovid Densusianu, „Folclorul. Cum trebuie înțeles", în vol. *Viața păstorească în poezia noastră populară*, EPL, București, 1966, p. 41.
[4] Ovidiu Bîrlea, *Folclorul românesc*, I, Editura Vremea, Colecția Mica Romă XXI, București, 2023, p. 23.
[5] *Idem.*

Rolul major al acestei lucrări rezidă, poate înainte de orice, în faptul că a apărut în contextul nenumăratelor lacune generate de lipsa instrumentelor de cercetare inerentă în cazul unei științe care nu depășise cu mult începuturile. Pe acest fond, sprijinindu-se pe eforturile mai mult sau mai puțin profesioniste ale antemergătorilor și pe propria activitate de culegere și de cercetare a producțiilor populare, Ovidiu Bîrlea oferă prima imagine detaliat și profesionist analizată a întregului repertoriu popular național, așa cum era cunoscut în acel moment. Totodată, încearcă să elimine pericolul etnocentrismului prin efortul de a delimita ceea ce este specific românesc în speciile analizate de elementele comune în folclorul mai multor popoare. Rezultatele acestui efort erau destul de incerte din cauza penuriei mijloacelor de cercetare comparativă a timpului, care deschidea calea nu observațiilor obiective, cât mai ales supozițiilor. Prin urmare, autorul își declară intenția (materializată în întreaga sa operă științifică) de a pune o barieră clară între constatările întemeiate pe cercetări aprofundate și opiniile bazate pe presupuneri. De altfel, formularea de teorii pornind doar de la presupoziții este o practică pe care Ovidiu Bîrlea o combate constant, considerând-o una dintre fețetele diletantismului care întârzia sincronizarea folcloristicii românești cu cea europeană.

Autorul își începe demersul prin trecerea în revistă a încercărilor de a da un nume acestei științe umaniste relativ recente, apărute în secolul al XIX-lea, și de a-i delimita domeniul. Sintagmele *popular antiquities* și *traditions populaires*, precum și termeni ca: *Volkskunde*, *demopsicologia*, *Völkerpsichologie*, *demologia*, *laografie* dovedesc dificultatea de a ajunge la un consens european chiar și în privința denumirii. Termenul „folklore", a cărui paternitate este atribuită britanicului W. J. Thoms, s-a impus, în cele din urmă, ca denumire atât a culturii spirituale a poporului, cât și a științei care a început să studieze această cultură.

Ioan Budai Deleanu, „se pare cel dintâi teoretician care s-a referit la unele specii folclorice[6]" la noi, utilizează, referindu-se la producțiile poporului, epitetele „de obște" sau „țărănești"[7]. Termenul *popular*, preluat din franceză, este asimilat în perioada *Daciei literare*, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Bogdan Petriceicu Hasdeu oscilează între traducerea din germană *etnopsicologie* și englezescul *folklore* pentru a denumi „toate prin câte se manifestă spiritul unui popor[8]". Nicolae Iorga este cel dintâi care, crede Ovidiu Bîrlea, folosește, la sfârșitul secolului XIX, denumirea *folcloristică* pentru disciplina care studiază creația populară, iar secolul următor va aduce și consacrarea definitivă a termenului *folclor*.

Depășind dificultatea de a ajunge la un consens în privința titulaturii folclorului, a urmat o dificultate și mai mare: aceea de a-l defini, de a-i stabili domeniul și de a-l delimita ferm de cele ale științelor învecinate (în special etnografia și etnologia). Au existat, firește, mai multe teorii și convingeri în privința a ceea ce poate fi considerat drept folclor: producțiile populare transmise pe cale orală; cultura spirituală a poporului – literatura, credințele și obiceiurile populare; cultura populară în totalitate, inclusiv limba populară. Acest caracter eterogen al folclorului astfel înțeles ridica mari probleme de culegere și de cercetare a producțiilor populare, ceea ce impunea limitarea domeniului folclorului la elemente care să aibă ceva în comun, de exemplu doar textele literare. În perioada interbelică a prins rădăcini tot mai adânci, mai ales în cultura rusă, limitarea sferei folclorului la creațiile artistice populare transmise prin viu grai: literatura, muzica și dansurile populare, unite atât prin caracterul oral, cât și prin cel sincretic. Cercetarea folcloristică impune, așadar, efortul convergent al folcloristului, al muzicologului și al coregrafului, sau formarea de specialiști care să acopere singuri aceste domenii. După Al Doilea Război Mondial, această delimitare a fost adoptată și la noi.

Ovidiu Bîrlea pune toate aceste șovăieli pe seama relativei tinereți a științei care studiază folclorul, ai cărei primi pași pot fi identificați la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Cu toate că producțiile populare sunt, uneori, foarte vechi, „cercetarea acestora nu a devenit o

[6] *Ibidem*, p. 26.
[7] *Idem*.
[8] Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. II, București, Editura Socec, 1887, p. 9.

necesitate decât după ce a ajuns sensibilă, gata să ducă la crize culturale, diferența dintre cele două culturi, populară și de tip clasic[9]", consideră el. Pentru a încerca să înțeleagă atât apariția, cât și întârzierea interesului față de folclor, Bîrlea face o incursiune în istoria culturală a umanității, începând cu *Metamorfozele* lui Ovidiu, în care găsește că sunt abordate legendele mitologice fără rigoare filologică, eliminându-se din ele ceea ce era considerat „barbar" în raport cu spiritul cărturarilor. În Evul Mediu, creațiile populare erau apreciate de toate clasele sociale, în ciuda perspectivelor antagonice pe care le exprimau unele dintre ele. Marea schismă culturală dintre categoriile sociale s-a produs odată cu Renașterea – pătura cultivată a evoluat sub imperiul culturii clasice, în timp ce clasele „de jos" au continuat să meargă în linia tradiției populare, cu deschidere mereu și către problemele contemporane. Umaniștii au manifestat interes mai ales față de proverbe și de balade, Montaigne fiind, în opinia lui Ovidiu Bîrlea, cel dintâi cărturar renascentist care a pus în lumină frumusețea poeziei populare, punând-o la același nivel cu cea a liricii culte. Din acest moment, atenția acordată folclorului a fost sporadică și fără ecouri, până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când Johann Gottfried von Herder observă naturalețea, vitalitatea și expresivitatea poeziei populare.

Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae* prefigurează, după părerea lui Ovidiu Bîrlea, folcloristica și etnografia românească. Ioan Budai Deleanu este considerat a fi, la noi, autorul primului îndemn de a se nota creațiile populare, pentru a nu fi date uitării faptele istorice pe care le zugrăvesc. Cea dintâi colecție românească de lirică populară (1838) îi aparține lui Nicolae Pauleti, dar valul culegerilor de material folcloric se va naște la *Dacia literară*, odată cu publicarea colecției *Poesii poporale. Balade* (1852-1853) a lui Alecu Russo și Vasile Alecsandri. „Cu aceasta, se inaugura și la noi tânăra disciplină, folcloristica românească.[10]"

După această prezentare sintetică a tatonărilor în privința denumirii și a definirii folclorului, precum și a clarificării granițelor științei care îl studiază, Ovidiu Bîrlea se oprește asupra trăsăturilor reprezentative ale creației populare, trăsături mult mai evidente prin compararea cu cele ale creației culte. De la bun început, atrage atenția asupra caracterului variabil al acestor caracteristici, în funcție de mediul în care sunt create și în care circulă producțiile folclorice, mediu definit, printre altele, de nivelul de alfabetizare al țăranilor, de influența orașului (pe care autorul o consideră „tiranizantă[11]") sau a literaturii culte.

1. Comentând *caracterul tradițional* al creației populare, autorul pornește de la constatarea că și creația cultă, inclusiv cea avangardistă, se construiește pe o temelie tradițională, dar „în folclor, tradiția se arată mai tiranică, mai dominantă și chiar exclusivistă[12]". Cercetarea aprofundată a acestei caracteristici se lovește însă de lipsa unui depozit bogat de materiale folclorice culese, ceea ce face imposibilă ajungerea la arhetipul creației studiate, deci și reconstituirea parcursului ei până în momentul actual.

În opinia lui Ovidiu Bîrlea, această trăsătură definitorie a folclorului a fost mereu amenințată de câteva pericole:

– contactul comunităților rurale cu civilizația urbană; nici caracterul arhaic al unora dintre aceste comunități nu asigură rezistența tradiției, ci dimpotrivă, „cu cât regiunea intrată în orbita culturii citadine e mai arhaică, cu atât ciocnirea dintre cele două culturi e mai violentă și duce mai repede la părăsirea tradiției folclorice în aspectele ei suplinite cu succes de formele urbane[13]";

– colonizarea unei regiuni sau amestecul din orice motiv al populației băștinașe cu o alta, chiar și în cazul zonelor izolate, aflate departe de centrele urbane;

[9] Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 34.
[10] *Ibidem*, p. 39.
[11] *Ibidem*, p. 40.
[12] *Ibidem*, p. 41.
[13] *Ibidem*, p. 42.

– evoluția mentalității aduce renunțarea la unele elemente văzute ca „înapoiate”, cum ar fi opincile, înlocuite cu cizmele orășenești; aceleiași disoluții îi sunt supuse și unele specii populare, precum basmul, care a devenit literatură pentru copii mai ales după Primul Război Mondial, în timpul căruia țăranii soldați și-au schimbat modul de a gândi;

– plecarea copiilor de la sat la studii și integrarea lor în mediul citadin.

Unii dintre factorii care asigură un repertoriu folcloric mai bogat și mai bine conservat sunt:

– vechimea și continuitatea unei comunități rurale în aceeași așezare;

– situarea comunității rurale într-o arie de la periferia culturii naționale, întrucât modernizările sunt specifice zonelor de centru;

– persistența caracterului tradițional variază și în funcție de speciile populare, mai rezistente fiind cele cu substrat ritualic, în special din zona obiceiurilor funebre și a descântecelor, probabil datorită convingerii că nerespectarea întocmai a ritualului ar avea repercusiuni nefaste sau cel puțin nu s-ar atinge eficiența dorită.

Convingerea lui Ovidiu Bîrlea este aceea că, spre deosebire de literatura cultă, în folclor intrarea în umbră sau dispariția unei specii nu este reversibilă, astfel încât tentativele de reînviere a unui repertoriu popular pot avea doar un efect de moment, „deoarece torentul de asimilare urbanizantă se vădește mai puternic prin condițiile firești de dezvoltare industrială impetuoasă, care acționează irezistibil și asupra mentalității și a gustului pentru frumos[14]”.

2. *Caracterul colectiv* diferențiază creația populară de cea cultă mai mult decât cel tradițional, dar nu constă în crearea produsului folcloric de către întreaga colectivitate, așa cum credeau romanticii, ci în preluarea și însușirea acestui produs de către colectivitate. Creatorul este individual, aidoma celui cult, însă îl deosebesc de acesta două trăsături importante:

– el nu se străduiește să fie original prin exprimarea unor idei sau trăiri personale inedite, întrucât este un reprezentant al comunității sale, cu ale cărei gusturi, idealuri, mentalitate se identifică. Altfel spus, „insul creator e doar mesagerul poetic al colectivității, delegat să-i exprime sentimentele și ideile, vorbind întotdeauna numai în numele tuturor, chiar când formularea este individuală, la persoana întâi[15]”. Astfel, colectivitatea se regăsește în creația populară, acesta fiind elementul obligatoriu care asigură existența și perpetuarea creației;

– creatorul popular nu se dorește unic nici prin utilizarea unor mijloace de expresie proprii, așa încât nu pregetă să preia formule deja uzuale în tradiția folclorică; s-a constatat chiar că produsul popular este cu atât mai bine primit de către comunitate, cu cât integrează mai multe astfel de elemente consacrate. Creația astfel realizată este, așadar, „o construcție în care cărămizile sunt vechi, utilizate anterior în alte construcții, doar dispunerea lor e nouă, împreună cu mortarul care îi asigură trăinicia[16]”.

Odată ajunsă în colectivitate, creația populară suferă intervenții, de multe ori spontane, ceea ce constituie de fapt o cizelare permanentă și o adaptare la gusturile, la mentalitatea, la problemele interpreților și ale comunității, deci o continuare a procesului de creație. Această ajustare continuă explică atât numărul uneori considerabil de variante ale aceluiași produs folcloric, cât și actualitatea acestuia. Există și situații în care, deși creația nu se modifică formal, se schimbă maniera în care este înțeleasă, fie din cauza polisemantismului limbajului, fie din cea a funcției diferite pe care o primește în cadrul repertoriului local.

O constatare care i-a uimit inițial pe folcloriști a fost cea a interferențelor uneori considerabile dintre cultura populară și cea a claselor sociale superioare. S-au ivit astfel controverse în privința încercărilor de a se stabili care dintre cele două îi este tributară celeilalte. Ovidiu Bîrlea identifică influența culturii clasice asupra celei populare în primul

[14] *Ibidem*, p. 46.
[15] *Ibidem*, p. 47.
[16] *Ibidem*, pp. 48-49.

rând la nivelul tehnologiei și al vestimentației – cizmele, ghetele, pălăria. Unele dintre speciile folclorice cu rădăcini culte sunt versurile funebre, marșurile nupțiale, unele orații, cântecul de stea. Influența cultă s-a materializat și în deprinderea obiceiului de a scrie versurile în caiete personale și de a le indica paternitatea prin semnătură.

3. *Caracterul anonim* al produsului folcloric provine, consideră Ovidiu Bîrlea, din cel colectiv – fiind un exponent al comunității și exprimând gândurile și trăirile acesteia, creatorul rămâne anonim deoarece „numele lui nu are nicio importanță[17]". Această calitate a sa de reprezentant al colectivității face ca cei care îi interpretează creația să se regăsească în ceea ce transmite aceasta și să o considere aproape ca pe o realizare proprie, astfel încât ea devine de fapt a tuturor.

4. *Caracterul oral* este o altă particularitate a folclorului, însă asupra căreia acesta nu deține monopolul. În primul rând, înaintea apariției scrisului, orice formă de cultură s-a transmis oral. De asemenea, chiar în epoca modernă, unele produse ale culturii citadine, cum ar fi bancurile, continuă să circule pe cale orală. În al doilea rând, tehnologia modernă (discurile, radioul, cinematograful, televiziunea) favorizează difuzarea orală a produsului folcloric.

Unele diferențe dintre creația populară și cea cultă sunt generate de faptul că cea dintâi depinde extrem de mult de memoria interpreților, cei care de fapt o scot la lumină și o fac să trăiască. De altfel, se crede că memoria persoanelor din clasele sociale considerate inferioare este superioară celei a persoanelor care au acces la cultura clasică.

Oralitatea face ca transmiterea produsului folcloric să fie uneori capricioasă și greu de urmărit. Speciile de dimensiuni mai mici se difuzează de obicei în valuri concentrice, acoperind întreaga comunitate și extinzându-se și în afara ei. Textele populare de dimensiuni mai mari și cu elemente mai complexe, însă, se transmit între interpreți asemănători ca memorie și talent, dar care adesea nu aparțin aceleiași comunități și care intră în contact de pildă în armată sau în timpul muncilor sezoniere. Prin urmare, centrul de iradiere a textelor respective este foarte greu sau chiar imposibil de identificat.

Circulația orală a generat apariția variantelor creațiilor populare, uneori foarte numeroase. Delimitându-se de convingerea unora dintre folcloriștii secolului anterior că variantele sunt produse imperfecte, alterate, și că trebuie „corectate", Ovidiu Bîrlea crede că acestea împrospătează creația, sporindu-i farmecul și evitând monotonia. Mai mult, consideră că atenuarea variabilității denotă lipsa talentului interpretului, iar dispariția ei ar provoca „osificarea produselor folclorice și, implicit, ștergerea lor din memoria populară (...)[18]". Aceasta deoarece, odată cu evoluția cercetării folcloristice, s-a constatat că modificările aduse creației populare nu sunt generate în primul rând de o memorie deficitară, ci de impulsul de a nuanța pentru a înnoi. Nu de puține ori, aceste nuanțe noi schimbă considerabil semnificațiile creației, adaptându-le la mentalitatea și așteptările contemporane.

Un alt efect al oralității îl reprezintă apariția unor formule cizelate, „scuturate" de elementele inutile pentru a fi reținute mai ușor. Cerințele contextului interpretării impun adeseori repetarea acestor formule – care variază de la câteva cuvinte la câteva versuri sau o frază –, ceea ce explică frecvența repetiției în folclorul românesc, văzută de mulți doar ca o imperfecțiune.

Analizând meticulos caracteristicile cunoscute deja ale creației populare, Ovidiu Bîrlea vede în aceasta și altceva – naivitate arhaică, valoare estetică, mijloace artistice aparent modeste, dar firești, conforme cu orizontul spiritual al creatorului și al interpretului, o legătură naturală între viața interioară a acestora și felul în care o exprimă. De asemenea, atrage atenția

[17] *Ibidem*, p. 54.
[18] *Ibidem*, p. 60.

asupra riscului de a cerceta creația populară ignorându-i sincretismul, ceea ce reprezintă o limitare pe care o pune pe seama diletantismului.

Toate aceste observații sunt detaliate în cele două volume ale *Folclorului românesc*, impresionante nu doar ca dimensiuni, ci mai ales ca orizont al cunoașterii folclorului și folcloristicii românești și europene.

Volumul întâi a apărut în 1981 la Editura Minerva din București și a fost reeditat în condiții net superioare în 2023, fiind inclus în Colecția Mica Romă XXI, coordonată de Cristian Bădiliță, a Editurii Vremea din București, într-o ediție îngrijită de Ion Tița-Nicolescu. Autorul analizează în această primă parte a lucrării:

– *proza epică*: legenda, basmul, basmul despre animale, snoava, povestirea;

– *folclorul obiceiurilor calendaristice*: colindatul cu măști, colindatul copiilor, colindatul propriu-zis, plugușorul și semănatul, vasilca, cântecele de stea;

– *folclorul celorlalte obiceiuri de peste an*: paparuda, caloianul, Lăzărelul, Drăgaica;

– *folclorul obiceiurilor din ciclul familial*: nașterea, repertoriul nupțial, repertoriul funebru.

Volumul al doilea, publicat în 1983 la Editura Minerva, nu a fost reeditat. Cuprinsul său include: *balada*, *cântecul propriu-zis*, *strigătura*, *proverbul*, *ghicitoarea*, *cântecul de leagăn*, *folclorul infantil*.

Speciile folclorice sunt abordate după un tipar foarte riguros organizat:

– etimologia denumirii speciei și circulația acestei denumiri în spațiul românesc și european;

– locul ocupat de specie în folclorul național și universal;

– colecțiile românești și internaționale care cuprind texte din specia analizată;

– definirea speciei;

– contextul apariției acesteia;

– structura ei;

– analiza speciei în cadrul folclorului românesc – importanță, funcții, repertoriu, circulație, prilejul interpretării, tematică, clasificări, particularități stilistice.

Maniera în care este realizată analiza tuturor acestor aspecte este recognoscibilă pentru cunoscătorii metodelor de cercetare ale lui Ovidiu Bîrlea:

- speciile folclorice sunt urmărite în context nu doar românesc, ci și european, pentru a combate tendința exagerată a unor folcloriști de a demonstra unicitatea sau superioritatea națională a unora dintre acestea;
- sunt reliefate dificultățile de orice natură ale cercetării;
- pentru a oferi o imagine cât mai clară a specificului speciilor populare contemporane, autorul apelează permanent la instrumentele istoriei folcloristicii, mergând pe firul evoluției acestor specii până la cel mai îndepărtat moment cunoscut al existenței lor;
- repertoriul românesc al fiecărei specii este prezentat matematic, cu tipuri și subtipuri numerotate după clasificările internaționale, indicându-se adesea mai multe variante de clasificare, cu plusurile și minusurile lor;
- sunt evidențiate funcțiile fiecărei specii atât în folclorul contemporan, cât și în cel al altor epoci, autorul înregistrând inclusiv ecouri foarte rare ale rolului cultic (în special propițiator sau apotropaic) al unora dintre speciile văzute astăzi doar ca prilejuri de desfătare (cum ar fi basmul);
- mai mult decât alți folcloriști, autorul insistă mereu asupra relației dintre lumea interioară a creatorului și modul în care o exprimă acesta în creație, dovedindu-se un foarte bun cunoscător al psihologiei populare;
- interpretul creației devine, în analiza lui Ovidiu Bîrlea, un element extrem de important, datorită memoriei sale impresionante, dar și modului în care

reușește, prin adăugarea unor nuanțe textului sau interpretării, să adapteze creația la mentalitatea, la idealurile și la gusturile epocii sale;

- autorul vede această variabilitate a produselor folclorice nu ca pe o alterare a creației originare, ci ca pe o dovadă a talentului interpretului, precum și ca pe o modalitate de împrospătare a folclorului și de evitare a monotoniei, care ar produce osificarea acestuia;
- speciile sunt analizate pe cât posibil comparativ, prin raportare la alte specii din folclorul național și uneori prin trimiteri către aceleași specii din folclorul european;
- comentarea particularităților stilistice ale creațiilor populare se realizează nu cu instrumentele criticului literar, ci cu cele ale folcloristului, care interpretează figurile de stil și imaginile artistice în concordanță cu gândirea, trăirile, așteptările și gusturile omului din popor;
- evidențiind diversele roluri ale creației populare (documentar, propițiator, apotropaic, satiric, ilariant etc.), Ovidiu Bîrlea acordă o mare atenție celui estetic, chiar și în privința unor aspecte considerate de alți folcloriști drept imperfecțiuni (de exemplu, repetiția, atât de prezentă în folclor, pe care nu o vede ca pe o dovadă de sărăcie a gândirii sau a exprimării, ci ca pe o cerință a contextului în care trebuie interpretat produsul folcloric);
- meticulozitatea cercetătorului merge de la detaliul de ordin științific până la indicații referitoare la trăiri intime ale creatorului sau interpretului popular și ale colectivității care receptează creația;
- una dintre realitățile cercetării folcloristice a momentului pe care le combate cel mai mult Bîrlea este diletantismul, față de care este mai intolerant decât față de erorile științifice, atunci când acestea sunt comise nu din cauza lipsei de profesionalism a cercetătorului, ci a penuriei de moment a informațiilor sau a mijloacelor de cercetare;
- exemplificările cu citate din textele populare sunt foarte consistente ca număr și ca dimensiuni, din dorința de a expune realitatea nudă a acestor texte, pe care o consideră mult mai grăitoare decât interpretările cercetătorului;
- pe cât posibil, autorul apelează la informații concrete și obiective, considerând că supozițiile pot deveni calea către diletantism;
- mai presus de orice, creația populară este văzută cu ochii unui iubitor de folclor, dar și cu sensibilitatea scriitorului, care sesizează și gustă poezia descoperită inclusiv în zone considerate în genere lipsite de lirism (de exemplu, basmul este „poezia contrastului[19]”, „un amestec continuu de naivitate și candoare poetică[20]”, legenda „rămâne mereu un rezervor de alimentare poetică[21]” etc.);
- mai puțin incisiv ca cercetător al speciilor folclorice decât ca istoric al folcloristicii, Ovidiu Bîrlea nu trece însă cu vederea niciodată neajunsurile lucrărilor sau ale metodelor de cercetare, pe care dă uneori impresia că le percepe subiectiv, ca pe niște afronturi aduse domeniului pe care îl consideră a sta la temelia culturii omenirii (de pildă, sancționează în mod repetat tendințele multor culegători, în frunte cu Alecsandri, de a „corecta” sau de a „înfrumuseța” creațiile culese).

Alimentându-se dintr-un orizont cultural impresionant, realizat și pe cale livrescă, dar și prin cunoașterea efectivă a realităților folclorice, afirmându-și permanent convingerea că folclorul este o avere națională obligatoriu de cunoscut, de promovat și de conservat, coborând

[19] *Ibidem*, p. 233.
[20] *Idem*.
[21] *Ibidem*, p. 178.

în mecanismele cele mai adânci ale speciilor folclorice, având ochii mereu deschiși către frumusețea creației populare și combătând fără menajamente diletantismul în cercetarea acesteia, Ovidiu Bîrlea și-a asigurat un rol central în evoluția folcloristicii românești și în situarea ei la același nivel valoric cu cea internațională.

BIBLIOGRAPHY

1. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, I, Editura Vremea, Colecția Mica Romă XXI, București, 2023.

2. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, II, Editura Minerva, București, 1983.

2. Densusianu, Ovid, „Folclorul. Cum trebuie înțeles", în vol. *Viața păstorească în poezia noastră populară*, EPL, București, 1966.

3. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" al Academiei Române, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

4. Petriceicu Hasdeu, Bogdan, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. II, Editura Socec, București, 1887.

THE MULTIMODAL METAPHOR OF THE AMERICAN DREAM IN THE MOVIE THE GREAT GATSBY

Ana-Maria Torkos
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The movie illustrates the remarkable story of Jay Gatsby, a millionaire, and his pursuit of Daisy Buchanan, a wealthy and beautiful young woman whom he loved when he was younger. Moreover, it shows us the idea that money can neither buy, nor guarantee happiness and that the infinite success is not possible. It is a story about unattainable love, hope, relationships, dreams, betrayal, friendship, confidence, ambition, and tragedy.
The aim of my paper is to examine the multimodal metaphor of the American Dream as it was rendered in the film The Great Gatsby. I focus on the concept of the reversal of the American Dream and how money affected social behaviour at the time. I discuss about appearances, about the fake reality that people developed, and the distinction between people's inner and outer selves.

Keywords: Multimodal Metaphor; The American Dream; Visual representation; Sound and musical representation; screenplay metaphors.

1 Introduction

The aim of this research paper is to analyse the multimodal metaphor of the American Dream in the romantic drama movie *The Great Gatsby*, released in 2013, based on the novel with the same name by Francis Scott Key Fitzgerald.

The writer illustrates the remarkable story of Jay Gatsby, a millionaire, and his pursuit of Daisy Buchanan, a wealthy and beautiful young woman whom he loved when he was younger. The novel is set in New York during the Jazz Age.

When it was first published, the book was a complete failure, now it is regarded as a masterpiece of American fiction and it is considered as being the Great American Novel. The story is interpretated as a negative examination of the American Dream.

Several adaptations of the novel have been made, including one directed by Jack Clayton in 1974, starring Robert Redford as Jay Gatsby and another by the Australian director, writer, and producer, Baz Luhrman in 2013, starring Leonardo DiCaprio, Tobey Maguire, Carey Mulligan, Joel Edgerton, Isla Fisher, Jason Clarke, Elizabeth Debicki, and Jack Thompson are among the cast members.

The story of the film revolves around Jay Gatsby and his neighbour Nick Carraway. The movie starts with the messy appearance of Nick Carraway in a mental hospital. The character is perceived as an alcoholic and depressed person, and subsequently is convinced by his psychiatrist to relate in a therapeutic journal his encounter with Gatsby on Long Island during the Roaring Twenties, a period of economic and cultural prosperity.

Nick writes a tale of impossible love, hope, relationships, dreams, betrayal, friendship, trust, ambition, and tragedy.

In his opinion, Gatsby was the most fascinating person that he had ever met. He remembers the summer of 1922, when he had moved to New York city and began to work as a bond trader.

Nick lives in a small house in Long Island near Mister Gatsby’s grand mansion. After participating in the glamorous parties of Gatsby, Nick Carraway is impressed by the enigmatic rich man.

The two young men become good friends in a short period.

Nick constantly has doubts concerning the legality of the fortune of Jay Gatsby, but the days pass and his trust in the wealthy man grows.

The bond salesman, Nick Carraway, discovers that his cousin, Daisy Buchanan, was Gatsby's girlfriend and that he still loves her and wants her back. But the beautiful woman is married with the rude and womanizer Tom Buchanan.

Nick is soon involved in Jay's impossible love triangle.

Gatsby was held responsible for the affair with Myrtle and her murderer. George Wilson, Myrtle husband shoots Gatsby in the back.

Nobody attends Jay Gatsby's funeral, except Nick Carraway. The man is disgusted by the situation and decides to leave New York. He finishes the manuscript called *Gatsby* which he renames *The Great Gatsby*.

I chose this topic because of the subject of the movie, the dialogues, the music, the production design, the screen play, all these reveal us an important material for the multimodal metaphor of the American Dream.

2 Literature Review

The *American Dream* represents a national culture, a belief, in which spiritual, material achievements and upward mobility are a result of hard work, dedication, sacrifice, risk taking, and hard work.

The idea of the American Dream is undeniably rooted in the American ethos, it has evolved to mean different things to different generations, and it will certainly endure for the foreseeable future.

The aim of my paper is to examine the multimodal metaphor of the American Dream as it was rendered in the film *The Great Gatsby*. I focus on the concept of the reversal of the American Dream and how money affected social behaviour at the time. I discuss about appearances, about the fake reality that people developed, and the distinction between people's inner and outer selves.

Charles Forceville defines multimodal metaphors as those "whose target and source are each represented exclusively or predominantly in different modes." (Forceville 2009: 24)

These modes are represented by the written language/signs, spoken language/signs, visuals/pictorial signs, sounds, music, gestures, tastes, and touch.

Veronika Koller underlines that a "multimodal metaphor (…) is constituted by a mapping, or blending of domains from different modes, e.g., visual, and verbal, or visual and acoustic. (Koller 2009:46)

In examining a metaphor, the cognitivist linguist, Charles Forceville (as cited in Maths Rohdin, 2009) establishes that there exist three questions that must be answered: "(1) Which are the two terms of the multimodal metaphor? (2) Which is the metaphor's target domain, and which is the metaphor's source domain? (3) Which features are mapped from the source domain to the target domain." (Rohdin 2009: 422)

Thereby, recognising a multimodal metaphor entails the identification of a target and a source.

Forceville states that these must be easily recognisable in one or more of the following directions: visually representation - "counting as such if it is either itself depicted, or one or more elements metonymically related to it are depicted"; sonically representation – non-musical, non-verbal sound strongly correlated with it used to signal its identification ; musically representation – the musical theme must be associated with it in order to cue its identification; spoken words representation – it must take in consideration if a character or voice-over identifies it; written words representation – "counting as such if it, or one or more elements metonymically related to it, appears in written form onscreen". (Forceville 2009: 20)

According to Mats Rohdin, an analysis of a film metaphor should imply: superimposition (a switch between two images in which the first image appears progressively), verbal image (a cinematic appearance that is based on a verbal expression: metaphor, cliché, pun or proverbs), montage (a scene that is no part of the plot but is incorporated into it), cinematography (changes to the movie during the filming and development phases), no formal characteristics on surface level (there are no formal features that encourage the viewer to make a metaphoric interpretation). (Rohdin 2009: 405-406)

In the film The Great Gatsby, a representative metaphor in the film *The Great Gatsby*, for the American Dream is that life is a roller coaster.

According to Collins Dictionary, an *emotional roller coaster* signifies "a situation or experience that alternates between making you feel excited, exhilarated, or happy and making you feel sad, disappointed, or desperate".

In general, life is full of ups and downs, similar to how a roller coaster takes us through many ups and downs.

At the amusement park, visitors' experiences are focused on exciting rides, especially the roller coaster. Nick's personality was shaped by the experiences of those around him, and Gatsby's life had a significant effect on him.

Jay Gatsby has come to symbolise America as a whole. He is idealistic, full of hope, easily corrupted, ceaselessly desiring, inevitably failing.

He wants to detach himself from the humble roots and to become a rich, well-educated man. Gatsby changes his name and enters the illicit bootlegging industry in order to amass fortune.

3 Research Methodology

The aim of my paper is to analyse the multimodal metaphor of the American Dream in the movie *The Great Gatsby*. I will focus on the idea of the reversed American Dream and how money influenced societal behaviour of that time. I will discuss about the appearances, about the fake reality that people created, and I will pinpoint the difference between people's self and outer image.

The principal method used in this work is qualitative descriptive. My technique of collecting data is based on multiple resources: first, my self-made corpus which contains the film *The Great Gatsby*, released in 2013, based on the novel with the same name by Francis Scott Key Fitzgerald; second, the screenplay of the movie by Baz Luhrman and Craig Pearce; third, the sounds and the music of it and fourth, the specialist literature and references about the topic of my research.

The steps that I follow in my research are watching the movie various times, for identifying the visually representation of the multimodal metaphor of the *American Dream*; analysing the screenplay of the movie and using the metaphor identification procedure for a better distinction between the contextual meaning and the basic one; and last paying attention at the sounds and the music of the film.

Regarding my instruments of analysis, I used the electronic dictionary *Cambridge Dictionary* - online, the *Master Metaphor List* of the Cognitive Linguistic Group, from the University of California; *Metaphors We Live By*; *MIP: a Method for Identifying Metaphorically words in Discourse* of The Pragglejaz Group and *Multimodal Metaphor*.

4 Results and Interpretation

The phases of my research are as follows: watching the film multiple times in order to recognise the visual representation of the multimodal metaphors of the American Dream; reading and studying the screenplay of the movie; using the metaphor recognition technique to

distinguish between the contextual and specific meanings and finally, paying attention to the film's sounds and music.

4.1 Visual representation of the multimodal metaphors of the American Dream

4.1.1 The American Dream

In the movie *The Great Gatsby*, the American Dream is represented by Jay Gatsby, an average young man, a poor boy who aspires to climb the social ladder and make a lot of money easily and rapidly.

His parents were poor farmers from North Dakota. Gatsby was ashamed by his poor background; he never accepted his parents and in his imagination was a son of God.

He acquires his wealth by illicit means. He succeeds to detach from his humble roots, changes his name and becomes one of the richest men in the West Egg, but his fortune is considered *new money*, because it is not old and does not come from an inheritance.

The people have doubts regarding Gatsby. He is considered "the third cousin to the Kaiser and second cousin to the devil". Moreover, he is seen as a German spy during the war or the Kaiser's assassin.

A representative metaphor of the American Dream is life is a roller coaster.

According to Collins Dictionary, an *emotional roller coaster* signifies "a situation or experience that alternates between making you feel excited, exhilarated, or happy and making you feel sad, disappointed, or desperate".

In general, life is full of ups and downs, similar to how a roller coaster takes us through many ups and downs.

At the amusement park, visitors' experiences are focused on exciting rides, especially the roller coaster. Nick's personality was shaped by the experiences of those around him, and Gatsby's life had a significant effect on him.

Jay Gatsby has come to symbolise America as a whole. He is idealistic, full of hope, easily corrupted, ceaselessly desiring, inevitably failing.

The man fulfils his American Dream, in the way of rising up in social rank and obtaining financial prosperity. He is considered "richer than God". He has a big house, a nice collection of shirts, the newest flashy sports car, but he fails in winning Daisy's heart because of the woman's ignorance of what she really wants out of her life. His dream to marry the woman remains only just a beautiful dream.

In the end, Gatsby admits he will not be able to achieve his greatest love dream. His reason for working so hard was to regain Daisy's heart and all his efforts had been in vain.

Gatsby's strongly desire for Daisy was the cause of his destruction, his downfall.

The film shows us the idea that money can neither buy, nor guarantee happiness and that the infinite success is not possible.

His house is described as "a colossal castle", a "magnificent castle" or "a blazing castle" with "a maze of fantastical gardens, past magnificent fountains". His parties are glamorous, glittering.

There are illuminated fountains, champagne fountains which vault to the ceiling, explosions of fireworks in the night sky. All is ostentation and excess, a sort of an amusement park.

Besides his mansion, his parties and cars, the shirts in his bedroom that throws to Daisy represents his wealth, his American Dream, and the fact that he is proud of his success of his achievements. Although the shirts are incredibly well-made, they are brightly coloured, symbolizing the fact that Gatsby is an outsider who does not belong to the upper class. His highly coloured shirts betray his real status.

The death of Gatsby at the end of the movie is set to illustrate the destructive nature of chasing the American Dream.

Despite the fact that hundreds of people attended Gatsby's weekly glamorous parties, none of them came to his funeral. His hospitality was ignored and forgotten, highlighting how the American Dream has created an arrogant, selfish, insensitive, and cynical society.

Once our protagonist achieves his American dream, he discovers that this is not what he imagined it to be. At the end of the movie, Gatsby tries to prove that he is equal to Tom Buchanan, Daisy's husband. Tom asserts that class represents more than just how much money one has. In his opinion, class is about blood and inherited wealth.

Gatsby's wealth does not heighten his social status in comparison to Tom and Daisy Buchanan's fortune. They are from the America's wealthiest families.

4.1.2 The green light

Throughout the film, the green light is an important symbol and gives to the story more profundity. In general, green is the colour of spring, it means life, growth, fertility and represents confidence, hope and vitality.

The green light is located straight across the harbour from Gatsby's colossal castle. It pulses on and off and is both distant and close. This light is strongly related to Gatsby's desire and hope to reconquer and to be reunited with the woman he loves, Daisy, a married woman; to relive the past.

Moreover, it represents the distance between the two lost lovers and the wish for an idealized and unattainable future. The distance which can be physically and emotionally. From his dock, he can see the dock of the Daisy's house.

4.1.3 Dr. Eckleburg's eyes

In the Valley of Ashes, there is a painting, an old advertisement of Dr. T. J. Eckleburg's, a forgotten oculist. The billboard may represent the once-existent vision for good things, business, bright and promising future. The painting, over the time, has been ignored and neglected. It represents the fall of the American Dream, of the prosperity and reflect the haunting waste of the past.

The eyes can be connected to Gatsby whose own eyes stare at the green light over Daisy's dock from the Long Island.

In George Wilson's opinion, the eyes are seen as the eyes of God, they see everything, and they represent a moral authority and a promise that justice will be served.

4.1.4. The act of writing

The film begins with Nick Carraway's messy presence and appearance in a psychiatric institution.

He is perceived as being an alcoholic and depressed person. His therapist persuades him to write about his experience with Gatsby on Long Island, during the summer of 1922, a period of economic and cultural prosperity. Nick Carraway wished to be a writer at Yale and writes events of his life in a kind of therapeutic journal, a personal memoir. The act of writing becomes a central motif in the story.Among other things, Nick tells a story about unattainable love, hope, relationships, dreams, betrayal, friendship, confidence, ambition, and tragedy.

4.1.5. The Valley of Ashes

"The Valley of Ashes was a grotesque place …A vast dumping ground comprised of massive mounds of smouldering ash; train tracks cut through its heart and the gleaming towers of the city shimmer in the distance" (p. 18) The Valley is a metaphor for the poverty and hopelessness of life.

4.2. Screenplay metaphors

The Great Gatsby offers a great wealth of metaphors. Here are a few examples:

"A sensitivity. He was like one of those machines that register earthquakes ten thousand miles away" (p. 2). Gatsby is compared to an earthquake registering's machine.

Regarding the atmosphere of the Roaring Twenties, here are some descriptions: "A fever pitch of buying and selling" (p. 4); "Dancing girls, speakeasies, bootleg kings, fat cats counting fresh fortunes, and the stock market climbing up, up, up …!" (p. 4); "A sea of boater hats crowds a Manhattan street". (p. 4)

"Gatsby's face falls". The basic meaning of the verb to fall is "to descend freely by the force of the gravity"; the contextual meaning is to be amazed.

"Nick's sincerity disarms Gatsby; a tiny, embarrassed nod." (p. 58) The basic meaning of the verb *to disarm* is "to deprive of means, reason, or disposition to be hostile; to divest of arms". The contextual meaning is to be amazed.

"(…) a lovely, orchid of a woman: MARLENE MOON, the silent film star." (p. 79) – the movie star is compared with a flower, an orchid.

"She blossomed for him like a flower … And the incarnation was complete" (p. 90) – The script of the movie describes in a delicate manner that Daisy and Gatsby had intimate relationships when they first saw.

"The imposing Buchanan mansion bakes in the sun…" (p. 94) The contextual meaning of the verb "to bake is "to cook by dry heat especially in an oven"; the basic meaning is that the sun shines on Buchanan's house.

"With that, Tom shifts gears and the Duesenberg rockets on! (…) The Duesenberg tears into the Valley." (pp. 99-100) The basic meaning of the verb to rocket is "to convey or propel by means of or as if by a rocket"; the contextual meaning is that the car travels rapidly as a rocket.

To tear means "to separate parts of or pull apart by force, to wound by or as if by pulling apart by fire". The contextual meaning is that makes noise due to the speed.

"His mistress and wife, an hour ago so secure, were both slipping from his control." (p. 100) The basic meaning of the verb to slip is: "to move with a smooth sliding motion; to move quietly and cautiously", the contextual meaning is that Tom loses his wife and his mistress.

"All this pain will be wiped out forever." (p. 105) The basic meaning of the verb to wipe is "to rub with a or as if with something soft for cleaning; to clean or dry by rubbing"; the contextual meaning of the verb refers to the fact that all the sufferances will disappear.

"The words seem to bite physically into Gatsby." (p. 106) – The basic meaning of the verb *to bite* is "to seize especially with teeth or jars so as to enter, grip or wound; the contextual meaning is to cause irritation.

"That city … My once golden… shimmering mirage, now made me sick." (p. 106) – Nick compares New York with a mirage, but in reality, is a metaphor for the carelessness and shallowness of the people of that period.

4.3 Sound and musical representation

The film soundtrack attempts to capture the opulence of the Jazz Age. It is a sort of mix between pop music, hip hop, jazz music and songs by The xx, Lana Del Rey and Jay-Z.

The Daily Telegraph described the film's music as a "decidedly modern mix of 21st century rap, rock and pop".

The producer, Buz Luhrman selected all these musical styles to better involve the audience into the story.

The songs' themes include partying, murder, and heartache help to drive "the story's point home – illusionary love, the excess of the leisure classes, [and] the curse of money" as noted by Cristina Jaleru of The Associated Press.

5 Conclusions and Recommendations

The Great Gatsby is a story about unattainable love, hope, relationships, dreams, betrayal, friendship, confidence, ambition, and tragedy.

The purpose of my paper was to examine the multimodal metaphor of the American Dream as it was rendered in the film *The Great Gatsby*. My objectives were to focus on the concept of the reversal of the American Dream and how money affected social behaviour at the time; to discuss about appearances, about the fake reality that people developed, and the distinction between people's inner and outer selves.

The principal method used in this work is qualitative descriptive. My technique of collecting data was based on multiple resources: first, my self-made corpus which contains the film *The Great Gastby*, released in 2013, based on the novel with the same name by Francis Scott Key Fitzgerald; second, the screenplay of the movie by Baz Luhrman and Craig Pearce; third, the sounds and the music of it and fourth, the specialist literature and references about the topic of my research.

The steps that I followed in my research are: watching the movie various times, for identifying the visually representation of the multimodal metaphor of the *American Dream*; analysing the screenplay of the movie and using the metaphor identification procedure for a better distinction between the contextual meaning and the basic one; and last paying attention at the sounds and the music of the film.

In the film The Great Gatsby, a symbolic metaphor in the film *The Great Gatsby*, for the American Dream is that life is a roller coaster.

Life, like a roller coaster, has its ups and downs.

At the amusement park, visitors' experiences are focused on exciting rides, especially the roller coaster. Nick's personality was shaped by the experiences of those around him, and Gatsby's life had a tremendous impact on him.

Jay Gatsby has come to symbolise America as a whole. He is idealistic, hopeful, easily corrupted, insatiably desirous, and doomed to fail.

The man fulfils his American dream, in the way of rising up in social rank and obtaining financial prosperity. He is regarded as "richer than God". He has a large house, a good collection of shirts, and the newest flashy sports car, but he is unable to win Daisy's heart due to the woman's ignorance of what she really wants out of her life. His desire to marry the woman remains a beautiful fantasy.

Finally, Gatsby admits that he will not be able to realise his biggest love fantasy. His motivation for working so hard was to win Daisy's heart again, but he had failed miserably. Gatsby's strongly desire for Daisy was the cause of his destruction, his downfall.

The film conveys the message that money cannot purchase or guarantee, and that endless success is impossible to achieve.

The green light serves as a significant symbol throughout the film, adding depth to the story. Moreover, it represents the distance between the two lost lovers and the desire for an idealistic and impossible future.

The Great Gatsby offers a great wealth of metaphors.

"A sensitivity. He was like one of those machines that register earthquakes ten thousand miles away" (p. 2). Gatsby is compared to an earthquake registering's machine.

Regarding the atmosphere of the Roaring Twenties, here are some descriptions: "A fever pitch of buying and selling" (p. 4); "Dancing girls, speakeasies, bootleg kings, fat cats counting fresh fortunes, and the stock market climbing up, up, up …!" (p. 4); "A sea of boater hats crowds a Manhattan street". (p. 4)

"She blossomed for him like a flower … And the incarnation was complete" (p. 90) – The script of the movie describes in a delicate manner that Daisy and Gatsby had intimate relationships when they first saw.

"That city … My once golden… shimmering mirage, now made me sick." (p. 106) – Nick compares New York with a mirage, but in reality, is a metaphor for the carelessness and shallowness of the people of that period.

BIBLIOGRAPHY

And All That Jazz: Composing the Score for "The Great Gatsby". Retrieved May 17, 2021 from https://www.arts.gov/stories/blog/2015/and-all-jazz-composing-score-great-gatsby

A quote from The Epic of America. Goodreads. Retrieved May 18, 2021 from https://www.goodreads.com/quotes/235517-the-american-dream-is-that-dream-of-a-land-in-6241tsby

Collins English Dictionary. (n.d.) emotional roller coaster. Retrieved May 17, from https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/emotional-roller-coaster

Color Symbolism in The Great Gatsby. Color. Retrieved May 18, 2021 from https://www.color-meanings.com/color-symbolism-in-the-great-gatsby/

Forceville, Ch. (2009). Multimodal Metaphor. Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research. In Ch. Forceville & E. Urios Aparisi (Eds.). *Multimodal Metaphor*. (pp. 19-42). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Koller, V. (2009). Brand images. Multimodal metaphor in corporate branding messages. In Ch. Forceville & E. Urios Aparisi (Eds.). *Multimodal Metaphor*. (pp. 56-71). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Pragglejaz Group. (2007). *MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse*.

Rohdnin, M. (2009). Multimodal metaphor in classical film theory from the 1920s to 1950s. In Ch. Forceville & E. Urios Aparisi (Eds.). *Multimodal Metaphor*. (pp. 403-426). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

'Sexy' And 'Dangerous'. The Huffington Post. Retrieved 17 May 2021 from https://web.archive.org/web/20160119074618/http://www.huffingtonpost.com/2013/05/06/great-gatsby-soundtrack-review-film-music_n_3224005.html

Screenplay by Luhrman & Pearce (n.d.). *The Great Gatsby* bases on the novel The Great Gatsby by F. Scott Fitzgerald.

SUBVERSIVE ACTIONS IN BESSARABIA. TATARBUNARY UPRISING

Ștefan-Mario Rădulescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: After Russian Empire's collapse, the part of Moldova between Prut and Dniester generically called "Basarabia" decided the Union with the old Kingdom of Romania. Bolsheviks who came to power in Petrograd in (October/ old style) 1917 never accepted this fact, trying immediately that moment and especially after the end of the Russian Civil War and the consolidation of their regime to reverse this state of affairs.
Therefore, in the early 1920s in the old province of Bessarabia, especially in its south where the structure of the population was diverse, the Bolsheviks began to commit subversive actions against the new power established by the Romanian authorities.
These subversive movements would be crowned by what remained in history as ,, The Tatarbunar Uprising '' which was one of the biggest attempts to revolt orgainzed by the Bolsheviks against the Romanian authorities. Against the background of this revolt, the Bolsheviks hoped that other localities would revolt and proclaim a Moldoavian People's Republic to be annexed to the Union of Soviet Socialist Republics (USSR).
This uprising failed, never having the effect hoped by the Bolsheviks, being finally repressed by the Romanian authorities. As a result of this Revolt, the Communist Party of Romania was outlawed, and on the left bank of the Dniester Soviet authorities created a Moldoavian Socialist Republic that would later be used as a chain ramp for their plan to conquer and annex Moldova between Prut and Dniester at the USSR.

Keywords: Tatarbunar, Bessarabia, Kingdom of Romania, Uprising, Bolshevism, Communist Movement, Illegalism, Subversive activities.

1.Introducere

După încheierea Primului Război Mondial, atât foștii noștri inamici, cât și cei care au preluat moștenirea foștilor noștri aliați de pe Frontul de Est nu s-au putut împăca cu această idee a României Întregite care a devenit o stare de fapt după război. În ceea ce privește noua frontieră de Est a Regatului României, cei din urmă au fost cei care au contestat aplipirea Basarabiei la teritorul Vechiului Regat. Astfel din discursul liderilor bolșevici ai vremii precum comisarul Lev N. Troțki[1], se putea observa observa abordarea agresivă pe care Rusia Bolșevică și ulterior Uniunea Sovietică au manifestat-o la adresa Regatului României de la momentul întregirii până la momentul ruperii Basarabiei în anul 1940.[2]

În încercarea lor de a contesta Unirea Moldovei dintre Prut și Nistru[3] cu Regatul României, sovieticii au abordat toate mijloacele existente: de la cele diplomatice, până la cele militare. Cele din urmă s-au manifestat de la amenințări cu invazia militară, până la acțiuni subversive menite să destabilizeze ordinea publică și să pună la încercare capacitățile de răspuns ale administrației și Armatei Române.

[1] ,,Sau românii vor evacua de bunăvoie Basarabia, sau vor simți în curând forța regimentelor proletare ale Armatei Roșii" Stelian Tănase*, Clienții lu' Tanti Varvara*, Editura Humanitas, București, 2016, p. 85.
[2] Marcel Mitrașcă, *Moldova- A Romanian ProvinceunderRussianRule,*AlgoraPublishing, New York, 2002, p. 8.
[3] Termenul de ,,Basarabia" este unul impropriu pentru a desemna teritoriul cuprins între Prut și Nistru. Basarabia era la origini doar o parte din acesta. În urma Păcii de la București, Moldova dintre Prut și Nistru a fost cedată Imperiului Rus de către Imperiul otoman. Cel dintâi imperiu a denumit întreg teritoriul ,, Basarabia".
James S Olson, Lee Pappas, Nicholas C. J. Pappas, *An ethnohistoricaldictionary of theRussianand Soviet Empires*,Greenwood Press, Westport, 1994, p. 481.

O astfel de acțiune subversivă a purtat numele de „ Revolta de la Tatarbunar”[4], care a avut ca scop destabilizarea administrației românești din Sudul Basarabiei, o regiune cu populație mixtă, vulnerabilă în ceea ce privește acțiunile întreprinse de bolșevici.

Revolta în sine s-a desfășurat într-un interval scurt de timp, însă premisele acesteia, împreună cu evenimentele conexe alcătuiesc o problemă de istorie contemporană românească demnă de cercetat. În ciuda importanței sale, pe plan istoriografic, numărul cercetărilor de amploare făcute în spațiul românesc este unul redus. În cele mai multe cazuri, „Revolta de la Tatarbunar” este menționată în cadrul unor lucrări generale, neexistând o lucrare dedicată evenimentului în sine. Prezentul material își propune să fie o prezentare detaliată a evenimentelor care au avut loc în urmă cu aproape 100 de ani la Tatarbunar, începând de la cauzele care au dus la producerea acestora și până la impactul pe care acestea le-au avut atât pe plan intern, cât și pe plan extern.

2. Cauzele care au dus la revoltă

Din punct de vedere al contextului istoric, Basarabia, sau Moldova dintre Prut și Nistru s-a desprins de fostul Imperiu Rus la scurt timp după ce bolșevicii au preluat puterea la Petrograd. Militarii basarabeni din fosta Armată Imperială Rusă au hotărât proclamarea în primă fază a autonomiei acestei provincii.[5] Lovitura dată de Lenin în data de 27 Octombrie/ 7 Noiembrie 1917 a cauzat prăbușirea Rusiei și cufundarea acesteia într-un război civil sângeros între trupele alb-gardiste, loiale vechiului regim și trupele bolșevice. Cele mai apropiate unități alb-gardiste în raport cu teritoriul Basarabiei erau cele ale lui Piotr Vranghel și Anton Denikin, însă acestea aveau să fie împinse treptat de bolșevici până în Crimeea.[6] Prin urmare, pericolul bolșevic era cu atât mai mult resimțit la Chișinău, cu cât nu mai exista nicio forță în zonă capabilă să apere respectivul teritoriu. În aceste condiții, Sfatul Țării, un organism politic întrunit la data de 4 Decembrie 1917, a hotărât 11 zile mai târziu proclamarea Republicii Federative Democrate Moldovenești. [7]Unirea acestea cu Regatul României a avut loc la data de 27 Martie 1918, în urma unui lung șir de evenimente cu impact puternic în decrusul Primului Război Mondial, între care s-au numărat ieșirea Rusiei din război, respectiv semnarea unui armistițiu între Regatul României și Puterile Centrale. [8]

La începutul anului 1918, pe fondul intrării trupelor române în Basarabia s-au rupt și relațiile diplomatice între Rusia și România, diplomații români de la Petrograd fiind arestați. Conștientizând faptul că Basarabia e pe cale de a fi pierdută, bolșevicii și-au manifestat adevărata intenție prin liderul lor, Lenin: „ Pe noi, revoluționarii ruși nu ne va opri nimic în lupta împotriva Guvernului Român și a monarhiei române.”[9] De altfel, Basarabia trebuia să constituie o rampă de lansare a Bolevicilor către Balcani, întrucât aceștia doreau să își creeze o federație de state comuniste în această regiune, dar și în regiunea Europei Centrale, având dorința de a răspândi ideile Kominternului într-un mod cât mai extins pe întreg continetul european.[10]

Dintre toate provinciile alipite la România Mare, Basarabia a reprezentat cazul cel mai dificil de integrare în noua structură statală de care aparținea. Printre factorii care împiedicau integrarea deplină a Basarabiei în Regatul României se numărau: poziția în vecinătatea Rusiei

[4]Andrei Brezianu, Vlad Spânu, *The A to Z of Moldova*, Scarecrow Press, Plymouth, UK, 2007, p. 361.
[5]Keith Hitchins, România (1866-1947), trad. G.G. Potra, Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 2013, p. 314.
[6] Kenneth R. Whiting, *The developement, of the Soviet Armed Forces, 1917-1966*, Maxwell Base, Alabama Air University Press, 1966, p. 14.
[7]KeithHitchins, *Op. cit.*, p. 314.
[8]*Ibidem*, p. 318.
[9]Ion Țurcanu, *Istoria Românilor cu o privire mai largă asupra culturii române”*, Editura Istors, Brăila, 2007, p. 563.
[10] Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (prescurtat „ S.A.N.I.C.”), fond „ Casa Regală - Miscelanee (1866-1947), Nr. Inventar 2903, Dosar nr. 312/1920, f. 2.

Sovietice, ulterior a Uniunii Sovietice, existența minorităților, dar și nivelul scăzut de alfabetizare a populației (mai mic de 20% înainte de Primul Război Mondial).[11]

În anul 1918, procentajul etnicilor români pe teritoriul dintre Prut și Nistru era de 66%. Distribuirea acestora era însă una neuniformă, mai exact în mediul rural proporția românilor era de 70 %, în timp ce în orașe, aceștia constituiau doar 30% din totalul populației. De asemenea, se observa și o neîncredere a personalului administrativ românesc din Basarabia față de minorități, în special față de minoritatea rusă și ucraineană. Aceste medii cu populație românească în procentaje scăzute au fost și locurile unde au activat organizații subversive menite de destabilizeze structurile administrative și militare românești. [12] Ceea ce a mai contribuit la dezvoltarea acestui climat instabil în partea de Moldovă dintre Prut și Nistru a fost și faptul că până când această regiune s-a unit cu vechiul Regat al României, populația, mai ales cea de altă etnie decât cea românească, dar și aceasta din urmă au cunoscut ideile difuzate de propaganda bolșevică. Astfel, în vremurile pe care le societatea le traversa după Primul Război Mondial, cu toate lipsurile aferente, ideile bolșevicilor care propovăduiau egalitatea și împărțirea pământului au fost imediat receptate de o bună parte a populației[13] și astfel s-a dat startul acțiunilor de destabilizare a regiunii.

Încă de la începutul perioadei care a urmat războiului și unirii Basarabiei cu România au fost organizate activități subversive pe teritoriul provinciei alipite la Regatul României. Cei care comiteau aceste acțiuni treceau relativ ușor Nistrul, iar apoi, pentru a evita prinderea de către autorități treceau înapoi cursul de apă în spațiul ucrainean unde își pierdeau urma. În condițiile în care în acei ani se încerca creerea unui stat ucrainean, ofițerii români de la graniță au solicitat informații din partea comandamentului de la Kamenitz. Răspunsul ofițerilor de acolo nu a fost însă unul favorabil, aceștia motivând că nu exista un acord de extrădare.[14]

Scopul acestor acțiuni de destabilizare era acela de a menține o tensiune permanentă și de a exploata slăbiciunile noii puteri. Formele de destabilizare erau multiple: propagandă, spionaj, activități subversive, atacuri armate, treceri ilegale de frontieră (persoane și echipament militar) sau rebeliuni.[15] Toate aceste manevre întreprinse de bolșevici trădau un singur fapt- acela că noua putere instituită la Petrograd contesta prin orice mijloace apartenența Basarabiei la România. Contestarea s-a făcut și pe perioada desfășurării lucrărilor Tratatului de Pace de la Paris.[16]

În scopul evitării oricăror acțiuni menite să destabilizeze situația din Basrabia, autoritățile române au hotărât să întărească paza Nistrului, această sarcină căzând direct pe umerii armatei. Trecerea peste Nistru urma să se facă doar cu autorizație scrisă din partea Armatei, iar cei care veneau către Basarabia erau controlați atent pentru a se evita de exemplu aducerea de înscrisuri care ar putea fi folosite la propagandă.[17]

Dată fiind situația din spațiul fostului Imperiu Rus, la punctele de frontieră păzite de militarii români ajungeau refugiați care doreau să treacă în România. Uneori s-a întâmplat ca bandele revoluționare în care intraseră chiar și foști pușcăriași care fuseseră scoși din închisori

[11]Ștefan Iancu, Ioan Scurtu, *Învățământul, științele și tehnica,* în ,, Istoria Românilor, Vol. VIII-România Întregită", Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 663.
[12]Lidia Prisac, *Autohtoni și alogeni în Basarabia (1812-1940),* în revista, ,, Transilvania", Sibiu, nr 3/2003, p. 61.
[13] S.A.N.I.C., fond ,, Casa Regală - Miscelanee (1866-1947), Nr. Inventar 2903, Dosar nr. 312/1920, f. 2.
[14] S.A.N.I.C., fond ,,Casa Regală- Diverse", Nr. inventar 2756, Dosar nr. 1/1919, f. 1.
[15]Svetlana Suveică, *Integrarea administrativă a Basarabiei în România,* în ,,Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol", vol. 36, ed. Academiei Române, București, 1999, p.136.
[16]Ion Țurcanu, Op. cit., p. 563.
[17] S.A.N.I.C., Fond ,,Consiliul de Miniștri", Nr. inventar 3039, Dosar nr. 2/1918, f. 1.

să urmărească refugiații și situația să degenereze în confruntări cu grănicerii români în urma cărora și dintre aceștia din urmă au fost răniți sau chiar uciși.[18]

Această graniță pe care românii o păzeau era așadar una destul de fragilă pe care bolșevicii încă nu o recunoscuseră. Pe perioada războiului cu Polonia, aceștia s-au arătat dispuși să recunoască Basarabia ca parte a României. Fiind înfrânți de polonezi, aceștia au trecut din nou la presiuni de natură politică și militară și la acțiuni subversive.[19] În această perioadă, autoritățile române au descoperit în diverse localități dovezi ale unor structuri clandestine care desfășurau activități de spionaj și care întocmiseră planuri de susținere a Armatei Bolșevice în eventualitatea unei intervenții a acesteia în regiune. [20]

Nu în ultimul rând în unitățile bolșevice din zona Odessei se regăseau destui soldați socotiți de către comandanții lor a fi moldoveni, sau cu origini mixte. Pe aceștia comandanții bolșevici mizau. Însuși Gheorgy Kotovski îi lăuda pe acești soldați pe care conta să le ofere ajutor celorlalți de peste Nistru în eventualitatea în care trupele roșii vor interveni într-o bună zi.[21] Pregătirile pentru acea zi se făceau, o întreagă Armată a XIV-a Bolșevică și o parte din Armata a XII-a fiind înșirate pe Nistru. Semnalele unui posibil atac se întrevedeau, din informațiile colectate din teren aflându-se că însuși Kotovski devenise comandant peste armata a XIV-a care își mutase cartierul general de la Uman la Odessa. [22]

Eșecul tratativelor menite să rezolve chestiunea cu Basarabia i-a adus pe români și pe sovietici la ultima întrevedere din anii 1920'. Aceasta a avut loc la Viena în intervalul 27 Martie-2 Aprilie 1924. Sovieticii au cerut rediscutarea frontierei. Aceștia doreau să stabilească apartenența Basarabiei printr-un plebiscit, considerând că voința liber-exprimată a cetățenilor ar putea decide soarta provinciei.[23] Acceptarea cerințelor sovietice ar fi pus însă la îndoială apartenența de drept a Basarabiei la România. De asemenea, Unirea Basarabiei cu Regatul României a fost decisă în mod democratic prin votul exercitat de Sfatul Țării cu mai puțin de zece ani în urmă. Prin urmare, nu se putea lua în considerare organizarea unui plebiscit din moment ce basarabenii și-au decis deja apartenența. [24] Ideea de organizare a unui plebiscit era însăși una primejdioasă, întrucât ar fi trezit neîncredere și printre foșii aliați ai României cu privire la situația Basarabiei. Nu în ultimul rând, românii au refuzat ideea de a organiza un plebiscit nu neapărat din cauza unui eventual rezultat negativ, ci mai degrabă din cauza faptului că această intenție a sovietelor de a întreba populația Basarabiei cu privire la dorința acesteia de apartenență constituia o mișcare ascunsă ce ar fi trezit în realitate neîncrederea și suspiciunea populației cu privire la regimul sub care se afla.[25]

Încercarea sovieticilor de a organiza un plebiscit nu s-a materializat, însă a fost exploatată pe plan propagandistic. Prin decizia de a organiza un plebiscit, aceștia au dorit să arate lumii că sunt dispuși să rezolve cumva problema Basarabiei și că Guvernul Român se opune oricărei rezolvări.Aceștia au invocat chiar și „ Principiul autodeterminării”, insistând că populația locală e abuzantă de autoritățile românești.[26]

Eșecul negocierilor de la Viena i-a făcut pe sovietici să își intensifice acțiunile împotriva României, mai ales la nivel de propagadnă. Dincolo de aceasta, nivelul militar nu a fost neglijat, incidentele de graniță, concentrările de trupe și manevrele militare ostentantive înmulțindu-

[18] S.A.N.IC., Fond „Ministerul de Interne- Diverse (1910-1956), Nr. inventar 2247, Dosar nr. 1/1918, vol II, f. 257.
[19]FlorinConstantiniu, O istorie sinceră a poporului Român, Univers Enciclopedic Gold, București, 2014, p. 373.
[20] S.A.N.I.C., fond „ Casa Regală - Miscelanee (1866-1947), Nr. Inventar 2903, Dosar nr. 312/1920, f. 3.
[21] G. I. Kotovskii, *Dokumenty i materiali k istorii grazhdanskoi voini v SSSR*, Moskva, Direct Media, 2017, p. 115.
[22] S.A.N.I.C, Fond „ Casa Regală- Diverse”, Nr. Inventar 2576, Dosar nr. 3/1920, f. 1.
[23]Florin Constantiniu,Op. cit, p. 373.
[24]Ion Țurcanu, Op. cit., p. 564.
[25] S.A.N.I.C, Fond „Consiliul de Miniștri”, Nr. Inventar 3039, Dosar nr. 2/1918, f. 28.
[26]Mitrașcă Marcel, *Op. cit.*, p. 121.

se.[27] Se specula starea precară în care se afla Regatul României în urma Primului Război Mondial, fapt care se materializa în capacitatea scăzută de apărare a granițelor. La mai puțin de un an de la Unirea Basarabiei cu România izbucneau primele revolte alimentate din spațiul Rusiei Sovietice la Hotin și Tighina.[28] Starea de asediu s-a declarat în repetate rânduri în Basarabia în primul deceniu interbelic. Doar în anul 1921, în Chișinău s-a declarat de două ori stare de asediu (Martie și August), orașul fiind descris în presa vremii ca fiind un ,, centru periculos pentru siguranța statului, fiind cuibul întregii acțiuni subversive de propagandă bolșevică".[29]Strategia adoptată de sovietici în vederea destabilizării Basarabiei era una simplă: aceștia cereau organizațiilor subversive locale să provoace revolte țărănești / muncitorești care să provoace mai departe haos în rândurile administrației și trupelor române pentru a precede intrarea Armatei Roșii în teritoriu. [30]

Toate acțiunile întreprinse de sovietici au culminat însă cu Revolta de la Tatarbunar din toamna anului 1924, când o forță de șoc a Internaționalei a III-a a încercat în cel mai serios mod să rupă Basarabia de Regatul României.[31] Era esențial ca ruperea acestui teritoriu să se petreacă pe fondul unui climat de revoltă. Locul ales de bolșevici era Sudul Basarabiei, un loc unde se regăseau în procente considerabile bulgari, găgăuzi, germani, pe scurt etnii altele decât cea basarabeană/ românească.[32]De acolo, organizatorii sperau că revolta ,, se va întinde spre Nord pentru ca să azvârle în flăcări întreaga Basarabie, care apoi trebuia să încingă întreaga Țară Românească."[33] Poziția geografică a fost și ea una importantă; Tatarbunar, sau ,, Fântâna Tătarului"[34] era o localitate aflată pe malul lagunei Sasîl, un punct aflat foarte aproape de țărmul Mării Negre, de unde unitățile bolșevice de șoc se puteau retrage cu ușurință.[35]

3. Izbucnirea revoltei

Revolta de la Tatarbunar a fost o acțiune bine coordonată. Coordonarea s-a realizat atât pe plan intern la nivelul organizațiilor subversive, cât și pe plan extern la nivelul unităților de șoc care au pătruns pe teritoriul Basarabiei. În toate documentele găsite la atentatori nu se pomenea numele comandantului Ivan Platov și nici locația comandamentului, numele fiind exprimat codificat prin termenul ,, Centru".[36] De la ,, Centru" ordinele ajungeau mai departe către Andrei Kliushnikov (Alias Nenin) pe numele său adevărat Vasili Suvorov.[37]Platov se ocupa de transportul de armament din URSS, în timp ce Nenin se ocupa de distribuirea acestuia în zonele din sudul Basarabiei (Imail, Cahul, Bolgrad). Modul în care s-a organizat revolta este descris într-un ordin al lui Platov din data de 19.08.1924. ,, Bombele în cantitate de 300 de bucăți sunt suficiente pentru trei subregiuni, iar cele ce vom mai primi vom distribui după putință altor puncte. Carabinele să le expediați tot acolo (…) am primit o știre că la Ismail se află trupe române în număr de 5000. Eu am scris că în fiecare oraș să fie numit un informator. (…) Rog a da informații despre dislocarea trupelor române."[38]

De asemenea, comandanții bolșevici au emis directive precise care vizau atacarea clădirilor administrative și a pichetelor de grăniceri și jandarmi. Focurile de armă trebuiau să

[27]*Ibidem,* p. 122.
[28]Ion Țurcanu, *Op. cit.,* p. 563.
[29]Svetlana Suveică, Op. cit., p. 137.
[30]Mitrașcă Marcel, *Op. cit.,* p. 121.
[31]Victor Frunză, *Istoria Stalinismului în România*, editura Humanitas, București, 1990, p. 70.
[32]Ion Țurcanu, *Op. cit.,* p. 563.
[33]*Ibidem,*p. 563.
[34]Vasile Ernu, *Bandiții. Mică trilogie a marginalilor*, Editura Polirom, București, 2016, p. 2.
[35]Andrei Brezianu, Vlad Spânu, *Op. cit.,* p. 361.
[36]Gheorghe Buzatu, *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864-2004)*, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 593
[37]Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă în Basarabia 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 258.
[38]Gheorghe Buzatu, *Op. cit*., p. 594.

fie cât mai numeroase, iar în locul drapelelor românești trebuiau arborate drapele roșii. Pe măsură ce bandele revoltate preluau controlul, populația trebuia să fraternizeze cu acestea. [39]

Armele, muniţiile şi explozibilii proveneau din URSS, fiind ascunse în mai întâi în bălţile Vâlcovului, apoi transportate cu căruţele în localitatea Nerușai la depozitul clandestin al lui Ivan Robotă. Alte depozite clandestine mai existau în comuna Cișmeaua la casa lui Leonte Timoșenko și în comuna Jibireni. Cel din urmă depozit era aprovizionat cu arme aduse direct de la Odessa. Un transport clandestin ajuns în luna mai 1924, număra peste 100 de arme și lăzi cu cartușe aduse cu ajutorul lui Teodor Venogradov. [40]

Armele de foc folosite de bandele revoltate corespundeau cu cele folosite de soldații Armatei Roșii. Printre acestea cea mai răspândită era pușca Mosin-Nagant model 1891, alături de carabina Mosin model 1907, ambele calibrate la 7,62mm. Alături de acest model se mai găseau în dotarea unităților puști de diverse modele și calibre: de la Mauser 1898, până la modelele de Mannlicher (1893 și 1895) folosite și de Armata Română. Ca arme secundare, bandele bolșevice s-au bazat și pe o serie de pistoale cum ar fi Revolverul Nagant sau Pistolul Mauser 1896.[41] În număr mai mic în posesia bandelor bolșevice s-a aflat și mitraliera Maxim model 1910.[42]

Primind instrucțiunile și mijloacele de luptă de la comandanți, organizațiile subversive au declanșat revolta. Aceasta însă nu a început direct la Tatarbunar, ci la Nikolaevka(în apropiere de Tatarbunar) pe data de 11 Septembrie 1924. Acțiunea subversivă premergătoare revoltei a implicat 20 de indivizi aflați sub comanda generalului Ivan Bejanovici (Koltsov) . Acestora li s-au alăturat și doi dezertori din Armata Română (Fiodor Koroski din Ismail și Ivan Grigorekno din Gălilești).[43]

În conformitate cu instrucțiunile date de bolșevici[44], membrii bandei au tăiat firele de telefon și au izolat satul de așezările vecine. Ulterior au mers la primărie și l-au ucis pe primarul Stanislav Jakowski într-un mod brutal cu revolverele și baionetele. Împreună cu primarul a fost ucis și un țăran care era în primărie.[45] Ulterior au dat foc clădirii, arzând împreună cu aceasta și arhiva. Următoarele victime ale bandiților au fost soția primarului și jandarmii care se aflau în patrulare. De asemenea au fost jefuiți și comercianții locali.[46] Revolta a avut un rezultat nefavorabil, în urma acesteia autoritățile începând să efectueze percheziții și arestări. Au ajuns în arest o serie de organizatori, afectând astfel procesul de organizare a viitoarei revolte.[47]

Pe fondul acestor arestări care puneau în pericol acțiunea, comisarul Nenin a hotărât că revolta trebuie să înceapă cu adevărat. În acest scop acesta a adunat un comitet revoluționar pe data de 14 Septembrie, lansând zvonul că Armata Roșie e pregătită de război.[48]Adunarea comitetului s-a făcut în seara următoare la casa lui Chirilă Nazarenko din Tatarbunar. Atunci s-a planificat în detaliu acțiunea ce avea să aibă loc în ziua de marți, 16 Septembrie 1924.[49] La această ultimă ședință de comitet au participat Justin Batișcev, Ivan Bejanovici (Koltsov), Leonte Țurcan, Aleksei Pavlenko, etc. S-a hotărât înarmarea revoluționarilor cu arme din

[39]Stelian Tănase, *Op. cit,* p. 85.
[40]Gheorghe Buzatu, *Op. cit.,* p. 593.
[41]Mihail Khuvostov, *The Russian Civil War. The RedArmy (Vol.1)*, OsperyPublishing, Oxford, UK, 1996, p. 17.
[42]*Ibidem,* p. 18.
[43]Gheorghe Buzatu, *Op. cit.,* p. 595.
[44]*Stelian Tănase, Op. cit., p. 85.*
[45]Gheorghe Buzatu, *Op. cit.,* p. 595.
[46]*Ibidem,* p. 596.
[47]Gheorghe Tătărescu, Sanda Tătărescu-Negropones, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Mărturii pentru Istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 101.
[48]Gheorghe Buzatu, *Op. cit.,* p. 596.
[49]*Ibidem,* p. 597.

depozitul din localitatea Cișmeaua.[50]Odată înarmați, revoluționarii trebuiau să preia controlul și să arboreze drapele roșii pe clădirile administrative. De aici revolta trebuia să se extindă în celelalte sate pe același tipar. În privința localnicilor, aceștia trebuiau înștiințați că Armata Roșie îi va elibera de sub regimul burghez român. Cei care partizau cu bandele revoltate trebuiau să fie înarmați și să ia parte la luptă.[51]

O unitate de artilerie sovietică era prezentă la Ovidiopol, pe malul stâng al Nistrului în vederea realizării unor manevre militare. Prezența aceasteia la o distanță de aprox 100 de km de Tatarbunar a fost folosită ca element de derută de către revoluționari, care afirmau că teritoriul Basarabiei va fi bombardat în momentul în care revolta va se va declanșa.[52] În realitate însă, piesele de artilerie aflate în dotarea Armatei Roșii la momentul respectiv erau de calibru redus care varia între 37 și 50 mm. Cel mai mare calibru pentru tunurile de uscat era de 120 mm, însă numărul acestora era redus în dotarea bolșevicilor. Singura artilerie care putea atinge în mod eficient zona unde a avut loc revolta era cea navală, în dotarea căreia se aflau tunuri de calibrul 152, respectiv 203 mm.[53]

În cursul nopții de luni spre marți grupuri de bandiți înarmați cu puști, mitraliere și grenade au pătruns în localitate, au tăiat firele de telefon și au dat foc oficiului poștal. Apoi au mers prin întreaga localitate trăgând focuri de armă la întâmplare, spărgând geamurile caselor.[54]S-a trecut la ocuparea clădirilor administrative: oficiul poștal, primăria, postul de jandarmi, iar în zorii zilei comisarul Nenin a ținut un discurs în centrul localității în care a proclamat Republica Sovietică Moldovenească și i-a îndemnat pe localnici să se înarmeze, deoarece Armata Roșie va interveni în curând și să arboreze drapele roșii în așteptarea trupelor care vor veni.[55] Civilii însă au fost reticenți la îndemnul comisarului, cu o seară înainte mulți dintre ei fiind atacați și jefuiți de bandele înarmate. Unii dintre ei au fost răniți, iar alții chiar uciși de gloanțele rătăcite care au trecut prin ferestrele caselor. Întreaga noapte de 15 spre 16 Septembrie 1924 a fost pentru locuitorii din Tatarbunar o noapte de teroare și jaf.[56]Banda care a ocupat localitatea Tatarbunar s-a împărțit îndreptându-se o parte spre Akmanghit, iar alta spre Cișmeaua. Întâmpinând rezistență în localitățile anterior menționate, aceștia s-au refugiat spre Nerușai și Galilești, după care s-au împrăștiat. Între timp, jandarmii s-au refugiat în comuna Sărata (la Nord de Tatarbunar) de unde au anunțat telefonic ceea ce s-a întâmplat și unde au așteptat întăriri.[57]

4.Reprimarea și „ Procesul celor 500”

Armata și Jandarmeria au intervenit rapid și au restituit ordinea în câteva zile. La înăbușirea revoltei au fost trimise unități de artilerie din componența corpului III Armată. Unitățile au sosit dinspre Cetatea Albă, angajându-se în luptă cu bandele bolșevice la intrarea în localitatea Tatarbunar. În urma ciocnirii, Ivan Bejanovici (Koltsov) a fost ucis.[58]

În data de 17 Septembrie, comisarul Nenin s-a retras la Nerușai în speranța că, aprovizionat din nou de la depozitul lui Leonte Țurcan va putea continua lupta. Eforturile acestuia însă erau tardive, căci în ziua următoare, trupele Române au asediat și reocupat localitatea Tatarbunar. Bandele bolșevice s-au refugiat în sud (la Desantne) în încercarea de a

[50]Ioan Scurtu, *Totalitarismul de dreapta în România: Origini, manifestări și evoluție, 1919-1927, Vol I*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 436.
[51]Gheorghe Buzatu, *Op. cit.,* p. 598.
[52]*Ibidem,* p. 598.
[53]Mihail Khuvostov, *Op. cit.,* pp. 18-19.
[54]Stelian Tănase, *Op. cit.*, p. 84.
[55]Gheorge Buzatu, *Op. cit.,* p. 630.
[56]Stelian Tănase, *Op. cit.*, p. 84.
[57]*Ibidem,* p. 85.
[58]Charles Upson Clark, *Besserabia, Russia and Roumania on the Black Sea*, New York, Dodd, Mead and Company, 1927, p. 270.

scăpa pe mare, însă trupele române i-au interceptat, capturând un grup de peste 100 de bandiți. În încercarea de a fugi, Nenin a fost împușcat mortal de un jandarm.[59]

Ordinea a fost restabilită în totalitate de trupele române abia pe data de 22 Septembrie 1924. Aproximativ 6000 de persoane au fost implicate în revolta care a adus pierderi considerabile Armatei și Jandarmeriei Române. [60]Circa trei mii de persoane au murit printre care și lideri marcanți ai revoltei precum Andrei Klushnikov sau Ivan Bejanovici. Autoritățile Române au efecutat în primă fază peste 1500 de arestări.[61]

Odată cu reprimarea revoltei, Gheorghe Tatarescu, la acea vreme subsecretar de stat în Ministerul de Interne a ținut un discurs în Parlament în care a lăudat intervenția promptă a Armatei Române care a reușit să pună capăt revoltei și totodată să securizeze frontiera nistreană. Totodată, acesta a elogiat și gestul populației autohtone, mai cu seamă al celei românești care nu a pactizat cu răsculații.[62] Așadar, încercarea bolșevicilor de a atrage populația locală la revoltă a eșuat: ,,populația din Sudul Basarabiei s-a mișcat, dar nu s-a mișcat pentru a pactiza cu bandele, nu s-a mișcat ca să pactizeze cu atacatorii, ci s-a mișcat ca să se pună din primul ceas în slujba armatei țării împotriva armatei dezordinii. Și aceasta n-au făcut-o cum era firesc, normal, moldovenii, cu au făcut-o populațiile basarabene de altă origine, au făcut-o germanii, au făcut-o bulgarii.”[63]

Reprimarea revoltei a fost deplânsă de către activiștii bolșevici, motivând faptul că eșecul a fost cauzat de concentrarea mare de trupe române mult mai bine echipate. Cu toate acestea, bolșevicii considereau că moartea celor răsculați a nu a fost una în zadar, fiind cu atât mai bună decât traiul sub autoritățile române.[64]La circa o lună de la evenimente, trupele de grăniceri de la Cetatea Albă au raportat o tentativă de forțare a graniței a unui grup bolșevic înarmat care intenționa să intre în Basarabia și să îi elibereze pe organizatorii revoltei care au fost arestați.[65]

În ceea ce privește judecarea făptașilor, cinci sute de persoane au fost transportate la Chișinău pentru anchetă. În urma procesului derulat în Decembrie 1925, 287 de persoane au fost puse sub acuzare, dintre care 85 au fost condamnate. [66] Printre condamnați nu s-a regăsit nici un etnic basarabean, iar printre cei puși sub acuzare nu au existat decât nouă moldoveni.[67]

Sentințele s-au rezumat în mare parte la condamnări la închisoare: 15 ani pentru Leonte Țurcan și Nichita Lisovoi, respectiv 10 ani pentru Petre Grozdiev, Grigore Bunovski, Petre Covalenko, etc. A existat o singură condamnare pe viață la muncă silnică pe numele lui Iustin Batișcev.[68] Restul deținuților au primit pedepse cu închisoarea între unu și cinci ani.[69] Apărarea condamnaților a fost realizată de avocați cunoscuți din epocă precum Ella Negruzzi, Lizetta Gheorghiu sau V. Stanciu. De asemenea,la proces au fost prezenți și avocați străini. Prin intermediul ,, Ajutorului Roșu” au fost aduși în România un avocat francez, un avocat italian și un avocat cehoslovac pentru a-i apăra pe condamnați. Tot prin intermediul ,, Ajutorului Roșu” au fost trimise ajutoare pentru deținuții din închisori, dar și pentru familiile acestora. [70]

---

[59]*Ibidem,* p. 271..
[60]Andrei Brezianu, Vlad Spânu, *Op. cit*., p. 361.
[61]Ludmila Rotari, *Op. cit.,* p. 238.
[62] Gheorghe Tatarescu, *Internaționala a III-a și Basarabia, discurs rostit în Adunarea Deputaților*, București, Imprimeriile ,,Independnța”, 1925, p. 24.
[63]Ion Țurcanu,*Op. cit.,* p.565.
[64] ,,Asta înseamnă că moartea în luptă a fost cu mult mai bună decât o viață sub nagayka/ biciul ocupanților”: G. I. Kotovskii, *Op. cit*., p. 115.
[65]*Ibidem,* p. 246.
[66]Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 86.
[67]Gheorghe Buzatu, *Op. cit*, p. 599.
[68]Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 86.
[69]Ludmila Rotari, *Op. cit.,* p. 246.
[70]Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 87.

5. Urmările revoltei

Deși revolta de la Tatarbunar a fost înfrântă, efectele ei nu au întârziat să apară. Presa internațională a monitorizat evenimentele, iar Moscova a exploatat acest fapt având grijă ca în presa de stânga să se scrie despre ce s-a întâmplat în Basarabia în toamna anului 1924. Astfel, România a fost caracterizată ca fiind un stat opresor. Broșura lui C.G. Costa-Foru privind „Abuzurile și Crimele Siguranței Generale a Statului ” a apărut în anul 1925 atât la Berlin, cât și la Paris. [71] Mesajul a fost receptat cu succes, ulterior apărând voci în presa europeană care cereau României să restituie Basarabia sau să accepte măcar un plebiscit.[72]

Pe plan politic, eșecul revoltei de la Tatarbunar i-a făcut pe sovietici să creeze de-a lungul Nistruluio pseudo-Republică Moldovenească (RASSM)[73]. Formațiunea statală a fost consemnată începând cu data de 12 Octombrie 1924, la mai puțin de o lună de la revoltă.[74] RASSM avea o suprafață de doar 3000 de km^2 și o populație de 500000 de locuitori, dintre care moldovenii reprezentau 60%. Capitala a fost stabilită mai întâi la Balta, fiind ulterior mutată la Tiraspol, mai aproape de Basarabia. În ceea ce privește granița RASSM, aceasta era preconizată a fi pe râul Prut, și nu pe Nistru, detaliu care trăda de la bun început intențiile sovieticilor asupra Basarabiei.[75] Această creare a Republicii Moldovenești din stânga Nistrului a fost sărbătorită cu mare pompă de către comisarii bolșevici din districtul Odessei. Aceștia anticipau momentul când moldovenii aflați pentru un moment sub stăpânirea capitaliștilor vor intra în componența URSS. Mai mult decât atât, însuși Kotovskii și-a luat angajamentul de a organiza mai departe mișcări subversive peste Nistru și de a înființa și alimenta noi celule teroriste care să acționeze mai departe pe teritoriul Regatului României. Bolșevicii își luau angajamentul să ajute atât cu suport logistic constând în arme și muniție, dar și cu suport politic din partea activiștilor politici. În această notă de perseverență își exprima ideile celebrul comisar bolșevic în discursul său ținut la Odessa în data de 12 Noiembrie 1924, discurs încheiat cu urarea „ Trăiască RASSM!”[76]

Pentru a nu alimenta propaganda sovieticilor cu îngrijorări, românii au salutat decizia creării RASSM. Printre aceștia s-a numărat și premierul Ion I. C. Brătianu care a afirmat următoarele: „Noi, românii nu ne putem îngrijora, ci din contră ne putem bucura că un stat vecin a recunoscut că în revendicările noastre nu am mers atâta de departe cât s-ar fi cuvenit.”[77]

În realitate însă, situația era cu mult mai gravă. RASSM a devenit în perioada interbelică un veritabil „cap de pod” pentru numeroase atacuri și acțiuni subversive, dar și un loc de refugiu pentru elementele anti-românești din Basarabia. Modelul de organizare al RSSM a fost extins după Al Doilea Război Mondial și la nivelul Moldovei dintre Prut și Nistru, proiectul lui Stalin fiind astfel dus la bun sfârșit.[78]

Revolta de la Tatarbunar a avut efecte și pe plan intern. Conștientizând pericolul comunist și avalanșa de propagandă venită din URSS, Guvernul României a interzis existența Partidului Comunist din România prin „Legea Mârzescu”. De asemenea s-a început arestarea tuturor agitatorilor comuniști.[79]PCdR nu s-a bucurat de simpatie din partea românilor. Majoritatea membrilor săi erau de alte etnii care coincideau cu cele ale minorităților naționale. Directivele de partid veneau de la Moscova și încurajau în general auto-determinarea

[71]*Ibidem,* p. 87.
[72]Marcel Mitrașcă, *Op. cit.,* p. 122.
[73]Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească.
[74]Ion Țurcanu, *Op. cit.,* p. 564.
[75]Marcel Mitrașcă, *Op. cit.,* p. 122.
[76] G. I. Kotovskii, *Op. cit.,* p. 115.
[77]Ion Țurcanu, *Op. cit.,* p. 564.
[78]*Ibidem,* p. 564.
[79] Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 85.

minorităților până la ruperea teritoriilor pe care acestea locuiau.[80] Prin urmare, reprezenta un pericol la adresa integrității teritoriale a Regatului României. Printre participanții la revolta de la Tatarbunar s-a numărat și Petre Borilă, un viitor conducător al PCdR aflat în ilegalitate. [81] În urma valului de arestări din 1924, o serie de personalități marcante ale PCdR au ajuns în închisori. Printre acestea s-au numărat Ana Pauker, Vasile Luca, E. Filipescu, Imre Aldar.[82]

Tot pe plan politic, revolta de la Tatarbunar a animat sentimentul anti-semit al opiniei publice din România interbelică. Atât politicienii, cât și oamenii de rând blamau o conspirație iudeo-comunistă împotriva României Mari. De asemenea, în Basarabia au izbucnit revolte anti-semite. [83]

Revenind la planul extern, România nu a fost singura țară care s-a confruntat în perioada respectivă cu astfel de acțiuni subversive. Asemenea evenimente s-au petrecut și în Estonia și Polonia. Scenariul a fost identic: agenții înarmați s-au infliltrat pe teritoriul țării unde li s-au alăturat celule bolșevice clandestine, având ca scop destabilizarea administrației din zonă în vederea ocupării acesteia.[84] De asemenea, Kominternul a încercat organizarea unor revolte și în Balcani, în Bulgaria. De altfel, bulgarii loiali Kominternului doreau o eventuală rupere a Dobrogei de România pentru a crea un coridor prin care Bolșeivsmul putea fi cu ușurință exportat în întreaga regiune a Balcanilor.[85]

Înfrângerea revoltei de la Tatarbunar, precum și celelelte eșecuri ale sovieticilor în materie de acțiuni suvbersive l-au făcut pe Stalin să renunțe la „ exportul de revoluții". Începând a-și consolida puterea în fruntea PCUS, acesta a luat în calcul „posibilitatea construirii Socialismului într-o singură țară", pe care să îl exporte la momentul oportun. În opinia sa țările din Estul Europei trebuiau să se bucure de o atenție sporită, iar Uniunea Sovietică trebuia să să aibă la granițele sale doar state socialiste.[86]

6. Concluzii

Totalitatea acțiunilor subversive petrecute pe teritoriul Basarabiei reprezintă dovada clară că URSS a contestat de-a lungul întregii perioade interbelice apartenența acestei provincii la teritoriul României. Situația frontierelor din anii 1920' prejudicia interesele nou-formatei Uniuni Sovietice, care își dorea să își extindă sfera de influență atât spre Vest, cât și spre Sud. Fie că era vorba despre România sau despre Polonia, acestea stăteau în calea expansiunii sovietice, prin urmare trebuiau fie anihilate, fie aduse sub ascultare. Tatarbunar a reprezentat acțiunea care a pus într-un real pericol granițele României Mari, dovedind cât de profundă era ambiția liderilor de la Kremlin de a-și asigura locul la masa marilor puteri.

Acțiunile de destabilizare exercitate de URSS pe teritoriul Basarabiei au fost stopate de Armata Română pe termen scurt, însă gândirea lui Stalin era una profundă, pe termen lung. Prin crearea RASSM în anul 1924, acesta avea să își desăvârșească planurile de viitor, reușind în circa 20 de ani să „unifice" Republica Socialistă Sovietică Moldovenească și să o includă în cadrul URSS.

BIBLIOGRAPHY

Surse Primare:
Inedite:

[80] William I. Burstein, *Roots of hate, Antisemitism in Europe beforethe Holocaust*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2003, p. 316.
[81] Ion Țurcanu, *Op. cit.*, p. 565.
[82] Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 86.
[83] William I. Burstein, *Op. cit.*, p. 122.
[84]Stelian Tănase, *Op. cit*. p. 85.
[85] Vlad Georgescu, Stelian Neagoe, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 211.
[86] Florin Constantiniu, *Op. cit.*, p. 373.

S.A.N.I.C, Fond ,,Consiliul de Miniștri", Nr. Inventar 3039, Dosar nr. 2/1918.
S.A.N.I.C, Fond ,, Casa Regală- Diverse", Nr. Inventar 2576, Dosar nr. 3/1920.
S.A.N.IC., Fond ,,Ministerul de Interne- Diverse (1910-1956), Nr. inverntar 2247, Dosar nr. 1/1918, vol II.
S.A.N.I.C., fond ,,Casa Regală- Diverse", Nr. inventar 2756, Dosar nr. 1/1919.
S.A.N.I.C., fond ,, Casa Regală - Miscelanee (1866-1947), Nr. Inventar 2903, Dosar nr. 312/1920.

Edite:

BUZATU, Gheorghe, *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864-2004)*,București, Editura Mica Valahie, 2011.
KOTOVSKII, G. I., *Dokumenty i materiali k istorii grazhdanskoi voini v SSSR*, Moskva, Direct Media, 2017.
TATARESCU, Gheorghe, *Internaționala a III-a și Basarabia, discurs rostit în Adunarea Deputaților*, București, Imprimeriile ,,Independnețа", 1925.

Surse Secundare:
Lucrări generale:

BURSTEIN, I., William *Roots of hate, Antisemitism in Europe beforethe Holocaust*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2003.
CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului Român,* București,Univers Enciclopedic Gold, 2014.
FRUNZĂ, Victor, *Istoria Stalinismului în România*, București, editura Humanitas, 1990.
GEORGESCU, Vlad, NEAGOE, Stelian, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1995.
HITCHINS, Keith, România (1866-1947), trad. G.G. Potra, Delia Răzdolescu, București,Editura Humanitas, 2013.
IANCU, Ștefan, SCURTU, Ioan, *Învățământul, științele și tehnica,* în ,, Istoria Românilor, Vol. VIII-România Întregită", București, Editura Enciclopedică, 2003.
KHUVOSTOV, Mihail, *The Russian Civil War. The RedArmy (Vol.1)*, Oxford, UK, OsperyPublishing, 1996.
OLSON, S., James, PAPPAS, Lee, PAPPAS, C.J., Nicholas, *An ethnohistoricaldictionary of theRussianand Soviet Empires,*Westport, Greenwood Press, 1994.
SCURTU, Ioan, *Totalitarismul de dreapta în România: Origini, manifestări și evoluție, 1919-1927, Vol I*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007.
TATARESCU, Gheorghe, TATARESCU-NEGROPONES, Sanda, TANȘOCA, Nicolae-Șerban, *Mărturii pentru Istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1996.
ȚURCANU, Ion, *Istoria Românilor cu o privire mai largă asupra culturii române"*, Brăila,Editura Istors, 2007.
WHITING, Kenneth R., *The developement, of the Soviet Armed Forces, 1917-1966*, Maxwell Base, Alabama Air University Press, 1966.

Lucrări de specialitate:

BREZIANU, Andrei, SPÂNU, Vlad, *The A to Z of Moldova*, Plymouth, UK,Scarecrow Press, 2007.
CLARK, Charles Upson, *Besserabia, Russia and Roumania on the Black Sea*, New York, Dodd, Mead and Company, 1927.
ERNU, Vasile, *Bandiții. Mică trilogie a marginalilor*, București,Editura Polirom, 2016.

MITRAȘCĂ,Marcel, *Moldova- A Romanian ProvinceunderRussianRule,*New York, AlgoraPublishing, 2002.

ROTARI, Ludmila, *Mișcarea subversivă în Basarabia 1918-1924*, București Editura Enciclopedică, 2004.

SUVEICĂ, Svetlana, *Integrarea administrativă a Basarabiei în România,* în ,,Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol", vol. 36,București, ed. Academiei Române, 1999.

TĂNASE, Stelian*, Clienții lu' Tanti Varvara*, Bucureși, Editura Humanitas, 2016.

Presă:

PRISAC, Lidia, *Autohtoni și alogeni în Basarabia (1812-1940),* în revista, ,, Transilvania", Sibiu, nr 3/2003.

VISIT OF TSAR NICHOLAS THE SECOND TO CONSTANTA (1914) AND ITS IMPORTANCE FOR RUSSIAN-ROMANIAN RELATIONS

Ștefan-Mario Rădulescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: At the beginning of the twentieth century, the Kingdom of Romania found again the moment to approach the Russian Empire, which was now in an alliance with France and then with England. Romanians began to overcome the injustices done in the past, realizing that the only chance to fulfill the national ideal (a possible union of Transylvania and Bukovina with the Kingdom of Romania) could be done with the help of Imperial Russia.
A special episode that improved the diplomatic relations between the Kingdom of Romania and the Russian Empire was the visit of Tsar Nicholas the Second in Constanta on June 1st, 1914. On the occasion of this visit, the royal family of Romania aimed for a potential marriage between Prince Carol, the son of Prince Ferdinand and Princess Maria and the grand duchess Olga Nikolaevna, one of Tsar Nicholas's daughters.
This event would also have an important role in the subsequent decision of the Kingdom of Romania to enter the war that was just about to begin.

Keywords: Russian Imperial Family, Tsar Nicholas the Second, Kingdom of Romania, Romanian Royal Family Russian Empire, Constanta

În urma Războiului Ruso-Turc purtat între anii 1877 și 1878, Principatul României a reușit să își câștige Independența de Stat, recunoscută în cadrul Congresului de pace de la Berlin[1]. În urma acestui congres de pace dar și a păcii de la San Stefano (la care românii nu au fost invitați să participe[2]) rușii au cerut restituirea celor trei județe din Sudul Basarabiei, Ismail, Cahul și Bolgrad pe care Imperiul Rus le pierduse după Războiul Crimeei, respectiv Congresul de pace de la Paris[3].

În ciuda faptului că România devenită regat în anul 1881[4] a primit Dobrogea ca despăgubire, opinia publică de la București, dar mai ales elita acelor vremuri nu s-a putut împăca cu acest schimb de teritorii care a fost considerat o nedreptate, invocându-se convenția semnată cu rușii la 4/16 Aprilie 1877 care prevedea faptul că integritatea teritorială a Principatului României va fi respectată[5].

Astfel, relațiile cu fostul aliat din 1877 s-au deteriorat semnificativ, iar Regatul României a făcut un pas în sensul prevenirii unui potențial atac rusesc și anume semnarea unui tratat defensiv cu Tripla Alianță[6]. Tratatul era unul considerat secret ale cărui detalii erau

[1] Keith Hitchins, *România, 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 2013, p. 62.
[2] Sorin Liviu Damean, România *și Congresul de Pace de la Berlin, 1878*, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 56.
[3] Dinu Bălan, *Național Naționalism, xenofobie și antisemitism în societatea românească modernă (1831-1866)*, Iași, Editura Junimea, 2006, p. 449.
[4] Keith Hitchins, *Op. cit.*, p. 66.
[5] Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (prescurtat S.A.N.I.C.), Fond „Brătianu", nr. inv. 1286, Dosar nr. 666, f. 133.
[6] Ion Mamina, *Regalitatea în România: 1866-1947: Instituția monarhică, Familia Regală, domeniile contribuții la dezvoltarea instituțiilor culturale, monumentele de fond public, cronologie*, București, Editura Compania, 2008, p. 129.

cunoscute doar de regele Carol I și de câțiva apropiați ai acestuia[7]. Tratatul era unul destul de important pentru țara noastră, întrucât în cazul unei potențiale agresiuni, Imperiul German și cel Austro-Ungar ne-ar fi putut oferi ajutorul. Rușii au remarcat faptul că ceva se petrecuse la București observând cum treptat, Regatul României a căzut în sfera de influență germană, lucru semnalat și de reprezentanții ruși la București[8].

Deși eram în sfera de influență a Puterilor Centrale, opinia publică de la București era încă favorabilă Franței, care decăzuse înfrângerea din Războiul Franco-Prusac. Ajutorul Franței la construirea statului român modern nu putea fi însă uitat, iar o bună parte a opiniei publice era încă pentru apropierea de Franța. Către sfârșitul secolului al XIX-lea, în condițiile în care era deja închegată o alianță între Germania, Italia și Austro-Ungaria, o altă alianță se prevedea de această dată între Franța și Imperiul Rus. Astfel, în anii 1890 s-a constituit o alianță Franco-Rusă[9] care va constitui baza pentru o viitoare alianță mai mare la început de secol XX, care va cuprinde și Anglia[10].

În aceste condiții, pe fondul degenerării situației din Transilvania odată cu politicile Dublei Monarhii față de etnicii români din Ardeal, cei de la București începeau să ajungă treptat la concluzia că alianța în care se găseau nu le dădea nicio șansă românilor de peste Carpați[11]. De altfel, exista o tendință în epocă în legătură cu orice aspect ca orice formă de protest la adresa Dublei Monarhii și a politicilor pe care le ducea în Transilvania să fie descurajată pentru a asigura liniștea în cadrul alianței și a avea sprijinul garantat dinspre Vest în cadrul unui potențial atac dinspre Est. Odată cu trecerea anilor și cu intrarea în noul secol însă, pericolul rusesc părea că se mai domolise, astfel încât Imperiul Rus nu mai era văzut ca o amenințare la adresa noastră. Astfel, diplomații noștri au dus un efort de a revigora alianța cu Franța, iar acest efort trebuia dublat și de o încercre de apropiere de Rusia care era acum aliată a Franței.[12] Mai mult decât atât, în urma înfrângerii Rusiei Țariste în războiul Ruso-Japonez, europenii au început să percepe Imperiul Rus ca pe un imperiu slăbit care a ajuns să fie înfrânt de o putere în ascensiune așa cum era Japonia[13].

Nu în ultimul rând, românii vedeau o șansă de a-și atinge idealul național tot cu ajutorul Parisului, ori, în aceste vremuri, drumul către Paris trebuia făcut și cu un ocol pe la Petersburg, întrucât înainte de a fi aliați cu Republica Franceză urma să fim aliați cu Imperiul Rus.[14] Astfel, relațiile cu marele imperiu de la Răsărit au cunoscut o ameliorare, mai ales că venea și aniversarea de 45 de ani a războiului Ruso-Turc din 1877. Se pare că după ce colaborarea militară ruso-română aproape că fusese dată uitării, ambele părți, dar mai cu seamă cea rusă a redescoperit și a început să evoce acele evenimente petrecute în urmă cu aproape jumătate de secol[15]. Astfel, cu prilejul acelei aniversări regele Carol I a primit din partea marelui duce Nikolai Mihailovici Romanov bastonul de mareșal al Armatei Ruse pentru faptele de arme pe care le-a săvârșit în urmă cu 45 de ani în calitate de comandant al trupelor ruso-române la

[7] Alexandru Săndulescu, *Memorialiști români*, București, Editura Dalsi, 2003, p. 120.
[8]S.A.N.I.C, Fond „ Microfilme Rusia", Rola nr. 227, Nr. inventar 2288, unitatea microfilmată: Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus, Fond nr. 151, „Arhiva Politică", Opis. 482, Dosar nr. 599/1881., f. 24.
[9] Fiona K. Tomaszewski, *A Great Russia, Russia and the Triple Entente, 1905 to 1914*, Westport, Greenwood Publishing Group, 2002, p. 62.
[10] Hall Gardner, *The Failure to Prevent World War I, The Unexpected Armageddon*, New York, Routledge, 2016, p. 244.
[11] Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, București, Editura Mica Valahie, 2001, p. 77.
[12] Ion Țurcanu, *Istoria Românilor cu o privire mai largă asupra culturii române*, Brăila, Editura Istros, 2007 p. 429.
[13] Elie Bufnea, *Cruciați, tirani și bandiți, Vol II: În Siberia lui Kolciak, (Noiembrie 1918-Februarie 1920)*, București, Editura Tipografiei Române Unite, 1921, p. 198.
[14] Eugen Tudor Sclifos, *Vizita familiei imperiale ruse la Constanța. 1/14 iunie 1914. Reacții și atitudini în presa românească și cea străină* în „ Revista de Istorie a Moldovei", nr. 2, 2015, p. 115
[15] Lupu C. Kostaki, *Memoriile unui trădător: Un înalt funcționar român sub guvernământul militar german (1916-1918)*, București, Editura Humanitas, 2022, p. 189.

Plevna[16]. De altfel, familia regală română și familia imperială rusă au menținut o bună relație în ultimii ani având loc o serie de vizite ale membrilor celei dintâi la Petersburg, respectiv ale celei din urmă la București. Dintre acestea amintim o vizită anterioară a regelui Carol I la Petersburg în anul 1898, dar și o vizită destul de recentă a prințului Ferdinand și a principesei Maria la Petersburg la începutul anului 1914, în urma invitației făcută în luna Februarie a acelui an de către țar și țarină.[17]

Primii ani ai deceniului al II-lea al secolului XX fuseseră destul de dificili pentru Sud-Estul Europei care a fost zguduit din nou de război. Astfel, între anii 1912-1913 s-au desfășurat cele două Războaie Balcanice. Rușii susținuseră din plin cauza slavilor din Balcani, existând din nou un potențial risc ca Imperiul Rus să mai intre încă o dată în război împotriva Imperiului Otoman, existând voci în Dumă care îl îndemnau pe însuși Nicolae al II-lea să declare război Imperiului Otoman.[18] În cadrul Războaielor Balcanice și România a avut un cuvânt de zis intervenind împotriva Bulgariei, astfel încât, de acum și Regatul României constituia o putere, ce-i drept locală, dar care conta în ecuația mare de putere din această parte de Europă.[19] În timpul vizitei țarului de la Constanța, Carol I chiar avea să puncteze în discursul său faptul că atât Imperiul Rus, cât și Regatul României au misiunea de a veghea asupra menținerii Păcii de la București și a echilibrului în zonă.[20]

În anul de grație 1914, avea însă să aibă loc o vizită istorică pe pământ românesc a împăratului Nicolae al II-lea și a întregii familii imperiale ruse, care avea să fie de altfel și ultimul moment în care cele două familii aveau să se vadă. Acea vizită a fost pregătită minuțios. Regele Carol I și regina Elisabeta au mers ei înșiși la Constanța înainte de eveniment pentru a asista la punerea la punct a ultimelor detalii.[21] Pregătiri s-au tot făcut pentru marele eveniment, care era considerat în epocă un eveniment istoric al unuia dintre marii suverani ai Europei.[22] În scopul acestei vizite s-au amenajat o serie de lucrări edilitare în care s-a numărat ridicarea unui arc de triumf simbolic, și trei pavilioane: unul lângă cel al reginei, unul la prefectură și unul lângă clădirea Cazinoului, proiecte ale arhitectului Petre Antonescu.[23] De asemenea, s-au arborat prin oraș pe unde avea să treacă delegația rusă tricolorul românesc și drapelul imperial rusesc, iar de la debarcader și până la catedrală era plin de flori, de ghirlande și lampioane.[24] Evenimentul era cu adevărat unul important pentru țara noastră, întucât regele Carol I s-a învrednicit de privilegiul de a fi vizitat de un împărat rus mai înaintea regelui bulgar sau a regelui sârb. Țarul chiar i-a trimis o scrisoare lui Carol I prin care îl înștiința că dorește să facă vizita la Constanța, în Dobrogea, teritoriu ce fusese cucerit în războiul cu turcii, război la care și românii au dat o jertfă de sânge importantă.[25]

Cu ocazia vizitei țarului la Constanța, au existat și voci care au tratat cu reticență acest eveniment. Una dintre voci a fost cea a lui Nicolae Iorga, care a îndemnat la prudență în ceea de privește această apropiere a noastră de Imperiul Rus spre a nu ne mai lăsa din nou ademeniți într-o nouă acțiune la sud de Dunăre[26], întrucât, participarea noastră la menținerea echilibrului

[16] Ziarul ,,Viitorul", nr. 1726 din 26 Noiembrie 1912, p. 3.
[17] Hannah Pakula, *Ultima romantică: biografia Reginei Maria*, București, Editura Curtea Veche, 2017, p. 154.
[18] Astrid S. Tuminez, *Russian Nationalism Since 1856, Ideology and the Making of Foreign Policy*, Lanham, Rowman&Littlefield Publishers, INC., 2000, p. 140.
[19] Keith Hitchins, Op. cit., p. 161.
[20] Ziarul ,,Românul" nr. 121, din 05.06.1914, p. 5.
[21] Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României, Memorii 1898-1940*, București, Publishing Solutions, 2023, p. 194.
[22] Ziarul ,,Opinia", nr. 2188, din 01.06.1914, p. 1.
[23] Eugeniu Arthur Buhman, *Op. cit.*, p. 193.
[24] Ziarul ,, Universul", nr. 150, din 03.06.1914, p. 4.
[25] Ziarul ,,Românul" nr. 106, din 15.05.1914, p. 7.
[26] Ziarul ,,Românul" nr. 121, din 05.06.1914, p. 5.

în Balcani în acea epocă, părea că va duce din nou la o potențială participare a noastră la vreun viitor război care urma să înceapă mai devreme sau mai târziu.

Totodată au existat și voci mai radicale care au contestat vizita țarului Nicolae al II-lea în România, argumentând faptul că România nu are nevoie de vizita unui monarh care este urmașul lui Alexandru al II-lea cel care ne luase din nou o bucățică de Basarabie la 1878, respectiv urmașul lui Alexandru I care ne luase Basarabia în 1812.[27] Acest discurs a fost preluat și de P. P. Carp, care era de părere că țarul venea în România doar ca să mascheze o vizită la Chișinău unde îi ridicase statuie lui Alexandru al II-lea, chiar în fața Mitropoliei din oraș.[28]

În dimineața zilei de 1/14 Iunie 1914, vasul „Standard”[29], yacht-ul familiei imperiale ruse însoțit de alte nave din Flota Rusă de la Marea Neagră se vedea în raza portului. În semn de prietenie acesta a fost întâmpinat de vasele Marinei Regale Române care mai înainte își descărcaseră armamentul din dotare.[30] Vasul imperial a surprins prin frumusețea sa fiind un vas vopsit în negru, fiind ornat cu niște borduri aurii.[31] La țărm, regele Carol aștepta cu nerăbdare, dar și cu emoție sosirea țarului. Evenimentul era unul deosebit de important, fiind prima vizită a unui împărat în România, după vizia împăratului Franz Joseph făcută la București în anul 1896.[32]

În momentul în care vasul imperial s-a apropiat de țărm, orchestra a început să intoneze imnul imperial rusesc „ Doamne apără-l pe țar”[33]. Totodată o escadrilă a aviației a oferit un spectacol aerian, unul dintre piloții români, loctententul aviator Capșa reușind să se strecoare cu aeroplanul printre vasul imperial și un alt vas rusesc ce îl escorta pe cel dintâi reușind să uimească publicul cu acrobația sa plină de îndrăzneală.[34]

De la bordul acestui vas au coborât membri familiei imperiale ruse care au fost întâmpinați de familia regală română. În momentul în care țarul a păsit pe pământ românesc, acesta a dus mâna la chipiu și a rostit cuvintele „Trăiască România!”[35].Cu puțin înainte ca familia imperială rusă să pășească pe pământ românesc, câțiva oficiali ai statului au urcat la bordul vasului imperial pentru a-i saluta pe țar și pe cei care îi însoțeau. Printre cei care au luat contactul cu oaspeții noștri înaintea tuturor s-au numrăat generalul Coandă, contraamiralul Eustațiu și Constantin Diamandy, reprezentantul României la Petersburg, sosit în țară cu ocazia acestui eveniment.[36] La sosirea sa, țarul a fost înâmpinat de primarul orașului Virgil Andronescu, fiind servit cu pâine și sare așezate pe o tavă din aur pe care regele Carol I o donase mai înainte de vizită.[37]

Pentru paza familiei imperiale ruse s-au luat măsuri impresionante. De altfel, după asasinarea lui Alexandru I în anul 1881, împărații ruși care au urmat au căpătat o teamă în ceea ce privea evenimentele publice cu un număr foarte mare de oameni. Astfel, exista mereu riscul ca țarul să cadă victima unui asasinat. Prin urmare, poliția noastră a colaborat cu delegați ai Poliției Secrete Țariste în vederea asigurării siguranței distinșilor oaspeți.[38] Cu toate acestea, directorul Siguranței Generale, Ion Panaitescu a permis corpului de presă se stea destul de

[27] Ziarul „ Adevărul” nr. 28, din 01.06.1914, p. 1.
[28] A. Boldur, *Istoria Basrabiei, Vol. I*, București, Editura Victor Frunză, 1992, p. 381.
[29] Ziarul „ Gazeta Transilvaniei”, nr. 119, din 03.06.1914, p. 3.
[30] Ziarul „ Universul”, nr. 150, din 03.06.1914, p. 4.
[31] Ziarul „ Gazeta Transilvaniei”, nr. 119, din 03.06.1914, p. 3.
[32] Hannah Pakula, *Op. cit.*, p. 156.
[33] „Bozhe Tsarya khrani!”, imnul de stat al Rusiei Imperiale între 1833 și 1917, Hellen Rappaport, *The Last Days of the Romanovs*, Tragedy at Ekaterinburg, New York, St. Martin Press, 2008, p. 101.
[34] Ziarul „ Adevărul”, nr. 8878 din 03.06.1914, p. 3.
[35] Ziarul „ Gazeta Transilvaniei” nr. 119, din 03.06.1914, p. 3.
[36] Revista „ Albina”, nr. 38, din 15.06.1914, p. 12.
[37] Ziarul „Dimineața nr. 3680, din 03.06.1914, p. 1.
[38] Ziarul „ Adevărul”, nr. 8874, din 30.05.1914, p. 3.

aproape spre a imortaliza evenimentul, nu înainte de a verifica jurnaliștii care urmau să participe la eveniment.[39]

După întâmpinarea oaspeților, cele două familii au plecat către catedrala episcopală din oraș, unde avea să fie oficiată o slujbă religioasă atât în limba română, cât și în limba slavonă. Slujba a fost una arhierească oficiată de arhiepiscopul Dunării de Jos.[40] La finalul slujbei, arhiepiscopul Dunării de Jos, îps. Nifon a adus înaintea țarului o cruce și Sfânta Evanghelie pe care acesta și cei din urma sa le-au sărutat. În tot acest timp corul de la catedrala episcopală a intonat Imnul Imperial Rusesc.[41] După slujba de la catedrală a urmat un prânz restrâns la pavilionul reginei, la care au participat doar membri familiei regale române, respectiv cei ai familiei imperiale ruse.[42]

După acel prânz restrâns, către orele amiezii, familia regală română și alți oficiali români și ruși au fost invitați la bordul vasului imperial Stantard pentru un ceai, urmând ca mai apoi, cei doi suverani să asiste la unor unități ale Armatei Române.[43] Tot legat de prezentarea unităților armate, în prima parte a vizitei familiei imperiale ruse a avut loc încă un eveniment care avea să rămână unul memorabil pentru acea zi. La trecerea în revistă a trupelor, Regimentul 5 Roșiori a fost redenumit din acea zi de către regele român Regimentul ,,Nicolae al II-lea" în semn de amintire a evenimentului care a marcat istoria noastră.[44]

Către seară a avut loc o cină la pavilionul regal. În timpul acelei cine, viitoarea regină Maria a României a încercat să se apropie de țarina Alix. Între cele două familii era în perspectivă un posibil mariaj între ducesa Olga, fiica țarului și prințul Carol, viitorului rege Ferdniand al României și al viitoarei regine Maria. Cei doi chiar au fost așezați la masă unul lângă celălalt în timpul dineului oficial la care au participat peste 80 de invitați. Acest proiect nu avea însă să se materializeze, între cei doi neexistând vreun sentiment prea puternic.[45]

La Pavilionul Regal a avut loc și o întâmplare desprea care din nou presa din epocă a dezbătut și anume momentul când regele Carol i-a prezentat țarului pe oamenii politici ai țării. Astfel, acesta a ajuns și la Constantin Stere care era și el prezent la eveniment. În momentul în care a ajuns la respectivul, regele a trecut mai departe cu prezentările, întrucât Stere era cunoscut ca un nihilist cu viziuni anti-țariste, în tinerețile sale fiind deportat din Gubernia Basarabiei în Siberia. De altfel, se știa că Sazonov îl va însoți pe țar și astfel s-a făcut tot posibilul să se evite întâlnirea lui Steren cu acesta, care era nimeni altul decât unul din cei care, în trecut s-a pronunțat pentru condamnarea actualului politician român.[46]

În acea zi, când țarul Nicolae al II-lea a vizita România, alături de el a fost prezenta la Constanța și Serghei Sazonov, ministrul de externe rus. Despre vizita ministrului rus a scris și presa atât românească, cât și străină, care intuia faptul că miza acestui eveniment era mai mult decât o vizită de familie, existând și o miză de natură politico-militară, aceea de a atrage România spre Antanta.[47] De la Constanța, premierul Ion I. C Brătianu și ministrul Sazonov au profitat de ocazie și au plecat către Transilvania, trecând granița la Predeal și efectuând o vizită peste munți pe teritoriul de atunci al Dublei Monarhii Austro-Ungare pentru a-i vedea și pe românii aflați sub stăpânire străină. Despre această vizită aveau să afle și cei de la Viena și de la Budapesta, fiind un gest care avea să îi inflameze pe oficialii din cele două capitale. De această reacție a Vienei și Budapestei era conștient și premierul român Ionel Brătianu, care dorea o apropiere de Franța și Rusia, dar o apropiere treptată pentru a nu produce o ruptură

[39] Ziarul ,, Universul", nr. 150, din 03.06.1914, p. 4.
[40] Ziarul ,,Dimineața nr. 3680, din 03.06.1914, p. 1.
[41] Revista ,, Albina", nr. 38, din 15.06.1914, p. 15.
[42] Ziarul ,,Dimineața nr. 3680, din 03.06.1914, p. 1.
[43] Revista ,, Albina", nr. 38, din 15.06.1914, p. 16.
[44] Ziarul ,, Gazeta Transilvaniei" nr. 119, din 03.06.1914, p. 3.
[45] Hannah Pakula, *Op. cit.*, p. 156.
[46] Ziarul ,, Evenimentul" nr. 90, din 03.06.1914, p. 1.
[47] Ziarul ,,Românul" nr. 121, din 05.06.1914, p. 5.

profundă cu Imperiul Austro-Ungar, dar mai ales cu cel German.[48] De altfel nu mai era nevoie de acea vizită pe care cei doi au făcut-o în Transilvania, întrucât simpla prezență a lui Sazonov în România avea să-i inflameze pe cei de la Viena care deveniseră conștienți de evoluția ulterioară a direcției României în materie de politică externă.[49]

Spre seară familia imperială rusă avea să părăsească orașul. La plecare aceștia au fost însoțiți până la docuri de familia regală română[50], viitoarea regină Maria, care era și verișoara țarului fiind cea care și-a luat ultima încă o dată rămas-bun de la familia imperială rusă cu speranța revederii, întrucât urma ca familia regală a României să viziteze și ea reședința țarului de la Livadia în toamna acelui an.[51]

Astfel, vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța își atinsese scopul principal aceea ce a mai repara din neajunsurile trecutului în ceea ce privea relațiile ruso-române. Evenimentul a fost extrem de bine primit de populația din regat, dar mai ales de elita politică ce aprecia că odată cu acest eveniment reușisem să trecem peste toate cele întâmplate în trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat.[52] În urma vizitei ministrul român de externe, Emanoil Porumbaru concluziona că această vizită a reprezentat un succes, fiind totodată și o încuviințare din partea marelui nostru vecin pentru politica moderată pe care Regatul României a exercitat-o în regiunea Balcanilor.[53]

Din păcate însă acesta avea să fie ultimul moemnt când cele două familii s-au văzut, întrucât peste câteava zile avea să se petreacă la Sarajevo asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale[54]. Peste doar o lună, lumea avea să intre în „Războiul cel Mare”[55], așa cum avea să fie cunoscut Primul Război Mondial în epocă.

În toamna acelui an, regele Carol I al României avea să moară și el, nepotul său, prințul Ferdinand devenind rege al României[56]. După doi ani de neutralitate și de negocieri cu puterile aliate ce alcătuiau Tripla Înțelegere sau Antanta, regatul României avea să intre în război în cadrul acestei alianțe[57] în care se regăsea și Rusia Imperială, reușind la finalul războiului să-și îndeplinească idealul național.

Din nefericire însă, familia imperială rusă nu avea să apuce să vadă sfârșitul războiului, și nici să mai aibă parte de vreo revedere cu familia regală română, întrucât soarta lor a fost una tragică, fiind executați de bolșevici în vara anului 1918 la Ekaterinburg.[58] În acel moment, familia regală a României a realizat cu atât mai mult faptul că dinastia Romanovilor putea fi salvată prin căsătoria pe care o doreau între prințul Carol și Marea Ducesă Olga Nikolaevna.

În urma acestei expuneri se poate concluziona faptul că vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța a reprezentat un eveniment important în istoria relațiilor ruso-române, dar și în istoria monarhiei române, constituind un moment de apropiere între cele două țări care avea să influențeze aderarea României la Antantă.

Vizita monarhului rus, dublată de vizita ministrului său de externe Sazonov, ne confirma faptul că exista o susținere din partea celor de la Petersburg pentru cauza românilor

[48] Keith Hitchins, *Op. cit*., p. 161.
[49] Ziarul „ Dimineața”, nr. 3678 din 1 Iunie 1914, p. 1.
[50] Ziarul „Adevărul” nr. 8878, din 03.06.1914, p. 4.
[51] Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1886-1947), Vol. I, Carol I, Ediția a II-a*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 624.
[52] „Era timpul să facem să dispară răceala dintre noi”, Anastasie Iordache, *Op. cit*., p. 190.
[53] Ziarul „Gazeta Transilvaniei”, nr. 119, din 03.06.1914, p. 1.
[54] Anastasie Iordache, *Op. cit.*, p. 190.
[55] Denumire a Primului Război Mondial, utilizată până la izbucnirea celui ce-Al Doilea Război Mondial, Teodor Viorel Meleșcanu, Ionuț Vasile Nicoral, Petru Ștețcu, *Istoria și evoluția Serviciilor de Informații din vremuri biblice până în zilel noastre*, Arad, Editura Concordia, 2023, p. 507.
[56] Anastasie Iordache, *Op. cit*., p. 201.
[57] Keith Hitchins, *Op. cit*., p. 303.
[58] Marlene Laruelle, Margarita Karnyasheva, *Memory, Politics and the Russian Civil War: Reds versus Whites*, London, Bloomsbury Academics, 2021, p. 12.

din Transilvania, idee ce a fost receptată de opinia publică de la București, care înclina spre o alianță cu Franța motivată de o atitudine francofilă destul de pronunțată. Astfel, deși atitudinea față de Rusia nu era una prea binevoitoare, românii trebuiau să îngroape vechile lor resentimente, cel puțin pentru o vreme, lăsând chestiunea Basarabiei spre a fi rezolvată pentru altădată.

BIBLIOGRAPHY

Surse primare inedite:

- Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (prescurtat S.A.N.I.C.), Fond „Brătianu", nr. inv. 1286, Dosar nr. 666.
- S.A.N.I.C, Fond „ Microfilme Rusia", Rola nr. 227, Nr. inventar 2288, unitatea microfilmată: Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus, Fond nr. 151, „Arhiva Politică", Opis. 482, Dosar nr. 599/1881.

Surse Secundare:
Lucrări Generale:

- BĂLAN, Dinu, *Național Naționalism, xenofobie și antisemitism în societatea românească modernă (1831-1866)*, Iași, Editura Junimea, 2006.
- BOLDUR, A., *Istoria Basrabiei, Vol. I*, București, Editura Victor Frunză, 1992.
- BUFNEA, Elie, *Cruciați, tirani și bandiți, Vol II: În Siberia lui Kolciak, (Noiembrie 1918-Februarie 1920)*, București, Editura Tipografiei Române Unite, 1921.
- DAMEAN, Sorin Liviu, România *și Congresul de Pace de la Berlin, 1878*, București, Editura Mica Valahie, 2011.
- GARDNER, Hall, *The Failure to Prevent World War I, The Unexpected Armageddon*, New York, Routledge, 2016.
- HITCHINS, Keith, *România, 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 2013.
- IORDACHE, Anastasie, *Take Ionescu,* București, Editura Mica Valahie, 2001.
- LAURELLE, Marlene, KAMYASHEVA, Margarita, *Memory, Politics and the Russian Civil War: Reds versus Whites,* London, Bloomsbury Academics, 2021.
- MELEȘCANU, Teodor Viorel, NICORAL, Ionuț Vasile, ȘTEȚCU, Petru, *Istoria și evoluția Serviciilor de Informații din vremuri biblice până în zilel noastre,* Arad, Editura Concordia, 2023.
- RAPPAPORT, Hellen, *The Last Days of the Romanovs*, Tragedy at Ekaterinburg, New York, St. Martin Press, 2008.
- SĂNDULESCU, *Memorialiști români*, București, Editura Dalsi, 2003.
- TOMASZEWSKI, Fiona K., *A Great Russia, Russia and the Triple Entente, 1905 to 1914*, Westport, Greenwood Publishing Group, 2002.
- TUMINEZ, Astrid S., *Russian Nationalism Since 1856, Ideology and the Making of Foreign Policy*, Lanham, Rowman&Littlefield Publishers, INC., 2000.
- ȚURCANU, Ion, *Istoria Românilor cu o privire mai largă asupra culturii române*, Brăila, Editura Istros, 2007.

Lucrări de Specialitate:

- BUHMAN, Eugeniu Arthur, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României, Memorii 1898-1940*, București, Publishing Solutions, 2023.
- MAMINA, Ion, *Regalitatea în România: 1866-1947: Instituția monarhică, Familia Regală, domeniile contribuții la dezvoltarea instituțiilor culturale, monumentele de fond public, cronologie*, București, Editura Compania, 2008, p. 129.
- PAKULA, Hannah, *Ultima romantică: biografia Reginei Maria*, București, Editura Curtea Veche, 2017.
- SCURTU, Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1886-1947), Vol. I, Carol I, Ediția a II-a*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Presă:

- SCLIFOS, Eugen Tudor, *Vizita familiei imperiale ruse la Constanța. 1/14 iunie 1914. Reacții și atitudini în presa românească și cea străină* în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2/2015.
- Revista „ Albina”, nr. 38, din 15.06.1914.
- Ziarul „ Adevărul” nr. 28, din 01.06.1914.
- Ziarul „ Adevărul”, nr. 8874, din 30.05.1914.
- Ziarul „ Adevărul”, nr. 8878 din 03.06.1914.
- Ziarul „ Dimineața”, nr. 3678 din 1 Iunie 1914.
- Ziarul „Dimineața nr. 3680, din 03.06.1914.
- Ziarul „ Evenimentul” nr. 90, din 03.06.1914.
- Ziarul „ Gazeta Transilvaniei”, nr. 119, din 03.06.1914.
- Ziarul „Opinia”, nr. 2188, din 01.06.1914.
- Ziarul „Românul” nr. 106, din 15.05.1914.
- Ziarul „Românul” nr. 121, din 05.06.1914.
- Ziarul „ Universul”, nr. 150, din 03.06.1914.
- Ziarul „Viitorul”, nr. 1726 din 26 Noiembrie 1912.

Literatură Memorialistică:

- KOSTAKI, Lupu, *Memoriile unui trădător: Un înalt funcționar român sub guvernământul militar german (1916-1918)*, București, Editura Humanitas, 2022.

TYRANNY IN RICHARD III. A JUNGIAN PSYCHOANALYTIC APPROACH TO ITS AETIOLOGY AND PSYCHOGENESIS

Emilian Tîrban
PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: "Richard III" has fascinated the world of theatre and the intellectual endeavour of literary criticism for centuries by displaying Shakespeare's intemperate interest in portraying the tyrant's psychology. To locate the psychogenesis and aetiological elements that influenced the protagonist's violent ambitions, the present article will focus on psychoanalytic interpretations of Richard III's psyche emphasising the underlying tyrannical propensity of his behaviour and environmental causes. As a result, this article will also look at the collective shortcomings portrayed in the play, such as the family and community's failure to accept responsibility for fostering tyrannical behavioural patterns in Richard.
Given Richard's centrality and the play's minute investigations into the workings of a tyrant's mind, this article aims to present an interpretation of Shakespeare's first attempt at portraying the (psycho)genesis and demise of a tyrant concerning his later tragedies. Occasional comparisons might show how Shakespeare's portrayal of the psyche's tortuous development in tragedy has evolved from 1592-3, the years "Richard III" was written and first performed (Bloom "Invention" xv), into the "tragic period" (Bradley 84) of 1600-1606 (with "Hamlet", "King Lear", and "Macbeth" especially). Investigating Richard's descent from psychic integrity to psychic atrophy will best demonstrate Shakespeare's early attempt to depict a tyrant's mental cosmetics by focusing on the Marlovian overabundances of character that make Richard III such a puzzling figure. This article shows how Richard is psychologically different from Shakespeare's later tragic protagonists, whose psyches are partly accessible to them, but are tapped into to an eventually fatal effect.

Keywords: Shakespeare, tragedy, tyranny, Richard III, psychoanalysis.

After exploring the conflicts of the Wars of the Roses in the three parts of *Henry VI*, Shakespeare abruptly shifts his theatrical focus to the Duke of Gloucester's personality. In the earlier plays, Richard's psychological motivations were hinted at through perfunctory replies to the vituperative attacks on his appearances and the revelation of the character's proclivity for violence. In this respect, Richard erupts on the scene at the beginning of his own play, *Richard III*, as the "culmination and final flower of a long-gathering evil (as Shakespeare wants us to feel)" (Tanner 349). Richard's mind has been conditioned to associate his deformities with villainy, as stated in the opening soliloquy,

> […] But *I*, that am not shaped for sportive tricks,
> Nor made to court an amorous looking glass;
> *I*, that am rudely stamped and want love's majesty
> To strut before a wanton ambling nymph;
> *I*, that am curtailed of this fair proportion,
> Cheated of feature by dissembling nature,
> Deformed, unfinished, sent before my time
> Into this breathing world scarce half made up,
> And that so lamely and unfashionable
> That dogs bark at me as *I* halt by them—
> Why, *I*, in this weak piping time of peace,
> Have no delight to pass away the time,

Unless *to see my shadow in the sun*
And *descant on mine own deformity*. (1.1.14-27 my emphasis)[1]

The soliloquy begins with Richard pontificating about the current state of affairs after the victory of the House of York and the coronation of King Henry VI described as the agent of the Sun and the categorical antipode to Richard's Shadow. This excerpt makes the Duke of Gloucester's self-awareness about the others explicit. Marlowe's influence is still simmering in Shakespeare's mind at this point, and *Richard III* makes the case of the Marlovian villain (Dobson and Wells 388; Bloom 64; Tanner 350) innately endowed with incredible psychological wholeness. Richard offers proof of his conscious psychic integration of public and familial vilification of his appearance and conscious repression of certain diminishing psychological features. This contends that Richard's psychic integrity is excessive for a realistic portrayal of the psychological development of a tyrannical mind.

However, the ego-centric expository soliloquy follows precisely the lines of an ego-self axis with the constant repetition of the first-person singular pronoun "I" since "The ego itself is the centre of consciousness and it is what we refer to when we use the terms 'I' or 'me' (Stevens 63). Richard's extraordinary ego-consciousness shows from the outset and reiterates his experience of himself as the congenitally misshaped pariah forced to individuate his Shadow from his Persona and his Self from the collective Self.

There is no buffer between Richard's conscious repression of the Persona and his awareness of his own Shadow drives. Such a buffer would betray a deeper level of self-understanding and inflict moral revision best displayed by Hamlet "That I, the son of a dear father murdered/ Prompted to my revenge by heaven and hell/ Must, like a whore, unpack my heart with words" (2.2.612-14) and Macbeth "If it were done when 'tis done, then' twere well / It were done quickly" (1.7.1-2). Unlike Richard, both later tragic protagonists are psychologically burdened by hesitation and moral compunction. The cumulative effects of psychological stressors become devastating only in the last phases of *Richard III*, nearly instantly, rather than gradually, as seen in Macbeth's and King Lear's journeys from wholeness in the Persona to mental degradation in the Shadow. Richard has fully integrated the Shadow, tapping into the darkest recesses of his personality to release what would otherwise be repressed primal drives contained within the archetype described as "a complex within us loaded with *emotional weight*. Our persona is what we most want to be seen to be; the shadow is what we least want to be" (Bobroff 54 my emphasis). Richard reverses Bobroff's categorisations and turns the Shadow into the admirable feature of his character. The respective emotional weight stems from the previous play, *3 Henry VI*, when Gloucester confronts King Henry VI:

Indeed, 'tis true that Henry told me of,
For I have often heard my mother say
I came into the world with my legs forward.
Had I not reason, think you, to make haste
And seek their ruin that usurped our right?
The midwife wondered, and the women cried
"O Jesus bless us, he is born with teeth!"
And so I was, which plainly signified
That I should snarl, and bite, and play the dog.
Then, since the heavens have shaped my body so,
Let hell make crook'd my mind to answer it. (3 Henry VI 5.6.70-80)

Richard yields to Henry VI's invectives against his appearance and his laments for the mother of a misshaped villain, implying a consensus on Richard's congenital deformity.

[1] All quotations are from The Folger Shakespeare Library editions.

Consequently, collective opinion had a definitive effect on the psychopathology of Gloucester's mind throughout childhood; hence, "Richard's deformity – or, rather, his society's reaction to his deformity – is the root condition of his psychopathology" (Greenblatt 57). The opening soliloquy reiterates Richard's intention of becoming an agent of Hell, "Let hell make crook'd my mind to answer it," which is anathema to the momentary peace of the present moment "I am determined to prove a villain/And hate the idle pleasures of these days" (*Richard III* 1.1.30-1). At this point, Richard's shadow begins to loom over the entire play and reflects what Tony Tanner calls, drawing on the influence the allegorical Vice of the morality plays had on Shakespeare, gratuitous evil effectuated by the boredom that fuels narcissistic desires (ibid. 349-353).

Richard III's psychological integration of the two opposing dualities (Shadow/Persona) shows Shakespeare's interest in depicting the conflicted psyche of the tyrant king, and how this psychological schism produces psychopathology in a historical context. In this respect, *Richard III* deals less with the physical body of the king in connection with the body politic, a touchstone motif of later historical plays such as *Richard II*, *Henry IV 1,2*, and *Henry V*. Furthermore, there is a distinct initial interest of Shakespeare's in *Richard III* in the function of "curses" and "dreams" and their premonitory power. The three "wailing queens" point to the equivocating effect the language of the three witches has on Macbeth's psyche in the later tragedy. A similarly corrosive amphibolic language of treason (Mullaney 38) stems from the nationwide defamatory rhetoric on Richard's foreboding birth with neonatal teeth. His mother first propounded the troubled birth to a detrimental effect of motherly vilification integrated by Richard during his childhood, as she laments her son's intrauterine and extrauterine life,

> I have stayed for thee,
> God knows, in torment and in agony. […]
> Thou cam'st on Earth to make the Earth my hell.
> A grievous burden was thy birth to me
> Tetchy and wayward was thy infancy;
> Thy school days frightful, desp'rate, wild, and
> furious;
> Thy prime of manhood daring, bold, and venturous;
> Thy age confirmed, proud, subtle, sly, and bloody,
> More mild, but yet more harmful, kind in hatred. (4.4.168-79)

Richard was betrayed and ostracized on a social and moral level by his peers and kin from birth. Jung saw the mother as the archetypal "foundation of consciousness", and the mother's lament "kind in hatred" harkens back to Richard's subversive awareness of his d(a)emonic theatrical duality in having free-will over the Persona and the Shadow when he says of himself in *3 Henry VI*, "I can smile, and murder whiles I smile, …/ And wet my cheeks with artificial tears." (3.2.184-86). He accepts this duality and his penchant for villainy without a shred of ego-dystonic pressure or psychic atrophy – he is made whole by the full integration of the Shadow. Nevertheless, Richard's psychic integrity crumbles as the battle between opposing dualities progresses. Shakespeare echoes Richard's psychogenesis of tyrannical behaviour in Hamlet's psychological submission to the Ghost's account of his father's demise. The Ghost's commands make the prince aware of his uncle's duplicity and determine Hamlet to become revengeful: "My tables—meet it is I set it down/ That one may smile and smile and be a villain." (1.5.114-5). This metacognition has a doubling effect of projection of Hamlet's feelings directed also at his mother and her incestuous remarriage "O most pernicious woman!" (1.5.112) that triggers his psychological atrophy – Hamlet's love for his mother clashes with the hatred for the father figure and his psychic integrity weakens. Hamlet's mind is the epitome of Shakespeare's understanding of the human psyche influenced and thwarted by inward, outward, and metaphysical forces.

Conversely, even after hearing his mother's defamatory account of his life and receiving her "most grievous curse", Richard maintains his psychological composure and moves single-mindedly from the mother's malison to his narcissistic courtship by proxy of Elizabeth that displays "a further feature that Shakespeare associated with tyranny: utter shamelessness" (Greenblatt 91), but also impassive ambition. The mother's articulation of filial odium has no immediate effect on Richard's conscience. Hence the contention that Richard displays an exaggerated psychological withdrawal from his environment that borders on psychopathology. Richard is, therefore, the opposite of Hamlet, who ponders painstakingly everything that happens around him and is "shaped" into the justiciar for the former King. Inklings of the prince's Protestant education irrupt from the unconscious to hinder his ambition; this happens not in *Richard III*. Hence, there is an overt lack of inner feelings of sorrow or moral destitution stemming from a possible Oedipal complex that is "an important and never-failing element in pathological fantasy" (Jung *Lectures* 75). There is no point of inwardness as a mode of revisionism in Richard, unlike in Hamlet (Bloom *Invention* 400)[2]. Even though Harold Bloom disregarded Freud's popular idea of an Oedipus complex as the sole subject of *Hamlet*, the mother-son relationship is a touchstone in one's psychological development.

On the other hand, the mother archetype in *Richard III* is only a promoter of hatred (for Richard based on his appearance/demeanour) and one of the doomsayers foreshadowing the tyrant's downfall. The separation of Richard III from the mother figure bears no conscious weight upon the protagonist's psyche as it did in Hamlet's case. Furthermore, Shakespeare reuses this trope in his future tragedies until his last, *Coriolanus*, where separation from the mother is potent. Hamlet's cathexis of the mother's actions led to a detrimental escalation of feelings of depression and animosity; hence Jung's contention that the mother complex "is an aetiologically significant factor in the development of abnormal fantasies" (*Lectures* 75) becomes apparent. This factor is more at work in *Hamlet* than in *Richard III*. The introversion of the mother complex is only partial in *Richard III* in so far as this state is "when libido is used for the maintenance of fantasies and illusions instead of being adapted to the actual conditions of life" (ibid. 51). Richard makes his conditions of life and his psychological mechanisms of adaptation to the world by "playing the villain" and acts out the negative aspects of the Animus to be unimpeded in his ambitions by the pangs of conscience contained within the Anima (Jung *Archetypes* 124). Against everyone's expectations, Richard succeeds at his game when his narcissistic dream of the crown fuelled by hatred becomes a reality,

> Then, since this Earth affords no joy to me
> But to command, to check, to o'erbear such
> As are of better person than myself,
> I'll make my heaven to dream upon the crown,
> And, whiles I live, t' account this world but hell
> Until my misshaped trunk that bears this head
> Be round impaled with a glorious crown. (*3 Henry VI* 3.2.166-73)

Macbeth's "dream" of the throne, distinct from Richard's, as I have shown elsewhere (Tîrban 2022), has more libidinal/archetypal implications regarding the inner drives that prompted the usurpation. However, both usurpers find, once their dreams have been achieved, that their tyrannical drives have been archetypal prescriptions for their "psychological" fall from grace while aspiring to a social position for which they are not prepared. The higher they climb the social ladder, the further the world they have envisioned for themselves becomes a hellish place. The fear they want to instil turns against them, and the psychological mechanisms

[2] An explanatory note should be made about these comparisons. They are not meant to detract from Shakespeare's obvious poetic power in presenting the "far-reaching moral consequences of a corrupt ruler" (Bloom in *Richard III* 263), nor to diminish Marlowe, but to put Richard into perspective as Shakespeare's intemperate attempt at portraying the psychogenesis of tyrannical behaviour within the personal psyche.

employed for the task fail incrementally. The once Duke of Gloucester, soon-to-be Richard III, finds the prescribed hell he had envisioned for himself constantly reiterated to him by other characters 17 times within the play, 15 of which are direct references to Richard himself, "Avaunt, thou dreadful minister of hell." (1.2.47); "And thou unfit for any place but hell" (1.2.116); "Thou cam'st on Earth to make the Earth my hell." (172); "As long as hell and Richard likes of it." (4.4.368). These few references to hell are spoken by the distraught weeping women who play an instrumental role in the metaphysical dimension of the tragedy. It follows that Richard is indelibly connected with hell in the collective imagination. His person, perceived analytically, is the Shadow of the prelapsarian Persona. The former is always condemned for staining the beauty of others "Witness my son, now in the shade of death/ […] thy cloudy wrath/ Hath in eternal darkness folded up" (1.3.284-6); Richard's actions and thoughts are anathema to their "glorious summer" and his shade is meant only to kill the Sun/King "And turns the sun(son) to shade" (1.3.283). Everyone in the play sees Richard as the shade the Sun leaves behind, the mere Shadow of the King. The lamenting women's chorus epitomises his tenebrous otherness,

> I had an Edward till a Richard killed him;
> I had a husband till a Richard killed him.
> Thou hadst an Edward till a Richard killed him;
> Thou hadst a Richard till a Richard killed him. (4.4.42-5)

and reveals Richard's existence in the collective imagination as the surviving shade of waning royal incandescence. The stichomythic passage also highlights Gloucester's subordinated hierarchical/familial position relative to the late kings and princes. The downtrodden women now find mournful consolation in belittling and spurning Richard's name because of his murders; what once may have been gratuitous odium is now a painful psychic wound made to fester by Richard's expedient.

Like Hamlet, Richard is constantly placed beneath the Sun that shines irksome light on the tyrant's darker nature or the son's destitution. Hamlet's ironic answer to his uncle's question about what depresses him, "I am too much in the sun" (1.2.69), reiterates Shakespeare's punning insistence on the Sun imagery associated with the symbol of the Sun and the King in *Richard III* "this glorious son (sun) of York". While the analogy in *Hamlet* has been found to contain a multiplicity of meanings (Papahagi 132), a psychologically striking effect of it may be linked to Richard's subordinated position to the King/Sun but also the loved Son(s) (Queen Margaret's to-be-king son Edward VI, The Duchess' Henry VI, and future king(s) Edward V and the Duke of York). Hamlet is invested in his Father's ghost to a large psychological extent, thus exacerbating his role as the revengeful son who has been for a "long" time under the influence of the King/Sun/Father archetype and must do his bidding (Armstrong 35). Likewise, Richard has been under the scornful rays of the King/Sun for so long that his function as a son has been rejected. Richard has always been *under* rather than *in* the Sun (literally to be King or one of the sons dotted on by their mother); hence the pun can also describe a lack of recognition and acceptance by his family (du Brul 9). Fraternal animosity is evident in his ironic mourning of King Edward IV when he says, "All of us have cause/ To wail the dimming of our shining star" (2.2.104-5). In a mock show of piety, Richard requests the blessing of his mother, who, before this encounter, admitted that he is her only remaining son, the "false glass" that can only reflect the woman's shame. Consequently, Richard sneers at his mother's perfunctory blessing, "That is the butt end of a mother's blessing;" (2.2.113) which seems to be a curse in disguise (Wheeler 314). The following aside reveals his awareness of his mother's enmity and indifference towards him. Consequently, Richard is forcefully barred from a position of emotional stability, and parental/societal love and is therefore entombed in a resentful mental space that directs its ill will at both the self and the collective since "Mental

representations of the self and interpersonal relationships are reciprocally influential and inextricably tied […]" (American Psychological Association 772).

Therefore, notwithstanding the lesser effect of the mother complex in this play, the mother figure is allotted its place in the scornful collective that holds values opposite to Richard's. Conflicting values play a key part in developing the latter's tyrannical drives as he consciously integrates the developmental trauma caused by collective opprobrium into his psyche. Stephen Greenblatt comments that "Shakespeare does, however, suggest that a child unloved by his mother, ridiculed by his peers, and forced to regard himself as a monster will develop certain compensatory psychological strategies, some of them both destructive and self-destructive" (57), and evidences Shakespeare's possible interest in depicting the psychogenesis of tyrannical behaviour in Richard.

The lack of psychological effect derived from a parental complex reinforces the idea that Richard's psyche is incredibly self-sufficient. Nevertheless, Shakespeare distances himself from Marlowe's influence in depicting the self-serving tyrant by penetrating the unconscious of his character to such a surprising effect that confuses the theatrical Machiavel himself. Tony Tanner notes in his Preface to *Richard III* how "Shakespeare was clearly fascinated by the question of whether there could be a man completely devoid of *conscience* (i.e., *not conscience totally repressed*, but just nothing there at all)" (356 my emphasis, the author's brackets). In this vein, *Richard III* stands in contradistinction from Shakespeare's late tragedies by its incessantly explicit investigation of "conscience" and the lingering effects of its "dregs" (1.4.125) on the psyches of the characters – the word "conscience" is used 13 times in *Richard III*, 8 times in *Hamlet*, and never in *King Lear* and *Macbeth*. The latter plays, notwithstanding the lack of explicit reference to conscience, offer some of the most striking portrayals of psychosomatic degradation and moral investigation of a torn psyche. *Richard III* is also stylistically/thematically different from, or superior to, Shakespeare's earlier three plays. Hence Jonathan Bate's question and answer, "What is it that makes 'Richard III' a better play than the three parts of 'Henry VI' that precede it? The answer is Richard's *theatrical self-consciousness*, his sheer delight in turning justice on its head" (*Soul* 328 my emphasis). A slip in Richard's mind seemingly downplays this defensive theatrical self-consciousness of his psyche. However, this slip is nevertheless quickly repressed during the jarringly self-critical soliloquy (Wolfgang 43) preceded by the stichomythic dialogue with Lady Anne:

> Hath she forgot already that brave prince,
> Edward, her lord, whom I some three months since
> Stabbed in my angry mood at Tewkesbury?
> A sweeter and a lovelier gentleman,
> Framed in the prodigality of nature,
> Young, valiant, wise, and, no doubt, right royal,
> The spacious world cannot again afford.
> And will she yet abase her eyes on me,
> That cropped the golden prime of this sweet prince
> And made her widow to a woeful bed?
> On me, whose all not equals Edward's moiety?
> On me, that halts and am misshapen thus?
> My dukedom to a beggarly denier,
> *I do mistake my person all this while!*
> Upon my life, she finds, although I cannot,
> Myself to be a marv'lous proper man. (1.2.260-75 my emphasis)

The former exchange between Richard and Anne makes explicit the duke's mental power and psychological cunning in duping those around him to perceive him as the projected Persona that secretly exploits others. Although she bears resentment and constantly expresses

her own Shadow's drives to curse and ridicule the "dissembler" before her, Anne restrains her violent urges and becomes amazingly charitable towards Richard. Unlike her, he hides his true nature under the socially acceptable guise like “the serpent under’t (The flower)” (*Macbeth* 1.6.78, my brackets). No matter how small or big, every conquest comes as a surprise to Richard. Since this interaction between Anne and Richard has no bearing on the historical context and Richard's political expedient (Racking in Folger *Richard III* 339), it is Shakespeare's original depiction of a serpentine demeanour at work. This moment affords the audience a revelatory glimpse into the tyrant’s complex psychological makeup. As a result, in determining the aetiology and psychogenesis of Richard's tyranny, his self-reflexive remark "I do mistake my person all this time!" will be considered a Jungian feeling-tone complex. Richard "jumps" in surprise at the awareness that by impersonating the Persona, he can be integrated into the society that has for so long ostracized him. Lady Anne's apparent acceptance of him acts as an emotional trigger of "certain constellations of psychic elements (ideas, opinions, convictions, etc.) that are grouped around emotionally sensitive areas" (Singer 43). Richard's sensitive area, in this respect, is his programmatic introjection of the constant invectives about his appearance voiced by the collective. A feeling-toned complex is "a feeling-toned centre of psychic energy that operates autonomously beneath our awareness" (Bobroff 43), and Shakespeare masterfully integrates this sudden interjection to hint at Richard's unconscious desire for inclusion and familial acceptance. The sustained projection of the Persona has pushed the nagging conscious insistence on Richard's physical ugliness into the background of awareness, thus momentarily eliminating the conscious need to act out the Shadow, hence this sudden (ironic though it may be) forgetfulness of his person/appearances (*Richard III* Folger 38). In a way, this is how Shakespeare proves that "Some individuals will identify too strongly with these attitudes (Shadow, Persona) so that they lose contact with their true personality" (Ellenberger 707). Furthermore, this confusing cry might be Shakespeare's prototypical exposition of an ensuing, though here unexplored and quickly scrapped, psychosis in Richard if compared to King Lear's pathologically charged "And my poor fool is hanged!" (5.3.369). Michael Conran reads The Fool in *Lear* as Shakespeare's anticipation of Freud's discovery of the splitting of the ego (Wise and Mills 76). This reading furthers the argument that Lear projects the love he once had for his daughters onto the Fool in his final moments, thus confusingly associating his real daughter with the mental surrogate no less dear to him. The Fool is Lear's sole companion during his traumatic trials, and therefore the projected son, but also the specular entity reflecting the King and his royal/human shortcomings onto himself to a mind-breaking effect. In this vein, Kent, the Fool, and Edgar are projections of Lear’s conscience; instead of conscience, Richard projects the Shadow, "Why, I, in this weak piping time of peace,/Have no delight to pass away the time,' Unless to see my shadow in the sun/And descant on mine own deformity." (1.1.24-7). But unlike in Shakespeare's later tragedy, Richard's excessive self-awareness and integrated individuation of the Shadow from the Persona, and himself as distinct from the others "I am myself alone" (3 *Henry VI* 5.6.84), does not allow for the incorrigible tyrant to incur neurosis/psychosis. His newfound ambition is not initially a burden but a gratifying contest against the world that sustains wholeness and wards off melancholy.

Richard's psyche fails eventually, notwithstanding his initial psychic stoutness shielded by theatrical self-awareness. For the purpose herein, this psychic failure marks, as Harold Bloom notes, Shakespeare's "permanent success" distinct from Marlowe's influence on this early play (*Invention* 64). This surprising moment in Richard's self-awareness might be an early failed attempt, maybe on the part of Shakespeare as well, at purposeful anagnorisis. This lack of a potential moment of revisionist introspection links to Tanner's comment that *Richard III* is Shakespeare's incursion into the portrayal of a person devoid of conscience, but not essentially lacking it, as parts of a repressed conscience surface here from the personal

unconscious. Nevertheless, these bits of conscience are quickly feigned back into obliviousness, and Richard turns his back on the illuminating Sun of "conscience" to maintain the introjected Shadow as his *modus operandi* "Shine out, fair sun, till I have bought a glass,/ That I may see my shadow as I pass" (1.3.283-4). This rare occurrence of psychic miasma in Richard's control over his Self shows a slip of conscience in the tyrant's mind – a slip Richard perceives as a *faux pas*, "Upon my life, she finds, *although I cannot*/ Myself to be a marv'lous proper man" (1.2.274-5 my emphasis). The blunder betrays a repressed inner contemplation on his inherent morality, as opposed to Richard's usual part in the play as the pragmatic villain, not the pensive anti-hero known for his notorious "delay," hence "Not very much of Richard's own inner states is revealed as […] we see only deeds, not thoughts." (Hughes 850).

Richard's crimes take centre stage in the psychological portrait of this unshaken villain. However, considering that persons commissioned by Richard commit the majority of the crimes, a glance at his real murders of Prince Edward and King Henry VI illustrates the pathogenic impact the escalating crimes have on Richard's mind during his final dream. In his soliloquy after the wooing of Lady Anne, Richard references the moment he kills King Henry VI in an "angry mood". This angry mood stems from the ending of *3 Henry VI* when Richard's patience finally breaks down. He relents from hearing any more of the King's curses deriding his appearance and the misfortune his existence entails on the lives of others "I'll hear no more. Die, prophet, in thy speech;" (5.6.58). Confrontive anger (Kramer 92) reveals how Richard's mental exhaustion transforms him into a murderer. A symptomatic outburst of this kind is not available in *Richard III* because such an exhibition of anger would impede the tyrant from acting out his hidden ambitions and reveal his emotional vulnerability to the other personages in the play. The final confrontation with King Henry VI is a rare instance in which Richard is genuinely emotional in the presence of another character. This emotional undertone translates into the psychological stressors underlying the tyrant's political expedient because "Anything which has ever been in consciousness remains as an affective moment in the unconscious." (Herman Paull 25 qtd. in Jung *Psychology* 486). Richard's outburst of pent-up rage implies an underlying emotional unwillingness on his side to continue being the target of everyone's scorn. This sudden interjection overdetermines the murder that sets off the pathological nature of the complex and evidences Richard's conflicted psyche because "for the complex to become pathogenic, it must precipitate a conflict; the conflict in itself is inactive, must be activated and intensifies to the point where a conflict breaks out" (Jung *Lectures* 75). The conflict between Richard's psychic wound and repressed wish for integration has been "activated" at the end of *3 Henry VI* and conducted to a pathogenic effect in *Richard III* where the shunned Duke can no longer "cry 'Content' to that which grieves my (Richard's) heart," (*3Henry VI* 3.2.185) and finally acts. Therefore, the pragmatic murderer at the end of *3 Henry VI* has incredibly changed his violent nature into that of the scheming Machiavel - equally violent but now incredibly self-aware of his psychological makeup (more colourful than the chameleon) that leads to clarity of his purpose and the subversive means required for it "Plots have I laid, inductions dangerous" (1.1.32).

Consequently, the Richard of *Richard III* consciously represses confrontive anger not to compromise his darker ambitions when he holds back the desire to reprimand his nephew York who derisively describes his uncle as a mangled bear that "[…] like an ape,/ He (Prince Edward) thinks that you should bear me on your/ shoulders" (3.1.132-4). The prince references bearbaiting – a popular form of grotesque entertainment intimately close to Shakespeare's Globe (Shapiro 111), which makes the joke all the more insulting. This repressed violent desire manifests later in the cold murder by proxy of the juvenile family member "Shall I be plain, I wish the bastards dead" (4.2.20). Richard's restraint follows precisely the lines of Machiavelli's instruction that a prince must "avoid those things which might make him hated, and whenever he does avoid them, he will have done his part and will not find that reputation for other faults

will endanger him" (*The Prince* 53). There is no end to the calumny, and Richard has to bear it even from the youngest of his family who are influenced by the older members displaying the same resentment towards him "O, 'tis a parlous boy, / Bold, quick, ingenious, forward, capable. / He is all the mother's, from the top to toe." (3.1.157-9). Shakespeare makes explicit the contagious hatred permeating the minds of those around Richard and thus bolsters the argument that this collective hatred is an aetiology of tyranny and psychopathic drives systematically grafted on the psyche of its victim hence "He (Richard) substitutes sadistic violence for the need for love; he transforms shame for his deformity into disgust for others" (Wheeler 312). Richard admits in his opening soliloquy that his ego is a violent one based on the socially inherited insistence on the misbegotten nature of his body. Moreover, the "slips" shown in the protagonist's psychic unity underlie the idea that the Ego is contained in a patchwork psyche systematically assembled to become what it is in the present, as Jung notes, "For indeed our consciousness does not create itself – it wells up from unknown depths. In childhood it awakens gradually, and all through life it wakes out of the depths of sleep from an unconscious condition. It is like a child that is born daily out of the primordial womb of the unconscious" (*CW* XI 935 qt. in Stevens 65).

Psychic exhaustion pervades the tyrant's mind during the tell-tale dream of the ghosts before the battle of Bosworth and evidences Richard's mounting Self-distorting psychological stressors accrued throughout his life. His narcissistic use of the Persona to the detriment of the integrated Shadow orchestrates the psychological loss of touch with the reality of his person "Richard loves Richard, that is I [am] I" (5.3.195) and has overbearing pathologic effects on the psychic stability displayed throughout the play. Mental degradation now tyrannises the tyrant, and the schizoid distortion of an ideal Self once used to appeal to darker instincts in defiance of a more amiable deportment shatters Richard's psychic unity,

> Alack, I love myself, Wherefore? For any good
> That I myself have done unto myself?
> O, no. Alas, I rather hate myself
> For hateful deeds committed by myself. (5.3.199-202)

Furthermore, the English chronicler, Raphael Holinshed, from whose chronicles Shakespeare borrowed and adapted Richard's dream of the ghosts, describes with mighty analytic power the psychological implications of the historical figure's dream in connection with a possible impending pathology owed to an overburdened conscience,

> But I thinke this was no dreame, but a punction & pricke of his sinfull conscience... which sting of conscience, although it strike not alwaie; yet at the last date of extreme life, it is woont to shew & represent to us our faults and offenses, & the paines and punishments which hang over our heads for the committing of the same... (III. 483. Qt. in Arnold 55)

Holinshed's humanism ascribes the mental "faults and offenses, & the paines and punishments" that follow in the wake of murderous ambitions to the entire humanity "our heads". He expresses how, no matter the perpetrator, immoral deeds are heavy psychological burdens that the unconscious always finds ways to express. Therefore, Richard's deeds irrupt in a chain of ego-dystonic stressors that reduce the psychopathic tyrant to a state of self-hatred, absolute loneliness (Greenblatt 92), and overwrought suspicion "Under our tents I'll play the eavesdropper/ To see if any mean to shrink from me" (5.3.234-5). Richard's individuation and repression see an ironic twist when his psyche fails to sustain psychic integrity. Said psychic integrity has been punctured constantly by concealed psychic stressors, overshadowed by the individuation process, that have become conscious and expressed in the final, hysterical soliloquy. Harold Bloom thought this soliloquy was Shakespeare's most inept passage (*Invention* 67), which bolsters the argument for the playwright's excesses in portraying the

sustenance of a larger-than-life psyche, and also its downfall expressed sluggishly as opposed to the language of the later plays. Richard's introjection of his sinful deeds, "But I am in/ So far in blood that sin will pluck on sin./Tear-falling pity dwells not in this eye." (4.2.66-8),[3] paves the way for the tyrant's subversive awareness "I am a villain" (5.3.203) and stands in stark psychological contrast with his initial desire to "prove a villain" (1.1.30). The latter ambition, like a "quenchless thirst", made the Richard at the beginning of the play "clime proud" of his designs only to incur a surreptitious psychological downfall and "with shame to tumble down" (John Taylor qtd. in *Richard III* Folger 304).

Though this final soliloquy lacks the poetic force of Shakespeare's later tragic protagonists, such as Lear's final anguishing cry that "rises note by note till the heart breaks […]" (Bradley 270), it espouses the construction of the tyrant's psyche as a Tower of Babel built from the ground up by a blasphemous collective that effected the psychological drives of the psychopath. Stressors, known (collective opprobrium) and unbeknownst (hidden psychological stressors) to Richard coalesce in his mind and shatter the psychic integrity to a final foregone conclusion "My conscience hath a thousand several tongues/ And every tongue brings in a several tale/ *And every tale condemns me for a villain*" (5.3.205-7 my emphasis). Tongues branch out into tales and every tale recounts the same story that tells of how sustained "protective hatred" (Anderson 705), which previously worked as a barrier between the Self, the collective, and the vulnerable parts of one's psychology, retaliates and turns in on itself. Richard's belaboured psychic investiture into the tenets of the Shadow is his psychological hubris that has led to inevitable self-hatred, despair, and death, as Jung notes:

> A man who is possessed by his shadow is always standing in his own light and falling into his own traps. Whenever possible, he prefers to make an unfavourable impression on others. In the long run luck is always against him, because he is living below his own level and at best only attains what does not suit him. And if there is no doorstep for him to stumble over, he manufactures one for himself and then fondly believes he has done something useful. (*Archetypes* 123)

The tales told by the multitudinous tongues hearken back to the mystical rumours surrounding Richard's birth that in the collective imagination has become "the stuff of legend" (Greenblatt 55). To make it worse, the inception of the tales rests on the mother's unloving attitude towards her child, whose life led to the miseries that "crazed my [The Duchess'] voice/That *my woe wearied tongue* is still and mute" (4.4.18-9, my emphasis). The mother's tongue and virtually the tongues of every other character in the play are made weak by continuous derogatory curses and damnings. The after-effects of these curses irrupt from Richard's unconscious to distort and shatter his ideal image of himself against the ideal image of the beloved Sovereign. Moreover, it was this nagging comparison that formed the incentive and psychological adhesive for his tyrannical ambitions "And if King Edward be as true and just/As I am subtle, false, and treacherous" (1.1.36-7). The latter virtues have overshadowed Richard's person with the "heat o' the sun(son)" for so long that the only thing left for him to cling on to psychologically is the overdetermined rebirth of the hankering "furious winter's rages" (*Cymbeline* 4.2.332). Richard's wintry rages come freezingly back to stump the tyrant's narcissistic confidence, augment his psychotic severity, and finally make *him*[4] emphatically admit *in extremis* "I fear, I fear" (5.3.227).

[3] Richard's line eerily mirrors Macbeth's murderous ambition when he says "I am in blood/ Stepped in so far that, should I wade no more,/Returning were as tedious as go o'er." (*Macbeth* 3.4.168-70),

[4] The line "I fear" is pervasive throughout the play. It is repeated 13 times, out of which only 4 instances of it are spoken by Richard and the last two of them, quoted forthwith in the article, seem to be genuinely emotionally charged. The other instances of it recount the foreboding "fear" and the misgivings of other characters - Lady

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources

Shakespeare, William. *The Tragedy of Richard III*. An Updated Edition. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. Simon & Schuster Paperbacks. 2018. Print

---. *The Tragedy of Macbeth*. An Updated Edition. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. Simon & Schuster Paperbacks. 2013. Print

---. *The Tragedy of Hamlet Prince of Denmark*. An Updated Edition. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. Simon & Schuster Paperbacks. 2012. Print

---. *The Tragedy of King Lear*. An Updated Edition. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. Simon & Schuster Paperbacks. 2015. Print

---. *The Life of King Henry V*. Edited by Barbara A. Mowat and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. From Folger https://shakespeare.folger.edu/. Accessed 13. Feb. 2022

---. *The Tragedy of Richard II*. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. From Folger https://shakespeare.folger.edu/. Accessed 20. Feb. 2022

---. *Henry VI Part 3*. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. From Folger https://shakespeare.folger.edu/. Accessed 20. Feb. 2022

---. *Cymbeline*. Edited by Barbara A. Mowat, and Paul Werstine. Folger Shakespeare Library. From Folger https://shakespeare.folger.edu/. Accessed 20. Feb. 2022

Secondary Sources

American Psychiatric Association: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013.

Anderson, Maxine K. "The death of a mind: a study of Shakespeare's Richard III." *The Journal of Analytical Psychology* vol. 51,5 (2006): 701-16. doi:10.1111/j.1468-5922.2006.00627.x. Accessed 20. Mar. 2023.

Armstrong, Phillip. *Shakespeare in Psychoanalysis*. London: Routledge. 2001.

Arnold, Aerol. "The Recapitulation Dream in Richard III and Macbeth." *Shakespeare Quarterly*, vol. 6, no. 1, 1955, pp. 51–62, https://doi.org/10.2307/2866053. Accessed 20 Mar. 2022.

Bate, Jonathan. *The Genius of Shakespeare*. London: Picador. 2008.

---. *Soul of the Age: The Life, Mind and World of William Shakespeare*. New York: Penguin Group. 2009.

Bistoen, Gregory, et al. *"Nachträglichkeit: A Freudian Perspective on Delayed Traumatic Reactions."* Theory & Psychology, vol. 24, no. 5, Oct. 2014, pp. 668–687, doi:10.1177/0959354314530812.

Bloom, Harold. Ed. *Richard III. Shakespeare through the Ages*. Bloom's Literary Criticism an Imprint of Infobase Publishing. 2010. New York

Anne, The Citizens, Queen Elizabeth, King Edward, The Duke of York, and Buckingham – that foreshadow the impending tyranny and tragedy 'full of fear and fury'.

---. *Bloom's Shakespeare Through the Ages, Macbeth*. Ed. Harold Bloom and Janyce Marson. New York: Infobase Publishing. 2008.

---. Shakespeare: *The Invention of the Human*. New York: Penguin Group. 1998

Bobroff, Gary. *Carl Jung Knowledge in a Nutshell*. Arcturus Publishing Limited. 2020.

Bradley A. C. *Shakespearean Tragedy*. London: Penguin Group. 1991.

Brown, Carolyn E. *Shakespeare and Psychoanalytic Theory*. London: Bloomsbury. 2015.

Comber, Elizabeth Abigail. *"A Medieval King 'Disabled' by an Early Modern Construct: A Contextual Examination of 'Richard III'*". Eyler, Joshua R. Ed. *Disability in the Middle Ages Reconsiderations and Reverberations*. Ashgate Publishing Limited. 2010. Pp.183-196

Dobson, Michael, and Stanley Wells (Eds.). *The Oxford Companion to Shakespeare*. Oxford University Press. 2001

Du Brul, Sophia. *Richard III and The Theme of the Three Caskets*. Literature of Grief and Mourning, ENG 405. Taken from https://www.academia.edu/6618828/Richard_III_and_The_Theme_of_the_Three_Caskets_A_Psychoanalysis_of_Richard_III. Accessed 16. Mar. 2023.

Felt, Catherine, "Richard III: An Outer Deformity Defines Inner Self-Perception" (2012). Student Works. 101. https://scholarsarchive.byu.edu/studentpub/101. Accessed 30 Mar. 2023.

Fretz, C. (2017). 'Full of ugly sights, of ghastly dreams': Dreams and Tragedy in Shakespeare's Richard III. Cahiers Elisabethains, 92(1), 32-49. https://doi.org/10.1177/0184767816681250. Downloaded on 05. Apr. 2023.

Freud, Sigmund. *Some Character Types met-with in Psycho-analytic Work (1916).* in *The Complete Psychological Works of Sigmund Freud Vol. 1-24 Volume Set) Complete Psychological Works of Sigmund Freud.* W.W. Norton & Company, Inc. 1976. Pp. 3100-3120

Freyd, Jennifer. *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Child Abuse*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996.

Greenblatt, Stephen. *Tyrant Shakespeare on Power*. Vintage. London. 2019.

Heilman, Robert B. "Satiety and Conscience: Aspects of Richard III." *The Antioch Review*, vol. 24, no. 1, 1964, pp. 57–73, https://doi.org/10.2307/4610570. Accessed 20 Mar. 2023.

Hughes, Daniel E. "The 'Worm of Conscience' in 'Richard III' and 'Macbeth.'" *The English Journal*, vol. 55, no. 7, 1966, pp. 845–52, https://doi.org/10.2307/812167. Accessed 29 Mar. 2023.

Jung, Carl Gustav. *Dreams*. With a new Foreword by Sonu Shamdasani, Translated by R.F.C. Hull. From The Collected Works of Carl Gustav Jung Volumes 4,8,12,16, Bollingen Series XX. Princeton University Press. 1974

---. *Jung Contra Freud The 1912 Lectures on the Theory of Psychoanalysis*. Trans. R.F.C. Hull. From *The Collected Works of C.G. Jung Volume 4, Part 2* Bollingen Series XX. Princeton University Press. 1961

---. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Second Edition. Trans. R.F.C. Hull. From *The Collected Works of Carl Gustav Jung Volume 9, Part 1*, Routledge. London.

---. *The Undiscovered Self*. Routledge. 2002

---. *Psychology of the Unconscious*. Authorised translation with Introduction, by Beatrice M. Hinkle. Dover Publications, Inc. New York. 2002

Kantorowicz, Ernst Hartwig. *The King's Two Bodies A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton University Press. 1997

Kermode, Frank. *Shakespeare's Language*. London: Penguin Group. 2001.

Kramer, L.(2016). *Familial Betrayal And Trauma In Select Plays Of Shakespeare, Racine, And The Corneilles*.(Doctoral dissertation). Retrieved from https://scholarcommons.sc.edu/etd/3874

Kushner, Dale. *Trauma's Lingering Effects and the Creative Self*. August 31 2018, Taken from shorturl.at/gjtNO. Accessed on 20 Mar. 2023.

Lesser, Simon O. *The Whispered Meanings: Selected Essays of Simon O. Lesser*. Ed. Robert Sprich, and Richard W. Nolan. University of Massachusetts Press. 1977

Machiavelli, Niccolo. *The Prince*. Translated by J.G. Nichols. Alma Classics. 2009

Maguire, Laurie E. *Studying Shakespeare: A Guide to the Plays*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. 2004.

Mandel, Jerome. "Dream and Imagination in Shakespeare." *Shakespeare Quarterly*, vol. 24, no. 1, 1973, pp. 61–68, https://doi.org/10.2307/2868739. Accessed 22 Mar. 2023.

Milton, John. *Paradise Lost and Paradise Regained*. Collins Classics by Harper Press. 2013

Mullaney, Steven. "Lying Like Truth: Riddle, Representation and Treason in Renaissance England." *ELH*, vol. 47, no. 1, 1980, pp. 32–47, https://doi.org/10.2307/2872437. Accessed 3 Apr. 2023.

Papahagi, Adrian. *Shakespeare interpretat de Adrian Papahagi, Titus Andronicus, Hamlet*. Polirom. 2021

Singer, June. *Boundaries of the Soul. The Practice of Jung's Psychology*. Revised and Updated. Anchor Books published by Doubleday. 1963.

Shapiro, James. *The Year of Lear: Shakespeare in 1606*. Simon & Schuster. 2016.

Stevens, Anthony. *Jung A Very Short Introduction*. Oxford University Press. 1994

Tanner, Tony. *Prefaces to Shakespeare*. The Belknap Press of Harvard University Press. 2012.

Tîrban, Emilian. *The Aetiology and the Pyschogenesis of Tyrannical Behaviour in Macbeth*. East-West Cultural Passage 22.2 107–124. Web.

Wheeler, Richard P. *History, Character and Conscience in 'Richard III.' Comparative Drama*, vol. 5, no. 4, 1971, pp. 301–21, http://www.jstor.org/stable/41152567. Accessed 3 Apr. 2023.

PSYCHOSOCIAL ADAPTATION AND THE DEVELOPMENT OF ADULT COMPLIANCE WITH HEMODIALYSIS TREATMENT

Diana Cecan
PhD Student, State University of Moldova

Abstract: The article presents the concept of psychosocial adaptation, as well as compliance as a facilitative factor for adult adaptation to chronic hemodialysis treatment. Treatment compliance of hemodialysis patients is obviously associated with the rate of hospitalizations and mortality. For this reason, the development and improvement of the treatment compliance of the adult undergoing hemodialysis treatment is one of the main objectives of the activity of the psychologist within the Dialysis Center.

Keywords: adult, compliance, hemodialysis, psychosocial adaptation, treatment.

În literatura de specialitate se atestă diverse definiţii şi abordări ale adaptării psihosociale. Conceptul de adaptare vizează reacția, conduita ce pune organismul și activitatea psihică care îl caracterizează social în repliere suplă la condițiile variabile și numeroase ale mediului în care acesta trăiește, capacitatea psihicului de a se modifica în raport cu schimbările intervenite în condițiile sale de viață, devenind apt de a îndeplini funcțiile și obiectivele sale [13].

Marele dicționar al psihologiei definește adaptarea drept ansamblu al modificării conduitelor care vizează asigurarea echilibrului relațiilor între organism și mediile lui de viață, al mecanismelor și proceselor care susțin acest fenomen [1]. Noțiunea de adaptare socială este un proces al acumulării și condensării în timp a interacțiunii interpersonale, caracterizat printr-o serie de transformări și ajustări mutuale ale trăsăturilor de personalitate și conduitelor indivizilor participanți la interacțiune [2]. Adaptarea se manifestă la toate nivelurile structural-funcționale din a căror dinamică se constituie condiția umană, ca proces dinamic de schimbare, dezvoltat în mod voluntar sau involuntar, în scopul replasării organismului într-o poziție mai avantajoasă față de mediul înconjurător și presupunând capacitatea de a învăța. Un obstacol obligă la mobilizarea organismului care încearcă prin comportament să-și mențină echilibrul anterior sau să ajusteze și să creeze un nou echilibru compatibil cu supraviețuirea sa. Căutarea acestui echilibru este o necesitate psihologică [6].

R.M. Klein afirmă că „adaptarea socială este o formă de activitate socială care constă în a stăpâni ambianța. Ea urmărește realizarea unui echilibru între capacitățile, aspirațiile, obiectivele și dorințele individului cu cerințele și solicitările ambianței sociale și a mijloacelor oferite de ea pentru satisfacerea acestor aspirații” [apud 10].

J. Piaget, în teoriile sale, menționează că adaptarea, rezultă din echilibrarea a două procese: asimilarea și acomodarea. Prin asimilare se înțeleg modificările pe care organismul le impune obiectelor lumii înconjurătoare, iar prin acomodare, fenomenul invers, constând în modificarea acțiunilor individului în raport cu lucrurile [apud 11]. Procesul de adaptare este legat de formarea reacțiilor necesare, care ar asigura menținerea sănătății și capacității de muncă a omului, de transformare activă a mediului extern pentru crearea condițiilor de viață, de muncă și de trai ce ar facilita acomodarea subiectului la situații noi [7].

Adaptarea psihologică a persoanei poate fi rezultatul activității unui sistem integru de autogestionare, care este menținută de interacțiune și cooperare, care duce la apariția de noi

competențe integratoare, nespecifice sistemelor unitare [apud 4]. Adaptarea presupune reacții, răspunsuri active din partea sistemului psihic, dar se realizează mai ușor sau mai dificil, mai lent sau mai rapid, în funcție de dispozițiile personale de tip fiziologic, psihologic, social și spiritual.

Atitudinea față de o boală cronică este diferită în conformitate cu caracterul persoanei și caracterul maladiei. În calitate de comportament în boala cronică putem estima negarea bolii, tristețea, disperarea, culpabilitatea, nesiguranța, furia, revolta, supărarea.

Diagnosticul de boala cronică renală (BCR) este o suferință cu pierderea treptată și, de obicei, ireversibilă a funcției renale în timp. Aceasta are loc treptat, de la câteva luni pâna la câteva zeci de ani. Boala cronică renală include cinci stadii de severitate:

St. I – afectarea renală cu filtrație normală sau crescută;

St. II – scăderea ușoara a funcției renale;

St. III – scăderea moderată a funcției renale;

St. IV – scăderea severă a funcției renale;

St.V – insuficiența renală. Stadiul V este stadiul final al patologiei renale, când funcția rinichilor este totalmente și irecuperabil pierdută și pacientul necesită hemodializă sau transplant renal pentru a supraveți pe termen lung [3].

Actualmente, în Republica Moldova, dar și la nivel mondial o persoană adultă din zece este diagnosticată cu boală cronică renală, ceea ce denotă că în Moldova numărul persoanelor afectate de această maladie ar fi aproximativ de peste 350 de mii. Un rol preponderent în eficacitatea tratamentului prin hemodializă cronică prezintă adaptarea psihosocială a persoanei la această boală și la acest tip de tratament.

În țara noastră, ca şi în majoritatea țărilor din lume, hemodializa este metoda principală de înlocuire a funcțiilor renale. Hemodializa este varianta cea mai frecventă de substituție a funcțiilor renale și este utilizată pentru menținerea în viață a 80% din pacienți cu boală cronică renală.

Aflarea diagnosticului poate induce persoanei o stare de șoc. În primele momente de la inițierea tratamentului prin hemodializă cronică, consilierea psihologică și terapia de suport au un rol foarte important în reducerea stresului emoțional, anxietății, depresiei, fricii de moarte - stări psihologice frecvent întâlnite la astfel de pacienți [8].

E. Kübler-Ross evidențiază cinci stadii prin care trece persoana la aflarea diagnosticului de boală cronică: faza de negare; faza de frică; faza de tocmeală; faza de depresie; faza de acceptare [apud 5]. Pierderea rolurilor sociale, alterarea planurilor de viitor, dependența de programul de tratament, afectarea imaginii de sine sunt alte câteva realități la care pacientul trebuie să facă față. În cazul persoanelor aflate la tratament prin hemodializă cronică este foarte importantă reorganizarea modului de viață, respectarea regimului alimentar recomandat de medic, frecventarea regulată a procedurilor de hemodializă. Important este ca pacientul să fie pregătit printr-un program educațional intensiv, explicâdu-i-se probabilitățile și momentul apariției bolii cronice renale, precum și diferitele forme ale terapiilor disponibile. Cu cât sunt mai bine informați pacienții când iau în considerare tratamentul prin hemodializă, cu atât mai ușoară și mai potrivită ar fi decizia lor de mai târziu [3].

Nu este ușor să schimbi modul de viață, însă hemodializa presupune acceptarea diagnosticului și adaptarea la un nou regim al vieții de zi cu zi. Având susținerea familiei, a psihologului, a întregii echipe terapeutice, aceasta induce pacientului o stare de siguranță, susținere și încredere în viitor. Reorganizarea activităților în dependență de programul de tratament prin hemodializă ajută pacientul să se adapteze mai ușor la noul regim de viață [8].

Boala cuprinde în sine cele mai concrete trăsături ale suferinței, orice mistificare a durerii dispare pentru a lăsa loc unei dureri palpabile. Maladia își are centrul de greutate în chiar Eul pacientului. Este resimțită ca o cădere iremediabilă, o pierdere a prestigiului, o deposedare.

Printre simptomele timpurii ale uremiei (nivel înalt al componentei biochimice a sângelui – ureea) se numără tulburările subtile ale funcționării sistemului nervos central, inclusiv incapacitatea de concentrare, somnolența şi insomnia. În stadiile ulterioare se constată modificările comportamentale uşoare, pierderea parțială a memoriei şi erorile de raționament, însoțite uneori de iritabilitate neuromusculară, inclusiv sughiț, fasciculații şi crampe musculare.

Reacția inițială a pacientului în fața diagnosticului de BCR include: şoc, supărare, negare şi finalmente acceptare. De asemenea, pacienții ajung să înțeleagă (deseori nu de la început) că hemodializa nu este curativă.

Nevoile pacientului sunt: de a fi informat, de a fi înțeles, de a-i fi redusă anxietatea, de a fi respectat, de a se simti în siguranță, de a avea control şi de a-şi păstra demnitatea. Existența unei relații terapeutice sincere, bazate pe empatie, reprezintă un mediu suportiv care facilitează exprimarea emoțională a reacțiilor pacientului. De multe ori îl investeşte pe medic cu toată credința, văzându-l un salvator, manifestând față de acesta o atitudine de obedință. De aceea, este importantă dezvoltarea capacităților de comunicare în relația medic-pacient. Aceasta are ca bază respectul reciproc şi contribuie la o bună colaborare şi îmbunătățirea calității vieții pacienților.

Factorii stresori după Kaplan De Nour, pe care îi implică tratamentul prin hemodializă cronică sunt legați de nevoile psihologice, perturbări ale rolului și activitățile zilnice a adultului. Acestea sunt:

dependența de programul de tratament – dependența de aparatul de dializă, de echipa terapeutică şi de membrii familiei, acesta reprezintă un prim factor de stres al pacientului dializat. Cantitatea de timp mare consumată cu tratamentul prin hemodializă determină o trăire continuă a sentimentului de dependență.

restricțiile alimentare și hidrice – depăşirea câştigului ponderal interdialitic indicat semnifică atât scăderea capacității de rezistență la stres, cât şi revolta pacientului față de existența sa încadrată între limite severe şi față de cei care impun aceste limite.

tulburările funcției sexuale – boala cronică de rinichi determină o anumită restructurare a personalității şi influențează într-o mare măsură integrarea familială a pacientului dializat. Pe lângă substratul fiziopatologic al disfuncției sexuale la persoanele dializate, există şi o pondere însemnată a unor factori psihologici în inducerea şi menținerea acestora. Se consideră că la femeile dializate tulburările de dinamică sexuală sunt în primul rând de ordin psihologic: modificarea aspectului fizic, al echilibrului conjugal şi al rolului de mamă, la care se mai adaugă şi disfuncția organică. La bărbații dializați există o preocupare permanentă cu privire la starea funcției sexuale; factorii psihologici acționează asupra acestei categorii de pacienți în sensul accentuării tulburării sexuale sau a permanentizării acesteia, chiar şi după diminuarea acțiunii factorilor fiziopatologici determinanți.

teama de moarte – este principalul factor structurat al subiectivității persoanei dializate. Toate obiectele care-l înconjoară în sala de dializă îi sugerează fragilitatea vieții sale, iar incidentele şi complicațiile potențiale ale hemodializei îi amintesc continuu că este o persoană care nu-şi poate gândi viitorul decât până la următoarea ședință de hemodializă. Conștiința angoasantă a fragilității lui existențiale este întreținută și de decesele pacienților dializați [9].

Strain și Grossman identifică opt categorii de stresuri psihologice la care sunt supuși pacienții incluși în hemodializă:

Alimentarea privind autorespectul și integritatea – dacă boala are o evoluție favorabilă, acest stres se va diminua odată cu ieșirea bolnavului din spital.

Anxietatea față de separare – pacientul devine anxios datorită separării de persoanele apropiate odată cu pătrunderea în mediul spitalicesc.

Frica de a pierde dragostea și acceptarea familiei și a prietenilor – pacientul inclus în hemodializă se teme de pierderea dragostei și a respectului, deoarece știe că suferă de o boală debilitantă, că este incapabil de cele mai multe ori de a se reîntoarce la muncă.

Frica de a pierde controlul asupra funcțiilor fizice sau mentale – afecțiunile severe pot distruge funcțiile fizice și mentale anterior stăpânite. Unii pacienți se plâng de pierderea acestor funcții și rămân convinși, că nu le vor recâștiga niciodată.

Frica de afectare a unor părți corporale – odată cu inițierea hemodializei, corpul său devine „proprietatea" medicilor săi. Aceste proceduri necesită ca pacientul să-și asume un rol pasiv – supus față de medic, ceea ce împinge spre exacerbarea fricii.

Frica de persoane necunoscute – derivă din dependența pacientului de un grup de necunoscuți, care poate sau nu poate reprezenta un suport pentru buna sa funcționare fiziologică.

Frica de neacceptare în societate – boala cronică de rinichi poate influența formarea relațiilor interpersonale și calitatea lor. Bolnavul se simte amprentat de o realitate dezavantajoasă, care poate genera o respingere socială.

Frica de durere – fiecare din aceste stresuri poate constitui o experiență dureroasă și invers, durerea poate crește amplitudinea fiecăruia dintre aceste stresuri [14].

Pacientul dezvoltă sentimente de teamă față de aparatul de dializă sau de personalul medical, putând duce şi la anxietate, comportament de tip agresiv, instabilitate emoțională, depresie.

Anxietatea este raportată la o mare parte dintre pacienți şi este legată se statutul social, sănătate pe termen lung, muncă, condiții financiare, mortalitate. De obicei, anxietatea se tratează prin consiliere, terapie cognitiv-comportamentală, tehnici de reducere a stresului și tratamentul medicamentos, la necesitate.

Depresia este considerată cea mai frecventă problemă psihologică a pacienților dializați. Aceasta este asociată cu o rată crescută de mortalitate în rândul acestor pacienți, fiind un factor de risc independent. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că pacienții deprimați sunt mai predispuşi la complianță scăzută la tratament sau la suicid. Opțiunile de tratament a depresiei ar fi următoarele: psihoterapie, mai exact psihoterapie cognitiv-comportamentală şi agenții farmacologici.

Suicidul reprezintă cea mai gravă complicație a depresiei, fiind mai frecvent întâlnită în rândul pacienților hemodializați, comparativ cu populația generală. Această rată importantă a suicidului este favorizată de faptul că pacientul uremic are la îndemână abandonarea hemodializei sau manevrarea accesului vascular. Majoritatea celor care abandonează hemodializa sunt fie vârstnici, fie diabetici, fie diagnosticați cu depresie severă. Însă o proporție mult mai mare de pacienți recurge la acțiuni autodistructive care pot duce în cele din urmă la moarte. Cazul nerespectării restricțiilor alimentare şi de lichide în jargon medical se numeşte "sinucidere lentă".

Pacientului îi este destul de complicat să accepte faptul că de două/trei ori pe săptămână trebuie să frecventeze Centrul de Dializă, că trebuie să-şi revadă stilul de viață şi să-l raporteze la orele petrecute în hemodializă. Centrul de Dializă devine o a doua casă pentru pacient, personalul medical devine familial, unde pacintul poate fi ascultat, înțeles şi încurajat în abordarea noului stil de viață.

Pacientul devine foarte vulnerabil la aflarea diagnosticului, medicul devenind o pârghie de care acesta se agață în speranța că va fi salvat. O bună relaționare a medicului cu pacientul duce la o mai bună înțelegere a stării în care se află persoana şi luarea celor mai eficiente decizii în evoluția stării de sănătate. Pentru omul bolnav cel mai eficace medicament este însuşi medicul, care trebuie să se cunoască bine pe sine însuşi, precum şi efectul pe care-l exercită asupra bolnavului.

Stabilirea unei comunicări subtile imperceptibil – intime între medic şi pacient duce la un dialog analitic – o formă abstractizată a relației medic – pacient, dar mai complexă totodată.

Boala cronică de rinichi şi dependența de hemodializă nu presupune izolare de societate. Pacientul este încurajat să nu evite întâlnirile cu familia, ieşirile la natură sau petrecerea

timpului liber cu prietenii. Dacă serviciul actual nu presupune un efort fizic prea mare şi pacientul se simte pregătit, este recomandată întoarcerea acestuia la locul de muncă, aceasta ajutându-l să simtă că a revenit la ritmul normal de viață.

Definit ca percepția persoanei că aparține unei rețele sociale în care poate primi şi oferi afecțiune, apreciere şi ajutor, suportul psiho – social este recunoscut ca fiind un factor important în adaptarea la boala cronică.

Procesul de convingere a pacienților să înceapă tratamentul prin hemodializă poate fi, deseori, surprinzător de dificil. În mod firesc, pacienții nu doresc începerea procedurii şi majoritatea încearcă să amâne momentul cât mai mult posibil. Chiar şi pacienții foarte bine informați, care au primit toate informațiile şi detaliile privitoare la terapie, pot avea probleme cu acceptarea acestui lucru. Devine astfel o provocare pentru întreaga echipă medicală, care se străduieşte să protejeze pacientul de apariția unor complicații acute şi potențial amenințătoare cu viața, cum ar fi edemul pulmonar sau hiperkalemia (nivel înalt al componentei biochimice a sângelui – kaliu).

Odată cu inițierea tratamentului prin hemodializă, pacientului i se mai dă o şansă, de a nu abandona lupta, de a accepta diagnoza primită şi de a trăi mai departe mult mai calitativ, decât o făcea până la instalarea stadiului final al bolii cronice de rinichi.

Este evident că viața pacientului inclus în dializă diferă de cea a unei persoane perfect sănătoase, însă aceste diferențe nu sunt atât de substanțiale şi viața poate fi trăită calitativ şi cu această dependență.

Un factor care denotă acceptarea şi adaptarea persoanei la tratament prin hemodializă cronică este complianța. Complianţa este aderenţa pacientului la toate recomandările făcute de medic, pe toată durata tratamentului. Prin contrast, non-complianţa este nerespectarea de către acesta, conştient sau inconştient, a recomandărilor terapeutice, sub aspect calitativ sau cantitativ. Este evident că non-complianţa compromite rezultatul terapeutic, ceea ce duce la agravarea bolii, suferinţă inutilă, scăderea calităţii vieţii şi chiar deces [3].

Printre factorii de care depinde complianţa se numără natura bolii, condiţia cultural-educativă şi psihosocială a bolnavului şi, mai ales, cooperarea acestuia cu medicul curant responsabil de şedinţele de hemodializă.

Complianţa la tratament a pacienţilor hemodializaţi este asociată semnificativ cu spitalizarea şi mortalitatea. Din acest motiv, îmbunătăţirea complianţei la tratament a pacienţilor hemodializaţi reprezintă unul dintre obiectivele principale ale activităţii psihologului din cadrul Centrului de Dializă şi, totodată, modalitatea prin care psihologul completează în mod direct actul medical. Indicatorii de bază care ne indică dacă pacientul este compliant la tratamentul prescris de medic sau nu, sunt:

- absenţa de la una sau mai multe şedinţe de hemodializă/lună;
- scurtarea uneia sau mai multor şedinte de hemodializă/lună cu cel puţin 10 minute;
- nivelul crescut al potasiului/kaliului (K) şi fosforului (P);
- câştigul ponderal interdialitic [15].

Se consideră că cea mai bună validitate o au primii doi indicatori, care mai poartă numele şi de complianţă comportamentală, deoarece nu pot fi confundaţi cu factori fizici şi medicali. Din motiv că boala cronică renală a ajuns în stadiul terminal şi rinichii nu mai sunt capabili să „curăţe" sângele în organism se acumulează o cantitate foarte mare de toxine. În unele cazuri concentraţia toxinelor este de peste 5-20 de ori mai mare decât la persoanele sănătoase. Aceste substanţe produc intoxicaţie generală a organismului care afectează funcţionarea lui normală.

Risc mai mare de non-complianţă s-a constatat la:

- pacienţii tineri (20-39 ani);
- femei;
- pacienţii cu o condiţie fizică bună;

- pacienţii care locuiesc singuri;
- pacienţii cu depresie;
- fumători.

Non-complianţa terapeutică este o trăsătură frecvent întâlnită la pacienţii hemodializaţi, reducând toleranţa şi aderarea la terapie. Acest fapt se datorează unor convingeri şi atitudini ale pacientului în ceea ce priveşte eficienţa tratamentului, lipsei cunoştinţelor în domeniu sau unor efecte adverse neplăcute ale terapiei. Ea se asociază întotdeauna cu un risc crescut de deces, complianţa putând fi ameliorată prin comunicare, informare, psihoterapie [3].

Din punct de vedere psihologic non-complianţii sunt mult mai reticenţi, ranchiunoşi, suspicioşi, încăpăţânaţi, capricioşi, intrând cu uşurinţă în situaţii conflictuale, având întotdeauna nevoia perpetuă de aprobare şi de a învinge în dispute. Pacienţii consideraţi complianţi sunt pacienţi care îşi respectă terapia, durata şedinţelor de hemodializă şi regimul alimentar, fiind persoane comunicative, cooperante, politicoase, flexibile şi care se adaptează cu uşurinţă situaţiilor noi [12].

O soluţie globală pentru rezolvarea problemei non-complianţei nu există, însă modelele comportamentale pot servi ca punct de plecare în identificarea factorilor care afectează complianţa la tratament şi în stabilirea strategiilor menite să o îmbunătăţească. O intervenţie minimă o reprezintă informarea pacientului în legătura cu regimul alimentar şi de lichide. Abordarea non-complianţei la tratament include combinaţii de tehnici şi strategii psihologice care ajută pacientul să dezvolte comportamente sănătoase, să elimine comportamentele de risc şi să-şi amelioreze tulburările emoţionale, în cazul în care prezintă caracteristici psihopatologice evidente.

Important este ca pacientul să conştientizeze că nu este singur şi că ajutorul de specialitate îl poate ajuta în adaptarea psihosocială precum și în dezvoltarea complianței față de tratamentul prin hemodializă cu minim efort într-un timp mai scurt.

Totodată, în unele cazuri, datorită stării generale extrem de precare a pacientului sau altor motive, hemodializa nu poate fi considerată o opțiune, iar terapia paleativă poate fi astfel cea mai bună alegere.

BIBLIOGRAPHY

Marele dicționar al psihologiei. București: Editura Trei, 2006.

Bogdan-Tucicov A., Chelcea S., Golu M. et al. *Dicționar de psihologie socială*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

Covic A. *Hemodializa. Principii teoretice şi practice.* Iaşi: Demiurg, 2010.

Calancea V. *Studiu teoretic al particularităţilor de adaptare în cazul pacienţilor cu urolitiază.* În: Revista științifico-practică 1-2. Chișinău 2014, p. 45–49.

Calancea V., Tănase A., Gaibu S. *Calitatea vieţii pacienţilor cu boală cronică renală aflaţi la tratament prin hemodializă.* În: Curierul medical nr. 3. Chișinău 2014, p. 29–35.

Doron R., Parot F. *Dicționar de psihologie.* București: Humanitas, 2007.

Enciclopedia de Filosofie și Științe Umane. București: Editura Deagostini, ALL Educațional, 2007.

Ghidul pacientului dializat. Chişinău: Bons Offices, 2017.

Mitrofan I.; Buzducea D. Psihologia pierderii și terapia durerii. București: SPER, 2002.

Paladi O. *Adapatarea social-psihologică: delimitări conceptuale.* În: Studia Universitatis Moldaviae. Chișinău, 2018, p. 173-176.

Paladi O. *Caracteristici ale conceptului de adaptare în contextul social și psihologic.* În: Materialele conferinței curriculumul școlar: probleme intrapersonale și interpersonale în societatea modernă. Chișinău 2018, p. 511-517.

Seica A.; Covic A.; Covic M. Rolul reprezentărilor mentale ale bolii în noncomplianța pacienților dializați la restricția hidro-salină. Nefrologia, 2002.

Șchiopu U. *Dicționar de psihologie*. București: Babel. 1997.

Vasile D. Trauma familială și resursele compensatorii. București: SPER, 2012.

Stavroula K.G.; Fotoula P.B. Psychological aspects in cronic renal failure. In: Health science journal nr 8, Atheus, 2014, p. 205-2014.

DEPICTIONS OF FUNERAL RITUAL BETWEEN DACIAN-ROMAN LEGACIES AND ACTUALITY (THE MORNING CUSTOM AND THE DAWN SONG FROM THE NORTHWEST OF DOLJ COUNTY)

Liviu Olteanu
PhD Student, Doctoral School of Social Sciences and Humanities

Abstract : The funeral rite is a fundamental aspect of the process of a person's passage from this world to the underworld. Throughout history, each culture and society has developed its own representations of this important moment of transition.
In modern society, depictions of funerary ritual have evolved in accordance with social and technological changes. Individual traditions and increasing cultural diversity have brought with it a number of changes in the way people face and express their grief of loss. Currently, funeral rites can range from traditional religious ceremonies to personalized civil burials or even commemoration actions. Many beliefs and traditions we inherited from our ancestors, the Dacians and Romans, and as testimonies over time are the customs and rituals that we still find in rural life.
Each civilization emphasized its own values and beliefs about the afterlife. Depictions of the funeral rite give us insight into human values and understanding in the face of the inevitable – death.
The funeral rite among the Greeks, as in Romanian culture, involved certain practices of preparing the body of the deceased for the burial rite. The last road to the Greeks was marked by certain offerings and sacrifices, where the community expressed its regrets; they organized memorial dinners to honor the memory of the departed, a custom that is still practiced today among Romanians.
In Ancient Rome, there is also that custom of purifying the family home. The ancient Romans used certain aromatic plants to banish all the energies left after death. From the Dacians we do not have so much information regarding the funeral ritual. However, following discoveries and historical accounts, a different aspect catches our attention: cremation, burning of the body of the deceased. We also remember the Dacian tombs where various personal objects were placed, traditions that we inherited and which are practiced today.

Keywords: custom, rite, pass, the death, life.

Introducere

În credințele țăranului român, viața omului presupune câteva praguri existențiale care își urmează cursul firesc, de la naștere la căsătorie (nunta), ca mai apoi ajungând la cel mai complet și complex prag, și anume moartea. Numită în credințele populare și *marea trecere*, moartea reprezintă acel moment de seamă, nu doar pentru cel plecat de pe lumea pământească, cât și pentru comunitatea din care face parte.

În toate culturile din lume, moartea a fost mereu asociată cu o trecere, fie că vorbim despre o tranziție de la viață la șansa de a trăi într-un alt plan, fie despre finalul unui ciclu și începutul unuia nou. Un concept fascinant este acela al morții simbolice. Aceasta reprezintă punerea în scenă sau simularea morții în cadrul unor rituri și ceremonii de la diverse civilizații, pe care le regăsim și astăzi în cultura românească. De-a lungul istoriei, românii au acordat o mare importanță pregătirii sufletului pentru marele drum. În acest sens, riturile funerare sunt concepute pentru a ajuta sufletul defunctului să se desprindă de toate cele lumești și să-și găsească liniștea în următoarea dimensiune spirituală.

Riturile de trecere sunt evidențiate de o serie de tradiții și datini, unele dintre ele moștenite de la înaintași, cel mai bine conservându-se obiceiurile din cadrul ritualului de

înmormântare. Trebuie specificat faptul că ritualul este împărțit în trei mari etape, și anume: stadiu preliminal (de inițiere), un moment liminal și nu în ultimul rând, postliminal.

În *Mitologia română*, Romulus Vulcănescu precizează faptul că „Mitologia morții este în fond cea mai arhaică formă de mitologie posibilă și primul capitol, copleșit de semnificații profund umane, al oricărei mitologii generative autohtone. Dacă nașterea omului constituie începutul unui nou sistem de viață cosmică în ipostază terestră, nunta constituie integrarea acestui sistem în ritmul alert al vieții pământești, iar moartea revenirea peregrinului terestru în cosmic. Primele două evenimente principale ale ciclului ipostazei terestre (nașterea și nunta) marchează tulburări în biotonusul vital al corpului uman, al mediului uman (comunitate socială, rude, prieteni, cunoscuți). Ultimul eveniment, moartea, marchează ruperea brutală a corpului uman de mediul lui și catapultarea spiritului în cosmos. Prin cruzimea ei aparentă, moartea frustrează uneori încrederea omului în destinul ei."[1]

Multe culturi au ritualuri specifice care implică anumite ceremonii religioase și rugăciuni în onoarea defunctului. Regăsim o serie de obiecte funerare și ofrande, ca parte a riturilor de trecere simbolică a morții. Unele culturi tradiționale includ dansuri și cântece specifice ritualului, acestea reprezentând o modalitate de exprimare a durerii și de colectare a sentimentelor comunității în fața pierderii. În anumite civilizații străvechi, sacrificiile umane sau de animale erau parte a riturilor funebre. Acestea erau realizate pentru a însoți sau a servi defunctului în călătoria lui spre lumea de dincolo sau pentru a asigura bunăstarea și protecția în acea lume. Simbolistica din spatele acestor sacrificii era legată de ideea de ofrandă, de a elibera și de a însoți sufletul către lumea de apoi sau de a încheia ciclul vieții și de a reînnoi ciclul natural al existenței.

În *Obiceiuri tradiționale românești*, Mihai Pop pune accent pe practicile străvechi pe care poporul român, în special în viața rurală, se conservă într-un mod cu totul aparte: „În folclorul nostru obiceiurile în legătură cu moartea au păstrat, mai mult decât celelalte obiceiuri în legătură cu momentele importante din viața omului, credințe și practici străvechi anterioare creștinismului. Poporul credea că prin gesturi, cuvinte și melodii se putea acționa și în acest moment asupra forțelor binevoitoare sau potrivnice și se putea pregăti marea trecere. În ansamblul practicilor străvechi, biserica a introdus puține rituri și practici proprii dar a căutat să dea celor populare sensuri potrivite dogmelor creștine. Și în obiceiurile în legătură cu moartea întâlnim cele trei etape principale proprii oricărui ceremonial de trecere: despărțirea de categoria celor vii, pregătirea trecerii în lumea cealaltă și integrarea în lumea morților, restabilirea echilibrului social rupt prin plecarea celui mort. […] Cultul morților, cultul strămoșilor, legătura cu ei, se concretizează într-o serie de acte comemorative, în afara ceremonialelor funebre. Dincolo de aceste practici izvorâte dintr-o îndelungată experiență și de credințele străvechi legate de moarte, marea despărțire este un moment de jale, de durere pentru familie și comunitate. […] Despre ea ne vorbesc atât decumentele vechi cât și cercetările folclorice și etnografice contemporane."[2]

Dorind a încheia această introducere generală cu privire la ritualul funebru, considerăm foarte necesară menționarea unor aspecte ce țin de cântecele cu rol ritualic, despre care ne vom ocupa detaliat. Astfel, cele mai de seamă cântece din întregul repertoriu din subzone de care ne ocupăm- nord-vestul județului Dolj, Valea Corzului- sunt: *Zorile* și *Cântecul bradului*. Pe lângă aceste cântece rituale, ne vom opri și asupra unui obicei străvechi, postliminal, care se mai practică doar în anumite cătune din zona Oltenia- *Diminețile*.

Ritualul funebru în cultura daco-romană

[1] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p.168.
[2] Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976, pp.158-159.

Ritualul de trecere în cultura daco-romană era unul complex și marcant datorită simbolurilor, reflectându-se credințele și valorile specifice ale acelei epoci. Aducerea ofrandelor ca parte importantă a acestui întreg ceremonial de o mare complexitate, era un aspect esențial al ritualului. Alimentele erau adesea arse, fiind considerate hrană pentru spiritele necurate care pândeau în jurul mormântului.

Ritualul funebru la vechii daci era unul plin de semnificații spirituale. Strămoșii noștri aveau o credință profundă în viața de apoi și considerau moartea ca fiind doar o trecere către o altă dimensiune a existenței. O practică des întâlnită la daci era înmormântarea în tumuli (morminte în formă de movilă construite din pământ și pietre). Aceste tumuli erau amplasate în locuri speciale, precum colinele sau promotoriile, și desemnau o marcă a respectului și importanței acordate defunctului. Înainte de înmormântare, se desfășura un ritual numit recul, care consta în spargerea diferitelor vase de ceramică și alungarea animalelor prin lovirea cu diverse obiecte.[3] Putem constata aici câteva asemănări între obiceiurile dacilor cu cele românești, amintind aici de oala de pământ care se sparge în urma mortului, în momentul în care părăsește casa; semnele prevestitoare morții, anumite animale care sunt considerate mesageri ai lumii de dincolo:

Mărturii ale cultului morții le regăsim descrise și de Ion Horațiu Crișan în *Spiritualitatea geto-dacilor*: „Dovada sigură că la geto-daci au existat fastuoase înmormântări cu car și cai, obicei menținut până în secolul I î.e.n., ne-o oferă mormântul princiar dacic de la Cugir. Practica depunerii în mormânt a carului cu care mortul a fost adus până la locul de înmormântare sau de incinerare îl întâlnim în Europa centrală în cazul unor morminte princiare din epoca târzie a bronzului, dar mai ales, în epoca micenianâ, de unde va fi preluat de greci. Carul funerar este prezent în necropola ateniană de la Kerameikos, în morminte de incinerație, încă din secolul al IX-lea î.e.n, iar într-un mormânt din perioada protogeometrică (sec. X î.e.n.), s-au descoperit zăbalele a doi cai.”[4]

Ritualul funerar la vechii daci reflecta credințele lor legate de viața de apoi. Ofrandele, dansurile și cântecele funerare, aveau ca scop de a facilita trecerea către lumea de dincolo și de a asigura ca sufletul său să fie în grija zeilor.

În Roma Antică, familiile mai înstărite organizau jocuri funerare în onoarea defunctului. Aceste evenimente implica lupte de gladiatori, curse de cai sau alte spectacole publice. Ele aveau rolul de a cinsti memoria celui plecat și de a demonstra statutul social și puterea familiei sale.

Parentalia era o sărbătoare anuală dedicată cultului strămoșilor și avea loc în luna februarie. În această perioadă, familiile își vizitau mormintele și ofereau ofrande pentru a onora spiritele defunctului. De asemenea, aveau loc ceremonii de purificare a caselor. *Lemuria* era, de asemenea, o sărbătoare comemorativă dedicată strămoșilor, dar cu un caracter mai înfricoșător. Avea loc în luna mai și consta într-o serie de ritualuri pentru a proteja membrii familiei.[5]

„Datinile și ceremoniile de înmormântare aveau scopul de a da mortului onoarea din urmă, a-l îndestula și a-i câștiga primire în lumea de jos și odihnă. Acestea, și sacrificiile cu serbările ce se referă la cultul morților, dau lumină despre ideea lumii de jos și soarta repauzatului. Acestea toate a le îndeplini, se zicea: *justa facere, vel fere* a face, a aduce cele ce se cuvin. Când era cineva pe moarte, i se arătau zeitățile: *Deus viduus*, care desparte sufletul

[3] Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, Editura Albatros, 1986, p.127.
[4] Idem, p.127.
[5] Atanasie Marian Marienescu, *Cultul păgân și creștin, Sărbătorile și datinile romane vechi*, București, Editura Saeculum I.O, 2008, P.317-318.

de trup; *deus Coeculus* care îi împâienjenea ochii, *dea Orbona,* care stingea lumina ochilor, apoi *Mors,* sau *Morta*, care stingea focul din inimă și din trup."[6]

Manii erau spiritele morților, considerate a avea puteri malefice și de a aduce ghinion. Erau adorate și comemorate în case și în cimitire, iar ofrandele erau aduse pentru a ține departe spiritele de membrii familiei. În Roma Antică, un aspect interesant al acestei conexiuni cu sufletele morților era asocierea puterii maniilor cu fertilitatea și nașterea. „Uneori, li se atribuia zeilor Mani o străbunică comună, zeița Mania, sau Mama Manilor. Această divinitate, foarte vagă, aparținea categoriei geniilor populare. Avea un cult la *Compitalia,* atunci când erau sărbătoriți Larii răscrucilor."[7]

Mania era reprezentată ca o femeie tânără și frumoasă, având și o latură mai întunecată. Aceasta era ca un mesager trimis de zei pentru cei care nu oficiau ritualurile, ducându-i pe oameni către acțiuni catastrofale.[8]

Lares erau spiritele strămoșilor, cele care protejau casa și familia. Erau adorați și comemorați în cadrul unui altar special în casă, unde se aduceau ofrande.[9] În mitologia romană veche, larii au reprezentat o categorie specială de zei protectori; considerați paznicii caselor și protectorii familiei: „Cultul lor se pare că provine însă din preistoric, când se obișnuia ca morții să fie îngropați sub vatra din casă. De aceea, în oficierea cultului focului sacru, de multe ori numele acestuia era înlocuit cu cel de Lari sau de Penați. În cadrul cultului public, oficial, statul sau cetatea socotea între zeii Lari și pe mulți dintre zeii panteonului oficial clasic, ca Ianus, Apollon, Diana, Mercur, etc. Lari erau și protectori ai drumurilor datorită faptului că necropolele erau plasate de-a lungul drumurilor ce porneau din cetăți."[10]

Pentru a menține relația cu spiritele defuncților, romanii ofereau libații și sacrificii. Acestea constau în aducerea de alimente, obiecte pe mormintele sau pe altarele dedicate strămoșilor. De asemenea, se sacrificau animale, ca ofrandă pentru a obține favorurile și protecția spiritelor. Cultul morților la vechii romani era o componentă esențială a vieții lor religioase. Aceste practici le permiteau romanilor să mențină legătura cu strămoșii și să le ceară protecție și sprijin în viața de zi cu zi.

Romanii sărbătoreau și comemorau trecerea morților prin organizarea de mese și ceremonii aniversare speciale în cinstea lor, exact cum întâlnim și astăzi, într-o anumită măsură, în ritualurile românești. În antichitate, acestea aveau loc în unele zile din an, numite *dies parentales* sau *feriae parentales,* când rudele aduceau la morminte ofrande.

Dies parentales, cunoscută și sub numele de Parentalia, a reprezentat o perioadă de nouă zile dedicată comemorării și venerării strămoșilor, sărbătorită în calendarul religios roman în luna februarie. *Parentalia* debuta pe data de 13 februarie și se încheia pe data de 21, fiind precedată de o celebrare a zeului Ianus, și urmată de *Feralia*, dedicată sufletelor morților. Era o ocazie de a onora memoria acestora prin curățarea și decorarea mormintelor, aducerea de flori și ofrande rituale: „Feralia putea avea un caracter particular și public. În ultimele zile se făceau ofrande și sacrificii pentru Mani de către întreaga cetate. Se credea că a fost instituită de Aeneas pentru venerarea lui Anchises."[11]

Ritualuri funerare au fost mereu considerate o modalitate de conexiune cu cei plecați din lume. Ele erau o expresie a credințelor și valorilor religioase ale romanilor antici și demonstrau importanța acordată vieții de după moarte în societatea romană.

[6] *Idem,* p.311.
[7] Pierre Grimal, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2001, p.313.
[8] *Idem,* p.314.
[9] *Idem,* p.86.
[10] Dumitru Tudor, *Enciclopedia civilizației romane*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982, p.416.
[11] *Idem,* p.313.

Ritualul funebru în cultura greacă

În mitologia greacă, zeii au reprezentat o parte importantă în viața omului din antichitate. Prin zeii panteonului se aflau și cei ai morții, divinități care domneau asupra lumii subpământene. Cel mai cunoscut zeu al morții era Hades, considerat conducătorul regatului morților și stăpânul lumii de jos. El îndeplinea un rol crucial în menținerea echilibrului între lumea de sus și cea de jos, judecând sufletele morților: „În Infern, *Hades* domnea asupra morților, fiind un stăpân nemilos, care nu permitea nici unuia dintre supușii lui să se întoarcă printre cei vii. El era ajutat de către demoni și de către genii multiple, care ascultau poruncile sale (de exemplu, Charon, luntrașul). Alături de el domnea *Persefona*, care era mai puțin crudă. Se povestea că fusese răpită odinioară din câmpiile Siciliei, în timp ce se juca împreună cu însoțitoarele sale, aducând flori."[12]

Un alt zeu al morții, emblematic, a fost *Thanatos*, personificarea morții violente și a suferinței. Considerat ca fiind cel mai vechi zeu grec al morții, Thanatos era adesea asociat cu inevitabilitatea sfârșitului și avea o înțelegere profundă a valorii efemerității vieții: „Zeul grec al morții (la romani, divinitate feminină, *Mors*), fiul zeiței primordiale *Nyx* (Noapte) și fratele zeului somnului Hypnos. Mitologia greacă evită de obicei detaliile sumbre, iar Thanatos, deși zeu important, era pomenit în cazuri extreme și, pe cât cu putință, ocolit și, din superstiție, foarte rar invocat. Hesiod, în Theogonia, îl numește *odiosul Thanatos, zeu teribil* care are *inimă de fier, suflet de aramă nepăsător în pieptul său* și care e în dușmănie chiar și cu zeii nemuritori."[13]

Hecate, asociată cu vrăjitoria, a fost considerată ca fiind indicatorul căilor sufletului. Era adesea reprezentată ca o femeie cu trei fețe, simbolizând trecutul, prezentul și viitorul. Hecate avea o putere supranaturală de a ghida sufletele trecute în lumea morților. „Zeiță înrudită cu Artemis, care nu avea un mit propriu-zis. Ea rămâne destul de misterioasă, fiind caracterizată prin funcțiile și atribuțiile sale, mai degrabă decât prin legendele în care apare. Hesiod o prezintă drept fiica lui Perses și a Asteriei, descizând direct din generația Titanilor."[14]

Zeii morții la greci au jucat un rol esențial în mitologia și religia antică, oferind o cale de înțelegere și acceptare a destinelor umane. Hades, Persefona, Thanatos și Hecate, fiecare în parte, reprezintă aspecte diferite ale morții.

În cultura greacă antică, riturile funerare erau evenimente complexe, care implicau întreaga comunitate. Principalul scop al acestor ritualuri era acela de a permite sufletului defunctului să treacă în lumea de dincolo. Credințele în ceea ce privește pregătirea pentru drum în cultura grecilor se aseamănă foarte mult cu ritualurile românești: rugăciunile, obiceiurile legate de ceremonialul funerar și ofrandele. „Respectarea ritului reclamă deci într-o oarecare măsură credința în universul mitologic; iar acest lucru devine la rându-i posibil- într-o panoramă intelectuală din ce în ce mai complexă, mai bogată în probleme, instrumente și provocări- numai prin intermediul unei desfășurări într-un spațiu și într-un timp diferite de cele istorice și sociale."[15]

Un aspect foarte important al întregului ritual la vechii greci era îngroparea trupului defunctului. În general, trupul era pregătit prin spălare, ungere cu uleiuri, învelire în giulgiu. Un element distinctiv al ritualului era aducerea unor ofrande înainte de înmormântare. Acestea puteau include flori, coroane de lauri, monede sau alte obiecte de valoare. Grecii nu credeau în lumea de apoi.

Ritual de pomenire al morților în cultura românească

Dimineții

[12] Pierre Grimal, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2001, p.209.
[13] Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1983, p.689.
[14] Pierre Grimal, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2001, p.214.
[15] Jean-Pierre Vernant, *Omul grec*, Iași, Editura Polirom, 2001, p.258.

Ritualul de pomenire al morților în cultura românească presupune foarte multe obiceiuri și credințe, unele dintre ele fiind de o complexitate și arhaicitate remarcabilă. În credințele românilor întâlnim multe practici ceremoniale de cinstire a morților, amintind aici de pomenirile în cadrul cărora se aduc ofrande și rugăciuni pentru cel plecat din lume.

În cultura românească, se crede că sufletul mortului rămâne în apropierea celor dragi timp de 40 zile. Toate aceste ritualuri de pomenire mențin conexiunea omului cu lumea de dincolo și în mod special cu cei dragi plecați în lumea de dincolo.

Printre obiceiurile cele mai des întâlnite, care s-au conservat foarte bine de-a lungul timpului, o reprezintă categoria practicilor străvechi a *Colacilor rituali* din cadrul ceremoniei de pomenire a defunctului. Mentalitatea țărănească era bazată pe anumite acțiuni care aveau ca scop ușurarea sufletului mortului pe lumea cealaltă. Toate aceste obiceiuri diferă de zonă la zonă, de la sat la sat. Vom aminti pe scurt datinile de pomenire și colacii specifici din cadrul acestora.

În cadrul ritualului de înmormântare se fac 4 colăcei mari și 44 mici; la pomana de 9 zile, 44 colăcei. Aceștia sunt închinați mortului, urmând apoi pomana de 3 săptămâni, când obiceiul presupune colacul de trei săptămâni, 24 colăcei mici și nu în ultimul rând, 6 colaci speciali: colacul *Maica Domnului*, *Dumnezeu*, *Îngerul*, *Turta câmpului* (locurile pe unde a umblat defunctul- izvoarele și câmpurile), *Sfântul Arhanghel* și *Avram*. Tot la pomana de 3 săptămâni se obișnuiesc cele *trei soroace*: trei colaci mari, *nouă sunt fecioare, nouă joicioare*, 24 colaci cu 6 sfinți la fiecare colac.

La pomana de 6 săptămâni, când se slobozește apa (fetele nemăritate, în special copilele) avem doi martori ai acestui ritual al apei, și anume: *poteca* și *fântâna*. Cu alte cuvinte, aceste două elemente naturale menționate asistă la întreg ceremonialul. Atât apa, cât și colacul ne vor însoți pe tot parcul vieții. Se fac 3 colaci mari: colacul de șase săptămâni, care se duce cu el la mormânt și se slobozește la cap (al țărânei), un colac al mesei (care se aduce acasă) și un colac la Biserică. Întregului ritual i se alătură și puntea (un podeț din lemn care se pune peste o apă curgătoare, simbolizând trecerea sufletului din lumea celor vii către lumea de dincolo).[16]

În cercetările noastre pe teren, am constatat un obicei unic ce se practică în satele din nord-vestul județului Dolj- Valea Corzului- o zonă de interferență cu județul Mehedinți: *Diminețile*. Bătrânele satelor (văduve) sunt solicitate de către familiile defuncților să îndeplinească acest ritual al colacilor sacri, a unor turte speciale, ca ofrande pentru sufletele morților. Tot acest ritual se întinde pe o perioadă de 40 zile, timp în care, în fiecare dimineață, se *numește* colacul defunctului și colacul îngerului. Simbolic vorbind, prin aceste ofrande alimentare, îngerul însoțește sufletul și traversează toate locurile pământești pe unde a trecut în timpul vieții[17].

Obiceiul *Diminețile* diferă, așa cum am precizat, în funcție de tradițiile fiecărui sat: se fac 88 de dimineți- 44 turtițe închinate mortului- 44 îngeri.[18]

„Acest străvechi substrat, existând în credințele și practicile în legătură cu moartea, a atras asupra sa atenția cercetătorilor încă din veacul trecut. […] Credințele și practicile în legătură cu moartea și înmormântarea sunt numeroase și variate, cu multe aspecte caracteristice locale. Analizate în ansamblul lor se constată și trăsături comune, întâlnite în toată țara.”[19]

Una dintre trăsăturile distinctive ale ritualului funerar românesc o reprezintă durata și complexitatea ceremoniei. Este important să subliniem că ritualul funerar din spațiul românesc este mai mult decât o simplă formalitate. Acesta reprezintă un mod prin care comunitatea se reunește și-și manifestă durerea prin obiceiurile și tradițiile specifice locului.

[16] Cercetare și documentare teren, povestitor Barbu Constantina (Dinuța), 75 ani, Cernătescu Aurola, 74 ani, sat Mănăstricea, județul Dolj, 03.02.2024.
[17] Cercetare și documentare teren, povestitor Corâci Aristița, 80 ani, sat Busu, județul Dolj, 28.01.2024.
[18] Cercetare și documentare teren, povestitor Cernătescu Aurola, 74 ani, sat Mănăstricea, județul Dolj, 03.02.2024.
[19] Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, Editura Științifică, 1973, p.406-407.

Cântecul ceremonial funebru în cultura românească

Cântecul Zorile

Cântecul *Zorile*, unul dintre cele mai cunoscute și reprezentative cântece ale ritualului funerar românesc, este o formă de expresie artistică în care se reflectă tristețea și durerea asociate cu pierderea cuiva. Acest cântec este interpretat de un grup de femei (număr impar), în timp ce însoțesc trupul defunctului către locul de înmormântare. „Cântecele ceremoniale se deosebesc de bocetele propriu-zise: aceste cântece nu sunt bocete, cum li s-a zis greșit. Sunt cântări rituale, mai bine zis, ceremoniale. Cântate de femei *numite,* care nu pot fi rude de aproape ale mortului, la anume vreme, după anume legi. Bocetul este cu totul altceva: o revărsare melodică a părerii de rău. […] Studii destul de recente abordează din unghiuri diferite problematica cântecelor ceremoniale funebre, dezvăluindu-ne structura arhitectonică, încărcătura emoțională și, îndeosebi, expresia incifrată, încremenită în memoria mitului.”[20]

Variantele cântecului variază în funcție de regiune și de tradițiile locale. În versurile cântecului vom constata o poezie populară în care predomină metaforele și imaginile poetice care evocă misterul vieții și al morții. În mod tradițional, aceste cântece sunt cântate acapella (pe viu), fără acompaniament instrumental. Ele au un caracter solemn și melancolic, iar armoniile și modulațiile vocale creează o atmosferă de reverență.

„Cocoșei negri cântară
Zori albe se revărsară
Zorilor, surorilor
Nu pripirăți a zori
Până Ion s-o bogăci
S-o găti, s-o-mpodobi.

Cu podoabe de argint
De la cap pân’ la pământ
Cu podoabe de mătase
Că pleacă de la a lui casă.
S-o găti, s-o-mpodobi
De lume s-o despărți
Și de frați, și de surori
De grădinile cu flori
De fântâni cu apă rece
Că pe-aici nu va mai trece.
Și-și face scară de os
Trece prin pământ în jos
Până la Domnul Hristos
Și-și face scară de ceară
Ca să treacă-n altă țară.”

Mihai Pop în lucrarea sa *Obiceiuri tradiționale românești* ne oferă posibilitatea receptării acestui repertoriu funerar, care, deși pare destul de simplu la prima analiză, el capătă o complexitate remarcabilă în ceea ce privește întreg ritualul: „Cântecul cere *zorilor* să vină mai târziu pentru a putea face pregătirile de înmormântare. Tematic el descrie aceste pregătiri.

[20] Pavel Ciobanu, *Plaiul Cloșani*, Vol. III, Drobeta Turnu Severin, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, 1981, pp.92-93.

Zorile apar ca întruchipări străvechi ale unor strămoașe binefăcătoare. Într-o formă mai veche a cântecului, culeasă în Banat de Simion Mangiuga, zorile sunt niște zâne: *Zorilor, surorilor/ Mândrelor voi zânelor*." […] În secvența următoare a cântecului, neamurile și vecinii se adresează celui mort dându-i sfaturi pentru marea călătorie"[21]:

„Scoală, dragă, scoală
Scoală și te uită
Scoală, dragă, scoală
Scoală și te uită.
Către răsărit
Vezi ce s-o ivit
Un pom înflorit
Cu umbra rotundă
Cu frunza măruntă
Iar la umbra lui
O zână bătrână
Cu coală de hârtie
Roagă să te scrie
La noi, la cei vii.
Roagă, nu ruga
Că rogi degeaba
Coala s-o umplut
Condeiul s-o rupt."

Cântecul *Zorile* debutează odată cu ivitul zorilor, continuând cu alt cântec (în cazul unei persoane necăsătorite), Cântecul *Bradului*. Acesta este unul dintre cele mai vechi cântece funerare românești, cu origini adânc înrădăcinate în folclorul tradițional: „Obiceiul pare a fi fost răspândit altădată aproape în toată țara, dar după datele de astăzi este greu de stabilit limitele lui de altădată. […] Cântecul începe prin întrebarea pe care grupul de femei care-l cântă la unison, o pune bradului pe care-l întâmpină la intrarea în sat. Este ca și în toate cântecele legate de obiceiuri, o situare în realitatea imediată o întrebare retorică. Versurile care cuprind această întrebare răsună la început ca un semnal menit să atragă atenția asupra actului solemn pe care îl reprezintă cântecul. În continuare, cântecul prezintă ca într-un monolog al bradului descrierea ceremonialului cu care el este tăiat, adus în sat și pus la căpătâiul celui mort."[22]

Textul debutează cu apelarea la elementul vegetal, urmând apoi un dialog între grupul de bocitoare (zoritoarele) și dalbul pribeagului.

„Iar firule, fir
Ce n-ai înflorit?
Păi, azi dimineață
Ca ieri dimineață
Eu n-am înflorit
Că m-am zăbovit
La moarte privind.
Scoală, dragă, scoală
Scoală de te spală!
Pe față, pe brață,

[21] Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976, p.166, p.168.
[22]Idem, p.161, p.163.

Pe mâini pân' la coate
De fiori de moarte.
Scoală, dragă, scoală
Scoală de vorbește
Și ne povestește
Nu pot să vorbesc
Să vă povestesc
Că mi-e gura-nchisă
Și mi-e limba prinsă."[23]

Este demn de remarcat faptul că acest Cântec al bradului nu se limitează doar la tradiția rurală, ci a pătruns și în repertoriul corurilor bisericești. Această creație muzicală a țăranului român îmbină tristețea cu simțirile omului într-un moment de mare încărcătură emoțională. Constatăm un mit al *marii treceri*, în care sufletul defunctului se integrează în lumea de dincolo. Textul de mai sus face parte din așa numitul *Cântecul mare*, segmentat, tocmai pentru a remarca mult mai bine fiecare etapă a marii treceri.

Concluzii

În viața rurală, riturile de trecere reprezintă un aspect semnificativ al comunității, având un rol important în transformarea indivizilor. Aceste rituri străvechi în cultura românească constituie o parte esențială a identității noastre și sunt caracterizate prin tradițiile autentice și semnificațiile lor. Începând cu nașterea copilului și până la înmormântare, riturile de trecere din cultura românească reflectă importanța evenimentelor majore din viață și marchează trecerea dintre diferite stadii de existență. Astfel, acestea au o funcție socio-culturală și interacționează strâns cu valorile și credințele comunității locale.

Valorile, simbolurile și semnificațiile implicate în riturile de trecere în cultura românească sunt esențiale pentru păstrarea identității noastre și a valorilor tradiționale. Ele oferă o legătură cu trecutul nostru ancestral și sunt transmise din generație în generație, menținându-se și astfel rolul de fundament al societății românești.

Riturile de trecere reprezintă o componentă trainică și esențială a identității noastre naționale. Acestea ne conectează cu tradițiile și credințele noastre strămoșești și ne oferă un cadru cultural distinct și bogat. Prin înțelegerea, respectarea și prețuirea acestor rituri, putem contribui la valorizarea patrimoniului cultural românesc și la transmiterea lor în continuare către generațiile viitoare.

BIBLIOGRAPHY

Lucrări edite

Ciobanu, Pavel, *Plaiul Cloșani*, Vol. III, Drobeta Turnu Severin, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, 1981.

Crișan, Horațiu, Ion, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, Editura Albatros, 1986.

Grimal, Pierre, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2001, p.313.

Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1983.

Marienescu, Marian, Atanasie, *Cultul păgân și creștin, Sărbătorile și datinile romane vechi*, București, Editura Saeculum I.O, 2008.

Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

[23]Cercetare și documentare teren, povestitor Răiescu Angelica, 78 ani, sat Bolovanul, județul Mehedinți, 24.12.2022.

Vernant, Pierre, Jean, *Omul grec*, Iași, Editura Polirom, 2001.

Vlăduțiu, Ion, *Etnografia românească*, București, Editura Științifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus, Mitologie română, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

Tudor, Dumitru, *Enciclopedia civilizației romane*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982.

Istorie orală

Barbu Constantina (Dinuța), 75 ani, Cernătescu Aurola, 74 ani, sat Mănăstricea, județul Dolj, 03.02.2024.

Corâci Aristița, 80 ani, sat Busu, județul Dolj, 28.01.2024.

Răiescu Angelica, 78 ani, sat Bolovanul, județul Mehedinți, 24.12.2022.

MEMORIAL AND HONOUR: MONUMENTS DEDICATED TO THE HEROES OF DÂMBOVIȚA COUNTY IN 1877-1878

Romulus Alexandru
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The memory of the fallen heroes for the people and country, after the Independence War of 1877-1878, has been honoured and remembered in the collective mindset, as well as by local and county authorities through monuments in Dâmbovița County, monuments meant to commemorate their ultimate sacrifice. In Dâmbovița County, all the heroes who lost their lives on the battlefield in the struggles for the state independence of Romania in 1877-1878 have their names inscribed for eternity on the stones of 44 monuments, totalling 234 deaths, whose names are scattered on all those monuments including both heroes from the National Reunification War (1916-1919) and the Second World War (1939-1945). It's worth mentioning that in Dâmbovița County, four monuments were exclusively made for the fallen heroes on the battlefields of the Independence War, in the localities: Corbii Mari-Ungureni, Morteni, Potlogi, and Vișina. Local authorities in certain villages of Dâmbovița, considering they did not have the material means to erect such monuments in memory of those who heroically fell in duty for the country in the Independence War of 1877-1878, decided to inscribe the names of these heroes on the porch or inscription of the church in their respective locality, with the purpose of honouring and keeping alive the memory of those who, through their ultimate sacrifice, contributed to the battlefield victory and the state independence of Romania.

Keywords: monuments, heroes of Dâmbovița County, independence war (1877-1878), sacrifice, honour, eagle.

All Romanian heroes who died on the battlefield during the 1877-1878 campaign, at a time when Romania was little known internationally, left to their descendants the sacred legacy of love for their country, as well as the truth that the independence of the Romanian state was conquered and defended with the ultimate sacrifice.[1]

After the War of Independence of 1877-1878, the memory of the fallen heroes from Dâmbovița, who sacrificed themselves for their nation and country, was honoured and commemorated in the collective mindset, both by local and county authorities through the erection of monuments in Dâmbovița County. These monuments serve as reminders of their ultimate sacrifice. In Dâmbovița County, all the heroes who lost their lives on the battlefield in the struggles for Romania's state independence in 1877-1878 have their names engraved for eternity on a total of 44 monuments.[2]

The names of these heroes from Dâmbovița who gave their lives for the glory of the nation during the campaign of the years 1877-1878 are usually inscribed on the monuments of heroes in Dâmbovița County alongside those who made the ultimate sacrifice during the campaigns of the First World War (1916-1918). However, there are also some monuments

[1] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *Monuments dedicated to the heroes of Dâmbovița countyin 1877*, in „Valachica", no. 9/1977, Târgoviște, 1977, p. 37.

[2] The Royal Court of Târgoviște National Complex. The History Museum, *The Catalogue of monuments for heroes, obelisks and cemeteries for heroes that exist in Dâmbovița*. It is important to notice that only 25 monuments are mentioned in the article *Monuments dedicated to the heroes of Dâmbovița county in 1877*, article which appeared in „Valachica" magazine, no. 9, Târgoviște, 1977, signed by Georgeta Vlăsceanu and Constantin Năstase!

dedicated solely to the memory of these heroes from 1877-1878, built between 1878 and 1914. These include the monument at Vișina - 1878), the monument at Teiș - 1900/1905 and the monument at Potlogi - 1910)[3]

We mention here that the majority of monuments dedicated to the heroes from Dâmbovița of 1877-1878 or 1916-1918 were made with the financial support of the Local Councils of the Municipalities, the Prefecture of Dâmbovița County, but most importantly, through the contributions of citizens, relatives, and descendants of the heroes. However, all these efforts, especially in the case of monuments built after the year 1920, would not have been possible without the support of the two societies established shortly after the end of the First World War: The Society „Graves of the Heroes" and the Society „Cult of the Heroes". These societies submitted various petitions to the main institutions and educational units in Dâmbovița County.[4]

The first monument erected in memory of the heroes of 1877-1878 in Dâmbovița County was built in Vișina, in 1878. Moreover, in Vișina there is a real complex of monuments dedicated to Dâmbovița heroes, located in the centre of the commune, consisting of three monuments: in the centre, there is the monument dedicated to the fallen heroes of the First World War (1916-1918), inaugurated on January 24, 1935 and built at the initiative of a committee led by mayor Alexandru Grindei and corporal Gr. Chilencea, and on the right side of the ensemble there is the monument to the local heroes who fell in the Second World War (1941-1945), erected in 2008 through the efforts of the authorities and the local community.[5]

On the left side, there is the Monument to the heroes of Vișina who fell in the war of independence from 1877-1878, which is carved in stone by an unknown author through the efforts of the inhabitants of the village, and which was built to honour the memory of the soldier Matei Dragomir from this locality who made the ultimate sacrifice in 1877-1878.[6]

On the front part, the profile of a Romanian soldier (*dorobanț*) is sculpted, framed by an oak branch. The soldier is depicted in battle equipment, with a rifle aimed at the eye in a shooting position. On the back, there is a crown made of olive leaves. Below this representation of the soldier framed in a medallion, the following inscription is engraved for eternity: „*The heroes who sacrificed themselves for the country in the independence war 1877-1878.Matei Dragomir*".[7]

[3] Thus, there are cases where these monuments were built, as I specified, individually, until 1914, only to honour the memory of the heroes from Dâmbovița county who fell in the war of independence (1877-1878), monuments that were later passed and the names of the fallen heroes in the First World War (1916-1918), or monuments dedicated to the memory of the heroes of the First World War (1916-1918), built after 1920, to which were later added the names of the heroes from Dâmbovița fallen in the war of independence (1877 -1878), or of the Dâmbovița heroes who fell during the Second World War (1941-1945).

[4] Dumitru Stancu, *The contribution of Dâmbovița Countyto the war for the state independence of Romania (1877-1878),* Pucioasa, 2004, p. 215.

[5] *The monuments of the heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*, coordinator Gheorghe Șerban, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2018, p. 212.

[6] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 38.

[7] *Ibidem*,p. 40.

Monument for the heroes (1877-1878) – Vişina, Dâmbovița County[8]

At the beginning of the 20th century, on a date that still sparks controversy - in the year 1900 or more plausibly on May 5, 1905 - the greatest monument dedicated to the fallen heroes in the War of Independence (1877-1878) was built in the locality of Teiș (Șotânga commune), in Dâmbovița County.[9] Asit can still be observed today, the names of the heroes from Dâmbovița from the IIIrd Line Regiment and Dorobanti Regiment 7 who died in battle are engraved for eternity on the marble plaques on the eastern front side of the monument.[10]

Initially, at the inauguration of the monument (in 1900 or 1905), at the bottom left, there was an inscription „The *soldiers who died for independence in the war between the years1877-1878 (….).V[th] may 1900, Gratitude to the heroes of 1877, commander lt. col. A. Dumitrescu*", but which, dueto unknown reasons, disappeared when the monument was restored in 1930, on the occasion of the celebration of a century since the establishment of the IIIrd Regiment Dâmbovița, no. 22.[11] Worth noting is the fact that, on this monument from Teiș, the names of 14 heroes from Dâmbovița who fell on the battlefield of the war of independence were identified and who, due to circumstances unknown to us, were not included in the *List of heroes* existing at The Library of the Romanian Academy, their names also being found in the table of heroes killed in the War of Independence from the IIIrd Line and VIIth Dorobanti Regiments, a table drawn up in 1930 by Colonel Ioan Nicolin, commander of the IIIrd Dâmbovița Regiment no. 22 Infantry, on the occasion of the centenary celebration of the III Infantry Line Regiment.[12]

Thus, the monument in Teiș, Dâmbovița County, was designed by colonel Ioan Nicolin, being erected in the four corners of the old monument in 1900/1905, four massive parallelepiped pillars made of reinforced concrete, on which two slabs were mounted of marble on the inner courtyard faces and two other slabs on the outer faces. The four pillars were joined with concrete sections that were above the old monument and that had a niche in which was placed the bust of Colonel Dumitru Băltăreț, the hero who fell at the head of the 22nd Infantry

[8] Photos from the personal archive
[9] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 38. Regarding the inauguration date of the monument in Teiș, Dâmbovița County, this would be, according to some sources researched by us, the year 1905 and not the year 1900.
[10] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 38; Dumitru Stancu, *op. cit.,* p. 214.
[11] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* pp. 43-44. From my personal research of the monument dedicated to Dâmbovița heroes who fell in battle in 1877-1878 from Teiș, Dâmbovița county, I have currently found out that the final part of the inscription reproduced by the authors above, the one on the left side, is missing from the monument: *„(….)..V may 1900, Gratitude to the heroes of 1877, commander lt. col. A. Dumitrescu*".
[12] Ioan Nicolin, *The History of IIIrd Regiment Dâmbovița no. 22*, Atelierele Grafice Socec S.A., Bucharest 1930, pp. 201-203.

Regiment in the battles that took place in September 1916 on the Olt River. The bust was the work of the great sculptor Vasile Blendea, who also executed a bas-relief representing a battle scene from the battlefield in Moldova in the summer of 1917.[13]

The commemorative monument of the *III*rd *Dâmbovița Regiment No. 22 Infantry* was made with the support and goodwill of Mr. Răşcanu (owner of a bronze foundry in Bucharest), who cast the bust of Colonel Băltăreț, a banker from Bucharest named Vasiliu-Bolnavu who contributed 30,000 lei, Professor Vasile Blendea who provided a credit of 10.000 lei and the Târgoviște City Hall which voted in the municipal council to allocate 20.000 lei necessary for the completion of the monument.[14]

On the occasion of the unveiling of the monument in Teiș, Șotânga commune, Dâmbovița County, on May 21, 1931, a religious service was celebrated by a council of priests led by archpriest Alexandru Popescu-Hăbeni, and colonel Ioan Nicolin, commander of the 22nd Infantry Regiment delivered the following speech: „*The III*rd *Dâmbovița 22nd Infantery Regiment is celebrating its centenary today. During 100 years this regiment brought many glories to this country. The foundation of this monument shows in its straight lines, the legacy from its two parents: the 3rd Battalion of the Line and the 7th Battalion of Dorobantsi. The victory won by this regiment in the war of 1877 was a resounding one, after which Prince Charles enrolled Prince Ferdinand in the ranks of officers, and Prince Leopold of Hohenzollern was appointed head of this regiment. This regiment also took part in the war of 1916-1917-1919, doing its duty to the country. He put 1900 heroes on the field of honour. The place that unites these 4 colonnades symbolizes the union of all Romanians. The bronze bust of Colonel Băltăreţu who fought and died on the field of honour will remain an example for us, like Major Coravu Ion*".[15]

The Inauguration of the monument in Teiș, Șotânga commune, Dâmbovița County - after its restorationin 1930[16]

[13] Theodor Nicolin, *My Târgoviște,* Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2000, pp. 85-86; Cornel Mărculescu,*The Inauguration of the Heroes' Monument from Teiș Barracks on May 21, 1931*, in „Eroica. Magazine of culture and honouring the nation's heroes", Year XXII, no. 1-2 (65-66), Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2019, p. 17.

[14] The County Department for the National Archives of Romania (will be cited further C.D.N.A.R.), fond *The City Hall of Târgoviște*, file 19/1930, f. 1-2.

[15] Apud Cornel Mărculescu, *The Inauguration of the Heroes'*…, p. 18.

[16] Photos from the personal archive.

The monument for the heroes of Teis (1930)[17]

The monument for the heroes of Teis - now[18]

Another monument erected in memory of the heroes of 1877-1878 from Dâmbovița County is the one in Potlogi, built in 1910. The monument is in front of the Potlogi Town Hall, being made of a concrete structure with white marble slabs and represents a war-equipped soldier trampling over trophies captured from the Ottomans. But what is particularly striking is the multitude of details we find regarding the erection, construction and the committee that dealt with it. Thus, in 1910, „*this monument was built through the perseverance of the following committee: Constantin Dimitriu-prefect, M. Brăiloiu-administrator, Alexandru Barbu-president, C. Mihăilescu-teacherand vice-president, Econom N. Mihăilescu- cashier, Ioan Marinescu-notary public, M. Dinescu-mayor, I. Cristescu, B. Mihăilescu-priest, Priest D. Sorescu, S. Tudor, C. Mihăilescu, I. Stanciu, C. I. Cristescu, I. Zamfirescu, M. Dumitrescu, Dumitru Șerban, I. P. Vistirescu, M. Zăvoianu, D. Stănescu, R. Radu-sergeant, Aristide Iliescu-sculptor*”.[19]

Also, on the front plate of the monument are engraved for eternitythe following words: „*This historical monument was erected in memory of the bravery demonstrated by the Romanian army on the plains of Bulgaria in the war of 1877-78, granting us independence and royalty. October 1910*”. Then on the plate on the right is written: „*You, poor martyrs, Badea Ioan and Marin from the village of Potlogi, who with many from the homeland fell in battle and died in it, what can the country give you today when you have made yourself dust but a name of fallen heroes on the battlefield and show the holy example to all of us in the future*”, and on the left side of the monument, the following words can be seen: „*To you who fought for our independence, we come now to offer homage to you, heroes of great legend. We come to face you, and as indifferent to death and disdainful of life, you proved with your death to a world astonished, that from the eagle is born, and from the oak, the oak rises*”.[20] It must be mentioned here he fact that in the meetings of the Local Council of Potlogi, in the budget for 1910/1911, the sum of 500 lei was provided for the erection of a monument for the heroes who sacrificed themselves in the war of 1877-1878.[21]

[17] Photos from the personal archive.
[18] Photos from the personal archive.
[19] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*..., edition I, p. 164.
[20] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 40; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*,IIIrd edition, Bibliotheca Publishing House,Târgoviște, 2021, pp. 264.
[21] C.D.N.A.R., fond *Prefecture*, file 3/1910, f. 89.

The monument for the heroes of 1877-1878 in Potlogi, Dâmbovița County[22]

Other important monuments in Dâmbovița County out of a total of 44, on which you can find the names of those who sacrificed themselves for the Independence of Romania in the 1877-1878 campaign, are those erected in the village of Băleni-Români (Băleni commune), in the village of Valea Leurzii (Buciumeni commune), in the village of Ghirdoveni (Ion Luca Caragiale commune), in the village of Moțăieni (Moțăieni commune), in the village of Ghimpați (which belongs to the town of Răcari), in the village of Picior de Munte (Dragodana commune), in the village of Mănăstirea (commune Cobia), in Manga village (Voinești commune), in Costestii din Deal village (Produlești commune), in Valea Voievozilor village (Răzvad commune), in Perşinari village (Perșinari commune), in Răzvadul de Jos village (Răzvad commune), in the village Colanu (Ulmi commune), in the village of Glodeni (Glodeni commune), in the village of Vlădeni (Darmănești commune), in the village of Căprioru (Tătărani commune), in the village of Tătărani (Tătărani commune) in the village of Baleni-Sârbi (Băleni commune), in the village of Potlogeni Vale (Crângurile commune), in the Lucieni village, (Lucieni commune), in the Ungureni village (Corbii Mari commune), in the Costestii communes of Vale, Râu Alb, Vulcana Băi, Vulcana de Sus, Runcu, Bărbulețu, Ocnița and in the town of Răcari.

Honouring the memory of the heroes from 1877 - 1878 was also done by displaying their names on the monument in Băleni commune, Băleni-Români village, Dâmbovița County, together with the names of the heroes from this locality who fell in the campaigns of the first world war (1916-1918).

The monument to the heroes of Băleni commune, Băleni-Români villagehas the shape of a truncated pyramid, with an eagle with its wings spread at the top. As an ornament, it has a sword with a crossed scabbard, with a helmet at the top, and a cross at the bottom, the monument being built with the help of the donations of the following people: Grigore N. Boroșilă, Ștefan Georgescu, Priest Constantin Nițescu, I. Dinescu, Șt. M. Dincă, Lazăr Lăzărescu, Gheorghe I. Tița, G. Grigore Comedie.[23]

The following inscription is on the monument: „*To the heroes fallen in the war between 1916-1918 and 1877-1878*"[24], and the names of three local fallen soldiers in the Independence

[22] Photos from the personal archive.
[23] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County,* Edition I, p. 47 (see Annex).
[24] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 40. Also see Dumitru Stancu, *op. cit.*, pp. 218-223.

War are written on the right side of the monument[25]: Sergeant E. Dumitru, Săeleanu I. Gheorghe and Vieru Dumitru.

The monument for the heroes in Băleni – Români village, Băleni commune, Dâmbovița County[26]

The monument dedicated to the heroes of the village of Valea Leurzii, in Buciumeni commune is located in the churchyard of the locality and was built after the first world war, with the names of two heroes from the Second Balkan War (1913) written next to it - Ilie Brezeanu and Ion Rădan - and the names of the 39 soldiers who fell in the first world war (1916-1918), but also those of Sergeant Ion Albulescu from the VIIth Dorobanti Regiment and of Private Matei M. Cioroba, soldiers who fell heroically for the conquest of Romanian Independence in 1877 -1878.[27]

The monument to the heroes in the village of Ghirdoveni, Ion Luca Caragiale commune, was built in 1920, with the contribution of the inhabitants, and has as inscription: „*Erected by the people of Ghirdoveni, in 1920, in memory of the heroes who fell in the wars for the country and nation*", also having the names of the heroes who died in the Independence War 1877: Dinu Stan, Jipa Ion, Neacșu Stoica, Nițu Simion and Stanciu Năstase.[28] The monument is placed in the central area of Ghidoveni village and it was made of concrete, plated with white marble, being arranged in a square and surrounded by a metal fence.[29]

[25]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*, second edition, coordinator Gheorghe Șerban, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2020, p. 68.
[26] Photos from the personal archive.
[27] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 40; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, Târgoviște, 2020, pp. 91-93.
[28] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*,p. 44; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, Târgoviște, 2020, p. 191.
[29]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, Târgoviște, 2020, p. 190.

The monument for the heroes in Ghirdoveni village, I. L. Caragiale commune, Dâmbovița County[30]

The monument to the heroes of Moțăieni village, Moțăieni commune, in the form of a truncated pyramid, with a square base, having the royal eagle in the upper part and being guarded by two artillery cannons, the work of the Italian sculptor Alfonso Venturini, was sanctified and unveiled on August 20, 1923. The monument was built on the initiative of the teacher Ion Haralambie Popescu who, with the support of a committee established in 1921, managed to collect the necessary funds from various citizens and property owners in the area, but also with the support of certain military units. Initially, the monument was erected for the heroes of the War of Independence: Bârțoiu Ion, Bârțoi S. Ion, Popoiu Banu, Porojan Ion, Stanciu Dragomir and Pârvulescu Nicolae, but also for the 101 heroes who died in the first world war (1916-1918), and, later, the 32 soldiers who died in the second world War were also added.[31]

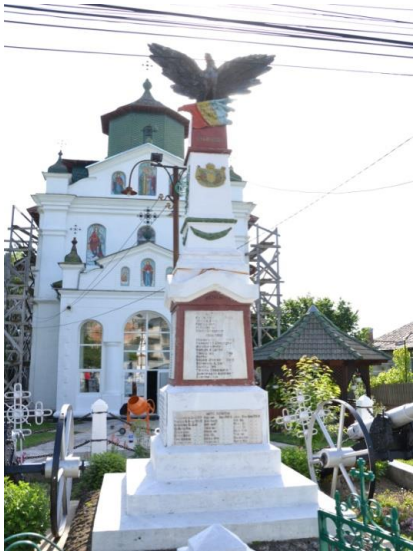

The monument for the heroes in Moțăieni village, Moțăieni commune, Dâmbovița County[32]

The monument to the fallen heroes in the war of independence from 1877-1878, as well as to those from the first world war (1916-1918) from the commune of Costeștii in Vale was erected and sanctified on August 28, 1923 and it was made from stone, marble and concrete. It

[30] Photos from the personal archive.
[31] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, Târgoviște, 2020, pp. 227-228.
[32] Photos from the personal archive.

is located in front of the church from the locality, being built of river stone carved in the shape of a cross, with stylized laurel leaves carved in bas-relief on the sides. The monument was erected with the contribution of an initiative committee composed of the priest Luca N. Ciucă, Ilie Marin, Păduraru Alexandru, Voicu Alexandru, Tănase T. Ion și Mangeac N. Grigore. On the front side of this monument, the 34 fallen heroes of the First World War are written, bearing the inscription: „*The people of Costeștii 1916-1918 in the memory of the heroes who died for the unification of the country*". On the back side are inscribed the names of four local heroes who fell in the war of independence from 1877-1878, and later on the same side were also engraved the names of 2 officers, 66 rank-and-file soldiers „*Heroes of the war 1941-1945*".[33]

The monument for the heroes in Costestii in Vale commune, Dâmbovița County[34]

It should be remembered here that in the pronaos of the communal church there is a table in which the names of the heroes who sacrificed themselves in the war for the conquest of Romania's state independence are listed, the same ones who are also mentioned on the monument in front of the local church, as well as the degrees and the units of which they were a part, respectively the IIIrd Line Regiment and the VIth Line Regiment: Stan Prodan, Dragomir I. Păduraru, Petre N. Radu and Ion Sivache Ilina.[35]

[33]Mircea Gheorghe, Mihaela Gheorghe, *390 years of years of documentary attestation Costeștii din Vale. Monography*, Cetatea de Scaun Publishing House, Târgoviște, 2010, pp. 97-99; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, p. 91.
[34] Photos from the personal archive.
[35] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 43;*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, third edition, Târgoviște, 2021, p. 137.

The table in the pronaos of the church with the names of the heroes of Costeştii din Vale (1877-1878)[36]

The Monument to the Heroes of Râu Alb commune, Dâmbovița County, built with funds collected from the locals, was made in 1924 in Albești-Muscel county, and was later moved in 1977 to the centre of the commune and covered with marble. On the monument are engraved the names of two heroes of the war of independence (1877-1878), soldiers Anghel Ghiță and Anghelinu Gheorghe, 99 local heroes who fell on the field of honour during the campaigns of the first world war (1916-1918), and 72 heroes of the Second World War (1941-1945).[37]

The Heroes Monument in Răcari, built in 1925 by Gheorghe Tudor with the financial contribution of the commune's residents, has the name of the soldier from 1877 engraved on the marble slab: Cazacu Dumitru, the monument being restored at the initiative of Dumitru Jianu in 2008 by the Cult of Heroes Sub-branch.[38]At the top of the monument built of reinforced concrete and covered with black granite, there is a statue of a soldier, on the front plate there is a bas-relief with battle scenes, and on the back side we can see the names of the fallen soldiers: one from the war of independence, one from the second Balkan war of 1913 and 56 soldiers from the first world war (1916-1918).

The monument for the heroes in Răcari city, Dâmbovița County[39]

The monument in the village of Ghimpați, which belongs to the city of Răcari, was built in 1930 in memory of the local heroes who fell in the war of independence (1877-1878) and

[36] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*,pp. 43.

[37] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, 2020, pp. 291-292. (Moreover, on the plaque which has the name „Oituz" engraved on it, the name of lt. Col. Popescu Mircescu Eremia, hero who died in the Tatra Mountains in January 18th 1945 and decorated with the class III „Mihai Viteazu" order, was also added.").

[38] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, first edition, p. 39.

[39] Photos from the personal archive.

the first world war (1916-1918) and was later restored in 1949 when 4 crosses and a marble plaque were added with the names of local Second World War heroes (1941-1945). On the front plate of the monument are listed the names of an officer and 40 soldiers who fell in the First World War (1916-1918), on the back side there are the names of an officer and 24 soldiers who fell in the Second World War (1941 -1945), and on the right side the names of five local heroes who fell in the war of independence (1877-1878) are written: corporal Trandafir Constantinand soldiers Ion Niculae, Gavrilă Dumitru, Ghiță Mihai, Mărgărit Gheorghe.[40]

A monument to the heroes who fell in the war of independence (1877-1878) is also the one in Dragodana commune, Picior de Munte village, which was built in 1934 according to the plans of the architect Nicola Kagheorghis from Pitești, inaugurated and sanctified on April 6, 1936. The monument is guarded by 4 artillery pieces and has an eagle with spread wings on top, and on the four sides of the monument are written several inscriptions and the names of the fallen heroes in the war of independence (1877-1878), World War I (1916-1918) and World War II (1941-1945). On one of the sides of this monument (the one at the back) are inscribed the names of two fallen heroes in the war of independence (1877-1878): Bădescu Bodea and Minescu Stan.[41]

The monument for the heroes in Picior de Munte village, Dragodana commune, Dâmbovița County[42]

The monument in Mănăstirea village in Cobia commune is situated at the entrance of the monastery which is dedicated to „Saint Nicholas" and it was built in 1934 as a memorial for the local heroes who died in the campaigns of the first world war (1916-1918) with the help

[40]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, third edition, pp. 52,55.

[41]Anghel Anca, Voinescu I. Marin (coord.), *The monography of Dragodana*, Stuca`s Publishing house, Bucharest, 2010, p. 98; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, third edition, Târgoviște, 2021, p.157,159 (-on the front side of the monument it is inscribed „Mărășești, Picior de Munte commune grateful to her sons who died on the battle field for the unification of the country 1916-1919", and here the names of an under-officer and 47 local soldiers who died on the battlefield; on the right side „Oituz" the names of 13 local heroes who died on duty are engraved; on the left side of the monument where the „Mărășești" inscription appears, the names of 18 local heroes soldiers who died on duty are engraved; on the back side of the monument where the inscriptions „Dragoslavele", „Heroes 1941-1945" and „1877" the names of 63 local heroes who died on the battle field in the Second World War are engraved and also the names of two local heroes who died in the independence war -1877-1878).

[42] Photos from the personal archive.

of the town council and the locals.[43] On one of its sides, on the left one, there are,almost illegible today, the names of five heroes who died in the independence war from 1877-1878: Nicolăescu Istrate-brigadier, Liculescu Marin-soldier, Muşat C. Stan-soldier, Stoica Soare-soldier, Niță Soare-soldier. Later, the names of the heroes who died in the second world war (1941-1945)[44] were also engraved.[45] It is worth mentioning that the name of four of the heroes who died in Romania`s independence war (1877-1878) are engraved both on the monument in Mănăstirea village and on the monument in Frasin Deal village, Cobia commune, Dâmbovița County.[46]

A notable case is represented by the Monument of the Heroes in the village of Manga, Voinești commune, Dâmbovița county, because on this monument erected on May 21, 1936, near a segment of a cross dating back to the time of Constantin Brâncoveanu and restored between 1993-1994, the names of 25 local heroes from the war of independence of 1877-1878 are listed, without making a clear distinction between their names and the names of the heroes who fell on the battlefields during the first world war. (1916-1918).[47]

The monument for the heroes in Manga village, Voinești commune, Dâmbovița County[48]

An impressive number of heroes who fell in battle in the war of independence from 1877-1878 can be found on the monument in the village of Costestii in Deal, Produlesti commune: Stanciu Brădeanu, Gheorghe Ghe. Ion, Vasile Pascale, Ioniță Mihalache, Neagu

[43] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County,* first edition, p. 73. (The monument was built in 1943 in Picior de Munte village, Dragodana commune, Dâmbovița County, and it is the work of art of sculptor Nicola Kaghiorghis from Pitești, and it has the names of 2 officers and 90 soldiers who died in „*Mărășești. Comuna Cobia grateful to her sons who died on the battle filed for the unification of the country in the Campaign from 1916-1918*", as well as the names of an officer, an under-officer and 12 soldiers who died in „*The War for the Liberation of the Country 1941-1945*".)

[44] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 45; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...,* second edition, Târgoviște, 2020, p. 109.

[45] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 45; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...,* second edition, Târgoviște, 2020, p. 109.

[46]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, third edition, Târgoviște, 2021, p. 107,109. (Along with the names of the heroes from the war of independence, on the monument are inscribed the names of 10 heroes from the village of Căpșuna, 43 heroes from Frasin Deal, 12 heroes from the village of Blidari, 4 heroes from Frasin Vale and 21 heroes from Frasin Mislea who fell during the campaigns the first world war (1916-1918), and on the lower side of the monument are written „Heroes fallen on the battlefield. 1941-1945", i.e. 24 heroes from Frasin Deal, 3 heroes from Frasin Vale, 8 heroes from the village of Blidari and one hero from the village of Căpșuna).

[47]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, second edition, Târgoviște, 2020, p. 361.

[48] Photos from the personal archive.

Irimia, Tudor Dumitru, Badea Ștefan, Ioan C. Ștefan, Sandu C. Gheorghe, Marin St. Amuza, Marin R. Luca, Mihai N. Micu, Nicolae R. Nistor and Șerban Sandu.The monument is located near the former town hall, it is made of concrete, mosaic and white marble, having the shape of an obelisk that ends with a marble cross in the upper part of the edifice, and was built in 1934.[49]

Another monument in Dâmbovița County on which the names of two fallen heroes in the war of independence (1877-1878) are engraved is the monument to the heroes of Valea Voievozilor, Răzvad commune.[50] On the west facade of the monument, the following words are engraved: „*Heroes of the independence war1877-1878, soldier Dumitru Oprea, reg. VIIIth, soldier Ion Vintilă reg. VIIIth*”.[51]

The monument for the heroes in Valea Voievozilor, Răzvad commune, Dâmbovița County[52]

The monument to the heroes of 1877, 1916-1918, Perşinari village, Perşinari commune, was bult in 1936 by I. G. Florea and N. A. Gava from Albeşti commune, Muscel county, and has on all sides a medallion representing a crossed sword and scabbard having a helmet in the centre, and on the back side of the monument the following inscription: „*died in the 1877-1878 war Ionescu Constantin, Pătrănoiu Marin*”.[53]

[49]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, third edition, Târgoviște, 2021, pp. 271, 273 (The monument was built in 1934 due to the initiative of a committee made up of: prest Nica Popescu, I. Cleopatra, Alexandrina Popescu, Maria S. Costescu, Andrei Stănescu, Maria A. Stănescu, Constanța Caliadi Fălcoianu, Ioan N. Popescu Micu, Marin Teodorescu, Gheorghe Rădulescu, Ioan Albu, Marin Chirițescu, Gheorghe Oprea Anghel, Gheorghe Voicu, Tache Popescu and Gheorghe B. Ștefan).

[50]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, first edition, p. 176. (It was built in 1936 by sculptor Spiridon Georgescu to honour the memory of the heroes of the first world war, on the initiative of a parish committee called „The Slum of Târgoviște” (today, Valea Voievozilor parish), made up of: priest Ion Cristache, Ispas Marinescu, Gheorghe Toboșaru, căpitan Dumitru Macelaru, învățător Nicolae Furtună, Ștefan Tomescu, Ștefan D. Ionescu Brânzoiu and Ion Apostolescu. The monument consists of a bronze statue, representing a soldier in battle, placed on a cement obelisk inscribed with the names of heroes, most of them from the 22nd and 62nd Regiments Dâmbovița).

[51] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 45.

[52] Photos from the personal archive.

[53] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 45; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*…, first edition, p. 153.

The monument for the heroes in Perșinari, Perșinari commune, Dâmbovița County[54]

Another monument in Dâmbovița County on which the names of two fallen heroes in the war of independence (1877-1878) are engraved is the monument to the heroes of Răzvadul de Jos, Răzvad commune. This monument was built in 1936 from the municipal budget, the cement pedestal designed by Vasile Blendea in an architectural vision of proportions, with appropriate stylizations, destroyed by the marble cladding, having inscribed on the front bronze: „*1877 soldiers: Dragomir Constantin, Dima Ştefan*".[55]

On the monument to the fallen heroes in the campaigns of the first world war (1916-1918) in Ocnița commune, it is written the name of the Dâmbovița hero who fell in the war of independence from 1877-1878, Chivu Stan, a soldier from the VIIth regiment Dorobanți.[56]

[54] Photos from the personal archive.

[55] Cornel Mărculescu, *Vasile Blendea (1895-1987). Monumental pentalogies dedicated to National Unification War* in „The Mission". The Magazine of the research of the works of The Orthodox Chuchwith the Romanian Army„General Paul Teodorescu", Year V, nr. 1(5), Archdiocese of Râmnic, Mănăstirea Dintr-un Lemn (monastery), Frâncești village, Râmnicu Vâlcea, 2018, p. 198. (The statuary group (2,45X1,50) and the bas-relief plate are the work of the great sculptor Vasile Blendea. The sculpture represents a group caught in a unique emotional moment, the reunification of the family, the reunification of the nation, brought out in relief by the patina of time through a green-grey shade, give a touch of sobriety and monumentality. Strictly speaking, the sculpture represents a soldier holding in his arms the future of the Romanian nation - the child, and next to him is the peasant-wife, lover and support of hope, dressed in national costume, and below, there is the dog, which represents fidelity, but also the peasant household-*Ibidem*. The bas-relief is a battle scene inspired by the famous representations of the painter from the independence war of 1877, Nicolae Grigorescu. The statuary group was cast at „Romanian Art. Silistia. Bucharest". On the front of the monument, it says: „*Honour to the heroes fallen on the battlefield for the country!*". Initially, all the heroes who fell in the War for the Reunification of the Nation were passed on the sides of the monument (1916-1918)-George Toma Veseliu, *The monography of Răzvad commune. Răzvad - The heart of the voivodeship*, Bibliotheca Publishing house, Târgoviște, 2012, pp. 515-516.

[56] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*, p. 45. The monument of the Heroes who died between 1916-1918 in Ocnița is made from concrete and the bronze statue is the work of art of sculptor Vasile Blendea. It was built in 1939 on a surface of 100 square metres, on a plot of land given by the school. (See details in George Toma Veseliu, *The monography of Ocnița. Ocnița –Royal Court*, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2007, p. 237; Cornel Mărculescu, *Vasile Blendea (1895-1987). Monumental pentalogies*…, p. 199).

The monuments for the heroes in Răzvadul de Jos and Ocnița, Dâmbovița County[57]

The monument to the heroes in the village of Colanu, Ulmi commune, was built in 1937 by the craftsman Ion Ghe. Florea, in memory of the five local heroes who fell in the war of independence (1877-1878) and the 24 heroes who fell in the first world war (1916-1918). On the east side of the monument it is inscribed for eternity: „*Honour to the fighters for freedom in 1877: Niță Delureanu, Andrei Petre, Ioniță Stoica, Gh. Cefalan and Nicolae Teodorescu*".[58]

The names of three heroes who fell during the war of independence (1877-1878), Constantin Mircea, Dobre Anton and Radu Ion, are carved in stone, next to the names of the heroes who fell for the glory and honour of the nation during the two world wars and on the monument to heroes from Bărbulețu commune, Dâmbovița County.[59]

Another monument in Dâmbovița County on which is engraved the name of a hero who fell in the war of independence (1877-1878), is the monument in Glodeni village, Glodeni commune, Dâmbovița County. The monument in this village was built in 1938 in memory of the heroes who died during the first world war (1916-1918) and later completed with the names of the heroes of the second world war (1941-1945).On this monument the following words are engraved: „*In memory of the heroes from Glodeni commune, Dinu Stan 1877*".[60]

[57] Photos from the personal archive.

[58] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.*,p. 45*; The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*…, Second edition, Târgoviște, 2020, p. 325.The Heroes' Monument from the Bărbulețu commune was built between 1938-1939 and commemorates the sacrifice of lt.col. Grigore Iacobson, a slt. Arsenescu D. Octavian and 49 soldiers who died in the first world war (1916-1918). On this monument are also engraved the names of the three soldiers who fell in the war of independence, as well as of the 85 officers, rank-and-file and soldiers from the Second World War (1939-1945), but on the column guarding the base of the monument is a frontal bas-relief representing a Romanian soldier with a weapon on his chest, ready for war - *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*…, third edition, Târgoviște, 2020, p. 325.

[59] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Târgoviște, 2021, pp. 77, 79.

[60] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 42; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, First edition, p. 112 (The monument to the heroes of this village was created in 1938 by the Italian architect Bruno Brunisso and was built with the financial contribution of the inhabitants of the village at the initiative of the teacher Buică Ionescu, by the „Brotherhood" Cultural Home. The monument was inaugurated on November 13, 1938, having a parallelepiped shape, and on each side there is a cross on which the names of local heroes who fell in the first and second world wars are inscribed).

The monument for the heroes in Glodeni village, Glodeni commune, Dâmbovița county[61]

The names of those who fell in the war of independence from 1877-1878 can be found alongside the names of those who fell in the campaigns of the first world war (1916-1918) and the second world war (1941-1945) on the monument to the heroes of Vlădeni village, Vlădeni commune, Dâmbovița County. It was built in 1947, at the initiative of the people in the village. The monument is made of stone, mosaic and bronze, and at the top there is an eagle, with the name of Corporal Mihai Ilea, of soldiers Moise Mihai, Ion S. Ion, Bălaș Matei, Ion Gheorghe, Car Pavel, Moise Mihai and Oprea Marin written on it. They died in the independence war(1877-1878). There are also the names of 73 heroes who fell in the first world war (1916-1918), but also the name of the 66 heroes who gave their life in the second world war (1941-1945). The following inscription can be read on the monument: „*The heroes of Vlădeni commune, who died and disappeared on the battlefield in the IndependenceWar, in the First World War*”:[62]

The monument for the heroes in Vlădeni village, Dărmănești commune, Dâmbovița County[63]

The monument to the heroes from the village of Căprioru, Tătărani commune is located in the courtyard of the church dedicated to the „Birth of St. John the Baptist” and „St. Hierarch

[61]Photos from the personal archive.
[62] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 42; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, second edition, p. 353.
[63] Photos from the personal archive.

Nicolae" and was erected on May 30, 1968 by the care of the descendants of the heroes who fell on the battlefield and the local parish council, in memory and commemoration of the heroes who died in the war of independence and in the two world wars. The monument has the inscription: „*In the memory of the brave heroes who died for the unification of the country 1877, soldiers Andrei Iacob, Bădica Marin, Ilinca N. Bucur*".[64]

Three other heroes from the war of independence are written on the entrance gate that has the bell tower of the Church dedicated to the „Ascension of Jesus Christ" in the village of Tătărani, Tătărani commune, together with the names of 23 heroes from the first world war (1916-1918) and 36 heroes of the second world war and on the left plaque of the bell tower is inscribed „*The grateful nation, eternal memory*".[65]

The monument for the heroes in Căprioru village, Tătărani commune, Dâmbovița County[66]

The monument for the heroes of the village of Baleni-Sârbi, Băleni communewas erected by the care of the people of the village in 1975 by the sculptor Duman Ion, at the initiative of the priest Vasile Popescu. The names of the 17 fallen heroes in the war of independence are written on the monument, with the inscription: To the heroes in *Băleni Sârbi who died for independence: Dumitru Gornistu, Gheorghe Duşcu, Gheorghe Matei, Ivan Anghel, Ignat Crăciun, Ilie Naiden, Stefu Dobrin, Ion Vlăjaru, Matei Milea, Niţache Niţă, Nicolae Lilea, Neculea Pencu, Nicolae P. Vlăsceanu, Petre Tonea, Paraschiv Dan, Petrişor Ganea, Toma Milea, Jifcu Dobrin*". Also, the names of 67 local heroes who fell in the first world war (1916-1918) and 76 local heroes who sacrificed themselves on the battlefield in the second world war (1941-1945) are written on the monument.[67]

[64] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 45; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, first edition,p. 193.
[65] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Târgoviște, 2021, p. 314.
[66] Photos from the personal archive.
[67] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County* …, first edition, p. 47.

The monuments of the heroes in Băleni – Sârbi village, Băleni commune, Dâmbovița County[68]

To keep alive in the collective memory the sacrifice of heroes who fell on the battlefields of the War of Independence (1877-1878), the Second Balkan War (1913), the First World War (1916-1919) and the Second World War (1941-1945), through the care of certain personalities and different local communities, a series of monuments have been built in the last 30 years. Thus, in the cemetery of Potlogeni Vale parish, Crângurile commune, the Heroes Monument was inaugurated and sanctified on May 8, 1995 with the following inscriptions: „1941-1945"and the names of 63 local hereos who died on the battlefield; „1916-1918" and the names of 59 local heroes who died on the battlefield; „1913", a local heroand „1877-1878" andthe names of four local heroes:Bărcan Dinu, Ilie Dumitru, Marin Gherghe and Mihai Ghiță.[69]

A special situation is represented by the Monuments of the Heroes in Vulcana Băi and Vulcana de Sus, because both were erected in 1999, having very similar constructions, where the names of five heroes from the War of Independence are engraved- Ion Chițu, Nicolae Grecu, Ion Paraschiva, Nae Pârvulescu and Șerb Popescu, 69 heroes from the War for the Unification of the Nation (1916-1919) and 95 heroes from the second world war (1939-1945).[70]

The Heroes' Monument from the Runcu commune, located in front of the town's secondary school, was built in 2000 and sanctified on January 24, 2001, on the initiative of the Local Council and the mayor Gheorghe Brebeanu, with the financial support of Major General (r) Victor Negulescu, but also of some commercial companies from the cities of Fieni and Pucioasa. On the two marble slabs located on the front side of the monument, the names of 98 heroes who fell on the field of honour in the first world war, the names of 90 heroes who fell on the field of honour in the second world war, but also three heroes of the War of Independence: soldier Bunoiu Nicolae, soldier Olaru Ion and soldier Popa Iosif.[71]

The names of the heroes from Runcu who fought in the War of Independence (1877-1878) are also inscribed on the Cross on the Hill of In, an impressive monument erected in

[68]Photos from the personal archive.
[69]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Târgoviște, 2021, pp. 140-141.
[70] Idem,second edition, Târgoviște, 2020, pp. 364-366.
[71] *Ibidem*, pp. 294, 297.

memory of the heroes from the Runcu commune and the military heroes of the Romanian Army.[72]

The monuments of the heroes in Runcu village (the one on the left) and Cross on the Hill of In (the one on the right), Runcu commune, Dâmbovița County[73]

Another monument to the heroes, built relatively recently in 2007, is located in the village of Lucieni, Lucieni commune, in a location called „la Gorgani", it is made of white marble and guarded by two cannons, and on the back side are the names of five heroes of the War of Independence: Brig. Dragnea Nicolae, Sold. Dinu Dumitru, Iordan Voicu, Mihai Radu and Ungureanu C. Marin.[74]

The monuments of the heroes in Lucieni village, Lucieni commune, Dâmbovița County [75]

In Dâmbovița County, there are other monuments to the heroes on which the names of those who sacrificed themselves in the War of Independence (1877-1878) are written, these soldiers coming from the IIIrd and VIIth Dorobanti Regiments, such as: Aninoasa- Viforâta

[72]*The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Târgoviște, 2021, pp. 296, 299-300. (The monument was erected on the initiative of Col. Dumitru Boțila, the Local Council of the Runcu commune and, logistically, of the National Association Cult of Heroes Regina Maria, Mihai Viteazul Dâmbovița branch, representing a 22 m metal cross located at an altitude of 1000 m, which was consecrated on September 16, 2017. The names of the heroes of the First World War (1 officer and 97 rank-and-file soldiers, mostly from the 22nd and 62nd Infantry Regiments) and the Second World War (1 officer, 1 non-commissioned officer and 88 rank-and-file soldiers, from the 22nd Infantry Regiment and other Infantry units, Mountaineers, Border Guards, Riflemen, Artillery and Pioneers).

[73] Photos from the personal archive.

[74] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Târgoviște, 2021, pp. 193-194.

[75]Photos from the personal archive.

village[76], Ludeşti - Scheiu de Jos village: Ion Stan; Moreni - Irimescu Alexandru; Măneşti-Mănești village, where the monument is placed in the churchyard of „St. Nicholas and St. Great Martyr George" Church where the names of three heroes from the War of Independence: Stan Ion, Anghel Gheorghe and Ioniță St. Ion; Drăgăești-Pământeni village, Mănești commune: Bondoc Ilie[77]; Malu cu Flori commune, Micloșani village - Anghelina Nicolae, Barbu Niţă, Bălăceanu Bucur, Mătăsaru Niţă, Oncioiu M. Radu, Slamnea M. Ion, Slăninoiu Ion, Slăninoiu Niţă, Slăninoiu R. Ion, Stoian Ion, Vasilescu Radu.[78]

Also, a particularly interesting thing is the identification of four heroes of the War of Independence of Bulgarian ethnicity from the Matei Basarab neighbourhood of Târgoviste, written on a plaque made of red granite and plated with black granite, which was unveiled and sanctified on November 30 2018.[79]

Because they did not have the material possibilities to build such monuments in memory of those who heroically fell in the line of duty for the country in the War of Independence from 1877-1878, the local authorities in certain villages in Dâmbovița decided to write the names of these heroes on the porch or the chapel of the church in the respective locality, with the aim of honouring and keeping alive the memory of those who, through the ultimate sacrifice, made their contribution to winning Romania's state independence on the battlefield. Examples of such cases can be found in the churches in the villages: Cucuteni, Morteni communeand Diaconești village, which belongs to Pucioasa city, but also on certain funeral plaques, such as those from Moreni, Valea Leurzii, Buciumeni commune, in Dragomirești, or Scheiul de Jos village, in Ludești commune.[80]

To exemplify such cases, we mention here a commemorative marble plaque that is located at the entrance to the church in Diaconești, which belongs to the parish in Pucioasa, where the following epitaph is written for eternity: „*In the memory of the brave Brânzoiu Ghiță, soldier in Regiment 4 Călărași, Colțoiu Niță, soldier in Regiment VI Line, from Șerbănești commune – Podurile (today it belongs to Pucioasa city), Dâmbovița County who died for the country in the Independence War 1877-1878. The country is grateful*".[81] Also, in Nucet commune - Cazaci village and Ludești commune - Scheiul de Jos village, there are obelisks built in the memory of and honour of these heroes who fell in the Independence War 1877-1878.

It is imperative to specify that only on these 44 monuments were the names of the heroes who fell in the war of independence from 1877-1878 and were not recorded in the historical documents, so that this number is far exceeded, compared to the existing *List* at The Library of the Romanian Academy, reaching the number of 234 dead.[82] In addition, most of the monuments were erected long after the year 1878, so that it led to the possibility of forgetting the names of some of the heroes, but at the same time, the nomination of the heroes of 1877-1878 on the monuments erected in memory of those who sacrificed in the war for national

[76] Mărculescu Cornel, *Tourist and cultural Dâmbovița. Buildings, impressive houses, people, events*, Cetatea de Scaun publishing house, Târgoviște, 2023, pp. 180-183.
[77] Georgeta Vlăsceanu, Constantin Năstase, *op. cit.,* p. 46; *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, Third edition, Târgoviște, 2021, pp. 208-210.
[78] Dumitru Stancu, *op. cit.,* p. 222.
[79] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County...*, third edition, Târgoviște, 2021, p. 23 (It should be mentioned that this plaque dedicated to the heroes of the War of Independence and the two world wars, was built on the initiative of the Zaedno Association, with the support of the National Society Cult of Heroes Regina Maria, Dâmbovița Mihai Viteazul branch, and with the financial contribution of the Târgoviște City Hall).
[80]Dumitru Stancu, *op. cit.,*p. 226.
[81] Idem, *Pucioasa – monography pages*, „13 Decembrie 1918" printing house, Bucharest, 1995, pp. 127-131 and 505-513.
[82]Also see Nica Cristina Mihaela, *For independence and the great union*, in „Eroica. Magazine of culture and honouring the nation's heroes", year V, no. 1(8), Bibliotheca Publishing house, Târgoviște, 2002, p. 7.

integration from 1916-1918, they are completely absent from the existing *List* at the Library of the Romanian Academy. Thus, Matei Dragomir, the hero from Vișina, is not found in the documents, even if he existed, and his name is mentioned both on the Monument in Vișina and on the one in Teiș, Șotânga commune, Dâmbovița county, the explanation being the fact that, at that time, Vișina was an integral part of Vlașca county. A number of five heroes who appear on the Monument in Vlădeni commune: the corporal Mihai Ilca and soldiers Moise Mihail, Ioan S.L. and Bălan Matei, as well as Dinu Stan from Ghirdoveni village, I. L. Caragiale commune, but also Ionescu Alexandru from Moreni and soldier Cazacu Dumitru, from Răcari, were rediscovered on these monuments.Another important detail is the fact that the name of the hero Bădescu Bodea from Dragodana commune, Picior de Munte village, is not clearly delimited from the fallen heroes in 1916-1918, which creates great confusion. Also, we do not find in the historical documents the five heroes written on the Monument in the village of Colanu, Ulmi commune: Niță Delureanu, Andrei Petre, Ioniță Stoica, Cefalău Gheorghe and Teodorescu Nicolae, as it is the case of hero Dima Stelian from Răzvad. One sure thing would be that these localities were near the city of Târgoviște and they did not belong to other counties in 1877.[83]

In conclusion, the number of the soldiers from Dâmbovița County who died in the War of Independence is bigger compared to the today`s administrative division of Romania, so that the number amounts to 234 compared to 136, which are known and found in the *List of heroes* existing at the Romanian Academy Library. Also, we can state that the names of these heroes are scattered on most of the monuments on which both the heroes of the War of National Reunification (1916-1919) and of the Second World War (1939-1945) are commemorated, but nevertheless, in Dâmbovița County four monuments were erected exclusively for the heroes who fell on the battlefields of the War of Independence in the localities: Corbii Mari-Ungureni, Morteni, Potlogi andVișina, the last two monuments being already presented by us.

As for the monument in Morteni, it is actually a Cross dedicated to the heroes of the War of Independence (1877-1878), erected in 1925 by veterans of the war, who were alive at the time, and is located in the centre of Morteni commune, in the vicinity of the Monument dedicated to the heroes of the First World War. As can be seen from the inscriptions placed on this commemorative cross, the names of 11 heroes who fell on the battlefields of the war of independence are listed: Gheorghe Constantinescu, Tudor Stama, Neacșu Patac, Gheorghe I. Nedelcu, Stoica Pitaru, Anghel Nica, Ion Stan, Pîrcălabu Stan, D. Voinea, Ion St. Matei and Dumitru P. Barbu, but also the names of five veterans who were still alive when the cross was built:Preda I. Bituleanu, Diniță Bogdan, Marin Duica, Marin Voicu and Ghe. M. Ungureanu. Another inscription on this cross refers to the heroism of the people from Morteni for winning Romania's State Independence: „*This holy cross was erected by veterans: serg.cap. sold. Who are still alive, in order to keep alive the memory of the War in Turkey 1877-1878 for the bravery in the battles in Griviţa, Plevna, Smârdan and Vidin for the Independence*”.[84]

[83] Dumitru Stancu, *The contribution of Dâmboviţa County to the war...,* p. 225.
[84] *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County*..., third edition, Bibliotheca Publishing House,Târgoviște, 2021, p. 222, 225.

The monuments of the heroes in Morteni village (the one on the left) and Ungureni village, Corbii Mari commune (the one on the right)[85]

Instead, the Monument to the Heroes of Ungureni village, Corbii Mari commune is located in the yard of the school in this locality, on which the inscription can be identified: „*Dead for the country in the War of Independence 1877-1878*", but also the names of three local heroes who died on the battle field for independence: Gheorghe Dumitru, Culiță Radu and Marmandiu Ion.[86]

BIBLIOGRAPHY

I. Primary sources

The County Department for the National Archives of Romania, *Dâmbovița County Prefecture*, file 3/1910; *The City Hall of Târgoviște*, file 19/1930.

I. Secondary sources

The Royal Court of Târgoviște National Complex. The History Museum, *The Catalogue of monuments for heroes, obelisks and cemeteries for heroes that exist in Dâmbovița.*

III. General works

Anghel Anca, Voinescu I. Marin (coord.), *The monography of Dragodana,* Stuca`s Publishing house, Bucharest, 2010.

Gheorghe Mircea, Gheorghe Mihaela, *390 years of years of documentary attestation Costeștii din Vale. Monography*, Cetatea de Scaun Publishing House, Târgoviște, 2010.

Mărculescu Cornel, *Vasile Blendea (1895-1987). Monumental pentalogies dedicated to National Unification War,* in „*The Mission*". The Magazine of the research of the works of The Orthodox Chuch with the Romanian Army „General Paul Teodorescu", Year V, nr. 1(5), Archdiocese of Râmnic, Mănăstirea Dintr-un Lemn (monastery), Frâncești village, Râmnicu Vâlcea, 2018.

[85]Photos from the personal archive.
[86]*Ibidem*, pp. 126, 128.

Nicolin Theodor, *My Târgoviște*, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2000.

Nica Cristina Mihaela, *For independence and the great union,* in *„Eroica. Magazine of culture and honouring the nation's heroes”,* year V, no. 1(8), Bibliotheca Publishing house, Târgoviște, 2002.

Stancu Dumitru, *Pucioasa – monography pages,* „13 Decembrie 1918” Printing house, Bucharest, 1995.

Veseliu George Toma*, The monography of Ocnița. Ocnița – Royal Court*, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2007.

Veseliu George Toma*, The monography of Răzvad commune. Răzvad – The heart of the voivodeship,* Bibliotheca Publishing house, Târgoviște, 2012.

IV. Special works

Mărculescu Cornel, *The Inauguration of the Heroes' Monument from Teiș Barracks on May 21, 1931,* in „Eroica. Magazine of culture and honouring the nation's heroes”, Year XXII, no. 1-2 (65-66), Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2019.

Mărculescu Cornel, *Târgoviște – the city of the three families Andronescu-Vlădescu-Stematiu*, in ”The Mission”. The Magazine of the research of the works of The Orthodox Church with the Romanian Army „General Paul Teodorescu”, Year V, nr. 1(5), Archdiocese of Râmnic, Mănăstirea Dintr-un Lemn (monastery), Frâncești village, Râmnicu Vâlcea, 2021.

Mărculescu Cornel, *Tourist and cultural Dâmbovița. Buildings, impressive houses, people, events,* Cetatea de Scaun publishing house, Târgoviște, 2023.

*** *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*, coordinator Gheorghe Șerban, First edition, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2018.

*** *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*, Second edition, coordinator Gheorghe Șerban, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2020.

*** *The Monuments of the Heroes of Dâmbovița County. Eternal memories of the Romanian nation*, Third edition, coordinator Gheorghe Șerban, Bibliotheca Publishing House, Târgoviște, 2021.

Nicolin Ioan, *The History of IIIrd Regiment Dâmbovița no. 22*, Atelierele Grafice Socec S.A., Bucharest 1930.

Stancu Dumitru, *The contribution of Dâmbovița County to the war for the state independence of Romania (1877-1878),* Pucioasa, 2004.

Vlăsceanu Georgeta, Năstase Constantin, *Monuments dedicated to the heroes of Dâmbovița county in 1877*, in „Valachica”, no. 9, Târgovişte,1977.

THE PRAGMATICS OF DISCOURSE IN HEALTH CARE AND FOOD ADVERTISING TEXTS- A CROSSLINGUISTIC APPROACH IN TERMS OF 'DEDICATED' PHRASES (ENGLISH – ROMANIAN)

Andreea Dinu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This article aims to analyze the pragmatics of the advertising discourse. We live in a world in which advertising and the advertising discourse have a major significance. There are advertising messages or discourses with a pure informative purpose, but there are also other patterns, such as: the metalinguistic advertising discourse, the poetic advertising discourse, the advertising discourse with an expressive or emotional function, the advertising message with a conative or phatic function. Some forms of advertising discourse have cognitive and communicative functions. By means of this article, we tried to sketch a general view on the advertising discourse and its functions. We illustrated these theoretical examples with a series of illustrative examples, featuring some of the most famous commercials. To create a brand implies, in the end, concentration, efficacy, efficiency and coherence, all these dimensions and valences being present in the advertising discourse.

Keywords: pragmatics, discourse, advertising

1. PRESENTATION OF THE THEME, THE PURPOSE OF THE RESEARCH

*****Why would this type of discourse be relevant for a pragmatic analysis?

Both domains are meant to provide goods for immediate, direct consumption, therefore, the consumer's motivation is or can be very high - the language used in these two areas is also highly challenging, diverse in providing information about the product.

The world we live in is one of communicative interaction, of the advertising that assaults us every day. Even if advertising is ephemeral, its effect is lasting.

The premise of this work is that advertisements are forms of discourse that make a significant contribution to the way we build our identity. By choosing this topic I set out to examine the breadth of the advertising discourse, so that I can define the communicational act we name advertising in both languages.

From the perspective of practical experience the research is going to be focused on a textual analysis of advertisements, combining the practical activity with the texts accompanied by in-depth accounts so as to show how the messages are constructed in each particular case. The relationship between language, image and advertising strategies will be analyzed while relying, whenever advisable or necessary, on linguistic and fictional critical studies.

2. THEORETICAL FRAMEWORK AND RESEARCH METHODS

The discourse is defined as "*a language or system of representation that was born and developed in a social framework, in order to produce and put into circulation a coherent set of meanings regarding a problematic area of interest*."[1]

[1] Denis McQuail, Sven Windhal, *Modele ale comunicării,* Ed. SNSPA, 2001, page 126

The series of arguments designed to convince the audience of the validity of a disputed thesis is called a speech. Habermas defines the word "discourse" as the form of communication characterized by argumentation, in which the validity claims are themed and researched regarding their justification[2]. We also name speech any kind of linguistic message. We generally talk about didactic, pedagogical, political, legal, and even discourse in advertising. As it is well known, advertising can be studied like any other object of social discourse. The term **advertising discourse** implies the existence of a discursive set stated in a procedural manifestation, rendered linguistically by a syntagmatic one. The advertising discourse can only be conceived as a subset included as propaganda texts, in the broader set of texts defined globally as persuasion. The omnipresence of advertising must first be linked to the linguistic field, where we analyze the role of advertising and the language used.

"The audience is easily seduced by the new words brought into the advertising scene: advertising slogans amuse us, annoy us, or even obsess us. But how do the best ads get that seductive power that makes them insidiously present? Using the sciences of language…"[3].

Tzvetan Todorov said about language that it can be compared to art, because, like it, tends to represent the invisible in a sensitive way. Using the language sciences, Blanche Grunig highlights the linguistic resources on which advertising is supported to attract attention, desire, and memorization. By identifying formal regularities, such as repetitions of sounds, unclear terms, balancing effects, deviations from stereotyped formulas, she demonstrates that slogans enforce such powerful language laws. What impresses in advertising language is even the linguistic form in which it is presented, often occurring that the representative fragment of the advertisement text is better retained than the product name.

The advertising approach calls for all six functions of the language stated by Roman Jakobson.

The hierarchy of these functions is relevant to the originality and the novelty of the advertising type of communication. With persuasion as an essential function, the conative function will be the prevailing function. Consumer connection to the product discourse succeeds, the consumer concluding that the product must be purchased[4]. Advertising bombardment and media agglomeration are arguments that make phatic function increasingly important in recent years. Advertising communication is increasingly oriented to assert its presence (the X mark exists), to maintain contact (the X mark does not cease to be addressed to you), and to gather everyone in one place (X is everywhere).

Referential advertising: it is purely informative; it exposes the content of the message without hiring the one who produces it or the one who receives it. Ex: Cochrane's advertising with the statement "**Trusted evidence. Informed decisions. Better health.**" is an example of referential advertising because it uses concise, factual statements to establish credibility and highlight the organization's expertise.

'Trustworthy evidence": Cochrane positions itself as a reliable source of evidence-based information. By using the term "trusted evidence," Cochrane underscores its commitment to rigorous research methods and systematic reviews, indicating that its findings are based on reliable data and scientific rigor.

"Informed decisions." Cochrane emphasizes the importance of making informed decisions about health. This phrase implies that by accessing their resources and information, individuals can gain the knowledge necessary to make well-informed decisions about their health and medical interventions.

"Better health": the ultimate goal of Cochrane is to improve health outcomes. By positioning their work as a pathway to better health, they highlight the relevance and impact of

[2] Jurgen Habermas, *Teorii ale adevărului,* Ed. Politică, Buc. 1983, page 411
[3] Christian Baylon, Xavier Mignot, *Comunicarea*, Ed. Universităţii din Iaşi, 2000, page 305
[4] Sebastian Dîncu, op. cit., page 149

their research findings and the potential benefits that individuals can derive from using their evidence-based resources.

The advertisement uses concise and effective language and draws on Cochrane's authority and reputation as an internationally recognized organization for evidence-based medicine. It appeals to people who value reliable information and want to make informed decisions about their health.

The pragmatic purpose of this referential advertising approach is to establish Cochrane as a trusted and authoritative source of evidence and to encourage individuals, health professionals, and policy makers to use its resources. By highlighting its commitment to rigorous research methods and the potential for improved health outcomes, Cochrane aims to appeal to a broad audience that values evidence-based decision making in healthcare.)

Metalinguistic advertising: it concerns topics that call for expertise, specific knowledge, using a particular language, a terminology whose translation is necessary to make it known and understood by the uninitiated. For example, the field of computer science: large, medium and microsystems, related to software, compatibility; all computer science, in fact, is extremely complex, posing problems for all those who do not have to do with computer science.

Poetic advertising: every time when word games, syntactic structures, rhythms, tones, style figures or an accomplishment is added to a message - a complement of meaning - we have to do with the poetic function, present in advertising. **Little Godin has a frugal appetite: modest and economical he sits at the table in front of a small plate of wood and coal.** The Godin stove is again current: it is beautiful; it represents a model of economy and energy. Its circulation is excellent and its consumption is not very important in terms of energy efficiency. The same is the Toshiba microwave, turned into a huge cake: **Toshiba - to eat well**. Turning this object into a huge, well-rounded cake is a purely visual metaphor.

Emotional or expressive advertising: it gathers all the attempts made to inform the other about the personality of the person sending the message. The function highlights the personality, shows the willingness to express thoughts, criticisms about the content of the message and how the message is transmitted. The "expressive" advertising of **Auvergne cheeses** does not describe the taste qualities of the product but speaks of the qualities of the people who make them: the authentic peasants of Auvergne, to whom their individualism, their independence, and their pride are added. Advertising allows them to express, in order to show their character traits, their peasant roots, an entire existence put at the service of that product; the figure, the conformation of the body, their smile, even the gestures are presented. At the same time, amidst the laughter and encouragement, they stand up, undo a napkin and place the cheese on a small wall with a valley in the background of the Auvergne region.

This type of advertising represents a voluntary and subjective interpretation: the transmitter becomes a star to be bought; Alain Afflelou presents his glasses alone, Leclerc Company broadcasts the portrait of the patron Edouard Leclerc, with that of his successor in the back, his son Michel[5].

Conative advertising: it involves engaging the recipient of the message. This involvement can be done either in the form of questioning of the recipient, or by knowing his personality, character, culture, behaviors, and language. The involvement of the recipient can take into account his family responsibilities. The strategy tries to appeal to young people (through look, clothing, language). They are the ones who need loans and not their parents.

Phatic advertising: this function tends to group all the efforts made by the sender, both to try to establish contact with the recipient and to maintain it, once established.

[5] Claude Bonnange, op. cit., page 75-92

The phraseology of a given language refers to the discipline and its target, the set or totality of phraseological units. In the emergence of phraseologies, two areas were distinguished: literary phraseology, which includes aphorisms, jokes and word combinations of a random nature, and linguistic phraseology, which is considered the means of expression of a community. Phraseological units from a particular language are the focus of phraseology research because it is an independent field of study (or a group of languages).

Some functions are changeable and unique to only a few classes of phraseological units, whereas others are constant, or inherent in all phraseological units under any realization conditions. Communicative, cognitive and nominative functions refer to the constant functions. Phraseological units perform a communicative role when they act as message or communication means. The exchange of statements that constitutes communication, while the transmission of information without receiving reply from the reader or listener, constitutes message. The relation of phraseological units to real things, such as circumstances, and the substitution of their phraseological names for these objects in the speech act are both aspects of their nominative function. The nominative function of phraseological units is characterized by the filling of gaps in the language's lexical structure. Since they lack lexical synonyms, the vast majority of phraseological units have a peculiar function. The nominal function has two subtypes: neutrally nominal and nominal functions. The fundamental function for phraseological units, like brown paper, is neutrally - nominal. When using these expressions in conversation, it's vital to recognize that the thing is being mentioned, not how the phrase is used stylistically. The nominal function is also typical of stylistically marked idiomatisms and idiophraseomatisms, which are semantically, transferred phraseological units.

3. THE STAGE OF RESEARCH WITH RESPECT TO ADVERTISING LANGUAGE

Creating a good dialogue implies that the participants in the dialogue show an appropriate behavior that involves encouraging the speaker, accepting the opinions of others, receiving the message transmitted, expressing interest in the dialogue context. This demonstrates the dialogic competence of the individual who "implies communicative control and self-control, dynamic adaptation to a given communication situation, collaboration with dialogue partners" (Gramatica Limbii Române, 2005: 780).

Communication skills, participation and especially to support a dialogue are not innate, they are acquired throughout life through training and self-training.

From what has been presented so far it can be seen that the dialogue is not a mere string of replicas, it has an internal organization with a certain hierarchical structure of communicative units. The communicative units are not necessarily words, sentences or phrases, but they can be presuppositions or implications related to communicative principles (the principle of cooperation and the principle of politeness).

An important role in the efficiency of the dialogic act is represented by the communication context: who with who communicates, the channel of communication, the spatial-temporal coordinates, for which reason, for what purpose and in which way. We can say that through communication context we understand both the situational context and the linguistic context.

The participants in the communication act fulfill, in turn, the role of transmitter and receiver at different moments of the speech. They have a cultural, social and psychological identity, a large amount of information and capacities to monitor the interlocutor, all of which are reflected in the language. If there are cultural and language differences between the speakers, the communication act may not be effective or it may be necessary to apply strategies to verify the degree of mutual understanding and shared knowledge.

The psychological identity, gender or physical particularities of the interlocutors have consequences on the communication act: extroverted people speak more, use non-verbal forms of communication (gestures, mimicry), have a higher vocal intensity and have expressiveness in communication; introverted people have no initiative in communication, introduce few topics into the discussion, have a low vocal intensity and are less expressive.

Also, women, in general, ask many questions, express interest in certain topics, often express their feelings, use in communication nonverbal forms also, and use adjective or adverbial qualifications.

Another aspect that puts its mark on the dialogue is the degree of mutual knowledge and intimacy. If there is kinship or friendship relations between the participants, the dialogue is characterized by the approach of accessible themes, common to all, of negligence acceptable in the language, the use of mimicry and gestures, of expressiveness, and the interaction distances vary between minimum and medium.

If there is no relation between the participants or the degree of knowledge is zero, and then a formal language is used, with few affective nuances, the topics addressed are reduced, and nonverbal forms are avoided.

The communication channel realizes the difference between the written message and the oral one. The dialogue in written form is carried out through the forms between an applicant and an institution, through marketing questionnaires, opinion polls, emails, written exams, etc.

The place and moment of the dialogue impose situational prototypes and certain forms of linguistic protocol that influence the dialogue (for example the dialogue is different at the bank, at the doctor, at the police station, at the tourist agency, at the market, etc.).

The cause and purpose of the communication determines a certain type of dialogue, in which wishes and motives are expressed or the intention to act on others.

The mode of communication is determined by the communicative purposes correlated with the communication situation, thus realizing different types of communicative behaviors: heuristic (the question-answer form), of reinforcement (speech acts in a flattering manner or defamatory form), of support (or supportive), reflective (form of response in which the speaker reflects what the speaker said), explanatory, self-centered (the speaker speaks about himself), playful (the speaker asks the receiver for an answer through para-verbal elements - laughter or nonverbal - smile) (GLR, vol II, 2005 : 796)[6].

4. SUMMARY DRAFT; SHORT PRESENTATION OF THE CONTENT OF EACH CHAPTER

The context is the totality of the circumstances and details of a physical or mental nature which determine to a greater or lesser extent the fulfillment of the pragmatic act. The context thus offers us what we call: conversational implications and assumptions. The situational context is the circumstance in which verbal (oral) communication takes place. This is of no importance for written communication for which the context of the communication object is essential. For oral communication, the immediate (situational) context is implicit, noting itself through non-verbal (extra-linguistic / para-verbal means: gestures, mimicry, and movement). It can also be called a behavioral framework. Verbal acts are statements or groups of statements subordinated to organized verbal exchanges (work situations, official or private meetings, etc.). They define those clearly cut segments of the communication, segments that have become clichés (excuses, greetings, insults, wishes, promises, prayers, etc.). Deictic elements vary depending on the perspective from which we circumscribe, distinguishing the following

[6] - Silvia Bogdan, Studii privind limbajul publicitar al reclamelor. Aspecte lingvistice în contextual antropologico-cultural și economic

categories of deictic: spatial, temporal, social, personal, and argumentative (textual). The link between the text message and the iconic message is not arbitrary. They suggest and complement each other, support each other in order to generate the persuasive force needed to fulfill the AIDA[7] principle to the end. The analysis will be performed on a pragmatic basis, which is why it is important to pay attention to the basic features of pragmatics, which we use to construct the message: The pragmatic act is the utterance that says something beyond words, behind the words, hides something within it, something that can be far more important than the utterance itself. It can be an implicit denial or an implicit affirmation.

All give the communication certain communicative dynamism, a certain affective participation of the speaker during the conversation. The text message is made up of the title, the body of the text, the slogan, the logo, and the mark and they are described as follows: The title is the most important element of the text message, being the first read by the consumer and depending on it, the text will or will not be way. The title raises the interest of the target audience by activating all the components of the AIDA principle (attention, interest, desire, and action), defines the target audience and highlights the benefit offered. The body of the text is the most important part of the text. Important product details are provided here, with products that require careful presentation in order to win consumer confidence. The body of the text avoids the affective side of the target group, it is written on the meaning of all, as clearly as possible, thus answering the main questions related to costs, benefits offered in addition to other companies, product performance, news, use.

5. ORIGINALITY OF THE APPROACH

We are talking about a rhetorical discourse in advertising, with the purpose of persuading seducing or inciting. Written or spoken phrase associated with images, colors and lines, static or moving is a rhetorical discourse designed to influence a person/group smaller or larger, to establish, to change mindsets and options, attitudes, behaviors, conceptions. When an advertiser proposes to the public to assume together with the thinkable solution to an argumentative problem, we are in front of communicative rhetorical discourse. The communication is authentic if, indeed, the person who launches the message has the belief he proposes. In order to carry out the communication, a necessary condition is to add here the requirement of credibility, by reasoning.

Argumentation, having perlocutionary force in a proper psycho-logical organization, would lead to the assumption. The convinced audience consensual with the publicist and assumes the solution proposed[8] to him, according to his intentions, but with a conscious persistence. Often, rhetorical discourse pursues not what is most appropriate to be assumed, but rather to be assumed by the public, but for the benefit of the user. The process that takes place through the rhetorical discourse is called persuasion. In advertising, persuasion plays a fundamental role. Ideas are persuaded by words. The address language is the means to which the virtues are used to reach the goal. He must respond to the three fundamental conditions of the rhetorical act itself: to inform, to prove, to obtain the assumption. That is, something simple to customize (like the author of an advertising clip), having clearly formulated the argumentative problem, as well as its solution. The discourse (which is rhetorical not by length but by the nature of the construction) is presented informative and suggestive in a language appropriate to the public so that the conviction of the exhibitor becomes the public's conviction.

[7] Attention, Interest, Desire and Action
[8] Mihai, Ghe., *Retorica tradiţională şi retorici moderne*, Ed. All, 1998, page 49

According to intention, in advertising, rhetorical discourse can be persuasive, seductive, inciting.

The rhetorical discourse aimed at communication is **suggestive**; it is here that reasonable evidence that leads to conviction dominates.

The rhetorical discourse that aims at installing in public an emotional tension sufficient to cause him to behave as the advertiser suggests is an **incentive**; dominates here the challenge of emotions that leads to unreasonable reactions.

It is **seductive** the rhetorical discourse that aims at the unilateral assumption by the public of value, by mediating the appearance of the arguments, promoted mainly affective; dominates affective evidence leading to seemingly reasonable behaviors.

To be effective, rhetorical discourse must have three qualities: to please, to instruct, to determine assumptions. Pleasure is given by affective language; it is about the practical affection, appropriate to the theme and the public, which evokes representations, triggers emotions and feelings, drives the will, awakens memories.

The rhetorical discourse aims to:

- establish, strengthen, weaken or remove opinions and then it is persuasive;
- cause emotions and then it is incentive;
- form, strengthen, weaken and then it is seductive.

Refer your friends, colleagues or family to join Bupa and you could be rewarded with a $100 e-gift card. - is a sample of advertising incentives that pedals primary needs.

Seduction and incitement are also variants of **manipulative** rhetorical discourse, whereby the public is instrumental in knowing, wanting, believing, acting in the interest of the advertiser as if in his interest, as opposed to persuasive-communicative rhetorical discourse, oriented in the public interest. The term manipulation arouses suspicion and adversity. The manipulation exists when the user of the rhetorical discourse obtains the agreement he needs from the public, for a foreign purpose, installing him in the naive belief that he has found just what he was looking for. In any type of manipulation, the public/consumer is deceived in the sense of situating, by argumentative appearance, in an illusion taken as reality, on whose behalf they act.

6. RELEVANT EXEMPLIFICATION FOR THE PRESENT RESEARCH

Ex: **Milka**: a chocolate brand in Alps and worldwide, makes everything around it tenderer. The advertising message is: "**Milka! Dare to be tender.**" But with such a message, contact with the reader is easy to lose. It is not enough just to show what Milka can be used for, you have to give the reader ideas about the many opportunities to be tender, make him imagine himself as an active element, as a relationship actor[9].

In front of the announcements for Milka, the reader himself begins to become an actor, to discover opportunities to be tender. Only such an approach can cause such a phenomenon. From where a whole series of announcements also popped: a lovely young bride receives chocolate along with the message: "**Think about it, my records are better than yours. Martin**"; a woman in her forties receives it with the message: "**Forgive my dog and look at me a little. Thierry**" a young woman receives a bar, along with the message: "**Thank you, thank you for this night. Jean**".

Another example is advertising on the New Excellence Supreme, L`oreal Paris: a famous actress, in a comfortable outfit, being a host, is answering to a friendly interview: "**Excellence has gone purple and it is pretty cool. Questions anyone?**" and explains that

[9] Claude Bonnange, op. cit., page 80

"**There is a whole theory"** behind the colour of the product and the results that this has. It is not enough for the product to be presented; it has to be suggested to the consumer some situations in which the product would be beneficial. In front of the announcements, the reader becomes creative, discovering original situations to get out of everyday life, along with the product. Only a phatic approach can cause such behavior.

Care in every step

As a farmer owned dairy company, we control the journey from our cows to you, securing the safety, quality and freshness of our milk.

7. A HOLISTIC VIEW ON ADVERTISING INDUSTRY

The holistic marketing concept views every component of a company as a single, integrated whole. The idea that the whole is greater than the sum of its parts forms the foundation of this statement. As a result, all business-related actions have a common goal and purpose. This makes sure that everyone in every department—including sales, operations, HR, marketing, and others—works toward a single, overarching objective.

Example of Holistic Marketing:

One of the best applications of the holistic marketing concept is Coca-Cola. Their entire global identity was just updated to "Real Magic." The purpose of this strategy is to demonstrate the company's commitment to improving society and the planet.

Real Magic is more than simply a slogan, according to The Coca-Cola Company's worldwide chief marketing officer, Manuel Arroyo. We see it as a concept that goes beyond marketing and captures everything unique about the brand.

Holistic marketing philosophy characteristics:

The holistic marketing philosophy is characterized by three primary elements: a shared objective, coordinated actions, and integrated activities.

All areas of the company are focused on a single objective: giving customers a wonderful experience.

Aligned Activities - Every corporate activity, procedure, and communication should be directed toward achieving the shared objective.

Integrated Activities - Every activity carried out by the company should be planned and integrated so that it functions as a cohort to offer a consistent and smooth client experience.

The needs of the consumer are ever-evolving. Customers only make purchases after conducting extensive physical and online product research. Therefore, integrated marketing is essential nowadays to ensure that customers choose your product over that of your rivals. Additional justifications for using holistic marketing are given below:

1. Building a brand

One of the best methods to increase brand recognition is to emphasize a company's basic principles across all channels. A corporation must maintain consistency across numerous channels because consumer behaviors are constantly changing in order to secure optimum branding potential.

2. Focus

The customer can concentrate on a company's essential beliefs thanks to consistent and transparent marketing. People now link the company with its basic principles rather than merely its products thanks to these principles.

3. Efficiency

Because everyone involved in an organization is working toward the same objectives, holistic marketing improves communication between departments. Additionally, it makes sure that all corporate operations work together harmoniously to increase brand recognition.

4. Effectiveness

A business can thrive and make the most use of its resources when it implements holistic marketing, which puts a strong emphasis on long-term objectives. Apple is another business that employs holistic marketing well. The majority of customers typically decide to buy an iPhone or Mac even before they enter the shop.

5. Coherence

With holistic marketing, everything is contained under one roof as opposed to having conflicting information in many facets of your business. All of your customers will notice a higher sense of coherence and consistency as a result.

BIBLIOGRAPHY

Adam, Jean-Michel; Bonhomme, Marc, *Argumentarea publicitară. Retorica elogiului și a persuasiunii*, Iași, Institutul European, 2005

Adam, J.M., Bonhomme, M., *L'argumentation publicitaire*, Nathan, Paris, 1997

Ascombre, J.C., Ducrot, O., *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, 1989

Baker, Mona, *In other words*, Routledge, 2018

Bassnett-McGuire, S, *Translation Studies: Revised Edition*, Routledge, 1991

Baylon, Christian, Mignot, Xavier, *Comunicarea*, Ed. Universităţii din Iaşi, 2000

Benoist, Luc, *Semne, simboluri, mituri*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 1995

Bonnange, Claude, *Don Juan sau Pavlov*, Ed. Trei, 1999

Brielmaier, Peter, *Ghid de tehnoredactare*, Ed. Polirom, Iasi, 1999

Brierly, Sean, *The Advertising Handbook*, Rourledge, 2001

Brune, Francois, *Fericirea ca obligatie*, București, 1996

Crăciun, Dan, *Logică şi argumentare*, Ed. Tehnică, Bucuresti, 2000

Croft, William, *Cognitive Linguistics*, Cambridge, 2004

Cuillenburg, J.J., *Ştiinţa comunicării*, Ed. Institutul European, 1999

Dîncu, Sebastian, *Comunicarea simbolică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001

Duck, Steave, *Relaţiile interpersonale*, Ed. Polirom, Iasi, 2001

Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc. 1982

Florescu, Vasile, *Retorica şi neoretorica*, Ed. Academiei R.S. România, 1973

Habermas, Jurgen, *Teorii ale adevărului*, Ed. Politică, Buc. 1983

Horn, Laurence, *The handbook of pragmatics*, Blackwell Publishing Ltd, 2006

Jefkins, Frank, *Cum să stăpâneşti reclama la perfecţie*, Rentrop&Straton, 2000

Jeudi, H.P., *La publicite et son enjeu social*, PUF, Paris, 1997

Jouve, Michel, *La Communication publicitaire*, Breal, 1992

Jost, F. *La publicite vampire, Degres, nr.4*, Bruxelles, 1985

Lindekens, Rene, *Semnificaţie şi comunicare în lumea contemporană*, Ed. Politică,1985

Lochard, Guy, Boyer, Henry, *Comunicarea mediatică*, Ed. Institutul European,1998

McQuail, Dennis, *Comunicarea*, Ed. Institutul European, 1999

McQuail, Denis, Windhal, Sven, *Modele ale comunicării*, Ed. SNSPA, 2001

Mel'čuk, Igor, *Clichés, an Understudied Subclass of Phrasemes*, Yearbook of Phraseology, 2015

Miclău, Paul, *Semiotica lingvistică*, Ed. Facla, 1977

Mihai, Ghe., *Retorica tradiţională şi retorici moderne*, Ed. All, 1998

Newmark, Peter, *A textbook of translation*, Longman, 1988

Ogilvy, David, *Ogilvy despre publicitate*, Ogilvy&Mather, Bucuresti 2001

O'Sullivan, Tim, Hartley, John, *Concepte fundamentale din ştiinţele comunicării*, Ed. Polirom, Iasi, 2001

Prutianu, Ştefan, Caluschi, Cezar, *Inteligenţa Marketing Plus*, Ed. Polirom, Iasi, 1999

Rovenţa Frumuşani, Daniela*, Semiotică, societate, cultură*, Ed. Institutul European, 1999

Sorea, Daniela, *Pragmatics – some cognitive perspectives*, Contemporary Literature Press, 2001

Tuţescu, Mariana, *L'argumentation*, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1998

Vartan, Nicolae, Valentin, *Imaginea de sine*, Ed. Polirom, Iasi, 1999

Vasiliu, Emanuel, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucuresti, 1978

WORK SATISFACTION OF TEACHERS AND THEIR PERCEPTIONS OF THE DEGREE OF SATISFACTION OF PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN

Rodica (Bolojan) Ştef
PhD Student, University of Oradea

Abstract: Work is an important aspect in each of our lives, generally occupying a third of the day. Specialists have paid increasing attention to research into the organizational field and factors that contribute to improving a company's results (Amabile and Kramer, 2011). Moreover, job satisfaction is considered a strong predictor of overall individual well-being (Veenhoven, 1984) and some employees' intentions to leave.
For the qualitative research on the topic: "Work satisfaction of teachers and their perceptions regarding the degree of satisfaction of parents of preschool children" we started from the analysis of specialized literature in the field of quality of life, job satisfaction to identify factors that influence job satisfaction, on the one hand, and the relationship between teachers' job satisfaction in terms of satisfaction of parents of children they work with, on the other hand.
The results reflect the fact that employee satisfaction is hard to maintain and requires regular attention for effective management. Thus, in order for their employees to be satisfied, managers must ensure a state of balance between extrinsic factors - salary, working conditions, company policy - and intrinsic factors - the work itself, their responsibilities and achievements.

Keywords: education, teachers, satisfaction, job

Obiectivul general al acestui studiu este analiza factorilor care influenţează satisfacţia la locul de muncă a cadrelor didactice prin prisma percepţiei lor faţă de stisfacţia părinţilor cu care lucrează şi relaţia dintre acestea.

Pentru realizarea acestui obiectiv mă voi raporta la următoarele dimensiuni ale problemei de cercetare:

- Identificarea factorii care influenţează satisfacţia în muncă a cadrelor didactice;
- Dacă insatisfacţia sau nemulţumirea părinţilor le influenţează propria satisfacţie;
- Corelaţia dintre satisfacţia/insatisfacţia cadrelor didactice cu satisfacţia/insatisfacţia părinţilor

Demersul de cercetare va fi centrat pe identificarea percepţiei cadrelor didactice din învăţământul preşcolar, de stat şi privat, cu privire la satisfacţia lor în muncă prin prisma percepţiei satisfacţiei părinţilor copiilor preşcolari, la nevoile şi aşteptările acestora.

ASPECTE METODOLOGICE:

În prima etapă am optat pentru o analiză documentară în literatura de specialitate cu privire la calitatea vieţii, satisfacţia, fericirea, mulţumirea faţă de anumite aspecte ale vieţii profesionale, si anume satisfacţia la locul de muncă, relaţii, cum şi dacă influenţează satisfacţia/insatisfacţia, mulţumirea/nemulţumirea colaboratorilor (părinţilor) propria satisfacţie (a cadrelor didactice) în muncă.

În etapa a doua am realizat o cercetare calitativă. Metode utilizată: focus grup – instrumentul – interviul.

Pentru culegerea datelor am utilizat Ghidul de interviu.

În raport cu obiectivul cercetării, în ghidul de interviu au fost incluse următoarele teme de discuţii:

1.Opinia cadrelor didactice cu privire la satisfacţia în muncă în general

2. Factorii subiectivi/obiectivi care contribuie la satisfacţia în muncă a cadrelor didactice

3. Factorii care influenţează insatisfacţia în muncă şi dacă aceşti factori ar contribui la scăderea satisfacţie în muncă

4. Percepţia cadrelor didactice cu privire la satisfacţia părinţilor faţă de activitatea lor şi cum identifică satisfacţia/insatisfacţia acestora.

5. Identificarea motivelor de mulţumire/nemulţumire a părinţilor din învăţământul preşcolar faţă de activitatea cadrelor didactice (aspecte percepute) şi dacă există diferenţe de percepţie comparativ cu activitatea cadrului didactic sondat în întrebarea precedentă.

6. Identificarea diferenţelor de percepţie a părinţilor făţă de activităţile cadrelor didactice văzută prin ochii dascălilor. De asemenea, cum îşi explică dascălii aceste diferenţe.

7. Răspunsul acţional al cadrelor didactice la nemulţumirea părinţilor cu care lucrează prin asumarea sau neasumarea calităţii serviciilor oferite.

8. Influenţa mulţumirii/nemulţumirii părinţilor asupra satisfacţiei în muncă a cadrelor didactice.

9. Nevoile dascălilor din învăţământul preşcolar pentru a considera că sunt stisfăcuţi cu munca lor.

DESCRIEREA GRUPULUI:

La Focus grup au participat 10 persoane, 8 cadre didactice din învăţământul preşcolar şi 2 directori, atât din mediul urban cât şi din mediul rural, învăţământ de stat şi privat.

Caracteristicile grupului: cadele didactice participante sunt profesori pentru învăţământ preşcolar: 2 cu definitivat, 2 cu grad didactic II, 2 cu grad didactic I, angajate la unităţi de învăţământ de stat şi 2 cadre didactice din învăţământul privat, mediu urban şi mediu rural, cât şi 2 directori de unităţi de învăţământ de stat. În ceea ce priveşte statutul lor sunt atât titulare cât şi suplinitoare calificate.

Cei 2 directori de unităţi de învăţământ preşcolar au vechime atât la clasă , grad didactic I, cât şi în management educaţional şi resurse umane, directori cu concurs, din mediul urban şi rural.

Fiecare participant a fost codat cu subiectul S1, …. , S10, grad didactic, rural/urban, stat/privat, respectiv, răspuns R1,….., R10

Analiza studiului:

Plecând de la premise precum: oamenii își petrec o perioadă de timp îndelungată în câmpul muncii; fiecare individ își dorește să fie fericit și motivat la locul de muncă (Amabile și Kramer, 2011) am pornit discuţiile la interviul focus grup organizat de la ceea ce cred repondenţii, cadrele didactice din învăţământul preşcolar bihorean, că înseamnă satisfacţia în muncă în general (satisfacţia generală, Johns, 1998), astfel că din răspunsurile lor majoritatea repondenţilor au facut trimiteri la o stare de bine, grad/sentiment de mulţumire proprie, motivaţie, linişte, echilibru interior, siguranţă, realizarea obiectivelor propuse, venirea copiilor la grădiniţă cu placere, salarizare. Majoritatea caracteristicilor menţionate de repondenţi apar la (Zamfir, C. în Zamfir și Vlăsceanu & coord., 1993) chiar în definirea satisfacţiei ca ,,starea subiectivă rezultată din împlinirea necesităților, lipsa de tensiuni, de anxietate, …".

În definirea satisfacţie în muncă conceptul central îl reprezintă viața profesională interioară, privită ca și confluență a percepțiilor, emoțiilor și motivațiilor pe care indivizii le experimentează pe măsură ce reacționează la evenimentele din cursul zilei de muncă și cărora le atribuie semnificații (Amabile și Kramer, 2011). Această triadă, formată din percepții, emoții și motivații, nu reprezintă altceva decât interpretarea subiectivă pe care fiecare individ o face

pentru a da sens diverselor situații care se petrec la locul de muncă, în mod particular, și în viață, în general (Marian, M.A., 2016).

Participantele la studiu introduc în definirea satisfacţiei în muncă, pe lângă stări afective interioare, şi realizarea obiectivelor propuse, principiul progresului (Marian,2016) principiu evidenţiat şi de autorii americani în studiul lor „dintre toate evenimentele pozitive care influențează viața profesională interioară, factorul cu influența cea mai puternică este progresul în muncă; iar dintre toate evenimentele negative care influențează viața profesională interioară, factorul cu influența cea mai puternică este regresul în muncă" (Amabile și Kramer, 2011).

În ceea ce priveşte salarizarea, amintită de repondenţi, în definirea satisfacţiei, alături de realizarea obiectivelor, fiind considerate de mulţi auotori ca fiind factori motivatori, autorii americani (Amabile și Kramer, 2011) şi (Zanfir, 1993) îi încadrează în categoria factorilor externi, extinseci de igienă.

Referitor la factorii subiectivi/obiectivi care contribuie la satisfacţia în muncă, răspunsurile cadrelor didactice arată importanţa muncii prestate venită din aprecierile părinţilor, copiilor, conducerii cât şi condiţiile de la locul de muncă şi salariul. Evidenţiază importanţa factorilor interni motivatori cât şi factorii exterini de igienă în producerea satisfacţiei în muncă a cadrelor didactice din învăţământul preşcolar bihorean, aprecieri care se înscriu în rezultatele cercetărilor cu privire la acest aspect, astfel Herzberg, 1975 citat de Steers, 1988 defineşte satisfacţia angajatorilor ca o colecţie de atitudini pe care le au lucrătorii faţă de munca lor şi face distincţia între satisfacţia de faţetă şi cea generală, astfel satisfacţia de faţetă - munca însăşi, salariul, promovările, recunoaşterea, beneficiile, condiţiile de lucru, supravegherea, colegii de muncă, politica organizaţională, şi staisfacţia generală – reprezintă un indicator general, însumat al satisfacţiei unei persoane faţă de munca sa, care traversează diferitele faţete.

F. Herzberg (1967) în cercetările sale a evidenţiat factorii care aduc satisfacţie, cum ar fi factorii motivatori (intrinseci) sunt munca în sine, responsabilităţile şi realizările lor. În ceea ce priveşte factorii care conduc la insatisfacţie, cei mai mulţi au precizat factorii de igienă (extrinseci), cum ar fi: politicile companiei, condiţiile de muncă şi plăţile. Este important de reţinut faptul că prezenţa lor produc satisfacţie, însă absenţa lor nu generează insatisfacţie. Conform teoriei bifactoriale a lui Hazberg, prezenţa factorilor de igienă nu duce la satisfacţie, însă lipsa lor generează insatisfacţie.

Cu toate acestea unii autori (Anthony & Govindarajan, 2007; Kunz & Pfaff, 2002) susţin că obiectivul principal al satisfacerii nevoilor unui angajat este prin a stimula creşterea motivaţionala extrinsecă, prin mijloace de plată şi bonusuri. Astfel Herzberg, Mausner şi Snyderman (1959) afirmă că eliminarea factorilor de igienă ar elimina numai nemulţumirea, dar nu ar genera satisfacţie deoarece pentru aceasta din urmă este nevoie ca organizaţia să se concentreze asupra factorilor motivatori.

Această teorie, uneori puternic criticată (Korman, 1971 şi Locke, 1969), are meritul de a evidenția complexitatea naturii umane, în special în ceea ce privește motivația.

În ceea ce priveşte insatisfacţia şi factorii care o influenţiază, studiile arată că factorii de igienă, mai precis lipsa lor produc insatisfacţie. Externi individului, acești factori ar împinge angajații să avanseze, dar nu ar fi o sursă de motivație reală. Aceştia satisfac anumite nevoi - care, dacă nu sunt prezente, induc frustrare și nemulțumire - fără a genera o motivație reală. Printre acești agenți, putem menționa: conditii de lucru, atmosfera echipei, serviciu, remunerație, metode de management, relațiile cu superiorul ierarhic și colegii (Zlate, 2007), factori identificaţi şi de participantele la interviu.

Caracteristicile locului de muncă, sensul sarcinii, semnificaţia muncii, varietatea sarcinilor, autonomia şi feedback-ul, sunt importante pentru ca un angajat să fi satisfăcut la locul de muncă au opinat toate repondentele la interviu. Potrivit teoriei caracteristicilor locului de muncă implementată de Hackman şi Oldham (1976), pornind de la un model precedent

recomandat de Hackman şi Lawler (1971), locurile de muncă la care sunt adăugate aceste caracteristici de bază sunt pasibile de a fi mai satisfăcătoare decât locurile de muncă care nu le au. Aceste caracteristici ale locului de muncă au fost evidenţiate de catre repondente atât ca factori care aduc stisfacţie, dacă ele există, cât şi ca nevoi care ar influenţa creşterea satisfcatiei în muncă, in cazul în care s-ar rezolva. Această teorie a avut reacţii pozitive precum şi rezultate pozitive (Fried & Ferris, 1987; Loher, Noe, Moeller & Fitzgerald, 1985).

În discuţiile cu participantele la studiu am analizat satisfacţia şi factorii care o influenţiază din perspectivă conţinutului muncii. J.R. Richard şi G.D. Oldham ,(1976) analizează satisfacţia şi propune cinci dimensiuni ce infuluenţează atitudinea şi comportamentul la muncă, astfel: *varietatea cerinţelor solicitate, identitatea sarcinii, semnificaţia sarcinii, autonomia - gradul de independenţă pe care un angajat îl are în planificarea şi organizarea muncii şi feed-back-ul muncii, cantitatea de informaţie pe care angajatul o primeşte în legătură cu performanţa pe care o are*. Repondentele scot în evidenţă aceste dimensiuni ale conţinutului muncii lor şi le introduce în factorii influenţatori ai satisfacţiei.

Cadrele didactice intervievate enumeră la categoria factori care influenţează satisfacţia ca fiind munca cu copii, posibilităţi de dezvoltare profesională, salariul, relaţiile de la locul de muncă, cu colegii şi cu conducerea inscriinduse în cele cinci dimensiuni propuse de Smith, Kendall și Hulin (1969) propun alte cinci dimensiuni ale satisfacţiei la locul de muncă şi anume: munca în sine - gradul în care sarcinile executate de angajaţi sunt interesante şi furnizează oportunităţi pentru învăţare şi pentru asumarea responsabilităţii; salariul - suma primită şi metoda prin care se efectuează plata acestuia; supervizarea - abilităţi tehnice şi manageriale ale supervizorilor, gradul în care superiorii demonstrează consideraţie şi interes pentru angajaţi; colegii - gradul în care aceştia sunt competenţi tehnic, prietenoşi; promovarea – disponibilitatea oportunităţilor reale pentru promovare.

Poate cea mai evidentă încadrare a răspunsurilor cadrelor didactice intervievate în dimensiunile de cercetare a satisfacţei sunt cele propuse de Cătălin Zamfir (1980) care face trimtere la trei dimensiuni din perspectiva cărora poate analiza satisfacţia în muncă, astfel

a. *Satisfacţia economică* – produsă de stimuli financiari şi importantă pentru intrarea, stabilirea în sau părăsirea profesiunii, conferă sentimentul securităţii, satisfăcând nevoile de stimă, de putere, de prestigiu şi de poziţie socială. In general, oamenii nu muncesc numai pentru a câştiga bani, ci şi pentru că le place ceea ce fac, precum și condiţiile în care îşi desfăşoară activitatea.

b. *Satisfacţia legată de munca în sine* - are o serie de caracteristici relevante pentru satisfacţia angajaților, incluzând aici condiţiile muncii, dotarea tehnică şi conţinutul efectiv al muncii.

c. *Satisfacţia psihosocială* - derivă din faptul că în procesul muncii, angajatul se raportează nu numai la activitatea sa, ci și la grupul din care face parte.

Când am analizat nevoile cadrelor didactice am regăst în răspunsurile cadrelor didactice participante variabilele propuse de către Vroom, (1964) care propune 6 variabile ce pot afectea satisfacţia în muncă, şi anume supervizarea; munca în grup/echipă; satisfacţia muncii; salariul/plata; posibilităţile de promovare; programul de lucru. Astfel, cercetările au demonstrat că, pe lângă latura economică, există si o puternică componentă socială a motivației de a munci, ce constă în nevoia de afiliere, de prietenie și în dorința de independență. Alte nevoi non-materiale ce îi determină pe oameni să muncească putem identifica în lucrarea „Forma și conținutul democrației industriale'' a lui Emery și Thorsrud, cum ar fi: nevoia de dezvoltare personală prin intermediul muncii, nevoia de a cunoaște natura muncii și a modului în care o pot realiza, nevoia de a lua decizii și de a avea inițiativă, nevoia contactului social pozitiv și de recunoaștere în cadrul organizației, nevoia de a-și lega viața de cea a comunității. (A. Constantinescu, 2014).

R. Igreț, coord. V. Lefter et. al., 2012 citându-l pe Pinder (1998) arată că motivația este un set de forțe energice care își au originea atât în interorul, cât și în exteriorul individului pentru a iniția comportamentul asociat cu munca şi pentru a determina forma, direcția, intensitatea și durata sa. Conform Motlou, Singh şi Karodia (2016) satisfacţia la locul de muncă este determinată de o serie de factori, printre care se numără: Conţinutul şi natura muncii (intensitatea, însemnătatea, rezultatele); Condiţiile de muncă; Salariul şi alte recompense financiare; Gradul de prestigiu oferit de munca prestată; Politicile şi cultura organizaţională (stilul de management, evaluarea muncii, stimulente morale, sistemul de selecţie şi de repartizare a cadrelor); Dezvoltarea personală şi profesională, perspectivele de promovare profesională, calificări; Comunicarea şi mediul (climatul psihologic).

Aceşti factori sunt luaţi în considerare şi de alţi teoreticieni şi practicieni în cadrul unor teorii motivaţionale cum ar fi teoria caracteristicilor postului a lui Hackman şi Oldham (Yusoff, Kian & Idris, 2013), teoria relaţiilor umane elaborată de psihologul Mayo şi sociologul Roethlisberg (Kelly, 2014), sau modelul motivării dezvoltat de Porter şi Lawler (Prasanga & Gamage, 2012). Aşadar producerea satisfacţiei nu este făcută doar de un singur factor ci de o compunere de mai mulţi. Și angajaţii, prin satisfacţia lor la locul de muncă, ajută organizaţia să se dezvolte.

În urma studiului literaturii de specialitate a fost atins un prim obiectivul al cercetării. Analiza literaturii de specialitate publicată în bazele de date internaţionale, pune în relief faptul că satisfacţia angajaţilor este greu de menţinut şi necesită atenţie periodică pentru a exista un management eficient. Presupune că factorii extrinseci - salariu, condiţii de muncă, politica companiei şi factorii intrinseci – munca în sine, responsabilităţile şi realizările lor să fie în echilibru cu ceea ce-şi doresc angajaţii pentru a genera satisfacţie continuă.

Analizând răspunsurile din interviul focus grup constatăm că toate răspunsurile intervievatelor la toată problematica abordată se înscriu în rezultatele obţinute şi menţionate de literature ştiinţifică de specialitate.

LIMITELE STUDIULUI

O primă limită ar fi nota de subiectivitate regăsită în raspunsurile repondenţilor; la aceasta contribuie şi metoda pentru care s-a optat pentru culegerea datelor. Informaţiile şi experienţele individuale sunt dieferite, iar validitatea răspunsurilor nu pot fi verificate.

Faptul ca organizatorul este o persoana cunoscută în mediul preşcolar din judeţ poate fi o altă limitare a acestui studiu, participantele la studiu au enunţat mai degrabă raspunsuri dezirabile. Satisfacţia este o realitate alcătuită social (Salancik & Pfeffer, 1977, 1978). Teoria prelucrării informaţilor sociale confirmă că angajaţii alocă răspunsuri dezirabile încercând să şi motiveze răspunsurile apoi. În dezacord cu acestă teorie se pronunţă Hulin (1991) care susţine că aceleaşi atribute faţă de locul de muncă par să prezică satisfacţia în diferite culturi, chiar dacă mediile sociale, valorile, obiceiurile şi în aceste culturi sunt adesea destul de diferite.

Se recomandă extinderea la nivel national, oraganizarea mai multor interviuri cu mai multe cadre didactice, interviu condus de o persoană din afara sistemului.

CONCLUZII:

Cu referire la obiectivele cercetării, se formulează următoarele concluzii:

Cadrele didactice intervievate au opinat că satisfacţia lor în muncă este influenţată pozitiv de următorii factori (Herzberg, 1975): factorii intrinseci motivatori - cum ar fi: rezultatele copiilor; apreciere părinţilor; recunoştinţă din partea copiilor/părinţilor; dezvoltarea profesională – accesul la cursuri, obţinerea gradelor didactice; îmbunătăţirea serviciilor educaţionale oferite impreună cu colegele (munca în echipă); recunoaştere socială; performanţele angajaţilor (director, urban); sentimental de reuşită; bucuria mea de a dărui ceva valoros; recunoașterea muncii depuse din partea direcțiunii, colegilor, părinților; şi de catre factori extrinseci – factori de igienă, cum ar fi: Susţinerea din partea instituţiei (financiară –

privat, urban); recompensarea financiară (salariul); armonia la locul de muncă (relații bune cu colegele); condiţii bune de lucru; o atmosferă de grup favorabilă, relații pozitive între membrii grupului și cu conducerea. Răspunsurile lor se înscriu în cele trei dimensiuni (C. Zamfir,1980) satisfacţie economică, satisfacţie legată de locul de muncă în sine şi satisfacţie psihosocială, cât şi în cele 6 variabile ale lui Voorm 1964. De asemenea, se înscriu în cele cinci dimensiuni propuse de către Smith, Kendall și Hulin (1969), şi anume: munca în sine, salariul, supervizarea, colegii, promovarea.

În ceea ce priveşte influenţa insatisfacţiei/nemulţumirii părinţilor faţă de activitatea dascălilor se poate concluziona prezenţa modelului (Diner, 1984) de sus în jos (top-down), astfel dascălii satisfăcuţi cu viaţa lor profesională nu sunt afectaţă în mod semnificativ de insatisfacţia sau nemulţumirea părinţilor considerând că subiectivismul modului fiecăruia de a fi influenţează perspectiva pe care individul o are asupra vieţii (Aristotel în Diner, 1984), însă subiecţii intervievaţi evidenţiază faptul că sunt satisfăcuţi la locul de muncă prin împlinirea nevoilor personale ceea ce ne permite să considerăm că filosofia utilitaristă (Bentham & Mill în Ene, 2000) explică perzenţa modelului de jos în sus (bottom-up) în aprecierea satisfacţiei dascălilor confirmând aprecierea autoriilor Feist G. J.; Bodner T. E.; Jacobs J. F.; Mile M.; Tan V., 1995, cum că cele două modele explică în egală masură satisfacţia dinspre domeniile vieţii spre caliatea subiectivă a vieţii şi invers.

Analizând la modul general părerea dascălilor faţă de locul lor de muncă, despre care se arată mulţumiţi şi satisfăcuţi Teoria prelucrării informaţiilor sociale explică cum că angajaţii alocă răspunsuri dezirabile încercând să şi motiveze răspunsurile (Salancik & Pfeffer, 1977-78) contrar a ceea ce percizează că le aduce insatisfacţie, şi anume, subfinaţarea sistemului de învăţământ, prea multe drepturi părinţilor, tratarea diferenţiată de către angajator.

O altă concluzie care se desprinde din cercetarea de faţă este aceea că se identifică o puternică componentă socială a motivaţiei de a muncii care sunt nevoi non-materiale (Constantinescu, 2014), astfel subiecţii fac trimitere la nevoie de a lua decizii/de a avea iniţiativă, nevoia contactului social pozitiv şi de recunoaştere în cadrul organizaţiei, nevoia de a-şi lega viaţa de comunitate explicate prin Teoria relaţiilor umane (Mayo & Roethüsberger).

In urma cercetării calitative putem concluziona următoarele:

- ✓ Factorii interni maotivatori şi factorii exterini de igienă influenţează pozitiv satisfacţia angajaţilor.
- ✓ Condiţiile de lucru şi relaţiile influenţează pozitiv satisfacţia angajaţilor.
- ✓ Calitatea colaborării şi climatul de muncă influenţează pozitiv satisfacţia angajaţilor.
- ✓ Salariul şi alte recompense influenţează pozitiv satisfacţia angajaţilor.
- ✓ Managementul carierei influenţează pozitiv satisfacţia angajaţilor.
- ✓ Insatisfacţia şi nemulţumirea părinţilor nu influenţează semnificativ satisfacţia în muncă a dascălilor

Ipoteza cum că părinţii nemulţumiţi vor influenţa satisfacţia în muncă a cadrelor didactice, care la rândul lor vor livra servicii mai puţin calitative se infirmă, având o influenţă pe termen scurt şi nesemnificativă.

În continuarea acestui demers se va realiza o cercetare cantitativă adresată părinţilor copiilor din învăţământul preşcolar, aplicată în aceleaşi 10 unităţi de învăţământ din care au provenit subiecţii cercetării calitative pentru a putea face unele corelaţii, de pildă, dacă şi părinţii sunt la fel de satisfăcuţi precum dascălii din Focus grup, din aceleaşi unităţi de învăţământ.

BIBLIOGRAPHY

Abraham, S., (2012), Job satisfaction as an Antecedent to Employee Engagement. SIES Journal of Management, 8(2), 27-36.

Anthony, R.N. and Govindarajan, V., (2007), Management Control System. New York: McGraw Hill Higher Education.

Amabile, T. și Kramer, S., (2011), The Progress Principle: Using Small Wins to Ignite Joy, Engagement, and Creativity at Work. Boston: Harvard Business Review Press.

Armstrong, M., (2003), Managementul resurselor umane, Editura CODECS, București,

Aristotel, (1998), Etica Nicomahică (cartea I, cartea II), București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Avery, R.E., Smillie, L.D., & Fife-Schaw, C.R., (2014), Employee achievement orientations and personality as predictors of job satisfaction facets. Personality and Individual Differences, 76(15), 56–61.

Bălțătescu, S., (2003), Abordări psihosociale ale satisfacției și fericirii, în "Calitatea vieții" nr.2/2003,

Bălțătescu,S., (2000), Satisfacția vieții în România (1990-2001). O cercetarea comparativăasupra a două serii de date, în "Revista de Cercetări Sociale", nr 3-4/2000,

Constantin, T. (2004), Evaluarea psihologică a personalului. Iaşi: Polirom.

Constantinescu, A., (2014), Motivaţie şi satisfacţie în procesul de muncă. Comparaţie 2008-2010. Editura Universităţii din Bucureşti,

Chuang, N.K., Yin, D. & Dellmann-Jenkins, M., (2016), Intrinsic and Extrinsic factors impacting casino hotel chefs' job satisfaction. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 21(3), 323-340.

Diener, E., (1984), Bunăstarea subiectivă, în "Buletin psihologic" vol. 95, nr. 3,

Diener, E., Suh, E., (1997), Măsurarea calității vieții: indicatori economici, sociali și subiectivi, în "Social Indicators Research", 40: 189–216.

Diener, E., Suh, E., Lucas, R. E. și Smith, H., (1999), Subjective Well-Being. Three decades of Progress. Psychological Bulletin, 125(2), 276–302

Diener, E., Fujita, F., (2005), LifeSatisfactionSetPoint: StabilityandChange,în "Journal of Personalitatea și psihologia socială", vol. 88, nr. 1.

Diener, E., Lucas, R. E. și Scollon, C. N., (2006), Beyond the hedonic treadmill: revising the adaptation theory of well-being. The American psychologist, 61(4), 305–314.

Diener, E., Lucas, R. E. și Oishi, S., (2009), Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. The Oxford Handbook of Positive Psychology, 63–73.

Ene, G., (coord.), (2000), Filosofia politică a lui John Stuart Mill, Iași, Editura Polirom,

Fried, Y., & Ferris, GR, (1987). Validitatea modelului caracteristicilor postului: o revizuire și meta-analiză. Psihologia Personalului, 40 (2), 287–322. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1987.tb00605.x

Headey, B., Veenhoven, R. și Weary, A., (2005), Sus în jos vs. teorii de jos în sus ale teoriilor subiectiveWell-being în Michalos, A., (ed.), Citation Classics de la indicatori sociali de cercetare, Springer,

Hackman, JR și Lawler, EE., (1971), Reacțiile angajaților la caracteristicile postului. Journal of Applied Psychology, 55 (3), 259–286. https://doi.org/10.1037/h0031152

Hackman, JR și Oldham, GR, (1976), Motivarea prin proiectarea muncii: Testul unei teorii. Comportament organizațional și performanță umană, 16 (2), 250–279. https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90016-7

Herzberg, F. (1987). One more time: How do you motivate employees?. Harvarad Business Review, 65(5), 5-16.

Herzberg, F., Mausner, B., & Synderman, B.B., (1959), The Motivation to Work. New York: John Wiley & Sons.

Igreț, R., coord., Lefte, V. et. al., (2012), Managementul resurselor umane, Editura ProUniversitaria, București,

Kahneman, D., (2010), The Riddle of Experience vs. Memory. Disponibil la 13 februarie 2022 la https://www.ted.com/talks/daniel_kahneman_the_riddle_of_experience_vs_memory

Kelly, J., (2014), Human relations movement. Wiley Encyclopedia of Management, 11, 103-197. Lange, T., (2012), Job satisfaction and self-employment: autonomy or personality? Small Business Economics, 38(2), 165-177.

Leonardi, F., Spazzafumo, L. și Marcellini, F., „Bunăstarea subiectivă: constructorul punct de vedere. De-a lungul studiului pentru a verifica puterea predictivă a efectelor de sus în jos și de jos în sus Procese" Cercetarea indicatorilor sociali".

Loher, BT, Noe, RA, Moeller, NL și Fitzgerald, MP, (1985). O meta-analiză a relației dintre caracteristicile locului de muncă și satisfacția în muncă. Journal of Applied Psychology, 70 (2), 280–289. https://doi.org/10.1037/0021-9010.70.2.280

Lucas, R., (2004), Modele de sus în jos și de jos în sus ale modelelor de satisfacție a vieții, lucrare prezentată la cea de a șasea conferință a Studiul grupului socio-economic internațional german,

Johns, G. (1989)., Comportament organizațional. Editura Economică, Bucureşti.

Marian, A-M., (2016), Dimensiunea discursivă a fericirii la locul de muncă. O analiză a poziționărilor și a repertoriilor interpretative, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială Școala Doctorală de Sociologie. teză de doctorat

Mihalache, F., (2008), „Două perspective în explicarea satisfacției față de viață: top-down vs. de jos în sus, I.C.C.V, XIX, NR. 1-2, Două perspective în explicarea satisfacției față de viață: top-down vs. | de jos în sus Flavius Mihalache - Academia.edu, consultat în 01.12.2022 ;

Nagar, K. (2012), Angajament organizațional și satisfacție la locul de muncă în rândul profesorilor în timpul perioadelor de burnout. Vikalpa, 37, 43-60.

Nirav Dave and Dr. Dharmesh Raval (2014). A research on the factors influencing job satisfaction of MBA faculty members in Gujarat state. International Journal of Advance Research in Computer Science and Management Studies, 2(2), 218-223.

Pan, B., Shen, X., Liu, L., Yang, Y, & Wang, L., (2015), Factors associated with job satisfaction among University Teachers in Norheastern Region of China: A cross-sectional Study. International Journal of Enviromental Research and Public Health, 12(1), 12761-12775. Prasanga, A.P. & Gamage, A.S. (2012). Job Satisfaction and Job Performance of the Sailors in Rapind Action Boat Squadron of Sri Lanka Navy. Sri Lankan Journal of Human Resource Management, 3(1), 49-57.

Motlou, RG, Singh, S. și Karodia, AM, (2016), O evaluare a impactului satisfacției locurilor de muncă asupra reținerii angajaților în provincia de nord-vest Lonmin Rowland Shaft. Capitolul Kuweit al Arabian Journal of Business and Management Review, 5, 15-49.

https://doi.org/10.12816/0027366

Pink, D. H., (2009), The Puzzle of Motivation. Disponibil la data de 13 februarie 2022 la https://www.ted.com/talks/dan_pink_on_motivation/transcript?language=en

Saari, L.M. & Judge, T.A., (2004), Employee attitudes and job satisfaction. Human Resource Management, 43(4), 395-407.

Salancik, GR, & Pfeffer, J., (1978), O abordare a informației sociale a atitudinilor postului și proiectării sarcinilor. Administrative Science Quarterly , 23, 224-252. Google Academic

Smith, P.C., Kendall, L.M., & Hulin, C.L., (1969), Measurement of satisfaction in work and retirement. Chicago: Rand-McNally.

Smith, PC, Kendall, LM și Hulin, CL, (1969), Măsurarea satisfacției în muncă și pensionare. Chicago: Rand McNally. Google Academic

Shila, J.M. și Sevilla, A.V., (2015), The Influence of Teachers' Job Satisfaction on Their Organizational Commitment: An Indian Context. International Journal of Education and Management Studies, 5, 53-57.

https://search.proquest.com/docview/1680664175?accountid=149218

Steers, R.M., (1991), Introduction to Organizational Behavior. New York: HarperCollins Publishers.

Ursachi, I., (2001), Management, Editura ASE, București,

Veenhovro, R., (1989), Condiții de fericire, (Boston, Lancaster, Dardrecht, D. RaiderEditura,

Veenhoven, R. și colab, (1993), Happinessinnations. Subiectiv appreciations oflifein 56 națiunile 1949-1992, Rotterdam, Ed. RISBO, Universitatea Erasmus din Rotterdam,

Vroom, V. (1964), Munca și motivația. Wiley and Sons, New York.

Zamfir, C. (1980). Un sociolog despre muncă și satisfacție. București: Editura Politică.

Zamfir, C., (coord.), (1984), Indicatori și surse de variație a calității vieții, București, Editura Academiei RSR,

Zamfir, C., Vlasceanu, L., (1993), Dictionar de sociologie. Editura: Babel, București.

Zlate, M., (2007), Tratat de psihologie organizațional-managerială, volumul al II-lea, Editura P Yusoff, W.F.W., Kian, T.S. & Idris, M.T.M. (2013). Herzberg's two factors theory on work motivation: does its work for todays environment?. Global Journal of Commerce & Management Perspective, 2(5), 18-22. Polirom, Iași

RED AID IN ROMANIA (M.O.P.R.)

Mariana-Ana Bulmez
PhD Student, University of Oradea

Abstract: The "Romanian International Red Aid" was created in 1924 in Bucharest, with the help of the communist party, being constituted in the form of an "illegal single-front independent and non-party" organization." The organizational base of the "Red Aid" was the cell.
The actions of "Red Aid" aimed at initiating protest campaigns in factories, in unions, at meetings; the organization of meetings, conferences, etc., in favor of political prisoners, of protest demonstrations with delegations of workers at newspapers, at democratic associations, at the human rights league; coordination of propaganda and agitations through humanitarian actions: collection of clothes, money, food, books, intended for political prisoners.
The propaganda centers of the "Red Aid" were active at the European level in terms of disinformation, spreading tendentious articles in the public space.
The Romanian authorities also monitor the actions of the "Red Aid" committees.

Keywords: propaganda, Red Aid, subversive, enemy of the people, clandestine press

”Ajutorul Roșu Internațional Român” a fost creat în 1924 la București, cu ajutorul partidului comunist, fiind constituit sub forma unei organizații ”ilegală de front unic independentă și fără partid”, având-și sediul pe strada Silvia Nr. 9[1]. Scopul urmărit era ”ca prin deșteptarea și desvoltarea solidarității internaționale a maselor muncitoare de la orașe și sate” să se pună bazele unui front unic de luptă revoluționară ”împotriva teroarei, să apere și să ajute pe deținuții politici pe care îi consideră victimele teroarei albe, cu ajutorul politic, moral, juridic și material al clasei muncitoare”.[2] Congresul al V-lea internațional comunist de la Moscova, îndemna Partidul Comunist Român să își aducă un aport susținut la întărirea ”Ajutorului Roșu” din România pentru a putea mobiliza sub conducerea sa toate ”clasele subjugate și exploatate” împotriva ”dictaturii teroriste a burgheziei”, a ”războiului de clasă a lumii imperialiste contra Uniunii Sovietice, care este Patria Proletară a muncitorilor din lumea întreagă”.[3]

Baza organizatorică a ”Ajutorului Roșu” era celula de fabrică și de stradă, cartier[4], iar acolo unde nu exista organizația, comitetele celulelor de partid ”trebuie să delege un tovarăș pentru ca să organizeze ajutorul roșu, în fabricile sau cartierele respective” care să organizeze grupele de simpatizanți în fabrici, sindicate, printre intelectuali, mici meseriași, etc., câștigarea lor ca cotizanți prin orice mijloace, toate celulele regionale și locale aflându-se sub îndrumarea Comitetului Central al ”Ajutorului Roșu” din România, funcționând la București.

Acțiunile ”Ajutorului” vizau inițierea campaniilor de protest în fabrici, în sindicate, la întruniri; organizarea de întruniri, conferințe, etc., în favoarea deținuților politici, de demonstrații de protest cu delegații de muncitori la ziare, la asociațiile democratice, la liga drepturilor omului; coordonarea propagandei și agitațiilor prin acțiuni cu caracter umanitar: colectarea de haine, de bani, alimente, cărți, destinate deținuților politici; intensificarea răspândirii literaturii ”Ajutorului Roșu”[5], de exemplu, ”Ce este Planul Hoover” și ”Ce este

[1] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 221.
[2] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 5, p. 1.
[3] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 5, p. 2.
[4] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 6.
[5] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 7, p. 2.

noua lege”[6], dar și a buletinului informativ al organizației, redactat lunar, dar și ”Descătușarea”[7], ziar clandestin, în care erau publicate articole cu caracter revoluționar.

Descinderile autorităților, în diverse imobile conspirative, cum ar fi Str. Abatorului No. 2, Bellu, Str. General Leca No. 25, aflate sub supraveghere, surprindeau multiplicarea la sapirograf a ”Buletinului Secțiunei București”. În cazul Str. Abatorului No. 2 erau ridicate ”două sapirografe, o placă cu pastă pe care se trăgeau manifestele, cerneluri diferite, un aparat de radio, construit de Eschenazie Ilie în mod rudimentar și un coș de nuiele cu întreg materialul de gazete trase la sapirograf”.[8] De la adresele, B-dul Maria Nr. 15, Str. Morilor Nr. 10 și Str. Școalelor Nr. 16 din București, serviciul Poliției de Siguranță intercepta expedierea în provincie a unui manifest al ”Ajutorului Roșu”, în martie 1931.[9]

Centrele de propagandă ale ”Ajutorului Roșu” erau active la nivel european în ceea ce privește dezinformarea, arucând în spațiul public articole tendențioase. Buletinul informativ ”Rote Hilfe” din Berlin, din 14 ianuarie 1931, lansa un articol referitor la o pretinsă revoltă desfășurată de condamnații comuniști din închisoarea Doftana[10], elaborat în baza unei scrisori ce ar fi provenit din interiorul închisorii românești. Se descria comportamentul abuziv al personalului închisorii față de comuniști, astfel, un tovarăș ”a fost condamnat la 30 zile de carceră pentru că a ofensat pe comandantul închisorii și alte 15 zile fiindcă a ofensat pe supraveghetorul de la Văcărești”. Sunt descrise condițiile inumane ale acestui tip de detenție, înfiorătoarea celulă H, ”o cameră de beton, fără pat, fără scaune”, și un frig insuportabil. ”Cătușile care i-au fost puse la mâini și la picioare erau distanțate/ o invenție nouă/ așa că aceste vor săpa adânc în carne. E de ajuns să le porți o ½ oră ca apoi să nu mai poți mișca mâinile”[11]. Revolta a avut forma unei acțiuni de solidaritate a deținuților comuniști cu camaradul lor aceștia intonînd imnul ”Internaționalei” și refuzând intrarea în celule. Articolul concluziona că, împotriva ”acestor maltratări nemaiauzite muncitorimea internațională trebue să ridice un protest puternic”[12]. Același buletin informativ, ”Rote Hilfe”, din 26 ianuarie 1931, anunța într-un nou articol faptul că Ministerul de Interne lucra la un proiect de lege ce prevedea reorganizarea Poliției și Siguranței, al cărei conținut asigura acestei instituții un caracter fascist, deoarece, se spunea în articol ”în viitor se vor primi la Siguranță și poliție numai persoane cu studii universitare. Toți acei funcționari cari nu vor îndeplini aceste condițiuni vor fi concediați. Deci aceste posturi vor fi ocupate numai de partizanii și descendenții claselor burgheze”[13].

Un bun prilej de propagandă pentru ”Rote Hilfe” a fost și ziua de 8 Martie 1931, ”ziua femeilor internaționale”. Articolul, scris în aceeași manieră subversivă, punea accent pe importanța ”femeilor muncitoare, lucrătoare tinere” în îndeplinirea misiunii ”Ajutorului Roșu” de asigurare a ”solidarității internaționale și pentru ajutorul general”.[14]

Autoritățile române monitorizau și acțiunile comitetelor ”Ajutorului Roșu” în ceea ce privește strângerea ajutoarelor pentru cei întemnițați[15] și furnizarea de material necesar

[6] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 4.
[7] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 120.
[8] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 1.
[9] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 36.
[10] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 17.
[11] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 18.
[12] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 19.
[13] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 24.
[14] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 39.
[15] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, Nota din 9 aprilie 1931 a Brigăzii a III-a din Direcția Generală a Poliției, referitoare la apărarea spionilor arestați în octombrie și noiembrie 1930, informa despre faptul că ”avocatul Lucrețiu Pătrășcanu, conducătorul Biroului Juridic din București, Calea Moșilor No. 25, și care în același timp este și omul de legătură este și omul de legătură între comitetul central al AJUTORULUI ROȘU din țară și biroul, care funcționează la Berlin pe lângă V.E.B. și are însărcinarea să întreție legătura între menționatele comitete și Internaționala III-a, a primit însărcinarea să organizeze apărarea spionilor arestați cu ocaziunea descoperirilor

propagandei comuniste. Colectarea banilor se făcea de către membrii cei mai de încredere ai organizației, iar banii erau luați numai de la membrii și simpatizanții comuniști. Cota era de un leu, însă potrivit informațiilor deținute de Poliție și Siguranță ”muncitorii din fabrici dau cota de un leu, însă nu răspund la chemarea pentru participare la ședințe, astfel că nu se mai pot câștiga membrii noi”[16]. Listele de colectă, pentru a evita o eventuală interceptare a acestora de către persoane neavizate, erau distruse prin ardere după terminarea procesului de colectare.[17]

În martie 1931, Comitetul Central al ”Ajutorului Roșu” trimetea în Ardeal un delegat, identificat sub pseudonimul ”Georgeta”, pentru reorganizarea secțiunii. Potrivit raportului Brigăzii a III-a din seviciul de Siguranță, ”Georgeta”, a găsit la Turda un nucleu format din 5 muncitori, în patru sate din Câmpia Turzii patru nuclee, la Târgu Mureș un nucleu compus din 5 membrii și 4 celule: una la CFR, una la fabrica de zahăr, una la șomeri și una la croitori și cismari; celula din gară, avea legături cu țăranii din 4 sate învecinate și cu muncitorii din Călan, Hunedoara, Cristia, Nadrag, Toplița și Simeria. Delegatul a vizitat Timișoara, Oradea, unde a ținut ședințe cu secțiunea locală a ”Tineretului Comunist”, și Cluj, având o întâlnire cu comitetul regional.[18]

Secretariatul Regionalei ”Ajutorului Roșu” din Transilvania ținea la 12 martie 1931 o ședință, în prezența delegatului ”Georgeta”, ocazie cu care era adoptată o rezoluție în care erau menționate aspecte ce aduceau grave prejudicii activității organizației. Se sublinia faptul că, nu s-a făcut nimic pentru da ”Ajutorul-lui” o dimensiune de masă ”de luptă contra teroarei fasciste și a războiului anti-sovietic”, iar Regionala nu și-a făcut ”legături cu masele țărănești sărace”. Obiectivul pe viitor era acela de a pătrunde în toate uzinele mari, mine de cărbuni, petrol, sare, regiuni forestiere, metalurgice, fabrici de chibrituri, etc.[19], aspect ilustrat și de un raport al Chesturii Poliției Municipiului Satu-Mare care informa referitor la faptul că din ”anul 1926, acțiunea Ajutorului Roșu în județul Satu-Mare încetase cu desăvârșire”, iar în cursul anului 1931 ”a început din nou, odată cu campania electorală, din trecutele alegeri, când toți vechii comuniști cari își încetaseră orice activitate, a început a acționa și a căuta să refacă vechile organizațiuni comuniste”. Reactivarea acțiunilor din această zonă a fost coordonată de la București prin intermediul comuniștilor din Oradea și Timișoara care au răspândit în număr mare ziarele comuniste ”Dolgozok Lapja” și ”Erdelyi Szikra”, iar pentru a obține fonduri pentru susținerea propagandei ”au mai tipărit și răspândit un număr însemnat de timbre, iar o parte din fondurile de propagandă, au fost adunate prin subscripție benevolă de la diferiți muncitori, cari au putut fi convinși la aceasta”.[20]

Ca soluții la această situație se propuneau următoarele: să fie înființate în maxim două luni încă 8 centre și să se consolideze centrul de la Deva, să se creeze ”în timp de două luni resortul organizatoric al regionalei, cât și cel de ajutorare și țărănesc”, iar la rândul lor organizațiile locale ale ”Ajutorului” să-și constituie propriile resorturi; să se intensifice munca și activitatea regionalei ”prin munca de jos, pentru a atrage cât mai mult masele largi de muncitori și țărani și naționalități asuprite în A.R., mergându-se spre proletarizarea AJUTORULUI ROȘU”. Urmau să se facă eforturi ca regionala ”să scoată regulat buletinul său și în limba română, la fel să se scoată un ziar legal sau semi legal contra teroarei” și intensificarea răspândirii de material agitator și propagandistic. Se avea în vedere convocarea de întruniri în fabrici, uzine și mine, în orașe și sate, provocarea de greve.[21]

---

făcute în cursul lunilor Octombrie și Noiembrie 1930, alegând avocați. În acest scop, de către menționatul birou din Berlin, i s-ar fi pus la dispoziție suma de un milion și jumătate lei”.

[16] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 69.

[17] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 22.

[18] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 64.

[19] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 73.

[20] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 242.

[21] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 74.

Organizația urma să se implice în pregătirea întrunirilor și demonstrațiilor de 1 Mai orașele vizate fiind Cluj, Timișoara, Brașov, Arad, Oradea, Mediaș, Deva, Târgu Mureș, Satu Mare, Lugoj și ”în posibilitate și în alte orașe”. Strângerea de fonduri devenea o prioritate în contextul în care ”Ajutorul” trebuia ”să se pregătească conform hotărârilor locale pe viitor toate procesele anti-muncitorești din întreaga regiune”.[22]

Rezultatul acestor directive de acțiune nu a întâziat, agenții Direcției de Poliție Arad interceptând material propagandistic consistent, cum ar fi ziarul ”Tânărul Leninist” No. 1 din 1 Martie 1931, organ al Comitetului Central al Uniunei Tineretului Comunist din România, ”Buletinul” No. 2 al C.C. al U.T.C., ”Buletinul” No.I[23] al C.C. al ”Ajutorului Roșu” din România, precum și exemplare cuprinzând ”Rezoluția asupra luptelor economice din ultimul timp”, expediat de Partidul Comunist cât și de Comitetul Central al ”Ajutorului Roșu” secțiunilor de partid din orașele Arad, Timișoara, Deva, Valea Jiului, Oradea și Cluj.[24] Erau răspândite manifeste prin cartierele muncitorești, de exemplu acțiunea din noaptea de 16 spre 17 aprilie 1931 din Cluj a organizației tineretului comunist, materialul propagandistic intitulat ”Muncitori și Muncitoare, trudiți și exploatați”.[25] Din toate articolele publicate se desprinde clar că ”Ajutorul Muncitoresc Român” nu urmărește ajutorarea filantropică a muncitorilor, ci se servesc de această formă pentru a populariza lozincile comuniste și a instiga la lupta de clasă pentru schimbarea ”formei actuale de guvernământ și a forma, în special din copiii muncitorilor elemente comuniste”.[26]

BIBLIOGRAPHY

Arhivele Naționale ale României, Colecția 50.

[22] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 75.
[23] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 96, Nota din 11 aprilie 1931 a Brigăzii a III-a din Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale menționa articolele ce se regăseau în Buletinul No. 1, organul Comitetului Central al Ajutorului Roșu din România: ”1/ Luptele fracționiste din Partidul Comunist și M.O.P.R.-2/ Unele lipsuri esențiale ale Ajutorului Roșu de la noui.-3/ Consfătuirea noastră.-4/ Din neajunsurile și greșelile noastre organizatorice.-5/ Solidaritate Internațională, izvor de forță și isbândă.-6/ Procesul sabotorilor contra revoluționarilor din uniunea Sovietică.-7/ Sindicatele Roșii și Ajutorul Roșu.-8/ Cea mai sângeroasă dictatură din Europa.-9/ Dreptul la revoluție.-10/ M.O.P.R. și Uniunea Sovietică.-11/ Ajutorul prizonierilor politici din Finlanda.- 12/ Din experiența Ajutorului Roșu.”.
[24] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 91.
[25] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 112.
[26] *Idem,* Colecția 50, dosar 707, f. 221.

ASPECTS CONCERNING THE APPLICATION OF ARTICLE 8 FROM THE CONVENTION OF TRUCE WITH THE UNITED NATIONS FROM THE 12TH OF SEPTEMBER 1944 IN SATU MARE COUNTY

Ciprian Pusta
PhD Student, „Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The study "Aspects regarding the application of Article 8 of the Armistice Convention with the United Nations of September 12, 1944 in Satu Mare County" presents some novel aspects regarding the organization and operation of the County Office of Enemy Property in Satu Mare County.
Structured in three parts, the paper presents, in the first part, brief general considerations regarding Article 8 of the Armistice Convention and the establishment and organization of the House for the Administration and Surveillance of Enemy Assets (C.A.S.B.I.).
The second part is also the most consistent and is actually the purpose of this article. Based on unpublished archival documents studied, the organization and activity of the County Office of Enemy Assets in Satu Mare County is presented in detail, chronologically, with the emphasis placed especially on the first two years of activity.
The final part contains the author's observations and conclusions. They refer to the ethnic situation of Satu Mare county in 1945 and the consequences of this situation on the application of art. 8 of the Armistice Convention, to the difficulties encountered in the organization and operation of the County Office of Enemy Assets, to the impact of the measures taken by the authorities to regulate the situation of absentees, etc.

Keywords: House for the Administration and Surveillance of Enemy Assets, C.A.S.B.I., Satu Mare, Armistice Convention with the United Nations of September 12, 1944, Article 8, County Office of Enemy Assets.

1. Considerații generale

Semnarea Convenției de Armistițiu cu Națiunile Unite în 12 septembrie 1944, a pus pe umerii României o grea povară. Prin prevederile ei, Convenția de Armistițiu a subordonat economia României intereselor Uniunii Sovietice, oferind acestora controlul „absolut, nelimitat, asupra vieții economice a României"[1].

Una din problemele pe care Convenția de Armistițiu a încercat să o reglementeze a fost cea a bunurilor inamice de pe teritoriul României. Prin articolul 8: „Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să nu permită exportul sau exproprierea, a oricărei forme de proprietate (inclusiv obiecte de valoare şi bani) aparținând Germaniei, Ungariei sau naționalilor lor, sau persoanelor cu reşedinţa în teritoriile lor sau în teritoriile ocupate de ele, - fără autorizația Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). Guvernul şi Înaltul Comandament Român vor păstra aceste bunuri în condiţiile ce urmează a se stabili de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic)"[2].

[1] Nicolae Baciu. Agonia României (1944-1948). Cluj-Napoca. 1990. p. 154.
[2] Textul Convenției a fost publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 219 din 22 septembrie 1944.

În perioada octombrie 1944-februarie 1945, statul român a luat mai multe măsuri legislative, în încercarea de a asigura executarea prevederilor art. 8 din Convenție[3]. Din cauza lipsei de eficiență a acestor măsuri, în 6 februarie 1945 Ministrul Finanțelor și Ministrul Economiei Naționale, au înaintat Raportul Nr. 184.233[4] către M.S. Regele Mihai, în care arătau că măsurile luate de România pentru executarea prevederilor art. 8 din Convenția de Armistițiu nu sunt suficiente, deoarece conservarea bunurilor aparținând Germaniei și Ungariei, cetățenilor lor, sau tuturor persoanelor de altă naționalitate, inclusiv români, care s-ar afla în Germania, Ungaria sau teritoriile ocupate de acestea, a generat o serie de probleme de natură administrativă, contabilă și juridică, care nu au putut fi anticipate la început. Din acest motiv cei doi miniștri considerau că executarea art. 8 din Convenție trebuie dată unui organism autonom, care să fie pus sub autoritatea Ministerului Finanțelor.

Astfel, prin Decretul-Lege Nr. 91[5] din 9 februarie 1945, s-a înființat Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (C.A.S.B.I.). Legea cuprinde 29 articole și conform acesteia, C.A.S.B.I. avea statut de persoană juridică de drept public și funcționa sub autoritatea tutelară a Ministerului Finanțelor (art.1). Atribuțiile C.A.S.B.I. erau următoarele: administra bunurile mobile și imobile ce aparțineau statelor sau persoanelor prevăzute de art. 8 din Convenția de Armistițiu; supraveghea și controla administrarea întreprinderilor comerciale sau industriale, în care statele și persoanele menționate mai sus dețineau un capital de cel puțin 20%, sau pe care le controlau financiar (art.2); numea, revoca și controla administratorii bunurilor menționate (art. 3); supraveghea și controla întocmirea bilanțurilor și a deciziilor de lichidare a întreprinderilor aflate sub controlul C.A.S.B.I. (art. 4); stabilea normele după care se desfășura activitatea comercială și industrială a întreprinderilor prevăzute la art. 2 (art. 5). C.A.S.B.I. beneficia de un buget propriu susținut de Ministerul Finanțelor dar și din venituri proprii realizate din administrarea bunurilor aflate în custodie (art. 8) și era condusă de un consiliu de administrație format dintr-un președinte și 6 membri, numiți prin decret regal, la propunerea Ministerului Finanțelor (art. 11). Orice neexecutare a cererilor, deciziunilor sau ordinelor date de către Casa de Administrare şi Supraveghere a Bunurilor Inamice, în cazul persoanelor fizice, a membrilor organelor persoanelor juridice, se pedepsea cu 1-3 ani închisoare şi cu 100.000-5.000.000 lei amendă, pentru persoanele juridice aplicându-se numai pedeapsa amenzii (art. 23).

Tot în 9 februarie 1945, pe baza Referatului Nr. 73.314/6.02.1945, întocmit de Ministrul Economiei Naționale, Consiliul de Miniștri a elaborat un Jurnal[6] prin care hotăra înființarea, în cadrul fiecărei Prefecturi de județ, a unui Oficiu al Bunurilor Inamice. Aceste Oficii erau organe exterioare ale C.A.S.B.I. și aveau scopul de a identifica, custodia, controla și administra bunurile ce intrau sub incidența art. 8 din Convenția de Armistițiu. Fiecare Oficiu avea două servicii: Serviciul Bunurilor Rurale, ce funcționa pe lângă Camera Agricolă județeană și Serviciul Bunurilor Urbane, ce funcționa pe lângă Prefectura de județ. Principalele atribuții ale Oficiului Județean al Bunurilor Inamice erau identificarea, evaluarea și supravegherea bunurilor, drepturilor și intereselor prevăzute de art. 8 din Convenția de Armistițiu.

2. Aspecte privind organizarea și activitatea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice din județul Satu Mare

2.1. Organizarea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice

[3] Pentru amănunte, vezi Florian Banu, Activitatea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (1945-1947), în Xenopolitana , VII, 1999, 1-2. http://adxenopol.academiaromana-is.ro/xenopolitana/xeno_99_12/xeno_99_12_4.pdf, accesat în data de 18.06.2022.
[4] Publicat în Monitorul Oficial, nr. 33 din 10 februarie 1945, p. 941.
[5] Publicat în Monitorul Oficial, nr. 33 din 10 februarie 1945, pp. 941-944.
[6] Publicat în Monitorul Oficial, nr. 37 din 15 februarie 1945, p. 1067.

Oficiul Județean al Bunurilor Inamice (cu cele două servicii aflate în subordine, Serviciul Bunurilor Urbane și Serviciul Bunurilor Rurale) a luat ființă în județul Satu Mare în data de 22 mai 1945, dar a fost încadrat cu funcționari abia în 28 septembrie[7]. Conform unui raport din luna octombrie 1945, Oficiul Județean al Bunurilor Inamice era condus de dr. Gherman Ioan, subdirector, și avea următoarea organigramă[8]:

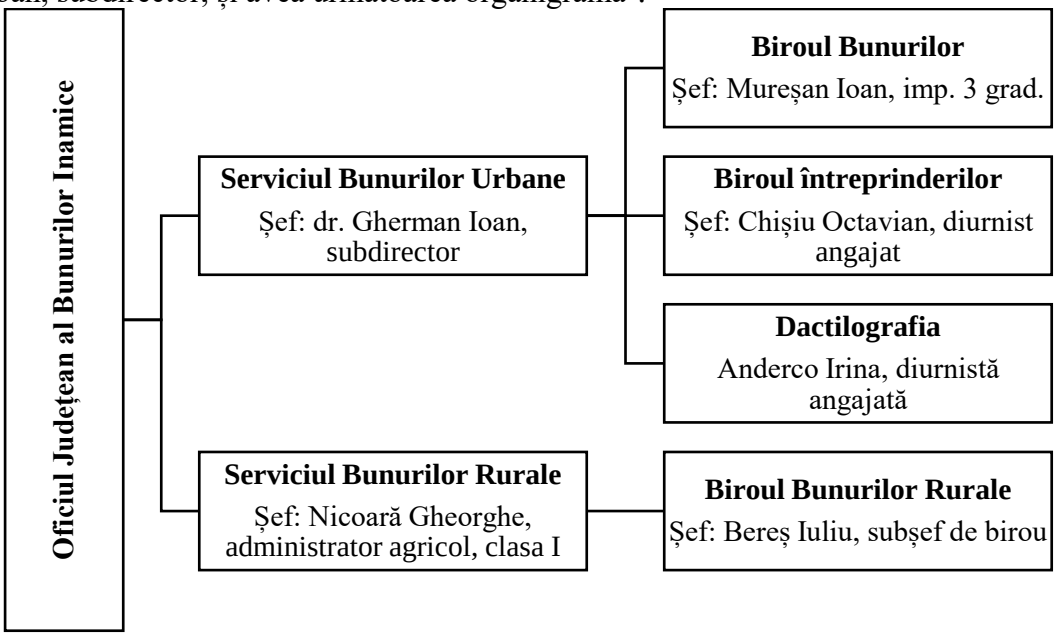
Oficiul Județean al Bunurilor Inamice
Serviciul Bunurilor Urbane
Șef: dr. Gherman Ioan, subdirector
Biroul Bunurilor
Șef: Mureșan Ioan, imp. 3 grad.
Biroul întreprinderilor
Șef: Chișiu Octavian, diurnist angajat
Dactilografia
Anderco Irina, diurnistă angajată
Serviciul Bunurilor Rurale
Șef: Nicoară Gheorghe, administrator agricol, clasa I
Biroul Bunurilor Rurale
Șef: Bereș Iuliu, subșef de birou

În luna noiembrie, Oficiul Județean al Bunurilor Inamice a fost reorganizat, în urma controlului efectuat de inspectorul general C.A.S.B.I., lt. col. Georgescu. În timpul verificărilor, acesta a constatat că organigrama era incompletă, deoarece cuprindea posturi vacante, dar și posturi unde numele funcționarilor existau doar pe hârtie. Afirmația este susținută de o notă înscrisă pe documentul ce cuprindea schema de organizare a Oficiului și care spune: *„Ce este subliniat cu roșu există în mod real. Restul funcționarilor nu există”*[9]. Din 15 posturi prezente pe schema de organizare, două erau vacante, 13 erau completate cu funcționari, din care erau subliniate cu roșu doar 7 nume. Documentul mai arăta că în județ funcționau șase administratori, câte unu în orașele Satu Mare și Baia Mare și 4 administratori rurali.

Schema de organizare a Oficiului Județean al Bunurilor Inamice[10], așa cum a fost ea prezentată inspectorului general C.A.S.B.I., este redată mai jos (funcționarii existenți în mod real au numele scrise cu text aldin și cursiv):

[7] BJANSM, *Fond Prefectura județului Satu Mare, seria Armistițiul, dosarul 45/1945*, f. 197.
[8] Ibidem, *dosarul 90/1945*, f. 104.
[9] Ibidem, *dosarul 36/1945*, f. 148.
[10] Ibidem, *dosarul 36/1945*, f. 148.

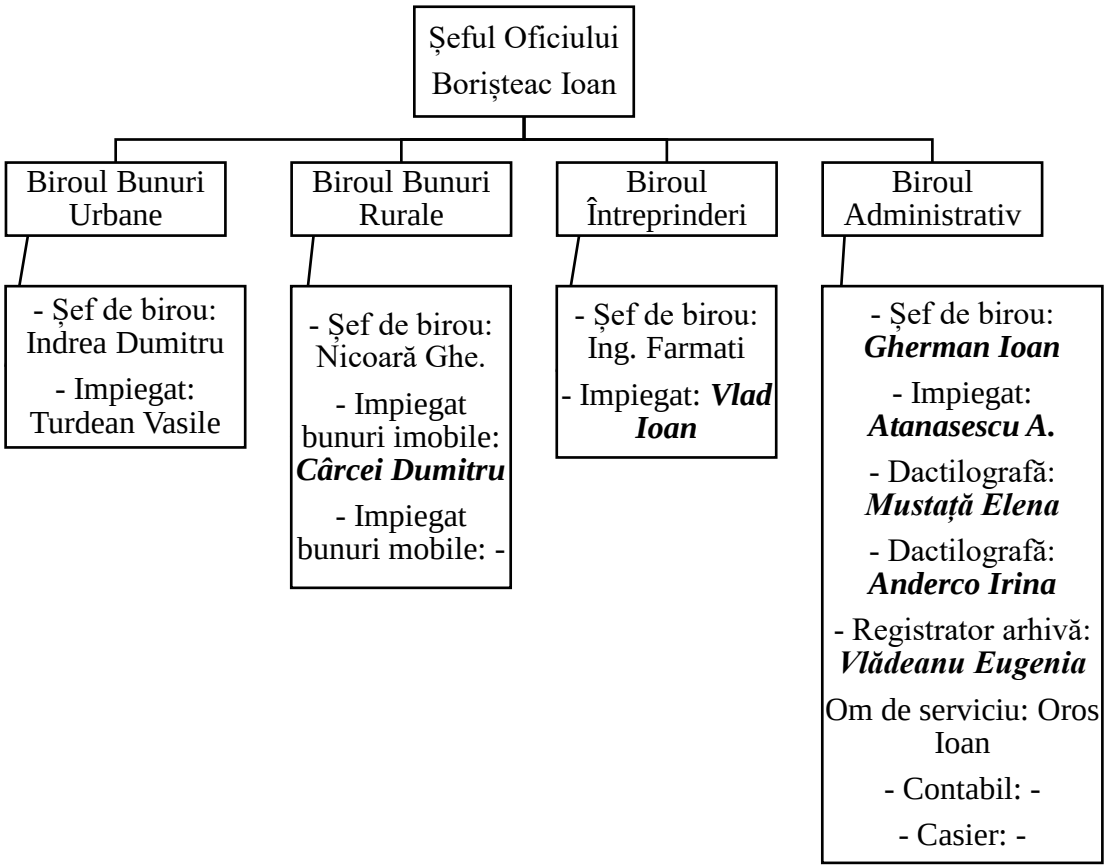
Șeful Oficiului
Borișteac Ioan
Biroul Bunuri Urbane
Biroul Bunuri Rurale
Biroul Întreprinderi
Biroul Administrativ
- Șef de birou: Indrea Dumitru
- Impiegat: Turdean Vasile
- Șef de birou: Nicoară Ghe.
- Impiegat bunuri imobile: Cârcei Dumitru
- Impiegat bunuri mobile: -
- Șef de birou: Ing. Farmati
- Impiegat: Vlad Ioan
- Șef de birou: Gherman Ioan
- Impiegat: Atanasescu A.
- Dactilografă: Mustață Elena
- Dactilografă: Anderco Irina
- Registrator arhivă: Vlădeanu Eugenia
Om de serviciu: Oros Ioan
- Contabil: -
- Casier: -

În 31 ianuarie 1946, șeful Oficiului Județean al Bunurilor Inamice a înaintat un raport către Prefectură, în care arăta că cea mai mare parte din lucrările de identificare și inventariere a persoanelor și bunurilor ce intră în prevederile art. 8 din Convenție, precum și întocmirea diferitelor situații și tabele centralizatoare sunt terminate. Din acest motiv, pentru a se evita cheltuielile inutile, se propunea reducerea numărului angajaților diurniști de la data de 1 februarie 1946, prin concedierea d-nei Mustață Elena, dactilograf, și mutarea d-șoarei Vlădeanu Eugenia, arhivar, într-un alt post la Prefectură, dacă este nevoie de ea, sau concedierea ei[11]. În 19 februarie 1946, Prefectura a răspuns comunicând că d-na Mustață Elena, diurnistă, va fi transferată la Oficiul Economic Județean, în timp ce angajarea d-șoarei Vlădeanu Eugenia va înceta pe data de 28 februarie 1946[12]. După această dată, se poate presupune că organizarea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice a rămas aproximativ aceeași, până la desființarea lui în 1948.

2.2. Activitatea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice

Activitatea acestui Oficiu, precum și a Serviciilor subordonate poate fi urmărită în rapoartele înaintate de către acestea către delegatul județean al Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului (C.R.P.A.A.) și din dările de seamă înaintate de delegatul județean către C.R.P.A.A. București.

În 13 iunie 1945, Oficiul Județean al Bunurilor Inamice raporta delegatului C.R.P.A.A. faptul că a solicitat Poliției din orașele Satu Mare, Baia Mare și Baia Sprie să ia măsuri pentru identificarea persoanelor care intră în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu și pentru inventarierea și evaluarea averilor deținute de aceștia la 13 martie 1945. Deoarece până la data înaintării raportului nu a fost înaintată nicio situație, polițiile din cele trei orașe au fost

[11] Ibidem, *dosarul 13/1946*, f. 32.
[12] Ibidem, *dosarul 13/1946*, f. 34.

amenințate cu sancțiuni. Raportul mai preciza că în 12 iunie au fost primite formularele de fișe pentru inventarierea bunurilor rurale și urbane[13]. În 28 iunie 1945, ca urmare a raportului anterior, șeful Oficiului Județean al Bunurilor Inamice raporta, pentru a doua parte a lunii iunie, următoarele: „În orașul Baia Sprie identificarea persoanelor, cari cad sub prevederile art. 8 al convenției de armistițiu s-a terminat împreună cu inventarierea bunurilor lor înaintându-se 10 procese verbale [...]. Poliția orașului Baia Mare nedispunând de personal suficient, a cerut amânare până la 28 iunie a.c. pentru terminarea identificării persoanelor [...]. Primăria orașului Satu Mare a terminat identificarea persoanelor [...] înaintându-ne tablourile nominale separat despre cei refugiați și reîntorși, despre cei refugiați și neîntorși și separat despre cetățeni străini, cerând totodată și fișele necesare la inventarierea bunurilor. În total au identificat 495 cazuri. Oficiul nostru socotind, că fișele trimise de C.A.S.B.I. nu vor fi destule pentru cele trei orașe, în ziua de 15 iunie a.c. prin raport, iar în ziua de 22 iunie prin telegramă a solicitat trimiterea unei cantități mai mare din fișele tip atât pentru inventarierea bunurilor urbane, cât și pentru cele rurale. În cursul identificării persoanelor s-au ivit unele cazuri litigioase priv. la încadrarea sau nu în art. 8 al convenției de armistițiu a persoanelor cu diferite situațiuni, în care cazuri am cerut directivele C.A.S.B.I.-ului prin raport”[14].

Conform Raportului de activitate[15] pe luna iunie al Serviciului Bunurilor Rurale din județul Satu Mare, acesta a fost înființat data în 23 mai 1945, pe lângă Camera Agricolă, era deservit de trei funcționari și beneficia de o registratură separată. Potrivit acestui Raport, în luna iunie au fost rezolvate 70 acte și 5 cazuri pe teren referitoare la litigii și nemulțumiri cu proprietățile Fazek Iuliu din Ilba, Teleki din Satulung, Staray din Livada și morile din Medieșul Aurit și Homorodul de Jos. Au fost trimise circulare la fiecare comună din județ, solicitându-se înaintarea proceselor verbale de inventariere până la 10 iunie, lucrarea fiind în curs, deoarece numai o parte din comune au răspuns, corespondența circulând foarte greu. Au fost luate măsuri de conservare și administrare a bunurilor, numindu-se custozi și administratori provizorii, pentru care s-a cerut confirmare, lucrările fiind în curs.

În 6 iulie 1945, delegatul C.R.P.A.A. din Satu Mare a trimis către C.R.P.A.A., Secția Bunuri Inamice și către C.A.S.B.I., situația bunurilor aparținând populației germane, maghiare și persoanelor plecate în teritoriile în teritoriile inamice, supuse exproprierii, conform art. 23 din Legea reformei agrare[16].

În 19 iulie 1945, Oficiul Județean al Bunurilor Inamice a întocmit un tabel cu întreprinderile industriale și comerciale (bancare, de asigurare, etc.) care se încadrau în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu. Tabelul cuprindea 22 întreprinderi, majoritatea cu capital aparținând cetățenilor maghiari[17].

Conform *Dării de seamă asupra activității desfășurate de Serviciul Județean pentru Administrarea Bunurilor Inamice Rurale în cursul lunii august 1945*[18], Serviciul Bunurilor Rurale a desfășurat următoarele activități:

- au fost rezolvate un număr de 363 acte și anume, ordine de la C.A.S.B.I., cereri din exterior, numiri de custozi, propuneri de numiri pentru administratori;
- au fost date ordine și instrucțiuni la notariate și primării referitor la numirea de personal în vederea păstrării și administrării bunurilor;
- s-a continuat identificarea și inventarierea bunurilor;
- pe parcursul lunii au fost identificați un număr de 215 absenteiști, numărul total ajungând la 442. Pentru 90 dintre aceștia au fost predate fișele de

[13] Ibidem, *dosarul 37/1945*, f. 23.
[14] Ibidem, *dosarul 37/1945*, f. 24.
[15] Ibidem, *dosarul 37/1945*, f. 22.
[16] Ibidem, *dosarul 45/1945*, f. 27.
[17] Ibidem, *dosarul 194/1945*, ff. 1-3.
[18] Ibidem, *dosarul 85/1945*, f. 27.

inventariere, pentru 128 au fost înaintate procese verbale de identificare și inventariere a bunurilor, iar pentru 124 absenteiști fișele primite de la primării au fost incomplete, urmând a fi predate ulterior;

- au mai fost identificate și inventariate o suprafață de 3663 jugăre cadastrale și 264 strânjeni pătrați de terenuri agricole în valoare de 80.885.800 lei, inventar viu în valoare de 7.876.000 lei, inventar mort în valoare de 5.361.200 lei, obiecte casnice în valoare de 10.221.290 lei, industrii agricole în valoare de 13.800.000 lei și diverse bunuri în valoare de 24.795.450 lei;
- deoarece *Fișele formular Nr. 2 Bunuri rurale* au fost primite cu întârziere și în număr insuficient, lucrările de inventariere nu au putut fi încheiate;
- au fost date dispoziții pentru păstrarea și administrarea bunurilor în condiții bune, precum și pentru valorificarea bunurilor alterabile și depunerea sumelor rezultate la CEC, în contul C.A.S.B.I.-ului;
- în funcție de necesități, pe baza recomandărilor făcute de primari, au fost numiți custozi și administratori pentru bunurile mobile și imobile;

În final, *Darea de seamă* făcea referire la greutățile întâmpinate în desfășurarea lucrărilor, din cauza corespondenței care circula cu mari întârzieri și datorită lipsei de personal. Cu toate aceste greutăți, Serviciul Bunurilor Rurale a reușit să termine în mare parte lucrările propuse, situațiile întocmite fiind trimise la C.A.S.B.I. cu Raportul Nr. 5488/43/1945 din 22 august 1945.

Activitatea pe luna august 1945 a Serviciului Bunurilor Urbane este surprinsă în *Darea de seamă asupra lucrărilor Oficiului Județean al Bunurilor Inamice*[19], elaborată în 24 august 1945. Conform acesteia, termenul limită fixat, de 31 iulie 1945, pentru identificarea persoanelor și inventarierea bunurilor care intră în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu, nu a putut fi respectat mai ales din cauza lipsei imprimatelor *Fișa formular Nr. 1 Bunuri urbane* și care, deși au fost solicitate în repetate rânduri, nu au sosit până la data întocmirii *Dării de seamă*, contribuind la întârzierea terminării lucrărilor în orașe. Primăria orașului Satu Mare a trimis mare parte a lucrărilor, care au fost însă returnate pentru completare, urmând a fi predate până la data de 25 august 1945, dată până la care a primit termen pentru terminarea și predarea lucrărilor și Primăria Baia Mare. Singură, Primăria Baia Sprie a reușit să-și încheie lucrările de inventariere și întocmire a situațiilor cerute, pentru păstrarea și conservarea bunurilor inamice din acest oraș fiind numiți custozi, prin decizii care au fost înaintate pentru confirmare la C.A.S.B.I.

Predarea documentelor cu rezultatele activității desfășurate, a generat situații care au arătat disfuncționalitățile existente în ceea ce privește colaborarea organelor de coordonare și control, cu cele executare a prevederilor art. 8 din Convenția de Armistițiu. Cu toate că rapoartele și dările de seamă din luna august arată că majoritatea lucrărilor pentru identificarea persoanelor și inventarierea bunurilor ce intrau în prevederile art. 8 din Convenție erau în mare parte terminate, se pare că transmiterea situațiilor centralizatoare către forurile superioare de la București s-a făcut cu mare întârziere sau nu s-a făcut deloc. Acest lucru este arătat de o telegramă de la Comisariatul General pentru Executarea Armistițiului[20] (C.G.P.E.A.), primită de Prefectura Satu Mare în 15 octombrie 1945, care arată că prin Ordinul Nr. 17.681/25.08.1945, aceasta a cerut transmiterea situației cu bunurile inamice, care nu s-a făcut, motiv pentru care se solicita un raport cu persoanele vinovate de această întârziere[21]. Două zile mai târziu, delegatul C.G.P.E.A. col. Suciu Victor a raportat că situațiile statistice întocmite de

[19] Ibidem, *dosarul 85/1945*, ff. 28-29.
[20] Comisariatul General pentru Executarea Armistițiului a fost înființat, în 7 august 1945, pe lângă Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului. A fost o instituție de drept public, cu personalitate juridică și cu atribuții de coordonare, executare, control și evidență a executării Convenției de Armistițiu.
[21] Ibidem, *dosarul 45/1945*, f. 205.

Biroul Bunurilor Urbane au fost trimise prin curier în data de 13 septembrie 1945, în timp de situațiile întocmite de Biroul Bunurilor Rurale nu s-au trimis, vinovatul fiind considerat directorul Camerei Agricole, inginerul agricol șef Dărămuș Sebastian[22]. Pentru a se disculpa, acesta a înaintat, în 19 octombrie 1945, un raport confidențial către C.G.P.E.A., în care arăta că au fost trimise situații statistice centralizate către C.A.S.B.I. în mai multe rânduri, pe măsura primirii lor de la comune (în 1 iulie, 6 iulie, 7 iulie, 20 august și 22 septembrie 1945), date ce cuprindeau toate informațiile solicitate. Referitor la relația cu delegatul C.G.P.E.A., col. Suciu Victor, directorul Camerei Agricole făcea următoarele afirmații;

„Întrucât prin ordinul Dvs. Nr. 1434/1945 arătați că nu s-a primit nici un răspuns și ați cerut delegației militare C.G.P.E.A. de pe lângă Prefectura Județului Satu Mare, să se arate vinovații, ordin la care acest serviciu a găsit să arate drept țap ispășitor pe directorul Camerei Agricole, inginerul Dărămuș, fără a cerceta ce lucrări sau întocmit și înaintat de către serviciul județean pentru Administrarea Bunurilor Inamice Rurale, protestăm pentru felul ne motivat și neserios cum s-a raportat fără o prealabilă cercetare a Dlui. Locotenent Colonel Suciu, șeful acestui serviciu/C.G.P.A./ care deși se găsește permanent în localitate nu ne-a vizitat serviciul ca să constate felul cum se lucrează aici și ce s-a lucrat în legătură cu această lucrare și numai după acea să raporteze. Dacă de la C.A.S.B.I. am fost vizitați de către un domn General care a avut ocazia să constate cu deplină satisfacție că la serviciul nostru lucrările sunt la zi, cu precădere față de lucrările Camerei, aceasta o putea face și Domnul Col. Suciu, care ne pretinde ca verificarea lucrărilor serviciului nostru să o facă la prefectură, fără să se deplaseze la sediul Camerei, unde este sediul biroului, abia la 300 metri de Prefectură. [...]

Totodată vă rugăm să binevoiți a lua act de raportul Dlui Delegat militar al C.G.P.E.A. de pe lângă Prefectura Județului, în sensul că acesta este neîntemeiat, cu atât mai mult că Dsa. nu ne-a consultat înainte de înainta acest raport”[23].

În 24 noiembrie 1945, Oficiul Județean al Bunurilor Inamice a înaintat către delegatul județean al C.G.P.E.A. un raport în care se prezenta stadiul organizării și al lucrărilor desfășurate. Raportul arăta că Oficiul este în curs de organizare, că inventarierea bunurilor rurale s-a încheiat, iar rezultatele au fost trimise la C.A.S.B.I., în timp ce inventarierea bunurilor urbane este în curs de executare și va putea fi terminată abia după ce se vor primi fișele corect completate de la orașe[24].

Activitatea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice în anul 1946 poate fi surprinsă în două documente studiate, și anume *Darea de seamă*[25] pe luna septembrie 1946 și *Raportul de activitate*[26] pe luna decembrie 1946. Conform acestora, pe parcursul anului 1946 Oficiul Județean a desfășurat următoarele activități:

- au fost difuzate în teritoriu toate ordinele primite de la autoritățile superioare în legătură cu aplicarea art. 8 din Convenția de Armistițiu;
- a fost continuată întocmirea dosarelor pentru absenteiști, cele încheiate fiind trimise la C.A.S.B.I.;
- s-a continuat întocmirea fișelor politice și repartizarea lor la dosarele respective, care pe măsura completării au fost înaintate la C.A.S.B.I.;
- s-a continuat întocmirea proceselor verbale și a contractelor de închiriere a clădirilor și mobilierului, atât pentru bunurile urbane, cât și pentru cele rurale;
- s-a continuat identificarea tuturor cetățenilor absenteiști, care urmau să fie inventariați și încadrați în art. 8 din Convenția de Armistițiu;

[22] Ibidem, *dosarul 45/1945*, f. 204.
[23] Ibidem, *dosarul 45/1945*, f. 209.
[24] Ibidem, *dosarul 36/1945*, f. 145.
[25] Ibidem, *dosarul 39/1946*, f. 120.
[26] Ibidem, *dosarul 45/1946*, f. 70.

- au fost trimise la C.A.S.B.I. 260 dosare complete referitoare la cetățenii încadrați în art. 8 din Convenția de Armistițiu;
- s-au întocmit și trimis C.A.S.B.I.-ului tabele cu toate materialele și mobilierul ridicat cu și fără forme de către armata sovietică de la cetățenii încadrați în art. 8 din Convenția de Armistițiu;
- au fost înaintate C.A.S.B.I.-ului toate cererile absenteiștilor în legătură cu deblocarea bunurilor lor ce intrau în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu
- s-a continuat identificarea întreprinderilor industriale ce intră în prevederile art. 8 din Convenție;
- s-au întocmit actele de gestiune cu venituri și cheltuieli pe anul 1946;
- au fost rezolvate diferite cereri particulare;
- s-au numit administratori noi la diferite întreprinderi industriale;

Deși nu au fost identificate documente care să surprindă activitatea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice în anii 1947 și 1948, este lesne e presupus că aceasta nu a diferit foarte mult de activitatea desfășurată în perioada anilor 1945-1946, existând o continuitate de acțiune, până la desființarea C.A.S.B.I. în anul 1948.

3. Concluzii

Aplicarea prevederilor art. 8 din Convenția de Armistițiu în județul Satu Mare a fost influențată de structura etnică a județului, de situarea în Ardealul de Nord, de raporturile autorităților județene cu cele locale, dar și cu cele centrale, de raporturile între autorități și cetățeni și nu în ultimul rând de relațiile între locuitori.

În perioada studiată, județul Satu Mare a fost locuit de o importantă comunitate etnică maghiară și germană (șvabă). Conform unei statistici referitoare la repartiția numerică a populației după naționalitate, întocmită de Biroul Armistițiu în august 1945, din 284.199 locuitori cât număra populația totală a județului, 88.711 locuitori erau maghiari (31%) și 5.593 locuitori erau germani (2%)[27].

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, când Ardealul de Nord, inclusiv județul Satu Mare, a fost anexat la Ungaria horthystă, o parte din populația maghiară s-a eliberat de resentimentele acumulate în cei peste douăzeci de ani de administrație românească și a îmbrățișat o atitudine șovină față de români. Aceștia și-au manifestat fidelitatea față de statul maghiar înrolându-se voluntari în armata maghiară și manifestând o ostilitate fățișă față de dușmanii acestuia. Este explicabil astfel gestul multora dintre ei de a se refugia, în toamna anului 1944, temporar sau definitiv, alături de trupele germano-maghiare, din fața armatelor eliberatoare româno-sovietice. Atitudinea șovină a șvabilor sătmăreni față de români a fost mai puțin vizibilă, manifestându-se mai ales în rândul celor maghiarizați. Totuși, unii șvabi au acționat contra Națiunilor Unite deoarece au aderat la ideologia nazistă, s-au înrolat voluntari în SS, ori s-au refugiat alături de trupele germano-maghiare în retragere.

În urma acestor acțiuni, sute de maghiari și șvabi sătmăreni au intrat sub prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu, bunurile lor intrând în administrarea C.A.S.B.I. Acesta a fost unul din motivele pentru care aplicarea prevederilor art. 8 din Convenție în județul Satu Mare a solicitat la maxim activitatea autorităților competente, volumul și ritmul de muncă depus, energiile consumate fiind incomparabil mai mari față de alte județe.

Modul în care a fost organizat Oficiul Județean al Bunurilor Inamice lasă să se vadă unele deficiențe în funcționarea acestuia. Faptul că Oficiul a funcționat, conform legii, cu două Birouri care se aflau, unul în subordinea directă a Prefecturii, celălalt în subordinea Camerei Agricole Județene, se pare că nu a favorizat unitatea de acțiune. Au fost situații în care

[27] Ibidem, *dosarul 29/1945*, f. 322.

colaborarea și comunicarea între organele de execuție și cele de îndrumare și control s-a făcut defectuos, cazul inginerului Dărămuș fiind relevant în acest sens. Pe de altă parte, deși organigrama arăta bine pe hârtie, în realitate Oficiul Județean al Bunurilor Inamice a funcționat cu personal insuficient, mai ales pe parcursul anului 1945, când s-au desfășurat majoritatea lucrărilor de identificare a persoanelor care intrau în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu, precum și de inventariere și evaluare a averilor deținute de aceștia. Din acest motiv lucrările s-au desfășurat cu întârzieri, înaintarea lor către forurile superioare făcându-se mai mereu după termenul limită. Activitatea Oficiului Județean al Bunurilor Inamice a fost îngreunată și de faptul că nu dispunea de fonduri necesare pentru a se achita deplasările personalului în teritoriu, pentru a verifica situația întreprinderilor și bunurilor nedeclarate și neclarificate.

Identificarea absenteiștilor din județ a fost probabil cea mai solicitantă activitate a Oficiului Județean al Bunurilor Inamice, datorită numărului foarte mare de persoane care se încadrau în această categorie și a implicării mai multor autorități. Pentru fiecare absenteist se completa o *Fișă individuală* ce cuprindea următoarele date: numele și prenumele, domiciliul, starea civilă, bunurile blocate, dacă a avut o atitudine dușmănoasă față de U.R.S.S., dacă a fost un susținător al regimului Antonescu și Horthy, dacă conduita sa de azi este una de prietenie față de popoarele sovietice. Bunurile blocate erau clasificate în bunuri mobile și bunuri imobile. Bunurile mobile erau inventariate și evaluate pe bază de proces verbal încheiat de primarul și notarul comunei. Averea imobilă (trenurile agricole și clădirile), pentru zonele rurale, era cuprinsă în *Formularul Nr. 2. Bunuri Rurale*, ce mai conținea și informații despre custodele averii și cine lucrează pământul. Datele referitoare la orientarea politică și atitudinea față de U.R.S.S., în trecut și în prezent, erau furnizate de către Comitetul de coordonare politică comunală, pe baza informațiilor luate de la consăteni.

Informațiile înscrise la cele șapte puncte de pe *Fișa individuală* erau apoi analizate de un Consiliu politic județean, care aproba sau nu scoaterea bunurilor de sub administrarea C.A.S.B.I.. Fiecare fișă era semnată de primarul și notarul comunei, cel puțin doi membri ai Comitetului de coordonare politică comunală, cel puțin doi membri ai Consiliului politic județean, prefectul județului și șeful Oficiului Județean al Bunurilor Inamice.

Analiza sutelor de *Fișe individuale* studiate, oferă informații interesante referitoare la absenteiști și la modul în care activitatea acestora a fost percepută de Comitetele de coordonare politică comunală. O primă observație este că aceste comitete asociau din start actul refugierii cu o atitudine dușmănoasă față de U.R.S.S. și implicit de susținere a regimului horthyst. Aici erau încadrați și cei care au făcut parte din organizații paramilitare, s-au înrolat voluntari în SS sau armata maghiară. Conform datelor extrase din *Fișe*, pentru majoritatea absenteiștilor reîntorși la casele lor nu s-a putut stabili dacă manifestă sau nu o conduită de prietenie față de popoarele sovietice, deoarece aceștia au dat dovadă de reținere în exprimarea opiniilor. Au fost totuși situații în care unele persoane reîntoarse din refugiu și-au arătat clar sentimentele, prin acțiuni de propagandă antisovietică sau dimpotrivă, prin manifestări de simpatie față de U.R.S.S.

Cei mai mulți dintre absenteiștii care s-au reîntors la casele lor, în cursul anului 1945, și-au găsit pământurile expropriate de reforma agrară, casele puse sub controlul C.A.S.B.I. și date în custodie. Unii au reușit să-și păstreze casele și să devină custozi ai propriei averi, mai ales acolo unde s-au refugiat doar o parte a membrilor familiei.

Din motivele arătate mai sus, principala preocupare a tuturor celor ce intrau în prevederile art. 8 din Convenția de Armistițiu a fost scoaterea bunurilor de sub administrarea C.A.S.B.I. Unii au apelat la lege și au acționat statul în judecată, obținând sentințe favorabile, în timp ce alții au încercat să convingă autoritățile să le fie schimbat statutul din refugiați în deportați, afirmând că nu au plecat de bunăvoie din localitățile lor, ci au fost luați cu forța de

trupele germano-maghiare. Documentele studiate au surprins situații dramatice ale unor familii care, reîntoarse din refugiu, au constatat că au pierdut totul.

În consecință se poate spune că reglementarea situației absenteiștilor a scos la iveală, cel puțin în comunitățile rurale, situații de viață complexe, în care răzbunările, abuzurile, manifestarea unor frustrări acumulate în timp, au remodelat relațiile dintre consăteni.

BIBLIOGRAPHY

1. Arhivele Naționale ale României. Biroul Județean Satu Mare, Fond Prefectura județului Satu Mare, seria Armistițiul, dosarele 29/1945, 36/1945, 37/1945, 45/1945, 85/1945, 90/1945, 194/1945, 13/1946, 39/1946, 45/1946.
2. Florian Banu, Activitatea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (1945-1947), în Xenopolitana , VII, 1999, 1-2.
3. Monitorul Oficial, Partea I nr. 219 din 22 septembrie 1944.
4. Monitorul Oficial, nr. 33 din 10 februarie 1945.
5. Monitorul Oficial, nr. 37 din 15 februarie 1945.
6. Nicolae Baciu, Agonia României (1944-1948), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990.

STUDION MONASTERY: FROM ITS BEGINNINGS TO ITS GOLDEN AGE

Stelian Gheorghiasa
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Studion Monastery or the Monastery of the Studites- along with other churches such as St. Sophia Cathedral and Vlaherne Church - is one of the most famous churches that Constantinople, the great capital of the Byzantine Empire, has raised. From a historical point of view, the monastery is still the most important in the city. Studion is a name known throughout the Christian world.
Although Studion Monastery has been abandoned for more than half a millennium, its rules and worship have been taken as a model by the monks of Mount Athos, as well as many other Orthodox monasteries around the world.

Keywords: Constantinople, St. Theodore the Stoudite, monk, relic, tradition

Secolul al V-lea a fost o perioadă de intensă ambiție religioasă care a dominat cercurile curții din Constantinopol. Patricienii care au avut perspicacitatea de a construi biserici care să-i ajute să-și ridice pozițiile în cercurile curții, se aflau într-o continuă concurență între ei, pentru a aduna Sfinte Moaște ale unor sfinți cunoscuți de comunitate[1]. În aceste condiții, la mijlocul secolului al V-lea, un binefăcător pe nume Flavius Studius a construit o biserică pe terenul său de la periferia orașului și a închinat Biserica Sfântului Ioan Botezătorul, cu nădejdea că la un moment dat va avea privilegiul ca Sfintele sale Moaște să fie găzduite de această Biserică[2].

La început Biserica a fost proiectată pentru a fi o biserică parohială. Atașarea ei de obștea monahală a fost decisă la scurt timp de către fondatorul ei, Studius. Complexul monahal a fost descris ca fiind bogat înzestrat și suficient de mare pentru a găzdui în jur de o mie de călugări. Se știe că Flavius Studius a fost consul al Orientului împreună cu Flavius Aetius în anul 454. Întrucât în *Anthologia Palatina* se menționează despre el ca fiind „ager în truda sa"[3], putem presupune că biserica a fost construită cu puțin timp înainte de anul 454. Un studiu cuprinzător pe această temă realizat de Mango, arată faptul că data întemeierii a fost recunoscută ca fiind 453 d.Hr[4].

---

[1] Cyril MANGO, "The Date of the Studius Basilica at Istanbul" în: *Byzantine and Modern Greek Studies*, 4, 1978, p. 121. Despre relicvele celebre, rolul lor în lumea creștină și procesul de dobândire vezi: John WORTLEY, "Relics of "The Friends of Jesus" at Constantinople" în: *Byzance et les reliques du Christ*, Paris, 2004, pp. 143–157.

[2] Van MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*, London: Macmillan and Co., 1912, p. 36.
Chronicon Paschale consemnează descoperirea capului Sfântului Ioan în Emesa, la 24 februarie 453. Cu toate acestea, relicva nu a fost adusă în această biserică, așa cum spera Studius. În schimb, o altă biserică dedicată Sfântului Ioan Botezătorul, aflată la Hebdomon a primit capul său. Cu toate acestea, în secolul al X-lea, o altă relicvă care aparținea Botezătorului a fost adusă și adăpostită aici. Despre traseul Sfintelor Moaște ale Sfântului Ioan vezi: John WORTLEY, "Relics of "The Friends of Jesus" at Constantinople"...pp. 145-153. Despre datarea Bisericii vezi și: Johnatan BARDILL, *Brickstamps of Constantinople*, Oxford: Oxford University Press, 2004, pp. 60-61.

[3] J.R. MARTINDALE, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, Volumul II, Cambridge University Press Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1980, p. 1037.

[4] C. MANGO, "The Date of the Studius Basilica at Istanbul"..., p. 115.
A existat o controversă în ceea ce privește data înființării bisericii. Unii cercetători au acceptat ca dată de întemeiere a mănăstirii anul 454 d.Hr., pe baza unei epigrame din *Anthologia Palatina*, în timp ce alții au insistat asupra anului 463 d.Hr., pe baza Cronografiei Sfântului Teofan Mărturisitorul. A se vedea, *Anthologia Palatina*, I.4.; *Cronografia*, Sfântul Teofan Mărturisitorul, I, 175. Este posibil ca Sfântul Teofan să fi confundat data întemeierii bisericii cu data sosirii călugărilor de la Akoimetoi la mănăstire. Despre datarea Bisericii și a mănăstirii

În primele trei secole de la înființare, Mănăstirea a fost ocupată de obștea de la Akoimetoi[5]. Acești călugări se numeau „neadormiți" (*ἀκοίμητοι*) datorită faptului că făceau slujbe neîncetat în capelele lor, ziua și noaptea. Această practică, însă, a durat doar până în perioada iconoclastă[6]. Primul stareț cunoscut al mănăstirii a fost Athenodorus, care a slujit în secolul al V-lea. În secolul al VII-lea, celebrul patrician Bonus, care a apărat orașul împotriva avarilor (627), în absența împăratului Heraclius (610-641) a fost înmormântat aici, iar din acest moment, mănăstirea a început să aibă rolul de cimitir[7].

Secolul al VIII-lea a fost un moment de cotitură în istoria imperiului bizantin sub aspect politic, militar și social. Ca și alte comunități monahale, obștea mănăstirii Studion a fost afectată de controversele iconoclaste apărute în anul 726[8]. Împăratul Constantin al V-lea Copronimul (740-775) a reușit să îi împrăștie pe călugării mănăstirii prin intimidare și represiune[9]. Frica nu a dispărut nici sub domniile lui Leon al IV-lea (775-779) și Constantin al VI-lea (779-797), ci dimpotrivă, lucrurile s-au înrăutățit și mai mult. Cu toate acestea, mănăstirea a continuat să existe cu toate încercările ei și avem mărturie faptul că starețul din acea vreme, care se numea Sava, a participat la cel de-al șaptelea Sinod ecumenic în anul 754, ca reprezentant al Mănăstirii Studion.

După restaurarea cultului Sfintelor Icoane, sub domnia Împărătesei Irina (797-802), la anul 787, starețul Teodor de la Mănăstirea Sakkudion (Muntele Olimp, Bitinia) a fost adus la Constantinopol împreună cu obștea sa pentru a repopula Studionul[10]. Sfântul Teodor era cunoscut în lumea religioasă dar și cea politică, pentru implicarea sa și opoziția față de mișcarea iconoclastă[11]. Activatatea sa monahală este marcată, de asemenea, de o dorință a schimbării lucrurilor în bine, așa cum au rânduit înaintașii săi, ceea ce denotă un spirit reformator al

---

a se vedea: Gilbert DAGRON, *Les Moines Et La Ville: Le Monachisme À Constantinople Jusqu'au Concile De Chalcédoine (451).* Paris: Editions de Boccard, 1970, pp. 229-239.

Deși cei zece ani de incertitudine par a fi o diferență minusculă, trebuie să știm cât mai precis când a fost ridicată Biserica, întrucât ea a fost folosită pentru a data mai multe alte monumente bizantine timpurii și sculpturi arhitecturale. De exemplu capiteluri ale nartexului și ale naosului au fost folosite pentru a data Biserica Sfântul Dimitrie din Tesalonic. A se vedea: C. MANGO, "The Date of the Studius Basilica at Istanbul"..., p. 115.

[5] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 37. Despre călugării de la Akoimetoi vezi: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Alexander P. KAZHDAN, Volumul 1, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991, p. 46. Această comunitate monahală a fost fondată de către Alexandru „cel neadormit" în Constantinopol, anul 405. Ei au ocupat mănăstirea Studion pentru o perioadă de timp începând cu anul 463. Dar după ce monahismul studit a câștigat putere, aceștia și-au pierdut influența.

[6] C. MANGO, "The Date of the Studius Basilica at Istanbul"..., p. 120.

În ceea ce privește șederea călugărilor de la Akoimetoi la Studion este destul de interesant faptul că nu există nici o mențiune despre înființarea mănăstirii Studion în relatările despre viața starețului Marcel, cel care a fost păstor la Akoimetoi în perioada cuprinsă între 448 și 484, așa cum a subliniat Mango.

[7] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 48.

[8] Iconoclasmul a fost o mișcare religioasă începută în secolul al VIII-lea, care a negat și a respins venerarea Sfintelor Icoane. În timpul controverselor iconoclaste, situația s-a încins atât de tare, încât biserica și statul au trecut prin una dintre cele mai mari crize religioase. Prima fază a mișcării iconoclaste a avut loc între anii 726-787. A început cu împăratul Leon al III-lea (717- 740) și s-a încheiat cu împărăteasa Irina (797-802). A se vedea: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN, Volumul 3, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991, pp. 975-977.

[9] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 38.

[10] Sfântul Teodor s-a născut la Constantinopol, în anul 759, dintr-o familie bogată și cu relații bune. Înainte de mănăstirea Studion a fost egumen la mănăstirea Sakkudion, care a fost fondată de familia sa. Unchiul Sfântului Teodor, Platon, a fost starețul de la Sakkudion și a influențat viziunea religioasă a nepotului său. Teodor a fost chemat la Constantinopol în mod special datorită opoziției sale față de iconoclasm, de către împărăteasa iconodulă Irina, în anul 798 pentru a conduce Mănăstirea Studion. Vezi și: Paul LEMERLE, „*Byzantine Humanism: The First Phase: Notes and Remarks on Education and Culture in Byzantium from Its Origins to the 10th Century*, Australian Association for Byzantine Studies, Canberra, 1986, p. 139.

[11] Timothy MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite for the Monastery of St. John Stoudios in Constantinople", în : *Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders*, Washington, 2000, p.68.

Sfântului. Principalul său obiectiv în ceea ce privește reforma monahală a fost acela de a reînvia monahismul cenobitic, așa cum fusese practicat odinioară în antichitatea târzie (după modelul Sfântului Vasile cel Mare), ca mai apoi să consolideze comunitatea monahală, pentru a rezista coerciției și presiunii care ar fi putut veni din partea conducerii imperiului[12]. Datorită succesului obținut în urma eforturilor sale, el este amintit ca o figură esențială în dezvoltarea monahismului ortodox și cel mai renumit părinte duhovnicesc al Mănăstirii Studion[13].

La sosirea lor în Constantinopol, în anul 799, Sfântul Teodor împreună cu ai săi călugări au reînviat mănăstirea ce se afla în declin, iar în scurt timp, numărul călugărilor a crescut și a ajuns la șapte sute[14]. Sub călăuzirea Sfântului Teodor, mănăstirea a ajuns în epoca sa de aur și a dobândit o influență importantă, prin intervenția în controversele doctrinare, conflictele bisericești și politica imperială. Despre călugării studiți, Alexander Van Millingen spunea: „Niciun alt călugăr, în afară de călugării de la Studion, nu se considera superior autorității bisericești și celei imperiale”[15].

Sub conducerea aceluiași stareț, mănăstirea a devenit un centru important de activitate intelectuală. Teodor și fratele său Iosif, care a fost episcop de Tesalonic, au compus o colecție de imne liturgice și au cultivat imnografia bizantină. Manuscrisele ieșite din scriptoriul mănăstării au ajuns până în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului și au promovat reputația acesteia. Typikon-ul mănăstirii Studion a influențat rânduiala multor alte mănăstiri și era cunoscută pentru regulile și canoanele sale foarte stricte[16]. În acest timp, mănăstirea era în posesia unei școli, a unui „xenodocheion”[17] , a unei mori de apă, animale, terenuri, grădini, podgorii, un debarcader cu bărci și ateliere și prin urmare era autonomă[18]. Cu toate acestea, relația starețului Teodor cu scaunul imperial a fost nestatornică. Înainte de a veni la Constantinopol, în timpul cât a fost la Sakkudion, el a avut un conflict cu împăratul Constantin al VI-lea (779-797) din cauza căsătoriei nelegitime a acestuia cu amanta sa Teodota[19]. Deși era în relații bune cu împărăteasa Irina (797-802) și cu împăratul Mihail I (811-813), după renașterea iconoclasmului, sub împăratul Leon al V-lea (813-820), mănăstirea Studion și călugării săi au avut mult de suferit.

Când împăratul Leon al V-lea a ordonat îndepărtarea și distrugerea icoanelor sinodale, Sfântul Teodor împreună cu obștea au defilat cu icoane pe străzi, în anul 815 și au conspirat pentru a le ascunde și a le feri de distrugere[20]. Pentru toate acestea, starețul Teodor a fost exilat în anul 818 de către Leon al V-lea, iar călugării săi, fie au fost nevoiți să fugă, fie au fost executați[21]. În absența lui, un călugăr renegat, pe nume Leontie a fost cel care a condus

---

[12] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN..., p. 2045.

[13] Despre viața Sfântului Teodor Studitul vezi: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN, Volumul 4, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991, pp. 2044-2045; T. MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite..., p. 68; Alice GARDNER, *Theodore of Studium – His life and Times*, University of Wisconsin – Madison, London, 1905; P. LEMERLE, „*Byzantine Humanism: The First Phase...*, pp. 137-146; Roman CHOLIJ, *Theodore the Stoudite. The ordering of holiness*, Oxford University Press, 2009.

[14] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 38.

[15] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 38.

[16] Pentru o scurtă descriere a comportamentului și a canoanelor din cadrul mănăstirii, vezi: V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., pp. 41-43.
Typikon: un set de regulamente care prescriu organizarea administrativă și regulile de conduită ale unei mănăstiri cenobitice. Typikon-ul mănăstirii Studion se baza pe Regulile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare. Vezi: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN..., p. 2132.

[17] În antichitatea târzie, xenodocheionul era o instituție bisericească de caritate care servea drept cămin și spital. În xenodocheion, virtutea creștină a milosteniei manifestată prin găzduirea fără plată a călătorilor creștini a găsit o formă instituționalizată.

[18] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN..., p. 1960.

[19] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 38.

[20] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 39.

[21] T. MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite..., p. 68.

mănăstirea[22]. Nereușind să își recapete poziția sa anterioară, Sfântul Teodor, îmbolnăvindu-se greu de stomac, a murit pe 11 noiembrie, anul 826, înconjurat de ucenicii săi[23].

Conflictul dintre împărat și Mănăstirea Studion a continuat până la mijlocul anilor secolului al IX-lea. Odată ce controversa s-a încheiat în favoarea iconodulilor, statutul mănăstirii a fost restaurat și promovat. În plus, eforturile Sfâtului Teodor au fost recunoscute de lumea creștină, iar el a fost cinstit după cuviință prin canonizare. Trupul său a fost adus la Constantinopol, la mănăstirea din Prinkipo, pe care a iubit-o atât de mult și iar la ceremonia de așezare a participat și Împărăteasa iconodulă Teodora (regentă a fiului ei Mihail al III-lea între 842-855). Moaștele Sfântului Teodor au fost așezate chiar lângă unchiul său Platon și fratele său, Iosif Studitul, la 26 ianuarie 844[24]. Mănăstirea a reușit să păstreze vie amintirea marelui starețului. Sfântul Teodor a fost comemorat în fiecare an atât la aniversarea mutării sale întru vele veșnice, adică la 11 noiembrie, cât și la data la care Sfintele sale Moaște au fost aduse la mănăstire, pe 26 ianuarie, de către frații săi întru Hristos.

Influența mănăstirii asupra vieții politice și religioase a imperiului a continuat să prospere și după moartea lui Teodor Studitul. Astfel trei stareți ai Mănăstirii Studion au ajuns, pe rând, în funcția de patriarh al Constantinopolului: Antonie al III-lea (974-979), Alexius I (1025-1043) și Dositei I (1189-1191) (au fost cu toții Studiți)[25]. Începând cu domnia lui Alexie I Comnenul (1081-1118), starețul de la Studion a deținut cel mai înalt rang printre colegii săi[26]. Mai târziu, în secolul al XIV-lea, toți stareții studiți au fost recunoscuți în mod oficial într-un act patriarhal din 1381[27].

După secolul al X-lea, mănăstirea a servit atât ca loc de exil, cât și ca loc de sanctuar în timpul conflictelor imperiale pentru personalități istorice importante[28]. După o încercare nereușită de a uzurpa tronul de la împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-958) în 913, socrul uzurpatorului Constantin Ducas, Grigorie Iberitzes și complicele său Leon Khoesophaktes au fost exilați la Studion[29]. Doi împărați, Isaac I Comnenul (1057-1059) în 1059 și Mihail VII Ducas (1067-1078), în 1078 au fost trimiși în exil aici[30]. Împăratul Mihail V Călăfătuitorul (1042) și unchiul său Constantin au fugit din palat cu o barcă și s-au refugiat

---

Sfântul Teodor Studitul a suferit de mai multe ori exilul pentru eforturile sale religioase și politice. În timpul controversei moechiene, Teodor s-a opus lui Constantin al VI-lea și a fost exilat în 795-796 la Tesalonic și abia după înfrângerea lui Constantin al VI-lea s-a întors la Sakkudion și mai târziu la Constantinopol în 798. Controversa Moechiană a fost o dispută religioasă, politică și juridică (795-811) asupra celei de-a doua căsătorii a lui Constantin al VI-lea cu amanta sa Teodota. Theodore was exiled for the second time in 809, this time to Princes' Islands with his brother Joseph, due to his opposition to the assignment of Nicephorus I as the patriarch of Constantinople by the emperor Nicephours I (802-811). His exile ended with the accession of Michael I (811-813).

Teodor a fost exilat pentru a doua oară în 809, de data aceasta în Insulele Principilor împreună cu fratele său Iosif, din cauza opoziției sale față de numirea lui Nichifor I ca patriarh al Constantinopolului. Exilul său s-a încheiat odată cu venirea lui Mihail I (811-813).

În timpul celei de-a doua faze a iconoclasmului (814-842), după ce a refuzat să participe la consiliul local din 815 de la Constantinopol, a fost exilat pentru a treia oară la Metopa, în Bitinia, apoi la o cetate mai îndepărtată, Bonita, și în cele din urmă la Smirna.

[22] T. MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite..., p. 68.

[23] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 39.

[24] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 40.

[25] T. MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite..., p. 69.

[26] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN..., p. 1961.

[27] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 43.

[28] *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN..., p. 1960; V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 44.

[29] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 44.

[30] T. MILLER, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite..., p. 69; V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 44.

la Studion după ce au fost amenințați de o gloată înfierbântată că vor să măcelărească trei mii de oameni în procesul de depunere a Împărătesei Zoe în 1042[31].

În anul 1059, împăratul Isaac I Comnenul (1057-1059) s-a retras la Mănăstirea Studion, unde a murit un an mai târziu, în timp ce soția sa Ecaterina a Bulgariei era retrasă la mănăstirea Myrelaion, lăsând tronul lui Constantin al XI-lea Ducas (1059-1067). Ecaternia și-a comemorat soțul anual la Studion și a fost înmormântată mai târziu în cimitirul mănăstirii, așa după cum ceruse prin testament[32]. Una dintre cele două modificări majore prin care a trecut biserica sub stăpânirea bizantină a fost făcută de către împăratul Isaac I Comnenul (1057-1059)[33]. Deși detaliile acestei modificări sunt necunoscute, pe baza scrierilor lui Scylitzes, putem rezuma că aceasta s-a axat în principal pe decorarea bisericii[34].

Poziția Mănăstirii în cadrul vieții religioase a orașului a atins apogeul în secolul al X-lea, odată cu sosirea Sfintelor Moaște ale Sfântului Ioan Botezătorul la Studion. Sfintele Moaște au fost urmărite mult timp de către starețul Arcadie Studitul (900-916) și a primit din partea patriarhului Euthimie (907-912), că va veni vremea când le va primi[35]. Cu toate acestea este consemnat faptul că la scurt timp după ce dobândirea Sfintelor Moaște de către biserică, în 1025, starețul Alexie Studitul l-a vizitat pe Împăratul Vasile al II-lea (963-1025) care era pe patul de moarte și a încercat să-l vindece pe acesta cu ajutorul capului Sfântului Ioan Botezătorul, iar pentru eforturile sale, Alexie a fost numit patriarh al Constantinopolului de către împăratul însuși[36].

Sosirea relicvelor la Mănăstirea Studion a însemnat crearea unei tradiții de lungă durată și anume, împărații bizantini făceau vizite anuale la Studion pentru a comemora Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorului la 29 august. Prezența Sfintelor Moaște a fost consemnată inițial în De Ceremoniis al lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-958) în timp ce acesta descria ceremonia urbană în timpul căreia mănăstirea a fost în centrul atenției în ziua sărbătorii Sfântului Ioan.

Influența și faima Mănăstirii a depășit cu mult granițele țării capitalei. Era una dintre stațiunile proeminente ale traseului de pelerinaj în Constantinopol și era vizitată de nenumărați pelerini pe tot parcursul anului. Un pelerin rus cunoscut sub numele de Antonie de Novgorod a vizitat Studiuonul în jurul anului 1200 și a enumerat numeroasele relicve pe care le deținea mănăstirea. Mănăstirea a primit cea mai grea lovitură din istoria sa în secolul al XIII-lea în timpul ocupației latine între 1204 și 1261. La fel ca și celelalte mănăstiri din oraș, în această perioadă ea a fost abandonată de călugării săi. Complexul a fost jefuit, celulele călugărilor au fost dărâmate, iar complexul a devenit un teren de pășunat pentru oi. Sfintele Moaște aflate în biserica principală au fost furate, iar acoperișul său s-a prăbușit în acest proces.

Sosirea sfintelor relicve la Mănăstirea Studion a însemnat crearea unei tradiții de lungă durată și anume, împărații bizantini făceau vizite anuale la Studion pentru a comemora Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorului la 29 august. Prezența Sfintelor Moaște a fost consemnată inițial în De Ceremoniis al lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-958) în timp ce acesta descria ceremonia urbană în timpul căreia mănăstirea a fost în centrul atenției în ziua sărbătorii Sfântului Ioan.

---

[31] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 44.
[32] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 39.
[33] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 37; Împăratul Isaac Comnenul (1057-1058) a avut un atașament personal față de mănăstire încă de la început. Împăratul și fratele său au primit educație pentru perioadă în mănăstirea Studion, iar el a făcut referire la aceasta numind-o „ilustră și glorioasă școală a virtuții" (vezi Raymond JANIN, *La Géographie Ecclésiastique De L'empire Byzantin*, Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris, 1969, p. 437).
[34] V. MILLINGEN, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*..., p. 37.
[35] John WORTLEY, "Relics of "The Friends of Jesus" at Constantinople"..., p.149.
[36] Raymond JANIN, *La Géographie Ecclésiastique De L'empire Byzantin*..., p. 435; John WORTLEY, "Relics of "The Friends of Jesus" at Constantinople"..., p.149.

Concluzie

Influența și faima Mănăstirii a depășit cu mult granițele țării capitalei. Era una dintre stațiunile proeminente ale traseului de pelerinaj în Constantinopol și era vizitată de nenumărați pelerini pe tot parcursul anului[37]. Un pelerin rus cunoscut sub numele de Antonie de Novgorod a vizitat Studiuonul în jurul anului 1200 și a enumerat numeroasele relicve pe care le deținea mănăstirea[38]. Mănăstirea a primit cea mai grea lovitură din istoria sa în secolul al XIII-lea în timpul ocupației latine între 1204 și 1261. La fel ca și celelalte mănăstiri din oraș, în această perioadă ea a fost abandonată de călugării săi. Complexul a fost jefuit, celulele călugărilor au fost dărâmate, iar complexul a devenit un teren de pășunat pentru oi. Sfintele Moaște aflate în biserica principală au fost furate, iar acoperișul său s-a prăbușit în acest proces[39].

BIBLIOGRAPHY

1. Bardill, Johnatan, *Brickstamps of Constantinople*, Oxford: Oxford University Press, 2004.
2. Cholij, Roman, *Theodore the Stoudite. The ordering of holiness*, Oxford University Press, 2009.
3. Dagron Gilbert, *Les Moines Et La Ville: Le Monachisme À Constantinople Jusqu'au Concile De Chalcédoine (451).* Paris: Editions de Boccard, 1970, pp. 229-239.
4. Gardner, Alice, *Theodore of Studium – His life and Times*, University of Wisconsin – Madison, London, 1905.
5. Janin, Raymond, *La Géographie Ecclésiastique De L'empire Byzantin*, Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris, 1969.
6. Lemerle, Paul, „*Byzantine Humanism: The First Phase: Notes and Remarks on Education and Culture in Byzantium from Its Origins to the 10th Century*, Australian Association for Byzantine Studies, Canberra, 1986.
7. Majeska, George P., „Russian Pilgrims in Constantinople" în: *Dumbarton Oaks Papers*, 56 (2002), pp. 93-108.
8. Majeska, George P*., Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Washington, DC, 1984.
9. Mango, Cyril, "The Date of the Studius Basilica at Istanbul" în: *Byzantine and Modern Greek Studies*, 4, 1978.
10. Martindale, J.R, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, Volumul II, Cambridge University Press Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1980.
11. Miller, Timothy, „Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite for the Monastery of St. John Stoudios in Constantinople", în : *Byzantine Monastic Foundation Documents: A Complete Translation of the Surviving Founders*, Washington, 2000.
12. Millingen, Van, *Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture*, London: Macmillan and Co., 1912.

[37] George P. MAJESKA, „Russian Pilgrims in Constantinople" în: *Dumbarton Oaks Papers,* 56 (2002), pp. 93-108. Potrivit studiului lui Majeska, Mănăstirea Studion a fost remarcată de pelerinii ruși și de vizitatorii occidentali printre sanctuarele de pelerinaj care posedau relicve valoroase. Pentru detalii referitoare la relatările călătorilor și pelerinilor despre Mănăstirea Studion, a se vedea: George P. MAJESKA*, Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries,* Washington, DC, 1984.

[38] Raymond JANIN*, La Géographie Ecclésiastique De L'empire Byzantin*..., p. 435; Anthony a consemnat că pe lângă capul Sfântului Ioan Botezătorul, bucăți din coastele sale, degetul și dintele lui se aflau la biserică. De asemenea, capetele profetului Zaharia și al Sfântului Vavila al Antiohiei se aflau aici.

[39] Raymond JANIN*, La Géographie Ecclésiastique De L'empire Byzantin*..., p. 432.

13. Sfântul Teofan Mărturisitorul, „Cronografia” în: *PSB*, Seria nouă, 7, Traducere de Mihai Țipău, Ed. Basilica, București, 2012.
14. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN, Volumul 1, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991.
15. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN, Volumul 3, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991.
16. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, A. P. KAZHDAN, Volumul 4, Oxford University Press, New York, Oxford, 1991.
17. Wortley, John, “Relics of “The Friends of Jesus” at Constantinople” în: *Byzance et les reliques du Christ*, Paris, 2004, pp. 143–157.

THE FORMATION OF YOUNG PEOPLE IN THE VISION OF THE APOSTOLIC FATHERS AND ST. JOHN CHRYSOSTOM

Ioan Puiu
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Since man created in the "image of God" has the duty to attain "likeness" to Him, which is possible only through constant care to enrich himself by cultivating the virtues under the guidance of a teacher, the Holy Fathers paid particular attention to the formation of man for eternity.
In their works, the Holy Fathers spoke of the work of the educator, of the methods he must use, of the age appropriate for the polishing of the young person's character, of the mastery necessary to mould the human soul.
St. John Chrysostom emphasized that the educator's concern is not only to raise children as citizens of the earth, but to "raise them as citizens for the heavenly King" and that the educator's life is the most powerful modeling word: "if the light in us is shining, we will make thousands of disciples and teachers, setting ourselves before them as a model; words are less thoughtfull than our life".
This study aims to present the vision of the Apostolic Fathers and St. John Chrysostom on the formation of young people by answering the following questions: What do the Holy Fathers understand by education? When does education begin and end? What are the principles of a Christian formation of young people?

Keywords: education, formation of young people, Christian pedagogy, Apostolic Fathers, Saint John Chrysostom, pedagogical principles.

Introduction

Following the Saviour and the Holy Apostles, the Holy Fathers were constantly concerned with the salvation of the human soul and the acquisition of "likeness" to God, and they realized that this can be done through an education based on Gospel principles.

Since this formation for eternity lasts a lifetime and always needs a teacher, some of them have addressed exhortations or written works with a content that is addressed to all those who want to know Him and come closer to Christ, while others, aware of the importance of a thorough formation from an early age and the struggles that are carried out in youth, have composed works addressed especially to young people and to those who have an essential role in their formation, parents and educators.

Some of the Holy Fathers were founders and leaders of catechetical schools and by understanding and correctly interpreting the Holy Scriptures they raised Christian education to much higher heights than the pagan education which aimed at training man only for the life here. They were aware, reinforced by the sacrifice of the martyrs, that life here is a permanent preparation through virtue for the Kingdom, and that "education had Christ at its base, at its centre and at its summit. It strove to make a Christ of every person who submitted to its process of education"[1].

In whatever age they lived, regardless of the places where they were formed or where they confessed Christ, through their words and writings "enlightened by divine grace they left

[1] Preot Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, volumul III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 33.

to future generations of Christians, in fact to the Church, words of power in shaping the soul in the image of Christ"[2] .

If at the beginning of Christianity, Christian education was carried out only through the family and catechumenate, and in the third century, through Clement and Origen, Christian education in the true sense of the word was outlined through catechetical schools, with the Christianization of the empire, education became an attribute of the Church, in the form of catechumenate, ecclesiastical catechesis, preaching and religious training in the family and its generalization in schools. At the same time, "a new form of 'education' will now appear, monasticism, which in addition to its spiritual role, will represent a true Christian school"[3].

Understanding that the works of secular authors also have some value in educating the soul and guiding it towards perfection, "the thought of the Holy Fathers uses the decisive and permanent results of secular thought to proceed by a higher flight towards definitive and eternal solutions. Patristic philosophy therefore only cancels out profane philosophy to the extent that the latter stops at ephemeral, deceptive solutions. The thought of the Holy Fathers surpasses profane thought in that, anchored in God, it finds definitive and non-perishable solutions to its problems"[4].

Patristic teaching on education is based on the truth revealed in Holy Scripture, "but critically values and transfigures the notable achievements of Greco-Roman paideia"[5]. If for the ancient Greeks the man with a chosen education was called a man of many souls and a son of God[6] , Christian education was understood as the method by which the human face was moulded in order to attain the likeness of God, to perfection, to "the reprinting on our face of the divine imperishable beauty"[7].

Apostolic Fathers, young people and Christian education

Taking into account the hardships that Christians went through in the first four centuries due to persecution, the early writings of the Holy Fathers and especially of the Apostolic Fathers placed special emphasis on moral teachings that were addressed to all Christians, including young people. Special care was given to the family and to its living of Christ's commandments. In the writings of the Holy Apostolic Fathers we find exhortations concerning children, young people, parents and widows.

The "Teaching of the Twelve Apostles", a patristic text written in the middle of the first Christian century[8], speaking of "the way of life" and "the way of death", exhorts Christians to follow the "way of life", that is, the way of Christ and of the virtues, and in the second chapter it contains in an advice to young spouses the exhortation to cherish the call to be together creators of life and not to oppose it: "do not kill the child in the womb, nor the one born kill it"[9].

---

[2] Pr. Dr. Doru-Mihai Barna, *Lucrarea misionar-pastorală a Bisericii Ortodoxe în taberele pentru tineri*, Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 47.

[3] Ierom. Policarp Pîrvuloiu, *Studiu introductiv* în *Scrieri cu tematică pedagogică: Clement Alexandrindul. Sfântul Vasile cel Mare. Sfântul Ioan Gură de Aur. Sfântul Grigorie Teologul. Fericitul Ieronim. Fericitul Augustin*, traducere din limba greacă veche și limba latină de pr. Dumitru Fecioru, Dan Negrescu, Ierom. Policarp Pîrvuloiu și Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Basilica, București, 2016, p. 44.

[4] Preot Profesor Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 8.

[5] Ierom. Policarp Pîrvuloiu, *Studiu introductiv* la *Scrieri cu tematică pedagogică*, p. 44.

[6] Edwin Hatch, *The influence of Greek Ideas on Christianity*, New York: Haper and Broters, 1957, pp. 34 - 35.

[7] Preot Profesor Ioan G. Coman, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, p. 230.

[8] Pr. Dumitru Fecioru, *Introducere* la *Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de Preot Dr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 21.

[9] *Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 27.

St. Clement the Roman in chapter XXI of his First Epistle to the Corinthians spoke of the need to educate the young: "let us teach the young the fear of God, and let us direct our wives to what is good. Let them show the loveworthy conduct of chastity (...). May our children grow up in Christ. Let them learn what power humility has before God and what pure love can do before God. Let them learn that the fear of God is good and great and that it saves all who live in God with a pure heart"[10]. In another homily to the same community, known as the Second Epistle to the Corinthians, in the nineteenth chapter he urges adults to live their lives with repentance in order to be a model for young people: "The payment I ask is that you repent with all your heart so that you may acquire salvation and life. In doing so, we will set a goal for all young people who want to strive for the good faith and goodness of God"[11].

The author of the so-called Epistle of Barnabas, speaking of the "way of light", shows that this also involves not committing sins against the flesh[12], not killing children and teaching them from their youth the way of Christ: "You shall love your neighbor more than your own soul. You shall not kill a child in the womb, nor kill it after it is born. Thou shalt not take thy hand from thy son or daughter, and teach them from their youth the fear of the Lord"[13].

In two of the seven epistles written on his way to martyrdom, St. Ignatius Theophorus shows children with their families and young virgins as the subject of his love, concern and prayer to God: "I embrace the houses of my brothers, together with their wives and children and the virgins called widows"[14]; "I embrace you all by name and the wife of Epitropus, together with all her household and children"[15]. St. Ignatius' concern for children on his last earthly journey, and his unfailing devotion to them in prayer, urges everyone to be constantly concerned with the formation of young people in Christ.

Saint Polycarp of Smyrna in his Epistle to the Philippians exhorts women to keep God's commandments and to live in purity, loving their husbands and "bring up their children by teaching them the fear of God"[16]. The young men were asked to live a virtuous life in obedience to the ministers of the Church: "let them be blameless in all things, above all things taking care of their purity and abstaining from every evil thing. It is good to abstain from the lusts of the world (...) and they must turn away from all these, obeying priests and deacons as to God and Christ. Virgins should live without sin and with a clean conscience"[17].

In the Epistle to Diognetus, describing the life of Christians as inhabitants of this world but citizens of the Kingdom of God, in relation to the family, more specifically concerning children, it affirms the esteem in which they hold this gift of God which they are called to cherish and to raise to "the measure of the age of the fullness of Christ" (Eph. 4:13): "(Christians) marry like all men and bear children, but do not throw away the unborn"[18]. Unlike the ancient world where handicapped infants were left to die, Christian teaching, based on divine revelation. always stressed the inestimable value of every human soul.

Thus we see that, although the Apostolic Fathers do not have writings addressed specifically to young people, in their works, which are addressed to all Christians, we find references to the duty of parents to give birth to and raise children, to their virtuous formation in obedience to the Church hierarchy. In the following centuries several of the Holy Fathers

[10] Sfântul Clement Romanul, *Epistola către Corinteni (I),* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, pp. 64 - 65.
[11] Sfântul Clement Romanul, *Omilie numită A doua Epistola către Corinteni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 122.
[12] "Thou shalt not commit fornication, nor commit adultery, nor spoil children" (*Epistola zisă a lui Barnaba*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 162).
[13] *Epistola zisă a lui Barnaba*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 162.
[14] Sfântul Ignatie Teoforul, *Către smirneni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 224.
[15] Sfântul Ignatie Teoforul, *Către Policarp,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 228.
[16] Sfântul Policarp, Episcopul Smirnei, *Către Filipeni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 251.
[17] Sfântul Policarp, Episcopul Smirnei, *Către Filipeni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 252.
[18] *Epistola către Diognet,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 412.

dedicated whole chapters, or even whole writings, to the education of young people, education being understood as their training to acquire the Kingdom of Heaven. Of these, a special role was played by Saints Clement the Alexandrian, John Chrysostom, Basil the Great, Gregory the Theologian, and the Blessed Jerome and Augustine. In these works their whole teaching was based on divine revelation, contained in Holy Scripture and in the life of the Church, and on the understanding that no one can teach another the mysteries of the Kingdom unless he first lives them.

Saint John Chrysostom[19] and the duty of religious formation of young people

St. John Chrysostom was constantly aware that man created in the image of God is called to reach the likeness[20] of his Creator, and this can be done through education. Since man is a unity, body and soul, in order to perfect man, education must take into account both body and soul. The body must be freed from the corruption of sin in order to "put on Christ" and the soul adorned by virtue in order to attain to godliness, to the likeness of God. Man was called to realise that the purpose of the body was to serve the soul and that it was his duty through asceticism to free both body and soul from the bondage of the passions. Since "putting on Christ" meant acquiring the virtues, and the highest virtue is love, man is called to show his love for God and his fellow men by serving them.

With regard to the education of children, there are several aspects on which St. John Chrysostom dwells in his works[21]. Parents play an essential role in the formation of children and young people. It is to them that St John addresses himself in several of his words. Of great relevance is St. John's observation on the disinterest of parents in the salvation of their children: "What will happen to our children if they do not have, even from an early age, educators. If people who have been educated from the time they are born and have been trained until old age still fail to become perfect men, how much harm will not be done by those who from the beginning of their lives have been accustomed to hear only earthly things spoken to them? In

[19] He lived from 344 to 407 AD.

[20] "As the word 'image' means mastery, so the word 'likeness' means that we may become, as far as it is in our human power, like God. That is to say, let us resemble God in goodness, gentleness, virtue" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (I)*, Omilia IX, III, traducere din limba greacă veche și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic de Misiuni a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 94).

[21] There are several published works containing words that capture St. John Chrysostom's concern for the education of young people: his pedagogical treatise „*Despre slava deșartă și despre cum trebuie să-și crească părinții copiii”,* în vol. *Scrieri cu tematică pedagogică: Clement Alexandrindul. Sfântul Vasile cel Mare. Sfântul Ioan Gură de Aur. Sfântul Grigorie Teologul. Fericitul Ieronim. Fericitul Augustin*, traducere din limba greacă veche și limba latină de pr. Dumitru Fecioru, Dan Negrescu, Ierom. Policarp Pîrvuloiu și Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Basilica, București, 2016; *Omilii la săracul Lazăr. Despre soartă și providență. Despre rugăciune. Despre viețuirea după Dumnezeu*, traducere din limba greacă veche și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblie și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005; *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia*, în Colecția Părinți și Scriitori Bisericești (PSB 23), traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994; în vol. *Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur*, traducere de diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1994; *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, traducere din limba franceză de Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul român, Satu Mare, 1997; *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel,* Editura Nemira, București, 2005; *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutul Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006; în vol. *Problemele vieții*, traducere de Cristian Spătărelu și Daniela Filoreanu, Editura Egumenița; în vol. *Bogățiile oratorice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, în limba franceză de Jean Doublet, traduse în limba română de diacon Gheorghe Băbuț, Vol. I și II, Editura Pelerinul Român, Oradea, 2002; *Cinci cuvântări despre Ana și Samuel, în vol. Omili și cuvântări despre educația copiilor*, traducere din limba greacă de Pr. Marcel Hancheș, Editura Marineasa, Timișoara, 2005;

our time every parent does his best to teach his children the arts, literature, oratory, but no one cares how little he educates their souls"[22].

Thus, in order to emphasize the duty and responsibility of parents to educate their children and not allow them to live a disordered life, and to warn of the consequences of this, St. John gives the example of the Old Testament punishment of Eli the priest for unlearning his sons: "Please extend a helping hand to your children so that we will not be punished for the sins committed by them as well. Do you not know what happened to Eli the priest, because he did not make right the sins of his children? (I Kings 4:18-19). Just as a doctor does not heal a wound if he uses a bandage instead of a knife when the wound needs a knife, so that priest received the same punishment as his children because he treated them with great gentleness instead of punishing them according to their sins. Let us fear, please, this parable! And if we have children, let us take care of their upbringing"[23]. Also, speaking about the unchastity of sons and the importance of prayer for them, he praises the example of the righteous Job[24]: "Listen how Job took care of his children's upbringing! He did not overindulge them, as we do, but demanded that they have a perfect life. But he offered sacrifices for the unknown sins of his children (Job 1:5). Think what a harsh judge he was of their known deeds"[25].

Since wealth can be a curse to one who is not taught how to ask for it, St. John Chrysostom urged parents not to be anxious to gather wealth for their sons but to see to it that they acquire the virtues as the most important riches and to pray for them[26].

St. John was aware that the education of a young person's soul is a difficult and lengthy work, he likened it to tending a field and stressed that this work of renewal cannot be accomplished only through the efforts of the educator but also requires the cooperation of divine grace. He said: "a young man whose education you do not attend to is like a cloddy ground on which many thorns grow. Let us, therefore, cast the fire of the Holy Spirit on young people, let us burn away their evil desires, let us turn over the furrows of the field of their soul and make them ready to receive the seed"[27].

Speaking then of the skill of the one who educates, Saint John calls education the greatest art[28], which requires a special mastery: "Just as painters work with great care and precision on paintings, and sculptors on statues, so every father and mother must do their best to perfect these paintings, these wonderful icons of God. (...) Take great care, first of all, to banish lust from their souls, for it is especially love of the flesh that troubles the souls of the

---

[22] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre slava deșartă și despre cum trebuie să își crească părinții copiii*, 18, în *Scrieri cu tematică pedagogică,* p. 352.

[23] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere (II), Omilia LIX, V*, traducere din limba greacă veche și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic de Misiuni a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004 p. 345.

[24] Speaking of Job's care for his children, St. John Chrysostom also states "Like a wonderful sculptor who makes a golden statue and works it with great care, so he also worked on the souls of the children, shaping and adorning them" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la săracul Lazăr. Despre soartă și providență. Despre rugăciune. Despre viețuirea după Dumnezeu*, traducere din limba greacă veche și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblie și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, p. 121).

[25] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia XXXIII, VI,* în Colecția Părinți și Scriitori Bisericești (PSB 23), traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 416.

[26] "Let us not strive, then, to gather money to leave to our children, but to teach them virtue and call down upon them the blessing of God. This is the greatest wealth. This is the unspoken, unspent wealth that increases every day. Our wealth is nothing. (..) Nothing is equal to virtue. Nothing is stronger than it. (...) Let us teach our children to put virtue above all else and to count riches as nothing" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omili la Facere (II), Omilia LXVI, IV,* p. 433).

[27] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia XLIX, V,* p. 576.

[28] "And there's just no greater art than this. What other can equal the art of educating the child's soul, of shaping the young mind? He who practises this art must be more skilful and gifted than a painter and a sculptor" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia LIX, VII,* p. 695).

young. But above all, before tasting this kind of love, teach them to be sober, to watch, to pray with perseverance, to make the sign of the cross when they say or do anything"[29].

The age of youth, but especially that of childhood, is the essential age for the formation of character and the learning of virtues[30]. It is imperative that the child should now be given full attention and be moulded by the best trainers. Like a cobra carried on a sea, it is "restless because of ignorance, lightness and fickleness" and needs teachers who "by their care will give it what it lacks"[31]. Because of its fragility, childhood needs good guidance because: "the teachings that are given to them enter easily into their souls, and are imprinted like a seal on the wax in their soul; it is the critical moment on which their whole life depends to choose vice or virtue. If, therefore, from the beginning and from the earliest years, children are turned from sin and set on the right path, good habit will be impressed upon them, which will remain in them as second nature; they will not be led easily from themselves to evil, habit will retain them and train them to good. We will make them much more useful to the state than even the elders, and we will instill in them from youth the virtues of maturity"[32].

Since youth is an even harder time because of temptations[33], St. John Chrysostom urged special care in education. He describes youth as "wild, needing many caretakers, teachers, pedagogues, caretakers, many nurturers. It is to be hoped, therefore, that after so much trouble it may be mastered. Youth is like a wild horse, like a wild beast, and if from the beginning and from the earliest age of childhood we put good limits on it, afterwards we shall not need much trouble, but habituation will become the law. Let us not give them to do anything that is pleasing and hurtful, nor let us always do to some children as they please, but let us keep them in all wisdom and moderation, for the abuse of these loses youth more than anything else"[34].

In order to pass through this difficult period without great incident, parents are urged by St. John to spare no effort in entrusting them to the hands of the best teachers of virtue "to save the ship of their children's souls from drowning"[35], to make them glorified by people and by God and so that they, the parents, may also be saved[36].

Speaking of the seriousness of parents' failure to provide a virtuous upbringing for their children, St. John Chrysostom states that "parents who do not care for the good upbringing of

---

[29] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor, 22*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, Traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Feciuru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 400.

[30] "Children's souls are like a blank canvas that in whatever way it is painted first will be so until the end. Even if someone wants to paint it another color, it will always be painted the first color. So also little children, when they get used to the good, will hardly return to the bad" (vol. *Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur*, traducere de diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1994, p. 6).

[31] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia LXXXI, V*, p. 924.

[32] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Evanghelia de la Ioan*, Omilia III, 1, traducere din limba franceză de Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul român, Satu Mare, 1997, p. 16.

[33] He likens it to a sea "in which the winds are strong (...) because our lust increases. And this age is without guidance, not only because it is more strongly troubled, but also because the sins of this age are not kept from the evil, and the young have no teachers and teachers. Think how great is the storm when the winds blow them more fiercely, when the helmsman is weak and there is no one to come to his aid" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia LXXXI, V*, p. 924).

[34] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel, Omilia a IX-a*, Editura Nemira, București, 2005, p. 97.

[35] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Apologia vieții monahale*, 18, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 309.

[36] "So that your child may be glorified by God and by men, and that he may make your life pleasant, and that you too may escape the doom that is to come, take great care of his upbringing" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *La cuvintele «Văduva să nu fie înscrisă dacă are mai puțin de șaizeci de ani»; și despre creșterea copiilor; și despre milostenie*, 8, în vol. *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutul Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006 pp. 357-358).

their children are worse even than killers of infants; for the former kill the imperishable soul, and the latter only the mortal body"[37], and to "refuse good education is crueler still than evil treatment and maltreatment"[38].

St. John Chrysostom considered the child a great gift to his parents and urged them to concern themselves with his formation more than they concern themselves with the care of their children and the accumulation of wealth to bequeath to him, to entrust him to the training of those who "could preserve his wisdom untouched", to leave him the formation of a "good and honest man", for being a virtuous man he will be able to master his possessions and acquire others[39]. Parents are advised "to be concerned not how their children will acquire money, but how they will acquire godliness and wealth of soul"[40].

Mothers were entrusted by St. John with the duty of educating girls. They were to be trained in piety, in loving not luxury but thrift, and were to "go out of the parental home at marriage, as a warrior goes out from the place of training, having all knowledge with the greatest exactness, like a dough that has to knead all the dough and make it into good bread"[41] . Boys too must be taught to acquire virtue and "to be so bold in dignity and all wisdom, that they may have praise both from men and from God. Let them learn to guard their bellies, to flee from luxury, to be iconomous, loving, to learn to be frugal"[42].

Honouring parents is a duty of every child who brings God's blessing upon him, and concern for the spiritual formation of children brings much benefit both to them and to their parents, just as neglecting to educate the young brings harm to all: "God not only chastises children when they misbehave with their parents, and honours and praises them when they are good, but he does the same to parents, chastises them bitterly when they do not take care of their children's upbringing, and honours and praises them when he gives them a good upbringing"[43].

Observing a preoccupation especially with securing the necessities of earthly life and a neglect in the formation of young people for eternity, St. John asked the parents of his time, and through them all parents, to invest in the spiritual formation of the young: "I do not cease to pray to you, to beg you with tears, and to ask you, before all else, to give your children a good education. If you love your child, show it by the education you give him. (...) Raise an athlete for Christ! Teach your child from an early age to live godly in the world"[44]. The youngest age is the most suitable for learning the virtues, and a well-behaved child is a gift for everyone[45].

---

[37] Sfântul Ioan Gură de Aur, vol. *Problemele vieții*, traducere de Cristian Spătărelu și Daniela Filoreanu, Editura Egumenița, p. 125.

[38] Sfântul Ioan Gură de Aur, în vol. *Bogățiile oratorice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, în limba franceză de Jean Doublet, traduse în limba română de diacon Gheorghe Băbuț, Vol. I și II, Editura Pelerinul Român, Oradea, 2002, p. 396.

[39] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel, Omilia a IX-a*, p. 97.

[40] Sfântul Ioan Gură de Aur, vol. *Problemele vieții*, p. 120.

[41] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel, Omilia a IX-a*, p. 98.

[42] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel, Omilia a IX-a*, p. 98.

[43] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Apologia vieții monahale*, *4*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 253.

[44] [44] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, *19*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 400.

[45] "If you imprint the good teachings on his still young soul, no one will be able to take them away from him. They are hardened like a seal on wax. (...) You are the first to enjoy goodness if you have a good child, and then God. By educating your child you work for yourself" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, *20*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 400).

Likening the child's soul to a fortress and his senses to the gates of entry into it, St. John Chrysostom urges parents to protect their souls with laws that do not allow the enemy to colonize their souls: for speech he recommends "to teach the child to have the words of God constantly on his lips, (...) to always say virtuous words, (...) to not brawl, to not curse, to not fight, (...) to be good and indulgent to people, (...) to sing psalms to God"[46]; for hearing, he recommends avoiding unwholesome words and telling stories from the Scriptures that urge to virtue; for smell, he recommends avoiding perfumes because they "make the body soft and inflame pleasures"[47]; for the protection of the eyes, he advised not to attend the theatre, a place where one can see and hear disturbing things, and to help him to look at the beauty that God has placed in creation, avoiding looking at the nakedness of the human body; and for the sense of touch, he recommended that the child should not wear soft clothes and should not touch other bodies.

In addition to guarding the senses, St. John recommended special care in educating the child's spiritual powers: irritability, lust and reason. With regard to anger he urged parents to teach their children, by reward or punishment[48] "never to retaliate when he is insulted or when he suffers some injustice or wrong, but never to overlook another who suffers unjustly; (...) to be taught to endure contempt and lack of consideration, (...) teach him that all are equal by nature"[49]; as regards lust, especially lust of the flesh, he advised not to go to the theatre in order not to see unchaste images, to meet holy people, to learn to fast, to avoid being in the company of young bodies, to attend Church services, to learn and humbly say prayers, saying that "he who fasts, he who does not swear, he who does not dare to reproach when reproached, he who does not insult, he who does not revile, he who fasts and prays, he who has so many qualities, he has enough help to guard virginity"[50]; reason was to be "directed to its moral benefit"[51].

Bearing in mind the assault of the passion of lust on youth and the vitality of a marriage based on bodily purity and virtue, St. John Chrysostom urges parents to marry their children at an early age "for nothing so adorns their age as the crown of all wisdom and to come to the wedding clean from all fornication", stressing that "when young people will step towards marriage with such a guard (of bodily cleanliness), then also their sweet dispositions will be warmer and their love truer and their friendship deeper and closer"[52].

St. John Chrysostom was in favour of young people learning trades, but on condition that what they learned did not lead to falling into sin. For the formation of young people's souls, he recommended that they attend monasteries where young people had both the framework and

---

[46] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor, 28 - 34*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, pp. 402 - 407.

[47] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor, 54*, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 415.

[48] "And if you see him transgressing the law, chastise him, sometimes with a stern look, sometimes with reproof, sometimes with rebuke, sometimes with a reward and a promise. Do not strike him continually, nor accustom him to be punished in this way" (Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvânt despre cum se cade să-și crească părinții copiii,* în vol. *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, ediția a II-a, Editura Deisis, Sibiu, 2006, p. 142.); "Therefore, just as horses run recklessly towards the precipice and we keep them in hand and punish them by beating them - and this punishment is for their deliverance - so our children must be kept in hand, we must rein them in and punish them for their faults. For if we do not punish them, other punishments await them, eternal punishments, just as they await us"(Sfântul Ioan Gură de Aur, vol. *Problemele vieții*, p. 125 - 126).

[49] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, 69-70, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, pp. 419 - 420.

[50] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, 80, în *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, p. 424.

[51] Constantin Cucoș, *Istoria pedagogiei. Idei și doctrine pedagogice fundamentale*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, 2017, p. 79.

[52] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cinci cuvântări despre Ana și Samuel*, Cuvântul I, în vol. *Omili și cuvântări despre educația copiilor*, traducere din limba greacă de Pr. Marcel Hancheș, Editura Marineasa, Timișoara, 2005, p. 27.

models of authentic living of prayer, asceticism, listening to the word of Holy Scripture and serving their neighbour.

Conclusions

Summarizing how the Apostolic Fathers and St. John Chrysostom saw education, we highlight the following aspects: education is one of man's essential problems and its failure is the source of many evils; education is primarily a duty of parents who can help them and their children to be saved; education is above all aimed at acquiring the Kingdom and therefore special care is taken to cultivate the soul and adorn it with virtues; by likening the soul to a white sheet, to warm wax, to beads, to a field or to a city, the importance of beginning education at an early age is stressed; education is the greatest art and requires more skilful teachers than painters and sculptors, teachers who live a virtuous life in order to be able to form people pleasing to God; spiritual formation cannot be done without working with the Holy Spirit; by giving special attention and guidance to childhood and youth, an age with many needs because of the temptations that beset it, the young person will become a man of integrity and will be a joy to parents, to people and to God.

St. John Chrysostom is one of the greatest teachers of Christianity who skilfully explained the Gospel teachings to the people of his time. Many of the pedagogical principles and methods proposed by St. John Chrysostom were taken up and are used by the pedagogy that preceded him. They are still relevant today.

BIBLIOGRAPHY

- Barna, Pr. Dr. Doru-Mihai, *Lucrarea misionar-pastorală a Bisericii Ortodoxe în taberele pentru tineri*, Editura Doxologia, Iași, 2019.
- Clement Romanul, Sfântul, *Epistola către Corinteni (I),* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- Clement Romanul, Sfântul, *Omilie numită A doua Epistola către Corinteni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- Coman, Preot Prof. Ioan G., *Patrologie,* volumul III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- Coman, Preot Profesor Ioan G., *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.
- Cucoș, Constantin, *Istoria pedagogiei. Idei și doctrine pedagogice fundamentale*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, 2017.
- *Epistola către Diognet,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- *Epistola zisă a lui Barnaba*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- Fecioru, Pr. Dumitru, *Introducere* la *Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de Preot Dr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.
- Hatch, Edwin, *The influence of Greek Ideas on Christianity,* New York: Haper and Broters, 1957.
- Ignatie Teoforul, Sfântul, *Către Policarp,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- Ignatie Teoforul, Sfântul, *Către smirneni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.

- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Comentar la Evanghelia de la Ioan,* Omilia III, 1, traducere din limba franceză de Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul român, Satu Mare, 1997.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, Traducere din limba greacă și note de Preotul profesor Dumitru Feciuru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 400.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutul Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Despre slava deșartă și despre cum trebuie să își crească părinții copiii,* în *Scrieri cu tematică pedagogică.*
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omilii la Facere (I),* Omilia IX, III, traducere din limba greacă veche și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic de Misiuni a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omilii la Facere (II),* traducere din limba greacă veche și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic de Misiuni a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omilii la Matei, Scrieri, Partea a treia, Omilia XXXIII, VI,* în Colecția Părinți și Scriitori Bisericești (PSB 23), traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Omilii la săracul Lazăr. Despre soartă și providență. Despre rugăciune. Despre viețuirea după Dumnezeu,* traducere din limba greacă veche și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblie și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei a Sfântului Apostol Pavel, Omilia a IX-a*, Editura Nemira, București, 2005, p. 97.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, vol. *Bogățiile oratorice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, în limba franceză de Jean Doublet, traduse în limba română de diacon Gheorghe Băbuț, Vol. I și II, Editura Pelerinul Român, Oradea, 2002.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, vol. *Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur*, traducere de diacon Gheorghe Băbuț, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1994, p. 6).
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, vol. *Omili și cuvântări despre educația copiilor*, traducere din limba greacă de Pr. Marcel Hancheș, Editura Marineasa, Timișoara, 2005.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, vol. *Problemele vieții,* traducere de Cristian Spătărelu și Daniela Filoreanu, Editura Egumenița.
- Ioan Gură de Aur, Sfântul, vol. *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, ediția a II-a, Editura Deisis, Sibiu, 2006.
- *Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.
- Pîrvuloiu, Ierom. Policarp, *Studiu introductiv* în *Scrieri cu tematică pedagogică: Clement Alexandrindul. Sfântul Vasile cel Mare. Sfântul Ioan Gură de Aur. Sfântul Grigorie Teologul. Fericitul Ieronim. Fericitul Augustin,* traducere din

limba greacă veche și limba latină de pr. Dumitru Fecioru, Dan Negrescu, Ierom. Policarp Pîrvuloiu și Alin-Bogdan Mihăilescu, Editura Basilica, București, 2016.

- Policarp, Episcopul Smirnei, Sfântul, *Către Filipeni,* în vol. *Scrierile Părinților Apostolici*.

PHILOSOPHICAL DIALOGUE AS CONSOLIDATING THE THEOLOGICAL SYSTEM OF FATHER PROFESSOR PHD ACADEMICIAN DUMITRU STĂNILOAE - A PHILOSOPHICAL APPROACH

Marius Golea
PhD Student, West University of Timişoara

Abstract: Father Professor PhD Academician Dumitru Stăniloae put together, during his life, an impressive theological system, a multidisciplinary one, for which he used sources and information coming from a multitude of domains. Father Professor Stăniloae was particularly interested in philosophy, and he dialogued with the works of numerous philosophers on themes regarding the Christian theology. The purpose of our paper is to highlight the way that Father Stăniloae consolidated his theological system in, by using the philosophical means and dialogue. In order to do that, we have argued why we reckon that Father Stăniloae put together a theological system, and then we have identified some of the philosophers mentioned by Father Stăniloae in his works and the themes which he dialogued with those philosophers upon. To a limited extent, because of the limited space an article can provide, we have comparatively analyzed the assertion done by the philosophers and the considerations done by Father Stăniloae upon those assertions. In our endeavor, we have been using the qualitative research method (Dörnyei 2011), in order to ensure a necessary and sufficient immersion in the subject of the matter. We think that we have demonstrated that philosophy was one of the contributors which provided consolidation to Father Stăniloae's theological system.

Keywords: comparative analysis, dialogue, Father Professor Dumitru Stăniloae, multidisciplinary, philosophical consolidation, philosophical themes, philosophy, qualitative research method, theological system

1. Arguments for Consolidating the Statement that Father Professor Dumitru Stăniloae Put Together a *Theological System*

One of the first ascertainment a reader does while studying the works of Father Stăniloae, it is related to the vastness of Stăniloae's writings. Father Stăniloae approached and treated all the main Christian theological themes, which we are here mentioning amongst: acedia, activity, addiction-passion, adoption by God, affects, alms, angels, apostles, art, ascesis, asceticism and mysticism, Holy Mother of the Lord, body, charismas, Christ Jesus, Christian dogmas, church, communication of the two natures in Christ's Person, communion, creation, cross, death, deeds/doing, deification, dialogue with God, dispassion, dwelling of God within the human being, egotism, embodiment, en-humanity/en-hypostatization, epektasis, eschatology, evil, evolution/progress, experiencing/knowing God, faith, family/marriage/having children, fasting, fear, fellow human, forgiveness, forsaking, freedom, gentleness and humbleness, gnosis, God, good, grace of God, guarding the mind, heart, heavens, hell, heresy, holiness, Holy Ghost, Holy Mysteries, holy relics, Holy Scripture, Holy Tradition, Holy Trinity, hope, human being, Icon, idol, image and likeness of God, immortality, judgment, justice and righteousness, kenosis, Kingdom of God, knowledge, law, laymen, life, Logos, love, luminous light, mercy, mind, monasticism, motion, nothingness, numerology, obedience, Orthodox apologetics, Paradise, paradox, personalism, pleasure/pain, power, Prayer to Jesus, Prayer, preaching, predestination, priesthood, prophets/prophecies, Providence, repentance, responsibility, resting, restoration, resurrection, Revelation, sacrifice, saint, salvation, science, seeing God, senses, sex, sin, soul, space, spirituality, sufferance, symbol,

tears/crying, temptation, tent, time, transcendence, transparency to God, unapproachable light/uncreated divine energies, virtue, vision, weakness, will, woman, wonders, Word of God, work, worry, and worshipping (Golea 2023, I-VI). We have listed here all these theological themes in order to demonstrate the fact that the writings of Father Stăniloae's exhaustively approached and treated the themes of the Christian theology - this would be our first argument upholding our affirmation that Father Stăniloae created a theological system.

In order to argue our second assertion concerning the existence of a *theological system* at Father Stăniloae, we are going to introduce here an opinion which we strongly contest, and then showing that there is a confusion made, by some authors, between style and systematization/method. Thus, we have come across with the affirmation that Father Stăniloae's theological writing would have been characterized by lack of systematization, because of using long phrases and because he would have had a "circular" way of analyzing the theological themes:

"In the opinion of some researchers, the problems facing those who interpret end evaluate the work of Stăniloae, they result out of the mode which Stăniloae present his ideas in, as also from the variety of concepts and subjects he treats. As a whole (in ensemble), his thinking isn't "systematized" in the mode that the Occidental reader considers this notion in, and the presentation of his concepts isn't described in certain preestablished scientifical considerations. Stăniloae seems to be circular and confuse because of the manner he treats / explores his theological concepts. He uses long and complex phrases, fragmenting the usual cursiveness either with allusive references to sources and authors, or with parenthetical remarks." (Rogobete 2001, 10) (our translation; in continuation we are going to use the abbreviation o. t.)

As one can easily ascertain the quote from above it is noticing the "variety of concepts and subjects", but Father Stăniloae's writings would not have been "systematized in the mode that the Occidental reader consider this notion in" (Rogobete 2001, 10). We reckon this affirmation, all the more because it was not accompanied by a thorough scientific demonstration, as not holding truth. On the opposite, what "seems to be circular and confuse" (Rogobete 2001, 10), we are arguing here that that is about the anaphorical (Marin, Nedelcu 2004, 21) way which Father Stăniloae wrote in, so that he analyzed and highlighted each individual theological theme in connection with all others.

We admit that Father Stăniloae has a complex writing style, by usually composing long paragraphs which contain several ideas, but we do not see in that more than it is: a stylistic feature. Even more, we have ascertained that Father Stăniloae's paragraphs provide and are usually constituted on the scheme of the inference, so that they contain an introduction of a main premise, then one or more secondary premises, and those are followed by a conclusion. This is, in our opinion, the main characteristic of a systematic way of writing.

All the more, we urge the reader to use the image of a matrix in order to correctly perceive the systematicity of Father Stăniloae's *theological system* – a matrix that contains, exhaustively, as elements, all the theological themes, and then it has as established all the connections between all these themes. This confers solidity and coherence to Stăniloae's theological system, and it leaves no unexplored, untreated, or unclear aspects.

What some authors might have reckon as a shortcoming, namely the anaphorical reiteration of the units of meanings, we argue that that constitutes a methodological feature which, together with the treating of all theological themes, they constitute two sides of Father Stăniloae's method characterizing his *theological system*.

A third side of Stăniloae's method has been ascertained as being the lucid manner of constantly accompanying the theoretical theology with the concrete action within society. Thus:

"It fascinates the fact that Stăniloae had – as no other contemporary theologian – the lucidity of realizing the fact that the valid theological thinking cannot be that that remains on a purely speculative theoretical level; it is must have, necessarily, a direct, and immediate, and implicit connection with the concrete living, with the personal daily experience, namely to enter each man's life." (Gheorghiu 2002, 108) (o. t.)

Though, we find mitigating circumstances to those authors who argued about Stăniloae's writing as difficult to be perceived and impropriated, because that is the first impression one takes when starting to read Father Stăniloae's works. It surely takes some time to accustom oneself to a complex style of writing. Also, Stăniloae's system becomes conspicuous when one reads most of or all Stăniloae's works. This is also a necessary condition in order to ascertain the peculiar traits of Stăniloae's *theological system*.

In our work *Saint Dumitru the Restorer of the Christian Theology* we identified a series of characteristics which, in our opinion, can be attributed to Father Stăniloae's *theological system*, as there are: completeness, openness / leaving room for progress and adaptation (Golea 2023, 17), courageously restoring the Christian theology in the aspects needing that (Golea 2023, 21), using multidisciplinary approach (Golea 2023, 24), and innovative as Stăniloae himself stated in his *Orthodox Dogmatic Theology*, which he conceived to be: "a synthesis of Orthodox Dogmatic Theology. This is not a reproduction of the former studies, but it is thought anew and as a whole" (2003, 5) (o. t.).

Consistently which the assertion of Father Stăniloae that we have quoted above, he developed and constantly manifested a *critical approach* on theology (Rogobete 2001, 21) (o. t.)

A last aspect characterizing Father Stăniloae's *theological system* which we are going to treat here, it is the fact that his approach has been extensively followed and valued by generations of theologians, Romanians and from abroad, in their works: articles, books, bachelor theses, master dissertations, doctoral theses and so on. Still, as far as we know, there has been no really innovative approach on Stăniloae's works, most, or all works written on his works being, essentially, reiterations of his theological assertions.

We deplore the fact that, because of being so limitedly translated in the English language, Father Stăniloae's *theological system* is by no means as known abroad as it deserves.

2. Father Professor Dumitru Stăniloae's Dialogue with Certain Philosophers on Philosophical and Theological Themes

2.1. Philosophers and Philosophical Themes as Identified in Father Stăniloae's Works

We have identified in Father Professor Stăniloae's works the following theologians – most of them were philosophers too – whom he was in dialogue with: Rudolf Karl Bultmann (Lutheran theologian), Helmut Thielicke (Protestant theologian), Sergei Bulgakov (Orthodox theologian), Olivier Clement (Eastern Orthodox theologian), Paul Evdokimov (Orthodox theologian), Nicholas Berdyaev (philosopher and Christian existentialist), Vladimir Nikolayevich Lossky (Eastern Orthodox theologian), Austin Farrer (Anglican theologian and philosopher), John Cullberg (Swede theologian and philosopher), Louis Lavelle French philosopher / metaphysics), Hristos Androutsos (Greek theologian), Johannes Brenz (German theologian), Christopher Benson (English theologian), Gottfried Thomasius (German Lutheran theologian), Dr. Liebner at Gottingen (German theologian), Augus Hahn (German theologian),

Johannes Cochlaus Gess (German theologian), Franz Delitzsch (German Lutheran theologian), Hans Lassen Martensen (Danish bishop and academic), Anselm of Canterbury (Catholic, Italian by birth, Benedictine monk, abbot, philosopher, and theologian), Karl Rahner (Catholic theologian, German Jesuit priest), Hans Urs von Balthasar (Swiss theologian and Catholic priest) Fr. J. Dolger (Catholic priest and theologian), Panagiotis Trembelas (Greek theologian), Vasileios Ioannidis Karmiris (Greek theologian), John Meyendorff (Russian theologian), Johannes Schultz (German Protestant theologian), Johannes Althaus (German Calvinist theologian and philosopher), Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (German Reformed theologian and philosopher), Otto Pfleiderer (German Protestant theologian), Reinhold Seeberg (German Lutheran theologian), Thomas Aquinas (Catholic Italian Dominican friar and priest, theologian, (Greek scholar and philosopher), Luis Blondel (French philosopher) (Golea 2023, 41-42), and, in order to express our doubt related to the fact that we were able to identify all of them, we end here with the syntagm: and so on.

In the dialogue Father Stăniloae had with the mentioned philosophers, he approached a wide range of philosophical/theological themes, a few of which we are mentioning here:

- related to Anselm of Canterbury's works: the theory of the juridical satisfaction brought by Christ Jesus to God (1993 (1), 103-104, 3110312, 324);

- related to Austin Farrer's works: the rebirth of the image of God into Christ (2005, 30), the connection between Apocalypse and Genesis (2005, 32-41);

- related to Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher's works: the evolutionist theory: the endless evolution of the human soul after death – all souls will reach some kind of happiness (1997, 165-166);

- related to Friedrich Konrad Eduard Wilhelm Ludwig Klages's works: the person is an ontological reality that differs from being (1993 (1), 140-149); the report between nature and the *self* (1993 (1), footnote no. 46);

- related to Georgios Gemistos Plethon's works: in his preoccupations with The One, it can be ascertained the fact that in the Byzantine culture of the time, there was manifested an interest in Neoplatonism (the Neoplatonic school from Florence) (2022, 95);

- related to Jacob Böhme's works: the doctrine about Sophia (1993(1), 72); the man can rid off his sins only at the final judgment (1993(1), 131-132): the abyss of the One (2022: 429-430);

- related to Karl Jaspers's works: the transcendence; the faith as occasion for igniting within us the certitude about God (1993(1), 10-11); deciphering the human being in his elements; finding the man's transcendence; searching for an actual transcendence, as basis for everything; he believed that he found the transcendence of the existence (1993(1), 54-60); the whole empirical reality is crossed through by a potential symbolism; he called the symbol as cypher; the significations come out of an intellectual comparison between things (2005, 97-98);

- related to Louis Lavelle's works: the subject doesn't bring a new identity but it is the way of obtaining an activation of the general power of the nature; the ultimate reality in an eternal and invisible act, one that works not only on absolute plan, but it is also available to individuals in order they to actualize their possibilities (1993 (1), 145-147);

- related to Maurice Blondel's works: the passion of the anger is way worse than the affect of the anger; the addiction as desire that ties us to the appearance of the things (1992, 79); the passion as thirst for infinite (1992, 55);

- related to Martin Heidegger's works: he discerned between the fear of something from within world and the fear of the world's platitude and nothingness (1992, 101); he totally assimilated the hope to worry (1995(1), 132); he who withdraws himself from within world, he still remains a human being within world (1992, 122-123); he made a complete analysis of the worry; the man's chaining to the world as effect of the worry; the explanation of the worry

as human feeling generated by the attempt to fulfill "the man's most characteristic possibility" (1992, 89-90); the worrying for salvation it opposed the worldly worry (1992, 89-90); the worry launches the human being beyond herself/himself (1992, 112-113); the human being is drowned into the worry for the things belonging to the material universe (1995(1), 97);

- related to Max Ferdinand Scheler's works: the non-knowing knowledge (the conscious nescience) as real knowledge (1992, 293);

- related to Meister (Johannes) Eckart's works: the abyss of the One (2005(2), 257); describing the mind ins state pf experiencing God (2022, 123);

- related to Nicholas Berdyaev's works: the eternal humanity of the Son of God (1993(1), 71-72); he was wrong by affirming the both the affirmation and the negation of the hell represent a forbidden rationalization of the mystery (1997, 173-174); he was influenced by the existentialist philosophy, when separating too much, the order of the relation of the human subjects from the order of the objects (1997, 246); he had a dualistic vision upon history (1997, 247);

- related to Paul Florensky's works: the anticipation of the life into the Holy Ghost through elevations into the Holy Ghost, while still living the present life, but which are only temporary (1997, 246);

- related to Søren Aabye Kierkegaard's works: the consummate incognito of God under the appearance of the man; the removal of any objective support of the faith in Christ as God; the dare of the faith (1993(1), 268-269);

- related to Thomas Aquina's works: the bringing of the universe to existence out of "what was not" (1995(1); 34; everything he wrote seemed him as unsatisfactory, at the end of his life (1992: 34); a synthesis of the Augustinian Platonism with the Aristotelianism, by attributing preeminence to the will upon the Aristotelian intellectualism (2015(2), 175).

2.2. Father Stăniloae's Approach on Existentialism. His Thinking Dialogue with Philosopher Martin Heidegger

Introducing philosopher Martin Heidegger, it would be futile, as he is such a well-known great thinker of the 20th Century. So, in the followings, we only want to highlight his quality as great originator for so diverse philosophical and theological developments which took place based on his philosophical thinking, in order to further appreciate how important were his words he uttered about Father Stăniloae.

As source for a great growth of the philosophical tree, as a strong branch upholding and nourishing so many other epistemological branches grown out of his thinking, Martin Heidegger is reckoned as spring of inspiration for:

"(…) phenomenology (Merleau-Ponty), existentialism (Sartre, Ortega y Gasset), hermeneutics (Gadamer, Ricoeur), political theory (Arendt, Marcuse, Habermas), psychology (Boss, Binswanger, Rollo May), and theology (Bultmann, Rahner, Tillich). His critique of traditional metaphysics and his opposition to positivism and technological world domination have been embraced by leading theorists of postmodernity (Derrida, Foucault, and Lyotard)." (iep.utm.edu)

All the more important is, from this perspective, the fact that "Heidegger generously referred to Stăniloae as the second most important Christian thinker of this century" (Rogobete 2001, 9) (o. t.).

Father Stăniloae reckoned himself in accordance with the existentialist field of thinking and with existentialism's main assumptions on diverse aspects of the human existence. But he didn't simply embrace the existentialists' philosophical views, but he processed those views and used them for consolidating his *theological system*, and his so numerous theologoumena. And, as other philosophers have already noticed it, Father Stăniloae used the philosophical

means provided by existentialism "in order to communicate his message about God and about man". Behold what Rogobete said on that:

"Stăniloae saluted the main preoccupations of the existentialist philosophy, especially the Buber's relational anthropology and the preoccupation of Heidegger with the "ontology of the being" and with the theory of the language. Still, instead of reformulating his thinking in accord with the attractive ideas of the existentialism, Stăniloae rather used the existentialism in order to communicate his message about God and (consequently) about man. In an epoque that celebrated the capacity of the man to surpass himself and the given (determinism) of the own conception, Stăniloae used right this philosophical discovery in order to direct the looks towards another reality which he claims about that it can be understood only in the light of the Christian revelation. More than that, Stăniloae affirmed that only if we look at the ultimate Reality from this perspective, we will be able to have a correct understanding of the human being. And of this consisted the genius of his thinking, related to his time: he started speaking about God from an anthropological point of view, in order later to come back again to the man, but now approaching the man from a revelationist – and that's why Christological – perspective." (17) (o. t.)

Father Professor Stăniloae really developed a *personalistic theology* and he treated all the main theological themes from this perspective of the consequences coming out of the fact that God is Person, the Holy Trinity of Tripersonal, and the relations between God and the human being are interpersonal relations (if we are to mention here only a few places which Father Stăniloae developed his personalism in: 2003, 73, 74, 75, 78, 89-80, 82, 96-97, 98-99, 117-118, 121, 123, 123-124, 125-126, 133, 145, 152, 157-158, 158-159, 161).

From philosophical perspective, the personalism of Father Stăniloae's *theological system* can be seen as having its structure composed by the notions of: being, word, and communion (participation, dialogue), as Rogobete asserts in the following paragraph, by describing the way Father Stăniloae interacted with Heidegger's philosophy:

"The next major existentialism motif assumed by Stăniloae, it is the "ontology of the being", as described by Heidegger. Stăniloae interacts both with Heidegger's affirmation of the ontological character of the word and of the language, as also with the affirmation of the participative character of the discourse (*das Reden*) that, together with the listening (*das Hören*), they reflect the participative dimension of the *Dasein*." (Rogobete 2001, 21-22) (o. t.)

Father Stăniloae founded his theology about salvation on the achievement, existence, and development of the communion with God and with the fellow humans (for instance: 2003, 17-18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 33, 35, 37, 42, 50, 52, 72, 79-80, 81, 83… 501; 2006: 13, 58, 59, 75, 106, 119; 1997: 95-96, 171, 174-175, 202, 289; 1993(1), 19-21, 21-23, 24-25, 26-27, 28-29, 93-96, 98-102, 137-138, 234-235, 307-308, 318-320, 322-323, 414-415, 500, 502; 1993(3), 13-14, 38, 138-139, 151, 193, 198, 205; 1995(1), 100, 117… and so on).

The central Person in the communion between the human being and the Holy trinity, it is Christ-the Word, the divine Logos Who has established and Who continues to establish the connection between the human being and God-the Father, through the Holy Ghost. In this sense, one can say that:

"Stăniloae perceives the person as "word". This represents, as we are going to demonstrate, the link which his Christology – justified on the level of the fundamental intentionality of the human being to communion – it is associated through, to a Christology built on the Person of Jesus Christ as Divine Logos (Word), the Son of God. In the light of his

relational epistemology, and influenced by the way Heidegger used concepts as *Logos*, *discourse*, and *Verstädlichkeit*, Stăniloae, actually, he changed the mode of argumentation, and he passed from a Christology from *bellow*, to a Christology from *high*. In other words, in his Christology, he moved the accent from speaking about Jesus Christ as being the full accomplishing of the human being, to speaking about Jesus Christ as the Divine Logos Who reveals the love of the Father through the power of the Holy Ghost. The joining of the two Christological perspectives, consequently becoming the foundation of his theological anthropology, it provides the basis which one can define what really means being human." (Rogobete 2001: 120) (o. t.)

Rogobete argues that Father Stăniloae was influenced by the philosophical works of the existentialists in crystalizing and formulating his theologoumena about the fact that the Person of Christ reaches the true transcendence, as a bridge between humanity and God (2001: 126). Thus: "the starting point is represented by Heidegger's assertion that the man's fundamental structure consists of the transcendence understood as act. In other words, understood as a continual work which we go out through, form within ourselves towards the world, from ourselves as belonging to the present, towards ourselves as belonging to the future, and so we are elevated form the statute as existence of a common place, to the conscience of our own intimacy." (2001: 126) (o. t.)

In the following paragraph that we are going to quote from Rogobete (2001), we reckon that we can identify another argument to uphold our thesis on Father Dumitru Stăniloae as employing the philosophy to consolidate his *theological system*, and on the fact that Stăniloae did that actively and creatively, by using his genius capacities of synthesis, so that he construed his *theological system* as a multidisciplinary source of truth. In this regard Rogobete said:

"In order to discuss about *Jesus Christ – the True Transcendence*, Stăniloae engaged himself in an original analysis of the modern existentialist thinking. The originality consists of creatively associating the ideas of the three philosophers we mentioned previously (Heidegger, Jaspers, and Grisebach, o. n.), which he added his own metaphysical frame to. In this sense, Stăniloae argued that we will be able to talk about the true *existence* only when we combine the supra-natural Revelation with the three realities, which Heidegger, Jaspers, and Grisebach thought they found in, the transcendence producer of existence. In other words, Stăniloae wanted to argue that the three philosophers were right when identifying a few of the crucial border-element of the life, which propel the human being towards self-transcending, and thus take place the crossing from an "inauthentic" existence to an "authentic" existence." (Rogobete 2001: 126-127) (o. t.)

3. Conclusions

Concluding here our paper, we think that we can affirm, with the necessary degree of certitude, the fact that Father Stăniloae built his *theological system* as a source of truth, as a basis for creatively employing a multidisciplinary approach on theology.

Father Stăniloae developed a real dialogue with the philosophy's field, where he took from: arguments, and a certain manner to operate inferences.

While doing that, Father Stăniloae never reiterated passively the philosophical ideas which he encountered, but he always undertook a proactive approach and he integrated the philosophical ideas in the theological content of his *theological system*.

Father Stăniloae demonstrated the fact that the Christian theology can be a center and a crossroads where all the domains of the human knowledge encounter one another - of course, including philosophy too.

BIBLIOGRAPHY

Books:

DÖRNYEI, Zoltán. 2011. *Research Methods in Applied Linguistic*. London: Oxford University Press.

GOLEA, Dr. Marius. 2023. *Saint Dumitru the Restorer of the Christian Theology*. Volumes I-XII. Arad.

MARIN, Mihaela, NEDELCU, Carmen. 2004. *Dicționar de termini literari (Dictionary of Literary Terms*. Timișoara: All Educational.

ROGOBETE, Prof. PhD. Eugen Silviu. 2001. *O antologie a iubirii. Subiect și Realitate Personală supremă în gândirea Părintelui Dumitru Stăniloae (An Anthology of the Love. Subject and Reality as Supreme-Person in the Thinking of Father Dumitru Stăniloae)*. Iasi: Polirom Publishing House.

STĂNILOAE, Dumitru. 1992. *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica (The Orthodox Spirituality. The Asceticism and the Mysticism)*. Publishing House of the Biblical and Missionary of the Romanian Orthodox Church: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 1993 (1). *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului (Jesus Christ or the Restoration of the Man)*. Second Edition, Omniscop Publishing House: Craiova.

STĂNILOAE, Dumitru. 1993 (2). *Viața și învățătura Sfântului Grigore Palama (The Life and the Teaching of Saint Gregory Palamas)*. Second Edition. Scripta: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 1993 (3). *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului (Jesus Christ the Light of the World and the Deifier of the Man)*. Anastasia: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 1995 (1, vol. I) *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu (The Immortal Image of God)*. Cristal: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 1995 (2, vol. II) *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu (The Immortal Image of God)*. Cristal: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 1997. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (The Orthodox Dogmatic Theology)*. Vol. III, Publishing House of the Biblical and Missionary of the Romanian Orthodox Church: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 2003. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (The Orthodox Dogmatic Theology)*. Vol. I. Publishing House of the Biblical and Missionary of the Romanian Orthodox Church: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 2005. *O Teologie a Icoanei (A Theology of the Icon)*. Anastasia Publishing House: Bucharest.

STĂNILOAE, Dumitru. 2006. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (The Orthodox Dogmatic Theology)*. Vol. II, Publishing House Apologeticum, Electronic Edition.

Articles:

BRIA. Fr. Prof. Ion. 2002. "Teologia Părintelui Dumitru Stăniloae și Hermeneutica Ecumenică (The Impact of Fr. Dumitru Stăniloae's Theology on the Ecumenical Hermeneutics)", in *Caietele Universității „Sextil Puşcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

EȘAN, Dr. Ioan. 2002. "Arhiereul ortodoxiei românești – Părintele Dumitru Stăniloae (The hierarch of the Romanian Orthodoxy – Father Dumitru Stăniloae)", in *Caietele Universității „Sextil Puşcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The*

Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae" – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Braşov.

GEORGESCU. Florin. 2012. "With Father Dumitru Stăniloae on Father Dumitru Stăniloae", in Codrul Cosminului. No. 12.

GHEORGHIU. Prof. Elena I. 2002. "Cum este percepută persoana și opera lui Dumitru Stăniloae în Universitățile Pontificale din Roma (Italia) (How are Perceived the Person and the work of Dumitru Stăniloae in the Pontifical Universities from Rome)", in *Caietele Universității „Sextil Pușcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Braşov.

ITU. Ion. 2002. "Îndumnezeirea omului în viziunea lui Dumitru Stăniloae (The Deification of the Man in the vision of Dumitru Stăniloae)", in *Caietele Universității „Sextil Pușcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Braşov.

ITU. Prof. PhD Mircea. 2002. "Îndumnezeirea omului în viziunea lui Dumitru Stăniloae (The Deification of te Man in the Vision of Dumitru Stăniloae)", in in *Caietele Universității „Sextil Pușcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Braşov.

LEMENI. Conf. dr. Adrian. 2013. "Raţionalitatea lumii şi raţiunea umană exprimate în teologia Părintelui Dumitru Stăniloae – punţi de legătură în dialogul dintre teologie şi ştiinţă (The Rationality of the World and the Human Rationality as Expressed in the Theology of Father Dumitru Stăniloae – Connection Bridges in the Dialogue between Theology and Science)", in Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria teologie (The Yearbook of the Vest University of Timisoara. Theology Series). No. 19.

MEGHEȘAN. Fr. Prof. PhD Dumitru. 2013. "Un posibil dialog între teologia Logosului divin și bosonul Higgs în contextual teologie Părintelui Dumitru Stăniloae (A Possible Dialogue between the Divine Logos and the Higgs Boson, in the Context of the Theology of Father Dumitru Stăniloae)", in Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria teologie (The Yearbook of the Vest University of Timisoara. Theology Series). No. 19.

POPESCU. Academician Priest Dumitru. 2002. "Dumitru Stăniloae – omul, opera și impactul ei european" ("Dumitru Stăniloae – the Man, His Work, and His Work's European Impact"), in *Caietele Universității „Sextil Pușcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Braşov.

POPESCU. Prof. PhD Grigore Arbore. "Sublimul nostru Părinte Dumitru Stănilaoe (Our Sublime Father Dumitru Stăniloae)", in *Caietele Universității „Sextil Pușcariu" /* Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* –

Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

RADU. Dumitru. 2008. "Persoană și comuniune în gândirea teologică a Părintelui Profesor Doctor Dumitru Stăniloae (Person and Communion in the Theological Thinking of Father Professor PhD Dumitru Stăniloae)", in Teologia (The Theology Review), Year XII, no. 1.

STURZU. Ioan. "Viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul și a Părintelui Dumitru Stăniloae asupra relevației anturale. Reflecții asupra valorii teologico-ontologice a paradigmei experimentaliste în fizică (The Vision of Saint Maximos the Confessor and of Father Dumitru Stăniloae upon the Natural Revelation. Thoughts on the Theological-Ontological Value of the Experimentalist Paradigm in Physics", in *Caietele Universității „Sextil Puşcariu"* / Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

SUCIU. Alexandru. 2002. "Interpetări teologico-filozofice asupra unor dogme creștine (Theologoical-Philosoăhical Interpretations upon Some Christian Dogmas), in Caietele Universității „Sextil Pușcariu"" / Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

SURDU. Academician Alexandru, President of the Section of Philosophy and Theology of the Romanian Academia. 2002. "Isihasmul orthodox și meditația transcendentă" ("The Orthodox Hesychasm and the Transcendent Meditation"), in *Caietele Universității „Sextil Puşcariu"* / Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

VLAD. Fr. Univ. Reader PhD Vasile. 2013. "Fundamentarea teologică a dialogului ecumenic din perspectiva părintelui Dumitru Stăniloae (The Theological Founding of the Ecumenical Dialogue form the Perspective of Father Dumitru Stăniloae)", in Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria teologie (The Yearbook of the Vest University of Timisoara. Theology Series). No. 19.

VLĂDUȚESCU. Academician Gheorghe, Vicepresident of Romanian Academia. 2002. "Dumitru Stăniloae, orizont personalist" ("Dumitru Stăniloae, Personalistic Horizon"), in *Caietele Universității „Sextil Puşcariu"* / Sesiunea Internațională de Comunicări științifice „Dumitru Stăniloae" – Tema 1: *„Părintele Dumitru Stăniloae – Arhiereul Ortodoxiei Românești"* (*The Notebook of "Sextil Puşcariu" University / The International Session of Scientific Communications "Dumitru Stăniloae"* – Theme no. 1: "*Father Dumitru Stăniloae – The Hierarch of the Romanian Orthodoxy)*. "TIPONA" Publishing House, Brașov.

Electronic Sources:

Internet Encyclopedia of Philosophy. Accessed November 30th, 2023. https://iep.utm.edu.

ESCHATOLOGY AND ITS SPIRITUAL DIMENSION

Ilie Rareș Daniel
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: As for the end of history and the world as we know it, this is usually reinforced by the idea of justice, but an eternal and absolute justice that can only be provided by Someone Almighty, not a corrupt and unsatisfactory human justice. This sense of justice is found in all human beings throughout the ages, as evidenced by the many codes of law that have been developed over the centuries in an attempt to imitate divine justice.
In the texts of the Holy Gospels, the Saviour gives us a much deeper understanding of the meaning of life after death. He emphasises the individual destiny of each person after death, moving away from the collective idea of judgement (of the whole nation) and giving each person a special value. Man is called to appropriate the resurrection of Christ in order to reign with him "a thousand years". But this co-reign will not be fully realised until the Second Coming of Christ, when the whole world will be purified and transfigured, but after the Universal Judgment, when eternal justice will be established.

Keywords:The end, new heaven and new earth, eschatology, Kingdom of God

Aspecte generale

Din punct de vedere etimologic cuvântul „eshatologie" provine din limba greacă și înseamnă „cel de pe urmă, ultimul"[1].

În tratarea teologică, cuvântul „eshatologie" este întrebuințat, de cele mai multe ori, ca termen de exprimare referitor la sfârșitului lumii așa cum o percepem noi, ceva ce ascunde total un lucru prezent și care atunci când totul se va preschimba, se vor arăta la lumină lucruri noi ce nu au nicio legătură cu prezentul[2].

Ideea de realitate ultimă este exprimată și prin aceea că acest subiect este tratat la finalul manualelor de teologie dogmatică. Acest înțeles al termenului este pus direct în legătură cu a doua venire a Mântuitorului așa cum ne arată și Sfântul Apostol Pavel în epistola a doua către tesaloniceni. Totuși, acesta îi conferă și un cadru de mister și de descoperire a tainelor dumnezeiești (o revelație) și nu doar o înșiruire de cataclisme așa cum ar putea fi interpretat sfârșitul în contemporaneitate: „căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față, acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu'' (I Cor. 13,12).

Despre această dimensiune a misterului revelat ne vorbește Serghei Bulgakov, spunând că misterul încetează de a fi astfel dacă nu se revelează deloc sau dacă este dezvăluit în întregime și epuizat prin Revelația Sa. Misterul se dezvăluie rămânând în același timp ascuns; el este mereu pe cale de a se revela.[3]

Tocmai această revelație a misterului greșit înțeleasă și îmbogățită de imaginația și speculațiile omului a făcut ca, în decursul istoriei, lumea să se îndepărteze de sensul Scripturistic al eshatologiei. Astfel că, din cauza unor cataclisme naturale sau conflicte militare,

[1] Gh. Badea, *Dicționar grec-roman și roman-grec*, ed. Moldova, Iași, f.a., p.67.
[2] Dr. Dumitru Meghesan, *Înviere și Eshatologie*, ed. Aion, Oradea - 2002, p.46.
[3] S. Bulgakov, *De la Révélation* , în *La pensée ortodoxe, troisième volume de la serie en langue français* , în colectia *Travaux de l' Institut de Theologie Ortodoxe Saint Serge,* Lausanne - 1989, pg. 29, *apud.* Dr. Dumitru Meghesan, *Înviere și Eshatologie,* ed. Aion, Oradea - 2002, p.47.

oamenii s-au așteptat adesea că sfarșitul este aproape, deși Mântuitorul ne spune clar „nu este al vostru a ști anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa'' (Fap. 1,7).

Pentru a nu se îndepărta de cuvântul Mântuitorului, Părinții Apostolici, nu s-au pripit să elaboreze Teologia Eshatologiei, preferând să păstreze conceptele iudaice despre sfârșitul lumii și ale omului. Primul scriitor bisericesc care încearcă să elaboreze acest termen și să dezvolte o întreagă teologie în jurul său este Origen.

El afirmă că unviersul era un însoțitor a lui Dumnezeu, iar eternitatea aceasta a lumii implică un număr infinit de „cicluri'' care, în cele din urmă, au un final concretizat prin restaurarea creației la splendoarea ei originală – „apokatastasis''[4]. Acest termen provenit din limba greacă înseamnă chiar „restaurare, restabilire''[5].

Sfântul Iustin Martirul și Filosoful își exprimă ideile cu privire la sfârșitul lumii în Apologiile sale, spunând că lumea se transformă și pornește din nou, scopul ei fiind nu finalitatea, ci veșnicia[6].

În secolele ce vor urma, Teologia Eshatologiei se va dezvolta și se vor contura în jurul ei o serie de înțelesuri mult mai profunde decât cele ale tradiției iudaice clasice, folosindu-se foarte mult interpretarea alegorică a textelor scripturistice și subliniindu-se tot mai mult latura individuală a acesteia.

Acest fapt îl putem observa, mai cu seamă, chiar din secolul al IV-lea. Sfântul Vasile cel Mare, care în tinerețe era un simpatizant a lui Origen, ne vorbește despre sfârșitul omului ca despre o întâlnire reală cu Dumnezeu: „binecuvântatul nostru sfârșit, în fața căruia viața noastră se scurge încet, prin pași meticuloși, reprezintă cunoașterea Domnului''[7].

Sfântul Ioan Gură de Aur a dezvoltat și mai mult această dimnesiune a eshatologiei. În omiliile sale acesta recurge la „amenințarea" cu chinurile iadul și, totodată, amintește de promisiunea bunurilor viitoare, dar fără a încerca o constrânge spre iubire, astfel că, el leagă eshatologia de milostenie, fără de care ne este imposibil să trecem pragul Împărăției lui Dumnezeu. Adesea el spunea „pregatiți-vă pentru dragostea care va urma, fără a vă dori să rămâneți în mijlocul bunurilor prezente"[8].

Credința în viața viitoare se concretizează în credința Învierii, condiție, după Sfântul Ioan, a bucuriilor promise de Dumnezeu celor care cred în El. Anumite texte ne lasă să credem că Ioan Hrisostomul consideră sfârșitul lumii ca fiind iminent. În timpul diaconatului său (381) el declară că „timpul prezent se apropie de final și ziua Învierii bate la ușa noastră''[9].

În concepția sa, chiar iadul arată grija lui Dumnezeu pentru om, la fel de mult precum cerul și tot el ne spune că pedepsele divine sunt inspirate în definitiv de bunătate[10]. Acestă idee s-ar putea datora vorbelor Sfântului Apostol Pavel „Căci pe cine îl iubeşte Domnul îl ceartă, şi biciuieşte pe tot fiul pe care îl primeşte'' (Evrei 12,6).

În teologia modernă avem foarte bine sistematizată învățătura despre eshatologia particulară, cât și cea despre eshatologia universală, aceasta bazându-se de altfel, pe textele Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți. Cu toate că această învățătură ne prezintă într-un mod detaliat „teologia sfârșitului", ea rămâne constrânsă de puterea omului de cunoaștere și înțelegere a tainelor dumnezeiești.

---

[4] Gh. F. Anghelescu, *Eternitate, timp şi eshatologie în antropologia patristica greacă (sec. II-VII) – Rezumatul tezei de doctorat,* ed. Universității din București – 1996, p.10.
[5] Maurice Carrez & Francois Morel, *Dicționar grec-roman al Noului Testament,* trad. Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din Romania – București 1999, p.41.
[6] Gh. F. Anghelescu, *op.cit.,* p.11.
[7] *Ibidem*, p.13.
[8] Ieromonah Teofan Mada, *Morală, liturghie și eshatologie la Sfântul Ioan Gură de Aur,* ed. Agnos Sf. Mănăstire Crasna – Prahova, p.48.
[9] *Ibidem*, p.68.
[10] *Ibidem*, p. 80.

În ceea ce privește învățătura modernă eshatologică ne vom raporta, drept exemplu, făcând referire la pocăință, la Kallistos Ware care ne spune că, eshatologic, pocăința este și o deschidere față de ralitățile ultime ale veacului ce va să fie, care nu sunt numai viitoare, ci și deja prezente. Pocăința înseamnă să recunoști că Împărășia Cerurilor este deja în noi și lucrătoare prin noi. Numai în măsura în care acceptăm venirea acestei Împărății vor deveni toate noi pentru fiecare. Legătura dintre pocăință și venirea „Luminii celei mari" este de o importanță majoră, căci este imposibil să-ți vezi păcatele înainte de a vedea lumina lui Hristos[11].

Prin faptul că numim eshatologia „parte finală'', nu înțelegem un sfârșit total al existenței, ci, așa cum declară și Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, o etapă finală care durează veșnic, care nu mai este urmată și de alta etapă.

Faza din urmă a existenței, cea veșnică, e fericită pentru cei ce au primit pe Hristos și au dezvoltat comuniunea cu El, fericirea ei constând în desăvârșirea comuniunii cu El; sau e nefericită, întrucât, deși au primit prin Botez pe Hristos, ei nu au dezvoltat în cursul vieții pământești comuniunea cu Acesta, din care cauză vor fi lipsiți de ea și în viața viitoare[12]

Moartea în doctrina Ortodoxă a fost văzută ca un antidot de către Sfinții Părinți împotriva păcatului, o stavilă care să oprească perpetuarea acestuia în veșnicie „căci ce a murit, a murit păcatului pentru totdeauna ''(Romani 6,10).

Dar moartea nu este „vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit'' ? (I Cor. 15,26) Totuși, acest rău oferă lumii păcătoase un bine! Dușmanul de moarte, în ochii atotînțelepciunii dumnezeiești, se transformă într-o binefacere. Ceea ce ne-a fost dat ca pedeapsă se dovedește a fi, în cele din urmă, un caștig pentru neamul omenesc[13].

În Hristos moartea, care odinioară era cea mai înfricoșătoare, este biruită și este acum preferată în locul celei mai plăcute vieți[14].

Spaima de moarte arată că ea nu e un fenomen cu totul natural, ci că s-a produs ca un fenomen contrar naturii, ca o slăbire a comuniunii cu Dumnezeu, izvorul vieții. Creștinismul explică aceasta spaimă de moarte prin faptul că ea a apărut ca pedeapsă și ca urmare a păcatului primilor oameni pentru ieșirea lor din comuniunea cu Dumnezeu. De aceea creștinul manifestă deschis și o teamă de durerile morții ca despărțire a sufletului de trup, cum a manifestat și Hristos, recunoscând astfel acest caracter nenatural al morții, spre deosebire de cei care, pe de o parte, declară moartea un fenomen natural, iar pe de altă parte, au o spaimă disperată de moarte, cu mult mai mare decât creștinii[15].

Acest fapt credem că se datorează conștiinței creștinului, care vede în moarte o ușă spre întâlnirea cu Hristos, adică devine părtaș al Împărăției lui Dumnezeu, dacă a trăit-o în sufletul sau încă din viața pământească. Dacă nu ai această conștiință care să confere un sens existenței, atunci este firesc să te temi de moarte, care devine un non-sens.

Pentru a învinge teama de moarte, unii filosofi, cu preponderență cei aparținând epicureismului, susțineau următoarea deviză: „Dacă morții nu înviază, să bem și să mâncăm, căci mâine vom muri!"

(I Cor. 15,32).

Ateii se tem tocmai de moarte, pentru că refuză nădejdea Învierii. Desigur, moartea este un eveniment care transmite frică, dar nu și în cazul credincioșilor. Pentru noi moartea este un

[11] Kallistos Ware, *Împărăția lăuntrică,* Asociația filantropică medicală creștină CHRISTIANA – București 1996, pp. 49 – 50.
[12] Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatica Ortodoxă,* vol. III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – București 1978, p.211.
[13] Pr. Theodore Papanicolaou, trad. Paula Ilaș, *Viziunea morții în lumina Sfinților Părinți ai Bisericii,* ed. Doxologia – Iași 2016, p.60.
[14] Sf. Ioan Damaschinul, *Cuvânt despre dreapta credință, despre Sfânta Treime, despre cântarea Trisaghionului,* ed. Doxologia – Iași 2015, p.120.
[15] Pr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p.219.

cuvânt gol, dar în același timp sinonim cu adormire, odihnă la un liman liniștit, eliberare din tumultul vieții. Când vedem pe cineva dormind, nu ne tulburăm, nu suntem neliniștiți, pentru că știm că se va trezi[16] .

Astfel, moartea este, desigur, somn, dar și trezire la bucuria vieții veșnice, acolo unde domnește dragostea lui Dumnezeu și unde strălucește lumina Sa[17].

După cum am văzut mai sus, moartea pune capăt vieții pământești și posibilității omului de a se îndrepta spre bine și de a lucra cu harul. În funcție de răspunsul omului la chemarea lui Dumnezeu, acesta primește răsplata sau osânda cuvenită, acestea toate petrecându-se dupa ceea ce numim „Judecată particulară".

Nici în Scriptură, nici în Tradiție nu avem multe referințe la judecata particulară. Noul Testament face referire explicit la judecată mai ales în perspectiva celei universale, generale, care va avea loc la sfârșitul timpurilor, dar nu lipsesc referințe nici la soarta sufletului imediat după moarte, ceea ce implică ideea judecării lui imediat după părăsirea trupului de către suflet. Parabola săracului Lazăr (Lc. 16,19-31) sau făgăduința dată de Hristos tâlharului căit pe Cruce (L. 23,39-43) trimit la realitatea unui destin diferențiat al sufletelor îndată după moarte. Chiar și Sfantul Apostol Pavel vorbește explicit despre judecata de imediat după moarte „precum este rânduit oamenilor odată să moară, iar după aceea să fie judecată'' (Evrei 9,27)[18].

Atunci când sufletul părăsește corpul, nu moare și nici nu intră într-o stare de comă (așa cum susțin unele secte neo-protestante), ci el se odihnește într-o stare în care își cunoaște deja răsplata. El rămâne parte a Bisericii dacă în timpul acestei vieți a fost unit cu Biserica și astfel continuă să trăiască o viață în comuniune cu întreaga Biserică. Prin urmare, judecata particulară înseamnă că la moarte, Dumnezeu așează sufletul într-o stare potrivită lui. Nu există nici un procedeu juridic complicat, cu pârâși (diavoli), apărători (îngeri), sau răscumpărători care oferă recompense sau plocon (sfinți cu merite prisositoare) pentru a izbăvi sufletul de hotărârile acestui mic tribunal. Căci Mântuitorul nostru ne-a răscumpărat o dată pentru totdeauna de toate și nu îi nesocotim moartea căutând alți răscumpărători sau plata unor noi răscumpărări[19].

Potrivit Sfântului Macarie Egipteanul, creștinul cucernic știe foarte bine, că după moarte, sufletul va merge acolo unde adevărații creștini „se mută ca într-o cetate plină de bunătăți și pace, în cetatea luminii dumnezeirii și acolo viețuiesc, ascultă, petrec, grăiesc, gândesc și săvârșesc lucruri duhovnicești și vrednice de Dumnezeu''[20].

Aspectul cel mai relevant care ține seama de eshatologie este reprezentat de sfârșitul timpului, a existenței cum o știm și a transfigurării întregului Univers, deci o actualizare a Împărăției lui Dumnezeu. Acest aspect îl întâlnim în toate cele trei Evanghelii Sinoptice în predica Mântuitorului, care este una eshatologica prin excelență: „De atunci a început Iisus să propovăduiască și să spună: Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția Cerurilor'' (Matei 4,17).

Părintele Dumitru Stăniloae spune că eshatologia universală are următoarele componente: desăvârșirea lumii trecute prin sfârșitul formei actuale a ei; a doua venire a lui Hristos; învierea generală a morților și schimbarea trupurilor celor de pe pământ; Judecata Universală din urmă; viața veșnică întru fericire sau nefericire[21].

Dintre ele cel puțin primele trei vor avea loc într-un fel de simultaneitate. Dar cauza tuturor va fi a doua venire a lui Hristos. Sau Hristos va veni a doua oară întru slavă pentru a le produce pe toate celelalte. Dar întrucât la vedere, prima componentă a lor va fi sfârșitul lumii,

[16] Pr. Theodore Papanicolaou, *op.cit.*, p.158.
[17] *Ibidem*, p.159.
[18] Simona Ștefana Zetea*, Dincolo de pragul morții – Elemente de escatologie,* Presa Universitară Clujeană, f. l., 2010, p.178.
[19] Î.P.S. Lazar Puhalo, trad. Virgil Baidoc, *Sufletul, trupul și moartea,* ed. Eikon, Cluj-Napoca - 2005, p.85.
[20] Sfântul Macarie Egipteanul, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, *Scrieri,* în colecția *Părinți Scriitori Bisericești*, vol. 34, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București – 1992, p.91.
[21] Pr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p.352-353.

deși cauza ascunsă a ei este Hristos care vine a doua oară, e bine să se vorbească întâi despre sfârșitul lumii[22].

Sfârșitul chipului actual al lumii, de care e legată judecata din urmă, nu este așteptat numai de cei vii, cum se așteaptă moartea obișnuită, ci se așteaptă și de vii și de morți cu un interes suprem. Îl așteaptă și sufletele morților, pentru a-și primi întreaga fericire sau întreaga nefericire veșnică. Desigur, nu ne putem închipui că Dumnezeu reține în mod arbitrar o parte din fericirea sau nefericirea ce s-ar cuveni celor care mor înainte de sfârșitul lumii. De aceea trebuie să admitem că fericirea sau nefericirea deplină a fiecăruia atârnă în mod organic de sfârșitul lumii și a activității întregii omeniri în ea, deci și de rezultatul acestei activități, care va fi în ceea ce are bun eternizat în Împărația cerurilor, iar în ceea ce are rău, în iad[23].

Învățătura ortodoxă despre judecata universală dă un accent deosebit valorii ce o are istoria ca întreg pentru orice om, comunitatea adâncă dintre ființele umane, necesitatea colaborarii lor pentru a o conduce la starea voită de Dumnezeu. Istoria e destinată unui sfârșit și unei judecăți și prin urmare ea e o opera comună a întregii omeniri în care fiecare ins își are importanța lui[24].

Eshatologia continuă

În capitolul XVII al Evangheliei Sfântului Apostol Luca Mântuitorul ne deschide o nouă dimensiune a Eshatologiei, o Eshatologie interioară și continuă ce presupune actualizarea Împărăției lui Dumnezeu în fiecare individ.„Împărăția lui Dumnezeu este înauntrul vostru” (Lc. 17,21) le raspunde El fariseilor care îl întrebau când va veni Împărăția cerurilor. Această actualizare poate avea loc doar prin asumarea învieреii lui Hrisos.

Pentru creștini, planul eshatologic, sau viața eternă de după moarte, nu e însă numai ceva viitor; ea a început prin și în Hristos care a înviat ca om din morți. Iar întrucât Hristos rămâne cu cei credincioși într-o legătură intimă sau chiar în ei, viața eternă a început si pentru ei ca arvună. De aceea în Noul Testament se spune că în Hristos suntem la „sfârșitul veacurilor’’ (I Cor. 10,11; Evr. 9,26). Odată cu Hristos a început sfârșitul veacurilor, pentru că aceste veacuri s-au umplut prin Hristos cel prezent in ele de arvuna vieții eterne. Cei care cred în El, trăiesc din viața Învierii Lui, fiind morți întrucâtva vieții de păcat și veacurilor dinaintea eonului lumii acesteia. „Amin, amin, zic vouă, că cel ce aude glasul Meu și crede în Cel ce M-a trimis pe Mine are viață veșnica și la judecată nu vine, ci s-a mutat din moarte la viață’’ (In. 5,24)[25].

În creație se află un dat existential eshatologic, care tinde spre făptuire. În acest sens putem spune că și întruparea Mântuitorului continua să conducă desăvârșirea virtuală dată ei prin creație și în același timp ea este o premisă pentru o nouă creație realizată prin învierea lui Iisus Hristos[26].

Se poate așadar afirma că învierea este erupția noii creații spirituale în lume. Această nouă creație este de fapt Împărăția lui Dumnezeu despre care vorbește atât de minunat Sfântul Ioan Botezătorul și mai ales Mântuitorul Iisus Hristos. De fapt toată problematica vestirii neotestamentare o constituie anunțarea prezenței Împărăției lui Dumnezeu pe pământ. Prin înviere este dată omului o nouă stare, o slavă anticipată a viitoarei mariri. A recunoaște învierea lui Hristos înseamnă a recunoaște în acest eveniment viitorul lui Dumnezeu spre lume si viitorul omului[27].

[22] *Ibidem,* p.353.
[23] *Ibidem,* p.353-354.
[24] *Ibidem,* p.362.
[25] *Ibidem,* p.212.
[26] Dr. Dumitru Megheșan, *op.cit.,* p.24.
[27] *Ibidem,* p.24-25.

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos este cheia tainei eshatologiei creștine, deoarece în actul învierii Sale este ascunsă și descoperită, în același timp, starea ultimă si definitivă a creaturii întregi, în frunte cu omul, pentru care au fost făcute toate[28].

„Pentru creștinii ortodocși, Învierea are un profund sens eshatologic, ea fiind o pregustare a vieții viitoare. De aceea, bucuria Învierii este bucuria ce vine cu anticipație, din altă lume. Este bucurie din bucuria lui Hristos, actualizată și împărtășită în Duhul Sfânt prin credință și nădejde încă de acum; si deplin odată scu venirea în slavă a Fiului lui Dumnezeu, Cel care, prin Înviere, a adus bucurie la toată lumea''[29].

Noi știm că Hristos a înviat din morți și ne-a dăruit harul învierii. Așa cum fructele timpurii care se coc înaintea celorlalte, anunță recolta viitoare, Hristos, înviat primul, a dat chezășie, prin învierea Sa, pentru cea a generațiilor viitoare (I Cor. 15,21). Așadar, învierea trupurilor noastre și reunirea cu sufletele noastre se vor face în timpul celei de-a doua Veniri a lui Hristos[30].

Învierea lui Hristos, ca promisiune a învierii noastre, poate fi asumată doar in cadrul Bisericii prin primirea Tainei Sfântului Botez prin care murim si înviem cu Hristos spre a fi părtași Împărăției Lui.

Împărăția lui Dumnezeu – Biserica pe care a întemiat-o Mântuitorul Hristos – este de ordin spiritual, de origine divină, dar are si aspect social, ca o comunitate organizată ierarhic în care se descoperă „tainele Împărăției lui Dumnezeu" (Mc. 4,11). Împărăția lui Dumnezeu se identifică, astfel, cu Biserica în lucrarea ei prezentă și actuală, ca și in faza ei desăvârșită în eshatologie: căci se vorbește deopotrivă și de „Împărăția cerească" și de „Biserica cerească" a celor „întâi născuți înscriși în ceruri...și de duhurile drepților celor desăvârșiți''[31].

Biserica – Împărăția lui Dumnezeu – este una singură, dar activitatea ei se desfășoară pe două planuri: pământesc si ceresc. Primul plan, cel pământesc, actual, se desfășoară între cele două veniri ale lui Hristos, începând de la întruparea Sa și până la Parusie, iar al doilea plan, cel eshatologic, va începe după acest moment final, constituind „Împărăția cea fără de sfârșit a lumii și a slavei'', cu „ceruri noi și pământ nou, în care locuiește dreptatea'' (II Petru 3,13)[32].

Dar ce altceva poate fi Împărăția lui Dumnezeu, dacă nu Biserica însăși, întemeiată de Mântuitorul Hristos pe cruce și actualizată în chip văzut la pogorârea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii? Biserica posedă „cheile Împărăției cerurilor" (Matei 16,19), adică învățătura evanghelică și Sfintele Taine prin care credincioșii se unesc cu Hristos în Împărăția lui Dumnezeu[33].

Dintre aceste Sfinte Taine împărtășite credincioșilor în cadrul Bisericii, Euharistia, reprezintă apogeul unirii tainice cu Hristos și părtășiei la Împărăția Sa ce va să vie, fiind un moment de înaltă trăire duhovnicească ce face trecerea între lumi.

Euharistia, deși a fost instituită în istorie la Cina cea de Taină, asigurandu-se astfel continuitatea istorică între primele comunități apostolice și cele care au urmat, ea nu rămâne îngrădită în limitele istoriei. Tensiunea Bisericii spre Împărăția lui Dumnezeu, polarizarea între instituție și eveniment în cadrul Bisericii, sunt date în Euharistie. Aceasta păstrează tensiunea eshatologică, arătând coexistența paradoxală a Împărăției lui Dumnezeu cu lumea aceasta[34].

---

[28] Pr. Ilie Macar, *Adevărul Învierii și cei care i se împotrives - teză de doctorat,* ed. Axa, Botoșani - 2003, pp. 104-105.
[29] P.F. Daniel, *Comori ale Ortodoxiei,* ed. Trinitas, Iași - 2007, p.48.
[30] Pr. Theodore Papanicolaou *op.cit.,* p.116.
[31] Pr. Dr. Ioan Mircea, *Împărăția lui Hristos de mii de ani. Studiu exegetic al textului din Apocalipsă 20;1-15,* în *Ortodoxia,* XXXVI (1984), 1, p.29.
[32] *Ibidem*, p.30.
[33] Pr. Ilie Macar, *Sfârșitul omului și al lumii între adevăr și utopie,* ed. Doxologia, Iași - 2014, p.170.
[34] Adrian Lemeni, *Sensul eshatologic al creației,* ed. ASAB, București - 2007, pp. 256-257.

Sfânta Liturghie începe cu binecuvântarea mare ce ne trimite cugetul și simțirea către Împărăția lui Dumnezeu[35]. Sfânta liturghie este o realitate concretă în care prezența lui Dumnezeu este efectivă. Din această prezență a lui Dumnezeu rezultă exigențele unei eshatologii care impun tensiunea așteptării interioare (metanoia) ce dă naștere unei ființe noi, unei ființe pascale. Existență derulată între Alfa si Omega, viața unui creștin presupune un angajament fără rezerve la Sfânta Liturghie. Există apoi un memorial cultic al Sfintei Liturghii care ne face să recapitulăm întreg memorialul creației (o creație recapitulată în Sfânta Liturghie și destinată transfigurării)[36].

Anamneza din anaforaua Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur este esențială pentru perceperea acestei dimensiuni eshatologice a Sfintei Liturghii. Aici nu este vorba doar despre trecut, ci și despre viitor[37]. „Aducându-ne aminte, așadar, de această poruncă mântuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de înălțarea la ceruri, de ședrea de-a dreapta, *și de cea de a doua și slăvită iarăși venire…*[38]''.

Concluzii

„Viitorul este o realitate absolut imprevizibilă. Omul nu dispune de ea, iar nădejdea îl așează pe om mai intâi intr-o atitudine de așteptare. Dar această așteptare nu inseamnă inerție, ci lipsă de angajament istoric, deoarece Împărăția lui Dumnezeu pe care o așteptăm este deja prezentă. În acest sens creștinul trebuie să-și asume propria sa responsabilitate istorică, cu speranță că tot ceea ce face el in această lume, nu va avea ca finalitate moartea, ci va trece cu el dincolo, intr-o modalitate de a fi, intr-o noua viață. Prin aceasta creștinul pregătește și anticipează Împărăția lui Dumnezeu care trebuie să vina"[39].

Deși eshatologia se studiază, de obicei, la finalul manualelor de teologie dogmatică, credem că ar fi mai potrivit ca ea să se studieze la început, în ideea că ea înglobează și descoperă realitățile ce țin de trecut, de prezent și de viitor.

Pentru creștini, planul eshatologic, sau viața eternă de după moarte, nu e însă numai ceva viitor; ea a început prin și în Hristos care a înviat ca om din morți. Iar întrucât Hristos rămâne cu cei credincioși într-o legătură intimă sau chiar în ei, viața eternă a început si pentru ei ca arvună. De aceea în Noul Testament se spune că în Hristos suntem la „sfârșitul veacurilor'' (I Cor. 10,11; Evr. 9,26). Odată cu Hristos a început sfârșitul veacurilor, pentru că aceste veacuri s-au umplut prin Hristos cel prezent in ele de arvuna vieții eterne. Cei care cred în El, trăiesc din viața Învierii Lui, fiind morți întrucâtva vieții de păcat și veacurilor dinainte, eonului lumii acesteia. „Amin, amin, zic vouă, că cel ce aude glasul Meu și crede în Cel ce M-a trimis pe Mine are viață veșnica și la judecată nu vine, ci s-a mutat din moarte la viață'' (In. 5, 24)[40].

BIBLIOGRAPHY

ANGHELESCU, Gh., F., *Eternitate, timp și eshatologie în antropologia patristica greacă (sec. II-VII) – Rezumatul tezei de doctorat,* ed. Universității din București – 1996.

BADEA, Gheorghe, *Dicționar grec-roman și roman-grec,* ed. Moldova, Iași, f.a.

CARREZ, Maurice, Francois Morel, *Dicționar grec-roman al Noului Testament,* trad. Gheorghe Badea, Societatea Biblică Interconfesională din Romania – București 1999.

[35] *Ibidem,* p.256.
[36] *Ibidem,* p.258.
[37] *Ibidem,* p.260.
[38] *Liturghier,* EIBMBOR, 1995, p.152.
[39] Pr. Prof. Dr. Gheorghe Popa, *Teologie și demnitate umană,* ed. Trinitas, Iași – 2003, pp. 237-238.
[40] Pr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.,* p.212.

CIUBOTEA, Daniel, *Comori ale Ortodoxiei,* ed. Trinitas, Iași – 2007.

DAMASCHINUL, Ioan, Sf., *Cuvânt despre dreapta credință, despre Sfânta Treime, despre cântarea Trisaghionului,* ed. Doxologia – Iași 2015.

EGIPTEANUL, Macarie, Sf., trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, *Scrieri,* în colecția *Părinți Scriitori Bisericești*, vol. 34, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București – 1992.

LEMENI, Adrian, *Sensul eshatologic al creației,* ed. ASAB, București - 2007.

Liturghier, EIBMBOR, 1995.

MACAR, Ilie, *Adevărul Învierii şi cei care i se împotrives - teză de doctorat,* ed. Axa, Botoșani - 2003.

MACAR, Ilie*, Sfârşitul omului şi al lumii între adevăr şi utopie,* ed. Doxologia, Iași - 2014.

MADA, Teofan, *Morală, liturghie și eshatologie la Sfântul Ioan Gură de Aur,* ed. Agnos Sf. Mănăstire Crasna – Prahova.

MEGHEȘAN, Dumitru, dr., *Înviere și Eshatologie*, ed. Aion, Oradea – 2002.

MIRCEA, Ioan, Pr. Dr., *Împărăția lui Hristos de mii de ani. Studiu exegetic al textului din Apocalipsă 20;1-15,* în *Ortodoxia,* XXXVI (1984).

PAPANICOLAOU, Theodore, trad. Paula Ilaș, *Viziunea morții în lumina Sfinților Părinți ai Bisericii,* ed. Doxologia – Iași 2016.

POPA, Gheorghe, Pr. Prof. Dr., *Teologie și demnitate umană,* ed. Trinitas, Iași – 2003.

PUHALO, Lazar, IPS, trad. Virgil Baidoc, *Sufletul, trupul și moartea,* ed. Eikon, Cluj-Napoca - 2005.

STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatica Ortodoxă,* vol. III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – București 1978.

WARE, Kallistos, *Împărăția lăuntrică,* Asociația filantropică medicală creștină CHRISTIANA – București 1996.

ZETEA, Simona, *Dincolo de pragul morții – Elemente de escatologie,* Presa Universitară Clujeană, f. l., 2010.

AN ORTHODOX PERSPECTIVE ON EUTHANASIA

Constantin Cătălin Cârloanţă
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: In the beginning, euthanasia signified the state of mind of the dying person to approach death and receive it with complete peace and serenity. Over time, she designated "the benevolent assistance that the doctor gave to the dying in order to relieve his pain" by reducing the feeling of fear and suppressing the pain. However, in the 20th century, this term was used to denote the act of causing the painless (early) death by doctors of a patient who, having no hope of recovery, wishes this kind of instant death. This article aims to give a theological response to the medical and social initiative to contribute to causing the death of a patient who has no chance of medical cure. The answer given is based on the view of Orthodox Christian teaching.

Keywords: euthanasia, spiritual attitude towards suffering, Christian morality, personal salvation.

1. Prezentare istorică

Eutanasia (εύθανασία, ή) semnifica la origine starea sufletească şi morală a muribundului de a se apropia de moarte şi de o a primi cu deplină linişte şi sănătate, deci moartea frumoasă. Secretul acestui fel *de a muri frumos* consta, conform gândirii vechilor greci, în cultivarea unei vieţi morale ordonate. Filisofia stoică se străduia, cu precădere, să inspire aderenţilor săi curaj bărbătesc şi acea linişte sufletească cu care înţeleptul se cuvine să întâmpine moartea. Prin urmare, eutanasia semnifica străduinţa medicului, răsărită din compasiune faţă de suferinţa umană, de a uşura muribundului cât mai mult părăsirea vieţii pământeşti prin îndepărtarea tulburărilor exterioare, prin alinarea durerilor cu tratamente anestezice, cu narcotice, cu substanţe soporifice etc., toate de natură să liniştească sistemul nervos, să micşoreze sentimentul fricii, să ridice moralul şi să suprime durerile[1].

Problema eutanasiei nu este nouă, fiindcă încă din perioada antică ea s-a practicat sub forma uciderii copiilor, a părinţilor şi a sacrificiului de sine însuşi. Cercetările privind eutanasia la popoarele primitive au arătat că aceasta s-a practicat sub forma îngropării sau sugrumării a celor care erau înaintaţi în vârstă şi a celor care erau bolnavi nevindecabil pe când încă mai erau în viaţă. John Koty, un pionier în acest domeniu, consideră că acest comportament izvorăşte din iubire şi milă pentru cel suferind, viaţa acestuia fiind *„nedemnă de a fi trăită"*[2].

Uneori eutanasia se practica şi din motive economice; atunci când hrana nu era destulă pentru popor, tinerii şi bătrânii erau ucişi. Despre aceste practici avem menţiuni în operele unor filosofi, precum: Platon, Aristotel, Licurg sau istorici: Hesiod din Grecia Antică. Pentru aceştia, un copil a cărui sănătate şi putere sunt de la naştere compromise, *„viaţa este dezavantajată atât pentru el , cât şi pentru cetate."*[3]

În epoca romană filosofii stoici practicau eutanasia prin sinucidere, aceasta fiind considerată ca cel mai sigur mijloc pentru a ajunge la împlinirea destinului uman. Evitând bunurile materiale şi luptând împotriva pasiunilor, omul ajunge la realizarea perfecţiunii

[1] Mitr. Dr. N. Mladin, Diac. Prof. Dr. Orest Bucevschi, Prof. Dr. C-tin Pavel, Diac. Prof. Dr. Ion Zăgrean, *Teologia morală ortodoxă*, -pentru Institutele teologice, vol. II, Ed. I.B.M. al B.O.R., Bucureşti, 1980, p. 144.
[2] Dr. Nicolae Hronopulos, *Problema eutanasiei,* în rev. Teologia, buletin ştiinţific trimestrial, vol. L, fascicula 4, Atena, 1949, p. 914, cf. D-rand George D. Apostolu, *Eutanasia în lumina moralei creştine*, în Mitropolia Olteniei, Anul L I, Nr. 3-4, 1999, p. 68.
[3] D-rand G. Apostolu, *Eutanasia în lumina moralei...*, p. 69.

morale. Idealul moral suprem fiind irealizabil pe pământ, existenţa fizică devine lipsită de sens. Astfel privind viaţa, Zenon s-a sugrumat, Cleante, Caton, Seneca şi alţi stoici s-au sinucis. Seneca considera sinuciderea ca *„ultimul refugiu faţă de durerea insuportabilă”.*

2. Distincţii privind eutanasia

La început eutanasia semnifica starea sufletească a muribundului de a se apropia de moarte şi a o primi cu deplină linişte şi seninătate. De-a lungul timpului, ea a desemnat „asistenţa binevoitoare pe care medicul o acorda muribundului în vederea alinării durerilor sale” prin micşorarea sentimentului fricii şi suprimarea durerilor. Cu toate acestea, în secolul al XX-lea, acest termen a fost folosit pentru a desemna actul „de a provoca, de către medici, moartea nedureroasă (precoce) unui pacient care, neavând nici o speranţă de recuperare a sănătăţii, dorește acest gen de moarte imediată”[4].

Cazurile de aplicare a eutanasiei pot fi încadrate în trei grupe:

1) Eutanasia pură, prin care se înţelege transpunerea în stare de insensibilitate a unui individ aflat în faţa morţii, prin administrarea de narcotice, substanţe soporifice (somnifere) şi altele, fără intenţia uciderii nemijlocite, dar cu probabilitatea destul de accentuată ca acestea să producă moartea. În astfel de cazuri ar putea fi vorba mai mult de o uşurare pentru clipa morţii sigure.

2) Eutanasia în sens restrâns, prin care se înţelege administrarea unei substanţe provocatoare de moarte celor grav bolnavi pe baza cererii individuale. În acest caz este vorba despre ajutorul dat pentru a putea muri mai repede.

3) Eutanasia în sens larg, prin care se înţelege uciderea în formă nedureroasă a celor pentru care viaţa proprie n-ar mai avea nici un sens şi care, în plus, ar fi numai o povară pentru cei din jurul lor (de exemplu: alienaţii, cretinii, paralizaţii ş.a.).

În ceea ce priveşte modul săvârşirii, eutanasia este de două feluri: activă (directă) şi pasivă (indirectă).[5] Alţi autori folosesc altă distincţie: eutanasie pozitivă şi eutanasie negativă.[6] Este necesar să precizăm că din punct de vedere practic nu există nici o deosebire între aceste denumiri. Astfel termenul de eutanasie pozitivă este echivalent celui de eutanasie activă.

Prin noţiunea de eutanasie activă înţelegem intervenţia activă în procesul morţii cu intenţia de a provoca mai repede moartea muribundului (a celui grav suferind), care a intrat în procesul morţii, în sensul că nu mai există nici cea mai mică şansă de însănătoşire. Deci este vorba despre o moarte timpurie, provocată la cererea celui care suferă şi făcută cu ajutorul cunoştinţelor şi metodelor medicale.

Prin termenul de eutanasie pasivă înţelegem întreruperea de bună voie sau nefolosirea unei acţiuni terapeutice a cărei aplicare ar avea ca urmare prelungirea vieţii bolnavului, care este irevocabil condamnat la moarte. În acest context putem constata că intenţia aplicării eutanasiei pasive (negative) este dorinţa „de a nu prelungi această maladie fatală, care este considerată opusă ideii unei morţi în pace şi cu demnitate”[7].

[4] Bernard Häring, *Perspective chrétienne pour une medicine humaine* , Fayard, 1975, p. 145.
[5] George Stan, *Teologie şi bioetică*, Ed. Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001, p. 110 și D-rand G. D. Apostolu, *Eutanasia în lumina moralei...*, p. 75.
[6] B. Häring, *Perspective chrétienne ...*, p. 145.
[7] B. Häring, *Perspective chrétienne ...,* p. 146-147.

Gheorghe Scripcaru consideră că eutanasie pasivă, înţeleasă ca ,,drept al fiecărei persoane majore, sănătoase din punct de vedere psihic, de a se opune prelungirii vieţii sale în mod artificial, prin folosirea tehnicilor moderne", poate fi numită şi ortothanasie[8].

Prelungirea vieţii umane cu orice preţ (numită şi distanasie) după încetarea totală şi ireversibilă a funcţiilor cerebrale (moarte cerebrală totală) reprezintă o ofensă adusă muribundului şi, în acelaşi timp, o amăgire a speranţelor rudelor lui. În acest sens, în Declaraţia asupra eutanasiei din mai 1980, Sfânta Congregaţie pentru doctrina credinţei vorbeşte despre refuzul ,,zeului terapeutic"[9] atunci când folosirea mijloacelor tehnice are loc în cazul unei persoane care practic este moartă, deoarece în această situaţie se intervine cu terapii medicale în mod disproporţionat faţă de ,,efectele previzibile".

Adepţii contemporani ai eutanasiei susţin utilitatea legalizării eutanasiei, fundamentându-şi atitudinea lor pe principiul compasiunii (mila pentru cei muribunzi) şi al dreptului fiecărei persoane de a dispune de propria sa viaţă, implicit şi de momentul sfârşitului ei. Cei care invocă acceptarea eutanasiei pe baza principiului compasiunii, afirmă că aceasta ar reprezenta ,,faţa văzută a iubirii creştine"[10]. Însă această susţinere este cu totul falsă, fiindcă mila izvorâtă din iubire nu ucide în nici o împrejurare.

În ceea ce priveşte cel de-al doilea principiu, trebuie să menţionăm că din perspectivă creştină drepturile fiecărei persoane au anumite limite. Astfel omul nu poate dispune de propria sa viaţă după bunul plac, deoarece el nu este proprietarul absolut al vieţii sale, aceasta fiind darul lui Dumnezeu. De aceea nici libertatea omului nu este absolută. Persoana dobândeşte adevărata libertate atunci când se eliberează de lume şi se uneşte cu Dumnezeu.

Datorită situaţiilor cu care s-au confruntat echipele de asistenţă medicală (copii semianencefalici[11], bolnavi intraţi în starea de moarte cerebrală totală), tribunalele acceptă argumentele specialiştilor în îngrijirea pacienţilor. Aceşti specialişti cer încetarea tratamentului pe baza principiului ,,calităţii vieţii pacientului". În aceste împrejurări apar două direcţii[12]:

- ✓ vitaliştii – susţin că existenţa biologică a omului este un bun prin el însuşi şi, de aceea, ar trebui de menţinut cu orice preţ viaţa indiferent de condiţia sănătăţii pacientului;
- ✓ relativiştii – susţin că viaţa nu are nici un sens, nici o valoare, dacă îi lipsesc anumite capacităţi necesare menţinerii conştiinţei de sine şi posibilităţii de a fi în relaţie cu ceilalţi.

Cu alte cuvinte, cele două direcţii au o percepţie complet diferită asupra vieţii, una vorbind despre sacralitatea vieţii pacientului, iar cealaltă despre calitatea vieţii acestuia. În acest context ne punem întrebarea dacă nu ar putea exista vreo relaţie între calitatea şi sacralitatea vieţii omului, astfel încât să se evite extremele ? Pentru a răspunde la această întrebare este necesar să facem câteva distincţii. Încă de la început dorim să precizăm că expresia sacralitatea vieţii diferă de conceptul de sfinţenie a vieţii, prin care înţelegem starea de curăţie a unei persoane, obţinută prin disciplinarea gândurilor, a preferinţelor şi a comportamentului. Această disciplinare apare o dată cu dobândirea virtuţilor creştine, fiind o consecinţă a acestora.

Prin sacralitatea vieţii înţelegem că viaţa umană este un dar divin dăruit nouă de Dumnezeu, singurul izvor al vieţii, iar valoarea acesteia nu este dependentă de nici o condiţie

[8] Termenul de *ortothanasie* provine din limba greacă, fiind compus din adj. ορθός, η, ον = drept(ă) şi subst. θανασία, ή = moarte, Cf. Gh. Scripcaru, A. Ciucă, V. Astărăstoae, C. Scripcaru, *Principii de bioetică, deontologie şi drept medical*, Ed. Omnia, Iaşi, 1994 , p. 193.

[9] Sacred Congregation for the doctrine of the faith, *Declaration on euthanasia*, Vatican City, 1980, p. 8-9.

[10] Pr. Drd. G. Pomeneşte, *Avortul, eutanasia şi sinuciderea, păcate împotriva sufletului şi a vieţii* ,în Analele Universităţii Craiova, Nr. 1, 1996, p. 100-104.

[11] Copiii născuţi semianencefalici sunt acei copii care sunt lipsiţi de capacitatea raţională şi de percepţia senzitivă.

[12] Pr. Prof. Dr. J. Breck, *Darul sacru al vieţii*, Ed. Patmos, Cluj – Napoca, 2001., p. 261-262.

terestră. Toate vieţile umane au aceeaşi valoare în orice moment al dezvoltării, de la zămislire până la moarte. Din acest motiv, toate fiinţele umane au acelaşi drept la viaţă.

Privind calitatea vieţii, cea mai acreditată explicaţie este cea a lui James Wolter. Pentru acesta calitatea vieţii se referă la „calitatea relaţiei ce există între condiţia medicală a pacientului, pe de o parte, şi abilitatea de a urma ţelurile sau scopurile vieţii, înţelese ca valori ce transcend viaţa fizică, pe de altă parte“[13].

Viaţa umană, sub aspectul de existenţă biologică, nu poate fi considerată un bun absolut ce trebuie păstrat pentru el însuşi. Valoarea şi sensul ei ultim se află în afara ei, dincolo de limitele existenţei pământeşti. Astfel, dintr-o perspectivă creştină, problema calităţii vieţii umane poate fi abordată doar teologic, în sensul că ea are valoare numai atunci când urmărim ca, prin intermediul ei, să dobândim viaţa veşnică.

În prezentarea anterioară am presupus că pacienţii aflaţi pe moarte sunt conştienţi de durerea sau suferinţa trăită, dar cum vor fi trataţi cei inconştienţi, care au intrat, potrivit celui mai sigur diagnostic, într-o comă profundă sau ireversibilă, sau care se află într-o stare vegetativă permanentă? Starea vegetativă permanentă (SVP) se datorează complicaţiilor apărute la nivelul sferelor cerebrale, complicaţii care împiedică pacientul să mai aibă simţul autoconştientizării. Cu toate acestea, reflexele autonome şi motorii rămân intacte. Spre deosebire de pacienţii în comă profundă, ochii pacienţilor în SVP sunt adesea deschişi, părând că ei trec prin cicluri de somn relativ normale. Ocazional ei scot şi sunete, care sunt considerate de unii ca încercări de a vorbi[14].

Coma profundă este o stare de profundă inconştienţă, caracterizată de lipsa totală de reacţie la stimulii externi. Pentru a se înţelege mai bine această situaţie, în literatura medicală se dau ca exemple cazurile cunoscute ale lui Karen Ann Quinlan şi Nancy B. Cruzan[15]. Quinlan era o pacientă intrată în starea de comă permanentă care a murit în iunie 1985, după ce a stat mai mult de nouă ani în această stare. Moartea ei s-a datorat opririi aparatului de ventilaţie artificială. Nancy B. Cruzan, fiind intrată în SVP, a fost alimentată timp de aproximativ opt ani printr-o gastronomie. După mai multe sentinţe date de tribunal, s-a hotărât sistarea acestei alimentaţii, fapt care a provocat moartea pacientei la zece zile după aplicare. În cazurile prezentate, tehnologia medicală, prin hrănirea artificială şi hidratare, nu a făcut decât să le prelungească procesul morţii. Din acest motiv, în aceste împrejurări oprirea hranei şi a apei este acceptată din punct de vedere etic.

Recent s-a constatat că în cazurile terminale (când pacientul se apropie în mod clar şi ireversibil de moarte), deshidratarea (oprirea apei) şi oprirea hranei au un evident efect benefic. Deshidratarea îngăduie o creştere rapidă în tonusuri-cheie (substanţe chimice din creier) care acţionează ca analgezic natural. La pacienţii în stadiul terminal, deshidratarea şi lipsa nutriţiei cauzează azotemia[16].

Asistentele medicale au observat de mai multe ori cum pacienţii îşi scoteau frecvent tuburile nazalo-gastrice şi perfuziile intravenoase, motiv pentru care pacienţilor le erau legate adesea mâinile. În urma cercetărilor făcute şi pe baza experienţei medicale acumulate, s-a constatat că atunci când bolnavii în stare terminală îşi scoteau tuburile nazalo-gastrice şi perfuziile intravenoase, ei încercau, de fapt, să-şi diminueze durerea. Prin urmare, se permite retragerea tuburilor de hrănire şi oprirea hidratării, dar trebuie să se menţină umede membranele mucoase ale organismului prin cuburi de gheaţă sau bureţi cu glicerină. Aceste acţiuni nu violează, aşa cum ar părea, unul din principiile cuprinse în Jurământul lui Hipocrate: „primum non nocere” (înainte de toate nu face rău). Prin oprirea hidratării, potrivit

[13] J. Breck, *Darul sacru al vieţii...*, p. 264.
[14] J. Breck, *Darul sacru al vieţii...*, p. 291.
[15] E. Sgreccia , V. Tambone, *Manual de bioetică*, traducere de Gilda Levescu, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 2001, p. 294.
[16] Stare în care senzaţia de durere scade datorită produşilor de nitrogen care acţionează ca sedativ natural.

„principiului dublului efect” , acceptat şi de eticienii ortodocşi şi de cei romano-catolici, se au în vedere următoarele[17]:

1. se acţionează spre binele pacientului;
2. beneficiile care rezultă sunt mai mari decât consecinţele negative (este preferabilă moartea mai rapidă, în pace, în locul morţii prelungite marcate de durerea insuportabilă);
3. intenţia actului nu este de a ucide pacientul, ci de a-i reduce, pe cât posibil, suferinţa fizică şi psihică.

Din punct de vedere moral este o diferenţă fundamentală între a ucide şi a lăsa să moară . În timp ce lăsarea pacientului să moară înseamnă pur şi simplu acceptarea limitelor existenţei umane şi ale biotehnologiei moderne, permiţându-se, astfel, bolii să-şi urmeze cursul până la sfârşit, actul uciderii din milă este inacceptabil, deoarece acesta preia de la Dumnezeu puterea şi autoritatea care-I aparţin numai Lui.

Prin respingerea eutanasiei active, Biserica nu se dovedeşte a fi neînţelegătoare faţă de cazurile speciale, întrucât este implicată activ în viaţa societăţii. Un exemplu în acest sens îl constituie azilele de bătrâni şi sanatoriile din ţară şi străinătate, care sunt întemeiate şi aşezate sub supravegherea Bisericii. Formele diferite de îngrijire din aceste instituţii pot uşura durerea , anxietatea şi frica pacienţilor, iar personalul medical poate oferi sprijinul moral de care pacienţii au atâta nevoie.

3. Considerente teologice asupra eutanasiei.

Există tendinţa de a crede că eutanasia îmbracă haina nobilă a umanismului şi a caritătii, fiindcă suferinţa provoacă milă şi compătimire. În realitate, cuvântul milă ascunde ipocrizie şi interes; nu este vorba de suferinţele bolnavului, ci de suferinţele celor din jurul bolnavului şi uneori de interese meschine, cum ar fi moştenirea. Prin eutanasie nu-l eliberăm pe bolnav, ci „eliberăm familia şi societatea de bolnavul devenit o povară inutilă"[18].

Acceptându-se eutanasia, la un moment dat ea poate fi făcută fără voia bolnavului, devenind eugenie socială[19], prin intermediul căreia s-ar urmări curăţarea societăţii de către cei consideraţi *povară*, cum ar fi: alienaţii, invalizii, neputincioşii, reduşii mintal, incapabilii pentru muncă. Legalizarea eutanasiei ar putea duce la degradarea demnităţii umane şi degenerarea datoriei profesionale a medicului care este chemat să menţină şi nu să pună capăt vieţii.

Rolul medicului este de a trata suferinţele bolnavilor, de a-i vindeca şi nu de a le provoca moartea. În Jurământul lui Hipocrate se spune: „Voi îndruma îngrijirea bolnavilor spre folosul lor, pe cât mă vor ajuta puterile şi mintea, şi mă voi feri să le fac orice rău şi orice nedreptate. Nu voi încredinţa nimănui otrăvuri dacă îmi va cere şi nici nu voi îndemna la aşa ceva". Asociaţia Medicală Mondială, la întâlnirea de la Geneva din 1948, a reactualizat principiile Jurământului lui Hipocrate, reafirmând respectul absolut faţă de fiinţa umană, faţă de viaţa şi sănătatea omului[20].

Un aspect foarte important în înţelegerea practicii medicale este faptul că rolul medicului nu este de a menţine, cu orice preţ, bolnavul în viaţă prin terapii medicale care nu

[17] Pr. Prof. Dr. J. Breck, *Darul sacru al vieţii...*, p. 321.
[18] Pr. Claudiu Dumea, *Omul între „a fi" sau „a nu fi"*, Ed. Arhiepiscopiei Romano- Catolice, Bucureşti, 1998, p. 108.
[19] Practica nazistă a eugeniei a constituit primul program de eutanasie aplicat. Conform cercetărilor făcute pe baza datelor oferite de procesul de la Nuremberg, între anii 1939-1941, în Germania au fost eliminate peste 70000 de vieţi, deoarece au fost considerate „existenţe fără valoare vitală "
[20] Gh. Scripcaru, V. Astărăstoae, C. Scripcaru, *Principii de bioetică, deontologie şi drept medical,* Ed. Omnia, Iaşi, 1994, p. 33 şi 44.

fac altceva decât să întârzie sfârşitul implacabil. În acest sens Adunarea Medicală Mondială, în Declaraţia asupra fazei finale a bolii, adoptată în a XXXV-a sesiune a A.M.M. în 1983, menţiona că ,,medicul se va putea abţine de la orice tratament extraordinar dacă nimeni nu poate spera că acesta este favorabil pacientului"[21].

Biserica Ortodoxă şi Romano-Catolică interzice eutanasia. Singura excepţie de la această regulă o reprezintă eutanasia pasivă, când pacientul a intrat în starea de moarte cerebrală totală. Această atitudine a Bisericii faţă de eutanasie se întemeiază pe respectarea a două porunci fundamentale:

- ✓ interzicerea uciderii : ,,Să nu ucizi " (Ieşire 20, 13);
- ✓ iubirea faţă de aproapele nostru : ,,Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi " (Matei 22, 39)

În cuvintele şi faptele Mântuitorului nu există nici un indiciu în favoarea eutanasiei. ,,Grija permanentă a Mântuitorului faţă de cei neputincioşi, vindecarea bolnavilor şi învierile din morţi sunt indicii şi argumente împotriva eutanasiei şi nu pentru ea.".[22] Iubirea de aproapele nu înseamnă curmarea vieţii acestuia din milă pentru a-l scăpa de dureri, ci aceasta se referă la ajutorul dat pentru a-l ajuta să suporte durerea până în clipa în care se predă în ,,mâinile" lui Dumnezeu după exemplul Mântuitorului: ,, Părinte, în mâinile Tale încredinţez duhul Meu" (Luca 23, 46).

Conform teologiei creştine eutanasia reprezintă o formă de sinucidere sau de omucidere în funcţie de participarea sau neparticiparea pacientului la ea. În cazul în care acesta participă eutanasia cade sub incidenţa canoanelor potrivit cărora atât sinuciderea deliberată cât şi ajutorul dat pentru înfăptuirea acesteia sunt socotite păcate grave. *Celui care se sinucide cu premeditare nu-i va fi acordată înmormântarea creştinească sau pomenirea la Sfânta Liturghie* [23](canonul 14 al Sf. Timotei al Alexandriei), întrucât aceasta reprezintă o formă evidentă de deznădejde. În acelaşi timp, trebuie să amintim faptul că, adeseori, vina pentru sinucidere cade şi asupra celor care au fost aproape de cel care a comis-o şi care s-au dovedit incapabili de compasiune afectivă şi de manifestare a milei. De aceea Biserica ne adresează permanent îndemnul: „purtaţi-vă poverile (sarcinile) unul altuia şi astfel veţi împlini viaţa lui Hristos (Galateni 6,2).

Bolile fizice cu care ne chinuim noi ar trebui să ne trimită cu gândul la bolile spirituale instalate în sufletul nostru. Domnul Hristos ne-a arătat, prin intermediul minunilor Sale, că vindecarea trupului reprezintă ,,semnul văzut al vindecării operate de El în sufletul". Acest fapt reiese chiar din cuvintele Mântuitorului adresate slăbănogului din Capernaum: ,,Iertate îţi sunt păcatele tale! " (Matei 9, 1-8).

Dacă ajutorul lui Dumnezeu întârzie să se arate, trebuie să ştim că încercarea nu va dura la nesfârşit şi că Dumnezeu nu-l lasă niciodată pe om fără ajutor, după cum însuşi Sfântul Apostol Pavel spune: ,, ... Însuşi Dumnezeu a zis: Nu te voi lăsa şi nici nu te voi părăsi " (Evrei 13, 5). Faptul de a nu ni se împlini totdeauna rugăciunea nu trebuie să devină un motiv de disperare, ci acesta să constituie un motiv de stăruinţă în rugăciune şi un prilej de a ne întări în virtutea răbdării, fiindcă numai în acest fel vom putea realiza un progres duhovnicesc. În acest sens, Sfântul Ioan Casian a spus: ,,Marea sa răbdare de a suporta lipsa şi boala îl face ea singură vrednic de fericita soartă de a fi primit în sânul lui Avraam"[24].

Datorită faptului că boala şi suferinţele sunt considerate realităţi autonome, de natură pur fiziologică, putând fi tratate numai din punct de vedere medical, medicina actuală nu îl ajută deloc pe bolnav să şi le asume, ci, dimpotrivă, îl fac să creadă că destinul său se află cu

[21] Gh. Scripcaru ș.a. , *Principii de bioetică* ..., p. 194.
[22] Pr. Drd G. Pomeneşte, *Avortul, eutanasia şi sinuciderea…*, p. 102.
[23] I. Ică, G. Marani, *Fundamentele concepţiei sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*, Sinodul episcopal Jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse, Moscova, 13-16 august, 2000; Deisis, 2002, p. 249.
[24] I. Ică, G. Marani, *Fundamentele concepţiei sociale...* , p. 77.

totul în mâinile medicilor, că nu există pentru el alt mod de a-şi duce boala şi suferinţele decât aşteptând pasiv, de la medicină, vindecarea şi uşurarea lui.

Din perspectiva moralei creştine bolnavii pot valoriza suferinţa, în sensul că, în timpul bolii lor, ei ar putea să-şi ceară iertare de la familie şi de la cunoştinţe, mai ales atunci când au existat neînţelegeri, astfel încât ei să poată muri împăcaţi cu sine. Comportându-se astfel, aceştia vor putea să părăsească această lume împăcaţi cu semenii lor şi cu sine, trăind moartea lor ca un mijloc de predare în „mâinile" lui Dumnezeu, şi nu ca sfârşitul existenţei şi al speranţelor lor. Moartea este un moment în viaţa fiecărui om care poate duce la comuniune deplină cu Dumnezeu sau la lipsa totală a comuniunii. Din acest motiv noi trebuie să avem permanent o viaţă ordonată din punct de vedere moral, iar credinţa, speranţa şi dragostea trebuie să fie singurele puncte de reper spre viaţa veşnică.

Conform teologiei ortodoxe, prin libertatea voinței sale şi manifestarea responsabilității sale în lume, omul poate să sporească frumusețea şi ordinea lumii. Restabilirea ordinii şi armoniei în lume se realizează prin reorientarea firii umane spre Dumnezeu, deoarece, Dumnezeu Cuvântul este atât «temeiul», sau «cauza» ordinii lumii, cât şi finalitatea ei[25]. Bunătatea şi purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de creația Sa în general şi față de om în special, se evidențiază prin faptul că „a trimis pe Fiul Său cel Unul Născut în lume" (Ioan 3, 16) să plinească ceea ce trebuia să realizeze primul Adam. În acest sens, Sfântul Apostol Pavel spunea: *precum prin greşeala unuia a venit osânda pentru toţi oamenii, aşa şi prin îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toţi oamenii, îndreptarea care dă viaţă* (Romani 5, 18). Din această cauză, ordinea şi armonia lumii, bunătatea şi pacea, se restabilesc de către fiecare dintre noi în intimitatea voinței noastre libere şi în conlucrare cu voința iubitoare a lui Dumnezeu.

Prin urmare, dezordinea, boala, durerea, suferința şi moartea apărute în lume își găsesc soluția în cadrul intim al propriei noastre conştiințe, prin asumarea și dezvoltarea relației libere cu Dumnezeu, prin altruismul față de semeni și prin responsabilitatea propriilor fapte. Astfel, binele reprezintă rezultatul deciziei de a pune în armonie voința noastră cu voința lui Dumnezeu, deoarece propria mântuire depinde de aceasta conlucrare. Indiferent de încercările la care este supusă ființa noastră, Dumnezeu nu este un vis-à-vis, ci este alături de noi, luptă alături de noi și se bucură atunci când alegem binele și persistăm în lucrarea lui.

BIBLIOGRAPHY

- Apostolu, D-rand, George D., *Eutanasia în lumina moralei creştine*, în Mitropolia Olteniei, Anul L I, Nr. 3-4, 1999.
- Breck, Pr. Prof. Dr., John, *Darul sacru al vieţii*, Ed. Patmos, Cluj – Napoca, 2001.
- Dumea, Pr., Claudiu, *Omul între „a fi" sau „a nu fi"*, Ed. Arhiepiscopiei Romano- Catolice, Bucureşti, 1998.
- Ică, Ioan, Marani,G., *Fundamentele concepţiei sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse*, Sinodul episcopal Jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse, Moscova, 13-16 august, 2000; Deisis, 2002.
- Häring, Bernard, *Perspective chrétienne pour une medicine humaine* , Fayard, 1975.
- Mladin, Mitr. Dr., Nicolae, Bucevschi, Diac. Prof. Dr., Orest, Pavel, Prof. Dr. C-tin, Zăgrean, Diac. Prof. Dr., Ion, *Teologia morală ortodoxă* - pentru Institutele teologice, vol. II, Ed. I.B.M. al B.O.R., Bucureşti, 1980.

[25] Pr. Prof. Univ. dr. Gheorghe POPA, *Lege şi lubire, Coordonate biblice şi hermineutice pentru Teologia Morală*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2002, p. 18

- Pomeneşte, Pr. Drd. George. *Avortul, eutanasia şi sinuciderea, păcate împotriva sufletului şi a vieţii* ,în Analele Universităţii Craiova, Nr. 1, 1996.
- POPA, Pr. Prof. Univ. dr., Gheorghe, *Lege şi lubire, Coordonate biblice şi hermeneutice pentru Teologia Morală*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2002.
- Sacred Congregation for the doctrine of the faith, *Declaration on euthanasia*, Vatican City, 1980.
- Scripcaru, Gheorghe, Astărăstoae Vasile, Scripcaru, C., *Principii de bioetică, deontologie şi drept medical,* Ed. Omnia, Iaşi, 1994.
- Sgreccia, Elio, Tambone, Victor, *Manual de bioetică*, traducere de Gilda Levescu, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 2001.
- Stan, George, *Teologie şi bioetică*, Ed. Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2001.

Date despre autor:

Constantin-Cătălin CÂRLOANȚĂ – doctorand , Școala de Teologie Ortodoxă, Univ. „Al. I. Cuza” Iași; Preot militar și Profesor de religie la Colegiul Național Militar „Ștefan cel Mare” din Câmpulung Moldovenesc.

THE HEALING POWER OF LOVE AND COMPASSION. THEOLOGICAL AND SCIENTIFIC ASPECTS

Florentin Iustinian Jipa
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The aim of this paper is to highlight the absolutely important role that love plays in our lives. Although this is not a new topic, it is as topical as can be, as the meaning of authentic love seems to have slipped from our grasp today. However, the focus of this paper will be on the implications of love, both theological or Christian and scientific. Much has been written about love over the centuries, especially in the Christian world, where love is the essence and the first virtue. It has its source in the love of God, and the love of our neighbour is the visible manifestation of love. All cultures and great religions have spoken of love, and yet it cannot be understood with reason, because the heart is difficult to understand with the mind. In recent decades, the sciences that study all aspects of the human being have made great progress and have been able to see how love works in a concrete way in the human being, for example in the brain, and that it helps to heal spiritual, psychological and even physical illnesses.

Keywords: love, compassion, science and theology, healing, comunion

Introducere

În postfața cărții *Taina iubirii,* mitropolitul Antonie de Suroj afirma că iubirea reprezintă un paradox între o extremă suferință și o minune de nedescris. Este o suferință atunci când privim spre om și constatăm că este nedesăvârșit, că se vede amprenta vieții asupra sa, dar în același timp, este o minune atunci privim la frumusețea, unicitatea și capacitățile sale, că este *atât de uluitor și irepetabil de frumos.* A privi astfel omul, suntem feriți de orice judecată, putând să-l îndrăgim indiferent de ceea ce ne displace nouă sau altora. În ceea ce privește aproapele, dragostea este realistă până la capăt, căci ea îl cuprinde pe om în întregime, *este văzătoare,* nu osândește și nu se leapădă de om, ci plânge pentru *schilodirea* lui și este gata să își dea viața pentru ca tot ce e stricat să fie îndreptat și tămăduit. Părintele mitropolit numește această atitudine ca fiind cu *întreagă înțelepciune* față de om, adevăratul principiu al dragostei, *cea dintâi viziune serioasă*[1].

În societatea de astăzi, suntem puși în fața unui nou model de om*:* omul fără iubire, din care se nasc mai multe atitudini: omul ajunge să aibă un comportament rece, distant, arogant, individualist, egoist, *strâns racordat la „realitate", ascultător față de mai-marii lumii, cu o religiozitate sincretistă sau fără, trăind în lipsa iubirii, deci într-o continuă stare de desfrânare (greșind față de Dumnezeu, față de soț sau soție și nu în ultimul rând, chiar față de sine, prin înstrăinarea de chipul lui Dumnezeu și de calea spre dobândirea asemănării)*. În acest context în care omul recent este un om supus bolilor, plin de patimi sau încercări sufletești, alături de multe neputințe trupești, nevoia de iubire ca putere tămăduitoare pare mai mare ca niciodată[2].

Puterea de vindecare a iubirii și compasiunii din punct de vedere teologic

Iubirea reprezintă punctul central al vieţii creştine, cea dintâi şi mare poruncă (cf. Matei 22, 36-40, Marcu 12, 28-34, Luca 10, 25-28 ş.u.), pe care se întemeiază şi în care se cuprind

[1] Mitr. Antonie de Suroj, *Taina iubirii,* trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, ed. Sophia, București, 2002.
[2] Dr. Hadrian-V. Conţiu, *Tămăduirea prin iubire (teză de doctorat),* Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Institutul de Studii Doctorale, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, 2016, p. 6.

toată Legea şi Proorocii (cf. Matei 22, 40), este întâia între virtuţi (cf. 1 Corinteni 13, 13), deopotrivă început, temelie, culme şi desăvârșire a toată virtutea.

Lipsa iubirii aduce o criză morală de unde pornesc mai multe feluri de probleme trăite de societatea contemporană. Doar prin raportarea la aproapele, actualizarea valorilor morale și restaurarea chipului iubirii treimice în om, se poate realiza vindecarea la nivel personal și comunitar. Iubirea creștină, poate să actualizeze ceea ce este pozitiv în ființa umană. Pr. Prof. Dumitru Belu afirma în acest sens că *orice încercare de reformă a omului și a realităților sociale este sortită de la început să dea greș, dacă inițiatorii ei încearcă s-o înfăptuiască împotriva sau cu neluarea în seamă a acestei legi de temelie a vieții: legea iubirii*[3].

Spre deosebire de orice fel de iubire firească, naturală, iubirea creștină are un caracter special, pentru că își are izvorul, cauza şi scopul în Dumnezeu, Cel este, în esenţa Sa, iubire (cf. 1 Ioan 4, 8, 16*)*. Lumea întreagă reprezintă opera iubirii lui Dumnezeu atât din punct de vedere al creării ei, cât şi al mântuirii omului prin jertfa Fiului Său cel întrupat. *Tatăl este iubirea ce trimite pe Fiul spre răstignire şi jertfire, Fiul este iubirea care se jertfeşte pe cruce, iar Duhul Sfânt este iubirea ca putere invincibilă a lumii,* spune Mitropolitul Filaret al Moscovei. Iubirea se prezintă ca o exprimare a vieţii divine treimice, manifestată prin *revărsarea iubirii în afara fiinţei divine*, prin energiile sale necreate. Ea reprezintă *opera voinței divine absolut libere*, pentru ca şi alte făpturi să se poată împărtăşi de perfecţiunea sa. Omul este chemat să răspundă la actul creator al iubirii desăvârșite a Sfintei Treimi, tot prin iubire[4].

Iubirea și compasiunea sunt definitorii sufletului omenesc întru deschiderea spre cunoaștere, comunicare și comuniune a omului cu semenii și cu lumea. Fiind Chip al lui Dumnezeu, omul este chemat să-și iubească aproapele cu iubirea pe care Tatăl o poartă fiilor săi, măsură la care omul a ajuns prin Jertfa lui Mântuitorului Hristos de pe Cruce. *Omul este întru atâta om, întrucât trăieşte în iubire.* Prin păcat omul se îndepărtează de sensul autentic al iubirii, destrămând comuniunea cu Dumnezeu ajungând la o relație pătimașă cu aproapele. *Măsura îndepărtării de iubire este măsura decăderii din umanitate*[5]. „Cel ce rămâne în iubire, rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne în el”, această iubire fiindu-i proprie omului ca o realitate ontologică a vieții divine în ființa sa[6].

Însingurarea, ca urmare a păcatului, îl face pe om vulnerabil în fața ispitelor și primejdiilor ce apar în viața. Păcatul îi slăbește simțurile spirituale încât devine imun și incapabil a răspunde iubirii venite din partea lui Dumnezeu dar și a aproapelui, astfel încât se face o *pradă ușoară* în fața lucrării răului, care prin amăgire îl aduce pe culmile credinței că doar singur poate obține ceea ce își dorește în viață, că nu are nevoie decât de el însuși. Acest lucru este destul de vizibil astăzi când se promovează din ce în ce mai mult iubirea de sine prin care s-ar ajunge la dezvoltarea personală și succes.

Însingurarea din punct de vedere duhovnicesc are altă semnificație și nu are legătură cu ruperea comuniunii cu Dumnezeu și aproapele. Pe această temă, putem observa cuvinte folositoare venite din partea părinților pustiului, pe baza Patericului Egiptean. Cu toate că aceștia se retrăgeau în singurătate și în pustiu, ei erau în comuniune cu Dumnezeu și cu aproapele, prin rugăciunile lor și prin lucrarea harului dumnezeiesc. De asemenea deși călătoreau și stăteau singuri, adeseori pustnicii și mai ales novicii se adunau pentru rugăciunile în comun şi, după aceasta, serveau masa împreună și țineau un fel de întrunire pentru a discuta

[3] Pr. prof. dr. Dumitru Belu, Despre iubire, ediţia a III-a, ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007, p.27 *Apud* Dr. Hadrian-V. Conţiu, *Tămăduirea prin iubire...* p 7.

[4] Arhid. prof. dr. Ioan Zăgrean, „Sensul activ al iubirii creştine”, în Mitropolia Ardealului, anul XV, Nr. 4-6 (aprilie-iunie), 1970, p.273, *Apud* Dr. Hadrian-V. Conţiu, *Tămăduirea prin iubire...* p. 85.

[5] Pr. Prof. Sorin Cosma, *Iubirea ca temei al vieţii spirituale şi misiunii creştine,* în „Altarul Banatului”, nr. 4-6 (2014), pp. 26-27.

[6] Mitr. Dr. Nicolae Mladin, *Familia creştină*, în vol. Studii de Teologie Morală, Sibiu, 1969, p. 352.

probleme care îi priveau pe toţi. Apoi se întorceau la solitudinea lor, unde îşi petreceau timpul muncind şi rugându-se. Astfel avva Antonie afirma că de la aproapele este viața și moartea și că dacă dobândim pe aproapele, pe Dumnezeu dobândim. Pr. Liviu Petcu afirmă despre pustnici că sunt *Izolați și mereu aproape, retrași și mereu iubitori de aproapele, postitori și ospitalieri*[7].

Din punct de vedere Teologic se vorbește despre cunoașterea de sine, despre iubirea și prețuirea personală dar într-o măsură echilibrată, sănătoasă, în care omul ajunge să se cunoască prin intermediul aproapelui și cu ajutorul lui Dumnezeu. Atunci când își constată starea de păcătoșenie se poate vindeca prin iubirea lui Dumnezeu și lucrarea virtuților. În primul rând, iubirea este dragoste de Dumnezeu, și în al doilea rând, în chip nedespărțit de aceasta, dragoste de aproapele. Doar în măsura în care omul se iubește cu adevărat pe sine, în ceea ce este el în chip fundamental, în Dumnezeu şi pentru Dumnezeu, numai așa îl poate iubi duhovnicește pe semenul său, cu o iubire care nu are nimic pătimaş sau trupesc[8].

Prin mândrie și izolare omul cunoaște o realitate alterată, o cunoaștere individualistă rațională și obiectuală a acesteia. Ceea ce este bine ajunge să fie adaptat intereselor și plăcerilor de moment și strict egoiste. Binele și viața sănătoasă adevărată nu se cunosc și nu se experiază deplin decât în relațiile iubitoare de compasiune cu celelalte persoane. Omul trebuie să cunoască realitatea și prin prisma percepțiilor aproapelui, să cunoască noutatea lui necontenită. Astfel nici răul nu mai are putere asupra omului când acesta este în comuniune cu aproapele. *Răul nu mai e rău, când altul comunică cu tine şi tu cu el,* spune Părintele Dumitru Stăniloae. Răul este copleșit de comuniune. Astfel există o complementaritate între iubirea dintre oameni căci prin aceasta omul constată că există cu adevărat și că aproapele există într-un mod superior obiectelor; prin aceasta se ajunge la împlinire și experierea binelui: *prin aceasta constați că tu exişti întărind pe altul în existenţă şi altul există întărindu-te pe tine în existenţă. Iar iubirea înseamnă rămânere în comuniune*[9].

Binele ce se cunoaște în dialogul iubitor cu celelalte persoane, prin înfrânarea egoismului și a mândriei, are o forță transformatoare, astfel că are putere în mod concret în vindecarea omului căzut în diferite boli de natură spirituală și psihologică precum deznădejdea, neîncrederea în sine, izolarea, frica, depresia și altele.

Sf. Maxim scria că dragostea desființează patimile trupești și cele sufletești. De asemenea tâlcuiește porunca Domnului Hristos de a iubi pe vrăjmași și de a ne ruga pentru ei prin faptul că aceasta păzește omul de întristare, de mânie şi de ținerea minte a răului, şi îl învrednicește de cea mai mare avuţie, care este dragostea desăvârșită. La această dragoste se ajunge prin iubirea tuturor oamenilor la fel cum Dumnezeu îi iubește și „vrea ca toți să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină” (I Timotei 2, 3). Arătând compasiune față de aproapele, chiar și atunci când acesta ne face rău, prin purtarea cu blândețe și răspunderea cu bine la rău, rămânem păziți de mânie, tulburare și întristare, iar pe acela Hristos îl îndreaptă prin răbdarea noastră și ne aduce *ca un Bun, sub jugul dragostei.* Astfel Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduinţă şi a folosi lucrurile cu dreaptă judecată[10].

În acest sens Sf. Paisie Aghioritul afirma că omul se cuvine să fie iubit numai pentru că este chipul lui Dumnezeu. Dacă este bun sau rău, virtuos sau păcătos, nu mai are importanță. Omul merită să fie iubit pentru ceea ce este. Hristos a iubit și S-a jertfit pentru oameni păcătoși: *N-am venit să chem pe cei drepţi ci pe păcătoşi la pocăinţă. (*Marcu 2, 17). *În acest fel trebuie*

[7] Pr. Dr. Liviu Petcu, A*ccente patericale cu privire la povățuirea și ajutorarea aproapelui în lucrarea pocăinței,* în „Teologie și viață”, nr. 1-4 (2016), pp. 24-26.
[8] Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale,* ed. Sophia, București, 2001, pp. 605-606.
[9] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. I, ed. IBMBOR, București, 1996, p. 328.
[10] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele patru sute capete despre dragoste,* în Filocalia, vol. II, Editura Humanitas, 1999, p.

să-i iubim pe toți, fără deosebire, spunea sfântul[11]. Iar în alt loc, făcând o legătură între dragoste și durere el afirma că durerea ascunde mai multă dragoste decât dragostea firească.

> „*Căci, dacă suferi pentru celălalt, îl iubeşti puţin mai mult. Dragoste cu durere înseamnă să strângi în braţe pe un frate de-al tău care are demon, iar demonul să plece. Fiindcă dragostea care îmbrăţişează, dragostea duhovnicească cu durere, dăruieşte făpturilor lui Dumnezeu mângâiere dumnezeiască, îi îneacă pe demoni, slobozeşte suflete şi vindecă răni cu balsamul dragostei lui Hristos pe care îl varsă"*[12].

Multe exemple grăitoare despre iubirea aproapelui le descoperim în *Pateric,* la cuvioșii care se retrăgeau în pustiu. Ei cultivau această virtute cu mare râvnă și primeau daruri dumnezeiești, deși, în smerenia lor unii se considerau oameni păcătoși, ce nu au dobândit pe deplin virtutea iubirii de semeni. La întrebarea unui ucenic, de ce Dumnezeu nu mai revarsă din darurile Sale în aceeași măsură ca în vremurile trecute, învățătorul îi raspunde: „*Fiule, părinţii cei de demult aveau dragostea frăţească cea desăvârşită şi fiecare ridica în sus, spre cer, pe fratele său. Acum, fiindcă s-a stins dragostea între preoţi fiecare îl trage în jos pe fratele său, şi pentru aceea nu câştigă fraţii noştri darul lui Dumnezeu ca părinţii cei de demult*"[13]. Misticii creştini din toate timpurile au căutat şi au descoperit nu numai unificarea propriei fiinţe, nu numai uniunea cu Dumnezeu, ci şi uniunea cu ceilalți în Duhul lui Dumnezeu. A căuta unirea cu Dumnezeu, care ar implica o separare totală, atât în spirit, cât şi în trup, de restul umanității, ar părea unui sfânt nu numai absurdă, dar chiar opusul sfințeniei. Izolarea în sine, incapacitatea de a te apropia de alţii, ar însemna incapacitate pentru orice formă de transcendență de sine. Să fii astfel prizonierul propriei identități înseamnă, de fapt, să sălășluiești în iad[14].

Atunci când omul ajunge să câștige iubirea desăvârșită, nu se mai află în el nici o patimă, căci, nu poate sta alături de pofta lumii şi de iubirea de sine, spre care-l mănă patimile. Toate puterile şi facultățile sale sunt puse în slujba lui Dumnezeu, nimic nu-i mai rămâne pentru altceva. *„Dacă iubeşti cu adevărat pe Dumnezeu şi râmâi în iubirea Lui - scrie Sfântul Simeon Noul Teolog - nu vei fi stăpânit niciodată de vreo patimă, nici nu vei fi dominat de vreo nevoie a trupului*"[15].

Rolul iubirii și compasiunii în vindecare din punct de vedere științific

După cum afirmă toate cercetările, o relație stabilă, plină de iubire, reprezintă piatra de temelie a fericirii umane și a unei stări de bine generale. O relație bună este o asigurare de sănătate mai bună decât un regim alimentar grijuliu și o strategie anti-îmbătrânire mai bună decât administrarea vitaminelor. O relație plină de iubire constituie și secretul întemeierii familiei, care ne formează abilitățile necesare pentru susținerea unei societăți civilizate: încredere, empatie și cooperare. Iubirea este cea mai mare forță care mișcă specia și lumea noastră.

În societatea în care trăim pare că iubirea și compasiunea sunt lăsate mereu în plan secundar, accentul fiind pus pe alte lucruri considerate mai importante sau necesare omului. Din această cauză societățile occidentale, de exemplu, sunt măturate de un val de singurătate, anxietate și depresie. Independența emoțională este promovată, oamenii sunt îndemnați să se

[11] Dionysios Fanariotis, *Marii iniţiaţi ai Indiei şi Părintele Paisie,* ed. Egumenița, Galați, 2009, p. 102
[12] Cuviosul Paisie Aghioritul, *Patimi și virtuți, Cuvinte duhovnicești* vol. V, ed. Evanghelismos, București, 2007, pp. 225-226
[13] *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni,* ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1999, p. 376.
[14] Pr. Dr. Liviu Petcu, A*ccente patericale cu privire la povățuirea și ajutorarea aproapelui în lucrarea pocăinței,* în „Teologie și viață", nr. 1-4 (2016), pp. 25-27.
[15] Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale...,* p. 607.

iubească pe ei înșiși mai mult decât orice și decât pe oricine, ceea ce duce la o societate distantă și rece. Sue Johnson, psiholog, specialist în terapia de cuplu și cercetător în domeniul relațiilor, promovează o perspectivă nouă, bazată pe știință, asupra iubirii. Alături de alți cercetători, ea dezvăluie că iubirea este vitală pentru existența noastră, poate fi înțeleasă, este adaptabilă și practică, și cel mai important aspect, că iubirea are și oferă un „sens”[16].

Faptul că relația dintre persoane, comuniunea și comunicarea dintre ele în societate, la locul de muncă sau în familie este tot mai mult intermediată de dispozitive digitale face ca însingurarea și depresia să fie prezente foarte des. *Lumea reală ajunge să fie inundată sau scufundată în mediul realității virtuale.* „Lumea reală” nu se referă la lucrurile în sine și schimbarea fizică a acestora (oamenii, copacii, străzile), ci la lumea reprezentărilor acestora, a ideilor pe care omul și le formează despre realitate. Mijlocind din ce în ce mai mult relația individului cu lumea, mijloacele de comunicare virtuală pot schimba percepția (chiar altera) și reprezentările mentale a imaginii pe care omul și-o formează despre lume, a datelor pe care se bazează gândirea și înțelegerea realității, modul în care oamenii acționează și trăiesc[17].

Astfel, este cu atât mai mult nevoie de o ieșire din acest cerc vicios prin punerea în lucrare a iubirii și compasiunii. Studiile arată că mila și întrajutorarea pot remodela reacțiile emoționale, mai precis ajută la o diminuare semnificativă a emoțiilor negative precum furia, anxietatea sau tristețea, atunci când rezonăm cu o persoană aflată în suferință. Experiența compasiunii poate produce o modificare de durată a activităților neuronale, în ariile cerebrale care corespund stărilor emoționale. De asemenea compasiunea are un rol și asupra stării de sănătate. De exemplu exprimarea compasiunii reduce nivelul de inflamație din organism. În cazul pacienților din spitale s-a descoperit că o atitudine care exprimă mai multă iubire și atenție din partea personalului medical, diminuează incidența depresiei și a ulcerelor, grăbește vindecarea bolnavilor afectați de răceală și îi ajută din punct de vedere al imunității. Mila și iubirea se dovedește a fi calea benefică prin care se restaurează și prezervă sănătatea atât celui ce exprimă compasiune cât și a celui ce primește[18].

Când omul simte că are o relație bazată pe dragoste, afecțiune, sprijin și intimitate, există mult mai multe șanse să fie mai fericit și mai sănătos. Riscul de îmbolnăvire este mai scăzut și, chiar dacă se îmbolnăvește, șansele de supraviețuire sunt mult mai mari. Într-o cercetare de la Yale asupra 119 bărbați s-a constatat că aceia dintre ei care se simțeau mai iubiți și mai sprijiniți aveau semnificativ mai puține blocaje în arterele inimii. La acest rezultat s-a ajuns și după ce s-au luat în calcul și alți factori de risc precum vârsta, fumatul, regimul alimentar etc. De asemenea un alt studiu din Suedia efectuat pe 131 de femei a descoperit că existența relațiilor emoționale profunde a fost asociată cu mai puține blocaje ale arterelor coronariene[19].

Iubirea este un cod de supraviețuire fundamental iar faptul că încercăm să-i citim pe ceilalți și să le răspundem reprezintă o sarcină esențială a creierului nostru, prin care aflăm că ceea ce ne face puternici, este posibilitatea de a depinde de aproapele nostru. Britanicul John Bowlby a sugerat că suntem creați să iubim câteva persoane dragi, care ne vor susține și ne vor proteja în vijeliile și furtunile vieții. Un alt cercetător George Eliot scria că prin unirea vieții persoanei iubite cu a noastre putem *să veghem asupra fericirii sale, să aducem alinare unde*

[16] Dr. Sue Johnson, *Sensul iubirii – revoluția relațiilor de dragoste,* ed. Act și Politon , București, 2020, pp. 10-15.
[17] Virgiliu Gheorghe, *Știința și războiul sfârșitului lumii, fața nevăzută a televiziunii,* ed. Institutul de Cercetări Psihosociale și Bioetică, 2016, pp. 159-160.
[18] Arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Ești ceea ce trăiești, câteva date recente din necunoștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei,* ed. Trinitas, București, 2017, pp. 119-120.
[19] Dean Ornish, *Dragoste și supraviețuire,* ed. Curtea Veche, București, 2008, pp. 47-50.

au fost suferințe și să descoperim, dincolo de amintirea privațiunilor și a suferinței cele mai dulci fântâni ale bucuriei[20].

Iubirea are un rol decisiv, pentru că ea protejează, îl ajută pe individ să facă față problemelor vieții și chiar să supraviețuiască în situații foarte dificile. De exemplu numeroase cercetări sunt făcute în direcția iubirii materne, fără de care copiii ar avea mari probleme în a se dezvolta. Plecând de la observațiile din spital care arătau că sugarii care nu se bucură de o îngrijire afectivă, prezintă tulburări de creștere. S. Sonberg a despărțit puii de șobolan de mama lor și a constatat că ei nu se mai dezvoltă. Dar dacă sunt mângâiați, ei încep să se dezvolte din nou. Iar M.A. Hofer a constatat că prezența mamei influențează nu numai creșterea puilor, ci și temperatura, ritmul cardiac, tensiunea arterială și funcționarea sistemului imunitar[21].

Alți cercetători precum Erster, R. Case, Berkman, Blazer, Oxman au descoperit că persoanele necăsătorite se îmbolnăvesc de cancer de două ori mai repede decât cele căsătorite, că cei ce trăiesc singuri și au făcut infarct miocardic au o mortalitate de trei ori mai mare decât cei ce au pe cineva alături. Astfel, cei care nu au avut un suport emoțional au un risc mult mai ridicat în ceea ce privește mortalitatea în situațiile unor boli.

Iubirea are un caracter de reciprocitate, deoarece nu numai primirea iubirii, ci oferirea de iubire are efecte pozitive asupra stării de sănătate asupra celui care oferă iubire. Spre exemplu, D.M. Zukerman a constatat că bătrânii care participă la activități de binefacere au o mortalitate cu 60% mai mică decât cei care nu participă la activități de binefacere[22].

Un alt aspect al iubirii, și poate cel mai important, se referă la iubirea lui Dumnezeu, care are și ea o influență deosebită asupra sănătății. Este cunoscut faptul că viața religioasă are un impact pozitiv asupra stării de sănătate, iar credința și nădejdea în Dumnezeu îl susțin pe om pentru a fi mereu optimist și încrezător. După cum arată J.S. Levin, D.B. Larson și C.M. Puchalvschi, pacienții care au o viață religioasă au o stare de sănătate mai bună și mai puține boli cardiovasculare, iar R.C. Byrd afirmă că rugăciunile dezvoltă o evoluție mai bună și o mortalitate mai mică la bolnavii cardiovasculari operați[23].

De aceea iubirea are o mare influență asupra desfășurării proceselor biologice. Ea reușește să stingă starea de alertă și să combată anxietatea organismului aruncat într-o lume ostilă, după cum ar spune Jean Paul Sartre. Când se simte iubit, organismul nostru se simte mai protejat și funcționează mai lent și mai relaxat[24].

Așadar, iubirea reprezintă fundația sau esența vieții, ea este prezentă în toate formele de viață existente. Însă este foarte important să nu fie în afara izvorului ei, adică în afara lui Dumnezeu. Tot ceea ce este în afara lui Dumnezeu, își pierde sensul, la fel și iubirea, care privită în mod egoist, îndreptată doar spre sine, devine pătimașă, și nu aduce nici un beneficiu. Prin iubire, omul depășește axa orizontală a vieții, și se înalță către cele cerești, anticipează Împărăția lui Dumnezeu, astfel ajungând să iubească necondiționat pe toți oamenii, incluziv pe vrăjmași, lucru care depășește orice concepție lumească privitoare la iubire (Luca 6, 35).

BIBLIOGRAPHY

***_Biblia sau Sfânta Scriptură_, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

***_Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni,_ ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1999.

[20] Sue Johnson, *Sensul iubirii...,* pp. 28-29.
[21] Prof. As. Dr. Adrian RESTIAN, *Puterea vindecătoare a iubirii,* în Practica Medicală – Vol. 3, Nr. 4(12), 2008, p. 157.
[22] Prof. As. Dr. Adrian RESTIAN, *Puterea vindecătoare a iubirii...,* p. 158.
[23] Prof. As. Dr. Adrian RESTIAN, *Puterea vindecătoare a iubirii...,* p. 159.
[24] Prof. As. Dr. Adrian RESTIAN, *Puterea vindecătoare a iubirii...,* p. 159.

1. Antonie, Mitr. de Suroj, *Taina iubirii,* trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, ed. Sophia, București, 2002.
2. Belu, Pr. prof. dr. Dumitru Despre iubire, ediţia a III-a, ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007.
3. Cosma, Pr. Prof. Sorin, *Iubirea ca temei al vieții spirituale și misiunii creștine,* în „Altarul Banatului", nr. 4-6 (2014).
4. Fanariotis, Dionysios, *Marii inițiați ai Indiei și Părintele Paisie,* ed. Egumenița, Galați, 2009.
5. Gheorghe, Virgiliu, *Știința și războiul sfârșitului lumii, fața nevăzută a televiziunii,* ed. Institutul de Cercetări Psihosociale și Bioetică, 2016.
6. Johnson, Dr. Sue, *Sensul iubirii – revoluția relațiilor de dragoste,* ed. Act și Politon, București, 2020.
7. Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale,* ed. Sophia, București, 2001.
8. Maxim Mărturisitorul Sfântul, *Cele patru sute capete despre dragoste*, în Filocalia, vol. II, Editura Humanitas, 1999.
9. Mihalache, Arhid. Lect. Dr. Adrian Sorin *Eşti ceea ce trăieşti, câteva date recente din neuroştiinţe şi experienţele duhovniceşti ale Filocaliei,* ed. Trinitas, București, 2017.
10. Mladin, Mitr. Dr. Nicolae, *Familia creștină*, în vol. Studii de Teologie Morală, Sibiu, 1969.
11. Ornish, Dean, *Dragoste și supraviețuire,* ed. Curtea Veche, București, 2008.
12. Paisie Aghioritul Cuviosul, *Patimi și virtuți, Cuvinte duhovnicești* vol. V, ed. Evanghelismos, București, 2007.
13. Petcu, Pr. Dr. Liviu, A*ccente patericale cu privire la povățuirea și ajutorarea aproapelui în lucrarea pocăinței,* în „Teologie și viață", nr. 1-4 (2016).
14. Restian, Prof. As. Dr. Adrian, *Puterea vindecătoare a iubirii,* în Practica Medicală – Vol. 3, Nr. 4(12), 2008.
15. Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. I, ed. IBMBOR, București, 1996.
16. Zăgrean, Arhid. prof. dr. Ioan, „Sensul activ al iubirii creştine", în Mitropolia Ardealului, anul XV, Nr. 4-6 (aprilie-iunie), 1970.

THE EVOLUTION OVER TIME OF THE HISPANO-MOZARABIC TRADITION

Bogdan Ștefan Avram
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The Hispanic Rite is the distinctive way of celebrating liturgical actions in the Spanish Church during its first ten centuries of history. It was first used by the Hispano-Roman Christians, and its use continued under Visigothic rule, during which time the great Fathers of the Visigothic Church significantly enriched it. There is no doubt that the Hispanic rite was influenced by Eastern liturgies, from which the Goths had borrowed ecclesiastical traditions through the Bishop of the Goths, Ulfila. He had Arianized the people and translated the Bible into the native language. At this point, the Hispanic rite acquired a predominantly Eastern-Byzantine character without ceasing to be fundamentally Roman. It was also used by Christians who remained under Muslim rule in various regions of Spain, as well as by those in the unoccupied regions[1].

Keywords: Mozarabic rite, Hispania, traditions, liturgical cycle, Hispanic Lent.

Introducere

Vechiul rit hispanic se naște în Peninsula Iberică și face parte din grupul de liturghii de limbă latină care, între secolele al V-lea și al VI-lea s-au format in Occident iar la formarea ritului au intervenit trei mari metropole: Tarragona, Sevilla și Toledo.

În general se poate afirma că liturgia hispanică se dezvoltă începând de la un patrimoniu liturgic ce provine din Africa latină[2] însă problema cea mai mare este că documentele liturgice provenite din Africa latină sunt foarte puține.[3]

Spania era romană și deci vorbitoare de limbă latină de aceea, în mod precis a fost în Africa unde s-a dezvoltat creștinismul latin.[4]

Creștinismul s-a născut grec în Orientul Apropiat. De aici se extinde la Orientul Îndepărtat și la Occident. Nu este de mirare că, împreună cu influențele africane se găsesc și influențe indirecte de liturghii orientale: Euhologhiul lui Serapion (sec. al IV-lea), liturgia etiopeană etc.[5]

Trebuiesc menționate și influențele din Milano în originile și mai apoi dezvoltarea ritului hispanic, în primul rând în ceea ce privește sistemul de lectură. Punctele de contact existente între familiile liturgice sunt notabile, atât la nivel teologic cât și la nivel personal.

La nivel teologic, lupta antiariană este principalul scop al acestor biserici. La nivel personal este de ajuns să ne amintim că Augustin este botezat de către Ambrozie și că Laurian, episcop de Sevilla în secolul al VI-lea, devenit mai târziu martir, era milanez de origine.[6]

Procesul gestațional, de dezvoltare și structurare al unui rit liturgic, precum și compunerea de texte, este lent, și pe lângă faptul că este influențat de factori culturali și istorici,

---

[1] Ephrem Carr, *Liturgie dell'oriente cristiano a Roma nell'anno Mariano 1987-1988: testi e studi.* Libreria Editrice Vaticana, 1990, p. 89.
[2] J. Pinell, *La liturgia hispanica,* în „AA.VV"., Anamnesis, Toledo, 1978, p.71.
[3] V. Saxer, *Vie liturgique et quotidienne a Carthage vers le milieu de III siecle*=Studi di Antichita Cristiana 29, Citta del Vaticano, 1969, p. 29.
[4] J. Danielou, *Les origines du christianis latin,* Paris, 1978, p. 39.
[5] J. Gibert, *Festum resurrectionis. Estudi de les lectures bibliques i dels cants de la Liturgia de la Paraula de la Missa hispanica durant la cinquentena pasqual,* Roma, 1975, p. 47.
[6] A-M. Triacca, *La liturgia ambrosiana,* în „Anamnesis 2", Studi di Antichita Cristiana 29, Citta del Vaticano, 1969, p. 95-98.

intervin și diferite persoane care pot fi grupate împrejurul școlilor liturgice și evhologice. Școlile care au colaborat în mod efectiv la formarea și dezvoltarea liturghiei hispano-mozarabe sunt: școala tarraconensă, hispalensă și toledană, fiecare din aceste școli luând naștere în jurul marilor centre, sedii metropolitane: Tarragona, Sevilla și Toledo.

Existența diferitelor școli a dat naștere la două tradiții liturgice în interiorul ritului hispanic, cunoscute ca *tradiția A* și *tradiția B* care, pornind de la un trunchi comun, s-au format în mod autonom chiar dacă între ele a existat un schimb și influențe de texte liturgice.

Tradiția A se găsește adunată în manuscrise și aparține nordului peninsulei Iberice: Tarragona, Carcasona, San Juan de Peña, San Millan de la Cogolla, Silon și Leon. *Tradiția B* s-a păstrat până în zilele noastre în Toledo, unde acest venerabil rit nu a dispărut, deoarece regele Alfonso VI, eliberând acest oraș de sub ocupația arabă (1085), le permite creștinilor care locuiau în această zonă (mozarabilor), privilegiul de a continua să celebreze credința prin ritul pe care-l cunoșteau. Nu există dubii în ceea ce privește faptul că deși acest rit este specific orașului Toledo, originea sa este în Sevilla de unde au fugit creștinii din cauza războaielor civile din anul 891, refugiindu-se în Toledo și luând cu sine cărțile pentru celebrările liturgice. Misalul editat de Cardinalul Cisneros în anul 1500 precum și reeditarea revizuită făcută de Lorenzana în anul 1804, urmează această tradiție[7].

Diferențe între tradiția A și tradiția B

Diferențele existente între cele două tradiții ale acestui rit sunt numeroase. Chiar dacă elemente ale misei, ale sacramentelor sau ale oficiului variază ca număr sau conținut, aceste diferențe nu afectează structura fundamentală a ritului.

Pinell crede că acest fenomen corespunde diferitelor practici liturgice ale aceluiași rit și care apar între bisericile din nordul și din sudul peninsulei și sunt numite *tradiția „A”* și *tradiția „B”*. Tradiția A corespunde nordului peninsulei și este reprezentată de tradiția manuscrisă, în timp ce tradiția B corespunde sudului peninsulei și este reprezentată de tradiția imprimată deoarece editarea cărților liturgice s-a făcut cu manuscrise provenite din sudul Peninsulei Iberice.[8]

După Pinell, diferențele dintre cele două tradiții ar fi: *Tradiția A* are cinci duminici de advent iar *B* șase. Cele două tradiții prezintă o mare diversitate în selectarea lecturilor biblice ale *vigiliei* pascale și în general a pericopelor misei, chiar și în timpul celei mai mari rigori de structură, cum ar fi Postul și Adventul. În timpul Postului Mare, tradiția B are misă doar duminică, miercuri și vineri pe când tradiția A are misă duminica, lunea, miercurea și vinerea iar începând cu duminica *De mediante* are misă marțea și joia. În postul mare tradiția A suplinește profeția care se citește la misă cu o lectură istorică din Vechiul Testament iar tradiția B, pe lângă lectura istorică mai conține și una din cărțile sapențiale. Oficiul Joii Sfinte are structură *ferială* în tradiția B și structură *festivă* în tradiția A. Oficiul *De Indulgentia* din Vinerea Sfântă este mult mai extins în tradiția B. De asemenea este diferită *structura orelor minore catedrale* în ambele tradiții, fiind mult mai arhaică în tradiția B.

Cele două tradiții sunt diferite între ele și în ceea ce privește textul și ordinea dipticelor. Este de asemenea diferit *Liber Canticorum* în ambele tradiții; tradiția A conține 76 pe când tradiția B, 47. Colecția de antifoane ale psalmilor, ale rugăciunilor psalmografice, ale antifoanelor *vespertine* și *matutine*, în tradiția B este mai mică ca număr și are caracter mai simplu și mai arhaic. Cererile pentru pace în ambele tradiții sunt distincte, distinct este și antifonul invariabil de după comuniune, distincte sunt și unele doxologii care fac legătura între rugăciunile din *Manuale.* Hostia este împărțită în șapte părți după tradiția A și în nouă după

[7] Jose Antonio Goñi Beausoain de Paulorena, *Compendio de la misa en el rito Hispano Mozarabe,* Cuadernos Phase 195, Centre de Pastoral Liturgica, Barcelona, 2010, pp. 31-33.

[8] J. Pinell, *El problema de las dos tradiciones del antiguo rito hispanico. Valoración documental de la tradición B en vistas a una eventual revisión del Ordinario de la Misa*, în AA.VV., *Liturgia y música mozárabes,* IEVM (Toledo 1978), pp. 3-44.

tradiția B. Tradiția B conservă *matutinarium* în duminicile din Postul Mare iar tradiția A îl înlocuiește cu *sono* sau *benedictiones* la fel ca în timpul celorlalte duminici. Aparțin exclusiv de tradiția B rugăciunile variabile de după *vespertinum*, la solemnități și după cântarea zilnică; *suplicatio* și *petitio* se găsesc în mod expres în codicii tradiției B precum și în oficiul monastic.

Menținând teza lui Pinell despre cele două tradiții, nu putem să nu constatăm marea varietate de utilizări care ne duc cu gândul la o multitudine de tradiții în afară de cele menționate și anume A și B, făcându-ne să înțelegem că în interiorul acestui rit nu exista o unitate monolitică ci o diversitate care și menținea unitatea ritului. Păstrarea unității, în ciuda diversității, ne împiedică să vorbim despre diferite liturghii sau rituri hispanice[9].

Pentru pregătirea ultimei ediții ale Misal-ului s-a ținut seama de cele două tradiții liturgice ceea ce a permis ca în multe dintre celebrări să fie propuse două posibilități de folosire a textelor biblice ale *liturghiei cuvântului* precum și a rugăciunilor variabile ale misei, urmând astfel un ciclu bienal: Anul I și Anul II. Pentru tipicul misei se urmează formularul tradiției B, deoarece aceasta s-a menținut vie,, fiind însă îmbogățită cu elemente din tradiția A.[10]

Ciclul liturgic. Anul liturgic

Ciclul anual, în ritul hispanic, nu a avut niciodată un caracter ermetic. Tuturor duminicilor din timpul anului li se recunoaște demnitatea pascală de Ziua Domnului. Oficiul duminical catedralic avea structură proprie, caracterizată în mod special de psalmii canonici. Misa duminicii îmbrăca de asemenea o solemnitate particulară, în cadrul căreia se cânta *Gloria in excelsis* precum și *Benedictiones* și care pe urmă au fost împropriate sărbătorilor închinate sfinților martiri.

În preajma sărbătorii primordiale, Paștile, s-a format, ca mai în toate părțile, ciclul pascal ce cuprinde Postul Mare și timpul pascal şi care se finaliza în ziua Cincizecimii. Doar sărbătoarea pascală era singura ce avea octavă. *Vigilia pascală* începea cu un amplu rit lucernar în care se binecuvântau luminile și lumânarea pascală. Se presupune că ritul de binecuvântare a lumânării pascale, rugăciune compusă de Sf. Isidor de Sevilla, a fost împărțit în două părți: în primul se sfințea lumânarea tradițională a oficiului vespertin iar în al doilea se sfințea lumânarea ce avea să fie folosită în noaptea de Paști și care, în acele timpuri, părea a fi ceva nou în Spania.

După binecuvântarea lumânării pascale urma o *oratio fidelium*, asemănătoare celei galicane din Missale Gothicum. Se citeau în continuare clasicele lecturi vechitestamentare ale vigiliei, în număr de 12 după tradiția A și 11 după tradiția B, însoțită de cântări și care se finalizau cu *sicut cervus*. În timpul Vigiliei pascale, cât se citea a treia lectură, episcopul însoțit de preoți și diaconi, merge cu catehumenii și cu nașii către baptisteriu, unde încep riturile baptismale. Binecuvântează colimvitra și o exorcizează suflând asupra ei, face semnul sfintei Cruci deasupra colimvitrei cu uleiul sfințit, urmând o altă binecuvântare. Urmează a fi adus catehumenul dezbrăcat și se fac lepădările, încredințându-se catehumenul, lui Dumnezeu Celui în Treime Sfânt, pentru ca păstrând forța dragostei să rămână mereu cu el în laude, în vecii vecilor.[11]

Deja începând cu sec. al VII-lea, cererile și rugăciunile care formau *oratio fidelium* erau intercalate lecturilor din Vechiul Testament, imitând oarecum tradiția romană, și care fusese introdusă în Roma spre sfârșitul secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea.

La fel ca și la celelalte slujbe oficiate, vigilia pascală se încheia cu misa. Epistola ce se citea în cadrul misei, făcea referire în mod expres la Taina Botezului: Rm 6, 1-11(tradiția B) și 1Cor 5, 7-8 (tradiția A). Textele evhologice ce formau marea rugăciune euharistică și care

[9]J. Pinell, *Liturgia hispánica*, în Q. Aldea Vaquero – T. Marin Martínez – J. Vives Gatell (Eds.) Diccionario de Historia Eclesiástica de España II, CSIC (Madrid 1972), p. 1305.
[10]Jose Antonio Goñi Beausoain de Paulorena, *Compendio de la misa…*, p. 33.
[11] Juan Miguel Ferrer Grenesche, *Curso de liturgia hispano-mozarabe*, estudio Teologico de San Ildefonso, Seminario Conciliar, Toledo, 1995, p.69.

conservau formule foarte arhaice, s-au dezvoltat în a doua jumătatea a sec.al VII-lea, iar tema principală era victoria lui Hristos asupra morții și al păcatului.

Părinții toledani ai ultimei perioade vizigote și care au fost cei care au lăsat în mod definitiv structurat cartea *liber manuale*, au avut mare interes în a compune, fiecare din ei, propria *misă de Paști*. Cu siguranță exista deja o misă pentru sărbătoarea Paștilor compusă cel puțin în prima jumătate a sec.al VII-lea. Este foarte posibil ca această misă să fie cea care s-a păstrat până astăzi, cu oarecare adăugiri posterioare.

Sfântul Eugen a compus o misă nouă pe care Sfântul Ildefons a mutat-o în joia octavei, compunând la rândul său, mise pentru sărbătoarea Paștilor și pentru restul octavei. Un autor posterior, probabil Sfântul Iulian, a compus misa care acum se găsește în cartea *manuale* pentru sărbătorile importante, împrumutând unele elemente de la Sfântul Ildefons, mutând cea mai mare parte a textelor în miercurea octavei. S-a păstrat până astăzi, ca dovadă a formării *manualului* pentru duminica Paștilor dinaintea Sfântul Iulian, manuscrisul palimpsest din Milano.

Aproape toate textele Sfântul Ildefons vorbesc foarte poetic și cu mare elocvență despre misterul Învierii Domnului Iisus. Pentru perioada timpului pascal cuprinsă între octava pascală și sărbătoarea Înălțării, s-au compus slujbe cu o tematică exuberantă. Între cântări abundă texte scoase din cartea Apocalipsă, unele sunt luate din epistolele sfinților Petru și Pavel în care cei doi apostoli își expun doctrina misterului pascal.[12]

Păstrând demnitatea duminicii, nu există dubiu că organizarea anului liturgic are ca pivot, în jurul căruia se și organizează, celebrarea anuală a Paștilor. Aceasta se prelungește și în timpul pascal, adică în timpul celor cincizeci de zile de la Paști la Cincizecime. Pe lângă această prelungire, Paștile au timpul lor de pregătire care conține postul cel mare și săptămâna sfântă.[13]

Postul Mare în tradiția hispanică

Postul începe cu prima duminică a acestui timp și care se numește duminica *in carnes tolendas*. La început această duminică nu avea caracter penitențial deoarece în cadrul slujbei se cânta ultima dată *alleluia*. Postul în sine începea de luni, iar în timpul postului mare nu se celebrau sărbătorile sfinților.

Postul Mare este structurat pe cinci duminici în care se face amintirea celor mai importante teme catehetice pentru catehumeni: în prima duminică se amintește *ispitirea Domnului*; cea de-a doua duminica este a *Samarinencei*; duminica a treia este duminica intitulată *De mediante* pentru că marchează înjumătățirea postului; în duminica a patra este amintită *minunea vindecării orbului din naștere*; a cincea duminică este duminica *învierii lui Lazăr.* Tradiția B are altă structură a lecționarului duminical: în prima duminică se citește evanghelia samarinencei iar apoi, succesiv, evanghelia orbului din naștere, învierea lui Lazăr, intrarea în Ierusalim și evanghelia lui Iisus, poarta oilor.

A doua parte a postului, cea care urmează duminicii *De mediante*, se numește *De traditione*, deoarece, mai ales în cântări și în evhologia oficiului, accentul cade pe Pătimirea Domnului.

Săptămâna sfântă

Cu toate că începând cu duminica Floriilor începe săptămâna sfântă și se amintește intrarea Domnului în Ierusalim, această duminică are totuși un caracter profund baptismal. În timpul oficiului matinal este binecuvântat uleiul catehumenilor și are loc ritualul *effetatio*. Sfântul Ildefonso de Toledo, în tratatul despre botez[14], descrie detaliat riturile ce se realizau cu catehumenii când ajungeau la stadiul de *competentes*. Nu era desemnată o anume zi în care

[12]Jordi Pinell, *Liturgia hispánica*, Biblioteca Liturgica 1998, pp. 279-281.
[13]San Isidoro de Sevilla, *Etymologiarum*, VI, 18, 19-20, editado por J. Oroz, vol. I, Madrid 1982, p.608.
[14]San Hildephonso, *Liber de cognition baptismi*, Liber unus, PL 96, col.112.

avea loc această acțiune. Ceea ce e precizat este faptul că *competentes* trebuiau să știe din memorie Simbolul credinței, iar Joia dinaintea Paștilor trebuiau să-i și mărturisească. Așadar se presupune că actul ritualic al *traditio* ar fi avut loc cu câteva zile înainte. Toate izvoarele indică, de comun acord, că ultima Duminică din post era data stabilită din vechime pentru *traditio symboli* și se presupune că această zi s-a convertit în Duminica Floriilor.[15]

Înainte de a începe misa, se binecuvântează frunzele de palmier și se face procesiunea. Omilia acestei mise constă din *traditio symboli* iar în timpul misei este consacrată crișma care se prezintă împreună cu pâinea și vinul care se depozitează pe altar. Așa numitul *triduo pascal* începe cu joia sfântă și se încheie cu vigilia pascală. Misa joii sfinte este celebrată după-amiaza, *ad nonam*. În orice caz exista o altă misă ce se celebra dimineața, intitulată *per titulos,* pentru acei care nu puteau asista la misa de la amiază. Același lucru se întâmpla și la vigilia pascală.

Vinerea sfântă conține două celebrări: prima săvârșită la ora terței[16], în cadrul căreia se celebrează adorarea Crucii, apoi la ora ceasului al nouălea avea loc serviciul *De indulgentia*. Este vorba despre un serviciu penitențial, de purificare a întregii biserici, săvârșită la aceeași oră la care a murit Iisus. Tot la acest serviciu are loc împăcarea penitenților. Participarea la această celebrare este o condiție necesară pentru a se putea bucura de comuniunea pascală.

Sâmbătă noaptea se celebrează vigilia pascală care începe cu serviciul *lucernario*, care după dispozițiile conciliului IV de la Toledo (633) era însoțit de binecuvîntarea lumânării, urmat de lecturarea a douăsprezece lecturi care, intercalate, formau *prex fidelium,* asemănătoare celei galicane din Missale Gothicum.[17] După a patra lectură avea loc celebrarea inițierii creștine. Catehumenii împreună cu nașii lor, cu episcopul și cu diaconii, mergeau spre baptisteriu pentru a li se administra botezul dar și confirmarea și apoi se întorceau în biserică iar episcopul proclama evanghelia și continua cu celebrarea euharistică, în cadrul căreia, pentru prima oară neofiții se împărtășeau. Cu celebrarea vigiliei pascale se încheia *triduo*-ul sfânt.

Atât Postul Mare, mai ales începând cu duminica *De mediante*, cât și Săptămâna Sfântă, sunt condiționate de ritualurile catehumenatului și ale inițierii creștine, iar acestea sunt cele care marchează ritmul acestei părți a anului liturgic. Pe de altă parte, această configurare a postului și a săptămânii sfinte în jurul inițierii creștine, este normală în toate liturghiile.

Săptămâna *In Albis*[18]

„Unde este trofeul victoriei? Eu stau pe tron și Crucea Domnului îngropată în țărână? Eu sunt înconjurată de aur iar victoria lui Hristos între ruine? Văd, diavole, că ai făcut tot posibilul ca să fie îngropată spada care te-a redus la nimic”(Sfânta Elena)[19].

La origini, timpul pascal era sărbătorit ca o sărbătoare neîntreruptă de cincizeci de zile și cuprindea întreaga taină a mântuirii. Întreaga cincizecime pascală constituie „ o singură și unică zi festivă, marea Duminică.[20]” Începând cu secolul al IV-lea, această sărbătoare s-a fragmentat, în momentul în care au început să se celebreze în manieră istorică toate faptele mântuitoare divine. Octava pascală începe a fi celebrată în primele opt zile ale cincizecimii. Această săptămână *in albis*, așa cum este denumită în ritul roman, apare în secolul al IV-lea din dorința de a le asigura neofiților o cateheză despre dumnezeiești taine de care se împărtășiseră.[21] Duminica cu care se termină această săptămână, denumită *duminica octavei Pascale*, are o relevanță semnificativă, deoarece „se încheie Octava Pascală, ca unică zi

[15]Jordi Pinell, *Liturgia hispánica*, Biblioteca litúrgica 9, CPL Barcelona, 1998, p. 292.
[16]Jordi Pinell, *Las horas vigiliarea del oficio monacal hispanico*: Liturgica 3, Scripta et Documenta, 17, 1966, p. 56.
[17]Jordi Pinell, *Liturgia hispanica*, Biblioteca liturgica 9, CPL Barcelona, 1998, p. 279.
[18]Flicoteaux E., *Espiritualidad del año litúrgico* Edic. Sígueme. Burgos-1965, pp. 301-321.
[19] N.B. McLynn, *Ambrose of Milan*. Church and Court in a Christian Capital, Berkeley-Los Angeles-London, 1994, p. 357.
[20]San Atanasio, *Epist. Fest.*, nr. 1, cf. N.B McLynn, *Ambrose of Milan*. Church and Court in a Christian Capital, Berkeley-Los Angeles-London, 1994, p. 377.
[21]Cei nou botezați în timpul vigiliei Pascale.

plămădită de Domnul, și este marcată de Învierea Domnului și de bucuria ucenicilor care L-au văzut pe Hristos. Din vechime această duminică se numește *in albis*, și provine de la latinescul *alba*, dat veșmintelor albe pe care le purtau neofiții în timpul Botezului pe care-l primeau în noaptea de Paști și pe care-l dezbrăcau după trei zile"[22]. Aceste tunici albe erau dezbrăcate marțea următoare numită de asemenea *in albis deponendis* în aceeași Bazilică unde neofiții primiseră botezul în noaptea Paștilor.

Prelungirea sărbătorii Paștilor cu o săptămână însemna urmarea exemplului evreilor pentru care solemnitatea pascală dura cel puțin șapte zile (Levitic 23, 4-5). Nu doar neofiții sărbătoreau cu intensitate această săptămână ci și cei care erau deja botezați, renăscuți pentru viața în Hristos cel Înviat. Era o săptămână de bucurie totală și de odihnă de orice fel de muncă. Toate negoțurile erau închise, de asemenea și tribunalele și erau interzise schimburile comerciale.[23] Sfântul Augustin comentează că zilele de sărbătoare s-au terminat odată cu duminica octavei și că se pot reîncepe toate activitățile.[24] Abia în secolul al XII-lea zilele libere vor fi reduse doar la primele două ale săptămânii.

Timpul pascal hispano-mozarab a fost studiat înaintea renovării misal-ului și este cuprins în trei studii importante: *Festum Resurrectionis* scris de J. Gibert[25], *Victoria de Cristo sobre la muerte en los textos eucaristicos de la octava pascual hispanica*, lucrare ce aparține lui E. Aliaga[26], și *El tiempo pascual en la Liturgia Hispanica,* studiu scris de P. Martinez[27]. Pentru misal-ul recent renovat nu există deocamdată studii specifice.

Începând cu sărbătoarea Paștilor iese la iveală o nouă caracteristică a acestui venerabil rit și anume lecturarea cărții Apocalipsa ca și lectură profetică. Cartea Apocalipsa a fost primită în același fel de către toate comunitățile creștine iar unele dintre ele considerau că nu este inspirată. În acest fel, ceea ce apare ca profeție a viitorului, Îl arată pe Hristos ca împlinire deplină.

Evangheliile Octavei au în centru Învierea lui Hristos și arătarea Sa Mariei Magdalena și ucenicilor. De asemenea se pot evidenția alte întâmplări post-pascale. Duminicile vorbesc despre vindecări și învierea fiicei lui Iair (duminica a V-a, anul I). Toate aceste întâmplări trebuie citite prin prisma Învierii: cu aceste mărturii Hristos face prezentă Împărăția care se consolidează pe Învierea Sa. Alte evanghelii prezintă teme de importanță deosebită pentru comunitatea creștină, așa cum este cea care vorbește despre *noul legământ* (duminicile a IV-a și a V-a, anul II), dimensiunea trinitară a lui Dumnezeu (duminica a IV-a, anul II), importanța credinței în fața absenței fizice a Lui Hristos (duminica a VI-a, anul II)[28]. În duminica a VI-a, anul I, se citește despre vocația lui Matei după Sfântul Marcu, ca mod de implicare personală a credinciosului în urmarea lui Hristos. De aceea nu doar se recitește *vita Christi* ce s-a citit la Paști și sunt evidențiate elementele principale ale credinței creștine, ci, de asemenea, neofiții sunt invitați a-L urma pe Hristos așa cum au făcut-o și ucenicii Săi.

În duminica a VII-a este prezentat episodul arătării Domnului celor unsprezece precum și Înălțarea, arătând totodată cum această duminică a avut legătură mereu cu această sărbătoare.

---

[22]Benedicto XVI, *Homilia II Domingo de Pascua,* 11.IV.2010.

[23]HEFFELE-LECLERCQ, Histoire des Conciles, 3, p. 571, can. 66.Teodosie în 389 interzice toate sesiunile judiciare din timpul săptămânii ce precede sărbătoarea Paștilor precum și în timpul săptămânii următoare.

[24]San Augustin, *Sermones* 259: PL 38, col 518.

[25]J.Gilbert, *Festum Resurrectionis. Estudio de las lecturas bíblicas y de los cantos de la liturgia de la Palabra de la Misa hispánica durante la cincuentena pascual*. Roma, 1977, pp. 1-69.

[26] E. Aliaga, *Victoria de Cristo sobre la muerte en los textos eucaristicos de la octava pascual hispánica*, Roma: Iglesia Nacional Española 1973, pp. 23-99.

[27] P. Martínez, *El tiempo pascual en la Liturgia Hispánica: desarrollo, estructura y contenido teológico*, Madrid: Instituto Superior de Pastoral 1969, pp. 110-178.

[28] J. Gilbert, *El sistema de lecturas de la cincuentena pascual de la liturgia hispánica, según la tradición B*, en AA.VV., *Liturgia y música mozárabe*, Toledo: Instituto de Estudios Visigótico-Mozárabes de San Eugenio 1978, p. 123.

La feriile dinaintea Pogorârii nu se mai citește cartea Apocalipsa de unde se poate deduce că această sărbătoare ar fi un început solemn al Timpului Cotidian.

Acest lucru este demonstrat vineri când se citește despre a doua înmulțire a pâinilor și sâmbătă (anul I) și atunci când se vorbește despre arătarea către Nicodim, temă care s-ar putea citi în perspectivă pascală dar care se aseamănă mai mult temelor ce se întâlnesc în *de cotidiane*. La sărbătoarea *Pentecostes* se citește din nou din Apocalipsă, alegând ultimul capitol, dând astfel înțeles eshatologic finalului acestui timp. În acest filon trebuie reamintit obiceiul de a se ruga pentru cei decedați a doua zi după *Pentecostes*[29].

Concluzii

Studiile asupra Liturghiei Hispanice sunt numeroase, multe din ele fiind fructul cercetărilor efectuate la Institutul Pontifical Liturgic din Roma ca teze de doctorat sau de licență. Începând cu elaborarea tezelor lor, autorii au continuat investigațiile și le-au publicat în cărți sau articole științifice.

Lumea hispanică vizigotă este studiată și din alte puncte de vedere: concilii, Părinți, istorie, arheologie și acest lucru este de mare ajutor pentru liturghie.

Liturghia Mozarabă este contemporană Liturghiei Romane clasice. Între factorii care au dat naștere acestui rit se află schimbul Spaniei romane cu nordul Africii, care a produs încorporarea în latinitatea creștină, și existența unei tradiții culturale deosebite care se unește într-o simbioză perfectă cu credința și cu mărturia mucenicilor în fața păgânismului dar și a arianismului.

Liturghia Mozarabă este bogată în texte evhologice adică în rugăciuni. Practic fiecare celebrare are un formular propriu. În Misal-ul actual există mai mult de 200 de astfel de formulare. Aceasta este expresia valorii catehetice care se dădea liturghiei în Biserica hispanică.

Acesta era mediul folosit pentru impunerea doctrinei catolice și pentru a promova o spiritualitate creștină credincioșilor. Mulțumită textelor misei, teologia nu se prezenta ca materie pentru discuții viitoare cum se întâmplă cu tratatele, omiliile, ci ca iluminare a credinței, pe care creștinul, cufundat în prezența Lui Dumnezeu, urma să o asimileze.

BIBLIOGRAPHY

1. Triacca A-M., *La liturgia ambrosiana,* în „Anamnesis 2”, Studi di Antichita Cristiana 29, Citta del Vaticano, 1969.
2. Benedicto XVI, *Homilia II Domingo de Pascua,* 11.IV.2010.
3. Aliaga E., *Victoria de Cristo sobre la muerte en los textos eucaristicos de la octava pascual hispánica*, Roma: Iglesia Nacional Española 1973.
4. Carr Ephrem, *Liturgie dell'oriente cristiano a Roma nell'anno Mariano 1987-1988: testi e studi.* Libreria Editrice Vaticana, 1990.
5. GRENESCHE FERRER, Miguel Juan, *Curso de liturgia hispano-mozarabe*, estudio Teologico de San Ildefonso, Seminario Conciliar, Toledo, 1995.
6. Flicoteaux E., *Espiritualidad del año litúrgico* Edic. Sígueme. Burgos-1965.
7. DE PAULORENA GOÑI BEASOAIN, José Antonio, Compendio de la misa en el rito Hispano Mozarabe, Cuadernos Phase 195, Centre de Pastoral Liturgica, Barcelona, 2010.

[29]J. Lopez, *El año litúrgico*, Madrid, 1984, p. 259.

8. LECLERCQ HEFFELE, Histoire des Conciles, 3.
9. Danielou J., *Les origines du christianis latin*, Paris, 1978.
10. Gibert J., *Festum resurrectionis. Estudi de les lectures bibliques i dels cants de la Liturgia de la Paraula de la Missa hispanica durant la cinquentena pasqual,* Roma, 1975.
11. Gilbert J., *El sistema de lecturas de la cincuentena pascual de la liturgia hispánica, según la tradición B,* en AA.VV., *Liturgia y música mozárabe,* Toledo: Instituto de Estudios Visigótico-Mozárabes de San Eugenio 1978, N.B. McLynn, *Ambrose of Milan*. Church and Court in a Christian Capital, Berkeley-Los Angeles-London, 1994.
12. Gilbert J., *Festum Resurrectionis. Estudio de las lecturas bíblicas y de los cantos de la liturgia de la Palabra de la Misa hispánica durante la cincuentena pascual*. Roma, 1977.
13. Lopez J., *El año litúrgico*, Madrid, 1984.
14. Martínez P., *El tiempo pascual en la Liturgia Hispánica: desarrollo, estructura y contenido teológico*, Madrid: Instituto Superior de Pastoral 1969.
15. PINELL, J., *El problema de las dos tradiciones del antiguo rito hispanico. Valoración documental de la tradición B en vistas a una eventual revisión del PINELL, J.*, Liturgia hispánica, Biblioteca Liturgica 9, 1998.
16. PINELL, J., *Las horas vigiliarea del oficio monacal hispanico: Liturgica, 3*, Scripta et Documenta, 17, 1966.
17. PINELL, J., *Le Liturgie Occidentali: Corso di introduzione*, Roma, 1977.
18. PINELL, J., *Libri liturgici ispanici, in Anamnesis 2, La Liturgia: Panorama storico generale*, Casale, 1978.
19. PINELL, J., *Liturgia hispánica,* în Q. Aldea Vaquero – T. Marin Martínez – J. Vives Gatell (eds.), Diccionario de Historia Eclesiástica de España, II, CSIC, Madrid, 1972.
20. Prado P. German, O.S.B., *Historia del rito mozárabe y toledano*, Abadia de Santo Domingo de Silos, Burgos, 1928.
21. Saxer V., *Vie liturgique et quotidienne a Carthage vers le milieu de III siecle*=Studi di Antichita Cristiana 29, Citta del Vaticano, 1969.

Izvoare

1. San Atanasio, *Epist. Fest.*, nr. 1, Apud N.B McLynn, *Ambrose of Milan*. Church and Court in a Christian Capital, Berkeley-Los Angeles-London, 1994.
2. San Augustin, *Sermones* 259: PL 38, col 518.
3. San Hildephonso: *Liber de cognition baptismi*, Liber unus, PL 96, col.112.
4. San Isidoro, *Los Oficios Eclesiasticos***,** Cuadernos Phase 200, Centre de pastoral liturgica Barcelona, 2011; *Etymologiarum, VI, 18, 19-20,* editado por J. Oroz, vol. I, Madrid 1982*; De Ecclesiasticis Officiis,* C.M. Lawson (ed.), CCL 113, Turnholti, 1989.

EASTERN INFLUENCES IN THE HISPANIC LITURGY

Bogdan Ștefan Avram
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: History allows us to assert that the Hispanic churches, in their various contacts with Catholicism, were open to evaluating the liturgical forms of other churches and were able to benefit from their discoveries in such a way that they knew how to express and celebrate the common deposit without closing themselves off in individualistic activity but rather being open to universal communion, without, however, abandoning their own characteristics and without limiting themselves to merely copying what they received from elsewhere.

Keywords: Hispanic liturgy, influences, Eastern rites, Eastern liturgies, diptychs, sanctus, trisagion, epiclesis

Introducere

Pentru a putea înțelege cum a fost posibil ca această liturghie din extremul occident al Europei să primească influențe de la liturghiile orientale, trebuie amintite anumite întâmplări istorice care pot explica acest fenomen.

Vizigoții au ocupat Peninsula Iberică în anul 470 și după căderea orașului Tolosa din sudul Galiei, Toledo devine capitala regatului vizigot până la invazia musulmană din anul 711. În anul 550, împăratul Iustinian, profitând de luptele interne ale vizigoților, invadează sudul peninsulei și ocupă orașele Cartagena, Malaga și Cordoba împreună cu teritoriile lor. Dominația bizantină durează aproximativ 70 de ani și din acea perioadă au rămas fragmente de artă bizantină, prezente în diverse monumente.[1]

Privind mai departe de ocupația bizantină, istoria ne oferă siguranța relațiilor dintre Hispania și Orient. Așa aflăm despre călătoriile întreprinse în orient de pelerina Egeria, Vigilanțiu, Pavel de Oroso iar mai târziu a Sfinților Leandru de Sevilia, Juan de Biclara și Liciano de Cartagena.[2]

Despre prezența acestor orientali în Hispania se știe din conținutul a două scrisori scrise de Papa Ormisda (514-523), născut în Frosinone dintr-o familie originară din orient[3]. Prima scrisoare este adresată episcopului Juan de Illici în care se poate citi:

„Salutantes igitur caritate qua iungimur, per Cassianum diaconum tuum significamus nos direxisse generalia constituta, quibus vel ea, quae iuxta canones servari debeant, competenter ediximus, vel circa eos qui *ex clero graecorum* veniunt, quem haberi oporteat cautionem sufficienter instruxim”[4].

Sediul episcopal de Illici, actualul Elche, făcea parte din teritoriile dominate de bizantini între anii 550-620, dar care în timpul lui Ormisda aparținea regatului vizigot.

---

[1]A. A. Vasilev, *Historia del imperio bizantino*, I, Barcelona 1946, 170-171.
[2]Etheria, *Etherie. Journal de voyage*, Paris: CERF, 1948.
[3]A. Fliche- V. MARTIN, *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, IV, *Dalla morte di Teodosio alla avvento di S. Gregorio Magno*, Torino 1941,552.
[4]Juan Tejada y Ramiro, *Colección de Cánones y todos los Concilios de la Iglesia de España y de América (en latín y castellano) con notas e ilustraciones*, Madrid 1861, 1009.(„Salutând astfel prin dragostea care ne unește, prin diaconul tău Cassian, îți comunicăm că am trimis îndrumări generale, în conformitate cu canoanele ce trebuie respectate, privind atât aspectele pe care le-am stabilit în mod corespunzător, cât și privind cei care vin din clerul grecilor, pentru care trebuie să fie pregătite măsuri de precauție adecvate”-traducere personală)

A doua scrisoare era adresată tuturor episcopilor din Hispania și tratează aceeași problema:

„Nos autem libellum misimus, sub quo si quis communionem vestram de orientalibus clericis poposcerit, ad eam possit admitti, secundum quam et de Thracia et de Scythia, Illyricisque partibus, vel Epiri veteris, sed et secundum quam Syrie multos iam constat esse suceptos, gaudentes as recta confluere et de via declinasse."[5]

Aceste documente se referă la integrarea clericilor orientali care cereau comuniunea cu bisericile hispanice. Este logic să ne gândim că acești clerici aveau condițiile necesare pentru a face cunoscută uzanța riturilor liturgice proprii precum și faptul că aveau cu ei și propriile cărți liturgice.

Pe lângă prezența clericilor orientali, știm că exista și un grup de cetățeni ce proveneau din Siria și Grecia care locuiau în provincia narbonensă. Conciliul de la Narbona din 589 care a reunit episcopii provinciei Narbonense, provincia ce făcea parte din regatul vizigot, în canonul IV spune:

„Ut omnis homo, tam ingenuus quam servus, ghotus, romanus, syrus, graecus vel iudaeus, die dominico nullam operam faciant, nec boves iungantur, excepto si immutandi necessitas incubuerit".[6]

Din textele citate mai sus nu rezultă nimic în mod concret însă ne lasă să înțelegem că existau relații între Orient și Hispania.

Urme ale influențelor liturgice orientale

Prin acest studiu nu pretind să dau o listă exhaustivă a elementelor prezente în liturghia hispanică și care ar putea fi mărturii ale influenței familiilor liturgice orientale, de aceea mi-am propus să studiez trei câmpuri semnificative: Ordinariul Misei, Lecționarul misei și Calendarul.

Aplicând metoda liturghiilor comparate, voi încerca individualizarea elementelor și compararea în propriul context, căutând elementele paralele, comune din liturghiile orientale.[7]

Ordinariul Misei

Ordinariul misei, așa cum a ajuns până în zilele noastre, ne permite individualizarea elementelor care ne interesează[8]:

- **Imnul Trisaghion pentru zile festive;**
- **Dipticele;**
- **Ritul păcii;**

[5]Fliche-Martin, *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, IV, *Dalla morte di Teodosio alla avvento di S. Gregorio Magno*, Torino 1941, 423, ș.u. Dacă observăm cronologia papei Ormisda (514-523), motivul exodului clericilor orientali poate fi datorat măsurilor reacției ortodoxe a imperiului bizantin împotriva anticalcedonienilor („Noi am trimis o scrisoare, prin care, dacă cineva ar cere participarea voastră la comuniunea cu clericii orientali, să fie primit la ea, conform modului în care s-au primit deja mulți din Siria, care se bucură să se întoarcă la calea cea buna și să se abată de la cea greșită. Acest lucru este valabil atât pentru Tracia și Scythia, cât și pentru părțile Illyricum și vechiul Epirus"-traducere personală)

[6]J. Vives- T. Marin- G. Martinez, *Concilios Visigoticos e Hispano-romanos,* Madrid 1963, 147 („Pentru ca fiecare om, fie liber sau sclav, got, roman, sirian, grec sau evreu, să nu lucreze în ziua duminicii și nici să nu își îngrijească boii, cu excepția cazului în care este imperios necesar"- traducere personală).

[7]A. Baumstark, *Liturgie comparee. Principes et Methodes pour le etude historique des liturgies chretiennes,* Cheventogne 1953, 14-88.

[8]A. Baumstark, *Liturgie comparee. Principes et Methodes pour le etude historique des liturgies chretiennes,* Cheventogne 1953, 173-180.

- **Imnul Sanctus;**
- **Formulele consacrării pâinii și a vinului.**

Imnul Trisaghion pentru zile festive

În riturile de introducere ale Missei pentru anumite zile festive, se cântă imnul *trisaghion* care este un element doxologic de clară proveniență orientală. În anul 1947 Dom Luis Brou a publicat un studiu despre această temă.[9]

Documentele liturgice hispanice oferă 16 exemple de Trisaghion care apar în formularele a 9 sărbători mai importante: *in die Sanctae Marie, in die Nativitatis Domini, in die Circumcisionis Domini, in die Paschae, in feria II Paschae, in Octava Paschae, in die Ascensionis Domini, in die Pentecostes.*

Forma simplă prezintă textul clasic al imnului Trisaghion[10], completat de doxologia în limba greacă și latină, sau doar în latină, însoțită de versete din psalmi[11]. Acest text apare doar în Duminca octavei Pascale.

Doar cartea Misticus a conservat această formă a imnului folosit în Lunea Paștilor. După fiecare verset, după cum indică manuscrisul, se intona o parte a imnului în următoarea ordine: *Sanctus fortis, Sanctus immortales, miserere nobis*.

Din textul imnului rezultă o coincidență totală între textul grecesc și cel latin ceea ce ne permite să afirmăm că liturgiștii hispanici au adoptat *trisaghion*-ul bizantino-constantinopolitan[12]. În ceea ce privește numărul repetărilor, cărțile au puține indicații. Se observă că s-a respectat repetarea imnului de trei ori, iar în anumite ocazii de mai multe ori[13].

Manuscrisele hispanice care au conservat modelul a) al trisaghionului, au doxologia în limba greacă iar modelele b) și c) prezintă textul doxologiei în latină.

Modelele b) și c) prezintă caracteristicile proprii liturghiei hispanice. Este vorba de versete din Ps. 116, care apare întreg, împărțit în două versete în modelul c), pe când în modelul b) este folosită doar partea a doua a psalmului.

Forma parafrazată apare în cărțile liturgice hispanice doar o singură dată în greacă și de șase ori în latină.

Transcrierea imnului în caractere latine a textului grec care se găsește în manuscrisul AL[14] nu este perfectă de aceea L. Brou a încercat să o corecteze aducându-o la forma optimă[15]:

Agios o Theos,
ho enpy ton cherubin catezomenos i monos acatalimos;
Agios (h) ischiros,
ho en impsistis doxamenos fonis angelis;
Agios athana(h)os,
o monos henea spalagnia soter;
eleyson ymas, alleluia, alleluia.
I. Axi(h)os i Chirrie o Theos doxaste doxan che timin. Amin.
II. Hosti pan(t)a ta beni (i)xusim che p(r)o(s)chinisusim enopion sub Chirrie. Eleyson.

[9]L. Brou, *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe*, Ephemerides liturgicae 61 (1947), 309-334.
[10]J. Gibert i Tarruell, *Il significato cristologico del Trisagio nella Messa ispanica,* în *Paschale Mysterium: studi in memoria dell Abate Prof. Salvatore Marsili (1910-1983)*, Roma 1986, 33-35.
[11]J. M. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus* III, Roma 1932, 108-151.
[12] V.S. Janeras, *Les Byzantins et le Trisagion Christologique*, în *Miscellanea Liturgica in onore del cardinale G. Lercaro*, Roma, 1967, 469.
[13]L. Brou, *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe,* Ephemerides liturgicae 61 (1947), 317-318.
[14]*Antiphonarium de Leon*, Biblioteca Capitular de Leon, Ms 8.
[15]L. Brou, *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe,* Ephemerides liturgicae 61 (1947), p. 320.

III. Doxa che tih(mi to Patri) che Iu che Agio(n) Pneumatim che y che ayn che is tus

(eonas) ton eonon. Amin.

Această formă a Trisaghion-ului apare doar în AL 209v.-210, folosită fiind la sărbătoarea Cincizecimii.

Textul latin cu trei versete nu are *doxologie* decât dacă se consideră doxologie ultimul verset iar această formă este considerată de L. Brou[16] ca fiind o traducere a textului grecesc.

Textul parafrazat în limba latină este folosit la sărbătoarea Nașterii Domnului în manuscrisul AL 71v.-72, T 7[17] 67, L 4 68; la sărbătoarea Epifaniei în manuscrisul L 4[18] 129, având doar un verset, și în ziua de Paști în manuscrisul T 5[19] 187-167V și MM[20] 479.

Descrierea formelor Trisaghionului permite constatarea unor influențe pur orientale în Liturghia Hispană și care au ajutat la sublinierea divinității lui Hristos într-un context istoric local dominat de erezia ariană.

Dipticele[21]

Dacă privim schema Misei hispanice, putem observa că după *liturghia cuvântului* apar o serie de rituri și rugăciuni care constituie una din caracteristicile liturghiei hispanice.

Odată cu strigarea sacerdotală *Oremus* și a exclamării adunării atât în greacă cât și în latină, *Agios, Agios, Agios, Domine Deus, Rex aeterne, tibi laudes et gratias,* se intră în ritualul citirii dipticelor.

La Misa hispanică, invitația *Oremus* este rezervată acestui moment de mare rugăciune eclesiastică precum și proclamării rugăciunii *Tatăl nostru*.

Pornind de la un element universal și antic al celebrării euharistice și anume rugăciunea de cerere pentru necesitățile Bisericii precum și ale omenirii, s-au format *dipticele*. Apariția dipticelor coincide, din punct de vedere istoric, compunerii scrise a primelor anaforale, în secolul III.

În diptice, cererea se convertește în expresie a comuniunii de credință și de binefacere cu toată Biserica, cu ierarhia bisericească, cu poporul lui Dumnezeu, cu Sfinții: comuniunea cu cei adormiți. Unele anaforale orientale includ dipticele de comuniune cu Părinții care au intervenit în sinoadele ecumenice[22].

În anaforalele antiohiene, dipticele se găsesc la finalul rugăciunii euharistice. Cele de tip alexandrin, în general, așază cererile între *prefatio* și restul rugăciunii euharistice. Liturghiile galicane și hispanice se caracterizează prin așezarea dipticelor între *ofertoriu* și *simbolul păcii*, ca în aproape toate liturghiile, și precedă *praefatio.*

Una din versiunile mai arhaice ale dipticelor care s-au conservat este în mod precis cea de la tradiția *B* a ritului hispanic. Folosirea cuvintelor și ale expresiilor tipice ale limbii latine creștine a unei perioade foarte bine determinate precum și rezonanțe ale cuvintelor în scrisorile Sfântului Ciprian de Cartagina și în Martiriul Sfântului

[16]L. Brou, *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe,* Ephemerides liturgicae 61 (1947), 316.
[17]*Liber Misticus*, Toledo, Biblioteca Capitular, Cod. 35,7, *apud* M. Ferotin, LMS, Toledo 1982, 754-766.
[18]*Liber Misticus,* London, British Museum, ms, addit. 30.844 (Codex Silensis V), 325-381, *apud* M. Ferotin, *Le liber Mozarabicus Sacramentorum et les manuscrits mozarabes*(= LMS), 804-820.
[19]*Liber Misticus*, 722-738.
[20]*Missale Mixtum secundum regulam beati Isidori, dictum mozarabes,* 213-214.
[21]OF. n 23, Toledo 1991.
[22]Gabriel Ramis Miquel, *Los misterios de Pasion, como objecto de la Anamnesis en los textos de la Misa del rito Hispanico, estudio biblico-teologico,* Roma 1978, 225.

Fructuoso de Tarragona, ar indica proveniența sa de la bisericile Africii latine, și ar acredita folosirea lor în Spania secolului al III-lea.

În primele două diptice, al Bisericii universale și al ierarhiei bisericești, se poate recunoaște o compoziție literară foarte rudimentară: fiecare diptic ar proveni din fuziunea a două cereri a vechii litanii.

Când în secolul al VI-lea se ajunge la structurarea definitivă a Misei hispanice, se păstrează conștiința antichității acestei serie de diptice. Textele noii invenții vor servi pentru a însoți și păstra la loc de frunte acest vestigiu sfânt al tradiției.

Se pot observa, în primul rând, dipticele comuniunii cu Biserica universală. Între acesta și celelalte, se introduce o rugăciune proprie, variabilă, adresată lui Dumnezeu, denumită cu numele generic de *Alia*, în ritul hispanic, și de *Collectio* în ritul galican.

În timp ce corul cântă *Sacrificium*, compoziție cu caracter biblic, destinată emfatizării acțiunii ce o însoțește, preoții aduc sfintele daruri și le așază pe altar.

Urmează *Oratio admonitionis*, formulă evhologică cu caracter omiletic, ce are ca scop evidențierea legăturii între cele două mari părți ale celebrării, și care face să conveargă în liturghia *sfintei cine* un rezumat al *liturghiei cuvântului.*[23]

Oratio admonitionis introduce proclamarea primei părți a *Dipticelor*, anume cea pentru Biserica Universală: urmează apoi o rugăciune numită *Alia* și care aduce înaintea Domnului cererile credincioșilor; a doua parte a Dipticelor cuprinde cereri pentru preoții Bisericii, pentru cei care aduc daruri, și sunt pomeniți totodată sfinții și cei adormiți. Rugăciunea *Post nomina* concluzionează ritul dipticelor după care urmează ritul păcii.

În cercetările sale despre Liturghia hispanică, J. Pinell, vorbind despre *diptice*, afirma că: „fără îndoială că dipticele reprezintă o formă evoluată a vechii cereri de mijlocire. Mai mult chiar, această formă evoluată a rugăciunii de cerere trebuie să fie foarte veche însă nu posterioară secolului al IV-lea. Important este că dipticele exprimă o nouă formă de rugăciune: *o cerere care este în primul rând comuniune*. Dipticele conțin cereri pentru Biserica Universală, pentru ierarhia ecleziastică a bisericii locale dar și a celorlalte biserici; apar cereri de unire în rugăciune a tuturor celor prezenți; sunt pomeniți sfinții din dorința de a reafirma deplinătatea comuniunii cu Biserica triumfătoare; de asemenea sunt pomeniți cei adormiți, rugăciune *sufragiu*, adică în ea se cere Lui Dumnezeu primirea lor întru fericirea cea veșnică”.[24]

Același autor este de părere că acest tip de rugăciune a fost conceput exclusiv pentru celebrarea euharistică și s-a dezvoltat originar de la epicleza rugăciunii euharistice. În aproape toate liturghiile occidentale și orientale dipticele apar în interiorul rugăciunii euharistice[25].

Mai mult decât simbolismul dipticelor, care este comun tuturor liturghiilor, pe noi ne interesează locul pe care acestea îl ocupă în liturghia hispanică. Caracteristică liturghiei hispanice este așezarea dipticelor după pregătirea ofrandei, între liturghia cuvântului și rugăciunea euharistică, însă nu se poate spune că aparține în exclusivitate ei. Proclamarea dipticelor în același loc al misei îl găsim și în liturghia galicană[26] și mai înainte în liturghia nord-africană[27]. Celelalte liturghii occidentale au așezat dipticele în interiorul rugăciunii euharistice așa cum apar și în liturghiile orientale.[28]

I.M. Hanssens, în studiul său despre liturghiile orientale, indică o excepție de la această regulă: „în liturghia siro-orientală locul dipticelor este înaintea ritului păcii și al rugăciunii euharistice. Această observație trebuie cercetată cu multă conștiinciozitate.”[29]

---

[23]J. Pinell, *Le Liturgie Occidentali: Corso di introduzione,* Casale, 1978, 65.
[24]J. Pinell, *Le Liturgie Occidentali: Corso di introduzione,* Casale, 1978, 35- 36.
[25]J. Pinell, *Le Liturgie Occidentali: Corso di introduzione,* Casale, 1978, 36.
[26]*Ibidem,* 36.
[27]*Ibidem,* 62-68.
[28]*Ibidem,* 80
[29]J.M. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus,* op. cit., 464-480.

Concluzionând, putem afirma că există puncte comune precum și anumite aspecte paralele care, chiar dacă nu ne permit stabilirea unor influențe concrete, cel puțin putem afirma că ele provin dintr-o veche tradiție comună. J. Pinell, într-unul din studiile[30] sale despre diptice, afirmă existența unei dependențe de liturghiile orientale și mai concret, o dependență de vechea liturghie egipteană.[31]

Ritul păcii

Așa cum am menționat mai sus, în schema Liturghiei hispanice, după proclamarea *Dipticelor* urma ritul păcii, care introduce, într-o formă sau alta, *Anaforaua* sau *Rugăciunea euharistică*.

Examinând elementele ritului putem concluziona că:

Oratio ad pacem se găsește în toate formularele Liturghiei. Motivele doctrinare ale zilei liturgice se repetă pentru a deriva din ele formulele evhologice prin care se cere lui Dumnezeu darul păcii adevărate: mila lui Hristos ce capătă expresie prin sărutarea păcii, semnul unității credinței, a speranței și a dragostei, fundamentele adevăratei unități ecleziale[32].

Conclusion celebrantis provine de la Ef. 2, 14 și unește pacea cu dragostea lui Hristos.

Salutatio sau binecuvântarea celebranților, este o formulă elaborată a textului de la 2 Cor. 13,13: grația este atribuită lui Dumnezeu Tatăl Atotțiitorul care împreuna cu *caritas* servește drept început rugăciunii euharistice în aproape toate anaforalele orientale[33].

Schema ritului hispanic al păcii și locul său în interiorul liturghiei, se găsește în ritul galican[34]. Se pare că în vechiul rit nord african, înainte de Augustin, ritul păcii se găsea exact în același loc[35].

Ritul ambrozian are de asemenea ritul păcii înainte de rugăciunea euharistică, imediat după *Cuvânt* și înainte de riturile ofertoriale[36].

J.M. Hanssens, în studiul său despre Liturghia diferitelor rituri orientale, arată că locul *sărutului păcii* apare în toate riturile (bizantin, armean, sirian, maronit, caldeu, copt și etiopean) chiar la finalul ofertoriului și înainte de rugăciunea euharistică[37].

Examinarea particularităților ritului arătate de Hanssens nu ne permite să stabilim vreo relație specială de dependență cu ritul hispanic care este mult mai dezvoltat și construit mult mai armonic. Este de ajuns să menționăm că ritul păcii apare în *Constituțiile apostolice*, pentru a nu cita și alte izvoare, și care ar putea fi izvorul din care s-au adăpat toate liturghiile[38].

Sanctus

După prima parte a anaforalei hispanice numită *inlatio* urmează, la fel ca în majoritatea liturghiilor orientale și occidentale, cântarea imnului *Sanctus*. Imnul este de la profetul Isaia 6,3. Textul hispanic completează textul isaitic adăugând *Dominus* la *Deus Sabaoth*, cu siguranță inspirat din Ap. 4, 8[39]. Mai este adăugat și *maiestas* pe lângă

[30]J. Pinell, *Liturgia Hispanica*, op. cit., 1303.
[31]J. Pinell citează în mod concret anaforaua lui Serapion, a Sf. Chiril precum și liturghia etiopeană, în care ritul dipticelor se găsește după epicleză.
[32]J. Pinell, *Le Liturgie Occidentali*…, op. cit., 67.
[33]J.M. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus,* op. cit., 370-379.
[34]J. Pinell, *idem,* 67-68.
[35]*Ibidem*, 80.
[36]*Messale Ambrosiano*, secondo il rito della Santa Chiesa di Milano. Riformato a norma dei decreti del Concilio Vaticano II.Milano, 1976, 332.
[37]J.M. Hanssens, *op. cit.*, 317-330.
[38] Ioan I. Ică jr., Canonul Ortodoxiei I, *Canonul Apostolic al primelor secole*, București 2008, 745.
[39]J.M. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus,* op. cit., 393.

gloria, inspirat probabil din Is. 2, 10, 19. De asemenea este înlocuită persoana a treia cu persoana a doua: *maiestatis gloriae tuae.*

Această adăugare hispanică la *gloria* se poate compara cu faptul că în toate anaforalele ritului copt și în anaforaua etiopeană a Sfinților Apostoli, *gloria* Domnului este numită mereu *sfântă: sanctitate gloriae tuae*[40].

Trebuie examinată ultima frază a imnului, proprie liturghiei hispanice: *Hagios, Hagios, Hagios, Kyrie o Theos*. Aclamarea în limba greacă ar putea fi considerată doar o simplă repetare a primei fraze a imnului *Sanctus.* În acest punct trebuie amintit un uz propriu al liturghiei hispanice pentru anumite zile liturgice solemne. Este vorba despre o formulă ce introduce imnul *Sanctus.*[41]

Textul *Ad Sanctus* hispanic după ediția Missal-ului Mixtum ar avea o a doua parte care însă nu apare în niciun manuscris cunoscut[42].

Examinând textul care este plin de reminiscențe biblice, observăm că este o cântare ce urmează după *Inlatio* și se intersectează cu *Sanctus.* Se poate spune că este o evocare a liturghiei cerești în strânsă legătură cu liturghia Bisericii. Textul nominalizează diferiții autori ai liturghiei cerești, toți cu origine biblică.

Expresia *caeli caelorum* (1 Regi 8, 27), chiar dacă are o conotație locală, în interiorul textului obține acel punct de personalitate ce permite să fie parte activă în doxologia Domnului, în liturghia cerească, împreună cu *potestates* (Col. 1,16; Efes. 1, 21; 1 Ptr 3, 22), *throni* (Col. 1, 16) și *virtutes* (Rom. 8, 38; Efes. 1, 21, 1 Ptr. 3 22). În enumerare urmează *coetus angelorum* care cântă imne în ceruri (Lc. 2, 13, Ap. 5, 11) și în sfârșit, pentru a introduce imnul Trisaghion, sunt amintiți *cherubimii* (Regi 19, 13, Is. 37, 16) și *seraphimii* (Is. 6, 2-3).

De fapt înainte de *Sanctus* în text apare în grecește *Agios, Agios, Agios, Kyrios o Theos*, aclamare care se repetă după *Sanctus*. Trebuie accentuat faptul că în cărțile liturgice hispanice, atunci când este reprodus textul *Sanctus*, este păstrată mereu aclamarea în limba greacă[43].

În liturghiile orientale nu există un text asemănător, însă în partea de anafora care concluzionează cu *Sanctus* se poate identifica lista protagoniștilor liturghiei cerești care sunt bine delimitați în liturgia hispanică[44].

Formulele de consacrare ale pâinii și ale vinului

În *Ordo Missae* hispanic *epicleza* o reprezintă textul de la 1 Cor 11, 23-26 în care s-au introdus anumite modificări despre care vom vorbi în continuare:

A fost refăcută o frază inițială care transforma *in qua nocte tradebatur* în *qui pridie qua pateretur*[45], pentru a putea face posibilă legătura dintre formulele conclusive ale imnului *post Sanctus* și descrierea gestului de instituire a epiclezei. Așa se explică de ce rugăciunea variabilă care urmează poartă numele de *oratio post Pridie*[46].

După fraza *in meo sanguine* este adăugat textul de la Mt 26, 28: *qui pro multis effundur in remissionem pecatorum* cu adăugarea *pro vobis.*

La finalul textului de consacrare a pâinii și a vinului, textul liturgic hispanic îndeamnă pe cei adunați să răspundă cu *Amin.*

---

[40]*Ibidem*, 394.
[41]AL 61V., 73, 82, 177, 210V; L4 165; MM, 484-485.
[42]După MM, pp. 484-485 textul este acesta: „Te Domine, laudat omnis virtus caelorum et exercitus angelorum. Tibi hymnum depromunt melliflua carmina sanctorum. Tibi psallant chorae virginum et coetus confessorum. Tibi genua curvant caelestia, terrestria et inferna. Laudant te Regem omnium saeculorum". Ultimele doua versete aparțin de Filipeni 2, 10.
[43]MM, p. 549.
[44]J.M. Hanssens, *op. cit.*, pp. 390-392.
[45]J.M. Hassens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus, op. cit*., pp.390-392.
[46]J. Pinell, *Liturgia Hispanica, op. cit*., p.498.

Îndemnul Mântuitorului de a face acestea spre pomenirea Lui, a primit amplificarea *in caritate de caelis* cu răspunsul celor adunați și care este o profesare a credinței cu care se termină această parte a Misei.

Structura instituirii ritului hispanic prezintă trei caracteristici care trebuie subliniate:

– formulele consacrării pâinii și a vinului sunt confirmate de cei adunați cu răspunsul *Amen.*

– fiecare formulă de consacrare este însoțită de porunca de a repeta gestul întru amintirea a ceea ce a făcut Hristos.

– întregul rit de instituire concluzionează cu anamneza gestului sacramental (*mortem Domini annuntiabitis*) și cu perspectiva eshatologică(*donec veniat*).

Obiceiul de emfatizare a formulelor de consacrare cu *Amen*-ul adunării se întâlnește în toate liturghiile orientale[47], exceptând anaforalele ritului siro-oriental care au un singur *Amen* la finalul ritului[48]. Anaforalele grupului alexandrin repetă *Amen* după fiecare cuvânt al celebrantului[49].

În general, anaforalele grupului siro-antiohian[50] în ceea ce privește ritualul de consacrare au următoarea schemă:

Consacrarea pâinii: Amen

Consacrarea vinului: Amen

Porunca de a repeta: aclamarea adunării.

Chiar dacă această schemă se aseamănă cu cea din liturghia hispanică, nu putem spune că este la fel cu ea.

Concluzii

Examinând anaforalele grupului alexandrin observăm multe asemănări. *Rugăciunea euharistică* a lui Chiril de Alexandria[51] și anaforaua lui Vasile cel Mare care se folosesc în biserica coptă[52], prezintă, la fel ca în liturghia hispanică, acel *hoc facite in meam commemorationem* după consacrarea pâinii și a vinului, concluzionând cu elementul anamnetic însoțit de aclamarea întregii adunări.

Anaforaua lui Iacob, fratele Domnului, care se folosește în grupul siro-antiohian, limitată însă în bisericile de rit bizantin, are spre sfârșitul anamnezei o aclamație rostită de diaconi, asemănătoare celei hispanice: *Credimus et confitemur*[53].

Concluzii

Putem observa încă o dată coincidențele ce apar între Litughia Hispanică și câteva liturghii orientale. Nu este ușor să spunem că este vorba despre influențe reale și de aceea ne-am limitat la sublinierea părților asemănătoare din cadrul grupurilor liturgice amintite.

BIBLIOGRAPHY

1. Baumstark A., *Liturgie comparee. Principes et Methodes pour le etude historique des liturgies chretiennes,* Cheventogne 1953

[47]J.M. Hanssens, *op. cit.,* 420-421.
[48]*Ibidem,* p. 421.
[49]*Ibidem,* p.422.
[50]În acest grup intră rugăciunile ritului bizantin și ale celui armean.
[51]Irmgard Pahland A. Hanggi , *Prex Eucharistica textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*, pp. 136.137.
[52]*Ibidem,* pp.351-352.
[53]*Ibidem*, p.249:„ *Hoc facite in meam commemorationem, quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem hunc bibetis, mortem Filii hominis annuntiatis et resurrectionem eius confitemini, donect veniat".*

2. Brou L., *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe*, Ephemerides liturgicae 61 (1947)

3. Brou L., *Le Trisagion de la Messe de apres les sources manuscrites. Etudes sur la liturgie Mozarabe,* Ephemerides liturgicae 61 (1947),

4. Ferotin M., *Le liber Mozarabicum Sacramentorum et les manuscrits mozarabes*(= LMS), Paris, 1912

5. Fliche- V. MARTIN A., *Storia della Chiesa dalle origini ai nostri giorni*, IV, *Dalla morte di Teodosio alla avvento di S. Gregorio Magno*, Torino 1941

6. Gibert i Tarruell J., *Il significato cristologico del Trisagio nella Messa ispanica,* în *Paschale Mysterium: studi in memoria dell Abate Prof. Salvatore Marsili (1910-1983)*, Roma 1986

7. Hanssens J. M., *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus* III, Roma 1932

8. I. Ică jr. Ioan, Canonul Ortodoxiei I, *Canonul Apostolic al primelor secole*, Deisis/Stavropoleos, București 2008

9. Janeras V.S., *Les Byzantins et le Trisagion Christologique*, în *Miscellanea Liturgica in onore del cardinale G. Lercaro*, Roma, 1967

10. Pahland A. Hanggi Irmgard, *Prex Eucharistica textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*,

11. Pinell J., *Le Liturgie Occidentali: Corso di introduzione*, Casale, 1978

12. Ramis Miquel Gabriel, *Los misterios de Pasion, como objecto de la Anamnesis en los textos de la Misa del rito Hispanico, estudio biblico-teologico*, Roma 1978

13. Tejada y Ramiro Juan, *Colección de Cánones y todos los Concilios de la Iglesia de España y de América (en latín y castellano) con notas e ilustraciones*, Madrid 1861

14. Vasilev Alexander A., *Historia del imperio bizantino*, I, Barcelona 1946

15. Vives- T. Marin J. – Martinez G., *Concilios Visigoticos e Hispano-romanos*, Madrid 1963

Izvoare

1. *Antiphonarium de Leon*, Biblioteca Capitular de Leon, Ms 8

2. *Liber Misticus*, Toledo, Biblioteca Capitular, Cod. 35,7, *apud* M. Ferotin, LMS, Toledo 1982

3. *Messale Ambrosiano*, secondo il rito della Santa Chiesa di Milano. Riformato a norma dei decreti del Concilio Vaticano II.Milano, 1976

4. *Missale Mixtum secundum regulam beati Isidori, dictum mozarabes,* A. Lesley A., Roma, 1775, PL 85, apud Jordi Pinell, Liturgia Hispanica, Centre de Pastora Liturgica, 1998

5. OF. n 23, Toledo 1991 (OF = *Oferencio, Ordinario de la Misa del rito Hispano-Mozarabe)*
6. Etheria, *Etherie. Journal de voyage,* Paris: CERF, 1948

THE ARGUMENTATIVE FORCE OF POLEMICAL NEGATION IN ADVERTISING DISCOURSE

Crina-Ancuța Macovei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The present paper aims to provide an overview of the phenomenon of negation in the realm of advertising discourse. Negation is analyzed as a complex process that operates on multiple levels, including the syntactic, semantic, and pragmatic ones. At the syntactic level, negation is expressed through specific words with negative meaning, while at the semantic level, it represents a refutation of a previous assertion. On a pragmatic level, polemical negation serves as a powerful argumentative strategy in advertising discourse, reinforcing positive statements by refuting previous assertions. Polemical negation does not invalidate the argumentative orientation of the positive proposition but reinforces it, being essential in creating persuasive messages that capture the attention of the audience in the context of contemporary advertising.

Keywords: polemical negation, argumentation, advertising discourse, strategy, persuasion

I. Perspective asupra negației

Negația este definită drept „un procedeu lingvistic (gramatical) acționând deopotrivă în plan semantic-referențial și în plan enunțiativ". La nivelul lexico-gramatical al predicației, „negația prototipică indică în mod explicit nonexistența unor stări de lucruri, fapte și obiecte", în vreme ce, în planul discursului „negația realizează o contraaserțiune, care presupune existența sau posibilitatea unei afirmații anterioare (prin care se asertează existența stărilor de lucru respective)" (GARL, 2005: 707). Fiind un „fenomen sintactic prin care se neagă ideea exprimată de o propoziție sau de una din părțile ei", negația „se realizează cu ajutorul unor cuvinte specifice, cu semnificație negativă" (Ciompec, 1984: 340). Discuțiile asupra negației implică trei elemente importante: *planul real* (de referință), *planul logic* (al gândirii) și *planul lingvistic*.

În planul real se conturează „dicotomia pozitiv/negativ", pentru că negația poate avea sau nu valoare de adevăr, în funcție de „felul în care enunțurile respective reflectă relația (gândită) dintre subiect și atribut, relație situată în planul ontic", adică în realitatea lumii reflectată în realitatea lingvistică. În calitate de categorie logică, „negația constituie alături de afirmație o formă de sinteză a judecății" (care, la rândul său, reprezintă o „sinteză a subiectului și a predicatului"). Aceasta enunță „neapartenența atributului la subiect", și poate fi, de asemenea, exprimată în termeni precum *pozitiv* sau *negativ* (Gafton, 1998: 29).

Ca fenomen lingvistic, „negația se supune regularităților dialecticii, suportând schimbări cantitative și calitative la diferite etape de dezvoltare a limbilor, fie de ordin formal, fie de conținut". Negația lingvistică este o „categorie multiaspectuală și polifuncțională", care se manifestă la diferite niveluri ale limbii și are funcția de a respinge sau a contesta o acțiune, o proprietate, o pesoană sau un obiect, prin intermediul „mijloacelor lingvistice, a gestutui sau a comportamentului consituativ" (Drăghici, 2012: 14). Mai mult decât atât, din punct de vedere lingvistic, negația „poate sta atât în planul expresiei, cât și în planul semantic, astfel că unei negații în planul expresiei nu-i corespunde mereu o negație în planul semantic (și logic) (Gafton, 1998: 29). O propoziție negativă este *totală* atunci când „verbul este negativ sau i se adaugă vreo particulă negativă sau orice altă negațiune" (Cipariu, 1975: 274-275).

Se remarcă, la nivelul negației lingvistice, trei niveluri de analiză și anume cel *sintactic* (negația fiind considerată un „procedeu gramatical"), alături de cel *semantic-lexical* și de cel *pragmatic-interactiv*: „negația se manifestă și la nivele diferite de cel al predicației: la nivelul semantic-lexical și la cel pragmatic-interactiv" (GARL, 2005: 707). Această abordare a negației, din trei perspective diferite, o întâlnim și la Petre Botezatu, care plasează procedeul atât pe terenul sintaxei, cât și pe cele ale semanticii și pragmaticii. Astfel, opinează cercetătorul, deoarece participanții la actul logic sunt în număr de trei („semnele folosite, obiectele la care se referă acestea, persoana care utilizează semnele"), putem distinge tot trei tipuri de relații: „relațiile semn-semn, care alcătuiesc obiectul sintaxei (logice), relațiile semn-obiect, care aparțin semanticii (logice) și relațiile semn-persoană, care interesează pragmatica (logică)" (Botezatu, 1973: 188).

La nivel sintactic, negația „are ca mijloace prototipice de realizare o marcă a negației", aceasta fiind integrată în mod absolut necesar în propoziție, fie atașată verbului (*Parfumul nu pătează*), fie așezată înaintea unui constituient sintactic (*Nu parfumul este cel care pătează*), fie o „profază, independentă, întodeauna anaforică, substituind o propoziție negativă care poate constitui singură un enunț" (*– Parfumul pătează? – Nu.*) sau ca parte constituientă a unor structuri coordonate sau subordonate (*– Parfumul pătează sau nu? – Sunt de părere că nu.*) (GARL, 2005: 707).

Petre Botezatu remarcă, de asemenea, că negația sintactică (propriu-zisă) se manifestă prin negatori, adică prin cuvinte cu sens negativ, cum ar fi: *nu, nici, nimic, nimeni* etc. (Botezatu, 1973: 189). Dana Manea demonstrează, însă, în articolul său, *Structuri negative în variantele teritoriale daco-române*, că adverbul *nu* „a cărui putere de a exprima negația la nivel prepozițional este ilustrată prin stabilirea construcțiilor la care participă, rămâne singurul marcator al relației propoziționale", în vreme ce adverbul *nici*, „mai instabil din pricina dublei sale ipostaze, dintre care aceea de intensificator este mai puternică, pierde funcția de marcator propozițional și își întărește rolul de intensificator generalizat al negației, fiind utilizat și în focalizarea/întărirea negației propoziționale" (Manea, 2016: 465).

Dacă în celelalte limbi romanice se respectă, la fel ca în latină, regula logică „două negații au ca efect o afirmație" (DȘL 1997), limba română acceptă *dubla negație*: „marca negației atașată verbului poate fi însoțită în propoziție de termeni negativi (cuvinte cu polaritate negativă): *pronume* (nimeni, nimic, niciunul), *adjective pronominale* (niciun) și *adverbe* (niciodată, nicăieri etc.); în română, acestea nu pot prelua funcția de marcă propozițională a negației (*Nimeni a venit.)" (GARL, 2005: 708). Limba română acceptă chiar și mai mult de două negații în aceeași propoziție (ex: *Nu a auzit nimeni nicicând nimic din ceea ce nu ai vrut să spui*). Acest procedeu poartă denumirea de *negație multiplă* și constituie „o rafinare a conceptului de negație dublă" (DȘL 1997). Prin urmare, dubla negație și negația multiplă nu anulează sensul de negație, ci îl întăresc (*Parfumul nu pătează*. vs *Parfumul nu pătează nimic./Parfumul nu pătează niciodată nimic*).

Din punct de vedere semantic, negația poate fi definită prin prisma dihotomiei *adevăr/fals*, cu alte cuvinte, se pot identifica doar două operații care să definească negația din perspectivă semantică: „negația unei propoziții adevărate este falsă, iar negația unei propoziții false este adevărată", de unde rezultă că „orice propoziție falsă este negația oricărei propoziții adevărate și fiecare propoziție adevărată este negația oricărei propoziții false". Așadar, negația semantică nu presupune confruntarea dintre două enunțări particulare, ci, mai degrabă, înfruntarea dintre adevăr și fals, ca idei (Botezatu, 1973: 190). Autorii GALR evidențiază că, la nivelul semantic-lexical, negația constă într-un „ansamblu de procedee derivative care formează în mod sistematic cuvinte cu sens negativ (prefixele negative)". Aceste „cuvinte cu sens negativ" nu pot dezvolta trăsăturile gramaticale ale negației gramaticale, reprezentând numai „un rezultat lexicalizat al acesteia".

Putem face o distincție mai clară a celor două tipuri de negație, pornind de la enunțurile:

1. Acest produs nu este scump (ci...).

2. Acest produs este ieftin.

observăm că acestea nu sunt similare, exemplul (2) constituind un enunț parțial afirmativ echivalent, din perspectivă logică și semantică, cu un enunț negativ. Între cele două propoziții se stabilește, astfel „o diferență considerabilă din punctul de vedere al structurării informației (și al orientării argumentative)" (GARL, 2005: 707).

Din perspectivă pragmatică, Rodica Zafiu discută această problematică, opinând că, în interiorul limbii, negația nu reprezintă „expresia simplă a unui adevăr logic", ci este fundamental dependentă de „structura informațională a enunțului […], condiționată la rândul său de intenția vorbitorului și de datele oferite de contextul comunicativ" (GARL, 2005: 708-709). Astfel, toate enunțările care conțin negații, sunt plasate într-un anumit timp și spațiu, între anumiți interlocutori, având anumiți referenți, iar preocuparea pentru aceste elemente care țin de contextul comunicării „individualizează pragmatica în raport cu semantica și sintaxa" (Enacache, 2014: 100). *Negaţia* se aplică, în sens larg, şi unor „acte de contestare, respingere la nivel pragmatic, în interacţiunea verbală", utilizându-se, pentru acest tip de acte de limbaj, termenul *dezacord* (Hoarță Cărăușu, 2006: 19). Luminița Hoarță Cărăușu prezintă, în acest sens, în articolul său *Mărci verbale și nonverbale ale dezcordului în limba română vorbită actuală* diverse modalități de exprimare a dezacordului, printre care se numără „reluarea, în formă negativă, a frazei contestate, sau prin conectori argumentativi de tipul: *din contră, nu* sau printr-o expresie echivalentă" și destabilizarea vorbitorului de către ascultător prin utilizarea unor „mărci verbale ale dezacordului de tipul *prostii!, da de unde* sau *nu sunt de acord*" (Hoarță Cărăușu, 2006: 20-21).

Privind negația dintr-o perspectivă pragmatică, Jacques Mœschler (1992: 59) respinge presupoziția des întâlnită conform căreia dacă limbajul poate fi considerat acțiune, atunci enunțurile negative constituie acte de vorbire, la fel ca ordinelele, promisiunile sau afirmațiile. Lingvistul propune o perspectivă radical diferită asupra negației, bazată pe noțiunea de *inferență pragmatică* și pe *teoria relevanței* (Sperber, Wilson, 1995), conform căreia relevanța unui enunț este dată de multitudinea de efecte contextuale pe care acesta le produce. Negația lingvistică este considerată un *operator semantic* căruia dacă îi sunt atașate funcții pragmatice specifice, argumentează în favoarea unei abordări pragmatice radicale: „ceea ce produce diferitele interpretări nu se datorează doar negației, ci și interacțiunii dintre negație și unii factori lingvistici sau contextuali. Aceste efecte vor fi descrise ca rezultat al inferențelor pragmatice" [t. n.] (Mœschler, 1992: 66-67). Pornind de la exemplul:

A: Cum este vremea astăzi?

B (a): Este mohorâtă.

B (b): Nu este frumoasă.

încadrat în două contexte diferite:

(3) Dacă vremea este mohorâtă, A și B vor lucra acasă.

(4) Dacă vremea este frumoasă, A și B vor merge la plajă.

Mœschler desprinde concluzia că relevanța este, de fapt, o funcție a contextului de interpretare a enunțurilor negative: în contextul (3) B (a) este mai relevant decât B (b), iar în contextul (4) B (b) este mai relevant decât B (a). Acest fapt se datorează „statutului de ecou al enunțului negativ", care constă în faptul că o presupunere de tipul („vremea este frumoasă"), accesibilă lui B, este anulată de enunțul rostit („non (vremea este frumoasă)") [t. n.]. Acest efect de anulare este „minim, dar nu banal", pentru că nu înseamnă că o presupunere considerată adevărată la un moment dat, trebuie considerată falsă în momentul

următor, ci mai degrabă că o credință întreținută cu o anumită putere trebuie să fie anulată. Explicația se bazează pe două ipoteze: (1) „fiecare enunț negativ recurge la o premisă implicată pozitiv și la o regulă de eliminare”; (2) „regula eliminării prin inferență invitată, produce concluzia care este în concordanță cu contextul interpretării” [t. n.] (Mœschler, 1992: 73).

Pentru a descrie negația, Oswald Ducrot recurge la distincția dintre locutor și enunțător. Acesta susține că majoritatea afirmațiilor negative care apar într-un enunț îl fac pe acesta să pară că este supus ciocnirii a două „atitudini antagonice”, una pozitivă, „imputată unui enunț E_1” și cealaltă negativă „care este un refuz al celei dintâi, atribuit unui enunț E_2” [t. n.]. Lingvistul vorbește despre existența a trei categorii de negație, pe care le analizează în cadrul teoriei polifoniei: *negația metalingvistică* (care contrazice un enunț pronunțat, nu pentru a-l invalida, ci mai degrabă pentru a-i accentua efectul), *negația polemică* (care se materializează printr-un proces replicativ, exprimat ca un răspuns contestatar la adresa unui enunț preexistent) și *negația descriptivă* (care constituie un „derivat delocutiv al negației polemice”, fiind, de fapt, negația propriu-zisă, care implică afirmarea unui conținut negativ prin atribuirea unei pseudo-proprietăți unui subiect) [t. n.] (Ducrot, 1984: 215-218).

Conform Marianei Tuțescu, dacă *negația descriptivă*, specifică enunțării, reprezintă „afirmarea unui conținut negativ”, atunci *negația polemică* „este un act de negație, infirmarea unui conținut pozitiv exprimat anterior de un enunț diferit de vorbitor sau de instanţa enunţiativă care produce acest act” [t. n.] (Tuțescu, 1986: 103).

II. Strategia argumentativă a negației polemice

Negația polemică se încadrează cu succes în seria strategiilor argumentative, „valoarea sa polifonică fiind inconsestabilă”. Aceasta „implică două autorități enunțiative: enunțătorul afirmației anterioare și vorbitorul enunțului care o respinge. Negația polemică are astfel un caracter dialogic, replicativ, polifonic” [t. n]. Negația polemică se constituie dintr-o structură binară: prima parte a enunțului este o negație propriu-zisă, în vreme ce a doua parte reprezintă o corecție, precedată sau nu de un refutabil *dar* sau *ci*, corective care „transformă negația frastică, nereplicativă, în negație argumentativă, de natură polemicoreplicativă” [t. n] (Tuțescu, 1986: 103).

Luând în considerare faptul că negația polemică este argumentativă, locutorul nu pune la îndoială orientarea argumentativă, ci o acceptă, apoi merge mai departe în direcția pe care o indică propoziția pozitivă respinsă, ori înlocuiește argumentația, prin substituirea argumentului în cauză cu unul paralel sau de același tip. Prin urmare, orice negație descriptivă devine o negație polemică, dacă îi este adăugat un corectiv cu caracter argumentativ (Tuțescu, 1986, p. 105). De remarcat este și faptul că, spre deosebire de modul în care se comportă negația descriptivă, cea polemică are un efect interesant asupra grupurilor de adjective între care se stabilește o relație de antonimie, constând în faptul că cea din urmă „transformă antonimia într-un fenomen scalar, înlocuind logica bivalentă adevăr/fals cu logica fuzzy (vagă, neclară)” [tr. n] (Tuțescu, 1986, p. 106).

Astfel, dacă în cadrul unei negații descriptive există perechea antonimică rece/cald, aceasta este anulată în cadrul strategiei discursive a negației polemice. În exemplele:

(5) – Este rece cafeaua pe care mi-ai adus-o.
– Nu, cafeaua nu este rece, dar nici caldă.
(6) – Cafeaua nu este rece, ci este înghețată.
– Cafeaua nu este caldă, ci este fierbinte.

regăsim o distincție clară a modului în care relația de antonimie specifică negației descriptive (5) capătă o valoare total diferită în cadrul negației polemice (6), mai degrabă de sinonimie (termenul al doilea exprimând sporirea calităților sau defectelor și fiind întâlnit, cel mai adesea la gradul superlativ absolut). Negația polemică reprezintă, așadar, „o strategie

argumentativă bazată pe contestarea unui enunț anterior" (Rovența-Frumușani, 2000: 115), având „caracter dialogic, replicativ, polifonic, prin faptul că ea implică coprezența celor două instanţe enunţiative (respectiv locutorul şi interlocutorul său), între care una (locutorul) va contrazice o afirmaţie anterioară a celeilalte (interlocutorul) (Olariu, 2007: 133). Aceasta „permite depășirea unor opoziții convenționale (de dicționar ca de plidă bogat/vs/sărac) în favoarea unor opoziții noi, discursive, de tipul rule changing creativity (*Societatea viitorului nu va mai avea oameni bogați și săraci, ci bogați și foarte bogați*)" (Rovența-Frumușani, 2000: 115-116).

Prin urmare, negația polemică nu înseamnă „anularea orientării argumentative a propoziției pozitive respinse, ci dimpotrivă consolidarea ei" (Rovența-Frumușani, 2000: 115). Un exemplu în acest sens este titlul unui articol online:

(7) *„Nu unul, ci patru «Portrete de Gitana»!"* (vezi *Grupaj imagini 1*).

Ca structură, acest tip de negaţie „presupune existenţa (manifestată explicit sau implicit) a unui ci adversativ", conjuncţia aceasta „devenind în situaţia de faţă un conector argumentativ ce imprimă fluxului discursiv o evidentă orientare argumentativă" (Olariu, 2007: 133). Din punct de vedere sintactic, negația din exemplul (7), are ca mijloc de realizare adverbul *nu*, așezat „înaintea unui constituient sintactic" (GARL, 2005: 707), adică a numeralului *unul*, cu rolul de a marca matematic cantitatea crescândă de vin de calitate, prin negarea a unui numeral ce exprimă o cantitate mică. La nivel semantic, se constată „înfruntarea dintre adevăr și fals, ca idei" (Botezatu, 1973: 190), deoarece considerarea primului numeral ca fiind *fals* în context, întărește valoarea de *adevăr* a celui de-al doilea. În această situație, efectele negației polemice sunt de a păstra „valoarea argumentativă a enunțului pozitiv corespunzător" (Mœschler, 1992: 60).

Din perspectivă pragmatică, se poate avea în vedere intenția emițătorului, cea de a recomanda patru dintre vinurile care fac parte din gama „Portret" a casei de vinuri Gitana Winery, precum și contextul de comunicare în cadrul căruia este lansată enunțarea (GARL, 2005: 708-709), care constă în scrierea unei recenzii online, cu scopul de a promova o serie de produse, despre care se oferă detalii de conținut, proveniență și calitate.

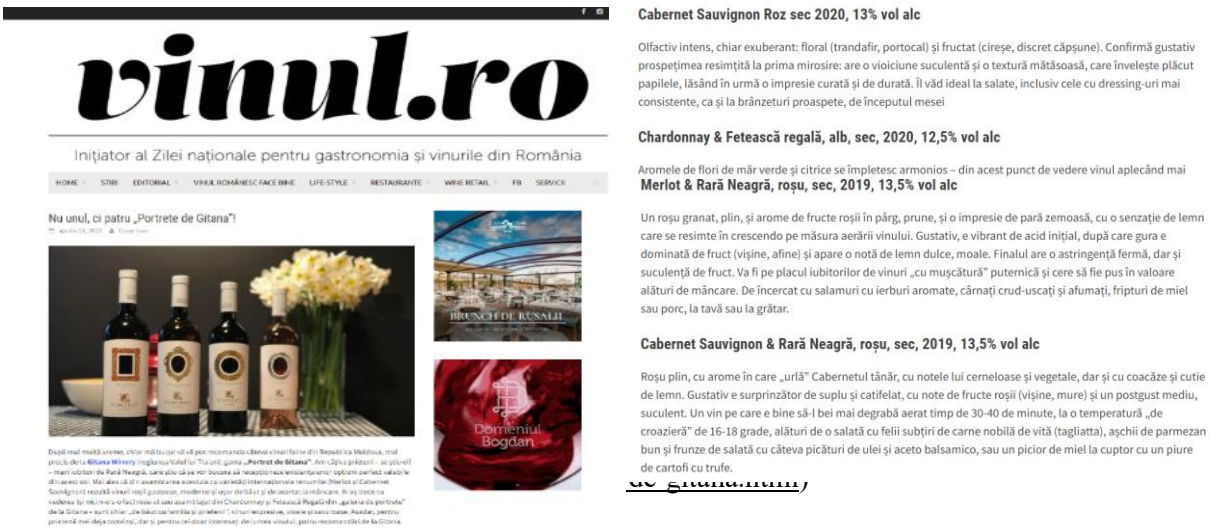
vinul.ro

Inițiator al Zilei naționale pentru gastronomia și vinurile din România

Nu unul, ci patru „Portrete de Gitana"!

Cabernet Sauvignon Roz sec 2020, 13% vol alc

Olfactiv intens, chiar exuberant: floral (trandafir, portocal) și fructat (cireșe, discret căpșune). Confirmă gustativ prospețimea resimțită la prima mirosire: are o vioiciune suculentă și o textură mătăsoasă, care învelește plăcut papilele, lăsând în urmă o impresie curată și de durată. Îl văd ideal la salate, inclusiv cele cu dressing-uri mai consistente, ca și la brânzeturi proaspete, de începutul mesei

Chardonnay & Fetească regală, alb, sec, 2020, 12,5% vol alc

Aromele de flori de măr verde și citrice se împletesc armonios – din acest punct de vedere vinul aplecând mai

Merlot & Rară Neagră, roșu, sec, 2019, 13,5% vol alc

Un roșu granat, plin, și arome de fructe roșii în pârg, prune, și o impresie de pară zemoasă, cu o senzație de lemn care se resimte în crescendo pe măsura aerării vinului. Gustativ, e vibrant de acid inițial, după care gura e dominată de fruct (vișine, afine) și apare o notă de lemn dulce, moale. Finalul are o astringență fermă, dar și suculență de fruct. Va fi pe placul iubitorilor de vinuri „cu mușcătură" puternică și cere să fie pus în valoare alături de mâncare. De încercat cu salamuri cu ierburi aromate, cărnați crud-uscați și afumați, fripturi de miel sau porc, la tavă sau la grătar.

Cabernet Sauvignon & Rară Neagră, roșu, sec, 2019, 13,5% vol alc

Roșu plin, cu arome în care „urlă" Cabernetul tânăr, cu notele lui cerneloase și vegetale, dar și cu coacăze și cutie de lemn. Gustativ e surprinzător de suplu și catifelat, cu note de fructe roșii (vișine, mure) și un postgust mediu, suculent. Un vin pe care e bine să-l bei mai degrabă aerat timp de 30-40 de minute, la o temperatură „de croazieră" de 16-18 grade, alături de o salată cu felii subțiri de carne nobilă de vită (tagliatta), așchii de parmezan bun și frunze de salată cu câteva picături de ulei și aceto balsamico, sau un picior de miel la cuptor cu un piure de cartofi cu trufe.

de gitana.ro/ro/)

În discursul publicitar românesc actual, negația polemică este des întâlnită în cadrul procedeului numit în limba engleză *tripling*, care se referă la sporirea, creșterea ofertei din aproape în aproape, dublând și apoi triplând avantajele. De pildă, în reclama la Dry Cooker Trilogy și Dr. Oetker comentatorul încearcă să pară că oferta lui este de nerefuzat prin utilizarea negației polemice, care are scopul de a consolida propoziția pozitivă respinsă, așa cum remarcă

și Daniela Rovența-Frumușani (Rovența-Frumușani, 2000: 115). Observăm aici prezența conectorului argumentativ adversativ *ci*, care îndeplinește rolul de corector, transformând *negația frastică* în *negație argumentativă*, de natură *polemică* și, în același timp delimitează structura binară a frazei (Olariu, 2007: 133):

> *(8) VOCE 1 (comentator): < J R Și asta nu e tot! Dry Cooker Trilogy și Dr. Oetker ți-au pregătit o ofertă DElicioasă! Sună↑ și comandă acum cele două tigăi Dry Cooker pentru doar o sută nouăzeci și nouă de lei și primești cadou mixul ↑+ nouă prăjituri de la Dr. Oetker! Ai nouă↑ idei de rețete pentru TINE și cei dragi. DAcă↓ suni și comanzi CHIAR acum↑ primești nu unul↑ CI două mixuri ↓ + nouă prăjituri! DA! E adevărat! Primești două tigăi Dry Cooker și două mixuri nouă prăjituri↓ la DOAr o sută↓ nouăzeci și nouă de lei. Profită acum! Asta DA ofertă! DRY COOKER TRILOGY disponibil în limita stocului↓ și în magazinele Top Shop și Dormeo din București și din țară. J R>* (Reclamă Top Shop, https://www.youtube.com/watch?v=KCWkG_vCzWg).

Din punct de vedere sintactic, exemplul (8) ilustrează prezența *conectorului de negație* „nu", care marchează structura obținută (~ P) (DȘL 1997). La nivel semantic, observăm „negarea propoziției afirmative" (Botezatu, 1973: 190), care este intensificată prin adăugarea unui element surpriză sau de exagerare, pentru a atrage atenția asupra ofertei și pentru a crea o impresie de generozitate și beneficiu suplimentar. Afirmația inițială „*DAcă↓ suni și comanzi CHIAR acum↑ primești*" prezintă o ofertă, o strategie comună utilizată în publicitate, cu scopul de a sublinia avantajele sau valoarea unui produs. În schimb, prin adăugarea negației polemice „*primești nu unul↑ CI două mixuri ↓ + nouă prăjituri!*", se subliniază faptul că oferta este chiar mai bună decât a fost inițial sugerat, intensificare ce poate captiva atenția și stimula interesul consumatorilor. La nivel pragmatic, se remarcă prezența deixisului temporal *acum* în structura „*DAcă↓ suni și comanzi CHIAR acum↑* ", care are rolul de a asigura „ancorarea mesajului lingvistic (enunț) în situația de comunicare în care este produs" (GALR, II, 2005: 635). Pentru Charles Fillmore, *ancorajul deictic* al propozițiilor reprezintă „o înțelegere a rolurilor pe care le pot îndeplini propozițiile în situații sociale, care se desfășoară în spațiu și timp" (Fillmore, 1997: 27). Relația lingvistică ce se stabilește „cu persoanele sau cu obiectele" la care deixisul trimite poartă numele de *referință*. Deixisul temporal, exprimat prin „*morfemul timpului verbal deictic*" (adverbul *acum)* „codifică reprezentarea temporală prin raportare la spațiul temporal în care are loc actul comunicativ" (GALR, II, 2005: 647). Fillmore distinge între „coding time" (momentul de emitere a mesajului) și „receiving time" (momentul în care mesajul este recepționat) (Fillmore, 1997: 103). Dacă cele două momente se suprapun se produce ceea ce Lyons numește „simultaneitate deictică" (Lyons, 1980: 292). Acesta nu este, însă cazul discursului publicitar, care constituie un discurs gândit de dinainte, regizat, înregistrat și redat de nenumărate ori, pe diferite canale și în anumite momente ale zilei, lunii sau anului, în funcție de specificitatea produsului. Însoțirea negației polemice cu acest deixis temporal facilitează efectul persuasiv al acesteia, prin inducerea unei senzații de penurie, de epuizare rapidă a unei oferte limitate, menită să îl determine pe receptor să performeze actul performativ al cumpărării în momentul în care primește mesajul.

Sorin Guia remarcă faptul că negațiile polemice sunt surprinzătoare pentru interlocutori, fiind percepute ca niște *argumente surpriză,* introducând discursul în mediul *ipotezelor anticipatorii.* Negația polemică presupune, așadar, o raportare permanentă la *adversar* și „se manifestă ca o structură binară, în care prima parte respinge o afirmație anterioară, iar cea de a doua poate fi introdusă de un *conector adversativ*" (Guia, 2014: 97-98).

III. Concluzii

În cadrul discursului publicitar, negația polemică funcționează ca o strategie argumentativă, menită să sporească gradul de credibilitate a mesajului, precum și încrederea în produs. Avantajele utilizării acesteia constau în: (a) captarea imediată a atenției receptorului,

prin adăugarea unui element surpriză, ce poate fi contrar așteptărilor inițiale; (b) emfaza calităților produsului promovat, care ajută la individualizarea acestuia în raport cu produse similare de pe piața de consum, fapt ce ajută la luarea unei decizii raționale în privința cumpărării; (c) convingerea auditoriului, prin negarea unei oferte anterioare, mai puțin avantajoase și înlocuirea acesteia cu o ofertă foarte avantajoasă; (d) provocarea unor emoții sau reacții în public (de tipul surpriză, amuzament sau chiar indignare), menite să creeze o conexiune spirituală intimă între emițător și receptor și (e) memorabilitatea mesajului publicitar, care îi influențează pe cumpărători, în mod inconștient de cele mai multe ori, atunci când se află în ipostaza de a face o alegere în privința producătorului unui anumit tip de produs sau furnizorului unui anumit tip de serviciu. În ansamblu, negația polemică constituie o strategie argumentativă eficientă în discursul publicitar, bazându-se pe vechi tradiții retorice, în speță pe dimenisiunile retorice: *logos* (vocea rațiunii), *ethos* (credibilitate) și *pathos* (capacitatea de a sensibiliza).

Surse:

https://vinul.ro/nu-unul-ci-patru-portrete-de-gitana.html

https://www.youtube.com/watch?v=KCWkGvCzWg&t=135s

BIBLIOGRAPHY

Botezatu, P. (1973) *Orientare critică în logica modernă*. Iași: Editura Junimea.

Ciompec, G. (1984) 'Mica enciclopedie a limbii române', *Limba română,* III, pp. 340–344.

Cipariu, T. (1975) 'Gramatica limbii române. Partea a II-a. Sintetică', in *Opere II*. București: Editura Didactică și Pedagogică.

Drăghici, S. N. (2012) *Afirmația și negația în limba română*. Câmpulung: Editura Larisa.

DȘL (1997) = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar General de Ştiințe ale Limbii*, București: Editura Științifică.

Ducrot, O. (1984) 'Le Dire et Le Dit'. Paris: Les édition de Minuit.

Enacache, O.-A. (2014) *Strategii argumentative și persuasive în Didahiile lui Antim Ivireanul*. Iași: Editura Junimea.

Fillmore, C. J. (1997) *Lextures on deixis*. Stanford: CSLI Publications.

Gafton, A. (1998) 'Negația în versiuni românești ale Apostolului din secolul al XVI-lea', *Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Secțiunea IIIe. Lingvistică, XLIV-XLV, Istoria limbii,* pp. 29–46.

GALR (2005) 2008 = Valeria Guţu Romalo (ed.), Gramatica limbii române, I Cuvântul, II Enunţul, Bucureşti: Editura Academiei Române.

Guia, S. (2014) *Discursul religios.Structuri și tipuri*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Hoarță Cărăușu, L. (2006) 'Mărci verbale și nonverbale ale dezcordului în limba română vorbită actuală', *Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Secțiunea III - a. Lingvistică, LII, Pragmatică și comunicare,* pp. 19–24.

Lyons, J. (1980) *Semantics, vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press.

Manea, D. (2016) 'Structuri negative în variantele teritoriale daco-române', *Limba română, 2016, An. 65, Nr. 4, p. 465-474,* pp. 465–474.

Mœschler, J. (1992) 'The pragmatic aspects of linguistic negation: Speech act, argumentation and pragmatic inference', *Argumentation,* 6(1), pp. 51–76. doi: 10.1007/BF00154259.

Olariu, F. (2007) 'Interacţiunea verbală, între ritual şi strategie', (2), pp. 105–136.

Rovența-Frumușani, D. (2000) *Argumentarea.Modele și strategii*. București: Editura Bic All.

Sperber, Dan; Wilson, D. (1995) *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell Publishing.

Tuțescu, M. (1986) *L'argumentation*. București: Tipografia Universității din București.

LEXICAL MODIFIERS IN THE ROMANIAN JOURNALISTIC DISCOURSE

Emanuela Păduraru
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: This article aims to present concepts and theories to be used later in the analysis of linguistic sequences containing lexical modifiers which come from the Romanian journalistic discourse. To begin with, an incursion will be made from a theoretical perspective in order to establish the meaning of concepts such as: lexical, grammatical, lexico-grammatical and prosodic modalizers. In the second part of the article, the types of lexical modifiers will be approached semantically, grammatically and pragmatically.

Keywords: modals, lexical modals, deontic verbs, volitional verbs, epistemic verbs.

În cadrul celor patru tipuri de modalizatori intră (GALR 2015 II: 703):

a) ***modalizatori gramaticali*** – modurile verbale;

b) ***modalizatori lexico-gramaticali***:

- **adverbe, locuțiuni adverbiale**: *bineînțeles, desigur, eventual, evident, firește, neapărat, negreșit, obligatoriu, sigur, parcă, poate, probabil, cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială, fără nici o îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur, din fericire, din păcate* etc.;
- **verbe modale**: *a putea, a trebui, a vrea, a fi* etc.;

c) ***modalizatori lexicali:***

- **verbe cu sens modal**: *a crede, a considera, a cunoaște, a intenționa, a interzice, a obliga, a permite, a plăcea, a pretinde, a ști, a ține* etc.;
- **perifraze stabile sau libere**: *a fi sigur că, a fi de părere că, este evident că, este posibil să, e prohabil să, e puțin probabil să, nu e posibil să, se pare că, e necesar să, e bine să, e util să, e ușor să, e greșit să, e greu să, e inutil să* etc.;

c) ***modalizatori prozodici*** (intonația).

Pentru fiecare din modalitățile fundamentale s-au stabilit valori modale: deontice, volitive și epistemice.

Modalitatea deontică este modalitatea care „indică gradul de obligativitate sau de permisivitate a situațiilor descrise într-o propoziție, în raport cu un corp de norme preexistente." (GALR 2015 II: 718)

Pe axa modalităților deontice sunt cuprinse mai multe valori care pot fi exprimate cu ajutorul următoarelor verbe: *a vrea- a trebui- a putea*$_1$*- a putea*$_2$. Se pare că enunțurile care se definesc printr-o modalitate deontică desemnează procese care sunt văzute ca fiind dorite, necesare, obligatorii, permise sau interzise. (Bărbuță 2008: 64) Mai au valori de verbe deontice și verbele: *a obliga, a permite, a forța, a impune.* (GALR 2015 II: 689)

Modalitatea deontică, în general, este orientată spre alocutor, exprimând modul în care locutorul (emițătorul) îi impune alocutorului poziția și voința lui: permisiunea, interdicția, sugestia, avertismentul, etc. De aceea, mai este cunoscută sub numele de *modalitate alocutivă*. (Pompian 2007:198)

Menționez faptul că în literatura de specialitate este adăugat la clasa verbelor deontice și verbul *a ruga* cu așa-numita „valoare de politețe", aceasta putând exprima „o obligație, o permisiune, o interzicere atenuantă". (Gherasim 1997: 80)

Categoria *verbelor volitive* „indică gradul subiectiv de necesitate sau acceptabilitate a unei acțiuni" (GALR 2015 II: 718). Au valoare de verbe volitive *a vrea, a dori*, ele exprimă „lexical ideea de voință și dorință și se construiesc cu al doilea verb la conjunctiv". (GALR 2015 II: 722)

În literatura de specialitate, *modalitatea epistemică* propriu-zisă, face referire la „cunoașterea pe care vorbitorul o are despre lume." (Gherasim 1997: 71) GALR evidențiază faptul că modalitatea epistemică propriu-zisă și evidențialitatea reprezintă cele două forme de bază ale modalității epistemice. Modalitatea epistemică propriu-zisă reprezintă „actul de evaluare a adevărului unei propoziții, de indicare a gradului de certitudine pe care îl are locutorul în legătură cu realitatea stării de lucruri descrise în propoziție." (GALR 2015 II: 707) Evidențialitatea vizează „înscrierea în mesaj –prin mărci specific numite *evidențiale*- a surselor pe care locutorul le-a avut la dispoziție pentru a cunoște conținutul unei propoziții". (GALR 2015 II: 707)

Are valoare clar epistemică, verbul *a părea*, „al cărui comportament gramatical este destul de asemănător cu al verbelor modale a putea și a trebui." (GALR 2015 II: 711) Din această categorie fac parte și verbele *a ști* și *a crede,* alături de sinonimele lor parțiale: verbele *a cunoaște*, *a considera, a bănui, a presupune*.(GALR II 2015: 711)

După o scurtă contextualizare, se urmărește cum anume se exprimă modalitatea în discursul publicistic românesc. Se analizează secvențe care conțin modalizatori lexicali, se precizează scopul și rolul lor în acest tip de discurs.

a. *Verbul deontic **a trebui***

Identificăm în discursul publicistic propus spre analiză verbul deontic *a trebui*, care în exemplul (1) exprimă valoarea de obligatoriu (GALR II 2015: 719).

(1) „….ca să atingă cu degetele frunza teiului, cum reușea acum o lună, și azi i-ar mai **trebui** o palmă în plus să simtă din nou pielea aia, a cărei asprime îi amintea de mîna unui bărbat." (Iuga, Nora, *Observator cultural. Straniu interludiu*, nr.1015 (756) 28 mai-3 iunie 2020, p.4).

În cadrul acestor enunțuri verbul deontic *a trebui* desemnează o necesitate, conținutul enunțurilor modalizate putând fi definite drept impunerea unei situații din cauze exterioare, ca în exemplele (2) și (3).

(2) „„Diavolul" din noi care trebuie învins în noi pentru a-l afirma pe Dumnezeu din noi. **Trebuie** să credem în existența lui, este mai bine să credem în existența lui." (Ghiu, Bogdan, *„A fost sau n-a fost?". Starea de amendă și revoluția în curs. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.5).

(3) „**Trebuie** remarcat că popularitatea și vizibilitatea Olimpiadelor Internaționale de Matematică a făcut ca, în ultimele decenii, țări cu putere economică mare ca SUA, China, Coreea de Sud, Singapore și Rusia să aloce fonduri însemnate pentru pregătirea elevilor în mod continuu." (Goldan, Radu, *55 de ani printre elevii talentați la matematică. Tribuna Învățământulu*i, nr.2 februarie 2020, p.18).

Însă folosirea deontică la condițional prezent ca în exemplele (4) și (5), atenuează valoarea directivă, atât obligația, cât și permisiunea, căpătând mai ales calitatea de sugestie:

(4) „**Ar trebui** să profităm, să ne agățăm de el, de acest ceva, de acest mai curînd verb, adjectiv sau adverb decît substantiv, care face „ceva, se comportă „cumva", dar nu se poate spune ce este." (Ghiu, Bogdan*, „A fost sau n-a fost?". Starea de amendă și revoluția în curs. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.5).

(5) „Sunt de părere că statul **ar trebui** să ofere stimulente companiilor pentru a se implica sau a contribui la practica elevilor, cu adoptarea unor politici ce impun crearea unor fonduri la nivel de industrie sau a unor centre de formare profesională specifice diferitelor sectoare și industrii." (Antonescu, Florin, *Școală ca ieri pentru meserii de mâine. Tribuna învățământului*, nr. 2, februarie 2020, p. 13).

Trăsătura de mai sus rămâne valabilă și pentru utilizarea verbului modal la condițional perfect, exmplele (6) și (7) susțin această caracteristică:

(6) „În lumina acestor date, devine evident că **ar fi trebuit** să ai preocupări în domeniul intelectual, să-ți propui să citești, să te dezvolți în acest domeniu, dacă vrei artere sănătoase și viață lungă.” (Bratu, Ionel, *Dincolo de fizic. Viață și sănătate*, octombrie 2020, p.12).

(7) Ultimul ar fi fost care **ar fi trebuit** să se pronunţe pe tragedia de acolo. Dacă Victor Ponta îşi doreşte o formă de participare politică, dacă îşi doreşte să se reactivele în plan public şi prin aceatsă funcţie la nivelul aparatului de lucru al primului ministru, eu m-aş fi aşteptat să se schimbe, să nu mai iasă cu mesaje din acestea anti-occidentale, să nu mai răstogolească teorii conspiraţioniste auzite în ultimii ani sau luni. (*Ionuţ Stroe: Domnul Ponta ar fi trebuit să fie ultimul care să vorbească despre tragedii. Ziarul de Iaşi*, 28.08.2023 22:38:19)

Verbul *trebuie* din următorul enunț (8) apare ca o afirmație ce întărește ideea de necesitate sau mai bine spus de obligativitate.

(8) „Funcționarea instituției nu este posibilă fără această colaborare, care **trebuie** să fie constantă, și strânsă, indiferent de context și situații de moment.” (Ioanid, Doina, *Literatura română, promovare coerentă în străinătate.Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.24).

În exemplul (9) folosirea deontică este proprie, în cadrul modului indicativ al verbelor modale, forma de viitor: (GALR II 2015: 721)

(9) „A fost o preocupare, deopotrivă a unităților de învățământ, dar și reprezentanților autorităților publice locale în a identifica soluții pentru dispozitivele electrice astfel încât, în contextul în care învățarea **va trebui** să se mute în online, sperăm ca acest lucru să nu se întâmple cât de curând, toți elevii să dispută de tablete sau laptopuri.” (Gavrilă, Camelia, *20.000 de elevi fără tablete, școli fără internet, 8 profesori infectați. Ziarul de Iași*, marți, 15 septembrie 2020, p.2).

b. *Verbul deontic **a putea***

O altă valoare din sfera modalității deontice este posibilitatea. Modalizatorul de bază folosit pentru redarea valorii de posibilitate este verbul *a putea*, care descrie o capacitate sau o abilitate interioară obiectivă sau circumstanțe favorabile pentru realizarea unui proces. (GALR II 2015:721) În exemplele de mai jos (10) și (11), verbul deontic presupune o valoare marcată negativ, și anume imposibilitatea, care este exprimată prin negarea posibilității „...nu pot...”.

(10) „Iertați-mă, **nu pot** să scriu cum trăiesc, nici cînd văd că azi pe lista decedaților sînt doar 11 și vindecații sînt 70, iar noii depistați s-au oprit la opt...” (Iuga, Nora, *Straniu interludiu. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.4).

(11) „Nu sîntem atît de intimi, dar **nu pot** să neg că m-a impresionat la început, ca orice fenomen total neașteptat la prima vedere, care s-a furișat în creierul meu ca un sol tocmit de un fals amant să-i ducă Mariei Stuart epistole amoroase în Turnul Londrei.” (Iuga, Nora, *Straniu interludiu. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.4)

Există numeroase particularități de construcție ale verbului *a putea*, se pare că acest verb deontic este „singurul care admite curent construcția verbului suport la infinitiv fără a” (GALR II 2015: 705). Observăm în exemplul (12), faptul că această construcție cu infinitivul impune în limba actuală plasarea cliticelor pronominale, a negației și a unor semiadverbe înaintea întregului grup. (GALR II 2015: 705)

(12) „A fost sau n-a fost? Nu conteaza. E! Asta e: nu știm, **nu putem** spune, dar e – trans-categorial sau mai precis infra-categorial, realul însuși la nivel micro-empiric, dar, tocmai de aceea, mai efectiv, mai eficient, mai „viral”.” (Ghiu, Bogdan,

„A fost sau n-a fost?”. Starea de amendă şi revoluția în curs. Observator Cultural, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.5)

Ca și în cazul verbului *a trebui*, folosirea deontică este proprie la modul indicativ al verbelor, forma de viitor (13):

(13) „Însă **va putea** fi determinată și de cauză endogenă, ca urmare a diverselor modificări produse la nivelul glandelor, al sistemului nervos etc.” (Matei, Cristina, *Ce este obezitatea? Viață și sănătate*, octombrie 2020, p.28).

Grupul care se construiește cu ajutorul verbului suport la infinitiv concurează cu construcția formată cu conjunctivul, iată un exemplu relevant (14):

(14) „Acum numai câteva zile, o echipă de pe la noi a câștigat câteva locuri în plus într-un prestigios clasament internațional, progres micuț care **poate** să-i aducă un loc la un etaj superior în edificiul unei trageri la sorți la o competiție mondială.” (Munteanu, Eugen, *Doi mari învățați: Gheoghe Ivănescu și Eugeniu Coșeriu (III). Ziarul de Iași*, sâmbătă, 19 septembrie 2020, p.6)

O construcție considerată de autorii GALR mai ambiguă și rară este cea în care reflexivul impersonal *a se putea* este urmată de conjunctiv, în exemplele (15), (16) reflexivul impersonal este urmat de infinitiv, această „expresie impersonală exclude lectura „dinamică”, fiind doar o expresie deontică sau epistemică”. (GALR II 2015: 710)

(15) „Cele mai importante aspecte sunt legate de cantitatea net ridicată de informații suportată și de numărul ridicat de dispozitive ce **se pot** conecta simultan, dar și de întârzierea mult redusă indusă în vehicularea informațiilor în rețea, ceea ce deschide calea utilizării acestei tehnologii în aplicații critice, precum intervenții chirurgicale de la distanță, teleoperarea unor vehicule sau comunicații inter-vehiculare.” (Munteanu, Eugen, *Tehnologia 5G intră pe nesimțite în viețile locuitorilor din Iași. Ziarul de Iași*, Sâmbătă, 19 septembrie 2020, p.5)

(16) „Trebuie să învăț turcă, latină, chineză? N-ai cum s-o iei logic și atât, și în plus nu totul **se poate** deprinde „repede fără efort” – mantra modernității – pe baza de jocuțe și prăjituri. Mai trebuie pus la treabă și osul memoriei.” (Pavel, Cătălin, *Amnezie de primăvară. Supliment de cultura*, nr. anul XVI nr.700, 5-11 septembrie 2020)

c. *Verbul volitiv **a vrea***

Din punct de vedere flexionar, se pare că s-a redus la maximum, regăsindu-l în texte la prezent indicativ (17), (18):

(17) „Pe scurt, toată lumea **vrea** să profite așa cum știe ea, din propria sa perspectivă, de criză, dar cel mai probabil va fi ca toată lumea să piardă, cîștigul să se împartă „irațional”,iar cîștigătorii să fie desemnați nu „logic”, ci, aproape ca întotdeauna, prin „tragere la sorți”, adică în mod pur contingent.” (Ghiu, Bogdan, *„A fost sau n-a fost?”. Starea de amendă și revoluția în curs. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.5)

(18) „Consider că o țară care **vrea** să performeze din punct de vedere economic investește în primul rând în educație.” (Antonescu, Florin, *Școală ca ieri pentru meserii de mâine. Tribuna învățământului*, nr. 2, februarie 2020, p. 13)

În exemplele (19), (20), verbul *a vrea* exprimă lexical ideea de voință și se construiește cu al doilea verb la conjunctiv, cu subiect identic:

(19) „De fapt înțelege un singur lucru, dar nu **vreau** să spun care, pentru că e amănuntul care s-ar putea s-o mai țină în viață pe Maia vreme de încă o poveste.” (Vîlcan, Alina, *„Cititul cu atenție este o bună metodă să fii în propria generație, să existi în propria literatură”. Suplimentul de cultura*, nr. anul XVI nr.700, 5-11 septembrie 2020)

(20) „**Vreau** să vă spun că profesorul lui Mihai avea dreptate când îi spunea că muzica îl va ajuta să treacă peste perioadele grele din viață.” (Crăciun, Dorinela, *Beneficiile mzicii. Viață și sănătate*, octombrie 2020, p.50)

Iată și un exemplu (21) unde se construiește cu al doilea verb la conjunctiv, cu subiect diferit:

(21) „Cu toate acestea, **vreau** să remarci faptul că număul elevilor înscriși în învățământul profesional și tehnic a crescut în ultimii ani.” (Apăteanu, Tincuța, *O alternativă valoroasă la învățământul teoretic. Tribuna învățământului*, nr. 2, februarie 2020, p. 76).

d. *Verbul volitiv **a dori***

Verbul care exprimă lexical ideea de dorință este verbul *a dori*, care de cele mai multe ori se construiește cu un al doilea verb la conjunctiv, cu subiect identic. (GALR II 2015: 722) Enunțul (22) modalizat cu verbul volitiv *a dori* subliniază o modalitate care exprimă dorința subiectului de a realiza o acțiune „…dorește să lucreze….”. Prin tipul acesta de enunț se desemnează un proces dorit, intenționat, ca în exemplul. (Bărbuță 2008: 65)

(22) „Și totuși, viața continuă, lumea trăiește, **dorește** să lucreze, spectrul șomajului și al contractelor diminuate începe să apese pe realitatea de zi cu zi. Viața își urmează cursul firesc: oare cîți prunci s-au născut în acest răstimp, cum stăm cu natalitatea?.” (Horasangian, Bedros, *Ce facem cu România? Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.4)

În exemplele (23) și (24) prin intermediul modalizatorului lexical, enunțul capătă valoarea de dorință aproape posibilă și îndeplinită.

(23) „Centrul Cărții are mai multe evenimente în stadiu de proiect pe care **dorește** să le implementeze și cu sprijinul reprezentanțelor din străinătate, proiecte care au ca obiect tocmai promovarea litaraturii și a scriitorilor români.” (Ioanid, Doina, *Literatura română, promovare coerentă în străinătate”. Observator Cultural*, nr.1015(756) 28 mai- 3 iunie 2020, p.24)

(24) „Oamenii cu experiență **doresc** să lucreze în străinătate, pentru că unui antrepenor român îi este greu să le ofere salariile corespunzătoare pregătirii tipului de activitate pe care o au, din cauza sistemului de impozite.” (Ivan, Sorin, *Coronavirusul și alte virusuri ale lumii în care trăi. Tribuna învățământului*, nr. 2, februarie 2020, p.13)

Verbul *a dori*, în enunțul (25), se construiește cu al doilea verb la conjunctiv prezent, cu subiect diferit:

(25) „**Doresc** să observi în Piramida Conștiinței că emoția sau atitudinea care te scoate din starea de inconștiență și te aduce la nivelul de conștientizare de sine și autocontrol este curajul.” (Profir, Claudia-Lavinia, *Care este nevoia stringentă a corpului? Viață și sănătate*, octombrie 2020, p.35)

În exemplele (26) și (27), verbul se află la condițional prezent și perfect și exprimă un sens deziderativ atenuant: (GALR II 2015: 722)

(26) „Explică că și-**ar fi dorit** să se întoarcă împreună cu toți colegii. „Am făcut lecții online în anul școlar trecut, dar este mai greu să înțelegem materia. Am primit foarte multe teme și a fost foarte dificil să lucrăm singuri”, afirmă același elev.” (Gavrilă, Camelia, *20.000 de elevi fără tablete, școli fără internet. Ziarul de Iași*, marți, 15 septembrie 2020, p.2)

(27) „Am vrut să ofer abonamente pentru 10 persoane care și-**ar dori** să asiste la meciuri și nu au posibilitatea financiară să le cumpere. Știu cât de importanți sunt suporterii pentru o echipă și mi-aș dori să reveniți cât mai repede în tribune. Până

atunci, vă doresc să vă bucurați de victorii ale echipei de suflet." (Minea, Ovidiu, *Zi plină de transferuri la Politehnica. Ziarul de Iași*, vineri, 11 septembrie 2020, p.12)

e. *Verbul epistemic* ***a părea***

Verbul *a părea* cu valoare epistemică și trăsături sintactice specifice, cu un comportament gramatical destul de asemănător cu al verbelor modale *a trebui* și *a putea*, oferă enunțului modalizat incertitudinea unei impresii directe care poate fi și ireală, dar și improbalilă (GALR II 2015: 711). În exemplele (28) și (29), al doilea verb este construit cu conjuncția *să*, cu verbul subordonat la conjunctiv, fiind personalizat prin anticiparea subiectului și acord (GALR II 2015:711):

(28) „Da, bine, a reușit să se facă bine cunoscut în Occident, lumea **pare** să îl respecte, dar în sufletul lui a rămas un metec...". (Munteanu, Eugen, *Doi mari învățați: Gheoghe Ivănescu și Eugeniu Coșeriu (III). Ziarul de Iași*, Sâmbătă, 19 septembrie 2020, p.6)

(29) „Andrei Hîncu **pare** să fi fost cunoscut în rândul polițiștilor rutieri." (Dîscă, Andrei, *Iată discuția care a lăsat Poliția Rutieră fără șef. Ziarul de Iași,* Marți, 8 septembrie 2020, p.3)

Modalizatorii sunt elemente lingvistice folosite pentru a marca nuanțe în discursul verbal sau scris. Prin analiza detaliată a diferitelor teorii și perspective asupra modalizatorilor lexicali în limba română s-au putut identifica multiple modalități prin care vorbitorii își exprimă gradul de certitudine, incertitudine, dorință, voință, dubiu, opinie sau evaluare în cadrul discursului lor. Acest aspect evidențiază complexitatea și bogăția limbii în ceea ce privește exprimarea nuanțată a atitudinilor și emoțiilor vorbitorilor.

BIBLIOGRAPHY

Bărbuță, I. (2008). *Categoria modalității în limba română*. *Revistă de lingvistică și știință literară, nr. 3-4*, 58-70.

Gherasim, P. (1997). *Semiotica modalităților.O analiză contrastivă româno-franceză.* Iași: Casa Editorială „Demiurg".

*Gramatica limbii române. Enunțul(*2015). București: Academia Română, pp. 702-726.

Surse:

Observator cultural, nr. 1015, 28 mai- 3 iunie 2020.

Sănătatea A-Z, nr.35, noiembrie/decembrie 2020.

Suplimentul cultural, anul XVI, nr. 700, 5-11 septembrie 2020.

Tribuna învățământului, nr. 2, februarie 2020.

Viață și sănătate, nr. 3, septembrie 2018.

Viață și sănătate, nr. 3, octombrie 2019.

Viață și sănătate, nr. 4, octombrie 2020.

Ziarul de Iași, nr. 201 (8865), 3 septembrie 2020.

Ziarul de Iași, nr. 205 (8869), 8 septembrie 2020.

Ziarul de Iași, nr. 207 (8871), 10 septembrie 2020.

Ziarul de Iași, nr. 208 (8872), 16 septembrie 2020.

Ziarul de Iași, nr. 209 (8873), 25 septembrie 2020.

THE RECEIPT OF THE EDITORIAL

Eliza Pop
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: Starting from the main communication actuators, the transmitter and the receiver, the aim of this study is to analyze the editorial texts from the perspective of the receiver, i.e. the reader. Thanks to the facilities offered by the online environment, we have based our research on the comments found in the dedicated fields on the online pages of the publications from which the corpus was formed. The analysis led to an attempt to categorize messages from readers based on their content or formal layout: we have identified comments that refer to the content of the editorials, comments through which readers question the author of the text, or comments that are published as replies to previous comments on the same text. Regardless of the category these messages fall into, they prove the need for information and the individuals' concern towards the issues discussed in the press.

Keywords: editorial, receiver, comment, war, information.

1. Ipoteza cercetării

Investigația noastră pornește de la premisa că orice mesaj are un destinatar, potrivit teoriei comunicării.

„În limbaj, există identitate între intuiție și expresie, deoarece fiecare individ care vorbește exprimă integral, pentru sine însuși, conținuturile conștiinței sale, dar nu există identitate între expresie și comunicare, între expresie și receptare, între expresia unui individ A și intuiția pe care acest lucru o produce la individul B." (Coșeriu 1995: 26)

Extinzând aserțiunea lingvistului citat la comunicarea scrisă și analizând editorialele ca mesaje ale editorialistului-emițător destinate cititorului-receptor, vom cerceta în ce măsură intențiile de comunicare ale jurnalistului sunt percepute de către indivizii comunității în cadrul căreia textele respective au fost difuzate.

Datorită facilităților oferite în prezent de mediul online, jurnalistul/editorialistul poate primi un feedback de la cititori într-un răstimp scurt de la momentul publicării.

2. Corpusul

Așa cum am precizat într-un studiu precedent[1], corpusul este format din editoriale preluate din paginile online ale publicației locale „Graiul Maramureșului", respectiv ale cotidianului național „Libertatea". Din volumul de texte care fac obiectul analizei pe diverse paliere pe parcursul tezei, pentru elaborarea acestui studiu ne-am raportat cercetarea la acele editoriale care au suscitat comentarii din partea cititorilor, în secțiunea dedicată.

3. Demersul investigativ

„Receptarea editorialului, ținând cont de contextul în care a fost scris, se face prin raportarea la spațiul cultural căruia îi aparține" (Bako 2020: 26).

În această etapă a cercetării, avem în vedere perspectiva receptorului asupra textelor editoriale, așa cum se concretizează aceasta sub forma reacțiilor cititorilor apărute în rubrica de *Comentarii*. Analiza noastră vizează atât relația dintre *comentariile* cititorilor și conținutul diverselor editoriale, cât și relația dintre cititorul-receptor și jurnalistul-emițător, acolo unde aceasta este prezentă explicit, prin referire directă, sau implicit, prin tonul ironic sau cuvinte cu încărcătură afectivă, pozitivă sau negativă.

[1] Eliza Pop, 2023, *Deictic Marks in Editorials in Romanian Press*, publicat în Journal of Romanian Literary Studies No 34/2023, Târgu-Mureș, Arhipelag XXI Press, p. 749-755.

Comentarii cu referire la conținutul articolelor de fond. Luând în considerare doar textele comentate de către cititori, am constatat o disproporție la acest nivel între cele două publicații pe care se fondează cercetarea noastră. Astfel, dintre articolele selectate din publicația locală doar 5% au adnotări din partea cititorilor, în timp ce, în privința cotidianului național proporția este de aproximativ 36%. Acest dezechilibru se explică în primul rând prin raportarea la numărul de cititori, mai mic în cazul unui ziar local, lecturat cel mult în județele limitrofe celui în care apare.

Toate comentariile vizând articolele de fond din „Graiul Maramureșului" fac referiri la conținut. Editorialul *Înfrunzirea sărbătorii*, publicat în 18 aprilie 2023, imediat după încheierea sărbătorii pascale, se circumscrie izotopiei suferinței, în contextul războiului din țara vecină, unde orașele au fost atacate cu rachete de croazieră, în urma raidurilor poporul numărându-și morții și răniții, dintre care nu au lipsit copiii. Un singur comentariu se poate citi în câmpul rezervat:

> (1) „Nu țin minte să fi scris ceva despre BOMBARDAMENTELE DE PAȘTI DIN SERBIA-1999. În rest numai de bine. Sărbători fericite." (www.graiul.ro, 18 aprilie 2023).

Din punctul nostru de vedere, receptarea textului se face într-o cheie ironică, evidentă prin frazarea negativă *nu țin minte*, dar și prin finalul mesajului: *În rest...*, acest modalizator al enunțului implicând o bagatelizare a intenției dezaprobatoare a comentariului. De asemenea, tot o atitudine negativă față de evenimentele la care face referire editorialistul în textul său trădează secvența scrisă cu majuscule de către autorul comentariului, majusculele reprezentând, în limbajul internauților, un echivalent al exclamării.

În textul publicat sub titlul *Aliații Ucrainei și Canalul*, jurnalistul face analiza relațiilor româno-ucrainene – delicate din cauza lucrărilor pe care le-au întreprins cei din țara vecină la canalul Bâstroe, acestea punând în pericol Delta Dunării, potrivit specialiștilor. Prezentând cadrul mai larg al evenimentelor la care face trimitere, autorul editorialului apărut în preziua marcării unui an de la izbucnirea conflictului ruso-ucrainean (23 februarie 2023) precizează că președintele țării atacate întreprinde un turneu în Europa cu scopul solicitării unui sprijin consistent prin furnizarea de armament Ucrainei, astfel încât aceasta, desemnată prin metafora *scutul Europei*, să reziste atacurilor agresorului. Se menționează, de asemenea, în articol, faptul că autoritățile române au permis Ucrainei să transporte prin țara noastră cereale despre care specialiștii spun că sunt *infestate*, dar și că *autoritățile europene* îi sugerează României *să trateze situația cu prudență* (este vorba despre reacția privind lucrările de adâncire a canalului Bâstroe).

Există două intervenții din partea cititorilor pe marginea acestui text. Redăm secvențe din aceste intervenții:

> (2) „Bună ziua, Domnule Pârja, spuneți, vă rog, că firmele americane dețin aproximativ 2.2oo.ooo ha de teren agricol în Ucraina!!! Deci este vorba de transportat cerealele «americane» și nu ucrainene."[2] (www.graiul.ro, 23 februarie 2023).
>
> (3) „Foarte mulți oficiali europeni și americani, analiști, comentatori politico-militari etc. afirmă că președintele Rusiei nu a dat până acum niciun semn, cât de mic, că ar dori pacea. Mă întreb, ca cetățeanul imparțial, dacă, prin alimentarea cu armament și tehnică de luptă a Ucrainei, liderii occidentali

[2] În transcrierea comentariilor de la cititori am intervenit la nivelul ortografiei și punctuației sau în tehnoredactare, pentru a respecta normele limbii române literare în vigoare, considerând că acest fapt nu afectează conținutul mesajelor respective.

> consideră că dau un semnal de negocieri privind încetarea războiului. […]" (www.graiul.ro, 23 februarie 2023).

Remarcăm faptul că ambii comentatori fac trimitere la conținutul textului jurnalistic: în (2) se menționează chestiunea privind cerealele ucrainene, care, în opinia comentatorului sunt, în fond, proprietate a investitorilor americani, iar în (3) cititorul se referă la *alimentarea cu armament și tehnică de luptă a Ucrainei* care nu ar face decât să întrețină conflictul, să blocheze eventualele negocieri pentru pace între statele aflate în război. Dacă prima adnotare ia forma unei rugăminți adresate autorului textului – *Domnule Pârja, spuneți, vă rog* – a doua intervenție reprezintă o interogație retorică indirectă marcată prin verbul declarativ *mă întreb*. Expresia *cetățeanul imparțial*, prin care autorul comentariului se desemnează pe sine, conține o ironie implicită – adjectivul *imparțial* sugerează neimplicarea or, tocmai existența mesajului respectivului cititor în spațiul public arată că, în fond, se consideră implicat și afectat de ceea ce se întâmplă în zona geopolitică din care face parte.

În editorialul *Lecția de istorie a lui Putin*, publicat a doua zi după invadarea Ucrainei de către Rusia, ni se prezintă viziunea conducătorului rus asupra viitorului acestei părți a Europei aflate sub influența Kremlinului: „Dar Putin tocmai asta vrea, să alcătuiască o nouă ordine, măcar în această parte de lume. Vorbește despre națiune, istorie, patriotism, suveranitate, dar pe seama lui. Într-un capitol din lecția pe dos a lui Putin, figurează și România", afirmă Gheorghe Pârja (www.graiul.ro, 25 februarie 2022), autorul textului. Trei comentarii se regăsesc în subtext, două dintre acestea referindu-se la conținutul articolului:

> (4) „După Al Doilea Război Mondial, Europa a fost divizată între marile puteri, Rusiei revenindu-i ca zonă de influență estul continentului. Foarte probabil, din acest conflict ruso-ucrainean, câștigători o să iasă rușii, care profită de lipsa de unitate a țărilor componente ale Uniunii Europene (vezi lipsa consensului în a impune sancțiuni Rusiei) și în viitor vor revendica din nou influența asupra țărilor foste comuniste. Acesta este cel mai sumbru scenariu la care ne putem aștepta. Așa cum am fost abandonați acum 70 de ani [...], ce garanție avem că lucrurile nu se vor repeta. Sper din tot sufletul ca generațiile viitoare să nu mai trăiască într-un regim dictatorial, așa cum am trăit noi până în anii `90." (www.graiul.ro, 25 februarie 2022).
>
> (5) „Din păcate, Petreușii nu mai cântă!" (www.graiul.ro, 25 februarie 2022).
>
> (6) „Da. Nu ne temem că vin rușii, pentru că au venit 1000 de soldați ai NATO să apere 600 km. de frontieră ai României (1.6 soldați la un km. de frontieră!). Structurile noastre militare care asigurau o acoperire corespunzătoare a acestei porțiuni de frontieră au fost desființate într-o mare veselie. Speranța rămâne tot la Petreuși." (www.graiul.ro, 25 februarie 2022).

Primul dintre comentarii, (4), trimite la statutul pe care Rusia l-a dobândit în Estul Europei în urma celui de-al Doilea Război Mondial și prezintă *cel mai sumbru scenariu la care ne putem aștepta*, respectiv o victorie a Rusiei în conflictul cu Ucraina, pe fondul lipsei de unitate caracteristice pentru țările membre ale Uniunii Europene. Mesajul cititorului completează textul editorialistului, încheindu-se cu o frază asertivă: *Sper din tot sufletul ca generațiile viitoare să nu mai trăiască într-un regim dictatorial* [...], care, de fapt, exprimă o profundă îngrijorare pentru viitorul acestei părți a Europei, în condițiile conflictului militar de la granițele țării noastre. Comentariul al doilea, (5), foarte scurt, se referă la finalul editorialului, în care jurnalistul inserează „o strigătură de la un joc dintr-un sat din Maramureș: «Până cântă Petreușii/Nu vă temeți, nu vin rușii!»" (www.graiul.ro, 25 februarie 2022). Ultimul din seria

de comentarii, (6), dezaprobă, pe un ton sarcastic, evoluția negativă a instituției armatei în perioada postdecembristă în țara noastră: *structurile noastre militare [...] au fost desființate într-o veselie* și, parafrazând *strigătura* maramureșeană, se referă, ironic, la faptul că apărarea țării se bazează doar pe forțele NATO.

Cititorii cotidianului național „Libertatea" se exprimă sintetic, direct, foarte tranșant, cum se poate vedea în exemplele de mai jos:

> (7) „Începuturile democraţiei postdecembriste au adus la putere [atât] în Moldova, cât şi în România *activişti comunişti*, *securişti*, *kgbişti* şi o mare parte de persoane care nu au făcut nimic în viaţă, *au furat* sau au făcut alte *nelegiuiri*. Au descoperit că afacerile cu statul sunt cele mai rentabile, atât Șor, cât şi mulţi [alții] din România. […]" (www.libertatea.ro, 28 iunie 2023).

Comentariul de mai sus se referă la un text scris de jurnalista de investigație Alina Radu, directoarea „Ziarului de Gardă" din Republica Moldova, în urma interzicerii partidului „unui politician penal prorus" – conform caracterizării făcute de ziariștii de la „Libertatea" – pe numele său Ilan Șor. Sublinierea ne aparține și indică termenii pe care i-am considerat tranșanți, chiar cu încărcătură afectivă negativă (*au furat, nelegiuiri*).

> (8) „Acum e Rusia *coruptă* și Ucraina cea care moare de dragul valorilor democrației, mâine va fi China cea coruptă și *infamă* și Taiwanul *plăpând* și profund democratic." (www.libertatea.ro, 24 iunie, 2023).

Fragmentul citat la (8) face parte din intervenția unui cititor pe marginea unui text semnat de Cătălin Tolontan, coordonator editorial al ziarului „Libertatea", cu referire la măsurile pe care autoritățile ruse le-au luat împotriva mercenarului Prigojin care conducea gruparea Wagner și a răspândit, prin înregistrări audio-video, care au circulat în spațiul sovietic, ideea că Rusia ar fi atacat Ucraina „în folosul generalilor și oligarhilor" ruși. Și în acest caz am evidențiat prin caractere italice adjectivele care trădează tonul direct al cititorului. În plus, alternanța dintre deicticele temporale *acum* și *mâine* sugerează convingerea cititorului că istoria are caracter ciclic și rolurile de agresor sau agresat pe care le au diferite state la un moment dat se pot schimba, în funcție de cum se schimbă interesele. De fapt, autorul comentariului respectiv sugerează că perspectiva asupra conflictului ruso-ucrainean este de sorginte americană.

> (9) „Ce rost are să inventezi un cuvânt nou și neclar restului lumii [«rașismul»], când ai fascismul clasic […]. Putin nu a fost capabil să creeze un partid fascist clasic, așa că mobilizează masele cu ajutorul televizorului și cu rezultate cel puțin discutabile." (www.libertatea.ro, 16 mai 2023).

Secvența (9) este extrasă dintr-o intervenție a unui cititor pe marginea unui text editorial aparținând lui Marin Gherman în care se explică apariția termenului de „rașism" prin care este descrisă „ideologia care fundamentează regimul politic al Federației Ruse" (www.libertatea.ro, 16 mai 2023).

> (10) „Minciunăăăăă!!! Sondaj mincinos!!! Mincinos!!! Majoritatea românilor și majoritatea europenilor consideră că războiul e vina copleșitoare a SUA, majoritatea înjură guvernele pentru că prin sprijinul oferit și prin sancțiuni a fost grav afectat nivelul de trai și s-a dat un trend descendent economiilor, căci

costurile sancțiunilor le suportă cumva SUA? […].” (www.libertatea.ro, 24 februarie, 2023).

În exemplul (10), cititorul se referă la sondajul IRES[3], realizat la un an de război și prezentat de coordonatorul editorial „Libertatea”, Cătălin Tolontan în textul cu titlul *De ce nu suntem noi, România, neutri în războiul din Ucraina*. Conform celor afirmate de editorialist, „trăim într-o țară în care 36% dintre oameni consideră că noi nu ar trebui să sprijinim Ucraina în acest război pornit de către președintele rus Vladimir Putin.” (www.libertatea.ro, 24 februarie 2023). Intervenția cititorului este acuzatoare, tonul dezaprobator fiind marcat atât la nivel morfologic, cât și fonetic, prin folosirea anaforică a adjectivului și prelungirea vocalei „ă”: *minciunăăăăă*, substantivul fiind urmat de expresia nominală *sondaj mincinos* sau de simplul adjectiv *mincinos*, cât și prin punctuație: folosirea repetată a triplului semn de exclamare (!!!).

Comentarii care se raportează la editorialist sau la textul său. Adnotările cititorilor sub forma unor interpelări ale jurnalistului apar mai puțin în ziarul local – în articolele analizate de noi până în acest moment am identificat doar situația din exemplul (2), comentată deja (*Bună ziua, Domnule Pârja, spuneți, vă rog...*), însă se regăsesc destul de frecvent în cazul publicației naționale:

(11) „@Teodor Baconschi: DEMOCRAȚIE în dexonline înseamnă formă de conducere care APARȚINE POPORULUI, nu SCLAVAGISM în fața NATO-SUA-UE. Vă rog să nu rescrieți dexonline după regulile altora.” (www.libertatea.ro, 23 mai 2023).

(12) „Eliberarea Ucrainei hahaha hahahahaha, pe ce lume trăiești, băi Teo ?” (www.libertatea.ro, 23 mai 2023).

(13) „Excelentă sinteză, d-le Rogozanu! Mulțumim!” (www.libertatea.ro, 31 decembrie 2022).

(14) „Tot respectul, dle Rogozanu...” (www.libertatea.ro, 31 decembrie 2022).

(15) „[...] Păi, domnule Tolontan, în Ucraina poți să ai altă opinie decât cea trasată fără să fii arestat sau chiar împușcat? [...]” (www.libertatea.ro, 24 iunie 2023).

(16) „Numai că, în cazul de față, opresorul nu e Rusia, domnule Tolontan! Opresorul e Ucraina începând cu 2014, când a fost Maidanul, care a însemnat începerea războiului împotriva tuturor rușilor din Ucraina!” (www.libertatea.ro, 24 februarie 2023).

(17) „[...] sunt ideile tale, domnule ziarist, sau ești plătit gras, fii sincer? [...]” (www.libertatea.ro, 6 mai 2023).

(18) „Tolontane, potolește-te, fratee! Nu ne interesează Ucraina. Avem probleme destule. Înțelegi?!” (www.libertatea.ro, 23 octombrie 2022).

(19) „Aveți perfectă dreptate, domnule Rogozanu! [...]”(www.libertatea.ro, 6 octombrie 2022).

(20) „Mai nene, ăsta care a scris articolul... de unde atâtea baliverne? Că Rusia atacă Occidentul... că China atacă Taiwanul... nici tu nu le crezi😉!” (www.libertatea.ro, 28 septembrie 2022).

Observăm că, în secvențele citate, interpelarea editorialistului se face în diverse moduri, de la stilul internauților, folosind simbolul @ urmat de numele autorului, ca în (11), la adresarea în registrul familiar, uzând chiar de impolitețe – sugerată de interjecția *băi* precedând numele

[3] IRES=Institutul Român pentru Evaluare și Strategie, conform https://ires.ro/, consultat la 29.02.2023.

prescurtat al jurnalistului (12) – sau, similar, prin apelativul *nene* precedat de interjecția cu valoare de adresare *măi* (20) ori adresarea directă sub forma numelui propriu (greșit! întrucât autorul textului nu este cel interpelat) în cazul vocativ (18), până la exprimarea în registrul literar, cu ajutorul apelativului, prescurtat uneori, *domnule*, precum în exemplele de la (13) la (17) sau în (19).

Comentarii în replică. Ne referim prin expresia *în replică* la acele comentarii care sunt publicate sub forma unor răspunsuri la intervenții anterioare. Această situație se regăsește în cazul cotidianului „Libertatea" destul de frecvent.

Pe marginea articolului intitulat *Ce mai poate face lumea occidentală cu Rusia lui Putin? Răspunsul nu se află la Washington sau Bruxelles, ci tocmai în faimoasa „russki mir"* semnat de Teodor Baconschi, apare următoarea serie de comentarii:

> (21) „Întrebarea trebuie pusă invers, ca la voi, occidentalii 😀. Ce vor face patriotul Putin și BRICS[4] cu lumea occidentală a SUA, decadentă, degenerată, bazată pe jaf, teroare, bazată pe colonii ca asta a lui Klaus..." (www.libertatea.ro, 27 iunie 2023).
>
> Replici ale altor cititori:
>
> „BRICS, când aud de amărâtele astea de țări... [...], fără regrete, fără să fiu rasist, mi se par niște oameni de care pământul se poate lipsi..." (www.libertatea.ro, 27 iunie 2023).
>
> „dacă zici de BRICS, clar ești rusofob [...]" (www.libertatea.ro, 27 iunie 2023).

Sau în urma publicării editorialului *Viktor Orban întreabă dacă România e existentă din punct de vedere economic sau o ajută el și cu Putin* de către Cătălin Tolontan, în câmpul dedicat apar următoarele comentarii:

> (22) „Dle Tolontan, O OPINIE DESPRE CE REPREZINTĂ ARMA DE FOC ÎN SUA NU VREȚI? Despre cele 393 de MILIOANE de arme de foc în mâinile civililor (vizavi de populația României de 17 milioane? Despre cele aproximativ 1500 de atacuri cu arme de foc care au loc în fiecare an în SUA soldate de fiecare dată cu 2000-3000 de decese anual? Despre BUGETUL MILITAR AL SUA, cât al RUSIEI, CHINEI, FRANȚEI, GERMANIEI, ANGLIEI, INDIEI, PAKISTANULUI, ITALIEI, SPANIEI ȘI CANADEI LA UN LOC? [...]" (www.libertatea.ro, 15 aprilie 2023).
>
> Acest comentariu a suscitat mai multe replici din partea altor cititori:
>
> „Își dă lumea seama că ești un troll moldovean plătit de ruși, după cum eviți să vorbești despre ce e vorba în articol și ataci SUA." (www.libertatea.ro, 15 aprilie 2023).
>
> „Așa, așa, boss. Să dispară SUA din România! Să stea România dezbrăcată în fața Rusiei lui Putin, nu?" (www.libertatea.ro, 15 aprilie 2023).
>
> „Nu armele de foc din SUA au ucis copiii în Ucraina! Ci chiar rachetele rusești pe care unul ca tine le consideră purtătoare de flori și de baloane colorate!" (www.libertatea.ro, 15 aprilie 2023).
>
> „Ce relevanță au prostiile scrise de tine [...]? Aici e vorba despre unguri și ruși! Despre ei tu ai de spus... cât de «nasoli» sunt americanii!" (www.libertatea.ro, 15 aprilie 2023).

[4] BRICS este o organizație internațională al cărei nume este acronimul format din inițialele statelor membre: Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud (South Africa în engleză, n.n.), conform https://ro.wikipedia.org/wiki/BRICS consultat în 1 martie 2024.

La finalul textului publicat în „Libertatea” sub titlul *Deputat ucrainean, articol pentru publicul românesc, în care îi spune Maiei Sandu ca, «într-o alianță cu Ucraina, să elibereze Transnistria»* se pot citi următoarele intervenții ale cititorilor:

> (23) „După ce ucrainenii au furat României Bucovina de Nord, acum vor să se bage și în Moldova! Ei nu vor decât războaie și morți. Dacă se poate, să declanșeze Al Treilea Război Mondial.” (www.libertatea.ro, 8 noiembrie 2022).
>
> În replică:
>
> „Când și cum a furat Bucovina? Nu au primit-o de la cei care au făcut înpărțeala..? Zi-ne dacă tot te învârți pe acilea...” (www.libertatea.ro, 8 noiembrie 2022).

Se poate remarca un ton acid al schimburilor de comentarii între cititori, care transpare fie din apelative: *troll moldovean, boss* – cuvânt englezesc folosit ca jargon aici (22), fie din adresarea lipsită de politețe (care se impune, conform convențiilor sociale, într-un schimb verbal a două persoane care nu au relații apropiate): *ești (rusofob)* (21), *prostiile scrise de tine* (22).

4. Concluzii

O constatare a noastră privind reacțiile cititorilor la textele publicate este că acestea sunt mai numeroase în cazul articolelor mai recente. De asemenea, unele aduc informație în plus pe tema editorialului, altele prezintă opinii personale. Implicarea receptorului prin publicarea unui mesaj în urma lecturii nu înseamnă decât că există o mare nevoie de informare și, „în acest moment media, indiferent de modul în care se manifestă, este constituită ca un *datum* al societății moderne românești, care nu mai poate fi deturnat de la menirea sa esențială – aceea de a informa (corect sau denaturat)” (Munteanu Siserman 2015: 153).

Considerăm că mesajele provenite de la cititori care s-au constituit ca exemple în studiul nostru argumentează ideea că există preocupare pentru problemele economice și sociale pe care războiul le determină în spațiul geopolitic din care România face parte.

BIBLIOGRAPHY

BAKO, Dragoș 2020, *Editorialul. Stragegii de interacțiune cu literatura*, București, Editura Ideea Europeană (ediție digitală).

COȘERIU, Eugenio, 1995, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinox.

MUNTEANU SISERMAN, Mihaela, 2015, *Onomastica senzorialului vizual. Nume de emisiuni din spațiul media românesc*, în volumul *Nume și simțuri: corespondențe semantice în configurații denominative*, Cluj-Napoca, Editura Mega/Editura Argonaut.

DYNAMICS OF ENCODING AND DECODING IN ECOLOGICAL ADVERTISING DISCOURSE

Diana Motreniuc
PhD Student, State University of Moldova

Abstract: This article delves into the intricate processes of encoding and decoding within the domain of ecological advertising discourse, shedding light on the effective communication strategies employed to convey environmental messages. Drawing on sociolinguistic theories and semiotic principles, we explore how advertisers encode environmental messages into visual forms, navigate noise in message reception, and strive for alignment between intended and decoded messages. Through a critical examination of structuralist semiotics and contemporary perspectives on communication theory, we elucidate the complex interplay between encoded environmental printed messages and audience interpretation. Furthermore, we analyze linguistic expressions, deictic expressions, and variations in perspective embedded within ecological advertising discourse, highlighting their role in shaping audience perceptions and responses.

Keywords: Ecological advertising, Encoding, Decoding, Sociolinguistics, Semiotics, Environmental communication

The effective transmission of environmental printed messages lies at the heart of ecological advertising discourse, where advertisers endeavor to engage audiences and inspire action towards environmental conservation and sustainability. In this article, we delve into the encoding and decoding processes that underpin ecological advertising discourse, unraveling the complexities of message transmission, reception, and interpretation. By integrating insights from sociolinguistics, semiotics, and communication theory, we seek to elucidate the multifaceted nature of ecological advertising discourse and its implications for environmental advocacy.

Our inquiry employs a multidisciplinary approach, synthesizing key concepts and methodologies to inform our analysis. Additionally, we analyze real-world examples of ecological advertising campaigns to illustrate theoretical principles and phenomena discussed in this study.

The process begins with advertisers having a message to communicate, typically related to environmental conservation, sustainability, or ecological responsibility. Advertisers must convert their messages into signals that can be effectively transmitted to their target audience. This involves translating the message into visual or auditory forms, such as images or slogans, which can be perceived through various channels of communication.

Ecological printed advertisements utilizes a visual channel of communication, i.e. images, to convey environmental messages to audiences. These channel serves as a pathway through which the signals travel from advertisers to viewers.

Environmental advertising messages may encounter noise, such as competing advertisements, distractions, or skepticism from audiences. These factors can distort or interfere with the transmission of ecological messages, potentially reducing their effectiveness in reaching and resonating with the intended audience. To overcome the challenges posed by noise and ensure the effective transmission of messages, ecological advertisers often incorporate redundancy into their communication strategies. This redundancy involves

repeating key environmental messages through multiple channels or using familiar symbols and imagery to reinforce the intended meaning.

Upon receiving ecological advertising messages, audiences must decode the signals to extract the original environmental messages intended by the advertisers. While the decoded message may not always precisely match the sender's intended message, ecological advertisers aim for the majority of audiences to understand and resonate with the core environmental themes conveyed in their advertisements. In ecological advertising, the goal is for the decoded message received by the audience to align closely with the original environmental message intended by the advertisers. While complete alignment may not always occur, advertisers strive to ensure that the majority of audiences interpret and perceive the ecological messages in a manner that aligns with the campaign's objectives.

The discourse on ecological advertising can benefit from a critical examination of structuralist semiotics and its implications for communication theory. Structuralist semioticians typically emphasize the internal structure of texts rather than the processes involved in their creation and interpretation. They argue that communication, especially mass communication, constructs and maintains reality, perpetuating positions of inequality and dominance in society, often presenting them as natural.

In contrast, contemporary semioticians introduce the concepts of "encoding" and "decoding" to describe the creation and interpretation of texts. However, these terms can oversimplify the complexity of communication processes. In semiotics, all messages are considered encoded, and even the act of encoding can be seen as a form of recoding. Decoding involves not only understanding the literal content of a text but also interpreting its meaning within relevant cultural codes and contexts.

The traditional transmission model of communication, exemplified by Shannon and Weaver's model, reduces meaning to mere content transmitted from sender to receiver, neglecting the social and cultural dimensions of communication [Shannon and Weaver, 1949]. Even Saussure's model, though innovative for its time, reflects a linear transmission model with limited acknowledgment of the role of codes and social contexts in communication [Saussure, 1983].

The debate over coding mechanisms parallels the discussion in environmental advertising. Some view environmental messages as encoded in their entirety, akin to semantic representations, with context informing interpretation. Others advocate for a more fluid mechanism, allowing for nuanced responses to environmental challenges and contexts, even if success is not guaranteed.

Just as linguistic expressions encode viewpoints, ecological advertising messages often embed specific environmental perspectives or attitudes towards ecological issues. These viewpoints shape the way audiences perceive and interpret the messages. In ecological advertising, expressions like “Solar Energy for a Sustainable Future" or "Choose renewable energy with green mountain energy" encode specific viewpoints on renewable energy sources. These phrases not only describe the actions but also convey an optimistic perspective on the potential of renewable energy to mitigate environmental impacts and reduce reliance on fossil fuels.

Deictic expressions, like "here," "there," "now," and "then," can be paralleled in ecological advertising by phrases such as "here in our environment," "there in the wilderness," or "now is the time to act." These expressions reflect the environmental viewpoint of the advertiser and serve to anchor the message in a particular ecological context. Or such as "Here in our community" or "Now is the time to make a change" anchor ecological advertising messages within specific environmental contexts. These expressions imply a call to action and convey a sense of urgency or responsibility towards environmental stewardship.

Similar to the variations in viewpoint encoded in linguistic expressions, environmental messages can vary in perspective. For example, statements like "The forest is on the north side of the hill" versus "The forest is on the other side of the hill" can imply different ecological contexts or perspectives, depending on the audience's relationship to the environment. Environmental messages may vary in their emphasis on different aspects of sustainability. For instance, messages highlighting "preserving natural habitats" versus "reducing carbon emissions" may reflect different environmental priorities and perspectives.

Phrases such as "Go Green for better future" or " Protecting Our Planet, One Step at a Time" in ecological advertising may imply different approaches to addressing environmental challenges. For instance, "better future" could suggest a direct, proactive approach, while " One Step at a Time" might imply a more indirect, gradual strategy towards environmental conservation. Phrases like "Protecting our planet for future generations" implicitly convey environmental values and priorities. They reflect a viewpoint that emphasizes long-term ecological sustainability and the interconnectedness of human well-being with the health of the planet.

Audience interpretation of environmental messages can vary based on their own environmental perspectives and understanding. For example, individuals with a strong ecological awareness might interpret messages differently from those less attuned to environmental issues, highlighting the importance of considering diverse viewpoints in ecological advertising. Audience interpretation of ecological advertising can be influenced by their personal beliefs, values, and level of environmental awareness. For example, individuals with a strong affinity for nature may resonate more with messages that emphasize environmental preservation, while others may be motivated by messages focusing on economic benefits or technological innovation in sustainability.

Ecological advertising utilizes language and messaging strategies to convey specific environmental perspectives, engage audiences, and inspire action towards environmental conservation and sustainability. The interpretation of these messages depends on the audience's environmental consciousness and their understanding of ecological issues.

This, we underscore the nuanced encoding of environmental perspectives within ecological advertising messages, emphasizing the need for advertisers to consider the diverse viewpoints of their audience and the contextual factors that shape their interpretation of environmental messages.

Roman Jakobson's model of interpersonal verbal communication, developed in collaboration with Bühler, offers a more nuanced understanding of communication. Jakobson identifies six constitutive factors in verbal communication, including the importance of a shared code between the addresser and addressee, as well as the context, message, and physical and psychological connection between them [Jakobson, 1960].

In the context of ecological advertising discourse, a deeper exploration of these communication theories can enhance our understanding of how messages are constructed, interpreted, and decoded by audiences. By considering the role of codes, contexts, and social factors in communication, ecological advertisers can create more effective and impactful campaigns that resonate with their target audiences and inspire action towards environmental conservation and sustainability.

Jakobson's model of language functions provides a framework for understanding how language operates in communication contexts, including ecological advertising discourse. Each of the six factors he identified corresponds to a different function of language, and these functions can be applied to the creation and interpretation of ecological advertising messages:

Referential Function: This function is oriented towards conveying information about the environment, ecological issues, or sustainable practices. For example, an ecological advertisement might state, "Planting trees helps fight climate change."

Expressive Function: The expressive function allows the addresser to convey feelings or attitudes about environmental topics. An example in ecological advertising could be, "I feel empowered when I recycle and reduce waste."

Conative Function: The conative function aims to influence the behavior of the addressee. In ecological advertising, a message like, "Choose reusable bags to reduce plastic pollution," exemplifies this function.

Phatic Function: The phatic function serves to establish or maintain social relationships. Ecological advertising might use phrases like, "Let's work together for a greener future," to foster a sense of community and shared responsibility.

Metalingual Function: This function refers to the nature of the interaction or the code being used. In ecological advertising, a statement such as, "Join the eco-friendly movement," serves to define the discourse and its purpose.

Poetic Function: The poetic function foregrounds textual features and creative language use. In ecological advertising, poetic language might be employed to evoke emotions and inspire action, such as, "Nature's beauty is our responsibility to protect."

Jakobson's model emphasizes that in any communication situation, one of these functions is dominant, influencing the overall message conveyed. In ecological advertising, the dominant function may vary depending on the campaign's goals and target audience or on the cultural context.

Stuart Hall's model of Encoding/Decoding further expands on Jakobson's framework by emphasizing the active interpretation of messages within relevant cultural codes. Hall's model acknowledges that decoding is not predetermined by encoding, giving agency to the audience in interpreting ecological advertising messages.

In ecological advertising discourse, understanding these models can help advertisers craft messages that effectively inform, persuade, and inspire action towards environmental conservation and sustainability. By considering the functions of language and the active role of the audience in decoding messages, ecological advertisers create campaigns that resonate with diverse audiences and drive meaningful change.

In the context of ecological advertising discourse, Stuart Hall's model of encoding and decoding in mass communication offers valuable insights into how messages are produced, circulated, interpreted, and reproduced within society. Hall's concept of the "circuit of communication" acknowledges the interconnectedness of various stages in the communication process, including production, circulation, distribution/consumption, and reproduction. These stages highlight the dynamic nature of communication and the influence of social and cultural factors on message interpretation.

Ecological advertising campaigns, from their conception to their reception by the audience, involve multiple stages of communication. Advertisers produce messages intended to raise awareness about environmental issues and promote sustainable behaviors. These messages are then circulated through various media channels, reaching diverse audiences with different social positions and interpretive codes.

Hall's model emphasizes that the interpretation of mass media texts is not uniform across all social groups [Hall, 1980]. Different readers may adopt distinct interpretative codes based on their social positioning and personal experiences. In the context of ecological advertising, audiences may decode messages in three hypothetical ways:

Dominant (or hegemonic) reading: Audiences fully share the advertiser's intended message and accept the preferred interpretation without resistance. For instance, viewers may embrace the call to adopt eco-friendly practices without questioning the underlying assumptions.

Negotiated reading: Audiences partially align with the advertiser's message but may challenge certain aspects based on their own perspectives and interests. They may acknowledge

the importance of environmental conservation while questioning specific strategies or policies promoted in the advertisement.

Oppositional (counter-hegemonic) reading: Audiences reject the advertiser's intended message and offer alternative interpretations rooted in oppositional social positions or political ideologies. They may critique the advertisement's framing of environmental issues and advocate for more radical solutions.

Hall's framework underscores the complexity of audience reception and the plurality of meanings embedded within ecological advertising. It highlights the role of social context, cultural codes, and individual agency in shaping audience responses to environmental messages.

Furthermore, Hall's model cautions against essentializing readers or assuming a singular "preferred reading" of advertisements. It acknowledges the diverse and nuanced ways in which audiences engage with and interpret ecological advertising content. Advertisers must recognize the multiplicity of audience perspectives and the potential for alternative readings, fostering dialogue and engagement rather than imposing a singular narrative.

So, Hall's model of encoding and decoding offers a nuanced understanding of communication dynamics in ecological advertising discourse, emphasizing the importance of context, interpretation, and social positioning in shaping audience responses to environmental messages. Advertisers can leverage this insight to create more inclusive, resonant, and effective campaigns that inspire positive environmental action.

In the realm of ecological advertising discourse, Stuart Hall's model of encoding and decoding has wielded significant influence, particularly among British theorists. David Morley, for instance, applied this model to investigate how various social groups interpreted television programs [Morley, 1980]. Morley emphasized that individual decodings of a text are not merely determined by social class position alone but are shaped by how social position intersects with specific discourses. He highlighted the differential access to discourses, which relates to Pierre Bourdieu's concepts of 'cultural capital' and 'symbolic capital.' Bourdieu's notion of an 'interpretative repertoire' encapsulates the range of textual and interpretative codes available to individuals within an 'interpretative community.'

Morley also underscored the dynamic nature of decoding strategies, suggesting that individuals or groups may adopt different decoding approaches depending on the context and topic. They may employ 'oppositional' readings in one context and 'dominant' readings in another, showcasing the multifaceted nature of audience interpretation. Morley stressed the importance of considering factors beyond mere agreement or disagreement, including comprehension, relevance, and enjoyment in interpreting viewers' readings of mass media texts.

From a semiotic perspective, the interpretation of signs involves three levels: syntactic (recognition of the sign), semantic (comprehension of the intended meaning), and pragmatic (interpretation in terms of relevance and agreement). This multilayered process of interpretation extends beyond mere recognition and comprehension to encompass the broader context of relevance and agreement.

Despite the wealth of material analyzing film and television through semiological tools, there has been limited exploration of the practice of decoding. Justin Wren-Lewis highlights this gap, suggesting that research in this area is dominated by ethnographic and phenomenological methodologies rather than closely aligned with semiotic perspectives [Wren-Lewis, 1983]. However, notable exceptions, such as David Mick's research in advertising, have demonstrated the potential for semiotic analysis to enrich our understanding of decoding practices in various contexts [Mick, 1992].

In ecological advertising discourse, understanding the intricate processes of encoding and decoding is crucial for crafting messages that resonate with diverse audiences. By

considering the complex interplay between social positioning, interpretative repertoires, and semiotic practices, advertisers can create campaigns that effectively communicate environmental messages and inspire meaningful action. Furthermore, exploring the dynamics of decoding in response to ecological advertisements can shed light on audience engagement and inform future communication strategies in the realm of environmental advocacy.

In conclusion, our study underscores the importance of encoding and decoding processes in ecological advertising discourse and their implications for environmental advocacy. By adopting a sociolinguistic lens and leveraging insights from semiotics and communication theory, advertisers can foster meaningful engagement and inspire collective action towards environmental conservation and sustainability. We call for further research to explore the nuanced dynamics of encoding and decoding in ecological advertising discourse, advancing our understanding of effective communication strategies in environmental advocacy.

Our study underscores the importance of understanding encoding and decoding processes in ecological advertising discourse and their implications for environmental advocacy. By leveraging insights from linguistic theory and semiotic analysis, advertisers can create campaigns that effectively inform, persuade, and inspire action towards environmental conservation and sustainability. We advocate for further research to explore the dynamic interplay between encoding, decoding, and audience reception in ecological advertising discourse, advancing our understanding of effective communication strategies in environmental advocacy.

BIBLIOGRAPHY

- Hall, Stuart ([1973] 1980): 'Encoding/decoding'. In Centre for Contemporary Cultural Studies (Ed.): Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-79 London: Hutchinson, pp. 128-38
- Jakobson, Roman (1960): 'Closing Statement: Linguistics and Poetics'. In Sebeok (Ed.), op.cit., pp. 350-77
- Mick, David Glen & Claus Buhl (1992): 'A Meaning-based Model of Advertising Experiences', Journal of Consumer Research 19: 317-38
- Morley, David (1980): The 'Nationwide' Audience: Structure and Decoding. London: BFI
- Saussure, Ferdinand de ([1916] 1983): Course in General Linguistics (trans. Roy Harris). London: Duckworth
- Shannon, Claude E & Warren Weaver (1949): A Mathematical Model of Communication. Urbana, IL: University of Illinois Press
- Wren-Lewis, Justin (1983): 'The Encoding/Decoding Model: Criticisms and Redevelopments for Research on Decoding', Media Culture & Society 5(2): 179-97

EXPLORING TRANSLATION STRATEGIES IN PATIENT INFORMATION LEAFLETS

Ana Maria Mangher (Chitac)
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: This paper aims to analyse the translation strategies and procedures used in the translation of Patient Information Leaflets (PILs), having as a framework the methodology proposed by the Canadian scholars Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet (1995). Their book outlines seven strategies of varying complexity which can be employed individually or in combination in order to address potential translation issues across various contexts. Our study will discuss all of them, but particular attention will be given to those most applicable in the translation of PILs. This analysis will provide us deeper insights into the translation of this subgenre of the pharmaceutical discourse, ultimately contributing to facilitating their understanding by the non-specialist readers, the potential users of the medicines in question.

Keywords: translation strategies, borrowing, calque, transposition, modulation.

Jean-Paul Vinay and Paul Darbelnet (*Comparative Stylistics of French and English - A methodology for translation,* 1995) provide a comprehensive study of the translation strategies and techniques employed in various translation contexts, bringing invaluable insights in the translators' work. The Canadian scholars propose a number of seven strategies, with various degrees of complexity, which can be used on their own or combined with each other, in order to solve the potential problems that may appear in any type of translation. In our study, we will mention all of them, but we will focus on those strategies that are suitable for the translation of Patient Information Leaflets. The translator must consider which are the elements from the source text that must be preserved in the target text and which ones must be adapted to the target culture situation. The aim is to create a translation that feels natural, ensuring that the target readers have the impression that they are reading a document in their own language and not a translation (*instrumental - equifunctional translation*), (Nord, 2018:49). In order solve the problems that inherently appear in the translation process, translators will choose their strategies based on the translation context, considering the text-type, the function and the intended purpose of the target text.

Vinay and Darbelnet remark that, considering the particularities of various text-types, a translator can choose from two methods of translation: *direct (literal)* and *oblique*. The *direct (literal) translation* is used when the message from the source text can be transposed 'element by element' into the target text, being based on "parallel categories", this being called *structural* parallelism, or on "parallel concepts, which are the result of *metalinguistic* parallelisms" (1995:31).

The two examples from the table below, are relevant for the *direct translation method*, illustrating a situation of structural parallelism (1), where the message from the source text is rendered by parallel categories of elements (word by word); and respectively a situation of metalinguistic parallelism (2), in which the translation is achieved by using parallel concepts.

ST1: Arimidex contains lactose which is a type of sugar, [6, our italics].[1]
TT1: Arimidex conține lactoză care este un tip de zahăr, [5, our italics].

ST2: Acetylsalicylic acid and other non-steroidal anti-inflamatory medicines (NSAIDs) (including ibuprofen, diclofenac sodium and naproxen) (...), [21, our italics].
TT2: Acid acetilsalicilic și alte antiinflamatoare nesteriodiene (AINS) (incluzând ibuprofen, diclofenac sodic și naproxen) (...), [1, our italics].

Yet, there are situations in which, the message and the elements from the source language text cannot be transposed into the target language without altering the lexis or the syntactic structure of words. These situations require more complex translation procedures, referred to as "*oblique translation methods*" (1995:35). The study of Vinay and Darbelnet (1995:31-40) offers an exhaustive presentation of various translation methods, we will mention each of them but will closely analyse the ones that are most suitable for the translation of the *Patient Information Leaflets*.

Direct Translation Methods

Borrowing

As stated by Vinay and Darbelnet, *borrowing* represents the "simplest of all translation methods" (1995:31), being used in order to compensate a lacuna, a word or concept that does not exist in the target language. The element from the source language is transferred without any other change into the target language. If in other translation fields, borrowings serve to create stylistic effects and to add a little flavour from the source culture into the target text, in the situation of medical/pharmaceutical texts this translation procedure is used for pragmatic reasons, to expand medical communication and keep up with the latest medical discoveries, especially when the target language lacks direct equivalents. Most of the medical / pharmaceutical terms borrowed from English belong to the nominal category and usually include terms designating chemical substances, names of medical devices and medical procedures.

The following examples illustrate the way in which borrowings are used in the translation of PILs:

ST1: (…) any of the following drugs used to treat viral infections (…) *ritonavir, lapinavir, atazanavir* (…), [14, our italics].
TT1: (…) Dacă luați medicamente utilizate pentru tratarea infecțiilor (…) *ritonavir, lapinavir,* și/sau *atazanavir* (…), [13, our italics].

ST2: The other ingredients are: (…) *macrogol 300*, [6, our italics].
TT2: Celelalte componente sunt: (…) *macrogol 300*, [5, our italics].

ST3: The active substance is *acyclovir*, [39, our italics].
TT3: Substanța activă este *acyclovir*, [40, our italics].

ST4: (…) including *ibuprofen*, diclofenac sodium and *naproxen*, [1, our italics].
TT4: (…) incluzând *ibuprofen*, diclofenac sodiu și *naproxen*, [21, our italics].

[1] All the examples presented in this study are taken from Electronic Medicines Compendium, online: https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf and respectively from Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro.

ST5: (...) *verapamil, diltazem* (heart medicines), [4, our italics].
TT5: (...) *verapamil, diltazem* (medicamente pentru inimă), [3, our italics].

ST6: (…) if you are taking a medicine containing *sulfinavir* (…), [23, our italics].
TT6: (…) dacă luați un medicament care conține *sulfinavir* (…), [22, our italics].

ST7: (…) other bronchodilators (such as *salbutamol*), [36, our italics].
TT7: (…) alte bronhodilatatoare (cum este *salbutamol*), [28, our italics].

ST8: Other techniques may be used (e.g. DSS, *Easyfoam*, Sterivein), [18, our italics].
TT8: Se pot utiliza și alte tehnici, de exemplu (DSS, *Easyfoam*, Sterivein), [19, our italics].

ST9: The use of *Luer lock* syringes and eye protection are recommended when making the foam, [18, our italics].
TT9: Utilizarea seringilor *Luer lock* și echipamentul pentru protecția ochilor sunt recomandate atunci când se pregătește spuma, [17, our italics].

The borrowed terms from the first example (1): *'ritonavir', 'lapinavir', 'atazanavir'*, designate names of medicines used to treat various viral infections. Since they belong to the highly specialized pharmaceutical vocabulary, in order to be understood by the non-specialist readers, they have been preceded by explanations in both, the source and target languages. The borrowed term from the second example (2) *'macrogol 300'* denominates an ingredient that can be found the composition of the medicine *Arimidex*, used to treat breast-cancer. The fact that the term is formed by a noun combined with a number (which has its own significance), categorizes it as a highly specialized term, difficult to understand by the general public. Still, despite its obscurity, there is no additional explanation either in the ST or in its translation, to clarify it. The examples (3), (4), (5), (6), (7) illustrate instances of borrowed terms used to name active ingredients (*'acyclovir', 'ibuprofen', 'naproxen', 'sulfanovir'*) and medicines (*'verapamil', 'diltazem', 'salbutamol'*). These scientific terms are rendered in the target language without being modified. To make them transparent to the general public, additional explanations are provided within parenthesis. In the examples (8) and (9), the terms *Easyfoam* (used to name a medical technique) and *Luer lock* (a type of syringe) are not commonly encountered / used by non-specialist readers. Since they denominate specialised medical language which might not be easy to understand by the potential users of these medicines, they have been accompanied by common terms in order to facilitate comprehension.

The significant developments in the medical/pharmaceutical field and the need to make medical information accessible to a larger audience have led to changes at the lexical level as well. Since borrowings are often the easiest, fastest way to introduce concepts that lack equivalents in the target language, some of them have been so well established into the Romanian medical/pharmaceutical vocabulary that they became part of it.

Calque

In their study, Vinay and Darbelnet define calque as a special kind of borrowing whereby a new term or expression is introduced in a language by translating literally all its elements (1995:32). Further on, the Canadian scholars distinguish between two types of calques: *lexical*, that introduces a new form of expression into the target language while

respecting its syntactic structure, and *structural*, that introduces a new construction into the target language. In his turn, Newmark (*A Textbook of Translation*, 1988) provides a more detailed definition of this procedure, mentioning that:"the literal translation of common collocations, names of organizations, the components of compounds (…) and perhaps phrases (…), is known as calque or loan translation (1988:84). The significant development of the medical/pharmaceutical field has led to the creation of new medical terms in English. These terms might not have equivalents in other languages, including Romanian. To address this problem and maintain equivalence in translation, medical professionals and linguists may adapt or coin new words in the target language to convey the same concepts accurately. However, these concepts might be confusing and difficult to understand when they appear in texts like *patient information leaflets* which are generally intended for the non-specialist readers. In this situation, the calques are accompanied by other translation techniques, such as explanation, to make the medical information accessible to the general public.

Consider the following examples:

ST1: Bleomycin can be used alone (…) or in combination with *radiotherapy* [11, my italics].

TT1: Bleomicină Accord poate fi folosit singur (…) sau împreună cu *radioterapia* [11, my italics].

ST2: Your doctor will monitor you during and after the *sclerotherapy* for signs of hypersensitivity, [18, my italics].

TT2: Medicul dumneavoastră vă va monitoriza pe parcursul ședinței de *scleroterapie*, și după aceasta, în caz de semne de sensibilitate, [17, my italics].

ST3: Ibadronic Acid is prescribed to you to treat *postmenopausal* osteoporosis (…), [17, my italics].

TT3: Acid Ibadronic vă este prescris pentru tratamentul osteoporozei *postmenopauză* (...), [1, my italics].

ST4: If there is a concern regarding potentially high levels of calcium in the tap water (*hard water*), (…), [17, my italics].

TT4: Dacă credeți că este posibil să existe concentrații mari de calciu în apa de la robinet (*apă dură*), (…), [1, my italics].

ST5: Detailed information on this medicine is available on the website of *the European Medicines Agency* (…), [35, our italics].

TT5: Informații detaliate privind acest medicament sunt disponibile pe website-ul *Agenției Europeene a Medicamentului* (...), [34, our italics].

In the first two examples (1), (2), the closed compounds *'radiotherapy'* and *'sclerotherapy'* have been translated into *'radioterapie'* (*'radio'=radio'*, *'therapy'= 'terapia'*), respectively *'scleroterapie'* (*'sclero'* = *'sclero'*, *'therapy'* = *'terapie'*), which involves the literal translation of each component of the TL. The new coined terms faithfully imitate the structure of the source language terms while maintaining the original meaning. The term from the third example (3) *'postmenopausal'* has been literally translated into *'postmenopauză'* (*'post'='post'; 'menopausal'= 'menopauză'*). The calqued term maintains the structure of the source term and renders the same meaning. The translation of the fourth example (4), *'apa dură'* represents another instance of lexical calque, based on the literal translation of the scientific term (fixed phrase) *'hard water'*.The new formed construction corresponds to the syntactic structure of the TL and conveys the same meaning as

the SL word, being an established expression used in scientific settings to describe a water that contains minerals. In the last example (5) the structure *'Agenției Europeene a Medicamentului'* represents the calqued equivalent of the source language term *'the European Medicines Agency'* . We note that the source term has been translated literally, (*'European' = 'Europeană', 'Medicines' = 'Medicamentului', 'Agency' = 'Agenția'*) and that the translated term follows the linguistic conventions of the target language. At the same time, the new coined phrase preserves the meaning of the original and is widely recognized and adopted in the Romanian use, which suggests that it has been successfully integrated into the language.

On the other hand, according to Vinay and Darbelnet (1995:32), *structural calques* are accountable for introducing new structures into the target language while respecting the semantic content of the source language. Yet, in the translation of the Patient Information Leaflet, which is subject to strict regulations and norms, we have remarked that structural calques are not commonly encountered, since their presence would alter the natural structure of the target text, making it less coherent.

The aim of this part of the study was to investigate the presence of calques in the translation of medical/pharmaceutical terminology, by analysing simple or compound terms, without dealing with longer structured phrases. Even if we have remarked a low frequency of *lexical calques* in the corpus of texts under investigation, this procedure contributes to the expansion of Romanian medical/pharmaceutical terminology, particularly to compensate for the lack of appropriate equivalents when conveying new concepts accurately. As regards the structural calques, we note that they are not common in this type of translation, where texts strictly adhere to the norms of the target language, which require clarity and consistency.

Literal Translation

Vinay and Darbelnet define *literal translation* as "the direct transfer of a SL text into a grammatically and idiomatically appropriate TL text in which the translators' task is limited to observing the adherence to the linguistic servitudes of the TL" (Vinay and Darbelnet, 1995:34). The Canadian scholars remark that this translation method can be applied especially when dealing with languages that belong to the same family or with languages that share certain common features such as the same syntactic structure or cultural aspects. *Literal Translation* can be a pertinent strategy in the translation of the Patient Information Leaflet since this text-type affiliates to the specialised discourse which typically does not require the use of stylistic procedures.

Consider the following examples:

ST1: Arimidex contains a substance called anastrozole [6].
TT1: Arimidex conține o substanță numită anastrozole [5].

ST2: Do not take Arimidex if you are allergic to anastrozole or any of the other ingredients of this medicine [6].
TT2: Nu utilizați Arimidex dacă sunteți alergică la anastrozol sau la oricare dintre celelalte componente ale acestui medicament [5].

ST3: (...) if you are taking a medicine that contains tamoxifen or medicines that contain estrogen [6].
TT3: (...) dacă luați un medicament care conține tamoxifen sau medicamente care conțin estrogen [5].

ST4: Arimidex contains lactose which is a type of sugar [6].
TT4: Arimidex conține lactoză, care este un tip de zahăr [5].

As the examples illustrate, Literal Translation procedure typically involves maintaining the sentence structure and the word order from the source language while transposing the words according to their denotative meaning without making other adjustments. This procedure is source-language oriented, prioritizing fidelity to the source text over adaptability to the target language natural structure. Despite the fact that the Patient Information Leaflet belongs to scientific discourse whose translation is based on transferring parallel concepts from the source language into the target language, the literal translation method can have limitations, particularly when the sentence structure in the source language and the target language is different.

The analysis of the corpus of texts has proved that in the situation of Patient Information Leaflets, the use of direct translation methods is not enough to achieve what Vinay and Darbelnet refer to as an *'acceptable translation*' (1995:34). Consequently, translators need to make use of other, more complex procedures, in order to achieve a translation that not only conveys the source text's meaning but also sounds natural and culturally appropriate in the target language. So, for translations that require more than word-for -word transfer, particularly when dealing with the lack of parallel concepts or structures, translators often employ more complex strategies, known as *oblique translation methods*, that help them achieve "the greatest possible correspondence between the source text and the target text" (Nord, 2005:25).

Transposition

The first *oblique translation method* proposed by Vinay and Darbelnet is called *transposition* and involves the replacement of "one word class with another without changing the meaning of the message" (Vinay and Darbelnet 1995:36). According to them, transposition represents the most common structural change used in translations. This procedure is required when a certain grammatical structure from the source language has no equivalent in the target language or when the transfer through a similar structure would sound unnatural.

Consider the following examples:

ST1: Arimidex is used to treat breast cancer in women who have gone through menopause. Arimidex works by cutting down the amount of the hormone called estrogen that your body makes. It does this by blocking a natural substance (an enzyme) in your body called 'aromatase, [4, our italics].

TT1: Arimidex este utilizat pentru tratamentul cancerului la sân la femeile care au intrat la menopauză. Arimidex acționează prin scăderea cantității de hormon numit estrogen produs de corpul dumneavoastră. Arimidex realizează acest efect prin blocarea unei substanțe naturale (o enzimă) din corpul dumneavoastră, numită 'aromatază, [5, our italics].

ST2: Other things that can increase the risk of fractures include: not enough walking or other weight-bearing exercise, [21, our italics].

TT2: Alți factori care pot crește riscul de fractură includ: lipsa de mișcare sau a exercițiului fizic, [1, our italics].

ST3: If you suffer from angina, Almodipine works by improving blood supply to the heart muscle which then receives more oxygen (...), [4, our italics].

TT3: La pacienții cu angină pectorală, Almiden acționează prin ameliorarea alimentării cu sânge a mușchiului inimii, care primește astfel mai mult oxygen (...), [3, our italics].

ST4: Discuss with your doctor the precautions needed to avoid infecting other people, [16, our italics].

TT4: Discutați cu medicul dumneavoastră despre precauțiile necesare pentru a evita infectarea altor persoane, [15, our italics].

ST5: (...) have a symptomatic hole in the heart (only if the sclerosant is used as a foam), [18, our italics].
TT5: (...) aveți o gaură la inimă simptomatică (numai daca agentul slerozant este folosit sub formă de spumă), [17, our italics].

ST6: Prolonged treatment after prevention of rebleeding of ulcers with intravenous Nexium, [23, our italics].
TT6: Tratamentul de lungă durată după prevenirea restrângerii ulcerelor realizată prin administrarea de Nexium, [22, our italics].

In example (1), the first structural change undertaken is the transposition of the long infinitive *'to treat'* into the nominal expression (prep. + noun), *'pentru tratamentul'*. The gerundial verbal phrase *'by cutting down'* is also rendered by means of a nominal expression (prep. + noun), *'prin scăderea'*. In the segment *'that your body makes'*, the present form *'makes'* is translated through a past participle: *'produs de corpul dumneavoastră'.* In the last sentence, the impersonal pronoun *'it'* is rendered by the proper noun *Arimidex*. The translator considers that the use of the pronoun solely is inadequate, and it requires to be rendered by a noun to make the target more accurate. Last, the gerundial construction (preposition+ verb) *'by blocking'* is transposed into a nominal construction (preposition+ noun) *'prin blocarea.'*In the second example (2) the plural noun *'fractures'* is rendered by a singular noun in the target language, *'fractură'*. This form of expression, referred to as *'conceptual singular'*, (Vinay and Darbelnet, 1995:123) is preferred in Romanian even in situations in which more than one object is implied, in order to generalise an idea. Further, the negative adverbial construction *'not enough'* (*'not enough walking'*) is transposed into the target language through the noun *'lipsa' ('lipsa de mișcare')*. This mode of expression sounds more natural in Romanian, being preferred to a word-by-word translation.In the third example (3) we identify the following transpositions: the verbal construction *'if you suffer'* that could be translated as *'dacă suferiți'* is transposed in the target language through the nominal construction (preposition+noun) *'la pacienții'*. The gerundial construction (prep.+gerund verb), *'by improving'*, is rendered in Romanian by the nominal construction (prep+noun) *'prin ameliorarea'*. While the source text uses a verbal construction, the target text opts for a nominal expression, which aligns with the natural tendency of Romanian to prefer nouns. In the fourth example (4) the definite article *'the'* that precedes the noun *'precautions'* is rendered in the target language by the preposition *'despre'*. The choice of this preposition makes the translation sound more natural in Romanian. The past participle *'needed'* is transposed in the target text by the adjective *'necesare'*. This option could be motivated by the tendency of the target language to use adjectives instead of past participles to qualify nouns. Last, the gerund verb *'infecting'* is translated by the noun '*infectarea'*. As mentioned before, nominalization represents a recurrent feature of the Romanian scientific discourse, leading to the preponderance of nouns in relation to verbs.Example (5) illustrates a case of transposition achieved through supplementation (Vinay and Darbelnet 1995:107): first, the noun *'sclerosant*' from the source text is transposed by the nominal phrase (noun +adjective) *'agentul sclerozant'* in the target text. Second, the translation of the prepositional phrase *'as a foam*' is rendered by the supplementation with another prepositional phrase (preposition+noun), *'sub formă de spumă'*. As can be observed, the translator makes use of supplementation in the Romanian translation, to transfer the message in a coherent way.In the sixth (6) example the past participle *'prolonged'* is rendered in the

target language by the nominal phrase (preposition +adjective +noun) *'de lungă durată'*. The preposition *'with'* is transposed by the participial construction (participle+ preposition) *'realizată prin'*. Finally, instead of translating literally the nominal group (adjective + noun) *'intravenous Nexium'* as *'Nexium intravenos'*, the translator omits the adjective *'intravenos'* in the target text but replaces it by the prepositional phrase (noun + preposition) *'administrarea de'* to enhance clarity.

The discussion above makes us remark that the most common type of transposition used in the translation of Patient Information Leaflets consists in replacing various verbal constructions by nominal ones. This confirms again that the density of nominalizations represents a feature that particularizes this textual genre. Another recurrent translation strategy we have identified is the supplementation of demonstratives by nouns (*'this' / 'acest lucru'*), the supplementation of nouns by qualifying adjectives (*'angina'/ 'angină pectorală'*), or the supplementation by introducing a prepositional phrase in order to reinforce certain words for a more precise understanding (*'as a foam' / 'sub formă de spumă'*). This type of transposition reflects the natural tendency of Romanian language to provide additional explanations whereas English prefers a more concise sentence structure.

Modulation

Modulation represents a translation procedure that involves a change in the point of view when transposing the message in the target language, in order to achieve naturalness. This procedure is generally used when a literal translation or even a transposition would lead to a target text that sounds unnatural or awkward. In their study, Vinay and Darbelnet define modulation as "a variation of the form of the message, obtained by a change in the point of view" (1995:36). The Canadian scholars distinguish between two types of modulation: *fixed* (obligatory) *modulation* and *free* (optional) *modulation* (1995:37). Fixed modulations are conventionally accepted and confirmed by grammars and bilingual dictionaries, whereas free modulations occur when a literal translation may lack naturalness.

Based on the nature of the mental operations that each type of modulation involves, Vinay and Darbelnet (1995:249-54) identify the following subdivisions: abstract for concrete (*metonymy*), general to particular, the part for the whole (*synecdoque*), one part for another (*metonymy*), reversal of terms, space for time (*metalepsis*), exchange of intervals for limits (*in space and time*), negation of the opposite, active to passive and vice versa, change of symbol and explicative modulation.

We propose the following examples:

ST1: They *work* by reducing the amount of acid that your stomach produces, [23, our italics].

TT1: Aceste medicamente *acționează* prin reducerea cantității de acid pe care o produce stomacul dumneavoastră, [22, our italics].

ST2: This *is where* the acid from the stomach *escapes* into the gullet (...), [23, our italics].

TT2: Această boală *apare când* acidul din stomac *urcă înapoi* în esofag, [22, our italics].

ST3: (...) blood *poisoning* or recent skin or breathing problems, [18, our italics].

TT3: (...) *infecție* a sângelui sau probleme ale pielii sau de respiratie recente, [17, our italics].

ST4: (...) it is not usually used *unless absolutelely necessary*, [16, our italics].

TT4: (...) medicamentul nu se administrează *decât dacă este absolut necesar,*[15, our italics].

ST5: Do not take Fibrovein if you *have had* recent surgery, [18, our italics].
TT5: Nu utilizați Fibrovein dacă *ați fost supus* recent unei intervenții chirurgicale, [17, our italics].

ST6: (...) they cause the lining of the vein walls to swell and *the walls stick together,* [18, our italics].
TT6: (...)determină umflarea pereților venoși și *obliterarea venei,* [17, our italics].

In the first example (1), there is a change from a general meaning *'*a *lucra'* to a more specific one *'a acționa'* in the translation of the verb *'work'*. The English verb '*work'* is a general term that covers a wide range of meanings, but in this particular context the translator considers appropriate to use the more specific term *'acționează'* in the target language.The second example (2) illustrates how transposition and modulation mix. The demonstrative pronoun *'this/aceasta'* is supplemented in translation by the noun *'boală'* (*'această boală'*), since in formal Romanian discourse the use of the demonstrative pronoun is inadequate on its own and it needs to be supported by a noun, to provide a more precise meaning. The auxiliary verb '*is'* is rendered by the more specific term *'apare'*. This is an example of modulation that includes the conversion from general to particular. Next, the adverb of place *'where/unde'* is translated by the adverb of time *'when/când'*. This type of modulation implies the move from space to time (*metalepsis*) while preserving the meaning of the message. Finally, the verb '*escapes'* is not translated literally by *'este eliberat'*, the translator feels the need to change the point of view and uses the construction *'urcă înapoi'* in order to render the message in a more precise way. This is again a move from a general to a more specific perspective.In the third example (3), the construction *'blood poisoning'* is rendered by '*infecție a sângelui'*. The medical metaphor *'blood poisoning'* denominates the disease whose scientific name is *'sepsis' / 'septicemie'*. A literal translation of this term would be *'otrăvirea sângelui*' which sounds awkward in Romanian. The translator does not maintain the original metaphor in the target text but proceeds to a change of symbol. Example (4) illustrates a type of modulation that is achieved by the reversal of the point of view and the change from negative to affirmative. A literal translation of the structure *'unless absolutely necessary'* would be *'dacă nu este absolut necesar'*, since the conjunction *'unless'* means *'dacă nu'*. However, the translator renders the above-mentioned structure by *'decât dacă este absolut necesar'*, using the affirmative form of the verb. This modulation reflects the contrast between the source and target language, when dealing with the same situation but two different points of view. In the fifth example (5), the active construction *'have had'* (literally translated by *'ați avut'*) is transposed into the target language by the passive construction *'ați fost supus'*. This type of modulation that includes the move from active to passive is required by the tendency of the Romanian medical discourse to use passivization as a way of expressing objectivity and impersonality.In the sixth example (6), the structure *'the walls stick together'* is rendered into the target language by the more specific construction *'obliterarea venei'*. This type of modulation includes the conversion from general to particular and is used in order to express the medical information in a professional way, despite the genre intention of conveying the message accessibly to the non-specialised readers.

Vinay and Darbelnet remark that "the regular use of modulation can be seen as the touchstone of a good translator, whereas the use of transposition simply shows a very good command of the target language "(1995:246). As mentioned before, the need for naturalness in translation makes the translator proceed to changes in the point of view which sometimes are

not semantically or syntactically justified but do lead to a target text that gives the readers the impression of a document written in their own language.

Equivalence

Equivalence represents the translation procedure that implies the use of completely different wording to express the same message. According to Vinay and Darbelnet, most equivalences are fixed expressions that "belong to a phraseological repertoire of idioms, cliches, proverbs, nominal or adjectival phrases" (1995:38). In the translation of the *Patient Information Leaflet* which is a highly specialised textual genre whose primary aim is to transmit medical information, this procedure cannot be used.

Adaptation

Adaptation, the last translation procedure proposed by Vinay and Darbelnet is used in the cases when the target readers are not familiar to a particular situation or have different cultural views. Consequently, the translator needs to adapt the translation to the new situation of communication and create a new situation that can be considered as being equivalent. As the Canadian researchers note, adaptation is "the translation method of creating an equivalence of the same value applicable to a different situation than that of the source language" (1995:338). In the translation of Patient Information Leaflets, this method is used to transfer ready-made expressions, medical metaphors, names of medicines or the names of regulatory institutions that may have different names in the source and target languages, some examples are given below:

ST1: Buplex 200mg film-coated tablets, [12, our italics].
TT1: Adagin 200mg comprimate filmate [2, our italics].

ST2: Viani Accuhaler 500microgram/100microgram/dose inhalation powder, pre-dispensed, [36, our italics].
TT2: Pavtide Diskus 500 micrograme/100micrograme pulbere de inhalat, [28, our italics].

ST3: You can also report side effects directly via Yellow Card Scheme Website: www.mhra.gov.uk/yellowcard,[4, our italics].
TT3: De asemenea, puteți raporta reacțiile adverse directe (...)pe web-site-ul Agentiei Nationale a Medicamentului și a Dispozitivelor Medicale din România http:/www.anm.ro/, [3, our italics].

In the first two examples (1), (2), the equivalences are based on the *'country-specific'* (1995:256) ways of denominating the names of the medicines that, due to various pragmatic reasons differ in the source and target languages. The third (3) example illustrates a similar situation but, this time, the problem is related to the translation of the name of the institution that regulates the administration of medicines and respectively the internet website where the possible side effects of the medicines can be reported. Since this information is different in the source and target countries, the translator needs to operate the change in the Romanian Patient Information Leaflets using the equivalence as a translation strategy (i.e.: "You can also report side effects directly via *the Yellow Card Scheme at: www.mhra.gov.uk/yellowcard* "/ "De asemenea, puteti raporta reactiile adverse direct prin intermediul sistemului national de raportare, ale carui detalii sunt publicate pe web-site-ul *Agentiei Nationale a Medicamentului si a Dispozitivelor Medicale din Romania http://www.anm.ro/*."), (taken from *Almodipine /Almiden* package leaflets).

Despite that the translation procedures have been discussed separately, it would be appropriate to mention that in most of the cases translators have to deal with a mixture of these methods in the same sentence, being sometimes difficult to tackle them. If *direct translation*

procedures can be achieved by a good command of the linguistic structures of both languages, the *'oblique methods'* require a subtle understanding of the cultural-specific norms that must be respected in translation. In the translation of the *Patient Information Leaflet* which is a highly standardized textual genre, whose content is submitted to strict regulations and norms, the pressure on closeness is an undisputed condition. In this situation, besides the above-mentioned strategies, the use of parallel texts represents an indispensable tool in the work of translators that can rely on how other similar texts have been translated before.

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources: *Corpus of Patient Information Leaflets:*

[1] **Acid Ibadronic 150mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[2] **Adagin 200mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[3] **Almiden 5mg comprimate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[4] **Almodipine 5mg Tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[5] **Arimidex 1mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[6] **Arimidex 1mg film - coated tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[7] **Astrium 5mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[8] **Augumentin 400/57mg**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[9] **Augumentin BIS 400/57 mg**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[10] **Bleomicină 15000 IU pulbere pentru soluție injectabilă**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[11] **Bleomycin 15000 IU Powder for solution for injection /infusion**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf*, (Last accessed: 14.10.2023).

[12] **Buplex 200mg film-coated tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[13] **Crestor 5mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[14] **Crestor 5mg film-coated tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf*, (Last accessed: 14.10.2023).

[15] **Emtricitabină/Tenofovir disoproxil Accord 200mg/245mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[16] **Emtricitabine/Tenofovir disoproxil 200mg/245mg film-coated tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[17] **Fibrovein 0,2%, 0,5%, 1%, 3% Soluție Injectabilă**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[18] **Fibrovein 0,2%, 0,5%, 1%, 3% Solution for Injection**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[19] **Gaviscon Mentol suspensie orală**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[20] **Gaviscon Peppermint Liquid Relief**, in print.

[21] **Ibadronic Acid 150mg Film-coated Tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf*, (Last accessed: 14.10.2023).

[22] **Nexium 20mg comprimate gastrorezistente,** Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[23] **Nexium 20mg gastro-resistant tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf*, (Last accessed: 14.10.2023).

[24] **Nurofen 200mg drajeuri**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[25] **Nurofen 200mg Tablets and Nurofen 200mg Caplets**, in print.

[26] **Panadol Extra 500mg /65mg comprimate filmate**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[27] **Panadol Extra Advance 500mg/65mg Tablets**, in print.

[28] **Pavtide Diskus 500 microgram/100microgram pulbere de inhalat**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[29] **Rosuvastatin 5mg film-coated tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf*, (Last accessed: 14.10.2023).

[30] **Seretide Diskus 50 microgram/100 microgram pulbere de inhalat**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[31] **Seretide Diskus 50 microgram/100microgram/dose inhalation powder, pre-dispended**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[32] **Strepsils Honey and Lemon Lozenges**, in print.

[33] **Strepsils Miere si Lămâie pastile**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[34] **Suboxone 2mg/0,5 mg**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[35] **Suboxone 2mg/0,5mg sublingual tablets**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[36] **Viani Accuhaler 500 microgram/100microgram/dose inhalation powder, pre-dispensed,** Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[37] **Zinnat 125mg/5ml granules for oral suspension**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[38] **Zinnat 125mg/5ml granule prntru suspensie orală**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

[39] **Zovirax Cream**, Electronic Medicines Compendium, online: *https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf* , (Last accessed: 14.10.2023).

[40] **Zovirax 50mg/g cremă**, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

Secondary sources:

Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, online: http://www.anm.ro, (Last accessed: 15.10.2023).

Electronic Medicines Compendium, online: https://www.medicines.org.uk/emc/files/pil.7533.pdf , (Last accessed: 14.10.2023).

NORD, Christiane, (1991), "Scopos, Loyalty and Translational Conventions", in *Target International Journal of Translation Studies*, 91-109, Amsterdam.

NORD, Christiane, (2005), *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation Oriented Text-Analysis*, Amsterdam: Rodopi.

NORD, Christiane, (2018), *Translating as a Purposeful Activity, Second edition*, New York: Routledge.

VINAY, Jean - Paul and Jean Darbelnet, (1995), *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation*, Philadelphia: John Benjamins.

THE EFFECTS OF THE PHANARIOT ERA ON THE ROMANIAN PEOPLE

Marinel Pădure
PhD Student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: The Phanariote era represents a crucial moment in the evolution of the Romanian people and in shaping its national identity. This period was characterized by the rule of the Greek Phanariot boyars in the Romanian Principalities and Moldova, having a significant impact on the political, economic and cultural evolution of the Romanians. Its historical importance is reflected in the transformations produced in the social structure and collective mentality, as well as in its contribution to the consolidation of Romanian national consciousness.
The Phanariots, members of some Greek aristocratic families, dominated the politics of the Romanian principalities for about three centuries, bringing with them influences from Ottoman culture and politics. The foundation of the Fanario dynasty must be understood in the context of geopolitical changes in Eastern Europe, and the relations of Messrs. Brâncoveanu and Dimitrie Cantemir with the military events of the 18th century played an essential role in establishing this dominance.
The impact of the Phanariote era on the development of the Romanian people was profound. The social and economic transformations under Phanariot rule accentuated social divisions and increased poverty among the population. However, this period also contributed to the formation of the Romanians' national consciousness, by promoting the local language and culture in a context of oppression and centralization of power.
Characterized by excessive fiscal policies and the resistance of local boyars to reforms, the Phanariot era also represented a period of attempts at modernization and administrative reform. Despite the negative effects, such as the exploitation of the population and the conservatism of the local elites, some legislative initiatives introduced modern elements in the legal and administrative fields, contributing to a dialogue with the European context of the time.
The Phanariote era marked a period of change and struggle for independence and national identity of the Romanian people. The revolts and subsequent political events led to the end of the Phanariot rule and the return to autochthonous rulers, marking a new chapter in Romanian history.

Keywords: Era, Identity, Transformations, Rulers, Consciousness.

Introducere

Epoca fanariotă reprezintă un moment cheie în evoluția poporului român și în conturarea identității sale naționale. Această perioadă a fost caracterizată de stăpânirea marelui boier fanariot grec în Principatele Române și Moldova, care a avut un impact semnificativ asupra evoluției politice, economice și culturale a românilor. Importanța sa istorică se reflectă în transformarea pe care a adus-o în structura socială și mentalitatea colectivă, precum și în contribuția sa la consolidarea conștiinței naționale românești.

Fanarii nu au fost primii domni străini sau primii origini străine care au stăpânit pământurile românești. Cu toate acestea, ei au dominat multă vreme politica ambelor principate, producând 31 de domni (din 11 familii) pe parcursul a mai bine de un secol. Întemeierea dinastiei Fanario trebuie privită în contextul schimbărilor din situația strategică din Europa de Est și al relației celor doi domni români Constantin Brâncoveanu și Dimitri Cantermir cu evenimentele militare din prima perioadă a secolului al XVIII-lea. secol. Cantemir a fost numit Domn al Moldovei tocmai pentru a-l captura pe Brâncoveanu și a-l preda Imperiului Otoman, iar el a încheiat o înțelegere cu țarul rus Petru cel Mare în încercarea de a scăpa de tutela otomană. Această campanie comună a fost un dezastru militar complet pentru cei doi aliați, care s-au retras fără tragere de inimă în Rusia. Înfrângerea a fost posibilă şi

datorită poziţiei domnului Brâncoveanu, care avea o armată numeroasă şi bine echipată, plus provizii numeroase, cumpărate pentru ruşi cu banii acestora. Schimbând tabăra, în loc să taie calea de retragere otomană şi să cadă în spatele armatei Marelui Vizir, Brâncoveanu a trimis proviziile otomanilor şi a stat deoparte fără a mişca vreun deget. Acest fapt este cu atât mai ciudat cu cât legăturile sale cu Ţarul Petru (se pare chiar şi un tratat de alianţă) erau anterioare tratatului moldo-rus.[1]

1. Contextul istoric al epocii fanariote

Epoca fanariotă a început în secolul al XVII-lea și s-a încheiat la începutul secolului al XIX-lea. A fost marcată de dominația boierilor greci, numiți fanarioți, în Principatele Românești și în Moldova, în cadrul unui sistem instituit de Poarta Otomană. Această perioadă a fost caracterizată de o puternică influență a Imperiului Otoman asupra afacerilor interne ale principatelor române, precum și de o politică de exploatare economică și administrativă agresivă din partea domnilor fanarioți.[2]

În anul 1711, respectiv 1716, în Moldova și în Țara Românească a fost introdus regimul fanariot, prin care otomanii, în contextul instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania și a creșterii puterii Rusiei, urmăreau să-și consolideze controlul asupra celor două principate.

Fanarioții erau membri ai unor familii aristocratice grecești, care locuiau în cartierul Fanar, principalul cartier al grecilor din Constantinopol.[3]

Înainte de a fi domni în Principatele Române -statut pe care îl obțineau cu sume considerabile de la Înalta Poartă-, fanarioții (greci sau români grecizați) îndepliniseră funcția de mari dragomani ai Porții. Responsabilitatea lor era să gestioneze relațiile Imperiului Otoman cu statele europene, prin urmare, erau obligați să cunoască și să vorbească mai multe limbi străine, îndeosebi franceza, prin intermediul căreia țineau legătură cu ambasadorii țărilor occidentale de la Constantinopol.

Pe lângă efectele negative pe care le-au lăsat în istoria Principatelor, domnii fanarioți, odată ajunși pe scaunele de domnie de la Iași sau București, au înlesnit, voit sau nu, pătrunderea curentului iluminist francez în spațiul românesc. Au adus cu ei secretari și funcționari francezi pentru a-i ajuta la administrarea Principatelor, dar și profesori francezi pentru a le educa copiii. Acest model a fost preluat și de boierii locali, care nu au întârziat să caute și ei să le asigure educația copiilor cu ajutorul unor dascăli din Vestul Europei, sau, în orice caz, cunoscători ai culturii occidentale. Interesul pentru cultura și civilizația franceză era din ce în ce mai sporit în rândul boierimii.[4]

Drept urmare, în 1776, Alexandru Ipsilanti a luat o măsură îndrăzneață prin admiterea oficială a predării limbii franceze în școlile grecești din Principate. De altfel, într-o notă informativă a Consulatului Rusiei din Iași, din anul 1806, scria astfel: Dorința de a învăța limba franceza a devenit atât de generală și de mare în această țară, încât pare a degenera într-o epidemie.

Epoca fanariotă este un termen folosit pentru a descrie perioada în care Imperiul Otoman a controlat direct Principatele Române (Țara Românească și Moldova) prin intermediul domnilor fanarioți. Această perioadă a avut loc aproximativ între secolele XVII și

[1] Giurescu, Constantin C., „Istoria Românilor: De la origini până în zilele noastre.” Editura All, 2017, p. 22-55
[2] Georgescu ,Vlad, „Fanariot rule in the Balkans” Paris, 1976, Juillet-Septembre, p. 426. - Această carte oferă o analiză detaliată a domniei fanariote în Țara Românească și Moldova, precum și a impactului asupra societății și politicii locale.
[3] Xenopol, Alexandru D., „Istoria românilor din Dacia Traiană.” Editura Litera, 2015, p. 7-9
[4] Giurescu, Constantin C., „Istoria Românilor: De la origini până în zilele noastre.” Editura All, 2017, p. 2-7

XIX și a fost numită după cartierul Fanar din Istanbul, unde locuiau grecii din Imperiul Otoman și de unde erau aleși domnitorii fanarioți.[5]

Istoria acestui fenomen își are rădăcinile în politica otomană de a numi domni ortodocși din Imperiul Otoman pentru a conduce principatele vasale, în încercarea de a menține un control strâns asupra acestor teritorii, care erau situate într-o zonă strategică importantă. Această politică a fost întărită în secolul al XVII-lea, odată cu semnarea tratatului de la Küçük Kaynarca din 1774 între Imperiul Otoman și Imperiul Rus, care a adus o serie de schimbări în regiune și a sporit importanța Principatelor Române.

Domnitorii fanarioți erau adesea selectați din familiile nobililor greci care trăiau în Fanar, iar numirea lor era adesea subiectul unor negocieri între diferitele puteri din regiune, inclusiv Imperiul Otoman, Rusia și Imperiul Habsburgic.

Perioada fanariotă a fost marcată de o creștere a influenței străine în Principatele Române, cu rivalități și intrigă politică între diferitele puteri. Domnitorii fanarioți erau adesea văzuți ca fiind corupți și preocupându-se mai mult de propriile interese sau de interesele străinilor decât de bunăstarea populației locale.

Epoca fanariotă a luat sfârșit în prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu începutul mișcării de independență a Principatelor Române și cu Revoluția de la 1821 în Țara Românească și Moldova. După acest moment, domnitorii locali și-au câștigat treptat independența față de controlul otoman și influența străină, conducând la obținerea independenței depline mai târziu în acel secol.[6]

2. Impactul epocii fanariote asupra societății românești

Sub dominația fanarioților, societatea românească a suferit transformări semnificative. S-a înregistrat o creștere a influenței marii boierimi, care a dus la o accentuare a diviziunii sociale și la o creștere a sărăciei în rândurile populației. De asemenea, au avut loc schimbări în structura economică, cu o accentuare a feudalismului și o intensificare a exploatării țărănimii.

Epoca fanariotă a reprezentat și un moment important în formarea conștiinței naționale a poporului român. Sub presiunea opresiunii și a politicii centralizatoare a domnilor fanarioți, s-au conturat primele mișcări de rezistență și de afirmare a identității românești. S-a început să se contureze o conștiință națională, bazată pe limba, tradițiile și valorile specifice poporului român.[7]

Contribuţia lor este însă marcată de absenţa unui stat independent în care Iluminismul să se manifeste în forma sa clasică, a despotismului luminat. Probabil cea mai cunoscută expresie a Iluminismului în spaţiul românesc este activitatea „Şcolii Ardelene“ în Transilvania reformelor iosefine. De numele unor intelectuali precum Petru Maior, Samuil Micu, Gheorghe Şincai sau Ion Budai-Deleanu se leagă primele eforturi sistematice de ridicare a românilor prin cultură, de revendicare a drepturilor politice pornind de la argumente de ordin cultural-istoric. [8]

Ştafeta lansată de „Şcoala Ardeleană“ a fost preluată de generaţia paşoptistă contribuind la trezirea conştiinţei naţionale şi, de aici, aceşti cărturari transilvăneni au intrat în istoriografia românească ulterioară ca o pagină luminoasă aflată la începuturile istoriei noastre moderne. Nu de aceeaşi posteritate imaculată s-au bucurat reflexele iluminismului în spaţiul extracarpatic.

[5] Giurescu, Constantin C. și Giurescu, Dinu C., „Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre”, Editura Albatros, Bucureşti, 1975, p. 2-5. - Această lucrare cuprinzătoare oferă o perspectivă generală asupra istoriei României, inclusiv a epocii fanariote.

[6] Giurescu , Constantin C., „The Romanian Principalities: From the Beginnings to the End of the XVIII Century”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, p. 46. - O altă lucrare semnificativă a istoricului Constantin C. Giurescu, această carte explorează istoria Principatelor Române până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, inclusiv perioada fanariotă.

[7] Cândea, Virgil, „Românii între Orient și Occident: Între tradiție și modernitate.” Editura Universității din București, 2019, p. 11-22

[8] Xenopol, Alexandru D., „Istoria românilor din Dacia Traiană.” Editura Litera, 2015, p. 17-33

Secolul Luminilor s-a suprapus în Principate peste perioada „fanariotă" în care înalţi funcţionari creştini ai Imperiului Otoman au fost numiţi cu regularitate de sultan în scaunele de la Bucureşti şi Iaşi pentru a-i servi cât mai eficient interesele.

Pe fondul unei agravări a dependenţei politice faţă de Înalta Poartă, al numeroaselor conflicte militare care au opus, adesea pe teritoriul locuit de români, cele trei imperii ale Europei Central-Estice (Habsburgic, Ţarist şi otoman), măsurile moderne introduse de câţiva dintre aceşti domni străini pot trece neobservate, cu atât mai mult cu cât puţine au avut efecte durabile. Au existat totuşi proiecte de reformă, unele chiar remarcabile prin modernitatea lor, pe care nu le putem trece cu vederea. Dintre acestea, cele mai interesante sunt cele introduse în domeniile juridic şi administrativ. Acestea se disting în primul rând prin caracterul lor mai coerent, apoi prin impactul social mai mare pe care, tocmai din acest motiv, l-au putut avea. În cele ce urmează trecem în revistă principalele iniţiative legislative ale perioadei fanariote, prezentate ca parte a unui context european mai larg în care îşi au originile şi cu care stabilesc punţi de dialog.[9]

Fanarioții au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării societății românești în perioada în care au avut influență în Principatele Române. Aceștia erau membri ai familiilor nobiliare grecești, care au ocupat poziții importante în administrația și viața socială a Moldovei și Țării Românești în timpul dominației otomane.

Impactul lor asupra dezvoltării poporului român a fost dublu:

1. ***Aspecte negative:***

- Corupție și nepotism: Fanarioții erau adesea acuzați de corupție și nepotism, favorizând interesele propriilor lor familii și clanuri în detrimentul populației locale. Aceasta a creat nemulțumire și resentimente în rândul populației.
- Exploatare economică: Fanarioții au impus taxe grele și au intensificat exploatarea economică a țăranilor și a altor categorii sociale defavorizate, ceea ce a dus la sărăcirea și nemulțumirea acestora.
- Dependența față de Imperiul Otoman: În timpul domniei fanarioților, Principatele Române au devenit și mai dependente de Imperiul Otoman, ceea ce a limitat libertatea și autonomia politică a acestora.

2. ***Aspecte pozitive:***

- Modernizare administrativă: Fanarioții au introdus unele reforme administrative și legale care au contribuit la modernizarea structurilor statului în Principatele Române. Aceste reforme au inclus stabilirea unor coduri legale și proceduri administrative mai clare.
- Cultură și educație: Fanarioții au promovat educația și cultura greacă în Principatele Române, contribuind la creșterea nivelului de alfabetizare și la dezvoltarea unei elite culturale în aceste teritorii.
- Influențe culturale: Prin intermediul fanarioților, cultura greacă și elementele culturale ale lumii bizantine au avut o influență mai mare asupra culturii românești, în special în domenii precum arta, literatura și arhitectura.

Impactul fanarioților asupra dezvoltării poporului român a fost complex și ambivalent, având atât aspecte negative, cât și pozitive. Este important să evaluăm această perioadă în contextul istoric specific și să recunoaștem contribuțiile și deficiențele lor în formarea societății românești moderne.

3. Caracteristici ale epocii fanariote

[9] Nistor, Ion I., „Istoria românilor", vol. II, Editura. Biblioteca Bucureștilor , 2002, p. 5

Persoana care era ridicată la demnitatea princiară era de obicei dragomanul șef al Sublimei Porți, fiind prin aceasta familiarizat cu politica guvernului otoman.

Noul principe, care obținuse funcția sa în schimbul unui plocon consistent, pleca în noua țară în care fusese numit - și a cărei limbă nu o cunoștea de cele mai multe ori - cu o numeroasă suită. Odată ce noul principe era numit, el era escortat la Iași ori București de o suită formată din familia sa, favoriți și creditori. Domnul și cei din suită urmăreau să-și recupereze cât mai repede cu putință investițiile făcute cu prilejul numirii și în plus să strângă suficienți bani cât să trăiască îndestulat după încheierea scurtului mandat domnesc.[10]

În total, în perioada fanariotă au fost numiți în cele două principate 31 de domni din 11 familii diferite. Unii dintre ei au fost exilați sau executați. Lupta pentru domnie era așa de încrâncenată, încât a provocat asasinate între membrii aceleiași familii.

Epoca fanariotă a fost caracterizată de la început prin politici fiscale excesive, dictate atât de nevoile otomane, cât și de ambițiile domnitorilor, care - fiind conștienți de statutul lor fragil - căutau să-și plătească creditorii cât mai repede, după care încercau să se îmbogățească cât încă se mai aflau la putere. Pentru a satisface nevoile crescânde ale Porții și pentru a-și asigura beneficii personale, domnitorii fanarioți au inițiat politici dure de taxare a populației, adusă rapid în stare de sărăcie lucie.

Efectele dezastruoase ale domniilor unora dintre fanarioți au fost în contrast cu realizările și proiectele altora, ca în cazul domniilor lui Constantin Mavrocordat sau a lui Alexandru Ipsilanti, care a încercat să reformeze legislația și să introducă salarizarea funcționarilor publici, într-un efort de stopare a folosirii din fondurile publice a unor sume exagerate pentru întreținerea administratorilor – greci sau pământeni – în condițiile în care, în acea perioadă, se ajunsese să fie mai profitabil să deții o funcție oarecare decât să ai moșii). Introducerea codului de legi relativ modern ale lui Ipsilanti, Pravilniceasca condică, a fost primită cu rezistență îndârjită de boieri.

Încercările de reformă ale domnitorilor se loveau de cele mai multe ori de conservatorismul boierilor din Divan. Documentele timpului arată că în jur de 80% din cei care ocupau un loc în Divan erau membri ai familiilor vechi boierești românești. Boierii locali încercau să păstreze neschimbate orânduielile economice și sociale vechi, care le erau favorabile, împotrivindu-se unor reforme precum cea a lui Alexandru Ipsilanti și făcând în plus presiuni pentru diferite scutiri de taxe și impozite.[11]

Rolul jucat de domnitorii fanarioți în revoltele grecilor de după 1820 și haosul provocat de mișcarea Filikí Eteria în Moldova și Muntenia, ca și insurecția condusă de Tudor Vladimirescu în 1821, au dus la încetarea numirii de domnitori din rândul familiilor fanariote. În primăvara anului 1822, de la București și Iași au fost trimise delegații pentru a cere Înaltei Poarți domni pământeni.

Din aceste delegații au făcut parte printre alții: Ioniță Sandu Sturdza, un coborâtor al lui Vlad Țepeș, Grigorie Dimitrie Ghica, nepot de frate al decapitatului Grigore Alexandru Ghica al Moldovei și vornicul Iordache Râșcanu, viitor membru in divanul domnesc al Moldovei. Această acțiune a adus în Moldova, după lunga perioadă fanariotă, din nou un domn pământean în persoana lui Ioniță Sandu Sturdza și în Muntenia pe Grigore al IV-lea Ghica. Relevante pentru relațiile încordate dintre boieri și domn a fost compromisul dintre cererile pandurilor olteni ai lui Vladimirescu și pretențiile regenței boierești de la București, care încerca să blocheze ascensiunea lui Scarlat Callimachi, ultimul domn fanariot din Muntenia. [12]

[10] Xenopol, Alexandru D., „Istoria românilor din Dacia Traiană.” Editura Litera, 2015, p. 17

[11] Dinu. Tudor, „Oamenii Epocii Fanariote. Chipuri din bisericile Țării Românești și Moldovei”, Editura HUMANITAS, București, 2018, p.11.-34

[12] Nistor, Ion I., „Istoria românilor”, vol. I, , Editura Biblioteca Bucureștilor, 2002, p.6-8

Epoca fanariotă reprezintă perioada în care țările românești (Țara Românească și Moldova) au fost dominate de domnitori greci sau de origine greacă, cunoscuți sub numele de fanarioți. Această perioadă a început aproximativ în secolul al XVII-lea și a durat până în secolul al XIX-lea. Caracteristicile principale ale epocii fanariote includ:[13]

- *Dominanța grecilor*: Domnitorii fanarioți erau adesea greci, selectați de către Poartă (Imperiul Otoman) din comunitatea grecească din cartierul Fanar din Istanbul. Acești domnitori erau deseori influențați de interesele și politica otomană, uneori în detrimentul intereselor locale.
- *Instabilitate politică*: Epoca fanariotă a fost marcată de o instabilitate politică continuă în țările românești. Aceasta se datora adesea intrigilor politice, competiției dintre marii boieri pentru putere și intervenției străine.
- *Corupție și exploatare*: Domnitorii fanarioți erau adesea acuzați de corupție și de exploatarea populației locale în beneficiul propriu și al Poartei. Această exploatare a contribuit la creșterea nemulțumirii populare și a adâncit decalajul social.
- *Reforme administrative și fiscale În timpul domniei fanarioților,* au fost introduse diverse reforme administrative și fiscale, sub influența Imperiului Otoman. Aceste reforme au avut un impact variabil asupra societății românești, uneori aducând beneficii, dar alteori adâncind nemulțumirile.[14]
- *Cultură și educați*: Epoca fanariotă a cunoscut o dezvoltare a culturii și educației în țările românești, în special în ceea ce privește influența culturală grecească. Au fost deschise școli și au fost susținute activități culturale, deși accesul la educație era adesea limitat pentru majoritatea populației.
- *Relațiile externe*: Țările românești au fost implicate într-o serie de conflicte regionale și internaționale în timpul epocii fanariote, fiind adesea folosite ca teren de joacă pentru marile puteri din zonă, precum Imperiul Otoman, Rusia, Austro-Ungaria și Imperiul Habsburgic.[15]

În ansamblu, epoca fanariotă a fost una complexă și tumultuoasă pentru țările românești, marcată de influențe străine, instabilitate politică și schimbări sociale și culturale.

CONCLUZIE

Epoca fanariotă în istoria românească, care a avut loc în secolul al XVIII-lea, a fost caracterizată de o serie de schimbări și transformări în societatea românească, în special în ceea ce privește structurile politice, economice și culturale. În urma acestei perioade, s-au putut trasa mai multe concluzii despre impactul acesteia asupra societății românești.[16]

Centralizarea puterii politice, în mâinile domnilor fanarioți, care erau adesea numiți de către Poarta Otomană. Acest lucru a diminuat autonomia locală și a pus bazele unei administrații centrale mai puternice.Influența culturală a avut un impact semnificativ asupra culturii românești prin intermediul contactelor mai strânse cu lumea greacă și otomană. Astfel, au fost introduse noi idei, stiluri și practici culturale care au influențat dezvoltarea literaturii, artei și arhitecturii în acea perioadă.

[13] Georgescu, Vlad, „Fanariot rule in the Balkans”, Paris, 1976, Juillet-Septembre, p. 10-17
[14] Georgescu, Vlad, „Fanariot rule in the Balkans”, Paris, 1976, Juillet-Septembre, p. 20-23
[15] Georgescu, Vlad, „Fanariot rule in the Balkans”, Paris, 1976, Juillet-Septembre, p. 60-62.
[16] Iorga, Nicolae, „Revoluția română din 1821 și războiul de independență din 1877-1878”, Editura Cultura Națională București, 1927, p. 50-57 - Această lucrare explorează mișcările de independență și evenimentele care au dus la sfârșitul epocii fanariote și la obținerea independenței depline a Principatelor Române.

Schimbările economice în timpul epocii fanariote,au fost importante în structura economică a Țării Românești și Moldovei. Apariția unor noi clase sociale, precum boierimea fanariotă și negustorimea, a influențat relațiile economice și sociale din regiune.[17]

Consolidarea influenței otomane în Epoca fanariotă a marcat o perioadă în care influența otomană în Principatele Române a fost consolidată. Acest lucru a avut consecințe durabile asupra dezvoltării politice și sociale a regiunii și a pus bazele unor relații complexe între Principatele Române și Imperiul Otoman.

În concluzie, epoca fanariotă a avut un impact profund asupra societății românești, marcând o perioadă de schimbări și transformări semnificative în toate aspectele vieții sociale, politice și economice. Această perioadă a lăsat o amprentă durabilă asupra istoriei și identității românești, influențând evoluția ulterioară a țării și a regiunii în ansamblu.

BIBLIOGRAPHY

1. Giurescu, Constantin C., „Istoria Românilor: De la origini până în zilele noastre.” Editura All, 2017.

2. Xenopol, Alexandru D., „Istoria românilor din Dacia Traiană.” Editura Litera, 2015.

3. Cândea, Virgil, „Românii între Orient și Occident: Între tradiție și modernitate.” Editura Universității din București, 2019.

4. Nistor, Ion I., „Istoria românilor”, vol. II, Editura Biblioteca Bucureștilor , 2002.

5. Dinu. Tudor, „Oamenii Epocii Fanariote. Chipuri din bisericile Țării Românești și Moldovei”, Editura HUMANITAS, București, 2018.

6. Georgescu ,Vlad, „Fanariot rule in the Balkans”, Paris, 1976, Juillet-Septembre.

7. Giurescu, Constantin C. și Giurescu, Dinu C., „Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre”, Editura Albatros, Bucureşti, 1975

8. Giurescu , Constantin C., „The Romanian Principalities: From the Beginnings to the End of the XVIII Century”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976

9. Iorga, Nicolae, „Revoluția română din 1821 și războiul de independență din 1877-1878”, Editura Cultura Națională București, 1927

[17] Nistor, Ion I., „Istoria românilor”, vol. II, Editura. Biblioteca Bucureștilor , 2002

THEORIES OF THE RELATION BETWEEN EDUCATION AND SOCIAL INEQUALITY

Simina-Maria Mikó (Morar)
PhD Student, University of Oradea

Abstract: The text explores two main sociological paradigms regarding education: the functionalist and conflictualist perspectives. According to the functionalist paradigm, education serves crucial functions in society such as social integration, equal opportunities, and moral development. It justifies inequalities as outcomes of fair competition within the educational system. The conflictualist paradigm emphasizes class struggle and the perpetuation of social inequalities within education. Theories within this paradigm highlight how education reproduces existing social inequalities rather than alleviating them. Additionally, the text discusses various individualistic models regarding education and social inequalities, including Rational Choice Theory, Equal Educational Opportunity Theory, and others, which examine factors contributing to inequality in accessing education and its outcomes. In summary, the text examines theoretical perspectives on how education systems contribute to the reproduction of social inequalities, considering factors such as individual decision-making, institutional arrangements, and societal contexts.

Keywords: social reproduction, cultural capital, lingvistic codes, inequalities, educational outcomes

Educația diferă infinit în funcție de timp și spațiu, de mediul geografic și economic, de orientarea politică și religioasă, iar ideea unei educații universale, perfecte, permanente sau aplicabile tututor oamenilor este imposibilă. Fiecare organizare socială, indiferent de treapta istorică de dezvoltare, impune un anumit sistem educativ, care nu poate fi ignorat. Având în vedere configurarea sistemului de învățământ după structura de clasă, dezbatem aici principalele perspective teoretice cu privire la relația dintre educație și inegalitățile sociale.

1. PARADIGMA FUNCȚIONALISTĂ

Majoritatea politicilor educaționale, precum și caracterul instituțional al școlii își legitimează existența prin apelul la funcțiile sau „finalitățile" educației. Dacă pentru Dewey educația formală îndeplinește trei funcții majore, și anume integrarea tinerilor în roluri adulte, egalizarea șanselor sociale și dezvoltarea psihică și morală, pentru Davis și Moore, rolul școlii derivă din viziunea privind stratificarea socială. Pe de o parte, ea transmite cunoștințele necesare ocupării unor poziții sociale, iar pe de alta, alocă, prin procese de evaluare și selecție, indivizii în diverse poziții sociale (Hatos, 2006). Mai departe, Merton completează aceste finalități, prin distincția între funcția manifestă și „funcția latentă sau ascunsă" a școlii. Evident, cea din urmă a ocazionat mai multe dezateri sociologice, întrucât face referire la transmiterea prin școală a unor valori care determină ierarhizarea pozițiilor sociale. În mod concret, sunt subliniante rolurile școlii în trasmiterea culturii dominante, în menținerea controlului social și în promovarea schimbării (Hatos, 2006).

Conform paradigmei funcționaliste, sistemul de învățământ contribuie la distribuirea indivizilor în viitoarele poziții sociale datorită principiului meritocratic aplicat de școală. Mediul instituțional este unul competitiv, iar elevii sunt ierarhizați în funcție de succesul școlar obținut pe merit, abilități și efort individual. În accepțiunea lui Parson (1959), principalul promotor al perspectivei funcționaliste, inegalitățile sociale sunt rezultatul natural al alocării de statute indivizilor în baza performanțelor academice, în societățile stratificate. Pe scurt,

inechitățile sunt justificate pentru că perdanții și câștigătorii rangurilor sociale au avut parte de o competiție corectă.

2. PARADIGMA CONFLICTUALISTĂ

Perspectiva conflictualistă aduce în prim plan lupta de clasă între grupurile exploatate și exploatatorii, respectiv între clasa muncitoare și deținătorii puterii și mijloacelor economice de producție. Contribuții importante au fost aduse aici de curentele marxiste și weberiene. Școala reflectă disparitățile dintre clasele sociale, deci nu poate produce efecte semnificative în privința succesului în viață (Bowles & Gintis, 1976). Dacă teoriile marxiste considerau criteriul economic la originea inegalităților dintre clasele sociale, curentul weberian adaugă statusul sau prestigiul social și influența pentru care grupurile se află în competiție. Este relevantă aici teoria unei societăți „a acreditărilor": instruirea superioară nu contribuie direct la dezvoltarea economică prin formarea de competențe cerute pe piață, ci prin certificatele necesare ocupării unui loc de muncă (Collins, 1979). Diplomele au valoare simbolică pentru că reflectă un anumit status cultural-valoric și servesc societății ca mijloc de selecție a indivizilor.

2.1. TEORIILE REPRODUCERII SOCIALE

Creșterea șanselor de oportunitate educațională și a mobiliății sociale ascendente, caracteristice anilor '60-'70, a facilitat apariția unor noi teorii: teoriile reproducerii sociale sau „noua sociologie a educației". În analizarea relației dintre inegalități sociale și educație, acestea iau în calcul următoarele idei: egalitatea de șansă rămâne doar o ideologie prin care procesul pedagogic este legitimat ca fiind unul meritocratic; școala servește, preponderent, intereselor grupurilor dominante și devine un instrument pentru reproducerea inegalităților sociale.

2.1.1. Teoria reproducerii economice

Teoria reproducerii economice arată că, în școală, relațiile interumane create corespund diviziunii sociale a muncii, funcția de bază a educației în societățile capitaliste devenind cea de anticipare a relațiilor mediului economic (Bowles & Gintis, 2002). Perspectiva se fudamentează pe trei asumpții de bază referitoare la abilități școlare, inegalitate și schimbare socială.

Sectorul economic modelează procesul educațional și socializarea elevilor din școală, care se face în spiritul acceptării unor credințe, valori și norme comportamentale, pe principiul funcționării autorității, și mai puțin, pe gândirea critică sau pe interesele particulare ale copiilor. În timp ce abilitățile cognitive sunt o componentă importantă pentru bunăstarea economică a adultului, contribuția școlii la aceasta este explicată parțial prin dezvoltarea în școală a inteligenței. Potrivit autorilor, școala pregătește tinerii pentru integrarea în muncă prin practicile de subordonare și prefigurează relaționarea într-o structură ierarhică caracteristică corporațiilor actuale, pe principiul corespondenței: interacțiunile sunt ierarhice (director – profesor – elev), comportamentele elevilor sunt recompensate și sancționate prin note școlare în mod asemănător relațiilor de la locul de muncă.

Autorii argumentează transmiterea intergenerațională a statusului economic și a aportului infim al inteligenței individuale la acest proces. De asemenea, constată că obținerea unor câștiguri economice mai mari la maturitate se asociază cu lungimea traseului școlar (Bowles & Gintis, 2002), fiind mai importante trăsăturile noncognitive și cele de personalitate (introversiune - extroversiune, locusul de control, agresivitate) decât abilitățile cognitive în sine (Osborne, 2000).

Analizele lor asupra originii și dezvoltării sistemului nord-american de învățământ au arătat că școala este încă departe de idealul său democratic sau pedagogic, ea fiind mai degrabă rezultatul unor conflicte create de organizarea muncii și retribuția ei, primând interesele mediului economic corporatist.

În concluzie, perspectiva lui Bowles & Gintis (2002) atribuie instituției școlare, abilităților cognitive și trăsăturilor de personalitate ale individului un rol determinant în asigurarea, pe termen lung, a bunăstării financiare, dar și în perpetuarea intergenerațională a inegalităților.

2.1.2. Teoria reproducerii culturale

Un efect considerabil în analizarea rolului școlii în sistemul capitalist l-a avut teoria reproducerii culturale a lui Bourdieu și Passeron (1990). *„Fiindcă învăţarea este un proces ireversibil, habitusul obţinut în familie formează baza receptării şi asimilării mesajelor de la clasă, iar habitusul obţinut la şcoală condiţionează nivelul receptării şi asimilării mesajelor produse şi diseminate de industria culturală şi, mai general, al oricăror mesaje intelectuale sau semi-intelectuale*" (Jenkins, 1982). Importanța sau forța „habitusului", înțeles ca moduri și dispoziții de a gândi și acționa, este dată de rolul său în reproducerea socială.

Analiza lui Bourdieu asupra sistemului de învățământ are ca temă centrală actul pedagogic exercitat ca „violență simbolică", proces care conduce la socializarea diferită a copiilor proveniți din clase sociale diverse. Impunerea „arbitrarului cultural" sau a culturii clasei dominante din societate începe în familie și este perpetuată prin experiența școlarizării. De exemplu, abilitățile linvgistice se formează prin interacțiuni, stimulare și modele de comunicare în primii ani de viață, deci complexitatea acestui capital cultural depinde de mediul familial de proveniență. Școala, în schimb, face apel tocmai la competențele de bază cum ar fi scrierea, citirea, calculul matematic, rămânerile în urmă la învățătură devenind greu de recuperat. Bourdieu (1977) explică impactul capitalului cultural asupra actului pedagogic și rezultatelor școlare prin faptul că „profesorii comunică mai ușor cu elevi care sunt parte a culturii statusului de elită, le acordă mai multă atenție și asistență specială, îi percep ca fiind mai inteligenți sau înzestrați natural, comparativ cu cei care nu au capital cultural" (DiMaggio, 1982). Dacă la debutul școlarității, rezultatele școlare sunt puternic marcate de mediul de origine, pe măsura trecerii la nivele mai înalte de instrucție acestă influență se diminuează. În consecință, beneficiarii capitalului cultural, ca proces firesc al socializării din familie, vor obține mai multe succese în plan educațional comparativ cu colegii lor mai puțin privilegiați, producându-se în final selecția și excluderea celor care nu fac parte din grupurile ce dețin puterea. Printr-o analogie cu contextul educațional românesc, Hatos (2008) vorbește despre un proces de segregare în ciclul secundar superior, remarcând în cazul liceelor orădene o corelație semnificativă între tipul liceului și caracteristicile socio-economice ale elevilor săi.

În concluzie, teoria reproducerii culturale consideră că inegalitățile școlare sunt expresia inegalităților individuale încorporate familiei pe baza cărora școala își tratează elevii ca având capacități și abilități inegale. Drept urmare, școala ajunge să normalizeze prin propriile mecanisme inegalitățile individuale. Părinții cu status social ridicat transmit capitalul social și cultural copiilor lor, facilitând astfel performanța școlară și asigurându-le totodată și un avantaj competițional pe viitor, mecanism prin care se perpetuează și se mențin inegalitățile educaționale (Lucas, 2001).

2.2. TEORIA SOCIOLINGVISTICĂ

Teoria sociolingvistică (Bernstein, 1971) completează tradiția reproducerii culturale, fiind construită pe două concepte centrale: „codul elaborat" și „codul restricționat". Tipul și complexitatea vorbirii copilului sunt rezultatul condițiilor de creștere, a socializării și a particularităților culturale ale structurii de clasă. Membrii clasei muncitoare trăiesc după norme și valori, considerate de la sine înțelese, fac schimb de mesaje concrete, legate de experiența practică, limbajul lor reprezentând un cod restrâns. Dezvoltarea lingvistică a copiilor clasei de mijloc presupune un cod elaborat pentru că sunt angrenați de mici și în mod firesc, în discuții mai complexe, cu caracter abstract, exersează stiluri nuanțate și particularizate de exprimare a ideilor (Bernstein & Vlăsceanu, 1978).

Potrivit autorului, există o corelație între clasa socială și posesia preponderentă a unui cod lingvistic, fapt care influențează capacitatea copilului de a accesa mai eficient instrucția școlară. Prin predarea curriculumului, școala este cadrul în care se construiesc diferite forme ale cunoașterii, ca atare ea va aprecia considerabil comunicarea elaborată, specifică păturii mijlocii a societății. Deci, stăpânirea vorbirii elaborate implică o adaptabilitate mai bună la mediul școlar. Impunând utilizarea codului elaborat, educația școlară operează selecția și excluderea copiilor, bazate pe apartenența de clasă, respectiv legiferează reproducerea socială și menținerea inegalității.

Atât pentru Bourdieu, cât și pentru Bernstein, reușita școlară este determinată de capacitatea elevului de a-și însuși conținuturile curriculare. Deci, rezultatele diferite ale elevilor în plan academic, vor marca destinația socială, ceea ce evidențiază intervenția școlii în menținerea inegalităților sociale.

2.3. TEORIA CONTRA CULTURII ȘCOLARE A CLASEI MUNCITOARE

Un alt contributor la teoriile reproducerii a fost Paul Willis (1977), a cărui asumpție centrală este „contra cultura școlară". Inspirată de studiul participativ pe un grup de 12 adolescenți populari dintr-un oraș muncitoresc, în ultimele luni de școală și primele luni de muncă, teoria sa subliniază rolul acțional al acestui grup care se opune normelor și valorilor școlare. Astfel, tinerii aleg conștient poziția de rezistență și opoziție față de autoritate, fie ea școală, fie angajator, întrucât reprezintă agenți sociali activi. Dezinteresul, participarea superficială și disprețul față de lecții intră în conflict cu cultura instituțională, fapt care generează eșec școlar și reducerea șanselor de mobilitate socială.

Apple (2004) susține funcția reproductivă a școlii, analizând complexitatea relațiilor dintre curriculum, modalitățile de predare, standardele de evaluare și inegalitățile sociale. Autorul respinge teza reducționismului economic, formulat de Bowles & Gintis (2002) și accentuează înțelegerea relației dintre ideologie și curriculumul formal și ascuns, susținând că selectivitatea și organizarea curriculumului oficial avantajează interesele unor grupuri particulare și marginalizează pe altele. Din punctul său de vedere, predarea normelor și valorilor societății capitaliste în mod diferențiat, unor categorii sociale diferite, are loc în școală și în mod tacit. Dacă beneficiarii educației sunt elevi din clasa muncitoare, obiectivele formării vor urmări de exemplu abilitățile acționale, punctualitatea comparativ cu abilitățile de negociere, relaționare, flexibilitate exersate în cazul copiilor din clasele elitiste. Cercetările sale au evidențiat etichetările practicate de profesori cum ar fi „elevi cu rămâneri în urmă la învățătură", „rezultate școlare slabe" și efectele lor în planul categorizării elevilor.

3. MODELE INDIVIDUALISTE

Aceste perspective teoretice pornesc de la premisa independenței sistemului educațional și a celui social, școala având un rol oarecare în determinarea mobilității sociale și influențarea inegalităților sociale (Hatos, 2006). Ca atare, inegalitățile școlare sunt rezultatul firesc al deciziilor individuale prin care copiii și familiile lor încearcă să-și maximizeze utilitatea, fără a fi influențate de contexte și aranjamente instituționale.

3.1. TEORIA ALEGERII RAȚIONALE

Teoria alegerii raționale explică deciziile educaționale ale indivizilor și inegalitățile generate de acestea ca rezultat al costurilor și beneficiilor asociate cu educația. Raportate la resursele deținute, de exemplu pătura muncitorească percepe ca mari cheltuielile ocazionate de educația copiilor, drept urmare lungimea traseului lor școlar va fi considerabil mai redusă față de descendenții clasei de mijloc (Boudon, 1973). Altfel spus, deciziile școlare se fac în termeni de costuri de oportunitate și de disponibilitatea economică a familiei de a investi în educația copiilor, prin prisma utilității subiective pe care o generează fiecare treaptă de învățământ parcursă și certificată prin diplomă.

3.2. TEORIA EGALITĂȚII DE OPORTUNITATE EDUCAȚIONALĂ

O importantă contribuție la teoretizarea relației dintre educației și inechitate o aduce perspectiva egalității de oportunitate educațională. Fundamentată pe studiul lui Coleman (1966), aceasta implică două accepțiuni: egalitatea șanselor de acces la educație și egalitatea rezultatelor educaționale. Dacă prima asumă importanța egalității de tratament prin acces gratuit al tuturor copiilor la oportunități de instrucție, resurse și materiale didactice, profesori bine pregătiți (Hallinan, 1988); cea de-a doua este preocupată de asigurarea unei distribuții egale a resurselor și eliminarea oricăror factori ne-meritocratici în obținerea rezultatelor școlare (Lynch & O'riordan, 2007). Perspectiva egalității rezultatelor implică o condiționare complexă: șanse diferite de învățare determină rezultate și aspirații diverse, care la rândul lor, influențează numărul de ani de studiu și statutul socio-economic, aspecte care stau la baza inechităților din societate (Țoc, 2018).

3.3. MODELUL CONVENȚIONAL AL LUNGIMII CARIEREI ȘCOLARE

Un alt model individualist al realizării în plan educațional susține că pe măsură ce adolescenții cresc și parcurg etape tot mai înalte de educație, ei devin tot mai independenți de părinții lor din punct de vedere social și economic; fapt considerat total în opoziție de modelul inegalității menținute la maximum. Acesta din urmă avansează ideea că independența tinerilor este dependentă de contextul sociopolitic și de suportul social pentru fiecare tranziție educațională.

3.4. TEORIA INEGALITĂȚII MENȚINUTE LA MAXIMUM

Teoria inegalității menținute la maximum (Hanley & McKeever 1997; Raftery & Hout, 1993) se remarcă prin câteva aspecte esențiale. Elevii și părinții lor se angajează în opțiuni educaționale ținând cont de costurile și beneficiile anticipate ale educației ulterioare. Chiar dacă probabilitatea de accesare a rutelor educaționale crește, costurile instrucției rămân mari, la fel și ale eșecului; ceea ce practic conduce la decizii de carieră dependente de resursele economice și culturale ale familiei de origine. O altă premisă a acestei teorii privind explicarea perpetuării inegalităților educaționale se referă la expansiunea sistemelor de învățământ. „Cu cât probabilitatea de a accede la niveluri mai înalte este mai mare, datorită creșterii oportunităților educaționale, cu atât mai importantă devine originea socială pentru realizarea viitoarelor tranziții" (Hatos, 2014). Astfel, expansiunea educației poate avea consecința creșterii efectelor de reproducere socială. Acest fapt este ușor de remarcat prin fenomenul inflației diplomelor și certificărilor, care în timp tind să-și piardă din valoare pentru că au devenit oarecum universale pentru o întreagă categorie socială. Accesul saturat în cifre absolute la anumite niveluri educaționale are consecința creșterii efective a cererii de certificate doar în cazul celor generează cele mai bune resurse.

Testând modelul inegalității menținute la maxim în Irlanda, Lucas (2001) a arătat că, în cererea pentru certificate de nivel superior, *candidații din clasele privilegiate se pot reorienta către anumite domenii din nivelul respectiv pentru care s-a produs saturație aparent*. Rezultă astfel conturarea unor instrumente de reproducere socială prin absolvirea acestor rute educaționale diferențiate. În acest context, Lucas (2001) a avansat teoria inegalității menținute eficient.

3.5. MODELUL INEGALITĂȚII MENȚINUTE EFICIENT

Modelul inegalității menținute eficient (Lucas, 2001) afirmă că păturile sociale avantajate își asigură lor și copiilor lor, ori de câte ori este posibil, avantaje fie de tip calitativ, fie cantitativ în funcție de ceea ce este disponibil la un moment dat în societate. De exemplu, în prima jumătate a secolului XX, în Statele Unite ale Americii, liceul fiind accesibil doar claselor înstărite, acestea căutau să-și mențină statusul educațional prin avantajul de clasă. Însă prin accesibilizarea studiilor liceale pentru mai multe categorii sociale, păturile avantajate s-au orientat către diferențe calitative la același nivel de instrucție, consolidându-și astfel statusul: și-au îndrumat copiii spre licee apreciate ca fiind „mai bune" sau de elită. Diferențierea între

niveluri educaționale aparent identice se face la nivel calitativ, cum ar fi colegii naționale vs licee teoretice, licee vs colegii tehnice, Altfel spus, modelul lui Lucas evidențiază producerea diferențierilor pe orizontală – prin ierarhii de prestigiu, faimă, topuri – care se operaționalizează prin concurență la admitere, rezultate școlare.

În mod similar, constatăm acest efect și în cazul universităților și a ierarhiilor create în jurul evaluării lor. Ultimele decenii s-au remarcat în majoritatea regiunilor lumii, inclusiv în Europa Centrală și de Est, prin evoluții importante în zona învățământului superior: extinderea masivă a numărului de înscrieri la facultate, schimbări semnificative în structurile organizaționale (prin fuziunea unor universități, apariția unor instituții private, a unor noi domenii de studii) și în politicile de guvernanță (Baker 2015; Kwiek 2013). Schimbările structurale s-au produs în paralel cu masificarea învățământului superior (Guri-Rosenblit, Sebkova & Teichler, 2007), pe fondul unor decenii de control strict al statului asupra înscrierilor și guvernanței academice (Pusztai & Szabo 2008; Dobbins & Knill, 2009).

Era de așteptat ca toate aceste extinderi să contribuie la o creștere a accesului la învățământul superior pentru cei din clasele defavorizate. Cu toate că numărul de înscrieri a crescut în ultimele decenii, inegalitățile de acces au rămas aceleași atât în societățile industrializate occidentale, cât și în țările postcomuniste din Europa de Est (Konstantinovskiy 2012, Hatos 2014; Matieju, Rehakova și Simonova, 2003; Nieuwbeerta 1996; Treiman, Ganzeboom și Rijken 2003). Potrivit lui Lucas (2001), Ca atare, diferențierea pe orizontală a învățământului superior rămâne un posibil factor contributor al menținerii inegalităților.

Cercetările întreprinse de Hatos (2017) privind analiza corelațiilor între indicatorii statutului socio-economic al studenților și înscrierea la un domeniu specific la două universități publice din zona transfrontalieră a Ungariei și României au evidențiat tipare de diferențiere a învățământului superior între cele două țări și posibilul efect asupra reproducerii sociale prin universități. De asemenea, concluziile studiului transnațional evidențiază impactul inflaționist al masificării învățământului superior românesc și tendința de etichetare a lui ca sistem aflat în căutarea clientelei studențești în opoziție cu cel maghiar, orientat preponderent spre obținerea statusului.

3.6. MODELUL LUI TURNER (1960)

Problematica stratificării și a mobilității sociale au făcut obiectul a numeroase demersuri de cercetare, interdependența și determinismul reciproc cu sistemul școlar fiind intens disputate și detaliate.

Un articol fundamental pe tema mobilității sociale și a configurației școlare aparține lui Turner (1960), care comparând sistemul de învățământ secundar nord-american cu cel britanic, descoperă că cele două sunt semnificativ diferite. Autorul asociază ideea ***mobilității clientelare*** de sistemul englez, unde statutul de elită nu se câștigă, ci este atribuit pe baza unor criterii obiective și nu poate fi retras. Accesul se face prin ,,girarea" de către unul sau mai mulți membri aflați deja în cercul elitei și în măsura în care participanții potențiali posedă virtuțile pe care doresc să le vadă la viitorii lor colegi. Efortul individual este nesemnficativ, contează doar calitățile recruților astfel încât distribuirea talentelor în societate să se facă în nișele potrivite (Hatos, 2006). O astfel de mobilitate favorizează un grad mult mai mare de control social decât mobilitatea competitivă.

Societatea din Statele Unite ale Americii corespunde unui sistem de mobilitate competitiv, în care, cursa pentru statutul de elită este una deschisă și toți indivizii sunt participanți egali. Succesul este direct atribuit efortului depus și perseverenței, acestea fiind în mod deosebit apreciate, uneori chiar mai mult decât abilitățile și inteligența. Obiectivul de guvernare al ***mobilității competitive*** este unul meritocratic, regulile concursului sunt clare, iar eludarea normelor este dezaprobată. Aici controlul social se stabilește prin cultivarea corectitudinii, libertatea de alegere a strategiilor și reiterarea ideii că indivizii se află într-o confruntare pentru mobilitate ascendentă, motiv pentru care a fost și frecvent asociată ideii

„visului american”. Turner a considerat că una din rezultatele acestui tip de mobilitate în educația americană este aspirația în general ridicată în rândul elevilor, în raport cu oportunitățile reale disponibile: „educația este apreciată ca un mijloc de a merge mai departe, deși conținutul ei nu este în sine foarte apreciat” (Turner, 1960).

Transformarea scenariului clientelar într-unul meritocratic este posibilă atunci când nu există o singură elită dominantă. În lipsa monopolului, clasele din rangul superior trebuie să concureze între ele întrucât niciun grup nu deține controlul recrutării.

3.7. TEORIA NOII CLASE

Teorii noii clase sau teoria transformării socialiste este o interpretare alternativă a modelului reproducerii culturale (Matějů, 1990), aplicabilă doar mobilității școlare în statele comuniste. La orginea acesteia stă politica ambițioasă a regimului comunist de declasificare socială adresată copiilor din pătura muncitoare, prin creșterea controlată și impusă prin cote, de participare la educație. Dacă inițial (1950) acest proces s-a dovedit de succes, în sensul că expansiunea educației a redus din efectele statusului parental asupra tranziției în învățământul profesional și tehnic; pe la mijlocul anilor ’70, inegalitățile în accesarea educației secundare au revenit la nivelul perioadei precomuniste (Matějů & Smith, 2009). Rezultate similare în privința inegalităților de acces la niveluri înalte de instrucție, în țări foste comuniste, citează și alte cercetări (Matějů & Smith, 2009; Hatos, 2012). În concluzie, potrivit teoriei transformării socialiste, membrii elitei comuniste aplică mecanismul reproducerii educaționale prin controlul accesului la nivel terțiar și restricționarea accesului în universități printr-o selectivitate intensă, asigurând astfel poziții avantajoase descendenților lor.

3.8. TEORIA RENAȘTERII INECHITĂȚII

Perspectiva contribuției educației la reproducerea inegalităților sociale o aduce și teoria renașterii inechității (Kelley & Klein, 1981) cu aplicabilitate în contextele revoluționare. Deși a fost testată doar în Bolivia, ea remarcă efectul pe termen scurt al revoluției socialiste în reducerea privilegiilor și inegalității de clasă. La câțiva ani după prăbușirea sistemului comunist, inegalitățile cresc și depășesc nivelul anterior regimului. Incapacitatea revoluției de a reduce pe termen lung inechitatea se datorează politicilor redistributive: „redistribuirea în sine generează inechitate în rândul celor anterior exploatați” întrucât „țăranii înstăriți, deținători de capital uman și alte bunuri își valorifică și exploatează mai bine avantajele în perioada postrevoluționară”. „*Politicile de guvernare nu pot aplica măsuri eficiente de prevenire a transmiterii intergeneraționale a capitalului uman, poate doar prin schimbări draconice în familie*”, iar cunoștințele, valorile, cultura, abilitățile lingvistice ale elitei și trasmise copiilor le conferă acestora un avantaj enorm și de durată atât în societatea capitalistă, cât și în cea comunistă (Kelley & Klein, 1981).

Ar fi orecum eronat să concluzionăm că reformele educaționale aferente perioadelor postrevoluționare sunt destinate eșecului. Literatura de specialitate citează importante studii de caz privind succesul expasiunii educației în creșterea oportunităților de instruire la diferite nivele (Raftery & Hout, 1993; Erikson & Jonsson, 1996; Post, 1996). Teoriile de mai sus sublinează că mecanismele prin care grupurile privilegiate caută să-și securizeze transmiterea intergenerațională a statusului se schimbă în timp. De aceea, atenția ar trebui orientată spre posibilele schimbări ale mecanismelor sociale și școlare care intervin în reproducerea inegalității (Lucas, 2001).

4. ALTE TEORII PRIVIND MECANISMELE CAUZALE DE PRODUCERE A REPRODUCERII INEGALITĂȚILOR PRIN ȘCOALĂ

4.1. TEORII ALE INEGALITĂȚII ÎN ACCESAREA CURRICULUMULUI ȘCOLAR

Accesul egal la instruie uniformă este esențial dezvoltarea capitalului uman. Tot mai multe cercetări, arată că elevii ajung pe traiectorii educaționale și profesionale în virtutea originilor lor sociale, perpetuând astfel inegalitățile sociale pe care sistemul public de învățământ ar trebui să le reducă. Dacă unele bariere în construirea ofertei curriculare sunt de

natură culturală fiind determinate de percepția abilităților, interesele și planurile educaționale ale elevilor, altele depind de autonomia școlară, caracterul descentralizat și de marketingul educațional.

O trăsătură definitorie a sistemelor comprehensive de învățământ este accesul neselectiv la curriculum, elevii beneficiind de aceleași experiențe de învățare și asimilare a cunoștințelor, indiferent de unitatea școlară la care se înscriu sau de performanța academică anterioară (Young, 2013). Cu toate acestea, cu precădere la nivelul învățământului secundar superior, accesul poate avea un caracter diferențiat pentru că școlile tind să ofere un curriculum cât mai apropiat de aspirațiile și interesele elevilor (Anders, Henderson, Moulton & Sullivan, 2018; Sullivan, Henderson, Anders & Moulton, 2018).

Oferta diferențiată de studiu constituie în sine o inechitate educațională, fiind coroborată cu particularități ale elevilor de tipul etniei, veniturilor și clasei sociale, dar și ale școlii, cum ar fi localizarea sau compoziția socio-economică (Perry & Lubienski, 2020). De exemplu, în Anglia, studierea unor discipline școlare ca matematica, științele, istoria, geografia, limbile facilitează admiterea în universități mai prestigioase și competitive (Dilnot, 2018). Aceste materii se regăsesc în oferta anumitor licee, ai căror elevi prezintă specificități socio-economice. De exemplu, 92% din colegiile englezești predau matematică avansată elevilor săi, în timp ce doar 56% din școlile generale aprofundează această materie (Gil, 2015). În Irlanda, liceele care școlarizează elevi dezavantajați social alocă mai puține ore de fizică și chimie (Smyth & Hannan, 2006).

Kolluri (2018), Rumberger & Thomas (2000), Monk & Haller (1993) constată că școlile nord-americane cu o bază materială solidă, oferă elevilor o pregătire academică mai diversificată comparativ cu unitățile de învățământ mai puțin dotate. Tot în Statele Unite ale Americii, Adelman (2006) constată că, în timpul liceului, doar 44% din populația școlară vulnerabilă învață calcul matematic comparativ cu 72% din elevii familiilor prospere.

Inechitățile interșcolare în accesarea curriculumului liceal de elevi cu apartenență socială mediocră au fost remarcate și în educația australiană (Lamb, Hogan & Johnson, 2001; Perry & Southwell, 2014), unde, de regulă, școlile cu bogate resurse materiale aprofundează curriculumul academic. Accesul la oferta curriculară este modelat de mecanisme structurale ce țin de caracterul public sau privat al instituției școlare, cele private oferind o instruire teoretică extinsă.

4.2. TEORIA MARKETIZĂRII EDUCAȚIEI

Explicații elocvente privind producerea și reproducerea inegalităților școlare le aduce și teoria marketizării (Whitty & Power, 2000). Pe scurt, ea se referă la aplicarea principiilor de funcționare a pieței libere în instituțiile și managementul serviciilor publice cu scopul inovării și eficientizării lor. Chubb & Moe (1990) menționează trei dimenisiuni ale marketizării educației: alegerea școlii de către familie, autonomia de funcționare a unității de învățământ și competiția interinstituțională.

Libertatea în opțiunea școlară creează competitivitate între școli pentru atragerea elevilor, care la rându-i determină inovare și în ansamblu, îmbunătățirea predării și învățării, totul în beneficiul elevului (Carnie, 1996; Christensen, Horn & Johnson, 2008). Atât indivizii, cât și instituțiile sunt stimulați să-și urmărească interesele și să crească eficacitatea evitând proceduri birocratice (Moe, 2008). Descentralizarea școlilor implică autonomia în gestionarea resurselor, angajarea profesorilor și luarea deciziilor pedagogice, concomitent cu responsabilitatea crescută față de elev și familia lui, care oricând pot alege să plece. În sfera responsabilității intră atingerea indicatorilor de performanță academică la teste standardizate aplicate copiilor, și implicit, rezultate comparabile între școli, regiuni, țări. Miza o reprezintă, de fapt, performanțele școlare, evidențiate în note, procente de absolvire, ocuparea unor poziții de top în clasamentele școlilor etc., ierarhizări care fac obiectul unor rapoarte publice despre

învățământ, devenind astfel o importantă sursă de informare și decizie educațională pentru familii.

Dincolo de beneficii, marketizarea educației generează riscuri și dezavantaje deloc de neglijat. Potrivit lui Lubienski (2007), ea induce mai degrabă conformitate, și nu inovare la clasă; respectiv procese selective de înscriere cu efecte de discriminare a copiilor dezavantajați economic (Lubienski, Gordon & Lee, 2013). Alți autori citează segrearea socio-economică a școlilor (Dovemark, Kosunen, Kauko, Magnúsdóttir, Hansen & Rasmussen, 2018; Lamb, 2007; OECD, 2014); etnică (Bifulco & Ladd, 2006; OECD, 2004); reducerea efectivelor în școli cu infrasctructură educațională redusă (Lamb, 2007); restricționarea accesului în școli din comunități foarte populate (Lind, 2019); distribuție inechitabilă a resurselor educaționale și a oportunităților de învățare pentru copiii din clase sociale diferite (Gewirtz, Ball & Bowe, 1995).

Această perspectivă teoretică completează destul de bine modelul accesării inegale a curriculumului, prezentată mai sus. Chiar în sisteme educaționale de stat, Powell, Farrar & Cohen (1985) arată că școlile dezvoltă oferte curriculare foarte diversificate din care elevii pot alege. Însă cu toată autonomia instituțională, școlile cu resurse reduse își limitează oferta academică cu scopul logic de a-și acoperi costurile. Ca atare, la nivel sistemic regăsim diversificare curriculară, cum ar fi de exemplu în sistemul australian de educație, însă nu neaparat într-o anume școală.

De fapt diferențele interșcolare sunt puternic asociate cu compoziția socioeconomică a școlii și forma de finanțare publică sau privată, ceea ce le face inegalități educaționale (Perry & Southwell, 2014). Școlile care educă elevi înstăriți au un curriculum mai bogat în timp ce elevii mai vulnerabili învață în școli cu ofertă mai limitată, în care chiar și materiile tradiționale (limba engleză, fizică, matematică) se regăsesc mai rar în planul de studiu (Monk & Haller, 1993).

Studiul lui Perry & Lubiesnki (2020) remarcă diversitatea curriculară dintr-un sistem general de educație, dar și distribuirea ei inegală la nivelul școlilor. Astfel, oferta curriculară este determinată primordial de cererea și preferințele elevilor, mai apoi de încadrarea în cheltuieli, cei mai „relaxați" fiind directorii școlilor private care pot apela la profesori externi care să predea discipline de învățământ cu participarea unor efective reduse. Prioritizarea materiilor ține de cont de percepția nevoilor și aspirațiilor educaționale ale elevilor. Cum cei mai mulți elevi din școlile private, caracterizate de plata unor taxe de școlarizare, au aspirații universitare, școlile și-au construit oferta curriculară din cursuri și ore care să asigure viitorilor studenți prerechizitele necesare formării universitare, cum ar fi din științe exacte și umaniste.

Liderii școlilor în care învață elevii dezavantajați socio-economic se orientează preponderent spre discipline vocaționale pentru a servi majoritatea interesată de obținerea unei calificări tehnice. Fiind constrânse de buget și de numărul mic de elevi înmatriculați, aceste școli nu pot oferi un curriculum academic și profesional deopotrivă, chiar dacă există o minoritate de elevi aspiranți la studii superioare. Tot ei vorbesc de mecanisme alternative de supraviețuire a școlilor prin consorții școlare, folosirea în comun a spațiilor și resurselor educaționale, „împrumutarea" cadrelor didactice, combinarea claselor de elevi din școli diferite, învățarea la distanță (Perry & Lubiesnki, 2020).

În concluzie, teoria marketizării sugerează că școlile folosesc oferta curriculară pentru a-și securiza un avantaj competițional pe piața educațională. Toate școlile țintesc atragerea elevilor capabili de performanțe pentru că rezultatele lor la evaluări externe și testări standardizate plasează instituția școlară în topurile pieței și ale publicului. Iar curriculumul teoretic este o strategie de piață pentru a câștiga interesul elevilor abili, practicată de mai ales de școli cu compoziție socio-economică de nivel mediu și superior (Perry & Lubiesnki, 2020). De asemenea, un portofoliu diversificat de materii de studiu constituie o altă modalitate de atragere elevilor spre un curriculum teoretic și de obținerea a unor avantaje competiționale.

În esență, am sintetizat principalele perspective ale literaturii de specialitate privind relația dintre sistemele educaționale și inegalitățile sociale, cu sublinierea rolului școlii în perpetuarea acestor inegalități, respectiv cu unele referiri la modul în care aspirațiile educaționale ale tinerilor se asociază cu sistemele școlare. Așa cum Macleod (1995) concluzionează ,,ajustarea aspirațiilor este probabil cel mai însemnat mecanism contributor la reproducerea socială; aspirațiile în sine sunt o funcție a mecanismelor structurale și ar trebui avute în vedere, ori de câte ori este posibil".

BIBLIOGRAPHY

Adelman, C. (2006). The toolbox revisited: Paths to degree completion from high school through

college. US Department of Education.

Anders, J., Henderson, M., Moulton, V., & Sullivan, A. (2018). The role of schools in explaining

individuals' subject choices at age 14. Oxford Review of Education, 44(1), 75–93.

Baker, D. (2015). Mass higher education and the super research university. International Higher Education, 49, pp. 9-10.

Bernstein, B. (1971). Class, codes and control: Theoretical studies towards a sociology of language. London: Routledge.

Bernstein, B., & Vlăsceanu, L. (1978). „O abordare socio-lingvistica a învățării sociale" în, Studii de sociologie a educaţiei. Editura Didactică şi Pedagogică. p. 55.

Bifulco, R., & Ladd, H. F. (2006). School choice, racial segregation, and test-score gaps: Evidence from North Carolina's charter school program. Journal of Policy Analysis and Management, 26(1), 31–56.

Boudon, R. (1973). L'inégalité des chances: la mobilité sociale dans les sociétés industrielles. Armand Colin.

Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). Reproduction in education, society and culture (Vol. 4). Sage.

Bowles, S., & Gintis, H. (1976). Schooling in capitalist America. New York: Basic.

Bourdieu, P. (1977). The economics of linguistic exchanges. Social science information, 16(6), 645-668.

Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Schooling in capitalist America revisited. Sociology of education, 1-18.

Carnie, F. (1996). Educational freedom across Europe. In F. Carnie, M. Tasker, & M. Large (Eds.),

Freeing education: Steps towards real choice and diversity in schools (pp. 47–53). Hawthorn Press.

Christensen, C. M., Horn, M. B., & Johnson, C. W. (2008). Disrupting class: How disruptive innovation will change the way the world learns. McGraw-Hill.

Chubb, J. E., & Moe, T. M. (1990). Politics, markets, and America's schools. Brookings Institution Press.

Coleman, J., et al. (1966). Equality of Educational Opportunity, Washington DC, US GPO.

Collins, R. (1979). The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification. New York: Academic Press.

Dilnot, C. (2018). The relationship between A-level subject choice and league table score of university attended: The 'facilitating', the 'less suitable', and the counter-intuitive. Oxford Review of Education, 44(1), 118–137.

DiMaggio, P. (1982). Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students. American Sociological Review, 47(2), 189-201.

Dobbins, M., & Knill, C. (2009). Higher education policies in Central and Eastern Europe: convergence toward a common model? Governance, 22(3), 397-430.

Dovemark, M., Kosunen, S., Kauko, J., Magnúsdóttir, B., Hansen, P., & Rasmussen, P. (2018). Deregulation, privatisation and marketisation of Nordic comprehensive education: Social changes reflected in schooling. *Education Inquiry*, 9(1), 122–141.

Erikson, R., & Jonsson, J. (Eds.). (1996). Can education be equalized?: The Swedish case in comparative perspective. Westview Press.

Jenkins, R. (1982). Pierre Bourdieu and the reproduction of determinism. Sociology, 16(2), 270-281.

Gewirtz, S., Ball, S., & Bowe, R. (1995). Markets, choice and equity in education. Open University Press.

Gill, T. (2015). Provision of GCE A level subjects 2014: Statistics report series no. 83. Cambridge

Assessment.

Guri-Rosenblit, S., H. Sebkova, & U. Teichler. (2007). Massification and diversity of higher education systems: Interplay of complex dimensions. Higher Education Policy, 20(4), 373-389.

Hallinan, M. T. (1998). Diversity effects on student outcomes: Social science evidence. Ohio St. LJ, 59, 733.

Hanley, E. & McKeever, M. (1997). The persistence of educational inequalities in statesocialist Hungary: trajectory-maintenance versus counterselection. Sociology of Education, 70(1), 1-18.

Hatos, A. (2006). Sociologia educaţiei. Polirom.

Hatos, A. (2008). Impactul segregării şi diferenţierii asupra performanţelor şcolare ale elevilor din clasele 10–12. O analiză multinivel, în Calitatea vieţii, 19(1-2), 141-158.

Hatos, A. (2012). Evoluția inegalităților educaționale în România: tranzițiile educaționale ale celor născuți până în 1985. Sociologie Românească, X(1), 33-64.

Hatos, A. (2014). Serving the New Class: The Dynamics of Educational Transitions for Romanian Adults Born Before 1985 During Communism and Afterwards. Social Indicators Research, 119(3), 1699-1729.

Hatos, A. (2017). Clientele vs. Status Seeking? Subject Field Choice in Higher Education in the Hungarian-Romanian Cross-border Region. Revista de Cercetare şi Intervenţie Socială, (59), 153-168.

Kelley, J., & Klein, H. S. (1981). Revolution and the rebirth of inequality: A theory applied to the national revolution in Bolivia. Univ of California Press.

Konstantinovskiy, D.L. (2012). Social Inequality and Access to Higher Education in Russia. European Journal of Education, 47(1), 9-24.

Kwiek, M. (2013). From system expansion to system contraction: Access to Higher Education in Poland. Comparative Education Review, 57(3), 553-576.

Lamb, S. (2007). School reform and inequality in urban Australia: A case of residualising the poor. In R. Teese, S. Lamb, & M. Duru-Belat (Eds.), *International studies in educational inequality, theory and policy* (Vol. 3, pp. 1–38). Springer.

Lamb, S., Hogan, D., & Johnson, T. (2001). The stratification of learning opportunities and achievement in Tasmanian secondary schools. *Australian Journal of Education*, 45(2), 153–167.

Lind, T. (2019). Upper secondary schools and sparsity: The case of northern Sweden. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(3), 333–346.

Lucas, S.R. (2001). Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1642-1690.

Lubienski, C. (2007). Marketing schools: Consumer goods and competitive incentives for consumer information. Education and Urban Society, 40(1), 118–141.

Lubienski, C., Gordon, L., & Lee, J. (2013). Self-managing schools and access for disadvantaged students: Organisational behavior and school admissions. New Zealand Journal of Educational Studies, 48(1), 82–98.

Lynch, K., & O'riordan, C. (1998). Inequality in higher education: A study of class barriers. British Journal of Sociology of Education, 19(4), 445-478.

Macleod, J. (1995). Ain't no makin'it: Aspirations and Attainment in a Low-Income Neighborhood. Boulder, CO: Westview.

Matějů, P. (1990). Family effect on educational attainment in Czechoslovakia, the Netherlands and Hungary. Social Reproduction in Eastern and Western Europe: Comparative Analyses on Czechoslovakia, Hungary, the Netherlands and Poland. Nijmegen: OOMO-REEKS, 187-210.

Matějů, P., & Smith, M. L. (2009). The Perceived Value of Education and Educational Aspirations in the Czech Republic: Changes in the Determination of Educational Aspirations between 1989 and 2003. Comparative Education Review, 53(1), 13-39.

Matějů, P., Rehakova, B., & Simonova, N. (2003). Transition to University under Communism and after Its Demise:The Role of Socio-economic Background in the Transition between Secondary and Tertiary Education in the Czech Republic 1948-1998. Sociologicky Casopis, 39(3), 301-324.

Moe, T. M. (2008). Beyond the free market: The structure of school choice. Brigham Young University Law Review, 2008(1), 557–592.

Monk, D. H., & Haller, E. J. (1993). Predictors of high school academic course offerings: The role of school size. American Educational Research Journal, 30(1), 3–21.

Nieuwbeerta, P. (1996). Educational Expansion and Educational Reproduction in Eastern Europe, 1940-1975. in Proceedings of workshop: Transformation Processes in Eastern Europe, edited by H. van der Wusten. The Hague, pp. 165-185.

OECD (2004). What makes school systems perform? Seeing school systems through the prism of PISA.

Osborne, M. A. (2000). The power of personality: Labor market rewards and the transmission of earnings. University of Massachusetts Amherst.

Parsons, T. (1959). The school class as a social system: some of its functions in American society. Harvard Educational Review 29: pp. 297-313.

Perry, L., & Lubienski, C. (2020). Between-school stratification of academic curricular offerings in upper secondary education: school decision-making, curriculum policy context, and the educational marketplace. Oxford Review of Education, 46(5), 582-600.

Post, D. (1996). The massification of education in Hong Kong: effects on the equality of opportunity, 1981–1991. Sociological Perspectives, 39(1), 155-174.

Pusztai, G., & Szabo, P.C. (2008). The Bologna Process as a Trojan Horse: restructuring higher education in Hungary. European Education, 40(2), pp. 85-103.

Perry, L. B., & Southwell, L. (2014). Access to academic curriculum in Australian secondary schools:

A case study of a highly marketised education system. *Journal of Education Policy*, 29(4), 467–485.

Powell, A. G., Farrar, E., & Cohen, D. K. (1985). *The shopping mall high school: Winners and losers in the educational marketplace*. Houghton Mifflin.

Raftery, A.E., & M. Hout. (1993). Maximally maintained inequality: Expansion, reform, and opportunity in Irish education, 1921-75. *Sociology of Education,* 66(1), 41-62.

Smyth, E., & Hannan, C. (2006). School effects and subject choice: The uptake of scientific subjects in Ireland. *School Effectiveness and School Improvement*, 17(3), 303–327.

Sullivan, A., Henderson, M., Anders, J., & Moulton, V. (2018). Inequalities and the curriculum. *Oxford Review of Education*, 44(1), 1–5.

Treiman, D.J., Ganzeboom, H.B.G., & Rijken, S. (2003). Educational expansion and educational achievement in comparative perspective. In: California Center for Population Research. Online working paper series. Los Angeles: California Center for Population Research.

Turner, R. H. (1960). Sponsored and Contest Mobility and the School System. *American Sociological Review*, 25(6), 855-862.

Țoc, S. (2018). Clasă și educație. Inegalitate și reproducere socială în învățământul românesc.

Whitty, G., & Power, S. (2000). Marketization and privatization in mass education systems. International Journal of Educational Development, 20(2), 93–107.

Young, M. (2013). Powerful knowledge: An analytically useful concept or just a 'sexy sounding term'? *Cambridge Journal of Education*, 43(2), 195–198.

THE ROLE OF THE FAMILY-SCHOOL PARTNERSHIP, THE EDUCATIVE FUNCTION OF FAMILY AND THE EDUCATIONAL RESOURCES AT A FAMILY LEVEL IN THE PROCESS OF INCLUSION

Mirabela Murg
PhD Student, University of Oradea

Abstract: Family involvement has an important role in the formation of the student's education. The quality of family education can represent the strong point in the good development and growth of the child. The student's development is influenced by certain factors related to the cultural, social and economic level of the family. Analyzing the school-family educational partnership we can get an image of the complexity of the phenomenon and a more nuanced understanding of the fact that the realization of the partnership cannot fall under the responsibility of a single person, or of an institution or contractual party. This partnership involves an optimal division of the roles of the two parties involved in the training of children. The educational partnership represents a direction of social and educational policies. Partnership is not only a concept but also an action in the educational field, presupposing the acceptance of differences of opinion, equalizing the chances of inclusion of the participants with the aim of achieving a common educational action approved by all partners. The main goal of the partnership is to help students be successful in school and later become successful adults.

Keywords: partnership, inclusion, family-school, education, socio-economic status, family environment

Atunci când școala, familia și alți membrii ai parteneriatului se consideră parteneri în educație, se creează în jurul elevului o comunitate suport care reduce insuccesul școlar (Mircea și Agabrian 2005). Este important ca școala să perceapă familia elevului ca pe un participant activ care are o contribuție importantă și benefică în educația elevului pentru succesul școlar, urmărind permanent progresul sau regresul școlar, și să participe la adaptarea deciziilor de organizare, a activităților școlare și extrașcolare.

Studiul realizat la Maryland de către Sanders et al. (1999) relevă în acest sens importanța implicării active a familiei în procesul educațional. Cercetarea a evidențiat impactul părinților în procesul de învățare la școală dar și acasă. Relatările pozitive ale părinților cu privire la rezultatele implicării acestora în activitățile de învățare de acasă ale copiilor sunt corelate în mod semnificativ cu practicile școlare care ajută la creșterea calității implicării părinților și care facilitează interacțiunile cu adolescenții în activitățile de învățare la domiciliu. De asemenea, relatările pozitive ale părinților privind implicarea la școală sunt puternic influențate de practicile școlare care încurajează voluntariatul și participarea la luarea deciziilor școlare. Rezultatele rămân constant bune atunci când se păstrează implicarea activă a ambelor părți ale parteneriatului. Un alt autor semnificativ, Epstein (2002) relevă importanța semnificativă a rolului pe care îl au părinții în colaborarea cu școala, în ceea ce privește dezvoltarea și educația copiilor, dar și facilitățile pe care le au părinți, școala și comunitatea. Însă în școlile de masă dar mai ales în şcolile din medii dezavantajate existenţa unor bariere culturale, sociale și economice poate împiedica nu doar colaborarea dintre școală –familie, dar și comunicarea minimală dintre aceștia.

În România părinții sunt considerați partenerii principali și beneficiari direcți ai procesul de învățământ conform Legii educaţiei naţionale nr. 1/2011. Articolul 80 prevede ca toate deciziile majore din învăţământul preuniversitar să fie luate prin consultarea structurilor

asociative reprezentative ale părinţilor. Articolul 96 dă dreptul părinților de a participa activ la conducerea unităţilor de învăţământ, prin prezenţa în consiliul de administraţie al şcolii a doi sau trei reprezentanţi ai părinţilor, în funcţie de mărimea şcolii. Legea Educaţiei Naţionale dă dreptul părinţilor să fie implicați în elaborarea ofertei educaţionale a unităţii de învăţământ, prin participarea la organizarea programelor Școală după școală și în stabilirea curriculumului la decizia şcolii.

În prezenta am pornit de la premisa că familia în orice societate are un rol foarte important, chiar decisiv în progresul de formare și socializare a copilului. Familia este cadrul fundamental unde sunt satisfăcute nevoile sociale, psihologice și culturale. Evoluția procesului de creștere și dezvoltarea a copilului este dată de familie. Familia este cea care formează dezvoltarea copilului pentru că-și pune amprenta pe întreaga lui personalitate. Rolul familiei este acela de a pregăti copilul pentru viață, oferindu-i cele mai potrivite cadre de unde el dobândește primele principii și deprinderi de viață.

Parteneriatele dintre şcoli şi familii pot ajuta profesorii în munca lor, perfecţiona abilităţile şcolare ale elevilor, îmbunătăţi programele de studiu și climatul școlar; dezvolta abilităţile educaţionale și cele de lideri ale părinţilor; conecta familiile cu membrii şcolii și ai comunităţii şi pot crea un mediu mai sigur în şcoli. Dacă școala are familia ca partener activ şi există o bună comunicare între cele două, atunci elevul se îndreaptă în direcţia dorită.

Implicarea familiei are un rol important în formarea educației elevului. Calitatea educației familiale poate reprezenta punctul forte în buna dezvoltare și creștere a copilului. Evoluția elevului este influențată de anumiți factori legați de nivelul cultural, nivelul social și cel economic al familiei.

Statutul economic ridicat al familiei favorizează succesul școlar al elevilor care provin din familii cu venituri ridicate. Bunurile aflate în posesia familiei reprezintă de asemenea un indicator important de creștere, o oportunitate benefică elevului în dezvoltarea succesului școlar, atât din perspectiva asigurării unui nivel ridicat de bunăstare materială, cât și din perspectiva existenţei unor resurse școlare și extrașcolare care pot fi considerate la rândul lor o formă de capital cultural.

Același rol favorizant îl are nivelul cultural și de școlarizare ridicat al părinților, care întărește atitudinea de susținere a succesului școlar, atât cultural cât și economic. Aceste familii sunt implicate eficient în parteneriatele cu școala și sunt interesați de progresul educațional al copilului. Practicile educaţionale ale părinţilor cu un nivel ridicat al studiilor se apropie mai mult de practicile din sistemul de învăţământ, favorizând astfel formarea unui mediu educațional favorabil succesului școlar.

Reușita educațională a unui copil ajuns adult se poate constata atunci când duce la finalizarea unui nivel de educaţie cât mai înalt, la situarea pe o poziţie socio-profesională înaltă valorificată social, fapt ce determină obţinerea unor venituri ridicate care reprezintă în orice societate un semn al reuşitei, al succesului personal şi un exemplu bun pentru ceilalţi. Copiii care provin din familii în care părinţii se înscriu în acest model al succesului tind să-și urmeze părinții, au permanent în jurul lor dovada faptului că reușita în viaţă este posibilă.

Viaţa într-un univers familial educat, ordonat din punct de vedere material-financiar, ocupaţional şi social favorizează concentrarea, atât a părinţilor cât şi a copiilor, pe atingerea unor obiective educaţionale şi socio-profesionale pe termen mediu şi lung şi identificarea celor mai bune soluţii de atingere a lor. Contactul cât mai des şi mai apropiat cu şcoala este una dintre soluţiile de prevenire și reducere a eșecului școlar.

Nivelul cultural al familiei din care provine elevul este cel care îl face pe părinte să fie cât mai implicat în viața academică a copilului. Buna colaborare realizată printr-un parteneriat face ca cele două părți implicate să aibă același obiectiv, de creștere s rezultatelor școlare și evitare a eșecului școlar.

În schimb, dezavantajul social familial, definit prin statul economic precar al familiilor care nu dețin o stabilitate financiară măsurată prin nivelul veniturilor, determină defavorizarea elevilor care provin din aceste familii, care astfel sunt expuși într-o mai mare măsură riscului de eșec școlar. Influența instabilității economice a familiei și prezența veniturilor scăzute se poate dovedi adesea mai puternică decât dorința elevului de a obține un statut cultural mai înalt și de a evita eșecul școlar.

Prezentul articol se bazează pe literatura de specialitate și are ca obiectiv realizarea unei sinteze a contribuțiilor teoretice privind parteneriatul școală – familie . În contextele menționate sunt prezentate puncte de vedere și argumente care evidențiază necesitatea implicării familiei în sistemul educațional și oferă modalități de optimizare ale colaborării dintre școală, familie și comunitate, în vederea reducerii eșecului școlar al elevilor proveniți din medii familiale dezavantajate.

Rolul familiei în educația copilului din perspectivă sociologică familia este un grup social primar, definit prin relații de căsătorie, de consagvinitate și rudenie; membrii familiei împart sentimente, proiecte și valori comune. Din punct de vedere juridic, familia este un grup de indivizi între care se stabilesc anumite drepturi și obligații comune, care sunt consemnate prin norme legale prin modul de încheiere a unui contract de căsătorie: astfel apar drepturile și obligațiile soților, drepturile și obligațiile legate de statutul de părinte, relațiile dintre părinți și copii, varianta de transmitere a moștenirii (Cooley, 1922). Mihăilescu (2000) evidențiază faptul că în ultimele decenii familia a trecut prin transformări profunde și importante. Aceste transformări afectează însuși termenul de ”familie” care a devenit ambiguu și acoperă astăzi realități diferite față de cele ale generațiilor precedente.

Resursele educaționale ale familiei reprezintă venitul, ocupaţia, nivelul educaţional, posesiunile familiale, structura familiei, mediul de rezidenţă şi de proveniență, religia, participarea la migraţie sunt variabilele cele mai des folosite în studiile cantitative referitoare la statutul socio-economic al familiei (Brese şi Mirazchiyski, 2013: 28–37). Mediul familial de proveniență poate fi definit prin structura familiei, resursele educaționale, precum și avantajele capitalului cultural și social existente în familie (Brese şi Mirazchiyski, 2013; Roscigno şi Ainsworth-Darnell, 1999). Dinamica familiei este influențată de diferite variabile, cum ar fi cele genetice, structurale, ecologice și sociale la fel și relația intra-familiară, îngrijirea părintească (Farver și colab. 2005).

Părinții cu un nivel scăzut de educație sunt mai puțini eficienți în dezvoltarea capitalului cultural pentru copiii lor, însă nivelul de educație al mamei are un impact mai mare, așa cum arată rezultatele unei cercetări efectuate în Croația. (Flouri si ErekyStevens, 2008). Mama are un rol foarte important în viața copilului; ea este ceea care stă mai mult cu copii decât tații, astfel amprenta mamei este mai prezentă în viața copiilor, această amprentă fiind influențată de statutul cultural al acesteia prin educația oferită copilului. Cu cât bagajul cultural al mamei este mai bogat, cu atât copilul este mai bine educat și îngrijit de către aceasta (Addington, 2005).

În dezvoltarea și evoluția copilului este esențială și calitatea relației de cuplu dintre părinții copilului, relația de iubire dintre aceștia, respectul reciproc, grija părintească. Toți acești factori creează o stare bună în căminul copilului și contribuie pozitiv la evoluția lui, aducând satisfacție deosebită (Korkmaz, 2007). Bernstein (1978) evidențiază în acest context impactul limbajului părinților în viața copilului: forma de vorbire este expresia unei structuri sociologice care influențează foarte mult educația copiilor.

Implicarea părintelui are un impact pozitiv față de dezvoltarea copilului la școală (Shuk şi Hughes, 2006) chiar și în cazul copiilor, adolescenților cu probleme de comportament sau care au recurs la diferite substanțe sau au lunecat pe panta unor comportamente delicvente. În multe asemenea situații, prezența familiei a reușit să obțină recuperarea copilului și creșterea rezultatelor sale școlare (Cookstoon şi Finlay, 2006).

Teoria *handicapului social–cultural* ne prezintă cauzele majore ale inegalității socio-culturale la nivel familial și modul în care ele influențează calitatea educației școlare: situaţia economică a familiei, influența factorilor culturali, tipul de educație avut în familie, ambientul, climatul familial, tipul de comunicare familială, tipul de familii şi divorţul părinţilor. Toate acestea sunt variabile care pot influența pozitiv sau negativ legătura între școală și familie și impactul asupra vieții elevilor (Sui-Chu, 2003).

Căminul de acasă este pentru copil primul lui loc unde își începe educația oferită de părinți în funcție de nivelul și statutul social al acestuia, care are o importanță uriașă pentru evoluția copilului în societate. Părintele oferă primele lecții despre igienă, respect, ascultare, autocontrol, discernământ, aceste lecții reprezintă fundamentul integrării adultului în viața socială (White, 1997).

Insuccesul școlar este, ca și succesul școlar, influențat de familie, de relația părinților pe care o au ei între ei ca și cuplu. Mediul familial, prezența sau absența unui cămin echilibrat și liniștit, are influență asupra evoluției pozitive sau negative a vieții școlare. Astfel climatul tensionat, lipsa relațiilor bune de comunicare între părinți, instabilitatea psihică a părinților, atmosfera nepotrivită în care crește acasă elevul pot determina insuccesul școlar ducând la influență negativă în procesul de dezvoltare școlară (Gilly, 1976; Wentzel şi Feldman, 1999).

Familiile sărace, cu un statut social scăzut, sunt mai puțin implicate în viața școlară a copiilor lor, cea ce favorizează prezența scăzută la cursuri și rezultatele scăzute la învățătură a copiilor proveniți din familii sărace și din mediul rural (Bădescu și Petre, 2016), a celor care au o dizabilitate, sunt din familii de etnie romă (Stănculescu et al. 2012) sau cei care sunt nevoiți să contribuie la supraviețuirea familiei prin muncă. Aceste categorii de familii vulnerabile și copii lor se confruntă cu dificultăți majore în asigurarea unei educații de calitate. Munca copiilor, veniturile mici și nivelul scăzut de educație al părinților sunt considerate factori de risc pentru părăsirea timpurie a sistemului educațional. (Guvernul României, 2014).

Factori influențatori ai educației familiale sunt statutul socio-economic și nivelul cultural al familiilor de proveniență ale elevilor, aceste influiențe sunt precare în formarea și dezvoltarea elevului. Atât familia cât și statutul cât și mediul social sunt factorii de influiență în formarea adultului de viitor.

Familia are un rol semnificativ și este unul din factorii importanți în procesul de educație al copilului. In ultimii ani, în urma cercetărilor efectuate, explicația insuccesului școlar s-a înclinat tot mai mult către mediul familial de proveniență a copilului și mediul social al acestuia. S-a constatat că un mediu nefavorabil îngreunează atingerea standardelor culturale minime necesare pentru o dezvoltare școlară eficiență a copilului (Sălăvăstru, 2004).

Familia reprezintă factorul primordial al socializării morale a adolescentului și factorul principal al integrării sociale ale acestuia. Orice carență, orice coeziune și dislocare a stabilității familiale sunt resimțite la un nivel ridicat de către adolescent și induc acestuia diferite stări negative, tulburări de personalitate și comportament deviant. Este îngrijorător faptul că, așa cum arată rezultatele unei cercetări efectuate în Marea Britanie, doar jumătate din părinți sunt implicați și activi în educația școlară a copiilor (Anderson şi Minke, 2007).

Familia are un impact important și asupra părăsirii timpurii a sistemului de educație. Problema abandonul școlar ca o problemă specială a politicilor educaționale a apărut pentru prima oară în Statele Unite și alte țări dezvoltate, ajungând astăzi un subiect prioritar pe agenda organizațiilor internaționale (Bernard, 2013). Conform rezultatelor unei cercetări efectuate sub egida Parlamentului European, există o strânsa legătură între părăsirea timpurie a sistemului școlar și nivelul de formare profesională precară, dezavantajul social și nivelul scăzut de educație al părinților. Statutul socio-economic scăzut al părinților este unul din cauzele cheie care crește riscul de părăsire timpurie a școlii. Acei copii care părăsesc timpuriu școala provin preponderent din familii cu un statut economic scăzut, venituri mici ale gospodăriei, având părinți șomeri și cu nivel scăzut de educație . Alți factori care favorizează părăsirea timpurie a

școlii sunt legate de situațiile familiilor cu un singur părinte, a condițiilor precare de trai, a condițiilor de sănătate fizică și mentală datorita violenței domestice, a relației nesatisfăcătoare dintre copil și părinte. Toate aceste caracteristici pot influența părăsirea prematură a sistemului educațional (Parlamentul European, 2011).

Dumais (2002) arată că elevii care au un statut socio-economic familial superior au și șanse mai mari să obțină rezultate pe măsură, iar cu cât statutul socio-economic este mai ridicat, elevii tind să aibă rezultate mai ridicate și mai puțin influențate de genul elevului. La constatări similare au ajuns și Flouri si Ereky-Stevens (2008) care evidențiază că în cazul elevilor proveniți din zone sărace sau de nivel mediu, părăsirea timpurie a școlii este mai prezentă, fiind influențată totodată și de apartenența de gen: după învățământul obligatoriu, mai mult băieți părăsesc școala decât fetele care provin din aceeași zonă defavorizată. În schimb, diferențele de gen sunt nesemnificative în rândul elevilor care provin din zone favorizate, înstărite.

Beekhoven si Dekkers (2005) constată că părinții care fac parte din medii socio-economice superioare pot oferi copiilor lor un sprijin mai mare și de durată pe parcursul educațional, beneficiind de cunoștințele și resursele financiare necesare. Părinții care au un statut cultural, social și economic mai scăzut, tind să acorde un interes mai scăzut față de educația școlară a copiilor comparativ cu cei care dețin un statutul cultural, social și economic ridicat. Aceste diferențe sunt influențate de nivelul capitalului cultural și social și par mai semnificative în favorizarea părăsirii timpurii a școlii de către băieți.

Cei doi autori menționați recomandă să fie tratate cu precauție aceste constatări, deoarece una din posibilele cauze ale diferențelor de gen constate poate fi nivelul diferit de motivație pentru învățătură în rândul băieților și al fetelor, așa cum a reieșit dintr-un studiu efectuat în rândul imigranților (EACEA/Eurydice, 2010). Această situație se datorează și faptului că băieții sunt predispuși să se adapteze mai greu situației de adaptare la mediul școlar decât fetele, neputând gestiona cu aceeași ușurință problemele apărute pe parcursul învățământului obligatoriu (Nevala și colab., 2011).

În rândul elevilor cu statut familial socio-economic dezavantajat, băieții au un risc mai mare de a părăsi timpuriu sistemul educațional, pe când fetele tind să obțin rezultate mai bune decât băieții la școală, unele dintre ele ajungând să se realizeze chiar și nivelul secundar superior (OECD, 2012). În urma evaluărilor internaționale s-a constatat că fetele sunt vizibil mai avantajate decât băieții în însușirea citirii, pe când băieții performează mai bine la matematică. Totuși, atât fetele cât și băieții pot fi afectați în aceeași măsură de dezavantajul socio-economic la nivelul familiei de proveniență. Mediul și statutul socio-economic sunt indicatori cu o influență mai mare decât diferența de gen în creșterea sau scăderea rezultatelor școlare (EACEA/Eurydice, 2010).

În urma unor cercetări realizate în ultimii ani s-a constatat că un mediu familial nepropice nu favorizează o dezvoltare școlară eficientă a elevului, deoarece copilul are nevoie de referințe culturale minime și necesare. Părinții au aceleași dorințe când vine vorba de copii lor, referitor la rezultatele școlare, atât părintele cu un statut social-cultural ridicat cât și acel părinte cu un statut social -cultural scăzut, însă aceste rezultate sunt influențate de diferiți factori, legați în primul rând de mediul familial, urmat în importanță de o serie de factori sociali extra-familiari (Sălavăstru, 2004).

Mediul în care crește și se dezvoltă un copil este influențat și de nivelul cultural al familiei. Lipsa studiilor părinților nu favorizează colaborarea între școală și familie. Copilul are nevoie de un mediu, un cămin echilibrat pe toate planurile, astfel încât să îi poată fi motivată și dezvoltată procesul de învățare. Părintele trebuie să contribuie la succesul școlar al elevului cu modele și provocări intelectuale care să fie prezente în viața copilului (Sălăvăstru, D. (2004).

Rowley și colaboratorii (2007) ne prezintă importanța implicării familiei în viața și educația timpurie a copilului, a viitorului adult, evidențiind importanța implicării cât mai timpurii a părintelui în viața copilului, datorită capacității mari de receptivitate și imitare a

acestuia. În urma cercetării realizate, s-a evidențiat că implicarea părinților în viața copilului are rezultate mai benefice dacă are loc mai devreme, chiar începând cu grădinița și școala primară.

Implicarea părinților se produce adeseori doar din școala primară, dar ar fi foarte utilă și benefică implicarea părintelui încă din grădiniță (Rowley și Schulenberg, 2007). În cazul părinților care acordă importanță începerii însușirii cititului de către copil chiar din perioada preșcolară, pentru a-i învăța alfabetul și chiar câteva cuvinte, reguli de scris, la final de școală primară copiii lor vor avea capacitatea de a citi fluent și cu plăcere, vor deține o capacitate rațională mai dezvoltată, iar scrisul lor va fi fără greșeli de ortografie (Senechal, 2006).

Sheppard (2009) susține că prezența părintelui influențează într-un mod pozitiv rezultatele elevilor într-o măsură chiar mai mare decât metodele de predare în școală. Familiile care se preocupă de copiii lor se evidențiază prin participarea lor la diferite cursuri de autoeducare pentru părinți, cum ar fi programe parentale. Această autoeducare a părintelui se regăsește în comportamentul și rezultatele copilului, printr-o creștere a abilităților de citire și comportament social.

Elevii care provin din familii cu statut social ridicat sunt avantajați prin faptul că sunt poziționați într-o poziție superioară și au șanse mai mari să atingă succesul școlar în comparație cu elevii care provin din familii dezavantajate social, cultural și economic. Familia de proveniență este ceea care are un impact pozitiv sau negativ în viața copilului, a viitorului adult (Brese şi Mirazchiyski, 2013).

Parteneriatul familie – școală - comunitate în prevenirea și reducerea eșecului școlar începe odată cu implicarea părinților, a familiei. Cu cât nivelul cultural al părinților este mai ridicat, cu atât mai implicați și prezenți sunt aceștia în viața școlară a copiilor lor, în timp ce nivelul cultural scăzut al părinților determină o colaborare mai grea și mai lentă. Astfel, în această situație sunt defavorizați elevii care au părinți absenți și dezinteresați de școală.

Familiile care au nivel scăzut de educație tind să ofere același model copiilor lor, descurajând dezvoltarea unor abilități care ar putea crește nivelul-educațional și cultural al copiilor și astfel ar putea contribuie la reducerea riscului de eșec școlar. Educația, școala este cea care formează cultura familiei, iar familia, în funcție de nivelul cultural crescut sau scăzut deține potențialul care la rândul lui contribuie la formarea viitorului statutul social al elevului prin intermediul succesului școlar sau eșecului școlar. Intre toți acești factori există interconexiuni.

Implicarea familiei în educația școlară a copilului este ceea mai importantă variabilă a succesului educațional. Educația inițială se obține în familie, iar la școală ea se dezvoltă și se perfecționează și mai mult; pentru a deține un statut social-economic și cultural ridicat este nevoie de o educație școlară de succes. Școala este și ea un factor intermediar în creșterea elevului prin evitarea eșecului școlar. Eșecul școlar poate fi favorizat și de instituția școlară prin nivelul mult prea ridicat sau scăzut al educației și al cerințelor.

Pentru dezvoltarea educației este nevoie de o bună susținere economică și socială din partea statului pentru familiile dezavantajate social. Aceste familii care nu au cunoscut succesul școlar, întâmpină eșecul social și la rândul lor ca și părinți transmit eșecul școlar și dezavantajul social propriilor copiii. Un copil care provine dintr-o familie cu părinți ambii biologici, cât și dintr-o familie monoparentală cu un statut cultural, social și economic ridicat, are șanse mai mici să activeze eșecul școlar, decât acel copil care provine dintr-o familie cu un statut cultural, economic și social precar. Incluziunea educațională este necesară atât pentru elevul dezavantajat social cât și pentru părintele acestuia.

BIBLIOGRAPHY

Addington, A. L. (2005). Following in her footsteps: Revisiting the role of maternal education on adolescents' college plans. Gender Issues, 22(2), 31-41. doi:10.1007/ s12147-005-0013-3

Agabrian, M., Milea, Vlad (2005), Parteneriate şcoală-familie-comunitate, Studiu de caz, Institutul European, Iaşi

Anderson, K. J., & Minke, K. M. (2007). Parent involvement in education: Toward an understanding of parents' decision making. *The Journal of Educational Research, 100*(5), 311-323

Bădescu, G. și Petre, N. (2016). Bunăstarea copilului din mediul rural. Cluj-Napoca: Risoprint

Beekhoven, S., Dekkers, H., 2005. The Influence of Participation, Identification, and Parental Resources on the Early leaving from education and training of Boys in the Lower Educational Track. European Educational Research Journal, 4 (3), pp. 195-207. [Online] Disponibil la: http://www.wwwords.co.uk/pdf/validate.asp?j=eerj&vol=4&issue=3&year=2005&article=4_ Beekhoven_ EERJ_4_3_web

Bernard, P.-Y. (2013). Le décrochage scolaire. Paris : PUF.

Bernstein, B. (1978). Studii de sociologie a educaţiei. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

Brese, F., Mirazchiyski, P.,(2013) Measuring Students' Family Background in Large-Scale International Education Studies, in "IERI Monograph Series Issues and Methodologies in Large-Scale Assessments"

Brese, F., Mirazchiyski, P.,(2013) Measuring Students' Family Background in Large-Scale International Education Studies, in "IERI Monograph Series Issues and Methodologies in Large-Scale Assessments"

Cookstoon, J. T. şi Finlay, K. A. (2006). Father involvement and adolescent adjustment: Longitudinal finding from add health. Fathering, 4(2), 137-158.

Dumais, S. A., 2002. Cultural Capital, Gender, and School Success: The role of habitus. Sociology of Education, 75, pp. 44-68. [pdf] Disponibil la: https://campus.fsu.edu/bbcswebdav/institution/academic/social_sciences/sociology/Reading %20Lists/Stratification%20%28Gender,%20Race,%20and%20Class%29%20Copies%20of% 20Articles%20from %202009/Dumais-SocofEdu-2002.pdf

EACEA/Eurydice, 2010. Diferentele de gen si efectele lor asupra rezultatelor scolare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent si situatia actuală în Europa. Bruxelles: EACEA/Eurydice.

Epstein, J. L. et. al. (2002), School, Family and Community Partnership. Your Handbook for Action, Corwin Press, Inc., A Sage Publications Company

Farver, J., Xu, Y., Eppe, S., Fernandez, A. & Schwartz, D. (2005). Community violence, family conflict, and preschoolers' socioemotional functioning. Developmental Psychology, 41(1), 160-170.

Flouri, E., Ereky-Stevens, K., 2008. Urban neighbourhood quality and school leaving age: Gender differences and some hypotheses. Oxford Review of Education, 34 (2), pp. 203-216

Flouri, E., Ereky-Stevens, K., 2008. Urban neighbourhood quality and school leaving age: Gender differences and some hypotheses. Oxford Review of Education, 34 (2), pp. 203-216

Gilly, M. (1976). Elev bun, elev slab. Bucureşti: Didactică şi Pedagogică.

Guvernul României (2014). Strategia națională pentru protecția și promovarea drepturilor copilului 2014-2020, disponibilă pe: https://www.dcnews.ro/anpdca-strategia-nationala- 2014-2020-pentru-drepturile-copilului-aprobata_464966.html.

Korkmaz, I. (2007). Teachers' opinions about the responsibilities of parents, schools and teachers in enhancing student learning. Education, 127(3), 389-399.

Mihăilescu, I (2000) De la familie la familii, în Ioan Mihăilescu (coord.), Un deceniu de tranziție. Situația copilului și a familiei în România, UNICEF, Bucureút

Nevala, A.M. et al., 2011. Reducing early leaving from education and training in the EU. Bruxelles: Parlamentul European. [pdf] Disponibil la: http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?language=en&file=42311

OECD, 2012. Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. Paris: OECD

Parlamentul European (2011) Reducerea abandonului școlar timpuriu în UE. Studiu. Sinteză. Microsoft Word - pe460048_xm_ro.doc (europa.eu)

partnerships. http://www.pta.org/nationalstandards

Rowley, S. J. şi Schulenberg, J. E. (2007). Predictors of parental involvement across contexts in Asian American and European American families. Journal of Comparative Family Studies, 38(1), 1-29.

Sanders, M.G.; Epstein, J. L.; Connors-Tadros, L. (1999), Family Partnerships with High Schools: The Parents' Perspective (CRESPAR Report 32): Johns Hopkins University, http://www.csos.jhu.edu/crespar/Reports/ report32 entire. htm

Sălăvăstru, D. (2004). Psihologia educaţiei. Iaşi: Polirom

Sălăvăstru, D. (2004). Psihologia educaţiei. Iaşi: Polirom

Sheppard, A. (2009). School attendance and attainment: Poor attenders' perceptions of schoolwork and parental involvement in education. British Journal of Special Education, 36(2), 104-111. doi:10.1111/j.1467-8578.2009.00413.x

Shuk Wong, S.W. şi Hughes, J. N. (2006). Ethnicity and language contribution to dimension of parent involvement. School Psychology Review, 35(4), 645-662.

Stănculescu, M. S., Marin, M. și Popp, A. (2012). Copil în România – O diagnoză multidimensională. UNICEF.

Sui-Chu, E. H. (2003). Teachers' views on educational descentralization towards parental involvement in an Asian educational system: The Hong Kong case. International Studies in Educational Administration, 31(3), 58-75

Wentzel, K. R. şi Feldman, S. S. (1999). Relations of cohesion and power in family dyads to social and emotional adjustment during early adolescence. Journal of Research on Adolescence, 6(2), 225-244.

White, E. G. (1997). Sfaturi pentru părinţi, educatori şi elevi. Bucureşti: Viaţă şi Sănătate.

THE CONTEXT OF THE PROMULGATION OF THE LAW OF PUBLIC INSTRUCTION IN 1864 AND THE CONTROVERSIES OF THE NORMATIVE ACT

Mirela Irina Cula (Pascu)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The union of the Principalities through the double election of Alexandru Ioan Cuza (1859) represented the foundation of the modern Romanian state and was followed by numerous legislative initiatives aimed at ensuring full unification, among them a new education law, namely theLaw of PublicInstruction. The new law was promulgated by the ruler on November 25, 1864 and represented the brick that was the basis of the construction of the modern Romanian education system. Since the beginning of the reign of Al. I. Cuza, the problem of the education system, its organization on modern and unitary principles was a priority not only of the ruler, but also of the politicians around him. That is why the Law of Instruction (1864) was the result of the long-term work of numerous political and cultural people, but nevertheless caused, from the beginning, two great controversies regarding its content as well as the context in which the normative act was developed.
The first of these controversies was related to the wider circumstances of the adoption of foreign models in the Romanian society, and the second referred to the short time in which the new education law was drafted (June-November 1864). The adoption of the foreign models in the Romanian society was a problem that referred not only to education, but also to other fields, being one of the ways through which the modernization of the Romanian society was achieved. The Law of Instruction from 1864 represented a synthesis of the principles included in the Romanian political projects developed at the end of the 18th century and in the first half of the 19th century, but also of some principles taken from the Western models, all adapted to the realities of the Romanian society from the second half of the 19th century, a society in constant change especially after the Union of the Romanian Principalities in 1859. More than that, this law was the fruit of solid concepts and principles and that is why it lasted a long period of time, despite all the appeals and attempts of abolishment that have existed.

Keywords: the Law of Public Instruction (1864), context, controversies, project, debate

The Act of Union of 1859, through the double election of Alexandru Ioan Cuza, represented an event of major importance for the Romanian history, the first step towards the creation of the national state, its foundation, and was followed by numerous legislative initiatives aimed at ensuring full unification, including a new education law.[1]

Since the beginning of the reign of Alexandru Ioan Cuza, the problem of the education system, its organization on modern and unitary principles, represented priorities of the policy promoted by both the ruler and the political system led by him.[2]

One of the most important legislative measures that were therefore the basis of the construction of the Romanian education system was the *Law of Public Instruction*, promulgated by Alexandru Ioan Cuza through the decree of November 25, 1864. This law was the result of the long-term activity of numerous representatives of the political life, cultural personalities including Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, August Treboniu Laurian, Ion

[1]Nicolae Iorga, *The History of the Romanian Education*, neat edition, introductory study and notes by Ilie Popescu Teiușan, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1971, p. 28.
[2]***, *The History of the Romanians*, vol. VII, tom I, *The Constitution of Modern Romania (1821-1878)*,coordinator Dan Berindei, Enciclopedic Publishing House, Bucharest, 2003, p. 817.

Maiorescu, Vasile Boerescu, Nicolae Krețulescu, ConstantinA. Rosetti, Alexandru Odobescu, V. A. Urechia, Titu Maiorescu, Petrache Poenaru.[3] Some of these personalities, prominent representatives of the passoptist generation, demonstrated the role of the principles proclaimed during this event regarding the Romanian education and the need for a new legal organization of it, in order to consolidate the modern state created by the Act of Union of 1859.[4]

So, long prepared, debated and promulgated with some delay, the new law of the instruction has sparked a series of controversies in terms of its effectiveness on the one hand, and its shortcomings on the other. Thus, later, Nicolae Iorga considered that this school reform was carried out under the sign of eclecticism, present until the end of the 19th century in Romanian education. The issue of the adoption of foreign models in the Romanian society was widely debated, both in the 19th century and at the beginning of the 20th century, a series of personalities such as Ion Heliade Rădulescu, Ion Ghica speaking on different positions, from rejecting any foreign influence and adopting the models of countries with a developed culture. Even after the adoption of the instruction law, the general tendency was not to copy foreign models, but rather to take into account the specifics of the Romanian society, which was constantly changing.[5]

However, personalities such as Vasile Boerescu or Gheorghe Costa-Foru, in a report entitled *"Studies on public instruction in some of the more advanced states of Europe"*, showed that in the implementation of this law, there were used models of school legislation from different countries. In reality, the content of the normative act represents a synthesis of the Romanian projects developed in the last part of the 18th century and in the first half of the 19th century, of the principles inspired by the models of the Western education systems, all adapted to the realities of the Romanian society in the second half of the 19th century, especially under the conditions of state unification.[6]

Moreover, there were also controversies regarding the period in which this law was made, considering that from the study of the draft law, which began after the address of the Council of State of June 18, 1864, by which the minister of public instruction was requested to allow one of the members of the Council to consult papers and books with a view to drawing up this law, and until it was promulgated on the 25th of November of the same year, it was a very short period of time, considering the importance of such a legislative undertaking. The fact that this law lasted over 30 years, despite numerous amendments and additions, still represented proof of the soundness of this legislative project to which a number of famous intellectuals of the time contributed.[7]

This normative act was actually the result of a long activity and an intense concern that began shortly after the realization of the Union of the Principalities. Thus, as early as May 9, 1859, the Central Commission from Focșani began its activity with the aim of drafting common laws for the two Principalities, a priority being the drafting of the law of instruction, all the more as Mihail Kogălniceanu proposed on June 9, 1859 for this law to represent a concern in the Commission's activity, so that on June 11, 1859, he requested its urgent elaboration.[8]

[3]Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *The History of Education in Romania*, vol. II (1821-1918), Didactic and Pedagogical Publishing House, R.A., Bucharest, 1993, p. 223.
[4]Nicolae Iorga, *op. cit*., p. 28.
[5]*Ibidem*, pp. 28-30.
[6]Cristina Gudin, *The Modern History of the Romanians, Culture and modernization*, Tritonic, Bucharest, 2009, p. 78.
[7]V. A. Urechia, *The History of Schools from 1800 to1864*, volume III, State Printing House, Bucharest, 1894, p. 276.
[8]Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *The Romanian Education in Data*, Junimea, Iasi, 1979, p. 179.

In July 1859, in addition to the Central Commission, a committee was established to contribute to the drafting of the new draft law.[9] A year later, on July 12, 1860, the Organic Bill for public education in the United Principalities was submitted for debate to the Chamber, signed by Petrache Poenaru, Simion Marcovici, August Treboniu Laurian, on behalf of Eforia and by Constantin Aristia, Gheorghe Pop, Petre Cernătescu, Constantin Burlan and Ulysse de Marsillac, from the ministry. The original draft contained only 23 articles.[10]

On October 15, 1860, Vasile Boerescu submitted to ruler Al. I. Cuza the draft of the organic law for public instruction in the United Principalities, which he sent for debate to the Central Commission from Focșani, the draft comprising 85 articles.[11]

The special interest that Vasile Boerescu, as minister of instruction, gave to this project is also found in his concerns for increasing the number of schools in the countryside and improving the material situation of teachers.[12] Another of his concerns was the establishment of a commission composed of Alexandru Odobescu, Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, Ion Maiorescu, Aron Florian, Petre Cernătescu and Ion C. Brătianu, a commission whose mission was to gather the necessary material for the realization a national history.[13]

Almost two years later, on May 2, 1863, the Superior Council of Instruction decided that Vasile Boerescu should draft the public instruction bill by himself, and on July 4, 1863, he requested the Council to provide him with all the materials necessary to draft the new laws of instruction.[14] In October of the same year, the project, accompanied by a brief motivation of the author, was presented to the Council that had requested it.[15]

Vasile Boerescu (1830-1883)[16]

On November 3/15, 1863, Alexandru Ioan Cuza announced to the Assembly in his opening message that a series of important draft laws would be entrusted to him for debate: the rural law, the electoral law, the law for the development and organization of the army, the

[9]Ilie Popescu-Teiușan, *Contributions to the Study of the Romanian School Legislation. The Law of Public Instructionfrom 1864*, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1963, p. 32.
[10]*Ibidem*, p. 33-34.
[11]*Ibidem*, p.35.
[12]Vasile Boerescu, *Political Discourses 1859-1883*, volume I (1859-1873), SOCEC Graphic Workshopsand Co., Anonymous Society, Bucharest, 1910, pp. 32-34.
[13]*Ibidem*, pp. 55-58.
[14]Ilie Popescu-Teiușan, *op.cit*., pp. 41-42.
[15]Vasile Boerescu, *Draft Law on the Reorganization of the Public Instruction in Romania*, Bucharest, 1863, pp. I-XXIII.
[16]Vasile Boerescu, *Political Discourses 1859-1883*……, p. I.

communal law , the law of public instruction.[17] In these circumstances, on November 27 of the same year, the Assembly and the commission that was to study the draft of the public instruction law were made known. This commission included: Apostol Arsache, Constantin A. Rosetti, Dimitrie Brătianu, Grigore Brâncoveanu and Gheorghe Costa-Foru. On December 17, 1863, Dimitrie Bolintineanu, the minister of the cults and public instruction, announced to the Council of Ministers that he agreed with the proposed bill, and sent it to the Legislative Chamber for deliberation.[18]

In January 1864, the project went through the Council of Ministers again and was then submitted for approval to Alexandru Ioan Cuza who, on February 1 of the same year, in turn, submitted it for debate to the General Assembly. A month later, on March 11, it was debated in the Chamber of Deputies and then voted on March 16, 1864 by the Legislative Assembly with a majority of 64 votes for and 5 against. On June 20 of the same year, Dimitrie Bolintineanu submitted to the ruler the text of the draft law to be submitted to the State Council, and on July 12, he submitted the same draft to the State Council, with the consent of the ruler, to be debated and approved.[19]

A few months later, on October 28, 1864, the draft law was also approved by the Council of Ministers, with minor changes, and the ruler promulgated this law on November 25, 1864.[20]

The Law of Public Instruction, promulgated by Alexandru Ioan Cuza on November 25 was published in the Official Gazette of the United Principalities of December 5, 1864. The law had a total of 418 articles, with the General Provisions at the beginning, being divided into two large parts (Part I and Part II), these large parts being structured, in turn, into Chapters, Sections and, at the end, an Appendix.[21]

The general provisions of the law, at the beginning, as I mentioned, included 8 articles (art. 1-8).[22] All the provisions contained in this law ensured the necessary framework for the unitary development of the Romanian education system in accordance with its objectives and role in building the modern state.[23]

The cultural progress recorded in the period following the implementation of this normative act was completed by the establishment of the two Universities, in Iași in 1860 and Bucharest in 1864, but also by the establishment of the School of Fine Arts, the Conservatory of Music and Dramatic Art.[24]

We remind here that in Moldova, Mihail Kogălniceanu played an important role in the steps necessary for the establishment of the University of Iași, which was inaugurated on October 26, 1860, in the presence of the ruler Alexandru Ioan Cuza. Only four years later, by decree no. 465 given by the ruler on July 4/16, 1864, following the report received the day before from Dimitrie Bolintineanu, the Minister of Religions and Public Instruction, the

[17]Dan Berindei, *The Era of the Union,* Academy Publishing House, Bucharest, 1979, p. 107.
[18]Ilie Popescu-Teiușan, *op.cit*., p.44.
[19]*Ibidem*, pp. 46-52.
[20]*Ibidem*, pp. 52-53.
[21]Vasile Boerescu, *Roman Codices or Collection of Laws of the United Romanian Principalities*, Cesar Bolliac Printing House, Bucharest, 1865, pp. 173-205,*The official Yearbook of the Ministry of Public Instruction and Cults in Romania*, Bucharest, 1883, pp. 116-160; See also Iulian Oncescu, Ioan Stanciu, *Introduction to the Modern History of the Romanians*(1821-1918), Cetatea de Scaun Publishing House, Târgoviște, 2009, p. 154.
[22] *Ibidem*, pp. 173-174.
[23]Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op.cit*., p. 225.
[24]Constantin C. Giurescu, *The History of theRomanians from the Earliest Times to the Death of Carol I, third edition, Cugetarea – Georgescu Delafras S.A., f.a.*, p. 455.

University of Bucharest was also established.[25] Thus the three branches of education were completed: primary, secondary and higher.[26]

However, the two universities established during the reign of Alexandru Ioan Cuza were considered by Nicolae Iorga to be "too composed in the program, too cold and old to warm an entire society" but which had to "bow down with respect and gratitude to a long historical tradition and to seek their guidance from the sovereign soul of the people."[27]

The provisions of the Law of Public Instruction entered into force on September 1, 1865, this day being marked in many cities of the United Principalities by numerous speeches full of enthusiasm for the new legislative framework that had been adopted and especially for the principle of obligation that it introduced, speeches given during the opening festivities of the new school year.[28] However, the difficulties encountered in the application of this normative act meant that the place of enthusiasm was soon taken by the effort to correct the laconic aspects that the Law of Instruction had. That is why in the following period several projects were developed, such as those made by IonStrat (1866), Petre P. Carp (1870), Titu Maiorescu (1876), Gheorghe Chișu (1877), PetreS. Aurelian (1883), projects which, however, remained in the project phase.[29]

The Law of Public Instruction was immediately supplemented, before and also after its promulgation on November 25, 1864, with a series of laws and regulations such as: *Instructions for county auditors*, approved by decree no. 1220 of December 29, 1864, *Disciplinary Regulations for boys' boarding schools*, *Regulations for the staff of girls' boarding schools*, approved by royal decree no. 1830 of December 19, 1864, *Regulation of the Catholic seminary in Romania in Milcov*, approved by royal decree no. 1400 of October 20, 1864, *Regulation for the music conservatory*, approved by royal decree no. 1312 of October 6, 1864, *Regulation for the national schools of fine arts*, approved by royal decree no. 1451 of November 23, 1864, *Regulation for vocal, harmonic-religious music, to be introduced in all Romanian churches*, approved by royal decree no. 401 of January 18, 1865.[30] These normative acts were supplemented by numerous ministerial provisions, sent in the form of circulars addressed to the school inspectors, school committees, metropolitans and bishoprics, town halls in rural communes, prefects, owners and lessees of estates and even to the inhabitants of the rural communes.[31]

With all the numerous criticisms and even attempts to abolish it, both from the liberals but especially from the conservatives, the *Law of Public Instruction* from 1864 was maintained,

---

[25]***, *The History of the Romanians in 100 Essential Moments*, Casa Radio Publishing House, Bucharest, 2018, pp.143-144;See also Nicolae Isar, *Romania under the Sign of Modernization. From Alexandru Ioan Cuza to Carol I* (1859-1914), University Publishing House, Bucharest, 2010, p. 41;A. D. Xenopol, *The History of the Romanians from Traian Dacia*, 3rd edition, volume XIV, "CuzaVodă's Reign 1859-1866", part two, "CarteaRomânească" Publishing House, Bucharest, f.a. , p. 96.

[26]Alexandru N. Vitzu, *Study on Secondary Education in Romania and Especially on That in the Ia Constituency Followed by the Statistics of Secondary Schools of Both Sexes from the School Year 1875-1876 - 1886-1887,* Royal Court Printing Office, Bucharest, 1888, p. 53.

[27]Nicolae Iorga, *The Beginnings of the Romanians Higher Education*, Diocesan "Cartea Românească" Printing House, Chișinău, 1926, p. 8.

[28]Nichita Adăniloaie, *Rural Primary Education between 1859-1918 (Beginnings, Legislation, Development),* in "Revista istorică", newseries, volume 1, no. 3, March 1990, Romanian Academy Publishing House, Bucharest, p. 219.

[29] Constantin N. Velichi, *Development of the University of Bucharest from Its Establishment until the First World War (1864-1918),* in "Studies", tom 17, no. 6, Publishing House of the Academy of the Romanian People's Republic, Bucharest, 1964, p. 1274.

[30]*The General Yearbook of Public Instruction for the school year 1864-1865*, year II, State Printing Office, Bucharest, 1868, p. 371.

[31]*Ibidem*, pp.372-376.

with some small changes, until the reforms carried out by Spiru Haret, more than 30 years.[32] Thus, with regard to primary education, in 1893 the *Law of primary and normal primary education* was adopted (the Take Ionescu Law), replaced in 1896 when the *Law of primary and normal primary education* was adopted (the Petru Poni Law), and in 1898 the secondary education to be in turn reorganized through the adoption of the *Law of secondary and higher education* (the Spiru Haret Law), supplemented in 1899 with the *Law of vocational education*.[33]

BIBLIOGRAPHY

Adăniloaie, Nichita, *Rural Primary Education between 1859-1918 (Beginnings, Legislation, Development)*, in "Revista istorică", new series, volume 1, no. 3, March 1990, Romanian Academy Publishing House, Bucharest, 1990.

Anthology Of Romanian Education Laws, Institute of Education Sciences – Constantin Chițu, Bucharest, 2004.

The General Yearbook of Public Instruction for the school year 1864-1865, year II, State Printing Office, Bucharest, 1868.

The official Yearbook of the Ministry of Public Instruction and Cults in Romania, Bucharest, 1883.

Berindei, Dan, *The Era of the Union*, Publishing House of the Academy, Bucharest, 1979.

Boerescu, Vasile, *Roman Codices or Collection of Laws of the United Romanian Principalities*, Cesar Bolliac Printing House, Bucharest, 1865.

Boerescu, Vasile, *Political Discourses 1859-1883*, volume I (1859-1873), SOCEC Graphic Workshops and Co., Anonymous Society, Bucharest, 1910.

Boerescu, Vasile, *Draft Law on the Reorganization of the Public Instruction in Romania*, Bucharest, 1863.

Bordeianu, Mihai; Vladcovschi, Petru, *Romanian Education in Data*, Junimea, Iasi, 1979.

Giurescu, C. Constantin, *The History of the Romanians from the Earliest Times to the Death of Carol I*, third edition, Cugetarea – Georgescu Delafras S.A., f.a.

Gudin, Cristina, *Modern History of the Romanians. Culture and modernization*, Tritonic, Bucharest, 2009.

Iorga, Nicolae, *The Beginnings of the Romanians Higher Education*, Diocesan"Cartea Românească" Printing House, Chișinău, 1926.

Iorga, Nicolae, *The History of the Romanian Education*, neat edition, introductory study and notes by Ilie Popescu Teiușan, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1971.

Isar, Nicolae, *Romania under the Sign of Modernization. From Alexandru Ioan Cuza to Carol I* (1859-1914), University Publishing House, Bucharest, 2010.

***, *The History of the Romanians*, vol. VII, tom I, *The Constitution of Modern Romania* (1821-1878), coordinator Dan Berindei, Enciclopedic Publishing House, Bucharest, 2003.

***, *The History of the Romanians in 100 Essential Moments*, Casa Radio Publishing House, Bucharest, 2018.

Manolache, Angel; Pârnuță, Gheorghe, *The History of the Education in Romania*, vol. II (1821-1918), Didactic and Pedagogical Publishing House, R.A., Bucharest, 1993.

[32]Nichita Adăniloaie, *op. cit*., p. 218-219.

[33]Daniel Motoi, *Teachers and Students in Craiova Society during 1864-1928*, Universitaria Publishing House, Craiova, 2017, Cluj University Press, Cluj-Napoca, 2017, pp. 61-63.

Motoi, Daniel, *Teachers and Students in Craiova Society during 1864-1928*, Universitaria Publishing House, Craiova/Cluj University Press, Cluj-Napoca, 2017.

Oncescu, Iulian; Stanciu, Ioan, I*ntroduction to the Modern History of the Romanians* (1821-1918), Cetatea de Scaun Publishing House, Târgoviște, 2009.

Popescu Teiușan, Ilie, *Contributions to the Study of the Romanian School Legislation*. *The Law of Public Instruction from 1864*, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1963.

Urechia, V. A., *History of schools from 1800-1864*, volume III, State Printing House, Bucharest, 1894.

Velichi, N. Constantin, *Development of the University of Bucharest from Its Establishment until the First World War (1864-1918)*, in "Studies", tom 17, no. 6, Publishing House of the Academy of the Romanian People's Republic, Bucharest, 1964.

Vitzu, N. Alexandru, *Study on Secondary Education in Romania and Especially on That in the Ia Constituency Followed by the Statistics of Secondary Schools of Both Sexes from the School Year 1875-1876 - 1886-1887*, Royal Court Printing Office, Bucharest, 1888.

Xenopol, A. D., *The History of the Romanians from Traian Dacia*, 3rd edition, volume XIV, "Cuza Vodă's Reign 1859-1866", part two, "Cartea Românească" Publishing House, Bucharest, f.a.

EXPLORING SOCIAL REALITY IN ROMANIAN, ENGLISH AND FRENCH ANTONYMIC PHRASEOLOGIES: "SUCCESS" AND "UNSUCCESS"

Oana Balan
PhD Student, State University of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova

Abstract: This paper examines the social reality and cultural relativity surrounding the concepts of 'success' and 'unsuccess' across Romanian, English and French phraseologies and the way they are reflective of the values, norms, and aspirations of a society. Drawing upon cognitive linguistics theories, the analysis delves into linguistic expressions and cultural narratives related to 'success' and 'unsuccess', while also considering the biographies of prominent figures such as Queen Elizabeth II, Coco Chanel and Queen Mary of Romania. By comparing linguistic representations and cultural attitudes towards success and unsuccess in these three languages, this study aims to highlight both the similarities and differences between societies and their perceptions of achievement and failure.

Keywords: phraseology, antonymy, social reality, cultural relativity, success, unsuccess.

Introduction

The way people think about other people or themselves, and how they act upon their thoughts contributes greatly to creating the reality they live in. The language they use reflects and shapes societal attitudes and values.

Success and *unsuccess* are complex, multifaceted concepts that vary greatly across different cultures and languages. While universally recognized, their meanings and interpretations are deeply influenced by social, historical, and cultural contexts. This paper explores the linguistic and cultural dimensions of *success* and *unsuccess* in Romanian, English and French, shedding light on the diverse ways in which these concepts are understood and valued within each society.

From the perspective of social reality, the aforementioned concepts are analyzed based on social structures and relationships, such as cultural norms, power dynamics, and institutional arrangements, which play a pivotal role in shaping language use and cognition. Cognitive linguistics offers valuable insights into how these social phenomena influence linguistic patterns and conceptualizations. This paper delves into the theoretical underpinnings of cognitive linguistics and highlights the contributions of renowned scholars in understanding the dynamic interplay between social reality, social structures, and language.

Cultural relativity plays a significant role in shaping these linguistic representations of *success* and *unsuccess*. In Western societies like those influenced by English-speaking cultures, individualism and competition are often celebrated, leading to a focus on personal achievement and the pursuit of success. In contrast, Eastern European cultures like Romania may place greater emphasis on communal values, familial obligations, and resilience in the face of adversity. Coco Chanel's biography provides a relevant cultural reference point for understanding the complexities of the two studied concepts. As a pioneering fashion designer, Chanel achieved remarkable success in a male-dominated industry, symbolizing the idea of self-made success and breaking traditional norms. However, her journey was also marked by personal struggles and setbacks, including periods of financial difficulty and controversy. Chanel's story exemplifies the multifaceted nature of success and the importance of perseverance in the face of adversity, transcending linguistic and cultural boundaries.

By examining language as a cognitive phenomenon situated within socio-cultural contexts, cognitive linguists illuminate the ways in which societal norms, power dynamics, and cultural schemas shape linguistic patterns and conceptualizations. Through theoretical frameworks and empirical studies, researchers continue to unravel the intricate relationship between language and society, shedding light on the dynamic nature of human communication and cognition.

Social Reality

Social reality comes as a result of well-defined and constant patterns of human interaction, which can evolve to become independent within a community. Finn Collin says in his work, *Social Reality*, that *Human beings make their own world* (Collin, 1997: 1). The individual interacts with his fellows and modifies his actions according to the members of a specific social framework, generating a system of tacit norms. Social relationships, social structures and the related institutions bring into being social reality (Collin, 1997: 2).

The way individuals think, talk, consider things and explain, and also the concepts they use to grasp their environment, constitute social facts. These are intellectual processes that cognize, explain and classify a shared cognition. Social facts go so far as the individual is capable of establishing them, they do not go further than man's capacity to know and understand (Collin, 1997: 48).

Cognitive linguistics posits that language is deeply intertwined with cognitive processes, and both are influenced by social and cultural contexts. So, language is not a neutral reflection of an objective reality, but rather an intricate web of meanings shaped by cognitive, social, and cultural factors (Evans & Green, 2006). According to Langacker (1987), linguistic expressions reflect *cognitive construals* of the world, which are shaped by social and cultural factors. Construal operations involve the selective highlighting of certain aspects of a situation while backgrounding others. Social factors, such as cultural norms and values, influence how individuals construe and interpret linguistic expressions. For instance, the linguistic encoding of politeness may vary across cultures, reflecting differing social expectations regarding interpersonal communication. Moreover, Lakoff and Johnson (1980) propose the theory of conceptual metaphor, suggesting that abstract concepts are often understood through metaphorical mappings grounded in embodied experiences and cultural schemas. Metaphors serve as cognitive tools for conceptualizing abstract domains based on familiar, embodied schemas. For example, the metaphor of "argument is war" frames discourse in terms of conflict, shaping linguistic expressions and rhetorical strategies.

In order to analyze the concepts of *success* and *unsuccess* across Romanian, English and French phraseologies it is required to delve into cognitive linguistics, cultural relativity, and social reality. These concepts are deeply embedded in language and are reflective of the values, norms, and aspirations of a society. To understand the similarities and differences between Romanian, English and French perspectives on *success* and *unsuccess*, as well as their cultural implications, we can draw upon theories of cognitive linguistics and explore relevant cultural references such as biographies of famous people.

The examples that are used in this article, concerning the concepts of *success* and *unsuccess*, are phraseological units collected from the autobiography *Povestea vieții mele* by Regina Maria, Queen Mary of Romania for the Romanian linguistic picture and the biography *Queen of Our Times, The Life of Elizabeth II*, written by Robert Hardman for the English phraseology. Both tell the lives of monarchs starting with the background of their birth, continuing with the challenges they faced as royals and closing with the moments closer to their ends. The French examples are collected from the biography *L'Irrégulière ou Mon itinéraire Chanel*, written by Edmonde Charles-Roux, telling the life of Gabrielle Chanel, or the famous fashion designer and businesswoman Coco Chanel, as the world knows her.

Table 1. The concept of SUCCESS

A. Romanian	***B. English***	***C. French***
A.1. *Îndată ce omul pune mai multă luare aminte asupra altora decât asupra sa însuşi, piere orice sfială. Siguranţa de sine nu e îngâmfare ci izbândă asupra propriei noastre fiinţe* (p. 24)	**B.1.** *The film had landed 'at the end of a very dark period' for the monarchy and its timing was crucial* (p. 173)	**C.1.** *Ce style dont personne ne pouvait ignorer le nom : le style Chanel.* (p. 102)
A.2. *Eram un copil al firei, nu am fost oprită de la nimic, nimic nu-mi încătuşase voinţa; aşa dar am fost în stare să trec cu ramuri cu tot printr'un perete de piatră...* (p. 39)	**B.2.** *A confident, secure monarch was now reigning on her own terms and in her own image.* (p. 179)	**C.2.** *« J'ai déjà eu un protecteur du nom d'Etienne. Lui aussi faisait des miracles. »* (p. 131)
A.3. *Aceasta însă era o şcoală bună în care îţi întăreai muşchii şi dacă aveai o fire vânjoasă care să nu se frângă, îţi sădea în suflet o putere de fier cu care să înfrunţi încercările, greutăţile şi renunţările vieţii* (p. 72)	**B.3.** *The Queen began by noting that 'no marriage can hope to succeed without a deliberate effort to be tolerant and understanding'* (p. 192)	**C.3.** *« Je lui ai mis le pied à l'étrier. »* (p. 131)
A.4. *Iar Unchiul, care veni mai târziu, îmi spuse că eram acum ca un soldat care a trecut prin foc.* (p. 73)	**B.4.** *Monarchy in general was on something of a roll across Europe, with a newcomer to the ranks.* (p. 203)	**C.4.** *De quelle force est l'ignorance chez ceux qui, par tempérament, savent oser ! La plus simple façon de braver l'opinion, n'est-elle pas encore de la braver sans le savoir ?* (p. 167)
A.5. *„Cei puternici merg înainte şi nu îngăduie nici unei păreri de rău, nici unei remuşcări, nici unei recriminări, să le stăvilească înaintarea".* (p. 493)	**B.5.** *Her longstanding mantra that she has to 'be seen to be believed'* (p. 210)	**C.5.** *Gabrielle ne se limitait plus au rôle de spectatrice, elle participait*. (p. 338)
A.6. *„Ca toţi pribegii acestei lumi, trebuia să mă supun în aparenţă tiraniei fiecărei zile, însă în lăuntrul fiinţei mele am ajuns totuşi ceace doream să fiu."* (p. 494)	**B.6.** *'She's a perfect sovereign,'* (p. 216)	**C.6.** *Encore une fois, si rien ne permet d'affirmer qu'elle vivait un bonheur sans ombre, tout permet de dire qu'elle reprenait confiance.* (p. 347)
A.7. *„Ziua de mâine poate va fi a ta, dacă îţi va fi mâna destul de puternică pentru a o cuprinde".* (p. 498)	**B.7.** *'A nation defended by such men and loved by such women must sooner or later attain victory'.* (p. 59)	

To analyze the social construction of *success* and *unsuccess*, a cognitive linguistic framework is employed, which emphasizes the role of language in shaping our perceptions and experiences. According to cognitive linguistics, language reflects cognitive processes and cultural schemas, influencing how individuals conceptualize abstract concepts like ones studied in this article.

In example A.1. extracted from Romanian phraseology, Queen Mary of Romania emphasizes the importance of self-awareness and self-confidence. The cognitive analysis involves understanding the role of attention, self-perception, and the concept of success as an achievement within one's own being. The contrast between genuine self-confidence and arrogance directed at the people around her is highlighted, revealing cognitive distinctions in the understanding of success.

Cognitive linguistics is applied to explore the concept of success as determination and willpower in the Romanian example A.2. The metaphor of branches passing through a stone wall suggests resilience and the cognitive processes associated with overcoming obstacles. The focus is on the individual who must stand up to those around her and the cognitive representation of personal strength in the face of challenges.

The metaphor of being like a soldier who has passed through fire from example A.4. suggests transformation and resilience. The use of such metaphors shapes the perception of personal growth and success, linking the individual's experiences to the broader societal understanding of strength and accomplishment.

The English example B.1. suggests the impact of historical events on the monarchy. The cognitive linguistic analysis involves understanding how Queen Elizabeth II perceives and communicates the temporal dimension of success. The use of 'dark period' implies a negative and challenging phase for the monarchy, and the emphasis on timing indicates the significance of the film's release in relation to the monarchy's image and success.

In example B.2. collected from the English phraseology, cognitive linguistics can be applied to explore the concept of success as confidence, security, and personal agency in the Queen's reign. The use of 'on her own terms' emphasizes autonomy and control, reflecting the cognitive processes associated with self-perception and self-determination in the context of success.

Example B.3. delves into the cognitive aspects of interpersonal relationships and the role of tolerance and understanding in the success of a marriage. Queen Elizabeth II's words reflect a cognitive perspective on the prerequisites for success in the context of social institutions like marriage.

For the French perspective, example C.1. highlights the cognitive association between the name 'Chanel' and a distinctive style. The phrase 'dont personne ne pouvait ignorer le nom' (whose name nobody could ignore) indicates the cognitive impact of Chanel's brand and the societal recognition of her unique style. This suggests the cognitive link between personal identity, success, and public perception.

The mention of a protector named Etienne in the French example C.2. and the attribution of miraculous abilities involve cognitive processes related to interpersonal relationships and success. The use of 'faisait des miracles' (he was doing miracles) implies a cognitive evaluation of the protector's influence, suggesting that success can be attributed to external factors and collaborations within a social context.

Example C.5.: 'Gabrielle ne se limitait plus au rôle de spectatrice, elle participait' involves the shift in cognitive roles — from being a spectator to actively participating. The use of 'ne se limitait plus' (no longer limited to) implies a change in perception and engagement, reflecting a cognitive transformation related to success and involvement in societal activities.

Social structures exert significant influence on language through processes such as lexicalization, grammaticalization, and discourse conventions. For instance, Slobin (1996) argues that linguistic relativity, or the Sapir-Whorf hypothesis, suggests that language both reflects and shapes cognition, with different linguistic structures leading to distinct cognitive patterns.

Analyzing the concepts of success across Romanian, English and French phraseologies reveals both similarities and differences in cultural attitudes and social realities. By employing theories of cognitive linguistics and drawing upon relevant cultural references such as the life of the two monarchs and Coco Chanel's biography, we can gain deeper insights into how language shapes our understanding of these fundamental human experiences.

Table 2. The concept of UNSUCCESS

D. Romanian	***E. English***	***F. French***

D.1. *Chiar de pe atunci, în anii cei dintâi, bietele mele rădăcini se striveau de acel zid.* (p. 31)	**E.1.** *'The inexorable weight of history bore down on the kneeling youth,'* (p. 174)	**F.1.** *« Ne m'expliquez pas ce que je ressens, lui dit-elle. Je le sais depuis mon plus jeune âge. On m'a tout arraché et je suis morte... J'ai connu ça à douze ans. On peut mourir plusieurs fois au cours d'une vie, vous savez... »* (p. 80)
D.2. *Era o neîncetată renunţare, o predare a propriei voinţe în o necurmată osândă de a vedea pe alţii făcându-şi voia şi stăpânind cu bucurie lucrurile, de la care noi eram opriţi.* (p. 38)	**E.2.** *'I wouldn't describe it as a collapse'. 'But, whatever it was, she'd got through all this with huge relief and she just didn't feel like going on for a few days. It was totally unlike her.'* (p. 174)	**F.2.** *Etienne faisait d'elle sa maîtresse, soit. Mais il ne s'attendait pas à ce qu'elle assumât la charge de maîtresse de maison.* (p. 158)
D.3. *Dar simt că în mine s'a frânt un resort; cu mine nu era nevoe să fie cineva atât de aspru, fusesem crescut într'o neştirbită închinare faţă de datorie* (p. 38)	**E.3.** *Divorce for any marriage which had 'irretrievably broken down'.* (p. 165)	**F.3.** *Gabrielle croyait échapper au sort quelle redoutait le plus : celui de femme entretenue.* (p. 162)
D.4. *nici un colţişor ademenitor nu putusem stoarce din eleganţa lui pretenţioasă şi neprimitoare. îmi pierdusem vlaga, […] odaia semăna cu un câmp de luptă după înfrângere; fusesem învinsă în bătălie.* (p. 39)	**E.4.** *'Grief is the price we pay for love'.* (p. 370)	**F.4.** *Cette aventure que Gabrielle s'était délibérément choisie, ne semblait pas porter tous les fruits qu'elle pouvait en attendre. Moulins n'était pas Paris.* (p. 126)
D.5. *„ Lucru ciudat: mi se păru o întreagă tragedie. Simţeam întrucâtva că fusesem prinsă în cursă. ".* (p. 41)		**F.5.** *Sa réponse était là, dans un geste de lassitude et sa façon de dire : « Je n'avais plus le coeur... ».* (p. 434)

To dive right into the cognitive analysis of the concept of *unsuccess*, the Romanian example D.1. suggests a metaphorical representation of obstacles or challenges faced early on. The use of 'rădăcini' (roots) being 'strivite de acel zid' (crushed by that wall) implies a cognitive struggle against barriers. This could reflect early signs of difficulties or impediments in Queen Mary's life that she perceives as hindering her growth or success.

Example D.2. involves understanding the cognitive processes related to continuous surrender and the feeling of being condemned to witness others enjoying what is denied to oneself. The language used reflects a sense of resignation and a cognitive awareness of social structures that restrict one's autonomy and success.

Example D.3. focuses on the metaphorical breaking of a spring, representing a loss of resilience or strength. The cognitive processes involved include self-awareness and an understanding of the impact of external influences, such as harsh treatment. The mention of being raised with a 'neştirbită închinare faţă de datorie' (undistorted devotion to duty) reflects the cognitive values and expectations ingrained in social structures.

From a cognitive linguistic standpoint, example E.1. from the English phraseology utilizes metaphorical language, describing the weight of history pressing down on an individual. The term 'inexorable' suggests an unavoidable and relentless force. The cognitive analysis involves understanding how the language being used reflects a sense of burden that might lead to failure and the impact of historical context on individuals, highlighting the social reality where historical weight can influence personal experiences and outcomes.

Example E.2. involves the use of negation and contrast to describe an emotional state. The phrase ‘she just didn’t feel like going on for a few days’ conveys a temporary sense of unsuccess or emotional strain. The cognitive processes here include the assessment of one's emotional well-being and the impact of personal experiences on one's usual demeanor within the context of social expectations and responsibilities.

The phrase ‘price we pay’ from example E.4. in the English phraseology suggests a transactional aspect to emotional experiences. The cognitive analysis involves understanding how the concept of unsuccess represented by grief is framed within the context of love, highlighting the interplay between personal emotions and societal expectations surrounding relationships.

Turning to the French phraseology, example F.1. reflects a cognitive perspective on personal failure and the feeling of being stripped of everything. The use of metaphors like ‘tout arraché’ (everything torn away) and ‘je suis morte’ (I am dead) conveys a sense of emotional devastation. The mention of experiencing this at the age of twelve suggests the cognitive impact of early traumas on one's perception of self and life. The phrase ‘On peut mourir plusieurs fois au cours d'une vie’ (One can die several times in a lifetime) indicates a cognitive understanding of the recurring nature of hardship.

Example F.3. involves the cognitive processes associated with personal fears and societal expectations. The phraseological unit ‘femme entretenue’ (kept woman) conveys a negative societal perception, and Chanel's desire to escape this fate reflects cognitive strategies for avoiding perceived unsuccess within social structures.

Example F.5. from the French phraseology involves cognitive processes related to emotional exhaustion and the impact on personal decisions. The phrase ‘Je n'avais plus le cœur’ (I no longer had the heart) conveys a cognitive and emotional state contributing to the concept of unsuccess. The language choice reflects the complex interplay of emotions and cognitive evaluations within the context of personal choices and societal expectations.

As an overall image, the examples analyzed in this chapter provide a glimpse into the cognitive experiences of success and unsuccess, portraying metaphors, and language choices that reflect the individual’s perceptions of obstacles, surrender, and the impact of social structures on one’s journey. The analysis offers insights into the cognitive processes associated with adversity and the negotiation of personal success within the context of societal constraints. The analysis explores how language choices reflect cognitive processes, individual experiences, and the broader social realities and structures that influence the concepts of success and unsuccess in personal and institutional contexts.

Cultural relativity

In understanding cultural relativity, both symbolic interactionism and ethnomethodology provide valuable perspectives that emphasize the role of symbols, language, and social interactions in shaping individuals' perceptions of reality. Drawing upon insights from cognitive linguistics, this paper explores the interplay between language, culture, and cognition within the frameworks of entire societies.

Wilhelm von Humboldt suggests that language and the spirit of a people are intricately linked. This reflects the cultural relativity concept, which posits that each culture has its unique worldview, values, and ways of expressing them through language: ‘Language is, as it were, the outer appearance of the spirit of a people, the language is their spirit and the spirit their language; we can never think of them sufficiently as identical’ (Humboldt 1988:46). The quote implies that understanding a language is key to comprehending the underlying cultural and spiritual dimensions of a community. Therefore, language is not considered a mere set of labels, but it contributes fundamentally to the constitution of the conceptual structure.

Symbolic interactionism, as articulated by George Herbert Mead (1934), emphasizes the symbolic nature of human interaction and the importance of shared meanings in social life.

According to Mead, individuals interpret and respond to symbols based on the meanings they attribute to them, which are shaped by social interactions within specific cultural contexts. This aligns with the idea that language is a symbolic system through which meaning is negotiated and constructed (Evans & Green, 2006). This is why social facts become a function of the identity of a society (Collin: 1997: 48).

Ethnomethodology, developed by Harold Garfinkel (1967), focuses on the study of how individuals make sense of their social worlds through everyday practices. Central to ethnomethodological inquiry is the notion of 'indexicality', wherein meaning is contingent upon the specific social context in which it is produced and interpreted. This perspective underscores the cultural relativity of social norms, rules, and interpretations, as individuals actively construct and negotiate reality through their interactions with others. Collin says that 'social facts are constructed on the basis of principles of rationality that are somehow *valid* for, but not necessarily *endorsed* by, the society in question (Collin, 1997: 53).

Analyzing the examples from the biographies of Coco Chanel, Queen Mary of Romania, and Queen Elizabeth II offers valuable insights into the cultural differences and similarities surrounding the concepts of *success* and *unsuccess*. While Chanel's emphasis on individual effort and overcoming obstacles resonates with French notions of success, Queen Mary's focus on personal growth aligns with Romanian values of resilience. Queen Elizabeth II's reflection on the price of love underscores British cultural stoicism and emotional resilience in the face of adversity. Through a comparative analysis, arise both similarities and differences in the conceptualization of success and unsuccess across English, French, and Romanian cultures. While certain themes may be universal, such as the pursuit of excellence and the fear of failure, cultural specificities shape the ways in which these concepts are understood and valued. For example, the emphasis on individualism in English-speaking cultures contrasts with the emphasis on collective achievement in French and Romanian societies.

In short, the perspectives of symbolic interactionism and ethnomethodology offer valuable insights into cultural relativity, highlighting the dynamic and context-dependent nature of social interactions and meanings. By integrating insights from cognitive linguistics, researchers can further explore the cognitive processes underlying language use and interpretation, advancing our understanding of how cultural norms, symbols, and practices shape individuals' perceptions and experiences of reality.

Conclusions

This paper highlighted the importance of recognizing social reality and cultural relativity in understanding the dynamics of *success* and *unsuccess*. By acknowledging the diversity of cultural perspectives, greater cross-cultural understanding and appreciation are fostered. Together with embracing cultural diversity, we can enrich our understanding of *success* and *unsuccess*, and work towards a more inclusive and harmonious society.

The concepts of *success* and *unsuccess* are inherently shaped by cultural, linguistic, and historical factors. By examining phraseologies across English, French, and Romanian languages, as well as the biographies of influential figures, we can gain a deeper understanding of the diverse ways in which societies define and perceive success.

Examining the biographies of Coco Chanel, Queen Mary of Romania, and Queen Elizabeth II offers further insights into cultural attitudes towards success and unsuccess. Coco Chanel, a pioneering fashion designer, epitomized the idea of self-made success, breaking barriers in a male-dominated industry. Her story illustrates the transformative power of ambition and creativity in achieving societal recognition.

Queen Mary of Romania, known for her diplomatic skills and philanthropy, navigated the challenges of monarchy during a tumultuous period in Romanian history. Her reign symbolizes resilience and adaptability in the face of political upheaval, highlighting alternative measures of success beyond mere material wealth or power.

Queen Elizabeth II, the longest-reigning monarch in British history, embodies stability and continuity in a rapidly changing world. Her commitment to duty and service reflects traditional British values of loyalty and responsibility, shaping perceptions of success within the context of monarchy.

Across these cultures, success is often portrayed as a product of resilience, determination, and individual effort. However, the nuances in linguistic expressions and cultural narratives reflect distinct societal values and priorities. While French culture celebrates the pursuit of excellence and individual achievement, Romanian culture places emphasis on resilience and personal growth. In contrast, British culture values stoicism and emotional resilience in the face of adversity.

BIBLIOGRAPHY

1. Collin, F. – *Social Reality*, Routledge, London, 1997, 267 p.
2. Evans, Vyvyan și Green, Melanie – *Cognitive Linguistics. An Introduction*, Edinburgh University Press, 2006, 830 p.
3. Garfinkel, H. – *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1967
4. Humboldt, W. von – *On Language*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988
5. Lakoff, G., Johnson, M. – *Metaphors we live by*, The University of Chicago Press, 1980, 242 p.
6. Langacker, R. – *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*, Oxford University Press, 2008, 562 p.
7. Mead, G. H. - *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*, Chicago University Press, 1934, 401 p.
8. Slobin, D. I. – *From "thought and language" to "thinking for speaking"*. In J. Gumperz & S. Levinson (eds.), *Rethinking Linguistic Relativity*. Cambridge University Press, 1996, pp. 70-96
9. Charles-Roux, E. – *L'Irrégulière ou Mon itinéraire Chanel*, Editions Grasset, Paris, 1974, 662 p.
10. Hardman, R. – *Queen of Our Times, The Life of Elizabeth II,* Macmillan, 2022, 622 p.
11. Regina Maria – *Povestea vieții mele*, Bucureşti, Adevărul, 1934-1936. - 3 vol.

ORCID: 0000-0003-0557-7952

THE SEMANTIC-SYNTACTIC BEHAVIOR OF THE IMPERFECT IN THE FRAMEWORK OF THE ROMANCE CONDITIONAL SYSTEM

Mirela-Alina Oprescu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The imperfect involves the imperfective aspect, expressing actions whose beginning and end moments are not taken into account. It can have a relative value, that is, be in relation to forms such as the perfect compound or the simple perfect, to express simultaneous actions with those of the others two times, serving as a background for them.
In Romanian, the imperfect is a tense of the indicative only, and in others it also exists in the subjunctive. It also existed in the Latin language, which transmitted it to the Romance languages. The Romanian language inherited from the Latin language only the imperfect of the indicative which also has non-specific values. One is the conditional perfect.
In Romanian, the imperfect is a tense of the indicative only, and in others it also exists in the subjunctive. It also existed in the Latin language, which transmitted it to the Romance languages. The Romanian language inherited from the Latin language only the imperfect of the indicative which also has non-specific values. One is the conditional perfect.

Keywords: imperfect, conditional sentence, specific values, indicative, subjunctive

Imperfectul implică aspectul *imperfectiv*, exprimând acţiuni ale căror momente de început şi de sfârşit nu sunt luate în vedere.Acesta poate avea valoare *relativă,* adică să fie în relaţie cu forme precum perfect compus sau perfect simplu, pentru a exprima acţiuni simultane cu cele ale celorlalte două timpuri, servind ca fundal pentru acestea.

Ex: << Quand je suis entré, il *pleuvait*, le vent *soufflait*, la radio *était* allumée, la fenêtre *était* ouverte, je l'ai fermée>>.

Imperfectul poate avea şi valoare *absolută*, exprimând acţiuni *repetate în trecut:*

Ex: <<Pendant les vacances, nous *faisions* toujours de longues balades à vélo>>.

Spre deosebire de limba română, imperfectul se mai foloseşte obligatoriu şi în locul condiţionalului prezent în subordonata condiţională introdusă prin *si* :

Ex: <<Si j'*avais* le temps, je t'attendrais>>.

În limba română, imperfectul este un timp numai al indicativului, iar în altele acesta există şi la conjunctiv. Acesta a existat şi în limba latină care l-a transmis limbilor romanice. Limba română a moştenit din limba latină numai imperfectul indicativului care are şi valori nespecifice. Una este cea de condiţional perfect:

Ex: " Dacă *ştiam, veneam* şi eu".

Altă valoare este de condiţional cu valoare de optativ prezent sau trecut, de *atenuare a exprimării unei dorinţe*:

Ex: "*Voiam* să te văd."

Conform Anei-Maria Preda, în lucrarea "Sintaxa limbii române", circumstanţiala condiţională interferează cu cea opoziţională:

Ex: "În locul lui, nu mă răzgândeam."

Semantic, circumstanţialul concesiv exprimă piedica sau obstacolul care nu ar permite realizarea acţiunii sau existenţa însuşirii, exprimate de termenul regent:

Ex: "A fost depistat conducând maşina, deşi *avea* permisul suspendat."

După părerea doamnei profesor Cecilia Căpăţână, termenii regenţi sunt: verbe şi imperativ, prezumtiv:

Ex: ”Învăţând temeinic, *înţelegea* mai uşor lucrurile.”

În privinţa corelării modurilor şi timpurilor verbale din regentă şi din condiţională, s-a observat “o simetrie aproape perfectă”:

Ex: ”Vei veni, dacă te va invita.”

Indiferent dacă în comparativa condiţională este prezentul sau imperfectul conjunctivului, acţiunea exprimată este *ireală,* dar conjunctivul imperfect este mai precis.

Legătura dintre condiţională şi propoziţia principală constă în faptul că cele două propoziţii constituie *perioada ipotetică.* Acestea exprimă 3 acţiuni: reale, posibile şi ireale, construite cu diferite timpuri ale indicativului/conjunctivului.

La prezent sau trecut indicativ, condiţionalele exprimă acţiuni presupuse *reale.* Acţiunea este în realitate *ireală.* Acelaşi lucru este cu o condiţională cu indicativul trecut:

Ex:”Si perccavi, mi Chrennes, insciens feci.”(Terent, Heaut, 631).

La *imperfectul* şi maim ult ca perfectul conjunctivului, condiţionalul exprimă acţiuni *ireale*:

Ex: ”Si hoc dicerem, errarem.”

Adeseori se poate corela condiţionalul perfect cu indicativ *imperfect:*

Ex: ”Dacă *erai* în locul lui, ai fi plecat.”

Ex: ”Dacă ai fi fost în locul lui, *plecai.”*

Există următoarele tipuri *semantice de condiţionale*:

- *sigure:*

Ex: ”Dacă s-a străduit, a reuşit.”

- *ireale* cu verbe la conditional-optativ perfect, conjunctiv perfect sau la indicativ *imperfect*:

Ex: ”Să fi câştigat, îşi *cumpăra* maşină!”

Ex: ”Dacă *eram* în locul lui, *nu acceptam.*”

- posibile, realizabile, cu verbe la conjunctiv prezent sau la conditional-optativ prezent:

Ex: ”Dacă aş şti totul, m-aş descurca.”

Propoziţia condiţională arată că de îndeplinirea acţiunii exprimate de aceasta, depinde desăvârşirea acţiunii din regentă:

Ex: ”Şi dacă mai ai timp, stai puţinel, ca să te întreb ceva … “ (Sadoveanu, M.C.).

Unele propoziţii *condiţionale* pot avea şi nuanţă *temporală* şi nuanţă *cauzală:*

Ex: ”Dacă aş pleca, s-ar neurasteniza şi ar fi în stare să mă caute, …”. (Călinescu, pag.226).

La prezent sau trecut indicativ,condiţionalele exprimă acţiuni presupuse *reale,* care pot fi reale sau ireale:

Ex: ”Erras, si id *credis.*” (Terent, Hesut, 105).

Acelaşi lucru se întâmplă cu o condiţională cu indicativ trecut:

Ex: ”Si *porccavi,*mi Chremes, insciens feci.” (Terent, Hesut, 631).

Înţelesul ar fi: ori “am păcătuit”, adică acţiune reală, dar mă fac că nu ştiu, ori “nu am păcătuit”, acţiune ireală, şi atunci mă fac vinovat, spre a da impresia umilinţei.

Condiţionalele construite cu prezent şi perfectul conjunctivului exprimă acţiuni posibile:

Ex: ”Si *sciat,* succenseat.”(Platon, Asin, 458).

La *imperfect* şi mai mult ca perfectul conjunctivului, condiţionala exprimă acţiuni *ireale:*

Ex: ”Si hoc dicerem errarem.” (acţiune *ireală*).

Indicativul are rolul de a apropia cât mai mult acţiunea de planul realităţii.

Între condiţională şi concesivă există o înrudire destul de apropiată.

În cazul condiţionalei, acţiunea dintr-o propoziţie atrage pe cea din cealaltă:

Ex: ”Se tu vieni, vengo anch’io.”

Perioada *irealităţii* se mai construieşte cu indicativul *imperfect* în ambele propoziţii. Acesta se foloseşte mai des în limba vorbită:

Ex: ”…se I tedeschi *trovavano* il cameriere, prendevano degli estaggi…” .(Ginzburg,N., “Tutti I nostril eri”).

În limba franceză, imperfectul indicativului are aceleaşi valori specific ca cel din limba română:

-valoare *relativă*:

Ex: <<Monsieur Legrand n’a pas pu participer à notre reunion, parce qu’il *était* en déplacement à l’étranger.>>.

În unele subordonate, precum cea completivă directă, este obligatoriu în general acolo unde în limba română se foloseşte de regulă indicativul prezent:

Ex: <<Ma mère me *disait* toujours que je *devais* faire des études pour être independent>>.

-valoare *absolută descriptivă/narativă:*

Ex: <<Du haut de la colline, on *apercevait* un petit village dont les toits *brillaient* au soleil.>>

-valoare *absolută iterativă*:

Ex: <<Pendant les vacances, nous *faisions* toujours de longues balades à vélo.>>

Ca valoare *nespecifică*, imperfectul mai exprimă, ca şi în limba română, o dorinţă sau o cerere în mod atenuat:

Ex: <<Excusez-moi de vous déranger; je *voulais* vous demander un renseignement.>>

Tot în mod nespecific, imperfectul se foloseşte obligatoriu în unele cazuri când în limba română se foloseşte condiţionalul prezent:

-în propoziţia circumstanţială condiţională introdusă prin conjuncţia <<*si*>>, dacă condiţia se referă la prezent:

Ex: <<Si nous *avions* une voiture, nous *pourrions* aller visiter les châteaux de la Loire.>>

În propoziţia circumstanţială de mod comparativă introdusă prin <<comme si>>:

Ex: <<Madame Rodier s’habille comme si elle *avait* vingt ans.>>

-pentru exprimarea exclamativă a unei dorinţe sau a unui regret introduse prin conjuncţia <<si>>:

Ex: <<Ah! Si j’*étais* plus jeune!>>.

Limba franceză are şi subjonctiv imperfect: <<que je *parlasse>>, -asses, -ât;-assions; assiez, assent.*

Conform lui Laurent Gosselin, în lucrarea <<Les modalités en français. La validation des representations>>, New York, (2010), numai indicativul permite intervalului de referinţă să opereze diferenţa *modală* între *“posibil”* şi “*irevocabil”.*Atunci când completiva este la conjunctiv, este intervalul de referinţă al principalei (la indicativ) care realizează această “ruptură”:

Ex: <<Je sais qu’il viendra.>> (procès irrévocable).

Valoarea *epistemică* este extra-predicativă şi <<orientată către subiect>>. Un efort ar fi <<sporadicitatea>> (Kleiber, 1983) şi <<posibilitatea materială>> (Le Querler, 1996:122, 2001:21).

Conform lui Axelle Vatrican, în lucrarea <<Modèles linguistiques>>, XXXI, vol.62, (2010 : 83-94), în capitolul <<La Modalité et le conditionnel de rumeur en français et en espagnole>> şi în "La Nueva Gramatica de la Langua Espanola" (2009:23), în limba franceză există 3 tipuri de conditional: *temporal, d'hypothèse et de rumeur* şi în spaniolă, condiţionalul *de probabilitate.*

Ex: <<Serian las dos: il *devait* être deux heures.>>

Condiţionalul *temporal* poate fi parafrazat prin exemplul:

Ex: <<Je me *disais* que j'aurais fini ce travail avant la fin de la semaine.>>

Acest condiţional este echivalentul unui trecut, nu unui viitor.

Conform autoarei Gina Radu în <<Grammaire méthodique du français>>, imperfectul indicativului semnifică un proces în afara actualului locutorului, având o valoare *temporală* când procesul este decalat în trecut şi una *modală* când acesta este văzut ca posibil în afara universului real. Spre deosebire de perfectul simplu, imperfectul este un timp *analitic,* exprimând *aspectul secant.* Cu imperfectul, procesul este văzut <<din interior>>, permiţând să-l separe în 2 părţi şi să distingă ceea ce este efectiv realizat şi ce nu este încă. El opune << à un certain point du temps, une partie du procès déjà accomplie à une autre qui reste à accomplir>>.(R.Martin 1971: 70).

Imperfectul este <<un véritable présent du passé>>.(Wagner& Pinchon:353). Acesta este poate un prezent în planul aspectului, dar un timp al trecutului în plan cronologic. Valoarea sa *aspectuală* nu este identică cu cea a prezentului:<<L'imperfectivité de l'imparfait est beaucoup plus marquée que celle du Présent(…). Le terme du procès *est laissé totalement ignoré>>.(R.Martin, 1985:31).*

Imperfectul cunoaşte <<des emplois modaux totalement inconnus du Présent(...).(R.Martin, 1985:32).

Spre deosebire de perfectul simplu, imperfectul nu cunoaşte limitele procesului, având expresia duratei, fără termen final marcat. Aspectul durativ este o consecinţă a acestei valori a imperfectului. Acesta se acordă cu semantismul verbelor imperfective. Fiind folosit cu un verb perfectiv, el estompează indicaţia intrinsecă a unei limite finale:<<il sortait>>.

Imperfectul poate crea o stare de incertitudine şi să lase să urmeze ceva:

Ex:<<Il sortait quand la cheminée se détache du toit.>>

Caracterul analitic şi nedelimitat al imperfectului explică rolul său specific, mai ales în textele narrative, spre deosebire de perfectul simplu sau mai mult ca perfectul.

Imperfectul nu poate să introducă un reper temporal nou, dar se sprijină în general pe acesta, fiind un timp <<anaforic>>.

Într-o povestire, acesta prezintă acţiuni secundare, plasează fapte într-un plan secund: comentarii, explicaţii, descrieri, etc. Aspectul său analitic permite introducerea unei rupture, exprimată prin perfectul simplu:

Ex:<<Une nuit qu'il dormait, il crut entendre quelqu'un l'appeler. Depuis une heure, il avançait ainsi, lorsque sur la gauche, à 2 km de Montsou, il aperçut deux feux rouges, 3 brasiers brûlant au plein air, et comme suspendus.>>.

Perfectul simplu întrerupe procesul la imperfectul care prezintă fapte simultane, juxtapose, fără a marca succesiunea cronologică. El este folosit în pasajele descriptive:<< Les ténèbres étaient profondes. Je ne voyais rien devant moi, ni autour de moi, et toute la branchure des arbres entrechoqués emplissait la nuit d'une rumeur incessante>>

Imperfectul nu exclude succesiunea cronologică, marcată prin relaţia între fraze, sensul verbelor, un complement circumstantial sau un cuvânt de legătură, ca în această serie de acţiuni ale lui Gavroche, interpretată iterativ:<< Il se couchait, puis se redressait, s'effaçait dans un coin de porte, puis bondissait, disparaissait, reparaissait, se sauvait, revenait, ripostait à la mitraille par des pieds de nez, et…>>

Dintr-o perspectivă anaforică, imperfectul este tratat ca un timp care <<n'a pas d'autonomie référentielle…>>(Berthonneau& Kleiber 1993:55).

<<L'imparfait ne localise pas lui-même la situation qu'il introduit.>>(Kleiber:57).

Când primul verb din text este la imperfect, accesul la situaţia de referinţă este de ordin pragmatic: aşteptăm într-o povestire o situaţie iniţială. (C.Vetters, 1996:145).

Valorile temporale şi modale ale imperfectului sunt:

-imperfectul descriptiv ce ocupă un interval temporal final deschis,<<comme le dernier écho d'une symphonie qui s'éloigne>>.(Flaubert).

Partea virtuală inerentă a imperfectului, dând impresia de nefinalizat, lasă să aştepţi o urmare, spre deosebire de perfectul simplu care implică o limită finală:<< il leur jeta des pierres.>>

-imperfectul narativ ce indică un process trecut unic, mai mult sau mai puţin scurt, cu verbe perfective:

Ex:<<Le 1-er septembre 1939, les troupes allemandes envahissaient la Pologne.>>

Imperfectul ia locul perfectului simplu.

-imperfectul perspectivei este analog prezentului, evocând un viitor apropiat, asociat unui complement circumstantial, verbul exprimând un fapt posterior reperului temporal indicat:

Ex:<<Une semaine plus tard, Charles *épousait* Emma.>>

-imperfectul <<d'habitude>> este asociat unui complement marcând repetiţia procesului (aspect iterativ):

Ex: <<Tous les ans, elle *revenait*. Il *lisait* tous les soirs les "Pensées" de Pascal.>>(Maupassant).

Imperfectul folosit în stilul indirect transpune prezentul folosit în stil direct pentru a exprima cuvinte sau gânduri.

În discursul *indirect,* imperfectul este numit în propoziţia subordonată prin trecutul verbului principal, urmând regula generală a concordanţei timpurilor la trecut:

Ex: <<Je crus plutôt que c'étaient des fantômes du passé, de chers compagnons de mon enfance, des amis disparus qui *invoquaient* nos communs souvenirs.>>(Proust).

În stilul indirect liber, este contextul trecut care impune imperfectul:

Ex: <<Il passa de nouveau et longuement en revue la série des couleurs et des nuances. Ce qu'il *voulait,* c'*étaient* des couleurs dont l'expression s'affirmât aux lumières factices des lampes.>>(Huysmans).

-imperfectul hiporistic(<<enfantin>>).

Valorile modale ale imperfectului:

Într-un sistem *conditional,* imperfectul folosit după <<si>> şi asociat condiţionalului din principală exprimă, în context, un fapt posibil în viitor sau imposibil în prezent :<< S'il *avait* de l'argent, il achèterait une Mercedes classe C.>>

Pentru a produce un efect de cauzalitate mai strict, se foloseşte imperfectul în propoziţia principală:

Ex: <<S'il *avait* de l'argent, il *achetait* une Mercedes classe S.>>

-imperfectul contrefactuel evocă <<l'imminence contrecarrée>> (R.Martin : 1971) în asociere cu un complement circumstantial care instalează un reper temporal sau o cauză ce împiedică realizarea procesului:

Ex: <<Un instant plus tard, le train *déraillait.*>>, (G.Guillaume, 1929).

Ex: <<…encore un peuet on y passait.>>(Bres, 2009).

Imperfectul echivalează unui condiţional trecut (<<Le train avait déraillé>>), denotă un fapt contrar realităţii; procesul nu se realizează în trecut, pentru un motiv explicit sau implicit.

Atunci când condiţionalul trecut este perfect concordant cu contrafactualitatea, imperfectul impune diferite constrângeri, mai ales prezentul unui complement la început de frază.

Contextul are un rol important în interpretarea contrafactuală. Enunţul la imperative poate să denote un process factual:

Ex: <<Le train déraillait>> = <<le train a effectivement déraillé>>.

Diferite alte valori *modale* sunt posibile, într-un context, într-un enunţ exclamativ sau interogativ introdus prin "si", în absenţa principalei:

-exprimarea dorinţei : <<Ah! Si vous *pouviez* lire au fond de mon Coeur, et voir combien mes fautes …>>(Diderot).

-un regret: <<Si j'*étais* mieux conseillé!>>.

-formularea unei sugestii: <<Si nous *commençions* l'examen?>>, (Giraudoux).

Semantica formelor verbale constă în faptul că <<SI>> poate fi precedat de <<et>> care deschide o perspectivă: <<Et si la logique *finissait* par triompher? Et pourtant si la pouvoir *était* pluriel, comme les demons?>>, (Barthes).

Imperfectul poate exprima o cerere politicoasă într-o propoziţie principală, cu un verb de dorinţă sau de mişcare la persoana I: <<Je *voulais/ venais* vous demander un service.>>

Originalitatea imperfectului rezidă în diversitatea reţelelor de opoziţie în care se inserează. În folosirile sale temporale, se opune perfectului simplu, prezentului sau diferitelor timpuri compuse de trecut. Cu valorile sale modale, este asociat condiţionalului, putând exprimând diferite nuanţe.

In limba latină, găsim exemple în care este folosit modul indicativ în loc de imperfect sau maim ult ca perfectul subjonctivului, adică acolo unde se exprimă ceva *nereal:*

Ex: "Si candida *jusserit* io, Ibit id Aegipti finem."(Juv. 6, p.526-527).

Este evident că prin propoziţia condiţională se exprimă o *nerealitate.*Autorul afirmă astfel raportul dintre condiţie şi urmare.

folosit ca vorbind de viitor,verbul din propoziţia principală fiind la conditional, supoziţia este prezentă ca o simplă idee, ca un simplu produs al imaginaţiei.

Ex: "Dies deficiat, si *velim* numerare, quibus bonis male evenerit, nec minus, si *commemorem,* quibus improbis optime." (Cicero,Nat.D., 3,32,81). Astfel, raportul dintre condiţie şi consecinţă s-a schimbat.

Imperfectul conjunctivului se foloseşte când exprimă *imposibilitatea împlinirii condiţiei* în raport cu timpul în care cineva scrie sau vorbeşte.

Imperfectul şi mai mult ca perfectul arată intenţia autorului de a da expresiei forma unei nerealităţi raportată la timpul în care scrie sau la trecut:

Ex: "Si universa, ut dixi, provincia loqui *posset,* hac voce uteretur."

Condiţia este imposibil de realizat în raport cu timpul în care vorbeşte autorul. Astfel, trebuia ca "si conditional"să fie însoţit de timpul *imperfect.*Aceasta este ceva *nesigur.*În propoziţia *condiţională* folosim modul indicativ pentru a afirma că acea condiţie exprimată este singură, suficientă şi necesară pentru realizarea consecinţei:

Ex: "Si dii sunt, est divinatia." (Cicero de Div.2, 17.40).Trebuie precizat că îndeplinirea consecinţei depinde şi de ce s-ar subîntelege, dupa I.N.Dianu în lucrarea intitulată: " Cestiuni de sintaxă latină şi conditional.Studiu", Bucureşti , (1901).

Indicativul imperfect al verbului *latin* se foloseşte precum cel al limbii române, exprimând *irealitatea.* Utilizarea indicativului în epoca târzie cunoaşte o principală expansiune, pe care o vor prelua *limbile romanice* în dauna conjunctivului, dar şi a infinitivului.

În afara viitorului II, *imperfectul* este cel mai slab reprezentat *timp* în sistemul paradigmatic verbal din limba latină.

Conform Marianei Franga, în lucrarea : ”Limba latină.Morfologia şi sintaxa”, Bucureşti, (2007), imperfectul exprimă o acţiune, o stare *durativă,* în curs de desfăşurare, aparţinând *temporal* sferei *preteritului.*

Imperfectul este un timp relativ, situat în raport cu un alt timp exprimând o altă acţiune sau stare.Relaţia dintre treapta *temporală* exprimată de *imperfectul indicativului* şi cea exprimată prin alt verb reper, la un timp şi mod anume,este de *simultaneitate*:

Ex: ”Când tu *scriai,* eu *citeam*”. Se observă o *simultaneitate perfectă.*

Imperfectul indicativului, fiind o formă “încărcată” fonetic, adică marcată din punct de vedere *morfematic,*s-a perpetuat în limbile *romanice.*Limba latină a presupus “un considerabil efort de unificare, fiind prima şi ultima, “adevărata pasăre Phoenix a istoriei.”

Imperfectul se aplică astfel *regretului* manifestat în prezent:

Ex: ”Utinam, Quirites, uinorom *fortium* atque innocentium copiam tantam *haberetis,* ut/…/.”

Modul *indicativ* în *protasă* şi orice mod al propoziţiei regente(apodosei) indică o realitate *obiectivă,* o acţiune *reală*:

Ex: ”Si *ueniebas,* laetus *eram.”*

Modul conjunctiv, *imperfect* sau maim ult ca perfect, atât în protasă, cât şi în apodosă, arată că fie condiţia, fie urmarea ei sunt sau se consideră *imposibile,* respective contrare *realităţii,* deci *ireale,* ori în prezent, ori în trecut:

Ex: ”Si *uenisses,* laetus *fuissem.”*

“Si” se poate folosi cu valoare *completivă interogativă indirectă* cu modul conjunctiv:

Ex: ”Hanc poludem si nostri *transirent* /hostes *expectabant.”*

De asemenea, participiile folosite la timpul prezent, când acţiunea participială este simultană cu cea a regentei:

Ex :”Caesarem /*assidentem*/conspirati…”.

BIBLIOGRAPHY

VATRICAN, A., <<Modèles lingvistiques>>, (2010 : 83-94)

RIEGEL, PELLAT, RIOUL, <<La Grammaire de Riegel/Pellat/Rioul>>, (1994 : 560)

Real Academia Espaῆola, ‘’La Nueva Gramatica de la Langua Espanola”, (2009:23)

LOPEZ IZQUIERDO, M., <<Recherches sur la modalité. Les verbes de modalité factuelle en espagnole medieval>>, Paris, (2000)

FRANGA, M., “Limba latină. Morfologia şi sintaxa.”, Bucureşti: Editura Fundaţiei României de mâine, (2007)

ANTOINE, F., <<Syntaxe de la langue latine>> Paris, Vieweg, (1885)

COLLART, J., <<Grammaire du latin>>, Paris, (1969)

ERNOUT, A., <<Syntaxe latine>>, Paris, Klincksieck, (1953)

SOMMER, E., <<Cours complet de grammaire latine>>, Paris, (1876)

GOSSELIN, L., <<Les modalités en français. La validation des representations>>, New York, (2010)

LACA, B., <<Temps et aspect. De la morphologie à l’interprétation >>, Paris, (1978)

SAINT-DENIS MILNER, J-CL., <<De la syntaxe à l’interprétation>>, Paris, (1978)

VETTERS, C.,BARBET, C., <<Les emplois temporels des verbes modaux en français>> ,(2006)

DIANU, I.N., ”Chestiuni de sintaxă latină şi condiţional. Studiu.”, Bucureşti, (1901)

REFERENCE UNIVERSE IN GOURMET LITERARY DISCOURSE LEXICOMETRIC ANALYSIS

Emanuela Ciolacu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: By utilizing lexicometric analysis of a study corpus to describe the way literary discourse functions and how the culinary imagination is constructed through gourmet literature, the components required to conduct pragmatic analyses of the discursive structures unique to this kind of discourse can be identified. In this paper, we investigate how computational methods might be used to find important phrases and semantic relationships in a collection of French short stories. Using Tropes and AnaText software, we verify reference universes that stand out as repeating themes in the corpus texts, starting from the premise that there is a substantial frequency of words belonging to the culinary lexicon in narrative gourmet writings.

Keywords: lexicometric analysis, discourse analysis, literary discourse, Tropes, AnaText

Introduction

La littérature a pris conscience depuis l'antiquité que la nourriture est un fait social, rassemblant familles et communautés, et non seulement un besoin purement biologique. Le discours littéraire que nous commençons à étudier et dont la portée vise la manière dans laquelle les écrivains choisissent de construire l'imaginaire gastronomique. La caractérisation de la langue littéraire, riche en constructions stylistiques spécifiques à chaque genre et à chaque auteur, est réalisée dans la présente contribution à l'aide de deux outils lexicométriques qui ont l'avantage d'être gratuits, fiables et appropriés pour notre analyse. Il s'agit d'abord de *Tropes*[1] pour une analyse qualitative, qui part d'une analyse morphosyntaxique, suivie d'une analyse lexico-sémantique qui permet la découverte des univers de référence et des cooccurrences. Suite à celle-ci, le logiciel trouve les relations qui s'établissent entre un concept central et ses références, pour permettre l'exploitation des données en vue d'effectuer une analyse propositionnelle du discours. La manière dans laquelle le logiciel fonctionne sur ces aspects de l'analyse se fonde sur les travaux de Rodolphe Ghiglione concernant les méthodes d'analyse de contenu et de discours :

> Dans l'univers de la dénotation, les invariants sont de nature sémantico-cognitive, avec des degrés d'abstraction variable; dans l'univers de l'interlocution,les invariants sont de nature sémantico-fonctionnelle. Dans le premier cas, les procès de catégorisation sont fondés sur l'inscription de l'être dans le monde physique et dans l'action sur le monde, dans le deuxième cas, les procès de catégorisation sont fondés sur l'inscription de l'être dans l'interlocution et dans l'action sur autrui. (Ghiglione 1998 : 8)

Ensuite, nous allons utiliser le logiciel *AnaText*[2] pour une analyse quantitative pour la présente contribution, il y a quand même beaucoup d'autres possibilités de se servir de cet outil lexicométrique. Ce logiciel a été conçu pour le traitement de corpus en ligne[3], permettant

1 https://www.tropes.fr/
2 http://phraseotext.univ-grenoble-alpes.fr/anaText/
3 http://phraseotext.univ-grenoble-alpes.fr/anaText/doc/anatext.presentation.pdf

l'extraction des segments répétés et l'observation de différents patrons (pattern) dans les textes constituant un corpus d'étude.

L'analyse dans une approche *corpus-driven*[4] que nous allons effectuer sur un corpus de textes littéraires – 12 recueils de nouvelles et récits – des auteurs français contemporains utilisera dans un premier temps ces deux logiciels. Pour la suite de notre recherche, que nous présenterons dans une contribution ultérieure, nous allons utiliser dans un deuxième temps un autre logiciel qui permet la comparaison de plusieurs corpus, pour aboutir à des conclusions sur les ressemblances et les dissemblances concernant d'un coté le style des auteurs et d'un autre côté les caractéristiques communes pour ce qui est de l'emploi des mots est des expressions de la sphère gastronomique.

Univers de référence dans le discours littéraire gourmand

Le corpus d'étude que nous avons construit pour notre recherche sur le discours littéraire gourmand a quelques caractéristiques que l'analyse lexicométrique met en évidence. On part de la présupposition qu'il y a une grande fréquence des mots appartenant au lexique culinaire dans les textes narratifs gourmands. Il s'agit d'abord de la vérifier à l'aide des univers de références spécifiques que le logiciel *Tropes* propose et qui se détachent comme des thèmes récurrents dans tous les textes du corpus, pour analyser ensuite l'emploi de la spécificité de ces mêmes thèmes dans les textes littéraires gourmands.

Dans notre recherche des mots-thèmes, on a réparti le corpus en plusieurs sous-corpus pour en trouver les caractéristiques lexicales et analyser les occurrences et les cooccurrences des termes gastronomiques. Les sous-corpus que nous avons construits, qui correspondent à des sous-genres littéraires selon des critères éditoriaux, sont les suivants : recueils collectifs de nouvelles, recueils de récits et nouvelles à auteur unique et exquis d'écrivains (collection de littérature gourmande dont chaque recueil écrit par un seul auteur comprend des nouvelles et des récits brefs). Pour chaque catégorie on a retenu les thèmes principaux des univers de références 1 et 2 tels qu'ils sont proposés par *Tropes*. A l'intérieur de chaque thème on a analysé les termes gastronomiques communs aux textes du corpus et leurs cooccurrences, ainsi que les termes spécifiques en fonction du genre/sous-genre littéraire.

> Le dénombrement s'intéresse également aux rythmes des occurrences, à la « cadence » de l'arrivée des formes dans un énoncé suivi. Celles-ci peuvent, par exemple, faire irruption par rafales très groupées (mots « thématiques ») aussi bien que se manifester de manière régulière tout au long du déroulement énonciatif. Un indicateur de « rafalité «/régularité (z) mesure cette propension d'une forme à regrouper ou disséminer ses occurrences. (Bonnafous et Tournier 1995 : 70)

Tropes offre la possibilité de visualiser des épisodes et des rafales, affichées de haut en bas et de gauche à droite, en fonction de leur ordre d'arrivée dans le texte. De cette manière on peut tirer des conclusions sur les choix stylistiques opérés par l'auteur à l'aide des classifications arborescentes que le logiciel a trouvées, ainsi que des catégorisations et analyses des acteurs et actés.

> « Une rafale regroupe des termes qui arrivent souvent dans une partie limitée du texte mais pas sur l'ensemble du texte. Un épisode est une partie du texte dans lequel il y a un certain nombre de rafales qui se sont formées puis arrêtées. Il s'agit en fait de blocs d'argumentation qui représentent la structure du discours

4 https://www.researchgate.net/publication/292383829_Corpus-Based_and_Corpus-driven_Analyses_of_Language_Variation_and_Use, chapitre 10 par Douglas Biber dans le volume *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (https://academic.oup.com/edited-volume/28050)

observé. Grâce à ces deux notions, il est possible d'étudier la chronologie du discours. »[5]

À part la chronologie, le logiciel analyse les modalisations, les connecteurs et les catégories fréquentes, ce qui nous offre des données qui peuvent être utilisées pour formuler des hypothèses dans une approche pragmatique d'analyse dans le futur.

Un nombre important de données extraites par les logiciels de textométrie offrent des pistes d'analyse lexico-syntaxiques, mais aussi pragmatiques intéressantes concernant la construction du discours littéraire gourmand. Parmi ces données, les univers de référence représentent la visée de notre démarche pour la présente étude, d'autres données sont seulement évoquées sans un développement à ce moment.

Les paramètres du corpus

Par souci de clarté et de reproductibilité de recherche, on consignera les paramètres de notre corpus d'étude (provenance des textes, langue, nombre de mots, méthode de lemmatisation et d'annotation, nombre de lemmes, nombre de phrases). Cette étape est très importante pour la différenciation de notre corpus par rapport à d'autres corpus écrits littéraires.

Pour l'ensemble du corpus, l'analyse par *AnaText* nous offre les éléments suivants, avec quelques précisions qui s'imposent : il y a des lemmes communs à l'ensemble du corpus ; le nombre de mots est trop grand pour le serveur du logiciel *AnaText*, donc les résultats de l'analyse sont sauvés pour une courte période de temps ; pour cette raison, les captures d'écran s'avèrent très utiles, de cette manière les informations peuvent être gardées pour des analyses et des interprétations ultérieures des résultats. Pour une partie des résultats de la recherche par ce logiciel il y a possibilité d'en télécharger des fichiers en divers formats, en fonction des besoins de recherche.

Il s'agit d'un corpus de taille moyenne/grande pour une analyse qualitative, suffisant pour pouvoir arriver à une description pertinente du fonctionnement du discours littéraire gourmand dans les textes narratifs. Les 12 recueils qui constituent le corpus d'étude représentent en fait un échantillon de ce sous-genre de la littérature – la littérature gourmande, qui comprend romans, nouvelles, récits, récits minimaux, poésies, bandes dessinées, littérature pour enfants, traductions, mémoires, etc. Les données statistiques globales du corpus sont les suivantes : 12 recueils / 46 auteurs / 226 textes qui sont des nouvelles et des récits. Le choix de ces sous-genres est dû premièrement au fait qu'ils ne représentent pas un choix courant pour les chercheurs en linguistique de corpus, donc il s'agit d'un corpus neuf et original, et deuxièmement parce qu'ils peuvent apporter des informations pertinentes et révélatrices sur la construction du discours littéraire gourmand français. Yves Stalloni, dans son ouvrage *Les genres littéraires,* réitère à plusieurs reprises qu'il y a phénomène de contamination des genres, mais aussi difficulté de donner une définition de la nouvelle.

> […] La nouvelle en tant que «genre» ne peut recevoir sa vraie définition du seul rapport à sa logique interne. Non qu'elle ne se suffise pas à elle-même - d'un point de vue strictement narratif, son autonomie ne fait aucun doute -, mais plutôt parce qu'elle est de nature «cumulative». Elle s'inscrit dans un ensemble avec lequel elle crée un réseau de relations réciproques. C'est pourquoi le recueil va constituer un objet littéraire particulier au statut original et concurrent du roman ou de l'œuvre théâtrale. (Stalloni 2008 : 93)

5 https://edutechwiki.unige.ch/fr/Tropes#Episodes_et_rafales

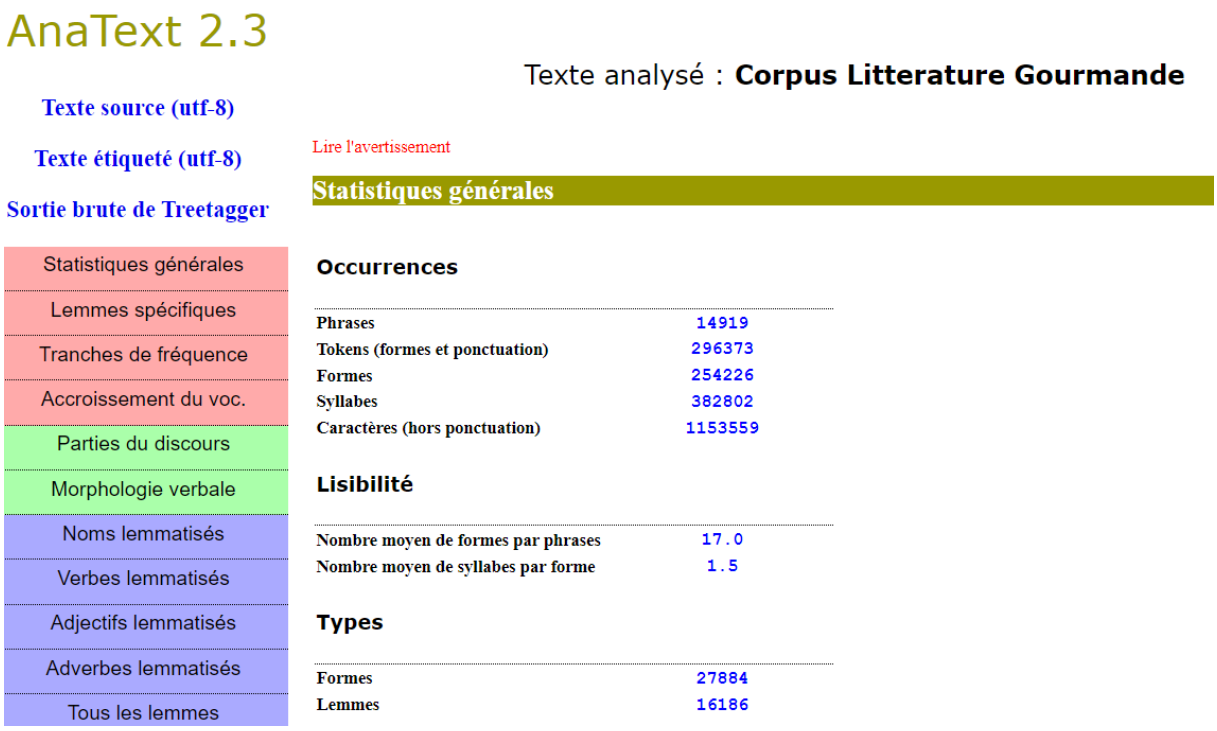

Tableau 1 : *Statistiques générales trouvées par AnaText sur le corpus intégral*

Références, thèmes et relations entre les acteurs

Après l'analyse par genre littéraire nous allons effectuer une analyse supplémentaire pour chaque recueil de nouvelles dans un ouvrage ultérieur. Pour la présente contribution nous allons nous limiter à une analyse primaire pour l'ensemble du corpus. On prendra en considération dans un premier temps l'univers de référence 1 proposé par *Tropes* avec les premiers 20 thèmes principaux et on croisera les informations obtenues pour trouver les caractéristiques thématiques communes à tous les recueils du corpus d'étude. Dans un deuxième temps on étudiera l'univers de référence 2 et les scénarios que *Tropes* trouvera pour mettre en évidence la fréquence de cooccurrences entre les références, par intermédiaire de différents types de graphes[6].

Au niveau de tous les recueils (nouvelles, récits, textes narratifs, récits minimaux) confondus soumis à l'analyse par *Tropes*, l'univers de référence 1 rassemble des thèmes qui se présentent de la manière suivante :

Thème	Fréquence	Thème	Fréquence
alimentation	2415	quantité	0438
plantes	1597	habitat	0396
corps	1564	santé	0357
temps	1308	france	0355

6 Le graphe en étoile affiche les Relations entre Références, ou entre une catégorie de mots et des Références. Les nombres qui apparaissent sur le graphe indiquent la quantité de Relations (fréquence de cooccurrence) existant entre les Références. Ce type de graphe permet d'analyser l'environnement d'une Référence ou d'une catégorie. Ils sont orientés : les Références affichées à gauche de la classe centrale sont ses prédécesseurs, celles qui sont affichées à sa droite sont ses successeurs.

sentiment	0844	ameublement	0346
famille	0653	écrit	0303
restauration	0523	commerce	0301
arts_ménagers	0521	comportement	0298
perception	0515	communication	0289
boisson	0473	mammifères	0258

Tableau 3 : *Univers de référence 1 extrait par Tropes – les 20 premiers thèmes*

On remarque que notre hypothèse concernant la fréquence des mots appartenant au lexique gastronomique est justifiée, notant que les thèmes des univers de référence spécifiques au vocabulaire culinaire représentent plus de la septième partie de tout le vocabulaire utilisé (soit environ 35 mille mots sur ~240 mille au total).

De plus, si on analyse le graphe « Acteurs » du premier thème *Alimentation*, on remarque le fait qu'à part le thème *Femme* en position Actant, tous les autres thèmes cooccurrents sont en position Acté :

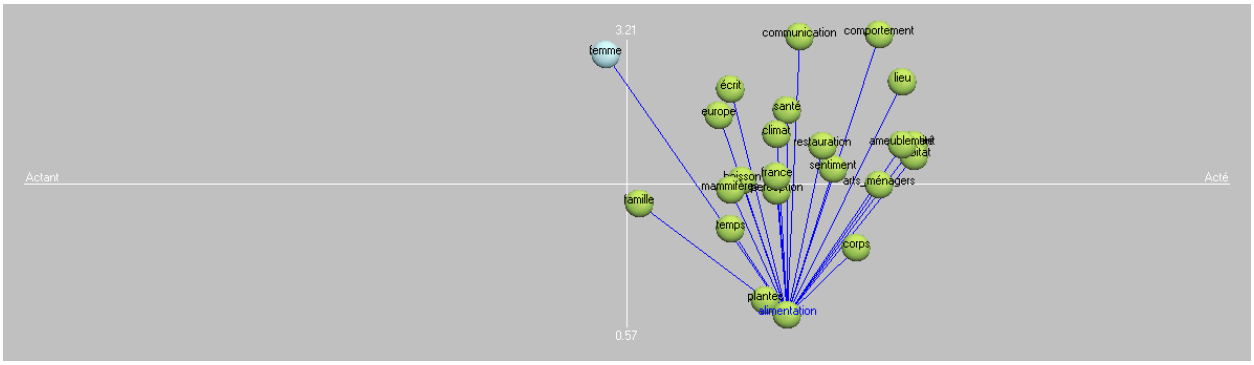

Image 1 : Graphe « Acteurs » du thème Alimentation analysé par Tropes

Ce graphe représente la concentration de relations entre acteurs. Il permet de faire une comparaison visuelle du poids des relations entre les principales références, où l'axe des X (horizontal) indique le taux actant/acté (de gauche à droite) et l'axe des Y (vertical) indique la concentration de relations pour chaque référence affichée. Les traits indiquent les relations entre la variable sélectionnée et les autres références affichées. Un trait en pointillé indique une relation peu fréquente. Seules les références présentant un grand nombre de relations sont représentées sur le graphe. Quand on fait la même analyse pour le scenario *Alimentation*, on voit en fait que le thème *Femme* est remplacé par *Mère*. On constate que les choix des auteurs s'inscrivent dans la nostalgie, le souvenir de l'enfance, l'apprentissage d'un côté et le statut de mère qui se charge de nourrir sa famille d'un autre côté. La focalisation change de concert avec la voix narrative, extradiégétique pour certaines nouvelles, intradiégétique pour d'autres, homodiégétique pour la plupart de récits.

En faisant une analyse du même corpus par *AnaText* on a le tableau des 10 premiers lemmes spécifiques, qui se présente de la manière suivante, en fonction de leur spécificité :

Lemmes spécifiques

Copy CSV Excel PDF Print

Show 10 entries Search:

Rang	Lemme	Fréquence	CorpusRef (par million)	LogLike (spécificité)
1	sauce	120	17.43	537.450
2	saveur	92	7.865	513.885
3	plat	202	85.38	491.680
4	cèpe	44	0.695	464.640
5	cuisine	205	104.88	430.182
6	pâte	102	17.335	424.595
7	repas	161	62.14	418.188
8	pain	159	74.455	358.146
9	soupe	114	33.265	355.006
10	plupart	23	0.035	354.388

Showing 1 to 10 of 1,747 entries First Previous Next Last

Tableau 4 : Les 10 premiers lemmes spécifiques extraits par AnaText du corpus intégral

La spécificité thématique de ces textes est la gastronomie, le vocabulaire culinaire étant majoritaire dans le calcul des spécificités (1058 termes dans la liste des lemmes spécifiques sur les 1422 entrées), comme il est indiqué par le LogLike (la mesure des keywords, telle qu'elle apparaît au niveau du sous-corpus étudié et qui se trouve en entier dans les Annexes). Ce fait ne représente pas une surprise, juste la confirmation du fait que le corpus choisi respecte les critères de cohérence et de cohésion et il est représentatif pour la recherche envisagée. Pour avoir vérifié ce fait, on peut passer à l'analyse proprement dite du fonctionnement du discours littéraire gourmand.

Les scénarios mettent en évidence les groupes contenant des classifications sémantiques. Pour le scenario *Alimentation et vie pratique*, *Tropes* a trouvé 9062 références qui sont en cooccurrence avec d'autres références pertinentes comme dans la figure suivante :

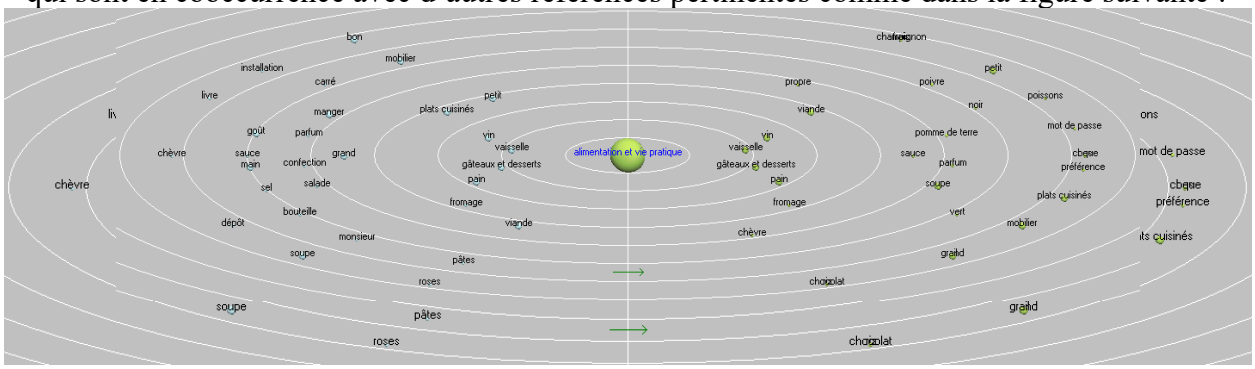

Image 2 : *Graphe des Références du scenario Alimentation et vie pratique*

Sur ce graphe, chaque Référence est représentée par une sphère dont la surface est proportionnelle au nombre de mots qu'elle contient. La distance entre la classe centrale et les autres Références est proportionnelle au nombre de relations qui les lient. On remarque que les Références affichées à gauche de la classe centrale sont les prédécesseurs de la classe centrale (les Actants) et celles qui sont affichées à sa droite sont ses successeurs (les Actés). Il y a des classes communes qui apparaissent en double position (Actant et Acté). Il est à remarquer le grand nombre de relations qui s'établissent entre la classe

Alimentation et vie pratique et les autres références telles qu'elles sont montrées sur le graphe et qui couvrent pratiquement tout le vocabulaire utilisé par les auteurs. Si l'on cherche les références entre un mot spécifique, par

exemple *chocolat* et les autres thèmes, on trouve qu'il y a un nombre important de cooccurrences entre des déterminants spécifiques, comme dans le graphe suivant :

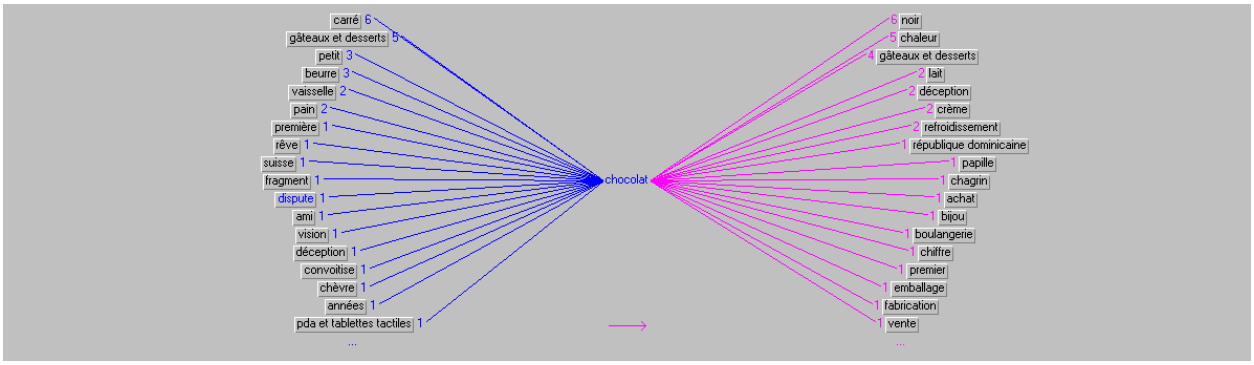

Image 3 : *Graphe du scenario Chocolat*

Le scenario *chocolat* apparaît dans les contextes comme les suivants (pour raison d'économie d'espace on en présente ici seulement quelques exemples des 61 occurrences trouvés par *Tropes* et que le logiciel présente dans l'onglet *Extraits*) :

« et surtout la cinquantaine de bouchées au **chocolat** joyau suprême enfermées à l'abri des convoitises. (N. Châtelet)

À la vue du **chocolat**, des picotements courent le long de son échine, vaguelettes de désir… (N. Châtelet)

Un luxe suisse. Le pain et le beurre avec du **chocolat**, quand le **chocolat** et le beurre fondent juste un peu. (Ph. Delerm)

En mordant les pains de **chocolat** de Saint-Domingue, Consuela triomphe. La vigueur brute de ces lingots, les Occidentaux l'ignorent. (C. Pelletier)

Napper alors de **chocolat** noir fondu, en essayant qu il se fige bien sur le haut mais aussi sur les flancs et aux deux bouts, (J-L Trassard)

Douceur/ Douceur d'une coulée de miel brun dans une tisane de thym/ D'une gelée de coing caressant un chèvre rocailleux/ D'un coulis de **chocolat** enrobant amoureusement un sorbet à la poire/ Douceur d'une horchata d'un blanc (C. Pujade-Renaud) »

On remarque, observant les contextes du mot, que *chocolat* apparaît en cooccurrence avec des mots de l'univers de références des sentiments, corps, sexe, couleurs, textures, goûts. Le chocolat est souvent investi de caractéristiques [+animé], les auteurs le personnifient, le rend responsable du bonheur enfantin ou adule, signe d'indépendance ou de liberté, le chocolat est désiré, luxueux. *Chocolat* apparaît le plus souvent en cooccurrence avec le thème *Dessert* et avec *Carré* et *Lait* (noms), *Chaud* et *Noir* (adjectifs), *Refroidir* (verbe) avec des LogLike entre 113354 – *chaud* et 56.47 – *refroidir*, significatif pour tous les cas présentés car il dépasse le seuil représentatif de 5.

On retrouve dans le second regroupement (univers de référence 2) en première position le thème *aliment*, avec une fréquence presque quadruple par rapport au thème suivant, celui du temps, suivi de famille, ustensiles de cuisine, etc. comme présenté dans le tableau suivant :

Thème	**Fréquence**	**Thème**	**Fréquence**
aliment	2239	partie_d_immeuble	0233

temps	0663	climat	0225
famille	0499	femme	0222
ustensiles_de_cuisine	0464	plantes	0222
ameublement	0342	lieu	0220
boisson_alcoolisée	0275	goût	0220
odorat	0264	tête	0207
main	0249	homme	0202
jour	0247	vêtement	0197
bouche	0242	voie	0194

Tableau 5 : *Univers de référence 2 extrait par Tropes – les 20 premiers thèmes*

On observe que le thème *Aliment* est 3.37 fois plus fréquent que le deuxième thème, *Temps*. Cela montre le suremploi du lexique appartenant à ce thème, complété en fait par des mots appartenant à d'autres thèmes fréquents tels *Ustensiles de cuisine, Boisson alcoolisée, Bouche, Odorat, Plantes, Goût*, et cela seulement dans les 20 premiers thèmes trouvés par *Tropes* à une première analyse du corpus. Le troisième thème qui apparaît dans cet univers de références 2 est celui de la *Famille*, étroitement lié au thème *Aliment* comme on le voit aussi sur le graphe en étoile analysant les deux thèmes :

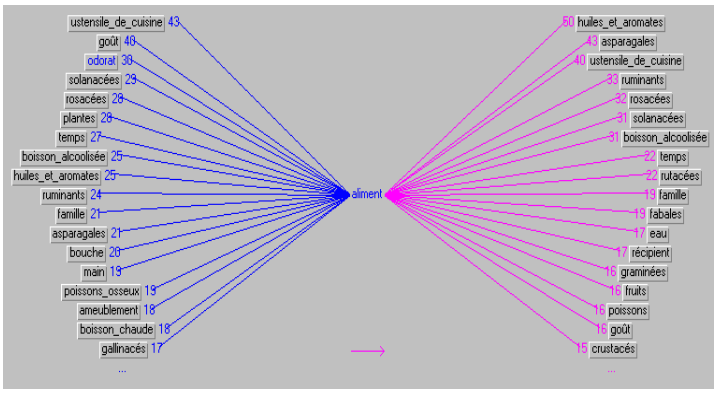

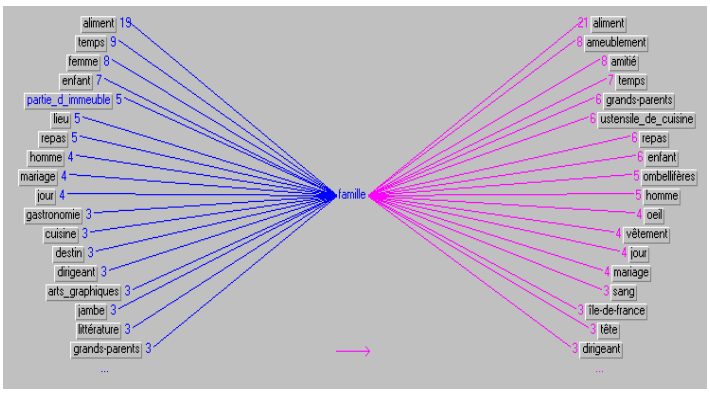

Images 4 et 5 : *Graphes en étoile des cooccurrences pour les catégories Aliment et Famille*

La fréquence de cooccurrences pour la catégorie *Aliment* (premier graphe) et *Famille* (deuxième graphe) et les autres références montre que dans les nouvelles gourmades la famille est étroitement liée à la gastronomie, le foyer familial et les souvenirs d'enfance étant souvent au centre des œuvres. Les repas au sein de la famille, le souvenir des préparatifs, la nourriture spécifique aux différents moments de réunion familiale sont

des thèmes récurrents dans les textes narratifs gourmands. Nous verrons dans une étude ultérieure dans quelle mesure cette fréquence diffère par rapport à la littérature générale.

> […] la variation du choix de la partition (découpage du corpus en parties) est un moyen de rendre compte de catégories méta textuelles et de caractérisations philologiques (comme le genre, l'auteur, la période historique), de variables situationnelles significatives de la production des textes, comme de structurations intratextuelles (ex. chapitres). (Pincemin 2011 : 265)

Suite à l'analyse de chaque recueil de nouvelles, nous remarquons que les caractéristiques observées au niveau du corpus intégral se retrouvent dans chacune des parties le composant, avec certaines variations faibles concernant l'ordre des catégories ou des références en fonction du style et des thèmes privilégiés par chaque écrivain, vu que notre corpus de recherche comprend trois recueils collectifs.

Conclusions

L'analyse lexicométrique des corpus de textes appartenant à la littérature gourmande offre des données, des moyens et ouvre des pistes d'analyse des représentations sociales et individuelles que la nourriture prend dans les œuvres littéraires. À partir des rituels les plus anciens marquant les cultures et les civilisations et jusqu'aux plus intimes pensées et sensations, la nourriture a la capacité de révéler valeurs ou bien craintes, de dévoiler caractère et personnalité de l'individu jusqu'au niveau de toute une société .

> L'expérimentation des nouvelles formes de lecture et d'interprétation instrumentées logiciellement n'est pas une simple application, qui plus est inévitablement réductrice, de la réflexion théorique sémantique : elle est en mesure de la relancer et de la renouveler en lui dévoilant des réalités textuelles ou herméneutiques pas encore perçues ou oubliées. (Pincemin 2011:267)

Les résultats de l'analyse des univers de référence confirment l'hypothèse que dans les nouvelles et récits gastronomiques la fréquence importante des mots appartenant aux thèmes comme alimentation, boisson, ustensiles de cuisine, odorat, goûts et arômes, se conjugue avec des procédés stylistiques pour construire un imaginaire gourmand à travers le discours littéraire.

BIBLIOGRAPHY

ADAM, Jean-Michel. 2012 . « La brève comme récit minimal: Les « Nouvelles en trois lignes » de Félix Fénéon (Le Matin, 1906) » In: *Le récit minimal: Du minime au minimalisme. Littérature, arts, médias* [en ligne]. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle, (généré le 28 février 2024). Disponible sur Internet : <http://books.openedition.org/psn/192>. ISBN: 978-2-87854-754-2. DOI: https://doi.org/10.4000/books.psn.192.

BONNAFOUS Simone, TOURNIER Maurice. 1995. « Analyse du discours, lexicométrie, communication et politique. » In: *Langages*, 29e année, n°117, 1995. *Les analyses du discours en France,* sous la direction de Dominique Maingueneau. pp. 67-81; doi : https://doi.org/10.3406/lgge.1995.1706

BOUTAUD Jean-Jacques. 2019. « De l'expérience à l'existence. Le goût, le social, le modal », In Lorusso A.-M. et Marrone G. (dirs), *Politiche del gusto. Mondi comuni, fra sensibiltà estetiche e tendenze alimentari*, Edizioni Nuova Cultura, n. 26-2019, 37-54.

DALBERA, Jean-Philippe. 2002. «Le corpus entre données, analyse et théorie », In : *Corpus,* «Corpus et recherches linguistiques », n° 1, p. 89-104.

DUBOIS, Jean et al., 2002. *Dictionnaire de linguistique*, 2e édition, Paris, Larousse

GHIGLIONE, Rodolphe. 1998. « Introduction » In : *Langages*, No. 132, *Cognition, catégorisation, langage* (DÉCEMBRE 98), pp. 3-8 Paris, Armand Colin, http://www.jstor.org/stable/41683285 , consulté le 24 mars 2022

MELLET, Sylvie. 2002. « Corpus et recherches linguistiques », In : *Corpus* [En ligne], 1 | 2002, mis en ligne le 15 décembre 2003, consulté le 10 décembre 2020. URL: http://journals.openedition.org/corpus/7; DOI : https://doi.org/10.4000/corpus.7

PINCEMIN, Bénédicte. 2011. « Sémantique interprétative et textométrie » In : *Corpus* n°10, *Varia* (2011), 259-269

STALLONI, Yves. 2008. *Les genres littéraires*, 2e édition, Paris, Armand Colin

EXPLORING THE CONCEPT OF DREAM AS DESIRE: METAPHORICAL HUNGER AND THIRST IN THE ENGLISH, ROMANIAN AND FRENCH LANGUAGES

Oana Şulic
PhD Student, State University of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova

Abstract: The main purpose of the present article is to investigate the concept of "dream" as "desire" across three languages: English, Romanian and French. Having as a starting point the cognitive metaphor theory, we focus our attention mainly on the metaphors of hunger and thirst by examining how these linguistic expressions are employed to convey dreams as desires and by shedding light on the close connection between language, culture and human cognition. We begin our study from the very definition of the concept of "dream" as "desire" followed by the analysis of a selection of metaphorical expressions from our three languages in order to highlight the way these languages conceptualize "dreams" as "desires".

Keywords: cognitive metaphor, concept, desire, dream, hunger, thirst.

The metaphor has long been studied in various fields as a rhetorical device, having mainly an ornamental function. However, in the specific field of cognitive linguistics, the metaphor is seen from a different innovative angle, going beyond its simple linguistic manifestation to reveal its deep cognitive implications. At the heart of this approach there is the theory of cognitive metaphor, which regards metaphor as a fundamental mechanism of human cognition, participating in the structuring of thought and the construction of meaning. Thus, it becomes of paramount importance as a conceptual tool for understanding how the individual thinks and conceptualizes the world around through language. Theories of researchers in this area highlight the fundamental role of metaphor in structuring our thoughts and sensory experiences. Lakoff and Johnson state that "the essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another" (G. Lakoff & M. Johnson 1980). Thus, according to these theories, metaphors are not limited to literary figures of speech, but constitute omnipresent cognitive mechanisms, which allow us to transpose abstract concepts into more concrete and understandable terms. The study of cognitive metaphors provides a window into the mental structures underlying our understanding of the world, while revealing the universal and culturally specific conceptual patterns that guide our thinking. In this sense, cognitive metaphor plays a crucial role in cognitive linguistics as a powerful analytical tool for exploring the nature of human cognition through the lens of language.

The core of the cognitive metaphor is represented by the concept, in our case the concept of *dream*. Dreams have always been a subject of fascination, curiosity, and interpretation across cultures and centuries, from philosophers, poets to Freud himself who linked dreams as oneiric activity to wish-fulfilment, stating that "the dream is the (disguised) fulfilment of a (suppressed, repressed) wish" (S. Freud, 1997, p. 68). In the following lines we focus on the conceptualization of *dreams* as *desires*, employing the cognitive metaphor theory proposed by Lakoff and Johnson (G. Lakoff & M. Johnson, 1980) who state that metaphor is not merely a linguistic phenomenon but a cognitive one, rooted in the conceptual mappings between domains. Thus, metaphors are understood as mappings from a source domain (e.g.,

physical experiences) to a target domain (e.g., abstract concepts). Building upon this framework, we focus on the conceptual metaphors of *hunger* and *thirst* to explore the dreams associated with desires across the three languages. We begin our study from the very definition of the concept of *dream* in all three languages in order to elucidate both the similarities and differences in how these languages conceptualize *dreams*, particularly regarding their association with *desire*.

By applying the method of definition our main aim is to determine the semic hierarchy which guides us on our path to highlighting the way the *dream* is conceptualized in the English, Romanian and French languages.

In English:

Dream- *noun*

1. a series of thoughts, images, or emotions occurring during sleep
had a dream about climbing a mountain gives me bad dream
2. an experience of waking life having the characteristics of a dream such as:
a: a visionary creation of the imagination : DAYDREAM
the dreams of her youth
b: a state of mind marked by abstraction or release from reality : REVERIE
walking around in a dream
c: an object seen in a dreamlike state : VISION
a man that was her dream come true
3, something notable for its beauty, excellence, or enjoyable quality
the new car is a dream to operate
4. a: a strongly desired goal or purpose
a dream of becoming president
b: something that fully satisfies a wish : IDEAL
a meal that was a gourmet's dream (Merriam Webster Dictionary).

In Romanian:

Vis- *noun*

vis~uri 1. 1) Succesiune de fenomene psihice (imagini, reprezentări, idei) care se manifestă involuntar în timpul somnului (păstrându-se uneori şi după trezire). ~ frumos. ~ rău. Visuri plăcute formulă de urare care se spune seara, înainte de culcare. De ~ a) care atinge culmea perfecţiunii; sublim; b) ceea ce nu poate fi real; ireal. Ca prin (sau ca în) ~ lipsit de claritate; puţin determinat; vag; confuz. 2) Stare a celui cuprins de gânduri şi de amintiri plăcute; visare. 3) fig. Idee fantastică, irealizabilă. 4) fig. Dorinţă puternică; aspiraţie; năzuinţă. A-şi vedea ~ul cu ochii a-şi vedea dorinţa împlinită. [Pl. şi vise] /<lat. Visum.

(Noul dicţionar explicativ al limbii române) (Dicţionar Român Explicativ Online).

In French:

Rêve- *noun*

1. Ensemble d'images, de représentations résultant de l'activité cérébrale qui a lieu lors des phases de sommeil paradoxal ; par métonymie, cette activité cérébrale elle-même. Un rêve agréable, angoissant. Un mauvais rêve, un cauchemar. Faites de beaux rêves ! Un sommeil sans rêve. Rêve prémonitoire. Les chats font souvent des rêves de chasse, de poursuite. Il m'est apparu en rêve. « Aurélia », de Gérard de Nerval, témoigne de l'épanchement du rêve dans la vie réelle. La veille et le rêve. Le rêve fut pour les surréalistes une source majeure d'inspiration.

Loc. adj. fig. De rêve, parfait, idéal, sans défaut. Nous avons fait un voyage de rêve. Un temps de rêve. Une créature de rêve.

Fig. Situation qui procure une satisfaction, un bonheur tels que sa réalité en paraît douteuse. Ces quelques jours de vacances furent un rêve. Vivre un rêve, un rêve éveillé.

2. Souvent au pluriel. Pensée vague et décousue, sans rapport avec la réalité présente ; rêverie. Il n'entend pas ce qu'on lui dit et semble perdu dans ses rêves. Arracher quelqu'un à ses rêves.

3. Ce à quoi on aspire le plus ardemment ; désir très vif, dont on ne sait si on pourra le réaliser. Le mythe d'Icare illustre le rêve de voler que l'homme a toujours nourri. Des rêves de gloire. Caresser un rêve. Un rêve devenu réalité. Je fais un rêve, phrase du célèbre discours prononcé par le pasteur américain Martin Luther King le 28 août 1963 en faveur des droits civiques des Noirs.(Dictionnaire de l'Acadèmie Française).

On taking a close look at the above definitions, we can see that the concept of *dream* encompasses both literal and metaphorical dimensions. We can also observe that in English and in Romanian *desire* is the fourth seme while in French it is the third one. In all three languages, the *dream* is seen as a *strong, vivid desire*. As compared to French and Romanian where the noun *desire* is used explicitly, in English we find the adjective *desired* (accompanied by the adverb *strongly*) next to the nouns *goal* and *purpose* which leads us to the conclusion that English natives have an aim, a target to achieve which gets them closer to what they wish for. In the French definition of the concept of *dream* as *desire* we can see explicitly the fact that the *desire* is vivid but we do not have the certainty of its accomplishment. The Romanian definition places our concept between the other two definitions. We do not have the certainty of its accomplishment but we cannot say it is impossible to be fulfilled either. It lacks though the pursuit or achievement met in English, being closer to the French longing or craving. As a conclusion to our analysis, in all three languages the concept of *dream* is defined by *strong desire* but, as we have already seen, it is conceptualized differently due to cultural variations.

The metaphorical association between the concept of *dream* and *desires*, often articulated through the imagery of *hunger* and *thirst*, is a widely met motif in literature across different cultures. Further on, we explore the cognitive underpinnings of this metaphorical conceptualization, focusing on a selection of excerpts from English, Romanian, and French literary works. By taking a close look at the metaphorical expressions used to convey the *hunger* and *thirst* for *dreams* as *desires*, our aim is to elucidate the cross-linguistic universality of this cognitive metaphor while also highlighting possible cultural variations. We gather these metaphorical expressions in the following table:

The concept involved	In English	In Romanian	In French
Dream as desire (hunger/thirst)	1. "They are power-hungry and will stop at nothing." (J.K. Rowling, *Harry Potter and the Deathly Hallows*) 2. "They are greedy for power." (J.R.R. Tolkien, *The Lord of the Rings)* 3. "We're starved of interesting things to do." (Jane Austen, *Pride and Prejudice*)	1. "În fiecare om trăiește un vis, și numai acela îl hrănește și îl împlinește. Ceilalți, născuți la fel ca și el, mor neîmpliniți." (In every person, a dream lives, and only that one feeds and fulfills him. The others, born just like him, die unfulfilled.) (Marin Preda, *Moromeții*)	1. "Un rêve, une aspiration, une soif d'absolu. J'ai toujours rêvé de mer." (A dream, an aspiration, a thirst for the absolute. I have always dreamed of the sea.) (Julien Gracq, *Le Rivage des Syrtes*) 2. "Ce n'est pas de l'amour, c'est de la fièvre et de la soif."

	4. "I have developed a taste for foreign travel." (Elizabeth Gilbert, *Eat, Pray, Love*) 5. "Here's something to whet your appetite." (George R.R. Martin, *A Game of Thrones*) 6. "She hungered to see him again." (Emily Brontë, *Wuthering Heights*) 7. "They thirsted after knowledge." (Mary Shelley, *Frankenstein*)	2. "*Visul e un soi de foame a sufletului."* (*The dream is a kind of hunger of the soul.*) (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*) 3. "Visul e ca foamea, n-are odihnă." (The dream is like hunger, it knows no rest.) (Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*) 4. "În sufletul lui răsărise un dor de vis, ca setea de apă la izvor." (In his soul, a longing for dreaming arose, like thirst for water at the spring.) (Ioan Slavici, *Mara*)	(It's not love, it's fever and thirst.) (Tristan Corbière, *Les Amours jaunes)* 3. "J'étais pris dans une sorte de rêve de faim." (I was caught in a kind of hunger dream.) (Jean-Paul Sartre, *La Nausée*) 4. "Elle avait soif de rêve, elle avait faim de rêve, elle était affamée de rêve." (She was thirsty for dream, she was hungry for dream, she was starved for dream.) (Alain Robbe-Grillet, *La Jalousie*) 5. "La soif de grandeur, le rêve de la gloire, l'éternelle famine de l'âme." (The thirst for greatness, the dream of glory, the eternal hunger of the soul.) (Albert Camus, *La Chute*)

As it can be seen in the above table, we gathered a number of 7 metaphorical expressions in English, 4 in Romanian and 5 in French from different literary works written by native speakers of the above mentioned languages. By analyzing these metaphorical instances, we notice that in English and in Romanian metaphors of *hunger* are more predominant than those of *thirst* whereas in French it is the opposite. Since a human being's need to quench thirst, their need for water, is more vital than the need for nourishment, we can conclude that *dreams* as *desires* are much stronger or more necessary for a French speaker's existence than for the English and Romanian speakers. It is obvious that all three languages make use of these metaphors in order to express *dreams* as *intense desires*. The English metaphors equate *dreams* as *desires* with *hunger* and *thirst*, emphasizing their intense and relentless nature. The Romanian metaphors draw parallels between *dreams* and *hunger/thirst*, portraying *dreams* as essential nourishment for the soul and emphasizing their incessant nature. Lastly, the French metaphors highlight the longing and insatiable nature of *dreams*, likening them to *hunger* and

thirst, and emphasizing their importance in fulfilling existential desires. The variations observed in the metaphorical expressions of *dreams* as *desires* across English, Romanian, and French shed light on the cultural and linguistic dynamics at play. While all three languages employ metaphorical constructs to conceptualize *dreams* as *desires*, the specific metaphors used and their frequency of occurrence vary. These differences may be attributed to cultural values, historical contexts, and linguistic conventions inherent to each language. Furthermore, the metaphorical representations of *dreams* as *desires* reflect underlying cognitive mechanisms that shape conceptualizations of abstract concepts.

As a conclusion to our study, after analyzing the definitions of the concept of *dream* as *desire* in the English, Romanian and French languages, we noticed the complex interplay between language, culture, and cognition. We saw that in the English and Romanian definitions *desire* is the fourth seme while in French it is the third one, but in all three languages, the *dream* is seen as *strong, vivid desire*. While all three languages metaphorically link *dreams* with *desires*, the specific linguistic expressions and metaphors used vary, reflecting cultural nuances and linguistic conventions. By examining these differences and similarities, we gain deeper insights into how language shapes our conceptualizations of abstract concepts like *desire*, underscoring the importance of considering both cultural and cognitive factors in linguistic analysis.

By taking a close look at the excerpts from English, Romanian, and French literature, we noticed that metaphorical expressions portraying *dreams* as *desires* consistently draw on the conceptual domains of *hunger* and *thirst*. These metaphorical expressions shed light on the universal cognitive processes through which individuals understand and conceptualize their *dreams* as manifestations of their *desires*. While the metaphorical mappings are similar across languages, cultural nuances shape the specific imagery employed in each culture. We observed from our examples that for French speakers *dreams* as *desires* are more vital than for the English and Romanian speakers since they tend to employ more metaphorical expressions with *thirst* than with *hunger*. As we have already mentioned, when comparing the conceptualization of *dreams* as *desire* across English, Romanian, and French, several similarities and differences emerge.

If we make a parallel between the analysis of the given definitions of the concept of *dream* and the way it is conceptualized in the three languages, we notice that in English the *dream* appears in all the metaphorical instances from our excerpts according to the definition: a *strong desire*, very likely to be followed by achievement. In Romanian as well, the metaphorical expressions highlight what we notice in the definition of our concept: *a strong desire* but lacking the pursuit or achievement from English, placing it closer to French. And lastly, in French, after analyzing both the definition and the French excerpts, we saw that having a dream, longing for something is vital for French people. In the definition we could notice that the noun *désir (desire)* is accompanied by the superlative adjective *très vif* (its literal translation being *very lively*), and we also found more examples with *thirst* than with *hunger* which highlights again a French speaker's vital need to dream no matter if the dream is followed or not by achievement.

All three languages make use of metaphorical expressions to convey *dreams* as *desires*, highlighting the cognitive connection between these concepts. However, the specific metaphors used and their cultural connotations vary. While English often employs metaphors related to pursuit or achievement, Romanian and French emphasize longing, craving, or yearning. These differences reflect cultural values, historical contexts, and linguistic conventions inherent to each language. Nonetheless, the underlying cognitive mechanisms of metaphorical representation remain consistent across languages, illustrating the universality of certain conceptual mappings.

BIBLIOGRAPHY

1. FREUD, S., *The Interpretation Of Dreams*, Wordsworth Edition Limited, Hertfordshire, 1997, 452 p.
2. LAKOFF, G. & JOHNSON, M., *Metaphors we live by.* University of Chicago Press, Chicago, 1980, 256 p.

Dictionaries :

1. DICTIONNAIRE DE L' ACADEMIE FRANÇAISE. [online]

Disponibil : https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9R2356 [citat 23.11.2022].
2. DICȚIONAR ROMÂN EXPLICATIV ONLINE. [online]

Disponibil : https://www.dictionarroman.ro/?c=vis [citat 23.11.2022].
3. MERRIAM WEBSTER DICTIONARY. [online]
Disponibil: https://www.merriam-webster.com/dictionary/dream [citat 23.11.2022].

Literary Works :

1. AUSTEN, J., *Pride and Prejudice*, Bantam Classic, Hertfordshire, 2003, 334 p.
2. BRONTË, E., *Wuthering Heights*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 1992, 272 p.
3. CAMUS, A., *La Chute*, Ed. Gallimard, Paris, 2008, 212 p.
4. CORBIÈRE, T., *Les Amours jaunes*, Ed. Gallimard, Paris, 1976, 300 p
5. GILBERT, E., *Eat, Pray, Love, One Woman's Search For Everything,* Bloomsbury Publishing Plc, London, 2007, 356 p.
6. GRACQ, J., *Le Rivage des Syrtes*, Ed. Corti, France, 1989, 328 p.
7. MARTIN, R.R. G., *A Game of Thrones*, Harper Voyager, UK, 2011, 801 p.
8. PETRESCU, C. *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Jurnalul Naţional, Bucureşti, 2009, 363 p.
9. PREDA, M., *Moromeții,* Ed. Curtea Veche, România, 2009, 956 p.
10. REBREANU, L., *Pădurea spânzuraților*, ed. Liviu Rebreanu, România, 2018, 279 p.
11. ROBBE- GRILLET, A., *La Jalousie*, Routledge, UK, 1969, 112 p.
12. ROWLING, J.K., *Harry Potter and the Deathly Hallows*, Arthur A. Levine Books, UK, 2007, 784 p.
13. SARTRE, J.-P., *La Nausée*, Ed. Hachette. France, 1972, 93 p.
14. SHELLEY, M., *Frankenstein*, Stone Arch Books, USA, 2007, 63 p.
15. SLAVICI, I., *Mara*, Ed. Litera, Bucureşti 2017, 334 p.
16. TOLKIEN, J.R.R., *The Lord of the Rings*, Bloom's Literary Criticism, USA, 2008, 208 p.

https://orcid.org/0000-0002-7970-9586

CALQUE AND LANGUAGE IDEOLOGY IN CONTEMPORARY JOURNALISM

Ionela-Cristina Bogdan (Sandu)
PhD Student, Politehnica University of Bucharest

Abstract: The aim of this paper is to show that the calque phenomenon has a major impact on the process of Romanian contemporary journalism, leading to its evolution. This way, the evolution of the press has also had a major impact on the media phenomenon.
The process of calque, also known as loan translation, has been a subject of study in terms of enhancing a language's vocabulary through external methods. This aids the formation of fresh terminologies in both general and specialized areas of language.

Keywords: journalism, calque, evolution, press, language ideology.

1.1. Contemporary journalism

As human society has evolved in intricate and multifaceted ways, the significance of mass media has grown exponentially.

Simultaneously, the demand for information has increased, and individuals have become increasingly reliant on the press for social information. This has significantly expanded the scope and impact of the media phenomenon.

The emergence of the media phenomenon can be traced back to the early 17th century, when printed newspapers first came into existence.

The advent of newspaper printing as an industrial process was seen as a significant sociocultural innovation that had a profound impact on the history of media communication and society as a whole. This innovation laid the groundwork for the modern information circuit that we have today.

The evolution of the media has been a remarkable phenomenon, characterized by three distinct stages. The first stage emerged in the 17th century with the advent of the printed press.

The second stage emerged in the early 20th century with the rise of audiovisual media. Finally, the third stage took shape at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century with the emergence of online media.

While these stages did not occur simultaneously, they did follow a specific chronological and spatial order.

Rather than replacing one another, they actually complemented each other, enriching the flow of information and establishing the foundation for the emergence of the contemporary media phenomenon.

During the 18th century, the press emerged as the primary medium for disseminating ideas, engaging in public discourse, shaping reputations, and undermining the public standing of various social, cultural, and notably political figures. It established a functional information network with clear mechanisms for feedback.

Nonetheless, the emergence of a media phenomenon required a specific convergence of various factors including economic, cultural, social, and political elements.

These premises, along with a comprehensive range of other influences, facilitated the widespread dissemination of information throughout society, leading to the formation of an expansive informational circuit.

The history of the evolution of journalism correlates four distinctive phenomena: the evolution of economic systems; the evolution of political systems; the evolution of printing and information transmission technologies; the evolution of civil societies.

The development of economic systems is intricately tied to the pivotal changes that occurred in various European and North American countries during the 17th and 18th centuries.

These changes were brought about by the gradual and challenging transition from feudalism to capitalism. This period witnessed the gradual replacement of the natural economy, which was centered around bartering goods, with new labor relations and the emergence of a market-based economy.

The transformation of journalism into a media phenomenon was facilitated by the evolution of political systems, which is recognized as the second catalyst.

The rise of representative political regimes or the establishment of free elections for key state institutions enabled journalism to establish itself as a deliberative platform for society, allowing the press to thrive.

The transformation of the information circuit into a media phenomenon was greatly influenced by the development of technological systems, specifically in the areas of printing, production, and information transmission.

The advancements made in the printing press, along with its widespread adoption for the purpose of publishing newspapers, and the establishment of regular mail services for the distribution of periodical publications across larger geographic regions, marked the beginning of the evolution of media communication.

The development of social systems, leading to the formation of civil societies, stands as the fourth major force that has greatly impacted the evolution of the modern media phenomenon.

The rise of civil society as a self-governing domain of social interactions was a necessary outcome for individuals seeking to exercise their rights as active citizens and participate fully in public life.

1.2. The evolution of language in Romanian journalism

From the 18th century onwards, there was a steady rise in the readership of foreign newspapers. This trend was observed not only in Transylvania, but also in Wallachia and Moldova.

As there were no local press outlets that could attract a substantial readership, our rulers and individuals who were keenly interested in European affairs sought out the necessary information from foreign newspapers.

During its early stages, the press encompassed a broad range of subjects beyond just literature. It served as a platform for cultural and political discussions, covering a vast array of topics including history, philosophy, economics, medicine, art, literature, philology, and more.

The process of the evolution of the Romanian publishing style can be structured in five periods: 1829 - 1860; 1860 - 1900; 1900 - 1947; 1947 - 1989; 1990 - present.

The progression and growth of journalistic style can be closely linked to the development of political and legal systems. These systems typically dictate the dynamics between the press and those in power. It is important to consider the five distinct periods that have witnessed the affirmation and evolution of this style.

When establishing a general criterion for periodization, it is crucial to consider various factors that encompass the development of society in all its facets.

These factors include the presence of knowledgeable readers who are engaged in public affairs, the level of advancement in printing technology, and the dissemination of information in the contemporary world.

These elements hold significant influence, contributing to swift and remarkable transformations in publishing styles.

Each period generally marks a certain stage of affirmation and refinement of journalistic style.

The foundations of journalistic style were laid upon the principles of literary language. This style is characterized by its contemporary nature and encompasses various methods and modes of communication, both oral and written.

Its primary purpose is to provide the public, as recipients, with information regarding a wide array of daily occurrences, encompassing social, political, economic, cultural, scientific, artistic, and sporting events.

Publicist texts serve the dual purpose of mediatization and shaping public opinion. As a result, they possess distinct characteristics that stem from the requirement of providing information that is swift, precise, compelling, and persuasive.

These texts are dynamic and adaptable, always open to change and innovation, while also striking a delicate equilibrium between tradition and novelty.

In the initial phase of the development of publishing style, the significance of novelty and timeliness was paramount in journalistic endeavors.

The emphasis on cultivating up-to-date information during this stage led to the creation of specialized professional techniques, which in turn facilitated the establishment of specific phrases commonly used in the field.

The formulations are made in such a way as to gain the reader's confidence, more strongly requested by words with figurative meanings or by the revealing epithet: "too informed circles", "the news is circulating", "a short story has been circulating in public for several days", "of all parties fly the news", "authentic sources", "totally reliable sources", "trustworthy people".

A series of wordings refer to the event contained in the respective news, to the readers' opinions or to the way the facts are presented:

„the course of events”
„in the course of serious political events”
„caused the liveliest enthusiasm”
„more or less seriousness of the events”
„as evidence of lively interest”
„what a lively impression this decree will make”
„caused a deep sensation here”
„we share the opinion”
„the opinion of the journals”

During this phase of the evolution of the journalistic style, as the terminology and phraseology unique to news reporting becomes solidified, there is a noticeable increase in the usage of descriptive terms that clearly favor sensationalism. These epithets are employed with growing frequency.

Following the year 1860, we must acknowledge the emergence of novel ideological merits within press communication.

This includes the formation of a press phraseological unit that possesses a triple significance: semantic, metaphorical, and both literary and artistic in nature.

It is important to acknowledge the incorporation of specialized terminology and its influence on journalistic genres, as well as the blending of press text with artistic or fictional text.

This prioritizes the promotion of linguistic innovations and the utilization of journalistic techniques that showcase the distinct national characteristics of the press in terms of language. Additionally, it highlights the emphasis placed on publicity within this context.

1.3. Calques and language ideology

The analysis that Richard Watts conducted in 2011 on the myths that have influenced the development of the English language can serve as a foundational reference point for many of the languages spoken in European nation-states.

This includes Present-Day Romanian, which can be similarly examined and evaluated through Watts's framework.

Richard Watts, in his book "Language Myths" published in 2011, posits the notion that the concept of linguistic homogeneity is a central myth that has been instrumental in the creation of nation-states.

The myth of a pure language is one of the secondary myths that emanates from this central myth, as per Watts' analysis.

Watts further explains that attitudes such as linguistic purism can be attributed to this myth of a pure language.

Likewise, myths that include the notion of contamination by mere contact or the existence of an immaculate language are derived from and linked to this central myth.

The discourse archive that produces language ideology is based on a network of interrelated myths.

Among these myths are those that dominate the discourse, such as the myths of linguistic supremacy and the validity of certain languages.

Referring to Watts' 2011 publication, we can discern two prevailing attitudes towards calques from English to Romanian.

The initial attitude, stemming from the notion of a "pure language" (itself based on the myth of linguistic uniformity), cautions against the incorporation of calques.

In more recent times, Stoichițoiu-Ichim has expressed attitudes towards calques that suggest they are a potential source of mistakes, and can introduce ambiguous structures into the language they are being translated into.

The comments made are reminiscent of the views expressed by Hervey and Higgins on the subject of calques, which can result in a "mechanical imitation" of the structure of the source language.

This highlights the operation of an ideology that has been prevalent in European nations since the Enlightenment.

It is an ideology that advocates for the control of language to prevent its corruption or dilution by foreign influences, whether explicit or implicit in nature.

The process of calque, also known as loan translation, has been a subject of study in terms of enhancing a language's vocabulary through external methods.

It is currently regarded as a mixed linguistic process that involves both external and internal factors.

This process greatly aids the formation of fresh terminologies in both general and specialized areas of language.

Thus, a calque is “a special kind of borrowing whereby a language borrows an expression form of another, but then translates literally each of its elements”.

To clarify, a calque refers to a multifaceted lexical element - be it a solitary term or a string of words - that came to be via a literal translation of a foreign blueprint.

Conclusion

Overall, the use of calqued terms in press and media also serves a functional purpose, as new terms must be coined to refer to these new realities in people's lives. The very nature of language necessitates perpetual renewal. The incorporation of borrowings from other languages is a demonstration of linguistic creativity, resulting in a constantly evolving language that progressively adapts to new realities. Still, the overwhelming influx of English terminology should not be blindly accepted without proper investigation.

BIBLIOGRAPHY

1. Athu, C. (2011) Influenţa limbii engleze asupra limbii române actuale. În limbajul economic şi de afaceri, Bucuresti: Editura Universitara.

2. Avram, M. (2012) Anglicismele în limba română actuală, Bucureşti: Editura Academiei.

3. Ciobanu Georgeta (2004). Romanian words of English origin, 2nd edition, Timișoara: Mirton.

4. Coman, M. (2011) Introducere în sistemul mass media, Iaşi: Polirom.

5. Craia, S. (2013) Dicţionar de comunicare, mass media şi ştiinţa informării, Bucureşti: Editura Meronia

6. Nevena Alexieva (2005). How borrowings cross linguistic borders and fill lexical gaps. In *Spaces, gaps, borders. Proceedings of the 8th International Conference of the Bulgarian Society of British Studies,* vol. II, University Press.

PERIODICALS PUBLISHED IN SINAIA DURING THE REIGN OF KING CAROL I

Simona Nicoleta Lazăr
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: Thanks to its destiny as a "royal residence", Sinaia was, at the end of the 19th century, the fastest growing town on the European continent. The first house was built in 1872, the settlement acquired its own administrative status in 1874, and became a town ten years later. All the attributes of a thriving town also emerged and grew rapidly. In 1890, the first printing press and the first newspaper were established here. The newspapers that are printed in Sinaia until the beginning of the First World War are varied, with different periodicity and highlight two distinct aspects, addressing different groups. On the one hand there are the inhabitants of the town (those who live here all year round, as well as those who have holiday homes in the resort), on the other hand there are the tourists who need information. Discovered at the Romanian Academy Library, these periodicals, published between 1890 and 1914, deserve a dedicated research in the context of the era.

Keywords: newspapers, Sinaia, La Belle Époque, King Carol I, development.

În conștiința culturală a Europei, *La Belle Époque* este acea perioadă de relativ calm, șarm, lux și efervescență creatoare (în toate domeniile), cuprinsă între anii 1871 și 1914. Această perioadă, la noi, se suprapune peste cea mai mare parte din domnia principelui/regelui Carol I al României (1866-1914) și coincide, pe Valea Prahovei, cu ridicarea unui oraș care avea să întreacă în faimă multe localități vechi: Sinaia. Informații despre edificarea localității de către Eforia Spitalelor Civile[1], începând cu 1872, găsim în multe fonduri arhivistice care sunt corespondente, precum: fondul Eforiei Spitalelor Civile, fondul Mănăstirii Sinaia, fondul Mitropoliei Ungro-Vlahiei, fondul Primăriei Sinaia ș.a.m.d., care se regăsesc fie în patrimoniul Arhivelor Naționale (Centrale sau ale județului Prahova), fie în patrimoniul Patriarhiei Române sau al Mănăstirii Sinaia. Aceste informații pot fi mai ușor interpretate în contextul oferit de presa vremii și completate cu ceea ce este revelat de memorialistică și corespondență (tot mai mult re-descoperită și publicată, în ultimele decenii).

Presa sinăiană până la Primul Război Mondial. Cadru general și o succintă cronologie

Principalele publicații de la București reflectau ceea ce se întâmpla în Sinaia (comună rurală, din 1874, devenită, în 1884, comună urbană), la poalele Bucegilor, în principal din perspectiva prezenței curții princiare/regale și a protipendadei politice sau economice în localitate. Pe toată perioada cât domnitorul se afla la Sinaia, exista un trimis special care expedia știrile, cel mai adesea telegrafic, pentru a fi publicate la București. Chiar și așa, exista un *delay* de două zile între producerea evenimentului (numit așa, generic) și publicarea informațiilor despre acesta, astfel că atunci când citeai în ziar „azi" trebuia să te gândești la „ieri", iar când apărea „ieri", trebuia să situezi temporal evenimentul în ziua de „alaltăieri".

[1] Eforia Spitalelor Civile a fost înființată în 1832 de generalul Pavel Kiseleff și a ființat până în 1948, când a fost desființată de autoritățile comuniste; pentru finanțarea spitalelor din Muntenia, Eforia a primit în administrare mai multe proprietăți, precum și 19 mănăstiri și schituri, între care și Mănăstirea Sinaia, pe terenurile care aparțineră acesteia ridicându-se, după 1872, localitatea Sinaia.

Dar asta era o chestiune general valabilă, în presa acelui timp; ca și prezența trimișilor speciali la Sinaia. Practica „urmăririi" familiei regale în toate călătoriile/vacanțele/evenimentele era una care se extindea și în afara granițelor țării.

Trimișii speciali ai ziarelor erau, *mutatis mutandis,* paparazzi ai acelei epoci. Practica aceasta fusese adusă în țară și încetățenită de italianul Luigi Cazzavillan[2], garibaldist, venit în România în calitate de corespondent de front pentru ziarele italiene, în timpul Războiului de Independență (1877-1878). În 1884, acesta fondează ziarul *Universul*, în paginile căruia, de altfel, vom găsi numeroase relatări de la/despre Sinaia, precum și imagini reprezentând Castelul Peleș, membri ai curții regale și ai protipendadei românești, Mănăstirea Sinaia (fostă reședință a familiei regale din 1869/1871 până în 1883, când curtea se mută la castel etc.). Ediția din 2 septembrie 1884 a ziarului *Universul* are pe prima pagină o schiță a Peleșului, cu explicații, în pagina 3, despre inaugurarea reședinței regale de la Sinaia, din care reținem: „Castelul e zidit, precum se vede, în stil elvețian, și este una dintre clădirile cele mai frumóse ridicate în poeticul *buon retiro* al aristocrației nóstre"[3]. Pentru *Universul*, adeseori, corespondența specială era redactată de însuși patronul publicației, Luigi Cazzavillan (și tot el a fost trimisul ziarului la Bad Gastein, în Austria, unde regele Carol I mergea la băi, pentru tratarea durerilor de oase[4]).

Până în 1890, periodicele care se află la îndemâna cercetătorului sunt, în principal, publicații naționale, precum și câteva ziare locale (editate la Ploiești ori Câmpina). Din 1890, odată cu prima tipografie înființată în oraș (proprietar: I. Baboianu), apar în peisajul publicistic și primele periodice sinăiene. Cel dintâi este săptămânalul *Sinaia* (4 pagini), care apare între 4 iulie 1890 și 10 mai 1891; la începutul secolului XX, *Sinaia* revine cu o serie nouă, în 1904, care își va încheia apariția destul de repede, în mai 1905.

Pe de altă parte, la 19 mai 1891, locul primei serii a publicației *Sinaia* este luat de *Ecoul Carpaților*, care își va înceta apariția la 24 noiembrie, în același an. Redacția *Ecoului...* continuă munca primului cotidian sinăian, dar, în același timp, se declară, oarecum, în opoziție față de *Sinaia*, aici fiind însă la mijloc rivalitățile care existau între jurnaliștii care semnează în paginile lor – E. Guerin a fost, la început, membru al echipei lui Baboianu.

La 1 octombrie 1891, se tipărește primul număr din *Vocea Sinaei* (4 pagini; 63 de ediții), săptămânal care apare până la 20 decembrie 1892.

În data de 27 iulie 1905 apare nr. 1 din *Sinaia-Predeal : organ ilustrat al comunelor de pe Valea Prahovei*. Publicația se remarcă prin numărul mare de ilustrații și o calitate superioară a hârtiei. Purtând mențiunea olografă „număr unic", exemplarul din 27 iulie 1905 de la Biblioteca Academiei Române e coligat cu un „număr festiv", apărut la 15 august 1905, când se celebrau 210 ani de la ctitorirea Mănăstirii Sinaia.

În 1913, interesul jurnaliștilor și al cititorilor avea să „alunece", vădit, spre presa mondenă (și de can-can, am zice azi), odată cu publicația *Sinaia : journal hebdomadaire mondain, litéraire, théatral et sportif* , care, de la numărul 2, se va numi *Sinaia mondain : journal hebdomadaire litéraire, théatral, sportif et d'intérêt local*. Publicația estivală este redactată în limba franceză (cu câteva excepții, unde textul este în limba română).

Tot în 1913, se tipărește și *Sinaia : organ independent, comercial, industrial și al meseriilor de pe Valea Prahovei*, care-și va schimba numele, curând, în *Valea Prahovei*, mutându-și și sediul, mai întâi la Ploiești, apoi la Vălenii de Munte, cu apariții sporadice după Primul Război Mondial, pentru a i se pierde urma, definitiv, în 1946. Așa cum se observă și din titulatura ei, publicația nu conținea informații care să intereseze un public larg, ci mai cu

[2] Luigi Cazzavillan, jurnalist român de origine italiană (1852-1904).
[3] Ilustrația nóstra. În: *Universul*, Anul I, nr. 12, 2 septembrie 1884, p. 3.
[4] LAZĂR, Simona; CIREȘ, Tudor. Pe urmele Regelui Carol I, la Gastein. Unde se tratau principii, regii și împărații Europei?. În: *Jurnalul de Duminică*; [ediție de weekend a publicației *Jurnalul Național*], București, 30 martie 2013, pp. 10-11.

seamă ştiri despre diverşi negustori, afaceri, firme, precum şi date despre învăţământul comercial şi tehnologic din acea perioadă, în zona prahoveană.

O publicaţie deosebită de toate celelalte este *Calendarul ilustrat al Oraşului Sinaia : cu întreaga descriere a localităţilor din jurul său : pe anul 1905*, având un număr de 208 pagini şi un conţinut variat, cu texte literare, informaţii de tot felul şi publicitate locală.

Dacă ne uităm în jur (în jurul Sinaiei antebelice), constatăm că o mare parte a presei este angajată politic. „Până la primul război mondial nu partidele politice au construit în România demagogia, ci presa. Corpul electoral era atât de restrâns încât partidele politice nu puteau veni, cum se întâmplă astăzi, cu soluţii generale, nu puteau spune «creăm locuri de muncă» sau reducem sărăcia pentru că nimeni nu ar fi crezut. În schimb, presa va folosi demagogia din plin. Presa avea nevoie să vândă”[5], afirma prof. Alin Ciupală (Universitatea din Bucureşti); profesorul însuşi având posibile rădăcini sinăiene – cercetând arhiva Mănăstirii Sinaia am găsit primele referiri la numele de familie Ciupală/Ciupeală în documente din anii 1870. Ce se întâmplă cu periodicele tipărite în *La Belle Époque* în micul orăşel de sub Bucegi, ridicat atât de rapid „din nimic” sau „din genune”, aureolat de calitatea sa de „reşedinţă regală de vară”, nu are legătură cu evoluţia presei româneşti decât într-o mică măsură. Nu e nici presă „de partid”, nici demers demagogic, dar nici jurnalism „de senzaţional”, pentru că oraşul avea nevoile lui, dincolo de turbionul de fiecare vară stârnit de vilegiaturişti şi protipendadă.

Nu sunt documentate, deocamdată, alte publicaţii care să fi apărut la Sinaia în perioada cercetată. *Peleşiul : ziar ilustrat*, de exemplu, în ciuda denumirii care face trimitere directă la Sinaia şi la valorile ei, apare între anii 1884-1888 la Bucureşti şi se referă, în principal, la viaţa Curţii Regale şi a protipendandei, conţinând însă multe imagini şi curiozităţi din toată lumea, dar nu şi texte literare. Un alt periodic, *Peleşul : ziar independent,* se tipăreşte la Ploieşti, în anii 1903-1904, şi vizează viaţa cotidiană (inclusiv politică) pentru întregul areal prahovean. Între limitările acestui studiu, una este cea de localizare, acesta fiind un motiv pentru care cele două periodice nu sunt cercetate aici. Este relativ greu, acum, să fie atins subiectul în integralitatea lui, pentru că nu există repere cu privire la titluri/perioade (complete) de apariţie ş.a. şi nici colecţii integrale ale acestor publicaţii. Chiar şi aşa, câte sunt, nu toate aceste publicaţii se pot cerceta, în principal din pricina stării de deteriorare fizică a ziarelor respective. Pe de altă parte, aceste colecţii sunt puţine şi „subţiri”, iar şansa de a le completa este infimă, dacă ne referim la presa antebelică. Dezamăgitor este şi că publicaţiile acestea nu există în nicio instituţie sinăiană care ar fi îndrituită să le deţină – bibliotecă, muzeu, arhivă –, iar la Biblioteca Judeţeană „Nicolae Iorga” din Ploieşti catalogul menţionează doar *Calendarul ilustrat al Oraşului Sinaia : cu întreaga descriere a localităţilor din jurul său : pe anul 1905*. Celelalte titluri amintite aici pot fi cercetate la Biblioteca Academiei Române.

Consultarea unor lucrări dedicate periodicelor româneşti, unele dintre ele apărute cu aproape un secol în urmă – *Istoria presei româneşti,* de Nicolae Iorga, *Publicaţiile periodice române*, de Emil Samoilă, *Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste),* de Nerva Hodoş şi Al. Sadi-Ionescu – nu a adus informaţii noi. De altfel, în lucrarea aceasta din urmă autorii avertizează: „Desigur, acum este prea târziu să se mai poată acoperi lipsurile periodicelor din colecţiile Academiei Române, pentru singurul motiv că, dintre ziarele şi revistele din trecut, unele nu se mai găsesc nicăieri”[6]. Iar avertismentul este suficient ca să înţelegem de ce orice demers pentru o bibliografie a periodicelor sinăiene – fie că vorbim despre secolul XIX sau secolul XX antebelic şi interbelic – nu va fi niciodată deplin. Ce rămâne cercetătorului este ca şansa să îi scoată de prin cotloane prăfuite sau din colecţii particulare titluri sau ediţii care lipsesc!

[5] Libertatea presei în vremea lui Carol I. În: *Digi24.ro*, 18.11.2016. https://www.digi24.ro/special/campanii-digi24/coroana-de-otel/libertatea-presei-in-vremea-lui-carol-i-615265 [consultat la 7.02.2024]

[6] HODOŞ, Nerva; SADI-IONESCU, Al. *Publicaţiunile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste), tomul I, Catalog alfabetic (1820-1906).* Bucureşti, 1913, p. 7.

Ghidul cel mai aplicat, în acest context, rămâne o lucrare publicată acum o jumătate de secol la Ploiești – *Contribuții la istoricul presei prahovene*, elaborată de C.M. Rîpeanu și N.I. Simache. Tabelul întocmit de cei doi conține, pe lângă titlurile periodicelor, datarea lor și, mai important, locul unde cei doi ploieșteni le-au descoperit (ba chiar și cota, atunci când este vorba despre Biblioteca Academiei Române). Din păcate, informațiile sunt puține și e un privilegiu pentru cercetător să descopere titluri nelistate de cei doi autori, precum *Calendarul ilustrat al Orașului Sinaia : cu întreaga descriere a localităților din jurul său : pe anul 1905* și *Sinaia mondain* (cu cele două variante de titlu ale sale). Pe de altă parte, nici la Biblioteca Academiei Române nu se pot cerceta toate titlurile citate, *Curierul săteanului* (1901) și *Ștafeta Prahovei* (1902), fiind, deocamdată, inaccesibile.

Programe editoriale, redacții, proprietari

Periodicele sinăiene se aflau, în perioada antebelică, deasupra luptelor politice care animau alte publicații locale (prahovene) sau naționale. Primul număr din *Sinaia* (4 iulie 1890) încearcă să lămurească acest lucru, în articolul de pe pagina 1, intitulat *Programa Jurnalului Sinaia?*, semnatarul (semnatarii) întrebându-se retoric: „Ce? tot mai crede românimea în programe? Vreți să sciți cine suntem?”. Iar răspunsul vine câteva rânduri mai la vale (ori mai la deal, pentru că între timp literele de plumb urcă pe a doua coloană a ziarului): „Nu suntem nici roșii, nici albi, nici colectiviști, nici junimiști, nici conservatori concentrați, nici neconcentrați, nici disidenți, nici... [...] «Sinaia» nu va aparține nici unei partide, nici unei fracțiuni de partidă, nici unei coterii, ci se va ocupa – liberă și independentă – de toți și de tóte [...]. «Sinaia» pune de altfel politica pe planul al II-lea și va căuta de preferință a vorbi de interesele orașului în care apare”. Orașul, bineînțeles, și Curtea! Pentru că: „publicată în reședința de véră a Curței și a miniștrilor streini, «Sinaia» va fi în situațiune escelintă de a comunica, ea mai întêiŭ, scirile de la Curte și tot ce privesce mișcarea diplomatică din jurul «Peleșului»”. Iată care sunt cele două direcții distincte (programatice, în ciuda afirmării lipsei de „programă”): nevoile orașului și știrile despre rege și cei din juru-i, mai înainte ca ele să intre în tăvălugul presei naționale, odată informațiile comunicate de trimișii speciali ai cotidianelor centrale.

Trimișii aceștia speciali, de teama de a nu li se fura întâietatea știrilor, ajung să anunțe evenimente care urmau să aibă loc ca și când ele s-ar fi petrecut deja, iar această anomalie este consemnată – cu tot spiritul confrățesc – chiar din primul număr de redactorul *oficiosului* local, *mustăcind* la ideea că „jurnalele din Bucuresci” nu au anunțat doar inaugurarea sistemului de iluminat, în Sinaia, ci „au numit și persoanele din onoratul public și înalta nobilime, cari au asistat la acéstă solemnitate!”[7]. Trimișii Capitalei s-au grăbit să scrie știrea (având acces la programul evenimentului), telegrafiind textul redacțiilor lor, cu embargou pentru publicare. Doar că șefii ziarelor, temându-se că le-o vor lua alții înainte, au dat drumul știrii imediat ce au primit-o.

Ecoul Carpaților, în schimb, anunță din primul număr că va aborda și problema politică, pe lângă „a face să se cunoască această frumoasă și încântătoare vale a Prahovei”[8], dar, în plus față de *Sinaia* (publicație căreia îi lua locul, de altfel), avea „un format mai mare”[9] și promitea să prezinte informații care „pot interesa viitorul comercial și industrial al stabilimentelor existente”[10], precum și ale celor care se vor înființa, miza fiind „progresele ce se pot introduce în acest oraș”[11].

Fondată în 1891, publicația *Vocea Sinaei* anunță și ea un program dedicat comunității locale – și nu doar locuitorilor orașului, ci și „conjudețenilor noștri”, extinzând însă interesul

[7] Scirile Septemânei. În: *Sinaia*, Anul I, nr. 1, 4 iulie 1890, p. 1-2.
[8] Onorabili cititori. În: *Ecoul Carpaților*, Anul I, nr. 1, 19 mai 1891, p. 1.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*

și asupra „soartei românilor de peste munți”[12]. Aflat „sub direcțiunea unui Comitet”, ziarul ar fi apărut „după îndemnul mai multor cetățeni”. Corectitudinea și fair-play-ul se doresc a fi atuurile noii publicații, câtă vreme se afirmă de la început că: „vom lăuda binele, fie venit chiar de la adversari, și vom combate rĕul, chiar făcut de amicii noștri”, iar interesul pentru nevoile „poporului” vine la pachet cu promisiunea de a încunoștiința guvernul despre ele, „spre a se remedia pe cât va fi posibil răul”[13]. Lucrurile se vor dovedi, pe parcurs, greu de urmat, dacă ne gândim de exemplu că, deja de la nr. 3, Comitetul de la *Vocea Sinaei* ține să dea câteva „sfaturi” colegilor de la *Ecoul Carpaților*. Iar de aici lucrurile escaladează, două numere mai târziu.

Articolul de fond al primului număr tratează, așa cum anunță și *Programul Nostru,* chestiunea românilor de peste munți (Ardealul era, în acea vreme, parte a Imperiului Austro-Ungar), fiind blamate „persecuțiunile lor [ale maghiarilor] contra românilor”.

Voi prezenta mai jos câteva informații despre cele mai multe dintre aceste publicații, așa cum reies ele de pe frontispiciu sau din casetele redacționale.

Sinaia
Anul I, nr. 1, 4 iulie 1890.
Apare duminica. Numărul = 20 bani.
Abonamente – deocamdată nu se primesc.
Administrațiunea, Piața Veche nr. 5. Scrisorile nefrancate nu se primesc.
Anul I, nr. 2. (Schimbare de grafică în titlu)
Apare septemânal.
Abonamente pentru sesonul de vară, 3 lei, și se primesc numai la sediul Ziarului.
Seria II apare în 1904:
Anul VII, seria II, nr.1, 20 noiembrie 1904.
Ziar Independent.
Apare duminica.
Administrația: Sinaia, Str. Carol I nr. 24.
Anunciuri : pag 3 = 20 bani linia /pag 4 = 10 bani. Inserții și reclame 50 bani linia.
Abonamente pe un an = 8 lei.
Anul XIV, seria II, nr. 3, 5 decembrie 1904
Ziar independent. Apare duminica.
Mic prin muncă și încurajare, va fi mare. Mereu tot înainte, ne este deviza.
Proprietar și administrator: I. Baboianu.
Administrația: Str. Carol I nr. 24. Tipografia Sinaia, Str. Carol I nr. 24.
Execută: Contracte, hotărnicii, circulări, chitanțe, anunciuri, cărți de visită, invitații de cununii, cărți de adrese, bilete de deces, facturi, compturi etc și orice lucrare atingătoare de această branșe se efectuează în timp scurt și cu preț mai eftin.
Tipogaf și girant I. Baboianu, Sinaia.

Ecoul Carpaților
Nr.1 – 1891
Un numer - 25 de bani. Apare Duminica.
Redactor E. Guerin. Redacția și Administrația: Otel Caraiman, nr. 54, Sinaia.
Nu se ia nicio respundere pentru inserțiuni și reclame. Scrisorile nefrancate se refuză.
Prețul anunțurilor Inserțiuni și reclame = 1 leu rândul. Un rând de 30 litere mici pe pag 4 = 30 bani/pe pag 3 = 40 de bani

[12] Programul Nostru. În *Vocea Sinaei,* Anul I, nr. 1, 1 octombrie 1891, p. 1
[13] *Ibidem.*

Vocea Sinaei
Anul I, nr. 1
Un numer = 15 bani. 1 octombrie 1891.
Apare o dată pe săptămână sub direcțiunea unui Comitet.
Redacția și administrația: Calea Orăților nr. 1.
Abonamente pe 1 an = 8 lei.
(De la numărul 3, se completeaă cu: Apare joia)

Sinaia-Predeal : Organ ilustrat al comunelor de pe Valea Prahovei
Nr 1, 27 iulie 1905
Apare joia și dumineca. Redactat de un Comitet.
Un număr = 20 bani; abonament pe 3 luni = 6 lei; anunciuri după învoială.
Redacția și administrația: Piața Veche, Sinaia. Director, Mircea Ionescu.
Tipografia Munca, str. Doamnei nr. 9, București.
Numărul festiv din 15 august 1905
Autor: Mircea Ionescu, lucrător tipograf și publicist.
Editor: George Matheescu, comersant din Sinaia, furnisorul Curței Regale

Calendarul ilustrat al Orașului Sinaia : cu întreaga descriere a localităților din jurul său : pe anul 1905
Editura Al. Agapie. Institutul de arte grafice, București.

Sinaia : Jurnal saptamânal (în limba franceză) monden, literar, teatral și sportiv
Nr. 1 – 10-17 august 1913
Administrația și Publicitatea – Bulevardul Ghica 102, În Parc, Sinaia.
20 bani. Abonament unic = 5 franci.
Agenția Sinaia - Închirieri de apartamente, imobile și vile. Vânzări-cumpărări.
Sejur asigurat la Hotel.
Pază și securitate, etc.

Sinaia mondain : journal hebdomadaire litéraire, théatral, sportif et d'interet local
Nr. 2 – 17-24 august 1913 (continuă titlul de mai sus)
Numărul 5 anunță că este ultimul din sezonul 1913 și că va reveni in viitorul sezon estival.

Orașul și nevoile lui: școala, sănătatea, salubritatea, sistematizarea. Vilegiaturiștii

Cu sau fără „programă", publicațiile sinăiene sunt vădit interesate de ce se întâmplă cu orașul, mai ales în acele domenii care se referă la *spațiile și problemele comune* ale locuitorilor – cum ar fi străzile, parcurile, salubritatea. Apoi, sunt abordate aspectele educaționale, sociale și sanitare, precum și chestiuni care se referă la imaginea localității. Iată câteva subiecte atinse de publiciștii sinăieni:

- înfrumusețarea orașului și propunerea de a se face o fântână arteziană sau „să se ardice o statue în onóre Ḍineĭ măestre, sub bagheta căreia a sbucnit Sinaia ca din pământ. Avem noi óre lipsă să mai spunem cine e acea dină!"[14];
- stropirea străzilor, pentru a le ține departe de colb;
- reîntoarcerea doctorului Urechia la Sinaia, după ce și-ar fi petrecut toată iarna la Paris, specializându-se în pediatrie și boli interne[15];

[14] Scirile Septemânei. În: *Sinaia*, Anul I, nr. 1, 4 iulie 1890, p. 2
[15] *Ibidem.*

- serviciul meteorologic din localitate, cu anunțurile legate de temperatură (și comparația cu clima din București), dat fiind faptul că, din 1886, la Mănăstirea Sinaia funcționa o stație meteorologică, ai cărei observatori erau chiar monahii;

- Școala Publică „Carmen Sylva" (care funcționa, încă, în încăperile Mănăstirii și pentru care se reclamă în nenumărate rânduri achiziția sau construirea unui imobil nou - ceea ce se va face, în cele din urmă, în 1899, după planurile arh. Gh. Călinescu – în această clădire se află azi sediul Centrului Cultural „Carmen Sylva" și al bibliotecii orașului);

- existența unei moașe comunale (care activa fără acte în regulă);

- probleme legate de reparații stradale și implicarea comunității pentru strângerea fondurilor;

- anunțuri ale administrației locale – primăria și primarul – cu diferite teme, în general cele care privesc buna gospodărire a orașului;

- constatări cu privire la inițiative ale instituțiilor locale – un exemplu interesant, cel a polițaiului Iordăchescu, care are inițiativa de a verifica latrinele din instituții, magazine, stabilimente diverse, dar și în imobile private, demers aplaudat de *Ecoul Carpaților*, dar care avea să ducă, surprinzător, la înlocuirea polițaiului Iordăchesscu, în toamna anului 1891, cu „polițaiul George Ceaușescu" (fără nicio legătură cu celălalt Ceaușescu pe care îl știm);

- stârpirea *concubinagelor*;

- o (promisă) anchetă privind felul în care s-au făcut împroprietăririle pe Furnica și Valea Iancului; pentru majoritatea loturilor pe care s-a construit orașul Sinaia Eforia Spitalelor Civile a organizat licitații, începând cu anul 1872; pentru un număr limitat de loturi, legea permitea să fie împroprietăriți locuitori din satele din jur, implicați în procesul de construcție a noii localități[16];

- o provocare la duel, în contextul unui litigiu între proprietarul primului ziar sinăian (*Sinaia,* 1890-1891) și al primei tipografii din oraș, I. Băboianu. și un fost angajat al acestuia, devenit redactor șef al celui de al doilea ziar sinăian, *Ecoul Carpaților*, E. Guerin; cel din urmă nu l-a provocat însă pe fostul angajator, ci pe avocatul acestuia, Popizzanu[17];

- situația birjelor, numite și „trăsuri de piață"; mersul trenurilor și o serie de alte informații cu privire la transportul în localitate, ca și înspre și dinspre Sinaia;

- prezența unor artiști plastici la Sinaia sau în împrejurimi: de ex.: sculptorul Hegel, care realiza un medalion în basorelief cu Regina Elisabeta, și pictorul Nicolae Grigorescu;

- informații despre fotograful Curții, Jehalski (despre care se spune că este „neîntrecut nu numai în România, dar și în orice altă țară cultă"[18]), și noul său atelier de pe bulevardul Ghika ș.a.m.d..

Acestea sunt doar câteva exemple de teme pe care le regăsim în articole, dar evident există și unele subiecte pe care abonatul respectivelor publicații le putea citi mai des: prezența Curții regale la Sinaia, oaspeții acesteia, oameni politici și ambasadori europeni. Apoi, ziarele conțin anunțuri referitoare la căsătorii, necrologuri, botezuri, logodne etc. În primul număr din *Ecoul Carpaților*, un spațiu amplu e acordat funeraliilor lui I. C. Brătianu[19], mare bărbat de stat, a cărui soție refuzase orice ajutor din partea Guvernului și respectase ultima dorință a defunctului de a fi înmormântat la Florica.

În epocă, există diferite comitete și comisii, asociații și societăți care acționează într-o chestiune sau alta, dar de cele mai multe ori se face apel la Eforia Spitalelor Civile, căreia i se datorează nu doar începuturile, ci și prefacerile ulterioare ale orașului. Chiar și după ce Sinaia devine *comună rurală* (1874), apoi *comună urbană* (1884), cu primărie și cu administrație proprie, comunitatea (inclusiv tânăra presă sinăiană) critică tot Eforia pentru ce nu merge și tot

[16] *Vocea Sinaei* – An I, nr. 5, p. 1-2.
[17] *Vocea Sinaei* – An I, nr. 7, p. 2-3.
[18] Informațiuni. În*: Sinaia*, An 1, nr. 2, p. 3.
[19] Înmormântarea lui I.C. Brătianu. În *Ecoul Carpaților,* An I, nr. 1, p. 2.

acestei instituții caritative (înființată în 1832 de generalul Kiseleff) i se cere să acționeze pentru orice problemă, corecție sau înnoire: „La Monastirea Sinaei este un început de bibliotecă. Apelăm la Eforia Spitalelor, să dée acestui început o urmare regulată pe fiece an, ca ea să ajungă, în scurt timp, a servi Sinaiei de bibliotecă publică”[20].

În nr. 2 din 12 iulie 1890 al publicației *Sinaia*, Eforia Spitalelor Civile e „certată” pentru că a „a socotit cu cale să încredințeze, cu CONTRACT (??) băile, unui june doctor strein d. Zusmann. Oare doctori români nu mai erau în țară?”[21]. E acuzată și încălcarea legii cumulului, prin „sinecura” acordată de Eforie, la Sinaia, directorului Spitalului Pantelimon, dr. Ștefănescu.

Un aspect important al existenței localității de pe Valea Prahovei, reflectat în presa vremii, este cel al turismului. Vilegiaturiștii dau iama în oraș în fiecare vară, vilele sunt închiriate, uneori pentru întregul sezon sau măcar pentru câteva săptămâni. *Sinaia,* în primul său număr din 1890, consemnează că „unele jurnale au împrăștiat vestea că nu mai sunt vile de închiriat” sau că „proprietarii de aici cer prețuri fabuloase”, iar ziarul se simte dator să-i invite pe bucureșteni să vadă că sunt și camere mobilate la hoteluri, la numai 2 lei pe zi, și apartamente de lux în vile, la câteva mii de lei pe sezon[22].

Ca în toate marile stațiuni turistice europene, în paginile periodicelor sinăiene sunt anunțați cei care vin în vacanță, fie că sunt proprietari, fie că au închiriat vile ori stau în gazdă. Numele acestora este menționat cu corp mic, pe ultima sau penultima pagină a ziarului. Prin comparație, publicațiile dedicate turiștilor din stațiunea austriacă Bad Gastein marcau prezența regelui Carol I în localitate cu litere înflorate și corp mare, în vreme ce numele unui alt monarh, cumnatul Mariei de Flandra[23], regele Leopold al Belgiei, era tipărit cu cel puțin 2 puncte mai mic.

Cercetarea ziarelor locale din această epocă îmbogățește informațiile aflate în fondurile arhivistice (ex.: campaniile de presă pentru construirea unui spital, a unui imobil pentru școală, înființarea unei biblioteci publice ș.a.). Informația seacă din documentele de arhivă poate fi completată de aspectele sociale, mondene, economice și politice (inclusiv cele referitoare la Casa Regală) relevate de conținutul articolelor sau al reclamelor din periodice. De asemenea, se creează premisele întocmirii unei bibliografii sinăiene (locuri, evenimente, oameni) și a unui index de nume și toponime ș.a..

Notă: Acest articol face parte din cercetarea pentru teza de doctorat, în curs de redactare, având tema *Biblioteca și arhiva documentară a Mănăstirii Sinaia – aspecte de istorie culturală antebelică*, Școala Doctorală de Litere, Universitatea din București.

BIBLIOGRAPHY

Volume:

HODOȘ, Nerva; SADI-IONESCU, Al. *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste), tomul I, Catalog alfabetic (1820-1906)*. București: Socec, 1913.

[20] Scirile Septemânei. În: *Sinaia,* Anul I, nr. 1, 4 iulie 1890, p. 2.
[21] Informațiuni. În: *Sinaia,* Anul I, nr. 2, p. 1.
[22] Vilegiatura. În: *Sinaia,* Anul I, nr. 1, 4 iulie 1890, p. 2-3.
[23] Maria de Flandra (1845-1912), născută Hohenziollern, sora mai mică a Regelui Carol I al României.

IORGA, Nicolae. *Istoria presei românești*. București: *Atelierele Societății Anonime „Adeverul”, 1922, 192 p.*

RĂDUICĂ, Georgeta; RĂDUICĂ, Nicolin. *Dicționarul presei românești : 1731-1918.* București: Editura Științifică, 1995, 552 p.

SIMACHE, Nicolae; RÎPEANU, C.M. *Contribuții la istoricul presei prahovene.* Ploiești: Comitetul județean pentru cultură și artă, 1971, 115 p.

Periodice:

Calendarul ilustrat al Orașului Sinaia : cu întreaga descriere a localităților din jurul său : pe anul 1905, Editura Agapie, 1905, 208 p.

Ecoul Carpaților. Sinaia, 1891.

Sinaia. Sinaia, 1890-1891.

Sinaia : Seria II. Sinaia, 1904.

Sinaia : journal hebdomadaire mondain, litéraire, théatral et sportif. Sinaia, 1913

Sinaia mondain : journal hebdomadaire litéraire, théatral, sportif et d'interet local. Sinaia, 1913

Sinaia-Predeal : organ ilustrat al comunelor de pe Valea Prahovei. București, 1905.

Vocea Sinaiei. Sinaia, 1891-1892.

ASPECTS OF RURAL SYSTEMATIZATION IN ILFOV COUNTY AROUND THE TIME OF THE ORGANIC REGULATION

Vasile Grigore
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: An aspect of the modernization of Romania in the 19th century represented by the systematization of the territory and settlements, an operation carried out after 1831 as a result of the regulatory legislation, which was possible thanks to the projects in the hydrotechnical field. The present research captures a particular aspect of modernization through the systematization of the territory and refers to the hydrotechnical works executed between 1780 and 1885 that had the effect of modifying, channelizing, establishing or disappearing some water courses from the Dâmboviţa-Argeş interfluve, in upstream of Bucharest. The hydrotechnical works executed then caused important changes in the landscape, influencing the systematization of the rural settlements in the area and consequently their development.

Keywords: hydrotechnical works, systematization of the territory and settlements, Dambovita-Arges interfluve.

Modernizarea spaţiului românesc din veacul al XIX-lea a inclus toate aspectele vieţii. Ea a fost intens studiată, producând o bibliografie bogată, pe măsura indubitabilei importanţe a acestui proces extrem de complex. Totuşi, poate tocmai din cauza complexităţii mai sus amintite, zone semnificative ale modernizării Ţării Româneşti rămân insuficient cercetate şi clarificate. Se încadrează în această categorie demografia, habitatul, modificarea peisajului, sistematizarea rurală... În legătură cu acest ultim aspect, sistematizarea aşezărilor rurale a fost posibilă şi datorită investiţiilor şi proiectelor din domeniul hidrotehnic, ce au permis săparea de puţuri adânci, de canale, construcţia de zăgazuri, stăvilare, diguri şi alte protecţii împotriva inundaţiilor. Materialul de faţă se referă la lucrările hidrotehnice întreprinse în interfluviul dintre Argeş şi Dâmboviţa, în amonte de Bucureşti, într-un spaţiu temporal care deşi este centrat pe perioada regulamentară o depăşeşte, atingând anii 1780 şi 1885. Perioada regulamentară debuta în anul 1831, odată cu adoptarea Regulamentului Organic al Ţării Româneşti şi se încheia în luna august 1858, când era adoptată „Convenţiunea de la Paris", moment din care Regulamentele Organice îşi încetau valabilitatea din punct de vedere juridic.

Deşi utilizarea conceptului „sistematizare rurală" cu aplicabilitate la veacul al XIX-lea românesc ar putea fi acuzată de inadecvare, totuşi caracteristicile operaţiunii, a cărei maximă intensitate a fost înregistrată tocmai în perioada regulamentară pe care ne-am centrat studiul, se încadrează perfect cadrului definit de specialişti[1]. Sistematizarea rurală din perioada regulamentară are ca punct de pornire câteva prevederi ale Regulamentului Organic al Ţării Româneşti, teritoriu la care ne referim, respectiv alineatul e) din Articolul 151, combinat cu alineatul I) din Articolul 140[2]. Ele au fost dezvoltate apoi printr-o lungă serie de porunci, „otnoşenii", îndrumări şi precizări care aveau menirea de a întregi cadrul legislativ care a condus la cea mai amplă operaţiune de organizare după principii moderne a satelor româneşti

[1] Florea Stănculescu, *Ruralism*, în „Urbanismul", 7/2010-8/2011, p. 7.
[2] *Analele Parlamentare al Românei, tom I, partea I, 1831*, Bucureşti, 1890, p. 180, 249.

din întreaga noastră istorie[3]. Ea integrează două componente: sistematizarea aşezărilor şi sistematizarea teritoriului, iar lucrările hidrotehnice pe care le vom cerceta se încadrează preponderent, dar nu exclusiv, în ultima categorie. Aceste lucrări, executate începând cu ultimul sfert al secolului al XVIII-lea şi pe care le vom urmări până spre sfârşitul celui următor, au avut ca efect modificarea sau chiar dispariţia unor cursuri de apă din spaţiul cuprins între râurile Dâmboviţa şi Argeş, spre nord-vest de Capitală. Nu am extins cercetarea şi pe malul stâng al Dâmboviţei pentru că această zonă, ca şi lucrările întreprinse în albia Dâmboviţei începând de la satul Lunguleţu[4], au fost studiate de arhitectul Andrei Pănoiu[5] într-un articol care rămâne până astăzi nu numai de referinţă, ci şi singular.

Spaţiul geografic analizat, respectiv bazinul mijlociu al râului Argeş, este situat în zona cea mai dezvoltată a ţării noastre, atât din punct de vedere economic, cât şi a infrastructurii sau densităţii populaţiei. Cea mai mare parte a sa, în perioada regulamentară, se afla între graniţele de atunci ale judeţului Ilfov. Capitala ţării, Bucureşti, era şi încă este puternic influenţată, ba chiar dependentă de apa Argeşului şi a afluenţilor săi. În secolul al XIX-lea, tocmai ca urmare a unor prevederi din Regulamentul Organic, au căpătat amploare preocupările pentru canalizarea şi alimentarea cu apă a Capitalei, alături de cele mai vechi, legate de valorificarea forţei hidraulice sau apărarea împotriva inundaţiilor, pentru care s-au finalizat numeroase proiecte[6]. Cele care urmăreau transformarea pentru navigaţie a râurilor din acest bazin nu au avut însă deloc aceeaşi soartă[7].

Lucrarea istorică de referinţă în domeniu pentru acest spaţiu continuă să fie cea semnată în urmă cu peste opt decenii de Constantin C. Giurescu: *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 1-8. Deşi de o valoare ce nu poate fi contestată, în *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti* sunt formulate şi unele aprecieri eronate ce ar fi trebuit corectate până acum. Considerăm că, la momentul respectiv, incongruenţele au fost cauzate de insuficienta consultare a surselor, căci articolul se bazează doar pe două lucrări cartografice – „harta lui Rigas Velestinul, tipărită la Viena în 1797"[8] şi „harta Munteniei ridicată de topografi austriaci în 1856-7 şi tipărită în 1864 la Bucureşti"[9] – şi pe documentele

[3] Ilie Corfus, *Încercări de sistematizare a satelor din Ţara Românească sub Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor", anul X, nr. 2, 1967, p. 195-212.

[4] Sat din comuna omonimă, judeţul Dâmboviţa. A fost numit într-o vreme „Şanţuri", pentru că de aici porneau cele mai vechi canale de deviaţie ale apei Dâmboviţei către Argeş.

[5] Andrei Pănoiu, *Din opera de sistematizare a teritoriului în secolul al XIX-lea. Amenajarea navigabilă a principalelor rîuri ale ţării*, în „Arhitectura", 1986, 34, nr. 4, p. 30-36; 1987, 35, nr. 3, p. 40-45.

[6] Citäm din bogata bibliografie pe acest subiect un volum de referinţă: Florian Georgescu, Alexandru Cebuc, Petre Daiche, *Probleme edilitare bucureştene*, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, Bucureşti, 1966. Mai recent, deşi nu de acelaşi nivel, Mirela Târnă, *Alimentarea cu apă potabilă şi amenajarea sistemului de canalizare în Bucureşti (1870-1900)*, în „Bucureşti. Materiale de Istorie şi Muzeografie", XII, Bucureşti, 1997, p. 112-122.

[7] Un articol din Regulamentul Organic prevedea că „Râurile Principatelor, Jiul, Oltul, Argeşul, Dâmboviţa şi Ialomiţa cată să fie aduse în stare de a se putea pluti pe dânsele" (Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu. I. Corespondenţă şi documente 1843-1856*, Bucureşti, 1893, p. 15). Atât pentru Dâmboviţa, cât şi pentru Argeş, s-au elaborat mai multe proiecte de acest gen, cel mai mare şi cel mai recent dintre ele fiind „faraonicul" canal Dunăre-Bucureşti. Exemplul unui proiect din secolul XIX pentru navigaţia pe Dâmboviţa în *Dâmboviţa*, an. II, nr. 4, 28 octombrie 1859, p. 13-14 sau articolul pe tema amenajării râurilor semnat de Eric Winterhalder în *Românul* din 3 iulie 1864, p. 1-2. Fondul Ministerul Lucrărilor Publice de la Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC) păstrează mai multe dosare voluminoase care dovedesc preocupările pentru „plutirea vaselor" în preajma perioadei regulamentare: 11/1839, 100/1844, 25/1850, 177/1862...

[8] Constantin C. Giurescu, *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 2. Harta a fost descrisă de Nicolae Iorga, *O hartă a Ţării Româneşti din c. 1780 şi un geograf dobrogean*, în AARMSI, tom XXXVI, 1913-1914, p. 920-930.

[9] Constantin C. Giurescu, *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 2. Publicată sub titlul „Charta României Meridionale" şi cunoscută drept „Harta Szathmary", după numele celui care s-a ocupat de tipărirea ei în anul 1864. Este disponibilă la http://www.charta1864.ro/charta.html, accesat 2016.

publicate de V. A. Urechia[10]. Or, cel puţin „Harta lui Rigas Velestinul" intră în categoria celor despre care Nicolae Docan[11] afirma că „prezintă cu mari inexactităţi ţinuturile noastre, geografii dând dovadă de multă fantezie în reprezentările lor".

„Canalul" domnitorului Alexandru Ipsilanti, despre care aflăm din articolul semnat de Constantin C. Giurescu, era o amplă lucrare hidrotehnică, realizată în anul 1780 cu concursul elveţianului Franz Josef Sulzer. Ea urmărea înlăturarea pericolului inundaţiilor din Bucureşti prin abaterea apelor mari ale Dâmboviţei, printr-un „şanţ", în râul Argeş. Şanţul/canalul începea de la satul Lunguleţu (judeţul Dâmboviţa) şi îşi avea punctul de vărsare în Argeş nu în dreptul localităţii Ogrezeni (azi în judeţul Giurgiu), aşa cum considera C. C. Giurescu[12], ci mult mai la vale, între satele Ţegheş şi Ordoreanu din judeţul Ilfov.

Pe lângă aceste observaţii, contopind informaţiile furnizate de cele două hărţi anterior citate, Constantin C. Giurescu susţinea că, de fapt, în vremea domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) au fost săpate două „şanţuri": unul care devia apa Dâmboviţei prin intermediul Răstoacei şi un altul care folosea, în acelaşi scop, râul Ciorogârla. Peste nişte decenii îşi menţinea opinia: „S-a ales ca loc al abaterii satul Lunguleţu din judeţul Dâmboviţa; măsurătorile au fost executate de elveţianul Franz Sulzer care avea cunoştinţele necesare şi ocupa şi locul de secretar domnesc. S-a săpat **un prim canal** sau şanţ în linie dreaptă, care pornea din apa Dâmboviţei spre sud-est, apoi **un al doilea**, în lungime de 1800 de stânjeni, adică circa 3600 de metri, care răspundea în pârâul Cacova; acesta din urmă se vărsa în Răstoaca, iar Răstoaca, printr-un braţ al său, în Argeş."[13]. Preluând ideea, academicianul Marcu Botzan împărtăşea aceeaşi falsă părere: „Databil de prin anul 1790 este **sistemul de canale** datorat lui Alexandru Ipsilanti, unind Dâmboviţa cu Argeşul, pentru a apăra Bucureştiul de inundaţii."[14]

Din analiza „Hărţii Szathmary", Constantin C. Giurescu mai remarca, vădit intrigat, o situaţie deosebită: „La vest de satul Ţigăneşti[15], Răstoaca se împarte în două braţe: unul o ia înspre miazăzi, vărsându-se în Argeş, din jos de satul Ogrăzeni, celălalt continuă spre Est şi Sud-Est, curgând, pe o distanţă de câţiva kilometri în linie perfect dreaptă (**pare să fie tot un canal săpat de mâna omului**) şi primind numele de Sabaru"[16].

Ajunşi în acest punct al discuţiei, considerăm că ar fi utilă stabilirea unei cronologii a lucrărilor hidrotehnice executate în spaţiul dintre Dâmboviţa şi Argeş de-a lungul unui veac de la prima întreprindere de acest gen, pentru a lămuri astfel câte canale/şanţuri au fost, cine şi când le-a executat, de asemenea, să precizăm momentul şi modul în care râul Sabar a căpătat aspectul unui canal rectiliniu pe o distanţă de peste trei kilometri în porţiunea cuprinsă între localităţile Mihai Vodă şi Dârvari[17]. Căci, aşa după cum bine spunea Constantin C. Giurescu, „Canalul lui Alexandru Ipsilante a fost o lucrare hidraulică de mari proporţii, cea mai mare din câte se făcuseră până atunci în ţările noastre"[18] şi ar merita să elucidăm nelămuririle marelui nostru istoric pe această temă: „S-au săpat atunci sute de mii de metri cubi de pământ pentru

[10] V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, tomurile, V, VII, VIII, IX, X şi XII.
[11] N. Docan, *Memoriu despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787-1791*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", seria II, tom XXXIV, Bucureşti, 1912, p. 1249-1360.
[12] Constantin C. Giurescu, *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 2.
[13] Idem, *Contribuţii la istoria ştiinţei şi tehnicii româneşti în secolele XV – începutul secolului XIX*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 174-175.
[14] Marcu Botzan, *Hidronimie românească sau botezul apelor*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002, p. 14.
[15] Ţigănia Mihai Vodă, azi satul Mihai Vodă, comuna Bolintin Deal, judeţul Giurgiu.
[16] Constantin C. Giurescu, *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 3.
[17] Sat din comuna Ciorogârla, judeţul Ilfov.
[18] Constantin C. Giurescu, *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 7.

primul şanţ, acela care începe la Lunguleţi; nu ştim încă, până nu vom face cercetarea pe teren, ce amploare au avut celelalte lucrări, ulterioare."[19] Pentru aceasta, pe lângă sursele deja publicate, vom apela la ajutorul câtorva documente inedite.

Pornim în „excursia" noastră de la certitudinea, bine documentată de Constantin C. Giurescu în articolul citat, că în vremea domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) a fost săpat un canal pentru devierea apelor Dâmboviţei către Argeş prin utilizarea unor viroage şi cursuri de apă din această zonă. Ca document cartografic utilizează însă „harta lui Rigas Velestinul, tipărită la Viena în 1797", lucrare slabă din punct de vedere al acurateţii ştiinţifice. Într-adevăr, pe această hartă, printr-o linie perfect dreaptă, deasupra căreia stă scris, în limba greacă, „Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti", este indicat traseul lucrării care unea Dâmboviţa de Argeş. Desigur, după cum vom vedea, în realitate cursul canalului nu era deloc rectiliniu.

Pentru a stabili traseul real al „Canalului" ne vine în ajutor prima hartă topografică a Ţării Româneşti, ridicată după principii ştiinţifice pentru uzul armatei imperiale austriece. Ea a fost definitivată în luna mai a anului 1791, în numai nouă luni de lucru şi este cunoscută sub numele de Harta Specht[20], după numele ofiţerului de stat major Friderich Specht sub a cărui comandă a fost realizată.

Conform Hărţii Specht, „Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti" pornea dintr-un zăgaz aflat în malul drept al râului Dâmboviţa, pe teritoriul satului Lunguleţu şi apuca spre sud-vest utilizând pe o bucată din parcurs viroaga Cacova. Această porţiune din canal este numită „Schanczu" pe hartă. După circa trei kilometri „Schanczu" întâlnea pârâul Baiu, numit aşa în amonte de această joncţiune, în aval purtând denumirea de „Schantz". Canalul urma în direcţia sud, pe traseul Baiului/„Schantz", trecând printre satele Româneşti şi Poiana Lungă, apoi pe lângă Floreşti şi Drugăneşti. În această ultimă localitate, din locul unde se văd figurate pe hartă biserica Bunavestire şi conacul Drugănescu[21], traseul canalului cotea către est pentru se vărsa în malul stâng al Răstoacei cam la mijlocul distanţei dintre satele Palanca[22] şi Poenari[23], la limita nordică a Bolintinului din Vale. După cum am spus, până aici a purtat denumirea de „Schantz", iar de la această joncţiune la vale se va numi Răstoaca („Rastoka").

Urmărind în continuare pe Harta Speht cursul apelor preluate din Dâmboviţa, observăm că Răstoaca curge către sud-est, trece prin satul Poenari, apoi prin spaţiul dintre Bolintinul din Vale şi Bolintinul din Deal, prin satul Tântava[24], prin Caţichea[25], Codalba[26] şi se varsă în Argeş în amonte de satul Ordoreanu.

---

[19] *Ibidem*.

[20] Mai este denumită „Harta austriacă din 1791" sau „Prima ridicare austriacă". Specialiştii sunt unanimi în a o considera cea mai bună hartă a Valahiei de până atunci şi încă multă vreme după aceea: „După câte am putut constata din o comparare a acestei hărţi cu hărţi mai vechi sau cu cele contemporane ruseşti aflate în Biblioteca Academiei Române, harta austriacă din 1791 este superioară celorlalte prin mai marea exactitate a desemnului general (ridicările s-au făcut pe baze geometrice) [şi] prin bogăţia faptelor de geografie fizică şi umană reprezentate." (Vintilă Mihăilescu, *Harta austriacă din 1791*, în „Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie, tom XLVII, 1928, p. 366-367) Este disponibilă la https://mapire.eu/en/map/romania-1790, accesat iulie 2018.

[21] Ambele construcţii au fost ridicate la începutul secolului al XVIII-lea de marele vornic de Târgovişte, Gavril Drugănescu, vărul marelui spătar Toma Cantacuzino, pe moşia Drugăneşti (azi sat Stoeneşti, com. Floreşti-Stoeneşti, jud. Giurgiu).

[22] Sat din comuna Floreşti-Stoeneşti, judeţul Giurgiu.

[23] Sat din comuna Ulmi, judeţul Giurgiu.

[24] Sat din comuna Grădinari, judeţul Giurgiu.

[25] Exemplarul Hărţii Specht aflat la Biblioteca Academiei Române atestă existenţa a trei vetre de sat distincte: Caţichea din Deal („Kaciki in Dial", pe malul stâng al Sabarului), Caţichea („Kaciky", pe malul stâng al Răstoacei) şi Caţichea din Vale („Kaciky in valie", pe malul stâng al Argeşului). În zilele noastre toponimul nu mai este în uz, două dintre sate dispărând în intervalul 1831-1838 ca urmare a operaţiunilor de sistematizare a satelor, iar cel de-al treilea (Caţichea din Deal) fiind înglobat în Domneşti.

[26] Azi numit Ţegheş, sat din comuna Domneşti, judeţul Ilfov.

Odată stabilit traseul parcurs de „Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti”, după ce vom atrage atenţia că era vorba de **un singur canal şi nu de două**, aşa cum credea Constantin C. Giurescu şi alţii după el, mai adăugăm că pe Harta Specht, între Răstoaca şi Dâmboviţa sunt arătate alte două fire de apă: „Strimba vel Sabar” şi „Czoro Girla”, care vor intra în atenţia noastră în cele ce urmează.

La începutul anului 1793 ajungea domn în Ţara Românească Alexandru Moruzi, care s-a arătat preocupat de bunul mers al ţării, mai ales din punct de vedere financiar, deoarece, ca mai toţi domnii fanarioţi era interesat să scoată cât mai mult venit, într-un timp cât mai scurt. Bănuim că a avut în minte o „afacere” menită să aducă beneficii în punga proprie atunci când a hotărât înfiinţarea unei „mori de hârtie”[27] pe apa Sabarului, pe moşia satului Caţichea. Susţinem aceasta deoarece atunci când investiţia a fost finalizată, fabrica de hârtie a fost „dăruită” Mitropoliei[28], bineînţeles că nu pe degeaba, ci în schimbul plăţii către „cămara domnească” a jumătate din suma pe care domnul susţinea că a cheltuit-o.

Trebuie să remarcăm faptul că fabrica de hârtie a lui Alexandru Moruzi nu era aşezată într-un loc propice desfăşurării activităţii, căci forţa motrice necesară nu putea fi asigurată de potenţialul hidraulic al Sabarului din epoca respectivă. De fapt, „moara de hârtie” era, pe atunci, singura instalaţie hidraulică de pe cursul acestui râu, aspect care ne arată destul de clar că pe Sabar nu curgea suficientă apă ca să merite o investiţie de acest gen. Harta Specht ne arată că pe „Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti” descris mai înainte funcţionau trei mori, pe Sabar exista doar „moara de hârtie”, iar pe Ciorogârla tot o singură moară, aflată în apropiere de confluenţa cu Sabarul. Comparativ, pe râul Dâmboviţa, pe un tronson similar ca întindere, între Lunguleţu şi intrarea în Bucureşti funcţionau nu mai puţin de zece mori cu un număr impresionant de roţi: 65 în total[29].

Supoziţia „afacerii domneşti” ne este confirmată de rugămintea pe care Mitropolitul Dositei o adresa domnitorului pentru a rezolva lipsa acută de apă la „moara de hârtie” pe care tocmai o primise „cadou”. Ca urmare a acestei petiţii, la 22 ianuarie 1796 Alexandru Moruzi poruncea să se facă cercetări şi să se găsească soluţii pentru a se îndrepta mai multă apă către fabrică: „să se meargă la abătătura şanţurilor ce se despartu de Dâmboviţa cu curgere către Sabar şi [...] să facă o cercare, o chibzuire doar vor găsi vreun mijloc spre a mai adăoga sau din Dâmboviţa, sau din alte ape, apei Sabarului, ca să fie de mai bună înlesnire a lucrului fabricei.”[30] Soluţia găsită şi pusă în practică în acelaşi an, mai înainte ca Alexandru Moruzi să-şi piardă tronul la sfârşitul lunii august 1796, a fost săparea unui alt „şanţ”, pe moşia Ţigănia a mănăstirii Mihai Vodă, în lungime de circa 600 de metri şi care făcea legătura între Răstoaca şi „Strimba vel Sabar”, transferând o parte din debitul de apă al primului către cel de-al doilea. Din acest moment, „Strimba vel Sabar” se va numi Strâmba în amonte de joncţiune, iar în aval doar Sabar.

„Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti”, ca şi zăgazul de pe Dâmboviţa, necesitau o întreţinere permanentă, menită să restabilească echilibrul fragil dintre apărarea de inundaţii a Capitalei şi necesarul de forţă hiraulică al morilor ce o deserveau. Atât Constantin C. Giurescu, cât şi Andrei Pănoiu, în articolele citate, trec în revistă multe dintre aceste lucrări, despre care nu ne-am propus să vorbim aici.

Altfel însă stau lucrurile în documentul din 9 august 1805, când domnitorul Constantin Ipsilanti, aflat la prima domnie (1802-1806), adresându-se Mitropoliei şi boierilor Divanului, vorbeşte despre noul „şanţ” al Dâmboviţei: „fiindcă după anaforaua ce ne-aţi făcut pentru

[27] V. A. Urechia, *Documente inedite din domnia lui Alexandru Constantin Moruzi 1793-1796*, Bucureşti, 1895, p. 688.
[28] *Ibidem*, p. 688-691.
[29] ANIC, Fond Ministerul Lucrărilor Publice, 11/1839, f. 156r-v.
[30] V. A. Urechia, *Documente inedite din domnia lui Alexandru Constantin Moruzi 1793-1796*, Bucureşti, 1895, p. 687.

şanţul Dâmboviţei a se face acum din nou, au dus orânduitul cercetătoriu însemnare prin foi, atât pentru câte mori se află pe apa Dâmboviţei, de la gura şanţului în jos şi până unde dă Dâmboviţa în Argeş, cât şi pentru suma arendei fieşcăreia mori, care sumă a arendei morilor se cunoasce că orânduitul a făcut catastih, iar nu cu adânca cercetare şi poate să fie sumă mai multă; de aceea poruncim ca văzând sfinţiile voastre şi dumneavoastră împreună cu vel vistier foile orânduitului cercetător, să chibzuiţi suma cheltuielii, cum şi ce trebuie să dea fieşcare analogon pentru trebuincioasa cheltuială a facerii acestui nou şanţ, care este spre folosul celor cu morile şi să ne arătaţi în scris fără zăbavă spre a se face banii tacsil, fiind trecuţi în cheltuielile facerii numitului şanţ”[31].

Era vorba tocmai despre cel de-al doilea canal a cărui execuţie Constantin C. Giurescu o atribuia eronat lui Alexandru Ipsilanti şi nu lui Constantin Ipsilanti, aşa cum rezultă din documentul citat. Acest nou „şanţ” îşi avea începutul tot pe teritoriul satului Lunguleţu, puţin mai jos de zăgazul primului, iar apa preluată din Dâmboviţa era îndreptată către viroaga Ciorogârla[32], care se vărsa în Sabar, iar acesta în Argeş. Vechiul „şanţ” rămânea în continuare funcţional.

Revenind la „şanţul” de legătură între Răstoaca şi Sabar, executat în anul 1796 din porunca lui Alexandru Moruzi, acesta a avut menirea de a creşte debitul de apă al Sabarului. După acest moment vom constata o sporire a numărului morilor. Astfel, pe „a doua ridicare austrică”, realizată între 1854 şi 1857 şi fructificată în harta denumită Franziszeiche Landesaufnahme (Ridicarea topografică franciscană)[33], putem număra nu mai puţin de şapte mori, cărora, în anul 1859 li se vor mai adăuga încă una, construită în satul Ţigănia de mănăstirea Mihai Vodă[34].

Răstoaca, deşi o parte din debit îi fusese abătut, rămăsese cu suficientă apă încât să mişte cele trei roţi ale morii[35] pe care Mitropolia o clădise pe acest râu după ce primise „în dar” de la Alexandru Moruzi moşia Caţichea.

Despre acestă moară a Mitropoliei de pe cursul Răstoacei (numită în documentul citat „apa Brebenu”) va fi vorba în continuare, căci în septembrie 1838 arendaşul Mihalache Parciulea reclama faptul că ea rămăsese „pe uscat”[36]. „Nenorocirea” era cauzată de un şanţ săpat în august 1838, din ordinul marelui ban Mihail Ghica, pe moşia Ţigănia a mănăstirii Mihai Vodă şi prin care se abătea apa din Brebenu/Răstoacă în Argeş, în amonte de moara Mitropoliei.[37]

Despre marele ban Mihail Ghica (1794-1850) putem afirma că era pe atunci unul dintre cei mai influenţi boieri ai ţării dacă ţinem seama că era atât fratele fostului domn Grigore Ghica (1822-1828), cât şi al celui aflat pe tron, Alexandru Ghica (1834-1842). În acel moment era şeful Departamentului Trebilor din Lăuntru, care avea printre sarcini şi apărarea împotriva inundaţiilor[38], însă nu doar în această calitate executase şanţul acela pe moşia mănăstirii Mihai Vodă, ci mai degrabă din aceea de proprietar al moşiei Tântava, moşie situată între Ţigănia (la nord) şi Caţichea Mitropoliei (la sud), dorind astfel să împiedice inundaţiile şi pagubele aferente din „livezile şi toate semănăturile moşii Tântava”[39].

Date fiind „recomandările” înaltului personaj implicat în afacere, ne este uşor de înţeles de ce toate cererile Mitropoliei de a se astupa şanţul cu pricina nu vor primi rezolvarea dorită.

---

[31] Idem, *Istoria Românilor*, tom VIII, Bucureşti, 1897, p. 410-411.
[32] O anafora din 24 aprilie 1816 arăta că pe Ciorogârla curgea apă preluată din Dâmboviţa. V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom X A, p. 901-902.
[33] https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey, accesat 2021.
[34] ANIC, Fond Mănăstirea Mihai Vodă, Dosare, 7/1831-1863, f. 95.
[35] Ibidem, f. 12.
[36] Ibidem, f. 27-28.
[37] Ibidem, f. 76-82.
[38] *Buletin – gazeta oficială*, nr. 27, 20 aprilie 1838, p. 106.
[39] ANIC, Fond Mănăstirea Mihai Vodă, Dosare, 7/1831-1863, f. 26.

Mai mult chiar, ancheta la faţa locului ce i se poruncise pitarului Alecu Izescu ia o altă direcţie, deoarece în loc să cerceteze problema de pe râul Răstoaca/Brebenu analizează şi oferă soluţii de rezolvare pentru insuficienţa apei pe râul Sabar. Raportorul – nu ştim dacă intenţionat, sau din neştiinţă – nu făcea nicio diferenţă între Răstoaca, Brebenu sau Sabar, numindu-le pe toate, la grămadă, Sabar. Din raportul[40] purtând data de 24 iunie 1840, rezulta că lipsa de apă nu afecta decât funcţionarea morilor, nu şi adăpatul vitelor şi aceasta din cauză că însăşi zăgazurile morilor, încetinind curgerea apei, provocaseră astuparea mătcii Sabarului cu „potmol". Propunea ca proprietarii care aveau mori pe râu să contribuie la despotmolirea albiei.

Propunerea pitarului Alecu Izescu era însuşită de autorităţi şi pusă în aplicare cu o rapiditate de invidiat, astfel încât la 2 mai 1841 fuseseră deja săpaţi 3350 de metri ai „şanţului" Sabar, din totalul de circa 4400 de metri (2200 de stânjeni) prevăzuţi, ajungându-se cu săpătura, în amonte, la hotarul moşiei Ţigănia a mănăstirii Mihai Vodă, pe teritoriul căreia urma a se continua îndreptarea cursului.[41]

Avem acum explicaţia la nedumerirea lui Constantin C. Giurescu, care remarca faptul că în aval de Ţigănia Mihai Vodă Sabarul „pare să fie tot un canal săpat de mâna omului" şi putem afirma de acum că această lucrare de canalizare şi îndreptare a fost executată în primăvara anului 1841.

„Şanţul" acesta, menit să îndrepte cursul Sabarului, ar fi trebuit să se întindă pe 2200 de stânjeni, însă nu a mai fost niciodată terminat din cauza opoziţiei egumenului mănăstirii Mihai Vodă, care nu a dorit să execute, pe banii proprii, bucata care-i revenea. Pe lângă această porţiune de şanţ, mănăstirea mai trebuia să execute un stăvilar cu porţi mobile la locul joncţiunii dintre Răstoaca şi Sabar, astfel încât să se poată dirija apă, după necesităţi, atât la moara Mitropoliei aflată în aval pe Brebenu/Răstoacă, cât şi pe Sabar. Stăvilarul a fost executat, însă cu multă economie, fără părţile mobile necesare, astfel încât pe Brebenu/Răstoacă nu a mai putut intra deloc apă, secând în timp aproape cu totul.[42]

„Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti", care devia apa Dâmboviţei prin Cacova, Baiu şi Răstoacă până în Argeş, a rămas funcţional până în primul an de domnie al lui Alexandru Ioan Cuza, când proprietarii de mori de pe cursul a ceea ce acum era numit Baiu, iar mai înainte, pe Harta Specht, „Schanczu"/„Schantz", reclamau în zadar, în februarie 1860, astuparea gurii Baiului de pe Dâmboviţa „din nişte dispoziţii inginereşti"[43].

Putem spune că de acum Capitala se avântase decisiv pe drumul modernizării şi erau căutate soluţii mai eficiente, adaptate epocii, atât pentru regularizarea cursului Dâmboviţei, cât şi pentru asigurarea necesarului de apă pentru industrie şi o populaţie în continuă creştere. Dezafectarea lucrării hidrotehnice executate în vremea lui Alexandru Ipsilanti prin astuparea „gurii Baiului" nu produsese însă şi rezolvarea problemelor cu care se confruntau edilii în raport cu apele din amonte de Bucureşti.

La 3 noiembrie 1864, inspectorul general clasa I Edmond Bonnet, membru în Consiliul Tehnic al Ministerului Lucrărilor Publice, întocmea un raport prin care descria situaţia barajului şi a derivaţiei spre Ciorogârla de la Lunguleţu şi propunea, printre alte măsuri necesare restabilirii unui regim convenabil apelor Dâmboviţei, un transfer invers, din Ciorogârla în Dâmboviţa, care să se realizeze la punctul Arcuda, între Joiţa şi Bâcu[44].

Proiectul gândit în vremea lui Cuza va fi pus în practică abia în 1885, însă alegându-se un alt punct de intrare a apelor Ciorogârlei în Dâmboviţa, mai în amonte, la Brezoaia, unde a

[40] Ibidem, f. 18.
[41] Ibidem, f. 21.
[42] Ibidem, f. 36.
[43] Ibidem, f. 92.
[44] Constantin C. Giurescu, *Contribuţii la istoria ştiinţei şi tehnicii româneşti în secolele XV – începutul secolului XIX*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 238-241.

fost realizat un nod hidrotehnic[45]. Este momentul din care matca Dâmboviţei în sectorul Lungulețu-Brezoaia a fost abandonată, colmatându-se treptat şi căpătând numele de Matca Veche. De asemenea, Baiul şi Strâmba vor dispărea şi ele din peisaj, urme ale lor păstrându-se izolat, ici şi colo, sub forma unor viroage din ce în ce mai nivelate de trecerea maşinilor agricole.

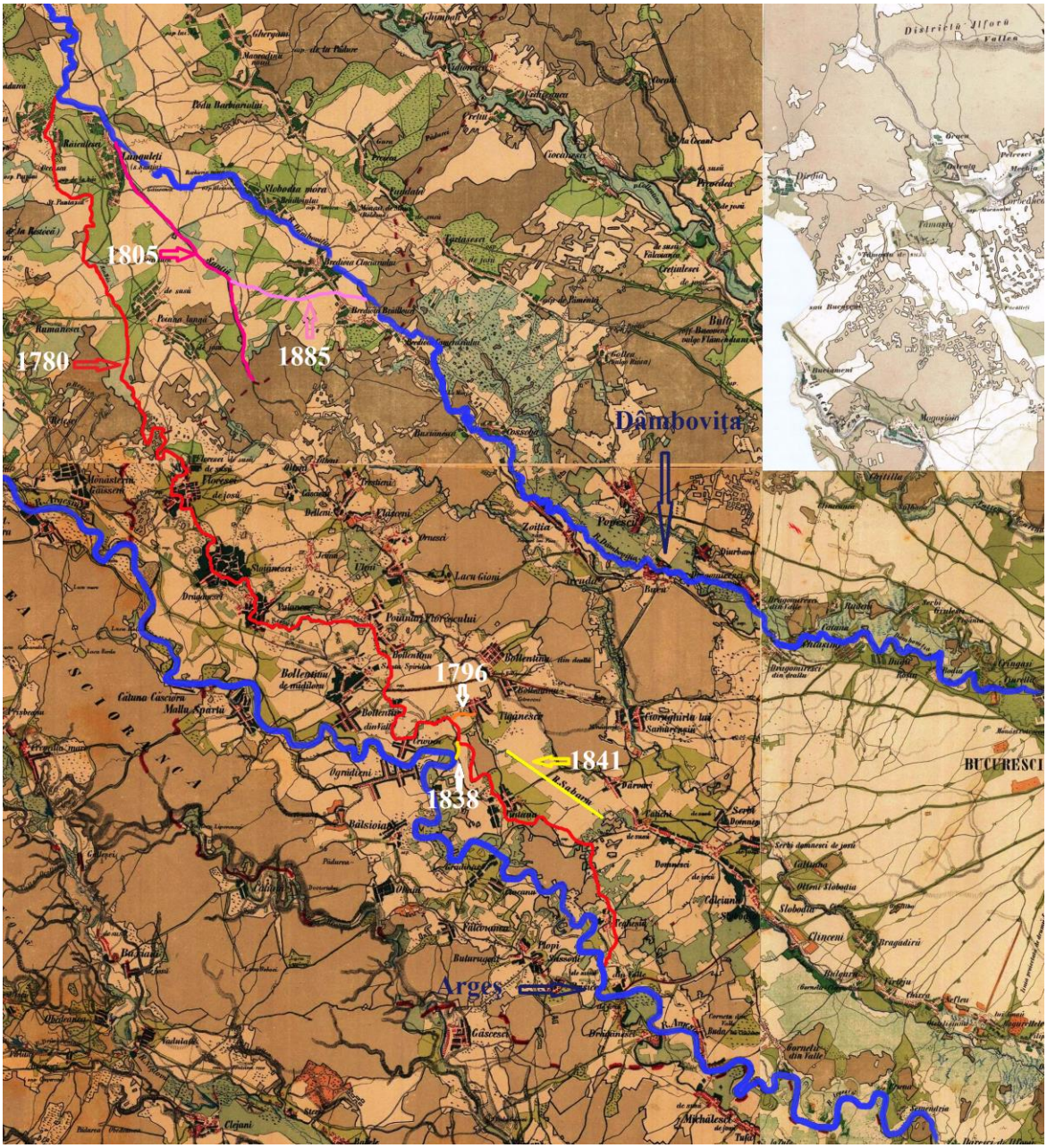

Figura 1. Lucrări hidrotehnice executate în spaţiul dintre râurile Dâmboviţa şi Argeş: 1780 (Alexandru Ipsilanti); 1796 (Alexandru Moruzi); 1805 (Constantin Ipsilanti); 1838 (Mihai Ghica); 1841 (canalizarea Sabarului); 1885 (nodul hidrotehnic Brezoaia). Suport: Harta „a doua ridicare austriacă” („Franziszeiche

BIBLIOGRAPHY

[45] Dan Stematiu, Dan Teodorescu, *Râul Dâmboviţa în Bucureşti – sistemul de apărare împotriva inundaţiilor*, în „Lucrările celei de-a VII-a ediţii a Conferinţei anuale a ASTR”, Bucureşti, 2012, p. 144.

Surse inedite:

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), Fond Mănăstirea Mihai Vodă; Fond Ministerul Lucrărilor Publice.

Lucrări:

Analele Parlamentare al Românei, tom I, partea I, 1831, Bucureşti, 1890.

Bibescu, Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. I. Corespondenţă şi documente 1843-1856*, Bucureşti, 1893.

Botzan, Marcu, *Hidronimie românească sau botezul apelor*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002.

Buletin – gazeta oficială, nr. 27, 20 aprilie 1838.

Corfus, Ilie, *Încercări de sistematizare a satelor din Ţara Românească sub Regulamentul Organic*, în „Revista Arhivelor", anul X, nr. 2, 1967, p. 195-212.

Georgescu, Florian, Cebuc, Alexandru, Daiche, Petre, *Probleme edilitare bucureştene*, Muzeul de Istorie a oraşului Bucureşti, Bucureşti, 1966.

Giurescu, Constantin C., *Canalul lui Alexandru Vodă Ipsilanti*, în „Revista Istorică Română", vol. XI-XII, 1941-1942, p. 1-8

Idem, *Contribuţii la istoria ştiinţei şi tehnicii româneşti în secolele XV – începutul secolului XIX*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.

Mihăilescu, Vintilă, *Harta austriacă din 1791*, în „Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie, tom XLVII, 1928, p. 366-367.

Pănoiu, Andrei, *Din opera de sistematizare a teritoriului în secolul al XIX-lea. Amenajarea navigabilă a principalelor rîuri ale ţării*, în „Arhitectura", 1986, 34, nr. 4, p. 30-36; 1987, 35, nr. 3, p. 40-45

Stănculescu, Florea, *Ruralism*, în „Urbanismul", 7/2010-8/2011, p. 7.

Stematiu, Dan, Teodorescu, Dan, *Râul Dâmboviţa în Bucureşti – sistemul de apărare împotriva inundaţiilor*, în „Lucrările celei de-a VII-a ediţii a Conferinţei anuale a ASTR", Bucureşti, 2012.

Târnă, Mirela, *Alimentarea cu apă potabilă şi amenajarea sistemului de canalizare în Bucureşti (1870-1900)*, în „Bucureşti. Materiale de Istorie şi Muzeografie", XII, Bucureşti, 1997, p. 112-122.

Urechia, V. A., *Documente inedite din domnia lui Alexandru Constantin Moruzi 1793-1796*, Bucureşti, 1895.

Idem, *Istoria Românilor*, tom VIII, Bucureşti, 1897, p. 410-411.

Idem, V.A., *Istoria Românilor*, tom X A, p. 901-902.

Internet:

http://www.charta1864.ro/charta.html

https://mapire.eu/en/map/romania-1790

RESEARCHING FESTIVALS - A NEW BRANCH OF CULTURAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES?

Andrei Bulboaca-Trif
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This work wants to bring in the attention of academic community, as well as those interested in this subject, a new research theme overlooked in the field of cultural studies, namely music festivals and their significance for contemporary Romanian culture. The festival market in Romania has grown significantly in recent years, with a variety of events such as theater festivals, music festivals, film festivals, gastronomic festivals, medieval festivals, and more. This is also the subject of my doctoral thesis, a brand new research in Romania. Such events not only signify entertainment but also involve elements of psychology, sociology, ethnology, as well as practical matters such as budgets and the impact on local tourism. In other countries, there are already university programs titled Festival Studies that address this branch of cultural studies. As an example, we can mention the Eurovision Song Contest, which has inspired numerous academic studies. Furthermore, psychology plays a crucial role in such events, especially as the audience experiences various emotional states, ranging from joy and euphoria to even sadness. We will attempt to address this topic from a psychological perspective as well.

Keywords: festivals studies, psychology, audience, music, research

România are o tradiţie lungă în organizarea de astfel de evenimente, iar din volumul coordonat de către Constanţa Vintilă-Ghiţulescu şi Mária Pakucs, intitulat *Spectacolul public între tradiţie şi modernitate: sărbători, ceremonialuri, pelerinaje şi suplicii (secolele XIV-XIX),* aflăm că evenimente de tip festival s-au desfăşurat la Sibiu încă din anul 1579.[1] Indiferent de perioada istorică, fenomenul de festival a jucat un rol important în istoria culturală a României, fie că vorbim de epoca medievală, comunistă sau prezentă. Un alt paradox ce se naşte, este acela că pe de o parte România şi-a distrus festivalurile concurs cum ar fi „Mamaia'' sau „Cerbul de Aur'', în timp ce ţări ca Italia sau Suedia îşi consideră festivalurile proprii patrimoniul cultural, dar a cunoscut o explozie pe piaţa de festival comercial. În anul 2021, când pandemia era în toi şi în Europa nu se desfăşura nimic, în ţara noastră se petreceau simultan trei evenimente: „Saga'', „Untold'' şi „Festivalul Internațional George Enescu'', lucru ce a născut un turism extraordinar, dar a şi transformat România într-un pol al distracţiei.

Când discutăm despre festivaluri ne referim de principiu la cele ce se întind pe mai multe zile, şi în care participantul plăteşte un abonament sau bilet. Cele cu intrare liberă, de tipul zilele oraşului, sau sărbătorile câmpeneşti, chiar dacă pentru marketing au în denumire termenul de festival, nu pot fi catalogate drept festivaluri. Din fericire, în România, se desfăşoară astfel de evenimente pentru toate gusturile şi genurile de muzică, piaţa de festivaluri fiind într-o continuă creştere. Câteva cifre sunt necesare a fi prezentate şi aici, pentru o mai bună înţelegere a fenomenului. Conform unui studiu realizat de către *Starcom* intitulat *Events Behavior 2023,* observăm că 8 din 10 români au participat la un eveniment, 92% fiind tineri

[1] Maria Pakucs Willcocks, *Sărbătoare în oraş: festivaluri şi ceremonialuri publice în Sibiul veacului al XVI-lea în* Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Maria Pakucs Willcocks (coord.), *Spectacolul public între tradiţie şi modernitate Sărbători, ceremonialuri, pelerinaje şi suplicii*, Editura Institutul Cultural Roman, Bucuresti, 2007, p. 25.

între 18 şi 24 de ani.[2] Cea mai mare problemă este că preţul biletelor nu este unul tocmai ieftin, iar pe lângă acesta se mai adaugă şi cheltuielile festivalierului cu cazarea, transportul, mâncarea dar şi consumaţia în festival. Media unui bilet la un festival din România fiind în jur de 100 de euro, în funcţie de locaţie, specificul evenimentului, dar şi perioada când acesta se achiziţionează. Pentru a vedea amploarea acestui fenomen al festivalurilor în ţară, este de ajuns să intrăm pe câteva site-uri de ticketing, şi vom putea observa câte evenimente de acest tip sunt, cu precădere în timpul verii.

Una dintre cele mai mari provocări pe care un cercetător o întâlneşte în studiul festivalurilor, este lipsa unor lucrări care să documenteze fenomenul. Într-adevăr, au început să existe câteva comunicări şi studii pe acest subiect, însă nu atât câte ar fi necesare. Acoperirea mediatică este prezentă în majoritatea festivalurilor, dar uneori lucrurile trebuie văzute şi dintr-o perspectivă mai altfel. Când discutăm despre acest subiect, discursul trebuie să fie unul pe înţelesul lectorului, să fie plăcut lecturii, în niciun caz stufos şi pragmatic, indiferent că discutăm despre un mediu de prezentare academic sau nu. Asta pentru că oamenii merg la festivaluri să se simtă bine, să uite de probleme, să petreacă câteva zile sau ore departe de rutină lor zilnică. Avantajele unui festival sunt numeroase, începând cu dezvoltarea economică a zonei respective, până la aducerea de oameni împreună, de a socializa şi de a lega legături umane dar şi de a oferi publicului diferite experienţe şi activări.[3] Să nu uităm că şi sponsorii au de câştigat din aceste festivaluri, mai ales că datorită numărului mare de participanţi, brandurile se pot face vizibile. Să oferi diferite experienţe festivalierului, să oferi produse sau mostre gratuite, ori vouchere pentru diferite servicii, sunt motive în plus de a atrage spectatorul către festival. Activările companiilor sunt necesare festivalurilor, şi datorită sponsorizării pe care acestea le obţin, securizând astfel acoperirea anumitor costuri de organizare, dar şi ca un model de divertisment pentru public.[4] O perioadă care a schimbat piaţa de festivaluri atât din ţară cât şi din străinătate, a fost perioada de pandemie, când majoritatea evenimentelor cu prezenţă fizică au fost anulate. Prin urmare, oamenii au fost nevoiţi să se distreze altfel, să găsească altă modalitate de a rămâne în contact cu artiştii dar şi cu muzica lor preferată. De exemplu, în 2020 cei de la „Untold'' au luat decizia de a se muta în on-line, iar în zilele când festivalul trebuia să se desfăşoare, organizatorii au transmis pe Youtube momente ce nu fuseseră transmise din festival.[5] Aşadar, fiecare îşi putea organiza acasă, în siguranţă, propriul festival, fără a se deplasa. Din nou acesta este un subiect ce poate fi dezbătut în cadrul unui curs, pentru că dincolo de efectele financiare care s-au abătut asupra pieţei de concert, au fost şi efecte psihologice pe care oamenii le-au avut. Este clar că principalul resort al unui festival, dincolo de muzică, este şi acela de a uni oamenii şi de a se crea legături. În timpul pandemiei de COVID-19, după două luni de izolare, oamenii îşi doreau să se distreze, însă acest lucru era aproape imposibil, în vara respectivă. Aşadar, petrecerea acasă a dus la o cu totul altă modalitate de distracţie. Festivalul „Tomorrowland'' a creat chiar pachete speciale de băuturi, şi un kit de festival, ce putea fi comandat acasă pentru că experienţa să fie cât mai aproape de atmosfera respectivă.

Abia în 2021 a început să apară o urmă de normalitate, festivalurile reluându-şi cât de cât circuitul normal, însă bineînţeles cu purtarea măştii şi cu unele restricţii de spectatori. Chiar dacă festivaluri mari sau concerte nu aveau loc, unele cluburi îşi continuau activitatea, în

[2] https://isensesolutions.ro/agentia-de-cercetare-de-piata-isense-solutions-este-pentru-al-doilea-an-consecutiv-partener-oficial-de-research-pentru-festivalurile-untold-si-neversea/ site consultat in data de 09.02.2024.
[3] https://cavemanmusicfestival.com/why-we-need-to-celebrate-festivals/ site consultat in data de 09.02.2024.
[4] Chris Anderton, *Branding, sponsorship and the music festival* în George McKay (ed.), *The pop festival. Hostory, Music, Media, Culture*, Editura Bloomsbury Academic, New York, 2015, p.209.
[5] https://www.unsitedemuzica.ro/stiri/UNTOLD-2020-se-muta-pe-YouTube-ce-show-uri-poti-sa-vezi-si-sa-te-simti-ca-la-festival-p10558, site consultat la data de 10.02.2024.

spatele uşilor închise, prin urmare fenomenul rave şi petrecerile nu au dispărut complet.[6] Un exemplu pe care îl tot repet, însă mi se pare emblematic pentru ceea ce s-a întâmplat atunci, a fost toamna lui 2021, când în România se desfăşurau în acelaşi timp trei festivaluri, două de muzică electronică şi unul de muzică clasică. Dacă ,,Untold'' era deja cunoscut de public, ,,SAGA'' a avut parte de o primă ediţie la Romaero chiar în timpul pandemiei, şi a atras cu toate acestea un public numeros, de aproximativ 45.000 de oameni, în cele trei zile de eveniment.[7] Cifrele nu au stat rău deloc pentru o primă ediţie, mai ales că publicul deşi dornic de distracţie, era şi un pic sceptic cu privire la măsurile de protective sanitară, şi dacă acestea vor fi respectate. La ,,Untold'', în anul 2021 au fost aproximativ 265.000 de persoane, în cele patru zile de eveniment, o cifră enormă dacă stăm să ne gândim la condiţiile pandemice de atunci.[8] Bineînţeles că şi alte manifestări de acest gen au găsit o modalitate de a se reorganiza, însă din nefericire, multe festivaluri mici au avut de suferit, unele dispărând de pe piaţa după pandemie.

Este necesar că cititorul să înţeleagă că festivaluri de muzică au fost în România, încă de pe vremea regimului comunist, unele chiar de mare amploare. De exemplu, în 1951 s-a organizat ,,Săptămâna Muzicii Româneşti'' iar în 1953 ,,Festivalul Internaţional al Tineretului''. Să nu mai vorbim despre evenimente ca ,,Mamaia'', ,,Cerbul de Aur'', ,,Cenaclul Flacăra'' şi alte numeroase festivaluri de jazz sau rock. Muzica era o modalitate prin care oamenii puteau scăpa din viaţa gri a regimului comunist, iar participarea la acele evenimente era o supapă pentru a putea supravieţui unui regim de natură opresivă. O altă categorie sunt şi festivalurile de televiziune, evenimente muzicale construite special pentru micul ecran. Cele mai celebre sunt ,,Eurovision'' şi ,,Sanremo'' ce ţin în fata micilor ecrane milioane de telespectatori din toată Europa şi nu numai. În general, festivalurile de televiziune au în componenţa lor partea de concurs, iar apoi uneori pot fi invitaţi în recital. Spre deosebire de festivalurile live care se adresează unui public numeros în locaţie, cele transmise se adresează unui număr mai mare de public prin transmisiune, şi unui număr mai mic de spectatori prezenţi în sala respectivă. De exemplu, la *Sanremo* sunt doar câteva sute de locuri pentru fiecare seară, iar locurile sunt extrem de costisitoare. La noi festivalurile de televiziune au avut o istorie destul de zbuciumată, considerentele financiare făcând să dispară acestea, apoi sa reapară, în funcţie de bugete şi de nevoile de atunci. Printre cele mai celebre şi mari au fost ,,Callatis'' la Mangalia, ,,Cerbul de Aur'' la Braşov sau Mamaia ce a avut loc în staţiunea cu acelaşi nume. În teza de doctorat, am detaliat lucruri interesante despre desfăşurarea acestora, şi cum România a avut şansa să primească artişti de renume internaţional. O menţiune este de făcut: am spus în debutul comunicării, faptul că voi ocoli festivalurile cu intrare liberă, dar totuşi am menţionat ,,Callatis'', care de-a lungul timpului nu a taxat bilet. Cu toate acestea, amploarea sa, artiştii ce au fost invitaţi, şi ceea ce a însemnat el atât pentru Mangalia cât şi pentru piaţa de festival din ţară, îl fac să fie luat în considerare, pentru că a marcat un punct important în această istorie. Din nefericire producţia acestor festivaluri nu a mai fost la fel de bună, lipsa investiţiei şi de implicare a autorităţilor locale, au făcut ca acestea să fie uitate, şi să fie înlocuite cu festivaluri mai comerciale, în principiu de origine private, ce erau pe placul tinerilor.

O altă perspectivă de studiu al festivalurilor, ar trebui să fie şi pe parte psihologică, pentru că există câteva efecte asupra comportamentului oamenilor, ce se manifestă în cadrul unui festival de muzică. Ştim că încă din Antichitate, sărbătorile şi festivalurile schimbau ordinea socială a lucrurilor, oamenii putând să îşi dea frâu liber comportamentelor ce ar fi fost judecate în viaţa de zi cu zi. Putem vorbi de ţinute extravagante, de consum de alcool, de diferite

[6] https://www.unsitedemuzica.ro/stiri/Cluburi-din-Bucuresti-petreceri-ilegale-in-pandemie-p12318, site consultat la data de 10.02.2024.

[7] https://www.gonext.ro/peste-45-000-de-oameni-din-toata-lumea-s-au-incarcat-zilnic-cu-energia-data-de-prima-editie-saga-festival/, site consultat la data de 11.02.2024.

[8] https://www.mediafax.ro/social/untold-2021-peste-265-000-de-participanti-in-cele-patru-zile-de-festival-20261052, site consultat la data de 11.02.2024.

comportamente mai rebele să le numim așa, prin urmare, efectul de festival este unul ce influenţează diferit pe fiecare participant. Din păcate, pentru unii festivalieri distracţia vine şi cu vizite la punctele de prim ajutor, sau chiar la spital în cazurile mai grave, fie din cauza neatenţiei fie din cauza unui consum excesiv de alcool, din lipsă de somn etc. Din capul locului spunem că un festival nu este uşor de gestionat nici emoţional nici fizic, asta pentru că nopţile nedormite, oboseala, stresul, aglomeraţia, cozile, sunt elemente ce îl pot face pe participant uneori irascibil. Un lucru extrem de bun ce au făcut cei de la ,,Untold'' în acest an, a fost să deschidă pe lângă punctele de prim ajutor medical, şi un loc de prim ajutor emoţional, unde cei ce doreau puteau să stea de vorbă în mod gratuit cu un psiholog.[9] Să existe un loc unde timp de câteva minute, poți discuta cu cineva specializat despre trăirile tale, și care să te ajute cu o vorbă bună, este ceva super benefic. Există posibilitatea ca un festival să activeze poate stări anxioase, poate o stare de panică, ce pot transforma experiența într-una neplăcută. Așa cum există și puncte de ajutor pentru probleme de sănătate fizică, este de bun augur să existe și pentru cea emoțională.

Dincolo de efectul pe care un festival o poate avea asupra psihicului şi a stării de bine, mai există şi momente de stress, lucruri ce vor fi datorate cozilor, aglomeraţiei şi a altor factori externi. O găselniţă atât de marketing cât şi psihologică, este felul în care se pun biletele în vânzare pentru astfel de evenimente. În principiu, ele se pun cu un an înainte la cel mai mic preţ posibil, fără că vreun artist să fie anunţat în prealabil. De obicei în primul val de bilete se pun număr limitat, care este sold-out destul de repede, iar acest lucru îi face pe festivalieri să se grăbească să prindă bilet. O altă modalitate pe care am utilizat-o în cercetare a fost aceea a tehnicii de after-movie. Ca să fim mai expliciţi, în momentul în care apare filmul cu secvenţele de festival, făcut şi montat în aşa fel încât să te atingă emoţional, festivalierul poate avea tendinţa de a-şi cumpăra chiar atunci abonamentul, tocmai pentru a retrăi momentele frumoase pe care le revedem în film. O analiză a acestor filmuleţe de festival, ar fi chiar important şi interesată de făcut, dacă s-ar crea şi nişte cursuri despre festivaluri. De-a lungul cercetării despre acest subiect, inspirat de festivalul ,,Electric Castle'' de la Bonţida, am creat termenul de ciocnire cultural-generațională. Acesta s-ar putea defini ca un proces prin care se realizează o întrepătrundere între diferite segmente de vârstă şi concepte culturale, în vederea participării, acceptării şi implicării în bună desfăşurare a unui festival. Chiar dacă cele două segmente pot avea viziuni diferite, în momentul când acestea se unesc creându-se o comuniune cu festivalierii. Putem lua exemplul de la Bonţida, când locuitorii de acolo, o populaţie un pic mai îmbătrânită, sau cel puţin ce nu se încadrează în categoria participanţilor la festivaluri, se implica în organizarea evenimentului, cazează spectatorii în curţi, şi sunt de acord că în comunitatea lor să vină în fiecare vară sute de mii de persoane. Această unire creează şi prietenii, legături de durată, iar cei care vin se reîntorc an de an la aceleaşi gazde.

Literatura de specialitate nu a ocolit subiectul psihologiei festivalurilor de muzică, în speţă a muzicii electronice în sine, pentru că ascultarea acesteia într-un mediu cu zeci de mii de oameni, poate produce anumite senzaţii corporale. De exemplu, muzica poate produce fiori, senzaţie de furnicătura, sau tremurături datorită emoţiilor intense.[10] Astfel de reacţii fizice la muzică nu sunt un lucru rău, pentru că reprezintă efectul pozitiv al acestei arte asupra psihicului uman. Dacă ne referim la sfera muzicii electronice sau la genul EDM (Electronic Dance Music), starea de bine se poate manifesta tocmai prin intermediul atmosferei, şi al cadrului care se produce ori locaţia unde se desfăşoară evenimentul. Un studiu publicat în anul 2021, realizat pe cei tineri ce savurau diferite subgenuri ale muzicii electronice, a subliniat faptul că aceştia au simţit emoţii ca bucurie, unitate şi toleranţa faţă de ceilalţi, dar şi libertatea de exprimare a

[9] https://www.viata-medicala.ro/punct-de-prim-ajutor-emotional-la-untold-33371, site consultat la data de 11.02.2024.

[10] Felicia Rodica Balteş, *Emoțiile induse de muzică. Corelate psihofiziologice și deferențe interindividuale*, Editura ASCR, Cluj-Napoca, p. 84.

identităţii, în momentul când participau la festivaluri de acest gen.[11] Într-adevăr, se creează o stare de bucurie imensă, iar emoţiile pot fi de multe ori copleşitoare, totul aşezându-se pe o stare de oboseală deja instalată. Dincolo de distracţia propriu-zisă un festival este şi un adevărat tur de forţă pentru corpul uman. Fie că ne referim la nopţile pierdute, la intensitatea muzicii şi a luminilor, la agitaţia mulţimii, la lipsa unei hidratări şi alimentaţii normale, toţi aceşti factori pot influenţa starea de bine. Datorită euforiei unii participanţi pot consuma substanţe interzise ori băuturi alcoolice în exces, lucru care poate fi un cocktail distructiv pentru organismul şi aşa obosit. Întărim cele spuse prin exemplul unei cercetări, care a scos la lumina câţiva factori din mediul festivalier, ce pot creşte riscul de consecinţe asupra sănătăţii. Acestea sunt: mulţimea, căldura ceea ce poate duce la deshidratare, durata acestor evenimente, răspunsul întârziat sau refuzul la solicitările de urgenţă şi securitatea evenimentului.[12] Autorii studiului au luat ca exemplu ceea ce se întâmplă în Statele Unite, însă criteriile pot fi valabile în orice ţară unde se desfăşoară un festival.

Dacă ne referim la mulţimi acestea pot avea efecte negative asupra unor anumite tipuri de persoane, mai predispuse la agorafobie, şi la teamă de a fi prinse într-un astfel de val de oameni. Pentru nimeni nu este plăcut, însă la festivalurile de muzică, sunt cozi şi mulţimi de oameni cam peste tot, lucru ce poate fi destul de supărător şi provocator de anxietate. Mai mult decât atât, în jurul scenelor, sau la anumite momente când vin artişti celebri, mulţimea tinde să se înghesuie către locurile respective. Ne sunt familiare imaginile cu mulţimi de oameni care s-au călcat efectiv în picioare pentru a prinde loc, iar în unele cazuri, aceste aglomerări s-au soldat şi cu victime.[13] Dincolo de aglomeraţie care poate fi extrem de obositoare, este necesar să menţionăm şi stimulii vizuali şi auditivi, muzica tare, luminile şi laserele puternice, pot avea anumite consecinţe asupra fizicului şi psihicului, cu precădere dacă spectatorul se află sub efectul alcoolului. Să nu uităm că în timpul pandemiei de COVID-19, principalul discurs pentru evitarea îmbolnăvirilor a fost cel de a nu participa la aglomerări urbane sau evenimente cu multe persoane, care, de altfel, fuseseră şi interzise. Prin urmare, după ce aceasta a trecut, unele persoane au rămas cu o oarecare teamă de spaţiile aglomerate, frică pe care nu o aveau de dinainte. Având în vedere că majoritatea festivalurilor se desfăşoară vara, căldura şi deshidratarea pot fi prezente în majoritatea cazurilor. Într-o aglomeraţie de zeci de mii de persoane, aerul poate deveni închis rapid, chiar dac evenimentul este în aer liber, iar lipsa de aer curat poate duce la lipotimii. De asemenea, deshidratarea poate surveni rapid, mai ales dacă nu se consuma lichide. Din nefericire, preţurile la apă pot fi destul de ridicate la un festival, iar mulţi prefera să nu consume apă ci alcool, prin urmare efectul deshidratării este şi mai puternic.

Când participăm la un festival trebuie să ţinem cont şi de durată acestuia, care se poate întinde de la 2 zile până la 5 zile, în funcţie de specificul său. Asta înseamnă cam un tot atât de mare număr de nopţi nedormite, ceea ce din nou este un factor de epuizare. În timpul evenimentului adrenalina, distracţia, emoţiile pozitive îl pot face pe festivalier, cel puţin aparent, să nu simtă o stare de oboseală pregnantă, însă după ce evenimentul se încheie, corpul începe să se resimtă. Deşi festivalurile de muzica sunt un loc unde oamenii se distrează şi se simt bine, pot exista unii factori, care să amplifice stările anxiogene, depresive, lucru care poate duce la consum de alcool sau substanţe interzise. Nu este o regulă general valabilă, însă pot exista şi astfel de cazuri. Un raport interesant pe România, realizat de Agenţia Naţională Antidrog, ne spune că dintre respondenţii intervievaţi la festivaluri sau concerte, un procent de 30.7% au afirmat că muzica house, este cea mai „îndrăgită" pentru consumul de droguri. Tot

[11] James W. Cannon, Alinka E. Greasley, *Exploring Relationship Between Electronic Dance Music Event Participation and Well-Being* în *Music&Science*, vol. 4, p. 4, 2021, doi:10.1177/2059204321997102

[12] Joseph J. Palamar, Ibrahim Sönmez, în *Harm Reduction Journal*, nr. 19, 2022, https://doi.org/10.1186/s12954-022-00598-5.

[13]https://apnews.com/article/entertainment-africa-middle-east-music-europe-e96381510a6ad458d12aa8da9e3c0b7d, site consultat la data de 15.02.2024

din acest studiu, aflăm că 29.7% chestionaţi în mediul on-line, au spus că au consumat un drog ilicit la festivaluri/concerte, iar 36.2% la un club ,,after hours''.[14] Acestea sunt doar câteva date, pe care am dorit să le expunem, pentru a arunca o privire inside-in, în efectele psihologice pe care le poate avea participarea la un festival. Există numeroase studii ample în acest domeniu, iar informaţia a început uşor-uşor să fie cunoscută şi publicului larg. Pentru o cercetare inextenso invit cititorul să consulte studiile aferente acestui domeniu.

Concluzionând, putem spune că am încercat să schiţez pe scurt un tablou a ceea ce înseamnă festivalurile atât pentru România, cât şi cât de important este să le studiem din mai multe perspective. Dacă ramura studiilor culturale, s-ar îmbogăţi şi cu studierea acestor evenimente, atât publicul cât şi comunitatea academică ar avea doar de câştigat. Un festival nu înseamnă doar distracţie, ci înseamnă pe lângă munca celor ce le produc şi a artiştilor, un întreg spectru cultural. De la impactul psihologic, la bugete, la impactul sociologic, sau chiar la un studiu istoric, toate acestea sunt motive pentru a crea această ramură de studiu. Sper ca în acest articol să-i fi stârnit cititorului curiozitatea de a descoperi mai multe despre festivaluri, şi de observa cât de fascinante sunt aceste evenimente.

BIBLIOGRAPHY

Studii de specialitate

1. Balteș, Rodica, Felicia, *Emoțiile induse de muzică. Corelate psihofiziologice și deferențe interindividuale*, Editura ASCR, Cluj-Napoca

2. Cannon, W., James; Greasley, Alinka, E., *Exploring Relationship Between Electronic Dance Music Event Participation and Well-Being* în *Music&Science*, vol. 4, pp. 1-17, doi:10.1177/2059204321997102.

3. Palamar, J., Joseph; Sönmez Ibrahim, *Harm Reduction Journal*, nr. 19, 2022, https://doi.org/10.1186/s12954-022-00598-5.

Volume colective

1. Anderton, Chris, *Branding, sponsorship and the music festival* în George McKay (ed.), *The pop festival. Hostory, Music, Media, Culture*, Editura Bloomsbury Academic, New York, 2015;

2. Wiilcocks, Pakucs, Maria, *Sărbătoare în oraş: festivaluri şi ceremonialuri publice în Sibiul veacului al XVI-lea în* Constanţa Vintilă-Ghiţulescu, Maria Pakucs Willcocks (coord.), *Spectacolul public între tradiţie şi modernitate Sărbători, ceremonialuri, pelerinaje şi suplicii*, Editura Institutul Cultural Roman, Bucuresti, 2007;

Resurse web

1. ***, *Agenția de cercetare de piață iSense Solutions este pentru al doilea an consecutiv partener oficial de research pentru festivalurile UNTOLD și Neversea*, URL: https://isensesolutions.ro/agentia-de-cercetare-de-piata-isense-solutions-este-pentru-al-doilea-an-consecutiv-partener-oficial-de-research-pentru-festivalurile-untold-si-neversea, accesat la 09.02.2024;

2. ***, *Why We Need to Celebrate Festivals***,** URL: https://cavemanmusicfestival.com/why-we-need-to-celebrate-festivals/, accesat la 09.02.2024;

3. Arvunescu, Victor, *UNTOLD 2020 se mută pe YouTube: ce show-uri poţi să vezi şi să te simţi ca la festival*, publicat la 10.07.2020, URL:

[14] https://ana.gov.ro/wp-content/uploads/2022/06/prezentare-Studiul-in-medii-recreationale.pdf site consultat la data de 15.02.2024.

https://www.unsitedemuzica.ro/stiri/UNTOLD-2020-se-muta-pe-YouTube-ce-show-uri-poti-sa-vezi-si-sa-te-simti-ca-la-festival-p10558, accesat la 10.02.2024;

4. ***, *Mai multe cluburi din Bucureşti au organizat petreceri în interior, fără măsuri de distanţare şi la care-şi rugau clienţii să nu posteze pe Facebook şi Instagram*, publicat la 22.03.2021, URL: https://www.unsitedemuzica.ro/stiri/Cluburi-din-Bucuresti-petreceri-ilegale-in-pandemie-p12318, accesat la 10.02.2024;

5. Legănel, Cătălin, *Peste 45.000 de oameni din toată lumea s-au încărcat zilnic cu energia dată de prima ediție SAGA Festival*, publicat la 13.09.2021, URL: https://www.gonext.ro/peste-45-000-de-oameni-din-toata-lumea-s-au-incarcat-zilnic-cu-energia-data-de-prima-editie-saga-festival/, accesat la 11.02.2024;

6. Pirv, Cosmin, *Untold 2021. Peste 265.000 de participanți în cele patru zile de festival*, publicat la 13.09.2021. URL: https://www.mediafax.ro/social/untold-2021-peste-265-000-de-participanti-in-cele-patru-zile-de-festival-20261052, accesat la 11.02.2024;

7. Budin, L., *Punct de Prim Ajutor Emoțional la Untold*, publicat la 31.07.2023, URL: https://www.viata-medicala.ro/punct-de-prim-ajutor-emotional-la-untold-33371, accesat la 11.02.2024;

8. ***, *A look at some of the world's major crowd disasters*, publicat la 06.11.2021, URL: https://apnews.com/article/entertainment-africa-middle-east-music-europe-e96381510a6ad458d12aa8da9e3c0b7d, accesat la 15.02.2024

9. ***, URL: https://ana.gov.ro/wp-content/uploads/2022/06/prezentare-Studiul-in-medii-recreationale.pdf, accesat la 15.02.2024;

ALTERNATIVE MEASURES RELATING TO THE DEPRIVATION OF LIBERTY OF JUVENILE OFFENDERS DURING THE CRIMINAL TRIAL

Ștefan - Tiberiu Ciurea
PhD Student, „Dunărea de Jos" University of Galați

Abstract: The present article addresses the importance of alternative measures to deprivation of liberty in the context of the evolution of the criminal phenomenon in terms of the offences or crimes committed by minors, so that the impact on the personality and development of the young people in question are not disproportionate to the purpose pursued by taking the measure, namely ensuring the smooth conduct of the criminal process, preventing the commission of other crimes, child rehabilitation and his/her reintegration in society.

Keywords: juvenile offenders, restorative justice, child rights, alternatives to detention, rehabilitation

O problemă de interes internațional, cu impact major asupra dinamicii sociale prezente, este creșterea accelerată a infracțiunilor săvârșite de către minori. Delincvența juvenilă se califică drept impediment principal în formarea personalității unui tânăr, fiind în esență un comportament antisocial persistent al unui copil sau adolescent, care eșuează în mod repetat să respecte regulile și comite acte împotriva legii, inacceptabile din punct de vedere social.

Specialiștii consideră că factorii cu cel mai mare potențial criminogen, care influențează involuția unui copil către un infractor, sunt reprezentați de: 1. Socializarea discordantă sau chiar lipsa absolută a acesteia în cadrul unor familii cu copii delincvenți minori, ale căror caracteristici sunt: conflicte serioase și repetate între părinți sau între părinți și copii, lipsă de afecțiune și comunicare, abandon de familie și consum de alcool; 2. Eșecul și abandonul școlar, indiferența manifestată de părinți în performanța școlară slabă a minorilor, care contribuie totodată la marginalizarea acestora de către profesori și care facilitează transferul către delincvență; 3. Influența negativă a anturajelor greșite sau grupurilor de colegi care, prin limbaj, comportament sau diverse activități particulare, încurajează tranziția către delincvența juvenilă[1].

La nivel internațional, potrivit Regulilor Havana, document prin care s-a urmărit contracararea efectelor nocive ale lipsirii de libertate prin asigurarea respectării drepturilor persoanelor aflate înca sub vârsta majoratului, privarea de libertate constă în orice formă de detenție, închisoare sau plasare a unei persoane în custodia autorităților, din care nu i se permite să iasă după bunul plac[2].

În România, Legea nr. 272/2004 privind drepturile copilului stabileşte statutul juridic al copilului ca subiect independent, prevede asigurarea sănătăţii fizice şi spirituale a copilului, formarea conştiinţei lui civice pe baza valorilor naţionale şi general-umane, acordarea unei griji deosebite şi protecţii sociale copiilor lipsiţi temporar sau permanent

[1] Banciu, D., Rădulescu, S.M., *Evoluţii ale delincvenţei juvenile în România. Cercetare şi prevenire* socială, Ed. Lumina Lex, București, 2002, pp.241-242.
[2] The United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (1990), Havana rule 11(b), Paragraphs 8 & 73 of General Comment No.24, 2019. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty, accesat la data de 27.02.2024

de anturajul familiei sau care se află în alte condiţii nefavorabile sau extreme. Legea privind drepturile copilului stipulează că toţi copiii sunt egali în drepturi, fără deosebiri din punct de vedere al rasei, naţionalităţii, originii etnice, sexului, limbii, religiei, convingerilor, averii sau originii sociale şi declară ocrotirea de către stat şi societate a copilului şi familiei o preocupare politică, socială şi economică de prim ordin[3].

Iniţiativele privind realizarea unei justiţii pentru copii sunt responsabilitatea atât a instituţiilor guvernamentale, cât şi a celor neguvernamentale, dar şi a persoanelor ce contribuie la înfăptuirea actului de justiţie, urmărindu-se în această manieră implementarea aceloraşi principii, standarde şi recomandări internaţionale în instrumentarea cauzelor cu copii.

Având în vedere dezvoltarea psihică a minorului și etapele cu caracter progresiv ale acesteia, în legislația română regăsim trei perioade corespunzătoare răspunderii penale. În acest sens, art. 113 din Codul penal din România împarte minorii, din punct de vedere al răspunderii penale, în două categorii: minorii care nu răspund penal și minorii care răspund penal[4].

Din categoria minorilor care nu răspund penal fac parte cei care nu au împlinit vârsta de 14 ani, în favoarea acestora fiind reținută prezumția absolută de incapacitate penală care nu poate fi înlăturată prin niciun fel de probă.

Conform art. 113 alin. (2) din Codul penal, minorii care au vârsta între 14-16 ani răspund penal numai dacă se dovedește că au săvârșit fapta cu discernământ. Cu privire la această categorie de minori se reține o prezumție legală relativă de incapacitate penală, având în vedere că ea poate fi înlăturată prin probe care ar stabili că minorul a acționat în momentul săvârșirii faptei cu discernământ. Dacă se dovedește că aveau discernământ la data comiterii faptei, vor răspunde penal.

Potrivit art. 113 alin. (3) din Codul penal, minorii care au împlinit vârsta de 16 ani răspund penal, existând astfel o prezumție legală absolută de capacitate penală potrivit căreia acestor minori, care sunt găsiți vinovați, li se pot aplica sancțiuni penale. Cu toate acestea, prezumția legală în cauză nu exclude posibilitatea ca minorii infractori, la fel ca majorii, să aibă dreptul de a proba că în momentul săvârșirii faptei s-au aflat într-o stare care, potrivit legii, îi poate absolvi de răspundere penală (de exemplu, art. 24-31 din Codul penal, care se referă la iresponsabilitate, intoxicație ș.a.).

Urmărind reglementările internaționale, identificăm criterii juridice variabile în ceea ce privește natura și elementele componente ale delincvenţei juvenile, determinate, printre altele, de o diversitate accentuată privind limitele de vârstă avute în vedere la stabilirea majoratului penal. De exemplu, în Anglia, Ungaria, Olanda, San Marino, Belgia şi Irlanda, răspunderea penală a copiilor infractori se pune în aplicare dacă aceştia au 12 ani împliniţi în momentul săvârşirii faptei, cu obligaţia probării existenţei discernământului. Apoi, ţări precum Elveţia sau Turcia au redus această limită a vârstei minime de pedepsire a infractorilor minori la 10 ani. Mai mult, legislația franceză prevede că persoanele cu vârsta sub 18 ani capabile să înţeleagă ce fac sunt responsabile penal pentru infracţiunile pentru care au fost găsite vinovate şi pot face obiectul unor măsuri de protecţie, asistenţă şi supraveghere. Nu există o vârstă minimă absolută stabilită la care copiii să poată fi consideraţi responsabili din punct de vedere penal, dar practica judiciară franceză ne sugerează că un copil are discernământ începând cu vârsta de 10 ani. În plus, copiii cu vârste cuprinse între 13 şi 18 ani pot fi condamnaţi penal,

[3] Legea nr. 272 din 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată în M. Of. 159 din 5 martie 2014.

[4] Legea nr. 286 din 2009 privind Codul penal, publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009.

inclusiv la pedepse cu închisoarea, iar cei peste 16 ani pot fi condamnaţi, în anumite circumstanţe, la pedepse pentru adulţi[5].

Legea penală română permite aplicarea faţă de minor a anumitor măsuri de constrângere, dacă acesta este bănuit sau acuzat de săvârşirea unei fapte prevăzute de legea penală, însă acestea trebuie să poarte un caracter excepţional. Prevederile procesual penale prevăd mai multe măsuri care se aplică în cazurile cu minori, iar principiul general care guvernează procedura de aplicare a măsurilor de constrângere, ca şi a altor instituţii, este interesul superior al copilului. Restricțiile asupra libertății personale a minorului ar trebui impuse numai după o analiză atentă, limitându-se totodată la minimul posibil, ținând cont de bunăstarea minorului ca factor călăuzitor în decizie. Privarea de libertate nu se impune decât dacă minorul este judecat pentru o infracțiune gravă care implică violență împotriva altei persoane sau de continuitate în comiterea altor infracțiuni grave și doar dacă nu există un alt răspuns adecvat.

Majoritatea infracţiunilor comise de copii sunt minore, în genere asupra patrimoniului. Astfel de fapte prezintă rareori un pericol pentru public și există puține motive pentru ca făptuitorii minori ai acestor infracțiuni să fie reținuți până la 24 de ore. Drept măsură alternativă reținerii, copilul ar trebui predat părinților sau tutorelui, cu condiția ca aceștia să revină la unitatea de poliție sau să se prezinte în fața instanței de judecată la o dată specificată în cazul în care se inițiază proceduri formale ulterioare[6].

Un studiu al copiilor privați de libertate, condus la nivel global de Națiunile Unite, îndeamnă statele să respecte și să protejeze mai bine drepturile copiilor prin reducerea drastică a numărului de copii privați de libertate, lucru ce poate fi realizat prin dezinstituționalizare și aplicarea altor soluții neprivative de libertate în loc de reținerea copiilor[7]. De exemplu, datele aceluiași studiu concluzionează că numărul femeilor încarcerate care au copii mici sau care nasc în timp ce sunt încarcerate este necunoscut, iar cifrele privind sănătatea copiilor care trăiesc cu mamele în închisoare sunt insuficiente pentru realizarea unor statistici. Există unele dovezi că minorii deținuți împreună cu mamele lor experimentează, printre altele, întârzieri cognitive, o dezvoltare a limbajului sub medie, rate ridicate de HIV și infecție cu hepatită, infestare cu păduchi, râie, dar și malnutriție.

Codul de procedură penală român reglementează într-o manieră distinctă în cuprinsul art. 243 condiţiile speciale de aplicare faţă de minori a măsurilor preventive în cadrul procedurilor penale. Astfel, se prevede în mod expres faptul că faţă de suspectul sau inculpatul minor se pot dispune măsuri preventive în cazurile şi condiţiile prevăzute de lege pentru persoanele majore, însă cu anumite derogări şi completări, care sunt de natură să asigure o protecţie suplimentară[8]. De altfel, scopul măsurilor preventive este acela de a asigura buna desfăşurare a procesului penal, de a împiedica sustragerea suspectului sau inculpatului minor de la urmărire penală sau de la judecată ori de a preveni săvârşirea unei alte infracţiuni.

Din punct de vedere al tipului măsurilor preventive, legea penală română nu face distincție între majori și minori, permițând organelor judiciare să ia aceleași măsuri pentru fiecare. Reținerea și arestarea preventivă pot fi dispuse față de un minor, în mod

[5] Bouloc Bernard, *Droit pénal general*, Dalloz, 2011, ediţia 22-a, Paris, p. 390 şi urm, citat de Brutaru. V., în studiul *Răspunderea penală a minorului în diferite sisteme de drept*, Editura Academiei Române, 2016.

[6] Alternatives to Pre-Trial and Post Trial Detention for Children in Conflict with the Law in Europe and Central Asia, *Advocacy Brief on Child Justice*, UNICEF, 2022. https://www.unicef.org/eca/media/27701/file/Five%20Advocacy%20Briefs%20on%20Child%20Justice%20&%20Child%20Friendly%20Justice:%20Alternatives%20to%20detention.pdf, accesat la data de 27.02.2024.

[7] Nowak, M., *United Nations Global Study on Children Deprived of Liberty*, United Nations, New York, 2019.

[8] Legea nr. 135 din 2010 privind Codul de procedură penală, publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare.

excepțional, numai dacă efectele pe care privarea de libertate le-ar avea asupra personalității și dezvoltării acestuia nu sunt disproporționate față de scopul urmărit prin luarea de măsuri. Cu toate acestea, copiii aflați în custodia poliției nu ar trebui ținuți împreună cu adulții, cu excepția cazului în care acest lucru este în interesul lor superior. De asemenea, minorii aflați la primul contact cu legea penală nu trebuie să se simtă speriați când sunt reținuți la unitățile de poliție, iar pentru a evita traumele, copilul reținut nu trebuie plasat într-o celulă încuiată sau într-o zonă securizată, cu excepția cazului în care există circumstanțe excepționale, adică atunci când acesta prezintă un pericol pentru el însuși sau manifestă un comportament violent.

Cu titlu de exemplu de bune practici, Albania a dezvoltat o procedură sănătoasă privind regimul reținerii minorului în cursul urmăririi penale. În loc să închidă minorii despre care se presupune că sunt în conflict cu legea în celule de poliție care nu sunt prietenoase cu copiii, aceștia pot rămâne în camera de interviu special amenajată pentru minori, după finalizarea lui. Aceste încăperi sunt dotate cu dispozitive de înregistrare audio-video, pot fi accesate doar cu chei electronice care permit identificarea titularului, dispun de canapele și adaptate copiilor sau este situată în imediata apropiere. De asemenea, minorilor le sunt puse la dispoziție pliante cu informații referitoare la drepturile copiilor în conflict cu legea, într-un limbaj prietenos acestora și cu imagini ușor de înțeles[9].

O alternativă la privarea de libertate a infractorului minor o poate reprezenta justiția restaurativă, care a devenit un aspect central al practicii din multe sisteme juridice juvenile, datorită convingerii generale că părțile unui conflict ar trebui să fie implicate activ în rezolvarea acestuia și atenuarea consecințelor sale negative. Justiția restaurativă are ca obiectiv repararea daunei provocate printr-o faptă de natură penală prin aducerea la un loc a infractorului, a victimei și a membrilor comunității[10]. Această măsură se folosește în sistemele de justiție juvenilă și deseori îmbracă forma unei conferințe familiale de grup.

În cazul acestui tip de justiție, copilul, părinții sau tutorele acestuia ori alt adult apropiat se întâlnesc cu victima și alți membri ai comunității, cum ar fi profesorul copilului, care pot fi invitați dacă acest lucru este considerat benefic. Procesul oferă victimei un spațiu în care poate verbaliza modul în care a fost afectată de infracțiune, scopul final urmărit fiind, printre altele, ca răspunsul la infracțiune să repare cât mai mult posibil prejudiciul suferit de victimă, ca tânărul delincvent să aibă reprezentarea conduitei sale inacceptabile, care a avut consecințe reale pentru victimă și comunitate, ca infractorul să își asume responsabilitatea pentru acțiunile sale și ca victima să aibă posibilitatea de a-și exprima nevoile privind modul în care infractorul și-ar putea răscumpăra greșeala[11].

Din punct de vedere al beneficiilor, justiția restaurativă permite o ocazie finală pentru tânărul făptuitor de a evita detenția în etapa premergătoare judecății, în cazul în care acest lucru ar fi considerat necesar, însă permite și instanței de judecată o alternativă importantă la condamnarea tânărului la o pedeapsă privativă de libertate. De asemenea,

[9] Deprivation of Liberty of Children in Conflict with the Law in Europe and Central Asia, *Advocacy Brief on Child Justice*, UNICEF, 2022. https://www.unicef.org/eca/media/27706/file/Five%20Advocacy%20Briefs%20on%20Child%20Justice%20&%20Child%20Friendly%20Justice:%20Deprivation%20of%20liberty.pdf, accesat la data de 27.02.2024.

[10] UNODC, *Handbook on Restorative Justice Programmes*, Criminal Justice Handbook Series, Vienna, 2006. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf, accesat la data de 27.02.2024.

[11] Chapman, T., Gellin, M., Aertsen, I. și Anderson, M. *Protejarea drepturilor, restabilirea respectului și consolidarea relațiilor: model european de justiție restaurativă cu copiii și tinerii*. Consiliul European pentru Justiția Juvenilă, Observatorul Internațional al Justiției Juvenile, 2017.

această abordare este văzută drept mijloc de încurajare a exprimării pașnice a conflictului, de promovare a toleranței și incluziunii, de consolidare a respectului pentru diversitate și de promovare a unor practici comunitare responsabile.

Așa cum reiese din cele menționate anterior, programele de justiție restaurativă completează mai degrabă decât înlocuiesc procedurile penale existente, cel puțin în România prezentă. O intervenție reparatorie poate fi utilizată în orice etapă a procesului penal, însă de regulă, există patru momente cheie în care procedura restaurativă poate fi inițiată cu succes: când dosarul se află încă în lucru la organele de cercetare penală (pre-inculpare); la nivel de urmărire penală (post acuzare, dar de obicei înaintea unei etape procesuale în fața instanței); la nivel de instanță (fie în faza de cameră preliminară, fie în faza de judecată); executarea hotărârii de condamnare (ca alternativă la încarcerare, ca parte a sau în plus față de o pedeapsă neprivativă de libertate, în timpul încarcerării sau la eliberarea din închisoare). În unele țări, sunt posibile intervenții reparatorii în paralel cu urmărirea penală. În Belgia, de exemplu, medierea poate fi oferită și atunci când procurorul a dispus deja continuarea urmăririi penale față de suspectul minor și, în orice fază a procesului penal, poate fi creată o oportunitate pentru ca organele judiciare să-și folosească puterile discreționare și să trimită un infractor la un program de justiție restaurativă[12].

Potențialul justiției restaurative în diminuarea delincvenței juvenile este notabil și demonstrat prin cercetările științifice realizate până în prezent. Tinerii reprezintă viitorul, iar membrii comunității sunt responsabili în ceea ce privește creșterea acestora, cu precădere în situațiile în care.... În loc să sublinieze regulile care au fost încălcate și pedeapsa care ar trebui impusă, abordările restaurative tind să se concentreze în primul rând pe victime și prejudiciul creat acestora prin infracțiune. Un proces de justiție restaurativă nu exclude neapărat toate formele de pedeapsă (de exemplu, amendă, închisoare), dar accentul său rămâne ferm pe rezultatele reparatorii, orientate spre viitor întrucât justiția restaurativă pune accent pe comunitate și se străduiește să obțină rezultate care să satisfacă un grup larg de părți interesate.

Concluzii

Pe de o parte, scopul măsurilor preventive luate față de minori este acela de a asigura buna desfășurare a procesului penal, de a împiedica sustragerea suspectului sau inculpatului minor de la urmărire penală sau de la judecată ori de a preveni săvârşirea unei alte infracţiuni.

Pe de altă parte, scopul unei sancțiuni impuse de instanță unui minor aflat în conflict cu legea ar trebui să fie acela de a promova reabilitarea și reintegrarea copilului în societate. Obiectivul general al alternativelor la detenție este de a oferi copiilor care comit infracțiuni oportunități de a învăța modele constructive de comportament care să înlocuiască comportamentul potențial ofensator în loc să-i priveze de libertate. Orice răspuns transmis copiilor aflați în conflict cu legea trebuie să vizeze în primul rând un ajutor în corectarea comportamentului, pentru a deveni membri productivi ai societății, membri care respectă legea.

Cu toate acestea, copiii trebuie să fie trași la răspundere și încurajați să își asume responsabilitatea pentru acțiunile lor, pentru a învăța astfel că există consecințe în cazul adoptării unui comportamentul ofensator. Totuși, acest lucru ar trebui făcut într-un mod care să îi facă să înțeleagă de ce comportamentul lor a fost inadecvat, ce efect a avut infracțiunea asupra celorlalți și cum pot lua decizii mai bune în viitor.

[12] *Uses of Restorative Justice: evidence review*, Summarised from Mediante contributions to the European Forum for Restorative Justice meeting, November 2018, https://www.gov.scot/publications/rapid-evidence-review-uses-restorative-justice/pages/3/, accesat la data de 26.02.2024.

Fiind încurajată diversitatea procedurilor judiciare şi extrajudiciare aplicate în cazul fiecărui copil în funcţie de situaţia şi cazul său particular, sistemul justiţiei juvenile trebuie să se bazeze pe principiul flexibilităţii. Apreciez că un astfel de sistem trebuie să aibă la bază principiile justiţiei restaurative, care urmăreşte mai degrabă posibilităţile de reparare decât cele de pedepsire și trebuie să ofere servicii de resocializare a tinerilor aflaţi în conflict cu legea şi alternative măsurilor privative de libertate.

Deși pot exista situații în care tinerii prezintă riscuri de siguranță pentru ei sau pentru alții, cercetările arată că, în general, ratele de arestare și numărul de persoane aflate în detenție nu reflectă neapărat nivelul de criminalitate. În schimb, istoria sugerează că măsura în care este aplicată sentința condamnării copiilor la închisoare, indiferent de moment sau loc, este mai degrabă explicată prin factorii de decizie politică decât prin volumul sau gravitatea infracțiunilor în sine.

În plus, sursele anterior citate întăresc opinia majoritară conform căreia detenția copiilor ca sancțiune este adesea ineficientă în raport cu obiectivele sale declarate, anume păstrarea siguranței sociale și prevenirea criminalității. Consider că măsuri alternative neprivative de libertate, precum diferitele forme de supraveghere din cadrul activității de probațiune, frecventarea programelor bazate pe comunitate cum ar fi sesiunile de gestionare a furiei, antrenamentele anti-agresiune, cursurile de îmbunătățire a comunicării, încurajarea la practicarea empatiei, ajutorul în deprinderea rezistenței la presiunea colegilor ș.a. ar promova reintegrarea suspecților, a inculpaților sau a condamnaților minori şi asumarea unui rol constructiv în societate.

Îmbunătăţirea cadrului legislativ referitor la minori prin adoptarea elementelor de bună practică a presupus reglementări eficiente privind protecţia copiilor care comit infracţiuni, conforme cu cerinţele moderne europene în materie, sub aspectul prevenirii delincvenței juvenile şi a recuperării delincventului minor prin modalităţi cât mai adecvate vârstei acestuia. Se recunoaşte unanim că îndepărtarea minorului de mediul familial şi de comunitate prin detenţie restrânge oportunităţile pentru educaţie, influențând negativ dezvoltarea şi şansele de reintegrare adecvată în societate. Scopul principal al oricărei acțiuni întreprinse împotriva minorilor aflați în conflict cu legea, inclusiv privarea de libertate, trebuie să fie reabilitarea și reintegrarea copilului în societate, mai degrabă decât pedepsirea acestuia.

În situații extreme ce impun instituționalizarea minorului infractor, apreciez că acestuia ar trebui să îi fie asigurat beneficiul unor activități și programe semnificative care ar servi la promovarea și susținerea sănătății și stimei de sine, pentru a-i stimula totodată și simțul responsabilității și a încuraja acele atitudini și abilități care îl vor ajuta să-și dezvolte potențialul ca membru respectabil al societății.

Ca rezultat al acţiunilor întreprinse, sistemul justiţiei juvenile în România prezentă se aliniază standardelor europene şi internaţionale în ceea ce priveşte poziţia adoptată faţă de minorii dezorientați, prin îmbunătăţirea continuă a legislaţiei naţionale privind tratamentul minorilor în contact cu sistemul de justiţie. Similar, au contribuit la eficientizarea justiției juvenile și creşterea calităţii asistenţei juridice oferite minorilor la nevoie, îmbunătăţirea calităţii serviciilor de asistenţă pentru minorii privaţi de libertate, reducerea numărului de minori aflaţi în detenţie prin promovarea şi aplicarea alternativelor la detenţie sau dezvoltarea sistemului de probaţiune.

Totodată, menționez și importanța urmăririi penale în șansa delicvenților juvenili la reintegrare socială, mai ales sub aspectul evitării inculpării şi trimiterii în judecată fără temeiuri foarte serioase a minorilor asupra cărora ar plana iniţial o anumită bănuială.

Procedura în cauzele privind minorii îşi are specificul determinat de particularităţile subiectului infracţiunii, precum şi ale altor minori implicaţi în procesul penal, persoane care se consideră insuficient dezvoltate sub aspect psihologic. Starea de

minoritate atrage necesitatea unei reglementări deosebite şi pe plan procesual penal, procedura specială instituită de lege ţinând seama de toate particularităţile urmăririi sau judecării inculpaţilor minori.

BIBLIOGRAPHY

1. Banciu, D., Rădulescu, S.M., *Evoluţii ale delincvenţei juvenile în România. Cercetare şi prevenire socială*, Ed. Lumina Lex, București, 2002.
2. Bouloc Bernard, *Droit pénal general*, Dalloz, 2011, ediţia 22-a, Paris, p. 390 şi urm, citat de Brutaru. V., în studiul *Răspunderea penală a minorului în diferite sisteme de drept*, Editura Academiei Române, 2016.
3. Chapman, T., Gellin, M., Aertsen, I. și Anderson, M. *Protejarea drepturilor, restabilirea respectului și consolidarea relațiilor: model european de justiție restaurativă cu copiii și tinerii*. Consiliul European pentru Justiția Juvenilă, Observatorul Internațional al Justiției Juvenile, 2017.
4. Nowak, M., *United Nations Global Study on Children Deprived of Liberty*, United Nations, New York, 2019.
5. Alternatives to Pre-Trial and Post Trial Detention for Children in Conflict with the Law in Europe and Central Asia, Advocacy Brief on Child Justice, UNICEF, 2022. https://www.unicef.org/eca/media/27701/file/Five%20Advocacy%20Briefs%20on%20Child%20Justice%20&%20Child%20Friendly%20Justice:%20Alternatives%20to%20detention.pdf,
6. Deprivation of Liberty of Children in Conflict with the Law in Europe and Central Asia, *Advocacy Brief on Child Justice*, UNICEF, 2022.
https://www.unicef.org/eca/media/27706/file/Five%20Advocacy%20Briefs%20on%20Child%20Justice%20&%20Child%20Friendly%20Justice:%20Deprivation%20of%20liberty.pdf
7. The United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (1990), Havana rule 11(b), General Comment No.24, 2019.
https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty
8. UNODC, Handbook on Restorative Justice Programmes, Criminal Justice Handbook Series, Vienna, 2006.
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf
9. *Uses of Restorative Justice: evidence review*, Summarised from Mediante contributions to the European Forum for Restorative Justice meeting, November 2018.
https://www.gov.scot/publications/rapid-evidence-review-uses-restorative-justice/pages/3/.
10. Legea nr. 272 din 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicat în M. Of. 159 din 5 martie 2014.
11. Legea nr. 286 din 2009 privind Codul penal, publicat în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009.
12. Legea nr. 135 din 2010 privind Codul de procedură penală, publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010.

INTERNATIONAL CRIMES AND TORTS. THE CAUSAL RELATIONSHIP BETWEEN VIOLATION AND INJURY IN THE LIGHT OF TRANSITIONAL JUSTICE (THE SECOND PART)

Ionuț – Gabriel Dulcinatu
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău

Abstract: The process of administering justice is absolutely necessary to give priority to the most serious violations of human rights, those that bring the greatest impact on social relations protected by national and international criminal law on human dignity.
This requires the pawns of the justice apparatus to be honest about what is possible, making the most appropriate decisions about all types of violations and their victims, ie adopting a transparent and accountable decision-making process. Such decisions must be based on human rights principles, including both non-discrimination and a gender-based approach.
The experiences examined in this chapter make a strong case for prioritizing violations of the right to life, including disappearances and violations of personal integrity, including rape and other serious forms of sexual violence, torture, and injuries that cause personal disabilities. If these categories are sufficiently covered, other violations of personal freedom such as forced recruitment of children, internment in violation of international humanitarian law, deportation and ethnic cleansing could be included. This implies adopting a different approach from those currently used by the complaints commissions, which have accepted all types of violations, without any basis for prioritization.
Treating violations as more than isolated incidents allows for more effective determination of operational or systemic failures that have led to multiple violations of international humanitarian law. This could help to address violations more comprehensively and define adjustments and reforms that could help ensure non-repetition. Furthermore. this approach supports the development of a defined policy by clearly prioritizing categories of victims according to a certain hierarchy of violations in a way that can contribute to the affirmation of the most fundamental values that govern society, emphasizing the importance of reaching poor and marginalized victims.
This is particularly important when the limited availability of resources means that some categories of victims will be left out of the reparation effort. Furthermore, if the policy targets certain violations considered to be the most serious, there is no need to add a requirement that the violations be systematic or widespread in nature, which is inappropriate in defining the right to redress. Such an approach would allow all victims of violations to be included, without distinction.
In situations where parties to a conflict have committed serious violations, decisions intended to include all types of violations of the same gravity can guarantee that victims of the same violations are included in ex officio programs, which cannot be guaranteed through litigation. Court decisions that grant reparations only to those who end up with successful claims can create resentment among other victims who will feel that they do not have equal access to justice and will consider themselves marginalized from society and the justice system.
On the other hand, judicial decisions could prompt political solutions that could lead to agreements or policies addressed to larger groups of people, but even if this is true, the belief that a comprehensive policy will be better than isolated decisions remains incidental. and that the latter are useful only in so far as they might lead to the former. Thus, litigation should not be limited but encouraged, in order to obtain the most extensive and impactful results.
This is why it is of particular importance to carry out a thorough analysis of legislative violations, through the lens of identifying the specifics of their commission, in relation to the victimizing impact on the target persons. At the same time, it is absolutely necessary to know the personal, social and financial implications of the violations, on the victims, in order to allow the justice system to adopt the best mechanisms in the process of repairing the damages caused.

Keywords: victim, international criminal responsibility, conflict, litigation, legal system, justice process.

JEL Code: K 33

Delictele internaționale

Caracterul internațional al delictelor internaționale este dat de atingerea pe care actele incriminate o aduc unor valori sociale care sunt ocrotite de norme internaționale. Astfel, interesul de protejare al acelor valori sociale este comun tuturor statelor care au convers la nașterea și dezvoltarea unei represiuni comune față de amenințările acestui tip de criminalitate.

Delictele internaționale se mai numesc și convenționale datorită împrejurării că ele reprezintă manifestări ale voinței statelor membre cu privire la incriminarea actelor care formează latura obiectivă a infracțiunilor și la criteriile răspunderii penale pentru săvârșirea acestora.

Deși infracțiunile din această categorie, au fost dezbătute, în cele mai multe cazuri, nu s-a realizat o incriminare la nivel internațional, problema incriminării fiind lăsată în sarcina statelor părți, în sensul corelării acesteia cu sistemul legislativ și dreptul intern propriu. În acest sens pot fi amintite: Convențiile asupra traficului de stupefiante, Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene, Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituări semenilor, Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor[1].

Una dintre excepțiile care nu fac diferențiere între sistemul de incriminare intern și internațional este Convenția asupra represiunii falsificării de monedă, care nu discriminează în niciun fel moneda națională de cea străină, indiferent de statul de proveniență. Astfel, Convenția incriminează infracțiunea în mod universal și nici nu distinge particularități privind modul de stabilire a competenței[2].

În baza protocoalelor încheiate, statele membre au dezvoltat sisteme de cooperare internațională pentru urmărirea penală a infracțiunilor convenționale internaționale, extrădarea persoanelor care au săvârșit astfel de delicte și punerea în executare a sentințelor de condamnare a acestora.

Falsificarea de monedă

[1] A se vedea: Convențiile asupra traficului de stupefiante (Convenția unică asupra stupefiantelor din 30.03.1961, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51137, Convenția asupra substanțelor psihotrope din 21.02.1971, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31044, Convenția ONU asupra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, din 20.12.1988, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31045, Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene din 12.09.1923, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076, Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituări semenilor din 02.12.1949, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g42dmobx/conventia-pentru-reprimarea-traficului-cu-fiinte-umane-si-a-exploatarii-prostituirii-altuia-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-2-decembrie-1949-din-02121949?d=2019-12-22, Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor din 16.12.1970, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395, Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, New York, 14.12.1973, , disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820

[2] Convenția asupra represiunii falsificării de monedă din 20.04.1929, la Geneva, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://lege5.ro/App/Document/g42tgmbt/conventia-internationala-pentru-represiunea-falsificatorilor-de-monede-incheiata-la-geneva-la-20-aprilie-1929

Infracțiunea fost incriminată distinct în sistemele de justiție ale statelor, fiind considerată infracțiune de drept comun. La nivel internațional, infracțiunea a fost incriminată prin Convenția asupra represiunii falsificării de monedă din 20.04.1929, de la Geneva.

Sintetizând prevederile referitoare la incriminarea infracțiunii, aceasta constă în săvârșirea unuia dintre următoarele acte:

- *"orice fapt fraudulos de fabricare sau de alterare a monedei, indiferent de mijlocul folosit pentru producerea rezultatului;*
- *punerea în circulație fraudulos a monedei false;*
- *faptele care au drept scop punerea în circulație, introducerea în țară, primirea sau producerea de monedă falsă, știind că aceasta este falsă;*
- *tentativele la aceste infracțiuni și actele de participare intenționată;*
- *faptele frauduloase de fabricare, primire sau procurare a instrumentelor sau a altor obiecte destinate prin natura lor la fabricarea de monedă falsă sau alterarea monedelor"*[3]

Terorismul internațional

Incriminarea infracțiunii de terorism s-a realizat prin două convenții, adoptate în anul 1937, la Geneva, respectiv Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului și Convenția pentru înființarea unei Curți Penale Internaționale. Deși cele două convenții nu au intrat în vigoare, ele reprezintă cel mai important izvor al demersului de incriminare a infracțiunii de terorism.

Convențiile au definit infracțiunea de terorism ca fiind *"fapte criminale îndreptate împotriva unui stat și al căror scop sau natură, este de a provoca teroarea unor persoane determinate, grupurilor de persoane sau publicului"*. Art. 1 din Convenție a realizat și o enumerare concretă a actelor de terorism incriminate.

Mai de actualitate ar fi de luat în considerare Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2002/475/JAI din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, care stabilește ca acte de încălcare a normelor legale ce pot întruni elementele constitutive ale unor infracțiuni de terorism, următoarele:

- *"atingerile aduse vieții unei persoane care pot cauza moartea;*
- *atingerile grave ale integrității fizice a unei persoane;*
- *răpirea sau luarea de ostatici;*
- *faptul de a cauza distrugeri masive unei instalații guvernamentale sau publice, unui sistem de transport, unei infrastructuri, inclusiv unui sistem informatic, unei platforme fixe situate pe platoul continental, unui loc public sau unei proprietăți private, susceptibile să pună în pericol vieți umane sau să producă pierderi economice considerabile;*
- *capturarea de aeronave și de nave sau de alte mijloace de transport colective de pasageri sau de mărfuri;*
- *fabricarea, posesia, achiziționarea, transportul, furnizarea sau utilizarea de arme de foc, de explozibili, de arme nucleare, biologice și chimice, precum și, în ceea ce privește armele biologice și chimice, cercetarea și dezvoltarea;*
- *eliberarea de substanțe periculoase sau provocarea de incendii, inundații sau explozii, care ar avea drept efect punerea în pericol a vieților umane;*
- *perturbarea sau întreruperea aprovizionării cu apă, electricitate sau orice altă resursă naturală fundamentală, care ar avea drept efect punerea în pericol a vieților umane;*

[3] Maria Mona Pivniceru, op. cit., p. 118

- *amenințarea de a înfăptui unul dintre comportamentele enumerate la literele (a)-(h)*"[4].

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului, din 16.05.2005, de la Varșovia, prevede la art. 1 alin. 1: *"prin infracțiune de terorism se înțelege oricare dintre infracțiunile care intră în sfera de aplicare a unuia dintre tratatele enumerate în anexa la prezenta convenție, așa cum sunt ele definite în respectivele tratate"*[5]

Decizia (UE) 2018/889 a Consiliului din 4 iunie 2018 privind încheierea, în numele Uniunii Europene, a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea terorismului în cuprinsul căreia Consiliul Uniunii Europene stabilește obiectivele luptei împotriva terorismului prin folosirea mecanismelor naționale și internaționale necesare protejării statului de drept și valorilor democratice, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Totodată, Convenția prevede actele incriminate ca infracțiuni de terorism, după cum urmează:

- *"provocarea publică de a comite o infracțiune de terorism;*
- *recrutarea pentru terorism;*
- *pregătirea pentru terorism;*
- *participarea în calitate de complice la comiterea unei infracțiuni, instigarea altora să comită o infracțiune sau tentativa de comitere a unei infracțiuni.*
- *participarea într-o asociere sau grup în scopuri teroriste;*
- *dobândirea de pregătire în scopuri teroriste;*
- *deplasarea sau încercarea de deplasare în străinătate în scopuri teroriste;*
- *finanțarea, organizarea sau facilitarea în alt mod a deplasării în străinătate în scopuri teroriste"*[6].

Ca și categorii generale de acte care pot constitui infracțiuni de terorism sunt de menționat:

- *"luarea de ostatic, prevăzută în Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17.12.1979*[7]
- *infracțiunile comise împotriva persoanelor care se bucură de protecție internațională, prevăzute și incriminate prin Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, din 14.12.1973, de la New York*[8]*;*
- *deturnarea ilicită a aeronavelor de la cursa lor normală, prevăzute în Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul*

[4] Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2002/475/JAI din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, art. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32002F0475

[5] Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului, Varșovia, 16.05.2005, art. 1 alin. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29

[6] Decizia Consiliului Uniunii Europene nr. 2018/889, din 4 iunie 2018 privind încheierea Convenției privind prevenirea terorismului, art. 5-9, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29

[7] Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17.12.1979, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 34/146, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/50264

[8] Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, New York, 14.12.1973, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820

aeronavelor, din 14.09.1963, de la Tokio[9]*, Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor, din 16.12.1970 de la Haga*[10] *și Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, din 23.09.1971, de la Montreal*"[11];

Pirateria

Izvoarele infracțiunii de piraterie sunt reprezentate de Convenția asupra mării libere din 1958, de la Geneva[12] și Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, din anul 1982[13].

Cele două convenții stabilesc la art. 15 și respectiv 101, că pirateria constă în:

- orice act de participare voluntară la folosirea unei nave sau aeronave, când autorul are cunoștință despre fapte din care decurge că aceasta este pirat;
- orice act ilicit de violență sau de detențiune, sau orice jefuire, comise de echipajul sau de pasagerii unei nave particulare sau ai unei aeronave particulare, acționând în scopuri personale și îndreptate împotriva altei nave sau aeronave, a altor persoane sau a bunurilor de la bordul acestora, în marea liberă sau într-un loc aflat sub jurisdicția unui stat;
- orice act care are ca scop să incite la comiterea actelor de mai sus, sau cu intenția de a le facilita

Sclavia și traficul de sclavi

Infracțiunile au fost discutate și reglementate ulterior prin mai multe acte internaționale precum Tratatele de pace de la Paris din 1814 și 1815, Actul General al Conferinței de la Bruxelles însă au fost definite abia în 1926, prin Convenția asupra sclaviei, care la art. 1, a consacrat că sclavia constituie: "*starea sau condiția unui individ asupra căruia se exercită atribuțiile dreptului de proprietate sau unele dintre ele"* iar art. 2 definește traficul de sclavi ca fiind:

- *"orice act de captură, de achiziție sau de cesiune a unui individ, cu scopul readucerii sale în stare de sclavie;*
- *orice act de achiziție a unui sclav pentru a fi vândut sau schimbat;*
- *orice act de cesiune prin vânzarea sau schimbul unui sclav, dobândit în scopul de a fi vândut sau schimbat;*
- *orice act de comerț sau de transport de sclavi"*[14].

Circulația și traficul publicațiilor obscene

Fundamentul juridic al reprimării penale internaționale a circulației și traficului cu publicații obscene este constituit de Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene din 12.09.1923, care la art. 1 enumeră faptele care întrunesc

[9] Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor, Tokio, 14.09.1963, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.caa.md/files/2013_02/278.pdf

[10] Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor, Haga, 16.12.1970, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395

[11] Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, Montreal, 23.09.1971, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22215

[12] Convenția asupra mării libere, Geneva, 29.04.1958, art. 15, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/25983

[13] Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, 10.12 1982, art. 101, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/26155

[14] Convenția asupra sclaviei , Geneva, 25.09.1926, art. 1 și 2, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://irdo.ro/irdo/pdf/093_ro.pdf

infracțiunea și față de care fiecare stat membru are obligația de a dispune măsuri de incriminare și combatere:

- *"fabricarea sau deținerea de scrieri, desene, gravuri, picturi, tipărituri, imagini, afișe, embleme, fotografii, filme cinematografice sau alte obiecte obscene, cu scopul de a face comerț cu ele, de a le distribui sau a le expune în mod public;*
- *importul, transportul, exportul sau determinarea unor asemenea operațiuni cu obiectele și în scopurile menționate, sau pentru a le pune în circulație într-un mod oarecare;*
- *comercializarea, chiar dacă nu este făcută în public, a unor asemenea produse, efectuarea oricăror operații privitoare la acestea, indiferent de modul în care s-ar face. distribuția lor, expunerea lor publică sau închirierea, cu caracter de îndeletnicire;*
- *încunoștiințarea în orice mod, dar în vederea favorizării circulației sau traficului de asemenea publicații, că o persoană se dedă la oricare dintre faptele amintite sau că respectivele înscrisuri, scrieri, desene, gravuri, picturi, tipărituri, imagini, afișe, embleme, fotografii, filme cinematografice sau alte obiecte obscene, pot fi procurate direct sau indirect"*[15]

Traficul de femei și copii

Infracțiunea fost reglementată începând cu anul 1904, prin Angajamentul de la Paris, apoi în 1910, prin Convenția internațională referitoare la reprimarea traficului cu femei albe, 1921, prin Convenția de la Geneva, referitoare la combaterea traficului cu femei și copii și 1933, prin Convenția de la Geneva referitoare la reprimarea traficului cu femei majore.

La 02.12.1949, Adunarea Generală a ONU a adoptat Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituției semenilor, care a unificat și completat prevederile anterioare[16].

Domeniul a făcut obiectul și a altor reglementări mai recente, dintre care amintim Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, din 18.12.1979[17] și Convenția cu privire șa drepturile copilului, din 20.12.1989[18].

Raportul de cauzalitate între încălcare și vătămare

Termenul de *"vătămare"*, este definită în Declarația Victimelor[19] și Principiile da bază[20] ca fiind *"vătămarea fizică sau psihică, suferință emoțională, pierdere economică și afectare substanțială a drepturilor fundamentale"*.

---

[15] Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene, Geneva, 12.09.1923, art. 1, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076

[16] Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituției semenilor a Adunării Generale a ONU, 02.12.1949, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.antiprostitutie.ro/docs/Conventie.ONU.suprimare.trafic.persoane.pdf

[17] Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată prin Rezolutia 34/180, din 18.12.1979, a Adunării Generale a Națiunilor Unite, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.jandarmeriaromana.ro/sites/default/files/Resurse/Documente/primaPagina/CONVENTIE_ELIMINARE_DISCRIMINARE.pdf

[18] Convenția cu privire la drepturile copilului, din 20.12.1989, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/28982

[19] Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://undocs.org/fr/A/RES/40/34

[20] Rezoluția Adunării Generale a ONU 60/147 din 16.12.2005, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious*

Camera preliminară a Curții Penale Internaționale (C.P.I.) a adoptat această definire, în schimb Declarația Asociației de Drept Internațional nu menționează în mod explicit niciun fel de prejudiciu specific[21]. În comentariul său, totuși membrii asociației exprimă opinii mai degrabă negative cu privire la includerea ”suferinței emoționale” și ”afectarea substanțială a drepturilor fundamentale”, în noțiunea de rău. Aceștia susțin că repararea pentru suferința emoțională, alta decât vătămarea psihică, ar putea extinde în mod excesiv conceptul de reparație și că recunoașterea încălcării substanțiale a drepturilor fundamentale ca și prejudiciu, riscă să confunde dacă legea a fost încălcată cu dacă a fost cauzat un prejudiciu[22]. Mecanismele folosite în practica reparației susțin varianta restrânsă de rău[23].

Prejudiciul trebuie să fie rezultat din încălcarea dreptului internațional, fiind necesară o relație de cauzalitate suficient de strânsă între prejudiciul suferit și conduita care încalcă dreptul internațional.

Prejudiciul care este prea îndepărtat față de comportamentul contestat sau prea lipsit de importanță este o bază inadecvată pentru stabilirea unui potențial drept la reparație. Spre exemplu, Comisia de Compensare a Națiunilor Unite (U.N.C.C.), și-a limitat competența la cazurile de pierdere directă, daune sau vătămări aduse guvernelor, cetățenilor și corporațiilor străine, ca urmare a invaziei și ocupării ilegale a Kuweitului de către Irak.[24]

În același sens, examinarea Comisiei de Reclamații Eritrea–Ethiopia (E.E.C.C.), a diferitelor standarde de cauzalitate juridică utilizate în arbitrajele trecute și comisiile de reclamații este semnificativă, Comisia dispunând: având în vedere acest teren ambiguu, Comisia concluzionează că conexiunea necesară este cel mai bine caracterizată prin nomenclatura utilizată în mod obișnuit pentru cauza apropiată[25].

Pentru a verifica dacă această cerință este îndeplinită și dacă lanțul de cauzalitate este suficeint de strâns într-o anumită situație Comisia va acorda importanță dacă un anumit prejudiciu ar fi putut să fie previzibil în anumite circumstanțe, în mod rezonabil pentru un autor care săvârșește delictul internațional. Elementul previzibilității, deși nu este lipsit de propriile sale dificultăți, oferă o anumită disciplină și predictibilitate în evaluarea proximității[26].

Cerința de cauzalitate nu exclude totuși posibilitatea ca o persoană care este direct vizată de un comportament care încalcă dreptul internațional, să facă o cerere de despăgubire. Principiile de bază afirmă că termenul de ”*victimă”,* include de asemenea familia imediată sau persoanele aflate în întreținerea victimei directe și persoanele care au suferit un prejudiciu intervenind pentru a ajuta victimele aflate în primejdie sau pentru a preveni victimizarea.

Consiliul de conducere al Comisiei de Compensare a Națiunilor Unite a intitulat un soț, un copil sau un părinte al unei persoane care a fost ucisă pentru a solicita despăgubiri pentru pierderile materiale, inclusiv pierderile de venituri ori cele ocazionate de cheltuieli medicale,

---

Violations of International Humanitarian Law, alin. 8, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.refworld.org/docid/4721cb942.html

[21] Rainer Hoffman, *Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict*, Commentary to Article 6, in International Law Association, Report of the Seventy-Fourth Conference Held in The Hague 15–19 August 2010, p. 302, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://www.zaoerv.de/78_2018/78_2018_3_a_551_554.pdf

[22] Idem, p. 304

[23] A se vedea Cristian Correa, op. cit., p. 165

[24] Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 687 din 3.04.1991, alin. 16, (citat la 23.10.2023), disponibil on line: https://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf

[25] Decizia Comisiei de Reclamații Eritrea–Ethiopia (EECC), nr. 7 din 27.07.2007, *Guidance Regarding Jus ad Bellum Liability*, alin. 7-14, (citat la 23.10.2023), disponibil on line: https://pcacases.com/web/sendAttach/749

[26] Curtea Penală Internațională, Camera de primă instanță, cauza nr. ICC-01/04.01/06 din 07.08.2012, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations, (citat la 25.10.2023), disponibil on line: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07872.PDF

precum și pentru vătămări morale rezultate din dureri fizice și psihice[27]. Alte instanțe au hotărât de asemenea în ceea ce privește repararea, că responsabilitatea nu se rezumă la persoanele împotriva cărora au fost comise crimele, deoarece acestea pot cauza vătămarea directă a unui grup mai mare de victime, inclusiv a membrilor familiei apropiate ai victimei principale[28].

Relația cauzală dintre încălcare și prejudiciu, așa cum este necesar într-un mecanism de reparare, poate varia în funcție e natura cererii și de alte circumstanțe. Din perspectiva practică însă, dacă raportul de cauzalitate necesar, este rigid, acesta influențează în mod direct, numărul de revendicări care trebuie soluționate. Astfel, este încă la latitudinea factorilor de decizie să determine cerințele necesare de cauzabilitate în stabilirea unui mecanism de apărare pentru a găsi un echilibru adecvat în cererea de reparare, echitabil și eficient pentru victimele cu nevoia de soluționare promptă și eficientă a situației reclamată.

Concluzii

Identificarea celui mai adecvat mecanism pentru a aborda la nivel internațional încălcările masive ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pare să fie în continuare o provocare. Este adevărat că instituțiile internaționale fac eforturi pentru actualizarea incriminărilor actelor de încălcare a drepturilor omului și de adaptare permanentă a mecanismelor de apărare a acestora și de reparare a prejudiciilor însă acest proces este unul destul de anevoios. Gradul de ingeniozitate tot mai ridicat al infractorilor fac ca organismele internaționale în domeniu să fie mai mereu cu un pas în urmă astfel că se constată nevoia stringentă a unei abordări progresiste a problematicii.

Acesta este un domeniu în care mecanismele internaționale au oferit cu preponderență rezultate limitative deși există surse reale de inspirație, în programele interne cu privire cu privire la capacitatea acestora de a lupta pentru prevenirea și combaterea crimelor și delictelor internaționale precum și pentru despăgubirea prejudiciilor, centrate pe nevoile concrete ale victimei.

Oferirea unor răspunsuri adecvate victimelor crimelor internaționale și celor convenționale necesită instituirea unor mecanisme care să garanteze accesibilitatea tuturor victimelor, cu preponderență a celor afectate de cele mai grave drepturi la viață și integritate personală și chiar și prin acoperirea și a încălcărilor dreptului de proprietate. Acest lucru poate presupune o abordare non-judiciară, în care accesibilitatea este prioritară, față de cerințele formale și evaluările individuale ale cererilor care caracterizează adesea litigiile judiciare și arbitrajul internațional.

Studiul realizat în prezenta lucrare asupra modului de incriminare a încălcărilor internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, poate oferi fundamentul perspectivei asupra modului de abordare a mecanismelor de definire a reparației, cu scopul de a ajunge în mod cât mai unitar la toate victimele afectate de cele mai grave încălcări, în moduri care pot oferi un efect reparator substanțial asupra consecințelor actuale ale acestor încălcări iar demersurile în acest sens să nu reprezinte doar promisiuni care nu pot fi îndeplinite.

Eforturile de reparare, concentrate pe circumscripția restrânsă a celor mai grave încălcări, permit țintirea victimelor individuale, fără a amenința în vreun fel redresarea economică a țărilor care ies din război. Ele pot răspunde de asemenea, la daune de natură colectivă, prin intermediul unor procese participative atât ceea ce este posibil dar mai ales ceea ce este necesar. Aceste eforturi ar putea servi la asigurarea stabilității și păcii arătând modul în care societatea internațională are grijă de cei care au fost indiscutabil cei mai afectați de un

[27] Decizia nr. S/AC.26/1991/3, 2, a Consiliului de conducere al Comisiei de compensare a O.N.U., adoptată în cadrul celei de-a doua sesiuni a celei de-a 15-a reuniri, la 23.10.1991, (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/documents/S-AC.26-DEC%203%20%5B1991%5D.pdf

[28] Hotărârea din 26.07.2010 a Camerei extraordinare a Curții din Cambogia, *Kaing Guek alias Duch*, în dosarul nr. 001/18-07-2007/ECCC/TC, paragr. 643-3, (citat la 23.10.2023), disponibil on line: https://www.refworld.org/cases,ECCC,4c56ccfb2.html

conflict armat, permițând statelor să găsească modalități rezonabile de a răspunde obligaiilor lor față de victime, fără a impune o povară suplimentară restului societății. Mai mult decât atât, ele pot oferi un mesaj puternic despre valorile pe care societatea internațională le consideră sacre, respectiv demnitatea și valoarea vieții și a integrității personală a tuturor, acestea constituind baze importante pentru reconstrucția post conflict.

BIBLIOGRAPHY

1. CLOȘCĂ Ionel, SUCEAVĂ Ion, *Tratat de drepturile omului,* Ed. Europa Nova, 1995, p. 101, ISBN 10: 973-9183-23-9;
2. CORREA Cristian, *Operationalising the Right of Victims of War to Reparation*, Cambridge University Press, 2020, p. 164;
3. Codul Penal al Rep. Moldova, Nr. 985/18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, modificat prin LP116 din 09.07.20, MO193/27.07.20, art. 140, disponibil on line: https://lege.md/codul_penal_al_republicii_moldova/art-140-28446;
4. Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 16, disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf;
5. *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie*, din 12.08.1949, disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf;
6. *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare*, din 12.08.1949, disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf;
7. *Convenția de la Geneva privitoare la tratamentele prizonierilor de război*, din 12.08.1949, disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf
8. *Convenția de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război*, din 12.08.1949, disponibil on line: https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf;
9. *Convenția asupra imprescribilității crimelor de război și crimelor contra umanității*, din 26.11.1968, a Adunării Generale a ONU, adoptată prin Convenția 2391/XXII, art. 1, alin. 1 lit. b, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii
10. *Convenția internațională asupra eliminării și și suprimării crimei de apartheid*, din 30.11.1973, a Adunării Generale a ONU, art. 1 alin. 1, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/he2demrv/conventia-internationala-asupra-eliminarii-si-reprimarii-crimei-de-apartheid-din-30111973-;
11. *Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui afiliat*, din 09.12.1994, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 49/1994, art. 9 pct. 1, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64694;
12. *Convenția unică asupra stupefiantelor* din 30.03.1961, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51137;
13. *Convenția asupra substanțelor psihotrope* din 21.02.1971, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31044;

14. *Convenția ONU asupra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope*, din 20.12.1988, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31045;

15. *Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene,* din 12.09.1923, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076;

16. *Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituări semenilor*, din 02.12.1949, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g42dmobx/conventia-pentru-reprimarea-traficului-cu-fiinte-umane-si-a-exploatarii-prostituirii-altuia-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-2-decembrie-1949-din-02121949?d=2019-12-22;

17. *Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor* din 16.12.1970, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395;

18. *Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici*, New York, 14.12.1973, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820;

19. *Convenția asupra represiunii falsificării de monedă*, din 20.04.1929, la Geneva, disponibil on line: https://lege5.ro/App/Document/g42tgmbt/conventia-internationala-pentru-represiunea-falsificatorilor-de-monede-incheiata-la-geneva-la-20-aprilie-1929;

20. *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului*, Varșovia, 16.05.2005, art. 1 alin. 1, disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29;

21. *Convenția internațională împotriva luării de ostatici,* din 17.12.1979, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 34/146, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/50264;

22. *Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor*, Tokio, 14.09.1963, disponibil on line: https://www.caa.md/files/2013_02/278.pdf;

23. *Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor*, Haga, 16.12.1970, disponibil on line: disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395;

24. *Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile*, Montreal, 23.09.1971, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22215;

25. *Convenția asupra mării libere*, Geneva, 29.04.1958, art. 15, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/25983;

26. *Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării*, 10.12 1982, art. 101, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/26155;

27. Convenția asupra sclaviei, Geneva, 25.09.1926, art. 1 și 2, disponibil on line: https://irdo.ro/irdo/pdf/093_ro.pdf;

28. Curtea Penală Internațională, Camera de primă instanță, cauza nr. ICC-01/04.01/06 din 07.08.2012, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations, disponibil on line: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07872.PDF;

29. *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, adoptată prin Rezolutia 34/180, din 18.12.1979, a Adunării Generale a Națiunilor Unite, disponibil on line:

https://www.jandarmeriaromana.ro/sites/default/files/Resurse/Documente/primaPagina/CONVENTIE_ELIMINARE_DISCRIMINARE.pdf;

30. *Convenția cu privire la drepturile copilului*, din 20.12.1989, disponibil on line: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/28982;

31. CREȚU Vasile, *Drept internațional Penal,* Ed. Tempus, București, 1996, p.227, ISBN: 937-9205-04-6;

32. *Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2002/475/JAI,* din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, art. 1, disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32002F0475;

33. *Decizia Consiliului Uniunii Europene nr. 2018/889*, din 4 iunie 2018 privind încheierea Convenției privind prevenirea terorismului, art. 5-9, disponibil on line: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29;

34. *Decizia Comisiei de Reclamații Eritrea–Ethiopia* (EECC), nr. 7 din 27.07.2007, *Guidance Regarding Jus ad Bellum Liability*, alin. 7-14, (citat la 23.10.2023), disponibil on line: https://pcacases.com/web/sendAttach/749;

35. *Decizia nr. S/AC.26/1991/3*, a Consiliului de conducere al Comisiei de compensare a O.N.U., adoptată în cadrul celei de-a doua sesiuni a celei de-a 15-a reuniri, la 23.10.1991, disponibil on line: https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/documents/S-AC.26-DEC%203%20%5B1991%5D.pdf

36. DIACONESCU Gheorghe, *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991, p. 20, I.S.B.N. 9733202606, 9789733202608

37. DIACONU Adrian, *Aspecte teoretice privind intervenția militară,* Universitatea Naţională De Apărare ”Carol I”, p. 10, în *Impactul transformărilor socio-economice și tehnologice la nivel national, european si mondial;* Nr. 4/2015, Vol. 4, 17.09.2015 , disponibil on line: https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=701020068111101103094114090067116106050051026007034010028118071074115031099102089074052006096099098123062120087113079102124015121051066022058094070120028002003099080025003000087079067118076105002088075114006106124008107022002126028123093010020027004090&EXT=pdf&INDEX=TRUE

38. GAMURARI Vitalie, Conferința *Curtea Penală Internațională și Curtea Internațională de Justiție ar putea investiga atrocitățile din Ucraina,* disponibil on line: https://www.ipn.md/ro/vitalie-gamurari-curtea-penala-internationala-si-curtea-internationala-de-8004_1089102.html

39. GAMURARI Vitalie, *Statutul Forțelor Pacificatoare în Dreptul Internațional. Cazul Republicii Moldova,* Promo-lex, Chișinău, disponibil on line: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/doc_1422358041.pdf;

40. GAMURARI Vitalie, OSMOCHESCU Nicolae, *Individualizarea răspunderii penale pentru crime de război comise în cadrul conflictelor armate non-internaționale: Studiu al practicii judiciare a statelor și a organismelor internaționale*, în Studia Universitatis, nr. 4(14), 2008, p.84;

41. HOFFMAN Rainer, *Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict*, Commentary to Article 6, in International Law Association, Report of the Seventy-Fourth Conference Held in The Hague 15–19 August 2010, p. 302, disponibil on line: https://www.zaoerv.de/78_2018/78_2018_3_a_551_554.pdf;

42. *Hotărârea Camerei extraordinare a Curții din Cambogia, din 26.07.2010*, *Kaing Guek alias Duch,* în dosarul nr. 001/18-07-2007/ECCC/TC, paragr. 643-3, disponibil on line: https://www.refworld.org/cases,ECCC,4c56ccfb2.html;

43. Legea nr. 286/2009, privind Codul penal al României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la 01 februarie 2014, art. 405, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/gezdmobyge/legea-nr-286-2009-privind-codul-penal;

44. LEVI Werner, *The international ordre public. Revue de droit international de sciences diplomatiques*, nr. 1/1994, p. 65;

45. NICIU Marțian, *Drept internațional public*, Ed. Servosat, Arad, 1997, p.144, I.S.B.N. 973-97822-7-2;

46. Parlamentul European, *Résolution sur la création d'un tribunal pour le crime d'agression contre l'Ukraine*, nr. 2022/3017(RSP), (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0069_RO.html ;

47. PIVNICERU Maria Mona, *Răspunderea penală în dreptul internațional*, Ed. Polirom, București, 1999, p. 88, I.S.B.N. 973-683-228-7;

48. *Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 95/1946, Affirmation of the Principles of International Law,* disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_ph_e.pdf ;

49. *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974,* art. 5, disponibil on line: https://lege5.ro/gratuit/he2dqmrt/rezolutia-nr-3314-1974-privind-definitia-agresiunii;

50. *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 110 din 3.11.1947*, Documentul A_RES_110(II), *Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war,* (citat la 22.10.2023), disponibil on line: https://digitallibrary.un.org/record/209883;

51. *Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 2200(XXI), din 16.12.1966*, art. 20 pct. 1, disponibil on line: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Pacte_international_relatif_aux_droits_civils_et_politiques;

52. *Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 2391 (XXIII) din data de 26.11.1968*, disponibil on line: https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-generala-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii;

53. *Rezoluția Adunării Generale a ONU 2106 A/XX din 21.12.1965*, disponibil on line: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106(XX).pdf

54. *Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985*, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, , disponibil on line: https://undocs.org/fr/A/RES/40/34;

55. *Rezoluția Adunării Generale a ONU 60/147 din 16.12.2005*, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, alin. 8, , disponibil on line: https://www.refworld.org/docid/4721cb942.html;

56. *Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 687 din 3.04.1991*, alin. 16, (citat la 23.10.2023), disponibil on line: https://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf;

57. *Rome Statut of the International Criminal Court*, documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, disponibil on line: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement ;

58. SCĂUNAȘ Stelian, *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 55, I.SB.N. 973-655-156-3;

59. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în Dreptul international umanitar al conflictelor armate, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993;

ROMANIAN SPORTS IN THE COMMUNIST SCHOOL DURING THE PERIOD OF THE YEARS 1973-1989

Sebastian Delast-Voinea-Popovici
PhD Student, UMFST „G. E. Palade" of Târgu Mureş

Abstract. After the 1973 Party Decision on physical education in schools, the physical education system in Romania underwent significant changes, with an emphasis on promoting health and regular physical activity among students. The party decision of 1973 had as its main purpose the promotion of physical activity and sports among students as an integral part of their education. This document emphasized the importance of physical education in the formation of a healthy individual and encouraged its integration into the school curriculum. The physical education lesson was reinforced as an essential part of the school curriculum. Pupils had regular physical education lessons in schools with a focus on developing physical skills, team spirit and promoting an active and healthy lifestyle. Physical education was seen as a way to attract students to different sports activities and to promote talent and interest in sports. Schools have encouraged students to participate in school, inter-school and national sports competitions so that they discover and develop their sports skills. School camps were another opportunity to promote physical activity and sports. During the camps, sports activities were organized to provide students with a variety of outdoor experiences and to encourage social interaction and team spirit.

Keywords: sport, education, communism, Romania, school camps

The 1973 party decision regarding physical education in schools

Among the main provisions of the Party Decision from 1973[1] was the one according to which the National Council for Physical Education and Sports, together with the factors with attributions, had to organize a mass competition with a republican character for pioneers, students, students, soldiers, young workers and peasants, which should start in the basic units and take place on communal, city, county, inter-county stages, ending, every two years, with country finals.[2]

The school, which included the majority of the youth, was the main factor in the process of training and preparing a healthy youth, able to fulfill the duties of the citizens in the best conditions. The managements of the schools and higher education institutes, the teaching staff had to take measures so that the school fully fulfills its role in the system of physical education and sports, putting the promotion of gymnastics, athletics, tourism and swimming at the forefront. Special attention had to be paid to improving the quality and efficiency of the educational process in physical education classes in schools of all grades. For this purpose, the physical education programs were to be oriented, in such a way as to ensure a content suitable for the thorough preparation of pupils and students, most of the activities to be carried out outdoors. The educational plan for preschool units included, daily, games and physical exercises suitable for the target children. The Ministry of Education and the National Council for Physical Education and Sports established norms for physical training by age category of students, and the assessment of the degree of physical and sports training of students was based on the fulfillment of these norms. In higher education, tests were established for the annual

1 The decision of the Plenary of the C.C. of P.C.R. from February-March 1973
2 ***, "Decision of the Plenary of the Central Committee of the P.C.R. on the continuous development of physical education and sports" in Ziarul Unirea, nr. 1567/10.03.1973, Alba-Iulia, p. 3

assessment of students' physical training. The main criterion for measuring the work of specialized teaching staff was the results obtained by pupils and students in fulfilling the norms and tests. Based on the unique programs of mass sports activities, the pioneer U.T.C. organizations, student associations, with the direct support of school managements, institutes and teaching staff, had to organize regularly, outside of classes and on weekends, in school camps and students, championships and internal competitions by classes, schools, years of study, faculties, table cross-country, marches, trips and hikes, tourism, as well as other sports activities with a wide scope. Starting with the 1973-1974 school year, the Ministry of Education took measures to prepare students with special qualities for different sports branches, at the level of performance sports requirements, through school sports units. The Institute for Physical Education and Sport, the physical education faculties selected talented young people with real skills to become high-performance athletes, being obliged to ensure their differentiated training in close connection with the requirements of teaching and practicing physical education and sports. For this purpose, the plans, the programs, the education process were modified in order to prepare the graduates for both the didactic and sports activities.[3]

Following the Party Decision of 1973 regarding physical education in schools, at the end of the same year, 1973, the first edition - winter - of the "Youth Cup" debuted. The events organized were: skiing, speed skating, luge, table tennis and chess. Hundreds of thousands of children and young people, between 6 and 30 years old, participated in the competitions organized by the sports associations in the country. The importance of these competitions consisted in the fact that the city, municipal and, above all, the county stages mediated the affirmation of talented young people for performance sports. Then followed the preparations for the organization of the summer edition of the "Youth Cup", with competitions in athletics, basketball, boxing, gymnastics, football, judo, tourist orientation, handball, swimming, shooting, horse riding, popice, tumbling. Hundreds of thousands of students competed on the fields, in the pools and in the gyms.

In response to the requirements of the 1973 Decision, the Ministry of Education, C.N.E.F.S., U.T.C., C.N.O.P, U.A.S.C.R. and the Institute of Physical Education and Sport have developed norms by age category for assessing the degree of physical and sports training of students, tests for the annual assessment of students' physical training, criteria for assessing the activity of teaching staff, the unique program of activities and sports competitions in which the emphasis was placed on their performance in the open air.

After the publication of the Decision, actions were taken to fulfill the provisions and for the development of student sports. The authorities presented "as a real success" the participation of the students in all sports actions and competitions, especially in each edition of the "I Cup". Other actions aimed at the development of student sports were represented by the editions of the university championships, concluded with excellent results and with the participation of over 50,000 competitors.[4]

The "Cupa anilor I" competition debuted in 1958. Since then, the "Cupa anilor I" has become the most important internal competition, per association, in higher education. It gathered almost 15,000 students annually. Following her example, student associations in a number of institutes, faculties or university centers have initiated second, third and fourth year cups, etc. The traditional winter Spartachiades or the "Welcome May 1" cross-country races in university centers such as: Iași, Cluj, Bucharest and Brașov also recorded a massive participation. The main competition of the students, however, was the republican university championships. Initially organized by study groups, years, institutes and faculties, in a first

[3] ***, "Decision of the Plenary of the Central Committee of the P.C.R. on the continuous development of physical education and sports" in Ziarul Unirea, nr. 1567/10.03.1973, Alba-Iulia, p. 3

[4] Dan Gîrleșteanu, Hristache Naum, Radu Urziceanu, *Două decenii de avânt sportiv*, Publishing house Uniunii pentru Cultură Fizică și Sport, București, 1964, p. 41.

stage, and scheduled for the most popular sports branches (athletics, football, handball, volleyball, basketball, etc.), the championships benefited from the interest of a large number of students . According to official statistics, only in the 1963 edition of the competition, over 60,000 athletes were present in stage I at their start.[5]

Indeed, over the years, the "universities" have propelled many valuable athletes, who in the big family of "Science" clubs or active in other sports clubs or associations, have established themselves even further, some of them even reaching the national groups. Some examples from the 60s: athletes Cornel Porumb, Lia Manoliu, Petre Astafei, Afanasie Savin, Dorel Comșa, Olga Borangic, Ecaterina Chești, volleyball players Marcel Rusescu, Caius Niculescu, Horațiu Nicolau, Doina Popescu, handball players Elena Jianu, Elena Pădureanu, basketball players Floria Demian, Anca Racoviță, Agnes Vogel, Dorina Suliman, students who performed in international competitions. The performance also required an appropriate infrastructure: along with dozens of laboratories and lecture halls, canteens and dormitories, several sports bases were built or equipped. Thus, students from Bucharest benefited from a spacious gym in Cotroceni, belonging to the Polytechnic Institute, from the stadium of the Medical and Pharmaceutical Institute, from the volleyball and basketball courts from "Juridice" or from the "Tei" sports complex. The Cluj students had at their disposal the beautiful sports complex in the park "Dr. Victor Babeș", those from Timisoara by the student sports complex. Student sports could achieve quality, mastery, the path to the highest performances. It is worth noting the presence of the "Science" teams in various international competitions in basketball, handball (the winning female team of the "European Champions Cup"), athletics, rowing, fencing, (the florist Tănase Mureșanu was the winner of many international competitions), etc., but also of a valuable presence at the Universiade, those veritable Olympiads of students. At the 1961 Universiade in Sofia, Romanian student sports achieved an enviable performance: they took 2nd place out of 38 participating nations. Among the champions were the swimmer Sanda Iordan, the women's foil team led by the emeritus maestra of the sport Olga Orban-Szabo, the laureate of the "world championships" from Buenos Aires, the world height record holder Iolanda Balaș. In student sports, the name of the double world kayak champion, the emeritus master of sports Aurel Vernescu, of the leading handball players of those years, Petre Ivănescu, Ion Mozer, Olimpiu Nodea, Cornel Oțelea, the members of the world champion team, as well as many other names should be mentioned.

The decision of the Plenary of the C.C. of P.C.R. from the great February of 1973, he set new goals for school and university sports. Organically integrated in the formative-educational process of pupils and students, physical education and sports had to contribute to a greater extent to the growth of healthy and robust generations from a physical point of view, "devoted to the cause of the party and the socialist state, able to cope successfully requirements".[6]

Among the measures to implement the provisions of the Party Decision, some should be mentioned regarding the activity of physical education and mass sports among studious youth: the organization of sports competitions between classes, as well as traditional meetings with other educational units in the same locality, the holding of the "Day school sports", the considerable increase in the number of tourist activities and other activities carried out in the open air, on the occasion of pupils' and students' rest camps, the establishment of learning centers, the practice of swimming during the summer holidays, etc.[7]

The physical education lesson as a form of inclusion in sports movement

[5] *Ibidem*, p. 46.
[6] ***, „În lumina sarcinilor trasate de Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R.” în *Sportul*, nr. 7424/26.05.1973, București p. 1
[7] [7] Dan Gârleșteanu, 1944-1974, *Trei decenii de aur în istoria sportului românesc,* Publishing house Stadion, 1974, pp. 10-15.

Through the physical education lesson, the aim was to cultivate young people's taste for organized physical exercise, for sports. A special role for this purpose belonged to the physical education teacher.

At the same time, through the physical education lesson with the class, it was aimed - first of all, to constantly improve the general physical training of the students, to educate moral and willpower qualities. The school sports association was the coordinator of sports activities in schools - the basic link -. In 1965, there were 932 school sports associations, with an impressive number of sections per sports branch. The No. 1 competition of the large mass of students in Romania was the Republican School Championship, which had the finals for the country in 8 sports branches in the sections by sports branch of the student sports schools. They operated in the main cities of the country: Bucharest (2), Timișoara, Cluj-Napoca, Iași, Brașov, Galați, Constanta, Oradea, Târgu-Mureș, Craiova, Satu-Mare, Buzău, Bacău, Pitești, Piatra Neamț etc. . In the mid-1960s, there were more than 40 sports units with 160 sections per sports branch that included almost 20,000 members. Due to the superior results obtained over the years, a number of such schools enjoyed a well-deserved prestige in the pre-university educational environment, representing true nurseries of performance sports in Romania.[8]

The wide expansion of physical education and sports in Romania was supported by the communist authorities, for whom outdoor sports activities and physical culture in general had an important role in raising a healthy and vigorous youth. Taking stock of the sports movement and the activities carried out in the line of physical education of the youth, the first conference of the Union of Physical Culture and Sport, held in Bucharest in February 1962, particularly emphasized the importance of the physical and sports education of the youth in schools, bringing out highlights the mass development of the sports movement among students.

The physical education lesson required a school sports base. Since the 60s, every school had the obligation to set up a sports base. The lands that were set up for this purpose within the schools had to correspond to the indications and requirements provided in the school programs issued by the Ministry of Education, in this sense the conditions corresponding to each age provided for the warm season were ensured. In this sense, a series of specialized works were published in the 60s-80s, with the theme of setting up school sports facilities.

At least in theory, the school sports base was supposed to include the following fields:

- a field for athletics that includes:

• track for speed runs with dimensions that vary depending on the available space, age and training of the students; this track had to include at least two lanes in order to allow at least two students to run simultaneously;

• a route for resistance runs, measured and marked at distances corresponding to the age and training of the group of beneficiaries;

• a space for long and high jumps with the corresponding jump sectors;

• a sector for throws: with the sheep ball, the medicine ball and the weight;

- a space for games which, depending on the age and level of training of the group of beneficiaries, could be: free, applicative, sports;
- an outdoor gymnasium;
- a field for bodybuilding (as an auxiliary sport, not as a sport in itself)
- a natural ice rink built for the cold season;
- a field for roller skating;
- a pitch with one, two or more tracks;
- a field for daily gymnastics;
- a space for recreations, a space for the square;

[8] Dan Gîrleșteanu, Hristache Naum, Radu Urziceanu, *Op. cit.*, p. 41.

- gymnastics and physical training portals, simple or complex, including: a fixed low bar, a fixed high bar, fixed rings, trapeze, fixed and semi-mobile stairs, etc.[9]

In the school yard, other auxiliary constructions could also be arranged: changing rooms, fixed or removable tribunes, fixed or mobile benches, boxes for storing sports materials. Through specific arrangements, the following sports could be practiced in the premises of schools or higher education institutes: athletics, handball, basketball, oina, mini-football, badminton, table tennis, football, ice skating (in winter) and popice.

Physical education in school camps

"At the base of the entire educational process of forming the new man, we must place work, education, science, as primary factors of human activity, of the progress of human society" said Nicolae Ceaușescu at the Plenary of the C.C. of P.C.R. from November 3-5, 1971.

The action of organizing rest and recreation camps was initiated right from the first years of communism. The increasingly better economic conditions of the 1950s allowed the authorities to continue their development, which at the beginning of the 1960s had already acquired a mass character. By Decision no. 9 of 12.01.1960 of the Council of Ministers and the Central Council of Trade Unions, the colonies for preschool children and camps for schoolchildren were organized by the Ministry of Education together with the executive committees of the Regional People's Councils, and after 1968 with the County Committee of Party. The entire cultural-educational and sanitary activity in the camps was carried out in close collaboration with C.C. of U.T.M. and with the Ministry of Health and Social Welfare.

These settlements for students to spend part of their vacation were classified as follows:

• colonies for children from kindergartens with normal activity hours;

• colonies for children from nurseries (organized by the Ministry of Health and Social Provisions);

• camps for pioneers and schoolchildren, organization for students of grades I-VIII;

• sports training camps organized with students from 8- and 12-year-old schools, educational, professional, agricultural, trades schools, student sports schools and schools with a special physical education program;

• international camps, with students from other countries and from Romania;

• camps for the pioneer active and U.T.M./U.T.C. from schools and camps for pioneer instructors;

• winter camps, organized in the mountains during the winter holidays.

From the point of view of the territory from which the children were selected, the colonies and camps were divided into two categories: Colonies and regional camps, which included children from the territory of the respective region, and Colonies and cultural camps, which also included children from regions other than the one on whose territory they are organized.

Regarding the selection of children, the camp regulations detailed how this was done by the school management in collaboration with the pioneer organization and the U.T.M./U.T.C. from the school, under the guidance of the education departments, the city, district and regional/county U.T.M./U.T.C. committees. and local trade union bodies.

For the sports training camps, the selection of students was made by the management of student sports schools, school sports clubs and secondary schools with a special physical education program, each of these units having been allocated by the Ministry of Education

Not only digital-global but also on sports branches, for each of the previously mentioned units.[10]

[9] Ana Hărgălaș, *Organizarea spațiilor pentru educația fizică*, Publishing house Sport-Turism, București, 1985, pp. 23-27

[10] Gavrilă S. Barani, Ilie D. Istrate, *Activitatea sportivă extrașcolară a elevilor*, Publishing house Uniunii de Cultură Fizică și Sport, București, 1964, p. 76.

The process of communist education of the generations of children and young people, for the realization of which competed, along with other factors, the pioneer organizations and the U.T.C., was in the communist period at the center of attention of the entire society and was achieved through the convergent action of the best forces of the nation , considering the work of communist education of children and youth as a task of the first order, permanently depending on it the future of socialist society. The concern of the party and the state for the education and development of the "multilateral young generation" was an essential component of the general policy "forging a multilaterally developed socialist society and advancing Romania towards communism". The scientific classification and practical solution of the problems raised by the complex educational process conditioned the shaping of the human being in all the basic formative aspects of the personality: physical, intellectual, moral, aesthetic, civic. A component of communist education was physical education and sports. By achieving their goal, the young generation had to be prepared for participation in work and defense of the homeland.

The old Latin saying "mens sana in corpore sano" contained, in essence, precisely the idea of the need to accustom children and young people, through physical education and sports, to an organized, healthy life, based on hygienic, ethical and moral principles. Physical education occupied an important place among the favorite activities of pioneers and schoolchildren. These activities were meant to contribute to physical and moral hardening, to increasing work capacity, to the recreational organization of free time, to the development of friendships between Romanian children and children of other nationalities. In every school summer vacation, the communist authorities made sure that the youth participated in camps at the sea, where horse-riding, recreational, fun and sports activities occupied a significant place. School camps were one of the best means for active rest, strengthening health, restoring energy, physical, intellectual and moral development. They also offered the possibility of educating and training students, broadening the horizon of knowledge. Plenary C.C. of P.C.R. from March 28 to February 2, 1973 adopted decisions on physical education and mass sports, school and university sports, judicious use and development of the material base of sports activity.[11] As I mentioned before, physical education and sports were a component of communist education, by their purpose, the young generation had to be prepared for participation in work and the defense of the homeland. The communist authorities noticed that schoolchildren and young people who studied and lived in cities, spent most of their time in classrooms and buildings, in agglomerations, in small spaces, far from wide contact with nature. Therefore, they had to find in the coastal camps the best conditions, to enjoy the benefits of the sea and physical exercises in the most varied forms. Life in the open air and various forms of hardening the body and practicing physical exercises were supposed to contribute to raising the work potential, to transform them even from the point of view of the conception of life and work, of their behavior in different activities and circumstances . For younger children, hygienic means of physical education were more important, while for older children, over 10 years old, tasks and means of applied training gained more importance. The physical education activity in the camps was organized in such a way that the children loved physical exercises and learned the rules of hygiene, individual and collective, with movement, which had to become a necessity for them. Physical education and sports activities are organized in groups based on age, gender and physical development criteria.

Starting from 1958, in order to ensure the conditions that contribute to raising the level of physical education in schools, the Ministry of Education and Culture - Youth Education Directorate - organized school camps for the first time during the summer vacation (July 1 -

[11] Alexandru Tatu, *Educația fizică în tabere la mare*, Publishing house a Sport-Turism, București, 1978, p. 6.

August 30) of sports. These camps did not have the character of a colony or a rest camp, but aimed at improving the sportsmanship of the students.

The sports camps organized at the regional or national level differed from the rest and recreation camps because they aimed, as I mentioned before, to raise the level of sports training of students with special physical abilities and who obtained good results in a branch of sports. In these camps, the program was focused more on practicing a branch of sport, under the guidance of the best teachers with the respective specialization. Usually, a sports camp was organized for a single sport branch, maximum two, as high specialization required an increased number of fields and halls, as well as a larger number of teaching staff working with smaller groups of students. In the sports camps, the students made a great effort, their development and physical training allowing both the duration and the intensity of the work to be much higher than in regular camps. The main form of activity in these camps was the session of training and competitions. The training content focuses on technique preparation and general and special physical training.[12]

800 male and female students, the best from the whole country, were received in the Ministry's locations, following the proposals of the education and culture sections and of the student sports schools, or as a result of the selection based on the results recorded in the republican school championships. The best teachers specializing in sports ensured the training of top students in sports, and the sports complex M.I.C. from Toplița was intended for this purpose. There were volleyball and basketball courts, a swimming pool with warm water, and the fir forests surrounding the complex completed the wonderful setting in which the students trained.[13] Identical conditions also existed in the school camps with a sports profile in Campulung-Muscel and Brașov (at that time, Stalin City). The sports activity of the camps was combined with the cultural and tourist activity. General education teachers supplemented the students' training with notions of geography, history, astronomy, etc. By traveling, the students got to know picturesque places in the country and enriched their knowledge of general culture.

Since the 60s, there have been numerous school camps in Romania. Every summer vacation, the mountains and the coast were studded with school camps. At Năvodari, Costinești and Schitu on the seashore, at Snagov, at Cheia, Breaza, Sinaia and Bușteni (Ploiesti region), Călugăreni and Ilovați (Oltenia region), Homorod and Lunca Bradului (Mureş-Autonomous Hungary), Izvoare (Maramureș), Bucium (Iasi), Lunca Florii and Săsciori (Hunedoara), Sângeorz Bai and Colibița (Cluj), Bran, Stupini, Timişul de Sus and Predeal (Braşov), Herculane and Poneasca (Banat), Valea Uzului and Ghimeș (Bacău), etc. , for three months, 80,000 students carried out specific activities, and 1,000 student athletes carried out training activities. For the students highlighted on the occasion of the finals of the republican school championships, the Ministry of Education organized a series of special camps, in sports branches, where the students, under the guidance of teachers and coaches, had the opportunity to continue their training, in a regime of active rest. In the summer of 1963, athletes and basketball players (350) were hosted in Braşov, in Chirui, in the Mures-Autonomous Hungarian Region - Volleyball players (130), in Victoria - swimmers (120), in Lugoj - gymnasts (120), in Gheorghieni – handball players (140), and in Snagov there were rowers (140). Local camps were organized for those who remained at home.[14]

In 1968, food allowances in educational and educational institutions for students who practiced sports were legislated by the Decision of the Council of Ministers.

[12] Gavrilă S. Barani, Ilie D. Istrate, *Op. cit.*, p. 83.
[13] M. Oancea, „Tabere sportive” în *Gazeta învăţământului* nr. 476/20.06.1958, București, p. 1.
[14] Constantin Alexe, Tiberiu Stama, „Copiii patriei în tabere la munte şi la mare...” în *Sportul Popular*, nr. 4257/18.06.1963, p. 1.

Table no. III.3
Daily food allowances in educational institutions[15]

Nr. crt.	The educational and educational institution or category of pupils or students	Daily food allowance
1.	School sports training camps	18.00 lei
2.	Camps, camps and school trips	17.00 lei
3.	International school camps	23.00 lei
4.	School sports championships and competitions, at the county, zone and final stages	18.00 lei
5.	Ski competitions for students, including canteen management	28.00 lei

The amount allocated increased in 1982 for Camps, colonies and school trips to 21.00 lei), and for international school camps to 29.50 lei.[16]

The statement of reasons for the Law on Education in the Socialist Republic of Romania (Law 11/13.05.1968) stated the following:

"The exercise of citizens' right to education is ensured through free education at all levels, as well as through other forms of material support, such as scholarships, accommodation in dormitories, meals in canteens, textbooks, transportation to practice in production and during vacations, health care, rest in camps, trips."[17]

The state ensured the food ratio for each sports student, so as to support future performances at competitions, championships or Olympics. This norm increased towards the 80s.

Năvodari [18]was the largest children's camp in Romania during the years of communism. The camp for the best in reading could accommodate, in the period 1980-1989, in one series, 12,000 students from all over the country. Before 1989, students benefited from rest camps or specialized in educational subjects or in different fields of science, technology, art and culture, sports training camps, holiday clubs, excursions, school expeditions, etc. For the organization of these types of activities, administrations of school camps, education and training units, with legal personality, functioned at the level of each county school inspectorate.[19]

---

[15] *HCM on food allowances in educational and educational institutions* nr.792/10.04.1968, *B. Of. al R.S.R.*, București, part I, Nr.53/1968, p. 436.

[16] *DECREE of the Council of State regarding the increase in tariff remuneration of working personnel, state allowances for children, pensions and other rights that are granted in relation to the level of remuneration or pensions* nr.46/12.02.1982, *B. Of. al R.S.R.*, part I, Nr.17/15.02.1982, p. 14.

[17] Legea privind învățământul în Republica Socialistă România, *B. Of. al R.S.R.*, București, partea I, Nr.62/13.05.1968, p. 485.

[18] The Rest and Treatment Complex for Children and Youth from Năvodari, inaugurated in 1958, had become, at the end of the 80s, the largest rest complex for children in the world (the surface being over 150 ha), being known on all meridians the world. Built from the funds of the General Union of Trade Unions in Romania, the Năvodari complex at the beginning of the 80s had over 8,000 places, on each row, spread over the camps: "Albatros" - 4 units, 1,728 places, "Delfin" - 5 units , 1,872 places, "the seagull" - one unit, 200 places, "Cutezătorii" - 4 units, 1,600 places and a tent camp with 300 places. Later, the capacity was increased by building new accommodation ("Pioneer" camp).

[19] Florin Crăciun, „Cum arată în 2020 cea mai mare tabără de copii din România!", radioreportaj Jurnal FM/07.06.2020, sorce : https://jurnalfm.ro/foto-video-dezastru-cum-arata-in-2020-cea-mai-mare-tabara-de-copii-din-romania/, accessed in the date of 16.12.2023.

The daily activity in the Năvodari camp was presented in numerous articles from the communist press of those years:

"Every morning, at seven o'clock sharp, all the camps within the Năvodars wake up. In a few minutes, the platforms in front of the pavilions come alive with the thousands of children who participate in the invigorating gymnastics. It's a sign that a new day of camp has begun, shortly after, seven thousand children start new holiday activities, on the beach, with its games, sand building contests, splashing in the sea, sports competitions, at the fun evenings... Every day, hundreds of children take their seats in the buses waiting for them near the small pioneer station, to then take them on trips full of surprises, through the museums of Constanța, to a comforting show presented by dolphins or watching the stars in a night...artificial at the Planetarium."[20]

In the recreation complex for children in Năvodari, an international camp organized by the Ministry of Education, the National Council of the Pioneers Organization, and the National Council of the Red Cross was opened in 1976. In 1976, more than 600 young people from 29 countries of the world participated. Thus students came here from all neighboring countries, as well as from distant countries such as Japan, Vietnam, Mongolia, Syria, Cuba, USA, Norway, England, etc. They spent two weeks in Năvodari, being provided with optimal conditions for accommodation and meals, as well as cultural-artistic and entertaining programs, shows, excursions, bonfires, screenings.[21]

School camps on the Romanian coast also operated in Eforie, Tuzla and Costinești. At the country level, **in 1989, there were more than 200 school camps throughout Romania.**

Conclusions

The party decision of 1973 represented a turning point regarding physical education in Romanian schools, emphasizing the importance of sports activity in the training of students and promoting an active and healthy lifestyle. The physical education lesson has become an integral part of the school curriculum, giving students the opportunity to develop physical skills, team spirit and interest in sports. Physical education in school camps was another way of promoting sports activity and providing outdoor experiences, encouraging social interaction and strengthening team spirit. The implementation of these initiatives had a positive impact on physical education in Romanian schools, contributing to the formation of a culture of physical activity and sports among young people.

Although there are still challenges in ensuring a balanced and universal participation in sports activities in schools, the Party Decision of 1973 was an important starting point for the promotion of quality physical education in Romania. Overall, the sports activity in Romanian schools after 1973 was oriented towards promoting health, developing physical skills and building a team spirit, reflecting the concern for the integral education of students within the education system.

BIBLIOGRAPHY

1. ***, "In the light of the tasks outlined by the Plenary Decision of the C.C. of the P.C.R." in Sport, no. 7424/26.05.1973, Bucharest

2. Alexandru Tatu, Physical education in seaside camps, Sport-Turism Publishing House, Bucharest, 1978

3. Ana Hărgălaș, Organization of spaces for physical education, Sport-Turism Publishing House, Bucharest, 1985

[20] Ecaterina Roșca, „Năvodari, 12 zile" în *Cutezătorii,* nr.32/11.08.1983, București, p. 3.
[21] Ion Popovici, „Tabăra internațională de la Năvodari", în *România liberă*, nr.9875/24.07.1976, București, p. 5.

4. Constantin Alexe, Tiberiu Stama, "Children of the homeland in camps at the mountains and at the sea..." in Sportul Popular, no. 4257/18.06.1963

5. Crăciun, Florin, "How does the largest children's camp in Romania look in 2020!", radio report Jurnal FM/07.06.2020, source: https://jurnalfm.ro/foto-video-dezastru-cum-arata-in-2020-the-biggest-children's-camp-in-Romania/, accessed on 16.12.2023

6. Gavrilă S. Barani, Ilie D. Istrate, The extracurricular sports activity of students, Publishing House of the Union of Physical Culture and Sport, Bucharest, 1964

7. Gârlesteanu, Dan, 1944-1974, Three golden decades in the history of Romanian sport, Stadion Publishing House, 1974

8. Gîrlesteanu, Dan; Naum Hristache; Urziceanu, Radu, Two decades of sporting momentum, Union Publishing House for Physical Culture and Sport, Bucharest, 1964

9. Oancea, M. "Sports camps" in the Education Gazette no. 476/20.06.1958, Bucharest

10. Popovici, Ion "International camp from Năvodari", in free Romania, no. 9875/24.07.1976, Bucharest

11. Roșca, Ecaterina "Năvodari, 12 zile" in Cutezătorii, no. 32/11.08.1983, Bucharest

Legislation

1. HCM regarding food allowances in education and training institutions no. 792/10.04.1968, B. Of. of the SSR, Bucharest, part I, No. 53/1968, p. 436.

2. DECREE of the Council of State regarding the increase in tariff remuneration of working personnel, state allowances for children, pensions and other rights that are granted in relation to the level of remuneration or pensions no. 46/12.02.1982, B. Of . of the S.S.R., part I, No. 17/15.02.1982, p. 14.

3. Law on education in the Socialist Republic of Romania, B. Of. of the SSR, Bucharest, part I, No. 62/13.05.1968, p. 485.

4. Decision of the Plenary of the C.C. of P.C.R. from February-March 1973

5. ***, "Decision of the Plenary of the Central Committee of the P.C.R. regarding the continuous development of physical education and sports" in Ziarul Unirea, no. 1567/10.03.1973, Alba-Iulia

THE CONTEXT OF INTERACTIONS AMONG PUBLIC RELATIONS, PUBLIC INSTITUTIONS AND MASS-MEDIA

Pavel-Ioan Lazăr
PhD Student, University of Craiova

Abstract: This article explores the vital relationship between public relations (PR), public institutions, and mass-media in modern society. PR plays a crucial role in facilitating communication between authorities and citizens, promoting transparency, and fostering mutual understanding. In compliance with the law, public institutions establish communication offices to enhance dialogue with mass-media and citizens. While not legally recognized, mass media serves as a powerful force in shaping democracy. In today's democratic societies, mass-media serves as a fundamental pillar for informing citizens, especially considering the challenges of direct communication. This connection underscores the importance of effective communication between PR professionals and journalists, ensuring the dissemination of accurate and relevant information to the public.

Keywords: public relations, mass-media, public institutions, interactions, communication offices

1. Relațiile publice și instituțiile publice

Domeniul relațiilor publice este ancorat în complexul și vastul context al comunicării. Asupra importanței comunicării au existat nenumărate dezbateri. Axiomele comunicării stabilite la Palo Alto concluzionează asupra imposibilității inexistenței comunicării. Abordat într-o manieră multidisciplinară dispersia acestui fenomen în toate zonele societății.

Cu toate acestea, limitele temei propuse impun o restrângere a abordării. De aceea, relațiile instituite între sistemul relațiilor publice, instituțiile publice și mass-media vor fi tratate în paradigma intersectării comunicării publice, externă și organizațională.

Instituțiile publice sunt, în fapt, organizații a căror formă de organizare este publică și al căror scop este să servească intereselor societății. Instituțiile publice sunt structuri raționale, organizate, în care există norme reglementate pentru a servi îndeplinirii și promovării obiectivelor propuse. Pe baza acestei stări de fapt, fără a crea un sofism, comunicarea edificată în instituțiile publice este o comunicare organizațională. Comunicarea organizațională, existentă atât în sfera privată, cât și publică, presupune transmiterea informațiilor de la o persoană la alta în vederea realizării obiectivelor comune întregii organizații.[1]

Dată fiind natura formei de organizare a instituției publice, comunicării îi este atribuită forma comunicării publice: instituțiile administrației publice, prin birourile de comunicare, trebuie să urmărească satisfacerea interesului general, mesajele fiind de interes public.

Stabilirea formelor comunicării atribuite instituțiilor publice, facilitează înțelegerea comunicării externe. Strategiile de comunicare în cadrul instituțiilor publice corecte, ar trebui să vizeze atât funcționarii instituției (fiind o comunicare internă), cât și mediul social, fiind transmise mesajele de interes general. În cea din urmă situație este vizibilă comunicarea externă, iar în ceea ce privește instituțiile publice, existând două direcții: comunicarea externă de promovare a instituției și comunicarea instituției cu cetățeanul.

Realitatea care reprezintă punctul de plecare în demersul teoretic propus de acest articol, susținut și de cercetările academice, o reprezintă evoluția domeniului relațiilor publice în

[1] Ovidiu Nicolescu *et al.*, *Sistemul informațional managerial al organizației*, Editura Economică, București, 2001, p. 46.

ultimele decade, odată cu democratizarea societății. Analiza asupra diverselor organizații, instituții și corporații relevă existența departamentelor și funcțiilor specializate în acest domeniu.

În cadrul cunoașterii comune, relațiile publice sunt adesea percepute ca parte integrantă a altor domenii de activitate și uneori studiul lor este considerat implicit legat de alte științe. Cu toate acestea, relațiile publice constituie, de fapt, un domeniu de studiu distinct, ilustrat de sutele de titluri de cercetări dedicate acestui subiect. În lumina conceptualizării comunicării ca o condiție sine qua non a societății, contribuțiile lui Bernays și altor specialiști au consolidat un corpus de peste 16.000 de lucrări care au contribuit la dezvoltarea acestei discipline noi: relațiile publice.

Societatea Americană de Relații Publice (PRSA) oferă o definiție integratoare asupra relațiilor publice, subliniind principalele caracteristici ale acestui concept. În acest sens, relațiile publice reprezintă un ajutor pentru *„complexa societate pluralistă să ia decizii și să funcționeze mai eficient, prin contribuția adusă de acest sistem la realizarea unei înțelegeri mutuale între diferitele grupuri și instituții. Au rolul de a realiza armonie între opinia publică, respectiv cetățeni și politicile publice. În scopul ajutorului acordat, de definire și implementare a diferitelor politici, sistemul de relații publice utilizează practic o serie de tehnici profesioniste de comunicare, având rol de mediator în integrarea și funcționarea propriului sistem, al propriei organizații, precum și în realizarea unui sistem integrativ între propria organizație și mediul extern al acesteia”.*[2]

Relațiile publice au devenit o necesitate și au evoluat de-a lungul secolelor, coagulându-se într-un sistem de norme, valori și practici. În această eră a digitalizării și a Internetului, alături de aplicarea, cel puțin declarativă, a principiului transparenței, atunci când accesăm site-ul unei instituții sau al unei companii, va fi găsit, sub diverse denumiri, un birou de comunicare și relații publice, alături de datele de contact ale unui specialist în comunicare care reprezintă instituția sau compania. În acest context poate fi înțeleasă dispersia acestui concept în toate domeniile de activitate și necesitatea fiecărei organizații de a comunica eficient cu mediul exterior.

Imperativul existenței sistemului relațiilor publice în cadrul instituțiilor publice este justificat nu doar de evoluția și dispersia domeniului, cât și de structura democratică a unui stat și legea care stabilește legitimitatea înființării unui birou de comunicare și relații publice în instituțiile publice.

Pentru România, transparența, informarea și comunicarea cu cetățenii sunt esențiale. De aceea, conform art. 4, alin. 1 din Legea nr. 544/2001, instituțiile publice sunt obligate *„să organizeze compartimente specializate de informare și relații publice sau să desemneze persoane cu atribuții în acest domeniu”.* [3]Bineînțeles că, în ciuda asemănărilor numeroase, există principii și reguli ușor diferite de funcționare a sistemului de relații publice în instituțiile publice, întrucât discutăm despre comunicarea specifică mediului public, instituțional și nu a celui privat.

Cu ajutorul Legii nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public, sunt evidențiate și explicate două aspecte caracteristice instituțiilor publice: pe de o parte importanța comunicării care trebuie să aibă în vedere interesul public și pe de altă parte ce este o instituție publică. Articolul 2, litera a din Legea privind liberul acces la informațiile de interes public consacră instituției publice următoarea definiție: *„orice autoritate sau entitate publică, precum și orice regie autonomă care utilizează resurse financiare publice și care își desfășoară activitatea pe teritoriul României”* .[4]

[2] Michael Kunczik, *Public Relations. Konzepte und Theorien*, Editura Bohlau, Koln, 1993, p. 4.
[3] Legea nr. 544/12 octombrie 2001 privind liberul acces la informațiile de interes public, art. 4, alin. (1).
[4] *ibidem*, art. 2, lit. (a).

Definiția oferită de legiuitor atribuie instituției publice rolul de a servi interesului public, gestionând resurse ale statutului. De aceea, litera b a articolului 2 din Legea 544/2001 califică procesul comunicațional prin orientarea spre public, spre cetățeni. Orice formă de comunicare emisă de o instituție publică este destinată publicului, având ca scop furnizarea accesului la informație și descrierea activităților instituției, inclusiv modul în care politicile acesteia influențează viața cetățenilor.

Este crucial pentru comunicatorul din cadrul unei instituții publice să aibă o înțelegere profundă a atribuțiilor sale, să fie capabil să adapteze cunoștințele din diverse domenii, să fie familiarizat cu poziționarea instituției și, cel mai important, să fie conștient mereu că strategia de comunicare a instituției publice trebuie să fie orientată către interesul public.

Ana Dinescu în *Ghid al comunicatorului în instituțiile publice* prezintă principalele aspecte care facilitează înțelegerea rolului relațiilor publice și a specialistului în relațiile publice din instituțiile publice .[5]

În cadrul instituțiilor publice, comunicatorul trebuie să aibă cunoștințe solide despre comunicarea instituțională și să poată să o delimiteze de comunicarea politică și comercială. Scopul comunicării instituționale este de a furniza informații cu caracter general, de interes pentru cetățeni, subliniind prevalența interesului public. În acest sens, opinia publică este o preocupare centrală, iar toate acțiunile de comunicare trebuie să fie construite în jurul interesului și relevanței publice, respectând valoarea adevărului.

Conceptul de *jurnalism cetățenesc*, în opinia Anei Dinescu, este luat în considerare, chiar dacă încă reprezintă o provocare pentru România. De aceea informația trebuie să fie corectă și ancorată în realitate, în conformitate cu obligația de informare caracteristică instituțiilor publice. Totodată, libertatea de exprimare este un principiu esențial, iar în situațiile în care sunt transmise informații eronate despre instituție, comunicatorul trebuie să caute modalități de a-și apăra dreptul la replică, fără a leza dreptul la liberă exprimare al jurnaliștilor.[6]

În același timp, printre responsabilitățile comunicatorului se numără monitorizarea presei, menținerea relațiilor cu partenerii și mass-media, precum și elaborarea și implementarea unei strategii de comunicare și a unei imagini pozitive a instituției, utilizând metodele și specifice.

Rolul omului de comunicare depășește simpla respectare a legilor sau a practicilor perpetue; el contribuie la menținerea unui climat pozitiv în comunitate prin munca sa. O comunicare eficientă, alături de o atmosferă cordială și apropiată de cetățeni, aduce un plus de credibilitate și imagine, contribuind la bunăstarea generală a comunității.

Menirea comunicatorului în cadrul instituției publice nu se limitează la sarcinile stabilite în fișa postului; acesta trebuie să aibă grijă de imaginea instituției ca un întreg unitar. Acest lucru include elaborarea și implementarea strategiilor de comunicare, menținerea relațiilor bune atât în interiorul, cât și în exteriorul instituției, precum și asigurarea că cetățenii au acces la o comunicare corectă și eficientă cu funcționarii instituției. Acest proces poate fi privit ca fiind unul educativ, deoarece relația dintre funcționar și cetățean este în mare parte bazată pe comunicare.

Viziunea lui Thomas Achelis este relevantă în acest sens: funcționarii trebuie să fie orientați spre o comunicare eficientă, asertivă, apropiată atunci când cetățeanul apelează la serviciile instituției publice. Și toate acestea pentru că, în fapt, funcționarii publici trebuie să îi trateze pe cetățeni precum funcționarii, la rândul lor, și-ar dori să fie tratați.[7]

Toate aceste atribuții aparțin specialistului în comunicare, omul care cunoaște frumoasele taine ale comunicării și care, mai mult decât ceilalți, înțelege nevoia ca în România

[5] Vezi pentru acest subiect Ana Dinescu. *Ghid al comunicatorului din instituțiile publice*, Ed. Lumen, Iași, 2010, pp. 30-51.
[6] *ibidem*, p. 32.
[7] Thomas Achelis *et al.*, *Relațiile publice: coduri, practice, interferențe*, Editura Mirton, Timișoara, 2004, p. 10.

secolului al XXI-lea să existe un birou de comunicare în instituțiile publice.

2. Departamentele de comunicare ale instituțiilor publice și mass-media în contextul relațiilor publice

Istoria demonstrează că mass-media, deși nu are acest statut consacrat juridic, reprezintă a patra putere în stat. Mass-media contribuie la edificarea democrației în societăți. În egală măsură, rolul mass-mediei, constă în furnizarea informațiilor prin intermediul diferitelor canale de comunicare. Într-o societate democratică, oamenii au nevoie să fie informați, iar în contextul actual al dispersiei informațiilor și al accesului greu realizabil prin intermediul comunicării directe, mijloacele mass-media devin un pilon al societății.

Felul în care mass-media transmite informațiile către oameni, fie că este corect, parțial corect sau deloc corect, are un impact semnificativ asupra acțiunilor umane. Acest lucru se datorează influenței pe care mediile de informare în masă o au asupra indivizilor, mai ales în contextul instituțiilor publice care comunică și au responsabilități în cadrul societății, bazate pe încrederea acordată de către societate prin vot. Prin urmare, mass-media devine esențială și se afirmă ca o a patra putere în stat.

Cu privire la utilizarea termenului, deși s-a perpetuat utilizarea termenului *mass-media,* integrat și în dicționare, corect și cu sens originar este termenul *media,* deoarece se face referire la o comunicare mediată și mai apoi de masă. De aceea, cu același sens și sub aceeași accepțiune sunt utilizați termenii *mass-media*, *mijloace de comunicare în masă*, *mijloace mass-media* sau *medii de informare în masă*.

Însă, înainte de a exista conceptul de mass-media, a existat tiparul, apoi radioul, apoi televizorul și mai apoi internetul. În această ordine cronologică s-a dezvoltat și concretizat conceptul de mass-media.

În cartea profesorului Mihai Coman, *Introducere în sistemul mass-media*, se regăsesc referințe privitoare la istoricul mediilor de informare în masă, logica și tipurile ei. Sub aspect istoric și evolutiv este prezentată o scurtă istorisire. Istorisirea face referire la scrisoarea De Insulis Inventis pe care Cristofor Columb o trimite unui consilier regal și care descrie călătoria sa spre descoperirea Indiilor. Această scrisoare a fost tipărită și retipărită în mai multe ediții și s-a identificat cu prima formă de știre, de informație oferită publicului larg.[8]

Prima formă de știre pe care o prezintă literatura de specialitate dovedește faptul că mass-media datează de sute de ani și că, într-un fel sau altul, la început a fost tiparul. Importanța tiparului și mai mult de atât, a informației și dorința de a avea acces la informație a oamenilor se nasc odată cu descoperirile făcute de Columb.

Și atunci, dar mai ales acum, în ciuda faptului că tiparul devine desuet și este avut în vedere parcursul tehnologic (radio, televiziune, internet), pot fi subliniate principalele caracteristici ale mass-media.

Comunicarea se construiește în baza a două forme, directă sau indirectă. Discuția despre mass-media implică o abordare a comunicării mediate. La rândul său, în cadrul comunicării mediată se distinge între comunicarea mediată tehnologic și comunicarea de masă.

Dacă mijlocul de comunicare este o chestiune firească care nu suscită explicații suplimentare, comunicarea de masă se definește cu ajutorul altui concept: *societate de masă*. Începând cu secolul al XIX-lea, societățile s-au modernizat, iar legătura față de glie se diminuează și grupurile restrânse devin din ce în ce mai puține, motiv pentru care apar forme de organizare la scară largă.[9]

[8] Mihai Coman, *Introducere în sistemul mass-media*, Editura Polirom, București, 2007, pp. 13-14.
[9] *ibidem*, pp. 14-15.

În acest context, dublat de interesul pentru informație, apare și comunicarea de masă, comunicarea destinată unor grupuri eterogene, necunoscute, importantă fiind rapiditatea cu care mesajele sunt transmise. Astfel că, în prezent, deși există numeroase definiții și perspective, mass-media este, în fapt, o formă a comunicării de masă, accentul fiind pus pe difuzarea unui mesaj, unei informații către unul sau mai multe publicuri, irelevant fiind acum dacă numim acest concept media sau mass-media.

În același timp, irelevanța unei denumiri corecte a mass-mediei vine, ea însăși, din contopirea sensurilor și formarea unui concept unitar care asigură societății accesul la informație după cum chiar Legea privind liberul acces la informațiile de interes public o garantează: informația este oferită cu ajutorul unui mijloc (tipărit, audio, video), într-o anumită tehnică și cu o anumită perspectivă (jurnal, emisiune, blog etc.) de mai multe instituții care au în secolul al XXI-lea un domeniu bine reglementat și cunoscut ca fiind instituție de presă sau instituție mass-media.

Tipurile de instituții mass-media sunt circumscrise presei scrise sau audio-vizuală. Perspectiva economică conferă valoare întrucât instituțiile de presă sunt apreciate în termeni de cerere și ofertă, nevoia de flux continuu și noutate sau perisabilitatea produselor mass-media.[10]

Funcțiile și efectele mass-mediei se pot sumariza în oglindă. La nivelul cunoașterii comune principala funcție percepută este aceea de informare, corelativ, efectul mass-media fiind influențarea. Modul în care se produce influențarea, ținând cont de principiile etice și de conduită ale domeniului, constituie o regulă a jurnalismului.

Exemplul practic care rezumă principalele caracteristici ale mediilor de informare în masă este regăsit tot în cartea *Introducere în sistemul mass-media*. Povestioara hazlie cu privire la un show de-al lui Johnny Carson în care acesta ironizează afirmația unui congressman despre stocul național mult prea mic de hârtie igienică, a creat o panică în rândul americanilor. În ciuda eforturilor de a tempera această panică, americanii au golit stocurile de hârtie igienică ale magazinelor.

Concluzii extrase cu privire la principalele caracteristici ale mass-media sunt următoarele:

- prima funcție și fundamentală de altfel, este cea de informare;
- depărtându-se de funcția de informare, presa dezvoltă o funcție de interpretare. Simplu și

concis spus, interpretarea ține de modul în care o informație, în măsura în care este decis ca această informație să apară, este prezentată și receptată dintr-o anumită perspectivă;

- în secolul al XXI-lea, cu siguranță, presa are o funcție de legătură. Și aceasta pentru că prin și cu ajutorul mass-mediei, se coagulează grupuri mari și eterogene de oameni care dezvoltă un sentiment de apartenență, indiferent de locul în care se află;

- domeniile în care presa se dezvoltă sunt multe și diverse. În acest sens sunt observate jurnale de știri, emisiuni culturale, emisiuni de divertisment, jurnale sportive și ziare cu specific. De aceea literatura de specialitate aduce în discuție și dimensiunea culturală a mass-mediei, aceea de a oferi publicului șansa de a participa în procesul de culturalizare și aculturație;
- într-o formă sau alta, puternic, slab sau limitat, efectul mass-media este de a influența. În acest sens a fost cristalizat codul etic și deontologic al jurnalistului;
- schimbările sociale se întâmplă cu ajutorul mijloacelor mass-media. Este o afirmație care nu are nevoie de explicații, ci poate fi susținută de exemple. Perspectiva mass-media asupra contextului politic din România a dus la o mișcare socio-politică, #rezist sau

[10] Vezi pentru acest subiect Mihai Coman, *op. cit.*, pp. 34-54.

modul în care mass-media a difuzat știri despre feminism a dus la o prezența mai mare a femeilor în viața publică.[11]

Instituțiile mass-media informează publicul larg. Informația prezentată societății prin intermediul mediilor de informare în masă, într-o formă scrisă, audio, video sau audio-video, poartă numele de știre. Informația ajunge la mase, dar nu înainte de a trece printr-un filtru: cel al agențiilor de presă, cunoscute și ca agenții de știri.

Carmen Ionescu privește agențiile de știri ca pe *„uzine cu foc continuu, unde muncitori anonimi topesc și toarnă în forme comprehensibile cea mai de temut substanță a momentului: informația*". [12]Agențiile de presă, în acest sens, reprezintă catalizatorul procesului de informare a publicului. De cele mai multe ori, contra-cost, instituțiilor mass-media le sunt oferite informațiile șlefuite și pregătite de către agențiile de știri. Acesta este motivul pentru care în jurnalele de știri, în cotidiane, ziare sau la radio este utilizată expresia: *„conform agenției"* sau *„conform"*. Mass-media își poate procura singură sau cu ajutorul agențiilor de presă informațiile.

Însă, oricum ar fi, știrea aparține creatorului său, jurnalistul - cel ce oferă informația, o culege, o pregătește și o livrează. Jurnalistul este, în fapt, un angajat al instituțiilor mass-media, muncitorul din uzinele agențiilor de presă. Literatura de specialitate portretizează jurnalistul ca pe *„o persoană a cărei ocupație principală constă în strângerea, scrierea și editarea unor materiale care, în general, prezintă și interpretează evenimente curente*". [13] Jurnalistul transmite știrea respectând rigorile jurnalistice și etice.

În ghidurile de stil cu norme etice sunt precizate rigorile etice și jurnalistice. Alături de respectarea regulilor gramaticale, este importantă obiectivitatea unei știri, validitatea surselor (căci întotdeauna trebuie să fie mai multe), respectarea normelor privind publicitatea în presă, toleranța în limbaj sau drepturile de autor.

Mass-media reprezintă o formă de comunicare mediată cu un rol bine definit în societatea secolului al XXI-lea. Ea constă dintr-un ansamblu de mijloace de comunicare adresate maselor de oameni, folosind o diversitate de tehnici pentru a îndeplini funcții, dintre care cea de informare este esențială. Mass-media este considerată o necesitate, un drept și o responsabilitate a democrației, fiind reglementată de lege.

Paradigma responsabilității sociale este cea care guvernează relația dintre instituțiile publice, prin intermediului birourilor de comunicare și instituțiile mass-media. Pe de o parte, instituția publică este organizată și se dezvoltă ținând cont de și prevalând interesul public, al oamenilor. Interesul public intră în sfera responsabilității sociale. Altfel spus, o instituție publică lucrează și comunică doar în interesul cetățeanului. Pe de altă parte, mass-media zilelor noastre se implică în sfera responsabilității sociale, prestând un serviciu public de informare.[14]

Mass-media și instituțiile publice sunt menite să servească intereselor societății; se cristalizează în jurul oamenilor și pentru oameni. Legătura dintre instituțiile publice și mijloacele mass-media este încununată de însăși lege.

În *Secțiunea a 2-a* a Legii nr. 544/ 2001 privind liberul acces la informațiile de interes public este reglementat accesul mijloacelor de informare în masă la informațiile de interes public, obligația de informare a mediilor de informare în masă și acreditare a ziariștilor.

Legiuitorul român, în a doua secțiune a prezentei legi, stabilește mai multe aspecte cruciale pentru asigurarea accesului mass-media la informațiile de interes public. Astfel, instituțiile publice sunt obligate să organizeze un birou de comunicare și să desemneze un purtător de cuvânt, subliniind importanța acestor structuri în funcționarea transparentă a

[11] Mihai Coman, *op. cit.*, pp. 105-125.
[12] Carmen Ionescu, *Agențiile de presă din România*, Editura Tritonic, București, 2007, p. 20.
[13] David L. Sills, *International Encyclopedia of Social Sciences*, Editura Macmillan, New-York, 1968, p. 25.
[14] Doug Newsom, Judy VanSlyke Turk, Dean Kruckeberg, *Totul despre relațiile publice*, traducere coordonată de Cristina Coman, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 473.

instituțiilor publice. Această prevedere legală confirmă necesitatea existenței unui birou de comunicare în fiecare instituție publică, reafirmând, în același timp, importanța comunicării eficiente cu mass-media și cu cetățenii.

În plus, instituțiile publice sunt obligate să organizeze periodic conferințe de presă sau să transmită comunicate de presă pentru a furniza informații de interes public. Acest lucru demonstrează angajamentul autorităților de a oferi transparență și acces la informații esențiale pentru cetățeni prin intermediul mass-mediei.

De asemenea, este stipulat că instituțiilor mass-media nu le poate fi interzis accesul la evenimentele de presă organizate de instituțiile publice, iar acreditarea jurnaliștilor trebuie să se facă fără discriminare, consolidând astfel principiile egalității și libertății presei în relația cu instituțiile publice.

Reunind paradigma responsabilității sociale și obligațiile instituțiilor publice reglementate de lege, concluzia clară este aceea că între departamentele de comunicare ale instituțiilor publice și instituțiile mass-media există o legătură inevitabilă.

Legătura inevitabilă dintre aceste două instituții presupune rigori, principii și acțiuni în virtutea cărora relația funcționează. Literatura de specialitate oferă o perspectivă sincronică, cât și diacronică asupra relației dintre oamenii de comunicare (PR-iști) și jurnaliști, implicit între oamenii de comunicare din administrația publică și jurnaliști.

O comunicare eficientă, corectă, conformă cu regulile și practicile domeniului relațiilor publice, dar și a domeniului jurnalistic se poate realiza atunci când specialiștii PR, pe de o parte cunosc specificul sistemului mass-media, iar pe de cealaltă parte instituie relații bazate pe respect reciproc și încredere cu jurnaliștii.

Cu alte cuvinte, omul de comunicare trebuie să fie rezervat, să ofere informațiile necesare, reale, valide. Obligația sa este să ofere jurnalistului informația suficientă și aprobată de conducerea instituției, ținând cont de două aspecte: primul este acela de a cunoaște sistemul mass-media căruia i se adresează și cel de al doilea este legat de relația relații publice-mass-media. Relația între specialistul în relațiile publice și omul de presă trebuie să fie cordială, bazată pe respect și să aibă în vedere ideea de nevoie: nevoia de nou, de actual. Această nevoie reprezintă asul din mâneca specialistului PR în măsura în care, acesta poate constant, să ofere jurnalistului informații actuale, inedite, care contribuie la Gestalt-ul de imagine al instituției.

O relație pozitivă și productivă cu instituțiile mass-media impune instituțiilor publice, în cadrul departamentului de relații publice, existența unui birou de presă. Utilitatea biroului de presă devine evidentă pe măsură ce sunt analizate responsabilitățile acestui sub-departament și rolul oamenilor care lucrează în el.

În primul rând, aceștia sunt responsabili de culegerea informațiilor din interiorul organizației, cu scopul de a furniza rapid și corect informațiile solicitate de presă. De asemenea, biroul trebuie să orienteze și să se asigure că instituția urmează strategia de comunicare propusă. Pregătirea materialelor pentru presă și organizarea evenimentelor de presă sunt, de asemenea, sarcini esențiale ale acestui birou.

Instituirea unor relații profesionale cu jurnaliștii este crucială, iar biroul trebuie să acționeze ca un partener profesionalizat în această privință. În plus, informațiile externe sunt la fel de importante ca și cele din interiorul organizației, oferind o perspectivă asupra modului în care instituția este percepută în mediul extern, în special în presă. Activitatea de monitorizare a presei, denumită revista presei, are ca scop culegerea și furnizarea a două tipuri de informații: cele referitoare la instituție în presă și cele legate de domeniile de interes ale instituției.[15]

Prin urmare, utilitatea biroului de presă nu poate fi contestată, având un singur scop: acela de a contribui, prin toate activitățile sale, la realizarea strategiei de comunicare adoptată,

[15] Cristina Coman, *Relațiile publice și mass-media,* Editura Polirom, Iași, 2004, pp. 35-38.

oferind informații presei, respectând un principiu al unității: unitate de fond (conținut) și formă (aspect, identitate vizuală).

Între departamentele de comunicare ale instituțiilor publice și instituțiile mass-media este evidentă relația de interdependență. În egală măsură, între sistemul de relații publice și mass-media există o interdependență vădită. Această legătură poate fi privită în termeni generali ca fiind o situație în care ambele părți câștigă. Mass-media acționează ca un multiplicator al imaginii instituției, în timp ce departamentul de relații publice servește ca interfață între instituție și mass-media, oferind informații noi, relevante și actuale. Pe de altă parte, mass-media are nevoie constantă de informații pentru a-și menține relevanța și a-și satisface cerințele publicului; lipsa informației ar putea duce la pierderea existenței pentru instituțiile media. Astfel, ambele părți sunt interdependente și beneficiază reciproc din această relație colaborativă.

3. Concluzii

Sistemul relațiilor publice și instituțiile publice cristalizează relații de interdependență în zilele noastre. Ele joacă un rol vital în comunicarea eficientă între autorități și cetățeni, precum și în promovarea transparenței și înțelegerii reciproce. Prin intermediul strategiilor de comunicare adecvate, relațiile publice facilitează construirea unei imagini pozitive a instituțiilor publice și promovează încrederea și colaborarea cu mediul extern.

În același timp, instituțiile publice oferă un cadru esențial pentru dezvoltarea și implementarea politicilor și serviciilor publice, având un impact direct asupra bunăstării și progresului societății. De aceea, o colaborare eficientă între relațiile publice și instituțiile publice este esențială pentru o guvernare transparentă, eficientă și responsabilă, care să răspundă nevoilor și așteptărilor comunității.

În ceea ce privește relația dintre instituția publică, prin departamentul său de comunicare și relații publice și mass-media, aceasta este inevitabilă, dovada fiind clară: printre multele atribuții, atât instituția publică, cât și mass-media se află în slujba cetățeanului. În fapt, cele două instituții împart aceeași obligație: aceea de a informa cetățeanul. Astfel că, instituția publică oferă societății informații esențiale într-o țară democratică în care conducătorii sunt aleși dintre și cu oameni: informații despre activitatea instituției, despre acțiunile și politicile, demersurile gândite pentru bunăstarea cetățeanului.

Deși această obligație a instituției publice este reglementată de lege, mass-mediei îi revine o obligație mai degrabă morală în secolul al XXI-lea, dar din aceeași sferă: aceea de a prelua informația instituțiilor publice și a oferi-o societății din ce în ce mai eterogenă. Și toate acestea pentru că, din perspectiva aceasta a coagulării tuturor forțelor spre progres, democratizare și spre bunăstare, mass-media are obligația de a contribui la dispersarea informațiilor din sfera publică.

Această distincție dintre obligația reglementată de lege, cea pe care o poartă instituțiile publice și obligația morală, cea pe care o poartă instituțiile mass-media, trebuie subliniată și explicată. Agențiile mass-media decid în ce măsură și cum preiau informațiile puse la dispoziție de instituțiile publice și le transmit maselor. Mijloacele de comunicare în masă contribuie la ideea de progres, la construcția democratică, dar în moduri și procente diferite. De aceea, instituțiilor mass-media le revine o obligație morală de a prelua și transmite, corect și complet informația spre societate.

Contextul interacțiunilor dintre relațiile publice, instituțiile publice și mass-media reprezintă un aspect fundamental al funcționării societății contemporane. Aceste entități sunt interconectate într-un ecosistem comunicativ complex, în care comunicarea eficientă și transparentă joacă un rol crucial în menținerea încrederii publice, promovarea transparenței și buna guvernare. Colaborarea între aceste entități este esențială pentru furnizarea de informații corecte, promovarea intereselor publice și susținerea unei dezbateri publice robuste și

informate. Așadar, în vederea consolidării unei societăți mai deschise, informate și participative, interferențele dintre sistemul de relații publice coagulat la nivelul instituțiilor publice și mass-media sunt imperative.

BIBLIOGRAPHY

Achelis, Thomas, Epure, Lia Lucia, Foarță, Șerban, Mărăescu, Constantin, Rus, Flaviu Călin, Tolcea, Marcel, Tudor, Dona, Voen, Tom. *Relațiile publice: coduri, practice, interferențe*, Editura Mirton, Timișoara, 2004;

Coman, Mihai. *Introducere în sistemul mass-media*, Editura Polirom, București, 2007;

Coman, Cristina. *Relațiile publice și mass-media*, Editura Polirom, Iași, 2004;

Dinescu, Ana. *Ghid al comunicatorului din instituțiile publice*, Editura Lumen, Iași, 2010;

Ionescu, Carmen. *Agențiile de presă din România*, Editura Tritonic, București, 2007;

Kunczik, Michael, Zipfel Astrid. *Introducere în știința publicisticii și a comunicării*, tradusă de R. Graf și W. Kremm, Editura Presa Universitară Clujeană;

Newsom, Doug, Turk, Judy VanSlyke, Kruckeberg, Dean. *Totul despre relațiile publice*, traducere coordonată de Cristina Coman, Editura Polirom, Iași, 2010;

Sills, David L. *International Encyclopedia of Social Sciences*, Editura Macmillan, New-York, 1968;

**** Legea nr. 544/12 octombrie 2001 privind liberul acces la informațiile de interes public.

THE IMAGE OF THE HUNGARIANS IN JOACHIM WITTSTOCK'S WORK

Sonia Tiru
PhD Student, „Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: This thesis deals with the image of the Hungarians as they are depicted in the work of Joachim Wittstock. Firstly, there is a theoretical part that presents the main concepts of the Imagology: image, auto-image, hetero-image, stereotype and prejudice. Secondly, there is a part that elicits the personal and the professional life of the author. Furthermore, the Nation of the Hungarians is illustrated, followed by an imagologigal analysis of the Hungarians in the work of Joachim Wittstock.

Keywords: Joachim Wittstock, imagology, self-image, hetero-image, stereotype

Theoretische Voraussetzungen

Das Werk von Joachim Wittstock wurde bis jetzt aus verschiedene Ansichtspunkten analysiert, was aber meiner Meinung nach fehlt, ist eine Analyse aus der imagologischen Sicht. Die Imagologie entstand als wissenschaftlicher Bereich erst im zwanzigsten Jahrhundert und setzt sich mit Begriffen wie Image, Eigenbild, Fremdbild, Stereotyp, Vorurteil auseinander. Im Folgenden sollen die genannten Begriffe kurz definiert werden:

Image (engl. Bild) ist das Vorstellungsbild das ein einzelner oder eine Gruppe von sich selbst (eigen-I) oder anderen Personen (Fremd-I) Gegenständen oder Verhältnissen hat. Als komplexe Gesamtheit von Gefühlen, Einstellungen und Meinungen bewußter und unbewußter Art ist das Image von kulturellen, sozialen und subjektiven Momenten (auch Vorurteilen) geprägt und stellt eine stereotypisierende Vereinfachung eines objektiven Sachverhalts dar. [1]

Das Bild, sowohl das Selbstbild, als auch das Fremdbild, entsteht durch das Bedürfnis des Menschen die Welt einzurichten und sich in der Welt als soziales Individuum wiederzufinden.[2]

Der *Imagotyp* ist das Bild, das wir uns in unseren Köpfen machen. Die *Eigenbilder* oder *Auto- Imagotype* sind die Bilder, die wir uns über uns selbst machen, *während* die Fremdbilder oder *Hetero-Imagotype* die Bilder, die wir uns über die Anderen vorstellen.

Das Eigenbild und das Fremdbild stehen miteinander in Beziehung, man kann nicht über *das Eigenbild* sprechen ohne auch *das Fremdbild* zu kennen[3] und umgekehrt.

Stereotypen sind für Stüben Synonym mit Klischees und haben folgende Definition: „...oft wiederholte, festgefügte Bilder, die Träger und Auslöser einer vorgeprägten, von vielen geteilten Vorstellung sind, welche sich von der Wirklichkeit entfernt hat, wobei vorausgesetzt wird, daß ihre Inhalte unveränderbar und überzeitlich gültig seien."[4]

[1] DTV. Lexikon in 20 Bänden. Band 8, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995, S. 176.
[2] Suppan, Arnold: *Einleitung*. In: Heuberger, Valeria/Suppan, Arnold/Vyslonzil, Elisabeth (Hrsg.): *Das Bild vom Anderen. Identitäten, Mentalitäten, Mythen und Stereotypen in multiethnischen europäischen Regionen*. 2. Auflage, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1999, S. 15.
[3] Kiziler Emer, Funda: *Die Imagologie als Arbeitsbereich der Komparatistik*. https://www.academia.edu/69761465/Die_Imagologie_Als_Arbeitsbereich_Der_Komparatistik. (Zugriff: 06.03.2023): Pdf. S. 4.
[4] Beller, Manfred/ Leerssen, Joep: *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey,* Amsterdam: Rodopi Verlag, 2007, S. 38.

Friedrich Heckmann zitiert die Definition der Vorurteile und meint dabei, dass diese *die Beste* sei[5]:

> Vorurteile sind negative oder ablehnende Einstellungen einem Menschen oder einer Menschengruppe gegenüber, wobei dieser Gruppe infolge stereotyper Vorstellungen bestimmte Eigenschaften von vornherein zugeschrieben werden, die sich aufgrund vor Starrheit und gefühlsmäßiger Ladung selbst bei widersprechender Erfahrung schwer korrigieren lassen.[6]

Zielsetzung der vorliegenden Arbeit ist eine imagologische Analyse der Ungarn aus Werken von Joachim Wittstock.

Das Leben und Werk Joachim Wittstock

Joachim Wittstock ist ein bedeutender rumäniendeutscher Autor und einer von den wenigen, die entschieden haben, auch nach der Wende von 1989 in Rumänien zu bleiben, auch wenn eine große Anzahl der rumäniendeutschen Autoren ausgewandert sind. Als er gefragt wurde, warum er nicht auswandern wolle, hat er folgenderweise geantwortet[7]:

> Außerhalb durch das mondbeschienene Land und das Schwarze Meer ist Kleinasien zu finden: Wenn du dorthin möchtest, in die Türkei deiner Fantasie nach wärst du kein anderer, sondern immer du selbst, weder jünger noch frei von Krankheit oder Schmerzen. Und wenn du segelst durch den Hellespont und die Ägäis zum Peloponnes und würdest denken, dass du im Griechenland deiner Träume alles neu anfangen könntest, würdest du feststellen, dass dein Leben nicht neuer ist als das Alte.[8]

Er hat die Grund- und Oberschule in Kronstadt/Brașov besucht[9] und dann Philologie rumänisch-deutsch an der Universität „Babeș-Bolyai“ in Klausenburg/Cluj studiert. Danach war er Professor und Bibliothekar in Heltau/Cisnădie und Hermannstadt/Sibiu. Anschließend war er bis zur Emeritierung Forscher im Institut für Sozio-Humanistischen Forschungen in Hermannstadt/Sibiu und setzte sich mit rumäniendeutscher Literaturgeschichte auseinander.[10]

Der Dichter, Literaturhistoriker, Schriftsteller und Übersetzer Joachim Wittstock wurde am 28. August 1939 in Hermannstadt/Sibiu geboren und wie Hans Bergel hervorhebt, 290 Jahren nach Goethe.[11] Er stammt aus einer Intellektuellenfamilie, in der das Schreiben „zu den gewohnten vielfach geübten Beschäftigungen von Jung und Alt gehörte“[12]. Sein Vater, Erwin Wittstock (1899–1962), war einer der bedeutendsten siebenbürgisch-deutscher Prosaschriftsteller des 20. Jahrhunderts.

Nora Iuga charakterisiert Joachim Wittstock in einer sehr plastischen Weise:

---

[5] Zit. nach: Heckmann, Friedrich: *Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen*, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1992, S. 117ff.
[6] Ebd.
[7] Sass, Maria: *Temele provin din lumea autorului…Constante tematice ale romanelor lui Joachim Wittstock*. S.1.
[8] Sass, Maria: S. 1.
[9] https://www.duhoctrungquoc.vn/wiki/de/Joachim_Wittstock (Zugriff: 07.08.2023)
[10] https://uniuneascriitorilorfilialasibiu.ro/joachimwittstock/?fbclid=IwAR0Ej8iMl1DN4YnY2mV54bfFBrbkMU2YFMP-eRWm911KeW1URCn6trfW50#page-content (Zugriff: 28.10.2021)
[11] https://www.siebenbuerger.de/zeitung/artikel/kultur/20287-was-in-meiner-lebensstunde-getan.html (Zugriff: 07.08.2023)
[12] Wittstock, Joachim: *Scherenschnitt. Beschreibungen, Phantasien, Aufsätze*. hora: Hermannstadt/Sibiu 2002. Vorwort: S. 9.

> Joachim Wittstock wurde am 28. August im Hause der Jungfrau geboren, deshalb war das Kind so morgenschön …, und als es die Augen öffnete, war der erste große Fleck, den es auf dieser Erde erblickte, der Himmel. Anfassen wollte das Kind dieses blaue Ding, aber es rutschte aus dem warmen Schoß der Mutter und fiel auf den Boden …, die erste Begegnung mit dem Grund war vollzogen! Wie viele Bedeutungen kann das Wort „Grund" haben? Grund als Ursache, Grund als Basis, Grund als Fundament, worauf man sich stützt oder hinfällt, je nachdem. Jedenfalls war das der Anfang, was auch besagte, dass aus diesem Kind ein Dichter werden wird. Jeder waschechte Dichter ist ein tanzender Philosoph, der kein Sitzfleisch hat, er ist in ständiger Bewegung, wie eine Pendeluhr![13]

Joachim Wittstock war ein besonderes Kind, die Art wie er die Welt betrachtete, zeigte, dass dieses Kind ein Dichter werden wird, ein Mensch, der keine Ruhe hat und sich mit der philosophischen Seite der Dinge beschäftigt. Nora Iuga nennt Joachim Wittstock einen Tänzer und bezieht sich auf sein Werk, während sie diese Aussage macht. Er tanzt langsam, die Gedanken lassen sich von selbst verstehen, die Wörter sind nur ein Hilfsmittel. Die Gedanken sind nicht laut, aber trotzdem kann ein Hüpfen erkannt werden, ein „Perpetum Mobile des Geistes", wie ihn Nora Iuga nennt.[14]

Das Werk des Autors ist sehr bemerkenswert, es werden ein paar Arbeiten erwähnt: *Ascheregen (1985, 1989 auch ins Rumänische übersetzt) Spiegelsaal. Skizzen, Erzählungen*, 1994, *Kurator, Söldner, Gouverneur*, 1998, *Scherenschnitt, Beschreibungen, Phantesien, Auskünfte*, 2002, *Bestätigt und besiegelt. Roman in vier Jahreszeiten*, 2003, *Die uns angebotene Welt. Jahre in Klausenburg. Roman*, 2007. [15]

Joachim Wittstock ist ein Mitglied des Schriftstellerverbandes aus Rumänien, der Deutschen Schillergesellschaft aus Marbach/Neckar, der Künstlergilde aus Esslingen, Deutschland, Mitglied im Redaktionskolleg der Zeischrift „Euphorion", Mitglied im Redaktionskolleg der Zeischrift „Germanistische Beiträge" und wurde mit Preise des Rumänischen Schriftstellerverbandes geehrt, auch mit dem Preis „Opera Omnia". [16]

Joachim Wittstock ist ein Zeuge der Veränderungen, die in Rumänien stattgefunden haben und behandelt wie kein anderer Themen aus dem Leben der Siebenbürgen Sachsen. Die Vergangenheit, die sich immer wieder verändert und die Gegenwart unerkennbar macht, bringt ihm überhaupt keine Freude; er erzählt darüber in einem befangenen Ton, manchmal melancholisch, manchmal ironisch.

Themen wie die Entfremdung der Sachsen im eigenen Land, die Problematik der Auswanderung und *Finnis Transsilvaniae* bzw. das Zugrundegehen der sächsischen Gemeinschaft werden immer wieder in seinem Werk unter verschiedenen Facetten behandelt.

Das Bild der Ungarn

Die Ungarn gehören zu der Ethnie der finno-ugrischen Sprachenfamilie und haben weder mit den Rumänen, weder mit den in das rumänische Land lebende Volk eine Gemeinsamkeit.[17]

---

[13] Iuga, Nora: *Bleib so, wie du bist.* In: Sass, Maria/Sienerth, Stefan/Spiridon, Olivia (Hrsg.): "Rumäniendeutsche Seinszusammenhänge und weitläufigere Bezüge". Literarische Kommunikation in der deutschsprachigen Literatur Rumäniens – das Fallbeispiel Joachim Wittstock. Peter Lang Berlin: 2019, S. 15.

[14] Iuga, Nora (2019): S. 15.

[15] https://uniuneascriitorilorfilialasibiu.ro/joachimwittstock/?fbclid=IwAR0Ej8iMl1DN4YnY2mV54bfFBrbkMU2YFMP-eRWm911KeW1URCn6trfW50#page-content (abgerufen am 06.03.2023)

[16] Ebd.

[17] Erzse-Boitor, Kinga: *Das Bild des Anderen in der rumäniendeutschen Kinder- und Jugendliteratur*, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2009, S. 52.

> Die Magyaren (*ung. mangyar*), wie die Ungarn in Anlehnungen die Selbstbezeichnung noch genannt werden, waren ursprünglich ein asiatisches Reitervolk, das im Jahre 1000 unter König Stephan I christianisiert wurde. In Siebenbürgen gehören sie, im Gegensatz zur Mehrheit oder orthodoxen Rumänen, der protestantischen (reformiert, evangelisch oder unitarisch) oder der katholischen Kirche an.[18]

Sie Sachsen sollten ein Vorbild für die Ungarn sein und wünschten sich, so fleißig wie diese zu sein. Einen anderen von den Ungarn ausgedrückte Wunsch war, kein mehr Geld zu vergeuden und ihre Hochmütigkeit zu beschränken. [19]

Die Szekler gehören auch zu der ethnischen Minderheit der Magyaren, denn sie erweisen eine gemeinsame Muttersprache, gemeinsame Sitten und Bräuche. Die Physische Charaktereigenschaften der Szekler sind folgende: sie haben Schnurbart und dichtes Haar. Die Magyaren in Körperbau und Tracht werden folgender Weise zum Ausdruck gebracht:

> Körperlich sind sie durch mittelgroße, kräftige Statur und gesunde Konstitution, durch Rundköpfigkeit, durch straffes, glänzend schwarzes Haar und dunkle Augen ausgezeichnet. […] Die Magyaren haben sich noch immer eine eigene, recht charakteristische Tracht bewahrt […]. Die Frauen tragen weiter faltige halblange Röcke, farbige Jacken, verschnürte Mieder, Pelze, Kopftücher.20

Ersze-Boitor bringt Heinrichs Wislockis Idee zum Ausschein, undsw. Sind die Ungarn fröhlich, gastgesellig, gastfreund, außerdem sind sie auch Nationalstolz.21

Weil die Sachsen sehr abwehrend und kritisch mit den Fremden sind, fürchten sich die Ungaren vor ihnen. Ferencz Kazinczy, der Spracherneuer des Ungarischen, besuchte oft Siebenbürgen und artikuliert folgende Meinung bezüglich der Siebenbürgen Sachsen[22]:

> Obwohl sie (Sachsen) über genügend Geld verfügen, geben sie das nicht für die Kultur aus; infolgedessen sprechen sie eine ungepflegte Sprache […], ihr Äußeres ist ungepflegt, besonders der häßliche Bart und die schlechten Kleider […] die Fremden werden nicht herzlich aufgenommen.[23]

Zwischen den Siebenbürgen Sachsen und den Ungaren ist eine freundschaftliche Beziehung entstanden, trotzdem hatten sie auch ihre Missverständnisse.[24]:

> Und je besser die beiden Nationen sich in ihren Vorzügen kennen lernen, desto größeren Vorteil können sie beide daraus ziehen: der temperamentvolle, draufgängerische Madjare und der tiefgründige, kritisch abwägende Deutsche sind wie geschaffen zur gegenseitigen Ergänzung in der Arbeit der Staatswirtschaft.[25]

Nicht nur die Siebenbürger Sachsen und die Ungaren haben einen Beitrag zum friedlichen Zusammenleben gehabt, sondern auch die Rumänen.

Joachim Wittstock hat im multiethnischen Siebenbürgen gelebt, folglich ist es kein Wunder, dass in seinen Werken Fremd- und Selbstbilder konstruiert werden, aus denen einerseits kultureller Austausch zustande gekommen ist, andererseits aber sind Spannungen zwischen den jeweiligen Ethnien nicht zu übersehen.

Die Ungarn als Volk

[18] Erzse-Boitor, Kinga (2009): S. 52.
19 Balogh, András: S. 289.
[20] Erzse-Boitor, Kinga (2009): S. 53.
[21] Erzse-Boitor, Kinga (2009): S. 53.
[22] Balogh, András: S. 289.
23 Balogh, András: S. 289.
24 Korodi, Lutz: *Siebenbürgen und das ungarische Mutterland*, Charlottenburg: Ostverlag Gmbh, 1916, S. 49.
25 Korodi, Lutz (1916): S. 49.

Der Linguist Julius von Farkas charakterisiert die Ungarn als „merkwürdiges Gegenstück zu den Rumänen“[26], „welche zwar eine romanische Sprache sprechen, aber rassisch nicht zu den romanischen Völkern gehören.“[27] Derselbe Farkas schreibt, dass die Ungarn, die zu der finno-ugrischen Völkerfamilie gehören, keinen genau bestimmten Ursprung haben würden. Darüber hinaus wird hervorgehoben, dass das Urvolk im 18. Jahrhundert dokumentarisch vermerkt sei. Gegen das Jahr 2000 vor Christus zog der westliche Zweig unter dem Druck des Bevölkerungszuwachses in Richtung Wolga und dann zur Ostsee.[28]

Die Vorfahren der Ungarn setzen sich in dem südlichen Teil des Urals und in den Ebenen der russischen Flüsse nieder und betrieben Hackbau und Viehzucht. Dieses Volk wird dann als ein Hirtenvolk bezeichnet, das sich mit Pferde- und Schafzucht beschäftigte. Im Sommer wohnten sie in Nomadenzelten und im Winter in Blockhäuser. [29]

Die Ungarn setzten sich an den Ufern des Dons nieder und gelangten nach mehreren Generationen in das Zwischenstromland und wurden als Kriegervolk wahrnahm. Weil sie von den Petschenegen angegriffen wurden, mussten sie fliehen und ließen sich in das Karpatenbecken nieder. Wenn auch viele Wandervölker untergegangen sind, ist dies nicht der Fall der Ungarn. Sie wurden zu einem sesshaften Volk, wurden Christen und galten als Vorbild für die Nachbarn. Das Volk, das sich in Transsilvanien niederließ, wurde unter dem Namen Magyaren bekannt, einem Terminus, das Synonym zu Ungarn ist. Ihre Sprache bereicherte sich mit vielen Wörtern aus anderen Sprachen wie Deutsch, Latein, Türkisch, Slawisch und Rumänisch.[30]

Es soll auch hervorgehoben werden, dass die ungarische Minderheit auch in unseren Zeiten sehr wichtig ist. Die meisten Ungarn aus Rumänien befinden sich in den Kreisen Covasna, Harghita und Neumarkt (Tg. Mures).

Das Bild der Ungarn bei Joachim Wittstock

Als Siebenbürger ist der rumäniendeutsche Autor stets mit allen hier lebenden Ethnien im Kontakt gewesen, folglich auch mit den Ungarn und übernahm implizit Kulturelemente, Sprachelemente und Gewohnheiten von all diesen mitwohnenden Nationalitäten.

Während seines Germanistikstudiums in Klausenburg übte er das Zusammenleben mit allen Ethnien, viele von seinen Bekannten und Freunden waren Ungarn. Seine Beziehungen zu den Ungarn werden am besten im Roman *Die uns angebotene Welt* beschrieben.

Die Alter-Ego Figur des Romans *Die uns angebotene Welt*, Georg Herwäst, befreundet sich mit Ungarn, hat auch eine Geliebte namens Csilla, die ungarischer Abstammung ist, ein intelligentes Mädchen, das sehr gut mit Worten umgehen konnte und dadurch Georg zu langen Gesprächen provozierte. Georg war von ihr fasziniert, weil sie die Verkörperung des Fremden, des Anderen darstellt. Sie ist Teil der neuen Welt, die Georg erst jetzt durch die Freundschaft zu verschiedenen Gestalten zu experimentieren beginnt.

Die Ungarn, die im Roman *Aschenregen* als Gestalten auftreten, sind Orbán Pal, ein Eisenbahner, Alfödi Gábor, Südkösd Gyula u.a. Es wird eine Inkursion in das Leben der Ungarn unternommen, exemplarisch werden mehrere zu dieser Minderheit gehörende Personen beschrieben. So z. B. Zeigen Orbán Pal und Alfödi Gábor großes Interesse für die existentielle Seite des Lebens, sie reden viel und werfen Fragen auf, die meistens unbeantwortet bleiben, denn es sind solche Fragen welche die Reflexion anregen sollen. Die von den Gestalten

26 Farkas, Julius: *Südosteuropa. Ein Überblick*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 1955, S. 34.
27 Farkas, Julius (1955): S. 34.
28 Farkas, Julius (1955): S. 34.
29 Farkas, Julius (1955): S. 34.
30 Farkas, Julius (1955): S. 34.

vermerkten Themen weisen auf menschliche Größe: Alfödi Gábor erwähnt die Lehren von Bolyai und spricht über die Bedeutung der Toleranz gegenüber der Anderen; die Toleranz der anderen Minderheiten gegenüber dient als ein Stereotyp der Ungarn.

Wie bereits im vorigen Unterkapitel präzisiert wird, sind die Ungaren streng mit sich selbst, doch wird ihnen wird eine große Akzeptanz den anderen Völkern und Ethnien gegenüber zugeschrieben. Es ist ein Faktum, das aus den Interaktionen der von Joachim Wittstock erdachten Gestalten vermittelt wird. Der Lebensstil der Ungarn führt zu einem langen Leben, es wird auf Orbán Pals Vater hingewiesen, der über achtzig ist und sich auch in diesem Alter mit dem Ackerbau beschäftigt.

Eine andere ungarische Figur aus dem Roman *Aschenregen* ist Magdalena, die Freundin und dann die Verlobte Erwins, sie ist die Tochter der Voiteks, einer schwäbischen Familie, die bis zum 1. Weltkrieg teilweise magyarisiert wurde. In der Familie wird sie Madala gerufen, in ungarischer Sprache eher als Modolo ausgesprochen.[31]

Die Art und Weise der Ungarn wird auch in Judits Beschreibung, Màrtons Freundin, zum Ausdruck gebracht: Sie hatte „etwas Flinkes, rasch Zupackendes, wohl auch etwas Herrisches“[32]. Ihr schönes Aussehen ist ein Stereotyp der Ungaren.

Außer den zu der ungarischen Minderheit gehörenden Gestalten, artikuliert Joachim Wittstock in seinen Werken Wörter aus der ungarischen Sprache, die gleich danach ins Deutsche übersetzt werden, ein Zeichen der Multikulturalität: „Borzasztó“, „schauderhaft“[33], „Isten ments“, „um Gottes willen“[34], „borzalmas“, „horribel“, „Csákány“, „Spitzhacke“[35], „szegény Katalin“, „die arme Katalin“.[36]

Joachim Wittstock konstruiert Bilder der verschiedenen Nationen, die ihm die Möglichkeit geben, die Kulturen der in Siebenbürgen mitwohnenden Menschen kennenzulernen und zu beschreiben. Durch seine Werke wird auch dem Leser ermöglicht, verschiedenes über diese Kulturen zu erfahren. Das Eigene wird dem Fremden gegenübergestellt und erweitert dadurch die Perzeption des Lesers.

BIBLIOGRAPHY

DTV. Lexikon in 20 Bänden. Band 8, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995.

Balogh, András: Die Siebenbürger Deutschen in der ungarischen Literatur. In: Das Bild des Anderen in Siebenbürgen. Stereotype in einer multiethnischen Region. Hrsg. Von Gündisch, Höpker, Markel, Michael. Siebenbürgisches Archiv. Band. 33. Köln: Böhlau Verlag, S. 289.

Beller, Manfred/ Leerssen, Joep: *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey,* Amsterdam: Rodopi Verlag, 2007.

Drace-Francis 2013: Alex Drace-Francis, *The Traditions of Inventions: Romanian Ethnic and Social Stereotypes in Historical Context*, Leiden, Brill Verlag.

Erzse-Boitor, Kinga: *Das Bild des Anderen in der rumäniendeutschen Kinder- und Jugendliteratur*, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2009.

Farkas, Julius: Südosteuropa. Ein Überblick, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, 1955.

[31] Tudor, Ștefan: *Aspekte der Interkulturalität in Joachim Wittstocks Roman Ascheregen,* In: Beiträge germanistischer Nachwuchskräfte. Band I. Hrsg. Von Sass, Maria, Sava, Doris, Sibiu/Hermannstadt: Techno Media Verlag, 2011, S. 135.

32 Wittstock, Joachim (2018): S. 46.

33 Wittstock, Joachim (2018): S. 124.

34 Wittstock, Joachim (2018): S. 125.

35 Joachim, Wittstock (2007): S. 18.

36 Joachim, Wittstock (2007): S. 99.

Heckmann, Friedrich: *Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen*, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1992.

Heuberger et al (Hrsg.) 1999: Heuberger, Valeria/Suppan, Arnold/Vyslonzil, Elisabeth (Hrsg.), *Das Bild vom Anderen. Identitäten, Mentalitäten, Mythen und Stereotypen in multiethnischen europäischen Regionen*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag.

Iuga, Nora: *Bleib so, wie du bist.* In: Sass, Maria/Sienerth, Stefan/Spiridon, Olivia (Hrsg.): "Rumäniendeutsche Seinszusammenhänge und weitläufigere Bezüge". Literarische Kommunikation in der deutschsprachigen Literatur Rumäniens – das Fallbeispiel Joachim Wittstock. Peter Lang Berlin: 2019

Kiziler Emer, Funda: *Die Imagologie als Arbeitsbereich der Komparatistik*. https://www.academia.edu/69761465/Die_Imagologie_Als_Arbeitsbereich_Der_Komparatistik. (Zugriff: 06.03.2023): Pdf.

Korodi, Lutz: Siebenbürgen und das ungarische Mutterland, Charlottenburg: Ostverlag Gmbh, 1916.

Sass, Maria: *Temele provin din lumea autorului…Constante tematice ale romanelor lui Joachim Wittstock.*

Suppan, Arnold: *Einleitung*. In: Heuberger, Valeria/Suppan, Arnold/Vyslonzil, Elisabeth (Hrsg.): *Das Bild vom Anderen. Identitäten, Mentalitäten, Mythen und Stereotypen in multiethnischen europäischen Regionen*. 2. Auflage, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1999.

Tudor, Ștefan: Aspekte der Interkulturalität in Joachim Wittstocks Roman Ascheregen, In: Beiträge germanistischer Nachwuchskräfte. Band I. Hrsg. Von Sass, Maria, Sava, Doris, Sibiu/Hermannstadt: Techno Media Verlag, 2011, S. 135.

Wittstock, Joachim: *Aschenregen*, Hermannstadt/Sibiu: Verlag Hora, 2018.

Wittstock, Joachim: *Die uns angebotene Welt*, Bukarest/ București: Verlag der „Allgemeinen Deutschen Zeitung für Rumänien", 2007.

Wittstock, Joachim: *Scherenschnitt. Beschreibungen, Phantasien*, *Aufsätze*. hora: Hermannstadt/Sibiu 2002.

https://uniuneascriitorilorfilialasibiu.ro/joachimwittstock/?fbclid=IwAR0Ej8iMl1DN4YnY2mV54bfFBrbkMU2YFMP-eRWm911KeW1URCn6trfW50#page-content (abgerufen am 06.03.2023)

THE EVOLUTION OF ENVIRONMENTAL CRIMINAL LAW AT THE NATIONAL AND EUROPEAN LEVEL

Ciprian Raicea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Environmental criminal law has gone through a spectacular evolution in Europe in the past 30 years. One change concerns simply the place of environmental criminal law. In many countries, provisions have now been incorporated either in a penal code or in a specific environmental statute. Moreover, in many legal systems the environment has received a more autonomous protection in the criminal law system. And finally, one can notice in many countries the introduction of a so-called toolbox approach, implying that a variety of remedies have been put in place, thus reserving the criminal law as an ultima ratio.Yet another important development relates to the fact that Europe also has taken action with respect to environmental criminal law with the Environmental Crime Directive of 2008. It is, however, striking that some of the aforementioned developments in Member States are not reflected in the Directive. Moreover, the enforcement of environmental law faces many more challenges which cannot be faced merely with a criminalization. There is a serious danger that this only leads to symbolic legislation whereby violations of environmental law are criminalized, without any guarantee of effective enforcement. There are therefore still important challenges to be met with respect to the system of environmental criminal law in Europe.

Keywords: environmental criminal law, Europe, remedies, directive, enforcement

Introducere

Dreptul penal al mediului a trecut printr-o evoluție spectaculoasă în Europa în ultimii 30 de ani. În majoritatea țărilor, aceste sisteme de drept penal al mediului au început ca o anexă la principalele legi administrative. Incriminarea a fost, de asemenea, dependentă de domeniul de aplicare al dreptului administrativ.[1]Mai mult, în majoritatea sistemelor juridice, țările s-au bazat puternic pe dreptul penal. Remediile alternative pentru gestionarea încălcărilor legislației mediului au lipsit adesea.[2] Datele privind aplicarea în practică a legii penale de mediu au arătat că o mare parte a infracțiunilor împotriva mediului au rămas nepedepsite, având în vedere capacitatea limitată a procurorilor.[3] Au avut loc schimbări importante în ceea ce privește forma dreptului penal al mediului. Una dintre ele se referă la locul dreptului penal al mediului. În multe țări, prevederile au fost acum încorporate fie într-un cod penal, fie într-o lege specială de protecţie a mediului.[4]

Dreptul penal al mediului nu mai este, prin urmare, doar o anexă la statutele de mediu cu caracter preponderent de drept administrativ.[5] Mai mult, în multe sisteme juridice, mediul a primit o protecție mai autonomă în sistemul de drept penal. Se poate observa, în multe țări, introducerea unei așa-numite abordări cu instrumente, care implică o varietate de remedii ce au fost instituite (pedepse civile, amenzi administrative etc.), legea penală fiind *ultima ratio*.[6]

[1] A. I. Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 22.
[2] A. B. Ilie, *Dreptul mediului*, Edi. C. H. Beck, Bucureşti, 2017, p. 53.
[3] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 26.
[4] Idem, p. 30.
[5] M.Faure, *The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States*, Review of European Community & International Environmental Law, vol. 26, nr. 2/2017, p. 139-146.
[6] B. Burton, *Corporate Criminal Liability*, Editura Nova Science Publishers Inc, New York, 2014, p. 110.

O altă evoluție importantă este faptul că Uniunea Europeană a luat măsuri cu privire la dreptul penal al mediului prin Directiva privind criminalitatea împotriva mediului din 2008.[7]

Cu toate acestea, este surprinzător faptul că unele dintre evoluțiile menționate anterior, care ar putea fi observate în statele membre, de exemplu, în ceea ce privește abordarea cu instrumente, nu sunt reflectate în directivă.[8] Aplicarea legii mediului se confruntă cu mult mai multe provocări care nu pot fi abordate doar prin incriminare. Există pericolul serios ca aceasta să ducă doar la legislație simbolică, prin care încălcările legislației mediului sunt incriminate, fără orice garanție că va avea loc și o executare efectivă. Prin urmare, există încă provocări importante de rezolvat în ceea ce privește sistemul de drept penal al mediului în UE.[9]

În acest articol, voi prezenta, mai întâi, cum a apărut și s-a dezvoltat legislația penală în domeniul mediului, în Uniunea Europeană, în anii 1970. Voi evidenția, apoi, că modelul tradițional de utilizare a dreptului penal pentru aplicarea legislației de mediu a fost supus multor critici. În continuare, voi arăta că această critică a fost, în mare măsură, încorporată de statele membre, dar doar într-o măsură mai mică, în directiva europeană privind criminalitatea asupra mediului. Secțiunea finală este dedicată concluziilor.

Apariţia normelor penale de mediu în Europa

Când normele penale de mediu au apărut în anii 1970, acestea au fost cuprinse în legislaţia de mediu care avea adesea un caracter puternic administrativ, impunând, de exemplu, obligația operatorului de a solicita o autorizație pentru a desfășura o anumită activitate.[10] Au existat, în acea perioadă, trei trăsături specifice ale dreptului penal al mediului care merită menționate.[11] În primul rând, dreptul penal s-a limitat, în principal, la sancționarea încălcării acestor obligații administrative.[12] Însemna că ideea de *criminalitate împotriva mediului* nu a fost definită într-o manieră independentă, de exemplu, prin luarea în considerare a daunelor ecologice cauzate de un anumit comportament. Era mai degrabă un sistem de sprijinire a managementului administrativ al mediului.[13] Un exemplu poate ilustra acest lucru. Legea federală belgiană privind protecția apei din 1971 prevedea că toate deversările de ape uzate erau supuse unei licențe.[14] În plus, legea prevedea ce autoritate administrativă ar putea furniza permisul de descărcare și ce condiții ar putea fi impuse în autorizație.[15] Articolul 41 din lege pedepsea, printre altele, pe oricine încălca prevederile legii sau ordinelor executive emise în baza acesteia.[16] Acest exemplu arată o relație de interdependenţă între dreptul administrativ și penal. Astfel de exemple ar putea fi găsite în multe alte ţări.

În al doilea rând, dreptul penal al mediului nu a avut un loc proeminent în sistemul de drept penal.[17] Ca urmare a așa-numitei *dependențe administrative* a dreptului penal al mediului,

[7] J. Knox, R. Pejan, *The human right to a healthy environment*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 80.
[8] Idem, p. 90.
[9] A. I. Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 80.
[10] A. I. Dușcă, S. Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301, https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)/fileview/February_2015_1422883265__76.pdf, consultat pe 03.02.2024.
[11] M.Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, pag. 157-171.
[12] Idem.
[13] A. I. Dușcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 110.
[14] https://faolex.fao.org/docs/pdf/bel15770.pdf, consultat pe 04.02.2024.
[15] Idem.
[16] Idem.
[17] M.Duţu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, pag. 11-32.

prevederile penale nu puteau fi decât la finalul unui statut administrativ. Acestea au fost folosite pentru a sprijini executarea obligațiilor administrative.[18] În consecință, în multe sisteme juridice, găsirea dispozițiilor de drept penal aplicabile era adesea complicată, deoarece acestea puteau fi răspândite într-o varietate de legi sectoriale de mediu, reglementând, de exemplu, instalațiile industriale, deșeurile, protecția apelor de suprafață, a apelor subterane, a aerului etc..[19]

O a treia caracteristică a acestei abordări tradiţionale faţă de infracțiunile împotriva mediului a fost existenţa unei puternice dependențe de legea penală ca instrument de aplicare.[20] În multe state membre ale Uniunii Europene, cum ar fi Belgia, Franța și Marea Britanie (în perioada în care era stat membru), dreptul penal a fost singurul mecanism care putea fi utilizat pentru aplicarea dreptului *administrativ* al mediului.[21] Mecanismele alternative care ar fi putut viza descurajarea, cum ar fi, de exemplu, amenzile administrative, nu erau, adesea, disponibile deși au existat câteva excepții demne de remarcat, cum ar fi Germania, care avea un sistem de contravenții administrative cărora li se aplicau amenzi administrative.[22] În această etapă incipientă a dezvoltării dreptului penal al mediului, sancțiuni alternative, cum ar fi, de exemplu, amenzi administrative sau sancțiuni civile, nu erau disponibile în majoritatea statelor membre.[23]

Observaţii legate de aplicarea dreptului penal al mediului

Cele trei caracteristici-cheie ale dreptului penal al mediului în multe state membre ale UE au fost puternic criticate. Critica a fost atât de natură teoretică, cât și empirică. Critica asupra dependenței administrative a legii penale a fost că valorile ecologice nu erau protejate direct prin dreptul penal.[24] O consecință ar putea fi existenţa unui caz de periclitare gravă a mediului sau chiar de poluare, şi, dacă nu ar constitui în același timp o încălcare a unei obligații administrative, intervenția legii penale ar fi imposibilă.[25] În același timp şi viceversa era adevărată: puteau fi cazuri în care erau încălcate obligații administrative în urma cărora legea penală ar fi fost aplicabilă automat, fără a ține cont de întrebarea dacă această încălcare a cauzat și un pericol grav sau o vătămare gravă asupra mediului.[26] Pe scurt, problema cu această dependență administrativă absolută a dreptului penal al mediului era că valorile ecologice nu erau protejate într-o manieră autonomă, independentă. Se părea că legea penală era folosită doar pentru a susține buna functionare a sistemului de drept administrativ.[27]

Critica acestei dependențe administrative absolute a dreptului penal a fost formulată, în special, în dreptul penal german, de către Gunter Heine, care a arătat că dreptul penal nu trebuie să se limiteze, în toate circumstanțele, la susținerea deciziilor administrative, şi că există, în funcție de gravitatea gradului de pericol asupra mediului, și modalități de a asigura o protecție

[18] Idem.
[19] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 50.
[20] A.I.Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, pag. 158-163.
[21] Idem.
[22] A.I.Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, pag. 225-230.
[23] M.Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, pag. 157-171.
[24] A. I. Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014, p. 105.
[25] M.Duţu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 100.
[26] Idem, p. 120.
[27] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 130.

mai independentă a sa, prin intermediul legii penale.[28] Aceste idei au fost foarte influente și au condus, de exemplu, la o recomandare[29] a Conferinței din 1994 a Asociației Internaționale de Drept Penal (AIDP) pentru a oferi un sistem mai autonom de protecție a mediului, menționând: *Acolo unde infracțiunile împotriva mediului fac obiectul sancțiunilor penale, elementele lor cheie ar trebui specificate în legislație și nu ar trebui lăsate să fie stabilite de autoritățile subordonate delegate.*[30]

Au existat, de asemenea, critici la adresa faptului că prevederile penale de mediu adesea nu au primit un loc central în sistemul de drept penal, ci doar au fost puse la finalul unei varietăți de legi sectoriale de mediu cu caracter administrativ.[31] Această natură destul de eterogenă a prevederilor a făcut aplicarea dificilă, întrucât procurorilor și judecătorilor nu le-a fost ușor să găsească exact norma specifică aplicabilă într-un anumit caz.[32] Specialiștii au susținut, de asemenea, că faptul că prevederile privind infracțiunile de mediu nu pot fi găsite în Codul Penal sau în alte legi-cheie a avut o altă consecință și anume, aceea că, fiind cuprinse în legi speciale, mulți practicieni ar considera că infracțiunile de mediu nu ar fi la fel de grave precum celelalte.[33]

Ca urmare, a existat o teamă, în mai multe state, că normele penale privind protecţia mediului nu ar fi considerate importante de către procurori și judecători, deoarece nu s-ar regăsi în dispozițiile de incriminare din codurile penale.[34] Aşa cum am menționat anterior, această critică a fost luată în serios la Conferința AIDP din 1994, unde s-a redactat Recomandarea 21, potrivit căreia *infracțiunile fundamentale împotriva mediului, adică infracțiunile care sunt sui generis și al căror conținutul nu depinde de alte legi, ar trebui prevăzute în codurile penale naționale*.[35]

O a treia critică a fost îndreptată către dependența de dreptul penal, ca singur instrument de aplicare.[36] Mai mulţi criminologi, dar și alți specialişti în drept și în economie, au considerat că dreptul penal ar trebui considerat un instrument de ultimă instanță, un așa-numit *ultimum remedium*, care ar trebui să fie folosit de legiuitor numai atunci când alte instrumente, în special, sancțiuni civile sau sancțiuni administrative, au eșuat.[37] Ayres și Braithwaite și-au prezentat faimoasa piramidă de aplicare, argumentând pentru o utilizare restrânsă a legii penale, doar pentru a fi aplicată în vârful piramidei atunci când toate celelalte instrumente nu au avut succes.[38]

De asemenea, s-a pledat în favoarea unei aplicări mai restrictive a legii penale din motive de eficiență a costurilor.[39] Această viziune a susținut că sistemul de drept penal, cu cerinţele sale de existenţă a unor standarde de probă şi egalitate a armelor între acuzare şi

[28] G. Heine, *Environmental Protection: Potentials and Limits of Criminal Justice - Evaluation of Legal Structures*, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Roma, 1997, p. 130.
[29] https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2015-1-page-147.htm?contenu=article, consultat pe 05.02.2024.
[30] Idem.
[31] M.Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, pag. 157-171.
[32] M.Duţu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista *Dreptul*, nr. 11/2020, pag. 11-32.
[33] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 100.
[34] Idem, p. 102.
[35] Idem, p. 105.
[36] M.Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, pag. 157-171.
[37] M.C.Dănișor, *O perspectivă metodologică asupra definirii dreptului penal*, Revista de Drept Public, nr. 1/2019, p. 16-23.
[38] I.Ayres, J.Braithwaite, *Responsive Regulation*, Oxford University Press, Oxford, 1992, p. 35.
[39] S.A.Vernea, *Particularităţile răspunderii penale în cazul infracţiunilor îndreptate împotriva mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2020, p. 75.

apărare, va fi, în mod inevitabil, costisitor.[40] În consecință, procurorii pot avea tendința de a-și folosi resursele limitate pentru a se concentra doar pe cele mai grave încălcări și să le neglijeze pe celelalte.[41] Statisticile arată că, în multe jurisdicții, o parte semnificativă a infracțiunilor de mediu pur și simplu nu au fost urmărite penal.[42] Prin urmare, s-a susținut că legea penală ar trebui să fie rezervată doar pentru acele cazuri grave în care alte remedii nu ar fi suficiente pentru a asigura descurajarea. Altfel, ar avea efectul contrar.[43]

Aşadar, această teorie a pledat în favoarea adăugării, pe lângă dreptul penal al mediului, a unui sistem de sancțiuni civile sau administrative, care să permită aplicarea de amenzi. Deci, aceasta a condus la o pledoarie în favoarea unei abordări cu instrumente, sugerând un rol mai limitat pentru dreptul penal și un rol mai mare pentru alternative, cum ar fi sistemele de amenzi administrative.[44] Motivul pentru această abordare cu instrumente a fost întemeiat, în special, pe constatarea empirică că sancțiunile penale au fost rareori aplicate în practică. Acest lucru a subliniat necesitatea de a avea remedii alternative care completează dreptul penal.[45]

Viziunea adoptată de statele membre ale Uniunii Europene

Au existat schimbări importante în dreptul penal al mediului în multe state membre ale UE în ultimii 30 de ani. Criticile asupra modului în care legislaţia penală de mediu a fost redactată inițial au fost însuşite de multe state membre, conducând la reforme legislative importante.[46] Pot fi oferite exemple de modificări importante ale celor trei caracteristici specifice dreptului penal tradițional al mediului.[47]

Începând cu recomandarea de a oferi o mai mare protecţie autonomă mediului prin dreptul penal, se pot observa reforme prin care legea penală nu mai pedepseşte încălcarea obligaţiilor administrative.[48] Acest sistem al unei dependențe administrative absolute a fost abandonat în multe sisteme juridice, făcând loc unei protecții mai autonome a mediului prin dreptul penal. De exemplu, în unele cazuri, au fost introduse prevederi care pedepseau emisiile ilegale.[49] Nelegalitatea ar putea consta, în continuare, într-o încălcare a obligațiilor administrative, dar ar putea fi interpretată și într-o manieră mai largă. Aceasta a însemnat că răspunderea penală nu mai era atașată exclusiv unei încălcări a obligațiilor administrative, care se numește, uneori, *dependență administrativă absolută*.[50] Pe cale de consecință, chiar și în absența unor obligații administrative specifice, o emisie ar putea fi considerată, în continuare, ilegală și, prin urmare, poate duce la răspundere penală.[51]

În alte situaţii, infracţiunile de mediu cu adevărat autonome au fost introduse pentru cazuri de poluare gravă. Exemple ale acestor ambe evoluţii pot fi găsite în legislaţia statelor

[40] Idem, p. 80.
[41] G.Tudor, *Drept penal.Armonizarea Legislaţiei Europene.Jurisprudenţa CJUE*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2017, p. 93.
[42] Idem, p. 100.
[43] M.Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 115.
[44] G.Durac, *Dreptul protecţiei mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2023, p. 130.
[45] Idem, p. 135.
[46] M.Duţu, *Infracţiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, pag. 157-171.
[47] Idem.
[48] A.Farmer, M.Faure, G.M.Vagliasindi, *Environmental Crime in Europe*, Editura Bloomsbury Publishing, Londra, 2020, p. 120.
[49] Idem, p. 130.
[50] D. Rebovich, G.Curtis, *Crimes Against the Environment*, Editura Taylor & Francis Ltd, Abingdon-on-Thames, 2020, p. 110.
[51] Idem, p. 115.

membre.[52] De exemplu, în Codul Penal al Portugaliei, noile dispoziții de drept penal vizează, printre altele, punerea concretă în pericol a mediului și poluarea gravă.[53] De asemenea, în noile prevederi din Codul Penal al Spaniei se pedepsesc emisiile ilegale precum şi implicarea în activităţi periculoase pentru mediu, nu doar abaterile administrative. Prevederile Codului Penal din Spania pedepsesc punerea în pericol a valorilor ecologice și se concentrează mai mult pe periclitarea în fapt a mediului.[54] De asemenea, în Franța, au avut loc schimbări, astfel protecţia mediului prin dreptul penal are loc într-un mod mai independent, adică nu numai în cazul încălcării obligaţiilor administrative. A fost adăugat alineatul (2) la articolul 421 din Codul Penal Francez, prevăzând *infracțiunea de terorism ecologic*.[55]

În cazul majorităţii acestor exemple, există încă o relație între constituirea infracțiunii de mediu și dreptul administrativ. Diferenţa faţă de sistemul anterior este încadrarea juridică a comportamentului penal, ce nu mai reprezintă doar o încălcare a sarcinilor administrative.[56] Prevederile penale se concentrează mai mult pe prejudiciul produs asupra mediului decât pe abaterile administrative.[57]

Au avut loc schimbări importante şi în ceea ce priveşte cel de-al doilea element, locul dreptului penal al mediului.[58] Acestea constau, pe de o parte, într-o încorporare a infracțiunilor de mediu în Codul Penal și, pe de altă parte, în codificări generale ale dreptului mediului, prevăzând dispoziţii penale de mediu. Țări precum Germania și Olanda au încorporat prevederi cu privire la mediu în codurile lor penale în anii 1980. Germania a introdus dispoziţii de drept penal cu privire la mediu în 1980, urmată de Olanda (1989), Finlanda (1995), Portugalia (1995) şi Spania (1995).[59]

În alte țări, prevederile penale au fost încorporate într-un cod sau o lege specială a mediului, având ca scop integrarea dreptului mediului.[60] Acesta a fost cazul în Marea Britanie (1990), Danemarca (1991), Irlanda (1992) și Suedia (1998).[61] De asemenea, în cele trei regiuni din Belgia, care aveau competențe cu privire la legislația mediului, legea penală a mediului a fost integrată în decretele și ordonanțele de aplicare a normelor de mediu.[62] Aceste eforturi de integrare se confruntau cu problema distribuirii prevederilor penale într-o varietate de reglementări distincte și, prin urmare, dificil de identificat şi aplicat unitar.[63]

Pot fi oferite și exemple ale unei tendințe spre utilizarea în creștere a unei abordări cu instrumente, menționată mai sus, însemnând că legea penală nu ar mai fi singurul remediu disponibil în cazul încălcării reglementărilor de mediu.[64] Germania și Austria aveau deja modele care permiteau ca anumite încălcări să fie tratate exclusiv prin dreptul penal

---

[52] A.Farmer, M.Faure, G.M.Vagliasindi, *Environmental Crime in Europe*, Editura Bloomsbury Publishing, Londra, 2020, p. 130.
[53] Art. 278-280, https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/PORTUGAL_Criminal%20Code.pdf, consultat pe 05.02.2024.
[54] Art. 343-345, https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf, consultat pe 05.02.2024.
[55] https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006418431, consultat pe 06.02.2024.
[56] E.D.V.Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022, p. 50.
[57] Idem, p. 54.
[58] J.L.Gaffard, G.Martin, *Droit et économie de la transition écologique : regards croisés*, Editura Mare & Martin, Paris, 2023, p. 82.
[59] Idem, p. 90.
[60] M.L.Lobas, *Droit pénal de l'environnement*, Editura Ellipses, Paris, 2023, p. 110.
[61] Idem, p. 112.
[62] Idem, p. 115.
[63] F.Molins, *Le traitement pénal du contentieux de l'environnement*, Editura Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Marsilia, 2023, p. 132.
[64] J.Morand-Deviller, *Le droit de l'environnement*, Editura Presses Universitaires de France, Paris, 2023, p. 107.

administrativ. Același model a fost introdus și în Portugalia.[65] Schimbări majore au avut loc și în Marea Britanie, unde critica care a fost formulată asupra regimului de executare a legii și literatura economică a fost preluată de Richard Macrory, care a efectuat o recenzie amplă a reglementărilor regimului de executare silită pentru Ministerul Economiei din Regatul Unit. El a susținut o dependență redusă de legea penală și o utilizare mai mare a sancțiunilor administrative.[66]

Recomandările sale au fost puse în aplicare odată cu Legea privind punerea în aplicare a reglementărilor și sancțiunilor (Regulatory Enforcement and Sanctions Act-2008[67]), care a dat anumitor agenții guvernamentale, cum ar fi Agenția de Mediu, competența de a aplica sancțiuni civile, fiind de fapt sancțiuni pecuniare.[68] Schimbări similare au avut loc în unele regiuni din Belgia.[69] Într-o proporție semnificativă, a avut loc o dezincriminare, permițând pedepsirea anumitor infracțiuni cu amenzi administrative.[70] Infracțiunile sunt, în continuare, înaintate procurorului, dar acesta poate decide să trimită cazul unei agenții administrative, care poate aplica o amendă administrativă.[71]

Dreptul penal ca o reacție la un deficit de implementare a normelor UE

O altă schimbare majoră din ultimii 30 de ani constă în faptul că, atunci când dreptul penal al mediului s-a dezvoltat, inițial, în statele membre, Uniunea nu a jucat niciun rol în ceea ce privește armonizarea dreptului penal.[72] A existat, totuși, un set important de dispoziții cu privire la mediu care a fost creat, în mare parte, ca remediu pentru problemele de poluare transfrontalieră.[73] Standardele comune de mediu ar putea evita ca statele membre să se implice într-o cursă de stabilire a unor cerințe tot mai scăzute de protecție a mediului.[74] În pofida volumului tot mai mare de directive și reglementări de mediu, Comisia Europeană nu putea decât să constate la începutul secolului XXI că a existat o problemă serioasă cu implementarea legislației de mediu la nivelul statelor membre, existând un deficit de aplicare.[75]

Schimbările în tratate și evoluțiile jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene aveau scopul de a forța statele membre să implementeze mai bine acquis-ul de mediu.[76] Cazul Francovich a creat posibilitatea de a trage statele membre la răspundere pentru prejudiciul rezultat din lipsa punerii în aplicare a directivelor.[77] Jurisprudența a impus, de asemenea, o obligație statelor membre de a aplica, în mod eficient, legislația națională de punere în aplicare a directivelor de mediu.[78] Comisia a adus un număr mare de cazuri în fața Curții de Justiție din cauza lipsei de punere în aplicare a multor directive de mediu, iar Curtea a folosit din ce în ce

[65] Idem, p. 115.
[66] https://www.regulation.org.uk/library/2006_macrory_report.pdf, consultat pe 07.02.2024.
[67] https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/13/contents, consultat pe 07.02.2024.
[68] R.Macrory, *Regulation, Enforcement and Governance in Environmental Law*, Editura Bloomsbury Publishing, Londra, 2014, p. 250.
[69] Idem, p. 254.
[70] K.Brickey, *Environmental Crime: Law, Policy, Prosecution.Fourth Edition*, Editura Aspen Publishing, New York, 2008, p. 95.
[71] Idem, p. 100.
[72] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 120.
[73] Idem, p. 122.
[74] E.D.V.Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022, p. 60.
[75] S.Kingston, V. Heyvaert, A. Cavoski, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 124.
[76] Idem, p. 130.
[77] https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-05/tra-doc-ro-arret-c-0006-1990-200802171-05_00.pdf, consultat pe 08.02.2024.
[78] S.Kingston, V. Heyvaert, A. Cavoski, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 136.

mai mult noua posibilitate de a impune o penalizare acelor state membre care au eşuat, în mod constant, să implementeze prevederile directivelor. Cu toate acestea, în ciuda acestor evoluții, deficitul de implementare a persistat.[79]

Este cunoscut faptul că, începând cu anii 2000, au fost luate o serie de inițiative pentru a determina statele membre să folosească dreptul penal pentru a pune în aplicare legislația care transpune directivele de mediu.[80] Cu toate acestea, la acea vreme, ideea generală era că legiuitorul european nu avea competența de a forța statele membre să introducă sancțiuni penale în legislația lor de punere în aplicare.[81] Totuşi, Curtea de Justiţie a UE, într-o binecunoscută decizie din 13 septembrie 2005, în cauza C-176/03[82], a reținut că, deși, ca regulă generală, nici dreptul penal și nici normele de procedură penală nu intră în competența comunitară, aceasta nu împiedică legiuitorul comunitar, atunci când aplicarea unor sancțiuni efective, proporționale și disuasive de către autoritățile naționale competente reprezintă o măsură esențială pentru combaterea infracțiunilor grave asupra mediului, să ia măsuri care se referă la dreptul penal al statului membru pe care îl consideră necesar pentru a se asigura că normele pe care le stabilește cu privire la protecția mediului sunt pe deplin eficace.[83]

Această jurisprudenţă a permis adoptarea Directivei 2008/99 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal[84] şi a Directivei 2009/123[85] privind poluarea cauzată de nave.[86] Esenţa Directivei privind criminalitatea împotriva mediului se află în articolul 5, care prevede că *statele membre iau măsurile necesare pentru a se asigura că infracţiunile menţionate la articolele 3 şi 4 sunt sancţionate cu pedepse penale efective, proporţionale şi disuasive*.[87]

O directivă cu un domeniu de aplicare limitat

Când analizăm structura directivei, se poate pune întrebarea în ce măsură s-a luat în considerare critica care a fost formulată în literatura de specialitate privind, pe de o parte, necesitatea unei formulări mai independente, autonome a dreptului penal al mediului și, pe de altă parte, tendința către o abordare cu instrumente, nu doar concentrarea doar pe respectarea prin intermediul legii penale. Se pare că aceste recomandări nu au fost urmate în redactarea directivei.[88]

Articolul 3 din directivă prevede că măsurile luate trebuie să asigure faptul că anumite comportamente vor constitui infracțiune atunci când sunt ilegale și comise intenționat sau cu neglijență gravă.[89] Articolul 2 definește *ilegalitatea* ca fiind un act care încalcă: a) legislația adoptată în temeiul tratatului CE și listată în anexa A[90]; sau în ceea ce privește activitățile reglementate de Tratatul Euratom[91]; b) legislația adoptată în temeiul Tratatului Euratom și

[79] L.Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016, p. 120.
[80] A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 278.
[81] Idem, p. 279.
[82] https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=A180CE03BF4A7D955569CA8B7BD52537?text=&docid=59714&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4727407, consultat pe 08.02.2024.
[83] A.I.Dușcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 280.
[84] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099, consultat pe 08.02.2024.
[85] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0123, consultat pe 08.02.2024.
[86] M.Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 240.
[87] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, București, 2017, p. 345.
[88] A.I.Dușcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31 nr. 2/2017, p. 158-163.
[89] A.I.Dușcă, *Provocări europene și românești referitoare la deșeuri în lumina celui de-al șaptelea plan de acțiune în materia mediului al Uniunii Europene*, Revista *Dreptul*, vol. 9, nr. 1/2018, p. 153-170.
[90] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099, consultat pe 08.02.2024.
[91] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016A/TXT, consultat pe 08.02.2024.

enumerate în anexa B[92]; sau o lege, și normele administrative ale unui stat membru sau o decizie luată de o autoritate competentă a unui stat membru prin care este transpusă legislația comunitară menționată la punctele a) și b).[93]

Prevederea se referă fie la o încălcare a directivelor europene de mediu, fie la o încălcare a legislației interne (de obicei, administrative) de mediu, care implementează directivele europene de mediu. Nu există nicio prevedere pentru infracțiunile autonome, independente prin care legea penală putea fi aplicată chiar și în absența unei încălcări a obligațiilor administrative.[94]

De asemenea, sugestiile referitoare la abordarea cu instrumente nu au fost, aparent, urmate de redactorii directivei.[95] Considerentul 3 din Directiva privind criminalitatea împotriva mediului susține, în mod explicit, că sancțiunile penale demonstrează o dezaprobare socială de natură calitativă diferită față de sancțiunile administrative sau un mecanism de compensare în temeiul dreptului civil.[96] În consecință, articolul 5 prevede că încălcările specifice trebuie considerate infracțiuni în legislația națională de punere în aplicare a directivei.[97]

Prin urmare, Directiva privind criminalitatea împotriva mediului nu menționează deloc sancțiuni administrative. Acest lucru se face remarcat și regretabil din perspectivă teoretică (o dependență excesivă de dreptul penal și nicio atenție pentru alternative).[98] De asemenea, este surprinzător faptul că Directiva privind criminalitatea împotriva mediului acordă prioritate dreptului penal, în timp ce tocmai am arătat că, în cadrul statelor membre, s-ar putea descoperi o tendinţă prin care să înceapă să se acorde o atenție egală metodelor alternative de aplicare a reglementărilor de mediu.[99]

Având în vedere accentul pus de directivă (pe infracțiunile de mediu), nu este surprinzător faptul că aceasta tratează doar incriminarea ca singur instrument de remediere a daunelor asupra mediului.[100] Tocmai acest accent pe dreptul penal, ca singur instrument de remediere a prejudiciului cauzat mediului, este problematic.[101] O directivă cu un accent mai larg, și pe alte instrumente, s-ar putea armoniza mai bine cu literatura de specialitate recentă, care a susținut abordarea cu instrumente și ar putea restrânge, în mod corespunzător, rolul dreptului penal.[102]

Nicio soluție eficace pentru deficitul de implementare al legislaţiei europene

Probabil și mai problematic este faptul că simpla incriminare a prejudiciului mediului (forțată de Directiva 2008/99) nu rezolvă deficitul de implementare. Problema este că astăzi un stat membru ar putea încă alege dacă să transpună sau nu anumite directive în dreptul său național.[103] Ar putea urma în egală măsură obligația de a include sancțiuni penale în legislația sa națională, dar statul membru respectiv ar putea face, de asemenea, foarte puțin sau nimic în

[92] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099, consultat pe 08.02.2024.
[93] Idem.
[94] A.B.Ilie, *Sistemul procedural al evaluării şi autorizării activităţilor cu impact asupra mediului*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 114-127.
[95] Idem.
[96] M.Duţu, *Dreptul mediului şi al climei. Volumul I. Partea generală*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 225.
[97] Idem, p. 226.
[98] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 350.
[99] Idem, p. 352.
[100] A.Duţu-Buzura, *Dreptul climei (al schimbărilor climatice). Contenciosul ca factor de progres juridic*, Jurnalul de Studii şi Cercetări Juridice, vol. 63, nr. 3/2018, p. 151-174.
[101] Idem.
[102] M.Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista *Dreptul*, nr. 8/2016, p. 157-171.
[103] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a, revazută şi adaugită*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 282.

ceea ce privește aplicarea efectivă a legislației interne care pune în aplicare acquis-ul de mediu.[104]

Problema nu constă atât în faptul că sancțiunile aplicabile în statele membre sunt diferite, ci constă în aceea că simpla decizie de a incrimina nu are nicio influență, nici asupra deciziilor procurorilor de a respinge anumite cazuri de infracțiuni împotriva mediului, nici asupra puterilor discreționare ale judecătorului de a alege sancțiunea aplicabilă.[105] Cu puțină exagerare, se poate susține că singurul lucru care este controlat efectiv este dacă statele membre transpun corect directivele de mediu pe hârtie.[106] Desigur, se poate indica o obligație formală a statelor membre nu numai de a transpune, ci și de a pune în aplicare legislația națională care transpune legislația UE.[107]

Din fericire, se poate observa, de asemenea, că studiile de evaluare, care verifică conformarea de către statele membre, verifică acum din ce în ce mai mult și dacă instanțele statelor membre impun într-adevăr sancțiuni eficiente, disuasive și proporționale, așa cum prevede Directiva privind criminalitatea împotriva mediului.[108] De exemplu, evaluarea[109] efectuată pentru Comisia Europeană de către societatea de consultanță Milieu a reliefat că Suedia nu a implementat corect Directiva privind criminalitatea împotriva mediului, întrucât sancțiunile care sunt impuse în practică pentru infracțiunile corporative împotriva mediului sunt prea mici și, prin urmare, nu pot fi considerate eficiente, proporționale și disuasive.[110]

Problema majoră este că informațiile esențiale pentru verificarea conformității efective, cum ar fi cantitatea de instalații clasificate care trebuie inspectate, numărul de inspectori disponibili, numărul de încălcări și rezultatul acelor inspecții, lipsesc complet.[111] Colectarea datelor, în acest sens, este problematică la nivelul statelor membre. Chiar dacă statele membre colectează aceste date, acestea nu sunt transmise, în mod adecvat, Comisiei Europene.[112] Există un document legislativ care ar putea aborda într-o măsură importantă această problemă, și anume, Recomandarea 2001/331[113], care prevede criterii minime pentru inspecțiile de mediu în statele membre.[114]

Acest document prescrie în detaliu cum ar trebui efectuate inspecțiile de mediu, cum ar trebui să aibă loc vizitele la fața locului și că trebuie elaborate planuri specifice pentru inspecțiile de mediu.[115] În plus, aici se menţionează, de asemenea, că statele membre ar trebui să raporteze date, printre altele, privind personalul, detaliile inspecțiilor de mediu efectuate, o evaluare a succesului sau eșecului planurilor de inspecții etc..[116] Ca atare, acesta este un

[104] Idem, p. 284.
[105] S.Xefteri, *La directive européenne, un instrument juridique des autorités administratives nationales*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021, p. 143.
[106] M.Faure, *The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States*, Review of European Community & International Environmental Law, vol. 26, nr. 2/2017, p. 139-146.
[107] Idem.
[108] J.V.Louis, T.Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, Editura LGDJ, Paris, 2024, p. 315.
[109] https://commission.europa.eu/system/files/2022-02/study_final_report_en.pdf, consultat pe 09.02.2024.
[110] J.V.Louis, T.Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, Editura LGDJ, Paris, 2024, p. 330.
[111] A.Teillard, *Principles of liability in European environmental law*, Editura Our Knowledge Publishing, Londra, 2023, p. 50.
[112] H.Selin, S.VanDeveer, *EU Environmental Policy Making and Implementation: Changing Processes and Mixed Outcomes*, European Union Studies Association, https://aei.pitt.edu/79664/1/Selin.VAnDeveer.pdf, consultat pe 09.02.2024.
[113] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001H0331, consultat pe 09.02.2024.
[114] M. Hedemann-Robinson, *Environmental Inspections and the EU: Securing an Effective Role for a Supranational Union Legal Framework*, Transnational Environmental Law, vol. 6, nr. 1/2017, p. 31-58.
[115] Idem.
[116] S.Kingston, V. Hayvaert, A. Cavoski, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017, p. 140.

document excelent, dar în practică, aceste informaţii abia sunt comunicate Comisiei. Mai mult, nu au putut fi găsite rapoarte formale scrise, așa cum este cerut de Recomandare.[117]

Ceea ce ar trebui să se întâmple este ca această recomandare să fie transpusă într-o normă obligatorie, cum ar fi un regulament.[118] Se pare că, totuși, în spiritul actual antieuropean, nu este foarte probabil ca un astfel de document, care ar fi probabil perceput de statele membre ca impunându-le mai multe obligații administrative de raportare, să devină obligatoriu.[119] O consecință a situației actuale este că există posibilitatea (din nefericire, nu numai teoretică, ci și practică) ca anumite state membre să se angajeze într-o cursă spre partea de jos a nivelului de protecţie a mediului, ceea ce înseamnă că, în continuare, ar implementa formal acquis-ul de mediu, dar apoi, ar face foarte puțin pentru a pune în aplicare legislația națională care transpune legislația UE.[120] Această tendință periculoasă poate fi contracarată doar prin organizarea unui sistem armonizat și eficient de colectare a datelor privind monitorizarea și inspecțiile în statele membre.[121]

Dreptul penal al mediului în România

În România, în aceeaşi perioadă în care a început să se formeze Dreptul penal al mediului, a fost adoptată Legea nr. 9 din 20 iunie 1973 privind protecţia mediului înconjurător (în prezent, abrogată)[122], care definea, în art. (3), *mediul înconjurător*, ca fiind constituit din totalitatea factorilor naturali şi a celor creaţi prin activităţi umane care, în strânsă interacţiune, influenţează echilibrul ecologic, determină condiţiile de viaţă pentru om, de dezvoltare a societăţii.[123] De asemenea, în acelaşi articol, se definea *echilibrul ecologic*, ca reprezentând raportul relativ stabil creat în decursul vremii între diferitele grupe de plante, animale şi microorganisme precum şi interacţiunea acestora cu condiţiile mediului în care trăiesc.[124]

În art. 6, erau enumeraţi factorii naturali ai mediului înconjurător supuşi protecţiei, în condiţiile legii, respectiv: a) aerul; b) apele; c) solul şi subsolul; d) pădurile şi orice altă vegetaţie terestră şi acvatică; e) fauna terestră şi acvatică; f) rezervaţiile şi monumentele naturii. Aşezările omeneşti şi ceilalţi factori creaţi prin activităţi umane sunt, de asemenea, supuşi protecţiei.[125]

Ca infracţiuni, în art. 77, erau incriminate următoarele: *Evacuarea în atmosferă a substanţelor dăunătoare sub formă de gaze, vapori, aerosoli, particule solide, precum şi producerea de zgomote peste limitele stabilite de normele legale, care pun în pericol sănătatea ori integritatea corporală a oamenilor sau produc pagube economiei naţionale,* şi se pedepsea cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă. În art. 78, se incrimina *Depozitarea, aruncarea ori evacuarea reziduurilor menajere sau a celor industriale, fără respectarea normelor legale, dacă prin aceasta se pune în pericol sănătatea ori integritatea corporală a oamenilor sau se produce o pagubă economiei naţionale,* şi se pedepsea cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă.[126]

În art. 79, se pedepsea încălcarea dispoziţiilor cuprinse în art. 8 alin. (2), art. 10 alin. (2) şi (3), art. 14 alin. (1) şi (2), precum şi a celor cuprinse în art. 36 alin. (2). Constituie infracţiune ce se pedepseşte, după caz, potrivit art. 248 din Codul Penal (abuzul în serviciu contra intereselor publice, pedepsit cu închisoare de la 6 luni la 5 ani) sau 249 (neglijenţă în serviciu,

[117] Idem, p. 145.
[118] Idem, p. 147.
[119] P. Castillo-Ortiz, *Right-Wing Eurosceptic Parties and the Strategic Use of Law*, Journal of Common Market Studies, vol. 61, nr.5/2023, p. 1125-1142.
[120] Idem.
[121] L.Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016, p. 130.
[122] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/311, consultat pe 10.02.2024.
[123] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, București, 2022, p. 23.
[124] Idem, p. 24.
[125] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2017, p. 50.
[126] Idem, p. 51.

pedepsită cu închisoare de la o lună la 2 ani sau cu amendă), dacă fapta nu constituie o infracţiune mai gravă.[127]

Legea nr. 9 din 20 iunie 1973 privind protecţia mediului înconjurător, a fost în vigoare până în anul 1995, când a fost abrogată de Legea nr. 137 din 29 decembrie 1995 privind protecţia mediului[128], o lege modernă şi care, în art. 3, a prevăzut principiile şi elementele strategice ce stau la baza acesteia, în scopul asigurării unei dezvoltări durabile, printre care: a) principiul precauţiei în luarea deciziei; b) principiul prevenirii riscurilor ecologice şi a producerii daunelor; c) principiul conservării biodiversităţii şi a ecosistemelor specifice cadrului biogeografic natural; d) principiul *poluatorul plăteşte*.[129]

În art. 85, au fost incriminate atât fapte de defrişare a vegetaţiei forestiere de pe pante abrupte, fapte de vânătoare şi pescuit ilegal, precum şi fapte care aduc atingere mediului prin poluarea cu deşeuri. De asemenea, se sancţiona ascunderea unor date sau difuzarea de către funcţionarii publici de informaţii false în legătură cu calitatea mediului şi sănătatea umană.[130] Faptele erau sancţionate diferit, cu închisoare de până la 7 ani, iar dacă s-a produs moartea unei persoane sau o pagubă materială importantă, pedeapsa era de până la 20 de ani de închisoare.[131] Majoritatea acestor incriminări au fost preluate în legile ulterioare, care reglementau domenii specifice, cum ar fi, de exemplu, legea apelor, codul silvic, legea vânătorii etc..[132]

Codul Penal din 28 iunie 2004[133] a fost o încercare a legiuitorului român de a codifica prevederile penale privind protecţia mediului, însă acest act normativ nu a intrat niciodată în vigoare, fiind suspendat până la adoptarea Noului Cod Penal, şi apoi, abrogat prin acelaşi act normativ.[134] Astfel, nerespectarea dispoziţiilor privind importul de deşeuri şi reziduuri era reglementată în capitolul IV, Crime şi delicte contra sănătăţii publice, în art. 382, care sancţiona şi refuzul de a aduce la îndeplinire decizia autorităţilor competente privind lucrările sau activităţile de producere şi gestionare a deşeurilor.[135] Tot în acest capitol, în art. 392, era incriminată nerespectarea dispoziţiilor privind gestionarea deşeurilor reciclabile, o infracţiune nouă, care sancţiona cu pedeapsa de la 1 la 5 ani prezentarea de documente false, de către deţinătorul de deşeuri industriale reciclabile, privind proveniența acestora.[136]

Furtul de materiale, produse sau echipamente în vederea valorificării ca deşeuri se sancţiona potrivit art. 249 (ca infracţiune de furt).[137] Dacă fapta a pus în pericol mediul înconjurător, sănătatea sau siguranţa populaţiei, pedeapsa este cea prevăzută în art. 250 alin. (1) (ca infracţiune de furt calificat). Dacă faptele prevăzute în alin. (1) au pus în pericol sănătatea sau integritatea corporală a unui număr mare de persoane sau au avut vreuna din urmările arătate în art. 188, ori au cauzat o pagubă materială importantă, pedeapsa este închisoarea de la 3 la 10 ani şi interzicerea unor drepturi, iar în cazul în care s-a produs moartea uneia sau mai multor persoane ori s-au adus pagube importante economiei naţionale, pedeapsa este închisoarea de la 15 la 20 de ani şi interzicerea unor drepturi.[138]

---

[127] M.Duţu, A.Duţu, *Dreptul mediului. Ediţia a 4-a*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2014, p. 50.
[128] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/6385, consultat pe 11.02.2024.
[129] M.Duţu, A.Duţu, *Dreptul mediului. Ediţia a 4-a*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2014, p. 52.
[130] Idem, p. 53.
[131] Idem, p. 54.
[132] G.F.Ionescu, *Evoluţii în dreptul mediului la 100 de ani de la Marea Unire*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutii-in-dreptul-mediului-la-100-de-ani-de-la-marea-unire/, consultat pe 11.02.2024.
[133] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/53395, consultat pe 11.02.2024.
[134] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 25.
[135] Idem.
[136] Idem, p. 26.
[137] M.Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 245.
[138] Idem, p. 246.

În capitolul V, intitulat *Crime şi delicte contra mediului înconjurător* erau incriminate următoarele fapte:

Art. 395-Încălcarea regulilor privind protecţia atmosferei; Art. 396-Încălcarea regulilor privind protecţia apei; Art. 397-Încălcarea regulilor de gospodărire a apelor; Art. 398-Încălcarea regulilor privind utilizarea apei potabile; Art. 399-Distrugerea lucrărilor de protecţie a apelor; Art. 400-Încălcarea regulilor privind protecţia solului; Art. 401-Încălcarea regulilor privind protecţia fondului forestier; Art. 402-Poluarea fonică; Art. 403-Poluarea accidentală; Art. 404. Sancţionarea tentativei. Tentativa la delictele prevăzute în art. 395 alin. (1), art. 396 alin. (1)-(3), art. 397 alin. (1) şi (2), art. 398 alin. (1), art. 399 alin. (1) şi (2) şi art. 400 alin. (1)-(3) se pedepseşte.[139]

Conform art. 394 şi art. 405, persoana juridică se sancţiona atât pentru infracţiunile prevăzute în art. 382, art. 383 şi art. 385-392, cât şi pentru infracţiunile prevăzute de art. 395-404. Astfel, Legea nr. 137/1995 privind protecţia mediului a continuat să fie în vigoare până la adoptarea OUG nr. 195/2005 privind protecţia mediului[140], în vigoare şi în prezent, care se completează cu alte legi cu dispoziţii penale care reglementează domeniile sectoriale şi, bineînţeles, cu legea fundamentală, Constituţia.[141] Conform art. 35 din Constituţia României[142], republicată, statul recunoaşte dreptul oricărei persoane la un mediu înconjurător sănătos şi echilibrat ecologic şi asigură cadrul legislativ pentru exercitarea acestui drept. Atât persoanele fizice, cât şi persoanele juridice au îndatorirea de a proteja şi ameliora mediul înconjurător.[143]

Din examinarea legislaţiei naţionale care sancţionează ca infracţiuni fapte comise împotriva mediului, constatăm că aceasta este haotică, infracţiunile le regăsim reglementate atât în Codul Penal (art. 355-Răspândirea bolilor la animale sau plante, art. 356-Infectarea apei), precum şi într-o serie de legi speciale cu reglementări penale după cum urmează, în ordine cronologică[144]: 1. O.U.G. nr. 195/2005 privind protecţia mediului (actul normativ cadru)[145]; 2. Legea nr. 46/2008 privind Codul Silvic[146]; 3. Legea nr. 407/2006 a vânătorii şi a protecţiei fondului cinegetic[147]; 4. Legea nr. 107/1996 - Legea apelor[148]; 5. Legea nr. 82/1993 privind constituirea Rezervaţiei Biosferei Delta Dunării[149]; 6. Legea nr. 111/1996 privind desfăşurarea în siguranţă, reglementarea, autorizarea şi controlul activităţilor nucleare[150]; 7.

---

[139] G.F.Ionescu, *Evoluţii în dreptul mediului la 100 de ani de la Marea Unire*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutii-in-dreptul-mediului-la-100-de-ani-de-la-marea-unire/, consultat pe 11.02.2024.

[140] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/67634, consultat pe 11.02.2024.

[141] R.Dinu, *Răspunderea penală în dreptul mediului*, juridice.ro, https://www.juridice.ro/684874/raspunderea-penala-in-dreptul-mediului.html, consultat pe 11.02.2024.

[142] https://www.constitutiaromaniei.ro/art-35-dreptul-la-mediu-sanatos/, consultat pe 11.02.2024.

[143] R.Dinu, *Răspunderea penală în dreptul mediului*, juridice.ro, https://www.juridice.ro/684874/raspunderea-penala-in-dreptul-mediului.html, consultat pe 11.02.2024.

[144] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 26.

[145] Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1196/30.12.2005, modificată prin O.U.G. nr. 38/2022 pentru modificarea şi completarea unor acte normative în vederea eficientizării gestionării deşeurilor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 344 din 07 aprilie 2022.

[146] Publicată în M.Of. nr. 238/27.03.2008, modificată prin Legea nr. 257/2023, privind modificarea şi completarea unor acte normative pentru instituirea unor măsuri specifice în vederea asigurării integrităţii fondului forestier, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 678 din 24 iulie 2023.

[147] Publicată în M.Of. nr. 944/ 22.11.2006, modificată prin Legea nr. 171/2022 pentru modificarea Legii vânătorii şi a protecţiei fondului cinegetic nr. 407/2006, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 560 din 08 iunie 2022.

[148] Publicată în M.Of. nr. 244 /08.10.1996, modificată prin O.U.G. nr. 52/2023 pentru modificarea şi completarea unor acte normative din domeniul apelor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 517 din 12 iunie 2023.

[149] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 283 din 07 decembrie 1993, modificată prin Legea nr. 129/2023 pentru completarea art. 43 din Legea nr. 82/1993 privind constituirea Rezervaţiei Biosferei "Delta Dunării", publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 440 din 22 mai 2023.

[150] Publicată în Monitorul Oficial al Romaniei, Partea I, nr. 267 din 29 octombrie 1996, modificată prin Legea nr. 234/2023 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 111/1996 privind desfăşurarea în siguranţă, reglementarea,

O.U.G. nr. 202/2002 privind gospodărirea integrată a zonei costiere[151]; 8. Legea minelor nr. 85/2003[152]; 9. Legea nr. 205/2004 privind protecţia animalelor[153]; 10. Legea petrolului nr. 238/2004[154].

Aşa cum am expus mai sus, legislaţia care reglementează protecţia mediului este cuprinsă în multiple legi şi ordonanţe de urgenţă care prevăd sancţiuni penale, însă acestea se completează cu alte acte normative din domeniul administrativ sau comercial, care detaliază procedurile de gestionare a activităţilor şi operaţiunilor cu substanţe care pot afecta mediul.[155] Dreptul penal al mediului are prin excelenţă un caracter tehnic, datorat însăşi tehnicităţii relaţiilor sociale pe care le protejează.[156] Astfel, specialiştii disting următoarele subiecte şi priorităţi specifice: a) defrişarea ilegală a pădurilor şi comerţul ilegal cu cherestea; b) depozitarea, eliminarea şi comerţul ilegal cu deşeuri şi chimicale

c) poluarea apei, solului, subsolului şi aerului; d) comerţul ilegal cu substanţe care duc la epuizarea stratului de ozon; e) minerit ilegal şi comerţ cu metale preţioase şi minerale; f) comerţul ilegal şi braconajul cu animale sălbatice şi al plantelor; g) pescuit ilegal, nedeclarat şi nereglementat.[157]

Ca urmare, sunt necesare diferite tipuri de prevederi penale care să protejeze mediul.[158] Astfel, un regim de prevenire şi combatere eficientă a infracţiunilor contra mediului are nevoie de norme care să sancţioneze, în acelaşi timp, atât periclitarea abstractă a mediului, cât şi punerea în pericol concret a mediului, precum şi o infracţiune independentă când poluarea are consecinţe grave.[159] În cazul pericolului abstract, legea penală este o completare la un sistem anterior de decizii administrative privind cuantumul şi calitatea emisiilor în mediu.[160]

În cazul pericolului concret, pericolul abstract pe care o operaţiune ilegală l-ar putea reprezenta pentru mediu este insuficient pentru răspunderea penală.[161] De obicei, se stabileşte un criteriu de emisie care valorează un anumit nivel de ameninţare. În acest caz, dispoziţiile care se încadrează în acest model nu necesită ca vătămarea reală să fie dovedită, ameninţarea de producere a prejudiciului este suficientă. În schimb, emisia sau poluarea care poate cauza o ameninţare de vătămare trebuie să fie dovedită.[162]

---

autorizarea şi controlul activităţilor nucleare, precum şi pentru modificarea Legii nr. 329/2009 privind reorganizarea unor autorităţi şi instituţii publice, raţionalizarea cheltuielilor publice, susţinerea mediului de afaceri şi respectarea acordurilor-cadru cu Comisia Europeană şi Fondul Monetar Internaţional, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 668 din 20 iulie 2023.

[151] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 965 din 28 decembrie 2002, modificată prin Legea nr. 187/2012 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 757 din 12 noiembrie 2012.

[152] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 197 din 27 martie 2003, modificată prin Legea nr. 37/2023 pentru modificarea şi completarea Legii minelor nr. 85/2003, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 36 din 12 ianuarie 2023.

[153] Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 531 din 14 iunie 2004, modificată prin Legea nr. 138/2022 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 205/2004 privind protecţia animalelor, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 484 din 16 mai 2022.

[154] Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 535 din 15 iunie 2004, modificată prin Legea nr. 222/2021 pentru reglementarea unor măsuri în domeniul competenţei de control a Ministerului Finanţelor şi modificarea şi completarea unor acte normative, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 735 din 27 iulie 2021.

[155] R. Jurj, V. Drăghici, *Drept penal al mediului*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2022, p. 28.

[156] Idem.

[157] Idem, p. 29.

[158] G.Durac, *Dreptul protecţiei mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2023, p. 334.

[159] Idem.

[160] Idem, p. 335.

[161] Idem, p. 336.

[162] G.Durac, *Dreptul protecţiei mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2023, p. 340.

Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, deși a existat o preocupare a statului de a transpune pe plan intern directivele europene, în continuare, au existat deficiențe, în special, în ceea ce privește aplicarea în concret a normelor penale, cum vom dezvolta ulterior.[163] De menționat este Directiva 2008/99/CE ce a fost transpusă în dreptul intern prin Legea nr. 101/2011. Prin această transpunere și prin adoptarea Legii 101/2011, legiuitorul a dorit să compenseze lipsa unui Cod Penal al Mediului, care să concentreze toate sancțiunile reglementate de legiuitor într-un singur act normativ, pentru o mai bună aplicare și pentru a fi evitat riscul suprapunerii anumitor prevederi referitoare la tipicitatea obiectivă a infracțiunilor.[164]

Chiar și în condițiile în care dreptul european a oferit mai multe puncte de reper concentrate într-un program de bază vizând politica de mediu (programele de acțiune pentru mediu, strategii orizontale, cooperarea internațională în domeniul mediului, evaluarea impactului asupra mediului și participarea publicului, punerea în aplicare, respectarea și monitorizarea mediului) pe plan intern, legiuitorul român nu și-a respectat obligațiile asumate odată cu aderarea la Uniunea Europeană, fiind declanșată procedura administrativă de infringement împotriva României raportat la faptul că modalitatea de transpunere a actelor comunitare în legislația internă a fost defectuoasă.[165] Inițial, după transpunerea Directivei 2008/99/CE de către autoritățile naționale, prin Legea 101/2011, Comisia Europeană a considerat această transpunere ca fiind defectuoasă, declanșând procedura de infringement, fiind dispusă punerea în întârziere la data de 27.01.2011, emiterea avizului motivat la data de 16.06.2011, iar la data de 27.10.2011 fiind dispusă clasarea cauzei.[166]

Ultimele astfel de proceduri s-au desfășurat cu privire la transpunerea defectuoasă a Directivei (UE) 2018/850 a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 2018 de modificare a Directivei 1999/31/CE privind depozitele de deșeuri.[167] Astfel, Comisia îndeamnă Austria, Belgia, Cehia, Estonia, Grecia, Finlanda, Franța, Croația, Luxemburg, Letonia, Malta, România și Slovacia să își alinieze legislațiile naționale la modificările incluse în Directiva 2018/850 privind depozitele de deșeuri.[168] Directiva introduce restricții privind depozitarea tuturor deșeurilor care pot fi reciclate sau valorificate energetic începând cu 2030.[169] Ea urmărește, de asemenea, să limiteze proporția deșeurilor municipale trimise la depozitele de deșeuri la 10 % până în 2035 și introduce norme privind calcularea modului în care sunt atinse obiectivele privind deșeurile municipale.[170] Totodată, directiva impune țărilor din UE să instituie un sistem eficace de control al calității și de trasabilitate a deșeurilor municipale depozitate.[171]

Pactul verde european subliniază importanța obiectivului ca Europa să rămână pe calea cea bună în ceea ce privește îndeplinirea obiectivelor sale de mediu.[172] În octombrie 2020, Comisia a trimis scrisori de punere în întârziere celor 13 state membre menționate, iar acum a decis să le trimită avize motivate. Țările respective au la dispoziție două luni pentru a răspunde

[163] A.I.Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2021, p. 260.
[164] Idem, p. 261.
[165] C.M.Salcă Rotaru, *Dreptul integrat al mediului*, Editura Pro Universitaria, Bucureşti, 2023, p. 94.
[166] Idem, p. 95.
[167] M.Friant, *Analysing European Union circular economy policies: words versus actions*, Sustainable Production and Consumption Journal, vol. 27, nr. 1/2021, p. 337-353.
[168] Idem.
[169] J.V.Louis, T.Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, Editura LGDJ, Paris, 2024, p. 320.
[170] Idem.
[171] Idem, p. 322.
[172] Anne Hessel, *A Climate Pact for Europe: How to Finance the Green Deal*, Editura Bristol University Press, Bristol, 2021, p. 118.

și pentru a lua măsurile necesare. În caz contrar, Comisia poate sesiza Curtea de Justiție cu privire la aceste cazuri.[173]

Dincolo de analiza efectuată mai sus (analiză ce nu se dorește a fi una exhaustivă) asupra actelor normative adoptate de către legiuitorul român, principala problemă, în opinia noastră, este reprezentată de neefectivitatea reglementărilor existente și dezvoltate pe parcursul timpului.[174] Cu titlu de exemplu, în materie penală, statistica oficială ne arată că, din cele peste 1000 de dosare înregistrate în perioada 2011‑2016, pe rolul parchetelor din întreaga țară (privind infracțiunile prevăzute de O.U.G. nr. 195/2005 privind protecția mediului și Legea nr. 101/2011), numai 4 s‑au soluționat prin trimitere în judecată.[175]

Apreciem că autoritățile naționale sunt încă departe de a reglementa corespunzător răspunderea penală în dreptul mediului, însă chiar și în condițiile în care ar exista un cadru normativ dezvoltat în mod eficient, rămâne problema specializării organelor judiciare în materia infracțiunilor împotriva mediului.[176] În acest sens, s‑au făcut pași timizi, în cursul anului 2019, fiind elaborate ordine cu referire la capacitatea administrativă a Ministerului Public, respectiv Ordinul nr. 160 din 26 iunie 2019 privind constituirea și funcționarea rețelei naționale de procurori specializați în cercetarea infracțiunilor contra mediului și fondului forestier și cinegetic național precum și a celor împotriva patrimoniului natural și cultural.[177] Au existat și două *tentative* ale legiuitorului de a eficientiza procedura de tragere la răspundere penală a persoanelor ce se fac vinovate de săvârșirea unor infracțiuni împotriva mediului, însă acestea nu s‑au materializat, din pricina modalității de formulare a modificărilor ori din pricina deficiențelor de tehnică normativă.[178]

Un prim proiect, înregistrat la Camera Deputaților sub nr. PL‑x274/2020[179] privind completarea *Legii nr. 508/2004 privind înființarea, organizarea și funcționarea în cadrul Ministerului Public a Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism*[180] cu un nou alineat, respectiv, după alin. (7) al art. 12, s‑a dorit introducerea unui nou alineat, respectiv alin. (8) cu următorul conținut: *competența cercetării și trimiterii în judecată pentru infracțiunile de mediu și infracțiunile prevăzute în Codul Silvic aparțin Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție‑Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism*. Acest proiect a primit aviz negativ din partea Consiliului Legislativ[181], deoarece, astfel cum se observă din însăși denumirea proiectului de lege, modificarea legislativă viza un act abrogat.[182]

Raportat la prevederile art. 64 alin. (3) din Legea nr. 24/2000 potrivit cărora *abrogarea unei dispoziții sau a unui act normativ are caracter definitiv*, s‑a apreciat, în mod întemeiat, că nu se pot efectua modificări asupra unui act normativ deja abrogat, deoarece s‑ar tinde către repunerea în vigoare a prevederilor acestuia. Astfel a luat sfârșit proiectul ce viza stabilirea

[173] Idem.
[174] A.B.Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, București, 2017, p. 60.
[175] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.
[176] Idem.
[177] https://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/raport_activitate_2019.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[178] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.
[179] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/200/70/4/pl377.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[180] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/56888, consultat pe 12.02.2024.
[181] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/200/70/4/cl274_2020.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[182] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.

competenței D.I.I.C.O.T în ce privește infracțiunile de mediu și infracțiunile prevăzute în Codul Silvic.[183]

Cel de-al doilea proiect intitulat *Propunere legislativă pentru organizarea și funcționarea Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative* înregistrat la Camera Deputaților sub nr. Pl-x 121/2020[184], viza formarea unei noi direcții care să aibă competență exclusivă asupra infracțiunilor de mediu.[185] Potrivit art. 2 alin. (1) din Legea pentru organizarea Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu, în forma adoptată de către Camera Deputaților[186], Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Mediu are următoarele atribuții:

a) efectuarea urmăririi penale pentru infracțiuni prevăzute în competența direcției prin prezenta lege și prin legi speciale; b) conducerea, supravegherea și controlul actelor de cercetare penală, efectuate din dispoziția procurorului de către ofițerii și agenții de poliție judiciară organizați în cadrul structurilor specializate în combaterea infracționalității de mediu, la nivel central și teritorial, aflați în coordonarea Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu, ori detașați în cadrul direcției, precum și de către ofițerii sau agenții de poliție judiciară care au primit avizul din partea procurorului-șef al Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu; c) sesizarea instanțelor judecătorești pentru luarea măsurilor prevăzute de lege, pentru judecarea cauzelor, precum și exercitarea căilor de atac conform legii în cauzele privind infracțiunile date în competența Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu; d) participarea la ședințele de judecată în cauzele pentru care procurorii Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu au sesizat instanțele de judecată ori au exercitat căile de atac sau în care, potrivit legii, participarea procurorului este obligatorie în raport cu infracțiunile date de prezenta lege în competența direcției; e) participarea la ședințele de judecată, cu excepția fazei de executare a pedepsei, în cauzele pentru care procurorii Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu au sesizat instanțele de judecată ori au exercitat căile de atac ori în alte situații în care participarea procurorului este obligatorie în raport cu infracțiunile date de prezenta lege în competența direcției; f) conducerea, supravegherea și controlul activităților de ordin tehnic în cadrul urmăririi penale, efectuate de specialiști în domeniul informatic, domeniul silvic, al calității apei, al calității aerului, al calității solului, al gestiunii deșeurilor, al emisiilor industriale, precum și în alte domenii care țin de protecția mediului, din dispoziția procurorilor direcției; g) studierea cauzelor care generează săvârșirea infracțiunilor de mediu ori a altor infracțiuni date în competența direcției și a condițiilor care le favorizează, elaborarea propunerilor în vederea eliminării acestora, precum și pentru perfecționarea legislației penale în acest domeniu; h) constituirea și actualizarea bazei de date vizând infracțiunile ce sunt date în competența Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu; i) solicitarea și acordarea asistenței judiciare internaționale în cauzele care privesc infracțiuni date în competența direcției prin prezenta lege și prin legile speciale; j) exercitarea altor atribuții prevăzute de Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, cu modificările și completările ulterioare, precum și de legile speciale.[187]

În expunerea de motive[188] a proiectului de lege, s-a arătat faptul că raportat la tăierile ilegale de păduri, poluarea aerului, distrugerea râurilor, infracționalitatea în domeniul proiectelor cu impact asupra mediului, managementul deșeurilor și al siturilor contaminate ori potențial contaminate precum și la amploarea fenomenului infracțional de mediu și

[183] Idem.
[184] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/100/20/1/pl163.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[185] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.
[186] https://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2020/cd121_20.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[187] https://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2020/cd121_20.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[188] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/100/20/1/em163.pdf, consultat pe 12.02.2024.

specificitatea lui, se impune soluția unei specializări a peroanelor cu atribuții de cercetare penală în domeniu și alocarea de resurse pentru constituirea unei instituții cu atribuții clare și specifice pentru combaterea criminalității de mediu.[189]

Acest proiect de lege, deși benefic din punctul nostru de vedere, a fost trimis la Curtea Constituțională a României în vederea soluționării obiecției de neconstituționalitate formulată de Guvernul României.[190] Astfel, prin Decizia nr. 681 din 30 septembrie 2020 pronunțată de Curtea Constituțională a României[191] s-a constatat că legea supusă controlului de constituționalitate nu îndeplinește exigențele impuse de dispozițiile art. 138 alin. (5) din Constituţie[192], astfel cum acestea au fost analizate de Curtea Constituțională prin Deciziile nr. 56 din 5 februarie 2020[193], publicată în M. Of. nr. 199 din 12 martie 2020, și nr. 58 din 12 februarie 2020[194]. Astfel, inițiatorii propunerii legislative nu au solicitat Guvernului fișa financiară prevăzută de dispozițiile art. 138 alin.(5) din Constituție și art. 15 din Legea nr. 500/2002[195], document distinct, ce nu poate fi asimilat informării solicitate Guvernului de către Camera Deputaților, ca primă Cameră sesizată, și transmisă acesteia de Guvern, conform art. 111 alin. (1) din Constituție.[196]

Acest aspect determină neconstituționalitatea extrinsecă a Legii pentru organizarea și funcționarea Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative, motiv pentru care Curtea apreciază că se impune admiterea de către Curtea Constituțională a prezentei obiecții de neconstituționalitate.[197] Raportat la aceste considerente, Curtea Constituțională a României a admis obiecția de neconstituționalitate formulată de Guvernul României și a constatat că Legea pentru organizarea și funcționarea Direcției de Investigare a Infracțiunilor de Mediu, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative sunt neconstituționale.[198]

În concluzie, dacă inițial problema principală a constituit-o lipsa reglementărilor în materia răspunderii penale în dreptul mediului, ulterior, România s-a lovit de transpunerea imperfectă a directivelor europene pe plan intern, aspecte de natură a atrage răspunderea țării noastre în raport de angajamentele asumate.[199] În final, după mai bine de 40 de ani de la primele reglementări în materia răspunderii penale în dreptul mediului și după o serie de *modificări* care au fost mai mult sau mai puțin benefice, se constată o problemă ce se acutizează odată cu trecerea timpului, respectiv imposibilitatea/incapacitatea de a pune în aplicare normele penale. Acest aspect afectează, în mod real, posibilitatea de a exercita o protecție riguroasă a mediului prin intermediul normelor de drept penal.[200]

BIBLIOGRAPHY

I.Tratate, cursuri

[189] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.
[190] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/100/20/1/945A.PDF, consultat pe 12.02.2024.
[191] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/100/20/1/DCC%20681.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[192] https://www.constitutiaromaniei.ro/art-138-bugetul-public-national/, consultat pe 12.02.2024.
[193] https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/06/Decizie_56_2020.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[194] https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2022/04/Decizie_58_2020.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[195] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/37954, consultat pe 14.02.2024.
[196] https://www.constitutiaromaniei.ro/art-111-informarea-parlamentului/, consultat pe 14.02.2024.
[197] https://www.cdep.ro/proiecte/2020/100/20/1/DCC%20681.pdf, consultat pe 12.02.2024.
[198] Idem.
[199] C.Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, https://www.universuljuridic.ro/evolutia-dreptului-penal-al-mediului-in-romania/, consultat pe 12.02.2024.
[200] Idem.

1. Ian Ayres, John Braithwaite, *Responsive Regulation*, Oxford University Press, Oxford, 1992;
2. Kathleen Brickey, *Environmental Crime: Law, Policy, Prosecution. Fourth Edition*, Editura Aspen Publishing, New York, 2008;
3. Brandon Burton, *Corporate Criminal Liability*, Editura Nova Science Publishers Inc, New York, 2014;
4. Gheorghe Durac, *Dreptul protecţiei mediului. Regimul juridic al răspunderii în domeniul mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2023;
5. Anca Ileana Duşcă, *Dreptul mediului. Ediţia a III-a revăzută şi adăugită*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2021;
6. Anca Ileana Duşcă, *La responsabilité préventive, essence de la responsabilité écologique*, Éditions universitaires européennes, Saarbrücken, 2014;
7. Mircea Duţu, *Dreptul mediului şi al climei Vol 1: Partea generală*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2022;
8. Mircea Duţu, *Introducere în dreptul penal al mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013;
9. Mircea Duţu, Andrei Duţu, *Dreptul mediului. Ediţia a 4-a*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2014;
10. Andrew Farmer, Michael Faure, Grazia Maria Vagliasindi, *Environmental Crime in Europe*, Editura Bloomsbury Publishing, Londra, 2020;
11. Jean-Luc Gaffard, Gilles Martin, *Droit et économie de la transition écologique : regards croisés*, Editura Mare & Martin, Paris, 2023;
8. Gunter Heine, *Environmental Protection: Potentials and Limits of Criminal Justice - Evaluation of Legal Structures*, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Roma, 1997;
12. Anne Hessel, *A Climate Pact for Europe: How to Finance the Green Deal*, Editura Bristol University Press, Bristol, 2021;
13. Adrian Barbu Ilie, *Dreptul mediului*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2017;
3. Remus Jurj, Vasile Drăghici, *Drept penal al mediului*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2022;
14. Suzanne Kingston, Veerle Heyvaert, Aleksandra Cavoski, *European Environmental Law*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2017;
15. John Knox, Ramin Pejan, *The human right to a healthy environment*, Editura Cambridge University Press, Cambridge, 2018;
16. Ludwig Kramer, *EU Environmental Law*, Editura Sweet & Maxwell Ltd, Londra, 2016;
17. Madeleine Lobé Lobas, *Droit pénal de l'environnement*, Editura Ellipses, Paris, 2023;
18. Jean-Victor Louis, Thierry Ronse, *L'ordre juridique de l'Union européenne*, Editura LGDJ, Paris, 2024;
19. Richard MacRory, *Regulation, Enforcement and Governance in Environmental Law*, Editura Bloomsbury Publishing, Londra, 2014;
20. François Molins, *Le traitement pénal du contentieux de l'environnement*, Editura Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Marsilia, 2023;
21. Jacqueline Morand-Deviller, *Le droit de l'environnement*, Editura Presses Universitaires de France, Paris, 2023;
22. Donald Rebovich, George Curtis, *Crimes Against the Environment*, Editura Taylor & Francis Ltd, Abingdon-on-Thames, 2020;
23. Cristina Mihaela Salcă Rotaru, *Dreptul integrat al mediului*, Editura Pro Universitaria, Bucureşti, 2023;

24. Amaury Teillard, *Principles of liability in European environmental law*, Editura Our Knowledge Publishing, Londra, 2023;

25. Georgiana Tudor, *Drept penal.Armonizarea Legislaţiei Europene.Jurisprudenţa CJUE*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2017;

26. Sorin Alexandru Vernea, *Particularităţile răspunderii penale în cazul infracţiunilor îndreptate împotriva mediului*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2020;

27. Erick Daniel Vildoso Cabrera, *Le droit à l'environnement et les conflits socio-environnementaux*, Editura OmniScriptum, Londra, 2022;

28. Stamatina Xefteri, *La directive européenne, un instrument juridique des autorités administratives nationales*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2021;

II. Articole, studii

1. Constantin Bureţea, *Evoluția dreptului penal al mediului în România*, UJ Premium, www.universuljuridic.ro;

2. Pablo Castillo-Ortiz, *Right-Wing Eurosceptic Parties and the Strategic Use of Law*, Journal of Common Market Studies, vol. 61, nr.5/2023, p. 1125-1142;

3. Mădălina Cristina Dănişor, *O perspectivă metodologică asupra definirii dreptului penal*, Revista de Drept Public, nr. 1/2019, p. 16-23;

15. Ruxandra Dinu, *Răspunderea penală în dreptul mediului*, www.juridice.ro;

4. Anca Ileana Duşcă, Simina Badea, *Protection of The Human Right to A Healthy Environment in Europe*, Indian Journal of Applied Research, vol. 5, nr. 2/2015, p. 298-301;

5. Anca Ileana Duşcă, *The principle of environmental protection in internal law and in the European Union*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 31, nr. 2/2017, p. 158-163;

6. Anca Ileana Duşcă, *The principle of sustainable development in The European Union*, Journal of Romanian Literary Studies, nr. 8/2016, p. 225-230;

7. Anca Ileana Duşcă, *Provocări europene și românești referitoare la deșeuri în lumina celui de-al șaptelea plan de acțiune în materia mediului al Uniunii Europene*, Revista Dreptul, vol. 9, nr. 1/2018, p. 153-170;

8. Mircea Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, p. 157-171;

9. Mircea Duţu, *Pentru un nou, veritabil și eficient drept represiv (penal) al mediului*, Revista Dreptul, nr. 11/2020, p. 11-32;

10. Mircea Duţu, *Infracțiunile de mediu în Uniunea Europeană: se impune armonizarea extinsă sau noi instrumente de aplicare?*, Revista Dreptul, nr. 8/2016, p. 157-171;

11. Andrei Duţu-Buzura, *Dreptul climei (al schimbărilor climatice). Contenciosul ca factor de progres juridic*, Jurnalul de Studii şi Cercetări Juridice, vol. 63, nr. 3/2018, p. 151-174;

12. Michael Faure, *The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States*, Review of European Community & International Environmental Law, vol. 26, nr. 2/2017, p. 139-146;

13. Martin Friant, *Analysing European Union circular economy policies: words versus actions*, Sustainable Production and Consumption Journal, vol. 27, nr. 1/2021, p. 337-353;

14. Martin Hedemann-Robinson, *Environmental Inspections and the EU: Securing an Effective Role for a Supranational Union Legal Framework*, Transnational Environmental Law, vol. 6, nr. 1/2017, p. 31-58;

15. Adrian Barbu Ilie, *Sistemul procedural al evaluării și autorizării activităților cu impact asupra mediului*, Revista de Ştiinţe Juridice, vol. 30, nr. 2/2016, p. 114-127;

16. Georgiana Florina Ionescu, *Evoluții în dreptul mediului la 100 de ani de la Marea Unire*, UJ Premium, www.universuljuridic.ro;

ION MUȘLEA AND ION TALOȘ IN CORRESPONDENCE

Maria-Aura Lăţea
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Through its content, our research focuses on highlighting some lesser-known aspects of the creative personalities Ion Mușlea and Ion Taloș, whose features are capitalized by consulting the correspondence maintained between 1959-1964. The collaboration between the two ethnologists enhanced the quality of ethnographic research through their dedication and erudition.
The establishment of the Folklore Archive of the Romanian Academy in Cluj by Ion Mușlea, in 1930, was a great step in terms of the evolution of folklore.

Keywords: Ion Muşlea, Ion Taloș, correspondence, folklore, The Folklore Archive of the Romanian Academy.

1. Preliminarii

Interesul pe care îl prezintă subiectul corespondenței, atât în cadrul etnografiei naționale, cât și în domeniul folcloristicii, ne-a îndemnat să continuăm cercetările, oprindu-ne atenția asupra corespondenței dintre doi oameni de cultură, în speță dintre Ion Mușlea și Ion Taloș, care împart aceleași pasiuni: investigarea și cunoașterea culturii populare și propagarea ei în ţară, cât şi în străinătate.

Preocupările folclorice constante, alimentate în permanență cu o temeinică pregătire teoretică, au reușit să-i determine să treacă peste toate impedimentele întâlnite, dobândind autoritate de specialiști în domeniul etnologiei românești, rezultatele, studiile publicate și febrila activitate de cercetare stau mărturie în acest sens.

Articolul de față aduce în atenție încă o dată faptul că, pe lângă rivalitățile inerente din domeniul etnologic, este de notorietate să consemnăm și exemple de prietenii durabile, autentice.

2. Scurt Epistolar- Ion Mușlea și Ion Taloș

Analiza se grefează pe cercetarea cu minuțiozitate a corespondenței care ne permite conturarea unei imagini complete a mediului în care cei doi etnologi își desfășurau activitatea folcloristică, practici cotidiene, dinamica instituțională a Arhivei de Folclor, interacțiunile cu alte personalități din domeniul etnologic și nu numai.

Această corespondență este fragmentară, de dimensiuni reduse, însă ocupă un loc cu totul special în cadrul întregii corespondenţe mușleniene, întrucât Ion Taloș și-a început cariera sub îndrumarea lui Ion Mușlea, un nume deja consacrat în domeniul etnologic, căruia îi datorează și angajarea sa ca tânăr cercetător în 1957 la Colectivul de Istorie Literară și Folclor al Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj. Într-un interviu din data de 13 ianuarie 2022, Ion Taloș declara, cu zâmbetul pe buze, că, în acel moment, Ion Mușlea i-ar fi adresat câteva întrebări din afara ariei folcloristice, fapt ce l-a surprins pe tânărul cercetător. Testându-i chiar și abilitățile caligrafice, acesta l-a însărcinat să scrie pe o foaie următoarea frază: „Vreau să fiu un folclorist mare.”, sugestivă, în chip inspirat, pentru parcursul său viitor.

Colecția de documente păstrate atât în arhiva de folclor a Academiei Române, cât şi cea privată, însumează opt scrisori, care datează din perioada 1959-1964. Printre aceste documente se numără și două cărți poștale. În cele ce urmează, vom reproduce pasaje interesante din inedita corespondență pentru a scoate în evidență conținutul ideatic și legătura afectivă din cei 5 ani de corespondență cu toate provocările ivite în decursul timpului.

Un element important în definirea relației de prietenie regăsim în prima scrisoare redactată de Ion Mușlea, la 23 iulie 1959, aflându-se la Săvârșin, în care îi mărturisește lui Ion Taloș faptul că ocupă un loc de cinste în cercul dânsului de prieteni: „ce-mi lipsește mai mult sunt convorbirile cu prietenii (între care lasă-mă să te număr și pe d-ta)”.[1] Într-o altă scrisoare, își amintește cu nostalgie de momente petrecute împreună și îi transmite câteva urări: „Regret că nu-ți știu ziua numelui exact și nici adresa, ca să-ți zic la mulți ani. În orice caz, se apropie (mă gândesc cu plăcere la cea de anul trecut). Iar d-tale îți urez mai multă sănătate și mai puține ghinioane. În tot cazul, să nu mai fii atât de posomorât!”.[2] Redactate cu sinceritatea distinctivă a lui Ion Mușlea, aceste rânduri denotă gradul de încredere pe care i l-a acordat tânărului cercetător și acceptarea necondiționată.

Totodată, apelativele uzitate în scrisori denotă evoluția limbajului de la registrul oficial, în formulări precum „Dragă Domnule Taloș”, la cel familiar, utilizat în formule de încheiere fără constrângeri lingvisice, precum: „Cu vechile sentimente, vechiul d-tale...” și „Al d-tale, nenorocit ca Ovidiu în exil...”. Urmând același tipar, Ion Taloș își manifestă respectul și recunoștința față de maestrul său, folosind formula de adresare: „Mult stimate și iubite Domnule profesor” și formule de încheiere, dintre care amintim „Cu cele mai alese sentimente, al dvs. ...” și „În așteptarea revederii noastre din august, rămân al dv. ucenic...”.

Perseverența și încrederea în forțele proprii l-au impulsionat pe Ion Taloș să evolueze în domeniul cercetării, iar devotamentul și disciplina, calități insuflate de mentorul său l-au ajutat să atingă ținte înalte încă de la o vârstă fragedă. Corespondența dintre cei doi etnologi oferă date noi despre activitatea de cercetare a lui Ion Mușlea, directivele din sfera profesională și îndrumările riguroase privind nenumăratele cercetări de teren întreprinse alături de discipolul său. Câteva scrisori fac referire la astfel de peregrinări: „Am uitat să vă spun că, la Sf. Maria, am călătorit la Baia Mare, unde am rămas o zi. Fiind aproape de locurile pe care le-am colindat anul trecut împreună, în amintirea acelei instructive expediţii, am intonat cântecul „Mamăle, tatăle...”.[3]

Într-o altă scrisoare, putem găsi amănunte despre culegerile din Hațeg și Cinciș „Din cele două şanse pe care le aveam în mod teoretic, de a primi maşina pentru Haţeg şi de a face culegeri în Cinciş, nu se poate realiza niciuna: întâia, pentru că maşina fusese cerută de oameni mai tari, iar a doua, pentru că din bulibăşeala asta cu Cincişul nu mai înţeleg nimic, şeful colectivului neştiind nici până azi când se vor face culegerile.”[4] și vești în legătură cu icoanele din Buciumi şi cu Vifleimul din Crăceşti: „Am avut ghinion la Buciumi: era numai bărbatul acasă şi mi-a pretins să-i dau icoane noi în locul celor vechi, pe care, altfel, mi le-ar fi oferit gratuit. Oricât m-am străduit să-i explic că-şi poate cumpăra singur icoane noi pe banii ce i-ar primi de la mine, n-am ajuns la niciun rezultat. Aşadar, cu totul regretul, n-am putut aduce nicio icoană. La Crăceşti, am stat de vorbă cu câţiva jucători ai Vifleimului şi am adunat informaţii după chestionarul pe care mi l-aţi dat la plecare. N-am găsit însă cartea (tipărită, ziceau ei!) din care învăţau textul! Am făcut cercetări şi în Vad, de unde vom primi un text în luna august. Nu pare să fie însă o continuare între Vifleim şi Adam şi Eva.”.[5]

Tot în această scrisoare este amintită construirea unei structuri instituționale în cadrul Filialei Cluj a Academiei Române, care să înglobeze Colectivul de Istorie Literară și Folclor de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, Colectivul de Etnografie și Artă populară de la Secția de Artă a Institutului de Arheologie și Secția Cluj a Institutului de Folclor din București: „Despre viitorul centru de cercetări folclorice, nimic nou. Fanache, care s-a întors

[1] Ion Mușlea, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, la 23.VII.1959.
[2] Idem, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, la 21.VI.1960.
[3] Ion Taloș, Scrisoare expediată lui Ion Mușlea, la 27.VIII.1962.
[4] Idem, Scrisoare expediată lui Ion Mușlea, la 10.VII.1963.
[5] Ibidem.

glorios de la Bucureşti, povesteşte că ar fi vorbit cu Mihai Pop şi ar fi aflat că, foarte curând (10-15 zile), va veni o comisie la Cluj în vederea înfăptuirii unificării.”.[6]

Devotamentul pus în slujba cercetărilor folclorice se observă în conținutul scrisorii din 27 august 1962, când aflat la locuința natală din Prodănești, Ion Taloș se dedică activităților cotidiene alături de familia sa, însă face din această vacanță un prilej bun de a fructifica timpul în scop util pasiunii sale: „În felul acesta, am uitat minunat de toate baiurile pe care le-am avut înainte de a intra în concediu, m-am desprins total de lumea în care mă mişcam până atunci şi căreia, afară de câteva persoane dragi mie, nu-i simt nevoia nici acum. Începe, totuşi, să mă prindă dorul de a citi şi a scrie. Totuşi, folclorul…[…] N-aş putea spune că în perioada asta nu m-a preocupat totuşi folclorul; am făcut chiar un sondaj manolian: am urmărit atent dacă ai mei nu vor folosi vreun farmec pentru temelia noii case, am stat de vorbă cu zidarii despre colinda «Meşterului» (încercând să verific ipoteza Skok-Caraman); toate informaţiile sunt, însă, negative.”.[7]

Referințele la balada Meșterului Manole nu sunt întâmplătoare. Pasiunea lui Ion Taloș pentru această temă a condus la publicarea, în 1973, a lucrării *Meșterul Manole. Contribuție la studiul unei teme de folclor european*, servindu-i ca teză pentru obținerea titlului de doctor docent. Această realizare este interpretată de autor ca o promisiune făcută maestrului său: „Cum se vede, m-am ținut de «corinda zâdarilor», extinzând interesul pentru faimoasa baladă românească, dinspre Peninsula Balcanică (D. Caracostea zicea: material sud-est european și formă românească) spre Europa”[8], ale cărei aprecieri critice nu au întârziat să apară.

Dincolo de cele semnalate anterior, în cuprinsul corespondenței există numeroase amănunte pe care le descoperim sumar și în biografia folcloriștilor, introducând cititorul într-un univers familiar, veridic, care conferă autenticitate. În vara anului 1963, Ion Taloș este felicitat cu prilejul concursului dat pentru a obține postul de cercetător: „Te felicit din inimă și regret idem că nu am făcut parte din comisie! Sper că totul a mers pe roate! Aștept scrisoare detaliată sau mai degrabă să vii personal!”[9]

Un alt argument pe care l-am avut în vedere atunci când am adus în discuție această corespondență inedită este relația mentor-student. Scrisorile oferă informații prețioase referitoare la aceasta, precum și modul în care Ion Mușlea și-a pus amprenta asupra discipolului său, în cei nouă ani de ucenicie. Scrisorile ambilor participanți înlesnesc reconstituirea relației dintre ei și schimbul de experiență prin călătoriile întreprinse în vederea cercetării de teren. Această cooperare a fost un ajutor lucrativ, necesar unui folclorist la început de drum. Dincolo de câștigul științific de care a beneficiat Ion Taloș, fie că vorbim despre metoda de cercetare, fie despre împărtășirea unor studii și articole științifice, furnizarea unor elemente de noutate din domeniu pentru a răspunde provocărilor complexe, se află interesul pentru cunoaștere și vocația. Toate acestea au condus la cercetări de înaltă calitate înfăptuite de cercetători de o probitate profesională fără cusur.

În ultima epistolă din corespondență, referitoare la recenzia pe care Ion Taloș trebuie să o redacteze, Ion Mușlea îi trasează sugestii privitoare la modul de realizare: „M-am angajat, la consiliul de redacție al revistei, ca d-ta să dai recenzia Papadima. Fă-o din nou, recenzie, nu articol (Antologii) și mai taie nițel.”. [10]

Cât privește parcursul lor profesional – o perioadă cu multe provocări – Institutul de Folclor al Academiei Române a însemnat, în mod limpede, locul în care s-au desăvârșit atât spiritual, cât și profesional, împărțind o viziune comună asupra abordării cercetării. Dovadă a susținerii constante sunt încurajările de dinaintea unei conferințe importante: „cum zilele

[6] Ibidem.
[7] Idem, Scrisoare expediată lui Ion Mușlea, la 27.VIII.1962.
[8] Idem, *O floare pe mormântul lui Ion Mușlea*, în „Portal Măiastra”, an XIII, 2017, nr. 1 (50), p. 7.
[9] Ion Mușlea, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, la 2.VII.1963.
[10] Ion Mușlea, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, în 1964.

comunicării de la București se apropie cu pași repezi, caut să nu scap prilejul – cum mi s-a întâmplat înainte de plecarea din Cluj, spre a-ți dori un succes serios.”.[11] Dialogul epistolar purtat a fost oportun colaborării profesionale dintre folcloriști, iar aceste împrejurări au transformat legătura într-o prietenie adâncă, grație încrederii și considerației reciproce, devotamentului față de obiectivele stabilite, virtuți prevalente pentru a consolida și menține o relație.

Coroborând informațiile din schimbul epistolar și cele din interviul acordat de Ion Taloș, putem observa influența pozitivă exercitată de mentor asupra discipolului său: „mă privea ca pe al doilea fiu al lui sau, mai bine zis, mă privea cu atenția cu care își privea fiul, cum i-ar fi plăcut și lui să-i privească cineva fiul. S-a înfiripat între noi un fel de prietenie firească între un om spre sfârșitul vieții și un începător care promite. Am lucrat cu el peste nouă ani, l-am respectat și admirat, îi plăcea să iasă cu mine în oraș, mai ales când îl conduceam pe distanța BCU – strada Bolintineanu 18, vorbind despre tot ceea ce ne preocupa – teme științifice, politice, culturale, sociale, familiale. Uneori mă reținea la masă sau măcar la un aperitiv. L-am cunoscut și m-a cunoscut mai bine ca oricine. Inteligența lui excepțională, ca și atenția pe care mi-o arăta, m-au impresionat foarte mult.”.[12]

La o primă vedere, textul epistolar care confruntă lectorul surprinde prin conținutul cotidian, prin actualitatea politică și economică a vremii cu carențele specifice oricărei epoci impuse de cenzură. Prin urmare, se impune revizuirea conținutului publicațiilor neconforme cu convențiile sociale: „discutându-se comunicările de la Moscova din 1964, sunteţi rugat să vă schimbaţi comunicarea despre Paradiesspiel într-una despre folclorul agrar.”.[13]

Cu toate că pe axa vieții s-au grefat și conflicte, Ion Mușlea a avut disponibilitatea necesară de a păstra un echilibru între viața profesională și viața socială. Astfel, la 2 iulie 1963, aflându-se la Geoagiu-Băi, observăm faptul că Ion Mușlea traversează o perioadă mai dificilă din punct de vedere emoțional și îi adresează lingvistului o scrisoare, impus de solitudinea în care se regăsea, prin care îi sugerează necesitatea unei vizite spontane: „Ce sărbătoare pentru mine să te am aici și pentru câteva ceasuri, când sunt (și voi rămâne) atât de singur și pustiu.”.[14]

Parcurgerea analitică a corespondenței dintre folcloriști, considerată în multe cazuri paraliteratură, oferă prilejul descoperirii unor origini ale unor noi scrieri, radiografiază realitatea socială și culturală, devenind o bogată sursă de documentare. Această colaborare a fost una firească relației maestru-discipol. „Format în atmosfera de mare prețuire a folclorului și etnografiei din occidentul european, având o pregătire științifică excepțională,”[15], Ion Mușlea a oferit un suport informațional nemărginit unui folclorist la început de drum, care, în mod progresiv, a dobândit abilitatea de a le aplica în practică.

3. Ctitorul Arhivei de Folclor a Academiei Române

Un loc aparte în corul folcloriștilor români îl ocupă Ion Mușlea, aducând un aport cultural însemnat, care va rămâne de referinţă în etnografia românească. A urmat calea folclorului din propria inițiativă, fiind sensibil și receptiv la probleme de cultură populară „deși nu a fost îndemnat de nimeni să se orienteze spre folclor, în sufletul lui se așează un strat destul de solid de cultură populară.”.[16]

Ion Mușlea a fost un luptător temerar, semnalând nevoia stringentă de întocmire a unei instituții de cultură care să asigure culegeri sistematice de pe tot cuprinsul țării. Inițiativa sa,

[11] Idem, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, la 23.VII.1959.
[12] Interviu cu Ion Taloș- *Scrisori către un tânăr etnolog* de Andreea Iulia Scridon, 13 ianuarie 2022.
[13] Ion Taloș, Scrisoare expediată lui Ion Mușlea, la 10.VII.1963.
[14] Ion Mușlea, Scrisoare expediată lui Ion Taloș, la 2.VII.1963.
[15] *Ion Mușlea, Cercetări etnografice și de folclor*, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. XII.
[16] *Ibidem*, p. VII.

tradițională, de altfel, presupunea păstrarea culegerilor prin intermediul unor specialiști trimiși pe teren, care să facă din culegerea folclorului o îndeletnicire de bază. Acesta a intuit faptul că pentru a reuși construirea Arhivei era necesar să alcătuiască o rețea de corespondenți, care trebuiau monitorizați, îndrumați și încurajați permanent.

Prin eforturile sale intense, finalizate cu succes, în 1930 se înființează Arhiva de Folclor a Academiei Române, pe lângă Muzeul Limbii Române din Cluj, căreia Ion Mușlea avea să îi dedice întreaga sa viață, energie și capacitate organizatorică, desigur, sub îndrumarea atentă a lui Sextil Pușcariu. În perspectivă, proiectele sale, care întrevedeau instituirea unor principii de natură metodologică, îndrumări ferme, care să optimizeze cercetările folcloristice de teren și să imbunătățească calitatea documentelor etnologice, au fost urmate cu rigurozitate.

Avantajul de a fi lucrat la Muzeul Etnografic al Ardealului a fost o experiență revelatorie, fiind punctul de plecare destinat creării unei arhive de folclor, similară celor de peste hotare. Fiind considerată, fără îndoială, ,,o publicație de aleasă ținută științifică, *Anuarul Arhivei de Folclor* a realizat, prin Ion Mușlea și colaboratorii săi, bibliografia anuală a folclorului românesc (1930-1943), de fapt cea dintâi bibliografie a folclorului românesc în adevăratul înțeles al cuvântului”[17], iar prin înființarea acesteia, Academia Română dovedea odată mai mult, deosebitul interes pe care l-a purtat, consecvent, folclorului nostru,”[18] întrucât ,,încurajează și susține culegerea și publicarea a tot felul de materiale și cercetări referitoare la viața noastră populară.”.[19]

Conform lui Ovidiu Bîrlea, Ion Mușlea este omul potrivit pentru a conduce această instituție, întrucât amănuntul este trăsătura sa dominantă, având spirit de organizator, de gospodar meticulos și conștiincios. Analizând îndeaproape parcursul său profesional, acesta a mărturisit faptul că ,,Ion Mușlea a fost în folcloristică un autodidact, învățând singur, din literatura de specialitate, câtă i-a fost accesibilă, dar mai ales practic din culegerile personale în unele regiuni (Cergău-Alba, Țara Oașului, Valea Gurghiului etc.), apoi din despuierea materialelor trimise de corespondenți în vederea fișării sistematice”.[20]

În pofida dificultăților financiare întâmpinate, ținând seama de ,,lipsa de fonduri care răzbate ca un laitmotiv în aproape toate ședințele de lucru ale Academiei”[21], Ion Mușlea a depus o activitate științifică meritorie, organizând materiale de o reală valoare. Prin urmare, procesul de construire a colecțiilor de documente s-a consolidat odată cu trecerea timpului: ,,Vremea a confirmat opera de pionerat a celor șapte volume ale *Anuarului Arhivei de Folclor* prin ținuta lor științifică și prin grija de a cuprinde global problemele folcloristicii, inclusiv bibliografia curentă a folclorului, întâia oglindă a realizărilor disciplinei. Al optulea *Anuar* n-a mai apărut […] și a fost urmat de *Anuarul de Folclor* I (1980), II (1981), care și-a asumat implicit datoria de a continua tradiția inaugurată de întemeietorul Arhivei de Folclor a Academiei Române, în lumina ultimelor câștiguri științifice ale disciplinei. Prin aceasta, s-a îndeplinit o pioasă datorie față de Ion Mușlea.”.[22]

Pe lângă alte studii valoroase, în această publicație au apărut ,,numeroase monografii ale unor ținuturi de mare importanță pentru folclorul nostru, lucrări de istorie a folclorului și folcloristicii, contribuții teoretice la studiul baladei și la geneza poeziei populare în general,

[17] Virgiliu Florea, *Din trecutul folcloristicii românești*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2001, p. 134.
[18] *Ion Mușlea, Cercetări etnografice și de folclor*, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 301.
[19] Cf. Ion Mușlea, *Academia Română și folclorul*, în ,,Anuarul Arhivei de Folclor”, I (1932), Cluj-Napoca, Editura Cartea Românească, 1932, p. 4.
[20] Ovidiu Bîrlea, *Efigii*, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 181.
[21] Cf. Ovidiu Bîrlea, *Academia Română și cultura populară*, în ,,Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor Constantin Brăiloiu, Tom. 27, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 66.
[22] Ovidiu Bîrlea, *Op. cit.*, p. 188.

lucrări de folclor comparat și de teatru popular, de obiceiuri, precum și bibliografia curentă a folclorului românesc.”.[23]

Corespondența dintre Ion Mușlea și colaboratori dezvăluie informații din procesul de construire a colecțiilor de documente ale Arhivei de Folclor a Academiei Române și de editare a revistei instituției. Pentru a extinde relaţiile internaţionale ale Arhivei, Muşlea propunea un schimb de publicații cu periodice de succes din străinătate, specializate în cercetarea folclorică. Luând contact cu tiparul occidental, folcloristul dorea să aducă un plus de originalitate anemicelor încercări anterioare privind construcția arhivei, însă cu viziuni moderne, adaptate necesităților locale, care să pună capăt diletantismului folcloristic românesc.

Întemeietorul și coordonatorul arhivei apreciază sprijinul oferit de această instituție în scopul cercetării și publicării folclorului, declarând admirativ faptul că ,,Academia Română a făcut pentru folclorul național ceea ce nicio instituție similară din altă țară n-a realizat pentru studiul vieții populare.”.[24]

Ultima întâlnire dintre Ion Mușlea și Ion Taloș este evocată de cel din urmă cu constatarea că trecerea timpului nu a diluat trăirile, dar și cu gratitudine, în același timp, față de cel ce i-a călăuzit pașii în domeniul folclorului: ,,La 26 iulie 1966, curând după ora 10, am fost chemat la telefon de dl. Ion Mușlea. M-a invitat să-i fac o vizită.”.[25] Atmosfera memorabilă de dialog, ,,impresionantă, în cursul căreia dl. Mușlea mi-a părut la fel de limpede în gândire și de interesat, ca totdeauna, de problemele specialității și de oamenii care făceau parte din cercul dânsului de apropiați”[26], ,,a avut caracterul unei discuții între vechi prieteni și nicidecum una de adio”[27], spunea Ion Taloș.

Cercetarea impresionantei arhive a lui Ion Taloș ne-a condus către detalii despre strânsa relație dintre acesta și mentorul său, care apar într-o corespodență amplă dintre cu Ovidiu Bîrlea. Astfel, într-o scrisoare expediată lui Ovidiu Bîrlea, la 16 august 1966, Ion Taloș nota cu multă părere de rău: ,,Plecarea dânsului dintre noi mi-a produs acel sentiment pe care ți-l dă codrul toamna, la căderea frunzelor. A fost un om rar, de mare nivel științific și moral, care era serios preocupat de problemele folclorului românesc din Transilvania.”.[28]

Influență covârșitoare asupra parcursului științific al lui Ion Taloș este subliniată de acesta ca o datorie morală: ,,Ilustrului meu profesor îi datorez acest șir de lucrări, care mi-au deschis drumul spre lumea cercetării științifice. Chiar și lucrările mele ulterioare (*Petit dictionnaire de mythologie populaire roumaine* – tipărit la Grenoble, dar și într-o ediție românească - studiul despre *incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, studiul de *antropologie culturală despre Omul și Leul*, ca și volumul aflat acum sub tipar *D'Italica à Sarmizegetusa. Réfexions sur la culture populaire romane*, toate sunt gândite și redactate în sensul școlii pe care a absolvit-o la Ion Mușlea. Nu știu câți tineri cercetători au beneficiat de o asemenea îndrumare.”.[29]

După dispariţia neașteptată, în 1966, a lui Ion Muşlea, ,,în Institutul clujean de etnologie şi folclor autoedificarea internă a Arhivei a continuat prin eforturile colectivelor de cercetare conduse de succesorii săi: Dumitru Pop (1966-1969), Ion Taloş (1969-1985) şi Ion Cuceu, din 1985 până azi. Proiectele inițiale ale fondatorului au fost urmărite pe toate planurile activităţii, cu scopul transformării institutului într-un centru european de informare și documentare

[23] Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. XV.
[24] Cf. *Academia Română și folclorul*, în ,,Anuarul Arhivei de Folclor”, I (1932), Cluj-Napoca, Editura Cartea Românească, 1932, p. 7.
[25] Ion Taloș, *O floare pe mormântul lui Ion Mușlea*, în „Portal Măiastra”, an XIII, 2017, nr. 1 (50), p. 6.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ovidiu Bîrlea - Ion Taloș: Corespondență 1963-1977*. Ediție îngrijită de Andreea Buzaș. Introducere și note de Ion Taloș. - Alba Iulia, Editura Centrului de Cultură „Augustin Bena”, 2017, p. 85.
[29] *Ibidem*, p. 7.

etnologică ți de antropologie a culturilor tradiționale.”.[30] Un mare merit îi aparține lui Ion Taloș, acela de a fi dus mai departe munca succesorului său, prin scoaterea la lumină a volumelor de studii *Cercetări etnografice și de folclor.* I, II, 1971, 1972.

Pentru Ion Taloș, Ion Mușlea a rămas printre cei mai remarcabili oameni de litere de la noi. Cu toate că locul lui Mușlea e oarecum singular în folcloristica noastră, prin „inteligența deosebit de vie și de pătrunzătoare”[31] poate fi, totuși, asemănat prin unele aspecte ale activității sale, cu câțiva înaintași: „Prin bogăția materialelor adunate cu ajutorul corespondenților, ne face să-i asociem numele aceluia al lui B. P. Hașdeu, culegerile proprii de folclor, notarea științifică a textelor și bogatul aparat filologic al lucrărilor lui, îl apropie de Ovid Densușianu, studierea culturii spirituale populare, cercetarea unui fenomen în toate articulațiile sale și încadrarea lui în complexul obiceiurilor românești, ne duc cu gândul spre școala lui D. Gusti.”.[32]

4. Concluzii

Privită în ansamblu, corespondența dintre Ion Mușlea și Ion Taloș este impresionantă prin imixtiunea unor aspecte eterogene ale vieții cotidiene cu informații privitoare la activitatea folcloristică desfășurată prin măiestuoasa împletire a talentului cu erudiția. Cei doi etnologi și cercetători sunt personalități de prim rang, care au avut un parcurs ascendent în domeniul etnologic, oferind cititorului exemple demne de urmat. Corespondeța are rol esențial în consemnarea unor aspecte mai puțin cunoscute din alte surse și a unor informații care altfel ar fi rămas pierdute pentru noi, fiind un instrument necesar pentru a contura natura relației dintre cei doi corespondenți.

Studierea, tezaurizarea și valorificarea creațiilor populare au fost câteva deziderate ce au făcut parte din sfera preocupărilor celor doi etnologi, a căror colaborare a fost de bun augur în ceea ce privește calitatea cercetărilor etnografice.

Întemeierea Arhivei de Folclor a Academiei Române din Cluj, cât și publicarea Anuarului acesteia, reprezintă un moment de referință în istoria folcloristicii, facilitând dezvoltarea și extinderea disciplinelor științifice etnologice.

BIBLIOGRAPHY

- Bîrlea, Ovidiu, *Efigii*, București, Editura Cartea Românească, 1987.
- Florea, Virgiliu, *Din trecutul folcloristicii românești*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.
- Mușlea, Ion, *Cercetări etnografice și de folclor I, II, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș*, București, Editura Minerva, 1971, 1972.
- Mușlea, Ion, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare (1930-1948). Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu. Prefață de Ion Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003.
- Mușlea, Ion, *Academia Română și folclorul*, în „Anuarul Arhivei de Folclor”, I (1932), Cluj-Napoca, Editura Cartea Românească, 1932.

[30] Ion Cuceu, *Un vechi proiect de cercetare: Enciclopedia culturii tradiționale românești*, în „Romania Occidentalis - Romania Orientalis.” Volum omagial dedicat Profesorului univ. dr. Ion Taloș, editat de Alina Branda, Ion Cuceu. - Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene și Editura Mega, 2009, p. 149.
[31] Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor,* Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. XXII.
[32] *Ibidem,* p. XLIV.

- *Ovidiu Bîrlea - Ion Taloș: Corespondență 1963-1977*. Ediție îngrijită de Andreea Buzaș. Introducere și note de Ion Taloș. - Alba Iulia, Editura Centrului de Cultură „Augustin Bena", 2017.
- *Romania Occidentalis - Romania Orientalis. Volum omagial dedicat prof. univ. dr. Ion Taloș, editat de Alina Branda, Ion Cuceu. - Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene, Editura Mega, 2009.*
- *Schimburi epistolare cu respondenţii la Chestionarele Arhivei de Folklor a Academiei Române*. vol. I (A-L) și II (M-Z). Ediţie critică, note şi studiu introductiv de Cosmina Timoce-Mocanu. Prefaţă de Ion Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014, 2015.
- Taloș, Ion, *O floare pe mormântul lui Ion Mușlea,* în „Portal Măiastra", an XIII, 2017, nr. 1 (50).
- Interviu cu Ion Taloș- *Scrisori către un tânăr etnolog* de Andreea Iulia Scridon, 13 ianuarie 2022, accesat la data de 22.02.2024: https://www.syntopic.ro/interviu-cu-ion-talos-scrisori-catre-un-tanar-etnolog/?print=pdf

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL SATISFACTION AND BURNOUT THROUGH THE LENS OF ECOLOGICAL DEVELOPMENT THEORY

Ani Emilia Cernea-Radu
PhD Student, University of Oradea

Abstract: School satisfaction is an important component of life satisfaction, with children's and adolescents' level of well-being varying according to their relationships with peers, teachers and the quality of school experiences. According to the ecological theory of human development, a good and deep understanding of young people implies a systemic approach to their lives, emphasising their active role in their own developmental process, which in turn is influenced by social and cultural forces. Adolescents with a high level of school burnout no longer enjoy going to school, they become detached from school, from the experiences they can have in the school environment and this can affect the other dimensions of their lives.

Keywords: school satisfaction, life satisfaction, burnout, adolescence, ecological theory of development

Satisfacția cu școala, o componentă fundamentală a satisfacției cu viața la copii și adolescenți

Bunăstarea subiectivă este noul nume sub care fericirea este studiată științific începând cu ultima treime a secolului XX. Este un aspect al calității vieții, această ultimă expresie figurând frecvent atât în limbajul științific, cât și în cel comun (Balțătescu, 2014). Discursul științific asupra fericirii este elaborat în prezent cu ajutorul contribuțiilor a numeroase domenii ale cunoașterii: sociologie, științe medicale, urbanism, geografie socială, științele mediului. În sociologie, bunăstarea este un construct complex, cu multiple fațete, definită la nivel individual (fizic, social, cognitiv, psihologic), la nivelul mediului extern și al contextului de viață. La sfârșitul anilor '60 au apărut încercări serioase de a dezvolta cercetări semnificative despre fericirea oamenilor, despre bunăstarea psihologică, satisfacția cu viața sau cu domenii specifice ale vieții și au fost inițiate dezbateri științifice importante (Casas et al., 2012). După decenii în care acest fenomen a fost considerat subiectiv și, prin urmare, „fără valoare științifică", cercetătorii și-au schimbat opiniile în direcția dezvoltării unei conceptualizări teoretice și a unui model științific pentru calitatea vieții, încercând să reconcilieze aspecte materiale („obiective") și nemateriale („subiective") ale mediului uman și sociocultural. La începutul secolului XXI dezbaterea asupra bunăstării subiective se concentrează asupra a două aspecte: fericirea și satisfacția cu viața (Ben-Arieh et al., 2014). Cercetarea asupra bunăstării copiilor are un caracter inter- și trans-disciplinar și este un domeniu care s-a dezvoltat semnificativ în ultimele decenii. Una dintre marile provocări este cea a încadrării normative a conceptului. Copiii sunt poziționați ca actori sociali, care au drepturi și păreri. În timp s-a realizat trecerea de la copil, ca obiect al cercetării, la copil ca subiect al cercetării. Narațiunile subiective au oferit cunoștințe despre felul în care copilăria lor este construită social (Hunner-Kreisel & Kuhn, 2010). S-au pus noi probleme de ordin etic, cum ar fi identificarea relației dintre protecție și participarea copiilor la măsurarea fericirii. În ultimele decenii copiii au început a fi considerați experți ai propriei copilării și se pune mai puțin accent pe conceptele universale și naturalizate ale adulților preocupați de binele acestora. Studiul *Lumile Copiilor, Ancheta Internațională asupra Bunăstării copiilor (ISCWeB),* la care au participat peste 35 de țări, fiind inclusă și România, a contribuit major la investigarea părerilor copiilor despre propria viață, fiind recunoscute și respectate drepturile lor, ca agenți sociali ai schimbării (Rees et al., 2020). Copiii au avut

prilejul să-și evalueze ei înșiși bunăstarea, pentru a fi identificate soluții la problemele care pe ei îi preocupă și, astfel, pentru a le ridica nivelul stării de bine. Rezultatele studiului demonstrează variații semnificative în condițiile de viață și nivelul bunăstării de la o țară la alta (Bălțătescu & Bacter, 2016).

Satisfacția cu viața face referire la cât de mulțumită este o persoană cu viața sa. Conform opiniei lui Veenhoven (2009), această stare de mulțumire este o rezultantă a convingerilor și interpretărilor asupra propriei vieți și reprezintă componenta cognitivă a bunăstării. Semnificațiile personale sunt însoțite de trăiri, emoții și sentimente, adică de afect pozitiv sau negativ. La copii, bunăstarea subiectivă este asociată cu calitatea experiențelor școlare. Huebner (1991) definește satisfacția cu școala ca fiind evaluarea cognitivă a calității vieții școlare, Bălțătescu constatând faptul că între satisfacția cu școala și satisfacția cu viața există corelații semnificative (2009). Casas et al. (2013) au observat că elementul care sintetizează cel mai bine satisfacția față de școală este ”satisfacția față de viața mea ca elev”. Rezultatele studiului realizat de către autori sugerează că satisfacția cu școala este puternic corelată cu satisfacția elevilor obținută în relație cu profesorii, însă slab corelată cu satisfacția vieții în general, în timp ce satisfacția cu prietenii de la școală este puternic corelată cu satisfacția generală a vieții, dar slab relaționată cu satisfacția cu școala. Un studiu desfășurat pe o perioadă de un an pe un eșantion de 940 de adolescenți spanioli cu vârste cuprinse între 10 și 15 ani (González-Carrasco et al., 2017), pentru a cerceta dacă nivelul bunăstării subiective se modifică de la un an la altul, au observat că începând cu vârsta de 11-12 ani nivelul scade, fenomen mai marcant în privința fetelor. De asemenea, Tomyn și Cummins (2011) au înregistrat o scădere a nivelului bunăstării între 12 și 16 ani, evidențiind adolescența ca o perioadă de schimbări fizice, psihice și sociale. Mai multe studii amintite de González-Carrasco și colaboratorii sunt consecvente în raportarea unui nivel mai ridicat de bunăstare subiectivă la adolescenți, comparativ cu nivelurile găsite anterior la adulți și cu o scădere progresivă a nivelurilor de bunăstare subiectivă de la vârsta de 11 -12 ani până la sfârșitul adolescenței. Goldbeck et al. (2007) pun aceste scăderi pe seama schimbărilor de dezvoltare care apar la aceste vârste în ceea ce privește dezvoltarea creierului, a cauzelor endocrinologice, emoțiilor, cogniților, comportamentului și a relațiilor interpersonale. Cummins (2013) face referire și la presiunea școlii, apartenența la grup și la presiunea exercitată de acesta. Headey and Wearing (1992) contestă opinia conform căreia personalitatea este o trăsătură stabilă și afirmă că personalitatea se poate schimba la maturitate, iar schimbările în timp ale nivelului de bunăstare subiectivă pot corespunde schimbărilor de personalitate. Cummins (2013) susține că mai poate fi posibil un alt motiv al acestor schimbări ale bunăstării subiective, și anume înfrângerea homeostazei cognitive. Homeostaza cognitivă este un proces prin care tinerii, încă protejați de siguranța și resursele oferite de părinți, își mențin ridicat nivelul bunăstării subiective. Acest nivel este menținut și prin factorii interni care includ stima de sine (Cummins & Nistico, 2002), optimismul, controlul perceput asupra mediului, aspecte care contribuie la o interpretare pozitivă a situațiilor de viață chiar și atunci când acestea sunt potrivnice. În cazul în care persoana trece prin circumstanțe grav amenințătoare, pierderea uni părinte, repetarea unui an școlar, iar forța provocării depășește capacitatea sistemului homeostatic de a apăra bunăstarea subiectivă și psihologică, rezultă o scădere a nivelului de echilibru emoțional și o probabilitate ridicată a apariției depresiei.

Până în jurul vârstei de 18-19 ani, principala activitate a tinerilor este cea desfășurată în mediul școlar, aici ei petrec o mare parte din timp. Starea lor de mulțumire față de viața lor este puternic influențată de gradul de satisfacție cu școala. Angajamentul școlar reprezintă un factor de protecție al satisfacției cu școala, observându-se că implicarea școlară este asociată cu rezultate pozitive, cum ar fi îmbunătățirea rezultatelor școlare, reziliență, prezență la ore, evitarea comportamentelor de risc (Lippman & Rivers, 2008), în timp ce elevii care manifestă

dezangajare față de școală sunt expuși pericolului de a avea rezultate slabe la învățătură, de a absenta și chiar de a abandona școala (Bask & Salmela-Aro, 2013).

Burnout școlar

Conceptul de burnout a fost adus în atenția cercetării sociale la începutul anilor ’70, fiind indentificat în categoria profesioniștilor din serviciile care implicau interacțiune umană, în special la angajații din domeniul sănătății (Poncet et al., 2007). Cea mai cunoscută descriere este cea oferită de (Maslach & Jackson, 1982) conform căreia starea de burnout cuprinde trei dimensiuni: (1) epuizarea emoțională, (2) depersonalizarea altora, (3) sentimentul lipsei de realizare personală în lucrul cu alte persoane. Conform lui Costa et al. (2012), dacă la locul de muncă sau la școală, cum ar fi în cazul studenților la medicină, persistă factorii stresori, se ajunge la burnout. Acești autori au descris cele trei dimensiuni astfel: a) apariția epuizării emoționale, cauzată de cerințele educaționale; b) prezența cinismului, adică indiferența sau atitudinea apatică față de activitățile școlare; c) eficacitate scăzută, persoana percepându-se ca fiind incompetentă ca elev sau student. Epuizarea emoțională are la bază convingerea persoanei că ea nu mai este capabilă să-și ofere sieși sau altora un background emoțional adaptativ, astfel apar distanțarea socială și atitudinile cinice, de îndepărtare față de colegi, față de responsabilitățile și activitățile specifice muncii prestate. Cu alte cuvinte, o persoană care suferă de burnout își pierde bucuria de a participa și de a fi implicată organizațional și nu mai oferă sens și satisfacție sarcinilor finalizate.

Inițial s-a vorbit despre burnout în contextul locului de muncă și al profesiilor, dar recent acesta a fost extins la toate domeniile de activitate. Astăzi sindromul burnout se regăsește în rândul studenților, însă și în populația elevilor de liceu (Schaufeli et al., 2002). Autorii descriu aceleași trei dimensiuni ale burnout-lui, precizând că în cazul epuizării apar stări de încordare și oboseală cronică, iar în cazul cinismului, pe lângă lipsa de interes față de sarcini, se ajunge la a vedea orice activitate școlară ca fiind nesemnificativă. Acestor aspecte li se adaugă sentimentul inadecvării, însoțit de autopercepțiile de incompetență și de neîmplinire.

Diverse studii au tratat tangențial fenomenele de stres și burnout, acestea având o geneză și o evoluție comună până într-un punct, dincolo de care s-au diferențiat prin intensitatea simptomelor, a frecvenței, a consecințelor în plan individual și social. Potrivit lui Marc și Oșvat (2013) sindromul burnout este considerat ca fiind rezultatul acțiunii stresorilor cronici, aceștia manifestându-se cu precădere în serviciile sociale, unde interacțiunile sociale sunt intense. Lazarus și Folkman (1984) au abordat stresul prin prisma modelului tranzacțional, astfel individul ajunge într-o stare fizică și emoțională de epuizare, în care se simte copleșit și în timpul căreia cerințele depășesc resursele sale atât interne, cât și externe, astfel individul nu poate face față situației cu care se confruntă. În mediul școlar stresul este definit de către (Ang & Huan, 2006) ca stări cronice specifice în rândul elevilor care au așteptări ridicate în privința realizărilor școlare sau de la care părinții și profesorii au acest tip de așteptări. Yusoff (2010) a descris stresul școlar ca fiind rezultatul unui volum mare de lucru, al unor sarcini școlare necorespunzătoare, precum și al examinărilor și tratamentului nepotrivit din partea profesorilor. Prin comparație cu starea de stres, burnout-ul este mai mult decât tensiunea și confuzia create de așteptările personale și ale celor din jur, el se definește prin epuizare cauzată de cerințele școlare, atitudini cinice manifestate prin detașare față de școală și apariția sentimentului de incompetență ca elev. Sindromul burnout este descris ca un fenomen continuu, care pornește de la stresul școlar și ajunge până la o stare agravată (Salmela-Aro et al., 2009). Kiuru et al. (2008) au observat că se declanșează starea de burnout atunci când există o lipsă de potrivire între: resursele interne ale elevilor, volumul de muncă școlară, așteptările personale sau ale părinților și profesorilor referitoare la rezultatele școlare. Slivar (2001) vine în completarea acestei definiții adăugând o lipsă a controlului pe care o simte adolescentul, a recompensei pentru realizările importante, un deficit în relațiile interpersonale, ca un efect al așteptărilor ridicate din partea profesorilor și ale membrilor familiei. Dacă în cazul stresului

persoana simte neputință în identificarea și alegerea soluțiilor, în cazul burnout-lui apar vlăguirea de resurse, incapabilitatea. Putem spune că de la o stare de tensiune, însoțită, totuși, de speranța finalității și a obținerii succesului, se ajunge la lipsa de speranță, la pasivitate și renunțare.

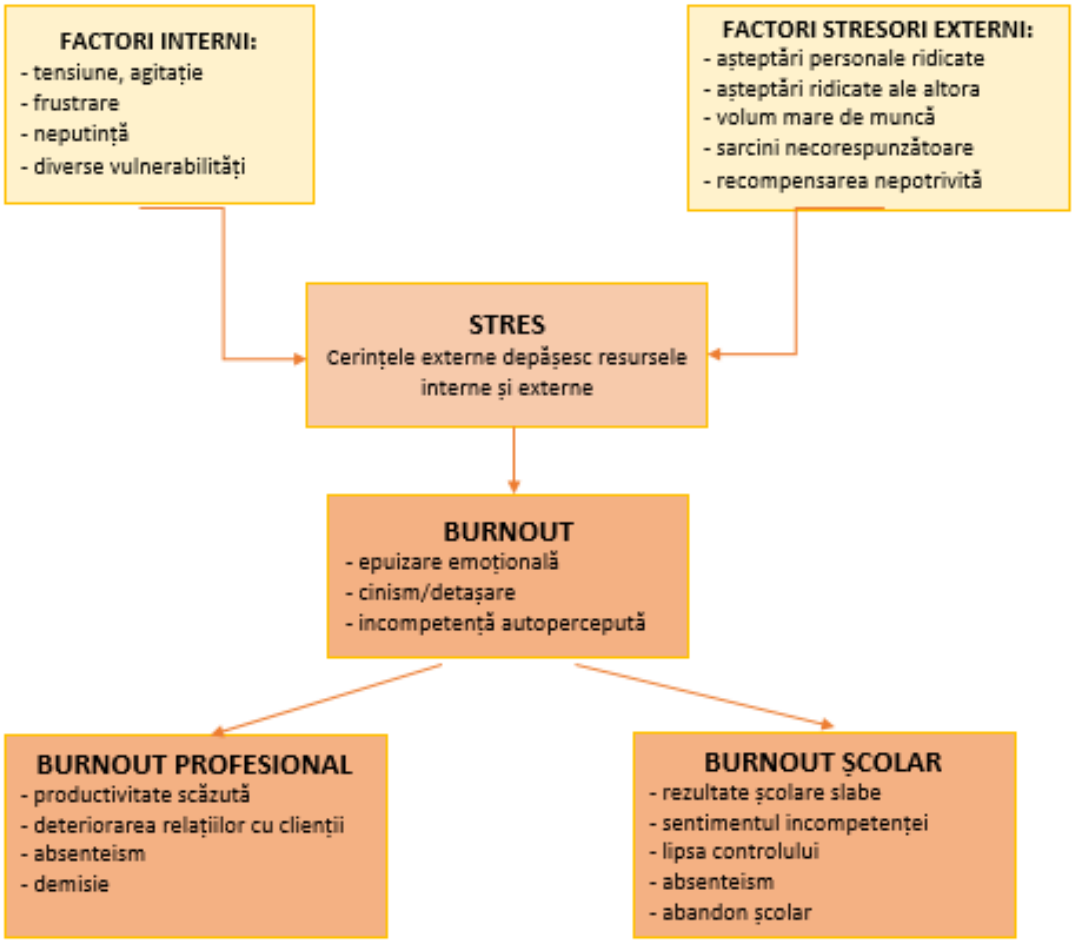

Fig.1. Schema conceptuală a relației dintre stres și burnout

În studiul realizat de Cernea-Radu (2023) rezultatele au indicat că odată cu înaintarea în vârstă crește considerabil nivelul de burnout la elevi, dublându-se media unui elev de 10 ani față de un elev de 19 ani. În aceeași direcție s-a concentrat și studiul longitudinal al lui Bask și Salmela-Aro (2013), anume pe legătura dintre burnout-ul școlar și rata abandonului școlar. La acest studiu au participat 878 de elevi finlandezi, cu vârste cuprinse între 16 și 21 ani, datele fiind colectate începând din anul 2004 până în 2009. Rezultatele au indicat faptul că toate componentele burnout-lui au avut tendința să crească în timp. În mod special aspectele relaționate cu cinismul au prezis cel mai bine abandonul școlar. Un alt studiu realizat de către (Salmela-Aro et al., 2008) cuprinzând elevi cu vârste între 14 și 18 ani, a constatat că un climat școlar negativ este corelat pozitiv cu burnout-ul școlar în timp ce sprijinul și o motivare pozitivă primite din partea profesorilor au fost corelate cu un nivel scăzut de burnout. Fetele și elevii cu note scăzute au înregistrat un nivel mai ridicat de burnout școlar.

Relația dintre satisfacția școlară și burnout, prin prisma teoriei ecologice a dezvoltării

Teoriile ecologice ale dezvoltării umane constituie o punte de legătură între domeniul psihologiei și cel al sociologiei copilului și oferă o abordare sistemică a copilului, subliniind rolul activ al acestuia în propriul proces de dezvoltare, care, la rândul său, este influențat de forțe sociale și culturale (Grigoraș, 2014). Esența perspectivei ecologice asupra bunăstării copilului, teorie elaborată de Urie Bronfenbrenner (1986) face trimitere către un set de elemente biologice și psihologice integrate în diferite sisteme sociale, culturale, politice și economice, toate acestea constituind contextul de dezvoltare. Conform autorului, prezența unor lucruri bune sau a unor lucruri rele în viața unui copil va spune povestea progresului și a dezvoltării lui. Factorii de protecție care contribuie la obținerea rezilienței și a stării de bine sunt aspecte pozitive și fac referire la familie, școală, vecinătate, colegi, cultură, sisteme de credință etc. Apariția efectelor negative în urma prezenței factorilor de risc nu este o certitudine, ci doar un factor probabil de a se întâmpla.

Teoria sistemelor ecologice consideră că dezvoltarea umană are loc în interacțiunea dintre variabilele genetice și mediu, determinând o serie de sisteme de bază care alcătuiesc relațiile personale. Diferitele medii în care oamenii participă influențează în mod direct schimbarea și dezvoltarea lor cognitivă, morală și relațională. O mare importanță este acordată factorilor de mediu, în sensul că oamenii se nasc cu o serie de atribute genetice care se dezvoltă în funcție de contactul individului cu mediul. Baker et al. (2003), exponenți ai acestei teorii, consideră contextul de realizare al satisfacției școlare ca fiind școala, atunci când ea reprezintă un mediu sănătos din punct de vedere psihologic. Pentru copii și adolescenți școala este un mediu în care se petrece o mare parte din timp (în România un elev obișnuit petrece aproximativ 1065 ore pe an), ceea ce reprezintă un important factor de influență asupra nivelului de satisfacție. Pe lângă școală, viețile elevilor sunt încorporate în contexte de mediu multiple, care se intersectează. Prin urmare, contextul în care există cineva nu poate fi separat de individ, astfel nici școala nu poate fi ignorată și separată de viața unui copil sau adolescent școlarizat.

Potrivit lui Bronfenbrenner, un individ este cel mai bine înțeles examinând cele cinci niveluri de influență asupra sa - microsistemul, mezosistemul, exosistemul, macrosistemul și cronosistemul (figura 2). Individul se află în centrul acestei paradigme ecologice și contribuie la interacțiunile dintre aceste variabile sistemice.

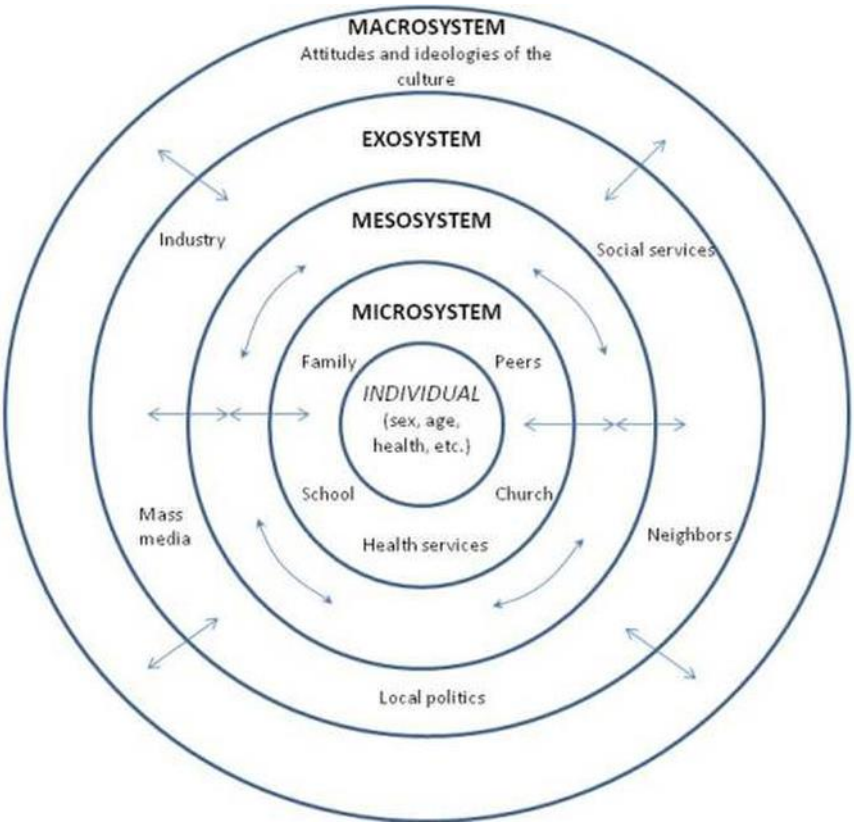

Fig. 2. Teoria sistemelor ecologice (după Bronfenbrenner, 1979)

În centrul acestei paradigme ecologice se află **individul**, care contribuie la interacțiunile dintre aceste variabile sistemice. La nivelul individual, influențele posibile asupra satisfacției școlare includ personalitatea, modelele comportamentale și procesele cognitive. Cercetările privind satisfacția școlară rareori au luat în considerare diferențele individuale de personalitate (DeSantis King et al., 2006).

La nivelul **microsistemului** sunt incluse comportamentele, rolurile și relațiile caracteristice contextelor zilnice în care acționează individul. Importante sunt interacțiunile dintre tineri și mediile lor familiale, școlare, religios-spirituale, interacțiunile cu prietenii și cu vecinătatea. Un factor semnificativ îl constituie suportul primit din partea principalilor furnizori de sprijin, care sunt părinții, profesorii, colegii și prietenii, însă și sprijinul obținut prin intermediul serviciilor sociale și medicale ale comunității. În ceea ce privește satisfacția copiilor cu școala, s-a demonstrat în mod repetat că sprijinul venit din partea rețelei lor sociale are un efect pozitiv asupra nivelului de satisfacție școlară (Rosenfeld et al., 2000), incluzând percepțiile acestora cu privire la modul specific în care sunt protejați în fața adversităților vieții și conotațiile afective care însoțesc aceste interpretări.

Mezositemul cuprinde relațiile a două sau mai multe medii în care individul participă activ, care se intersectează. În funcție de relația și complementarea microsistemelor, un individ își va vedea sau nu nevoile de sprijin satisfăcute. Un copil poate primi din partea părinților sprijin, însă poate să nu aibă prieteni, deci nici susținerea acestora din urmă. Sau poate avea prieteni, însă neajunsurile din mediul familial să-l afecteze negativ. La nivelul mezosistemului pot fi analizate relațiile personale ale individului dintr-un punct de vedere integrator, toate aspectele și efectele interacțiunilor sociale afectând sistemul.

Exosistemul include mediile în care individul nu participă în mod direct, dar în care apar evenimente ce pot afecta funcționarea și starea de bine a acestuia. Sunt importante părerile

profesorilor, comentariile din anturaj sau grupul de prieteni, părerile persoanelor din cartier, acestea influențând imaginea și stima de sine. De asemenea, un copil care se simte bine în familia sa, interacționează armonios cu frații, este probabil să declare un nivel ridicat de satisfacție cu viața, implicit să aibă mai multă încredere în sine, în reușitele pe care le poate avea, anticipând succesul, indiferent de obstacolele ce pot apărea.

Macrosistemul este compus din valorile și credințele societății, din legile care guvernează sistemele economice, incluzând, de asemenea, toți factorii socio-culturali și istorici care influențează dezvoltarea individului. Relațiile dintre satisfacția școlară și diverse variabile demografice, cum ar fi statutul socio-economic, rasa, etnia și genul, sunt incluse la acest nivel datorită valorilor culturale asociate în mod obișnuit cu fiecare dintre acestea.

Concluzii

În prezent, modelul ecologic al lui Bronfenbrenner este una dintre cele mai cunoscute, acceptate și utilizate teorii în cadrul psihologiei evoluției, deoarece permite analiza detaliată a influenței contextului și a mediului asupra dezvoltării personale. Neajunsurile acestei teorii sunt generate de atenția redusă acordată factorilor biologici și cognitivi. Factorii de mediu par să aibă o pondere mai mare în dezvoltarea ființelor umane decât factorii biologici, însă existența acestora din urmă nu poate fi negată, astfel că acestei teorii îi lipsesc elemente explicative despre diferențele biologice ale oamenilor.

Referitor la satisfacția cu școala, consider că acest model interpretativ, care a apărut ca o integrare a elementelor individuale și de mediu, permite o abordare sistematică a relației dintre: ceea ce crede și simte un copil despre viața sa, ceea ce declară un copil despre viața sa, părerilor persoanelor implicate în educația copiilor (părinți, profesori, reprezentanți ai diverselor instituții), politicile educaționale și politicile sociale.

Este important de luat în considerare faptul că atunci când ne referim la burnout, trebuie aduși în discuție atât stresorii din mediu, cât și factorii individuali. Totuși, am integrat elementele specifice procesului de burnout la nivel individual, considerând că acestea fac parte din caracteristicile de personalitate ce descriu persoana într-un anumit moment și context. Atunci când un copil are o atitudine nefavorabilă față de școală, va face tot posibilul să petreacă cât mai puțin timp acolo, să-și facă parțial sau deloc temele, să evite interacțiunile cu colegii, cu profesorii, inclusiv să discute despre asemenea subiecte. Ca simptom al burnout-lui se instalează oboseala, ceea ce diminuează capacitatea de concentrare la sarcini și motivația epistemică. În atitudinea favorabilă față de mediul școlar, copilul simte satisfacție față de pregătirea temelor, alocă timp, efort și resurse, își manifestă curiozitatea și vrea să afle mai mult, astfel este probabil ca încrederea în propria persoană să se manifeste la un nivel ridicat, să apară autoeficacitatea și senzația de control asupra mediului.

În scopul înțelegerii complexității conceptului de satisfacție la copii și adolescenți sunt necesare investigații ale interacțiunilor dintre microsistemele în care activează aceștia, prin diferitele roluri. Determinarea unui nivel de satisfacție scăzut este multicauzală, indiferent că se face referire la familie, școală, sănătate, viață etc. O direcție viitoare de cercetare implică cu necesitate abordări transdisciplinare, care să permită surprinderea cât mai fidelă a evaluărilor cognitive și afective ale copiilor și tinerilor despre propria viață.

BIBLIOGRAPHY

Ang, R. P., & Huan, V. S. (2006). Relationship between academic stress and suicidal ideation: Testing for depression as a mediator using multiple regression. Child psychiatry and human development, 37, 133-143.

Baker, J. A., Dilly, L. J., Aupperlee, J. L., & Patil, S. A. (2003). The developmental context of school satisfaction: Schools as psychologically healthy environments. School Psychology Quarterly, 18(2), 206.

Balțătescu, S. (2014). Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din Romania (Happiness in the social context of post-communist transition in Romania). Cluj-Napoca: Eikon.

Bălţătescu, S. (2009). Determinanţi ai satisfacţiei cu şcoala. Studiu în rândul elevilor de liceu din Oradea, în A. Hatos şi S. Săveanu (coord.). Educaţia şi excluziunea socială a adolescenţilor din România, 215-226.

Bălțătescu, S., & Bacter, C. (2016). Bunăstarea văzută prin ochii copiilor români: rezultatele studiului internațional „Lumea copiilor"(ISCWeB). Oradea, Cluj-Napoca: Editura Universității din Oradea, Editura Presa Universitară Clujeană, 1.

Bask, M., & Salmela-Aro, K. (2013). Burned out to drop out: Exploring the relationship between school burnout and school dropout. European Journal of Psychology of Education, 28, 511-528.

Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., & Korbin, J. E. (2014). Multifaceted concept of child well-being. Handbook of child well-being, 1, 1-27.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. Developmental psychology, 22(6), 723.

Casas, F., Bălţătescu, S., Bertran, I., González, M., & Hatos, A. (2013). School satisfaction among adolescents: Testing different indicators for its measurement and its relationship with overall life satisfaction and subjective well-being in Romania and Spain. 111(3), 665-681.

Casas, F., Sarriera, J. C., Abs, D., Coenders, G., Alfaro, J., Saforcada, E., & Tonon, G. (2012). Subjective indicators of personal well-being among adolescents. Performance and results for different scales in Latin-language speaking countries: A contribution to the international debate. Child Indicators Research, 5, 1-28.

Cernea-Radu, A. E. (2023). The Relationship between Burnout and School Satisfaction Based on the Student's Age. Research & Education(8), 77-96.

[Record #317 is using a reference type undefined in this output style.]

Cummins, R. A., & Nistico, H. (2002). Maintaining life satisfaction: The role of positive cognitive bias. Journal of Happiness studies, 3, 37-69.

de Oliva Costa, E. F., Santos, S. A., de Abreu Santos, A. T. R., de Melo, E. V., & de Andrade, T. M. (2012). Burnout Syndrome and associated factors among medical students: a cross-sectional study. Clinics, 67(6), 573-579.

DeSantis King, A. L., Huebner, S., Suldo, S. M., & Valois, R. F. (2006). An Ecological View of School Satisfaction in Adolescence: Linkages Between Social Support and Behavior Problems. Applied Research in Quality of Life, 1(3), 279-295. https://doi.org/10.1007/s11482-007-9021-7

Goldbeck, L., Schmitz, T. G., Besier, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. Quality of Life Research, 16, 969-979.

González-Carrasco, M., Casas, F., Malo, S., Viñas, F., & Dinisman, T. (2017). Changes with age in subjective well-being through the adolescent years: Differences by gender. Journal of Happiness studies, 18, 63-88.

Grigoraş, B.-A. (2014). Bunăstarea subiectivă a copiilor. Presa Universitară Clujeană.

Headey, B., & Wearing, A. J. (1992). Understanding happiness: A theory of subjective well-being. Longman Cheshire.

Huebner, E. S. (1991). Correlates of life satisfaction in children. School Psychology Quarterly, 6(2), 103.

Hunner-Kreisel, C., & Kuhn, M. (2010). Children's perspectives: Methodological critiques and empirical studies. Children and the good life: New challenges for research on children, 115-118.

Kiuru, N., Aunola, K., Nurmi, J.-E., Leskinen, E., & Salmela-Aro, K. (2008). Peer group influence and selection in adolescents' school burnout: A longitudinal study. Merrill-Palmer Quarterly (1982-), 23-55.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. Springer publishing company.

Lippman, L., & Rivers, A. (2008). Assessing school engagement: A guide for out-of-school time program practitioners. A Research-to-Results brief). Washington, DC: Child Trends.

Marc, C., & Osvat, C. (2013). Stress and burnout among social workers. Revista de Asistenta Sociala(3), 121.

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1982). Burnout in health professions: A social psychological analysis. Social psychology of health and illness, 227, 251.

Poncet, M. C., Toullic, P., Papazian, L., Kentish-Barnes, N., Timsit, J.-F., Pochard, F., Chevret, S., Schlemmer, B., & Azoulay, É. (2007). Burnout syndrome in critical care nursing staff. American journal of respiratory and critical care medicine, 175(7), 698-704.

Rees, G., Savahl, S., Lee, B. J., & Casas, F. (2020). Children's views on their lives and well-being in 35 countries: A report on the Children's Worlds project, 2016-19 Children's Worlds Project (ISCWeB) https://isciweb.org/wp-content/uploads/2020/07/Childrens-Worlds-Comparative-Report-2020.pdf

Rosenfeld, L. B., Richman, J. M., & Bowen, G. L. (2000). Social support networks and school outcomes: The centrality of the teacher. Child and Adolescent Social Work Journal, 17(3), 205-226.

Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M., & Jokela, J. (2008). Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout. European psychologist, 13(1), 12-23.

Salmela-Aro, K., Savolainen, H., & Holopainen, L. (2009). Depressive symptoms and school burnout during adolescence: Evidence from two cross-lagged longitudinal studies. Journal of youth and adolescence, 38, 1316-1327.

Schaufeli, W. B., Martinez, I. M., Pinto, A. M., Salanova, M., & Bakker, A. B. (2002). Burnout and engagement in university students: A cross-national study. Journal of Cross-Cultural Psychology, 33(5), 464-481.

Slivar, B. J. H. o. P. (2001). The syndrome of burnout, self-image, and anxiety with grammar school students. 10(2), 21-32.

Tomyn, A. J., & Cummins, R. A. (2011). The subjective wellbeing of high-school students: Validating the Personal Wellbeing Index—School Children. Social indicators research, 101, 405-418.

Veenhoven, R. (2009). How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories. In Happiness, economics and politics. Edward Elgar Publishing.

Yusoff, M. S. B. (2010). Stress, stressors and coping strategies among secondary school students in a Malaysian government secondary school: Initial findings. ASEAN journal of Psychiatry, 11(2), 1-15.

ACCESS OF ROMA CHILDREN TO EDUCATION

Rodica Pentea-Pop
PhD Student, University of Oradea

Abstract: In Romania, the Roma community is one of the largest ethnic minority groups. Despite their numbers, Roma children face significant challenges in access to education. This disparity has long-term consequences not only for the Roma community but for Romanian society as a whole. Addressing the educational needs of Roma children is crucial for fostering an inclusive society that values diversity and provides equal opportunities for all its citizens. This article aims to explore the challenges and solutions regarding the education of Roma children, in order to provide an overview of the current situation and the steps needed to improve access to education for this community. International policies on the relationship between Roma children and education are relatively recent. They show the role and place of education in the development of society. It is a tool to shape the future.

Keywords: Learning, Education Access, Roma Children

INTRODUCERE

Minoritatea romă este răspândită pe întregul continent, totalizează un număr estimat de 812 milioane de persoane. Este una dintre cele mai mari și vulnerabile minorități din Europa. Problemele cu care se confruntă romii sunt larg cunoscute: excluderea din multe domenii ale vieții societății, sunt lipsiți de drepturi, într-o stare de sărăcie și accesarea educației de calitate (Toma, 2023).Problema nivelului scăzut de educație este una dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă romii din România ca și din întreaga Europă deoarece lipsa de educație creează bariere în calea ocupării forței de muncă, a unui stil de viață sănătos și a participării în viața socială (Duminică, 2003).

1. Participarea școlară și educația copiilor romi

Participarea școlară în rândul copiilor romi este mai scăzută cu 15-25% în ciclul primar și cu 30% pentru ciclul gimnazial decât copiii de celelalte etnii (ICCV, 2002). Situația copiilor romi este una foarte gravă, ei confruntându-se cu sărăcie, discriminare și segregare. Accesul și rezultatele educaționale ale copiilor romi sunt mult mai scăzute decât ale celorlalți copii, cu rate mari de abandon școlar, analfabetism și plasare în școli speciale.

Conform Strategiei naționale de integrare a romilor (2019), 68% dintre copiii romi tind să abandoneze timpuriu școala. În 2021, doar 27% dintre copiii romi erau înscriși în învățământul preșcolar (Agenția pentru Drepturi Fundamentale a UE, 2022). Aproape 30% din copiii aparținând comunității rome sunt nevoiți să părăsească sistemul de educație timpurie.

Studiul realizat de Apostu (2017) dezvăluie barierele care împiedică accesul copiilor romi la educație. Ei consideră că sărăcia este principalul obstacol în calea participării romilor la educație. Un alt factor care influențează absența copiilor romi este atitudinea discriminatorie a majorității față de romi, care este influențată de stereotipuri și de atitudini negative împotriva romilor. Percepția romilor asupra inutilității finalizării studiilor este, de asemenea, un factor în acest sens. Alte cauze socio-culturale identificate în literatura de specialitate includ lipsa modelelor etnice rome și căsătoria timpurie (în cazul comunităților tradiționale), ambele limitând accesul romilor la educație, în special în rândul fetelor (Jigău, 2002).

Copiii romi se confruntă cu condiții socio-economice precare, excluziune socială, discriminare și segregare, care le limitează oportunitățile educațional. Unul dintre obstacolele majore este lipsa de încredere între comunitatea romă și instituțiile educaționale (Braga,2022).

Practicile și politicile discriminatorii, sărăcia și excluziunea socială au făcut ca accesul copiilor romi la o educație de calitate să fie limitat, perpetuând disparități adânc înrădăcinate în comparație cu copiii ne-romi (Buces, 2023).

Frecventarea redusă a școlii primare și secundare de către copiii romi din România poate fi atribuită mai multor factori, printre care se numără discriminarea sistemică, sărăcia, barierele lingvistice și diferențele culturale (McDermott, 2016). Potrivit unui raport al Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, în medie, doar jumătate dintre copiii romi cu vârsta cuprinsă între 4 ani și vârsta școlară obligatorie au frecventat grădinița sau grădinița în 2010/2011(Kjaerum, 2014). Accesul la educație este strâns legat de condițiile financiare ale familiilor, deoarece aproape toți copiii care nu merg la școală provin din medii sărace. Mai mulți factori contribuie la absența de la școală, inclusiv influența culturală a vecinătății, limba vorbită în familie și naționalitatea declarată. În comunitățile compacte de romi, unde limba romani este predominant folosită acasă și unde romii își afirmă identitatea națională, participarea la educație este mai scăzută. În aceste comunități, există o lipsă de încredere în școală și uneori un model cultural diferit, dar trebuie să luăm în considerare și posibilitatea că aceste comunități sunt izolate geografic. (I.C.C.V., 2002).

Segregarea copiilor romi este o altă cauză importantă a educației de slabă calitate. Ei sunt fie plasați în mod disproporționat în școli concepute pentru elevi cu "dizabilități mintale ușoare", fie retrogradați în clase și școli destinate exclusiv romilor. Această problemă a persistat în ciuda interdicției legale din 2007 (potrivit ordinului nr. 1.540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării şcolare a copiilor romi şi aprobarea Metodologiei pentru prevenirea şi eliminarea segregării şcolare a copiilor romi Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 692 din 11 octombrie 2007), din cauza manifestărilor rasiste și a prejudecăților împotriva comunităților de romi, precum și a efectului segregării rezidențiale (Varga, 2023). Școlile segregate au o calitate scăzută a educației, din cauza infrastructurii inadecvate și a personalului didactic slab pregătit. Segregarea are un impact negativ asupra accesului copiilor romi la educație, a participării în societate și a potențialului de a urma studii superioare, ceea ce duce la rate ridicate de abandon școlar, căsătorii timpurii și analfabetism funcțional. Fenomenul este influențat de factori socio-familiali, factori individuali și politici educaționale, care creează clase omogene de elevi romi și îi izolează de restul copiilor (Karacsony, 2014). În plus, lipsa unor sisteme școlare incluzive și rasismul din școli contribuie la slaba pregătire a școlilor pentru a răspunde nevoilor copiilor romi (Lansdown, 2012). Astfel, cei care frecventează școlile mixte se confruntă adesea cu hărțuire și hărțuire insuportabile. Pentru multe familii de romi, lucrurile devin atât de disperate încât copiii lor lipsesc complet de la școală, împiedicându-le serios oportunitățile viitoare (Černušáková, 2015).

Guvernul României prin programele pe care le-a derulat în țara noastră a adoptat prompt politicile care vizau îmbunătățirea situației romilor precum și educația lor ca o prioritate în utilizarea fondurilor Uniunii Europene. Implementarea acestor politici a fost slabă, continuând să existe o gamă largă de obstacole în calea accesului la educație pentru copii romi.

Analizezele statistice demonstrează faptul că nivelul școlar este un factor important al standardului de viață (Zamfir, 1992).Educația, în cazul romilor, este considerată a fi un mijloc de rezolvare al problemelor, o resursă importantă a dezvoltării și modernizării individuale și de grup a acestei etnii (Surdu, 2014)

În țara noastră există un număr mare de tineri romi, iar accesul la educație de calitate este o urgență. S-au efectuat numeroase studii în care s-au colectat informații relevante despre populația de romi aspecte referitoare și la nivelul lor de educație. Se observă că numărul romilor care se identifică astfel, a crescut în ceea ce privește participarea la educație. Însă rămâne problema participării la grădiniță, există un număr mare de copii romi care nu frecventează grădinița din cauza costurilor mari pe care le implică, lipsei de spațiu sau izolării geografice. Înscrierea în învățământul preșcolar la nivelul întregii țări este 66, 1%; treimea de copii care

nu frecventează grădinița include pe cei proveniți din familii dezavantajate economic, cu un nivel de educație redus. Frecventarea grădiniței în comunitatea de romi este de 20% (Cronin și colab., 2003).

În rândul romilor se manifestă o probabilitate mai mare de abandon școlar decât cel al ne-romilor și un procent mult mai mare de romi cu vârsta de peste 10 ani nu au finalizat nici o formă de învățământ.

Procentul populației de vârstă preșcolară și școlară, populația romă și populația totală a României, defalcat pe grupe de vârstă (2002)

Grupa de vârstă (ani)	Procent din populație (la sută)	
	Nivel național	Populația romă
0–4	5,0	12,8
5–9	5,2	10,7
10–14	7,2	12,7
15–19	7,5	10,9

Sursa: INS[1]1 Recensământul din 2002.

Educația reprezintă succesul spre dezvoltarea armonioasă a individului și a societății, un factor cheie în dezvoltarea societății, un instrument prin care putem modela viitorul. De aceea este foarte important să se investească în educație.

Analizând comparativ situația populației rome cu privire la domeniul educației din tabelul de mai jos, observăm că un număr că un procent de 14,1% din romi sunt analfabeți. Iar ponderea persoanelor aparținând etniei rome cu studii superioare este de 0,7% (au fost identificate 3. 397 persoane aparţinând minorităţii rome cu studii superioare), conform datelor recensământului din 2011. Cu privire la persoanele analfabete din țara noastră pe care le avem un număr de 245.387 o pondere de 27,4% (67.480) sunt cetățeni români aparținând minorității rome. Persoanele care s-au declarat cetățeni români cu vârsta de peste 10 ani, ponderea celor analfabeți este de 1%, analfabetismul în rândul persoanelor de etnie romă s-a ridicat la 14,1% (Banca Mondială, Raport Intermediar,septembrie,2013)

	Superior	**%**	**Postliceal +Liceal**	**%**	**Gimnazial**	**%**	**Primar**	**%**	**Fără școală absolvită, dar alfabetizat**	**%**	**Fără școală absolvită și analfabet**	**%**	**Total**
Români	2.254.966	14,8	6.442.610	42,3	4.043.714	26,6	2.101.700	13,8	225.858	1,5	153.221	1,0	**15.222.069**
Maghiari	114.470	10,2	517.794	46,2	341.661	30,5	122.939	11,1	14.104	1,3	9.020	0,8	**1.119.988**
Romi	3.397	0,7	44.111	9,2	170.465	35,7	163.231	34,2	29.031	6,1	67.480	14,1	**477.715**
Total	**2.372.833**		**7.004.515**		**4.555.840**		**2.387.870**		**268.993**		**229.721**		**16.819.772**

Structura educațională a celor mai numeroase trei grupuri etnice din România

Sursa: Calcule ale Direcţiei pentru Strategii Guvernamentale (Guvernul României) pe baza datelor recensământului din 2011. Conform standardelor de raportare a datelor de recensământ numărul persoanelor pe niveluri educaţionale este indicat pentru populaţia cu vârstă de peste 10 ani (Strategia guvernului României de incluziune a cetățenilor romi, 2015).

Pentru a întrerupe cercul vicios al sărăciei și pentru incluziunea romilor este nevoie de asigurarea accesului la educație pentru copii cei mai săraci, copii romi. Din datele prezentate în lucrarea:The World Bank, *Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma children in Eastern Europe*, 2012, în România rata de înscriere la cilul de învățământ preșcolar

a copiilor romi este mult sub cea a populației majoritate, 37% la copii romi vs 77% la copii ne-romi. Doi din zece copii romi nu merg la școală, motivul cel mai invocat fiind lipsa resurselor financiare. Unul din șase părinți romi explică participarea slabă școlară datorită discriminării etnice (Surdu, 2011). Un alt studiu arată că peste 80% dintre părinții romi doresc pentru copii lor să finalizeze școala gimnazială, în realitate 75% dintre copiii romi nu termină 8 clase (The World Bank, 2012).

2. Climatul școlar al copiilor romi

Climatul școlar sau educațional este un concept care se referă la atmosfera, moralul, starea afectivă a clasei, fiind indicatorul de sănătate a unui grup educațional, ce poate fi luat drept criteriu valoric de diferențiere a unor clase de elevi (https://qualform.snsh.ro/campanie-online/climatul-educational).

Așezarea separată a comunităților de romi a condus la segregarea lor, aceasta a condus la apariția unor școli doar pentru elevii romi. Există însă și cazuri de repartizare intenționată a copiilor în clase separate sau de îndrumare a acestora spre școli speciale pentru persoane cu dizabilități minatele. Lipsa de documente de identitate constituie o problemă mare deoarece este un obstacol la înscrierea copiilor la școală. Costurile menținerii copiilor la școală sunt ridicate pentru multe familii rome iar există o relație clară între statutul economic al familiei rome și performanța copiilor lor (EUMAP, 2007).

Participarea la actul educațional depinde de mai mulți factori: accesul la instituțiile de învățământ, de condițiile existente în cadrul acestora, dotări cu utilități, cu materiale didactice, aspectul claselor precum și de climatul psiho-social, modul cum se comportă cadrele didactice și colegii copilului. Un alt factor important este și climatul familial, condițiile materiale, implicarea copilului în activitățile gospodărești.

Modul în care este tratat copilul rom la școală influențează percepția lui despre aceasta. Astfel copii romi care consideră că sunt tratați diferit în clasă sau de către cadrele didactice sunt cei cărora le place mai puțin la școală. În același timp, copiii romi care consideră că sunt tratați diferit de colegi sau profesori sunt în mare măsură din familii sărace și familii de romi, ale căror venituri nu reușesc să acopere nevoile de bază (Pescaru et al., 2018).

Rapoartele evidențiază condițiile modeste din școlile cu un număr mare de elevi romi, eforturile sunt puține pentru a asigura nevoile de bază în astfel de școli, încălzirea spațiilor școlare inadecvate, dotări sanitare neadecvate și suprapopulate. Școlile primesc fondurile de buget în cea mai mare parte de la primăriile locale și de cele mai multe ori aceste fonduri sunt insuficiente ca să acopere nevoile efectuării actului educațional într-un climat socio-psihologic normal. Guvernul central are sarcina de a suplimenta fondurile pentru zonele dezavantajate (EUMAP, 2007).

Segregarea copiilor romi este o altă cauză importantă a educației de slabă calitate. Ei sunt fie plasați în mod disproporționat în școli concepute pentru elevi cu "dizabilități mintale ușoare", fie retrogradați în clase și școli destinate exclusiv romilor. Această problemă a persistat în ciuda interdicției legale din 2007 (potrivit ordinului nr. 1.540 din 19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor romi Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 692 din 11 octombrie 2007), din cauza manifestărilor rasiste și a prejudecăților împotriva comunităților de romi, precum și a efectului segregării rezidențiale (Varga, 2023). Școlile segregate au o calitate scăzută a educației, din cauza infrastructurii inadecvate și a personalului didactic slab pregătit. Segregarea are un impact negativ asupra accesului copiilor romi la educație, a participării în societate și a potențialului de a urma studii superioare, ceea ce duce la rate ridicate de abandon școlar, căsătorii timpurii și analfabetism funcțional. Fenomenul este influențat de factori socio-familiali, factori individuali și politici educaționale, care creează clase omogene de elevi romi și îi izolează de restul copiilor (Karacsony, 2014). În plus, lipsa

unor sisteme școlare incluzive și rasismul din școli contribuie la slaba pregătire a școlilor pentru a răspunde nevoilor copiilor romi (Lansdown, 2012). Astfel, cei care frecventează școlile mixte se confruntă adesea cu hărțuire și hărțuire insuportabile. Pentru multe familii de romi, lucrurile devin atât de disperate încât copiii lor lipsesc complet de la școală, împiedicându-le serios oportunitățile viitoare (Černušáková, 2015).

3. Abandonul școlar la copii romi

Problematica abandonului școlar în cazul copiilor romi este una reală și necesită o implicare activă a autorităților în găsirea de soluții viabile. Abandonul școlar este definit ca momentul final al unui proces de detașare școlară sau degajare școlară, care începe cu mult timp înaintea părăsirii școlii, fiind rezultatul unei evoluții graduale în care elevul evaluează costurile și beneficiile școlarității (Hatos, 2009). Modelul abandonului școlar prezentat în lucrarea *"Riscul abandonului şcolar la adolescenţii din şcolile urbane,* subliniază convingerea autorului că dezangajarea este determinată de o paletă de factori structurali, sociali și instituționali.

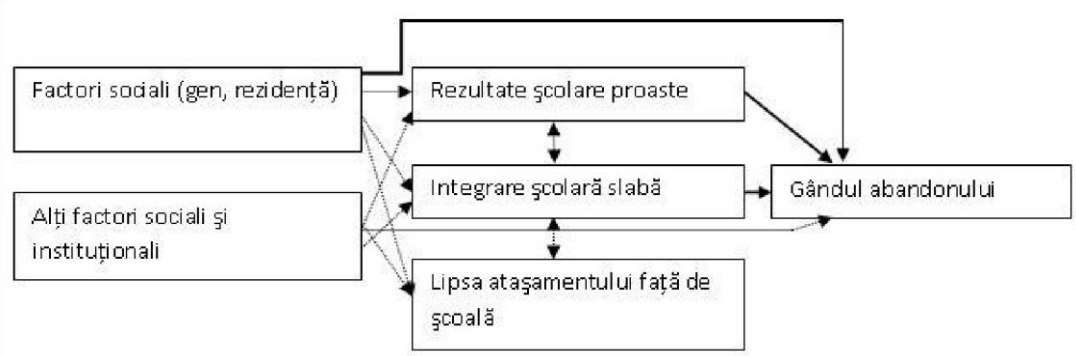

Model ipotetic al dezangajării și abandonului școlar, Hatos, 2009

Relația elevului cu școala este determinată și de factori la nivelul școlii și clasei. Un factor important este și comportamentul cadrelor didactice cu elevii, intensitatea atașamentelor elevilor față de locul în care învață cât și gradul de satisfacție cu școala. Riscul agregat de abandon fiind dependent de climatul general din școală. Concluziile studiului arată că Abandonul este determinat de integrarea defectuoasă a elevilor în instituția de învățământ, riscul fiind mai mare pentru cei care au rezultate slabe, manifestă un slab angajament școlar, sunt victime ale hărțuielilor din partea colegilor și sunt implicați în frecvente fapte deviante; abandonul este o formă a degajării școlare; iar pondera elevilor aflați în risc de abandon școlar sunt în funcție de climatul din școală și este independent de compoziția socială a școlii.

În România, fenomenul abandonului școlar este reductibil statistic, la nivel național, la inegalitatea de șanse școlare care duce la alterarea carierelor școlare și sociale ale copiilor și tinerilor din medii defavorizate mai ales a celor din comunitățile rome. Abandonul școlar este rezultatul unor procese psiho-sociologice care optimizează relațiile din cadrul colectivităților școlare. Climatul școlar, atașamentul elevilor față de școală sunt caracteristici care se găsesc sub controlul profesorilor și al administrației (Chipea, 2009).

Date referitoare la ratele de abandon ale elevilor romi comparativ cu cele ale populației totale nu există, nici date referitoare la diferențe între ratele de abandon în școlile segregate comparativ cu școlile integrate. Din datele raportului Ministerului Educației reiese că între 12 și 20% din copii romi abandonează școala primară și gimnazială. Datele studiului UNDP din 2005 arată o scădere în școlarizarea romilor pe măsură ce înaintează în vârstă și creșterea ratei abandonului școlar. Procentul romilor care nu au beneficiat de educație școlară este de 34, 2 % comparativ cu 5% din populația totală a țării (Jigău, 2002).

4. Explicații ale neparticipării la educație a copiilor romi:

Jigău (2002) afirmă că la nivel explicativ există câteva perspective generale de raportare la educaţia copiilor romi. O primă perspectivă, care ar putea fi numită *socio-economică,* încearcă să explice slaba participare şcolară a copiilor romi ca o consecinţă directă a stării de sărăcie în care se găseşte o mare parte a acestei populaţii. Un *al doilea tip de abordare, culturalistă, explică* participarea şcolară redusă a romilor prin diferenţele culturale, prin stilul diferit de viaţă al acestora. În acest sens, participarea redusă la şcolarizare ar reprezenta o formă de rezistenţă a romilor la asimilarea culturală. În sfârşit, un al *treilea tip de abordare vizează eşecul instituţional*, încercând să găsească cauzele participării reduse în caracteristicile organizării sistemului de învăţământ şi în deficienţele politicilor educaţionale promovate. O abordare pragmatică trebuie să integreze cele trei perspective şi să răspundă la întrebarea: ce se poate face pentru rezolvarea acestei situaţii?

Abandonul școlar reprezintă o altă problemă serioasă. Acest fenomen se manifestă cu o intensitate mai mare în rândul băieților romi, contrar percepției mediatice care arată fetele ca fiind mai susceptibile la abandon datorită căsătoriilor timpurii. Datelor prezentate în raportul de cercetarea realizat de Ivan & Rostaș (2013) dezvăluie că băieții cu vârste între 14 și 15 ani sunt mai susceptibili să abandoneze parcursul educațional decât fetele. Din perspectiva analizei efectuate de Pescaru (2018), se evidențiază două categorii principale de factori care alimentează fenomenul abandonului școlar: *Factori socio-familiali*: Aceștia sunt determinați de o serie de circumstanțe precum atitudinea negativă a părinților față de educație, incapacitatea de a asigura resursele necesare pentru educație (de exemplu, vestimentație, materiale didactice etc.), angajarea copiilor în activități economice, casnice, lipsa documentelor de identitate, migrația părinților, practici parentale precare, incluzând delincvența sau abuzul de alcool, cât și anumite tradiții specifice comunității romilor. *Cauze individuale*: Acestea privesc nemulțumirea elevilor față de sistemul școlar, prezența unor deficiențe psiho-intelectuale sau probleme de sănătate, și căsătoriile desfășurate la o vârstă fragedă (Bult, 2020).

Segregarea copiilor romi este o altă cauză importantă a educației de slabă calitate. Ei sunt fie plasați în mod disproporționat în școli concepute pentru elevi cu "dizabilități mintale ușoare", fie retrogradați în clase și școli destinate exclusiv romilor. Școlile segregate au o calitate scăzută a educației, din cauza infrastructurii inadecvate și a personalului didactic slab pregătit. Segregarea are un impact negativ asupra accesului copiilor romi la educație, a participării în societate și a potențialului de a urma studii superioare, ceea ce duce la rate ridicate de abandon școlar, căsătorii timpurii și analfabetism funcțional. Fenomenul este influențat de factori socio-familiali, factori individuali și politici educaționale, care creează clase omogene de elevi romi și îi izolează de restul copiilor (Karacsony, 2014). În plus, lipsa unor sisteme școlare incluzive și rasismul din școli contribuie la slaba pregătire a școlilor pentru a răspunde nevoilor copiilor romi (Lansdown, 2012). Astfel, cei care frecventează școlile mixte se confruntă adesea cu hărțuire și hărțuire insuportabile. Pentru multe familii de romi, lucrurile devin atât de disperate încât copiii lor lipsesc complet de la școală, împiedicându-le serios oportunitățile viitoare (Černušáková, 2015).

Discriminarea și victimizarea școlară a copiilor romi din România reprezintă o problemă semnificativă care a fost documentată în diverse rapoarte și studii. Agenția pentru Drepturi Fundamentale (2016) a realizat un sondaj în 11 țări din UE și au demonstrat amploarea excluderii copiilor romi din educație începând cu învățământul preșcolar și continuând pe parcursul învățământului obligatoriu, precum și implicațiile sale, rezultatele slabe educaționale ale elevilor romi, ratele de alfabetizare și de finalizare a învățământului secundar fiind mai mici decât în cazul colegilor ne-romi. Dintre cauzele enumerăm: lipsa unor servicii de educație timpurie, infrastructura precară, sărăcia și excluziunea socială, segregarea, mediul școlar și al clasei negativ față de copii romi, performanțele școlare scăzute, abandon școlar, percepția elevilor romi despre școală ca fiind un loc neprietenos (UNICEF, 2011).

CONCLUZII

În România, educația copiilor romi a devenit un subiect important de discuție în ultimele decenii. Deși progrese semnificative au fost realizate, rămân încă provocări majore în ceea ce privește integrarea și succesul școlar al acestor copii. Sistemul educațional românesc se confruntă cu numeroase obstacole în procesul de educare a copiilor romi. Unul dintre cele mai mari provocări este segregarea lor în școli speciale sau clase speciale destinate exclusiv copiilor de etnie romă. Această segregare îi privează pe acești copii de oportunitatea de a învăța împreună cu ceilalți copii și de a beneficia de o educație integrată și egală. Discriminarea subtilă și stereotipurile negative cu privire la comunitatea romă pot afecta încrederea și motivația copiilor în contextul școlar. Sistemul de evaluare poate fi, de asemenea, o sursă de frustrare pentru acești copii, întrucât nu corespunde întotdeauna particularităților culturale și lingvistice ale comunității romilor.

Prin urmare, este necesară o schimbare de abordare în sistemul educațional românesc în ceea ce privește copiii romi. Prima măsură ar trebui să fie eliminarea segregării și crearea de clase și școli integrate, în care copiii romi să învețe împreună cu ceilalți copii. Aceasta ar contribui la combaterea discriminării și creșterea solidarității între comunități. De asemenea, este crucial să se acorde o atenție specială nevoilor lingvistice și culturale ale copiilor romi. Furnizarea de programe de sprijin pentru învățarea limbii române, în combinație cu promovarea valorii culturii romilor în curriculum, poate ajuta la îmbunătățirea performanței școlare și la creșterea stimei de sine a acestor copii.Implicarea părinților și a comunității romilor în procesul educațional joacă un rol esențial în succesul și integrarea pe termen lung a copiilor romi în mediul școlar. Educația parentală și sprijinul comunității pot contribui la crearea unei atmosfere pozitive și a unui mediu încurajator pentru copiii romi. Implementarea unor politici educaționale incluzive și abordarea problemelor specifice ale educației copiilor romi nu este doar un act de justiție socială, ci și o necesitate pentru dezvoltarea unei societăți mai echitabile și coeziunea. Investiția în educația copiilor romi oferă un potențial enorm, atât pentru acești copii înșiși, cât și pentru întreaga societate.

Concluzionând, educația copiilor romi în România trebuie să devină o prioritate și să beneficieze de schimbări structurale și politici adecvate. Doar prin abordarea complexă a problemelor cu care se confruntă această comunitate vom reuși să asigurăm oportunități egale pentru toți copiii și să construim o societate mai justă și mai inclusivă.

BIBLIOGRAPHY

Apostu, O., M. Balica, C. Fartuşnic, B. Florian, I. Hora , LVoinea, (2015). *Copiii care nu merg la şcoală. O analiză a participării la educaţie în învăţământul primar şi gimnazial*. ” Bucureşti: Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, UNICEF România.

Bălţătescu, S. M., & Bacter, C. (2016). Bunăstarea văzută prin ochii copiilor români: Rezultatele studiului internaţional "Lumea copiilor" (ISCWeB). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Bălţătescu, S., Chipea, F., Cioară, I., Hatos, A. & Săveanu, S. (Eds.) (2010). Educaţie şi schimbare socială. Perspective sociologice şi comunicaţionale, Editura Universităţii din Oradea,

Braga, A., (2022). Roma children’s discrimination in education. https://www.humanium.org/en/roma-childrens-discrimination-in-education/

Buces, M.,2023, Breaking barriers to Roma children’s education and inclusion. https://eurocities.eu/latest/breaking-barriers-to-roma-childrens-education-and-inclusion/

Bult, P., (2020). The Romanian Government needs to double its investments in education ASAP. https://www.unicef.org/romania/stories/romanian-government-needs-double-its-investments-education-asap

Černušáková L. (2015, August 17). *Segregation, bullying and fear: The stunted education of Romani children in Europe*. Amnesty International. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/04/the-stunted-education-of-romani-children-in-europe/

Cismaru, DM., Fiț, C., Gologan, D. (2015). Premise ale accesului incluziv și succesului romilor în învățământul superior românesc. În: Curaj, A., Matei, L., Pricopie, R., Salmi, J., Scott, P. (eds) The European Higher Education Area. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20877-0_33

Duminică G., Ivasiuc A. (2010) O Școală pentru toți. Agenția Împreună și UNICEF

Duminică, G. Preda, M. (2003) Accesul romilor pe piața muncii, ECA, Agenția Împreună

Dumitrova, R.,et al(2011).Identitatea colectivă și bunăstarea adolescenților din minoritatea romă din Bulgaria , https://doi.org/10.1080/00207594.2012.682064

Farkas, L.,. (2014). *Report on discrimination of Roma children in education*. https://www.aecgit.org/downloads/documentos/568/report-on-discrimination-of-roma-children-in-education.pdf

Gatti, R., Karacsony, S., Anan, K., Ferré, C., & Paz, N. C. (2016). *Being fair, faring better: Promoting equality of opportunity for marginalized Roma*

Grigore, D., & Steinberger, D.,. (2020). *Political and legislative for the education of roma children*. https://rm.coe.int/political-and-legislative-framework-for-the-education-of-roma-children/16808b3dfc

Hatos, A., (2006). *Sociologia educaţiei*, Editura Polirom, Iaşi

Hatos, A., Săveanu, S. (2009). *Educaţia şi excluziunea socială a adolescenţilor din România*. Oradea: Editura Universităţii din Oradea.

Ivan, C., & Rostas, I., (2013). *Părăsirea timpurie a şcolii - cauze şi efecte Studiu derulat în şcoli cu clase V-VIII din regiunile Centru, Nord-Est şi SudMuntenia – date colectate în două valuri: 2011 (val I) şi 2013 (val II) Principalele rezultate, concluzii şi recomandări ale cercetării*. Roma education. https://romaeducationfund.ro/wp-content/uploads/2015/01/Rezultate-concluzii-recomandari-ale-cercetarii_FIN1.pdf

ICCV, (2002), Indicatorii privind comunitățile de romi din România, Programului Phare "Îmbunătățirea situației romilor din România" (RO 9803.01).

Jigău, M., Surdu, M., Nasture, F.,(2007). Evoluția Educației Romilor în Romania, Roma Education Fund

Karacsony, S.,2014, Breaking the Cycle of Exclusion for Roma in Romania. https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/04/07/breaking-the-cycle-of-exclusion-for-roma-in-romania

Lansdown, G.,(2012). The Right of Roma Children to Education. https://www.unicef.org/eca/media/1566/file/Roma%20education%20postition%20paper.pdf

McDermott, J.,C.,et al., (2016). The Education of Roma Children: Challenges and Promises.https://www.researchgate.net/publication/311734701_The_Education_of_Roma_Children_Challenges_and_Promises

Pescaru, C. M. (2018). Abandonul școlar la nivelul populației rome. Revista Universitară Sociologie, 120.

Roma Education Fund, (2015), Making desegregation work! A Desegregation Toolkit Developedby the Roma Education Fund.

Roma Education Fund, (2013), Evolutia Educatiei Romilor în Romania Evaluare a țării și direcțiile de acțiune strategice ale Fondului de Educație pentru Romi

Rorke, B., (2022). România: Proiectul de lege care interzice segregarea școlară va ajunge în parlament. http://www.errc.org/news/romania-bill-banning-school-segregation-to-go-before-parliament

Rus, C (2006). Multicultural versus intercultural approach towards minority rights. In F. Ruegg, R. Poledna şi C.Rus (Eds.) Interculturalism and Discrimination in Romania. Policies, Practices, Identities and Representations.Berlin: Lit Verlag

Rus, C. (2007). Problematica romilor şi reforma asistenţei sociale în România. In A. Muntean Practici în asistenţa socială. România şi Germania. Iaşi: Polirom

Selander, M., & Walter, E. (2020). *Lack of Educational Opportunities for the Roma People in Eastern Europe*. Ballard Brief. https://ballardbrief.byu.edu/issue-briefs/lack-of-educational-opportunities-for-the-roma-people-in-eastern-europe

Stark, O., Berlinschi, R. Community influence as an explanatory factor why Roma children get little schooling. *Public Choice* **189**, 93–114 (2021). https://doi.org/10.1007/s11127-020-00860-z

Thomas, A., (2021). Anti-Roma Racism in Romania. europenowjournal.org-Anti-Roma Racism in Romania.pdf

Toma, Ș.,(2023). Education Policy and Roma Children in Romania. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-14113-3_10

Zamfir, E., Zamfir, C., UNICEF. , (1996). *Children at risk in Romania: Problems old and new*. Florence, Italy: UNICEF International Child Development Centre.

Varga., F., (2023). Roma Children's School Segregation As a Persistent Public Educational System Issue in Romania. https://researchandeducation.ro/2023/02/15/roma-childrens-school-segregation-as-a-persistent-public-educational-system-issue-in-romania.html

THE TRANSYLVANIAN VILLAGE BETWEEN TRADITION AND MODERNITY. THE TRANSFORMATION OF THE CULTURAL LANDSCAPE OF CHITID

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The purpose of the paper is to offer a panoramic view of the loss of immaterial patrimony in the village of Chitid, Hunedoara County, Romania. I am interested in discussing how the loss can be reflected in the contemporary world and how this loss can be conjugated with emigration to other important places. I am also interested in observing how I can manage to discuss the idea of migration and industrialization that appeared after the Second World War. This migration has an important impact on this rural landscape, because it reflects how the mentalities change in eighty years. Also, it is essential to note how this change can be reflected in our days and how the world changed during the Communist and Post-Communist era. In order to offer a consistent view of the concept aforementioned, I will consider using the technique of close reading diverse monographic books, focusing on how to express the idea of conversion from a patriarchal world to a modern world. The creative use of language will be regarded as a means to make visible the new paradigm in which Romanian folklore can be understood and loved in contemporaneity.

Keywords: tradition, contemporanéité, folklore, village, patrimoine immatériel

Introduction

Notre recherche, mise au service de l'anthropologie culturelle, vise la dimension folklorique et culturelle de mon village, ainsi que l'altération des traditions ancestrales en raison de la globalisation et de la modernisation de l'univers ancestral du peuple roumain. Notre intérêt porte aussi sur l'interaction de l'être humain avec ce folklore qui commence peu à peu à disparaître, même s'il reste inscrit dans le paysage ethnographique roumain. Nous certifions aussi que l'intégration des traditions folkloriques au sein de l'univers rural atteste la richesse caractérielle des coutumes et des habitudes locales qui étaient soumises à la conservation par les villageois malgré les vicissitudes traversées au fil des siècles d'oppression historique.

Avant de débuter de faire présenter et énumérer les causes de l'avatar du patrimoine immatériel du village de Chitid, nous nous proposons d'offrir un panorama de sa situation géographique.

Village de Chitid-situation historico-géographique

Du point de vue géographique, le village de Chitid fait partie du « Pays de Hatzeg », région historique et ethnographique, mentionnée en 1247 comme « Terra Hatzoc »[1], qui se retrouve à la proximité de la Plateforme des Luncanilor et qui s'envoisine avec les Monts Sebeșului à l'est et les Monts Retezat au Sud. L'aire géographique mentionnée antérieurement reste le plus vieux berceau où le peuple roumain a vu le jour et où les traditions se caractérisant par une grande richesse se sont perpétuées au fil des siècles jusqu'à la connaissance d'une dégradation à l'époque moderne.

Comme Chitid s'inscrit dans cette région, il convient toutefois de noter que celui-ci occupe le cours moyen de la Plateforme des Luncanilor, depuis le Pont d'Ocolisului jusqu'au village d'Ohaba Streiului. Par une vue d'ensemble, on peut certifier que ce village se

[1] Ion Marinescu, *CHITID Monografie*, Deva, 1972, age .

caractérise par un relief varié, car la plus grande partie de sa superficie reste occupée par de bas collines boisées. Cette position géographique du village de Chitid est offerte par la situation de mon village à peu près de la Vallée des Luncanilor, ainsi que de la deuxième et la troisième terrasse de confluence des Vallées de Luncanilor et Streiului.

On se demande pourquoi on a fait mention du Pays de Hateg, quelle est la raison pour laquelle on a inséré des données géographiques précieuses dans notre article et quel rapport présentent-elles avec les traditions populaires.

À cette question, on pourrait dire que sa position géographique favorise la culture ancestrale grâce à l'abondance des traditions folkloriques préservées au Pays de Hateg. Comme cette zone a été habitée par les Daces et comme ils possédaient des traditions très riches, elles se sont véhiculées directement et quelques-unes se sont conservées et réintégrées au sein du répertoire folklorique roumain. Ces coutumes comme le chant du sapin, par exemple, se réjouissent d'une résonance transmise par l'intermédiaire de dilettantes qui véhiculaient de maison en maison l'émotion ressentie grâce aux vers concentrés dans la création artistique.

Les traditions culturelles de village de Chitid

Avant de parler proprement-dit de coutumes locales, il est indispensable d'affirmer que l'activité culturelle des habitants de Chitid se déroulait sous des formes tout à fait différentes: l'apprentissage, les exposés à l'aide de quelques outils de communication en masse, les programmes artistiques et les fêtes. Le foyer culturel était un liant entre culture et spectacle[2], car les villageois étaient surtout préoccupés de ranimer la production artistique pour la transmettre aux jeunes générations.

Ce foyer culturel comporte aussi la tâche de diffuser les valeurs de la création culte à un haut degré, ainsi que de faciliter la compréhension des œuvres d'art et des beautés englobées dans l'art paysan. Le village, berceau de merveilleuses créations populaires, montre un grand respect pour la préservation et la valorisation du trésor folklorique et pour les spectacles présentés par les artistes amateurs de mon village.

Les manifestations de création de l'esprit traditionnel s'exprimaient sous le zodiac stylistique hérité depuis l'époque médiévale tardive et nous communiquaient sur le stade éducatif et spirituel des paysans de Chitid représenté dans l'art séculaire du village. Les villageois souhaitaient voir des spectacles offerts au sein du foyer culturel de Chitid, dans des maisons de culture ou dans des institutions professionnelles d'art. Dans ce contexte, il est surtout essentiel de noter l'accueil chaud dont les visiteurs se réjouissaient lorsque les hôtes de Chitid les recevaient.

Nous pouvons consigner aussi que les formations théâtrales et de danseurs avaient un rôle extrêmement important quant à la satisfaction des exigences esthétiques, à la formation du goût des spectateurs-paysans et à leur attraction pour contribuer à la création et à la diffusion de la beauté artistique.

En se rendant compte de toutes ces choses, nous souhaiterions montrer par quelques coutumes ancestrales, l'image classique du folklore de Chitid, en le regardant non seulement par ce qu'il est, mais surtout par ce qu'il devient. Finalement, nous voulons relever les anciennes préoccupations folkloriques des gens de Chitid.

Les coutumes ancestrales

Les cantiques de Noël

Chaque soir, lorsque le feu s'installait dans le poêle et changeait l'atmosphère froide de la maison, les colindatorii[3] se ramassaient autour de vieilles personnes pour apprendre les cantiques de Noël qui ont vu le jour quelques siècles avant leur naissance sur la Vallée des Luncanilor. Les personnes âgées se rappelaient que les fêtes de Noël débutaient après que le

[2] *Ibidem*, page 3.
[3] Groupe artistique interprétant des Cantiques de Noël

groupe des colindatori[4] venait d'apporter la Bonne Nouvelle de la Naissance de Notre Seigneur Jésus-Christ et après avoir adressé des vœux aux gens qui les accueillaient. Les enfants de jadis se souviennent que lorsqu'ils étaient invités au repas, ils stimulaient leurs collègues pour commencer à manger, dans un esprit de plaisanterie.

La tradition voulait que les chanteurs de cantiques de Noël soient organisés en groupes en fonction de leur âge : entre cinq et dix ans, entre dix et quinze ans et entre quinze et dix-sept ans et dès dix-sept ans jusqu'à l'âge de leur mariage. La différence s'observait aussi dans la thématique présente dans les cantiques de chaque groupe d'âge. On prêtait une attention spéciale aux cantiques interprétées par de grands enfants. On chantait dans chaque maison du village, après avoir obtenu l'approbation d'un hôte pour le faire. La modalité des groupes de s'aventurier de maison en maison possédait un ordre strict par rapport à l'âge, en commençant par le plus petit groupe.

Sauf le traditionnel verre de tuica*, chaque groupe recevait de l'argent*, du colaci* et du pecina* par l'intermédiaire du vătaf* et ces cadeaux étaient utilisés par les groupes les plus anciens pour accomplir la coutume folklorique. À la différence de chansons ayant un caractère général, les cantiques étaient individualisées, en s'adressant directement à un berger, à un chasseur, à un célibataire, à une fille en train de se marier, ainsi qu'à d'autres catégories de personnes.

Généralement, les cantiques avaient un caractère légendaire et une gamme incommensurable de nuances anciennes et étaient à la fin parsémées par les voeux d'optimisme, de longue vie, de paix et d'abondance. La simplicité monumentale de l'expression et des images les traverse d'un point à l'autre. Les épithètes et les hyperboles sont les pétales brillantes qui ombragaient le nectaire miraculeux de nos cantiques épiques et héroïques développées plus tard.

La noce à Chitid

La noce des habitants de Chitid possédait un pittoresque spécial. La danse, les chioiturile* et la joie résonnaient jusqu'au loin. Un dimanche avant la noce, quatre jeunes mariés (otfeli)*, deux de la part de l'homme marié et deux de la part de la femme mariée, vêtus dans les ports nationaux, avec de bonnets noirs, avec de petits cloches et des primburi* au pied, à deux fonds tricolores, allaient de maison en maison pour annoncer et inviter le monde à la fête.

Lorsque les ofteli[5] passaient par d'autres villages pour inviter les gens à participer à la fête de noce, ils étaient fiers comme Fat-Frumos et assis sur des chevaux. Après avoir été invité tout le monde à la maison des futures personnes mariées, les préparations pour le mariage commençaient. Les portes étaient ornées avec des rameaux de sapin, sur lesquels on écrivait :*Bienvenue à tout le monde* !

Si c'était l'été, des tonnelles de chêne avec des tapis s'étendaient dans la cour et on frappait les tables et les chaises sur le sol. Si c'était l'hiver, on vidait les maisons et on se préparait pour la noce. Les socacite* mettaient leur caleçon et commençaient à vider et nettoyer les poulets, les canards, les oies et les dindes, à faire des gâteaux et à laver la gueule les enfants. Les femmes invitées n'étaient pas moins indignes. Elles préparaient leurs tartes. Les hommes choisissaient leur bouteille de vin.

Les fils et les filles répétaient le soir en groupe les chiotituri* pour la noce, pour voir quel groupe pouvait crier beaucoup plus fort que l'autre. La femme mariée devait être très fière d'elle. Le lendemain de la noce, elle était entourée par des filles et des femmes qui lui brossaient les cheveux, en lui mettant sur la natte des fleurs et en la vêtant pour le grand événement. À la fin, on lui mettait une couronne de fleurs sur la tête et on lui chantait les vœux de mariage.

[4] *Ibidem, page 8.*
[5] Groupe qui annonçait le mariage d'un homme

Lorsque la femme mariée était préparée et il fallait mettre la couronne sur sa tête, les joueurs lui disaient le chant d'adieu de ses parents, ses frères et ses sœurs, des jeunes et de fleurs du jardin. Et puis, la femme mariée qui pleurait, allait embrasser sa mère, et les femmes autour de la mère chantaient en renforçant cet instant de séparation.

La douleur causée en raison de la séparation s'intensifiait lorsqu'on évoquait à la femme mariée la position de belle-fille et éventuellement celle d'épouse malheureuse. Comme la noce était parsemée de moments joyeux, la douleur disparaissait rapidement grâce à l'apparition du cortège de l'homme marié, qui apporté par le parrain, venait d'accompagner la femme à l'église pour officier le mariage religieux.

Le chant du sapin

Les habitants de Chitid, comme le berger de la ballade populaire *Miorita*, considéraient la mort comme un achèvement normal des choses et étaient conscients du fait que personne ne lui échappe jamais. Les vieux gens se préparaient par des choses indispensables quelque temps avant, comme pour un long voyage et lorsque le temps de mourir arrivait, ils invitaient les membres de la famille, les personnes en relation de parenté, les voisins et les amis pour demander pardon et leur dire adieu. La douleur la plus intense, qui couvrait tout le village, apparaissait lorsqu'il se passait qu'un jeune moûrat, surtout une fille ou un fils qui devait se marier. Pour les fils morts à la plus jeune âge, les filles interprétaient le chant émouvant du sapin.

Le sapin, long d'environ dix mètres, était coupé le jour de la mort du jeune homme dans la forêt par neuf gens à l'âge mûr et était vidé de ses branches jusqu'au vif où on lui laissait une couronne qui allait être ornée par des rubans, des fleurs, des bonbons, des colaci[6] et des tourtes. Les jeunes traversaient les villages de Luncanilor avec lui sur leurs épaules, tête nue, en transmettant aux spectateurs rencontrés la douleur provoquée en raison de la mort d'un jeune quelconque.

La beauté du chant venait en raison de sa grande simplicité, du nombre aggloméré des propositions coordinatrices juxtaposées et de la brièveté de la mesure des vers. Les filles endeuillées accusaient le sapin de la mort du fils. Le sapin regrettait vraiment le nouveau rôle qu'on lui avait attribué, c'est-à-dire celui de rester en tant que symbole de la mort du jeune homme et maudissait le moment où il était émergé dans le monde.

Le jour de l'enterrement, les neuf jeunes hommes, vêtus de costumes folkloriques menaient le sapin après le défunt pour le mettre à la tête de celui qui était mort, et les filles, en deux queues, d'un côté à l'autre interprétaient le chant du sapin.

Nedeia

Nedeia, la plus grande fête champêtre traditionnelle et ayant une très grande popularité, est fréquente au sein du département de Hunedoara, particulièrement dans les régions de montagne et de plaine du Pays de Hateg, dans La Vallée de Streiului, dans les communes et les villages autour d'Orastie, Deva, la Vallée des Luncanilor.

Chaque village a un jour immuable de déroulement de la nedeia, liée à un dimanche ou à une fête qui existe pendant l'année en cours. Pendant l'hiver, on ne fêtait pas de la nedeia. La fête trouvait son début à l'intérieur de l'axe temporelle du passé des coutumes ancestrales et était organisée, sans exception, par la collectivité entière du village. C'était une grande honte, même pour les étrangers du village, de ne pas prendre part aux préparations et au cérémonial de la fête.

Parmi tous les nedeia qui s'organisaient dans le département de Hunedoara, les plus impétueuses semblaient être celles de villages Strei-Sangeorgiu, Ohaba, Chitid, Bosorod, Bobaia, Luncani et Cioclovina. La fête s'organisait à l'extérieur, dans le parfum des fleurs et des forêts. L'organisation de la fête traditionnelle reste dans la tâche du groupe de jeunes qui

[6] Des pains en forme ovale.

sont à la dernière nedeia avant de s'enrôler dans l'armée. Ces jeunes cooptaient de groupe de lautari pour la danse, prenaient contact avec les unités commerciales pour bien servir les participants avec les choses indispensables et surveillaient qu'une autre personne ne détruise pas l'atmosphère de la fête déjà entamée. De maison en maison, on faisait des préparations fébriles quelque temps avant, parce que chaque hôte invitait chez elle environ quarante ou cinquante personnes.

Les hommes prenaient soin de mettre sur la table le vinars[7], le vin, la bière, tandis que les femmes préparaient les gâteaux, la confiture, le rôti de poulet, les sarmale[8] etc. Les gens du village ne s'invitaient pas mutuellement à la fête. La nourriture et les boissons étaient préparées en exclusivité pour les personnes en lien de parenté, pour les amis et les personnes connues de villages voisins. Les proches ne venaient pas invités. L'invitation des autres se faisait quelques jours avant, à l'occasion d'une rencontre fortuite ou le jour de nedeia par le chef d'une famille quelconque.

Les proches et les invités avaient l'occasion d'aller voir plusieurs endroits et ne pensaient pas de refuser quelqu'un parce que la coutume ne leur permettait pas de le faire, même si après quelque temps, ils étaient allés superficiellement de maison en maison pour que la hôtesse ne se fâcha pas contre eux. Cette nedeia était attendue avec impatience par les hôtes et les invités partaient avec des souvenirs inoubliables de ceux qu'ils ont visités.

L'ancienne coutume de nedeia, tout comme la Foire du Baiser, la Foire de filles sur le Mont de Gaina, La Journée du Bœuf, La Journée de l'Ours et d'autres nedeia organisées sous de dénominations différentes, avait une importance historique, folklorique et ethnographique.

Nedeia était constituée par une gamme insurmontable de chansons de la Vallée de Luncanilor, de danses spécifiques aux gens de Chitid, Bosorod et Luncani, du port national sobre et élégant, de perisoare délicieuses, de galettes, de tourtes et du vin non fermenté. Sauf la beauté de la tradition, on se liait d'amitié avec des étrangers.

La dégradation des traditions. Les mutations souffertes par le village

Ayant fini d'évoquer quelques traditions culturelles de mon village, maintenant il se présentera l'opportunité pour nous de pouvoir discuter sur les transformations souffertes par mon village à travers le temps. Tout d'abord, il convient d'introduire l'affirmation que le village comporte le rapport de synonyme avec des sémèmes comme, par exemple, *traditionnel, caduc* et que l'urbain comporte la marque de la modernité surtout en raison d'une forte industrialisation, comme celui-ci se réduit à « l'abolition de toute distance»[9] et comme il s'agit bel et bien d'une atténuation de la différence entre village et ville, car « l'essence de la ville est le choix. Le véritable citoyen est celui qui peut choisir et le fait »[10].

Cette dilution des frontières s'applique aussi lorsqu'on parle du patrimoine immatériel de mon village de Chitid et surtout lorsque, malheureusement, toutes ces traditions énumérées auparavant se sont altérées sous l'influence de la civilisation urbaine et technique et lorsque la vie folklorique du foyer classique du village de Chitid a souffert une mutation fonctionnelle, ayant la finalité d'adapter la création populaire à une nouvelle configuration sociale, mutation qui a marqué l'évolution de la vie folklorique du rituel vers la composante artistique et de la coutume vers le spectacle.

Donc, ce qui a émergé c'est une étape de transition dans l'évolution générale de la création traditionnelle bâtie sur l'ancienne structure du folklore par la combinaison de quelques cérémoniaux qui ont une nouvelle fonctionnalité. Cette transition se repose sur la conception que le village restait un empêchement pour l'industrialisation et c'est pour cela que cette étape était nécessaire pour le développement économique et social de mon village. Toutefois, il faut

[7] Vin fermenté
[8] Nourriture spécifique pour les Roumains, préparatif culinaire spécifique pour la Roumanie.
[9] Henri Lefebvre, *La Révolution Urbaine*, Paris, Gallimard, 1970, p. 155-161
[10] Raymond-Edward Pahl, *The Rural-Urban Continuum*, Sociologia Ruralis, 1966, VI, (3-4), p. 11

exprimer qu'en concordance avec la vie folklorique évolue la création artistique dans son ensemble. À cette dégradation du paysage folklorique de mon village s'ajoute le développement de l'industrie assurant l'augmentation du nombre des salariés engagés à l'usine « Victoria » de Călan ou dans d'autres entreprises.

Cet essor présente une forte liaison avec l'intensification de l'efficience économique et du déroulement de l'activité commerciale qui satisfait entièrement les exigences de plus en plus grandes des consommateurs et un rapport avec l'échange entre le mode de vie citadin et rural, en tant que base économique de l'alliance de la classe ouvrière qui se concrétise par la métamorphose du paysage villageois[11] grâce au déplacement de la population des paysans vers des villes comme Calan, Hunedoara, Deva etc. Sauf le déplacement de la population, l'émergence de l'industrie a favorisé aussi des transformations dans le domaine commercial, car les villageois de Chitid achetaient une partie de leurs produits industriels finis nécessaires de la plupart des unités commerciales de Calan.

Dans ce contexte, l'industrialisation représente, surtout pour les gens de mon village, un ensemble de règles émergées dans la société urbaine, car cette industrialisation impose une norme propre, « des valeurs personnelles et des relations sociales totalement différentes de ce qu'il y a dans le village et une fluctuation simultanée entre la conversion des relations sociales et d'expressions culturelles »[12] .

En faisant abstraction du domaine industriel, nous voulons tourner notre attention sur la dégradation des traditions en liaison avec le caractère social. Au plan social, ces traditions perdent leur caractère traditionnel par l'élimination des barrières imposées par la coutume locale.

Par exemple, le fait de se marier en se rendant compte de la situation financière des époux s'efface devant la transformation des mentalités et la modernisation de la vie quotidienne. Maintenant ce qui domine le choix de réaliser l'acte marital ce sont les sentiments sincères d'amour, de tolérance, de déférence, d'entr'aide et de compréhension mutuelle. Dans ce contexte, il faut rappeler que le mariage pouvait s'effectuer après de longues négociations entre les familles des époux, surtout entre les beaux-pères.

La dote comportait un rôle fondamental dans la réalisation du mariage et il était rare de voir un homme riche se marier avec une femme pauvre. Ce procédé de mariage a baissé dans sa fréquentation et de nos jours il est complètement disparu suite à un changement des relations socio-économiques entre les villageois, ce qui a mené inévitablement au triomphe de l'amour et de la dignité humaine.

La parole décisive appartient à l'homme en personne, car celui-ci est directement intéressé à l'acte marital, en prenant en compte les qualités, les sentiments et sa volonté. En même temps, il faut dire qu'il est aidé à la fois par ses parents quant à la réalisation du mariage. Maintenant, le contrat matrimonial crée des liaisons d'aide, d'estime et de confiance au sein de la famille.

Du point de vue de la dynamique de la population, le déplacement d'une partie de celle-ci vers d'autres pays ou de grandes villes a mené à la baisse de la densité rurale et a favorisé la dégradation du paysage champêtre.

La transformation des relations socio-économiques est un point essentiel quant à la modification du paysage folklorique et la conservation des coutumes, car notre village accumule de nouvelles valeurs matérielles et spirituelles dont les bénéficiaires restent les habitants, car chaque année, la population du village souhaite connaître la vraie civilisation roumaine qui est sur la route de l'occidentalisation, surtout en Transylvanie.

[11] Ion Marinescu, *CHITID*, Monografie, Deva, 1972, page 23
[12] Patrick Rambaud et Monique Vincienne, *Les transformations d'une société rurale. La Maurienne* (1561-1962), Paris, Amand Colin, 1964, p. 187-248

NOTES

1. Terra Hatzoc est une dénomination latine pour l'équivalent roumain du Pays de Hateg, l'une des régions roumaines les plus importantes qui est considérée comme le berceau du peuple roumain et qui voit le jour quelques siècles après les deux Guerres entre les Daces et les Romains (101-102, 106-107).
2. Les colindatorii sont les groupes d'enfants qui vont de maison en maison afin d'apporter la Bonne Nouvelle de la Naissance de Jésus-Christ aux paysans de notre village.
3. Les colaci sont des pains traditionnels en forme ovale préparés pour des événements spéciaux comme le réquiem, la noce, le baptême d'un enfant etc.
4. Pecina reste une viande qu'on prépare pour de grands événements comme la noce, le baptême etc. Cette préparation est servie ensemble avec du pain et de la garniture qui consiste en carottes, pommes frites et en chou.
5. Tuica este une boisson traditionnelle roumaine servie par les gens à quelques occasions spéciales.
6. Vataf est la personne qui dirigeait le groupe de colindatori et qui recevait l'argent de la main de la hôte.
7. Les chiotituri représentent des voeux rythmées adressées à des gens
8. Les otfeli étaient un groupe annonçant le mariage d'un homme.
9. Le vinars est un vin classique fermenté.

BIBLIOGRAPHY

1. LEFEBVRE, Henri, *La Révolution Urbaine*, Paris, Gallimard, 1970
2. MARINESCU, Ion, *CHITID Monografie*, Deva, 1972
3. RAMBAUD, Patrick& VINCIENNE, Monique, *Les transformations d'une société rurale. La Maurienne* (1561-1962), Paris, Amand Colin, 1964
4. PAHL, Raymond-Edward, *The Rural-Urban Continuum*, Sociologia Ruralis, 1966

REDEMPTION AND SPIRITUAL SUFFERING IN THE "MARIE DOLENTE AU PIED DE LA CROIX" POEM

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract. The purpose of the paper is to offer a panoramic view of the relation between religion and humanism in the French evangelical poem Marie Dolente au Pied de la Croix, written in sixteen century. I am interested in discussing how the Christian religion can be reflected in a humanist century, in a world where social vicissitudes are essential for understanding the universal message of Christianity. By this poem, God would like to invite us to reflect on the concepts of peace, freedom, love, and fraternal peace. I am also interested in observing how the universal message of Eternal Love can penetrate a secular society. I will consider using the technique of close reading the poem and diverse literary and religious books, to reflect in which way it is sought to express the idea of Christian Redemption in the literary world. The creative use of language will be regarded as a means to make visible the new paradigm of fraternity can be understood by the readers in contemporaneity.

Keywords: objectivity, religion, Redemption, Crucifixion, Divine Love

Introducere

Crucificarea Domnului, temă centrală în opera lui César de Nostredame și preluată din Noul Testament, mai exact, din scrierile celor patru evangheliști, Marcu, Matei, Luca și Ioan*, va fi analizată, referindu-ne la inserția acestor elemente definitorii în cadrul poemului pe care ne propunem să le discutăm, plecând de la următoarele întrebări: *Care este legătura dintre curentul umanist și religie? Care este scopul pentru care a fost compus și publicat poemul Marie Dolente au Pied de la Croix la mijlocul secolului al XVI-lea, în plină epocă de Războaie Religioase? Cum se reflectă mesajul evanghelic în opera pe care ne dorim să o analizăm?*

Vom răspunde la toate aceste întrebări de-a lungul travaliului pe care ni l-am propus să îl elaborăm, însă pentru a ni se putea prezenta posibilitatea de a evoca ideea transmisă de această operă și înainte de a intra în analiza acestei poezii compuse în secolul al XVI-lea, este indispesanbil să se introducă unele date fundamentale despre acest autor inedit pentru scena literară românească și, deopotrivă, universală, întrucât ne dorim o analiză eficace a mesajului vehiculat.

César de Nostredame-viața și opera

César de Nostredame, istoric și autor provenind din regiunea Provența și fiul lui Michel de Nostredame este autorul capodoperei *Istoria Provenței* unde sunt evocați provensalii care își consideră patria *provincia provinciarum*[1], unde este înglobat prestigiul cultural și istoric al acestei regiuni franceze, faimă grefată într-un ecart temporal în raport cu epoca în care ne regăsim.

Tot din datele biografice, aflăm că a fost trimis de tatăl său la Avignon pentru a se perfecționa în domeniul studiului științelor umaniste[2]. Revenind la activitatea sa literară, e important de afirmat că Nostredame dorește asimilarea și recunoștința din partea tuturor contemporanilor săi, iar scriitura fasonează personalitatea lui în două direcții dihotomice: pe

1César de Nostredame, *L'histoire et chronique de Provence, par Caesar de Nostredamus, gentilhomme provençal* , Lyon, 1614, p.5.
2Jean Aimes de Chavigny, *La Première face du Janus François*, Lyon ; 1594, p. 1

de o parte, este vorba despre societatea franceză din secolul al XVI-lea unde se înscriu vicisitudinile* sociale amplificate de războaiele sângeroase dintre calvini și catolici, iar pe de altă parte, intervine moștenirea familială impresionantă, reprezentând un atuu în alcătuirea structurii lui intelectuale și profesionale.

Grație caracterului religios al poeziilor sale, a versurilor macabre și a portretelor care animă memoria contemporanilor săi, conversia lui Nostredame într-un arbitru al comunității sale evocă subzistența numelui său, a familiei și a patriei de origine în istoria colectivă a descendenților francezi și universali.

Finalizând evocarea datelor biografice despre acest scriitor și a celor de natură generală despre poemele sale și prin concentrarea atenției asupra poemului umanist *Marie Dolente au pied de la Croix*, un poem scris în jurul anului 1550 și dedicat unui avocat din zona Toulouse, Le Sieur Delshermes. Demersul autorului este de a devoala componenta catolică unde este nunațată Răstignirea Domnului nostru Iisus Hristos pe Sfânta Cruce, subtitlul prezentând clipa în care Fecioara Maria, într-o stare de durere inimaginabilă, plânge Moartea Fiului Ei Crucificat pentru redempțiunea păcatului ancestral adamic.

Tema și structura poeziei

Pentru a înțelege mai abitir mesajul sugerat, se cuvine, întâi de toate, ca poezia să fie împărțită în trei planuri care antrenează chintesența mesajului poetic, precum și reflexia cititorului și a autorului asupra acestui act amintit anterior: **Căderea Primului Om din Paradis și Răscumpărarea Lumii, Patimile Lui Hristos și suferința Fecioarei Maria în fața actului de sucombare a Fiului Său**. Suferința lui Dumnezeu-Fiul prin intermediul tragediei ransforsate de scena durerii determină inviolabilitatea sentimentului de inchietudine, de tribulație și de sensibilitate care cuprinde inima naratarului și a poetului, perenizându-se și absolutizându-se episodul tulburător la care omul este invitat pentru obținerea iertării divine datorită intervenției directe a Fiului Domnului.

În prima parte, s-a constatat existența unui episod în care Adam este alungat din Rai de Dumnezeu-Tatăl, precum și Răscumpărarea prin Sângele Hristic a Omului. Metafora hiperbolică din primele paragrafe *Regele Regilor* (Roy des Roys) redă suveranitatea, grandoarea și munificența de natură divină. Lexemul *Cuvântul* face trimitere la Evanghelia după Sfântul Ioan: *La început, a fost Cuvântul* [3]unde se identifică infinitudinea și atemporalitatea Lui Dumnezeu în eternitate, înaintea Genezei Cosmosului Material.

În acest context, sintagma *Regele Regilor* ilustrează valoarea importanței solicitudinii și miraculosului Infinitului pentru salvarea Întregului Univers, precum și raportul sinonimic stabilit între semnificații *Dumnezeu și Cuvânt*.

În următorul plan, este sesizată impunerea dezvăluirii și mărturisirii suferinței Lui Iisus pe Cruce din cauza durerii care Îi macină trupul când este crucificat. Cromatica sememului *durere* invocată prin semele *sânge, cuie, umbră, gri, violet, purpură, cruzime, barbarie, spin, lance, , lacrimi* trădează sacrificiul suprem în Numele Uniunii Divine dintre omul păcătos și Divinitatea prin excelență. O altă caracteristică este aceea a raportării la prezența artei portretului realizat pentru Persoana Hristică prin care profilul Salvatorului este accentuat din pricina punerii în exergă a portretului fizic. De asemenea, se remarcă infiltrarea elementelor umaniste în descrierea acestui personaj biblic, mai ales prin inserția adjectivelor-semnificat: *alabastru și marmură*.

În ultimul plan, se sugerează starea dolentă a Fecioarei Maria intensificată de Răstignirea și Moartea Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos. Imaginea statică a introducerii acestui personaj feminin în atmosfera terifiantă atestată din titlul poemului: *Marie Dolente au Pied de la Croix* este garantată de adjectivul-semnificat *îndurerată.* Tristețea Maicii Sfinte este înfățișată prin prezența substantivului *lacrima*. Statutul de femeie fără păcat prin care

3 Bartolomeu Anania, Biblia Ortodoxă, *Sfânta Evanghelie după Ioan*, p. 1556.

Dumnezeu a văzut Lumina zilei, sacralitatea și individualitatea ei sunt redate prin sintagma *Sfânta Fecioară*. Depunerea corpului Mântuitorului după ce a fost pregătit pentru a fi depus în Sepulcrul Sacru în conformitate cu tradiția iudaică este redat de sintagma: *După ce a fost îmbălsămat, a fost pus în Acest Mormânt*.

Marie Dolente au Pied de la Croix-poem umanist evanghelic

Odată cu finalizarea împărțirii în planuri a poeziei, ne propunem să discutăm despre această operă, rezumându-ne la apartenența acestuia în cadrul curentului umanist, având în vedere că poemul a fost compus și publicat în secolul al XVI-lea. În acest context, ne propunem să afirmăm că plasarea acestui poem în secolul menționat oferă posibilitatea de a se face referire la legătura aparent opusă dintre rațiune și credință, dintre umanism și religie, dintre Om și Divinitate pentru a demonstra că religia și umanismul nu se află, în cazul poemului de față, într-o relație antagonică.

Un prim argument este acela că deși umanismul plasa Omul în centrul universului, prin îndepărtarea acestuia de conceptul de divinitate, prin raportul de independență față de El, în situația aceasta, autorul își propune să aducă în discuție o temă eminamente religioasă prin dorința de a îmbina componenta spirituală și cea umanistă prin metisajul elementelor umaniste cu cele de tip religios (*alebastre, marbre*).

Un al doilea argument se rezumă la relația dintre rațiune și credință, iar această justificare paradoxală demnă de a putea fi luată în considerare se sprijină pe faptul că , în pofida distanțării de Dumnezeu de către autorii umaniști, omul devenind măsura oricărui lucru[4] și regăsindu-se în centrul oricărui concept, pentru acest autor apropierea de Dumnezeu rămâne o axă fundamentală a cunoașterii absolutului, a inevitabilului, a inefabilului și a infinitului prin redarea unui eveniment dramatic din istoria umanității cu scopul reamintirii omului că se prezintă virtualitatea cunoașterii libertății, a dreptății și a iubirii, numai dacă Îl poartă pe Cel-de-Sus în inimă.

Un al treilea argument de ținut cont este că dacă pentru umaniști respingerea moralității de sorginte religioasă este capitală prin îndepărtarea față de creațiile literare sau filosofice unde referirea la elemente supranaturale abundă, autorul pledează pentru configurarea în cadrul poemului a unui *umanism evanghelic*[5], dar fără ca mesajul evanghelic să fie redus la un pur umanism interpretat într-o manieră seculară. Totodată, acest poem atestă dorința autorului de a nu fi concentrat creștinismul la un nivel izolat, incapabil de a ieși din matca vicisitudinii politico-sociale, căci poemul este o dovadă că religia creștină conține un discurs cu scop universal, iar prin transmiterea acestui mesaj se remarcă șansa de a descoperi o nouă formulă pentru crearea și configurarea unei reuniuni umane, avându-se ca finalitate de a se depune un travaliu pentru salvarea în conștiința generală a umanității a acestui eveniment dramatic prin rememorarea momentului în care actul de libație al Mântuitorului oferă posibilitatea salvării din calea Malului luciferic.

Dacă umanismul pe post de curent literar se caracterizează prin autonomia persoanei, prin îndepărtarea treptată a omului de sacru, în cazul umanismului evanghelic așa cum se reflectă la nivelul acestui poem, ființa umană este invitată prin intermediul actului sacrificial specificat să fie conștient de caracterul său unic în atmosfera unei solitudini în care Eului i se prezintă posibilitatea de a contempla cu privire la relația Sa în legătură cu Absolutul, cu Neantul, cu Divinul, în același timp, certificându-se rolul jucat de creștinism în nașterea umanismului modern prin punerea în valoare a solidarității, a deferenței față de semen și de sine, precum și printr-o comuniune mutuală, chiar fraternă.

În acest caz, se poate admite interacțiunea dintre credința creștină și umanism prin modelarea identității gândirii creștine și a umanismului și prin obligația de a ne aminti că un

4Jean-Claude Larchet, *Les fondements spirituels de la crise écologique*, Syrtes, 2018, p. 72
5Joseph Moingt, *Pour un humanisme évangélique*, Études 2007/10 (Tome 407), pages 343 à 353

travaliu de memorie, indispensabil pentru prezervarea caracteristicilor celor două elemente e fezabil printr-un dialog pacifist.

Operă-manifest contra vitregiilor sociale

Evocând anterior raportul dintre credință și umanism, așa cum se reflectă la nivelul de interpretare a poeziei noastre, simțim acum necesitatea de a a afirma că alcătuirea poemului *Marie Dolente au pied de la Croix* în jurul anului 1550, în plină epocă a Războaielor Religioase dintre calvini și catolici, perioadă în care se desfășoară opt conflicte de lungă durată situate între anii 1562 și 1598, de la Masacrul de la Wassy până la Edictul de la Nantes, demonstrează că autorul are inițiativa de a vehicula un mesaj contra violenței, contra barbariei, contra crimelor și a disensiunilor de orice natură.

În același timp, acest autor evocă nevoia de libertate într-un univers saturat de malițiozitățile timpului în care își desfășoară activitatea și că libertatea, totodată, este un cadou de la Dumnezeu, o garanție, un indiciu caracteristic omului făurit după asemănarea cu El, că ea corespunde unei vocații universale din care se hrănește întreaga omenire, că ea aparține ,, nu doar ființei sale, ci este și dinamică''[6] :

Prin sacrificiul pe care Domnul nostru Iisus Hristos îl face se arată că violența, de orice tip ar fi ea, nu este acceptată de morala creștină și că eliberarea de concepțiile obsolete, patriarhale care îndeamnă și duc, de cele mai multe ori, la intoleranță și despotism, este de actualitate pentru a preveni emergența inombrabilelor conflicte de natură religioasă.

În același timp, autorul militează pentru respectarea conștiinței individuale, a credinței și a demnității umane, condamnându-se uciderea, persecutarea unui grup religios pentru o idee la care achiesează neîncetat, considerând că violența în numele unei ideologii politico-religioase nu are o noimă pentru omul dotat cu înțelepciune, iubire, că este nevoie de o reformă a înțelegerii modului la care ne raportăm la sacru, la textele religioase și că, prin Sacrificiul Mântuitorului pe Cruce, trebuie insistat asupra dialogului fratern care să ducă la armonie, înțelegere deplină și fericire prin comprehensiunea actului prin care este redată această iubire desăvârșită a Divinității pentru ființele care populează ansamblul teritoriului terestru.

Se poate afirma că acest poem sugerează universalismul religiei creștine prin coabitarea oamenilor sub tutela convingerii că aparțin umanității, prin existența lor în cadrul unei întregi societăți, în cadrul unei „comunități universale a oamenilor''[7].

Limbaj și stil în opera lui Nostredame

După ce am finalizat interpretarea operei ca un instrument prin care autorul dorește să lupte împotriva tiraniei, ajungem la ultimul punct, cel al limbajului și al stilului în opera lui Nostredame, impunându-se să declarăm că obiectivitatea operei potențează sentimentele autorului cu privire la evenimentul tragic la care pare că participă întregul decor uman și natural și exprimă, în același timp, raționamentul conform căruia omul se află într-un dublu raport al Omului cu Dumnezeu și al Omului cu lumea înconjurătoare unde Iisus servește drept intercesor în cazul relației cu Divinul. Acest limbaj poate îndeplini scopul menținerii unui nivel unitar la nivelul fidelilor creștini care se ambiționează să partajeze tuturor modalitatea de reflectare asupra condiției umane care îi caracterizează.

De asemenea, prin intermediul acestui limbaj se demonstrează că Dumnezeu dorește să salveze totalmente umanitatea, erijându-se în Libertate Supremă, Solicitudine prin unirea tuturor în jurul Dragostei Sale nemărginite., iubire care acordă, în manieră inamovibilă, posibilitatea omului de a comunica, în mod responsabil, cu Imuabilul, de a fi învățat să ajute și să se ajute mutual cu semenul său.

6Adolphe Gesche, *L'Invention chrétienne de la liberté*, Revue théologique du Louvain, 28, 1997.
7Aloyse –Raymond Ndiaye, *Religion, foi et tolérance*, Diogène, 2008, p. 21-34

NOTE

1.Răstignirea Domnului este relatată în toate cele patru Evanghelii ale Sfinților Apostoli Matei, Marcu, Luca și Ioan, în același secol și la o distanță de câțiva ani.

2.Prin vicisitudini sau vitregii se înțelege perioada în care se înscrie conflictul dintre catolici și protestanți, mai exact, calvini între 1562 și 1598. Această disensiune este alimentată de fondarea Calvinismului de către francezul Jean Calvin, născut la Noyon, situat în apropierea orașului Amiens, Franța și care se declară contra abuzurilor Bisericii Romano-Catolice din vremea sa.

3.Termenii oximoronici *umanism evanghelic* desemnează, dacă ne gândim la curentul apărut în Italia secolului al XIV-lea, o îndepărtare față de scrierile ecleziastice. Plasarea în antiteză a adjectivului *evanghelic* evidențiază, totodată, universalitatea mesajului biblic, precum și integrarea acestuia în cadrul unui poem scris în secolul al XVI-lea.

BIBLIOGRAPHY

CORPUS: DE NOSTREDAME, CÉSAR

1.BARTOLOMEU, Anania, Biblia Ortodoxă, *Sfânta Evanghelie după Ioan*, 2012

2.DE CHAVIGNY, Jean-Aimes, *La Première face du Janus François*, Lyon ; 1594

3.GESCHE, Adolphe, *L'Invention chrétienne de la liberté,* Revue théologique du Louvain, 1997.

4.LARCHE, Jean-Claude, *Les fondements spirituels de la crise écologique*, Syrtes, 2018

5.MOINGT, Joseph, *Pour un humanisme évangélique,* Études 2007/10 (Tome 407), pages 343 à 353

6.NDIAYE, Aloyse-Raymond, *Religion, foi et tolérance*, Diogène, 2008

EUGENE IONESCO'S LESSON- A CRITICAL APPROACH TO TOTALITARIANISM IN THE XXTH CENTURY

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract. The purpose of the paper is to offer a panoramic view of a critical approach to totalitarianism in the past century. I am interested in observing how the French-Romanian writer manages to vituperate Fascism and Communism in a century where the Second World War appeared to destroy the lives of ordinary people. Also, I am interested in discussing how people can be foolish because authoritarian dirigents want to impose their point of view in a world where peace and fraternity are dominant. I will consider using the technique of close reading Eugene Ionesco's masterpiece Lesson and heteroclite books to reflect in which way it is sought to express the idea of the necessity of democracy in a disparate universe. The creative use of language will be regarded as a means to make visible the new paradigm of fraternity can be understood by the readers in contemporaneity.

Keywords: democracy, freedom, totalitarianism, authoritarianism, contemporaneity

Introducere

Studiul nostru își propune să aducă în discuție maniera în care se configurează critica regimurilor totalitare, în secolul al XX-lea, referindu-mă la un ansamblu de referințe critice pentru a certifica modalitatea prin care vituperarea ideilor autoritarismului ocupă o poziție centrală, în operele ionesciene, în special, în *Lecția*.

În momentul în care mă raportez la critica regimurilor totalitare, e indispensabil să precizez că mă confrunt cu o serie de surse bibliografice al căror conținut se caracterizează prin lipsa omogenității și că atenția mea prezintă o propensiune spre un subdomeniu explorat insuficient, în critica literară românească, respectiv critica „fabuloasă'' a regimurilor autoritare de către Eugen Ionescu, într-un spațiu european profund dominat de fascism, iar, tardiv, de comunism. Finalitatea mea se rezumă la evocarea particularității acestui aspect care se grefează în literatura postmodernistă care a cunoscut o emergență indelebilă după Al Doilea Război Mondial.

În acest context, se cuvine să afirm că unii cercetători au prezentat o propensiune a atenției lor asupra bilingvismului, manierei în care se reflectă spiritualul în operele ionesciene, precum și viziunii asupra universului înconjurător într-un cadru social pe cale de aneantizare totală. De aceea, considerăm că este primordial să acord atenție manierei în care se reflectă rejectarea ideilor totalitare într-o lume demantelată, la nivel fizic și psihologic.

Vituperarea ideilor extremiste la Eugen Ionescu

Eugen Ionescu, un inadaptat social, a avut de înfruntat animozitățile unei societăți pe cale de aneantizare, deoarece autorul, un geniu care se confruntă cu o lume lipsită de repere morale veridice, cunoaște un cosmos în decadență, fapt care a determinat existența unui regres incomprehensibil pentru omul actual, precum și pentru omul Ionescu/Ionesco, un scriitor care își adresa interogații compozite cu privire la prezența unei lumi în continuă animalizare socială și demantelare civilizațională, un cosmos care consistă în „ confruntarea dintre libertate și fatalitate''[1] .

[1] Domenach, Jean-Marie, *Le retour du tragique*, Paris, Editions du Seuil, 1987, p. 36

Societatea în care se află Eugen Ionescu este în deplină criză, deoarece o bună parte a societății mondiale a îmbrățișat politici extremiste fie de stânga, fie de dreapta, chestiune care a propulsat punerea în exergă a unui geniu incomprehensibil de către lumea contemporană lui, deoarece acesta nu a prezentat niciodată interesul aderării la mișcări completamente străine care vor aneantiza întreg aparatul de gândire al ființei umane, mișcări care fondează „ un antagonism al câtorva momente ale tragediei''[2] secolului al XXI-lea.

De asemenea, trebuie precizat că Eugen Ionescu nu prezintă capabilitatea de a trăi într-un univers care nu îi aparține, deoarece se simte solitar într-un cosmos lipsit de cea mai mică noimă pentru comprehensiunea unui act lugubru numit Viață. Societatea în care tânărul Ionescu își consumă existența este marcată de prezența unor ființe arierate, a unor ființe care aderă la principii considerate vetuste de către autor și care își demonstrează doar limitele failibile care se grefează într-o constelație habituală de cutume perene, dar cu o notă de arhaitate în contemporaneitate.

Dramaturgul franco-român își exprimă angoasele prin prezența unui comportament adesea contradictoriu, iar destinul său comportă un metisaj inextingibil cu starea extrem de dolentă a oamenilor a căror existență absurdă este plasată sub semnul inebranlabilului. Universul în care se plasează Eugen Ionescu este unul marcat de vicisitudini sociale, economice, istorice și morale, deoarece regimurile totalitare vor reduce la neant gândirea umană. Scriitorul menționat este un „maestru''[3] care nu acceptă inserarea gândirii sale într-un ansamblu de valori viciate de către diverși lideri orgolioși abrutizați de către ideile totalitare.

Capacitatea sa ilustră de sintetizare și de reflectare îndelungă asupra diverselor situații care compun cadrul lugubru în care se află plasat autorul determină existența incomensurabil de iritantă a unor evenimente care arată că securitatea socială a unui om non-conformist care vede răul cu o notă facil falacioasă este o iluzie, deoarece omul Ionescu este persecutat fie de intelectuali de stânga sau de dreapta, fie de persoane ordinare care nu comportă capabilitatea de a înțelege că se află într-un real pericol din cauza manipulării la care sunt supuși de către diverși conducători cu o minte absurdă.

Denunțarea și vituperarea esențialității prezenței regimurilor totalitare ocupă un loc primordial în operele ionesciene, deoarece acesta se plasează în continuitatea celor care dezavuează prezența regimurilor totalitare în spațiul politic și în conștiința umană. Aceste regimuri antrenează diverse categorii într-un militantism irepoșabil din care nu vor putea evada datorită faptului că un veritabil program malefic îi ține în impas.

Lecția sau despre critica omului nou în România

Finalizând de oferit informații despre critica ideilor extremiste la Eugen Ionescu, atenția mea va prezenta o propensiune asupra vituperării omului nou în România și voi începe prin a afirma că Eleva, identificată facil cu dramaturgul franco-român, Eugen Ionescu, posedă un act artistic genial, deoarece prezintă actul de temeritate de a înfrunta profesorul, reprezentat de diferiți sau diverși dirigenți cu opinii extremiste, fie de stânga, fie de dreapta și care doresc cu orice preț să abuzeze de controlul lor prin intermediul unei psihologii inverse pentru augmentarea forței lor net proporționale cu aroganța, vanitatea și intoleranța de care dau dovadă în spațiul public în scopul monopolizării sufletelor copleșite de bonomie acută, înțelepciune obsoletă și iubire fraternă infinită, în scopul adoptării „naționalismului, a ortodoxismului și a filosofiei decadenței''[4].

Această acaparare comportă un metisaj irefragabil cu existența unor elemente cu nuanțe autoritariste, ansamblu care posedă o tentă de extraneitate pentru decorul în care solicitudinea

[2] *Ibidem*.
[3] Bassène, Ignace, *Le tragique dans l'œuvre d'Eugène Ionesco*, Presses Académiques Francophones, Allemagne, 2014, p. 49
[4] Lavastine, Laignel-Alexandra, *Cioran, Eliade, Ionesco, L'oubli du fascisme. Trois intellectuels roumains dans la tourmente du siècle*, Presses Universitaires de Frances, 2002, p. 74

se grefa perfect, acut pentru dovedirea celei mai oportune galaxii posibile în care omul își inserează existența umană.

Omul nou, doritorul „ de a fi în pas cu timpul său, de a se moderniza''[5] este cel care dorește, în rânduri pline de retrecisare inebranlabilă a gândirii umane, să se lase ghidat de acei dirigenți malefici care pun stăpânire pe intelect cu scopul de a fi otrăvite speranțele și pentru aderarea înceată, dar sigură la o ideologie care pronează preeminența violenței psihologice și fizice, a îndoctrinării acestuia datorită unei emergențe indescriptibil de periculoase, de indefectibile, de irefragabile și de iminente în noul decor, considerându-se, astfel, că se poate lua în considerare indispensabilitatea creării unei noi galaxii în care să troneze falsa știință alături de progresul mecanizat în scopul admonestării sau reprimandării obsoletelor principii sociale.

Noul om fasonat după fizionomia și similitudinea conducătorului a cărui caracteristică de tiranie sau despotism inebranlabil tronează indefectibil în conștiința celorlalte minți pervertite sau subvertite de ideologul „Tartuffe'' tentează de a se plia pe linia antimodernismului, a antiparlamentarismului, a antiburgheziei, a antiproletarismului pentru transgresarea unei ordini care ar prezenta virtualitatea de a se lua în considerare conviețuirea fraternă, plină de pasivitate, de toleranță inepuizabilă sau cu trăsături exhaustive pentru omul tarat de vetustele principii morale care pronau bonomia infatigabilă, precum și dorința de comuniune cu semenul într-o lume care prezintă o propensiune vorace spre o laicizare a gândirii sale, întrucât acest om nou prezintă intenția inextingibilă de a se fasona după conducătorii care posedă „ nostalgia pământului și a morții''[6].

În acest context, se cuvine să afirm că omul nou diabolizat de principiile propagate prin prozelitism politic de dirigenții autoritari promovează o politică activ-agresivă pentru eliminarea ideilor care contravin ideologiei pronate de către acești conducători.

Această elevă, transpusă în realitate în pielea dramaturgului Eugen Ionescu, dorește să reprimandeze persoanele care aderă la diverse regimuri totalitare prin care nu se tentează de a se câștiga autonomia de gândire în raport cu mentalitatea impusă de diverși lideri autoritari care transgresează orice limită a bunului-simț democratic, fiind cei care se remarcă prin „vacuumul valorilor morale''[7].

Totodată, această elevă pronează primordialitatea combatitivității contra abuzurilor psiho-sociale, a militarismului, a îndoctrinării populației cu ideile așa-zis progresiste care ar putea poseda un loc special în inima locuitorilor. Această luptă s-ar dovedi indispensabilă pentru crearea unei galaxii aparent optimale pentru înregistrarea unui progres aparent milenar în scopul făuririi unui univers în care știința veritabilă și dezvoltarea socială s-ar imbrica armonios pentru clamarea și promovarea asiduă a vetustelor principii morale, precum: mansuetudine, ordine, fraternitate etc.

Prin intermediul Elevei, care posedă rolul unui non-conformist în veridicul sens al cuvântului, se poate reliefa tentativa unei lupte contra democrației, a proletarismului, precum și contra unei conivențe dintre individ și clasa socială prin care s-ar promova violența în numele unei ideologii bizare care ar avea rolul de a îndepărta omul de preceptele tradiționale de iubire, comuniune cu semenul și deferență a integrității personalității omului în raport cu o societate optimală, o societate care ar fi cea mai bună dintre toate, dacă ar fi să mă gândesc la aserțiunile filosofului german, Leibniz.

De asemenea, Eleva reprezintă o non-conformistă care luptă din răsputeri pentru ranversarea paradigmei de control a autoritarismului, considerând că există o strânsă legătură

[5] Motru-Radulescu, Constantin, *Le Roumanisme, catéchisme d'une nouvelle spiritualité*, Bucuresti, Fundatia pentru literatura si arta, 1939, p. 31

[6] Crainic, Nichifor, *Ortodoxie și etnocrație*, București, 1937, p. 162-164

[7] Bracher, Karl Dietrich, *The age of Ideologies. A History of Political Thought in the Twentieth Century*, Utrecht, Munchen, 1960, p. 133

între abrutizarea ființei umane și regimurile totalitare care doresc cu orice preț să acapareze gândirea umană.

Această Elevă este cea care pune în evidență relația care se prezintă între violență și totalitarism, omul nou fiind unul care devine autoritar, agresivitatea devenind pentru el un cadou al naturii umane, o componentă irefragabilă pentru comprehensiunea acestui act barbar care este unul ce se permanentizează în cultura umană cu scopul de a acapara oamenii care nu posedă capacitatea de a înțelege rolul constituțional și veridic al democrației în contemporaneitate.

Acest om nou intră în conflict cu prezența unei ideologii liberale, îmbrățișând ,, apariția totalitarismului drept cel mai semnificativ moment al evoluției politice a secolului nostru...''[8], deoarece el crede că ranversarea conceptului de pasivitate dintre oameni ar înfățișa existența unei lumi burlești în care despotismul este elevat la rangul de nouă identitate personală și colectivă. Această ranversare se obține prin artizanatul unui regim de către un dictator pentru a-și asigura menținerea puterii și pentru a acapara cât mai multe persoane cu ideile sale extremiste.

Omul nou este observat drept o proiecție a unei gândiri care este obligat să abjureze de la ideea unei conviețuiri pașnice și a unei democrații care promovează intens, dar cert drepturile fundamentale ale omului. Acest om nou trebuie mulat după realitatea specifică pe care dictatorul dorește să o impună celor din jur prin actele sale prozelite.

Omul inedit apare după perioada anilor 1914-1918, mai exact, după Primul Război Mondial sau după încetarea derulării Conflagrației Națiunilor datorită faptului că prin acest act belicos se promovează demantelarea mariilor imperii (Austro-Ungar, German și Rus) și emergența unei gândiri singulare bazată pe aprehensiune, teroare, abhorarea cetățenilor cu o gândire democratică, precum și pe ura dintre semeni.

Există virtualitatea de a pune în exergă că omul nou este produsul infantil al acestui război deoarece el se grefează pe axa dihotomiei dintre burghezie și autoritarism, dintre capitalism și nomenclatură, dintre ură și iubire fraternă, dintre înțelepciunea indispensabilă pentru eliminarea oricărei forme de îndoctrinare și impunerea unor ideologii extremiste care vor comporta o nuanță de fatalitate în actualitate.

Luând în considerare citatul lui Richard Coudenhove-Kalergi, există virtualitatea de a considera că acest om nou este ,,un copil al războiului civil între burghezie și proletariat. El este, deci, în esență, un stat războinic. Bolșevismul este născut din războiul împotriva capitalismului. Fascismul este născut din războiul contra marxismului''[9].

Omul nou se împotrivește și conceptului de egalitarism social, deoarece acest concept a cărui rezonanță etimologică provine, în română, din franțuzescul *égalitarisme* și care, la origine, reprezintă o școală de gândire în cadrul unei filosofii politice prin care se face apel la nivelarea drepturilor tuturor oamenilor, precum și la prioritizarea indeniabilă sau indubitabilă a cadrului legal în care acestea să emeargă sau să se manifeste fără constrângeri majore din partea statului este rejectat totalmente.

De asemenea, se întrevede virtualitatea de a insera, în articol, informația conform căreia doctrinele care promovează egalitarismul se bazează pe noțiunea de uniformizare a drepturilor într-o valoare fundamentală, considerându-se că statutul cetățenilor trebuie să se concentreze asupra unei egalități de ordin ontologic, pe o egalitate prin care se pronează esențialitatea abhorării sau eliminării principiului de discriminare socială, căci conform noilor amendamente care promovează echitatea individuală și colectivă, omul se naște demn în drepturi.

[8] Muller, G. Herbert, *Freedom in the Modern World. 19th and 20th Centuries*, New York, Harper and Colophon Books, 1966, p. 362

[9] Kalergi-Coudenhove, Richard, *L'Homme et L'Ét̂at Totalitaire*, Paris, Librairie Plon, 1938

Egalitatea socială, pe care omul nou o abhorează, își are originile în Ideile pronate de Iluminiștii francezi și s-a extins către alte ramuri, prin care se includ: feminismul, drepturile civile și drepturile umane internaționale etc.

Egalitarismul comportă un raport sinonimic irecuzabil cu prezența școlii de gândire, care pe lângă pronarea drepturilor cetățenilor în cadrul unei politici bine organizate și bine stabilite, de natură economică, politică și socială, această noțiune pune în exergă și valoarea socială pe care omul o comportă în societățile cotidiene care au cunoscut și cunosc vicisitudini istorice care se încadrează în sfera sememului *diversitate sau diferență*.

Acest egalitarism pune în valoare faptul că orice ființă socială, pe baza unei nivelări inebranlabile, este egală, fundamentalmente, puțin importând genul pe care îl posedă, orientarea religioasă, orientarea politică și statutul social pe care îl posedă în societățile cu un grad elevat sau redus de dezvoltare economico-socială.

De altfel, egalitarismul se aplică și în cazul prezenței a două concepte de egalitate, căci acesta promovează și un tratament egal al indivizilor sau al persoanelor umane în fața legii.

Acest concept pe care omul nou îl detestă are în vedere distincțiile umane care nu se pot întemeia absolut deloc decât pe existența unei utilități sociale, după cum reiese din Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 1789: „ Toți oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Distincțiile sociale nu pot fi fondate decât pe utilitatea comună''. (tr.n.) [10]

Ceea ce omul nou detestă este și suveranitatea populară care s-a dezvoltat ca un contrapunct esențial contra tiraniei și ca o defensivă a egalității în fața despotismului antic. Această suveranitate care se bazează pe independența și capacitatea unui popor de a lua măsuri și decizii pe cont propriu, implică Voința acestuia de a lua hotărâri personale și de a se autodetermina.

Este indispensabil de a preciza că mișcările totalitare cunosc o prosperitate indicibilă printre indivizii care se caracterizau prin izolarea și lipsa de fermitate în raporturile sociale construite pe pilonii unei obsolete societăți, fiind vorba, astfel, despre o dominație autoritară ce rezulta din metisajul dintre diverse asociații politice și afilieri ale unor partizani influenți pe scena politică mondială.

Încadrarea de tip autoritar și de dominație se baza pe situația unei aneantizări sociale a vechii ordini din cauza unei industrializări vorace a spațiului european. Acest regim totalitar posedă o prezență indefectibilă pe scena europeană, deoarece totalitarismul ce are ca sursă de inspirație autoritarismul prezintă o propensiune spre existența unei legături dintre lider și partid, precum și dintre lider și masa socială, întrucât a fost indispensabilă gratitudinea față de noțiunea de conceptualizare a noțiunii în cadre istorice diverse și bine delimitate.

În acest cadru, trebuie recunoscut faptul că totalitarismul se acutizează în perioada care se derulează între sosirea la putere a lui Benito Mussolini, în 1922, și episodul în care Stalin va deveni un personaj defunct, în 1953. Nu sunt de acord cu istoricii care subliniază că totalitarismul s-a limitat la perioada interbelică, fiindcă acesta cunoaște recrudescențe și e prezent pe scena politică și în ziua de astăzi. Acest regim nu se jalonează doar pe niște piloni trasați de Lenin, Stalin, Hitler etc., ci continuă, în contemporaneitate, și cu prezența unor regimuri autoritare pe scena politică asiatică, precum Kim Jong-Un sau Kim-Ir Sen, în Coreea de Nord, sau în Orientul Mijlociu unde cunoaștem existența inalterabilă a avatarurilor unor regimuri politice care îmbrățișează totalitarismul religios.

Totalitarismul se poate defini precum un creuzet prin intermediul căruia statele moderne concep și utilizează toate mijloacele de concentrare a puterii pentru a ajunge la o perfecțiune materială iluzorie în scopul transgresării unor crize economice, sociale și politice,

[10] https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789

precum și acapararea în numele unei ideologii funeste a puterii pentru combaterea valorilor democratice.

Acest concept care este jalonat ideologic, în secolul al XX-lea, își are originile în expresia de război total care s-a folosit de la Revoluția Franceză din 1789 până la apariția Primului Război Mondial prin care se materializează o mobilizare generală contra unei tiranii pentru a fi îmbrățișat un tip distinctiv de despotism pentru grefarea Omului Nou pe scena politică în scopul abrutizării acestuia de către diverși conducători autoritari.

Autoritarismul convertit în totalitarism se concretizează prin melanjul dintre acțiunea și teoria de natură politică, prin organizarea unui nou aparat statal pentru încleștarea oamenilor în valorile pronate de el, după cum mărturisește și conducătorul fascist Benito Mussolini: „Totul în stat, nimic în afara statului, nimic împotriva statului''. Această conivență dintre aparatul de stat și acțiunea socială are ca fundament apodictic existența unui program totalitar și a unui act volitiv politic totalitar, a declamării unei „voințe totalitare violente'' [11]

În acest context, Robert C. Tucker avea dreptate să afirme că totalitarismul reprezintă „ un fenomen politic care are o dimensiune psihologică sau psihopatologică insuficient cunoscută"[12] și că „totul despre acest fenomen, începând cu denumirea, este problematic''[13] , întrucât totalitarismul a comportat drept exponent violența fizică și verbală, precum și intoleranța sau alergia față de valorile pronate de către un regim liberal.

Totalitarismul pe care îl respinge Eugen Ionescu se bazează pe îmbrățișarea puterii absolute, precum și pe confirmarea unei puteri dictatoriale ilimitate, putere care s-a născut dintr-un melanj dintre sistemul totalitar-etatist și activismul autoritar care a dus la rasism și imperialism.

Acest curent se centrează și asupra existenței unui regim în care uciderea în masă tronează, a unui regim care încurajează ura și crimele sociale, după cum preciza, într-o notă, la data de 5 decembrie 1919, Lenin: „dictatura este un cuvânt dur, greu și chiar sângeros''[14], completând că forța brută constituie un pod de relație în realizarea acestor crime: „conceptul științific de dictatură înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decât puterea nelimitată bazată direct pe forță, puterea nelimitată de nimic, de nici o lege sau regulă''[15].

Sintetizând aserțiunile lui Lenin, există virtualitatea de a îndemna lectorul inocent să se rezume la prezența indefectibilă a unei relații de conivență și coeziune între dictatură, crimă și ură și considerăm că forța brutală reprezintă axa incorigibilă de punere în aplicare a acestor trei elemente precizate anterior, precum și delimitarea de convingerile și constrângerile obsolete pronate de către diverși indivizi ai Lumii Vetuste sau Vechi: „

Această formulă este frumoasă în claritatea sa pedantă, deoarece primul pas gigantic în instalarea unei puteri totalitare este distrugerea tuturor constrângerilor care limitează puterea, a constrângerilor religiei, moralei, tradiției, instituțiilor, constituției și legilor care se opun atomizării poporului [16]

Printre trăsăturile pe care Milovan Djilas le identifică în cadrul totalitarismului, regăsim: „Formarea și consolidarea unei birocrații de partid (avangarda proletariatului, noua

[11] Wiener, Philip P., *Dictionary of the History of Ideas, Studies of Selected Pivotal Ideas*, New York, 1974, vol. IV

[12] Tucker, Robert C., *Does Big Brother Really Exist*?, în 1984 *Revisited Totalitarianism in our Country*, Irving Howe ed, Parennial Library, London, 1983

[13] *Ibidem*

[14] Ciupercă, Ion, *Totalitarismul. Fenomen al secolului al XX-lea. Repere*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003, p.20

[15] *Ibidem*

[16] Wolfe, Bertram D, *Lènine, architecte du totalitarisme du XXe siècle*, in « Est et Quest ». Bulletin de l'Association pour l'Étude et pour Informations Politiques Internationales, Paris, 1er-31 Octobre 1967, no. 390-391, p. 3-12

clasă, castă birocratică, partocrație) ca o pătură privilegiată''[17], „Autoritatea absolută a birocrației de partid ca instrument al schimbării sociale în viața națiunii''[18], „Monopolul birocrației de partid în manipularea sectoarelor-cheie ale economiei, sau, îmn limba birocraților, proprietății socialiste''[19].

În acest sens, se convine să recunosc faptul că birocrația unui partid unic a jucat mereu un rol privilegiat în fortificarea acestui partid prin acapararea vieții sociale și a ideilor apărute în societate.

De asemenea, același autor consideră că acest regim se bazează pe „slăbirea ideologiei ca factor de inspirație și de cunoaștere, deși pătura conducătoare de partid va insista cu și mai mare încăpățânare asupra ideologiei. Nici o dictatură și mai ales o dictatură de partid nu se poate menține fără derogări de la propria ideologie. Birocrația va încerca să suplimenteze leninismul clasic, sau chiar să-l înlocuiască cu o ideologie naționalistă „mai democratică'', în primul rând, patriotică, aceasta înseamnă că va încerca să-și ascundă propriile interese sub drapelul cauzei naționale.

Apariția formelor noi de libertate economică nu numai alături de forma birocratică a proprietății, ci chiar în cadrul ei. Eforturi neîncetate nereușite, de a cârpi sistemul prin reforme și a îmbunătăți producția socialistă. Chiar dacă actualele crize în economia capitalistă vor trece, crizele în economiile socialiste vor continua, întrucât cele mai numeroase și mai importante cauze rezidă în însăși structura lor.

Întărirea componentei militare în sistemul birocrației de partid concomitent cu pietrificarea ideologiei și pierderea rațiunii ei de a fi în condițiile în care proprietatea socială este văzută ca sursă a ineficienței și a monopolului birocrației va afecta deopotrivă lumea din afară. Cel mai important factor va continua să fie imperialismul militar sovietic care va continua să stimuleze nu numai rezistența dizidenților naționaliști, ci și aceea a structurilor militare de partid în zona de influență''.

În acest context, merită să afirm că acest curent a pronat, indefectibil, o evitare sau chiar o rejectare a unei ideologii vechi, printr-o negare sau o abasare a principiilor vechi, precum și promovarea unei ideologii cu nuanțe de inedit, în care sunt negate Drepturile Omului, precum și afirmarea oricăror forme de libertăți civile în numele democrației.

Noile manevre de liberare de sub tutela unor idealuri totalitare obsolete va cunoaște o emergență incesibilă, deoarece s-au sedimentat eforturi de ameliorare a unei producții de natură socialistă, precum și plasarea sub semnul ridicolului, ba chiar a respingerii a capitalismului de către Omul Nou.

În acest context, se cuvine să afirm după cum spunea și Howard Mehlinger că totalitarismul constituie „un fenomen politic, social și economic în cadrul căruia se urmărește supunerea totală a individului față de stat''[20].

În acest sens, este notoriu de a afirma că totalitarismul are în centru prezența indeniabilă a unui partid unic care deține acapararea tuturor activităților politice, o ideologie unică bazată pe o autoritate absolută, autoritate care se centrează asupra unei verități sociale bine întemeiate prin acapararea forței și a mijloacelor de convingere în masă.

În acest context, se cuvine să afirm că activitatea economică și socială prezintă o conivență sau chiar o sumisiune față de stat, deoarece statul e în legătură epustuflantă cu ideologiile politice care pronează o distanțare față de drepturile omului, căci „ statul totalitar

[17] Djilas, Milovan, *The Desintegration of Leninist Totalitarianism*, în *1984 Revisited. Totalitarianism in our Century*, Irving Howe ed, New York, Perennial Library, 1983, p. 136
[18] *Ibidem*
[19] *Ibidem*
[20] Mehlinger, Howard D., *The Study of Totalitarisms. An Inductive Approach*, Washington D.C., 1965

al secolului al XX-lea este copilul războiului civil între burghezie și proletariat. El este, în esență, un stat războinic''[21]

Aceste regimuri totalitare pe care Eugen Ionescu le detestă se concretizează sub forma unor revoluții cu o durabilitate inexorabilă, precum și printr-o „revoluție instituționalizată'' [22]

În acest sens, concluzionăm că Omul Nou adulează regimurile totalitare, deoarece acestea se bazează pe existența unui regim politic în perfectă simbioză cu regimurile democratice, precum și pe existența unor valori naționale pe care cetățenii unei țări le adoptă. Totalitarismul își concentrează și consumă cu ghearele maliției puterea prin intermediul unei comenzi a sistemului unic, a unei comenzi în care totul se află sub semnul deperdiției a valorilor sociale democratice și a libertăților fundamentale ale drepturilor omului.

Totodată, este necesar de a nota că totalitarismul se centrează asupra existenței unui partid unic, poziția de membru al partidului fiind acordată persoanelor care acceptă actul de servilitate față de liderii partidului. Controlul societății prezintă o corespondență indubitabilă cu interesul pe care îl promovează partidul, în toate segmentele vieții social-politice și economice.

În același timp, este necesar de a adiționa informația conform căreia totalitarismul pronează promovarea unui lider unic autoritar pe scena politică, acești liderii fiind absolutizați de către oamenii habituali.

Concluzie

Finalmente, este indispensabil de a preciza că totalitarismul se centrează asupra unei anexări a individului la o ideologie de natură singulară, ideologia definind trecutul, prezentul și viitorul unei societăți, restabilind repere în scopul modelării societății pentru ca populația să fie subservită Conducătorului și Partidului. Statul totalitar se caracterizează și prin prezența indefectibilă a subordonării instituțiilor sociale, a mediului economic etc. pentru simfonia cu ideile pronate de Partid.

În același timp, se cuvine să afirm că regimurile totalitare vor reuși să le impună cetățenilor un număr considerabil de norme impuse pentru a se conforma, în cadrul Noii Societăți, prin uzitarea oricăror mijloace tehnice de natură fizică și psihologică pentru a controla și manipula, totalmente, societatea.

BIBLIOGRAPHY

Bassène, Ignace, *Le tragique dans l'œuvre d'Eugène Ionesco*, Presses Académiques Francophones, Allemagne, 2014

Ciupercă, Ion, *Totalitarismul. Fenomen al secolului al XX-lea*. Repere, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003

Crainic, Nichifor, *Ortodoxie și etnocrație*, București, 1937

D Wolfe, Bertram D, *Lènine, architecte du totalitarisme du XXe siècle*, in « Est et Quest ». Bulletin de l'Association pour l'Étude et pour Informations Politiques Internationales, Paris, 1er-31 Octobre 1967, no. 390-391, p. 3-12emiurg, Iași, 2003

Djilas, Milovan, *The Desintegration of Leninist Totalitarianism*, în *1984 Revisited. Totalitarianism in our Century*, Irving Howe ed, New York, Perennial Library, 1983

Domenach, Jean-Marie, *Le retour du tragique*, Paris, Editions du Seuil, 1987

Kalergi, Coudenhove-Richard, *L'homme et l'État totalitaire*, Paris, Libraire Plon, 1938

Lavastine, Laignel-Alexandra, Cioran, Eliade, Ionesco, *L'oubli du fascisme. Trois intellectuels roumains dans la tourmente du siècle*, Presses Universitaires de Frances, 2002

[21] Kalergi, Coudenhove-Richard, *L'homme et l'État totalitaire*, Paris, Libraire Plon, 1938, p.99

[22] Lowenthal, Richard, *Beyond Totalitarianism?*, în *1984 Revisited. Totalitarianism in Our Century*, Irwing Home ed. New York, Perennial Library, 1983, p. 212, 214

Lowenthal, Richard, *Beyond Totalitarianism?,* în *1984 Revisited. Totalitarianism in Our Century*, Irwing Home ed. New York, Perennial Library, 1983

Mehlinger, Howard D., *The Study of Totalitarisms*. *An Inductive Approach*, Washington D.C., 1965

Motru-Radulescu, Constantin, *Le Roumanisme, catéchisme d'une nouvelle spiritualité*, Bucuresti, Fundatia pentru literatura si arta, 1939

Muller, G. Herbert, *Freedom in the Modern World. 19th and 20th Centuries*, New York, Harper and Colophon Books, 1966

Tucker, Robert C., *Does Big Brother Really Exist*?, în *1984 Revisited Totalitarianism in our Country*, Irving Howe ed, Parennial Library, London, 1983

Wiener, Philip P., *Dictionary of the History of Ideas, Studies of Selected Pivotal Ideas*, New York, 1974, vol. IV

SITOGRAPHY

https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789

THE PHILOSOPHICAL CONCEPTS OF REALITY AND SIMULACRUM IN INDIAN MYSTICS. THE BHAGAVAD-GITA EPISODE

Alexandru-Ioan Cânda
PhD, West University of Timişoara

Abstract: In the spectrum of Indian sacred literature, the Bhagavad-Gītā represents an essential landmark for understanding the key concepts of the Hindu religious system; moreover, starting with the 15th century, the writing becomes central to all Indian mystical currents. Beyond the cultural and cult importance, the Bhagavad-Gītā brings into discussion special perspectives on reality – both for the divinity that reveals itself, and for the one who participates in the sacred. In a philosophical key, the text offers surprising supporting arguments for contemporary ontological positions on reality – especially in relation to Baudrillard's concept of simulacrum –, but also arguments for conceptual developments related to hermeneutics or the phenomenology of religion. In all these perspectives, the illusion (māyā) becomes a simulacrum – so the non-existent developes into a reality-in-itself, which becomes a tool not only for a non-anxious interpretive positioning towards existence, but especially for an ontological becoming correctly-aligned towards divinity.

Keywords: Simulacrum, non-existent, meaning, phenomenology of religion, philosophical hermeneutics.

1. On the Fields of Kurukṣetra

The *Bhagavad-Gītā* is regarded in the West, without a doubt, as the most representative writing of synthesis on Indian religious thought – whether we accept it as an essential holy writing with the rank of scripture, or whether we view it as an interesting collage facilitating ideological and cultural assimilation.

Part of the *Mahābhārata* epic, the *Bhagavad-Gītā* episode presents the great fratricidal conflict between the hundreds of sons of Dhṛtarāṣṭra and their cousins the Pāṇḍavis (See Prabupāda, 1993, p. xi), all of whom meet on the battlefield of Kurukṣetra. Beyond the characters of narrative conjuncture, we have two main characters: Arjuna – the ruling prince of the Pāṇḍavas – and Kṛṣṇa – Arjuna's visitor and friend.

The account begins at Kurukṣetra, with Arjuna, seeing his family and friends in both fighting camps, refusing to start the battle, shaken by the thought that it will all end in a slaughter in which all his loved ones will lose their lives (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, pp. 41-44).

Into all this distressing context for Arjuna – and which causes him an existential difficulty of understanding –, makes his narrative entry Kṛṣṇa who begins a revealing dialogue through a crescendo of argumentative constructions and revelations that will ultimately lead to a hierophany (in fact, to a *theophany* that includes the numinous-as-all) with a primary role of catharsis for Arjuna (subsequently, also with a deep ontological role). As Prabupāda (1993, p. 6) states, "the purpose of the *Bhagavad-Gita* is to tear humanity out of the ignorance of material existence" – so, Arjuna's prevail-to-meaning becomes a way-paradigm of finding out both the meanings of existence andc, especially, the discovery of the right way to relate with the divinity.

Beyond Arjuna's struggle to provoke the divinity into disclosure, we have a profound Orphic labor of interpreting reality with the role of overcoming oneself-through-itself. Paroxysmically passed beyond the limits of understanding where "coherence is threatened by

a process of diversification and openness" (Boia, 2006, p. 144), Arjuna will not resort to an imaginary construct of compensation for the anguish, nor will he benefit *in absentia* of an escape through fainting as a result of the decompensation of the psyche, but instead will persist lucidly in a presence-of-relationship towards a significant Other (Ro. *Celălalt semnificativ*) until reaching (at any cost) the last existential meaning.

2. In Need of a Facilitator

Along this narrative path, Kṛṣṇa's importance as a key-character emerges not through his soothing presence, but especially through his role as facilitator of the discovery of the numinous towards Arjuna; thus, in addition to the effort of the person committed to the knowledge of divinity, the manifest presence of the sacred becomes important and unavoidable. But this sacred does not participate in reality in the form of an impersonal force or as a material-sacred conversion substance, but in a personal, volitional and engaging form. According to Blaga (2015, p. 389), the only progress closed to man is "that which would in some way affect the principle of conservation of mysteries established in the universe". The volitional act of divinity thus becomes a necessary tool to enable man to move beyond his own limitations – that is, beyond experiment and progress.

Hierophany in avatar form is not only a periodical-regulatory act (from era to era) of balancing good with evil (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 56), but is, above all, an act of personal relationality that involves both a revelation of divinity to the meritorious devotee as well as a giving of Self; the devotee is not only a privileged, but also a receiver-of-sacred-gift. In the case of the *Bhagavad-Gītā* episode, Arjuna receives from Kṛṣṇa a divine sight through which he can behold the magical force of the divinity (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 80), but also His universal form (See Prabupāda, 1993, p. 483). Even the Sanskrit text differentiates between *draṣṭum* – to see/look – and *paśya* – looks (See Prabupāda, 1993, p. 483) – as a magical exhortation-formula to open the limits of reality towards revealing a presence-from-beyond.

What Arjuna thus finds is not only a new reality, but *a new meaning*; Kṛṣṇa reveals to him not only the essence of his own divinity and a transcendent world, but reveals Himself to be this reality: namely, that everything is of-one-being with the divinity and (especially!) part of the Being of the divinity – therefore *Being*. This all profane-numinous of ontic essence is the proper nature of the divinity by which He creates all beings (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 73) – thus all realities of the universe. But in order for Arjuna to assimilate the overwhelming presence of the universal form of Viṣṇu – as Rudolf Otto remarks – the soul uses the terrible, the horrible and the grandiose (See Otto, 1992, p. 75). Kṛṣṇa as an educator is himself a facilitator of learning; if "the differences in the labor of facilitation do not only concern the forces, but also the places" (Derrida, 1998, p. 286), then, in this case, it was necessary not only to impose an ontic shock, but also a placing-in-place (Ro. *punere-în-loc*): of Arjuna into a new reality, and of the new reality in place of Arjuna's representations. So both are important; only through a partial abstract intervention can you re-trench pure becoming from knowledge through images (See Petrescu, 1988, p. 82).

But, in the case of the Hindu faith, reality is one with the Being of divinity – one with the concrete being of the Godhead (See Vulcănescu, 1991, p. 82) – so we have a sensitivity – a *palpability* – of the numinous in own's self and thus an identity between our own primordial nature and nature represented by the other (Husserl, 1994, p. 160).

In this dynamic of diluting identities and the limits of beings, Kṛṣṇa reveals Himself to be *and-the-Other*, but the Other (Arjuna) is one *of-the-Other*. Even from this ontic subordination, knowledge is obtained through the identity of one's own substance revealed as the homogeneity of reality-in-divinity (Ro. *realității-întru-divinitate*).

3. A Reality Revealed

To further reinforce the plenary character of the divine being, Kṛṣṇa reveals Himself to Arjuna in a plenitude of forms, worlds and manifestations of gods, planets and men that are endlessly mince within Kṛṣṇa's (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, pp. 80-84) – an act which, in Jayadeva's later work *Gītagovinda*, emerges as a mysterious augmentation of Kṛṣṇa's being and appearances (See Jayadeva, 1996, p. 82) – an augmentation by fragmentation, and not by expansion. Also in a later writing – *Avadhūta Gītā* – this generated reality is mentioned as being a "spontaneous form (*sahaja*), pure, unshakable" (Dattātreya, 2008[b], p. 196) – so, the reality is also one of the immediate and natural forms of divinity possible precisely because it unfolds in a syncretic mythic time of simultaneity and succession (See Wald, 1968, p. 86).

It is thus highlighted that all reality is an amalgamation of events, forms and wills that are, however, superimposed on individual souls. This combination of soul and natural elements (See Prabupāda, 1993, p. 588) which develops a dynamic of reality-simulacrum, pushes to the necessity of liberating beings from Nature (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 90) – a liberation which, however, can only come through a proper view of the essential reality. The ultimate reality is, in fact, the supreme divinity – *niḥśreyasa* (*Kauṣītaki-Brāhmaṇa Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 131) – located in everyone's heart in the form of the Supersoul (*Paramātmā*) (See Prabupāda, 1993, p. 293), and the beholder of full reality sees this undifferentiated unity of beings contained in Being (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 64) through self-surrender to divinity (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 85) obtained from virtuous yogic practice (See Dattātreya, 2008[a], p. 127) and "meditating [on the] formless [One] (*nirguṇa*)" (Dattātreya, 2008[c], p. 51).

We thus arrive at the aspect of knowing the reality, but which does not involve a positioning (interaction, experimentation and interpretation) in relation to reality itself, but a relationship with the divinity in order to know His reality – a sufficient act that also implicitly reveals the conjunctural reality of matter. In the *Taittirīya Upaniṣad* it is specified that only Brahman can be known directly and evidently (*pratyakṣa*) and that only thus can the supreme be attained (See *Taittirīya Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, pp. 58, 71) – thus the most intimate being of the Being.

This revelatory association with divinity brings with it an increase of meaning and reality in the phenomenal world (See Underhill, 2020, p. 125) in which – and from which – the experiencer of divinity continues to exist. Even if the Hindu belief system fixes spiritual failure on the concept of illusion (*māyā*), participation at the reality-illusion is not bad in itself (See Eliade, 1999[b], p. 374), but it is important to be convinced that there is something "more in the hidden real than in the manifest real" (Bachelard, 1986[a], p. 178) and which is the essence-cause of all other forms of reality. This essence-cause that refers to the Neoplatonic concept of the One becomes an Other as an absolute signifier, even if, in its non-phenomenality, it has a presence in the form of an absence (See Derrida, 1998, p. 134) that somehow compels to search.

This feeling of something else ("sensitive intuition of space" – Blaga, 2015, p. 118) presupposes the existence of a certain predetermination of space by what-is-opened through it (See Ciomoș, 1998, p. 85); a world as universe with open horizons (See Husserl, 1994, p. 178) in which being "is itself each time to its own 'place-of-opening' (*das Da*)" (Heidegger, 2019, p. 182) – and which invites to a reality beyond the immediate-as-given (Ro. *imediatul-ca-dat*).

The immediate-as-given is actually illusory, but an illusory that is real to the one who experiences it; created after the divine original, *māyā* is still less accurate to the original (See Baudrillard, 2008, p. 81), requiring a probing of the intensive depths (See Deleuze, 1995, p. 384) – a labor of pulling out the unhidden as a shadow of objects from the state-of-hiding (*das Unverborgene*) (Heidegger, 1988, pp. 173, 188) in order to be able to bring them to a reality-ready-to-be-experienced.

In the scene of Kṛṣṇa's disclosure, the imaginary has the role of removing the shock from the terrifying image (See Durand, 1977, p. 432) experienced by Arjuna and the overwhelming opening of the sacred into the profane, the imaginary having a role here as an coping tool. Mediated by the imaginary of proximity, Arjuna has a glimpse with the role of spying (See Empson, 1981, p. 156) of the new reality – because all the exposition of the sacred could not be contained and fully understood by him.

4. The Non-Existent as a Reality by Itself

All this dynamic of revealing Kṛṣṇa's identity to Arjuna also brings to the fore the discussion on the illusory reality; in all this illusion of the passing, transformation and destruction of the world, the only constants are the perpetual existence of the man and of the divinity (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 46). But, deepening with each reincarnation in material illusion, man allows himself to be enveloped by the illusion produced by the divinity himself and supported by the natural tendencies (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, pp. 68-69, 89), the world being a manifestation of the lower energy of of Kṛṣṇa (See Prabupāda, 1993, p. 401) – all this to support free will choices. We find the same idea in the *Śvetâśvatara Upaniṣad* (2006, p. 161): "this union of the destructible (*kṣara*) with the indestructible (*akṣara*), of the manifested (*vyakta*) with the unmanifest (*avyakta*) is supported (...) by the one that commands [(Brahman)]."

Covered by his inner potency (*brahmajyoti*) (See Prabupāda, 1993, p. 350) which becomes a veil of self-censorship but also a threshold for relating, Kṛṣṇa enters a state of continuous meditation by creating various forms (See Abhinavagupta, 1999, p. 68) and of beings (See Eliade, 1999[a], p. 133) with the role of supporting the deceptive energy of *māyā* (See Goswami, 1993, pp. 34-35); even Kṛṣṇa, in the form of the Visiting Coachman, is still a form of camouflage (See Morretta, 1998, p. 171). Potentiality itself is a virtuality (See Ciomoș, 1998, p. 278) that is projective between possibility and act.

But even if it mirrors a divine world adapted to the projections of the material ego, *māyā* is still more than a simulation: *māyā* is a reality validated by divinity. And it is not *another reality* (because anything else outside the supreme principle could only be illusory – See Guénon, 2014, p. 174), but it is another different degree of reality (See Guénon, 2020, pp. 267-268) which it becomes itself the creative power to produce the appearance (See Otto, 1993, pp. 122-123) necessary for self-sustaining the existential dynamic.

If the material world "is real in that it is the energy of the Supreme and illusory in that it is temporary" (Goswami, 1993, pp. 76-77), then we may ask what illusion is to man: an imperceptible persistence or a volatile presence semantics? If we admit it as an unseen (even unsuspected!) and continuous existence, then it remains a reality as self-estrangement (See Hegel, 1995, p. 282) only for Being; if we admit it as a product of our own interpretation, then, by "admitting of nothing" (Florian, 2003, p. 68), we invest a clarity in an obscure (See Maxim, 1976, p. 178) own-conceptually unproven objective. In this last case we have an archetypal simulacrum imprinted from outside our spirit (See Berkeley, 2002, p. 73), but present in consciousness as a phenomenon-appearance (See Florian, 2003, p. 317).

But the simulacrum, by its very presence, becomes a new working reality here-and-now – so the simulacrum-as-reality is a fact-of-being (Ro. *fapt-de-a-fi*), not just a way-of-being (Ro. *fel-de-a-fi*) – with the same ontological parallel on which Derrida (2015, p. 49) makes between being-existence and presence-present. In this whole process of forming the new reality, the beckoning imagination (*Zeichen machende Phantasie*) will be followed by internalization (*Erinnerung*) (Derrida, 2015, pp. 100, 240) – so the fantastic production is not volatilely situated outside the subjective reality, but *comes to life* (Ro. *prinde viață*) in the very consciousness that supports it, bringing with it a phenomenology of *surprise* in the subject (See Bachelard, 1986[b], p. 92). This *grasping-of-existence* (Ro. *prindere-de-existență*), even if it "clung" towards existence by another palpability, ends up being its own ontological

sufficiency. As Jean Baudrillard formulates, the era of simulacra is inaugurated by "the transition from signs that disguise something to signs that disguise the fact that nothing exists anymore" (Baudrillard, 2008, p. 9).

But this "newness" viewed as a "phenomenological ἐποχή (*epoché*)" (Husserl, 1994, p. 51) can lead us to an "affirmation" of it as true – thus in a "state-of-unhiddenness" (Heidegger , 1988, p. 189)? Since truth is "a problem of production and not of adequacy" (Deleuze, 1995, p. 237), the only condition of authenticity that remains to be validated for the new reality is that of belonging to the fact-to-be-each-time-hers (See Heidegger, 2019, p. 71).

5. Of Meaning and Becoming

If everything starts from divinity (See *Bhagavad-Gītā*, 1971, p. 76), then the new reality-simulacrum itself appears as a mirroring of absolute reality, and the creative man of his own reality (in this case, Arjuna), through a faithful *imitatio Dei*, will also create a world without participating in it (See Eliade, 1999[b], p. 372) – and without trying to imaginatively replace the other world (the image couldn't be replaced by another – See Burgos, 1988, p. 105), realizing that he in turn is an instrument (*nimitta-mātram*) (See Prabupāda, 1993, pp. 499-500) in the hands of the divine will.

If we "understand our own existence through inward feeling" (Berkeley, 2002, pp. 72-73), then we will also understand the illusion as being just a reality of our own interpretation, however different from that of the divinity. As the criterion of the rational (through which we interpret) is the agreement with the necessary reality (Petrescu, 1988, p. 180), we come to regard the illusory world of the senses not only as a given by way of consequence, but also as a necessary catalyst for liberation from illusion (as "an act of release from the contingencies of individualism and from the nets of the sensible world" – Blaga, 2015, p. 292) through precisely the process of understanding it.

And Arjuna, in all his labor to access a new reality – and therefore a new understanding – discovers this simulacrum, which is no longer just an obstacle to be overcomed, but a new reality – a here-and-now-for-me (Ro. *aici-și-acum-pentru-mine*) – which he must experience (even if he knows it is just an illusion). Once he intuited the other reality and discovered the game of opposites in this archetypal structure (See Boia, 2006, p. 105), Arjuna comes to realize the impermanence of his own reality in which the very process of death can be reversed (See Durand, 1977, p. 252).

As Arjuna reaches the new level of understanding, a universal "devaluation (*Außergeltungsetzen*) of all attitudes towards the given objective world" (Husserl, 1994, pp. 50-51) is achieved – this disinvestment leading to a detachment from the event. But the detachment is not towards ignorance, but to integrate by differentiating the new realities (the absolute reality of divinity, the illusory world as a simulacrum, and the inner world of the one who transcends illusion) to achieve a systematic and functional reasoning with which to adapt to this system of concurrent and overlapping realities. Referring to his past Ego (as his own representation of the Self), the enlightened Arjuna reaches at a *difference*; this difference becomes an object of representation only by referring to its conceived identity (See Deleuze, 1995, p. 215), the difference itself becoming a cathartic instrument.

Making a transition from the *Bhagavad-Gītā* to the upanishads, we also find here the ways to attain the ultimate knowledge (*Kaivalya Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 240): "by faith (*śraddhā*), by devotion (*bhakti*), by meditation (*dhyāna*) and through asceticism (*yoga*)". By knowing Brahman as bliss (*ānanda*) (See *Taittirīya Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 85) and uniting with the all-pervading (*sarvagam*) (*Muṇḍaka Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 216), the self is freed from all fetters (See *Śvetâśvatara Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 162) and attaining the "supreme bliss (*parama sukha*)" (*Yogarāja Upaniṣad [Upaniṣad]*, 2006, p. 284).

In an apparently nihilistic world and with an existence permanently subject to anguish, the *Bhagavad-Gītā* actually comes to express a message of hope centered not on an annihilation

of the Self through blind submission to the will of divinity, but on a happiness attained through free doing – but without attachment to the fruits of action.

BIBLIOGRAPHY

1. Abhinavagupta (1999) *Paramāmarthāsara. Esența supremă a lui Dumnezeu*. București: Editura Sophia, p. 68.
2. Bachelard, G. (1986[a]) *Dialectica spiritului științific modern – Vol. I*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, p. 178.
3. Bachelard, G. (1986[b]) *Dialectica spiritului științific modern – Vol. II*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, p. 92.
4. Baudrillard, J. (2008) *Simulacre și simulare*. Cluj-Napoca: Idea Design & Print Editură, pp. 9, 81.
5. Berkeley, G. (2002) *Scrieri metafizice*. Bucureşti: Editura IRI, pp. 72-73.
6. *Bhagavad-Gītā [Filosofia indiană în texte]* (1971) Bucureşti: Editura Ştiinţifică, pp. 41-44, 46, 56, 64, 68-69, 73, 76, 80-85, 89-90.
7. Blaga, L. (2015) *Trilogia cosmologică*. Bucureşti: Humanitas, pp. 118, 292, 389.
8. Boia, L. (2006) *Pentru o istorie a imaginarului*. Bucureşti: Humanitas, pp. 105, 144.
9. Burgos, J. (1988) *Pentru o poetică a imaginarului*. București: Editura Univers, p. 105.
10. Ciomoș, V. (1998) *Timp și eternitate*. București: Paideia, pp. 85, 278.
11. Dattātreya (2008[a]) *Akși Upanișad [Cântul Eliberatului. Mistică tantrică în texte (ed. a 2-a)]*. Bucureşti: Herald, p. 127.
12. Dattātreya (2008[b]) *Avadhūta Gītā [Cântul Eliberatului. Mistică tantrică în texte (ed. a 2-a)]*. Bucureşti: Herald, p. 196.
13. Dattātreya (2008[c]) *Yoga Śāstra [Cântul Eliberatului. Mistică tantrică în texte (ed. a 2-a)]*. Bucureşti: Herald, p. 51.
14. Deleuze, G. (1995) *Diferență și repetiție*. București: Editura Babel, pp. 215, 237.
15. Derrida, J. (1998) *Scriitura și diferența*. București: Editura Univers, pp. 134, 286.
16. Derrida, J. (2015) *Margini – de-ale filosofiei*. București: Editura Univers, p. 49, 100, 240.
17. Durand, G. (1977) *Structurile antropologice ale imaginarului*. București: Editura Univers, pp. 252, 432.
18. Eliade, M. (1999[a]) *Istoria credinţelor şi ideilor religioase - Vol. I - De la Epoca de Piatră la Misterele din Eleusis. Bucureşti: Univers Enciclopedic*, p. 133.
19. Eliade, M. (1999[b]) *Istoria credinţelor şi ideilor religioase - Vol. II - De la Gautama Buddha până la triumful creştinismului*. Bucureşti: Univers Enciclopedic, pp. 372, 374.
20. Empson, W. (1981) *Șapte tipuri de ambiguitate*. București: Editura Univers, p. 156.
21. Florian, M. (2003) *Recesivitatea ca structură a lumii*. București: Editura Fundației Pro, pp. 68, 125, 317.
22. Goswami, S. D. (1993) *Introducere în literatura vedică*. Oradea: Imprimeria de Vest, pp. 34-35, 76-77.

23.Guénon, R. (2014) *Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse (ed. a 2-a)*. București: Herald, p. 174.

24.Guénon, R. (2020) *Tradiții religioase și tradiții metafizice*. București: Herald, pp. 267-268.

25.Hegel, G. W. F. (1995) *Fenomenologia Spiritului*. Bucureşti: Editura IRI, p. 282.

26.Heidegger, M. (1988) *Doctrina lui Platon despre Adevăr [Repere pe drumul gândirii]*. Bucureşti: Editura Politică, pp. 173, 188-189.

27.Heidegger, M. (2019) *Ființă și timp*. Bucureşti: Humanitas, pp. 71, 182.

28.Husserl, E. (1994) *Meditații carteziene*. București: Humanitas, pp. 50-51, 160, 178.

29.Jayadeva (1996) *Gītagovinda (Cântarea Divinului Păstor)*. Timişoara: Hestia, p. 82.

30.*Kauṣītaki-Brāhmaṇa Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, p. 131.

31.*Kaivalya Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, p. 240.

32.Maxim, Ion (1976) *Orfeu, bucuria cunoașterii*. București: Editura Univers, p. 178.

33.Morretta, A. (1998) *Mituri indiene*. București: Editura Tehnică, p. 171.

34.*Muṇḍaka Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, p. 216.

35.Otto, R. (1992) *Sacrul [Sacrul. Despre numinos]*. Florești: LIMES, p. 75.

36.Otto, R. (1993) *Mistica Orientului și Mistica Occidentului*. Iași: Editura Septentrion, pp. 122-123.

37.Petrescu, C. (1988) *Doctrina substanței – Vol. I*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, pp. 82, 180.

38.Prabupāda, A. C. B. S. (1993) *Bhagavad-Gītā Aşa Cum Este Ea*. Los Angeles: The Bhaktivedanta Book Trust, pp. xi, 6, 293, 350, 401, 483, 499-500, 588.

39.*Śvetâśvatara Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, pp. 161-162.

40.*Taittirīya Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, pp. 58, 71, 85.

41.Underhill, E. (2020) *Despre calea mistică*. Bucureşti: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, p. 125.

42.Vulcănescu, M. (1991) *Dimensiunea românească a existenței*. Bucureşti: Editura Fundației Culturale Române, p. 82.

43.Wald, H. (1968) *Realitate și limbaj*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 86.

44.*Yogarāja Upaniṣad [Upaniṣad]* (2006) Bucureşti: Herald, p. 284.

PHENOMENOLOGICAL SUFISM. EXPECTANCY, PRESENCE AND A NOSTALGY OF INNOCENCE

Alexandru-Ioan Cânda
PhD, West University of Timişoara

Abstract: Emerging from the framework of classical Islam – and starting from the same premises of faith –, Sufism developed as a special niche, which – through sensitivity and dedication – managed to impose itself as a presence of subtle and enveloping savor. Proposing a perspective of complete devotion that leads to an identification with God through an intense and theologically undiluted love, Sufi mysticism brings with it inedited concepts of faith. On the other hand, going through the mystical texts of important Sufi figures – Ibn Arabī, Al-Hallāj, Rūmī or Sanā'ī – in an extensive philosophical key, we discover new conceptual horizons that, through interpretive positionings, allow revelations of new ontological and epistemological meanings (the inclination towards the sacred, limitation and presence, unio mystica, loss and nostalgia etc.) Moreover, by searching for distinct essences of the being, we discover not only new existential meanings, but especially pertinent phenomenological concept-objects; these reductions to the essence not only lexically enrich the phenomenology of religion, but also propose a further development of a Sufism approached phenomenologically.

Keywords: Sufism, limits, abeyance, phenomenology of religion, philosophical hermeneutics.

1. About Limits and Propensity

Emerging from traditional Islam, Sufism developed over the centuries into a true movement of revival and essential reorientation of the Muslim soul. Beyond the bold emergence from the niches of the first specifically sensitive manifestations, Sufism metamorphosed decisively – yet wisely – into a full mystical movement oriented both towards the fullness of the experience with God and towards the manifestation of profound socio-cultural impact.

Of course, like any genuine mystical movement and faithful to its own cultic origin, Sufi currents also find their hermeneutical and justificatory support in the essential beliefs of Islam, especially in the Qur'an.

Speaking of reaching a deeply revelatory dynamic between the believer and God, we inevitably must approach revelation as the first validating and encouraging (Ro. *încurajator*) way of communication coming from divinity. Thus, from the Qur'an we learn that any unknown of the people can be known only through revelation from God (See Q, 11:49) – receiving at the same time, through the words of the Prophet, the decision with the rank of a commandment to follow only what it is revealed by God (See Q, 7:203).

If in classical cult Islam the Koran's verse becomes a semantically inflexible rule, for the Sufi mystics the written word becomes a boost of ontological sensitivity through which to reach new thresholds of feeling (Ro. *trăire*) and of fullness of being (Ro. *plenitudine ființială*). Thus, the revelation is not only a communication with the role of a lapidary-permanent sentence, but becomes above all a call to the knowledge of God (See Ibn Rušd, 2005, p. 186) which nevertheless hides from people in full evidence and perception (See Ibn Arabī, 2003[c], p. 161), however seeking this knowledge not through an empiric-positive approach focused on the exterior of the being, but through an involving and consuming travail of discovering God in one's own self. As Ibn Arabī (2003[d], p. 217) alluringly urges, "you will see that your exterior is His, that your interior is His, that your beginning is His, and that your end is His." And

elsewhere (Ibn Arabī, 2017, p. 57): "the ephemeral being manifests the 'form' of the eternal (...) [and thus,] starting from ourselves, we can conceive Him".

In this innermost course for self-revelation, an inversion of hermeneutic limits develops, but with deep ontological implications and novel phenomenological developments.

This propensity (Ro. *înclinație*) towards the divinity hidden within own's self – the man with the intuition of the Divinity being a "chosen" (*khass*) (Ibn Arabī, 2017, p. 201) – hits the limits of understanding through his own intellect. That is precisely why all Sufi currents affirm the necessity of developing the mystical spirit through discipleship, " apprenticeship becoming an essential requirement (...) [which develops in] the company of transmission" (Shah, 2001, pp. 240-241) retrieved intra-community. Through an *imitatio Dei*, "the being always wants to realize the condition of a servant and hide under the veil of a servant" (Ibn Arabī, 2020[a], p. 212), both in relation to divinity and in relation to his own master who thus assumes the role of guide – *pir* (Pers. for *old*) or *shaykh* (Arab. for *old*) (perhaps the closest Quranic meaning of *guide* can be found in Surah *Al-Qasas*, verse 23 – the old father who, besides the shepherds, only he could lead cattle at the watering place).

Faithful to the path to Allāh, the devotee is fully aware that "*maqām* [(intermediate 'station')] is the 'place' where the servant 'takes a position' (*iqāmah*) and has a stability (*thubūt*) from which he does not part" (Ibn Arabī , 2020[a], pp. 217-218); this voluntary-vulnerable positioning as self-giving allows for a *relaxed-tension* that focuses the spirit on experiencing (Ro. *trăirea*) divinity, handing over the burden of volitional effort to the *shaykh* – his spiritual guide.

However this innate-ontological limitation specific to the devotee who tends projectively (Fr. *projectif* – with the meaning of projecting yourself onto the other) towards a full and revelatory *unio mystica* imposes a double paradox of mystical knowledge limpidly expressed by Ibn Arabī: 1. "thou art not distinct from Him, yet thou knowest not thyself; you do not know that you are He and not you" (Ibn Arabī, 2003[d], p. 225); 2. "the people of God cannot receive the 'revelation' (*tajallī*) in Unity (*al-aha-diyah*), for if you contemplate Him through Himself, in fact He is the One who contemplates Himself" (Ibn Arabī, 2017 , p. 123).

Having reached the edge of his own ontological understanding, but also of the phenomenological objectification of divinity, the devotee will have to give up both the soothing tool of rational-subjective interpretation and the simplistic catalog of dogmatic-theological faith. Ibn Arabī also sententiously expresses this truth (Ibn Arabī, 2003[b], p. 138): "God is too stretched to be conditioned by an understanding (*aql*) arising from faith, or by a faith arising from understanding."

Thus disarmed to the evidences, the devotee can continue unburdened on the path to Allāh, the old heart becoming a new place (See Sanā'ī, 2006, p. 148) – renewal-revival of the spirit that will bring with it an enlightenment coming from purity of perception and from the clarity of the perceived ("that which sees itself and sees others is suitable to be called *light*" – al-Ġazālī, 2005, p. 26).

Even if "the Universe draws up the finalism of which it is capable" (Florian, 2003, p. 413) – so an over-projection of finite ontological possibilities –, for the being-who-known-itself-to-be (Ro. *ființa-care-se-știe-ca-fiind*) this "frontier is, but not exists" (Ciomoș, 1998, 137); stripped of all the I-sheaths that the Self has constructed or borrowed archetypally from the ethos, the man living in faith retrieved himself before the divinity as a being-in-itself seeking a knowledge of divinity above the sensory – and even above the noumenal.

In this "deep and disturbing nostalgia for the absolute" (Steiner, 2021, p. 84) which is constituted as an impetus-point of departure towards the essence of the sacred precisely from that strong instinct of return with which it was primordially invested (Maxim, 1976, p. 192), the devotee ends up always positioning himself on the border of accession to essential meaning (Ro. *sens ființial*). Achieving this meaning becomes for the Muslim believer an ideal in

reaching the ontological truth (*ḥaqīqa*) (Eliade, 1999, p. 543) as an essential reality (Guénon, 2020, p. 132) – mystical truth that will impose, however, to accession to knowledge, the necessary existence of master initiators (Eliade, 1999, p. 544). This stopping-at-the-limit-of-meaning (Ro. *oprire-la-limita-sensului*) constraints to a sequence of initiatory returns towards self (like an ineffable and engaging *οὐροβόρος*), each stage having a purifying role to provide the impetus for a new momentum towards a level even closer to divinity.

These stations (*maqāmāt*) and states (*'ahwāl*) along the path (*ṭarīqa*) (See Eliade, 1999, p. 552) represent the three key aspects of Islamic mysticism necessary to progress between "shell" and "core" (*el-qishr wa el-lobb*) or from the circumference to the centre (See Guénon, 2020, p. 122). If we will identify the leitmotifs of *the limit* and *the exceeding of limit* in the case of *the stations*, for *the states* of consciousness (with the mention that these are not rational elaborations or effects-out-of-own's-self resulting from one's own acts, but they are states as a gift of consciousness from God) the state of suspension (*abeyance*) will be highlighted in particular as a passive-active connection with the divinity. Instead for *the path*, it will not be an acting-out (Ro. *trecere-la-act*) as a drive-to-manifest as putting-into-act of the divine impulse (therefore of the divinity as a working presence in itself), but a participation-at-act (manifest of divinity as theocentric magnetism). The transition from "servitude" (*el-ubūdiyah*) to "worship" (*el-ibādah*) is thus made (See Guénon, 2020, p. 175) – from travail to ecstasy.

2. A Waiting in Abeyance

As has been shown, each stage involves a waiting – a suspension of the self in an envelopment of the numinous with what it has prepared for the devotee for that stage; if for the ordinary Muslim believer the Qur'anic entrusting "Wait, but I will also be with you among those who wait!" (Q, 52:31) that comes as an assurance of the objectivity of judgment that follows from the very presence of Allāh as a witness to the events of life (an assurance that has now become a warning that we also find in Surah *Hud*, verse 122 – "Await [the consequences], and We will too wait [the promised victory]!"), for the Sufi mystic becomes a certainty of the presence of Allāh as the support-companion of the devotee in his spiritual progress.

Thus, the devotee does not expect ontological validations through signs from God (See Q, 6:158), knowing that He does not bring out mysteries to light (See Saadi of Shiraz, 1959, p. 221); moreover, he knows that, above the service that comes from duty and without emotional implications (See Shah, 2001, p. 239), is the knowledge that is serene and undisturbed by the conjunctures of life (Sanā'ī, 2006, p. 55).

To achieve such a state of consciousness that will allow Godţs working presence, Ibn Arabī describes the four rules of the Divine Path (See Ibn Arabī, 2020[b], pp. 135, 138, 141, 144-145):

a. Silence (*as-samt*) – which can be:
   a. Silence of the tongue – refraining from speaking other than through God (*bi-gharyi-Llāh*) or "with other than God" (*ma'a gharyi-Llāh*);
   b. Silence of the heart – removal from every thought that arises in the soul and that refers to created things;

b. Singularity/isolation (*al-'uzlah*) – which can be:
   a. Isolation of aspirants (*al-murīdūn*) – to avoid mixing with others;
   b. Isolation of the sure knowers (*al-muhaqqiqūn*) – to avoid, inside, the contact with created things;

c. Hunger (*al-ju'*) – the realized being does not impose a regime of hunger on himself, but the feeding naturally decreases until he finds himself in the condition of divine Intimacy (*maqāmu-l-Uns*);

d. Vigil (*as-sahar*) – is born from the desire to maintain the power of the spirit (*al-himmah*) in the heart, to "nocturne communication" (*al-musâmarah*); if the

heart watches while the eye sleeps, it finally attains contemplative vision in the "mysterious center" (*sirr*).

For Ibn Arabī (2003b, p. 140), the leitmotif of these rules is "'disposition' (*et-tahayyu'*), by virtue of what it can occasion under the divine grace (*el-wahb el-ilâhî*)"; *the disposition* is no longer a conjunctural act of presence but becomes an *act-towards-Presence* (Ro. *act-spre-Prezență*, where *Presence* becomes a here-and-now of the simultaneous emergence of Being-being). The disposition is thus an *expectation-in-suspension* (Ro. *așteptare-în-suspendare*; *abeyance*) that includes both the spatial dimension (by positioning between the limits of the station) and the temporal dimension (by precisely the provisionality of the stations and the transitive relations between them). As noted by Evelyn Underhill (1996, p. 115), "the 'passivity' of contemplation is therefore a necessary preamble to spiritual energy; an essential clearing of the territory" – closely mirroring Bachelard's (1986, p. 92) statement "the consciousness of waiting for a well-defined event must be dialectically doubled by a consciousness of the availability of the spirit".

Regarding this expectation with meaning in itself, Heidegger has the following position (Heidegger, 2019, pp. 347-348):

> "The *Dasein* relates to something possible in its possibility by *expectancy*. (...) Expectancy is not only occasionally a turning of the gaze from the possible and an orientation of it towards its possible actualization, but essentially it is an *expectation of this actualization*. Even in expectancy, we detach ourselves from the possible to set foot in that real for which the expected is expected."

Through asceticism and meditation focused on the essence of God one achieves self-annihilation (*fanā'*) (See Eliade, 1999, p. 549) as a total detachment from oneself like an *impoverishment* (See Underhill, 2020, p. 63), the goal remaining but the new life in God (*baqā'*, "that which remains") (See Eliade, 1999, p. 550). We thus have an inner feeling (Ro. *trăire*) and an experience of divinity here-and-now, the feeling that comes from participating in the sacred tacitly becoming an end in itself – but in these feelings (*Erlebnisse*) the attentive self (*das aufmerkende Ich*) refrains from any attitude towards of the intuited given (*das Angeschaute*) (See Husserl, 1994, p. 50), thus giving way to the fullness of God's presence. In this mystical path in which the mystic, like Orpheus, must descend into the inferno of his own soul to reach a dialogue with himself and with his own destiny (Maxim, 1976, pp. 220, 243), the experience of the numinous becomes the main characteristic, and not reaching the full communion as *unio mystica* (See Otto, 1992, pp. 251, 332).

In all this dynamic of obscure-latent presences, "the evasion (*le dérobement*) is produced as an original enigma" (Derrida, 1998, p. 252) which introduces an ontic tension of interpretation on the enigmas of the presence of *the Other* – so an ambiguity of reporting that becomes reality-in-itself-and-through-itself as an essential phenomenological object with meaning and impact. Being on the horizon of mystery and affirming an existential purpose of living for revelation (See Blaga, 2015, p. 123), the believer brings to being a factual void that calls for a *filling* (Ro. *umplere*). This play of object-ambiguities highlights above all the ambiguity that comes from the combination of discordant meanings, which, even if they do not individually concords, acquire spiritually clarifying meaning through combination (See Empson, 1981, p. 212). Through *ambiguity-as-opening* (Ro. *ambiguitatea-ca-deschidere*), an addressing language of the numinous connected to the state of being-here-and-now is prepared; this interweaving (*Verwerbung*) of language with the other threads of experience will produce a fabric (Derrida, 2015, p. 180). This "fabric" itself becomes an *addressing-offering reality* (Ro. *realitate adresant-ofertantă*) to the divinity as an invitation towards *obvious-Presence*

(Ro. *evident-Prezență*) – meaning the co-presence of the participants in the fact-of-being-here-and-now.

3. On the Presence of The Divinity

Presence in traditional Islam means the confidence (proposed term in Romanian is *în-credințarea* as laying-in-the-fact-of-faith – from Romanian *punere-în-faptul-credinței*) that Allāh watches over all the deeds of men (See Q, 10:61) through His very property of throughout-presence; "wherever you turn, there is the Face of Allāh" (Q, 2:115) – so any lingering-in-fact (Ro. *zăbovire-în-fapt*) will carry within itself an opportunity to "see" God's presence. Of course, the Islam of the restrictive-figurative, will see in this verse a symbol of the presence as a person of God – and even a God "overwhelming in presence, unbearable in propriety" (Al-Ġazālī, 2005, p. 59).

On the other hand, Sufi mysticism sees in presence a *certainty* (Arab. *yaqeen*) that comes from the feeling of depth and from the sight of the Beloved in solitude (See Hallāj, 2008, pp. 122, 141); this certainty does not come from self-validation of one's own acts of faith but comes from exclusive obedience to God's calling. As Saadi of Shiraz (1959, p. 102) vividly expresses it, "he whom Allāh will call, / Let him not knock on someone else's door"; thus the search stops when a realization is reached that "what is gained here is beyond 'seeking' and 'finding', beyond 'being sought' or 'found' (Shah, 2001, p. 239) – so to reach an understanding that does not come from itself. As Shah explains, in this act of being present with divinity understanding comes only by holding onto what eludes you (See Shah, 2001, pp. 244-245), the intuitive awareness of the Absolute thus becoming overwhelming (See Underhill, 2020, p. 111).

The same idea of receiving the divinity into a state of non-manifestation (but of acuteness of consciousness) we also meet at Ibn Arabī; and for him, *Hāl* (the state of presence of divinity) is "that which comes from the heart without a deliberate activity or a personal act of reception" (Ibn Arabī, 2020[a], p. 208). But it is important to emphasize that not only the effective presence of the divinity belongs exclusively to the will of God, but also the creation of the frame-state of the presence of the divinity also belongs exclusively to God. Ibn Arabī details this process (Ibn Arabī, 2020[a], p. 210):

> "When God creates the *hāl*, (...) he infuses himself (*yahull*) into (...) being (...) expressing [thus] the idea of *hulūl* ('infusion' or 'dwelling') which is 'descent' in *mahall* ((...) 'receptacle')"

So, what follows to the *laying-in-state* (Ro. *punerii-în-stare*) is the encounter in the very being of the devotee – here is where the essential differentiation between traditional Islam and the mystical Sufi tradition arises; we thus speak of an objectification of the Presence in the very being of the believer. The categories of this Divine Presence are (Ibn Arabī, 2017, p. 189): "Essence (*adh-dhāt*), qualities (*as-sīfāt*) and activities (*al-af'āl*)" – so an essential given (Ro. *dat*) that comes with the Presence and that clarifies the interrogative triplet Who-Which-How from the beginning of the believer's mystical path. One thus achieves a pure and uninterrupted sight (See Ibn Ṭufayl, 2005, p. 134) on the Existent – though not as a physical appearance.

On the other hand, for the other great Muslim mystic – Rūmī –, this meeting takes place in the spectrum of the paradox (thus of the uncertainty of the immediate): since knowledge comes through opposites, God – having no opposite – remains eternally unknown (See Rūmī, 2020, p. 44), God as supreme soul (interesting to make a parallel with *Paramātmā* as Hindu Oversoul) remains occulted to the present (See Rūmī, 2020, p. 117). But – unexpected! – Allāh reveals himself precisely in this desolation of uncertainty (Rūmī, 2020, p. 424): "Yet the man of perfect spirit whose boat is broken, / Leaps into the sea like a fish of the sea (of the Truth)."

And at Ibn Arabī (2003[d], p. 212) God is unseen; "the adept (...) reaches the divine Presence (*Hadrat*), where he finds that transcendence also limits Him, indicates Him and

confines Him" (Ibn Arabī, 2003[a], p. 125). So, the devotee accesses a primordial reality in which he not only loses all control, but, moreover, is absorbed and carried beyond meanings and reasonings. "This darkness is the place where the divine lights arise, it is the source of all mysteries" – says Ibn Arabī (2003[c], p. 155) (foreshadowing a similar approach to Christian mysticism 400 centuries later through John of the Cross with his dark night of the soul).

Reaching this level of perfection means reaching the fusion with the original Principle (Ibn Arabī, 2003[a], p. 37), the devotee becoming one in substance with God in the very form of His Existence (Ibn Arabī, 2003[d], pp. 223-224) – the Unity of the Being which splits to meet again in love representing the fundamental concept of Ibn Arabī's metaphysics and mysticism (See Eliade, 1999, p. 557) (idea also found later in Hindu mysticism – especially at Caitanya Mahāprabhu). The rope of interweaving between the Divine and man has been reduced to a single thread (See Sanāʾī, 2006, p. 67) in which individual attribute-limitations (*ṣifāt*) disappear leaving only the attributes of Allāh (*el-baqā* or "permanence") to subsist (See Guénon, 2020, p. 122), and the spirit of God merged with the spirit of the devotee (See Hallāj, 2008, p. 158).

From a philosophical perspective, although "the coming-to-presence is the very essence of being" (Heidegger, 1988, p. 190), eternity as presence in the form of timelessness in time or time in timelessness (See Derrida, 2015, p. 70), it still remains a misunderstanding of the being. But precisely this *too-much* (Ro. *prea-mult*) to contain that becomes a *too-little* (Ro. *prea-puțin*) to express constitutes as a premise for the mystical experience – therefore for the *being-into-sacred* (Ro. *ființa-întru-sacru*).

The self-showing of being brings with it the confirmation (See Heidegger, 2019, pp. 291-292) of this Presence; even if incomprehensible, more important becomes the inexpressible work of the Being-which-is-revealing (*the-fact-of-being-true* – Heidegger, 2019, p. 292) in the being, thus reaching an essential-ontic feeling. According to Heidegger (2019, p. 449), ecstasis as rapture ecstatically closes that something from which it withdraws and closes itself at the same time; therefore, we have a double limitation that has the role not of occultation, but of facilitating of the merging process at an essential level, beyond any interpretive positioning. "Only on the basis of the temporality made up of horizons of ecstasies is it possible for Dasein to burst into space" (Heidegger, 2019, p. 489); therefore, only the reconfiguration of the limits of the states-of-being-in-the-sacred – of the *feelings* (Ro. *trăiri*) – brings with it an *emptiness-of-being* (Ro. *gol-de-ființare*) that invites to the disclosure of Being as Presence.

But it remains to be seen what happens when the void is not (anymore) filled – maybe for now, or maybe for the rest of life.

4. From Certainty to Nostalgia

Being, however, subject to the unfolding of the material world that demands its tribute of participation and attention, the mystic is at some point forced to leave the state of co-Presence – so the permanence (Arab. *baqāʾ*) remains only a reverberating memory of the fact-that-was.

Although the mystical experience feels "like slipping through the fingers", the loss is still seen as a temporary given that is part of a mysterious process of oscillatory-alternating relationship like an endless spiritual tide, which brings with it intermittent periods of spiritual aridity or of stagnation (See Underhill, 2020, pp. 109, 285). If the divine presence also brought with it a reassuring certainty that came from the fact of "certainly knowing" (Q, 102:5) only what was received by revelation (for – as it is said in Surah *Hud* verse 123 –, only "Allāh's are the unknown of the heavens and the earth"), the abruptness of the return to immediate reality will have the potential of an unrest. But here too the believer receives the impulse to worship God to the end (See Q, 15:99) – certainty obtained and encouraging exhortation to tireless dedication to the divinity, so that at the end of the right course, God may be fully seen with "the eye of certainty" (Q, 102:7 – in the alternative translation *Coranul*, 2000).

It is worth noting a symbolic fact: *nostalgia* does not appear explicitly mentioned in the Qur'an – this becoming a specific of Sufism that will position the being not towards a chaotic longing for the lost God, but towards an assimilated hope after an experience-to-come-again – a nostalgia of an innocent relationship with God-the-Father.

The Sufi realizes that complete renunciation of something that has exerted a strong attraction will lead to even greater knowledge and love (See Shah, 2001, p. 246), self-annihilation being only an assumed preamble to a beloved change of state (See Rūmī, 2020, p. 312).

This process of change brings with it a vagueness that will itself be assumed as a transitory state between two successive experiments of the numinous. For Ibn Arabī, this state in which the mystic "knows and at the same time does not know, (...) understands and does not understand, (...) contemplates and yet does not contemplate" (Ibn Arabī, 2017, pp. 79 -80) are only oscillations of ontological states necessary to achieve full knowledge coming from the most sublime *unio mystica* – the being (*al-wujūd*) itself being dual-antagonistic: eternal and non-eternal or becoming (or event: *hudūth*) (See Ibn Arabī , 2017, p. 199). This knowledge (*al-irfan*) attained will be the sign of knowing God through Himself (See Ibn Arabī, 2003[d], p. 225), the devotee seeing as intimately-familiar the form as an expression of his own essence (*'ayn*) coming from the knowledge obtained by contemplating a new form (See Ibn Arabī, 2017, p. 80). The representation of the experience of the sacred is formed in an authigenic-like process made at the same time with the self (like the rock together with its components), integrating at the level of being. Moreover, once the ultimate reality is experienced, the mystic realizes that the world is illusory (*mutawahham*) and our own essences (*a'yān*) are the "shadow" of God (See Ibn Arabī, 2017, pp. 134, 139).

Perhaps the most intense thoughts on separation from the Beloved God are those of Al-Hallāj for whom being far from God means finding yourself abandoned in darkness, torment, and sadness (See Hallāj 2008, pp. 115, 145). But God is present even there: "in my extinction the extinction itself is extinguished / and when I completely extinguished myself, I found You" (Hallāj, 2008, p. 121); the desolation of solitude becomes mystical in itself as feeling-here-and-now (the concentration on the divine Absence leading to signs of ecstasy – See Underhill, 2020, p. 302). Thus "the journey of the mystic is (...) not only *towards* God, but *in* God" (Underhill, 2020, p. 332) – so God is never completely lost, but only escapes (or is occulted) from view.

This abandonment initially presents a dissolved or fractured self (See Deleuze, 1995, p. 226); even if (apparently) not even the name of the being will remain, this loss of identity must not lead to nostalgia (See Derrida, 2015, p. 53), but to the detached and concentrated realization of the game of appearances from the creative relationship with the sacred ("the one who meditates considers only himself as absolutely indubitable, (...) which cannot be suppressed even if this world did not exist" – Husserl, 1994, p. 33). Like God, the saint also creates (*himma*) his own inner images (See Eliade, 1999, p. 558) which become compensatory markers of resettlement in the naturalness of spiritual development. Memory as a basis of time (See Deleuze, 1995, p. 128) is not constituted in a repository of trigger-symbols of the traumatic separation anguishes but is perpetually reconfigured in a dynamic organism of bringing-to-the-being-sense (Ro. *aducere-la-sens-ființial*) as preparation for the time-beyond-time.

The mystic repositions the content of the *lived-but-(on)spent* – as the Romanian *trăit-dar-(pe)trecut* (with the meanings of something *draining* or, something that has *passed* or, something *in completion*) – from oblivion as essentially inauthentic past (See Heidegger, 2019, p. 449) to recall as *letting-it-be* (Ro. *lăsare-să-fie* – therefore as *being*). *Remembrance-as-being* (Ro. *reamintirea-ca-fiind*) becomes a working reality in itself (between the imperative of detaching from what was and stimulation the assumption of the rest that is, both are necessary for *what-will-be-to-be* – Ro. *ceea-ce-va-fi-să-fie*), thus allowing the temporalization of ecstatic

horizons starting from the future (See Heidegger, 2019, p. 564) for an intimate present that must be perpetually renewed.

We can conclude that the Sufi experience will be framed in the phenomenology by the very *putting-in-fact-of-faith* (Ro. *punerea-în-faptul-credinței*) as *laying-in-state* (Ro. *punere-în-stare*) towards a *lingering-in-fact* (Ro. *zăbovire-în-fapt*), which subsequently positions the being in a *void-of-being* (Ro. *gol-de-ființare*) that offers the possibility of a *being-into-sacred* (Ro. *ființă-întru-sacru*), followed – after the central event of experiencing God's presence as *obvious-Presence* (Ro. *evident-Prezență*) – by the *ambiguity-as-opening* (Ro. *ambiguitatea-ca-deschidere*) of *remembering-as-being* (Ro. *reamintirii-ca-fiind*) as a foundation for a later *what-will-be-to-be* (Ro. *ceea-ce-va-fi-să-fie*).

BIBLIOGRAPHY

1. Al-Ġazālī (2005) *Firida luminilor [Ochiul lăuntric. Perspective islamice asupra Divinității]*. București: Herald, pp. 26, 59.
2. Bachelard, G. (1986) *Dialectica spiritului științific modern – Vol. II*. Bucureşti: Editura Științifică și Enciclopedică, p. 92.
3. Blaga, L. (2015) *Trilogia cosmologică*. București: Humanitas, p. 123.
4. Ciomoș, V. (1998). *Timp și eternitate*. București: Paideia, p. 137.
5. *Coranul* (2000) Bucureşti: Cartier.
6. *Coranul cel Sfânt. Traducerea sensurilor şi comentarii (ed. I-a)* (1998) Timişoara: Editura Islam.
7. Derrida, J. (1998) *Scriitura și diferența*. București: Editura Univers, p. 252.
8. Derrida, J. (2015) *Margini – de-ale filosofiei*. București: Editura Univers, pp. 53, 70, 180.
9. Deleuze, G. (1995) *Diferență și repetiție*. București: Editura Babel, pp. 128, 226.
10. Eliade, M. (1999) *Istoria credinţelor şi ideilor religioase - Vol. III - De la Mahomed la Epoca Reformelor*. Bucureşti: Univers Enciclopedic, pp. 543-544, 549-550, 552, 557-558.
11. Empson, W. (1981) *Șapte tipuri de ambiguitate*. București: Editura Univers, p. 212.
12. Florian, M. (2003) *Recesivitatea ca structură a lumii*. București: Editura Fundației Pro, p. 413.
13. Guénon, R. (2020) *Tradiții religioase și tradiții metafizice*. București: Herald, pp. 122, 132, 175.
14. Hallāj, A. (2008) *Divan (Poeme mistice*). București: Herald, pp. 115, 121-122, 141, 145, 158.
15. Heidegger, M. (1988) *Doctrina lui Platon despre Adevăr [Repere pe drumul gândirii]*. Bucureşti: Editura Politică, p. 190.
16. Heidegger, M. (2019) Ființă și timp. București: Humanitas, pp. 291-292, 347-348, 449, 489, 564.
17. Husserl, E. (1994) *Meditații carteziene*. București: Humanitas, pp. 33, 50.
18. Ibn Arabī (2003[a]) *Kîmîyâ al-Sa'âda (Tainicele adevăruri ale Alchimiei fericirii) [Iluminări. Contemplații spirituale]*. București: Herald, pp. 37, 125.
19. Ibn Arabī (2003[b]) *Kitâb al-Wacâvâ (Cartea învățăturilor) [Iluminări. Contemplații spirituale]*. București: Herald, pp. 138, 140.
20. Ibn Arabī (2003[c]) *Mashahid al-asrar al-qudsiyya (Contemplații spirituale) [Iluminări. Contemplații spirituale]*. București: Herald, pp. 155, 161.
21. Ibn Arabī (2003[d]) *Risalat ul-Ahadiyan (Tratat despre Unitate) [Iluminări. Contemplații spirituale]*. București: Herald, pp. 212, 217, 223-225.

22. Ibn Arabī (2017) *Cartea înțelepciunii (Fusus Al-Hikam)*. București: Herald, pp. 57, 79-80, 123, 134, 139, 189, 199, 201.
23. Ibn Arabī (2020[a]) *Futūhāt [Doctrină și practică spirituală]*. București: Herald, pp. 208, 210, 212, 217-218.
24. Ibn Arabī (2020[b]) *Hilayatu-l-Abdāl [Doctrină și practică spirituală]*. București: Herald, pp. 135, 138, 141, 144-145.
25. Ibn Rušd (2005) *Cuvânt hotărâtor privind stabilirea legăturii dintre legea revelată și filosofie (Despre tainele înțelepciunii răsăritene) [Ochiul lăuntric. Perspective islamice asupra Divinității]*. București: Herald, p. 186.
26. Ibn Ṭufayl (2005) *Ḥayy bin Yaqzān (Despre tainele înțelepciunii răsăritene) [Ochiul lăuntric. Perspective islamice asupra Divinității]*. București: Herald, p. 134.
27. Maxim, Ion (1976) *Orfeu, bucuria cunoașterii*. București: Editura Univers, pp. 192, 220, 243.
28. Otto, R. (1992) *Despre numinos [Sacrul. Despre numinos]*. Florești: LIMES, pp. 251, 332.
29. Rūmī, D. (2020) *Mathnawī. Poeme, parabole și învățături sufite*. București: Herald, pp. 44, 117, 312, 424.
30. Saadi din Shiraz (1959) *Golestan (Grădina Florilor)*. București: E. S. P. L. A., pp. 102, 221.
31. Sanā'ī, H. (2006) *Grădina tainică a Adevărului (Hadīkatu'l-Haqīqat)*. București: Herald, pp. 55, 67, 148.
32. Shah, I. (2001) *Calea sufită*. București: Herald, pp. 239-241, 244-246.
33. Steiner, G. (2021) Nostalgia dupa absolut. Bucureşti: Humanitas, p. 84.
34. Underhill, E. (1996) *Mistica. Studiu despre natura și dezvoltarea conștiinței spirituale a omului*. Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof, p. 115.
35. Underhill, E. (2020) *Despre calea mistică*. Bucureşti: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, pp. 63, 109, 111, 285, 302, 332.

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN COUPLE

Cristina Ceban
MA Student, „Ion Creangă" State Pedagogical University, Chișinău

Abstract: In psychological science, several approaches to the understanding, content and structure of intelligence are attested. Intelligence must be considered as a complex structure on several levels: intelligence as a result of the socialization process, as well as the influence of culture as a whole (sociocultural approach); intelligence as a result of adaptation to the demands of the environment under natural conditions of human interaction with the outside world (genetic approach); the intellect as a special form of human activity (the procedural-activity approach); intelligence as a product of purposeful learning (pedagogical approach); intelligence as a set of elementary information processing processes (informational approach); the intellect as a special form of the content of consciousness (phenomenological approach); the intellect as a system of cognitive processes on several levels (structural level approach); intelligence as a self-regulating factor (the regulatory approach).

Keywords: emotional intelligence, family, communication, emotional maturity, relationship.

Oamenii diferă în ceea ce privește nivelul lor de a se înțelegere pe ei înșiși și pe ceilalți, înțelegerea propriilor emoții și a emoțiilor altora și în capacitatea de a-și gestiona starea emoțională și starea altui individ. Această opinie a fost împărtășită de psihologii care studiază inteligența, precum E. Thorndike, C. Spearman, D. Wexler, J. Gilford, G. Eysenck și alții [apud.20].

Conceptul de „inteligență emoțională" (EQ) a fost introdus pentru prima dată în 1990 de J. Mayer și P. Salovey, care au descris inteligența emoțională ca un fel de inteligență socială care afectează capacitatea unui individ de a-și urmări emoțiile proprii și ale altora.

Conceptul de „inteligență emoțională" a devenit larg răspândit datorită lucrărilor psihologului american D. Goleman, publicate în 1995. Sensul acestui concept era că inteligența emoțională este capacitatea unei persoane de a-și interpreta propriile emoții și emoțiile celorlalți, să folosească informațiile primite pentru a-și atinge propriile obiective [21].

În lucrările psihologilor Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн și А.Н. Леонтьев se conține ideea despre aspectele comune ale afectului și intelectului. Л.С. Выготский a concluzionat că un sistem semantic dinamic este o unitate a proceselor intelectuale și afective: „După cum știți, separarea laturii intelectuale a conștiinței noastre de latura sa afectivă, volitivă este unul dintre viciile principale și fundamentale ale întregii psihologii tradiționale. În același timp, gândirea se transformă inevitabil într-un flux autonom de gânduri auto-gândite, se desprinde de plinătatea vieții vie..." [apud.58, p.157].

Autorul consideră că comunitatea afectului și intelectului se exprimă, în primul rând, în interconectarea și influența reciprocă a acestor aspecte ale psihicului în toate etapele de dezvoltare și, în al doilea rând, în faptul că această conexiune este dinamică și fiecare etapă de dezvoltare a gândirea corespunde propriului stadiu de dezvoltare a afectului.

Studierea și completarea ideilor lui Л.С. Выготский a fost realizată de С.Л. Рубинштейн, care a scris că gândirea în sine este o unitate a emoționalului și a raționalului [R., p.352].

Studiile despre inteligența emoțională din ultimii ani sunt prezentate în lucrările lui Д.В. Ушаков, И.Н. Андреев, С.П. Деревянко, Д.В. Люсин, В.В. Овсянников, О.А. Гулевич, Т.А Сысоева, Е.А. Сергиенко, О.В. Белоконь и și mulți alții [apud.57].

И.Н. Андреев în cercetările sale sugerează că nivelul de dezvoltare a inteligenței emoționale în adolescență este interconectat cu manifestările individuale de autoactualizare. De asemenea, subliniază că un nivel ridicat de inteligență emoțională ajută la procesarea naturală a manifestărilor emoționale și contribuie la creșterea stimei de sine, ceea ce vă permite individului, de asemenea, să stabilească relații mai strânse și mai eficiente cu ceilalți [apud.57]. Psihologii explorează inteligența emoțională, deoarece aceasta poate afecta calitățile de conducere. De exemplu, studiile psihologului O.B. Белоконь confirmă că nivelul de inteligență emoțională este asociat cu un stil de conducere de afaceri. Liderii cu un nivel foarte dezvoltat de inteligență emoțională sunt capabili să creeze o atmosferă de lucru în întreprindere, un climat psihologic sănătos, relații funcționale între angajați și, de asemenea, sunt capabili să motiveze echipa pentru a obține rezultate în companie [apud.56].

În 1988, Reuven Bar-On a introdus conceptul de inteligență emoțională și socială, în care și-a propus să includă abilitățile personale și interpersonale, abilități care formează în general comportamentul.

R. Bar-On a fost primul care a introdus denumirea EQ - coeficient emoțional, coeficientul de emotivitate, precum IQ (coeficient de inteligență). La rândul său, Carolyn Saarney în 1990 a studiat conceptul de competență emoțională și a inclus în el 8 abilități sociale și emoționale interconectate [3, p.208].

Un număr tot mai mare de lucrări a început să apară în literatura științifică despre abilitățile în domeniile social și emoțional. Au fost efectuate multe cercetări, au fost obținute atât de multe date încât K. Izard și alți psihologi au început să vorbească despre o revoluție în domeniul inteligenței emoționale [apud.4, p.83].

În 1990, psihologii americani P. Salovey și J. Meyer au propus să combine abilitățile din sfera socială și emoțională într-un singur concept - „inteligență emoțională”. Acești psihologi definesc inteligența emoțională ca o componentă a inteligenței sociale și includ următoarele componente în conceptul de EQ: capacitatea de a înțelege emoțiile, sentimentele proprii și ale celorlalți, de a afirma și de a utiliza aceste informații primite pentru a construi eficient gândirea și acțiunea [8, p.126].

J. Meyer și P. Salovey au identificat patru componente - „patru ramuri ale modelului de inteligență emoțională”, fiecare dintre acestea, la rândul său, descrie „patru domenii de abilități sau abilități”, și împreună – „multe domenii ale inteligenței emoționale” [8, p.152].

Aceste componente pot fi aranjate într-o ierarhie, ale cărei niveluri pot fi stăpânite secvenţial. Fiecare componentă este asociată atât cu emoțiile proprii ale individului, cât și cu emoțiile altor persoane. După modelul modernizat din 1997, inteligența emoțională include următoarele abilități mentale:

1) capacitatea de a percepe, evalua și exprima cu acuratețe emoțiile;

2) capacitatea de a accesa și de a evoca sentimente pentru a crește eficiența gândirii;

3) capacitatea de a înțelege emoțiile, cunoașterea emoțională;

4) capacitatea de a regla în mod conștient emoțiile, de a gestiona emoțiile, de a crește nivelul de dezvoltare emoțională și intelectuală [10, p.87].

Cele patru ramuri ale diagramei variază de la procese de bază (de jos) la procese mai integrate psihologic. Ramura de cel mai de jos nivel reprezintă capacitatea relativ simplă de a percepe și exprima emoția, în timp ce ramura de cel mai înalt nivel reprezintă reglarea conștientă a emoțiilor. Fiecare ramură are patru blocuri cu exemple tipice de abilități. Abilitățile care apar relativ devreme în cursul dezvoltării personalității sunt în partea stângă a ramurilor, iar abilitățile care se dezvoltă mai târziu sunt în dreapta.

Identificarea emoțiilor include o serie de abilități interconectate, cum ar fi percepția emoțiilor (adică capacitatea de a observa faptul însuși prezența unei emoții), identificarea lor, exprimarea adecvată, diferența dintre emoțiile autentice și imitarea lor.

Utilizarea emoțiilor pentru a îmbunătăți eficiența gândirii și acțiunii include capacitatea de a folosi emoțiile pentru a dirija atenția asupra evenimentelor importante, de a evoca emoții care facilitează rezolvarea problemelor (de exemplu, folosirea unei bune dispoziții pentru a genera idei creative), de a folosi schimbările de dispoziție. ca mijloc de analiză a diferitelor puncte de vedere asupra problemei.

Înțelegerea emoțiilor - capacitatea de a înțelege complexele de emoții, conexiunile dintre emoții, tranzițiile de la o emoție la alta, cauzele emoțiilor, informații verbale despre emoții.

Managementul emoțiilor este capacitatea de a controla emoțiile, de a reduce intensitatea emoțiilor negative, de a-și realiza emoțiile, inclusiv de cele neplăcute, abilitatea de a rezolva probleme încărcate emoțional fără a suprima emoțiile negative asociate acestora. Promovează creșterea personală și îmbunătățirea relațiilor interpersonale.

În anii 1990 au apărut și alte modele care prezentau o viziune ușor diferită asupra inteligenței emoționale. Cele mai cunoscute sunt modelele lui Goleman D. și Bar-On R.

În 1995, Daniel Goleman a modificat și popularizat primul model de inteligență emoțională al lui Meyer J. și Salovey. P. La componentele pe care le-au identificat (identificarea și exprimarea emoțiilor, reglarea emoțiilor, utilizarea informațiilor emoționale în gândire și activitate), D. Goleman a mai adăugat câteva - entuziasm, perseverență și abilități sociale [21]. În viitor, autorul a finalizat structura inteligenței emoționale. În prezent, include cei patru piloni ai inteligenței emoționale - conștientizarea de sine, autocontrolul, sensibilitatea socială, managementul relațiilor și 18 abilități conexe.

Conștiinta de sine:

1) Conștientizarea emoțională de sine: analiza propriilor emoții și conștientizarea impactului asupra noastră; folosind intuiția la luarea deciziilor.

2) Autoevaluare precisă: înțelegerea propriilor puncte forte și limite.

3) Încrederea în sine: stima de sine și o evaluare adecvată a talentului cuiva.

Autocontrolul:

1) Valorificarea emoțiilor: capacitatea de a controla emoțiile și impulsurile distructive.

2) Deschidere: manifestarea onestității și a nedreptății; fiabilitate.

3) Adaptabilitate: adaptare flexibilă la situații în schimbare și depășirea obstacolelor.

4) Voința de a câștiga: urmărirea persistentă de a îmbunătăți performanța pentru a îndeplini standardele interne de calitate.

5) Inițiativă: dorința de a acționa și capacitatea de a profita de oportunități.

6) Optimismul: capacitatea de a privi lucrurile pozitiv.

7) Abilități sociale: Aceste abilități determină modul în care ne gestionăm relațiile cu oamenii.

Sensibilitate socială:

1) Empatie: capacitatea de a asculta sentimentele altor persoane, înțelegându-le poziția și arătând în mod activ o atitudine simpatică față de problemele lor.

2) Conștientizarea afacerii: înțelegerea evenimentelor curente, a ierarhiilor de responsabilitate și a politicilor la nivel organizațional.

3) Politețe: capacitatea de a recunoaște și de a satisface nevoile subordonaților, clienților sau clienților.

Managementul relațiilor:

1) Inspirație: capacitatea de a conduce pictând o imagine captivantă a viitorului.

2) Influență: posesia unui număr de tactici de persuasiune.

3) Asistență în auto-îmbunătățire: încurajarea dezvoltării abilităților celorlalți prin feedback și îndrumare.

4) Facilitarea schimbării: capacitatea de a iniția schimbarea, de a îmbunătăți practicile de management și de a conduce lucrătorii într-o nouă direcție.

5) Rezolvarea conflictelor: rezolvarea dezacordurilor.

6) Consolidarea relațiilor personale: cultivarea și menținerea legăturilor sociale.

7) Munca în echipă și cooperare: interacțiunea cu alți angajați și team building [...].

Cel de-al treilea model al inteligenței emoționale este propus de D. Goleman, în anul 1995. În viziunea sa, componentele inteligenței emoționale ar putea fi tratate drept trăsături de caracter. El „identifică la nivelul inteligenței emoționale o serie de constructe care o compun și care ar putea fi denumite și ca trăsături de caracter ale ființei umane” [21, p. 72].

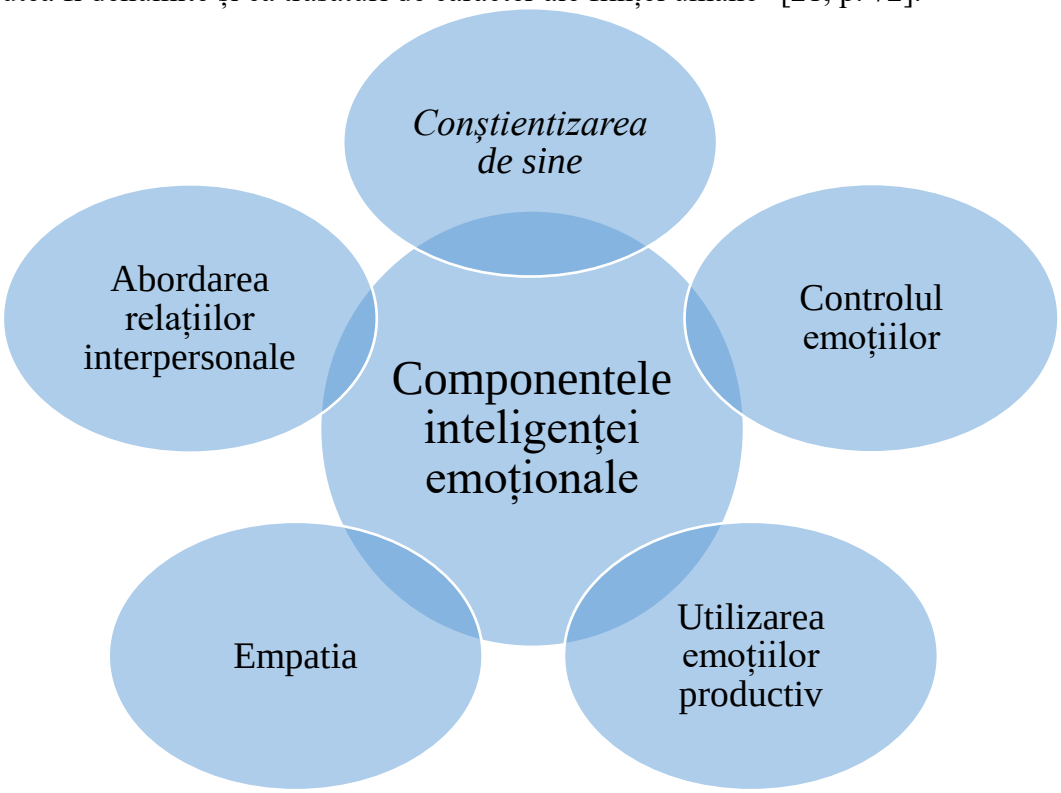

Figura 1. Comonentele inteligenței emoționale după D. G

Conștientizarea de sine emoțională – important în inteligența emoțională este sesizarea prezenței unei emoții și interpretarea ei. În procesul de conștientizare de sine sunt analizate emoțiile și însăși experiența ce a provocat această emoție. După cum susține D. Goleman, autorul acestui model, conștientizarea de sine permite reflectarea asupra dispoziției, emoției și a modului de reacționare la acestea;

Stăpânirea emoțiilor – controlul emoțiilor ne ajută să facem față stărilor emoționale prin care trecem zilnic, în același timp, ne permite să oferim o reacție chibzuită și înțeleaptă. Având puterea de a ne stăpâni emoțiile, putem echilibra și doza prezența emoțiilor pozitive și cele negative. La această componentă, autorul face referire la păstrarea calmului, gestionarea dispoziției și depășirea stresului emoțional;

Utilizarea emoțiilor într-un mod productiv – controlul emoțiilor și gestionarea lor spre atingerea scopurilor. Optimismul, entuziasmul, gândirea pozitivă și perseverența sunt esențiale pentru a reuși să ajungi la culmile propuse. Concentrarea sentimentelor spre reușită, încrederea în forțele proprii sunt calea spre succes;

Empatia – la baza căreia se află conștiința de sine, dacă ne cunoștem propriile emoții, vom putea recunoaște și interpreta și emoțile celor din jur. Cunoscând semnele și schimbările ce au loc atunci când trăim o emoție, cum ar fi: gesturi, mimica, tonul vocii, poziția corpului, expresia facială, vom fi capabili să le observăm și la ceilalți. Pentru o persoană cu un coeficient al inteligenței emoționale înalt, este important să înțeleagă ce simt ceilalți, iar aici îi vine în ajutor limbajul nonverbal și capacitatea interpretării acestuia.

Abordarea relațiilor interpersonale – la baza acestei componente stau empatia și autoadministrarea. Acestea contribuie la eficientizarea relațiilor cu persoanele din jurul nostru. Lipsa acestor elemente poate crea dificultăți de adaptare sau probleme în relațiile interpersonale. Autoadministrarea și empatia ajută la stabilirea unor relații intime și la ceea ca persoanele din preajmă să se simtă confortabil. La această componentă D. Goleman acordă evidențiază și capacitatea de a controla emoțiile celorlalți, iar această abilitate poate duce la popularite pe plan social [21,15, p. 65-159].

Analizând cele trei direcții de conceptualizare a inteligenței emoționale, propuse de promotorii acestui subiect de cercetare, observăm că aceste modele au atât tangențe, cât și diferențe. Modelul propus de D. Goleman se aseamănă cu cel propus de J. Mayer și P. Solovey, componentele identificate de ei se axează pe autocunoaștere, automotivare și autocontrol. Însă, modelul propus de R. Bar-On este un pic mai diferit, pe lângă aspectul intrapesonal și interpersonal al inteligenței emoționale, el a inclus și adaptabilitatea, controlul stresului și dispoziția generală, despre care D. Goleman vorbește în contextul altor componente, cum ar fi „stăpânirea emoțiilor". În modelul propus de D. Goleman, se observă o consecutivitate logică a subcomponentelor inteligenței emoționale. Un alt aspect diferit este că R. Bar-On în clasificarea sa, se axează mai mult pe comportamentele observabile care pot fi reglate prin educație, D. Goleman mai numește constructele trăsături de caracter, iar J. Mayer și P. Solovey le vede ca niște abilități.

Conform modelului lui Reven Bar-On, inteligența emoțională este înțeleasă ca toate abilitățile, cunoștințele și competențele non-cognitive care permit unei persoane să facă față cu succes diferitelor situații de viață. Autorul a identificat cinci domenii de competență care pot fi identificate cu cinci componente ale inteligenței emoționale: autocunoaștere, abilități interpersonale, adaptabilitate, managementul stresului, starea de spirit dominantă:

1) autocunoaștere - conștientizarea emoțiilor, încrederea în sine, respectul de sine, autoactualizarea, independența;
2) abilități interpersonale - empatie, relații interpersonale, responsabilitate socială;
3) capacitate de adaptare - rezolvarea problemelor, conexiune cu realitatea, flexibilitate;
4) managementul situațiilor stresante - rezistență la stres, control asupra impulsivității;
5) starea de spirit dominantă - fericire, optimism.

1. **Scopul cercetării:** Studierea specificului inteligenței emoționale și a componentelor acesteia la partenerii de cuplu;

Ipotezele cercetării:

1. există diferențe de experiență de cuplu în manifestarea inteligenței emoționale și a abilităților de comunicare în funcție de experiența conjugală;

În continuare vom analiza particularitățile inteligenței emoționale în funcție de experiența în cuplu. Datele sunt reflectate în fig.2.1. și fig.2.2.

Vizualizarea figurii 2.1. ne permite să deducem nivelul mediu al inteligenței emoționale predomină la femeile din grupul cu 1-7 ani de experiență de cuplu -76%, urmează femeile din grupul cu 8-15 ani de experiență de cuplu 56% și 53% pentru femeile cu 16-22 ani de experiență de cuplu. O singură femeie 7% din grupul celor cu 16-22 ani experiență de cuplu, celelalte grupuri dovedesc 0%. La nivelul sub-mediu al inteligenței emoționale prevalează femeile cu 8-15 ani de experiență de cuplu -44%. Urmează la acest nivel femeile din grupul celor cu16-22 ani de experiență de cuplu – 40%. Din grupul femeilor cu experiență de cuplu de 1-7 ani au înregistrat acest nivel 24%. Deci, după experiența de cuplu indici mai înalți dovedesc femeile din grupul cu 1-7 ani de experiență.

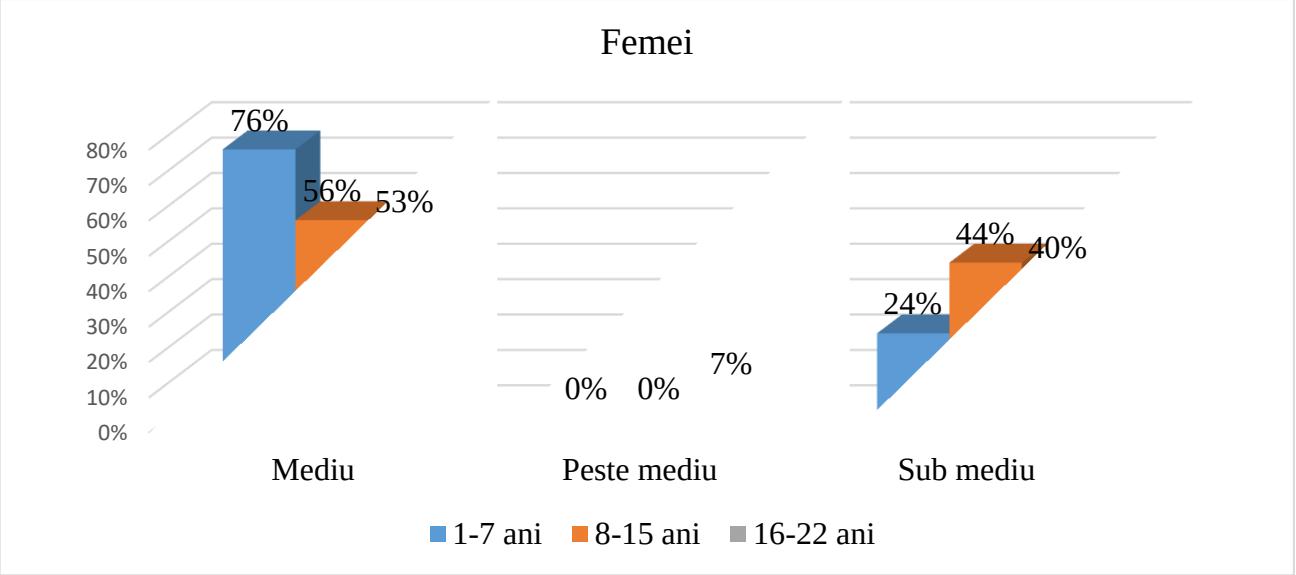

Fig. 2.1. Frecvențele pentru inteligența emoțională la femei în funcție de experiența de cuplu

În cele ce urmează vom analiza datele cu privire la bărbații din grupele cu diferită experiență de cuplu. De asemenea, la bărbați predomină nivelul mediu al inteligenței emoționale. La bărbații din grupul cu 8-15 ani de experiență de cuplu -89%, urmează bărbații din grupul cu 1-7 ani de experiență de cuplu 53% și , la fel, 53% pentru bărbații cu 16-22 ani de experiență de cuplu. Un singur bărbat 7% din grupul celor cu 16-22 ani experiență de cuplu, celelalte grupuri dovedesc 0%. La nivelul sub-mediu al inteligenței emoționale prevalează bărbații cu 1-7 ani de experiență de cuplu -47%. Urmează la acest nivel bărbații din grupul celor cu 16-22 ani de experiență de cuplu – 40%. Din grupul bărbaților cu experiență de cuplu de 8-15 ani au înregistrat acest nivel 11%. Deci, după experiența de cuplu indici mai înalți dovedesc bărbații din grupul cu 8-15 ani de experiență. Aceasta se datorează: în primul rând, de înțelegerea propriilor emoții, scopuri și rezultate ale comportamentului propriu și, în același timp, înțelegerea emoțiilor și comportamentului altor persoane; în al doilea rând, de capacitatea de a-și regla emoțiile și comportamentul și de a influența comportamentul altor persoane. Aceste calități, deși aparțin aceleiași sfere, sunt în direcții diferite și, prin urmare, sunt prezentate în moduri diferite la aceeași persoană. Astfel, la ei, inteligența emoțională se prezintă ca o educație integrală, care include aspecte intrapersonale și interpersonale, precum și capacitatea de a înțelege și gestiona emoțiile.

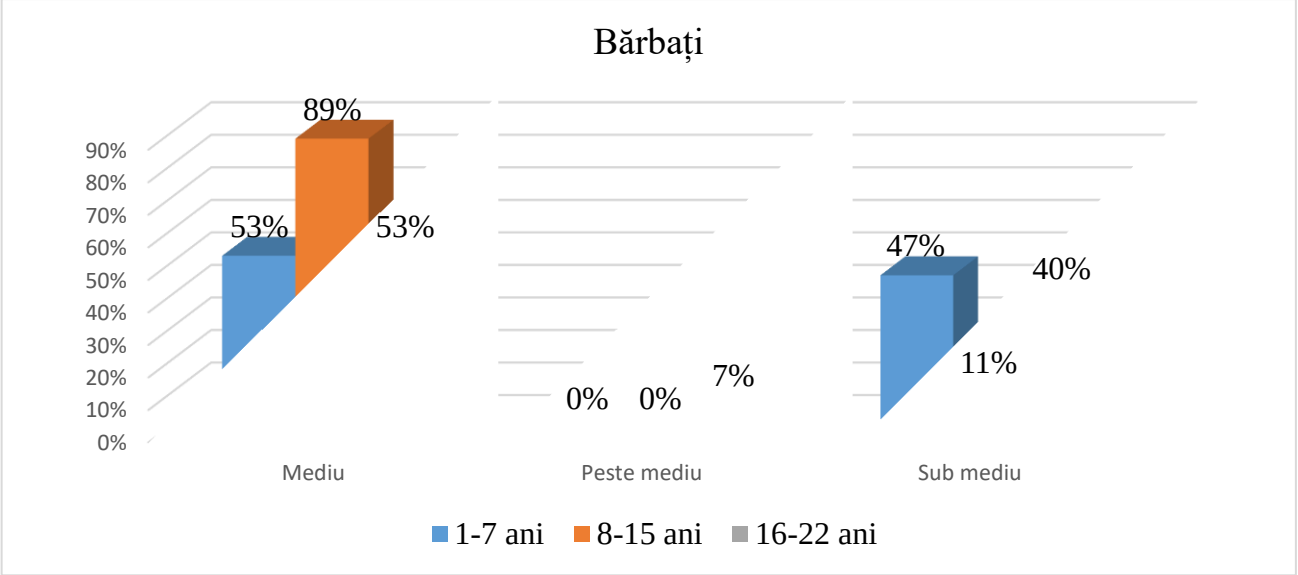

Fig. 2.2. Frecvențele pentru inteligența emoțională la femei în funcție de experiența de cuplu

O analiză a conceptelor teoretice face posibilă definirea inteligenței emoționale ca un set de abilități emoționale și cognitive pentru adaptarea socio-psihologică a unei persoane.

În psihologie se atestă o serie de poziții cu privire la structura inteligenței emoționale. P. Salovey și J. Meyer, pe baza modelului lui H. Gardner, au dezvoltat primul și cel mai popular model de inteligență emoțională. Potrivit acestora, inteligența emoțională constă în capacitatea de a identifica propriile emoții și emoțiile celorlalți și de a folosi aceste informații pentru a lua decizii.

Acesta este un sistem complex format din trei tipuri de abilități: 1) definirea și exprimarea emoțiilor, 2) gestionarea emoțiilor, 3) utilizarea informațiilor emoționale în gândire și activitate. Fiecare componentă este formată dintr-un număr de componente [8, p.128].

Câțiva ani mai târziu, în timp ce continuau să studieze inteligența emoțională, P. Salovey și J. Meyer au făcut completări la modelul lor. Ei au sugerat că emoțiile conțin informații despre conexiunile unei persoane cu alte persoane, cu alte situații, obiecte. Mai mult decât atât, emoțiile doar informează o persoană despre natura și specificul acestor conexiuni. Aceste conexiuni pot fi atât reale, cât și imaginare. Schimbarea conexiunilor duce la o schimbare a fondului emoțional.

Concluzii:

Capacitatea de a identifica și exprima emoțiile este împărțită în două componente, dintre care una este direcționată către propriile emoții, iar cealaltă - către emoțiile altora. Prima componentă include subcomponente verbale și non-verbale, iar cea de-a doua include subcomponente percepție non-verbală și empatie.Abilitatea de a gestiona emoțiile constă din două componente: gestionarea propriilor emoții și gestionarea emoțiilor altora.

Abilitatea de a folosi emoțiile în gândire și activitate include următoarele componente: planificare flexibilă, gândire creativă, atenție redirecționată și motivație.

Având în vedere această justificare, inteligența emoțională poate fi privită ca abilitatea de a procesa informațiile conținute în emoții: de a determina cauza și semnificația emoțiilor, relația lor între ele, de a folosi aceste informații ca bază pentru luarea deciziilor.

BIBLIOGRAPHY

1. BAR-ON R., CORK A., SAARNI C. Manual de inteligență emoțională: teorie, dezvoltare, evaluare și aplicații în viața de familie, la școală și la locul de muncă. București: Curtea veche. 2011. 508 P.
2. CARUSO, D.R., SALOVEY, P. Inteligența emoțională. Cum să dezvolți și să folosești principiile esențiale ale conducerii cu ajutorul inteligenței emoționale. București: Businesstech. 2012. 382 p. ISBN: 9789738495678.
3. CHELCEA, S., IVAN, L., CHELCEA, A. Comunicarea nonverbală: gesturile şi postura: cuvintele nu sunt de-ajuns. București: Comunicare.ro, 2005. 234 p. ISBN 973-711-014-5.
4. COPE, A., BRADLEY, A. Scurt ghid de inteligență emoțională. București: Litera. 2019. 192 p.ISBN: 9786063329425.
5. DALLAIRE, Y. Secretul femeilor fericite**.** Cum să te iubească bărbatul pe care îl iubești. București: Philobia. 2017. 208 p. ISBN: 9786068560564.
6. GOLEMAN, D. Inteligența emoțională. București: Curtea Veche Publishing, 2018. 536 p. ISBN 978-606-44-0072-7.
7. GOLEMAN, D. Creierul și inteligența emoțională. București: Curtea Veche Publishing. 2018.112 p. ISBN: 9786064400444.
8. RICH,H., LAKE KRAVIZ, H. Căsnicia fericită. București: Bestseller. 2022. 383.p. ISBN: 9789975117821.
9. VULPESCU, V. Femeile inteligente vorbesc pe limba bărbaților. București: Bookzone. 2021. 304 p. ISBN: 9786069008799.
10. WILLARD, F., HARLEY, JR. Nevoile lui, nevoile ei. București: Amaltea. 2014. 280 p. ISBN: 9789731621319.

THE MEMOIR OF GEORGE CANTACUZINO, GENERAL IN THE ARMY OF ALEXANDRU IPSILANTI

Ştefan Dumitru
Lecturer, PhD, „Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: In this study I propose to make known the content of a document (intitled "Memoir") whose author is Gheorghe Cantacuzino, a Greek officer in the Russian military and a close collaborator of Alexander Ypsilantis. The fact that this document, entitled Memoir, isn't mentioned by the Romanian historiography (except from Dinu, 2022), the non-existence of a corresponding philological Romanian edition (preceded by an introduction, notes and appropriate comments) make it necessary to know about it. Comparing the information provided with others obtained from other sources allows the outline of the author's role in the context of the Greek Revolution on the territory of the Wallachia. The decisions made by the officer contextually present him as someone who could have played a much more relevant role in the liberation movement, given that Prince Ypsilantis had given him more credit. The presentation of the information in the Memoir as well as the proposals for their contextual interpretation may prove useful in highlighting some lesser known details of the Greek Revolution on the territory of the Romanian Lands.

Keywords: Gheorghe Cantacuzino, Memoir, Greek Revolution in Moldavia and Wallachia, the reasons for Memoir drafting

1. Introduction

The recent appearance of Tudor Dinu's pioneering monograph (Dinu, 2022) dedicated to the unfolding of the Greek Revolution on the territory of Moldavia and Wallachia has opened numerous research directions related to the subject. Although disarmed by the wealth of information and interpretations astutely formulated by the author, in his desire and duty to contribute his obol to the undertaking of historical investigation, the researcher passionate about the events in question can still find satisfaction in the effort if he directs his attention to some aspects of detail: either biographical data of any person directly or indirectly involved in the revolution, or decisions of some captains of weapons whose motivations remained unclear, or other particular matters that can plausibly explain some troop movements or some trajectories of events little highlighted, according to the mentioned author, by modern historiography (lack of organization, lawlessness, personal pride, etc.).

In what follows, I will be interested in the first of the three directions. An investigation (with the help of electronic means) of the existing sources in the country revealed to me the non-existence in our country in editorial terms of the document classified by Greek historians as a *Memoir* (Μνημόνιο, in Greek) whose author is Gheorghe Cantacuzino, a confidant (Dinu, 2022, p. 23) of Alexander Ypsilantis, a central character in the development of the Greek Revolution, especially on the territory of Moldavia and Wallachia[1]. In Greece, Mr. Vasilis Panaghiotopoulos, director of the Neo-Greek Research Institute of the National Research Institute of Athens, has offered an edition accompanied by an introduction, notes and comments

[1] Living between 1792-1828, of Greek origin, son of the lord of Wallachia and Moldavia - Constantine Ypsilantis -, descendant of Constantin Brâncovenu, he held the position of general in the tsar's military, being better known especially as the leader of the secret organization known as *Filiki Eteria*, whose mission was to liberate Greece from Ottoman rule and create independent Christian states.

that stands out for several qualities: in addition to the translation of the original text[2] of the document, it also includes thirty-three of letters of an eyewitness participating (along with Alexander Cantacuzino) in the events held in the Peloponnese. The two sections of the volume are each preceded by an introduction and notes which, apart from the fact that they provide detailed explanations for various problems of a historical, social, geographical, etc. nature raised by the text, arouse interest in that the editor also points out lesser-known aspects, some still unclear, which lend themselves to future research. As expected, the document and the respective Greek edition were not unknown to the author of the mentioned monograph, a fact that confirms their relevance and credibility[3] in historiographical terms. He cites it whenever he dwells on Ypsilantis' comrade-in-arms; the data extracted by the author from the document is rich, precise and revealing. Apart from these, the *Memoir* also offers other information, secondary in relation to those highlighted by the Romanian historian, but no less interesting and at the same time useful for the reconstruction of the role played by the officer in the revolution on the territory of Wallachia. This is the reason why, in this article, I have proposed to present the content of the entire Memoir, obviously, in its most relevant aspects in relation to the mentioned objective. Some new information can open related research directions, especially since some aspects, also indicated by the editor[4], lend themselves to such approaches.

2. Gheorghe Cantacuzino

From the introduction to the edition we learn the following about Gheorghe Cantacuzino: son, like Alexander Cantacuzino, of the Moldavian governor Matei Cantacuzino and Ralu Callimachi (daughter of the prince of Moldavia, Grigore Callimachi), he was a member of a Phanariot family expatriated in Russia. Showing an interest in Greek culture, he added to it some concerns for Russian culture, as was to be expected from a person of respectable social position whose fundamental professional and social quality seems to remain responsibility; he and his brother joined the fight for Greek Independence. Initiated[5] in Eteria by Nikolaos Ypsilantis in Kiev in 1818 (actually in 1820, according to the Greek editor), Gheorghe Cantacuzino took part from the first moment in the movement on the territory of Wallachia, as a officer and collaborator of Alexander Ypsilantis (holding a senior position in the military staff). The trip to Odessa between August and October 1820 together with Gheorghios and Nikolaos Ypsilantiss brothers (with whom he had a close friendship) is paradigmatic for the zeal shown in closely assisting the Prince[6]. Three weeks later, the documents (for example Filimon, 1859, pp. 91, 103 and 246-7) indicate his presence, as a delegate of Alexander Ypsilantis, at the secret negotiations in Sculeni with Iakovaki Rizo Nerulo, representative, in turn, of M. Şuţu, the ruler of Moldavia (Panaghiotopoulos, 2015, p.

[2] Originally edited, according to the editor of the respective edition, in French, later edited in German.

[3] The veracity of the Memoir is also confirmed by the eyewitness of the actions of Alexandros Cantacuzinos, collaborator of Dimitrios Ypsilantis: "...First of all, read his Memoir. I send it to you and give you the assurance that all the content corresponds to reality" (Panaghiotopoulos, 2015, p. 191)

[4] For example, the problem of the portraits of Nikolae and Gheorghe Cantacuzino (idem, p. 11), the clarification of the linguistic status of the initial text of the Memoir or the real reasons for the withdrawal of Gheorghe and Alexander brothers from the revolution (idem, p. 26).

[5]The initiation procedure in Eterie was, unfortunately, not recorded in the documents: in the Sekeris archive (which mentions the names of the initiated persons) no corresponding testimonies were preserved; however, the historian I. Filimon limits himself to only recording his presence among the members of the Society in a table, next to the name Nikolaos Ypsilandis, noted with the quality of catechist) (Filimon, 1859, p. 395)

[6] In a meeting with distinguished merchants from the city, he declares that he will participate in the Revolution with 1000 soldiers that he will support with his own money (Panaghiotopoulos, 2015, p. 22)

23). With the failure of the movement in Muntenia, he was sent to Moldavia, with the mission of organizing resistance against the local Turkish pashas.

After the defeat of the Greek forces in Moldavia and Wallachia and before the battle of Sculeni, he took refuge for underdeclared reasons on Russian territory, after an agreement with his comrades-in-arms. The fact attracted the charge of desertion. In Russia (adoptive country) he was under observation and administrative control, even though he was a distinguished citizen of it (Panaghiotopoulos, 2015, p. 38). Later (in 1822) the Russian authorities in Bessarabia asked him to leave the territory, so in the same year he settled in Dresden, where he lived between six and eight years with his brother, both having the status of political refugees. Throughout this period of time he maintained close ties with the leadership of the Revolution, showing a keen interest in the liberation of the mother country. In 1828 he obtained from Tsar Nicholas a three-month permit to enter Russia (Panaghiotopoulos, 2015, p. 47), which allowed him to travel to Petroupoli. He then applied to the Tsar for permission to settle in Greece to render services to the new king, Othon. This was most likely obtained in 1833. At the end of July 1833 we find him traveling from Corfu (via Patra) to Athens, where he stayed for three years (during this period, among other things, he acquired some real estates and areas of land: in the area of Metaxourgheio, for example, he built a castle known as Kantakouzenos Palace). In 1836, we find him, together with all the family members (wife and seven children, 5 boys and 2 girls), still in Athens, but preparing to leave it and travel to Iași, where he settles permanently but where he does not own a political function.

He died in Bessarabia, in 1851. All his descendants made a career in Russia. Among the lesser-known aspects of his life it is the hypothesis of his joining Freemasonry, a hypothesis based on a testimony of Nikolaos Ypsilantis (Panaghiotopoulos, 2015, p. 15), who considers it possible (due to the easy nature of its fulfillment), in any case preliminary to initiation into Eteria. Blantly declaring "the writer of the Memoir is a Mason", the Greek editor changes the status of the hypothetical membership to a definite one, probably convinced by his quality to recognize certain ceremonial similarities in the initiation practices of Freemasonry and of the Friendly Brotherhood (idem., p. 337). His belief is not sufficiently well-argued to have the same effect on researchers.

3. The *Memoir*

In the last months of 1821 or the first months of 1822, in Chisinau, according to his own note at the beginning of the text[7], Gheorghe Cantacuzino dedicated himself to writing the Memoir. But before it reached the hands of Tsar Alexander I, for whom it was ultimately intended, it seems that it had been read (in manuscript form, as would be expected in a military context) by the hierarchical heads, by other close friends, General Mihail Fyodorovich Orlov in Chisinau and Pavel Kiseleff in Kiev (Panaghiotopoulos, 2015, p. 39), but also by other interested or simply curious people (idem., p. 62). The strict chronological criterion of the recounting of events, the recording of precise details (dates, figures, concrete names, the duration of some battles) have led historians to admit that the final form constitutes a possible processing of a register or an officer's campaign diary, but kept by his subordinate, who will have accompanied him to the territory of Bessarabia during the Russian quarantine, Ioannis Amvrosiadis (idem, p. 388).

V. Panaghiotopoulos specifies that the precious information available about the Memoir is due to the research of the historian Gr. L. Arș[8] (idem, p. 61), who identified it in the Russian

[7] It begins with the words "Written in Chisinau, on October 28, 1821" (Panaghiotopoulos, 2015, p. 61 and 294)

[8] Researcher at the Institute of Slavic and Balkan Studies in Moscow, known for his research on the Greek Revolution on Russian territory, but also on lesser-known aspects of personalities such as Ioannis Kapodistrias,

military archives (a task that was impossible for him, as he bitterly declares). We thus learn that the language of its writing seems to have been not Greek, but French, in which form it was also submitted to the attention of the author's hierarchical superiors (Panaghiotopoulos, 2015, p. 27, 61). The German edition of the text, printed in 1824 in Halle, "obviously through the care and at the expense" of the two brothers, Alexandru and Gheorghe Cantacuzino (idem, p. 9), constitutes, according to Gr. L. Arš, a condensed form of the French text, which allows Panaghiotopoulos to assume that the Russian researcher had access to both versions, the French original and the German translation.

Not edited in an elaborated manner from a literary point of view (idem, p. 60), the Memoir provides relevant information about the events of the respective days held on the territory of Moldavia and Wallachia. Apparently of an apologetic character, it seems to have been, according to historians, written in order to clarify the military situation, but especially to refute the accusations and to defend personal honor, obviously damaged by the failure of the revolutionary movement in the Principalities in general and leaving the Sculeni battle (which he witnessed as a spectator) as well as the sacrifice of his own comrades-in-arms. In particular, he responds to the criticism and accusations regarding the withdrawal of the author from Iași to Sculeni and finally regarding his absence from the fight in the area (the explanation of which lies, in my opinion, in the last instance, either in the injury of his own love of officer due to failure and deep, sincere disappointment in not having made himself useful in the fulfillment of professional objectives, or simply in a correct estimation of the unequal ratio of forces, followed by a desire to escape certain death).

The text of the *Memoir* begins with the presentation of some general data about Eteria: the year and purpose of establishment, the meaning of the name, etc. In this section we learn that at the beginning of the action, those in charge were collecting money from the new entrants to raise some necessary funds. Gradually, however, the increase in the number of followers brought with it the spread of a concern and a spirit of mistrust (noted by the author, cf. Panaghiotopoulos, 2015, p. 260) and suspicion that the leaders of society could not be those whose names were circulated, but some carried by personal interests. Faced with such a situation, the various chieftains begin to worry about having full control of things and the possible prospect of being called to account for the sums spent. This context led them to propose the supreme leadership (but also the full responsibility) to Ioannis Kapodistrias[9]. The refusal of the Russian foreign minister led Emmanouil Xanthos[10] to address (with the same proposal) to Alexander Ypsilantis who, however, did not accept the title of Representative of the Nation until obtaining the consent of the Emperor and some encouragement from Kapodistrias himself (Pan. , 2015: 261). The author sees the announcement in which the general of the Russian army informs all Greeks (both in Greece and Russia) of the support enjoyed by the Revolution from the Tsar "a deception" (ibid.). Next, the author sees disparate synchronous facts but in relation to the events (the veracity of some of them has been contested by researchers): we thus learn that Ypsilantis continues to present to the public documents according to which the Bulgarians concentrated under arms 13,000 people, that more than 80,000 Greeks are ready to enter the battle, that Tudor Vladimirescu declared his adherence to the objectives of Eteria, that large sums of money had accumulated in its treasuries in Constantinople and Smyrna, that many boyars from Wallachia requested the protection of the prince-commander. It is surprising that the author does not take a position on such reports,

respectively Alexander Ypsilantis (contributions appreciated as outstanding, thanks to the access he had had while studying Russian archives)

[9] Greek diplomat who held the position of Minister of Foreign Affairs of the Tsar. Originally from the island of Corfu, he lived between the years 1776 and 1831 and remained in the consciousness of the Greeks as the first head of state of Greece.

[10] Founder, together with Nikolaos Skoufas and Athanasios Tsakalof, of the secret society Filiki Eteria.

some of which (at least those concerning the number of Bulgarian and Greek soldiers ready to take up weapons) are clearly exaggerated. Probably his status as a subordinate obliges him to remain silent on matters for which Ypsilantis is obviously responsible.

However, there are contexts in which his objective detachment from the rumors can be signaled: Gheorghe Cantacuzino expresses *expressis verbis* his concern about their erroneous character (Panaghiotopoulos, 2015, p. 262) and signals to the commander a possible unfavorable evolution of things: "...I warned the prince of the disadvantages which might have in undertaking an operation in Moldavia and Wallachia, unless we secured the speedy support of the Russians, and if the news, as I greatly fear, were erroneous. What are we going to do then with only our own forces?" (ibid.). At that moment, he also proposes a solution to get out of the impasse (going to Ismail under false names, and from there, crossing into the Peloponnese, in front of Constantinople), refused by Ypsilantis who reasons that he is forced to start the fight from Moldavia in order to attract the attention of the Turkish forces to the Danube through a diversion (ibid.). If until now the editor has constantly emphasized the intimacy and familiarity of the relations between the colonel and his superior, this time he signals a first disagreement between the two (idem, p. 344). The specter of the failure of the operation is also a common place in the Memoir: if the author intuited it from the beginning, his fears (as well as the corresponding convictions) gradually increased, in proportion to the contact with the realities on the ground: "over time the lack of accuracy of information and the absurdity of the plans were more and more evident from the results of the actions" (idem, p. 264). The indication of his causes proves the officer's permanent lucidity, but also the consciousness of his duty (perhaps the sincerity of his cherished friendship) towards Ypsilantis: his experience as a professional officer leads him to give him concrete, practical, contextual advice, aimed at saving, at least for the time being, the situation, or at least to connect it to reality (ibidem, p. 264). Sometimes he enjoys the grateful attention of his superior. An illustrative and remarkable example of such a situation is the officer's recommendation to the Prince to form a compact group of soldiers ready at any moment to intervene in critical moments ("it would be appropriate and of course necessary to create an infantry battalion composed entirely of Greeks who, as they hope, in case of necessity, will do their duty. After many days of deliberation, the prince decided to establish the Sacred Battalion», Pan., 264). Fortunately, the commander listens to him and thus Gheorghe Cantacuzino remains in the history of the Greek Revolution as the founder of the famous Sacred Battalion "according to the model of the one established in ancient Thebes from couples of fighters united in life and in death by an unshakable love" (Dinu, 2022, p. 92)

The integrity of Gheorghe Cantacuzino also resides in the fact that he is able to recognize and take responsibility for committing some mistakes, such as, for example, entering, together with the commander of Eteria, into Wallachia (Panaghiotopoulos, 2015, p. 265). Again, the constant sense of duty leads him to hope that, assuming (most likely between March 11-20), the position of duty officer, he can correct the wrong committed (lack of discipline, disorganization, acting as he pleases, etc.); the practical spirit immediately pushes him to action and to taking disciplinary measures. But the impossibility of proving the consequences pushes him to resignation.

In what follows, the text presents Ypsilantis moving from Chisinau to Iasi, in February 1821, where the cruel reality reveals his naivety: there, instead of finding 2000 men (as Duca, Orfano and Lasani had assured him), he hardly locates 250 Albanians, Serbs, Bulgarians and Moldavians, not quite ready to sacrifice themselves, on the contrary, impossible to tear from the arms of debauchery, laziness and from a tendency to robbery («people used to laziness, debauchery and robbery », Panaghiotopoulos, 2015, p. 262).

In the same context, Gheorghe Cantacuzino offers new information from the management circle of Eteria. To the extent that they correspond to the truth, they have a certain

documentary value, increasing, through objectivity and detail, the importance of the Memoir: thus, upon his and Alexander Ypsilantis' arrival in Bucharest, he learns that all the boyars (even those who were part of Eteria) together with the consuls of Russia, France and Austria had taken the road to Brașov and that commandant Sava and Tudor Vladimirescu, although enemies to each other and apparently sympathizers of the Prince, had proceeded to a secret understanding with the Turks. At the same time, the text reveals the content of a letter (confirmed by other sources) received by Ypsilantis from Kapodistrias which foresees the Tsar's disapproval of the operation, the absence of any intention to give him any support, i.e. the prohibition to ever return to the territory of Russia (Panaghiotopoulos, 2015, p. 266). The consequences are not to be expected: the public dissemination of the content of the letter triggers "quarrels and personal conflicts between the commanders of the various corps..., ruptures between the political and military commanders" (Vakalopoulos, p. 193), waves of intrigues and various robberies, the polarization of the military, diluting the spirit of duty of the soldiers who are reorienting themselves to the immediate obtaining of benefits of all kinds. The events lead Ypsilantis to retreat to Târgoviște and to respond to the Tsar with a letter (bearing 52 signatures, but not Gheorghe Cantacuzino's) in which he requested permission for the members of Eteria to leave Moldavia and Wallachia and to withdraw to Greece, which would have led to the restoration of the old administrative authorities in the territory of Wallachia.

The episode of the movement[11] from Colentina to Târgoviște is also not devoid of color (due to its drama), in which the colonel tries again to prove his qualities as a responsible, foresight strategist (asking Ypsilantis to let him go ahead, in order to deal with the preparation of supplies and the strengthening of the city) without, unfortunately, success; even more interesting, through the psychological implications, is the paragraph in which the author records his involvement in the training of the Battalion, but also the envy with which the chiefs surround the Prince and their striving to occupy important positions in the fighting corps; the culminating point of the context is the emotional mentioning of the sacrifice of several leading hieroliths in Drăgășani(such as Drakoulis, Șuțu, Kebapis Lukas and Andronikos, (Panaghiotopoulos, 2015, p. 268); Kantakuzino considers it a duty of honor, and this fact places him, by respecting the principle of objectivity and moral principles, in the gallery of chroniclers worthy of consideration.

It is also worth mentioning the attention and the proposal made to the Prince by the colonel regarding the establishment of a Council (ibid.) whose all-too-ephemeral fate was attributed to the intrigues of the other chiefs, more interested in committing illegalities, in undermining the commander's authority (culminating in the two attacks on his life (Panaghiotopoulos, 2015, p. 273) than by respecting the military hierarchy; Cantacuzino (ibid.) also became the target of slander, which led to his premature removal, "not exactly inspired" (Dinu, 2022, p. 129), from the command of the Battalion. The decision is all the more surprising since the colonel had confirmed to Ypsilantis the responsibility of his own involvement through his suggestions that proved to be effective in the context: to call captains Iordache Olympiotul and Iane Farmache, to move to Craiova, to build a supply depot, etc. (Panaghiotopoulos, 2015, p. 269). However, as a close adjutant, Cantacuzino continues to enjoy the confidence of the commander: this explains the fact that he is entrusted with various missions (such as the secret one to re-establish contact with Moldova, following the departure of Prince Mihail Șuțu, to unite the Greek military forces in the area, to make the junction with Pendedeca[12], after the city

[11] Taking place "*hastily, in conditions of terrible indiscipline and the absence of food*" (Dinu, 2022, p. 117), it is likened to a flight by Colonel Cantacuzino (Panaghiotopoulos, 2015, p. 267)

[12] Captain of troops with an active role in the Greek Revolution, one of the twelve local representatives appointed by Nikolaos Skoufas to initiate new entrants into Eteria and to collect various monetary contributions. Known for his arbitrary behavior in the performance of duties.

of Focșani is occupied and after it is set in motion, on the 9th of May, to Galati, to receive the ammunition sent from Eforia[13] in Odessa). Gheorghe Cantacuzino's insistence on this mission shows that he intuited it as a moment of crisis that caused him anxiety and worry, considering it, ultimately, unfortunate (idem, p. 271): this is how the advice given to the Prince is explained: not to trust the commandants Sava and Tudor Vladimirescu (idem, p. 272). The intuition of failure is confirmed by the negative evolution of the events in Moldavia with the known outcome (the loss of the battles of Galați and Sculeni).

In what follows, the *Memoir* shows that Gheorghe Cantacuzino's attention is drawn to the account of the subsequent stages of the entrusted mission (covering the Râmnic, Odobești, Tecuci, Focșani, Bacău route). The defeat of the Greeks at Galați causes the officer to change his plans and route and head towards Iasi "only through the mountains, through Bacău and Roman" (idem, p. 278). The orderly passage of the Vrancea mountains together with the difficult arnauts and cossacks, consistently inclined to commit various kinds of violence, demands his qualities as a commander to the maximum. In Iași, he learns that the boyars and the Metropolitan have left the city (a fact for which he holds Pendedeca responsible, as animated by intentions of aggrandizement, as prone to various abuses and lawlessness (ibid., 280). All this, crowned by the express declaration of the principles of action ("my intention was in no way to interfere in the matters concerning the administration of Moldova", ibid.) are intended to confirm the awareness of the duty of the colonel, firmly determined to consistently respect, to the end, the plan mission (which should have ended with his return to Târgoviște, his meeting with Ypsilantis, and their departure from the two principalities.) The technical observations of enemy troop movements, the corresponding tactical judgments illustrate the military complex and realistic experience of the officer.

It also captures the attention the image of the troops torn apart, despite officer Cantacuzino's coagulative measures, by a quasi-generalized spirit of disorganization: the disobedience of the soldiers, the abuses in the administration (which was originally intended to be judicious) of food, generalized drunkenness, debauchery (“each arnaut carried his mistress with him”, Panaghiotopoulos, 2015, p. 367), the lawlessness behavior of the chief Pendedeca are episodes that give the respective pages the picturesqueness of a chronicle of morals. At this point, the Greek editor wonders if that behavior (also mentioned by Filimon, 1859, pp. 365, 366 and 369) was a usual, traditional one of the young people from the respective strata in the Principalities or if he does not see a new identity, a new forma mentis due to war conditions (which implies psychological tension, underestimation or fear of unpredictable death, etc.) or it is due to some mixed or congeners factors, considering that the aspect lends itself to a separate investigation. I wonder what would be the point of wasting an effort in this direction? Isn't it obvious that it is completely natural, specific to the mentioned context?

At this point, the Memoir acquires the noted apologetic aspect that led historians to claim that it was written to motivate Gheorghe Cantacuzino's withdrawal to Bessarabia and his acquittal of the accusation of desertion. The accusations brought (his presence in Iași was due to the intention to flee to Russia, the betrayal of the Greeks from Moldavia for the sum of two million groschens, the fact that he weakened the strength of the troops by splitting them and sending them on secondary missions) to which the decision of the conspirators to no longer recognize him as commander and to replace him with commandant Vasilis Theodoros is added; these facts will have deeply demoralized him. The hopelessness (obviously intensified by the inability to complete his mission) is also increased by the conviction in those moments that the junction with Ypsilantis appears to him to be impossible (Panaghiotopoulos, 2015, p. 283), given the chaotic situation in which the troops were there. All this leads him to retreat to Stânca,

[13] Name given to administrative institutions of public social-cultural utility or in the past.

an action that led his opponents to invoke a premeditated plan to leave the battle and retreat to Bessarabia.

The following pages of the Memoir breathe the general tension of the events and the particular tension of the officer's direct participation in them. Their rush engages Gheorghe Cantacuzino more and more and he becomes totally involved in the organization of the troops and in the elaboration of defense strategies for the Stânca-Sculeni line. An unusual episode, whose contextual ramifications and explanations have not been satisfactorily clarified, is the appearance in his circle of the Prussian Tabeck. The safety of his movements (obtaining a Turkish passport to travel to Focșani, requesting to be allowed to meet Cantacuzino), his friendship with the deputy consul of Austria in Iasi, the courage to cross the Turkish positions to meet Prince Ypsilantis to hand some letters of recommendation addressed to him (Panaghiotopoulos, 2015, p. 289) led researchers to see his possible membership in Freemasonry and another indirect proof of the same quality of Cantacuzino (idem, p. 383).

From the following it was concluded (ibidem) that Gheorghe Cantacuzino had decided that the battle would be fought at Sculeni and that the plan of retreating to Târgoviște, on the route Târgul Frumos - Roman had already been abandoned. Later, he chooses not to participate directly, but to retreat to the Russian quarantine (located across from Sculeni, on the territory of Bessarabia), from the building of which he watches the stages of the bloody clash of June 17 (Panaghiotopoulos, 2015, p. 384). That decision is taken after he learns from his own supporters (Ioannis Kondogounis, Athanasios Karpenisiotis, Andreas Sfaellos, Ilias Minglaris, Apostolos Stavrakas) of the open slanders and the revolt of the opponents (Pendedeca, Theodosios and Lisgaras); of course he was afraid of a possible assassination, since the formers advise him not to return to Sculeni, where "a large part of the people demanded that he be killed" (idem, p. 291). The situation seems to get even worse, when he is warned by two Greeks (one of whom was the police commander of Iași) not to leave the quarantine building because a band of ten Albanians together with Theodosios and the standard-bearer Papasouglof had appeared with the sole purpose to kidnap him "dead or alive" (idem, p. 292). All these lead the colonel to give up the command of the military[14] "to no longer bear any responsibility for what may happen" (ibidem), to advise, at the same time, Kontogounis and Athanasios Karpenisiotis not to engage in battle and to retire to the quarantine building, having already received permission from the Tsar.

The last pages of the *Memoir* are devoted to the account of the battle of June 17, painted with an objective spirit, but also with unrestrained admiration for the heroism of the Greeks: the courage and omnipresence of the captain Apostolos Stavraca, the arrival of Mladen and Vasilis Theodoros, who, if they had not been delayed, the battle could have taken a different course, the death of fifty horsemen drowned in the Prut, the heroism of the five captains mentioned before, etc. The *Memoir* ends with the depressing news received from Muntenia: on the 18th, the author recalls that the Sacred Battalion was defeated at Drăgășani, that the rest of the military was scattered and that Ypsilantis himself was defeated, which marks the end of the revolution in Muntenia.

At this point, the *Memoir* ends abruptly, without any formal conclusion, without mentioning any conclusions with a general, synthetic aspect, allowing the researcher to get a clear picture of the author's attitude towards the events. The fast-paced style in which it is written, the accumulation of details, the rather untidy returns, the lack of a personal narrative principle illustrates that the author did not have time to meditate long and detachedly on the deeper implications of the episodes, seized by the rush of stringing them together in an eventful chronicle style. The concrete details provided by the source, however, complete the picture of

[14] Which he does, by issuing an order of the day ("*...I understood that I must, in the following, hand over the command of the military and I drafted an order of the day in which I declared that... I have to hand over the leadership...*")

the officer, more specifically of his tactical movements in the Revolution. Compared and supplemented with those taken from other historical sources, they have the quality of being able to nuance and enrich established information.

4. Conclusions

Covering a short period of time, but marked by crucial events, the Memoir of Gheorghe Cantacuzino constitutes a sum of polychrome information, likely to shed light on aspects insufficiently clarified by historiography. The attentive eye of the mentioned commentator intuits, however, among them also data to which he does not give credit, each time bringing reasonable arguments in favor of his own reservations. A centralization of them, accompanied by assumptions about their character if not intentionally tendentious, at least approximate and erroneous can prove fruitful and useful: they can confirm or deny the Greek colonel's principles of action. Foresight, lucid, anticipatory, realistic spirit, he could have contextually given another evolution to the battles in which he was involved, more favorable to the general plan if he had enjoyed increased attention from the prince and if the latter had been endowed with a broader vision of events and with a superior capacity to coordinate the various detachments spread over the territory of five countries. The remaining on the battlefield at Sculeni would have undoubtedly haloed him with a halo similar to the Greek heroes who had fought until one.

BIBLIOGRAPHY

1) *** (2015). *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική επανάσταση. Επιστολές αυτόπτη μάρτυρα και ένα υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού,* Μετάφραση - Χρίστος Μ. Οικονόμου, εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια – Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Ινστιτούτο ιστορικών ερευνών, Ίδρυμα ερευνών, εκδόσεις Ασίνη.

2) Dinu, T. (2022). *Revoluția greacă de la 1821 pe teritoriul Moldovei și Țării Românești*, București, Humanitas.

3) Φιλήμονος, Ι. (1859). *Δοκίμιον ιστορικόν περί ελληνικής επαναστάσεως, τόμος πρώτος,* Αθήναι, τύποις Π. Σούτσα και Α. Κτένα (κατά την οδόν Αδριανού).

4) Vakalopoulos, A. E. (2004). *Istoria Greciei moderne,* București, Euroatlantica.

OBS: The Romanian translation of the quotes belongs to the author, who bears full responsibility for their correctness.

CULTURAL AND LINGUISTIC RECEPTION OF THE HEART (CASE STUDY: GREEK IDIOMATIC EXPRESSIONS)

Ştefan Dumitru
Lecturer, PhD, „Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: From the perspective of cognitive linguistics, the Greek idiomatic expressions whose core term is the noun "heart" confirm the cultural representations of it in the most important cultures: headquarters of of emotions and feelings, of reason and conscious decisions, of will. The three levels of human consciousness are captured in various ways in the corpus of the sixty-three expressions inventoried. In the present research we highlighted both the correspondences between the two domains established by cognitive linguistics, as well as their essential coordinates. The drafting of similar studies will allow the formulation of conclusions that interest both the study of Greek mentalities (with interdisciplinary developments) and modern directions of language study, such as neurolinguistics.

Keywords: *source and target domain, Greek idioms with core term heart, mapping, cultural representations*

1. Introduction. Conceptual framework. Hypotheses

Perhaps the most important innovation of cognitive linguistics is the perspective of analyzing linguistic phenomena; if initially it surprised by its original character, the validity of the methods and the theoretical apparatus would consecrate it among the most relevant modern directions of linguistics. One of its most original contributions is the postulation of the reflection in various compartments of the language (especially in the lexicon) of some *deep conceptual structures*, of some *ground cognitive models* of man. This idea formed the basis for the development of a revolutionary theory regarding metaphor, according to which it transcends the domain of stylistics, of *the elaborate form*, with *aesthetic intentions*, of the message; intersecting with that of psychology, metaphor affects the very *essence*, *the primary mechanism* of conceiving and formulating messages. The classic representatives of that direction (J. Lakoff and M. Johnson) operated with a precise theoretical construct and fundamental concepts such as *cognitive domains (source-domain, target-domain), conceptual metaphor, conceptual model, mental representations, mapping* and others, all having the quality of tools in support of their essential idea - the conceptualization capacity of man, reflected in two abilities (Lakoff 1987, *passim*): the creation of symbolic structures correlated with pre-conceptual structures (based on everyday experience) and the realization of metaphorical projections from the physical domain in the abstract one.

According to cognitivists, idiomatic expressions constitute a complex field of conceptualization of various cognitive and affective processes at the idiomatic level; as such, this level of the lexicon has particularly retained their attention in recent years. The growing interest of researchers has been materialized in an increasing number of related studies (including recent doctoral research, such as the one supported by T. I. Elpida, in 2021, at the *Aristoteleio University*, in Thessaloniki, cf. bibliography). This reality confirms the validity of the theoretical approach that allowed the formulation of conclusions that would interest various scientific fields (psychology, psycholinguistics, anthropology), not only that of linguistics. The novelty of the analysis, as well as the fact that some conclusions that can be drawn from this perspective can constitute fertile ground for the development of some researches that can be of

interest for the study of the psychic life of the modern Greek man, particularly caught my attention. The drafting of a Neo-Greek-Romanian dictionary (which includes a number of over five thousand two hundred such lexical combinations) allowed me to undertake a research whose objective was to highlight the various relationships between the *source domain* represented by the noun *heart* (καρδιά, in Greek) and the various associated target domains based on the corresponding mapping relationships. Thus, using the electronic means of search based only on the mentioned core word, we identified a number of sixty-nine idiomatic expressions, whose sources are of interest primarily due to their variety: artistic literature (popular and cult), specialized dictionaries, Greek electronic press and correspondence recorded and available in various social networks.

2. Previous research. Methods

The present approach falls within the broader context of cognitivist concerns, interested in how idioms constitute lexical patterns that record human experiences. Such concerns were directed in multiple directions, such as the inventory on thematic criteria of the two types of domains mentioned, the analysis of some cognitive models of some concepts, as Litovkina, A. T. & Csabi, Sz. (2002) did, or the analysis of the ways of conceptualizing some philosophical categories, embodied in Sz. Máthé's doctoral thesis (2022). The present research is based on two working principles, formulated by two representatives of cognitive linguistics; the first was formulated by Kövecses and Szabo (1996, p. 330), who claim that idiomatic expressions are "*...products of our conceptual system, and not simply a matter of language*", in other words, an integral part of our conceptual systems , faithfully reflecting the man's way of relating to the surrounding reality; according to the second, metaphors based on various parts of the human body are not completely arbitrary, but are justified by functions and structures related to concrete somatic experiences.

The comparative analysis of idiomatic expressions whose core term is the mentioned noun and those formed on the basis of nouns that name other parts of the human body, as well as its association with various concepts that we will present below, revealed the fact that the vital organ of man occupies, as might be expected, a central place in popular and cultured idiomatic phraseology. In fact, this is also the premise of the present research, in which we took into account the conclusions of some studies of interest for cognitive linguistics, pertinently summarized by Păstae (2016, p. 180); according to them, the semantic field of the human body represents a valid source of conceptualizations of some aspects related to the spiritual life (affective and intellectual) of the contemporary Greek man.

However, before the concrete highlighting of the various relationships between the fields, we will present the way in which the scientific definition overlaps or complements and the various symbols with which this organ is associated in several cultural spaces. We will thus have the opportunity to ascertain the degree of scientific coherence of the representations. The ordering criterion is diachronic in nature.

3. Symbolism of *the heart* in various cultural spaces

According to existing definitions in general dictionaries, the heart is the central internal organ of the circulatory system, located in the known place; it has the role of ensuring, through alternate rhythmic contractions and relaxations of its muscles, the circulation of blood in the body and, therefore, to maintain life. It is composed of four compartments, and its walls have three parts (endocardium, epicardium and myocardium). The myocardium is supplied by arteries and veins. At the level of the heart, the carbon dioxide brought by the blood turns into oxygen. Its nervous system regulates contractions but is, in turn, controlled by the sympathetic

and parasympathetic nervous systems and regulated by the cardio-regulatory nerve center located in the spinal cord. Contractions are independent of human will. According to the latest studies done by the Karolinska Institute in Stockholm (KI, 2015), the heart regenerates to a large extent during life.

Over time, science has formulated countless hypotheses about the role and purpose of the heart in the body. In parallel, the literary traditions (mythological, folkloric, popular and cult) specific to some cultural spaces intersect in associating it with the notion of the symbolic center of everything that exists, a fact recorded by Chevalier (2009, p. 471), but also by Bălăceanu - Stolnici (1981), in a clear, diachronic synthesis. The association is predictable and explainable if we take into account its role as a basic mechanism in the functioning of the body.

On this basis, a series of correspondences have been established between the heart and the domains of spiritual life that are of interest for the present study. In the following we will focus on the most relevant ones.

In the Egyptian religion, it constitutes an instrument of divine projection of the world having a demiurgic function, since the god Ptah projected the cosmos "*with the word springing from the heart*" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 24, but also Posener, 1959, p. 61). As a center of emotional life, but also of will and intelligence (a fact that is reflected in the existence of a lexical synonym, heart *ib* and heart *hati*), it governs people's lives as a court endowed with both superior cognitive virtues and psychic latencies. The heart-consciousness correspondence is also recorded by an inscription engraved on a stele in the Louvre museum (according to Chevalier, 2009, p. 472): "*...as far as my heart is concerned, it watched that I do my best. It was an excellent witness for me... I excelled because it made me act. It is the judgment of the god that is in every body."* The supreme desire of every man was to traverse eternity in the sweetness of heart, under the sway of the god within himself (Daumas, 1965, p. 331). As such, the heart was, for the ancient Egyptians, the symbol of the divine presence in man, but also "*of the consciousness of this presence*" (Chevalier, 2009, p. 472); in any case, a higher authority than the human being with a leading role. It was the seat of eternal life, a quality recorded by the *Egyptian Book of the Dead:* „*Turn thou back, O messenger of every god ! Is it that thou art come [to carry away] this my heart which liveth? But my heart which liveth shall not be given unto thee!*" (cap. XXIX, 1-2)

In Indian culture the heart also appears as the vital center of man; in addition, it is endowed with intellectual functions (Chevalier, 2009, p. 471). The supreme god Varuna placed intelligence in it, therefore it also acquires the quality of domain for the manifestation of higher cognitive processes. In its double systolic and diastolic movement the double movement "*of expansion and resorption of the universe*" was seen to be mirrored (ibid.).

Greco-Roman antiquity (beginning with the Pythagoreans) identified it with the seat of emotional-affective states and functions. In addition, in Aristotle, as the "*motor of the entire system*" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 77), it is the seat of sensations. A mythological tradition mentions that Zeus, after swallowing the still-living heart of Dionysios Zagreus, begets him again (as well as his mother, Semele), a context that gives the organ the role of a life-giving principle (Grimal, 1963).

The cord holds the same capital role in the ancient Chinese culture, a space in which a similar theory was developed, according to which it contains the psychic functions, being considered "*the great monarch of the body*" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 22). It has similar meanings in Celtic collective mentality, where it also symbolizes the center of life (Chevalier, 2009, p. 472).

In the biblical tradition, the heart is the seat of the emotional life, but also of man's intelligence and wisdom. For the first time in the cultural tradition, the principle of evil makes its place in the heart that pushes man to less praiseworthy deeds, as the *Gospel according to*

Matthew attests (15, 19-20: "*For out of the heart proceed evil thoughts, murders, adulteries, fornications, thefts, false witness, blasphemies. These are the things which defile a man…*"

It is interesting its image in the Hebrew cultural tradition, where it plays an important role in cognitive acts of a voluntary nature (since an expression recorded by Chevalier (2009, p. 472) and indicating the act of observing is translated verbatim by *putting your heart*); at the same time, it constitutes the access path to the abyss of consciousness, with possible openings to the divine world, a fact proven by an expression referring to the act of meditation which translates as *speaking to the heart*. According to the same source, "memory and imagination belong to the heart, as does vigilance. The heart occupies a central place in spiritual life: it thinks, decides, makes projects, affirms its responsibilities" (ibid.).

In the Christian tradition, for some fathers of the Church (for example for Venerable Simeon the New Theologian, in *Method of Holy Prayer and Attentions*, *On the Third Kind of Prayer*) the heart is the main seat of the soul (see Filocalia, VIII, pp. 53-40), while for others it "*contains the Kingdom of God*", being "*the place of divine action*" (Chevalier, 2009, p. 471). It is worth noting that St. John Golden Mouth admits the fact that the heart plays a fundamental role not only in the knowledge of divinity, but, moreover, in "*realizing the mystical contact between Man and God*" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 65). St. Basil the Great believes that the two approaches presuppose "*an opening of the heart towards the divine infinity*" (ibid.). The role of a place and a mystical instrument in the union of man with God is recognized, in the the XIVth century, by the patriarch Callistus II of Constantinople and by Saint Ignatius Xanthopol (Filocalia, VIII, p. 63). Christian poetry (significantly illustrated by the German poet Angelus Silesius in the line "*All Heaven within thy heart doth wait*" captures the heavenly beings waiting in the human heart (Silesius, The Cherubinic Wanderer, 1932, I, 298). In turn, the Athonite monks recommend bringing the mind (the central seat of noetic activity, for them) into the heart during meditation and prayer, an act which they see as achievable only through prior preparation and intense effort. Recommendations in this direction are completed at the beginning of the 19th century by the monk Ghervase who prescribes "*putting two fingers from the right hand to the left near the heart*" and "*gazing on the same place during prayer*" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 66), in view of the respective catabasis.

The same symbolism from the Christian tradition is also found in the Islamic tradition, a space in which the heart is endowed with complex functions, representing "not the organ of affectivity, but that of contemplation and spiritual life" (Chevalier, 2009, p. 473), secret seat of consciousness. According to the Koran, the divine spirit instilled in Adam resides in the heart (ibid.), a sufficient condition to recognize, in the sacred book of Islam, the quality of being able to contain the otherwise uncontainable divinity. In addition, the fact that "memory, attention, intelligence, wisdom are located exclusively in the heart" (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 53) also makes objective contact with the immediate reality from the outside possible. According to Sura II of the Koran, it appears as the seat of the noetic and ethical discernment faculties of the human psyche. Allah can intervene on it through an action on the heart (ibid.). As an organ of intuition, it is the domain of Spirit "*sous son double aspect, Conaissance et Etre*" (Burckhardt, 1955, p. 118). For Sufi mystics, it is the Throne of Mercy, but also the abode of Love for the supreme divinity. In Muslim psychology, it suggests the authentic, secret thoughts, "*the foundation of man's intellectual nature*" (Chevalier, 2009, p. 473).

Taking Aristotle's ideas, the Renaissance locates the "dynamics of vital spirits" in the heart (Bălăceanu-Stolnici, 1981, p. 85). It seems plausible that, also in this period, its shape determined the association with the Holy Grail (Chevalier, 2009, p. 472), a fact that confirms the coherence of the heart-divinity correspondence. It is not accidental, from this perspective, to remember that in the Egyptian hieroglyphic writing it was represented by a vessel. The detail attests the universal character of the symbol, highlighting an identical or at least similar transcultural understanding of the descent and presence of the divine in man.

Finally, in the modern tradition, it is associated with profane love, charity, friendship and equity.

4. Conceptual correspondences within the corpus of expressions. Results

All these correspondences between the source domain of the heart and the mentioned target domains allow us to conclude that its cultural reception reiterates, at the level of consciousness, the central role held by it in the somatic plane. If we were to give credit to modern medical research, according to which not the heart, but certain areas of *the cortex* are directly responsible for the dynamics of emotions and feelings (Solms, 2021, p. 110), the level where cultural representations do not precisely overlap appears evident over scientific data.

The target areas with which the heart is associated in the Greek idiomatic expressions revolve around the same symbolism of the center (which we also find in non-idiomatic expressions, such as *η καρδιά της γης* (*heart of the earth*), *η καρδιά της πόλης* (*heart of the city*), etc.) Its quality as a vital organ is reflected in the fact that man exists only under the conditions in which it continues to beat, a detail recorded at the idiomatic level by means of stylistic instruments (*χτυπάει η καρδιά του*, literally and idiomatically *his heart beats*). Besides, just like other metaphors whose domain-source is represented by various organs of the body, most of the time justified by the functions performed by them in the dynamics of the body, the one that captures the contractions is not a random one either.

First of all, we note the autonomous character of the heart, a feature that runs through all the cultural spaces inventoried. It appears as having its own mechanism, a functional dynamic that respects inherent laws that do not depend on external factors. It has a reason of its own: it speaks on behalf of man, giving voice to the subconscious (*αφήνει την καρδιά του να μιλήσει*, literally *he lets his heart speak*, meaning *to open his soul to someone*); he chooses the person to whom he will pour his overflow (*ο εκλεκτός την καρδιάς του*, literally but also meaning *the choice of his heart*); it also pushes the individual to bold undertakings (*το λέει η καρδιά του*, literally *his heart says it*, meaning *having blood in his veins*). Cessation of pulsations is equivalent to physiological extinction, a fact perceived *post factum* as an act of betrayal (*τον πρόδωσε η καρδιά του*, literally *his heart betrayed him*, meaning *his heart gave out*). The signals it emits are rarely ignored, precisely because they are perceived as decisions (*δένει κόμπο την καρδιά του*, literally *ties one's heart in a knot*, meaning *to step on one's heart*).

The corpus of expressions highlights the fact that the heart is associated with the three components of human psychic life: it is the seat of some cognitive processes (illustrated by its character as an instrument of knowledge of the environment, but also by the consistent communication activity (*αφήνει την καρδιά του να μιλήσει*, see *over*), affective and volitional (a fact that becomes visible in her autonomous decisions).

4.1. Among the simple cognitive psychic processes, the heart appears as the seat of pain **sensations** (*κάτι είναι αγγάθι στην καρδιά*, literally *something is a thorn in the heart*, meaning *it is like a thorn in the heart*, καίγεται η καρδιά του, literally *his heart burns*, meaning *to makes a bad heart*). In situations where it accepts beings or things from the surrounding reality (*μιλάει στην καρδιά του*, literally *speaking to the heart*, meaning *to go straight into his heart, to love very much*), it perceives the mysterious voice of the source of the positive signal and it transmits it, in turn, to the whole body, allowing that person to feel a general state of well-being. Among the higher cognitive processes, it is associated with complex understanding, since it burdens it (*του βαραίνει την καρδιά*, literally *weighs down one's heart*, meaning *to feel one's soul with burdens*) the deep consciousness of responsibility, an attitude that involves the full participation of reason and self-awareness.

At the moment when the difficult burden of responsibility disappears, the heart feels relief (*ελαφρά τη καρδιά*, literally and idiomatically *with a light heart*), and the individual is no longer concerned with the consequences of his own actions, ending up falling prey to superficial actions. The desire, the will, the conscious orientation of the reason also have their headquarters in the heart (*κάνει κρα η καρδιά του*, literally *one's heart make kroak,* meaning *to make one's mouth water for something*; *τραβάει η καρδιά του (κάτι*), literally *the heart pulls something*, meaning *to long for something*), giving it the status of an organ with functions governed by reason. The attitude of hesitating to take action weighs down the heart ("*για να είμαι ειλικρινής, με βαριά καρδιά πάω να τραγουδήσω*", trans. *to be honest, I will sing with a bent heart*) or freezes it ("*θα τον βοηθούσα με ό, τι μου ζήτησε, αλλά με κρύα καρδιά, γιατί ξέρω ότι δεν γνωρίζει τη λέξη ευγνωμοσύνη*", translation *I would help him with everything he asks of me, but half-heartedly, because I know he doesn't know the word gratitude*). The hardening of the heart, its symbolic death leaves cold reason the authority to decide (*κάνει πέτρα την καρδιά του*, literally *makes one's heart stone*, meaning *to be master of oneself*). The heart, however, appears to be the seat par excellence of affective psychic processes:

4.2. Short-lived **emotions** usually accompanied by somatic manifestations; the momentary joy generated by receiving a gift makes the recipient's heart open (*ανοίγει την καρδιά και*, literally open one's heart, meaning *to anoint someone's heart*). If *the primum movens* is the lightning birth of the feeling of love, joy acquires intensities that give wings to the heart (*φτερούγισε η καρδιά του*, literally *one's heart flapped its wings*, meaning *one' heart laughed*); the presence of the loved one next to somebody makes one detach himself seraphically from the world (*πετάει η καρδιά του*, literally *one's heart takes flight*, meaning *one's heart laughs with joy*). Exuberance also finds its place next to joy (*είναι εἰς καρδιά*, literally *one has his heart out*, meaning to be decent; *έχεί καρδιά αγκινάρα*, literally *one has an artichoke heart*, meaning *to have an open heart*; *γελάει με την καρδιά του*, literally *laugh with your heart*, meaning *to laugh with all your soul*). Fear, worry, inflammation cause the heart to change its position, dislocating it *(έφυγε η καρδιά του απ΄ τη θέση της*, literally *one's heart went out of place*, meaning *to freeze the blood in one's veins*; *πετάει η καρδιά του*, literally *one's heart flies*, meaning *to make one's heart laugh*) or, more so, of the structure, disintegrating it (*έσπασε η καρδιά του*, literally *one's heart broke*, meaning *to freeze one's blood in his veins*; *πήγε η καρδιά του να σπάσει,* literally *it was about to break one's heart*, meaning *one's hands and feet soften*).

In the absence of some stimuli that trigger the two emotions, it regains her composure (*ήρθε η καρδιά στη θέση της*, literally and idiomatically *one's heart came to its place*). The inner peace that accompanies and confirms the complete sincerity of the words or actions triggers voluntary somatic reactions, making the person in question put his hand to the heart (*με το χέρι στην καρδιά*, literally and idiomatically *hand on the heart*), a conventional gesture with social-cultural functions.

4.3. Sentiments: the association of the heart with the idea of the center of being (common, as we have seen, to several cultural spaces) is also preserved at the level of complex affective psychic processes, of feelings (both intrapersonal and interpersonal, as well as those of a spiritual nature). The heart is a person's most valuable asset (*έχει καρδιά μάλαμα*, literally and idiomatically *to have a heart (of) gold*; *έχει μεγάλη καρδιά*, literally and idiomatically *one has a big heart*); it can only be renounced in the name of a high ideal such as love for one's neighbor (*δίνει και την καρδιά του*, literally *giving one's heart*, meaning *giving one's soul*). The ultimate proof of this reality is the fact that, when he wants to act coldly, to listen exclusively to reason, man immobilizes his heart, suppressing its functions, as we have shown above (*δένει κόμπο την καρδιά του*, literally *binds his knot the heart*, meaning *to step on one's heart*).

In particular we note the association between the heart and the various aspects of the feeling of love (affection, love, dedication, love, Christian love, etc.). In other words, and

idiomatically, the heart is the seat par excellence of love. In the situation in which he wants to fully engage in an experience or an action, the individual does it with all his soul (literally *με όλη την καρδιά του*, *with all his heart*; *με ψυχή και με καρδιά*, literally *with soul and heart*), he gives his heart (literally *χαρίζει την καρδιά του*). It can hear the ineffable voice of love, at which point it conveys to consciousness without detours, *expressis verbis*, the feelings that animate it, thus playing an effective role in both interpersonal and intrapersonal communication, in decision-making ("εσύ *μου μιλάς στην καρδιά μου* και θέλω να γίνεις δικιά μου ", literally *you speak to my heart and I want you to be mine*). The love felt for the dear one kindles the heart like a fire (*ανάβει καρδιές*, literally *kindles hearts*). It can be triggered in someone by an actant (*καίει καρδιές*, literally *burns hearts*, meaning *to break many hearts*) or felt (*καίγεται η καρδιά του*, literally *burns one's heart*, meaning *to set one's heels on fire*). Whether he gives it willingly or it is taken from him (*είναι ο κλέφτης της καρδιάς μου,* literally *he is the thief of my heart*, meaning *he stole my heart*), the man in love remains, symbolically, heartless (*δίνει την καρδιά του σε κάποιον*, literally *gives one's heart to someone*, meaning *to give one's heart).*

Such feelings cause the pulse to increase, on which occasion it is spoken of in terms of a mechanism that registers the tension of expectation (*η καρδιά του κάνει τικ τακ*, literally *his heart is ticking*, sense of *having butterflies in the stomach*). Man's readiness to fall in love easily makes the heart resemble, in the eyes of the observer, the tender core of the artichoke (*έχει καρδιά αγκινάρα*, according to those mentioned above). In the same way, a primary selfish feeling makes the person in love cloister the beloved person in his heart (*έχει (κάποιον*) (*μες) στο καρδιά του*, literally *he has someone in his heart*, meaning *to have someone in his heart*). Showing sympathy for someone is equivalent to placing that person in one's heart (*τον έβαλε στην καρδιά του*, literally *put him in one's heart*, meaning *to keep someone in one's heart*). On the contrary, its symbolic closure (*έκλεισε την καρδιά του*, literally *one closed her/his heart*, meaning *to harden one's heart*), its isolation from the outside blocks any transfer of feelings of love, cancels any willingness to love. Be that as it may, sensitivity is its defining feature that makes it vibrate to the most volatile sensations (*αγγίζει την καρδιά*, literally *touch the heart*, meaning *to touch the sensitive chord*).

Idiomatic expressions confirm the deep dimensions of the heart (*απ' τα βάθη της καρδιάς του,* according to those mentioned above), but this abyss also makes room for less chosen feelings. Since it is, as we have seen, functionally associated with love and mercy, the heartless man (*άνθρωπος χωρίς καρδιά*, literally *heartless man*) or the one with a hardened heart, i.e. drained of vital energy (*είναι η καρδιά του σκληρή σαν πέτρα*, literally *his heart is as hard as stone*, meaning *to have a heart of stone*) is consequently bad, cruel. The man with *the black heart* also falls into the same category (*έχει μαύρη καρδιά*, literally *he has a black heart*). It should be added that in the expressions the respective color is also associated with deep sadness, with suffering, felt (*έχει ένα αγκάθι στην καρδιά*, literally and idiomatically *it has a thorn in the heart*) or provoked (*μαυρίζει την καρδιά του*, literally *it blackens his heart*, meaning *to dry up someone's heart*; *του έκανε την καρδιά περιβόλι*, literally *he made his heart an orchard*, meaning *to make someone's days roast*). Just like ardent eroticism, suffering engulfs the heart just like fire (*καίγεται η καρδιά του*, cf. above). If it becomes unbearable, she can pulverize it (*έσπασε η καρδιά του*, literally *one's heart was broken*, meaning *to freeze the blood in his veins*). The heart has the power to stop someone from causing pain to his neighbor, proving once again that it possesses a reason of his own (*δεν βαστάει η καρδιά του*, literally *his heart cannot bear*, meaning *his heart does not let him*). Just like suffering, fear, chronic fear causes changes in the physiological or functional structure of the respective organ (*τρέμει η καρδιά του*, literally *one's heart trembles*, meaning *his heart is like a flea*).

In parallel, it is a place for the manifestation not only of interpersonal feelings, but also of spiritual and aesthetic ones, generated, the former - by the contemplation of the higher worlds and the assimilation of value systems, the latter - by the interaction with art. It is the

realm of dialogical encounter between man and God ("*άφησε την καρδιά σου* στον Χριστό *να μιλήσει* και την ευλογία του να του ζητήσει", "*let your heart speak to Christ and ask for his blessing"*); in the heart reverberates the feelings of admiration for the delicacy and the innocent content of an artistic creation („…μια ταινία που *άγγιξε την καρδιά* όλων μας με την τρυφερότητα και την αθωότητα της", "*a film that touched all of our hearts through its tenderness and his ingenuity*").

4.4. The qualities that ennoble the human being reverberate in the heart: sincerity is confirmed by the depth from which springs the impulses that cause a person to act (*απ' τα βάθη της καρδιάς*, literally *from the bottom of the heart*). The openness of the heart (*έχει ανοιχτή καρδιά*, literally *has an open heart*) is associated with the source of truth, as the state of non-concealment (*α-λήθεια*), as defined by Heidegger. The word that springs from the heart (*αφήνει την καρδιά του να μιλήσει*, literally *he lets his heart to speak*) bears the stamp of authenticity, at least until it enters the space of reason. A pure heart guarantees that the one in whose chest it beats is an honest and righteous being (*έχει καθαρή καρδιά*, literally *one has a clean heart*). We cannot help but see here an echo of the pure heart metaphor from the Gospel according to Matthew (5, 8). Generosity is the easiest to see *(έχει πλούσια καρδιά,* literally *one has a rich heart*). The patient compassion of suffering (*σφίγγεται η καρδιά του*, literally his heart shrinks), devotion (*χαρίζει την καρδιά του*, literally and idiomatically one *gives his heart*), generosity (*απ' την κάλη μου την καρδιά*, literally *from my good heart*, meaning *with all my soul*) can only coexist in an abysmal heart.

5. Conclusions. Motions

Examining the corpus of expressions allows the following finding: the target domain of human consciousness (with the three subdivisions mentioned above) is associated with numerous source domains covering various aspects of multiform reality: mechanisms (clock-like), brittle objects, the vegetable kingdom, the animal, the mineral kingdom. In the future, the development of similar research aiming at other, usually vital organs of the human being (*the hand*, *the eye*, for example, or *the brain*, or, in its popular meaning, *the mind*, etc.), based on the principles of conceptual metaphor analysis could lead, we believe, to the establishment of some correspondences (mappings, in the terms of cognitive linguistics) with a recurring character, of interest for psychology. A systematization of information could confirm and, why not, complement the data accumulated by the science of studying the psychic life of man with some of a linguistic nature. The connecting bridge is, of course, the cognitive direction which, through the concrete principles of analysis and especially through the mechanism of the conceptual metaphor, will be able to contribute, we believe, even to the clarification of some problems concerning neurolinguistics, such as, for example, the one of the confirmation of specific neural links with certain processes of lexical representation (at the level of idiomatic expressions).

NOTE: The translation of the Greek expressions into English, as well as the quoted fragments (excepting those whose source is mentioned in the footnotes), belongs exclusively to the author, who assumes full responsibility for this act.

BIBLIOGRAPHY

***. (1804). *The New Testament of our Lord and Savior Jesus Christ and the Book of Psalms* . London: British and foreign Bible Society, 146, Queen Victoria Street, Printed By Eyre and Spottiswoode.

***. (1898). *The book of the death, The Chapters of coming forth by Day.* London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., Paternoster House, Charing Cross Road.

***. (1979). *Filocalia, (1979), VIII.* București: Institutul Biblic și de Misiune al BOR.

Bălăceanu-Stolnici, C. (1981). *Anatomiștii în căutarea sufletului {Anatomists in search of the soul}.* București: Albatros.

Burckhardt, T. (1955). *Introduction aux doctrines esoteriques de l' Islam [Introduction to the esoteric doctrines of Islam].* Lyon: Dervy.

Chevalier, J. &. (2009). *Dicționar de simboluri [Dictionar of symbols].* București: Polirom.

Croft, W. &. (2004). *Cognitive Linguistics.* New York: Cambridge University Press.

Daumas, F. (1965). *La civilisation de l' Égypte pharaonique [The civilisation of Egypt].* Paris: Arthaud.

Dumitru, Ș. (2022). *Dicționar neogrec-român de expresii idiomatice uzuale [English – Romanian dictionary of usual idioms].* București: UER Press.

Grimal, P. (1963). *Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine [Dictionary of greek and roman mythologie].* Paris: Presses Universitaires de France.

Kövecses, Z. &. (1996). *Idioms: A view from Cognitive Semantics*. *Applied Linguistics*, (XVII), 326-355 .

Lakoff, G. (1987). *A cognitive theory of metaphor,* Duke University Press, Durham, North Carolina, USA. *Philosophical Review*, 96 (4), (589-594).

Lakoff, G. a. (1980). *(1980). Metaphors we live by.* Chicago: Chicago University Press.

Langlotz, A. (2006). *Idiomatic creativity.* Amsterdam/ Philadephia: John Benjamins Publishing Company.

Litovkina, A. T. (2002, 18, (369–398)). *Metaphors we love by: the cognitive models of romantic love*. Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek, University of Osijek, Croatia. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship, Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek, University of Osijek*, 18, (369–398).

Păstae, V. (2016). *A Functional and Cognitive Analysis of Idioms: Colour Phrases in English and Romanian.* București: Editura Centrul Tehnic-Editorial al Armatei.

Silesius, A. (1932). *The Cherubinic Wanderer* . London: Paulist Press.

Solms, M. (2021). *The hidden spring: A journey to the sourse of consciouness.* New York: WW Norton & Company, Independent Publishers.

Yoyotte, P. G. (1959). *Dictionnaire de la civilisation égyptienne [Doctionary of civilisation of Egypt].* Paris: Hazan.

Ελπίδα, T. I. (2021). *Ιδιωτισμοί: Γνωσιακή, τυπολογική, διαχρονική μελέτη (Idioms: cognitive, typological, diachronic analysis).* Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Karolinska Institutet (KI), (2015). *Most heart muscle cells formed during childhood,* Stockholm, Sweden (*https://news.ki.se/most-heart-muscle-cells-formed-during-childhood*)

Take The Red Eye

Alexandru Cornel Selyem
Phd. Student "1 Decembrie 1918" University Alba Iulia

Abstract: When confronting multi-word constructions, non-native speakers of English encounter one of the most formidable challenges in language acquisition. Frequently, such constructions do not convey their intended meaning upon initial inspection, leading to natural confusion among learners. The idiom under discussion in this context possesses a figurative interpretation that cannot be deduced solely from the literal meanings of its constituent words. Students tasked with understanding this idiom underwent two distinct stages of comprehension: initially encountering the idiom devoid of context, followed by exposure to it within a brief contextual framework. While it is acknowledged that context plays a significant role in deciphering multi-word constructions, there are instances where context proves less pivotal. However, as elucidated in this article, this is not the scenario with the idiom under consideration.

Keywords: Red, eye, flight, idiom, figurative

The idiom "red eye," denoting an overnight flight arriving at its destination early in the morning, or a very early flight, emerged in American English during the late 1960s. Despite its relatively recent adoption with this specific meaning and the prevalence of American English exposure among learners of English as a second language, it was anticipated that the idiom would present challenges to students, particularly when encountered in a context-free scenario. In an experiment involving 43 students aged 15–17, ranging in English proficiency from A2+ to B1+, the initial phase required students to translate the idiom without additional context. Remarkably, only 5 students refrained from providing any translation. This abstention could stem from two possibilities: either they perceived the idiom as figurative and struggled to grasp its intended meaning, thus opting not to provide a translation, or they were potentially distracted by a quasi-similar figurative expression in Romanian and hence chose not to translate it. The majority of students (29 of them) employed a word-for-word translation approach, yielding translations strictly based on the literal meanings of the constituent words: "red" as "roșu" and "eye" as "ochi." However, 8 translations deviated from the literal meanings, leading to figurative interpretations of the expression. Notably, one student opted for a paraphrase instead of a direct translation, indicating a nuanced understanding of the language. Despite some translations approximating the idiomatic meaning, none of the students succeeded in providing the desired translation. The existence of a comparable figurative expression in Romanian, where red eyes may signify fatigue from a late flight, likely influenced many students to interpret the idiom literally without fully grasping its idiomatic connotation.

RED EYE	**Translation**	**Number of translations**
	Ochi roșu/ochi roșii/ochii roșii – red eye/eyes	**29**
	A anticipa ceva dinainte să se întîmple – to anticipate something before happening	**1**
	To be beaten up	**1**
	Ochii trădătorului – eyes of the traitor	**1**

	Obosit – tired	**3**
	Furie – rage	**1**
	Nervos – angry	**1**
	Oboseala sau a avea ochii tot timpul asupra a ceva – tiresome or be permanently looking at something	**1**
	No answer	**5**
	TOTAL ANSWERS	**43**

As a second stage of the experiment the students were presented the same idiom but this time in a short context which was meant to provide them enough information so as to be able to grasp the idiomatic meaning. Inserting the idiom in a context which provides additional information may prove useful for those who try to understand it or on the contrary may confuse them even more. The key words of the context the idiom was presented in were – *flight, Houston, four in the morning*. The assumption was that having these words would eventually lead the students to the figurative meaning of the expression. The results are presented in the following table.

My original flight was cancelled so I caught the red eye back to Houston and I got in at four in the morning.	**Translation** **Zborul meu inițial a fost anulat așa că am prins zborul de noapte înapoi la Houston și am ajuns la 4 dimineața.**	**Number of translations**
	...am fost nevoit să merg înapoi la Houston și să iau altul la 4 dimineața – I had to go back to Houston and get another at 4 in the morning	**1**
	...am prins o escală la Houston... – I got a layover in Houston	**1**
	...am luat un ultim avion spre Houston... – I took the redeye to Houston	**1**
	...am adormit înapoi către Houston... – I fell asleep back to Houston	**1**
	...am prins la Houston... – I caught in Houston	**2**
	...am prins ochiul înapoi la Houston... – I caught the eye back to Houston	**3**
	...am prins autobuzul înapoi spre Houston... – I caught the bus back to Houston	**1**
	...am prins/luat zborul de noapte înapoi la Houston... – I caught the redeye back to Houston	**3**
	…am prins ochiul roșu înapoi la Houston… - I caught the redeye back to Houston	**3**
	...am prins alt zbor... – I caught another flight	**1**

	He caught another way to get home	**1**
	...am prins avionul înapoi la Houston... – I caught the plane back to Houston	**1**
	... o să caut ruta de întoarcere spre Houston... – I shall look for the way back to Houston	**1**
	... am prins zborul roșu înapoi la Houston... – I caught the red flight back to Houston	**1**
	Tren – train	**1**
	Ochii roșii – red eyes	**1**
	Zborul de urgență (un zbor special pentru oamenii care au pierdut zborul principal) – emergency flight (a special flight for people who missed the main flight)	**1**
	Luck	**1**
	Ochii roșii de la statul treaz – red eyes from being awaken	**1**
	Zbor pe timp de noapte – redeye	**1**
	Zbor urgent – urgent flight	**1**
	Drum – road	**1**
	A merge cu ocazia? Taxi? – To hitchhike? Taxi?	**1**
	I'm thinking of Lucifer	**1**
	No answer	**12**
	TOTAL ANSWERS	**43**

If we take into account that at first exposure to the idiomatic expression only 5 students did not provide a translation and when dealing with it in a contextualized version their number doubled we can infer that the context not only proved unhelpful but also confused them even more. The translations provided by students for this contextualized version of the idiom varied widely in their accuracy comprehension of the idiomatic meaning of the construction.

- "Am fost nevoit să merg înapoi la Houston și să iau altul la 4 dimineața" (I had to go back to Houston and get another at 4 in the morning): The translation missed exactly the part of the context where the idiomatic phrase was and therefore did not grasp the idiomatic meaning.
- "Am prins o escală la Houston" (I got a layover in Houston): This translation missed the intended meaning of the phrase as according to it Houston was not the destination but merely a stop, thus the idiomatic interpretation being also overlooked.
- "Am luat un ultim avion spre Houston" (I took the red eye to Houston): This translation partially captured the figurative meaning, associating the "red eye" with the last chance to fly somewhere, but did not fully grasp the idiomatic sense.
- "Am adormit înapoi către Houston" (I fell asleep back to Houston): This translation reflected an understanding of flights and the potential exhaustion associated with them but did not directly address the idiomatic meaning of the phrase.
- "Am prins la Houston" (I caught in Houston): This translation only focused on the action of catching and the location of Houston, neglecting the idiomatic interpretation.

- “Am prins ochiul înapoi la Houston” (I caught the eye back to Houston): These translations halted at the word “eye”, failing to grasp the figurative meaning of the phrase.
- "Am prins autobuzul înapoi spre Houston" (I caught the bus back to Houston): This translation reflected the student's response to the flight cancellation, offering an alternative mode of transportation but missing the idiomatic sense.
- "Am prins/luat zborul de noapte înapoi la Houston" (I caught the red eye back to Houston): These translations demonstrated an understanding of the idiomatic meaning, accurately capturing the concept of a nighttime flight.
- "Am prins ochiul roșu înapoi la Houston" (I caught the redeye back to Houston): These literal translations failed to capture the figurative meaning of the idiom as their main focus was on the literal meanings of the constituent words of the construction.
- "Am prins alt zbor" (I caught another flight): This translation acknowledged the presence of the idiom but did not specify the type of flight – a late one - missing the idiomatic interpretation.
- "Am prins avionul înapoi la Houston" (I caught the plane back to Houston): This translation only referred to a part of the phrase, lacking clarity on the type of flight, this type of flight being in fact the idiomatic meaning of the construction.
- "O să caut ruta de întoarcere spre Houston" (I shall look for the way back to Houston): This translation extended beyond the immediate context, focusing on finding an alternative route rather than the idiomatic meaning.
- "Am prins zborul roșu înapoi la Houston" (I caught the red flight back to Houston): This interpretation misconstrued the idiomatic sense, attributing the colour "red" to the flight instead of understanding the phrase as a nighttime flight.
- "Tren" (train): This alternative mode of transport was suggested by the student in response to the flight cancellation, overlooking the idiomatic interpretation.
- "Ochii roșii" (red eyes): This literal translation reflected the individual words' meanings without capturing the idiomatic sense.
- "Zborul de urgență" (emergency flight): This interpretation added an element of urgency to the flight, deviating from the idiomatic meaning.
- "Luck" (luck): This response acknowledged the situation's uncertainty as losing one flight and catching another (even if a late one) can easily be percieved as a sign of luck, but did not directly address the idiomatic interpretation
- "Ochii roșii de la statul treaz" (red eyes from being awake): This translation focused on the physical consequences of sleep deprivation rather than the idiomatic meaning. Although having red eyes can be associated with waiting for a late flight the translation did not lead to this.
- "Zbor pe timp de noapte" (red eye): This translation accurately captured the idiomatic meaning of the phrase
- "A merge cu ocazia? Taxi?" (To hitchhike? Taxi?): This student provided alternative transportation options but did not address the idiomatic interpretation although it can be assumed the student clearly realised the presence of a figurative construction.
- "I’m thinking of Lucifer" (I'm thinking of Lucifer): This response referenced a TV character with red eyes, demonstrating a connection to the concept of red eyes but failing to capture the idiomatic meaning of the phrase

The transition from a context – free environment to one with contextual cues significantly influenced the students' ability to grasp the idiomatic meaning of the phrase. While many initially relied on a word-for-word translation technique based on the literal meanings of the words, the introduction of contextual clues prompted a shift in perspective for some of them.

Keywords such as "flight", "Houston", and "four in the morning" served as important prompts that enabled students to move away from a strictly literal translation approach and consider a potential figurative interpretation. This shift allowed them to better understand the idiomatic meaning of the phrase and offer more accurate translations.

The importance of context in understanding idiomatic expressions cannot be overstated. Clear and relevant contextual cues provide valuable cues that help learners move beyond the literal meanings of individual words and grasp the intended figurative meaning of the expression as a whole. This experiment highlights the role of context in facilitating language comprehension and the acquisition of idiomatic expressions.

Bibliography

1. Weinreich, U. (1969) Problems in the analysis of idioms. In J. Puhvel (Ed.) Substance and Structure of Language. (23-81). Berkeley, California:University of California Press.

2. Fraser, B. (1970). Idioms within a transformational grammar. Foundations of language 6 (1) (22-42)

3. Fernando, C. (1996b). Idioms and Idiomaticity. Oxford: Oxford University Press.

4. Collins, Vere Henry, 1958, A book of English idioms – with explanations, Bristol, Western Printing Services LTD

5. https://www.gingersoftware.com/content/phrases/take-the-red-eye